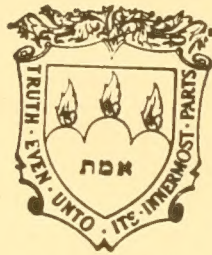

Brandeis University
Library

The gift of
Bernard Johnpoll

דיא צוקונפט

א מאנאטליכער זשורנאל פון פאפולערע

וויסענשאפט, ליטעראטור און סאציאליזמוס.

— ארויסגינגעכען פון דיא —

אידיש שפרעכענדע סעקציאנען. ס. א. פ. פון אמעריקא.

אבאנעמענטס פרייען:

\$1.00	-	-	-	פיר איין יאָהר
50 ס.	-	-	-	" 6 מאנאט
" 10	-	-	-	איין נומער

אדרעסע פון רעדאקציאן און עקספעדיציאן:

Zukunft, 138 E. Broadway, New York.

PJ 5111

T. 71

N. 56
1896

אינהאלטס פערצייכנים :

- (1) צו דעם פינפטען יאהרגאנג, פון..... א. ס.
- (2) טהאמאס פעין,..... ב. פייגענבוים.
- (3) אונטערשיעדע צווישען מענער און פרויען,..... מ. באראנאו.
- (4) דיא מעשה פון אדם וחוה (א בייטראג צו דיא פערגלייכונג פון דיא מיטאלאגיע פון פערשיעדענע פעלקער),..... פאל לאפארג.
- (5) רעליגיאן און וויסענשאפט, (איינער פון דיא צוויי פרייז-ארטיקלען), No. 37.
- (6) שטיק-ארבייט (נאך קארל מארקס)..... ש. פעסקין.
- (7) וויא פאלט א זאך, און מיט וועלכע ניכקייט (א קאפיטעל מעכאניק)..... א. קאספע.
- (8) גאנץ פארצייטיגע געצייג און געוועהר (נאך טיילאך, לאבבאך, סטאר און אנדערע),..... י. מאגידאו.
- (9) טוביה, נעבעך! (אין ערצייכונג פון דער אידישען ארבייטער-לעבען אין אמעריקא),..... ז. ליבין.
- (10) קריטישע סטודיען איבער זשארגאנישע מייסטער-ווערק ("פישקע דער קרומער" פון ש. י. אבראמאוויטש)..... אב. קאהאן.
- (11) ליטערארישע און וויסענשאפטליכע נאטיצען.

אלס ביילאגע צו דיזען נומער — א פארטרעט פון טהאמאס פעין.

קארספאנדענצען און געלדזענדונגען צו אדרעסירען:

"Zukunft", 138 E. Broadway, New York.

132620

Thomas Paine

צו דעם פינפטען יאהר-גאנג „צוקונפט“.

נאליציען, וואו דיא אידען וואוינען מאסען-ווייז שוין אזוי פיעל הונדערטיעהריגע און וואו זייער פאלקס-שפראך איז אויסגעבילדעט געווארען אין איהרע יעצטיגע פארמען, — אין דיזע לענדער, וואו דיא זשארנאלישע ליטעראטור איז געבארען געווארען און איז אזוי שטארק אויסגעוואקסען אין דיא צאל פון געדרוקטע ביכלעך, ווייניגסטענס, — אין דיזע לענדער האט מען זיך נאך ניט אדוואזשעט צו פרופען גרינדען א פאפולער-וויסענשאפטליכען זשורנאל, און מיר, אין אמעריקא, וואו דיא צאל פון רוסישע, פוילישע, גאליציאנער, רומענישע אידען איז פעהעלטניסמעסיג קליין, און וואו דיא זשארנאל-נישע ליטעראטור איז נאך אין גרונד קיין צעהן יאהר ניט אלט — מיר פעשקיסען זיך שוין אויף אזא אונטערנעהמונג! ווען מען האט דערצו נאך פעטראכט דעם הויכען פרייז, וואס אזא זשורנאל מוז קאסטען צוזאמען מיט דעם פאקט, דאס דאס לעזענדע פובליקום, אויף וועלכע דיא ארויסגעבער פון דער „צוקונפט“ האבען גערעכענט, בעשטייט פון ארימע ארבייטער, איז ווירקליך קיין וואונדער ניט געווען, וואס אזוי ווייניג פון אונזערע גענאסען האבען געהאט א פעסטע האפנונג, אז דיא „צוקונפט“ וועט האבען א צוקונפט. א חוץ דעם אלעם מוז מען נאך האבען אין זינען, אז דיא ארויסגעבער פון דיזען זשורנאל האבען אויף זיכער געקענט ער

מיט דיזען נומער טרעט דיא „צוקונפט“ אריין אין איהר פינפטען יאהר-גאנג. פונקט פאר פיער יאהרען אין דער צייט איז אויף דעם בעשלוס פון דעם 2-טען קאנגרעס פון דיא אידיש-שפרעכענדע סאציאליסטען פון אמעריקא און מיט דיא מיטלען, וועלכע זיי האבען גע-שאפען, ארויסגעלאזען געווארען אויף דער וועלט דער ערשטער נומער פון דיזען ערשטען וויסענ-שאפטליכען זשורנאל אין דעם אידישען „זשארנאל“. דיא אונטערנעהמונג האט דאן אויסגעוויזען אזא אונגעהויערע, אז דאס רוב פון אונזערע גענאסען זיינען געווען אין ספק צו זיא קען געקרוינט זיין מיט א דויערענדען ערפאלג, וועהרענד אייניגע זיינען זאג-נאר געווען זיכער, אז דער זשורנאל וועט ניט דער-לעבען קיין דריטען אדער פערטען נומער. דיא רע-דאקציאן גופא האט דאן ערקלערט: „מיר זאגען נאנץ אפען, מיר ווילען פון קיינעם ניט בעהאלטען דעם פאקט, דאס מיר פאנגען אן ארויסצוגעבען א וויסענשאפטליכען זשורנאל אין זשארנאל — א ני-עס אין דער ארימער זשארנאלישער ליטעראטור — נור אלס א פראגע“.

און אין אמת'ן, אין אזעלכע לענדער וויא רוס-לאנד (ריידענדיג וועגען דיא צייטען, ווען דיא דעס-פאטישע רעניערונג האט דארטען ערלויבט ארויס-צוגעבען פעריאדישע טריפטען אויף אידיש), אדער

אזא זיכערע זאך וויא דיא צוויי-און דרייסיג נוסע-
רען פון איהר פערנאנענהייט.

אונעקצושטעלען אויף א פעסטען באַדען און צו
פערזיכערען דיא רענעלמעסיגע ערשיינונג פון אזא
זשורנאל אין אזא לאנד — דאָס איז אַן אויפֿ-
טאונג, מיט וועלכע דיא וואָס טראָגען דיזע אונ-
טערנעהמונג אויף זייערע שולטערען — דיא אידישע
סאַציאליסטען פון אמעריקא — מענען זיין שטאַלן;
דאָס איז א פירט, וועלכע ווייזט אויף דיא נעזונד-
קייט און געראַטענקייט פון דעם בוים, וואָס האָט
איהר געבוירען.

וואָס דיא פראַפעסיאנעלע אידישע שונאים פון
סאַציאליזמוס (אין דעם נאמען פון „יודענטהום“)
זאָגען אין זייער פארביסענקייט ניט זאָגען אויף
אונז, אידיש-שפרעכענדע זעלנער פון דיא רויטהע
פאַהן; וויא זיי זאָלען ניט אונטערשאַגען דיא מאַכט
פון אונזער בעוועגונג, — פאר דיא „צוקונפט“,
פאר דיא פארזיכערטע עקזיסטענץ פון דיא „צו-
קונפט“, מוזען זיי בלייבען „אַהן אותיות“. אין רוסי-
לאנד איז דער פאָקט פון דיא „צוקונפֿטֿס“ עקזיס-
טענץ, נאטירליך, ווייניג בעקאנט. אָבער דיא עט-
ליכע עקזעמפלאַרען, וואָס זיינען אהין וויא עס איז
אריינגעקומען, האָבען, וויא מען מעלדעט אונז, אין
דיא קרייזען, וואו מען האָט זיי געזעהן, אָנגעמאַכט
אַן אונגעהייערען רושם. דיא „משכילים“ דאָרט
האָבען זייערע אויגען ניט געגלויבט קוקענדיג אויף
דעם ריין וויסענשאַפטליכען זשורנאל, אין וועלכען
אויף פראַסט מאמע לשון ווערט פאָפולער ער-
קלערט פיזיק, אסטראָנאָמיע, דיא לעהרען פון קארל-
מארקס, א. ז. וו. וויא מען דערציילט, ווערט יעדער
עקזעמפלאַר דאָרט געטראָגען פון הויז צו הויז און
ווערט געלעזען פון אזוי פיעל מענשען, דאָס דאָס
פאפיער ווערט צוברעקעלט פון דיא פיעלע הענט,
וואָס האַלטען עס איבער.

און וואָס דאָ איז אינטערעסאנטער פון אלעם,
איז דער פאָקט, אז נאָך סאַציאליסטען גיפּען ארויס
אזא זשורנאל פון אלגעמיינע בילדונג פאר אידען.
דאכט זיך ביי דיא סאַציאליסטען איז דאָך קיין
נפֿקא מינא ניט צו א איד צו א גוי; דאכט זיך זיי
בעקעמפּפּען דאָך דעם זאָגענאנטען אידישען פאָט-
ריאָטיזמוס, וויא זשע־קוסט עס, אז זיי בעשעפֿט נע-

ווארטען דיא סימפאטיע בלויז פון א טהייל פון דיא
אידישע ארבייטער, נעמליך פון דיא, וואָס זיינען
געווען סאַציאליסטיש געזאָגען אָדער, ווייניגסטענס,
גענייגט צו דעם סאַציאליזמוס. קורץ, דיא גרינדונג
פון דער „צוקונפט“ איז געווען א סמיעלער טריט
אויף א שווערע, ארויפבארגיגע וועג.

אָבער גלייך ביי דיא ערשיינונג פון דיא ערשטע
צוויי-דריי נומערען איז געוואָרען דייטליך, אז אין
דיא הענט פון דיא אידיש-שפרעכענדע סאַציאליס-
טען פון אמעריקא איז אזא אונטערנעהמונג ניט
קיין פוסטע פראָבע, אז דאָס, ווענען וואָס ניט
סאַציאליסטישע „משכילים“, „בעל-הבית־ישע קינ-
דער“ און געניטע און בערופענע זשאַראַנישע שריי-
בער פון א גאנץ רוסלאנד סמייען ניט צו טרויען, —
דאָס קען לייכט אויספיהרען א פערהעלטניסמעסיגע
הייפעלע פון טהעטיגע אידישע סאַציאליסטען-פראַ-
לעטאריער.

נאטירליך, כל התחלות קשות: דיא ערשטע
פאָר יאָהר איז דער ארויסגאנג פון דיא „צוקונפט“
דאָך צוגעקומען מיט שווייגקייטען, און דער זשור-
נאל האָט ניט ערשינען רעגעלמעסיג. דיא מעג-
ליכקייט אָבער פון זיין פעסטע עקזיסטענץ און
פון זיין ערשיינען פינקטליך יעדען מאָנאט איז
ביי אונז דיא גאנצע צייט געווען דייטליך, און זינט
דעם פאר-צוויי-יאָהריגען פארטייטאָג אונזערען פון
נראַרק, ווען דיא גענאָסען האָבען זיך גענומען ענער-
גיש פערברייטען דיזען זשורנאל און איהם שטיצען
מיט זייער רעגעלמעסיגע טהעטיגקייט, קומט ער
ווירקליך ארויס רעגעלמעסיג דעם ערשטען פון יעדען
מאָנאט, זאָ דאָס אין פערלויף פון דיא לעצטע
צוואנציג חדשים האָט דער פערוואַלטונגסראטה
ארויסגעגעבען צוואנציג נומערן, אריינרעכענענדיג
דעם, אין וועלכען מיר שרייבען דיזע ציילען.

דיזער נומער קומט ארויס ביי א צירקולאציאָן,
וועלכע האָט זיך שוין פון לאנג איינגעפעסטיגט,
און הגם דיזע צירקולאציאָן איז נאָך ניט אין גאנ-
צען גרויס גענוג צו דעקען אלע קאָסטען, איז דער
דעפעציט דאָך אזוי קליין, און דיא טרייהייט פון
דיא גענאָסען און פון אלע לעזער פון דעם זשורנאל
בכלל איז אזוי גרויס, אז דיא „צוקונפט“ איז שוין

בער. פונקט וויא דיא פינסטערניס אין א שטוב ביי נאכט העלפט דעם איינפאכען גנב, אין זיין ארבייט, אזוי איז דיא פינסטערניס אין דעם פאָלקס מוח נויטווענדיג פאר דיא וואָס רויבען דעם פאָלק'ס שווייס.

ניט אומזיסט זעהען דיא רויבער פון דיא פעל-קער זייערע בערויבטע צו האלטען אין פינסטער-ניס! ניט אומזיסט לערענט מען דעם ארבייטער'ס קינד בלויז אויס לעזען, רעכענען און שרייבען און ווייטער — צו דער ארבייט, און שטאָפ זיך דיין גייסטיגען מאָגען מיט ביידיבאָלל, רייסעס אָדער פייטס!

שרייבען, לעזען און רעכענען וואָלט מען אויך דעם ארבייטער ניט געלערענט, ווען דאָס וואָלט קאָד פיסטאל ניט דארפען צו זיין עקספּלואטאציע. א גראַד מאָטנער ארבייטער איז א בעסערער בעל-מלאכה, מיט איהם קען מען זיך בעסער פארשאפען, פון איהם קען מען ארויסציהען מעהרער מעהר-ווערט, ניט בעצאהלטע ארבייט, פארשטייט איהר מ'ך.... הקצור, גאָר ניט בילדען, לוינט ניט. בילדען און אמת'ן איז א סכנה ארויסצובילדען דיא פינסטער-ניס, און דאן "זאָל מען בעשירמט ווערען וואָס עס קען ווערען." מען קומט דאָ אלוואָ אויף צו דעם זעלבען כלל, וועלכען מען פראַקטיצירט ביי שפּייזען דעם קערפערליכען מאָגען פון דעם ארבייטער; דער כלל איז:

"ניט צו פיעל — ניט צו ווייניג".

ברויט גיב דעם ארבייטער ניט צו פיעל, — עס איז אַן עברה — אָבער אויף ניט שוין צו ווייניג, וואָרים ער וועט ניט האָבען קיין כחות צו שלעפען דיא סאָבע ווייטער: צו אלע צרות קען ער ניט אר-בייטען, וואו ער עסט ניט.....

לעזען און שרייבען און פערשטיין — אויף ניט צו פיעל: עס איז א סכנה; און ניט צו ווייניג: ער וועט ניט טויגען צו דער ארבייט.

דיא ארבייטער, דיא ציעל-בעוואוסטע ארביי-טער, האָבען אָבער אין אלעס זייער אייגענעם כלל, און דיווער כלל איז:

דיא בעפרייאונג פון דיא ארבייטער איז דיא זאכע פון דיא ארבייטער זעלבסט.

דעזען כלל היטען זיי אין זייער קאמפף פאר

זיך גראַד מיט דיא בילדונג פון דיא אידען? מילא דאָס וואָס זיי גיבען ארויס סאָציאליסטישע שרייב-טען אויף אידיש — איז דאָס אין זייער דרך, דען זיי שטרעבען דאָך צו פערברייטען זייערע אידעען צווישען אלע פעלקער. דיא "צוקונפט" אָבער, וועל-כע בעשטייט, הויפטזעכליך, פון אלגעמיינע וויסענ-שאפטליכע ארטיקלען, מיינט דאָך גלאט דיא אויס-בילדונג פון דעם אידישען פאָלק, גלאט דיא גייס-טיגע טובת-הכלל פון דיא אידען, היינט וויא קומט עס עפעס, אז גראַד סאָציאליסמען און קיינע אנ-דערע האָבען זיך פאר דעם גענומען?

דיא סכרא איז מחייב, אז אזעלכע אונטערנעה-מונגען האט מען בעדארפט זעהן פון אזעלכע אידען, וויא דיא "חובבי ציון" למשל, — וויא דיא וואָס שרייען רק: "איד", "שמע ישראל!" — און דאָך קומען דיווע אלע חובבי ציון'קעס, אידישע פאטריא-טען, פראַפעסיאנעלע אברהם אבינו'ס אייניקלעך אָפּ מיט זייערע לעבעס-ערקלערונגען צו דעם איד-ישען פאָלק, מיט א זיפין און א קרעכין אויף זיין ביטערען שיקואל, מיט א גלאַץ טאָן מיט דיא אור-גען צו דער כותל מערבי זייט צו, — און אזא אר-בייט וויא בעזאָרגען שפייז פאר דיא פוסטע גייס-טיגע מאָנענס פון דיא "ישראל'קעך, וויא זיי רוד-פען זיי בנעימות, — אזא ארבייט איז געפליבען צו טאָן פאר דיא, וואָס גלאַצען ניט צום כותל מערבי, וואָס זיפצען ניט וועגען דיא אידען, זאָגדערען וועגען דיא אידישע און ניט-אידישע פראַעטאריער, אויף דיא, וואָס זאָגען ניט ישראל'ק בנעימות — אויף דיא סאָציאליסטען.

וואָס אנבעטריפט דיא סאָציאליסטען נופא, האלטען זיי דיווע ארבייט פון פערשפרייטען בילדונג צווישען דיא אידישע ארבייטער פאר איינע פון דיא פפליכטען פון זייער רעוואָלוציאָנערען לעבען, — פאר איינע פון דיא מעכטיגסטע וואפען אין דעם קאמפף געגען דיא הערשונג פון רויב און אונטערדריקונג. זיי פאָדערען דעריבער קיינע אפפלאַדיקסטע מענטשן פאר דיווע ארבייט, קיינע מעדאלען, ווען זיי וואָלטען איהר ניט געטאָן, וואָלט זיי פארפעהלט צו טאָן זייער הייליגסטע פפליכט, — וואָלטען זיי געמוזט רעזיג-נירען זייער ראָלע.

פינסטערניס איז א מעכטיגע שטיצע פאר רוי-

אדער אידישע פאטריאָטען דאנהער ניט וועגען
 "ישראל'יקס" בילדונג. דער פראָלעטאָרישער
 "ישראל'יק" האָט פון קיינעם קיין זאך ניט צו ער-
 ווארטען. זיין תורה איז: "אם אין אני לי, מי
 לי?" זיין קאמפף פאר בילדונג אזוי וויא זיין קאמפף
 פאר ברויט איז דיא זאכע פון איהם, דעם לאָהן
 פערשקלאפטען "ישראל'יק" אליין. ער ערווארט קיין
 שטיצע פון קיינע פראָפּעסיאָנעלע אידען. זיינע
 ברידער זיינען זיינע מיט־שקלאפּען און מיט־קעמפּ-
 פער, צו זיי ריידען דייטש, צו פראנצויזיש, צו ענג-
 ליש, צו אידיש, און ער אנערקענט פאר זיינע בלוט
 שונאים א "פאטריאָטישען" אידישען בלוט־צאפער
 אזוי גוט וויא א פרומען קאטוילישען הויט-
 שינדער.

וויא דיא מעשה איז, דיא פערזיכערונג פון דיא
 עקזיסטענץ פון אזא זשורנאל וויא דיא "צוקונפט"
 איז אן אויפגאבונג, וועלכע ווייזט אויף דיא גרויסע
 מאכט פון דיא אויפטוער; דאָס איז א נצחון,
 וועלכען דיא גרעסטע בערעדזאמקייט פון אלע אונ-
 זערע שונאים זיינען ניט אים שטאנדע צו פאר-
 ריידען; דאָס איז א פאקט, וועלכער בלייבט אין
 דער געשיכטע פון דעם אידישען פאָלק פערשריבען
 מיט גילדערנע פוכשטאבען, צום זכרון פון דעם
 גרויסען ערפאלג, וואָס דער סאָציאַליזמוס האָט ביי
 דיא אידישע־שפרעכענדע פראָלעטאָריע.

דיזער 32סטער נומער, דיזער 20סטער רעגער-
 מעסיג און פינקטליך ערשיינענדער נומער, דיזער
 פינפטער געבורטס־טאג פון דער "צוקונפט" איז
 אלזא אַן עדות וועגען דיא וואקסענדע מאכט פון
 דער אמת'ער פרייהייטס־אידעע ביי אידען; דאָס
 איז א צייגע, וועגען דיא טהעטיגקייט און דעם
 גלענצענדען ערפאלג פון דיזע טהעטיגקייט פון דיא
 אידישע־שפרעכענדע סאָציאַליסטישע סעקציאָנען
 און פּעראַיינען פון אמעריקא, — א פינקעלדיגער
 מעדאל פאר זייער ענערגישע הייליגע ארבייט.

דארף מען נאך א בעסערען בעגריסונגס־פרע-
 זענט צו דיזען ניי־אהר טאג, ווען דיזער נומער
 קומט ארויס פון דיא אידישע סאָציאַליסטען פאר
 דעם כלל פון אידישע פראָלעטאָריע?

א. ק.

דיא טענליכע שטיקעל ברויט און אין זייער קאמפף
 פאר גייסטיגע בעפרייאונג, אזוי גוט וויא אין זייער
 קאמפף פאר דיא פאָליטישע און עקאָנאָמישע
 אויסלעזונג, וועלכע וועט דורך דעם קומען.

אזוי וויא זיי זיינען ניט צופריעדען מיט דעם
 "ניט צרפיעל, ניט צווייניג" ברויט וואָס קאפיטאַל
 ווארפט זיי צו, זאָנדערן זיי קעמפּפּען פאר וואָס
 מעהר און מעהר, אזוי בעגניגענען זיי זיך אויף ניט
 מיט דיא טיילעפעלעך גראמאָטנאָסט וואָס מען
 גיט זיי אין דיא שולען און ערציהען זיך און ביר-
 דען זיך אליין. אומעטום, וואו דיא סאָציאַליסטישע
 בעוועגונג איז נור ענטוויקעלט, האט דעריבער דער
 פראָלעטאָריאט א ענטוויקעלטע אייגענט ליטערא-
 טור מיט אייגענע פאָרטבילדונגס־שולען, אבענד-
 קאלעדזשעס און זאָנאר אייגענע טהעאטערס. דיא
 דייטשע סאָציאַלידעמאָקראטיע איז דיא מעכטיג-
 סטע, האָט זי א אויך דיא גרעסטע סאָציאַליסטישע
 ליטעראטור, דיא גרעסטע צאָהל ביכער פון אלגע-
 מיינע בילדונג פאר דעם פאָלק, דיא גרעסטע צאָהל
 סאָציאַליסטישע פאָלקס־שולען א. ז. וו.

ווען דיא אידישע סאָציאַליסטען גיבען ארויס
 אזא זשורנאל וויא דיא "צוקונפט", טהוען זיי דאָס
 דעריבער אין דעם נאָמען פון דעם פרינציפ, וועל-
 כער איז איינער פון דיא עקרים פון זייער רעלי-
 גיאָן — אז

"דיא גייסטיגע בעפרייאונג פון דיא ארבייטער
 איז דיא זאכע פון דיא ארבייטער אליין, און אז
 דיא פערוויקליכונג פון דיזען פרינציפ איז גייטיג
 צו דעם מקוים ווערען פון דעם כלל, אז דיא עקא-
 נאָמישע און פאָליטישע בעפרייאונג פון דיא אר-
 בייטער איז דיא זאכע פון דיא ארבייטער אליין".

וואָס אנבעטרעפט אבער דיא "פאטריאָטען",
 דיא כלומרשט אידעאליסטישע ניט־סאָציאַליסטישע
 "משכילים" — פאר וואָס זאָרגען זיי זיך ניט פיר דיא
 בילדונג און גייסטיגע ענטוויקלונג פון זייער "געליעב-
 טען פאָלק"? — איז דער תירץ: אויסער דיא
 ארבייטער־קלאסע איז היינט קיין קלאס מענשען
 ניט מעהר פעהיג ערנסט און ערפאלגרייך צו
 ארבייטען אין א ריין אידעאליסטישער אויפגאבע!
 אונז וואונדערט דעריבער ניט, וואָס דיא ניט-
 סאָציאַליסטישע משכילים, אָדער חובבי ציון־יקעס

טהאמאס פעין.

האט זיך פערשפרייט איבער דיא נאנצע מענשהייט
און האט אלעמען מיטגעריסען.

איינער פון דיעזע גרויסע נשמות אין דעם
א-מאליגען קאמפף פון דיא בורזשואזיע פיר רעכט
און אמת, איז געווען — טהאמאס פעין.
דיא ביאגראפיע פון דיעזען גרויסען מאן ווילען
מיר דא געבען. לאמיר אבער פריהער זעהען,
וואס דיא אורזאכע איז אייגענטליך, פאר וואס
דיא קלאסע, וואס איהרע פארשטייער האבען
א מאל געקעמפט פיר הויכע אידעאלען, איז
היינט געווארען ניט בכויז גאנץ קאלט צו דיא אלע
„נארישקייטען“ (וויא דיעזע „פראקטישע לייט“
רופען היינט יעדען עדלען געדאנק), נור נאך נאר
דיא שטארקסטע בעשיצערין פון אלע קרומקייטען
און פאלשקייטען וואס עקזיסטירען?

„סײַ מענט וואלט קיין מאל ניט איינגעפאלען
צו קלערען, צו א זאך איז רעכט אזוי וויא זיא איה,
ווען דיא וואס ליידען פון דער זאך
וואלטען ניט געטריבען געווארען דורך זייער ליידען
פון איהר, וועגען איהר נאכצודיינקען.“ אזוי, אונזער
פעהר, זאגט דערזעלבער טהאמאס פעין (אין דיא
הקדמה צו „קאממאן סענס“).

און קיין מאל וועט א העררשענדע
קלאסע ניט צוגעבען, אזא זאך איז ניט רעכט,
און ניט צולאזען דיא זאך אנריהרען, אזוי לאנג
וויא דיעזע זאך העלפט איהר
שטיין איהר הויכע מדרגה.
א קלאס מענשען, וואס שטייט אין דער געד-
זעלשאפט העכער פאר אלע און האט מעהר רעכט
פאר אלע, מוז אימער האלטען שטאל און אייזען
פאר אלטע איינגעווארצעלטע קרומקייטען און נאר-
רישקייטען, ווייך אויף אלטע קרומקייטען און נאר-
רישקייטען האלט זיך איהר גדולה. און ווייל פון
געוויסע פערבעסערונגען אין דיא געדאנקען און
איינריכטונגען פון דיא מענשען מוז אזא קלאסע
ליידען א שאדען אין איהרע אינטערעסען,

דיא קלאסע געלד-מענשען, וואס רעניערט היינט
איבער דער וועלט, האט א מאל געהאט אידעאלען.
עס איז כמעט קוים גלויבליך: דיעזע קלאסען
פון געשעפטעך-מאכערס, וועלכע מאכען חזק פון
יעדע זאך, וואס האט ניט צו טאן מיט „געשעפט“
און בריינגט ניט אין קיין דאלאר, דיעזע היינטיגע
גראבע חומר-ניקעס, וואס ווילען ניט מעהר
וויסען וויא פון אנלייגען דעם בייטיל, אָנניסען דעם
האלו און אָנשטאָפען דעם בויך — דיעזע זעלביגער
קלאס מענשען איז א מאל געווען פול מיט פאר-
קעמפער, וואס זיינען מיט גרויס התלהבות
געווען פערקאכט אין זיסע חלומות וועגען גליקליך
מאכען אלע מענשען, וועגען ווייזען זיי דאס ליכט
פון אמת און עפענען פיר זיי דיא טויערען פון גליק.
מיט אלע כחות האבען דיעזע געטרייסעלט
דיא אלטע געביידעס פון קרומע איינריכטונגען און
פיהרונגען; הויך האבען זיי אויפגעהויבען דעם פאר-
קעל פון אויפקלערונג, צו פערטרייבען דיא פינס-
טערנים פון אלטע פאלשע אייגנערעניסען, און מיט
פיער האבען זיי געקעמפט, צו מאכען דאס קרומע
גלייך, דאס אונגערעכטע רעכט און דאס פאלשע
וואהר.

און אין דיעזע קאמפף פיר אמת, יושר און גליק
פיר אלע מענשען האבען זיך ביי דיעזע קלאסע
דענסטאלט ארויסגערוקט אין סאמע פראגט זייערע
העכסטע נשמות, עדעלסטע הארצער און ליכטיגסטע
מוחות. דאס וואס זיי אלע האבען געהאט אין דער
פאנטאזיע, פעהילט אין א געבייט פון אונקלאר-
הייט, האבען דיעזע העלע מוחות זייערע בעלייכטעט,
ארויסגעוויקעלט פון דעם געביל און ארויסגעוויזען
קלאר און דייטליך; דאס וואס זיי אלע האבען
שוואך געוואונשען איז אין דיעזע עדלע הערצער
געווארען דיא טרייב-קראפט פון א מעכטיגען
שטראם פון גליהענדע לידענשאפט — א שטראם,
וועלכער האט זיך ארויסגעריסען מיט אן אונגעד-
הייערע געוואלט דורך זייערע צונגען און פעדערען,

דעריבער מוז זיין א דם שונא פון יעדען געדאנק פון פערבסערונג. ווען צו אזעלכע מענשען קומט א מאָל אין הארץ אריין א געדאנק פון יושר, פון גלייכקייט, שרעקט דאס זיי אָב, ווייל זיי פיהר לען, אז דאָס איז א שאדען פיר זייער גדולה; דעריבער לעבען זיי אין אזא אייביגען שרעק פאר גלייכקייט, אמת און יושר, אז עס מוז זיין אין הארצען אריינקומען א געפיהל, הלואי וואָלטען זיי קיין מאָל נאָר קיין געוויסען און קיין ענדלעך וואונט נישט געהאט, הלואי וואָלטען זיי קיין מאָל קיין הער-כערע רעליגיאָן נישט געהאט, וויא דיא רעליגיאָן פון זייער אייגענעם נוי. „און פון דעם“ — זאגט לאַ סאָל זעהר ריכטיג — „מוזען אזעלכע קלאסען מיט דער צייט ווערען אזעלכע מענשען, וואָס יעדע איי דעאליסטישע שטרעבונג האט ביי זיי קיין שום ווערדע נישט; וואָס לאכען זיך אויס מיט מיטלייד, ווען זיי הערען ארויסרעדען דעם גרויסע נאָמען פון א אידעע; אלע שיינע און גרויסע זאכען מוזען פיר זיי ווערען גלייכגילטיג, פערהאסט, און אלע מאָראַלישע געפיהלען ווערען ביי זיי בטל אין דיא איינע קיידענשאפט, צו זוכען זייער אייגענעם נוי און צו לעבען א גוטען טאָג.“

אָט אזא קלאסע מענשען זיינען דיא געלדרייט, דיא געשעפטע, מאכערס היינט.

גאנץ אנדערש אָבער זיינען דיא קלאסען פון דער געזעלשאפט, וואָס ליידען עולות, וואס זיי נען געדריקט פון העכערע פון זיי: זייער אינטער-רעסע איז, אלע קרומקייטען גלייך צו מאכען, אל-טע דומהייטען אויסצורוואַרצלען, ווייל זיי ליידען און זיינען געדריקט פון אזעלכע זאכען, דעריבער ליגט אין זייער אינטערעסע צו זיין פאָרטשריטליך, רעוואָלוציאָנער, צו ווינשען רעכט, אמת און יושר, און ווען זיי קומען נאָר דורך דעם דרוק, צוזאמען מיט אויפקלערונג, צום שכל, צו זעהען וואס זייער אינטערעסע פאָדערט, ווערען זיי אידעאליסטיש, בענייסטערט פיר רעכט, יושר און אמת און זיין קעמפֿען דאפיר.

אזא קלאסע מענשען זיינען היינט דיא אר-בייטער און אזא קלאסע מענשען זיינען פאר 100 יאָהר געווען דיא געלד-מענשען, דיא ברוזשואַזע. וועסמאָלט איז דיא ברוזשואַזע געווען אויף

אזא מדרגה פון ענטוויקלונג, אז איהר פרייהייט איז געווען צייטיג געבוירען צו ווערען. אלע פיהרונג-גען פון דיא אלטע וועלט, פון קעניגטהום און דיא פריצים-הערשאפט, וואָס האָבען איהר פרייהייט גע-שטערט, זיינען איהר געוואָרען אונערטרעגליך, האָר-בען איהר שרעקליך געדריקט. דעריבער איז זיין געד-וואָרען צוקאכט פון א גליהענדיגען חשק, צו צוברעכען אלטע קרומקייטען און פאליטיקייטען; דערי-ער איז זיין (איהר בעסערע-טייל) געוואָרען אידעאליסטיש. און אין דיא בענייסטערונג פון איהר קאמפֿה פיר רעכט, אמת און יושר, האט זיין נאָך נישט גע-פיהלט, אז זיין פאָדערט דאָס אלעס נאָר פיר זיך; אז זיין קעמפֿט נאָר פיר איהרע אינטערעסען; אז דאס וואס זיין וויל איינפיהרען וועט נישט בריינגען דיא אמת'ע גערעכטיגקייט און גלייכקייט פיר אלע; אז איהר טהראָן וועט שטיין אויף דיא פלייצ-פון אונטערדריקטע ארבייטער — דאס האט דיא ברוזשואַזע אין דיא היץ פון קאמפֿה נישט געפיהלט. איהרע גרויסע נשמות האָבען ערנסט געגלויבט, אז זייער קאמפֿה בריינגט פרייהייט, גלייכקייט און געד-רעכטיגקייט פיר דיא גאנצע מענשהייט, און דאס האט זיי אָנגעטרונקען מיט א היסע, הייליגע, אמת'אידעאליסטישע בענייסטערונג. „א סוף קומט צו אלע מינים אלטע נאָררישקייטען און קרומקיר-טען“ — האט דאס הארץ אין דיא דאמאָלסדיגע ענדלע מענשען געשריען מיט פֿייער. „עס איז ענדליך געקומען דיא צייט פון אמת, דיא צייט פון פערשטאנד. דיא וועלט קומט צום שכל!“ און אין דיעזע אמת'ע אידעאליסטישע בענייסטערונג האָבען זייערע ענדלע זעעלען אויסגעזאגט דעם גאנ-צען אמת אין אלעס. אָהן רחמנות האָבען זיי אראָב-געריסען דיא מאַסקע פון אלע פיינים איינגעוואָר-צעלטע און פערהייליגטע אלטע פאליטיקייטען, — דיא פאָליטישע וויא דיא רעליגיעזע. צוזאמען מיט דיא געוואלדיגע בעוועגונג געגען דעם קעניגטהום און דיא פריצים-הערשאפט איז אין פראנקרייך דענסמאָלט געווען א מעכטיגע בעוועגונג געגען דיא רעליגיאָן. דיא ענציקלאָפּעדיסמען האָבען געפרעדיגט אפיקסורכת צוזאמען מיט פאָליטישע פרייהייט. ווען דיא רעוואָ-לוציאָן האט אָנגעשאפט דיא קעניגליכע הערשאפט, האט זיין אין איין וועג אָנגעשאפט דעם אלטע

וואלט ניט אויפגעוועזן דיא פאלשקייט פון דער רעליגיאן — ישרייבט איינער פון זיינע גענעדי רישע ביאגראפערס. — „וואלט זיין נאמען געווען געדענקט און געשעצט געווארען ביי דיא אמעריקאנער, ווייניגסטענס אלס איינער פון דיא גרינדער פון זייער פרייהייט. אזוי אבער וויסט מען פון איהם נאך, אז ער איז געווען א שרעקליכער אפירסורס“, — און דיא גאטס־פארכטיגע צדיקים האבן בען אויף איהם זאגאר אויסגערעדט, אז ער איז געווען א שכור, א'ן אויסגעלאסענער, א'ן אויס־וואורף — אויף איהם, איינעם פון דיא ערעלסטע און הייליגסטע מענטשען, וואס האבען א מאָל אויף דיא וועלט געלעבט!

* * *

טהאמאס פעין איז געבוירען געווארען אין טהעטפארד, ענגלאנד, דען 29טען יאנואר 1737.

זיין פאטער, דושאזעף פעין איז געווען א קארסעט־מאכער, א פרומע מיטגליעד פון דיא רעליגיעזע סעקטע קוועקערס.

טהאמאס האט נאך אלס קינד געשריעבען געדיכטע, און זיינע פרייזיגע געדאנקען, דערציילט ער אליין, האבען זיך ביי איהם אויף אַנגעהויבען ווען ער איז נאך געווען א קינד. ער האט א מאָל געהערט פון א גלח א דרשה וועגען דיא גוטסקייט פון גאט, דאס ער האָט געלאָזט מקריב זיין זיין אייגענעם בן יחיד (יעזוס) אום ער זאָל זיין א כפרה פיר אלע מענטשענס זינד. דער קליינער טהאמאס איז נאך דיעזע דרשה ארומגעגאנגען אין גארטען און האט דאס גאָר ניט געקענט פערשטיין, אז גאט זאָל זיין עפעס אזא שרעקליכע בריאה, אז זיין כעס אויף דיא זינדיגע מענטשען האט ער ניט פריהער געקענט קיהלען, ביז ער האט געטייטעט זיין אייגענעם נעם ווען. סטייטש, האט דער קליינער טהאמאס געטראכט, ווען א בשר ודם וואלט דאס געטאן, וואלט מען איהם דאָף אויפגעהאנגען, אלס א שרעק־ליכען מערדער! ער האט דאס גאָר ניט געקענט פערשטיין צו וואס מען פרעדיגט אזעלכע זאכען.

געשטודירט האָט טהאמאס אין דיא קינדער־שול פון זיין געבורטסשטאט. קיין רעליגיאן האָט מען אָבער דאָרט ניט געלערנט. פון זיין פאטער, שרייבט ער, האט ער געלערנט גוטע אויפפיהרונג

גלויבען און איינגעפיהרט „א רעליגיאן פון פער־שטאנד“. דער חלום פון יענע קעמפפער איז געווען, דיא גאנצע מעניטהייט זאָל ווערען איין פרייע רעד־פובליק, אונטער דיא העררישאפט פון ריינעם פרייען מענטשליכען פערשטאנד.

און אין יענע צייטען איז געווען טהאמאס פעין, — דער פאָרקעמפפער פון דיא אמעריקאנער קאָלאָניסטען געגען ענגלאנד פיר דיא פרייהייט פון זייער האַנדעל און דער בער גייסטערטער קעמפפער געגען דיא גראָבע דומהייט טען פון דעם גלויבען; דער אויפהייבער פון דעם ערשטען אלארם־געשריי פיר אמעריקאנער פרייהייט, אין זיין בוך „קאָממאָן סענס“ און דער שריי בער פון דעם בעריהמטען אפיקורסישען בוך „דער דור פון פערשטאנד“ (אידיש אָף ריעזאָן), וואס ווייזט אויף דיא פאלשקייט פון תנ"ך.

אין דער צייט, ווען טהאמאס פעין האט געדעמפפט פיר פרייהייט פון האַנדעל פיר דיא אמעריקאנער קאָלאָניסטען אין זיין בוך „קאָממאָן סענס“, וועלכעס איז געווען דער סיגנאל צו דיא אמעריקאנער רעוואָלוציאָן, האט ער געשריעבען אין דיא הקדמה פון דיעזען בוך: „דיא זאך, וואס אינטערעסירט אמעריקא, איז, אין א גרויסע מאָס, דיא זאך פון דיא גאנצע מעניטהייט. א סך אומ־שטענדען זיינען דאָ און וועלען זיך פון דעם ענט־וויקלען, וועלכע האָבען ניט נאָר א שייכות מיט איין אָרט (אמעריקא), נאָר מיט דיא גאנצע וועלט.“

און דעריבער האָט טהאמאס פעין, דער פאָרקעמפפער פון דיא פרייהייט פאר דיא היינטיגע בורזשואזיע, געקעמפפט פיר פרייהייט אין דיא רעד־ניערונג, פרייהייט אין דיא רעליגיאן און פרייהייט אין אלעם אין דריי לענדער: אין אמעריקא, ענגלאנד און פראַנקרייך. „וואו עס איז קיין פרייהייט ניטאָ, דאָ איז מיין פאטערלאַנד“ האט ער געזאָגט. אָבער טהאמאס פעין האָט צו פיעל אמת געזאָגט. ער האט צו אַזען אראָפגעריסען דיא מאַסקע פון אלע אלטע פערשימעלטע הייליגקייטען — און דעריבער האט דיא בורזשואזיע, ווען זיא איז געוואָרען דיא מלכה, איהם, איהר טרייען פאָרקעמפפער, דערנאך פעהאססט, פערליימדעט און אויף איהם אויסגערעדט אסור לדבר. „ווען טהאמאס פעין

שטענדרען אין אמעריקא האָבען פון איהם געמאכט נאָר אין אנדערען מעניש.

דעם 19 אפריל 1775, עטליכע מאָנאט נאָך דעם וויא פּעין איז אָנגעקומען אין אמעריקא, האט זיך אָנגעהויבען דער קאמפף פון דיא אמעריקאנער קאָלאָניסטען געגען דיא ענגלישע קעניגליכע רעגירונג, וועלכע האָט זיי זעהר געדריקט מיט פאָרדאטקעס און מיט צאללנעזעצע, וואָס האָבען זעהר געשטערט זייער האַנדעל. דיא אמעריקאנער האָבען אָבער נאָך ניט אין זינגען געהאט זיך אבצורייסען און צו בעפרייען פון דיא ענגלישע מלוכה. זיי האָבען נאָר געוואָלט אויספיהרען ניט צו מוזען פאָלגען דיא געזעצע וועגען צאלל און שטייערן. ווען איינער וואָלט זיי אָבער געזאָגט אַ וואָרט וועגען מורד זיין אין מלכות ענגלאַנד און זיך מאַכען אין גאנצען פריי, וואָלטען זיי איהם געהאלטען פאר אַ משונענעם און וואָלטען איהם אפּשער. אליין איבערגעגעבען צו דיא ענגלישע רעגירונג.

אם ענדע פון יאהר 1775, ווען דיא אמעריקאנער זיינען שטארק געשלאָגען געוואָרען פון דיא ענגלענדער, זיינען זיך צוזאמגענומען דזשאָן עדעמס, בענדזשעמין ראַיט, בענדזשעמין פרענקלין און דזשאָרדזש וואַשינגטאָן און האָבען מיט ווייטאג אין הארצען געלעזען דיא טרויעריגע נאכריכטען וועגען דיא שרעקליכע געדערלאנגעס. ווען זיי האָבען דאָס אָפּגעלעזען, זיינען זיי אלע געבליבען טרויעריג שטיל. ענדליך האט פרענקלין אונטערבראָכען דיא שטיקייט. „וואָס וועט דאָ זיין דער סוף פון דעם אלעס?“ האָט ער געפרעגט מיט אַ ביטער האַרץ, „וועט זיך דאָס ענדיגען מיט קריגען גערעכטיגקייט פון ענגלאַנד, מיט דיא אָבשאַפונג פון דיא היינטיגע מיניסטאָרען און איינזעצונג פון נייע, אָדער מיט — —“ דאָ איז ער געבליבען שטיין. עס איז איהם געבליעבען אין האַלד דאָס וואָרט „מיט דיא גאנצע בעפרייאונג פון ענגלאַנדס יאָך“.

אין דעם אויגענבליק איז אריינגעקומען טהאָדאָס מאַס פּעין, פרענקלין, וועלכער האָט איהם געקענט פון ענגלאַנד, האָט איהם פאָרגעשטעלט פאר דיא אנדערע. פּעין האָט געוואוסט וועגען וואָס דאָ האַנדעלט זיך און ער האָט אונטערבראָכען דיא שטיקייט זאָגענדיג: „דיעזע אמעריקאנער קאָלאָניסטען

און אַ רעכטע ביסעל קענטניס. ווען ער איז אלט געווען 13 יאהר, האט איהם זיין פאָטער שוין אריינגענומען צו זיך אין וואַרשטאט ארבייטען.

צו 16 יאהר איז ער אוועקגעפאָהרען אויף אַ שיף אלס מאַטראָן.

אין 1759 איז ער געווען אין סענדוויטש אלס מאַסער קאָרסעט מאַכער און דאָרט האט ער חתונה געהאט מיט מערי לאַמבערט, אַ טאכטער פון אַ טשינאוויק ביי אקציו. אין 1760 איז זיין ווייב געשטאָרבען. דערנאָך איז ער נאָך געווען אין פיער יטעט און האט זיך בעשעפטיגט מיט פערשידענע זאַכען. ענדליך איז ער אליין געוואָרען אַ טשינאוויק ביי אקציו אין לאַנדאָן.

אין עטליכע יאהר אַרום האָט מען איהם אָבגעשאַפט און ער איז געוואָרען אַ לעהרער אין אַ פּריואַט־אַקאדעמיע אין לאַנדאָן, וואו ער איז בערשאַנט געוואָרען מיט פילאָזאָפיע און אסטראָנאָמען און האָט פיעל געלערנט.

אין 1768 איז ער ווידער געוואָרען אַ טשינאוויק ביי אקציו אין אַן אנדערע שטאָט אין ענגלאַנד, אין ליוועס, און דאָרט האָט ער געסעמפּט פיר בעסערען געהאלט פיר דיא אקציו בעאמטע און האט געשריעבען וועגען דעם אַ בראַשורע. דאָרט טען האט ער נאָך אַ מאָל חתונה געהאט, מיט אַן אלמנה וואָס האָט געהאט אַ טאכאק געשעפט. אין אַ קורצע צייט שפעטער האט מען דאס געשעפט געקויפט פאר חובות און באלד נאכדעם האט ער זיך מיט זיין צווייטע פרוי געשיידעט — ער האט קיינעם ניט געוואָלט זאָגען פאר וואָס.

פון דאָרט איז ער ווידער אוועק קיין לאַנדאָן, וואו ער איז בעקאנט געוואָרען מיט דר. פרענקלין. און אין 1774, עטליכע מאָנאט איידער עס האט זיך אָנגעהויבען דיא מלחמה צווישען דיא אמעריקאנער און ענגלאַנד, איז ער אָנגעקומען אין פילאָדעלפּיא און איז געוואָרען רעדאקטאָר פון דיא „פעני סילוויניע מעגעזין“.

דאָ האט זיך אָנגעהויבען זיין בעריהמטהייט. אין זיינע יונגע יאהרען, שרייבט ער אליין, האט ער געהאלטען דיא פאָליטיס אלס אַ ניכט־וויכטיגע שפּילעריי, אין וועלכע יעדער אָרענטליכער מעניש מוז גילכען אלס אונפראַקטיש. אָבער דיא אומד

קאמיטע פון אויסלענדישע אנגעלעגנהייטען ביי דיא נייגערינרעטע רעפובליק. צוויי יאָהר — פון 1777 ביז 1799 — איז ער געווען אויף דיא וויכטיגע שטעלע. דערנאך האט ער זיך געמוזט אָבזאָגען, ווייל ער האָט ניט געוואָלט צולאָזען מען זאָל בעצאָהלען שווייגנדיג א געוויסען דיען, וואָס האט געסטראַשעט אויסצוזאָגען א סוד, וועגען א הלואה, וואָס דיא נייע רעפובליק האָט געמאכט אין פראַנקרייך.

* * *

עס איז זעהר שאדען, וואָס דער פלאַץ ערלויבט אונז ניט דאָ ווייטער אויספיהרליך צו בעשרייבען דיא מערקווירדיגע ביאָגראַפיע פון דיעזען קעמפפער פיר אמת און פרייהייט. מיר וועלען ליידער מוזען אָפּפערטיגען אלעס מיט עטליכע ווערטער.

כמעט פונקט אזא רעש, וויא פעין האט אָנגעמאכט אין אמעריקא מיט זיין "קאָממאָן סענס", האָט ער דערנאָך געמאכט אין ענגלאַנד מיט זיין רעוואָלוציאָנערען בוך "רייטס אָף מען" (דיא רעכטע פון דעם מענש). "עס האָט געפעהלט א האַר דאס בוך זאָל אָנמאכען א רעוואָלוציאָן אין ענגלאַנד גופא געגען דיא קרוין", שרייבט זיינער א שונא. דיא ענגלישע רעגירונג האט געהאט זעהר פיעל קאָפּווייטאג וועגען דעם בוך. ער האָט געדמוזט אנטלויפען פון ענגלאַנד און זיין בילד האָט מען אין פיעלע שטעט אין ענגלאַנד עפענטליך פערברענט.

שפעטער איז פעין געווען אין פראַנקרייך און האָט זעהר א וויכטיגען אַנטייל גענומען אין דיא גרויסע פראַנצייזישע רעוואָלוציאָן. אין פראַנקרייך האט ער ערפונדען א פלאַן צו בויען אייזערנע בריקען. ער איז געווען דער ערשטער וואָס האָט דאָס אויסגעפונען. ער איז געפאלען אויף דעם פלאַן זעהר ענדיג וויא שפיגען בויען זייער שפיגלעכעס. זיין פלאַן איז אויסגעפיהרט געוואָרען און אזא בריק איז צום ערשטען מאל געבויט געוואָרען אין וואָהאַל. ער איז דאָרט ערוויילט געוואָרען אלס דעפוטירטער אין דעם קאָנגרעס פון דיא רעוואָלוציאָנערע רעגירונג. דערנאָך האט איהם ראָבעספיער איינגעדעזט אין לוקסעמבורג געפענגניס, דערפאר וואָס ער, פעין, האט געטענה'ט, אז מען זאָל דעם קעניג

ניעם מוזען ווערען אין גאנצען אונאָבֿהיינגיג פון ענגלאַנד". אלע האָבען זיך א כאפ געטאָן, אזוי וויא א דוגער וואָלט זיי דערשקאָגען. אָבער פעין האָט אונערשראָקען זיי ערקלערט, אין א בעגייסטערטע רעדע, וואָס פון דיא רעזיגע אמעריקא וואָלט געקענט ווערען, ווען זיא זאָל זיין פריי פון דיא אונזיניגע הערשאַפט פון דעם קליינעם אינזעלע (ענגלאַנד). וואַשינגטאָן איז צו איהם צוגעגאנגען, האָט איהם געדריקט ביידע הענד און האָט איהם געבעטען צו שרייבען דיעזע געדאנקען אין א בוך. פעין איז אהיימגעגאנגען, האָט גענומען דיא פערדער און האָט זיך געזעצט שרייבען. און דען ערשטען יאָנואר 1776 איז ארויס וויא א געוואָלדיגער דוניגערשלאַג זיין בוך "קאָממאָן סענס" (פראַססער שבל), אין וועלכען עס ווערט מיט גלענצענדע מעכטיגע אַרגומענטען בעוויזען, וואָס פיר א דומהייט דאס איז, אז א גאנץ פאָלק זאָל זיין אונטערטעהן נישט צו איין מענש, א קייזער אָדער א קעניג, און וויא גרויס און מעכטיג אמעריקא וואָלט ווערען, ווען זיא זאָל זיין א רעפובליק פאר זיך.

"וואַשינגטאָנס קאנאָן איז ניט געווען אזוי געדעהרליך פיר דיא ענגלישן מלוכה וויא דיא פערדער פון דעם פערפאסער פון קאָממאָן סענס" — שרייבט פעינס גרעסטער שונא. "דיא איינוואוהנער פון אמעריקא האָבען דעם אונבעקאנטען פערפאסער געהאלטען פאר א מלאך אראָבעשיקט פון הימעל". אין א קורצע צייט זיינען פערשפרייט געוואָרען פון דעם בוך 100,000 עקזעמפלאַרען. באלד האָט זיך צופלאַקערט א פייער פון בעגייסטערונג אין גאנצען לאַנד פיר א קאמפף פיר פאָלקאָמענע בעפרייאונג פון ענגלאַנד. פרייוויליגע פאָלקען סאָלדאטען האָבען זיך געבילדעט. פעין אַליין איז אויך געוואָרען א פראַסטער סאָלדאט און אין מיליטער האָט ער ארויסגעגעבען א צייטונג "דער קרויז", אין וועלכע ער האט דיא קעמפפער איינגעגעבען מוטא אויסצוהאלטען. און אין דעם פירטען יולי פון דעם זעלבען יאָהר איז פראַקלאַמירט געוואָרען דיא אונאָבֿהיינגיקייט פון דיא אמעריקאנער קאָלאָניעס, דורך דיא בעוואוסטע "דעקלערישאַן אָף אינדעפּענדענס".

פעין איז דערנאָך געוואָרען סעקרעטער פון דיא

דזשעפערסאן, וואס האט זיך מיט איהם איבערנע
שריעבען ביז זיין לעצטען טאג.

פעין האט דערנאך נאך פיעל ביכער און בראך
שורען געשריעבען. דיא לעצטע עטליכע וואכען פון
זיין לעבען האט ער געוואוינט ביי א פריינד אין
טייורטש סט., ניוארק. פון פארזייער געפענגניס
האט ער מיטגעבראכט א געשויר אין זייט. ווען
ער איז זעהר קראנק געווארען, האבען דיא גאטס
סטראפטשעס איהם ניט געלאזט צורוח. זיי האבען
פון איהם ניט אבגעטרעטען ער זאל נאך ניט אנה
דערש תשובה טאן. און דיא גלויביגע דערציילען
טאקי א באבע מעשה, אז פאר'ן טויט האט ער
חרטה געהאט וואס ער האט געשריעבען זיין בוך.
דאס איז אבער שקר וכזב! ער האט דיא גאטס
קאזאקען פערטריבען פון זיך, און ווען זיין דאקטאר
האט איהם א נאכט פאר זיין טויט געפרעגט, אויב
ער וויל (!) גלויבען אין יעזוס, האט פעין געענט
פערט „איך האב קיין שום פערלאנג ניט צו גלויב
בען אין דיא זאך“, און דאס זיינען געווען זיינע
לעצטע ווערטער.

דען 8טען יוני 1809 ארום 9 א זייער אין דער
פריה, איז טהאמאס פעין געשטארבען זייענדיג אלט
72 יאהר און 5 מאנאט. זיין קערפער האט מען
בעגראבען אין ניוארק טשעל, אויף זיין אייגענע פארם,
און אויף זיין מצבה שטייט אויפגעשריעבען (וויא ער
האט געלאזט א צואה), ניט מעהר וויא „טהאמאס
פעין, פערפאסער פון קאממאן סענס“.

פעין איז אימער געווען שטאלץ דערויף, וואס
ער האט פון זיינע גרויסע ביכער און פון זיין אנ-
טאציאן פיר פאליטישע און רעליגיעזע פרייהייט
קיין געשעפטען ניט געמאכט. דיא „קאפייע רייט“
פון זיינע ביכער האט ער בשום אופן ניט געוואלט
פערקויפען, כאטש מען האט איהם געבאטען מאסען
געלד דאפיר. ער האט געזאגט: מיינע געדאנקען
געהערן צו דער מענשהייט, און סיינער האט קיי
רעכט ניט אבצוקויפען דעם טאגאפאל אויף זיי.

אויף זיין קבר שטייט יעצט א גרויסער מאָנאר
מענט, אויף וועלכען מען האט אויסגעקריצט ^{פעינס}
„שפרוך: „דיא וועלט איז מיין פאטערלאנד און טהון
גוטס — מיין רעליגיע“.

ב. פייגלנברייט.

ניט טייטען. עס האט געפעהלט א האר מען זאך
איהם אראפגעהמען דעם קאפ אויף דיא גילאטינע
ריכטענדיג זיך יעדען אויגענבליק ארעסטירט
און געטייטעט צו ווערען, האט טהאמאס פעין
אויפגעשריעבען זיינע מיינונגען איבער רעליגיע און
דעם וועלט־בעריהמטען בוך דער דור פון
פערשטאנד („עידוש אף ריעזען“). דאס בוך
איז פערטיג געווארען פונקט 6 שטונדען איידער
מען האט איהם איינגעזעצט אין געפענגניס.

אין דיעזען בוך בעווייזט פעין, וויא פאלש,
וויא אונזיניג אלע גלויבענס זיינען. ער ווייזט אויף
דיא נארישקייטען און ווידערשפריכע פון דיא אי-
דישע און קריסטליכע תורות, און ערקלערט, אז ער
גלויבט אין איין גאט, אבער ניט אין דעם גאט וויא
ער ווערט פארגעשטעלט אין דיא אמונות, נאך אין
א פילאזאפישען בעגריף פון געטליכקייט.

ארויסקומענדיג פון געפענגניס איז פעין נאך א
מאל אויסערוויילט געווארען אין פראנקרייך אלס
דעפוטירטער און איז דארט געווארען זעהר בע-
ריהמט. ווען נאפאלעאן איז געווארען דער הערר-
שער איבער פראנקרייך, האט זיך פעין שוין מעהר
ניט געקענט דארט אויפהאלטען און דען ערשטען
סעפטעמבער 1802 איז ער צוריק אוועק קיין אמע-
ריקא, נאך 15 יאהר וויא ער איז פון איהר אוועק
געפאָהרען.

דען 30סטען אקטאבער 1802 איז ער אנגעקער
מען אין באַלטימאָר.

אמעריקא אבער האט איהר בעפרייער זעהר
קאלט אויפגענומען. זיין אפיקורסות האט איהם
געמאכט א בייזען שם ביי דיא צבוע'קעס. אויסער-
דעם האט ער זיך זעהר שטארק צוקריגט מיט
דזשארדזש וואשינגטאן, דעם שטאלצען אריסטא-
קראט, שקלאפען־האלטער און פרומען מאן. טהא-
מאס דזשעפערסאן, דער דאמאלסדיגער פרעזידענט
(אליין אין אפיקורס) איז געווען דער איינציגער
וואס האט איהם פריינדליך בעגריסט.

אין ניוארק האט מען פיר איהם נאך געמאכט
א דינער, אבער דאס איז שוין געווען דער לעצטער
כבוד. פון דענסמאלט אן האבען כמעט אלע איהם
פערלייקענט, צוליעב זיין אפיקורסת. אויסער איין

דיא אונטערשיעדע צווישען פרויענצימער

און מאנספערזאן.

נעהמען א באבע פאר א מוזשיק, ווען איהר זעהט
ניט דיא פלודערן.

ביי דיא נעגערס פון אפריקא, דיא אינדיאנער
פון אמעריקא און דיא גאר ווילדע פעלקער פון אוי-
סטראליא מוז מען זיך אויף גוט צוקוקען, איידער
מען דערקענט א מאנספערזאן פון א פרויענצימער,
און ביי אלע דיוע פעלקער האט נאך קיין ריזענדרער
ניט געפונען קיין פרויען-פראגע.

לאמיר זיך אויפהויבען א ביסעל העכער אויף
דער טרעפ פון דער מענשליכער ענטוויקלונג, און
מיר וועלען באהאנדלען דעם מערערען א בעדייטענדען אונ-
טערשיעד צווישען דיא מענער און פרויען. אפילו א
רוסישע באבע אונטערשיידעט זיך שוין פיעל פון א
מוזשיק. דער אונטערשיעד צווישען א פראנצויזישען
פויער און זיין פרוי איז נאך גרעסער, דער אונטער-
שיעד צווישען א קליין-בורזשוא און זיין פלונטימער
איז נאך גרעסער. און דער אונטערשיעד צווישען אן
אריסטאקראט און א אריסטאקראטקע איז שוין אזוי
גרויס, דאס מען קען זיי כמעט האלטען פאר פאר-
שטייער פון צוויי פערשיעדענע ראסען.

דער אונטערשיעד צווישען מאנספערזאנען און
פרויען האט ביז אהער געוואקסען צוזאמען מיט דעם
פראגרעס פון דער מענשהייט. אויף דער נידעריג-
סטער שטופע פון דעם פראגרעס איז דער אונטער-
שיעד צווישען זיי בלויז א געשלעכטליכער: א מאנס-
פערזאן אונטערשיידעט זיך פון א פרויענצימער נור
מיט דעם, וואס איינער איז א זכר און דיא אנדערע
א נקבה. אין אלע אנדערע הינזיכטען זיינען זיי כמעט
פאליטענדיג גלייך. זיי זיינען גלייך ניט נור אין

ווען אדם הראשון האט ארומגעשפאצירט מיט
זיין פלונטימער אונטער דיא געדיכטע בוימער פון
דעם גן-עדן, און יעדער פון זיי האט געהאט א פייר
נענבלאט פון פארנעם (דאס איז געווען נאך דעם,
וויא וואו האט געהאט איהר אונטערהאלטונג מיט
דעם הערר שלאנג), גלויב איך ניט, דאס גאט אליין
האט דאן געקענט דערקענען פון ווייטענס, ווער פון
זיי ביידע עס איז געווען דער מיסטער און ווער דיא
מיססיס. זיי זיינען ביידע געווען פאליטענדיג גלייך.
ביי ביידען זיינען דיא פנים'ער און דיא לייבער גע-
ווען געוואקסען מיט האר, קיינער פון זיי האט ניט
געטראגען קיינע הויזען און ביידע האבען געהאט
דיועלבע שטימען. פון א פרויען-פראגע האט דאן
נאך ניט געקענט זיין קיין רעדע, אפילו, ווען דיא
פרויען און דיא מענער וואלטען שוין דאן געקענט
ריידען. און אין אמת'ן זיינען זיי נאך דאמאלס ניט
געווען געקאנט מיט קיין שום שפראכע און פלענען
זיך אונטערהאלטען איינער מיט דעם אנדערן און
מיט זייער הימלישען בעשאפער בלויז אויף'ן וואונק.

ווען א ניהיליסט קומט נאך אסט'סיביריע, קען
ער דיא ערשטע צייט ניט דערקענען א יאקוט. פון
א יאקוטקע (אזוי הייסען דיא דארטיגע האלב-
ווילדע איינוואוינער), ווייז ביידע האבען ניט קיין
בערד און ביידע זיינען אין ווינטער (און דאס הייסט
10 מאנאט אין יאהר אין יענע מקומות) גלייך גע-
קליידעט פון אויבען. דאָרט ווייס מען נאך דער-
וויילע אויך ניט פון קיין פרויען-פראגע.

דער, וואס האט בעזוכט דיא רוסישע דערפער,
ווייסט, וויא לייכט עס איז דאָרטען א מאָל אָנצו-

זייער אויסזעהענע זאגדערן אויך אין זייער דיינקען, פיהלען און האנדלען.

דער גראד פון אונטערשייד צווישען פרויען און מענער אין א נעוויסען פאָלק איז, דעריבער, אזוי גרויס, וויא דער גראד פון ענטוויקלונג פון דיזען פאָלק. און דער גראד פון אונטערשייד צווישען פרויען און מענער אין יעדער קלאסע פון א געוויסען פאָלק איז, געוויינליך, אזוי גרויס, וויא דער גראד פון גייסטיגע ענטוויקלונג, אָדער קולטור, פון דיזער קלאסע.

דער אונטערשייד צווישען פרויענצימער און מאנספערזאָנען איז, אלץ א סימן פון פראָגרעס. ביי זעהר פיעלע פלאנצונגען און ביי אלע נידעריגע חיות איז נאָר ניטאָ קיין געשלעכטער — קיינע בעזונדערע זכרים און נקבות — יעדער איינצעלנער פון יעדען פון דיזע מינים פלאנצונגען און חיות איז אין דערזעלבער צייט אי א זכר, אי א נקבה, אי א פאָטער, אי א מוטער פון זיינע קינדער. ביי דיא העכערע חיות געפינען מיר שוין אי זכרים אי נקבות. דאָרט איז שוין דאָס שאַפֿען פון נאכפאלגער איינזעמליכע און צווייגען, כדי עס זאל ערפילט ווערען בעסער; אָבער אפילו ביי דיזע חיות געפינען מיר נאָך ניט, אויסער דעם ריין געשלעכטליכען אונטערשייד, קיין אנדער אונטערשייד צווישען זכרים און נקבות. אמת, עס זיינען פאראן אזעלכע מינים פויגלען, ביי וועלכע דיא זכרים אונטערשיידען זיך פון דיא נקבות מיט דעם, וואס זיי האָבען שטענערע פערדערן, עס זיינען פאראן פיערפיסיגע חיות, ביי וועלכע דער זכר אונטערשיידעט זיך פון דער נקבה דערמיט, וואס ער האט הערנער און זיא ניט, און אזעלכע פליגעלעך, ביי וועלכע עס איז זעהר לייכט צו דערקענען א זכר פון א נקבה, וויא צ. ב. דיא בינען, אָבער אין דעם גרעסטען טהייל חיות קען נור א געניטע אויג מיט דעם ערשטען בליק אונטערשיידען א זכר פון א נקבה.

דער אונטערשייד צווישען מאנספערזאָנען און פרויענצימער איז אין אַנפאַנג געווען בלויז א געשלעכטליכער, אָבער ער האָט זיך אויף דעם אליין גיט אָנגעשטעלט. ער איז געוואקסען אליין גרעסער און גרעסער און היינט קען מען שוין דיא מענשהייט איינטהיילען אין צוויי פערשידענע מינים: א מענער

מין און א פרויען־מין. איין מין אונטערשיידעט זיך פון דעם אנדערן ניט נור אין דעם הינזיכט פון געדענקען, נור אויך אין דעם אַנאַטאָמישען, פיזיאלאָגישען און פסיכאלאָגישען הינזיכט. א פרויענצימער איז שוין ניט דערזעלבער מענש, וויא א מאנספערזאָנען; זיא איז געבילדעט עטוואס אנדערש, זיא דיינקט עטוואס אנדערש און פיהלט עטוואס אנדערש. דאס, וואס זיא וועט יעצט אָנטאָן א פאָר הויזען און וועט ווערען אַן אַרוואַקאַט, וועט איהר נאך ניט מאכען פאָלשטענדיג גלייך צו דעם מאנספערזאָנען. צעהנדליגע טויזענד יאָהרען פון ענטוויקלונג קען מען ניט אַוועקמאַכען מיט איין קלאַפּ. און דיא פרויענצימער האָבען צעהנדליגע טויזענד יאָהרען געלעבט אַנאַנדער לעבען, וויא דיא מענער.

נאָר אין אַנפאַנג האָבען דיא נקבות גלייך געדענקט און געאַרבייט מיט דיא זכרים, און דערפאר זיינען זיי געווען אי גלייך שטאַרק, אי גלייך גייסטיג ענטוויקעלט מיט דיא זכרים. שפעטער איז דער קאַמפּף און דיא אַרבייט געוואָרען דיא ספּעציאַליטעט פון זכרים און דיא נקבות האט מען אַיבערגעלאָזט נור דיא היימישע אַרבייט און דיא ערציהונג פון דיא קינדער. דאָרום האָבען זיי ביסל לעבן איינזעמליכען צו ווערען אי קערפערליך, אי גייסטיג שוואכער פאר דיא זכרים. ביי דיא זכרים האט דער קאַמפּף פיר דאס דאָזיגן אלץ מעהר און מעהר ענטוויקעלט אי דעם קערפער, אי דעם גייסט. ביי דיא נקבות האט דער קלענערער און שוואכערער קאַמפּף אין דעם ענגען קרייז פון דעם פאַמיליען־לעבען פיעל לאַנגזאַמער און שוואכער ענטוויקעלט אי דעם קערפער, אי דעם גייסט. ביידע געשלעכטער האָבען אָנגעהויבען אָפּצושטיין איינער פון דעם אנדערן אין דער קערפערליכער און גייסטיגער ענטוויקלונג, ביז דער אונטערשייד צווישן זיי איז געוואָרען אזוי גרויס, וויא ער איז יעצט. דיא נקבות וואָלטען נאך מעהר אָנגעשטאַנען פון דיא זכרים, ווען צו זיי וואָלטען איינגערמאַסען ניט אַיבערגעלאָנגען בירושה דיא פעהיגקייטען פון דיא זכרים.

אָבער נאך אלעמען האָבען דיא פרויען ניט וואָס זיך צו בעקלאָגען, וואָס מען האט זיי פער

א מאנספערזאן; ווען דער שכל פון א פרוי וועט זיין אזוי ענטוויקעלט, וויא דער שכל פון א מאנס-פערזאן, און דאס הארץ פון א מאנספערזאן — אזוי גוט און צארט, וויא דאס הארץ פון א פרוי. דאס איז דער אידעאל וועט אנהויבען ביסלעך-ווייז פער-ווינקליכט צו ווערען, דאן ווען פרויען וועלען בעקור-מען דיזעלבע רעכטע, וויא מענער און וועלען אג-הויבען צו לעבען דעמזעלבען לעבען, וויא זיי. און דאס וועט מעגליך זיין נור דאן, ווען אלע מענשען וועלען ווערען גלייך פריי און וועלען בעקומען א גלייכע מעגליכקייט צו זיין גליקליך. דיא פרויען-פראגע וועט ערלייזט ווערן אין דערזעלבער צייט, וויא דיא מענער-פראגע, וויא דיא מענשהייט'ס פראגע, — ווען דיא וועלט וועט זיין סאציאליסטיש. אבער דערוויילע איז נאך דיא פרויענציימער ניט גלייך צו דעם מאנספערזאן. דערפאר גלויב איך, אז דיא לעזער פון דער „צוקונפט“ וועט זיין אינ-טערעסאנט צו וויסען, וואס פאר א'ן אונטערשייד דיא היינטיגע געלעהרטע האבען אויסגעפונען צווי-שען דיא צוויי העלפטע פון דעם מענשען-געשלעכט. איך האב אויבען אנגעוויזען דעם אלגעמיינעם אונ-טערשייד צווישען פרויען און מענער, דעם אונ-טערשייד, וועלכער איז וואהרשיינליך יעדען בע-קאנט. יעצט וועל איך איבערגיין צו דעם אונטער-שייד, וועלכער ליעגט טיעפער און איז נאך ביי דער לעצטער צייט זעהר ווייניג בעמערקט געווען. ביי אלע ציוויליזירטע פעלקער איז דיא פרויענ-ציימער ווייניגער הויך און לייכטער אויף'ן וואג פאר דעם מאנספערזאן. נור אין דעם עלטער פון 13 אדער 14 יאהר זיינען דיא מעדען העכער און שווערער פאר דיא אינגלעך פון דעמזעלבען עלטער. דיא פיגור פון א פרויענציימער איז קיילעכדיגער און ח'עוודיגער. איהר קערפער ענטהאלט מעהר פיצטס און ווייניגער מוסקעלן. איהרע מוסקעלן ענטהאלטען מעהר וואסער, וויא דיא מוסקעלן פון א מאנס-פערזאן. איהר כח איז נור צוויי דריטעל פון דעם כח פון דעם מאנספערזאן. איהר געוואוקס איז זכצען זעפענהנטלעך פון דעם געוואוקס פון דעם מאנספערזאן און איהר געוויכט איז ניין צעהנטליך פון זיין געוויכט.

שפארט אין דעם ענגען קרייז פון דעם פאמיליע-לעבען. טאקי זיי זיינען געווארען אין אלגעמיינעם פיעל שוואכער פאר דיא מענער; דערפאר זיינען זיי אבער אויך געווארען פיעל שענער פאר זיי. א שיינע פרוי איז דיא שענסטע זאך, וואס עקזיסטירט אין דער נאטור; זיא איז דיא ציערונג פון דער נאטור, זיא איז דער נאטור'ס מייסטערווערק. און אפילו א ניט קיין שיינע פרוי איז אין דעם פיזישען הינזיכט מעהר פאלקאמען, וויא א מאנספערזאן. דער שכל פון דער פרוי איז געווארען, אין אלגע-מיינעם, פיעל שוואכער, וויא דער שכל פון א מאנס-פערזאן; דערפאר זיינען אבער איהרע געפיהלע געווארען אונענדליך פיינער און העכער. זיא האט פערלארען אין קאפ, דערפאר אבער האט זיא זעהר פיעל געוואונען אין הארצען. זיא דיינקט ניט אזוי קלאר און טיעף, וויא דער מאנספערזאן; דערפאר אבער פיהלט זיא בעסער און טיעפער פאר איהם. דאס הארץ פון א נוטער פרוי איז דאס עדעלסטע און ערהאבענסטע, וואס עס גיבט נור אין דער נאטור. דיא פרוי שטייט מיט איהרע געפיהלע פיעל העכער פאר אלע טהירען, אלס דער מאנס-פערזאן מיט זיין שכל. ביי דעם מאנספערזאן האט זיך צוליעב דעם קאמפף מיט דער נאטור און מיט זיינע מיט-מענשען ענטוויקעלט ברוטדורשטיגקייט און גרויזאמקייט; ביי דער פרוי, וועלכע האט מייס-טענס געהאט צו טאן מיט איהרע קינדער, האט זיך, אין גענענטהייל, ענטוויקעלט צארטקייט, ליעבע, מיטלייד און דיא פעהיגקייט צו פערנעבען. דער מאנספערזאן איז שטארק און קלוג, דיא פרויענ-ציימער — שוואך און גוט. ער העררשט איבער דער נאטור מיט זיין שכל און זיא העררשט איבער איהם מיט איהר הארץ, וועלכעס איז פול מיט ליעבע. דער מאנספערזאן אונטערווכט מיט זיין שכל דיא געזעצע פון דער נאטור און פון דעם לעבען. דיא פרויענציימער ערפילט דיא גאנצע נאטור מיט ליעבע און מאכט דאס לעבען ווערטה צו לעבען דורך ליעבע.

עס וועט ווען עס איז קומען א צייט, ווען דער קערפער פון א מאנספערזאן וועט זיין אזוי שיין, וויא דער קערפער פון א פרוי, און דער קערפער פון א פרוי — אזוי שטארק, וויא דער קערפער פון

איהר קערפער איז, אין פערנלייך מיט דער ליינע פון איהרע הענט און פיס, ליינער, וויא דער קערפער פון א מאנספערזאן, און זיא האלט דעם קאפ ווייניגער גלייך. דער ערשטער פינגער פון איהר האנט (ניט רעכענענדיג דעם גראָבען פינגער) איז אָפט לענגער, וויא דער דריטער, וואָס ביי א מאנספערזאן איז קיין מאָל ניט דער פאל. דיא שטימע איז ביי איהר העכער און שאַרפער. דיא לונגען איהרע זיינען קלענער, וויא ביי דעם מאנספערזאן.

איהר בלוט איז אַרימער אין רויטע צעלבעלעך (וועלכע בילדען דעם וויכטיגסטען טהייל פון דעם בלוט), וויא דאס בלוט פון א מאנספערזאן. עס ענטהאלט מעהר וואסער און איז לייכטער. דער פולס קלאפט ביי איהר שטארקער און דאָס הארץ ניט יעדע מינוט מיט פון 8 ביז 12 קלעפ מעהר, וויא דאָס הארץ פון א מאנספערזאן.

דיא פרוסט, אָדער, ריכטיגער, דער פרוסט קאסטען, איז ביי איהר נידעריגער, דער אונטערשטער טהייל פון איהר קערפער — ברייטער און דיא פיס — מעהר אויסגעקרוםט, וויא ביי דעם מאנספערזאן.

אויף יעדע הונדערט מעדעכען ווערן געבוירען אין אייראָפּא און אין אמעריקא 105 אינגלעך. אָבער צולעב דעם, וואָס זכרים שטארבען אויס מעהר וויא נקבות, איז אימער פאראן מעהר אויסגעוואקסענע פרויענציימער, וויא אויסגעוואקסענע מאנספערזאנען, ניט קוקענדיג דארויף, וואָס זעהר פיעלע פרויען שטארבען פון ספעציעלע פרויען־קראנקייטען. דיא אורזאכע דערפון איז, וואָס פרויענציימערס האלטען אויס כמעט אלע קראנקייטען בעסער, וויא מאנספערזאנען. פרויענציימערס ליידען ווייניגער פון אזעלכע שלאַפֿקייטען, וויא רעוומאטיזם, מוס, מערידען, ראק און פערשיעדענע געהירן־קראנקייטען. זיי ליידען מעהר פון דיפטעריע, שווינדל זוכט און סקארלאטינע, אָבער אפילו פון דיזעז קראנקייטען שטארבט אויס א גרעסערער פראָצענט מאנספערזאנען, וויא פרויען.

פרויענציימער שטארבען פון אפאָפּלעקסיע זעלדענער, וויא מאנספערזאנען; זייא האלטען אויס געפעהרליכע אָפּעראציען בעסער און וואונדען פאר היילען זיך ביי זיי ניער, וויא ביי מאנספערזאנען.

א פרויענציימער ווערט ניט אזוי גיך אלט און לעבט ליינגער וויא א מאנספערזאן. הונדערט יעהר רינגע זיינען פאראן צווישען פרויענציימער צוויי מאָל אזוי פיעל, וויא צווישען מאנספערזאנען. דיא הענט און דיא פיס ווערן ניט אזוי גיך אָנגעשוואכט ביי פרויענציימער, וויא ביי מאנספערזאנען. דיא האַר הויבען ביי זיי אָן גרוי צו ווערן שפעטער, און זיי פערלירען ניט אזוי גיך דעם זכרון, דיא ראייה און דאָס געהער, וויא דיא מאנספערזאנען. געבוירענע קאליקעס געפינען זיך צווישען פרויענציימער פיעל ווייניגער, וויא צווישען מאנספערזאנען.

א פרויענציימער בעגרייפט א זאך פיעל שנעלער, וויא א מאנספערזאן און לעזט ניער פאר איהם. זיא בעגרייפט א זאך ניט נור מיט איהר שכל, נור אויך מיט איהר הארצען. זיא דערפיהלט א זאך דאָרטען, וואו א מאנספערזאן זעהט עס נור. זיא האָט א פעהיגקייט צו בעגרייפען א זאך אין נאנצען, אין סך־הכל; אָבער א מאנספערזאן בעגרייפט בעסער פאר איהר דיא איינצעלעייטען, און קלאַסיפֿיצירט ד. ה. טיילט זאכען אין גרופען און קלאסען, בעמערקענדיג דיא עהנליכקייטען צווישען זיי, בעסער וויא פרויענציימער.

דיא פרויענציימער איז אין איהר דיינקען און בעגרייפען מעהר סוביעקטיוו, וויא דער מאנספערזאן: זיא בעגרייפט אלעס פון דעם שטאנד־פונקט פון איהרע געפיהלע, ווינשע און פאָראור־טהיילע, זיא איז א שלעכטער קריטיקער און איז זעלטען אין אונפארטייאישער ריכטער.

זיא איז ווייניגער פעהיג וויא דער מאנספערזאן צו ביידען אבסטראקטע אידעען, ד. ה. פון אזעלכע כעס, וואָס עקזיסטירט ניט אין דער ווירקליכקייט, אָדער וועלכעס איז זעהר ווייט פון דער ווירקליכקייט, זיא פארשטייט לייכטער קאָנקרעטענע זאכען, ד. ה. אזעלכע, וואָס מען מען בעגרייפען מיט דער הילפע פון אונזערע חושים, אזעלכע, וואָס האָבען א סאָליר, א פאָרמע, וואס גיבען ארויס א קלאנג אָדער וועלכע מען קען ציילען.

אין דער ענטוויקלונג פון דער וויסענשאַפט, דער פילאָזאָפֿיע און דיא קינסטע האָט דיא פרויענציימער געשפּיעלט א זעהר אונגעדייטענדרע ראָלע אין פערנלייך מיט דעם מאנספערזאן. צווישען

וואסווי, וויא א מאנספערזאן. זיא האלט זיך שטארקער ביי אלטע מנהגים, צערעמאניעס, פאראורטהיילע. דער מאנספערזאן האט ליעב צו שאפען און צו ענטדעקען נייעס און צו צוברעכען, צו פערבעסערן דאס אלטע. א פרויענצימער האט פיינט צו ריזיקירען, האלט זיך ביים אלטען און איז געגען גרויסע אומענדערונגען.

א פרויענצימער איז ווייניגער פאעטיש און מעהר סענטימענטאל. זיא אינטערעסירט זיך מעהר מיט קלייניגקייטען, זיא איז שרעקליך אייטעל.

קיין מאנספערזאן קען ניט אזוי ליעבען, וויא א פרויענצימער. קיין מאנספערזאן קען ניט זיין אזוי טריי, אזוי פיעל דולדען און אזוי פיעל אפפערן פאר דעם, וואס ער ליעבט, וויא א פרויענצימער. קיין מאנספערזאן קען ניט זיין אזא גוטער און טרייער פריינד, וויא א פרויענצימער.

מ. באראנאו.

גרויסע געלעהרטע, קינסטלער, דיכטער, זינגער און טוישפילער געפינען טיר פיעל ווייניגער פרויען, וויא מענער.

דערפאר האט זיא א גרעסערע פעהיגקייט צו לערנען שפראכען. מעדכען הויבען אן צו ריידען פריהער וויא אינגלעך, אין דיא ניט קיין געבילדעטע קלאסען קענט איהר, געוויינליך, לייכטער זיך דורכרעדען מיט דער פרוי, וויא מיט איהר מאן. זיא קען בעסער געבען צו פארשטיין, וואס זיא וויל, וואס זיא דיינקט, וויא ער.

פרויענצימער זינען מעהר עהנליך (ניט נור אין זייער אויסזעהען) איינע צו דער אנדערער וויא מאנספערזאנען. איהר געפינט צווישען זיי ווייניגער גאונות אבער אויך ווייניגער משוגעים, אדער דאס, וואס דיא אמעריקאנער רופען קרענקס, וויא צוויי שטען מאנספערזאנען. זיין זינען אין אלגעמיינעם מעהר גארמאל, גאטירליך, וויא דיא מאנספערזאנען. א פרויענצימער איז, געוויינליך, מעהר קאנזערוואטיוו.

דיא מעשה פון אדם וחוה.

א בייטראג צו דיא פערגלייכונג פון מיטהאליגיק פון פערשיידענע פעלקער.

פון פויל לאפארג.

דע זאכען ניט: ניט זיי מאכען חזק פון דיעזע גע-שיכטען ווייל עס קען ניט מעגליך זיין זיי זאלען זיין אמת, און ניט זיי בוקען זיך פאר דיא סודות וואס זאלען שטעקען אין זיי. זיי ליינען אויס דיעזע מעשיות און סטארען זיך אויסצוגעפינען, אויב אונטער דעם מאנטעל פון פאנטאזיע, וואס וויקעלט ארום דיעזע געשיכטען, שטעקען ניט וועלכע אמת'ע פאקטען. מיט דעם גייען דיעזע דענקער אויף דעם וועג פון דיא דאקטאריס פון משוגעים, וואס ווייסען זעהר גוט, אז א סך נסים, וואס מען דערציילט, זינען

גאנץ וועגען דעם, וואס קען זיין, קען מען טראכטען. — פארמעגלעכס. דיא מעשיות, וואס ווערען דערציילט אין חומש, פלעגט מען בעטראכטען נאך אויף צווייערליי ארטען: אדער מען האט זיך ערקלערט אלס גלויביגער און מען האט דיא אלע מעשיות געגלויבט אזוי וויא זיי גייען און שטייען, אדער מען האט זיך ערקלערט אלס פריידענקער און מען האט געהאלטען דיא אלע מעשיות פאר אויסגערעכטע ליגענס. דיא פייגל זאגט דענקער פון היינטיגע צייט אבער טוען ביי

גענע ערפאחרונגען, אום איינצוועהן וויא ריכטיג דאס, וואס מיר האבען דא געזאגט, איז. זיינען דען ניט דיא מאָדעס און געדאנקען פון אונזערע על-טערן פאר אונז פונקט אזוי נארריש און לעכערליך, וויא אונזערע מאָדעס און אונזערע אָפגעמאכטע

מיינונגען וועלען זיין פיר דיא שפעטערע דורות ? דיא מיטהען אָדער לעגענדעס (רעליגיעזע באבע מעשיות) זיינען ניט אויסגעטראכט פון בעטריגעריס און אויף ניט סתם פוסטע חלומות, וואס זיינען וועלכען משוגענעס סתם אריינגעפאלען אין מוח אריין, גלאט אזוי, נאָר אָהן א פארוואָס: זיי זיינען איינע פון דיא קינדערשע פאָרמען פון דעם מענ-שענס דענקען, וויא זיי זיינען אין דעם מענשענס מוח ארויסגעקומען, אלס אפשפילונגען פון דיא ווירקליכקייט, נאנץ פון זיך אליין, איידער ער האט זיך נאך געקענט אבגעבען חשבון ווענען דעם וואס עס קומט פאָר אין זיין געהירן. וויא דיא קינדערהייט פון דיא מענשהייט האט אויסגעוועהען, וועלען מיר ערשט דאמאלס זיך קענען פאָרשטעקן און פערשטיין, ווען מיר וועלען קענען ארויסגעפונען דעם סוד פון דעם רעטהעניש, וואָס ליגט אין דיוע באָבע מעשיות און וועלכער איז אין פערקלויף פון דיא לאַנע הונד-דערטער יאָהרען פערגעסען געוואָרען.

עס איז אבער זעהר שווער צו דערניין א טאָלק אין דעם געהיימיניספאלען פלאַנטער פון דיא פאר-צייטיגע מיטהען. מען האט זיך שוין אויף פערשיע-דענע אַרטען געסטארעט ארויסצוגעפינען דעם זין אין אַזעלכע מיטהען, אבער מען האט דערביי ניט ארויסגעקראָנען וואס מען האט ערוואַרטעט, וויא מען קען זעהען פון דעם פאקט, דאס פערשיעדענע געלעהרטע האבען געזוכט דעם זין פון איין מיטהום, און אלע האָבען זיי דאס געזוכט אויף דעם זעלבען אַרט, און דאָך האט איינער ארויסגעפונען דערפון אַזעלכעס, וואס איז פונקט פערקעהרט וויא דאָס, וואָס דער אנדערער האט ארויסגעפונען. אין ענג-לאַנד זיינען היינט דאָ מיטהאַלאָגען (פאָרשער אין דיא פערשיעדענע הייליגע באָבע מעשיות פון פער-שיעדענע אומות). וואָס רופען זיך „פאָלק-לאָריסטס“, און זיי האָבען איצטער אויסגעפונען א נייע אַרט וויא אויסצוגעפינען דעם זין פון אלטע פאָלקס באַ-בע-מעשיות.

ניט סתם ניט געשטויגען ניט געפלויענען, און זיי סטאַרען זיך אויסצופאָרשען, וויא דיעזע נסיס-גע-שיכטען, וועלכע מען האט פריהער געהאַלטען פאר נאָטס וואונדער, קענען קומען פון גייסטעס-קראנק-הייטען.

נאָך מיין מיינונג, איז עס קוים מעגליך, אַז דער מענש, וואָס זיין דענקונגס-קראפט קען דאָך נאָר אַרבייטען אויף ווירקליכע זאַכען און ערשיינונגען, זאָל זיך סענען פאָרשטעלען עפעס, וואָס איז נאָר אין גאנצען אנווירקליך. מען מעג אַלזאָ דאָס טיעפ-זינגיגע וואָרט פון דעם גריכישען פילאָזאָף פאַר-מענידעס, וועלכעס מיר האָבען אויבען געשטעלט אלס מאָטאָ, איבערקעהרען און זאגען, אַז דאס, וואס דער מענש דענקט, האט א מאָל עקזיסטירט, עקזיסטירט היינט אדער קען עקזיסטירען.

ניט מעהר, פונקט וויא אין דעם אויסגעבויגע-נעם שפיגעל שפיגלען זיך דיא זאַכען אָב מעהר צוקרומט אָדער ווייניגער צוקרומט, לויט נאָך דעם וויא טיעף אָדער פלאַך אָדער אויף וועלכען אַרט דער שפיגעל איז אויסגעבויגען, אזוי שפיגלען זיך אויך דיא ווירקליכע זאַכען אָב אין דעם מענשענס געהירן אין פערשיעדענע צוקרומונגען און פאַנטאַס-טישע פערדרייאונגען לויט נאָך דעם גראַד פון ענט-וויקלונג פון דעם מענשענס מוח. איז דעם מענ-שענס געהירען, דאס הייסט זיין דענקונגס-קראפט, נאנץ גלייך, שפיגלען זיך דיא ווירקליכע זאַכען דא-רין אָב גענוי וויא זיי זיינען אין דער ווירקליכקייט; איז זיין געהירן צוקרומט, שפיגלען זיך דיא ווירק-ליכע זאַכען אָב אין זיין פאַנטאַזיע אויף א צוקרומ-טען אַרט; איז זיין געהירן אויף אין אנדערע אַרט צוקרומט, שפיגלען זיך דיא זאַכען אין איהם אָב אויף אין אנדערע אַרט, — אָבער אלע מאָל קען דיא פאַנטאַזיע נאָר צוקרומען אזוי אָדער אזוי ווירקליכע זאַכען. און דער מענשליכער מוח פער-ענדערט זיך אין דיא פערשיעדענע געשיכטליכע צייטען; דיא באָבע מעשה, פון וועלכע מיר מאכען היינט חזק האלטענדיג זיא פאַר אַין אונז, איז דעם מענישען א מאָל, ווען דיעזע באָבע מעשה איז אויסגעטראכט און געגלויבט געוואָרען, פאָרגעקומען זעלבסטפערשטענדליך און נאטירליך. מיר ברויכען נאָר אפילו ניט צו גיין ווייטער וויא אונזערע איי-

בען שוין פריהער בעמערקט א מערקווירדיגע גרויסע עהנליכקייט צווישען דיא געדאנקען, מדות און מנהגים פון דיא פארצייטיגע פעלקער אין דעם אנהייב פון זייער ענטוויקלונג, מיט דיא געדאנקען מדות און מנהגים פון דיא נייערע פעלקער אין דעם אנהייב פון זייער ענטוויקלונג — וועלכע איז געווען א סך הונדערטער יאָהרען שפעטער וויא דער אנהייב פון דיא ענטוויקלונג פון דיא אלטע פארצייטיגע פעלקער, — און מיט דיא געדאנקען, מדות און מנהגים פון דיא היינטיגע ווילדע. און היינט האָבען שוין אלע אנטרופאָלאָגען (דיא חכמים וואס פאָרשען נאך ווענען דיא ענטוויקלונג און דער שייכות פון דיא פערשיעדענע ראסען מענטשען) איין דעה, אז דיא היינטיגע ווילדע, וועלכע ווערען ליידער דורך אונזער מערדערליכע „ציוויליזאציען“ אזוי געשווינד אויסגעראַטעט פון דער וועלט, לעבען יעצט אין דיא קינדהייט פון דער מענשהייט. זעהר וואויל דריקט זיך אויס לעטורנאָ: „דיא ווילדע זיינען דיא לע- בעדיגע פאָרגעשיכטע“. (פאָרגעשיכטע“ רופט מען דיא צייט פון דער מענשהייט, וואס מען האט ווער גען איהר נאך קיין שום איבערגעבליבענע בעשריי- בונגען ניט, — פון איידער דער מענטש האט נאך געוואוסט פון דיא קונסט פון שרייבען.)

דיא „פאָלקלאָריסטס“ בעניגענען זיך דאמיט, צו פערגלייכען דיא לעגענדעס, מיטהען און אבער- גלויבישע פאָרשטעלונגען פון פערשיעדענע פעלקער און ראסען מיט אַנאַנדער. אָבער אלס מענטשען פון „אַרענטליכען בעל-הבית'שען שטאַנד“ וועלען זיין חליקה ניט געהן איינרייסען מיט דיא גוטע פרומע לייט און זיי היטען זיך אריינצונעהמען דיא ערצעה- לונגען פון דיא אידישע און קריסטליכע תורה אין דעם כלל אריין פון דיא לעגענדעס, וואָס זיי פאָר- שען אויס. מיר וועלען אָבער אָננעהמען זייער פלאן פון פאָרשען און וועלען דיא ערצעהלונגען פון אונד- זער תורה, וועלכע זיינען אויך פונקט אזעלכע מי- טהאָלאָגישע לעגענדעס וויא דיא פון אַנדערע פעל- קער, אויך פערגלייכען מיט עהנליכע לעגענדעס פון

דיא פארצייטיגע גריכען האָבען געהאט זעהר א סך און גאנץ מאָדנע הייליגע באַבע-מעשיות. אלע געבילדעטע מענטשען לערנען דיעזע לעגענדעס היינט, און דיא „פיינע געבילדעטע“ מאכען פון זיי א גאנץ צען צימעס, זיי האלטען זיי פאר טיעפע פילאָזאָפֿי- שע משלים, לערנען אין זיי אריין הויכע הקירות אלס מוסר השכל און מאכען פון זיי א וועגווייזונג פיר היינטיגע ציוויליזאציען. איינעם פון דיא דער- מאנטע „פאָלקלאָריסטס“, ענדריו לאַנג, איז אָבער איינגעפאלען דער גליקליכער געדאנק, צו פערגליי- כען דיעזע אלטע גריכישע לעגענדעס מיט דיא באַבע מעשיות פון דיא היינטיגע ווילדע מענטשען. דיא „פיינ געבילדעטע“ לייט האָבען זיך גאָר דערשראָ- קען פאר דעם פלאן; אבער ער האט בעוועזען, אז דיא נעגער אין אפריקא און דיא אינדיאנער אין אמעריקא האָבען באַבע מעשיות, וועלכע זיינען אזוי עהנליך צו דיא אלטע מיטהאָלאָגישע לעגענדעס פון דיא פארצייטיגע גריכען — וועלכע מען האט גע- האלטען פאר הויכע פילאָזאָפיעס — אז מען וואָלט זיי פשוט געקענט פערבייטען איינע אויף דיא אנד- דערע. נאך דעם נאך קען מען אננעהמען כמעט פאר א זיכערהייט, אז ווען מען וועט גוט דערגיין דיא מנהגים און דיא געדאנקען פון דיא היינטיגע ווילדע, וועט מען קענען אין דער פאָרשטעלונג זיך צוריק אויפבויען דיא גאנצע געביידע פון דיא אומ- שטענדען אין דעם אַרט דענקען און טראכטען פון דיא גאָר פארצייטיגע מענטשען, ביי וועלכע עס האָ- בען אָנגעהויבען ארויסצושפראַצען גאָר דיא ערשטע רעליגיעזע פאָרשטעלונגען, און מען וועט קענען בע- גרייפען, וואָס עס האט זיי געמאכט זיך פאָרשטע- לען אזעלכע פאָנטאזיעס.*

(*) אונזער געלעהרטער פראַנצויזישער גענאָסע לאַ- פאַרג, דער שרייבער פון דיעזען אַרטיקל, מיינט דאָ ניט דיא רעליגיעזע פאָנטאזיעס און בעגריפע אין אַלגעמיין גען. וועגען דעם, וויא אזוי דיא רעליגיעזע געדאנקען בכלל זיינען ארויסגעשפראַצט פון מענטשעס פאָנטאזיע איז שוין מאנכעס געשרייעבן געוואָרען אין דיא „צור- קונפט“, מאנכעס געפינט זיך אין דיעזע נומער און אויספיהרליכעס וועגען דעם וועט דיא „צוקונפט“ קירצליך שרייבען אין אַ גאנצע סעריע אַרטיקלען. דער שרייבער מיינט אָבער דאָ גאָר, וויא געוויסע איינציגע

רעליגיעזע לעגענדעס, וויא דיא לעגענדע פון אדם וחוה, למשל, האט געקענט ארויסוואקסען אין דיא קעפ פון דיא ערשטע מענטשען.

אנדערע פעלקער, כדי אויף אזא אופן אויסצוגעפיר-
נען פון וואנען זיי זיינען דעם מענשען אריינגעפאלען
אין קאפ אריין, דאס הייסט פון וועלכע ווירקליכ-
קייט זיי זיינען געווען א צודרייטע און צוקרומטע
אָבשפּיגלונג אין דעם צודרייטען שפיגעל פון זיין
קינדערשע פאנטאזיע.

אין דיעזען ארטיקעל וועלען מיר בעהאנדלען
דיא לעגענדע ווענען אדם וחווה אין גן עדן.

I. דיא צוויי פערשידענע מעשה בראשית'ן

אין אונזער תורה.

דיא פארשערס וואָס בעטראכטען דיא תורה
צו דערגיין וואָס זיא איז אזעלכעס, האבען בעמערקט,
אז אין פרשה בראשית געפינען זיך אייגענטליך
צווייערליי ערצעהלונגען ווענען דיא בעשאפונג פון
דעם מענש, און דיא ביידע ערצעהלונג זיינען ניט
אזעלכע, וואָס איינע זאָל צולייגען וואס דיא אַנ-
דערע האָט פערפעהלט (מה שחסר זה גילה זה),
נאָר איינע דערצעהלט דיא מעשה גאנץ אנדערש
וויא דיא צווייטע.

דאס ערשטע קאפיטעל דערציילט, (פסוק כ"ז),
אז אלהים האט בעשאפען דעם מענשען אין זיין
געשטאלט (פון וואָס, שטעהט נאָר ניט) און אז ער
האָט איהם אויף איין מאָל בעשאפען אי זכר אי
נקבה. "און אלהים האָט געזאָגט, זעהט איך גיב
איך אלערליי קרייטיכער, וואס האָבען זייער זריעה
אין זיך, וואס געפינען זיך אויף דיא גאנצע ערד,
און אלערליי פרוכטבארע ביימער, וואס האָבען זיין
ער זריעה אין זיך, פאר איך צום עסען". ער האט
זיי אלזאָ, לויט דיעזע ערצעהלונג, ערקויפט צו עסען
פון אלע ביימער, אָהן אויסנאָהמע.

אין דעם צווייטען קאפיטעל הייבט זיך וויעדער
אָן נאָר אויפ'ס נייע דיא מעשה מיט דיא בעשא-
פונג מיט דיא ווערטער "דאס איז דיא געשיכטע
פון הימעל און ערד", און דאָרט ווערט דערצעהלט
נאָר אַן אנדערע געשיכטע. לויט דיעזע צווייטע
ערצעהלונג האט "יהוה אלהים", ניט "אלהים", וויא
אין דיא ערשטע ערצעהלונג, אויסגעפארמט דעם
מענשען פון א שטיק ליים פון דער ערד און האָט
איהם אַ נאָמען געגעבען "אדם", וואָס דאָס
איז דער מייטש "ערד". און בעשאפען האט
ער איהם בלויז א זכר, ניט א זכר און א נקבה, וויא

אין דיא ערשטע ערצעהלונג שטעהט. דערנאָך,
שטעהט אין דיעזע צווייטע ערצעהלונג, האט נאָט
געלאָאנצט אַ גאָרטען אין עדן און דאָרט אַריינגע-
זעצט דעם "אדם", וואס ער האט בעשאפען, און
האט איהם בעפוילען: פון אלע ביימער אין גאָרטען
מעגסט דוא עסען, אָבער פון דעם "עץ הדעת"
(דעם בוים פון וויסען) זאָלסט דוא ניט עסען, "וואָ-
רים אין דעם טאָג וואס דוא וועסט פון איהם עסען,
וועסט דוא שטארבען". דערנאָך האט "יהוה אלהים"
זיך מיישב געווען, אז עס איז קיין פלאַן ניט, אז
דער מענש זאָל זיין איינער אליין, האט ער גענומען
איינע פון אדם'ס ריפען און האט פון איהם גע-
מאכט אַ פרוי — פונקט וויא אין דיא גריכישע
מיטהאָלאָגישע לעגענדעס האט יופיטער פון א
שטיק פון סניע בעשאפען באכוס און פון זיין קאָפּ-
מינערווא. נאָך דיעזע צווייטע ערצעהלונג איז דער
מענש ניט בעשאפען געוואָרען אין גאָטס געשטאלט
(„בצלם אלהים"); נאָר שפעטער, ווען אדם
האט געגעסען פון עץ הדעת, האט יהוה אלהים
ערשט געזאָגט, "יעצט איז דער מענש געוואָרען
וויא איינער פון אונז" (געטמער...).

אין דריטען און אין פיערטען קאפיטעל וויעדער
ווערט פערשייבען, וויא אדם וחווה האָבען ניט גע-
פאָלגט גאט'ס בעפעהל און האָבען געגעסען פון עץ
הדעת, וויא נאָט האט זיין דאָפיר אַרויסגעטריבען
פון גן עדן; וויא קין האט גע'הרג'עט הבל'ן און
דערנאָך קומט דער יחוס'פרייע פון קין'ס קינדער
און קינדס קינדער.

דערנאָך הייבט זיך דער סטער קאפיטעל וויער-
דער אָן נאָר אויפ'ס נייע מיט אַ מעשה מיט דיא
ווערטער: "דאס איז דאס בוך פון דיא געשיכטע
פון דעם מענשען, אין דעם טאָג וואס אלהים (שוין
וויעדער ניט "יהוה") האט איהם בעשאפען, אין
גאָט'ס געשטאלט האט ער איהם בעשאפען א זכר
מיט א נקבה האט ער זיי בעשאפען (אלזאָ וויעדער
ביידע אין איין פערזאָן) און האט זיי (ביידע) אַ
נאָמען געגעבען אדם אין דעם טאָג ווען ער האָט
זיי בעשאפען". א בלינדער קען דאָ זעהען, אז דיא
קאפיטלעך 3/2 און 4 זיינען אַ גאנץ אנדערע גע-
שיכטע, אָדער אַן אנדערער נוסח פון דיא געשיכ-
טע ווענען דיא בעשאפונג פון דעם מענש, און אז

עס איז אלזא דייטליך, אז דיא דערמאנטע דריי קאפיטלעך זיינען אריינגערוקט געווארען אין מיטען אריין און אז זיי שטאממען געוויס פון א'ן אנדערע צייט וויא דאס ערשטע און דאס פינפטע קאפיטעל, וועלכע דערציילען גאָר א'ן אנדערע גע- שיכטע. אנשטאט צו בעטראכטען דיא ערשטע פינף קאפיטלעך פון בראשית אלס איין גאנצע זאך, מוז מען זיי צוטיילען אין צוויי פערשידענע מעשיות, וועלכע מען ברויכט אויסצופאַרשען יעדע בעזונדער, וויא עס וועט געטאן ווערען אין דיא ווייטערע קא- פיטלעך פון דיעזען ארטיקעל. און ווען מען וועט דיעזע מעשיות בעקוקען מיט דעם ליכט פון דיא קענטניסע וואָס מיר האָבען היינט וועגען דיא פעל- קער וואָס שטייען נאך אויף א נידריגע מדרגה פון ענטוויקלונג, וועט עס פיעלליכט מעגליך זיין צו דערגיין דעם זין פון דיא מיטהען, וואָס זיי דערצייל- לען.

II. דיא לעגענדע פון אדם, דעם מאַך־ווייב.

דאס ערשטע און פינפטע קאפיטעל פון בראשית דערמאנען גאָר ניט פון קיין עקזיסטענץ פון פרויען. (*) אדם און דיא דורות וואָס זיינען פון איהם ארויס- געקומען ביז נח'ן זיינען נאך אלהים'ס בילד בע- שאפען געוואָרען (און גאָט האט דאָך אויך קיין ווייב ניט, נאָר ער איז דאָך „קודשא בריך הוא ושכנתיה“ אדער „אבא ואמא“ אָדער „דוכרא ונוקבא“ אין איין פערזאן), דיא מענשען זיינען אלזא אלע אי מאן אי ווייב אין דיעזע בעשרייבונג, זיי לעבען אונגעהייער לאַנג, האָבען ערשט קינדער נאך דעם וויא זיי זיינען שוין מעהר וויא הונדערט יאָהר אַלט און שטארבען זייענדיג אַלט א סך הונדערט- יעהריגע. אדם איז אַלט געווען 930 יאָהר ווען ער איז געשטאַרבען און מתושלח — 969 יאָהר. אין אלע דורות פון אדם'ן ביז נח'ן שטייט גאָר דער- מאַנט יעדענס איין איינציגער זוהן מיט'ן נאמען. נח איז דער ערשטער, וואס עס שטייען אויסגערע-

קאפיטעל 5 איז דיא פאַרמזעצונג פון קאפיטעל 1, וואס איז אונטערבראָכען געוואָרען דורך דיא דריי פרעמדע קאפיטלעך פון א גאנץ אנדערן נוסח, וואָס דער צוזאַמענשטעללער פון דעם חומש האט דאָ אריינגערוקט. און אין דיעזען קאפיטעל 5, וואו עס הייבט זיך וויעדער אַלעס אָן פון דאס נייע, שטעהט שוין גאָר ניט פון קיין גן עדן, מיט קיין בעשאַפונג פון חוה פון אדם'ס ריפּ, מיט קיין זינד מיט'ן עץ הדעת, מיט קיין געבוירען ווערען פון קין און הבל, נאָר עס שטעהט גאָר, אז אדם, אַלס מאן און ווייב, האט צו 130 יאָהר געהאט א זוהן „אין זיין געשטאַלט און אין זיין בילד“ (אלזא אויך איינער וואס איז געווען אי-מאן אי פרוי צוזאַמען אין איין פערזאן), און ער האט איהם א נאָמען גע- געבען שט. דיא ערצהלונג רעכענט צולעצט אויס דעם יחוס־בריעף פון אדם ביז נח.

פון דיא קאפיטלעך 2, 3 און 4 ווערען מיר גע- וואָהר, אז דיא ערד איז געווען בעוואוינט, א חוץ פון אדם וחוה מיט זייערע קינדער, נאך פון אַנ- דערע מענשען אויך. ווייטער ווערען מיר אויך דאָרט געוואָהר, אז טייכען און פערשיעדענע גע- גענדען האָבען שוין געהאט נעמען, איידער אדם מיט חוה'ן זיינען בעשאַפען געוואָרען; אז דאָס נאָלד, דאָס בענוצען פון מעטאַלען, דאָס שמידען פון שווערדען, דאָס האָרעווען בהמות, בעארבייטען דיא ערד, הקיצור אַלע זאַכען, וואָס ווייזען שוין אויף א צימליך הויכע שטופע פון ענטוויקלונג, זיינען שוין געווען בעשאַנט, און דאָך זיינען אדם וחוה, וויא דיא ניעדריגסטע ווילדע, נאך אַרומגעגאַנגען נאָקעט און האָבען אפילו נאך גאָר ניט געוואוסט, אז זיי זיינען נאָקעט. זיי האָבען אלזא נאך אפילו קיין שכל ניט געהאט צו בעגרייפן וואָס עס בעדייט „דאָס וויסען צו אונטערשיידען צווישען גוט און שלעכט“, וועלכעס זיי זיינען ערשט דערגאַנגען דורך דעם וואָס זיי האָבען געגעסען פון דיא פערבאָטענע פרוכט. ריזענדער האָבען ווירקליך פּעוויזען, אז דיא ווילדע, וואָס לעבען נאך היינט אין אזא צושטאַנד פון נאָקטהייט און אונשולד, האבען ניט קיין בעגריף פון דיא אַבסטראַקטע זאַכען וויא גוטס, שלעכטס, גערעכטיגקייט און קיין ווערטער זיי אויסצודריקען. דיא שייכות דערפון וועלען מיר ווייטער זעהן.

(*) געב. לאפארג מוז דאָ מיינען, אז עס שטייט ניט דערמאנט קיין נעמען פון פרויען. דיא עקזיסטענץ פון פרויען שטייט יא דערמאנט אין 5טען קאפיטעל, דען ביי יעדען פון דיא אויסגערעכענטע נעמען פון אדם'ס קינדער און קינד'ס קינדער שטייט „ער האט געבוירען. זיין און טעכטער“ (וילד בנים ובנות).

כענט זיינע דריי זיהן מיט דיא נעמען. 500 יאָהר איז נח אלט געווען ווען ער האט דיא 3 זיהן געהאט. דיא אידישע פארצייטיגע רבנים האָבען טאָקי גאָר ניט געקלערט און געזאָגט, אַז אדם הראשון איז געווען פון ביידע געטלעכטער („אדם הראשון אנדרונגס היה“), אזוי וויא אין דיא גריכישע לעגענדע הערמאפּהראָדריט, דאס קינד פון הערמעס און אַפּהראָדריט. אנדערע אידישע בעלי מדרש האָבען געזאָגט, אַז אדם איז געווען „דו פרצופין“, צוויי פערזאָנען אין איינעם, דער זכר מיט דער נקבה צו זאַמענגעוואַקסען אויבען, ביי דיא פלייצעס. דיעזער מדרש פערדרייט גראָד גאָר ניט דעם פסוק, וואָרים נעהמענדיג דעם פראָסטען טייטש פון דעם פסוק, איז דאָס ריכטיג, דען עס שטייט דאָך טאָקי בפרוש, וויא געזאָגט, „בצלם אלהים ברא אותו, זכר ונקבה ברא אותם“, און ווייטער שטייט „זכר ונקבה בראם“. ויקרא את שמם אדם — ער האט בעשאַפּען א זכר און נקבה און האט זיי א נאמען געגעבען אדם. דער פארצייטיגער גריכישער פילאָזאָף פלאַטאָ האט אויך בעשריעבען א לעגענדע וועגען א ראסע מענ-שען, וואס האָבען געהאט 4 פיס און 4 הענד און אויף איין האַלז צוויי קעפּ; זייערע דאָפּעלטע הענד און פיס האָבען זיי געמאכט אזוי שטאַרק, אַז זיי האָבען געקענט פיהרען מלחמה געגען דיא געטער פון דיא אָלימפּען. אין אָנהייב האט דער גאָט יופי-טער אין זינגען געהאט זיי אויסצוראָטען, אבער דערנאָך איז ער צו זיי ווייכער געוואָרען און האט געשטילט זיין גרימזאַרן געגען זיי מיט דעם וואס ער האט זיי צושפאלטען אויף צוויי העלפטען, איינער א זכר און איינער א נקבה. פון דעמאָלט אָן איז ביי יעדען פון דיא צוויי העלפטען געבליבען א שטאַרקע נייגונג זיך מיט דיא אנדערע העלפט צו פּעראייניגען, און פון דעם קומט דאס דיא ליעבע, נאך פלאַטאָ'ס מעשה.

ביי אידען הייסט אויף א' אונפּעהירראטהע-טער מאַנספּערשוין „א האַלבער מענש“ (פּג גופא). אויף אין דעם גאנץ פארצייטיגען מיטראאיזמוס פון דיא פּרסיים געפינען מיר דיא מעשה מיט דעם ערש-טען מענשען, וואָס איז געווען זכר און נקבה אין איין פערזאָן. דאָרט שטייט, אַז פון דעם בוים פון לעבען (עץ החיים), וואָס האט געהייסען „ריווא“

הערר לעדרעין, א היינטיגער קענער און פאָר-שער אין דיא אַלטערטהימליכקייטען פון דיא פאָר-צייטיגע מלכות אשור, ווייזט, אַז ביי אלע אַלטע רעליגיאָנען פון פאָדערזאָיען געפינט מען אַזעלכע מעשיות פון געטטער, וואָס זיינען פון ביידע גע-שלעכטער און פון דעם דרינגט ער זיך, אַז אין אָנ-הייב האט זיך דער מענש פאָרגעשטעלט גאָט אלס דאָפּעלטע שלעכטיגען אָדער „אנדרונגס“. (פון דעם קומט דאָס וואָרט „אנדרונגס“). — (אין דיא אידישע קבלה איז עס נאך היינט אזוי: גאָט איז „אבא ואמא“, דאס איז דער טייטש א טאטע און א מאמע, אויך „דוכרא ונוקבא“, א זכר און א נקבה — ביידע צוזאַמען.) עס ווייזט זיך אָבער אַרויס פון אלע אַלטע מיטהאָלאָגיעס פון אלע פארצייטיגע פעלקער, דאס א'ן אנדרונגס-גאָט האט מען זיך שוין פאָרגעשטעלט, ווען מען איז שוין געשטאַנען אויף א צעמליך הויכע שטופע פון ענטוויקלונג, ווען מען האָט שוין געוואוינט אין שטעט, מען האט שוין געוואוסט צו שמעלצען מעטאל, צו אַקערן דיא ערד און זאָגאַר צו שרייבען מיט צייכענס. עס וואָלט געווען אַרויסגעגאנגען איבער'ן גרענעץ פון דיזען אַרטיקעל, ווען מיר וואָלטען געוואָלט בריינגען א סך ראיות צו דיזעזע מיינונג.

לאָמיר אַזא לאָזען דיא אנדרונגס-געטער אָן א זייט און לאָמיר זיך שטעלען דיא פראגע: וואָס בעדייט דאס ערשטע מענשליכע בעשעפעניש וואָס איז געווען א זכר מיט א נקבה צוזאַמען? וואָס בע-דייט דער „אדם“, וואָס האט געלעבט אזוי פיעל הונדערטער יאָהרען? איז דיזע פאָנטאַזיע א'ן אַב-שפּיגלונג פון וועלכע ווירקליכקייט? און ווען יא, וועלכע ווירקליכקייט שפיגעלט זיך אין דעם אָב?

(פאָרטזעצונג פאָלגט).

רעליגיאָן און וויסענשאַפֿט.*

מאַטאָ: דאָס לעבען איזט דעם לעבענדיגן
העכסטע גוט. (שוללער.)

וואָס איז רעליגיאָן?

דאס וואָרט „רעליגיאָן“ שטאַמט אַרויס פון דעם ליטיינישען וואָרט *Religio*, צובינדען, און איז פון דיא פאַרצייטיגע רומיים געברויכט געוואָרען אום צו בעצייכנען דעם צובונד און דיא אונטער-טהעניגקייט פון א מענטשען צו זיינע געטער. אונ-טער „רעליגיאָן“ פערשטעהט מען: דיא אַרט און ווייזע, אָדער דעם שטייגער וויא אזוי צו פערעהערען און צו דיענען צו א „אונזיכטבאָרער מאַכט“ צו א „העבערן וועזען“ וואָס דער מענטש גלויבט, אז עס עקזיסטירט. יעדע רעליגיאָן בעשטעהט פון צוויי יכודות (עלעמענטען): אמונה און עבודה, אָדער, וויא מען רופט עס אין אנדערע לשונות, דאָנאַט (טהעאָריע פון גלויבען, עקריאמונה) און פראַקטיק אָדער צערעמאָניעס. ווען, למשל, דער כריסט גלויבט, אז יעזוס כריסטוס איז געבאָרען געוואָרען

פון רוח הקודש, און ער איז א זעהן פון כביכול, און דער כביכול, מיט כריסטוס, מיט'ן רוח הקודש זיין נען איינס אין דריי און דריי אין איינס — דאָס איז א דאָנאַט, אָדער עיקר אמונה, ווען אָבער ער מאַכט א צלם און בוקט זיך, און פאַלט אויף דיא קניע, און רויכערט ווייהרדיק א. ד. ג. — דאָס איז צערע-מאָניע, אָדער עבודה. ווען, למשל, דער איד גלויבט אז עס איז דאָ א גאָט, אז גאָט האָט בעשאַפֿען דיא וועלט אין זעכס טעג, און אז גאָט האָט זיך בעווייזען אין פייער, מיט דונערן און מיט בליטצען, אויפ'ן באָרג סני, א. ד. ג., דאָס זיינען דאָנאַט, אָדער עקרי אמונה. ווען אָבער ער קלאַפֿט זיך אין האַרצען „אשמנו“, שלאָגט כפרות, קלאַפֿט הושענות, זאָגט פיוטים און סליחות, א. ד. ג. — דאָס איז צערעמאָניע אָדער עבודה.

וואָס איז וויסענשאַפֿט?

וויסענשאַפֿט הייסט, פשוטו כמשמעו, אַלעס וואָס דער מענטש ווייס. אונטער דעם וואָרט

טע צוויי פון אַלע, וואס זיינען צוגעשיקט געווען צו דעם קאָנקורס. דאָס קאָממע איז ביי דיא לעצטע. זיצונג בעשטאַנען פון דיא גענאָסען: פ. קראַנק, ב. פייגענבוים, מ. באַראַנאָוו, ש. פעסקין און אב. קאהאַן (פיר דיא רעדאַקציע).

דיזער אַרטיקל ווערט געדרוקט וויא ער איז אָנגעקומען, אָהן אירגענד וועלכע רעדאַקציעלע ענדער-רונגען. דיא רעדאַקציע האלט זיך אויך צוריק פון קרייטישע בעמערקונגען, אום דיא וואַטערס זאָלען פריי שטימען נאָך זייערע זעלבסטשטענדיגע מיינונגען נאָך. דאָס זעלבע וועט אויך זיין מיט דעם געכסטען פרעמיום-אַרטיקל. אויב עס איז דאָ וואָס צו בעמערקען וועגען זיי, פון אונזער שטאַנדפונקט, וועלען מיר דאָס מאַן שפּעטער. דיא רעדאַקציע.

(*) דיזער איז איינער פון דיא צוויי פרעמיום אַרטיקלען, וועלכע דאָס קאָנקורס-קאָממע האט אויסגע-וויילט. דער צווייטער, איבער דיא זעלבע טהעמא, וועט זיין געדרוקט אין דעם געכסטען נומער „צוקונפֿט.“ דאָן וועלען דיא לעזער ערזוכט זיין צו שטימען (דורך דעם קופאָן, וואָס וועט זיין צוגעלייגט צו דעם פעברואַר נומער), וועלכער פון דיא צוויי אַרטיקלען עס זאָל בעקומען דיא ערשטע פרעמיע (20 דאָללאַר) און וועלכער — דיא צווייטע (10 דאָללאַר). דאָס, וואָס דיזער אַרטיקל ווערט געדרוקט פריהער, איז בלויז ווייל דער גורל איז אזוי געפאַלען. מיט דיא פעהרעלטניסמעסיגע מעלות פון דיא אַרטיקלען, וויא דיא דזשורי האָט זיי געפונען, האָט עס אַפּסאָלוט ניט וואָס צו מאַן. דיא דזשורי האט בלויז אויסגעפונען, אז דיזע צוויי אַרטיקלען זיינען דיא בעס-

און לויט וויא ער קען זיך אים בעסטען שיטצען פאר זיינע נאטירליכע פיינדע און פאר שלעכטע וועטערן. דיעזע אייגענשאפטען ביי בהמות, חיות און עופות רופט מען געווענהליך „אינסטינקט“.

דער ווילדער מענש פון פארצייטען, פון וועלכען דער היינטיגער ציוויליזירטער מענש האט זיך אין פערלויף פון מיליאנען דורות ארויסגעוויקעלט, און אפילו דער האלב-ווילדער וואס לעבט נאך היינט אין אפריקא און אויסטראליען, בעזיצט זעלבסט פערשטענדליך דעמועלביגען אינסטינקט, דיא זעל-בינע אייגענשאפט, צו זוכען אלעס וואס איז גוט פאר זיין לעבען, און צו ווייכען פון אלעס וואס איז שלעכט פאר זיין לעבען.

היינט לאמיר זיך פארשטעלען, למשל, אז דער ווילדער מענש, וועלכער נעהרט זיך פון דעם פלייש פון דיא חיות אָדער פון מענשען וואס ער טערטעט אין קאמפף מיט זיי, מאכט צופעליג דיא ערפאך-רונג, דאס אנשטאט צו ווארפען א שטיין אויף זיין אָפּפער, וויא דאס טהוען נאך היינט מאנכע אָפּער-זאָנעס, וואָלט פיר איהם פיעל זיכערער געוועזען אָנצופלעכטען דעם שטיין אָן א לאנגען צווייג און דערמיט שלאָגען אויף זיין אָפּפער, וועלכעס ער וויל טעדטען און אויפּעסען. דאָס איז געוויס א גרויסע און ניצליכע ערפאך-רונג. האלטענדיג דעם ברעג פון דעם לאנגען וואפען אין האַנד איז פיעל זיכערער צו טרעפען אַלס וואַרפענדיג פון ווייטען; מיט א לאנגען וואפען קען מען זיך אויך וועהרשאַ בעסער פון איין אַנגריף. דער ווילדער האט אַזוי געטהאָן, און האָט דיא ערפינדונג אַלץ בעקוועמער געמאַכט פיר זיך לויט נאך דעם געברויך וואָס ער האט מיט איהם געמאַכט; אין דיא ווייטערדיגע דורות האבען דאס זיינע אייניקלעך און אור-איי-ניקלעך פערבעסערט אַלץ מעהר און מעהר, ביז עס האָט זיך אַרויסגעוויקעלט א שטיינערנע האק מיט א לאנגער האַנד, וויא מען געפינט דאס נאָך היינט ביי אויסגראַבונגען, צוזאַמען מיט אַנדערע סמנים פון דעם פאַרצייטיגען מענשען.

זעלבסטפערשטענדליך, דאס ביין מאכען העק פון שטיינער האט דער מענש ניט-ווילענדיג געמוזט מאכען דיא ערפאך-רונג וועלכער שטיין איז הארטער און וועלכער ווייכער. זוכענדיג פאסענדע שטיינער

„וויסענשאפט“ פערשטעהט מען דעם אויסגעקליע-בענעם, אָפּסאַרטירטען און סיסטעמאַטיזירטען סך-הכל אָדער תמצית פון אַלע ערפאך-רונגען וואָס מענשען האָבען געמאַכט צייט עס זיינען דאָ מענשען אויף דער וועלט ביז היינטיגען טאָג.

פון וואנען שטאמען רעליגיאן און וויסענשאפט?

פון דעם מענשענס נאטירליכע לוסט צו לעבען און צו געניעסען איז געבאָרען געוואָרען דיא וויסענ-שאפט; און פון דעם מענשענס נאטירליכע מורא פאר דער פערניכטונג, פאר דעם אונטערנאנג, און פאר אלעס וואָס פיהרט צו זיי, איז געבאָרען גע-וואָרען דיא רעליגיאָן.

דיא לוסט צום לעבען און דיא מורא פאַר'ן אונטערנאנג זיינען געבאָרען געוואָרען גלייך מיט דעם מענשען פונקט וויא זיי ווערען געבאָרען מיט יעדער אַנדער בעשעפעניס; און דעריבער, ווען מיר ווילען בעווייזען וויא אַזוי וויסענשאפט און רעליגיאָן האָבען זיך פון דיא ביידע מיטגעבאָרענע נטיות (נייגונגען) אַרויסגעוויקעלט, מוזען מיר נעהמען פאר א ביישפיעל דעם אדם קדמון, דעם גאַר-גאַר-פאַר-צייטיגען מענשען, וועלכער האָט געלעבט אַזוי וויא עס לעבען היינט דיא ווילדע האָטענטאָטען און קאניבאַלען (מענשען-פרעסער) אין דיא ווילדעססטע געגענדען פון אפריקא און אויסטראליען, אָדער פיעלייכט נאך ערגער פון זיי.

יעדער פון אונז ווייס פון אייגענער ערפאך-רונג, אָדער האט געהערט, דאס חיות און בהמות דער-פיהלען זייערע נאטירליכע פיינדע, וואָס טראכטען נאך זייער לעבען, פון גאַנץ ווייט, און זוכען זיך צו שיטצען פון זיי. פון דער אַנדערער זייט וויעדער ווייסען מיר אויף דאָס, אז יעדע חיה און יעדע בהמה האט זיך איהר שטייגער, איהרע איינפעלע, וויא אַזוי צו זוכען און צו געפינען איהר חיונה. אַנדערע חיות האבען אפילו קונציגע איינפעלע, וועלכע ווערען א מאָל בעוואונדערט פון מענשען. פיעקע בהמות, חיות און זאָגאר עופות ווייזען אַרויס פיעל שכל אין בויען זייערע נאָרעס און זייערע געס-טען. יעדערער פון זיי זוכט זיך איינצומאַשצען וואָס בעקוועמער לויט זיין נאטור און זיינע בעדירפניסע,

דער מעכאניק. דיא אידעע פון א ראד האט זיך ארויסגעוויקעלט פון דער דאזיגער ערפארהונג מיט א רונדען שטיין, — און וואס ווערט היינט ניט גער מאכט מיט א ראד?

לאמיר ווידער אננעהמען, למשל, אז דער וויל-דער מענטש, וועלכער האט עטליכע טעג נאך אנאנד ניט געקראנען קיין חיה צו מעדמען און צו עסען, האט געמוזט עסען גראזען אדער פירות אום צו שטיללען זיין הונגער. מאנכע גראזען און פירות זיינען איהם געווען געשמאק און מאנכע ניט, אמאל האט ער געקראנען בארד נאך אזא עסען לייב-שמערצען, און אמאל ניט. דאס האט איהם גע-צוואונגען זיך צוצוקוקען צו דיא גראזען און צו דיא פירות וועלכע ער עסט, זיי צו סארטירען און בע-קאנט צו ווערען מיט זייערע אייגענשאפטען און מיט זייער ווירקונג אויף זיין גוף. אין פערלויף פון יאהרטיזענדע האט זיך ארויסגעוויקעלט דערפון דיא געהרע וועגען צמחים אדער דיא וויסענשאפט וואס מיר רופען באטאניק.

עס זיינען נאך איצטער פאראנען ווילדע מענ-שען וואס סענען נור צעהלען ביז צוויי, און וואס עס איז מעהרער פון צוויי רופען זיי אן "א סף". דיא ווילדע מענשען, פון וועלכע דיא ציוויליזירטע שטא-מען, זיינען מיט צעהנדליגע טויזענדע יאהרען געוויס אויך געווען אזוי, און עס האט וואהרשיינליך גענו-מען דעם ווילדען טויזענדער יאהרען ביז ער האט געקענט איבערצעהלען זיינע פינגער. אבער דורך צעהנדליגע טויזענדער יאהרען האבען זיך דיא ער-פארהונגען אין צעהלען פערמעהרט, און פון צעהלען האט זיך ענטוויקעלט דיא נואלטיגע חכמת החשבון, אהן וועלכער פיעלע אנדערע וויסענשאפטען וואל-טען געווען אונגעגלייך.

עס האט געוויס גענומען דעם ווילדען מענשען טויזענדער יאהרען ביז ער האט זיך אויסגעלערנט מיטצוטהיילען זיין חבר אדער זיין חבר'טע אין בע-שטימטע קולות, אזעלכע געוועהנליכע זאכען פון זיין לעבען, וויא למשל אז ער וויל עסען, טרינקען, שלאפען אד"ג. אבער דיא קולות האבען זיך פער-מעהרט אלץ מעהר און פערשיעדענארטיגער, ווער-טער און בעגריפע זיינען אלץ צוגעקומען ביז א שפראכע איז ענטוויקעלט געווארן, אין וועלכער דער

האט ער אויך געפונען שטיקער מעטאל אין רויהען צושטאנד, און פון דיעזע ערפארהונגען האט זיך אין פערקויף פון מיליאנען דורות ארויסגעוויקעלט דיא וויסענשאפט וועלכע הייסט ביי אונז מינעראל-לאגיק און ניט אונז דיא כללים איבער דיא אייגענ-שאפטען פון אלע סארטען שטיינער וואס זיינען פאראנען. פון דיא ערפארהונגען וואס דער מענטש האט געמאכט מיט דיא שטיקער רויהע אייזען וואס ער האט געפונען האט זיך אין פערלויף פון מיליא-נען דורות ארויסגעוויקעלט דיא וויסענשאפט פון מעטאלורגיע, וועלכע ניט אונז דיא כללים וויא אזוי צו שמעלצען, גיעסען, שטייעדען און הארטעווען מעטאלען, און וועלכע איז א צווייג-וויסענשאפט פון דער מינעראלאגיע.

פון וואנען, אלזא, האבען זיך דיזע וויסענשאפט-סען לכתחילה צו אונז גענומען? פון דיא ערפאה-רונגען וואס דער מענטש האט געמאכט וועהרענד ער האט געזוכט זיין חיונה און וועהרענד ער האט געזוכט מיטלען, וויא אזוי זיך זיין חיונה גרינגער און בעקוועמער צו מאכען — אין אנדערע ווערטער, דיזע וויסענשאפטען האבען זיך צו אונז גענומען פון דעם מענשענס נאטירליכע לוסט צום לעבען.

אום דעם לעזער צו איבערצייגען, דאס ניט נאך מינעראלאגיק זאנדערן אלע וויסענשאפטען וואס זיינען דא האבען זיך אויף דעמזעלביגען אופן ענט-וויקעלט, וועלען מיר דא אנפיהרען נאך א פאר ביישפיעלע.

לאמיר זיך פארשטעלען א ווילדען אדער האלב-ווילדען מענשען, וועלכער האט צום ערשטען מאל געמאכט דיא ערפארהונג, אז קייקלען א שווערען שטיין איז פיעל גרינגער וויא איהם צו שלעפען. ער האט אויך דערביי געמוזט מאכען דיא ערפארהונג, אז א רונדען שטיין איז פיעל לייכטער קייקלען וויא א פלאכען. דערפון האט ער ווידער ניט-ווילענדיג געמוזט לערנען, דאס וואס וועניגער א זאך קומט אין בעריהונג מיט דער ערד וועהרענד עס לעגט אויף דר'ער, לאזט זיך דיא זאך אלץ לייכטער בע-וועגען. אין פערלויף פון טויזענדער יאהרען האבען דיא מענשען דערגאנגען אויף קלאר דאס געזעטץ פון רייבונג, וועלכעס מיר לערנען אין דער פהי-זיק, און וועלכע שפיעלט דיא גרעסטע ראלע אין

צונעהמען און זיי צו פארשרייבען — און אזוי איז בעשאפען געוואָרען דער ערשטער ספר הרפואה. אין א שפעטערן דור זיינען צוגעקומען נאך ערפאה-רונגען. אין נאך א שפעטערען דור האט מען אָנגע-הויבען פערנלייכען און אויספרובירען דיא פארשרי-בענע ערפאהרונגען, מעסטען, וועגען, פאַרשען — און דורך טויזענדער און טויזענדער דורות האָט דיא מעדיצינישע וויסענשאפט זיך ענטוויקעלט אין איהר יעצטיגער געשטאַלט.

אויף דעמזעלביגען אופן זיינען בעשאפען גע-וואָרן אלע אנדערע וויסענשאפטען, וועלכע איהר קענט נאָר הערן און געדיינקען, און אויף דעם אופן ווערען נאך עד היום בעשאפען אלץ נייע און נייע וויסענשאפטען. וואס מעהר דער מענטש לעבט, מאכט ער אלץ מעהר ערפאהרונגען, דיא לוסט צום לעבען טרייבט איהם צו פאַרשען נאך נייע מיטלען וויא זיך דאס לעבען זיסער און בעסער צו מאכען. ער פרובירט, ער ווענט, ער מעסט, און זוכט, און פער-הינע מענשען ווערען אלץ געבאָרן וואס סאָרטירען אויס דיא נייע-געמאכטע ערפאהרונגען, בריינגען זיי אין אָרדנונג, אין א סיסטעם, און בעשאפען א נייע וויסענשאפט מיט נייע פעסטע כללים, געגרינדעט אויף ערפאהרונגען פון טויזענדער יאהרען.

איך גלויב, אז מיט דיעזער שכל-הישר'דיגער ערקלערונג וועגען דער אביטאמונג פון וויסענשאפט האב איך קלאָר בעווייזען, אז דיא וויסענשאפט שטאַמט פון דעם מענשענס נאטירליכע לוסט צום לעבען. איצטער וועל איך איבערגעהן צו דער צוויי-טער העלפט פון דער הנחה וואס איך האב אוועק-געשטעלט גלייך אין אָנהויב און וועל בעווייזען, אז פון דעם מענשענס נאטירליכע מורא פאר זיין אונ-טערגאנג, פאר זיין פערניכטונג, איז ארויסגעוואכ-סען דיא רעליגיאָן. אבער צוליעב דעמזעלביגען טעם פאר וואָס מיר האָבען גענומען דעם ווילדען מענשען פאר א ביישפיעל צו בעווייזען דיא ערשטע העלפט, צוליעב דעם טעם מוזען מיר איהם אויף געהמען פאר א ביישפיעל אום צו בעווייזען דיא צווייטע העלפט.

אין דעם קאמפף צווישען חיה און חיה, צווישען מענטש און מענטש, אָדער צווישען מענטש און חיה, האט דער ווילדער מענטש קיין זאך ניט געפונען וואס

ציוויליזירטער מענטש קען וויעדערגעבען דיא פיינסטע רעגונגען פון זיין אויסגעבילדעטען מוח און דיא איידעלסטע עמפּינדונגען פון זיינע חושים. דיא וויסענשאפט וועלכע הייסט פילאָלאָגיע לערנט אונז וויא אזוי שפראכען זיינען ענטשטאנדען און וויא אזוי זיי האָבען זיך ארויסגעוויקעלט איינע פון דיא אנדערע. זעלבסטפערשטענדליך איז דיא פילאָלאָגיע ארויסגעוואכסען דורך דיא פערשיעדענהייט אין דיא שפראכען, און דיא שפראכען זיינען ארויסגעוואכ-סען פון דיא פערשיעדענע קולות, און דיא קולות זיינען ארויסגעקומען פון דעם מענשענס אנשטרענג-נונג צו געבען זיין חבר צו פארשטעהן וואָס ער וויל, און דיא אנשטרענגונגען האט ער לכתחילה גע-מאכט אום זיך בעסער צו מאכען, אום זיך לייכטער צו מאכען דאס לעבען.

און ווער רעדט שוין פון אזעלכע וויסענשאפט-טען, וויא, למשל, מעדיצין, און אלע צווייג-וויסענ-שאפטען וואס געהען צוזאמען מיט איהר וויא אנא-טאָמיע, פיזיאָליגיע, פאטהאָלאָגיע, און ביז צו א געוויסען גראד אויף כעמיע און באטאניק אז"וו, אז"וו — דאָ זעהט יעדערער נאָר אַהן ראיות, אז דער מענטש האָט זיי בעשאפען נור דורך זיין לוסט צום לעבען.

אין מיין הנחה האָב איך געזאָגט, אז וויסענ-שאפט איז דער סף הכל, אָדער ריכטיגער, פיעל-לייכט. דער תמצית פון אלע ערפאהרונג, וואָס דיא מענשהייט האט געמאכט, און איך זאָג דאס דאָ איבער נאך אמאָל, ווייל איך וויל, אז דער לעזער זאָל פארשטעהן, אז וויסענשאפטען זיינען ניט געווען אמאָל דאס וואָס זיי זיינען איצטער און וואָס זיי וועלען וואהרשיינליך אמאָל זיין אין דער צוקונפט. א מאָל זיינען געווען ניט מעהר וויא ערפאהרונגען, אָבער זיי זיינען געווען צווייט און צושפרייט, אָהן א סיסטעם און אָהן א טאָלק. איינער, למשל, האָט געוואוסט, אז ליפאָווע קוויאט העלפט צום הוסט, א צווייטער האט דערגאנגען, אז א פיאָווקע ציהט אָפּ בלוט פון א געשוויר, א דריטער האט צופעליגע ערפאהרען, אז כינין האט איהם געהאָלפּען צו קדחת און איהם געמאכט צו שוויטצען, אז"וו. אז"וו. דאָן איז איינעם געקומען אויפ'ן געדאנקען דיא אלע ערפאהרונגען פון זיינע חברים צוזאמענ-

וויא זיך צו פערט היידיגען, און וויא אָנצוגרייפֿען זײַ; אפֿער אנטקעגען דער פֿארבאָרגענער מאַכט וואָס האט צוררוגעט דעם בוים און האט איהם אזוי וועה געטהאָן, שטעהט ער גאנץ הילפלאָז. איהם האָט זיך גאנץ נאטירליכער ווייזע געמוזט אויסדוכטען אז דער פֿערבאָרגענער כוח ליענט אין בוים, און ער קריענט פֿארן בוים אַ געוויסע מורא, איין אָבשיי. אזוי בילדעט זיך דער ערשטער יסוד פֿון רע-ליגיאָן: דער גלויבען, אז עס איז דאָ אַ העכערע פֿארבאָרגענע מאַכט, אין דעם בוים (*).

אזוי וויא דער פֿלאַמץ וואָס מיר איז געגעבען געוואָרען פֿיר דיזען אַרטיקעל איז אַ געמאָסטענער און איך קען ניט מאַריר זיין מיט ביישפיעלע וויא איך וואָלט עס פֿילייכט וועלען און וויא דער ענין פֿאָדערט עס, מוז איך מיך פֿארלאָזען אויף דעם פֿערנינפטיגען לעזער, אז פֿון דעם איינציגען ביי-שפיעל מיט דעם בוים וועט ער אליין פֿארשטעהן וויא צו מאַכען אַ גזירה שוה אויף אַנדערע זאַכען. נאך דעם ביישפיעל, וועט דעם לעזער גאנץ לייכט זיין צו בעגרייפֿען, דאס ווען אַ פייער האָט פֿער-צעהרט אַ וואַלד — וויא דאס טרעפט אויך איצט טער — און האָט פֿערניכטעט דעם מענשענס גע-זעלט פֿון טרוקענע צווייגען און זיין פֿאָרראַטה פֿון פֿלייש; אָדער ווען אַ וואַלקען-ברוך האָט פֿאַסירט און דער ווילדער מענש איז איבערשוועמט געוואָרען אין זיין העהל; אָדער אַ ריעזען-שלאַנג איז פֿלוצלונג ערשינען, אז"וו, אז"וו, האָט דער ווילדער מענש געמוזט קריעגען דיא זעלביגע מורא'ס וויא פֿאַר דעם בוים וואָס האָט זיך פֿלוצלונג אָנגעצונדען מיט אַ פֿירכטערליכען קראַך, און האָט געמוזט אָנהויבען צו גלויבען, אז אויך אין דיא אַלע זאַכען ליעגען פֿארבאָרגענע קרעפטען, וועלכע קענען איהם טהאָן ביז ווען זיי ווילען.

(*) איך האָב בטבע זעהר פֿיינט אַרײַנצושטופֿען גייע אידעען אין דער אַלטער ביבעל, אבער דאָ קען איך מיך ניט איינהאַלטען צו בעמערקען, אז דיא מעשה מיט דעם סנה וואָס האט זיך פֿלוצלונג אָנגעצונדען און דער מלאך האט גערעדט צו משה'ן פֿון סנה מיט אַ פֿלאַם (שמות ג') קען דאָ איינעם אַרויפֿהערען אויף פיעלע גע-דאַנקען און געבען פיעל שטאַף צום נאָכדענקען. דער פֿערפֿאַסער.

זאָל דערוועקען זיין ערשטוינען, וואס זאָל איהם בע-זאָנדערס דערשרעקען. ער איז אין דעם קאַמפֿף און פֿיר דעם קאַמפֿף געבאָרען געוואָרען און האט איהם געזעהן פֿון דעם ערשטען אויגענבליק וויא ער האט דערוועקען דיא וועלט. ער האט געוואוסט אז דיא הערנער פֿון אַ ביפעלאַכס און דיא קראַללען פֿון אַ טיגער זיינען פֿאַר איהם געפֿעהרליך. אויב ער האט עס ניט געוואוסט, האט ער עס מינדעסטענס געפֿיהלט מיט זיין אינסטינקט, פֿונקט וויא אַנד דערע חיות פֿיהלען דאס. אבער אזעלכע ערשיינונג-גען האָבען אויף איהם קיין טיעפען איינדרוק ניט געקענט מאַכען איינפֿאַך דערפֿאַר, ווייל ער איז צו זיי געוואוינט געווען. דאָ איז דער קאַמפֿף צווישען דיא פֿהיזישע קרעפטען (כוחות גשמיות) געווען אָפֿען פֿאַר איהם, און ער האָט זיך ניט געהאט איבער וואס צו שרעקען. ער האט געקענט אימער זעהן פֿון וואַנען דיא סכנה קומט און איז אימער געווען בע-רייט צו קעמפֿען פֿיר זיין לעבען.

שטעלט אייך אָבער פֿאַר, למשכּ, אז דערזעל-בינער ווילדער האָט זיך געשטעלט אונטער אַ בוים אום זיך צו שיטצען פֿון רענען, אָדער פֿילייכט אום צו לויערן אויף זיין אָפֿפֿער, אלס אַ בליטץ האט איינגעשלאָגען אין בוים און האָט איהם צושפּאַל-טען און איהם אַנגעצונדען, און אונזער ווילדער האט ערהאַלטען אזא עלעקטרישען שלאַג, דאס ער איז געווען בעטויבט פֿילייכט אייניגע שטונדען ביז ער איז געקומען צו זיך. וואס פֿאַר אַ געוואַלטטיגער שרעק האט איהם געמוזט ערגרייפֿען און וויא האט ער געמוזט ציטערן אַן אַלע גליעדער! ער איז אַלע מאָל געוואוינט געווען צו בעטראַכטען דעם בוים פֿאַר איין אונבעוועגליכע זאך, וואָס האט אין זיך קיין לעבען ניט, און פֿלוצלונג האָט דער בוים פֿון העלערהויט געגעבען אזא קראַך, האט אַרויסגע-פֿלאַצט מיט אַ פֿלאַם פייער, און האט איהם אזוי וועה געטהאָן! — דאָ האט דער ווילדער בעקומען דיא ערשטע מורא פֿאַר אַ מאַכט וועלכע איז איהם אונבעקאַנט, און ער ווייס ניט פֿון וואַנען זיא איז געקומען. דיזע פֿארבאָרגענע קראפט איז איהם זעלבסטפֿערשטענדליך געווען שרעקליכער אלס דיא הערנער פֿון ביפעלאַכס, און דיא קראַלען פֿון טיגער. פֿאַר דיא לעצטערע ווייס ער זיך צו היטען, ווייס

דיא צוקונפט.

אויף דיא פריעסטער אין דיא פעלקער ביז היינטיג טינען טאג.

אלוץ, פון דער מורא פאר'ן טויט און פון דאס וואס פיהרט צו איהם, האָט זיך אויך ענטוויקעלט דיא פערנעטערונג פון א מענישען און דיא פערעהרונג פון פריעסטערטהום, וועלכע עקזיסטירט נאָך אויך איצטער ביז אַגעוויסען גראד.

ווען דער ווילדער מענש האט אמאָל בעטראכט דעם אויפגאנג פון דער זון, ניט וויסענדיג פון ווא-נען זיא קומט, און האָט געזעהן דעם אונטערגאנג פון דער זון ניט וויסענדיג וואוהין זיא געהט, און ווען ער האט דורך יאָהרטיזענדע געלערנט, אז נור דיא זון ניט איהם נאָך דיא ליכט און דיא ווארעמ-קייט, האָט ער אָנגעהויבען צו גלויבען דאס זיא איז אַ גוטע מאכט, אַ הייליגע גרויסע קראפט, וועלכע טהוט איהם גוטעס. אזוי האָט זיך זיין גלויבען פאר-ברייטערט אויך אויף דיא לבנה און אויף דיא שטערן, און דיא אמונה אין ככבים ומזלות אלס אין גאָט-הייטען עקזיסטירט נאָך אונטער ווילדע שבטים ביז היינטיגען טאג.

עס האָט פילייכט גענומען טויזענדער יאהרען ביז דער מענש האט איינגעזעהן, אז דיא פארבאָר-גענע כוחות פאר וועלכע ער האָט מורא קענען איהם טהאָן גוטעס אויך, וויא, צום ביישפיעל, דאס פייער וואָס האט פארברענט זיין געצעלט, קען איהם אויך ווארעמען ווען איהם איז קאלט, דאס וואסער וואס האט איהם פארפלייצט, קען איהם אויך דערפרי-שען און שטילען זיין דורשט; און דאגעגען, אזעלכע כוחות וואָס ער האט אימער געהאקטען נור פיר גוט, קענען איהם אָנטהאן יסורים אויך, וויא צום ביישפיעל דיא צו גרויסע היטצען פון דער זון אד"ג. דאס האָט איהם געמאכט צו דיינקען, אז אונטער דיא פארבאָרגענע כוחות זיינען דאָ אי גוטע אי שלעכטע, אזעלכע וואס שאפען און אזעלכע וואס צושטערען; און פון דעם גלויבען האָט זיך אין אַ פערקויף פון פיעקע, פיעלע טויזענדער יאהרען גע-קענט ארויסוויקלען דיא פילאָזאָפישע אמונה פון דיא פארצייטיגע פערזער (פרסיים) אין אַהרימון און אורמוזד, אין גאָט פון גוטעס און גאָט פון שלעכ-טעס; און פון דערזעלביגער קוועלע האט זיך בייא אידען ארויסגעוויקעלט דער בעגריף פון יהוה —

עס איז בעקאנט, אז נאָך ביז היינטיגען טאָג זיינען דאָ ווידער און האלבדווילדע וואָס גלויבען און דיענען צו בוימער, שטיינער, וואסער, פייער, צו שלאנגען און אלערליי חיות, גלויבענדיג אין דיא כוחות וואָס ליענען אין זיי פארבאָרגען.

* * *

מיר ליענען אין דער געשיכטע, דאס פארצייר-טענס האט אויך פאסירט, דאס מענשען האָבען פאר-געטערט אַ מענשען, האָבען צו איהם געדיענט, איהם אָפגעגעבען געטליכע עהרען און אפילו געבראכט צו איהם קרבנות. אפילו אין דער ביבעל געפינען מיר דיא מעשה, וויא אזוי נבוכדנאצר האט ארויסגעגעבן דעם בעפעהל, אז מען זאָל איהם האַלטען פאר אַ גאָט. דיזע פערנעטערונג פון אַ מענשען איז גאָר פון אָנהויב ארויסגעקומען דערפון, וואָס עס איז גע-באָרען געוואָרען אַ מענש מיט אַ אויסערגעווענהליכע פהיזישע קראפט, וויא דאס טרעפט נאָך אויך היינט, און דיא אַנדערע מענשען אַרום האָבען פשוט פאר איהם מורא געהאט, און האָבען אין איהם פערגע-טערט זיין קראפט, פונקט וויא זיי האָבען פערגע-טערט אַנדערע קרעפטע. דיא מורא פאר זיין קראפט האט עס מיט דער צייט געמאכט אז זיא זאָלען איהם בריינגען אָפפער אָדער מתנות און איהם ווע-רען אונטערטהעניג. אין פערלויף פון טויזענדער יאהרען האָבען זיך דערפון ארויסגעוויקעלט דיא מלוכה און דיא כהונה, הערשאפט און פריעס-טערטהום, וועלכע זיינען גאָר פארצייטען געלעגען אין איין האַנד. און אפילו אין דיא שפעטערע ציי-טען, ווען מלוכה און כהונה האָבען זיך צוטהיילט, האָבען זיי זיך אלס בריעדער פון איין אבשטאמונג אימער אונטערשטיצט איינע דיא אַנדערע אין זייער הערשאפט איבער דיא מענשען. אויף דעם אופן קען מען זעהן דאס דיא אבשטאמונג פון דיא גלחים און פריעסטער אין אלע רעליגיאָנען איז לבתחילה ארויסגעקומען פון דער מורא פאר אַ קראַפּ, און נור שפעטער, ווען דיא פערנעטערונג פון אַ מענשען האָט אויך געמאכט דעם המון צו גלויבען, אז דער פערנעטערטער שטעהט אין בעריהרונג מיט דיא גייסטער פון "יענע זייט", האָט מען אויך אָנגעהוי-בען פאר איהם גייסטיג מורא צו האָבען, און דיא גייסטיגע מורא פאר'ן "יענעם זייט" האַלטען נאָך

דיא בינעזען און אנדערע פעלקער גרייטען טייטשען מיט שפייזען פאר דיא געשטאָרבענע. מיר אידען לייגען גאָפעלעך אין דיא הענד פון דיא טויטע. מיר זאָגען, אז דאס איז צום קייקלען זיך דורך דר'ערד אין ארץ ישראל, באמת אָבער איז דאָס לכתחילה געגעבען געוואָרען צום עסען, דען דיא אַריענטאלישע פעלקער עסען מיט הילצערנע גאָד פעלעך. אין דער ביבעל ווערען נאך דערמאָהנט „זבחי מתים“, דאס זיינען דיא מאָהלצייטען וואָס מען פלעגט שטעלען פאר דיא טויטע; און דער ביבלישער פסוק „זבחו לשרים“ מיינט אויך קיין אנדער זאך ניט וויא דאָס.

אזוי האָט זיך אַרויסגעוויקעלט דער גלויבען אין א „יענער זייט“, אין א לעבען הינטערן קבר. ווען דער ווילדער האט געזעהן וויא דער קערפער פון זיין „שלאָפעדיגען“ חבר ווערט צולייגט און צו פוילט, האָט ער אָנגעהויבען צו גלויבען, אז אין „צווייטען לעבען“ קען מען אויסקומען אָהן א גוף, והראיה, אָט ווייס ער, אז ווען ער האט לעצטע נאכט געשלאָפען, איז ער געווען אין אנאנדער געדענד און האט געטהאָן געוויסע זאכען, וועהרענד באמת איז זיין גוף געלעגען דיא גאנצע נאכט אויפ'ן אָרט וואו ער איז אויפגעשטאָנען. און אויף דעם אופן האט זיך אַרויסגעוויקעלט דער גלויבען אין גייסטער וואָס עקסיסטירען אָהן קערפער (נשמות דאזליך ערטילאין), און דיעזער גלויבען איז דאָ ביי אלע פעלקער אָהן אויסנאָהמע. אזוי וויא דיא גוטע און בייזע קרעפטע ווייזען זיך אין חלום פונקט וויא אויפ'ן וואהר, האט זיך ביי דעם ווילדען מענטשען ממילא געמוזט אויסבילדען דער בעגריף פון גוט און פון שלעכט אויף אין דעם „צווייטען לעבען“, און דערפון זיינען אַרויסגעקומען דער גרעסער און דער גינער, דער ערשטער אונטער דעם „מענעדזשמענט“ פון גאָט, און דער לעצטערער אונטער דער השגחה פון שטן המשחית, און ביידע וויא דער גרעסער אזוי דער גינער, זיינען ביי יעדען פאָלק געמאָהלט נאך זיין געשמאק פון גוט און פון שלעכט אין דיעזען לעבען.

אָבער פון וואָנען האט זיך גענומען דער צווייטער יסוד פון רעליגיאן — דיא עבודה, דיא צערע טאָניע?

דעם בעל רחמים — און דער בעגריף פון אלהים — דעם בעל דין. און ווען דיא מענטשען זיינען שוין אזוי ווייט געקומען, אז זיי האָבען בעגריפפֿען, דאס אלע קרעפטע וואס זיי זעהען שטאמען פון איין איינציגער קוועלע — פון דער נאטור — און האָבען אָנגעהויבן בען דעריבער צו גלויבען אין איין „העבערעס וועד זען“, איז דאָך נאך געבליעבען א ירושה פון פארד צייטען, דער גלויבען אין א צושטערענדע בייזע מאכט, און נאך ער היום האָבען מיר דעם שטן המשחית אלס דעם הויפגעגנער פון גוטען גאָט.

שטעלט אייך וויעדער פאר, למשל, אז דער ווילדער האָט זיך געלייגט שלאָפען און איהם האָט זיך געחלומט א חלום. ער האט געזעהן אין חלום מענטשען און חיות, האט געזעהן גוטע זאכען און שלעכטע זאכען, און ווען ער האט זיך אויפגעחאפט האט ער קיין סימן געפונען פון אלעם דעם וואָס ער האט מיט א וויילע פריהער געזעהן אין חלום. אפילו דיא גענענד איז נאך אנדערס געוואָרען.

וואס האט דער ווילדער געקענט דיינקען פון אזא ערשיינונג ווען ער האָט ניט געוואוסט פון דעם פראָצעס וואָס געהט פאר ביי איהם אין מוח, וויא מיר ווייסען דאס איצטער, און וויא האט ער זיך דאָס געקענט דערקלערן? האט ער דען אנדערס געקענט מיינען וויא דאָס ער פיהרט א דאָפעלטע עקזיסטענץ, ער פיהרט א צווייפאכען לעבען? ער האָט זיך געמוזט פארשיטעלען אז ער איז אייגענטליך א דאָפעלטער, און זיין שאטען וועלכער האָט איהם בעגלייט, האט איהם נאך פארשטארקט אין דער מיינונג. ווען ער שלאָפט לעבט ער איין לעבען, און ווען ער איז וואך לעבט ער אנאנדער לעבען. זיך לייגען שלאָפען האט ביי איהם געמוזט הייסען: „איבערגעהן אין דאָס צווייטע לעבען“. און ווען זיין קראנקער חבר האט זיך געלייגט שלאָפען און איז נאך מעהר ניט אויפגעשטאָנען, האט ער זיך געדמוזט דערקלערען, אז זיין חבר איז שוין אויף אלע מאָל איבערגעגאנגען אין דאָס צווייטע לעבען. וויכדע און האלב-ווילדע גלויבען נאך ער היום, אז דיא וואָס געהן איבער אין דאס „צווייטע לעבען“ ווייסען אלעס וואָס עס געהט פאר אויף דער וועלט און האָבען נאך אלע בעדירפניסע, וויא עסען, טרינקען א. ז. ו. פונקט וויא אין דעם ערשטען לעבען.

בעט צו אונטערדריקען מענשען־אָפּפער אונטער געוויסע שבטים. אָבער דער צוועק פון אלע קרבנות און פון אלע געבעטען, און פון אלע צערעמאָניעס, איז אימער געווען, און איז אויך איצטער, אבצובע־טען זיך פון צרות און פון אונגליקען וואס דיא „מידת הדין“, דיא ביזע מאכט, קען אויף אונז בריינגען, און צו בעטען דיא גוטע מאכט (מידת הרחמים) זיא זאָל זיך פאר אונז אָננעהמען. איהר זעהט אל־זאָ: דיא נאטירליכע מורא פאר דער פער ניכטונג האט בעשאַפֿען דיא רעליגיאָן.

דיא ווירקונג וואס רעליגיאָן און וויסענ־שאַפט האָבען איינע אויף דיא אַנדערע.

פון דעם אלעם וואָס מיר האָבען דאָ געזאָגט האט דער לעזער, וויא איך האָב, איינגעזעהן, דאס וויסענשאַפט איז געבויט אויף דאס וואָס דער מענש האט ערפֿאָהרען, און רעליגיאָן איז געבויט אויף דאס וואָס ער האָט נאָך ניט ערפֿאָהרען, און דאס איז דיא הויפט־אורזאכע פאר וואָס רעליגיאָן און וויסענשאַפט קענען קיינמאָל ניט לעבען בשלום. אזוי שנעל וויא דער מענש לערנט דיא אורזאכע אָדער קוועלע פון א קראַפט אָדער א צושטאַנד וואָס ער האט פריהער ניט געוואוסט, הערט ער ממילא אויף דיעזע קראַפט צו פערנעמען. א מענש גלויבט א זאך אזוי לאנג וויא ער ווייס ניט. הויבט ער אָן צו וויסען, הערט ער אויף צו גלויבען. מענשען האָבען געגלויבט, אז דיא וועלט עקזיסטירט נאָר 6 טויזענד יאָהר, ביז מען האט געפונען קלאַרע בעווייזע, אז דאָס איז פאַלש; מענשען האָבען גע־גלויבט, אז דיא וועלט איז בעשאַפֿען געוואָרען אין 6 טעג, ביז מען האט געפונען ראיות, אז עס האט גענומען מיליאָנען יאָהרען ביז אונזער ערדקוגעל אַליין האט זיך אויסגעבילדעט אין דער פאָרם וויא זיא איז איצטער; מענשען האָבען געגלויבט, אז דיא ערד שטעהט, ביז זיי האָבען ערפֿאָהרען, אז זיא דרעהט זיך. דעריבער קומט עס אויס, אז וואו דיא ווי־סענשאַפט וואכסט, ווערט רעליגיאָן אלץ מעהר און מעהר פערדריינגט אין הינטערונג; און וואו רע־ליגיאָן איז שטאַרק האָט דיא וויסענשאַפט וועניגער אויסזיכטען. אבער וואו זיי קומען ביידע צו א קאמפֿף, נעהמט דיא וויסענשאַפט ענדליך דאָך דיא

דאס איז זיך נאך פיעל לייכטער צו דערקלערן אלס דאָס ערשטע. דער מענש, סיי אין ווילדען און סיי אין ציוויליזירטען צושטאַנד, ווייס ניט פון אַנדערע כוחות וויא זיינע אייגענע אָדער דיא וואָס ער זעהט אַרום זיך, און דיא זעלביגע כוחות ניט ער אויך צו דיא „אונזיכטבאַרע מאכט“ פאר וועלכע ער האט מורא. ער, למשל, האט כוח אין דער האַנד, אָבער דער כוח איז בעשרענקט, ער קען ניט אלעס טהוען מיט דער האַנד, און ער שטעלט זיך פאַר, אז דיא אונזיכטבאַרע מאכט האט א „יד החזקה“ וואָס קען אלעס טאָן; דער מענש ווייסט, אָבער זיין וויסען איז בעשרענקט, ער ווייס ניט אלעס, און ער שטעלט זיך פאַר אז דיא „אונזיכטבאַרע מאכט“ ווייס אלעס. ער קען מעהר ניט זיין אין איין אָרט און זעהן פון איין זייט, און ער שטעלט זיך פאַר, אז דיא „אונזיכטבאַרע מאכט“ קען זיין אויף איין מאָל אומעדום און קען זעהן אלעס מיט א מאָל. דער ווילדער מענש האט אויך געוואוסט פון ער־פֿאָהרונג, דאס מאַנכעס מאָל, ווען זיין שונא האלט שוין זיין האק איבער איהם, און ער פאָלט איהם צו דיא פיס, און וואַלנערט זיך פאר איהם אין שטויב, און ניט איהם אַוועק אלץ וואָס ער האט, לאָזט איהם זיין שונא פריי. דאס מאכט איהם צו דיינ־קען, אז דיא „אונזיכטבאַרע ביזע מאכט“ קען מען אויך אויף דעם אופן איבערבעטען, זיא זאָל ניט אזוי פיעל צושטערען. דער ווילדער וואָס האט גערן גענעסען מענשענפֿלייט בריינגט זיינע געטער מענש־ליכע אָפּפער, דיא פערנעטערער פון פייער האָבען פארציטען געברענט זייערע אייגענע קינדער צום מולך. ווען מענשליכע קרבנות האָבען אויפגעהערט, זיינען זיי אומגעביטען געוואָרען אויף טהיערישע (דיא פרשה פון דער „עקרה“ איז א פיינע שילדערונג דערצו). נאך שפעטער זיינען קרבנות אין גאַנצען אָפּגעשאַפט געוואָרען ביי ציוויליזירטע פעלקער, און עס זיינען נור געבליעפֿען דיא צערעמאָניעס וואָס האָבען דיא קרבנות בעגלייט, נאָר אין פערלויף פון יאָהרטויזענדע האָבען זיי אָנגענומען א פיינערע פאָרם. אבער ביי דיא אַריענטאַלישע פעלקער זיינען נאך דאָ קרבנות עד היום הזה, און אין אינ־דיען האט נאָך דיא ענגלישע רעגירונג היינט אר־

שלום און דעפיניציען.

ווען מען זאגט אונז אלזא אויפפארדערן צו זאגען בקיצור, וואס איז רעליגיאן און וואס איז וויסענשאפט, מענען פיר ענטפערן אזוי: "רעליגיאן איז דיא אונבעגרינדעטע ערקלערונג וואס דער מענטש גיט זיך פון אליין וואס ער ווייס נישט."
 "וויסענשאפט איז דער תמצית (עסענס) פון דיא ערפאזונגען וואס דיא מענשהייט האט געמאכט זייט זיא עקזיסטירט."

No. 37.

אויבערהאנד און רעליגיאן מוז נאכגעבען. דיא וויסענשאפט מאכט אפילו דיא רעליגיאן גופא פאר איין ענין פון וויסענשאפט. זיא פארשט נאך, וויא אזוי דער מענטש האט אנגעהויבען צו גלויבען, פון וואנען האט זיך דער גלויבען ביי איהם גענומען, און וויא אזוי דיא פערשיעדענע גלויבענס האבען זיך אויסגעפילדעט ביי דיא פערשיעדענע נאציאנען, אין דיא פערשיעדענע לענדער, און אין וויא ווייט רעליגיאן איז שעדליך אדער ניצליך פאר דיא גייסטיגע ענטוויקלונג פון מענשען.

שטיק-ארבייט.

נאך קארל מארקס.

ארבייטערס ארבייט נאך דיא שטיקער סחורה וואס ער האט אויסגעארבייט.
 מען קען אבער גלייך אויפ'ן שטעל זעהן, אז שטיק-ארבייט איז געראדע דאס זעלבע וואס וואך-ארבייט, אז אין ביידע פעלע מוז דער ארבייטער אפגעבען א העלפט פון זיין ארבייט דעם קאפיטאל-ליסט, און אז בלויז איין העלפט דערפון קריגט ער אלס ארבייטסלאָן, וויידזשעס. לאָמיר אָננעהמען, אז דער רעגעלער ארבייטס-טאָג דויערט 12 שטונדען, דען, און אז אין דיזער צייט ארבייט דער ארבייטער אויס א פראָדוקט וואָס האָט דעם ווערט פון 6 דאלאר. לאָמיר אויך אָננעהמען פריהער, אז דער ארבייטער ארבייט פון וואך אָדער פון טאָג, און אז ער בעקומט פיר דעם 12 שטונדיגען ארבייטס-טאָג דריי דאלאר. דאן איז סלאָ, אז 6 שטונדען האט ער געארבייט פיר זיך, אום אויסצוארבייטען זיין לאָן, און אז דיא איבריגע 6 שטונדען האָט ער געארבייט פאר דעם קאפיטאליסט. ווען מיר זאָלען אויסרעכענען אויף יעדע שטונדע בעזונדער, וועט אויסקומען, אז אין יעדע איינציגע שטונדע ארבייט ער איין העלבע שטונדע פיר זיך און דיא אנדערע פיר דעם קאפיטאליסט. לאָמיר זעהן צו איז נישט פונקט דאס זעלבע ביי שטיק-ארבייט. לאָמיר זיך

פון ערשטען קוק דוכט זיך, אז שטיק-ארבייט איז א נאנץ אנדערע זאך וויא וואך-ארבייט. ווען דער ארבייטער ארבייט פון וואך, זעהט מען דייט-ליך, אז ער קריגט בעצאָהלט דערפאר, וואס ער פערקויפט צום קאפיטאליסט זיין ארבייטס-קראפט, וועלכע דער קאפיטאליסט האט פיר זיין געלד דאס רעכט צו געברויכען וויא ער וויל אין פערלויף פון 10 אָדער 12 שטונדען טעגליך. דער פרייז פון דיא ארבייט ווערט דאן אויסגערעכענט אויף דיא שטונדע, און וואס מעהר שטונדען דער ארבייטער האט געארבייט אין פערלויף פון טאָג אָדער פון וואך, קריגט ער אלץ מעהר בעצאָהלט. ווען אָבער דער ארבייטער ארבייט פון שטיק, דאן דוכט זיך, אז ער קריגט בעצאָהלט נישט ווייל ער האָט פערקויפט זיין ארבייטס-קראפט אין אלגעמיין נור פיר יעדע שטיקעל סחורה וואס ער האט אויס-געארבייט. דער פרייז וואס דער ארבייטער קריגט ווערט שוין נישט אויסגערעכענט נאכדעם נאך וויא פיעל שטונדען ער האָט געארבייט, נור נאכדעם וויא פיעל שטיקער סחורה ער האט ארויסגעבראכט. עס קומט אלזא אויס, אז ביי וואך-ארבייט מעסט מען דיא ארבייט נאכדעם וויא פיעל זיא דויערט; וועהרענד ביי שטיק-ארבייט אָבער מעסט מען דעם

ער זאל דאס נאכהער ניט דארפן פערריכטען. און ווען אָבער דער קאפיטאליסט דארף ניט אויפפאַ- סען אויף זיינע אַרבייטער, פאַר וואָס זאָל ער זיי נאָר האַלטען ביי זיך אין פאַבריק, פיר וואָס זאָל ער ניט ארויסגעבען דיא אַרבייט דעם אַרבייטער אהיים? און מיר זעהן טאַקע, אַז, וואו נאָר דיא טעכניק ערלויבט דאס, גיט דער קאפיטאליסט אַרבייט אהיים, און דערפון ענטוויקעלט זיך דיא זאָגענאנטע הויזליכע אינדוסטריע, וואו גאנצע פאַ- מיליעס, פון קליין ביז גרויס, אַרבייטען אלע אין שמוציגע ענגע צימערן פון אין דער פריה ביז שפעט אין דער נאכט פיר דיא קלענסטע בעלאָהנונג. וויא אזא מין אַרבייטען ווירסט אויף דיא געזונד פון דיא קינדער און עלטערן איז לייכט צו פערשטיין. אוי- סער אלעס ענטוויקעלט זיך פון שטיק אַרבייט דיא זאָגענאנטע „סוועטינג סיסטעם“. כל זמן דער קא- פיטאליסט דארף ניט זאָרגען, אַז דער אַרבייטער זאָל אַרבייטען וואָס פלייסיגער, מאכט ער א סאָנ- טראַקט מיט איינעם פון דיא אַרבייטער, אָדער אויפזעהער, ער זאָל איהם צושטעלען וואַרע אויף א בעשטימטען פרייז. ער זאָגט דעם קאנטראַקט טאָר דעם זעלבען פרייז, וועלכע ער וואָלט געצאָלט דיא אַרבייטער נופא. דער קאנטראַקטאָר אָבער צאָהלט זיינע אַרבייטער א סך ווייניגער וויא דער רעגעלער פרייז, און אויף אזא אופן, ווערט דער אַרבייטסלאָהן נאָך קלענער. דיזע ביידע העסליכע סיסטעמען, דיא הויז אַרבייט און דיא שוויץ סיס- טעם, איז א סך לייכטער איינצופיהרען ביי שטיק אַרבייט וויא ביי וואָך אַרבייט.

דיא שטיק אַרבייט בריינגט אָבער נאָך גרע- סערע צרות פיר דעם אַרבייטער. ביי שטיק אַרבייט איז נאטירליך, אַז דער אַרבייטער זעהט צו אַרביי- טען וואס פלייסיגער און וואָס ליינגער, ווייל וואָס פלייסיגער און מעהר שטונדען דער אַרבייטער אַר- בייט, קען ער אַלץ מעהר אויסאַרבייטען, און דיא קאפיטאליסטען אַליין זעהן נאָך דיזע לוסט פון דיא אַרבייטער צו פערגרעסערן. אין דיא מאַשינען-אינ- דוסטריע פון לאַנדאָן צום ביישפּיעל, פלעגען דיא קאפיטאליסטען מאַכען דעם פאָלגענדען שפיצעל מיט דיא אַרבייטער. זיי פלעגען אויסקלייבען איינעם פון דיא שמאַרקסטע פון זיי, וועלכער פלעגט פיר

פאַרשטעלען, אַז דער אַרבייטער האָט אין פערלויף פון טאָג אויסגעאַרבייט 24 שטיקער סחורה, וועס- טען, צום ביישפּיעל, אַזוי וויא אַלעס וואָס ער האט אויסגעאַרבייט א גאנצען טאָג איז ווערט זעקס דאָלאַר, איז דיא געניי פון יעדען איינציגען וועסט ווערט 25 סענט. דער אַרבייטער קריגט אָבער פיר יעדען וועסט בלויז 12½ סענט, דיא איבריגע 12½ ס. וואָס ער האט אויסגעאַרבייט בלייבט ביים קאפיטאליסט. מיט איין וואָרט ביי וואָכען-אַרבייט האָט ער אין יעדע שטונדע געאַרבייט בלויז איין האַלבע שטונדע פיר זיך און דיא אנדערע האַלבע פיר דעם קאפיטאליסט. ביי שטיק-אַרבייט זעהן מיר פונקט דאָס זעלבע. אין איין שטונדע אַרבייט ער אויף צוויי וועסטען, און פון דיזע צוויי קריגט ער בעצאָהלט בלויז פיר איינעם. דער וואָך-אַרביי- טער האָט פיר 12 שטונדען אַרבייט וואָס עס איז ווערט 6 דאָל., בלויז בעקומען 3; דער שטיק- אַרבייטער האט פיר דאָס געניי פון 24 וועסטען, וואָס איז ווערט 6 ד. אויך ניט מעהר בעקומען ייִא 3 דאָל. דיא שטיק-אַרבייט איז אַלזאָ פונקט אזא עקספּלאַטאַציע וויא דיא וואָך-אַרבייט; בלויז אונטער אנאנדער פאַרמע.

דערפאַר אָבער קריגט דער קאפיטאליסט ביי שטיק-אַרבייט א סך מעהר מעגליכקייט צו עקס- פּלאַטירען דעם אַרבייטער אין אנדערע הינזיכטען. דאָ פאָדערט ער שוין ניט פון דעם אַרבייטער בלויז אַרבייט. ער פאָדערט שוין געוויסע פּראָדוקטען, וועלכע טאָרען ניט זיין ערגער וויא ער וויל. איצטער קריגט דער קאפיטאליסט א ריכטיגע מאָס וויא צו מעסטען דיא גוטסקייט פון דער אַרבייט. ווען דער ראָק צ. ב. איז ניט אַזוי וויא עס בעדאַרף צו זיין, פערבראַקירט ער איהם אין גאנצען אָדער ער צוויינגט דעם אַרבייטער צו אַרבייטען אויף דעם ראָק לענגער ביז ער וועט איהם אויספּעסערן. אויף אזא אופן פערלירט דער אַרבייטער צוליבע שטיק- אַרבייט פיעל צייט אויף פערריכטען, און דיזע צייט ווערט נאטירליך ניט בעצאָהלט.

אויסערדעם בעפרייט דיא שטיק-אַרבייט דעם קאפיטאליסט פון אויפצופאַסען אויף זיינע אַרביי- טער. יעדער אַרבייטער סטאַרעט זיך שוין אליין, צו אַרבייטען געשווינד, און אויך גוט, אום

צוארבייטען. דיא קאנקורענץ צווישען דיא ארבייטער אין שאפ גופא ווערט דאדורך פערגרעסערט, און דער רעזולטאט איז, אז ביסלעכווייז פאלען דיא פרייזען פון ארבייט אין אלגעמיין. ווען שטיק-אר-בייט גיט אלזא אריינגע ארבייטער יע דיא מעגליכ-קייט צו פערדיענען מעהר, בריינגט דאס אָבער אין אלגעמיין דערצו, אז דער ארבייטסלאָהן פון גאנצען כלל ארבייטער ווערט סוף כל סוף פערקלענערט. ווען עס טרעפט זיך אָבער, אז אין אַ געוויסען פאך פון אינדוסטריע איז צולעב פערשידענע אורזאכען שווער אַראָבצושניידען דיא פרייזען פון שטיק-אר-בייט, דאן פיהרט דער קאפיטאליסט איין וואָכען ארבייט. דיעזע ענדערונג האָט אין 1860 ארויסגע-רופען א גרויסען סטרייק אונטער דיא באַנדוועבער פון קאָווענטרי.

ווען פון איין זייט פאָרדערט אַ מאָל דער קא-פיטאליסט פון זיינע ארבייטער, אז זיי זאָלען גיט אַנדערס ארבייטען „אָווער-טיים“, (עקסטרא שטונד-דען), טרעפט זיך אָבער אויף גאנץ אָפט, אז ער גיט דיא ארבייטער ארבייט בלויז אויף א פאָר טעג אין וואָך, אָדער בלויז אייניגע שטונדען טעגליך. דיעזע שטונדען-סיסטעם גיט דעם קאפיטאליסט דיא מעגליכקייט צו עקספלאואטירען דעם ארבייטער וויא פיעל ער וויל, וועהרענד דער ארבייטער האָט דערביי קיין מעגליכקייט גיט צו פערדיענען אפילו קוים צום לעבען. ביי שטיק ארבייט איז נאטירליך דעם קאפיטאליסט א סך לייכטער צו בעשעפטיגען דעם ארבייטער בלויז אייניגע שטונדען, ווייל ער פערפליכטעט זיך גאָר גיט דערביי צו בעשעפטי-גען דעם ארבייטער אַ געוויסע צייט נאכאיינאַנד.

מיר זעהן אלזא פון דעם אלעם, אז שטיק אר-בייט איז אקוראט צוגעפאסט פיר דיא קאפיטא-ליסטישע סיסטעם, און גיט דיא קאפיטאליסטישע קלאַסע דיא לייכטעסטע מיטעל אלץ טעהר און מעהר צו שינדען דיא ארבייטער. שטיק-ארבייט איז נאטירליך גיט קיין נייע זאך. שוין אין דעם 14טען און 15טען יאהרהונדערט האט מען דערפון גע-וואוסט. אין דיא בליהע צייט פון קאפיטאליזמוס בעזאָגנערס אין דעם פעריאָד פון 1797 ביז 1815, איז שטיק ארבייט געווען דער בעסטער מיטעל צו פערליינגערן דיא ארבייטס צייט און צו פערקלע-

א עקסטרא בעלאָאָנג דארפן ארבייטען מיט אלע כחות. דערביי פלעגט ער פיעל אויסארבייטען און פיעל פערדיענען, און דיא איבריגע ארבייטער, קר קענדיג אויף איהם, פלעגן אויף אָנהויבען פלייס-נער צו ארבייטען, אום גיט אָבצושטיין פון איהם אין דיא וויידשזעס. וואס איז אָבער דער פועל יוצא דערפון וואָס מען הויבט אָן ליינגער און טיכטיגער צו ארבייטען? ווען איין ארבייטער ארבייט טיכטי-נער און ליינגער וויא געוויינליך, ארבייט ער אויס מעהר פראָדוקטען וויא א מיטעלער ארבייטער. אזוי אָבער וויא פראָדוקטען קען מען פערקויפען בלויז אַ בעשרענקטע צאָהל, איז נאטירליך, אז ווען יעדער איינציגער וועט אויסארבייטען מעהר וויא געוויינליך, וועט מען אין קורצען דארפן האָבען וויי-ניגער ארבייטער אין אלגעמיין, דיא צאָהל פון דיא ארבייטסלאָזע וועט זיך פערגרעסערן, און דאדורך וועט זיך דיא קאנקורענץ צווישען דיא ארבייטער אויף פערגרעסערן. יעדער ארבייטער וועט לאָזען ביליגער און אַרבייטען פלייסיגער אום גיט צו פער-לירען זיין פלאץ, און פון דעם אלעם וועט סוף כל סוף דער ארבייטסלאָהן פאלען. פון אָנהויב וועט דער פלייסיגער ארבייטער דורך זיין פלייסיגקייט און לאַנגע ארבייטסשטונדען טאקע פערדינען מעהר געלד, אָבער סוף כל סוף וועלען דיא וויידשזעס פא-לען, און ער וועט זיין געצוואונגען צו ארבייטען לענג-נער און פלייסיגער פאר נידעריגערע פרייזען.

ביי וואָך-ארבייט קריגען אלע ארבייטער וואָס אר-בייטען ביי דיעלבע סאָרט ארבייט דעם זעלבען לאָהן. ביי שטיק ארבייט פערדיענט יעדער אַנדערס, איי-נער פערדיענט ווייניגער וויא א געוויינליכער ארביי-טער און אַנדערע וויעדער ארבייטען אויס מעהר וויא א מיטלער ארבייטער. דאס בריינגט ארויס צווישען דיא ארבייטער א געפיהל פון קוקען פאר זיך. דאס מיינט אבער גיט, אז וואָס מעהר איי-נער ארבייט אויס פיר זיך פערדיענט אָן איהם דער קאפיטאליסט וועניגער. דער קאפיטאליסט פער-דיענט אן יעדער שטיקעל ארבייט, וואס דער אר-בייטער ארבייט אויס. דאס פערגרעסערט אָבער דיא קאנקורענץ צווישען דיא ארבייטער. יעדער איינציגער פיהלט זיך אלס א בעל-בית פאר זיך און ווענדעט אן אלע מיטלען וויא נור מעהר אויס-

זאָנדערן פאר זיין ארבייטסקראפט. צו ער וועט אויסארבייטען אין דיזעלבע שטונדע צוויי וועסטען צו 4, צו 8, מאכט ניט אויס. ער קריגט בלויז בער צאָלט פאר דיא ארבייטסקראפט, וועלכע ער האט פערקויפט צום קאפיטאליסט אויף א געוויסער צייט. צו דער קאפיטאליסט ניט איהם אַזעלכע מאַ-שינען מיט וועלכע מען קען אין איין שטונדע אויס-ארבייטען איין וועסט אָדער אזא מאַשין מיט וועל-כע מען מאכט 4, גייט דעם ארבייטער ניט אָן. דער גאנצער אונטערשיעד אַלזאָ פון וואָך-ארבייט און שטיק-ארבייט איז אין דיזען פאַל בלויז דאָס, וואס ביי וואָך-ארבייט צאָלט מען דעם ארבייטער איינ-פאַך פיר זיין ארבייטסקראפט, וועלכע דער קאפי-טאליסט האט דאס רעכט צו געברויכען לאָמיר זאָגען 12 שטונדען טעגליך, וועהרענד ביי שטיק-ארבייט רעכענט מען פאָרויס אויס דורך פראקטיקע וויא פיעל עס דארף דויערן אויפצונייען איין וועסט, און ווען דאס דארף צום ביישפיל דויערן איין שטונ-דע, קריגט דער שטיק-ארבייטער פאר יעדע וועסט ניט מעהר און ניט וועניגער, וויא אַ וואָכענ-אַר-בייטער קריגט פיר איין שטונדע ארבייט. אין דיא גרויסע ענגלישע שניידער שעפער רופט מען טאקע געוויסע שטיקער ארבייט נאָך דיא צייט, וויא פיעל עס נעהמט זיי אויפצונייען, אַ וועסט צ. ב. רופט מען איין שטונדע, אַ אנדער זאָך אַ האַלבע שטונדע א. ז. וו. ווען אבער מען פיהרט איין אַזעלכע מאַ-שינען, מיט וועלכע מען קען אַ וועסט מאַכען אין אַ האַלבע שטונדע, צאָהלט מען דערפאר בלויז העלפט וויא פריהער. ביי שטיק-ארבייט גייט אַלזאָ דיא זאָך צו אַ ביסעל מעהר פערשטעלט וויא ביי וואָכענ-ארבייט, און דיעזע פארשטעלטקייט רופט טאקע ארויס שטרייטיגקייטען צווישען ארבייטער און קא-פיטאליסטען. דיא קאפיטאליסטען טענה'ען פאר איינס, אז דיא ארבייט ווערט מיט דיא מאַשינען אויפגעטאָן גיכער און דעריבער ווילען זיי שניידען דיא ווידושעס, און דיא ארבייטער וויעדער טענה'ען, אז, הגם זיי ארבייטען טאקע גיכער מיט דיא מאַ-שינען, לייגען זיי אָבער דערפאר אַריין מעהר געזונד אין דיא ארבייט, און דעריבער דארפען דיא וויי-דזשעס ניט געשניטען ווערן.

ש. פעסקין.

נערן דיא ארבייטסלאָהנען. דיא אפיציעלע סטא-טיסטיק פון ענגלאַנד פון יענער צייט ווייזט דאס קלאָר און דייטליך. דיא ווידושעס פון דיא וועבער זיינען דאן אונטער שטיק-ארבייט געוואָרען אזוי נידריג, אז טראָץ דעם וואָס דער ארבייטסטאג איז געווען זעהר לאנג, האָבען זיי קוים געקענט פערדרי-נען גענוג צום לעבען. „דער ריכטיגער פערדיענסט פון אַ וועבער, זאָגט דיא סטאטיסטיק, איז יעצט אַ סך קלענער וויא זיי זיינען געווען. דאס וואס ער פלעגט פריהער פערדינען מעהר וויא אַ פראָסטער ארבייטער, וועלכער קען קיין מלאכה ניט, איז שוין יעצט פאָריבערגעגאנגען.“ דאס זעלבע זאגט דיא סטאטיסטיק וועגען דיא לאַנד ארבייטער, ביי וועל-כע מען האָט אויף דאן איינגעפיהרט שטיק-ארבייט. ווען דער געזעץ האָט אין ענגלאַנד בעשרענקט דעם ארבייטסטאג, האט מען אין פיעלע פאבריקען איינגעפיהרט שטיק-ארבייט, ווייל דאדורך האָבען דיא קאפיטאליסטען געהאָפט צו צווינגען דיא ארביי-טער צו ארבייטען טיכטיגער און פלייסגער, זאָ דאָס אין ווייניגערע שטונדען האט מען פון איהם ארויסגע-צויגען אזוי פיעל ארבייטסקראפט, וויא אין מעהרערע. בעפאָר מיר ענדיגען דיזען אַרטיקל ווילען מיר דערמאנען נאָך איין וויכטיגע אייגענשאפט פון שטיק-ארבייט. דער פרייז פון יעדע סחורה פאלט, ווען מען פיהרט איין נייע, בעסערע מאַשינען, ווייל מיט דיזע מאַשינען קען מען אין דיזעלבע צייט פראָ-דוצירען מעהר וואַאָרע וויא פריהער, זאָ דאָס יעדע שטיקעל סחורה קאסט ווייניגער מעגליכע אר-בייט, וויא פריהער. פונקט דאסזעלבע איז מיט דעם פרייז, וואס דער ארבייטער בעקומט פיר זיין שטיק-ארבייט, ער פאלט אויף. פריהער פלעגט דער ארבייטער בעקומען נאך אונזער חשבון $12\frac{1}{2}$ סענט פיר דאס געניי פון אַ וועסט. שטעלט זיך אָבער פאָר, אז מען פיהרט איין אַזעלכע מאַשינען, מיט וועלכע דערזעלבער ארבייטער וועט קענען אין דיזעלבע שטונדע אויסארבייטען 4 וועסטען, אַנ-שטאט דיא פריהערדיגע צוויי. דאן וועט, נאטירליך, דער פרייז פון געניי פון יעדען איינציגען וועסט בא-לען און ער וועט בעקומען בלויז פיר 2 וועסטען $12\frac{1}{2}$ סענט. דאס איז דאדורך, וואָס ער קריגט אייגענ-טייף ניט בעצאָלט פיר דאס געניי פון דעם וועסט,

ווארום פאלט א זאך און מיט וועלכע גיכקייט?

(א קאפיטל מיט באניק).

נען, האבען מיר נאך בעקאנט צו ווערען מיט נאך עפעס ווענען דיא טבע פון פאלען צו דער ערד, נעמליך מיט דעם, וואס דער גרויסער געלעהרטער גאלילעא האט אויסגעפונען. ער האט געפרופט מעסטען וויא שטעל א זאך פאלט צו דער ערד, און ער האט אין דעם אויסגעפונען א וואונדערליכע שטריינגע רעגעלמעסיגקייט. ער האט ענטדעקט, אז, ווען א זאך פאלט נור אין סעקונדע, פאלט זי אין דיעזע צייט אראפ אויף עטוואס מעהר וויא 16 פוס (מעהר וויא 5 יארד), אבער אז, ווען זי פאלט צוויי סעקונדען נאכאנאנד, פאלט זי שוין ניט קיין צוויי מאל 16 פוס — וויא מען האט זיך בעדארפט ריכטען — זאגנדיק פיער מאל 16 פוס; דאס הייסט, אז אין איין סעקונדע פאלט זי איין 16 פוס, און אין צוויי סעקונדען 64 פוס און ניט קיין 32 פוס. אין דיא ערשטע סעקונדע פאלט זי טאקי אלץ 16 פוס; אבער אין דיא צווייטע פאלט זי שוין ניט 16 זאגנדיק דריי מאל 16. דאס קומט אייגענטליך אויס זעהר זאגנדיק: ווארום זאל דיא זאך אין דיא צווייטע סעקונדע פאלען דריי מאל גיכער וויא אין דיא ערשטע?

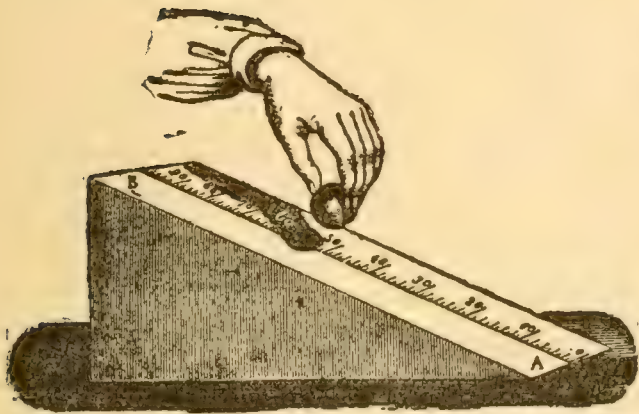
גאלילעא איז געגאנגען ווייטער און האט אויסגעפונען, אז אין דריי סעקונדען פאלט יעטווייזע זאך ניין מאל 16 פוס, אדער — 441 פוס; דאס הייסט אין דריי סעקונדען פאלט א זאך ניין מאל גיכער וויא אין איין סעקונדע. אין פיער סעקונדען, — האט גאלילעא אויסגעפונען — פאלט א זאך 16 מאל 16 פוס, אדער 256 פוס. און אזוי גייט עס ווייטער: וואס ווייטער א סעקונדע איז דער פאלען אלץ נרעסער בכפל בפלים. (מיט דיעזען בכפל בפלים

יעדע זאך פאלט פון זיך אליין צו דער ערד. ווען איז דא זאלט א שטיקעל אייזען, למשל, אופ-היינגען אויף א פאדעם אויף דעם ברעג פון א הויז כע געביידע, און דאן דעם פאדעם אָנצינדען, זא דאס איז אליין וועט זיך צו דעם אייזען אפילו ניט צורירען, וועט דער אייזען פאללען צו דער ערד צו, גלייך וויא דער פאדעם וועט איבערגעברענגט ווערען אדער נאך עטוואס פריהער — ווען ער וועט עס שוין ניט קענען איינהאלטען. מיר זעהען דא אלזא א גרויסע ענדערונג אין דעם שטיקעל אייזען: ער איז זיך געהאנגען שטיל און אויף אַין אָרט, און מיט א מאל, כאטש קיינער האט איהם ניט געד שטויסען און זיך אפילו ניט צוגערירט צו איהם, האט ער זיך אָנגעפאנגען צו בעוועגען. יעדע פער ענדערונג מוז דאך האבען אן אורזאכע. אהן אן אור זאכע טרעפט קיין זאך ניט. וואס זשע איז דיא אור זאכע? וואס איז דיא קראפט, וועלכע מאכט אז דאס שטיקעל אייזען זאל זיך בעוועגען און פאלען צו דער ערד? ווארום זאל דער שטיין, וואס ליגט אויף דער ערד ניט אויפהייבען זיך צו דער לבנה אדער צו דער זון? לאמיר אָננעמען, אז יעדע זאך האט א טבע זיך צו ציהען צו דער ערד, און אז דעריבער פאלט דאס דער אייזען צו דער ערד און דער שטיין וואס ליגט שוין אויף דער ערד בלייבט אויף איהר ליגען. איז דאך וויעדער דיא קשיה: ווארום זאל א שטיין, וואס ליגט אויפ'ן גרונד פון א ברונעם זיך ניט אויפהייבען צו דעם אויבען פון דער ערד, וויא דער אייזען פאלט צו דעם אויבען פון דער ערד?

איידער מיר וועלען ענטפערען אויף דיעזע פראג

דיא צוקונפט.

האָט גענומען אַ זעהר לאַנגע ברעט, וועלכע ער
האָט אוועקגעלייגט אַביסעל אַראָפּבאָרג צו, דיא
ברעט איז געווען איינגעטיילט אויף גלייכע חלקים,
בעצייכענט מיט נומערן, איבער דיזע ברעט האָט
ער געקייקעלט אַ בלייענעם קויל (פיגורע 1)

פיגור 1.

אזוי קייקלענדיג, האָט ער אויסגעפרופט, וויא פיער
נומערען אויף דיא ברעט דער קונעל קייקעלט זיך אָפּ
אין איין סעקונדע. לאָמיר אָננעמען, אז איהר שטעלט
דעם קויל אויף דיא 14-טע טייל, און אז פון דיזען
פונקט קייקעלט ער זיך דאָס אַרונטער ביזן ברעג
פונקט אין אַ סעקונדע, אויב גאלילעא'ס געזעץ איז
ריכטיג, דאן וועט דער קויל אין צוויי סעקונדען זיך
אַראָפּסייקלען ניט צוויי מאָל 14 טיילען, זאָנדערן
2 מאָל 2 מאָל 14, דאָס הייסט 4 מאָל 14, —
דאָס הייסט 56 טיילען. אויב, וויעדער, איהר ווילט,
אז דיא קויל זאָל זיך אַראָפּסייקלען ביז דער ערד
אין דריי סעקונדען, דאן וועט איהר איהם דארפן
לייגען אויף 3 מאָל 3 מאָל 14 טיילען, דאָס הייסט
אויף דעם 126-טען צייכען, — א. ז. וו. און אין
אמת'ן שטעלט איצט דעם קויל אוועק אויף דעם
56-טען צייכען. וועט ער אין צוויי סעקונדען זיך
צוקייקלען צום ברעג. שטעלט איהם אויף דעם 126-טען
צייכען וועט ער זיך צוקייקלען צום ברעג אין דריי
סעקונדען. אזוי האָט געלילעאָ אויסגעפרופט דיא
ריכטיגקייט פון זיין „כפל כפלים“ געזעץ פון פאלען,
וויא מיר רופען דאָס דאָ אָן.

נאטירליך, איבער אַן איינגעבויענער ברעט

מיינען מיר דאָ דאָס כפל'ען פון דיא צאָהל סעקונדען
אויף זיך אליין: צוויי מאָל צוויי, דריי מאָל דריי,
פיער מאָל פיער, פינף מאָל פינף, א. ז. וו.). אין
2 סעקונדען פאלט אַ זאך 2 מאָל מעהרער איין
וויא אין איין סעקונדע; אין דריי סעקונדען — 3
מאָל 3 מאָל מעהרער וויא איינע; אין פיער סע-
קונדען — פיער מאָל פיער מאָל מעהרער וויא אין
איינע; אין פינף — פינף מאָל פינף מאָל מעהרער
וויא אין איינע א. ז. וו.

אויף דיזען אופן האָט גאלילעאָ אויסגעפונען
אַן אלגעמיינעם געזעץ, דורך וועלכען מיר קענען
וויסען דיא גאנצע שטרעקע, וואָס אַ זאך פאלט,
אויב מיר ווייסען וויא פיעל סעקונדען דאָס פאלען
געדויערט. מען דארף נור דיא צאָהל פון דיא סע-
קונדען כפל'ען אויף דיזע צאָהל נופא און דיא צאָהל,
וואָס קומט ארויס פון דעם כפל, כפל'ען אויף 16,
וועט מען וויסען וויא פיעל פוס דיא זאך איז גע-
פאלען. מיט דיזען געזעץ קענט איהר זיך בענוצען
און אויסגעפינען דיא טיפקייט פון אַ ברונעם, צום
ביישפיעל. איהר ברויכט נור לאָזען פאלען אַ שטיין
אין ברונעם און זעהן וויא פיעל סעקונדען עס גע-
דויערט פון דעם מאַמענט, וואָס איהר לאָזט דעם
שטיין ארויס פון אייער האנט ביז דעם מאַמענט,
ווען איהר דערהערט דעם שטיין'ס קלאפ אָן דעם
גרונט. לאָמיר אָננעמען, אז דאָס געדויערט 10
סעקונדען. דאן כפל'ען מיר 10 אויף 10, — בעקר
מען מיר הונדערט; דיא 100 כפל'ען מיר אויף 16
— בעקומען 1600 דאָס הייסט אייער ברונעם איז
טיעף 1600 פוס. מען דארף אָבער בעמערקען, אז
איידער דער קלאפ פון דעם שטיין איז פון דעם
דעק פון ברונעם צוגעקומען צו אייער אויער האָט
אויך עפעס געדויערט, זאָ דאָס פון דיא 10 סע-
קונדען מוז מען עפעס אַראָפּרעכענען, און דאן
ערשט מאַכען דיא צוויי כפל'ען. וויא פיעל אַראָפּ-
צורעכענען, דאָס הייסט וויא פיעל עס געדויערט
איידער דער קלאפ קומט צו, קען מען גאנץ גענוי
וויסען פון פיזיק, זאָ דאָס דעם חשבון קען מען
מאַכען פינקטליך.

אום אויסצופרופען, אויב דער געזעץ, וועלכען
ער האָט אויסגעפונען איז טאָקי ריכטיג, האָט גא-
לילעאָ געברויכט אַ גאנץ איינפאכען מיטעל. ער

פוס; אין דריי סעקונדען — 144 פוס א. ז. וו.), אז עס איז גאָר אונמעגליך צו געפינען אזא הויכע געביידע, פון וועלכע מען זאָל קענען לאָזען א זאך פאלען, אזוי אז עס זאָל דערגרייכען דיא ערד אין עטליכע סעקונדען. א חוץ דעם, איז פיעל בעקווער מער ווען מען קען דיא שטרעקע האָבען איינגעטיילט און פרופען דיא שנעלקייט פון פערשיעדענע פונקטן מען און דאָס איז דאָך פיעל גרינגער צו טאָן מיט אַן איינגעבויגענע ברעט.

מיר זעהען אלזאָ, אז וואָס ליינגער א זאך פאלט, פאלט זיא אלץ שנעכער און שנעכער וויא פריהער. היינט בערעכענט נור, וואָס פאר אן אונגעהייערע שטרעקע א זאך וועט אראָפּפאלען ווען דאָס פאלען געדויערט ניט מעהר וויא איין מינוט! אין איין סעקונדע פאלט זיא אַרונטער אויף 16 פוס, וויא מיר ווייסען. אין א מינוט איז דאָ 60 סעקונדען. גאָר אונזער כלל נאך, — נאך גאלי- לעאָס געזען — וועט זיא אין א מינוט, אלזאָ, אַרונטער פאלען 60 מאָל 60 מאָל 16 פוס, דאָס הייסט 57,600 פוס — דאָס מאַכט אויס העכער וויא צעהן מייל!

אין איין מינוט פאלט, אלזאָ, א זאך אַרונטער מעהר וויא 10 מייל! דאָס איז א שנעלקייט, וועלכע קיין לאָקאָמאָטיוו קען קיין מאָל ניט דערגרייכען.

רעכענט א ביסעל ווייטער, וועט עס זיין נאך ערשטוינענדער. איהר וועט דאָן זעהן, אז אין צוויי מינוטען וועט א פאלענדיגע זאך דורכפליהען שוין 40 מייל; און ווען א זאך זאָל פאלען א גאנצע שטונדע, וועט זיא איינפליהען דיא אונגעהייערע שטרעקע פון פיעל מעהר וויא 36,000 מייל! (60 מאָל 60 מאָל 10 מייל). פאַרגעסט אָבער ניט, אז ווען מיר ריידען דאָ פון 10 מייל איז ניט פינקטליך, וואָרים אין אמת'ן איז 60 מאָל 60 מאָל 16 פוס מעהר וויא 10 מייל.

שטעלט זיך איצט פאָר וואָס פאר א קראַפט עס איז נייטיג אום צו בעשאַפען אזא שנעלקייט וויא העכער אלס 36,000 מייל אין איין שטונדע! מיט דיעזע אונגעהייערע קראַפט לאָזט זיך לייכט ערקלערען דער פאָגענדער פאקט, וואָס יעדער האָט בעמערקט; ווען איהר וואַרפט א לייכטען שטיין פון גאנץ הויף, פון א דאָך צום ביישפיעל,

קייקעלט זיך א זאך לאַנגזאַמער, וויא זיא פאלט אין דער לופטען. אָבער דאָן איז עס דאָך ביי יעדער סעקונדע פונקט אזוי פיעל מאָל לאַנגזאַמער וויא ביי יעדע אנדערע סעקונדע, און אין אלעמען ווירקט דער געזעץ פון כפּל־כפּלים אלץ פינקטליך. וואָס מעהר דיא ברעט איז איינגעבויגען, וואָס פלאַכער זיא ליגט, קייסעכט זיך דיא זאך איבער איהר אלץ לאַנגזאַמער; און דער, וואָס איז אַביסעל בעקאנט מיט געאַמעטריע און מיט פיזיק קען לייכט אויס־רעכענען וויא פיעל דיא משופע־דינקייט פון דיא ברעט זאָל זיין אום דאָס קייקלען זיך פון דעם קויל זאָל גיין אויף אזא אָדער אזא שנעלקייט. ווען איהר וועט אין דיא ברעט אין אונזער פראָכע דעם ברעט, וואָס ליגט ניט אויף דער ערד, אויפהייבען אַביסעל העכער, וועט זיך דער קויל קייקלען שנעלער וויא פריהער; אין איין סעקונדע וועט ער איינלויפען מעהר וויא 14 טיילען; אָבער דאָן וועט ער אין צוויי סעקונדען איינקייקלען זיך אויך מעהר וויא פריהער אין צוויי סעקונדען — אלץ כפּל־כפּלים — אלץ צוויי מאָל צוויי מאָל מעהר ווי אין איין סעקונדע. אויב איצט וועט ער אין איין סעקונדע זיך אַראָפּ־קייקלען ביז דער ערד פון דעם 15טען צייכען, וועט ער אין צוויי סעקונדען זיך אַראָפּקייקלען פון דעם 60טען צייכען, און זאָ ווייטער. הויבענדיג דעם ברעט פון ברעט אלץ העכער און העכער, וועט איהר אלץ פאַרגרעסערן דיא שנעלקייט פון דעם קייקלען זיך, ביז אזוי וועט איהר שטעלען דיא ברעט פונקט גלייך, און דאָן וועט דער קויל שוין פאלען פאַזע איהר, מיט דיא גיכקייט פון 16 פוס אין איין סעקונדע, 64 פוס אין צוויי סעקונדען א. ז. וו.

דיא פראָכע מיט דיא איינגעבויגענע ברעט איז א מערקווירדיג קלוגער מיטעל, ווייך האַלטענדיג דיא ברעט גאנץ שטאַרק צוגעבויגען צו דער ערד, מאַכט איהר, אז דער קויל זאָל זיך קייקלען זעהר לאַנגזאַם, זאָ דאס עס איז אייך ניט שווער צו זעהען וויא פיעל ער קייקעלט זיך איין אין איין סעקונדע, וויא פיעל אין צוויי און זאָ ווייטער. ווען מיר זאָלען אָבער דיא פראָכע וועלען מאַכען מיט לאָזען פאלען א זאך אין דער לופטען, וועט דאָס זיין זעהר שווער. דורך דער לופטען פאלט א זאך אזוי שנעל (אין איין סעקונדע 16 פוס; אין צוויי סעקונדען — 64

און מען פרופט איהם אָנכאַפּען, בעקומט דיא האנט דערביי א קלאפּ, פון וועלכען עס טהוט איהר שטאַרק וועה, וועהרענד, ווען איהר וועט דעם זעל- בען שטיין אראָפּוואַרפען בלוז פון דעם קאַמאַד, לאַמיר זאָגען, און איהם דאָן אָנכאַפּען, וועט עס אייך גאָר ניט וועה טאָן. מיט א קליינעם שטיינדעל קען מען צוברעכען א האנט אָדער א פוס, ווען ער פאלט פון גאנץ הויך. ווען דיא שנעלקייט פון פא- לען וואָלט געווען אלץ דיא זעלבע, וואָלט ניט אויס- נעמאַכט, צו דער שטיין פאלט פון דעם דאָך פון א 25-גאָרענדיגע געביידע, צו פון א שטוהל; אזוי וויא מיר ווייסען אָבער שוין, וואַססט דיא שנעלקייט און דיא קראפט פון פאלען ווערט וואָס ווייטער און ווייטער אלץ גרעסער און גרעסער, דעריבער איז נאָטירליך, וואָרום ביי א פאל פון א העכערען פלאץ איז דער קלאפּ א שטאַרקערער וויא ביי א פאל פון א נידעריגערען פלאץ.

איידער מיר גייען ווייטער, מוזען מיר דאָ צו- ערשט ענטפערען אויף א פראגע, וועלכע פיעלע פון דיא לעזער קענען האָבען אין זינען. מיר האבען גע- זאָגט, אז אין איין סעקונדע פאלט א זאך אַרונטער 16 פוס. נו, קען א לעזער פרעגען: וואָס ניט איהר מיר דאָ אזא בעשטימטע צאָהל? — פאלען דען אלע זאכען גלייך שנעל? דאכט זיך, א קינד ווייס, אז א פֿעדער אָדער א שטיקעל פאפיער פאלט פיעל לאַנגזאַמער וויא א שווערע זאך, — וויא א שטיקעל אייזען, צום ביישפיעל! דאָס ווידער, ווייזט, דאכט זיך, אז וואָס א זאך איז שווערער פאלט זיא שנע- לער; סומט דאָך אויף דיעזען אַרט אויס, אז א צעהןפונטיגע שטיקעל אייזען דאַרף פאלען צעהן מאָל האַסטיגער וויא אַין איינפונטיגע שטיקעל אייזען. היינט וואָס רעדט איהר דאָ וועגען 16 פוס, אזוי וויא יעדע זאך אין דער וועלט פאַקט מיט דיא זעלבע שנעלקייט, — יעדע זאך 16 פוס א סע- קונדע — ?

מיר וועלען אָנהייבען דעם אנטוואָרט אויף דיעזע פראגע מיט אַן איינפאַכע פראָבע, וואָס איהר קענט אויף'ן שטעל מאַכען. נעמט א שטיק דינע פאפיער און לאָזט איהר פאלען פלאך, וועט זיא זיך אראָפּ- לאָזען לאַנגזאַם; דאָן נעמט טאַקי דיא זעלבע שטיק פאפיער און לאָזט איהר פאלען ניט פלאך זאָנדערן

אַן א זייט, — וועט זיא שוין פאלען געשווינדטער וויא פריהער. דאָן הייבט דיא שטיקעל פאפיער ווידער אויף פון דער ערד און קאַמקעט איהר צו- נויף, וועט זיא שוין אַרונטערפאלען נאָך שנעלער. איהר זעהט אַלואָ, אז דיא זעלבע שטיקעל פאפיער פאלט מיט א פערשיעדענע געשווינדקייט, כאַטש וואָג האָט זיא דאָך אלע דריי מאָל געהאַט פונקט דיא זעלבע. מיט דיא וואָג פון דיא זאך האָט אַלואָ דיא שנעלקייט פון דעם פאלען גאָר ניט וואָס צו טאָן. פאַר וואָס זשע דען איז דיא פאפיער פלא- כערהייט געפאלען לאַנגזאַמער, אָן א זייט — ניכער, און צונויפגעקאמקעטער-הייט נאָך ניכער? דיא אורזאכע ליגט ניט אין דיא וואָג (וואָרים זיא איז דאָך אין אונזער פראָבע אלץ דיא זעלבע); דיא אורזאכע ליעגט אין דיא לופט, דורך וועלכע דיא זאך מוז דורכשניידען איהר וועג פאלענדיג, ווען סײן לופט וואָלט ניט געווען, וואָלט דיא פאפיער געפאלען מיט דיא זעלבע שנעלקייט, צו איהר וואָלט איהר געוואָרפען פלאך, צו אָן א זייט, צו צונויפ- געקאמקעטער-הייט. ווען זיא פאלט אָבער דורך לופט, שטערט דיא לופט איהר, און דיעזע שטערונג פון דיא לופט איז פארשיעדען — עס ווענדט זיך וויא דיא פאפיער גייט דורך דיא לופט. וואָרום דיעזע שטערונג איז פארשיעדען ווערט זעהר לייכט ערקלערט מיט א שכל אין פיזיק, אָבער דאָ איז ניט דער פלאץ דיעזע ערקלערונג צו בריינגען. עס וועט פיעלליכט גענוג זיין צו זאָגען, אז ווען דאָס פאפיער פאלט אָן א זייט, למשל, האט עס ווייני- גער לופט צו צושטופען, וויא, ווען עס פאלט פלאך, און דעריבער איז דיא שטערונג א קלענערע. יעד- דענפאלס, וואָס פאַר אונז איז געווען וויכטיג צו בעד ווייזען, איז, דאָס ווען דיא פאפיער פאלט לאַנגזאַם, האט דאָס ניט צו טאָן מיט דיא געוויכט, און ניט מיט דיא קראפט פון פאלען פאַר זיך. דיא קראפט פון פאלען איז פאַר זיך אימער דיא זעלבע — צו דיא זאך איז א גרינגע, צו א שווערע, און אויב א געוויסע זאך פאלט דאָך לאַנגזאַמער, איז דיא שולד אין דיא שטערונג פון דיא לופט, וועלכע פאַרהאַלט א ביסעל דיא נאָטירליכע פאַלל-קראפט. ווען איהר וועט צו א שטיין צופינדען א שנירעל און האלטען דעם שנירעל צווישען דיא פינגער, וועט

רורע. אויבען אויף דער רורע איז דא א קראן, זאך דאס ווען מען שריפט דיא רורע צו צו א לופט-פאמפע-מאשין קען מען דורך דעם אפענעם קראן פון איהר אויסציהען דיא לופט. דיא פראָבע ווערט אזוי געמאכט: מען לייגט אין דיא רורע אריין עטל' ליכע זאכען: א שטיקעל האָלץ, א שטיקעל נאָלד, א פערדער, א שטיקעל פאפיער אָדער אנדערע זאך כען. דאן פאמפעט מען אויס דיא לופט און מען פארדרייט דעם קראן, און דיא רורע נעמט מען צו פון דער פאמפע מאשין. דיא אלע זאכען ליגען, נאך טירליך, דאן אויף דעם דעם, וועלכען מען האלט צו אונטען צו. דאן קערט מען דיא רורע איבער. ווען מען טוט דאס, זעהט מען, אז דער פערדער און דיא האָלץ און דיא פאפיער פאלען ארונטער אין איינעם מיט דיא זעלבע געשווינדקייט. דאס ווייזט, אלזא, אז אויב א פערדער, צום ביישפיעל, פאלט געוויינליך לאנגזאמער וויא א האמער, איז דאס בלויז ווייז דיא לופט שטערט דעם פערדער מעהר וויא דעם האמער, און אז ווען ניט דיזע שטערונג פאלען אלע זאכען מיט דיא זעלבע שנעל-קייט.

ביז אהער האב איך בלויז געגעבען כללים, גע-זעצט, וויא אזוי זאכען פאלען. יעצט וועלען מיר ער-קלערען (1) ווארום זיי פאלען, און (2) ווארום זיי פאלען מיט א אימער וואקסענדע שנעלקייט, מיט א שנעלקייט, וואס וואקסט, מיט אזא שטריינגע פינקטליכקייט, בכפליכפליים.

דאס אלץ איז ערקלערט געוואָרען פון דעם גרוי-סען גאון אייזעק ניוטאָן.

ניוטאָן האט אויסגעפונען, אז יעדע זאך האט א טבע זיך צו צוציהען צו יעדע אנדערע זאך. דיא צוויי זאכען מענען זיין מיליאָנען מילען דיא ווייט איינע פון דיא אנדערע, וועט דיא צוציהונגס-קראפט צווישען זיי אלץ ווירקען; און אויב אין דער וועלט וואָלטען ניט געווען קיינע אנדערע זאכען, וואָס זאך לען אויף דיזע צוויי זאכען אויך ווירקען מיט צו-ציהונגס-קראפט, וואָלטען דיזע צוויי זאכען אין א ליינגערע אָדער קירצערע צייט, זיך צונויפגעקומען, און עס וואָלט פון זיי געוואָרען איין זאך. ניוטאָן האט דיא זאך בעוויזען קלאָר און דייטליך און האט געוויזען וויא מיט חשבונות פינקטליך אויסצורעכען

דער שטיינדעל פאלען לאנגזאמער, וויא ער וואָלט געפאלען פרייער-הייט. הייסט דאס דען, אז דיא קראפט פון פאלען איז אנדערש? דיזע קראפט איז פאר זיך דיא זעלבע, בלויז איהר שטערט איהר מיט אייערע צוויי פינגער. דאס זעלבע איז, ווען א פערדער פאלט אויף דער ערד. ער פאלט מיט דיא זעלבע קראפט אָדער שנעלקייט וויא א פוד אייזען, בלויז דיא לופט שטערט איהם אין דיזע שנעלקייט ניט אין ערך מעהר וויא דעם פוד אייזען.

ווענען דאס אלעס קענט איהר זיך לייכט אי-בערצייגען, מיט דיא פאלגענדע פראָבע. נעמט א באלל, וואָס איז געמאכט פון געפרעסטע פאפיער און א באלל פון אייזען, און ווארפט זיי ביידען צו זאמען אראפ פון דעם שפיץ פון א הויכע געביידע,

פיגור 2.

וועלען זיי פאלען צו דער ערד אין דעם זעלבען מאָ-מענט. נאָך דייטליכער ווערט דאס, וואָס מיר האָ-בען דאָ געזאגט, בעוויזען מיט דיא פראָבע, וועלכע איז פאָרגעשטעלט אויף פיגורע 2. דער פראָבע מאכער האלט דא א לאנגע גלעזערנע

נען דיזע קראפט נאך דיא ווייטקייט פון דיא זאכען איינע פון דיא אנדערע און נאך וייער גרויס נאך. אזוי וויא פון דיזע קראפט קומט ארויס דאס וואס דיא פלאנעטען דרייען זיך ארום דיא זון, קען מען אויף ניוטאן'ס וועג אויסרעכענען וויא פיעל צייט עס דארף ביי א געוויסע פלאנעטע געדויערען ארומצורדרייען זיך איין מאל ארום און ארום דיא זון. מען רעכענט דאס אויס, און וויא מען ערקונדיגט זיך מיט דייטליכע ראיות זיינען דיא רעכענונגען טאקי ריכטיג אויך. אבער דיזע אלע זאכען געהערען ניט דא, און ניוטאן'ס חשבונות איז דא סיי-וויא-סיי אונמעגליך צו געבען, ווייל זיי בעלאנגען צו דיא הויכע מאטעמאטיק. פאר אונז איז גענוג דאס פאלגענדע: וואס גרעסער דיא זאך, וואס מעהר שטאף זיא האט אין זיך, אלץ מעהר צוציהונגס-קראפט האט זיא. וויא פיעל שטאף האט אין זיך דיא גאנצע ערד, אויף געלכע מיר וואוינען? עס איז אויסגערעכענט געווארען, אז זיא ענטהאלט אין זיך אן ערד פון 300 טריליאן קרבישע מייל. דאס הייסט, ווען איהר וואלט געקענט מאכען אזא קאסטען, אז זיין הויך זאל זיין א מייל, זיין ליינג א מייל און זיין ברייט א מייל, און דיזען קאסטען אָנשיטען מיט ערד-שטאף, וואלט דיא גאנצע ערד געהאלטען 300 טריקליאן (מיליאן מאל מיליאן) אזעלכע קאסטענס. דיא ערד האט אין זיך אלזא אונגעהויער פיעל שטאף. זיא האט מעהר שטאף, וויא אירגענד וועלכע זאך וואס געפינט זיך אויף איהר. איהר צוציהונגס-קראפט איז דעריבער אויך גרעסער וויא דיא צוציהונגס-קראפט פון אירגענד וועלכע זאך, וואס געפינט זיך אויף דער ערד. היינט לאָמיר בעטראכטען, וואס פון דעם קומט ארויס.

דיא וואנט פון מיין צימער, למשל, האט א צוציהונגס-קראפט, מיט וועלכע זיא האט דעם טיש צום ביישפיעל בעדארפט צו זיך צו-שלעפען. דעם טיש ציהט אָבער צו זיך דיא גאנצע ערד; און אזוי וויא דיא צוציהונגס-קראפט פון דיא וואנט האט געגען דיא צוציהונגס-קראפט פון דער ערד מיין ווערדע ניט, דעריבער בלייבט דער טיש אויף א'ן אָרט צוגעצויגען צו דער ערד. (עס איז אזוי וויא א מענטש זאל האלטען א עפיל למשל, און א

מילב זאל דעם עפיל שלעפען צו זיך. דער עפיל וועט זיך רוהיג בלייבען אין דעם מענשען'ס האנט). ווען איהר הויבט דעם טיש אויף, שטריינגט איהר זיך אָן, דאס הייסט איהר אַרבייט געגען דיא ביסעל צוציהונגס-קראפט, צווישען דעם טיש און דער ערד. דיזע צוציהונגס-קראפט צווישען א זאך און דיא ערד רופען מיר געוויכט. וואס מעהר שטאף א זאך האט אין זיך, אלץ מעהר צוציהונגס-קראפט גיבט עס צווישען דיזע זאך און דיא ערד, — אלץ מעהר געוויכט האט דיא זאך. ווען א שטיקעל אייזען וועגט מעהר וויא פונקט אזא שטיקעל האָלץ, איז דאס דעריבער, ווייל אייזען איז א מאַסיווערע, געדיכטערע זאך, זאך דאס אין דיא זעלבע שטיקעל איז דא מעהר שטאף, און דעריבער אויך מעהר צוציהונגס-קראפט.

געוויכט איז אלזא דער אויסדרוק פון דיא צוציהונגס-קראפט צווישען צוויי זאכען. ווען אויף דער וועלט וואלט געווען בלויז איין זאך, כאַטש מיליאנען מאל אזוי דיא גרויס וויא דיא ערד איז, וואלט זיא קיין שום געוויכט ניט געהאט, דען זיא וואלט ניט געהאט מיט וואס זיך צו ציהען איינע צו דיא אנדערע, און אז עס איז ניטאָ קיין צוציר הונג הייסט דאס אז עס איז ניטאָ קיין געוויכט.

דיא ערד קען מען זיך פאַרשטעלען אלס א אונגעהייער גרויסען מאַגנעט, וועלכער ציהט צו זיך צו אלעם וואס אויף איהר געפינט זיך, אזוי וויא א געוויינליכער מאַגנעט ציהט צו זיך שטיקלעך אייזען. ווען איהר ווילט צונעמען פון דעם מאַגנעט א שטיקעל אייזען, מוזט איהר אנווענדען כחות. דאס זעלבע איז, ווען איהר ווילט אויפהייבען א זאך פון דער ערד; איהר מוזט אנווענדען כחות געגנצושטיין דיא צוציהונגס-קראפט, — דיא גע-וויכט.

א מאַגנעט, ער מעג זיין ווער-ווייסט וויא גרויס, ציהט אָבער צו זיך בלויז אויף א גאנץ קליינע שטרעקע; אויף ווייטער אָבער האט עס שוין קיין צוציהונגס-קראפט גאר ניט. גאנץ אנדערס איז עס מיט דיא צוציהונגס-קראפט, וואס יעדער מאַסע שטאף האט אויף יעדע אנדערע. דיזע צוציהונגס-קראפט איז טאקי וואס ווייטער אלץ שוואכער, אָבער אין גאנצען אויפהערען, הערט זיא אלץ ניט

אלוץ דיא צוציהונגס־קראפט פון דער ערד ער-
קלערט אונז, ווארום יעדע זאך פאלט צו דער ערד,
סיידען זיא איז צוגעהאלטען אָדער אונטערגע-
שפּאַרט.

(שלום פאלגט).

א. קאספע.

אויף: ווער ווייסט וויא ווייט דיא זאך זאל זיין פון
דיא אנדערע זאך, וועלען זיי זיך דאך צוציהען איינע
צו דיא אנדערע. דארום האָט דאָס יעדע זאך איהר
נעוויכט (צוציהונג צו דער ערד), סיי זיא ליגט אויף
דער ערד, סיי זיא היינגט זעהר הויך איבער דער
ערד.

גאנץ פארצייטיגע געצייג און געוועהר.

(נאך טיילאָר, לאַבבאק, סטאַרר און אנדערע.)

הער, אָפּטמאַל ניט נור טיעף אין דער ערד, נור
אויף אויף איהר אָבערפלעכע.]

עס איז מערקווירדיג, דאס כמעט אויף דער
גאנצער וועלט, וואו נור דיזע שטיינער געפינען זיך,
קוקט דער אונטערנער עולם אויף זיי מיט אַבער-
גלויבען און פורכט. אין אייראָפּע גלויבט מען, אז
דיא העק פאלען פון הימעל, און אז זיי האבען אין
זיך איין כשוף. „ווער עס טראָגט אזא שטיין ווערט
ניט בעריהרט, האט דער בליץ סײַן שליטה ניט,
ניט צו איהם, ניט צו זיין הויז און ניט צו זיין
שטאָדט“, איז אַן אלגעמיינע ווערטעל. אין דייטש-
לאנד רופט זיך אזא שטיינערנע האק — „דאָנער-
קײלע“. ווען א רוסישער מוזשיק גיפניט אזא האק,
בעהאַלט ער דאס אין הויז אלס שוין, אויך גענען
דונער. ווען עס קומט א שטארקער דונער שטורם
נעהמט ער דעם שטיין ארויס, לייגט איהם ארויף
אויף א טיש, צוזאמען מיט א ברענענדע ליכטעל
און א צלם, און מיט דיזע פּעראייניגטע קרעפטע
פון אלטען און נייעם אַבערגלויבען פיהלט ער זיך
פאָלשטענדיג בעשיצט פון געפאָהר. ווען ער בויט
א נייעם הויז, לייגט ער דיא האק אַרונטער אונטער
דער פאָדקאָנע, און דאן איז דאס הויז זיכער,
גלויבט ער.

אַבער ניט נור גענען דונער איז דיא האק א
שוין. ביי פּערשיעדענע פעלקער האָט זיא פּערשיע-

נראָבענדיג טיעף אין דער ערד, אין דיא ציווי-
ליזירטעסטע לענדער פון אייראָפּא, געפינט מען
אָפּט מערקווירדיגע שטיינערנע געצייג, וויא צום
בייטפיעל, העק, מעסערס, שפיזען, א. ז. וו.

דיזע זאכען מוזען זיין זעהר אַלט, ווייל ערש-
טענס, געדיינקט מען גאָר ניט ווען מען האָט אין
אייראָפּא געמאַכט אזעלכע געצייג, און צווייטענס,
בעווייזט דיא געאָלאָגיע, אז דיא פאכען ערד, אונ-
טער וועלכע זיי זיינען געווען בערגאָבען, זיינען
שוין א סך טויזענדע יאָהרען אַלט.

זיי מוזען אַלזאָ זיין דיא געצייג פון אוראַלטע,
פארצייטיגע מענשען, וואָס האבען אַ סאָל געלעבט
אין אייראָפּא, און דארום איז עס זעהר אינטערע-
סאַנט און וויכטיג דיזע אַרבייט פון אונזערע אור-
עלטערן נעהעננער צו בעטראכטען. דורך זיי קריע-
נען מיר א בעגריף וויא לאַנג צוריק מענשען האבען
שוין געלעבט אין אייראָפּא, און, געוויסערמאַסען,
אויף וואָס פאָר א מדרגה זיי זיינען געשטאַנען.

אַבער איידער מיר נעהמען שטודירען דיזע
שטיינער, וועט פאָר אונז זיין אינטערעסאַנט צו
בעטראכטען, וויא אזוי דיא היינטיגע מענשען קוקען
אויף דיזע סמנים פון פארצייטען. דיא וויסענשאפט
האָט זיך אָנגעפאַנגען צו בעשעפטיגען מיט דיזע
זאכען ערשט אין דיא לעצטע הונדערט יאָהר, וועה-
רענד געפינען פלעגט מען דיא שטיינער נאך פרי-

דענע אנדערע מעלות. אין ברעטאין ווארפט מען אריין אזא האק אין א ברונעם, אום ריין צו מאכען דאָס וואַסער, און אום דער ברונעם זאָל זיך ניט אויסשעפען. אין דייטשלאַנד האלט מען דאס אויך אלס א הילף ביין געבורט פון קינדער, מען גלויבט, אז עס בעשיצט אויך קליינע קינדער פון אנשטער-קעגנער קראנקהייטען, פארמעהרט דיא מילך ביי דיא קיה, בעשיצט דיא סטאדעס א. ז. וו.

און ניט נור דיא האק אליין האט אזא גרויסע כּיטוף קראפט. דיא שטיינערנע פיילען פון בויגענס, וואָס געפינען זיך צוזאמען מיט דיא העק, ווערען בעטראכט מיט דעם זעלבען אבערגלויבען. מען גלויבט געוועהנליך, אז זיי זיינען דיא געוועהר פון מלאכים און מען טראָגט זיי אלס שוין גענען טיי-וואָלס און מכשפות. אין איטאליען רופט זיך דאס „דער צונג פון דעם הייליגען פאול“. ווען א בויער געפינט אזא „צונג“, פאלט ער פאר דעם אויף דיא קניע און הייבט דאָס אויף מיט זיין אייגענעם צונג. דיא אראפער פון נאָרד אפריקא גלויבען אויך אין דיא קראפט פון דיעזע פיילען, און ניט האָבענדיג גענוג פון זיי, טראָגען זיי אָפּט געפעלישטע, נאכנער-מאכטע פיילען, אלס קארעלען אויף'ן האלו.

פון וואָנען געהמט זיך דיעזער אבערגלויבען? דער פאָלגענדער פאקט פערענטפערט געוויסערמאָ-סען דיעזע פראגע: ווען דיא ווייסע מענישען זיינען ניט לאנג צוריק דאָס ערשטע מאָל אָנגעקומען אין אלאסקא, האָבען זיי געפונען, אז דיא דאָרטיגע אינדיאנער האָבען געלעבט נאך אין דער „שטיי-נערנער צייט“ דאָס הייסט, אז זיי האָבען ניט גע-קענט מאכען קיין אנדער געצייג און געוועהר וויא שטיינערנע. היינט האָבען זיי שוין איבערגענומען פון דיא ווייסע דיא ציוויליזירטע אינסטרומענטען, און האָבען דיא אַלטע שטיינערנע געצייג אוועקגע-לייגט אָן א זייט. און דאָך, ווען נור עס מאכט זיך עפעס א וויכטיגער פאקט, און דער אלאסקער דארף זיך ווענדען צו דיא איבערגלויבע קרעפטע, געהמט ער זיך צו זיינע אַלטע שטיינערנע געצייג און ארבייט מיט זיי גאנצע טעג. אין דיעזען פאל פערשטעהען מיר לייכט פון וואָנען עס געהמט זיך ביי איהם דער גלויבען און דיא בעעהרונג פון דעם שטיינערנעם אינסטרומענט: דאָס איז געווען דער

פריינד פון זיינע עלטערן און אור-עלטערן, און עס איז נאטירליך, אז ער זאָל אויף דעם קוקען מיט רעספעקט. דאָס פערשטייט דער אינדיאנער אליין. זאָל אָבער אוועק נאך א שטיק צייט. דער גלויבען, דער רעספעקט צום אַלטען אינסטרומענט וועט פערבלייבען, ווייל א גלויבען האלט זיך געוועהנליך זעהר לאנג. אָבער דיא אורזאכע פון דעם גלויבען, דער פאקט, אז דיא שטיינערנע העק זיינען געווען דיא איינציגע געצייג פון דיא אור-עלטערן וועט פערגעסען ווערען, ווייל דיא ווילדע מענישען געדיי-קען קיין מאָל ניט, וואָס עס האָט זיך מיט זיי גע-טאָהן הונדערט יאָהר צוריק און ווייסען נאָר ניט פון זייער געשיכטע. עס וועט אַלואַ איבערגלויבען נור אַן אונערקלערליכער גלויבען, וועלכער וועט מיט דער צייט ווערען אַן אבערגלויבען.

אויף דיעזען ארט קענען מיר ערקלערען דעם אבערגלויבען פון דיא אייראָפּעאישע פערקער ווענען דיא אַלטע שטיינערנע געצייג. דאס איז געבליבען אין דיא געדעכניס פון דיא אייראָפּעאישע פערקער פון דער אַלטער, „שטיינערנער צייט“.

אנאנדער רעשטעל פון דער „שטיינערנער צייט“ געפינען מיר נאך אין אייניגע רעליגיעזע מנהגים פון דיא שפעטערע צייטען. א לאנגע צייט נאך דעם, וויא דיא שטיינערנע געצייג זיינען אומגעביטען גע-וואָרען אויף בראָנזענע און אייזערנע, האבען דיא פריעסטער, וועלכע זיינען דיא גרעסטע קאנסע-וואַטאָרס צווישען מענישען, נאך אלץ געברויכט דיא אַלטע אינסטרומענטען. עס איז א פאקט, אז ביי דיא אידען האט מען א לאנגע צייט בענוצט שטיינערנע מעסערס ביי א ברית. עס איז געשריבען אין א געוויסע פארצייטיגע איבערגעזונג פון תנ"ך, אז דיא שטיינערנע מעסערס, וועלכע יהשוע האָט געברויכט ביים מל זיין דיא אידען, זיינען געווען בענראָבען מיט איהם אין קבר. דערפון קען מען פארשטיין, אז ביי דיא אידען האָט זיך דער מנהג פון מל זיין אָנגעפאנגען, ווען זיי זיינען נאך געווען איי דער „שטיינערנער צייט“, און דאס דיא שטיינערנע מעסערס זיינען נאכדער פארבליבען פיר דיעזע רע-ליגיעזע צערעמאָניע. נאָך א פאקט, אז דיא רע-ליגיאָן האלט זיך אַן דיא אַלטע מיטלען, איז דער, דאס דיא בעשטראָפונג פאר רעליגיעזע פערברעכען

אין איהר ווילדסטע פארמע, אלס צייכען פון סע-
ניגליכער מאכט, און דיא היינטיגע נעקרוינטע הער-
שער טראגן צו א צערעמאניע אזא מין וואפע —
א בולאווע.

וועהרענד דער שטעקען איז געווען דיא עלטסט-
טע וואפע, איז דער האמער געווען דער עלטסטער
ארבייטס-אינסטרומענט. דאס זעהט מען דערפון,
דאס דער ווארט האמער בעדייטעט אויף סקאנ-
דינאוויש שטיין, דאס הייסט מיט אנדערע ווער-
טער, אז דער האמער איז אמאל געווען ניט מעהר
וויא א שטיק שטיין, און האט זיך מיט דער צייט
ענטוויקעלט ביז צו זיין יעצטיגע פארמע.

עס זיינען געווען דריי מיטלען אויסצוארבייטען
שטיינערנע אינסטרומענטען, נעמליך: דורך האקען,
שלייפען און בויערן. מיר וועלען בעטראכטען דיא
דריי מיטלען.

(1) דורך האקען. דער איינפאכסטער מיטעל איז
צו האקען איין שטיין אן דעם אנדערן. דיא ווילדע
אינדיאנער אין אמעריקא געברויכען אמאל דערצו
פייער אום לייכטער צו צוברעכען דיא שטיינער.
דער קינצליכסטער וועג איז אבער דער, וועלכען עס
פלעגן געברויכען דיא מעקסיקאנער און עסקימאסען.
לאבאק בעשרייבט דיע ארבייט אזוי: מען נעמט א
האק פון א ציעג, מען דריקט עס צו מיט דער
שפיציגער זייט צום שטיין, און מען דריקט דאס
אזוי לאנג איבער דעם שטיין ביז עס ווערען אפגע-
שילט שטיקער שטיינדליך און דער שטיין קריענט
דיא פארמע, וועלכע מען וויי. דיא מעקסיקאנער
זיינען געווען אזעלכע קינסטלער אין דיער ארבייט,
דאס זיי פלעגן מאכען ראזיר מעסערס פון שטיין
נער, און פלעגן זיך מיט דיע שטיינערנע מעסער
ראזירען.

(2) דורך שליפען. זעהר אפט געפינט מען יעצט
שטיינער, אויף וועלכע עס געפינען זיך סמנים פון
שליפען, און וועלכע ווייזען, אז אויף דיע שטיינער
האבען דיא ווילדע געשליפען זייערע אינסטרומענט-
טען. אפט דערקענט מען דיא גראבענדלעך, וועלכע
זיינען געמאכט געווארען פון דעם שליפען. דער
איינפאכסטער מיטעל אויסצושליפען א אינסטר-
מענט איז צו נעהמען א שטיין, וואס האט א פאר-
מע עהנליך צו דיא, וואס מען וויל האבען, און איהם

ביי אידען פלעגט זיין סקיקה — שטיינען.
שטיינען איז געווען דער ערשטער מיטעל צו טויטען
א מענשען. שפעטער זיינען צו דעם געפינען געווא-
רען אנדערע, לייכטערע מיטלען, און דאך איז
פאר רעליגיעזע צוועקען נאך אלץ פארבליבען
דיעזער אלטער מיטעל פון דער שטיינערנער
צייט.

און יעצט וועלען מיר בעטראכטען דיע געציג,
וועלכע זיינען אונז איבערגעבליבען פון יענער צייט.
עס זיינען דא צוויי מינים פון דיע געציג: דיא גע-
ציג פון דער אלטער, פאלעאליט פעריאדע, און
פון דער נייערער נעאליט פעריאדע. דיא ערשטע
מינים געציג זיינען עלטער, און דארום זיינען זיי
געמאכט מיט ווייניגער קונסט, וויא דיא שפעטערע.
זיי זיינען איינפאכע שטיקער שטיינער אונרגעגל-
טעסונג אויסגעהאקט אין דיא פארמע פון א האק
אדער שפיז. דיא געציג פון דער נעאליט פעריאדע
זיינען שוין אויסגעטאקט מיט מעהר קונסט און
דערצו נאך צוגעשליפען. הגם דיע צייט רופט זיך
געוועהנליך דיא שטיינערנע צייט, דאך דארף מען
ניט דענקען, אז אלע געציג האבען דאמאלס גע-
מוזט זיין פון שטיינער. עס זיינען אויך געווען געציג
פון האלין, און פיינער, אבער שטיין איז געווען דער
וויכטיגסטער מאטעריאל.

דער ערשטער אינסטרומענט איז וואהרשיינליך
געווען א דיקער שטעקען, אדער פלאקען. דיער
אינסטרומענט האט פון אנפאנג געדיענט צו אלער-
ליי ארבייט. מען האט איהם געברויכט צום ארויס-
גראבען וואורצלען פון דער ערד; אלס א וועסלע
אין פיהרען פליטען איבער'ן וואסער, און צו קעמפ-
פען — אלס א שפיז. מיט דער צייט זיינען אבער
פון דעם ארויסגעקומען מעהרערע אינסטרומענטען.
דער זעלבער שטעקען מיט א שארפערען עק ווערט
א ריכטיגער שפיז; מיט א ברייטערן עק ווערט ער
א ריכטיגע וועסלע; מיט א דיקערע קעפעל ווערט
ער א ריכטיגע בולאווע (קלאב). טיילאך ווייזט אויף
וויא אזוי אונזערע שווערדען, און אנדערע וואפען
זיינען וואהרשיינליך ענטוויקעלט געווארען פון דיע
ערשטען אינסטרומענט, אבער אויף זיכער קען מען
דאס ניט בעהויפטען. מערקווירדיג איז, אז נאך אלע
פערענדערונגען איז דיע ווילדע וואפע געבליבען,

ארוםקלאפען און ארומרייבען, ביז ער קריענט דיא געווינשטע פאָרמע. דיזע קונסט איז אָבער אזוי ענטוויקעלט געוואָרען ביי דיא ווילדע, דאָס זייער אַרבייט איז ווירקליך צו בעוואונדערן.

3) דורך בויערן. זעהר אָפט געפינט מען אין אייראָפּא און אין אמעריקא שטיינערנע האַמערס און העק מיט לעכער דורכגעבויערט אין זיי. מען קען בעמערקען, אז דיא לעכער זיינען געמאכט גע- וואָרען אויף צווייערליי אַרטען. איינע לעכער זיי- נען פון ביידע זייטען ברייט און אינוועניג שמאַל. דאָס ווייזט, אז מען האט אָנגעפאנגען צו בויערן פריהער פון איין זייט און נאכהער פון דער אנדער- רער. דיזע לעכער זיינען אויסגעבויערט געוואָרען מיט שטעקענס. אונטער דיא שטעקענס פלעגט מען אונטערלייגען זאמד, און דאן רייבען אזוי לאנג, ביז עס פלעגט זיך אויסרייבען א לאָך. אנדערע לע- כער האָבען דיא זעלבע ברייט פון איין זייט ביז דעם אנדערען. דיזע לעכער זיינען וואהרשיינליך אויסגע- בויערט געוואָרען מיט פוסטע שטעקענס, וויא דאס איז לייכט צו דערקענען ביי פיעלע שטיינער, וואָס זיינען פערבליבען נור האַלב אויסגעבויערט.

מען דאַרף ניט דענקען אז דיא שטיינערנע גע- צייג האָבען ניט געטויגט צו קינצליכע אַרבייט. דיא ווילדע זיינען אמאָל אין שטאנד מיט זייערע שטיי- נערנע געצייג צו מאַכען בעסערע אַרבייט וויא דיא ציוויליזירטע מענשען מיט זייערע מאַשינען. דיא אויסטראַליע, למשל, מאַכען מיט זייערע אינ- סטרומענטען אזעלכע נומע ברעטער פון האַלץ וויא מען מאַכט ביי אונז מיט דיא זעלבע מאַשינען. זיי האַלטען אַ קלאָץ ביי אַ פייער ביז זיא ווערט נוט אויסגעטריסענט און שפאלט זיך לייכט. דאן קלאַפען זיא אין איהר אריין קלינעס און צושפאל- טען איהר אויף עטליכע טהיילען, וועלכע ווערען נאכהער ארומגעהאַקט, ביז זיי זעהען אויס וויא אונזערע ברעטער. פון דיזע ברעטער מאַכען זייא הייזער און שיפלעך. איינע פון דיזע שיפפען זיינען זעהר לאַנג.

דער מענש האט געמאכט דיא שטיי- נערנע אינסטרומענטען; אָבער דיזע געצייג האבען אויך געמאכט דעם מענשען. מיט אנדערע ווער- טער, דיזע געצייג האבען געהאט א גרויסע ווירקונג

אויף דעם לעבען פון דיא פאַרצייטיגע מענשען. וויא מען קען דאָס זעהען פון פיעלע פאַקטען. ליפ- פערט דערציילט, אז אין אויסטראַליען זיינען דאָ שטיינער גריבער פון וועלכע אלע שטאַמען קריגען דעם מאַטעריאַל פאַר זייערע געצייג. דיזע שטיינער גריבער געהערען ניט צו דעם שטאַם (שבט), אויף וועמענס לאַנד זיי געפינען זיך, נור צו אלע שטאַ- מען פון דעם געגענד און יעדער איינער האט דאס רעכט אַהין צו קומען. וועהרענד געוועהנליך הערשט צווישען פערשיעדענע שטאַמען א שטענדיגער האַס און קריגע, און קיין ווילדער איז ניט זיכער מיט זיין לעבען, ווען ער קומט אין אַ פרעמדען שטאַם, עקסיסטירט צוליעב דיזע שטיינער גריבער א גע- וויסע אָפּמאַכונג, אַ מין קאָנטראַקט, וועלכער גאָ- ראַנטירט שלום אויף דיזע פלעצער. דער געברויך פון שטיינערנע געצייג האָט אַלואָ געפיהרט צו דיא א פערבינדונג צווישען שטאַמען. א עהנליכען פאַקט האָט מען בעמערקט ביי דיא אינדיאַנער אין דעם שטאַט מינעסאָטאַ.

ווען א שטאַם האט געוואוינט צו ווייט פון אזא שטיינער גריב, האט איהם דער געברויך פון דיא שטיינער געפיהרט צו ביימען זיך מיט אנדערע שטאַמען מיט געוויסע זאכען אויף שטיינער, און אזוי איז צווישען דיא דאָרטיגע שטאַמען ארויסגע- קומען אַ מין האַנדעל. דיא שטיינערנע געצייג האָ- בען אויך געפיהרט צו פערטהיילונג פון אַרבייט אין שטאַם. איינער קען בעסער מאַכען העק וויא דער אנדערער און דאָרום בלייבט ער צו הויז מאַכען העק, וועהרענד דער אנדערער גייט אויף דיא יאָנד. עס איז מעגליך דאס דיא שטיינערנע געצייג, זיי- ענדיג דיא ערשטע פראָדוקטען פון מענשליכע אַר- בייט האבען צוערשט געפיהרט צו דיא פערטהיי- לונג פון אַרבייט צווישען מענשען.

זוכענדיג שטיינער פיר זיינע געצייג האט דער מענש ניט געקענט ניט בעמערקען אזעלכע מינים שטיי- נער, וואָס זיינען שווערער, האַרטער פאַר אנדערע און אָפט עטוואס בליסצענדיג. ער האט זיך ניט גלייך אויסגעלערנט וויא צו בעאָרבייטען דיזע מינים שטיינער אָבער געברויכען זיי אין זייער נאָטירליכער פאָרמע אלס צירונגען האט ער גלייך פאַרשטאנען. דיזע בליסצענדע שטיינער זיינען דיא בעקאַנטע

כער האט ארויסגעשטופט דיא שטיינער פון נע-
ברויך און האט איינגעפיהרט א נייע צייט מיט נייע
אומשטענדען, דיא זאגענאנטע „בראָנז צייט“. בראָנז
זענע געציג, געוועהר און צירונגען ווערען געפונען
אין אלע טהיילען פון אייראָפּא. דיא מוזעאומס
זיינען פול מיט פארצייטיגע בראָנזענע אינסטרומ-
מענטען. בעזאנדערס זיינען אויף דעם געווען גרויסע
קינסטלער דיא דעננער (איינוואָהנער פון דענע-
מארק) און דיא סקאנדינאווער. ניט לאַנג האט
מען אונטער דער ערד געפונען גרויסע בראָנזענע
טראָמפייטען, וועלכע, ווען מען האט זיי אויסגעריי-
ניגט, האָבען געטויגט צום שפיעלען. פראָפעסאָר
סטארר האט אליין געהערט מוזיק פון דיזע פאר-
צייטיגע אינסטרומענטען.

אייזען האט מען זיך אין אייראָפּא אויסגע-
לערנט צו ניסען פעהעלטניסמעסיג ערשט ניט
לאַנג. מיט דעם אנפאנג פון דער „אייזען צייט“
פאנגט זיך אויף אַן דיא ציוויליזאציע. מיר זעהן
אלזא, אז אייראָפּא האט דורכגעמאכט דריי צייטען
אָדער פערצידען: דיא „שטיינערנע צייט“ דיא
„בראָנז צייט“ און דיא „אייזען צייט“, יעדע פון
דיזע צייטען שטעלט מיט זיך פאַר אַ בעזונדערע
מדרגה פון דער מענשליכער ענטוויקלונג. ניט אין
אלע לענדער איז אבער דיא מענשהייט דורכגע-
גאנגען דיזע אלע מדרגות. אין אמעריקא איז גאָר
ניט געווען קיין „בראָנז צייט“ און קיין „אייזען צייט“
אידער דיא ווייסע זיינען געקומען; וועהרענד אין
אפריקא זיינען דיא נעגערס גלייך איבערגעגאנגען
פון דער שטיינערנער צייט צור אייזען צייט, ניט
האבענדיג גאר קיין בעגריף פון בראָנז.

דיא נעגערס פון אפריקא זיינען ספעציאליסטען
אין דער בעארבייטונג פון אייזען, דאָך זיינען זיי
אין זייער ענטוויקלונג געבליבען כמעט אויף דער-
זעלבער שטופע, וויא דיא אייראָפּעייער פון דער
שטיינערנער צייט.

י. מאגידאוו.

מעטאלען, גאָלד, זילבער און קופפער, דיזע מעטאל-
לען געפינען זיך אין זייער נאטירליכען צושטאנד
און מען קען זיי געברויכען אזוי וויא מען געפינט
זיי, וועהרענד אנדערע מעטאלען, וויא אייזען, צום
ביישפיעל, מוזען פריהער ווערען געשמאלצען און
גערייניגט. אייזען איז דאָרום ניט געווען בעקאנט
ביי קיינע פון דיא ווילדע און באַרבאַרישע פעלקער
וועהרענד דיא אויבען דערמאָנטע מעטאלען זיינען
געווען געברויכט ביי פיעלע פון דיא גאָר פארציי-
טיגע מענטשען.

דער געוועהנליכסטער פון דיזע מעטאלען איז
קופפער. אין אמעריקא געפינט זיך דיזער מאטע-
ריאל אין גרויסע מאסען, און דיא פארצייטיגע מענ-
שען פון אמעריקא האבען שוין געוואוסט וויא דאס
צו געברויכען. צווייטען דיא זאכען, וועלכע דיא
פארצייטיגע איינוואָהנער פון נאָרטה אמעריקא
האבען געלאָזען, געפינט מען זעהר פיעל צירונגען,
נעמאכט פון קופפער. פון אנפאנג האבען דיא גע-
לעהרטע געדיינקט, אז דאס האבען דיא אינדיאנער
געקראָנען פון ווייסע מענטשען, ווען מען האָט אָבער
געפונען מינען פון קופפער, וועלכע זיינען געווען
אויסגענראָבען פון דיא אינדיאנער, האט מען גע-
נומען קלערען, אז דיא אינדיאנער האבען געוואוסט
פון קופפער, נור ניט פארשטאנען וויא דאס צו
בעארבייטען מיט פייער. דיא נייעסטע פאָרשונגען
ווייזען אָבער, אז דיא פארצייטיגע איינוואָהנער פון
אמעריקא האָבען געוואוסט וויא צו בעארבייטען
קופפער און צו מאכען דערפון קונציגע צירונגען.
אין אייראָפּא האָט מען אויך געוואוסט פון קופ-
פער. מען האָט אָבער גלייך אויסגעפונען, אז, ווען
מען מישט צוזאמען ניין טיילען קופפער מיט איין טייל
צין קריגט מען א שטארקען מעטאל, וועלכער איז
פיעל בעסער פאר שטיין. דיזער מעטאל איז בראָנז.
וועהרענד אין אמעריקא האט מען אלזא געברויכט
דעם קופפער אויף שפיעלעכלעך, איז דאס אין
אייראָפּא געוואָרען א וויכטיגער מאטעריאל, וועל-

טוביה, נעבעך.

I.

אין גרינשטיין'ס שאפ.

טוביה איז, ניט פאר אייך געדאכט, נע-
ווען א גרויסער קבצן, ער איז געווען א קעפֿ-מייקער
און האָט געארבייט ביי גרינשטיין'ען אין זיין קליין
סוועטינג „שאפּקע“.

דאָס איז געווען א טאָג אין דעם אָנפאַנג פון
נאָוועמבער. ווען איהר וואָלט דאָן געהאט אריינ-
געגאנגען אין גרינשטיין'ס שאפּ, וואָלט איהר גע-
קענט מיינען, אז עס איז דאָ גענוג ארבייט.

דיא אפּרייטאָרס האָבען, דאכט זיך, גאנץ פיין
געטריבען דיא דאָנקעס, דער קאטער האָט, דאכט
זיך, וויא עפעס געשניטען, דער בינלעך געבינעלט...
א טומעל, א רעש, שמין, שטויב... דאכט זיך,
גאנץ פיין, וויא עס דארף זיין אין א ביזי שאפּ.

ווען איהר וואָלט דאָרט אָבער פערבליבען
מעהר אָדער ווייניגער צייט און טאקי אביסעל בע-
סער בעטראכטען דיא זאך, וואָלט איהר באלד
פערשטאנען, אז דער געשעפט איז דאָ היבש צרה-
וואטעדיג. איהר וואָלט זעהן, אז דאָ איז עפעס
אזוי א קדחת, א'ן אָרדערלי, א פערלעגענע מכה,
— דאָס הייסט, „סטאק“, אָדער עפעס אזוי א מין
טהעאטער שפּיעל.

דאָרטען אין א ווינקעל זיינען געזעסען צוויי
אפּערייטאָרס, און דאכט זיך, נאָר פיין געארבייט.
מיט אַמאָל, אין מיטען דער מלאכה — עפעס אזוי
וויא זיי וואָלטען זיך ביידע צוזאמען גערעדט —
האָבען זיי ביידע פערריסען דיא מיילער און האָבען
זיך אזוי פיין אויף'ן בעל־הבית'שען אופן פערצויגען
זיך מיט א גענעץ, און טאקע באלד מיט א צוויי-

טען, מיט א דריטען — פון דער פולער האַנד.
ביידע האָבען זיך רוהיג אוועקגעלייגט דיא ארבייט.
איינער האָט גענומען לאנגזאם און מיט דיא גרעסטע
בדיקות שניידען זיינע נעגעל און דער צווייטער האָט
פון דער העלער הויט מיט'ן פינגער גענומען מאַה-
לען בילדער אין דיא שטויב פון דיא פענסטער.

נאָך אין א'ן אָרט זיינען געזעסען נאָך צוויי
אפּערייטאָרס, מען האָט אפילו כלומרשט געארבייט;
אָבער עס איז געווען לייכט צו דערקענען, אז חברה
היילט זיך ניט, וואָרים ביידע האָבען זיך אזוי גע-
שטאק ארומגעקריגט.

דיא קריגע האָט געהאט א פאָליטישען כאַראַק-
טער. דאָס זיינען געווען א גאליציאנער „יהודי“ מיט
א רוסישען ליטוואק; און דיא וואוילע יונגען האָבען
זיך ארומגעריסען פאר זייערע קיסרים.

סיימאן דער גאליציאנער האט נאָר איינפאך
געשמיערט מיט בלאָטע ניקאָלאי דעם צווייטען.
היימאן דעם רוסישען האָט עס פערדראָסען.
ער האָט זיך געלייגט אין דער ליינג און אין דער
ברייט פאר זיין קיסר און טאקע דערביי האָט ער
גוט געריבען דיא ביינער דעם אָרעמען עסטרייכישען
פראַנץ יאָזעף.

— סיימאן, טאָמער וואָלסטו אוועק געשיקט א
פאָר הויזען דיין פראַנץ-יאָזעף'ן? — האָט היימאן
גערייצט זיין גאליציאנעם פריינד — שיק אוועק,
ער געהט דאָך ארום א נאָקעטער.

— דאָך איז ער מעהר מענש, איידער דיין
ניקאָלאי — דיין קיסר איז דאָך איין איינפאכער
שוויין.

— און דיינער געהט ארום אָהן הויזען.

פיין צוגעזעהן; און, ווען דער בלאַקער איז אוועק צו זיין מנוחה, איז ער גלייך אויפגעשטאנען פון זיין ארבייט צוגעגאנגען צו דער כלי, איהר אויפגעהויבן בען, עפעס אזוי וויא פהילאָזאָפֿיש איהר בעטראכט פון אלע זייטען און ווידער נעגעבען א נוטען שלידער אָן פאדלאָגע און דערביי מיט דיא פֿיס נעמאכט איהר דיא קבורה. אָבער איהם איז עס גלאַט ניט אריבער. אין דיא זעלבער מינוט, ווען דער שלעכטער פינישער האט זיך אזוי מערדערליך נוקם געווען אָן דער קענדיל, האט ער שוין בעקומען זיין פסק דורך פלטיאל דעם קורנאָסען'ס הענד.

פלטיאל דער קורנאָסער איז געווען א פריילעך כער יונג און אין אָפּטאָן א שפּיצעל איז ער געווען דער ערשטער אין שאפ. שטילערהייט האָט זיך ר' פלטיאל צוגעגנבעט צום פינישער, האט גענומען זיינע סוספּענדערס, וועלכע זיינען אראָפּגעהאנגען, און האט זיי פיין צוגעבונדען צו א שטוהל. ווען דער פינישער האט זיך געריהרט פון אָרט, איז ער געפאלען, און דער שטוהל אויף איהם.... אין שאפ איז געוואָרען א פאָטשעריי, א געלעכטער, א מהומה.... חברה האט זיך גאָר איינפאַך געהאַלטען פאר דיא בייכער.... נו, און פלטיאל? גאָר נישט: פלטיאל איז זיך געזעסען גאנץ רוהיג ביי זיין מאַשין און געגענעצט, גלייך וויא ניט איהם מיינט מען דאָס....

אָבער ניט דאָס אלעס בין איך אויסען. איך וויל אייך בלויז זאָגען, אז אין גרינשטיין'ס שאפ איז געווען צרות־סלעק, טויט־סלעק.

אי, וואָס? מען איז דאָך געזעסען מען האט דאָך עפעס יאָ געארבייט? דאָס איז גאָר נישט, דאָס איז געווען א ביזנעס זאך.

גרינשטיין, פערשטעהט איהר, האט געוואָלט אז סיי עס איז דאָ ארבייט, סיי נישט, זאָלען דיא ארבייטער זיך געפינען אין שאפ. ער האט זעהר ניט געליעבט, אז חברה זאָלען ארומגעהן איבער דיא נאָסען, און מען זאָל זעהן, אז ביי איהם אין שאפ איז גרויסענע צרות. מען האט געמעגט זיך טאָן וואָס מען וויל — שרייען, שטיפען, לאַכען, טאנצען, וויינען, צורייסען זיך קלאָגענדיג — אָבער געפינען זיך האט מען אימער געמוזט אין שאפ. דערפאר, אז עס פלעגט זיך מאַכען א קליין אָרדעריל, פלעגט

— דיינער איז א גראַבער חזיר.

— אָהן הויזען.

— חזיר.

— אָהן תחתונים.

— פלוי! פלוי! שוויין — שווייניקע!

— אָהן שיך.

— גראַבער יורקע.

— גאליציע.

— ליטוואַק.....

— דער רוסישער קיסר וועט דאָך מיט איין בלאָז צובלאָזען גאנץ גאליציע.

— אָבער דיך האָט מען דאָך פון דיין רוסלאַנד ארויסגעיאָגט, דוא דומער ליטוואַק.

היימאָנען האָבען דיא לעצטע ווערטער פון דעם גאליציאַנער דערנומען אין פינפטען ריפ — עפעס האָט איהם א כאַפּ געגעבען פאר'ן האַרצען, און ער האָט אויף איין מינוט דערפיהלט, אז ער קריגט זיך דאָ טאָקע גאנץ אומזיסט.... נו, אָבער פערשעמט ווערען געגען א ברודער ווילט זיך דאָך אויך ניט, — האָט ער ווילענדיג־ניט־ווילענדיג ווייטער גענומען קריגען זיך.... קורץ, עס איז געקומען נאָהענט צו קלעפּ. נור צום גליק האָט זיך אונטערגערוקט סעם'קע און האָט געמאכט א שלום צווישען דיא צוויי צוקריגטע צדדים מיט דעם, וואָס ער האָט ביידען איינגעלאָרען מאַכען א קערטיל מיט דעם קאטער.

דער בלאַקער האט עפעס אויף איין מיטען דער מלאַכה גאנץ פיין אויסגעגענעצט זיך; אויסגעפונען עפעס א בלעכענע כלי, וועלכע איז געווען עהנליך צו אן אלטער צדקה פושקע, און האט גענומען ארום־געהן מיט דעם פון מאַשין צו מאַשין, פון אַפּרייטער צו אַפּרייטער, זוכען שותפים אויף א פיינטעלע ביער. שותפים האָבען זיך א סך געפונען, אָבער מיט דיא מוזמנים האָט זיך קיינער ניט ארויסגערוקט. דער אָרעמער בלאַקער האָט אזוי א האלבע שעה זיך ארום־געשטעלט איבער'ן שאפ. זעהענדיג אז זיין מיה איז אומזיסט, האָט ער מיט כעס דעם קעסע־לע א שלידער געטאָן אָן דער פאָדלאָגע, האט זיך אָנגעשפּאַרט אָן א ברעג פון א טיר און האט גע־כאַפּט א לייכטען דרעמיל.... א פינישער, וועלכער האט, דאכט זיך, גאָר געארבייט, האט עס אלעס

זיך געצויגען, געצויגען — אראו! וויא לאנג זיא האט זיך געצויגען! — אהן אן אויפהער, אהן א ברעג.....

— וואס הייבט מען פארט אן צו טאן? — האט טוביה עפעס א מורמעל געטאן פאר זיך; א בראך געגעבען מיט דיא הענד און ווייטער געבליבען זיצען שטיל. זיין געדאנק, וועלכער איז געווען פערטומעלט פון דאנות, דחקות און צרות, האט גענומען עפעס ארבייטען.

ער האט געטראכט וועגען דער „פידע“, וועלכע ער וועט אפנעהמען היינטיגע וואך, און וועגען זיין היים מיט זיין פעקעלע צרות. זיין פנים האט זיך פערענדערט. ער האט אויסגעזעהן עפעס אזוי וויא ער וואלט זיך געמאטערט אויסצוגעפינען עט וואס און בשום אופן ניט געקאנט.

עס איז שוין דענסטאג אריבער, און וויא פיעל האט ער אויפן ביכעלע? פינף און ניינציג סענט! און וואס הערט זיך אין דער היים? צרות גאנצענע בערג מיט צרות! מען מוז געבען אין גראסערי, מען מוז געבען אין בופשער-שאפ, מען מוז אין גיבען רענט, זעקס דאסער, ~~פערטומעלט~~ עס איז שוין ווייטער טער אויף דרייטען, און דיא קינדערלעך גייען ארום נאקעטע, בארוועסע, הילע — איין גאט מעג רחמנות האבען — זיין חיה בריינע גייט אויך ארום א הויז לע, א נאקעטע. עס זעהט זיך דורך פשוט דאס הילע לייב. אין שטוב איז פינסטער חשך, קאלט, דיא ספרינג פון בעט האט זיך צובראכען, און ווען מען לייגט זיך שפאפען, קומט אויס, אז מען מוז ליגען אויסגעדרייט וויא א שלשלת. דער מאטראץ איז צוריסען, דחקת, צרות.... עס איז איהם ניט נוחא א היים צו קומען צו זיין ווייב און קינדער.... געלד, געלד, געלד דארף מען האבען.... אוי וויי, וואס מען דארף האבען! — האט טוביה ווידער א מורמעל געטאן און זיך ווידער פערטראכט.

א זיסע פאנטאזיע האט איהם אויף דיען מאל גענומען איינשלעפערען.

טוביה'ן האט זיך געדומעלט, אז געהענדיג פון דער ארבייט, האט ער פמוצלינג דערוועהן פון ווייטען עפעס א שווארצינקע זאך. און טוביה איז ניט פויל, לויפט צו און הייבט אויף.... א פארט מאנע! און טאקע גאר א פיינער!.... ער קערט

גרינשטיין דיא ארבייט צוטיילען צווישען זיינע אר-בייטער; און זיי, וועדער, וויסענדיג, אז דאס טהייער ארדעריל איז א בן יחיד אויף א גאנצער וואך, פלעגן מיט דעם, אנשטאדט א טאג אדער ווייניגער, זיך האלטען טאקע דיא גאנצע וואך.

סלעק איז געווען, טויט סלעק.

אבער אזוי וויא ביי גרינשטיין'ען אין שאפ האבן זיך געארבייט עפעס אלץ יונג-ווארג, נאך ניט פעהרייראטע, וועלכע האבען הינטער זייערע פליי-צעס ניט געהאט קיין ווייבעלע מיט עטליכע קינדערלעך, — נו, איז קיין גרויסער אומעט אין שאפ ניט געוועזען.... דער איינציגער אין שאפ, וועמען דיא סלעק האט דערשלאגען, וועמען דיא סלעק האט פערביטערט און פעראומערט דיא יאהרען, איז געווען טוביה — טוביה דער גרויסער קבצן.

טוביה איז שוין געווען א איד פון א יאהר פינף און דרייסיג, א ווייב מיט פינף קינדערלעך האט ער אויך געהאט; נו פערשטעהט איהר שוין, אז איהם האט זיך געבען ניט געשפיעלט?

אין א ווינקעל, אבגעזונדערט פון אלעמען, איז געזעסען טוביה. ער איז זיך שטיל געזעסען ביי זיין מאשין און האט לאנגזאם, פערשלאפענערהייט גע-פיהרט זיך עפעס מיט א שטיקעל ארבייט.

שטונדען-ווייז האט איהר געקענט שטיין לעבען טוביה'ן, ניט אראפנעהמען אן אויג פון איהם, און דאך וואלט איהר ניט בעמערקט אויף זיין פנים קיין פרייען שטריכעלע, קיין לעבעדיגע פינטעלע, קיין פרייליכע אוואיע.

זיין בלאסער פנים איז געווען באדעקט עפעס מיט א שווערען, האפנונגס-לאזען אומעט; עס איז געווען קענטיג, אז ער איז נידערשלאגען, פער-שטיקט, פערווארגען....

ניט קיין וואונדער, גוטע פריינד — דער דלות! אי דער דלות!.... בעהיט זאל מען ווערען. דער דלות קען אלעס מאכען. און א קבצן איז טוביה געווען גאר א גרויסער, — פייכט נאך א גרעסער. רער וויא גאט און גוטע לייט וויקען האבען. קיין ברויט, ניט פאר אייך געדאכט — טאקע פשוט קיין שטיקעל טרוקענע ברויט האט ביי איהם, זינט דיא סלעק האט זיך פערצויגען, כמעט ניט געטאגט און ניט גענעכטיגט אין שטוב; און דיא סלעק האט

— איך האב געקראָנען א'ן אָרדער אויף פינף טויזענד דאָזען.

— פינף טויזענד דאָזען?!

— יעס, פינף טויזענד דאָזען, טוביה!

— איז שוין אויס סלעק? — האָט טוביה גע־פרעגט, ניט גלויבענדיג וואָס ער הערט.

— מאָרגען וועט מען שוין אַרבייטען ביז עלף דעם זייגער אין דער נאכט. אויס שפיעלען זיך! עס הייבט זיך אָן א פייערדיגע ביזע.

ביי טוביה'ן האָט גענומען ציטערען דאָס האַרץ פאַר שמחה.

— אפערייטאָרס קען מען גענוג קריגען — האָט ער געענטפערט — א סך איז דאָ, וואָס געהן אַרום אָהן אַרבייט, איך קען אייך שיקען.

— פערדרייט זיך אייער קאַפּ, טוביה דער משוגע'נער! — האָבען אויף איהם עטליכע אפער־רייטאָרס געגעבען א געשריי אין איין קול — מיר וועלען אליין דיא אַרבייט מאַכען! עס זיינען דאָ גענוג אונזערע אייגענע הענט. וועט מען צראַרביי־טען אביסעל! מען דאַרף ניט אָננעהמען קיין נייע הענט.

— איך ווייס זעהר! — האט טוביה געענט־פערט, כאַפּענדיג זיך, אז ער האָט דאָ געטאָן א גרויסע נאַרישקייט.

— איהר זייט א פערד, ניט געהמט פאַר אום־גוט — האָבען טוביה'ן עטליכע אפעררייטאָרס געגעבען א קאָמפלימענט; און טוביה האָט בלויז א קנייטש געטאָהן מיט דיא ברעמען.

— וויפיעל האָט איהר אויף'ן ביכעל? — האָט דער באָס ווייטער גערעדט צו טוביה'ן.

— ביי א דאָלאַר.

— נו, איהר וועט נאך היינטיגען שבת אַוועק שלעפען א היים פופצעהן דאָלאַר. נור געאַרבייט, געריבען זאָל זיין, ניט געשלאָפען! — האָט דער באָס געזאָגט און געקלאַפט טוביה'ן איבער דיא פלייצעס.

און טוביה — טוביה איז עפעס אַריבער וויא אין א צויבער וועלט. זיין האַרץ איז איהם פער־גאַנגען פון גליק, פון פרייד. זיין פנים איז געוואָרען גאָר ליכטיגער. פון איהם האט זיך דער אומעט אָפגעטאָן.

זיך אָפ אן א זייט, עפענט אויף... און... און... בילעטקעס... זילבער... ער ציילט: פינף און צוואַנציג דאָלער!... דרייסיג! — האט טוביה פאָר חרטה געקראָנען. ניין, פערציג... פופציג... נאָך צעהן... און טאַקע פאר וואָס ניט דיא גאנצ־צע הונדערט?.... ניין, צופיעל! א צו גרויסער גליק... און טוביה האט זיך אָפגעשטעלט אויף פינף און פופציג דאָלער.....

טוביה האט זיך גענומען פאַרשטעלען, וויא ער וועט זיך בענעהן, וואָס פאַר א מין מינע ער וועט מאַכען אויף זיין פנים, ווען ער וועט קומען א היים און וועט אָנזאָגען זיין חיה־פריינען דיא שמחה. וויא ער וועט אַריינקומען אין הויז, וועט ער געבען א געשריי:

— חיה בריינע! מאַך א גוטען סאַפער היינט. חיה בריינע זיינע וועט אויף איהם אויסשטעלען א פאָאָר פערוואונדערטע אויגען. ער וועט זיך צולאכען און וועט זאָגען צו איהר: "קום!" ער וועט איהר אַוועקשלעפען אין בעד־רום, און וועט איהר ווייזען דיא מזומנים.....

— וואָס זייט איהר אזוי פערטראַכט, מיסטער טוביה? וואָס קלערט איהר?

— הא? — האט זיך טוביה א כאַפּ געטאָן.

II.

דיא גוטע בשורה אין שאפ.

לעבען טוביה'ן איז געשטאַנען דער באָס, מיס־טער גרינשטיין אליין, און האט עפעס געשמייכעלט. עטליכע אפעררייטאָרס זיינען אויך אַרום איהם געשטאַנען מיט אָפגענע מיילער און האָבען עפעס אויך געלאכט. טוביה האט געמיינט, אז חברה מאַכט פון איהם שפאַס, און ער האט עפעס אזוי וויא פרוגנדיג געענטפערט:

— מען טראַכט... וואָס זאָל מען טראַכטען? — ר' טוביה — האט דער באָס געזאָגט — ווייסט איהר אפשר ניט פון א פאָאָר גוטע אָפער־רייטערס?

— נו, איז וואָס? — האט טוביה געפרעגט, ניט פערשטייענדיג וואָס דאָ טהוט זיך.

— שיקט זיי אהער־צו, איך וועל אייך דערפאר בעפרידיגען.

— צו וואָס?

ער האָט א קוק געטאָן אויף'ן באַס עפעס וויא אויף א גוטען מלאך. דער שאַפ האָט זיך איהם אויסגעדאכט פאר א גן־עדן און דיא אפערייטאָרס, וועלכע ער האָט ניט זעהר ליעב געהאט, וואָלט ער יעצט געוואָלט ארומנעהמען און יעדען איינציגען צו קויפן דיא גלדער.

„פינף טויזענד דאָזען, פינף טויזענד דאָזען!“
אָט דיא עטליכע ווערטער האָבען געקלונגען ביי טוביה'ן אין דיא אויערען. זיי האָבען איהם געבען געטומעלט זיין שוואַכען קאָפּ, זיי האָבען איהם שבור געמאכט. „פופצען דאָלאַר... אכטצען... צוואַנציג... דריי, פינף און צוואַנציג... און עס וועט ווערען א נייער ספרינג, א נייער מאטראַן, שיכעלעך אברהם'עלען, הייזקעלעך בערעלען, א העמדעלע באַסקעלען, א קאפּטעלע נחמה'עלען, א קלייד מיט א בגד דער ווייב, זיך א פאָר הויזען, א נייע הענט, א קישעלע, אויף וואָס צו זיצען ביי דער אַרבייט... און... און... און... וואָס מען דארף האָבען!... סאפערס וועט ער נעהמען עסען טאקע דיא פיינע, מיט דעם גוטען שטיקעל פלייש, מיט א פיינעם טעלער ארבעס, אָדער עפעס אזוי א פעטע, גוטע קאשע; און א'ן עפעל ציממעסיל אָדער א קאמפאָטיל פון געטריקענטע באַרען; א שטיקעל הערינג דיא ערשטע געריכט און... און... טאקע א זופּ בראַנפּען ביי'ן עסען... דיא אויגען זיינען ביי טוביה'ן אזש פערלאָפּען מיט טרערען און דאָס מויל האָט זיך ברייט פערנאָנדער גע'עפענט.

אין שאַפ האָט געקערט א וועלט. חברה האָט זיך גענומען גרייטען צו דער פייערדיגער ביזי. איי' ניגע האָבען צוגלידערט זייערע מאַשינען, האָבען געגאָסען אויף זיי און גערייניגט אָהן רחמנות.

פּלטיאל איז ארומגעגאנגען ארום שאַפ און האָט עפעס געזוכט א רעכטען שותף צו דער האַנד, און חיים דער טויבער האָט אָנגענומען דעם עסק. דיזער חיים איז אין ביזי געווען א פייערדיגע פריה. הערען האָט ער דיא וועלט ניט געהערט, — געזעסען און געריבען וויא א מחבב.

— נאָר איינער — האָט פּלטיאל איינגע'שמעס'ט זיין צוקונפטיגען שותף — דיא אַרבייט געהט צעהן מאָל גיכער; אזוי דארפן ביידע אַרונ'ט

טער געהן נאָך אַרבייט, און, ווען מען אַרבייט צו זאמען, געהט בלויז איינער אַרונטער, און דער אַנדערער זיצט און רייבט דערוויילע.

— דער הויפט דארף מען זעהן — האָט חיים דער טויבער געזאָגט — אז עס זאָל זיין אַרבייט אויף אַרבייט; איין באַנדעל זאָל נאָך ניט זיין גע'פינישט, זאָל שוין דער צווייטער ליגען אָנגעגרייט.

— ניין, ניין! — האָט פּלטיאל געענטפערט — מיינסט איך ווייס דאָס ניש? טהו נור א קוק, וואו איך האָב געמאכט א'ן אָרט פאר אונזערע מאַ'שינען! זעהסט, דארטען אין הייזקעל פערשטעהסטו מיר, דארטען קען מען בעהאַלטען אַרבייט, אויף א גאנצער וואָך.

— מען דארף מיט'ן קאטער הייבשטעסען.
— איך האב שוין גערעדט מיט איהם.
— נו איז וואָס?
— עס וועט שוין זיין אַלל רייט. מיר וועלען קריגען דיא בעסטע אַרבייט.

אברהם דער שליס־מזל האָט זיך אייך ארום געבאָנקעט איבער'ן שאַפ און האָט געזוכט א שותף. אָבער אזוי וויא ער איז געווען א לאַנגזאמען אַרבייטער, האָבען זיך קיין בעלנים ניט געפונען. ענדליך, איז אברהם צוגעגאנגען צו טוביה'ן.

— מיסטער טוביה, ווילט איהר אַרבייטען שותפות מיט מיר?

— הא, שותפות? יעס, פאר וואָס ניט?
— אָבער איהר זאָלט זיך נור ניש לאָזען קריי'כען יעדען איינציגען אויף'ן קאָפּ. פערשטעהט איהר מיר מען דארף זיין א קריכער, ווען ניט קען מען קריגען גוטע מכות און ליגען אין דער אדמה. איהר ווייסט דאָך טוביה, וואָס הייסט ליגען א'ן דער אדמה.

— אוי, אוי, אוי וויא איך ווייס! זאָל איך אזוי ניט וויסען.

— פערשטעהט איהר מיר, א ביזע פאָנגט זיך אן א פייערדיגע, און מען מוז מאַכען דיא מוזמנים, ווען ניט מוז מען דיא סלעק ליגען דיא ציינער אויף'ן בוידעם. דיא סלעק ציהט זיך און ציהט זיך און וויא פיעל מען זאָל ניט אָנגרייטען נעמט זיך אויס.

— איך ווייס דאָס זעהר גוט, אברהם'קע.

— איך האָב ניט..... זאָל אזוי ניט זיין קיין צרות.... באַרג מיר אויס ביז שבת....

אברהם האָט עפעס א קראַץ גענעבען דעם קאַפּ און איז אוועק זוכען נאָך צוויי שותפים.

שותפים האָבען זיך יעצט געפונען און טאקע באלד איז ביי טוביה'ן אויף'ן מאַשין געשטאַנען א פיינט ביער. מען האָט גענומען זוכען א גלאַז אָפּער עס איז ניט געווען צו געפינען. נו, האָט מען בעשלאָסען, אז יעדערער זאָל געבען צו דריי זופ.

אזוי וויא טוביה איז געווען דער עלטערער, האָט מען איהם דעם ערשטען געגעבען זופען. דערביי האָט דיא חברה געהאט א צווייגענדיגען נור צען. אי מען האָט אָפּגעגעבען כבוד א'ן עלטערן, אי מען האָט טוביה'ן אריינגעשפאַרט דיא שוים.

טוביה האָט איין מאָל א נומען זופ געטאָן — גאָר נישט, בלויז דיא וואַנצען האָט ער אין גאַנצען אין שוים פערשמירט, און פון ביער האָט ער אפיקו דעם ריח ניט געהערט. דיא זאך האָט איהם ניט זעהר געשמעקט. ער האָט עפעס א מורמעל געטאָן און האָט א צווייטען מאָל א ציה געטאָן — נעכט טיגער טאָג! קיין ביער א שמיר ניט; ער האָט עפעס ווייטער א מורמעל געטאָן, א קעה, א קרעכין, און האָט א דריטען מאָל געגעבען א פיינעם ציה, עטוואס, בלויז א ריהר מיט דיא ליפען צו דיא ביער..... טוביה האָט מיט האַרץ-ווייטאג אָפּער שווייגענדיג אוועק געגעבען דיא פיינטעל אברהם'ען. אברהם האָט געגעבען זיינע דריי זופ.

ווען דיא פיינטיל איז אריבער צו שמואל דעם גרויסען אין דיא הענד, האָבען דיא חברה געמיינט, אז צו דיא ביסעל ביער איז א סוף געקומען.

— זעה, זעה וויא א'ן אָסס, אקוראט.... אלץ הייסט א זופ! — האָט זיך אברהם נישט איינגעד האלטען.

— ווען דיא ביער איז א צווייטען מאָל אָנגעד קומען צו טוביה'ן, איז שוין געווען אָהן שווינדעל, און טוביה האָט פיינע דריי זופ געגעבען. עס איז איהם נאָך אָנגעקומען א דריטען מאָל צו געבען זיינע דריי זופ.

איהם האָט א ביסער גענומען טומלען אין מוח

— זעהט איהר, אבי איהר פערשטעהט! הערט זשע, ווען מען געהט אראָפּ געהמען א באַנדעל אר-בייט, דארף מען זעהן קריגען וואס בעסערע אר-בייט און וואָס א גרעסערן באַנדעל.

— איך פערשטעה דאָס אויך. אבער וויא קריגט מען דאָס, אברהם'קע ברודער?

— דאָס האָב איך שוין בעזאָרגט, איך האָב שוין דורכגעשמועסט מיט'ן קאטער.

— אזוי?

— ניין, ניין!

— נו וואָס?

— גאָר נישט, ער האט צוגעזאָגט געבען דיא בעסטע ארבייט; עס וועט בלויז קאסטען א פאָר פיינט ביער.

— אי"ה מען וועט פערדינען.

— וואָס ארט אייך, ר' טוביה, מיר וועלען נאָך היינטיגע וואָך אוועק שלעפען צו אכטצעהן "רעד דער".

טוביה האָט ניט געוואוסט, וואָס צו ענטפערן. ווען ער וואָלט זיך ניט געשעמט, וואָלט ער אברהם'ען ארומגענומען און א קוש געגעבען. — ווילט איהר א גלעזעל ביער, מיסטער טוביה?

— ביער? איך ווייס, זאָל זיין ביער!

— וועט איהר געבען א חלק, וועלען מיר נעה-

מען א פיינטעלע ביער.

— וויפיעל דארף עס קאסטען?

— איך ווייס? מיר וועלען געפינען נאָך צוויי פארטנער, וועט עס קאסטען צו צוויי סענט.

טוביה האָט זיך פערטראכט אויף א מינוט: "צוויי סענט.... צוויי סענט...." פאר צוויי סענט קען ער עפעס קויפען דיא קינדערלעך. פאר צוויי סענט וועט זיין א האַלבע קוואַרט מיכד באסקע-לען — אזוי נעבעך טרינקט זיא געזאָטענע וואסער, וואָרים דיא מאמע האָט ניט מיט וואָס צו זויגען... פאר צוויי סענט.... אָפּער טוביה האָט זיך באלד דערמאָנט, אז דיא צוויי סענט האָט ער סי-וויא-סיי ניט און ער-דארף דאָס גאָר ביי אימעצען באַרגען, האָט ער געענטפערט: "עס".

— גיט אהער צוויי סענט.

און ער איז פרייליכער געוואָרען. ער האָט גענומען
עפעס אונטער זינגען אונטער'ן נאָז....

חברה האָט גענומען פון איהם שפּאַס מאַכען,
וואָס זיי האָבען אימער געליעבט. טוביה האָט —
וויא אימער — געשוויגען.

טוביה איז שטענדיג געווען א קבצן, וואָרים א'ן
ארבייטער איז ער געווען א לאַנגזאָמער און קיין
גוטער אויף ניט. בטבע איז ער געווען א שווייגער-
דיגער; שטענדיג געשוויגען. אין דער היים האָט
דער דלות טוביה'ן געשטימט, אז מען האָט געקענט
משוגע ווערען — טוביה האָט געשוויגען; אוועק פון
דער היים א הונגריגער — געשוויגען. אין דער
פּינסטערער סוועטינג שאַפּקע האָט דער באָס גע-
זאָפט טראָפען-ווייז טוביה'ס בלוט — געשוויגען.
דיא אַפּערייטאָרס שפּאַסען — טוביה שווייגט;
אויף אלעס געשוויגען. פּלטיאל איז צוגעגאנגען צו
דער חברה.

— מיסטער טוביה — האָט ער געזאָגט —
איהר זייט דאָך עפעס א'ן עלטערער, ווייסט איהר
ניט וואָס מען לייגט צו צו א געשוויר? פּלטיאל
האָט דערביי געמאכט אזא ערנסטען פנים, אז עס
איז געווען ניט צו פערשטעהן, דאס ער מיינט דאָ
א שפּיצעל.

— זאָל איך אזוי וויסען פון ביז — האָט טוביה
געענטפערט — מען זאָגט, אז עס איז גוט צו צו
לייגען נויט-פוטער.

— עס קען זיין — עס איז ניט שלעכט — האָט
טוביה געזאָגט.

— וויא מאַכט מען עס דיא נויט-פוטער. איהר
ווייסט ר' טוביה?

— ווער ווייס עס ניט — מען געהמט אין א
באָטעל מילך און מען מיסט אזוי פיעל — ביז וואָ-
נען עס ווערט פוטער.

— ניט אזוי ר' טוביה, — האָט איינער פון
דער חברה געזאָגט.

— וויא דען? האָט טוביה געפרעגט.
— מען געהמט אין מויל מילך און מען שלאָגט
קאָפּ אָן דער וואַנד, ביז וואַנען עס ווערט פּו-
טער.....

חברה האָט גענומען לאַכען אויף וואָס דיא
וועלט שטייט.

— ר' טוביה — האָט געזאָגט שמואל דער
גרויסער — פאַר וואָס האָט מען אייער טאַטען
פערשטאָטען מיט ערד, ווען ער איז געשטאָרבען?
— א וואָרט ניט! איך וויל ניט — האָט
טוביה אויסגעשריען — מיין טאַטע איז געווען א'ן
עהרליכער און א גוטער בעל מלאכה. עס איז ניטאָ
פון איהם וואָס צו מאַכען שפּאַס..... טוביה
האָט עפעס געגעבען מיט דער בלעכענער כלי א
גוטען קלאַפּ אָן דעם סטענד פון זיין מאַשין.....
זיינע אויגען האָבען א גלאַנץ געגעבען.

דיא אַפּערייטערס האבען עס בעמערקט.
שמואל דער גרויסער איז עפעס אַפּגעטראָטען און
דיא איבעריגע חברה האָבען א קוק געגעבען אויף
טוביה'ן, עפעס וויא מיט מעהר דרך ארץ, עפעס
וויא מיט א מין רעספעקט.

— איהר רעדט..... איהר מאַכט שפּאַס פון
מיר — האָט טוביה ווייטער גענומען ריידען — איך
שווייג. נאָר נישט. עס איז ביטער, עס איז פּינסטער
אויף'ן האַרצען — נו — שווייגט מען..... אַבער
דאָ — איהר זעהט דאָ — האָט טוביה געצייגט
אויף'ן מיטען ברוסט, אָט דאָ טהוט וועה, אָט דאָ
קלעמט, קלעמט שטענדיג....

— א נייעס וואָס מען שפּאַסט! — האט זיך
אַפּגערוּפּען אברהם — א נייעס, ר' טוביה?
— יע, מען שפּאַסט, שפּאַסט מען — האָט
טוביה געענטפערט. אַבער עס איז דאָ א מאָס...
עס האט זיך געלאָזט הערען א פייה פון זעקס דעם
זייגער און טוביה איז געגאנגען א היים.

III.

דיא בשורה אין דער היים.

ווען טוביה איז געקומען א היים, איז ער אריין
שמיכלענדיג. דער לעמפיל האָט געברענגט מיט א
קליין פייעריל, און אין צימער איז געווען פּינסטער-
לעך.

חיה בריינע איז געזעסען אויף א שטוהל און
געהאלטען באַסעלען אין שוים. באַסעלע האָט גע-
האלטען אין מויל א ראָזיג מיט זיסע וואַסער, און
האָט געדערעמילט, און דיא מאַמע אליין האָט אויך
אונטער געדערעמילט. איהר פנים איז וויא אימער
געווען פערצאָגט, פערקלאָגט.

נחמה מיט בערען, באַרוועסע, נאָקעטע,

עפעס וויא מיט א מאָר א פיהל געטאָן און זיין הארץ האט איהם גענומען קלעמען.

ער איז צוגעגאנגען צו נחמה'ען און האט זיא גענומען גלעטען דיא האָר.

— נא, מיין טהייער קינד, האט ער געזאגט צו איהר, געבענדיג איהר א באַר, וועלכע ער האָט גראָד געפונען אין וועג.

נחמה האָט גענומען דיא באַר, און האָט שוין מעהר ניט געקוקט אויף'ן פאָטער מיט שרעק — נעם מיין קינד, צוטייל זיך מיט בערעלען און מיט אברהם'ען; נור ניט צושלאָגט זיך, מאָרגען וועל איך אייך בריינגען א סך באַרען.

טוביה איז צוגעגאנגען צו זיין ווייב; אין דער צייט האָט זיך באַסעלע אויפגעכאַפט; ווען זיא האָט דערזעהן איהר טאטען, האָט זיא בעהאַלטען איהר קעפעלע. דאס עוף'עלע האט ניט זעהר סימ-פאטירט מיט איהר טאטען — באַסוניה, נפש מי-נער — האָט טוביה זיא גערופען — קינד מיינע, וואָס בעהאַלטסטו זיך פון מיר?

איך ווייס ניט אויב באַסעלע האָט פערשטאַנען, אָדער דעם טאטענס קול איז עפעס ווייך און גוט, נור זיא האָט אויף איהם אַ בליק געגעבען.

א קינד, עס מעג זיין זעהר יונג, פערשטעהט זעהר גוט אַ בליק פון אַ מענשען. טהוט אַ בליק אויף אַ קינד ביי, צאָרענדיג, וועט עס פערקרימען דיא ליפעלעך און וועט נעמען וויינען. טהוט אָבער אויף איהם אַ בליק איידעל און גוט, וועט עס אייך ענטפערען מיט דעם זעלבען גוטען בליק.

באַסעלע האָט, הפנים, אויך גוט בעגריפען דעם טאטענס גוטען קוק, וועלכער איז יעצט געווען עפעס זעהר גוט, צוציהענד, וואַרעם... אין זיינע דונקעלע אָבער יעצט שיינענדע אויגען האָבען זיך אָפגעשפיגעלט אי ליבעע און רחמנות, ליידען און גליק, אונגליק און פרייד...

דאָס קינד האָט אויסגעצויגען דיא הענטעלעך צו איהר אָרעמען פאָטער.

טוביה האָט זיא גענומען צו זיך און האָט בע-דאָקט איהר בלאַסען פנים מיט קוסען.

חיה בריינע האָט זיך אויפגעכאַפט.

— נו וואָס, חיה בריינע, — האָט טוביה צו איהר געזאָגט שטייכלענדיג — וואָס שלאָפסטו?

דאָרינקע, בלאַסע, זיינען געזעסען אויף דער פאָד-לאָגע לעבען אויווען און האָבען זיך עפעס אַרומ-געשלאָגען פאַר אַ שטיקיל ביינדעל; און אברהם'קע איז געזעסען לעבען דער מאַמען און עפעס וויא מיט אַ נון פון איכה, האָט ער ניט אויפגעהערט צו ריידען:

— מאַמע איך בלייב! עסען!

— דער טאטע וועט קומען, וועט ער אייך אַלעמען מאַכען דיא קבורה, משומדים — האָט חיה בריינע אַרויסגערעדט פון שלאָף און איז ווייטער אנדרעמילט געוואָרען.

טוביה איז אריין אין שטוב.

ווען דיא סינדער האָבען דערזעהן דעם טאטען, איז מען געבליבען זיצען שטיל וויא דער טויט און אברהם האָט זיך שטילערהייט אָפגעטראָגען אין בעדרום.

— וואָס שרייט איהר, מיינע קינדערלעך, מיינע טהייערע בעבעלעך? — האָט טוביה אויסגערעדט מיט אַ ווייכען, גוטען קול.

דיא קינדער האָבען אַ בליק געגעבען אויף זייער פאָטער, און זייערע הערצער זיינען זיי אָבגעגאנגען פון אימה; אָבער דאָך זיינען זיי געבליבען זיצען גאנץ רוהיג און שטיל; עפעס עס האָט זיך זיי גאָר ניט גענלויבט.

געוואוסט האָבען זיי זעהר גוט, אָדער טאטע קומט אַהיים, מוז ער אויף זיי גוט אָנשרייען, און טאקע אָפט מכבד זיין מיט דיא הענד; דעם טא-טענס טרויעריגער פנים, זיין בייזער בליק איז זיי געווען זעהר גוט בעקאַנט. יעדען אבענד, — שוין פון אַ לאַנגע, לאַנגע צייט, יעדען אבענד פלעגען זיי באַגעגענען דיעזען בליק און זייערע קינדערשע הערצער פלעגען פערשטאַרבען ווערען פון שרעק. אָפט, אפילו זעהר אָפט, פלעגט זיי דער זעלבער בייזער, צורייצטער טאטע טאקע באַלד נאָך דיא קלעפּ און נאָך דיא געשרייען געהמען גלעטען, קור-שען, האַלזען און האַלובען. אָבער דאָך האָבען דיא קינדער מורא געהאט פאַר טוביה'ן. טוביה האָט עס געוואוסט. אָפט פלעגט איהם דאָס זעהר פער-דריסען — אָבער קיין מאָל האט איהם דאָס אויף אַזוי פיעל ניט דערנומען וויא יעצט. ער האָט עס

— נו, געוויס — האָט טוביה געזאָגט אַ ליגען.

— אַ סך סחורה עפעס?

— אַ פראַגע נאָך!

חיה בריינע'ס פנים איז אויך געוואָרען פרייער

און ליכטיגער.

— איך ווייס אָבער ניט — האָט טוביה גע-

נומען עפעס וויא שטאַמלען.

— וואָס ווייסטו ניט?

— וויא זאָל איך אַרבייטען? הערסטו דאָך,

דעם באָס וואָלט ניט געאַרט געבען מיר אַכצעהן

דאָלער אַ וואָך, ווען איך זאָל אַרבייטען פון וואָך;

איך וויל אָבער ניט, וואָרים ווען איך וועל אַרביי-

טען פון שטיק, קען איך מאַכען מיינע פינף און

צוואַנציג דאָלער אַ וואָך... דיא לעצטע ווערטער

האַבען פאַריאַנט פון חיה בריינעס האַרץ יעדען

סימן פון צווייפֿעל, טוביה האט מיט דיא ווערטער

געטראָפֿען.

— פינף און צוואַנציג דאָלער! — האָט חיה

אויסגעשריען, איך האָב מורא, אז דאס איז עפעס

ניט גלאַט, דוא האָסט אזוי פיעל ניט פערדיענט

אין דער גרעסטער ביזע, געדענקסט ניט טוביה?

— נאָר דיא אַרבייט איז זעהר אַ לייכטע און

האַרעווען וועט מען אויך צוויי טעג פאַר איינעם.

היינט וואָס איז דאָ דער וואונדער אזוי גרויס?

— פינף און צוואַנציג דאָלער? — געה שוין,

געה טוביה! מיד וואָלט ניט אַרען כאַטש אַכצעהן.

— טאַקע פינף און צוואַנציג; וואָס איז, מען

דאַרף ניט האַפֿען, חיה בריינע?

— יעס, מען דאַרף ניט האַפֿען! מען איז דאָך

אויף אזוי פיעל פערדאַרעמט געוואָרען, אז איך האָב

שוין פערלאָרען דעם גלויבען, אז מיר וועלען זיך

ווען עס איז ארויסכאַפֿען פון דעם ביטערען דלות.

עס איז דאָך שוין ווינטער אויף דער וועלט, און,

ווען מען זאָל בעטען, וועט מען דאָך אין הויז אַ

וואַרעמע טיכעל ניט געפינען. מען איז דאָך אָפֿגעד-

ריסען, אָפֿגעשליסען, אַ גאַנצע פאַדעשווע אין שטוב

ניטאָ, היינט וויא פיעל איז מען דאס שולדיג! אין

גראַסערי איז מען שולדיג... זאָל איך שוין אזוי

וויסען פון ביז וויא איך ווייס וויפיעל! ווען איך טהו

אַ קוק אין ביכעלע, ווער איך אַ פערשטאַרבֿענע! עס

איז פינסטער פון חשבונות, איך האָב שוין גאָר גע-

שטעה אויף, גיי מאַך עפעס אַ רעכטען סאַפֿער פאַר

דיין מאן.

— וואָס איז מיט דיר אזוי דיא שמחה?

האַט פערוואונדערט געפרעגט חיה בריינע.

טוביה האָט געקוקט אויף זיין פערוואונדערטער

ווייב און האָט געשמייכעלט.

ביי חיה בריינען איז אויף איין מינוט איינגע-

פאַלען אין האַרצען. זיא האָט אַ טראַכט געטאָן,

אז איהר אַלטינקער האָט געמוזט פון צרות דעם

פערשטאַנד פערלירען.

— וואָס קוקסטו מיד אָן וויא אַ משוגענעם?

נאַרעשע ווייבעל דוא איינע! וואָס אַרט דיר, געה

מאָך אַ גוטען סאַפֿער!

— לאַבען און מאַכען מיט דיא זייטען מעגסטו

מיין מאן — וואָס זאָגסטו אויף טוביה'ן! טוביה...

דער דלות שפיעלט און טאַנצט און איהם שפאַסט

זיך נאָך...

— שרעק זיך ניט, מיין ווייבעל, דער דלות וועט

שוין מעהר ניט שפיעלען.

— וואָס איז מיט דיר, טוביה?

— וואָס זאָל זיין? אַ פייערדיגע, אַ ברענענדיגע

ביזע איז געוואָרען אין אונזער שאַפ!

— אַ ביזע? איז דאָס אמת? אָדער מיינע

שונאים זאָלען אזוי געזונד זיין?

— נאָר, וואָס גלויבסטו דאָ ניט? פינף טויז-

זענד דאָזען אַין אָרדער איז אָנגעקומען אויף איין

קלאַפ.

— טוביה, האָסטו געזעהן דיא אַרבייט? דיר

קען מען דאָך עפעס איינשמעטען אויך.

טוביה איז געבליבען שווייגען אויף אַ מינוט.

ער האָט ניט געוואוסט, וואָס צו ענטפערען. איהם

האַט זיך געוואָלט זאָגען דעם אמת, אז דיא אַר-

בייט איז נאך דערוויילע ניטא, אז דער באָס האָט

עס בכּוּז צוגעזאָגט. — אָבער ער האָט מורא געד-

האט, אז חיה בריינע וועט ניט גלויבען און איהם

האַט זיך זעהר ניט געוואָלט וואָכעדיג מאַכען דיא

גוטע גליקליכע מינוט, וועלכע ער האָט יעצט אָנגע-

געפאַנגען איבערצולעבען. צו שטאַרק האָט איהם

שוין פעראומערט דאס לעבען דער שטענדיגער אר-

מעט, און איהם האָט זיך שוין לאַנג געלונסט

אָפֿצוכאַפֿען דעם אָטעם.

לָזען דיא גאנצע זאך אין הפקר, זאל ער זיך פער-
שרייבען וואס ער וויל.

— דאכט זיך דיא גאנצע צייט, וואס איך פער-
דיען ניט, האט מען דאך געגעסען מכות, פון ווא-
נען האט מען דאס אזוי פיעל געדאָגט אָנגעבאָרגט?
— איך ווייס פון וואָנען? זאל איך אזוי וויסען
פון ביז — האט חיה בריינע געענטפערט — איך
ווייס מעהר ניט, אז סיי מען עסט, סיי מען עסט
ניט, ווערט אין ביכעל אלץ געדיכטער און געדיכ-
טער. נור וואָס דען זאל זיין? אז מען לעבט אויף
באָרג, קען קיין מזל וברכה ניט זיין.

— אָפער גענוג צו ריידען — האט טוביה גע-
זאגט — איך וועל איהר אלץ אויסצאלען. און דער-
וויילע שטארב איך עסען. מאך עפעס סאפער, און
טאקע עפעס א רעכטען סאפער. פארט מאָרגען
נעה איך אוועק אזוי שווער ארבייטען.
חיה בריינע איז אוועק אין גראָסערי, טוביה
האט זיא אָפגעשטעלט ביים מיהר.

— וואוהין איז דאס, חיה בריינע?
— אין גראָסערי.
— האָב איך דיר טאקע געוואָלט זאָגען, אז
דוא זאלסט זיין א מענטש.
— וואָס איז, וואָס?
— נאָר נישט; זאלסט קיין לאנגען צונג ניט
האָבען.
— וואס איז דאָרטען?
— פארשטייסטו מיד, ביז וואָנען מיר וועלען
זיך ניט ארומזעהן אליין, דארף קיינער ניט וויסען,
אז איך בין אזוי ביז.
— וואָס אַרט דיר — האט חיה בריינע גע-
ענטפערט — איך בין נאָך ניט אזא נאר, וויא דוא
מאכסט אָפ.
און זיא איז אוועק אין גראָסערי.
(שלום אין געכסטען נומער).
ז. ליבין.

קריטישע סטודיען איבער זשאַרגאנישע מייסטער-ווערק.

א פאָר ווערטער וועגען קריטיק אין
אלגעמיין.

דיא גוטע ראָמאנען פון דעם 19-טען יאָהר-
הונדערט בעשעפטיגען זיך מיט א סטודיום איבער
מעגליכע באַראַקטערע — איבער דיא מעגליכע
נשמה; און דיא אמת'ע ליטעראַרישע קריטיק איז
הויפטזעכליך א סטודיום איבער דיזען סטודיום.

דער קינסטלער ראָמאניסט מאַלט דעם בילד,
וועלכען דער געוועהנליכער מענטש דערקענט, אָבער
וועלכען ער אליין וואָלט ניט זיין אימשיטאנדע אַרויס-

צורופען אין זיין געדאנקען. דער קינסטלער קלייבט
אויס אזעלכע אומשטענדען, וואָס אונטערצייכענען,
ציהען אויפמערקזאמקייט צו געוויסע אינטערע-
סאנטע ערשיינונגען אין דעם לעבען פון מענ-
שען. דער לעזער דערקענט דיזע ערשיינונגען, ער
פיהלט זיי און ער טראכט ניט-וויילענדיג וועגען זיי,
וועהרענד אָהן דיא הילפע פון דעם בעללעטריסט
וואָלט ער אפשר פאָר זיי פארבייגעגאנגען ניט בע-
מערקענדיג זיי. דיא אמת'ע קריטיק, וויעדער, בע-
מערקט דיזע בילדער, שאצט אָפ אויף וויא ווייט
זיי זיינען נאטור-טרייא, אויף וויא ווייט אין דעם

מאהלער'ס ארבייט שטעקט דיא וואהרע קונסט; און אויב דאס ווערק האלט אויס דיעזען עקזאמען, בעשעפטיגט ער זיך, דער קריטיקער, מיט א בעד טראכטונג איבער דיא אורזאכען פון דיא פארגעד שטעלטע ערשיינונגען און איבער זייער בעדייטונג. אויף דיעזען ארט איז דיא קריטיק פון גוטע ראמאנען א סאציאלער אזוי גוט וויא א ליטערארי שער סטודיום, און אזוי דארף זיא אויך זיין. לייך דער אבער איז זיא דאס ניט אומעטום אין דיא ציוויליזירטע לענדער. דיא איינציגע ליטעראטור, וועלכע קען זיין שטאלץ מיט אזא קריטיק, מיט אזא אמת'ע קריטיק, איז דיא רוסישע. איהרע גרוי סע קריטיקער, הויפטזעכליך טשערנישעווסקי, דאך בראליובאוו און פיסארעוו, זיינען אלס קריטיקער דעריבער געווען שרייבער איבער דיא סאציאלע פראגע פון זייער לאנד. קריטיקירענדיג דיא ווערק פון א טורגענעוו אדער פיסעמסקי אדער אסט-ראווסקי, למשל, האבען זיי קריטיקירט דעם געזעל-שאפטליכען לעבען פון זייער פאטער-לאנד.

ווען דיא קריטישע ליטעראטורען פון וועסט-אייראפא וואלטען ערפילט זייער פליכט, אזוי וויא דיא רוסישע האט ערפילט איהרע, וואלטען זיי ניט אנדעש געווען דורכגעדרונגען מיט דעם גייסט פון דעם וויסענשאפטליכען סאציאליזמוס. דיא עקאנא-מישע אָרדנונג פון א געוויסען דור לייגט איהר זיע געל אויף דעם גאנצען גייסטיגען לעבען פון דיעזען דור, אויף דיא מאַראַל, אויף דיא כאַראַקטערע, אויף דיא געוואוינהייטען, שטרעבונגען און פער-העלטניסע צווישען דיא מענשען פון דיעזען דור. דיא קאפיטאליסטישע סיסטעם און דער קלאסען-קאמפף צווישען דיא ארבייטענדע און דיא קאפיטאליסטישע קלאסע, מיט וועלכע דיעזע סיסטעם איז פארבונדען, לייגט דעריבער איהר זיענעל אויף דעם גאנצען לע-בען פון דיא היינטיגע ציוויליזירטע מענשהייט. וואו דיא אויג זאל נאך א בליק ווארפען, מוז זיא געפיר-נען דעם אַבדרוק פון דיעזען זיענעל; וועלכען ווינקע-לע פון לעבען דער ראמאניסט זאל היינט ניט נע-מען — אויב ער איז נור א וואהרער מאהלער, ניט קיין שארקאטאן, מוזען מיר דאָרטען געפינען א וואונד, וואָס קומט אַרויס פון דיא-יעניגע אלגע-מיינע געזעלשאפטליכע פלוט-פערניטונג, וועלכע

מען רופט „קאפיטאליזמוס“. דער אמת'ער קריטי-קער וואלט אלזא אין יעדע גוטע בעלעטריסטישע ווערק פאר זיך געהאט א האַספיטאל מיט חלאים, וואָס זייערע קראַנקהייטען דארף ער ערקלערען, און וואָס ערקלערען זיי קען מען בלויז מיט דיא הילפע פון דעם סאציאליזמוס. — מיר זאָנען דאָ, אז דאָס האט בעדארפט טאָן דיא קריטיק, ווארום דעם ראמאניסט'ס עסק איז דאָס ניט. זיין ארבייט בעשטייט נור אין מאַלען, אין צוזאמענשטעלען אַ זעלכע בילדער, וועלכע זאָלען אנווייזען אויף דיעזע אָדער יענע ערשיינונג. ערקלערען אבער דיעזע ביל-דער — דאָס איז ניט דעם מאהלער'ס אויפגאבע. דיא קונסט מאַלט, שילדערט; ווען זיא הייבט אָן צו ערקלערען, הערט זיא אויף צו זיין קונסט. ער-קלערען איז דיא ארבייט פון דיא וויסענשאפט, פיר-לאָזאָפיע, — ניט פון דער קונסט.

וואָס מיר האָבען דאָ אויבען געזאָגט, וואָלט דיא אייראָפּעאישע קריטיק בעדארפט זיין. ליידער אָבער איז זיא דאָס נאָך ניט, ווייל דיא פרעססע און דער גרעסטער טייל פון דער ליטעראטור איז נאָך לעת עתה אין דיא הענט דיא פון בורזשואזיע, און דעריבער קען מען פון איהר ניט ערווארטען, אז זיא זאל טאָן איהר פפליכט, וואָרום איהר פפליכט צו טאָן הייסט, וויא מיר האָבען געזעהן, שרייבען סא-ציאליזמוס, קריטיקירען דעם קאפיטאליזמוס קרי-טיקירענדיג ראמאנען; און דאָס קען זיא דאָך ניט. דער פּועל יוצא איז, אז דיא היינטיגע ליטערארישע קריטיק אין דיא קאפיטאליסטישע לענדער איז אַ מין קארליק, אַ בעשעפענעס, וואָס איז פּערהאַלטען אין איהר וואוקס. זיא האט אָבער בלויז דעם זעלבען שיקזאל, וואָס אייניגע וויסענשאפטען האָבען, וועל-כע האָבען זיך אויף אָבגעשטעלט אויף אַן אָרט און זיינען נאָך צוגעפּוילט געוואָרען, צו-לעב וואָס דיא היינטיגע „בהנים דער וויסענשאפט“ סמייען ניט צו שטופען זיי ווייטער, ווייל ווייטער איז סאציאליזמוס. אָבער יעדענפאלס, ווען דיא קריטיק איבער ראמאנען בעטראכט שוין אפילו ניט דיא אורזאכען און דיא בעדייטונג פון דיא געשילדערטע ערשיינונג-גען, האָט זיא אויך א אינטערעסאנטע ארבייט; צו שטודירען דיא געמאָלטע כאַראַקטערע פאר זיך. און איז דען דאָס אליין ניט וויכטיג? ויא באַלד,

דעם הויכען עסטהעטישען פערזענלעכען, וועלכען מען שעפט פון דיא וואהרע קונסט, און מאכען צו דער זעלבער צייט רייכער זיין געדאנקען, ענטוויקלען איהם, מאכען איהם קליגער, וויא דאס טוט דיא וויסענשאפט. אין דעם לעצטען זין, — אין דעם זין פון „קליגער“ מאכען, — שפיעט דיא אמת'ע בע- לעטעריסטיק נאך א פיעל גרעסערע ראָלע וויא אלע וויסענשאפטען. קלוג הייסט דער מענטש, וועלכער פארשטייט מענטשען מיט זייערע האנדלונגען, און אזא פערשטאנד. ניט אים בעסטען דיא היינטיגע בעללעטריסטיק. א מענטש קען זיין ווער-וויסט וויא געלערענט אין מאטהעמאטיק, געשיכטע, פיזיאלאָ- גיע אד"ג און צו דער זעלבער צייט, אין וועלטליכע זאכען זיין ניט-קלוג. דער אָבער וואָס פארשטייט גוט א גוטען ראָמאן און איז גוט בעקאנט מיט דיא בעסטע ווערק פון דער וועלט-ליטעראטור, יענער קען ניט זיין ניט-קלוג, אין דעם ערנסטען זין פון דיווען וואָרט. נאטירליך, אום צו פארשטיין אזעלכע ראָמאנען, מוז מען שוין פון פריהער זיין. ניט קיין „נאר“. א געבאָרענער „נאר“ וועט פיליכט אויף פערזענלעכע האַבען לעזענדיג דיא ראָמאנען פון טאַלסטאָי, דאָסטאָיעווסקי, זאָלא אָדער אלפאָנס דאָדע; פאר איהם וועלען אָבער דיא וויכטיגסטע שטעלען זיין הויכע ווערטער; ער וועט פון דעם ווערק בלויז אַפּוּפּען דיא שיטערע און איבערלאָזען דיא רעכטע געדיכטע. גוט צו פארשטיין א גוטען ראָמאן דארף מען אַלץ קיין „נאר“ ניט זיין; אָבער ווען מען פערשטייט שוין, מאכט דאָס לעזען פון גוטע ראָמאנען אַלץ קליגער און קליגער.

דיא קריטיקען העלפען אי דיא שרייבער אי דיא לעזער. דיא איינע לערנען זיי שרייבען, דיא אנ- דערע — פארשטיין וואָס מען שרייבט, מבינות אויף גוטס און שלעכטס.

* * *

דיא אויפגאבע פון א קריטיקער איז, וויא דער לעזער זעהט, ניט קיין קלייניגקייט. נעהמענדיג זיך צו שרייבען קריטישע עטיודען איבער דיא זשארגא- נישע ליטעראטור, פיהל איך דעריבער, אז איך נעהם אויף זיך א גאנץ גרויסע ארבייט און איך מוז מודה זיין, אז איך טהו דאָס ניט אָהן הארץ-ציי- טערניס. מיינ איינציגער קוואל פון קוראזש איז דער

אז מענטשען געפינען פאר וויכטיג און אינטערעסאנט צו שטודירען דאָס לעבען, צו בעטראכטען יעדען גליעד פון א פליענעלע אָדער א ווערימיל, פאר וואָס זאָל זיי ניט זיין אינטערעסאנט און וויכטיג בעקאנט צו ווערען, צו בעטראכטען דיא מענטשליכע נשמה, דיא טויזענדער פערשיעדענע מענטשליכע כאראק- טערע ?

דיא וויסענשאפט, וועלכע בעשעפטעניגט זיך מיט דעם, דיא פסיכאָלאָגיע, איז נאך זעהר שוואַך. עס פעהלט איהר מאטעריאל פון וועלכע צו ציהען שליסע. אָבער וועהרענד דיא וויסענשאפט פון פסי- כאָלאָגיע איז נאך אַרים, איז דיא קונסט, וואָס בעשעפטעניגט זיך מיט דעם זעלבען געגענשאַטאנד — דיא אמת גוטע בעללעטריסטיק פון היינטיגע ציי- טען — שוין גאנץ רייך, און ביסלעך-דווייז שטעלט זיא צו פון איהר אוצר אזעלכעס, מיט וועלכעס דיא וויסענשאפט קען זיך בענוצען.

דיא נפקא מינא צווישען א דיינקער און א קינסטלער — זאָגט דער בעריהמטער פראנצויז- שער קריטיקער טיין — בעשטייט אין דעם, דאָס דער דיינקער שאפט זיינע אידעען לאנגזאם, גייענ- דיג פון ארגומענט צו ארגומענט, ציהענדיג מיט זיין קאלטען געדאנקען שלום פון שלום, וועהרענד דער קינסטלער באַנעמט א גאנצען צייל פערבונדענע אומשטענדען מיט א מאָל, און שנעלל וויא א בליק, נאָר ניט בעטראכטענדיג, ניט ארגומענטירענדיג, דערזעהט ער דעם ענדליכען שלום אין דיא פאָרמע פון א בילד, א סצענע.

דיא וואהרע קונסט און דיא וואהרע לאַגיק טרעפען זיך אַלץ צוזאמען, און דעריבער קען מען זאָגען, אז, אזוי וויא דיא וויסענשאפטליכע פסיכאָ- לאָגיע איז נאך אַרים און בעשריינקט אויף א גאנץ קליינע פעלד פון טהעטיגקייט, פאָרנעמט דער אמת- גוטער ראָמאן היינט דעם פּאָאָן פון דיא וויסענ- שאפט איבער דיא מענטשליכע נשמה, איבער מענטש- ליכע כאראקטערע.

ניט קיין מעשה'עלעך זוכט מען אַלץ אין א גוטען ראָמאן, זאָנדרען בילדער פון כאראקטערע, שילדערונגען פון דעם, וואָס סומט פאָר אין א מענטשליכע הארץ, אין א מענטשליכע גייסט, בילדער און שילדערונגען, וועלכע פערשאַפען דעם לעזער

געדאנק, אז איך ערפיל מיין פליכט עהרליך, ערנסט און נאך מיינע קרעפטען נאך.

איך וועל אלזא פרופען בעטראכטען דיא בעסטע און בעקאנטסטע ווערק פון דער זשארגאנישער ליטעראטור. אז דער אידישער "זשארגאן" האט א ליטעראטור — א קלייניקע, א'ן ארעמינקע, אבער דאך א ליטעראטור — קען קיין צווייפעל ניט זיין. עס קען קיין צווייפעל ניט זיין, אז, ווען דיא אידען וואס רייען דיעזען זשארגאן, וואלטען געהאט א זעלבסטשטענדיגע מדינה, וואלטען אייניגע ווערק פון דיזע ליטעראטור, ווייניגסטענס, געווען איבער געוועזט אויף אלע ציוויליזירטע שפראכען.

אין דיא ליטעראטורען פון דיא אומות העולם געפינען זיך פיעל בעסערע ווערק וויא דיא בעסטע ווערק אויף אונזער לשון; דערפאר אבער זיינען אין פראנקרייך, דייטשלאנד און הויפטזעכליך ענגלאנד, אלס גוטע שרייבער אנערקענט אזעלכע, וואס שטייען פיעל, פיעל נידעריגער פאר אונז זערע אבראמאָוויטשעס, פלא"יס, אָדער שלום עליכם'ס.

פון דעם אידישען לעבען האָבען געשריבען אנערקענטע ראָמאניסטען פון דיא ציוויליזירטע לענדער, און ווען מען פערגלייכט דיזע ווערק מיט דיא ווערק פון דיא אָנגערופענע זשארגאנישע שרייבער פון אונזער לעבען, האָבען דיא לעצטע געוויס זיך ניט וואָס צו שעמען.

ווען אידען וואלטען געווען א זעלבסטשטענדיגע נאציאָן, וואלטען דיא ווערק פון דיא אָנגערופענע שרייבער אונזערע אלזא געוויס געלעזען געוואָרען

אויף דיא פערשיעדענע שפראכען, פון דיא גאנצע ציוויליזירטע וועלט. דיא אייראָפּעאישע קריטיק וואלט זיך דאן מיט אונזערע מייסטער-ווערק אינטערעסירט.

היינט וויא פיעל דארפען זיך שוין מיט זיי אינטערעסירען דיא אידישע לעזער אין דיא זשאר-גאנישע קריטיק?

דיא לעזער פון דיא "צוקונפט" ראטען מיר צו לעזען דיזע ווערק. אבער יעדענפאלס איז איינער פון דיא צוועקען פון דיעזע ארטיקלען בעקאנט צו מאכען דעם לעזער מיט דיזע ווערק אזוי גוט וויא זיי קריטיש צו בעטראכטען. א ים מיט אידישע בא-ראקטערע עפענען זיך פאר דעם לעזער אין דיעזע ווערק; א גאנצע וועלט מיט אידישעם לעבען ווי-קעלט זיך אין זיי אויף. און בעטראכטענדיג דיזע באראקטערע און דיעזע לעבען, אָבשאצענדיג אויף וויא ווייט זיי זיינען ריכטיג און בעשפרעכענדיג דאָס ריכטיגע, קען מען בעקומען א העכסט אינטערע-סאנטען און וויכטיגען סטודיום איבער דעם לעבען פון אונזער פאָלק.

אָט מיט דעם וועלען מיר זיך בעשעפטיגען אין דיזע ארטיקלען. אונז וועט אָבער אָפט אויסקומען מאריף צו זיין, ווייל שרייבענדיג קריטיקען, וועלען מיר צו דערזעלבער צייט זיך מוזען אָפשטעלען אויף ערקלערונגען איבער פערשיעדענע פונקטען אין בעצוג אויף ליטעראטור בכלל, זאָ דאָס דער לעזער, וואָס איז מיט אזעלכע זאכען נאָך ניט בעקאנט, זאָל דורך דיזע ארטיקלען מיט דעם ביסלעך-ווייז בעקאנט ווערען.

„פישקע דער קרומער“ פון ש. י. אבראמאָוויטש.

I.

קענט איהר זעהן פון עטליכע ווערטער, וועלכע ער זאָגט אליין אויף זייטע 70 פון דיא נייעסטע אויס-גאבע פון דיזעם ווערק. ריידענדיג וועגען דעם, וויא דיא צוויי אָרימע ריידענדע מוכר-פריס'ניקעס, פישקע דער קרומער און א פערטער האָבען זיך געלייגט אברוהען אויף'ן גראָ, זאָגט ער:

דאָס איז א'ן ערציילונג פון דעם לעבען פון אי-דישע בעטלער. אז דער שרייבער האט געהאט בכונה צו שילדערן דיעזען לעבען, וויא ער איז, און ניט איהם צו אידעאליזירען, דאָס הייסט — ניט איהם צו צופוצען מיט שיינע פאנטאזיעס און מאַכען פון בעטלער העלדען פון פאָעטישע סצענען,

אויף זיין פייעלע און עס קומט אויס, אז דאס לע-
בען פון דעם פאסטוך איז איין הוילע לעבעס לעד
און א שטיק פאָעזיע.

נו, האָט דער אלטער קרילאָו פאָרגעשטעלט
וויא ער גייט זוכען אזא אידילע מיט א פאסטוך.
ער זוכט און געפינט וויא אַן אויסגעמאָרעמער
פאסטוך זיצט אויף'ן ברעג פון טייך, נעצט א שטר
קעל פארטריקענטע ברויט אין וואסער און עסט
עס זשערנע. קרילאָו ווערט ערשטוינט. „און וואו
איז דיין פאסטושקע, דיין געלעבעטע?“ פרעגט
ער. — דיא פאסטושקע איז גאָר אוועק זעהן צו
קריגען עפעס חיונה. „וואו איז דיין פייעלע?“
פרעגט קרילאָו ווייטער — אפילו קיין סימן ניטאָ
פון קיין פייעלע: ניט דאָס ליגט איהם אין זינען.

אין דעם אונגעפעהר בעשטייט קרילאָו'ס סא-
טירע אויף דיא פוסטע בעלי חלומות צווישען דיא
שרייבער אויף דיא אייראָפּעאישע שפראַכען, און
דער אויבען געבראכטער אויסצוג פון אבראמאָ-
וויטש'עס ווערק ענטהאלט אין זיך אייגענטליך דיא
זעלבע סאטירא אויף דיא אידישע „בעלי לשון“.

אין דזע צוויי סאטירעס ווערט אין גרונד אויס-
געדריקט דער גאנצער אבגורד, וואָס ליגט צווישען
דיא ראָמאַנטישע שול און דיא רעאליסטי-
שע. — צווישען דיא וואָס פאָדערט, אז מען זאָל
שרייבען נור, וואָס איז שיין, פאנטאסטיש, — אַבי
ניט וואָכעדיג, אַבי ניט געוועהנליך, און דיא וואָס
וויל בלוז וויסען פון דער וואהרהייט, פון דעם וואָס
עס איז דאָ אין דעם אמת'ן לעבען.

אויף וויא ווייט אבראמאָוויטש'עס ווערק איז
א רעאליסטישע — דאָס וועלען מיר נאָך זעהן. פון
דיא געבראכטע עטליכע שורות פון דזע ווערק
זעהט מען אָבער יעדענפאלס גאנץ קלאָר, אז
בדעה האָט ער געהאט צו שרייבען
רעאליסטיש, און אז דיא געמאכטע, פאלשע פאנ-
טאזיעס פון דיא ראָמאַנטיקער האָט ער פיינט
געהאט וויא דיא דערמאָנטע אידישע פראָפּעסיאָ-
נעלע „בעלי לשון“ האָבען פיינט איהם.

מיר זאָגען, אז וויא ווייט זיין ווערק איז רעא-
ליסטיש בלייבט אונז נאָך איבער צו זעהן, און דאָ
קענען מיר פאָראויס צולייגען, אז אי יא, אי ניט.

„פאר א יודישען בעלי-לשון וואָלט געווען גענוג
סאטיראל אויף אַנצושרייבען א שיינעם פזמון פון
אונז אלע, דענסמאָל אין יענעם שיינעם פריה
מאָרגען. ס'איז דאָ צום פזמון פיער בעווייבטע יודען,
וויא זיי ליגען זיך צושפילעט אויפן גרינעם גראָס,
האָבען הנאה און שווייגען, אויך א זון מיט שטראַה-
לען, הימעל, נאטור, טויטראָפּען, שפּיר-פייגעליך
און פערדליך, איינס שענער פון'ם אנדערן. דערצו
וואָלט ער דאָך געמעגט געבען א גמילות-חסד עפּים
פון זיינס אויך: א טשערעדע שאָף, וואָס פיטערען
זיך אויפן געמויזאכץ, א קלאָר רינענדיג וועסערל,
וואו „אינדען טהוען צוברעכען זייער דאָרשט“, און
אונז פייעליך אין מויל, אויף וועלכע מיר שפילען
און שאלען, וויא דיא פאסטוכער, א לויב-ליד דער
געליבטער כלה אין שיר השירים. טאָרבעס איז דאָ
ביי אונז, ברוך-השם, אייגענע, נישט צו בעדארפען
זיינס. ביי איהם בלייב עס.... נאָך אָבער ער כאַן,
ביז דאָנען. ווייטער, ר' יוד, ריקט זיך נישט! צו
מיר אין דער נשמה אריינקריכען, אריינליגען דאָרט
אייערע חכמה'ליך, פוילע פשטליך — דאָס איז
נישט פאר אייך. דארויף איז שוין דאָ פאר אייך
אנדערע ווערטער..... מיינע געדאנקען גייען איך
איבער בעסער אליין.“

אָט האָט איהר א בריליאַנטענע שניידענדע
סאטירע אויף אונזערע פוסטע אידישע מליצה
שרייבערקעף. אַן עהנליכע סאטירא האט אויפגע-
שריבען דער וועלט-בעריהמטער רוסישער פאבעל-
שרייבער קרילאָו. דיא ראָמאַנטישע פאָעטען האָ-
בען איהם דערעסען מיט זייער בעליגען מיט פאל-
שע גאָלד דעם וואכיגען, עלענדען לעבען פון דיא
אַרימע. דזע פאָעטען, וועלכע טרעטען אויף דער
שטעכיגער ערד פון דער וועלט און האלטען דיא
אויגען נור פארריסען צו דיא פעריל-מוטערנע וואָל-
קענס, האָבען אנגעמאָלט הונדערטע אידילישע ביל-
דער, דאס הייסט בילדער אין וועלכע עס ווערט
פאָרגעשטעלט דיא פאָעזיע פון דער נאטור און פון
דעם מענשען'ס לעבען „אין דעם בוים פון דער
נאטור“, וויא דיא, וואס שיסען מיט ווערטערנע
המך-קלעפלעך רופען דאָס אָן. זיי שטעלען פאָר א
פאסטוך וואָס איז גליקליך אין ליבע מיט א פאס-
טושקע, צו וועלכע ער שפיעלט לעבעס נגונים'לעך

ריכטיג, הנם ניט טיעף. מיר דריקען אויף דעם וואָרט „מייסטענס“, ווייל עס טרעפען זיך אויף שטעלען, וואו דער פערפאססער זינדירט גאנץ שטארק גענען דיא פסיכאלאגישע וואהרהייט. לאנדשאפטען, בילד דער פון דער נאטור זיינען דאָ גענוג, און אויב זיי זיינען ניט געמאלען מיט אזעלכע פארבען, וועלכע מען זעהט ביי א טורגענעו, זיינען זיי דאָך שיין און אמת עסטעטיש, און וואָלטען ווערט זיין א'ן אָרט אין דעם בעסטען ראָמאַן אויף אירגענד וועלכע שפראך פון דיא ציוויליזירטע וועלט.

אין גרויסער חסרון ווארפט זיך אָפּט אין דיא אויגען, און דאָס איז דאָס פאָלגענדע: אבראמאָ-וויטש דער הומאָריסט שטערט אָפּט אבראמאָ-וויטשען דעם פאָעט אָדער אבראמאָוויטש'ען דעם פסיכאלאָג. מאָלענדיג א פאָרטרעפליכען נאטור-בילד, צום ביישפיעל, קען דער פערפאסער זיך אין מיטען דערינען א מאָך ניט איינהאלטען פון א וויין, און דער וויין פירט איבער דעם איינדרוק פון דעם בילד.

אָט איז א ביישפיעל: „דער וואָלד שטייט און שלאָפט, איבערגעדעקט פון אויבען עפעס מיט א טונקעלען פאָרהאנג. ארום און ארום איז שטיל. נאָר צייטענווייז הערט מען, וויא צוויי הויף געוויק-סיגע ביימלעך, נאהענטע שכנים, שושקען זיך מיט אראפגעלאָזענע קעפ צווישען זיך, איינער דעם אנדערען א קיצעל געבענדיג הינטערוויילעכס מיט דיא צווייגען....“

נו, פארשטערט דען דאָ ניט דער קיצעל דיא גאנצע פראכט פון דיזען גילדערנעם בילדעלע? דער ביכעל „פישקע דער קרומער“ ענטהאלט אין זיך פיעלע אזעלכע ביישפיעלען און פיעל וויכ-טיגערע וויא דיעזער; אויך איז ער פול מיט ביי-שפיעלען, וואו הומאָר שטערט פסיכאלאָגיע און דעם רעאליזמוס בכלל. צו דיזע ביישפיעלע וועלען מיר אָבער נאָך קומען. פאָרלויפג בעשפרעכען מיר דיא ערציילונג אין אלגעמיינעם, און דעריבער וועט דער איין ביישפיעל לעת-עתה זיין גענוג.

אין „פישקע דעם קרומען“ איז אויך דאָ א גאנצע צייל פון פאָרטערפליכע בילדער פון ספער-ציעל אידישע הייזער און אנשטאלטען: איהר גע-פינט דאָרטען געשילדערט מיט איינצעלהייטען און

און דאָס דארף דעם לעזער ניט וואונדערן. צו האָר-בען געוויסע איבערצייגונגען אָדער א געוויסען גע-שמאק און צו זינדיגען נענען דיזע איבערצייגונגען אליין ניט וויסענדיג — דאָס טרעפט אָפּט, און פפרט נאָך אין ליטעראטור. עס איז א פאקט, אז דאָס רוב גרויסע שרייבער זיינען ניט קיין גוטע מבינים — ניט אויף קיין פרעמדע ניט אויף זייערע אייגענע ווערק. נו, איז מעגליך, אז דאָס, וואָס אין אבראמאָוויטש'עם „פישקע דער קרומער“ איז ניט רעאליסטיש, האָט איהם געשיינט צו זיין רעאליס-טיש.

און איידער מיר גייען ווייטער מוז איך פאָר-אויס בעמערקען, אז דאָס וואָס אין „פישקע דעם קרומען“ איז ראָמאַנטיש, ווערט בטל בששים אין דיא מאַסע רעאליזמוס, אין דעם ים פון אמת'ע לעבען, וועלכע דיזע ערציילונג ענטהאלט אין זיך.

II.

ריידענדיג וועגען דיא ערציילונג אין אלגעמיי-נעם, קענען מיר זאָגען, אז זיא ענטהאלט אין זיך א גאנצע פאָנאָראַמא פון בריליאנטע אידיג-אָנעמאָלענע סקיצען, יעדע פון וועלכע האָט גע-סענט דיענען אלס א אנצוהערענעם פיר א בעזונד-דערעם בעללעטריסטישע ווערק. עס איז א'ן אוצר מיט אמת אידישעם — וואָכענדיג אידישעם — לעבען. און איהר געפינט אין דער ערציילונג פון אליין צו ביסעלעך, — ניט פון דעם בעסטען סאָרט אָבער אויך ניט פון דעם ערגסטען. איהר געפינט דאָר-טען כאַראַקטער-בילד מאַלעריי — ניט מיט דיא לעבעדיגקייט, מיט וועלכע אזא אַרבייט ווערט גע-טאָן פון א טאָלסטאָי אָדער זאָלא; אָבער ניט א'ן ערגערע וויא דיא אַרבייט פון ניין צעהנטעל פון דיא נייסטע שרייבער פון ענגלאַנד יעדענפאלס.

עס געפינט זיך דאָרטען הומאָר — ניט אזא מעכטיגער, אזא טיעפער, אזא ברייטער און ווייט-לויפיגער, וויא ביי א גאָנאל אָדער א דיקענס, — אָבער פיעלע פון דיא אנדערע אויך גרויסע אייראָ-פעאישע שרייבער וואָלטען זיך געפרייט, ווען זייא וואָלטען אזא הומאָר געקענט דערסאזשען. פסיכאָ-לאָגיע, „אריינקריכעניס אין דער נשמה“ געפינט איהר דאָרטען אפילו ווייניגער וויא אליין, אָבער דאס-ביר-סעלע וואָס איז דאָ איז מייסטענס געזונט און

קריכט ער דאָס אָפּט אָן א זייט — א מאָל אין האַצע-פּלאַצע; — אָט דעריבער פּליהט דאָס ביי איהם דער הומאָר א מאָל אריין אין אַן ערנסטע שטיקעל פּאַעזיע, צו וועלכע ער פּאַסט זיך ניט.

דאָס אַלץ וועלען מיר זעהן אויף ביישפּיעלען ווען מיר וועלען ריידען וועגען דיא פערשיעדענע מעלות און חסרונות פון דעם ווערק גענוי.

איידער מיר נעהמען זיך בעטראכטען דיא ער ציילונג נעהנטער, האבען מיר פאַראויס אויף צו באַמערקען, דאָס פיר וועלען זיך ניט אָפּשטעלען אויף קיין קלייניגקייטען, — אויף אזעלכע פעהלערען, וועלכע שטערען ניט דיא קונסט. אַלס א ביישפּיעל קען דינען דאָס פּאַלגענדע: אין „פישקע דער קרר מער“ קומט פאַר וויא אויף דרויסען שרייבט איינער אויף, מיט א בלייטשפּט, א בריעף אויף א פאַר זאָיבלעטעל, וואָס ער רייסט אויס פון א סדור; און אין אמת'ן פארנעמט דיזער בריעף אין דיא ער ציילונג אזוי פיעל, וויא פיעל מיט דיא געדיכטסטע האַנטשריפט קען מען ניט אויפשרייבען אויף וויי-ניגער וויא אויף 6—7 בלעטלעך פּאַפּיער. אזעלכע פעהלערען זיינען ניט וויכטיג. זיי האַבען ניט צו טאָן מיט דער פראגע וועגען דער קונסט, זיי שטאַ מען בלויז פון א פארזעהן, און זיי וואָלט מען לייכט געקענט פאַרריכטען און מיט דעם דיא ווערק אויף א האָר ניט ענדערען.

מיר וועלען אַלואַ זיך בעשעפטיגען בקוץ מיט דאָס וויכטיגע פון דיא ערציילונג.

און איצט, איידער מיר נעהמען זיך בעטראכט'טען „פישקע דעם קרומען“ נעהנטער, לאָמיר צו-ערשט בקצור איבערגעבען דעם אינהאַלט פון דיזער ערציילונג.

(פאַרזעצונג פּאַלגט.)

א.ב. קאהאַן.

מיט דיא העלסטע פארבען; א אידישע באָד, א אידישען הקדש, א אידישע קרעטישע, דער וואָהר נונג פון א אידישען קרעטישמער, א. ז. וו.

הקצור איהר געפינט דאָרטען א גרויסע פאַר ציע אידישקייט, אמת'ע כשר'ע אידישקייט. דער מאטעריאַל איז רייף, צו רייך, זאָ דאָס, וויא מיר האַבען שוין געזאָגט, וואָלט מען פון איהם געקענט מאכען א גאנצע רייהע בעזונדערע העכסט אינטערעסאַנטע ערציילונגען. און דאָס, וואָס „דיא כלה איז צו שיין“, איז דאָ טאָקי א חסרון. ווען מען מאכט א ראָק פון צו פיעל טוך — דיא טוך מעג זיין דיא בעסטע — קען דער ראָק ניט טויגען. עהנליכעס איז מיט פישקע דעם קרומען: דיא שטאַף איז פון דיא טהייערסטע, צוזאַמענגעשטעלט איז זיא אָבער ליידער זעהר ניט-פראַפּאָרציאָנעל. דאָס, וואָס מען רופט „טעכער“ אין קונסט דיא געזעצע וואָס עס מוז אריינקומען און וואָס עס טאָר ניט, ווייל עס בעלאנגט ניט צו דעם געגענישטאנד, און דיא טאָס, וויא פיעל פון דעם זאָל זיין און וויא פיעל פון יענעם, — דאָס אַלץ ליידט אין דיא בעשפּראַכענע ערציילונג אויף טריט און שריט. און דער אונגליק פון דעם לינט גראד אין איינע פון דיא מעלות, וועלכע מאכען אבראַמאָוויטש'ען פאַר א גרויסען קינסטלער. מיר מיינען דאָ דיא וואונדערבארע שנעלקייט און האַסטיגקייט, מיט וועלכע ביי איהם פליהט דער געדאַנקען. ווען ער שרייבט אויף א וואָרט, בריינגט דיזער וואָרט איהם צו א גאנצען ים מיט זייטיגע רעיונות, וועלכע קאָכען אין איהם אזוי, אז ער קען זיך ניט איינהאַלטען פון אויפשריי-בען. אבראַמאָוויטש'ס געדאַנקען דארף נור דערוועהן א בילדעלע, א אידעלע, וויא דאָס פאַרטראַגט איהם מיט דיא גיכקייט פון א בליץ צו אַנדערע בילדער און אַנדערע אידעען. אָט דעריבער פאַר-

ליטעראַרישע און וויסענשאַפּטליכע נאָטיצען.

אַלעקסאַנדער דיומא.

דען 27טען נאָוועמבער פון יאָהר 1895 איז גע-שטאַרבען אין פאַרזי דער בעריהמטער פראַנצויזישער ראַמאַניסט און דראַמאַטישער דיכטער אַלעקסאַנ-דער דיומא „דער אינגערער“. ער איז געבאָרען גע-וואָרען אין פאַרזי אין יולי 1827. זיין פאָטער איז געווען דער בעריהמטער אַלעקסאַנדער דיומא „דער עלטערער“, דער פערפאַסער פון דיא וועלט-פאַפּו-

לערע דאָמאַנען „מאַנטע-קריסטאָ“, „דריי מושקא-טערען“ און אַנדערע. דאס ערשטע ווערק פון דעם אינגערען דיומא איז ערשינען, ווען ער איז אַלט געווען ניט מעהר, וויא 17 יאָהר. דער בוך האָט זיך גערופען „יונענד-זינדע“ און איז געווען א קאַללעק-ציאָן פון זעהר ניט בעדייטענדע געדיכטע. בעריהמט איז ער געוואָרען נור דאָן, ווען עס איז ערשינען זיין מייסטער-ווערק „דיא דאַמע מיט קאַמעליען“. דער

באריהמטער שר החבלה פון דיא בורזשואישע אר-
מיע, וועלכע האָט אויף זיין בעפעהל זיך געבאָרען
אין דיא בלוט פון דיא איידעלע קאָמונארען.

דיא ארבייטער האָבען איהם דאָס ניט פער-
נעסען. ווען ער איז געשטאָרבען, איז אין פאָרזער
שטאטראטה פאָרגעשלאָגען געוואָרען א טרויער-
רעזאָלוציאָן און א פאָרשלאַג, מען זאָל א נאָמען
געבען א נאם אין פאָרז נאך איהם; אָבער אזוי
וויא דאָס רוב מיטגלידער פון דעם שטאָט-ראטה
זיינען סאָציאליסטען און ראדיקאלען, זיינען ביידע
פאָרשלאגע פערוואָרפען געוואָרען.

אין 1874 איז דיומא ערוויילט געוואָרען אלס
מיטגליד פון דיא פאָרזער קאָמונע. און זאָנדער
באר דערביי איז דער פאָקט, דאָס וויקטאָר הונאָ
איז דאן ספעציעל געקומען נאך פאָרז אום צו
שטימען פאר איהם. עס איז זאָנדערבאר, ווייל, וויא
דיא לעזער פון דער „צוקונפט“ ווייסען שוין, איז
דאָך דיזער וויקטאָר הונאָ אליין געווען א הייסער
און איבערגעבענער פריינד פון דיא קאָמונארען.

פיערר לאָטי.

פיערר לאָטו איז דער אינגסטער מיטגליד פון
דער פראַנצויזישער אַקאָדעמיע און אויף דער אינגס-
טער פון דיא בעריהמטע פראַנצויזישע ראָמאניס-
טען פון היינטיגער צייט. נאך זיין פראַפּעסיאָן נאָך
איז ער א פלאָט-אָפיציער און ערשט ניט לאַנג
האָט ער זיך אבגעזאָגט פון דעם דיענסט און האָט
אַנגעהויבען צו לעבען אויף דער יבשה. דעם גרעס-
טען טהייל פון זיין לעבען האָט ער פערבראכט אויף
דעם ים, אויף אַ קריענס-שיף. ער איז אויסגעווען
אין אלע אַריענטאלע לענדער און איבער יעדען פון
יענע אלטע און וואונדערבארע לענדער האָט ער
אַנגעשריבען א בוך, וועלכער איז א פערל דער לי-
טערארישער קונסט — ער איז אין דער ליטעראַר-
טור דאָסזעלבע, וואָס אַ לאַנדשאַפּט-מאָהלער איז
אין דער קונסט פון מאָהלעריי. ער מאָהלט מיט
זיין פעדער אזוי גוט, וויא דער גרעסטער מאָהלער
מאָהלט מיט זיין פענזעל. מיט דעם מענשען באַ-
שעפטיגט ער זיך ווייניג, ווייל ער איז אימער גע-
ווען אויף דעם ים און האט ווייניג געזעהען מענשען.
און דיא מענשען, וואָס ער שטעלט פאָר, זיינען

ערפאָלג פון זיין ראָמאן איז געווען אזוי גרויס, דאָס
אין א קורצע צייט איז ער איבערזעצט געוואָרען
כמעט אין אלע אייראָפּעאישע שפראכען. שפעטער
האט איהם דיומא איבערגעמאכט אין א דראַמא,
וועלכע מען הערט נאך ביז היינטיגען טאָג ניט אויף
צו שפיעלען אין אלע ציוויליזירטע לענדער פון דער
וועלט. דיא גרעסטע דראַמאטישע שוישפילערינען
פון דער וועלט האבען געמאכט דיא ראָלע פון דער
הויפט-העלדין פון דיזער דראַמא פאר זייער הויפט-
ראָלע. סאָרא בערנארד און דווע זיינען געריהמט
געוואָרען אין דיזער ראָלע. שפעטער האט דער
גרויסער איטאליענישער קאָמפאָזיטאָר ווערדי בע-
נוצט דיזעלכע דראַמא אלס א ליברעטאָ פאר זיין
בעריהמטער אָפּערא „טראַוויאטא“.

דיומא האט פערפאסט א מאסע ראָמאנען און
דראַמען און ער האט ניט אויפגעהערט צו שרייבען
ביז דער לעצטער מינוט. דיא לעצטע צייט האט
ער געשריבען הויפטזעכליך דראַמען און איז געווען
איינער פון דיא פאָפולערסטע דראַמאטישע דיכטער
פון פראַנקרייך. ער פלעגט מייסטענס פאָרשטעלען
דאָס לעבען פון דער פראַנצויזישער בורזשואזיע.
דאָס פאָמיליע-לעבען און איבערהויפט דיא לאַגע
פון דער פרוי אין דיזער קלאַסע איז געווען דיא
הויפט-טהעמא פון זיינע ראָמאנען און דראַמען. ער
איז ניט געווען קיין גרויסער דיינקער און אויף ניט
קיין געניאלער שרייבער.

וויא ווייט ער האָט יא געדיינקט, האָט ער גע-
דיינקט וויא אַ פריינד פון דיא בורזשואדע און וויא
אַ פיינד פון דעם רעוואָלוציאָנערען פראָלעטארי-
אט, — וויא אַ בלוט-פיינד זיינער. דיא ארבייטער-
קלאַסע פון דער וועלט וועט איהם קיין מאָל ניט
פאָרגעסען אַלס איינעם פון דיא שענדליכסטע און
און געמיינסטע שונאים פון דער קאָמונע. אין דער
צייט ווען דיא פאָרזער ארבייטער האָבען געגאָ-
סען זייער בלוט טייכען-ווייז אין דעם קאמפף פאר
זייער פרייהייט פון דעם געלטזאָקס רעגירונג,
האָט דיזער דיומא געשריבען אַ לאַנגען אָפענען
בריעף, אין וועלכען ער האָט דיא בראַווע קעמפפער
געשימפפט און פאָרוואָרפען מיט שמוץ. דיזער
בריעף זיינער איז ערשינען אין דער צייטונג „ביען
פובליק“ — דעם ליב-אָרגאן פון טיער, דער

צוזאמען. און פון א'ן ארטיסט האָט מען דאָס ווייַ ניגער פאר אלעמען געקענט ערווארטען. ווייל אַל' לעס, וואס איז ניט וואהר, איז ניט ארטיסטיש, און קיין ראססען-פיינדשאפט קען ניט זיין וואהר, ווייל עס איז צו איינז און צו פיעל געגרינדעט אויף פאָראורטהיילע.

עמיל זאָלא'ס גייער ראָמאַן.

עמיל זאָלא איז אויף אַ מאַהלער מיט ווערטער, אָבער גאר פון אנאנדער מין סאָרט, וויא פיערר לאָטי. ער מאַהלט הויפטזעכליך דעם מענשען און אין דעם מענשען מאַהלט ער הויפטזעכליך זיין נשמה. זיינע ביכדער זיינען גרויסאַרטיג, אָבער ניט פיין. ער ברויכט צו פיעל פארבען און צו געדיכטע פארבען. זיינע ביכדער זיינען ניט אזוי לייכט, פיין און כמעט דורכזיכטיג, וויא דיא ביכדער פון פיערר לאָט. זיי מאכען אויף אייך דעם איינדרוק פון אַ שווערען חלום, וועהרענד דיא ביכדער פון לאָטי'ן זיינען אזוי, וויא וואונדער-שעהנע טרוימען. לאָט זעהט אפילו אין דער טוידטער נאָטור אַ פערנונפטיגעס און פיהלענדעס וועזען, וועהרענד זאָלא זעהט אין דעם מענשען נור א'ן אויסגעפוצטע געפאָלירטע חיה. פאר איהם איז דיא נשמה פון דעם מענשען אַ מין בעהאלטענע בלאָטע, און ער פאָרעט זיך אימער דאָרט און שלעפט ארויס פון דאָרטען אלע פאסקורסטוועס, אום צו ווייזען אונז, וויא נידעריג און געמיין מיר זיינען נאך. ער איז אַ גרויסער פעססימיסט און קוקט אויף דער וועלט דורך דונקעלע בריללען, און דאָרום געפינען מיר אויף זיינע ביכדער צו פיעל שאַטען און צו ווייניג ליכט. זיין פאנטאזיע איז שרעקליך רייך, אָבער אין דערזעכער צייט איז זיא ניט קיין פאָלשטענדיג געזונטע, אָבער נאָך אלעמען איז ער איינער פון דיא גרעסטע ראָמאניסטען פון אונזער צייט און אין זיינע ווערקע געפינען מיר מעהר וואהרהייט, וויא אין דיא ווערקע פון אלע אנדערע ראָמאניס-טען. דיא צוקונפטיגע היסטאָריקער ווענען געפינען אין זיינע ראָמאנען אַ פאָרטרעפליכען ביכד פון דעם לעבען פון דער בורזשואזיע, ווען זיא איז שוין געווען שטארק צופוילט און נאָהענט צו איהר סוף.

צום אומגליק, האלט זיך זאָלא ניט נור פאר אַ גרויסען ארטיסט, וואס קיינער קען ניט אָפליי

הויפטזעכליך אָריענטאלע, ווייל ער האָט מייכ טענס געזעהען נור יענע. אָבער דער מענש איז אַל' לענפאלס אַ וויטיגע זאך אין זיינע ווערקע. ער איז בעריהמט מיט זיינע ביכדער פון דער אָריענטאלער און טראָפישער נאָטור און בעזאָנדערס מיט זיינע ביכדער פון דעם לעבען פון דעם ים אין אויף דעם ים. ער קען דעם ים אזוי נויט, וויא קיין אנדערער ראָמאניסט פון אונזער צייט, און האָט איהם פאָר-געשטעלט אזוי שעהן, וויא קיין אנדער שרייבער האט איהם נאָך ניט פאָרגעשטעלט. ער האָט לעב דעם ים, ער פארשטייט איהם און אין זיינע ווערקע ערשיינט דער ים אַלס אַ לעבעדיגעס וועזען. זיין שפראך איז איינפאך און אין דערזעלבער צייט וואונדער-פיין. ער ברויכט ניט קיין געדיכטע פאר-בען און פיעל פארבען; ער מאַהלט אויס דעם ישענסטען בילד מיט עטליכע פינע שטריכען, און אַ איידעלער אומעט דרינגט דורך אלע זיינע ווערקע. דיא לעצטע צייט האט ער געמאכט אַ רייזע איבער סיריען און פאלעסטינא (ארץ ישראל) און האָט בעשריבען דיזע רייזע אין דריי ווערקע: „דיא מדבר“, „ירושלים“ און „גאלילעיא“. דאס לעצטע ווערק איז ערשט ניט לאנג ערשינען אין פאריז. דיזע ווערקע ענטהאלטען אזעלכע שעהנע ביכדער פון דעם אָריענטאלען לעבען, וויא זיינע פריהערדיגע ווערקע. אָבער צום אומגליק האט ער אריינגעמישט אין זיי אַ ביסעל פילאָזאָפיע און פאָליטיק און האט זיי איבערגעפיהרט. ער פארשטייט פאָליטיק ווייַ ניגער, וויא אַ רעפאָרטער פון אַ פארזער צייטונג, און זיין פילאָזאָפיע איז נאָך ערגער פאר זיין פא-ליטיק. אין דעם בוך איבער „ירושלים“ האָט ער בעשריבען דיא דאָרטיגע אידען און האָט זיי פאָר-געשטעלט אזוי, וויא עס וואָלט זיך געפאסט פאר הערן אהלווארדטען. ער ווייסט אזוי, וואס אידען זיינען, וויא איהר ווייסט פון כינעזער, און פון דעסט-וועגען רעדט ער איבער זיי מיט אזא טאָן, אזוי וויא ער וואָלט געווען פאָלשטענדיג בעקאנט מיט דעם געגענטשאַנד. צו פערדאמען אַ נאנצעס פאָלק צוליעב דעם, וואָס אַ קליינע צאָהל פון זיינע פאר-שטעהער זיינען ניט געראָטען, איז איבערהויפט אַ פערברעכען; אָבער צו פערדאמען אַ פאָלק, וועלכעס דא סענסט ניט, איז אַ פערברעכען און אַ חוצפה

פון אלע אנדערע פערזאנען. אָבער אזא צושטאַנד איז נישט נור א זאך, וואָס קען קיין מאל נישט פֿער-וירקליכט ווערן, נאָר עס איז אפילו אונמעגליך עס זיך פאַרצושטעלען.

„ווען דיא מיטעל פון דער פראָדוסצאַן וואָלטען נאציאָנאַליזירט ווערן, וואָלטען פאַרנעקומען פאַל-גענדע ענדערונגען אין דער געזעלשאפט:

„1, יעדער וואָלט געווען פערפליכטעט צו בריינגען געוויסע נומערן דער געזעלשאפט און דער פאר וואָלט ער בעקומען אלעס, וואָס ער דארף צום לעבען. אויף דיזען אַרט וואָלט דיא געזעלשאפט פטור געוואָרען פון א קלאסע, וואָס לעבט דערפון, וואָס זיא בעזיצט אייגענטום.

„2, יעדערער וואָלט געהאט א רעכט צו פאַ-דערן פאר זיך א וואָס-פאַר-עס-איז נומערליכע ארבייט, און וואָלט דערפאר בעלוינט געוואָרען מיט מיטעל צום לעבען.

„3, עס וואָלט מעהר נישט פערלאָרען גענאנגען אזא מאסע ארבייטס-קראפט, וויא עס ווערט פער-לאָרען יעצט. ערשטענס, דורך דיא קאנקורענץ און צווייטענס, דורך דעם, וואָס דיא רייכע קלאסען צווינגען דיא ארבייטער צו טאָן אוננוטצליכע אר-בייט.

„דער קלאסעסען-קאמפף איז, ווירקליך, דער שליסעל צו דער ערלייזונג פון דער סאָציאַלער פראגע.“

וויליאַם דין האַוועלס.

אין דעם אַמעריקאַנער מאָנאטליכען זשורנאַל „פאָרום“ איז אָבערדורקט אַן אַרטיקל איבער „פרייהייט“, פון דעם גרויסען אַמעריקאַנער ראָמאַ-ניסט, וויליאַם דין האַוועלס, וועלכער, וויא בעקאַנט, טרעט אָפּען אַרויס אלס סאָציאַליסט, און וועלכער האָט מיט אַ פאַר יאָהר צוריק אויפגעשריבען אַ ראָמאַנטישע ערציילונג („טרעוואָלער פראָם אַלטר-ריא“), וואו ער קריטיקירט מיט אַ בייסענדע סאַ-טירע דיא קאַפיטאַליסטישע געזעלשאפט און נישט אַ בילד פון דעם גליקליכען לעבען אין אַ סאָציאַ-ליסטישער לאַנד. דער אַרטיקל אין „פאָרום“ איז אַ ריינע און קלאָרע שטיק סאָציאַליזמוס. דיא פאַל-גענדע אויסציגע ווויזען דאס דייטליך:

„דער איז אַ פרייער מאַן“ — זאָגט האַוועלס

קענען, נאָר אויף פאַר אַ גרויסען דענקער, און דאס לעצטע לייקענען פיעלע אָפּ. ער נטהמט זיך צו ענטשיידען אזעלכע פראגען, פון וועלכע ער האָט אַ זעהר שוואכען בעגריף, און פיהרט איבער זיינע גרויסאַרטיגע בילדער מיט זיין אויבערפלעכליכער פילאָזאָפיע. אין דיזער הינזיכט איז ער עהנליך צו דעם גרויסען רוסישען ראָמאַניסט און דעם גרעס-טען אַרטיסט פון אונזער צייט, גראַף לעאָן טאָלסטאָי. מיט דעם סאָציאַליזמוס סימפּאַטיזירט ער; אָבער פאַרשטיין איהם פאַרשטייט ער נישט.

זיין לעצטעס גרויסעס ווערק „לורד“ איז אַ גרויסאַרטיגעס בילד פון אַן אַלטען און פינסטערן אַבערגלויבען, אָבער עס איז בשום אופן נישט קיין ראָמאַן און נאָך ווייניגער איז עס אַ וויסענשאפט-ליכעס ווערק. אַם ענדע נאָוועמבער פון דיזען יאָהר האָט געדראַפּט ערשיינען זיין נייער ראָמאַן „רויס“, אין וועלכען ער שטעלט פאַר דיא הויפטשטאָדט פון דעם קאַטאָליציזמוס און דעם הויפט פון דער קאַטאָלישער קירכע, דעם „הייליגען“ פאַפּסט. זאָלאַ איז נישט געלונגען צו זעהען זיך מיט דעם הייליגען פאַטער און צו האָבען אַ געטפּרעך מיט איהם, ווייל דער אַלטער האָט איהם נישט געוואָלט צוקאָזען צו עך דערפאַר, וואָס ער האָט זיך אזוי אויסגע-לאכט פון דיא גלחים אין זיין לעצטען ראָמאַן. זיין נייער ראָמאַן וועט געוויס מאכען אַ גרויסע סענ-סאַציאָן און אלע גלויבענדע קאַטאָליקען וועלען איהם געוויס פערדאמען, אָבוואָהל זיי וועלען איהם בשתיקה געוויס אלע איבערלעזען.

פון וויליאַם מאָריס'ס אַ בריעף.

אין דעם זשורנאַל „פאַעט לאָר“ האט אַ גע-וויסער מיסטער קינגסלענד פערעפּענטליכט עטליכע בריעף פון דעם בעריהמטען ענגלישען דיכטער און סאָציאַליסט וויליאַם מאָריס. אין איינעם פון דיזע בריעף זאָגט ער פאַלגענדעס:

„איהר מוזט ענטוועדער האבען אזא געזע-שאפט, וועלכע זאָל זיין דיא בעליהבית'טע איבער זיך אליין, אָדער אזא, איבער וועלכע אַ קלאסע זאָל זיין דיא בעליהבית'טע. עס איז אמת, דאס אייניגע פערזאָנען (אנאַרכיסטען), זוכען זיך פאַר-צושטעלען אזא צושטאַנד, אין וועלכען יעדע איינ-צעלנע פערזאָן וועט זיין פאַלשמענדיג אונאַפהיינגיג

וועט זיך בענוצען מיט דיזע רעכטע, איז פאר איהם אונמעגליך מיט דיזע רעכטע זיך צו בענוצען וויא א מענשׁ.

א נייער מיטעל געגען באַלערע.

אין דעם בעריהמטען פאסטער-אינסטיטוט אין פאריז, האט מען דיא לעצטע עטליכע יאָהר זעהר פיעל זיך בעשעפטיגט מיט זוכען א מיטעל נעמען באַלערע. מען האט געוואוסט, דאס דער מיטעל דארף זיין עהנליך צו דעם, וועלכען מען ברויכט געגען פאָקען און וועלכען מען האט אין דעמזעלכען אינסטיטוט ניט לאנג ענטדעקט געגען דיפטעריס. מיט דיא אונטערזוכונגען האט זיך הויפטזעכליך בעשעפטיגט איינער פון דעם פערשטאָרבענעם פאסטערס שיקער, א רוסישער דאָקטאָר מיט דעם נאָמען באַווקן (א איד), וועלכער האָט עטליכע יאָהר געארבייט אין דעם אינסטיטוט. אַם ענדע האט דעם יונגען דאָקטאָר געלונגען אויסצוגעפינען א מיטעל, וועלכער, נאָך זיין מיינונג נאָך און נאָך דער מיינונג פון זיין בעריהמטען לעהרער, האט געדארפט האבען א גוטע ווירקונג. אָבער אום אָנצורווענדען דעם נייעם מיטעל און צו זעהן, צו ער איז ווירקליך גוט, האָט מען בעדארפט האבען אזעלכע פאציענטען, וואָס האבען דיא באַלערע. אזעלכע געפינט מען אימער נאָך מעהר, וויא מען דארף, אין נאָרד-אינדיען (אזיען). דאָרום האָט זיך פאסטער געווענדעט צו דער ענגלישער רעזירונג, און זיא זאָל מיטהעלפֿען זיין שילער אין זיינע עקספעדימענטען מיט דעם נייעם מיטעל אין אינדיען, וועלכע בעלאנגט צו ענגלאַנד. דיא ענגלישע רעזירונג האט הפנים ניט געגלויבט אין דעם נייעם מיטעל און האט זיך אָפגעזאָגט צו העלפֿען דאָס טאָר באַווקן'ען. דאָן האט איהם פאסטער געהאָלפֿען אויף זיין אייגענעם חשבון, און מיט אכטצעהן מאָנאט צוריק איז דער יונגער דאָקטאָר אַוועק נאָך אינדיען. ער איז געקומען קיין קאלקוטטא, דיא הויפטשטאָדט פון אינדיען, און האט דעם ערשטען יאָהר געפרופט זיין נייעם מיטעל אויף 4.000 באַלערע-קראַנקע, און אלע אָהן אויסגאָמע זיינען געבליבען לעבען, וועהרענד דיא מייסטע פון דיא און וועלכע ער האט ניט אָנגעווענדט זיין מיטעל, זיינען פון דיא שרעקליכע קריינק געשטאָרבען. דיא

אין דעם "פאָרום"-ארטיקל — "וועלכער האט לעבענס-מיטלען, און איז פערזיכערט, אז ער וועט זיין ניט פאָרלירען. דער אָבער, וואָס איז אַפֿהיינגיג אָן אנדערע וועגען זיינע לעבענס-מיטלען, — דער איז ניט פריי."

"פרייהייט איז בלויז צייטענווייז א פאָליטישע זאך; שטענדיג אָבער איז דאס א'ן עקאָנאָמישע זאך. עס איז טאָקי וואָהר, אז אין א מאָנאָרכיע איז דער רייכסטער אויך ניט פריי; אָבער אין א היינטיגע רעפובליק איז ניט בלויז ניט פריי דער וואָס האט גאָר קיין לעבענס-מיטלען, זאָנדערן דער רייכערער איז אימער פרייער פאר דעם אָרימע רען."

"דער וואָס שטייט אין געפאָהר פון נויט איז ניט קיין פרייער מענש; און דיא לאַנד, וועלכע בער וואָרינט איהם ניט פון אזא געפאָהר, דיא וואָס פארזיכערט איהם ניט מיט זיין חיונה, איז ניט קיין פרייע לאַנד.... מיט אנדערע ווערטער, פרייהייט מיט אָרימקייט זיינען קיין פאָר קליידער ניט."

"מיר פלעגען מיינען, אז דער אמעריקאנער, וואָס פארדינעט זיין ברויט "בזעת אפֿו" און שטימט פאר זיין פאָליטישע פארטיי, איז א קעניג, א הער-שער איבער זיין לאַנד. אין אמת'ן אָבער איז ער אָהן לעבענס-מיטלען אין זיינע אייגענע הענט, זאָג דערן אין א'ן אנדערע'ס הענט, גאָר ניט דיא קעדניגליכע פיגור, וועלכע מיר האבען זיך פאָרגעשטעלט."

"עס איז אמת, אז ער (דער אַרבייטער) איז זיך פריי אַוועקצורוואַרפען זיין פלאַץ, אויב ער האָט, ווען ער מיינט, אז דער בעל-הבית צאָלט איהם ניט על פי יושר; אָהן דיא לעבענס-מיטלען האָט ער אָבער קיין אנדער ברירה ניט, וויא צו גיין זוכען א'ן אנדער פלאַץ, און דאָס איז א קנאָפֿע פרייהייט."

"דער געדינגענער מעג זיך האָבען רעכטע.... דאָס רעכט צו ריידען פריי; צו האַלטען מיט דיא רעליגיאָן פריי, וויא ער פארשטייט; צו שטימען פריי; דיזע רעכטע קענען איהם זיין גאָראַנטירט פון דער קאָנסטיטוציאָן פון דיא פֿעראייניגטע שטאַטען, אָבער, ווען ער דארף שטענדיג ציטערען טאָמער נעהמט ביי איהם אַנאָנדער צו זיין דזשאַב, ווען ער

זאגדערן געשטאק און דיא שמאנט פון איהר ווערט
פערואנדעלט אין שטיקלעך פוטער, וועלכע שווימט
ארום פון אויבען.

א פיעל בעסערער מיטעל איז צו פאסטערן
רען דיא מילך, ד. ה. צו דערווארמען זיא ביז דער
טעמפעראטור פון נור 75 גראד. ביי דיזער טעמ-
פעראטור בלייבט נאך דיא מילך א לעבעדיגער
שטאף און אין דערזעלבער צייט, ווערן אלע גע-
פעהרליכע מיקראבען (אזעלכע, פון וועלכע מען בע-
קומען שווינדזוכט אדער דיפטעריס) פערניכטעט אין
איהר. אייניגע מיקראבען בלייבען נאך לעבען, אבער
דיזע שיינען שוין ניט קיין געפעהרליכע. פון זיי מען
שוין אפילו דער מאגען ניט קאליע ווערן.

א פראנצויזישער אינזשענער מיט דעם נאמען
קאנסטאנט האט ניט לאנג אויסגעטראכט א מאד-
שין אום צו פאסטערן דיא מילך אום שנעלסטען און
אם לייכטעסטען.

דער ווארמסטער פלאץ אויף דער ערד.

ווער עס וויל האבען א שוויטץ-באד נאך אומד-
זיסט, זאל זיך דורכפאהרען אין דעם זיד-וועסטליכען
טהייל פון פערסיען, אויף דעם ברעג פון דעם פער-
סישען ים. דאָרט איז אין דיא מאָנאסטען פון יולי
און אויגוסט, 40 טאָג דורכאנאנד, דיא טעמפע-
ראטור העכער פון 100 גראד אין דעם שטאטען,
ביי טאָג און ביי נאכט. אין מיטען טאָג מאכט זיך
אָפט, אז דיא טעמפעראטור הויבט זיך אויף ביז
130 גראד. דיא איינוואוּנהער פון ניראָרק קענען
זיך טרייסטען דערמיט, און ווען זיי שוויטצען דאָ
אין זומער, לאָזען זיי זיך דערמאָנען, אז אין פער-
סיען שוויטצט מען נאָך בעסער. פיללייכט וועט זיי
פון דעם געדאנקען א ביסעל קיהלער ווערן.

קינסטליכע הויט.

אין דייטשלאנד האט איינער ניט לאנג ארויס-
גענומען א פאטענט אויף א'ן ענטדעסונג, וויא צו
פאבריצירען מענשליכע הויט. ער נעהמט דיא
הויט פון אנדערע טהירע, ווייקט זיא אויס אין
געוויסע מינים פליסיגקייטען און דאן, ווען מען
לייגט דערנאָך אזא הויט צו צו א מענשליכער
וואונד, קען מען זיא אין עטליכע טעג ארום ניט
דערקענען פון דער אויבערשטער הויט פון דעמזעל-
ען מענטשען.

אפיציעלע צייטונג פון קאלקוטא האט אין איהר
בעריכט בעשטעטיגט דיעזען פאקט און האט אין
נאמען פון דער רעגירונג דעם רוסישען דאָקטאָר
אויסגעדריקט איהר דאנקבארקייט.

וויא מען מאכט מילך ריין און געזונט.

מיקד איז דיא בעסטע שפייווע, וואָס א מענטש
קען נור האָבען, ווייל זיא ענטהאלט דיא הויפט-
שטאָפּען, פון וועלכע אונזער קערפער איז געבילדעט.
דער אומגליק מיט מילך איז אָבער, דאָס זיא ווערט
זעהר לייכט קאליע, און ווען זיא איז קאליע, איז זיא
דיא ערנסטע שפייווע, וואָס א מענטש קען נור האָ-
בען. קאליע געוואָרענע מילך איז אזא, וועלכע ענט-
האלט מיקראבען, ד. ה. אזעלכע מיקראסקאפישע
חיה'לעך, פון וועלכע עס נעהמען זיך אקע אנשטע-
קענדע און געפעהרליכע שלאַפּקייטען. אום צו פאר-
היטען מילך פון דיזע געפעהרליכע חברה לייט, וועל-
כע געפינען זיך אימער אין דער לופט און זוכען נור
א געלעגענהייט צו מאכען א לעבען אויף אנאנד
דער'ס חשבון, ברויכט מען דיא פאלגענדע צוויי
הויפט-מיטלען: מען פארפרייט דיא מילך, אָדער
מען דערווארמט זיא צו א זעהר הויכער טעמפע-
ראטור.

דער ערשטער מיטעל איז דער ערנסטער. פאר-
פראָרענע מילך איז שוין ניט קיין מילך, עס איז
טויטע מילך. דיא שמאנט טהיילט זיך אָפּ און אין
מיטען פון דער פערפראָרענער שטיק מילך בלייבט
איבער א טהייל, וועכער איז ניט פערפראָרען.

דער בעסטער מיטעל איז דער צווייטער, ד. ה.
היטץ. אָבער דיזען מיטעל קען מען אָנווענדען אויף
צוויי ארטען: מען קען דיא מילך סטעריליזירען אָדער
מען קען זיא פאסטערן (נאָך דעם נאָמען פון
דעם בעריהמטען געלעהרטען פאסטער, וואָס האט
אויסגעפונען דיזען מיטעל). סטעריליזירען מילך
הייסט צו דערווארמען זיא ביז דער טעמפעראטור
פון 105 גראד (אויף דעם הונדערטגראדיגען טהער-
מאָמעטער פון צעלזיוס). ביי דיזער טעמפעראטור
ווערן אלע מיקראבען פערניכטעט און דיא מילך
קען שוין ניט בריינגען קיין שום שלאַפּקייטען. אָבער
אזא טעמפעראטור מאכט אין דערזעלבער צייט דיא
מילך כמעט פאר אויס מילך. זיא ענדערט זיך זעהר
שטארק. זיא בעקומט א דונקעלען קאליר, א בע-

דיא צוקונפט

א מאנאטליכער זשורנאל פון פאפולערע

וויסענשאפט, ליטעראטור און סאציאליזם.

— ארויסגיגעבען פון דיא —

אידיש שפרעכענדע סעקציאנען, ס. א. פ. פון אמעריקא.

אבאנעמענטען פרייזען:

אויסלאנד:		אינלאנד:	
\$1.25.....	פיר איין יאָהר	\$1.00.....	פיר איין יאָהר
65 ס.	פיר 6 מאנאט	50 ס.	6 " מאנאט
		10 ס.	איין נומער

אדרעסע פון רעדאקציאן און עקספעדיציאן:

Zukunft, 138 E. Broadway, New York.

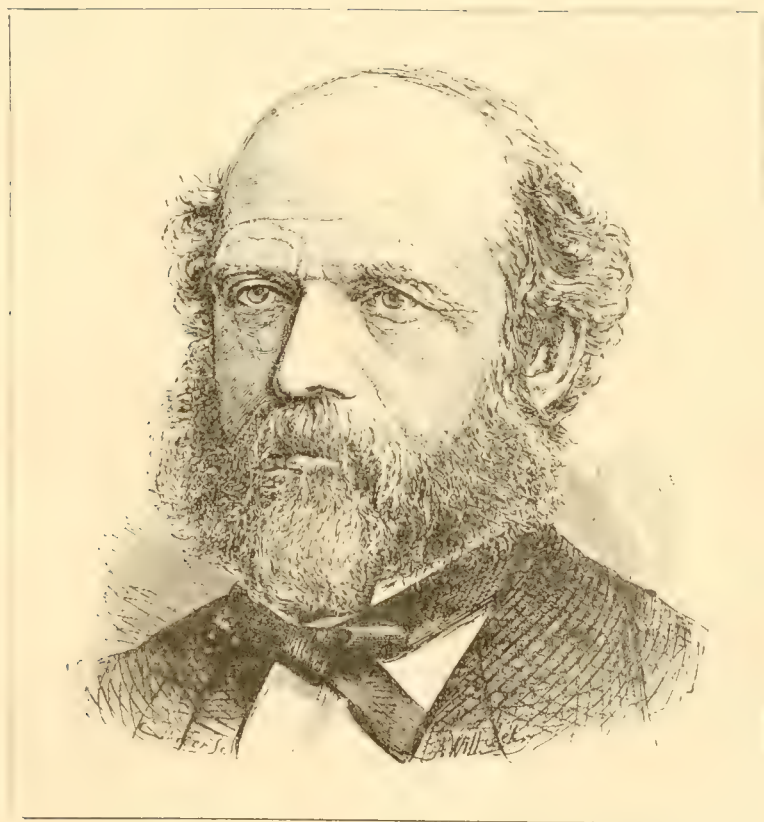
אינהאלטס פערצייכנים :

- (1) לואיס מאָרגאן און וואָס ער האָט אויפגעטאָהן פיר דיא וויסענשאפט, פון ב. פייגענבוים.
 - (2) פעססימיסטען, פון ל. מיללער.
 - (3) דער שכל פון א קינד, פון מ. באראנאוו.
 - (4) רעליגיאָן און וויסענשאפט, (פרעמיום ארטיקעל) פון וויקטאר.
 - (5) דיא מעשה פון אדם וחווה נאך פאל לאפארג.
 - (6) דיא אידען, פון Lucien Sanial.
 - (7) טוביה, נעבעך! (איין ערצייכונג פון דעם אידישען ארבייטער-לעבען אין אמעריקא), ז. ליבין.
- פערשיעדענעס.

אלס ביילאגע צו דיעזען נומ. — א פאָרטרעט פון לואיס מאָרגאן.

דיא איינגערינגעלטע ציפערען אויף דיא זייטלעך ווייזען אויף דיא אָרדנונג פון אלע נומערען פון דעם לויפענדען יאָהר כסדר, אום צום ענדע יאהר זאל בעקוועמער זיין פאר א אינהאלטס פערצייכנים פון אלע 12 נומערן צוזאמען. דיא גוט איינגערינגעלטע ציפער ווייזען בלויז אויף דיא זייטלעך אין יעדען נומער בעזונדער.

קאָרספאָנדענצען און געלדזענדונגען צו אַדרעסירען:
 "Zukunft", 138 E. Broadway, New York.

LEWIS H. MORGAN

לואים ה. מאַרגאן

און וואס ער האט אויפגעטאן פיר דיא מינשהייטסזויסענשאפט.

צו דיא אויפטאונגען אין דיא וויסענשאפט, וועלכע האָבען איהם געמאכט אונשטערבליך.

מאָרגאן האָט דעם פּעראיין איינגעריכטעט אויף אַ נייעם אופן און האָט איהם אַ נאָמען געגעבען: "דער גרויסער אָרדען פון דיא איראָקעזען" The Grand Order of Iroquois.

דיא איינריכטונג פון דעם פּעראיין איז געווען נאָכגעמאכט פונקט אויף דיא אַרט וויא דאָס געזעלשאפטליכע לעבען פון דעם אינדיאנער שבט אייִראָקעזען איז געווען איינגעריכטעט. דער פּעראיין איז געמליך געווען פערשפרייט איבער אַ גרויסע שטרעקע, אזוי ווייט, וויא דיעזע איראָקעזען האָבען זיך געפונען; דער גאנצער פּעראיין איז געווען איינגעטיילט אין "גאציאָנען", דיא גאציאָנען וועדער אין "גענטס" (דזשענטס), אָדער קלאַנס, דאָס הייסט משפחות).

דעם יונגען מאָרגאן האט זיך זעהר פּערגלויסט, גלאַט אלס אַ שטייפּעריי, אז זיין פּעראיין זאָל זיך פיהרען אקוראט וויא דיא אינדיאנער פיהרען זיך, און דעריבער האט ער זיך בעזעצט צווישען דיא אינדיאנער אין שטאט ניו־יאָרק, כדי זיך נוט און גענוי אויסצולערנען זייערע געזעלשאפטליכע פיהרונגען. לעבענדיג אָבער צווישען דיא ווילדע מענשען און בעטראכטענדיג זייערע טייקאווע פיהרונגען,

אין דיא קליינע שטעטלעך אַראָרא, אין שטאט ניו־יאָרק, איז דעם 21סטען נאָוועמבער פון יאָהר 1818 געבוירען געוואָרען אַ מאַן, וועלכער האָט רייכער געמאכט דעם אוצר פון דיא וועלטס־וויסענשאפטן. שפּאַט מיט זעהר וויכטיגע געדאנקען און קענט־שאפטען, דאס איז געווען לואיס ה. מאָרגאן, וואָס זיין אויפטאונג אין דער וויסענשאפט גייען מיר דאָ בעשרייבען.

זיינע עלטערן פון פאָטערס צד קומען ארויס אין גלייכער ליניע, דורך אַכט דורות, פון דזשיימס מאָרגאן, וועלכער האָט זיך אין יאָהר 1646 בעזעצט אין נאָקסבורי, מאַסאַטשועטס; אויף פון זיין מוטערס צד קומט ער ארויס פון דיא ערשטע ענגליש־שע איינוואנדערער אין אַמעריקא. ער איז, אלזא, אין אמת'ער יאָנקי.

אין יאָהר 1848, ווען מאָרגאן איז אלט געווען 21 יאָהר, האָט ער געענדיגט דעם אוניווערזיטעט "יוניאָן קאלעדזש" און דערנאָך האָט ער 4 יאָהר שטודירט יוריספרודענץ (וואָס אַן אַדוואָקאט לערנט). ווען ער איז צוריקגעקומען אין זיין שטעטל אריין, איז ער אריינגעטרעטען אין אַ געהיימען פּער־אייין פון יונגע לייט, וואָס זיין צוועק איז געווען גאָר ניט מעהר וויא שפיעלעריי און אונטערהאלטונג, און דורך דיעזען שפיעל־פּעראיין איז ער געקומען

ארטיקלען אין דעם זשורנאל „נאָרטאָ אמעריקאן רעווייו“ וועגן דיא איראָקעזען אינדיאנער. אונטער-שריעפן האָט ער זיך אונטער דיעזע ארטיקלען מיט זיין אינדיאנישען נאָמען „סצענאָראָה“.

ער איז אין זיינע פאַרשונגען געוואָרען אזוי אריינגעטאָן, אז ער האָט פערנאכלעסיגט זיין אַד-וואָקאט געשעפט. ענדליך האָט ער זיך בעשלאָסען צו בעשרייבען אלץ וואָס ער איז דערגאנגען וועגען דעם לעבען פון דיא אינדיאנער אין א גרויסען בוך און דערנאָך צוריק זיך צו נעהמען צו זיין אדוואָ-קאטור. אין יאָהר 1851 האָט ער ארויסגעגעבען זיין בוך מיט'ן נאָמען „דיא ליג פון דיא איראָקעזען“. אין דיעזען בוך בעשרייבט ער גענוי און אויספיהר-ליך וויא דיעזער וואונדערבארער בונד פון אינדיא-נער שבטים איז איינגעריכטעט. דיעזעס בוך איז געווען דיא ערשטע עכטע וויסענשאפטליכע בע-שרייבונג פון א'ן אינדיאנער פאָלק. וועגען זייערע פאָליטישע איינריכטונגען אזוי גוט וויא וועגען זייער טעגליכען לעבען, זייערע מנהגים און זייער גלויבען. אלע פריהערדיגע בעשרייבונגען וועגען דיא אינדיא-נער זיינען געווען פוסטע פאנטאזיעס, פערמישט מיט א ביסעל אמת'ע פאקטען, וואָס זיינען געווען בעשריעבען אָהן א שום אָרדנונג, אָהן א שום סיס-טעם, אָהן א שום ערקלערונג, אויף וואָס דיא בע-שריעבענע פאקטען ווייזען און וואָס אַר'א צוזאמענ-האנג זיי האָבען.

אין דיעזען בוך איז צום ערשטען מאל ערקלערט געוואָרען דער פאקט, אז ביי אינדיאנער לעבען אין געזעלשאפט צוזאמען ניט גלאט מענטשען, וואָס האָבען זיך צוזאמענגעטראָפּען, נור דיא וואָס לע-בען ביי זיי צוזאמען אין איין פאָלק, אין איין דאָרה, אין איין געגענד, זיינען קרובים, פון איין משפחה. דיא איינוואָהנער פון א דאָרף זיינען דיא נאָהענט-סטע קרובים; איין דאָרה מיט'ן אנדערן אין איין געגענד זיינען שוין א ביסעל ווייטערע קרובים, און איין געגענד מיט דיא אנדערע אין איין פאָלק, אָדער שבט, זיינען נאך ווייטערע קרובים; אָבער קרובים זיינען אלע. דיא פערוואנדשאפט (קרובים-שאפט) איז אלוואָ ביי זיי דער איינציגער פונדא-מענט פון יעדען ארט געזעלשאפטליכע צוזאמען-לעבען. אין דיעזען בוך מיינט אָבער מאָרגאן נאָך,

איז דער יונגער מאָרגאן געוואָרען אזוי פעראינטע-רעסירט אין דעם, אז ער האָט שוין כמעט פערנע-סען דיא גאנצע שטיפעריי מיט זיין פעראיין און האָט זיך אָנגעהויבען צו פערטיעפען אין א'ן ערנסטע אויספאָרשונג פון דיא ווילדע מענטשענס לעבען.

פון פיעלע מיטגליעדער פון דיעזען פעראיין פון קינדערשע שטיפעריי זיינען דערנאָך געוואָרען וויב-טיגע מענטשען, וואָס האָבען געשפיעלט א ראָלע אין אמעריקא. מאָרגאן אליין איז אויף אין יאָהר 1861 געוואָרען אויסגעקליבען אלס מיטגליעד פון דיא אסעמבלי פון שטאַט ניואָרק און זעבען יאָהר שפעטער איז ער געוואָרען סענאטאָר.

דער אָרדען, וואָס מאָרגאן האָט געגרינדעט, איז, וויא עס שיינט, דערנאָך נאך בעשטאנען א לאנגע צייט און איז געווען גוט בעקאנט. דיא פער-זאמלונגען פון דיעזען אָרדען האָבען זיך גערופען „קאָנסילס“ און זיי פלעגען צו זיין אין דיא וועלדער. דער הויפט „קאָנסיל“ פלעגט זיין ביי נאכט אין א וואלד, ביי דיא ליכטיגקייט פון א גרויסען האָלץ-פייער. דיא ערנסטע האָבען זיך גערופען „סיי-טשעמב“, אזוי וויא ביי דיא אינדיאנער, און זיי האָבען געטראָגען אינדיאנישע קליידער און אָדלער-צעדערען אויף דיא קעפ.

ווען מאָרגאן און זיינע קאמעראדען זיינען על-טער געוואָרען, האָבען זיי איינגעזעהען, אז זייער פעראיין איז נאָך א ווילדע קינדערשע שפיעלעריי און זיי האָבען איהם אויפגעלעזט. אָבער וואָס מאָרגאן איז ביי דיעזע שפיעלעריי דערגאנגען, ווע-גען דעם ארט לעבען און פיהרונגען פון דיא ווילדע מענטשען, איז געווען אזוי וויכטיג און האָט איהם אזוי שטאַרק אינטערעסירט, אז ער האָט ווייטער גיט אויפגעהערט צו זיין צווישען דיא אינדיאנער און אויסצופאָרשען זייער לעבען, זייערע מנהגים, זייערע געדאנקען, זייער ארט פאמיליע-לעבען און זייערע געזעלשאפטליכע און פאָליטישע איינריכטונ-גען. לאנגע יאָהרען האָט מאָרגאן געלעבט צווישען דיא ווילדע מענטשען און איז מיט זיי געוואָרען אזוי היימיש, אז איין „דויטענס“ פון דיא סענעקא אינ-דיאנער האָט איהם אויפגענומען אלס איינעם פון זיי.

אין יאָהר 1842 האָט ער געדרוקט א רייהע

דעם לעבען און פיהרונגען פון פערשיעדענע שבטים ווילדע מענישען. — מיט א ביטע, צוצושרייבען אויף דיעזע צירקולארען אנטווארטען און ערקלערונגען אויף דיא פראגען און זיי איהם צוריקצושיקען. דאס סמיטהעסאניען אינסטיטוט פון וואשינגטאן האט איהם אין דיא אונטערנעחמונג אונטערשטיצט מיט געלד און דער מיניסטער פון דיא פעראייניגטע שטאטען האט אליין א טייל צירקולארען פאנאנדער געשיקט.

אין אנהייב האט מארגאן געקראגען זעהר וויי- ניג צירקולארען צוריקגעשיקט. ער האט זיך דער- בער אליין גענומען צו ווייטערע אויספארשונג און איז ארומגעפאָהרען אין פערשיעדענע געגענדען פון אמעריקא, צו פערשיעדענע אינדיאנער שבטים און האט וויעדער צונויפגעקליעבען א סך זעהר וויכטיגע פאקטען און ערקונדיגונגען וועגען דער זאך. דער- נאך אבער האָבען אויף אָנגעהויבען אָנצוקומען פון אלע עקען פון דער וועלט מאסען אנטווארטען אויף זיינע פראגען וועגען דעם ארט לעבען פון זעהר פיעל פערשיעדענע שבטים פון ווילדע מענישען. מארגאן האט אונגעזעהער שווער געארבייט פון די- זע אלע ערקונדיגונגען צוזאמענצושטעלען א גאנצע סיסטעם און האט דאס אויסגעארבייט אין א גרוי- סען בוך מיט'ן נאמען „סיסטעם פון גאָהענטע קרובים" שאפט און ווייטע קרובים" שאפט פון דיא מעגליכע פאמיליע". אין דיעזען בוך בעשרייבט ער דעם סדר פון קרובים" שאפט פון 80 פערשיע- דענע שטאמען פון ווילדע מענישען און פערגלייכט זיי מיט דעם קרובים" שאפט זיי דיא פארצייטיגע דורות פון דיא היינטיגע ציוויליזירטע פעלקער, לויט וויא דאס איז בעשריעבען אין אלטע ביכער.

מיט דיעזען בוך האט מארגאן בעשאפען א נייע קענטישאפט אין דיא פארשונג וועגען דעם א- הייב פון מעגליכען צוזאמעןלעבען און געזעל- שאפטליכע איינריכטונגען. ביז דענסמאָלט האט מען נישט אָנגעהויבען צו וויסען ריכטיג, וויא אזוי דיא מעגליכע ציוויליזאציע האט זיך אָנגעהויבען. מארגאן האט ערשט מיט דיעזען בוך געעפענט א וועג, דאָס ריכטיג צו דערגיין.

ווען ער האט ביי דיעזען בוך געארבייט, איז ער געווען א' אדוואָקאט און האט אויך געגרינדעט א

אז נור ביי דיא איראָקעזען אינדיאנער איז דאָס אזוי, אלס א זעלטענע אויסנאָהמע.

דורך דיעזען בוך און דורך זיינע נייע ענטדע- קינגען האט מארגאן געקראגען א גרויסען נאָמען צווישען דיא גרעסטע וויסענשאפטס לייט. נאך מעהר גאָמען האט ער געקראגען אין יאָהר 1856, דורך א רעדע וואָס ער האט געהאלטען פאר א וויסענ- שאפטליכע געזעלשאפט אין אַלבאני. אין דיעזע רעדע האט מארגאן ערקלערט א נייעם געדאנק וועגען דעם, וויא ביי דיא איראָקעזען איז דיא קרובים" שאפט אויף א משונה'דיגען ארט און נאך א משונה'דיגען סדר. א שוועסטער-קינד, למשל, הייסט ביי זיי א ברודער, און א פעטער רופען זיי פאָטער, און נאך אזעלכע זאכען, און לויט נאך דעם נאך גייט דער גאנצער סדר פון קרובים" שאפט, ווער עס הייסט א „לייבליכער קרוב", ווער א שוועסטער-קינד, ווער גליד'שוועסטער-קינד, ווער „שלישי בשלישי" און אזוי ווייטער. און לויט נאך דיעזע ארט קרובים" שאפט איז אויף איינגעריכטעט זייער גאנצע געזעלשאפט: דיא מענישען אין איין דאָרף זיינען אלע „לייבליכע קרובים", דיא פון איין דאָרף מיט'ן אנדערן אין איין „געגענד", זיינען „שני בשני" און דיא פון איין געגענד מיט'ן אנדערן אין איין שטאם זיינען ווייטערע קרובים.

דיעזע נייעס האט אויפגעוועקט דעם לעבהאפ- טעסטען אינטערעס פון דיא גאנצע וויסענשאפט- ליכע וועלט און גרויסע פאָרשער האָבען צוגערעדט מארגאנען, ער זאָל ווייטער גאָכפאָרשען אין דער זאך און זעהען צו דערגיין נאך מעהר גענויא- גי קייטען.

מארגאן האט ווייטער גאָכגעפאָרשט ביי א- נדערע אינדיאנער שבטים און איז געווען איבערראשט, ווען ער איז דערגאנגען, אז ביי זיי איז אויך אזוי מיט דיא פאמיליע און דיא געזעלשאפט, וויא ביי דיא איראָקעזען.

אום דיא זאך נאך גענויער אויסצופאָרשען, האט מארגאן אָבגעדרוקט צירקולארען מיט פראגעס וועגען דיא איינריכטונגען אין דיא קרובים" שאפט פון פערשיעדענע שטאמען און האט דיעזע צירקול- לארען פאנאנדערגעשיקט אויף דער גאנצער וועלט צו פערשיעדענע מענישען, וואָס זיינען בעקאנט מיט

טאָקי געווען, וויא דער פֿסוק זאָגט, ("אין כל חדש תחת השמש") עס איז גאָר קיין שום נייעס ניט דאָ אונטער דער זון — אזוי וויא עס איז אלע מאל געווען; ווען דיא פֿיהרונגען, איינריכטונגען און פֿאַסירונגען פֿון דיא פֿעלקער וואָלטען געווען היינט פֿונקט אזוי וויא פֿאַר־יאָהרען, און פֿאַר־יאָהרען פֿונקט וויא פֿאַר 10 יאָהרען, און פֿאַר 10 יאָהרען פֿונקט וויא פֿאַר הונדערט און פֿאַר טויזענד יאָהרען, וואָלט דאָך ניט געווען קיין וועלטגעשיכטע, פֿונקט אזוי וויא עס איז גאָר ניט דאָ וואָס צו דערציילען וועגען דעם וואָס עס האָט פֿאַסירט מיט דעם גאָנג פֿון דיא זון, דיא לבנה, דיא שטערען, אָדער וואָס עס איז פֿאַרגעקומען מיט דעם זומער און ווינטער שוין פֿון טויזענדער יאָהרען. וואָס איז דאָ דאָ צו דערציילען? אז דער היינט ביי דעם גאָנג פֿון דער זון איז גלייך צום פֿאַר א יאָהרען אין דער צייט, און זומער און ווינטער קומען צוריק יאָהר ביי יאָהר שוין פֿון טויזענדער יאָהרען! אז מען דערציילט איין מאל וויא עס גייט געוויינליך צו מיט דיא אלע זאַכען, ווייסט מען שוין, אז אלע מאל גייט עס אזוי.

דיא מענשהייט האָט דאָך אָבער יאָ א גע־שיכטע, דאָס הייסט־זשע דאָך, אז דאָס לעבען פֿון דער מענשהייט איז ניט אלע מאל גלייך. נו, אַזינד פֿרעגט זיך דיא קשיא: פֿון וואָנען קומען דיא פֿערענדערונגען? מיט אנדערע ווערטער: וועלכער כוח פֿיהרט דיא געשיכטע?

קיין שום זאך קען דאָך ניט זיין אָהן א "פֿאַר־וואָס", דאָס הייסט אָהן אַן אורזאך. ווען היינט איז אנדערש וויא געכטען, מוז דאָס דאָך קומען פֿון עפעס, וואָרים ווען ניט, פֿאַר וואָס איז ניט היינט געבליבען אזוי וויא געכטען? דער גאָנג פֿון דיא זון, פֿון דיא לבנה, פֿון דיא ערד און דיא אַנ־דערע פֿלאַנעטען האָט איין אורזאכע, און כל זמן דיא אורזאכע פֿערענדערט זיך ניט, פֿערענדערט זיך טאָקי (אין כלל) דער גאָנג פֿון דיא פֿלאַנעטען אויך ניט. היינט ווען אין דעם לעבען, אין דיא איינריכטונגען און אין דיא פֿיהרונגען פֿון דיא מענש־הייט קומען יא פֿאַר פֿערשידענע פֿאַסירונגען, דאָס הייסט פֿערענדערט זיך אַלץ יאָ אויף פֿער־שיעדענע אַרטען, מוז דאָך עפעס זיין אַן אורזאכע

געזעלשאַפֿט צו בויען אַן אייגענפֿאַהן אין מיט־ט־גאָן. ער איז אויך געווען דער דירעקטאָר פֿון דיע־זער געזעלשאַפֿט, און אלס אזעלכער איז איהם אויס־געקומען צו פֿערבריינגען לאַנגע צייטען אין דיא גע־דיכטע אַלטע וועלדער. ער האָט דאָרט בעטראַכט און אויסגעפֿאַרשט דאָס לעבען פֿון דיא מערקוויר־דיגע חיה ביעבער (באָבער) און האָט זיינע אויס־פֿאַרשונגען בעשריעבען אין א בוך מיט'ן נאָמען "דער אַמעריקאַנישער ביעבער און דיא אַרבייט וואָס ער טוט אויף".

מאָרגאן האָט פֿערפֿאַסט נאָך א סך אנדערע שריפטען וועגען דעם לעבען פֿון פֿערשידענע אַמע־ריקאַנער אינדיאַנער שבטים און וועגען זייער גע־שיכטע. אָבער דער עיקר אויפֿטאונג פֿון דיעזען גרויסען פֿאַרשער בעשטייט אין זיין הויפֿט־בוך "דיא אַלטע מענשליכע געזעלשאַפֿט" Ancient Society, וואָס ער האָט ארויסגעגעבען אין דעם יאָהר 1877.

איידער מיר גייען ערקלערען דיא וויכטיגסטע זאך וואָס מאָרגאן האָט דורך דיעזען בוך אויפֿגע־טאָן, וועלען מיר פֿאַר דעם טייל פֿון דיא לעזער, וואָס איז מיט אזעלכע געדאַנקען נאָך גאַנץ אונ־בעקאַנט, געבען א שטיקעל הקדמה, כדי זיי זאָלען דיא וויכטיגע זאך לייכט פֿערשטיין.

* * *

זינט עס זיינען דאָ מענשען אויף דער וועלט, האָט זיך זייער אַרט לעבען שוין א סך מאל און אויף פֿערשידענע אַרטען פֿערענדערט. זעהר א סך פֿערשידענע פֿאַסירונגען, זיינען פֿאַרגעקומען אין דעם לעבען פֿון יעדען פֿאָלק בעזונדער און פֿון אלע פֿעלקער צוזאַמען — מען מיינט נאַטירליך ניט דיא פֿאַסירונגען וואָס געשעהען מיט יעדען מענש בעזונדער, נאָר דיא וואָס געשעהן מיט'ן גאַנצען פֿאָלק אָדער מיט א סך פֿעלקער אויף אַ מאל, — דיא פֿערענדערונגען און פֿאַסירונגען וואָס זיינען פֿאַרגעקומען מיט דיא פֿערשידענע פֿעלקער און מיט דעם גאַנצען כלל מענשהייט זינט זיא עקזיס־טירט, וואָס מען רופֿט דיא "וועלט־געשיכטע", אָדער סתם "דיא געשיכטע".

ווען מיט זיין מענשהייט וואָלט קיין מאל גאָר קיין נייעס ניט פֿאַסירט; ווען עס וואָלט ביי איהר

נאמישע אומישטענדען" און וויא אזוי דיא מענשען פאָרען זיך אום עס זאָלען פון זיי ארויס קומען קינדער.

פון דיא פערענדערונגען אין דיא דאָזיגע זאכען קומען ארויס אלע וויכטיגע פערענדערונגען אין דיא איינריכטונגען פון דעם צוזאמעןלעבען, אין דיא געדאנקען, אין דיא בעגריפען וועגען רעכט, אין דיא געפיהלען, אין דיא פאָרשטעגונגען מכוח דיא נאָטור און אין אלע אנדערע וויכטיגע אָנגעלעגענהייטען פון דיא מענשהייט.

פאר וואָס וויעדער דיא אַרטען וויא אזוי דיא מענשען קריגען זייערע לעבענסמיטלען פערענדערן זיך, געהערט ניט דאָ אהער אויספיהרליך צו ער-קלענען. עס וועט גענוג זיין דאָ נור צו זאָגען, דאָס "אין דיעזע זאכען גייט פאָר א רעגעלמעסיגע נאָטירליכע ענטוויקלונג".

פריערדיק ענגעלס שרייבט וועגען דעם דיעזע ווערטער:

"לויט נאך דעם וויא דיא מאטריאליסטישע לעהרע פערשטייט דיא וועלט־געשיכטע, ווערען אלע פאָסירונגען אין דער געשיכטע ארויסגעבראַכט, דער עיקר דורך דיא אַרט וויא אזוי דער מענש קריגט זיין לעבענסמיטעל און וויא אזוי דיא מענשהייט בערשאפט איהר לעבען. דאָס צוטיילט זיך אויף צוויי זאכען. ערשטענס דיא בעשאפונג פון לעבענסמיטל לען, פון זאכען פיר דיא ערגעהרונג, קליידונג, וואוינונג און דיא ווערקצייגען וואס מען דארף דערצו; און צווייטענס דיא בעשאפונג פון דיא מענשען אליין, דאָס פאָרען־זיך אום עס זאָלען ארויסקוק מען קינדער. דיא אַרט וויא אזוי דיא געזעלשאפט ליכע אָרדנונג איז איינגעפיהרט אין א געוויסע צייט און ביי א געוויסען פאָלק, ווענדט זיך אָן דיא אַרט, וויא עס האלט מיט דיא צוויי דערמאָנטע זאכען ביי דיעזען פאָלק און אין דיעזע צייט; דאָס הייסט דיא געזעלשאפטס־אָרדנונג איז אלע מאָל אזעלכע, וואס איז פונקט צוגעפאסט צו דיא מדרגה, אויף וועלכע דיא ארבייט און דאס פאמיליען־לעבען שטייט. וואס ווייניגער דיא ארבייט איז ענטוויקעלט, וואס פראָסטער, רויהער עס זיינען נאך דעם מענשענעם ווערקצייגע, וואס ווייניגער לעבענסמיטלען ער קען דעריבער אויסארבייטען, אלץ מעהר בעשטייט

וואָס פערענדערט זיך, היינט וואָס־זיט ער איז דיעזע אָרדנאָבע? און פאר וואָס פערענדערט זיך דיעזע אָרדנאָבע אליין?

פארציטענס האָט מען אויף דעם נאטירליך געענטפערט, אז נאָט וויל אזוי, מאכט ער אזוי. אָבער אויף אזא שטייגער בענוצט קיין פערשטענדיגער מענש ניט זיין שבל צום דענקען; אדרבה, אזא ענטפער האָט אָב דאָס דענקען גאָר אין גאנצען. וואָס איז שוין דאָ צו טראכטען? אויף אלע קשיות, וואָס עס וועט אייך אַרען, האָט איהר איין תירין: "אזוי וויל נאָט און אזוי מאכט ער". אויף אזא אופן מעגט איהר שוין איינמארנירען אייער מוח (געהירן) אין זייערען; דאָס איז שוין אַין איבריגע צוטשעפעניש אין אייער קאָפּ.

אָבער ווער עס זעהט ניט איין קיין נויטווענדיג קייט צו לאָזען זיין מוח פערפרוירען, ווערען פון געוויסע פראָסט, פרגעט זיך ווייטער דיא קשיא: פאר וואָס וויל נאָט היינט אזוי און מאָרגען אַנדערש? וויא קען א זאך, וואס פערענדערט זיך קיין מאָל גאָר נישט, זיין אַין אָרדנאָבע פון פערענדער־דונגען? עס שטייט דאָך ("נצח ישראל לא ישנה") נאָט פערענדערט זיך קיין מאָל גאָר ניט, טאָ אז ער פערענדערט זיך ניט, וויא קען זיך פערענדערן זיין ווילען צו מאכען א מאָל אזוי און א מאָל אזוי? פילאָזאָפּען וויעדער האָבען ביז אהער אויך געדאָלט א טעות אין זייער אנטוואָרט אויף דיעזע פראגע: זיי פלעגען זאָגען, אז דאָס לעבען פון דער מענשהייט פערענדערט זיך, ווייל דיא געדאָנט קען (אידעען) פון דיא מענשען און זייערע געפיהלען פערענדערען זיך. בלייבט דאָך אָבער וויעדער דיא קשיא, פאר וואָס און פון וואנען פערענדערן זיך דיא אידעען און דיא געפיהלען?

ניט דאָ איז דער אַרט צו בעווייזען נאך מעהר דיא פאלשקייט פון פערשיעדענע מיינונגען וועגען דעם. דיא "מאטעריאליסטישע לעהרע" וועגען דער געשיכטע" זאָגט אָבער גאָר אנדערש, — זיא זאָגט, אז דער עיקר זאך, וואָס בריינגט ארויס אלע הויפט־פערענדערונגען און וויכטיגסטע פאָסירונגען אין דער געשיכטע פון דער מענשהייט איז פשוט דיא אַרט וויא אזוי דער מענש קריגט זיין לעבענסמיטעל (דאָס רופט מען "דיא עקאָנאָמיקע

דאנק דאפיר, וואס ער האט דאס אויסגעפונען דיעזע גרונדלאגע, דיעזע אנפאנג פון דיא געשיכטע פון דער מענשהייט, איידער עס האט זיך אָנגעהויבן בען דיא געשיכטע, וואָס עס איז דאָ וועגען איהר בעשרייבונגען. אין דיא מיטפחהדערבינדונגען פון דיא אינדיאנער פון נאָרד-אַמעריקא, (וועלכע שטייגן נאך היינט אויף דיא שטופע, ארץ וועלכע אלע מענטשן זיינען א מאָד געשטאנען) האט מאָרגאן געפונען דעם שליסעל, וועלכער שליסט פאר אונז אויף דיא וויכטיגסטע רעטהעניסען פון דעם אנפאנג פון דיא געשיכטע פון דיא פארצייטיגע גריכען, רויז מער און דייטשען.

אזוי שרייבט פרידריך ענגעלס אין דיא פאָר-רעדע צו זיין בוך „דער אנפאנג פון פאמיליע, פרי-וואט-אייגענטהום און שטאט“. ענגעלס געהט אין דיעזען בוך דיא ענטדעקונגען פון מאָרגאן אלס פונדאמענט און בויט דערויף א גאנצע געביידע פון געדאנקען וועגען דיא ענטוויקלונג פון דיא פאמיליע, אייגענטהום און רעניערונג ביי דיא היינטיגע ציוויל-ליזירטע פעלקער.

מערקווירדיג איז דיעזער פאקט: אין אייראָפּא איז קארל מאַרקס געווען דער ערשטער, וואס איז געקומען צום שכל, אז דיא וועלט-געשיכטע ווערט געפיהרט און געטריעבען, דער עיקר, פון דיא מאכט פון דיא מאטעריעלע (חומר-דיגע) עקאָנאָמישע אומ-שטענדען פון דיא מענטשען, און אז פון דיא פערענד-דערונגען אין דיעזע אומשטענדען קומען אלע פער-ענדערונגען אין דעם געזעלשאפטליכען לעבען און אין אלע אנדערע אנגעלעגענהייטען. פון דיא מענ-שען, און מיט 40 יאָהר שפעטער האָט דער אמערי-קאנער ליזאוס מאָרגאן, וועלכער האט מאַרקס'ס שריפטען קיין מאָל פאר דיא אויגען ניט אנגעזעהען און אפילו ניט געהערט פון זיי — דורך זיינע פאָר-שונגען דעם זעלביגען שכל מיט אזעלכע מערקוויר-דיגע פאקטען בעשטעטיגט.

מאַרקס איז געפאלען אויף דיעזען געדאנק, פון זיין בעטראכטען דעם היינטיגען צושטאנד פון דיא ציוויליזירטע מענטשען און זייער געשריעבענע געשיכטע; און אז דיעזע לעהרע וואָלט זיך אויך בעוועזען פאר ריכטיג, ווען מען וואָלט בעטראכט,

דיא גאנצע געזעלשאפטס-אָרדנונג נאָר אין דעם, וואס דיא קרובים, דיא מיטפחה, לעבען צוזאמען אין א געזעלשאפט. אין דיעזע מיטפחהדעזעלשאפט אָבער ענטוויקלט זיך דיא ארבייט אלץ מעהר, און וואס ווייטער קען דער מענטש מיט זיין ארבייט אלץ מעהר ארויסבריינגען. און וואס מעהר לעבענסמיט-לען דער מענטש קען מיט זיין ארבייט ארויסבריי-גען, ווערען דיא מענטשען אלץ מעהר צוגעוואוינט, אז יעדער פון זיי זאָל האָבען זאכען, וואס ער האָלט נאָר פאר זיינע אייגענע און ניט קיין אנדערענס; דורך דעם ווידער ענטוויקעלט זיך אלץ מעהר דער אויסטויש (בייטונג) פון זאכען איינע אויף דיא אנ-דערע; אויך ווערט אלץ גרעסער דער אונטערשייד פון איינעמס פערמעגען און דעם אנדערענס; ווי-טער, ווען דער מענטש קען שוין מיט זיין ארבייט א סך ארויסבריינגען, לוינט זיך שוין איינעם צו האל-טען א מענטש, א שקלאַה, ער זאָל פיר איהם אר-בייטען; פון דעם ווידער קומט ארויס דער אונ-טערשייד צווישען פערשיידענע קלאסען מענטשען, בעלי-בתים און שקלאַפּען, רייכערע און אַרימערע. דאס אלץ זיינען שוין גאנץ נייע זאכען אין דער גע-זעלשאפט און דיא אלטע איינריכטונגען פאסען צו זיי שוין ניט. א סך דורות גייען אוועק, און דיא נייע זאכען ווילען זיך מיט געוואלט אריינקוועטשען, אריי-פאסען אין דיא אלטע איינריכטונגען, אזוי לאנג, ביז דיא אלטע איינריכטונגען ווערען פיר זיי צו ענג און זיי, דיא אלטע געזעלשאפטליכע איינריכטונגען, מוזען פלאצען און עס קומט אַן איבערקעהרעניס, א רעוואָלוציאָן. דיא אלטע געזעלשאפט, וואס בע-שטייט פון פאמיליען-פערוואנדשאפט, ווערט צוריק-סען ווען זיא שטויסט זיך צוזאמען מיט דיא נייע געזעלשאפטליכע קלאסען, וואס האָבען זיך שוין ענטוויקעלט. אויף דעם ארט פון דיא אלטע פא-מיליע-געזעלשאפט קומט אויף א נייע, וועלכע בע-שטייט אין א „מלוכה“, א שטאט, וואס זיינע אונטער-אבטיילונגען (גובערניעס, שטעט, דערפער) זיינען ניט מעהר קיין מיטפחות, נאר פרעמדע מענטשען וואס געהערן זיך נאָר אָן איינע מיט דיא אנדערע אין דעם וואָס זיי וואוינען צוזאמען אויף איין פלאץ.

„לואיס מאָרגאן האט זיך פערדיענט דעם

וואס עס האט פאסירט מיט דיא מענשליכע גע-
זעלשאפט אין איהר נאך ערשטען אנפאנג, נאך
פאר דיא צייט פון דיא געשריעבענע געשיכטע, —
דאס האט מארקס נאך גערעכענט אזוי, ווארום
מען האט דאך נאך ניט געוואוסט גענויעס פון
דיעזע אלטע געשיכטע. פון וואנען זאל מען וויסען?
— עס איז דאך ניט געווען פון איהר קיין בעשריי-
בונגען, ווייל מענטשען האבען דענסמאלט נאך ניט
געוואוסט פון שרייבען און דיא ביסעלע פארשונגען,
וואס זיינען שוין געווען געמאכט פאר מארגאנען
וועגען דעם האבען נאך קיין שום ווערדע און קיין
שום סיסטעם ניט געהאט.

און דא קומט מארגאן, און געפינט אויס וויא
אזוי דער אנפאנג פון דער מענשליכער געזעלשאפט
האט אויסגעזעהען, פון דעם, וויא עס זעהען נאך
היינט אויס דיא געזעלשאפטען פון דיא ווילדע,
וועלכע שטייען נאך היינט אויף אזא מדרגה, —
און בעטראכטענדיג דיעזען צושטאנד, געפינט ער
טאקי אויס דאס וואס מארקס האט גערעכענט אז
מען וואלט אויסגעפונען, ווען מען וואלט געקענט
וויסען וויא יענער צושטאנד האט אויסגעזעהען!

עס איז אונטעגליך אויף דיעזען אָרט צו געבען
אונזערע לעזער א גענויען בעגריף וועגען דעם, וואס
מארגאן האט געשריעבען אין זיין דערמאנטען דיקען
הויפט־בוק. דער עיקר זין פון דעם בוך איז דאס:
דיא פערשיעדענע מינים ווילדע מענטשען, וואס לע-
בען נאך היינט אין דיא פערשיעדענע עקען פון דיא
ניי־ענטדעקטע וועלטטהיילען און אויף דיא אינזלען,
זיינען א לעבעדיגער ביישפיעל פון דעם צושטאנד,
אין וועלכען אלע מענטשען האבען זיך א מאל גע-
פונען, אין אָנהייב פון זייער ענטוויקלונג. דיא פער-
שיעדענע מדרגות פון ווילדקייט און בארבריי, אויף
וועלכע דיא פערשיעדענע שבטים ווילדע מענטשען
געפינען זיך היינט, זיינען דיא פערשיעדענע מדרגות,
דיא פערשיעדענע שטופען אין דער ענטוויקלונג,
דורך וועלכע אלע מענטשען זיינען אמאל דורכגע-
גאנגען. מיט דיא ענטוויקלונג פון דיא ווערקציי-
גען און פון דיא ארבייט גייט מיט א רענעלמעסיגע
ענטוויקלונג אין דיא אָרט וויא דאס פאמיליען־לע-
בען, דיא געזעלשאפט און דיא פערטהיילונג פון
אייגענטהום איז איינגעריכטעט.

דיעזע גאנצע ענטוויקלונג אין דיא אלע זאכען,
— פון דעם צושטאנד פון דיא ניעדעריגסטע ווילד-
קייט ביז דיא הויכע מדרגה פון דיא היינטיגע צי-
ווילזאציאן, צוטיילט מארגאן אין בעשטימטע
מדרגות און בעשרייבט גענוי וויא יעדע פון דיעזע
מדרגות האט אויסגעזעהען, לויט נאך זיינע אויס-
פארשונגען וואס ער האט געמאכט אין דעם לעבען
פון דיא ווילדע מענטשען, וואס געפינען זיך נאך
היינט אויף דיעזע מדרגות. ער בעשרייבט און ווייזט
דערביי גענוי, וויא אזוי און פאר וואס יעדע מדרגה
אין דיא ענטוויקלונג פון דיא ארבייט און אין דיא
געזעלשאפט פון לעבענסמיטלען איז צוזאמענגעבונ-
דען מיט א בעזונדערע שטופע אין פאמיליען־לעבען,
אין דיא געזעלשאפטליכע אָרגאניזם און אין דעם איי-
גענטהום, א שטופע, וואס איז צוגעפאסט צו דעם
צושטאנד פון דיא ארבייט אין דיעזע צייט און ער
ווייזט דאן מיט א שכל, וויא אזוי עס גייט אין דעם
אלעם איבער פון איין מדרגה צו דיא אנדערע, צו
דיא העכערע, דורך ווייטערע פערבעסערונגען און
ערלייכטערונגען אין דיא אויסארבייטונג פון לע-
בענסמיטלען.

א מאך האט מען געמיינט, אז דיא וועלט־גע-
שיכטע, וואס מען האט היינט אין אויפגעשריעבע-
נע, איז שוין דיא גאנצע געשיכטע פון דיא מענש-
הייט, זינט עס זיינען דא מענטשען אויף דער וועלט.
אין דיא לעצטע צייט אָבער האבען דיא פארשערס
אָנגעהויבען צו פערשטיין, אז דיא געשריעבענע גע-
שיכטע איז בלויז דער טייל פון דיא געשיכטע פון
דער מענשהייט, וואס הייבט זיך אָן פון דער צייט,
ווען דיא מענטשען האבען שוין געוואוסט פון שריי-
בען, און אז פאר דעם, ביז דיא מענשהייט איז גע-
קומען צו אזא שטאנד, איז אוועקגעגאנגען א סוף,
א סוף א לענגערע צייט, וויא דיא צייט, וואס ווע-
גען איהר דערצייגט אונז דיא געשריעבענע וועלט-
געשיכטע. וואס אָבער אין דיעזע פארשיעבענע
געשיכטע האט פאסירט, וויא אזוי דיא ענטוויק-
לונג פון דער מענשהייט איז דערגאנגען ביז צו דעם
שטאנד, מיט וועלכע דיא געשריעבענע געשיכטע
הייבט זיך אָן, האט מען אויף קלאר און מיט קיין
סיסטעם ניט געוואוסט, ביז לואיס מארגאן האט
אויפגעשריעבען דיעזעם בוך.

וועלען מוזען ארויסבריינגען נייע אָרדנונגען אין דער געזעלשאפט, אין דער רעגירונג, אין דיא פאמיליע און אין אלע מענשליכע אנגעלעגענהייטען.

דעזער פאקט איז אונגעהויער וויכטיג דעריבער, ווייל מאָרגאָן'ען האט זיך ניט פריהער פערנלעסט זיך פאָרצושטעלען א זיסען חלום פון א בעסערע אָרדנונג אין דער וועלט און ער האט זיך דערנאָך צוגעפאסט א וויסענשאפטליכע לעהרע, וויא אזוי עס וועט קומען דערצו; ניין, מאָרגאָן'ען איז פריער קיין סאָציאליסטישע "חלומות" קיין מאָל ניט איינגעפאלען. נאָר פאָרשענדיג און געפינענדיג וויא דיא מענשהייט און איהרע איינריכטונגען האָבען זיך ווירקליך ענטוויקעלט, איז ער פון דעם אליין געקומען צו דער איבערצייגונג, אז דעזע נאטירליכע ענטוויקלונג מוז פיהרען צו א נייע געזעלשאפטס אָרדנונג.

רעדענדיג פון דיא היינטיגע ציוויליזאציע זאגט מאָרגאָן אזוי:

"זינט דיא מענשהייט איז אריינגעטרעטען אין דער ציוויליזאציע, איז דער רייכטהום אזוי אונגעהויער שטארק געוואקסען, זיינע פאָרמען זיינען דורכגעגאנגען אזעלכע פערשידענע ארטען, ער האָט אזוי איבערגעמאכט דיא פערהעלטניסען, און ער — דער רייכטהום — ווערט אזוי שטארק און געשיקט פערוואלטעט אין דיא אינטערעסע פון דיא אייגענטימער, אז דעזער רייכטהום איז געוואָרען א געוואלדיגע מאכט, וואָס שטייט אלס שונא געדעגאנגען דעם פאָלק און עס איז אונמעגליך איהם בייצוקומען. דער מענשליכער גייסט שטייט ער שטוינט און געדריקט געגען דעם רייכטהום, וואָס ער אליין האָט בעשאפען, און ווייסט זיך מיט איהם קיין עצה ניט צו געבען. אָבער דאָך וועט קומען דיא צייט, ווען דער פערשטאנד פון דעם מענש וועט שטארקער ווערען און וועט בעהעררשען דעם רייכטהום, ווען דער פערשטאנד וועט פעסטשטעלעלען, אין וואָס פיר א שייכות זאָל זיין דער שטאאט מיט דעם אייגענטימער, וואָס ער בעשיצט, וויא אויך דיא גרענעצען, וויא ווייט דאָרף גיין דאָס רעכט פון דיא אייגענטימער. דיא אינטערעסען פון דער גאנצער געזעלשאפט, דיא טובה פון גאנצען כלל, איז אבזאָלוט וויכטיגער וויא דיא אינטערעסען פון

אין דעזען בוך ערקלערט מאָרגאָן, אז דיא צייט פון דיא געשריטענע געשיכטע איז בלויז דער דריטער טייל, דיא דריטע מדרגה אין דיא געשיכטע פון דער ענטוויקלונג פון דער מענשהייט. דעזע מדרגה רופט ער "דיא ציוויליזאציע". ווען דעזע געשיכטע בעווייזט, אז א סך היינטיגע מענשליכע פיהרונגען זיינען "אלע מאָל" געווען אזוי וויא היינט, בעווייזט דאס נאָר, אז זיי זיינען אזוי געווען "אלע מאָל" אויף דעזע דריטע מדרגה פון דיא מענשהייט'ס געשיכטע; אָבער אין דיא דונקעלע לאנגע צייט פון פאר דיא ציוויליזאציע איז אלץ געווען נאָר אנדערש. יענע צייט אליין צוטיילט מאָרגאָן אין צוויי הויפטטיילען: דיא ווילדהייט און דיא באַרבאָריי. יעדע פון דיא דריי הויפט אבטיילונגן גען צוטיילט ער נאָך אין אונטער-אבטיילונגען און ווייזט גענוי, וויא געזאגט, אויף ביישפיעלע פון דעם לעבען פון פערשידענע מינים ווילדע מענשען, וויא אזוי דאס לעבען פון דעם מענש אויף יעדע פון דעזע מדרגות האט אויסגעזעהען און דורך וואס דיא ענטוויקלונג איז ווייטער געגאנגען, און דער פונדאָ מענט פון דער גאנצער ענטוויקלונג אין אלצדינג, קומט אויס נאָך זיין ערקלערונג נאָך, איז נאָר געווען דיא ענטוויקלונג אין דיא ווערקצייגען און אין דעם בעשאפען פון לעבענסמיטלען.

(מאכעס וועגען דעם איז אין "דיא צוקונפט" שוין געווען געשריעבען אין אנדערע ארטיקלען. עטוואס וועגן דעם זעלבען ענין וועט דער לעזער אויך געפינען אין דעם ארטיקל "דיא מעשה פון אדם וחווה" אין דעזע "צוקונפט").

וויכטיגער פון אלץ — פיר אונז ווייניגסטענס — איז אָבער דער פאקט, דאס אזוי אויספאָרשענדיג דיא ענטוויקלונג פון דיא מענשליכע צושטענדע, קומט מאָרגאָן אויף דעזען וועג, צו דער איבערצייגונג, אז דער היינטיגער צושטאנד פון קאפיטאליזמוס איז אויך נאָך ניט דיא לעצטע מדרגה פון דיא ענטוויקלונג. דורך דיא היינטיגע שרעקליך געשווינדע ענטוויקלונג פון דיא ארבייט און דיא ארויסבריינגונג פון לעבענסמיטלען, דורך דיא נייע מאַשינען און ארבייטס־פערטיגונגען, וועט דיא היינטיגע געזעלשאפט אויך באלד מוזען צוקומען צו אזא צושטאנד, ווען דיא נייע עקאָנאָמישע אַנשטעלענדע

גלייכהייט אין דיא רעכטע, נוטע ערציהונג פיר אלע וועלכע זיין דיא נעכסטע העכערע מדרגות פון דער געזעלשאפט, צו וועלכע ערפאהרונג, פערשטאנד און וויסענשאפט ארבייטען זיך שטענדיג דורך א וועג. אין דיזע נייע מדרגה וועלכע צוריק אויפשטיין תחת המים — נאך אין א סף א העכערע פאָרם — דיא פרייהייט, גלייכהייט און ברידערליכקייט וואָס האָבען געהערשט אין דיא פאמיליען-געזעלשאפטען פון דעם אָנהייב פון דיא מענשליכע ענטד וויקלונג.

* * *

דען 17טען דעצעמבער 1881 איז דיעזער ווי-סענשאפטליכער „נביא“ געשטאָרבען.

זיין קערפער איז פערניכטעט, אבער וואָס ער האָט אויפגעטאָן פיר דיא וויסענשאפט לעבט און וועט אייביג לעבען, און ווען זיין נבואה וועט מקוים ווערען, וועט דיא ערלייזטע מענשהייט אימער געדענקען מיט אכטונג אָן דעם מאן, וואָס האָט איהר אין דיא פינסטערע נאכט אָנגעוויזען אויף דעם וועג וואָס מוז זיכער פיהרען צו דער ערלייזונג. ב. פייגענברום.

דעם איינצעלנעם מענשען און דיא ביידע אינטער-רעסען מוזען געשטעלט ווערען אין אזא גערעכטען צוזאמענהאנג, אז זיי זאָלען איינע דיא אנדערע ניט שאדען. דאס בלויע נאכיאָגען זיך אריינצוכאפען וואָס מעהר רייכטהום איז ניט דער לעצטער צוועק פון דער מענשהייט, — וויבאלד אין דער צוקונפט זאָל דער פאָרטשריט פונקט אזוי העררשען, וויא ער האָט געהעררשט אין דער פערנאנגעהייט. דיא צייט, וואָס איז פארבייגעגאנגען זינט דיא ציוויליזאציען האָט זיך אָנגעהויבען, איז בלויז א קליינער טייל פון דיא פערפלאַסענע לעבענסצייט פון דיא מענשהייט וויא אויך נור א גאנץ קליינער טייל פון דיא צייט, וואָס דיא מענשהייט וועט נאך דורבלעבען. דאָס צופאלען פון דער געזעלשאפט שטייט פאר אונז אין דער צוקונפט און סטראשעט צו זיין דער סוף פון א טייל פון דיא געשיכטע פון דער מענשהייט, אין וועלכע זיא איז געגאנגען אויף א וועג, וואָס זיין איינציגער צוועק איז דער רייכטהום; דען אזא וועג מוז פיהרען צו דער פערניכטונג. פאָלקס-העררשאפט אין דער פיהרונג פון דעם שטאַט, ברידערליכקייט אין דער געזעלשאפט,

פּעסימיסטען.

דריקטע מאסען, ווייל נור דאָ דורך קען מען פערניכטען דעם סאָציאַליזמוס. דער פּעסימיזמוס לערנט, אז קיין גליק איז ניטאָ, קען ניט זיין און וועט קיין מאָל ניט זיין אויף דער וועלט, אז אלעס אויף דער וועלט איז הבל הבלים; און ווען אונז וועט געלונגען דיעזע אידעען איינצופלאנצען אין פאָלק, דאָן איז דיא מאָראל פון דיא געזעלשאפט און דיא ציוויליזאציע גערעטעט.

דער גרעסטער פּעסימיסט פון אלע צייטען מאַקיאַוועלי האָט ערקלערט, אז דער צונג ביי דעם מענשען איז ניט פיר דעם צוועק ער זאָל

זעהר אָן אָנגעזעהענער פילאָזאָף פון קאפיטאל, א געטרייער תלמיד פון שאַפּענהוייער און א ברע-גענדיגער חסיד פון פּעסימיזמוס, א געוויסער הערר מיט דעם נאָמען טויבערט פריינט פאָלגענד דעם העכסט „וויסענשאפטליכען“ ארגומענט צו גונסטען פון זיין פּעסימיסטישע טהעאָריע, אין א בוך, וועלכער איז ארויס אונטער דעם נאָמען „פּעסימיזמוס און זיינע געגנער“. „אומזיסט“, זאָגט ער אין דיזען בוך, „האָבען מיר מורא און קעמפּען מיר געגען דעם פּעסימיזמוס. ניט נור דארפּען מיר פאר איהם ניט מורא האָבען, זאָנדערן פערקעהרט, מיר מוזען איהם פערברייטען צווישען דיא אונטער-רעסען“.

מיטעל דיעזע בעדירפניסע צו בעפרידיגען און האָט
איהם אויף דיעזער ווייזע פּעראורטהיילט אויף איי-
ביגע אונצופריעדענהייט און אומגליק.

דיא עלטסטע פון אלע רעליגיאָנען, דיא רעלי-
גיאָן פון וועלכע עס שטאַמען אלע אנדערע רעלי-
גיאָנען, איז דיא רעליגיאָן פון בודהא, און
דיעזע רעליגיאָן איז פון "א" ביז "ת" א שטיק
פּערשטיינערטער פּעסימיזמוס. דער גרעסטער גליק
פון מענישען, דער צוועק צו וועלכען ער שטערבט,
דער געדענק, וועלכען דער מעניש קען ערווארטען פאַר
זיינע מעשים טובים, איז נאָך דיעזער רעליגיאָן
נאָך, דיא נירוואַנא, — אזא זאך, אָדער אזא
צוישטאנד, וואו דער מעניש פיהלט נאָר ניט: ניט
קיין פריידען, ניט קיין שמערצען, ניט קיין פערנגניגען,
ניט קיין זארגן; איהם געלויבט זיך נאָר ניט, און ער
האָט נאָר ניט, ער ווייס נאָר ניט, ער פיהלט
נאָר ניט, עס איז טהאטזעכליך א ניט, א גאָר
ניט. און דאָס איז נאָך דיעזער רעליגיאָן דאָס
בעסטע וואָס דער מעניש קען עררייכען, דען אויסער-
האלב פון ניט, כוון שוין דער מעניש זיין אומ-
גליקליך.

אזוי לערנט דער בודהיזמוס, דאָס הייסט, אזוי
האָבען שוין געפיהלט מענישען פיעלע טויזענדע יאָהר
צוריק.

ווען מיר נעהמען דיא פּערשיעדענע טהעאָריען
וועגען מענשליכען גליק, מערקען מיר גלייך, דאָס זיי
קענען געטהיילט ווערען אין דריי קלאסען. אייניגע
פילאָזאָפּען גלויבן, אז דיא וועלט, אונזער וועלט,
איז גוט, און אז בעסער קען זיין ניט זיין. דאָס זיי-
נען דיא אָפּטימיסטען. אויף דער שפיטצע
פון דיזער טהעאָריע, שטייט דער בעריהמטער מאַר-
טעמאַטיקער און פילאָזאָף לייבניץ; א צווייטע
קלאסע מענישען גיבען צו, אז דיא וועלט איז שלעכט,
אז דער מעניש איז אונגליקליך, אָבער זיי זאָגען, אז
דער צוועק פון דעם איז א גוטער; אז דעם מעניש
איז איצט שלעכט אויף דיעזער וועלט, אָבער אז
דערפאַר וועט איהם גוט זיין אויף יענער וועלט;
צו דיעזען קלאס דיינקער געהערען דיא גלחים, און
אויף א גרויסער סאָרט פון אידעאליסטען. דאָן איז
דאָ א סאָרט מענישען וואָס אנערקענען, דאָס דיא
וועלט איז שלעכט, דאָס דיא מענישען זיינען

קענען אויסשפרעכען זיינע געדאַנקען, זאָגנדיק פער-
קעהרט, ער זאָל זיי קענען פערבאָרגען. ווען אַז-
שטאַט צו לערנען אנדערע וויא צו זיין פּעסימיסטען,
וואָלט זיך הערר טויבערט אליין געלערנט ביי אַז-
דערע, וואָס זיינען קליגער פאַר איהם, וואָלט ער
אזוי אָפען ניט אויסגעשפּראַכען אזא געדאַנק און
וואָלט דאָביי אזוי נאָריש ניט ארויסגעלאָזען דיא
סאָץ פון זאך, וועלכען רעליגיאָנען און רעגירונגען
און פילאָזאָפּען און עקאָנאָמיסטען פון דיא הערר-
שענדע קלאסע, האָבען אזוי לאַנג, מיט אזוי פיעל
מיהע, געהאלטען פערמאַכט און פערחת'עט.

דער צוועק פון דיעזען ארטיקעל אָבער איז ניט
צו האָבען א ויכוח מיט איינצעלנע פּעסימיסטען,
זאָגנדיק צו בעטראכטען דעם פּעסימיזמוס אלס א
פילאָזאָפּישע קעהרע און א געפיהל, און, ווען מענ-
ליך, צו באַראַקטערירען דיא ראָלע, וועלכע ער
האָט געשפּיעלט, שפּיעלט און קען שפּיעלען אין
דער געשיכטע פון אונזער בעוועגונג. וואָס מען זאָל
וועגען דעם פּעסימיזמוס ניט דענקען, — אלס טהער-
אָריע, פילאָזאָפּישע סיסטעמע, אָדער פערזענליכען
געפיהל — א פאַקט איז, אז ער עקזיסטירט אין
פּערשיעדענע פאָרמען איבעראַל. עס זיינען דאָ ציי-
טען אין דעם לעבען פון מענישען, ווען ניט ווילענדי-
דיג הייבט ער אָן צו בעטראכטען מענישען און דאָס
לעבען פון א געוויסען פּעסימיסטישען שטאַנד-
פונקט. אזעלכע פּעסימיסטישע מאַמענטען זיינען
דאָ ניט נור אין לעבען פון איינצעלנע פּערזאָנען,
זאָגנדיק פון גאנצע בעוועגונגען, פון גאנצע נאָר-
ציאָנען.

וואָס'זשע איז דאָס אייגענטליך, דער פּעסי-
מיזמוס?

דער וואָרט פּעסימיזמוס שטאַמט פון
דעם לאטיינישען וואָרט *pessimus*, וואָס הייסט
דאָס ערגסטע. עס איז דאָס געגענטהייל פון דעם
וואָרט *optimus*, וואָס הייסט זעהר גוט, דאָס
בעסטע. דער וואָרט פּעסימיזמוס איז פערהעלט-
ניסמעסיג גאנץ ניי, דער פּעסימיזמוס זעלבסט
אָבער איז זעהר אַלט, ער איז אזוי אַלט וויא דאָס
דענקען. עס איז דער געפיהל און בעגריף פון א
דיינקענדען, דאָס דיא נאטור, וואָס האָט איהם גע-
געבען בעדירפניסע, האָט איהם ניט געגעבען גענוג

האָט געמאַכט שאַפּענהויפּער פּיעל שפּעטער בע-
ריהמט אלס פּילאָזאָף.

וויא אונטער דעם איינפלוס פון שאַפּע-
הויפּער האָבען זיך ענטוויקעלט א נאנצע רייהע
פון פּעסימיסטישע פּילאָזאָפּען, וויא צ. ב. האַרט-
מאַן אין דייטשלאנד, לעאָפּאָרד אין איטאַ-
ליען און טאַלסטאָי, ווענען וועמעס פּעסימיסטישע
פּילאָזאָפּיע איך האָב געשפּראַכען אין מיין אַרטיקעל
„קרייצער סאַנאַטאַ“, אזוי האָבען זיך אונטער דעם
איינפלוס פון ביי ראָן אויף ענטוויקעלט א רייהע
פון פּעסימיסטישע פּאָעטען, דער בעדייטענדסטער
פון וועלכע נאך מיין מיינונג נאך, איז דער רוסישער
פּאָעט לער מאָנטאַוו. אָבער וויא ביז ביי-
ראָנען אין דער פּאָעזיע, אזוי אויך ביז שאַפּע-
הויפּערען אין דער פּילאָזאָפּיע, האָט געבליהט
דער פּעסימיזמוס אין פּערשיעדענע לענדער, און מיר
געפינען פּעסימיסטען פּערטרעטען אין אלע קלאסען
דער געזעלשאַפּט אין דעם לויף פון דיא נאנצע
מענשיכע געשיכטע. טהאטזעכליך איז עס איינע
פון דיא פּיעלע אונגערעכטיגקייטען אויף דער וועלט,
ווען מען הערט איבעראל און מען לעזט איבעראל
דאָס שאַפּענהויפּער איז דער שעפּפּער פון
פּעסימיזמוס, דער בעגרינדער פון דיא פּעסימיס-
טישע פּילאָזאָפּיע.

עס איז הנכסם אינטערעסאַנט, דאס זאָגן
אזעלכע, וועלכע נאך זייער געזעלשאַפּטליכער לאַגע,
האָבען דאכט זיך קיינע אורזאכען צום פּעסימיזמוס,
פּיהלען זיך אויף ענטווייט, און קלאַגען ביטער אי-
בער דיא שלעכטיגקייט פון דער וועלט און מענשען.
דיא געשיכטע ניט איבער דיא פּאָלגענדע רעדע פון
קארל דעם פינפטען, וועלכע ער האט געהאלטען,
ווען ער האט זיך פּרייוויליג ענטזאגט פון זיין טראָן;
„דאס וואָס מען רופט גליק זיינען נור מאַמענטען,
און אויך קען איך זיך ניט דערמאָנען זאָגן אָן איין
גליקליכען מאַמענט, וועלכער איז ניט געווען פּער-
בוגדן מיט זאָפּיעל אומגליק, דאס איך קען זאָגען,
דאס אין מיין נאנצען לעבען האָב איך ניט גענאָסען
קײן איין אויגענבליק פון ריינט און אונגערעכט-
טען גליק.“ שוין ביי דעם בעריהמטען מאַרק אַווער-
לום געפינען מיר: „דאס קענען איז וויא אַ טײַך,
וויא אַ חלום: דאס עקזיסטירען אומזיכער, דיא גע-

אומגליקליך, אָבער זיי גלויבען, דאס דאָס איז ניט
אויף אימער, דאָס אַ צײַט וועט קומען, ווען מענשען
וועלען זיין גליקליך אויף דיעזער וועלט גופא; צו
דיעזעם קלאַס דיינקער געהערען געוויסע אידיע-
אליסטען, מענשען, וועלכע רופען זיך עוואָליר-
ציאָניסטען, און ביז א געוויסען גראַד אויף דיא
סאַציאַליסטען. דער אונטערשייד צווישען
דיזע אַלע דיינקער און דיא פּעסימיסטען, בעשטייט
אלוואַ אין פּאָלגענדעם: איינע זאָגען, אז דער גליק
איז דאָ און בעסער דארף עס ניט זיין; אייניגע
זאָגען, אז דער גליק איז ניט דאָ זאָגנדרען „דאָרטען“
אויף יענער וועלט; אַנדערע זאָגען, דאָס דער גליק
איז פּאַרלויפּיג ניט דאָ און ניט דאָרטען, זאָג-
נדרען ער וועט ערשט דאָ קומען שפּעטער אין דער
צוקונפט; און דיא פּעסימיסטען זאָגען, אז עס איז
ניטאָ קיין גליק ניט דאָ, ניט דאָרטען, ניט
הײַנט, ניט שפּעטער, אז דער מענטש קען
נאָר קיין מאָל ניט זיין גליקליך און צופריעדען. אין
דיעזען אַרטיקעל וועלען מיר זעהן, וויא דער פּעסי-
מיסטישער געדאַנק האָט זיך אויסגעדריקט ביי
פּערשיעדענע שרייבער, פּאָעטען, פּילאָזאָפּען און
דענקער פון פּערשיעדענע לענדער און צײַטען.

איך האָב בעמערקט, דאָס דער פּעסימיזמוס
האָט זיך אָנגעהויבען צוזאַמען מיט'ן דיינקען. איך
האָב אָנגעפיהרט אלס ביישפּיעל דיא בורחיסטישע
רעליגיאָן. דאָס זעלכע געפינען מיר אויף אין דער
פּאָעזיע פון אלטערטהום. שוין ביי העזיאָד גע-
פינען מיר דעם פּאָעטישען אויסרוף:

„אויס דיין שמייכעל, אַ גאָט, האָסטו געמאַכט מלאכום,

„אויס דיין טרערען האָסטו געמאַכט דיא מענשען!“

דאָס זעלכע אייגענטליך זאָגט איינער:

„אַה גראַב, דוא פּוּט איין פּאַראַדיז!“

„דער טאָט איזט גוט, און נאך בעסער

„ווען מען ווערט אין גאַנצען ניט געזאָרען!“

און אויך ביי ראָן:

„צײַל איבער דיא פּריידען, וואָס דיין לעבען האָט געהאַט

„צײַל איבער דיא טעג, וואָס זיינען ביי דיר געווען פרי-
פון אַנגסט

„און ווייס, אז וואָס נור דוא פּוּט געווען

„וואָלט אַלץ בעסער געווען גאָר ניט צו זיין.“

מיר געפינען דאָ דעם זעלכען גייסט, וועלכער

נעקא צו ענדיגען דיא כאראקטעריסטיקע פון דעם פעסימיזמוס פון אלטערטהום: „דער לעבען איז אזוי איינגעריכטעט, דאס יעדער מוז קויפען זיין טובה מיט דעם אנדערענ'ס רעה; דיא גליקליכע איז מען מקנא, דיא אונגליקליכע פערזאכטעט מען. דער הער כערער דריקט, דער ניעדריגער האסט. איך וואלט אונזער געזעלשאפט אָנגערופען א געזעלשאפט פון ווילדע טהיערען, אבער ווילדע טהיערען צאנקען זיך ניט צווישען זיך זעלבסט.... מען קלאָנט זיך איבער דאס איבער יענעס, אָבער וויא קען מען זיך איבער איינציגע זאכען קלאָגען, ווען דער גאנצער לעבען מוז ווערען בעקלאָנט. אה, דיאיעניגע קענען ניט און ווייסען ניט דעם לעבען ווען זיי פערזאכטען ניט דעם טויט אלס דעם איינציגען ערליזער!"

דאס קריסטענטהום איז פארטיג געוואָרען מיט דיא פראגע פיער איינפאכער: דער מענשט ליידעט, ווייל ער קען ניט פערפרייגען זיינע בעדירפניסע. ווען דעם מענשענ'ס בעדירפניסע וואָלטען געווען פערנינפטליגע, וואָלט א גערעכטער גאָט, — און דער קריסטליכער גאָט איז ביי דעם קריסטענטהום א גערעכטער גאָט — געוויס געגעבען דיא מענשען דיא מעגליכקייט צו פערפרייגען זייערע בעדירפניסע; ווען ער האט עס אָבער ניט געטאָן, איז דאס א בעוווייז, אז דיא בעדירפניסע זיינען קיינע גערעכטע, און זיכער האט קיינער קיין רעכט ניט זיך צו בעקלאָגען, דאס ער איז אונגליקליך, ווען ער קען ניט בעפריידיגען זיינע אונפערנינפטליגע און אונגערעכטע בעדירפניסע.

מיט דיעזער וויא מיט אלע אנדערע לעהרען פון קריסטענטהום איז פארטיג געוואָרען דער בע-ריהמטע איינזלישער פילאָזאָף ד. היום. ער כאַראַקטעריזירט דאס לעבען אויף דעם פאָלגענדען אַרט: „דיא גאנצע וועלט איז בעדעקט מיט פלוך און עלענד. קריגע איבעראל צווישען פענשען און טהיערען. נויט, הונגערי, מאנגעל פייניגען דיא שטארקע, אַננסט, שרעקען, פערצווייפלונג פייניגען דיא שוואכע. דער ערשטער שריט פון מענשען אין לעבען איז שמערצען פאר איהם און זיינע מוטער. שוואכהייט, אָהנמאכט און קומער בעגלייכען דעם מענשען אויף יעדען טריט אין זיין לעבען. און דער סוף פון זיין עקזיסטענץ, דער טויט, איז אויף פער-

פיהלען אונבעשטימט, דעם שיקזאל ווייסט קיינער ניט; רעפוטאציען פון מענשען אונבעוואוסט. מען לעבט נור אין דער געגענווארט; דיא פערגאנגענ-הייט איז וויא א טומא; דיא צוקונפט וויא א גאכט; דער נאמען, בעריהמטהייט צו וועלכע מען שטרעבט, — דאס אלעס גייט איבער אין פערנע-סענהייט. דיא קליינע שטרעקע, וואס מען רופט לעבען, גייט מען דורך מיט מיה און נויטה. הינטער אונז איז אייביגקייט; פאר אונז — אייביגקייט, וואס איז דען דאן דער אונטערשייד, אויב מען לעבט דריי הונדערט יאָהר, אָדער דריי הונדערט טעג? פיעל בעסער וואָלט געווען ווען מען וואָלט געקענט פערקאָזען דיא וועלט, איידער מען האט זיך בע-קענט מיט אלע ליגענס און גנבות, וואס זיינען דאָ אויף דער וועלט."

אונגעפעהר אין דיעזעלבע צייט האט געלעבט אנאנדער בעריהמטער דיינקער אין רוים, פליניוס, און זיינע געדאנקען זיינען ניט געווען פיעל פריילע-כער: „דיא נאטור", זאָגט דיעזער פיר זיין צייט זעהר געלערנטער דיינקער, „האט דעם מענשען אויפ-געהויבען איבער אלע אנדערע בעשעפעניס אין דער וועלט, וועלכע ער בעהערשט, אָבער דיא נאטור, וועלכע האט אויף דעם מענשען אנגעטאָן א קרוין, האט איהם געהייסען דאָזיר טהייער בעצאהלען. דער מענשט איז דאס שוואכסטע געשעפּ פון אלע, וואס זיינען דאָ אויף דער וועלט. קיין אנדער גע-שעפּ ווייסט ניט פון דיא אויסגעלאסענהייטען און תאות פון וועלכע דיא מענשען ליידען. דיא חיות ווייסען ניט קיין אבערגלויבען, וואס פערניפטעט דעם מענשען זיין לעבען, און פירכטען ניט פאר דעם טוידט, פאר איין צוקונפט, וואָס פילט אָן דעם מענשענ'ס הארץ מיט א'ן אייביגען שרעק; טהיערען קענען ניט דיא קראנקהייטען, וועלכע פלאגען דיא מגנישען, און אין אלע דיעזע הינזיכטען, שטייט דער מענשט נידריגער פאר טהיערען, וועלכע זיינען זיכער גיט אזוי אומגליקליך וויא דער מענשט."

שפעטער וועל איך זוכען צו ערקלערען, וויא אזוי אייגענטליך עס פאסירט, דאס אין א געוויסע געשיכטליכע פעריאָדע ווערען פלוצלונג אלע פעסי-מיסטיש, יעצט וועל איך זיך פאָרלויפֿיג בעגניגען מיט נאָך איין ציטאטע פון דעם בעריהמטען סע-

וואָלטער האָבען געשריבען זייערע ווערקע: „וואָס איז דער מענטש? — איין אונגליקלעכעס געשעפּה. געבאָרען אלס שוועכלינג, איז ער זיין גאנצען לעבען א שפּיעלצייג פון אונזשיסענהייט, טעות'ען און בעד דירפניסע; אַין אָפּפער פון אלע ארט קראנקהייטען, שלעכטיגקייטען און ליידענשאפטען. זיין לעבען מוז ער פערבריינגען צווישען לומפּען, גנבים, רויבער און שאַרלאטאנען און אזוי מוז ער זיך פלאַנגען, ניט וויסענדיג פון וואנען ער איז געקומען, צו וואָס ער איז געקומען אויף דער וועלט, און וואוהין ער וועט גיין! מען מוז נור דיינקען וועגען אלעס דעם און דיינקען, אז דאָס איז דער געשענק, וועלכען מיר קריגען אין לעבען, און פאר וועלכען מיר מוזען דאנקבאר זיין!“

דיא פראנצויזישע רעוואָלוציאָן האָט אויף א ווייכע אָבגערוקט דעם פעסימיזמוס אָן א זייט, אום נאכדער דאפיר פיר איהם צו מאכען מעהר פלאַן. דאָס קלאסישע לאַנד פון נייעם פעסימיזמוס איז דייטשלאַנד. דאָ האָבען געבויט זייערע סיסטעמען שטעללינג און שאַפּענהויער און האַרט מאַן; און דעם באַדען פאר זיי אלעמען האָבען פאַרבעד רייטעט טהיילווייזע העגעל, פיעל מעהר אָבער קאנט און פּיכטע.

דער דייטשער פעסימיזמוס האָט זיך גלייך אוועקגעשטעלט אויף א שטאנדפונקט פון דער געד שיכטליכער ענטוויקלונג דער מענשהייט. ער האָט זיך גלייך גענומען פאר דעם „וועלט'ס מערין.“ „דיא וועלט'געשיכטע“, ערסלערט שטעללינג, „איז א טראגאָקאָמעדיע, וועלכע איז אזוי שלעכט פערפאסט, דאָס עס וואָלט פיעל בעסער געווען, ווען מען וואָלט איהר גאָר קיין מאַל ניט געשפיעלט. דאָס שליססטע אין דיעזער טראגאָקאָמעדיע איז, דאָס דיא וואָס האָבען אים ווייניגסטען טאלאנט בעקומען דיא וויכטיגסטע ראָלע.... דאָס לעבען איז א מאַסקענבאל און וואָלט ערנעין געווען א מאַכט צו צווינגען מענשען אויסצוטאָן דיא מאַסקעס און דיא דאָמינאס, וואָלט מען דערזעהען בעטלער פערמאסקירט אלס קעניגע און קעניגע פערסליידעט אלס בעטלער. אלעס וואָס האָלט דיא מענשען ביין לעבען, איז ניט דיא ליעבע צום לעבען, זאָגן דערן דער שרעק פאר דעם טויט.“

בונדען מיט שרעקליכע קוואלען און אַנגסט. אָב שילדערענדיג דאס לעבען פון מענשען אין דיעזער ווייזע, שטעלט היום דיא פאָלגענדע פראַגע: „פאר וואָס שווייגט גאָט, פאר וואָס טהוט ער גאָר ניט, פאר וואָס מיטט ער זיך ניט אריין אום צו העלפּען דיא מענשען און בעפרייען זיי פון זייערע קוואלען? זעהט גאָט דיעזע אלע קוואלען, און וויל דעם מענדל שטען העלפּען און ער קען דאָס ניט, דאָן איז ער ניט קיין אלמעכטיגער גאָט; אָבער א גאָט וואָס איז ניט אלמעכטיג איז קיין גאָט ניט, דאָן איז קיין גאָט ניטאָ; פערקעהרט, סען גאָט בעפרייען דעם מענשען פון זיינע צרות און וויל איהם ניט בעד פרייען, דאָן הייסט עס, אז גאָט איז ניט קיין גוטער גאָט, אז ער איז שאַעכט און אונגערעכט, אָבער א גאָט וואָס קען זיין אונגערעכט איז קיין גאָט ניט, אלזאָ, וויעדער, גאָט איז ניטאָ!“

פאר דער פראנצויזישער רעוואָלוציאָן האָט דער פעסימיזמוס עררייכט דיא גרעסטע פאָפּוליאַריטעט. רוססאָ האָט אָנגעשריעבען א בוך, אין וועלכען ער בעווייזט, דאָס דער מענטש איז פיעל גליקליכער אין זיין „נאטירליכען צושטאנד“ וויא אין דער געזעלשאפט, מיט אנדערע ווערטער, דאָס א ווילדען איז פיעל בעסער וויא א ציוויליזירטען און אז גליקליכער פון אלעמען איז דער מענטש וואָס קען אין גאנצען לעבען וויא א טהיער. דיעזע אידעע איז אזוי מייסטערהאפט בעארבייטעט פון רוססאָ, דאָס דער בעריהמטער וואָלטער האָט געשריבען וועגען דיזען בוך, דאָס נאכדעם וויא ער האָט איהם איבערגעלעזען, האָט איהם לייד געפּהאָן, וואָס ער איז אַין אלטער מאַן און האָט שוין פערגעסען וויא מען פויעט אויף אלע פיער, ווען ניט דאָס, וואָלט ער געוויס נאָך דעם בוך פון רוססאָ אָנגעהויבען צו פויען. דאָס איז נאטירליך געווען א וויטין. דער זעלבער וואָלטער אָבער האָט אָנגעשריבען א בוך מיט דעם נאָמען קאנדיד, וואו ער לאכט אָב פון דיא אָפטימיסטען, און ספּעציעל פון דעם בעד ריהמטען אויסשפּרוך פון לייבניטין, דאָס „אלעס איז צום בעסטען אויף דיא בעסטע פון אלע וועג טען.“ אַם שאַרפסטען ווערט דער גייסט פון דיזער צייט כאַראַקטעריזירט פון דידעראָ, וועלכער האָט געשריעבען אין דיעזעלכע צייט ווען רוססאָ און

וועלכער איז פאר זיך אליין גאנץ פאזיטיוו, דער פאר איז אויך דאס פערגניגען נור נעגאטיוו. (דער גניגען הייסט: ניט האפען קיין שטערין). נאך דעם וויא ער האט אויך דיעזען שטייגער בעוויזען, דאס פערגניגען איז נור נעגאטיוו און שמערצען פאזיטיוו, איז שוין פאר שאפענהויער ניט שווער געווען צו בעווייזען, דאס דער מענטש קען זיך קיין מאל ניט פיהלען גליקליך. וואס איז גליק? פרעגט שאפענ-הויער און ער ענטפערט: דאס איז דיא בעפריע-דיגונג פון אונזערע ווינשען, דאס איז פערגניגען, אבער דאס פערגניגען איז נור נעגאטיוו, דאס הייסט, אלעס וואס מיר פיהלען דאביי, איז, דאס מיר פיהלען דאביי קיינע שמערצען, דאס הייסט נאך ניט, אבער נאך ניט קען ניט מאכען קיין גליק. פערקעהרט אבער, אזוי וויא דיא גרעסטע טהייל פון אונזערע ווינשען קענען מיר ניט ערפילען, וואס דאס מאכט אונז אן אימער שמערצען, זא קומט אויך אויס, אז דאס איינציגע וואס דער מענטש איז אים שטאנד פאזיטיוו צו פיהלען, דאס איז זיין אומגליק, אבער ניט זיין גליק!

(שלום פאלגט).

ל. מיללער.

Berlin, Dec. 12, 1895.

איך קען זיך דא לאנג ניט אבישטעלען אויף שאפענהויער'ס פעסימיזמוס, נאך דעם אינהאלט נאך, וויא איך האב פריהער בעמערקט, קייט שאפענהויער אייגענטליך נור איבער דאס וואס איז שוין געשריבען געווען און אויף וואס מען האט שוין געקלאגט פאר איהם. דאך איין געדאנק געהערט איהם און דאס איז דאס פאלגענדע: ער ערקלערט, דאס דאס פערגניגען איז נעגאטיוו (געבויט אויף א "ניט") דאס שמערצען — פאזיטיוו (געבויט אויף א "יע"). ער בעווייזט עס אין פאל-גענדער ארט: דאס פערגניגען פון מענטשען, זאגט ער, בעשטייט דארין, דאס ער בעפרידיגט זיינע א געוויסע בעדירפנים. דאס שמערצען — ווען דיעזע בעדירפנים בלייבט ניט בעפרידיגט. אלזא פריהער קומט דאס בעדירפנים, אדער וואונט. דיעזעס איז גאנץ פאזיטיוו, דאס איז יע דא. ווען דער וואונט איז ניט בעפרידיגט, בלייבט ער וויא ער איז, נעמט ליך, אלס א פאזיטיווער וואונט, דאן אבער קומט דאס שמערצען פון א'ן אונבעפרידיגטען וואונט, דארום זיינען דיא שמערצען פאזיטיוו. פערקעהרט, — ווערט דער וואונט בעפרידיגט, דאן ווערט ער דאמיט אויך פערניכטעט, דאס פערגניגען אלזא בעשטייט דארין, דאס עס פערניכטעט (מאכט עס זאל ניט זיין) אונזערן א געוויסען געפיהל (וואונט).

דער שכל פון א קינד.

אז ער גלויבט אייך און אין הארצען האלט ער אייך אפט פאר א גרויסען ליגנער. מיט קינדער דארפט איהר זיך ניט מאכען פרייליך, ווען אייך שטיקען טרערען אין האלז, און דארפט ניט אנטאן א מאס-קע פון טרויער, ווען עס גנוסט זיך אייך אויסשיסען מיט א געלעכטער. ווען א קינד פרייט זיך, איז עס א וואהרע פרייד; ווען א קינד איז אומעטיג, איז ביי דעם טאקי טרויעריג אויף'ן הארצען; ווען א קינד בעוואונדערט אייך, איז עס א וואהרע בע-

נאך אלעמאן, זיינען קינדער דיא בעסטע מענטשען. עס איז אפט מעהר אינטערעסאנט צו האבען א געשפרעך מיט א קינד, איידער מיט זיין פאטער אדער מוטער. א קינד איז אימער אריגינעל, א'ן אויסגעוואקסענער מענטש — זעהר זעלטען. א קינד זאגט דאס, וואס עס טראכט אדער פיהלט, א'ן אויסגעוואקסענער מענטש — דאס, וואס עס פאסט זיך. א קינד גלויבט אייך אלעס, וואס איהר זאגט ניט זאגען; א'ן אויסגעוואקסענער מענטש מאכט זיך

אימער אין פאנטאזירען, אפילו ווען עס קוקט אויף א זאך — אָדער האַלט עס אין דיא הענט. קינדער זיינען פאָעטען, אליין ניט וויסענדיג דערפון, און זייער שפראכע איז א פאָעטישע, זיי פערגלייכען דיא שטערן צו אויגען, ווייל זיי ווונקען אזוי, וויא אויגען; א שטיין האט ביי זיי א נשמה און קען פיהלען. זיי פערגלייכען אימער דאָס, וואָס זיי זעהען אָדער הערן, צו עפעס אנדערש, וואס זיי איז בעד סער בעקאנט. וואס ווייניגער זיי איז בעקאנט א זאך, אליין מעהר פאנטאזירען זיי איבער איהר. דאס, וואס ביי אויסגעוואקסענע איז ערקלערן, איז ביי זיי פערגלייכען. ווען זיי זעהען אויף דעם היממעל א האלבע לבנה כמשל, זאָגען זיי, אז דיא לבנה איז צובראכען.

א קינד האט איינמאָל באשריבען דיא יונגע לבנה, אלס אזעלכע, וואס איז האלב איינגעשפילעט אין הימעל. א מיידעלע פון פיער יאָהר האט איין מאָל פערגליכען דאס קנאקען פון קוילען אין דעם אוווען צו דעם בילען פון א הונט. ווען עס דוננערט, זאָגען זיי, אז דאס פאָהרט א קארעטע אויף דעם הימעל אָדער אז מען האט אראָבגעוואָרפען א מאַסע שפילכעלעך.

דיא וועלט, אין וועלכער א קינד לעבט, ווייסט ניט פון קיין טוידטע זאכען; אלעס איז דאָרט לעדעדיג, אלעס פיהלט און פארשטייט. אין דיזער הינזיכט, וויא אין פיעלע אנדערע, זיינען קינדער עהנליך צו ווילדע מענשען. ווען א בויס טרייסעלט זיך פון א שטארקען ווינט, זאָגען זיי, אז ער "צירטערט". ווען זיי זעהען א פעדער פליהען, מיינען זיי, אז דאס איז א מין פויגעלע. א מיידעלע פון א יאָהר פינף האט איין מאָל געזאָגט צו איהר מוטער: "מאמע, איך גלויב, דאס מיין לאקע לעבט; זיא איז אזוי קלוג, זיא גייט, וואו איך וויל". איך האָב געלעזען פון א מיידעלע פון א יאָהר דריי, וועלכע פלעגט האלטען יעדע זאך, וואס זיא פלעגט זעהען, פאר לעבעדיג; ווען זיא פלעגט דערזעהן אויף'ן וועג עטליכע שטיינדלעך, פלעגט זיא זיך פאָרשטעלען, אז זיי האט געמוזט זיין זעהר אומעטיג צו ליגען אימער אויף איין פלאץ און פלעגט זיי אויפהייבען און אוועקטראָגען אויף אנאנדער פלאץ, כדי זיי זאָלען האָבען א "שטיינדל", וויא זיא פלעגט זאָגען.

וואונדערונג. דאס האַרץ פון א קינד איז אזוי רייך, וויא דער הימעל אין א שעהנעם זומער־טאָג, און זיין ריינע האַרץ שפיגעלט זיך אָפּ אין זיינע קויטערע אויגען. קינדער זיינען פּרומען אויף דעם פעלד פון אונזער לעבען. אונזערע אויגען רוהען זיך אָפּ אויף זיי, אונזערע הערצער ווערן דערפרישט און אונזער שכל ווערט לויטערער, ווען מיר זיינען מיט זיי.

איך רעד דאָ, זעלבסטפערשטענדליך, נור פון געוויינליכע קינדער און ניט פון זאָגענאנטע "וואונדער־קינדער", וועלכע הויבען אָן צו ריידען פון דאָרלאַרס, ווען זיי האָבען נאָך ניט אלע ציינער אין מויל, און שפילען זיך שוין אין באַסעס, ווען זיי קען נאָך ניט ריידען. א קינד איז נור דאן אנציר הענד, ווען עס איז א וואהרעס קינד, מיט אן אמת'ן קינדערשען האַרץ און אן אמת'ן קינדערשען שכל. א פערדאָרבענעס קינד איז פיעל ערגער, וויא א פערדאָרבענער גרויסער מענש.

דער שכל פון קינדער איז לייכטער צו לערנען, וויא דער שכל פון אויסגעוואקסענע מענשען, און דאָך איז דער קעצטער בעסער בעקאנט, וויא דער ערשטער. מענישען נעהמען זיך, געוויינהליך, פריי הער דערפאר, וואס איז שווערער, און ניט דער פאר, וואָס איז גרינגער. און דאָרום איז נאָך יעצט דיא וויסענשאַפט פון קינדער־ערציהונג אין איהר קינדהייט, זאָ צו זאָגען, און היינטיגע עלטערן פאר שטייען נאָך אזוי ווייניג זייערע קינדער, וויא זייערע עלטער־ווידעס האָבען פארשטאנען זייערע.

מיר אורטהיילען, געוויינליך, קינדער נאָך אונזער אייגענער מאַס נאָך. מיר מיינען, אז דער אונזערשיעד צווישען זיי און אונז איז נור דאָס וואס זיי האָבען ווייניגער שכל, וויא מיר, און ווייניגער ערפאָהרונג און קענטניסע, וויא מיר. ביז א געוויסען גראד איז דאס אמת, אבער נור ביז א געוויסען גראד. עס זיינען פאראנען אויסגעוואקסענע מענשען, וואס זיינען ניט פיעל קליינער, וויא קינדער, און וואָס בעזיצען ניט פיעל מעהר קענטניסע, וויא זיי, און דאָך אונטערשיידען זיי זיך פון זיי זעהר שטאַרק. דער הויפט־אונטערשיעד צווישען אויסגעוואקסענע מענשען און קינדער, אין דעם גייסטיגען הינזיכט, איז דאס וואָס דיא ערשטע דיינקע, וועהר רענד דיא צווייטע פאנטאזירען. א קינד האַלט

א מיידעלע פון א יאהר אכט האט א מאָל אריינגעטראָגען פון דעם סאָד אין הויז אריין עטליכע אראָבעפאלענע בלעטער. ווען מען האט זי געפרעגט, וואָסוּ זי האט עס געטאָן, האט זי ער קלערט, דאס זי האט ניט געקענט איינזעהען, וויא דיא אַרימע בלעטער האָבען געפֿעך געהאלטען אין שטארבען אויף דער הוילער ערד. אין עטליכע טעג ארום נאָך דעם, ווען דיא ערד אין סאָד איז שוין געוואָרען אין גאנצען באדעקט מיט אראָבעפאלענע בלעטער (עס איז געווען אין הערבסט), האט מען זי געפונען שטייענדיג ביים פענסטער און באגלייבט סענדיג זיך מיט טרערען. דאס האט זי בעקלאָגט דיא אַרימע בלעטער.

דער אונטערשיעד צווישען קינדער און פאָטעטען איז דער, דאס דיא ערשטע גלויבען טאקי אין דעם, וואס זיי זאָגען, וועהרענד ביי דיא צווייטע רעדט עס זיך נור אזוי. א קינד אורטהיילט יעדע זאך נאָך זיך אליין. יעדע זאך, וואָס עס זעהט, דענקט און פיהלט פונקט אזוי, וויא ער דענקט און פיהלט. ווען א קינד קויפט דיא קאטץ אָדער ווישט איהר אָפּ דיא נאָז, איז עס זיכער, אז זי האט טאקי פערנאָגען דערפון. ווען דער בעריהמטער ענגלישער ראַמאניסט דיקענס איז געווען א קליין קינד, פלעגט ער האלטען דיא דיקע בוכשטאבען פון דעם A B C פאר נומערציגע און דיא דינע פאר ביזע בעשעד פעניסע.

קינדער פאנטאזירען ניט נור, ווען זיי דענקען אָדער רעדען, נאָר אויף, ווען זיי טהוען עפעס. און טהוען עפעס הייסט ביי קינדער שפיעלען זיך. זיי זיינען גרויסע פאָטעטען אין זייער דענקען און אין זייער שפראכע און זיי זיינען גרויסע אַקטיאָרען אין זייער האַנדלען אָדער, ריכטיגער, אין זייערע שפיעל. און זיי ווייסען אזוי ווייניג, דאָס זיי זיינען אַקטיאָרען, וויא דאָס זיי זיינען פאָטעטען. זיי זיינען אימער ערנסט אין זייערע שפיעל. זיי הערען אויף צו זיין ערנסט נור דאן, ווען עלטערע מישען זיך אריין אין זייער שפיעל און הויבען זיי אָן צו קריטיקירען. ווען זיי זיינען איינער אליין, גלויבען זיי פאָלשטענדיג אין דעם, דאָס זיי זיינען עבען דאָס, אין וואָס זיי שפיעל לען זיך. ווען א קינד דערזעהט א לידיגע גלאָז געהמט עס זיז צום מויל און גלויבט, דאָס עס

טרינקט. ווען א אינגעל דערזעהט דעם פאָטער'ס לולקע, געהמט ער זיז אריין אין מויל און איז זיכער, אז ער רויכערט. איהר זעהט א מאָל א קינד פערט טיעפט אין מאָהלען דעם טיש מיט א טרוקענע שטעקעל. עס קען א מאָל זיין פארנומען מיט אזא ארבייט א פאָר שטונדען דורכאנאנד און דערנאָך וועט עס אייך זאָגען, אזעס האט אָבערמאָהלט דעם גאנצען טיש. און עס וועט גאנץ ערנסט מיינען אזוי. ווען א אינגעל זיצט אויף א שטוהל און שרייט „נאָ אָן“, איז ער זיכער, דאָס ער זיצט רייטענדיג אויף א פערד. ווען אַן עלטערער וועט זיך אריינגישיסען, וועט ער געוויס באַרד פארלירען דעם גלויבן בען אין דעם, אָבער לאָזט איהם נור אליין, און ער וועט קיין מאָל ניט צווייפלען, אז אונטער איהם איז אַן אמת'ער פערד.

דיא בעסטע שפיעלצייג ביי מיידעלעך און אפילו ביי אינגלעך איז דיא לאלקע; זיז שפיעלט ביי זיי אלע ראָלעס, וואס זיי ווילען נור. זיז איז זייער בעסטער חבר. ווען א מיידעלע זיצט אין א פאָטעל מיט איהר לאלקע אויף דיא הענט דארף זיז קיין נעם ניט האָבען, זיז רעדט צו דער לאלקע, דער צייגט איהר מעשות, בעקלאָגט זיך פאר איהר אויף דעם פאָטער און אויף דער מוטער, פרעגט זיך אַ איהר מיינונג איבער פערשידענע זאכען, מאכט מיט איהר קלוימערשטען א ריזע, איבער'ן ים אָדער אין אן אייזענבאָהן, קויפט זיז, קריעגט זיך מיט איהר, זידעלט זיז א. ז. ו. און דאס אלעס גאנץ ערנסט. א אינגעלע פון א יאהר דריי האט א מאָל געבעדטען ביי זיין מוטער, אז זיז זאָל איהם געבען זיין בילדער-בוך. „איך וויל ווייזען מיין לאלקע דיא בילדער, דער, האט ער ערקלערט, איך וויל ניט, וועלכע געפעלט איהר מעהר פאר אלע.“ און דאן האט ער גאנץ ערנסט אָנגעהויבען צו ווייזען דער לאלקע דיא בילדער און האט ביי איהר געפרעגט איהר מיינונג איבער יעדען. און וויא ליעב זיי האָבען זייערע לאלקעס! זיי קענען זיך ניט זאָל אַנקוקען אויף זיי, זיי קענען ניט אַנשלאָפען ווערן אָהן זיי. און עס מאכט ביי זיי, געוויינליך, זעהר ווייניג אויס, צו דיא לאלקע איז א שעהנע אָדער א מיאוסע, צו זיז האט א פיינע קלייד, אָדער צו זיז איז נאָר נאָקעט, צו זיז האט גאנצע פיס און הענט אָדער.

ער א געשריי נעמאָן. דיא לייטע זיינען נאָך אַלץ
ניט געקומען אין דער קירכע?"

עס איז זעלבסטפערשטענדליך, דאס ניט אלע
קינדער האָבען גלייכע פאַנטאַזיען; ביי איינעם איז
זי רייכער, ביי דעם אנדערן — אַריפער. אַלע קינד-
ער שפּיעלען זיך, אָבער ניט אלע שפּיעלען זיך
גלייך, ניט אלע ווויזען אַרויס אין זייערע שפּיעל-די-
זעלבע איינבילדונגס-קראַפט און דיזעלבע ערפינד-
ונגס-קראַפט. איינער שטעלט זיך פאַר אַ זאך
קלערער, וויא אַנאָדערער; איינעם קומען אַרײַן
אין קאַפּ בעסערע איינפּעלע, וויא דעם אַנדערן. אין
דיא שפּיעל פון קינדער קען מען אַרויסזעהן זייערע
בעזאָנדערע פּעהיגקייטען און נייגונגען. אין דיא
שפּיעל צייגט זיך אַרויס זייער שכל און זייער כאַ-
ראַקטער. דער, וואס באַמערקט בעסער דאס, וואס
ער זעהט, קען דאס בעסער נאכמאַכען אין זיינע
שפּיעלע; דער ווידער, וואס האט אַ בעסערן זכרון,
קען בעסער נאכמאַכען אַלעס, וואָס ער האט גע-
זעהן אָדער געהערט. מיט דיזעלבע שפּיעלצייגע וועט
זיך אַ קלונגעס קינד שפּיעלען בעסער, וויא אַ דומעס,
און אַ רוהיגעס קינד וועט זיך שפּיעלען אַנדערשט,
וויא אַ ניט רוהיגעס. אינגלעך מאכען געוויינליך
נאָך זייערע פאַטערס; זיי שפּיעלען זיך אין דעם,
מיט וואָס זייערע פאַטערס זיינען באַשעפטיגט. ווען
דער טאַטע איז אַן אָפיציער, שפּיעלען זיך זיינע
קינדער אין סאַלדאַטען; ווען ער איז אַ קרעמער,
שפּיעלען זיי אין קויפּען און פאַרקויפּען. א. ז. וו.

אבער קינדער זיינען ניט אימער בלויז פאַעטען
און פאַנטאַזאָרען. עס קומט אַ צייט, ווען אַ קליי-
ניקער פאַעט הויבט אויף אָן צו פילאָזאָפירען, צו
אונטערזוכען דיא אַרומיגע וועלט און צו קריטיקיר-
ען דאס, וואס ער זעהט אַרום זיך. דאס הויבט
זיך אָן, געוויינליך, אויף דעם פיערטען יאָהר. ווען
אַ קינד הויבט אָן צו שטעלען פראַגען, איז עס אַ
סימן, דאס עס פיהלט שוין אַ בערירפנים צו פאר-
שטיין דיא אַרומיגע וועלט. און מיט יעדען טאָג
וואקסט דיא צאָהל פון פראַגען, וואס עס שטעלט
זיינע עלטערן, און דיא פראַגען ווערן אַלץ שווערער
און שווערער. פריהער פאַר אַלעמען הויבט עס זיך
אָן צו אינטערעסירען מיט פאַקטען, ד. ה. מיט גע-
נעשטענדע און ערשיינוגען. זיינע ערשטע פראַגען

ציבראַכענע. מאכט זיי פון אַ שמאַטע אַ לאַלקע,
און זיי וועלען זיך באַניין מיט איהר אַקוראַט, וויא
מיט אַן אמת'ער.

ווען קינדער שפּיעלען זיך, האָפען זיי ליעב, דאס
דיא עלטערע זאָלען זיי אָננעהמען פאַר דעם, אין
וואס זיי שפּיעלען. ווען אַ אינגעל שפּיעלט זיך אין
אַ בעל העגלה, וויל ער, אז אַלע זאָלען איהם דיא
נאנצע צייט, וואס ער שפּיעלט זיך, רופען בעל
העגלה, און ניט משה אָדער איציק. ער פאַדערט,
מען זאָל זאָגען „דער בעל העגלה וויל עסען“, „דער
בעל העגלה איז געפאַלען“ און ניט „איציק וויל עסען“
א. ז. וו.

עס איז זעהר דום, ווען גרויסע מישען זיך אַרײַן
אין דיא שפּיעל פון קינדער און שטערן זיי מיט זייער
קריטיק. לאָזט זיי צו רוה, אזוי וויא זיי לאָזען
אייך צו רוה, ווען איהר זייט פאַרנומען מיט קאָר-
טען-שפּיעלען, בראַנפּען-טרינקען און אנדערע פיינע
זאכען. קריכט ניט אַרײַן אין זייער וועלט אַרײַן;
איהר זייט דאָרט אַ פרעמדער, איהר פאַרשטעהט
דאָרט נאָר ניט און קיינער פאַרשטעהט אייך
דאָרט ניט.

צוויי קינדער האָבען זיך אַ מאָל געשפּיעלט אין
קרעמער. פלוצלונג קומט אַרײַן דיא מוטער און ניט
אַ קוש דעם קלענערן פון זיי. דער עלטערער הויבט
אָן צו וויינען: „מוטער, דוא קוישט דאָך קיין מאָל
ניט דעם קרעמער, ווען דוא קומסט אין קלייט.“
דיא מוטער האט צושטערט דיא נאנצע שפּיעל מיט
איהר קוש, ווייל דער קוש האט געמאַכט פון דער
שפּיעל אַ שפּיעל, וועהרענד דיא קינדער האָבען
איהם געהאַלטען פאַר עטוואָס ערנסטעס.

עס זיינען פאַראַגען קינדער מיט אזעלכע רייכע
פאַנטאַזיען, דאס זיי נעהמען אָן אַ בילד פון עט-
וואָס פאַר דעם געגענשטאַנד גופא. מען האט אַ
מאָל געוויזען אַ פיער-יעהריגען אינגעל אַ קארטיגע,
אויף וועלכער עס איז געווען פאַרגעשטעלט, וויא
עטליכע מענשען גייען אין דער קירכע. דיא קירכע
איז אויך געווען פאַרגעשטעלט. דאס קינד האט עס
אָנגענומען פאַר עטוואָס ווירקליכעס. ווען אין אַ
פאַר טאג אַרום האט מען דעם אינגעל ווידער אַ
מאָל געוויזען דיזעלבע קארטיגע, האט ער זיך שרעק-
ליך פערוואונדערט: „וויא איז דאס, מאמע, האט

זינען „וואס איז דאָס?“, „וויאָ רופט זיך דאָס?“, א. ד. ג. עס פרעגט זיך צ״ב, וואס איז אזוינס די זער בלוס אָדער דיזע פליענ, וויאָ אלט איז ענני, וואו איז זיא געבוירען געוואָרען, ווער איז געווען איהר מאמע, וויאָ הייבט דער הונט, וואָס פאר א האָר איהר האט געהאט, ווען איהר זייט געווען א קלייניקער א. ד. ג. און זייערע פראגען זיינען אונז ענדליך, עס ווערט זיי קיין מאָל ניט נמאס צו פרעגן, זיי האָבען אַימער וואס צו פרעגן, זייער דורשט צו קענטניס קען קיין מאָל ניט בעפריידיגט ווערן. איהר פאָספיעט זיי נאָך ניט צו ענטפערן אויף איין פראגע, וויאָ עס איז שוין פאראן אַנאנד דער פראגע. און אלעס איז פאר זיי ניי, אלעס וואונדערט זיי, יעדער נייער פאסט איז ביי זיי א נייע ענטדעקונג. דיא אויגעלעך בלישטשען ביי זיי, דיא בעקעלעך פלאמען און דיא מיילכעלעך זיינען אָפּען. זיי קענען זיך ניט זאט אָנעסען מיט פאקט טען; דיא קעפעלעך אַרבייטען שטארק און דיא מיילכעלעך מאכען זיך אויף אַ מינוט ניט צו.

און אין זייערע פראגען, וויאָ אין זייערע שפיעה, ווייזט זיך ווידער ארויס זייער פאנטאזיע. זיי שטעלען אַזעלכע פראגען איבער טוידטע געגענטשטענדע, אזוי וויאָ יענע וואָלטען געווען לעבעדיגע, ווייל פאר זיי איז אלעס לעבעדיג. זיי שטעלען איבער חיות דיזעלכע פראגען, וויאָ איבער מענשען, ווייל זיי ווירטען נאָך דערוויילע ניט קיין אונטערשייד צווישען זיי. זיי פרעגן אייך צ. ב. וואָס זשאבעס עסען, וואס מיין עסען, וויאָ מען רופט זיי, מיט וואס זיי באשעפטיגען זיך, וויאָ הייסען זייערע הייזער, זייערע שטעדט און גאסען.

א ביסעל שפעטער הויבען זיי זיך שוין אָן צו אינטערעסירען מיט דיא אורזאכען פון פערשידענע ערשיינונגען; זיי הויבען שוין אָן צו זוכען א גרונד פאר אלעמען. זיי הויבען שוין אָן צו פרעגן „וואָרום איז דאָס?“ און „וואָצו איז דאָס?“ זיי פרעגן אייך צ״ב, וואָרום דיא קאטץ האָט ניט אַזעלכע האָר, וויאָ א מענש, וואָרום שטיינער זיינען הארט, וואָרום וואסער איז נאָס, וואָצו עסט מען, וואָרום פאלען אַראָפּ דיא בלעטער פון דיא בוימער, וואָרום מאכט דער דונער אזא גערויש א. ז. וו. אָבער דיא גרעסטע שווייגקייטען פאר דיא עלטערן הויבען

זיך אָן דאָן, ווען זייערע קינדער הויבען זיי אָן צו שטעלען אַזעלכע פראגען, וויאָ „פון וואנען האָט זיך דאָס גענומען?“, „ווער האָט דאָס געמאכט?“ א. ד. ג. קינדער גלויבען, דאָס יעדע זאך מוז פון אימיצען געמאכט ווערן. זיי וויסען עס פון זייער אייגענער ערפאָהרונג, ווייל זיי אליין מאכען פיעלע זאכען אָדער טהוען אויף פיעלע זאכען. זיי שטעלען זיך פאר דיא וועלט אלס א גרויסע חיות, אין וועלכען יעדע זאך איז געמאכט געוואָרען פון א בעזונדערן בעג מלאכה. זיי פרעגן אייך צ״ב, ווער עס האָט געמאכט דיא חיות, ווער עס מאכט קליינע קינדער, ווינטען, וואָלקענס, רענען א. ז. וו. זיי פרעגן אַ מאָל אַזעלכע פראגען, וואָס אַין אויסגעוואקסענעם מענשען וואָלט קיין מאָל ניט איינפאלען צו פרעגן, אפילו ווען זיי פערשטיין זיי אזוי ווייניג, וויאָ קינדער. זיי פרעגן אייך צ״ב, וואָרום עס ווערט ניט אַ לאַך אין דער וואסער, ווען מען שטעקט אריין אין איהר א פינגער, אָדער וויאָ קערט עס פיש אטהמען מיט זייערע מיילער אונטערן וואסער. א קינד פרעגט אַ מאָל, וואָהין דער ים גיסט זיך אריין אָדער וואו עס טהוען זיך אהין אלע ווינטען. א פיערדיעהריגער אינגעל האָט אַ מאָל געשטעלט אזא פראגע: „וואָרום זיינען פאראנען אזוי פיעל זאכען אויף דער וועלט, ווען קיינער קען זיי אקע ניט וויסען?“. א מיידעלע פון א יאָהר זעסט האט אַ מאָל דיססוטירט מיט איהר פאָטער איבער דעם, פון וואנען דיא וועלט האָט זיך גענוג מען. ער האט איהר געזוכט צו בעווייזען, דאָס פון גאָר ניט קען מען גאָר ניט מאכען א. ז. וו. זיא האָט זיך אַ ביסעל פערטראכט און דאָן האָט זיא פלוצלונג ערקלערט: „פיעלייכט איז גאָר דיא וועלט בלויז א פאנטאזיע“. א גרויסער פילאָזאָף איז נאך לאנג טראכטען געקומען צו דעמזעלכען שלום, וויאָ דיזעס זעקסדיגהריגע קינד.

דיא פראגע, פון וואנען עס האָבען זיך גענומען אלע לעבעדיגע וועזענס, האט אימער א גרויסע אינטערעסע פאר קינדער. א זעקסדיגהריגער אינגעל האט אַ מאָל געשטעלט זיין מוטער אזא פראגע: „מאמע, איך וויל וויסען, ווער עס האָט געמאכט נאָט און צו דיא קאטץ האָט אייעלעך, פון וועלכען זיא מאכט קעצעלעך“. ווען דיא מוטער האט איהם

דערנאך הויבען זיי אָן צו פרענען איבער ווערקצייגע.
מאַשינען א. ד. נ. און אים ענדע שטעלען זיי דיא
פראגע: „וואָס איז גאָט און פון וואָנען האָט זיך
אַלעס גענומען?“

ניט אימער זיינען קינדער ערנסט מיט זייערע
פראגען. עס מאכט זיך א מאָל, דאס זיי אליין אינ-
טערעסירען זיך ניט מיט דעם, וואָס זיי פרענען,
דאָס זיי פרענען גלאַט אין דער וועלט אריין,
ניט טראכטענדיג דערפון, וואָס זיי פרענען. א קינד
קען אייך צ״ב. שטעלען א מאָל אַזעלכע מינים
פראגען: „וואָרום שטעה אייך דאָ, וואו אייך
שטעה?“ אָדער „וואָרום איז א גלאָז א גלאָז און
א טיש א טיש?“ דאָס איז פונקט אזא מין פוסטע
פילאָזאָפיע, וויא ווען אויסגעוואקסענע מענשען
דיסקוטירען איבער דעם, וואָס פאַר א מין עפעל
האָט געעסען אונזער עלטער־באָבע חוה, אָדער
וואָס עס וועט זיין מיט דער מענשהייט אין הונד-
דערט טויזענד יאָהר אַרום.

עלטערן האבען א געוואָנהייט אָבצושטעלען
זייערע קינדער, אפילו, ווען זיי פרענען גאנץ ערנסט,
ווען זיי זיינען זעהר פערזאנלעכעסירט אין זייערע
פראגען. גרויסע מענשען ווערט גיך נימאס צו
ענטפערן אויף אלע פראגען, וואָס דיא קלייניקע
פילאָזאָפיען שטענען זיי; און אָפט ווייסען זיי פראָסט
ניט, וואָס צו ענטפערן זיי. ווען א קינד הויבט אָן
צו דערקוטשען דער מוטער מיט הונדערטע פרא-
גען, ווערט זיא אין בעס און ניט א געשריי: „שטיל,
טשעפע זיך אָפּ פון מיר!“ דאָס איז זעהר נאָריש.
דאָס איז איינפאך א פערברעכען. קינדער ברויבען
גייסטיגע שפייזע פונקט אזוי גוט, וויא מאטעריעלע
און זייער גייסטיגער הונגער ווייזט זיך, געוויינליך,
ארויס אין זייערע פראגען. אָבצושטעלען א קינד,
ווען עס פרעגט אייך ערנסט א פראגע, איז אַקוראַט,
וויא אַוועקצוגעהמען פון דעם דאָס ברויט, ווען עס
איז הונגערדיג.

(נאָך סליל).

מ. באַראַנאָוו.

ערקלערט, דאס דיא קאמין האט ניט קיין אייער,
האט ער בעמערקט אזוי: „דאן מוז אייהר גאָט
העלפען צו מאכען קעזעלעך, ווען זיא קען זיי ניט
אויסזיצען פון איילעך“. אַנאנדער אינגעל האט א
מאָל געשטעלט אזא פראגע: „ווען עס איז ניטאָ
קיין איי, פון וואָנען געהט זיך דיא הוהן? — איך
האָב געוואָלט זאָגען: ווען עס איז ניט געווען
קיין איי, פון וואָנען האט זיך דאן גענומען דיא
הוהן?“ קינדער אינטערעסירען זיך א מאָל צו
וויסען, ווער עס האט געגעבען זיינען דער ערשטער
בייבי, וויא דער ערשטער מענש האט זיך אויסגע-
לערנט צו רעדען א. ז. וו. א דריי־יאָהריגער אינגעל
האט א מאָל געפרעגט: „וויא וואָסען עס אויס
פלאַנצען און וויא וואָסען עס אויס פון א בייבי
א אינגעל? בין אייך אויסגעוואקסען, בשעת אייך
האב געעסען מין מיטאן? קוק!“ און ער האט זיך
אויפגעשטעלט, אום דיא מוטער זאָל קענען זעהען,
צו ער איז געוואָרען גרעסער אין דער צייט, וואָס
ער האָט געגעסען.

דיא פראגען פון קינדער זיינען א מאָל אזוי
מאָדנע, דאס דער גרעסטער פילאָזאָף איז גיט אים
שטאנדע צו ענטפערן אויף זיי. וואָס זיי זאָלען ניט
זעהען אָדער הערען, פרענען זיי באלד „וואָרום?“
א קינד קען א מאָל שטעלען אַזעלכע מינים פרא-
גען: „מאמע, וואָרום דענק אייך ניט יעצט פון
אַנאנדער זאך?“ אָדער „מאמע, וואָרום בין אייך
גיט דזשאָן און דזשאָן איז ניט אייך?“ אָדער „מא-
מע, ווען אייך וועל אַרויפגיין אויף דיא טרעפ, וועט
גאָט קענען מאכען, אז אייך זאָל בלייבען אונ-
טען?“

קינדער פרענען ניט אימער דיעזעלכע מינים
פראגען. זייערע פראגען ענדערן זיך מיט זייער ער-
טער און צוזאמען מיט דער ענטוויקלונג פון זייער
שכל. אין אנפאנג זיינען זיי זעהר איינפאך און
גייסטענס איבער אלטעגליכע זאכען; דאָס ווייטער
קריבען זיי אלץ העכער, ביז זיי דערגייען צו גאָט
און צו דער ענכישטעהונג פון דער וועלט. זייערע
ערשטע פראגען זיינען, געוויינליך, איבער חיות,

רעליגיאָן און וויסענשאַפט *

מאָטאָ: „מין ניכטס ווירד ניכטס,

זאָנסט וואָלט פון אלעם געקענט אלעס ווערען“.

עפיקור.

רעליגיאָן און וויסענשאַפט — דאָס זיינען צוויי ווערטער, וואָס דיא בעדייטונג פון זייער שייכות איינע מיט דיא אנדערע שפיעלט דיא גרעסטע ראָלע אין דער געשיכטע דער מענשהייט. צווישען זיי ביידען גייט אַן איין עוויגער און אונאויפהערלעכער קאמפף; און מען קען זאָגען, אז זייער שייכות איז דיא זעלבע וויא דיא שייכות פון פייער מיט וואַסער.

איבער זייער קאמפף זאָגט דער בעריהמטער הערבערט ספענסער פאָלגענדעס:

„פון אלע אידעען־קעמפפער, איז דער קאמפף צווישען רעליגיאָן און וויסענשאַפט דער עלטסטער, טיעפסטער, ברייטסטער און וויכטיגסטער. ער פאנגט זיך אָן פון דער צייט ווען דער מענטש הייבט אָן צו מאַכען זיינע ערשטע און איינפאכסטע ער־פאָהרונגען, וועלכע ער קען ניט מעהר צושרייבען צו דער מאַכט פון זיין פעטיש (געצקע); ער צייגט זיך איבעראל דורך דעם גאנצען רייך פון מענטשליכען וויסען; ער בעאיינפלוסט דיא אויסלייגונגען פון דיא איינפאכסטע מעכאנישע צופעלע, אזוי גוט וויא דיא אויסלייגונגען פון דיא געשיכטע פון גאנצען וועלט. ער האָט זיינע וואורצלען טיעף אין דעם פערשיעדענ־

(*) דאס איז איינער פון דיא צוויי פרעמיום־אַרטיקלען (דער אנדערער איז געווען געדרוקט אין דעם פאָריגען נומער „צוקונפט“). דיעזען דרוקען מיר אויך וויא ער שטייט און גייט און האַלטען זיך צוריק פון בער־מערקונגען אום דיא לעזער זאָלען אין וואסען האַבען זיך צו פערלאָזען אויף זיך אליין.

נעם רענקען פון פערשיעדענע גייסטער; און דיא גענען־אַנדער קעמפפערענע בעגריפע ווענען נאָר טור און לעבען, וואָס דאָס פערשיעדענ־אַרטיגע רענקען בעשאַפט, בעאיינפלוסען פיר גוט אָדער שלעכט אונזער אלטענליכע אויפפיהרונג.

זעהענדיג וויא וויכטיג דיעזער קאמפף איז וועט, גלויבען מיר, א יעדער צוגעבען, אז א קלאָרער בעגריף פון דיא גאנצער פון דיעזע צוויי געגנער און זייער עוויגען קאמפף, איז נויטווענדיג פיר יעדען רעכט־דענקענדען מענטשען.

קאָמיר זיך אלזאָ פרענען: וואָס איז רעליגיאָן? וואָס איז וויסענשאַפט? און וואָס איז דיא אור־זאכע פון זייער עוויגען קאמפף? כסדר: וואָס איז רעליגיאָן?

מען קען ניט ענטפערען אויף דיעזע פראגע בלויז מיט'ן אנצייגען אויף דיא אָדער יענע רעליגיאָן אלס ביישפיעל, און זאָגען, אז דאָס איז רעליגיאָן; דען דאָס וועט נור בעווייזען, אז דיא אָנגערופענע רע־ליגיאָן איז אויף א רעליגיאָן, אָבער ניט פערענט־פערן דיא פראגע: וואָס איז רעליגיאָן איבערהויפט? מיר דארפען וויסען, וואָס עס ענטהאלטען אין זיך אלע רעליגיאָנען צוזאמען.

וואָס דער וואָרט „רעליגיאָן“ אליין בעטייט איז שווער צו זאָגען מיט בעשטימטהייט. אייניגע זאָגען, אז דאָס בעטייט ניט מעהר וויא „דיא עהר־פּורכט פאר א העכערען וועזען“, אנדערע ווידער זאָגען, אז דאָס בעדייט „דיא בעציהונג פון מענטשען צו א העכערן און איבערגאטירליכען וועזען“. ווידער אנדערע (וויא פראַפ. אַרנאָלד דאָדעל, צום ב״ש) בעהויפטען, אז „רעליגיאָן“ בעטייט דאָסזעלבע וויא „באַנד“, און פערשטעהן אונטער דעם וואָרט דעם

שאפען בלויז מיט זיין ווילען, אזוי רענירט ער איהר אויף.

דאָס איז דיא בעהויפטונג פון דער רעליגיאָן. וואָס עס איז דאָ געגען דעם איינצורווענדען, וועלען מיר נאכהער זעהן. דערווייל לאָמיר דאָס לאָזען ניט קריטיקירט און איבערגעזעהן צו דער פראגע: וואָס איז וויסענשאפט?

פאָלגענדע ערקלערונג נעמען מיר פון א וויסענ-שאפטליכע אויטאָריטעט אין טשעמבער'ס ענציקלאָ-פּעדיע: „ריינע וויסענשאפט איז באזירט אויף זעלבסטפערשטענדליכע וואהרהייטען, און פון דיוע, אלס באַזיס, ווערען אפגעלערנט (רעדוצירט) דיא שייכות'ען (רעלאַציאָנען) פון זאכען איינע מיט דיא אנדערע, דורך שטרענגע לאָגיק. אלע וויסענשאפט-טען זיינען געגרינדעט אויף דער אַננאָהמע, אז דיא נאטור-געזעצע זיינען אונפערענדערליך, און אין דיוען זיין קען מען זאָגען, אז וויסענשאפט הייסט: דיא בעקאנטשאפט מיט דיא נאטור-געזעצע.“

לאָמיר אויך זעהן וואס דער בעריהמטער הער-בערט ספענסער זאָגט וועגען דעם:

„וויסענשאפט“, זאגט ספענסער, „איז ניט מעהר וויא א העכערע ענטוויקעלונג פון איינפאכע אל-טענליכע ערפאָהרונגען; און צו זיין א געגנער פון דער וויסענשאפט איז דאסזעלבע וויא צו זיין א געג-נער פון אלץ וואָס מיר ווייסען איבערהויפּט. דער גרעסטער פאנאטיקער האט נאָר ניט וואָס אויס-צוזעצען געגען דער ערפאָהרונג צום ב"ש אז דיא זון גייט אויף אין זומער פריהער וויא אין ווינטער; אבער א העכערע ענטוויקעלונג פון ערפאָהרונגען אין דיוער ריכטונג, איז דיא וויסענשאפט, וועלכע מען רופט אַסטראָנאָמיע.“

נון, אויף וויא פיעל דיא וויסענשאפט איז קליר-נער פון דער רעליגיאָן, קען, גלויבען מיר, דער פער-ניפטיגער לעזער שוין פון דיוע ערקלערונגען אליין זעהן; אבער אום צו קענען ענטפערען מיט פולע קלאָהרהייט אויף דיא דריטע פראגע: נעמליך, וואס איז דיא אורזאכע פון זייער עוויגען קאמפף? — מוזען מיר זיך מעהר פערברייטען איבער דיא נאטור פון רעליגיאָן און דיא פון דער וויסענשאפט.

וויא מיר האָבען פריהער געזעהן, בעהויפטעט דיא רעליגיאָן, אז א וועזען, וועלכעס שטייט אן

מענש'ס בעקענען, אז ער איז ניט אבסאָלוט פריי, זאָנדערען אז ער איז פערבונדען און אבהענגיג פון אַין עקזיסטענץ אויסער עס (ד. ה. פון דער וועלט אָדער פון א וועזען וואָס געפינט זיך אין דער וועלט) וויא אויך פון זיינע מיט-מענשען. אויך דער בע-ריהמטער פייערבאך איז דער מיינונג, אז דאָס ווע-זען דער „רעליגיאָן“ בעשטייט אין „דעם מענש'ס געפיהל פון זיין אבהענגיקייט“ פון אלץ וואָס איז אויסער עס.

דיא ריינע וויסענשאפט קען נאָך דערוויילע ניט זאָגען מיט בעשטימטהייט, וואָס רעליגיאָן איז. דאָך מוז מען זאָגען, אז דיא מיינונג פון דיא לעצטע ווייזט אויס צו זיין דיא וואהרשיינליכסטע. נור וויא דאָס זאָל ניט זיין, אין איין זאך שטימען אלע איין: אז רעליגיאָן ענטהאלט אין זיך צוויי עלעמענטען — א פילאָזאָפישען און א מאָראַלען. דער ערשטער בעהויפטעט צו זיין אַין ענטפער אויף דיא פראגע: וויא און פון וואנען דיא וועלט האָט זיך גענומען, און דער צווייטער לערנט וויא אזוי זיך אויפצופיה-רען מיט אונזערע מיט-מענשען. מען קען אלזאָ גאנץ דרייסט זאָגען, אז דיוע צוויי עלעמענטען צוזאמען מאכען אויס דאָס וואָס מען רופט געווענהליך: רעליגיאָן.

און גראַדע אין דיוע עלעמענטען געפינען מיר אין דער רעליגיאָן דעם געגנער פון דער וויסענ-שאפט.

דער הויפט אינהאלט פון דעם פילאָזאָפישען עלעמענט פון דער רעליגיאָן, געגען וועלכען דיא וויסענשאפט קעמפט, איז, אין קורצען, פאָלגענדער: אַין איבערנאטירליכעס וועזען, א וועזען וועלכעס שטייט אין גאנצען אויסער דער נאטור, א וועזען וואָס איז אַלמעכטיג, אלקלונ, און געפינט זיך איר בעראַד (אלוועזענד), האָט בעשאפען דיא וועלט און רעניערט איהר בלויז מיט דער מאכט פון זיין וואָרט און ווילען. עס האָבען קיינע שום קרעפטע ניט עק-זיסטירט, מיט וועלכע ער זאָל זיך האָבען בענוצט, עס האָט קיין שום מאטעריאל ניט עקזיסטירט, וועלכעס ער זאָל האָבען געברויכט ביים בעשאפען דיא וועלט. ער האָט איהר בעשאפען פון אבסאָ-לוטען ניכטס: ער האָט געזאָגט און עס איז געוואָר-רען (אמר ויהי). און אזוי וויא ער האָט איהר בער-

נאנצען אויסער דער נאטור, האט דיא לעצטע בער שאפען פון אבזאלוטען ניכטס. לאמיר פראבירען צו דיזער בעהויפטונג צו צושטעלען נור איינע פון דעם זעלבען וועזען'ס אויבען אויסגערעכענטע אייגענדיגשאפטען, און זעהען וואס דאפן וועט ארויסקומען. לאמיר נעמען דיא אייגענשאפט, פון זיין איבעראלע אנטוועזנהייט.

ווען מיר זאגען, אז נאָט האט בעשאפען דיא וועלט פון ניכטס אויסער זיין ווילען, דאן מוזען מיר דאָך אויך זאגען, אז אלע זאכען וואס עקזיסטירען, זיינען ניט מעהר וויא פערשיעדענע פאָרמען פון „נאָטעס ווילען“. עס קומט אַלזאָ אויס, אז דאס וואס „זינדיגע“ מענשען רופען „נאטור“, דארפען מיר נאָר אייגענטליך רופען „נאָטעס ווילען“; וויא געוויסע טהעאָלאָגען, אין איינשטימונג מיט דעם נייעם מעסטאמענט, בעהויפטען ווירקליך: „נאָטעס וואָרט איז דיא וועלט“ זאגען זיי. יעצט, ווען מיר האלטען אין זינען, אז נאָט געפינט זיך איבעראל, מוז מען דאָך אויך זאגען, אז נאָט און זיין וואָרט, זיין ווילען — דיא וועלט, איז איין זאך, דען זאָנסט וואָלט נאָט נור זיין אויף איין אָרט און דיא וועלט אויף אַן אנדערען אָרט. עס קומט אַלזאָ אויס, אז נאָט און דיא וועלט זיינען איין זאך, און דאָך איז נאָט אזא וועזען, וועלכעס שטייט אין נאנצען אויסער דער נאטור! איז דאס ניט אַן אונגעהייערער ווידער־שפּרוך? און דאס איז נאָך קיין טויזענדער טהייל ניט פון דיא ווידערשפּריכע פון דער רעליגיאָנס בע־הויפטונגען. מיר ווילען נור ניט דעם לעזער בעלעס־טיגען מיט צו פיעל פּיפּאָזאָפּישע דריידלעך; און אויך דער פּלאַטץ ערלויבט עס ניט. לאָמיר יעצט איבערגיין צו נאָט'ס אַלמעכטיגקייט און זעהן אויף וויא פיעל דאס שטימט מיט אונזער פערשטאנד.

ווען מיר קוקען אַריין אין אַ לוח, זעהן מיר, וויא דיא אַסטראָנאָמען זאגען אונז פאַראויס ווען אַ ליקוי חמה און ווען אַ ליקוי לבנה וועט זיין א. ז. וו. פון וואנען ווייסען זיי דאס? זיי ווייסען דאס ווייל זיי זיינען בעקאנט מיט דיא געזעצע פון דיא בעוועג־נונגען פון דיא הימעל'ס קערפער, און זיי ווייסען אז דיא נאטור־געזעצע זיינען אימער דיא זעלבע און דאס גלייכע אורזאכען ברענגען גלייכע פאָלגען;

און זייערע אויסרעכענונגען שטימען אימער צו דער סעקונדע.

ווען אָבער מיר זאָלען אָננעהמען, אז עס עקזיסט־טירט אַן אַלמעכטיגער נאָט, וועלכער רענירט אלץ בלויז מיט זיין ווילען, דאן איז עס ניט נור אַן אונ־זין צו זאגען, אז מיר ווייסען ווען אַ ליקוי חמה און אַ ליקוי לבנה וועט זיין, זאָנדערן עס איז דאן נאָר אַן אונזין צו זאגען אז מיר ווייסען עטוואס איבער־הויפט!

ווען מיר זעהן צו ב"ש אַ קאָץ, אַ הונד אָדער אַ פרוי, שווענגערט, דאן ווייסען מיר, אז דיא קאָץ וועט האָבען קעצעלעך דיא צויק הינטעלעך און דיא פרוי אַ קינד — אויב אבער עס עקזיסטירט אזא זאך וויא אַן אַלמעכטיגער נאָט, דאן קענען מיר נאָר ניט ווייסען אויב דיא קאָץ וועט ניט האָבען פיליכט געבראָטענע קארטאָפּעל, דיא צויג אלטע בולקעס און דיא פרוי פיליכט אַ שור־הבור.

מיט אנדערע ווערטער, אויב עס עקזיסטירט אַן אַלמעכטיגער נאָט, דאן גיבט עס ניט אזא זאך וויא אורזאכע און פאָלגע; דיא קאָץ און דיא צויג הערען דאן אויף צו זיין דיא אורזאכע פון דאס וואס זיי וועלען געבוירען, און האָבען דאמיט קיין שום שייכות ניט; — דאס געבאָרענע מוז דאן ניט נור ניט זיין אין זיי געראָטען, עס קען נאָר אין קיין זאך אין דער וועלט ניט געראָטען זיין.

אַ רעליגיעזער וועט דאן געוויס וועלען בעהויפ־טען, אז נאך דעם וויא נאָט האט בעשאפען דיא וועלט, האט ער געבאָטען, אז אלעס זאָל אָנניין מיט אַן אָרדנונג פון אורזאך און פאָלגע; וויא דער פסוק זאָגט: „הוא צוה ויעמוד“. אבער, פרענען מיר, איז עס ניט מעגליך ביי אַן אַלמעכטיגען נאָט זיינע געבאָטע יעדע מינוט צו ענדערען?

וויא ריכטיג זיינען דיא ווערטער פון עפיקור (נאך וועמענס נאמען מען רופט אלע פריידענקער) וועלכע מיר האָבען אויפגעשטעלט אלס אונזער מאָטאָ: „פון ניכטס ווירד ניכטס, זאָנסט וואָלט פון אלעס אלעס געקענט ווערען“.

דיא אייגענשאפט פון דער וויסענשאפט איז צו בעטראכטען אורזאכען און זאגען פאַראויס וואס זייערע פאָלגען וועלען זיין. דאס שטימט מיט אונזער רעפּאָהרונגען — מיט אונזער פערשטאנד; אבער

דיא עקזיסטענץ פון אַן אלמעכטיגען גאָט שליסט אויס יעדען אַרט וויסען איבערהויפט. מיר ווייסען דאן קיין זאך נישט וואס עס וועט זיין — אלעס איז מעגליך. עס איז זאגנאר מעגליך, אז אין איין שיינעם טאָג וועט דיא זון שיינען אין איהר פאלטן פראכט און און דערזעלבער צייט וועט זיין אזוי פינסטער אז מיר וועלען אַן עלעפאנט פאר אונזערע אויגען נישט דערזעהן.

דער גלויבען אין אַן אלמעכטיגען גאָט איז איבערהויפט געגען אונזער בענריפס־פעהיגקייט. לאָ-מיר זיך צום ב"ש פרענען: קען גאָט מאכען דיא פערנאנענהייט זאָל זיין א געגענווארט? (אומקעהר רען דעם נעכטיגען טאָג) קען גאָט מאכען, אז ער אליין זאָל עקזיסטירען און נישט עקזיסטירען אין איין צייט? קענען מיר דאס בענרייפן? ניין!

מיר קענען נאנץ דרייסט זאָגען, אז אויב עס עקזיסטירט אַן אלמעכטיגער גאָט, דאן עקזיסטירען מיר נישט. ערשטענס, ווייל זיין עקזיסטענץ איז געגען אונזער פערשטאנד, און אלעס וואָס מאכט אונז פיר מענשען איז דאָך אונזער פערשטאנד. און צווייטענס, ווייל וויא מיר האָבען פריהער געזעהן, עקזיסטירט איבערהויפט קיין זאך נישט אויסער "גאָט טעסדוילען" — גאָט.

און וואס ענטפערט דיא רעליגיאָן אויף דעם אלעם? אָט וואס:

"געוויס איז דער גלויבען געגען דעם פערשטאנד אבער וואס איז דען דער מענשליכער פערשטאנד געגען זיין ליעבען נאמען? דוא אפיקורס! דוא כל צו! נאכ'ן פערשטאנד ווילסטו געהן? וויסען ווילסטו דו? מען טאָר נישט קלערען! נישטאָ קיין וויסען!

אָט איז וואס דער תנ"ך זאגט: "מישיב חכמים אחר ודעתם יסכל." (גאָט מאכט ארונטער דיא חכמים און זייער פערשטאנד מאכט ער צום נאררע).

"ואברה חכמת חמיו ופינת נבניו תסתתר" (עס וועט פערלוירען ווערען דיא חכמה פון זיינע חכמים און דער פערשטאנד דער פערשטענדיגען וועט פערשווינדען). (ישעיה ב"ט).

"מה יתרון החכם מן הכסיל" (קהלת). (וואס איז דען דער חכם מעהר פון דעם נארר).

אין דעם נייעם טעסטאמענט געפינען מיר נאך בעסערע צאצקעס:

"דען עס שטייט געשריבען: איך וועל צו נישט מאכען דיא קלונהייט פון דיא קלונע און זייער פערשטאנד וועל איך פערווארפען" (1 קארינטהער 1).

"וואו זיינען דיא וועלט־חכמים? האט נישט גאָט דיא חכמה פון דיזער וועלט צום נאררען געמאכט." (אויף דאָרט).

"וואס דומהייט איז פאר דיא וועלט דאס האט גאָט אויסערוועהלט אום דאמיט דיא קלונע צו פערשעהמען." (א. ד.).

"דען דיא חכמה פון דיזער וועלט איז דומהייט ביי גאָט" (א. ד.).

"נאך דעם וויא גאָט האט געזעהן מיט זיין חכמה, אז דיא חכמה פון דער וועלט וויל עס נישט קענען, איז עס גאָט געפעלען צו רעטען דעם גלוי-בען און עס דורך דעם פרעדיגען פון נארישקייט." "דיא אידען פערלאנגען א צייכען (נס) און דיא גרי-כען זוכען חכמה; אבער מיר לייגען פאר דיא אידען אונזער געקרייזטען כריסטוס וויא א קלאָץ אין וועג און פרעדיגען פאר דיא (גריכע) נארישקייט." (1 קארינטהער 22).

אבער מיט'ן בלויזען פעראכטען און פערוואר-פען דעם מענשען־פערשטאנד איז דיא רעליגיאָן נישט אבגעקומען, און מיט'ן בלויזען זידלען זיך אויף נישט און דאָ קומען מיר א ביסעל צום צווייטען עקזיסטענץ פון דער רעליגיאָן: דיא מאָראל.

אין אלע רעליגיאָנען געפינען מיר, אז דער גרונד פון מאָראל איז דעם צווייטען קיין שלעכטעס צו טוען. "טו נישט דעם צווייטען דאס וואס דוא אליין האסט פיינט." "ליעב דיין נעכסטען וויא זיך זעלבסט" — דאס זיינען דיא מאָטאָס פון דיא רעליגיעזע מאָראל. אבער וויא האָט דיא רעליגיאָן געהאנד-דעלט געגען איהר "נעכסטען"? וויא האט זיא גע-האנדעלט געגען דאס איינציגע וואָס מאכט אונז מענשען פאר דאס וואָס מיר זיינען?

וויא דאס יודענטהום האט געהאנדעלט געגען איהרע בעסטע מענער, האט גענוי פייגענבוים שוין בעוויזען אין זיינע פראכטפאלע ארטיקלען איבער "אידישע פריידענקער". אונז בלייבט נור צו ציינען

וויא דאס כריסטענטהום האט איהר „מאָראל“ אויסגעפיהרט אין דער פראקטיק.

אין יאָהר 1163 האט מען אויף דיא קירכען פערזאמלונגען פון טאורס אין פאריז, פערבאטען „דאס זינדאפטע לעזען פון פהיזקאלישע שרייב-טען“.

פאפסט באָניפאץ דער 8-טער האט פערבא-טען דיא דאָקטוירים און מעדיצינישע סטודענטען, דאס צערגלידערען פון מענשליכע לייכען, ווייל עס וועט אַ מאָל זיין תחת המתים און דיא טויטע ווע-לען דארפן האָבען גאנצע קערפערס. אין יאָהר 1317 האט פאפסט יאָהאן דער 22-טער, פערבא-טען דאס שטודירען פון כעמיע; און ווער עס איז געוואָרען פערדעכטיג אין אבגעבען זיך מיט נאטור-וויסענשאפט, דער איז פערפאָלגט געוואָרען אלס אַן אפיקורס, אָדער אלס איינער וואס האט צו טאן מיט „יענע לייט“ (שדים) און אזוי אָדער אזוי האט עס עס געקאסט זיין לעבען.

„דיא פאנאטישע פערפאָלגונג פון יעדע לוסט צו וויסען און קענען, וויא זיא איז סיסטעמאטיש בעטריבען געוואָרען דורך יאהרהונדערטע פון דער כריסטליכע קירכע“, זאגט פראָפּעסאָר דאָדעל, „האט געבראכט צו אַ גייסטעס-קראנקייט, וועלכע האט זיך פערשפרייט איבער אלע כריסטליכע פעל-קער, און האט טויזענדע דאס לעבען געקאסט: דאס איז געווען דער כשוף-גלויבען.“

„אין יאָהר 1659 זיינען אין ביסטום באמבערג אליין 1200 אזעלכע „כשוף-מאכער“ לעבעדי-געהייט פערברענט געוואָרען. און אין טריער זיינען אין דעמזעלבען יאָהר ניט ווי ניגער וויא 1500 אזעלכע אויף לעבעדיגעהייט פערברענט געוואָרען. אין טהורס-בוך פון לוצערען געפינען מיר אונטער דעם-זעלבען דאטום פאָלגנדיגע פערשריבען: „א מענ-שעלע פון 7 יאָהר, מיט'ן נאמען קאטהרינילא, האט אין גאָט געלייקענט, און איז אין טהורס ביי קלאָן דערוואָרען און נאכהער פון הויך-געריכט פערברענט געוואָרען.“

מיר האָבען דאָ נור אנגעפיהרט ביישפיעלע פון דעם וואס דאס כריסטענטהום האט אויפגעטאן נור אין איין יאָהר און אין נור אַ פאָר שטעט; אבער ביכער זיינען ניט גענוג אום אלע אָפּפער פון

כריסטענטהום אויפצוציילען. וויא ווייט דאס כריס-טענטהום האט שוין געהאט איהר ציעל עררייכט — דעם ציעל אלעס מענשליכעס וויסען צו פער-ניכטען — קען מען זעהן פון פאָלגנדיגען פאקט:

אין דעם 14-טען יאהרהונדערט האט אַ נרוי-סער פאָעט, מיט'ן נאמען פערטראַרד, געפונען דיא רעדעס פון דעם גרויסען רוימישען אַראטאָר ציצע-ראָ, אין איינע פון דיא קירכען אין ליטיך (האָלאנד), און האט חשק געקראָגען זיי צו קאָפירען. אָבער ביי אלע גלחים און אין דיא גאנצע מאסע קירכען, וואס האָבען זיך אין דער שטאָט געפונען, איז ניט געווען צו קריגען אַ טראָפּפּען טינט פאר אַ רפואה.

מיט רעכט זאָגט טהאָמאס פיין, אז „וואס דיא פריינדע פון דער כריסטליכער רעליגיאָן זאָלען ניט זאָגען, — דאס קענען זיי ניט לייקענען, אז דער אָנפאנג פון דער הערשאפט פון'ס כריסטענטהום וואר דער אנפאנג פון דער הערשאפט פון אונז-סענהייט. איידער דיא כריסטליכע קירכע האט גע-האט דיא מאכט, האָבען מענשען פיעל מעהר גע-וואוסט וויא פיעלע יאהרהונדערטע נאכהער.....

ערשט אין דיא לעצטע פאָר יאהרהונדערטע האט דיא וויסענשאפט ווידער אַ ביסעל אויפגעלעבט.“

אין יאָהר 1610 האט גאָלילעאָ ענטדעקט און איינגעפיהרט דעם טעלעסקאָפּ, און האט דאָמיט בעשאפען אַ מיטעל, דורך וועלכען מען איז ריכטיג דערגאנגען דיא בעוועגונגען פון דיא הימעלס-קער-פער. אָבער אנשטאט געאכטעט און געשעצט צו ווערען פאר זיינע ענטדעקונגען, איז ער פעראור-טהיילט געוואָרען אויפצוגעבען זיינע לעהרען אלס אַ פערדאמטע אפיקורסות. און פאר עס איז ברונאָ פערברענט געוואָרען לעבעדיגעהייט דערפאר וואס ער האט בעהויפטעט, אז דיא ערד איז רונד און וואו עס איז נור דאָ טרוקענעס לאַנד קען מען איר בעראל וואוינען אויף איהר — אַ וואָהרהייט וואס איז היינט פון אלעמען אנערעכנט.

„אין יענע צייטען“ זאגט דער בעריהמטער פיר-לאָזאָפּישער היסטאָריקער אלבערט לאַנגז, „האָבען פערפאסערס ניט אונטערשרייבען זייערע נעמען אויף זייערע ביכער, ווייל זיי זיינען געווען אין געפאָהר זייער לעבען צו פערליערען פאר דעם מינדעסטען פערדאכט, אז זיי צווייפלען אין איינע פון דיא דאָג-

אכטען און פערפאלגען דאס מענשליכע וויסען און פרייען געדאנק. וויסענדיג נאנץ נוט, אז „דיאחכמה פון דער וועלט“ קען לאגישער ווייזע ניט אנערקענען „נאָט מיט זיין חכמה“, פערפאלגט זיא מיט דיא פערברעכערישסטע מיטלען אלע דיא יעניגע, וועלכע גיבען זיך אב מיט וויסען און ערלויבען זיך צו געהאָרענען זייער פערנופּט. דיא נאטור פון גלויבן בען איז אונטאָלעראַנץ. גלויבען, פינסטערניש און טויט, דאס איז דער ריכטיגער טיטעל פון דער רעליגיאן. דיא נאטור פון דער וויסענשאפט, פון דער אנדערער זייט, איז אונגלויבען. זיא וויל אלעס וויסען, און נור וויסען; און וואָס זיא ווייס ניט, זוכט זיא צו דערגיין. ניטאָ פאר דיא וויסענשאפט קיין גרענעץ, איבער וועלכע זיא זאָל ניט פאָרען גיין, ניטאָ פאר איהר קיין הייליגטהום, וואס זיא זאָל ניט טאָרען אונטערזוכען.

דיא וויסענשאפט האט פאר זיך דעם איינציגן גען צוועק: זוכען אין אלעס נור דיא וואהרהייט. זיא פויט אלע לעהרען נור אויף „זעלבסטפערשטענדיג ליכע וואהרהייטען“. זיא קימערט זיך ניט, וואס דיא וואהרהייט איז אנגענעהם פאר איינעם, פונקט וויא עס ארט איהר ניט, אז זיא איז אונאנגענעהם פארן צווייטען. זיא זוכט דיא וואהרהייט אליין דערפאר ווייל זיא איז דיא וואהרהייט. און דיא ערשטע וואהרהייט, וואָס דיא וויסענשאפט אנערקענט, איז: דאָס איבעראל, וואו מיר קערען זיך, זעהן מיר נור קראפט און שטאָף, וועלכע זיינען אונפערניכטבאר; איבער ראל זעהן מיר נור אורזאכען און פאלגען און דאס „פון ניכטס ווירד ניכטס“. מיט אנדערע ווערטער: דיא וויסענשאפט אנערקענט פיר דיא ערשטע וואהרהייט, אז עס געפן אין דער נאטור געזעצע, וועלכע זיינען אונפערנדרליך און אין זייער ווירקען אונפערמיידליך; און דאס עס געפן קיינע בעווייזע, דאס יעמאנד אין דער וועלט, מעג ער זיך רופען מענש, נאָט אָדער טיפּעל, זאָל קענען גיין געגען זיי; גלייכע אורזאכען מוזען ברענגען גלייכע פאלגען. דיא וויסענשאפט פערלאנגט פון יעדען, ער זאָל דענקען און זוכען דיא וואהרהייט. איהר נאטור איז: טאָלעראַנץ, פרייהייט, ליכטיגקייט, פערנופּט און מענשליכקייט, — דאס איז דער טיטעל פון דער וויסענשאפט.

מאס פון'ס כריסטענטהום. קאָפּערניק האט זיין וועלט-בעריהמטען בוך פערטיג געהאט 36 יאָהר פאר זיין טויט, אבער געדרוקט איז ער ערשט נע-וואָרען נאך זיין טויט און טאקע אין דעם זעלבען יאָהר וואס ער איז געשטאָרבן. פיעלע פערפאס-סערס האָבען דאן פאר גייטיג געפונען אונטער צו שרייבען אויף זייערע ביכער געמען פון פערשטאָרבענע פערזאנען, אום עס זאָל אויף זיי קיין חשד ניט פאלען.

אזוי האט געהאנדעלט דאס כריסטענטהום ווען עס האט געהאט דיא מאכט. און ווער עס מיינט, אז היינט וואָלט עס בעסער זיין, דער האט א גראָבען טעות. פאלגענדער פאקט בעווייזט דאס: אין 1889, ווען מען האָט אבגעדעקט דעם מאָנומענט, וואס דיא פריינדע פון פרייעם געדאנק פון דער נאנצער וועלט האבען אויפגעשטעלט צור עהרע פון דעם פריהער דערמאָנטען מערטיגער דער ווי-סענשאפט, גיאָרדאנאָ ברונאָ האט ביי יענער גע-לעגענהייט א קאמיוילישעם בלאט, דער „ווירצבור-גער בראָניק“, פאלגענדעס געשריבען: „דער, וואס וויל ניט געהאָרענען און פאלגען, דעם מוז מען מאַכען צום פיהלען. אום דאס נומע צו רעטען, מוז מען דאס שטעכטע פערניכטען. דיוע לעהרע איז דיא באזיס פון'ס שטראָף-געזעץ און פון נאָט'ס געבאָט גאָר וועלכע מיר בעשטראָפּען מערדער, און דארפן נאך מעהר בעשטראָפּען דיא מערדער פון נשמות. דאס שטימט מיט'ן מענשליכען געוויסען און מיט דער גערעכטיגקייט.“

אָט דאס איז דאס כריסטענטום; אזוי האט געהאנדעלט דיא רעליגיאן, וועלכע האט ארויפגע-שטעלט דיא מענשענליכע אלס ערשטען פונקט אויף איהר טאנעס-אָרדנונג, זאָ צו זאנען. אָט דאס איז דאס זעלבע כריסטענטהום, וואס פערדאמט יעצט דיא טירקען פאר זייער פערפאלגען דיא כריסט-ליכע אַרמעניער, וועלכע דיא ערשטע בעטראכטען פאר אונגלויביגע אפיקורסים. און וואס קען מען שוין ערווארטען פון דיא אנדערע רעליגיאנען, וועל-כע שטאָלצירען ניט אזוי מיט דער מענשענליכע, וויא דאס כריסטענטהום ?

פון אלץ וואס מיר האָבען געזאגט ווענען דער רעליגיאן זעהען מיר, אז איהר נאטור איז צו פער-

אין איהר זוכען דיא וואהרהייט, בעהויפטעט זיא פון דעסטוועגען ניט, אז זיא איז דערפאר נור אליין מאַראליש און פערדאסט קיינעם ניט, דערפאר וואס ער וויל דיא וואהרהייט ניט אנערקענען, — אלס אונמאַראליש. דיא וויסענשאפט אין אלגע- מיין וואלט דעסהאלב גאר ניט זיין אזוי פיינדליך צו דער רעליגיאָן. אבער ווען דיא רעליגיאָן, אונטער דער מאַסקע פון מאַראל און מענשענליכע, פאלט אָן אויף יעדען איינעם, וואס וויל עטוואס וויסען, אויף יעדען וואס וואנט צו זוכען דיא וואהרהייט, דאן ווערט עס דיא פפליכט פון יעדען וואהרהייטס-ליעבענדען מענשען, מען ער זיך רופען וויא ער וויל, דיא רעליגיאָן אויף יעדען טריט און שריט צו בע- קעמפּען.

דיא אורזאכע פון דיזען עוויגען קאמפף איז קלאָר וויא דער טאָג. פון איין זייט שטייט חכמה, וואהרהייט, פרייהייט און מענשליכקייט; און אויף דער אנדערער זייט, דומהייט, אוננאַטירליכקייט, אונטאַלעראַנץ און באַרבאַרזומס. דאס זיינען עלע- מענטען, וועלכע קענען זיך קיין מאָל אין לעבען ניט פערטראָגען, און דאפּן קומט דער עוויגער קאמפף. און אזוי וויא צווישען פייער און וואסער מוז איינער זיענען מיט דער פערניכטונג פון צווייטען, אזוי וועט אויך דער קאמפף צווישען רעליגיאָן און וויסענשאפט אזוי לאנג געדויערען, ביז איינער וועט דיא צווייטע פערניכטען. דעם קאמפף-מיטעל פון דער רעליגיאָן האָבען מיר געזעהן, דער קאמפף-מיטעל פון דער וויסענשאפט איז אבער אַ שטאַרקערער, זיין נאמען איז: אויפקלערונג.

ווען מען רעט מיט דיא פאַנאַטיקער פון דיזען קאמפף און מען צייגט זיי אויף דיא פערברעכען, וואס דאס כריסטענטהום איז בענאננען, ווארפען זיי גלייך אויף דעם פאַקט, דאס אין דער גרויסער פראנצויזישער רעוואָלוציאָן האט מען געצוואונגען דיא גלחים זיי זאָלען אויפגעבען דאס כריסטענ- טהום, וועלענדיג מיט דעם בעווייזען, אז ווען פריי- דענקער זאָלען האָבען דיא מאכט, וואָלטען זיי אויך געגען דער רעליגיאָן בעסער ניט געהאנדעלט. אבער, פרעגען מיר, איז דען דיזער אַקט געווען אַ פאָלגע פון דעם אידעען-קאמפף צווישען רעליגיאָן און ווי- סענשאפט? אַ ניין! אין דער פראנצויזישער רעוואָ-

לוציאָן אזוי נוט וויא אין אלע קעמפּע פון פריי- הייט און גערעכטיגקייט געגען שקלאָפּעריי און רויב, האָבען דיא גלחים געהאלטען מיט'ן קעניג און אדעל, געגען וועלכע דאס פאָלק האט איינגענטליך גע- קעמפּט; דאמיט האָבען זיי זיך פערפיינדעט ביים פאָלק. און ווען דאס פאָלק האט בעזיגעט דעם קע- ניג און אדעל האט עס איינגעזעהן, אז מען מוז אויך זייערע פריינד דיא גלחים בעזיגען. און דאָס פאָלק האט ניט געזעהן קיין בעסערען וועג, דורך וועלכען זיי צו בעזיגען, וויא דורכ'ן צווינגען זיי זייער רעלי- גיאָן אבצולייקענען, אום אזוי זייער איינפלוס צו פערניכטען. דאס איז אַלואַ געווען אַ ריין פאָליטי- שער אַקט און האט מיט דעם אידעען-קאמפף צווי- שען רעליגיאָן און וויסענשאפט יעדענפאלס געהר ווייניג שייכות.

„אלעס רעכט“, וועט אַ פראָטעסטאַנט אויס- רופען, „אבער דער פראָטעסטאַנטזמוס האט דאָך טאַקע אויך געקעמפּט מיט'ן קאטאָליציזמוס פאר זיין אונטאַלעראַנץ, און בעזיגענדיג עס, האט ער, דער פראָטעסטאַנטזמוס, איינגעפיהרט געוויסענס- פרייהייט, געבענדיג יעדען דאס רעכט צו דענקען וויא זיין הארץ גלוסט. וויא קען מען אַלואַ פער- דאמען דאס גאנצע כריסטענטהום, ווען נור דער קאטאָליציזמוס אליין האט ניט געטוינט?“ עס איז אַ גרויסער ליגען! זאָנען מיר. דער פראָטעסטאַנטיז- מוס האט קיין מאָל ניט געקעמפּט געגען אונטאַל- לעראַנץ איבערהויפט, און האט קיין פאָל ניט אין זין געהאט אַיטצופיהרען געוויסענס-פרייהייט. דיא גרינדער פון'ם פראָטעסטאַנטזמוס זיינען געווען פונקט אזוי אונטאַלעראַנט וויא דאָס פאפסטענטהום אליין. זיי האָבען געשטרעבט צו פערניכטען דיא אויטאָריטעט פון'ם פאפסט נור אום איינצופיהרען דיא אויטאָריטעט פון דער ביבעל. זיי האָבען געגעד- בען יעדען דאס רעכט דיא ביבעל צו פערטייטשען וויא ער פערשטייט, אבער דיא סעקסען, וואס זיינען דאפון ענטשטאנען, זיינען זיך געווען פיינדע אויף מעסערס. דער גליק איז נור געווען, וואס, אזוי וויא זיי האָבען ניט געהאט קיין פאפסט, האט זיי גע- פעהלט אַ צענטראַלע מאכט און איין סעקסע האט ניט געקענט זיין פיעל שטאַרקער פון דער צווייטער.

לעהרע ווענען דער וועלט און איהרע ערשיינונגען.
דאס הייסט אזוי:

„זעהענדיג ארום זיך פאסטען און ניט קענען
דיג פון זיי אליין אויסנעפינען זייערע אורזאכען, נעמט
מען אן א געוויסען עטוואס פאר א'ן אורזאכע און
מען זוכט דורך איהר דיא פאסטען צו ערקלערען.“
„אבער אלע „א פריאריע“ לעהרען שטימען איך
דעם: ערשטענס נעבען זיי אלע שטיקערהייט צו, און
עס ניבט עטוואס וואס מען דארף ערקלערען, און
צווייטענס בעהויפטען זיי, אז דאס און דאס איז
דיא ערקלערונג.“

מיר זעהען אלזא, אז וויא פערשידענע אלע רעד-
ליגיאנען זאלען ניט זיין אין לעזען דיא פראבלעמען.
שטימען זיי אלע איין אין דעם: „אז עס ניבט א
פראבלעמע, וועלכע דארף געלעזט ווערען.“ אזוי וויל
ספענסער בעווייזען דיא געמיינשאפט וואס רעלי-
גיאן האט מיט דער וויסענשאפט.

זעהענדיג, אז דיא וויסענשאפט קען קיין מאָל
דעם מענטש ניט זעטיגען, וויל זיא לאָזט א פראגע
נאך וויסערע אורזאכען; און מיינענדיג, אז דיא רעד-
ליגיאן גיבט אויך צו „שטילערהייט“, אז עס גיבט
עטוואס וואס דארף ערקלערט ווערען, זאָנט ער, אז
צווישען זיי ביידען דארף זיין שלום. ער פערלאנגט
נור פון דער רעליגיאן, אז זיא זאל בעשרענקען איהר
גלויבען אויף דאָס, וואס מיר וויסען ניט, און פון
דער וויסענשאפט — זיא זאל דאן דעם גלויבען
רעכטפערטיגען אלס לאַגיש.

אבער, פרענען מיר: וואס קומט ארויס פון דעם
וואס איהר, הערר ספענסער, ווייסט וואס דיא רעד-
ליגיאן גיבט צו „שטילערהייט“? מיר וויסען וואס
דיא רעליגיאן שרייט הויכערהייט! זיא בעהויפטעט
אָפען און פריי, אז זיא ווייסט און בעזיצט דיא אב-
סאָלוטע וואהרהייט. זיא האָט קיין מאָל ניט צוגע-
געבען, אז עס גיבט א פראבלעמע וואָס מען דארף
ערשט לעזען, און עס איז אויף א'ן אונזין צו האָפען,
אז זיא וועט עס ווען עס איז צוגעבען, דען דאָס
וואָלט זיין זעלבסטמאָרד פיר איהר.

נאך א אידעע גיבט עס, וועלכע בעהויפטעט,
אז ווען זיא וועט פערוויקליכט ווערען, וועט זיא
מאכען א שלום צווישען אונזערע צוויי גענערע. מיר
מיינען דעם פאָזיטיוויזמוס. אונז וואָלט זיך זעהר

אויסער דעם — וויא לאָנג איז עס נאָר, אז
טשארלס ברעדלאו, פוט, אינגערסאָל, און אנדערע,
האָבען זיך געהאט צו פערטהיידנען פאר פראָטעס-
טאנטישע געריכטען פאר זייער קריטיקירען דיא
רעליגיאן? אייניגע פון זיי זיינען זאָגאר אין פרוזאן
געזעסען פאר דעם. און, וואס איז נאָך וויכטיגער:
ליידען מיר סאָציאליסטען ניט היינטיגען טאָג פאר
אונזערע מיינונגען ווענען דער רעליגיאן אזוי נוט
וויא פאר אלע אנדערע אונזערע מיינונגען? געהן
ניט „נאָט, קייזער און פאָטערלאַנד“ האנדראַך-
האנד גענען אונז אין פראָטעסטאנטישע לענדער
אזוי נוט וויא אין קאטוילישע?!

דאס האט מיר ליידען היינט ווייניגער פון דער
רעליגיאן וויא א מאָל, האָבען מיר נור צו פער-
דאנקען דער מאַכט פון אויפקלערונג. יא, זיא אליין
איז עס, וועלכע צווינגט דיא רעליגיאן איבערצוגעבען
איהרע פעסטונגען צו דער וויסענשאפט איינע נאך
דיא אנדערע, און זיא וועט עס אויך זיין, וועלכע
וועט האָפענטליך דיא רעליגיאן אין גאנצען פער-
ניכטען, און פאר איהרע מצבות נור וועט זיא לאָ-
זען א פלאץ אין דיא מוזעאומס.

עס זיינען דאָ לייטע, וועלכע בילדען זיך איין
דורך פילאָזאָפישע דריידלעך צו קענען מאַכען א
שלום צווישען רעליגיאן און וויסענשאפט. דער הויפט
פון זיי איז דער גרויסער הערבערט ספענסער אליין.
אָט איז וואָס ער זאָגט:

„פאָזיטיוועס וויסען קען ניט, און וועט קיין
מאָל ניט קענען אויספילען דאס גאנצע רייך פון'ס
מענטש'ס מעגליכען דענקען. נאך דער העכסט-וויכ-
טיגסטער ענטדעקונג קומט אימער, און מוז אימער
קומען, דיא פראגע אויפ'ן געדאנק: וואס איז דיא
אורזאכע פון דעם ענטדעקטען? מיר קענען ניט בע-
גרייפען, וויא עס קען געבען א'ן ערקלערונג, וועלכע
זאָל אויסשליסען דיא פראגע: וואס איז דיא ער-
קלערונג פון דיעזער ערקלערונג? דער מענטשליכער
נייסט מוז דערפאר אימער בלייבען א צוויי זייט-
גער (וויסען און ניט וויסען).“

פון דער אנדערע האנד ווידער, „אוועקלייגענדיג
דעם מאַראַלקאָדעקס פון יעדע רעליגיאן, קען מען
זאנען, אז אלע זיינען ניט מעהר וויא א'ן „א פריארי“

מיר ווילען א געזעלשאפט־סיסטעם אומענדערען, מוזען מיר פריהער האָבען א נייע רעליגיאָן, וועלכע זאָל אין אונז ערוועקען בענייטערענדע געפיהלען פאר דיעזע ענדערונג. (דאָס הייסט, אז מיר מוזען ווערען פאָזיטיוויסטען.)

לאָמיר זעהן.

מיר קענען צוגעבען, אז מיר מענטשען ווערען ניט בעוואָגען דורכ'ן פערשטאָנד, זאָנדערען דורך אונזערע געפיהלע. אָבער בעווייזט דען דאָס, אז מיר מוזען האבען א נייע רעליגיאָן, ווען מיר ווילען א געזעלשאפט־סיסטעם אומענדערען?

זעהן מיר דען ניט וויא דיא אלוועלטליכע סאָ- ציאַל דעמאָקראטיע, וועלכע איז, דאכט זיך, נאָר ניט רעליגיעז, (ווייניגסטענס נאך דער מיינונג פון פאָזיטיוויסט), בענייטערט פון דעסמווענען אזוי דיא אַרבייטער־וועלט, אז צייטענווייז איבערטערפט דיזע בענייטערונג דיא פון אלע רעליגיאָנען? ניין! ניט א נייע רעליגיאָן דארפען מיר האָבען אום א געזעלשאפט־סיסטעם אומצונדערען; מיר מוזען זיך ווענדען צו דיא יעניגע, וועמענס אינטערעס עס איז פערבונדען מיט דיעזע אומענדערונג. און אין דעם ליגט אויך דער סוד פון דעם ערפאלג פון דער סאָציאַל־דעמאָקראטיע.

„פראָלעטאריער אלער לענדער פעראייניגט אייך“, אָט דאָס איז איהר רוף. און דיא פראָלעטאריער קומען און פעראייניגען זיך, ווייל עס איז זייער אינ- טערעסע צו פעראייניגען זיך געגען דיא היינטיגע רויב־סיסטעם.

וואָס אנבעטרעפט דעם טהייל פון'ס פאָזיט- וויזמוס, וועלכער בעהויפטעט צו זיין אימשיטאָנד צו מאַכען א שלום צווישען רעליגיאָן און וויסענ- שאַפט, קענען מיר נור זאָגען, אז אויב דאס איז אזוי און אויב מיר מוזען האבען אזא רעליגיאָן וויא דער פאָזיטיוויזמוס בעהויפטעט, דאן האט ער דעם בעסטען טשאַנס פאָפולער צו ווערען. אָבער ווען? ניט פריהער וויא ביז דער סאָציאַליזמוס וועט פער- ווירקליכט ווערן.

וויא קען מען ריידען פון א שלום צווישען רע- ליגיאָן און וויסענשאַפט, אזוי לאנג וויא עס עקזיס- טירען אַרעמע און רייכע און דיא לעצטע האָבען א

זעלען זיין אויספיהרליך אין דער בעשרייבונג פון דיעזער אידעע, אָבער ליידער ערלויבט עס דער פלאַץ ניט; און דער לעזער וועט אונז מוזען ענט- שולדיגען, ווען מיר וועלען נור אנפיהרען א פאָר- פונקטען פון איהר, וועלכע זיינען אַבסאָלוט נויט- ווענדיג פיר אונז. ערשטענס בעהויפטעט דער פאָר- זיטיוויזמוס, אז דיא רעליגיאָן האט זיך שוין צופיעל איינגעגעסען אין דיא ביינער פון דער מענשהייט, זאָ צו זאָגען, אום איהר צו קענען פערניכטען. מיר מוזען נור זעהן איהר פאָרמע אומצובייטען אויף א נייערע און פאָסענדערע. דיעזע נייע פאָרמע מוז ענטהאַלטען אלע עלעמענטען פון דער רעליגיאָן. דער הויפט עלעמענט בעהויפטעט דער פאָזיטיוויסט, איז: דיא אנערקענונג פון און אונטערוואַרפונג צו א העכערע מאַכט, וואָס איז מעכטיגער און דוירענדער אַלס דער איינצעלנער מענטש. אבער אזוי וויא דיעזע אויבערמאַכט ווערט אימער פאָרגע- שטעלט אין א מענשליכער פאָרם, אָדער בעזיצט מענשליכע אייגענשאַפטען, איז לייכט מעגליך פאָר- צושטעלען פאר דיא מענשהייט א נייעם „גאָט“, א נייע מין אויבערמאַכט, וואס זאָל ניט נור ניט זיין געגען דער וויסענשאַפט פון איהר צייט, זאָנדערן, זיא זאָל זיין אין פאָלקאָמענע איינשטימונג מיט איהר; דיזע אויבערמאַכט קען זאָגאר פון דער וויסענשאַפט און קונסט פערפוצט ווערן.

אזא אויבערמאַכט געפינט דער פאָזיטיוויסט אין דעם בעגריף „מענשהייט“.

„מענשהייט“ איז פאר דעם פאָזיטיוויסט א וועזען — א לעבעדיגעס און מעכטיגעס וועזען. און, פרגעט דער פאָזיטיוויסט:

ווער איז דער בעזיצער פון אלע גוטע און עדעלע אייגענשאַפטען? דיא מענשהייט! ווער בע- זיצט אלע ערפאָהרונגען פון דער פערגאנגענהייט? דיא מענשהייט!

וועמען האָבען מיר צו דאנקען פאר אלץ וואָס מיר בעזיצען, פאר אלץ וואָס מיר ווייסען, אלץ וואָס מיר געניסען און זיך בענייטערען? דיא מענש- הייט!

ענדליך בעהויפטעט דיזעלכע אידעע, אז מיר מענטשען ווערען ניט געטריבען דורך אונזער פער- שטאָנד, זאָנדערן דורך אונזערע געפיהלען; און ווען

מאטעריעלען אינטערעס דיא ערשטע צו פערדומען? אַט האָט דאָ ניט לאַנג דיא בעלנישע פריידענ-קענדע בורשואזיע דורכגעפיהרט א נעזעין צו לער-נען אויפ'ס ניי דעם קאמפאליציזמוס אין דיא פאלקס-שולען. דאן נור וועט מען קענען ריידען פון א שלום צווישען רעליגיאן און וויסענשאפט, ווען אלע וועלען נעניעסען פרייע און גלייכע בילדונג און יעדער וועט פערשטעהן וואָס רעליגיאן איז און וואָס וויסענ-שאפט איז און קיינער וועט ניט האבען קיין מא-טעריעלען אינטערעס אין זייער גענערשאפט;

אויב עס איז איבערהויפט מעגליך דיזע צוויי געג-נער צונויף צו פאָרען. וועט נור דאן זיין דיא צייט דאָס צו טאָן. אויך דאן נור וועט מען קענען ריידען פון א מענשהייט אלס א וועזען, ווען עס וועלען ניט עקזיסטירען קיינע פיינדליכע קלאסען אין דער גע-זעלשאפט; דאן, ווען עס וועט ווירקליך עקזיסטירען א הארמאנישע, פרייע און גלייכע מענשהייט; מיט איין וואָרט: דאן נור, ווען דער סאציאליזמוס וועט ווערען א ווירקליכער פאקט.

וויקטאָר.

דיא מעשה פון אדם וחוה.

א בייטראג צו דיא פערגלייכונג פון דיא מיטהאלאגיע פון פערשיעדענע פעלקער.

פריי נאך פויל לאפארג.

(פארטזעצונג).

ווען מען בעטראכט דאָס לעבען פון דיא היינ-טיגע ווילדע, וועלכע זיינען, וויא מיר האָבען שוין אויבען בעמערקט, א'ן איבערבלייבונג פון דער סיגד-הייט פון דיא גאנצע מענשהייט, געפינען מיר ווירק-ליך אזעלכע פיהרונגען, וועלכע קענען בעטראכט ווערען אלס דיא ווירקליכקייט, וואָס שפיגעלט זיך אָב אין דיא פאנטאזיעס, וואָס ווערען פאָרגע-שטעלט אין דיא דערמאנטע באַפע-מעשיות ווענען דיא "ערשטע מענישען".

לואיס מאָרגאן האָט בעוויזען אין זיין בוך, וועלכעס האט בעשאפען א נייע צייט אין דיא ווי-סענשאפט ווענען דיא געשיכטע און ענטוויקלונג פון דעם מעניש, אז ביי דיא ווילדע מענישען, וואָס שטייען נאך אויף דיא ניעדעריגסטע שטופע פון ענטוויקלונג, — דאָס הייסט ביי דיא פון זיי, וואָס מיר ווייסען וויא אזוי עס פיהרט זיך ביי זיי, — איז

איינגעפיהרט, דאָס דיא זכרים מיט דיא נקבות פאָרען זיך אין זייער האָרדע נופא. (א האָרדע איז א קליינע מחנה ווילדע מענישען, וואָס זיינען אלע מאָל צוזאמען און וואנדערן ארום צוזאמען. דאָס ווערט אויך אָנגערופען "קלאן", אָדער "זשענס". זיי זיינען איין משפחה.) אזא האָרדע איז איינגע-טיילט אין 4 חלקים: (1) דיא באָבעס מיט דיא זיידעס, (2) דיא טאטעס מיט דיא מאמעס, (3) דיא זיהן און טעכטער און (4) דיא אייניקלעך. אין יעדען טייל רעכענען זיך אלע פאר ברידער און שוועסטער און צוגלייך אויך פאר מאן-און-ווייב. אלע זיידעס און באָבעס זיינען צווישען זיך מאן-און-ווייב און אלע באָבעס זיינען דיא ווייבער פון אלע זיידעס און דיא זיידעס דיא מענער פון אלע באָבעס. זיי אלע צוזאמען זיינען דיא טאטעס און מאמעס פון אלע טאטעס און מאמעס פון 2טען דור, וועלכע

מען אויף רעליגיעזע צערעמאניעס. יעדע האָרדע איז וויא איין פערזאן, איין גוף מיט אזוי פיעל פאָר הענד און פאָר פיס וויפיעל מענשען עס זיינען דאָ אין איהר.

אין דיא אלטע גריכישע מיטהעלאָגאָניען ווערט דערציילט פון אזעלכע ריעזע-געטער, העראטאָנכע-ריעז, וואָס יעדער פון זיי האָט פופציג קעפ און הונדערט פיס מיט הונדערט הענד און איז האַלב זוכר האַלב נקבה. עס איז זיכער, אז דיעזע געטער זיינען א געדאנקען-אַבשפּיגלונג פון דיא בעשריע-בענע האָרדען, וועלכע זיינען געווען ביי אלע מינים מענשען, ווען זיי זיינען נאך געשטאנען אויף דיא נידעריגע שטופע, אויף וועלכע דיא היינטיגע ווילדע שטייען. א סך פאקטען בעווייזען, אז ווילדע מענשען שטעלען זיך פאָר א גרופע מענשען, וואָס לעבען צוזאַמען, וויא איין גוף.

דיא נמרא זאָגט, אז אדם הראשון איז געווען א ריעז; דיא מלאכים האָבען אָבער פאָר איהם מורא געהאט און זיי האָבען געבעטען גאָט ער זאָל איהם קלענער מאַכען און ער האָט דאָס געטאָן. אַלזאָ, א ריעז איז אדם געווען, געלעבט האָט ער הונדערטער יאָהרען, אויך איז ער געווען האַלב זוכר און האַלב נקבה — אַלץ אַקוראט וויא דיא העקאָטאָנכעריען אין דיא גריכישע מיטהעלאָגאָניע. זיי זיי-נען אפילו געווען געטער, אָבער אדם איז דאָך אויך געווען א גאָט, וואָרים גאָט האָט איהם דאָך בעד-שאַפען אין זיין פאָרם, ער איז דאָך געווען א „חלק אלה ממעל“, א טייל פון דעם אויבערשטען גאָט. אַלזאָ, אדם הראשון איז פונקט אזא פארשון וויא דיא געטער אין דיא גריכישע מיטהעלאָגאָניע, און פונקט אזוי וויא זיי, אזוי איז אויך ער, נאך מיינע מיינונג, אַן אַבשפּיגלונג אין דיא געדאנקען פון דיא פארצייעניגע ווילדע פון זייערע האָרדען. אין בראשית אַליין שטייט אויף אדם א מאָל „ער“ און א מאָל „זיי“ („בצלם אלהים ברא אותו, זכר ונקבה ברא אותם“). אויך שטייט דאָרטען אז דיעזער „אדם“ אָדער דיעזע אדם'ס, זיינען געגאנגען נאָקעט און גענעסען פרוכטען פון דיא ביימער, (גאָט האָט זיי נאָר ערלויבט צו עסען פלאנצונגען), אזוי וויא דיא אפּען וואָס זיינען עהנליך צו מענשען און אזוי וויא

דעכענען זיך אלע פאָר זייערע גלייכע קינדער, ווער דער אמת'ער טאטע איז, ווייסט מען סיי וויא סיי זיט, נור „מאמע“ רופט מען אויך זיט בלויז דיא אמת'ע מאמע, נור אלע נקבות פון פריהעריגען דור. און אזוי איז עס אויך מיט דיא אנדערע אבטיי-לונגען.

ווען דער מענש שטייט אויף א נאך נידע-דיגערע שטופע וויא דיעזע ווילדע, פאָרען זיך דיא קינדער מיט דיא עלטערן געוויס אויך. נאָר ווען זיי ענטוויקלען זיך ווייטער, פאָרען זיך דיא פון איין דור שוין זיט מיט דיא פון אנדערען דור, אָבער צווישען זיך פאָרען זיך דיא דורות נאך יא, כאַטש זיי רעכענען זיך אלע פאָר שוועסטער און ברודער. אזעלכע האָרדען, וואָס פאָרען זיך אין דיא האָרדע גופא, דאָס הייסט דיא שוועסטער מיט דיא ברודער, רופט דער פאָרשער לענאן „ענדאָנאמע“ האָרדען. ווען דיא מענשען ענטוויקלען זיך נאך מעהר, הערען שוין שוועסטער און ברודער אויף אויף „חתונה צו האָבען“ צווישען זיך, דאָס הייסט, אז דיא זכרים פון איין האָרדע מוזען זיך זוכען ווייפער ביי אַן אנדערע האָרדע. ביי דיעזע האָרדען בלייבען דיא זכרים מיט דיא נקבות פון איין האָרדע שוין זיט אייביג צוזאַמען, וואָרים ווען איין זכר פון זיי וויל א ווייב, גייט ער שוין איבער אין אַן אנדערע האָרדע אריין. ביי דיא ענדאָנאמע האָרדען אָבער בלייבען דיא זכרים מיט דיא נקבות פון איין האָרדע אייביג צוזאַמען אין זייער אייגענעם קלאָן; זיי שידען זיך קיין מאָל זיט. זיי, דיא האָרדען, זיינען אַלזאָ דאָ פּעל-געשלעכטיגע, — דיא גאנצע האָרדע צוזאַמען איז אַן אנדרונגס: האַלב זכר און האַלב נקבה. אזוי וויא דיעזע האָרדעס לעבען נאָך בלויז פון דעם גרייטען וואָס זיי געפינען — פון פיש און אנדערע לעבעדיגע בעשעפעניסען וואָס זיי פאנגען און פון פירות און געוויקסען וואָס וואקסען פון זיך, קענען זיי זיט מעהר זיין וויא זאָלע 40—50 אין א האָרדע. ווען זיי פערמעהרען זיך אזוי ווייט, אז עס איז שוין דאָ מעהר, צושפאַלט זיך דיא האָרדע אין צוויי, און ווען דיא צוויי פערמעהרען זיך, צושפאַל-טען זיי זיך ווידער, און אזוי ווייטער. יעדע האָרדע האָט איין גאָמען, און אלע האָרדען, וואָס קומען אַרויס פון איין שטאַם, קומען זיך צייטענווייז צוזאַ-

דיא ווילדע מענשען, וואָס לעבען נאך היינט אזוי אין אַסמראַליען אין זייערע האָרדען.

דיא מעשה פון אדם שמעלט אַלזאָ פאַר אַקוראַט א נעשיכטע פון ווילדע האָרדען, ווען מען זאָל נעהמען א נאנצע האָרדע אַלס איין פערזאָן וואָס איז האלב זכר און האלב נקבה. פריהער איז געווען א האָרדע אלהים. פון דיא האָרדע „אלהים“ האָט זיך אָבגעשיידט א האָרדע „אדם“, וואָס איז געווען פון דיא האָרדע „אלהים“ „בעשאַפּען“ אין איהר נעשטאַלט. פון דיא האָרדע „אדם“ איז אַרויסגעקומען און האָט זיך אָבגעשיידט א האָרדע „שת“, און פון איהר א האָרדע אנוש און אזוי ווייטער. זיי צושפאַלטען זיך אזוי וויא דיא ווילדע קראַנס.

דיא ווילדע מענשען ווייסען ניט וויא אַלט זיי זיינען. ווען זיי ווילען וויסען א צאָהל פון עפעס, האַקען זיי איין קארבען אין א שטריק אָדער אין א ריעמען. איין קניפ איז איינס, א דאָפעלטער קניפ איז א טויז. דער „רויענקראַנץ“ פון דיא קאַטאָליקען איז נאָך אַין איבערפלייבעכטס פון דיעזע קניפען-צאָהלען. דיא ווילדע מענשען, וואס אין זייערע פאַנטאַזיעס האט זיך דיא נעשיכטע פון דיא האָרדען פון זייערע פאַר-עלטערן אָבגעשפּיגעלט אין דיא נעשטאַלט פון א נעשיכטע פון פערזאָנען, האָט בען געוויס ניט געקענט וויסען אויף קלאָר, וויא לאנג יענע האָרדען האבען עקזיסטירט, דאס הייסט, אַלוא, וויפיעל יאָהר דיא פאַרגעשטעלטע פאַנטאַסטישע פערזאָנען, דיא האַלב-געטמער, „האַבען גע-לעבט“. בקבלה האבען זיי געהאַט פון זייערע על-טערן, אז זיי האָבען געלעבט זעהר לאנג. געוואוסט האָבען זיי, אז דיא צוטיילטע האָרדען זיינען זיך זעהר א סך מאָל צוזאַמענגעקומען צו רעליגיעזע פערזאָנלונגען; אזעלכע פערזאָנלונגען זיינען ביי דיא ווילדע עטריכע אין א יאָהר; זיי האָבען אַלזא דיא צאָהל פון דיעזע פערזאָנלונגען סתמא נעציילט אַלס לעבענס-יאָהרען פון דיא האָרדען פון זייערע עלטערן, אָדער פון דיא פערזאָנען, וואס זייער פאַנטאַזיע האט זיי פאַרגעשטעלט אַלס אָבשפּיגלונג פון דיעזע האָרדען. דערפון קומט דאָס וואַהרשיינ-ליך, וואס זיי האָבען אין דיא בעשרייבונג פון דיעזע פאַנטאַזיעס אדם הראשון'ען און זיינע קינדער און

קינדסקינדער ביו נח'ן געגעבען. אזוי פיעל הונדער-טער יאָהרען לעבען.

ווענען אַלע דורות פון אדם הראשון'ען ביו נח'ן שטייט אין דיא לעגענדע פון בראשית נאָר ניט דערמאנט מכוח זייער „חתונה האָבען“ אָדער זייער פאַרערן זיך. דאס איז דעריבער, ווייל דיעזע לע-גענדאַלע פערזאָנען זיינען דיא געדאַנקען-אַבשפּיגל-לונגען פון ענדגאַמע האָרדען, — יעדע פערזאָן איז א האָרדע, וואס האט אין זיך אַליין אי זכרים אי נקבות וואס לעבען צווישען זיך און פאַרערן זיך ניט מיט אנדערע האָרדען. דיא מעשה וואס ווערט דאָרט דערציילט פון דיא „זיתן פון אלהים“, וואס האָבען גענומען ווייבער פון דיא „טעכטער פון אדם“ שמעלט פאַר דיא צייט, ווען דיא ווילדע זיינען שוין געקומען אויף א העכערע שטופע און ברידער און שוועסטער האָבען שוין אויפגעהערט צו לעבען איינע מיט דיא אנדערע. דיא האָרדען האָבען דענסמאָלט אויפגע-הערט צו זיין ענדגאַנאם און דיא זכרים פון איין האָרדע האָבען גענומען ווייבער פון דיא נקבות פון אַין אנדערע האָרדע. א וויכטיגע ענדערונג אין דיא געזעלשאַפטליכע און פאַמיליע-אַיינרוכטונגען פון דיא מענשהייט איז קיין מאָל ניט פאַרגעקומען אָהן שווערע סעמפּפע. דאס איז אַלע מאָל געווען א רע-וואָלוציאָן. יעדע ענדערונג איז געשטערט געוואָרען פון אַזעלכע, וואָס האָבען געהאט אינטערעסע צו וועלען בלייבען ביים אַלטען. דעריבער שטייט דאס בעשריעבען, אז ווען דיא זיתן פון אלהים האָבען אנגעהויבען צו נעהמען ווייבער פון דיא טעכטער פון אדם, איז דאס געווען בעטראכט פאַר א גרויסע זינד און דיא געטער זיינען זעהר אין כעס געווען דערויף. דיא געטער, דיא „אלהים“ — וואס דאס איז סתמא דיא פאַנטאַזיע-אַבשפּיגלונג פון דיא עלטסטע האָרדען, וועלכע האָבען „בעשאַפּען“, דאס הייסט וואס פון זיי זיינען אַרויסגעקומען, דיא האָר-דען פון „אדם“ — זיינען געווען זעהר אין גרימצאָרן פאַר וואס דיא קינדער פון „אדם“ מאַכען אַזא רע-וואָלוציאָן אין דעם פאַמיליע-לעבען, און זיי האָבען בעשאַפּען, „אויסצוראַטען פון דער וועלט דיא קינד-ער פון אדם, וואס זיי האָבען בעשאַפּען“. דיא גע-טער האָבען געבראַכט א מבול — דאס איז סתמא א פאַנטאַזיע-אַבשפּיגלונג פון דעם מבול פון בלומ,

ווינען. אלע עלטערע נקבות פון זייער האָרדע הייסען זייערע מוטערס און אלע זכרים פון דיא אנדערע האָרדע הייסען זייערע פאָטערס. דיא קינדער ווידער פון איין האָרדע זיינען זיך משרד מיט דיא קינדער פון דיא אנדערע האָרדע.

ווען אַ האָרדע הערט אויף צו זיין ענדאָנאָם. צוטיילט זיך אין צוויי; אין יעדע פון דיא צוויי בלייבט אַ טייל פון דיא מוטערס מיט זייערע אייגענע לייבליכע קינדער. דיא זכרים פון דיא קינדער פון איינע פון דיזע צוויי האָרדעס ווערען דאָן דיא מענער פון דיא נקבות פון דיא אנדערע האָרדע און אזוי פערקעהרט. אויף אזא אופן הערען שוין אויף זיך צו פאָרע שוועסטער און ברודער פון איין מאמען. דאָך קענען דיא מענער מיט זייערע ווייבער נאָך זיין שוועסטער און ברודער פון איין טאטען, ווארים זיי זיינען דאָך פריהער געווען צו זאמען אין איין האָרדע און זיי האבען דאָך געהאט אלע בשותפות'ע טאטעס. נאָר איהר דעם קוקט מען ניט; דער טאטע שפיעלט נאָך אויף דיעזע מדרגה קיין ראָלע ניט, ווייל קינער ווייסט דאָך סיי וויא סיי ניט ווער זיין אייגענער ריכטיגער טאטע איהר. אויף דיעזער מדרגה אַלדאָ איז דער עיקר יחוס נאָך דיא מוטער. דיא מוטער איז אלעס, דער פאָטער — גאר ניט.

וויא דיא מעשה איהר, ווערען אויף דיזע מדרגה דיא פריהערדיגע האָרדעס, וועלכע זיינען אַלס איין קערפער געווען אי זכר אי נקבה ביידע אין איינעם, צושפאלטען אין צווייען, און איינע זיינען דיא מענער און איין דיא אנדערע דיא ווייבער. דאָס איז דאָס דיא פאָנטאזיע ביי אלע אומות וועגען דיא צושפאלטינג פון דעם ערשטען מענש, וועלכער איז פריהער געווען זכר און נקבה אין איין פערזאָן. און דאָס בעדייט אויף, וויא איהר רעכען, דיא מעשה פון נח' מיט זיינע דריי זיהן, אנשטאט וואָס בין איהם האט יעדער נור געהאט איין זעהן. דאָס איז דיא פאָנטאזיע־אַבשפּיגלונג פון דער צייט, ווען דיא האָרדעס האָבען זיך שוין צושפאלטען אין גראַד צאָהלען: פון איינע איז געוואָרען ניט איין, אַנדרע, נאָר צוויי, אָדער 4.

וואַהרשיינליך, ווען דיעזע נייע צייט האט זיך אָנגעהויבען, האט דיא פאָנטאזיע פון דעם ווילדען

וואס איז פערנאָסען געוואָרען ביי דיעזע רעוואָלוציאָן אין דעם געזעלשאַפּטליכען לעבען און אין פאָמיליע־לעבען — און ביי דעם מכול זיינען אויסגע־ראָטעט געוואָרען „אלע מענשען“, — דאס הייסט אלע האָרדען, וואס דיא שטאמען, ביי וועלכע דיזע פאָנטאזיעס האָבען זיך ענטוויקעלט, האָבען גע־טראַכט פון זיי, — און אין זינען האָבען זיי נאָר געקענט האָבען דיא האָרדען, פון וועלכע זיי אליין זיינען ארויסגעקומען. דיא איבריגע ווילדע מענשען פון דער וועלט זיינען זיי נאטירליך אין זינען ניט געלעגען. זיי האָבען פאר זיי אזוי גוט וויא נאָר גוט עקזיסטירט.

פון דעם „מבול“ זיינען איבערגעבליבען נח מיט זיינע דריי זיהן: דאס זיינען ווידער עטליכע האָרדען, — און ביי זיי, נאָך דיא גרויסע רעוואָלוציאָן, האט זיך שוין אָנגעהויבען נאָר אַ נייעם לעבען. זיי זיינען שוין אריינגעטרעטען אין אַ העכערע שטופע פון ענטוויקלונג. ביזנח שטייט ביי יעדען נאר דער מאנט דער נאמען פון איין איינציגען זעהן. אלהים האט „בעשאַפּען“ אדם, אדם האט געהאט שות, שות האט געהאט אנוש, ווייטער זיינען ארויסגעקער מען איינער פון אנדערן קיין, מהללאל, ירד, חנוך, מתושלח און למך. נח אָבער האט שוין דריי זיהן: שם, חם און יפת. דאס בעטייט, אז פריהער איז פון יעדע האָרדע נאר אַבגעשפּאלטען געוואָרען איין איינציגע נייע האָרדע; שפעטער אָבער, ווען דיא האָרדעס האָבען אויפגעהערט צו זיין ענדאָנאָם, איז שוין פון איין האָרדע ארויסגעקומען פיער, — דיא אלטע, נח, און דריי נייע, שם, חם און יפת. אזוי איז עס טאָקי נאָך היינט אויך ביי דיא ווילדע האָרדען אין אויסטראַליען, לויט וויא דיא פאָרשער פיזאָן און האוואיט בעשרייבען זיי: דיא האָרדעס, וואס זיינען שוין ניט ענדאָנאָם, צוטיילען זיך אלע מאָל אויף מעהר טיילען, וויא דיא ענדאָנאָמע האָרדעס. ביי זיי, ביי דיא ניט־ענדאָנאָמע האָרדען, האט חתונה איין האָרדע מיט דיא אנדערע. אלע זכרים פון איין האָרדע זיינען דיא מענער פון אלע נקבות פון דיא אנדערע האָרדע און דיא נקבות פון דיא ערשטע האָרדע ווידער זיינען דיא ווייבער פון אלע זכרים פון דיא צווייטע האָרדע. דיא קינדער בלייבען אין דיא האָרדע וואו זייערע מוטערס

מענשען זיך אָפּגעמאַלט דיא בעשעפעניס וואָס איז געווען זכר און נקבה צוזאַמען, אַלס עראינערונג אָן דיא ענדאָגאַמע איינריכטונג, וואָס האָט שוין אַנ- געהויבען פערנעסען צו ווערען.

דאס אַלין איז געזאָגט וועגען דיא געשיכטע פון אדם הראשון, וואס ווערט דערציילט אין דיא איב- ריגע קאפיטלעך פון בראשית, א חוץ דיא אריינ- גערוקטע צווייטע ערציילונג פון קאפיטל 2, 3 און 4. אין דיעזע קאפיטלען ווערט, — וויא מיר האָבען אין ערשטען ארטיקל געזאגט — ערציילט גאָר אַין אנדערע געשיכטע: דיא געשיכטע מיט אַ מאן בע- זונדער — אדם — און אַ פרוי בעזונדער — חוה, מיט דעם גאָרטען עדן, מיט דעם שלאָנג, מיט דעם עץ הדעת מיט דיא נאנצע חתונה, וואָס-זשע בע- טייט דאס וויעדער? דאס וועלען מיר זעהען וויי- טער.

III. דיא לעגענדע פון אדם און חוה.

דיא בעזונדערע מעשה, וואס ווערט דערציילט אין דיא קאפיטלען 2, 3 און 4 פון בראשית, איז, וויא איך רעכען, אַ געמישעכטס פון פערשיעדענע לעגענדעס, וואס האָבען זיך געבילדעט אין שפּע- טערע צייטען, אין פערשיעדענע מדרגות פון דעם מענשענס ענטוויקלונג, אויף מדרגות, וואָס זיינען נאכגעגאנגען איינע נאך דיא אנדערע, און אויך זיינען זיי וואהרשיינליך אין פערשיעדענע לענדער געזאַמעלט געוואָרען.

ביי אַלע ווילדע מענשען האט יעדער שטאַם, יעדער קלאַן, יעדע האָרדע אַ געוויסען בעזונדערן גאָט אָדער געטער און דיא האָרדע אָדער דער שטאַם האט אָפּט דעם זעלבען נאמען וויא דיעזע געטער זיינע. דיעזע געטער זיינען איבערהויפּט דיא פאַנטאַזיע-אַבשפּיגלונג פון דיא ערשטע אבות פון דעם שטאַם, אָדער, נאך ריכטיגער, דיא געטער זיינען דאָס טאַקי דיא נשמות פון דיא „אבות אבותינו“, פון וועלכע דער שטאַם אָדער דיא האָר- דע קומט אַרויס. דער גאנצער שטאַם אָדער עס- ליכע פערוואַנדטע שטאַמען צוזאַמען האָט איין סאָרט געטער, און יעדע האָרדע אָדער שטאַם בע- זונדער פון דיא פערוואַנדטע שטאַמען האט זיך וויעדער בעזונדער אַין אייגענעם גאָט, אָדער געטער אַזעלכע, אַזוי איז עס היינט ביי דיא ווילדע אינדיא-

נער אין אַמעריקאַ, אַזוי ביי דיא ווילדע אין אויס- טראַליען, ביי דיא גענער אין אַפריקאַ און אַזוי איז עס אויך געווען גאָר פאַרצייטענס ביי דיא רוימער, ביי דיא גריכען, ביי דיא אַראַבער, ווען זיי זיינען נאך געווען ווילד, וויא מען קען זעהען פון זייערע בעשרייבונגען. ביי דיא אַלטע רוימער, צום ביישפּיעל, איז געווען אַ שטאַם מיט'ן נאָמען קאַרנעליאַ; פון איהר זיינען אַרויסגעקומען 4 אבטיילונגען: סציפּיאַ, לענטולוס, קאַסוס און סוללאַ. דיא 4 משפחות צו- זאַמען האָבען זיך דאן גערופען דיא קאַרנעליען, און אַ חוץ דעם האט יעדע משפחה געהאט איהר בע- זונדערן נאמען: איינע האט זיך גערופען דיא סציפּיאַ קאַרנעליוס, דיא אנדערע — דיא לענטולוס קאַר- נעליוס, דיא דריטע — דיא קאַסוס קאַרנעליוס און דיא פיערטע — דיא סוללאַ קאַרנעליוס. דאָס זעל- ביגע איז אויך אָפּט געווען מיט דיא אבות-געטער פון אַזעלכע שטאַמען און משפחות. אַלע געטער פון אַ גאנצען שטאַם האָבען געהאט אַ שטאַם-נאמען, און דער גאָט פון יעדע משפחה אָדער קלאַן בעזונ- דער האט געהאט זיין בעזונדערן נאמען צוזאַמען מיט דעם שטאַם-נאמען, — אַ שטייגער וויא היינט ביי מענשען אַ נאמען און אַ פאַמיליע-נאמען. ביי דיא ווילדע האט זיך אַלע מאָל געפלעטשעט אין קאָפּ דער גאָט פון זיין משפחה, אָדער קלאַן, אָדער שטאַם, און דיא נשמה פון דעם ערשטען פאָטער פון זיין משפחה און דיא משפחה בכלל אַליין אַלס איין בעגריף. ביי דיא פאַרצייטיגע גריכען האט דיא מיטהאָלאָגיע איבערהויפּט דערציילט פון געטער אַלס דיא עלטערן פון זייערע שבטים.

ביי אידען איז דאָך אויך גאָט „דער טאַטע אין הימעל“, און אויך איז גאָט ביי זיי דאס זעלבע וואס דאס פאָלק: „קודשא ברוך הוא וישראל חר- הוא“ גאָט און דאס פאָלק איז איינס. גאָר פאַר- צייטענס, ביי דיא אור-אור-עלטערן פון דעם אידי- שען פאָלק, ביי דיא ווילדע האָרדען פון דיא סעמי- טישע שבטים, איז עס מסתמא נאך גיכער געווען אַזוי: דער בעגריף פון דעם שטאַם-גאָט איז דאָס זעלבע וואס דער בעגריף פון דעם שטאַם אַליין און זיין נאָמען איז דעם שטאַם נאָמען.

דיא שטאַם-געטער פון אַלע סעמיטישע האָר- דען צוזאַמען האָבען זיך גערופען „אלהים“ —

דעריבער איז דאס „לשון רבים“. דיא איין-צאָהל פון דעם איז „אלוה“ און דער טייטש דערפון איז — דיא מעכטיגקייט. פון גאנץ תנ”ך זעהט מען, אז דער נאָמען „אלהים“ גייט אויף דיא געטער פון א ניעדעריגערע שטופע פון אלע סעמיטישע מענער שטען. שפעטער האט איין קלאַן פון דעם שטאַם אָנגענומען א גאָט, אָדער א מיטפחה-נאמען „יהוה“, און ער האט דעריבער געהייסען „יהוה אלהים“, אזוי וויא ביי דיא רוימער „סציפיאָ קארנעליוס“ — „יהוה“ דער „פאָרנאָמען“ פון דעם קלאַן, פון דעם קלאַן, און „אלהים“ זיין „פאָמיליען-נאָמען“. דאָס וואס דיא ווילדע האָבען געהערט וועגן דעם וואָס האט פאסירט מיט דיא ערשטע אבות פון זייער האָרדע, פון זייער שטאַם, האט זיך אָפּט אין צו זייער פאָנטאַזיע פאָרגעשטעלט, אזוי וויא דאס וואָלט געטעהען מיט דעם גאָט פון זייער האָרדע אָדער שטאַם, ווייל גאָט, אבות, דער כלל איז אין זייער פאָנטאַזיע דאָך געווען, וויא געזאגט, איין בעגריף.

דאס וואס עס ווערט דערציילט פון „יהוה אלהים“ איז דיא פאָנטאַזיע-אָבשפּיגלונג פון דעם וואָס יענע ווילדע האָבען געהערט אדער גערעכענט אז עס האט פאסירט מיט דעם שטאַם וואס האט געהאט דעם גאָט „יהוה“ פאר זיין שטאַם-גאָט, וועלכער איז געווען פון דיא שטאַמען וואס זייערע געטער זיינען דיא „אלהים“. דער שטאַם, וואָס „יהוה“ איז געווען זיין גאָט, אָדער מיט אנדערע ווערטער, דער שטאַם יהוה, איז שוין געשטאַנען אויף א סך א העכערע מדרגה פון ענטוויקלונג. דעם „יהוה“-שטאַם האָבען זיי זיך פאָרגעשטעלט אלס א הויכען, מיוחס’דיגען שטאַם צווישען אלע אלהים

שטאַמען, אלס א שטאַם מיט א פיינערען ארט לעבען, מיט מעהר שכל און בעסערע פיהרונגען וויא דיא אנדערע.

אצינד, נאך דיעזע געדאנקען נאָך, לאָמיר זע-הען וואס אין דיא דריי אריינגערוקטע פרעמדע קא-פּיטלעך פון בראשית שטייט. האלט נאָך אין זינען, אז יהוה, דער גאָט, איז דער הויכער מיוחס’דיגער שטאַם:

יהוה איז געווען אליין, אָהן מענשען, וואס זאָל לען בעארבייטען זיין ערד („ואדם אין לעבוד את האדמה“). האט יהוה גענומען שטויב, ערד — דיא מענשען פון דיא ניעדעריגע שטאַמען, וואָס האָבען ביי זיי געהאט א ווערדע וויא שטויב (דיא גאנץ ווילדע אויסטראל-גענער בעשיטען זייער לייב מיט שטויב) און האָט פון זיי געמאַכט פיר זיך מענער-שקלאַפּען — און זיי אריינגעזעצט אין דיא פרוכטבארע גערטנער מיט דיא שיינע וואסערן. יהוה האט דעם פראָסטען מענש אנגעוויזען, פון וועלכע ביימער ער זאָל עסען און וויא ער זאָל דיא ערד בעארבייטען: — א פאָנטאַזיע-אָבשפּיגלונג פון דיא צייט וויא שקלאַפּעריי האט אָנגעהויבען איינגעפיהרט צו ווערען:

וואָס דאס בעטייט, וואָס יהוה (דער העכערער שטאַם) האט דעם אדם (דעם נידריגען שטאַם, דעם שקלאַפּ) פערבאָטען צו עסען פון „עץ הדעת“, און וואס ער האט געזאגט, אז ווען ער וועט דערפון עסען, וועט ער ווערען גלייך צו איהם, וועט מען זיך אויך קענען פאָרשטעלען, ווען מען וועט בעטראכטען פאָלגענדען אינטערעסאַנטען פאָקט פון דעם לעבען פון דיא ווילדע.

(שלום פאָלגט.)

דיא אידען.

By Lucien Sanial.

אוינלייטונג.

דיא געשיכטע פון דיא קינדערייאָהרען פון יעדע ראַסע מענשען איז פערשטעקט אין דעם דונקלען שלײַער פון באַבע מעשיות. ווער עס וויל וואַגען אריינצוסריבען אין דיא ווייטע פערנאנגענע צייט, דער מוז אין דער פינסטערניס טאפען זיין וועג אהין, דורך פאנטאסטישע באַבע מעשיות, איבער געטליכע אלטע פערפוילטע שטייגער, וואָס ווערען אַנגערופען מאָנומענטען, איבער משונה'דיגע צייט-בענס, וואָס ווערען אַנגערופען שפראך, און דיא אלע זאכען זיינען נאָך בלויז פערבאַרגענע סודות, וואָס עס איז קוים צו דערגיין אויף וואָס זיי ווייזען. און ניט בלויז דיא גאנץ ווייטע אלטע צייטען זיינען אזוי איינגעהילט אין אַ דיקען שלײַער פון דעם וואַלקען פון דיא מענשיכע פאנטאזיע. דיא ענט-וויקלונגען פון אַ פעהעלטניסמעסיג אינגערע צייט פון דער פערנאנגענהייט זיינען אויף אזוי פול מיט פינסטערניס. דיא געשיכטע פון דיא פעלקער, ווען מען זאָל פון איהר אראבנעהמען דיא מיטהאַלאַ-גישע צושטעפּעניסען, איז אין דער ווירקליכקייט בלויז אַ וויסענשאַפט פון דיא נייערע צייט. געלערנט האָבען דיעזע געשיכטע ביז היינט נאָך דערווייל זעהר ווייניג מענשען. און נאָך ווייניגער פערשטייען זיא, און דיעזע ווייניגע, וואָס פערשטייען דיא גע-שיכטע, זיינען, אום זאָ צו זאָגען, אַ בעזונדערע מוזיק קאפעלע אין דער ציוויליזאַציע; ניין, עס וועט ריכטיגער זיין צו זאָגען אויסערהאַלב דיא ציוויליזאַציע, אויב אין דיעזען וואָרט ("ציוויליזאַ-ציע") זאָל מען פערשטיין דעם בעגריף פון דעם גרעסטען טייל פון דיא מענשען אין אונזער "אויפ-

געקלערטע" צייט. וואָרים דיא "אויסגעאידעלטע" מענשען, דיא, וואָס זיינען אַנגענומען אלס דיא מאכערס פון דעם פאַלקס מיינונגען — אין איין וואָרט, דיא העררשענדע קלאַסען — ניט רע-דענדיג פון דיא אויבערפלעכליך דענקענדע מאַסען, וואָס האָבען פאַר יענע דרך ארץ און פאַלגען וואָס זיי הייסען — האָבען נאָך ווייניגער וויא ניט קיין צוטרוי צו דיא, וואָס אונטערשטעלען זיך אָפּען חוץ צו מאַכען פון דיא נסים-ונפלאות'דיגע באַבע מעשיות, מיט וועלכע דיא היטערס פון דיא אמונות און זאָגאַר דיא לעהרערס פון דיא שולען מוזען פערשטויבען דיא קעפּ פון דעם אויפּוואַקסענדען דור. און אזוי וויא דיא אמת'ע פאַרשער פון דער געשיכטע זיינען אַזעלכע "אפיקורסים", גלויבט זיי דער גרויסער עולם ניט און ווייסט אויף אזא אופן נאָר ניט וואָס אין דיא געשיכטע פון דער מענש-הייט טהוט זיך.

דאָך מוז איך דאָ דיעזע געשיכטע בענוצען. ווען איך וויל רעדען וועגען דיא אידען; ווען — וויא עס איז מיר פאַרגעשלאָגען געוואָרען דאָ צו טאָן — איך וויל בעטראכטען דיא פעהיגקייט פון דיא אידען אלס אַ ראַסע און זייער ווערדע אלס העלפער אין דעם פאַרטשריט פון דער מענשהייט, מוז איך אונבעדינגט פריהער פאַר אַלעס זיי בעטראכטען געשיכטליך.

אַבער באלד אין אָנהייב וואָרפט זיך אויף דיא פראַגע, "וויא ווייט צוריק אין דער געשיכטע מוז מען צו דיעזען צוועק גיין אין דער אויספאַרשונג?" און אַ טהייל מענשען וועלען דערויף ענטפערן: "עוויס ניט ווייטער צוריק וויא ספר שמות" (צו

האָבען זיך נאָך געשלעפט באַרג־אַראָב אויף דעם וועג פון געצען־דיענעריי, וואס האט זיך אויפ'ן נאָט־טירליכען אַרט אַרויס ענטוויקעלט פון דיא סאַמע ערשטע אָדער „נאַטירליכע“ רעליגיאָן.

און ווען משה האט געוואָלט מאַכען פון דיא אידען אזא פאָלק, וויא ער האט געוואָלט אז זיי זאָלען זיין, האט ער געמוזט זעהען, אז עס זאָל אויסוואַקסען אַ נייער דור אין דער מדבר, ווייט אוועק פון דעם איינפלוס פון זיין צייט. אין דיא מדבר האט ער בעגראַבען דיא עלטערן פון דיעזען דור, און צו ענדע האט ער בעגראַבען זיך אליין.

דיא רעליגיאָן, וואס ער האט געגעבען זיין פאָלק, איז שוין געווען אַ „געאַפּענבאַרטע“ רעגיר־ניאָן; (דאס הייסט אזא רעליגיאָן, וואס האט זיך נישט גאָר אין גאנצען ענטוויקעלט פון זיך אליין. אויף נאַטירליכען אַרט, אין דיא פאַנטאַזיע פון דיא מענטשען, — אזוי וויא אלע „נאַטירליכע“ רעליגיאָנען פון דיא ווילדע מענטשען, — גאָר אין אויסגע־אַרבייטע רעליגיאָן, וואָס איז פון אַ נביא געגעבען געוואָרען, אלס דער אויסדריקליכער בעפעהל פון גאָט און וואס דיעזער נביא האט דערביי דערציילט, אז גאָט האט זיך צו איהם אָדער צו נאך אנדערע בעוועזען — „געאַפּענבאַרט“ — און האט דיעזע רעליגיאָן געגעבען; זיא — דיא רעליגיאָן וואס משה האט געגעבען — איז געווען אַ פעקעל גלויבענס־זאַכען, וואָס זיינען געווען ענטוויקעלט פון אללדעם וויסען וואס ער האט געהאַט אין זיין קאָפּ; אַ רע־ליגיאָן, וועלכע איז געווען דיא גאנצע וויסענשאַפֿט פון זיין צייט, און דערצו האט ער צוגעלייגט זיין אייגענע זעלטענע פעהיגקייט, געמליך, דיא פעהיג־קייט פון מאַכען געזעלשאַפֿטליכע איינריכטונגען, דיא פעהיגקייט, צו מאַכען פון דיא קענטשאַפֿט אַ טובה פאַר אַלעמען, אַנשטאַט זיא צו בענוצען צו דיא ערנידערונג פון דיא מאַסען.

ער האָט אויף אזא אופן געגראַבען אַ טיעפען גראַבען, אַ מאָראַלען צווישען־שייד — דעם ברייט־סטען פון אלע צווישען־שיידען — צווישען זיין פאָלק און אנדערע. וועהרענד אנדערע האָבען נאָך גע־לעבט אין דיא נאַטירליכע רעליגיאָנען, האָט ער זיין פאָלק געגעבען אזא אויסגעאַרבייטע געאַפּע־באַרטע רעליגיאָן מיט אויסגעאַרבייטע סאָציאַלע

דיא געשיכטע וויא דיא אידען זיינען אַרויס פון מצרים, וואָרים דאָ הייבט זיך דאָך אָן דיא געשיכ־טע, וויא דיא אידען האָבען אנגעהויבען צו ווערען אַ פאָלק; אַנדערע וועט אנהויבען צו שווינדלען פאַר דיא אויגען פון דעם בלויען געדאַנק אז מיר מוזען אריינקוקען אזוי ווייט אוועק אין דיא נאכט פון דיא פערגאַנגענע טויענדער יאָהרען — עס וועט זיי דערפיי אזוי שווינדלען פאַר דיא אויגען, אזוי וויא איינעם וואס שטייט אויפ'ן שפיץ פון דעם העכסטען פון אַלע בערג און וויל פון דאָרטען בע־קוקען און בעטראַכטען אַלע בערג אונטער איהם און אַלע פלאכע פעלדער הינטער איהם.

אבער וויא ווייט עס טהוט מיר לייד וואס איך קען נישט צופריעדען שטעלען יעדען איינציגען, וועל איך אין דער זאך פראווען ווייניגסטענס צופריעדען צושטעלען מיך אליין. איך וועל צוגיין צום סאַמע וואָרצל פון דיא זאַכען, אָדער ווייניגסטענס אזוי נאָהענט צום וואָרצל, וויא איך קען גאָר דער־גרייכען.

פאַר וואָס איך מוז אין מיין בעטראַכטונג פון אידישען פאָלק צוריקגיין אזוי ווייט אין דעם אַנ־פאַנג פון זיין געשיכטע, פערשטיי איך אליין זעהר נוט, און ווער עס וועט מיר נאכגיין אויף מיין וועג, וועט דאס אויך פיסלעכווייז אליין מעהר און מעהר איינזעהען. דערווייל וועל איך דאס גאָר גאנץ קורץ ערקלערען און עס וועט פאָרלויפֿיג זיין גענוג.

ווען משה האט דיא אידען אַרויסגענומען פון מצרים, איז דאס לאַנד מצרים שוין נישט געווען מעהר אזא וועלט, אין וועלכע דיא מענטשען שטייען נאך גאָר אויף דיא נידעריגסטע מדרגה ביי דעם סאַמע אָנהייב פון זייער ענטוויקלונג. דיא מענשהייט איז דאָרט דענסמאָלט שוין געווען זעהר ווייט ענטווי־קעלט. גוטע מדות און שלעכטע מדות, וויסענ־שאַפֿט און אונוויסענהייט, האָבען שוין געהאַט דער־גרייכט אַ הויכע מדרגה פון ענטוויקלונג. אַ קליינע ביסעלע מענטשען — דיא וואס נאר זיי אליין האָבען געמעגט אלץ וויסען און וואס האָבען דורך דעם געהערשט איבער אַלע — זיינען שוין געווען דער־גאנצע הויך אין דענקען, אין פילאָזאָפֿישע רעיונות, אין גייסטליכקייט; אבער דיא מאַסען פון פאָלק, — דיא האָרץ־העקערס און וואַסער־שעפערס —

איינריכטונגען. ער האט גאנץ גוט געוואוסט פאר אים — וויא עס איז געווען נאטירליך, אז ער זאל וויסען, — דאס עס וועט מוזען קומען א צייט, ווען זיין פאלק וועט קומען אין בעריהרונג מיט אנדערע אומות און זיין איינריכטונג וועט דארום ליידען. אז זיין פאלק זאל נישט האבען קיין פריערליכען משא ומתן מיט אנדערע אומות, האט ער געקענט פערביטען; אבער אז זיי זאלען מיט קיינעם נישט קומען אין בעריהרונג דורך מלחמות, אדער דורך דעם וואס אנדערע אומות וועלען זיי בעזענען און מאכען צו זיך אונטערווארפען, אדער דורך דעם וואס מען וועט דיא אידען צוטרייבען צווישען אנדערע אומות, דאס האט נישט געקענט בעוואהרענט ווערען. דאך האט ער געהאט צוטרויען צו דיא פעסטגיקייט פון זיין ווערק, ווייל ער האט געוואוסט, אזוי גוט וויא דיא געלערנטע פון אונזער צייט קענען דאס וויסען, אז אויב שלעכטס מוז זיך דורכאויס ענטוויקלען און ווערען גרעסער שלעכטס, און טעות אין גרעסערן טעות מוז זיך גוטס און אמת אויך ענטוויקלען און ווערען נאך בעסער און וואהרער.

אין פערלויף פון דיא צייטען איז דיא בעריהרונג און פערמישונג פון דיא אידען מיט אנדערע פעלקער, וואס משה האט דערפאר אזוי מורא געהאט, געקומען, — נישט בלויז דורך מלחמה, אויך נישט בלויז דורך דעם וואס דאס אידישע פאלק איז געדווארען אונטערווארפען צו אויפגעהערשערס פון אנדערע אומות, נאך נאך גאר אין דיא העכסטע פארם פון פערמישונג, נעמליך דורך דעם וואס דיא אידען זיינען געווארען צושפרייט און צווייט צוגעשען אנדערע אומות, און אויף אזא אופן איז דיא אידישע ראסע, וועלכע איז געווען דיא שטארקסטע אָנגעזונדערטע פון אלע ראסען, געוואָרען דיא אַם ווייטסטע פערברייטעטע אינטערנאַציאָנאַלע ראסע פון דיא גאנצע וועלט און האט געמאכט אין איינפלוס אויף דעם לעבען און ענטוויקלונג פון דיא גאנצע מענשהייט.

היינט וויא קען מען פערשטיין דיא געשיכטע פון דיא אידען, זייער ראָלע אלס אַזעלכע וואס האָבען געוויקט אויף אנדערע אומות און וואס אנדערע אומות האָבען געוויקט אויף זיי אין דיא ענטוויקלונג פון דיא מענשהייט, — וויא קען מען

דאס פערשטיין, ווען מען וועט נישט, פאר אלעם, וויסען וואס פאר'ע קרעפטען עס טרייבען דיעזע ענטוויקלונג און וואס דיא געזעצע פון דיעזע קרעפטען זיינען? און ווען מיר בעטראכטען, אז דיא צייטען פון דיא הערשאפט פון דער רעליגיאָן זיינען נאך נישט אין גאנצען פערשוואונדען געווארען; אז אין פערלויף פון דיעזע אלע צייטען איז דיא שייכות צווישען דיא אידען און אנדערע ראסען געווען ענטוועדער גאר אין גאנצען אפהענגיק אדער זעהר שטארק בעאיינפלוסט פון רעליגיעזע אומשטענדען; און אז דיא אנדערע ראסען טראָגען נאך ביזן היינטיגען טאָג, — וויא איך האב בדעה צו בעווייזען, — דעם אַבדורק פון געזעצן-דיענערישע בעגריפע, וואס שטאמען פון דעם מענשען'ס ערשטע פאַרשטעלונגען ווענען דער נאטור — ווען מען בעגריפט טראכט דאס, וויא קענען מיר אויפגעהויפט עטוואס פערשטיין פון דעם גרויסען ענין, וואס מיר ווילען דאָ בעשפּרעכען, ווען מיר וועלען נישט פריהער געבען ווייניגסטענס ברייטע גרונדשטריכע פון דעם, וואס איך רעכען צו מענען אַנרופען „דיא בעשאַפונגס-געשיכטע און דיא ענטוויקלונג פון נאטירליכע רעליגיאָנען“?

קאָפּטעל I — דער רעליגיאָנס קינדהייט.

דאס לעבען פון דער גאנצער מענשהייט, זייט זיא עקזיסטירט, האט מען איינגעטיילט אין פיער טיילען: קינדהייט, יוגענד, מאנעס-עלטער און אלטע יאָהרען (אדער אַבגעלעבטקייט); מחמת זייט דיא מענשהייט עקזיסטירט, האט זיא דורכגעלעבט אַזעלכע מדרגות, וואס לויט דיא אייגענע שאפטען פון יעדע פון זיי פאסט זיך פאר זיי ריכטיג אָנגערופען צו ווערען מיט דיעזע נעמען. פונסט אַזעלכע אייגענשאפטען אונטערשיידען אויך זעהר גענוי דיא פערשיעדענע מדרגות אין דער ענטוויקלונג, אדער אין דעם לעבען, פון דיא „נאטירליכע רעליגיאָנען“.

ווען דעם מענשענס דענקונגס-קראפט האט געמאכט דיא ערשטע פראָבע צו פערשטיין דיא נאטור, איז פון דיעזע פראָבע אַרויסגעקומען דיא פאנטאסטישע פאַרשטעלונג, אז געוויסע נאטירליכע זאכען, פראָסטע חומר'דיגע גענענשטענדען, וועלכע האָבען אין זיך אַזעלכע אייגענשאפטען,

געמיינע אייגענשאפטען. מען האט זיך אפילו ניט פארגעשטעלט, אז דיא אלע געמער געהערן צו איין פאמיליע; און כאטש א טייל פון זיי האט מען זיך פארגעשטעלט אלס דיא מעכטינסטע פון אלע, זיי נען זיי פון דעסטוועגען געווען א גאנץ בעזונדערע זאך וויא דיא אנדערע געמער, וואס האבען מיט זיי קיין שום שייכות ניט. דען דער בעגריף פון דיא איינהייט פון דער נאטור, וועלכער האט אין שפער טערע צייטען געמאכט מענשען פארגעשטעלן זיך א גאט וואס העררשט איבער אללעס מיט-אנאנדער און איז דעריבער דער גאט איבער אלע געמער (אלהי אלהים), איז דענסטאלט נאך ניט געווען. עס האט דעריבער נאך ניט עקזיסטירט קיין פרייט טערטהום, קיין צערעמאניעס, קיין מעמפעל, קיין בילד פון א גאט. דער מענש האט זיך זיינע גע-שעפטען מיט דיעזע געמער, מיט דיא נאטור-קרעפ-טען, בעזארגט דירעקט אליין, אהן קונצען, גאָר פשוט דורך אַנרופען דיעזע געמער: ער האט זיי בעשוואוירען, ווען ער האט געברויכט זיי זאָלען איהם העלפען און האט זיך ביי זיי אבגעבעטען; ווען ער האט מורא געהאט זיי זאָלען איהם קיין ביז ניט טאָן. נאטירליך, דיעזע פראָסטע אַנרופונג פון דיא ערשטע געמער איז געווען דיא זריעה, פון וועלכע דיא שפעטערע גאָטס-דיענסט-צערעמאניעס זיינען ארויסגעוואקסען, און דיא גייסטליכע אויבער-הערשאפט פון דעם אלטען טאטען פון אזעלכע וויל-דע מענשען קענען מיר ווידער בעטראכטען אלס דיא זריעה פון שפעטערען פריסטערטהום.

דיא איינפאכסטע שפורען (סליידעס) פון גאָר דיא ערשטע רעליגיאָנען און דיא דייטליכסטע פאָר-שטעלונג פון דיא נאטור פון דיעזע רעליגיאָנען גע-פינט מען אין דיא הייליגע ביכער פון אינדיען*).

וואָס ער, דער מענש, האט אין זיך ניט, אָדער וועלכע האבען אין זיך אזעלכע קרעפטען, וואָס ער קען זיי ניט פיהרען וויא ער וויל און ניט ווידער-שטיין, — אז אזעלכע זאכען זיינען לעבעדיגע זאכען פון א גאנץ בעזונדערען מין און מיט איבער-מענש-ליכע קרעפטען. מיט אנדערע ווערטער, אזוי וויא מיט זיין קינדערשען פערשטאנד האט ער דיא ניט-ממשות'דיגע נאטור-קרעפטען ניט געקענט זיך פאָר-שטעלען אלס א בעזונדערע זאך, אָבערזונדערט פון דיא ממשות'דיגע זאכען, אין וועלכע דיעזע קרעפטען זעהען זיך אָדער פיהלען זיך, האָט ער זיך יעדע פון דיעזע ממשות'דיגע זאכען, אין וועלכע דיא קראפט דריקט זיך אויס, פאָרגעשטעלט אלס א בעזונדערען פהיזישען גאט, (דאָס הייסט אלס א זאך וואָס ער פערשטייט זיי ניט און זיא פערשטייט איהם יא), און ער האָט זיך געסטארעט צו לעבען מיט דיעזע געמער בשכום דורך זיין דיענען צו זיי אויף פער-שיעדענע-ערליי אַרט, וועלכעס איז געווען דער אויסדרוק פון זיין מורא און אונטערווארפונג צו זיי. מאָראל, פערשטייט זיך, האָט קיין שום חלק ניט געהאט אין דיעזע ערשטע בעגריפע פון געטליכקייט, וועלכע זיינען געווען ניט מעהר וויא א פערנעטערונג פון געצען און לעבעדיגע בעשעפעניסען. יעדע זאך, וואָס עס האט זיך אין איהר ארויסגעוועזען א גרויסע קראפט, אָדער וואָס האט געהאט זעלטענע אייגענשאפטען, אָדער האט ארויסגעבראכט אזעלכע ערשיינונגען, וואָס דער מענש האט זיי ניט פער-שטאנען, ערשיינונגען, — וועלכע, כאַטש זיי זיינען נאטירליך, זיינען זיי אָבער איבער-מענש-ליך, — יעדע אזעלכע זאך האָט דער מענש גאָר אין אָנהייב בעטראכט אלס געטליך. וואָס פיר א מין גאט אזא זאך האָט ביי איהם געהייסען, דאָס האט זיך געווענדט אין דעם, וואָס דיא זאך האָט פיר דעם מענש אויפגעטאָן, און דער נאמען פון דעם גאט האט זיך געווענדט אָן דעם, צו ער האט געבראכט דעם מענשען א טובה צו א רעה.

אין יענער צייט איז נאָך ניט געווען קיין גאָטס-דיענסט, אין דעם ריכטיגען זין פון דעם וואָרט. געמער זיינען דענסטאלט געווען נאָך זעהר ווייניג, זיי זיינען געווען גאנץ פערשיעדען איינע פון דיא אנדערע אין גרויסקייט, פאָרם, בעוועגונגען און אל-

(*) עס איז יעצט וויסענשאפטליך בעוועזען, אז כמעט אלע נאציאָנען פון אייראָפּא, צווישען וועלכע דאס רוב אידען זיינען צושפרייט, געהערן, צוזאמען מיט דיא הינדרוס (דיא איינוואוינער פון אינדיען) צו איין ראַסע, צו דיא אַרישע ראַסע; און אז דיא רעליגיאָנען און שפראַכען פון דיא רוימער, דיא דייטשען, דיא סלאַוואַנען (דיא איינוואוינער פון שוועדען, גאָרוועגען און דענעמארק) און פון אלע אַנדערע אלטע פאמיליעס פון דיא אַרישע ראַסע, שטאמען אָפּ, ווען פיעלייכט ניט גאנץ דירעקט

אויף פון אנדערע דייטליכע צייכענס פון א פאָרט-
געשריטענעם סאָציאלען צושטאנד וואָס געפינען זיך
אין זיי, זעהט מען דייטליך, אז איידער זיי זיינען
פערפאסט געוואָרען האט דאָס אינדישע פאָלק שוין
געהאט דורכגעמאכט אונזעהליגע יאָהרהונדערטע
פון סאָציאלע ענטוויקלונג. אָבער עס איז אָן זיי
דייטליך צו דערקענען, אז זיי געהערען צו א צייט,
אין וועלכע ביי דיא נאָטמאכערס פון דעם סאנס-
קריטשפּרעכענדען פאָלק (סאנסקריט הייסט דיא
אלטע הייליגע שפראך פון דיא הינדוס, אין וועלכע
דיעזע הייליגע ביכער זיינען פערפאסט) האט נאך
געהערשט דער בעגריף פון פערנעטערן לעבעדיגע
בעשעפעניסען, פייער, וואסער, ביימער און ד. גל.

ווען מען זאָל שטעלען דיא פראגע, „וועלכע פון
דיא געוויינליכע ערשיינונגען פון דער נאטור זיינען
אם דייטליכסטען אזעלכע, וואָס דער מענטש ערוואַר-
טעט פון זיי א געפאָהר פיר איהם, וואָס וועקען אין
איהם אויף מורא און רופען אַרויס אין דעם אונד-
וויסענדען מוח א געפיהל פון הילפלאָזיגקייט פון
דעם מענטשען געגען איבערמענליכע קרעפטען?“,
וועלען דיא מייסטע מענטשען אָהן צווייפעל ענטפערן,
„דער ידונער שטורם“. דיא צייט איז נאך גאָר ניט
לאנג פארבייגעגאנגען — איז אייגענטליך נאך ביז
היינט ניט אין גאנצען פארבייגעגאנגען — ווען אין
דעם גערויש פון א וועטער שטורם האט
מען געמיינט צו הערען דיא שטיימע פון גאָט, און
עס איז א פראגע, וואָס מען קען נאך איבער איהר
דעבאטירען, ווער עס האט געגעבען א גרעסערן
טויטקלאפ דעם אבערגלויבען, צו גאליכע מיט זיין
טעלעסקאָפ (ספאקטיוו צו זעהען ווייטע זאכען), צו
פראנקלין מיט זיין פאפירענעם דראכען (סאט), מיט
וועלכען ער האט אראָפגעבראכט דעם בליץ פון
דיא וואַלקענס).

ווען מען זעהט, וויא געוועזע מענטשען שרעקען
זיך פאר א דונער-שטורם, וויא אונזיסענדע מענ-
שען מיינען נאך היינט, אז דאס איז עפעס איבער-
נאטירליכעס, שטעלט מען זיך געוויינליך אליין פאר
מיט'ן שכל, אז פון אזעלכע שרעקעניסען האָבען
מסתמא געמוזט אַרויסקומען אין דעם מענטשען דיא
ערשטע רעליגיעזע געפיהלע; און דאָס וואָס דיא
וויסענשאפטליכע אונטערזוכונג האָט

א גרויסער טייל פון דיא „קינג וועדא“ (דיא
הייליגע תורה פון דיא אינדיער) „בעשטייט“, וויא
פראָפּעסאָר מאַקס מילער דריקט זיך אויס, „בלויז
פון תפילות און זמירות צום פייער, וואסער, דעם
הימעל, דיא זונן און דיא שטורמען, וועלכע ווערען
אין דיעזע תפילות אָפט אָנגערופען מיט דיא זעלבע
נעמען, וואָס זיינען שפעטער געוואָרען דיא אייגענע
נעמען פון דיא אינדישע געטער, אָבער דענסמאָלט
האָבען דיעזע נעמען נאך ניט בעדייטעט דאס וואָס
מען קען אָנרופען אוננאטירליך, אדער מיטהאָלאָ-
גיש“. אין דיא תפילות און שירות ותשבחות, וואָס
דיעזער אויסגעצייכענטער קענער פון אַריענטאלישע
אנגעלענעהייטען מיינט דאָ, געפינען מיר זעהר
אלטע געשריבענע מאָנומענטען, וועלכע גיבען אונז
א ריכטיגע בילד פון דיא ערשטע מדרגות פון דיא
קינדהייט פון רעליגיעזן. מיט דעם מיינט מען ניט
צו זאָגען, אז דיעזע תפילות און זמירות זיינען פער-
פאסט געוואָרען אין דיא צייטען פון דיא ערשטע
שטופען אין דיא געזעלשאַפטליכע ענטוויקלונג; דען
פון דיא אויסגעצייכענטע שפראך פון דיעזע פאר-
צייטיגע תפילות און זמירות פון דיא הינדוס, וויא

פון דיא אינדישע, ווייניגסטענס פון דיא זעלבע קוועלע,
פון וועלכע דיא שפראכען און רעליגיעזען פון דיא הינדוס
שטאמען. אויך איז דאָ פיעל אורזאכען צו גלויבען, אז
ווען דיא ערשטע רעליגיעזע בעגריפע פון דיא סעמיטישע
פעלקער און זייערע פערזאָנלעכע שטאמען קומען ניט
אויך ארויס פון דיעזעלבע ערשטע קוועלע פון אלע רע-
ליגיעזען, זיינען זיי פאלד אין דיא ערשטע מדרגות פון
זייער ענטוויקלונג ווייניגסטענס געווען שטארק בעאיינ-
פלוסט פון זייערע בעזיהונגען וואָס זיי האָבען גאָר אין
אָנהייב שוין געהאט מיט מאַכע פעלקער פון דיא אַרישע
ראַסע. צוליב דעם איז זעהר וויכטיג צו פערשטיין גרינד-
ליך דיא ערשטע רעליגיעזע בעגריפע פון אינדיען און
וויא דיעזע בעגריפע האָבען זיך דערגאנג ענטוויקעלט
אדער זיינען איבערגעמאכט געוואָרען, ניט בלויז ביי דיא
הינדוס, זאָגערן אויך צווישען דיא פערשיעדענע אנדער-
ע אַרישע פעלקער. דעריבער איז עס אונזערדיגט נייטיג
דאָ אנצורווייזען אויף דיא אינדישע מוטהען, וועלכע זיינען
געווען דער פונדאמענט פון דיא רעליגיעזען, און וויא
דיעזע מוטהען האָבען זיך ווייטער ענטוויקעלט אין אינ-
דיען און אַנדערסוואו — וויא עס וועט דאָ אויפגע-
טאן ווערען.

(אָנמערקונג פון דעם פערפאסער).

פייער קען מען זעהען און עס האָט ניט קיין ממשות.
ווינד האָט ניט קיין ממשות און מען קען איהם
ניט זעהען. אָבער מען קען איהם לייכט פיהלען.
ניט בלויז אין דעם שטורם, זאָנדערן ביי דיא מינ-
דעסטע בעוועגונג פון דעם מענש אריין, אפילו ביי
א פלויזען שאַרף זיינעם, ווייזט זיך ארויס דיא
געגענווארט פון ווינד. פון דעם קומט דאָס דער
שפעטערער בעגריף, וועלכער איז נאך געשטאַרקט
געוואָרען דורך פערשיעדענע אנדערע ערשיינונגען,
אז עס איז דאָ אַ גאָט וואס מען זעהט איהם ניט,
וואָס ער איז דאָ אומערדוס און וואָס קיין זאך קען
זיך פאר איהם ניט בעהאַלטען. אזא אבנאָט האט
זיך כשר פערדיענט מען זאָל איהם אבגעבען דעם
העכסטען געטליכען כבוד, און ער האָט איהם ריכ-
טיג געקראָנען. דעריבער מעג איך זאָגען, אז ווען
מען וועט נאָכפאָרשען, וואָס דיא נאטור איז פון
יעדען הויכען גאָט וויא דיא געצענדענערשע מענש-
הייט האט זיך איהם פאָרגעשטעלט, וועט ער זיך
ארויסווייזען צו זיין פשוט ווינד; און קיינער
ברויכט זיך דעריבער ניט צו וואונדערן איבער דעם
שטורם וואָס עס ברעכט אויס ווען מען משעפעט
דעם ווינדיגען אויבערשטען.

(פאָרמוצעצונג פאָלגט.)

ארויסגעבראַכט, בעווייזט טאָקי אויף, אז עס איז
אזוי. עס איז קיין צווייפעל ניט, אז דער ערשטער
גאָט איז געווען דער גאָט פון שטורם. (ביים ערש-
טען מאָל וואו דיא אידישע תורה דערציילט, וויא
גאָט האט זיך בעווייזען צו אברהם'ען, שטייט אויף,
אז ער האט זיך בעווייזען אין פייער מיט רויך מיט
שטורם. — דער איבערזעצער.) און ווען אונזערע
פאָרגעשיכטליכע אור-עלטערן האבען מיט הכנעה
געבעטען צו דיעזען ערשטען אָבנאָט, האבען זיי זיך
דערביי צוגעוואוינט צו זיין אונטערטהעניג צו שרע-
קענס-געוואלד און צו האבען אבישיי פאר שטאַרקע
קראפט און נרויזאמקייט.

דער שטורם, צוטיילענדיג זיך אין זיינע דריי
פערשיעדענע יסודות (עלעמענטען), האט זיך פאָר-
ענטוויקעלט אין זיין ערשטע געטליכע דריי-אייניג-
קייט: ווינד, פייער, וואסער. און באַלד דאָ, ביי
דעם ערשטען שריט אין דער ענטוויקלונג פון דעם
„געצען-דיענערישען געדאַנקען“, קען מען זעהן, וויא
דיעזער געדאַנקען האט זיך אין זיין ענטוויקלונגס-
גאנג אלץ מעהר פונאַנדערגעטיילט און ספּעציאַלי-
זירט, ווייל דיעזע פונאַנדערטיילונג ווייזט זיך דעם
מענשען מעהר אָדער ווייניגער אין אלע קערפער-
ליכע און גייסטיגע זאכען פון דער וועלט. וואסער
קען מען אַנטאָפּען (האט אַ ממשות) און זעהען,

טוביה, געבער.

(שלוס.)

— איך אויף.
— איך וויל אויף.
באסעלע האָט עפעס אויף גענומען ניקען פון
ווינעלע. טוביה איז צו איהר צוגעלאָפּען און האָט
זיא גענומען ווינען; דיא איבעריגע קינדער האבען
זיך ארום איהם ארומגעשטעלט.
— באַלד, מיינע פיינעלעך, וועט דיא סאַמע
קומען, וועלען מיר עסען סאַפּעה.

טוביה האָט גרעסער געמאַכט דעם פייער אין
לאָמפּ, אויסגעמישט אין אויווען, דערשאַטען קוילען
און האט אַ ביסעל אויפגעראמט אין צימער: איהם
האָט זיך עפעס געוואָלט, אז אלעס זאָל אויסדאַכ-
טען וויא יום-טוב'דיג.
— ווילט איהר עסען, מיינע קינדערלעך?
— איך שטאַרב עסען טאטע — האט אברמלע
געענטפערט.

לאכט נור ניט, רבותי, פון מיין טוביה'ן. אזעלכע מאַמענטען פאסירען מיט קליגערע מענשען. אָפּט, ווען אייער געדאַנק, אייער לאַגיק זאָגט אייך פאַר בלוז ליידען און צרות, פערטומעלט איהר איהם, פערטייבט איהם, חאָטש איהר פערשטעהט אז איהר נארט זיך זעלבסט.

ווען איהר זייט שכור פון יסורים, פון ווייטאָג, ווען איהר זייט צובראָכען, מיד פון ליידען, איז אייך אָפּט גענוג דער קלענסטער סימאָדל פון האָפּענונג, אום איהר זאָלט זעלבסט זיך בעשאַפּען אַ פיינעם גליקליכען מיראָזש, וויסענדיג אין דער זעלבער צייט, אז ווען איהר וועט עטוואָס זיך פערטראַכטען, צו פריהט אייער מיראָזש אויף גאָר נישט. אינטערסאַנטע, ענטוויקעלטע מענשען, וועלכע זיינען ווייט פון רעליגיעזען גלויבען און מנהגים, מאַכען מאַנכעס מאָל אַ יום־טוב, אַ רעליגיעזען יום־טוב מיט אַלע צערעמאָניעס, מיט אַלע מנהגים, אום איבערצולעבען אַ נארעשע אָבער אַ גליקליכע מינוט, אַ געטרייע מינוט פון קינדערשע יאָהרען, אום לעבעדיג צו מאַכען וועלכע עס איז זיסע ערינערונגען. ... אָפּט, זעהר אָפּט געפינט מען אַ זיסקייט אין דעם וואָס מען מאַכט זיך פערנעסען, וואָס מען מאַכט זיך נארעש.

— וועסט אָפּעסען סאָפּער, טוביה, וועסטו זיך טאָקע באַלד לייגען שלאָפּען. רוה זיך אויס נומ, ביסט אזוי שוואַך, איך ווייס גאָר ניט, וואָס איך זאָל טאָן.

— אמת, מיין ווייבעל — האט טוביה געענטפערט — איך פיהל טאָקע, אז קוים וואָס איך שלעפּ זיך אויף היא פיס; מען מוז זיך אַביסעל צו־זעהען....

טוביה'עס געזינדעל האט זיך נומ אונטערנעגפייקעלט, און טוביה האט גענומען דרעסלען.

אברהם'עלע איז טאָקע אויף'ן אָרט אַנשלאָפּע געוואָרען. בערע מיט נחמה'ען האָבען זיך געבעטען באַ דער מאַמען שלאָפּען, און חיה בריינע האט איהר ביסעל בלוט אוועקגעטראָגען אין בעדרום. טוביה'ען האט אויך גענומען שלעפּערען. ... עס האט זעהר ווייניג געדויערט און טוביה'עס געזינדעל איז זיך רוהיג פֿיין געשלאָפּען.

חיה בריינע איז טאָקע באַלד אריינגעקומען און גענומען מאַכען סאָפּער. אין ניכען איז געוואָרען דער סאָפּער פארטיג און חיה בריינע האט גענומען געבען צום טיש. — וואָס איז דאָ אויף סאָפּער? — האט זיך טוביה ניט איינגעהאַלטען.

— וואָס זאָל זיין? אַ הערינגיל — דיא ערשטע געריכט — אַ זופּ פון ביינער און אַ שטיקעל בראָד טענס, אַ סאָפּער כדי המלך. — כיד המלך דאָרף מען זאָגען — האט טוביה פאַרריכט דיא ווייבס גרייז....

דאָס געזינדיל האָט זיך אַרומגעזעצט ביים טיש. אין דעם זעלבען צימער, וואו מיט אייניגע שטונדען פריהער האט געהערשט עלענדר, אומעט, חשך און קעלט, איז יעצט געוואָרען עפעס לעבעדיג, פריילעך, וואָרעם און ליכטיג.

דער עולם האט געגעסען וויא נאָך אַ קריינס. און טוביה, דער זעלבער טוביה, וועלכער איז פריהער געזעסען אין גרינשטיין'ס שאַפּקע אַ האַל־בער אַ טויטער, אַ פערפינסטערטער, אַ פערביטער־טער און געוואָרגען זיך מיט צרות — דער זעלבער טוביה איז יעצט געווען גאָר אַן אנדער מין מענש; ער איז געווען לעבעדיג און אין זיינע האַלב פערלאָג־שענע אויגען האט געשטראַהלט האָפּנונג; אויף זיין פערמוטשעטען פנים האט עפעס גערוהט וויא אַ יום־טוב.

טוביה איז געזעסען און געקוקט.... געקוקט אויף זיין חיה בריינע, געקוקט אויף זיינע קינדער־לעך, געקוקט אויף דעם פייער אין לאַמפּ, אויף דעם פייער אין אויווען, אויף אַלעס, אויף יעדער ברעקעלע אין הויז; ער האט געקוקט און איהם האט אַ הנאה געקוויקט.

טוביה איז געזעסען און געשוויגען; ער האט מורא געהאט אַ וואָרט אויסצורידען, אום עס זאָל חליקה ניט אריינכאַפּען זיך אזא מין געשפרעך, וועלכער זאָל מיט עטוואָס וואָכעדיג מאַכען זיין געד מאַכטען יום־טוב. ער האט זאָגאַר געשראָקען זיך אַ ריהר צו טאָן פֿיטען זינגען — מורא האָבענדיג, פֿיקייכט מאַכט זיך אריין אזא מחשבה, וועלכע זאָל חס ושלום ניט ארייננוואָרפען אַ צווייפּעל אין זיין האַרצען....

חיה בריינע פלעגט פערשטיין, אז מען ווארפט
עס א שטיין אין איהר גארטען. זיא פלעגט פיהלען
דעם קלאפ פון דעם שטיין. אוי, וויא זיא פלעגט
פיהלען! דאכט זיך, זיא וואלט נעהמען א שפיי
מעגעבען אויף דער גראסערי אויף דעם גראסערי
מאן און לויפען פון איהם וואו פעפער וואקסט.
אבער חיה בריינע פלעגט זיך דערמאנען, וואס עס
טהוט זיך אין דער היים.... און זיא פלעגט בלייבן
בען שטעהן וויא א פערשטארבענע.... — פטור!
— פלעגט זיא זאגען — ווער צאהלט עס ניט אָפּ
אין א גראסערי? סיידען מען שטארבט.....

אָט אזא מין געשפרעך פלעגט זיך אָפט ציהען
און ציהען און חיה בריינע פלעגט פיהלען, אז זיא
נעהט אויס מיט דיא כחות..... יעצטיגען מאָל
איז חיה בריינע צונערטראטען צום רעכטען טיש.
וואו מיסטער באַנעט איז געשטאנען און האט עפעס
געוואוינען.

דער גראסערי מאן האָט אויסגעשטעלט אויף
חיה בריינע א פאָר טאָטערשע אויגען.

— מיסטער באַנעט — האט חיה בריינע גע-
זאָגט הויך און מיט שטאַלץ — ניט עפעס מיר גוטע
זאכען, איך מוז צוהעהן מיין טוביה'ן, ער דארף
נעבעך ארבייטען אזוי שווער.....

— ביזי שוין? — האָט מיסטער באַנעט גע-
פרעגט — ביזי שוין? און זיינע אויגען האבען א בליק
געגעבען אויף חיה בריינען אזוי גוט, אזוי ווייך.

— אלץ הייסט ביזי, א חאפענעש א רייסע-
נעש.....

ווער קען עס בעגרייפען, ווער קען עס בעשריי-
בען דעם נחת, וואָס חיה בריינע האָט איבערגע-
פיהלט אין דיזער מינוט! יעדער וואָרט, וועלכען
זיא האָט אַרויסגערעדט, האט געקלאַפט אין איהר
הארצען וויא א קוואל פון פערנגניגען.

— נו בקצור — האָט באַנעט געזאָגט — גאָט
צו דאנקען, סחורה איז דאָ גענוג, נעהמט וואָס
איהר דארפט, וואָס דארפט איהר עפעס ריידען?
— איצט אי"ה — האָט חיה בריינע ווייטער
גערעדט, וועלען מיר זיך פערנאנדער צאָהלען.

— זאָל איך אזוי האָבען צער, איהר הערט,
חיה בריינע, וויא איך האָב געזאָגט פאר אייערע

VI.

טוביה'עס צרות.

— זאָל זיי שטעכען אין דיא זייטען, וואָס אַרט
עס מיך? — דיזע ווערטער האט חיה בריינע גע-
זאָגט צו זיך אליין אויף מאַרגען פריה, וויא זיא איז
נאָר אויפגעשטאנען פון בעט. — זאָלען זיי וויסען,
אז חיה בריינע איז שוין א מענש גלייך מיט אלע-
מען.

דעם ערשטען ווייזט האט חיה בריינע אָפּגע-
געבען מיסטער באַנעט דעם גראסערי מאן. ווען
טוביה'עס ווייב איז געקומען אין גראסערי איז אפילו
קיין איבערינע "ביזי" ניט געווען; אָבער דאָך האט
דער גראסערי מאן אפילו אויף איהר קיין בליק ניט
געגעבען. אלע מאָל פלעגט זיך חיה בריינע אוועק-
שטעלען אין א ווינסעלע, — שטעהן, שטעהן, שטיל,
עפעס אזוי וויא זיא האט געווארט אויף א נדבה.
ווען עס פלעגט שוין אין גראסערי א סימן פון א
ווייבעל ניט בלייבען, דאן פלעגט באַנעט מוכה זיין
מיט א קוק דיא אַרעמע חיה בריינע.

— ארבייט שוין אייער מאן? — פלעגט באַנעט
פרעגען.

— אי"ה, מיר האָפען אז אין גיכען — פלעגט
חיה בריינע ענטפערען.

— יע אין גיכען.... אידער גיכען, דער גיכען....
ביידע פלעגען בלייבען שווייגען און ווענען סחורה
א וואָרט ניט. חיה בריינע פלעגט ניט בעטען און
באַנעט פלעגט זיך ניט רוקען.

— פאר וואָס זוכט ער עפעס ניט א'ן אנדער
זאָך? — פלעגט באַנעט טראָפען-ווייז ציהען חיה
בריינעס ביסעל בלוט — מען טהוט, מען טרייט
עפעס.

— וואָס זאָל מען זוכען? עס איז דען אזוי
גרינג צו געפינען?

— מען דארף ערגער ניט וויא א גראסערער
צו זיין. מען ווערט בדיל הדל, עס זיינען דאָ אזעל-
כע אונפערשעמטע לייטע, וועלכע געהען אין גראָ-
סערי אזוי וויא אין א'ן אייגענעם גארטען; מען
צאָפט פון דעם גראסערי מאן זיין ביסעל בלוט
ארויס — וואָס אַרט עס זיי? זאָל זיין קאָפּ קרייג-
קען!....

נעלד. איך האָב אימער געוואוסט, אז דאס איז וויא ביי מיר אין קעשענע....

פון גראַסערי איז חיה בריינע אוועק אין בוטשער שאַפ און דאָרטען האט זי ווידער אויסגעטרונקען א פולען בעכער פון גליס.

דיא לוסטינע קבצן'טע האט אין גאנצען פער-נעסען, אז דער מאן האָט איהר עטליכע מאָל פער-זאָגט, זיא זאָל נור ניט האבען קיין לאַנגען צונג; זיא האָט גאָר נישט געדיינקט; זיא האָט גאָר נישט געטראכט; זיא האָט אונטער זיך דיא ערד ניט געפיהלט, זיא איז געווען שכור פון נחת, פון גליק.....

פון בוטשער שאַפ איז חיה בריינע אוועק צו שכנים, פון שכנים צו ווייטערע גוטע פריינד. ביז א זיינער צעהן אין דער פריה האָט חיה בריינע אויס-געפויקט וועגען איהר מאַן'ס גרויסע ביזי וואו עס איז נור געווען מעגליך..... ווען עס איז שוין ניט געווען וואוהין צו געהן, ווען זיא האָט שוין גענוג דעם עולם אָנגעשטאָכען דיא זייטען, איז חיה בריינע אוועק אהיים און האָט גענומען צוגרייטען עפעס א רעכטען דינער פאר זיך און פאר דעם מאַן.

אין דער זעלבער צייט, וואָס חיה בריינע האָט דאָ געשעפט נחת עמער-ווייז, איז דער אָרעמער טוביה געזעסען אין שאַפ אין געהאקטע וואונדען. פון דער געפעהרליכער ביזי, פון דעם גרויסען אָרדער, איז נאָך דערווייל א סימן ניט געווען. אין שאַפ איז געווען לעהר און וויסט אזוי וויא אין דיא גרעסטע סלעק.

נו, און מיסטער גרינשטיין? ער איז עפעס אויך ניט געקומען..... דיא אַפרייטאָרס זיינען ארומגעגאנגען אזוי וויא דיא גענז אין דיא דריי וואַכען. דיא חברה האבען פערשטאנען, אז עפעס איז דאָ ניט גלאַט, נור מען האט זיך געטרייסט מיט דעם וואָס דער באַס איז ניטאָ און מען האָט עס אָנגענומען פאר א גוטען סימן.

— וואָס מיינסטו — האָט פלטיאל געזאָגט צו זיין שותף, — אז עס קומט אָן אזוי גרינג ביז מען פיהרט אריין אזא גרויסען אָרדער? א קלייניגקייט, פינף טויזענד דאָזען!

— ניין, ניין! — האט חיים דער טויבער גע-ענטפערט — געוויס דארף געווערען.

טוביה איז געזעסען ביי זיין מאַשין שטיל.... אָבער ער האָט געפיהלט, אז איהם שטעכט וויא מיט נאָדלען. דיא הארץ האט איהם געקלאפט, נע-קלאפט..... יעדעס גליעד האט אין איהם געצי-טערט. דיא צייט האָט זיך אין טוביה'עס אויגען מערדערליך געצויגען. יעדע מינוט האָט געדויערט יאָהרען. צו יעדען מאָל וואָס דיא טהיר פון שאַפ פלעגט זיך עפענען, פלעגט טוביה ווערען א פער-שטאָרבענער.... „אַט געהט דער באַס!“ פלעגט ער שוין מיינען, אָבער אומזיסט! דער באַס איז דאָך ניט געקומען.

ווען עס איז געקומען אום צוועלף אוהר, האָט דער עולם גענומען זיך פארין דינער. טוביה איז אוועק אהיים עסען.

— ביסטו גוט מיד, מיין מאַן? — מיט דיא ווערטער האָט דיא גליקליכע חיה בריינע באַגעגענט איהר מאַן. טוביה האָט געוואָלט זאָגען „זעהר“, אָבער פון זיין צונג האבען זיך ארויסגעגליצט דיא ווערטער, „ניין, א האָר אויף ניט.“

ביי חיה בריינע איז דיא הארץ פערשטאָרבען. אלע אברים האָבען ביי איהר גענומען חלשען. טוביה האט דערוועגן וויא זיין ווייב איז געוואָרען אין איין מינוט בלאַס וויא לייווענד.

— גאָר נישט — האט ער געענטפערט — וואָס האַסטו זיך אזוי דערשראָקען? מען איז זעהר ביזי מיט דיא סעמפעלס....

— מיט דיא סעמפעלס..... און ווען הייבט מען שוין אָן צו אַרבייטען?

— אַרבייטען..... אָט מען וועט פטרין דיא סעמפעלס.

— אוי, משוגענער טוב'קע — האט חיה בריינע געזאָגט, אַפכאַפענדיג דעם אַטהעם — רוא מוזט אַפרייסען דיא יאָהרען — אנדערש קענסטו ניט.... ביי דינער האָט זיך טוביה געהאלטען פריילעך; ערשטענס האָט ער זיך געמאַכט א ביסעל, אום ניט צו ערוועקען ביי זיין ווייב א פערדאכט; — און צווייטענס האט ער זיך נאָך זעלבסט געטרייסט מיט דער האַפנונג, אז נאָך דינער וועט מען אריי-פיהרען דעם גרויסען אָרדער.

— רוא הערסט, טוביה? — האט חיה בריינע געזאָגט — אז איך וואָלט געווען א גידה....

פערדראָסען האָט טוביה'ען אויף דער גאנצער מעשה, וואָס ער האָט געליקענט פאר דער ווייב, וואָס ער האט איהר באלד נים געזאָגט דעם אמת, אז דיא ארבייט איז נאָך נישטאָ, — אז דער באָס האט עס בקוין פארשפראָכען, אוי האט איהם שוין פערדראָסען!

— אוי טוביה פלומ! — האט ער צו זיך אליין גערעדט — אוי, האָסטו אָנגעמאכט א חתונה, אוי האָסטו פערקאָכט א קאשע!

ער האָט גענומען טראכטען וועגען דעם, וואָס עס וועט זיין שבת-צו-נאכט, ווען חברה וועט עס סומען מיט דיא ביכלעך אַפּרעכענען זיך און בעטען בעצאָהלט און טוביה האָט נור א ביטערן שטייכעל געגעבען.

דער טאָג איז אזוי אריבער. עס האט שוין גענומען דונקעל ווערען, און גאָר נישט: דער באָס איז נים געקומען, כאָטש נעהם און שטעל נאך איהם א ליכט. אייניגע אַפּרייטאָרס האבען זיך צוועצט ביי דיא מאַשינען און מיט צובראָכענע הערצער האָט מען גענומען זינגען „נעילה“ און אייניגע האָט בען זיך געשטיקט דיא וואונדען מיט דעם, וואָס מען האט זיך גענומען לוסטיג מאַכען איבער דעם אַרעמען טוביה'ען.

יעצט האָבען שוין דיא חברה דערמאָנט זיין טאטען, זיין מאמען, זיין גאנצע משפחה און טוביה האָט געשוויגען שטיל וויא א קאליקיל....

— טשעפעט זיך אָפּ! לאָזט צו רוה! מעהר וויא דיא ווערטער האָט מען פון איהם נים געהערט.

— דער באָס געהט! דער באָס געהט! איז פלוצלונג געוואָרען א טומעל אין שאַפּ.

און גרינשטיין איז טאקע געקומען, אייניגע אַפּערייטאָרס זיינען צוגעגאנגען צום באָס הערען וואָס עס טהוט זיך.

גרינשטיין'ס פנים איז געווען עפעס פערצויגען מיט א וואָלקען — ער האָט אויסגעקוקט ביז און ווידר. דיא אַפּערייטאָרס זיינען געבליבען שטעהן שטיל.

— נו, וואָס — האט דער באָס געפרעגט עפעס מיט א ניפטיגען שטייכעל.

— גאָר נישט. אזוי. האט זיך אָפּ

— נו איז וואָס?

— וואָלט איך זיך א צאָהן ארויסגענומען; עס טהוט מיר אזוי וועה. נור הייב זיך אָן מיט דאָקטוירים ביי יעצטיגער צייט! טוביה האט צוגעשוויגען.

— איך זאָג דיר, טוביה, עס איז טאָקי נומ צו זיין א גיידה.

— וואָס, איז וואָס?

— וואָלסטו זעהן, וויא דער גראָסער-טאָן האָט זיך דאָס מיט מיר בעגאנגען!

ביי טוביה'ן האָבען גענומען ציטערען הענד און פיס.

— האָסטו שוין פאר אלעמען אויסגעפויקט — האָט ער איבערגעשלאָגען זיין ווייב.

— מען האָט זיי אין ד'רערד! — האָט חיה בריינע געענטפערט — וואָס איז, וואָס? וואָרום דארף איך זיך דאָס שטיקען פאר דעם צווייטען? דוא גנב'עסט עפעס, וואָס?

טוביה האָט פערשטאנען, אז דיא זאך קען מען שוין נים אומקעהרען, און ער האָט נאר נישט גע-ענטפערט, נור דער ביסען איז ביי איהם ארויסגע-פאלען פון מויל.

— ווער קען דאָס זיין ביי אונז הונגעריג? — האָט חיה בריינע געזאָגט — וואָס ביי דיר פאָרט דער ביסען פון מויל? אפשר אין דער היים, אין סמארגאָן — מיינע אָדער דיינע קרובים — גרויסע קבצנים געבעך. וואָס מיינסטו טוביה, אז עס וואָלט געוואָרען פרייליכער אויף'ן הארצען האָט מען זיי בעדארפט עפעס ארויסשיקען, מען דארף זעהן אָנשרייבען דערווילע, אז אי"ה....

ווען טוביה איז געקומען אין שאַפּ, איז נאָך דער באָס נים געווען. עס האט זיך ביי איהם ווייטער אָנגעפאנגען דיא ווארטענעס. אָבער מיט יעדער מינוט איז טוביה'עם האָפנונג אלץ דונקעלער און דונקעלער געוואָרען; אויף זיין הארצען איז אלץ שווערער געוואָרען.

טוביה האט זיך גענומען פאַרשטעלען, וואָס פאר א מין אַפּקומענעש ער וועט עס האבען, ווען פון דער ערווארטעטער ביזי וועט זיך גאָר נישט אויסלאָזען, און ביי איהם האָבען זיך דיא האָר גע-שטעלט קאפויער.

שוויינענדיג האָט טוביה נענומען אָפשרויפֿען
דיא קעפּעל פֿון מאַשין.

דיא אַרבייטער האָבען איהם אַרומנערינגעלט
און מיט פּערשטאַרבענע הערצער האָבען זיי צונע-
קוקט דיא סצענע.

אין גרינשטיין'ס שאַפּ איז פֿון לאַנג אָן געווען
א מנהג, אז, ווען איינער געהט אַוועק פֿון שאַפּ,
סיי ער ווערט געסעקט, סיי ער געהט אַוועק מיט
זיין פֿרייען ווילען, זאָל מען מאַכען א מי שברך און
מיט דעם נון פֿון "כל נדרי", פֿלעגט מען אויס-
זינגען:

"מיט א טאַרבע אין דיא הייזער!"

יעצטיגען מאָל האָט עס הפנים קיינער ניט
געטראכט מקיים צו זיין, אלע זיינען געשטאַנען
שטיל וויא דיא אַבגענומענע....

דער ביגלער האָט אָבער ביי זיך גערעכענט,
אז א מנהג ברעכט מען ניט און ער האט גערע-
כענט פֿאַר נויטיג צו דערמאָנען דיא ברידער ווענען
דעם.

— נו, ברידער — האָט ער געזאָגט, מען קען
ניט העלפֿען, דעם "מי שברך" מוז מען מאַכען,
פֿלטיאָל, הייב אָן!

— א מי שברך דיר אין האַרצען! — האָט
אָבער פֿלטיאל געענטפֿערט דעם ביגלער.

— ליעג אויף אַן אָרט, מאַלפֿע — האט זיך
אויף אַריינגעמישט שמואל דער גרויסער....
דער ביגלער איז געבליבען שווייגען.

— האָט ניט קיין מורא ר' טוביה — האט דער
זעלבער שמואל אַריינגעמורמעלט טוביה'ען א סוד
— איך געה אויף אַוועק אין א וואָך אַרום צו דעם
שוואַרצען אין דיוויזען סטריט. איך וועל זעהען, אז
איהר זאָלט דאָרטען מיט מיר אויף אַרבייטען.

— פֿאַלט ביי זיך ניט אַראָפּ טוביה — האט
געזאָגט חיים דער טויפֿער — עס איז ניטאָ אויף
וואָס צו פֿערדריסען, איהר וועט קריגען אַזא פֿלייס.
אלע האָבען גענומען ריידען מיט טוביה'ען,
טרייסטען איהם ווייך און וואַרעם און אויף דיא
פנים'ער פֿון דיא אַרבייטער האָט מען געקענט זעהן,
אז זיי ריידען דעם אמת.

— ניט א האַנד טוביה — האָט געזאָגט סעם.

— ניט א האַנד.

גערופֿען שמואל דער גרויסער — מיר וואַרטען אויף
אַרבייט.

— ניטאָ פֿאַר אייך קיין אַרבייט. איך האָב
געוויזען דיא סעמפּעלס, וויל מען ניט האָבען אזא
פֿלאַכע וויא איהר באַטשט.

צו דאָס איז געווען אמת צו ניט — דאָס האט
נור דער באָס אַליין געוואוסט. אָבער דיא אַרביי-
טער האָבען יעדענפֿאלס פֿערשטאַנען, אז פֿון דער
גרויסער ביז האט זיך אויסגעלאָזען אַן אויסגע-
בלאָזענע איי, און זיי זיינען געבליבען שטיין וויא
אָפּגעגאַסענע מיט קאַלטע וואַסער.

ווען טוביה האט עס דערהערט, איז ער געווען
וויא מיט א דונער דערשלאָגען. איהם איז נעבעך
פינסטער געוואָרען אין דיא אויגען.

— וואָס זיצט מען דאָ אין דעם גיהנם? —
האט ער א זאָג געגעבען פֿאַר זיך. וואַרום צוליפֿט
מען זיך ניט?

דער באָס האט טוביה'עס ווערטער דערהערט.
שנעל איז ער אַראָפּגעלאָפֿען רגעץ וואו, געבראַכט
א באַנדעלע, פֿאַרנאָנדערנענומען און האט באַלד
געגעבען א רוף טוביה'ען.

טוביה איז וויא א צוטומעלטער צוגעגאַנגען צום
באָס.

— דאס איז אייער אַרבייט, טוביה? האט דער
באָס געפרעגט — אייער מלאכה?

— מיינע, נו איז וואָס?

— אָט אזוי אַרבייט מען דאָס? ... באַטשערן!
איבער אייער באַטשעריי האב איך א גרויסען אָר-
דער אָנגעוואָרען. געהט, איך וויל אייך מעהר דאָ
אין שאַפּ ניט האָבען. ניט אַהער אייער ביכיל!

דיא אַפֿרייטאַרס, וועלכע זיינען געשטאַנען
דערביי, האָבען געמיינט, אז דער טוביה וועט זיך
נעהמען בעטען און פֿערענטפֿערן זיך, אזוי וויא מיט
איהם האט עס שוין פֿאַסירט אייניגע מאָל; אָבער
ניט.

דאָס האָבען דיא חברה דערזעהן. טוביה האט
זיך היינטיגען מאָל בעגאַנגען גאָר אַנדערס.

ער האט גאנץ שטיל דערלאנגט דעם ביכיל.

— ניטאָ שוין וואָס אָנצרווערען — האט ער
א מורמעל געגעבען און איז אַוועק צו זיין מאַשין.

— גיט א האנד.....

טוביה האט יעדען איינעם געגעבען דיא האנד;
אָבער ער האָט געשוויגען. ער האָט געוואָלט עפעס
זאָגען, אָבער דיא האַרץ האט איהם פערקלעמט און
טרערען האָבען איהם זיך געשטעלט אין רעכטען
גאַרנעל; און ער האט בלויז געמאַכט עפעס מיט
דיא ליפּען, מיט דיא אויגען און מיט דיא הענד...
שווייגענדיג, מיט א באַנדעלע אונטער דיא
הענד, האט טוביה פערלאָזען גרינשטיין'ס שאַפּ, א
צוטומעלטער, א צושלאָגענער האט זיך טוביה גע-
נומען אַרומשלעפען איבער דיא גאַסען.

דער וועטער איז געווען שלעכט, צרה'דיגעס
האט געגאַסען, געשאַטען, געוויינט, געריסען —
אַלץ צוזאַמען. נור טוביה האט עס גיט געפיהלט און
אַרומגעשלעפט זיך אַזוי וויא א בעל חלום. עטליכע
מאַל האט ער שוין געוואָלט געהן א היים נור עפעס
פלעגט איהם אַלץ אַפּשטעלען.

— פון וואַנען געהט איהר דאָס, טוביה? פאַר
וואָס געהט איהר גיט אַהיים?

טוביה האט זיך א באַפ געגעבען. לעבען איהם
איז געשטאַנען שמואל דער גרויסער.

— זעה, שמואל!....

— יעס, איך געה דאָס פון אייך; איך ווייס
דאָך, אַז איהר זייט א גרויסע צרה, בין איך אייך
געקומען זאָגען, איהר זאָלט נור זיין א מענש, איהר
וועט שוין קריגען אַרבייט.

— רוא ביסט געווען ביי מיר, שמואל?

— נו, געווייס!

— נו, וואָס מהומ מיינע? זיא ווייס דאָך שוין
געווייס....

— איך האב איהר געזאָגט.

— נו, וואָס?

— וואָס זאָל זיין? א ווייבעל בלייבט א ווייבעל;
זיא איז אין איין מינוט געוואָרען א פערשטאַר-
בענע....

ביי טוביה'ן האט עפעס א ריס געגעבען אין
האַרצען.

— וואָס זאָגט זיא?....

— גאָר נישט, זיא האט אַלץ געפרעגט, וואו
זייט איהר.

— ווער? חיה בריינע האט געפרעגט?

— יעס, געווייס הונדערט מאָל האט זיא איי-

בערגעזאָגט: אָבער וואו איז טוביה? פארוואָס קומט
ער גיט?.... וואו איז ער דאָס?

— איך געה.... א גומע נאכט.... האט טוביה
אויסגערעדט שנעל און איז וויא א משוגענער אוועק-
געלאָפען א היים צו זיך.

ווען ער איז צוגעקומען צום מיר פון הויז, האט
ער זיך אויף איין מינוט אַפּגעשטעלט און האט זיך
צוגעהערט. דיא האַרץ האט ביי דעם אַרעמען
טוביה'ען געקלאַפט אַזוי וויא עס וואָלט וועלען ארויס
שפּרינגען.

טוביה האט זיך גוט צוגעהערט.... און ער
האט דערהערט וויא זיין ווייב וויינט....

ביי טוביה'ן זיינען זיך דיא אויגען פערלאָפען
מיט טרעהרען. קוים וואָס האַלטענדיג זיך אויף
דיא פיס, איז ער אַריין אין צימער.

שטיל, וויא אַפּגעמספט צום טויט, האט זיך
טוביה אוועק געזעצט אויף א שטול און האָט גע-
וואַרט אויף זיין אַפּקומענעס.

ווען חיה בריינע האט אויף איהם א בליק גע-
געבען, האט זיא אָבער בלויז פערבראַכען דיא
הענד....

— טהו א קוק אויף זיך, טוביה, ביסט דאָך א
האַלבער א געשטאַרבענער — האט חיה בריינע
געזאָגט.

טוביה האט געשוויגען.

— צרות מיינע! א פייער אויף דער שאַפּ מיט

דעם באָס צוזאַמען! טוביה וואָס איז מיט דיר?

— גאָר נישט — האט טוביה שטיל אויסגע-
רעדט.

— עס וועט גאנץ זיין.... עס איז דאָ א גאָט
אויף דער וועלט.... מיר וועלען פון האַנשער גיט
שטאַרבען, טוביה.

— חיה בריינע....

— אוי, גאָר! גאָר!

טוביה האט שנעל בעהאַלטען דעם סאָפּ אין
דיא הענד.... און.... א איד מיט א באָרד האָט
זיך געגאַסען מיט קינדערישע טרערען....

ז. ליבין.

פערשיעדענעם.

עמיל זאלא'ס נייער ראָמאַן.

מיט עטליכע וואָכען צוריק האט זיך אנגעהויבן צו דרוקען אין דער פאריזער טעגליכער צייטונג „זשורנאל“ עמיל זאלא'ס נייער ראָמאַן — „רויב“. דאס איז דער צווייטער פון דער סעריע פון דריי ראָמאַנען, וועלכע ער האט מיט צוויי יאָהר צוריק אונטערנומען אָנצושרייבען. דער ערשטער איז גע׳ווען — „לורד“ און דער דריטער, וועלכער וועט ער שיינען איבער א יאָהר, וועט הייסען „פאריז“.

זאלא'ס ראָמאַנען ערשיינען זאָרענעלמעסיג און פינקטליך, וויא א זשורנאל אָדער א צייטונג. ער זאָגט אימער פאָראויס, ווען אזא און אזא ראָד מאן זיינער וועט ערשיינען, ווען עס וועט זיך אָנ׳הויבען צו דרוקען דער נעקסטער און ווען עס וועט זיך ענדיגען דער דריטער. ווען ער הויבט אָן צו שרייבען א ראָמאַן, איז שוין ביי איהם פאָראויס בעשטימט, וויא פיעל קאפיטלעך ער וועט ענטהאַלטען און וויא פיעל ציילען יעדער קאפיטלעך וועט פארנעמען. ער האלט גוט אין דיא הענט זיין פאנטאזיע און לאָזט זיא ניט פארקריכען צו ווייט אָדער אַראַבקריכען פון דעם וועג. ביי געוויינליכע דיכטער און קינסטלער איז דיא פאנטאזיע אזוי וויא א פויגעל, וועלכער טראָגט זיי אויף איהרע פליגלען, וואָהין זיא וויל, און אזוי שנעל, וויא זיא וויל. ביי זאלא אָבער איז דיא פאנטאזיע אזוי, וויא א פערד, וועלכען ער שפאנט איין און טרייבט אַהין, וואו ער אליין וויל, און אזוי ניד, וויא ער אליין וויל. געוויינליכע דיכטער און קינסטלער זיינען אים שטאַנדע צו שאַפן נור דאָן, ווען זיי זיינען בענייט טערט, און דאס טרעפט זיך ביי מאנכע זעלטען און ניט אין קיין בעשטימטער צייט. און דארום ווייסען זיי קיין מאָל ניט, ווען זיי וועלען אָנפאַנגען א ווערק און ווען זיי וועלען עס ענדיגען. אָבער עמיל זאלא איז אימער אויפגעלעגנט צו שרייבען. ביי איהם מאכט זיך ניט, אז ער זאָל עטליכע טאָג דורכאנד אַנד ניט קענען אָנשרייבען קיין איינציגע ציילע, אָדער אז ער זאָל פלוצלונג ווערן אזוי בענייסטערט, דאס זיין פערדער זאָל אליין שרייבען. ער זעצט זיך יעדען טאָג שרייבען אין א געוויסער שטונדע און אין א געוויסער שטונדע הערט ער אויף צו שרייבען. און אין דער בעשטימטער צאָהל שטונדען, וואס ער ארבייט יעדען טאָג, שרייבט ער אימער אָן א געדען שטימטע צאָהל ציילען אָדער זייטלעך. ער ווייסט אפילו פאָראויס, וויא פיעל געלד ער וועט בעקומען פאר יעדען ראָמאַן זיינעם, ווייל נאָך איידער ער

הויבט אָן צו שרייבען, פארקויפט ער איהם שוין צו א פראנצויזישען אַרויסגעבער און צו עטליכע אויסלענדישע, און חוץ דעם נאָך צו עטליכע צייטונגען. פון זיין נייעם ראָמאַן זיינען נאָך דערוויילע ערשיינען ניט מעהר, וויא דיא ערשטע עטליכע קאפיטלעך, אָבער פון דיזען אָנפאַנג קען מען שוין זעהען, וואָס דאָס נאנצע ווערק וועט זיין. ער בערשעפטיגט זיך אין דיזען ראָמאַן מיט דער סאַציאַלער פראַגע. דאָס וועט זיין דער צענטראַל געגענט שטאַנד פון זיין נייעם ראָמאַן, אזוי וויא דער קריסטליכער אבערגלויבען איז געווען דער צענטראַלער געגענטשטאַנד אין זיין פריהערדיגען ראָמאַן, און דיזער ראָמאַן וועט, וויא עס שיינט, פונקט אזוי ווייניג זיין א ראָמאַן, וויא דער, וואָס איז ערשינען פאר איהם. עס וועט גיכער זיין א סאַציאַל-עקאָנאָמישע אונטערזוכונג אין דער פאָרמע פון א ראָמאַן, און מען קען שוין פאָראויסזעהען, דאס דיזער ראָמאַן וועט אזוי ווייניג פייטראָגען צו דער ענטשיידונג פון דער סאַציאַלער פראַגע, וויא זיינע פריהערדיגע ראָמאַנען האָבען בייגעטראָגען צו דער ענטשיידונג פון דיא פראַגע, וועלכע ער האט אין זיי געהאַנדעלט. זאלא האט זיך ווידער גענומען צו א זאך, צו וועלכער ער טויג ניט, און מאכט זיך ווידער לעכערליך. ער האלט זיך, וויא עס שיינט, פאר א גרויסען געניאוס, וועלכער איז געבוירען געוואָרען צו לערנען דיא מענש-הייט און קלאָר צו מאכען פאר איהר אלע איהרע לעבענספראַגען. ער ווייסט אלעס און פארשטייט אלעס און קיין זאך איז ניט פאר איהם פערבאָרגען. ער רעדט מיט אַין ערנסטען טאָן פון אַזעלכע זאכען, אין וועלכע ער פארשטייט ניט מעהר, וויא א געוויינליכער פראנצויזישער בורזשוא, און מיינט אז ער מאכט דיא מענשהייט גליקליך מיט זיין קינד דערשער פלאַפלעריי איבער פראַגען, וועלכע פיעל גרעסערע דענקער פאר איהם און מענשען, וואס האָבען פיעלע יאָהרען אונטערזוכט דיזע פראַגען, קענען נאָך ניט ענטשיידען.

דער העלד פון זיין נייעם ראָמאַן איז דערזעלבער גייסטליכער פיערר, מיט וועלכען מיר זיינען שוין בעקאַנט פון זיין פריהערדיגען ראָמאַן „לורד“. און אזוי וויא אין יענעם ראָמאַן, אזוי אויף אין דיזען, שפּרעכט דיזע פערזאָן אויס דיא מיינונגען פון זאלא אליין. דער ראָמאַן הויבט זיך אָן מיט דעם, וויא פיערר קומט צו פאָהרען קיין רוים און וואָס פאר א געדאַנקען עס קומען איהם אין סאָפּ אריין, ווען ער דערוועהט דיא „עוויגע שטאָדט“.

וועט דערפון ארויסקומען, שטעלט זיך איהם פאר אזוי:

„דאס קריסטענטום וועט ענדליך ווידער ווערן דיא רעליגיאן פון גערעכטיגקייט און וואהרהייט. וויא עס איז א מאָל געווען. דיא העררשער וועלען זיין דיא אָרימע און דיא אונטערדריקטע, וועלכע וועלען זיך צוטיילען מיט זייערע גיטער און וועלען געהאָרענען נור איין געזעץ, געמליך, דעם געזעץ פון אַרבייט. און דער פאפסט אליין וועט שטיין אויף דער שפיצע פון דיא פּעראייניגטע פעלקער, אלס דער קעניג פון פריעדען, פון דעם מאָראַלישען בונד. א. ז. וו.“

אַט דאָס איז דער אידעאל פון אונזער פיזיאָ-לאָגישען, אַנאַטאָמישען, ביאָלאָגישען, פסיכאָלאָגישען, טהעאָלאָגישען סאָציאלען און איבערהויפט שטרענג וויסענשאפטליכען ראָמאַניסם. ניט אומד-זיסט זאָגט אַ רוסישער פאפּעל-שרייבער: „עס איז אַין אומגליק, ווען אַ שוסטער הויבט אָן צו באַקען ביינעל און אַ פעקער צו געהען שטיוועל.“

* * *

סערגיאוס סטעפניאק'ס לעצטעס ווערק, וועל-כעס ער האט געענדיגט ניט לאנג פאר זיין טויט, איז שוין ערשינען אין ניריאָרק און אין לאַנדאָן. עס רופט זיך „קינג סטאַרק ענד קינד לאַג“, און אין דעם ווערן בעהאַנדעלט דיא וויכטיגסטע טא-געספראגען פון רוסלאנד.

* * *

אין בערן (דיא הויפטשטאָרט פון דער שווייץ) האט אין אַ קלייט, וואו מען פערקויפט אלטע מע-בעל, אַ פרומער פאָליסמען ניט לאנג ענטדעקט אַ זעלטען בילד. ער איז אריינגעגאנגען אין דער קלייט, אום צו קויפן עפעס, און האט פלוצלונג דערזעהען אַ זעהר אלטע קארטינע, אויף וועלכער עס איז גע-ווען פאָרנעשטעלט אַ נאקעטע פרויענצימער. ניט לאנג טראכטענדיג, האט ער ארעסטירט דיא קאר-טינע אלס אַן אונטאָראַלישע זאך און האט זיא אוועקגעטראָגען אין דער פאָליציי. דאס האט צוגע-צויגען צו דער קארטינא דיא אויפמערקזאמקייט פון דעם פובליקום, און איינער האט זיא אָבעקויפט פאר 10 דאָלאַר און האט זיא אוועקגעפיהרט קיין פאַריז. — דאָרט, ווען מען האט זיא גוט אָבעווא-שען, און אָבעקראלט, האט מען ענטדעקט, אז דאס איז געווען אַ ווערק פון דעם גרויסען מאהלער פון דעם מיטעלאַלטער — טיציאן. יעצט וויל שוין אַ רייכער אמעריקאנער געבען פאר דויער קארטינע 40,000 דאָלאַר.

אייניגע פון זיינע, אָבער, ריכטיגער, זאָלאַס נע-דאנקען, זיינען פאָלשטענדיג ריכטיג. צ. ב., ער דענקט, דאָס הינטער יעדער רעליגיעזער פראגע שטייט אימער אַין עקאָנאָמישע פראגע, און דאס דער קאמפף צווישען רייכע און אָרימע איז ביז אהער געווען אַין אייביגער איבעל אין דער געשיכטע פון דער מענשהייט. אָבער מיט עטליכע זייטלעך ווייטער פארגעסט ער זיך אָן דעם, וואָס ער האָט דאָ געזאָגט, און מאכט פלוצלונג דיא ענטדעקונג, דאס דער איבערגאנג פון שקלאפּעריי צו דער לאָהן-סיסטעם איז געווען אַ פאָלגע פון דער לעהרע פון יעזוס קריסטוס. און דאן זאָגט ער איבער דיא אלטע מעשה, דאס קריסטוס איז געווען אַ קאמו-ניסט און דאס דיא ערשטע קריסטען זיינען אויך אללע געווען קאמוניסטען; דאס דיא לעהרע פון יעזוס'ען איז אין גרונדע געווען אַ ריין סאָציאליס-טישע, נאָר דיא גלחים האָבען געמאכט פון איהר אַ תל א. ז. וו. א. ז. וו. דער איינציגער מיטעל צו ענטשיידען דיא סאָציאלע פראגע איז, נאך זיין מיי-נונג נאך, אז דיא קאטאָלישע קירכע זאָל צוריק-קעהרען צו דיא גרונדפרינציפּען פון דער לעהרע פון קריסטוס, ד. ה. אז זיא זאָל ווידער ווערן דיא רעליגיאן פון אלע אָרימע און ליידענדע, און זאָל זיך שטעלען אויף דער שפיצע פון דער היינטיגער ארבייטער בעוועגונג. דער קאטאָלישער סאָציאליז-מוס דאַרף פארגעהמען דעם פלאַץ פון דעם היינ-טיגען מאטעריאליסטישען סאָציאליזמוס, און דאן וועט אַרעם גיין, וויא געשמירט. אין פיעלע לענדער פון אייראָפּא, מיינט אונזער ראָמאַניסם, מאכט שוין אפילו היינט דער קאטאָלישער סאָציאליזמוס זעהר גרויסע פאָרטשריטע. אָבער מעהר, וויא אין אללע אנדערע לענדער, האָט ער אַ טשאַנס צו טריאומפירען אין דיא יונייטעד סטייטס פון נאָרד-אמעריקא. דאָ, זאָגט זאָלא, מאכט ער אונגע-הייערע פאָרטשריטע, כאַטש מען זעהט עס נאך דערוויילע ניט אַרויס, פון וואנען ער האָט גענומען אלע דיזע וואונדערבארע פאקטען, וואָס זיינען ניט געשטויגען און ניט געפלויען, ווייסט מן הסתם דער הייליגער פאפסט אליין אויך ניט. העכסט וואהר-שיינליך, האָט ער זיי אויסגעפונען אין אַ פראנ-צויזישער צייטונג, ווייל פראנצויזישע צייטונגען זיינען בעריהמט מיט זייער אונוויסענהייט פון אלעמען, וואָס גייט פאָר אויף דער וועלט, אויסער פאַריז.

ווען דיא קאטאָלישע קירכע וועט אָנגעהמען דיא טאקטיק, וואָס זאָלא שלאָגט איהר פאָר, דאן מיינט ער, וועט דיא סאָציאלע פראגע זעהר לייכט ענטשיידעט ווערן, און דיא נייע אָרדנונג, וועלכע

דיא צוקונפט

א מאנאטליכער זשורנאל פון פאפולערע

וויסענשאפט, ליטעראטור און סאציאליזם.

— ארויסגינגען פון דיא —

אידיש שפרעכענדע סעקציאנען. ס. א. פ. פון אמעריקא.

אבאנעמענטען פרייזען:

אויסלאנד :	אינלאנד :
פיר איין יאָהר \$1.25.....	פיר איין יאָהר \$1.00.....
פיר 6 מאָנאַט 65 ס.	פיר 6 מאָנאַט 50 ס.
	איין נומער 10 ס.

אדרעסע פון רעדאקציאָן און עקספעדיציאָן :

Zukunft, 138 E. Broadway, New York.

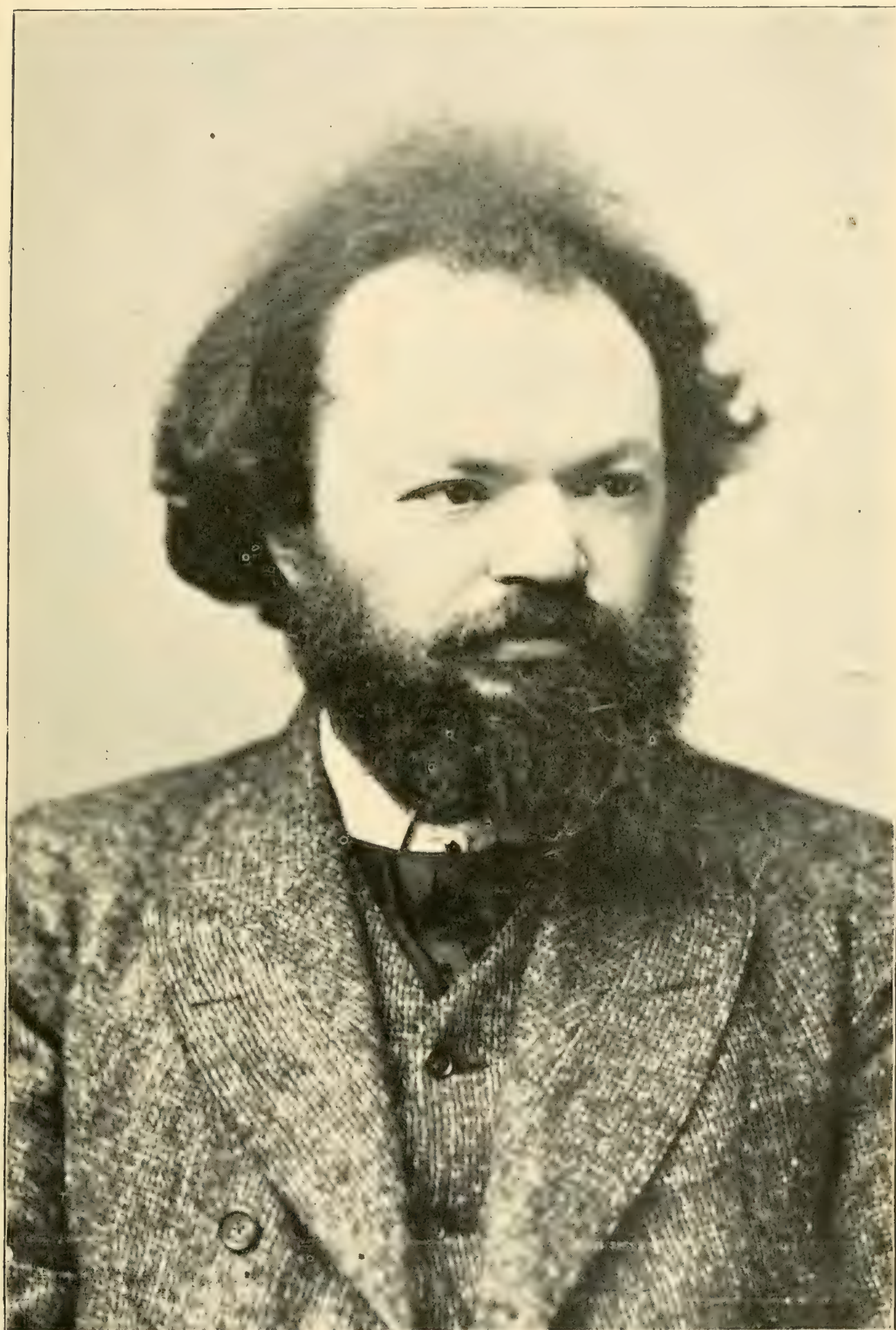
אינהאלטס פערצייכנים :

- (1) סערגיום קראוטישינסקי (סטעפניאק), פון.....ווערא זאסולישא
און פאול אקסעלראד.
- (2) דיא ראָלע פון איינצעלנע פערזאנען אין דער געשיכטע, פון.. מ. באראנאוו.
- (3) דיא אידען, פון..... Lucien Sanial.
- (4) דיא מעשה פון אדם וחוה, נאך פאל לאפארג.
- (5) ווארום פאלט א זאך און מיט וועלכער גיכקייט (שלום), פון.. א. קאספע.
- (6) דיא פארשטענדונגען און שפראכע פון א קינד, נאך סולי, פון.... מ. באראנאוו.
- (7) זיא שמייכלט, פון זודערמאן, איבערזעצט פון אננא קאהן.
- (8) קריטישע סטודיען איבער זשארגאנישע מייסטערווערק, פון.... אב. קאהאן.

אלס ביילאגע צו דיעזען נומ. — א העפ-טאָן פארטרעט פון
סערגיום קראוטישינסקי (סטעפניאק).

דיא איינגערינגעלטע ציפערען אויף דיא זייטלעך ווייזען אויף דיא אָרדנונג פון אלע
נומערען פון דעם לויפענדען יאָהר כסדר, אום צום ענדע יאהר זאל בעקוועמער זיין פאר א
אינהאלטס פערצייכנים פון אלע 12 נומערן צוזאמען. דיא ניט איינגערינגעלטע ציפער ווייזען
בלויז אויף דיא זייטלעך אין יעדען נומער בעזונדער.

קארספאנדענצען און געלדזענדונגען צו אָדרעסירען :
"Zukunft", 138 E. Broadway, New York.

SERGIUS KRAVTCHINSKY (STEPNIAK).

סערגיום קראוויטשינסקי (סטעפניאק).

(איבערזעצט פון דיא "נױע צײט").

און זאגאר בעסער וויא ראגאטשאוו, אנאנדער פראפאגאנדיסט, וועלכער האט געהאט א שם פאר א גבור. "ער, וועלכער פלעגט קענען צונויפבייגען א פאדקאווע, איז געווען שטארקער פאר מיר" — האט סטעפניאק געזאגט — אבער איך האב געדענקט ליינגער אויסהאלטען.

דיא אנגעהויבענע פראפאגאנדא האט קראוויטשינסקי'ן געזעען חטק צו זיינע ערשטע ליטערארישע פראגעס. ער האט גענומען שרייבען ערצעה לונגען, אין וועלכע ער האט פארשטעלטערהייט אויסגעדריקט סאציאליסטישע געדאנקען. דאס זיינען געווען אונזייטיגע ווערק, וויא פון א גאנץ יונגער מאן, און, ווען מען זאל זיי יעצט לעזען מיט א קאלטע קריטישע אויג, וואלטען זיי אויסגעקומען זעהר זונדערבאר. אין יענער צייט האבען זיי אבער געמאכט גאר אנאנדער איינדרוק. ווארים אין זיי האבען זיך אפגעשפיגעלט דיא גליהענדע געפיהלען און דיא הויכע הנם ניטקלארע אידעען פון דיא רוסישע רעוואלוציאנערען פון יענע יאהרען.

דער יונגער ריעז האט געהאט א'ן אייזערנעם ווילען אין אויספיהרען אלץ, צו וואס ער האט זיך נור גענומען. זיין איבערשטראמענדע לעבענסקראפט האט זיך מיטגעטיילט צו אלעמען, וואס האבען

סערגיום קראוויטשינסקי, וויא סטעפניאק'ס ווירקליכער נאמען איז געווען, האט געשטאמט פון א וויכטיגע פאמיליע און האט געענדיגט א מיליטערישולע. אין דעם אנפאנג פון דיא זעבעציגטע יאהרען, וועלכע וועלען קיין מאל ניט פארגעסען ווערען פון דיא וואס האבען אנטהיל גענומען אין דער רעוואלוציאנערער בעוועגונג פון יענער צייט, איז ער אלט געווען צוואנציג יאהר. קראוויטשינסקי איז געווען דער גרינדער און דער פעהיגסטער און טהעטיגסטער מיטגליד פון א גרופע, וועלכע האט אין דעם יאהר 1872 אנגעהויבען א רעוואלוציאנערע אגיסאציע, פון אנפאנג אין סט. פעטערסבורג און דערנאך אין דיא דערפער אויף דיא ברעגעס פון דעם טייך וואלגא. אום ניט צו קומען צו דיא ארבייטער און דיא בויערען אלס פריצים, האבען זיך דיזע פראפאגאנדיסטען פארגעשטעלט פאר פראסטע אונגעבילדעטע מענטשען און האבען זיך פארדונגען אלס פראסטע טאגאראבייטער אויף פארמס אדער פאבריקען. נאך גאר ניט לאנג, אין לאנדאן, האט מיר קראוויטשינסקי מיט פערגניגען בעמערקט, אז ער איז געווען א נוטער פעלדדאר בייטער. דיא בויערען האבען אויפם געלויבט פאר א בייה. ער האט געארבייט ניט ערגער פאר זיי

צוזאמען מיט נאך עטליכע רוסישע רעוואָלוציאַנער רען האט ער געגרינדעט דיא רוסישע צייטונג „אָבש-טשינא“. אין עטליכע וואָכען אַרום איז ער צוריק געקומען אַהיים מיט דיא ערשטע נומערען „אבש-טשינא“ און מיט אַ פלאַן אַ רעוואָלוציאַנערע ציי-טונג צו גרינדען אין רוסלאַנד גופא.

דאָס איז געווען אין מאָנאט מאי, 1878. קראַווטשינסקי איז געווען אין דעם בעסטען מוטה, פול מיט האַפנונגען און פעסט בעשלאָסען פון דעם קאמפף אין רוסלאַנד שוין מעהר ניט אָבצוטערעטען. „ביו מען וועט אייך אַרעסטירען“ — האָט מען איהם ערקלערט. „ביו מיר וועלען זיענען“ — האָט ער געענטפערט. דיא בעוועגונג האָט דאָן עררייכט דיא מאַכטפאַלסטע ענטוויקלונג, וועלכע זיא האָט אונטער יענע אומשטענדען געקענט עררייכען. דאָס איז אפשר געווען דיא גליקליכסטע צייט אין קראַווטשינסקי'ס לעבען. אין מיטען פון דעם רעוואָלוציאַ-נערען קאָך האָט ער דאָן אין סט. פעטערסבורג געפונען אַן אָרגאַניזאַציאַן, וועלכע איז געווען וואונדערבאר איינגעריכטעט, וועלכע האָט געהאט אַן אונגעהויערען איינפלוס איבער דיא סטודענטען און אַביסעל אויף איבער דיא פעטערסבורגער אַרביי-טער, און וועלכע האָט זאָגאַר ערוואָרבען רעספעקט אין ליבעראַלע קרייזען. וויא שוין געזאָגט, איז קראַווטשינסקי פון דער נאָטור געווען אַ פאַעט, הנם ער האָט אויף זיין לעבען קיין איינציגען פערז ניט אויפגעשריעבען. ער איז געווען פאַעט פון העל-דענהאַפטע געפיהלע, פון עדעלע און שטאַרקע נא-טורען און פון מאָראַלישע שיינהייט. דאָס וואָס האָט געציטערט אין זיין האַרץ, וואָס ער האָט גע-זוכט אין לעבען און אין ביכער, — דאָס האָט ער אויך אַם בעסטען געשילדערט אין זיינע ווערק. דיא דערמאָנטע אָרגאַניזאַציאַן, אין וועלכע ער איז אריינגעטראָטען, האָט איהם דערצו געגעבען דיא רייכסטע מאַטעריאַל. זיינע אַרטיקלען אין „אָב-שטשינא“ און אין „זעמליא אי וואָליא“ (לאַנד און פרייהייט), וועלכע האָט זיך געדרוקט אין אַ סע-קרעטנעם דרוק אין פעטערסבורג, האָבען קיין עהנ-ליכקייט ניט צו דיא אַרטיקלען, וואָס ערשיינען אין געוויינליכע צייטונגען. דאָס זיינען געווען ווערק פון וואהרע פאַעזיע, און דערצו נאָך רעוואָלוציאַנערע

איהם אַרומגערינגעלט; אלץ וואָס איז נור געווען שייך צו זיינע אידעען, האָט ער אידעאליזירט און אויף אלץ האט ער געקוקט מיט דיא אויג פון אַ פאַעט. אין זיינע פערעהעלטניסע מיט מענשען איז ער געווען זעהר איינפאַך, אויפריכטיג און צערטליך וויא אַ קינד. עס איז קיין חרש דעריבער, וואָס אלע זיינע גענאָסען האָבען איהם אזוי געליעבט. ווען דיא אַרעסטען האָבען זיך אָנגעפאַנגען, האָבען זיינע חברים מיט אלע כחות זיך געסטאַרעט איהם אויס-צוהיטען. מען האט אין איהם געזעהן אזוי פיעל קראַפט, אזוי פיעל נאָך ניט ענטוויקעלטע טאַלענ-טע, אזא טהעטיגע וויכטיגע צוקונפמ, אז מען האט געהאַלטען פאַר אַ גרויסען שאַדען איהם צו לאָזען ניין אין געפּענגניס. דעריבער האָבען דיא רעוואָלוציאַנערען זיך געסטאַרעט איהם איינצוריידען אַוועק-צופאַהרען אין אויסלאַנד.

ער איז אַוועקגעפאַרען, אָבער אין אויסלאַנד איז זיך איהם ניט געזעסען. ער איז געווען צו פיעל צוזאַמענגעוואקסען מיט דער בעוועגונג אין רוס-לאַנד, און האט זיך באלד אומגעקערט. גלייך האט ער זיך אריינגעלאָזען מיט'ן נאָנצען האַרצען אין דער פראַפאַגאַנדא, ביז זיינע פריינד האָט זיך איינגע-געבען מיט כיכרע מיטלען איהם ווידער ארויס-צושיקען פון רוסלאַנד, וואו ער איז געווען אין גע-פאָהר אַרעסטירט צו ווערען. אום איהם אויף אַ ליינגערע צייט צוריקצוהאַלטען פון זיין פאַטער-לאַנד, איז פאַר איהם נייטיג געווען אַ שלאכט-פעלד, וואו עס זאָל געקעמפּפט ווערען אום אַ ציעל, מיט וועלכען ער זאָל סימפּאַטיזירען, — הויפטזעכ-ליך ווייל אויף אזא שלאכטפֿעלד האט ער געהאַפט צו קריענען דיא מיליטערישע געניטקייט, וועלכע, נאָך זיין יענמאָדיגען מיינונג, איז נייטיג געווען פאַר יעדען רוסישען רעוואָלוציאַנער פיר דעם צו-קינפטֿיגען קאמפף געגען דעם רוסישען דעספּאָטיז-מוס. ער איז אַוועק נאָך הערצאָגאָווינא אום אַנטייל צו נעמען אין דיא דאָרטיגע קריעג פון יענער צייט. דאָן האָט ער זיך אָנגעשלאָסען אַן דיא איטאַליע-נישע רעוואָלוציאַנערען, ביז ער איז פערהאַפטעט געוואָרען און איז אָנגעזעסען נאָהענט פון אַ יאָהר אין אַ איטאַליענישע געפּענגניס. ווען ער איז בע-פרייט געוואָרען, איז ער אַוועק נאָך זשענעווא, וואו

פאָעזיע, פון וועלכע דיא לעזער האָבען געקלאַפט דיא הערצער און וועלכע האָבען אין זיי געוועקט פרישע טענעניע. ער האָט אַלואָ געהאַט א פאָעטישע נשמה; אָבער דאָס האָט איהם ניט גע'שטערט צו זיין מערקווירדיג טהעטיג; און א חוץ דעם האָט ער איינפאך געליעבט דיא געפאָהר. ער האָט געליעבט און געזוכט געלעגנהייטען צו בענדר צען זיין וואונדערבארען מוטא און ווילענסקראפט אין בעזיענען געפאָהר. דיא אַרגאניזאציען האָט איהם געגעבען דיא מעגליכקייט אַלע זיינע נייגונגען צופריעדען צו שטעלען, אַלע זיינע פעהיגקייטען צו ענטוויקלען און בעטהעטיגען. ער האָט געארבייט פאר דער צייטונג, וועלכע האָט געהאַט אַן אונגע'וויליבען ערפאָנג. ער האָט געמאַכט פיעלע בע'קאנטשאפטען מיט רעוואָלוציאָנערן, מיט אַזוי סטור דענטען און אַרבייטער — געפעהרליך צופיעל בע'קאנטשאפטען פאר א מענשען, וואָס פיהרט א געהייטען רעוואָלוציאָנערען לעבען — און יעדער, וואָס האָט איהם געקענט, האָט איהם פארגעמערט. דער געדאַנק פון א בעוואַפענטען קאמפף (דער טערמין טייטשער קאמפף) געגען דער רעגירונג איז דאן געוואקסען און געוואקסען צווישען דיא רוסישע רעוואָלוציאָנערען. דער ערשטער טערמין רוסישער טהאַט, פאר וועלכען דיא אַרגאניזאציען האָט זיך גענומען, איז אנפערטרויט געווען קראוטישינסקי'ן, און ער האָט זיין מעהר אַלס געפעהרליכע פּאָליטיש ערפילט מיט וואונדערבארען מוטא. (דאָס איז געווען דיא טוידטונג פון גענעראל מעזענצעוו, שעף פון דיא רוסישע זשאנדארמער, מיט וועלכען דיא רעוואָלוציאָנערען האָבען זיך אָנגערעכענט פאר זיין אונגענשליך מערדערליכע בעהאַנדלונג פון דיא אַרעסטירטע סאָציאליסטען. דער עקזעקוטיוו קאָמיטע פון דיא רוסישע רעוואָלוציאָנערע פארטיי האָט איהם פערארטיילט צום טוידט, און צוויי טעג נאך דעם, דעם 16טען אָגוסט 1878, האָט איהם סטעפניאק (קראוטישינסקי) אויפ'ן מיטען נאם דערשטאָכען מיט א שפיעז. גלייך וויא קראוטישינסקי האָט דעם מערדער גע'פטר'ט איז ער אריין אין א קאראַט, וועלכע איז שוין דערביי געווען אָנגעגרייט, און איז זיך אונגעשטערט אוועקגעפאָהרען. — אנמערקונג דער רעדאקציען פון דיא "נייע

ציט" נאך דעם וויא קראוטישינסקי האָט דעם גרויסען טהאַט אָבענטהאָן איז ער זיך געבליעבען רוהיג אין סט. פעטערסבורג, אַזוי וויא ניט איהם מיינט מען דאָס. דיא רעגירונג האָט איהם געזוכט און געאַקערט; זיא האָט צוגעזאָגט א הויכע סומע דעם וואָס וועט אָנווייזען, וואו מען קען איהם גע'פינען, און דאָס האָט פארגרעסערט דיא התמדה פון דיא שפּיאָנען, און דאָך איז קראוטישינסקי געבליבען קאַלט'בלוטיג און רוהיג. דיא אַרגאניזאציען האָט געוואוסט וויא איהם איינצוהייטען פון דער פאָליציי. עס האָט זיך אָבער געפאָדערט, אז ער אליין זאָל זיין זעהר פאָרזיכטיג און דאָס האָט מען ביי איהם ניט געקענט פועל'ן. זיינע געהנט'סטע פריינד האבען דעריבער גענומען זוכען מיטלען וויא איהם משלח צו זיין פון פעטערסבורג. אז ער וועט לייכט מרוצה ווערען אויף דעם, איז אָבער ניט געווען צו האָפען, און אַזוי איז ער אין רעכטען מיטען פון געפאָהר פערבליבען עטליכע מאָנאַט, ביז ענדליך האָט מען געפונען א גוטען תירוץ איהם צו שיקען אין אויסלאנד מיט א וויכטיגען רעוואָלוציאָנערען פלאן, וועלכען פלוזי ער אליין וואָלט גע'קענט אויספיהרען. ער איז אוועקגעפאָהרען מיט דיא פעסטע איבערצייגונג, אז אין א וואָך דריי אַרום וועט ער קומען צוריק אום אַרויסצוגעבען דעם געכסטען נומער "זעמליא אי וואָליא", וועלכע ער האָט רעדאקטירט.

ער האָט אָבער רוסלאַנד שוין ניט געזעהן. אַלס ער איז געווען אין דער שווייץ, האָבען זיינע פריינד דורך בריעף איהם פאָרגעשטעלט טויענדערליי שווייגיקייטען פון פאָרען צוריק און האָבען איהם צוגעזאָגט איהם צוריק צו רופען אַזוי גיך וויא עס וועט זיין א גינסטיגע צייט. דיזע צייט איז אָבער ניט געקומען. אדרבה, דיא לאַגע איז אין רוסלאַנד געוואָרען נאך געפעהרליכער. איין מאָל האָט מען איהם שוין טאקי אויפגעפאָדערט צו קומען און מען האט איהם צוגעזאָגט צו צושיקען אַלעס נייטיגע דערצו. דאָס איז געווען גלייך נאך דעם וויא דיא אַרגאניזאציען האָט געטוידטעט אַלעקסאנדער דעם 2טען. אָבער איידער מען האָט קראוטישינסקי'ן צוגעשיקט וואָס ער האָט געהאַט נייטיג צום קומען, איז דיא אַרגאניזאציען צופראַכען

געוואָרען פון דיא פיעלע ארעסטען, וואָס האָבען זיך אנגעהויבען. דאָן איז פאַר קראוטישינסקי פער־פאלען געוואָרען יעדע האָפנונג זיין פאָטערלאַנד וויעדער צו זעהן.

דיא ערשטע יאָהרען פון זיין לעצטען אויפהאל־טען זיך אין אויסלאַנד האט ער זיך בעשעפטיגט מיט שטודירען שפראַכען און מיט שרייבען סקיצען איבער דיא דאָמאָלסדיגע רעוואָלוציאָנערע בעוועגונג אין רוסלאַנד און אידאָאָליזירטע בילדער פון איהרע העלדען. פון דיזע סקיצען און בילדער האָט ער דאָס צוזאַמענגעשטעלט זיין בעריהמטעס ווערק „דאָס אונטעראירדישע רוסלאַנד“, וועלכע איז צורערשט ערשינען אין איטאַלעניש און איז דערנאָך איבערגעזעצט געווען אויף פערשידענע אנדערע אייראָפעאישע שפראַכען. אָבער יענע בעוועגונג איז געוואָרען אַלץ שוואַכער און שוואַכער און איז אַלץ מעהר און מעהר צופאַללען. אין מיטען פון דיא אַכציגסטע יאָהרען האט מען שוין געקענט גלוי־בען, אז זיא ווערט אין גאַנצען אויסגעלאָשען. דאָס שוואַכע ביסעלע, וואָס פון איהר איז איבערגעבליבען, האָט פון סטעפניאַקען ניט ארויסגערופען דיא פאָ־עטישע בעגייסטערונג פון פריהער. (מיר ברויכען דאָ דעם נאָמען סטעפניאַק, ווייל אזוי האט זיך קראוטישינסקי אָנגערופען אַלס פערפאַסער פון דיא אויבען דערמאָנטע ווערק, און מיט דיזען נאָמען איז ער בעקאַנט געוואָרען איבער גאַנץ אייראָפּאַ.) זיין נאָטור איז אבער געווען צו שטאַרק און צו טהאַט־קרעפטיג, אז ער זאל זיך בעגניגענען מיט עררינע־רונגען וועגען דיא פערנאַנגענהייט. איהם איז נייטיג געווען אַ טהעטיגקייט וואָס זאָל זיין ניצליך פאַר דיא געגענוואַרט. דיא לעצטע צעהן יאָהר פון זיין לעבען האט ער געאַרבייט פיר דער געגענוואַרט, וועלכע איז געווען בלייך און וואַכעדיג אין פערגלייך מיט דיא גליהענדע פערנאַנגענהייט. מיט אַ זעל־טענעם מוטא און אויסדויער האָט ער זיך געסטאַ־רעוועט פון אַ קינסטלער צו ווערען אַ פובליציסט פון אַ פאָעט אַ שרייבער פון ביכער און אַרטיקלען איבער דיא געזעלשאַפטליכע פראַגען פון רוסלאַנד. דיא ביכער, וואָס ער האט געשריבען אין ענגליש, („דער רוסישער שטורם“, „רוסלאַנד אונטער דיא צאַרען“, „דער רוסישער בויער“ און „קעניג קלאַץ

און קעניג שטאַרק“) זיינען לעבעדיגע בעווייזע פון אַ געוויסענהאַפּטע אַרבייט, מיט וועלכע ער אליין איז קיין מאָל ניט געווען צופריעדען, פאַר וועלכע ער האט זיך קיין מאָל ניט בעגייסטערט, אָבער וועלכע ער האָט געהאַלטען פאַר ניצליך צו דעם פראַקטישען ציעל, וואָס ער האט זיך געשטעלט, — נעמליך: מיט דעם, וואָס ער וועט שילדערען דיא ווירקליכע צושטענדע פון רוסלאַנד, אויפצוועקען אין ענגלאַנד אַ פינדליכע שטרעמונג געגען דעם רוסישען דעספאָטיזמוס.

סטעפניאַק'ס טאַלאַנט האָט זיך ארויסגעוויזען אין זיין ווירקליכע פאַרמע און קראַפט בלויז אין דיא קינסטלערישע ווערק, וואָס ער האָט געשריבען אונטער אומשטענדען, וועלכע האבען דיא ענטוויק־לונג פון אַ טאַלאַנט פיעל געשטערט. אום פאַר ענגלענדער פאַרצושטעללען, אין זייער שפראַך, דעם רוסישען לעבען, האט זיך געפאָדערט אזא פער־שווענדונג פון אַרבייט, דאָס דער קינסטלערישער ווערט פון דיא שילדערונגען האבען פון דעם געמוזט פיעל ליידען. זיין ראָמאַן דיא „קאַריערע פון אַ ניהיליסט“^(*) זיין הויפטווערק, וועלכע ער האט גע־שריבען אין ענגלאַנד, גיט אַ ריכטיגען ביכר פון דער בעוועגונג אין רוסלאַנד פון 1878 ביז 1879, ווען סטעפניאַק איז געווען אין רוסלאַנד צום לעצטען מאָל. פיעלייכט בין איך ניט אין שטאַנד דיזען ראָמאַן צו אורטהיילען אונפאַרטייאַש. איך קען צו גוט דיא צייט און זאָנאַר פיעלע פון דיא פער־זאָגען, וועלכע ווערען אין דיזען ראָמאַן געשילדערט. פיעלייכט זעה איך אין דיזען שילדערונגען מעהר לעבען און מעהר קראַפט, וויא אין זיי וועט געפינען דער וואָס איז ניט אין מיין לאַגע. אָבער דאָס קען איך פעסט בעהויפטען — אז צו דיא דערמאָנטע שילדערונגען זיינען לעבעדיג און קרעפטיג צו ניט, וואָהר און ריכטיג זיינען זיי יעדענפאַלס.

דער ראָמאַן ווייזט דעם באַראַקטער דער בע־וועגונג מיט ריכטיגע פאַרבען און ער שטעלט אויך טריי פאַר דיא אייגענאַרט פון סטעפניאַק'ס ווע־זען גופא. מען קען בעמערקען, אז דיזער ראָמאַן

(*) איבערגעזעט אויף אידיש און געדרוקט אַלס פעליע־מאַן אין דער „אַרבייטער צייטונג“, יאָהר 1891.

מאָלט בלויז דיא נעפיהלע און דיא מאָראלישע פיוֹאָנאָמיען פון זיינע העלדען, און אז מען קען פון איהם נאָר ניט דערגיין ווענען דיא פאָליטישע און עקאָנאָמישע אנויכטען פון דיא רעוואָלוציאָנע־רען; דיא ווארהייט איז אָבער, אז דיא רעוואָלוציאָנע־רע נערע בעוועגונג פון יענער צייט איז אַ סך רייכער געווען אין הויכערציגע נעפיהלען, וויא אין קלאָרע אידעען און בעשטימטע בעגריפען. דיא רעוואָלוציאָנע־רע פון יענער צייט האבען געהאט אַ לעבע־דיגען און קרעפטיגען בעוואוסטזיין פון דיא סאָציאַלע אונגערעכטיגקייט, אונטער וועלכע דאָס פאָלק ליידט, אַ לעבעדיגען און קרעפטיגען בעוואוסטזיין פון זייער הייליגע פפליכט זייער גאנצען לעבען אב־צונעבען צו דיא פערניכטונג פון דיזע אונגערעכטיג־קייט; אָבער יעדער אויגענבליקליכער ערפאלג אזוי גוט וויא יעדע אויגענבליקליכע נידערלאָגע פלעגט פערענדערען זייערע מיינונגען ווענען דיא פראקטישע מיטלען דעם ציעל צו עררייכען און „דעם פאָלק צו בעצאָלען זיין חוב“. דיא מיינונגען, דיא פראָגראַמען פלענען זיך בייטען זעהר אָפט; אָבער דיא מאָראלישע פיוֹאָנאָמיע פון דיא רעוואָלוציאָנע־רע איז געבליבען דיא זעלבע און זייער איבערגעבענהייט און אָפּפער־פריידגקייט, זייער מוטא און העלדישקייט זיינען אימער געוואקסען און געוואקסען. דאס איז פאר סטעפניאק'ען געווען דער עיקר און אויף דעם האָט ער געבויט זיינע בעציהונגען צו פערזאָנען. עס האָט איהם ניט גע־ארט, וואָס זיינער אַ חבר האָט געקראָגען אנדערע מיינונגען ווענען דיא מיטלען צו ציעל: כל זמן יעדער איז געבליבען טריי דער זאכע און פערטיג צו אָפּפערען זיך פאר איהר, איז סטעפניאק געבליבען זיין לעבענדער חבר. דאָס האָבען ניט אלע ליידער געקענט. אָפט פלענען דיא בעסטע פריינד זיך צו־קריענען צוליב מיינונגס־פערשידענהייט.

קראוטישינסקי איז געווען אַ מענשען־קענער. מיט אַ מערקווירדיגען שאַרפזינן פלעגט ער דערקע־נען דעם גרונד פון באַראַקטער און אויף דיעזע קענטנים האט ער געבויט. זיינע פערזענליכע פער־העכטניסע צו מענשען, אום ער זאָל פון אַ מענשען ווייכען צוליב מיינונגס־פערשידענהייט, האט דיעזע מיינונג־פערשידענהייט געמוזט זיין זעהר אַ גרויסע.

עס פארשטייט זיך, אז איהם איז אונמעגליך געווען צו האָבען נאָהענטע פערבינדונגען מיט פערטהיי־דיגער און פריינד פון דעספאָטיזמוס און הויט־שינדעריי. מיט אַ וואונדערבארע ריכטיגקייט פלעגט ער גלייך דערשפירען וואו אַ מענש איז פאָליט, קליינליך און האט לעב זיך צו בעריהמען און זיך ארויסצושטעללען. אזוי וויא ער איז געווען אונפעהיג, מיט דאָס קלענסטע צו בעליידיגען אפילו דיא, וואס ער האט פיינט געהאט, פלעגט ער זיך פון אזעלכע פערזאָנען האַלטען פון דער ווייטענס. ער האט געהאט פערנעניגען צו שילדערען דיא מעלות פון דיא אָדער יענע פערזאָן; ווענען פעה־לערען פלעגט ער ריידען בלויז אין אַ פערטרויליכען געשפרעך, און דאָס בלויז, ווען עס איז געווען ניי־טיג ווענען וועמען עס איז דיא גענאָסען צו וואַרנען. ווען, פארקערט, אַ פערזאָן פלעגט אין איהם ארויסרופען רעספעקט, פלעגט ער בלייבען זיין פריינד ניט אכטענדיג אויף פערשידענהייטען אין מיינונגען און אויף פארטיי־קעמפפּע. דיעזער באַ־ראַקטער זיינער האט איהם אָפט אָנגעמאכט גרויסע שמערצען. נאָהענט־שטייהענדע און לעבע פריינדע פלענען איהם אַ מאָל בעטען דאָס אדער יענעס צו טאָן אדער ניט צו טאָן, גראדע געגען זיינע איבער־צייגונגען. צום ביישפּיעל, מען פלעגט צו איהם צו־שטעהן ער זאל שרייבען אין אַרטיקעל אין אַ צייטונג, מיט וועלכע ער איז ניט געווען איינפערשטאנען. ער האט, למשל, געהאט רעספעקט צו דעם רעדאקט־טאָר פון אַ רעוואָלוציאָנערע בלאט, וואָס מיט איהר פראָגראַם איז ער ניט געווען צופרידען, און זיין ענטזאגען זיך צו שרייבען פאר דיזע בלאט האט דיזען רעדאקטאָר בעליידיגט. „איך קען ניט“ פלעגט סטעפניאק אין אזעלכע פעללע ענטפערן, און פון דעם האט ער געהאט גרויסע שברת־לב, וואס ער מאַכט אָן זיין פריינד שמערצען. אויף לאַנג אין כעס צו זיין איז איהם געווען אונמעגליך. נאך אַ לאַנגען ויכוח, ביי וועלכען ער פלעגט פלייבען פעסט ביי זיינע איבערצייגונגען, פלעגט מען ניט־ווילענדיג איהם ארומנעהמען מיט לעבע.

זיין געפיהל פון גערעכטיגקייט, זיינע פעסטע אייזערנע איבערצייגונגען און דאָס וואָס מיינונגס־פערשידענהייטען האבען קיין ווירקונג ניט געהאט

אויף זיינע פערזענלעכע צו מענשען — אין דעם איז בעשטאנען דער פונדאמענט פון סטעפניאק'ס מעכטיגע פערזענליכקייט. ער פלעגט אין יעדען ערוועקען גרענצלאזען רעספעקט, צוטרויאונג און ליבע.

אלע מיטגלידער פון אונזער גרופע (פון רוס'ישע סאציאל-דעמאקראטען) * זיינען מיט סטעפניאק'ען דורך אלע פריינדשאפט און גרענצלאזע צוטרויאונג פערבונדען מיט דיא שטארקסטע בענ-

(* קראוטישנסקי-סטעפניאק איז אויך געווען א סאציאל-דעמאקראט. בלויז וועגען דיא היינטיגע בעוועגונג אין רוסלאנד האט ער נישט געהאט דיא זעלבע מיינונג וויא דיא גרופע רוסישע סאציאל-דעמאקראטען, צו וועלכע וויערא זאסוליש, פלעכאנאוו און אקסעלאד געהערען.

דער. הנם דיא צייט און דער פלאץ וויא דיא פערשידענהייט פון דיא פעלדער, אויף וועלכע מיר האבען געארבייט, האט אונז אפגעטהיילט, זיינען מיר דאך מיט דיא הערצער און נשמות געבליבען מיט איהם פעסט פעראייניגט. מיר פלעגן זיך איינע מיט דיא אנדערע פייטען מיט פריינדליכע עצות, אזוי וויא ער וואלט געווען איינער פון אונזער גרופע, און מיר זיינען געווען איבערצייגט, אז פריהער אדער שפעטער וועלען מיר איהם רעדענען אלס איינעם פון אונזערע מיטגלידער. אין דיא לעצטע צייטען איז דיווע איבערצייגונג אונזערע געווארען שטארקער וויא ווען עס איז פריהער, און בלויז דער טויט האט דיווע האפנונג פון אונז אוועקגענומען.

וויערא זאסוליש.

עראינערונגען און סטעפניאק'ס *

(איבערגעזעצט פון דער וויענער "ארבייטער צייטונג").

פאלשטענדיגע לעבענסבעשרייבונג, אבער איך האף אז דיא פריינד, וואס האבען געלעבט מיט איהם יאהרענלאנג אין לאנדאן, וועלען אין נישט ארויסגעבען א פולע ביאגראפיע. דערוויילע זאגען זיך דיא לעזער בעגניגען מיט מיינע פערזענליכע עראינערונגען.

אין אנפאנג פון יאהר 1874, ווען איך בין צוריקגעקומען נאך קיעוו נאך עטליכע וואכען אבוועגענהייט, האבען מיר מיינע נאָהענטע פארטיי פריינד דערציילט פון א יונגען מאן, וועלכער האט זיך ביי זיי פעהאלטען עטליכע טעג אויף זיין רייזע פון פעטערסבורג נאך אדעסא. ער איז געווען פערקליידעט אלס א'ן ארבייטער, און האט געפיהרט א סאציאליסטישע פראפאגאנדא אונטער דיא בויערן. זיין אנגענהער אויסזעהן, זיין אינטעליגענץ און זיינע בעגייסטערונג פאר דיא פראפאגאנדא צווישען דעם פאלק, האבען געמאכט א טיעפען איינדרוק אויף אלע מיינע פריינד און האבען פאר איהם געוואונען זייערע הערצער. א'ן אלטער הער, ביי וועלכען מיר פלעגען זיך אפט צוזאמענקומען, און וועלכער איז אייגענטליך געווען א געגנער פון אונזער

איז דען סטעפניאק ווירקליך טויט? ווערען מיר איהם ווירקליך נישט מעהר זעהן? אזוי פרעגען זיך זיינע פריינדע וואס וואוינען ווייט פון לאנדאן. עס איז קיין איבערטרייבונג ווען איך זאג, אז דיא שרעקליכע נאכריכט פון זיין טראגישען טויט קלינגט נאך אלץ אין אונזערע אויערן וויא א בייזער טרוים. אבער עס שיינט דאך צו זיין דער אמת, דען ערשט האב איך איבערגעלעזען אין דער "ארבייטער צייטונג" א'ן אויספיהרליכען בעריכט איבער דיא גרופע אינטערנאציאנאלע דעמאנסטראציען ביי דער פערברענונג פון דעם גוף פון אונזער אונפערגעסליכען פריינד. אונטער דעם איינדרוק פון דיעזען בעריכט זען איך זיך שרייבען דיא פאלגענדע ציילען איבער זיין לעבען און ווירקען. עס וועט נישט זיין קיין

(* גענאסין זאסוליש'ס און גענאסע אקסעלאד'ס סקיצען דערציילען אייגענטליך דיא זעלבע געשיכטע. יעדע דערציילט איהר אבער אויף א פעזונדערן שטייגער און מיט פעזונדערע עראינערונגען און איינצעלהייטען. זיי דערפילען זיך דעריבער איינע דיא אנדערע און ביידע צוזאמען בילדען איין גאנצעס.

רעדאק.

א רייכע שפראך, און זיין זוערק איז פול מיט א פייער פון יונגענד און איבערצייגונג. "אין אנאנדער בריעף זאגט דערוועלטער טורגעניעוו: "דער פער פאסער האט טאלענט און פייער, ער זאל נור אויף דיעזען וועג ווייטער אַרבייטען". (*)

יענע צייט איז אָבער ניט געווען זעהר ניסטיג צו א בעדייטענדע ליטערארישע טהעטיגקייט פאר א מאן מיט אזא ענטוויאזמוס, מיט אזא דורשט פאר טהעטיגקייט. עס איז דאמאלס געווען א צייט פון זאָנדערבארע שטרעבונגען און אידעען אין דיא קעפ און דיא הערצער פון דער פראַגרעסיווער רד סייער יונגענד. דיא געפיהלע און דיא געדאנקען, וואס האָבען דאמאלס געהערשט אין דער יונגענד, קען מען אויסדריקען אין דיא פאָלגענדע פאָרזעצ: עס איז אונזער פפליכט אויסצוקויפֿען דיא פער ברעכען וואס אונזערע (דאס הייסט דיא רוסישע פריזישע יונגע לייט'ס) עלטערן און זיידעס האָבען בעגאנגען געגען פאָלק, און דאס קענען מיר טאן נור מיט דעם, וואס מיר וועלען אָפגעבען אונזער גאנצעס לעבען פאר זיין בעפרייאונג. דאס איז אונזער פפליכט, ווייל אונזער גאנצע ציוויליזאציע האט זיך געשטיצט אויף דיא אונטערדריקונג און אויס- בייטונג פון דיא פאָלקסמאסען אין פערלויף פון פיעלע הונדערטע יאָהר, און אונזער אייגענע ביר- דונג האָבען מיר אויך גענאָסען אויף דיא קאָסטען פון פאָלק.

אויך מוז צוגעבען — אונזערע שונאים מענען זיך לאַכען — אז דיעזע געדאנקען פון פאר 20 יאָהרען זיינען עטוואס עהנליך צו דעם קינדער-גער שפרעך אין גענאָסע אַדלערס א'ן ערצייילונג. דאָרט קומט פאָר אזא געשפרעך: "מיר דוכט זיך אלץ, אזוי וויא אויך וואָלט עפעס שולדיג געווען דער אַרימער מאַריא, און אז אויך קען איהר דאָס ניט צוריקגעבען" זאָגט איין קינד. אויף דעם ענטפערט א קליין אינגעלע מיט דיא ווערטער וואָס ער האט געהערט א מאָל פון זיין פאטער: "צו געבען עט- וואס דיא אַרימע איז גוט, אָבער צו אַרבייטען דא- פיר, אז דיא אַרימקייט זאל אויפהערען, איז נאך

בעוועגונג, איז געוואָרען אזוי בעצויבערט פון דעם יונגען פראַפאנאנדיסט, דאס ער האט אויסגעשריען: "יא, זיי זיינען הייליגע!" דיעזער יונגער מאן איז גע- ווען סערגיי קראוטשינסקי. אויך האָב דאָס אבער זיך דערוואוסט ערשט א האלב יאָהר שפעטער, ווען אויך האָב זיך געטראָפֿען מיט זיין אינטימען פריינד ד. קלעמענץ אין פערלין. פון איהם האָב אויך עס ערפאָהרען ווער עס איז געווען דיעזער בע- צויבערענדער יונגער מאן. ער האט כאַראַקטעריז- זירט קראוטשינסקי אלס "א מאן, וואס ווייס ניט וואס הייסט פורכט". עטליכע מאָנאטען שפעטער האב אויך זיך פון איהם דערוואוסט נאך מעהר: אויך האָב אין איהם דערקענט א טאלענטפאָלען שריפטשטעלער, פון וועלכען מען האט ערווארטעט זעהר פיעלעס.

אין דערוועלטער צייט האָבען דיא פאָליציי און זשאַנדארען אנגעפאנגען א פיעפעהאפטע טהע- טיגקייט. הונדערטע פראַפאנאנדיסטען, אָדער א- זעלכע וואס מען האט חושד געווען אלס פראַפא- נאנדיסטען, זיינען אין א קורצע צייט אַרעסטירט געוואָרען און האָבען אנגעפילט דיא געפגענגניסע. דיא פערבינדונג צווישען פערשיעדענע רעוואָלוציאָ- נערע קרייזען זיינען אונטערבראָכען געוואָרען און פיעלע פראַפאנאנדיסטען האָבען געמוזט פארלאָזען רוסלאַנד. אין ווינטער פון יאָהר 1875 האָבען זיך שוין אזוי געטראָפֿען פיעלע רוסישע רעוואָלוציאָנע- רען אין זשענעווא, שווייץ, און אין א פאָר מאָנאט- טען ארום איז צו זיי צוגעקומען אויך סערגיי קראו- טשינסקי. ער האט מיט זיך געבראכט צוויי מאַנר- סקריפטען, וועלכע זיינען אין דעם פאָלגענדען זומער ערשינענע אלס זעלבסטשטענדיגע בראַשורען. אין א בעלעטריסטישער פאָרם און אין א רעליגיעזען סטיל האט ער אין זיי ערקלערט פאר דעם פראַסטען רוד- סישען עולם דיא סאָציאליסטישע אידעען. זיין ערש- טע שריפט, וואס איז ערשינענע אין דרוק, איז געווען "דיא געשיכטע פון א קאָפּעקע". מיר זיינען אלע געווען ענטזיקט פון דיעזע ערשטע שריפטען זיינע, און אפילו דער גרויסער טורגעניעוו איז געווען איבער- ראַיט פון איהם. אין א בריעף צו פ. לאַווראָוו האט זיך טורגעניעוו וועגען איהם אזוי אויסגעדריקט: "דער פערפאסער איז א מאן פון טאלענט, ער האָט

(*) וויעסטיג נאָרדאָנאָ וואָלי, 2 פאָגד, זייטע 112, לאַווראָוו איבער טורגעניעוו.

עוידײַטשעס רוסלאַנד" פאָלגענדעס: „און דערהערענדיג דיג דיעזען צורוף, האבען זיך דיא מוטשיגע אָפּנער רופען פול מיט שמערץ און צאָרן פאר דער פער-גאנגענהייט. פארלאָזענדיג זייער היים, זייער רייכטהום, זייערע עהרען־שטעלען, האָבען זיי זיך אריינגעוואָרפען אין דער בעוועגונג מיט פרייד, מיט ענטהוואַזמוס, מיט טרייהייט, פארלירענדיג דערביי אַפּט זייערע לעבענס.“

אַלס איינער פון דיא ערשטע און מוטשיגסטע אונטער דיא מוטשיגע איז געווען דער פערפאַסער פון יענע ווערטער אליין, סערגיי קראַווטשינסקי, וועלכער איז דאמאלס געווען אין גאַנצען 20 יאָהר אַלט. אין יאָהר 1871 האט ער בעענדעט דיא אַר-טילעריסטען יטאליע, און א יאָהר שפעטער האט ער שוין פערלאָזען זיין אָפּיצער שטעלע. ער האט אומדגעביטען זיין נאמען, זיינע קליידער און איז צוזאַמען מיט זיין פריינד ראָגאַטשעוו געוואָרען א האַלץ זענער. אין יאָהר 1873 איז ער שוין ארעסטירט געוואָרען אין דער טווערסקער גובערניע, אָבער באלד נאך דעם איז ער אַנטלאָפּען, און איז אזוי געוואָרען א „אונגעזעצליכער“, — א געזוכטער.

דיזע אויבען דערמאָנטע בעוועגונג „צום פאָלק“ פון יאָהר 1873 און 1874 איז אָבער געווען דיא ערשטע פּאַזע, דיא הקדמה צו אונזער בעוועגונג. דיא אויפגאַבע, וועלכע דאָבראַלובאַוו האט גע-שטעלט צו דיא רוסישע יונגע לייט, איז נור צום טהייל אויסגעפיהרט געוואָרען. דער פראָפּאגאַנדיס-טען קרייץ־צוג האט אויסגעבילדעט א קלאס פון מענטשען, וועלכע זיינען אַרויסגעטרעטען פון זייער קלאס און זיינען געוואָרען „אונגעזעצליך“.

מיט דעם איז אָבער נור געמאַכט געוואָרען דער ערשטער שריט אויפצו־וועקען דאס פאָלק גע-נען דיא בעשטייענדע אָרדנונג, אָבער ניט מעהר. דיא אויפגאַבע איז געווען א שווערע, רוסלאַנד איז היסטאָריש נאך ניט צייטיג געווען דערצו, אָבער דיא ענטוואַסטען האבען אויף דעם ניט געקוקט. אין יאָהר 1875 איז דיא פראַנצע וועגען א בויערן־אויפשטאַנד געוואָרען דיא הויפט־פראַנצע ביי דיא רעוואָלוציאָנערן. דיא דאמאלסדיגע יונגע לייט זיי-נען געווען בערייט צו נעהמען אויף זיך דיא פער-אַנטוואָרטליכקייט, און ניט קוקענדיג אויף קיין זאַף,

בעסער. אַט דיעזער געפיהל פון שוור צום פאָלק, און דיעזער בעשלוס „צו אַרבייטען, אז דיא אָרעמ-קייט זאָל אויפהערען“, — דאס בילדעט דעם פונדאמענט פון דיא אידעאלען און פון דער טהעטיג-קייט פון דיא אידעאליסטישע יונגענר פון יענער צייט.

וויא זאָל אָבער אזא בעשלוס אויסגעפיהרט ווערען אין א לאַנד, וואו דיא פאָלקסמאַסען זיינען אזוי ווייט אָבעגעונדערט פון דער פאָלקס־פריינדלי-כער אינטעליגענץ? צווישען דיזע ביידע קלאסען ליעגט א טיעפער, דאָפעלטער אָפּגורנד: זיי זיינען אָבערטיילט אי דורך זייער סאָציאַלע לאגע, אי דורך זייער בילדונג.

דער גרויסער קריטיקער דאָבראַלובאַוו האט א מאָל, פאר דיא בויערן בעפרייאונג, געשטעלט דיא פראַנצע: ווארום קענען דיא פאָלקספריינד פון רוס-לאַנד ניט אויפוויזען קיינע מענער פון טהאטען? און ער ענטפערט: שטעלט אייך פאָר א זוהן פון א טערקישען פאַשא, וועלכער סימפאטיזירט מיט דיא אונטערדריקטע בולגאַרען און טרוימט וועגען זייער בעפרייאונג. וואָס קען דיזער זוהן פון א פאַשא טהון? אזוי גוט וויא גאָר ניט. דען, אום עטוואס צו טהון, מוז ער דאָך אויפגעבען זיין גלויבען, צו-רייסען זיינע פאמיליען־פערבינדונגען, אָפּזאָגען זיך פון זיין בעקוועמען לעבען.“

דיזען וועג האָט טאַקי אָנגענומען דיא רעוואָ-לוציאָנערע יונגענר פון רוסלאַנד מיט פינף און צוואַנ-ציג יאָהר צוריק. אונזער פראָגראַם האט דאמאלס געהייסען: ווער עס וויל אַרבייטען פאר'ן פאָלק, מוז זיך אָפקערען מיט'ן רוקען צו זיין אַניווערזיטעט, צו זיין בעקוועמער שטעלע, צו זיין פאמיליע, אפילו צו דער וויסענשאפט און קונסט. אַלעס, וואָס בינדט איהם צו צו דער העכערער געזעלשאפט, מוז אָפּ-געשניטען ווערען, און יעדער וועג צוריק מוז פער-ניכטעט ווערען. דער פראָפּאגאַנדיסט מוז זיין גאַנ-צען „איך“ אזוי אומבייטען, אז ער זאָל קענען פיה-לען און דענקען וויא דאָס פאָלק.

דאָס איז אָבער געווען א פראָגראַם, וואָס האָט אויף לאַנג ניט געקענט אויסהאַלטען. דאָך האט סטעפּניאַק אויף קיין וואָרט ניט איבערטריבען, ווען ער זאָגט וועגען יענער צייט אין זיין „אונטער

זאסולטיט אויף גענעראל טרעפאוו, און דער בער-וואפענטער וויעדערשטאנד פון עטליכע רעוואלוציאנערען גענען א ראטע סאלדאטען, זשאנדארען און פאליצייסטען אין אדעססא, — דיעזע צוויי פאקטען האבען געמאכט דעם אנפאנג פון דער טערראריסטישער טישער בעוועגונג. קראוויטשינסקי, וועלכער האט זיך נאך אלץ געהאלטען ביי זיינע אלטע אידעען פון א בויערן רעוואלוציאן, האט זיך ניט געקענט האלטען אפגעזונדערט פון אזא בעוועגונג. ער איז צוריקגעקומען נאך פעטערסבורג און איז גלייך גע-ווארען רעדאקטאָר פון דעם נייעם טערראריסטישען זשורנאל „זעמליא אי וואליא“. ער איז אבער געווען רעדאקטאָר בלויז א קורצע צייט. באלד האט ער אויף זיך גענומען אנאנדער אויפגאבע, וועלכע האט געפאָדערט זיין גאנצע טהעטיגקייט, און דיא רע-דאקציאן איז איבערגעגאנגען צו פלעכאנאָו.

הגם אין דעם זשורנאל האט זיך קראוויטשינסקי נאך אויסגעשפראכען פאר זיינע אלטע אידעען, דאך האט איהם דאס לעבען אריינגעשלעפט אלץ מעהר אין דיא טערראריסטישע בעוועגונג. ער האט איינגעזעהן, אז דער טערראריזמוס איז א נייטיגער שוין אפילו פאר זיין בויערן בעוועגונג און אזוי האט ער זיך אפגעגעבען צו דעם טערראריזמוס מיט זיין לעבען.

דיא אויפגאבע, צוליעב וועלכער ער האט פער-לאָזען דיא רעדאקציאן פון „זעמליא אי וואליא“, איז געווען א טערראריסטישער אקט, — דיא בעשטרא-פונג פון גענעראל מעזענצעוו. דיא פארטיי האט מעזענצעווען פערארטיילט צום טויט, אלס אנט-וואָרט אויף דיא ערמאָרדונג פון דעם רעוואלוציאנער נער קאוואלסקי אין אדעססא. מעזענצעוו איז שריפטליך פענאכריכטעט געוואָרען וועגען דיעזען אורטהייל און מען האט איהם זאגאר געגעבען דיא מעגליכקייט צו רעטען זיך מיט דעם, וואָס ער וואָלט זיך ענטזאנען פון זיין שטעלע. „אזוי קעמפפערן רע-וואלוציאנערען“ האט וועגען דעם געזאגט מיט שטאַלן פלעכאנאָו.

קראוויטשינסקי האט פערבראכט צוויי מאָנאט, צוגרייטענדיג זיך צו דיא ערפילונג פון זיין פפליכט. וויא ערפאלגרייך ער האט דיעזע פפליכט אויסגע-פיהרט ווייס דיא וועלט. זיין טהאט האט אריינגע-

אויף זייערע אייגענע שולטערן דורכצופיהרען דיא רעוואלוציאן.

עס פערשטייט זיך, דאס אזא ענטוואקסט וויא קראוויטשינסקי איז אויך געווען דורכגעדרונגען מיט דעם זעלבען געדאנק. ער האט געמיינט, אז דיא איינציגע זאך, וואָס פעהלט פאר א פאלקס-רעווא-לוציאן, איז נור א גרופע פון מיטעריש אָרגאני-זירטע רעוואלוציאנערן.

דיעזע אידעע האט עס געבראכט שפעטער קראוויטשינסקי אויף דעם פלאן טהייל צו געהמען אין פערשיעדענע פאלקס-בעוועגונגען, וועלכע הא-בען נאָר ניט געהאט וואָס צו טהאן מיט דער רע-וואלוציאנערער בעוועגונג אין רוסלאַנד. זא אין יאָהר 1875 איז ער מיט א גרופע רוסישע יונגע לייט אוועק אויף דעם באַלקאן צו קעמפפערן מיט דיא אונטערדריקטע סלאווען געגען טירקיי. זיין גע-דאנק איז געווען, אז קעמפפערנדיג מיט זיי, וועט ער זיי אריינציהען אין זיינע רייהען. באלד אָבער האט זיך דיא רוסישע רעגירונג אָנגענומען פאר דיא בולגאָרען און ערקלערט קריעג געגען טירקיי, און קראוויטשינסקי האט זיך געמוזט צוריקקעהרען נאך זשענעווא. אין יאָהר 1877 האט ער אויך טייגגענומען אין א'ן אויפשטאנד פון דעם איטא-ליענישען פאלק, פאר וועלכען ער איז אָפגעזעסען 8 מאָנאט אין געפאנגניס.

אין אָנפאנג פון יאָהר 1878 איז ער ארויס פון געפאנגניס און האט געמוזט פערלאָזען איטאליען. ער איז וויעדער געקומען אין זשענעווא, וואו ער האט מיטגעארבייט אין דעם אנארכיסטישען זשור-נאל „אָבשטינא“. אין דיעזער צייט האט עס זיך אָנגעפאנגען אין אונזער בעוועגונג א נייער שטראם. דיא גרופע מוטהיגע, אונטערשאַקענע מענער דער טהאט, וועלכע קראוויטשינסקי האט פריהער געזוכט, זיינען ביי דיעזער צייט שוין געווען. דורך דיא פרא-פאנאנדא אין פאלק, דורך פערשיעדענע דערמאנ-סטראציאנען האט זיך דיא גרופע רעוואלוציאנערן אויסגעבילדעט אין מוטהיגע קעמפפער. אָבער זייערע פלענער און געדאנקען האבען זיך ביי דער צייט אומגעביטען. אנטשטאט בויערן אגיטאציאן האט זיך אָנגעפאנגען א הערדישער איינצעלנער קאמפף מיט דער רעגירונג. דער שאָס פון ווערא

טינקייט אין דיזע לעצטע פעריאדע איז יעצט נאך
 ניט דיא צייט צו געבען, און דער פלאץ וואָלט
 דאס אויף ניט ערלויבט. אין אלגעמינעם איז דיא
 גרויסקייט און דיא בעדייטונג פון דיזע טהעטינקייט
 דעם לעזער גענוג בעקאנט, וואָס פאר אַין ערפאלג
 ער האט געהאט מיט זיין אַניטאציאָן אין אויסלאַנד,
 קען מען זעהן פון דיא צוויי פאקטען: ערשטענס
 דיא בילדונג פון אַ ענגלישע געזעלשאַפט „פרייע
 רוסלאַנד“ פון פערטרעטער פון פערשיעדענע פאר-
 טייען, מיט אַ אייגענעם אָרגאַן. און צווייטענס דער
 אויסדרוק פון טרויער און שמערץ, וועלכער איז בע-
 וועזען געוואָרען פון אלע זייטען ביי דער נאַכריכט
 פון זיין טויט. זיין פערזענליכקייט איז געווען אייג-
 פערבונדען מיט זיין טהעטינקייט און דיא סימפאטיע,
 וועלכע אלע קרייזען פון לאַנדאָן האבען איהם בע-
 וועזען, האט ער געקראָגען אלס אונערמידליכער רע-
 וואָלוציאָנערער קעמפער, און אלס אַנקלעגער פון
 דעם צאָרזמוס פאר דיא אויגען פון דער גאַנצער
 וועלט.

דיא ענדערונג וואָס ער האט דורכגעמאַכט אין
 זיך זעלבסט אין דיא פערשיעדענע פעריאדען פון
 זיין לעבען, זיינען געווען דיזעלבע, וועלכע דיא
 גאַנצע רעוואָלוציאָנערע אינטעליגענץ האט דורכ-
 געמאַכט אין דיא לעצטע פינף און צוואַנציג יאָהר.
 מיר שיינט אָבער, דאס זיינע אינערליכע ענטוויק-
 לונג האט זיך נאך ביי איהם ניט געענדיגט, גראַדע
 וויא זיין טהעטינקייט איז נאך ניט געווען צו ענדע
 פאר זיין טויט. אַ ביישפּיעל האָבען מיר אין דעם
 בעריהמטען יאָהאַן יאַקאָבי, וועלכער האט דורכגע-
 מאַכט נאך מעהר אינערליכע וואַנדלונגען וויא
 דער פערשטאַרבענער, און סטעפּניאַק איז געווען
 נאך אזוי יונג, אזוי פעהיג, אזוי פול מיט קראַפט,
 וויא קראַפּאַטקין האט איהם אין זיין טרויער-רעדע
 באַראַקטערזירט. אַבוואָהל איף האב ניט געהאט
 דיא עהרע צו זיין זיין אַי נ ט י מ ע ר פריינד, דאָך
 ווייס איך ניט וואָס צו בעקלאָגען מעהר: דעם
 פערלוסט פון אַ גלענצענדען און בעדייטענדען
 קעמפער פון דער רוססישער רעוואָלוציאָנערער
 פאַרטיי, אָדער דעם פערלוסט פון אַ טהייערן,
 ליעבען פריינד.

פאַול אַקסעלראַד.

בראכט נייעס לעבען אין דער בעוועגונג און פון
 דאמאלס אָן האט זיך אויף געשטעלט אויף אַ
 מעהר ציעל-בעוואוסטען, סאָציאַליסטישען פונדא-
 מענט.

נאך דיזער בעריהמטער טהאט ענדיגט זיך דיא
 צווייטע פעריאדע פון קראַוטישינסקיס טהעטינקייט.
 ער האט וויעדער געמוזט פאָהרען אין אויסלאַנד;
 אָבער דיזעס מאל האט איהם ניט דיא רעגירונג
 פאַרטריבען נור דיא פאַרטיי. דיא פאַרטיי האט
 איהם ניט ערלויבט צו וואוינען דאָרט וואו ער איז
 געווען אין אזא געפאָהר, און ער האט איהר געמוזט
 פאַלגען.

ער איז געקומען אין זשענעוואַ אַם ענדע פון
 יאָהר 1878, דאס הייסט דאן, ווען דיא עקזעקוטיוו
 קאָמיטע פון דער פאַרטיי האט זיך אָנגעפאנגען
 צו קלייבען צו איהר גרעסטע אונטערנעמונג געגען
 דיא רעגירונג. עס איז איהם געווען זעהר ביטער
 צו צוועהן, וויא זיינע פריינד אין דער היים קלייבען
 זיך אויף אזא ריעזען קאמפף וועהרענד ער דאָרף
 שטעהן פון ווייטען. זייענדיג אזוי אָפגעשניטען פון
 דער טעראָריסטישער טהעטינקייט, האט ער זיך
 ווידער אָפגעגעבען צו דער ליטעראַטור.

דערמיט האט זיך אָנגעפאנגען אַ נייע, און ליי-
 דער שוין לעצטע פעריאדע אין דעם לעבען פון אונ-
 זער פריינד.

זיין טהעטינסייט אין דיזער לעצטע פעריאדע
 צייכענט זיך אויס אויף צוויי וועגען. ערשטענס האט
 ער זיך אָפגעגעבען מיט אלע קרעפטע אויפצוקלע-
 רען דאס אויסלאַנד וועגן דיא ציעלע, מיטלען און
 וועגען פון דער רעוואָלוציאָנערער בעוועגונג אין
 רוסלאַנד. צווייטענס צייכענט זיך דיזע פעריאדע
 אויס מיט דעם נייעם פאָליטישען און טאַקטישען
 שטאַנדפונקט, וועלכען ער האט יעצט אָנגענומען.
 דיזען שטאַנדפונקט קען מען אויסדריקען אין דיא
 פאַלגענדע ווערטער: אלע אונצופרידענע קרעפטען
 פון דער רוססישער נאַציאָן מוזען זיך פעראייניגען
 אויף איין פונקט — איינציפּהרען אַ קאָנסטיטוציאָן;
 צווישען דער רעוואָלוציאָנערער אינטעליגענץ און
 דער ליבעראַלער געזעלשאַפט מוז דעריבער קומען
 צו אַ געהענטערע פערבינדונג.

אַ אויספיהרליכע בעטראַכטונג פון זיין טהע-

וויסער מינוט האט א געוויסע אורזאכע; און דאס זעלבע איז מיט יעדען איינצעלנעם געדאנקען אונז זען, מיט יעדער איינצעלנער טהאט אונזערער.

און אזוי איז דאס אויך אין דער אלגעמיינער נאטור. ווען היינטיגער ווינטער איז ווארימער, וויא דער פאריאריגער, האט עס א בעשטימטע אורזאכע. ווען היינטיגס יאָהר איז אויפ'ן פעלד פאראן מעהר רויטע בלומען, וויא בלאָע, און פאראיאָהרען איז געווען פונקט פארקעהרט, האָט עס א געוויסע אורזאכע. ווען אייער קוה האט געהאט א רויטע קאלב און אייער שכן'ס קוה האָט געהאט א שוואַר-צע, האט עס אויך א געוויסע אורזאכע. א. ז. וו.

II.

אין דער נאטור איז, וויא מען זאָגט, אללעס געקניפט און געבונדען. קיין זאך איז נישט זעלבסט-שטענדיג, קיין ערשיינונג איז נישט פריי, אונאָהענגיג פון אנדערע. אזוי וויא יעדער איינצעלנער טראָפען וואסער אין דעם ים איז איינגעפערבונדען מיט אללע אנדערע טראָפענס, אזוי איז יעדע איינצעלנע ערשיינונג אין דער נאטור איינגעפערבונדען מיט אללע אנדערע ערשיינונגען. אָבער איין ערשיינונג איז פערבונדען מיט אנדערע נאך מעהר, וויא איין טראָפען וואסער מיט אנדערע. מען קען ארויסגעהמען איין טראָפען וואסער פון דעם ים, און ער וועט עקזיסטירען אלליין, אָהן דיא אנדערע טראָפענס. אבער איהר קענט נישט אָפטהיילען איין נאטור-ערשיינונג פון דיא איבעריגע; א נאטור-ערשיינונג קען נישט עקזיסטירען איינע אלליין, אָהן און אויסער דער נאטור. יעדע איינצעלנע ערשיינונג איז א'ן אונזערטרענבארער טהייל פון דעם גרויסען גאנצען, וועלכעס מיר רופען נאטור.

יעדע איינצעלנע ערשיינונג איז איינגעפערבונדען מיט איהר אורזאכע, ד. ה. מיט דער ערשיינונג, וועלכע האט זי ארויסגערופען; איהר קענט זיך נישט פארשטעלען איינע אָהן דער אנדערע. יענע ערשיינונג איז ווידער פערבונדען מיט איהר אורזאכע, ד. ה. מיט א דריטע ערשיינונג, וועלכע האט זי ארויסגערופען. דיא דריטע ערשיינונג איז אין דערוועלטער ווייזע פערבונדען מיט דער פערטער, דיא פערטע מיט דער פינפטער, דיא טויזענדסטע

כלל "קיין זאך אָהן א'ן אורזאכע" האט פאר איהם נישט קיין שום אויסנאָהמע. צו ער זעהט א זאך אין דעם מענשליכען לעבען, אָדער אין דער אלגעמיינער נאטור; צו דיא זאך איז גרויס אָדער קליין, — אימער מוז זי פאר איהם האָבען א'ן אורזאכע. ער מעג נישט אימער פארשטיין דיא אורזאכע, אָבער ער איז אימער איבערצייגט, אז א'ן אורזאכע מוז זיין. לאָמיר געהען עטליכע ביישפיעלע. אָט זיצט א מענש אויף א שטוהל און האלט איין פוס פארלייגט אויף דעם אנדערען. ווארום זיצט ער אזוי? ווייל אזוי איז איהם בעקוועמער אָדער ווייל אזוי איז ער צוגעוואָהנט צו זיצען. דאס איז, הייסט עס, נישט קיין צופאל, עס האט א בעשטימטע אורזאכע; און דווע אורזאכע האט ווידער א'ן אורזאכע. א. ז. וו. אָט זיצט אַנאָדער מענש און גלעט זיך דיא באָרד; ער איז פארטראכט און באַמערקט אַזיין נישט, וואס ער טהוט; ער טהוט עס אונבע-וואוסטערהייט, נישט ווילענדיג. ווארום טהוט ער עס? ווארום גלעט ער דיא באָרד און נישט דיא נאָז? ווארום האלט ער נישט דיא האנט אין דער קעשענע? דאס איז נישט אומזיסט, דאס האָט א בעשטימטע אורזאכע, ער מוז אזוי טאן, ער קען זיך אלליין נישט העלפען, אזוי וויא א מענש מוז א נישט טאן, ווען ער נישט א שמעק טאבאק. וואס דיא אורזאכע איז אין יעדען איינצעלנעם פאל, ווענדט זיך אן פיעלעס. ווען איהר קענט גוט דעם מאן און ווען איהר קענט נאך דערצו זיינע עלטערן, וועט איהר פילייכט זיין אים שטאנדע צו ענטדעקען דיא אורזאכע, ווארום ער גלעט זיך דיא באָרד; אָבער אלענפאלס איז א'ן אורזאכע דערפון דאָ.

וויא פערשיעדען עס זיינען דיא געשמאקען פון מענשען! איינער האט ליעב פעט און דער אנדערער רער נישט; איינער איז א נאשער און דער אנדערער טרינקט אפילו טהיי אָהן צוקער. אָבער יעדער געדשמאק האט א בעשטימטע אורזאכע. ווען איינער האט פיינט פעטס איז עס דערפאר, וואס זיין מאָגען קען עס נישט פערדייען; ווען אַנאָדערער האט ליעב צוקער, איז עס דערפאר, וואס זיין אָרגאניזם מוס פאָדערט עס.

און אזוי איז אלעס פון דעם קלענסטען ביז דעם גרעסטען. יעדער געפיהל אונזערער אין יעדער געד-

דיא ראלע פון איינצעלנע פערזאנען אין דער געשיכטע.

ערשיינונגען זיינען פערבונדען איינע מיט דער אנדערער אין דער צייט. אבער זיי זיינען פערבונדען ניט נאר אין דער צייט, נאר אויך אין דעם רוים, פלאץ.

יעדע איינצעלנע ערשיינונג ווערט, געוועהנליך, ארויסגערופען ניט פון איין איינצעלנע ערשיינונג, נאר פון פיעלע; און ויא אליין רופט ווידער ארויס ניט איין ערשיינונג, נאר פיעלע אין דער צייט. דאס וואקסען פון א בוים קומט ארויס פון פיעלע ביאלאגישע ערשיינונגען, וואס גייען פאר אללע אין דערזעלבער צייט אין דעם קערפער פון דעם בוים, דיא איינציגע ערשיינונג פון וואקסען האט, פאלגליך, פיעלע אורזאכען מיט א מאל. דיא פערשיעדענע ערשיינונגען, וועלכע רופען צוזאמען ארויס דיא ערשיינונג פון וואקסען, גייען פאר אין דערזעלבער צייט אין פערשיעדענע טהיילען, אדער ערטער, פון דעם בוים. זיי זיינען, הייסט עס, פערבונדען איינע מיט דער אנדערער ניט נאר אין דער הינזיכט פון צייט, נאר אויך אין דער הינזיכט פון רוים, פלאץ. זיי ארבייטען אללע צוזאמען אום ארויסצורופען דיא ערשיינונג פון וואקסען. איהר וועט ניט געפינען קיין איינציגע ערשיינונג אין דער נאטור, וועלכע זאל ווערן ארויסגערופען נור פון איין איינציגע ערשיינונג, און וועלכע זאל אליין ארויסרופען נור איין איינציגע ערשיינונג. און ווען פיעלע ערשיינונגען ווערן ארויסגערופען אללע צו דער זעלבער צייט, זיינען זיי אללע פערבונדען אין דעם הינזיכט פון רוים, אדער פלאץ.

ווען עס בלאזט א שטארקער ווינט אין ניריאָרק, איז דער אטלאנטישער אָקעאן אויפגערגעט לעבען ליווערפול, און פיעלע זעגעלשיפען געהען דאָרט אונטער און מענשען ווערן דערטרונקען, און זייערע קרובים וויינען, און דיא פיש אין ים האָבען א גוטען מאָהלצייט, א. ז. וו. אלע דיעזע ערשיינונגען גייען פאר אין איין צייט, נאר אין פערשיעדענע טהיילען פון דער ערד. זיי זיינען, הייסט עס, אלע פערבונדען דען אין דער הינזיכט פון רוים, אדער פלאץ. דאָס בלאָזען פון דעם ווינט אין ניו יארק איז פערבונדען מיט דעם וויינען אין ענגלאנד און מיט דער שמחה פון דיא פיש אין דעם אירלאנדישען ים.

און אזוי זיינען אלע טהיילען פון דער נאטור

מיט דער טויזענד און ערשטער, א. ז. וו. א. ז. וו. אויב דיא נאטור האט ווען עס איז געהאט אַן אַנדער, דאָן איז יעדע איינצעלנע ערשיינונג פון היינט טיגען טאָג איינג פערבונדען דורך מיליאָנען און מיליאָנען אנדערע ערשיינונגען מיט יענעם אָנהויב, ד. ה. מיט דער נאָר ערשטער ערשיינונג. זאָ דאָס איהר קענט זאָגען, צ. ב., דאָס נאָר דיא ערשטע אורזאכע פון דעם, וואס אייך האט זיך יעצט פאר גלוסט ארויפצולייגען א פוס אויף א פוס, איז דיא ערשטע ערשיינונג, מיט וועלכער דיא וועלט האָט זיך אָנגעהויבען.

יעדע איינצעלנע ערשיינונג איז ווידער איינג פערבונדען מיט איהר פאלגע, ד. ה. מיט דער ערשיינונג, וועלכע זיא אליין רופט ארויס; און יענע איז איינג פערבונדען מיט דער, וואס זיא רופט ארויס; און דיא דריטע מיט דער פערטער, דיא פערטע מיט דער פינפטער, דיא מיליאָנסטע מיט דער מיליאָן און ערשטער א. ז. וו. א. ז. וו. אויב דיא נאטור וועט ווען עס איז האפען אַן ענדע, דאָן איז יעדע איינצעלנע ערשיינונג פון היינטיגען טאָג פערבונדען דורך מיליאָנען און מיליאָנען פאלגענדע ערשיינונגען מיט דער ערשיינונג, וועלכע וועט זיין דיא לעצטע, ד. ה. מיט דעם ענדע פון דער נאטור. זאָ דאָס איהר קענט זאָגען, צ. ב., אז דאָס, וואס היינט איז א שניי אין דרויסען, איז פערבונדען אין דער צוקונפט מיט דעם סוף פון דער וועלט.

נאך דיווער ערקלערונג קענט איהר זיך פאר שטעללען דיא נאטור, וויא אַן אונענדליכע קייט, און יעדע איינצעלנע ערשיינונג, וויא א גליד פון דיווער קייט. דיא קייט ציעהט זיך פון דער אונענדליכער פערגאנגענהייט אין דער אונענדליכער צוקונפט, און יעדער גליד אהער איז פערבונדען אלס א פאלגע — מיט דער אונענדליכער פערגאנגענהייט, און אלס אַן אורזאכע — מיט דער אונענדליכער צוקונפט.

אבער דיווער ערקלערונג און דיווער ביישפיעל וועללען אייך נאָך ניט געבען קיין פאלשטענדיג ריכטיגע פארשטעלונג פון דעם, וויא אללע נאטור ערשיינונגען זיינען איינג פערבונדען איינע מיט דער אנדערער. מיר פארשטייען דערווייטער, וויא דיא

מאָל קלענער, וויא אנאנדערע, אָבער דיא נאָמור קען זיך ניט באניין אָהן איינער, אזוי גוט וויא אָהן דער אנדערער, און פאָלגליך, זיינען זיי פאר דער נאָמור ביידע גלייך וויכטיג.

דאס איינצעלנע איז פון דער גרעסטער וויכטיגקייט פאר דעם גאנצען, ווייל דאס גאנצע איז אונמעגליך אָהן דעם איינצעלנעם. און אלע איינצעלעס זיינען גלייך וויכטיג, ווייל אָהן איינער פון זיי איז דאס גאנצע פונקט אזוי אונמעגליך, וויא אָהן דער אנדערער.

IV.

יעדע איינצעלנע ערשיינונג איז אין דערזעלבער צייט אי א פאָלגע (פון פריהערדיגע ערשיינונגען) אי אַין אורזאכע (פון נאָכפאלגענדע ערשיינונגען). אלס א פאָלגע איז זיא פאָלשטענדיג אונמעכטיג, ווייל זיא מוז זיין דאס, וואס זיא איז, וואס אנדערע האָרען בען זיא געמאכט. אָבער אלס אַין אורזאכע איז זיא מעכטיג, ווייל זיא אליין שאפט אנדערע, ווייל פון איהר הענגען אָפּ אנדערע, ווייל צולעב איהר זייערען אנדערע דאס, וואס זיי זיינען. פאר דיא ערשיינונגען, וועלכע האָבען זיא אַרויסגערופען, איז זיא א גאָר ניט; פאר דיא ערשיינונגען, וועלכע זיא אליין רופט אַרויס, איז זיא אלעס.

יעדע איינצעלנע ערשיינונג ענטהאלט א געדענקע פון אַרומע קראַפֿט אָדער לעבען, וואס זיא האָט בעקומען פון דיא ערשיינונגען, וועלכע האָבען זיא געשאַפֿען; און זיא גיט איבער דיעזע מאַסע קראַפֿט צו דיא ערשיינונגען, וועלכע זיא אליין שאפט. זיא בעקומט נור א געוויסע מאַסע קראַפֿט, און זיא קען איבערגעבען ניט מעהר, וויא זיא בעקומט. אָבער איין ערשיינונג בעקומט א גרעסערע מאַסע קראַפֿט, וויא אנאנדערע. אלס פאָלגען זיינען דיא גרויסע ערשיינונגען פונקט אזוי אונמעכטיג, וויא דיא קליינע; דיא שטאַרקע פונקט אזוי אונמעכטיג, וויא דיא שוואַכע. אָבער אלס אורזאכען זיינען דיא גרויסע ערשיינונגען מעכטיגער פאר דיא קליינע, דיא שטאַרקע ערשיינונגען מעכטיגער פאר דיא שוואַכע. אי דיא גרויסע אי דיא קליינע ערשיינונגען זיינען גלייך קנעכט פון דער פערנאנגענהייט און גלייך שעפער פון דער צוקונפט; אָבער דיא גרויסע ערשיינונגען שפיעלען א גרעסערע ראָלע אין דער שאַפֿונג.

איינג פערבונדען איינער מיט דעם אנדערן. דיא קלענסטע ערשיינונג אויף איין עק וועלט רופט זיך אָפּ אויף דעם אנדערן עק וועלט. דיא וועלט קען מען זיך פאָרשטעלען, וויא אַין אונענדליך לאַנגע און אונענדליך ברייטע נעץ, וועלכע איז געמאכט געוואָרען פון אונענדליך לאַנגע קייטען, וואס ציהען זיך אין דער לענג און אין דער ברייט, ארויף און אראָפּ. איינצעלנע ערשיינונגען זיינען אזוי, וויא דיא איינצעלנע גלידער פון דיעזער נעץ, דיא נעץ איז א לעבעדיגע, און ווען איהר ריהרט אַן איין גליד איהר רען, פיהלען עס אלע איהרע גלידער. אלעס, וואס געהט פאַר מיט איין גליד, רופט זיך אָפּ אויף אלע גלידער.

III.

לאָמיר בעטראַכטען יעצט אין וואס פאר א בעד ציהונג עס שמעהט יעדע איינצעלנע ערשיינונג צו דער גאנצער נאָמור. אָדער, וויא אין אונזער ביי שפיעל, יעדער איינצעלנער גליד צו דער גאנצער נעץ. דיא גאנצע נאָמור איז ניט מעהר, וויא דער סך הכל פון אלע ערשיינונגען, אזוי וויא דיא גאנצע נעץ איז ניט מעהר, וויא דער סך הכל פון אלע גלידער. איהר קענט זיך ניט פאָרשטעלען דיא נעץ אָהן דיא גלידער, און אזוי קענט איהר זיך אויך ניט פאָרשטעלען דיא נאָמור אָהן איהרע איינצעלנע ערשיינונגען. איהר קענט ניט אבטיילען קיין איינציגע ערשיינונג פון דער גאנצער נאָמור, און איהר קענט ניט אַבטיילען דיא נאָמור פון קיין איינצעלנער ערשיינונג. דאס גאנצע איז אונמעגליך אָהן זיינע טהיילען, און דיא טהיילען זיינען אין דיעזען פאל אונמעגליך אָהן דעם גאנצען. און ווען צוויי זאכען זיינען אונמעגליך איינע אָהן דער אנדערער, דאן זיינען זיי ביידע גלייך וויכטיג איינע פאר דער אנדערער. און ווען פיעלע איינצעלנע זאכען זיינען יעדע באַזונדער גלייך נויטווענדיג פאר דער גרויסער זאך, פון וועלכע בער זיי זיינען טהיילען, דאן איז קיינע פון זיי ניט מעהר און ניט וועניגער וויכטיג, וויא דיא אנדערע. און און פיר זיך איז יעדע איינצעלנע ערשיינונג א גאָר ניט, אָבער אָהן קיין איינצעלנער ערשיינונג קען זיך דיא נאָמור ניט באניין, און פאָלגליך איז דיא קלענסטע ערשיינונג פון דער גרעסטער וויכטיגקייט פאר דער נאָמור. איין ערשיינונג קען זיין מיווענד

איז שוין געשאפען, שוין דא, איז זיא א גרויסע מאכט, שפיעלט א גרויסע ראָלע, האט א גרויסען איינפלוס אויף אלעמען און שאפט אליין פיעלעס, און אין פערגלייך מיט איהר איז דער האַרדסאָן א גאָר ניט, כאַטש זיי זיינען ביידע נור דאס, וואס זיי מוזען זיין, און וויא זיי מוזען זיין.

דאָס שטילע און זיסע ווינטעלע, וואָס בלאָזט אין א שעהנעם זומער-אַבער אויף דעם ברעג פון א טייך, איז פונקט אזוי א זאך דער נויטווענדיג קייט, וויא דער גרויסער שטורם-ווינט, וואָס בלאָזט א מאָל אין הערבסט אויף דעם ים און אין דיא סטעפען. ביידע זיינען נור נויטווענדיגע פאָלגען פון געוויסע נאטור-ערשיינונגען, און אלס אזעלכע זיינען ביידע גלייך, אָבער דער צווייטער ענטהאלט אונענדליך מעהר קראפט, וויא דער ערשטער, און דאָרום איז ער מעכטיגער, שפיעלט א גרעסערע ראָלע און טהוט מעהר אויף, וויא יענער. דער ערשטער טער איז ניט שולדיג אין דעם, וואָס ער איז אנגע-נעהם, און דער צווייטער אין דעם, וואָס ער איז גרויזאם. אָבער איינער איז פאָרט שוואַך און אַנדערנעהם און דער צווייטער איז פאָרט מעכטיג און שרעקליך. און דאָרום זיינען מיר ענטציקט פון דעם ערשטען און שרעקען זיך פאר דעם צווייטען.

א לייב איז ניט שולדיג, וואָס ער איז א לייב, און א קאטץ קען ניט העלפען, וואָס זיא איז א קאטין. אי דער לייב אי דיא קאטץ זיינען נור דאס, וואָס דיא אומשטענדען האבען זיי געמאַכט, זיי זיינען נור אונמעכטיגע פאָלגען פון דיא ערשיינונגען, וואָס האבען זיי ארויסגערופען צום לעבען; און אין דיעזען הינזיכט זיינען זיי ביידע גלייך. אָבער נאך אלעמען איז א לייב א לייב און א קאטין א קאטין. דער לייב איז א מעכטיגער, שעהנע חיה און דיא קאטין איז א קלייניקע שוואכע חיה'לע. דיא קאטין קען אפילו א גרויסע מויז ניט בייקומען און א לייב קען דיא גרעסטע חיה בייקומען. פאר דער קאטין האט אפילו א קינד קיין מורא ניט, און פאר דעם לייב שרעקט זיך א גאנצער וואלה, א גאנצער געדענד. מיר האבען מיטלייד מיט דער קאטין און מיר בעוואונדערן דעם לייב. איהר מענט זיין דער גרעסטער פיקאָזאָף און פארשטיין, דאס דער לייב איז ניט מעהר, וויא דאס, וואָס דיא אומשטענדען

פונג פון דער צוקונפט, וויא דיא קליינע; דיא מעכטיגע ערשיינונגען טהוען מעהר אויף, וויא דיא שוואכע.

לאָמיר נעהמען עטריכע ביישפיעלע.

לאָמיר נעהמען צוויי בעקאנטע אמעריקאנער טייכען; דעם גרויסען און מעכטיגען טייך מיסיסיפי און דעם קליינעם טייך האַרדסאָן. דאס זיינען צוויי ערשיינונגען פון פערשידענער גרויסקייט און קראפט. יעדע פון זיי איז א נויטווענדיגע פאָלגע פון געוויסע ערשיינונגען, וואס האָבען זיא ארויסגערופען; יעדע פון זיי קען ניט זיין עטוואס אנדערש, וויא דאס, וואס זיא איז; דיא מיסיסיפי קען ניט זיין קירצער, שמעלער און ווייניגער שנעל, וויא זיא איז; דער האַרדסאָן קען ניט זיין לענגער, ברייטער און שנעלער וויא ער איז. ביידע טייכען זיינען גלייך אונמעכטיג אלס פאָלגען פון דיא ערשיינונגען, וואס האָבען זיי געשאפען. אָבער ביידע טייכען זיינען ניט גלייך מעכטיג אלס אורזאכען פון דיא ערשיינונגען, וועלכע זיי אליין שאַפען. דיא מיסיסיפי איז פיעל מעכטיגער פאר דעם האַרדסאָן, זיא ענטהאלט פיעל מעהר קראפט, און דאָרום שפיעלט זיא א גרעסערע ראָלע און טהוט אויף פיעל מעהר, וויא דער האַרדסאָן. אין פערגלייך מיט דער גאנצער נאטור, זיינען זיי ביידע גלייך גאָרנישטען; אין פערגלייך איינע מיט דעם אנדערן — איז איינע עטוואס גרויסעס און מעכטיגעס און דער אנדערער — עטוואס קליינעס און שוואכעס. דיא גרויסקייט פון דער מיסיסיפי היינט אָפּ ניט פון איהר אליין; מען קען זיא ניט לויבען דערפאר, וואס זיא איז גרויס, ווייל זיא מוז זיין גרויס, זיא קען בשום אופן ניט זיין קלענער. אָבער נאך אלעמען, ווען איהר שטעהט אויף איירנעם פון איהרע ברעגעס, אָדער ווען איהר פאָהרט אויף איהר, מוזט איהר זיא בעוואונדערן, מוזט איהר ערשטוינט ווערן פון איהר גרויסקייט, מוזט איהר ענטציקט ווערן פון איהר שעהנהייט, ווייל זיא איז דאך פאָרט שרעקליך גרויס, שרעקליך מעכטיג און זעהר שעהן. אלעס אין איהר — איהר גרויסקייט, מאכט און שעהנקייט — הענגט אָפּ פון דער ארד מינער נאטור, פון דיא ארומיגע אומשטענדען, וועלכע האָבען זיא בעשאַפען און אונטערהאלטען דיא אזוי, וויא זיא איז. אָבער אזוי גיך, וויא זיא

גיט איהר איהר פאר כעס א זעין מיט'ן פוס, כאטש
זיא איז דאך אויך גיט מעהר, וויא דאס, וואס דיא
אומשטענדען האבען זיא געמאכט....

(שלום פאלגט.)

מ. באראנאו.

האבען איהם געמאכט און דאך, ווען איהר באגעגענט
איהם איינער אליין אין וואלד, נעהמט איהר דיא
פיס אויף דיא פלייצעס און הויבט אן צו לויפען
אזוי, אז עס פערבאפט זיך אזש ביי אייך דער
אטהעם. און ווען איהר קומט צולויפען א פארסאך
פעטער א היים און דערזעהט דארטען אייער קאמין,

דיא אידען.

by Lucien Sanial.

(פארבינדענאנג.)

— כמשל ווען א שטיין פאלט, ווען דאס וואסער
שטראמט, ווען דער ווינד בלאזט — שטעלט זיך
דאס איהם פאר אזוי וויא דיעזע זאך אליין, וויא
זיא איז, וואלט געווען א לעבעדיגע זאך.

אבער דאס איז שוין א גרינדליכע פערקריכונג
אראב פון וועג; און איך האב שוין בעמערקט, אז
אזוי גיט וויא וואהרהייט ענטוויקעלט זיך און בריינגט
צו נאך ריכטיגערע וואהרהייט, אזוי ענטוויקעלט
זיך אויך דער טעות און בריינגט צו נאך א גרעסערן
טעות.

אויף אזא אופן ענטוויקעלט זיך דיעזע מדרגה
אין דער רעליגיאנז קינדהייט, — דיא מדרגה פון
דעם געפיהלס טעות, אין דיא צווייטע מדרגה
אריין — אין דעם גרעסערן טעות פון דיא איינ-
בילדונג, אין דיא צווייטע מדרגה נעמליך,
זעהן מיר שוין אויפשיינען דעם מארגענ-שטערן פון
דיא פאעטישע צייט, ווען דיא פאנטאסטישע איינ-
בילדונג, וואס ברעכט זיך ביסלעכווייז דורך דורך
איהר קינדערשע איינהילונג, דערזעהט א חיה אין
דער לבנה, א ריעזען-שקאנג אין דעם שטראמענדי-
גען טייך, וואס זעהט אויס וויא א שלאנג, און א
פיגור פון א וואלף אין דעם פראפיל (זייטען-בילד)
פון דעם פינסטערן בארג דאָרט הינטען, וואו קיין
קלוגער פאסטוך וועט גיט אהין פיהרען זיין סטאדע.
אין דיעזער צייט הייבט דער ווינד — דער גאט פון

ווען דיא געטער זיינען נאך געווען זאָאָמאָר
פיש (עהנליך צו חיות), דאס הייסט, ווען מענשען
האבען נאך געדענט צו בהמות און חיות און אנ-
דערע זאכען, ווען, אלזאָ דיא רעליגיאנז זיינען נאך
געווען אין זייערע קינדער-יאָהרען, האבען זיי, דיא
רעליגיאנז, דורכגעמאכט צוויי מדרגות, וועלכע
שיידען זיך שטארק אָב איינע פון דיא אנדערע;
דיעזע צוויי מדרגות קען מען אָנרופען: (1) דיא
מדרגה פון געפיהל, (2) דיא מדרגה פון בעגריף.

אין דיא ערשטע מדרגה האט דער מענש נאך
נאָר קיין פאנטאזיעס גיט וועגען קיין שום זאך.
אליין אין דער וועלט, וואס דערגרייכט דעם מענ-
שענס חושים (וואס ער זעהט, וואס ער הערט,
וואס ער דערשמעקט, וואס זיין גוף ריהרט אָן אָדער
וואס ער פיהלט מיט'ן טעם אין מויל), קאָזט דענס-
מאָלט נאָר אין דעם מענשען איבער דעם איינדרוק,
וואס דיא זאך האט געמאכט אויף זיינע חושים.
זיין פאנטאזיע שטעלט איהם נאך גיט פאר פון
דער זאך קיין שום איבער-מענשליכע קראפט אין
אין אנדערע געשטאלט, וויא אין דיא געשטאלט אין
וועלכע ער האט דיא זאך געזעהען אָדער געפיהלט.
זיין פאלשע איינבילדונג בעשטייט דענסמאָלט נאך
בלויז אין דעם, וואס ער פערמישט מעכאנישע
קראפט מיט דעם לעבען פון לעבעדיגע זאכען, דאס
הייסט, יעדע זאך, וואס האט א מעכאנישע קראפט

ווייערע געפיהלען און ליידענשאפטען זיינען זיי מענשיג
ליך. דעריבער איז עס נאטירליך, אז ער שטעלט
זיך דיעזע גוטע קרעפטען שוין פאר אין דיא נע-
שטאלט פון מענשען. דיא אונפריינדליכע געטער,
דיא בעסטאלישע טייוואלים, דיא משחיתים, האט
ער נאך אפילו אלץ ווייטער פארגעשטעלט אין א
געשטאלט פון חיות רעות, אבער דער ערלערער
בעגריף פון געטליכקייט איז שוין פון דענסמאלט
אן געווען ניט מעהר זאמאפיש, נאר אנטרא-
פראמאפיש, דאס הייסט מענשען-עהנליך,
פונקט וויא זיא איז אנטראפאפאטיש, דאס הייסט
האט מענשליכע געפיהלע. אבער דא דארף מען
דער עיקר וויסען, אז דיא געטער זיינען שוין אויף
דיעזער מדרגה ניט בלויז איבער-מענשליך, נאר
אויך איבערנאטירליך. ביז אהער האט מען זיך
נאר פארגעשטעלט געטער וואס זיינען שטארקער
וויא דער מענש, אבער זיי זיינען ניט מעהר געווען
וויא נאטירליכע בעשעפעניסען, — גרויסע חיות,
געוואלדיגע בהמות; פון איצטער אן אבער האט
שוין דיא פאנטאזיע פארגעשטעלט דיא געטער
אלס איבערנאטירליכעס.

און וויא נאר דער בעגריף פון עפעס איבער-
נאטירליכעס איז אויפגעקומען, איז אויפגעמאכט
געווארען א פלאץ אהן גרענצען פיר דיא פאעטי-
שע איינבילדונג פון דעם מענשען; דיא פאנטאזיע
האט שוין פריי געקענט פליהען ווייט ארויף, אין דיא
אונבעשרענקטע געגענדען פון איינבילדונג, און ניט
ווערען צוריקגעהאלטען דורך דיא מאנגעלהאפטע
טעגליכע ערפאהרונג. און דער פאעט האט אייגענט-
ליך זעהר א סך געטאן דיא ארבייט פון דעם
וויסענשאפטסמאן, נאר אויף זיין אייגענער ארט:
ער האט געזעהן, ער האט בעטראכט, ער האט
געדענקט. און אין יענע צייטען איז געווען א סך צו
זעהען, צו בעטראכטען, צו דענקען, פיר א מענשען,
וועלכער האט געקענט לאזען וואנדערן זיינע אפענע
אויגען איבער דיא ווילדערניס פון דיא נאטור, ווען
זיא איז נאך געווען אין איהר ווילדען צושטאנד,
איידער דיא האנד פון דעם מענש האט זיא אזוי
שטארק פערענדערט און בעארבייט. אויך זיינען
געווען פערשידענע וועגען וויא צו קוקען אויף דיא
נאטור. אין דעם ערשטען פלאץ האט מען געזעהן

וויינד, אויך דער גאט פון קריעג, דער צוקינפטיגער
אויבער-גאט — און אנצונעהמען דיא געשטאלט פון
אין אדלער. קיינער האט דעם אונזיכטבארען אדלער
קיינ מאל ניט געזעהען, ביז איין געוויסען טאג, ווען
עס איז געווען א ריעזיגער שטורם-וועטער און דיא
שווארצע שטורם-וואלקענס זיינען ארויפגעשוואומען
אויף זעניט (אין "מיטען היממעל"), האט דער
נאנצער שטאם "דייטליך געזעהן", וויא דער גרעס-
טער טייל פון דיא שווארצע וואלקענס איז געווען
אין אדלער.

קאפיטעל II. דער רעליגיאנס יוגענד.

איבערנייענדיג פון קינדהייט צו דיא יוגענד,
נייט דער געדאנק פון געטליכקייט דורך א גרינד-
ליכע פערענדערונג. ווען אין דעם קאפ פון דער
מענשהייט שיינט שוין אויף דער שכל, הייבט מען
אן דייטליך צו זעהן, וויא דער געדאנק ארבייט
איבער דיא מאטעריע. אין אלץ וואס דער מענש
זעהט פאסירען מיט דיא לעבעדיגע בעשעפעניסען
זעהט ער שוין, מיט זיין פאנטאזיע, וויא עפעס אין
אונזיכטבארע קראפט ארבייט דארטען וויא זיא
וויל. פריהער האט מען דיא זאך אליין, דעם חומר
פון דיא זאך, געהאלטען פאר דעם גאט; איצטער
קריכט שוין דער גייסט פון דעם גאט ארויס פון
דעם חומר פון דיא עבודה-זרה; מען שטעלט זיך
שוין פאר א גאט אלס א גייסט, און דיא עבודה
זרה איז שוין נאר דער גוף פון דיא געטליכע
נשמה — דורך דיעזען גוף ווייזט דער געטליכער
גייסט בלויז ארויס זיין מאכט, זיין ארבייט.

ווען דער מענש דערגייט, אז זיין גייסטיגע
ראיה, אז דיא זעה-קראפט פון זיין שכל, שטייט
העכער און איז וויכטיגער וויא דאס בלויז אינד-
סטיווע געפיהל פון דיא חיה, ווארפט ער קודם
אוועק זיין פריהערדיגע פאנטאזיע, וועלכע האט
איהם אפילו דיא גוטע און פריינדליכע "געטליכע"
קרעפטען אויך פארגעשטעלט אין דיא געשטאלט
פון חיות און בהמות. דיעזע קרעפטען סימפאטיר-
זירען דאך מיט איהם; זיי טוען דאך פיר איהם
וואס ער וואלט געטאן, "ווען ער וואלט געווען א
גאט". מיט זייער קראפט, מיט וועלכע זיי קאמאנד-
דירען איבער דיא נאטירליכע קרעפטען, זיינען זיי,
דיא געטער, טאקי איבערנאטירליך; אבער אין

אבער ניט מעהר באַבע מעשה וויא יעדער אָסט־
ראַנאָם, וואָס האָט אַ פּאָעטישע נשמה, קען יעדען
טאָג זעהען אין הימעל מיט אַ גוטען טעלעסקאָפּ;
ניט מעהר באַבע מעשה וויא דיא נעבעל־טהעאָריע
(דיא לעהרע), אז דיא וועלטען זיינען פריהער געווען
נעפעל באַללען און זיינען דערנאָך פּערהאַרטעוועט
(געוואָרען). עס איז פיר מיר אַין אייביגער וואונדער,
וואס דיעזע פּאָעטען פון דיא פּאָרגעשיכטליכע צייט,
וועלכע האבען ניט געהאט קיין אנדערען ווענדווייזער
וויא דיא אינסטינקטיווע שטימע פון זייער הארץ
און וועלכע האָבען געריטען אויף דעם אונגעזאַממען
פערד פון זייער אייגענעם כוח הדמיון, זיינען מיט
זייערע איינפילדונגען ניט נאָך אַ סך ווייטער אוועק־
געקראַכען פון דער ווירקליכקייט. קארלייך אליין,
וועלכער האָט דאָך, דאכט זיך, געהאט עפעס בע־
סערע געלעגענהייטען צום דיינקען וויא יענע פאר־
צייטיגע ווילדע, האָט אויך ניט אלע מאָל ארויס־
געבראַכט פון זיין פּעדער אַזעלכע אויסגעצייכענטע
פּאָעטישע פּאַנטאַזיעס. ווארפט ארויס דיא עבודה־
זרה'דיגע פּאַרשטעלונגען, וואס האבען זיך געפלאַנ־
טערט אין קאָפּ פון אונזער נאָרוועגישען פּאָעט
(וואס אין זיין פּאַנטאַזיע איז אויסגעוואקסען דיא
אויבען געבראַכטע „מעשה בראשית“); וואו ער
זאָגט „דיא געטער“, שטעלט אריין „דיא קרעפטע
פון דער נאטור וואס בויען אַלץ אויף“; וואו
ער רעדט וועגען דעם ריעז אימיר וואס
איז פון דיא געטטער דערהאַרגעט געוואָרען,
און וועגען זיין בלוט, און וועגען זיין פלייש, און ווע־
גען זיינע ביינער און אלע אנדערע זיעבען זאכען,
שטעלט זיך פאַר, אז ער מיינט בלוז — וויא ער
האט זיכער טאַקי געמוזט מיינען, — א שוידערליך
אונגעהייער גרויסע שטיק מאטעריע, וועלכע איז
פריהער ארומגעפלויען, און וועלכע איז יעצט צו
זאַמענגעפּרעסט געוואָרען דורך דיעזע קרעפטע און
איז געוואָרען אַ קיילעכדיגע מאסע ערד, וואסער
און לופט, וועלכע פּאָלנען גענוי דאס מעכטיגע נא־
טורגעזעץ — „נאָט“ — פון גראַוויטאַציע (אָנציר־
הונגסקראפט). — וואס־זשע וועט דאן ארויסקומען
פון דיעזע באבע מעשה, נאכדעם וויא זיא וועט
אויף אזא אופן זיין ארויסגעשיילט פון דעם שאַלעכטס
פון פּאָעטישע פּאַנטאַזיע? וועט ניט בלייבען אַ

ריעזענאָפּטע צוזאַמענשטויסונגען פון נאטורקראַפֿט־
טען; אויף יעדען שריט און טריט האט דיא וועלט
געטראָגען סמנים פון געוואלדיגע נאטירליכע פאַר־
כירונגען (*). מעכטיגע נאטור־קרעפטען האָבען זיך
צוזאַמענגעשטויסען וויא אויפ'ן שלאכטפּעלד, דיא
געטליכע געגען מחבלישע, ביידע מעמפּפּענדיג ווער
עס זאָל האבען דיא אויבער־הערשאפט. דאס איז
שוין געווען א געפאַסטער געגענישטאנד, פאר דיא
ערשטע פּאָעטישע וואונדער־מעשה וועגען געטער;
און אין דיא ארט וויא אזוי דיעזע מעשיות זיינען
פּאָרגעשטעלט געוואָרען, האט זיך יעדע ראסע מענ־
שען בעזונדער אויסגעצייכענט אין דיא פולע קראַפט
פון איהר אייגענע פּאָעטישע אייגענשאפט, וועלכע
איז געווען געפאַרמט, ביי יעדען פּאָלק אויף אַ בע־
זונדערע אַרט, דורך דיא נאטירליכע אומשטענדען,
וואס האבען יעדען פון זיי אַרומגערינגעלט.

נעהמט, צום ביישפּיעל, דיא נאָרוועגישע מיטהע
זעגען דיא וועלט־בעשאפונג, וויא זיא איז קורין און
יטאַרף פּאָרגעשטעלט אין דיא פּאָלגענדע ווערטער
פון קארלייך: „ווען דיא געטטער האבען דערהאַר־
געט דעם ריעז אימיר — אַ ריעז וואָס איז גע־
ווען געמאַכט פון ווארעמען ווינד און פון אַ סך
פערפלאַנטערטע ארבייט וואס איז ארויסגעקומען
פון דיא מלחמה צווישען פּראָסט און פייער — האָבען
זיי בעשלאָסען צו מאכען פון איהם אַ וועלט. דאָס
בלוט פון דעם ריעז איז געוואָרען דער ים; זיין
פלייש איז געוואָרען דיא ערד; דיא שטיינער זיינען
זיינע ביינער; פון זיינע אויגען־ברעמען האבען זיי
געבויט „אַזנאַרד“, דעם הימלישען בית המקדש —
נאָטס שלאָס —; פון זיין שאַרבען פון קאָפּ איז
געוואָרען דאס גרויסע בלויע געוועלב, דער היממעל,
און פון זיין מוח (געהירן, מאָרף) זיינען געוואָרען
דיא וואָלקענס.“

„וואס פאַר אַ העכער וויא עוג־מלך־הבשן'דיגע
באַבע מעשה!“ בעמערקט קארלייך דערצו. יא,
ווירקליך אַין עוג־מלך־הבשן'דיגע באַבע מעשה;

(*) עס איז יעצט פּעסט בעווייזען, דורך געאָלאָגישע
בעווייזע, אז עס זיינען שוין געווען מענטשען אויף דער
וועלט אין דיא פירטע געאָלאָגישע פּעריאָדע, עס זיינען
אלזא געווען מענטשען דערביי ווען דיא וועלט זיינען
פּאָרגעגאַנגען געוואלדיגע געאָלאָגישע פּאַסירונגען.

דאס אפשר געהערט פון א'ן אור-אור-אייניקעל פון דעם נאָרוועגישען פּאָעט, האט איהם געזאָגט, אז דיא ערד איז קיילעכדיג. אויך שפעטער, אין מיט-טעלאַלטער, האט מען געלאַכט דערפון; עס איז נאָך גאָר ניט אזוי לאַנג צוריק. נון, שטעלט זיך פאַר וויא אונגעהייער הויך עס האָט געמוזט זיין דער שפיין פון פּאָעזיע, צו וועלכען דיעזער פּאָעט האט געקענט פליהען, אז ער זאָל קענען פון דאָרט זעהען וויא דיא ערד איז קיילעכדיג!

און — דערציילט דיעזע נאָרוועגישע לעגענדע ווייטער — ווען דיא געטער פון דונער און פון ווינד און פון פייער און פון עהנליכע קרעפטען האבען פון דיעזען גרויסען ניט-ריהרעוודיגען ריעז פון טוימע מאטעריע אויסגעפאַרמט א קיילעכדיגען באַל, האָבען זיי פיר דיעזען באַלל — דיא ערד — אָפּגע-געבען א פלאץ אין „גיננגא גאפּ“, וואו זיי האבען אויך אוועקגעשטעלט דיא זונן, דיא לבנה און דיא שטערען. „גיננגא גאפּ“! ווערטערליך איבערזעצט: „דער געהענצענדיגער מויל“; דער ווייט-ווייט אָפּ-נער מויל פון דיא אונגענדליכקייט אין רוים (פלאץ) און צייט; א שוידערליכע בריאה פון דעם זעלבען מין וואָס דער וואָלף; א משחית, פונקט וויא דער גאָט סיווא פון דיא אינדיער. דיעזער שוידערליכער מויל וועט זיך א מאָל פערמאכען און וועט דיא וועלט איינשלינגען וויא דער וואָלף שלינגט איין א שעפּסיל. דאָס איז אויך, גלויב איך, זעהר וויסענשאפטליך. (דיא וויסענשאפט זאָגט אונז נעמליך אויך, אז עס וועט א מאָל, אין מיליאָנען יאָהרען אַרום, קומען א צייט, ווען דיא וועלט וועט אין דעם וועלטען-רוים „פערשלונגען“ דאס הייסט פערניכטעט ווערען.)

און לאָמיר באַלד דאָ בעמערקען, אז לויט דיעזע לעגענדע האָבען דיא זיענענדע געטער דיא ערד נור „געפאַרמט“, ניט „בעשאַפּען“; זיי האָבען דיא ערד ניט „בעשאַפּען“. אין דיעזע אלטע נאָנן פאַרצייר-טיגע יאָהרען האָט קיינער, — אפילו ניט אזעלכער, וואָס האט געהאט פון דער נאטור דיא מתנה פון דיא פאַנטאסטישע איינבילדונגס קראפט פון א נאָרוועגער אָדער א'ן אינדיער, וועלכע קען אליין בעשאַפּען, — זיך ניט געקענט פאַרשטעלען, אז עפעס זאָל קענען קומען פון גאָר ניט, אז עס זאָל קענען בעשאַפּען ווערען „יש מאין“. דיעזער אויס-

ריכטיגע וויסענשאפטליכע פאַרשטעלונג פון דעם אַרט וויא דיא וועלט און אלע פלאנעטען האָבען זיך ווירקליך ענטוויקעלט?*) און בעטראכט, אז דיעזער ווילדער פּאָעט האט געוואוסט, אז דיא ערד איז קיילעכדיג! האָרדאָט, וועלכער האָט געוואוסט אַלצדינג וואס דיא פריסטערס פון גריכענלאַנד און מצרים האָבען געוואוסט אין זיין צייט, האט זיך הערצליך אויסגעלאכט, ווען אימיצער, וועלכער האָט

*) אפילו ווען מען זאָל ניט אָננעהמען, אז הינטער דיא היללע פון פּאָעטיש-פאַנטאסטישע איינבילדונג, וואָס וויקעלט אַרום דיא קינדערישע פאפּע מעשיות וועלכע שטאַמען פון דיא קינדהייט פון דער מענשהייט, שטעקט אַ געדאַנק פון דיא היינטיגע ווייט ענטוויקעלטע ווי-סענשאַפט — אפילו ווען מען זאָל אַזא איבערטריבענע מיינונג ניט אָננעהמען, איז אָבער דער געדאַנק, דאָס דיעזע קינדערישע מעשיות זיינען שטיקער פּאָעטישע פאַר-שטעלונגען, אַ וויכטיגער שליסעל צו אַ סך אונגעגרייפ-ליכע נסים און ווילדע אבערגלויביגקייטען, וואָס שטאַמען פון דיא רעליגיאָנען. שטעלט זיך פאַר, אז אַ פּאָעטישער מענש האט אין שטאַרקע דיכטערישע בעגייסטערונג זיך אויסגעדריקט, אז אין דעם גערויש פון אַ וואולקאַן האָט מען געהערט דיא שטימע פון גאָט, וויא ער שרייט: „איך בין דער אַלמעכטיגער“ א. ז. וו. אַלס אַ שטיק פּאָעזיע קען דאָס דער גרעסטער פרויזינגיגער פּאָעט אויך זאָגען; און ביי דיא שפּעטערע פּראָזאאישע פּראָס-טאַקעס, וואָס האָבען דיא פּאָעזיע דערפון ניט פערשטאַ-גען, האט דערפון געקענט ווערען א'ן עיקר פון דער אמונה, צו גלויבען, אַז אויך דעם פאַרג האָט מען טאַקי פשוט געהערט גאָט שרייען דיא דערמאָנטע ווערטער; און אַ ביסעל לייגט מען דאָך נאָך צו אויך, וויא געוויינד לויך — קומט שוין ארויס אַ גאַנצע אָפּגעפאַרונגס-דיג-שיכטע.

ווער ווייס אויב, למשל, דיא מעשה מיט יהושע, וואָס האָט אַפּגעשטעלט דיא זונן, שטאַמט ניט פון אַזא ביט-פערשטאַנענע פּאָעזיע. עס קען צום ביישפּיעל זיין, אז ווען יהושע האָט געוואונען אַ שווערע מלחמה, האָט ער אין פּאָעטישע בעגייסטערונג אויסגעשריען: „דוא זונן, דוא מעגסט זיך שוין יעצט אַפּשטעלען — דער וואונדער פון דיין גאַנג איז שוין גאָר ניט קעגען דעם וואונדער פון אונזער זיעג“; און שפּעטערע מענשען, וואָס האָבען דיא פּאָעזיע דערפון ניט פערשטאַנען, האָבען געמיינט, אַז יהושע האָט טאַקי געהייסען דיא זונן זיך אַפּשטעלען, און, פּערשטייט זיך, אַז יהושע האָט געהייסען, האָט זיך דאָך מכתמא געפּאָלגט.

דער איבערזעצער.

וואס דיעזער פארציטיגער פאָעט דערציילט, האָט עס גענומען דיא "הימלישע קוה" ניט ווייניגער וויא דריי געטליכע טעג — מסתמא דריי נאטור פעריאָדען — איידער ויא האט "ארויסגעלעקט פון איין" דיעזען גאָט בורי און ער איז ארויסגעקומען אַן אנשטענדיגע גוט־געפאָרמטע מעגליכע פיגור.

הקיצור, בעטראכט זיך גוט דיעזע געשיכטע פון דיא נאָרוועגישע מעשה בראשית, וואָרים דיעזע באַבע־מעשה אליין פאר זיך איז א סך א גרעסערער וואונדער וויא דיא זאכען אָדער געטער פון וועלכע זיא דערציילט. אוועקגעהענדיג דיא פאָעטישע פעהילונג פון דיעזע מעשה־בראשית, קומט ארויס אזא געשיכטע: אין אָנהייב איז געווען כאָאָס, תוהו ובוהו, אלץ דורך אַנאָדער אָהן א שום אָרד־נונג. דיא גרויסע רויהע נאטור־קראפט פון פייער האט זיך געהאלטען אין איין צוזאמענשטויסען מיט דיא געפרוירענע אונגעהויערדיגקייט. פון דיעזע צו־זאמענשטויסונגען, אָדער בעריהונגען, איז ארויס־געקומען "אימיר", א גולם־דיגער ריע, וועלכער האט שוין געהאט אין זיין כאָאָטישען סערפער דיא שטאָפּען פון אַרגאנישע מאטעריע, דאס הייסט פון מאטעריע, וואָס איז אין א געוויסע אָרדנונג צוזאמענגעזעצט אזוי אז עס זאָל קענען לעבען און זיך פערמעהרען. דאס מיינט, אז פון דעם תוהו ובוהו איז געוואָרען דיא פאָרמ־לאָזע מאטעריע, וואָס פון איהר איז געוואָרען דיא אַרגאנישע נאטור. איצטער וויעדער איז פון דיעזען זעלביגען קאמפף צווישען דעם פייער און דיא טרענהייט פאמעלעך, ביסלעכווייז, איבער מדרגות, ארויסגעקומען דיא אינטעליגענטע קרעפטען, וועלכע האבען פון דעם "טויטען אימיר" אויסגעפאָרמט א וועלט און האָבען זיא בעהעררשט. וויא־זשע קומט אויס נאך דיעזע פאנטאזיע? אז ביסלעכווייז האט זיך ענט־וויקעלט פריהער פאָרם, דערנאך לעבען, דערנאך אינטעליגענץ אין דער נאטור. און איצטער וויעדער לאָזט מיר אייך בריינגען אַן אויסצוג פון דעם ווי־סענשאַפּטליכען בוך "דיא אלטקייט פון דעם מענש", פון דעם גרויסען געאָלאָג משה־לזליעל, דער צייט־גענאָסע און פריינד פון דאָרווייז, און פערגלייכט דאס מיט יענע אלטע פאנטאזיע:

"בעטראכטענדיג אלזאָ — שרייבט ליעל —

דרוק, "דיא בעשאַפונג", איז, — איך וואָג עס צו זאָגען — אַן ערפינדונג פון א פיעל שפעטערע צייט. אין דיא צייט, פון וועלכע מיר רעדען דאָ, איז א פאָרשטעלונג פון א בעשאַפונג נאך געווען אַן אָפּענבארע אונגעגליכקייט.

היינט האָבען זייערע געטער ניט בלוז נאָר ניט בעשאַפּען, נאָר, אלס גוט־בריינגענדע קרעפטען און אלס בעלי־שכל זיינען זיי אליין ערשט געווען א שפעטערער דור, א יונגערע אַבשטאמונג פון דיא זעלביגע תוהו־וּבוהו־דיגע נאטור, וואָס פון איהר איז ארויסגעקומען דער רויהער ריעז איממיר דורך דעם קאמפף צווישען פראָסט און פייער. און נאָר דער ערשטער פאטער פון דיעזען דור פון געטטער איז אפילו אַ דיין אליין — דער גרויסער גאָט אָדין, דער אָריגינעלער ווינד פון דיא אינדיער — אויך נאָך ניט געווען; ער, אָדין אליין, איז אויך ערשט געווען א פערבעסערטע אַבשטאמונג פון פריהערדיגע זאכען. ער איז געווען א צו אויסגע־צייכענטער גאָט, אום צו קענען זיין אויסגעשפּיגען גלייך ארויס פון דעם בויך פון כאָאָס (תוהו ובוהו). שטעלט זיך פאָר: פאָלקאָמענהייט זאָל זיין אין איין צייט מיט כאָאָס: איז דאס מעגליך? דיעזע פאָר־צייטיגע נאָרוועגישער האבען געוואוסט וואָס עס טוט זיך מיט זיי.

א סך ווייניגער פאָלקאָמען וויא אָדין, אָבער בעסער צוגעפאָסט צו דיא אומשטענדען, איז געווען זיין פאָרגענגער בורי, — וואָס זיין נאמען, אנב אורחא בעמערקענדיג, בעדייט צוגעפאסטקייט און געזעצטקייט, אלס געגענואָץ צו דיא ווילדע וועלט־קרעפטען, וועלכע האבען געמאכט, אז דיא טיילען פון דיא פליסיגע מאסע, וועלכע האבען אַרומגע־שוועבט אין דער נאטור ווען עס איז נאך קיין וועלט ניט געווען, זאָלען האלטען אין איין משוגענעם אַרומשלאָגענדיג און אין איין אַרומוואַנדערן אָהן א שום צוועק. דאס איז געווען איידער בורי איז בע־שאַפּען געוואָרען; בורי אָבער איז שוין דאָגעגען געווען געזעצט און רויהיג. און אפילו ער, דיעזער בורי, דער ערשטער אָנהייב פון פערשטענדיגקייט, איז אויסגעוואַקסען זעהר לאַנגזאָם, אין פערגלייך מיט אימיר (דער אָנפאַנג פון אַרגאנישע מאטע־ריע). דען אויב מיר קענען זיך פערלאָזען אויף דעם

לויט דיזע השערות, וויא אין יעדע נייע געאלאגישע פערזאדע (מדרגה פון דיא ערדס ענטוויקלונג) גע- פינט מען דאס לעבען אויף דער ערד שוין אין א העכערע מדרגה וויא אין דיא פריהערדיגע פערזאדע, נעמליך אַט אויף אזא אַרופשטייגענדע וועג — (1 בלויזע ריהרונג, 2 אינסטינקט, 3 דיא אינ- טעליגענץ פון דיא העכערע לעבעדיגע בעשעפניסען, וועלכע גרענעצט זיך שוין ביי פערשטאנד, און 4), צולעצט, דער פערשטאנד פון דעם מענשען, וועל- בער קען נאך אויך פערבעסערט ווערען — בע- טראכטענדיג דיעזען גאנג פון ענטוויקלונג, איז עס זעהר ווייט פון צו זעהען אין דעם א גאנג צו שטארקערע פער'חומר'ונג, אדרבה, דאס ווייזט אונז א בילד, וויא דיא העררשונג פון שכל איבער חומר שטיינט אלץ אלע מאָל העכער.

דאָ הער איך דעם לעזער פרעגען: „זאָלען מיר גלויבען, אז דיעזער נאָרווענישער ווילדער פּאָעט פון דיא אַלטע-אַלטע קינדערשע צייטען פון דער מענשהייט, דיזעס רויהע קינד פון ניט בעטראכטע איינפעלע, איז געווען א פאָרלויפער פון דיא היינ- טיגע וויסענשאפטליכע נאטור-פאָרשער וויא לאַ- סארק, ליעל, דאָרוויי? — און פאר וואָס דען ניט? פרעג איך. דער ניינצעהנטער יאהרהונדערט האָט ניט קיין פאָמענט אויף נאטירליכע אויבער- פלעכליכע איינפעלע, כאָטש ער מעג זיך האבען דעכט אויף בעזאָנדערע אויסצייכנונג אין בעצוג אויף דיא העררשאפט פון אויסגעפאָרשטע און בע- וויעזענע פאָזיטיווע וויסענשאפטען. א סך יאהרען איידער ניוטאָן האט בעוויזען דאָס גראוויטאציאָנס געזעץ האט דאס שעקספיער שוין פון זיך אליין גע- פיהלט און האָט גערעדט וועגען דעם אזוי וויא ער וואָלט שוין געוואוסט פון דעם געזעץ מיט אלע זיינע איינזעהקייטען. אין אַלגעמיינען איז א נא- טירליכער ניטבעטראכטער איינפאל גאָר קיין שלעכטעם ניט, שלעכט איז, ווען שוטים אָדער

שווינדלערס פערדרייען און פערניכטען אומישנע אין דעם קינדס מוח דיא נאטירליכע פעהיגקייט צו אזעלכע איינפעללע. א גרעסערען פערברעכען, וויא אַט אזוי בלינד צו מאַכען אָדער צו פערניכטען אונזער אינערליכע זעהקראפט — אונזער הויפט זין, וואָס אָהן איהם קענען אונזערע אנדערע זינען ניט וויסען איינע פון דיא אנדערע — קען איך מיר ניט פאָרשטעלען. ניט דיא נאטירליכע איינפעללע דיא פולע פרייהייט, און אין דעם ליכט פון ער- פאָהרונג וועלען אלע זייערע טעות'ן זעלבסטפער- שטענדליך אויסגעבעסערט ווערען. גאנץ בעזאָנ- דערס אין אונזער היינטיגע צייט דארפען מיר וויר- ניגער זיין געוואָרענט געגען פאָלשע איינפעללע פון אונזער פרייגעקאָזענע איינבילדונגס קראפט, וויא דיעזע איינבילדונגס קראפט צו בעשיצען, אז אונ- זערע גייסטיגע וועגווייזערס זאָלען זיין ניט דער- דריקען.

איך בין דערווייל א ביסעל אראָבעגעגאנגען פון וועג. וואָס איך וויל זאָגען, איז, אז א נאטירליכער ניט-נאָכגעטראכטער איינפאל קען א מאָל טרעפען דאס ריכטיגע; און אזעלכע נאטירליכע איינפעללע זיינען געווען מאַכע פון דעם מענשענס ערשטע איינבילדונגען וועגען דיא וועלט און דיא נאטור, — דיא איינבילדונגען, וועלכע דער מענש האָט זיך מיט זיין פאָעטישע פאנטאזיע איינגעהילט אין פאנ- טאסטישע געשטאלטען און וועלכע זיינען געוואָרען רעליגיעזע געהרעס. דאָס זיינען אָבער אַלץ נאך נאטירליכע רעליגיעזע בעגריפע און אזעלכע האבען זיך געפונען ביי אלע פעלסער, איידער זיי האבען געקראָגען דיא „געאָפּענבארטע רעליגיאָנען“, אין וועלכע דיא אידען האבען אזא ראָלע געשפּיעלט — וויא מיר וועלען בעטראכטען אין אונזער אַרטיקעל ווייטער.

(פאָרשעצונג פאָלגט.)

דיא מעשה פון אדם וחוה.

א בייטראג צו דיא פערגלייכונג פון דיא מיטהאלאגיע פון פערשיעדענע פעלקער.

פריי נאך פויל לאפארג.

(שלום).

דער פערבאָט צו עסען פון עץ הדעת און פון עץ החיים זעהט אויס עהנליך צו פאָלגענדע פאקטען אין דעם לעבען פון דיא ווילדע:

דיא קלאנס פון דיא ווילדע ווערען אָפט אנגע-רופען מיט נעמען פון חיות אָדער פלאנצונגען; זיי גלויבען, אז זייער קלאן קומט ארויס פון אזא חיה אָדער אזא פלאנצונג, און דיעזע חיה אָדער געוויקס וואס דער קלאן הייסט מיט איהר נאָמען, איז פאר דעם קלאן הייליג און זיי טאָרען דערפון ניט עסען. דאָס איז דיא אורזאכע, פאר וואָס אין מצרים פלעגט אין איין שטאָדט זיין פערבאָטען צו עסען א געוויסע לעבעדיגע זאך אדער א געוויסע פלאנצונג, וועהרענד אין אַן אנדערע שטאָט האָט מען זיך דאָס גאנץ רוהיג געלאָזט וואויל בעקומען. דער "עץ החיים" איז מסתמא געווען אזא פלאנצונג, וועלכע דער שטאָם האט געדיענט אלס א גאָט, אלס דיא זאך, פון וועלכע זיי קומען ארויס.

דער פערבאָטענער "עץ הדעת" קען וויעדער שטאמען פון אַן אנדערע זאך. אין אויסטראליען, ביי דיא ווילדע אור-אינוואוינער, איז א מנהג, אז ווען דיא ברויט-פֿרוכט געראָטה ניט, ערקלערט מען דיא יאמס-וואַרצלען און ווילדע באַנאָנעס "טאָבו", דאָס הייסט מען לייגט אויף זיי ארויף א חרם, מען פערוועהרט זיי צו עסען. ווען עס זיינען דאָ צו ווייניג היינער און שוויינען, ווען אין א טייך ווערען ווייניג פיש, ערקלערט מען דיא היינער, דיא שוויינען, דיא פיש — "טאָבו".

אָבער דער "טאָבו", וועלכער ווערט כלומר'שט אויסגערופען פאר טובת הכלל, דיענט אין אמת'ן דערצו, צו געבען עלטערע מענטשען אדער מיוחס'דיגע קלאסען א פאָר-רעכט, אז נאר זיי זאלען מענען עסען פון דיא זאכען און דיא איבעריגע מענטשען ניט. אויף געוויסע זידעזע אינזלען, צום ביישפיעל, טאָרען דיא פרויען קיין מאָל ניט עסען קיין שוויינער-פלייש; דאס איז א מאַכ, וואָס נאָר דיא מענער האבען א רעכט דערצו. דער פאָרשונגס-רייזענדר י. קינג בעשרייבט, אז אין אסטראָלאַבע, אין פאָר-לינעזיען, האט ער א מאָל געזעהען, וויא א יונגער שקלאף איז געטייטעט געוואָרען, ווייל ער האט זיך אדוואַזשעט צו עסען זיסע קארטאָפֿעל (סוויט פאָר-טייטאָס), וועלכע זיינען געווען ערקלערט "טאָבו". דיא פריעסטערס האבען ערקלערט דעם "טאָבו" אים נאמען פון דיא אָטאָס, דיא פאָלינעזישע געדער, און דיעזער חרם האט דעם עולם אזוי איינגעשראָקען, אז דער פון זיי, וואס האט על פיטעות פערזוכט פון דיא פערבאָטענע פרוכט, האט זיך טייל מאָל אליין פער'משפט צו א הונגערטויט. ר. סמיטה זאָגט, אז דיא טרפה'נע מאכלים ביי אידען זיינען אויך אזא ארט "טאָבו". דאס לשון-קדש וואָרט "טמא" בעדייטעט אונגעפעהר דאס זעלבע וואָס דער "טאָבו" ביי דיא אויסטראליער.

דער "עץ הדעת" איז געווען ערקלערט "טאָבו". דיא פירות, וועלכע חוה האט געפונען אזוי "ליעב" לויף צו זעהען און גוט צו עסען" (נחמד למראה וטוב

למאכל), זיינען נאָר געווען ערלויבט פיר דיא מיוחס-דינע יחוד-אלהים-מענשען צו עסען. ווען א מענטש פון ניעדעריגען שטאַם "אדם" האט זיך ערלויבט פון דעם צו עסען, האט ער דערמיט אנגעריהרט דעם כבוד פון דיא ערשטעס יחוס, ער האָט זיך דערמיט געטעלט גלייך מיט זיי. דעריבער זאָגען דיא יחוד-אלהים: "אדם האט געגעסען פון דעם עץ הדעת, ער איז שוין גאָר געוואָרען ווי א איינער פון אונז". דאס וואָרט "וויא איינער פון אונז" ווייזט דייטליך, אז דאָ רעדט ניט איין גאָט, נאר איין שטאַם, וואס בעשטייט פון פיעל מענשען. — אדם וחוה גלויבען אויף, אז מיט דעם וואָס זיי האָבען געגעסען פון דיא פערבאָטענע פירות, זיינען זיי געוואָרען גלייך צו דעם מיוחס-דינען שטאַם יחוד; זיי האָבען זיך שוין גאָר אָנגעד-הויבען צו שעמען וואָס זיי זיינען נאָקעט, וואָס ביז דענסמאָל איז דאס ביי זיי געווען נאטירליך, און זיי האָבען שוין אויף געוואָלט זיך אויספוצען אין מלבושים, וויא דיא יחוד אלהים. דיא קליידונג איז דאס אויסערע צייכען פון דעם אונטערשייד אין דיא מדרגה פון מענשען. "קליידער מאַכען מענשען צו לייטען". אין בריטיש מוזעאום אין לאַנדאָן געד-פינען זיך אלטע וואַנד-געמלעכטסען פון מצרים, און אויף זיי שטייען דיא הויכע פאָרנעהמע עניפי-טישע פרויען אָנגעטאָן אין קליידער און אויסגעפוצט, וועהרענד זיי ווערען בעדיענט פון שקלאווינען, וועלכע גייען גאָנץ נאָקעט, אזוי וויא חוה איידער זיא האָט געגעסען פון עץ הדעת. אין דיא אַמע-ריקאנישע קאָלאָניעס, ווען א שוואַרצער שקלאַף איז א מאָל בעפרייט געוואָרען, איז זיין ערשטע דאגה געווען זיך צו בעסליידען און נאָכצומאָכען דיא מאַ-ניערען פון זיין פריהערדיגען בעל הבית.

עס איז בעמערקענסווערט, אז אדם וחוה'ן איז ניט אליין איינגעפאלען צו ברעכען דעם "טאבו" און צו עסען פון דיא פערבאָטענע פרוכט. א דרייטע פערזאָן — דער שלאַנג — האט זיך געמוזט אריינמישען, אום זיי דעם געדאַנק אריינצוגעבען, פון דיא פערבאָטענע פרוכט צו געניסען, אום דעם "טאבו" אָבצושאַפען. וואָס איז דאָס אזעלכעס דיא מעשה מיט דעם שלאַנג?

דער שלאַנג האָט אין דער געשיכטע פון דער

מענשהייט געשפיעלט א וויכטיגע ראָלע. כמעט אומערדום האָט מען צו איהם געדיענט אַלס א גאָט. דיא גאללאַס פון אַבעסיניען האב דעם שלאַנג געד-האָלטען פאַר דיא מוטער פון דעם מענשען. דיא אטהענער האָבען אין דעם טעמפלעל פון דער מר גערוואָ געפאַשטעט א הייליגען שלאַנג. און אזוי זיך נען דאָ נאך מאַסען ביישפיעלע וועגען דיא ראָלע, וואָס דער שלאַנג האָט געשפיעלט ביי פערשייד-דענע פעלקער. פיעל פעלקער האָבען געגלויבט, אז דער שלאַנג איז זעהר קלוג און ער ווייסט אלע סודות פון דער נאטור. אין בראשית שטייט אויף, אז דער שלאַנג איז געווען קליגער וויא אלע חיות. דיא מדרשים זאָגען, אז פאר דיא מעשה מיט'ן עץ הדעת האט דער שלאַנג געקענט רעדען, וואו ראייה ער האָט דאָך גערעדט צו חוה'ן, נאָר דורך דיעזע זינד האט איהם גאָט פערשאַלטען, אז ער זאָל ווערען שטום. אָבער קלוג איז ער נאָך אַלץ ווייטער געבליבען, שטומערהייט.

אין איינפאַכע און דאָך נאטירליכע אויסלייגונג פון דיא באָבע מעשה מיט חוה'ס שלאַנג ניט אונז א בילד וואָס איז אויסגעמאָלט אין א דייטשע אי-בערזעצונג פון חומש פון לוטהער'ס צייטען. דאָרט שטייט דער שלאַנג, וואָס רעדט אָן חוה'ן צו עסען פון עץ הדעת. אויסגעמאָלט מיט א קאָפּ פון א מענשען. אויף דיא ווענט פון דיא פארציטיגע טעמפילס פון מצרים געפינט מען אויף אויסגע-מאָלט חיות מיט מענשען-קעפּ און מענשען מיט קעפּ פון חיות. דיא ווילדע, וואָס זייערע קלאנס הייסען מיט נעמען פון חיות און וואָס האלטען דיעזע חיות פאַר זייערע אור-עלטערן, טאָן זיך אָפט אָן, ביי געוויסע רעליגיעזע צערעמאָניעס, מאַסקען אויף דיא קעפּ פון דיעזע טהירע. זעהר א סך ווילדע שטאַמען טראָגען דעם גאָמען שלאַנג און האלטען דעם שלאַנג פיר זייער ערשטען פאָטער. דאס אַלץ ווייזט, אז ווילדע שטעלען זיך פאַר, אז דער מענטש איז פון איין משפחה מיט דיא חיות. דיא נייע וויסענשאַפט בעווייזט דאָס אויף! עס איז אַלואַ זעהר מעגליך, אז מיט דעם שלאַנג אין בראשית מיינט מען א שטאַם ווילדע מענשען וואָס האט זיך גערופען שלאַנג. דיעזער שלאַנגער-שטאַם האט איינגערעדט דעם אדם-שטאַם ער

ניט איהרע עלטערן אום זיך צו בעהעפטען אן דעם מאן. דאס ניט אַנצוהערניס פון א צייט, ווען דיא פרוי איז נאך געווען פרייער וויא דער מאן. אָבער דערנאך ווערט דיא פרוי פערשאלטען, אז זיא זאל זיין דעם מאן אונטערוואָרפען און ער זאל איבער איהר העררשען. (והוא ימשול בך.)

און ווירקליך איז אזוי געווען ביי אלע מענשען. דער געלעהרטער באַכהאַפּען, פאַרשענדיג אין דיא אלטע לעגענדעס פון דיא נריכען, און לואיס מאָר נאָן, פאַרשענדיג וויא דיא ווילדע מענשען לעבען נאך היינט, האבען ביידע גלייך אויסגעפונען, אז אין אָנהייב, ווען מענשען לעבען נאך אויף גאַנץ נאָר מירליכען אַרט, איז דיא פרוי דיא העררשערין איבער דעם מאן און ער איז צו איהר אונטערוואָרפען. דיעזע איינריכטונג רופט מען דאס „מוטער־רעכט“. וואו דאס מוטער־רעכט עקזיסטירט, בלייבט דיא פרוי אין איהר היים, ביי איהרע עלטערן, און דער מאן „פערלאָזט זיין טאטען מיט דער מאמען און בעהעפט זיך אן זיין ווייב“, אָדער אָן זיינע ווייבער, דאס הייסט ער גייט איבער אין זייער היים אריין. דעריבער האט דער שלאנג, ווען ער האט געוואלט זיי איבעררעדען, זיך געווענדעט צו איהר, ניט צו איהם; ער האט שוין געפאלגט וואָס זיא האט איהם געהייסען. כאָטש זיא איז געגאנגען נאָקעט, איז זיא פון דעסמוועגען געגאנגען אין דיא תחתונים, ניט ער. און אויף ווען מען בעשטראָפט זיי פאַר דיא זינד, בעשטראָפט מען זיא, דיא העררשערין, ניט איהם, דעם פאנטאָפּעל, וואָס איז דאָך ניט שולדיג, — ער מוז דאָך טהאָן וואָס זיא הייסט איהם.

אין חומש געפינט מען א סך אזעלכע שפורען פון מוטער־רעכטליכען פאמיליען־לעבען. ווען אברהם האט געשיקט זיין עלטסטען קנעכט בריינגען א ווייב פאַר זיין זוהן, האט איהם דער קנעכט, אליעזר, געענטפערט, אז יצחק וועט מוזען גיין אין דעם לאַנד פון זיין ווייב. שמשון הנבור'ס ווייב, וועלכע איז א טאָכטער פון דיא פלשתים, בלייבט ביי איהר פאָלק וואוינען און איהר מאן קומט צו איהר.

דיא מעשה, אז חוה איז געמאכט געוואָרען פון אדם'ס א ריפ, שטייט ניט אויפ'ן ריכטיגען פלאץ.

זאָל מורד זיין אין דעם יהוה־שטאם, וועלכער האט איהם בעהעררשט, און זאָל זיך שטעלען גלייך מיט איהם. דער יהוה־שטאם איז דאָדורף געוואָרען א דר'שונא דעם שלאנגען־שטאם און ער האט געדאָגט, אז ער וועט אָנמאכען א שנאה צווישען איהם און דיא אדם־קינדער (*).

ווען אידען זיינען געווען שקלאפּען אין מצרים האָבען זיי גענוג אָפט געהאט צו ליידען שווערע בעשטראָפונגען פאַר עסען פערפאָטענע פרוכטען און מאכלים, וואָס נאָר זייערע בעל־יבתיים, דיא מצריים, האבען געמעגט עסען. אין רוים איז אויף געווען איינגעפיהרט, אז ווען שקלאפּען האבען זיך אויף אזא אופן פערזינדיגט, האט מען זיי בעד שטראָפט מיט דעם, וואָס מען האט זיי ארויסגעטריבען פון דיא לוסט־גערטנער, וואו זיי האבען געהאט לייכטע אַרבייט, און מען האט זיי אריינגעדעזט אין דיא פעלדער, וואו זיי האבען געמוזט אַרבייטען שווער און ביטער, מיט'ן שווייס פון זייער פנים. פון אזעלכע ביטערע ערפאָהרונגען, וואָס דיא אידען האבען אליין געמאכט אלס שקלאפּען, האט זיך זיי אפטר פאַרגעשטעלט דער קערן פון דיא איינבילדונג פון אַן עהנליכע מעשה מיט אדם וחווה; דיא איבריגע איינצעלהייטען קלייבען זיך שוין דערנאָך אַרום אין דער פאנטאָזיע אַרום דעם קערן. אַקוראט וויא עס פלעגט פאַרקומען ביי דיא שקלאפּען, אזוי האָט אויף אין בראשית יהוה אלהים ארויסגעטריבען אדם וחווה'ן פון גן־עדן, פון דעם לוסטגאַרטען, און זיי פערשאלטען, אז זיי זאָלען מוזען שווער און ביטער בעאַרבייטען דיא ערד און עסען ברויט מיט'ן שווייס פון זייער פנים.

* * *

א וויכטיגער פונקט אין דיא מעשה פון אדם וחווה איז דער פונקט וועגען דיא פערעהעלטניסע פון מאַן־און־ווייב. פריהער שטייט, אז דער מאן מוז פערלאָזען זיין פאָטער און מוטער און זיך בעהעפֿטען אָן זיין ווייב. דאס ווייב אָבער פערלאָזט הפנים

(*) דער לעזער וועט האָפּענטליך פערשטיין צו מאַכען אַן אונטערשייד צווישען דיעזע אלע וויסענשאַפּטליכע השערות פון דעם גאנצען אַרטיקל און צווישען בעוועגטע וויסענשאַפּטליכע וואַהרהייט.

דיא רעדאקציען.

אזא צייט, ווען זיי זיינען געווען דיא שונאים פון דיא פעלד־ארבייטער. בעזאנדערס פלעגן מסתמא ארויסקומען בלוטיגע מחלוקות, ווען דיא נאָמאדען האבען געוואלט אריינפיהרען זייערע בהמות אין דיא בעארבייטעטע פעלדער פון דיא פעלד־ארבייטער. פון דעם שטאמט געוויס דיא לעגענדע פון קין, דער אקערבויער, און הבל דעם נאָמאד, וואָס האבען זיך צוקריגט און דער ערשטער האט דעם צווייטען דערהארגעט.

ביי דיא פינלענדער געפינט זיך אין אלטעם העלדען־ליעד מיט'ן נאָמען „קאלעוואלא“. אין דעם ליעד ווערט אויך דערציילט פון א שרעקליכען ברר־דערמאָרד. „דער שטאָלצער שעפס פון אונטאמאָ — דערציילט דאס ליעד — האט אָנגעפרעסען דעם האָבער, וואָס קאלעוואָ האט געזייעט. דער ווילדער הונד פון קאלעוואָ האט צוריסען אונטאמאָס שעפס. אונטאמאָ איז געקומען אין כעס אריין און האט געסטראשעט קאלעוואָ, זיין לייבליכען ברודער, מיט דעם טויט. ער האָט געשוואוירען, אז ער וועט זיין הויז איינרייסען און גרויס און קליין פון דעם הויז וועט ער ערמאָרדען. און ער האט בעוואפענט זיינע לייט און איז ארויס אויף א בלוטיגען קאמפף געגען זיין ברודער. זיי האבען קאלעוואָס לייט צו האקט אויף שטיקער און האבען פערברענט זיין הויז“ א. ז. וו.

דער נאָט פון א נאָמאדען־פאָלק האט נאטיר־ליך געמוזט האלטען פיר דעם נאָמאד.

יהוה איז אויך דער נאָט פון נאָמאדען. אברהם יצחק ויעקב מיט אלע 12 קינדער יעקב'ס זיינען געווען נאָמאדען. און ער האלט דעריבער מיט הבל'ען און ניט מיט קין. „הבל און זיינע קרבנות האט ער מיט פערנעניגען אָנגענומען און אויף קין און זיינע קרבנות האט ער זיך ניט אומגעקוקט.“ איבערהויפט האלט נאָט אימער מיט'ן אלטען. דער אקערבוי איז געווען א נייע זאך, וואס האָט דאס אלטע נאָמאדען־לעבען רעוואָלוציאנירט, און עס זיינען נאטירליך, וויא אימער, פאָרגעקומען ביטערע קעמפפֿע צווישען דעם אלטען אבשטאנדענדען אַרט לעבען און דעם נייעם אויפקומענדען. דער שטרייט צווישען קין און הבל, וויא אללע עהנליכע לעגענד־דעם ביי אנדערע פעלקער, זיינען וואהרשיינליך א

„אין מוקדם ומאוחר בתורה“. אזא לעגענדע האָט נאָר געקענט בעשאפֿען ווערען, ווען דאס מוטער־רעכט איז שוין געווען אָבגעשאפט און עס איז שוין געווען איינגעפיהרט דאס פאטער־רעכט אויף דעם אָרט. ביי דיא רוימער האט דיא פרוי ביים מאן געהאט פונקט אזא שטעלונג וויא א טאכטער ביים פאָטער. דיא פאנטאזיע, אז דיא פרוי קומט ארויס פון דעם מאַנס ביינער, איז שוין אין אָבשפיגלונג פון ריזען צושטאנד. דאָס ווייב קומט ארויס פון מאן, זא איז אַלואָ זיינע א טאכטער. דער מאן פלעגט קויפֿען דיא פרוי פאר נעלד אָדער אנדערע זאכען ביי איהר פאָטער, און מיט דעם האט ער זיא גע־מאכט פאר זיינע. אין זיין הויז איז זיא געוואָרען וויא זיא וואָלט פון איהם ארויסגעקומען. דאָס איז דיא פאנטאזיע פון דעם ריפֿ.

IV. דיא מעשה מיט קין און הבל.

דיעזע געשיכטע, וועלכע איז פון בייראָא'ס צייט טען אָן געוואָרען א לעבעלינגס טהעמא פיר דיא פאָעטישע בעהאנדלונג פון דעם יצר הרע, איז אין גאנצען פון אָנהייב ביז'ן סוף איין צוזאמענגענומענדע זאך, און מיט דעם צייכענט זיא זיך אויס פון אלע איבריגע לעגענדעס פון בראשית. דיעזע לעגענדע איז ניט קיין אויסלענדישע; זיא איז געוויס ענט־שטאנען ביי דיא סעמיטען אליין, אָדער יעדענפאלס ביי א פאָלק וואָס האָט זיך בעשעפטיגט מיט ארומוואנדערן און האָדעווען בהמות און איז דע־ריבער געווען פיינדליך צו דיא פעלקער וואָס זיינען געזעסען אויף א'ן אָרט און בעארבייט דיא ערד.

דיאָדאָרוס פון סיציליען דערציילט, אז אין זיין צייט איז ביי דיא נאָבאָטאישע סעמיטען געווען פערפאָטען צו פערזייען ווייץ און צו בויען הייזער און ווער עס האט דאס ניט געפאָלגט, איז בע־שטראָפט געוואָרען מיט'ן טויט. עס איז נאטירליך, אז דיא שטאמען, וואָס פיהרען א נאָמאדען־לעבען, דאָס הייסט וואָס האָדעווען בהמות און וואנדערן מיט זיי ארום פון איין אָרט צום אנדערן, וואו עס איז דאָ פאשע פיר זייערע בהמות, קענען ניט ליי־דען דיא שטאמען, וואָס בעזעצען זיך אויף א'ן אָרט און בעארבייטען דיא ערד, וואָס מיט דעם מאכען זיי דאָך אונגענוגליך פיר דיא נאָמאדען דאָרט דורך־צרוואנדערן. דיא עברים האבען געוויס אויך געהאט

צווייטע בורזשואזע רעוואָלוציאָנערען רויבער און מערדער....

נאַטירליך איז קין'נען — דיא וואס האבען זיך געוואָלט בעזעצען אויף א'ן אָרט און זיך אָבנעבען מיט אַקערבוי — ניט אזוי לייכט אָנגעקומען צו געד פֿינען א פּלאַץ, וואו ער זאָל זיין זיכער, אז דיא נאָמאדען, וואס האלטען דיא גאנצע וועלט פאר זייערע און זייערע בהמות'ס, זאלען ניט קומען חרוב מאכען זיין ארבייט. נע ונד איז קין, וויא יעדער רעוואָלוציאָנער, וויא יעדער וואס וויל איינפֿיהרען א נייעס, ארומגעוואַנדערט זוכענדיג א רוה־פּלאַץ, און ווען ניט יחזק'ס צייכען אויף זיין שטערן — אפשר מיינט מען דאָס דיא מאכט פון איבערצייגונג און פון דעם בעוואוסטזיין, אז דאָס נייע איז פאָרט נייטיג און בעסער פיר דיא מענטשען — וואָלט ער אויסגעראַטעט געוואָרען און עס וואָלט פון איהם ניט געבליבען קיין שריד ופּליט. אבער דער סוף איז געווען, אז קין האט פאָרט געפונען א פּלאַץ און האָט זיך בעזעצט און איינגעפֿיהרט אַקערבוי און געבויעט שטעט און זיינע קינדער האָבען ער פונדען דיא קונץ פון שמידען אייזען א. ז. וו. דאס שטעלט פאָר דעם ענדליכען זיעג פון אַקערבוי איבער דעם נאָמאדען־לעבען, פון דעם פאָרטשריט איבער דעם חשק צו פלייבען ביים אַלטען, פון דיא רעוואָלוציאָן איבער דער רעאַקציאָן.

ע נ ד ע.

פאנטאזיע־אַבשפּיגלונג פון דיעזע רעוואָלוציאָנערע קעמפּפּע, אין דער צייט, ווען דיא מענשהייט האט געמאַכט אין איהר ענטוויקלונג א שריט פאָרווערטס און האָט זיך גענומען בעאַרבייטען דיא ערד. קין, דער אַקערבויער, דער רעוואָלוציאָנער, דער וואס איז געגאנגען איינפֿיהרען גאָר א נייעס, דער וואס האָט ניט געוואָלט לאָזען דיא נאָמאדען, דיא מיוחסים פון אַלטען סטיק לעבען, ארומוואַנדערן מיט זייערע בהמות אומערום און אומערום זיין בעלי בתים איבער דער ערד; קין, וועלכער האט איינ־געפֿיהרט, זיך צו בעזעצען אויף א'ן אָרט און צו בעאַרבייטען דאָרט דיא ערד, און האט געמוזט דיא נאָמאדען שטערען זייער פרייהייט אריינצוקריכען אהין מיט זייערע בהמות און דיא גאנצע ארבייט איבערצופֿיהרען — דיעזער קין (דאס מיינט מען נאַטירליך גאנצע דורות מענטשען) האט געמוזט זיין ברודער, דעם נאָמאד, וואָס האָט נאַטירליך דיא נייע זאך מיט אַלע מעגליכע מיטלען געשטערט, אַראָבראַמען פון וועג. ביי א נאָמאדען־שטאַם, וויא דיא אַלטע עבריים זיינען געווען, האָט זיך נאַטירליך געבילדעט א פאָרשטעלונג, אז ביי דעם קאמפּף איז קין געווען דער מערדער, דער רוצח, — פונקט וויא ביי דיא בורזשואזיע איז בקבלה, אז דיא קאמ־מונארען זיינען געווען דיא שוידערליכע רוצחים, דיא אונטערצינדערס, דיא „פּעטראָלעאורס“, און וויא ביי דיא אדעליגע קאָנזערוואַטיווען זיינען דיא פראנץ

וואָרום פאַלט אַ זאַך און מיט וועלכע גיכקייט?

אַ קאפיטעל מעכאַניק.

(שלום *).

אין דיא ערשטע העלפט פון דיזען אַרטיקעל, — היינט פאר וואָס פאלען פאָרט אַלע זאכען מיט דיא זעלבע שגעלקייט, ווען קיין זאך שטערט זיי ניט? אויף דיזען אָרט האָט דאָך דיא זאך, וואָס האָט אין זיך מעהר שטאַף, טאַקע

דער לעזער קען שטעלען דיא פאָלגענדע פראגע: וויא באלד, אז וואס מעהר שטאַף א זאך האָט, אַלץ מעהר צוציהונגס־קראַפט איז דאָ צווישען דיזע זאך און דער ערד, — וויא עס איז ערקלערט געווען

(*) אָנפאַנג אין יאָנואַר נומער.

דעם שטיין פון ברונען פונקט וויא דיזער אויבען פון דער ערד ציהט צו זיך אראפ יעדע זאך, וואס געפינט זיך איבער דער ערד, אין דער לופטען? דער תירוץ אויף דעם איז, דאס דיא גאנצע סוממע, דער סך הכל פון דיא ערד'ס צוציהונגס־קראפט, איז אין איהר מיטעל־פונקט. יעדע זאך, וואס דיא ערד ציהט צו זיך צו, ציהט זיך צו דעם רעכטען מיטען פון דער ערד. וויא טיעף א גרוב זאל ניט זיין, כל זמן זיא דערנרייכט ניט ביז דעם מיד־טעלפונקט פון דער ערד, וועט דיא זאך אליין פאלען ביז דעם גרונט פון דיא גרוב.

איצט קאמיר זיך נעמען צו דיא וויכטיגע פראגע, ווארום וואס קסט דאס דיא גיכקייט פון א זאך וואס האלט אין פאלען, וויא מיר האבען דאס געזעהן? אום דאס צו פערשטיין, מוז מען צוערשט בעקאנט ווערען מיט איינעם פון דיא גרונד־פרינציפ־ציען פון ניוטאן'ס מעכאניקע. דיזער פרינציפ הייסט אין אלע שפראכען, וויא ניוטאן האט איהם א גאנצען געגעבען, נעמליך —

א י נ ע ר צ י ע.

דאס בעשטעהט אין דעם, דאס יעדע זאך, וואס געפינט זיך אין רוהע, מוז אימער בלייבען אין רוהע ביז א קראפט וועט איהר פון דיזע רוהע ארויס־פירען; און, פארקערט, ווען א זאך בעוועגט זיך, מוז זיא זיך אימער בעוועגען מיט דיא זעלבע גע־שווינדקייט און אימער אין א גלייכע ליניע, ביז א קראפט וועט ענדערען איהר געשווינדקייט, ריכטונג, אדער אין גאנצען אפהאלטען איהר בעוועגונג. מיט אנדערע ווערטער, — דער פרינציפ פון אינערציע זאגט אונז, אז פונקט וויא א זאך קען פון זיך אליין ניט קומען אין בעוועגונג, אזוי קען א זאך, וואס בעוועגט זיך, פון זיך אליין ניט אויפהערען זיך צו בעוועגען אדער אנהויבען זיך צו בעוועגען לאנגזאם־מער. דער פרינציפ לערנט אונז, אז דיא קלענסטע ענדערונג אין א זאך קען ניט טרעפען אהן אין אורזאכע, — אהן א קראפט.

דיא ערשטע העלפט פון דיזען פרינציפ — דאס א זאך קען פון זיך אליין ניט אנהויבען זיך צו בעוועגען — איז אזוי קלאר פאר יעדען, אז וועגען דעם קענען מיר פארשפארען צו ריידען. דיא אנדערע העלפט אבער — אז, ווען א זאך איז אין בעוועגונג,

בעדארפט פאלען נישט, ווייל דיא ערד דארף איהר דאך שטארקער ציהען. אין דעם געגעבענעם ביי־שפיעל וועגען דיא צוויי באללען — איינער פון אייזען און דער אנדערער פון געפרעסטע פאפיער — האט דאך, אלזא, דער אייזערנער באל בעדארפט פאל־לען שנעלער. היינט פאר וואס פאללען זיי ביידע גלייך?

דער אנטווארט אויף דעם איז א גאנץ פראס־טער שכל, און דער פאלגענדער ביישפיעל מאכט עס אונז גאנץ קלאר: איין פערד, למשל, קען שלעפ־פען 60 פוד מיט א געוויסע גיכקייט. לייגט אויף דעם זעלבען וואגען ארויף 120 פוד משא און שפאנט איין צוויי פערד — וועלען זיי ביידע דעם וואגען שלעפען בקוץ מיט דיא זעלבע גיכקייט, וויא פריד־ער האט איין פערד געשלעפט דיא 60 פוד. דאכט זיך דיא קראפט איז דאך יעצט א דאפעלטע (אנ־שטאדט איין פערד — צוויי), היינט פאר וואס זאל דער וואגען אויך ניט קענען גיין מיט א דאפעלטע גיכקייט? איינפאך, ווייל דיא משא איז אויך פאר־דאפעלט געווארען, זא דאס דיא צוגעקומענע קראפט איז נויטיג פאר דיא צוגעקומענע משא, און אין אלעמען איז דיא גיכקייט דיא זעלבע וויא, ווען מיר וואלטען געהאט צוויי בעזונדערע וועגען (מיט 60 פוד משא יעדערער) און יעדען פון זיי וואלט גע־שלעפט איין פערד.

פונקט דיא זעלבע געשיכטע איז מיט דיא צו־ציהונגס־קראפט: וואס מעהר שטאף, איז דיא צו־ציהונגס־קראפט טאקע גרעסער; אבער דיא גרעסערע קראפט גייט אוועק אויפ'ן ציהען דיא גרעסערע מאס שטאף, זא דאס דיא גיכקייט בלייבט דיא זעלבע.

איידער מיר גייען ווייטער, וועלען מיר אויך ענטפערען אויף דיא פראגע, וואס מיר האבען זיך געשטעלט ביי דעם אנפאנג פון דיזען ארטיקעל: ווען א שטיין, למשל, ליגט אויפ'ן גרונט פון א ברור נעם, אדער א גרוב, פאר וואס הויבט ער זיך ניט ארויף צו דעם אויבען פון דער ערד? דיזע קשיא בלייבט, דאכט זיך, נאך דערוויילע אליין א קשיא; ווארים, וויאבאלד, אז דיא ערד ציהט יע צו זיך אלע זאכען, וואס זיינען קלענער, טא פאר וואס ציהט דער אויבען פון דער ערד ניט ארויף

קען זיא פון זיך אליין ניט קומען צו רוהע און מוז זיך אימער בעוועגען מיט דיא זעלבע שנעלקייט — דאס זעהט שוין אויס עפעס ניט אזוי גלאט. און אין אמת'ן זעהען מיר דאך נראך פארקערט, אז א זאך, וואס האלט זיך אין בעוועגען, גייט אלץ לאנג זאמער און שטעלט זיך באלד אין גאנצען אָפּ. איהר גיט א קייקעל א ביקעל איבער'ן טראַטואַר, קייקעלט ער זיך וואָס ווייטער אלץ לאַנגזאָמער, ביז אין א גאנץ קורצע צייט אַרום שטעלט ער זיך אָפּ. איהר לאָזט אוועק דעם פאַנפּעדיקעל פון א שטייענדיגען זיינער, — שאַקעלט ער זיך הין און צוריק א וויילע; ער שאַקעלט זיך אלץ שוואכער און שוואכער, ביז ער שטעלט זיך אָפּ. איהר גיט א דרייה א דריידל אויף'ן טיש, — דרייט זיא זיך א וויילע אזוי האַסטיג, אז איהר זעהט קוים וואָס דאָס איז; באלד אָבער דרייט זיא זיך שוואכער און באלד נאך שוואַכער און אזוי ווייטער, ביז זיא שטעלט זיך גאָר אָפּ און פאלט אנדער. דאָס ווייזט דאָך, דאכט זיך, אלזא, אז א זאך, וואָס געפינט זיך אין בעוועגונג, האט יע דיא טבע פון זיך אליין צו געהען זיך בעד וועגען לאַנגזאָמער און פון זיך אליין יע אין רוהע צו קומען?

ניטאָן האט אָבער מיט זיין נאן'ישען מוח דורכגעדרונגען דורך דיעזע אלע ערשיינונגען, מיט וועלכע מיר זיינען אלע בעקאנט, און צוגעקומען צו דער וואהרהייט. ער ערקלערט דיא זאך אזוי: ווען א זאך וואָלט זיך געפונען אונטער דיא ווירקונג פון גאָראַיין קראפט, וואָלט זיא זיך טאקי אימער בעוועגט מיט דיא זעלבע געשווינדקייט און אימער אין א גלייכע ליניע. אי פאר וואָס איז אין אמת'ן ניט אזוי? דערפאר פשוט, וואָס מיר האבען קיין מאָל ניט דיא געלעגנהייט צו זעהן, אז א זאך זאָל זיך אימער בעוועגען נור דורך איין קראפט. איהר וואַרפט, למשל א שטיין אין דער לופטען. ווען דער שטיין וואָלט געהאט אויף זיך בלויז דיא ווירקונג פון אייער וואָרף, וואָלט ער טאקי אימער געגאנגען העכער און העכער, אימער מיט דיא זעלבע גיכקייט, וואָס אייער שטויס האט איהם געגעבען, און וואָלט זיך קיין מאָל ניט אָפגעשטעלט. אויף דעם שטיין ווירקען אָבער פיעלע אנדערע קרעפטען אויסער דיא קראפט פון אייער וואָרף. דער שטיין

מוז זיך דורכשניידען דורך דיא לופט. אמת דיא לופט האלט זיך צוזאמען מיט א קליינע קראפט; אָבער א קראפט איז דאך דאָס פאָרט. ווייטער, ווירקט אויף דעם שטיין דיא צוציהונגס־קראפט פון דיא זון, דיא לבנה, און פון אנדערע שטערען און פלאנעטען. דאס איז אויף א קלייניגקייט, וואָריס דיעזע אַלע שטערען און פלאנעטען זיינען דאך צו ווייט פון דעם שטיין; אָבער אלץ איז דאָס דאך א קראפט. עס איז אָבער דאָ נאך א קראפט — א גרויסע קראפט — מיט וועלכע דיא קראפט פון אייער וואָרף מוז זיך ראנגלען. דאָס איז דיא צוציהונגס־קראפט פון דיא ערד. דיעזע צוציהונגס־קראפט ארבייט דאך און ארבייט אָן אויפהער. אויף דיעזען ארט וועט באלד קומען א מאַמענט, ווען דיא קראפט, מיט וועלכע דיא ערד ציהט צו זיך דעם שטיין, וועט איבערשטייגען דיא קראפט פון אייער וואָרף. און דער שטיין וועט געהען פאללען צוריק.

לאָמיר געהען נאך א פאָר ביישפיעלע וועגען אינערציע.

ווען מען שפרינגט אַראָפּ פון א צוג, וואָס האלט אין האַסטיגען לויפען, קען מען דיא געניק צוברעכען. ווען מען שפרינגט אַראָפּ פון א גאנץ לאַנגזאם גייענדיגען וואָגען, איז קיין שום געפאָהר. וואַרוב'ישע איז דאָס אזוי? אז דער צוג גייט האַסטיג, טיג, מיט דיא גיכקייט פון 60 מייל א שטונדע, למשל, האט יעדע זאך, וואָס געפינט זיך אויף'ן צוג, אלע פאססאזשירען בכלל, אין זיך דיא שטרעבונג זיך אימער צו בעוועגען מיט דיא גיכקייט פון 60 מייל א שטונדע. דער, וואָס שפרינגט אַראָפּ, האָט אלזא דורך אינערציע אין זיך פונקט אזא האַסטיג־קייט וויא דער צוג. נו, ווען ער שטעלט דיעזע האַסטיגקייט אין זיך אָפּ פלוצלינג, גיט דאָס איהם אזא טראַג, אז ער קען אויף דיא פיס זיך ניט איינהאלטען. ווען איהר שפרינגט אַראָפּ פון א וואָגען, וואָס האלט אין גיין, לויפט איהר ניט ווירלענדיג אונטער. וואָרום? ווייל דיא בעוועגונג, וואָס איהר האט געהאט אויף'ן וואָגען, ווירקט נאך אלץ אין אייך. ווען איהר צולויפט זיך, איז אייך ניט לייכט זיך פלוצלינג אָפצושטעלען. וואָרום? ווייל, אום זיך אָפצושטעלען, בשעת דיא בעוועגונגס־

קראפט ווירקט נאך דורך אינערציע (איידער דיא צוציהונגס־קראפט פון דער ערד האט איהר פער־ניכטעט) מוזט איהר מיט אייער כח בייקומען דיזע קראפט פון דער אינערציע.

ווען איהר פאָהרט אין א קאר, און דיא קאר שטעלט זיך מיט א מאָל אָפּ, ניט איהר א פאל צו דעם זיט צו, אין וועלכע דיא קאר איז געגאנגען. פאר וואָס? ווייל אין אייך האָט דיא ניכקייט פון פאָהרען זיך נאך ניט אָבגעשטעלט, אין אייך ווירקט זי נאך וויא פריהער; און דיעזע קראפט ניט דאס אייך דעם שלעפּ אין דיא זעלבע ריכטונג, אין וועלכע איהר האט זיך פריהער בעוועגט מיט דיא קאר צוזאמען.

ווען א פערד האלט אין גיין, איז איהם פיעל גרינגער צו שלעפּען דעם וואָגען, וויא דעם שטייע־דיגען וואָגען צום ערשטען מאָל א שלעפּ צו טהאָן. פאר וואָס? ווייל, ווען דער וואָגען האלט שוין אין בעוועגען זיך, בעוועגט ער זיך פון זיך אליין מיט דיא קראפט פון אינערציע, און דער פערד האט בלויז בייצוקומען דיא קראפט פון דיא רייכונג צווישען דעם וואָגען און דיא ערד. און ווארום איז א וואָגען גרינגער צו שלעפּען איבער רעלסעס? ווייל דיא רייכונג איז א קלענערע.

ווען איהר ניט א זעץ דיא פערד אָן דיא וועג טעלע פון דעם טינטער, שפרינגט אָב א ביסעלע טינט. פאר וואָס? ווייל דיא בעוועגונג, אין וועלכע איהר בריינגט דיא פערד מיט דיא ביסעלע טינט צוזאמען, טרייבט דיא טינט ווייטער. דיא פערד טרייבט דאָס אויך אלץ ווייטער; אָבער זי קען דאך ווייטער ניט גיין, ווייל דיא ווענטיל פון דעם טינטער לאָזט ניט. דיא טינט אָבער, וועלכע קען זיך בעפרייען, פליהט אָפּ.

איצט, אז מיר ווינען שוין בעקאנט מיט דעם פרינציפ פון אינערציע, וועט אונז זיין לייכט צו פארשטיין ניוטאָן'ס ערקלערונג, ווארום א זאך, וואָס האלט אין פאלען, פאלט אלץ ניכער און ניכער „בפאל כפלים" — דיא ערשטע סעקונדע; וויא מיר האבען געזעהן, 16 פוס; דיא צווייטע סעקונדע — צוויי מאָל צוויי מאָל 16; דיא דריטע סעקונדע — דריי מאָל דריי מאָל 16 א. ז. וו. שטעלט אייך פאָר, אז דיא ערד ווירקט מיט

איהר צוציהונגס־קראפט אויף דיא זאך, וואָס פאלט, בלויז איין סעקונדע און דאן הערט זיא אויף צו ווירקען. נאך דעם געזעץ פון אינערציע נאך, וואָלט דיא זאך דאן אלץ געפאלען און געפאלען מיט דיא זעלבע ניכקייט, וואָס דיא ערד האט איהר געגעבען אים ענדע פון דיא ערשטע סעקונדע. אין אמת'ן אָבער הערט דאך דיא ערד דיא זאך ניט אויף צו ציהען צו זיך. אין יעדע קלענסטע טיילכעלע פון א רגע קומט אַלזאָ צו דיא זאך צו פון דאָס ניי דיא זעלבע קראפט פון דיא ערד'ס צוציהונג ווערענד דיא קראפט, מיט וועלכע דיא ערד האָט פריהער געוירקט אויף דיא זאך, בלייבט אויך, דורך אינערציע. דעריבער קומט אויס, אז דיא קראפט פארנעמעט זיך אלץ און פארנעמעט זיך. עס איז פונקט דאָס זעלבע, וויא מיט ליינען געלט אויף פראָצענט. דער חוב וואקסט אלץ און דאָס, וואס עס קלייבט זיך אָן, בלייבט אין גאנצען און צו דעם קומט אלץ צו פראָצענטען. אזוי איז אויך דאָ: דיא ניכקייט, וואָס קלייבט זיך אָן, בלייבט אלץ צוליעב דיא אינערציע, און עס קלייבט זיך אלץ ווייטער און ווייטער נייע ניכקייטען פון דיא נייע און וויעדער נייע צוציהונגען פון דער ערד.

אין פערלויף פון דיא גאנצע ערשטע סעקונדע ציהט דיא ערד דיא זאך אין סך הכל ארונטער אויף 16 פוס. ביז עס ענדיגט זיך דיזע ערשטע סעקונדע קלייבט זיך שוין אָבער אָן א ניכקייט פון 32 פוס אין א סעקונדע (וויא דאָס ווערט אויסגערעכענט אין דיא העכערע מאטהעמאטיק). ווען דיא ערד וואָלט אים ענדע פון דיא ערשטע סעקונדע אויפגע־הערט צו ווירקען, וואָלט דיא זאך אזוי ווייטער גע־פאלען מיט דיא זעלבע ניכקייט פון 32 פוס, וויא דער געזעץ פון אינערציע זאָגט אונז. אזוי אָבער וויא דיא ערד הערט ניט אויף צו ווירקען, ניט זיא דיא זאך דאָ צו א נייע ניכקייט פון 16 פוס, וויא פון אָנהייב — קומט אויס 32 מיט 16 אָדער דריי מאָל 16 דאָס הייסט 48 פוס. אין ביידע סעקונדען צו זאמען וועט דיא זאך אַלזאָ פאלען 64 פוס (16 אין דיא ערשטע און 48 אין דיא צווייטע).

ווען עס הייבט זיך אָן דיא דריטע סעקונדע, האט דער שטיין דיא ניכקייט פון דיזע 64 פוס און דערצו נאך א נייע ניכקייט פון נאך 16 פוס, דאָס

קראפט ווירקט נאך דורך אינערציע (איידער דיא צוציהונגס־קראפט פון דער ערד האָט איהר פער־ניכטעט) מוזט איהר מיט אייער כח בייקומען דיזע קראפט פון דער אינערציע.

ווען איהר פאָהרט אין א קאר, און דיא קאר שטעלט זיך מיט א מאָל אָפּ, ניט איהר א פאל צו דעם זיט צו, אין וועלכע דיא קאר איז געגאנגען. פאר וואָס? ווייל אין אייך האָט דיא ניכקייט פון פאָהרען זיך נאך ניט אָבגעשטעלט, אין אייך ווירקט זי נאך וויא פריהער; און דיעזע קראפט ניט דאס אייך דעם שלעפּ אין דיא זעלבע ריכטונג, אין וועלכע איהר האט זיך פריהער בעוועגט מיט דיא קאר צוזאמען.

ווען א פערד האלט אין גיין, איז איהם פיעל גרינגער צו שלעפּען דעם וואָגען, וויא דעם שטייע־דיגען וואָגען צום ערשטען מאָל א שלעפּ צו טהאָן. פאר וואָס? ווייל, ווען דער וואָגען האלט שוין אין בעוועגען זיך, בעוועגט ער זיך פון זיך אליין מיט דיא קראפט פון אינערציע, און דער פערד האט בלויז בייצוקומען דיא קראפט פון דיא רייכונג צווישען דעם וואָגען און דיא ערד. און ווארום איז א וואָגען גרינגער צו שלעפּען איבער רעלסעס? ווייל דיא רייכונג איז א קלענערע.

ווען איהר ניט א זעץ דיא פערד אָן דיא וועג טעלע פון דעם טינטער, שפרינגט אָב א ביסעלע טינט. פאר וואָס? ווייל דיא בעוועגונג, אין וועלכע איהר בריינגט דיא פערד מיט דיא ביסעלע טינט צוזאמען, טרייבט דיא טינט ווייטער. דיא פערד טרייבט דאָס אויך אלץ ווייטער; אָבער זי קען דאך ווייטער ניט גיין, ווייל דיא ווענטיל פון דעם טינטער לאָזט ניט. דיא טינט אָבער, וועלכע קען זיך בעפרייען, פליהט אָפּ.

איצט, אז מיר ווינען שוין בעקאנט מיט דעם פרינציפ פון אינערציע, וועט אונז זיין לייכט צו פארשטיין ניוטאָן'ס ערקלערונג, ווארום א זאך, וואָס האלט אין פאלען, פאלט אלץ ניכער און ניכער „בפאל כפלים" — דיא ערשטע סעקונדע; וויא מיר האבען געזעהן, 16 פוס; דיא צווייטע סעקונדע — צוויי מאָל צוויי מאָל 16; דיא דריטע סעקונדע — דריי מאָל דריי מאָל 16 א. ז. וו. שטעלט אייך פאָר, אז דיא ערד ווירקט מיט

שטארקען שנירעל. צו דיא ביידע ברעגעס פון דעם שנירעל האָט ער צוגעפונדען גלייכע געוויכטען — לאַמיר זאָגען צעהן־פונטיגע. (דזע געוויכטען זיינען געווען לאנגע און דינע אייזענס, למשל) דאן קען דיא ערד מיט איהר צוציהונגס־קראפט דאָ אויף דיא אייזענס גאָר ניט ווירקען; וואָרים אום זיך צו ציהען צו דער ערד, מוז דאָך יעדע געוויכט דיא אנדערע געוויכט שלעפען ארויף; און דיא ערד ציהט דאָך זיי ביידען אַראָפּ מיט דיא זעלבע קראפט, ווייל זיי האָבען דאָך דיא זעלבע געוויכט. מיט אנדערע ווערטער, דיא ערד שלעפט איין גע־וויכט צו זיך מיט דיא קראפט פון 10 פונט, און צו דער זעלבער צייט ווערט דזע געוויכט געשלעפט ארויף, דורך דיא ווירקונג פון דיא אנדערע געוויכט, (דורך דיא ווירקונג אויך פון דער ערד, אייגענע־ליך) אויך מיט דיא קראפט פון 10 פונט. עס קומט אלזאָ אויס אזוי וויא אַ וואָגען, אין וועלכען פערד מיט דיא זעלבע כחות זיינען איינגעשפאָנט פון צוויי געגענזייטיגע ברעגעס. דער וואָגען וועט זיך ניט רירען פון אָרט.

נעהמט אָבער יעצט אַ קליינע געוויכט פון אַ פונט, צום ביישפּיעל, און טוט איהר אָן אַן איינע פון אונזערע צוויי געוויכטען (זאָל דזע קליינע גע־וויכט זיין אַ דינע און אַ ברייטע), וועט דזער זייט נעמען פאלען.

דער צוגענעבענער פונט וועט אָבער דאָ מוזע מיט זיך שלעפען דיא 20 פונט, וועלכע האָבען זיך פריהער ניט גערירט פון אָרט. דאָס פאלען וועט דעריבער דאָ זיין זעהר אַ לאנגזאָמער — 21 מאָל לאנגזאָמער, וויא יעדע פרייע זאך פאלט, ווארים מיט דיא קראפט פון בלוז איין פונט פאלען איצט 21 פונט. אין דיא ערשטע סעקונדע וועט דאָס אַלין אלזאָ אַראָפּפאללען אויף ווייניגער וויא איין פוס. ווען דיא צוגעלייגטע קליינע וואָג אָדער „רייטער“, וויא מען רופט דאָס, זאָל זיין אַ האַלב פונט, וועט דאס פאללען זיין נאך לאנגזאָמער; און אויף דזען אָרט וועט אונז זעהר לייכט זיין צו זעהן און צו ציילען און רעכנען, וואס אונז אינטערעסירט. צו דעם שטאַנג קען מען צושרויפען אזא אייזענ־דעל, אין וועלכען עס איז דאָ אַ גאָך. דיא לאנגע דינע געוויכטען קענען דורך דזע לאַך לייכט דורכ־

הייסט, אלזאָ, 4 מאָל 16 און איין מאָל 16, דאָס הייסט 5 מאָל 16.

רעכענט דיא אלע דריי סעקונדען צוזאמען, האט איהר: אין דיא ערשטע סעקונדע — איין מאָל 16; אין דיא צווייטע סעקונדע — דריי מאָל 16; אין דיא דריטע סעקונדע — פינף מאָל 16. אין אלע דריי אין איינעם אלזאָ וועט זיין איינע מיט דריי מיט פינף, דאָס הייסט ניין מאָל 16. עס קומט אַרױס אזא פונקט וויא נאך דיא פראָבעס נאָך וואָס גאָלילעאָ האט געמאַכט. ווען איהר וועט מיט דעם זעלבען רעכנונג גיין ווייטער, וועט איהר זעהן, אז אין פיער סעקונדען, וועט דיא גאנצע גיכקייט זיין פיער מאָל פיער מאָל זעכצען; אין פינף — פינף־מאָל־פינף מאָל 16 און זאָ ווייטער.

אום מיט אַ פראָבע דייטליך צו בעווייזען, אז אלץ, וואָס דאָ איז ערסלערט געוואָרען, איז ריכטיג, האָט אַטטוואוד, אַן ענגלישער געלערטער, אויסגע־קלערט אַ מאַשין. דיא אלע איינצעלהייטען פון דזע מאַשין איז דאָ ניט נייטיג צו געבען. עס איז גאנץ גענוג בעקאנט צו ווערען מיט איהר עיקר, און דאָס איז זעהר לייכט זיך פאַרצושטעלען מיט'ן שכל.

אַ נוטע פראָבע האט דאָך שוין אייגענטליך געמאַכט גאָלילעאָ. (מיט דיא אייגענעבויגענע ברעט זעה „צוקונפט“ יאנואַר זייטע 34). אָבער אַטטוואוד האט געוועלט זעהן און רעכענען דיא אינערציע אליין, און פון אַ זאך וואָס פאלט טאָקי — ניט וואָס קיי־קעלט זיך אַראָפּ באַרג. דאָס האָט פריהער אויס־געוויזען אונגעגליך, ווייל, אום צו זעהן דיא ווירקונג פון דיא אינערציע אליין, מוז מען דאָך, דאכט זיך, אוועקנעמען דיא צוציהונגס־קראפט פון דער ערד, וועלכע הערט ניט אויף צו ווירקען. נו, געוויס האט דאָך אַטטוואוד מיט זיין מאַשין ניט געקענט אוועק־שטופען דיא ערד!

ער איז אָבער געפאלען אויף אַ גאנץ שאַרפֿ־זייניגען פלאַן, וועלכער ניט פאַרט דיא מעגליכקייט צו האָבען דיא ווירקונג פון אינערציע אליין.

ער האט גענומען אַ הויכען שטאַנג און אויף־שפּיץ פון דזען שטאַנג האָט ער צוגעמאַכט אַ קאל־וואַראַטקע, וועלכע האט זיך געקענט דרייען זעהר פריי, לייכט און גלאַט. איבער דזע קאלוואַראַטקע האט ער אריבער געוואָרפען אַ גאנץ דינעם אבער־

דאָ פאלט זיא אבער שוין בלויז מיט דיא קראפט פון אינערציע אליין, דען דיא ערד קען דאָך איצט שוין מעהר אויף איהר ניט ווירקען, וואָרים פון אַנדערען זייט היינט דאָך פונקט אזא געוויכט. אויף דיזען ארט זעהן מיר ביז דעם אייזענדעל דיא גיכקייט פון פאלען, ווען עס ווירקט אי דיא ערד אי דיא אינערציע; און פון דעם אייזענדעל אָן — דיא גיכקייט ווען עס ווירקט בלויז דיא אינערציע אליין.

אזוי וויא דעם אייזענדעל קען מען אָנטאָן וואו מען וויל, קען מען זעהן וויא גרויס דיא אינערציע איז נאך דיא דריטע סעקונדע, נאך דיא פערטע און זאָ ווייטער. מאכענדיג אזעלכע פערשיידענע פראָבעס, זעהט מען, אז דיא רעכענונגען, וואס מיר האָבען אויבען ערקלערט, זיינען ריכטיג אויפ'ן האָר. א. קאספע.

נעהן: דער רייטער אָבער קען דורך איהר ניט דורך און ווערט פארהאלטען אָן דעם אייזענדעל און בלייבט אויף איהם ליגען. פון איין זייט פון דעם שטאנג זיינען דאָ נומערען, וואס ווייזען וויא פיעל דיא געוויכט פאלט ארונטער. און דערצו איז נאָך צוגעמאכט א זייגעריל וואס שלאָגט סעקונדען.

דיא פראָבע מאכט מען אזוי: איהר רעכענט אויס וויא פיעל דיא געוויכט מיט דעם „רייטער“ וועלען אראָפּפאללען אין צוויי סעקונדעס, למשל. ביי דעם פונקט, וואו זיי וועלען ביי דעם ענד פון צוויי סעקונדעס זיך אָפּשטעלען, נאָך דעם רעכנונג נאָך, טוט איהר אויף דעם שטאנג אָן דעם אייזענדעל. ווען דיא געוויכט מיט דעם „רייטער“ קומען צו צו דעם אייזענדעל, בלייבט דער רייטער פעהאלטען און דיא געוויכט גייט זיך דורך און פאלט ווייטער.

דיא פארשטעלונגען און דיא שפראכע

פון א קינד.

(נאָך סוללי.)

וויסענדע ציוויליזירטע מענשען נעהמען איבער זייערע אידעען פון אנדערע, זיי האבען נאָר ניט זייער אייגענס; זיי פיללען אָן זייערע קעפ מיט פארטיגע אידעען, אזוי וויא זיי פיללען אָן זייערע מאָנענס מיט פארטיגע שפייזע.

פיעלעס, וואס מיר פערשטעהען נאָך ניט אין דיא פארשטעלונגען פון ווילדע מענשען, וועט פאר אונז ווערן קלערער, ווען מיר וועלען בעסער בעקאנט ווערן מיט דער פסיכאלאָגיע פון א קינד, ווייל דאס, וואס גייט פאָר אין דעם קאָפ פון א קינד, איז פאָרגעגאנגען אין דיא קעפ פון דיא ערשטע מענשען, וואס האבען אָנגעהויבען צו טראכטען איבער דער נאטור. דער אונטערשיעד צווישען א ציוויליזירטען קינד, ווען עס הויבט אָן צו דענקען, און דיא ערשטע מענשען, ווען זיי האבען אָנגעהויבען צו

אין דעם גייסטיגען הינזיכט איז א קינד א קלייניקער ווילדער מענש; א ווילדער מענש איז א גרויסעס קינד און א ניט קיין אויפגעשלאָרטער מענש — א אָבגעפאלירטער ווילדער. דיא לאָגיקע פון א אונטערשטען מענשען איז ניט פיעל העכער, וויא דיא לאָגיקע פון א ווילדען מענשען, און דיא לאָגיקע פון א ווילדען מענשען איז ניט פיעל העכער וויא דיא לאָגיקע פון א קינד. אללע דריי קוקען אויף דער נאטור כמעט מיט דיזעלבע אויגען, און דארום זעהען זיי אין איהר כמעט דאָסזעלבע; זיי האבען כמעט דיאזעלבע פארשטעלונגען און אידעען איבער איהר. דער אונטערשיעד צווישען זיי איז נור דאָס, וואָס א קינד איז אָריגינעל, עס ארבייט אלליין אויס זיינע פארשטעלונגען און אידעען איבער דער נאטור, וועהרענד ווילדע און בעזאָנדערס אונד

נאס ענדיגט זיך, איז עק וועלט; א יאָהר איז אזא לאנגע צייט, דאס א קינד קען זיך עס קוים פאַר־שטעללען.

דיא וועלט איז ביי קינדער, אזוי וויא ביי אונז וויסענדע מענשען, גראדע דאָס, וואס זיא שיינט צו זיין. דיא ערד איז דער צענטער פון דער וועלט, דער היממעל איז דיא סטעליע, דיא שטערן זיינען אזעלכע מינים לאנטערנלעך, וואס זיינען צוגעשטער פערט צום הימעל אום צו בעלייכטען דיא ערד. דיא זון באוועגט זיך אויף דעם הימעל, דיא ערד שטעהט אויף אַין אָרט. דער האַריוואַנט איז עק וועלט, און דאָרטען קען מען פון דער ערד דערקאנגען צום היממעל. אייניגע קינדער, אזוי וויא אייניגע ווילדע פעלקער, האלטען דיא שטערן פאר לעבעדיגע זאכען. דער דוננער קומט דערפון, וואס גאָט געהט ארום אויפ'ן הימעל און מאכט א גערויש מיט זיינע שטיוועל, אדער וואס ער פאָהרט ארום אין זיין קארעטע. דער בליטץ קומט דערפון, וואס גאָט רייבט אָן מיט א מאָל א מאסע שוועבעלעך. עס הויבט אָן צו רעגענען, ווען גאָט דרייט אָפּ דעם קראָן פון וואסער אויף דעם היממעל. א. ז. וו. זעהר אינטערעסאנט איז דיא פאַרשטעלונג פון קינדער איבער חלומות. ווען זיי זעהען עפעס אין חלום, מיינען זיי, אז זיי האבען געזעהען עטוואָס ווירקליכעס. א קיין מידעלע האט א מאָל דער־צעהלט איהר מוטער, אז זיא האָט געזעהען ביי נאכט א חתונה. „וואו האָסט דוא עס געזעהען?“ האט זיא דיא מוטער געפרעגט. — „איך האב עס געזעהען אין מיין קישען“, האט יענע געענטפערט. אנאנדער סינד האָט איין מאָל געבעטען דיא מוטער, אז זיא זאָל עס ניט לעגען שלאָפען אין א געוויסען צימער, „ווייל עס זיינען געווען אזוי פיעל חלומות אין יענעם צימער“. און אזוי פלעגען אויך פאַר־שטיין חלומות דיא פאַרצייטיגע מענשען, און דער פון איז ארויסגעקומען דאס גלויבען אין א נשמה, וועלכע איז אונאפהענגיג פון דעם גוף און פערלאָזט איהם ביי נאכט, אום צו מאכען וויזמען צו בער קאנטע און פריינד אָדער צו בעזוכען ווייטע לענדער. ווען א ווילדער מאכט א לאנגע ריזע אין חלום, מיינט ער, אז דאס האט זיין נשמה ארומגערייזט, וועהרענד זיין קערפער איז געלעגען אין בעט. צו א

דענקען, איז דאס, וואס א סינד בעקומט בירושה פון זיינע עלטערן א גרעסערע פעהיגקייט צו שאפֿן פון אידעען, וויא דיא ערשטע ווילדע מענשען האבען עס געהאט, און דאָרום קומט א קינד פון ציוויליזירטע עלטערן פיעל גיכער צו זיינע אידעען, וויא דיא אמאָליגע מענשען זיינען געקומען צו זייערע אידעען. אין דיזען ארטיקעל וועל איך געבען עטליכע ביישפיעלע פון אידעען איבער דער נאטור ביי קינדער, און דער לעזער וועט זעהען, וויא עהנליך זיי זיינען צו פיעלע אידעען פון אונזריסענדע אָדער ווילדע מענשען.

* * *

יעדע זאך, וואס בעוועגט זיך, איז פאר א קינד א לעבעדיגע זאך. א פערדער, ווען ער פליהט אין דער לופטען, בלעטער, ווען זיי פאללען פון דיא בויג מער און פליהען ארום איבער דער ערד, רינגענדיגע וואסער, א לאַקאָמאָטיוו — דאס זיינען אלץ לעבעדיגע זאכען. דאָסזעלבע זעהען מיר ביי הינט און קעין, וועלכע לויפען נאך פליהענדיגע פערדערן אָדער בלעטטער, אזוי וויא דאס וואָלטען געווען לעבעדיגע זאכען. א ווילדער מענש, ווען ער דערזעהט א לאַקאָמאָטיוו, מיינט אויך, אז דאס איז א לעבעדיגע זאך, און א רוישיגער פויער, ווען ער זעהט צום ערשטען מאָל א לאַקאָמאָטיוו, מיינט ער, אז אין איהם זיצט א ניטיגוטער.

קינדער האלטען אויך פאר לעבעדיגע זאכען אלעס, וואס שיינט פון זיך אליין ארויסצוגעבען קלאנגען, וויא צ. ב. דעם ווינט, ווען ער סווישטשעט אין דעם קוימען, דעם פייער, ווען ער קראכט אין אויווען (אייגענטליך קראכט עס דאס האָלץ אָדער דיא קוילען). דעם לאַקאָמאָטיוו, ווייל ער קען סווישטשען און בקאָזען זיך, און דעם ים, ווען ער רוישט. און אזוי האבען אויך געמיינט דיא פאַר־צייטיגע מענשען, וועלכע פלעגען פערנעמטערן דעם פייער, גרויסע טייכען אָדער דעם ים.

דיא בעגריפע פון צייט און פלאץ זיינען אזוי אונפאלקאָמען ביי קינדער, וויא ביי ווילדע און אונז וויסענדע מענשען. א קליין קינד שטעקט אויס דיא האַנט, אום צו כאַפען דיא לבנה; דיא וואָלקענס זיינען פאר איהם גור א ביסעל העכער, וויא דער שפיין פון דער קירכע; דאָרטען וואו דיא לאנגע

ביי איהם איבערהויפט א'ן אידעע פון זיין "איד". ווען עס ווערט אלט 4-5 מאָנאַט, הויבט עס אָן צו בעטראַכטען זיינע פינגער און צו שפיעלען זיך מיט זיינע אייגענע הענט און פיס, אזוי וויא זיי וואָלטען נאָר ניט בעלאַנגען צו איהם. און אזוי דויערט א מאָל ביז דעם דריטען יאָהר. איהר זעהט א מאָל א קינד פון א יאָהר אנדערהאלבען בייסען זיינע אייגענע פינגערעס און דערפיי שרייען פאַר ווייטאָג. ווען איהר וועט בעטען א קינד, עס זאָל אייך שענקען א פוס, וועט עס נעהמען דיא פוס אין דיא הענט און וועט זיא וועלען אייך אָבגעבען. א אינגעלע פון א יאָהר דריי, וועלכען מען האָט אָנגעטאָן אויף דיא פיס שוואַרצע זעקלעך אַנשטאט דיא רויטע, וואָס ער פלעגט אימער טראָגען, האט גאָו ניט דערקענט זיינע פיס. "מאמע, האט ער באַמערקט, דאס איז ניט מיינע פיס, דאס זיינען ניט דיא פיס, וואָס אייך האב געהאט אין דער פריה".

א סינד ווערט גיכער בעוואוסט פון זיין לייב, איידער פון זיינע הענט און פיס, כאָטש דיא לעצטע זעהט ער בעסער. דאס איז דערפאַר, וואָס אַללע שמערצען און אַנגענעהמע איינדריקע פיהלט ער, געוויינליך, אין דעם לייב און ניט אין דיא הענט אָדער אין דיא פיס. זיין קערפערליכער "איד" בע-שטייט אין אַנפאַנג נור פון זיין לייב, און ערשט שפעטער בילדעט זיך ביי איהם א פאָלשטענדיגע פאָרשטעלונג פון זיין קערפערליכען "איד". א קינד סען זיך א מאָל פאָרשטעללען, דאס פערשיעדענע טהיילען פון זיין קערפער זיינען אונאבהענגיג איינער פון דעם אנדערן, ד. ה. עס קען זיך פאָרשטעללען, אז עס בעשטייט פון עטליכע "איד"ען מיט א מאָל. עס קען צ. ב. שלאָגען איין האנט מיט דער אנ-דערער אזוי, וויא זיי וואָלטען בעלאַנגען צו צוויי פערשידענע פערזאָנען.

ווען א קינד דערזעהט זיין אייגענעם שאַטען, מיינט עס, אז דאס איז עטוואס רעלעס און וויל עס אָנהערען. דיא פאַרצייטיגע מענשען האבען גע-מיינט, אז דער שאַטען פון א מענשען איז זיין נשמה. און נאך היינטיגען טאָג מיינען אונזערע מענשען, אז דער שאַטען איז עטוואס רעלעס. א פרוּמער אבערגלויביגער איד גלויבט צ. ב., דאס

פרומען אידען קומט א מאָל זיין פערשטאָרבענע מוטער אין חלום און גיט איהם א'ן עצה, וואס פאַר א מסחר ער זאָל אָנהויבען, אום צו פאַרבעסערען זיין לאַגע.

קינדער וואונדערן זיך זעהר, פון וואנען עס קומט, דאס א מענש וואַקסט, און א טייל פון זיי שטעלען זיך פאַר, דאס אויף דער עלטער הויבען מיר אָן צוריקצוואַקסען. א מיידעלע פון א יאָהר דריי האט איין מאָל געזאָגט צו איהר מוטער: "ווען אייך וועל אויסוואַקסען א גרויסע מיידעל און דא' וועסט ווערן א קליינע מיידעל, וועל אייך דיך שטייטען פונקט אזוי, וויא דא האָסט מיר ערשט אָנגעשטייטען". א אינגעלע פון א יאָהר פיער האט איין מאָל גאָנץ ערנסט געזאָגט צו זיין מוטער: "ווען אייך וועל ווערן גרויס, וועסט דא ווין קליין; דאן וועל אייך דיך ארומטראָגען, וועל דיך אָנטאָן און וועל דיך שלאָפען לייגען". א קליין מיידעלע האט איין מאָל פערשפראַכען איהר טאָטע, דאס ווען יענע וועט ווערן קליין, וועט זיא איהר אָבגעבען אַללע איהרע ליאָלקעס, ווייל צו יענער צייט וועט זיא אליין שוין זיין א גרויסע. אייך האב איין מאָל געהערט א אינגעלע פון א יאָהר זעקס פרענען זיין מוטער: "מאמע, וואָס זאָל אייך טאָן, אום צו ווערן קלענער?"

דיא פראַגע פון וואנען עס נעהמען זיך בייבס — איז אויך זעהר א'ן אינטערעסאַנטע פאר יונגע קעפעלעך, אָבער זעהר זעלטען טראַכטען זיי אויס אליין א'ן ענטפער אויף דיעזער פראַגע. גע-וויינליך העלפען זיי דאָ אונטער דיא עלטערן. א ריין קינדערשיש פאָרשטעלונג, פון וואנען עס נעהמען זיך בייבס, איז, אז מען קויפט זיי אין א קראָם אקוראַט, וויא מען קויפט אנדערע זאַכען. א מיידעלע פון א יאָהר זעקס האט מיר איין מאָל ער-קלערט גאָנץ ערנסט, דאס ווען א מענש ווערט קראַנק, איז עס א סימן, אז ער גייט האָבען א בייבי. ווען זיא האט דערזעהען אויף מיין פנים, אז אייך האָב ניט שטאַרק געגלויבט אין דעם, האט זיא זיך פאַרריכט: "חויז מענער און מיידלעך".

עס גייט אוועק א היבשע צייט, איידער א קינד הויבט אָן צו אונטערשיידען זיין אייגענעם "איד" פון דער ארומיגער וועלט, איידער עס בילדעט זיך

„איך“, פון וואנען ער האט זיך גענומען און וואס וועט ווערן מיט איהם אין דער צוקונפֿט. זיי קענען זיך ניט פארשטעלען, דאס זייער „איך“ האט ווען עס איז געהאט אַן אָנהייב אָדער וועט ווען עס איז האָבען א סוף. א אינגעלע פון א יאָהר פינף האט א מאָל ערקלערט זיין מוטטער, דאס ווען ער איז געווען א קלייניקער, איז ער געווען א מיידעלע. אנאנדער קליינער פילאָזאָף איז געווען איבערצייגט, דאס ער איז א מאָל געווען „א גרויסער מענטש“. א דריטער האט א מאָל געפרעגט: „וואו בין איך געווען מיט הונדערט יאָהר צוריק? וואו בין איך געווען, איידער איך בין געבאָרען געוואָרען?“.

דער טוירט איז א זעהר אינטערעסאַנטע ער-שיינונג פאַר קינדער. זיי טראכטען איבער דעם זעהר פיעל, און זייערע טהעאָריען פון דעם טוירט זיינען ניט פיעל ווייניגער לאָגיש, וויא דיא טהעאָריען פון זייערע אונטערענדע עלטערן. א מיידעלע פון א יאָהר דריי האט א מאָל געבעטען איהר מוטטער, אז זיא זאל איהר אַרױפֿלייגען אויף דעם קאָפּ א שווערן שטיין, ווייל זיא האט ניט געוואָלט שטאַרבען. ווען דיא מוטטער האט זיא געפרעגט, וויא אזוי דער שטיין וואלט זיא געקענט פאַרהיטען פון דעם טוירט, האט זיא איהר גאָנץ ערנסט גע-ענטפֿערט: „ווייל איך וועל ניט אויסוואַקסען קיין גרויסע, ווען דוא וועסט אַרױפֿלייגען א שטיין אויף מיין קאָפּ, און ווען מענשען וואַקסען אויס, ווערן זיי אַלט און דאן שטאַרבען זיי“.

גאָר אין אָנפאַנג שטעלען זיך קינדער פאַר דעם טוירט אַלס א מין שלאָף. א אינגעלע פון צוויי מיט א האַלב יאָהר, דערהערענדיג, וויא זיין מוטער האט דערציילט פון דעם טוירט פון א בע-קאַנטע פרוי, האט זיא א פרעג געטהאָן: „וועט מיססיס פ... נאך אַלץ זיין טוירט, ווען מיר ווע-לען צוריקקומען קיין לאַנדאָן?“

קינדער, אזוי גוט וויא ווילדע אָדער אונטערענ-דע מענשען, קענען זיך ניט פאַרשטעלען, דאס נאָך דעם טוירט איז מיט דעם מענשען אַלעס צו ענדע. זיי מיינען, אז דאן הויבט זיך נור אַן אנאנדער מין לעבען. א אינגעלע פון א יאָהר פינף איז איין מאָל געקומען צו זיין אָנקעל און האט איהם דערציילט, דאס מען האט דעם גלח וו..., וואס איז אַקערשט

עטליכע טאָג פאַר זיין טוירט פאַרלירט א מענטש זיין שאַטען, ווייל זיין נשמה האלט שוין אין אַרויס-קלייבען זיך פון זיין גוף.

א קינד, אפילו ווען עס דערקענט שוין זיין קער-פער, רעדט אימער פון זיך אליין אין דער דריטער פערזאָן, אזוי וויא זיין קערפער וואָלט געווען עטוואס בעזונדערס פון איהם אליין. עס זאָגט ניט צ. ב. „איך וויל עסען“, נאָר „איציק וויל עסען“ אָדער „באַסקע וויל שלאָפען“ א. ז. וו. עס הויבט אָן צו ברויכען דאס וואָרט „איך“ אָדער „מיין“ נור דאן, ווען עס ווערט שוין ניט נור קערפערליך, נאָר אויף גייסטיג בעוואוסט, ד. ה. ווען עס בעזיצט שוין דיא פאַרשטעלונג פון א גייסטיגען „איך“, פון א „איך“, וואָס דענקט, פיהלט און וויל. און דאן הויבט עס אָן צו אונטערשיידען זיין גייסטיגען „איך“ פון זיין קערפערליכען. זיין „איך“ איז ביי איהם איין זאך, און זיין קערפער א גאנץ אנדערע זאך. א מיידעלע פון א יאָהר דריי, ליגענדיג איין מאָל אין בעט, האט צוגעמאַכט דיא אויגען און האט געזאָגט צו איהר מוטער: „מאַמע, דוא קענסט מיר ניט זעהען יעצט“. — „נאַרעלע, האט איהר דיא מוטער גע-ענטפערט, איך סען דיר זעהען, דוא קענסט מיר ניט זעהען“. — „אַה, יא, האט זיך אָפגערופען דיא קליינע, איך ווייס, אז דוא קענסט זעהן מיין לייב, אָבער דוא קענסט ניט זעהען מיר“.

זיין אינגערען „איך“, ד. ה. זיינע געדאַנקען, געפיהלע און ווילען, שטעלט זיך א קינד פאַר, וויא עטוואס מאַטעריעלעס, ד. ה. וויא א זאך, וואָס מען קען זעהען אָדער אַנטאַפֿען. און אזוי האבען אויך געמיינט דיא פאַרצייטיגע מענשען. א אינגעלע פון א יאָהר פיער האט איין מאָל געשטעלט אַזא פראַגע: „וויא גייען עס אַרונטער מיינע געדאַנקען פון דעם קאָפּ אין מיין מויל אריין, און וויא מאַכט עס מיין גייסט, אז מיינע פיס זאָלען גיין?“ דיא צווייטע העלפט פון זיין פראַגע בעווייזט, אז זיינע עלטערן האָבען איהם שוין דערציילט, אז ער האט א גייסט; אליין וואָלט ער זיך אזוי ניד ניט געקענט דערמאָכטען צו אַזא דומהייט.

ווען דיא קלייניקע פיקאָזאָפֿען ווערן בעוואוסט פון זייער פערזענליכען „איך“, הויבען זיי אָן צו ברעכען זייערע קעפלעך, וואָס עס איז אַזוינס דיזער

אז ער זאל עס קומען צו הילפע. א אינגעלע פון א יאהר פינף האט זיך א מאל געשפיעלט מיט א מעסער, און ווען דיא מוטער האט איהם באמערקט, אז ער וועט זיך צושניידען דיא פינגער און אז זיי וועלען שוין נאך א מאל ניט אויסוואקסען, האט ער איהר גאנץ ערנסט געענטפערט: „אבער גאט ווטט מאכען, אז זיי זאלען ווידער אויסוואקסען, ער האט דאך געמאכט מיר, וועט ער דאך אויך קענען פארריכטען מיינע פינגער. ווען איך וועל זיי פארשניידען, וועל איך זאגען „גאט, גאט, נעהם זיך צו דיין ארבייט“, און ער וועט מיר ענטפערן „אלל רייט“.

דאס גאט ווייסט אלעס, שיינט פאר קינדער צו זיין גאנץ נאטירליך, ווייל זיי גלויבען דאך, דאס אפילו זייערע פאטערס ווייסען אלעס אדער כמעט אלעס. ווען קינדער בעטען גאט, זיינען זיי טאקי זיכער, אז ער הערט זיי און וועט טאן פאר זיי וואס זיי ווינען פון איהם. א אינגעלע פון א יאהר פינף פלעגט דאנסען גאט דערפאר, וואס ער האט געד מאכט דעם ים, דיא לעכער אין וועלכע דיא ראד קעם ליגען, דיא בוימער, בלומען א. ז. וו. און אם ענדע פלעגט ער אויסדריקען זיין בעדויערונג, וואס גאט, נאך דעם, וויא ער האט געמאכט דיא חיות, וואס מיר עסען, האט זיי אליין ניט אָבגעקאכט אויך פאר אונז.

ניט בעגרייפען קענען דיא יונגע קעפלעך דיא עוויגקייט פון גאט. א קינד האט איין מאל געד פרענט, וויא גאט האט אויסגעזעהען, ווען ער איז געווען יונג. דיא פראגע — ווער האט געמאכט גאט? — אינטערעסירט פיעלע קינדער, ווען זיי ער רייכען א געוויסע שטופע פון גייסטיגער ענטוויקלונג. קינדער זיינען איבערהויפט גרויסע לאַגיקער; זיי האָבען לעב צו דערקריכען ביז דעם אָנהייב פון יעדער זאך; זיי האָבען ניט מורא פאר זייער אייגענעם שכל, אזוי וויא זייערע עלטערן. א קינד האט איין מאל דערוואוסט זיך פון זיין מוטער, דאס איי דער דיא וועלט איז בעשאפען געוואָרען, האט עק זיסטירט נור גאט אליין. „און וואס איז געווען פאר גאט?“ האט עס געפרענט. „גאט ניט“, האט געד ענטפערט דיא מוטער — „ניין, דאס קען ניט זיין“, האט איהר פארריכט דער קליינער פילאָזאף; „פאר

געשטאַרבען אין זייער דאָרה, אוועקגעפיהרט אין דער שטאָדט גרעטאָן. „נו טאָ וואָס־זשע?“ האָט יענער געפרענט. — „איך מיינ, אז דאס איז דאס בעסטע, וואָס מען האָט געקענט טאָן, האט זיך דער קליינער אָבגערופען; ווייל אלע זיינע קינדער זיינען אויך דאָרט באַגראָבען, און זיי וואָלטען ניט געוואוסט, אז ער איז געשטאַרבען, ווען מען זאָל איהם ניט געווען אויך דאָרט באַגראָבען.“ מיט וואס איז ערנער דיזע לאַגיקע פון דער לאַגיקע פון א אידענע, וועלכע וויל, אז מען זאָל זיא באַגראָבען לעבען איהר מאָן, ווען זיא וועט שטאַרבען? דיא פארשטעלונגען פון גאט און פון פערשידענע גוטע און שלעכטע כוחות קומען צו קינדער פון זייערע עלטערן, אָפער זיי מאכען דיזע פארשטעלונגען אזוי שטארק איבער, דאס זיי ווערן עהנליך צו דיא פארשטעלונגען פון ווילדע אָדער פון פארצייטיגע מענשען. גאט איז ביי זיי איין אונגעדיייער גרויסער מענש, וואס קען שטיין מיט דיא פיס אויף דער ערד און דערלאנגען מיט דעם קאָפּ דעם הימלעל. אייניגע מיינען, אז ער איז זעהר נאָר הענט צו דער ערד. א מיינדעלע פון א יאהר פינף פלעגט אַרויפקלעמערן אויף א בויס און דערציילען גאט אלעס, וואס זיא האט געוואלט, זיא פלעגט עס רופען „מאכען א וויזט צו גאט“. אנדערע קינדער מיינען, אז גאט וואָהנט אויף איינעם פון דיא שטערן.

דער גאט פון א קינד, אזוי וויא דער גאט פון א ווילדען מענשען, האט דיזעלבע בעדערפניסע, וויא א געוויינליכער מענש: ער וואָהנט אין א הויז, עסט עטליכע מאָל אין טאָג, האט קינדער א. ז. וו. א קינד וואונדערט אין גאט מעהר פאר אלעמען דאס, וואס ער קען אלעס מאכען. א אינגעלע פון א יאהר פיער, דערזעהענדיג איין מאָל אין גאס א גרופע ארבייטער, וועלכע זיינען צוריקגעגאנגען מיט זייערע ווערקצייגע פון דער ארבייט, האט געפרענט זיין מוטער: „מאמע, זיינען דאס גאט'ען?“ — „וואד רום דענקסט דוא עס אזוי?“ האט איהם דיא מר טער געפרענט. — „ווייל זיי מאכען הייזער און קירכעס, מאמע, פונקט אזוי וויא גאט מאכט לבנות און מענשען, און קליינע הינטעלעך.“ ווען א קינד געפינט זיך עפעס אין א שויריגקייט, בעט עס גאט,

געבען זיי אויס אין אָנפאַנג נאָכן נאָט און שפּעטער ווערט זיי שווער איהם אויסצורעדען.

אין אָנפאַנג רעדען זיי אויס אַ וואָרט און פאַרשטייען ניט, וואס ער בעדייטעט, אָדער רופען אָן מיט איין נאָמען פיעלע נאָכן פערשידענע זאכען. עס דויערט אַ לאנגע צייט, איידער זיי לערנען זיך אויס צו אונטערשיידען איין גענענשטאַנד פון אַנאָנדערן און אנצורופען יעדען גענענשטאַנד מיט זיין נאָמען. ווען זיי פעהלט אַ מאָל אַ וואָרט, טראכטען זיי אליין אויס אַ ניי וואָרט אָדער מאכען פון בעד קאנטע ווערטער נייע, אָדער מאכען פון צוויי בעד קאנטע ווערטער איין ניי וואָרט.

דיא שפראכע זייערע בעשטייט דיא ערשטע צוויי יאָהר נור פון איינצעלנע ווערטער, אָבער יעדער איינצעלנער וואָרט בעדייטעט ביי זיי אָפט אַ גאנצען זאך. ווען אַ קינד זאָגט צ. ב. "מילך", הייסט עס "גיב מיר מילך" אָדער "איך וויל מילך" אָדער "אָט שטעהט מילך". דיא ערשטע זאצען, אָדער פראזען זייערע בעשטייען בלויז פון נעמען פון געדענשטענדע. צ. ב. ווען אַ קינד וויל זאָגען "מאמא גיב מיר מילך", זאָגט עס "מאמע, מילך". דערנאָך הויבען זיי אָן אריינצומישען ווערטער, וואס בעדייטען אייגענשאפטען פון גענענשטענדע. ווען זיי וויל לען צ. ב. זאָגען: "דער ברויט איז שלעכט", זאָגען זיי "ברויט שלעכט". נאָך שפּעטער הויבען זיי אָן צו ברויכען ווערטער, וואס בעדייטען טהאט, צורשטאַנד אָדער בעוועגונג (פעליס). זיי הויבען אָן צו זאָגען צ. ב. "מאמע עסע", "מאמע שלאָפען" א. ד. ג. עס דויערט לאנג, איידער זיי לערנען זיך אויס צו רעדען מיט פולע פראזען און צו ענדערן דיא ווערטער לויט דער פערזאָן, דיא צאָהל און דיא צייט. און נאָך לענגער דויערט ביי זיי, איידער זיי לערנען זיך אויס פאנאנדערצושטעלען דיא ווערטער אין אַ פראזע אין אַ פאסענדער אָרדנונג. אַ קינד זאָגט צ. ב. "ניט גוט מאמע" אָנשטאט "מאמע איז ניט גוט", אָדער "אַ שלעכטער אינגעל ניט איציק" אָנשטאט "איציק איז ניט אַ שלעכטער אינגעל" א. ד. ג. שפּעטער פאַר אַלץ לערנען זיי זיך אויס צו ברויכען דעם וואָרט "איך", ווען זיי רעדען פון זיך אליין. דיא ערשטע צייט רעדען זיי פון זיך אין דער דריטער פערזאָן. זיי זאָגען צ. ב. "איציק וויל שלאָפען" אָנשטאט "איך וויל שלאָפען", א. ד. ג. דאס איז דערפאַר, וואס אין אָנפאַנג, וויא מיר האָבען עס שוין אויפגען ערקלערט, זיינען זיי נאָך ניט זעלבסטבעוואוסט, זיי האָבען נאָך ניט קיין פאַרשטעלונג פון זייער אייגענעם "איך".

מ. באַראַנאָוו.

נאָט האט געמוזט זיין דער פלאץ, וואו נאָט איז געבוירען געוואָרען.

דיא גייסטיגע ענטוויקלונג פון אַ קינד איז איינגעפערבונדען מיט דער ענטוויקלונג פון זיין שפראכע. וואס ניכער עס הויבט אָן צו פאַרשטיין וואס אַנדערע רעדען, און לערנט זיך אליין אויס צו רעדען, דעסטאָ ניכער ענטוויקעלט זיך זיין שכל. און פאַר קעהרט: פעהיגע קינדער לערנען זיך ניכער אויס צו רעדען, וויא אונפעהיגע. דאס ערשטע יאָהר איז דיא שפראכע פון קינדער ניט בעסער, וויא דיא שפראכע פון חיות; זיי לאָזען אַרויס פערשידענע קלאנגען, וואס האָבען קיין שום בעדייטונג ניט, זיי טהוען עס אונבעוואוסטערהייט, פונקט אזוי, וויא אַ שבור'ער פלאַפעלט ניט וויסענדיג אליין וואָס. זייער שפראכע פון איז דאן אַ מין זינגען, און עס איז ביי זיי אזוי נאטירליך און אונבעוואוסט, וויא דאס דרייען מיט דיא הענטעלעך און פיסעלעך, ווען זיי ליגען אָפּגעדעקט אין זייערע בעטעלעך. פריהער פאַר אַלעמען דארפן זיי זיך אויסלערנען צו פאַרשטיין פערשיידענע קלאנגען און אונטערשיידען איין קלאנג פון אַנאנדערן, און דאס הויבט זיך אָן ביי זיי דאן, ווען זיי ווערן בעוואוסט, ווען זיי הויבען איבערהויפט אָן צו פאַרשטיין, וואס עס טהוט זיך מיט זיי, ווען זיי קענען שוין פאַרשטיין פערשידענע קלאנגען, דאן הויבען זיי אָן נאָכצומאכען זיי. דאס דויערט ביי זיי פון דעם זעקסטען מאנאַט ביז דעם אָנפאַנג פון דעם צווייטען יאָהר. דערנאָך הויבען זיי אָן נאָכצומאכען גאנצע ווערטער. אין אָנפאַנג מאכען זיי נאָך זעהר שלעכט, זעהר ניט ריכטיג; זיי מאכען פון אַ וואָרט ווער ווייסט וואָס. אום עס זאָל זיי זיין לייכטער אַ וואָרט, וואס האט עטליכע זינגען, זיי עס, פון אַ וואָרט, וואס האט עטליכע זינגען, מאכען זיי אַזא, וואס האט נור איין זילבע: זיי לאָזען געוויינליך איבער ענטוועדער דיא ערשטע זילבע פון אַ וואָרט, אָדער דיא לעצטע, אָדער דיא, וועלכע איז בעטאָנט. אייניגע קלאנגען, וויא ר, ש, ל, ט, קענען זיי נאָר אין גאנצען ניט אויסרעדען און לאָזען זיי אויס. דאן האָבען זיי אַ טבע איבערצוזאָגען אַ זילבע צוויי מאָל, אָדער צו מאכען פון אַ וואָרט, וואס בעשטייט פון צוויי פערשידענע אָבער עהנליכע זילבען, אזא, וואס באשטייט פון צוויי גלייכע זילבען, צ. ב. פון אַנאָ מאכען זיי נאָנא א. ז. וו. עס מאכט זיך אַ מאָל, דאס אייניגע קלאנגען, וויא צ. ב. דעם "ח".

זיא שמייכעלט.

(צין ערצוילונג פון דעם לעבען פון דער דייטשער בורזשוואזיע.)

פון הערמאן זודערמאן (*).

איבערזעצט פון דייטשען

— פון א נ א ק א ה א נ . —

פון דעם האב איך שוין נומ פערשטאנען וואס איך האב געהאט צו טהאן.

דיא מוטער איז געווען א פוסטע און קאקעטע געזעלשאפטס-דאמע; דער פאטער — א טרוקענער געשעפטס-מאן, און דיא טאכטער — א שטאלצע, שווייגערדיגע גאלד-פרינצעסין. איהר פיגור איז נאך ניט געווען אין גאנצען ענטוויקעלט און אויסגעפילט; דערפאר אבער איז איהר קאפ שוין געווען אזוי אָנגעפילט מיט דער גרויסקייט און אונדולדזאמע נאווה, אזוי וויא זיא וואלט שוין זיין א גרויסע דאמע, וואס דרייט אלע מענער אראפ דעם קאפ.

דיא ערשטע צייט פלעגט זיא אראפקוקען אויף מיר פון אריבער איהרע אקסלען, נאר ערשט אז איך האב אָנגעהויבען אביסעל אָפלאכען פון איהר (מיט דער חברה איז דאס דיא בעסטע זאך) האט זיא זיך אביסעל אָנגעהויבען היטען. צרות האב איך מיט איהר געהאט גענוג: אויסער פראנצויזיש אויף דיעזער שפראך האט זיא געקנאקט וויא א פאפונאי — האָט זיא כמעט גאָר ניט געקענט; און דערצו איז זיא נאָך געבליבן געווען זעהר פויל. וואָס עס איז איהר אליין אין קאפ ניט אריין האט זיא מעהר ניט אינטערעסירט. איהר קאפ האט זעהר וועניג געארבייט און איהרע געפיהלען, וויא עס האָט אויסגעזעהן, האבען זיך אויך ניט געריהרט; וויר ניגסטענס האב איך קיין מאָל קיין אַנדערען אויס-דרוק ניט בעמערקט אויף איהר בלאסען און אויסגע-צערטען געזיכט וויא דעם אויסדרוק פון מירקייט און אויסגעמאטערטקייט. דיא גאנצע ערציהונגס-מעטאָדע, דיא איינציגע זאָרג פון איהר מוטער, איז געווען

מיט א יאָהר זעקס צוריק האב איך געהאט דיא עהרע צו באַסומען אַן איינלאָדונג אויף אַ לעה-דער שטעלע פאר אַן איינציגער טאָכטער פון א גרויסען מיליאָנער. אַ לעהרער פון וואָס? איז מיר איינגענטליך ניט גאָנץ קלאָר געווען; נאָר וויא דיא מעשה איז, געשיכטע פון פילאָזאָפיע, עסטעטיק, פונסט-געשיכטע, מיטהאָלאָגיע, ליטעראטור, סטי-ליסטיק און רעטאָריק זאָלען זיין דער עיקר. איך האב גערעכענט, אז דאָס איז עפעס אַ ביסעל צו פיעל, און האב מיין מיינונג אויסגעשפראַכען דער מאַדאם. זיא האט מיך אבער בערוהיגט, ערקלע-רענדיג, אז עס איז ניט אזוי נייטיג אלץ גרינדליך צו לערנען און אז מען דארף נור זעהען וויא מעגליך „רייכער טאכען דעם גייסט פון דעם בלומענ-גלייכען וועזען.“

(*) זודערמאן איז איינער פון דיא גייעסטע שרייבער פון דייטשלאַנד. ער איז הויפטזעכליך בעריהמט אין דער וועלט מיט זיינע דראַמאַטישע ווערקע. ער איז דאָס דער פערפאַסער פון דיא „היימאט“, וועלכע סאַראַ בערגאָרד און עלעאַנאָראַ דווע שפּיעלען, פון „דיא עהרע“ און פון נאָך עטליכע דראַמאַס און קאָמעדיעס, וואָס ווערען יעצט אויפגעפיהרט אין אַנדערע לענדער אזוי גוט וויא אין זיין פאַטער-לאַנד. ער האָט אויך אויפגעשרייען עטליכע דראַמאַטען („עס וואָרט“, „פריי זאָרגע“ און אַנדערע) און קורצע ערצוילונגען. הויפטזעכליך בעשעפטיגט ער זיך אין זיינע ווערקע מיט פאַרשטעלען דיא שוואַכע זייטען פון דעם בורזשוואַזישען לעבען און מיט אַ קריטיק איבער דיא איינגעוואָרצעלטע פאַלשקייטען אין דער בירגערליכער געזעלשאַפט. דיא קורצע ערצוילונג, וועלכע מיר גיבען דאָ, קען דיענען אַלס מוסטער פון דיא ריכטונג פון זיין שרייבען. דיא רעדאָק.

אין דעם, וויא אזוי איהר טעכטערק זאל קענען קריגען א שעהנעם שמייכל אויף איהרע ליפען.

— „אינעז, מיין קינד, וואס ביזט דו אזוי אומע-טיג?“ — פלעגט דיא מאמע זאגן. — „אינעז, אז מען איז פריינדליך, ציהט מען צו זיך צו מענשען. אינעז, איך ווינט דוא זאלסט שמייכלען!“

און אינעז פלעגט א קוועטש טאן מיט דיא פלייצעס און שמייכלען. אנשטאט צו זעהען, אז דאס יונגע קינד זאל טאקע אויף דער אמת קענען ליבען און פיהלען זיך גליקליך, האט מען פון איהר נור פארלאנגט, אז זיא זאל מיט איהר שמייכל לען נארען דיא וועלט, אז זיא איז גוט און גליקליך.

פון דעסטוועגען, כאטש פיעלע זאכען זיינען מיר אין מיין שילערין ניט גאנץ געפעלען, האט מיך עפעס צו איהר געצויגען. עס קאן זיין, אז עס איז דערפאר, וואס זיא איז געווען אזוי שטיל און האט זיך געלעבט, וויא עס האט אויסגעזעהען, פאר זיך, אפגעזונדערט פון אלע מענשען; עס קאן אויך זיין, אז זיא האט דאס גאר אליין ניט געוואוסט; דאך האב איך מיר שטענדיג פארגעשטעלט, אז יונגע מעדכען פון פופצעהן יאָהר פיהרען א זעהר אינטערעסאנטעס לעבען אין זיך אליין, און איך האב מיך ענטשלאסען אויסצוגעפינען וואס מיט איהר טהוט זיך דא, און אויפצואוועקען אפשר עטוואס וואס דרעמעלט אין איהר.

איך בין געפאלען אויף א זאך, וועלכע האט מיר ניט איין מאל שוין געהאלפען אין אזוינע אומד-שטענדען. איך האב איהר אנגעהויבען לעזען היינעם „בוך דער ליעדער“.

איך פלעג אויסקלייבען אקוראט דיא ערטער, וואו עס ווערט גערעדט פון ליעבע און פון „גרויסען שמערץ“ און וואס זאל איך אייך זאגן? — דאס מיטעל האט געווינקלט! איהרע אויגען האבען אַנ-געהויבען לייכטען, איהר גאנץ געזיכט האט אנגע-הויבען לעבען און מיט פארפלאמטע באקען האט זיא מיר אויסגעזאגט, אז דיא אלע זאכען וויא ליעבע און גרויסער שמערץ זיינען איהר גאָר ניט פרעמד; אז זיא פיהרט א טאג-בוך, וואו זיא פארשרייבט איהרע געפיהלע, א. ז. וו.

יעצט האב איך געכאפט דאס ציטערענדע פוי-געלע. זיא האט מיר אנגעהויבען צו געטרויען אלעס;

נאך מעהר: זיא האט נאך אַין איבעריגע זאך גע-טאן — זיא האט זיך אין מיר פערליעבט. עס איז זעהר אינטערעסאנט געווען צו קוקען, וויא אזוי זיא פלעגט דיעזע געפיהלען ארויסווייזען: זיא פלעגט אַנשפארען איהר געזיכט אויף ביידע הענט אזוי, אז דיא ארבעל פלעגט זיך אראפלאזען ביז דיא עלענד-בויגען, און אויפהויבענדיג לאנגזאם דיא אויגען, פלעגט זיא קוקען אויף מיר מיט א פארשעממען בליק. אז איך פלעג איהר שטרענג זאגן: „אינעז, טרויערען זיא ניט“, פלעגט זיא א גרויסען זיפץ גע-בען או נעבעך לעזען אדער שרייבען ווייטער.

זיא האט אַנגעהויבען אזוי פלייסנדיג צו לערנען און האט זיך אזוי געלאָזט פיהרען וואו איך האָב געוואָלט, אז איך האָב געהאָפט מיט דער צייט ארויסצושלאָגען פון איהר דאס ביסעל, וואָס עס איז אין איהר געבליבען פון איהר אונזינניגער ער-ציעהונג.

איך האב זיא געלערנט, אז דיא עלענדע, וואָס גייען ארום אָפגעריסען און באַרוועס, דענסען און פיהלען אזוי גוט וויא דיא פירסטען און דיא מיליאָ-נערען און אז מען דארף דערפאר אללע מענשען גלייך ליבען און קיינעם ניט האסען. דאס איז פאר איהר געווען עפעס נייעס, וואס זיא האט נאך ניט געהערט. איך האב איהר אויך ערקלערט, וויא פאלש דיא פעהרעלטניסע צווישען מענשען זיינען. איין מאל האב איך איהר געהייסען עפעס אויפשרייבען אויף אַין אויפגעגעבענע טהעמא.

צוערשט האָט זיא גאָר ניט געוואוסט וויא אזוי אַנצעהויבען. נאָך אז איך האָב איהר געגעבען צו פערשטיין (אביסעלעצט וואָרם אפשר), האבען איהרע אויגען אַנגעהויבען לייכטען אזוי וויא איך וואָלט אקוראט געטראָפען, וואָס זיא אליין האט געמיינט. אז זיא האט מיר דערנאָך געוויזען איהר אַרבייט, האב איך מיך ניט געקענט אַפּוואונדערן פון דיא ליידענשאפטליכקייט, מיט וועלכער זיא האט איבערגעגעבען אלע מיינע געדאַנקען. צום סוף איז געשטאַנען: „דאס הויכע און דאס עדעלע אין דעם מענשען, זיין שטאַלץ, זיין גליק, זיין ליעבע, — אַלץ שטאַרפט אין איהם אָפּ ביסלעך-ווייז, ווען דער שמייכלעל אויף זיינע ליפען איז א פאלשער שמייכלעל“.

דאס איז אליין זעהר גוט און שיין געווען, אָבער — דאָס האט מיך אַוועקגעקוילעט.

אין צוויי טאָג אַרום נאך דעם, וויא איך האב איהר אַרבייט אומגעקערט און האָב אונטער־געשריבען — „גוט“, האב איך פון דער מאַדאם בעקומען א ברעף, אין וועלכען זיא האט מיר ער־קלערט, אַז אונזערע אַנזיכטען שטימען ניט און אַז זיא מוז מיר דערפאַר אָפּזאָגען.

* * *

עס איז אַוועק א צייט. איך האָב מיין שילערין מעהר ניט געזעהן, ביז א קורצע צייט צוריק האָב איך זיך מיט איהר פּלוצים באַגעגענט אויף א דינער ביי דעם הערר ל.....

„קומט, איך וועל אייך פיהרען צו אייער דאַמע, — האט צו מיר דער בעל הבית געזאָגט אַנכאַפּענדיג מיך פאַר דער האַנט. — פרוי קא־מערציענראַט צ... זיא קענען זיא דאָך.“

— איך האָב ניט דיא עהרע זיא צו קענען. „אָך, אונזן! זיא זינד דאָך איהר לעהרער גע־ווען, זיא האָט דאָס מיר אליין דערציילט.“

איך האָב זיך אליין ניט געגרייבט, אַז איך האָב זיא דערזעהן. טיעף, אַזוי וויא אריינגעפאלען, איז זיא געזעסען אין א ווייכען פאָטעל און האט געשפּיעלט מיט דיא עלפאַנט־ביינרלעך פון איהר פאָכער.

וויא זיא האָט מיך דערזעהן, האָט זיא אויף מיר אזא קוק געטאָן, אַזוי וויא זיא וואָלט געוואָלט וויסען צו איהר אַמאָליגער לעהרער האט זיך פאַר דער צייט אַביסעל אויסגעלערנט זיין צווישען מענשען; זיא האט מיר אויסגעצויגען דיא האַנד און האָט א שמייכעל געטאָן; נאָר דער שמייכעל איז אַזוי גע־קומען צו דעם אַמאָליגען פּופּעלען יאָהרעדיגען שמייכעל, וויא דיא קאַלטע ווינטער־זון צום פרייה־לינגס זאָגענשיין — א האַלב העפליכער, האַלב לאַנגווייליגער שמייכעל — אזא קאַלטער, אזא טרויסט־לאָזער, אַז עס איז מיר א קעלט איבער דעם לייב אַריבער.

מיר האָבען גערעדט א פאָר ווערטער, געפרעגט איינער דעם אנדערן וויא עס איז געגאנגען און נאך אזוינע זאַכען. נאך דעם האָב איך זיא געפיהרט צום טיש. זיא האט אויסגעטרונקען גיך איינס נאך דעם אנדערן צוויי גלעזער ראָט־וויין, און אונזער

געשפרעך איז געוואָרען פריי און פריילעך וויא עס האָט געפאַסט צוויי אלטע בעקאַנטע. שפּעטער האָט זיא מיר צוגעשטאַנדען, אַז זיא האָט מיך ליעב גע־האט און האט זיך זעהר בראַוו אַבגעשפּאַט דערפון. איך האב ביסלעך־ווייז אַרויפגעפיהרט דיא רייד אויף יעצט.

— מאַדאם, וויא אַין אַלטער פריינד, וועלכער אינטערעסירט זיך זעהר מיט אייער גליק, מעג איך אייך פרעגען, אויב איהר זייט גליקליך?

— גליקליך? אַ יא! — און דאס שמייכעלע האט זיך ווידער בעוויזען. וויא צוויי קליינע שלאַנגען האָבען זיך צוויי קנייטשען געלייגט אַרום דיא ווינקל לען פון איהר מויל.

— נו, און אייער מאַן? וואו איז ער? עס טהוט מיר לייד, וואָס מען האָט מיך נאָך איהם ניט פאָרגעשטעלט.

— אַט דער וואָס גייגט זיך מיר דאָרט. זיא האָט אויפגעהויבען איהר גלאַז און האט עטליכע פּאָל גענייגט זיך צו א העררן, וועלכער איז געזעסען ביי דער אַנדערער זייט פון דעם טיש. — א בלייך, אַפּגעלעכט געזיכט, מיט קליינע אויגעלעך, א האַלב גרויע שפּיטציגע באָרד... — איך האָב שוין אליין פערשטאַנען.

— ווען־זשע האָט איהר זיך מיט איהם בע־קאנט און ווען האט איהר איהם ליעב געקראָגען? — ליעב געקראָגען? — האט זיא מיך געפרעגט, אויסציהענדיג דיא ווערטער.

„דאָס וויל זיא מיר עפעס פאַרטרויען“ — האָב איך מיר געקלערט. זיא האט אָבער געזאָגט: — אַז מיין מאַן האט זיך צו מיר געשרכנ'ט, האב איך שוין לאַנג אָן דיא נאַרישע חלומות פער־געסען. איך האב איהם גאַנץ אָפּען געזאָגט, אַז ליעב האב איך איהם ניט.

— און ער? — זעהט איהר דאָך, ער איז דערויף בעשטאַנען. — ניט דאָס מיין איך. ער ליעבט אייך דאָך? — אַ ניין! — זיא האט א שמייכעל געטאָן און דיא שליינגעלעך האבען ווייטער אָנגעהויבען שפּיעלען אַרום איהר מויל.

„דיא פרוי איז אומגליקליך“, האב איך מיר געזאָגט.

— איהר קוקט אזוי וויא עס גלויבט זיך אייך
 ניט, האט זי אָנגעהויבען. — איך האב גאָר קיין
 טעות ניט. ער האט מיר אליין געגעבען אזוינע בע-
 ? ווייזע, געגען וועלכע איך האָב ניט געקענט גיין.
 פערצעהן טאָג נאָך דער חתונה — איהר זייט דאָך
 אַן אלטער פריינד, מעג איך אייך דאָך אַלץ דער-
 ציילען — פערצעהן טאָג נאָך אונזער חתונה בין
 איך אָנגעקומען אַקוראַט בשעת ער האט אין מיין
 צימער געזאָגט צו איינער פון מיינע פריינדיגען (זיזא)
 זיטצט אויך דאָ ביים טיש, ניט ווייט פון אונז, אז
 ער האט מיר גאָר דערפאַר געהייראַט, אז ער זאָל
 קענען זיין לעבען איהר. אזוינע זאכען האָט ער
 מסתמא אנדערע פריינדיגען אויך געזאָגט.

— וואָס־זשע האט איהר געטהאָן?

זיזא האט א הויב געטהאָן מיט דיא פלייצעס.
 — קיין זאך איז מיר ניט אזוי אונאנגענעהם
 וויא א ספאנדאל. וואָס האב איך בעסערס געקענט
 טהאָן? איך האב געשמייכלעלט.

צום זעלבען אויגענבליק האָט זיך א דאמע אָפֿ-
 גערופען; „אינעז, האָסט דוא שוין באַקומען דינע
 זאכען פון וואָרטא*?“

זיזא האָט זיך גלייך א קער געטהאָן צו דער
 דאמע אזוי וויא עס וואָלט גאָר ערשט פון איהר
 קיין רעדע ניט געווען.

איך האָב זיך פאַרקלערט און פאַרקוקט אויף
 איהר ווייכען האַלז און האָב געזעהען וויא דיא פוּדערע
 האט זיך געשאַטען פון דאָרט אַראָפּ אויף איהר
 בוזעס און אויף איהרע פלייצעס.

דאָ האט מיך מיין שכן א שטויס געטהאָן. איך
 האָב איהם געקענט פאַר א מענשען, וואס לאַכט
 פון אַלץ אָפּ און וואָס האט לייעב צו לעבען א גר
 טען טאָג.

— איהר זייט א מזל־דיקער, — האט ער גע-
 זאָגט — דיא שיינע פרוי אינעז רוקט זיך צו אייך.
 — פון וואנען זעהט איהר דאָס? — האב איך
 מיך ביז אָפּגערופען.

(*) דער גרעסטער אַרטיסט פון דאָמען־קליידער אין
 פאַריז, ביי וועלכען דיא גרויסע אַריסטאָקראַטקעס פון
 דער גאַנצער־וועלט לאָזען גייען זייערע מאָדנע קאָסער-
 מען.

— האָט זיזא אייך דען ניט דערציילט דיא רי-
 רעדיגע געשיכטע, וויא אזוי איהר טאָג האָט זיזא
 באַהאַנדעלט פערצעהן טאָג נאָך דער האַכצייט?
 דאס טהוט זיזא אַלע מאָל, ווען זיזא וויל עמיצען
 אריינכאַפּען.

איך האָב שוין געהאט א שאַרפען ענטפער אויף
 דעם צונג, האָט זיזא זיך אָבער ווייטער א קער גע-
 טאָן צו מיר און האט מיך געפרעגט מיט א נאנץ
 געוויינליכען טאָג:

— איז פון וואס האָבען מיר ערשט גערעט?
 אזוי וויא מיר האָבען עפעס ביידע ניט געוואוסט
 וויא אָנצוהייבען, האָבען מיר אנגעהויבען רעדען פון
 א געוויסע טהעאטער־שטיק, וואס איז דעמאָלט
 פאַרגעקומען.

— — — — —
 נאך דעם דינער בין איך מיר אַוועק אין דאס
 שטיקע רייז־צימער, און אין דיא וואָלקען פון דעם
 רייך האָב איך מיך פאַרסלערט פון דעם וואס איך
 האָב ערשט געזעהן און געהערט.

ניין, דיא פרוי איז ניט געווען אונגליקליך. אין
 איהר איז פראָסט יעדער געפיהל טויט געוואָרען.
 דאס פאַרשטייט זיזא דאָך — וויא אזוי מיט איהר
 איינען אונגליק צו קאָקעטירען!

אָדער האָב איך אפשר א טעות געהאט? פיער-
 לייכט האט זיזא דיא גאנצע קאָמעדיע געשפילט,
 כדי איך זאָל ניט זעהן וואס ביי איהר אין האַרצען
 טהוט זיך?

איך האָב מעהר ניט געקענט איינזיטצען. איך
 האָב א וואָרף געטהאָן מיין ציגאַר און בין ווייטער
 אַוועק צו דער געזעלשאַפט און האָב זיזא אָנגעהויר-
 בען זוכען. געזוכט אומעטום — נישטאָ! איך האָב
 מיך געלאָזט אין דונקעלען גאָרטען און דאָ האָב
 איך זיזא בעמערקט ליעגענדיג אין א זעסעל אונטער
 א געדיכטען בוים. זיזא איז ניט אַליין! איבערגע-
 בויגען איבער איהר, איבער איהרע שולטערען, איז
 פאַל X...., דער חברה טאן, פאר וועלכעם דאָמען
 ציטערען.

מיט א חנופה־דיגען פנים רעדט ער צו איהר
 שטיל און איינדריןנדיק.

און זיזא? — זיזא שמייכלעלט.

קריטישע סטודיען איבער זשארגאנישע מייסטער-ווערק.

(פארמזעצונג).

איז טלית און תפילין שטייען אָנגערודעלט, גרייט צו בעווייזן זייער נבונה און זיך פאטשען אויףן פרייען פערד, וויא אין א בית המדרש להבדיל". זיי שטייען און קוקען און "עס האָבען שוין בעדארפט פליהען הייסע פעטש". אבער פלוצלונג שפרינגען זיי איינער פון דעם אנדערען אָפּ און שרייען אויס: "אוי, ר' אלטיר!", "אוי, ר' מענדעלע!"

קורץ, מען האט זיך דערקענט. דער אנדערער אידעל איז געווען ר' אלטיר יקנה"ז, "א יאָדערדיגער אידעל, א געשפיקעוועטער מיט א דיק בייכעל. זיין פנים איז געדיכט בעוואקסען מיט שמוציגע געלע האָר, פון וועלכע עס איז דאָ גענוג אויף פאות, אויף א באָרד און אויף וואַנצעס אי פאר זיך אי אויף נאָך עטליכע אידען? צו בעטהיילען. אין דעם ים האָר ליגט א וויספע — א ברייטע, פליישיגע נאָז, וואס איז דאס רוב יאהר פארלייגט". אלטיר איז א טונעיאדאָוקער מוכר ספרים, מענדעלע'ס א בעקאנטער פון אלטע יאָהרען. "ער איז א מענשעל פאר זיך, נישט שטארק איבערגעשפיצט, נישט קיין גרויסער בעל דברן, שטענדיג אָנגעבלאָזען, וויא ברוגז אויף דער וועלט, הגם ער איז בטבע נישט קיין שלעכטער מענטש."

מען האָט זיך צורעדט, ביז עס זיינען אונטער געפאָהרען גוים, און האבען זיך צושריען וואס דיא וועג איז זיי פארשטעלט. דיא גוים האבען אבער געהאָלפּען ארויסשלעפּען דיא ביידלעך, און מענדעלע מיט אלטיר'ן זיינען ווייטער אוועקגעפאָהרען. מען האט זיך צורעדט ביז מען איז צוגעקומען צו אַן אָרט, וואו עס איז געווען גוט צו פיטערען דיא פערד, — לעבען א וואלד מיט "שיינע פעלדער, מיט א געמיינליכע און אלע גוטע זאכען" — און דאָרטען האט מען זיך פארקערעוועט און אויסגעשפאָנט דיא

"פישקע דער קרומער" פון ש. י. אַברא-מאָוויטש.

II.

מיט "פישקע דעם קרומען" איז אזא "מעשה": מענדעלע מוכר ספרים, אין וועמעס נאָמען אַבראמאָוויטש האט ליגע צו דערצעהלען זיינע געשיכטעלעך, איז איין מאָג, שבעה עשר בתמוז, געפאָהרען אויף זיין ביידעל מיט זיין אויסגע-מאטערמען פערדעל מיט זיין סחורה אין דיא אידישע שטאָרט גלופסק אויף'ן יריד. פאָהרענדיג האָט ער געדאווענט, און אין דאווענען האט ער "געכאפט א דרעמעל". דיא ביידל איז דאָן אריין אין א "מינטעריל", — וויא אויף דעם בעל-הענלהי-שען לשון רובט מען א לוישע, און אָן דעם הינטער-שטען ראָד האָט זיך פארצעפעט דער אָקס פון אנאנדער ביידל. ווען מענדעלע האט זיך אויפגע-כאפט פון זיין דרעמעל, האט ער זיך געכאפט וואָס דאָ איז און האט דערהערט אידישע קללות "מיט א קייכען און הוסטען אין איינעם". וויא באַלד אַז א איד, איז קיין סכנות, טראכט זיך ר' מענדעלע. ער גייט אַראָפּ פון וואָגען און דערוועהט, אַז אונטער דיא הינטערשטע ביידעל ליגט "פארפלאָנטערט אין טלית און תפילין א איד, דיא בייטש פארדרייט מיט דיא רצועות, צאפעלט און ארבייט מיט אלע כחות זיך אויסצורדייען". דער שרייט: "סטייטש!", דער ענטפערט: "סטייטש, סטייטש!", מען צויר דעלט זיך, צושילט זיך, מענדעלע שטייט יענעמ'ס פערדעל; יענער פלאָנטערט זיך און שטייט מען-דעלע'ס פערדעל, מען לויפט איינער צו דעם אנדער-דען צו "הענדוס-פענדוס, וויא דיא העהנער, מיט דער דעה אָנצוגעהמען זיך ביי דיא פאות". ביי א גע בלייבען זיי שטיין שטיל: "צוויי אידישע גבורים

פערד, זיי געלאָזט זיך פיטערען און אריין ביי'ן ברעג וואָלד זיך צוגעלייגט אונטער אַ בוים.

מען האט זיך ווייטער צורעדט, און פון דעם געשפרעך קומט ארויס, אז אַלטיר האט אָבגענוט דיא ערשטע פרוי, איהר אוועקגעוואָרפֿען מיט דיא קינדער און חתונה געהאַט מיט אַ מיידעל. מענ' דעלע רעדט איהם אויס, וואָס ער האט זיך אזוי בעהאַנדעלט מיט דיא ערשטע ווייב און מיט זיינע קינדער. אַלטיר ענטפֿערט אויף דעם "בע!" און "בעקעט אָהן לשון אַ קראַטץ געבענדיג זיך אין דער פאה, אַ מאַך מיט דער האַנט און אַ זיפֿן טיף פון האַרצען". זיין "בע" איז געווען "אַ ביטערס, מיט גרינע ווערים. אין איהם איז געלענען עפעס וויאַ חרטה, אַ באַנג טאָן, אַ בעשולדיגען זיך אריין. עס האט איהם זיכער געמוזט לינען אויפֿ'ן האַרצען וויאַ אַ שטיין זיין מיאוס בענעהמונג אנקענען זיין ערשטע ווייב און דיא קינדער פון איהר. ער האט געמוזט אין איטליכס אומגליק, וואס איהם טרעפט, זעהן אַ שטראָף פון גאָט פאַר זיינע זינד".

לינענדיג אונטער'ן בוים האט אַלטיר מענדעלע'ן דערצעהלט פון זיינע צרות. ער האט שוין אַ טאָכ' טער חתונה צו מאַכען און עס איז ניטאָ מיט וואָס. ער האט געפירט אַ שדוך — וואָרים אַ שטיקעל שדכן איז ער אויף — און עס האָט שוין געהאַלטען אויף אַ וועג, — קומט גאָר ארויס, אז ביידע מחותנים האבען גאָר בחורים. ער פאַלט פון דעסטוועגען ניט אראָפֿ ביי זיך און האב זיך מיט געווען, אז ביי אנדערע מחותנים זיינען דאָ צוויי בתולות, און ער וועט ריידען צוויי שדוכים אנשטאָט איינעם. ער קויפט אום און "ארבייט אויף אַלע כלים" — דאָס אַלץ קומט פאַר אויף אַ יריד — און עס האַלט שוין אויף אַ שטיקעל שטייגער. "בעדאָרף זיך אין מיטען דרינען אויסלאָזען דער יריד, — א'ן איבערקערעניש, אַלע צופאָרען זיך, צולויפֿען זיך, אויס געשעפטען און פאַרפאַלען זיין מיה, אזוי פיעל מיה! ... אז עס איז ניטאָ דאָס פיצעלע מזל, העלפֿען ניט אַלע חכמות. אוי אַ צאָרן פון גאָט איז שוין פון אַ צייט אויף מיר אויסגעגאָסען געוואָרען" — בעמערקט דערביי אַלטיר — "אַ שטראָף פאַר מיינע זינד".

אַלטיר'ס מעשה דערמאָנט ר' מענדעלע'ן אָן אַ אַנאָדער מעשה מיט אַ שדוך — אַ מעשה, וואָס

ליגט איהם "ער היום אין טעם און ער קען עס ניט פאַרגעסען." הקצור, — "אַ איהר שוויצט, ר' אַל' טיר! רוקט זיך זייט מוחל, אַ קאפֿעלע אַהין, וועל איך מיר לינען אָט אזוי מיט דעם רוקען צו דער זון און דערציילען".

און ער דערציילט:

אין דער גלופֿסקער געמויערטער באָד האַלט זיך אויף אַ בחור — פישקע דער קרומער. ווער פישקע איז, פון וואָנען ער איז — דאָס איז קיינעם ניט איינגעפאַלען צו פרענען. "גאָר נישט! עס דרעהט זיך אַרום אַ באַשעפֿענעש, אַ פישקע, וויאַ אַלע אַנד' דערע פאַרוואָהרלאָזטע נפשות, וואָס גיבען זיך אַ ווייז ביי אונז אידישע קינדער עפֿים פון דער העלער הויט, וויאַ דיא גריבעס, פאַרטיג מיט אַ מאַל, מיט דיא אַלע חנדלעך. מען זאָל עס געווען אָנהויבען זעהן וויאַ זיי האָבען ביסלעכווייז געשפּראָצט! כאַטש האָבען פון זיי פריהער אַ סימן! ... "קין שטאַרק גרויסען פאַרשוין קען מען פישקען נישט אָנרופֿען. ער האָט אַ גרויסען פלאַטשיקען קאָפֿ, אַ ברייט גרויס מויל מיט געלע קרומע ציין, רעדט שטשיפֿי-לאַווע, קען ניט קיין "ר" שאַרף אויסזאָגען און הינקט שטאַרק אויף אַ פוס. פישקע איז שוין געווען אין דיא יאָהרען. פון זיינעם וועגען האט ער שוין גע' קענט לאַנג חתונה האָבען און מוכה זיין גלופֿס מיט עטליכע קינדערלעך. גאָר אויף זיין פינסטערען מזל האָט מען אָן איהם זיך פאַרגעסען און ער איז, וויאַ אַ פוילער מין אין דעם ספֿריס-האַנדעל, געוואָרען אַ פאַרלעגערטע סחורה. מען האָט אָן איהם זיך פאַר' געסען אַפילו בשעת דעם רעקרוטען געהמען פאַר חלי'רע-חתנים. דאס הייסט בשעת גלופֿסקער קהל האָט געכאַפט אין דער בהלה (פון דער חלי רע) וויסטע קאַליקעס, דראַבעס, שלעפֿערס און זיי חתונה געמאַכט אויף דעם הייזיגען אָרט צווישען דיא קברים, מיט אבי מיידלעך, בכדי דורך דעם זאָל דיא חלי'רע אויפהערען. "אַ שטאַדט-קאָלעקע, וואָס רוקט זיך אַרום מיט צוויי קליינע הילצערנע פיינ' קעלעך און דיא הענט, האָט מען למשל חתונה גע' מאַכט מיט א'ן אָרימע אידענע, וואָס האָט גרויסע ציין וויאַ לאַפֿעטעס אָהן אַ אונטערשטע לופֿ און "דיא חלי'רע האָט זיך פאַר זיי שטאַרק דערשראָ- קען און נאכדעם, אז זיא האָט פאַר שרעק מוזק

און דיא אידען האָבען דעם שמייסער ערקלערט צו וואָס זיי דארפֿען איהם אזוי נייטיג. דיא בלינדע יתומה, וואָס זיצט שוין גאנץ לאַנג לעבען דער טויר-טער שול פֿיי דעם אלטען בית עלמן און בעט נדבות מיט אַ בעקאנטע לידעלע, האָט „זיך פארקנאָסט מיט עפעס אַ טרענער, האט זיך מתחיל געווען איהם אויסצוקליידען בעל-הבתיש און געבען איהם זיין בעד-דערפניש, דערצו נאָך אַ ביסעל געלט.“ יענעם דאָ-נערשטאָג האָט געזאָלט זיין דיא חופה און עס איז שוין געווען אַ גוטע וועטשערע: בראַנפֿין, בולקעס, גילדערנע יויף, פיש, געבראָטענס, מען וואַרט און מען וואַרט, און דער חתן איז ניטאָ. „דער בחור, ברענגען זאָל ער, האָט חרטה! זיין באָבע, וואָס איז אזוי פיעל יאָהר אַ קעכין ביי דעם גביר“ האָט זיך צושריען און צוויינט אויפֿן שדוך, וועלכער איז איהר ניט אָנגעשטאָנען. הכל פנים, דיא וועטשערע איז אָנגעגרייט און עס קאָסט דאָך געלט, וואָס טוט מען מיט דער וועטשערע? דיא מתעסקים זיינען געלאָפֿען, געפאָדעט, געקלערט, געטראַכט, ביז זיי איז אריינגעפאלען פישקע אין קאָפּ.

וויא דיא אידען האָבען דאָס אזוי געהאלטען אין דערציילען, איז אָנגעקומען פישקע, און דיא אונד-טערשטע שורה איז געווען, אז מען האט איהם אוועקגעפיהרט אויף דיא אָנגעגרייטע חופה און חתונה געמאַכט מיט דיא בלינדע יתומה, אנשטאָט דעם טרענער, און דיא טשערקאסענע קאפּאָטע, וואָס דער טרענער האָט געזאָלט טראָגען, האָט מען אָנגעטאָן פישקע.

נאָך דער חתונה פלעגט פישקע זיין בלינדע ווייב אלע אין דער פריה פיהרען צו דעם אלטען בית עולם, וואו זיא האָט געבעטעלט, און פאַר-נאכט פלעגט ער איהר אָפּפירען אַהיים. „מיט עסען און טרינקען האָט פישקע ניט וואָס צו זאָרען: זיין ווייב איז אַן אשת חיל, האָט אַ שטענדיגע גוטע פרנסה אין דיא הענט.“

ביי דעם האָט זיך ר' מענדעלע אָפּגעשטעלט. דיא צוויי האבען פארבראכט דיא צייט, ביז עס איז געוואָרען שפעטלעך און זיי האָבען זיך גענומען קלייבען שפאָנען דיא פערד און ווייטער פאָהרען. ר' אלטיר הייסט ר' מענדעלע'ן גיין צו דיא וועגען און אליין גייט ער אוועק נאָך דיא פערד. ר'

געווען אין גלופסק אַ סך מענשען, האָט זיא געכאַפּט דיא פיס אויף דיא פלייצעס און איז אַנטלאָפֿען. „נאָך אזעלכע קיילעקעס האָט דיא שטאַט אזוי חתונה געמאַכט און אָן פישקע'ן האט מען אלץ פאַרגעסען. און פישקע פלעגט אלץ אומניין באַרוועס, אָהן אַ קאפּאָטע, אין אַ גראָבע פאַרלאַטעטע העמה, אַ לאנגען פארשטאָלצענעם ארבע כנפות און גראָבע לייווענטע הויזען מיט אַ סך פאלדען. „זיין ארבייט איז געווען צו גיין רופען אויף דער גאס: „בעלי הבתים, אין באָד אַריין!“ — פרייטאָג, און: „וויי-בערלעך אין באָד אַריין!“ — מיטוואָך. זומער, ווען עס פלעגט זיך אָנהויבען ווייזען גאַרטען-וואַרג, האט אין דער אידישער גאס זיך געלאָזט הערען זיין קול וויא פון אַ שליען: „אידעלעך, אַהער! יונגע קנאָד-ביל, אידעלעך!“ אין באָד פלעגט ער היטען דאָס אָנטאָן, אונטערטראָגען אַ שעפעלע וואַסער, ארייַן-לאָזען אַ קויטיג העמד אין דעם ארבייט אַריין מיט אַ קניפּ אינעווייניג, וויא אַ מייסטער; דערלאנגען אַ קויל פייער, ווארפענדיג עס פון איין האַנד אין דער אַנדערער צו פאררויכערען אַ פאַפיראָס, און כאַפֿען דערפאַר אַ האַרטען צווייער.“

הקצור, פישקע איז אלץ געבליבען אַ בחור. אָבער איין מאָל, ווען מענדעלע איז געקומען נאָך גלופסק, איז ער נשתומם געוואָרען זעהענדיג איהם אין אַ שפּאַגעל נייע טשערקאסענע קאפּאָטע, מיט נייע שיך און זאָקען, אין אַ גרויסע פליסענע היטעל און אויפֿן האַרצען האָט אויף איהם „געבליסענע ערשט ניי פון דער נאדעל אַ לייבצידאק פון האַרט אָנגע-קראַכטאלטען ציטץ מיט גרויסע קווייטען!“ מענ-דעלע וואָלט אפשר מיינען, אז מען האָט איהם פאַרט חתונה געמאַכט אַפּס אַ חליירע חתן. אזוי אָבער וויא יענעם יאָהר איז אין גלופסק קיין חליירע גראָד ניט געווען, איז דער וואונדער געבליבען אַ וואונדער און מענדעלע איז אוועק אין באָד פרענגען וואָס דאָ איז, ווייל אין אַ אידישע באָד הערט מען אלע נייעס פון שטאָדט און אַ פשיטא נאָך וועגען „פישקע דעם קרומען.“

אין באָד האָט בעריל דער שמייסער ר' מענ-דעלען דערציילט אזא מעשה: איין מאָל, דאָנער-שטאָג פאַרנאכט, קומען אַריין דריי אידען און פרע-גען, וואו איז פישקע? פישקע איז גראָד ניט געווען,

מענדעלע ווארט, ווארט, — אלטיר איז אפן ניטאָ. ער גייט איהם זוכען. ער גייט און גייט אין וואלד: ניטאָ ניט אלטיר, ניט דיא פערדלעך! ער איז זיך מיטש, אז דערוויילע קען מען בע'גנב'ענען דיא ביידלעך און גייט צוריק. אלטיר און דיא פערדלעך נעפינט ער ניט! ער מאכט א שנאפס און בייסט צו פון דעם רענצעלע, וואָס ער האָט מיט זיך, און לאָזט זיך וויעדער אין וואלד. וואָס ווייטער ער גייט, רוישט איהם אלץ מעהר אין מוח פון דעם שנאפס, וואָס ער האָט נעמאכט. ער גייט און רעדט צו זיך און וויינט פון דיא בראַנפען, ביז ער קריכט אַרויס פון וואלד און פאַרקריכט אין א נאָרטען; ער רייסט אויס אַן אונערקע, מאכט א ברכה און עסט — א מחיה. גוים באַפען איהם דאָ אָבער, שלאָגען איהם אָן און פיהרען איהם אוועק צו דעם סטאנאוואָי. מען שערט איהם אָפּ איין פאה. ער צרוויינט זיך קוקענדיג אויף זיין פאה אויף דער ערד. מען טרייבט איהם אַרויס. ער פרענט נאך אויף זיינע פערד און מען ראט איהם גיין צו דער קרעטשמע. עס איז א יריד היינט, און דאָרטען זיינען א סך מענשען, פון יריד — אפשר וועט אימיצער קענען איהם זאָגען עפעס וועגען דיא פערדלעך מיט אלטיר'ען.

ער קומט אריין אין קרעטשמע, און עס קומט אַרויס, אז דיא קרעטשמערקע איז זיינע א שטיקעל קרובה און האלט זיך גרויס מיט דעם יחוס. זיא פערד האלט איהם צו וועטשערע. דיא בעל-הבית'מע טראָגט דיא הויזען. וויא מען רופט דאָס, און לערנט מיט איהר מאן בלק. פאר איהר זונעלע (א מין שמענדריק) האלט חיה טריינע, דיא קרעטשמערקע, א רבי'ן אין שטוב. ווען פאר דער וועטשערע צושרייט זיא זיך אויף'ן מאן, וואָס איהר איז פארפאכען געוואָרען, און ער ענטפערט איהר: „דוא האָסט דאָך מיר אליין, האָסטו דאָך מיר געשיקט צו נברילאָן נאך א זאק קארטאָפלעס מײַך געשיקט!“ און ער באַ- לעקט זיך דערביי מיט'ן צונג, — זאָגט זיא אויף דעם:

— און דער רבי, דער שיינער רבי איז קראנק געווען בריינגען צוטראַגען דעם זאק קארטאָפלעס? עסען נישקשה קען ער פאר צעהן! — אויף דעם ענטפערט דער מאן:

— דער רבי איז דאָך גענאָגען, דער רבי,

אָפפיהרען דיא פערסטע קיה מיט דיא קעלביק אין פעלד אָפפיהרען!

— אָט שווייג שוין שווייג, קיי דיר בעסער דיא צונג! — מאכט חיה טריינע קוקענדיג ביזן אויף'ן מאן. דערנאך ווענדט זיא זיך צו ר' מענדעלע „מיט א נאנצען שמועס, וואָס זיא האָט פון איטליכען אויסצושטיין. ווען ניט זיא, וואָלט דיא נאנצע שטוב שוין לאנג האָרעם קאָרנעם איבערנעקערט געוואָרען, און מיטט אלץ אריין אין דיא רייד: נישקשה, פאר אייך מעג מען, וויא פאר א טאטען. אייך זענט דאָך אַן אייגענער, ר' מענדעלע!“ איהר טאָכטער איז „א ברייטע א האָרעפאשנע פויר מיט א פאָר באַקען וויא דיא פאָמפעשקעס, — אויף'ן קאָפּ זעהר ווייניג האָר און צוויי קליינע צעפעלעך פון הינטען.“ הקצור דאס איז א שמענדריקע. זיא שטייט שוין אָבער אין שדוכים, און, אזוי וויא חיה טריינע דער וויסט זיך, אז ר' מענדעלע האָט א זון און איז נלאָט א שטיקעל שדכן אויך, הייסט זיא דיא טאָכטער צו דער וועטשערע זיך זעצען „אויסנעפוטשט“. דיא נאנצע צייט חנפה'עט זיך חיה טריינע צו דעם נאָסט, פיינט זיך פאר איהם, הייסט פארהערען איהר זונעלע און עס קומט אויס פונקט דיא סצענע וויא, ווען גאָלדפאדען'ס שמענדריק לערנט מיט זיין רבי'ן.

נאך דער וועטשערע פארהאלט זיא דעם נאָסט און זאָגט איהם, אז אין א פאָר שעה אַרום וועט קומען איהר יאנקא מיט איהרע פערד, וועט ר' מענדעלע מיט איהר מאן זיך זעצען רייטענדיג און בריינגען דיא צוויי ביידלעך מיט דיא סחורה און וואָס מיט ר' אלטיר'ען מיט דיא פערד איז, וועט מען שוין זעהן. דערוויילע בעט זיא ר' מענדעלע'ן זיך צולייגען.

„חיה טריינע איז טאקי א כשר'ע אידענע, א נומע, אָבער וואנצען האָט זיא געהאט אין שטוב רשעים, זייער ביזע.“ ר' מענדעלע האט מיט זיי געהאט א נאנצע מלחמה, און שלאָפען האט ער ניט געקענט צוליעב דעם וויא אויך צוליעב זיין אומגליק, וואָס איז איהם פון זינען ניט אַרויס. אויף מאַרנען אין דער פריה רייט ער מיט חיה טריינע'ס מאן אוועק צו דיא ביידלעך. אויף'ן וועג דערציילט יענער איהם אויס זיין האַרץ און זאָגט איהם, אז

דיא פערד צוריק אוועקנעהמען. עס ווערט א גע-
שלענ, ביידע גיבען זיך נוט; אבער אלטיר ניט בע-
סער, איז מנצח און רייט פארט אוועק מיט דיא
פערד. דעם אידעל, וואס ער האט אפגעבונדען,
נעהמט ער מיט זיך און זיי קומען בשלום צו דיא
ביידלעך.

וואו זשע זיינען דיא פערד? — פרענט ר' מענ-
דעלע. דער אפגעבונדענער אידעל איז זיי געגאנגען
אנטרינקען. באלד קומט דער אידעל מיט דיא
פערד. ר' מענדעלע קוקט זיך איין, גיט א פאטש
מיט דיא הענט און שרייט אויס: "פישקע! מען
זאל דערמאנען משיח'ן וואלט ער געקומען." הכלל,
עס איז פישקע דער קרומער.

דער קרעטשמער בעט זיך, אז ר' מענדעלע זאל
פארען צוריק מיט איהם, ווארים אזוי האט דיא
ווייב איהם געהייסען. און אהן איהם ציטערט ער
צו קומען אהיים. מענדעלע וויל אבער ניט, און ער
שרייבט צו חיה טריינען אויף א בריעוויל, אין וועל-
כען ער פארענטפערט איהר מאן און לויבט איהם
פאר איהר. יענער רייט אוועק און דיא דריי בלייבען.
פארענדיג ווייטער, דערציילט זיי פישקע, וואס מיט
איהם האט פאסירט.

דיא ערשטע צייט נאך דער חתונה האט ער
מיט זיין בלינדע ווייב געלעבט נישקשה'דיג. זיא
איז זיך געזעסען ביין בית עולם און געפעטעלט מיט
א נגון פון קנות, ער פלעגט איהר פירען און אפפיר-
רען, צוטראגען עטליכע מאל א טאג דאס א טע-
פעלע געקעכט, דאס א קיסלעדע, דאס א הייסע
באבקעלע, דאס א זויערע אונערקע, און זיא איז
געזעסען א גאנצען טאג פארטראגען אין פרנסה.
א ביסעל פלעגט ער איהר א מאל אויף העלפען אין
דעם פרוין, ארויסגעבען רעשטע פון א דרייער, פון
א זעקסער, דערמאנען איהר אן אלטע חובות, וואס
זיא האט אפצונעמען, אפטרעייבען א ציג, וואס
פלעגט זיך לאזען ארויסשלעפען א ביסעל פון דיא
שטרוי, אויף וועלכע זיא איז געזעסען. אין חדש
אקול פלעגט ער איהר פיהרען אויף יריד, — און אזוי
האבען זיי זיך געלעבט און "געמאכט א לעבען",
וויא פישקע וואלט זאגען אין אמעריקא. "אבער
אז ס'איז נוט, ווילל מען נאך בעסערס; אז מען
האט ברויט, ווילל מען קוילעטש."

זיין ווייב האט איהם פארזאגט צו דערגיין ביי איהם
וועגען זיין בחור'ל. "דיא בתולה מיינע האט איהר
דאך געזעהן דיא בתולה" — זאגט ער — "א נוטע
בעל'הפית'טע". דיא ווייב לאזט איהם נעכט ניט
שלאפען און שרייט צו איהם תמיד: "נוואלד א
בחור'ל! וואס ליגסטו גולן אזוי? נואלד א
חתן!". "אפשר טאקי צייט חתונה צו מאכען
שוין צייט אפשר" — זאגט דער קרעטשמער וועגען
זיין טאכטער מיט דיא באקען וויא פאמפושקעס —
"וואס זאגט איהר, ר' מענדיל? עפעס זענט איהר
דאך א איד א למדן, שוין צייט? מיינע האט מיט
פיר היינטיגע נאכט איבערגעשמועסט איהר
זענט ביי איהר שטארק חשוב זענט איהר. אלץ
קומט אומגעריכט. בעדארף זיך נראד מאכען א
מעשה און איהר האט פארבלאנדזשעט צו אונז. ...
זעהר אנגעלייגט כ'לעפען. איז אייער בחור'ל שוין,
זאגט איהר, בר מצוה, אייער בחור'ל?"

אזוי ריידענדיג קומען זיי צו דיא ביידלעך.
אלץ איז אין גאנצען, נור דיא פערד זיינען ניטא,
און אלטיר יקנה"ז ליגט אויף זיין וואגען מיט א פאר-
בונדענעם קאפ. אלטער דערציילט דאן, וואס מיט
איהם איז דא דערוויילע געווען. ער איז געגאנגען
געגאנגען אין וואלד זוכענדיג דיא פערד ביז ער איז
אנגעגאנגען אויף א פייעריק וואס האלט ביין אויס-
גיין. און דערביי האט ער געפונען דיא סמנים פון א
וועטשערע: ברעקלעך ברויט, ציבעלעס, קנאבעל.
ער האט געמיינט, אז דא זיינען געווען ציגיינער און
אזוי וויא ציגיינער זיינען גרויסע פערד גנבים, האט
ער זיך דערשראקען און זיך געלאזען נאך זיי. אזוי
גייענדיג, האט ער באלד דערהערט א פארשיקטען
געשריי. ער האט דערוועהן א חורבה, — הקצור אין
דער חורבה האט אלטיר געפונען א אידעל ליגענדיג
א געבונדענעם מיט שטריק. אלטיר האט איהם
אפגעבונדען און ער האט איהם דערציילט, אז ביי
דעם פייעריק איז געזעסען א גאנצע כאפטע אידישע
שלעפערס און אז זיי האבען דאס צוגע'גנב'עט דיא
צוויי פערדלעך. אלטיר דערגייט דיא וועג, מיט
וועלכע דיא שלעפערס זיינען אוועקגעפאָהרען און
לאזט זיך גלייך אהין. לעבען א קרעצמע דערקענט
ער דיא פערדליך און נעהמט זיי צו און רייט אוועק.
איהם יאגט אן א רויטער יונג א שלעפער און וויר

אזוי האבען זיי זיך געשלעפט און געדרייט זיך פון שטאָרט צו שטאָרט, ביז זיי זיינען געקומען עפעס אין אַ אידישע שטאָרט, וואָס הלואי וואָלט פישקען בעסער דער רוח געווען כאַפּען איידער ער איז אַהין געקומען. דאָרטען האט ער בעגעגענט זיין מלאך המות. „געקוילעט זאָל ער ווערען אָהן אַ מעסער, א קריינק אין זיינע ביינער אַריין!“ אין יענע שטאָרט, וואו זיי זיינען געקומען, איז אין פֿעלד געשטאַנען קאַנניצע — אַרימע לייט מיט בוידען. דער רעכטער מאַכער פון דיא חברה איז געווען, „איינער אַ רוי־טער, אַ געזונטער, א קריינק איהם אין דיא ביינער אַריין“ — פיבושקע, וועלכען פישקע רופט אין זיין ערצהלונג אַן מיט דעם נאָמען „דער רויטער ממזר“. ער איז געווען דער גרעסטער קינדלער זיך צו פאַר־שטעללען, אפצונאָרען דעם עולם; דיא וואס האבען איהם געגעבען פלעגט ער דערנאָך נאָך שילטען; וואו עס האט זיך געמאַכט עפעס צרצונגב'ענען, איז ער אויף דעם אויך געווען א בעלן. פישקע מיט דער ווייב האָבען זיך מיט דער קאָמפאָניע שלעפער אָנגערוהט אין אַ הקדש. דאָרטען האט דער רוי־טער ממזר זיך גענומען שאַרען צו דער בלינדע. ער פלעגט איהר כאַפּען עפעס צו טראָגען, באדינען איהר, ביז ער איז געוואָרען מיט איהר „אַ שמעלקע“. „ער פלעגט אָבזיצען מיט איהר שעה'ן ווייס און פלוידערען, אריינוואַרפען אין דעם שמועס גראָבע, ניט קיין שיינע ווערטלעך“ — דערציילט פישקע — „מינע פלעגט, דאכט זיך, פאַרשטעקען דיא אויער רען און דאכט זיך, ניט וועלען הערען. און אז ער פלעגט זיא אַ מאָל אין טאָג אריינלויבען: זיא איז אַ יאָדערדיגע, אַ פעטע, אַ לויטערע, אַ פליישיגע אידענע, אזעלכע וויא ער האט ליב, פלעגט זיא איהם אָפזידלען, אַ פאַטש טאָג איבער'ן רוקען און דערביי טאַקע לאַכען. איך פלעג אויך לאַכען, אַ מאָל טאַקי מיט גרינע ווערים, אבער באַלד טאַקי מיך בעטראַכט צוריק: וואָס אַרט מיך אַ פלוידער־זאַק? „מאָרגען־איבערמאָרגען וועט מען דאָך פֿטור ווערען, מיר צוגייען זיך“ אין פאַרשיעדענע וועגען מיט דעם רויטען ממזר.

פישקע האט אבער געהאַט א טעות. דיא ווייב האט זיך געמאַכט קראַנק פון דעם צורפוס גיין, און האט זיך צוגעצופעט, אז זיי מוזען ווייטער פאַרען

הקצור, דיא בלינדע האט זיך פארוועלט זיך אוועקלאָזען נאך אַדעס — דאָרטען זיינען דיא שלע־פערס גאָר גליקליך. זיא האט איהר מאַן גענומען בריינגען ראיות פון אנדערע גלופסקער קאליקעס, אידישע בעטלערס, וואס האבען זיך געלאָזען וואַנ־דרעווען און וואָס מאַכען גאָלדענע געשעפטען. לער קיש דער חזיר־חתן, למשל, האָט זיך באַלד נאָך דער חתונה מיט דער ווייב אוועקגעלאָזען אין דער וועלט, „און דאס מוז, אָהן עין הרע, גייט זיי! מאַ־טעל מקבל האט מיט זיי אין קעשעניעו זיך באַגע־גענט, אַרומגעהענדיג אין דיא הייזער. זייערע טאָר־בעס, דערציילט ער, זיינען פולל אנגעשטאַפּט מיט אַלעס גוטען, — מיט שטיקער קיילעטש, גרעסער וויא מען גיט אין גלופסק שבת דעם גוי, מיט מאַ־מאליגע, דאָרע קישקע און קאָדע. פערלע מאַלטע'ס ווייב שיינט וויא דיא ליכטיגע זון, דיק, פעט און ברייט. גלופסק וויל זיא שוין מעהר ניט קענען, מַזן זאָל איהר עס אפיקו שיינקען.“ אזוי רעכענט זיא איהם דיא גליקען פון אנדערע אידישע בעטלער, וואס האבען זיך געלאָזען איבער דער וועלט, און — ניט אנדערש זיי מוזען אויך אזוי טאָן; און דיא אונטערשטע שורה איז אז זיי לאָזען זיך טאַקי אוועק. דאָ ערקלערט פישקע, אז אידישע בעטלער ווערען צוטיילט אויף פערשיעדענע סאָרטען וויא חיל: עס זיינען דאָ פיעשע (פוס־גייענדע), קאַנניצע — וואָס שטעפּען זיך אום קאָפּאניעס ווייז אין בוידען מיט קלאַטשעס, און אנדערע מינים. ער מיט זיין ווייב זיינען פון אָנהויב געווען פיעשע. דאָ האָט זיך אָנגעהויבען א סדרה פון גרויזשענעס, דיא בלינד דע האט ביסלעכ־ווייז פישקען אנגעהויבען „צוזידלען, שיכטען, זאָגען שטעכעווערטלעך, רופען איהם צונע־מענעש, און אויסוואַרפען איהם זיינע קראַנקע פיס.“ זיא האט געטענה'עט אז זיא האָט זיך אבגענאָרט מיט'ן שדוך, אז זיא האט איהם געמאַכט פאַר אַ מענשען, האט איהם ארויסגעפירט צווישען לייט, פארזאָרגט מיט אַ פרנסה, און ער איז איהר ניט געטריי און טוט איהר אַלץ אויף צופוקעניש. דאָס איז אבער געווען זעלטען, און פישקע פלעגט דאָס אראָפּשלינגען און מאַכען זיך ניט וויסענדיג. באַלד פלעגט איבער גיין דער כעס און זיא פלעגט ווייטער צו איהם ווערען גוט.

ארויסגעפירט אויף'ן גאס, אוועקגעזעצט, געהייסען זיצען, געסטראשעט, אז אויב זי וועט שרייען, וועט קומען א קאצערע און וועט שלאגען; און אליין איז זי אַוועק פון איהר אויף אייביג. פון גאס האָט דיא פארוואָרפענע קינד אַריינגענומען צו זיך עפעס אַ סעדעכע, אַ מאַרק-אידטנע. דיא האַרבאַטע מיין דעל האָט געמוזט בלייבען מיט דיא סעדעכע'ס קינד אין שטוב. זי איז נעבעך אויסגעריסען געוואָרען, געטאָן דיא שווערסטע און ערגסטע ארבייט, און, ווען דיא סעדעכע פלעגט קומען פון מאַרק, פלעגט זי נאָך איהר אַרויסשיקען גיין איבער דיא הייזער. איינמאָל זומער פאַר-נאַכט, אַרומגייענדיג איבער דיא הייזער, אין איין גראָב העמדיל, איז זי פאַר-קראַכען ביי'ן עק שטאַרט און פאַרבלאָנזשעט. אַ בויד מיט אַרימע לייט זיינען אונטערגעפאַרען, און דערזעהענדיג אַ האַרבאַטע מיידעלע, איז איינער, אַ רויטער, אַראָבגעשפרונגען און איהר אַריינגענומען אין בויד, און איהר אַוועקגעפירט. זי איז פאַר זי אַ גוטע סחורה: מיט איהר הויקער וועט זי זיין אַ גוטע בעטלערסע פאַר זיי. און אזוי שלעפען זיי איהר פון יענסמאָל אָן אַרום, און טיילען איהר אויס גרוי-סע צרות.

„פישקע'ס דערזעהלונג האָט אָנגעמאַכט אַ שטאַרקע מרה שחורה אויף אלטיר'ן“ און „ער האָט מיט'ן האַנט געריבען דעם שטערען....“ און אלץ געמאַכט פאַר זיך: עט עט!

פישקע איז זיך ווייטער מודה, אז ער האָט דיא האַרבאַטע שטאַרקע ליעב געקראָגען. „עס האָט מיך עפעס צו איהר געצויגען“ — דערציילט ער — „מיר צוגעקומען לעבען פון'ם זיצען אַ מאָל מיט איהר. וואָס?... נאָר נישט! גלאַט אזוי זיך — שמיע-סען, אָדער שווייגענדיג אָנקוקען זיך איינער דעם אנדערען. דאָס גוטסקייט איז איהר געלעגען אויף'ן פנים“ און דערביי פלעגט איהם ווערען „עפּים גוט, וואָרעם מחיה אין אַלע גלידער; עפּים האָט זיך איהם געדאַכט, געדאַכט“ — ער ווייס אליין ניט וואָס.... „עפּים האָט איהם אינווייניג געבריהט, געגלעט ביי דער נשמה“ און ער האט זיך ניט געפיהלט עלענט ווען ער איז געווען לעבען איהר.

דער רויטער ממזר האָט בעמערקט, אז פישקע איז אַ שמעלקע מיט דיא הויקער, און האָט דאָס

מיט דיא קאָנניצע אין בויד. פישקע וויל ניט, אבער דיא ווייב שילט, גרוזשעט, לאָזט ניט לעבען און ער מוז נאָכגעבען. דער ממזר ווערט מיט דער בלינדע אלץ געהנטער שמעלקע און אויף פישקע'ן קוקט ער עפעס מיט אזא שמייכלע, וואס שטעכט איהם אין האַרצען. דיא בלינדע ווערט אלץ בייזער צו פישקע'ן און ער שטעהט אויס גרויסענע צרות אי פון איהר אי פון דעם רויטען ממזר אי פון דיא גאַנצע קאנ-ניצע כאלאסטרע, וואס לאַכט פון איהם אָפּ און שלאָנט איהם און בענייט זיך מיט איהם וויא מיט אַ הונט. מען ניט צונעמענעש: „נגיד“ און „מקבל“ (וואס דאס איז גערעכענט פאַר אַ גאַנץ מאוס'ען גאַמען ביי אירישע בעטלער) און, ווען מען וויל זיך לוסטיג מאַכען, איז ער דיא כפרה. זיינע אויגען קענען ניט צוועהן, וויא דער ממזר מיט זיין ווייב זיינען צו גרויסע מחותנים, ער קען זיך אבער ניט העלפען.

אין דיא כאלאסטרע איז געווען אַ מיידעל מיט אַ הויקער, וועלכע האט אויך געהאַט גרויסע צרות. (ווען פישקע דערמאָנט דיא מיידעל אין זיין ערציי-לונג, גייען ביי איהם ארויס טרערען פון דיא אויגען). דיא קאָמפּאַניע פלעגט איהר טרייבען גיין איבער דיא הייזער און וויינען, קלאָגען, מיט פערשיעדענע אויסגעקלערטע ליגענס, און דאס געלט פלעגט דיא חברה ביי איהר אוועקנעמען. ווען זי פלעגט בריינד-גען צו ווייניג, פלעגט מען איהר שלאָגען און אַראָב-טרייבען פון וואָגען און לאָזען נאכלויפען נאך'ן בויד, שרייענדיג און בעטענדיג זיך.

פישקע האָט זיך מודה געווען פאַר זיינע צו-הערער, אז ער פלעגט ליעבען מיט דער מיידיל צו זיצען און שטילינקערהייט שמועסען, — אויסניסען איינער דעם אנדערן זייער ביטער האַרץ. דעם טא-טען געדיינקט דיא הויקער ניט, זי האָט זיך גע-האָדעוועט אָהן אַ טאַטען, און זי געדיינקט בלויז, אז דיא מאמע פלעגט רק שעלטען איהם, וואָס ער האָט זי אַוועקגעוואָרפען און איבערגעלאָזען מיט אַ באַמבע — אַ קינד אויף'ן האַל, וואָס איבער איהר קען זי איהר קיין אָרט ניט איינזיין און בעדאַרף זיך מיט איהר שטיקען, בעהאַלטען, — וואָרים ווער וויל עס דען האָבען ביי זיך אַ קעכין מיט אַ קינד? מיט דער צייט האָט דיא מוטער חתונה געהאַט און איהר

אראפ דיא טרעפ און מיט זיינע געוונטע הענט פארטפארט ער דיא קלאמקע. פישקע לינט א צור הרגעטער פון דעם פאל און פון דיא קלעפ וואס דער ממזר האט איהם געגעבען אלס א הקדמה. ער מיינט ער איז שוין פארפאלען. מארגען וועט דער בעלהבית פון קעלער איהם באפען דאָרטע. אָכער באלד עפענט זיך דיא טיר און דיא האַרבאַטע איז דאָ און בעפרייט איהם. זיא האַט געזעהן, אז ער זאמט זיך, האַט זיא זיך דערשראָקען און איז איהם געגאנגען זוכען. פון א ווינקעלע האַט זיא דערזעהן וויא איינער שטייט און פאָרעט זיך ביי א קלאמקע פון א קעלער. און באלד האַט זיא דער הערט, וויא יענער זאָגט: „אצינד ר' פישעל ליג דאָ און קריינק וויא א הונט“. עס איז איהר געוואָרען חושך אין דיא אויגען. און באלד האַט זיא דערזעהן, אז דער רויטער ממזר איז דאָס. אזוי ניד, וויא זיא האַט פון איהם זיך אַרויסגעדרייט, איז זיא גע- קומען צו לויפען און געעפענט דעם קעלער.

ווייטער שטייט פישקע צו צו דער ווייב, זיא זאָל געהמען גט. זיא וויל אָבער גיט הערען און מאכט איהם א קבורה. דער רויטער לאָזט דאָס צו קיין גט גיט צו. ער דארף א בלינדע אָבער גיט קיין בלינדע ווייב. ער דארף איהר צוליעב איהרע געוונטע באַ- סען און ווייל זיא טויג גוט צו דעם שלעפערשען געשעפט. איין מאָל ווען פישקע איז גיט געווען אין בויד, האַט דער ממזר איהם אָנגעטאָן און איז מיט דער כאלאסטרע זיך אוועקגעשלעפט אָהן איהם. פישקע ביינקט נאך דער האַרבאַטע, ער גייט אויס. זיא איז אָבער גיטאָ און עס איז פארפאלען. ער שלעפט זיך א לאנגע צייט אום אליין, פארקריכט אין אדעם, שלעפט זיך איבער דיא הייזער, קומט אָן אין באָד. דער לעבען גייט איהם אָבער גיט איין אָהן דיא הויקער. עס גריזשעט איהם דאָס האַרץ. ענדליך לאָזט ער זיך אוועק פון אדעם צו פוס. אין וועג לינגט ער זיך צו אין פעלד. באלד קומט איי מיצער צו נאָהענט צו איהם — עפעס א מיידעל, וואָס סלייבט פיליניצעס. ער גיט זיך א שטעל — עס איז זיין האַרבאַטע 1 „איך טהו א געשריי“ — דערציילט ער — „בלייב פארמישט — און באַנד שטייען מיר ביידע, שטייף האלטענדיג זיך ביי דיא הענט, איך און מיין האַרבאַטע.....“ זיי דערצייל לען זיך אויס וואָס מיט זיי איז געווען דיא גאנצע צייט, און ער דערוויסט זיך, אז דיא כאלאסטרע שטייט דאָ גיט ווייט אין פעלד, און אז זיא איז זיך פארגאנגען קלייבען פיליניצעס און אזוי האַט זיא געטראָפּען דיא גוטע פיליניצע, פישקע'ן.
(פארטזעצונג פאלגט.)

אב. קאהאן.

אָנגעוויזען דער בלינדע. דיא בלינדע האַט געברענגט פון אייפערזוכט, אָבער אליין איז זיא מיט דעם ממזר געווען אלץ א געהנטערע מחותנת'טע. פישקע'ס צרות זיינען געוואקסען. איהם מיט דער האַרבאַטע האט מען געשלאַגען, געקניפּען, אָנגעלאַכט פון זיי אָהן א שער. איין מאָל איז פישקע מיט דער האַרבאַטע געזעסען אין א וויי- קעלע, אין דיא שטעטל. וואו זיי האָבען זיך אָנגע- שטעלט, זיי זיינען געזעסען און זיך אויסדערציילט זייערע צרות. דיא האַרבאַטע האַט איהם ביסלעך- ווייז פארטרויט, אז דער רויטער ממזר לאָזט איהר גיט לעבען — אז ער קריכט צו איהר, און אז זיא ראנגעלט זיך קוים אַרויס. אייפערזוכט און רחמנות ברענגען אין פישקע'ן. זיא וויינט און פארשטעלט דעם פנים מיט דיא הענט. פישקע'ן גיט עפעס א צופ ביין הארצען. ער נעמט איהר אָן פאר'ן האנט, וואָס איז נאך געלעגען אויף איהר פנים, און זאָגט גיט מיט זיין קול: „נשמה מיינע, דאָס לעבען וועל איך פאר דיר אוועקגעבען!“ — „א, פישקע“, — זאָגט זיא מיט א זיפן — „טוט זיך א רוק געהנ- טער צו מיר און שפארט אָן דעם שטערען מיר אויף'ן אקסעל.“ עס ווערט איהם עפעס ליכטיג אין דיא אויגען, „וואָרעם, א מחיה אין אלע גלידער“ ער טרייסט איהר, גאָט וועט העלפען, און ער, פישקע, וועט זיין א טרייער ברודער צו איהר. זיא קוקט איהם אַריין אין דיא אויגען, טוט א זיס שטייכעלע און זאָגט, אראפלאָזענדיג דעם קאָפּ: „איך ווייס גיט פאר וואָס, פישקע! מיר איז אצינד עפעס גוט אויף'ן הארצען. עס גלוקט זיך מיר לעבען.....“ באלד דערהערען זיי נאָהענט עפעס א קלאַ- פעריי. פישקע גייט צו פאמעלעך און זעהט, וויא דער רויטער ממזר גייט בע'גנבענען א קעלער. ווען יענער איז אינווייניג, איז פישקע זיך מיט צו פארשפארען דיא טיר פון קעלער פון דרויסען, „און לאָז ער לינגען דאָרטען געהאנגען וויא א בער אין נעץ, ביז מען וועט איהם מאָרגען דערטאפען, איהם ברעכען א ביין און געבען זיין פסק. דאָס איז פישקע'ס נקמה פאר דער האַרבאַטע. צום ערשטען מאָל פארזוכט ער דעם זיסען טעם פון נקמה. דיא קלאַמקע איז אָבער פארבויגען און וויא ער מאַטערט זיך, גייט עס גיט. וויא ער האלט זיך אזוי אין מאַ- טערען, שפארט זיך אַרויס דער ממזר מיט דער גנבה — זאכען אָנגעגרייט אויף שבת. „אזוי, ר' פישעל?“ זאָגט דער ממזר, און גיט איהם א שטופ

דיא צוקונפט

א מאָנאַטליכער זשורנאַל פון פאָפולערע

וויסענשאפט, ליטעראטור און סאָציאַליזמוס.

— ארויסגינגעכען פון דיא —

אידיש שפרעכענדע סעקציאָנען, ס. א. פ. פון אמעריקא.

אבאָנעמענטען פרייזען:

אויסלאנד :		אינלאנד :	
\$1.25.....	פיר איין יאָהר	\$1.00	פיר איין יאָהר
65 ס.	פיר 6 מאָנאַט	50 ס.	" 6 מאָנאַט
		10 ס.	איין נומער

אדרעסע פון רעדאַקצאָן און עקספּעדיציאָן :

Zukunft, 138 E. Broadway, New York.

אינהאלטס פערצייכנים:

- (1) יאָהאן היינריך פעסטאלאָצזי (ביאָגראַפיע), פון ב. פייגענבוים.
- (2) דיא ראָלע פון איינצעלנע פערזאָנען אין דער געשיכטע (שלוס), מ. באראנאוו.
- (3) דיא אידען (פאָרטזעצונג), Lucien Sanial.
- (4) קריטישע סטודיען איבער זשארגאנישע מייסטער-ווערק (פאָרט-זעצונג), אב. קאהאן.
- (5) קובא, מ. מיכילאָוו.
- (6) דער פאסטוף (אן ערציילונג) פון הערמאן זודערמאן—איבערזעצט פון דייטשען פון אננא קאהאן.
- (7) געוויסען און געשעפט, פון בעלפאָרד באַסס (איבערזעצט פון ענגלישע).
- (8) דיא לכנה (נאָך פלאמאריאָן) בן דוב.
- (9) צו דעם אַרטיקל „וויא אזוי פאלט אַ זאך און מיט וועלכע גיכקייט“ פון א. קאספע אין יאנואר און מערץ נומערען „צוקונפט“.

אלס ביילאָגע צו דיעזען נומער — אַ פאָרטרעט פון יאָהאן היינריך פעסטאלאָצזי.

דיא שטימען

וועגען דיא ציווי פרעמיום אַרטיקלען איבער „רעליגיאָן און וויסענשאפט“, וועלכע זיינען ערשינען אין דעם יאנואר נומער און אין דעם פעברואר נומער „צוקונפט“ (דער ערשטער אונטערצייכענט „No. 37“ און דער צווייטער — „וויקטאָר“), זיינען געציילט געוואָרען פון דעם פערזאָלטונגס-ראַטה „צוקונפט“. עס האָט זיך אַרויס-געשטעלט, אז דער אַרטיקל פון „No. 37“ האָט בעקומען אַ מאַיאָריטעט פון 92 שטימען. נאָך אָנגעגעבענע סמנים איז בעוויזען געוואָרען, דאס „No. 37“ איז לעאַן זאָלאַטקאָוו פון שיקאגאָ (וועלכער בעקומט אלזאָ דיא ערשטע פרע-מיע — 20 דאָללאַר) און אז „וויקטאָר“ איז בנימין אַקקערמאן פון נוארק (וועלכער בעקומט דיא צווייטע פרעמיע — 10 דאָללאַר).

א רעדאַקציאָנעלען איבערבליק איבער דיא ציווי אַרטיקלען וועט געגעבען ווערען אין דעם נעכסטען נומער „צוקונפט“.

דיא איינגערינגעלטע ציפערען אויף דיא זייטלעך ווייזען אויף דיא אָרדנונג פון אלע נומערען פון דעם לויפֿענדען יאָהר כסדר, אום צום ענדע יאָהר זאָל בעקוועמער זיין פאַר אַ אינהאַלטס פערצייכנים פון אלע 12 נומערען צוזאַמען. דיא ניט איינגערינגעלטע ציפער ווייזען בלויז אויף דיא זייטלעך אין יעדען נומער בעזונדער.

דיא רעדאַקציאָן האָט גאָר ניט צו טהאָן מיט דיא אַדווערטייזמענטס.

JOHAN HEINRICH PESTALOZZI.

יאָהאַן היינריך פעסטאלאָצזי.

עק וועלט ביז צום אנדערען, האָבען איהרע בעסטע קינדער גענומען טראכטען ווענען דעם, וויא איינער ריכטען דאס לעבען אויף אזא אָרענטליכען אופן, אז דיא געזעלשאפט זאל אזעלכע ווייהען ניט מעהר האָבען.

מען האָט ערנסט און אויפריכטיג געטראכט, געפאָרשט און געאַקערט אויסצוגעפינען דעם בעסטען, קלוגסטען, און אָרענטליכסטען אַרט לעבען פיר דיא געזעלשאפט. וועלכעס זאל איהר פער-שפאָרען אלע ווייהען; און צווישען דיעזע פריינד פון דער מענטליכער געזעלשאפט פון יענער צייט איז געווען היינריך פעסטאלאָצזי איינער פון דיא טרייסטע, ערנסטסטע און בעסטע.

פעסטאלאָצזי איז, קען מען זאָנען, דער פאָטער פון דיא היינטיגע פאָלקס־שולען און דער גרינדער פון דיא ניי־מאָדישע פלענער וויא צו ערציהען קינדער. אלע היינטיגע פאָלקס־שולען אין אלע ציווי-ליזרטע לענדער זיינען איינגעריכטעט מעהר אָדער ווייניגער נאָך זיינע פלענער, און אזוי פיעל וויא עס פעהלט זיי נאָך צו זיין פאָלקאָמען נאָך זיינע פלע-נער, אזוי פיעל פעהלט זיי טאקי צו זיין גוט און צו ערפיקען זייער צוועק.

פאר פעסטאלאָצזי'ן זיינען דיא שולען ביי אלע אומות אין זעהר פיעל פרטים געווען עהנליך צו דיא אידישע חדרים אין דיא שטאָק־פּינסטערע ליטווישע שטעט. דער הויפט־באראקטער זייערער איז בע-שטאנען אין דעם, וואָס מען האט געוואלט דיא

דען 12טען יאנואר פון היינטיגען יאָהר האָט עען אין דיא גאנצע ציוויליזירטע וועלט געמאכט יום טוב לכבוד דיא אנדריינקונג פון יאָהאַן היינריך פעסטאלאָצזי; עס איז געווען פונקט 150 יאָהר וויא ער איז געבוירען געוואָרען. עס איז ניט געווען קיין איין גרויסע שטאט אין דער ציוויליזירטער וועלט, זאו מען זאל ניט דעם טאָג קענען געפינען א באל, א טהעאטער־פאָרשטעלונג, פאָרטעגע אויף פער-זאמלונגען אָדער אונטערהאלטונגען אין קינדער-שולען צום אנדענקען פון דיעזען מענטשען.

און דיא סאָציאליסטען פון אלע לענדער האָ-נען זיך געהאלטען פאר בעזונדערע מחותנים אויף דיעזע חתונה; אלע זייערע צייטונגען האָבען מיט בענייסטערונג דערמאָנט זיין נאמען און געפייערט זיין אנדענקונג, און אין פיעלע ערטער האָבען אונ-זערע פרידער אייך געמאכט פערזאמלונגען און אונ-טערהאלטונגען מיט דעם צוועק.

ווער איז געווען דיעזער פעסטאלאָצזי? אויס וועלכען גרונד האָבען סאָציאליסטען זיין אנדענקונג געפייערט?

* * *

ווען דיא מענטליכע געזעלשאפט, נאָך דעם וויא זיא האט עטליכע הונדערט יאָהר געשוועגנערט מיט דיא בורזשואזיע, איז מיט הונדערט יאָהר צוריק געקומען אויף דיא צייט און האט געקראָנען דיא שרעקליכע רעוואָלוציאָנערע געבורטסווייהען, וועלכע האָבען געמאכט ציטערען איהר קערפער פון איין

קינדער מיט געוואלט אריינשטופען דאָס וואָס דער דומער לעהרער האט געמיינט אז זיי מוזען פער- נעהמען. מען האָט דיא קינדער בעטראכט אזוי וויא זיך אליין; מען האָט ניט געקוקט אויף זייער קינד דערשע נאטור, ניט בעטראכט, וואָס זייער געזונד און זייער קינדערשער גייסט פאָדערט. מען האט זיי אויף כוח געוואלט מאכען פאר קליינע גרויסע מענשען. און פעסטאלאָצצי איז געווען דער בעדיי- טענדסטער פון דיא, וואס האָבען געבראכט אויפ- קלערונג אין דער זאך, וואס האָבען בעוועזען, אז ווען מען וויל בעארבייטען דיא קינדערס גייסט, מוז מען פריהער פערשטיין זייער נאטור און איינריכטען דיא ארבייט לויט וויא דיעזע נאטור פאָדערט, כדי אז עס זאָל ארויסקומען פיר דיא קינדער דיא בעס- טע פעולה פיר זייער גייסט און מען זאָל אין זיי דורך דעם לערנען ניט אונטערדריקען דאָס, וואס מען דארף אין זיי גיכער ענטוויקלען, אום זיי צו מאכען גייסטיג און קערפערליך געזונד און פאלקאָמען.

פעסטאלאָצצי איז אָבער אויך געווען דער פאָ- טער פון דיא אלגעמיינע פאלקס־בילדונג, דען זיינע שכל'דיגע פלענער ווענען קינדער־ערציהונג האט ער ניט געבויט אום אויסצוגעפינען דעם פעסטען וועג וויא צו בילדען דיא גליקליכע קינדער פון דיא גליקליכע עלטערן, נאָר דער עיקר אום אויפצוהיי- בען דאָס פראָסטע פאלק אויף א העכערע מדרגה. דען דער עיקר זאך, וואס האט איהם אָנגעטריבן אין זיין ערלע ארבייט, איז געווען זיין גליהענדער מיטלייד אויף דיא אונגליקליכע ערנידעריגטע אַרימע פאלקס־מאסען און זיין הייסער וואונט זיי צו מא- כען פאר גליקליכע און ענטוויקעלטע מענשען.

זיין מיינונג איז געמליך געווען, אז דער פראָס- טער ארבייטענדער עולם איז ניט בעשאפען געוואָ- רען צו זיין דיא דומע אַרבייטס־פערד, וואס זאָלען טראָגען דיא שווערע לאסטען פיר דיא מיוחסים פון דער געזעלשאפט. זיין גליהענדיגע מענשען־ליעבע האט איהם געזאגט, אז אלע מענשען זיינען גלייך און אלע האָבען א רעכט צו לעבען פיין און גליק- ליך. מיט פייער האט ער געפרעדיגט זיין הויפט- קעהרט, אז אין דעם וואס דיא אַרימע מאסען זיינען דום, רויה, גראָב און ווילד זיינען ניט זיי שולדיג, נאָר דיא געזעלשאפט. וועלכע האלט זיי אין אַרימ-

קייט און גיט זיי ניט קיין גוטע ערציהונג און ביל- דונג; אז דיא שלעכטסטע און ווילדסטע אַרימע קינדער וואָלטען געהענט אויפּוואַקסען גאנץ גוטע און פייערע מענשען, ווען מען זאָל זיי מיט שכל און קענטשאפט ערציהען און בילדען, און ער האָט דאָס טאקי אליין פראקטיש בעוועזען, וויא מיר וועלען ווייטער זעהען. און דעריבער איז ער אין גרונד אויך געווען א געגנער פון דיא אונגלייכהייט אין פערמע- נען און פון דיא בערויבונג פון דיא ארימע דורך דיא רייכע. און דעריבער איז ער פיר אונז, סאָציאַ- ליסטען, איינער פון אונזערע, כאָטש דיא ליבעראלע קאפיטאליסטישע קלאסען האלטען איהם פאר איי- נעם פון זייערע הייליגע.

* * *

דען 12טען יאנואר 1746 איז יאָהאן היינריך פעסטאלאָצצי געבוירען געוואָרען אין ציריך, שווייץ. זיין פאטער, א דאָקטאָר, איז געשטאָרבען ווען יאָהאן היינריך איז אלט געווען 6 יאָהר. ער איז ערצויגען געוואָרען פון זיין ליעבענדע מוטער און איהר טרייע דיענסט, און דאס — וויא ער האט אליין געשריעבען — האָט איהם געמאכט פאר א „ווייבער“ און מוטער־קינד, מיט א ווייך צערטליך הארץ; און דאס איז געווען דיא הויפט־אורזאכע, פאר וואָס ער האָט דערנאָך זעהר ניט געטוינט זיך דורכצושלאגען דורך דיא רויהע און וויסטע שטורמען פון דעם פראקטישען לעבען.

ווען ער איז אלט געווען 7 יאָהר, איז ער א מאָל געגאנגען אין א קראָם אַריין קויפען זיך פאר א סענט צוקערקעס. אין קראָם איז געשטאָנגען אלס פערקויפערין א קליינע מיידעלע, מיט'ן נאָמען אַננא שולטהיים, וועלכע האט איהם געשטראָפּט, פאר וואָס ער פערנאשט זיין סענט און בעהאלט איהם ניט בעסער. ער האט זיך זעהר פערשעמט, אבער דיא קליינע סוחר'טעלע האט ער פאר דעם מוסר זעהר ליעב געקראָגען און ווען זיי זיינען ביידע אויפ- געוואקסען האט ער מיט איהר חתונה געהאט.

נאָך גאנץ יונגעהייט האָט פעסטאלאָצצי שוין ארויסגעוועזען א גליהענדעס געפיהל פון גערעכטיג- קייט, פון ליעבע און מיטלייד צו דיא ארימע נידע- ריגע מאסען און א ברענענדיגען צאָרן געגען יעדע ארט אונרעכט און אונטערדריקונג. אלס

אויף אוועקגעלייגט און פון זיין שטודיום אין דיא געזעץ־לעהרע איז נאָר געבליבען א שפור אין זיין בוך „איבער געזעץ־געבונג און קינדער־מאָרד“. אין דיעזען בוך נעהמט ער זיך אָן פאר דיא אונגליקליכע פערפיהרטע מעדכען, וואס טייטען, אויס שאנדע, דיא פרוכט פון זייער לייב און וואס ווערען פאר דעם פון דיא באַרבאַרישע געזעצע פערמישפט צום טויט. דער הויפט־אינהאַלט פון דעם בוך איז אויסגעדריקט אין דיעזע עטליכע ווערטער, וואָס מיר נעהמען ארויס פון דאָרטען:

„אומזיסט פליסט דאס בלוט פון דייע קינדער־ מערדערניס, איראָפּא! לאָז דייע העררשער אוועקנעהמען דיא אורזאכען פון זייער פערצווייפלונג, וועסט דוא זייערע קינדער רעטטען!“

צוליעב א שווערע קראנקהייט האט פעסטאלאָצני זיך ענדליך בעשלאָסען זיך צו בעזעצען אויפֿן לאַנד און זיך צו בעשעפטיגען מיט פעלד־ווירטה־שאפט. אויף איז ער געקומען צו דעם געדאַנק דורך זיין לעזען דיא ביכער פון דעם גרויסען פראַנצויזישען פילאָזאָף זשאַן זשאַק רוססאָ, וועלכער ווייזט אויף דיא מעלות פון דעם נאטור־לעבען. פון דיעזע ביכער האָט אויף פעסטאלאָצני געשעפפּט זיינע ערשטע נייע געדאַנקען וועגען אַ נאטירליכע קינדער ערציהונג.

נאָר זיין עיקר צוועק אין זיין ווערען אַין ערד־ארבייטער איז געווען, צו זיין צווישען דיא אַרימע אונגליקליכע פויערען, כדי צו האבען א ברייטע גע־לעגנהייט צו ארבייטען פיר דיא פערבעסערונג פון זייער לאַגע.

אין יאהר 1768 האט ער געקויפט א גוט ביי דעם דאָרף בער אין דעם קאנטאָן אַאָרגווי (שווייץ) און האָט זיך דאָרט בעזעצט. זיין גוט האָט ער א נאמען געגעבען „נייהויף“. דאס גע־שעפט איז אבער ניט געגאַנגען; ער האָט צו קיין געשעפט ניט געטויגט; און ער האט נאך אריינגעבראַקט אין דעם עסק דעם היבשען נדן וואָס ער האט גענומען פון זיין שווער, — א וואָהלהאַבענדער קויפּמאַן פון ציריך — ווען ער האט חתונה געהאַט מיט זיין געליעבטע פרוי אַננאַ, אין יאהר 1769, און האָט זיך מיט איהר בעזעצט אין זיין „נייהויף“. זעקס יאָהר האט ער זיך געמאַטטערט מיט זיין

מיטגליעד פון דעם פּעראיין „פריינדער־בונד“ האָט ער שוין דענסמאָלט אַנטהייל גענומען אין אַ קאַמפּף פון דעם בונד געגען שלעכטע גייסטליכע, געגען אַ האַרץ־לאָזען הויפטמאַן פון אַ גילדע און געגען אַ בּפּבֿליגן אויבער אויפּזעהער פון אַ פּריציפּען גוט. „שוין לאַנג, אַך, — שרייבט ער אליין — זייט איך בין נאָך געווען אַ אינגעל, האט מיין האַרץ געקאַכט, וויא אַ מעכטיגער שטורם, רייסענדיג זיך גאָר בלוז צו דעם איינציגען ציעל, צו פערשטאַפּען דעם קוואַל פון עלענד, אין וועלכען איך האָב גע־זעהן דאָס פּאָלק זיין פּערוונקען.“ „זיינענדיג אליין איין עלענד ביו איך אלץ טיעפער און טיעפער בעקאַנט געוואָרען מיט דעם עלענד פון פּאָלק און מיט דיא קוועלען, פון וואָס דאָס עלענד קומט.“ „איך האָב געליטען, וואס דאס פּאָלק האט געליטען, און דאס פּאָלק האט מיר אויסגעזעהען, וויא עס איז געווען און וויא עס האָט קיינעם ניט אויסגעזעהען, דען לאַנגע יאָהרען האָב איך אליין געלעבט צווישען פּאָלק.“

אין אַ בריעף צו זיין כלה האט ער געשריעבען דיעזע ווערטער:

„דאס אונגליק פון מיין פאטערלאַנד און פון מייע פריינד האָב איך אימער בעטראכט פאַר מיין אייגען אונגליק און אום דאס פאטערלאַנד צו רעטען, קען איך אָן ווייב און קינד פערנעסען.“

נאָך דעם וויא פעסטאלאָצני האט געענדיגט דאס גימנאַזיאום, איז ער אריין אין אוניווערזיטעט און האט שטודירט שפראכען און טהעאָלאָגיע (רעליגיאָנס־לעהרען). ער האָט שוין באלד געהאַט געענדיגט זיין לעהרע און האט געזאָלט ווערען אַ גייסטליכער; אבער ווען ער האט געהאַלטען אין אַ קירכע אַ פּראָבע־דרשה, האט ער אין מיטטען דיא דרשה פלוצלינג זיך שטאַרק צולאַכט. פון דענ־מאָלט אָן האט ער אוועקגעלייגט דיא רעליגיאָנס־לעהרע און האט גענומען שטודירען אויף אַדוואָקאַט. ביי דיעזען שטודיום, וויא ביי דעם פריהער־ליגען, האט ער דער עיקר אין זינגען געהאַט צו קענען דורך זיין שטעלע גוטס טאָן פיר דיא ליידענדיגע מענשהייט.

אבער ניט זיין פאראקטער האט זיך געפאַסט פאַר דיא ראָלע פון אַין אַדוואָקאַט. ער האָט דאָס

„גוט“. אבער ווען ער האט פון דעם געשעפט קיין נעלד ניט ארויסגענומען, האט ער דאפיר דאָרט אָנגעקליבען א טיעפע קענטנים וועגען דיא טרויער־ריגע לאַגע פון דיא בויערען. וועגען דעם כאראקטער פון דיא ארימע קלאסען און וועגען דעם וואס עס פעהלט זיי אום געהאַלפּען צו ווערען. זיין מיינונג איז געווען, אז דיא ערשטע זאך פעהלט דיא פאָלקס־קינדער א גוטע ערציהונג און ער האט זיך פאָרגענומען אליין פראַקטיש צו ווייזען דעם וועג, וויא מען קען זיי דאָס געבען.

אין יאהר 1775 האט ער פערוואַנדעלט זיין מאַיאנטיק פון א'ן איינריכטונג צו פערפלאַנצען אין דיא ערד גרינצייג, אויף א'ן איינריכטונג צו פערפלאַנצען אין דעם ארימען פאלקס קינדער ביז־דונג און גוטע מעלות. ער האט געמליך דאָרט איינגעריכט א'ן ערציהונגס־אנשטאַלט פיר אַרימע סינדער. אין דיעזע איינריכטונג האט ער איינגעדפיהרט דאס לערנען נאָך דיא פלענער פון רוסאָ'ס לעהרען וועגען נאטירליכע ערציהונג, דאס הייסט, צו לאָזען דאס קינד פריי גיין אויף דעם וועג וויא דיא נאטור פיהרט איהם; ער האט אבער דיא לעהרען פון רוסאָ פערפערטערט, מיט דעם געדאַנק, דאס דיא נאטירליכע ענטוויקלונג פון דעם קינד מוז געפיהרט ווערען מיט א קינסטליכע האַנד. (זיינע געדאַנקען וועגען דעם, וויא אזוי מען דארף דאס קינד לאָזען זיך ענטוויקלען פריי לויט זיין נאטור, און דאָך, ביי דיא פרייע ענטוויקלונג, — שפיעלענד דיג, אום זאָ צו זאָגען, — אין איהם מיט א צארטע קינסטליכע האַנד איינצופלאַנצען גוטע מדות און בילדונג, — דיעזע געדאַנקען פון פעסטאלאָצזיי נען שוין קורץ ערקלערט געוואָרען אין דיא „צוקונפט“ אין דעם אַרטיקל „געשיכטע פון קינדער ערציהונג“, אין פאָריגען יאהרנאָנג, זייטע 152 און ווייטער.)

ער האָט אריינגענומען אין זיין אנשטאַלט אריין 50 אַרימע, אָנגעריסענע, פערוואַהרלאָזטע ווילדע קינד, וועלכע ער האָט פשוט אויף דיא גאס צוזאַמענגעקליבען, און האָט זיי געפּלענעט, געקליידעט, בעד־געהערט און זיי צוגעוויינט „מיט בעוואוסט־זיין צו זעהען, צו הערען און ריכטיג צו שפרעכען“, — וויא ער דריקט זיך אליין אויס. אויך האָט ער זיי אויסגעלערנט מלאכות.

דיעזע אונטערנעהמונג איז געווען דער פונדאט־מענט פון פעסטאלאָצזיי'ס קאריערע אלס פערדאגאָג און רעפאָרמער אין דיא קונסט פון קינדער־ערציהען.

5 יאהר האָט ער זיך געמאַטערט מיט דיעזע אונטערנעהמונג און האָט זיך דערביי פערפלאַנצט טערט אין חובות ביז איבערן קאָפּ. אין 1780 האט ער שוין קיין כוח מעהר ניט געהאט דיא אונטער־נעהמונג צו טראָגען אליין אויף זיינע פלייצעס און האָט זיא געמוזט צומאַכען.

18 יאהר האָט ער נאך דעם אָבגעלעבט אין אַרימקייט און אין נויט אויף זיין „גייטהויף“. זיין גאַנצען געדאַנק האָט ער אריינגעלייגט אין טראַכטען, וויא צו פערפערטערן דעם פאָלקס ערציהונג און צו ערלייזען דיא ליידענדע מאסען פון נויט און עלענד. איבער דער צייט האָט ער ארויסגעגעבען עטליכע ביכער, דאס רוב איבער קינדער־ערציהונג, און אויף זיין מערקווירדיגע ערציהונג „לענהאַרד און גערטרוד“. וועגען דיעזע ערציהונג שרייבט ער אליין דאס פאָלגענדע:

„דאָס איז געווען מיין ערשטעס וואָרט צום האַרץ פון דיא אַרימע און פערלאָזענע אין לאַנד־עס איז געווען מיין ערשטעס וואָרט צום האַרץ פון דיא, וואָס שטייען פיר דיא אַרימע און פערלאָזענע אין לאַנד אויף דעם אָרט פון גאָט. ... דורך מיין לעבען האָב איך קיין אנדערע זאך ניט געוואָלט, וויא נאָר דעם פאָלקס גליק.“

דאס בוך איז געדרוקט געוואָרען אין ציריך אין יאהר 1781. עס ווערט דאָרט בעשריעבען א טרויער־ריגע געשיכטע פון א'ן אונגליקליכע דאָרף־געמיינדע, וואָס א הינטישער אויפזעהער פון דעם פרייז'ס הויף האָט זיא געבראַכט אין דרערד אריין. דאס פערקווירדיגע אין דעם בוך איז, וואָס דיא בעשריעבענע לעבענס־סצענען ווערען דאָרט געשילדערט מיט אַזאַ נאטור־טרייהייט, אזוי וויא ביי דיא בעסטע רעאַליסטען פון היינטיגער צייט.

דאס בוך האט געמאַכט א'ן אונגעהייערן אויפ־רוהר אין דיא ליטעראַרישע וועלט פון גאַנץ אייראָפּא און פעסטאלאָצזיי איז דורך דעם אויף איין מאָל געוואָרען א בעריהמטער מאַן.

שפעטער האָט ער זיך ווייטער גענומען צו

האָט ער גרינדליך דערפאַרשט דיא בעסטע און פראַקטישסטע פלענער וויא צו ערציהען קינדער. דיא קינדער האָבען איהם ליעב געהאַט, וויא א טרייע מוטער, אָדער בעסער וויא א נוטען שפיעל־חבר, און אין דיא שולען, וואָס ווערען היינט גע־פיהרט נאך זיינע פלענער, ווייסען אלע קינדער ביזן היינטיגען טאָג צו דערציילען פון דעם ליעבען „אָנ־קעל פעסטאלאצזי“.

לאנג איז ער ניט אים שטאנד געווען אויך דיעזע איינריכטונג אליין אָנצוהאלטען און ער האָט געמוזט זיין צופריעדען צו ווערען א לעהרער אין אַן עלעמענטאר־שולע אין בורנדאָרף, אין קאנטאָן בערן.

אין דיעזער צייט האָט ער אַרויסגעגעבען זיין הויפטווערק, אונטער דעם נאמען „מיינע נאכפאַר־שונגען איבער דעם גאנג פון דער נאטור אין דיא ענטוויקלונג פון דעם מענשען־געשלעכט“. דריי יאָהר האָט ער געאַרבייט ביי דיעזען בוך. דער אינהאַלט דערפון איז, אַן ערקלערונג איבער דער פראגע: „וואָס איז דער מענש אלס ווערק פון דער נאטור, אַלס ווערק פון דער געזעלשאפט און אלס ווערק פון זיך אליין?“ און ער ענטפערט דארויף אזוי:

פון דער נאטור איז דער מענש א פרייע חיה; אין דער געזעלשאפט איז ער א בירגער און אין איהר גיט ער שוין אוועק אזוי פיעל פון זיין טהירישע פרייהייט, וויפיעל ער געפינט פיר נייטיג פיר זיין אייגענעם וואָהל אָדער וויפיעל מען געהמט פון איהם אוועק פון זיין פרייהייט דורך דאס בעשטייענדע געזעלשאפטליכע רעכט; אלס ווערק פון זיך אליין איז דער מענש א זיטליכעס וועזען, וואָס איז אים שטאנד זיך אויסצוארבייטען און אויסצופיינערען, אזוי, אז דער ווידערשפרוך צווישען זיין טהירישע פרייהייט און זיינע געזעלשאפטליכע פפליכטען זאָל זיך אויסגלייכען. דיעזע אויסגלייכונג איז דיא זיט־ליכסייט, מאָראַל, אָרענטליכקייט.

אויף דעם פונדאמענט פון דיעזע פאַרשונג בע־ווויזט פעסטאלאצזי אין דיעזען בוך, אז ווען דאס געזעלשאפטליכע רעכט איז שטאַרק אין ווידערער־שפרוך געגען דיא טהירישע פרייהייט פון דעם מענ־שען, דאס הייסט, אז ווען דיא געזעלשאפט־ליכע אָרדנונג איז אזוי איינגעפיהרט,

קינדער־עריהונג, ווען דיא פראַנצויזען האָבען פער־וויסטעט דעם שווייצער קאנטאָן אונטערוואַלדען און א סך יתומים האבען זיך אַרומגעוואלגערט אָהן אַכטונג־געבערס איבער זיי, האט פעסטאלאצזי זיך בעזעצט אין דיא שטעטעלע סטענין, אין דיעזע זען קאנטאָן, און האט געמאַכט א שולע אין אריינ־גענומען 80 אַזעלכע פערלאָזענע קינדער, פון 4 ביז 10 יאָהר אַלט, צו ערציהען. אין דיעזע איינריכטונג האָט ער זיינע נייע פערזאָנלישע געדאַנקען גרינדליך ענטוויקעלט.

„איך בין מיט דיא קינדער צוזאַמען געווען, שרייבט ער, פון פריה מאַרגען ביז שפעט אין דער נאַכט. אַלעס, וואָס האט געדאַרפט געטהאָן ווערן פאַר דיא בעפרייגונג פון זייערע נייסטיגע און קער־פערליכע בעדירפניסע, איז געקומען פון מיין האַנד. יעדע שטיצע, יעדע הילפע אין דער צייט, ווען דיא קינדער זיינען געווען אין נויט, און דיא בעלעהרונג, וואָס זיי האָבען געקראָנען, האב איך זיי אליין, אָהן אירגענד וועמענס הילפע, געגעבען. מיין האַנד איז געווען צוזאַמען־געשלאָסען מיט זייערע, מיינע אוי־גען האבען גערוהט אויף זייערע. ווען זיי האָבען גע־וווינט, האָב איך מיט־געוווינט, און ווען זיי האָבען זיך געפרייט, בין איך אויך פרייליך געווען. זיי זיי־גען געווען מיט מיר און איך מיט זיי; איך האָב גע־געסען און געטרונקען מיט זיי צוזאַמען. קיינער האָט מיר ניט געהאַלפּען, איך האָב ניט געהאט קיין אויפפאַסערס, קיין פריינד, און קיין דינערס אַרום מיר. איך האָב נור זיי אליין געהאט. ווען זיי זיינען געזונד געווען, בין איך געווען אין זייער מיטע, זיינען זיי קראַנק געווען, בין איך געווען ביי זייער זייט. איך בין מיט זיי צוזאַמען געשלאָפּען. ביי נאַכט האָב איך מיר געלייגט שפּעטער פון אַלעמען און אין דער פריה בין איך אויפגעשטאַנען פריהער פאַר אַלעמען. ליגענדיג אין בעט, האָב איך מיט זיי צו־זאַמען געפעטען און געלערנט — זיי אליין האָבען דאָס פערלאָנגט.“

לעבענדיג אויף אזא אופן צוזאַמען מיט קינדער, האָט פעסטאלאצזי אויסגעלערנט זייערע נייגונגען און זייערע געפיהלע, אזוי וויא דער גערטנער לערנט אויס דיא נאטור פון יעדע פרי און פון יעדען בלום, און צו וויסען וויא מיט זיי אומצוגיין, און דערביי

— אה, עס זיינען מענשען, מענשען! און אין זייער שרעקליכע ערנידריגונג אַלס רעכטלאָזע קנעכט ווערען זיי וויא דיא נעגעל אין דיא לאַפּעס פון דעם בער: זיי וויסען נאָר ניט וואס דיא מריטשענדע חיה וויל, אָבער דאָך קריכען זיי אַרײַן מיטע און דיא קישקעס אַרײַן פון יעדען, וואס דיא חיה מריטשעט נענען איהם....

אַלײַן, זאגט ער, מאכט דיא געזעלשאַפּט דיא פאָלקסמאַסען רויה, ווילד, וויא אַ סטאדע ווילדע חיות, און דערנאָך, ווען זיי האַנדלען וויא ווילדע חיות, היינט מען זיי אויף דיא תליה, וואַרפט מען זיי אין דיא געפּענגניסען אַרײַן, פייניגט מען זיי אויף דעם פייניגונגס ראָד, און מיט דעם בעזאהלט מען דיא גערעכטיגקייט איהר שולד. „אַ, תליה“ גערעכטיגקייט, תפיסה גערעכטיגקייט, יסורים גערעכטיגקייט! רופט ער אויס.

דורך'ן גאנצען בוך גייט דורך אַ גייסט פון הייזליכען צאָרן. דיא הילף איז, נאָך זיין מיינונג, נאָר בילדונג, אַלגעמיינע פאָלקס-בילדונג; גוטע, פראַקטישע, פערניפטיגע בילדונג, אז אלע מענשען זאָרען קענען דענקען, פערשטיין וואס רעכט איז, און דאן וועלען דיא מענשען ווינשען און פאָדערן אַ בעסערע אָרדנונג און זיי וועלען דאס מאַכען.

נאַטירליך, אין זיין צייט איז נאָך שווער געווען איינצוזעהען, וויא דער רויהער שטורם פון ווירקליכען לעבען אין דיא קאפיטאליסטישע רייס-בייס וועלט קען ניט געשטילט ווערען דורך איינפלאַנצען שיינע פלאַנצונגען אין דיא מענשליכע הערצער, נאָר אדרבה, דיא שענסטע פלאַנצונגען אין דיא הערצער ווערען דורך דעם היינטיגען רייסענדען ווילדען גע-בענס-שטורם אויסגעריסען מיט אַן אונגעהייערע געוואלט און דערנער וואקסען אַרויס אויף זייער אָרט. ער האָט נאָך ניט איינגעזעהען, אז אפילו ווען מען זאָל מאַכען דיא בעסטע פאָלקס שולען, וועט דאס אויך ניט קענען געפּען דיא מאַסען קיין גוטע בילדונג, אזוי לאַנג וויא דיעזע מאַסען מוזען פון קינדווייז אויף גיין אַרבייטען, אום צו האָבען פון וואַנען צו לעבען.

ער האט נאָך ניט פערשטאנען, אז דער „אם אין קמח אין תורה“ איז טויזענד מאל שטאַרקער, וויא דער „אם אין תורה אין קמח“.

דאָס דיא לעבענס-בעדירפניס פון דיא מאַסען מוז דערביי זעהר פיעל ליידען, איז אונגעגליך, אז דער מענש זאָל קענען אויסאַרבייטען אין זיך דיא דערמאָנטע אויסגלייכונג; זיין טהירישע נאַטור מוז איהם דאן טרייבען צו גיין געגען דיא געזעלשאַפּטליכע פּפליכטען און אויף אזא אופן קען ניט עקזיסטירען קיין זיטליכייט, קיין מאַראַל. דען אין אזא צושטאַנד פון א געזעלשאַפּט איז דאס געזעלשאַפּטליכע רעכט ניט דאס מענשליכע גלייכגעוויכט צווישען דיא רעכטע פון אלע געזעלשאַפּטס-מיטגליעדער, נאָר פערשטעלטע טהירייט פון דיא געוועלטיגער און רעגירער, און ווען דאס פאָלק דערגייט דאָס, מוז קור מען צו רעוואָלוציאָן.

מיט איין וואָרט, אין דיעזען בוך ערקלערט פּעסטיאלאָנצזי אויסדריקליך, אז דיא אייגענטהומס-צוטיילונג, וויא זיא איז היינט איינגעפיהרט, איז אַן אומרעכט, און אז אלע פעהלערן פון דעם מענשען און פון זיין לעבען אויף דער וועלט, קומען פון דיא שלעכטע אָרדנונג אין דער געזעלשאַפּט, וועלכע ווערט אזוי געפיהרט פון דיא קלאַסען, וואָס לעבען זיך ביי דיעזע שלעכטע אָרדנונג גאנץ צופריעדען. ניט צדקה דארפּען מיר, שרייבט ער, ניט נדבות, נאָר גערעכטיגקייט, דיא וואָהלטהעטיגקייט רופט ער דעם „מיסטיגער פון דער גאנצער“.

„אייביג — שרייבט ער — אייביג זאגט דער מענש, וואס איז אי מעכטיג אי טהיריש, צו דיא שוואַכערע פון זיין מין: איהר זייט בעשאַפּען גע-וואָרען פון מיינע טוועגען!.... און ער שפיעלט דאן איבער דיא אין שורות אויסגעשטעלטע מחנות פון זיינע מיטמענשען, וויא איינער שפיעלט איבער דיא אין שורות אויסגעלייגטע סטרונעס פון דעם האַק-ברעט (אזא מוזיק אינסטרומענט); וואס גייט דאס איהם אָן, וואס דיא סטרונעס ציטערן, שפרינגען? זיי זיינען דאָך ניט מעהר וויא סטרונעס צום שפירלען! אזוי פיעל וויפיעל עס פלאצען פון זיי, אזוי פיעל וואַרפט ער אוועק און אזוי פיעל וויא ער וואַרפט אוועק, אזוי פיעל שפאנט ער אָן נייע — עס זיינען דאָך ניט מעהר וויא סטרונעס!

בילדונגס-רעזעפטען, וועט דאס נאָר זיין אויף אזוי פיעל, וויפיעל דער קאפיטאליזמוס דארף דאָס האָר בען פאַר זיינע אינטערעסען, כדי אז זיינע לויף-שקלאַפּען זאָלען איהם אַם בעסטען קענען ניצליך זיין.

און דעריבער האט ער ניט געקענט וויסען, אז וועגען זיינע פלענער, וויא צו בעגליקען דאָס פאָלק, וועט נאָר בלייבען צו רעדען צו דיא נידריגסטע אונטערדריקטע קלאַסען אליין, וועלכע וועלען דאָס הערען רען ווייל זיי פיהלען דאָס, און וועלען דאָס הערען אפילו ווען זיי וועלען ניט פריהער קריגען פעסטאָ לאַצצייס בילדונגס מעדעצין. און זיי וועלען איבריגענס דורף זייער רעוואָלוציאָנערע בעגייסטערונג אליין ארויפגעהויבען ווערען אויף אַ העכערע מדרגה פון מענשליכקייט און זיך אליין פערשאַפּען אַ טייל פון דיא ריכטיגע בילדונג, וואָס דיא הערשענדע קאפיטאליסטישע קלאַסען האָבען זיי קינדווייז ניט געגעבען און וועלען זיי קיין מאָל ניט געבען.

דאָס אלץ האָט פעסאלאצצי אין יענער צייט נאטירליך ניט געקענט וויסען און דעריבער איז זיין רפואה צו אלעם געווען — פאָלקס בילדונג, און וויפיעל עס איז געווען דיא אינטערעסע פון דיא קאפיטאליסטישע קלאַסע פון זיינער פלעגער אויסצופיהרען, האט זיא אויסגעפיהרט, וויא עס ווייזען דיא היינטיגע פרייע פאָלקס-שולען אין אלע לענדער, וואו מען ניט דיא פאָלקס קינדער פריי אַ טייל-לעפעלע בילדונג, אזוי פיעל וויפיעל עס איז נייטיג, אז זיי זאָלען זיין גוטע לויף-שקלאַפּען.

נאטירליך, דיעזע ביסעלע בילדונג איז אונטער אורחא זעהר וויכטיג פיר דיא ארבייטער מאַסען אלס מיטעל אין זייער קאמפף. און פון דעם חלק דאנק, וואָס פיר דיעזע ביסעלע בילדונג קומט אייבערהויפּט גוטע און גרויסע מענשען, קומט פעסאלאצצי דער גרעסטער חלק.

אין יאָהר 1800 האט פעסאלאצצי וויעדער געגרינדעט אַן אייגענע ערציהונגס-אנשטאָלט, שוין פיעל פאָלקאמענער איינגעריכטעט וויא דיא פרייעריגע. דיעזע אנשטאָלט האָט מען אין אָנהייב איבעראַל בעוואונדערט און נאכגעמאַכט און זיא האָט פעסאלאצצי געמאַכט פאַר דעם וועלטבע-ריהטען פאָרקעמפּפער פון פאָלקס-בילדונג און

ער האָט ניט געוואוסט, אז אין ערשטען טאג, וואס דער שילער טרעט אריבער דעם שוועל פון דער שולע און גייט אריין אין דיא קאפיטאליסטישע „פראקטישע וועלט“ אריין, ווירקט דאס אויף איהם וויא דער שנעל וואָס דער מלאך גיט דעם קינד אין דער מוטערס לייב אונטער'ן נאָז און ער פערגעסט אין איין אויגענבליק אלע זיינע שיינע, גוטע, עדלע „גרסא דינקותא“, וואס מען האָט איהם איינגע-פלאַנצט אין דער שולע.

ער האט, מיט איין וואָרט, ניט פערשטאַנען, אז אין דער שולע ווערט נאָר געפאָרמט דער קאָפּ און דאס הארץ פון קינדער, אבער דער קאָפּ און דאס הארץ פון דיא מענשען ווערען געפאָרמט אין דער שולע פון ווירקליכען עקאָנאָמישען לעבען, און דעריבער איז אַ בעסערע געזעגשאפטס-אָרדנונג דיא ערשטע בעדינגונג פיר גוטע פאָלקס-ערציהונג און בעסערע בילדונג, ניט פערקעהרט.

ער האָט אויך דענמאָלט נאָך גיט געקענט איינזעהען, אז דיא בעסערע פון דיא בורזשואס, וועלכע האָבען דענמאָלט געפאָלגט זיין צורוף און זיך בע-ניסטערט פיר אלגעמיינע פאָלקס-בילדונג, האָבען דאס נאָר געטאָן, ווייך זיי זיינען דענמאָלט אליין געווען בעגייסטערט אין זייער קאמפף פיר זייער אייגענע פעפרייאונג פון דעם יאָך פון דיא אַלטע איינריכטונגען, אָפּער אז דיא גאנצע קלאַסע געבילדעטערע און רייכערע פראָסטע בירגער וועט שפּעטער אליין ווערען דיא קלאַסע פון דיא „טהירישע געוועלטליגערס“, וואס וועלען אייך אליין „אריינשרי-קען זייערע בערענגעלע אין דיא קישקעס אריין“, ווען איהר וועט צו זיי רעדען אזעלכע רייד, וויא פעסאלאצציס, און אזוי לאנג זיי וועלען זיין הער-שער, וועלען זיי בשום אופן נאָר ניט צולאָזען געבען דיא גאנצע מאַסע פון פאָלק דיא עכט גוטע ערציי-הונג און בילדונג, וואָס ער האָט געוואָלט מען זאָל זיי געבען, ווייל עס איז אונמעגליך, אז העררשער זאָלען צולאָזען, זייערע בעהעררשטע זאָלען קריענען אין דער האנד אריין דיא מאכט פון וויסען.

עס האָט איהם ניט געקענט איינפאלען, אז ווען דיא קאפיטאליסטישע וועלט וועט שפּעטער יאָ אויספיהרען אַ קריינעם טייך פון זיינע פלענער און געבען דיא פאָלקסמאַסען אַ טייל-לעפעלע פון זיינע

אין פירגראף און מינכענבורגזע גרינדער פון דיא פאלקסשולע.

אין אייווערדאן ערציהער פון דער מענשהייט.

מענש, קריסט, פירגער.

אלעס פיר אנדערע פיר זיך גאר ניט.

געבענטשט זיין גאמען.

* * *

דיא געדאנקען וועגען קינדער-ערציהונג פון דיעזען גרויסען לעהרער פון דער מענשהייט ליגען דערווייל נאך צום גרעסטען טייל „איינגעפיקלט“, אבוארטענדיג אין גאנצען בענוצט צו ווערען ערשט אין דיא וועלט-אָרדנונג, וואָס ער האט גערעכענט, אז זיא וועט ארויסקומען פון זיינע ערציהונגס-פלענער. אין דעם בעשטייט זיין איינציגער טעות: — פערקעהרט וועט זיין: זיינע ערציהונגס-פלענער וועלען ערשט ארויסקומען פון דיא נייע אָרדנונג, וועלכע וועט נאָר קומען דורך דעם סאָציאליסטישען רעוואָלוציאָנערען קאמפף.

ב. פייגענבוים.

פון נייע מעטהאָדען פון ערציהונג. עס איז ענט-שטאנען איבעראל א גרויסע בעגייסטערונג פיר פאלקס בילדונג נאך פעסטאלאָצצייס פלענער. דאָך איז זיין אנשטאלט ניט מעהר בעשטאנען וויא 25 יאָהר און אין 1825 איז זיא וויעדער געשלאָסען גע-וואָרען.

פעראַרימט און פערצווייפעלט האָט זיך פעס-טאלאָצציי וויעדער בעזעצט אויף זיין „נייהויף“ אין ויינע אלטע יאָהרען און דען 17טען פעברואר 1827 איז ער געשטאָרבן אין אלטער פון 81 יאָהר. אויף זיין קבר אין בירר שטייט א מאָנומענט, אויף וועלכען עס זיינען אויסגעקריצט פאלגענדע ווערטער:

„היינריך פעסטאלאָצציי,

געבוירען אין ציריך, דען 12טען יאנואר 1746,

געשטאָרבן אין פרוג, דען 17טען האָרטנונג (פעב-וואַר) 1827,

רעטער פון דיא אַרימע אין ניייהאָף.

פרעדיגער פון פאלק אין „ליענהארד און גערטרוד“.

אין שטאָאוס פאָטער פון דיא יתומים.

דיא ראָלע פון איינצעלנע פערזאָנען אין דער געשיכטע.

יעדע פערזאָן איז א גליד פון דער גרויסער קייט אדער נעטץ פון ערשיינונגען, וועלכע בילדען צוזאמען דאס גאנצע, דיא גאנצער. דאס גאנצע איז אונמעגליך אָהן דער פערזאָן, דיא פערזאָן איז אונמעגליך אָהן דעם גאנצען. און פאר דעם גאנ-צען זיינען אלע פערזאָנען גלייך וויכטיג, ווייל דאס גאנצע קען זיך אָהן קיינעם פון זיי גלייך ניט באַניין. אזוי וויא יעדע ערשיינונג, אזוי איז אויך דיא פערזאָן צו דער זעלבער צייט אי א פאָלגע (פון ערשיינונגען, וועלכע האבען זיא געשאפט) אי אן אורזאכע (פון ערשיינונגען וועלכע זיא אליין שפאט). אלס א פאָלגע, איז זיא פערבונדען מיט דעם אַנ-דער פון דער גאנצער (אויב אזא אנהויב איז נור

צווייטער אַרטיקלעל*)

I.

אן איינצעלנער מענטש, אָדער א פערזאָן, איז אן איינצעלנע גאנצער-ערשיינונג, און דאָרום איז אלעס, וואס איך האב געזאָגט אין דעם פאָריגען אַרטיקלעל וועגען דער ראָלע פון דעם איינצעלנעם אין דער גאנצער, אויך ריכטיג אין בעזונג אויף אן איינצעלנעם מענטשען, אָדער א פערזאָן.

(*) וועגען דיעזען טייל פון גענ. פאראנאָו'ס אַרטי-קל איז דאָ וויכטיגעס צו בעמערקען. מיר וועלען דעם גאנצען געגענטשאַנד בעשפּרעכען בעזונדער. רעדאָקצאָן.

גלייך, אָבער אלס אורזאכען זיינען זיי זעהר פער-
שיעדען. איינע ענטהאלט אין זיך מעהר קראפט,
וויא דיא אנדערע, און דארום קען איינע מעהר
שאפען, מעהר אויפטאן, וויא אנאנדערע.

ניוטאן, גאלילעי, דארווין, נאפאלעאן, מארקס
און לאסאל זינען, אלס נויטווענדיגע פאלגען פון
דיא ערשיינונגען, וועלכע האָבען זיי בעשאפען, גע-
ווען פאלשטענדיג גלייך צו וואס פאר עס איז
אנדערע זעקס מענשען, דיא נעמען פון וועלכע ווע-
לען קיין מאָל נישט עראינערט ווערען אין דער געשיכ-
טע פון דער מענשהייט. אָבער אלס אורזאכען זיי-
נען דיא ערשטע זעקס פערזאנען געווען נאנץ פער-
שיעדען פון דיא לעצטע. דיא ערשטע זיינען געווען
ריעזען, דיא לעצטע גארניטען. דיא ערשטע האָבען
געהאט אַן אונגעהויערע מאכט און האָבען אויפגע-
טאן גרויסע זאכען; דיא לעצטע האָבען געהאט אַ
אונבעדייטענדע מאכט און האָבען אויפגעטאן אזוי
ווייניג, דאס קיינער האט עס אפילו נישט באמערקט.
אלס פאלגען, זיינען דיא ערשטע זעקס געווען אזוי
ווייניג פריי, וויא דיא לעצטע; דיא ערשטע האָבען
פונקט אזוי געמוזט זיין גרויס, וויא דיא לעצטע
האָבען געמוזט זיין קליין; און דיא ערשטע זיינען
פונקט אזוי ווייניג ווערטה, מען זאָל זיי לויבען פאר
זייער גרויסקייט, וויא דיא לעצטע זיינען ווערטה,
מען זאָל זיי אויפוארפען זייער אונבעדייטענהייט.
אָבער דיא ערשטע זיינען פאָרט געווען גרויס, און
דיא לעצטע זיינען פאָרט געווען קליין. און דארום
בעוואונדערן מיר נישט ווילענדיג דיא ערשטע און
דערמאנען זיך אפילו נישט אַן דיא צווייטע. עס איז
פאר אונז פונקט אזוי אונגעגלייך נישט צו בעוואונ-
דערן, ניוטאנען, גאלילעיען, דארוויען, נאפאלעאנען,
מארקסען און לאססאלען, וויא נישט צו בעוואונדערן
דיא מיסיסיפּי, דעם ניאגארא-פאל, דעם מאָנט-
בלאן, דעם אַקעזאן אָדער דיא ריעזען-בוימער פון
קאליפאָרניא.

לאָמיר געהטען נאָך אַ ביישפּיעל.

סארא בערנאר, מעלבא, און פאלווע זיינען אלס
פאלגען פונקט אזוי אָבהענגיג און אונמעכטיג וויא
דיא שוישפיעלערינען פון דיא אידישע טהעאטערס.
זיי זיינען אלע גלייך שקלאווען פון דער פערזאנלעכ-
הייט און פון דיא ארומיגע אומשטענדען. אָבער

געווען; אלס אַן אורזאכע, איז זיא פערבונדען מיט
דעם סוף פון דער נאטור (אויב אזא סוף וועט נור
ווען עס איז זיין). זיא איז פערבונדען מיט דער
ווייטסטער פערזאנלעכהייט און מיט דער ווייטסטער
צוקונפט, און צו דערזעלבער צייט איז זיא אויך אין
יעדען איינצעלנעם מאָמענט פערבונדען מיט אלע
ערשיינונגען פון דער נאטור, וועלכע עקזיסטירען אין
דערזעלבער צייט, וויא זיא.

אלס אַ פאלגע, איז דיא פערזאן נישט פריי און
אָהן שום מאכט; אלס אַן אורזאכע, איז זיא אונ-
אָבהענגיג און מעכטיג. זיא איז דיא שקלאפין פון
דער פערזאנלעכהייט און דיא שעפּפערין פון דער צור-
קונפט. אלעס אין איהר — איהר קערפער, געדאַנ-
קען און ווילען — איז נור אַ נויטווענדיגע פאלגע
פון דיא ערשיינונגען, וועלכע האבען זיא ארויסגע-
רופען, און פון דיא, וואס ווירקען אויף איהר. אָבער
אזוי גיך, וויא זיא איז שוין דאָ, אזוי גיך, וויא זיא
איז שוין געשאפען, אזוי גיך, וויא אנדערע ערשיי-
נונגען האבען שוין געווירקט אויף איהר, איז זיא
שוין פריי און מעכטיג, זיא האט בעקומען אַ גע-
וויסע מאָסע קראפט און דיזע מאָסע קראפט נישט
זיא אויס אין דעם שאפען פון נייע ערשיינונגען.
צו זאָגען, דאס אַן איינצעלנע פערזאן איז גאָר נישט
דערפאר, וואס זיא איז נור אַ פאלגע פון אנדערע
ערשיינונגען, איז פונקט אזוי ריכטיג, וויא צו זאָגען
צ. ב. דאס דער זוהן איז גאָר נישט דערפאר, וואָס
ווען נישט זיין פאטער און פוטער וואלט דער זוהן
אויף דער וועלט נישט געווען; אָבער אזוי גיך וויא
ער איז שוין דאָ אויף דער וועלט, איז ער פונקט
אזא מיוחס, וויא זיין פאטער, און קען אזוי נישט
שאפען אנדערע מענשען, וויא זיין פאטער האט
איהם געשאפען.

אלע פערזאנען זיינען גלייך פאר דער גאנצער
נאטור, ווייל דיא נאטור קען זיך אָהן קיינער פון
זיי גלייך נישט באַניין. אָבער צווייטען זיך זיינען
איינצעלנע פערזאנען זעהר נישט גלייך. איין פערזאן
איז שטארקער, דיא אנדערע איז שוואכער; איינע
איז שעהנער, דיא אנדערע מיאוסער; איינע איז
עדעלער, דיא אנדערע איז געמיינער; איינע איז
מאלאנטפאָל, דיא אנדערע איז ווייניג פעהיג; א.
ז. וו. א. וו. אלס פאלגען זיינען אלע פערזאנען

און סאָציאַלע*) אומשטענדען. וואָס שאַפט דיא פערזאן אליין? געוויסערמאָסען דיא נאטירליכע אומשטענדען און פאָלשטענדיג דיא סאָציאַלע אומשטענדען. א מענטש קען אייניגער מאָסען ענדערן דעם קלימאט פון דעם לאַנד, וואו ער וואָהנט (מיט דעם, וואס ער האָט אויס דיא וועלדער, טריקענט אויס דיא זומפּען א. ד. ג.), דעם אויסזעהען פון דעם באַדען (ער גראַבט אויס בערג, מאכט קאנאַלען א. ד. ג.), דיא טהירען און פלאַנצען וועלטען. אויף דיווער ווייזע שאַפט ער אייניגערמאָסען דיא נאטירליכע אומשטענדען, אונטער וועלכע איהם קומט אויס צו לעבען. אָבער דיא סאָציאַלע אומשטענדען שאַפט ער ניט נור אייניגערמאָסען, נאָר פאָלשטענדיג. אָהן דעם מענטשען וואלט אין דער נאטור ניט געווען קיין סאָציאַלע אומשטענדען; דאָרט, וואו קיין מענטש איז ניטאָ, איז אויף ניטאָ קיין שפור פון סאָציאַלע אומשטענדען. לאָזען מאַר געדיגען טאָג אויסשטארבען מיט א מאָל אלע מענטשען, און דיא סאָציאַלע אומשטענדען וועלען מיט אמאל פערשווינדען. קענט איהר זיך פאָרשטעלען א געדאנקען אָהן א דענקער? א געפיהל אָהן עטוואָס, וואס בעזיצט דיווען געפיהל? א טהאַט אָהן א טהוער? קענט איהר זיך פאָרשטעלען א שטאַט אָהן בירגער? פאמיליען לעבען אָהן מענער און פרויען? קאפיטאַל אָהן קאפיטאליסטען און ארבייטער? אַרימקייט אָהן אַרימע? ריינקייט אָהן ריינע? סחורה אָהן סוחרים און קונים? פונקט אזוי קען מען זיך פאָרשטעלען סאָציאַלע אומשטענדען אָהן מענטשען. עס איז ניט געווען קיין סאָציאַלע אומשטענדען איידער דער מענטש איז בעשאַפען געוואָרען אויף דער וועלט, און עס וועט ניט זיין קיין סאָציאַלע אומשטענדען נאך דעם, וויא דיא מענשהייט ווערט פערשוואונדען פון דער וועלט. אלע סאציאלע אומשטענדען, וואס זיינען ביז היינט געווען, וועלכע זיינען היינט דאָ און וועלכע וועלען שפעטער זיין, זיינען בעשאַפען געוואָרען פון מענטשען אדער פערזאָנען.

דיא געשיכטע מאכט זיך ניט אליין, זיא ווערט

אום אורזאכען זיינען דיא ערשטע דריי פערזאָנען זעהר פארשידענע פון דיא לעצטע. דיא ערשטע זיינען גרויס, דיא לעצטע — קליין; פון דיא ערשטע ווערט ענטציקט דער אינטעליגענטסטער מענטש; פון דיא לעצטע קען ענטציקט ווערן נור דער, וואס האט אין זיין לעבען קיין בעסערעם ניט געזעהען.

ניט צו בעוואונדערן ניוטאָנען אָדער מעלבאָן נור דערפאר, וואס ביידע זיינען נור פראָדוקטען, פאָלגען, וואס ביידע זיינען ניט שולדיג, וואס זיי זיינען אזוי, וויא זיי זיינען, איז דיא גרעסטע דומה הייט; ניין, עס איז איינפאך אונמעגליך. איהר לויבט דאָך א גוטען בראטען, כאַטש איהר ווייסט, אז ער האָט זיך אליין ניט געמאַכט; און איהר לאַכט דאָך פון אַ מיאוסען בנא, כאַטש איהר ווייסט, אז אין דעם איז שולדיג דער שניידער און ניט דער בנא אליין. און ווען מיר בעוואונדערן סארא בער נאָר אָדער מעלבאָן, בעוואונדערן מיר זיי גופא, און ניט דיא אומשטענדען, וועלכע האָבען זיי בעשאַפען, ווייל דיא אומשטענדען אליין קענען ניט זינען אָדער שפיעלען. מיר ווייסען גאנץ גוט, אז דיא גרויסע זענגעריגען זיינען ניט אראָבעפאלען פון דעם הימעל; אָבער אזוי גיך, וויא זיי זיינען שוין דאָ, אפלאָדירען מיר זיי און ניט דיא ערשיינונגען, וועלכע האָבען זיי אויף דער וועלט געבראַכט. ניט צו אנערקענען דיא גרויסקייט פון אזעלכע פערזאָנען, וויא מאַדוני און גאריבאלדי, נור דערפאר, וואס דיווע גרויסקייט איז ארויסגעקומען פון דיא עקאנאָמישע און אנדערע אומשטענדען פון איטאליען פון זייער צייט, איז פונקט אזוי קלוג, וויא אויסצולאָזען ער זיך פון דעם גיאנארא וואסערפאל נור דערפאר, וואס ער איז נור אַ נויטווענדיגער פראָדוקט פון געוויסע נאטור־ערשיינונגען. נאָך אלעמען איז דאָך אין איטאליען געווען נור איין מאַדוני און נור איין גאריבאלדי, און אויף דער וועלט איז פאראַנען נור איין גיאנארא וואסערפאל. מיר זיינען אלע גלייך ארויסגעקומען פון אפּפּען, און דאָך בין איך ניט קיין נאפּאלעאָן און איהר, לטוער, זייט ניט קיין דאָרוין.

II.

(*) סאָציאַלע אומשטענדען זיינען, זעלבסטפערשטענדיג ליך, נור אַ בעזאָנדערער מין נאטירליכע אומשטענדען.

ווער שאַפט אַ פערזאָן? דיא נאטירליכע

דיא ראלע פון איינצעלנע פערזאנען אין דער געשיכטע.

געוואָלט. ווארום האבען זיי עס געוואָלט? ווייל זייערע קעפּ און זייערע הערצער, אָדער זייער שכל און זייערע געפיהלע, האבען עס געפאָדערט. וואס האט ארויסגערופען אין זיי דיא געדאנקען און געפיהלע, וועלכע האבען זיי געטריעבען צו מאַכען דיא רעוואָלוציאָן? דיא סאָציאלע אומשטענדען פון פראנקרייך פון יענער צייט. וואָלטען דיא פראנצויזען, וואס האבען געלעבט מיט הונדערט יאָהר פריהער, געקענט מאַכען פונקט אזא רעוואָלוציאָן? קיינעספאלס ניט, ווייל זייערע געדאנקען און געפיהלע האבען זיי ניט געטריעבען צו מאַכען אזא רעוואָלוציאָן, ווייל דיא סאָציאלע אומשטענדען פון זייער צייט האבען ניט געקענט ארויסרופען אין זיי אזעלכע געדאנקען און געפיהלע, וועלכע טרייבען צו מאַכען אזעלכע רעוואָלוציאָנען. האבען דיא פראנצויזען פון דער צייט פון דער רעוואָלוציאָן געקענט דענקען און פיהלען אנדערש, וויא זיי האָבען געדענקט און געפיהלט? קיינעספאלס ניט. האָבען זיי געקענט האנדלען אנדערש, וויא זיי האבען געהאנדעלט? קיינעספאלס ניט, ווייל אונזער אזעלכע סאָציאלע און נאטירליכע אומשטענדען קען אזא פאָלק, וויא דיא פראנצויזען, און דיא פראנצויזען אזוי, וויא זיי האָבען דאמאלס געדענקט און געפיהלט, אנדערש ניט האַנדלען. אָבער ווער האָט נאָך אללעמען געמאכט דיא רעוואָלוציאָן? דיא פראנצויזען. האט דיא גרויסע פראנצויזישע רעוואָלוציאָן זיך אליין געקענט מאַכען? קיינעספאלס ניט.

פון דיזען ביישפיעל קענט איהר זעהען, וויא גרויס עס איז דיא ראלע פון פערזאנען אין דעם מאַכען פון דער געשיכטע. זיי זיינען דיא דירעקטע שעפּפער פון דער געשיכט, וועהרענד דיא נאטור און דיא סאָציאלע אומשטענדען זיינען איהרע אינדרעקטע שעפּפער. פערזאנען מאַכען ניט אליין דיא געשיכטע; דיא נאטור און דיא סאָציאלע אומשטענדען מאַכען דיא געשיכטע דורך פערזאנען. אלס נאטירליכע פאָלגען פון נאטירליכע און סאָציאלע אומשטענדען, זיינען פערזאנען אַבער הענגיג און אונמעכטיג; אלס אורזאכען פון נייע נאטירליכע און סאָציאלע אומשטענדען זיינען זיי

געמאכט פון דענקענדע, פיהלענדע און וויללענדע פערזאנען. אַמעריקא האט זיך אליין ניט ענטדעקט, טאַשינען האבען זיך אליין ניט ערפונדען, דיא ווירטענשטאפט און דיא קינסטע זיינען ניט ענטשטאנען און האָבען זיך ניט ענטוויקעלט אין דער לופטען. שקלאוועריי האט זיך ניט אליין ענטוויקעלט, דער קאפיטאליזמוס איז ניט אליין ענטשטאנען און דיא סאָציאלע רעוואָלוציאָן וועט זיך אליין ניט מאַכען. סאָציאלע אומשטענדען ענדערן זיך ניט אליין, און איין סאָציאלע אָרדנונג קען אליין ניט איבערגעהן אין אַנאנדערער. דיא קאפיטאליסטישע סיסטעם האָט זיך ניט ענטוויקעלט אליין פון דער פּעאַדאַלער, און דיא סאָציאליסטישע אָרדנונג ענטוויקעלט זיך ניט אליין פון דער קאפיטאליסטישער. אַלעס ווערט געמאכט, געענדערט און ענטוויקעלט פון פערזאנען. אזוי גוט, וויא איהר קענט ניט זאָגען, אז אייער מאַנען קאכט אָהן אייך אדער אז אייער האַרץ קלאפט אָהן אייך, אזוי קענט איהר ניט זאָגען, אז דיא געשיכטע ווערט געמאכט אָהן אייך. דיא געשיכטע קען מען פערגלייכען צו א גרויסער געביידע, און דיא מענשען צו דיא בעלי מלאכות, וואס סטראָיען דיזענע געביידע, יעדער איינצעלנער מענש געהמט אַנטהייל אין דיזענער גרויסער אַרבייט; יעדע פערזאָן לייגט א שטיין, און פון דיזע מיטאָנען שטיינער וואַקסט ביסלעכווייז אויס דיא ווענט פון דער געביידע. ווען איין דור שטארבט אויס ביי דער אַרבייט, פערנעהמט זיין פלאץ דער נעקסטער דור; און אזוי ווערט דיא אַרבייט אויף א מינוט ניט אָפגעשטעלט, און דיא ווענט פון דער געביידע ווערען אלץ העכער און העכער. קענט איהר זיך פאַרשטעלען, אז א הויז זאָל זיך סטרויען אליין? פונט אזוי איז מעגליך, אז דיא געשיכטע זאָל זיך מאַכען אליין.

לאַמיר יעצט אַ קוק טאָן, וויא אייגענטליך דיא געשיכטע ווערט געמאכט אָדער אין וואָס עס בעשטייהט אייגענטליך דיא ראלע פון פערזאנען אין דעם מאַכען פון דער געשיכטע. לאַמיר נעהמען אלס ביישפיעל דיא גרויסע פראנצויזישע רעוואָלוציאָן. ווער האָט זיא געמאכט? זעלבסטפערשטענדליך, דיא פראנצויזען פון יענער צייט. וואָרום האבען זיי זיא געמאכט? ווייל זיי האבען עס

פריי און מעכטיג. זיי זיינען פריי, ווייל זיי מאכען נור דאס, וואס זיי ווילען מאכען און דענקען פאר גוט צו מאכען. זיי זיינען מעכטיג, ווייל זיי מאכען איבער דיזעלבע אומשטענדען, וועלכע האבן בען זיי געמאכט, ווייל זיי בעהערשען זייערע שעפפער. זיי זיינען שקלאווען פון דער פערנאנגענהייט און שעפפער פון דער צוקונפט.

און ניט נור פערזאנען אין אלגעמינעם, נאר יעדע איינצעלנע פערזאן נעהמט אנטהייב אין דעם מאכען פון דער געשיכטע. יעדער איינצעלנער האט א חלק אין איהר; יעדער איינצעלנער טראגט ביי צו דעם סטרויען פון דער גרויסער געפיידע, אבער ניט אלע חלקים זיינען גלייך. ניט אלע פערזאנען נעהמען א גלייכען אנטהייב אין דער געשיכטע, ווייל ניט אלע פערזאנען זיינען גלייך א געניאלע פערזאן טהוט אויף מעהר, וויא א געוויינליכע; א העלד מעהר, וויא א פייגלינג; א ענערגישע פערזאן — מעהר, וויא א שוואכע. אום א געוויסע ענדערונג זאל פארקומען אין געוויסע סאציאלע אומשטענדען, מוזען יענע סאציאלע אומשטענדען ארויסרופען א געוויסע אידעע אין דיא סעפ פון דיא פערזאנען, וואס לעבען אונטער זיי; זיי מוזען ערוועקען אין זיי געוויסע געפיהלע און מוזען אויפגעגעבן דאס געפיהלע אזוי שטארק, אז זיי זאלען טרייבען דיא פערזאנען צו געוויסע טהאטען, וועלכע קענען שאפן פון דיא נויטווענדיגע ענדערונג אין דיא סאציאלע אומשטענדען. אלע פערזאנען פון א געוויסען לאנד און פון א געוויסער צייט לעבען אונטער דיזעלבע סאציאלע אומשטענדען (אין דערזעלבער סאציאלער אָרדנונג), אבער ניט אויף אלע פערזאנען האבען דיזעלבע סאציאלע אומשטענדען א גלייכע ווירקונג. אויף א געניאוס ווירקען זיי אנדערש, וויא אויף א געוויינליכער פערזאן; אויף א העלד — אנדערש, וויא אויף א פייגלינג. אין איין פערזאן רופען זיי גיכער ארויס דיא רעוואָלוציאָנערע אידעע, וויא אין אנאנדערער; אין איינעם ערוועקען זיי לייכטער דיא רעוואָלוציאָנערע געפיהלע, וויא אין אנאנדערן. צו דער צייט, ווען דארוין האט געלעבט, איז שוין דיא מענשהייט געווען פארטיג פאר אזא טהעאָריע, וויא זיינע, אבער ניט יעדערער האט זיא געקענט ענטדעקען. צו דער צייט, ווען מארקס האט געלעבט,

איז שוין דיא קאפיטאליסטישע אָרדנונג געווען גענוג צופוילט, אבער ניט יעדערער האט עס געקענט אזוי גוט זעהען, און ניט יעדערער האט געקענט אזוי גוט פאראויסזעהען, וואס דערפון וועט ארויסקומען, וויא ער. אונטער דיזעלבע סאציאלישע אומשטענדען אין רוסלאנד זיינען אייניגע רוסען רעוואָלוציאָנערען און פיעלע קאנסערוואטיווע; אייניגע — העלדען, און טיילאנען פייגלינגע. אלס נויטווענדיגע פאקטאָרען פון נאטירליכע און סאציאלע אומשטענדען, זיינען אלע פערזאנען גלייך אָבהענגיג און אונמעכטיג; אבער אלס אורזאכען, אלס שעפפער, זיינען אייניגע פערזאנען מעכטיג, און אנדערע שוואך, אייניגע פיהרען און אנדערע גייען נאך; אייניגע ווייזען א ביישפיעל, און אנדערע טהוען נאך. גרויסע דענקער זיינען זא צו זאגען דיא אינושענערען פון דער געשיכטע; זיי שאפען דיא אידעען, דיא פלענער פון דער געשיכטע; זיי ווייזען דער מענשליכער הייט דעם וועג. גרויסע רעדנער און שרייבער אָדער קינסטלער פערשפרייטען דיזע אידעען און ערוועקען דיא געפיהלע, וועלכע טרייבען צו פערוורקליכען דיזע אידעען אין דעם לעבען. העלדען טהוען מיט זייערע טהאטען דאסזעלבע, וואס רעדנער און שרייבער טהוען מיט זייערע צונגען און פערדערן, און נאך פיעל מעהר: זיי רעגען אויף דיא געפיהלע, זיי ערעוועקען דעם מוטה, זיי ליינען דיא ערשטע שטיינער פון דער נייער אָרדנונג און בעפעסטענען דעם פונדאמענט מיט זייער בלוט. אלע מענשען נעהמען אן אנטהייב אין דער געשיכטע; אלע שפיעלען א ראָלע, — אבער דעם גרעסטען און וויכטיגסטען אָנטיהייב נעהמען איינצעלנע גרויסע פערזאנען. דאס גרעסטע און וויכטיגסטע אין דער געשיכטע ווערט אויפגעטאן פון איינצעלנע גרויסע פערזאנען. דיזע זיינען דיא שמאנט פון דער מענשהייט, איהר שכל, הארץ און רעכטע האנט.

ווען דיא געשיכטע וואלט זיך אליין מאכען, טא וואָצו וואלט מען בעדארפט פראָפאגאנדירען, אָנטייטירען, אָרגאניזירען, קעמפפן א. ד. ג.? וואָצו וואלט מען בעדארפט האָבען אן ארבייטער פארטיי און אן ארבייטער בעוועגונג? וואָצו וואלט מען געדארפט אן ארבייטער פרעסע, סאציאליסטישע שרייבער און רעדנער? ווען דיא סאציאליסטישע

און ניט נור פערזאנען אין אלגעמינעם, נאר יעדע איינצעלנע פערזאן נעהמט אנטהייב אין דעם מאכען פון דער געשיכטע. יעדער איינצעלנער האט א חלק אין איהר; יעדער איינצעלנער טראגט ביי צו דעם סטרויען פון דער גרויסער געפיידע, אבער ניט אלע חלקים זיינען גלייך. ניט אלע פערזאנען נעהמען א גלייכען אנטהייב אין דער געשיכטע, ווייל ניט אלע פערזאנען זיינען גלייך א געניאלע פערזאן טהוט אויף מעהר, וויא א געוויינליכע; א העלד מעהר, וויא א פייגלינג; א ענערגישע פערזאן — מעהר, וויא א שוואכע. אום א געוויסע ענדערונג זאל פארקומען אין געוויסע סאציאלע אומשטענדען, מוזען יענע סאציאלע אומשטענדען ארויסרופען א געוויסע אידעע אין דיא סעפ פון דיא פערזאנען, וואס לעבען אונטער זיי; זיי מוזען ערוועקען אין זיי געוויסע געפיהלע און מוזען אויפגעגעבן דאס געפיהלע אזוי שטארק, אז זיי זאלען טרייבען דיא פערזאנען צו געוויסע טהאטען, וועלכע קענען שאפן פון דיא נויטווענדיגע ענדערונג אין דיא סאציאלע אומשטענדען. אלע פערזאנען פון א געוויסען לאנד און פון א געוויסער צייט לעבען אונטער דיזעלבע סאציאלע אומשטענדען (אין דערזעלבער סאציאלער אָרדנונג), אבער ניט אויף אלע פערזאנען האבען דיזעלבע סאציאלע אומשטענדען א גלייכע ווירקונג. אויף א געניאוס ווירקען זיי אנדערש, וויא אויף א געוויינליכער פערזאן; אויף א העלד — אנדערש, וויא אויף א פייגלינג. אין איין פערזאן רופען זיי גיכער ארויס דיא רעוואָלוציאָנערע אידעע, וויא אין אנאנדערער; אין איינעם ערוועקען זיי לייכטער דיא רעוואָלוציאָנערע געפיהלע, וויא אין אנאנדערן. צו דער צייט, ווען דארוין האט געלעבט, איז שוין דיא מענשהייט געווען פארטיג פאר אזא טהעאָריע, וויא זיינע, אבער ניט יעדערער האט זיא געקענט ענטדעקען. צו דער צייט, ווען מארקס האט געלעבט,

דיא ראָלע פון איינצעלנע פערזאָנען אין דער געשיכטע.

פון מענשען. יעדער מענש, וויא קליין ער זאל ניט זיין, שפיעלט א ראָלע אין דער געשיכטע. אָבער דיא גרעסטע און וויכטיגסטע ראָלע שפיעלט דיא קליינע מינאָריטעט פון גרויסע פערזאָנען. זיי בע- זיצען מעהר קראפט, און דאָרום קענען זיי מעהר אויפטאָן. זיי זיינען ניט קיין געמער, זיי ווערן פונקט אזוי גוט געשאפן פון נאטירליכע און סאָציאלע אומשטענדען, וויא דיא קלענסטע מענשען; זיי קע- נען ניט אויפטאָן קיין ניסים; זיי לאָזען אַריין אין זייער אַרבייט נור דיא קראפט, וועלכע זיי האָבען בעקומען, און נור אזוי פיעל, וויא פיעל זיי האָבען בעקומען. זיי קענען טאָן נור דאס, וואָס דיא צייט פאָדערט צו טאָן, פאר וואָס עס איז שוין פארטיג א פאָדען. אָבער נאך אלעמען טהוען זיי דאָך אויף זעהר פיעל; נאך אלעמען איז דאָך זייער מאכט פיעל גרעסער, וויא דיא מאכט פון געוויינליכע מענשען. א קליין גרעזעלע און א ריעזען-בויס זיינען ביידע גלייך נור גייטווענדדיגע פאָלגען פון נאטיר- ליכע אומשטענדען; אָבער נאך אלעמען בלייבט דאָך דאס גרעזעלע א גרעזעלע, און דער ריעזען- בויס איז פאָרט א ריעזען-בויס.

צו פערגעטערן גרויסע פערזאָנען איז דום, אָבער צו בעוואונדערן זיי איז נאנץ נאטירליך, אזוי וויא עס איז נאטירליך צו בעוואונדערן יעדע מעכטיגע נאטור-ערשיינונג. צו שעטצען גרויסע פערזאָנען איז עדעל; צו לויבען זיי און צו שטעלען זייערע טהאטען פאר א ביישפיעל פאר אלעמען איז זעהר נוצליך פאר דער מענשהייט. דאָס איז ניט מעהר, וויא פראָפאגאנדא און אַניטאציאָן. עס זיינען פאראנען אזעלכע וואָס פאָדערן, דאס יעדער מאָל, ווען מען דערמאָנט אָדער לויבט און בע- וואונדערט א גרויסע פערזאָן, זאל מען דערביי ער- קלערען, אז יענע גרויסע פערזאָן איז נור א פראָ- דוקט פון געוויסע נאטירליכע און סאָציאלע אומ- שטענדען —; אזוי וויא צוליב דיעזער ערקלערונג וועט יענע גרויסע פערזאָן ווערען קלענער!

מ. באַראַנאָוו.

אָרדנונג וואָלט זיך אליין געקענט ענטוויקלען פון דער קאפיטאליסטישער, וואָלט דען ניט דאס קלוגסטע געווען צו זיטצען מיט פארלייגטע הענט און וואַרטען רוהיג ביז משיח וועט קומען? וואָצו ערגערן זיך און מאכען א געפילדער? וואָצו שטר- דירען מאַרקס'ען, אַרומטראָגען זיך מיט דער רוי- טער פאָהן, שרייבען דיא ביאָגראַפיען פון לאַסאַל'ען און אנדערע גרויסע סאָציאליסטישע קעמפפער, זיטצען אין טורמע פאר דער אידעא. ז. וו. א. ז. וו.? וואָרום ניט זיטצען רוהיג און פיין אזוי וויא אין א טהעאטער, און בעטראכטען, וויא דיא גע- שיכטע מאכט זיך אליין און וויא דיא סאָציאליס- טישע אָרדנונג קומט אָן אויף א וויסען פערד?

עס איז דום צו גלויבען, אז דער רבונג של עולם מאכט פאר אונז דיא געשיכטע, אָבער ניט וויי- ניגער דום איז צו גלויבען, אז דיא געשיכטע מאכט זיך אליין. עס איז דום צו גלויבען, אז געניאלע פערזאָנען ווערן ספעציעל בעשאפן פון גאָט אָדער פון דיא נאטור, אום, צו טרייבען דיא מענשהייט אזוי, וויא א פאסטוף טרייבט א סטאדע שעפסען. אָבער עס איז אויך דום צו גלויבען, דאס איינצעלנע פערזאָנען שפיעלען קיין שום ראָלע ניט אין דער געשיכטע. ביידע טהעאָריען זיינען נור פערשידענע מינים פאטאליזמוס (פאשערטקייט). אי דיא רעד- ליניעזע פאנאטיקער, אי דיא מאטעריאליסטישע פאנאטיקער גלויבען אין „באשערט“. ביידע טהע- אָריען זיינען פאלש, ביידע שוואכען אָפ דיא ענער- גיע, דעם ענטוויאזמוס; ביידע ערנידעריגען דעם מענשען; און דיא פאָרשטייער פון ביידע טהעאָריען לעבען אין דיא ווירקליכקייט פונקט פארקעהרט, וויא זיי פרעדיגען. דיא רעליגיעזע פאנאטיקער קעמפפן פיר דעם לעבען, ניט פערקאָזענדיג זיך אויף גאָט; און דיא פאנאטישע מאטעריאליסטען קעמפפן מיט דיא סאָציאלע אומשטענדען, ניט וואַרטענדיג, ביז וואַנען יענע וועלען זיך אליין אָב- טראָגען.

דיא מענשליכע געשיכטע ווערט געמאכט נור

דיא אידען.

by Lucien Sanial.

(פארשטעלונג).

ערציילונג ווענען דעם אָנפאַנג פון דער וועלט (וויא עס איז נאכדערציילט געוואָרען אין פאַרינע נומער „צוקונפט“) מוז אריינגערעכענט ווערען צווישען דיא עלטסטע פון דיא מענשליכע איינפילדונגען וואס מען ווייסט פון זיי, עלטער אפילו וויא אלע ערציי-לונגען פון דעם זעלבען ארט, וועלכע מיר קענען געפינען אין דיא הייליגע ביכער פון אינדיען. מען קען אפילו זאגען, אז דאס איז א מערקווירדיגע מיינונג, ווען מען בעטראכט, אז דיא ראסען מענ-שען, וואָס האבען זיך פאר פּעסט בעזעצט אין דייטשלאנד זון אין סקאנדינאוויען (צו וועלכע דיא נאָרוועגער געהערען), זיינען פון דיא פּעלקער, וואָס האבען זיך צום שפּעטסטען בעווייזען אין דער וועלט-געשיכטע. פּערגעסט אָבער ניט, אז זיי קר מען ארויס, ווען ניט דירעקט פון אינדיען, ווייניגסטענס פון דעם פּלאץ, פון וואנען דיא גאַנצע אַר-שע ראסע שטאַמט, צו וועלכע דאס רוב פון דיא פּעלקער פון אייראָפּא געהערן, צוזאַמען מיט דיא הינדוס (אינדיער). און גראַד ווייל זיי זיינען אזוי גאַנג געבליבען פערלירען אין דיא ווילדערני-סען אויף צפון-זייט פון דיא היממלאיאישע בערג (וואו היינט איז סיביריע) און זיינען ניט געקומען אין פּעריהרונג מיט אלע איבריגע מענשען, איז גיכער מעגליך אָנצוגעהערען, אז ביי זיי זיינען געבליבען זייערע ערשטע גלויבענס-פאַרשטעלונגען אונפער-ענדערט.

אלזא, יענע נאָרוועגישע מעשה בראשית קען

מען בעטראכטען פאר אַזעלכע פון דיא ערשטע

אין דיא פאַרשטעלונגען וואס דער מענש האָט זיך געמאַכט ווענען זאכען וואס זאָלען זיין „איבער דער נאַטור“, זיינען דאָ פּערשיעדענע מדרגות, און יעדע מדרגה בעצייכענט א בעזונדערן אַלטער פון דעם מענשען'ס פאַרשטעלונגס קראפט. דיא עלט-סטע פאַרשטעלונגען פון דעם איבערנאַטירליכען מענען זיין גראַב, אומגעלומפערט, אבער דערפאַר זיינען זיי טריי צו דער נאַטור, ווען מען זאָל פון זיי אראָפּגעהען דיא וואַלקענס פון פּאַעטישע פאַר-טאַזיע וואס היללען זיי איין. אויף דיא מדרגה נאָך דיעזע אין אַלטקייט זיינען דיא פאַרשטעלונגען ווע-גען דעם איבערנאַטירליכען שוין ווייניגער גראַב, זיי זיינען שוין איידעלער, פיינער, אבער דערפאַר אונ-זיניגער; און דיא דייטליכסטע אוננאַטירליכע פאַרשטעלונגען, דיא זאָנדערבארסטע וואונדער-גלויבעריי געפינט מען ניט פריהער וויא אין דיא אינגסטע, דאס הייסט אין דיא שפּעטסטע און איידעלסטע מדרגה פון איבערנאַטירליכע פאַר-שטעלונגען. אין דיא ערשטע מדרגה זעהען מיר א קלייך-קינדערשע אָבער פרייע איינפילדונג; אין דיא צווייטע הייבט זיך אָן צו בעווייזען אַלץ מעהר און מעהר דאָנמאַס (דאָס הייסט פאַרשטעלונגען, וואס בילדען זיך שוין ניט אויף נאַטירליכער ארט אין דעם מענשענס קאָפּ אליין, נאָר ער לערנט זיך זיי אָב, אַלס אמונה, פון אנדערע); אין דיא לעצטע מדרגה וויעדער פיהלט מען א גאַנץ אָפּגענעם דעם-פאַמיזמוס.

איבער דעם דוכט זיך מיר, אז דיא נאָרוועגישע

דיעזע מעשה בראשית דערציילט אז נע-
שיכטע:

„דיא וועלט — א פריהערינע וועלט — איז חרוב
געמאכט געווארען; און אזוי ווייט אפילו וויא א
גאט קען זעהען אין דיא געדיכטע פינסטערניס, איז
גאר ניט געווען צו זעהען אויסער דיא אונענדליכע
פערשפרייטונג פון וואסער און אויף דעם וואסער
גליטשט זיך לייכט ארום דער גרויסער שלאנג פון
אייביגקייט מיט זיין טייערע משא, דעם אונאוויס-
שפערעכליכען גאט, אויף זיך. דער גאט שלאפט,
נאר דיא אייביגקייט אליין, מיט שלאנגען-ארטיגע
וואכזאמקייט, בעוועגט זיך שטילענקערהייט. אבער
האלט! דעם אויבערשטענס רצון האט זיך גענוג
לאנג אויסגערוהט, און שטראהלענדיג פון זיין ערש-
טען בליק הייבט זיך ארויף א'ן אונגעהייער ריעזענ-
האפטע מענשליכע געשטאלט, אהן שום לעבען אין
זיך, פון דער טיעפעניס. דאס איז דיא וועלט. דער
געטליכע גייסט (רוח אלהים) וויל; ער טהוט א
בליק, זאגט דיא הייליגע שריפט: דאס מויל פון
דעם ריעז פלאצט אויף; פון דעם מויל גייט ארויס
דיא שפראך; פון דיא שפראך דער גאט פון רע-
דען, וועלכער איז פייער. וויעדער ווארפט דער העכ-
סטער גייסט א בליק; דיא נאדלעכער פלאצען
אויף; פון דיא נאדלעכער גייט ארויס דער אטהעם,
פון דעם אטהעם דער גאט פון אטהעם, וועלכער
איז דער ווינד. דיא אויגען פלאצען אויף, פון דיא
אויגען גייט ארויס דאס זעהען, פון דעם זעהען דער
גאט פון זעהען, וועלכער איז דיא זונן. און אט אויף
דעם זעכטען ארט פלאצען ביסלעכווייז, איינס נאך
דאס אנדערע, אויף אלע גידער פון דעם וועלט-
מענש, פון וועלכע עס שוועבען ארויס, אין בלענ-
דענדע הערליכקייט, אלע בעשיצענדע געטער, וואס

פער. זיי זיינען געשטאנען אין בראהמא, דער בעשעפער,
ווישנא, דער ערהאלטער, און סיווא, דער פערניכטער.
אבער איבער דיעזע דריי-אייביגקייט איז געשטאנען דער
אויבערגייסט, וואס מען קען איהם נישט בעגרייפן און נישט
וויסען וואס ער איז; א גאט וואס איז עהנליך צו דעם
אירישען יהוה און אזוי ווייט איבער דעם בעגריף פון
מענשען, אז עס איז פערפאטען געווען ארויסצורעדען
זיין נאמען אדער איהם סארצושטעלען סימבאליש אין א
געשטאלט פון א צורה.

מדרגה. דיא מעשה מיט דעם געהרג'עטען גאט,
וואס פון זיין פלייש איז געווארען דיא ערד, פון זיין
בלוט דיא ימים, פון זיינע ביינער דיא שטיינער,
פון זיין שארבען פון קאפ דער הימעל און פון זיין
מוח (מארך) דיא וואלקענס — דיעזע מעשה איז
זעהר גראב, אומגעלומפערט, אבער דערפאר גייט
דיעזע פאנטאזיע נישט ווייט אוועק פון דער נאטור,
ווען אויף אַרט פון דיעזען „גאט“ זאל מען זיך
פארשטעלען דעם שטאף פון דער וועלט, וויא עס
איז שוין אין פאריגען נומער „צוקונפט“ ערקלערט
געווארען. קיין בעשאפונג פון גאר נישט איז דא
ניטא.

איצטער שטעלט אנטקעגען דעם א מעשה,
אויף ווענען דעם זעלבען ענין. וואס ווערט וויעדער
דערציילט אין דיא הייליגע ביכער. פון אינדיען און
וואס א בילד-שניצער פון דיא שפעטערע צייטען
האט קינסטליך פארגעשטעלט אין דער פארם פון
דעם גאט ווישנא, וויא ער זיצט אויף דעם שלאנג
אנאנטא. דעם ווישנא האט דער קינסטלער וואהר-
שיינליך פארגעשטעלט, אום דיא קונסט-ארבייט
זאל אויסקומען בעסער, אויף דעם ארט פון דעם
העכסטען גייסט, וואס קיינער טאר איהם נישט אָנ-
רופען מיט'ן נאמען און נישט פארשטעללען אין א
בילד*).

(*) איך האב אין א פאריגען ארטיקל געזאגט, אז
„ווען דער גאט פון שטארם האט זיך צוטיילט אין זיינע
דריי עלעמענטען, ווינד, פייער, וואסער, איז ארויסגעקור-
מען דיא ערשטע דריי-אייביגקייט“. דריי-אייביגקייט, אין
אזא פארמע אדער אין א'ן אנדערע, איז צו געפינען אין
יעדע „נאטירליכע“ (אדער „פאזיטיווע“) רעליגיאן; אבער
דיא „געאפענבארטע“ (אדער „פערבעסערטע“) רעליגיאנען
האבען דאס אוועקגעווארפען, א שטייגער וויא דיא פער-
זישע און דיא אידישע רעליגיאן, וועלכע האבען אויף
דעם ארט אָנגענומען צוויי געטער, פון גוטס און שלעכטס
(גאט און דער שטן, דיא „סטרא דקדושא“ און „סטרא
דמסאבותא“). אין אנהייב האט אויך דיא קריסטליכע
רעליגיאן אוועקגעווארפען דעם געדאנק פון דריי-אייביג-
קייט, נאר דיא גויע קריסטליכע גרים פון דיא געזעץ-
דיענערישע איטאליענער האבען דאס צוריק אריינגעבראכט
אין דיא קריסטליכע רעליגיאנען אין דעם צווייטען יאהר-
הונדערט פון קריסטעגעהטום. דיא דריי-אייביגקייט פון דיא
הינדוס איז אָנגערופען געווארען דיא „טרימורטי“ און
איז געווען פארגעשטעלט אין דריי קעפ אויף איין קער-

זייער קראפט טיילט צו לעבען צו דיעזען אונגע-
הייער-ריעזיגען קערפער.

אדוא דא, אין דיעזע לעגענדע, האָבען מיר
וועדער אויף דעם ריעז וועלט — פונקט וויא אין
דיא נאָרוועגישע לעגענדע — בלוז מאטעריע, אָהן
לעבען, אָהן ריהרעוודינקייט; און דיא נעמער, וואָס
קומען אַרויס פון דיא מאטעריע אליין, זיינען אָבער
בלוז נייסט, בלוז קראפט; אָבער אַ חוץ דעם האָ-
בען מיר דאָ דעם אויבערשטען רעזן, בלוז עקזיס-
טענץ, "זיין" ("הויה פשטית"), וויסען ("שכל
המפשט") און זעליגקייט ("אושר נצחי"). דאָ איז
ניטאָ קיין שום גראַפיקייט. אלעס איז דאָ איידעל,
גרויסאַרטיג; אזוי גרויסאַרטיג, אז קיין מאָל איז
פון דעם טענשליכען געהירן ניט אַרויס קיין גרויס-
ארטיגערע פאנטאזיע פון דיעזען אַרט. דיא עפּע-
נונגס-ערצייכונג פון אידישען חומש, דיא אידישע
מעשה-בראשית, וועלכע האט אזא מערקווירדיגע
עהנליכקייט צו דיעזע עלטערע געשיכטע פון דיא
הינדוס, אז דער פאַרשער אין דיא פעלקער-וויסענ-
שאפט ווערט ערשט-ניט דערפאַר, קען זיך אין
גרויסאַרטיגקייט צו איהר ניט פערגלייכען. אָבער
דאס איז שוין אַ פיעל פערוויקעלטערע לעגענדע
און פול מיט אַבסטראַקציען. כאַטש נאָך — דער
אויבער-גאָט — בעשאפט דאָ נאָך ניט דיא מאַד-
טעריע פון גאָר ניט, פיהלען מיר שוין דאָ, וויא דער
מעניש בעשאפט זיך אַ בעשעפער, און עס בעווייזט
זיך שוין ציעמליך דייטליך אַ גרויסער ווילען, וואָס
בעשאפט אויף איבערנאַטירליכע אַרט קראפט פון
דיא מאטעריע אַרויס, וועלכע ער בעארבייט.

דיא טיעפסקייט פון דיא געדאַנקען פון דיא הינ-
דוס פון יענער צייט ווערט נאָר איבערגעשטיגען פון
דיא וואונדערליכע שיינהייט פון דיא פאנטאזיע-
בילדער, אין וועלכע דער פאָעט פערקליידט דיעזע
געדאַנקען און מאכט דערפֿיט, אז אזא טרויער,
וואָס האָט אַ שוואכערע קראפט צו בענעהמען אַ
געדאַנק, זאָל דאָס אויך קענען בענעהמען. זעהט,
צום ביישפּיעל, אַט דאָס העררליכע פאָעטישע בילד,
אין וועלכען דער געדאַנק ווענען דעם העכסטען
וויללען (רעזן העליון), וויא ער בעשאפט קראפט,
ווערט פערקליידעט, אום צוצוגעבען אַ ממשות צו
דיעזען איידעלען געדאַנק, אז אויך דער מעניש, וואָס

זיין נייסטגע זעהקראפט איז ניט אַ גאנץ שטאַר-
קע און געזונדע, זאָל דאָס אויך קענען זעהען:

דיא קראפט פון דיא דריי אייניגקייט — פער-
נעסט ניט אז דאס מיינט מען אַ בלוזע וויללענדי-
קראפט — ווערט פערדאָהעט מיט אַ געפאָהר דויד-
עפעס אַ ריעזענע האַפטע גולם-וואַטע קראפט, — וועל-
כעס מען מיינט, וויא איך רעכען, דיא אינערציע,
(טרענהייט, דאס הייסט דיא אייגענשאפט צו
פלייבען אלע מאָל אין איין צושטאַנד). דאָ קומען
זיך צוזאַמען בראַמאַה, ווישנו און סיווא פון דאָ
ווייטסטע ענדען פון דיא אונגענדליכקייט און אין
אויגענבליק, ווען זיי דערווענען זיך און בעטראַכטען
זיך איינע דיא אנדערע, ווערען זיי אָנגעפילט מיט
דעם טיעפסטען תענוג און זייערע געפיהלע נייען
איבער פון ליכע איינע צו דיא אנדערע; און דאָ,
אין דעם העררליכען גלאַנץ פון דעם דריי-פאַכען
פליק, טנטישטייט אַ יונגפרוי פון געטליכע ליכע-
ליכקייט. זיא איז בלוז גלאַנץ, איהר געט-
ליכע פיגור שיינט אין דרייפאַכע פאַרבען, דיא
דריי פערבונדענע פאַרבען פון וועלכע זיא איז גע-
ווען בעשאַפּען. זיא איז דיא נשמה פון דער נאָטור;
ווייס, וויא דער מאָרגען-שטערן, רויט, וויא דער
מיטטען-טאָג פון דעם טראַפישען היממעל, און
שוואַרץ וויא אַ שטערן-לאָזע נאכט. אויף דעם
בעפעהל פון בראַהמאַ צוטיילט זיא זיך אין דריי
פיגורען, פון דיא ווייסקייט ווערט סוראַסטי, בראַה-
מאַ'ס ווייב, וועלכער רעגירט אין דעם מאָרגען פון
דיא וועלט; פון דיא רויטקייט ווערט לאַקשמי,
דיא געליכטע פון ווישנו, וועלכער, אלס דערהאָרד-
טער פון אללעס, רעגירט אין מיטטאָג פון דער
וועלט, אין דיא פולע טהעטיגקייט און העררליכקייט
פון לעבען; פון דיא שוואַרצקייט ווערט פאַרוואַטי,
דיא חבֿר'טע פון סיווא, וועלכער, אלס דיא קראפט
פון פערניכטונג פאַסט זיך זעהר פאַר אַ שותף מיט
דיא קראפט פון פינסטערניס. יעדע פון זיי איז דיא
ס א ק ט י, דאס הייסט דיא "בל יכל מאכט" פון
דעם וויללען, וואָס איז איהר בעל הבית און וואָס
זיא ברויכט איהם צו ליכענען און צו פאָלגען. און
ווען איהר געפינט אַ מאָל אין דיא גרויסאַרטיגע
לעגענדעס פון יענער צייט בעטריעבען וויא דיעזע
געטליכע פרויען נייען אַרויס פון דיא האָלאָגאָביעס און

טוען עפעס, וואס זייערע נעטליכע מענער וויללען
 ניט זיי זאָללען טאָן, דארפט איהר זיך פון דעסט
 ווענען ניט איילען דעם פאָעם פון דיעזע לעגענדעס
 אויסצולאָבען, נאר אדרבה, איהר דארפט שעצען
 זיין שאַרפען זין; דען ער האט געוואוסט, אז דיא
 קראפט פון דער נאָטור פיהרט דעם ווינען אין דיא
 מעהרסטע פעללע פיעל ווייטער וויא זיין אייגענער
 אורישפרינגליכער צוועק, (ווייל דיא נאָטור איז, אז
 ווען דיא קראפט ווירקט אויף א זאך, למשל, ווען
 מען ניט א דרייה א ראָד, דויערט דיא ווירקונג
 לענגער וויא דיא קראפט אליין).
 דאס, אלזא, איז וויעדער זעהר א פייערע און
 ערלע לעגענדע און מען זעהט אין איהר דייטליך,
 אז זיא איז שוין פון נאָך א שפעטערע צייט, פון א
 העכערע מדרגה, וויא דיא, וואס איז פריהער אויבע
 געווען בעשריעבען. מען זעהט קלאַר, אז דיעזע
 מיטהע איז געווען בעשטימט פיר א קלאַס מענשען,
 וואס ביי זייער העכערע געזעלשאפטליכע מדרגה
 און אריסטאָקראטישע פיהרונגען אין לעבען האט
 מען שוין געקענט ערווארטען, אז עס זאָל זיין ביי
 זיי ענטוויקעלט א געוויסע עלעגאנץ אין געשמאק
 און א בעגרייפן פון שיינדייט ווייניגסטענס אין דיא
 זאכען וואס האבען א ממשות, ווען ניט אויך אין
 אבסטראקטע בעגריפע. פון דיא מאַסע פון פאָלק, —
 „הערר המון“, וויא לומהער רופט זיי, — האט מען
 ניט געקענט ערווארטען צו קענען אָנפילען זייער
 פער'מהומה'טען געדאנקען מיט אזעלכע דיניקע
 ערלע איינפילדונגען. און זיי האבען דאס טאָקי ניט
 בעגריפען. זיי האבען געהאט זייערע אייגענע פאָע-
 טען, זייערע אייגענע קינסטלער, וועלכע האָבען
 אויסגעמאָלט זייערע קינדערשע געטער אויף אזא
 אַרט, אין אזעלכע פאָרמס, אז דיא מאַסע האָט
 געקענט זאגען: דאס זיינען טאָקי ווירקליך געטער,
 דען זיי זיינען וואונדערבאר גלייך צו מיר און צו אלץ
 ארום מיר.

פראָבען פון אזעלכע גראָבע פאָלקס־געטער
 געפינען מיר אין דיא שטייגערע אונגעהייערע,
 וועלכע זיינען געבליבען מעהר אדער ווייניגער אויף
 בעוואהרט אין דיא היילען פון עללאַרא און עלע-
 פאנטא, וואו זיי זיינען געבליבען בעשיצט פאר דיא
 צוויי אונבאַרמאָהאַרציגע פערניכטער, צייט און מענ-
 טוען. ווען מען קומט אריין אין דיעזע פינסטערע
 היילען און מען דערזעהט, ביים רויטען און ציטער-
 רענדען ליכט פון דיא פאָקעלען וואס דער אינדר-
 שער בעגלייטער טראָגט מיט, דיא שוידערליכע
 רעזיניע פייערשפיייענדע שלאַנגען און עגדעסען,
 וואָס זיינען אויף א רויהען אַרט אויסגעקריצט אין
 דיא פעלזען פון דער ערד און מען בערעכענט, אז
 אין דיעזע גראָבע רויהע שוידערליכע בילדער
 האבען דיא פארציטיגע הינדוס געמיינט
 פאָרצושטעלען זייערע געטער, קען מען מיינען, אז
 יענע מענשען זיינען געשטאנען אויף דיא ניעדריג-
 סטע און גרעכסטע מדרגה פון איינפילדונגען און
 געשמאק; און דיא געוויינליכע היסטאָריקער קענען
 דאָס טאָקי נאָך ניט בעגרייפען, וויא דאָס קומט,
 אז א פאָלק, וואָס ביי איהם האט זיך געפונען דיא
 דענקונגס־קראפט, וועלכע האט זיך ארויסגעוועזען
 אין דיא ליטעראַרישע מאָנומענטען פון דיא גרויס-
 ארטיגסטע העררליכקייט, האט געקענט אזוי ווייט
 אויסברייטען, וויא עס זעהט אויס, דיא גראָבע
 פערקערפערונג פון זיין גאָטעסדיענסט, אנשטאָט
 איהם צו פערנייטליכען און פערפיינערען. אָבער
 קיינער קען ניט פערענטפערן דיעזע פראַגע, ווען ער
 ווייסט ניט, אז דורך דעם געזעלשאַפט-
 ליכען צושטאנד, וועלכער האט צו-
 טהיילט דיא מענשען אין הערשער
 און בעהערשטע, האט דיא געזענ-
 דיענערשע איינפילדונג דורכגע-
 טאכט א'ן ענטוויקלונג אין צוויי
 פערשידענע וועגען: איין ענטוויקלונג
 ארויף־צו, און דיא איז נאָך פאָרגעקומען ביי דיא
 ווייניגע העררשענדע העכערע קלאַסען, און אין דער
 זעלבער צייט נאָך א'ן ענטוויקלונג אַראָפֿֿצו, וועלכע
 איז פאָרגעגאנגען ביי דעם המון.

דאָך, וויא זעהר פערשיעדען דיא ביידע ענט-
 וויקלונגס־וועגען זיינען, זעהט מען פון דעסטוועגען
 אין זיי אָן, אז זיי האבען בשותפות איין ציעל אין
 זייער גאנג. ווען מיר בעטראכטען דיא ענטוויקלונג
 פון דיא געזענדיגענערשע מיטהען דורך דיא דורות פון
 דער רעליגיאָנס יוגענד, סיי וויא זיא ווייזט זיך ארויס
 אויף פייער ערלע אַרט אין שריפטען, סיי אויף א
 גרעכערע אַרט אין ביהויער'ן און מאַלעריי, זעהען

„הייליגע געשיכטע“. און אזוי וויא אלץ וואס איז ווערט צו וויסען האט מען דאך אנגענומען אז עס קומט אדער גלייך פון דיא געטער, אדער דורך מענשען, וואס האבען געהאט אין זיך זייער רוח הקדש, איז געווארען איינגערעדט, אז דיא צוואר מענעקלעכענע מיטהען, „דיא הייליגע ביכער“ (כתבי הקדש), צוזאמען מיט נאך פיעל זאכען, וואס זיינען אין זיי ביסלעכווייז צוגעשריעבען געווארען, זיינען דער קוואל פון אלע חכמות, פון אלע וויסענשאפטען פון דער צייט, סיי ווענען מאראל, סיי ווענען געשיכטע, סיי ווענען אלע אנדערע וויסענשאפטען.

און עס פערשטייט זיך, אז פון דעם אינענבליק אן ווערט דיא וויסענשאפט פערשטיינערט און אזוי מוז זיא שוין בלייבען וויא זיא איז. ווען מען זאל דיא וויסענשאפט ערלויבען עפענטליכע פארטשריט מע צו מאכען וואלט זיא געקומען אין צוזאמען שטויס מיט דיא הייליגע לעהרען. פארשונג ווערט פערבאטען אלס כפירה. ענטדעקונגען מוזען בלייבען בענראבען אין מעמפעל; און דער פריעסטער ווערט א בעל מופת, א נסימאכער. (פארטזעצונג פאלגט.)

מיר, אז דיא טהעטיגקייט פון דיא געטער איז אויף דיעזע מדרגה שוין ניט מעהר פארגעשטעלט אלס רעגולער, מעכאניש און אונפערענדערליך, וויא עס איז געווען פארגעשטעלט אין דיא קינדהייט פון רעליגיעזע איינבילדונגען. דיא געטער ווערען אויף דיעזע מדרגה פארגעשטעלט אלץ מעהר און מעהר מיט אן אייגענעם וויללטן און אלץ וואס זיי טוען איז לויט זייער אייגענעם גוסט, אזוי וויא דיא מענשען, וואס דיא געטער זיינען — וואס זייער נאטור איז אלס נאטירליכע און גייסטליכע קרעפטען — ווערט אלץ אנוויכטיגער וויא וואס זיי טוען און קענען טאן. אלע פארמען פון געבען, אלע נאטירליכע ערשיינונגען, און ענדליך אויך אלץ וואס עס פארטירט מיט דעם מענשען, ווערט באדער ערקלערט דורך דעם פרייען ווילען און איינפלוס פון דיא געטער. דיא מיטהען, דיא באפע מעשות, וואס אין אנהייב זיינען זיי געווען גאר ניט מעהר וויא א ריכטיגאנעמאלטעם בילד פון דעם וואס דער מענש האט געזעהען און בעגריפען אויף זיין ארט, איז געווארען אן ערציילונג, אלס א געשעהענער פאקט, און אלס אזעלכעס ווערען דיעזע מיטהען בעגריפען פון אלע, — אדער כמעט פון אלע, אלס א

קריטישע סטודיען איבער זשארגאנישע מייסטער-ווערק.

(פארטזעצונג.)

הערט ער דורך א לעבעדיגע וואנט, וויא דער רויטער און דער אלטער רשע ריידען אינעווייניג ווענען א פאר פערד. וואס דער רויטער האט ניט לאנג געגנבעט. ער הערט אויך וויא דער רויטער זאגט, אז דער אלטער זאל דיא בלינדע ניט ארויס גליטשען פון דיא הענט. יענער ענטפערט, אז ער האט איהר אזוי אנגעבראכען דיא ביינער, אז זיא וועט שוין אנמלויפען ניט קענען, — הלאזי פנר'ט

דיא כאלאסטרע מרעפט זיי ביידען און מען שלעפט פישקע'ן צו זיך. דיא בלינדע איז דעם רויטען שוין מיאוס געווארען און ער האט איהר איבערגעגעבען אן אלטען שלעפער, א רשע-מרושע, אויך פון דער קאמפאניע. פישקע רעדט מיט דיא האר באטע אפ צו אנמלויפען און זיי מאכען אפ ביי נאכט זיך צוזאמענצוטערעפען אין א דערבייאנע חורבה. ווען פישקע קומט צו צו דער חורבה, דער

מיר ניט צו זאגן, אז דאס וואס קומט פאר אין דער ערצייקונג איז אן אונמעגליכע זאך. קיין איבער-נאטירליכעס איז אין איהר ניטא. אבער דיא געשיכטע איז א גאנץ אונגעוויינליכע, און עס איז לייכט צו זעהן, אז זיא איז אויסגעטראכט אזוי, אז עס זאל ארויסקומען דאס וואס מען רופט א „שיי-נע“ מעשה, — א מעשה מיט נואלטיגע סבות, מיט איבערראשונגען און מיט מזל'דיגע צוזאמענ-טרעפנעסען. זיא איז אזוי פערפאסט, אז דעם לעד-זעריס אינטערעס ווערט צוגעבונדען אויף דעם זעל-בען ארט, אויף וועלכען צו דעם שטרעבען דיא פארטאטשקע פאטשקונעס פון באבע מעשיות. א רעאליסטישער ראמאן, — אן אמת רעאליסטישער — פלעכט ניט אזוי קיין פאסירונגען. אין איהם קומט אלץ פאר, וויא אין געוועהנליכען לעבען. דער אמת'ער רעאליסט בענגיגעט זיך ניט בלויז מיט דעם, וואס ער קריכט ניט אריבער איבער דעם גרענעץ פון מעגליכקייט, וואס ער שילדערט ניט קיין ניסים ונפלאות. ער שעפט זיין „מעשה“ פון דיא ווירקליכקייט, וועלכע דינגעלט איהם ארום סאג מעגליך. און אויב איהר זעהט אין א ראמאן פון טאלסטאיי אדער זאקא, צום ביישפיעל, א מארד אדער א זעלבסט-מאָרד, אדער וועלכע עס איז אן-דערע נואלטיגע סבות, קומען דיזע סבות נאטירליך ארויס פון דיא הויפט-פערעהעלטניסע און פון דיא באראקטערען, וואס זיינען געשילדערט; אדער אז ניט, זיינען דיזע נואלטיגע פאסירונגען גופא דער הויפט ענין, — דיא הויפט זאך, וועלכע דער קינסט-לער וויל ערקלערען איז דיא פארמע פון א בילד. ביי אבראמאָוויטשען זיינען אבער דיא „אינ-טערעסאנטסטע פאסירונגען“ אריינגעפלאכטען בלויז צו קיצלען דיא פאנטאזיע פון דעם אונענטוויסעל-טען לעזער, און האָבען ניט קיין נויטיגע, נאטירלע-כע פערבינדונג מיט דיא איבעריגע זאכען, וואס ווערען פון איהם געשילדערט. ווען פישקע ליגט אין פעלד, און א מידעל זוכט דאָרטען פיליניצעס, און זיי טרעפען זיך צוזאמען, און גראָד איז דיא מידעל פישקע'ס געליעבטע הויקער, — ניט דעם אונענט-וויקעלטען לעזער'ס הארץ א שפרונג און ער האָט הנאה. פון וואס שפרינגט דאָס הארץ ביי איהם? פון דעם „גראָד“, פון דעם מזל'דיגען אונערוואַר-

זיא נאָר ניט אוועק פון דיא קלעפ. דאן זאָגט דער דייטער, אז מיט פישקע'ן דעם קרומטן וועט ער זיך אָפּרעכענען, ער האָט מיט איהם אלטע חשבונות. באלד באפען דיא צוויי בעטלער אָן פישקען און מען שלאָגט איהם מכת רצח, מען בינט איהם. דיא האָרבאטע קומט אָן. זיא וויל בשום אופן ניט אוועקגיין. זיא רייסט זיך דיא האָר — דער דייטער שלעפט איהר אוועק און פישקע בלייבט ליגען א געבונדענער אין חורבה שרייענדיג ראטעוועט און הערענדיג וויא דיא כאַלאַסטערע מיט דיא האָרבאטע פאָהרט אוועק. פישקע ליגט און שרייט, ביז אימער צער קומט אריין און בינט איהם אָפּ. דאָס איז געווען אלטיר יקנה"ו.

ר' מענדעלע פרענט אויס ביי פישקע'ן דיא מידעל'ס נאָמען. פישקע זאָגט ניט ווילענדיג, אז מען רופט איהר ביילע. און דאָ ניט ר' אלטיר פלוצלינג א קרעכץ מיט א פאל אויף'ן וואָגען, און ער ליגט בלייך וויא דיא וואַנט און זיפצט.

דיא גאנץ אונטערשטע שורה איז — עס פאר-שטייט זיך — אז דיא האָרבאטע איז טאקי ר' אלטיר יקנה"ו'ס טאָכטער, וואס ער האָט אוועק-געוואָרפען אין עופ'עלע מיט דיא ערשטע ווייב, וועלכע ער האָט אָבעגעגט. פישקעס געשיכטע רירט אין איהם אויף זיין געוויסען און פאָטער-ליעבע, רחמנות אויף זיין קינד. פישקע פאלט איהם אויף'ן הארצען, קויפט איהם, האַלט איהם, וויא א צר מיטער און צרוויינט זיך אויף'ן קול: נואלטי ראטעוועט! ראטעוועט. און אלטיר לאָזט זיך טאקי אויף'ן שטעל אוועק זוכען זיין טאָכטער און איהר בעפרייען, און — עס בעט זיך צו זאָגען — פון מויל גערונען און אין באָרד ניט אריינגעקומען. מען דארף זיך אָבער מיט דיזע ווערטער ניט היילען. מיר האָבען דאָ בלויז געזעהן דיא מעשה פון „פישקע דעם קרומען“, אין דעם ביכעל איז אָבער דאָ א סך א סך א חוץ א מעשה.

IV.

דיא „מעשה“ פון „פישקע דער קרומער“ פאר זיך, איז וויא דער לעזער זעהט, ניט קיין פראָסטע, ניט קיין געוועהנליכע לעבענס-פאסירונג; און מיט דעם איז דאָס ווערק פון דעם גרויסען אידישען שרייבער ייִדן ניט רעאליסטיש. מיט דעם מיינען

דיזע ערווארטונג קיצעלט איהם און פילט איהם אן מיט א זיסע אונגעדולד, און אזוי דערווארט ער זיך אז... הערט נור! דיא הויקער איז דאס טאקי דיא טאכטער, וואס ר' אלטיר האט אוועקגעוואָר פען! אוי ס'זאגט א מחיה!

דער וואס איז נאך מעהר געניט אין אזעלכע סחורה, טרעפט שוין, לעזענדיג, פון זיך אליין, אז אלטיר איז דער הויסער'ס פאטער; אבער דאס שטערט ניט, דען ער לעזט מיט אונגעדולד אום צו זעהן וואס גיכער, אויב עס איז טאקי אזוי, און דיא "מחיה" איז אלץ גרויס.

אזעלכע "מחיה'עס" צו פערשאפען איז דיא ארבייט ניט פון רעאליסטישע קינסטלער. דיא מחיה, וואס זיי פערשאפען, בעשטייט אין שילדערען דאס לעבען, אין קינסטליך מאַלען לעבענס־פאַרטרעטען און לעבענס־בילדער און ניט אין האלטען דעם לעזער און אונגעשטימטע ערווארטונגען און דערנאך זיי מכבד זיין מיט א סיוורפריז, פון וועלכען זיי זאגן לען א פאטש טאן מיט דיא הענט, וויא א בערד־הבית'טע וואס געפינט פלוצלינג דעם אינדיק, וואס איז ביי איהר פארפאלען געוואָרען. דיא שרייבער, וואס האָבען פאר דיא אויפמערקזאמקייט פון זייערע לעזער קיין אנדער שפאן ניט אום צו מאכען זייערע ראַמאנען "שפאנענד", ריזיקירען, אז דיזע לעזער זאָלען היפען, וויא א אינגעל היפט אין דאוונען. דיא אונגעדולד צו וויסען אין וואס דיא איבערראש־שונג בעשטייט, צווינגט זיי איבערצוקערען צעהנד־לינע בלעטלעך אָדער גאר אין מיטען, אזוי וויא גנב'ענדיג פון זיך אליין, א קוק טאן, אזוי וויא ניט ווילענדיג, אויף דעם לעצטען קאפיטעל.

צו ניט קיין העכערען סאָרט פערנעניגען געדערט דער, וועלכען געוויסע לעזער האבען פון סבות מיט גולנים, אינטריגען פון שווינדלער און נאך אזעלכע סחורה. און מיט סחורה פון דיזען מין איז אָנגעפילט דיא מעשה, וועלכע פישקע דער קרומער דערציילט.

נאך אן אָנעמינע טבע פון צרה'דיגע שונג־ראַמאניסטען איז צו האבען אין יעדער ערציילונג צוויי קלאסען פערזאָנען: גאנץ נומע, ריינט וויא קריסטאָל, הוילע עהרליכקייט און נומקייט וויא מלאכים און גאנץ שלעכטע, רשעים מרושעים —

טעטען צוזאמענטרעפען זיך, פון דיא איבערראש־שונג. איז דען אָבער דיזע סצענע א געוויינליכע טעג־ליכע ערשיינונג? איז זי דער נאטירליכער רעזולטאט פון דעם וואס ווערט פריהער געשילדערט? אָדער האט דיזע סצענע אן איינפלוס עפעס אויף וואס אויסער דיא "שילעכדיגקייט" פון דער מעשה? אינטערעסירט זיך דער שרייבער אליין מיט דיזע סצענע, — שילדערט ער איהר אזוי וויא ער שילדערט אנדערע זאכען? ניין, ניין און ווידער ניין! עס קען קיין צווייפעל ניט זיין, אז דער אונגערמיינטער לעזער וועט דיא דערמאנטע סצענע האלטען פאר איינע פון דיא אינטערעסאנטסטע אין דעם גאנצען ראַמאן. און דאך שמעלט דער פערפאסער אויף דיזע סצענע זיך ניט אָפ אויף דעם זעלבען ארט וויא ער טוט דאס אויף סצענען, וואס זיינען גאנץ זייטיגע און האָבען מיט דעם ראַמאן נאָר ניט וואס צו טאן. דיא אידישע קרעטשטערקע מיט איהר גאנצע היידגעזונד, למשל, וואס זייערע כאראקטערע האָבען מיט דעם גאנצען גאנג פון דער ערציילונג נאָר ניט קיין שייכות, בעשרייבט ער מיט איינצעלהייטען און מיט פסיכאלאגישע ער־קלערונגען; און דעם צוזאמענטרעפען זיך פון דעם העכד מיט דער העלדיק ניט ער איבער כמעט וויא דיא ביליגע שרייבערלעך וואָלטען דאס געטאן.

א בלינדער קען זעהן, אז דיזע סצענע איז אריינגעשטוקעוועט, אז פאר דעם שרייבער האט זי בלוז א ווערטה אלס א ביליגע "איבערראש־שעכץ". און דאס, וואס מיר האָבען דאָ געזאָגט, גייט אויך אויף דיא נאך גרעסערע איבערראש־שונג, וועלכע אַבראָמאָוויטש האלט פארן לעזער ביז צום לעצטען, געמליך, דאס ר' אלטיר יקנה"ז איז דאס דער הויקער'ס פאטער. דורך דיא גאנצע מעשה גייען דורך אנצוזעהערענע סען, אז דעם לעזער ערווארט עפעס א סיוורפריז. ר' אלטיר האָט א חטא אויף'ן הארצען — ער האָט אוועקגעוואָרפען א ווייב מיט א קינד; און בשעת פישקע דערציילט זיין מעשה, זיפצט ער, ר' אלטיר, און עס ווערט איהם אָפט אונאנגענעם. דער לעזער — הויפזעכליך אזעלכער, וואס איז צו געוואוינט צו שמר'ס ראַמאנען — ווארט, אז מסתמא וועט עפעס באלד ארויסקומען אן איבערראש־שונג, און

שלעכטען. "עס גייט איהם וויא א צדיק אויף דער וועלט" — איז א פאלקס-ווערטליך, וועלכער דריקט מיט זיך אויס דעם גאנצען טרויעריגען רעאליזמוס פון דעם מענטשליכען לעבען אונטער דיא היינטיגע טרויעריגע אומשטענדען. און דער רעאליסט מאַלט טאקי אזוי מיט זיין פערדער. ער קען זיך ניט העל-פען. "וויא ער קויפט אזוי פערקויפט ער" — וואס ער זעהט דאָס שידערט ער.

ריידענדיג וועגען דיא "מעשה" פון דעם ראָמאַן, וועלכען מיר האָבען דאָ אין זינען, איז אויך צו בער מערקען, אז אייניגע פאסירונגען און סצענען, וועלכע קומען אין איהר פאָר, זיינען גאנץ אלטע און האָבען שוין א באַרד, וויא דער ווערמעל איז, און נעפינען זיך ענטוועדער אין אנדערע ווערק פון אנדערע שרייבער, אדער זיינען גענומען פון אנעקדאטען. וואָס מען דערציילט פון קדמונים אין אלע אידישע שטעטלעך פון רוסלאַנד. דיא נעשיכטע מיט דיא הויקער, וועלכע א פרויא (און דערנאָך דער "רור" מער ממזר) טרייבט בעטלען און הייסט איהר וויינען אום צו קריגען מעהר, און שלאָגט איהר, ווען זיא בריינגט איהר צו ווייניג, איז נוט בעקאנט פון דיא אלטע פראַנצויזישע און איבעראל פאָפּר לערע מעלאָדראַמא "צוויי יתומים", אין וועלכע עס קומט פאָר פונקט דאָס זעלבע. דיא מעשה מיט דעם שדכן, וואָס האָט גערעדט און גערעדט א שדוך ביז עס האָט זיך אויסגעלאָזט, אז ער רעדט א בחור מיט א בחור, האט דער שרייבער פון דזע אַרטיקלען געהערט נאָך קינדווייז אין ליטא, און עלטערע מענשען פון פערשיעדענע מקומות האבען דאָס זעלבע געהערט ווען זיי זיינען געווען קינדער. דיא סצענע ביי דער סרעטשמערסע צו דער ווער-טישערע, ווען מען פארהערט איהר אינגעל, איז פונקט וויא אין גאָלדפאָדענ'ס שמענדריק און דיא קרעטש-מערקע'ס אינגעל גופא איז שמענדריק — זאָל נאָך פעלען א האָר. אי טאָמער האט גאָלדפאָדען דאָס גענומען ביי אבראמאָוויטשען און ניט פאַרקעהרט? (אבראמאָוויטש האָט זיין "פישקען" געהאלטען א פאָר צעהנדליג יאהר איידער ער האָט איהם גע-דרוקט און געדרוקט האט ער איהם שוין אויך מיט היבשע עטליכע יאהר צוריק; וועהרענד "שמענד-ריק" איז נאך גאר ניט אזוי אלט) איז אויף דערויף

שדים אין דעם געשטאלט פון מענשען. אין דעם גאנצען ראָמאַן ליידען דיא נומע גרויסע צרות פון דיא שלעכטע; אבער צום סוף ווערען דיא משחיתים בעשטראָפּט און דיא צדיקים, דיא נומענקע, זיינען זיך אָן זיי נוקם און ווערען גליקליך. דאָ בעשטייט דער "פערנניגען" אין דעם, וואָס אין פערלויף פון דעם גאנצען ראָמאַן קריצט דער לעזער מיט דיא ציין אויף דיא רשעים און זיין האַרץ צווייט פון רחמנות אויף זיינע געליעבטע מאכאים מיט מענטשליכע געד-זער, און וואָס צום ענד קוועלט ער אי פון דעם פינסטערען סוף פון דיא רשעים אי פון דעם גליק פון דיא צדיקים.

דער זעלבער גאנץ ביכליגער קונץ גייט דורך דורך דעם אין פילע אנדערע זאכען גלענצענדען אבראמאָוויטשעס ראָמאַן, וועגען וועלכען מיר ריידען דאָ. פישקע און דיא הויקער זיינען דיא צדיקים, דיא קרבנות. דער "רויטער ממזר", דיא בלינדע און דער אלטער בעטלער זיינען דיא רשעים, וועלכע טוען זיי אָן יסורים און אינטריגירען געגען זיי. צום סוף פון דער ערציילונג האָבען דיזע רשעים נאך אפיקו ניט אלע זייער גאנצע מפלה (בלויז דיא בלינדע איז שוין אויף גרויסע צרות); אָבער פישקע איז שוין ארויס פון זיינע יסורים און דיא הויקער — נו, איהר פאָטער לאָזט זיך דאָך איהר זוכען און מכתמא וועט שוין אלץ רעכט ווערען און דער רויט-סער ממזר וועט שוין אויף געוויס טרוקען ניט אָב-שניידען. דער פערפאָסער לאָזט דעם לעזער איבער אין מיטען; אבער דאָס קומט אויס אויף אזא אופן, אז ניט ווילענדיג זאָגט זיך נביאות, אז אלץ וועט שוין זיין אזוי, אז מען זאָל קענען מסיים זיין מיט דעם זשארנאנישען "ובא לציון גואל" — און פון באַרד גערונען און אין מויל ניט אריינגעקומען.

עס פארשטייט זיך, אז אזא מין ארבייט איז ווייט ווייט פון רעאליזמוס. אז א רעאליסטישער קינסטלער נעמט א פערזאָן, שידערט ער איהר וויא זיא איז. אין אמת'ן לעבען קען א מענש ווער-ווייסט וויא פערדאָרבען זיין, האט ער דאָך אין זיך געוויסע ליכטיגע פינטעלעך; פארקערט, דער בעסטער מענש האט אין גרונד הארץ פיעלע שווארצע פלע-קען. אויך טרעפט אין לעבען גאנץ זעלטען, אז גר-טעס זאָל האבען א נומען ענד און שלעכטעס א

פארנעהמען מיט „איבערראשונגען“ למשל. דערצו איז אָבער יעדענפאלס נויטיג, אז דיא נומע טיילען פון דעם ראָמאן, דיא שילדערונגען, דיא לעבענס-בילדער זאָלען זיין פערבונדען מיט דעם גאנג פון דער מעשה, — אז זיי זאָלען זיין נויטווענדיגע, נאָ-טירליך אריינגעוואקסענע, נויטיגע טיילען פון דער געשיכטע, וואָס ווערט דערציילט.

אין „פישקע דעם קרומען“ אָבער איז דאָס ליידער ניט אזוי. דיא גרעסטע טייל פון דיא לע-בעדיגסטע בילדער, פון דיא בעסטע סצענען, פון דיא טאלענטפולסטע שילדערונגען, אויף וועלכע דער שרייבער פערבריינגט זעהר פיעל פלאץ, האָט גאָר קיין שום שייכות ניט מיט דעם עיקר פון דער ערציילונג; דיעזע בריליאנטענע שילדערונגען פון כאראקטערען און סצענען זיינען געמאכט געוואָרען אזוי וויא פארבייגייענדיג שטעלט מען זיך אָפּ קוקען אויף א זאך, וואָס האָט גאָר ניט צו טאָן מיט דעם צוועק פון דעם גאנג; זאך דאָס מעהר וויא העלפט פון דיא בעסטע שטעלען אין דעם ראָמאן קען מען (און מען וואָלט דארפן, אייגענטליך) אין גאנצען ארויסקאָזען פון דער ערציילונג און דאָס דרוקען בעזונדער אלס זעלבסט-שטענדיגע סקיצען. דיא גאנצע שטיק ווענען דיא אידישע קרעטשמע מיט אלע פערזאָנען און בילדער, וועלכע סומען דאָרטען פאַר, האָט גאנץ ווייניג צו טאָן מיט דער געשיכטע פון דעם ראָמאן און מיט אויסגאָהעט פון דעם פאקט. דאָס ר' מענדעלע האָט זיך אין דער קרעטשמע פארהאלטען, איז דאָס וויא א פינפטער ראָד צום וואָגען. און דאָך זיינען דיעזע איבעריגע פערזאָנען און סצענען געמאָלט מיט מעהר סטאראניע, מיט מעהר לעבעדיגקייט אה שטייען פיעל דייטליכער פאַר דיא אויגען, וויא דיא הויקער, למשל, אָדער וויא אייניגע סצענען וואָס זיינען אזוי וויכטיג וויא דיעזע הויקער'דיגע העלדין — הויקערדיגע אין א דאָפּעלטען זין, וואָרים זיא איז גאנץ שוואַך אויפ'געמאָלט פון פערפאַסער, זאך דאָס מעהר וויא ווענען א נומע ליידענדע אידישע בעטלערסע הערט איהר ניט, ווערענד פון כאראקטער, פון לעבעדיגקייט איז קיין שפור ניטאָ.

און דאָס איז בכּוּז א ביישפּיעל, אזעלכע אר-

צו בעמערקען, אז „שמענדריק“ איז ניט מעהר וויא דיא בעריהמטע רוסישע קאָמעדיע פון פאָן וויזין „נעדאָראָסל“ (א יאָהר ניינציג אלט), איבערגעני-צעוועט אויף אידיש.

דיא פראַגע איז, צו וואָס דאָרף אזא שרייבער וויא אבראמאָוויטש אזעלכע קונצען וויא דיא אוי-בערדערמאָנטע איבערראשונגען, אזעלכע נסיונות, אזעלכע „נומע“ און „שלעכטע“ העלדען מיט אזעלכע יסורים פון דיא לעצטע און מיט אזא נומען סוף? צו וואָס דאָרף ער געהמען אויסגעוועכטע ניט-דיקין אייגענע סצענעס און אנעקדאָטען? מילא, אז א שונד ראָמאָנען פלעכטער בענוצט זיך מיט דיא אלע „קלאַפּער-געצייג“, איז ער דאָך אויף דעם א שונד-ראָמאָניסט, ווענדט זיך דאָך זיין גאנצער ערפאלג אָן דעם. קיין אנדערע מאטעריאל אויף צו מאַכען זיינע ראָמאָנען שפאנענד האָט ער דאָך ניט. אבר-ראמאָוויטש אָבער, וועלכער, וויא מיר וועלען נאָך ריידען, האָט דאָך דיא פעהיגקייט, דעם טאלענט, צו פערשאַפן פערגניגען מיט שילדערונגען, צו פערשאַפן א עסטעטישען פערגניגען מיט לע-בעדיגע בילדער; און מיט אזעלכע בילדער איז דאָך דער זעלבער ראָמאָן זיינער אָנגעפיקעט, און זיי זיינען דאָך טויזענדער מאל שפאנענדער וויא דיא „איבערראשונגען“, — היינט צו וואָס האָט ער נאָך בעדארפט פון דעם הויכען שטאפּיל פון דער קונסט, אויף וועלכען ער שטייט, אַראָפּלאָזען זיך אין דעם זומפ פון צרה'דיגע באַבע-מעשה'וועבעריי?

עס קען אריינפאלען אין זינען, אז ער האָט דאָס געמאָן אום נאכצוגעבען ביידע קלאסען לעזער — דיא ענטוויקעלטע און דיא אונגענטוויקעלטע; אז פאַר דיא ערשטע האָט ער געשילדערט דיא נומע בילדער און פאַר דיא אנדערע געגעבען דיא ביליגערע שטאָף אום דורך דעם זיי אויך צו צו ציהען צו דיא נומע טיילען פון דער ערציילונג. געהמענדיג אין אנבעטראכט דעם צושטאנד פון דער זשאַנגאָ-נישער ליטעראטור און דיא מאסען פון איהרע גע-זער, וואָלט דאָס אפיקו געווען א שטיקעל פלאץ, און עס וואָלט צוליעב דיווען פלאץ אויך קיין גרויסע עולה ניט געווען, ווען מען זאָל דעם רעאליזמוס על פי נויט, דורך דיא ספּעציעלע אומשטענדען, ער-טער'ווייז אָבבויען א ביסעל אָן א זייט, און זיך

בעריגע פערזאנען און סצענען, געפינט איהר אין דעם ראָמאַן אויף טריט און שריט.

און סוף הכל קומט אויס, אז דיא גוטע בעלע-טריסטישע אַרבייט, דיא אמת-קונסטליכע פאָר-טרעטען און קארטינעס זיינען אַרויפגעניזעוועט אויף דער באַבע-מעשה אַזוי וויא פעריל זיינען אָנגעטאָן אויף א פראַסטען שנרעל. עס קומט אויס עפעס אַזוי וויא א שמאַטע, צו וועלכע עס זיינען צוגע-טשעפעט און צוגעלאַטעט רייכע שטיקלעך טוך, און עס וואָלט זיך וועלען, דאכט זיך, אַברייסען דיעזע טייערע מאַטעריעס פון דיא ביליגע טראַנטע, אַוועק-וואַרפען דיא מאוס'ע טוך אין גאַנצען און דיא פיינע שטאַפען האַלטען אלס בעזונדערע שטיקלעך. פראַסטער גערעדט, פון דעם ווערק וואָלט זיך וועלען אַרויסשליידערן דיא באַבע מעשה און איהם טייער האַלטען אלס אַ זאַמלונג פון אויסגעצייכענטע בעזונדערע סקיצען, בילדער, סצענען פון פערשיידע-דענע ווינקלעך פון דעם אַרימען אידישען לעבען.

נאָך א זעהר וויכטיגער פעהלער וואַרפט זיך אין דיא אויגען פון דעם וואָס לעזט „פישקע דעם קרומען“: דיא געשיכטע ווערט אָפט דערציילט מיט ניט קיין נאטירליכען טאָן. פיעלעס אין איהר גייט ניט פריי פון דעם פערפאַסער'ס מוח אין האַרצען. דער לעזער פיהלט זעהר ניט-זעלטען, א געמאַכטקייט, א ספּעציעלען טיין, — אז דער שריי-בער רוקט דיוע אָדער יענע שטעלע אריין אומישנע, אום עס זאָל אויסקומען טיין, אָדער וויציג אָדער רירענד, — אז ער האָט זיך פיישט געווען דאָ אַזוי צו זאָגען, דאָס אָדער יענעס צו שילדערן, ווייל דאָס וועט איהם געבען דיא מעגליכקייט אריינצו-בריינגען א ווייץ אָדער אַ אינטערעסאַנטע סצענע.

דיא ארימקייט פון אונזער לשון ערלויבט עס ניט אויכצודריקען קורץ און דייטליך. אָבער מיט אַין ערקלערונג און מיט דיא ביישפיעלע פון דעם ראָמאַן האָבן אידן דאָס צו קענען מאַכען קלאָר. עס האַנדעלט זיך דאָ וועגען איינע פון דיא וויכטיגסטע פאָדערונגען, וועלכע אין דיא ליטעראַטורען פון דיא ציוויליזירטע „אומות העולם“ שטעלט מען דיא וואהרע בעללעטריסטישע קונסט, און עס איז נייטיג דיא זאך גענוי צו פערשטיין.

דער פּערזאָנליכע, וואָס מען האָט פון אַ בילד —

צו ער איז געמאַלט מיט אַ פענזיל צו מיט אַ טינט-און-פּעדער — בעשטייט אין דעם, וואָס ער שטעלט אונז פאָר דאָס לעבען און בריינגט אונז אין אַזא צושטאַנד, אז מיר לאָזען זיך נארען און, קוקענדיג אויף דעם בילד, מיינען מיר, אז דאָס איז נאָר קיין געמאַלטער בילד, זאָגדערען אַ לעבעדיגער, — וואָס מיר פאַרגעסען זיך ניט ווילענדיג, אז דאָס איז בלויז לייווענט מיט פאַרב, און לאָזען אונזער כח הדמיון זיך דערביי אַוועקטראַגען צו יענע שטיק ווירקליכ-קייט, וועלכע איז דאָ פאַר אונז פאַרגעשטעלט מיט קאלטע פאַרב אָדער ווערטער. וואָס בעסער דער בילד — אַלץ גרעסער איז אונזער אילוזיאָן (אָפּ-נאַרונג) אַלץ מעהר פאַרגעסען מיר, אז דאָס איז אַ געמאַלטע זאך, אַלץ טיעפער איז פאַרטאָן אונ-זער מוח אין דיא ווירקליכקייט, וועלכע ער ניט איבער. דער לעזער דאַרף ניט מיינען, אז מיר ווילען דאָ זאָגען, דאָס אַין אמת'ע מייסטער-ווערק ווירקט אויף אונז טאקי אַזוי, דאָס מיר פאַרגעסען טאקי מיט אַלעמען, אז דאָס איז בלויז אַ געמעלעכץ. אזא ווירקונג קען אפילו אַ בילד אונטער געוויסע אומשטענדען האָבען. אין דיא גוטע פאַנאָראַמאַס, למשל, זיינען אַזוי צוזאַמענגעשטעלט אמת'ע בוי-מער און גראַן מיט געמאַלטע נאטירבילדער, און דיוע געמאַלטע בילדער זיינען אַזוי גוט געמאַכט, און דער וואָס קוקט שטייט אויף אַזא ווייטקייט פון דיא פאַנאָראַמאַ, און זיא איז אַזוי בעלויכטען, אז עס איז טאקי אונגעגלייך צו זאָגען, וועלכער בויס עס איז טאקע אַ בויס, און וועלכער איז בלויז פאַרב אויף לייוואַנט. וועגען דעם ריידען מיר דאָ ניט. מיר האָבען אין זינען אַ געמאַלטען בילד, וואָס שטייט פאַר אייך איינגעפאַסט אין אַ ראם, און וואָס איהר זעהט, אז דאָס איז אַ געמעלעכץ. נו, פאַרגעסען טאקי אין אמת'ן, אז דאָס איז אַ בע-מאַלטע זאך קענט איהר ניט. אבער דאָך, ווערענד איין טייל פון אייער בעוואוסט'דיגן פאַרגעסט ניט, אז דאָס איז אַ געמעלעכץ, איז דיא אנדערע טייל פון אייער בעוואוסט'דיגן (אויב דער בילד איז נור אַ גוטער) גענאָרט און געמט עס אָן פאַר דיא ווירק-ליכקייט. און וואָס בעסער דער בילד איז, אַלץ גרע-סער איז דיא אפגענאָרטע טייל פון אייער בעוואוסט-דיגן.

עס פארשטייט זיך, אז אום דיא אילוויאן, דיא אפנארונג, זאל זיין וואָס ווייניגער געשטערט, דארף דער וואָס סוקט אויף דעם בילד זעהן וואָס ווייניגער סמנים פון דעם פענויל מיט דיא פארב מיט דיא ליווענט, — וואָס ווייניגער זאכען, וואָס זאָלען איהם דערמאָנען אָן דעם וויא דער קינסטלער האט געמאַלט. דעריבער קוקט מען דאָס אויף א גימער לעכץ פון ווייטען און מען מאכט נאָך א ביסעלע צו דיא אויגען — כדי עס זאָלען זיך ניט זעהן דיא שטיקלעך פארב וויא זיי זיינען ארויפגעקעפט אויף'ן ליווענט, אָדער דיא שטריכען וואָס דער מאַהלער האט געמאַכט פּיט'ן בלייפערדער (אויב דאָס איז בליישיפט ארבייט).

ווען אן אקטיאָר שפּיעלט גוט א גוטע ראָלע, איז א טייל פון דעם בעוואוסט'דיגן פון פובליקום גענאָרט און זיי שטעלען זיך פאַר, אז דאָס, וואָס זיי זעהען, איז טאָסי דאָס אמת'ע לעבען, וויא איז אָבער, ווען דערביי הערט זיך דעם סופלער'ס קול, וויא ער זאָגט דעם אקטיאָר אונטער, און מען בער מערקט וויא דער אקטיאָר וואָרט אויף דעם סופל'ער'ס ווערטער און וויא ער כאַפט זיי אויף און זאָגט זיי נאָך? דאָן ווערט דיא אילוויאן פארפאַד לעו, און מען קען זיך ניט פאַרשטעלען, אז דאָס איז לעבען, און מען האט פון דיא שפּיעל קיין פערנדיג גען ניט. וואָרום? גראַד ווייל מען האלט שטענדיג קלאָר אין זינען, אז דאָס איז בלוז א שפּיעל.

ווען איינער דערציילט אייך עפעס, וואָס עס האָט געטראָפּען, איז אויף אָפט זעהר לייכט צו זעהן אויב דאָס האָט טאָסי געטראָפּען אָדער עס איז א ליגען. אויב עס איז אמת, רעדט דער, וואָס דערציילט, מיט אזא אויסדרוק אויף'ן פנים, אז איהר זעהט, דאָס זיינע געדאַנקען זיינען דערביי ביי דער ווירסליכע סצענע, וועלכע ער ניט אייך איבער, — אז ער האָט איהר פאַר זיינע אויגען, אז זיין מוח זעהט נאָך א מאָל דאָס וואָס זיינע אויגען האָבען שוין געזעהן און אז ער זאָגט אייך בלוז אויף וואָס זיין מוח קוקט. א גוטער ליגנער האָט אזא כח הדמיון, אז בשעת ער דערציילט א ניכטגעשטויגענע ניטגעפלויענע מעשה, שטעלט ער זיך דאָס פאַר אזוי לעבעדיג, אזוי וויא ער וואָלט עס טאָסי געזעהן אָדער מיטגעמאַכט.

ווען א שלעכטער ליגנער אָבער דערציילט אייך עפעס, זעהט איהר אויף זיין פנים, וויא דאָ איז ער זיך מיישב אזוי צו זאָגען, דאָ אזא זיפץ צו טאָן, דאָ דאָס פאַרצושטעלען, דאָ יענעס. זיין ריידען איז ניט גלאַט, גיסט זיך ניט וויא פון האַרצען; עס איז געמאַכט — ניט נאטירליך.

ווען א ראָמאַניסט דערציילט אייך זיין מעשה, ווייסט איהר לכתחלה, אז עס איז א ליגען, און ער לייקענט דאָס אייך גאָר ניט (דעריבער רופט זיך דיא ראָמאַנען ליטעראַטור אויף ענגליש אַן fiction, דאָס הייסט — ניט-אמת, ליגען) איהר לעזט עס אומישנע אום זיך צו לאָזען נאָרען, אז עס איז דיא ווירקליכקייט, און אין דיעזע נאָרען-זיך, אין דעם וואָס אן אויסגעטראכטע זאך איז פאַרגעשטעלט אזוי לעבעדיג, אז עס הוכט זיך אייך דאָס איהר זעהט איהר טאָסי — אין דעם בעשטייט דער עס-מעטישער פערנדיגען.

עס פארשטייט זיך דעריבער, אז א ראָמאַניסט דארף זיין א גוטער ליגנער (און דער גוטער ליגנער, ווענען וועלכען מיר האָבען אויבען גערעדט, איז אייגענטליך א ראָמאַניסט, א פאָעט). ער דארף אייך אזוי דערציילען, שילדערען, אז אייך זאל זיך קענען דוכטען, אז ער (דער ראָמאַניסט) דערציילט אייך דאָס וואָס האָט טאָסי געטראָפּען, אז בשעת ער שרייבט, האָבען זיינע רעיונות פאַר זיך א ווירקליכקייט. זיין ערציילונג דארף דעריבער גיין נאטירליך, ניט געמאַכט; דער לעזער טאָר ניט באַמערקען, וויא ער איז זיך מיישב, וויא ער האָט דאָ עפעס א מיין צו ווירקען אויף איהם, וויא ער טאַשט אזוי אויס זיינע ווערטער, אז עס זאל אויס-קומען א וויין, א רירענדער סאָמענט און דאָס גלייכען. ווען ניט, — ווען עס זעהט זיך דער מיישב זיין זיך, דאָס טאַשען פון דעם פערפאַסער, איז דאָס דאָס זעלבע, וויא ווען אויף א געמעלעכץ זעהט זיך דיא שטיקלעך אָנגעלייגטע פארב, אָדער וויא אין טהעאטער הערט זיך דעם סופלער'ס קול און עס זעהט זיך, וויא דער אקטיאָר הערט זיך צו זיין צו. אין דעם ראָמאַן "פישקע דער קרומער" הערט זיך דער סופלער גאנץ אָפט, און דיא אילוויאן ווערט דעריבער גאנץ אָפט פארפאלען.

אָט איז א ביישפּיעל:

שלאגט איבער פישקעס ערציילונג און זאגט, אז דיא קבצנים באנקירען „מענען אפילו נישט געדאכט ווערען“, און דאָ שילדערט ר' מענדעלע א „קבצן באנקיר“, דאָס הייסט פראָסט א שלעפער וואָס האלט זיינע קונדען פארשריבען אין א בוך, און מאַנט נדבות וויא חובות. דיזער קבצן — דערציילט ווייטער ר' מענדעלע — פלעגט איבער דיא הייזער מיט זיך פיהרען נאָך איינעם. וועמען? דעם איידעם וואָס ער האָט גענומען אויף קעסט!

א חוץ דיא מעשה מיט דעם איידעם אויף קעסט, וועלכע איז א פארשימעלטער אידישער אנעקדאָט, עלטער וויא אבראמאָוויטש'עס זיידע, און וועלכע פאר אַזא שרייבער פאסט זעהר ניט אריינצושטעלען אין אראָמאן אזוי וויא זיין מענדעלע וואָלט טאָקי אַזא שווער און איידעם געקענט, — א חוץ דיזע מעשה, איז דיא גאנצע שטיק וועגען דיא פערשיידענע קבצנים אויפגעשריבען אויסגעצייכענט און מיט א זעהר אנגענעהמען סאָרט הומאָר.

אַבער וויא הויך עס גרילצט דאָ אין אויער דער סופלער! דער פערפאסער האָט עפעס צו זאָגען אונערווארטעטעס וועגען דיא אידישע בעטלער, זיי צו פערטיילען אויף פערשיידענע מינים. וואָלט ער אליין דאָס געזאָגט צום לעזער אין זיין אייגענעם (דאָס הייסט אין מענדעלע'ס) נאָמען, אנב אורחא, דערמאָנענדיג זיך שרייבענדיג, וועגען דעם, וואָלט ארויסגעקומען גלאט און נאטירליך. אזעלכע פאר-בייגענדיגע בעמערקונגען מאכען דיא בעסטע שרייבער פון אייראָפּא, און עס שטערט ניט זייער קונסט. אין אמת'ן קען דער, וואָס דערציילט אייך עפעס א מעשה שהיה, אין מיטען דיא רייד זיך ניט ניט פארריידען אָן א זייט. דאָ איז אָבער א גאנץ אנדערע מעשה. אבראמאָוויטש האָט זיין אינטער-רעסאנטע בעמערקונג אריינגעשטעלט אין דעם ראָמאן. אויף אַזא אַרט, אז דיא פערזאָנען געהטען אנטייגל אין דעם, אז דער קען כלומר'שט דאָס גוט ניט אויסרעכענען, דער מאכט עס בעסער און פאר-געסט זיך אויף, און שפעטער דערמאָנט ער זיך כלומר'שט און זיין צוהערער ענטפערט אזוי, אז עס קומט אויס א וויץ. איך האָב דעם וואָרט „כלומר'שט“ אונטערגעשטריכען, ווייל אין דיא גאנצע בעשפראַכענע שטעלע פיהלט זיך שטארק, אז אלץ

דערציילענדיג פאר ר' מענדעלע און ר' אלטיר'ן זיין געשיכטע, זאָגט פישקע, אז דיא אידישע שלע-פערס ווערען צוטיילט אויף פערשיידענע קלאסען, אזוי וויא חיל. פישקע קען אָבער זיי אלעמען ניט אויסרעכענען און ער פערפלאַנטערט זיך. דאָן זאָגט ר' מענדעלע: „איך האָב פון זיינע ווערטער פאר-שטאנען, אז דיא אלע מיני אַרעמעלייט ביי אונז מיילען זיך אזוי: פיעשע אָדער פוסדאָרעמעלייט, דיא וואָס שלעפען זיך צו פוס, און קאַניצע, אָדער בוידאָרעמעלייט, דיא וואָס שלעפען זיך אַרום אין ביידלעך. א חוץ דעם ווערען זיי נאָך איינגעטיילט אין מינים....“ און דאָ רעכענט ר' מענדעלע צווי-שען דיא שלעפערס אויס: שטאדט-אַרעמעלייט, פערלדאָרעמעלייט, קבצנים פשוט'ע, קבצנים כלי קדש (מקבלים, בטלנים), תורה און מצוה קבצנים, בעהאלטענע קבצנים (בעלי הבתים וואָס געהטען קצבה שטילערהייט), — האלבע קבצנים (וויא א שטייגער תלמוד תורה מלמדים), יום-טוב-דינע קבצנים (פורים-שפיעלער, למשל), נמלות חסד-קבצנים. דאָ פארנעסט זיך ר' מענדעלע וועלכע נאָך שלעפערס עס זיינען דאָ און ער בעט ר' אלטיר'ן ער זאָל איהם דערמאָנען.

„איך בעט אייך“, — זאָגט ער — „אפשר איז דאָ נאָך קבצנים, וועלכע איך האָב חליקה פארגע-סען אריינצושטעלען אין צעטיל“.

אויף דעם ענטפערט ר' אלטיר פארקרימט: „מילא וואָס מאכט עס אויס? אַווא! ער האָט חלילה פארגעסען!..... אזא וויכטיגע זאך דאָס צעטיל! און אז מען שטייט ניט אין צעטיל קען מען חלילה קיין קבצן ניט זיין!“....

ר' מענדעלע ענטפערט אָפּ, צורעדט זיך, און דערמאָנט זיך אָן נאָך קבצנים: „אייניקלעך, ירושקמים, ארץ-ישראל אידען, נשרפים, שלאפע, מערידינדיגע מיט כתבים פון דאָקטוירים, ענונות, אכמנות, מחברים, ניי מאָדנע מחבר'טעס מיט דעם מאַן'ס חבורים“ א. ז. וו.

שפעטער, ווען פישקע האלט ווייטער אין דער-ציילען, שלאָגט איהם ר' מענדעלע פלוצלינג איבער דיא רייד און שרייט אויס צו אלטיר'ען, אז ער האָט זיך דערמאָנט אָן נאָך א סאָרט קבצנים — „קבצנים באנקירען“. ר' אלטיר איז אין בעס, וואָס מען

דאָס איז ניט געמעלעכקיט, זאָנדערן דיא ווירקליכקייט.
דיא פאָדים סטארצעט און לאָזט אייך זיך ניט
פאַרגעסען, אז עס איז אַ לאַטע.

ווען אַ שלעכטער לינגער דערציילט אייך עפעס
און איהר זעהט וויא ער טראַכט פאַר אייך און
דיא אויגען, וויא ער איז זיך מיישב, וויא צו דער-
ציילען, האָט איהר אויך צוויי מענשען פאַר זיך:
איינעם וואָס רעדט, און אַ צווייטען, וואָס סופּלירט.
איהר זעהט דעם סופּלער אויף דעם לינגער'ס נאָז
— איהר דערקענט נאָך'ן נאָז, אז עס איז אַ לינגער,
וויא דער ווערטיל איז — און דער לינגער נארט
אייך ניט.

דער פלאַץ ערלויבט אונז ניט זיך אַבצושטער-
לען אויף נאָך אזעלכע שטוקעוואַניעס אין דעם ראָ-
טאָן "פישקע" דער קרומער". אָבער זיי זיינען אין
איהם דאָ אַ סך. מען דאַרף איהם לעזען האַלטענ-
דיג אין זיינען דאָס וואָס מיר האָבען געזאָגט, אום
זיי צו באַמערקען אין פיעלע פלעצער. אייניגע פון
דיא פאָעטישע נאטיר-בילדער זיינען אזוי אריינגע-
לאַטעט און פיעלע פון דיא וויצען אָדער אזוי
שטיקלעך הומאָר. אַ וויץ אין אַ ראָטאָן איז נוט
בלויז דאָן, ווען ער קומט ארויס אזוי וויא פון זיך
אליין, אזוי וויא אונגערן, אָדער אזוי וויא עס
וואַלט זיך בעטען, אז דאָ זאָל זיין דיעזער ווייץ.
דער בעסטער זאָרט הומאָר איז דער, וואָס קומט
ארויס פון דיא פאַרגעשטעלטע פאַרהעלטעניס, ווען
אלעס איז נאטירליך, וויא עס דאַרף זיין, און דיא
נאטירליכע לאַנגע אָדער געשפּרעך נופא רופט ארויס
אַ געלעכטער אָדער אַ שטייכל. אזא וויץ אָבער,
וויא מיט דעם צעטיל קבצנים, איז פאַר זיך אַ
נאָנץ נוטער, אָבער ער איז אזוי אריינגעבראכט,
אז עס ווילט זיך צום פערפאַסער זאָגען: "עס איז
געמאַסערט, ר' קרוב!"

אַ חוץ אונז נאטירליך אריינגעשטעלטע,
אריינגעשטוקעוועטע וויצען, אָדער הומאָריסטישע
סצענען, זיינען אין דעם ראָטאָן אויך דאָ אזעלכע,
וואָס זיינען פאַר זיך אויך אויסגעצייכענט אלס אַ
שטיקעל הומאָר, אָבער וועלכע זיינען אין אַ בילד
זייער אונפאַסענד, ווייל זיי זיינען ניט נאך דער
ווירקליכקייט נאך, און שטערען שטאַרק מיט דעם

איז דאָס ניט קיין ווירקליכקייט, זאָנדערן כלומר'שט,
געמאַכט, אומישנע אריינגעשטוקעוועט, ניט נאָר
טירליך, ניט ארויסגענאָסען פון האַרצען. מען דאַרף
דיא שטעלע מיט דעם נאָנצען קאפיטעל לעזען אין
בוך אליין, אום צו זעהן דעם נאָט פון דיא שטוקע-
וואַנע, פון דיא לאַטע, — אום צו הערען דעם
סופּלער'ס קול.

און זעהט וויא נידעריג דעם פערפאַסער איז
דאָס אויסגעקומען זיך אַראַבצוקאָזען. "און אז מען
שטייט ניט אין צעטיל קען מען חלילה קיין קבצן
ניט זיין?" — דאָס איז אַ נישקשה'דיגער וויץ.
אָבער ווער זאָגט עס? ר' אלטיר, וועלכער איז קיין
שום וויצלינג ניט. אמת, עס קומט כלומר'שט אויס,
אז ער מיינט דערביי נאָר קיין וויץ ניט, זאָנדערן
נאָנץ ערנסט, און אז דעם וויץ זעהט בלויז דער
לעזער. אָבער טאָקי "כלומר'שט". אַלטער וואַלט
אזוי ניט ענטפערען. ער איז בייז, ער רעדט פאַר
קריסט, און אזא אַנטוואָרט, ערנסט אויסגעשפּראָך
בען, איז אויף דעם אָרט פאַר איהם העכסט אונ-
נאטירליך, אונגענליך. דיא שטוקעוואַניע שטעכט
דעם לעזער דיא אויגען. ער זעהט, אז דער שרייבער
וויל דאָ זאָגען אַ וויץ און אנשטאָרט איהם אליין
צו זאָגען פאַר'ן לעזער, לייגט ער עס אריין אלטיר'ן
אין מויל, און אלטיר האַלט זיך מיט'ן וויץ וויא
מיט אַ הייסע קארטאָפלע — אזא פנים האָט עס
אין דעם ראָטאָן. איהר זעהט דאָ אַלואָ, וויא דער
סופּלער זאָגט ר' אַלטער'ן אונטער אַ וויציגען ווער-
טיל, און דאָס זעלבע איז מיט דיא נאָנצע געבראכ-
טע שטעלע.

געוויסע לעזער קענען דאָ פרעגען: און ווער
איז דאָ דער סופּלער? דאָך אויך דער פערפאַסער,
אַלץ דאָך אַבראַמאָוויטש! יא, אָבער, דאָן האָט
איהר צוויי אַבראַמאָוויטשעס פאַר דיא אויגען:
איינער וואָס שרייבט און דער אַנדערער וואָס סופּ-
לירט, און דער ערשטער זאָגט אויס פון חדר אויף
דעם אַנדערן, אז וואָס ער שרייבט איז "כלומר'שט",
און אַבראַמאָוויטש דער סופּלער צושטערט מיט
זיין קול דיא איללוציאָן, וואָס אַבראַמאָוויטש דער
שרייבער ווילל אין אייך שאַפען. דיא פאַרב מיט
דיא פענזלען זיינען שטענדיג פאַר אייערע אויגען
און ערלויבען אייך ניט זיך צו לאָזען נאָרען, אז

דיא נאנצע ארומיגע סצענע, וועלכע איז יע א בילד פון דער ווירקליכקייט.

נעהמט למשל דיא סצענע, ווען מען בריינגט די מענדעלעך צו שלעפען צו ארעסטירען, וויא מען שערט איהם אפ איין פאה און וויא ער באקלאגט דיא אראפגעפאלענע פאה. דאס, וואס ער זאגט צו דער פאה, איז זעהר הומאריסטיש און אינטערעסאנט. א מענטש האלט אבער אזעלכע דרשות צו קיין פאה ניט און דאס צופאטשקעט דעריבער דיא

נאנצע סצענע ביי דעם פריסטאוו אין קאנצעלאריע. דער פערפאסער האט אבער געהאט אין קאפ א הומאריסטישען הספד נאך א פאה; דיזע שטיקעל בורלעסק האט זיך איהם ניט געוועלט דורכלאזען; נו, וויאזשע טוט מען? שמוקעוועט מען דאס אריין אלס א ווירקליכע זאך אין א ווירקליכע סצענע און ביידע זיינען איבערגעפיהרט. (שלוס פאלגט).

אב. קאהאן.

קובא.

לאזט צו רוה. דיא שפאניער זיינען געווען פערנר מען מיט דער עראבערונג פון דיא קלענערע אינדען, וואס ליגען ארום קובא. זיי האבען פריהער פאר אלעמען פארכאפט דעם אינזעל סאן-דאמינגא, וועלכער ליגט צו מזרח פון קובא, און האבען זיך אזוי נוקם געווען אן דיא דארטיגע אינדיאנער, דאס דיא גרעסטע טהייל פון זיי האט זיך געמוזט ארר בערקלייבען אויף קובא. דיא אומגליקליכע האבען געמיינט, אז דארטען וועט מען זיי שוין לאזען צו רוה; אבער זיי האבען א גרויסען טעות געהאט. דער אפעטיט פון דיא ווייסע ווילדע איז מיט יעדער נייער עראבערונג געוואקסען אלץ גרעסער, ווען זיי זיינען פארטיג געווארען מיט סאן-דאמינגא, האבען זיי זיך באלד גענומען צו קובא.

אין דעם יאהר 1511, איז א באנדע פון 300 שפאניער אריבער פון סאן-דאמינגא אויף קובא און האט זיך פאכר גענומען „ציוויליזירען“ דאס „שעהנדיגסטע לאנד, וואס מענטשליכע אויגען האבען ווען עס איז געזעהען“. אויף דער שפיצע פון דער באנדע איז געשטאנען א געוויסער דיעגא וועלאסקי. און איינער פון דיא רויבער איז געווען דער בעריהמטער פערדינאנד קארטעס וועלכער האט שפעטער עראפערט מעקסיקא. אזוי ניד, וויא דיא איינוואהנער פון קובא האבען זיך דערוואוסט, אז דיא שפאניער

קאלומבוס האט ענדעקט דעם אינזעל קובא דעם 28טען אקטאבער פון דעם יאהר 1492, און אין זיין טאשענבוך שטייען אונטער דעמוועלבען דאטום פאלגענדע ווערטער: „דאס איז דיא שעהנדיגסטע לאנד, וואס מענטשליכע אויגען האבען ווען עס איז געזעהן“. דיא איינוואהנער פון דיזען געגענט דעקטען לאנד (אינדיאנער) האבען ניט אויסגעזעהען אזוי שעהן, וויא זייער לאנד, אבער זיי זיינען געווען זעהר גוטמוטהיג און האבען געלעבט רוהיג און גליקליך און פאלישטענדיג צופריעדען מיט זייער לאנד. זיי האבען אויסגענומען דיא ווייסעס געסט, וועלכע זיינען אזוי וויא פון דעם הימעל אראפגעפאלען צו זיי, זעהר פריינדליך און זיינען בערייט געווען צו בוקען זיך צו זיי, וויא צו געטער. דיא שפאניער האבען ניט געקענט גענוג אפלופען זייער עהרליכקייט און האבען זיך געוואונדערט, וויא א פאלק, וואס האט ניט גענוגט ניט אין דעם „טאטען“ און ניט אין דער „מאמען“ און ניט אין דעם „זוהן“, האט פון דעסטווענען געקענט האבען אזעלכע גוטע מעלות. און דיא נאאיווע אינדיאנער האבען זיך שפעטער געוואונדערט, וויא מענטשען מיט אזא ווייסער הויט קענען האבען אזעלכע שווארצע הערצער. אבער דיא ערשטע עטליכע יאהר נאך דער ענטדעקונג האט מען זיי נאך גע-

זיינען אריבער צו זיי, זיינען זיי ארויסגעגאנגען בע-
וואפענט זיי ענטגעגען. זייער פיהרער איז געווען
העטוי, דער עלטסטער פון דיא סאנדראמינגאר
אינדיאנער, וועלכע האבען געמוזט פערלאזען זייער
אינזעל צוליעב דיא פערפאלגונגען פון דיא שפא-
ניער. אבער דער קאמפף איז געווען אין אונגלייכער.
דיא אינדיאנער זיינען געווען בעוואפענט נור מיט
פילענבויענס און האבען געקעמפט צו פוס און
כמעט נאקעטערהייט, וועהרענד דיא שפאניער הא-
בען געהאט גוטע שווערדען, ביקסען און פערד, און
זייערע לייבער זיינען געווען בעשיצט גענען דיא פיר-
לענבויענס פון זייערע געגנער מיט גראבע פאנ-
צערס. נאך עטליכע געשלענען איז דער הויפטמאן
פון דיא אינדיאנער אריינגעפאלען אין דיא הענט
פון דיא שפאניער, און וועלכעס האט געהייסען,
מען זאל איהם פארברענען לעבעדיגעהייט. ווען
העטוי איז שוין געווען צוגעבונדען און מען האט
שוין בעדארפט אנצינדען דאס האלץ, וועלכעס מען
האט ארומגעלייגט ארום איהם, איז צו איהם צו-
געגאנגען א נלח און האט איהם געראטהען, ער
זאל תפילה זאגען, כדי יעזוס זאל אריינלאזען זיין
נשמה אין געדען. „אז ניט“, האט איהם דער נלח
געזאגט, „וועסט דוא גיין גלייך אין גיהנם אריין.“

— „און וואהין גייען דיא שפאניער, ווען זיי שטאר-
בען?“ האט איהם דער ווילדער העלד געפרעגט.
— „אין געדען“, האט געענטפערט דער נלח. —
„אויב אזוי, האט העטוי אויסגעשריען אין דער הויף,
מאָ לאַמיק בעסער גיין אין גיהנם אריין.“ —
דערנאך האט מען זיך גענומען „ציוויליזירען“
דעם אינזעל. וועלכעס האט אָנגעהויבן יעדען
מיטגליעד פון זיין באנדע א גרויסע שטיק לאנד און
האט איהם „געשענקט“ א געוויסע צאָהל אינדיא-
נער, וועלכע האבען געדארפט בעארייטיגען דאס
לאנד. דאס איז געווען דער אָנהויב פון שקלאפעריי
אין אמעריקא. ביז קאלומבוס'ן האט מען אין דיעזען
וועלט־טהייל נאָר ניט געוואוסט פון אזא זאך. מען
איז געווען אָרעם, אָבער פריי; מען איז געגאנגען
נאָקעט, אָבער אלע זיינען געווען גלייך, און דאָס
לעבען איז צוגעגאנגען אויף דעם פארציטיגען קאָ-
מוניסטישען שטייגער.

קאלומבוס האט ענטדעקט אמעריקא פאר דיא

דיא איבעריגע אינדיאנער, ד. ה. דיאיעניגע,
וועלכע מען האט אין אָנפאנג געלאָזט פריי, האבען
געמוזט צאָהלען גרויסע צינזען אין גאָלד. אָבער
אזוי וויא גאָלד איז אויף דעם אינזעל זעלטען געווען
און זיי זיינען בשום אופן ניט געווען אים שטאנדע
צו צאָהלען דיא צינזען, האט מען זיי אויך ביסלעכ-
ווייז פערשקלאפט. דיא איינוואָהנער פון קובא זיי-
נען געווען געזונט און פהיזיש גוט ענטוויקעלט, אָבער
צו שווערער אַרבייט זיינען זיי ניט געווען געוואוינט.
זייערע ווייסע בעלי הבתים האבען אָבער ניט גע-
קוקט אויף דעם און האבען זיי געזוואונגען צו אַר-
בייטען זעהר פיעל. דיא פאָלגע דערפון איז געווען,
דאס דיא אומגליקליכע ווילדע האָבען באַלד אָנגע-
הויבען צו פאלען, וויא פליגען. ווען סאָלומבוס האָט
ענטדעקט דעם אינזעל, איז דאָרט געווען אַרום
400,000 איינוואָהנער; נאָך פופציג יאָהר ציווילי-
זירען איז פון דיעזע 400,000 אינדיאנער ניט איבער
געבליבען קיין איינציגער. דער גרעסטער טהייל איז
אויסגעשטאָרבען פון שווערע אַרבייט; דיא איבע-
ריגע האט מען פארברענט, דערשאַסען אָדער אויף
אנגאנדער אופן אוועקגעשיקט אויף יענער וועלט.
ווען דיא רויטע שקלאפען זיינען אויף דיעזער ווייזע
אלע פערשוואונדען, האט מען אָנגעהויבען אַרויס-
צופיהרען פון אַפריקא שוואַרצע.

וועלכעס האט מיט זיין באנדע האבען עראָבערט
קובא אין דעם נאָמען פון דיא שפאנישער רעגירונג.
דאס איז געווען דיא ערשטע בעדייטענדע שפאנישע
סאָלאָניע אין אמעריקא. אין אָנפאנג האבען זיא
דיא שפאניער געשעצט זעהר הויך און האבען זיך
א לאַז געטהאן אויף איהר אזוי וויא היישריקען.
אָבער ווען זיי האבען ענטדעקט און עראָבערט מעק-
סיקא און פערז (זיראמעריקא) מיט זייערע אונגער-
הייערע רייכטהימער, האט קובא מיט א מאָל

זעכליך וויא אויף א מארק צו פערקויפן דיא שפאץ
נישע כחורות, וועלכע דיא שפאנישע ארבייטער
אליין האבען ניט מיט וואס צו קויפן, און אויך
וויא אויף א הינדעלע פאר דיא רענירונג אויס צו
צופען, האט זיך דיא פראדוקציע פון דעם אינזעל
געקענט זעהר ווייניג ענטוויקלען, ווייל עס האט דאך
קיין זינגען ניט געהאט צו פערגרעסערען דיא פראד-
דוקציע, ווען דער מארק איז געבליבען דערזעלבער
און איז געווען זעהר א בעשרענקטער. דיא פאלגע
פון דעם אלעמען איז געווען, דאס דער גרעסטער
טהייל פון דעם לאנד פון קובא איז געבליבען אונ-
געארבייט, און דער איבעריגער טהייל איז געווען
בעארבייט אויף דעם ערגסטען ארט. דאס שיינע
לאנד איז געבליבען אין א ווילדען צושטאנד און
ווייניג בעפעלקערט; דיא קאלאניסטען זיינען געווען
אָרעם און אונטערזיכט.

שפאניען איז אייגענטליך ניט געווען דער איינ-
ציגער אייראָפּייער שטאַט, וואָס האט אזוי בע-
האנדעלט זיינע קאלאניעס אין אמעריקא און אין
אנדערע וועלט-טהיילען. דיא קאלאניאלע פאלטיק
פון ענגלאנד איז אויך געווען געגרינדעט אויף דיעזע
פרינציפען: א קאלאניע איז א מעלקעדיגע קוה.
זיא לעבט ניט פאר זיך, נאר פאר דעם „מוטער-
לאנד“ אדער ריכטיגער, פאר דער בורזשואזיע פון
דעם מוטער-לאנד, וועלכע מעלקט דיא קאלאניע
און וואקסט אויף איהר חשבון אין דער ליינג און
אין דער ברייט.

דער קאפיטאליזמוס איז נאך דאן געווען אין
זיין קינדערהייט; ביי איהם האבען זיך ערשט ניט
לאנג אריסענשיטען דיא צייגער; ער האט געהאט
א שרעקליכען אפעטיט, ווייל ער איז נאך געוואקסען.
ער האט געזויגען דאס בלוט פון דיא רייכע קאלא-
ניעס און איז געוואָרען מיט יעדען טאָג אליין פעטער
און פעטער. און צו דער צייט, ווען דיא קאלאניעס
האבען געמאכט אַין אויפשטאנד און האבען זיך
בעפרייט פון דיא אייראָפּייער בלוטזאפערס, זיינען
שוין יענע געווען שטארק גענוג אום צו שטיין אויף
זייערע אייגענע פיס; זיי זיינען שוין געווען דיא
העררשער פון דער וועלט און האבען שוין אליין
געמאכט רעוואָלוציען, אום אריינצוכאפן אין
זייערע הענט דיא פאָליטישע מאַכט.

פערלאָרען פאר זיי יעדען ווערט, און ביז דעם אָנ-
פאנג פון דיעזען יאָהרהונדערט, ד. ה. ביז זיי האָבען
פערלאָרען אלע זייערע גרויסע קאלאניעס אין אמע-
ריקא, האט דיעזער אינזעל געדיענט פאר זיי נור
אלס א סטאציאָן, וואו עס פלעגט זיך אָבשטעלען
זייערע שיפען אויף'ן וועג פון און נאך אייראָפּא.
ביז דעם ענדע פון דעם פאָריגען יאָהרהונדערט איז
כמעט גאנץ זיידאמעריקא און א בעדייטענדער
טהייל פון נאָרד-אמעריקא (יעצטיגע וועסט און זיד-
שטאַטען פון דיא יוניטעד-סטאַטס) געווען אין
דיא הענט פון דיא שפאניער. אָבער זיי האבען אזוי
פיין געהאנדעלט זייערע קאלאניעס, דאס ביסלעכע
ווייז האבען זיי זיי אלע פערלאָרען, און וויא עס
שיינט, וועלען זיי אין קורצען פערלירען אויך זייער
עלטסטע קאלאניע — קובא. זיי האבען שוין איין
מאָל זיא געהאט פערלאָרען. אין דעם יאָהר 1762
האבען דעם אינזעל פערכאפט דיא ענגלענדער;
אָבער אין עלף מאָנאַט אַרום האבען זיי איהם צו-
ריק אָנגעגעבען דיא שפאניער און האבען געקראָנען
דערפאר דעם האלב-אינזעל פלאָרידא (יעצטיגער
שטאַט פלאָרידא).

דיא פאָליטיק פון דיא שפאנישע רעניערונג
אין בעזונג אויף קובא איז פון אָנפאנג אן געווען א
רויפערישע, און זיא האט ניט אויפגעהערט צו זיין
אזוי ביז היינטיגען טאָג. דער אינזעל איז געווען
אָנגעשיניטען פון דיא גאנצע וועלט, חוץ דעם
„מוטער-לאנד“, ד. ה. שפאניען. דיא קאלאניע האט
ניט געהאט קיין רעכט ארויסצופיהרען איהרע פראד-
דוקטען אין קיינע אנדערע לענדער, חוץ שפאניען,
און האט ניט געהאט קיין רעכט אריינצופיהרען קיין
סחורות פון קיין אנדער לאנד, חוץ ווידער א מאָל
שפאניען. זיא האט געמאכט אלעס פארקויפן נור
צו שפאנישע סוחרים און אלעס קויפן נור ביי
שפאנישע סוחרים. דיא לעצטע זיינען געווען דיא
בעלי הבתים פון דער קאלאניע און דיא קובאנער
זיינען געווען אין דעם עקאָנאָמישען חינוכט זייערע
שקלאפן. זיי האבען געמאכט געהענען דיא פרייען,
וואָס מען האט זיי געגעבען און צאָהלען אזעלכע
פרייען, וועלכע מען האט פון זיי געפאָדערט. און
אזוי וויא שפאניען האט ווייניג געברויכט קובאנער
פראדוקטען און האט אויף קובא געקוקט הויפט-

נעווען קיין איינציגע רעגירונגס־שולע, און נאך ביז היינטיגען טאג איז דיא צאָהל פון שולען דאָרט אזוי קליין, דאס דער גרעסטער טהייל קינדער האט ניט וואו צו לערנען זיך, כאָטש זייערע עלטערע צאָהלען אַרום 28 דאָלאַר צינזען א יאָהר פער פאָ־מיליע.

אזא מין קאָלאָניאַלע פאָליטיק האָט, זעלבסט־פערשטענדליך, אס ענדע געמוזט ארויסרופען אַ רעוואָלוציאָנערע בעוועגונג אין דיא קאָלאָניע קובאַ, אזוי וויא זיא האָט ארויסגערופען אזא בעוועגונג אין אַנדערע אַמעריקאַנער קאָלאָניעס. אין אָנפאַנג האָבען אין דיווער בעוועגונג גענומען אַנטהייל נור דיא אינטעלעגענטע קלאַסען פון קובאַ, און אזוי וויא דיווע קלאַסען זיינען געווען אונבעדייטענד אין צאָהל האָבען זיי נאָר ניט געקענט אויפמאַן. זיי האָבען נור געקענט מאַכען קאָנספּיראַציאָנען, וועג־כע דיא שפּאַנישע רעגירונג פלעגט באַלד ענטדעקען. אין 1823 האָבען דיא קובאַנער רעוואָלוציאָ־נערען געמאַכט דעם ערשטען אויפשטאַנד, און עס וואָלט זיי פּיילייכט דאָן געווען געלונגען, ווען דער שפּאַנישער רעגירונג וואָלטען ניט געווען געהאַלפּען צו אונטערדריקען זיי אַנדערע אייראָפּייער רעניע־רונגען. אין קורצען נאָך דעם ערשטען אויפשטאַנד האָט שטאַטגעפונען אַ צווייטער, וועלכער האָט אַזוי ווייניג געלונגען, וויא דער ערשטער. אין 1828 איז געווען אַ דריטער אויפשטאַנד און אין 1830 איז געווען דער פערטער אויפשטאַנד. ביידע האָבען ניט געהאַט קיין שום ערפאָלג און האָבען זיך גע־ענדיגט נור דערמיט, וואָס דיא בעסטע און פּעהיג־סטע פאַטריאָטען האָבען פערלאָרען זייער לעבען אין דיא שפּאַנישע געפּעננטיסע אָדער אויף דיא שפּאַנישע עשאַפּאַטען.

אין 1844 האָבען געמאַכט אין אויפשטאַנד דיא קובאַנער גענעראַל, אָבער ער איז זיי אויך ניט געלונגען, און דיא רעגירונג האָט נור אויסגענוצט דיווען אויפשטאַנד, אום אבצוהאַקען דיא קעפּ פון פיעלע פערדעכטיגטע פאַטריאָטען. אין 1850 און 1851 האָבען שטאַטגעפונען צוויי אונבעדייטענדע אויפשטענדע פון ווייסע פאַטריאָטען, און דיווע האָבען ווידער ניט געלונגען. אלע דיווע אומגליקען האָבען אס ענדע אויפגעפּענט דיא אוינען דיא

ערשט אין דעם יאָהר 1818 האבען זיך דיא האפענס פון קובאַ אויפגעפּענט פאַר שיפען פון אלע לענדער. דיא קאָלאָניע האט אס ענדע בעקור מען דאס רעכט צו פערקויפען וועמען זיא האָט געוואָלט און צו קויפען ביי וועמען זיא האט גע־וואָלט. אָבער דאס רעכט צו קויפען ביי אלע לענד־ער איז נאָך פון דעסטווענען געבליבען בע־שריינסט, ווייל דיא רעגירונג האט ארויפגעלייגט שווערע אבצאהלונגען אויף אלע סחורות, וואָס מען האט אריינגעפיהרט אין דיא קאָלאָניע פון אללע לענדער חוץ שפּאַניען. און דיווע פאָשלינעס זיינען נאך ניט אָנגעשאַפט געוואָרען ביז היינטיגען טאָג. אָבער אפילו א בעשריינקטע פרייהייט איז געווען בעסער, וויא נאָר קיין פרייהייט ניט. דאס האט בעוויזען דיא שנעלע און גרויסע ענטוויקלונג פון דער פראָדוקציאָן פון קובאַ נאך דיא געזעץ פון 1818. און דיא שפּאַנישע רעגירונג האט נאך אלעמען ניט געהאט וואָס חרטה צו האבען, וואָס זיא האט געגעבען קובאַ א בעשריינקטע האַנדעלס־פרייהייט: זיא האט געוואונען דערמיט פיעל מעהר וויא דיא קובאַנער אליין. דיא קובאַנער האבען מעהר פראָדוצירט און טעהר פערקויפט, אָבער זיי אליין איז דערפון זעהר ווייניג ארויסגעקומען, ווייל וואָס מעהר זיי האבען פראָדוצירט, אליין גרעסערע צינזען האבען זיי געדארפט צאָהלען זייער „מוטער־לאַנד“. שפּאַניען האט שוין צו יענער צייט געהאט פערלאָ־רען אַלע איהרע גרויסע קאָלאָניעס אין זידאָמע־ריקא (אַרגענטינאַ, פּערו און טשילי), און קובאַ איז געווען דיא איינציגע קוה, וועלכע זיא האט נאך געקענט מעקען. און זיא האט זיא געמעלקט אזוי, וויא דיא ערנסטע בעלי הבית'טע וועט ניט מעלקען איהר קוה. זיא האט געזאַפט פון איהר דאָס בלוט, זיא האט געריסען פון איהר דיא הויט און האט איהר קוים איבערגעלאָזט מיט וואָס צו דערהאלטען דיא נשמה, אום צו קענען ווייטער פראָדוצירען און ווייטער צאָהלען. פאַר דער יעצטיגער רעוואָלוציאָן פלעגט שפּאַניען ארויסציהען פון קובאַ 46 מיליאָן דאָלאַר יעדעס יאָהר אין אלערליי צינזען. און וואָס פלעגט קובאַ בעקומען פון שפּאַניען פאַר דיווע 46 מיליאָן? נאָר ניט, אָדער נאך ערנער וויא נאָר ניט. ביז דעם יאָהר 1855 איז אין דער קאָלאָניע ניט

דעם עשאפאט, און דיא גאנצע מעשה האט איהר נאך דערצו געקאסט 1,000,000,000 דאללאר אין געלד. דיא גרויזאמקייט פון דיא שפאניער אין דיעזען קאמפף איז געווען שרעקליך. זיי האבען גע'הרג'עט אונשולדיגע פרויען, קיינע קינדער און אקטע מענשען און שום רחמנות. ביי 13,000 לאנדבעוויזער האבען זיי אוועקגענומען זייערע ניטער דערפאר, וואס זיי האבען גענומען אנטהייל אין דער רעוואלוציאן, און זיי אליין האבען פערקארען אין דעם קאמפף 150,000 סאלדאטען. און אס ענדע איז דעם מערדערישען גענעראל מארטנינעץ קאמ' פאס געלונגען צו דערשטיקען דיא רעוואלוציאן. ער האט פערשפראכען דיא רעוואלוציאנערען אין דעם נאמען פון דיא שפאנישע רעגירונג בערייטענדע רעפארמען, און דאן האבען זיי אוועקגעלייגט דיא וואפנען.

אבער דיא שפאנישע רעגירונג האט זיך געקענט פערשטענדליך, ערפילט גור א קליינעם טהייל דערפון, וואס זיא האט פערשפראכען. זיא האט כדומרשט געגעבען קובא זעלבסטדענירונג. דאס האט גור גע'הייס'ען זעלבסטדענירונג. דיא אומגליקליכע קובאנער האבען געקראגען זייער אייגענעם פארלאמענט, אבער וואס פאר א פאר' לאמענט דאס איז! ער בעשטעהט פון 30 מיט' גליעדער; פופצעהן ווערען ערוויילט פון דער שפא' נישער רעגירונג און פופצעהן ווערען אויסערוויילט פון דער בעפעלקערונג אליין. דער גובערנאטאר פון קובא (מען רופט איהם דאָרט קעפטען-דזשענעראל) איז דער פרעזידענט פון דיעזען פארלאמענט און און זיין וויללען קען קיין בעשלוס פון דעם פארלאמענט ניט ווערען קיין געזעץ. חוץ דעם האט ער נאך א רעכט ניט אריינצולאזען א מיטגליעד אין דעם פאר' לאמענט, ווען ער געפעלט איהם ניט, און צו פער' קלענערן דיא צאהל פון מיטגליעדער ביז צוואנציג, ד. ה. ביז עס בלייבט פופצעהן רעגירונגס-מיטגלי' דער און פינף קובאנער. פון דיא דרייסיג מיט' גליעדער פון דעם פארלאמענט דארפען ניט ווייניגער וויא אכט און צוואנציג זיין שפאניער און גור צוויי מענען זיין קובאנער. פון דער גאנצער בעפעלקערונג האבען גור 53,000 דאס רעכט צו שטימען. דער פארלאמענט האט אין גרונדע גענומען קיין שום

קובאנער רעוואלוציאנערען, און זיי האבען אָנגעהוי' בען צו פערשטיין, דאָס אזוי לאנג, וויא זיי וועלען ניט האבען אויף זייער זייטע דיא ארבייטער מאסע פון קובא, וועט זיי קיין מאָל ניט געלינגען צו בע' פרייען דאָס לאַנד פון דעם שפאנישען יאָך. און דאן האבען זיי זיך גענומען דערצו, מיט וואָס זיי וואלטען פון אנפאנג אָן געברויכט אָנצוהויבען. זיי האבען זיך גענומען פראָפאגאנדירען אין פאָלק, האבען זיך אָרגאניזירט אין א'ן עפענטליכע רעפארם- פארטיי און האבען געגרינדעט עטליכע צייטונגען, אין וועלכע זיי פלענען צווישען דיא שורות אויפמו' טערן דאָס פאָלק און פארשפרייטען צווישען איהם רעוואלוציאנערע אידעען.

דיזע טאקטיק פון דיא קובאנער רעוואלוציא' נערען האט געהאט א גוטע ווירקונג. שוין ארום 1860 איז דיא אויפגענונג אויף דעם אינזעל געווען אזוי גרויס, דאס דיא שפאנישע רעגירונג האט געפונען פאר גויסווענדיג נאכצוגעבען א ביסעל און האט פאררופען אין מאָרדיר א קאממיסיאן כדומרשט אום אויסצוארבייטען א פראַעקט פון רעפארמען פאר קובא. דיא קאממיסיאן איז בע' שטאנען פון 32 מיטגליעדער: 16 זיינען געווען ער' וויילט פון דער רעגירונג, און 16 האבען אויסגע' וועהלט דיא קובאנער געמיינדען. ווען דיא דעלעג' גאמען זיינען געקומען קיין מאָרדיר און האבען פאָרגעשלאָגען דער רעגירונג א פראַעקט פון רע' פארמען, האט מען זיי גאנץ העפליך אויסגעהערט און מען האט זיי געהייסען צוריק אהיים פאָהרען. דיא קובאנער האבען עטליכע יאהר דורכאנאנד געהאָפּט, אז פון דיעזען פראַעקט וועט עפעס ארויס' קומען, אבער זייערע האָפּנונגען זיינען געווען אומ' זיסט. דיא שפאנישע רעגירונג האט ניט גור ניט אויסגעפיהרט דאס, וואס זיא האט פערשפראכען דיא דעלעגאטען, נאָר זיא האט אס ענדע נאָך פערנרעסערט דיא צינזען, וואס דיא קובאנער הא' בען געדארפט צאהלען. דאן איז אויסגעבראָכען אין דער קאָלאניע דיא גרויסע רעוואלוציאן פון 1868. וועלכע האט געדויערט גאנצע צעהן יאהר. דיעזע רעוואלוציאן האט געקאסט קובא און שפאניען זעהר טהייער. קובא האט פערלאָרען 45,000 מאן אין קאמפף און 6000 פון איהרע בעסטע מענער אויף

מאכט ניט. אָהן דעם וויללען פון דעם גובערנאָר טאָר און פון דער שפּאַנישער רעגירונג אין מאַדריד קען קיין שום בעשלוס זיינער ניט אויסגעפיהרט ווערען.

דיא קובאַנער האָבען, זעלבסטפערשטענדליך, ניט געקענט זיין צופרידען מיט אזא מין זעלבסט־רעגירונג. און ווען זיי האבען זיך אביסעל אָפגערוהט נאך דער רעוואָלוציאָן פון 78—1868, האבען זיי זיך אָנגעהויבען פאַרצובערייטען צו א נייער רעוואָלוציאָן. און דיא שפּאַנישע רעגירונג האט אזוי וויא אומיסטנע געטאָן אלעס מעגליכע, אום אַרויסצורופען דיזע נייע רעוואָלוציאָן. אין דעם יאָהר 1894 האט זיא בעשלאָסען צו אנטלייען 300,000,000 דאָלאַר פאַר דער שפּאַנישער קאסע, און אזוי וויא דיא אייראָפּייער קאפיטאליסטען האבען שפּאַניען אליין ניט געוואלט געטרויען אזא סומע געלד, האט זיא זיי געוואלט פאַרמשכנען איהר רייכע קאָלאָניע קובאַ. דאס איז געווען צו פיעל, און אין אָנפאַנג פון 1895 איז אויף דעם אומגליקליכען אינזעל ווידער אויסגעבראָכען א רעוואָלוציאָן, וועלכע ציהט זיך נאך ביז היינטיגען טאָג. דאס איז שוין מעהר ניט קיין פערשווערונג פון עטליכע הונדערט אינטערליגענטע, נאָר אין אלגעמיינער אויפשטאנד פון דער גאַנצער בעפעלקערונג, אָהן אונטערשייד פון קלאַסע אָדער ראַסע. אַרימע קעמפפן פאַרלויפן האנט אין האנט מיט רייכע, שווארצע האנט אין האנט מיט ווייסע. דאס איז א קאמפף אויף לעבען אָדער אויף טויט. דער גרעסטער טהייל פון דעם אינזעל איז שוין יעצט אין דיא הענט פון דיא רעוואָלוציאָנאַרן. אין סעפטעמבער פון 1895 האבען זיי פאַררופען זייער ערשטען פאַרלאַמענט, וועלכער האט אויסגעארבייט א קאנסטיטוציאָן פאַר דער נייגערינדעמער רעפובליק און האט אַרגאניזירט איהר רעגירונג. אלץ פּרעזידענט איז אויסערוויילט געוואָרען דער פאָפולערער רעוואָלוציאָנער ציסנעראַס בעטאַנקורט. אויף דער שפיצע פון דער רעוואָלוציאָנערער אַרמיי שטעהט דער גענעראל מאַקסימאָ גאַמעץ און זיין הויפט מיטהעלפער איז אנטאָניא מאַצעאָ.

ווען דיא יעצטיגע רעוואָלוציאָן האט זיך נאָר וואָס אָנגעפאנגען אין קובאַ, האט דיא שפּאַנישע

רעגירונג אַוועקגעשיקט אָהן איהר בעסטען גענעראַל (דאס הייסט איהר ערנסטען צוור) קאַמפּאַס, אין דער האָפנונג, אז ער וועט זיא קענען אין גיכען דערשטיקען, אזוי וויא ער האט דערשטיקט דיא רעוואָלוציאָן פון 1868. אָבער דיא מעשה איז געווען פיעל ערנסטער, וויא זיי האבען געמיינט און אפילו קאַמפּאַס האט נאָר ניט געקענט מאַכען. אין אָנפאַנג פון דיזען יאָהר האט זיא איבערגעביטען גענעראַל קאַמפּאַס'ען אויף גענעראַל וויללען און האט אַוועקגעשיקט אָהן נאך חיל. אָבער, וויא עס שיינט, וועט זיי אפילו דער נייער גענעראַל און דיא פער־גרעסטער אַרמיי נאָר ניט העלפען. ווען דיא רעוואָלוציאָנערן וועלען זיין אים שטאַנדע אויסצוהאַל־טען נאך עטליכע מאָנאַטען, וועלען זיי געוויס געדויען, ווייל צו יענער צייט וועט דיא שפּאַנישע רעגירונג געוויס טוען באַנקראַטירען. דיא מלחמה מיט דיא קובאַנער האט זיא שוין כמעט רואינירט. וואָס וועט זיין, ווען דיא היינטיגע קובאַנער רעוואָלוציאָנערען וועלען אויספיהרען זייער קאַמפּאַס? עס איז קיין צווייפל ניט, אז אנשטאדט דעם יאָהר פון דער שפּאַנישער רעגירונג וועט אויף דעם אַרבייטענדען פאָלק דאָרטען שווערער ווערען דער יאָהר פון זייערע אייגענע בורזשואזישע מיטפירנער. וויא שוין אויבען געזאָגט, קעמפפן לעת עתה רייכע אין איינעם מיט אַרימע פאַר דיא זעלבע זאך פון בעפרייאונג פון דיא שפּאַנישע טיראניי. אזוי איז אויך געווען ווען דיא ענגלישע קאָלאָניעס האָבען דאָ געקעמפפט פאַר זייער בעפרייאונג פון דער ענגלישער הערשאַפט. ווען דיזע בעפרייאונג איז אָבער שוין ערוואָרבען געוואָרען, האט זיך ביסלעכווייז דאָ ענטוויקעלט אַן אַמעריקאַנער בורזשואזיע, און דיא קינדער פון איין טייל פון דיא אַמאַליגע רעוואָלוציאָנערען זיינען געוואָרען דיא טיראנישע הערשער פון דיא קינדער פון זייערע עלטערען'ס קאַמפּאַס־נעגאַסען.

ווען איהר זעכט א יענקי אַרבייטער, וואָס שטאַמט ביי א יענקי מיליאָנער, קענט איהר זעהן אָפּט זיך אַרומזעהן, אז זייערע ביידענס זיידעס האבען א מאָל וויא ברידער־רעוואָלוציאָנערען געקעמפפט אונטער דיא זעלבע פאָהן פון דיא אַמעריקאַנער זעלבסטשטענדיגקייט.

איהרע איז 730 מייל און דיא ברייט פון 21 ביז 140 מייל. דער איסט-טהייל פון דעם אינזעל איז זעהר געבריינגט; דער העכסטער פונקט דאָרטען איז דער באַרג טורקינאָ, וועלכער איז 7660 פוס הויך. דיא איבעריגע טהיילען פון דעם אינזעל זיינען פייסטענס פלאך.

דער קלימאט פון קובא איז א הייסער, ווייל זיא בעלאנגט צו דיא טראָפישע לענדער. דאָרט איז פאראנען צוויי הויפט-דיא-הערעס-זייטען: א טור-סענע און א נאסע. דיא ערשטע ציהט זיך פון אַקטאָבער ביז מערין און דאן איז דער וועטער קיחל און געזונט. דער נאסער סעזאן הויבט זיך אָן ארום אפריל און ענדיגט זיך אין סעפטעמבער, דאן איז שרעקליך הייס, עס פאלט אויס א סך רעד-גענס, און דיא פוילקייט רופט ארויס דעם זאָנער-נאנטען געלען פיבער, וועלכער איז זעהר געפעהרליך פאר אייראָפאיער.

דער באַדען פון קובא איז זעהר פרוכטבאר, דאָרט וואקסט דער בעסטער טאבאק אויף דער וועלט און אלע טראָפישע פרוכטען. דער אינזעל פראָדוצירט יעדעס יאהר אויף 45.000.000 דאָל-לאר טאבאק און אויף 6.000.000 דאָללאר צוקער. מען פיהרט פון דאָרט ארויס ציטראָנען, באַנאָנען, קאָקאָנאטס, קאפע און פערשידענע געהיכצען. פון דיא 16.000.000 אקער לאַנד, וועלכע זיינען נומ-צום אקערבוי, ווערען דערוויילע דאָרט בעארכייט ניט מעהר וויא 2.000.000, און אפילו דיעזע 2.000.000 ווערען בעארכייט אויף דעם ערנסטען ארט, ווייל דיא פארמערס זיינען דאָרט אָרעם און שרעקליך אונרויסענד. דיא בערג פון קובא זיינען רייך אין אייזען און אין קופער.

דיא בעפעלקערונג פון קובא בעשטייט פון ארום 200.000 שפאניער, 900.000 ווייסע קובאנער און 600.000 קובאנער גענערס. דיא ווייסע קובאנקעס זיינען בעריהמט מיט זייער שעהנקייט.

דיא הויפטשטאָרט פון קובא איז האוואַנא, וועלכע איז געגרינדעט געוואָרען אין דעם יאהר 1519.

מ. מיכאליאָוו.

דאס זעלבע מוז אויף זיין אין קובא. אָבער, וויא דיא מעשה איז, דער היינטיגער קאמפף פון קובא איז א גערעכטער. עס איז א קאמפף גענען טיראניי; און אַבוואָהל דיא הויפט פרוזשינע פון דיעזען קאמפף זיינען דיא אינטערעסען פון דער קר-פאנער בורזשוואזי; הנם דיא קובאנער מאססען קעמפפן פאר א זאך, פון וועלכע ניט זיי וועלען אויף'ן שטעל האָבען דיא נוצען, — איז דיא יעצטיגע רעוואָלוציאָן אין קובא דאָך א פרייהייטס-מלחמה און פערדיענט דיא סימפאטיע פון אלע פרייהייט'ס פריינד. א נויטיגער שטאָפעל אויף דעם לייטער צו דיא אמת'ע פרייהייט און גלייכהייט איז דאָס יעדענפאלס; און דיא בענייסטערונג און זעלבסטיאָפּפערונג, וועלכע דיא קובאנער ווייזען ארויס — עס מאכט ניט אויס צו וועכען קלאס זיי בעלאנגען — רופט ארויס דיא בעוואונדערונג פון יעדען, וואָס איז נור פעהיג צו בעוואונדערן אמת'ע חעלדען.

ריידענדיג ווענען דיא קובאנער רעוואָלוציאָנערן, מאַרען מיר ניט פארגעסען דיא קלאסען-אינטערעס-סען, מיט וועלכע זייער מלחמה איז פערבונדען, דיא ערשטע רעזולטאטען, צו וועלכע זייער זיענ וועט פיהרען; אָבער צו דער זעלבער צייט מוזען מיר אויף זיי אלעמען דאָך קוקען וויא אויף דיא זעלנער פון איינע פון דיא פרייהייטס-קעמפפן פון דער מענשליכער געשיכטע; און וואָס עס זאָל שפעטער ניט זיין אין קובא — אלס קעמפפער גע-גען א טיראניי קומט דיעזע רעוואָלוציאָנערען אונזער הערצליכער, ברידערליכער אפלאַדיסמענט.

און יעצט נאך א פאָאר ווערטער איבער דער בעפעלקערונג און דיא נאטירליכע אומשטענדען פון קובא.

קובא בעלאנגט צו דער גרופע אינזלען, וועלכע איז בעקאנט אונטער דעם נאָמען „וועסט-אינדיען“ און וועלכע ליגט ביים אריינגאנג פון דעם אטלאנטישען אָקעאן אין דעם מעקסיקאנעם ים. קובא איז דער גרעסטער פון דיעזע אינזלען און ליגט צווישען דעם האלב-אינזעל פלאָרידא און דער רעפובליק ווענעצועלא. זיא איז לאנג און שמאָל. דיא ליינג

דער פאסטוך.

— פון הערמאן זודערמאן —

איבערזעצט פון

אננא קאהאן.

רענט אויף אויסווענדיג: „א נומען מאַרגען אייך!“
אז מיין ברודער איז אויפגעלעגט געווען, פלעגט
ער מיר ערלויבען איהם אראפּטראָנען א זעמעל און
וויא איך האב נאָר אויסגעשטרעקט דיא האַנד,
פלעגט ער עס א כאפּ טהאָן מיט אזא זשערנעקייט,
אזוי וויא ער וואָלט געציטערט טאָמער וועל איך
דיא זעמעל צוריקכאפּען.

וויא האט ער אויסגעזעהען? איך זעה איהם
נאך אזוי וויא יעמט. גלאטע בלאַנדע האַר פלע-
גען איהם אראפּהענגען איבער זיינע פארברוינטע
באקען, אזוי וויא א שטרויענער דאך און פון דאָרט
פלעגען ארויסקוקען א פאָאר כיטרע, פרייליכע
בלאָיע אויגעלעך. דיא אַלטע הייזלעך ארויפגעקא-
טשערט ביז דיא קניע און אין דער האַנד א בייטש,
אויף וועלכער עס איז געווען אויסגעשניטצט א ריי-
הע פון ווייסע רינגען.

אַט דאָס בייטשיל האט מיך פריהער פון אַל-
לעמען אנגעהויבען צו ציעהען צו איהם. עס איז מיר
אזוי געפולען, עס האט זיך מיר אזוי אויסגעוויזען
אנדערש וויא מיינע אלע צאצקעס, אז ווען איך
פלעג מיר פאַרשטעלען וויא איך האַלט דיא בייטש
אין מיין האַנד און טרייב מיט איהר דיא גענו און
גיי דערביי נאך באַרוועס, האב איך גערעכענט,
אז דאס איז שוין דאָס גרעסטע גליק וואָס איך קען
נאָר האָבען.

אין מאָג אין דער פריה, ווען איך האָב מיר

ווייסט איהר ווער מיין ערשטע ליעבע איז גע-
ווען? א גענוען-טרייבער. איך מיין קיין קאטאָוועס.
און וויאפיעל טרערען האָב איך אויסגעגאָסען צוליעב
דער ליעבע! פארגעסט ניט, אז איך בין שוין לאַנג
געווען עפעס א מענש, א פרייליין.

עס פערשטייט זיך, אז דאָס ערשטע מאָל, ווען
ער האט מיר אָנגעצונדען מיין האַרין, בין איך נאָך
געווען אין יענע יאָהרען, ווען מיין גרעסט גליק, מיין
העכסטער אידעאַל איז געווען באַרוועס צו געהן.
איך בין אַלט געווען, אכט, און ער צעהן יאָהר; איך
בין געווען דאס טאָכטערל פון דיא פריצים און ער
איז געווען אונזער שמיד'ס זון.

אין דער פריה, בשעת איך פלעג זיצען מיט מיין
מאמען און מיט דעם ברודער אויף דעם גאניק און
מיר פלעגען טרינקען טיי, פלעגט ער פערבייגיין
מיט זיינע גענו און פלעגט אוועק אין דעם גרינעם
פעלד. דיא ערשטע צייט פלעגט ער נאר גלאַצען
אויף אונז מיט דיא אויגען, אזוי וויא מיר וואָלטען
זיין עפעס חיות וואס ער האט קיין מאָל ניט געזעהן,
און עס איז איהם קיין מאָל אין קאָפּ ניט געקומען
אראפּצונעהמען פאר אונז דיא היטעל. נאָר שפע-
טער, ווען מיין ברודער האט איהם געגעבען צו
פארשטיין, אז עס פאסט אזוי ניט, אז מען מוז
גריסען דיא הערשאפט, פלעגט ער שוין אַלע
מאָל, פארבייגייהענדיג, א כאפּ טהאָן אראָפּ דיא
היטעל און א געשריי טהאָן, אזוי וויא אויסגעלע-

געשטעלט. א חוץ דיא רינגען, וואס זיינען מיר אזוי געפעלען, איז נאך אויף איין ברעג געווען אויסגע- מאלט א פנים. זיינער צו מיינער — דאס האט מען ניט געקענט זעהן, נאר וואס מאכט דאס אויס? איך בין געווען אזוי גליקליך!

פון דעמאלט אן זיינען מיר געווארען פריינד. איך פלעג איהם געבען נאשעררייזאכען, און ער מיר דיא ווערק פון זיין קונסט: פייפעלעך, קעסטעלעך, הייזלעך און טאנצענדיגע מעגשעלעך. בעגענען פלענען מיר זיך אללע אויף דער נאכט הינטער דער גענענשטאק און דא פלענען מיר זיך בייטען מיט אונזערע זאכען. דעם גאנצען טאג בין איך געווען גליקליך און האב ניט אויפגעהערט צו קלערען פון מיין יונגען העלד. איך האב מיר פארגעשטעלט, וויא ער ליעגט זיך אויף דעם גרינעם גראז מיט דעם פנים צו דער זון און פייפט זיך אויף זיין פיר פעלע און איך געבעך דארף זיך מוטשען מיט דיא פראנצויזישע ווערטער. עס פלעגט מיך אזוי ציען הען אהין, צו איהם און מיט איהם צוזאמען היטען דיא גענוג, אז מיין הארץ פלעגט מיר אויסגיין. אז איך האב איהם דאס אלץ דערציילט, האט ער זיך צולאכט אויף קול און געזאגט:

— וואס זשע קומסטו ניט מיט?

מעהר האט מען ניט געדארפט. איך האב מעהר ניט געקלערט און האב באלד געענטפערט: „מארגען קום איך!“

— פארגעס אָבער ניט מיטצובריינגען עסען; האט מיך מיין פריינד דערמאָנט.

צו מיין מזל האט דיא גרווערנאנטין גראָד געקריגען קאָפּשמערגען און האט געזאָגט, אז זיא וועט היינט מיט מיר ניט לערנען. איך בין קוים איינגעזעסען ביים טיש ווארטענדיג אויף איהם. מיינע סעשענעס זיינען שוין געווען אָנגעשטאָפּט מיט נאשערייען און לעבען מיר איז שוין געלענען גרייט דיא בייטש, וועלכע איך האב זיך געקליעבען היינט צום ערשטען מאל צו בענוצען.

באלד האב איך איהם דערזעהן מיט זיינע גענוג און מיט זיינע בליסשענדיגע אויגעלעך אַרויפּקור קענדיג אויף מיר און פייפענדיג. וויא איך האב זיך נאָר געקענט אַרויסדרייען בין איך איהם שוין נאכגעלאָפּען.

געטרונקען מיין קאווע און האב איהם דערזעהן, האב איך א כאפּ געטהאָן דיא האַניגזעמעל, וואָס איך האב גענעסען און באהאלטען אין קעשענע און האב מיך געלאָזט לויפען נאָך איהם.

וויא ער האט מיך דערזעהן, האט ער זיך אָפּ געשטעלט און האט מיר פארוואונדערט געקוקט אין דיא אויגען. אז ער האט אבער דערזעהן דיא האַניגזעמעל, האבען זיינע אויגען אָנגעהויבען לייכטען מיט פארשטאנד.

— „וויילסט מיר געבען דיין בייטש?“ — האב איך געפרעגט.

— „וואָס איז?“ — האט ער געפרעגט שטערלענדיג זיך אויף איין פוס און רייבענדיג איהר מיט דיא צווייטע.

— „ווייל איך וויל“, — האב איך עטוואָס שטאַלץ געזאָגט, און דערנאָך א ביסעל ווייכער: — „איך וועל דיר דערפאר געבען מיין האַניגזעמעל.“ ער האט א זשעדנעם קוק געטהאָן אויף דעם זעמעל; אבער געזאָגט: „ניין, איך מוז דיא גענוג דערמיט היטען. איך קען דיר אבער מאכען אנאנד דערען אַזעלכען.“

— „דוא סענסט דאָס אליין מאכען?“ — האב איך פֿיט גרויסער בעוואונדערונג געפרעגט.

— „עה, דאס איז נאָר נישט!“ — האט ער זיך אויסגעלאכט. — „איך קען נאָך מאכען פייפערלעך און מעגשעלעך וואָס טאנצען.“

דאָס האט אויף מיר אזא איינדרוק געמאכט, אז איך האב שוין קיין וואָרט ניט גערעט און האב איהם געגעבען דיא זעמעל. ער האט זיך מיט דעם גאנצען הארצען גענומען צום זעמעל און האט זיך אוועקגעלאָזט מיט זיינע גענוג, ער האט אויף מיר אפילו קיין קוק ניט געטהאָן. מיט א שווער הארץ בין איך געבליעבען שטיין און האב איהם נאָכגערקוקט.

ער דארף טרייבען גענוג און איך דארף לויפען צו מיין גוואוערנאנטין גיכער דיא פראנצויזישע ווערטער לערנען! יא, דאס גלייב איז ניט רעכט צו טהיילט אויף דער וועלט, האב איך מיר געסלערט. אויף דער נאכט האט ער מיר געבראכט דיא בייטש, וואס ער האט מיר צוגעזאָגט, אבער זיא איז נאך געווען שעהנער וויא איך האב מיר פאָר-

— „וואָס האָסט דוא מיטגעבראַכט?“ איז גע-
ווען זיין ערשטע פראגע.

— צוויי פעפער־קיבלעך, דריי פוטער־שניט
מיט וואורסט, איין סאַרדעלענ־זעמעל און איין שטיק
שטאַבעלבער־טאַרטע, האָב איך געזאָגט, אויס־
לייגענדיג דיא סחורה.

ער האָט זיך שוין גענומען צום עסען און איך
האָב מיט שטאַלץ און קוועלענדיג פאר פרייד גע-
טריעבען דיא גענוז. דער אָנהויב פון דעם וועלדיל
איז מיר נאך בעקאַנט געווען פון מיין אָפטען שפּאַ-
צירען; אָבער וואָס ווייטער זיינען מיר אַלץ טיעפער
אריין אין אַזוינע ערטער, אז איך האָב נאָר ניט
געוואוסט וואו איך בין, ביז מיר זיינען געקומען צו
א גרויסען פעלד. אי וויא שוין דאס איז געווען!
אַזוי שוין! ווייט, ווייט, וויא ווייט דאס אויג האָט
נאָר געקענט אָנגעהמען, א גאַנצער ים פון גראַז
און פערשיעדענע בלומען! און ארום און ארום
האַבען זיך געצויגען גרינע בערג אָהן איין ענדע.
דיא הייסע לופט האָט געציטערט אַזוי וויא זיא
וואָלט געטאַנצט אויף דעם לופטיגען פעלד. דיא
ביענען האָבען געהושעט און הויף אויף דעם
דונקעל־בלוינען הימעל איז געשטאַנען דיא גאַל-
דענע זון.

ביי דער זייט פון דעם וואַלד איז געווען א
זומפ און זיין גרוי־געלעס וואסער האט געשימערט
אויף דער זון. אויף דעם וואסער זיינען זיך גע-
שוואומען קאטשקעלעך און ארום און ארום דעם
זומפ, דאָרט וואו דיא ערד איז נאך גאס געווען,
האָט מען געקענט זעהן טויזענדער סליאדען פון
גענוז. און דער ברעג האָט אויסגעזעהען וויא א שייד
נער טעפיד. דאָס איז געווען דער גרעזן אויף דער
וועלט און מיר זיינען דאָ שטיין געבליבען.

דיא גענוז האבען זיך צושאַטען אויף דעם ברעג
און איך מיט איהם האָבען אָנגעהויבען לויפען און
יאָגען זיך און שרייען און קוועלען. מיר האָבען גע-
כאַפט טשה רבינו'ס קיהעלעך, מיר האבען געריסען
יאַנדעס.

דערנאָך האבען מיר געשפיעלט מאן און פרוי.
„עליזע“, דאס שטילסטע גענוזעלע, איז געווען אונזער
קינד. מיר האבען שיער ניט פארמאטערט דאָס
אונגליקליכע גענוזעלע — אַזוי האָבען מיר עס געקושט

און געשמיסען, ביז עס האָט זיך קוים אַרויסגע-
כאַפט פון אונזערע הענד.

נאך דעם האָב איך אָנגעהויבען גרייטען צום
טיש פאר מיין מאן. איך האָב אראפגענומען מיין
ווייסען פארטוך, האָב איהם צושפרייט אויף דעם
גראַז און האָב אויסגעלייגט דעם רעשט פון דיא
שפייזען וואָס איך האָב געבראַכט. ער האט זיך
בעלהבתי'ש אַוועקגעזעצט און איך האב ניט גע-
וואוסט וואָס צו טאן פאר פרייד קוקענדיג וויא ער
פרעסט אויף איינס נאך דעם אנדערן.

אַזוי זיינען דיא שטונדען אַוועק וויא אין א
חלום. דיא זון איז אַלץ געשטיגען העכער. מיין קאָפּ
האָט מיר גערוישט און איך האָב אָנגעהויבען זיך
פיהלען פארמאטערט. צו דעם בין איך נאך אַזוי
הונגעריג געוואָרען, אז מיין גומען איז מיר פאַר-
טרוקענט געוואָרען און מיינע ליפען האָבען מיר
געברענט. אָבער מיין מאן האָט שוין אַלץ אויפגע-
געסען. איך האָב געריסען גאסע גרעזעלעך און צו-
געלייגט צום מויל, אום צו לעשען דאָס פֿיכער פון
דיא ליפען.

פלוצלינג האָבען מיר דערהערט פון דער ווייטען
א קלונג פון גלאַקען. איך האָב שוין געוואוסט וואָס
דאָס הייסט. דאָס האָט מען אַלעמען גערופען צום
ווארעמעס עסען. וואָס וועט זיין, אז מען וועט זיך
כאַפען, אז איך בין נאָר נישט דאָ? גאָט, וואָס
וועל איך טאן?

איך האָב זיך א וואָרף געטאן אויף דעם גראַז
און האָב אָנגעהויבען שטאַרק צו וויינען. מיין חבר
האָט מיך געוואָלט באַרוהיגען און האָט מיך אָנגע-
הויבען גלעטען מיט זיינע פאַרגרעכטע הענטלעך
איבער דעם פנים און דעם קאָרק.

מיט א מאָל האָב איך זיך א כאַפּ געטאן און
האָב זיך געלאָזט לויפען צום וואַלד. גוטע צוויי
שטונדען האָב איך וויינענדיג זיך געוואָרפען אָהין
און אָהער איבער דעם וואַלד, ביז איך האָב ענדליך
דערהערט שטימען און מיין גאָמען. אין צוויי מינוט
שפּעטער בין איך שוין געלעגען אין מיין ברודערס
אַרעמס.

אויף מאָרגען אין דער פריה איז שוין מיין
פריינד געבעך געשטאַנען פאַר זיינע העררשאפטען
אַלס פאַרפיהרער. ער האָט זיך גאנץ שטיל און פֿיין

ווער ווייסט ניט וואָס הייסט קומען אהיים נאָך
לאַנגע יאָהרען פון אַרומוואַנדלען זיך און נאָך דעם
וואָס מען איז אויסגעשטאַנען פערשיעדענע צרות:
ווער ווייסט ניט וואָס הייסט געפינען זיך מיט אַ
מאָל צווישען אייגענע און אלעס וואס איז לעב?
מען ווערט אזוי גוט צו אלעמען, מען פערנעסט
וואָס הייסט ביז זיין, מען וויל נאָר ניט וויסען פון דעם
וואָס איז געווען דיא גאַנצע צייט ביז אַהער, מען
וויל וויעדער אַ קינד ווערען, וויעדער פיהלען אלעס
וואָס איז אזוי זיס געווען דעמאָלט.

בשעת איך בין מיר אזוי געזעסען אין דעם ווייכען
שטוהל און מיינע מאמע אויגען האבען פערטראכט
אראָפּגעקוקט, זיינען איינס נאָך דעם אנדערען פאַר
מיר אויפגעשטאַנען פערשיעדענע זאכען, מענשען,
און פריהער פון אלעס — מיין לעבער גענוצט־טריי
בער מיט דעם בלאַנדען קעפּעלע.

איך וואָלט אזוי וועלען וויסען וואָס ער מאכט
איך האב געמוזט פרעגען מיין ברודער און
האָב ערהאלטען דיא פרייליכע נאכריכט, אז ער
איז שוין אַ גרויסער שיינער יונג געוואָרען און אז
ער איז שוין אזא גוטער שמידט וויא זיין פאָטער.
איך האָב גוט געפיהלט, וויא מיין הארץ האָט
מיר אנגעהויבען צו קלאַפען, און כאַטש איך האָב
מיך באלד גאנץ גוט אויסגעזידעלט פאַר מיין
נאָרישקייט, האָט דאָס מיר זעהר ווייניג געהאָלפּען.
איך האב זיך אָנגעהויבען דערמאָנען אָן יענער צייט,
וואָס איך בין אזוי גליקליך געווען און האָב זיך פון
דעם דענקען ניט געקענט אָפּרייסען און האָב אויפֿ־
געהערט זיך סטאַרען אויך. איך האב מיך אָפּגע־
געבען צו דיא געדאַנסען און האב מיר אָנגעהויבען
פאַרצושטעלען, אַקוראַט וויא עס קומט פאַר אין
דאָמאַנען, וויא אזוי מיר וועלען זיך באַגעגענען.

אין עטליכע טעג אַרום האָט מען מיך אַרויסגע־
לאָזט שפּאַצירען פאַהרען. מען האָט מיך געבראַכט
אין וואַלד און אַוועקגעזעצט אין אַ שטילען ווייכען
פלאַץ.

איך האב מיר דעם פּלאַץ גוט צוגעטראָפּען:
פון דאָרט אַריבער האט מען געקענט זעהען דיא
קוונע, איבער וועלכע מיין יוגענדליכע פאַנטאַזיע
האָט ניט אויפגעהערט צו שפּיעלען. מיין ברודער
האט מיט מיר געוואָלט בלייבען, נאָר איך האָב גע־

פון מיין ברודער צוגענומען דיא שמיץ, אזוי וויא עס
דאָרף אזוי זיין, און עס איז איהם אפילו אין קאָפּ
ניט געקומען אַרויפלייגען אויף מיר דיא שולד. ער
איז זיך אויפגעשטאַנען און האט אַ פאַר טאָל אַ
רייב געטאָן אָן דער וואַנד זיין צושמיסענעם רוקען.
דערנאָך איז ער זיך שטיל און גיך אַוועק. איך האב
זיך אַ וואָרף געטאָן אָן דער ערד און בין שיער ניט
אויסגעגאַנגען פאַר געוויין. פון דעם טאָג אָן האָב
איך איהם לעב געקראָנען. וואָס פלעג איך ניט
צוקלערען, איך זאָל נאָר מיט איהם זיך זעהן! איך
האָב גע'גנב'עט אָהן אַ שיעור כּדי ער זאָל קענען
געניסען פון מיין גנבה. איך פלעג איהם שיער צו־
קוועטשען אין מיינע ארעמס, אזוי וויא איך וואָלט
געוואָלט דערמיט פאַרהיילען דיא שמיץ וואָס ער
האָט דורך מיר געקרוגען. ער האָט זיך גאנץ רוהיג
געלאָזט לעבען און האָט מיר דערפאַר באַצאָהלט
מיט אַ געוויסער טרייהייט און מיט אַ געזונדען
אפּעטיט. אין אַ האלב יאָהר אַרום האָט אונז דער
שיקזאַל געשיידט. מיין מאַמא, וועלכע האט זיך
שוין לאַנג ניט גאנץ גוט געפיהלט, האָבען דיא
דאָקטוירים געהייסען אַריבער ווייטער נאָך זידען,
דעם מאַיאָנעק האָט מען אָבגעגעבען צו מיין
ברודער און איך מיט איהר זיינען אַוועקגעפאַהרען.

* * *

ניין יאָהר זיינען אַוועק ביז איך בין ווייטער
אהיים געקומען. דאָס וויעדער־זעהען זיך איז פאַר
מיר געווען פיעל טרויעריגער וויא איך האב מיר
געדאַכט. אין בערלין, וואו איך בין געבליעבען נאָך
מיין מוטערס טויט, האָט זיך צו מיר צוגעזעפּעט
אַ מין פיבער, וועלכעס האָט מיך שיער אויף יענער
וועלט געבראַכט. דיא דאָקטוירים האָבען מיר מיין
לעבען גערעטעט, אָפּער עטליכע וואָכען איז פון
בעט אויפגעשטאַנען אָהן קרעפטען אַ בלייכער
שאַטען, פון דעם אַמאָליגען בליהענדען יונגען מיר
דיל. דער דאָסטאָר האָט מיר געהייסען באלד
אַוועקפאַהרען אויף דעם דאָרף. אזוי האָט מען מיך
אַוועקגעשיקט צו מיין ברודער.

ווען איך בין געקומען אויף אונזער מאַיאָנטיק
און מען האָט מיר אַרויסגענומען פון דעם וואָנען,
זיינען אַלע דיענער געשטאַנען מיט טרערען אין דיא
אויגען.

— גרייטל, האָט ער זיך א סער געטאָהן צום מיידעלע, וועלכע איז שוין שטילערהייך געשטאַנען ביים וואָנען, — לויף אַקאַרשט צום שמידט, צום יונגען — דוא ווייסט דאָך — און זאָג איהם, ער זאָל קומען מיר העלפען.

מיט דעם האט ער א וואָרף געטאָהן א קופער-נע מטבעה און דיא קליינע האט זיא אין דער גיך אויפגעוויבען און איז אוועק.

איך האב געפיהלט וויא דאָס בלוט האָט זיך מיר צוגאַסען איבער דעם פנים. איך וועל איהם ווייטער זעהן — אָט דאָ — ער וועט מיך — קראַנקע אין זיינע הענד טראָגען! מיט דער האַנד שטאַרק צוגעקוועטשט צו מיין קלאַפּענדיג האַרץ בין איך געזעסען און האב געוואַרט, ביז... ביז...

יא, דאס איז ער! וויא שטאַרק, וויא שיין ער איז געוואָרען! א שיינער בלאַנדער קאַפּ, גוטע בלויע אויגען, וועלכע האָבען אַרויסגעקוקט פון א פאַררויכערטען פנים מיט א פריש אַרויסגעשפּראַצטען בערדעלע, האָבען זיך מיר באלד געוואָרפען אין דיא אויגען. קיין שעהנערען העלד האט מיר קיין מאָל מיין פאַנטאַזיע ניט געמאַלט. פאַרשעהמט נעהמט ער זיך צו זיין מיטצעל, וועלכעס האלט זיך אזוי קאָקעטיש אויף דעם זייט פון זיין קאַפּ, איך אָבער שטרעק איהם אויס מיין האַנד מיט א פריינד-ליבען שמייכעל און פרעג איהם: „וויא גייט עס?“ — וויא זאָל געהן? גוט! — ענטפערט ער מיט א שעמענדיגען לאַך און הייבט אָן ווישען זיינע פאַרשמירטע פינגער אָן זיין לעדערנעם פאַרטוך, איי-דער ער דערלאַנגט מיר דיא האַנד.

— העלף מיר אַרויפהויבען דאָס פרייליין אין וואָנען אריין — זאָגט מיין ברודער. ער ווישט וויי-טער אָפּ דיא הענד און נעהמט מיך אָן — ניט גאנץ צערטליך — אונטער דיא אַקסלען. מיין ברודער הייבט מיינע פיס און איך בין שוין אויף דעם קישען פון דעם וואָנען.

— איך דאַנק אייך, איך דאַנק אייך זעהר! זאָג איך און שאַקעל איהם שמייכלענדיג צו מיט דעם קאַפּ. ער שטייט לעבען דעם וואָנען דרייט דאָס מיטצעל אין דער האַנד און קוקט פון מיר צום ברודער און פון דעם ברודער צו מיר.

— ער האָט נאך עפעס אויף דעם האַרצען.

בעטען, אז ער זאָל זיך ניט שטערען אין זיינע געדעכטען צוליעב מיר! און אז עס איז גאנץ גענוג דאס קליינע מיידעלע, וואָס איז מיטגעפאָהרען אין וואַלד אריין מיך צו בעדיענען; זיא וועט מיך שוין היטען. און וואָס האָב איך דאָ מורא צו האָבען, אין דעם שטילען, היימישען וואַלד?

מיין ברודער איז אוועקגעפאָהרען מיט דעם קוטשער צוריק און האט צוגעזאָגט צו קומען נאך מיר אין צוויי שטונדען אַרום.

נאך דעם האָב איך דאס מיידעלע אויך אוועק-געשיקט. איך האָב איהר געזאָגט, זיא זאָל זיך געהן רייסען יאָגדעס, אָבער זיא זאָל פון דעסטוועגען ווייט פון מיר ניט אוועק. מעהר האט זיא ניט גע-וואָלט און זיא איז מיט א שפּרונג אוועקגעלאָפען. איך בין געווען אליין. גאָט צו דאַנקען! יעצט קען איך טרויערען וויפיעל מיין האַרץ געלויבט.

דיא בוימער האָבען גערוישט אַרום מיר און פון דער קוונע האָט זיך געהערט דער קלאַפּ פון דעם האַמער. אלע מאָל האָט אויפגעפלאַמט דאס פייער און דורך דעם פייער א דונקלע פיגור. דאָס האט געמוזט זיין ער.

עס וואָלט מיר קיין מאָל ניט נימאס געוואָרען צו קוקען אהין. איך האָב זעהר בעוואונדערט זיין קראַפּט און האָב געציטערט פאַר איהם בשעת דאס פייער האט געשפּריצט אַרום איהם.

אזוי איז דיא צייט אוועק, און מיין ברודער איז שוין געקומען נאָך מיר און האָט מיך געפונען פאַר-טראַכט.

— נו, איז דיר דאָ דיא צייט צו לאַנג געווען? האָט ער מיך געפרעגט.

איך האב מיט א שמייכעל א שאַקעל געטאָהן מיט דעם קאַפּ, אז ניין, און האב זיך געוואָלט אויפהייבען. איך האָב זיך אָבער אָהן קרעפטען ווייטער אַראָפּגעלאָזט.

— הם, וואָס טהוט מען? — האט זיך מיין ברודער אָבגערופען בעזאָרגט, איך האָב דעם קוטשער ניט מיטגענומען ווייל איך בין געווען זיכער, אז איך וועל דיר אַליין קענען אַרויפהייבען אין וואָנען אריין. אָבער דער זיטץ איז אזוי הויך, אז איך וועל דיר זעהר צורודערען אויב איך וועל דאָס אַליין טהאָן.

— אום גאטעס ווילען, מאקס! — רייסט זיך
ביי מיר ארויס פון מויל און איך פיהל וויא א קעלט
און א היץ לויפט. מיר אריבער איבער דעם לייב.
מיין ברודער אָבער הערט מיך ניט און דערלאנגט
איהם — יא, ער וואגט עס — ער דערלאנגט איהם
א מארק. איך זעה שוין פאר מיין געדאנקען'ס
אויגען וויא מיין יוגענד פריינד ווארפט איהם דיא
מטבעה אין פנים אריין און וויא איך הייב זיך מיט
געוואלד אויף און שטעק אויס מיינע הענט, אום
ניט צו דערלאזען צו א שרעקליכער סצענע.

— אָבער וואָס איז דאָס? — ניין, עס איז נישט
מעגליך! און דאָך, דאָך זעה איך דאס מיט מיינע
אייגענע אויגען; ער נעהמט דאס געלט — ער
זאָגט: „דאנק שיין“, ער נייגט זיך — ער נייט! —
און איך? איך קוק איהם נאָך וויא א בייזער גייסט,
און לאָז מיך מאט און מיט א זיפן אראָפּ טיעף
אין דעם קישען.

אַט אזוי, מיין פריינד, האָב איך זיך געזעגענד
מיט דעם טרוים פון מיין יוגענד.

זאָג איך מיר. וויא קען עס דען אנדערש זיין? ער
האט מיך דערזעהן, האט ער זיך דערמאָנט אָן דער
שיינער צייט. דאס וויל ער מיט מיר אביסעל ריידען
פון דיא גליקליכע טעג, ווען מיר האבען וויא אונז
שולדיגע קינדער זיך געליעבט און דיא גענו צוזאמען
געהיט. אה, ער האט ניט דעם עזות צו ריידען פאר
זיין הערר. איך מוז איהם העלפען.

— נו, פון וואָס דיינקט איהר נאך? — האב
איך איהם געפרעגט מיט א פריינדליך געזיכט,
קוקענדיג איהם אזוי אין דיא אויגען אזוי וויא איך
וואָלט איהם געגעבען מוטה.

מיין ברודער, וועלכער האט זיך בעשעפטיגט
מיט דיא פערד, האט זיך אויף מיינע ווערטער א
קער געטהאָן און האט אויף איהם א קוק גע-
טהאָן.

— אהא! דוא ווילסט דיין טרונק-געלד! —
האט ער געזאָגט און האט זיך גענומען צו דער
קעשענע.

מיר איז געוואָרען אזוי וויא מען וואָלט מיר א
שטיץ געטהאָן איבער דעם פנים.

געוויסען און געשעפט.

פון בעדפאָרד באַקס.

(איבערזעצט פון ענגליש).

ווערען בעגאנגען פון זאָנסט אנשטענדיגע מענשען.
איבער דעם וויעדערשפרוך צווישען אנשטענדיגקייט
און רויבעריי אין דיזע פעללע ווערען געשריבען אָפּ-
טע ארטיקלען און געהאלטען גאנצע דרשות.

דיזע פעללע אין דעם היינטיגען לעבען זיינען
פאר זיך, נאטירליך, גאנץ אנוויכטיג. זיי עפענען
אָבער אויף א אינטערעסאנטע עקאָנאָמישע טהי-
שע (מאָראלישע) פראגע. צוויי פווקטען זיינען גאנץ
דייטליך. איינער בעשטייט אין דעם. דאָס א בע-
דייטענדער טייך פון דיא בעפעלקערונג פיהל ל ט,
אז עס איז א נפאא מינה צווישען דיא פערטהעלטני-

אָפט הערען מיר וויא א באהן קאמפאניע
בעקלאָגט זיך, מיט א פרומען צאָרן, אויף דיא
פאססאזשירען, וואָס זיינען בעלנים איהר צו „בעד-
שווינדלען“ — צו פאָהרען אין איהרע וואגאָנעס
אָהן ריזע-בילעטען. „עס איז זאָנדערבאר — זאָגען
זיי (און אויך דיא קאפיטאליסטישע צייטונגען), אז
א מאן, וואס וועט זיך קיין מאָל ניט ערלויבען צו
בערויבען וועמען עס איז אלס אַן איינצעלנע פער-
זאן, וועט זיך נאָר ניט אָבשטעלען אפילו צו קלע-
רען, ווען ער קען נור „בערויבען“ א קאמפאניע;“
וואָרים דאָס רוב פון דיזען סאָרט „רויבערייען“,

דאך בלויז א'ן אויסדרוק. אין דער ווירקליכקייט מיינען מיר מיט דיזע ווערטער אונזער פפליכט צו דיא אונטערדריקטע מענשהייט פון היינט און צו דיא פרייע געזעלשאפט פון דער צוקונפט. א מאָרַאלע פפליכט, א מאָרַאלע שייכות, קען אלזאָ זיין בלויז צווישען איין מענשען און דעם צווייטען אָדער צווישען איין מענשען און דער געזעלשאפט אָדער דער גאנצער מענשהייט.

ווייטער דארף מען האַפּען אין זינען, אז יעדע מאָרַאלע שייכות מוז זיין פערבונדען מיט געטונדיג טינגקייט — אז ביידע צדדים מוזען האבען פפליכטע איינער צו דעם אנדערען און א פערזאנליכע קייט איינער פאַר דעם אנדערען. איידער דער קאפיטאליזמוס האט געהערשט זיינען אלע שייכות'ן צווישען מענשען געווען פערזענליכע. דיא שייכות צווישען דיא פריצים און דיא בויערען און צווישען דיא קלענערע פריצים און דיא העכערע איז געווען א פערזענליכער און א געגענזייטיגער; איינער האָט דעם צווייטען געצאָלט צינזען (מיט ארבייט אָדער מיט פיה, פרוכט, געלט א. ז. וו.) און דער צווייטער מער האט דעם ערשטען דערפאַר געשיצט (אָדער זיך אונטערגענומען צו שיצען) פון שונאים. דער האַנדעל איז דאן אויך געווען א ריין פערזענליכער; דער וואָס האָט עפעס געקויפט האט געוואוסט ביי וועמען ער קויפט; דער קויפער האט געהאט צו טאָן מיט א בעשטימטען, בעקאנטען פארקויפער.

איצט בעטראכט דעם געפיהל פון עהרליכקייט און איהר וועט זעהן, אז ער האָט קיין בעדייטונג ניט, וואו ער איז ניט פערבונדען מיט א פערזענליכע שייכות. היים אלס א פערזאן האָט א געוויסע מאָרַאלע פערהעלטניס צו ברוך'ן אלס א פערזאן. ער טאָר, צום ביישפיעל, ניט צונעהמען ברוך'ס ראָק אליין צו געניסען. (נאטירליך, ווען דיא געזעלשאפט בעשליסט צו צונעהמען ביי ברוך'ן דעם ראָק און זיא טהוט דאָס דורך חיים'ען, בעגייט דאָ חיים קיין פערברעכען גענען זיין מאָרַאלע פערהעלטניס צו ברוך'ען). דאָ האָבען מיר אלזאָ א ביישפיעל פון מאָרַאלע פפליכט פון איין מענשען צו אנאנדער מענשען. חיים האט א פפליכט צו ברוך'ען אלס א פערזאן, און ניט צו זיין ראָק. ברוך, ווידער, פון זיין זייט האָט פונקט דיא זעלבע פפליכטע צו

סע וואָס יעדער בירגער האָט צו איינצעלנע פערזאנען און זיין פערהעלטניס צו א קאמפאניע. דער צווייטער פונקט איז, דאָס דער געוויינליכער בור' זשוואזשער מוח קען ניט באנעהמען דעם אונטער-שיער צווישען דיזע צוויי פערהעלטניסע, און דאָס, ציטערענדיג פאַר דעם אונגליק וואס דיזער בעדייט פאַר דעם פונדאמענט פון דיא געשעפטס-וועלט, ריידען דיא בורזשואס וועגען דיא דערמאנטע „שווינדלען“ פון אזא הויכען מאָרַאלען שטאנד פונקט.

עס איז אבער שווער צו גלויבען, אז אפילו דער פארהארטעוועטסטער בורזשוא פיהלט ניט אין א פערבארגענעם ווינקעלע פון זיין הארצען, אז צווישען גנב'ענען א שכן'ס ראָק און „בעשווינדלען“ א אַק ציען קאמפאניע איז טאקי דאָ א נפקא מינה.

נו, איז דיא פראגע, אויף וואָס איז דיזע נפקא מינה געגרינדעט? זיא מוז דאָך האַפּען א'ן אור-זאכע. ניט מאכענדיג קיינע ווייטערע הקדמות, וועלען מיר דאָ אויף'ן שטעל בקיצור זאָגען, אז נאָך אונזער איבערצייגונג בעשטייט דער בעשפראכענער אונטערשייד אין דעם, דאָס אין איין פאלל שטעקט א ווירקליכע מאָרַאלע שייכות, ווערענד אין דעם אנדערען פאלל איז דאָ בלויז א פיקטיווע (א פאלשע, כלומר שדיגע) מאָרַאלע שייכות. דער מאָרַאלער געפיהל אנערקענט דיזען פאקט; בלויז דער שכל, וועלכער איז פערבלענדט דורך דיא עקאנאמישע פאָרמען פון דער היינטיגער געזעלשאפט און פון דיא געמאכטע כלומר שדיגע עהרליכקייט, וועלכע איז צו זיי גייטיג, — בלויז דיע זער פערבלענדטער שכל ענטזאגט זיך דאס איינ-צוועהן.

מיר גלויבען, דאָס יעדער וועט איינפערשטאנען זיין, אז דער עיקר פון א מאָרַאלע שייכות בעשטייט אין דעם, דאָס דיזע שייכות איז צווישען בעשטימטע מענשען אדער צווישען איינצעלנע מענשען און בעשטימטע געזעלשאפטען פון מענשען. צו קיין זאכען האבען מיר, נאטירליך, קיינע מאָרַאלע פפליכטען ניט, אויך קענען מיר ניט האבען קיינע פפליכטען צו א בעגריף, א אידעע, א געדאנקען. אמת, מיר ריידען פון אונזער פפליכט צו אונזער פרייהייטס-אידעע, צום ביישפיעל. אבער דאָס איז

חיים'ען. דאָ איז אַלזאָ דאָ אַ געגענווייטיגע פערזענ-
'יכע שייכות.

ווייטער: דיא איינצעלנע פערזאָן האָט געוויסע
פּעסטימטע פּפליכטע צו דער געזעלשאַפט מכה
דיא אייגענטהום, וואָס דיא געזעלשאַפט ברויכט.
נעם פארשטייט זיך, מיר ריידען דאָ אלץ וועגען
דיא היינטיגע (געזעלשאַפט). אלס א פערזאָן מוז
ער שעצען דאָס, וואָס בעלאַנגט צו קהל. ער טאָר,
למשל, ניט צונעהמען צו זיך ביכער אָדער בילדער,
וועלכע געהערען צו דיא קהל'שע ביבליאָטעקען
אָדער בילדער גאלעריען. (הנס אין אַזעלכע זאַכען
איז דאָס בורשאווישע געוויסען ניט אזוי שטריינג
וויא אין "בעשווינדלען אן אייזען-באָהן קאָמפּאָני".
צו גנב'ענען א בוך פון א קהל'שע ביבליאָטעק
שעדיגט דאָך ניט דעם פונדאמענט פון דיא גע-
שעפטס-וועלט, פארשטייט איהר מיך...). דאָ איז
דיא שייכות אויף צווישען צוויי בעשטימטע צדדים,
וואָס יעדער איז אונז בעקאַנט, האָט א ממשות
אין אונזער געדאַנקען: צווישען א בעשטימטע
פערזאָן און א בעשטימטע געזעלשאַפט, קהל. דיא
ביכער אָדער בילדער זיינען דאָרטען פאר דעם גע-
ברויך און גענוס פון דער געזעלשאַפט, און ווען מען
פאַרדאַרפט זיי אָדער מען נעהמט זיי צו, ליידט
קהל דורך דעם. אויף איז דייטליך, אז דאָ איז דאָ
א געגענווייטיגע פּפליכט: אזוי וויא דיא פערזאָן
טאָר ניט צונעהמען דיא קהל'שע אייגענטהום, אזוי
טאָר קהל אָהן א געוויסע רעכט ניט צונעהמען
דיא אייגענטהום פון א פערזאָן.

לאָמיר זיך איצט אומקערען צו אונזער חיים'ען
מיט ברוך'ען. מיר האָבען אַלזאָ געזעהן, אז דיא
מאָראַלע שייכות צווישען זיי איז בעגרינדעט אויף
זייער געגענווייטיגע פערזענליכע פּפליכטען. אָט פון
דיוע געגענווייטיגע פערזענליכע פּפליכטע איז דאָס
ארויסגעוואקסען דער געפיהל פון עהרליכקייט אין
דיא מענשליכע האַנדלונגען איינער מיט דעם אנ-
דערען. מיר האָבען שוין געזעהן, אז אַזעלכע געגענ-
זייטיגע פערזענליכע פּפליכטע האָבען עקזיסטירט
צווישען דעם פאַרצייטיגען פריץ און זיין בויער און
צווישען דעם פריץ און זיין אויבער-פריץ. דאָס
וואָס דער פריץ האָט אָפט ניט מקיים געווען זיין
פּפליכט, ענדערט ניט דעם פאַקט, דאָס אזא

פּפליכט האָט עקזיסטירט. ער האָט פאַרעהלט
מקיים צו זיין דיא עקזיסטירענדע פּפליכט זיינע,
אַלזאָ. אויך, וויא מיר האָבען שוין געזאָגט, איז גע-
ווען א געגענווייטיגע פערזענליכע שייכות צווישען
דעם קויפער און דעם פערקויפער, צווישען דעם בעל-
הבית און זיין ארבייטער. דאָס איז אָבער אלץ גע-
ווען איידער דער קאַפיטאַליזמוס איז אויסגעוואקסען.
ווען דער קאַפיטאַליזמוס איז אויסגעוואקסען אָבער,
איז דיא פערזענליכע שייכות אוועקגערוקט געוואָרען
אויף דעם הינטער-גרונד און דיא פערזענליכע פער-
אנטוואָרטליכקייט ווערט, צוליב דיא היינטיגע
קאָנקורענץ, אלץ מעהר און מעהר אָפגעשוואכט.
דיא פערזענליכע פערזאָן פון א געשעפט
שיידט זיך פון דיוען געשעפט אָפן מעהר אָפ אלס
א פערזאָן. דער נאָמען, וואָס שטייט אויפגעשריע-
נען אויף דיא טהיר פון זיין קראָם אָדער פאַבריק
אָדער קאַנטאָר, קען זיין, איז נאָר ניט זיין אייגענער
נאָמען, און אפילו, ווען דאָס איז יע זיין נאָמען,
ווערט זיין פערזענליכקייט דאָך בטל דורך דעם
"קאָ", וואָס ווערט צוגעלייגט צו איהם. ווען איהר
לייגענט אויף א שילד "סמיטה און קאָ", פערשטעלט
דער "קאָ" דעם סמיטה און איהר האַלט אין זינען
ניט סמיטה'ען זאָגערען עפעס א קאָמפּאָניע.

גייט אריין צו א געשעפטס-מאַן און בעט ביי
איהם רחמים וועגען פאַרליינגערען א טערמין פון א
וועקסעל, אָדער עפעס וועגען דיא אינטערעסען פון
זיינעם א'ן ארבייטער, וועט ער אייך ענטפערן "ביז-
נעס איז ביזנעס", האַנדעלשאַפט איז ניט ברידער-
שאַפט. דאַרף מען נאָך א דייטליכערען אויסדרוק
פון דעם אונגערענליכען כאַראַקטער, פון
דער אונגעזעלשאַפטליכער נאַטור פון דיא היינטיגע
געשעפטס-וועלט? אין דיא נאָכיאָגענעם נאָך
איהר ציעל, שיידט דיא געשעפטס-וועלט, דיא
דורשט נאָך פערזענליכע נוצען, אָפ דעם מענשען
פון זיין פערזענליכקייט. דער היינטיגער קאַפיטאַל-
ליסט לעבט אַ דאָפּעלטען לעבען: ער איז א קאַפּי-
טאַליסט און ער איז א מענש; און דער קאַפיטאַל-
ליסט אין איהם הערט וואָס ווייטער אלץ מעהר
אויף צו זיין מענש. פּריוואַט-פּערהעלטניסע
און געשעפטס-פּערהעלטניסע ווערען אלץ ווייטער
און ווייטער אָפגערוקט איינע פון דיא אַנדערע.

דיא קראפט פון געלט מאכט אונגליקליך אלמנות און יתומים, וועלכע פרופען זיך מיט איהר משפּט'ען אין דיא געריכטסדייזער. זיי ווערען געטריבען פון געריכט צו געריכט אומזיסט זוכענדיג גערעכטיגקייט און פערלירענדיג דאָס ביסעלע, וואָס זיי האָבען אויף.

ארבייטער, וואָס האָבען דעם גאנצען לעבען געפראָצעוועט אויף דיא זעלבע פאבריק, ווערען פֿון העלער-הויט אַרויסגעוואָרפֿען אויף'ן גאס. איהר ווענדט זיך צו דעם געוויסען פון דעם פערוואלטער, פון דעם סעקרעטער אָדער פון דעם דירעקטאָר, איהר טענה'עט אין דעם נאמען פון גערעכטיגקייט. דער אנטוואָרט, וואָס איהר בעקומט, איז אָבער א גאנץ איינפאכער: „מיר זיינען דאָ בלויז אלס דיא שומרים, דיא היטער פון דער קאמפאניע'ס אינטערעסען.“ דיא בעדייטונג דערפון איז: „מיר זיינען דאָ געטעלט צו זעהן וואָס מעהר אַרויסצוקוועטשען פון דיא אַרבייטער, צו מאכען פאר דיא אַקציאָנערען וואָס מעהר פראָפֿיט.“

וואָס איז אָבער מיט דיעזע אַקציאָנערען, — מיט דיא מיטגלידער פון דער קאמפאניע? חיים, למשל, איז אַן אַקציאָנער. ער איז איינער פון דיא, וואָס האָבען אַריינגעלייגט א געוויסען קאפיטאַל (זיין אייגענטהום) אין אַן אונפערזענליכען עסק, איבער וועלכען ער אַהיין האָט קיין קאָנטראָל ניט. ער האָט אַלזאָ א טהייל פון זיין אייגענדיג טהום אָבגעשיידט פון זיין פערזענליכקייט. דאָס איז אַלזאָ א געוויסע סומע קאפיטאַל אָבגעטיילט פון דעם מענשען. דיא גאנצע קאמפאניע בעשטייט אין דעם סך-הכל פון אזעלכע סומעס קאפיטאַל אָהן פערזענליכקייטען. דער אַקציאָנער איז בלויז א סבה-זאך אי מכת דעם זאָרט אי מכת דיא צאָהל פון דיא אַקציאָנערען. דער זעלבער געשעפט קען זיין אין דיא הענט פון צוואנציג אַקציאָנערען אָדער פון צוואנציג טויזענדר. דיא אַקציאָנערען אליין, ווידער, קענען זיין קלונע אָדער נאָרראַנים, מיט מענשליכע הער-צער אָדער גולנים, רוצחים. אלס פערזענליכקייטען שפיעלען זיי דאָ קיין שום ראלע ניט. חיים דער אַקציאָנער איז צו דער קאמפאניע בלויז אלס איינער פון פובליקום. זיין האַרץ, זיין כאַראַקטער, האָט מיט איהרע האנדלונגען ניט צו טאָן.

דער קאפיטאַליסט פארנעמט זיך אָבער, אז פאָדערען מאָראַלע פפליכטע פון אַנדערע מענשען קען ער בלויז אלס א בעשטימטע פערזענליכקייט, אלס א מענש. אויב איינער איז „דער הויפט פון א פירמא“, און מיר שעצען פאָרט זיין אייגענטום, איז דאס צוליעב דעם, וואס דער גט, דיא שיידונג צווישען זיין מענשליכקייט און זיין ראָגע אלס א הויפט פון א פירמא איז נאָך ניט קיין פאָלשטענדיגע, — צוליעב דעם וואָס אפילו אונטער דיא מאַסקע פון דיזע ראָלע זיינע זעהט זיך נאך אויף זיין פערזענליכקייט, זיין עקזיסטענץ אלס אַבשר ודם. דיא היינטיגע קאפיטאַליסטישע וועלט קומט אָבער אויף טריט און שריט פאָר אין אזא פאָרמע — און דאָס איז איהר העכסטע פאָרמע —, אין וועלכע דער לעצטער שפור פון פערזענליכקייט איז אָבגעריסען. מיר מיינען דאָ דיא אַקציאָנערע, קאמפאניעס, וועלכע דיא פראנצויזען רופען מיט דעם אויסגעצייכענטען נאמען „געזעלשאפטען אָהן געזעץ“, — אָהן מענשען. דאָ זעהט איהר בלויז נאָר קעטען קאפיטאַל. דיא לעצטע פערדעם פון זיין מענשליכע צודעקונג איז אויסגעטאָן פון איהם. דאָס איז קאפיטאַל אָהן א קאפיטאַליסט, — אזא מין זאך, וויא דיא, ווענען וועלכע דער ענגלישער שפּריכט וואָרט זאָגט, אז עס האט ניט קיין נשמה אויף צו לייטערען פון עבירות, קיין האַרץ צו פיהלען, קיין קערפער, וועלכען מען זאל קענען א בריק טאָן.

מיט דעם „הויפט פון א פירמא“ קען מען נאָך אפשר עפעס מאכען. דער מענש קען פיערלייכט נאָך ווען עס איז גובר זיין דעם „הויפט“. דיא מענשליכע געפיהלע קענען אפשר ווען עס איז אָברויקען אָן א זייט דעם געשעפט; וויא זעלטען דאס טרעפט, קען פאָרט טרעפען, אז ביי דעם „הויפט“ זאָל דאָס געוויסען זיך צוהערען א ביסעל צו דיא טענות פון עלענד. דאָ אבער, ביי דער קאמפאניע, האט איהר נאָר ניט אויסער הוילע געלט-דורשט, אויסער א פערקערפערטען כאַפּלאַפ גייסט. דיא באַבע מעשיות דערציילען אונז פון אזעלכע בעשע-פענעסען, וואָס זיינען געמאכט פון הוילע פייער. נו, אַן אַקציען-קאמפאניע איז אזא בריאה, וואָס בעשטייט פון הוילע געשעפט, פון הוילע פראָפֿיט כאַפּעריי.

נאקעטע קאפיטאלען אָהן מענשען, און א שטיק פראָפּיט־כאַפּענעס אָהן פעטימטע לעבעדיגע פּער־זאָנען. קיין ווירקליכע מאָראַלע שייכות פון א בע־טימטען מענשען צו אזא קאָמפּאָניע קען דעריבער ניט זיין. דיא אינטערעסען פון געשעפט פאָדערען אָבער, אז דיא אונפערזענליכע קאָמפּאָניע זאָל (דאָ וואו עס לוינט זיך) בעטראַכט ווערען אלס א לע־בעדיגע מענשליכע בעשעפענעס. פאר דעם געזעץ (דעם בורזשואזישען געזעץ) האָט זיא אלע רעכטע פון א פערזענליכקייט.

אין דער מאָראַל אָבער האָט דיא קאָמפּאָניע דיזע רעכטע געגנב'עט אָדער זיא סטארעוועט זיך זיי צו גנב'ענען. ניט בלויז אין דעם נאָמען פון גע־זעץ, זאָנדרן אויך אין דעם נאָמען פון מאָראַל, יושר, עהרליכקייט, פאָדערט דיא קאָמפּאָניע רעס־פּעקט פאר איהר „אייגענטהום“. דיא קאָמפּאָניע מענה'עט, אז זיא האָט מיט יעדען בירגער, וואָס בענוצט זיך מיט איהר אייגענטומ, למשל, א מין קאָנטראַקט, געגענזייטיגע פּפליכטע; זיא איהם צו „טאָן דיא טובה“ און איהם פיהרען און ער — צו בעצאָהקען דערפאר. זיא מאַכט זיך דערביי, אזוי וויא זיא וואָלט דעם אייגענטומ און געבויט און אויפ־געהאלטען לטובת הכלל, וועהרענד אין אמת'ן טהוט זיא דאָס בלויז מיט דעם צוועק וואָס מעהרער פראָ־פיט אַרויסצוקוועטשען פון איהרע אַרבייטער און פון איהרע קונדען.

דיא הייליגע נעמען „עהרע“ און „עהרליכקייט“, וועלכע שטאמען פון גאנץ אנדערע געזעלשאַפֿט־ליכע פיהרונגען, און וועלכע האָבען קיין כּעם ניט אָהן געגענזייטיגע פּפליכטע, דיזע נעמען ווערען פון דעם היינטיגען בורזשואזישען מוח פארשוואַכט מיט דעם, וואָס ער ברויכט זיי אויף דיא שווינדלען און פראָפּיט־כאַפּעניש פון דיא היינטיגע געשעפטס־וועלט, וועלכע וויל פון קיין מאָראַלע פּפליכטען ניט וויסען.

ווען דאָס געזעץ און דיא בורזשואזיע־מאָראַל אַנערקענט דיא אקציאָנערען־קאָמפּאָניע אלס א פערזענליכקייט, איז דאָס א פיקציאָן (א פאלשע אויסגעקלערטע זאך, וויא א בבא מעשה). און דער געפיהל פון דעם בירגער דרינגט דיזע פיקציאָן דורך, — ער פיהלט, אויב ער פארשטייט אפילו ניט, אז

אין א געוויינליכע געשעפטס־פירמא איז נאך יעדער שותף מעהר אָדער ווייניגער פערזענליך פערזאָנל־וואַרטליך פאר דיא האַנדלונגען פון דער גאנצער פירמא. אין א אקציאָנערען קאָמפּאָניע אָבער איז דער מיטגליעד א ניכטס. דאָס קאפיטאל, וואָס ער האָט אריינגעלייגט אין דעם געשעפט, איז אין גאנצען אָבעריסען פון „איד“, און שפיעלט דיא ראָלע אליין, אלס נאקעטע טויטע קאפיטאל, וואָס רעדט ניט און זעהט ניט און הערט ניט און האָט בלויז איין טבע — צו צאָפען שווייס און בלוט. דיא קאָמפּאָניע קען ווער־ווייסט וואָס וועלען טאָן, קען דער איינציגער אקציאָנער איהר ניט שטערען. אויב ער האָט א געוויסען, מעג ער ווער־ווייסט וויא קריצען מיט דיא ציין געגען דיא עולות, וואָס דיא קאָמפּאָניע טהוט אָפּ, אָבער מעהר וויא פראָטעס־טירען קען ער ניט.

„ער קען דאָך אָבער זיין אקציע (שעער) פאר־קויפֿען“, וועט איהר אפּשר באַמערקען. געוויס קען ער. אָבער וואָס וועט דערפון אַרויסקומען? דיא עולות גייען ווייטער אָן. ער האָט בלויז זיין כּוּמרי־שטידיגע פערזאָנטוואַרטליכקייט פון זיינע פלייצעס אַרויפגעוואָרפען אויף אַנאָנדערען'ס פלייצעס. דיא קאָמפּאָניע בלייבט אָבער. אקציאָנער־רען גייען אַרויס און אקציאָנערען קומען אַריין, אָבער דיא קאָמפּאָניע בלייבט דיא זעלבע. דיא קאָמפּאָ־ניע בעשטייט הויפטזעכליך פון אקציעס, (פון שעערס); דיא וואָס האַלטען דיזע אקציעס זיינען א זייטיגע זאך, א סיבה־זאך — היינט דער, מאָרגען יענער.

וואָס פאר פעהעלטנים עקזיסטירט אלוואָ צווישען דעם מענשען און דיזעזען מין אָהן־ממשות־דיגע אונפערזענליכע בעשעפענעס, דיא אקציאָנער־רען קאָמפּאָניע?

נאך דעם וואָס מיר האָבען אויבען ערקלערט, קען קיין מאָראַלע שייכות דאָ ניט זיין. א מאָראַלע שייכות קען זיין בלויז פון מענשען צו מענשען, פון חיים'ען צו ברוך'ען. פון מענשען צו טויטע זאכען — פון חיים'ען צום ראָק פאר זיך — קען קיין שייכות ניט זיין. אויך קען ניט זיין קיין מאָראַלע שייכות פון א מענשען צו א אידעע, א בעגריעף. נו, דיא אקציאָנערען־קאָמפּאָניע איז א פּעראייניגונג פון

דאָס איז א ליגען, אז אין אמת'ן איז דיא קאמפאד
ניע ניט קיין פערזענליכקייט און אז דעריבער האָט
מען צו איהר קיין מאָראַלע פפליכט ניט. א ווייניג
טעלע פון געזונטע ריינע מאָראַל ראמט דעם ביר
גער איין א סוד אין אויער, אז צו „בערויבען“ א'ן
אקציאָנערען-קאמפאניע איז ניט דאָס זעלבע, וויא
צו בערויבען זיין שכן. דער געוויינליכער מענש פיהלט
עס און קען עס ניט ערקלערען מיט א שכל — פאר
וואָס דאָס איז. דער וואָס שטודירט אָבער דיא
סאָציאלע ענטוויקלונג, יענער זעהט דייטליך, אז
דיא מאָראַלע פפליכטע, וועלכע דיא קאמפאניעס
מאָנען, קומט זיי ניט.

א'ן איינעם-באָהן קאמפאניע, למשל, טענה'עט
צו דעם געפיהל פון עהרליכקייט פון דעם פאססאד
זשירער, אז ער זאָל איהם ניט דערלאָזען איהר צו
„פעשווינדלען“ מיט דעם וואָס ער וועט פאָהרען אָהן
א בילעט. און דער פאססאדזשירער, אויב ער פאר
שטייט, ענטפערט אויף דעם אזוי: „ווער ביסטו?
א'ן עהרליכער מאן בין איך טאקי. איך היט מיינע
מאָראַלע פפליכטע צו יעדען מענשען און צו דער
געזעלשאפט. דוא, קאמפאניע, ביסט אָבער ניט
קיין מענש, ניט קיין געזעלשאפט, און צו דיר האָב
איך קיינע מאָראַלע פפליכטע ניט. איך קען ברוך'ען,
איך קען טשאַרקז'ען. אָבער ווער ביסט דו א?
דיר קען איך ניט! מיינ געוויסען רופט זיך אויף
דיינע טענות ניט אָפּ. „ביזנעס איז ביזנעס!“ וויא
קומסטו צו ריידען וועגען עהרליכקייט? דיין געשעפט
בעשטייט אין סטארעווען זיך ארויסצוצאפּען וואָס
מעהר פראָפיט און זיך צו לאָזען קאָסטען וואָס
ווייניגער. און מיינ „געשעפט“ אלס א פאססאדזשיר
דער בעשטייט אין סטארעווען זיך צו האבען וואָס
מעהר נויץ פון דיין באָהן און צו צאָלען דיר וואָס
ווייניגער. דאכט זיך, דוא אליין צאָלסט דאָך שריי-
בער און פרעדיגער, אז זיי זאָלען ריהמען דיא פרייע
קאָנקורענץ, — דיא סיסטעם וואו יעדער זעהט וואָס
מעהר צו נעמען און וואָס ווייניגער צו געבען. נו,
טהו איך וויא דוא טהוסט און וויא דוא הייסט
פרעדיגער, איך זעה וואָס מעהר צו פאָהרען און וואָס
ווייניגער דיר צו צאָהלען, פונקט וויא דוא זעהסט
וואָס ווייניגער מיר צו פיהרען און וואָס מעהר געלט
ביי מיר צו נעמען. אום זיך צו פּעשיצען געטען

„שווינדלעל“, וויא דוא רופסט עס, ווענדסט דוא
זיך צו דעם געזען. נאָנץ נומ! דיעזער געזען איז
געמאכט געוואָרען אין דיינע אינטערעסען און אויב
איך קען נור אויסמיידען דיין אויג און דאָס געזען
און פאָהרען אָהן א בילעט, האב איך רעכט. ווען
מען כאפט מיר, איז מיינ שלים-מול; ווען מען כאפט
מיר ניט, איז מיינ מול. אָבער ריידען וועגען „עהר-
ליכקייט“ און „אונערהרליכקייט“ דערביי, וואו עס
איז ניטאָ קיין שום מאָראַלע פפליכט, איז דאָך
לעכערליך. דוא מאכסט זיך געוויסע כללים פון
„עהרליכקייט“, וויא דוא רופסט דאָס, אום צו פּע-
שיצען דיין געשעפטס-שפיעל. איך ענטזאג זיך
אָבער דיינע כללים אנצוערקענען, און האָב א מאָ-
ראַלעס רעכט דערצו. יעדער פון אונז סטארעוועט
זיך צו נעמען ביי דעם אנדערען וואָס מעהרער.
בלויז דיר שטיצט דאָס געזען און מיר ניט. דאָס
איז דיא איינציגע נפאָ מינה צווישען אונז ביידען.
דיא פראַנע, וועלכע מיר האבען געשטעלט אין
אָנהויב פון דעם ארטיקעל, איז אַלואַ בעאנטוואָר-
טעט. מיר האָבען גענומען א שאַרפען ביישפיעל, —
אזא פאל, וואו דאס געוויסען ערקויבט צו „בערוי-
בען“ אים לייכטסטען. דאָס וואָס מיר האָבען דאָ
געזעהן, גייט אבער אויף דיא פראַנע וועגען מאָראַל
אין דיא גאנצע געשעפטס-וועלט. דאס גייט, למשל,
אויף דעם אונטערשייד, וואָס מענשען מאכען צוויי
שען דאָס וואָס מען רופט „גמילת חסד“, א פרויוואט
הלואה, און א געשעפטס-חוב. ווען מען באצאהלט
ניט א חוב וואָס מען איז שולדיג אין געשעפט,
ווערט דאָס גערעכענט פאר א פיעל קלענערע עולה,
וויא ווען מען בעצאָהלט ניט א גמילת חסד. באַנ-
קראַטירען אין געשעפט איז היינט גאָר קיין עולה
ניט. ווען דער, וואָס באַנקראַטירט, צאָהלט אבער
ניט דיא „גמילת חסדים“, וואָס ער האָט גענומען, —
דאן האלט מען איהם שוין פאר ניט קיין פיינעם
מענשען. אין דיא געשעפטליכע פּערהעלטניסע זיי-
נען דיא מאָראַלע פּערהעלטניסע אַלואַ אָבגעשוואַכט
אדער אין גאנצען פּערגיכטעט.

ווייטער. ניט באצאָהלען א געשעפטס-חוב צו
א קאמפאניע רעכענט זיך פאר א פיעל קלענערען
אונרעכט, וויא ניט-בעצאָהלען א געשעפטס-חוב א'ן
איינציגען סוחר. דאָס ווייזט אַלואַ, אז וואס ווייניגער

איבערגאנג פון איינע צו דיא אנדערע איז אזוי פערפלאגטערט מיט אזוי פיעל אנדערע אומשטענד דען, אז פאר דעם בורזשואזישען מוח איז גאנץ לייכט צו בלייבען ביי דער פיקצאן, אז עהרליכקייט און אונעהרליכקייט קענען זיין פערבונדען אפילו מיט דיא אהן-טמשות'דיגע בעשעפעניש פון א'ן אקציא-נערען-קאמפאניע. ווען דיא נפקא מינה צווישען דעם בירגער'ס פעהעלטניש צו א פערזאן אדער צו דער געזעלשאפט און זיין פעהעלטניש צו א'ן אקציאנערען קאמפאניע וואלט אלגעמיין און אפען אנערקענט געווארען, וואלט דאס פאר דער היינטיגער נעשעפטס-סיסטעם געווען א געפעהרליכע שטערונג. זיא וואלט דאן געהאט אלס שטיצע בלויז איהר געזעץ.

דיא פערזענליכקייט איז קענטיג, וואס מעהרער זיא ווערט "בטל בששים" אין דיא אונ-פערזענליכע באשעפעניש, וואס מען רופט "גע-שעפט", אלץ ווייניגער בעדייטונג האבען דיא ווער-טער "עהרע", "עהרליכקייט", "מאראל".

דיא אונטערשטע שורה איז, אז "דאס גע-וויסען", וועלכעס איז בעגרינדעט אויף א געזע-ל-שאפטליכען פערבאנד, האט קיין מנע ומשא ניט מיט "געשעפט", וועלכער איז בעגרינדעט אויף גענען-געזעלשאפטליכע באפעריי.

צווישען דיא פערזענליכע געוויסענהאפטע פער-חעלטנישע און דיא ריין געשעפטליכע פעהעלט-ניסע זיינען אפער דא אזוי פיעל מדרגות, און דער

דיא לבנה.

(נאך פלאמאריאן.)

דונקעלער, דא נאך דונקעלער. גלייך בעלויכטען אין אלע פונקטען ווערט בלויז א פלאכער זייט פון א זאך, אבער ניט א קיילעכדיגע אויבערפלאכע. דיא אויג ניט דעם מוח איבער דיא פערשיעדענ-הייט אין דיא בעלויכטונג, און דער מוח, מיט דיא הילפע פון ערפאהרונג, באנעהמט שוין, אז דאס איז א פילקע און ניט קיין פלאכער קייקעל. דיא זון אבער איז אליין אין גאנצען ליכט. (זיא האט אויף זיך אפילו פלעקען, אבער דיא געוויינ-ליכע אויג קען דאס אויף ניט בעמערקען.) זיא איז אלזא אומעטום גלייך ליכטיג און דעריבער זעהן מיר ניט, אז זיא איז קיילעכדיג וויא א פילקע און אונז דוכט זיך, אז זיא איז פלאך.

ווען מיר קוקען אויף א זאך, זעהען מיר בלויז א העכט פון איהר. דיא העלפט וואס איז פון יענעם זייט קענען מיר, נאטירליך, ניט זעהן. מיר זעהען אדאן בלויז א העלפט פון דיא זון. אבער אזוי וויא זיא איז קיילעכדיג וויא א פילקע און אומעטום

א מאל איז דיא לבנה א'ן עכטע קייקעל, א מאל א האכער קייקעל, א מאל, וועדער, זעהט זיא נאך אויס וויא א דינינקער סערפ.

פאר וואס איז דאס? ווארום בייט זיא זיך אזוי אין איהר אויסזעה?

דיא זון איז אלע מאל אן עכטער קייקעל. דאס איז אבער דערפאר, וואס זיא אליין איז א לייכ-טענדע זאך. דיא זון איז קיילעכדיג, וויא א פילקע. א פילקע, פון וועלכע זייט איהר זאגט אויף איהר ניט קוקען, איז אימער קיילעכדיג. א פילקע זעהט איהר אבער אימער אז דאס איז א פילקע — און ניט קיין פלאכע קיילעכדיגע זאך, וויא א מטבעה. ווארום זשע זעהט זיך דיא זון אויף ניט וויא זיא איז אין אמת'ן? פאר וואס קוקט זיא אויס פלאך? טאקי דערפאר וואס זיא איז אין גאנצען ליכטיג. ווען איהר קוקט אויף א פילקע, זעהט איהר איהר אויס-געפילטקייט, ווייל זיא איז ניט אין אלע איהרע טייקען גלייך בעלויכטען: דא איז ליכטיגער, דא

און אין האַנט האַלטען א קניילכל באוועל (פאַר א פרוטיק, וואָס זאָל זיין אין דעם אריינגעד שטעקט).

האַלט דעם קניילכעל ביין ליכט א ביסעלע העכער פאַר אייער אויג. האַלט איהם צוערשט אזוי, אַז איהר זאָלט אויסקומען מיט'ן פנים פונקט צו איהם און מיט'ן הינטען צו דער ליכט, וועט איהר פאַר אייערע אויגען האָבען זיין גאנצע בעלויכטענע העלפט (זעהט בלוז, אַז אייער האַנט זאָל אויף דיוע ליכטיגע זייט ניט וואַרפען איהר שאַטען). רוקט איצט דעם קניילכעל אָפּ אָן אַ זייט, און איהר בלייבט אַלץ אויף דעם זעלבען אָרט. וואָס וועט דאָן זיין? איהר וועט אַלץ פאַר אייערע אויגען האָבען א האַלבען קניילכעל. אָבער דיוער האַלבער וועט א העלפט זיין באַלויכטען און א העלפט פינ-סטער. מיט אנדערע ווערטער: דער האַלבער קניילכעל, וואָס וועט זיין פאַר אייערע אויגען, וועט בעשטיין פון א העלפט פון דיא בעלויכטענע האַלבע און א העלפט פון דיא פינסטערע האַלבע.

דאָס איז אבער גערעדט, ווען איהר האַלט דעם קניילכעל פונקט אָן אַ זייט, דאָס הייסט, איהר האָט איהם אָבגערוקט פון זיין פריהעריגען פלאץ אויף א פערט-חלק פון דיא גאנצע וועג אַרום און אַרום דיא ליכט. וויא וועט אבער זיין, אַז איהר וועט איהם אָברוקען ווייניגער? וועט איהר דאָן האָבען אזא העלפט קניילכעל, וועלכע וועט זיין א שטיק ליכטיג און בלוז א שטיקעלע פינסטער. דיא העלפט, וואָס איהר האָט פאַר אייערע אויגען, בעשטייט פון מעהר וויא א העלפט פון דיא בער-לויכטענע האַלבע און פון ווייניגער וויא א העלפט פון דיא פינסטערע האַלבע.

בעקוקט דיא דונקעלע שטיקעל וואס איהר זעהט, וועט איהר באַמערקען, אַז זיא האט דיא פאַרמע פון א סערפּ.

ווען איהר וועט דעם קניילכעל אָפּרוקען מעהר וויא „פונקט אָן אַ זייט“, וועט איהר דאָן האָבען א גרעסערע טייל א פינסטערע און א קלענערע — א ליכטיגע; און דיא ליכטיגע שטיקעל וועט דאָן האָבען דיא פאַרמע פון א סערפּ.

רוקט דעם קניילכעל אזוי צו, אַז ער זאָל שטיין צווישען אייך און דיא ליכט, און קערט זיך אום

ליכטיג, זעהן מיר איהר אימער אַלס א פלאכען קייקעל, — עס מאכט ניט וואו דיא ערד זאָל זיך ניט געפינען, דאָס הייסט, פון וועלכען זייט מיר זאָלען אויף דיא זון ניט קוקען.

מיט דיא לבנה אָבער איז אזא מעשה. זיא איז טאַקי אויף קיילעכדיג וויא א פילקע. זיא איז אָבער אליין ניט ליכטיג, זיא איז א פינסטערע קאלטע פעסטע מאסע וויא דיא ערד, און דיא ליכטיגקייט (אזוי גוט וויא דיא וואריטקייט) בעקומט זיא פון דיא זון.

לאַמיר איצט זעהן, וואָס פון דעם קומט אַרויס.

דיא זון קען מיט א מאָל בעלייכטען ניט דיא גאנצע לבנה זאָנדערן בלוז א האַלבע, — דיא האַלבע, וועלכע איז גענען איהר, — וועהרענד דיא אנדערע העלפט בלייבט פינסטער. דיא בעלויכ-טענע העלפט פון דער לבנה שיינט וויא א בלא-סער, זילבערנער ליכטיגער קייקעל. אייגענטליך איז אפילו דיעזער האַלב-קייקעל ניט אומעטום גלייך ליכטיג, וויא מיר האָבען שוין געזעהן, ריידענדיג ווענען דעם וויא א פילקע איז בעלויכטען. מיר אָבער, קוקענדיג פון גאנץ ווייט, זאָ דאָס דיא לבנה (וועלכע איז בלוז 50 מאָל קלענער וויא דיא גאנצע ערד) ווייזט אונז אויס ניט גרעסער וויא א שאָל, — קוקענדיג אויף דיא לבנה פון אזא ווייטקייט, בעמערקען מיר ניט דיא פערשיעדענע מדרגות פון איהר ליכטיגקייט. ווען מיר זעהן איהר גאנצע בער-לויכטענע העלפט, זעהן מיר אַלזא א בלאס-ליכטיגען קייקעל, (אזוי וויא דיא העלפט פון דיא זון, וועלכע מיר זעהן, ווייזט אונז אויס וויא א פייערנער קיי-קעל) און ניט קיין האַלבען באל אָדער פילקע.

ווען מיר וואַלטען אימער פאַר זיך געהאט דיא בעלויכטענע העלפט פון דער לבנה, וואָלט זיא אימער אונז אויסגעזעהן, וויא אַן עכטער קייקעל. אין אמת'ן אָבער איז דאָס ניט אזוי, און דעריבער האָט זיא דאָס פאַר אונז ניט אַלע מאָל דעם זעל-בען אויסזעהן, און א מאָל זעהען מיר איהר גאָר ניט.

אום דיא זאך דייטליך צו פאַרשטיין לאַמיר מאכען אַן איינפאַכע פראָבע.

לאַמיר אויף'ן מיטען טיש אוועקשטעלען א ליכט

לבנה דרייט זיך ארום דעם מענשען פונקט וויא אייער קניילכעל האָט זיך בעוועגט ארום אייך.

דאָס וואָס קומט פאר אייך פאָר מיט דעם קניילכעל, קומט פאר אייך אויך פאָר מיט דיא לבנה. דיא נפקא מינה איז אָבער, אז אויף דעם קניילכעל זעהט איהר אי דיא ליכטיגע אי דיא פינ-סטערע טייל פון דיא העלפט, וועלכע איז צו אייך; ווערענד אויף דער לבנה זעהט איהר בלויז דיא ליכטיגע טייל, און דיא פינסטערע זעהט איהר גע-וויינליך גאָר ניט.

ווען איהר זעהט אלואַ דיא לבנה גאָר ניט, הייסט עס, אז גראד דיא העלפט פון איהר, וועלכע איז ניט צו דער זון, איז צו אייך. ווען איהר זעהט זיא אלס אַן עכטען קייקעל, הייסט עס, אז דיא גאנצע העלפט איהרע, וועלכע איז צו דער זון, איז צו אייך. ווען איהר זעהט איהר אלס אַ פונקט האלבען קיי-קעל, הייסט עס, אז איהר האָט פאָר זיך אזא העלפט פון איהר, וועלכע איז אַ העלפט (דאס הייסט אלואַ אַ העלפט פון אַ העלפט) צו דער זון און אַ העלפט פון דער אנדערער זייט. ווען איהר זעהט דיא לבנה אלס אַ סערע, הייסט עס, אז פון דיא העלפט לבנה, וואָס איז צו אייך, איז בלויז אַ שטיקעל צו דער זון; א. ז. וו.

אזוי וויא דיא לבנה דרייט זיך איין מאל ארום און ארום דער ערד אין 29 און אַ האלב טאָג, דער ריבער זעהען מיר איהר אין דזער צייט אין אלע איהרע פערשיעדענע פאָרמען.
(שלום פאַלגט).

בן דוב.

מיט דיא אויגען צו דעם קניילכעל, וועט איהר פאָר זיך האָבען בלויז זיין פינסטערע העלפט. באוועגט דעם קניילכעל ווייטער, וועט איהר באלד האבען דאָס זעלבע וויא פריהער, בלויז אויב פריהער איז דיא ליכטיגע שטיקעל געווען רעכטס, למשל, וועט זיא איצט זיין לינקס.

אזוי באוועגענדיג דעם קניילכעל ארום און ארום אייער קאָפּ, וועט איהר זעהן, וויא דיא ליכ-טיגע שטיקעל בייט זיך: דאָ איז זיא עכט קיילעכ-דיג, (און קיין פינסטערע טייל זעהט איהר גאָר ניט); דערנאָך ווערט זיא קלענער און עס זעהט זיך שוין פון דער רעכטער-האַנט, למשל, אַ פינ-סטערע סערע; דערנאָך ווערט זיא גאָר קלענער (און וואָס קלענער זיא ווערט, אלץ גרעסער ווערט דיא פינסטערע שטיקעל); באלד וועט דיא ליכטיגע שטיקעל ווערען בלויז פונקט אַ האלבער קייקעל (און דיא פינסטערע אויך פונקט אַ האלבער קיי-קעל); דערנאָך וועט דיא ליכטיגע שטיקעל ווערען קלענער וויא אַ האלבער קייקעל (און דיא פינסטער-רע — גרעסער), ביז דיא ליכטיגע שטיקעל וועט אין גאנצען פערשוואונדען ווערען, און איהר וועט האָבען אַ פינסטערען האלבער-קניילכעל; דערנאָך וועט זיך וויעדער בעווייזען אַ ליכטיגער סערע, אָבער איצט שוין פון דער לינקער-האַנט; און אזוי ווייטער.

דיא לבנה איז וויא דער קניילכעל און דיא זון איז וויא דיא ליכט פון אונזער פראָבע. דער מענטש געפינט זיך אויף דער ערד, און אזוי ווא דיא לבנה דרייט זיך ארום דיא ערד, קומט אויס, אז דיא

צו דעם אַרטיקעל "ווארום פאלט אַ זאך און מיט וועלכע גיכקייט", פון א. קאספּע.

(יאנואַר און מערץ נומערען "צוקונפט").

16 זיינען אלואַ דער דורכשניטליכער סך הכל (וויא עס ווערט אויסגערעכענט אין דיא העכערע מאַטע-מאטיק). אין פערקויף פון יעדע סעקונדע קלייבט זיך פאָר זיך אזוי אַן אַ גיכקייט פון 32 פוס (ניט רעכענדיג דיא פון פריהער אָנגעקליבענע גיכקייטען, וועלכע בלייבען אויף, דורך אינערציע).

מען טאָר ניט צוזאמענמישען דיא ציפער, וואָס ווייזען וויא פיעל דער שטיין פאלט איין, מיט דיא ציפער, וואָס ווייזען אַן אויף דיא גיכקייט, מיט וועלכע ער קען פאלען, און וועלכע בלייבט דורך דיא אינערציע.

איצט לאָמיר זעהן וויא פיעל דער שטיין פאלט איין אין יעדע סעקונדע.

עטליכע בריעף מיט פראַגעס, וועלכע מיר האָ-בען ערהאלטען אויף דעם אויבען אָנגערופענעם אַרטיקעל, מאכען ראטהזאם דיא פאַלגענדע ער-קלערונג.

16 פוס פאלט אַ שטיין איין אין דיא גאנצע ערשטע סעקונדע פון זיין פאלען. דיא 16 פוס זיך נען אָבער דער גאנצער סך הכל פון דעם פאלען אין דיעזע ערשטע סעקונדע. ער פאלט ניט דיא גאנצע סעקונדע מיט דיא זעלבע גיכקייט, זאָנדערן וואָס ווייטער אלץ גיכער. צום אָנהייב פון דיא ערשטע סעקונדע פאלט ער מיט אַ קלענערע גיכ-קייט וויא 16 פוס אין אַ סעקונדע; ביי'ן סוף פון דיא ערשטע סעקונדע, וויעדער, קלייבט זיך שוין אַן אַ גיכקייט פון 32 פוס אַ סעקונדע. דיא

ווען מען וויל אָבער אויסרעכענען וויא פיעל ער פאלט איין אין אזוי פיעל און אזוי פיעל סעקונדען, מוז מען נאטירליך צוזאמענרעכענען אלע שטרע- קעס, וואָס ער פאלט איין אין אלע דיזע סעקונדען. איהר וויקט, למשל, וויסען וויא פיעל ער וועט איינפאלען אין 4 סעקונדען; העכענט איהר דיא שטרעקעס פון דיא ערשטע מיט דיא 2טע מיט דיא דריטע, מיט דיא פערטע סעקונדען; דאן האָט איהר:

1	מאַל 16
3	מאַל 16
5	מאַל 16
7	מאַל 16

סך הכל 16 מאַל 16

עס קומט אזאָ אויס „כפל כפלים“ פון 4, וויא נענאָסע קאספע דריקט זיך אויס.

אין אכט סעקונדען, למשל, דארף נאָך דיעזען כלל פון „כפל כפלים“ אויסקומען א שטרעקע פון 64 (8 מאַל 8) מאַל 16 פוס.

און אין אמת'ן:

1	מאַל 16
3	מאַל 16
5	מאַל 16
7	מאַל 16
9	מאַל 16
11	מאַל 16
13	מאַל 16
15	מאַל 16

סך הכל 64 מאַל 16

איבערהויפט איז א כלל (וועלכען מיט מאטהע- מאטיק קען מען פארשטיין מיט שבל), אז ווען מען שטעלט אויס ציפער פון איינס אָן און ווייטער, הי- פענדיג איינע נאָך יעדען ציפער (1, 3, 5, 7, 9, 11 א. ז. ו.), און מען מאכט א חבור פון עטליכע אזעלכע ציפער רעכענענדיג פון דעם 1, קומט דער סך הכל אויס פונקט וויא דער קוואַדראַט („כפל כפלים“) פון דיא צאָל ציפער וואָס מען נעמט. אויב איהם נעמט פיער ציפער, למשל, קומט אויס 16 (4 מאַל 4): 1 מיט 3, מיט 5, מיט 7 בעטרעפט 16. דיא לעזער, וועלכע דער חשבון האָט זיך געדוכט ניט ריכטיג, האָבען אלזאָ געהאט איין טעות אין דעם עיקר פון דעם ערקלערטען „כפל כפלים“ נעזען פון פאלען.

עס איז אויף צו נאָטירען א דרוק־פעהלער, וועל- כער האט זיך אריינגעגעבן אין דעם זעלבען אר- טיקעל. אויף זייטע 33 (יאנאר נומער), 2טער שפאלט, זעבעטע שורה פון אונטען שטייט: „ניין מאָן 16 פוס אָדער 441 פוס“ אנשטאָרט: „ניין מאַל 16 פוס אָדער 144 פוס“.

דיא רעדאקציאָן.

1טע סעקונדע — 16 פוס (דיא ניכקייט איז דורכשניטליך 16).

2טע סעקונדע — 16 פוס (פון דיא נייע דורכ- שניטליכע ניכקייט פון דיזע סעקונדע פאר זיך) מיט 32 פוס (פון דיא ניכקייט וועלכע האָט זיך אָנגע- קליבען ביז דעם ענד פון דיא ערשטע סעקונדע און וועלכע פלייבט דורך דיא אינערציע).

3טע סעקונדע — 16 (נייע) מיט 32 (פון דיא אָנגעקליבענע ניכקייט פון דעם ענד פון דיא ערשטע סעקונדע) מיט 32 (פון דיא אָנגעקליבענע ניכקייט פון דעם ענד פון דיא צווייטע סעקונדע, רעכענענדיג איהר פאר זיך).

4טע סעקונדע — 16 (נייע) מיט 32 (פון דיא אָנגעקליבענע ניכקייט פון דעם ענד פון דיא ערשטע סעקונדע) מיט 32 (פון דיא אָנגעקליבענע ניכקייט פון דעם ענד פון דיא צווייטע) מיט 32 (פון דיא אָנגעקליבענע ניכקייט פון דעם ענד פון דיא דריטע סעקונדע).

5טע סעקונדע — 16 (נייע) מיט 32 (פון דעם ענד פון דיא ערשטע) מיט 32 (פון דעם ענד פון דיא צווייטע) מיט 32 (פון דעם ענד פון דער דריטע) מיט 32 (פון דעם ענד פון דער פערטער). א. ז. ו. שטעלענדיג דיא ציפער אָהן דיא ערקלע- רונגען, האבען מיר אלזאָ:

1טע סעקונדע — 16.

2טע סעקונדע — 16 מיט 32 (אָדער 3 מאַל 16).

3טע סעקונדע — 16 מיט 2 מאַל 32 (אָדער, אין איינעם 5 מאַל 16).

4טע סעקונדע — 16 מיט 3 מאַל 32 (אין איינעם 7 מאַל 16).

5טע סעקונדע — 16 מיט 3 מאַל 32 (אין איינעם 9 מאַל 16).

הקצור:

1טע סעקונדע—1 מאַל 16.

2טע סעקונדע—3 מאַל 16.

3טע סעקונדע—5 מאַל 16.

4טע סעקונדע—7 מאַל 16.

5טע סעקונדע—9 מאַל 16.

6טע סעקונדע—11 מאַל 16.

7טע סעקונדע—13 מאַל 16.

8טע סעקונדע—15 מאַל 16.

א. ז. ו. צו יעדער סעקונדע קומט צו 2 מאַל 16 (דאָס הייסט עס פלייבט זיך אָן נייע ניכקייט פון 32 פוס א סעקונדע).

דיעזע לעצטע טאבליצע אונזערע ווייזט אלזאָ אויף דיא שטרעקע, וואָס דער שטיין וועט איינפא- רען אין דיא אָדער אין יענע סעקונדע פאר זיך.

WILHELM LIEBKNECHT.

(מיט 25 יאָהר צוריק).

צו ווילהעלם ליעבקנעכטס זיעפצייגסטען געבורטסטאג.

I.

זיין ביאגראפיע, געשריעבען פון אויגוסט בעבעל.

(אין דיא "נייע צייט").

פער לענגער וויא א מענשען-אכטער, פאר דעם וואס ער האט פיר איהר געטאן, געליטען און אויס-געקעמפט. אין ליעבקנעכטס פערזאן, זאג איך נאך א מאל, פערקערפערט זיך דיא פארטיי. זיין אייגען לעבען איז דאס לעבען פון דער פארטיי. מעהר וויא ביי יעדען אנדערן פון אונז איז זיין לע-בען צונויפגעשמאלצען מיט דעם לעבען און ענט-וויקלונג פון דער פארטיי.

אלס טאפפערער סאלדאט איז ער אין איהרע קעמפפע אימער געשטאנען אין איהרע פאדערשטע רייהען און געליטען פיר איהר. אריינגעקומען אין דער פארטיי, אלס יונגער מאן, איז ער אין זעהר שווערע פעהרעלטניסע, נאכדעם וויא ער איז גלייך פון דעם שלאכטפעלד פון דער רעוואלוציאן, אלס בע-זיענטער, פערטריעבען געווארען אין דער פרעמד אריין, און אזוי היינט אויך היינט איבער דעם זיעבע-ציגיהעריגען דאס דאמאקלעס-שווערד פון 4 מא-נאט געפענגענע שטראף, וואס ער האט אויף זיך פון דעם שונא ארויפגעצויגען פאר זיין פערטיידיגען דיא פארטיי געגען שווערע און אונרעכטפערטיגע בעשולדיגונגען (פון דעם דייטשען קייזער).

מיה, דאנות און ארבייט האט ליעבקנעכטס

עם איז א זעלטענער יום-טוב, וואס דיא דייט-שע סאציאל-דעמאקראטיע וועט האבען דען 29סטען מערץ*) פון היינטיגען יאהר, — א פעסט, וועל-כעס וועט אויך ביי דיא סאציאליסטען פון אנדערע לענדער האבען א שטארקען אפבלאנ.

ווילהעלם ליעבקנעכטס, — נאך דעם טויט פון פריעדריך ענגעלס דער עלטסטער סאלדאט פון דער פארטיי און דער איינציגער פון איהרע פאר-שטייער, וואס איז געשטאנען ביי איהר וויגעלע און פערקערפערט אין זיין פערזאן איהרע צעהנדליגער יאהרען-לאנגע קעמפפע און איהרע פערפאלגונגען, אבער אויך איהרע זיעגע און איהר אויסוואקסען, — דיעזער מאן וועט דען 29 מערץ פייערען זיין 70-סטען געבורטס טאג.

כאטש אונזער פארטיי האט פיינט צו מאכען מענשען פאר געטער, קען זיא און וועט זיך פון דעסטוועגען ניט איינהאלטען פון אבצוגעבען דעם דאנק-פאדאטעק וואס זיא איז שולדיג דעם מאן, וועלכער איז געווען איהר פיהרער און פארקעמפ-

דאס איז געווען געשריבען פריהער, אין דיא "נייע

רעד.

צייט" פון 19 מערץ.

זיין גאנץ לעבען ניט געפעהלט. און ווען אונזער שונאים האָבען איהם דאָפיר בעלוינט מיט לאנג-יעהריגע פערטרייבונג אין דער פרעמד, יאָהרענ-לאנגע געפענגנים און פיעלעיהריגע בערויבונג פון זיינע רעכטע, האָט אונזער פארטיי פיעל אורזאכע איהם אויסצוצאָהלען מיט א גרויסע מאס דאנק-בארקייט און פערעהרונג פיר דעם וואס ער איז פיר איהר אויסגעשטאנען. אז דאס וועט דיא פארטיי טהון, וועט בעווייזען דער 29סטער מערץ. מיין אויפגאבע איז, אז ווען איך ווייז אָן אויף דיא בעדייטונג, וואָס ווילהעלם ליעבקנעכטס 70-יעהריגער געבורטסטאג האָט פיר דיא גאנצע פאר-טיי, זאָל איך דערביי בעשרייבען דיא געשיכטע פון ליעבקנעכטס יאָהרען אויף אזא אופן, אז עס זאָל זיך דארין ארויסזעהען זיינע אייגענע ענטוויק-לונג, וויא אויך דיא ענטוויקלונג פון דיא פארטיי, מיט וועלכע זיין לעבען איז געווען אַם ענגסטע פערקניפט פון דעם אויגענבליק אָן וויא ער האָט אָנגעהויבען פאָליטיש צו דענקען און צו האנדלען. ווילהעלם ליעבקנעכט איז געבוירען געוואָרען דען 29סטען מערץ 1826 אַלס זוהן פון אַן אלט-איינגעזעסענע פאמיליע אין דיא שטאָט גיעסען. שוין אין אָנפאנג פון דעם 18טען יאָרהונדערט איז איינער פון זיינע עלטער-זיידעס געווען פראָפעסאָר אין דיא אוניווערזיטעט פון גיעסען. אזוי וויא אלע קינדער פון זיין פאמיליע, אזוי האט זיך אויך וויל-העלם ליעבקנעכט געשיניטען אויף דיא קארריערע פון א געלעהרטען. נאָכדעם וויא ער האָט צו 17 יאָהר געענדיגט גימנאזיום מיט דיא ערשטע נאָטע, איז ער אריין אין אוניווערזיטעט. אין אָנהייב האָט ער שטודירט פילאָלאָגיע (שפראך-וויסענשאפט) און טהעאָלאָגיע (רעליגיאָנס-לעהרע), שפעטער אָבער האט ער זיך גענומען צו פילאָזאָפיע און האט געלערנט פריהער אין דיא אוניווערזיטעט פון גיעסען דערנאָך אין דיא פון בערלין און צו לעצט אין דיא פון מאנדעבורג. דיא שריפטען פון דעם גרוי-סען פראנצויזישען אוטאָפיסטישען סאָציאליסט א סען סימאָן האבען פאר איהם אויפגעמאכט א וועלט מיט נייע געדאנקען. באלד איז דעם יונגען פייעריגען מענשען קלאָר געוואָרען, אז אין דיא קארריערע פון געלעהרטער אין דייטשלאנד, וואו דיא

געלעהרטע קענען זיך ניט אַברייסען פון דיא אלטע געדאנקען און מיינונגען, וועט פיר איהם נאָר ניט זיין ארויסצוקריענען. ער האָט זיך דעריבער בע-שלאָסען אויסצורוואַנדערען אין דיא פעראייניגטע שטאטעס פון אמעריקא, וועלכע טויזענדער מענ-שען האבען שוין דענטאָלט, בעזאָנדערס אין העס-סען און נאָססוי, געהאלטען אלס דעם גן עדן אויף דער וועלט. אבער זייענדיג אויף דער רייזע אַהין, האט איהם א פריינד אַן עצה געגעבען ער זאָל בעסער פאָהרען אין דער שווייץ און ער האָט איהם געפאָלגט, אין דער האָפפנונג, אז דיא פאָליטישע לופט אין אייראָפּא, וועלכע איז דענטאָלט געווען אָנגעלאָדען מיט רעוואָלוציאָנערע עלעקטריציטעט, וועט באלד עקספלאָדירען. באלד וויא ער איז אָנ-געקומען אין דער שווייץ, איז אויסגעבראָכען דער שווייצארישער קריגע פיר אַן אָבגעזונדערטען בונד פון דיא דעמאָקראטיש-ליבעראלע פראָווינצען. ליעבקנעכט איז אין דעם קורצען פערלויף פון דיע-זען קריגע געווען זעהר פעראינטערעסירט.

עטליכע מאָנאט שפעטער איז אין פאריז אויס-געבראָכען דיא פעברואר-רעוואָלוציאָן. יעצט האט ליעבקנעכט שוין ניט געקענט איינזיצען אין דער שווייץ און איז באלד אַוועק קיין פאריז. ווען ער איז אָבער אַהינגעקומען, האט ער שוין געטראָפען נאך אלעם — דיא רעוואָלוציאָן איז שוין געווען געוואונען און געענדיגט. דערפאר אָבער איז דער רעוואָלוציאָנערער פלאקער געווען איבערגעגאנגען קיין עסטרייך און קיין דייטשלאנד. ווען און בערלין זיינען געווען אין אויפרוהר, און שפעטער איז געקור-מען באדען, וואו דיא פאָליטישע בעוועגונג איז אין יענע צייט געווען אַם ווייטסטען פאָרגעשריטען. געאָרג העררוענז (דער רעוואָלוציאָנערער דיכטער) וועלכער איז דענסטמאָלט געווען אין פאריז, האט זיך פול מיט פרייליכע האָפנונג בעשלאָסען, צו אָרגאניזירען אין פראנקרייך א מחנה פרייווילליגע רעוואָלוציאָנס-סאָלדאטען, וואס זאָל אריין פון שטראסבורג (וועלכע איז דענטאָלט נאך געווען פראנקרייך) קיין באדען, צוהעלפען צו דיא דאָרטיגע רעוואָלוציאָן. ליעבקנעכט האט געוואָלט אריין אין דיעזע מחנה, אָבער דורך א קראנקהייט האָט ער ניט געקענט אָנקומען צו דער רעכטער צייט אין

שטראסבורג. ווען ער איז געקומען, איז העררוענה'ס מחנה שוין געווען דורך דעם שונא צוקלאפט (ביי דאזענבאך אין באדען, דען 27סטען אפריל 1848) און העררוענה אליין איז קוים ניצול געוואָרען פון געפענגנים דורך אנטלויפען. דאן איז לעבנקעכט אוועק צוריק אין דיא שווייץ.

אין סעפטעמבער פון דעם זעלבען יאָהר האָט גוסטאוו שטראווע אָרגאניזירט אין דער שווייץ אַ ראָסטע פרייווילליגע רעוואָלוציאָנס סאָדאָטען און איז מיט זיי אריינגעפאלען אין באדען, אום דאָרט צו גרינדען אַ רעפובליק. לעבנקעכט מיט אַין אַנד צאָהל פון זיינע חברים האָבען זיך געוואָלט אין דעם צוג פון שטראווע אַנטשליסען. אָבער אזוי וויא שטורר ווע איז ביי דיעזען צוג געשלאָגען און געפאנגען געוואָרען, אזוי איז עס אויך געגאנגען לעבנקעכט מיט זיינע חברים. זיי זיינען געפאנגען געוואָרען און מען האט זיי אוועקגעפיהרט אין אונטערזוכונגס-האפט קיין פרייבורג, אין באדען. לעבנקעכט איז דאָרט אַבגעזעסען ביז מאָנאט מאי פון נעכסטען יאָהר, דאס הייסט פולע 9 חדשים. דיא רעוואָלוציאָנערע בעוועגונג, וואס איז דאן אויפ'ס גייע דאָרט אויסגעבראָכען, האָט לעבנקעכטען וויא שטראווען געפרייט. דען ווען לעבנקעכט איז פאָר-געבראכט געוואָרען פאר געריכט, האָט דער פאָר-קוראָר אליין פאָרגעשלאָגען מען זאָג איהם ארויס-קאָזען פריי. לעבנקעכט האט זיך באלד וויעדער אָנגעשלאָסען אָן דער בעוועגונג, אָבער דיא רעוואָלוציאָן איז באלד דערנאָך אונטערלעגען אונטער דיא איבערמאכט פון דיא פרייסען. לעבנקעכט האָט זיך גערעטעט אַנטלויפענדיג וויעדער אין דער שווייץ, אבער דאס מאל שוין גיט קיין ציריך, וואו מען האט אויף איהם געטשאטעוועט, נאָך קיין גענאָ (זשענעווא). דאָרט איז ער געקאנט געוואָרען מיט פריעדריך ענגעלס, וועלכער איז געווען אדיר טאנט אין דיא רעוואָלוציאָנערע אַרמעע אין באדען און איז נאך איהר נידערלאגע אויך אוועק אין דער שווייץ.

לעבנקעכט האט זיך יעצט גענומען שטארק צו דער ארבייט אין דיא דייטשע ארבייטער פער-איינען אין דער שווייץ, וועלכע זיינען דורך דיא מאסען אַנטלאָפענע רעוואָלוציאָנערען פון דייטש-

לאַנד, וואס זיינען דאָרט אַהינגעקומען, געוואָרען זעהר שטארק. אין פעברואר 1850 האט געוואָלט זיין אין מורטען א קאָנגרעס פון דיעזע פעראיינע. אבער דיא פאָליציי האט דעם קאָנגרעס פערבאָטען און דאס רוב דעלעגאטען, צווישען זיי אויך לעבנקעכט, זיינען אַרעסטירט געוואָרען. דיא אַרעסטירטע זיינען אויסגעוועזען געוואָרען פון דער שווייץ. לעבנקעכטען האט מען איבערגעגעבען צו דיא פראנצויזישע פאָליציי, וועלכע האט איהם אוועק-געשיקט קיין ענגלאַנד. אין לאַנדאָן האט ער זיך וויעדער געטראָפען מיט פרידריך ענגעלס, וועלכער האט איהם דאָרט אויך געקאנט געמאכט מיט קארל מאַרקס. פון דעמאָלט אָן איז ער מיט זיי געווען ענג פערבונדען ביז צום ענדע פון זייער לע-בען. לעבנקעכט איז דאן אויך אריינגעטרעטען אין דעם בעוואוסטען אינטערנאציאָנאלען בונד פון קאָמוניסטען.

אין פערלויף פון דיא 13 יאָהר, וואָס לעבנקעכט איז דערנאָך אַבגעזעסען אין ענגלאַנד, האט ער גיט געלעקט קיין האָגלי, דער הונגער און דער קוממער זיינען געווען שטענדיגע געסט ביי איהם און ביי זיין פאמיליע. און דעריבער, ווען ווילהעלם I, נאָך זיין ארויפגיין אויפ'ן טהראָן, אין פריהינג 1862, האט בענגאדינט אלע פאָליטישע „פערברע-כער“, האט לעבנקעכט גערן אָנגענומען דיא אייני-לאַדונג פון אויגוסט בראַס, אריינצוטערעטען אין דער רעדאקציאָן פון דיא „נאָרד דייטשע אַלגע-מייע צייטונג“, וואס ער האט געגרינדעט אין פער-לין. דיא צייטונג האט געוואָלט זיין דער אָרגאן פון דעמאָקראַטיזמוס פון גאנץ דייטשלאַנד. באלד אָבער האט לעבנקעכט אויסגעפונען, אז בראַס האט עפעס עסקים מיט ביסמארקען, וועלכער איז דאמאלס געוואָרען פרייסישער מיניסטער. בראַס האט דאס אפילו אָבגעלייענט, ווען לעבנקעכט האט איהם דאס פאָרגעהאלטען, און אויך האט ער זיך געבעטען ביי לעבנקעכטען, אז ער וויל איהם געבען פרייהייט צו שרייבען וואס ער וויל. אבי ער זאל בלייבען אין דער רעדאקציאָן; אָבער דיא איבערצייגענדע בעווייזע, וואס לעבנקעכט האט געקראָגען וועגען בראַס'ס פערראטה, האבען איהם גיט מעהר צוגעלאָזט צו אַרבייטען אין זיין

דורך דעם וואס מען האט זיך דעמאלט גע-
ריכט, אז עס וועט געגרינדעט ווערען דיא רעגירונג
פון דיא פעראייניגטע דייטשע לענדער, דעם נאָרד
הייטישען בונד, זיינען פערטרעטער פון דיא רייך
סאָציאליסטישע ארבייטער פעראייניגונגען צוזאמען
מיט פערטרעטער פון דיא לאסאלענער זיך צוזאם
מעגנעקומען אויף א לאנדעס פערזאמלונג אין
כעמניץ, אום זיך צו פעראייניגען. דאס פראגראם,
וואס איז דאָרט אויסגעארבייט געוואָרען, אלס
גרונדלאגע פון דיא פעראייניגונג, איז שוין געווען
שטארק סאָציאליסטיש. ליעבקנעכט האט דיעזעס
פראגראם פערטרעטען און עס איז אָנגענומען גע-
וואָרען. דיא נייע פעראייניגטע פארטיי האט זיך א
נאָמען געגעבען „זעקסישע פאלקספארטיי“. צוויי
יאָהר שפעטער איז פון איהר אויף דעם קאנגרעס
אין אייזענאך געוואָרען דיא סאָציאלדעמאָקראטישע
ארבייטערפארטיי.

1867 האט דיא נייע פארטיי אנטהייל גענו-
מען אין דיא וואהלען צום ערשטען נאָרד דייטשען
רייכסטאג. ליעבקנעכט האט אין דיעזע וואהל
אניטאציאן ניט געקענט קיין אנטהייל געהען;
ער איז אין בערלין איינגעזעצט געוואָרען אויף דריי
מאָנאט, ווייל ער איז געקומען אין בערלין ווען דאס
איז איהם געווען פערבאָטען. ער האט געמליך גע-
האט א טעות; ער האט געמיינט, אז דיא אמר
געסטע וואס איז געגעבען געוואָרען נאך דיא
מלחמה, האט אויך פון איהם אראָפגענומען דעם
פערבאָט אריינצוקומען קיין פרייסען. דורך דעם
וואס ער איז ניט געווען ביי דיא וואהלאניטאציאן
אין דעם 19טען זעקסישען וואהלקרייז, וואו מען
האט איהם ארויסגעשטעלט אלס קאנדידאט, איז
ער ניט ערוויילט געוואָרען. אָבער איז סעפטעמבער
פון דעם זעלבען יאָהר האט ער געזיענט אין דיא
וואהלען.

בינו לבינו איז דיא פארטיי געוואָרען אזוי
שטארק, אז דען ערשטען יאנואר 1868 האט זיא
שוין געקענט גרינדען אַן אייגענעם אָרגאן מיטן
נאָמען „דעמאָקראטישעס וואָכענבלאט“. ליעב-
קנעכט איז געוואָרען דער רעדאקטאָר. היר איז צו
פעמערקען, אז דיא אלע יאָהרען, וואס ליעבקנעכט
האט ביז דענמאלט פערבראכט אין לייפציג, האט

צייטונג און ער, וויא אויך קארק מארקס, וועלכער
האט געשריעבען קאָרעספאָנדענצען אין דיעזע ציי-
טונג, זיינען פון איהר אויסגעטרעטען.

מיט דעם איז ליעבקנעכט וויעדער געבליבען
אָהן א פרנסה, וועלכע ער האָט נאָר-וואס אין דער
צייטונג קוים דערלעבט צו האָבען, — דען וועגען
ארבייטען אין קאפיטאליסטישע צייטונגען איז פיר
איהם נאָר קיין רעדע ניט געווען. ווען פערדינאנד
לאסאל האט דאן אין פרייהלינג 1863 געגרינדעט
דעם אלגעמיינעם דייטשען ארבייטערפארטיי, האט
זיך ליעבקנעכט אין אָנהייב אפילו ניט גערן געוואָלט
אָנשליסען, אָבער אַביסעל שפעטער האט ער זיך
דאָך אָנגעשלאָסען. באלד נאך לאסאלס טויט האט
פאן שוויצער געגרינדעט דיא צייטונג „סאָציאל-
דעמאָקראט“; אין דיעזע צייטונג זיינען ליעבקנעכט,
מארקס און ענגעלס געוואָרען מיטארבייטער. באלד
דערנאָך האט דיא צייטונג זיך גענומען פיהרען
אזוי צווייפעלהאפט, אז דיא אלע דריי זיינען פון
איהר אויסגעטרעטען און האבען זיך געשטעלט גע-
גען פאן שוויצער. דיא אנטוואָרט אויף דעם איז
געווען, דאס ליעבקנעכט איז אין זומער 1865 אויס-
געוויזען געוואָרען פון בערלין און פון גאנץ פרייסען.
שפעטער האט זיך ליעבקנעכט בעזעצט אין
לייפציג, וואו איך בין מיט איהם בעקאנט גע-
וואָרען.

אין לייפציג, וויא אין גאנץ זאקסען, איז דער
מאָרט שוין געווען א שטארקע ארבייטערבעוועגונג,
וואס איז געשטאנען אין אַפפאָזיציאן צו דיא בע-
וועגונג פון דיא לאסאלעאנער. דאָרט האט ליעב-
קנעכט געפונען א פעלד פיר זיין סאָציאליסטישע
אניטאציאן. ווען עס איז אויסגעבראָכען דיא מלחמה
צווישען פרייסען און עסטרייך, אים זומער 1866,
האבען כמעט אלע ארבייטער-פעראייניגען פון זאקס-
ען זיך פעהאלטען אלס געגנער פון ביסמארק און
פרייסען. אין יענער צייט האט ליעבקנעכט אויס-
געפיהרט, אז דיא „מיטעלדייטשע צייטונג“ פון
לייפציג, וועלכע איז פריהער געווען א פאָרטשריט-
ליכע, זאל איבערגיין אין אונזערע הענד. אָבער
באלד נאך עטליכע נומערן איז דאס בלאט אויף
גרונד פון דעם בעלאגערונגס צושטאנד פערבאָטען
געוואָרען.

ער מיט זיין פאמיליע זיך זעהר אַרױם דורכגעשלאָגן גען. דיא נייע רעדאקציאָן האָט איהם נאטירליך אויף זעהר ווייניג איינגעבראכט, דען ער האט גענומען נאנצע דרייסיג טאלער א מאָנאַט. אָבער דאס פלאַט איז אין זיינע הענד געוואָרען א וואַפּע, וואָס האט דיא פארטיי מעכטיג געהאַלפּען פאַר ווערטס קומען. נאָנץ בעזאָנדערס האט מען געפיהרט א הארטען סאַמפּף געגען העררן פאַן שווייזער, דעם פרעזידענט פון דעם לאַסאַלעאַנער „אַלגעמיינעם דייטשען ארבייטער פּעראַיאַן“ און רעדאקטאָר פון דעם „סאַציאַלדעמאָקראַט“ אין בערלין. מיר האבען איהם געהאַלטען פאַר דעם הויפט־פיינר פון א דעמאָקראַטיש־סאַציאַליסטישע בעוועגונג. דער ערפאָלג פון דעם קאַמפּף איז געווען, אז פאַן שווייזער איז געווען געצוואונגען פון דיא מיטגלידער פון זיין אייגענעם פּעראַיאַן, מיך מיט ליעבקנעכטען איינצולאָדען צו דיא גענעראַל פּער־זאַמלונג פון דעם אַלגעמיינעם דייטשען ארבייטער פּעראַיאַן. מיר האבען אפילו מיט דעם נאך אויף ניט אין נאנצען אויסגעפיהרט געגען איהם, אָבער דאָך איז פאַן שווייזערס פעסטקייט אין זיין בעוועגונג שטאַרק צורודערט געוואָרען. שווייזער פלעגט אונז אַלע מאָל בעשולדיגען, אז מיר זיינען קליין־פירנערליכע דעמאָקראַטען; אָבער ווען מיר האבען אין דיא פּערזאָנלונג פון זיינע אייגענע אנהיינגער ערקלערט אונזער שטאַנדפונקט, האט א טייל פון זיי איינגעזעהען, אז זיי האבען אין אונז צו טאן מיט עכטע סאַציאַליסטען. מיט דעם איז דאס אייז געבראָכען געוואָרען. און ווען שווייזער אליין האט דערנאָך, אין פרייהלינג 1869, געבראָכען דיא בעדינגונגען, וואס ביידע צדדים האבען זיך געהאט אויף זיי געאייניגט צום פריעדע־האַלטען, האט א טייל פון זיינע אייגענע אנהיינגער זיך פון איהם אָבגעריסען. דער סוף פון דעם קאַמפּף איז געווען דיא גרינדונג פון דיא סאַציאַלדעמאָקראַטישע ארבייטער פארטיי אויף דעם קאָנגרעס אין אייזענאך, אויף וועלכע ביידע צדדים האבען זיך פּעראַיאַניגט. אויף דער שפיצע פון דיא נייע פארטיי זיינען געשטאַנען פון דיא לאַסאַלעאַנערס זייט בראַקע, גייב און יאָרק, און פון אונזער זייט ליעבקנעכט און איך. פון דענסמאלט אָן האט דאס „דעמאָקראַטישע

וואַכענבלאַט“ געענדערט זיין נאמען אין „פּאָלקס־שטאַט“ און האט אנגעהויבען צו ערשיינען דריי מאל אין וואָך. זעלבסטפערשטענדליך איז ליעבקנעכט געוואָרען הויפט־רעדאקטאָר פון דער צייטונג.

צו שילדערן דיא וואַהלקעמפּע און דיא פאַרלאַמענטרישע קעמפּע, אין וועלכע ליעבקנעכט האט געשפּיעלט דיא וויכטיגסטע ראָלע, וואָלט מיר געפיהרט צו ווייט. עס האט עבען קיין שום נאך ניט פאַסירט אין דער פארטיי, אין וועלכען ליעבקנעכט זאָל ניט האבען גענומען א וויכטיגען אַנטהייל.

אונזער פּערהאַלטען זיך אין דעם דייטש־פראַנצייזישען קריגע, אין רייכסטאג וויא אויף אין אונזער צייטונג „פּאָלקס־שטאַט“, האט ביי אונזערע געגנער געבראכט דאָס פאַס צום איבערגיין. אויף דירעקטען בעפעהל פון מאַרסאַל (פראַנקרייך), וואו דאס הויפטקווארטיר פון דיא דייטשע מאכט איז דאמאַרס געווען, זיינען מיר, — ליעבקנעכט, העפּנער (אַלס מיטאַרבייטער פון „פּאָלקס־שטאַט“) און איך, — דען 17טען דעצעמבער 1870 פלוצלונג ארעסטירט געוואָרען, אונטער אַנקלאַנע פון פאַרבערייטען און פּערזאָנלעך צו בעגיןן האַכפּערראַטה (מורד במלכות זיין) און ביז צום 28סטען מערץ 1871 האט מען אונז געהאַלטען אין שטרענגען ארעסט. אין מערץ 1872 איז דער פּראָצעס געווען פאַר א געשוואוירענעם געריכט אין לייפציג און האט זיך געענדיגט מיט דעם פסק, אז מיר מחזקן גיין זיצען צוויי יאהר אין פעסטונג. צוויי טאָנאַט האט מען אונז אַראָנגערעכענט, צורעכענדיג אונזער זיצען פאַר דעם פּראָצעס.

דער פּראָצעס אליין, אין וועלכען ליעבקנעכט איז געווען דער הויפט־אנגעקלאַגטער, איז פיר דיא פארטיי געווען דאס גרויס־אַרטיגסטע אַנימאַציאָנס־מיטטעל, וואס זיא האט זיך נאָר געקענט ווינשען, און דיא ווירקונג, וואס ער האט געהאַט, איז ווערט געווען דיא שטראַף, וואס מען האט אונז אַרױפגעלייגט. א גאַנצע צאָהל אַנדערע געפּענגניש־שטראַפּען, וואס ליעבקנעכט האט אין דיא ווייטערע יאהרען געטראָגען פיר זיין אַנימאַטאָרישע טהעטיגקייט, קענען דאָ נאָר בסך־הכל דערמאָנט ווערען; זיי האָבען,

בענוצט ערשטענס מיט דיא פארטיי־פרעסע פון דייטשלאנד און פון אויסלאנד און מיט דיא ביהנע פון רייכסטאג, צווייטענס אויף מיט דיא ביהנע פון זעקסישען לאנדטאג, אין וועלכען ער איז פון 1879 ביז 1891 געווען אָבגעאָרדענטער.

און ווען דיא גענען־סאָציאַליסטען־געזעצע זיי־נען ענדליך דען 30סטען סעפטעמבער 1890 אונטער דיא אלגעמיינע פערזאכטונג צוזאמענגעבראָכען און די פארטיי האט ווידער אויפגענומען דעם קאמפף אויף דעם פונדאמענט פון דעם גלייכען רעכט פון אלע אנדערע בירגער, איז ווידער ווילהעלם ליעבקנעכט געווען איינער פון דיא ערשטע, וועלכער האט זיך וויא א יונגערמאן מיט א פייער איבערגעגעבען צו דיא נייע אויפגאבען, וואס ער האט גענומען אויף זיך ספעציעל אלס הויפט־רעדאקטאָר פון דעם נייעם פארטיי־אָרגאן, דעם „פאָרווערטס“.

זייענדיג אימער בעשעפטיגט מיט דער פערדער אלס זשורנאליסט און שריפטשטעלער, האט ער אויף דערביי מיט אזוי פיעל ענערגיע געארבייט אין דער מינדליכער אַניטאַציאָן, אז מיר, דיא יונגערע פון איהם, שטייען גענען איהם אין שאטטען. אזוי שטייט היינט פאר אונז דער שוין 70 יאהר אלטער מאן אונגעבראָכען אין קערפער און גייסט, אלס א מאן וועלכער — וויא שיללער דריקט זיך אויס — האט צופריעדען געשטעלט דיא בעסטע מענשען פון זיין צייט.

דען 29 מערץ וועלען הונדערט־טויזענדער, מיליאָנען, איהם פון פוללען הארצען דאַנקען פיר אלעס, וואס ער האט אין זיין לאנגען לעבען געטאָן פיר דיא בעפרייאונג פון דעם פראָלעטאַריאַט אויס דיא עקאָנאָמישע און פאָליטישע קנעכט־שאפט. און אלע וועלען אויף מיט אונז צוזאמען ווינשען, אז ער זאל נאך פיעלע יאהרען מיט אונז געשוואכטע קרעפטען טהעטיג זיין און אז ער זאל נאך דערלעבען דעם זענען פון דיא אידעען, וואס פיר זייער פערברייטונג האט ער אזוי ערפאלגרייך געקעמפט און געווינקט.

ווילהעלם ליעבקנעכטס זעבצינסטער געבורטס־טאג איז אלזא ניט בלויז אַז עהרען־טאג פיר איהם, זאָנדערן אויך פיר דיא פארטיי, וועלכע, אבגעבענ־

וויא יעדער ווייסט, זיין קאמפף־לוסט ניט פערמינ־דערט.

ווייטער איז עס דער־עיקר געווען צו פערדאגן קען ליעבקנעכטס סטאראניע, וואס ענדליך איז אין יאהר 1875 געקומען א סוף צו דעם קאמפף פון דיא פיינדליכע ברידער — דיא „לאסאלעאנער“ און דיא „אייזענאכער“ — און דער שלום איז בע־זענעלט געוואָרען דורך דיא צונויפשטעלצונג פון ביידע צדדים אויף דעם פעראייניגונגס־קאנגרעס אין גאטהא. פון דעמאָלט אָן האט דיא פארטיי אָנגענומען דעם נאָמען „סאָציאַליסטישע אַרבייטער־פארטיי“, דעם „פאָלקס־שטאַט“ האט מען א נאָמען געגעבען „פאָרווערטס“ און מיט ליעבקנעכטען צוזאמען איז האזענקלעווער איינגעטרעטען אין דער רעדאקציאָן פון דיעזע צייטונג.

אין דיא נייע פעראייניגונג פון אלע קלאסענ־געוואוסטע אַרבייטער אין איין איינציגע קאמפף־פארטיי האט דיא רעדאקציאָן, און ספעציעל איהר פיהרער ביסמארק, געזעהען א גרויסע געפאָהר און זיי האבען געזוכט א געלעגנהייט איהר צו לייגען שטיינער אין וועג. אין 1878, ווען העדעל און נאָפילינג האבען געשאַסען אויפֿן קייזער, האבען זיי דיעזע געלעגנהייט געפונען. און האבען איינגע־פיהרט דיא אויסנאָהמסגעזעצע גענען דיא סאָציאַליסטען, וועלכע האבען געדויערט 12 יאהר. וויא דאס האט דיא סאָציאַל־דעמאָקראטיע ניט געקענט קיין שאַדען טאָן, ווייס דיא גאנצע וועלט, און אין דעם, וואס דאס האט איהר ניט געשאַדט, האט ליעבקנעכט ניט ווייניג צוגעהאָלפֿען. עס איז אמת, אז דיעזע ברוטאלע געוואלט־מיטלען האבען אויך איהם, אזוי וויא אזא גאנצע סך אנדערע, כמעט אוועקגענומען דיא מעגליכקייט צו עקזיסטירען אלס זשורנאליסט און שריפטשטעלער; אויך האט ער געמוזט פערלאָזען זיין ווייב און קינדער, ווען מען האט איינגעפיהרט דעם בעלאגערונגס צושטאנד אין לייפציג און אומגעגענד (ענדע יוני 1881), און ביז צום ענדע פון דיא אויסנאָהמס געזעצע האט ער געמוזט לעבען געשיידט פון זיי. אבער ער האט ניט בלויז פאָרטגעזעצט דעם קאמפף גענען אונזערע פיינד, זאָנדערן ער האט נאָך שטאַרקער געקעמפט וויא פריהער, און אין דעם קאמפף האט ער זיך

צו פריה! — געמוזט בעשטאמען אין דיא זאקסישע ערד.

דען 11-טען און 12-טען מאי (1848) האָט ליעבקנעכט מיט זיינע קאמערעדען ענדליך געברויכט פאַרצוקומען פאַר געריכט. אבער פונקט צוויי טעג פריהער האבען דיא סאַלדאטען אין עטליכע שטעט געמאַכט א מרידה און זיי האבען זיך פּעראייניגט מיט דיא רעוואָלוציאָנערען. ווען מען האָט דיא אנגעקלאַגטע געפיהרט פון געפּענגניס אין גע-ריכט, האבען זיך הונדערטער מענשען, אין ליידענ-שאפטליכע ריהרונג, צוגעדריקט צו זיי, האבען זיי געגריסט און געוואָלט דיא האַנד דריקטן און האַ-בען זיי צוגערופען: „איהר וועט באַלד זיין פריי! עס ברעכט וויעדער אויס!“

דיא ארעסטירטע זיינען געווען אזוי מונטער און לוסטיג וויא נאָר מעגליך, אבער דער פּראָקוראָר, דיא ריכטער און א טהייל פון דיא געשוואוירענע זיינען געווען זעהר אַראָבגעפאללען ביי זיך. דער פּראָקוראָר האָט געשטאַמעלט און ניט געוואוסט וואָס צו זאָגען, ענדליך האָט ער אליין פאַרגעשלאָ-גען, מען זאל דיא גע'משפט'ע אַרויסלאָזען. באַלד האט דיא דזשורי גע'פסק'ענט „ניט שולדיג" און אין אויגענבליק האט דער ריכטער דיא ארעסטירטע געהייסען גיין געזונדערהייט. ליעבקנעכט האט פּראָ-טעסטירט דאָגעגען. עס איז איהם זעהר אַ שאָד געווען, וואָס ער האט פערלירען דיא געלעגענהייט דיא געוואָלט העררשער, זיינע ריכטער, אין אַ רע-דע אנצוקלאַגען. אבער עס האָט ניט געהאַלפּען, „אין אויגענבליק, דערציילט ליעבקנעכט אַמאָן, האָט זיי אַין אונגעהייערע מחנה מענשען, וויא אַ מעכטיגער ווירבעל-ווירנד אַ ריס אוועק געמאַן און מיט הוראה געשרייען אַרויסגעטראָגען אויף דיא גאַס, וועלכע איז געווען שוואַרץ פון יובעלענדע מענשען“.....

..... ווען ליעבקנעכט איז אַין אנדערעס מאל אין דיעזע רעוואָלוציאָן ארעסטירט געוואָרען, האט מען געפונען ביי איהם אַ מעסער און מען האָט איהם בעשולדיגט, אַז ער האט געוואָלט מיט דעם דערשטעכען דעם פיהרער פון דיא רעוואָלוציאָן, ברענסאַנאַ. ליעבקנעכט האָט געמליך דעם ברענ-טאַנאַ בעשולדיגט, אַז ער האָט פערראַטהען דיא

דיג כבוד איהם, ניט זיך אליין אַב דעם גרעסטען כבוד.

II.

דער סאַלדאט דער רעוואָלוציאָן.

אויס אַין אנדערע ביאָגראַפיע, וואס R. S. „איינער פון ליעבקנעכטס עלטעסטע פריינד“, שרייבט אין „פאַרווערטס“ צו זיין 70סטען גע-בורטסמאג, געהטען מיר אַרויס פאַלגענדע אינטע-רעסאַנטע נייע פאַקטען, וועגען דעם אַנטהייל וואס ליעבקנעכט האט גענומען אין דיא רעוואָלוציאָן אין באַדען:

„..... אַ נוטער-פרומער בירגער-מייסטער מיט זיינע נוטע-פרומע בויערען האבען ליעבקנעכט'ן געפאַנגען גענומען (אין דער רעוואָלוציאָן) ווען מען האט איהם ניט באַלד דערשאָסען, איז דאס געווען צו פערדאנקען דעם גליקליכען צופאַל, וואס דער אַפטישער טעלעגראַף איז קאַליע גע-וואָרען.

גיין מאָנאַט האט ליעבקנעכט געוואַרט אין געפּענגניס אויף זיין משפּט. עס איז שוין פון איי-ביג אַן אַ מנהג ביי דיא געוואלט-העררשער, צו בעשולדיגען פרייהייטס-קעמפער אין געמיינע פער-ברעכען. אזוי האט מען אויף מיט ליעבקנעכטען געמאַן: מען האט איהם בעשולדיגט, אַז ער האט בע'גנב'עט אַ קאַסע, אַז ער האט געוואָלט אויס-פרעסען געלד מיט געוואלט, אַז ער האט אונטער-געלייגט שרפות, אַז ער האט פערפיהרט מענשען צו גנבה און גולה, אַז ער האט געוואָלט מאַרדען און אַז ער האט געמאַרדעט — מעהר ניט.

ליעבקנעכטס טאפּפערע האַרץ אבער האָט ניט געוואוסט פון קיין פורכט, און גראד אין דיעזע שווער-פערכטאַרעטע ווינטערטעג האט איהם בע-גריסט אַ פריינדליכער פריהלינגס וואַרעמער זונטן-שטראַהל: אין תּפּיכּה געמליך האָט פיר איהם אויפגעבליהט דאָס גליק, צו דערקענען און צו ליע-בען דיא פּערזאָן, וועלכע האט דערנאָך געטיילט מיט איהם זיין לעבען מיט אלע זיינע פריידען און קיידען און וועלכע האט זיך פּעסט געהאַלטען אָן איהם אין אלע שטורמען, וואָס האבען איהם גע-טראָפּען אין זיין לעבען, ביז ער האָט זיא — ליידער

לאר א לאנגען ארטיקעל, אין וועלכען זיא אנער-
קענט זיין עהרליכקייט און גרויסקייט אלס א קעמפ-
פער פיר זיין אידעע. „דיא פפליכט פון אנשטענ-
דיגקייט, שרייבט דיא צייטונג, פאָדערט פון אונז,
אויף געגען א פאָליטישען געגנער גערעכט צו זיין.
בעטראכטענדיג איהם פון רייך-מענשליכען שטאַנד-
פונקט, ערשיינט אונז לעבנקעכט ריחמליך אין
זיין לאנגען בעוועגטען לעבען.“ א. ז. וו.

פון דיא פיעלע פייערליכקייטען, וואָס זיינען גע-
מאַכט געוואָרען לכבוד אונזער אלטען געבורטס-
טאָגס-קינד, איז געווען געווען דיא ריהרענדסטע
דיא פייערליכקייט, וואָס זיינע רייכסטאָגס-וועהלער
האבען איהם געגעבען אין דיא נאכט פון דעם
28-סטען אויף דעם 29-סטען מערץ אין פעען פא-
לאץ אין בערלין. דער גרויסער זאָל איז געווען גע-
פאָקט מיט מעגלעך און פרויען, נאך עטליכע קאָנ-
צערטפונקטען האט גענאָסע אלבערט מאסיני פאָר-
געטראָגען א פראָלאָג, וואָס ערנסט פרעטצאָנג
האָט ספעציעל צו דיעזע געלעגענהייט פערפאָסט.
בעזאָנדערס שטארק אפלאָדירט איז געוואָרען פאָל-
גענדע שטעללע אין דעם פראָלאָג:

אונד דאָך — אויף היינטע שאַנען זיא
נאָך נישט דיין זילבער ווייסעס האַר;
שאַן וויעדער ווינקט דער קערקערקנעכט;
אונד ווען בעזיעגעלט ווירד דיא האַסן,
דאָן הינטער גיסטער שטעפען ניממסט
וויא עהמאָלס דוא דען עהרען-פלאַץ.

געגען מיטען נאכט האָט גענאָסע באָרנמאַן
געהאלטען א גלענצענדע בעגייסטערנדע פעסטערעדע
וועלכע איז מיט שטורמענדען אפלאָז בעגריסט גע-
וואָרען.

איידער לעבנקעכט האָט געענטפערט אויף
דיא פעסטערעדע, האָט גענאָסען פרוי שאַלץ, אים
נאמען פון דיא בערלינער גענאָסינען, איבערגעגעבען
דעם יובילאָר א פראָכטפאָלען בלומען-קראַנץ און
האָט דערביי פאָרגעטראָגען א ריהרענדעס געדיכט,
וואָס איז ספעציעל צו דיעזע געלעגענהייט פערפאָסט
געוואָרען. אין דעם געדיכט ווערט בעזאָנדערס גע-
רעדט וועגען דיא ארבייט פון דעם אלטען יובילע-
אוס-חתן אויפצוקלערען דיא פרויען און זיי אריינ-
רעוואָלוציאָן.

ברענטאָנאָ האט אבער דערנאָך אליין
געזאָגט, אז ער גלויבט נישט דאס ער האט איהם
געוואָלט ערמאָרדען, און לעבנקעכט איז נאך צוויי
טעג זיצען בעפרייט געוואָרען.....

לעבנקעכט האָט זיך מיט זיין געוואוינטע אונד-
ערמירליכקייט און ענערגיע ביי יעדע געלעגענהייט
ניצליך געמאַכט, און ווען עס איז געקומען צום
„קלאָפּען“, האָט ער געטאָן זיין שולדיגקייט אלס
באָמבארדיר אין דיא רעוואָלוציאָנערע מחנה פון
פיליפ בעקער. ער האָט זיך נישט געריסען צו זיין א
פיהרער, צו שטיין אויפגען-אָן. ער האט דאפאלס וויא
שפעטער נישט מעהר געוואָלט זיין, וויא א סאָלדאט
פון דער זאך, אין וועלכע זיין קאָפּ און האַרץ זיינען
געווען אריינגעטאָן; סאָלדאט פון דער רעוואָל-
ציאָן, סאָלדאט פון דער סאָציאלדעמאָקראטיע!

III.

דיא פעסטליכקייטען צו לעבנקעכטס גע-
בורטס טאָג.

(אויס דעם „פאָרווערטס“.)

עס איז אונטעגליך דאָ אפילו בכויז מיט א
וואָרט צו דערמאָנען דיא אלע פייערליכקייטען און
סימפאָטהיע-אויסדריקען, וואָס זיינען פאָרגעקומען
צו עהרע פון אונזער לעבנקעכט אין און אויסער
דייטשלאַנד. א סך הונדערטער דעפּעשען זיינען
אָנגעקומען אין אונזער רעדאקציאָן און אין דיא היים
פון דעם יובילאָר. אלע סאָציאליסטישע צייטונגען
פון דייטשלאַנד, וויא פון אלע אנדערע לענדער הא-
בען געשריעבען גליק-ווינשונגען פיר דעם אלטען
וועטעראן.

וויא טיעף עס איז דער גרובען, וואָס דער
קלאַסען-קאמפף האט אויסגעריסען צווישען בור-
זשואַזיע און פראָלעטאריאט, קען מען זעהר שטארק
זעהן פון דעם פאָקט, אז בלויז זעהר ווייניגע פון
דיא קאפיטאליסטישע צייטונגען האבען דערמאנט
א וואָרט וועגען דעם עהרענטאָג פון דעם מאן,
וואָס האָט יעדענפאלס געשפיעלט זעהר א וויכטיגע
ראָלע אין דיא פאָליטיק וויא אין דיא פרעסע.
בלויז איין נישט-סאָציאליסטישע צייטונג, דיא „בער-
לינער פאָלקס-צייטונג“, צייכענט זיך אויס אין
דעם, דאס וואו ווירמעט דעם סאָציאליסטישען וויר-

דיא ווירקונג און דיא טהעטיגקייט אלץ געוואל-
טיגער.

פריהער האָב איך אויף דיעזע פלאטפארמע שוין
א מאָל בעמערקט, אז דיא גאנצע געשיכטע פון דער
מענשהייט איז דיא געמיינשאפטליכע ארבייט פון
אלע מענשען צוזאמען, אז דיא איינציגע פערזאן
טראָגט ניט דיא געשיכטע דער מענשהייט אויף
דיא פלייצעס, נאָר דיא גאנצע מענשהייט. דער
איינציגער קען ניט מעהר טאן וויא זיין פפליכט.
ווער ווייניגער טהוט, פערדיענט טאדעל, און דרום
פערדיענט מען קיין לויב, ווען מען טהוט זיין
פפליכט.

נאָר וואס איך נעהם יא אָן מיט דאנק, איז
דיא פריינדשאפט, דיא הערצליכע צונעטאָג-
קייט, וואָס איך געפין ביי אייך צו מיר. דאס האט
מיר אלע מאָל אין מיין פערקעהר מיט'ן פאָלק גוט
געטאָן.

איך שטאַם דאָך אייגענטליך ניט פון דעם
ריכטיגען ארבייטערשטאנד, אין ענגערן זין. ווען אין
מיין פאטערשטאדט איז אין מייער יונגע יאהרען
אנגעקומען דיא נאכריכט, אז אין בערלין איז גע-
גרינדעט געוואָרען א פעראייין פון מאשינען-ארביי-
טער, אז אַן ארבייטער-פעראייין איז ענטשטאנען,
איז מיר דורכגעגאנגען א הייליגער שוידער דורך
דיא ביינער. עס האט מיך אנגענומען א ברענעדי-
גער חשק — אזוי וויא דיא רוסישע סאָציאַליס-
טען — צו גיין צווישען דעם פאָלק. איך בין געק-
מען אין דיא ארבייטער פעראיינען אין דער שווייץ,
אין לאַנדאָן, און דאָרט האב איך קענען געלערנט
דעם פאָלקס הארץ. איך האב קיין מאָל דאס פאָלק
ניט גע'נפּה'ט, אבער דאס איינע האָב איך בע-
גריפען, דאס וואָס אזא מאַרקס האט מיר דערנאָך
קלאָר געמאַכט, — אז דיא בעפרייאונג פון דער
מענשהייט קען נאָר ארויסקומען פון דיא ארבייטער
קלאַסע, און אז כאַטש ניט יעדער ארבייטער איז
אפילו א אידעאל פון א מענש, איז ער אָבער פון
דעסטוועגען א טרעגער פון דיא נייע אידעען, פון
דיא אידעען פון פרייהייט, דען ער איז געצוואונגען
זיך דורך זיין ארבייט אויפצוהייבען און זיינע קיי-
טען צו צו ברעכען, און דורך זיינע קייטען, דיא
קייטען פון דער מענשהייט.

צו פיהרען אין קאמפף פיר בעפרייאונג, דיא לעצטע
4 פערזען פון דעם געדיכט לויטען:

ד'רומ נימם איהן הין, דען שטרויס דער מערצען,

דיא ראטהען ראָזען — נימם זיא הין!

זאָ גראַטולירט אויס פאָללעם הערצען

דיר אויך דיא פראַלעס אַרין.

שטאַרק געריהרט איבער דיא פיעלע בעווייזע
פון ליעבע און טרייהייט האָט זיך דער אלטער
העלד אליין אויפגעשטעלט און געזאָגט:

„גענאָססיגען און גענאָסען! דיא אַרט, וויא

איהר האט מיך דאָ עמפפאנגען, האט מיך וואהר-

האַפט געריהרט. דאס איז געווען אַן איבערראשונג

פיר מיר, ניט ווייל איך האב געצווייפעלט אין דיא

טרייהייט פון אייערע הערצער, נאָר ווייל איך בין

צו אזעלכע זאכען ניט צוגעוואוינט. אזוי לאנג וויא

איך שטיי אין קאמפף, בין איך געוואוינט געווען צו

זיין דיא ציעל-שייבע פון אלערליי אָנגריפע, איך

בין צוגעוואוינט געווען צו הערען וויא מען טאדעלט

מיך, וויא מען בעליידיגט מיך, וויא מען דריקט גע-

גען מיר אויס פיינדשאפט אויף אלערליי אַרט, און

איך האָב זיך אויסגעלערנט מיט א שמייכל צו

טראָצען דאס אלעס, — אָבער צו לויב בין איך

ניט צוגעוואוינט געווען, און דאס האט מיך אזוי

איבערראשט. מיר סאָציאַל-דעמאָקראַטען זיינען

דאָך אין אזעלכע זאכען איבערהויפט ניט קיין גע-

פיעשטשעטע (פערוואָהנט), אויך צווישען אונז שא-

געווען מיר זיך ניט, נאָר מיר קריטיקירען זיך איינע

דיא אנדערע, און דעריבער האט מיך דאס, וואס

מען האט מיר זייט עטליכע טעג בעוועזען — דען

מערקוויירדיגער ווייזע פיער איך היינט מיין 70-

יעהריגען געבורטסטאג שוין צום דריטען מאל —

אריינגעבראַכט אין א נייע לאַגע. איך שטיי דאָ

ווירקליך אין א גרויסע פערלעגענהייט. א גרויסען

טייל פון דעם דאנק, וואס מען האט מיר געשפענ-

דעט, מוז איך צוריק ווייזען, וואָרים דאס, וואס איך

האב געטאָן, וואָלט איך ניט געקענט טאן אָהן

מייער לעהרער, אָהן א מאַרקס, ענגעלס, לאסאַל,

אָהן דיא אלע מיטקעמפפער היער, אָהן אייך אלע.

אלץ מעהר און מעהר מיטקעמפפער זיינען אין אונזער

קאמפף אריינגעקומען, אלץ מעהר און מעהר קרעפ-

טען זיינען ארויסגעפלאצט, און דאס האט געמאַכט

ווען דיא ארבייטער האָבען מיר אַלואַ היינט געדאַנקט, קען איך זיי צוריק אַבגעבען אַ דאַנק. דען דיא ארבייטער פּעראַייניגונגען האָבן איך צו פּערדאַנקט, וואס איך בין געבליבען פיהלען צוואַר מען מיט דיא הערצער פון פאָלק. און דעריבער דאַנק איך אייך, גענאָסטיגען און גענאָסען, פיר דיא לעבע וואס איהר האָט מיר בעוויזען. איך בין שטאַלץ דער פּערטרעטער פון דעם 6טען וואַהלקרייז צו זיין. איך בין שטאַלץ, צווישען אייך צו ווירקען. איך בין שטאַלץ, וואס הונדערט-טויזענדער געדענקען יעצט אָן מיר, אַלס אָן אַ מאַן, וואס האָט מיט זיי געקעמפּט, וואס האט פיר זיי געקעמפּט און האט נאָך זיינע בעסטע קרעפטען זיין פּפליכט געטאָן.

דער פּעסטרעדנער האָט פריהער גערעדט ווער גען דעם ביטטערען גלות-ברויט, וואָס איך האָב געמוזט עסען. יא, מאַנכע מאָל האָבען מיר אפילו דאָס ביטטערע ברויט אויך ניט געהאַט, אָבער קיין מאָל איז מיין פרייליכער מוטה ניט אַראָנגעפאַלען, קיין מאָל בין איך ניט געווען פּערצווייפּעלט, און וואָס שלעכטער עס איז גענאָנען, אַלץ בעסערן מוטה האָב איך אָפּט געהאַט, און יעדענפאַלס אַלץ אַ בעסערע לוינע. דער הומאַר, דאס הייסט דיא פרייליכע מוטה-הינקייט, דיא קראַפט, וואס פּרעגט ניט נאָך אַלע צרות פון'ם לעבען און נייט שמייכ-לענדיג אפילו צום טויט, דאָס איז עס, וואָס מען ברויכט, אין דיא היינטיגע קעמפּפּע פון דעם לעבען. איך האָב ביו היינט נאָך קיין אויגענבליק ניט

גענלויבט, אז אונזער זאָך איז פּערלורען. עס איז אמת, עס זיינען געווען אויגענבליקען, ווען מען האט אַביסעל אנגעהויבען נאכצוקלערען, ווען מען האט, אמת, ניט פּערצווייפּעלט, אבער דאָך אפּשר גע-צווייפּעלט, אבער דיעזע אויגענבליקען זיינען גע-שווינד פאַרבייגעגאַנגען. און דערביי האָב איך זיך אָפּט דערמאָנט אָן דיא ווערטער פון נאַפּאָליאָן נאָך דיא שלאַכט ביי וואַטערלאָאָ: "דיזע עלענדע ענגלענדער ווייסען נאָר ניט, ווען זיי ווערען געשלאָ-גען". יא, נאך אַלע רעגלען פון דער קונסט זיינען דיא ענגלענדער געשלאָגען געוואָרען ביי וואַטער-לאָאָ, אבער זיי האָבען ניט מודה געווען אז זיי זיי-נען געשלאָגען און דעריבער האבען זיי געזעגט. אזוי האָב איך מיך אויך קיין מאָל ניט ערקלערט

פאַר געשלאָגען, אזוי האט זיך דאס פּראָלעטאַריאַט אויך קיין מאָל ניט ערקלערט פיר געשלאָגען.

אזוי לאַנג אַ הויך אין מיר בלייבט, וועל איך ווייטער קעמפּפּען. דאס שווער איך, און ווען איין זאך פרייט מיך אין דעם היינטיגען טאָג, איז עס דאס, וואס איך פיהל נאָך, אז איך האָב קראַפט. דיעזע קראַפט וועל איך ביו צום געזעטען דוך אָנ-ווענדען אין קאַמפּפּ פיר דאס פאָלק, מיט דעם פאָלק פיר דיא בעפרייאונג פון דעם פּראָלעטאַריאַט. מיין דאַנק אייך, איהר גענאָסען פון בערלין! מיר בלייבען וואס מיר זיינען געווען, איך וועל וויי-טער טהון מיין פּפליכט און דאס וועט איהר אויך טהון. איך שליס מיט אַ האָך אויף דיא אינטער-נאַציאָנאַלע סאָציאַלדעמאָקראַטיע."

דיא פּערזאָנלונג האט מיטגערופען דעם "האַך" מיט אונבעשרייבליכע בענייסטערונג און געזונגען שטייענדיג דיא מאַרסעלעזע.

יעדען אויגענבליק איז דער עולם געוואָרען אַלץ פרייליכער און מעהר בענייסטערט. און דעם העכסטען גראד האָט דיא בענייסטערונג עררייכט, ווען דיא פאַרהאַנג האָט זיך אויפגעצויגען און עס האָט זיך בעוויזען אַ העררליכעס "לעבענדיגעס בילד", וועלכעס האָט פאַרגעשטעלט דיא פריי-הייטס געטטיג, וויא זיא פיהרט אָן אַ מחנה אַר-בייטער אין קאַמפּפּ געגען קאַפיטאַל און רעניערונגס-טיראַניי. — דערנאָך האָט דער עולם געהולעט אַ גאַנצע נאַכט.

צומאָרגענס אַ גאַנצען טאָג האָט דיא טהיר פון לעבעקעכטס הויז ניט גערוהט אַ מינוט. כסדר זיינען געקומען דעפוטאַציאָנען מיט גליקווינשוונגען, קרענצע, בוקעטען, אדרעסען, געשענקע א. ז. וו., וואָס זיינען צוגעשיקט געוואָרען פון פּערשיעדענע ארבייטער פּעראַייניגונגען און סאָציאַליסטישע רע-דאַקציאָנען.

פּויל זינגער האָט געלאָזט אָבדרוקען אין צוויי דיקקע ביכער אַלע רעדען, וואָס לייע-קעכט האָט געהאַלטען אין דייטשען רייכסטאָג אין פּערלוויר פון עטליכע-און-צוואַנציג יאָהר און האָט דאָס, אין אַ טייערע איינבאַנד, געשיינקט לעבעקעכט'ן אַ מחנה צו זיין געבורטסטאָג.

אויסערדעם זיינען אָנגעקומען טויזענדער בריעף

ניט אונטערטהעניגקייט, ניט פערנעטטערונג האָבען איהם מיליאָנען אַרבייטער פון דער גאַנצער וועלט אויסגעדריקט, נאָר ליעבע, ברידערליכקייט און טרייהייט צו דיא איבערצייגונג, פיר וועלכע ער האָט געקעמפּט און געליטען.

קען נישט אזא ערלער לוינ מיליאָנען מאָל מעהר „אַנטרייבען“ צו טהון גוטס פירן כלל, וויא אַ שענדליכער געלדלוינ? — געוויס! און דאָס איז אַ ביישפּיעל פון דעם לוינ, וואָס יעדער מענש וועט זיך קענען און מיטן גאַנצען האַרצען וועלען פערדיענען, ווען עס וועט פערווירקליכט ווערען דיא וועלט-אַרדנונג אָהן געלדכאפּעריי, וואָס אין דעם קאמפּף פיר איהר האָט זיך אזא לוינ פערדיענט דער אלטער „סאָלדאט פון דער רעוואָלוציאָן“ — ווילהעלם ליעבקנעכט.

און טעלעגראַמען מיט גליק-ווינשוונגען פון אלע ווייניקעלעך פון דער וועלט.

* * *

מיר האָבען דאָ נאָר בעשריעבען איין איינציגע פון דיא פיערע פעסטליכקייטען פון בערלין אליין לכבוד דעם עלטסטען סאָציאליסטישען פאָרקעמפּפער. אלע צו בעשרייבען ערלויבט דער פּלאַץ ניט. ליעבקנעכט האָט געקראָנען דעם איינציגען לוינ, וואָס אַין איידלער מענש וויל האָבען פאַר זיינע גוטע מעשים: — ער האָט געזעהן דיא הערר-ליכע פּרוכט פון זיין אַרבייט. ווען ער האָט אָנגעהויבען צו אַרבייטען פיר דעם סאָציאליזמוס, האָט ער זיך אויף דיא גאַנצע וועלט ניט געפונען אזוי פיער סאָציאליסטען, וויפיעל ביי זיין 70טען געדורכטסטאָג זיינען געווען פערזאמעלט אין איין איינציגע זאָל אין בערלין אליין.

דאָס בלוט.

אַ קאפיטעל פיזיאלאגיע.

ערשטער אַרטיקעל.

איז דער אונטערנאָג פון דעם שטאָט. דער קערפער-שטאָט קומט אין פערקעהר מיט דער אויסערער וועלט דורך דיא זינג-אַרגאַנען (דיא אויגען, אויערען, הויט, נאָז און צונג), וועלכע געדען איהם צו וויסען, ווען איהם שמעהט פאַר א געפאָהר, און העלפען איהם צו געפינען דיא מיטל מעל פאַר זיין עקזיסטענץ. דער מויל איז דער האַפּט פון דורך וועלכען אלע סחורות, וואס ער געברויכט, ווערען אריינגעפיהרט אין איהם, דער מויל און דיא נאָז זיינען דיא פענסטער, דורך וועלכע עס גייט אריין צו איהם דיא פרישע לופט, און עס גייט ארויס פון איהם דיא פערדאָרבענע לופט. דער מאָגלעך איז זיין הויפט-פאָבריק, וועלכע אַרבייט איבער דעם רויהען שטאָף, וועלכען ער בעקומט פון דער אויסערער וועלט, אין אַ שטאָף, וועלכען קען אונזערע האַנטען זיינע בירגער (דיא צעלעלעך), דורך

דעם מענשליכען קערפער קען מען פארנלייכען צו אַ שטאָט. דיא מיליאָנען און מיליאָנען צעלעלעך (פּיצינקע בלעזעלעך), פון וועלכע ער בערעכט זיינען דיא בירגער פון דיזען שטאָט, דיא אברים פון דעם קערפער זיינען דיא באַזונדערע פראָווינצען, אָדער דיסטריקטען פון דעם שטאָט. דער קאָפּ איז דיא הויפט-שטאָדט; דער קאָפּ-הירן — דיא צענטראַלע רעגירונג פון דעם שטאָט. דיא נערווען זיינען דיא טעלעגראַף-דראָטען, וועלכע פאַרבינדען אלע ווינקעלעך פון דעם שטאָט מיט דער הויפט-שטאָדט. דיא הויט איז דער גרענעץ פון דעם שטאָט מיט דער אויסערער וועלט; דיא זינג-אַרגאַנען — דיא פענסטונגען אויף דעם גרענעץ. דאס לעבען פון דעם קערפער איז דאס לעבען פון דעם שטאָט: דער טוירט פון דעם קערפער

דעם קערפער־שטאאט. ער האט גלענצענדע וועגען, וואס פיהרען פון דער הויפט־שטאָרט אין אלע זיינע פראָווינצען, וואס פארבינדען אלע ווינקעלעך פון יעדער פראָווינץ זיינער און וועלכע פארבינדען אלע פראָווינצען זיינע איינע מיט דער אנדערער. דיזע וועגען זיינען דיא זאָנענאָנטע בלוט־רעהרען, וועלכע ציהען זיך דורך דעם גאנצען קערפער און וועלכע איהר קענט געפינען אין יעדען אבר. דאס זיינען דיא קאנאלען פון דעם קערפער־שטאאט, זיינע „וואסער־וועגען“, און דיזע קאנאלען זיינען פול מיט א שטאָף, וועלכער שפיעלט דיזעלבע ראָלע אין דעם קערפער, וויא סוחרים און בעלי העגלות שפיעלען אין א שטאאט. דער אונטערשייד איז נור דער, דאס דיזער צופיהרער טהוט זיין ארבייט ניט פאר קיין נעלד און מאכט ניט קיין לעבען דערפון, וואס ער נארט אָפ זיינע קונים. ער ארבייט אויף דעם קאמוניסטישען שטייגער. דיא אויפגאבע פון דיזען ארטיקל איז ניט צו ערקלערען, וויא דיא וועגען אין דעם קערפער־שטאאט זיינען געמאכט און גייען, נאָר וויא זיי פיהרען אויס זייער ארבייט, ה. ה. וויא דורך זיי ווערען פאנאנדערגעפיהרט איבערן קערפער דיא נאהרונגס־שטאָפּען.

מיר וועלען פריהער בעטראכטען, וויא דאס בלוט טראָנט פאנאנדער דיא נאהרונגס־שטאָפּען איבערן גאנצען קערפער, און דערנאָך, וויא דיזעלבע בלוט פיהרט ארויס פון דעם קערפער דיא פער־דאָרבענע אָדער אָבגענוצטע שטאָפּען.

דיא נאהרונגס־שטאָפּען ווערען פאבריצירט פון דער שפּיזע, וואס ווערט אריינגעבראכט אין קער־פער, אין דעם מאָנען און אין דיא קישקעס. דיא ווענט פון דעם מאָנען און דיא קישקעס זיינען פול מיט קלייניקע בלוט־רעהרלעך, וועלכע פארנעהמען דעם פארטיגען שטאָף און טראָגען איהם פאנאנ־דער אין אלע ווינקעלעך פון דעם קערפער. וויא טהוען זיי עס, ד. ה. וויא גייט איבער דער פארטי־גער שטאָף פון דעם מאָנען און דיא קישקעס אין דיא בלוט־רעהרען? גאנץ איינפאך. דער פארטיגער שטאָף איז אין א פליססיגען צושטאנד, ער איז, זאָ צו זאָגען, צולאָזט, און דיא ווענטעלעך פון דיא בלוט־רעהרען האָבען דיא פעהיגקייט דורכצולאָזען דורך זיך פליססיגע שטאָפּען. דיזע ערשיינונג, ד. ה.

צוויי ספעציעלע האפענס ווערען ארויסגעפיהרט פון איהם דיא פערדאָרבענע שטאָפּען און דער טהייל פון דעם אריינגעפיהרטען רויהען־שטאָף, וועלכער קען איהם ניט צו נוצן קומען. דורך דער הויט ווערט אויסגעפיהרט פון איהם דיא איבעריגע פייכטקייט און דיא איבעריגע ווארימקייט. דיא נערווען טראָגען פאנאנדער אין אלע ווינקעלעך פון דעם שטאאט דיא בעפעהלע פון דער צענטראלער רעגירונג און מאכען בעסאנט דיא לעצטע מיט דעם טאָן און לעבען פון אלע פראָווינצען און בירגער. דיא מוס־קעלן פיהרען אויס דיא בעפעהלע פון דער צענט־ראלער רעגירונג. דיא רעגירונג פון דיזען וואונדער־בארען און דערוויילע נאך ווייניג בעקאנטען שטאאט איז א פאָלשטענדיג דעספאָטישע, און דאָך זיינען דאָרט רעוואָלוציאָנען זעהר זעלטען, און ווען זיי פאסירען, זיינען זיי א בעווייז ניט פון פראָגרעס, נאָר פון א ניט נאָרמאלען קראנקען צושטאנד פון דעם שטאאט. אלע בירגער זיינען צופריעדען און רוהיג. אלע ארבייטען האַרמאָניש פאר איין צוועק, און דיזער צוועק איז דיא אונטערהאלטונג, דאס לעבען פון דעם שטאאט.

אין דיזען ארטיקל וועל איך זיך באשעפטיגען מיט דער פראגע, וויא דיא רויהען־שטאָפּען, וואס ווערען אריינגעפיהרט אין דעם קערפער־שטאאט פון דער אויסערער וועלט, און ווערען דענאָך איבער־געארבייט פון דעם מאָנען און דיא קישקעס, וויא דיזע שטאָפּען ווערען פאנאנדערגעפיהרט און פא־נאנדערגעטהיילט צווישען אלע פראָווינצען (אברים) און בירגער פון דעם שטאאט, און וואס עס איז אזוינס דער שטאָף, וועלכער שפיעלט דיא הויפט־ראָלע אין דיזער ארבייט.

יעדער גוט אָרגאניזירטער שטאאט האט גוטע וועגען, דורך וועלכע דיא פראָדוקטען, וואס ווערען אריינגעפיהרט אין איהם, אָדער וואס ווערען פאבריצירט אין איהם גופא, ווערען פאנאנדערגעפיהרט אין אלע זיינע ווינקעלעך, אום צו בעפרידיגען דיא בעדירפניסע פון אלע זיינע בירגער. א חוץ גוטע וועגען, האט נאך יעדער שטאאט א באַזונדערע קלאסע בירגער, וואס באשעפטיגט זיך אויסשליסליך מיט דער ארבייט פון פאנאנדערגעפיהרען דיא פראָדוקטען דורך זיינע וועגען. און אזוי איז אויף אין

צו און פערוואנדעלט איהם אין אזא שטאף, פון וועלכען ער איז אליין געמאכט געווארען און וועלכער פארנעהמט דעם פלאץ פון דעם פערדארבעט-נעם אָדער אויסגענוצטען שטאף.

דאס איז דיא צווייטע אַרבייט פון דעם בלוט: זיא שוויצט אויס דעם אָנגעווינטען נאָהרונגס-זאָפּט אין דיא אברים, דורך וועלכע זיא לויפט, — זיא נעהרט דעם קערפער; זיא בענייט זיינע שטאָפּען. דיא דריטע אַרבייט פון דעם בלוט בעשטייט אין דעם, וואָס זיא פיהרט ארויס פון אלע ווינקער-לעך פון דעם קערפער דיא פערדארבעטע אָדער אָנגענוצטע שטאָפּען, וואָס טוינען שוין צו נאָר ניט און פארנעהמען אומזיסט א פלאץ אָדער סענען זאָ-נאר שאָרען טאָן דעם געזונטען שטאף. וויא טהוט זיא דאס? ווידער גאנץ איינפאך. ווען דער בלוט-שטראם לויפט פאַרביי א טהייל פון דעם קערפער, וואו עס געפינט זיך פערדארבעטען שטאף, זויגט ער איהם אויס דורך דיא ווענטעלעך פון דיא רעה-רען, אין וועלכע ער רינט, פונקט אזוי וויא ער זויגט אויס דעם נאָהרונגס-זאָפּט פון דעם מאָנען און דיא קישקעס. וואָס-זשע טהוט ער ווייטער מיט דיזען אָנגעווינטען פערדארבעטעם שטאף? ער טראָגט איהם אוועק אין א באַזונדערן אָרגאַן, וועל-כען מען רופט „ניערען“, און דאָרט לאָזט ער איהם ארויס (שוויצט איהם אויס) אין ספּעציעלע אורינע-רעהרען. זיא לאָזט ארויס דעם פערדארבעטעם שטאף אין דיא אורינע-רעהרען פונקט אזוי, וויא זיא לאָזט ארויס דעם נאָהרונגס-זאָפּט אין דיא ווענט פון דיא אברים, וואָס ברויכען איהם. דיא אורינע-רעהרען טראָגען אוועק דעם פערדארבעטעם שטאף, וואָס זיי האָבען בעקומען פון דיא בלוט-רעהרען (דיזען פערדארבעטעם שטאף רופט מען אורינע) אין א ספּעציעלען אורינע-זאק, און פון דיזען אורינע-זאק גיסט זיך דער שטאף ארויס פון דעם קערפער דורך א געוויסען אבר. דאס בלוט, וויא איהר זעהט, האָט צוויי הויפט-אַרבייטען; זיא נעהרט דעם קערפער (דערמיט, וואס זיא טראָגט פאַנאָדער אין אלע זיינע ווינסעלעך דעם נאָהרונגס-זאָפּט, וואָס דער מאָנען פאַבריצירט פון דער שפייזע, וואס קומט אריין אין קערפער) און רייניגט איהם אויס (דערמיט, וואָס זיא פאַרנעהמט אין אלע זיינע

דאס וואס א פליסיגקייט קען דורכגיין דורך א הויט, אָדער א'ן אָרגאַנישע וואנט, איז א ריין פהי-זישע. יעדערער פון אייך קען מאַכען א פראָבע אי-בער דעם. נעהמט א פענכער פון א לונג (אזא וואס מען לערנט זיך שווימען מיט איהם) און פיללט איהם אָן מיט געזאָלצענער וואסער. דאן לאָזט איהם אראָפּ אין א טאָפּ, וואָס איז אָנגעפילט מיט גע-וויינליכער וואסער. וואָרט ארום א האַלבע שמונדע און דאן פרובט, נעהמט אין מויל אביסעל וואסער פון דעם טאָפּ, — וועט איהר זעהען, אז זיא איז אויף אביסעל געזאָלצען. פרופט דאן דיא וואסער פון דעם פענכער, און איהר וועט געפינען, אז זיא איז ווייניגער געזאָלצען, וויא פריהער. וויא איז דאס גע-קומען? גאנץ איינפאך. דיא אָרגאַנישע וואנט פון דעם פענכער האט דורכגעלאָזט דורך זיך דיא זאָלץ אין טאָפּ אריין. ווען דיא זאָלץ וואָלט געווען אין טאָפּ, וואָלט זיא אויף דערזעלבער ווייזע דורכגע-גאנגען פון דעם טאָפּ אין פענכער אריין. פונקט דאָס זעלבע, וואס אין דיזען ביישפּיעל גייט פאַר צווישען דעם טאָפּ און דעם פענכער, גייט אימער פאַר צווישען דעם מאָנען און קישקעס און דיא בלוט-רעהרען. דיא פליסיגקייט, אָדער צולאָזטע שטאָפּען פון דעם מאָנען גייען אריין אין דיא בלוט-רעהרען דורך זייערע אָרגאַנישע ווענטעלעך, און ווערן אוועק-געטראָגען פון דעם בלוט-שטראם, וועלכער רינט דורך דיזע רעהרען.

דאָס איז דיא ערשטע אַרבייט פון דעם בלוט: עס זויגט אויס דעם נאָהרונגס-זאָפּט פון דעם מאָ-נען און פון דיא קישקעס. נאָך דעם הויבט זיך אָן זיין צווייטע אַרבייט. זיא טראָגט פאַנאָדער דעם אָנגעווינטען נאָהרונגס-זאָפּט אין אלע ווינקעלעך פון דעם קערפער און טהיילט איהם פאַנאָדער צווישען אלע טהיילען זיינע, וואס ברויכען איהם. וויא טהוט זיא דאס? אויך גאנץ איינפאך. ווען זיא לויפט פאַרביי א טהייל פון דעם קערפער (און לויפען לויפט זיא איבעראַל), וועלכער גויטיגט זיך אין נייעם שטאף (אום איבערצובייטען דעם אַלטען אָנגענוצטען), לאָזט זיא ארויס דורך דיא ווענטעל-לעך פון דיא רעהרען, אין וועלכען זיא רינט, א ביי-סעל פון דעם אָנגעווינטען נאָהרונגס-זאָפּט. דער אבר, וואס ברויכט דיזען זאָפּט, נעהמט איהם דאן

זאפט פון דעם מאַנען און דיא קישקעס; זיא טראַנט
איהם אַוועק אין דעם אבר, וועלכער פיהרט איהם
זיא טראַנט פאנאנדער דעם נאָהרונגס־שטאַף, און
זיא לאָזט איהם ארויס, אדער שוויצט איהם אויס,
אין אלע טהיילען פון דעם קערפער, וואס ברויכען
איהם פאר זייער ארבייט, פונקט אזוי וויא זיא
שוויצט אויס אין זיי דעם נאָהרונגס־שטאַף.

ווען דער זויער־שטאַף קומט אריין דורך דעם
בלוט אין דעם קערפער, פעראייניגט ער זיך דאָרט
מיט דיא פערשיעדענע שטאַפּען, פון וועלכע דער
קערפער בעשטייט. פון דיעזע פעראייניגונג קומט
ארויס דיא ענערגיע פון דעם קערפער און זיין
ווארעמקייט. אזא פעראייניגונג פון זויער־שטאַף
מיט אנדערע שטאַפּען רופט מען אין דער וויסענ־
שאפט בעמייע „ברענען“. א געוויסער טהייל פון
דיא שטאַפּען פון דעם קערפער ווערט, פאָלגליך,
איבערגעברענט. פון דיעזע ברענען (ד, ה, פון דיעזער
פעראייניגונג פון דעם שטאַף פון דעם קערפער מיט
דעם זויער־שטאַף) קומט ארויס א גאָ, וועלכען מען
רופט „קוילען־שטאַף“. דיעזער שטאַף מוז אזוי גיך,
וויא ער בילדעט זיך אין דעם קערפער, באַלד ארויס־
געפיהרט ווערען פון איהם. און דאָס טהוט וויעדער
דאָס בלוט. ווען זיא לויפט פארביי פערשיעדענע
טהיילען פון דעם קערפער, זויגט זיא אויס פון זיי
דורך דיא ווענטעלאָך פון דיא בלוט־רעהרען דעם
קוילען־שטאַף, וואס האט זיך געבילדעט אין זיי, און
טראַנט איהם אַוועק צו דיא לונגען. ווען זיא קומט
אָהן, שוויצט זיא אויס דיעזען קוילען־שטאַף אין דיא
לונגען־זעק, און פון דיא לונגען־זעק ווערט דיעזער
גאָ ארויסגעטריבען דורך דיא בראָנכי, דעם האַלז
און דעם מויל אין דער אַרומיגער לופט. דאס בלוט
זויגט אויס פון אלע טהיילען פון דעם קערפער דעם
קוילען־גאָ פונקט אזוי, וויא זיא זויגט אויס פון זיי
דעם אָבגענוצטען שטאַף; און זיא שוויצט אויס
דעם קוילען־גאָ אין דיא לונגען־זעק פונקט אזוי,
וויא זיא שוויצט אויס דעם פערדאָרפענעם שטאַף
אין דיא אורינע־רעהרען. אלע ארבייטען טהוט זיא
אויף איין אַרט און אלע ארבייטען טהוט זיא איינ־
פאך און אין דערזעלבער צייט פאָלקאָמען.

מיר ווייסען יעצט, וואס דאס בלוט טהוט; וואָס
פאר א ראָלע זיא שפיעלט אין דעם קערפער. עס
בלייבט אונז נאָך איבער צו בעטראַכטען, וואָס זיא
אליין איז אזוינס. דאָס וועט זיין דיא אויפגאָבע פון
מיין נעכסטען אַרטיקעל.

(שלום פאָלגט).

מ. באַראַנאָוו.

ווינקעלעך דעם אָבגענוצטען שטאַף און טראַנט
איהם אַוועק אין דעם אבר, וועלכער פיהרט איהם
ארויס פון דעם קערפער).

אַבער דאָס איז נאָך ניט אלעס, וואס דאס
בלוט האָט צו טאָן. זיא האָט נאָך א וויכטיגע
ארבייט, און זיא טהוט דיעזע ארבייט אויף דעמזעל־
בען אַרט, וויא דיא ארבייטען, וועלכע איך האב
ערשט בעשריעבען.

דער קערפער, וויא בעקאנט, נויטיגט זיך ניט
נור אין האַרטע און פליסיגע שטאַפּען, וועלכע ווערן
אריינגעבראכט אין איהם דורך דעם מאַנען, נאָר
אויך אין גאָזען, ד, ה, אין לופט. ער ברויכט דעם
שטאַף פון דער לופט, וואָס איז אַרום אונז, וועל־
כען מען רופט „זויער־שטאַף“. אָהן דיעזען שטאַף
קען דער קערפער אזוי ווייניג לעבען, וויא אָהן
שפייזע. דער זויער־שטאַף קומט אריין אין דעם
קערפער דורך דער נאָז און דעם מויל. פון דעם
מויל גייט ער אריין אין דעם האַלז, און פון דעם
האַלז גייט ער אריין דורך ספּעציעלע רעהרען, וועל־
כע מען רופט „בראָנכי“, אין ספּעציעלע זעק, וועל־
כע מען רופט „לונגען“. דיא לונגען־זעק עפענען
זיך אין דיא בראָנכינס און דורך זיי אין דעם האַלז
און אין דעם מויל. זיי קומען, הייסט עס, אין א
דירעקטען פערקעהר מיט דער אויסערער וועלט.
אַבער זיי עפענען זיך ניט אין קיינע אינגערליכע
אברים פון קערפער, זיי זיינען אָבגעטהיילט פון דעם
אינגערליכען טהייל פון דעם קערפער מיט א וואנט,
ד, ה, א הויט. אבער אלע טהיילען פון דעם קער־
פער ברויכען דאָך זויער־שטאַף פאר זייער ארבייט.
וויא־זשע בעקומען זיי איהם פון דיא לונגען? אויף
דעמזעלבען אַרט, וויא זיי בעקומען דעם נאָהרונגס־
זאפט פון דעם פערמאכטען מאַנען און דיא פער־
מאכטע קישקעס. זיי בעקומען איהם דורך דעם
בלוט. דיא לונגען־זעק זיינען אַרומגערינגעלט מיט
א מאַססע קלייניקע בלוט־רעהרעך. דער זויער־
שטאַף, וואָס קומט אריין אין דיא לונגען, געהט
אריין דורך דיא ווענטלעך פון דיא בלוט־רעהרען
אין דעם בלוט, און דאס בלוט טראַנט איהם פאָר
נאָדער אין אלע ווינקעלעך פון דעם קערפער. דאָס
בלוט זויגט אויס דעם זויער־שטאַף פון דיא לונגען
פונקט אזוי, וויא זיא זויגט אויס דעם נאָהרונגס־

קריטישע סטודיען איבער זשארגאנישע מייסטער-ווערק

(שלים).

אָבער וועהרענד אין אַנגעמיינעם, אלס א שפראך, איז דער לשון פון אבראמאָוויטש'עס ווערק בריליאַנט, געפינען זיך אין דיעזע שפראך זיינע פעהלערען אין בעצוג אויף דיא פאָדערונגען פון דיא בעללעטריסטישער קונסט. אבראמאָוויטש'ען איז, וויא עס ווייזט אויס, שווער צו מאַכען, אַז יעדע פון זיינע פאָרגעשטעלטע פערזאָנען זאָל דורכאויס ריידען אויף איהר ספעציעלען שטיינער. דאָ און דאָרטען זעהט איהר א ספעציעלען ווערטעל אָדער א שפראך-געוואוינהייט פון דיא אָדער יענע פער- זאָן: אָבער דאָס רוב ריידען אלע אויף איין אופ- — אויף דעם זעלבען אופן, וויא מענדעלע מוכר ספרים, און וואָס איז נאָך ערגער — אין דעם זעלבען גייסט, און מיט דעם זעלבען הומאָר וויא מענדעלע. דאָס, — נאטירליך, מאַכט פון אלע פערזאָנען איין פערזאָן און דיא בעזונדערע כאַראַק- טערישטריכען ווערען פארפאללען. עס קומט אויס „אַז אלע יונים האָבען איין פנים.“ פישקע אליין למשך קען קיין ריש ניט אויסריידען, און רעדט וויא א גולם, אָבער בעטראַכט וואָס ער זאָגט, וועט איהר זעהן, אַז דיא געדאַנקען גייען ביי איהם וויא ביי ר' מענדעלען. עס מאַכט ניט אויס, וואָס דער פערפאַסער פארענטפערט דאָס מיט דעם, וואָס צוליעב פישקע'ס קאליקע שפראך, דערציילט ר' מענדעלע זיין מעשה מיט זיינע ווערטער. ניט אין דיא ווערטער איז דער עיקר, זאָגנדיק אין דעם וואָס דיא ווערטער דריקען אויס, און עס קומט אויס, אַז פישקע איז פונקט אזא חכם א וויצלינג און א קרי- טישער בעל דברן, וויא ר' מענדעלע. נאָך א ביי-

עס וואָלט זיין נייטיג זיך אַבצושטעלען אויף דיא שפראך פון דעם ראָמאַן „פישקע דער קרומער.“ דער פלאַץ ערלויבט עס אָבער ניט צו טאָן גענוי און מיר מוזען זיך בענגיגענען מיט א פאָר אלגע- מיינע ווערטער. אין סך הכל איז אבראמאָוויטש'עס זשארגאן, אָהן צווייפעל, דיא בעסטע, וועלכע מען קען זיך פאָרשטעלען. אבראמאָוויטש איז א וואהר- רער מייסטער פון אונזער פאָלקס-שפראך, און א מערקווירדיגער קענער פון איהר. זיין לשון איז ריין און אמת אידיש אי אין דיא בעזונדערע אויסדריקע, אי אין דעם גייסט וואָס דרינגט דורך דעם גאנצען נאָנט פון זיין שרייבען. עס איז אידישקייט „מיט דיא ביינער“. וועלכע זייטיל איהר זאָלט ניט נעמען לעזען, בריינגט דער סלאַנג פון דיא ווערטער אליין אייך אזוי טיעף אריין אין דעם אידישען לעבען, אַז איהר פערנעסט בעת מעשה, אַז אויסער אזעלכע אידען, וויא דיא וואָס ער שילדערט, זיינען נאָר דאָ מענטשען אויף דער וועלט. היינט וויא געשמאַק דיעזע אבראמאָוויטש'עס אידיש איז! אין א מין קלאַסישע זיסקייט איז אפגעטונקט יעדער זאָץ! מען זאגט דאָס, אַז אונזער לשון איז קיין לשון נים, אַז מען קען אויף איהם נאָר ניט אויס- דריקען, און אַז דאָס וואָס לאָזט זיך שוין יע אויס- דריקען, קומט אויף אויס וואָבענדיג, גראַב און עפעס קאָמיש. „פישקע דער קרומער“ ווייזט, אַז דאָס אַלין איז א „גראַבער“ און „קאָמישער“ ליגען. נאטירליך, ניט יעדער איז אַן אבראמאָוויטש. אָבער איז דען יעדער ענגלישער שרייבער א טהע- קעריי אָדער א האַטהאַרן?

היה טריינע, למשל, און איהר האט דעם טיפ פון דעם דאזיגען אשת חיל קלאסס. דאס אליין איז דאך אבער נאך ניט גענוג אום צו האבען פאר דיא אוי-גען א לעבעדיגע אידענע. אין דיזען קלאסס גופא איז דאך יעדע א בעזונדערע בעשעפענעס, מיט א בעזונדערע ארט אשת חיל כאראקטער, און מיט פיעלע געוואוינהייטען. נייגונגען, אוואיעס, וועלכע האבען גאר מיט דער אשת-חיל נאטור ניט צו טאן. הקצור, ניט אלע אשת-חיל'ס זיינען גלייכע מינים מענשען. יעדע איז זיך א מענש פאר זיך. חיה איז ניט באסיע, און ניט גיטעל, און ניט דוואך סיע. אזוי וויא עס זיינען ניטא אויף דער וועלט קיין צוויי פנים'ער וואס זאלען זיין אבסאלוט גלייך. אזוי זיינען ניטא קיין צוויי כאראקטערס וואס זאלען זיין אבסאלוט גלייך. דאס וואס מען גרופפירט מענשען אין קלאססען, נאך זייערע כאראקטערען נאך, הייסט בלויז, אז א געוויסע צאך מענשען הא-בן געמיינשאפטליך איינעם אדער עטליכע שטריי-כען פון זייער כאראקטער. א כאראקטער פון א מענשען בעשטייט אבער פון טויזענדער פערשידע-שעדענע שטריכען, און דיא צוזאמענשטעלונג פון אלע דיזעזע אין איינעם בילדעט דעם ספעציעלען, בעזונדערען, איינצעלנעם, אדער אינדיווידו-עלען כאראקטער. עס פארשטייט זיך, איבער-געבען אלע טויזענדער כאראקטער-שטריכען פון דיא פערזאן איז אונמעגליך. דער קינסטלער דארף דאס אבער נאך ניט. דיא קונסט בעשטייט גראד אין דעם, וואס מען באמערקט דיא וויכטיגסטע פון דיזעזע שטריכען, דיא וועלכע שטעלען פאר דעם כאראקטער אים בעסטען און אים לעבענהינסטען, און אזעלכע שטריכען רופט מען דעריבער בא-ראקטעריסטישע.

כאראקטעריסטישע שטריכען זיינען אלזא דא אזעלכע, וואס בעלאנגען צו א גאנצען קלאסס, און וואס זיינען דעריבער דיא הופטשטריכען פון דעם טיפ פון דיזען קלאסס, און וויעדער אזעלכע, וואס בעלאנגען צו דיא אינדיווידועלע (איינצעלנע) פערזאן.

ביי דיא אמת גוטע שרייבער פון דיא איירא-פעאישע ליטעראטורען זיינען דיא פערזאנען שטענ-דיג געמאלט מיט ביידערליי שטריכען, און זיי קר

שפיעל: דיא קרטשטערקעס מאן האט א טבע איבערצוזאגען זיינע ווערטער, אזוי א שטייגער: "איך האב דאך גענומען דאס געלט האב איך דאך." אבער דאס איז בלויז א'ן אויסערליכער שטריך; און אין גרונד רעדט ער פונקט אויף דעם זעלבען ארט וויא זיין ווייב, — און אין זיין ארט ריידען שפיענעלט זיך בשום אופן ניט אפ זיין בעזונדערער כאראקטער.

ווייטער זאגען דיא פערזאנען פון דעם ראמאן א מאל גלאט אזעלכע זאכען, וואס פאסען זיך פאר זיין ווייב א צופיק פאר א אינדיק. דיא הויקער, צום ביישפיעל, ווען זי האט א ליעבעס-סצענע מיט פישקען, זאגט צו איהם:

— איך ווייס נישט פאר וואס, פישקע! מיר איז אצינד עפעס גוט אויפ'ן הארצען עס גלוסט זיך לעבען.....

אזא מין עס גלוסט זיך לעבען פאסט זיך פאר א אינטעלעגענטע פרייליין, אבער ניט פאר קיין בעטלערקע, וואס האט זיך אויסגעהאדעוועט אויפ'ן מיסט-קאסטען, אין א זומפ פון עלענד, פערדארבענד הייט און דיא גרעכסטע אונגליקענהייט. פיהלען אז עס גלוסט זיך איהר לעבען פיהלט אזא אונגליקליכע באשעפענס, נאטירליך, ניט ערגער וויא א געבילד-דעטע פרייליין. אבער ניט אזוי דריקט זי דיזעזען געפיהל איהרען אויס.

וועגען דיא פערזאנען, וואס קומען פאר אין "פישקע דעם קרומען", איז אין אלגעמיינעם צו בע-מערקען, אז צווישען זיי זיינען דא א סך אמת איי-דישע טיפען, אבער אז זיי זיינען געמאלט בלויז מיט דיא אלגעמיינע פארבען פון דעם טיפ, אהן שום בעזונדערע שטריכען, וועלכע זאלען דעם טיפ צו דער זעלבער צייט מאכען פאר א בעזונדערען איי-נצעלנעם מענש, פאר א "וועלטעלע פאר זיך." לאמיר דאס ערקלערען דייטליכער. א טיפ הייסט א בילד, וואס שטעלט מיט זיך פאר א גאנצען קלאסס מענשען, וואס האבען דעם זעלבען כאראק-טער. אויף דער וועלט זאלען דא א סך אשת חיל'ס, למשל, וואס פיהרען דיא גאנצע גרענדע אין שטוב, האלטען דעם מאן אין דיא הענד, און שיטען פון מויל א "מענה לשון" פון שוועבעל און פערך. שטעלט פאר אזא אידענע און גיט איהר א נאמען

קריטישע סטודיען איבער זשארגאנישע מייסטער-ווערק.

ניט בלויז א טיפ, זאגדערן א געוויסע, איינצעלנע פערזאן, וועלכע שטייט וויא פאר אייערע אויגען. אט איז א מוסטער, וועלכען מיר נעמען ווידער פון דיא סצענע אין דיא אידישע קרעטישטע, ווייל דיא קרעטישטע איז אנבערהויפט איינע פון דיא בעסטע שטיקלעך ארבייט אין דער ערציילונג:

„אין שטוב דרייט זיך ארום א דיקע, א ברייט טע א הארעפאטינע מויד מיט א פאך באקען, וויא פאמפושקעס. אויף קאפ זעהר ווייניג האר און צוויי קליינע צעפלעך פון הינטען. דיא הענט האלט זיא ביז דיא איילענבויענס שטייף צו ביידע זייטען, דיא ארעמס אויסגעשטרעקט גלייך פארענט וויא צוויי האקאבלעס, צווישען וועלכע זיא רוקט זיך, שליכעלט זיך, נישט צו הייבען קיין פוס, ארויס-שיקענדיג דיא קאפ אביסעל פריהער פאר איהר. זיא רוקט זיך גיך טראגענדיג אין דיא הענד א טישטוך מיט טעלער און גרייט צום טיש.“

דאס איז דיא קרעטישמערקעס טאכטער, דארפט איהר א לעבעדיגערען פארטרעט? ער איז אזוי לעבעדיג, אז פון איהם אליין לעבט דיא גאנצע שטוב ארום, און איהר זעהט דאכט זיך גאר אהן ווייטערע שילדערונגען וואס דארטען טוט זיך. דער פערפאסער בעשרייבט אבער ווייטער, וואס אין שטוב קומט פאר, און דאס טאכט ער מיט דעם זעלבען קינסטלערישען פענזעל, זא דאס דיא פארבען ווערען אלץ העלער, דיא סצענע ווערט אלץ לעבעדיגער, אלץ מעהר בולט, אלץ מעהר וויא מיט'ן האנד אָנצונעמען. אום אזעלכעס צו שאפען, כוז מען האָבען א קינסטלערשען זכרון, מען מוז געדיינקען דאס בילד און עס זיך פארשטעלען וויא עס וואלט געווען דערביי. דערצו מוז מען אָבער אויך האָבען יענעם „געטליכען פייעריל“, אהן וועל-כען עס איז אונמעגליך פארצושטעלען פאר אנדער-רע, דאס וואס דער מוח שטעלט פאר פאר זיך אליין. אבראמאָוויטש האָט דיעזן זכרון, אין איהם ברענט דיעזער פייעריל. ער איז א קינסטלער.

מיט דיא זעלבע לעבעדיגקייט, מיט וועלכע אבראמאָוויטש שילדערט דאס אויסזעהן פון בע-זונדערע מענשען, שילדערט ער אזוי גלאט א סצענע קעלע. נעמט צום ביישפיעל דאס פאלגענדע:

„איך קען מיר פארשטעלען דעם גוטען תשעה

מען דעריבער ביי זיי ארויס אזוי לעבעדיג, אז עס דוכט זיך דעם לעזער, אז ער ווערט גוט בעקאנט מיט לעבעדיגע מענשען, און זיי ווערען קיין מאָל ניט אויסגעמעקט פון זיין געדעכטניס. אבראמאָוויטש אָבער מאָלט זיינע טיפּען בלויז מיט זייערע טיפּ שטריכען, און ניט מיט זייערע אינדיווידועלע שטריכען. זיין אשת חיל איז אן אלגעמיינע אשת חיל, זיין צרה'דיגער מאן א ישובניק, איז א כלל פון א צרה'דיגען מאן א ישובניק, זיין תם'עוואטער באַדיונג איז כתם א תם'עוואטער באַדיונג.

ווען איהר קומט נור ביי אבראמאָוויטשען צו צו א טיפ, זעהט איהר גלייך פון דיא ערשטע ווערטער, וואס פאר א מין סוחר דאס וועט זיין. און דיא ווייטערדיגע ווערטער לייגען צום בילד גאר ניט צו, זיי גיבען איהם ניט צו קיין מעהר לעבענדיגקייט. איהר זעהט גלייך וועגען וועלכען קלאסס מענשען דא האנדעלט זיך, און אלע אלגעמיינע שטריכען פון דיעזן כאראקטער-קלאסס קומען אייך ארויף אויף'ן געדאנקען גאר אהן דעם שרייבער'ס ווייטערע פארשטעלונגען, זא דאס דיעזע פארשטע-לונגען קומען אויס אזוי וויא איבעריג.

א חוץ דעם זיינען אלע אבראמאָוויטשעס טיפּען שוין צו געוויינליכע, צו אלטע און איבער-געקייטע. קיין פרישע, ווייניגער-געוויינליכע אינטער-רעסאנטע טיפּען איז אין „פישקע דעם קרומען“ ניט צו געפינען.

אָבער דערפאר וואס פאר א ים אזעלכע טיפּען! און מיט וואס פאר א מייסטער-האנד דיא טיפּ שטריכען זיינען געמאָלט! וויא מיר האָבען שוין געזאָגט אין אָנהייב פון דיעזע ארטיקלען, ענטהאלט „פישקע דער קרומער“ א גאנצע פאנא-ראמא מיט בריקליאנט, — הגם אויף גיך, פון האנד, אויפגעמאָלטע טיפּען. מיר האָבען זיי ניט געציילט, אָבער עס וועט קיין גומא ניט זיין צו זאָגען, אז אזעלכע אמת אידישע טיפּען האָט איהר אין דעם בעשפראַכענעם ראָמאַן א שיינע פאר צעהנדליג, און זיי אלע אין איינעם שטעלען צוזאמען א לעבעדיגע שטיק אידישע וועלט און נעמען דעם לעזער אריין טיף טיף אין א תהום פון אידישקייט.

אבראמאָוויטש איז א בריה אויפצומאָלען א מענשען'ס אויסזעהן, און דערביי גיט ער אייך אַפט

באב: יודען האָבען זיך שוין אָבגעפארטיגט מיט דיא מילכיגע לאַקשען, אריינגעלייגט אין בויך דאָס האַרטע איי איינגעטונקט אין איש; זיטצען שוין ברונו אָנגעלאָדען אויף דער ערד נאָר אין זאָקען מיט אויסגעטרעטענע פיאטעס. פלייא בייסען, קונדסים האַלטען דיא בערלעך (שייטקעס) גרייט צו וואַרפען, מען וואַרט נאָר הערען אן אָנהויב, עפעס א גוט וואָרט. און פלוצים — נישטאָ קיין קינות! צעהן יודען אויף איין קינה. ס'איז א שטופענעש, א קועטשענעש, פארמישענעש מיט דיא פליי, א פארפלאַנטערנעש מיט דיא האָר. בערד, פאות פול אנגעזעצט מיט בערלעך. עס גיט זיך אָב אייער, לאַקשען, וואָס קריכען פון האַלז איינעם דעם אנדער'ן אונטער דער נאָז. פון דיא ווייבער איז דיא יסורים נאָך גיט אזוי גרויס. זיי נעהמען וואָס ס'איז, אבי נעדרוקט: א תחינה, א בענטשעריל, דיא דינים פון טרייבערען, א הגדה — אלץ איינס — וואָס מאכט אויס? — וויינען יאָד מערען איבער דעם אויף'ן קול"....

דיא נאטור־בילדער זיינען ביי אבראמאָוויטשען אויף נישקשה'דיג. אָבער טאָקי נישט מעהר וויא נישקשה'דיג. אבראמאָוויטש שטעלט אייך יע פאָר דעם בילד מיט זיינע פערשיעדענע פארבען. אָבער עס פעלט אין איהם נשמה. עס קומט עפעס אויס האַרט, טרוקען, עס נעמט עפעס גיט! — פיעל ווייניגער יעדענפאלס וויא זיינע בילדער אונטער א אידישען דאָך, צווישען פיער אידישע ווענט. לעזענדיג זיינע שילדערונגען פון פעלדער אָדער פון וועלדער, פיהלט איהר, אז זיין האַרין ליגט גיט אין דעראיין אזוי טיעף וויא אין דיא סצענען, וואָס קומען פאָר אין א אידישער שול, אָדער אויף א שול־הויף, למיטל. עס קומט אויס, עפעס אזוי וויא זיין פענזיל וואָלט ביי מאָלען דיא נאטור, געארבייט איבער־נוואַלט, אזוי וויא פון יוצא וועגען. דיא שרייבער פון דיא „אומות העולם“ שטעלען אין זייערע ראַך־מאנען אזעלכע נאטור־בילדער אָפט אריין; נח מוז מען דאָך נאָכטאָן. — אזא מין איינדרוק מאכט עס. און עס איז אויך פערשטענדליך. אונז, אירען, האָט דיא געשיכטע פון דער נאטור אָבגעריסען. מען האָט אונז דיא לעצטע פאָר טויזענד יאָהר דאָס רוב געצוואונגען צו וואוינען אין דיא שטערט,

און צו דעם אקער גיט צוגעלאָוען. דעריבער האָט בען מיר גיט אזא געשמאק אין דער נאטור, וויא דיא אנדערע פעלקער. דעריבער זיינען מיר מיט איהר ווייניג בעקאנט. אונזער שפראך זאָגט אויס פון חדר אין דיוער בעציעהונג. מיר האָבען, למשל, גיט קיין ווערטער אָנצורופען דיא פערשיעדענע בלומען, בוימער, פויגעלעך, טיילען פון א נאטור סצענע, זאָ דאָס בעשרייבען אזא נאטור־סצענע אויף אידיש, גיט לייגענדיג קיין ווערטער, וועלכע דער געוויינליכער איד פארשטייט גיט, איז אייגענט־ליך אונמעגליך. טורגענעו'ס נאטור־בילדער זיינען אין דער וועלט־ליטעראטור אָנערקאנט פאר דיא בעסטע. ער איז דער גרעסטער ליעבהאָבער און דער גרעסטער פאָעט פון דיא שיינהייטען פון דער נאטור. טורגענעו איז אָבער א רוסישער פאָמיעסטשיק, וואָס איז געבאָרען און זיך אויס־געהאָדעוועט אין דעם בוועס פון דער נאטור. נעמט אָבער אזא רוסישען שרייבער וויא דאָסטאָ־יעווסקי (אויף א גרויסער סינסטלער), וועלכער איז גע־באָרען און ערצויגען געוואָרען אין א גרויסע שטאָדט, און ביי איהם געפינט איהר טאָקי גיט דיא פראכט טען פון דער נאטור. מיר זיינען גיט בעקאנט מיט אבראמאָוויטש'עס ביאָגראַפיע, און מיר ווייסען גיט צו ער האָט לאַנג געוואוינט לעבען פעלדער מיט וועלדער צו גיט, אָבער ווען אפילו יע, וואָלט עס אויך גיט גענוג געווען אין איהם איינצופלאַג צען א טיעפע לעבע צו דער נאטור און א גאָהענ־טע בעקאנטשאַפט מיט איהר. פאר א איד, ווען ער וואוינט שוין אפילו יע אויף'ן דאָרף, זיינען דיא פעלדער מיט דיא וועלדער, מיט דיא טעלכעלעך, מיט דעם גאנצען פראכט ארום זיי בלויז קאלטע חברים. זיין געשעפט, זיינע לעבענס־מיטלען זיינען מיט דעם אלעם גיט פערבונדען, און ער האָט מיט דעם צו טאָן בלויז וויא מיט פרעמדע אייגענטום.

וועגען אבראמאָוויטש'עס הומאָר איז צו דעם, וואָס מיר האָבען שוין געזאָגט, אייגענטליך מעגליך צוצולייגען בלויז עטליכע אלגעמיינע ווערטער. דער גאנצער ראָמאן „פישקע דער קרומער“ איז אזוי פול מיט הומאָר, אזוי דורכגעקאָמען אין דעם, אז צו בעטראכטען דאָס מיט איינצעלהייטען וואָלט זיך פאָדערען א פעזונדערן און גאנצן לאַנגען אַרטיקל.

בלויז עהנליכעס. דער שטייגער, דער ארט דריי מיט'ן מוח, וועלכער שאפט דיוען ווייץ, איז איריש דורך און דורך. עס פיהלט זיך א „אירישע קאפ“. מיר זאגן „עס פיהלט זיך“, ווייל ערקלערען אזעלכע זאכען קען מען ניט, בעווייזען, מיט וואס דאס איז א ספעציעל אירישער זאָרט הומאָר, איז אונמעגליך, אזוי וויא עס איז אונמעגליך צו בעווייזען, למשל, ווארום דויער שטייכעל איז א קלוגער און יענער א נארישער. נאך דייטליכער איז דא אירישקייט אין דא פאָלגענדע ביישפיעלען:

„שוויצען איז א יודישע זאך. נישטאָ קיין שבת, קיין יום טוב, וואָס א יוד זאָל פריהער ניט גוט שוויצען. ווער אונטער אלע פעלקער פון דא שבעים אומות שוויצט נאך אויף דער וועלט מעהר וויא יודען?“

אָדער דא נאנצע שטיק ווענען דעם, וויא א אירישער ספר איז געדרוקט:

„דא בלעטלעך פון כל-א-מיני קאלירען און נישט פון איין גרויס; דא אותיות, א ביסעל מושושט, פון אלערליי שריפט: רשי, דיעמענט, פעריל, ציר צערא, פרקים, גרויס און קליין וועליש. דאס אויס-שטעלעכטס נאָר א וואונדער: שמאלע פאסיסלעך, אנגעדרוקט מיט קליינע אותיות לעך ביי דא ווימען, א ברייטער פאס מיט גרעסערע שריפט אינוועניג אין דערמיט, אונטען א בויך מיט פיצלעך אותיות, אנגעזעצט וויא מאָהן און צווישען דא אלע שטיק לעך ציהען זיך אין דער ליינג, אין דער ברייט סטער קעלעך, וויא ווייסע שמאלע בענדלעך — דא אלע גוטע מעכות, וואָס אידען אין אונזער ווינקעל האָ-בען ליעב. פארווענדטע בלעטלעך איז אין פיעל שטעלען אויך געווען. דאָס איז דאָך ערשט דא נאנצע חריפות. אדרבה, לאָז א יוד ברעכען דעם קאָפּ, פאלען אויף דעם שכל און געפינען, גלאט אזוי, פראָסט, וויא עס געהער צו זיין, קען דאָך אפילו א גראָבער יונג אויך אָנטאָפּען.“

אָדער נאָר א וואָרט-שפיעל:

„נישקשה, ר' פערדיל, דער רוח וועט אונז ביידע נישט געהמען! אדם ובהמה, א מענשען א בהמה תושיע ה' העלפט גאָט.“

דער הומאָר אָדער דא וויציגקייט אין דיוע דריי מוסטערען איז א'ן עכט אירישער, — ניט ווייל

קעל. עס וועט זיין נעגונ צו בעמערקען, אז זיין הר מאָר איז א'ן אמת אירישער, און אז ער ניסט זיך ביי איהם פריי וויא פון א האסטיג-שלאָגענדען קוואַל. דער חסרון איז בלויז טאָקי וואָס „דיא בלה איז צו שיין“, — טאָקי וואָס דער קוואַל פון הומאָר שלאָגט ביי איהם צו האָסטיג — אזוי האָסטיג, אז ער פארפלייצט אָפּט א בילד, און מאַכט איהם קאליע, אָדער, אז ניט, שפריצט ער אריין א וויין אין מויל פון אזא פערזאָן, וועלכער ווייס אייגענט-ליך ניט מיט וואס מען עסט דאָס, — וויא מיר האָבען שוין פריהער געזעהן. אויף פראָסט ריידענדיג, — אבראמאָוויטש קען זיך אָפּט ניט איינהאלטן טען פון א שטיקעל הומאָר אָדער א שאַרפע ווער-טיל אפילו דאָרטען, וואו דאָס פאָסט זיך ניט, און אום זיך פאָרט נאכצונעבען, זינדיגט ער אַמאָל געדען דא קונסט. דערפאר אָבער, ווען אזא ווערטיל איז יע אויף'ן פלאץ, וויא געראָטען ער איז ביי איהם, — וויא זיס, און וויא איריש אין גייסט! אין א'ן הקדמה צו א'ן ענגלישען בוך איבער רוסישען הומאָר, פון מיסעס וואַיניטש, זאָגט סטעפניאָק: „דער שטייכעל איז דא סאַמע כאַראַקטעריסטישע זאך אויף דעם מענשליכען פנים, און דער הומאָר פון א פאָלק איז זיין שטייכעל“. דאָס הייסט, אז אין דעם הומאָר פון א פאָלק שפיגעלט זיך אַם בעסטען אָפּ דער כאַראַקטער פון דיוען פאָלק, אזוי וויא אין דעם שטייכעל פון א איינצעלנע פערזאָן דריקט זיך אַם בעסטען אויס דער כאַראַקטער פון דיוע פערזאָן. אין דעם אמת אירישען הומאָר זעהט איהר דעם אידען מיט דא ביינער. אבראמאָוויטש טיטע'ס הומאָר איז א'ן אמת אירישער. אין איהם האָט איהר דעם נאנצען כאַראַקטער פון דעם אידען. געמט צום ביישפיעל אזא מין גלייכווערטיל, וויא דער פאָלגענדער: ריידענדיג ווענען דא פערשיידענע גוטע מעלות פון א רייכען אירישען בעלי-הבית, ר' בערישיל, זאָגט אבראמאָוויטש, אז דאָס, וואָס ר' בערישיל איז געווען א חכם, דאָרף מען בעזונדער ניט רעכענען, ווייל דער חכם איז שוין אריינגערעכענט אין דעם וואָרט גייר. וויא ווייט-גייענד, וויא שאַרף, און הויפטזעכליך וויא איריש דויער ווערטיל איז! א שרייבער פון אַנאָנדער פאָלק וואָלט אפשר אויך א מאָל געזאָגט עטוואָס עהנליכעס, אבער

נעהמער — אלץ נידעריגער. אין דעם הויף האלטען דיא קאפ נופא, אין דעם פאררייסען דעם נאָז. שטעקט דאָס טאָקי דער מאָראלער באַנקראַט. ווענען דיזע זייט פון דעם מעדאל גיט אונז אָבער אַבראַמאַווויטש ליידער גאַנץ ווייניג לעבען. ער בע- נניגענט זיך מיט עטליכע שאַרפע סוביעקטיווע ווערטלעך, אין וועלכע עס גיסט זיך אויס זיין גאַל. ווען ער וואָלט דיא מאָראלע פּיזיאָנאַמיע פון דעם פּראָפּעסיאָנעלען בער-צדקה געשילדערט מיט אזעלכע העלע פאַרבען וויא ער שילדערט דיא בעט- לערשע ווערט, וואָלט דיא קארטינע געווען אַ פּאַל- שטענדיגע. ער וואָלט דאָן פערשפּאַרט אונז צו ווייזען זיין אייגענעם כעס, מיט זיין אייגענעם מיט- לייד. דאָס פילד אליין, דיא שטיק פאַרגעשטעלטע לעבען פאַר זיך, וואָלט צום לעזער געשריען:

„דיא צדקה ליינט דעם נעמער ניין איילען און דער ערד, און דעם געבער הייבט זיא אַרויף אויף אַ מחבל-טראָן פון צבועססטווע, אייגענדיק און פון דעם ווילדסטען עקעלהאפּטסטען עגאָאיזמוס, נאָר און מענשען-פּעראַכטונג!“

דער אַלגעמיינער איינדרוק, וועלכען „פּישקע דער קרומער“ מאַכט אויף דעם לעזער, איז אַ שווע- רער, אַ שמערצליכער. דיא פאליינגעוועטע קלאַסען קענען אזא איינדרוק ניט פאַרטראָגען. זיי מאַכען צו דיא אויגען ביי אזעלכע בילדער און קערען זיך אָפּ פון זיי מיט אַ שפיי. עס עקעלט זיי. עס בעליידיגט זייערע מאַיעסטעטישע גאָלדלעכער. „פע, ס'אַר אַ פאַרג מיט מענשליכע טראַנסעס!“ וואָלט אַ מיט- גליעד פון דיזע קלאַסען אויסגעשריען איבערלע- זענדיג אַבראַמאַווויטש'עס ערציילונג.

פון וואַנען נעמען זיך אָבער דיא דאָזיגע טראַג- טעם, איהר ווערטע פאליינגעוועטע העררען און דא- מען? בעטראַכט גוט, וועט איהר זעהן, אז, ווען איהר וואָגט ניט געווען געפּוצט „אין עסיג און אין האָניג“, וואָלטען ניט געווען קיין טראַנסעס- פאַרקערט, ווען עס וואָלטען ניט געווען קיין טראַג- טעם, וואָלט פאַר אייך ניט געווען קיין גדולה. דער סך הכל איז, אז איהר האט ניט וואָס זיך צו קרימען.

דער „שיינער“ עולם קרימט זיך אָבער פאַרט- און אַ חוץ דעם וואָס ער קרימט זיך, ציטערט אויף

עס האַנדעלט זיך דאָ ווענען אידישע זאכען אָדער ווענען אַ צוג פון דעם אידישען כאַראַקטער, אָדער (וויא אין דעם וואָרט-שפיעל), ווייל עס איז געבויט אויף אַ פּסוק פערטייטשט אויף'ן חדר'שען שטיי- גער, — ניין, דער גייסט פון דעם הומאַר, דער גאַנג אויף וועלכער עס קומט ארויס, און דער זאָרט שמיכעל, וועלכען ער רופט ארויס, איז אַ ריין אי- דישער.

V.

אין סך הכל, וויא מיר זעהען, איז „פּישקע דער קרומער“ אַ באַרג מיט אמת'ע פּעריל צוואַ- מענגעמישט מיט גלעזערנע פאַטשערקעס, און ווען מען זאָל ביי אונז אויף דיזעס ווערק פּרענען אין בעצוג אויף רעאליזמוס און ראַמאַנטיזמוס, וואָלטען מיר געענטפערט: „פּישקע דער קרומער“ איז אַ ראַמאַנטישע ערציילונג, וועלכע איז צוואַמענגע- שטעלט פון אַ ים רעאליסטישע און פון עטליכע ניט- רעאליסטישע בילדער.

אמת'עס לעבען איז יעדענפאַלס אין דער ער- ציילונג דאָ גענוג, אז מען זאָל זיך מוזען אָבשטע- לען, כאַטש אויף אַ וויילע, אויף דיא בעדייטונג פון דיזען לעבען, פון דיזע פאַרגעשטעלטע ערשיינונגען. „פּישקע דער קרומער“ איז אַן ערציילונג פון דעם לעבען פון אידישע בעטלער. וויא ווייט דער פערפאַסער איז סוביעקטיוו, דאָס הייסט, וויא ווייט ער לאָזט שפירען זיינע אייגענע מיינונגען און געפיהלע, איז דער ראַמאַן דורכגעניזעוועט מיט אַ האַס צו דיא רייכע אין אַלגעמיינעם, און צבועס- טווע און פאַלשקייט הויפטזעכליך. אויף וויא ווייט אָבער דער שרייבער איז אַביעקטיוו, דאָס הייסט, וויא ווייט ער גיט אונז בילדער פון לעבען, וועלכע ריידען פאַר זיך, און צו וועלכע ער לייגט ניט צו זיין מיינונג און זיינע ליידענשאַפטען, איז „פּישקע דער קרומער“ אַ פאַנאַראַמאַ פון דעם מאָראלע עלענט און פאַרזונקענהייט, צו וועלכע צדקה בריינגט דיא וואס זיינען פון איהר אבהייניג. דער מעדאל האָט נאָך אַ זייט אויף. דער צדקהגעבער ווערט פון זיין צדקה נאָך טיעפער פאַרזונקען, וויא דער וואָס ווערט דורך דיא אומשטענדען אַ פּראָפּעסיאָ- געלער צדקהגעבער. עס מאַכט ניט אויס, וואָס דער געבער האָלט דיא קאָפּ אלץ העכער און דער

לופט קען מען דאך ניט שלעפֿטן דעם יאָך....
הקצור, דיא צדקה איז אַדאָפֿעלטער רעטונגס-
מיטעל פֿאַר דיא געבער. און פֿאַר דיא געמער?
זיי וואָרפט זיא אַראָפּ אַלץ טיפֿער אין זומפֿ, פֿון
דיא מעגשליכע טראַנסטעם מאַכט זיא נאָך אַין ער-
גערען, אַ מעהר צוריסענעם און צופֿליקטען באַרג.
זיא פֿאַרניכטעט אין זיי יעדען פֿונק פֿון עהרע-נע-
פֿיהל, פֿון זייער מעגשליכע ווערדע. זיא מאַכט פֿון
זיי יענע שרעקליכע בעשעפענעס, וועלכע איז בער-
קאנט מיט דעם נאָמען "פֿאָפֿער".

דעם אידישען ווינקעל פֿון דיא פֿאָפֿער-וועלט
געפינט איהר אין "פֿישקע דעם קרומען" מיט אלע
איהרע שוידערהאַפטע קאָלירען. הוואי וואָלט דאָר-
טען מיט אַזא לעבדאָפֿטינקייט געשידערט געווען
דער מאָראַלער פֿאָפֿערזומס פֿון דיא גלאַנצעדיגע
קאָפֿערשען....

אב. קאָהאַן.

איהם דיא הויט. צופֿיעל "מעגשליכע טראַנסטעם"
איז אַ סכנה פֿאַר זייערע גלאַנצניגע קאָפֿעלושען. אַ
קשיא אויף אַ מעשה, דער עולם קען זיך נאָך אַ
לאָז טאָן צו דיא דאָזיגע קאָפֿעלושען און זיי צו
קלאָפֿען. מען סטאַרעוועט זיך דעריבער צו ליינען
לאַטעס, — צדקה רופֿט מען דאָס. צדקה תציל
ממות... אבער וועמען? דיא קאָפֿעלושען בלוז...
אין דיא קאָפֿיטאליסטישע לענדער האָט דיא
צדקה נאָך אַ בעדייטונג: דעם אַרבייטער'ס הוצאות
קלענער צו מאַכען. מיט אַ הקדיש, מיט אַ צונג-
וואָרפענע ביסעלע כוילען צום הייצען, פֿאַרשפֿאַרט
מען דעם בעל מלאכה אַ היבשע ביסעל אַרבייטס-
לויף. דיא צדקות מיט דיא נדבות קומען אויס פֿיער
ביליגער, און דיא נשמה מאַכען אויסשפֿייען דעם לויף-
שקלאָף קען מען דאָך סייוויא-סיי ניט. צו אלע
צרות גייט קיין טן ניט פֿון היטעל, און פֿון הויכע

דיא לבנה.

(נאָך פֿלאַמאַריאַן.)

II.

דאָס הייסט, אַז אום האַלב אכט דרייט זיך דיא
ערד (וואָרים זיא האַלט זיך דאָך אין איין דרייען)
מיט דעם פֿונקט אויף איהר, וואו ניריאָרק געפינט
זיך, צו צו דעם אָרט און דעם שטח, פֿון וועלכען
מען קען שוין דערזעהן דיא לבנה. דיא דרייענעס
פֿון דער ערד איז אָבער אַ רעגעלמעסיגע, זיא בער-
וועגט זיך אימער מיט דיא זעלבע געשווינדקייט;
און אין גאנצען אַרומדרייען זיך אַרום און אַרום
זיך, געדויערט ביי איהר אַ מעת לעת. דעריבער,
פֿערשטייט זיך, וועט דער זעלבער ניריאָרק פֿונקט
מאָרגען וויעדער צוקומען צו דעם זעלבען אָרט, פֿון
וועלכען דיא לבנה הייבט זיך ערשט אָן צו זעהן.
פֿינקטליך אין דיא זעלבע צייט, — האַלב אכט —
וויא געכטען.

דיא לבנה דרייט זיך אַרום דיא ערד. דאָס
קען מען לייכט פֿאַרשטיין פֿון דעם פֿאַקט אַליין,
דאָס זיא גייט ניט אויף און פֿאַרגייט ניט אלע
טאָג אין דיא זעלבע צייט. ווען זיא וואָלט געשטאַ-
נען אויף אַין אָרט און אונז וואָלט זיך בלוז גע-
דוכט, אַז זיא בעוועגט זיך אַרום אונז, אזוי וויא דיא
זון, וואָלטען מיר איהר יעדען טאָג פֿונקט אין דיא
זעלבע צייט אנגעהויבען צו זעהן און פֿונקט אין
דיא זעלבע צייט אויפֿגעהערט צו זעהן. שטעלט
איין פֿאַר, אַז זיא שטייט טאָק אויף אַין אָרט
און איהר וואוינט אין ניריאָרק. שטעלט איין פֿאַר,
אַז היינט דערזעהט איהר דיא לבנה, אַז זיא גייט
אויף, וויא מען רופֿט דאָס, אום האַלב אכט, למשל.

איין ארום א קינד. דאס קינד האלט מיט איין מיט אין אייער גאנצן ארום דעם בוים, אבער צו דער זעלבער צייט דרייט ער זיך ארום איין, זאָ דאָס דאָ האַקט ער איין איבער דיא וועג און קומט אויס צווישען דעם בוים און איין, אין דאָ קומט ער אויס הינטער איין — און איהר זייט צווישען דעם בוים און איהם, דעם קינד. אויף אזא אופן בעוועגט זיך דיא ערד ארום דיא זון און בעת מעשה דרייט זיך ארום דיא ערד דיא לבנה. דיא לבנה רופט מען דעריבער בעגלייטערין אדער מיטרייזענדערין פון דער ערד.

דיא ערד איז 50 מאָל גרעסער וויא דיא לבנה. דאָס הייסט, אז, ווען מען וואָלט צוזאמען גענומען אין איינעם פופציג לבנות, וואָלט אויסגעקומען אַ קערפער אזוי גרויס וויא דיא ערד. דיא לבנה האָט אַבער אין זיך ווייניגער וויא אַ פופציגטייל שטאַף אין פערנלייך מיט דיא ערד. זיא איז נישט אזוי סצילנע, וויא דיא ערד, זאָ דאָס ווערענד אין גרויס איז זיא פופציג מאָל קלענער, איז זיא אין וואָג 80 מאָל קלענער פאַר דער ערד.

דיא לבנה, וויא מיר זעהען, איז פיעל פיעל מאָל קלענער וויא דיא זון (וואָרים דיא זון האָט 315.000 מאָל אזוי פיעל שטאַף וויא דיא ערד). פאַר וואָס זשע ווייזט דיא לבנה אונז אויס כמעט איין גרויס מיט דיא זון? ווייל זיא געפינט זיך נישט אין ערד נעהנטער צו אונז פאַר דיא זון. דיא זון איז פון דער ערד ארום 91 מיט א האַלב מיליאָן מיל, ווערענד דיא לבנה איז פון אונז בלויז 238 טויזענד מיל.

III.

בעטראכט דיא לבנה אין אַ שיינעם קלאָרען זומער אָבענד, ווען דיא זון איז שוין לאַנג אונטער געגאנגען, און זיא, דיא לבנה, רעגירט וויא אַ קעד ניגן איבער דעם לויטערען בלאַיען הימעל. זיא שיינט וויא אַ געפולירטער זילבערנער קייקעל, מיט אַ איידעלע, ווייסען שיין. אַבער קוקט זיך נאָט צו, וועט איהר זעהן, אז נישט אומעטום איז איהר שיין גלייך. אייניגע ערטער אויף איהר ווייזען אויס סאַרע און אזוי וויא פלעקען, — דונקעלער וויא דיא אר בעריגע טיילען איהרע. דיזע פלעקען זיינען אזוי אויסגעלייגט, אז זיי ווייזען זיך אונז וויא אַ געמעלעכטס פון אַ מעגליכען פנים.

ווען מיר נעמען אַבער בעקוקען דיא לבנה דורך

אין אמת'ן אָבער איז דאָך נישט אזוי. אין אמת'ן נייט דיא לבנה אויף, דאָס הייסט מיר הייבען איהר אָן צו זעהן, יעדען טאָג אויף העכער וויא דרייפערטעל שטונדע שפעטער, וויא דעם פריהער דינען טאָג. וואָס-זשע הייסט עס? אז ווען דיא ערד האָט שוין געענדיגט איהר פולע מעת-לעת'ענע דרייענעם, אין ניריאַרק, למשל, און געפינט זיך שוין פונקט דאָרטען וואו נעכטען האָט איהר, ניריאַר סער, שוין געזעהן דיא לבנה, זעהט זיך היינט דיא לבנה נאָך נישט; זאָ דאָס דיא ערד דארף נאָך זיך דרייען מעהר, ניריאַרק מוז נאָך לויפען אַ שטיק ווייטער, אום איהר זאָלט דיא לבנה נעמען זעהן. און דאָס וואָס בעווייזט? דאָס וועדער בעווייזט, אז אין דעם מעת-לעת איז דיא לבנה אָבעלעאָפען פון איהר נעכטיגען פלאץ, זאָ דאָס איהר ניריאַר קער מחט איהר דעריאָנען. דאָס בעווייזט אויך, אז דיא לבנה בעוועגט זיך אין דעם זעלבען זייט וויא דיא ערד, וואָרום, ווען נישט, וואָלט איהר זיך דאָך נישט דארפן נאָך איהר נאָכיאָנען. יאָנען זיך, יאָנט מען זיך נאָך אזא זאך וואָס לויפט פאַראויס, פון איין — נישט צו איין. אונז דוכט זיך, אז דיא זון בעוועגט זיך פון מזרח זייט צו מעריב זייט. דאס הייסט בלויז, אז דיא ערד בעוועגט זיך אין אַ פערקעהרטע ריכטונג — פון מעריב צו מזרח (אזוי וויא ווען איהר זיצט אין אַ וואַנאָן און איין דוכט זיך, אז דער בוים אָדער באַרג לויפט פון רעכטס צו לינקס, הייסט עס בלויז, אז איהר לויפט פון לינקס צו רעכט). דיא לבנה בעוועגט זיך אלזאָ אין דיא פאַרקעהרטע זייט פון דיא, אין וועלכע עס דוכט אונז, אז דיא זון בעוועגט זיך.

איבערהויפט איז אַ כלל אין אַסטראָנאָמיע, אז אַ קלענערער הימעלשער קערפער בעוועגט זיך ארום אַ גרעסערען און נישט פאַרקערט. דיא לבנה איז קלענער פאַר דער ערד, און דעריבער בעוועגט זיא זיך ארום איהר און נישט פאַרקערט, אזוי וויא דיא ערד, וועלכע איז פיעל קלענער פאַר דער זון, דרייט זיך ארום דיזע זון.

דיא ערד דרייט זיך אלזאָ ארום דיא זון, און דיא לבנה ארום דיא ערד, און צוזאמען מיט איהר, שטעלט איין פאַר, אז איהר נייט ארום און ארום אַ בוים, און אז בעת מעשה דרייט זיך ארום

צעדיגע זאך, — אזוי וויא א ווייסע וואנט. וואס, ווען זיא איז שטארק בעלויכטען, בלענדט זיא דיא אויגען מיט העלע שיין. דיא טיילען פון דער לבנה, וועלכע שיינען העלער, זיינען דאס איהרע בערגער-דיגע גענענדען. דיא סארע פלעקען, וויעדער — דאס זיינען דיא פלאכע פלעצער אויף דער לבנה, וועלכע דורך'ן טעלעסקאפ ווייזען אויס וויא פאר-טריקענטע סארע בלאטעס.

פריהער פלעגט מען מיינען, אז דיא גרויסע פלאכע ערטער פון דער לבנה זיינען ימים און טייכען. איצטער אבער איז שוין בעוויזען געווארען, אז דאס איז א טעות, און אז אויף דער לבנה איז ניטא קיין וואסער און קיין לופט.

ווען מען קוקט אויף דער לבנה דורך א שטארקען טעלעסקאפ, זעהט זיא זיך א ריינע, א קלארע; זיא איז ניט פארדונקעלט פון קיין שום וואלקען אדער פארע, וואס זאל איבער איהר ארומשוועבען. און ווען דיא לבנה קומט צו א שטערען, ווערט דיווער שטערען אויפ'ן שטעל פאר-שוואונדען הינטער איהר. דאס וואלט אונגענליך געווען, ווען זיא וואלט געווען ארומגערינגעלט פון א מאססע לופט, וויא אונזער ערד איז; ווארים דאן וואלט זיך דער שטערען א געוויסע צייט גע-זעהן אויף איהר ברעג, דאס הייסט, דורך דעם וואס דיא שטראהלען פון דעם שטערען וואלטען זיך דורכברעכען דורך דיא לופט, וואלט ער זיך נאך געזעהן א ביסעל דאן, ווען ער איז שוין אפילו הינטער דער לבנה. דיא אסטראנאמער האבען זייערע בעאבאכטונגען געמאכט אזוי פיעל און מיט אזא פינקטליכקייט, אז ווען דיא לבנה וואלט ארום זיך געהאט א מאססע לופט אפילו צוויי טויזענד מאל שיטערער, וויא אונזער לופט, וואלט מען איהר אויך געמוזט בעמערקען. עס איז געדרונגען, דעריבער, אז אויב ארום דיא לבנה איז אפילו יע דא לופט, איז זיא אזוי שיטער, אז זיא האט כמעט קיין בעדייטונג ניט.

אויף דער לבנה איז אלזא ניטא קיין לופט, ניט קיין וואסער, און נאטירליך ניט קיין וואסער-פארע און ניט קיין וואלקענס. היינט שטעלט זיך פאר וואס פאר א וועלט דארטען איז! קיין זאך פארשטעלט ניט און שוואכט ניט אפ דיא ברע-

אין אסטראנאמישע פארנעסער גלאז, ווערט דיא עהנליכקייט צו א פנים פערשוואונדען, און מיר דער-זעהען פיעלע איינצעלהייטען. דיא אויבערפלעכע פון דער לבנה, וויא מען זעהט דאן, איז ניט קיין גליי-כע, ניט קיין גלאטע. אין אייניגע ערטער זעהען זיך הויכע בערג, אין אנדערע ערטער — פלאכע גלייכע שטרעקעס. דאס אלעס זעהט איהר דורך'ן טע-לעסקאפ מיט א וואונדערבארע דייטליכקייט, ווא-רים דיא בעסטע טעלעסקאפען ווירקען אזוי שטארק, דאס אנשטאדט 238 טויזענד מיל קומט דיא לבנה פאר'ן אויג פאר אזוי וויא בלויז אויף א ווייט-קייט פון 135 מיל.

דיא לבנה'עס אויבערפלעכע האבען דיא אס-טראנאמען געשטודירט מיט אלע איינצעלהייטען. יעדער בארג, יעדער טאל, יעדער פלאכער פלאץ איז אויפגעמאלט געווארען אויף פאפיער, זא דאס מען האט א קארטע פון דער לבנה, אזוי וויא מען האט געאגראפישע קארטעס פון דער ערד. ענדליך האט מען דיא לבנה זאגאר פאטאגראפירט דורך טעלעסקאפען, זא דאס מען האט איהר געשטאלט ריכטיג וויא ער איז אויפ'ן האר.

דיא בערג פון דער לבנה זיינען געהער הויכע. איין בארג, למשך, וועלכען דיא אסטראנאמען האבען א נאמען געגעבען דארפעל, האלט נאָהענט פון פינף מיל דיא הויך. ניוטאן איז דער נאָמען פון נאָך א לבנה בארג, וועלכער האלט ארום פינפט'האלבען מיל דיווע בערג זיינען כמעט אזוי הויך וויא דיא העכסטע בערג אויף אונזער ערד. אָבער אזוי וויא דיא לבנה איז, וויא מיר האבען שוין געזעהן, פופציג מאל קלענער פאר אונזער ערד, דעריבער קומט אויס, אז פער העלסט ניס-טעססיג זיינען דיווע בערג איהרע פיעל העכער וויא דיא העכסטע בערג פון דער ערד.

אויף דער לבנה זיינען אויך דא וואלקאנען, אָדער פייער-שפייענדע בערג, און דיא טיילער פון דיווע וואלקאנען זעהן זיך דורך דעם טעלעסקאפ. דיא מויל פון איינעם פון איהרע וואלקאנען האלט ארום א'ן ערד פון 130 מיל.

דיא לבנה'עס בערג בעשטייען פון א ווייסלעכען מין שטיין, עהנליך צו קרייט. פון דיא שטראלען פון דער זון ווייזט זיך דיווער שטיין אויס וויא א בליס-

מערקט, אז יעדע זאך ווענט אויף דער לבנה ווייניגער, וויא אויף דער ערד, וואָרים אונזער וואָג איז דאָך דיא צוציהונגס־קראַפט פון אונזער ערד. אזוי וויא א גרעסערער קערפער האָט מעהר צו ציהונגס־קראַפט וויא א קלענערער, און אזוי וויא דיא ערד איז אַכציג מאל קלענער, וועט דעריבער יעדע זאך דאָרטין ווענען פיעל ווייניגער וויא דאָ. דיא צוויי מענשען נופא וואָלטען דארטען אויך געוואויגען פיעל ווייניגער, און מיט דעם קלענסטען שפרונג, וואָלטען זיין אריבער געפליגען איבער א בערגעל אזוי הויך וויא א הויז.

קיין בלויזען הימעל וואָלטען דיא פענשען דאָר־טען ניט געזעהן; — וויא מיר האָבען שוין ערקלערט. ווען זיי וואָלטען געקוקט ארויף־צו, וואָלטען זיי פאר דיא אויגען געהאט גאר ניט דעם בילד וויא דער וועלכען מיר זעהן אויף־ן הימעל. אין דעם העלסטען טאָג וואָלטען זיי געזעהן א שווארצען שטח, אויס־געזיט מיט שטערען, וועלכע בליסען מיט א פער־בלענדענדע שיין, ארום און ארום א פלאקערדיגע זון. מיר זעהען ביי טאָג ניט דיא שטערען, צוליב דיא לופט, וועלכע איז פול מיט דיא זוך־שטראהלען, זאָ דאָס דיא ליכט פון דיא שטערען ווערט בטל. אזוי אָבער וויא אויף דער לבנה איז קיין לופט ניטאָ, זעהען זיך ביי טאָג דיא שטערען אזוי גוט וויא דיא זון. ווייטער וואָלטען דיא צוויי מענשען געזעהן א גרוי־סען ליכטיגען קייקל, אזוי וויא דיא לבנה זעהט זיך ביי אונז, בלויז פיעל גרעסער און ליכטיגער. אויף דעם קייקעל וואָלטען זיי געזעהן פלעקען און גוט צוקוקענדיג זיך, וואָלטען זיי דערקענט, אז דיא פלעקען קען גייען וויא דיא צייכונגען אויף אונזערע לאַנד־קארטען. זיי וואָלטען דערקענט דיא פיגורען פון אייראָפּא, אזיא, אַפריקא, אמעריקא, אויסטראליען, פון דיא ימים.... דיווער קייקעל, דאָס איז אונזער ערד, — דיא ערד וויא זי זעהט זיך פון דער לבנה.

דיא ערד זעהט זיך דאָרטען אָבער ניט אלע מאָל אין דיא זעלבע פאָרמע — וויא אַין עכטער קייקעל — זאָנדערן א מאָל עכט פיילעכדיג, א מאָל וויא א האלבער קייקעל, א מאָל וויא א סערפ, א מאָל גאר ניט — אזוי וויא דיא לבנה זעהט זיך פון דער ערד.

נענדע קראַפט פון דיא זון'ס שטראהלען. קיין ווינטעלע בלאָזט דאָרטין ניט. קיהלע טעג זיינען דאָרטין אונמעגליך. דאָ וואו דיא זון קומט צווא, ברענט און פולווערט און דיא שיין איז א פאָר־בלענדענדע. אין דעם שאַטען פון א פעל, וויעדער, וואו דיא זון קומט ניט צו, איז קאלט וויא אין א פראָסט און חשך־פינסטער, — וואָרים עס איז דאָך ניטאָ קיין אַנגעווארימטע לופט, וועלכע זאָל אריינקומען אַהין און דורך וועלכע עס זאָל אָבשלאָגען דיא ליכטיגקייט. פון ווייטען זעהט זיך ניט קיין בלאַיער הימעל, וואָרים דאָס וואס מיר רופען „בלאַיער הימעל“, איז דאָך דער קאָליר פון דיא מאַסע לופט, דורך וועלכע מיר קוקען. אויף דיא שפיץ־בערג איז ניטאָ קיין שניי, אין דיא טאָלען פליסען ניט און מורמלען ניט קיין טייכעלעך. אומעטום איז וויסס און לעהר; — קיין שום וועלדער, קיין שום לאַנקעס, וואָרים אָהן לופט און וואַסער קען קיין פלאנצונג דאָך ניט וואַקסען. אויך קענען אויף דער לבנה ניט לעבען קיין חיות. אזוי וויא אויף דער לבנה איז ניטאָ קיין לופט, קען דאָרטין זיך ניט הערען קיין שום קלאנג, וואָרים קלאנג איז דאָך אייגענטליך דיא טרייטלונגען פון דיא לופט, וועלכע קומען צו צו אונזער אויער. אין פיזיק ווערט געמאכט אזא פראָבע: מען פאַמפּעט פון א גלעזערנע כלי אויס דיא כופט (מיט אזא מין מאַשין); אין דער כלי געפינט זיך א גלעקיל, וועלכען מען טרייטילט דאן; קיין שום קלאנג דערהערט מען דערביי ניט. וואָרום? ווייל דיא ציטערנעס פון דעם גלעסיל האָט ניט קיין לופט צו צוטרעיסלען, און דעריבער איז ניטאָ וואָס עס זאָל זיך הערען.

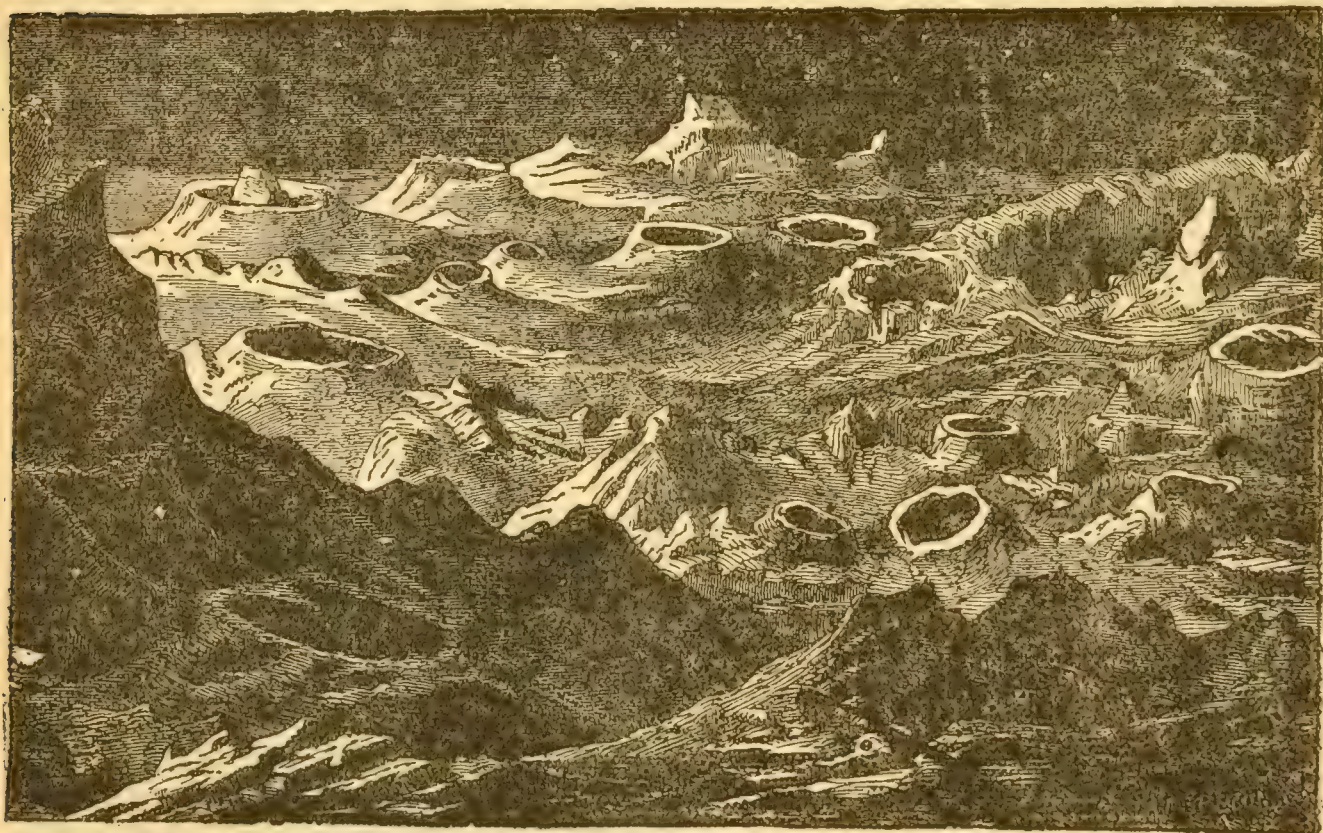
ווען צוויי מענשען וואָלטען געקענט אויף א וויילע ארויפגיין אויף דער לבנה, און דארטין פרופען ריידען, וואָלט יעדער פון זיין אלאָ בלויז געזעהען וויא בייא דעם אַנדערען בעוועגען זיך דיא ליפּען; אבער קיין קול וואָלטען זיי איינער פון דעם אַנדערען ניט געהערט. ווען אויף דער לבנה זאָל פרוצלינג איינפאלען א באָרג, וואָלטען דויע צוויי מענשען ניט געהערט קיין שום קלאנג. אויף דער לבנה הערשט אייביגע שטילקייט. אונזערע צוויי מענשען וואָלטען אויך בער

איין מאָל ארום ארום דיא ערד, דרייט זיא זיך
אויף איין מאָל ארום ארום זיך אליין.

לאָמיר דאס ערקלערען. וואס הייסט דרייען זיך
ארום זיך אליין? לאָמיר אננעמען, אז איהר שטייט
אויף'ן מיטען פעלד. ניט אבטרעטענדיג פון אָרט,
דרייט איהר זיך (וויא א דריידל) אלץ אין דיא
זעלבע זייט. איהר וועט דאן קוקען איינע נאך דיא
אנדערע אויף דיא פיער זייטען פון האַריזאָנט —
אויף מזרח, צפון, מעריב, דרום. דאס הייסט אלזאָ
זיך דרייען ארום זיך אליין. איצט לאָמיר זיך פאָר-

IV.

ווען מען בעקוקט דיא פלעקען אויף דער לבנה,
זעהט מען, אז זיי זיינען אימער דיא זעלבע און נע-
פינען זיך אימער אויף דעם זעלבען אָרט, — סיידען
דער אָדער יענער פלעק ווערט פארפאלען צוזאמען
מיט א שטיקעל לבנה, וועלכע ווערט אפגעביסען
פון דעם קייקעל, אלס דיא פינור פון דער לבנה
ענדערט זיך. ווען דיא לבנה וואָלט אונז נעוויזען
איהרע פערשיעדענע זייטען, היינט דיזע, מאָרגען
יענע — וואָלט עס געווען ניט אזוי. דער אמת איז

א לאַנדשאַפּט אויף דער לבנה (וואולקאנען מיט זייערע מוילער).

שטעלען, אז אין דער ערד שטעקט א שטאָנג און
איהר דרייט זיך ארום דיזען שטאָנג אויף אזא אָרט,
אז אייער פנים זאל שטענדיג
אויסקומען צו דעם שטאָנג. איהר
וועט זיך דאן רק מוועגן א ביסעל אומדרייען אייער
קערפער, כדי דער פנים זאל אלץ אויסקומען צום
שטאָנג; און איהר וועט קוקען, איינע נאך דיא
אנדערע אויף דיא פיער זייטען פון האַריזאָנט —
אויף מזרח, צפון, מעריב, דרום. עס קומט
אלזאָ אויס דאָס זעלבע וויא אין דיא ערשטע

אבער, אז דיא לבנה געפינט זיך צו דער ערד אי-
מער מיט דער זעלבער זייט.

דיא לבנה שטייט ניט אויף'ן אָרט. וויא מיר
האפען שוין געזעהן, דרייט זיא זיך ארום דער ערד.
אבער צו דער זעלבער צייט דרייט זיא זיך ארום
זיך אליין אויך. איין מאָל ארומדרייען זיך ארום
דער ערד געדויערט ביי איהר ארום 29 טעג, און
כמעט אזוי פיעל צייט געדויערט איהר זיך ארומ-
צודרייען ארום זיך אליין. מיט אנדערע ווערטער,
אין דער זעלבער צייט, וואס דיא לבנה דרייט זיך

אונזער ערד דרייט זיך ארום זיך אליין, זאָ דאָס יעדער פונקט אויף איהר איז אַ האַלבע צייט צו דער זון און אַ האַלבע צייט פאַרשטעלט פון דער זון. אזוי וויא איין מאָל אַרומדרייען זיך ארום זיך אליין געדויערט ביי דער ערד 24 שעה, זיינען דווע 24 שעה צוטיילט צווישען טאָג און נאַכט. ביי דער לבנה אָבער געדויערט דער אַרומדרייען זיך ארום זיך אליין 29 טעג. דעריבער קומט אויס, אז דער טאָג און דיא נאַכט האַלטן העכער וויא צוויי וואָכען יעדער.

דער טאָג קומט אויף דער לבנה אָן מיט אַ מאָל. קיין „פאַר-טאָג“ מיט אַ רויטען הימעל, וויא ביי אונז, איז דאָרטן ניטאָ. גלייך וויא דיא זון הייבט זיך אָן צו בעווייזען, ווערט ליכטיג וויא ביי אונז אין מיטען טאָג. דיא שפּיצען פון דיא בערג בליסצען דאָן שוין העלל; אָבער אין טאָלען איז נאָך פינסטער. ביסלעך-ווייז קומען דיא שטראַהלען פון דער זון צו אין דיא טאָלען און אין דיא טיפער נעסען פון דיא וואולקאַנעס. אזוי וויא דער טאָג געדויערט אזוי לאַנג, קלייבט זיך אָן אזוי פיעל היין, אז ענדליך ווערט הייסער וויא דיא טעמפּעראַטור, וואָס איז נייטיג צו זידען וואַסער. דערנאָך, ווען עס ווערט נאַכט, ווערט פינסטער אויף פלוצלינג, אָהן אַ „פאַר-נאַכט“. דיא נאַכט איז אַין אונגע-הייער קאַלטע. אונז וואָלט דאָרטן אונגעגלייך גע-ווען צו לעבען צו ביי נאַכט, צו ביי טאָג, שוין ניט ריידענדיג ווענען דעם, וואָס דאָרטען וואָלטען מיר ניט געקענט עקזיסטירען צוליעב דעם וואָס עס איז ניטאָ ניט קיין לופט צו אַטעמען, ניט קיין שפּייז, ניט קיין געטראַנק.

פון דיא לאַנגע, אין וועלכע דיא לבנה, מיט דיא ערד מיט דיא זון געפינען זיך איינע צו דיא אַנ-דערע, קומט אַרויס דאָס וואָס מען רופט „ליקוי חמה“ און „ליקוי לבנה“. ווענען דעם אָבער וועלען מיר ריידען אין אַ בעזונדערען אַרטיקעל.

בן דוב.

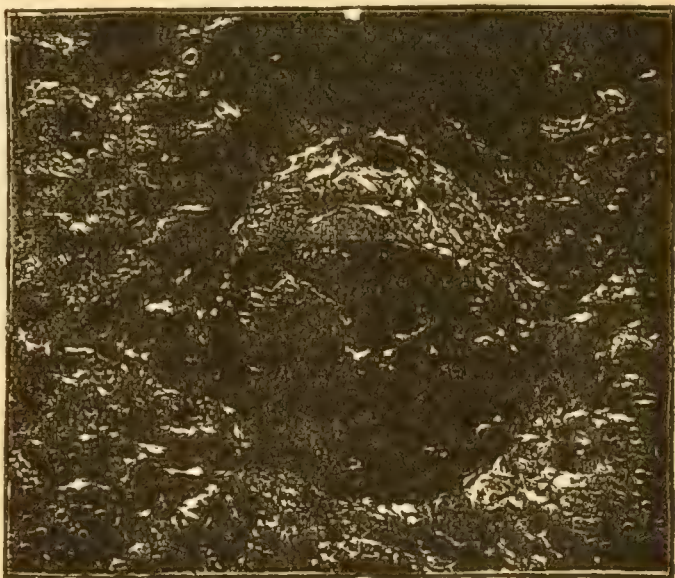
פּראָבע, דאָס הייסט ווערענד איהר וועט זיך איין מאָל אַרומדרייען ארום און אַרום דעם שטאַנג, וועט איהר צו דער זעלבער צייט זיך אויך איין מאָל אַרומדרייען ארום זיך אליין.

פונקט אזוי וויא איהר דרייט זיך ארום דעם שטאַנג אזוי אַז אייער געזיכט זאָל אימער זיין אומגעקערט צו איהם, פונקט אזוי דרייט זיך דיא לבנה אַרום דיא ערד.

פון דעם, וואָס מיר האָבען דאָ געזעהן, קומען אַ-ויס דיא פּאָלנענדע צוויי זאכען:

(1) מיר האָבען קיין מאָל ניט געזעהן און וועלען קיין מאָל ניט זעהן דיא אנדערע זייט פון דער לבנה (אזוי וויא דער שטאַנג פון אייער פּראָבע, ווען ער וואָלט געהאַט אוינען, וואָלט קיין מאל ניט געזעהן אייער רוקען).

(2) דער טאָג געדויערט אויף דער לבנה צוויי וואָכען און דיא נאַכט צוויי וואָכען, דאָס הייסט אויף יעדען פונקט פון דער לבנה וועט צוויי וואָכען נאָך-אַנאָנד זיין טאָג און דערנאָך צוויי וואָכען נאכאָנאָנד-נאַכט. פון וואַנען קומט דער טאָג מיט דיא נאַכט ביי אונז? פון דעם וואָס

אַ שטיקעל לבנה, וויא זיא זעהט זיך דורך אַ טעלעסקאָפּ.

דיא טעכנישע רעוואָלוציאָנען פון דיא לעצטע יאָהרען.

נאך מאקס שיפּפּעל און דייוויד וועלס.

פאַרמשריטע דיא וועלט האָט געמאַכט פאַר דיזע צייט.

מיט 50 יאָהר צוריק האָט נאָך קוים ווער געוואוסט פון אייזענבאָהנען און גאַקאַמאַטיווען. דאַמפּפּשיפּען האָבען אָנגעהויבען צו גיין איבער'ן ים ערשט אין 1838, ווען דיא צוויי שיפּען „סירי-אוס" און „גרייט וועסטערן" זיינען צום ערשטען מאל אריבער דעם אטלאַנטישען אָקעאַן. עלעק-טרייטעס פלעגט מען געברויכען בלויז פיר שפיעלצאצקעס. טעלעגראפּען האָבען מיר בלויז זייט 1844. אויסער דעם זיינען ערשט אין דיא לעצטע פופציג יאָהרען, אריב ניט נאָך א סך שפּעטער, איינגעפיהרט געוואָרען פיעלע אנדערע נייע איינריכטונגען, וועלכע האָבען רעוואָ-לוציאָניזירט אונזער גאַנצען לעבען. דיא דאַמפּפּ-דרעש-מאַשינען, דיא זיימאַשינען און שנייד-מאַ-שינען, דיא בעסעמער'ס מעטאָדע בילדיגער צו פאבריצירען שטאַל און שטאַל-שינעס, זיינען אלע געוועזען אונבעקאַנט מיט 50 יאָהרען צוריק. אין 1866 פיהרט מען דורך דעם ערשטען קאבעל-טעלעגראפּ איבער דעם ים. דיא גאָלדוואַנאַפּאַס-טיק, דער דאַמפּפּהאַמער, שיסבוימוואָל, רויכגאַז פולווער, דינאַמיט, דיא ניימאַשינען, דער טעלע-פאָן, דער ספּעקטראַסקאָפּ, שטאַל-שיפּען, פעט-ראָלעאום און זיינע פראָדוקטען, דיא זעך-מאַשינען און דרוק-מאַשינען — דיזעזע און פיעלע אנדערע וויכטיגע ערפינדונגען האָט דיא מענשהייט עראָ-בערט ערשט אין דיא לעצטע 20—30 יאָהרען.

קורץ, ווען מען זאָל אונזער צייט פערנגלייכען

דיא קורצע צייט פון 1860 ביז יעצט איז גע-וויס איינע פון דיא וויכטינסטע פּעריאָדען אין דיא מענשליכע געשיכטע. אין דיזע קורצע צייט האָט דער מענש ארויסגעוויזען מעהר העלדענטהאַטען אין זיין קאַמפּף געגען דיא נאַטור, וויא אין איר-גענד וועלכע אנדערע צייט. אין דיזע קורצע צייט האָט ער אזוי פיעל פערגרעסערט זיין העררשאפט זיבער דיא נאַטורקעפטע, אז דיא וועלט האָט זי געקראָנען א גאנץ אנדער אויסזעהן. מיט זעלבע ארבייט וויא פריהער איז דער מענש געוואָרען אים שטאַנדע צו שאַפּען א סך מעהר פראָ-דוקטען, און אום צו שאַפּען אזוי פיעל וויא מיט 20—30 יאָהרען צוריק, דארף ער אָנווענדען א סך ווייניגער ארבייט.

און דערביי שטעללען זיך דיא נייע ערפינדונ-גען נאָך ניט אָב. וואס ווייטער ווערן אלץ נייערע און בעסערע ערפינדונגען איינגעפיהרט און דיא פראָדוקטען ווערן געשאַפּען אלץ ביליגער. אין פריהערדיגע צייטען, ווען מען פלעגט שוין יע ער פינדען עפעס א נייעס, פלעגט דאָך נאָך אלץ געמען א היבשע צייט ביז מען פלעגט זיך מיט דיזע ערפינדונגען בענוצען. יעצט אָבער, מיט דיא ענטוויקלונג פון אינדוסטריע און האַנדעל, זעהן מיר, וויא פאַר אונזערע אויגען קומען פאַר אזעלכע געוואָלדיגע אומוועלכזונגען, וועלכע האָבען אין פריהערדיגע צייטען בעדאַרפט געמען צעהנדליגע יאָהרען. לאָטיר זיך בלויז דערמאָנען, וואָס אונז איז צוגעקומען פאַר דיא לעצטע 50 יאָהרען און מיר וועלן דייטליך גענרייפּען, וואָס פאַר געוואָלדיגע

מיט דיא צייט פון 50 יאָהר צוריק, וועט זיך אויס-
דוכטען, אז דאָן האָבען דיא מענשען געלעבט אין
ווילדען אָדער באַרפאַרישען צושטאַנד.

אין דיא נעכסטע קאפיטלען וועלן מיר נעבען
א קורצען איבערבליק פון דיא אלע רעוואָלוציאָנען,
וועלכע זיינען פאַרגעקומען אין פערשיעדענע אַב-
טיילונגען פון אונזער אינדוסטריעלען לעבען.

I.

פאַר 50 יאָהר צוריק האָט מען נאָך כמעט
פון אייזענבאהנען נאָר ניט געוואוסט. היינט ציהען
זיך דיא באַהנען אויף 350 טויזענד מייל. אין 1885
האָבען זייא זיך געצויגען אין דער גאנצער וועלט
אויף 300 טויזענד מיילען. דיא ארבייט, וואָס אלע
אייזענבאהנען האָבען אויפגעטאָן אין דיווען יאָהר,
איז אזוי פיעל וויא פיעל מען דאַרף אָנווענדען
ארבייט אום אַריבערצופיהרען 120 מיליאָרדען
טאָנען אויף איין מייל (*). ווען מיר זאָלען אין אַנ-
דערטאָרט נעהמען, אז א פערד קען ביי א צוועלף
שטונדיגען ארבייטסטאָג אַריבערשלעפען 1 טאָן
אויף 6, 7 מייל, וועט אויסקומען, אז דיא אייזענ-
באהנען האָבען אין דעם דערמאָנטען יאָהר אויפ-
געטאָן אזוי פיעל ארבייט, וויא פיעל דיא גאנצע
מענשהייט וואָלט קענען אויפטהאָן, ווען יעדער
איינציגער מענש זאָל זיך בענוצען מיט א פערד,
וועלכער זאָל ארבייטען פיר איהם גאנצע 12 טעג.
אין 1887, ווען דיא בעפעקערונג פון דיא פער-
אייניגטע שטאַטען איז געווען אונגעפעהר 60
מיליאָנען, האָבען דיא פראַכט-באהנען אויפגעטאָן
ארבייט פון 60 מיליאָרדען טאָן אויף איין מייל.
ווען מען זאָל דיא קאָסטען דערפון אַרויפלייגען
אויף יעדען איינוואָהנער בעזונדער, וואָלט אויס-
קומען, אז יעדען איינציגען האָט דאָס בעדארפט
קאָסטען ביז 10 דאָלאַר. ווען מען וואָלט דיוועלפע

פראַכט געפיהרט מיט פערד, וואָלט יעדען איינ-
ציגען איינוואָהנער דאָס געקאָסט 200 דאָלאַר.
דיא קאָסטען פיר פראַכט-פיהרען זיינען, גאטירליך,
געוואָרען אלץ קלענער. דאָס אריבערפיהרען פון
אין טאָן אויף איין מייל האט אין 1869 געקאָסט
צוויי און א האַלב סענט, אין 1887—אין סענט
מיט 6 הונדערטלעך. אויף אַנדערע אַמעריקאנער
באהנען איז דער פרייז זאָנאַר געפאלען אויף א
האַלב סענט. פאַר א מטבע אלזא, פאַר וועכע א
גאטיונג וועט אפיקו ניט וועלן דיא גאָס אריבער-
ניין, וועלן דיא אייזענבאהנען יעצט אַריבערפיהרען
2000 פונד פראַכט אויף א גאנצען מייל.

ביז 1875 האט מען זיך מיט דיא דאמפ-שי-
פען כמעט גאָר ניט געקאָנט בענוצען פיר פראַכט.
דיא מאשינען פון דיא שיפען זיינען געוועזען צו
שווער, האבט פערנומען צופיעל פלאץ, און פלענען
פאַרזעהרען צופיעל קאָהלען. אויסער פאַססאזשי-
רען און טייערע סחורות פלעגט זיך קיין זאך ניט
לוינען צו פיהרען אויף דאמפשיפען. א דאמפ-
שיף, צום ביישפיל, וועלכע פלעגט אין גאנצען קע-
נען אריינגעמען אין זיך 3,000 טאָן, פלעגט פער-
זעהרען 2,200 טאָנען קאָהלען, און עס איז אַלץ
געבליבען פלאץ בלויז פיר 800 טאָנען פראַכט.
יעצט, ווען דיא סאָמפאָנד מאשינען זיינען איינגע-
ריכטעט אין דיא שיפען, פערזעהרט א שיף פון
3,000 טאָנען פראַכט בלויז 800 טאָנען קוילען,
און עס בלייבט פלאץ פיר 2,200 טאָנען פראַכט.
איינער האָט אויסגערעכענט, אז דיא קראַפט,
וועלכע מען קריגט פון פערברענגען אזא קליינע
שטיקעל קויל, וועלכע קען דורכניין דורך א רינג
גריס וויא א 25-סענטיגער, איז גענוג בייא דיא
יעצטיגע שיפען צו שלעפען אויף גאנצע צוויי ענג-
לישע מיילען א טאָן תבואה, און אויף דיא שווער-
קייט פון דעם טייל שיף, וועלכען דיווע תבואה
דאַרף פערנעמען. אַנאָנדערער האָט אויסגערעכענט,
אז ווען מען זאָל א האַלבען בריעף-בויגען פערברע-
נען אין דיא מאַשין פון א דאמפפער, וועט דיא
קראַפט, וועלכע וועט זיך דערפון ענטוויקלען, זיין
גענוג אַריבערצופיהרען איין טאָן פראַכט אויף א
שטרעקע פון איין מייל.

אזוי שנעל איז געקומען דיא פערבעסערונג אין

(*) דיא ארבייט פון א מאַשין, א פערד זאָגאַר א
מענש ווערט אלע מאל אויסגערעכענט אויף דעמזעלבען
שטייגער. מען רעכענט אויס וויפיעל משא דיא מאַשינע
קען אויפהייבען אויף איין יארד אָדער איין מייל. ווען
א מאַשין קען אויפהייבען איין טאָן משא אויף איין יארד
און אַנאָנדער מאַשין איין טאָן אויף 2 יארד, דאָן הייסט
עס, אז דיא לעצטע טוהט אויף 2 מאל אזוי פיעל אַר-
בייט וויא דיא ערשטע.

זילען, טהיי פון כינא, — קרינען מיר כמעט אויף דעמזעלבען פרייז וויא זיי זיינען אויף זייער געבורט-פלאץ. מען טראנספארטירט יעצט סחורות פון אויסטראליען נאך ענגלאנד, א שטרעקע אלזא פון 11,000 מייל, אין א קורצער צייט, און מיט קלענערע אויסגאבען וויא הונדערט יאהר צוריק פון איין ברעג ענגלאנד צום אנדערן. אויף אזא אופן האט יעדע סחורה בעקומען א אינטערנאציאנאלע בעדייטונג. דער מארק פון דיא קלענסטע שטיקעל סחורה איז יעצט ניט דיא ארוטיגע געגענד, וואו זיא ווערט פראדוצירט, ניט בלויז דיא לאנד, וואו דיא סחורה ווערט געמאכט, זאגנדיק דיא גאנצע גרויסע וועלט. זאל זיך אין איין ארט טרעפן, אז א געוויסע סחורה זאל פעהלען, אדער זיא זאל ווערן צו טייער, וועט גלייך דיזעלבע סחורה אנהויבען צו שטראמען פון אלע עקען וועלט אין דיוע לאנד, און קיינער וועט נאך ניט פיהלען, אז דא האט געפעהלט אסחורה. אין דיא ערשטע 11 מאנאטען פון 1888 האט ענגלאנד אימפארטירט איבער 67 מיליאנען צענט-נער ווייץ און מעהל. פונקט אזוי איז געווען אין דיזעלבע 11 מאנאטען אין 1887. אבער וואס פאר א'ן אונטערשייד צווישען דיוע 2 יאהר! אין 1887 זיינען 49 מיליאנען צענטנער פון דיא אימפארטירטע 67 אייגענע קויפט געווארען אין נאָרד און זיד אמעריקא. דער יאהר 1888 אבער איז אין אמע-ריקא ניט געווען געראטען, און זיא האט געקענט צושטעלען בלויז 29 מיליאן. וואו זאל מען געהען דיא איבריגע 20 מיליאן צענטנער ברויט? דערזעל-בער יאהר איז אבער געווען געראטען אין רוסלאנד, און זיא האט אָהן שווייגקייט געדעקט דעם דע-פיציט אין ברויט. דער ענגלענדער האט געגעסען זיין ברויט פיר דעמזעלבען פרייז וויא אימער, און ער האט אפשר נאך ניט געוואוסט, אז דיזער ברויט קומט פון א גאנץ אנדערן געגענד. אלע לאנדע-זייער פון דער גאנצער וועלט קוקען אויף ענגלאנד, וויא אויף זייער וויכטיגסטען מארק. ענגלאנדס ווייץ פערדער ליגען טיילווייז אין רוסלאנד און טיילווייז אין אמעריקא.

II.

דיזער פארשריט אין אייגענבאהנען און שיפס-בוי וואלט אבער געווען אונמעגליך אָהן דיא פיער-

דיא ראמפשיפען עס פערשטעהט זיך, אז אונטער אזעלכע אומשטענדען האבען דיא זעגעלשיפען גע-מוזט שנעק אונטערגיין, און דאס ווערט טאקע בעשטעטיגט דורך סטאטיסטיק.

אין 1885 זיינען געווען	25.766	זעגעלשיפען	11.2	מיל. טאן
" 1886 "	25.155	"	10.4	"
" 1887 "	23.310	"	9.8	"

וואס גרעסער דאס שיף איז, זיינען דיא אויסגאבען געהעלטניסמעסיג אליין קלענער. א ראמפפער פון 201 ביז 300 טאן פארדערט איין מענשליכע אר-בייטסקראפט אויף יעדע 19 מיט 4 פינפטלעך טאן. א ראמפפער פון 800—1000 טאן פארדערט שוין בלויז איין מאטראס אויף יעדע 41 טאנען און א האלבע. עס איז דעריבער קיין וואונדער ניט, אז וואָס ווייטער, בויט מען אלץ גרעסערע שיפען. אין 1870 האבען פון אלע נייע געבויטע שיפען פון ענגלאנד בלויז 6 פראצענט ענטהאלטען 2000 טא-נען; אין 1884 זיינען שוין גאנצע 17 פראצענט שיפען געווען 2000 טאנען-גרויס.

אין דיזעלבע צייט האט מען אויך אויסגעפונען מיטלען וויא דיא שיפען אליין ביליגער צו פראדו-צירען. דיא קאסטען פון א אייזען און שטאהל ראמפפשיף האט אין 1872—1874 אויסגעמאכט 390 ר. א טאן, אין 1877—365. אין 1880—357. און אין 1887 זיינען דיא קאסטען אזוי געפאלען, אז דיא בעסטע, נייעסטע, פערבעסערטע שיפען מאכט מען זאגאך צו 334 דאל. א טאן.

דאס אלעס האט גאטירליך געבראכט, אז דיא פרייזען פיר טראנספארטירען זיינען אויך געהר נידריג געפאלען. א פונט פלייש ווערט יעצט טראנס-פארטירט פון ניו-יאָרק נאך ליווערפול פיר איין סענט, קאָריביף ווערט שטענדיג טראנספארטירט פון משיקאגא נאך לאַנדאָן פיר א האלב סענט דאס פונט.

אין 1860 האט דיא טראנספארטאציאָן פון איין בושעל תבואה פון ניו-יאָרק נאך ליווערפול געקאסט ניט ביליגער וויא 12 סענט, און מאנכע מאָל גאנצע 27 ס. אין 1886 האט דאסזעלבע בלויז געקאסט 5 ס. און צייטענווייז איז דאס נאך גע-פאלען אויף 1 ס. אלעס וואס מיר דארפען; בוימ-וואָל פון אינדיען און אמעריקא, קאפפע אויס ברא-

פאכע פערפעסערונגען אין דיא אייזען-אינדוסטריע. נאך ביז פיר א גאנץ קורצע צייט פלענען דיא שיער נען אויף דיא אייזענבאהנען זיין בלויז אייזערנע, דאס איז אבער געווען אונבעקוועם, ווייל אייזערנע שינען רייבען זיך גיך אָפּ, און, ווען מען וואָלט נאָך זיי היינטיגען טאָג מוזען געברויכען, וואָלטען מיר געדוירט ניט געהאט דאס אלעס וואָס מיר האבען אויס- גערעכענט אין פריהערדיגען קאפיטעל. נאכדעם אָבער, וויא מען האט דורך דיא בעסעמער-מעטאָדע א סך פערבעסערט דיא פראָדוקציע פון שטאָהל, האט מען אויך איינגעפיהרט שטאהלענע שינען, וועלכע האלטען זיך א סך לענגער און רייבען זיך א סך ווייניגער אָפּ. און דיעזע שטאהל-שינען ווערן אָדן ביליגער און ביליגער. אין 1873 האט א טאָג בעסעמער-שטאהל געקאסט אין ענגלאנד 16 פונט שטערלינג; אין 1886 האט מען דאס שוין געקענט פריענען פיר 4. דיא פראָדוקציע פון שטאָהל האט זיך יעצט אזוי פערבעסערט, אז 4 ארבייטער קענען אויפטאָן אזוי פיעל וויא פריהער 10. אין 1868 פלעגט אויף דיא פראָדוקציע פון איין טאָג שטאהל- שינען אַוועק גיין 5 טאָנען קאָהלען, וועהרענה היינט ווערט דערויף בלויז צוויי און א האלב טאָג קאָהלען פערצערט.

דיזער פאָרטשריט אין דיא שטאהל און אייזען אינדוסטריע האט אויך געבראכט דערצו, אז דאס זעלבע אויפבויען פון איין מייל אייזענבאָהן, וואס האט אין 1870 געקאסט ביז 40 טויזענד דאָלאַר, דאָרף יעצט קאסטען א העלפט דערפון. זייט 1878 הויבט מען שוין אויך אָן צו געברויכען שטאָהל אַג- שטאט אייזען אין דיא בויאונג פון שיפן.

ווען מיר וואָלטען יעצט דארפן בויען דעם סוועץ-קאנאל, וואָלטען מיר געהאט מאשינען, וועלכע וואָלטען אויפגעטאָן פון 5 ביז 10 מאָג אזוי פיעל ארבייט וויא דיא מאשינען און אינסטרומענטען, וועלכע מען האט געברויכט אין 1859-60 ווען מען האט דעם קאנאל געבויט. מען האט אויסגערעד- בענט, אז דיא מאשינען, וועלכע מען האט געזאָלט געברויכען ביים בויען פון פאנאמא קאנאל, האבען געקענט אויפטאָן דיא ארבייט פון א האלב מיליאָן מענטשען.

דעמזעלכען פראָגרעס בעמערקט מען אויך אין

דיא קאָהלען און קופפער אינדוסטריע. פון 1870 ביז 1880 האט זיך אין דיא פערסייניגטע שטאטעס דיא אויסגראַבונג פון אנטראציט-קאָהלען פערגרע- סערט אויף העכער וויא 82 פראָצענט, וועהרענד דיא צאהל פון דיא בעשעפטיגטע ארבייטער איז בלויז אויפגעקוואַסען 33 פראָצענט. דיא ארויס- קריגונג פון קופפער איז פיר דויעלכע צייט פערגרע- סערט געוואָרען אויף העכער וויא 70 פראָצענט, וועהרענד דיא צאָל פון ארבייטער איז בלויז פער- גרעסערט געוואָרען אויף העכער וויא 15 פראָצענט. מען רעכנט אויס, אז א וואַגאָן קאָהלען ווערט איצט טער געשאפען מיט צוויי מאָגל וועניגער מיה וויא פאר צעהן יאָהר צוריק.

ווער האט נאָר פאר א פאָר יאהרען צוריק געוואוסט פון בוימוואָל-זאמען-אייל און פון אייל- קוכען? היינט דיענט דיא איילקוכען אלס דער בעסטער פוטטער מאטעריאל פיר רינדער און מילך-קיה, און בוימוואָל אייל ווערט געברויכט אלס ברען-אייל אין דיא מינעס, אלס שמייערייך פיר דיא פראָדוקציע פון זיף און ליכט, און געד- רייניגטע בוימוואָל-זאמען-אייל פערבייט זאָנאר אַליווען-אייל און שוויינען-שמאַלץ. דיעזע צוויי איי- לען זיינען געפעהרליכע קאָנקורענטען פיר אנדערע איילען און פעטס. וועהרענד פריהער פלענען דיא בוימוואָל-זאמען קערנער גיין אין ניוועק, קריגט מען איצטער דערפון ארויס אזוי פיעל אייל, וואס איז ווערטה ניט וועניגער וויא 70 מיליאָן פונט פעטס. א גרויסע בעדייטונג אין דיא פראָדוקציע פון האט אין דיא לעצטע צייט געקראָנען דער געברויך פון נאטירליכען גאז. פאר א גאנץ קורצע צייט האָט מען נאָך דערפון גאָרניט געוואוסט. אין 1887 איז דיזער גאז שוין געווען אזוי ווייט פערברייטעט אין דיא פערסייניגטע שטאטעס, אז ער האָט פערנומען דעם פלאץ פון 10 מיליאָן טאָנען קאָהלען, און דיא רורעס, דורך וועלכע ער האָט זיך געצויגען אונטער דער ערד, האָבען שוין פארנומען ביז 2,500 מיילען. פון 445 שטאָהל פאָבריקען האט זיך איין פיערטעל בענוצט מיט דיזען נאטירליכען גאז אַנשטאט קאָהלען. דערביי ווערן פאָרשפארט זעהר פיעל ארבייטער. אין א שטאָהלפאָבריק פון פיטסבורג, וואו מען געד- ברויכט נאטור-געז אלס הייץ-מאטעריאל, בעשעפ-

כען מיהלשטיינער. פיעל יאָהרען פלעגט נעמען בעפאָר מען פלעגט זיך דאס אויסלערנען, און אויך דאן פלעגט דאס זיין געפעהרדיק, צוליעב דיא שטיקלעך שטאַהל און שטיין, וועלכע פלעגט אָב־שפרינגען פון שטיין ביים שלייפען.

פונקט אזוי האלט אויך דיא פראָדוקצאָן פון זעגעלשטויב ביים אַבשטארבען. מיר האָבען שוין געזעהן, וויא דיא דאמפפער פערזאָנען אלץ מעהר און מעהר דיא זעגעלשיפען. עס פערשטייט זיך, אז דיא זעגעל־פראָדוקצאָן ליידט אויך זעהר פיעל דערפון. דיא קלענסטע שיפעלעך גייען איצטער מיט דאמפף, און ווען זיי האָבען אליין קיין דאמפף ניט, ווערן זיי געשלעפט פון א דאמפפער. פון 1885—1882 איז דער געברויך פון זעגלען אין דיא פערזאָנלעכע שטאטען געפאלען אויף איין פיער־טעל, וועהרענד דיא שיף־פאָרונג האט זיך גאטיר־ליך א סך פערגרעסערט. זאָגאר דעם אפטייקערס פיללעך־דרייער איז שוין אויף כמעט פערשוואונדען. דיא געוויינליכע פיללעך, וועלכע ווערן אָפט געברויכט, ווערן פראָדוצירט אין גרויסע פאבריקען מיט מאשינען, און דער אפטייקער מוז זיי האַל־טען, ווייל ער אליין קען זיי ניט אזוי ביליג און גוט פראָדוצירען.

(שלום פאלגט.)

ש. פעסקין.

טינט מען דערביי בלויז דריי ארבייטער, צו אכט שטונדען יעדען, וועהרענד פריהער, ווען מען האט געברויכט קאָהלעך־הייצונג, האט מען דערביי בע־שעפטיגט 90 ארבייטער. דיא בעקוועמליכקייט פון דיזען גאז פיר געוויינליכע הויז־הייצונג איז זעלבסט־פערשטענדליך. אנשטאט דיא שמוציגע אונזאנגע־נעהמע ארבייט מיט דיא קאָהלעך, דארף מען ביי גאטורנאז בלויז אַבריייען דעם סראָן, און דער אויווען הייצט זיך נאָך בעסער וויא מיט קאָהלעך.

דער גאטורנאז האט שוין אָפער אויף געקראָגען א געפעהרליכען קאנקורענט אין וואסער־גאז, וועלכען מען קריגט ביים דיסטילירען פון פעטראָל־לעאום. דיזער וואסער גאז איז ביליגער און בעק־וועמער וויא דער גאטורנאז און וועט מעגליכער־ווייזע דעם גאטורנאז פון פיעלע געברויכען פארזאָנען.

דיא אלטבעקאנטע פראָדוקצאָן פון מיהל־שטיינער האלט שוין איצטער ביים אַבשטארבען, ווייל דיא שטאַהלוואלצען זיינען א סך בעסער, בעקוועמער און ביליגער. מאָהלענדיג מיט מיהל־שטיינער פלעגט מען פון דיא קאָרן ארויסקריגען בלויז צוויי דריטעל מעהל, וועהרענד ביא דיא נייע איינריכטונגען קריגט מען פון קאָרן גאנצע דריי פיערטעל מעהל ארויס. דאמיט איז אויך אָבגע־שאפט דיא שווערע געפעהרליכע מלאכה פון מאַ־

דיא אידען.

by Lucien Sanial.

(פאָרטזעצונג.)

הערט מען שוין ניט מעהר, סיידען א מאָל ביי א געלעגענהייט, ווען דער געגענזאץ צווישען רייכ־טהום און אַרימקייט בריינגט איהם צו טרערען, אָדער צו צאָרן. אפילו דאן ווערט ווייניג אמת'ער מיטלייד אויסגעדריקט צו דיא אַרימע. דער פאָעט

קאפיטעל III. — דיא רעליגיאָן'ס מאַן־ס־אלטער. דאן קומט דיא צייט פון דיא רעליגיאָן'ס מאַן־ס־אלטער. נאָך וויא פלאמענדע איינבילדונג פון דעם פאָעט קומען יעצט דיא קאלטע איבער־לייגונגען פון דעם פריסטער. פון דעם פאָעט אליין

„א קעניג איז געמאכט פון שטיקלעך מאט-
ריאל פון דיא הויפט-געטער, און דעריבער איבער-
שטייגט ער אלע שטערבליכע אין העררליכקייט.
אזוי וויא זון, אזוי ברענט ער דיא אויגען און דאס
הארץ; קיין שום מענטשליכע בעשעפעניס קען נישט
אפילו קוקען אויף איהם לאנג. ער איז פייער און
לופט; ער, דער גאט פון שטראפענדע גערעכטיג-
קייט; ער, דער הויכער גייסט פון רייכטהום; ער,
דער הערר פון דעם הימל. — — — אין זיין
צאָרן איז טויט!

„פאר דעם קעניגס נוצען האָט בראהמא אין
דעם אָנהייב פון דער צייט בעשאפען דעם געניס
פון בעשטראפונג. — — — בעשטראפונג, מיט א
שוואַרצע געשטאלט און רויטע אויגען, רעגירט
דיא גאנצע מענשהייט; נאָר בעשטראפונג אליין
האַלט אויף דיא מענשהייט. בעשטראפונג וואכט,
ווען וועכטערס שלאָפען איין. דיא קלוגע בעטראכט-
טען בעשטראפונג אלס דיא פערפאלקאמנונג פון
גערעכטיגקייט. ווען עס וואָלטען נישט געווען קיין
קעניגע, צו בעשטראפען דיא זינדיגע אָהן נאכלע-
סיגקייט, וואָלט דער שטארקערער אָבערבאָטען
דעם שוואכערען, וויא פיש, אויף א שפיז. דיא
גאנצע מענטשליכע ראסע ווערט געהאלטען אין
אָרדנונג דורך בעשטראפונג; וואָרים אַין אונשול-
דיגען מענשען איז שווער צו געפינען.“

מאנו, פערשטייט איהר, איז געווען אַ חכם.
מעהר נישט, אָהן דעם בעשטראפונגסגייסט מיט זיין
שוואַרצע געשטאלט און רויטע אויג וואָלט דער
„סודרא“ (דער פראָלעטאריע-קלאס פון אינדיען)
נאָך אפטר געקענט רעבעלירען, ווען אַ בלישטש
פון דיא ליכטיגקייט פון וועדא (דער הייליגער חומיש
פון דיא אינדיען) וואָלט דורכגעדרונגען זיין פינסט-
טערען פערשטאנד. אָבער דער סודרא האָט זיך
ענטוויקעלט אראָפצו. ער איז געוואָרען פערזונקען
אין דיא גרעכסטע געצענדיגעריי. ער האָט נישט
מעהר געדיענט צו דיא ווייניגע רויהע און עטוואָס
שטרענגע אָבער עהרליכע און פריינדליכע געטטער
פון זיינע אָבות. צוזאמען מיט דיא 15 פערשיעדע-
נע שקלאפע-קלאסען, וואָס זיינען פון דעם סודרא
קלאס ארויסגעקומען, האָט ער געדיענט צו מיליאָ-
נען אונגעהייערליכע בילדער פון האָלץ אָדער

וואָלט נאָך געקענט פערלירען זיין מדרגה אלס
איינער פון א העכערע קאסטע (*). ווען זיין
הארץ וואָלט אין גאנצען געווען צוגעטאָן צו דיא
פערשטויסענע. צום ביישפיעל, אין דיא מאהאב-
ראהאטא שטייט: „עס איז דאָ פרוכט אויף דיא
בוימער אין יעדען וואלד, וואָס יעדער, וואָס האָט
השק, קען דאָס רייסען אָהן שוועריגקייטען. עס איז
דאָ פרישעס און זיסעס וואסער אין דיא קיהלע
ריינע טייכלעך דאָ און דאָרטען. עס איז דאָ א
וויכעס בעט, געמאכט פון דיא צווייגעלעך פון
העררליך שיינע פלאנצונגען. און דאָך ליידען
עלענדע מענשען ווייטאָג ביי דיא טהירען פון דיא
רייכע“! דאָס איז געווען א פשוט'ער פאָרוואורף
פיר דיא בעטלערס פון יענער צייט. אזעלכע פאָר-
וירפע ווערען היינט טעגליך געמאכט צו אונזערע
ארבייטסלאָזע אָרימע לייט, פון בכבוד'ע פוסט-
און-פאסניקעס, וועלכע האבען אין זייערע הענד
יעדען בוים אין וואלד, יעדען צאָל פון דיא ברע-
געס פון דיא ריינע טייכלעך, יעדער צווייגעלעך פון
העררליך שיינע פלאנצונגען, און יעדעס ווערקצייג,
מיט וועלכע דיא, וואָס זייער חלק ירושה אין דער
וועלט איז פון זיי אוועקגענומען, וואָלטען געקענט
עסען ברויט מיט'ן שווייס פון זייער פנים.

וויא דיא מעשה איז, דיא צייט פון דיא רע-
ליגיאָנס מאַן-טאלטער איז דיא צייט, ווען דיא
אומישטענדען זיינען געקומען צו אזא מדרגה, דאָס
דיא וועלט איז גענוג גוט און וואויל — פיר דיא
מעכטיגע און דיא רייכע. גלויבען, איינריכטונגען,
אָרימקייט און אלצדינג מוז ווערען פעסט אינסטא-
לירט, און מאנו (דער אלטער אינדישער געזעצגער-
בער) מאכט בעקאנט זיין געזעץ. הערט! הערט
דאָס!

„ווען דיא וועלט וואָלט נישט געהאט קיין קע-
ניג, וואָלט זיא זיך פון אלע זייטען געטרייסעלט
פון שרעק. איבער דעם האָט דער העררשער פון
דער וועלט בעשאפען א קעניג, אז ער זאָל אַ ינ-
האלטען דיא אָרדנונג.

(*) אין אינדיען איז פון דיא אלטע-אלטע צייטען
אָן איינגעפיהרט, אז דאָס פאָלק איז איינגעטיילט אין
פערשיעדענע „קאסטען“, דאָס הייסט פאָלקס-קלאסען,
און יעדע קאסטע האָלט זיך גאנץ אָפגעזונדערט פון אלע
אנדערע אין אלע הינזיכטען.

טויטע קערפערס פון דיא וואָס זיינען געשטאַרבען אָהן קרובים. זיי טאָרען ניט גיין אָנגעטאָן קיין אנדערע קליידער וויא דיא פון דיא טויטע, קיין אנדערע צירונג וויא פערזשאַווערטע אייזען. זייערע געשיר מוזען זיין צופראַכענע שארבענס און זייער איינציגע פערמענענס — הינד און אייזלען. דיא אַפטיילונגען פון דיא סודראַ קאסטע, וואָס האָבען זיך גערופען „וועדא“, „אנדערא“ און אנדערע האָד בען ניט געטאָרט טהון קיין אנדערע זאָך, וויא טייטען ווילדע חיות אין וואַלד. דיא „קאָהאָטרי“ וויעדער, און דיא „אונרא“ און זייערע פערזשאַנדי דעטע קלאסען האָבען נאָר געמוזט האַרגענען מיין און ראטען און אנדערע חיות וואָס לעבען אין היילען. דער טשעסלאַר, דער פישער, דער הויזר רער, דער וועגעליך שלעפער, אפילו דער רופא זיינען געווען העכער געשעצט, אָבער זיי זיינען אלע געווען סודראַס, וועלכע האָבען געארבייט פיר לוי, און זיי האָבען אייביג געמוזט בלייבען סודראַס, זייא און זייערע קינדער און קינדס קינדער, ביז אויף דור דורות. מאַנו האָט אויף זיין אייגענע אַרט אויפגעלעזט דיא פראַגע וועגען דיא אָרגאניזאציע פון ארבייט.

האָט דאָס טאָקי מאַנו געטאָן ? גיין ; עס איז קיין טאָל ניט געווען אין דער וועלט אַ געזעץ־געבער, וואס האט מעהר געטאָן וויא גענומען אַ בעשטיי־ענדע געזעלשאַפטליכע אָרגאניזאציע אויף אַ גע־וויסע מדרגה פון איהר ענטוויקלונג און האט זיא קריסטאליזירט (פערהאַרטעוועט) אין דיא פאָרמע, וועלכע זיא האט געהאַט פון זיך אליין אנגענומען אונטער דעם דרוק פון דיא אומשטענדען. און צו זיין אויפטאונג זאָל לאַנג אָנהאַלטען אָדער ניט, האט זיך אויך געווענדט אין דיא אומשטענדען פון דיעזע אָרגאניזאציען.

וועגען דיעזע פאקטען מכת דיא געזעלשאַפט־ליכע איינריכטונג פון אינדיען וויל איך ניט זאָגען. אז איך האָב דאָ דערציילט עפעס נייעס, אָדער דאס איך האָב עס דערציילט בעסער וויא אנדערע געשיכטע שרייבערס. דאס רוב מענשען ווייסען, אז דיעזע סיסטעמע פון קאסטען־איינטיילונג איז אויף קיין פאל ניט געווען איינגעפיהרט בלויז אין אינדיען. ווען דיא אידען זיינען אַרויסגעגאנגען פון מצרים,

שטיין, צו זשאבעס און עקריסען, צו נאכטפייגע און קראָהען, צו קמעות און סגולות און וואָס אלץ ניט. און עס איז נייטיג געווען פיר דיא סאָציאַלע אָרגאניזאציע, אז דיעזע ניעדעריגע קאסטע זאָך בליי־בען ביי דיעזען ניעדעריגען און רויהען געזענדיענסט. און דעריבער איז דאָס געווען, אז ווען מאַנו האָט געוואָלט האָבען, אז אין זיין געזעצפונד האָט ער אויסגעדריקט דעם גאנצען זין פון דיא הייליגע וועדא, האָט ער פאָרויכטיג בעפויילען דיא בראה־מאס — דיא פריסטערס — צו זאָרגען, אז דיא „סודרא“ זאָל ניט קריענען צו זעהן דיא וועדא אליין, און האָט פאָרגעשריעבען דיא שטרענגסטע בעשטראפונג פאר יעדען איבערטערטען פון דיא פונדאמענטאַלע געזעצע. ווען איינער פון ניעדע־ריגען שטאַנד האָט געהערט אַ הייליגען לויבגעזאַנג — אַ קאפיטעל „תהילים“ פון דיא וועדא —, האָט מען איהם אַריינגעגאָסען קאכענדיגע אייל אין דיא אויערען אריין, און דערנאָך האָט מען איהם אויף אייביג דיא אויערן פערחתמה'ט.

און אויף אזא אופן האָט זיך ענדליך בעוויזען אין דער וועלט אַ געזעלשאַפט, וואָס איהר וואור־צעל איז געווען פערשטיינערט, דאָס הייסט וואָס איז געוואָרען פעסט אינסטאַביל, אום שרין אזוי אייביג צו בלייבען איינגעריכטעט וויא זיא איז, מיט אַן אַרבייטער־קלאַסע, אָדער קאסטע, וועלכע איז געווען אויף געווען צוטיילט אויף אונטעראַבטיילונג־גען, לויט זייערע פאכען אַרבייט און בעשעפטיגונג־זען, — אַ קלאַסע פון מענשען, וועלכע זיינען גע־ווען אין דיעזע ניעדעריגע קלאַסע ניט לויט זייערע אייגענשאַפטען און פעהיגקייט, נאָר לויט זייער געבורט. אין דיעזע קאסטע אליין זיינען אויך גע־ווען מענשען פון פערשיעדענע מדרגות, פונקט אזוי וויא אין דעם פונדאמענט פון אַ געביידע זיינען דאָ אונטערשטע און אויבערשטע לאַגערן פון שטיין. אַ טהייל פון דיזע מענשען זיינען געווען אזוי ניע־דעריג, אז ווען זיי זיינען געווען אין אַ שטאָט איז דאָס געווען אַ שאַנדפֿלעק פיר דיא גאנצע שטאָט. דיא באַנדאַלאַס, למשל, האָבען ניט געטאָרט אריינקומען אין אַ שטאָט אריין ; זייא מוזען אַרומ־שלעפּען זיך גע ונד פון אַרט צו אַרט. זיי מוזען טראָגען דעם קעניגס צייכען און אוועקטראָגען דיא

האָט דיעזע סיסטעם שוין געהאט עקזיסטירט דאָר-
טען פון אונדענקליכע צייטען, און אויך אין דעם
גאנצען רוימישען קייזער-רייך האָט אזא אַרט איינ-
טיילונג פון מענשען געהערשט. דער איינדרוק,
וואס איך מיין מיט מיין דערמאָנען דאס צו מאַכען
אויף דיאָ לעזער, — ווייל איך רעכען, אז זיי האָבען
ניט צוגעווענדעט גענוג אויפּמערקזאמקייט צו דעם
פאקט, — איז גראַד צו בעווייזען זיי, אז דיעזע
קאסטען-סיסטעם האט זיך געפונען אומערדום און
אז מיט איהר צוזאמען אין איין צייט — אין פערשיע-
דענע לענדער, וואָס זיינען געווען ווער ווייסט וויא
ווייט איינע פון דיא אַנדערע, האבען זיך גלייך
ענטוויקעלט דיא געזען-דיענערשע איינפילדונגען אין
אזעלכע פאַרמעס, וואָס זיינען אין דיא פערשיע-
דענע לענדער בלויז געווען עטוואס פערשיעדען אין
זייער אויסערליכע אויסזעהונג, אָבער ניט אין דער
וויסליכקייט. וועהרענד דער וואָס שטודירט וועגען
דיא פערשיעדענע רעליגיאָנען געפינט, אז אלע רע-
ליגיאָנען זיינען אומערדום גלייך אין דעם פראָצעס
פון זייער ענטוויקלונג, געפינט דער, וואס שטודירט
געשיכטע אויס, אז גלייכע מדרגות פון דיא ענט-
וויקלונג פון רעליגיאָן אין פערשיעדענע לענדער
טרעפּען אימער צוזאמען מיט גלייכע געזעלשאַפּט-
ליכע אומשטענדען אין דיעזע לענדער.

קאפיטעל IV. — דיא רעליגיאָנס אָפּגעלעפּטקייט.

צולעצט קומט דיא אַלטע יאָהרען פון דער רע-
ליגיאָן, איהר אָבגעלעבטקייט, און טויט. דורך דיא
דאָבעלטע ענטוויקלונג פון דער רעליגיאָן אין צוויי
פערשיעדענע ריכטונגען איז דער צווישענשייד צווי-
שען דיא ניעדעריגע אַרט רעליגיאָן און דיא הויכע
אויסגעוואקסען אזוי אונגעהייער גרויס, דיא פער-
בינדונגס-פּעדעס צווישען זיי ביידע זיינען געוואָרען
אזוי לויז, — ניט בלויז צווישען געוויסע טהיילען פון
זיי ביידע, נאָר צווישען ביידעס גאנצען אינהאַלט,
אז דיא גאנצע געזעלשאַפּטליכע געביידע מוז איינ-
פאלען, אַ תל מוז ווערן פון איהר, סיידען אַ נייע
אמונה, אַ נייע נשמה — אַ נייע אויסטראַכטונג
פיעלייכט — זאָל אריינקומען אין דעם אבשטאַר-
בענדען קערפּער און איהם געבען אַ נייעס לעבען
און אַ יונגערע פאַרם.

דעמאָלט בעווייזט זיך דאָס דער „נביא“. ניט

דער נביא וויא קארלייל שטעלט זיך איהם פאַר,
וועלכער פאַרמט אויס דיא וועלט, אזוי וויא גאָט,
נאך זיין אייגענע געשטאַלט; זאָנדערן אַ מענטש,
וואָס אין זיין איינעם ברייטען האַרץ איז פערקער-
פערט דער גאנצער תוהו ובוהו פון אונדזליכע
שטרעבונגען פון זיין צייט; דער מאַן, וואָס רעדט
אַהן מורא, וועלכער שפּרעכט אויס מיט דעם טאָן
פון אַ טרוםייט דיא ניט-אויסגעשפּראַכענע געדאַנ-
קען פון זיינע מיט-מענשען. ער איז אַ משה צווישען
דיא אידען, אַ צאָראָסטרע אין פערזיען, אַ בודדא
אין ווייטען מזרח, אַ מאַהאַמעד אין אַראַביען, אַ
יעזוס, אָדער ריכטיגער אַ פּויל, אין דיא רוימישע
פראָווינצן פון פאַלעסטינאַ. דער קוואַל, פון וואָנען
עס קומט דאס ליכט פון זיינע געדאַנקען, איז לעבע,ּ
פרייהייט, גערעכטיגקייט — אייביגע און אַפּוואָלטע
זאכען, וואס דעם סוף הכל פון זיי אַלע צוזאמען
רופט ער יהוה, גאָט, בראַהמאַ, אַרמוצד, אַללאַה, —
מיינענדיג דערמיט דיא פאַלשאַמענע גוטסקייט,
מאָראַל, געזעץ. וועגען דיעזע גרויסע זאכען הער
איך מאַכע מאַל זאָנען — און פון דאס רוב דענ-
קענדע מענשען אויך — אז מיר מענען זיי געבען
וואָסאַראַ גאָמען מיר ווילען, אבי מיר זאָלען זייער
בעדייטונג קיין מאַל ניט פערלירען פון אונזער גע-
דאַנק. דאָס איז אָבער אַן ערנסטער איינפאַכער
טעות, — וויא איך פערשטיי דאָס, אַ זאך ניט אָנ-
צורופען מיט איהר אייגענעם ריכטיגען גאָמען הייסט
דיא זאך ניט קענען, אָדער בכיון פערפלאַנטערן
איהר פּעדייטונג. דיא שפּראַך איז אַ וויכטיגעס
ווערקצייג; דורך דיא שפּראַך ווערט דער פער-
שטאַנד געשאַרפט, און דורך דיא שפּראַך קען אויך
דער פערשטאַנד פערדונקעלט ווערען. היט זיך פאַר
ווערטער!

וועגען דעם נביא'ס אויפריכטיגקייט האָב איך
קיין צווייפּעל ניט. איך האָב וועגען דעם ניט מעהר
צווייפּעל, וויא וועגען זיין ניט וויסען, וואָס דיא
קראַפט, וואס מאַכט איהם פאַר אַ נביא, איז. ער
הערט ווירקליך אַ גרויסע שטיממע — דיא שטיממע
פון זיינע אונטערדריקטע ברידער, וועלכע בעגעהרען
פיעריג פרייהייט אויף דער וועלט — אָבער ער
געהמט דיא שטיממע אָן אַלס דיא שטיממע פון אַ
הערשזיכטיגען פאטער אין הימעל. און אין נאמען

ניט וויא אלט דיא שטערען זיינען, נאָר דיא איי-
ביגקייט פון דיא וואהרהייט. דיא וויסענשאפטסלייט
ברויכען היינט פיעלייכט זייערע לעהרעס גראדע
אזוי נייטיג וויא דיא אונגעלערנטע. יא, קיין מאָל
האָט דיא מענשהייט ניט אזוי נייטיג געהאט די לעה-
רע פון מענשען וואס זיינען בעגייסטערט מיט אזא
נייסט, — אפילו ווען זיי זאָלען ניט וויסען פון
ניוטאָנס „פרינציפיען“, אָדער פון לאַ-פלאַס׳ס
„וועלט-מעכאניק“, אָדער פון הומבאָלדט „קאָס-
מאָס“, — וויא היינט. דיא מענשהייט וועט מיט
אזעלכע לעהרען מאכען גרויסע שריטע — אָהן זיי
קיינע. וואָרים וואָס איז וויסענשאפט אַליין מעהר וויא
ליכטיגקייט איז אַ לעערען פלאַץ? זיא איז דאָרט
אַ פערלוירענע ליכטיגקייט; אָדער נאָך ערנער וויא
דאס, ווען זיא געפינט זיך אין אַן אַטמאָספּהערע
פון זעלבסטזוכט, וואו זיא העלפט דיא געשיקטע
צו אונטערוואַרפען דיא בלינדע. וויא זעהר פיעל
דיא וועלט ליידט פון דיא פוסטקייט אין מוח, האט
זיא אבער נאך הונדערט מאָל מעהר צרות פון האַרץ-
אויסצעהרונג. אונטער דיא לאַנגזאמע אָבער אונ-
וירערשטייהליכע ווירקונג פון וויסענשאפטליכען
פאָרטשריט וועט אונזער צונויפגעקאָרטשעטער
פערשטאנד אַ מאָל זיך שוין מוזען פונאָנדער
ציהען. פאָר אלעם אָבער ניט אונז אַ האַרץ, וואָס
קלאַפט און אַ געוויסען, וואס איז אימער וואך. דאן
וועלען וויסען און מאָראַליטעט צוזאמען פערוויק-
ליכען דאס, וואס דער קאלטער פילאָזאָף און דער
הייסער נביא האבען קיין מאָל יעדער פאר זיך אַליין
ניט געקענט אויספיהרען: זיי וועלען אַרויסנעהמען
פון דעם גרובען פון אונטערטעהעניגקייט אַ מאַסע
פון אונוויסענהייט און פון דעם מאַכען אַ פרייעם
פאָלק.

(פאָרטזעצונג פאָלגט.)

פון דיעזען אללער-וועלט-דעספאָט מאַכט ער בע-
קאנט דיא מענשליכע פרייהייט. דער רעזולטאַט
דערפון איז אייך בעקאנט.

אַ זאָנדערבארער מין בריאה איז דער מענש-
ליכער מין, וואס זוכט אַלץ אייביג זיין. אייגענעם
צענטער אויסערהאַלב זיך זעלבסט; וואָס פער-
קריכט אזוי ווייט צו זוכען דאס, וואָס איז צו איהם
אזוי נאָהענט; וואס האַלט מיט עקשנות פעסט
זיינע אויגען פערמאַכט ניט צו זעהען דעם שיין פון
דעם, וואס איז אזוי דייטליך און מעגליך צו וויסען,
און מאַכט זיי ווייט אויף צו זעהען דיא פינסטערנים
פון דעם, וואס מען קען עס ניט וויסען.

אַ זאָנדערבארער מין בריאה איז דער מענש-
ליכער מין, וואס סטאַרעט זיך פון דור דורות אָן
צו זיין עפעס אַנדערש וויא דאס וואָס ער איז; וואָס
פערלויקענט זיינע אייגענע איינפאַכע געזעצע, און
טרעט מיט וויללען איבער דיעזע געזעצע; וואס
פערשלינגט אַ טייל פון זיך אַליין, אום צו זעטיגען
דעם אַנדערען טייל; וואס מאַכט זיך פאַר אַ טי-
נער און פאַר אַ לעמעלע, שיסער און פויגעל, שפין
און פליעג — אלעס אַ חוץ מענש און מענש.

אָוועק מיט דיא וועלט-נאָט איינבילדונג מיט
איהר מאַסענהאַפטע קופּה פון פערדערבליכע גרונד-
זעצע! לאָמיר זיין מענשען, ווען מיר זיינען שוין
אַ מאָל מענשען. לאָמיר ענדליך האבען אַ נייעם
גלויבען, וואס וועט ניט זיין אַ נייע איינבילדונג: אַ
גלויבען אין אונזער אייגענע קראַפט צו זיין מענש-
ליך — אַ קראַפט וואס זאָל האבען צו מאַן מיט
דיא מענשען, ניט פון אַן אייגענעם צענטער
פון דיא הימלען, נאָר פון דעם ריכטיגען צענטער
פון מענשליכען מין — פון דעם מענשליכען האַרץ.
לאָזען זיי קומען — דיא פּרעדיגער פון דיעזען
נייעם גלויבען. לאָזען זיי קומען, אונז צו לערנען

מיין מוטער'ס מענה.

איך בין שוין געשטאַנען אין שידוכים. שדכנים
האָען דיא שוועלען אָבגעשלאָגען.
בראָנפּען, לעקאָד איז פון מיש כמעט ניט
דערלעבען דיא גליקליכע שעה, ווען זיא וועט זוכה
זיין צו פיהרען איהר „בן-יקיר“ צו דער חופּה, און

וואלט זיא קיין מאָל ניט געקענט איהר פאטער, וואס ער איז א ציגעלניק, און קיין נדן וואלט ניט געקענט העלפען אָפצורוואשען דעם פלעק.

"זיא" האָט אויך געוואוסט פון דיא שדוכים, וואס מען רעדט מיר, און מיר האָבען זיך ביידע איבער דעם לוסטיג געמאַכט.

ענדליך האָט איין שדכן געלונגען אויס צו זוכען ערגעץ פאר מיר אַ כלה, וואָס איז געפעלען געוואָרען דער מאמען; דער יחוס, נדן, דיא כלה אליין, ווערליק דער שדכן האָט בעשרעכען — אלץ איז געווען וויא דיא מאמע האט געוואונשען און דיא מאמע האָט איצט געמוזט פאַר-ברייטען מיר צו דער נייעס, ווייל עמיצער האָט געדאַרפט קומען מיך זעהן.

אין אַ שיינעם פריהמאָרגען, ווען איך בין גע-קוממען פון קלויז מיט'ן אויסגענייהטען זיידענעם תפילין-זעקל, אויפגעהאַנגען מיט'ן זיידענעם שנירעל אויפ'ן רעכטען צייג-פינגער, האָט מיך דיא מאמע געגעענט פריינדליך וויא געוהענליך.

זיא האָט מיר דערלאנגט עססען און אנדער-געזעצט זיך אנטקעגען מיר מיט פערלייגטע הענד אויפ'ן שויס און גענומען מיר נאָכקוקען יעדען ביסען אין מויל, פונקט וויא זיא וואלט גאר קיין אנדער ארבייט ניט געהאט. מיט יעדען ביסען מיינעם האָב איך איהר געטאָן אַ גרויסע טובה און געשיינקט איהר הויפענס געזונד.

— פאר וואָס בענשטו ניט, מיין זוהן? האט זיא מיך געשטראָפּט מיט אַ ווייכען קול, זעהענדיג, אז גלייך מיט'ן לעצטען ביסען, האָב איך זיך אויפ-געהויבען פון טיש.

איך בין דעמאָלס געווען אין דער השכלה'שער פּעריאָדע, און רעליגיעזע זאכען איז ביי אונז אויך געווען זעהר אַ קראַנקער פונקט. אָהן ווייהטאָג פון ביידענס וויסען האט מען איהם ניט געקענט בער-ריהרען.

ווען איך האָב זיך אַ צווייטען מאל געוואָלט אויפהייבען פון טיש, דאס הייסט נאכץ בענשען, האט דיא מאמע מיך אָבגעהאַלטען:

— ווארט, וואָס איילסטו זיך אזוי?

איך בין געבליבען זיצען אויף מיין אָרט, אויבער-אָן מיט אַראָבגעלאָזטע אויגען וויא אַ חתן אויס-

מיט יעדען שדכן האָט זיא זיך אזוי געפרייהט, אז זיא האָט פשוט ניט געוואוסט, וואָס מיט איהם צו טאָן, וואָס פאַר אַ כבוד איהם צו געבען. איהר האָט געדוכט, אז אלע שדכנים לעבען נור מיט איהר זוהן און ארבייטען און זוכען נור פון איהר'ט ווענען.

פערנארען האָט דיא מאמע מיך ניט גע-וועלט און אזוי וויא זיא האָט געקוקט אויף מיר מיט דיא אויגען פון אַ הייס-ליעבענדע מוטער, האט איהר זיך אלץ געדוכט, אז מען ווילל ביי איהר אויסחאפּען דיא מציאה און דעריבער איז איהר קיין כלה ניט געפעלען געווען. אין יעדע איינציגע האט זיא געפונען אַ חסרון, און קיין נדן האָט איהר ניט געקענט בעפרידיגען: אלץ צו קאַרן.

גערעדט מיט דיא שדכנים האָט דיא מאמע; גע'טענה'ט, זיך געדונגען, געזאָרגט וועגען כבוד: און דער טאטע האָט געמאַכט לחיים און פון יוצא וועגען אַ מאל אריינגעשטעלט אַ וואָרט.

ביי מיר, וויא עס פיהרט זיך, האָט זיא ניט געפרענט, נור מחשבות'ן דערווייל פּרעגען איז טאקי געווען נאָגן איבריג.

איך האָב זיך געשטויסען, וואָס דא קומט פאַר, נור איך האָב זיך געמאַכט ניט וויסענדיג. אַ געשפרעך מכח דעם ענין מיט דער מאמע, האָב איך געוואוסט, וועט איהר קיין פערנגיגען ניט פערשאפּען, און גענוג וועט זיין צו ריידען איבער דעם, ווען דיא הייסע שעה וועט קומען.

דיא מאמע אליין, ווייזט אויס, האָט זיך פאַר דעם אויף געשראָקען און דאריבער, קען זיין, האָט זיא אזוי שטאַרק געקליבען.

אין שטעדטעל איז גאָר קיין סוד ניט געווען, אז איך "שפיעל אַ ליבע" מיט פּעריל דעם ציגעל-ניק'ס טאָכטער. דיא מאמע, פערשטייט זיך, האט דערפון געוואוסט ניט ווינציגער, וויא אלע אנדערע שטעדטעלדיגע, נור זיא האט איבער דעם מיט מיר קיין מאָל קיין וואָרט ניט גערעדט און האָט אויף דעם געקוקט וויא אויף אַ קינדער-שפיעל.

קענען בעריל דעם ציגעלניק'ס טאָכטער, קען זיין, וואָלט זיא גאָר ניט געהאַט, נור שיינקען

פאר לייטישע קינדער... מילא, היינט איז א נייע וועלט... נאר נישט... נור אומשטיינס געזאגט, וואס איז דעם מענשענס לעבען? ווער ווייס, וואס עס טהוט זיך אונטער דיא פלייצעס? (דיא מאמע האט ביי דיא לעצטע ווערטער א זיפץ געמאן) ווער ווייס, וואס מיט א מענשען קען זיך מאכען מאך נען? דערוויל, כל זמן מען לעבט און מיר זיינען שטיקלאך בעל-הבתים, מיט א פיינעם שם, לאמיר פון דיר אביסעל נחת האבען...

— ווער לאזט אייך ניט? האט נחת פיעל איהר ווילט, האב איך געענטפערט ברונו'דיג.

— ווער לאזט ניט! האט נחת! — האט זיא ווידערהאלט מיט א זיפץ, — מהיכא תיתי, אז דין עלטערער ברודער עליו השלום וואלט געלעבט, וואלט איך שוין אודאי אביסעל נחת געהאט, נור אזוי האב איך אויך קיין טענות ניט צו נאָם... איך זינדיג ניט מיט מיינע ליפען. ביז איצט האָסטו דער מאמען דיא אויגען ניט פערשווארצט און איך פעהאָף, אז ווייטער וועסטו אויך ניט פערשוואַרצען... אומשטיינס געזאגט, וואס איז א מאמעס נחת? מען האט א קינד — וויל מען האָבען אַין אייניקעל, אפשר וועט דער אויבערשטער מאַרף שנים זיין און וועט לאָזען דערלעבען ביז אַן אור-אייניקעל...

— בכּן? האָט איך איפער אונגעדולדיג.

— בכּן? ווידערהאלט זיא מיין פראַגע און ווערט עטוואס אונרוהיג פון מיין אונגעדולד, — בכּן וואלט איך זעהר וועלען דוא זאָסט א מאָל פאָלגען א מאמען אויך... און חתונה האָבען...

— חתונה האָבען? פרעג איך מיט א געלעכר טער און הייב דיא אויגען אלץ ניט אויף; — חתונה האָבען? וואס האב איך דאָ קיין צייט ניט? ביי דיא לעצטע ווערטער פיהל איך וויא א פערגניגענער דער פיעבער גייט מיר א דורף מיין לייב.

— זאָג דאס ניט, מיין קינד, פערשאַף ניט דער מאמען יסורים, זיי איהר ניט מקצר דיא יאהר רען, א אידיש קינד מוז חתונה האָבען, און לאָמיר האָבען דעם נחת צו פיהרען דין צו דער חופה, כל זמן דיא אויגען זיינען מיר נאך אָפען...

איהר גאנצע געזיכט איז געווען אבגעטונקט

פויסענדיג מיט דיא פינגער אויפ'ן טיש עפעס א כּנוג'דעל.

— איך האָב געוואלט מיט דיר עפעס ריידען. איך האב עטוואס אויפגעהויבען דעם קאָפּ האלטענדיג דיא אויגען אלץ ארונטערנעלאָזען. זיא איז א ווילע געבליבען שטיל. זיא האט גע-זוכט ווערטער. באלד אָבער האט זיא אָנגעהויבען מיט א טרויריגען קול:

— מיין קינד, דוא ווייסט דאָך דעם פערגניגען וואס איך האָב געהאט מיט דין מאמען. אבנער לעבט א לעבען און פרעג וואס? דיא גאנצע שטוב איז אויף מיין קאָפּ, וועמעס מוח דארט אויף דער הוצאה, ענטפערן א בעל חוב? דער מאמע ווייס נור דיא קלייזיל, איהם ארט הפנים, וואס עס טהוט זיך ארום איהם? פון זיינעם וועגען מען זיך דיא שטוב אומקעהרען קאפּויר... יע, וואָס האב איך געוואלט זאָגען? יע, מיין איינציגער טרייסט אין לעבען, מיין איינציגער נחת ביזטו געווען... ניט צו פערזינדיגען, קיין טענות צו דעם אויבערשטען האב איך ניט... ווען נאָם וואלט דיר אביסעל געשטארקט דאס האַרץ און דוא וואָלסט געווען עטוואס ברר מער — א ודאי וואלט זיך א מאמעס האַרץ גע-פרייהט מיט דעם, נור אזוי האב איך אויך קיין טענות ניט. איך פעהאָף צו דעם הענד-ניט-נע-וואַשענעם, אז ווען דוא וועסט חתונה האָבען, דוא וועסט האָבען א ווייב און דוא וועסט ווערען א שטיקעל בעל-הבית, וועסטו אוועקווארפען דיא אלע גארעשקייטען....

דיא מאמע האט זיך אָבגעשטעלט און א וואָרף געטאן אויף מיר א פרובענדען בליק.

מיין השכלה האט זיך געפונען בעליידיגט, וואס דיא מאמע רופט מיינע אידעען גארעשקייטען. איך האָב איהר געוואלט ענטפערן עפעס א שאַרפען וואָרט, עפעס א טיעפען שטאָף, נור מיין כּעס האט מיר מבלבל געווען און דאס געזוכטע וואָרט האט זיך ניט געפונען ביי מיר.

— ... יע, וואס האב איך געוואלט זאָגען? האט דיא מאמע ווייטער אָנגעהויבען נאכדעם, וויא זיא האט א פרוב געטאן איהר מערכה, איך האָב זיך מיט דיר ניט צו שעמען א דאנק און א לויב דעם הענד-ניט-נע-וואַשענעם, ניט ערגער חליקה

שטייסט.... בעצאהל דער אלטער נאר, וויא זיא איז ווערט.... מסתמא האב איך אזוי פערדיענט ביי גאט....

ביי דיא לעצטע ווערטער האט זיך איהר דער קול איבערגעריסען, און טרערען האבען איהר גענר מען פאלען פון דיא אויגען.

אין דעם טאג האט דיא מאמע מעהר ניט גערעדט מיט מיר וועגען דעם. אויף מארגען האט זיא ווייטער ווידערהאלט דיא זעלביגע טענות און עס האט זיך ווייטער געענדיגט מיט טרערען. נור אין עטליכע טעג ארום האט זיא מיט מיר אָנגע-הויבען ריידען גאר מיט אַן אנדער לשון.

— מיינסט וואָס? — האט זיך דיא מאמע צו מיר געווענדעט, — מיינסט וואָס? איך בין א מאַל אויף געווען א יונגע קינד, נארעש וויא אַלע מיידלאך, יונגע בלוט — ניט צו בעשולדיגען.... איך האב געהאַט א לעהרער און, זאָגען דיר דעם אמת? איך האב איהם אזוי ליעב געהאַט וויא דוא דעם ציגעלניקס טאכטער און נאך אפשר שטאַר-קער. נור וואָס זאָג איך „אפשר“? ס'איז גאר קיין אפשר ניט: לאַנגע שוואַרצע האָר, א גרויסער שטערן מיט טיעפע ווינקלען, אויגען — אויגען האבען געברענט, דאָס געזיכט בלויז אויסגעהאַ-רעוועט....

דיא מאמע איז געבליבען שטיין א וויילע. איהר פערזאָרנטע געזיכט האט זיך עטוואס בע-פארבט, איהרע האלב-אויסגעלאָשענע אויגען, ניט קוקענדיג אויף איהרע אכט-און-דרייסיג יאָהר, האָבען זיך אָנגעצונדען מיט אַזא פֿייער, וואָס איך האב קיין מאַל ניט בעמערקט אין זיי. עס איז געווען אזוי לייכט צו זעהן, אז דער בילד, וואָס שטייהט איצט אויף פאר איהרע אויגען, בלאָזט אין איהר אריין א נייעם לעבען.

דיא מאמע האט ווייטער גענומען ריידען, אָנ-פאנגט שטיל, אזוי וויא טראכטענדיג אויף קול, און דערנאָך אלץ העכער, העכער:

— אָנפאנגט פלעגט זיין געזיכט אין מיר דער-וועקען עפעס אַ מין רחמנות. וואָס פאר א געד-שעפטען האב איך מיט איהם געהאַט? גאָר נישט. ער פלעגט מיר קומען געבען דיא שטונדע און פטור. פאר וואָס האב איך אויף איהם געלייגט אַ

מיט אַזא מין בעטריבטקייט, אז ביי א בליק פון אונ-טער'ן שטערן אויף איהר, האט מיר דאס הארץ פערקוועטשט פון רחמנות.

איך האב געשוויגען און געווארט. זיא האט באַלד ווייטער אָנגעהויבען:

— ... כל זמן שערבעכאך ליגען נאך מיר ניט אויף דיא אויגען, וועל איך זעהן, אויף פיעל א מענש קען זעהן, אז דוא זאָלסט חתונה האבען מיט א שטיקעל תכלית. מען האט מיר פאר דיר פאָרגע-לייגט א שלל שידוכים, גאָט צו דאנקען חן האסמו ביי לייטען, זאל ער דיר נור שיינקען דאס שטיקעלע מזל, דערווייל ניט צו פערזינדיגען, א כלה האב איך דיר אויסגעקליבען א רויז....

— דוא אויסגעקליבען א כלה? פרעג איך וויא נשתומם. — פאר מיר א כלה האסמו אויסגעקלי-בען? און וואו בין איך אין דער וועלט? — זיא וועט אבער דיר געפעלען ווערען, דוא וועסט איהר ממש קושען דיא מריט. — מיר וועט קיין כלה ניט געפעלען ווערען. ענטפער איך טרוקען.

— וואס הייסט ניט געפעלען ווערען? — פשוט ניט געפעלען ווערען, ווייל איך האב שוין א כלה....

— וואס רעדסטו? גאָט איז מיט דיר! וואו האסמו א כלה?

— בעריל דעם ציגעלניק'ס טאכטער איז מיין כלה, ענטפער איך און קוק דער מאמען גלייך אין דיא אויגען און ווייס ניט עד היום, וויא האט זיך ביי מיר גענומען מוטה אזוי צו טאן.

— דעם ציגעלניק'ס טאכטער דיין כלה! דעם ציגעלניק'ס טאכטער!

— וואס גייט מיר אָן דער ציגעלניק, אבי דיא טאכטער געפעלט מיר!

— געפעלט דיר! אזוי רעדסטו דאס צו א מאמען, וואס האט דאס גאנצע לעבען געשוואַרצט, געהאַרעוועט, מריעה געריסען, ניט געוואוסט פון קיין טאָג און פון קיין נאכט און פאר וועמען? פאר וואָס? אויב ניט צוליעב דיר! — איצטער ווילסטו איהר בעצאָהלען דערפאר! דוא ווילסט איהר טריי-בען פאר דער צייט איין גרוב אריין! מילא איך וועל דיר גאר ניט ריידען.... טהו וויא דוא פער-

רחמנות — ווייס איך עד היום גיט, נור זיין בלייב
 כע געזיכט האָט מיר געשניטען ביים האַרצען,
 שעה'נווייז פלעג איך אָבשטיין ביים פענסטער פאר
 דער שטונדע, און אויב עס פלעגט ניסען א רעגען
 אָדער פאלען א שניי אָדער דער פראָסט אָדער
 דיא היטץ פלעגען זיין גרויס, פלעג איך אויסגיין
 מיט דיא כחות, וואָס ער מוז ארומלויפן איבער
 דיא שטונדען....

א מאָל, דאס איז געווען א שיינער זוממערדיג
 גער פאַרנאכט, איך געדיינק דעם טאג וויא איז
 טער, אָט זעה איך אונזער ציממער פאר דיא אויגען,
 דיא זונן האָט שוין געהאלטען ביים אונטערגיין און
 דיא לעצטע שטראהלען האָבען זיך צופלאיעט,
 געשפרונגען אויף דער וואַנד נעבען סופיט, וואָס
 אנטקענען איבער דעם פענסטער. איך בין געזעס
 סען אויף א שטוהל און ער איז געשטאנען איבער
 מיר, אונזער לערנען האָט עפעס ניט געקלעבט,
 איך בין געזעססען און פער'חלומ'ט זיך, אונטער
 וויילעכס, האב איך א וואָרף געטאָן א בליק אויף
 איהם און האָב בעגענענט אין זיינע אויגען עפעס א
 מאָדנע מין ליכט. ביז אהער האָב איך אזא ליכט
 ניט געזעהן אין זיינע אויגען און מיר איז געווען
 עפעס אזוי גוט, אזוי פערגעניגענד, אזוי וואויל!
 נור צו דערזעלבער צייט איז מיר וויא א צימער
 אריבער געגאנגען איבער'ן גאנצען לייב. איך האָב
 געקוקט אין בוך און געלייענט און ניט געהערט
 וואָס, און, אז ער האָט מיר פאַפראוועט, האָב
 איך ניט געהערט זיין קול און מיר איז געווען אזוי
 זיס, אזוי אנגענעהם!

— וויא אזוי דאָס האט געטראָפּען? אסור
 אויב איך ווייס. נור ווען איך האב וויא ערוואכט
 פון מיין חלום'ען, האָב איך דערפיהלט זיינע הענד
 ארום מיין האלז און זיינע ליפּען אויף מיינע ברע
 גענדיגע באַסען. איך האָב דערפיהלט וויא מיין
 הויט פון שפיין קאָפּ ביז דיא שפיין פינגער פון דיא
 פיס צימערט אויף מיר און איך האָב זיך א ריס
 געטהאן פון זיינע הענד, א הייב געטאן געשווינד
 פון שטוהל און ארויסגעלאפּען פון ציממער. איך
 בין אין צווייטען ציממער געזעססען, צו געשטאנען
 — דאס געדיינק איך-ניט ריכטיג — צומישט, צוטר
 מעלט און וועגען קיין זאך ניט געקלערט. דערנאך

— וויפיעל דאס האט געדויערט געדיינק איך ווייטער
 גיט — האב איך דערהערט זיינע טריט. דאס
 הארץ איז מיר פערשטאַרבען אינעווייניג און
 גלייך זיך גענומען צאפלען אזוי האסטיג, אזוי
 האסטיג, אז איך האב געמיינט עס פאלט מיר
 ארויס. דערנאך האָב איך דערהערט וויא דיא
 טהיר צו דער גאס האָט זיך געעפענט און וויא
 ער איז ארויס. איך האָב אויסגעבראַכען אין א
 געוויין. וואָס האָב איך געוויינט? געדיינק איך גיט
 קלאָר, נור דאָס געדיינק איך, אז ווייז געטאָן
 האָט מיר פאַר איהם....

דיא מאַמע האָט זיך אָבגעשטעלט, איהר גאָט
 צע געזיכט האָט איצט געפלאַמט און איהרע ברע
 גענדיגע אויגען האָבען אויסגעדייקט א טרויער,
 א טיעפען קוממער, — עס קען זיין פאַר דעם וויי
 טאָג, וואָס זיא האָט איהם דאמאָלס פערשאפט
 און עס קען זיין פאַר דעם גליק, וואָס זיא האָט
 געהאלטען אין דיא הענד און אליין ארויסגעלאָזט,
 און אפשר פאַר ביידע צוזאַמען.

איך האָב איהר דיא גאַנצע צייט געהערט מיט
 גרויס נייגירדע און האָב געוואַרט מיט גרויס אונ
 געדולד, זיא זאל ווייטער פאַרטזעצען. דיא מאַמע
 האָט מיר זעהר פּעראינטערעסירט, אייביג אזא
 שטילע, א'ן אָבגעשטאַרבענע אין אלע זאכען,
 וואָס געהערט ניט צו דער רעליגיע, צו מיר און
 צום געשעפט, און פלוצים האָט זיא זיך אזוי צו
 רעדט און נאָך מכח אזא ענין, איך האָב געוואַרט
 מיט גרויס אונגעדולד. נור זיא האָט זיך ווארשיינ
 ל'ך געכאַפט, אז זיא האָט זיך פעררעדט און זיא
 איז א לאנגע צייט געבליבען שטיל.

— יע, נור וואס האב איך דיר געוואלט זאג
 גען, האט זיא ווייטער גענומען ריידען; אבער שוין
 א סך קיהלער און שוין גאָר מיט א'ן אנדער קול, —
 יע, וואס האב איך דיר געוואלט זאגען, ס'איז הבל
 הבלים, ליעבע-שמיבע ס'איז פוסטע זאכען. איך
 האב מיין לעהרער זעהר ליעב געהאט און ער מיר
 אודאי גיט ווייניגער, ער האט מיר צוגעזאגט הרים
 וגבעות; נור איך בין געווען טויב וויא דיא וואַנד.
 וואס, טאקע, פרעג איך דיר, וואס? וואס? וואס
 פאר א גוטס קען ארויסקומען דערפון? הייסט דאס
 דען גיט נאכגעבען דעם יצר הרע? הא? איז דאס

ניט געזינדיגט קענען דעם רבנו שר עולם? הא?
זיא איז א וויילע נעבליבען שטיל, איך זאל
איהר פאטאקעווען. איך האב געווארט און געקוקט
אויף איהר, געקוקט אויף איהר געזיכט, וואס האט
זיך ווייטער פערצויגען מיט א וואלקען, געקוקט אויף
איהר צונויפגעקנייטשטען שטערן און ארויסגעזעהן
קלאר, אז האטשע זיא רעדט וועגען יצר הרע מיט
אזא פעסטען קול, איז דאך ביי איהר אין הארצען
דיא זאך ניט אזוי גלאט און זיא ווארט אויף מיין
פאטאקעווען ניט אזוי פון מיינעם וועגען, נור מעהר
פון איהרט וועגען, צו בערוהיגען דיא בורע, וואס
האט זיך איצט אויפגעהויבען ביי איהר אין הארצען.
איך האב אויף איהר רחמנות געהאט און דאך
וויא וועלענדיג ציהען איהר פאר דער צונג האב
איך איהר א זאג געטאן:

— מסתמא האט ער זיך געליעבט, וויא גע-
העריג איז.

זיא האט א ביטערען שפייכעל געטאן:

— ניט געליעבט? ער האט מיך ניט געקענט
פערנעסען אפילו שפעטער, ווען איך האב שוין
חתונה געהאט פאר דיין טאטען, האט זיא געזאגט
און דיא אויגען האבען זיך איהר ווייטער אָנגעצונג-
דען, א מאל, דאס איז געווען שוין צוויי יאָהר נאך
מיין חתונה, און, דיר צו לאַנגע יאָהר, דיין ברודער
עלוי השלום איז דאמאלס נאך געווען א זינגעדיג
קינד. איך געדריינק דאס וויא איצט, דאס קינד איז
אָקאַרשט איינגעשלאָפּען אין ווינעלע און איך בין
געווען אנגעטאן וויא מען גייט אין א שטוב. פלוצים
עמיצער קלינגט. קיין נאָווינע איז דאס ניט און איך
סוק זיך אפילו ניט ארום. דיא דיענסט האט דאָר-
טען געעפענט און איך הער, עמיצער עפענט מיין
טהיר. איך קעהר אָב דעם קאָפּ פון דיא ברודיגע-
ווינדעלאך, וואס איך האב צוזאמען געקליבען און
איך דערזעה „איהם“: מיר איז אזש פינסטער גע-
וואָרען אין דיא אויגען פאר שאַנדע. א היבשע צייט
האב איך דעם לשון ניט געקענט געפינען און בין
געשטאנען וויא אַן אָנגעמאַהלטער גולם. ער איז
אויך א וויילע געשטאנען אָהן ווערטער; נור באַלד
האט ער זיך צורעדט, האט מיר דערזעהלט, אז

ער איז אמישנע געקומען צופאָהרען מיך זעהען,
האָטשע געהערט האט ער שוין פון מיין חתונה און
געבעטען מיר איך זאל אָן איהם קיין מאל ניט פער-
געסען. אייביג, אייביג, האט ער געשוואָרען, וועט
ער טראָגען מיין ביכד אין זיין הארצען... איהם
געשטאנען טרעדען אין דיא אויגען... איך האב
ניט געקענט צרזעהן זיינע טרערען און אויף איהם
קוסענדיג אויך געוויינט... ענדליך האב איך זיך
געחאָפּט, אז איך שטייה מיט א פרעמדען מאַנסביל
און וויין... מיר איז געוואָרען עפעס אזוי אונבע-
קועם, ער האט דאס פערשטאנען און געזאָגט, ער
גייט שוין אוועק, נור פאר זיין אוועקגיין, האט ער
געבעטען, זאל איך איהם ווייזען דאס קינד... איך
האב עס ארויסגענומען פון ווינעלע און געוויזען
איהם און ער האט דאס קינד בעדעקט מיט קר
שען... דיין טאטע האט דאס סינד קיין מאָל ניט
געקושט מיט אזא וואַרעמקייט. ער האט מיר נאך
א מאָל געבעטען מיט א שטילען הייזעריגלאכען קול
פון אַראָבגעשלאנגענע טרערען איך זאל איהם צו
שלעכטען קיין מאָל ניט דערמאָנען און זאל האָטשבי
א מאָל וועגען איהם דיינקען און איז אוועק...

דער מאמעס געזיכט האט זיך ווייטער בעצויגען
מיט א וואַלקען, עס איז געווען קענטיג, אז אין
געדאַנקען לעבט זיא איצט איבער דיא לעצטע צר-
שיידעניש זייערע.

— נור, יע, וואס האב איך געוואָלט זאנען?
האט זיא זיך באַלד ווייטער געחאָפּט, אירישע קינד
דער און מען טאָר דעם יצר הרע ניט נאכגעבען.
ליעבער שטיבע דאס איז פוסטע זאכען. איך האב
בעסער געפאָלגט טאטען-מאמען און האב קיין
חרטה ניט...

* * *

נור — אַ גאטס וואונדער! — דיא ערזעהלונג
האט ניט נור אויף מיר ניט געוויקט, אז איך זאל
ארויסשלאָגען ברוך דעם ציגעלניק'ס מאַכטער פון
קאָפּ, נור פערקעהרט, מיר האט נאך שטארק, זייער
שטארק אזש צו טרעטען ווייה געטאן, פאר וואס
דיא מאמע האט ניט חתונה געהאט פאר איהר
געוועזענעם לעהרער.

ב. גאָרין.

דיא צוויי פרעמיום ארטיקלען

איבער רעליגיאן און וויסענשאפט.

(זיין יאנואר און פעברואר נומערען „צוקונפט“)

שפראך קען מען אין א סעריעזען ארטיקל ניט גע-
פינען ביי קיינעם פון דיא אידישע שרייבער פון
רוסלאנד אזוי נישט וויא פון אמעריקא.

אבער, ווערענד דיא אויסערליכע זייט פון דיווען
ארטיקל איז אויסגעצייכענט, איז זיין אינהאלט,
דע רגאנצער גאנג זייער, ליידער, פון גאנץ קליינעם
ווערט. דער אונגליק מיט הערר זאקאטקאווען איז,
וואס ער בויט אלץ, וואס ער האט צו זאגען, אויף
א העכסט אונגאנצישען אָדער — אנדערש זאגענדיג
— אַהן-סמעות'דיגען פונדאמענט.

דיווען פונדאמענט האט איהר ביי דעם אנפאנג
פון דעם ארטיקל, ווען דער שרייבער ערסלערט
דיא נפאק מינא צווישען דעם קוואל פון דער ווי-
סענשאפט אין דעם קוואל פון רעליגיאן.

„פון דעם מענשען'ס גאטליכע לוסט צו לע-
בען און צו געניסען איז געבאָרען געוואָרען דיא
וויסענשאפט; און פון דעם מענשענ'ס גאטליכע
מורא פאר דער פערניכטונג, פאר דעם אונטערגאנג
און פאר אלעס וואס פיהרט צו זיי, איז געבאָרען
דיא רעליגיאן.“ (צוקונפט, יאנואר, 1896,
זייטע 22).

אזוי ערקלערט הערר זאלאטקאווי דיא צוויי
פערשידענע יסודות פון וויסענשאפט און רעליגיאן;
און אויף דיווע עקלערונג, וויא מיר וועלען זעהן, ציהט,
ער אָן כמעט אלץ, וואס ער האט צו זאגען. מיר
זאָגען „כמעט“, ווייל צום סוף, וויא מיר וועלען
ווייזען, זאָגט ער עטוואָס אזעכעס, וואס איז אויף
דיווע ערקלערונג ניט געבויט און וואס איז טאקי א
תּרתי דסתרי צו איהר.

דיא וויסענשאפט, שטאמט אַלואָ פון דעם

וויא מיר האָבען פערשפראכען, וועלען מיר דאָ
מאכען אַין איבערבליק איבער דיא צוויי ארטיקלען
איבער רעליגיאן און וויסענשאפט, וועלכע האָבען,
נאך דיא אַבשטימונג נאך, בעקומען דיא צוויי
פרעמיום — איבער דעם ארטיקל פון נומער 37
(זאלאטקאווי) אין יאנואר נומער און פון וויססאָר
(אקערמאן) אין פעברואר נומער. מיר קענען אָבער
דאָ זיך פארנעמען בלויז מיט קריטישע בעמער-
קונגען ווענען דיווע צוויי ארטיקלען און מיט א מיינונג
ווענען זיי ער ווערטה ווערליג זייער אינהאלט אין
ווערליג דעם אַרמ, אויף וועלכען זיי זיינען געשריע-
בען. מכת דער פראגע נופא, וועלכע זיי בעהאנד-
לען, — איבער דיא טהעמא, אויף וועלכע זיי זיינען
געשריבען געוואָרען, איז ניט דאָ דער פלאץ גרינדליך
צו ריידען. דאס וועט אין קורצען געסאָן ווערען אין
א ספעציעלע רייע ארטיקלען איבער דיא אַבשטא-
מונג פון רעליגיאן. אויך וועלען מיר דאָ זיך ניט
בעשעפטיגען מיט דיא בערימטע דיינקער, וואס
מיט זייערע מיינונגען איבער דעם גענעשטאנד
האָבען דיא מיינונגען פון אונזערע צוויי
ארטיקלע שרייבער א שייכות. מיר וועלען דיווע
ארטיקלען דאָ בעטראכטען וויא זיי שטייען און גייען
ניט אריינקריכענדיג אין זייער יחוס. מיר האָבען דאָ
צו טאָן מיט דיווע צוויי ארטיקלען, און ניט מיט
זייערע גרויסע קרובים.

I.

הערר זאלאטקאווי'ס ארטיקל איז אויפ-
געשריבען קלאָר און גלאט און מיט דיא האנט
פון א געניטען און טאלאנטפולען זשורנאליסט. קיין
בעסערען זשארגאן, קיין קלערערע און אנגענעהמערע

קריגען, האָב איך מורא טאָמער קריענ איך דעם פאָפיראָס ניט. דאָ איז דיא מורא ניט קיין גאָנץ שטאַרע, אָבער דיא לוסט איז דערפאַר אויף ניט געבויט אויף קיין שטאַרקע בעדירפנים. ווען איך בין איינגעליעבט אין א פרויא, איז מיין בעדירפנים אין דיזע פרויא א גרויסע, נו, איז מיין מורא אז זיא לעבט גאָר אַנאנדערן אויף א גרויסע.

דאָ קען דער לעזער אפשר פרענען: און וואָס איז מיט אַזא פאַל, למשל, וויא, ווען א מאַן האָט מורא טאָמער וועט א הונד איהם א בים טאָן? וואו איז דא דיא שייכות צו געלוסטען? דער אַנט-וואָרט אויף דיזע פראַגע וועט אונז ווייזען דעם גאנצען עיקר פון דעם ענין מכח געלוסטען און מורא האָבען. אַלץ ציהט זיך דאָ צו איין כלל — צו דיא לוסט צו לעבען און צו דיא מורא פאַר'ן טויט, וועלכע איז בלויז דיא פאַרקערטע זייט פון דעם זעלבען געפיהל. אום צו לעבען מוזען מיר צופרידען שטעלען אונזערע בעדירפנים. בעדירפנים האָבען מיר מעהר וויכטיגע און ווייניגער וויכטיגע — עס ווענדט זיך וויא ווייט אונזער לעבען איז אָן דעם גונע. ווען אונזערע א בעדירפנים ווערט בעפרידיגט, האָבען מיר הנאה; ווען מיר קענען אונזערע א בעדירפנים ניט צופריעדען שטעלען, האָבען מיר יסורים. הנאה געלוסטען מיר, ווערענד פאַר שמער-צען האָבען מיר מורא. וואָס מעהר דאָס לעבען ווענדט זיך אָן דיא בעפרידיגונג פון דיא בעדירפנים, אַלץ מעהר גלוסטען מיר דיזע בעפרידיגונג, און אַלץ מעהר האָבען מיר מורא פאַר איהר אונבעפרידיגונג. יעדער שמערץ בעדייט א אונבעפרידיגונג פון א בעדירפנים. איצט לאָמיר נעמען צוויי ביישפיעלע: דעם פאַל מיט דעם הונד'ס בים און דעם פאַל פון א הונגעריגען. דער מענשענס קערפער פאָדערט געוויסע ערשיינונגען. ער פאָדערט, אז זיינע גערווען זאָלען זיין אין א געוויסען צושטאַנד, אז דיא בלוט זאָל זיך בעוועגען אויף א געוויסען אַרט. ער פאָ-דערט אין געוויסע צייטען אויך, אז אין מאָגען זאָל אריינקומען שפיץ. דעם הונט'ס בים שטערט דיא בעפרידיגונג פון דיא ערשטע פאָדערונג; דיא נויט אין דיא שפיץ, ווען מען דאַרף איהר, לאָזט אונבע-פרידיגט דיא אַנדערע בעדירפנים. אין ביידע פעלע איז דאָ האט מען יסורים. און אין ביידע דיזע פעלע איז דאָ

מענשענ'ס לוסט צו לעבען און צו געניסען; און דיא רעליגיאָן — פון זיין מורא פארניכטעט צו ווער-רען, אונטער צו גיין, — צו שטאַרבען. מיט אַנדערע ווערטער איבערזאָגענדיג דאס זעלבע, קומט אַלזאָ אויס, אז דיא וויסענשאַפט שטאַמט פון דעם לוסט צו לעבען און צו געניסען, און דיא רעליגיאָן — פון דיא פורכט פאַר'ן ניט-לעבען און ניט-געניסען (וואָ-רים וואס הייסט „אונטערגיין“? ניט אויפהערען צו לעבען און צו געניסען? וואס הייסט טויט? ניט דאס אויפהערען פון גענוס?)

א קינד קען זעהן, אז דיא נפקא מינא איז דאָ קיין שום נפקא מינא ניט. עס קומט אויס דאָס זעלבע, וויא איך וואָלט זאָגען למשל: דער אונ-טערשיעד צווישען חיים'ען און ברוך'ען איז דאס וואס חיים וויל האבען צו עסען ווערענד ברוך וויל ניט הונגען.

מען וואָלט אפשר קענען מיינען, אז הערר זאָ-לאָטקאָוו לייגט דאָ דיא געוויכט אויף דיא ווער-טער „לוסט“ און „מורא“, זאָ דאָס ער מאַכט דאָ דיא נפקא מינא צווישען א ספעציעלען געפיהל, וועלכער בעשטייט אין דיא שטרעבונג צו א „יא“ און א בעזונדערען געפיהל, וועלכער בעשטייט פון דיא פורכט פאַר א „ניט“. נאך דעם נאָך וואָלט אויסגעקומען, אז דיא וויסענשאַפט קומט ארויס פון דעם זאָרט געפיהל, וועלכער טרייבט אונז צו לעבען, און דיא רעליגיאָן — פון יענעם זאָרט גע-פיהל, וועלכער בעשטייט אין אונזער מורא, אז מיר וועלען דעם געוואונשטען צוועק ניט עררייכען, — אז מיר וועלען ניט לעבען, שטאַרבען. אבער ערש-טענס, האָט אַזא מין אונטערשיעד קיין שום ממשות ניט, און צווייטענס איז דער בעשפראָכענער אַרטי-סעל אליין ניט געבויט אויף אזא אונטערשיעד, אויף אזעלכע צוויי בעזונדערע געפיהלע.

גלוסטען און מורא האבען זיינען פערבונדען אין איינעם און איינס איז בלויז דער געגענזייטיגער ברעג פון דעם אַנדערען. ווען איך גלוסט עפעס, און איך צוויפעל טאָמער קען איך דאָס ניט קריגען, האָב איך מורא, אז איך וועל ניט האבען דאס וואס איך גלוסט. וואס גרעסער דיא בעדירפנים פון דיא לוסט, אַלץ גרעסער דיא מורא. ווען איך וויל בלויז א פאָפיראָס, און בין ניט זיכער, אז איך וועל עס

לוסט, אז דיא בלוט מיט דיא נערווען זאלען זיין נאָרמאַל, דאָס וואָס דיא ערשטע לוסט פיהלען מיר ניט אימער, מאכט ניט אויס. מיר פיהלען איהר ניט צוליעב דעם גופא, וואס מיר האָבען איהר אין זיך אימער. וויא אבער דער בים האָט שוין אונז געשטערט אין אונזער נאָרמאַלען לעבען, פיהלען מיר אַ לוסט געזונט צו ווערען, צו ווערען נאָרמאַל, — צו האבען אונזערע בעדירפניסע מכח דיא נערווען און בלוט בעפרידיגט. אָבער לאָמיר שוין אָננעמען, אז צווישען דעם געפיהל פון לוסט און מורא איז קיין שייכות ניטאָ. שטאַמט דעריבער דיא וויסענשאפט פון איינעם פון דיזע געפיהלע און דיא רעליגיאָן פון דיא אנדערע? לאָמיר דאָס זעהן אויף הערר זאָלאָטקאָו'ס ביי-שפיעלען גופא.

גלייך אויף'ן שטעל האָבען מיר ביי איהם אַן ערקלערונג, וועלכע צרוארפט דעם פונדאמענט פון דעם גאנצען ארטיקעל. ריידענדיג ווענען דיא ענטוויקלונג פון דער וויסענשאפט (אייגענטליך פון נוצליכע סנסטען און מלאכות) זאָגט הערר זאָלאָטקאָו : פיעלע בהמות, חיות און זאָגאר עופות וויי זען ארויס פיעל שכל אין בויען זייערע גאָרעס און זייערע געסטען. יעדער פון זיי זוכט זיך איינצור מאַשצען וואָס בעקוועמער לויט זיין נאָטור און בעדירפניסע ; און לויט וויא ער קען זיך אים בעס-טען בעשיצען פאַר זיינע נאָטירליכע פיינדע און פאַר שלעכטע וועטערען . ווייטער זאָגט דער שרייבער, אז דער ווילדער מענש האָט, נאָטירליך, דיא זעלבע טבע, און ווייזט, וויא אזוי ער האָט זיך ביסלעך-ווייז אויסגעלערענט מאַכען א האָק. מיט אַ האָק בויט דער מענש זיך זעלבסט-פערשמענדליך אַ וואוינונג אָדער ער ווערט זיך געגען זיין שונא, אזוי גוט וויא ער קריענט שפייז, למשל. מיר וועלען דאָ אַלואַ שוין ניט ריידען ווענען דעם, דאָס זוכען שפייז קומט פון מורא פאַר'ן הונד-נער-טויט. לאָמיר זיך בלויז אָבשטעללען אויף דיא זאכען, וואָס דער מענש מאַכט, אום זיך צו "שיט" צען פאַר זיינע נאָטירליכע פיינדע און פאַר שלעכט-טע וועטערען" (הערר זאָלאָטקאָו'ס אייגענע ווער-טער). נאָך הערר זאָלאָטקאָו'ס אייגענעם אונטער-שיעד צווישען דיא לוסט און מורא, קומט אויס,

אז דאָ, יעדענפאלס, איז מורא פאַר'ן "אונטערניין" דער עיקר, דער מענש האָט מורא פאַר'ן שלעכטען וועטער אָדער פאַר אנדערע נאָטירליכע פיינדע ; ער זוכט מיטלען זיך צו שיצען, און אזוי דערנייט ער צו מאַכען אַ האָק, צו בויען אַ הייז, א. ז. ו. דיא וויסענשאפט, וויא הערר זאָלאָטקאָו רופט אָן דיא קונסט צו מאַכען אַ האָק, שטאַמט דאָך דאָ אַלואַ גאָר פון דיא מורא פאַר דיא פערניכט-טונג, פאַר דעם אונטערנאנג און "פאַר אַלעס וואָס פיהרט צו זיי". דאָס הייסט אַלואַ גאָר פון דעם מקור פון דער רעליגיאָן.

ווייטער איז דער ווידערשפרוך נאָך דייט-ליכער. הערר זאָלאָטקאָו וויל ווייזען, וויא אזוי דורך דעם "לוסט צו לעבען" איז ענטוויקעלט גע-וואָרען דיא וויסענשאפט פון פלאַנצונגען (באָטאַניק) און דערביי דערציילט ער, אז סאָרטירענדיג פערשיע-דענע גראַזין איז דער מענש בעקאנט געוואָרן מיט זיי-ערע מעכות — מיט דיא וואָס זיינען פאַר איהם גוט, און דיא וואָס שטאַמען זיין געזונט. דאָ מוז מען, נאָטירליך, אריינרעכענען דיא קרייטעכער, רפואה-גראַזען, וועלכע ראטעווען דעם מענשען פון קראַנק-הייט אָדער גאר פון טויט. פון דעם וואָס דער מענש האָט געזוכט אַזעלכע גראַזען, אדער אנדערע הייל-מיטלען, איז ענטוויקעלט דיא מעדיצין. און ווייטער אַ ביסעל שרייט טאַקע הערר זאָלאָטקאָו אויס מיט בענייטערונג : "און ווער רעדט שוין פון אַזעלכע וויסענשאפטען, וויא למשל, מעדיצין און אלע צווייג-וויסענשאפטען.... דאָ זעהט יעדע-רער גאָר אָהן ראיות, אז דער מענש האָט זיי בעשאַפען נור דורך זיין לוסט צום לעבען".

ריידענדיג מיט הערר זאָלאָטקאָו'ס אייגענע ווערטער, קומט דאָך אָבער אויס, אז מען ברויכט דיא מעדיצין, מען היילט זיך, פון מורא, פאַר דיא פערניכטונג, פאַר'ן טויט, — דאס הייסט גאָר פון הערר זאָלאָטקאָו'ס קוואַל פון רעליגיאָן און ניט וויסענשאפט.... אפשר בעלאַנגט דיא מעדיצין טאַקי גאָר צו רעליגיאָן. הערר זאָלאָטקאָו קען האָבען אַ ראיה, אויב ער ווילל : דיא ערשטע דאָקטוירים זיינען געווען גלחים. אָבער אַ געלעכטער אָן אַ זייט, היינט האָט דיא מעדיצין מיט דיא רעליגיאָן קיין שייכות ניט, און אַ מאָל, גאָר פאַר-

צייטען — יע. אָבער דאס איז געווען אין אזא פאר-
צייטען, ווען דאס גאנצע ביסעלע וויסענשאפט איז
געווען צוזאמענגעפלאגטערט מיט רעליגיאָן און
מיט דאס וואָס מען רופט פילאָזאָפיע. וועגען דיא
ווירקליכע שייכות צווישען דיזע דריי זאכען איז ניט
דאָ דער פלאַץ צו ריידען.

הערר זאָלאָטקאָו ווילל אויך האָבען. אז דיא
שפראך און דיא מאטהעמאטיק (חשבונות) שטאַ-
מען אויך פון דעם לוסט צו לעבען. און טאָמער
פון דיא מורא פאר'ן טויט? דיא לוסט צום לעבען
האָט דיא מענשען געבראַכט צו געזעלשאפטליכען
לעבען און דאָס — צו מיטלען מיטצוטיילען איינער
דעם אנדערען געדאַנקען. און זיין מורא פאר'ן טויט
האָט דיזע ווירקונג ניט געהאַט? (זאך דער לעזער
ניט פאַרגעסען, אז מיר ברויכען ביידע אויסדריקע
אַלס פערשיידענע זאכען, בלויז ווייל הערר זאָלאָט-
קאָו טוט אזוי). צו דען אום זיך צו בעשיצען פון
געפאָהר (פון אַ פאַרפלייצונג למשל) גייט ניט זיך
דער מענש אין אנדערע מענשען ווייניגער וויא אום
אַראַפצורייסען אַן עפעל צום ביישפיעל?

דאס זעלבע איז אויך מיט'ן חשבונ'ען און מיט
אַלעס, וואס נאך הערר זאָלאָטקאָו'ס מיינונג
שטאַמט בלויז פון דיא לוסט צום לעבען.

ווען מען בעטראכט דיא אַלע ביישפיעלען, זעהט
מען, אז הערר זאָלאָטקאָו'ס פונדאמענטאַלער אונ-
טערשיעד צווישען לוסט און מורא אַלס קוועלע פון
ענטוויקלונג פון וויסענשאפט און רעליגיאָן איז א
גאַנץ פאלשער און א גאַנץ איבעריגער. נעמט דיא
לוסט צו לעבען מיט דיא מורא פאר'ן טויט אין
איינעם און רופט דאָס אַן מיט דעם אמת וויסענ-
שאפטליכען נאָמען „דער קאמפף אום'ס דא זיין“
אָדער „דער אינסטינקט פון אויפהאַלטען זיך“ און
איהר וועט האָבען דעם אמת'ן מקור פון דיא
ענטוויקלונג אי פון דיא וויסענשאפט אי פון דער
רעליגיאָן. ווארום קעמפט מען אום'ס דא זיין?
ווייל מען האָט לוסט צו לעבען, אָדער (מיט
אנדערע ווערטער בלויז), ווייל מען
האָט מורא פאר'ן טויט.

א ביסעל ווייטער געפינען מיר אין הערר זאָ-
לאָטקאָו'ס ארטיקעל א געדאַנקען, וועלכער נעמט

דעם לעזער פלוצלינג אראָפ גאָר אַן א זייט, גאָר
אויף א נייע וועג, — א געדאַנקען, וואָס צופלאַג-
טערט דעם גאנצען ענין און רירט אַן גאָר אַנאַנד
דער הכנה ווענען דעם קוואל פון רעליגיאָן. הערר
זאָלאָטקאָו מאכט אַן אונטערשיעד צווישען דעם
געפאָהר וואָס דער מענש האָט פון אַ ווילדע חיה,
למשל, און דעם געפאָהר, וואָס ער האָט פון
אזעלכע גאטורקערפטען, וויא א דונער מיט א
בליץ. צו דער ערשטע איז ער צוגעוואוינט און דער
קאמפף גענען זיי איז אַן אָפּגענער, ווערענד דיא
אנדערע זיינען „אַ פערבאָרגענע מאכט“; און פאַר
איהר האָט ער דעריבער מורא, אָבשיי. „אזוי“
— בעמערקט הערר זאָלאָטקאָו — „פילדעט זיך
דער ערשטער יסוד פון רעליגיאָן: דער גלויבען
אז עס איז דאָ אַ העכערע פאַרברענגענע
מאַכט“. דאָ, גאטירליך, איז דיא זעלבע קשיה:
דער מענש האָט מורא טאָמער וועט דיא פאַר-
באָרגענע מאכט איהם פערניכטען? ווארום אבער
האָט ער מורא פאַר דיא פערניכטונג? — דאָך
ווייל ער האָט לוסט צו לעבען — הייסט דאָך דאָס,
אז דיא רעליגיאָן שטאַמט פאַרמ פון דיא לוסט
צום לעבען.... אָבער, לאָמיר דאָס שוין אוועקליי-
גען אַן א זייט. מיר זעהען, דאָ גאָר א נייע סחורה:
דעם „אָבשיי“ פאַר א „פערבאָרגענע מאכט“.
היינט וואָס איז פאַרט דער קוואל פון רעליגיאָן:
דיא מורא פאַר דיא פארבאָרגענע מאכט אָדער
דיא פארבאָרגענקייט נופא פון דיזע מאכט? נאך
הערר זאָלאָטקאָו'ס ערקלערונג שטאַמט דיא מורא
דאָ פון דיא מאכט'ס פאַרבאָרגענהייט. דיא רעליג-
יאַן שטאַמט אַלזאָ פון דיא מורא, — פון אזא מין
מורא וואָס שטאַמט פון דיא פארבאָרגענהייט פון דיא
מאכט. מורא און מורא איז אַלזאָ ניט גלייך. דער
מענש האט גאטירליך פורכט פאַר א טיגער (דיזע
פורכט האט דער ציוויליזירטער; היינט א פשימא
שוין דער הילפלאָזער ווילדער). אָבער דיא פורכט
פאַר דעם טיגער שאפט קיין רעליגיעזען געפיהל
ניט, ווערענד דיא פורכט פאַר דעם דונער (פאַר
דיא פערבאָרגענע מאכט) שאפט אזא געפיהל יא.
אזוי קומט אויס נאך הערר זאָלאָטקאָו'ס ערקלע-
רונג; און דאס הייסט גאטירליך, אז דער עיקר
איז ניט דיא מורא, זאנדערן דיא פערבאָרגענע

מיך דיא זאך. אַבשיי הייסט רעספּעקט. רעספּעקט קענען מיר האָבען פאַר אַ נומע זאך, פאַר וועלכע מיר האָבען ניט וואס מורא צו האָבען).

דער סך הכל איז אלזא, אַז צוערשט האט ה' זאלאטקאוו אלס דעם קוואל פון דעם רעליגיעזען געפיהל ערקלערט דיא מורא פאַר פאַרניכטונג, און צום סוף — אַז דיזער קוואל איז גאָר דער אַבשיי פאַר אַ פאַרבאָרגענע קראפט. וויא איז אָבער, אַז דאָס וואָס איז פריהער פאַרבאָרגען, ווערט פאַר אונז דורך ערפאָהרונג אָפּען און פאַרשטענדליך? דאָן האבען מיר אנשטאָרט רעליגיאָן שוין וויסענשאפט. אויף דיזען דרך גייט צום שלום פון זיין אַרטיקלעל ה' זאלאטקאוו, וועלכער ערקלערט: „דיא וויסענשאפט איז געבויט אויף דאָס, וואס דער מענש האָט ערפאַרען, און רעליגיאָן איז געבויט אויף דאָס, וואָס ער האָט נאך ניט ערפאַרען“.

וויא איהר זעהט אלזא, האַנדעלט זיך מכח דעם אונטערשייד צווישען רעליגיאָן און וויסענשאפט שוין בלויז וועגען פאַרבאָרגענהייט און ניט־פאַרבאָרגענהייט, — ניט־ערפאָהרונג און ערפאָהרונג; אויף דעם איז גאָר „געבויט“ דיא נפּקא מינא צווישען רעליגיאָן און וויסענשאפט; און וועגען לוסט צו לעבן און מורא פאַר דיא פערניכטונג איז שוין גאָר קיין רייד ניט.

פרופט איצט בעטראַכטען דיא פראגע וועגען דיא זון מיט דיא שטערן. דאָס זיינען פאַר'ן ווילדען מענשען פאַרבאָרגענע קרעפטע, און ער האָט צו זיי אַ רעליגיעזען אַבשיי. דער זעלבער מענש קריענט ערפאָהרונגען, ער דערגייט דיא געזעצע פון דיא ערשיינונגען אין בעצוג אויף דיא זון מיט דיא שטערען, און ער בעקומט וועגען זיי וויסענשאפט. אנשטאָרט בוקען זיך צו דיא זון מיט דיא שטערען און אנשטאָרט נביאות־זאָגען קוקענדיג אויף זיי (א ס ט ר אָ ל א ג י ע, „שטערען־זעהעריי“), בעקומט ער דיא וויסענשאפט פון א ס ט ר אָ נ אָ מ י ע. דאָס זעלבע איז אויף מיט דיא שלעכטע וועטערן און מיט אלע נאטור־קרעפטען. זיי שאפּען אלזא אי דיא רעליגיאָן (ווען דער מענש פאַרשטייט זיי נאָך ניט) אי דיא וויסענשאפט (ווען דער מענש הייבט זיי שוין יע אָן צו פאַרשטיין). דיא וויסענשאפט און דיא רעליגיאָן קומען דאָ אלזא ארויס פון דעם זעל-

מאכט. דאס איז שוין גאָר אנאנדער מין גאָנג, וויא דער פריהערדיגער.

ווייטער ווערט דיזער גאָנג פאַרפלאַנטערט מיט דעם פריהערדיגען, און דער לעזער ווערט גאָר אַ צוטומעלטער און ווייט שוין גאָר ניט פון וואַגען עס נעמט זיך דיא רעליגיאָן און דיא וויסענשאפט. נעמט צום ביישפּיעל דיא פאָלגענדע ציילען:

„ווען דער ווילדער מענש האט אַ מאָל בעטראַכט דעם אויפגאַנג פון דער זון, ניט וויסענדיג פון וואַגען זיא קומט, און האָט געזעהן דעם אונטערגאַנג פון דער זון, ניט וויסענדיג וואוהין זיא גייט, און ווען ער האָט דורך יאָהר־טויזענדע געלערענט, אַז נור דיא זון גייט איהם גאָר דיא ליכט און דיא ווארימקייט, האָט ער אָנגעהויבען צו גלויבן, דאס זיא איז אַ נומע מאַכט, אַ הייליגע גרויסע קראפט, וועלכע טוט איהם נומעס. אזוי האָט זיין גלויבען זיך פאַרברייטעט אויף דיא לבנה און אויף דיא שטערען...“

נו, וויא באַלד דיא זון איז אַ נומע מאַכט, וועלכע וויל דעם מענשען ניט פערניכטען, און טוט איהם נאך נומעס, האָט דאָך דער מענש פאַר'ן פאַרניכטען ניט וואס מורא צו האָבען, — היינט פון וואַגען שטאַמט דאָ פאַרט דיא רעליגיאָן? וויא עס ווייזט אויס, גאָך דיא ערשטע הלכה פון ה' זאלאטקאוו, שטאַמט דאָ דיא רעליגיאָן פון לוסט צו לעבען, וועלכע דיא זון מיט איהר שיין און וואַרימקייט בעפרידיגט. ה' זאלאטקאוו האט דאָך אבער ערקלערט, אַז פון דיא לוסט צו לעבען שטאַמט ניט דיא רעליגיאָן, זאָנדערן דיא וויסענשאפט!

בעטראַכט אבער דיא געבראכטע עטליכע שורות נומעס, וועט איהר זעהן, אַז דער רעליגיעזער געפיהל מכח דיא זון שטאַמט בלויז פון דעם, וואס דאָ שטעמט אַ „פאַרבאָרגענע קראפט“: דער מענש ווייט ניט פון וואַגען זיא גייט אויף און וואו זיא ווערט פאַרפאלען. מיר האבען ביי ה' זאלאטקאוו אַ דייטליכען ביישפּיעל, אַז דער עיקר איז דיא פערבראָרגענהייט פון אַ מאַכט און ניט דיא מורא פאַר איהר. דיזע פאַרבאָרגענהייט רופט דאָס ארויס דעם רעליגיעזען „אַבשיי“ (דעם וואָרט „אַבשיי“ ברויכט ה' זאלאטקאוו, אבער אַבשיי איז דאָך ניט דאָס זעלבע וויא דיא מורא טאָמער פאַרניכטעט

בען קוואל, בלויז דיא צווייטע איז א העכערע מדרגה פון דיא ערשטע.

דער גאנצער ענין איז אלוא פארפלאַנטערט. אין דעם בעשפראַכענעם ארטיקעל זיינען אויך דאָ זייטיגע בעמערקונגען, וועלכע זיינען ניט ריכטיג, וויא, צום ביישפיעל, אז מלוכה שטאַמט פון דיא פורכט פאר דעם שטאַרסערען. אָבער ווענען דיזעס צו ריידען ערלויבט ניט דער בעשריינקטער פלאַץ. צום שלום וועלען מיר זאָגען נאך אַ מאָל: אין

בעצוג אויף דעם אַרט שרייבען, אויף דיא זשורנאַ-ליסטישע זייט, איז הי זאלאטקאָוויטש אַרטיקעל אַ מוסטער פון דיא גלענצענדסטע און טאלאנטפולסטע אַרבייט אין דער זשאַרנאַלישער ליטעראטור. זיין אינהאַלט אבער איז אזוי פיעל צו בעדויערען, וויא זיינע אויסערליכע מעלות איז צו בעוואונדערען. (שלום פאַלגט.)

א. ק.

נאָטיצען.

דער ערשטער מאַי.

דיא דעפּעשען מעלדען פון עסטרייך און פון דייטשלאַנד, אז אין פיעלע פלעצער האבען דיא פאבריקאַנטען ערקלערט, דאס זיי וועלען זייערע ארבייטער צו דעם מאַי פאַראַד פריי ניט לאָזען, ווייל דיזע מאַי פאַראַדען זיינען דעמאָנסטראַציאָנען פון דיא ארבייטערס שנאה צו זיי. וויא דיא ארבייטער וועלען אין אזעלכע פעלע טאָן, בלייבט נאך צו זעהן. דיזען סטראשונאק הערט מען שוין ניט צום ערשטען מאָל, און מיר זיינען שוין געוואוינט אויף צו הערען, אז דיא לויט־שקלאַפּען האָבען זיך ניט אבגעשראָקען און האבען געוואוסט וויא צו ריזיקירען מיט זייערע פלעצער אום אין דיא מאַי פאַראַדען אַן אַנטייל צו נעהמען, גראַד ווייל זיי זיינען א דעמאנסטראַציאָן פון שנאה צו קאפיטאַל, פון דיא קלאַססען־געוואוסטע פיינדליכקייט און קאמפּאָגניסט פון דיא פראָלעטאריע געגען דיא געלד־קלאַס. נעמענדיג אָבער דעם קאפיטאַליסט־שען קלאַסס פון זיין צד, קען מען צו איהם פאר דיא אויבען געבראכטע ערקלערונג נאָר ניט האָבען. אדרבה, דיא הענד הויבען זיך נאָך דיא דאָזיגע פאבריקאַנטען צו אפלאָדירען. בראוואָ, געלט־זעק! אבי איהר פארשטייט אַן עסק! אבי איהר ווייסט, אז דיא מאַי דעמאָנסטראַציאָנען זיינען ניט קיין קינדער־שפיעל, וויא פיעלע אמעריקאנער ארבייטער מיינען נאך ליידער. יא, גאָלד־סראָקאָדילען, דיזע מאַי פאַראַדען זיינען דעמאָנסטראַציאָנען פון שנאה

צו אייך! ניט פון קיין היכפלאַזע שנאה, ניט פון קיין פוסטע צייך־קריצענעס.... אָ, ווען איהר וואָלט אזוי מיינען, וואָלט איהר מיט אייערע גיפטיגע ציין אזוי ניט געקריצט, — וואָלט איהר ניט געקעמפּפט געגען דעם, — וואָלט איהר ניט געסטראשעט דיא ארבייטער צו פארווערען ארויסצו גיין אין מאַרש. אדרבה, איהר וואָלט דאן מיט פרייד זיי געלאָזען גיין. עס וואָלט אייך פערשאפט א נייע שטיקעל נחת — צו שטיין און סצירינען מיט דיא ציין, קוועלענדיג וויא אייערע קרבנות זיי נען ברוגז, און האָבען קיין מאכט ניט זיך צו העל־פען געגען אייער בלוט־דורשט. אָ, איהר ווייסט נאנץ גוט, אז דיא מאַי־מאַרשען זיינען ניט קיין פוסטע „ברונדטענין“. אייערע אויערען, וואס זיינען טויב צו דיא קרעכצען פון עקענטע און הונגעריגע, זיי נען הערעדיג גענוג צו באנעהמען, אז אין דיא טריט פון דיא מאַרשירער הילכט א שרעקליכערער אונגליק פאר אייך אלס דיא עקספלאָזיאָן פון א דינאמיט־באָמבע; אייערע אויגען, וואס זיינען פארבלענט פון דעם בליסץ פון גערויבטע גאָלד, האבען נאך גענוג ראיה אין זיך צו זעהן אין דיא רויטע פאָהנען, וועלכע פלאטערען איבער דיא פאַראַדירענדע אר־בייטער, דיא פאָהנען, וואָס איז באשערט צו פלאַטערען איבער דעם קבר פון אייער גדולה... איהר פארשטייט דאס און דעריבער קעמפּפט איהר דאס געגען דיא מאַי־פאַראַדען, — אייערע אויגען זאָלען כאַטש דיא צרות ניט זעהן. קעמפּפט זיך אייך. עס

מיר האָבען אלזאָ יעדעס מאָל, נעמענדיג זיך צו בעשרייבען וואָס רענטנען האָט אויפגעטאָן, אין דער „צוקונפט“, ניט ווילענדיג אוועקנעלייגט דיא פעדער אום אָפצרווארטען נאָך אַ ביסעלע, ביז עס וועט זיין עפעס נענויערעס און בעשטימטערעס אי וועגען דיא ערווארטעטע נייע „נסים“, אי אין בעצוג אויף אַ דייטלייכע ערקלערונג פון דעם כאַ-ראַקטער פון דיא דערמאָנטע שטראהלען.

וויא עס ווייזט אָבער אויס, וועלען מיר זיך אויף אזעלכעס אין דער גאַנצן נאָהנטער „צוקונפט“ ניט דערווארטען. פון פיעלעס, וואָס דיא שאַר-לאטאנסקע אמעריקאנער בלעטער האָבען ערקלערט פאַר אַ פאַקט, וויא שוין אין קעשענע, האָט זיך אויסגעלאָזען אַן אויסגעבלאָזענע איי, ווערענד אי-בער אנדערע פון דיא נייעסען, קומט פאַר דעבאָ-מען צווישען דיא געלערטע און בעשטימטעס וועגען זיי קען מען יעדענפאלס נאָך ניט וויסען.

ביסלעך-ווייז ווערט דער רעש פון דיזע נייע ניסים איבער ניסים איינגעשטעלט. אפילו דיא אמעריקאנער סענסאציאָנס-צייטונגען הערען שוין אויף זייערע „איבערראשעכצען“ וועגען דיא נייע שטראהלען; און, וויא עס ווייזט אויס, וועט מען אין נאָנץ קורצען זיין אין שטאַנד צו וויסען וואו מיט דיא ערפינדונג האלט מען אין דער וועלט.

דאָס וואָס רענטנען האָט שוין אויפגעטאָן, איז יעדענפאלס אליין אַ גענוג גרויסער „וואונדער“, און, ניט ווארטענדיג אויף דיא ווייטערע נייעסען, וועלען מיר דאָס אין דער „צוקונפט“ ערקלערען מיט אילוסטראציאָנען אזוי גיך וויא דער פלאץ וועט ערלויבען.

אמעריקאנער „זומער ליטעראַטור“.

דיא אמעריקאנער הערויסגעבער פון ביכער הייבען שוין אָן זיך צו נעמען צו זייער יעהרליכע ליטעראַרישע זומער-פערפלייצונג. אזוי וויא דיא וואַרימע מאָנאטען פערבריינגט דער רייכער עולם אויף דיא זומער קווארטירען, וואו נאָך אלע תענוגים בלייבט פאַרט איבער אַ סך צייט, וועלכע מען ווייסט ניט וואו אַהין צו טאָן, לעזט דאָן דיע-זער עולם א'ן אונגעהייערע מאַססע ראַמאָנען. קיין ערנסטע ראַמאָנען נעמט מען נאָטירליך אין האַנט ניט. מען איז צו פויל, צו פאַקען און צופאַלענגע-וועט אַ קלער צו טאָן מיט'ן מוח. מען כאַפט דע-ריבער „לייכטע שטאָף“, וועלכע מען קען לעזען דרעמלענדיג. און אזעלכע ווערק, וועלכע פאַרשלע-פערען אליין, דרוקען דיא הערויסגעבער דאָן יעדער טוצען-ווייז.

דאָך איז ניטאָ קיין כלל אָהן א'ן אויסנאָהמע. צווישען דיא נייע ראַמאָנען, וואָס קומען יעצט

איז אָבער א'ן עבירה אייער ארכייט, דער ערשטער מאי לעבט, און דער נצחון איבער אייך, וועלכען ער זאָגט אָן, קומט צו נאָהענט.

„רענטגען'ס שטראהלען“.

דיא לעזער פון דער „צוקונפט“ זיינען שוין גע-וויס בעקאנט מיט דיא איבערראשנדע נייע ערפינדונג פון דעם ווירצבורגער פראָפעסאָר וו. רענט-גען, וועלכע בעשטייט אין דעם, דאָס מיט דיא הילפע פון אַ זאָרט שטראהלען, וואָס איז פערשיע-דען פון דיא נעווייליכע ליכט-שטראהלען, איז מעג-ליך צו פאַטאָגראַפירען דיא ביינער פון לעבעדיגע מענשען, למשל, אָדער מטבעות בשעת זיי ליגען פאַרשלאָסען אין אַ לעדערנע בייטעלע, א. ד. ג. אַ קורצע אָבערפֿלעכליכע ערקלערונג איבער דיזע ערפינדונג איז געווען געדרוקט אין דער „ארבייטער צייטונג“ (נאָך אַן אַרטיקל פון דיא „פאַלססציי-טונג“) נאָך איידער דער געגענטשאַנד איז געווען בעשפראָכען אין דיא גרויסע אמעריקאנער בלע-טער. אין דיא „צוקונפט“ האָבען מיר זיך געקליבען צו געבען אַ גענויערען אַרטיקל איבער דעם. אָבער מיר האָבען דאָס געמוזט אלץ אָבלייגען צו-ליעב דיא אונבעשטימטע לאַגע, אין וועלכע דיא נייע ענטדעקונג געפינט זיך. זינט עס איז בעקאנט געוואָרען וואָס פראָפעסאָר רענטנען האט אויפ-געטאָן, זיינען געמאכט געוואָרען אזוי פיעל פראָ-בעס איבער דיא זאָך אין דער גאַנצער וועלט, און עס זיינען אויפגעוועקט געוואָרען האָפנונגען אויף אזעלכע וואונדערבארע נייעסען, אז טאָגטעג-ליך האָט מען זיך געריכט אי אויף אַ כמעט „נס“ מכח דיא רענטנען פאַטאָגראַפיע, אי אויף דייט-ליכע ערקלערונגען וועגען דער נאָטור פון דיא רענטנען שטראהלען (וואָרים דיזער אמת'ער כאַ-ראַקטער זייערע איז נאָך רענטנען'ען אליין אויך ניט בעקאנט, הגם אַז אזעלכע שטראהלען, פערשיעדענע פון דיא נעווייליכע ליכט-שטראהלען, זיינען דאָ, האָט מען שוין געוואוסט נאָך פאַר דיזען געלעהר-טען). איבערהויפט האָבען זיך געשאַטען ניט גע-זשאַלעוועטע צוזאָגונגען אויף נייע וואונדערן פון אמעריקאנער פראָפעסאָרען און ערפינדער. יעדען טאָג האָבען דיא הינע צייטונגען געבראכט א נייע איבערראשונג: דאָ האָט מען שוין, פיקס און און פאַרטיג, געזעהן דיא מאַרף פון אַ לעבעדיגען מענשען; דאָ האָט מען מיט אזעלכע בריללען גע-זעהן (ניט בלויז פאַטאָגראַפירט) דיא ביינער און דיא אינגעווייט פון אַ לעבעדיגע באשעפענעס; דאָ האָט מען שוין מיט דיא רענטנען שטראהלען אויסגעהיילט אַ מענשען פון אַ ברוסט-פעהלער, פון כאַלעריע, פון נעכטיגען טאָג.

סארצטאנא (הויפטזעכליך א יונגע אמעריקאנער ווייבעל אָקערשט נאָך דער חתונה — א פוסטע לייכטזיניגע קאָקעטקע פון דעם נידעריגערען בורזשוא קלאס פון דיא שטאָדט ניריאָרק) זיינען אזוי קונסטפאל געמאָלט, אז דער לעזער זעהט זיי וויא פאר דיא אויגען און קען זיי קיין מאָל ניט פארנעמען. דיא ערציילונג איז פולל מיט קאָמישע (הגם אמת רעאליסטישע) סצענען, וועלכע מען קען אָהן א פרייליכען שטייבעל ניט לעזען.

אין הארפער'ס וויקלי וועט אין קורצען זיך אנפאנגען צו דרוקען מר. האוועללס נאך א נייער און ציעמליך גרויסער ראָמאַן אונטער דעם נאמען „דער לענלאַרד פון דיא לייבער-קאָפּ“. אויך וועט זיך זיינע אַין ערציילונג דרוקען אין דעם מאָנאטלי-כען זשורנאַל „סענטשורי“ און נאך. אוינע אין דעם מאָנאטליכען זשורנאַל „סקריבער'ס“.

דיא ליטעראַרישע טהעטינקייט פון דיזען גריווען אמעריקאנער סאָציאליסט רופט ארויס דיא בעד-וואונדערונג פון דיא סריטיקער. זינט ער האט געדנומען שרייבען אלס סאָציאליסט, האָט ער זיך ער-וואַרבען פיעלע שונאים צווישען זיי. אָבער זיין גלענצענדער טאלאַנט האט זיי פאָרט פארמאכט דיא מיילער.

אין איטאליען.

פאר איינעם פון דיא פאָר גרעסטע שריפט-שטעלער פון איטאליען איז איבעראל אנערקענט דעזאמיטיש, וועלכער איז אויך בעקאנט אלס אַן אויסגעשפראַכענער סאָציאליסט. נאָך א גרויסער ליטעראַרישער קונסטלער האט איטאליען אין דיא פערזאָן פון ווערנא, וועלכער שרייבט פון דעם פאָלקס-לעבען, ער איז דער פערפאסער פון דיא קורצע ערציילונג קאוואלעריא רוסטיקאנא, פון וועלכע עס איז גענומען דיא ליבערעטא פון דיא בערימטע אָפּערא און דער אינהאַלט פון דיא דראַמאַ, אין וועלכע עלעאנארא רוע האָט דאָ ניט לאנג אין ניריאָרק געשפיעלט דיא הויפט-ראָלע. איצט אָבער איז בעקאנט געוואָרען איבער דער ציווילי-זירטער וועג א נייער נאך גאנץ יונגער איטאַל-יענער שרייבער, נאמענס גאבריעלע ד'אננונציא, וועלכער, וויא אייניגע קריטיקער דריקען זיך אויס, האָט אזא גרויסע טאלאַנט, אז מען קען איהם אין געוויסע בעציהונגען פערנלייכען צו טאָקסאָי.

צו דאָס איז שטארק איבערטריבען, צו ניט — יעדענפאלס, ווייזט אויס, אז א גרויסען טאלאַנט האָט ד'אננונציא געוויס. האָפּענטליך וועלען מיר דיא לעזער פון דער „צוקונפמ“, עטוואָס בעקאנט מאַכען מיט איהם, אזוי נוט וויא מיט ד'אמיטיש און ווערנא (ווערנאס א קורצע ערציילונג, „נעדא'ס אונגליקליכער ראָמאַן“ איז געווען געדרוקט אין דער ארבייטער צייטונג פון פאר צוויי יאָהרען).

אויך ווערק פון דעם גרויסען ערנסטען און סאָציאַליסטיש געזאָגענעם אמעריקאנער ליטעראַרישען קינסטלער, וויליאַם דין האוועללס. זיין נייעסטע ערציילונג,

„דער מאָג פון זייער האַכצייט“,

וועלכע איז אָקאָרשט ערשינען, איז אין פיעלע בעציהונגען א ברילאנטענע ווערק. אין אַלגעמיינעם איז דאָס א העכסט רעאליסטישער בילד פון געווי-סע צופוילטע זייטען פון דיא קאפיטאליסטישע וועלט, וועלכע ווערט פערנליכען מיט דיא פרידלי-כע ערליכע און ריינע וועלט פון דיא „שייקערס“ — דיא קריסטליכע סעקטע, וואָס לעבען אין אייניגע ערטער פון דיא פעראייניגטע שטאַטען אין קאָמ-מוניסטישע קאָלאָניעס. דיא געשיכטע בעשטייט אין דעם פאָלגענדעם: א יונגער מאַן נאמענס קאַרענזאָ און א יונגע מעדכען נאמענס אלטהיא, וועלכע האָבען זיך ביי דיא שייקערס אויפגעהאָדע-וועט פון קינד-ווייז אויף, לעבען זיך איין. ביי דיא שייקערס איז אָבער קיין הייראַט ניטא, (זיי זאָגען זיך אָפּ פון דעם געשלעכטליכען געד-בען), און דיא פאָרעלע אַנטלויפען אין דיא „אויסערליכע וועלט“, וויא זיי רופען דאָס. זיי זיינען ערצויגען געוואָרען אין א ריינע מאָראלע לופט, וועלכע איז ניט פערניפטעט פון דיא קאנקור-רענץ און דיא כאַפּענעס פון דיא „אויסערליכע וועלט“; זיי זיינען אונשולדיג און ריין וויא דיא פאָרשטעלונג וועגען ענגלען. זיי קומען אין צוזאַמען-שטויס מיט דיא שמוץ און מיט דיא אונרוהיגקייט פון א קאפיטאליסטישע תענוג-שטאָדט (סאַרא-טאָנא, שטאַט ניו יאָרק). זיי ווערען אַראָפּגעפאַ-לען ביי זיך. דיא נייע וועלט מאַכט אויף זיי א שווערען, א שטיקענדען איינדרוק. און אזוי וויא דורך זייער אונערפאָהרענהייט און אונבעקאַנט-שאפט מיט דיא בעדייטונג פון געלט גייען ביי זיי דערצו און איין טאָג אוועק כמעט דיא גאַנצע הונד-דערט דאָללאַר, וואָס דער חתן האט, בעשליסען זיי זיך, נאָך דעם, וויא א גלח האט זיי פערבונדען אלס מאַן און ווייב, צוריק זיך אומצוקערען און דיא שייקער קאָממונע, און בעסער צו לעבען בעזונדער, איידער צו זיין אלס מאַן און ווייב אין דיא שרעק-ליכע „אויסערליכע וועלט“.

וויא דער לעזער קען פארשטיין, איז אין דער ערציילונג פערקערפערט א אינטערעסאַנטע סאַטי-רע אויף דעם קאפיטאליזמוס. אָבער דער ראָמאַן איז העכסט אינטערעסאַנט אַחוץ דעם — אין דעם ריין ליטעראַרישען הינזיכט. דיא כאַראַקטער-בילדער פון דיא פאָר פאָלק און אויך פון צוויי דריי פערזאָנען, מיט וועלכע זיי ווערען בעקאנט אין

דיא צוקונפט

א מאנאטליכער זשורנאל פון פאפולערע

וויסענשאפט, ליטעראטור און סאציאליזמוס.

— ארויסגיגעכען פון דיא —

אידיש שפרעכענדע סעקציאנען, ס. א. פ. פון אמעריקא.

אבאנעמענטען פרייזען:

אינלאנד:		אויסלאנד:	
\$1.00	פיר איין יאהר	\$1.25	פיר איין יאהר
50 ס.	6 מאנאט	65 ס.	פיר 6 מאנאט
10 ס.	איין נומער		

אדרעסע פון רעדאקצאן און עקספעדיציאן:

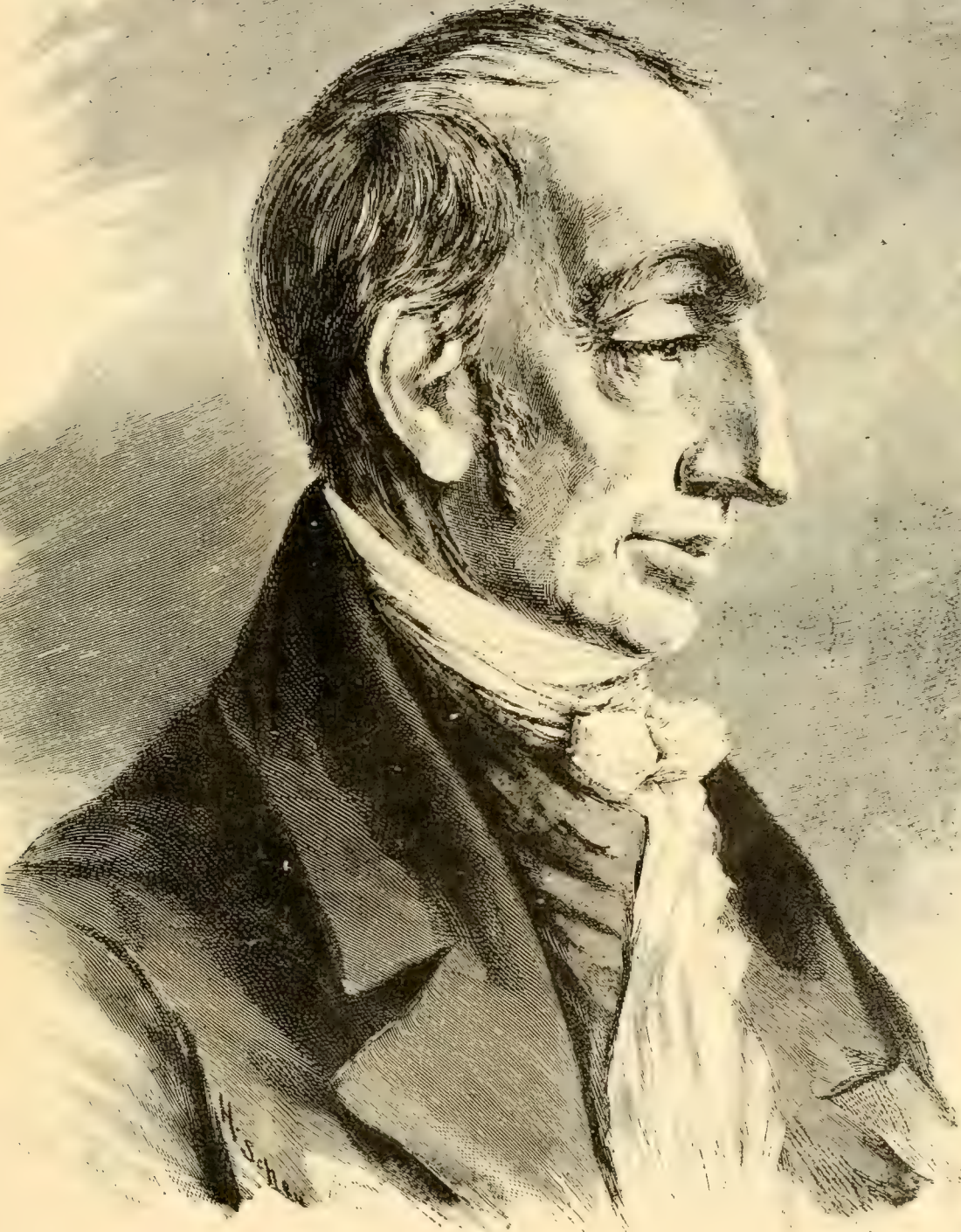
Zukunft, 132 E. Broadway, New York.

אינהאלטס פערצייכנים.

- (1) סען סימאן, א ביאגראפיע, ב. פייגענבוים
- (2) דיא טעכנישע רעוואָלוצינעאָן פון דיא לעצטע יאָהרען, נאָך מאַקס שיפּפּעל און דייוויד מעלס, ש. פעסקין.
- (3) מאַטעריאַליזמוס אין אידישקייט, ב. פייגענבוים
- (4) דאס בלוט, מ. באַראַנאָוו
- (5) דיא אורזאַכע פון אַנטיסעמיטיזמוס, פון Ioan Nadejde
- (6) דער גענעראַל, פון אַנטאָן טשעכאָוו, איבערזעצט פון ב. גאַרין
- (7) לקוי לבנה און לקוי חמה, נאָך פלאַמאַריאַן, פון בן דוד.
- (8) דיא צוויי פרעמיום ארטיקלען איבער רעליגיאָן און וויסענשאַפט, קריטיק.
- (9) פאַרברעכען געגען הייראַטא פערבאַנד ביי אונענטוויקעלטע פעל-קער, א סאַפּיטעל אַנטראָפּאלאגני נאָך לעטורנאַוו, פון י. ראַוו.

אַלס ביילאַגע צו דיעזען נומער — א פאַרטרעט פון סען סימאן.

 דיא איינגערינגעלטע צופערען אויף דיא זייטלעך ווײַזען אויף דיא אָרדנונג פון אַלע נומערען פון דעם לײפּענדען יאָהר כסדר, אום צום ענדע יאָהר זאָל בעקוועמער זײַן פאַר אַ אינהאַלטס פערצייכנים פון אַלע 12 נומערן צוזאַמען. דיא נישט איינגערינגעלטע צופער ווײַזען בלויז אויף דיא זייטלעך אין יעדען נומער בעזונדער.

SAINT SIMON.

סען סימאן.

בעוועגונג, וואס האט זיך פון איהם אָנגעהויבען אין פראנקרייך, — דיא „סען־סימאניסטישע“ בער-וועגונג, — האָט געהאַט אַ מערקווירדיגע געשיכטע.

ער דערציילט אליין, אז אין דיא אמעריקאנער רעוואָלוציאָן האָט ער געפאָרשט וועגען פאָליטישע און סאָציאלע פראגען און פון דענסמאָלט אָן האָט ער איבערגעגעבן זיין לעבען צו דיא פאָרשונג, וואָס האָט איהם געפיהרט צו זיין סאָציאליזמוס. כאָטש ער האָט אין דיא היגע פרייהייטס-מלחמה געדיענט אלס קריעגער אין דער אַרמעע און האָט זיך זעהר אויסגעצייכענט אלס טיכטיגער און העלדישער מיר-ליטעריסט, האָט איהם אָבער דערביי נישט אינטער-רעסירט דאס וואָס אַנדערע מיליטעריסטען.

„איך האב זיך בעשעפטיגט — שרייבט ער — אַ סך מעהר מיט פאָליטישע וויסענשאפטען, וויא מיט מיליטערישע טאקטיק. דיא מלחמה אליין האָט מיך נישט אינטערעסירט. אָבער דער צוועק פון דער מלחמה האָט מיך זעהר שטארק אינטערע-סירט, און דיעזע אינטערעסע האָט מיך געמאַכט פעהיג צו קענען אַריבערטראָגען דיא מאטערניסען פון דיא מלחמה און נישט צו קרימען זיך.... מיין בערוף איז נישט געווען צו זיין אַ מיליטער מענטש. מיך האָט גאָר געצויגען צו אַ גאנץ אַנדערען סאָרט אַרבייט, צו אַין אַרבייט, מעג איך זאָגען, וועלכע איז פונקט פערקעהרט וויא דיא מיליטערישע. דער לעבענסצוועק, וועלכען איך האָב מיר געשטעלט, איז געווען, צו דערפאָרשען אויף וואָס'ער אַ וועג דעם מענטשענס געדאָנק בעוועגט זיך, כדי איך זאָל

אין דיא גרויסע אמעריקאנער רעוואָלוציאָן פון פאַר 120 יאָהר האָט שוין מיטגעקעמפּט אַ גרויסער סאָציאליסט!

יא, שוין אין דיעזע רעוואָלוציאָן, וועלכע האָט אָנגעשאַפט דיא קעניגליכע ממשלה און געוואונען אונזער היינטיגע רעפובליק, האָט איינער פון איהרע קעמפּער געשעפּט געדאָנקען, וואָס האָבען איהם געפיהרט צו אַ סאָציאליסטישע איבערצייגונג. אין דיעזע רעוואָלוציאָן איז ער גאָר קיין סאָציאליסט נישט געווען; אָבער זיינע ערפאָהרונגען אין איהר האָבען איהם טיילווייז געפיהרט צו אַין איבערציי-גונג, אז נישט אזא רעוואָלוציאָן איז דער עיקר וואָס דיא מענשהייט בעדאָרף. נישט אַרעוואָלוציאָן, וואָס זאָל בלויז איבערמאַכען דיא פאָליטישע פאָרם פון אַ רעגירונג, גאָר אזא רעוואָלוציאָן, וואָס זאָל אין גאנצען איבערקעהרען דיא אייגנטיכעוועגן פון „מיין און דיין“; אַ רעוואָלוציאָן, וואָס זאָל איינ-פיהרען אזא אָרדנונג, אז דיא רייכטהימער, וואס מען אַרבייט אויס, זאָלען גאָר אַנדערש צוטיילט ווערען צווישען אלע מענטשען; אז זיי זאָלען צוטיילט ווערען אזוי, אז קיינער, וואָס וויל גאָר אַרבייטען, זאָל נישט ברויכען צו ליידען קיין גוים און קיין דלות.

דער מאַן איז געווען דער וועלט־בעריהמטער מערקווירדיגער אוטאָפּיסטישער סאָציאליסט פון פראנקרייך, גראף העגרי דע סען־סימאן. זיין ספּעציעלער סאָציאליזמוס איז בעקאנט אונטער דעם נאָמען „סען־סימאניזמוס“ און דיא בעגרייפ־טערמע האָלב רעליגיעזע־פאָנאטישע סאָציאליסטישע

רייך, ווען ער איז אלט געווען 23 יאָהר, איז ער געוואָרען פּאַלקאָוויק אין דעם עקסטינער רעגיר- מענט. אָבער כאָטש ער האט געהאַט אין מיליטער ברילאַנטענע אויסזיכטען, האט ער זיך פון דעס-ט-וועגען באלד אָבגעזאָגט פון דיא שטעללע און האט אויף אייביג אויפגעגעבען אלע האָפּפּונגען וועגען אַ מיליטערישע קאַריערע.

צוריקפאהרענדיג פון אמעריקא קיין פראַנקרייך אין דעם שיף „וויל דע פאַרי“, האָבען דיא ענגלענד-דער איהם געפאָנגען גענומען און איהם פערשיקט קיין דזשעמעיקאַ, וואו ער איז געבליבען ביז צו ענדע פון דער מלחמה. דערנאָך איז ער געווען אין מעקסיקא און איז געווען דער ערשטער, וואס האט גע-מאכט דעם פלאַן, דורכצוגראָבען אַ סאַנאַל, וואָס זאָל פערבינדען דעם אַטלאַנטישען מיט דעם פאַסיר-פישען ים — דער פלאַן, וועלכען גראַף דע-לעסעפּס האט ערשט קירצליך אנגעהויבען אויסצופיהרען, — דעם פאַנאַמאַ קאַנאַל — און וועלכער וואָלט אויס-געפיהרט געוואָרען, ווען דיא קאָפיטאַליסטישע כאַפּיטאַליקעס, דיא „פאַנאַמיסטען“, וואָלטען ניט געווען בעגאָנגען דערביי אַזעלכע ריזיגע גנבות. דער וויצע-קעניג פון מעקסיקא האט זיך דעמאָלט שטארק פעראינטערעסירט אין דיעזען פלאַן פון סען-סימאָן.

עטליכע יאָהר שפּעטער האט סען-סימאָן גע-מאכט אַ פלאַן צו גראָבען אַ קאַנאַל, וואס זאָל פערבינדען מאַדריד מיט דעם ים. דיעזער פלאַן וואָלט אפשר אויסגעפיהרט געוואָרען, ווען עס וואָלט ניט באַד אַויסגעבראָכען דיא גרויסע פראַנץ-צייזישע רעוואָלוציאָן, וועלכע האט איהם גערופען קיין פראַנקרייך.

כאָטש ער איז אליין געווען אַן אַדעליגער און זיין ערציהונג האָט איהם אַריינגעפיהרט אין פער-בינדונגען מיט דיא קעניגליכע לייט, און כאָטש ער האָט דורך דער רעוואָלוציאָן פערלוירען זיין גאַנצען פערמעגען, וואס ער האָט גע'ירשה'נט פון זיין מר-טער, האָט ער פון דעסטוועגען געהאַלטען מיט'ן פאַלק אין זיין קאַמפּה געגען דיא פריצים און דיא מאָנאַרכיע. אין 1789 איז ער ערוויקט געוואָרען אלס פּרעזידענט פון דיא קאָממונע אין וועלכע זיין אייגענטהום האָט זיך געפונען. אין אַ רעדע צו זיין

דערנאָך קעגען אַרבייטען פאַר דיא פערפאַלאַקמ'ט נונג פון דיא ציוויליזאַציאָן. און פון דענסמאָלט אָן האָב איך מיך גאָר אין גאַנצען איפּערגעגעבען צו דיעזע אַרבייט און צו איהר מקריב געווען מיין גאַנצען לעבען.

גראַף הענרי דע סען-סימאָן איז געבוירען גע-וואָרען אין פאַריז אין יאָהר 1760. ביי אַ פאַמיליע פון אַלטען פראַנצייזישען אַדעל. זיין פאטער איז געווען אַ גאָהענטער קרוב פון העס'זעהר בעריהמ'טען הערצאָג פאַן סען-סימאָן, און ווען זיין פאָטער וואָלט זיך מיט דעם הערצאָג ניט געווען צוקריגט, וואָלט ער, הענרי דע סען סימאָן, דער סאַציאַליסט, געווען גע'ירשה'נט פון דעם הערצאָג זיינע הויכע טיטלען און זיין גרויסען פערמעגען, וועלכעס האט איינגעטראָגען אַ האַלבע מיליאָן פראַנק אַ יאָהר.

„איך האָב פערלוירען דיא טיטלען און דעם אוצר פון דעם הערצאָג, פלעגט ער זאָגען, אָבער איך האָב גע'ירשה'נט זיין ליידענשאַפטליכען חשק צו רוהם“. דאָס האט ער בעוויזען מיט אַ מערק-דיגע פיהרונג, ווען ער איז אין גאַנצען אַלט געווען 16 יאָהר. ער האט דענסמאָלט בעפּוילען זיינע דיע-נער, אז זיי זאלען איהם אלע אין דער פריה אויפ-וועקען מיט דיא ווערטער: „שטייט אויף, מאָנסיע דער גראַף, איהר האט גרויסע טהאַטען צו בע-זאָרגען“.

צו 16 יאָהר איז ער שוין אריין אין מיליטער און אַ יאָהר שפּעטער האט ער געקעמפּט אין דיא אַמעריקאַנער רעוואָלוציאָן אונטער דזשאָרדזש וואַ-שינגטאָן. ער האט אַנטהייל גענומען אין דיא איינ-נעהמונג פון יאָרקטאָן און איז געווען דערביי וויא דער ענגלישער לאָרד קאָרנוועללים האט זיך אונ-טערגעגעבען. ער האט זיך אויסגעצייכענט מיט אַ גרויסען העלדעך-מוטה און האט געסראָגען עהרעך מעדאַלען פאַר זיין גאַלאַנטע אויפפיהרונג פון דיא סאַסייעטי פון דיא סינסיעטי. „איך פלעג אלע מאָל זאָגען צו זיך, שרייבט ער, איך ווינש דיא רע-וואָלוציאָן זאָל אויספיהרען איהר צוועק, און דערי-בער ברויף איך זיך ניט צו שטעלען געגען דיא מיט-לען וואס פיהרען דערצו“. ער איז געמליך פון גאָ-טור געווען אַ געגנער פון קריעג און בלוט פערגיסען. ווען ער איז דערנאָך צוריקגעקומען קיין פראַנק-

אלע וויסענשאפטען". אויף דעם פונדאמענט פון זיינע געדאנקען, וואס ער האט אויסגעארבייט, האט דאס זיין תלמיד, דער פילאָזאָף אויגוסט קאָמט, דער גרינדער פון פאָזיטיוויזמוס, אויפגעבויט זיינע פילאָזאָפישע סיסטעמען.

אין דער צייט פון זיין פערטיעפען זיך אין שטר דירען און חקר'ען, האט סען-סימאן זיך פאָרגענויט מען אליין דורכצולעבען א לעבען פון אלע מינים מענשען, פון דעם רייכסטען ביז דעם אַרימסטען, כדי אליין צו דערגיין וויא עס פיהלט זיך און וויא עס לעבט זיך אלע מינים קלאסען פון מענשען. ער האט דאס אויסגעפיהרט, אָבער דאָס האט איהם געמאכט אלט פאר דער צייט.

זיין קאריערע אלס פערפאסער און סאַציאַליסט האט זיך אָנגעהויבען ווען ער איז אלט געווען 43 יאָהר, אין 1803, און האט ניט אויפגעהערט ביז ער איז געשטאָרבן, אין 1825.

זיין לעבען איז געווען א טרויעריגעס. זיין פער-מענען האט ער באַלד פערלוירען, און ער האט אָפט געאַרבייט ביי זיין סיסטעם אין דיא ביטער-סטע נויט; אָבער זיין מערטיערע שער גייסט האט איהם געגעבען קראפט אלץ אַריבערצוטראָגען. זיין האַפנונג פיר א גאָלדענע צוקונפט פון דער מענש-הייט האט איהם געשטאַרקט. ער איז געווען פעסט איבערצייגט, אז זיינע פלענער ווענען א בעסערע געזעלשאפטס אָרדנונג וועלן א מאָל מוזען אויסגע-פיהרט ווערען.

"דיא פאָעטען האָבען זיך אלע מאָל איינגע-בידעט", האט ער געשריעבען, "אז דיא גאָלדענע צייט איז געווען ביים וויגעלע פון דער מענשהייט, ביי דיא אונוויסענהייט און רויהייט פון איהרע גאָר ערשטע צייטען. עס וואָלט אָבער ריכטיגער געווען צו בעטראכטען יענע צייט אלס דיא אייזערנע. דיא גאָלדענע צייט פיר דיא מענשהייט איז ניט היינט טער אונז, אין דער פערגאַנגענהייט; זיא ברויכט ערשט צו קומען און זיא וועט קומען, ווען דיא גע-זעלשאפטליכע אָרדנונג וועט פערבעסערט ווערען. אונזערע עלטערן האָבען דיא גאָלדענע צייט ניט געזעהן; אונזערע קינדער וועלען זיא א מאָל דער-לעבען. עס איז אונזער פפליכט גרייט צו מאַכען דעם וועג פיר זיי".

נע וויילער האָט ער ערקלערט, אז ער וויל ניט מעהר אָנגערופען ווערען מיט'ן טיטול גראַף, ווייל ער וויל ניט האָבען קיין שום יחוס איבער יעדען בירגער. ער האָט אויך ניט געוואָלט אָנגעהמען קיין שום אַנדערן אַמט, כדי מען זאָל ניט מיינען, אז דאָס קומט איהם צוליעב זיין אַדעליגען יחוס. פון דעסוועגען האט דאס אלץ ניט געהאָלפּען און דיא רעוואָלוציאָנערען האָבען איהם דאָך גע-פאָנגען גענומען, ווייל ער איז אַרויסגעקומען פון אַדעל. זיי האָבען צו אַזא מענש קיין צוטרוי ניט געהאַט. ערלף מאָנאַט איז ער אָבגעזעסען אין גע-פענגניסען.

"אין דיא צייט ווען איך בין געזעסען אין גע-פענגניס פון לוקסעמבורג", דערציילט ער, "האָט זיך צו מיר בעוועזען שאַרלעמאַן (דער ערשטער אַור-פּאַסטער פון זיין אַדעליגע פאַמיליע, וואס האט געלעבט מיט הונדערטער יאָהרען פריהער) און האָט צו מיר געזאָגט: „זינט דיא וועלט שטייט, האָט נאָך קיין פאַמיליע ניט געהאַט דיא עהרע, אַרויסצובריינגען פון זיך א העלד און א פיר-לאָזאָף פון דיא ערשטע קלאַס. דיעזע עהרע איז געבליבען פיר מיין פאַמיליע. מיין זוהן, דיין הצלחה אלס א פילאָזאָף וועט זיין גלייך צו מייןע אלס א קריעגער און פאָליטיקער".

דאס איז אפילו נאָר א חלום, אָבער ער בע-וווייזט א צוג פון סען-סימאן'ס כאַראַקטער.

ווען ער איז אַרויסגעקומען פון געפענגניס, האָט ער זיך גענומען צו שפּעקולירען אין א האַנד-דעל מיט דיא גיטער, וואָס דיא רעוואָלוציאָן האָט אַוועקגענומען פון דיא פריצים. ער האָט דערביי געוואָלט פערדיענען גענוג געלד, אום צו קענען אויספיהרען זיינע פלענער, צו דערגיין וויא צו פער-בעסערן דיא מענשהייט. ער האָט טאַקי פערדיענט 144 טויזענד פראַנק און מעהר האָט ער שוין ניט געוואָלט מאַכען קיין געשעפטען. ער האָט גערע-בענט, אז דאָס איז שוין גענוג אויף אלץ וואָס ער דאַרף.

גאנצע זיעפען יאהר האָט ער נאָך דעם נאָך-אַנאַנד שטודירט. ער האָט זיך געשטעלט פאַר-אויפנאַבע אויסצואַרביימען א געדאַנק, א פילאָזאָ-פישען סיסטעם, וועגען דיא „וויסענשאַפט איבער

לויכער חשק צו וויסענשאַפט און צו ברוינגען נוצען פיר טובת הכלל, מיין לוסט צו ענטדעקען אַ וועג וויא צו מאַכען, אז דיא געזעלשאַפט איז אייראָפּאָ זאָל אויף אַ פריערליכע אַרט קענען ארויסקריכען פון דעם שרעקליכען קריזיס, וועלכען זיא לעבט איצטער איבער, האָט מיך דאָס געפראַכט צו אַזאַ טרויעריגע לאַגע. איבערדעם קען איך אַהן חרפה מתודה זיין מיין ביטערע נויט און בעסער אונטערשטיצונג, אז איך זאָל קענען פאַרמוזעצן מיין אַרבייט.

דיעזער הערץ־רייסענדער בריעף איז דערנאָך געוואָרען אַ היסטאָרישער דאָקומענט און זיינע תלמידים און אנהיינגער האבען דיעזען ביטערען אויס־דרוק פון מערטירערישע ליידען פיר דיא מענשהייט, געהאַלטען אזוי הייליג, וויא דיא גלויביגע קריסטען האַלטען הייליג דעם מריין, אויף וועלכען זייער „גאָט־מענש“ האט געליטען יסורים. דיעזער בריעף ווערט אבגעדרוקט אין איינע פון דיא צייטשריפטען פון דיא בעוועגונג וואָס איז אַרויסגעקומען פון סען־סימאָנס אַרבייט, אין דיא „דאָקטערען דע סען־סימאָן“, און דיא צייטשריפט לייגט צו דערצו (עס איז שוין געווען נאך סען־סימאָנס טויט) דאס פאָלגנדע:

קינדער פון סען סימאָן! (*) דורות פון דיא קומענדע: צייטען! בעהאַלט דיעזע שורות (פון דעם בריעף), וואָס אייער פאָטער האָט אייך איבערגעלאָזען אַלס אַ הייליגע ירושה, בעהאַלט דאָס פאַר אַ רעליגיעזע אנדענקונג. ווען זיין וואָרט וועט האָבען בענייערט דאָס אַנגעזיכט פון דער וועלט, ווען זיין לעהרע וועגן בעלוינען יעדען לויט זיין אַרבייט וועט זיין אויסגעפיהרט צווישען דיא מענשען, ווען דער לעצטער לעבעדיגער מענש וועט האבען פון דער געזעלשאַפט פערזיכערט אַ גוט לעבען, אַ בעליוונג, לויט וויא ער האָט זיך פערדיענט, דאָן וועט איהר, קינד דער פון סען סימאָן, ליעב האָבען צו ווידערהאַלען, וויא אייער פאָטער איז אַראָפּגעקומען פון צום בעסטע־זאָק, דורך זיין מרייע אַרבייט צו טהון זיין שליחות פון בענייערען דיא וועלט.

פון דיעזען „בעטעל בריעף“ און פון דיעזע בע־מערקונג פון זיינע נאכפאלגער, קען מען אויך שוין אונגעפעהר אַרויסזעהען, וואס דאס איז געווען פאַר

און ער האָט דיעזע פפליכט געטאָן מיט דיא אַפּפּערוויליגקייט פון אַ הייליגען. אַ לאַנגע צייט איז זיין גאנצער פערדיענסט בעשטאנען אין אזוי פיעל וויא 200 דאָלאַר אַ יאָהר, וואָס ער האָט געקראָנען פאַר קאַפּירען שריפטען; — אַ מערק־ווירדיגע בעשעפטיגונג פיר אַ קינד פון איינע פון דיא שטאַלצסטע אַדעלינע פאמיליעס פון פראַנק־רייך! ניין שטונדען אין טאָג פלעגט ער זיצען און איבערשרייבען בריעף און פאַפּירען, אום צו פער־דיענען טרוקען ברויט, און ביינאכט פלעגט ער ניט דערשלאָפען, אום אויסצואַרבייטען זיין פילאָזאָפּי־שעס און סאָציאַלעס סיסטעם. און ווען דיא גוט־האַרציגקייט פון איינעם פון זיינע אַמאָליגע לייב־דיענערס האָט איהם ענדליך אַרויסגעהאַלפּען פון דיא ביטערע נויט, איז זיין געזונד שוין געווען גע־בראַכען.

דיעזער געוועזענער בעדיענטער זיינער — דיאָרד האָט ער געהייסען — איז געווען איינער פון דיא ווייניגע, וואס זיינען אין אַלע זיינע אומשטענדען געבליבען טריי און איבערגעבן צו איהם. ער האָט איהם אונטערשטיצט און איהם געהאַלפּען אַרויס־געבען זיינע ביכער. אין 1810 האָט דער טויט אַוועקגענומען דיעזען געוועזענעם טרייען דיענער פון דעם געוועזענעם שטאַלצען גראַף און שפּעטערדיגען טרייען חבר און העלפּער פון דעם שפּעטערדיגען אַרימען און בעשיידענעם פילאָזאָפּ און סאָציאַליסט. סען סימאָן איז ווידער געבליעבען אליין, אין אַ טרויעריגען צושטאַנד, אפער ער האָט ווייטער גע־אַרבייט און האט פערטיג געמאַכט צוויי ביכער, „איבער דיא וויסענשאַפט פון דעם מענש“ און „איבער דיא אַלל־וועלטליכע אנציהונגס קראַפט.“ אזוי וויא ער האָט ניט געהאַט קיין געלד צו לאָזען דרוקען דיא ביכער, האט ער געשיקט זיין מאַנס־קריפט צו פערשיעדענע וויסענשאַפטס־לייט און אנדערע גרויסע מעננער, מיט פאָלגענדען בריעף:

„מיין הערר, — זייט מיין רעסטער. איך קום אום פון נויט. שוין פון פופצעהן טעג לעב איך פון ברויט מיט וואַסער; איך אַרבייט אַהן אַ פייער אין שטוב און אַלץ וואָס איך האָב גאָר געהאַט, אַ חוץ מיינע קליידער, האב איך שוין פערקויפט, צו האָבען אויף דיא הוצאות פון דיא מאַנסקריפטען פון מיינע ביכער. מיין לידענשאַפט־

(*) סען סימאָנס נאכפאלגער האָבען איהם גערופּען פאטער און אַלע וואס גלויבען אין זיינע געדאַנקען — זיינע קינדער.

געזעלשאפטס-וויסענשאפט פון דעם וויסענשאפט-ליכען סאָציאליזמוס. זיין געדאנק בעשטייט, זעהר אין קורצען אויסגעדריקט, אונגעפעהר אין דעם:

פריהער האט דיא מענשהייט דורכגעלעבט א לאנגע צייט אין א מעטהאפיזישען (איבערנאטיר-ליכען) צושטאנד פון געדאנקען, — אין גלויבען אין איבערנאטירליכעס. דאס גאנצע לעבען פון דער מענשהייט איז געווען צוגעפאסט צו דיעזען געדאנקען-צושטאנד. מיליטעריזמוס און פריסטערטהום האָבען ביי דיעזען צושטאנד געפיהרט דיא מענשהייט און געהאלטען אלעס אין אַרדנונג. אבער דורך דיא ענטוויקלונג פון דיא בעוועגזענע פעסטע וויס-סענשאפט איז דער געדאנקען-צושטאנד פון דער מענשהייט איבערגעגאנגען פון „מעטהאפיזיק“ צו „פיזיציזמוס“, דאס הייסט צו נאטירליכקייט. צוזאם מען מיט דעם קומט פאַר א קריזיס אין אלע צוויי-גען פון דעם לעבען פון דער מענשהייט. אויפ'ן אָרט פון מיליטעריזמוס טרעט דער „אינדוסטריאליז-מוס“ (פראָדוצירונג פון סחורות און דער האַנדעל מיט זיי). דיא מענשהייט האָט דעריבער פערלויר-רען איהר איבערגעבענהייט צו דיא פריהעריגע מיר-ליטערישע און קירכליכע אויטאָריטעטען און קיין אנדערע אויטאָריטעטען, קיין אנדערע פעסטע אַרדנונג, קיין אנדערע פיהרער וואס אלע מענשען זאָלען זיי פאָלגען, זיינען נאך ניטאָ. אָבער דיא מענשהייט מוז האָבען א גלויבען און טרייהייט און איבערגעבענהייט צו נומע פיהרער, אז ניט איז זיא וויא א שיף אָהן א רודער. און פאַר וואָס האָט זיא ניט קיין נייעם גלויבען, קיין נייע פיהרער? ווייל דער עיקר וואס אינטערעסירט יעצט דיא מענשהייט, ביי דעם נייעם „פיזיסטישען“ און „אינדוס-טריאליסטישען“ צושטאנד איז — דיא ערווערבונג פון וועלטליכען גליק און וועלטליכע גיטער, און אין דעם איז ביי דיעזען צושטאנד פון דער געזעלשאפט נאך קיין שום אַרדנונג ניטאָ. עס איז אַז אלגע-מיינע באפלאַפער. דער מענט קריגט ניט דאס וואָס ער האָט זיך ביי דער געזעלשאפט כּישר פער-דיענט. דער נייער צושטאנד פאָדערט א נייע געדעלטשאפטליכע אַרדנונג, און אזוי וויא דאס איז נאך ניטאָ, איז א מיט-מאש, א פלאַנטער, א קריזיס.

א געדאנק, וואס סען סימאָן האט מיט אזוי פיעל מאטערנים און פאָרשונג אויסגעארבייט.

דיא מעשה מיט זיינע געדאנקען איז געווען אזוי:

ער האָט געלעבט נראָד אין דער צייט, ווען דער קאפיטאליזמוס אין אייראָפּא האט זיך נאָר וואס גענומען זעהר שטארק ענטוויקלען און האָט מיט זיין מעכטיגען שטראָם אוועקגעריסען א סך אלטע איינריכטונגען און איבערגעקעהרט וועלטען. נאטיר-ליך איז דאס ניט אפגעגאנגען אָהן אויסצורייסען שרעקליכע וואונדער, אָהן אַנצומאכען פירכטערליכע חורבנות. רעוואָלוציאָנען זיינען אויסגעפראָכען, בלוט האָט זיך געגאָסען; אלטע בעגריפע זיינען אוועקגעריסען געוואָרען, נייע האבען זיך אויף זייער אָרט נאך ניט געהאט איינסטאָלירט און עס איז געבליבען פוסט; עקזיסטענצען פון גאנצע טיילען פון דער בעפעלקערונג זיינען פערניכטעט געוואָרען. סען סימאָן האט דענסמאָלט נאך ניט געקענט פערשטיין, אז דאס איז א נויטווענדיגער איבערגאנג פון איין מדרגה אין דיא נאטירליכע ענטוויקלונג פון דעם עקאָנאָמישען צושטאנד פון דער געזעלשאפט צו דיא אנדערע — פון פעודאליזמוס צום קאפיטא-ליזמוס. ער האט דעריבער דעם אונרוהיגען איבער-גאנגס צושטאנד געהאלטען פאר א שרעקליכען געדעלטשאפטליכען קריזיס, און עס האט זיך איהם געדוכט, אז ווען מען וועט ניט אויסזוכען דעם גרונד פון דיעזען קריזיס און א וועג וויא פון איהם בשלום ארויסצוקריבען, וועט זיך אבטאָן ווער ווייסט וואָס — וועט אפטר זיין א סוף פון דיא מענשהייט, און ער האט דאריבער געפאָרשט און געאקערט אויס-צוגעפינען א געדאנק, וואס זאל ערקלערען, וואס דאס איז פאַר א קריזיס און וויא מען קריכט אַרויס.

און דער געדאנק, וואָס ער האט אויסגעפונען, איז נאטירליך ניט מעהר וויא א פאנטאזיע; ער איז בעזונדערס גרונדפאלש צוליעב דעם, וואס ער בע-טראַכט דעם צושטאנד פון דיא געדאנקען אלס דעם פונדאמענט פון וואנען אלע ענדערונגען אין לעבען קומען אַרויס; אבער ער האָט אין זיך א סך וויכטיגע פונקטען, וועלכע האבען פיעל צוגעהאָלפּען צו דיא ענטוויקלונג פון דיא נייע בעוועגזענע פעסטע

סיסטעם". אָבער ער האָט געפונען ווייניג סימפא-
טהיע און אנהיינגער און עס איז ניט געווען וואס
עס זאל איהם געבען מוטא ווייטער צו אַרבייטען.
מיט א מאָל האט ער פערלירען זיין קוראזש. ער
איז שוין אלט געווען 60 יאָהר. ער האָט זיך גע-
פיהלט שוואַך, אַרים און פערלאָזען. אין זיין איינ-
זאמסייט האט איהם שרעקליך געגריזשעט דער
געדאַנק, וואס זיין לעבען און זיין אַרבייט זיינען
געווען אומזיסט, וואס זיינע הויכע און שטאַלצע
האַפפנונגען האבען זיך אזוי מיאוס אויסגעלאָזען
מיט גאָר ניט, און ער האָט בעשלאָסען צו מאַכען
א סוף פון זיין לעבען.

צום גליק האָט ער זיך בלוז אפילו שווער,
אָבער ניט געפעהרליך, פערוואונדעט. זיין טרויער
ריגער צושטאַנד האָט, וויא עס שיינט, גוטע מענ-
שען געריהרט, דען מען האָט געזאָגט פיר איהם
צערטליך ביז ער איז געזונד געוואָרען. און ווען ער
איז געזונד געוואָרען האָט ער צוריק געקראָגען זיין
קוראזש און זיין גלויבען אין זיין זאך. אין דעם זעל-
בען יאָהר האט ער געענדיגט זיין בוך "קאטעכויז-
מוס פון אונדוסטריעלען" און אין יאָהר 1825, אין
דעם יאָהר פון זיין טויט, האָט ער געענדיגט זיין
הויפטבוך "דאס נייע קריסטענטהום". דיעזע צוויי
ביכער און נאך א דריטעס, "אינדוסטריעלעס סיס-
טעם", וואס איז געדרוקט געוואָרען פריהער, זיינען
דיא וויכטיגסטע פון זיין אַרבייט.

דיא גרעסטע ווירקונג אָבער האָט געמאַכט
זיין בוך "נייעס קריסטענטהום". דאס האט איהם
ענדליך צוגעצויגען א מאַסע אנהיינגער, וואס האָ-
בען אָנגעפיהרט א מערקווירדיגע פעוענגונג, מיט
א מין רעליגיעז-פאנאטישע בענייסטערונג, וועלכע
געפינט זעלטען איהר גלייכנים אפילו אין דער גע-
שיכטע פון רעליגיעזען. (דיא בעוועגונג פון דיא
"סענסיטאָניסטען" נאך זיין טויט קענען מיר דאָ
ניט בעשרייבען. מיר וועלען דאס האַפפנענטליך
אין אנדערס מאָל טהון אין דער "צוקונפמט"). דאס
"נייע קריסטענטהום" איז געווען זייער הייליגע
תורה, פון וועלכע זיי האבען געשעפט עכט רעליג-
יעזע פאנאטישע בענייסטערונג, און "פאָטער סען
סימאָן" איז געווען זייער הייליגער נביא, פשוט
זייער גאָט, — א מין נייער יעזוס!

דיא רפואה דערצו איז דעריבער, צו בעשאפען
א נייע רעליגיעזן מיט נייע פריסטערס, נייע פיהר-
רער פון דער מענשהייט, וואס זאָלען זיין צוגעפאַסט
צו דעם נייעם צושטאַנד. דער הויפטצוועק פון
דיעזע נייע רעליגיעזן און פון דיא נייע פיהרער
דאַרף זיין, צו בריינגען א גערעכטע אָרדנונג אין
דעם "אינדוסטריאַליזמוס", איינצופיהרען אין אָרד-
נונג, אין וועלכע יעדער מענטש זאָל ווערען בעלוינט
לויט נאָך דעם וואס ער האָט מיט זיין אַרבייט
אויפגעטהאָן פאַר דער מענשהייט, און קיין ליידליג-
גייער זאָל ניט מעהר קענען ווערען רייך פון יענעמס
פראצעס. ער האָט אויסגעאַרבייט א גאַנצען פלאַן,
וויא אזוי דאָס זאָל צוגיין. דאָס, האָט זיין לעהרע
געזאָגט, קען נאָר אויסגעפיהרט ווערען, ווען אלעס
וואס מען בעדאַרף צום אויסאַרבייטען לעבענסמיט-
לען און געברויכסזאַכען, זאָל ניט מעהר זיין דאָס
פריוואַט-אייגענטום פון איינצעלנע מענטשען, נאָר
דאס געמיינשאַפטליכע אייגענטום פון דיא גאַנצע
געזעלשאַפט. דער מיליטעריזמוס מוז אין גאַנצען
אָנגעשאַפט ווערען, אלס א זאך וואָס געהער נאָך
צום אַלטען מעטאפיזישען צושטאַנד; "קיין מלחמות
זאָלען מעהר ניט זיין; אלע נאַציאָנען זאָלען זיין
אין אינדוסטריעלע געזעלשאַפט.

דאס, אונגעפעהר, זיינען געווען דיא געדאַנקען,
וואָס סען סימאָן האט מיט אזא שווערע מיה און
אָפּפער נאך אזוי פיעל יאָהרען פאַרשען אויסגע-
אַרבייט.

וויא מאַכט מען אָבער, אז מענטשען זאָלען
איהם הערען? וויא דרוקט מען אָפּ דיא אויפגע-
שריעבענע ביכער אין אזא אַרימקייט? דער "בער-
טעליבריער" האָט איהם ניט פיעל געהאַלפּען. יעד-
ער, וואס האָט איהם ערהאַלטען, האָט זיך דאס
רוב אויסגעלאַכט פון איהם. דער גרויסער געאָלאָג
קוואויע האט איהם אפילו געשיינקט א קליינע
סוממע געלד און אויך נאָך עטליכע האַפּען זיך
פאַר איהם אינטערעסירט, אָבער דאס האָט ניט
פיעל געהאַלפּען.

ענדליך האט ער געקראָגען א קליינע פענסיאָן
פון זיין פאַמיליע און ער האָט ווייטער שטיל גע-
אַרבייט ביז 1823. אונטער דער צייט האט ער
אויך אַרויסגעגעבען זיין בוך "אינדוסטריעלעס

יעדען מענשען דיא פרייעסטע ענטוויקלונג פון זיינע
פעהיגקייטען.

אויף א'ן אויגענבליק איז ער שמיל געבליעבען
און, אין דעם לעצטען קאמפף מיט'ן טויט, האָט
ער ווייטער געזאָגט:

„אכט-און-פירציג שטונדען נאך דיא ערשיינונג
פון דיא צווייטע נומער פון אונזער צייטונג וועט
דיא פארטיי פון דיא ארבייטער זיין געגרינדעט;
דיא צוקונפט איז אונזערע.“

נאך דיעזע ווערטער האָט ער אויפגעהויבען
זיינע הענד צום קאָפּ און איז געשטאַרבן.

* * *

וואס דיעזע עדלע זעעלע האט געהאָפּט און
ניט דערלעבט איז ערשט געקומען נאָך זיין טויט.
זיין לעהרע איז געוואָרען א רעליגיאָן, מיט „פריס-
טער“, מיט מאַסען גלויביגע; זיין נאָמען — הייליג
וויא דער נאָמען פון אלע רעליגיאָנס גרינדער.
דיעזע סאָציאליסטישע רעליגיאָן האָט געשפּיעלט
א וויכטיגע ראָלע אין דיא יולי רעוואָלוציאָן פון
פאריז אין יאָהר 1830. און כאָטש פון דיא כּתה י
פון דיא סען-סימאניסטען איז נאָך עטליכע צעהנד-
ליג יאָהרען גאָר ניט געבליבען, לעבען אָבער זיינע
פונדאמענטאלע סאָציאלע געדאַנקען ווייטער,
דען זיי זיינען ביז צו א געוויסען גראַד געווען דיא
זריעה, פון וועלכע עס איז אַרױסגעוואָקסען דער
היינטיגער מעכטיגער אינטערנאַציאָנאַלער סאָציאַל-
ליזמוס.

לאָרענץ פאַן שטיין, אין זיין בוך „געשיכטע
דער סאָציאַלען בעוועגונג אין פראַנקרייך“, שרייבט
דאס פּאָלגענדע:

„סען-סימאן איז געווען דער ערשטער, וואס
האָט אונז געלערנט צו בעטראכטען דיא געשיכטע
פון ארבייט און פון אייגענטהום אלס דעם עיקר
פון דיא מענשליכע ענטוויקלונג.

„ער איז געווען דער ערשטער וואס האט אויפ-
מערקזאם געמאַכט אויף דעם פאקט, אז דיא היינ-
טיגע געזעלשאפט איז שטאַרק צוטיילט אין צוויי
פערשיעדענע קלאַסען, קאפיטאליסטען און ארביי-
טער, און האָט אין דיא ניעדעריגע קלאַסען איינ-
געפלאַנצט א בעוואוסטזיין פון א ביטערען האַס
צו דיעזען צושטאַנד.

און אויף פאר סען סימאן אַליין, ווען ער איז
שוין געלעגען אויף'ן טויטען-בעט, איז זיין בוך „ניי-
עם קריסטענטהום“ געווען א קוואַל פון בעגייס-
טערטע האַפּפּונגען.

ווען סען סימאן האט געפיהלט, אז דער טויט
קומט אָן, האָט ער צוגערופען צו זיין בעט זיינע
געטרייע תלמידים, צווישען וועלכע עס איז אויך
געווען דער בעוואוסטער פילאָזאָף אויגוסט קאָמט
(דער גרינדער פון פּאָזיטיוויזמוס), און האט געזאָגט
צו זיי:

„מיינע פריינד, צוועלף טעג האָב איך געאַר-
בייט ביי א פלאן, וויא צו מאַכען א'ן ערפּאָלג פון
אונזער אונטערנעהמונג (גרינדונג פון א צייטונג,
„לע פראַדוקטעור“, וואָס זאל פראַפּאָגאַנדירען זיי-
נע פרינציפען). דריי שטונדען האָב איך, טראָץ
מיינע יסורים, זיך געסטאַרעט אייך פאַרצולייגען א
סך הכל פון מיינע געדאַנקען. איהר זייט צוגעקור-
מען צו א צייט, ווען אייער אחדות און צוזאַמען-
ארבייטען וועט אייך בריינגען א גרויסען ערפּאָלג...
דיא פרוכט איז צייטיג; איהר קענט זיא פליקען.
מיין לעצטע ארבייט, „דאס נייע קריסטענטהום“, וועט
מען ניט אזוי באַלד פערשטיין. מען האט געמיינט, אז
יעדע רעליגיאָן מוז פערשוואונדען ווערען, ווייל מען איז
געקומען דערצו, צו קענען בעווייזען, אז דער קאטא-
ליציזמוס איז שוואַך און אונגעניגענד. דיא מענ-
שען זיינען גענאָרט אין דעם. רעליגיאָן קען ניט
פערשווינדען פון דער וועלט; מען קען זיא נאָר
פערענדערען (*). — ראָדריג — האָט דער שטאַר-
בענדער מענשענפריינד דאן געזאָגט צו דיעזען גע-
ליעבטסטען תלמיד זיינעם — ראָדריג, פערנעס ניט,
אַז אויסצופיהרען גרויסע טהאטען מוזט דוא זיין
ענטהוואַכטײַש. מיין גאַנץ לעבען איז צוזאַמענגע-
זעצט אין דיעזען איינעם געדאַנק: צו פערזיכערן

(*) דיא פערענדערטע רעליגיאָן, וואָס ער וויל אויב-
פיהרען, איז, וויא מיר האָבען שוין אויבען געזאָגט, אזא
רעליגיאָן, וואָס זאָל דער עיקר ניט צולאָזען קיין הפקד-
דיגע ווילדע כאַפּלאַפּעריי, וויא היינט, און זאָל מאַכען
אַ רוהיגע אָרדנונג, אין וועלכע דיא אויסגעאַרפּייטע גוטס
זאָל צוטיילט ווערען נאָך א פערניכטליגען גערעכטען
פלאַן. אַזא רעליגיאָן איז אין מאַכען זיין אייגענטליך דער
היינטיגער סאָציאַליזמוס.

האָבען געשעפט פון דעם קוואל, וואס סען־סימאָן האט מיט אזוי פיעל אָפּפער געגראָבען.

און מאטריאל צו דיעזען געדאנקען־קוואל האט דיעזער עלטער־זיידע פון סאָציאליזמוס טיילווייז גענומען אין אמעריקא, ביי דיא געבורטס־זווייהען פון דיעזע רעפובליק.

א וויכטיגער פאקט געגען דיא אמעריקאנער „דזשיננאָס“, וואס זאָגען, אז דער סאָציאליזמוס איז א פרעמדע פלאנצוג, וואס פאסט זיך גאָר ניט אין דיעזע אמעריקאנער רעפובליק!

ב. פייגענבוים.

„זיין נבואה, אז א'ן ארבייטער פארטיי וועט געגרינדעט ווערען, איז מקוים געוואָרען.“

עס זיינען היינט ניט מעהר דאָ אזעלכע, וואָס האלטען פון זיין געדאנקען־סיסטעם; — ביי דיא היינטיגע ענטוויקלונג פון דיא סאָציאלע לעהרע וואָלט ער שוין אליין, ווען ער וואָלט געלעבט, אויך ניט מעהר געהאלטען דערפון; — אָבער אין גרונד זיינען מיר אלע, סאָציאליסטען, זיינע געדאנקען־אייניקלעך. אונזער אלטער ליבעקנעכט איז דאס ערשטע געקומען צו סאָציאליסטישע געדאנקען פון לעזען דיא ביכער פון סען־סימאָן; אויך מארקס, ענגעלס, לאסאל און אלע אונזערע אלטע „רבי'ס“

דיא טעכנישע רעוואָלוציאָנען פון דיא לעצטע יאָהרען.

נאך מאקס שיפּפּעל און דייוויד וועלס.

(פאַרטיי־צונג).

מאליסט איינצופיהרען מאשינען, זיינען דיא סטרייקס. דער סטרייק פון דיא שוסטער אין מאס-סאטשוועטס אין 1885 האָט געפיהרט דערצו, אז מען האָט איינגעפיהרט אזעלכע מאשינען, וועלכע האָבען געדאָפּעלט דיא פראָדוקטיוויטעט פון דער ארבייט, וועהרענד אין דיא זעלבע צייט האָט מען 1,500 ארבייטער ענטזאגט פון דער ארבייט. אין דיעזער צייט פון סטרייק, איז אויך איינגעפיהרט געוואָרען א געוויסע פערבעסערונג מיט דעם נאמען „לאסט־ינג“, וועלכע טהוט אויף מיט 50 ארבייטער אזוי פיעל ארבייט, צו וועלכע מען האָט פריהער בעדארפט 250.

א וואונדערבארע רעוואָלוציאָן איז פאָרגעקור מען אין דיא קעראַסין פראָדוקציאָן פון 1872. דער פרייז פון ראפינירטע (גערייניגטע) קעראַסין איז פיר דיא צייט (ביז 1889) געפאלען פון 23½ סענט א גאלאָן אויף 6¼ סענט. דיא אורזאכע פון דיעזען

לאָמיר יעצט זעהן, וועלכע ענדערונגען זיינען פאָרגעקומען אין דיא פאבריקאציאָן פון פראָדוקט טען, וועלכע מיר געברויכען טאָג־טעגליך.

דיא איינפיהרונג פון מאשינען אין דיא שטייג וועל אינדוסטריע האָט געבראכט דערצו, אז יעצט קענען 100 ארבייטער אויפמאָן פונקט אזוי פיעל וויא פיעל פריהער פלעגען 500 ארבייטער קענען אויפמאָן. אין 1845 פלעגט יעדער שוסטער אויס־ארבייטען אַנדערהאלבען פאָר שייך טעגליך. אין 1885 — 4 און א האלב פאָר, וועהרענד יעצט, מאכט יעדער ארבייטער פון הייווערהי, מאסס. ווייניגסטענס 7 פאָר שייך טעגליך. דיא ארבייט איז דערביי אזוי צוטיילט, אז יעדער שוין גייט דורך 64 הענד. דערביי גיבען נאָך פיעלע פאבריקאנטען צו, אז דיא מאשינ־ארבייט איז פיעל בעסער וויא האנדארבייט. מערקווירדיג איז, אז איינע פון דיא וויכטיגסטע אורזאכען, וועלכע מרייבען דעם קאפיר

דיא טיכנישע רעוואלוציאנען פון דיא לעצטע יאָהרען.

לאנד א נייע ערפינדונג, וועלכעס שאפט אין דיא פלאשען-פראדוקציען אַב דאס בלאָזען, וועלכע איז שווער און שעדליך.

א מאָל פלעגט אַין ערוואקסענער אַרבייטער קענען אויסאַרבייטען ניט מעהר וויא דריי דוצען פאַר העמדער-קנעפ א טאג, היינט מאכט א קליי-נער אינגעל אויף דיא מאַשין ניט וועניגער וויא 9,000 פאַר טעגליך.

דער קליינהאנדעל איז אבסאלוט רעוואלוציאַ-ניזירט געוואָרען דורך פיעלע נייע ערפינדונגען. פריהער פלעגט מען דיא פאַפירענע זעק, אָהן וועל-כע דער קליינער הענדלער קען גאָר ניט אויס קו-מען, מאכען מיט'ן האַנד, יעצט ווערן זיי געמאַכט מיליאָנען-ווייז מיט מאַשינען. אייניגע פאַבריקען זיינען אזוי גרויס, אז זיי בעקומען בעשטעלונגען אויף 3 מיליאָן פאַפירענע זעקלעך. אויסער דעם האט מען שוין אין דיא פּעראייניגטע שטאַטען איינגעפיהרט פאַפירענע מעהל-זעק, וועלכע פער-בייטען לייוואנדענע זעק און פעסער. אין 1889 האט מען פערברויכט אַזעלכע פאַפירענע מעהל-זעק איבער 100 מיליאָן א יאָהר. ווער האט דען אויסערדעם מיט 10 יאָהר צוריק געהערט, אז פו-טער זאל מען פאַקען אין פאַפיר, וועלכע לאָזט ניט דורך קיין פעט, אז עססיג זאָל מען געהמען אין פאַפירענע קריגע, דורך וועלכע דיא עסיג רינט ניט דורך אין פערקויף פון א גאַנצע שטונדע. און דיא אַלע נייע ערפינדונגען זיינען אזוי ביליג גע-מאַכט, אז יעדער קויפער קרינט זיי גאַנץ אומזיסט. א פלינקער שטיער פלעגט פריהער ביי 13-שטונדיגער אַרבייט העכסטענס קענען אויס-אַרבייטען 2,000 קליינע שוך-נעגעל טעגליך. גרויסע שטיפטען פלעגט ער שוין בלויז קע-נען מאכען 900 טעגליך. יעצט מאכט איין שטיפט-מאַשינע 100 טויזענד שטיפטען טעגליך, און 6 אַזעלכע מאַשינען פאַדערן בלויז איין מאָן. עס זיי-נען גאָר פאַראַנען מאַשינען, וועלכע אַרבייטען אויס ביז א האַלבען מיליאָן נעגעל א טאָג.

ווען דער בעריהמטער עקאָנאָמיסט אַדאַם סמיטה האָט אין 1776 אַרויסגעגעבען זיין בעריהמ-טען בוך איבער פאָליטישע עקאָנאָמיע, האט ער געבראַכט אַלס ביישפיעל וואס מען קען אויפמאַן,

פאַלען אין פרייז איז וואָס דיא גאַנצע אינדוסטריע איז אריינגעפאַלען אין דיא הענד פון איין קאָמפאַ-ניע, — דיא סטאַנדאַרד אָיל קאָמפאַניע, וועל-כע בעזיצט אונגויהייער פיעל קאָפיטאַל און האט איינגעפיהרט אַזעלכע טעכנישע אויסבעסערונגען, זעלכע מען האט זיך פריהער גאָר ניט געקענט פאַרשטעלען. דער קעראַסין ווערט ניט מעהר גע-פיהרט אין פעסער. פון דיא קוואלען ביז צום הא-פען גייט דער קעראַסין אויף הונדערטע מיליען אין דורעם. פון דיא רורעס ווערט ער גלייך אָנגעגאָ-סען אין ספעציעל דערצו געמאַכטע שיפען, און אזוי ווערט ער טראַנספאָרטירט איבער'ן ים. דאָן ווערט ער אַם מייסטען געגאָסען אין עקסטרא קעראַסין וואַגאַנען, און אזוי ווערט ער געפיהרט ביז צום פלאַטין. דורך דיזע סיסטעם שפאַרט דיא קאָמפאַניע יעהרליך איין 20 מיליאָן דאָלאַר. אוי-סער דעם האט נאך דיא קאָמפאַניע איינגעפיהרט פיעלע וואונדערבארע פערבעסערונגען אין דיא פראָדוקציע פון פעסער, קאַנען, פאַרב און קליי, און דערמיט שפאַרט זיא אויך איין פילע מיליאָנען דאָלאַרס יעהרליך.

אין דיא פלאשען-אינדוסטריע האָט מען לאַנג קיין פערבעסערונג ניט געקענט בעמערקען. איין דריטעל פון דיא געשטאַלצענע גלאָז פלעגט אימער אין ניוועץ גיין, און דיא אַרבייט איז דערצו גאָר געווען שעדליך פיר'ן געזונד. ענדליך, אין 1885 האט מען דיא אַלטע אויווענס פון דיא פלאש-פאַבריקען אומגעביטען אויף א נייע סיסטעם, ס' מענס'עס אויווענס, וועלכע שפאַרט איין זייער פיעל אַרבייט. איין נייער אויווען איז אזוי גוט וויא דיא אַלטע 8. ביי יעדען אַלטען אויווען פלעגט מען געברויבען 28 מאָן, וועהרענד ביי דיא נייע דאַרף מען בלויז 4 מאָן. א חוץ דעם: דיא נייע סיסטעם אויווענס קענען אַרבייטען גאַנצע 24 שטונדען א מעת-לעת, וועהרענד דיא אַלטע אויווענס פלעגען אַרבייטען בלויז 11 שטונדען. דיזע איינפיהרונג פון דיא נייע אויווענס האָט געמאַכט אזא רעוואלוציאַן אין דיא פלאשען-אינדוסטריע, אז דאס האט אַרויסגערופען גרויסע אונרוהען אין שאַרלרוא, בעלגיע, אונטער דיא גלאָז אַרבייטער. אין 1888 האָט מען שוין אויסער דעם איינגעפיהרט אין ענג-

שינען, קומט אויף זיין טהייל אויס 5,500 בושעל א יאָהר. פון דיזע 5,500 בושעל, וועלכע עס ווערט אלזאָ פראָדוצירט פון דיא יעהרליכע אַרבייט פון איין אַרבייטער, לאָמיר אַראָבענעמען 500 בושעל אויף צום זייען פיר דאס נעכסטע יאָהר, און דיא איבריגע 5,000 בושעל לאָמיר אַוועקפיהרען אויף דיא גרויסע מאַשינען-מילען פון שטאַט מינעזאָ-טא. דאָ האט מען ווידער אויסגערעכנט, אז מיט דיא הילף פון דיא מאַשינען, איז דיא יעהרליכע אַרבייט פון איין אַרבייטער גענוג אום צוצומאַלען 1,000 בושעל ווייך אין 1,000 פעסער מעהל. איצט טער לאָמיר אַוועקפיהרען דיא מעהל אין ניו-יאָרק. דא איז שוין דיא פרוכטבאַרקייט פון דיא אַרבייט ניט אזוי פינקטליך אויסגערעכנט. עס וועט אָבער ניט זיין צו ווייניג, אויב מיר וועלן רעכענען, אז דיא יעהרליכע אַרבייט פון 2 מענשען איז גענוג, צו טראַנספאָרטירען דיזע מעהל פון מינעזאָטא נאָך ניו-יאָרק. ווען דיזע 1,000 פעסער מעהל זאָלען אַריינפאלען אין דיא הענד פון א בעקער, וועלכער פיהרט זיין געשעפט אויף'ן גרויסען קאפיטאַליסט טישען שטייגער מיט מאַשינען, וועט אויך ניט זיין איבערטריבען, ווען מיר וועלן זאָנען, אז דיא יעהר-ליכע אַרבייט פון 3 מאַן איז גענוג, אום אויסצו-באַקען דיזע 1,000 פאַס מעהל אין ברויט. לאָמיר נאָך צורעכענען דיא יאהרעס אַרבייט פון דריי מענער אויף דיא רעפאָרירונג און געבוי פון דיא פערשיעדענע מאַשינען, געביידעס, אייזענבאַהנען א. ז. וו., וועלכע קומט אויס אויף דעם טהייל פון דיזע 1,000 פעסער מעהל. מיט דיא יעהרליכע אַר-בייט אלזאָ פון 10 אַרבייטער, (איינער אויף'ן פעלד, איינער אויף'ן מיל, 2 ביי דער טראַנספאָרטאַציאָן, 3 ביים באַקען, און 3 ביי זייטיגע אַרבייט) ווערען פראָדוצירט און אויסגעבאַקען 1,000 פאַס מעהל. ווען מיר זאָלען רעכענען, אז יעדער איינציגער מענש פערברויכט איין פאַס מעהל א יאָהר, וועט אויסקומען, אז 10 מאַן מענען מיט א יאָהר אַר-בייט צושטעלען ברויט פיר 1,000 מאַן, אָדער אונז געפעהר 300 פאַמיליעס.

דעמזעלבען פראָגרעס האט געמאַכט דיא פיהר צוכט. מען האט צום ביישפיעל אויסגערעכנט, אז אין פערנלייך מיט 1878 קרינט מען יעצט פון איי-

ווען מען טיילט איין דיא אַרבייט אין א פאַבריק ביי דיא פראָדוקציאָן פון שפילקעס. ער זאָגט, אז דיא פאַבריקאַציאָן פון שפילקעס איז אויסגעטיילט אין 18 פערשיעדענע אַרבייטען. יעדער איינצי-גער אַרבייטער מאַכט בלויז זיין טייל, און דאס בריינגט דערצו, אז דיא פרוכטבאַרקייט פון דיא אַרבייט ווערט א סך פערגרעסערט. ער דערציילט, אז ער האָט בעזוכט א פאַבריק, וואו עס האָבען געאַרבייט בלויז 10 מאַן, און וואו דיא אַרבייט איז, נאטירליך, ניט געווען פאַלקאָמען איינגעטיילט, — און דיזע צעהן מאַן פלעגען אויסאַרבייטען 48 טויזענד שפילקעס טעגליך.

און דאס ערצייגט ער אַלס וואונדער. דאס איז אָבער נאָר ניט אין פערנלייך דערמיט, וואס עס ווערט יעצט אויפגעטאן מיט מאַשינען. אין זיין רעפאָרט פון 1888 שרייבט דער קאָנסול פון דיא פעראַייניגטע שטאַטען, שיינהאָף, אז אין דיא שפילקעס פאַבריקען דארף מען יעצט בלויז צו-צעפען דעם סוף פון בייגעל דראָט צום מאַשין, און דאן אַרבייט שוין דיא מאַשין מיט איהרע איי-זערנע פינגער אַליין. איין מאַשין אַרבייט אויף אזא אופן אויס 180 שפילקעס א מינוט, אדער 180 טויזענד טעגליך. ער האָט בעזוכט א פאַבריק, וואו עס אַרבייטען 70 מאַשינען, וועלכע אַרבייטען אויס טעגליך $7\frac{1}{2}$ מיליאָנען שפילקעס. און דיזע 70 מאַ-שינען ווערן אויפגעפאַסט פון 3 מענער. מיט אַנ-דערע ווערטער, מיט 100 יאָהר צוריק איז געווען א וואונדער, ווען 10 מאַן פלעגען אויסאַרבייטען 48 טויזענד שפילקעס, יעצט דארף מען בלויז האָ-בען 3 מאַן אויפצופאַסען וויא דיא מאַשינען אַר-בייטען אויס $7\frac{1}{2}$ מיליאָנען שפילקעס טעגליך.

דיא לאַנדווירטשאַפט איז אויך ניט אָבער-שטאַנען פון אנדערע אַבטיילונגען פון אינדוסטריע. אייניגע ביישפיעלע וועלן דייטליך בעווייזען דעם פאָרטשריט, וועלכען לאַנדאַרבייט האָט געמאַכט פאר דיא לעצטע צייט. אין דיא גרויסע פארמעס פון שטאַט דאָקאָטאָ ווערט אַלעס געאַרבייט מיט מאַשינען, און דיא פרוכטבאַרקייט פון דיא אַרבייט איז נאטירליך זעהר גרויס. עס איז אויסגערעכנט, אז, ווען איין מאַן אַרבייט מיט דיא הילף פון מאַ-

ווערט צונויפגעקליבען פון רייניגען דיא פאָדלאָנע, גייט אויך צו מאַכען וואַגען־שמיערעכץ.

דיא קליינע קאָסטען פון טראַנספּאָרטאַציען ניט אונז יעצט דיא מעגליכקייט צו האבען פרישע פריכטע און פלומען פון גאַנץ ווייטע לענדער. זיי ווערען אזוי געפאַקט, אז זיי ווערען ניט פערדאַרבעט. אין דיא צייט פון 1887—1880 האט זיך דיא אימ־פּאָרטאַציע פון באַנאַנעס אין דיא פּעראַייניגטע שטאַטען 40 מאָל פערגרעסערט. 27 דאָמפּפּערס און פיעלע זענעלשיפען פלענען יעדען מאָנאַט אין 1887 זיין פערנומען מיט דיא טראַנספּאָרטאַציען פון באַנאַנעס.

פיר דיזעלבע צייט האט מען זיך אויך פיעל ער־קונדיגט ווענען דיא פעהינקייט פון פיש זיך צו פער־מעהרען, און מען דיינקט, אז דיא גאַנצע וועלט קען זיך ערנעהרען פון ים אליין, און אז איין אַקער ים קען געבען מעהר נאָהרונגס מיטעל וויא 10 אַקער לאַנד. מיט דרייסיג, פיערציג יאהרען צוריק פלענען קענען האבען פרישע פיש בלויז דיא גענענדען, וועלכע ליגען ביים ברעג פון ים; יעצט פערקויפט מען אין ניו־יאָרק פרישע פיש, וועלכע מען האט געפאַנגען אויפ'ן שטילען ים, און דיא פיש, וועלכע מען פאנגט אויף דעם ברעג פון אַטלאַנטישען מעער, ווערן טראַנספּאָרטירט אין ענגלאַנד.

מיר זעהן דערפון, אז מיר האבען זעהר ווייניג וואס מורא צו האבען פיר אזא צושטאַנד, ווען דיא וועלט וועט ניט קענען ערנעהרען דיא מענשהייט. ווער קען פארויסזאָגען, וועלכע ענדערונגען עס וועלן נאך פאַרקומען אין לאַנדווירטשאַפט, און ווען עס וועט ווען עס איז יע קומען א צייט, ווען יעדע שטײַ־קעל לאַנד וועט שוין זיין בעבויט, ווער ווייס, צו דיא מענשהייט וועט זיך דאן ניט אויסלערנען צו מאַכען נאָהרונגסמיטעל פון אונאַרגאַנישע שטאָף?

עס פערשטייט זיך, אז דיא אלע ענדערונגען אין אינדוסטריע האבען געמוזט האבען א גרויסע ווירקונג אויפ'ן האַנדעל, וועלכער איז אויך פאַלקאָ־מען רעוואָלוציאָניזירט געוואָרען. אימער עפנען זיך גרעסערע מאַגאַזינען, וואו דער קויפער געפינט אַ אַ סך א גרעסערען אויסוואַהל פון וואַרען און וואו דיא וואַרען זיינען אימער בעסער און פרישער וויא אין דיא קליינע געשעפטען. ווער האט דאָס

קוה ארויס מיט 40 גאלאָנען מילך מעהר וויא אין 1878. אלע ענגלישע פארמער בעזיצען־אונגעפעהר 3½ מיליאָנען קיח. אויף אזא אופן האבען זיי יעצט פון דיא זעלבע צאהל קיח 140 מיליאָן גאלאָנען מיך מעהר וויא פריהער, וואס האט דעם ווערט פון איבער 3 מיליאָן פונט שטערלינג א יאָהר.

אויסערדעם האט מען יעצט אויסגעפונען א סך בעסערע מיטלען צו פיטערן רינדער, זאָ אז פון א צוויייעהריגען אָדער דריייעהריגען רינד קרינט מען יעצט אזוי פיעל פלייש וויא פריהער פון א 5־יעהריגען.

אויף דיא גרויסע פארמעס פון דיא וועסט האַלט מען רינדער אין גרויסע שטאַלען, הונדער־טער רינדער אין יעדען שטאַל. אלעס ווערט גע־אַרבייט מיט א מאַשין; דיא הייצונג, דיא רייניגונג, דאס שניידען פון היי א. ז. וו. דערביי דאַרף מען בלויז איין אויפפאַסער אויף יעדע 200 רינדער, ווערענד א קליינער פארמער דאַרף האבען איין אויפפאַסער אויף יעדע 15 אָדער 20 רינדער. עס ווערט דורך דיא סיסטעם ניט בלויז אלעס איינגע־קויפט ביליגער, נור צוליעב דעם אליין, וואס אין דעם גרויסען שטאַל (פון וועלכע דיא רינדער גייען קיין מאָל ניט ארויס), איז אימער דיא זעלבע וואַרמ־קייט, פערשפּאַרט מען פיעל נאָהרונג. אין דיא קעלטערע צייטען עססען דיא רינדער מעהר, אָבער דיזער עסען גיט זיי ניט צו קיין פלייש, ווען אָבער מען פיטערט זיי אין גרויסע שטאַלען, וואו דיא וואַ־רימקייט איז אימער דיא זעלבע, גייט אַ סך א גרעסערער טייל פון דיא נאָהרונג צום פערגרעסען דיא געוויכט פון דיא רינדער.

אין דיא גרויסע שלאַכטהייזער פון טשיקאַגא און אנדערע שטעט, וואו מען שלאַכטעט יעהרליך הונדערטער טויזענדער פיה, ווערט כמעט קיין זאך ניט פערלאָרען. דיא פיש און דיא קעפ, וועלכע מען האָט פריהער בעגראָבען אין דער ערד, ווערען איצ־טער אויסגעאַרבייט אין דינג־שטאָף אויף צו מיס־טיגען דיא פערלדער. דאס זעלבע איז מיט דיא בלוט, וועלכע ווערט געזאַמעלט, געטרוקענט און געזאַטען. דיא הערנער און קאָפּיטעס ווערען געברויכט צו מאַכען שטילען פיר מעסערס. זאָגאַר דאס, וואָס

טערמין, ווען ער זאל איהם דיא וואארע צושטעלען, דאן טעלעגראפירט ער צו זיין אגענט אין דיא וויי-טע לענדער, און דאס בלעך ווערט גלייך איינגע-קויפט און געשיקט, געלט געצאלט דורך אנוויי-זונגען, און אויף אזא אופן ווערט דער גרעסטער האנדעל געמאכט אין דיא קרעסטע צייט, און קיינער דארף ניט זיין בעלעסטיגט מיט געוואלדיגע קאנערס סחורה.

א פאלקאמענע אומוועלצונג אין האנדעל איז פארגעקומען אין 1869, ווען מען האט דורכגעגרא-בען דעם סוועץ קאנאל. ביז יענער צייט פלעגט מען פאָהרען קיין אינדיען ארום אפריקא, און דיא רייזע פלעגט נעהמען פון 6 ביז 8 מאנאטען. עס פער-שטייט זיך, אז אזעלכע לאנגע רייזען זיינען קיינמאל ניט זיכער, און דעריבער פלענען אין ענגלאנד אי-מער זיין גרויסע ספלאדען פון אלערליי אינדישע וואארען, וויא יוטע, קאטשוק, געוויצען, בויט-וואל און אנדערע סחורות. פרישע וואארען פלע-גען אנקומען זעהר זעלטען, און דיא גאנצע וועלט פלעגט מוזען אנקומען צו דיא ענגלישע סוחרים פיר אינדישע וואארע. וואס איז אבער געוואָרען נאכדעם וויא מען האט דורכגעגראבען דעם סוועץ קאנאל? דיא ענגלישע לאגערס פון אינדישע סחורה האבען גלייך פערלאָרען זייער גאנצע ווערדע. דורך דעם קאנאל געדויערט יעצט דיא רייזע פון לאַנדאָן נאך קאלקוטא (דיא הויפטשטאָרט פון אינדיען) העכסטענס 30 טעג, און אזוי וויא אינדיען איז פער-בונדען דורך א טעלעגראף מיט דער גאנצער וועלט, קען יעדער איינציגער קויפמאן איינקויפען זיינע וואארע דירעקט אין אינדיען, וויא ווייט ענגלאנד האט פערלאָרען איהר ווערט אלס זאמעלפלאץ פיר אינדישע וואארען, קען מען זעהן פון פאלגענדען: אין 1871 האט מען פון אינדיען עקספארטירט פאר 288 מיליאן דאללאר סחורה, דערפון האט ענג-לאנד געקראָנען פאר 136 מיליאן, אין 1885 אָבער האט מען ארויסגעפירט פון אינדיען פיר 425 מיליאן סחורה, און ענגלאנד האט דערפון געקראָנען בלויז פיר 157 מיליאן סחורה. דיוויד וועללס דערציילט דעם פאלגענדען פאקט, וועלכער איז אפילו יעצט א גאנץ געוויינליכער, וועכער שילדערט אבער מערקווירדיג ריכטיג דעם באראקטער פון יעצטיגען

כויט א פאָר צעהנדליגע יאָהרען צוריק געהערט פון אזעלכע גרויסע געשעפטען, וואו יעדער איינציגער קען זיך פערשאפען אלעס וואס ער וויל, פון א חתונה-קלייד ביז א טויטען-קאסטען?

איצט איז דאס שוין א גאנץ געוויינליכע זאך, און דיא צאהל פון אזעלכע געשעפטען האלט זיך אלץ אין פערמעהרען, ווייל קיינער קען מיט זיי ניט קאנקורירען. בעפאָר דיא אייזענבאהנען און טעלע-גראפען זיינען נאך געווען אזוי ענטוויקעלט וויא יעצט, פלעגט יעדער קליינשטעטעלדיגער אָדער דאָרף-הענדלער מוזען קומען א פאָר מאָל יעהרליך אין דיא נעכסטע האנדעלס-שטאָט און איינקויפען זיך א גרויסען לאגער סחורה פיר א גאנץ יאָהר. דערביי פלעגט ער אימער מוזען אריינלייגען א גרוי-סען קאפיטאל, אָהן שום פראָפיט. יעצט ווען ער דארף וואס, טעלעגראפירט ער אין דיא נעכסטע האנדעלס שטאָרט און אין אייניגע טעג שפעטער האט דיא קלענסטע שטעדטעל דיא פרישסטע זואארע, און פון דיא נייעסטע מאָדע. פריהער, ווען מען האט נאך ניט געוואוסט פון דיא שנעלע דאמפ-פערס און טעלעגראפען, פלעגט מען אין אלגעמיין אין געוויסע האנדעלספונקטען מוזען האלטען גרוי-סע לאגערס סחורה, פון וועלכע דאס לאנד פלעגט זיך ערנעהרען ביז עס פלעגט אנקומען א נייער טראנספאָרט פון ווייטע לענדער. אזוי איז, צום ביישפּיעל, געוועזען מיט דעם האנדעל פון ווייס-בלעך אין אמעריקא. איידער דער אמעריקאנער קויפמאן פלעגט קריגען נייע בלעך פון אייראָפּא, פלעגט דויערן מאנאטען-לאנג. איידער ער פלעגט זיך דערוויסען דעם פרייז, איידער דיא קויפלייטע פלענען מרוצה ווערן אין פרייז, און איידער דיא בלעך פלעגט אנקומען אין אמעריקא, פלעגט מיט-דעסטענס נעהמען 5—6 מאנאטען. יעצט לעזט יעדער איינציגער קויפמאן אין דיא צייטונגען וויא הויך דיא פרייזען פון בלעך זיינען מיט 24 שטונדען פריהער געשטאנען אויף דיא מערק פון דער גאנ-צער וועלט. קיין לאגער האלטען ביי זיך דארף קיינער גאָר ניט. ווען א קויפמאן אָדער קאמיסאָנער הערט, אז מען דארף אין א פלאטץ האבען טויזענד-דער קעסטלעך בלעך, גייט ער דירעקט צום קויפער, בעדינגט זיך מיט איהם וועגען פרייז און וועגען

בען מיר געלעזען א וואונדערבארע געשיכטע פון פראַגרעס, לאַמיר אָבער עפנען דיא ביכער פון דעם בעריהמטען געלערטען טהאָראַלד ראָדזשערס און מיר וועלען לעזען א גאנץ אנדערע מנילה, וויא פון 13טען יאהרהונדערט אָן האט זיך דיא לאַגע פון דיא ארבייטער אַלץ פערערנערט און פערערנערט, וויא אַלע עננלישע געזעצע, וועלכע זיינען געווען בלומר'שט געמאכט צו בעשיצען דעם ארבייטער. זיינען געווען בלויז א מיטעל פיר דיא רייכע קלאַס סען נאך צו פערנערסערן זייער רייכטום. ער גיט צו, אז דער ארבייטער פון 13 יאהרהונדערט האט געהאט ווייניגער בעקוועמליכקייטען וויא דער יעצטיגער ארבייטער, דערפאר אָבער האט ער גענאָג סען פון דיא אַלגעמיינע רייכטום א סך מעהר וויא דער יעצטיגער, און האט געהאט א סך בעסערע האַפנונגען וויא דער יעצטיגער. דייוויד וועלכס אַליין גיט צו, אז דיא מיטעליקלאַסע מוז אויסשטארבען. אז ביי היינטיגע מאַשינעריע קען מען בלויז דאָן אויסהאַלטען דיא קאָנקורענץ, ווען מען בעזיצט מיליאָנען; היינט וואָס פיר א האַפנונג האט שוין דער פראַלעטאָריער ווערט געבאָרען א פראַלעטאָריער און שטארבט א פראַלעטאָריער. מען קען אַלזאָ נאָג טירליך גיט אַבשטרייטען, אז אין דיא לעצטע 30 יאָהרען איז געמאכט געוואָרען א מערקווירדיגער פראַגרעס, אָבער פון דעם פראַגרעס האבען בלויז געדינאָסען א קליינע הייפעלע מענשען, וועהרענד דיא גאַנצע מאַסע ארבייטער ווערט אַלץ מעהר פערשקלאַפט צום קאָפיטאַל. דיא קליינע בעקוועמליכקייטען וואָס דער ארבייטער האָט יע געקראָנען פון פראַגראַרעס, איז אַ גאָר־ניט אין פערנלייך מיט דיא צרות וואָס ער האָט פון פראַגרעס אויסצולידען. דיא מאַשין איז ביי יעצטיגע סיסטעם דעם ארבייטערס פיינד, זיא מאַכט פון זיין מלאכה, וועלכע פלעגט איהם אַ מאָל זיין אַנגענעהם און ליעב, אַ איינפאַכע, שווערע פערדולענדע ארבייט. זיא צושטערט זיין פאַמיליען־לעבען דערמיט וואָס זיא שיקט זיין פרוי און זיינע קינדער אין פאַבריק אַריין. פון דיא 172,544 ארבייטער וועלכע זיינען אין 1880 געווען בעשעפטיגט אין באַוועל־געוועב־פאַבריקען פון דיא פעראייניגטע שטאַטען, זיינען 112,859 געווען פרויען און קינדער. דיא צאָהל פון פרויען־ארבייט

וועלטהאַנדעל. אין ווינטער 1884 איז ער געפאָרען פון ניו־אָרק נאָך וואַשינגטאָן, צוזאַמען מיט אַ רייכען באַסטאַנער קויפמאַן. ווען זיי האבען זיך צוזאַמען געטראַפּען דעמזעלבען אַבענד אין וואַשינגטאָן, האט עס דער קויפמאַן געוויזען אַ דעפּעשע פון קאַלקוטאַ און האט איהם פאַלגענדעס דערציילט: „אידער איך בין געבליבן אין וואַשינגטאָן, האָב איך געשיקט מיין אַנענט אין קאַלקוטאַ דיא פאַלגענדע דעפּעשע: אויב איהר קענט פיר דעם און דעם פרייז איינקויפּען פּעלען און יוטע און קענט דאס גלייך אַבשיקען מיט אַ דאַמפּפער, זאָלט איהר קוין פּען און שיקען“. ווען איך בין אַנגעקומען אום 4 אָהר — אַלזאָ 24 שטונדען נאָך דיא דעפּעשע — אין וואַשינגטאָן, האָב איך שוין געפונען דיא פאַל־גענדע דעפּעשע פון מיין אַנענט: „פּעלען און יוטע געקויפט, אַ דאַמפּפער געדונגען, דיא לאַדונג אַנגעפאַנגען“. אזוי האט מען געמאכט אַ האַנדעל פון איין עק וועלט אין דעם אַנדערן אין 24 שטונדען!

אַט דאס זיינען דיא אומוועלצונגען, וועלכע זיי נען פאַרגעקומען אין דיא לעצטע 30—40 יאָהרען. ווען מען זאל אויסרעכנען וויא פיעל ארבייטסקראַפט דער דאַמפּף אַליין האָט אונז איינגעפראַכט, וועט אויסקומען, אז יעדער איינציגער ארבייטער האט מיט דיא הילף פון דאַמפּף פערדרייפאַכט זיין אַר־בייטספיייהיגקייט. אָבער דיא דאַמפּפמאַשינען האָר טען שוין אויף כמעט ביים אַבשטאַרבען און זיי ווערן פערדריינגט פון עלעקטרישע מאַשינען. אַ געוויסער געלערטער, סיר פּערדריק בראַמוועל, האָט זיך אויסגעדריקט, אז אין מיטען פון נעכסטען יאהר־הונדערט וועט מען אַ דאַמפּפמאַשין בלויז קענען אַנזעהן אין אַ מוזעאָם פון אַלטע זאַכען.

קוקענדיג אויף דאס אלעס, שטאַלצירען דיא קאָפיטאַליסטישע געלערטע, און פרענען ביי יעדען, וואָס איז אונצופרידען מיט דיא יעצטיגע אָרדנונג: „וואָס? איז דאס אייך אַלץ ווייניג? האָט דיא מענש־הייט ווייניג פראַגרעסירט? געפּעלט אייך גיט אַ סיסטעם, וואו אַלעס פראַגרעסירט אזוי שנעל און גרינדליך?“ „ניין“ ענטפערן דיא סאָציאַליסטען רוחני. דיא פראַגע איז, וואָס פערשטייט מען אונזער דעם וואָרט „מענשהייט“. פון איין זייט האַר

זאָגענאָנטע ציוויליזירטע לענדער. אזוי גייען אוועק מאָנאָטען לאַנג, פיעלע פּערהונגערן, פיעלע קאפּר טאָליסטען באַנקראַטירען און ווערן פּעראַרעמט, ביז אלעס אָרדענט זיך וויעדער איין. מען פיהרט ווייטער איין מאַשינען איינע נאך דיא אַנדערע. דער פּראָגרעס פליהט וויעדער אויף אַלע פיער, ביז עס האַקט זיך וויעדער אָב, און דיא קראַנקהייט פּערברייטעט זיך וויעדער מיט איהרע אלע שרעק־ליכע פּאַלגען. אין וואס בעשטייט אָבער דיא קראַנקהייט? איינפאַך אין דעם, וואס פליהענדיג וויא א פאַרסם'טער און אנפערטיגענדיג אלץ גרע־סערע מאַסען פון ביליגע סחורות, האָט זיך דער „פּראָגרעס“ דערוויילע פּערגעסען צו געבען דיזעלבע „מענשהייט“ דיא מעגליכקייט איינצוקויפּען דיא אלע וואַרען. אדרבה, זיא האַט נאך דיא מענש־הייט געמאכט אלץ אַרימער, און דער פועל יוצא איז געווען, אז, ווען ער קוועלט פון נחת קוסענדיג, וויא פון אלעס איז דאָ צופיעל, האַט ער זיך דער־מאָנט, אז ער האַט זיך פּערגעסען צו קריגען קויפּער.

מיט איין וואָרט, דיא רעכטע האַנד פון דעם היינטיגען פּראָגרעס ווייס ניט וואס זיין לינקע האַנד טהוט; און דיא סאָציאליסטען, וועלכע זיי־נען אונצופריעדען מיט דיא יעצטיגע סיסטעם, וויל־נען בלויז, אז דער פּראָגרעס זאָל יע וויסען וואָס צו טהאָן. מיר ווילען, אז דער אַרבייטער זאָל אויך געניסען פון פּראָגרעס, אז וואָס מעהר וואַרען מען פאַבריצירט, זאָל דיא „מענשהייט“ אלץ מעהר האבען דיא מעגליכקייט איינצוקויפּען דיא אָנגעפערטיגטע פּראָדוקטען. דאס איז אבער מעגליך בלויז דאן, ווען מען וועט אָבשאפּען דיא קאָנקורענץ און ווען מען וועט איינפיהרען דעם ברידערליכען צוזאַמענלעבען. דאן וועט דער פּראָג־רעס זיין א ריכטיגע מול־ברכה פיר דיא גאַנצע מענשהייט.

ש. פּעסקין.

טער אין פיעלע פאַבריק־שטעטלעך פון מאַסאַ־טשוסעטס איז אזוי גרויס, אז מען רופט דיא שטעטליך „זיא־שטעט“ (She towns).

טאָמער האָט דער אַרבייטער פריהער יע גע־האַט דיא מעגליכקייט זיך צו אָרגאַניזירען אין א יוניאָן און אויספיהרען קליינע פּערגעסערונגען מיט סטרייקס און באַיקאָטס, האָט דאָס דיא מאַ־שין יעצט שוין אויך צושטערט. וואס פיר א ווערדע קען איצטער האָבען א סטרייק, אז דיא אַרבייט איז אזוי איינפאַך, און עס איז דאָ אזוי פיעל אַר־בייטסלאָזע, וועלכע זוכען נור א מעגליכקייט וויא צו גיין סקעבען, וויל קיין אנדער לעבענסמיטעל האבען זיי ניט? מיט איין וואָרט, אויב אונטער דעם וואָרט „מענשהייט“ פערשטייט מען דאס רוב מענשען, ד. ה. דיא אַרבייטער, דאן האַט דיא מענשהייט בלויז פערלאָרען פון דיזען פּראָגרעס. אויב זיא האָט יע וואָס געוואונען, איז דאס, וויא קארל מאַרקס זאָגט, — זיא האָט אומגעביטען איהרע אייזערנע קייטען אויף גאָלדענע. געשמירט אין קייטען ברייבט דיא מאַסע אַרבייטער דאָך.

מיר האבען אָבער אין דיזען אַרטיקעל געוויזען דעם פּראָגרעס אין אַלגעמיין, און עס קען זיך אויס־דוכטען, אז ער גייט טאָקע אזוי גלאַט אזוי וויא מיר האָבען דאָ פאַרגעשטעלט. אַ גיין! פון אָנהויב פון דיזעזען יאהרהונדערט קען מען שוין זעהן, וויא אלע צעהן יאָהר און אָפט נאך פריהער, כאַפט אָן דיא גאַנצע געזעלשאַפט א מערקווירדיגע אנהער־טע קראַנקהייט. אלעס שטעלט זיך אָב מיט איין איין מאָל. טויזענדער אַרבייטער פערלירען גאַנץ אונערוואַרטעט זייער אַרבייט און שטאַרבען פון חונגער. פון אנדערן זייט לויפּען אַרום דיא קאפּר־טאָליסטען וויא משונע, וויל ביי זיי שטייען פולע סקלאַדען מיט אלעס גוטס, און זיי האָבען ניט וואו עס צו פּערקויפּען. געשעפטען באַנקראַטירען איינע נאָך דיא אנדערע, דיא חלאת פּערברייטעט זיך איבער דיא גאַנצע וועלט, אַם מייסטען אין דיא

מאטריאליזמוס אין אידישקייט.

— אָדער —

רעליגיאן און לעבען — ווער פיהרט וועמען?

דיא אידישע געדאנקען ווענען מאַראַל, מענשליכ-קייט און געזעלשאַפטליכע איינריכטונגען. און דע-ריבער, זאָגען זיי, זיינען זיי „אידישע פאטריאטען“, ווייל זיי זיינען פריינד פון דיא גאנצע מענשהייט, ווייל זיי ווינשען, אז דיא גאנצע מענשהייט זאל בעלייכטעט ווערען מיט דעם העררליכען הייליגען ליכט פון דעם גייסט פון דיא אידישע מאַראַל-לעהרע. דען „אורייתא וישאל חר הוא“ — דיא אידישע תורה און דאָס אידישע פאָלק איז איינס; אזוי וויא דאָס העררליך-לייכטענדיג פיער פין אַן עלעקטערי-שען לאמפ איז איינס מיט דעם עלעקטערישען דראָהט. דער עלעקטערישער שטראָם, וואס גיט דיא ליכטיגקייט, קען נאָר לויפען אין געוויסע קערפערס, אזוי קען דער גייסט פון דיא העררליכע אידישע לעהרע דערווייל נאָר לעבען אין דעם אידישען פאָלק. און אזוי וויא ווען א חלב'ענעס ליכט ווערט צו-שמאָלצען, קען עס גיט ברענען און לייכטען, אזוי קען דאָס אידישע פאָלק גיט בעלייכטען דיא וועלט מיט דעם ליכט פון זיין מאַראַל-לעהרע און מיט זיין לעהרע ווענען א פרידערליכע און גערעכטע געזעל-שאַפטליכע און פאָליטישע אָרדנונג, ווען דאס אי-דישע פאָלק איז גיט איין פעסט-געהאלטענע מאַסע צוזאמען.

דעריבער, זאָגען דיעזע משכילים, איז פאר דעם גליק פון דיא גאנצע מענשהייט צו ווינשען, אז אין דעם אידישען פאָלק זאל זיך ערוועקען דער גייסט פון פאטריאטישע אחרות, פון זיין „פאָלקס-בעד-וואוסטזיין“, און דיא אידען זאלען זיך צוזאמען-קערען אין זייער קאָנדר און ווערען איין פאָלק דענס-מאָלט וועט זיך אין דיעזען פאָלק, אויף דעם באַרג ציון, צופלאַקערן דאָס העררליכע ליכט פון דיא שיינע

אם אמור ואמר מחוקק לתת חוק ולא יעבור (דאָגמאַ) בדרכי החיים, אז תהיה תורתו תורת מתים, כי ברבות הימים יהיו החוקים כמתים אשר כל רוח אין בהם. (פרץ סמאָלענסקי ב„עם עולם“.)

איינלייטונג: — דיא אויפגאבע.

צווישען דיא אידישע אויפגעקלערטע יונגע לייט, דיא משכילים, זיינען דאָ אזעלכע, וואָס האלטען אידישקייט פאר הייליג, כאָטש זיי גלויבען גיט וויא פאנאטיקער, אז דיא אידישע אמונה איז פון גאָט; כאָטש זיי זיינען פאלקסאָמענע פריידיינקער, דאס רוב נאָר נאָך גאנצע אַטהעאיסטען. זיי זיינען איד-ישע „פאטריאטען“, כאָטש זיי זאָגען, אז זיי האבען גיט קיין עננעס האַרץ ליעב צו האפען נאָר זייער פאָלק, אז זיי האבען אייגענטליך אינטערעסע פאר דעם גליק פון אלע מענשען.

ווען זיי רעדען מיט א הייליגען אבשיי פון „אי-דישקייט“, מיינען זיי גיט דעם לולב, מיט'ן אתרוג, מיט דיא ציצית, מיט דיא תפילין, נאָר זיי מיינען דיא בעגריפע ווענען מאַראַל, ווענען מענשליכקייט, ווענען צוזאמען-לעבען, וואָס איז, נאָך זייער מיינונג, דער עיקר יסוד פון אידישקייט. זיי אכטען דאָס און האלטען דאס פאר הייליג, ווייל זיי רעדען זיך איין, אז דיא אידישע לעהרעס ווענען דיא אלע זאכען זיינען דיא שענסטע, דיא בעסטע, דיא ערעלסטע. זיי רעדען זיך איין, אז דיא גאנצע מענשהייט וואָלט נאָר קיין בעסערע הילף גיט געפרויכט און קען נאָר קיין בעסערע הילף גיט האבען, וויא נאָר אז זיא, דיא גאנצע מענשהייט, זאל ווערען דורכגעדורונגען מיט „דעם גייסט“ פון דיא אידישע לעהרעס און פון

לעהרעס פון דיא אידישע תורה, און פון דיעזען בארג אראָב וועט דיעזעס ליכט פערלייכטען דיא גאנצע מענשהייט; עס וועט מקוים ווערען „והלכו עמים רבים לאורך“ (און פיעל פּעלקער וועלען גיין ביי דיין ליכט) און „מציון תצא תורה“ (פון ציון וועט ארויסגיין א נומע לעהרע פיר אלע אומות). און נאך אזעלכע נביאות פון דיא אידישע נביאים. דאס איז דישישע געזעלשאפטליכען לעבען, לויט דיא געזעצע און לויט דעם „גייסט“ פון דיא אידישע לעהרע, וועט זיין א מוסטער פיר אלע אומות, „ומכאן הארץ דעה“ און דיא וועלט וועט פון דאָרט אויס פול ווערען מיט חכמה און נומע איינריכטונגען, און דאס וועט זיין „משיח'ס צייטען“, דיא גאָלדענע צייט, אויף וועלכע דאָס אידישע פאָלק האָפט.

דאָס, אונגעזעהר, איז דער עססענץ (תמצית) פון דיא זאָגענאָמע אידיש־נאַציאָנאַליסטישע געדאַנקען.

זיינען אזעלכע אויפגעקלערטע מענשען נאָך איז בערציניט פון דיא ריכטיגקייט פון סאָציאַליזמוס, דאן בעווייזען זיי אייך שוואַרץ אויף ווייס, אז דער סאָציאַליזמוס גינט אייגענטליך אין דעם גייסט פון דער אידישע תורה — וויא איך האָב דייטליך ער־קלערט אין מיין בראַשורע „וויא קומט א יוד צו סאָציאַליזמוס“ — און מיינען, אז ווען דאס אידישע פאָלק וועט זיין א פאָלק אין זיין לאַנד און וועט זיך פיהרען נאָך דעם גייסט פון זיין תורה, וועט ביי איהם געוויס זיין א סאָציאַליסטישע איינריכטונג, און דאָס וועט זיין א מוסטער פיר דיא גאנצע מענשהייט. דעריבער איז נאָר דער ערשטער שריט צום סאָציאַליזמוס — צו בעזעצען אידען אין ארץ ישראל, און איבערהויפט, צו שטארקען דעם אידיש־שען גייסט, „דעם ריינעם גייסט פון אידישקייט“ און איהם צו ענטוויקלען.

נאָך שטארקער אָבער איז אויסגעדריקט דיא ווירקונג פון דעם „גייסט פון אידישקייט אויף דיא גאנצע מענשהייט“ אין דיא געדאַנקען פון אַן אנדערן סאָרט „אויפגעקלערטע“ אידען, פון אזא סאָרט, וואָס וויללען דוקא פון דעם אידישען „נאַציאָנאַליזמוס“ נאָר ניט וויסען, וואָס זאָגען, אז אידען זיינען שוין לאַנג ניט קיין בעזונדערע נאַציאָן, אז זיי זיינען פראַנצויזען אין פראַנקרײַך, דייטשען אין דייטשלאַנד,

אמעריקאַנער אין אמעריקא און אַז אזוי דארפֿען זיי צו זיין. מיר מיינען דאָ דיא בורשוואַזע אידישע אַנ־היינער פון א „רעפּאַרמירטע“ אידישע רעליגיאָן. ביי דיעזע „רעפּאַרמער“, — וועלכע האָבען שוין נאָר אבגעשאַפט דיא האָפּפּנונג אויף א אידישע גאולה און אויף א וויעדער־אויפבויוונג פון א אידישע מלוכה און האבען אין גאנצען אויסגעמעסט פון דאָוונען דיא תפלות, וואָס רעדען פון דעם, — ביי זיי קומט פון דעסוועגען אויס, אז דיא אידען זיינען דער ליכט־פאַקעל פון דער מענשהייט; זייערע גרונדזעצע, — דיא גרונדזעצע פון זייער תורה (לויט וויא דיא פּרעדיגער פון דיעזע רעפּאַרמער דרשה'נען געמליך דיעזע גרונדזעצע אויס, — און יעדער איינער פון זיי דרשה'נט זיי אויס לויט זיין אייגענע מיינונג!) — דיעזע אידישע גרונדזעצע זיינען דער גאָמפּ פון דער וועלט, און דיא השגחה פרטית האָט אומישנע דיא אידען פערשפרייט צווישען אלע אומות, כדי זיי זאָלען פערברייטען דאָס העררליכע ליכט פון זייער לעהרע אין אלע עקען פון דער וועלט. דאס, זאָגען דיא אידישע רעליגיאָנס רעפּאַרמער, איז דיא אידיש־שע „מיססיאָן“ (שליחות). — כאָטש מען זעהט אייגענטליך נאר ניט, אז דיעזע פּרעדיגער זאָלען אַ מאָל דרשה'נען אידישקייט אין דיא גאנצען אָדער ווייניגסטענס אויף פערזאָנלעכע פאַר גוים.

און דאס „אידישקייט“, וואס דיעזע מיינען, אז עס איז „דאס ליכט פון דער וועלט“, איז וויעדער אויף ניט דאס אידישקייט פון קונעל און פאות, פון ציצית און לאַנגען באָרד, נאָר אויך דער „גייסט“, דער תמצית פילאָזאָפיע פון דיא אידישע לעהרע וועגען מאָראַל, מענטליכקייט און (אין דעם אונטער־שיידען זיי זיך שוין פון דיא גאַנץ פרייוויגינע נאַצי־אָנאַליסטען) — וועגען „ריינע געטליכקייט“.

און לויט דיא געדאַנקען פון דיעזע „רעפּאַרמער“ קומט אויך אויס, אז מען קען נאָר דיא מענשהייט קיין בעסערע טובה ניט טהון, וויא איהר פּרעדיגען דיא אידישע לעהרע וועגען מאָראַל, גלייכ־הייט, ברידערליכקייט (ביי זייערע גראַב־בייכענדיגע אויסבויםערישע אנהייגער זעהען זיך דיא אלע שיינע זאכען אפילו ניט זעהר שטאַרק אָן), און דאס וועט שוין זיין דיא רפואה צו אלע צרות פון דער מענש־הייט.

פערענדערונגען, וואס קומען פאר אן דער ענד-
וויקלונג פון דיעזען לעבען.

איך וועל פרוואווען צו בעווייזען, אז אויך דיא
אידישע שיינע — צו ניט שיינע — לעהרעס האבען
קיין מאָל קיין כוח ניט געהאט צו פיהרען דאס לע-
בען וויא זיי האבען איין מאָל פאָרגעשרעבען, נאָר,
פערקעהרט, דאס לעבען, דאס פראקטישע לעבען
און דיא שטארקסטע מאכט אין יעדע צייט פון אי-
דישען פאָלק האבען אלע מאָל דיא תורה און דאס
נאנצע פעקיל אידישקייט מיטגעשעפט מיט זיך
אין דעם גאנצן פון זייער ענטוויקלונג און זיי געדריקט,
גערומט, געבויעט און געדרשה'ט, לויט דיא אי-
טערעסען פון דיא מאכט, וואס האָט אין יעדע צייט
געהאט דיא אויפגעהאנד און פאָלק, לויט דיא
מאטריעלע און עקאָנאָמישע אומשטענדען.

דאס וועט בעווייזען, אז יעדע מאָראַל-לעהרע,
יעדער „נייסט“ פון א רעליגיעזן אָדער פון א פאָלק.
איז ניט און קען ניט זיין קיין אייביגעס זיכט פיר
דיא מענשהייט, קען איהר אַפּסאָלוט נאָר ניט העל-
פען צו פערבעסערען איהרע פיהרונגען און איינריי-
טונגען; דיא שיינע לעהרעס, אידעען, מאָראַלען
זיינען בלויז היסטאָרישע בעגלייטערשיינונגען
פון דיא פערענדערונגען וואס קומען פאר דורך דיא
הויפט-מאכט, וואס פיהרט דיא מענשהייט
אויפ'ן וועג פון פראָגרעס, נעמליך דיא מאכט פון
דיא עקאָנאָמישע ענטוויקלונג. און ווער עס וויל
דיא מענשהייט ארויפפיהרען אויף בעסערע וועגען,
דארף דעריבער נאָר זעהען דיעזע מאכט דערצו
צו בענוצען, אָבער ניט דיא אָדער יענע „שיינע
לעהרע“, דיא אָדער יענע רעליגיעזן.

אפילו פריין סמאָלענסקי, דער גרויסער
שטערן פון דיא פרייזיניגע אידישע „פאמריא-
טען“, — וועלכער רעדט אזוי פיעל וועגען דיא אונ-
געהייערע ווירקונג וואס דער „אידישער נייסט“
קען מאכען אויף דיא פערעדלונג און פערבעסערונג
פון דער מענשהייט, — אפילו ער האָט זעהר פיעל
גערעדט וועגען דעם, אז קיין פאָרשריפט קען ניט
גילטען אלס וועגווייזער פיר אלע צייטען. „ווען א
געזעץ-געבער“, זאָגט ער (אין דעם וואס שטייט
אלס מאַטטאָ פון דיעזען ארטיקל) — „ווען א
געזעץ-געבער זאָל וועלען מאכען א געזעץ, וואס זאָל

* * *

איך וויל דאָ ניט וויעדערהאלען דיא בעווייזע,
וואָס איך האב שוין געבראכט אין מיינע ארטיקלען
„אידישע אינקוויזיציע“, אז דער „תמצית פון אי-
דישקייט“ איז נאָר ניט א שיינע ערלע לעהרע ווע-
גען מאָראַל, גלייכהייט, ברידערליכקייט און נאך
זעלכע שיינע זאכען; אז דיא ביסעלע לעהרעס
יעגען דעם, וואָס מען געפינט אין אידישקייט, זיינען
נאָר ניט דוקא ספעציעל אידישע זאכען; אז דער
„תמצית פון אידישקייט“ איז נאָר אין אמת'ן א
פאנאטישע מעטהאפאזישע רעליגיעזן, א'ן אלטע
אויסגעלעבטע קולטור-שטופע.

איך וועל זיך אויך ניט פיעל פערברייטען וועגען
דעם פאקט, דאס אידען זיינען שוין צוויי מאָל גע-
ווען א פאָלק אין זייער אייגענעם לאנד, און וואָס
'ארץ מוכטער פון פרייהייט, גלייכהייט, ברידער-
ליכקייט, מאָראַל און ז. וו. זיי זיינען דענסטאָלט
געווען פיר דיא מענשהייט, בעווייזען אונז זייערע
אייגענע נביאים ביי דיא ערשטע מלוכה, וועלכע
האבען געשריען, אז זייער שיינע מוסטער-מלוכה איז
נאָר פול מיט רויבעריי, גנבה, גולח, רציחה, נאוף
און אלע מעגליכע גוטע זאכען; און זייערע תנאים
ביי דיא צווייטע מלוכה, וואס האבען געזאגט, אז
דיעזע מלוכה איז חרוב געוואָרען איבער דיא „שנאת
חנם“ מיט וועלכע זיא איז פול געווען. דאָס אלעס
לאָז איך דאָ אן א זייט.

דאָ האָב איך מיר געשטעלט נאָר א'ן אנדערע
אויפגאבע. איך וויל דאָ פרוואווען צו בעווייזען פון
דיא געשיכטע פון דיא ענטוויקלונג פון דיא אידישע
רעליגיעזן דאָס, וואָס אונזערע סאָציאליסטישע
„רבי'ס“ האבען בעווייזען פון דיא געשיכטע פון דיא
ענטוויקלונג פון דיא קריסטליכע רעליגיעזן און פון
דעם לעבען פון קריסטליכע פעלקער, — נעמליך,
אז ניט „א'ן אייביגע לעהרע“, ניט א'ן אייביגער
„נייסט פון א רעליגיעזן אָדער פון א פאָלק“, „ניט
א'ן אייביגע מאָראַל“ פיהרט, אָדער האָט כח צו
פיהרען דאס לעבען פון א פאָלק, אין אלע צייטען,
נאָר פערקעהרט, דאס פראקטישע עקאָנאָמישע
לעבען פון פאָלק פיהרט אלע לעהרעס, אלע „נייסט-
טער“ און מאָראַלען און פערענדערט זיי לויט דיא

דאס ליכט וואָס ברענט אין דעם מאַטריאַל פון פראקטישען לעבען. און אזוי וויא א'ן עלעקטרישעס ליכט קען ניט אריינגיין אין א רויכניגע לעמ פּעלע פון קעראַסין און מאכען איהר ברענען אזוי העלל, וויא דער עלעקטרישער שטראָם; אזוי וויא ס'האט ברענט מיט א'ן אנדער מין ליכט, חלב וויער דער מיט א'ן אנדער, קעראַסין וויעדער מיט א'ן אנדער, גאז וויעדער מיט א'ן אנדער און א'ן עלעקטרישער שטראָם וויעדער מיט א'ן אנדער מין ליכט, אזוי גיט יעדע אַרט עקאָנאָמישע און מאַטריעלע אומשטענדען פון זיך אַרויס א'ן אנדער ליכט פון רעליגיעזע און מאַראַלע לעהרעס.

און ווען א רעליגיאָן בלייבט בעשטיין א לאנגע צייט, אונטער פערשיעדענע אומשטענדען, איז נאָר דער נאָמען דער זעלבער, דער פּסוק איז דער זעלבער, אָבער ער ווערט אין יעדע צייט אנדערש געדרשה'ט, אנדערש געדרייט, אנדערש צוגעפאַסט, אלץ לויט דיא אינטערעסען פון דיא שטאַרקסטע עקאָנאָמישע און פאָליטישע מאַכט פון דער צייט. דאס האָבען דיא וויסענשאפטליכע סאָציאַליס-טען פון דיא אומות העולם בעווייזען אין אנדערע אומות און אין אנדערע אומות; דאס וויל איך, מיט מיינע זעהר שוואַכע קרעפטען, דאָ פּרואווען צו בעווייזען אין אידישקייט.

I

**האַט זיך דיא אידישע רעליגיאָן פערענ-
דערט?**

א שטאַרקער אַרטאָדאָקס רעדט זיך איין, אז דאס וואָס דיא תורה האָט אזוי פיעל מאָל אנגע-זאָגט, אז אלץ וואס זיא הייסט איז גילטיג אויף דור דורות אַרויס, ("לחוקת עולם", "לדורותיכם", א. ד. גל.) און אז קיין האָרעלע זאָל ניט פערענדערט ווערען, ניט צוגעלייגט און ניט אראָפּגענומען ווערען, איז טאַקי ריכטיג אויסגעפיהרט געוואָרען. ער, דער שטאַק אַרטאָדאָקס, רעדט זיך דעריבער איין, אז דיא אידישע רעליגיאָן איז טאַקי געגעבען געוואָרען צו משה'ן אויפ'ן באַרג סיני פונקט אזוי וויא זיא איז היינט; אזוי וויא דיא גמרא זאָגט, אז אלץ וואס א "תלמיד חכם" וועט נאר א מאָל זאגען, האט אלץ גאָט געזאגט משה'ן אויפ'ן באַרג סיני. ער גלויבט טאַקי אין אמת'ן, אז אלץ וואס דיא תנאים, דיא

גילטען פאר אייביגע צייטען, אלס ווענדווייזער אין לעבען, וועט זיין לעהרע זיין א טויטע לעהרע, וואָר-רים מיט דער צייט (ווען דיא אומשטענדען און פערעהעלטניסע ענדערען זיך, — וויא ער בעמערקט פיעל מאָל אויף אנדערע ערטער), וועלען דיא גע-זעצע זיין וויא טויטע, וואס קיין שום גייסט איז נישטא אין זיי.

ער, סמאָלענסקין, וויל אָבער מאכען א'ן אונ-טערשיעד צווישען פעסטע בעשטימטע געזעצע (וואָס ער וויל זיך דוקא איינרעדען, "אז אזעלכע האט דער, וואס האט אלץ איבענגעחזרט, "והיתה זאת לכם לחוקת עולם", ניט געמיינט צו גע-בען אויף אלע צייטען) — און צווישען דעם "גייסט פון דער תורה", וועלכער איז, נאך זיין מיינונג, אייביג. וואָס אָבער דיעזע "גייסט" איז אזעלכעס, קען מען ביי איהם ניט קלאָר דערגיין. לויט זיינע פיעלע רייד סוטט אויס, אז ער מיינט דעם גע-דאנק: "מאכט זיך אין יעדע צייט וויא עס וועט פיר אייך זיין אַם בעסטען און אַם קלוגסטען לויט דיא אומשטענדען פון דיעזער צייט". אָבער אזא לעהרע וואָלט געווען געהאַט פונקט אזא ווערט, וויא עס האט א ווערט ווען איך זאל אייך למשל לערנען, אז אַסטראָנאָמיע לערנט אונז "עפעס". איך וואָלט געזאָגט דעם אמת, אָבער וואָלט איהר דאָדורף עפעס אסאך דערנאָנגען פון אַסטראָנאָמיע? אזוי קענט איהר פון אזא "לעהרע" עפעס דערגיין פון דעם ספעציעלען "גייסט" פון דיעזע לעהרע! אָדער אזוי וויא איך זאָל אייך שיקען אלס א בריף א וויסע שטיק פאַפיר און אייך בלויז אויפשרייבען: "שרייבט זיך אויף אין מין נאמען וואָס איהר ווילט".

אויב דער "גייסט פון דיא אידישע לעהרע" זאָל האָבען עפעס א וויכטיגקייט, וויא סמאָלענסקין וויל, מוז זיא דאָך לערנען עפעס ספעציעלעס, און אלץ וואָס זיא קען לערנען ספעציעלעס, קען פונקט האָר-בען אזא כוח אלס פיהרערין פון לעבען פיר אלע צייטען, וויא א פעסטעס געזעץ האט נאך זיין איי-גענע מיינונג נאך.

דיא רעליגיעזע לעהרע און יעדע מאַראַל לעהרע איז דאס ליכט פון לעבען, יא; אָבער ניט דאס ליכט וואָס בעלייכטעט דאס לעבען, נאָר

ען און דרשה'נונגען, וואס אלע תנאים און רבנים וועלען זאגען און דרשה'נען ביז משיח וועט קומען? און ער ענטפערט אויף דיא אפיקורס'ישע קשיא, ניט דעם געוויינליכען פרומען תירוץ, אז ביי גאט איז אלץ מעגליך, אז אזוי גוט וויא דיא צוויי ווערטער „זכור“ און „שמור“ האבען איהם געקענט ארויסגיין מיט איין מאָל פון איין מויל, אזוי האט ער געקענט רעדען צו משה'ן מיט אַ מיליאָן ווערטער מיט אַ מאָל; — ניט אזוי ענטפערט דער מדרש, מערקווירדיגער ווייזע, דאס מאל; נאָר ער ענטפערט, אז גאט האט טאקי גאָר ניט איבער געלעבען משה'ן אלץ וואָס מען וועט דערנאָך אריינלערנען אין זיין תורה אריין, נאָר ער האָט איהם בלויז איבערגעגעבען דיא ככלים (דיא רע- געלען) פון דעם!

אין דיא גמרא עירובין (נ"א) זאגט איינער, אז דעם און דעם דין האט דער גרויסער תנא ר' יוסי געפסק'ענט; דערויף זאגט דיא גמרא, אז עס איז נאר ליגען, ר' יוסי האָט עס נאר ניט גע- פאסק'ענט; מען האט דאס בלויז אויסגעטראכט, אז דאס קומט פון ר' יוסי'ן, ווייל מען האט גע- וואוסט, אז ווען דער עולם וועט מיינען, אז ר' יוסי האט דאס געזאגט, וועט יעדער שווייגען און פאָלגען.

פערפלאפעלט זיך! אצונד' וויא קענט איהר זיך שוין פערלאָזען, אז מיט דעם וואס זיי זאגען, אז עס קומט פון משה'ן, פון בארג סיני, איז ניט אויף דאס איינגענע? משה'ן וועט מען דאָך נאָך גיכער פאָלגען וויא ר' יוסי'ן.

ר' אבהו, א תנאי, האט זיין טאָכטער געגע- בען גריכישע בילדונג און ער האט געזאגט, אז זיין גרויסער רבי ר' יוחנן האט געזאגט, אז מען מעג, ווייל דאס איז פיר א מיידל פונקט וויא מען טהוט איהר אָן א צירונג. קומט א'ן אנדערער תנא, ר' שמעון, און זאגט, אז ר' יוחנן האט דאס גאר ניט געזאָגט, נאָר ר' אבהו האט געוואָלט געבען זיין טאָכטער גריכישע בילדונג, האט ער אויסגע- טראַכט, אז ר' יוחנן האט געזאָגט אז מען מעג.

דיא גמרא יבמות (ס"ה) זאָגט בפרוש, אז מען מעג זאגען אויף א זאך, אז א גרויסער האט אזוי געזאָגט, כאָטש דאס איז א ליגען, — ווען מען

אמוראים, דיא גאונים און דיא רבנים האָבען גע- זאָגט, געדרשה'נט, מתקן געווען, איינגעפיהרט, איז שוין פון בארג סיני אָן געווען בעשטימט און איבער- געגעבען מינדליך (בקבלה) פון דור צו דור. קיין שום ענדערונג אין דער רעליגיאָן איז נאר ניט גע- טאָכט געוואָרען.

פאר שטיקלעך משכילים, פאר יעדען, וואס האט נאָר א ברעקיל ידיעה אין דיא אידישע גע- שיכטע, דארף מען ניט בעווייזען, וויא פאָלש דאס איז. זיי ווייסען, אז ניט קוקענדיג אויף דעם, וואס דיא תורה חזר'ט אזוי פיעל מאָל איבער, אז אלץ וואס זיא הייסט זאל זיין „אויף אייביג, אייביג איי- ביג“ אונפערענדערט, האט מען פון דעסטוועגען אין אלע צייטען זעהר א סך פערענדערט, צוגעלייגט און אראָפגענומען. ווען עס זאל אויפשטיין פון קבר א פרומער איד פון בלויז פאר עטליכע הונדערט יאהר און זאָך זיך בענגעגענען מיט א היינטיגען פער- מען איד, וואָלטען זיי ביידע בשום אופן ניט גע- וואָלט גלויבען, אז זיי זיינען פון איין רעליגיאָן. און דער פון פאר עטליכע הונדערט יאהר וואָלט זיך זויעדער ניט דערקענט מיט איינעם פון פאר טוי- זענד יאהר א. ז. וו.

צום גליק איז דער פסוק ניט קיין הארטע זאך איינצובייסען. מיט דיא קונץ פון „דרשה'נען“ האָט מען דעם פסוק אזוי ווייך געמאכט, אזוי וויא וואָקס, און מען קען איהם דורך דיא דרשות איר מער לייכט אריינקעטען אין דיא הארטע פעסטע פאָרם פון דיא אומשטענדען פון לעבען, — אזוי, אז וואָסאָרע ענדערונגען מען זאָך ניט מאַכען, וועט אייך דער דרשה'ן קינצלער אלץ „בעווייזען“, אז עס איז אקוראט וויא דער פסוק מיינט. פראַ- בען פון אזעלכע דרשה'ן קונץ-שטיק וועלען אייך פאָרנעפיהרט ווערען אין דיא ווייטערע ארטיקלען. אי וואָס דיא גמרא זאגט, אז דאס איז אלץ אזוי מסיני (פון בארג סיני)? — נו זאָגט זיא! דערפאר זאגט זיא אָבער אליין א מאָל אויס פון חדר.

אין מדרש רבה שמות (פמ"א) פרעגט איינער למשל, וויא אזוי איז דאָס מעגליך, אז אין פערציג טעג האט גאט צו משה'ן, אויף'ן בארג סיני, איר בערגעגעבען אזא שרעקליכען ים מיט זאָנאכטס-

אליין איז א פאקט, וויא דער פסוק ווערט געדרויט.
נאך דיא אומשטענדען.

עס שטייט צום ביישפיעל אין פסוק: „ווען דו
וועסט האבען עפעס א שאלה אין א דין, זאלסט
דו גיין פרעגען צו דעם כהן אָדער צו דעם ריכט
טער פון יענע צייט, און וויא ער וועט דיר הייסען,
אזוי זאלסט דו פאלגען“, דרשה'נט מען אזוי:
פאר וואס שטייט עפעס „דער ריכטער פון יענער
צייט?“, ווייל דו ברויכסט נאָר צו קוקען אויף
דעם ריכטער פון דיין צייט. דאָס הייסט, עס
איז נישט דיין עסק וואָס אין אנדערע צייטען האבען
אנדערע רבנים אנדערש געפסק'נט (און אויך נישט
וואָס אין פסוק שטייט אנדערש). יעדע צייט דאַרף
האבען איהרע רבנים, וואס פסק'ענען וויא מען
דאַרף אין דער צייט, לויט וויא דיא אומשטענדען
פאָדערן.

נישט דער דין מאכט דיא אומשטענדען
נאָר דיא אומשטענדען מאכען דעם דין.
הכלל, אפילו דער פערשטאקסטער אָרטהאָד
דאָקס, גלויב איך, וועט פון דעם שוין זעהען, אז
דאס וואס דיא תנאים, אמוראים, גאונים און רבנים
האבען אויפגעטאן אין דער רעליגיאָן, אין פערלויף
פון טויזענדער יאהרען, זייער איבערדרשה'נען, איז
בער'פשמ'לען, זייערע תקנות און נזרות, — זיינען
נישט געווען לויט וויא זיי האבען טאָק „איבערגענוי-
מען בקבלה פון באָרג סיני“, נאָר דאס זיינען גע-
ווען פערענדערונגען, אָפט נאָר פונקט פער-
קעהרט וויא מען האט „געהייסען אויפ'ן באָרג
סיני“ (מיר מיינען מיט דעם נאטירליך, וויא דיא
אידישע רעליגיאָן האט געפאָדערט אין איהר אָנ-
פאנג). דיא אידישע רעליגיאָן וויא יעדע רע-
ליגיאָן האָט זיך כסדר געענדערט און גע-
ענדערט, — און אז דאָס איז געווען לויט וויא דיא
מאכט פון לעבען האט געצוואונגען, — סיי צום גוטען
סיי צום שלעכטען, — וועל איך בעווייזען אין פאלגענד-
ע קאפיטלעך.

אז מען האט דעם מלך, דעם „ריש גלותא“,
געגעבען א'ן עליה, איז ער נישט געגאנגען צו דיא
תורה, נאָר מען האט צוגעטראָגען דיא תורה צו
איהם. אז א מלך קומט אין א שטאָט אריין, נייט
מען איהם אנקעגען מיט דיא ספר תורה, דיעזע
צוויי זאכען זיינען וויא א סימבאָל אויף דעם פאקט,
אז — נישט דיא הערשענדע מאכט גייט נאָך
דיא תורה, נאָר דיא תורה גייט
נאָך דיא הערשענדע מאכט.

ב. פייגענבוים.

ווייל, אז דער עולם זאל דאס גלויבען און פאלגען.
א ראייה בריינגען זיי פון דעם, וואָס יוסף'ס בריר
דער האָבען איהם געשיקט זאָגען, אז זיין פאָטער
יעקב האט פאר זיין טויט געהייסען איהם זאָגען,
ער זאל זיי מוחל זיין — כאָטש יעקב האט דאס
נאָר נישט געהייסען.

היינט וויא קענט איהר נאָך דעם שוין גלויבען,
ווען מען זאָגט אייך, אז אזוי האָט גאט געזאָגט
צו משה'ן אויף'ן באָרג סיני?

איבריגענס זאגט דיא גמרא נאר בפרוש, אז
„בית-דין“ (דאס הייסט דיא רבנים און דאָיאָנים)
מענען מאכען (אין געלד זאכען) א געזעץ
וואס איז געגען דיא תורה! (יבמות פ"ט)
עס איז פאראנגען א פסוק אין תהלים וואס לויטעט
ווערטערליך אזוי: „צייט צו טהון עפעס פאר גאָט
מען טרעט אָב פון דיין תורה“; דאס מיינט דאָך
נאטירליך, אז אנדערע טרעטען אָב פון דער תורה,
דעריבער איז צייט מען זאל עפעס טהון פאר גאָט.
דרשה'נט מען דאס אָבער אזוי: ווען עס איז צייט
אויפצומאָן עפעס פון גאָט'ס וועגען, טרעט מען
אָב (מען מעג אפילו אָב טרעטען) פון דיין
תורה.

דאָ האָט איהר דעם שליסעל צום גאנצען סוד
פון דיא כלומר'שט „אייביגע אונפערענדערטקייט“
פון דיא אידישע רעליגיאָן! אָפענע דיבורים: אז
מען זעהט נאָך דיא אומשטענדען פון דער צייט
נאָך, אז דער קיום פון דיא גאנצע רעליגיאָן פאָ-
דערט, מען זאל עפעס נאָכגעבען און אראַבניין פון
דער תורה, איבערמאכען עפעס אין דער רעליגיאָן,
מען טען דאס טהון! אז מען האט געזעהן, אז
דער עולם קוקט נישט וואס א זאך איז פערבאָטען
און מען טהוט עס דאָך, האט מען בעסער נאָכגע-
געבען און דיא זאך אין גאנצען מתיר געווען, ווייל
„מוטב שיהיו שונאים ואל יהיו מזידים“ — איידער
מען זאל זינדיגען כאָטש מען ווייסט אז מען טאָר
נישט, זאל מען שוין בעסער אָננעהמען אז מען מעג!
נאטירליך! עס קען נאר נישט אנדערש זיין. נישט
רעליגיאָן פיהרט דאס לעבען נאָך דאָס
לעבען פיהרט דיא רעליגיאָן.

אי דער פסוק זאָגט דאָך, עס זאל בלייבען
אייביג נישט פערענדערט? — דרשה'נט מען! דאס

דאס בלוט.

א קאפיטעל פיזיאלאגיע.

צווייטער קאפיטעל.

פאר דעם געוויינליכען אויג שיינט דאס בלוט צו זיין א רויטע און מעהר אדער ווייניגער געדיכטע פליססיגקייט, אבער אין דיא ווירקליכקייט איז דאס פאר ניט אזוי איינפאך, וויא עס שיינט צו זיין. אויב איהר ווילט זעהען דאס בלוט אזוי וויא עס איז אין דער ווירקליכקייט, דארפט איהר א קוק טהאן אויף דעם דורך א פערנרעסערונג-גלאז, אדער מיקראסקאפ. ניט א שטעק מיט א דינער און שאר-פער נאדעל איינעם פון אייערע פינגער. פון דעם קליינינקען לעבעלע, וואס דיא נאדעל וועט מאכען אין דער הויט פון אייער פינגער, וועט ארויסשפריצען א טראפען בלוט. באשטירט מיט דיזען טראפען בלוט א קליין ברעטעלע פון דינעם און ריינעם גלאז און ליינט אנידער דאס ברעטעלע אונטער דער פערנרעסערונג-גלאז פון א שטארקען מיקראסקאפ. און יעצט ניט א קוק אויף דעם דורך דעם גלאז, וואס איז געמאכט געווארען פאר דעם אויג. וואס זעהט איהר דארטען? איהר זעהט שוין מעהר ניט קיין איינפאכע רויטע פליססיגקייט; איהר דערקענט שוין גאר ניט דעם טראפען בלוט, מיט וועלכען איהר האט באשטירט דאס גלעזערנע ברעטעלע. איהר זעהט א וואססעריגע פליססיגקייט, אין וועג-בער עס שווימען ארום אלערליי בלעזעלעך, אדער צעלבענלעך, וויא מען רופט זיי אין דער פיזיאלאגיע. איהר זעהט א גרויסע צאָהל פון דיזע צעלבענלעך. פרופט זיי איבערציילען — איהר וועט עס ניט קענען, ווייל אין דיזען קליינעם טראפען בלוט איז פאראנען מיליאנען צעלבענלעך. קוקט זיך גוט איין אין זיי; זיי זיינען פון פערשידענער פארמע, גרויס-קייט און קאליר. דיא גרעסטע פון זיי זיינען ווייס און רונד. דיזע רופט מען דיא "ווייסע צעלבענלעך",

אדער "ווייסע קערפערלעך" פון דעם בלוט. דיא קלענערע בלעזעלעך זיינען רויט און האבען א זאג-דערבארע פארמע. זיי זיינען רונד, אין מיטטען זיי-נען זיי פון ביידע זייטען איינגעפאלען און ארום און ארום זיינען זיי אביסעל אויפגעהויבען. זיי זעהען אויס אזוי, וויא ביסקוויטלעך. דיזע בלעזעלעך רופט מען דיא רויטע צעלבענלעך אדער "רויטע קערפער-לעך" פון דעם בלוט. חוץ דיזע צוויי מינים צעל-בענלעך, זעהט איהר נאך א דריטען, וועלכער שטייט אין מיטען צווישען דיא ערשטע צוויי נאך זיין גרויס-קייט נאך. דיזע צעלבענלעך זיינען רונד און פלאט-שיק; זייער צאָהל איז פיעל ווייניגער, וויא דיא צאָהל פון דיא ערשטע צוויי מינים צעלבענלעך און זייער ראָדע איז נאך גאר ניט בעקאנט. מיר ווענען בעטראכטען גור דיא ערשטע צוויי מינים צעלבענ-לעך, וועלכע זיינען דיא הויפט מינים.

מעהר פאר אללעמען איז דא אין דעם בלוט רויטע צעלבענלעך; זיי זיינען 500 מאָל אזוי פיעל, וויא דיא ווייסע. זייער ליינג אדער ברייט, (זייער דיאמעטער) איז ארום איין דריי טויזענד פינף הונד-דערטעל חלק פון אַן אינטש. זיי בעשטייען הויפט-זעכליך (90 פראָצענט פון זיי) פון א מין שטאָף, וועלכען מען רופט "העמאָגלאָבין", און וועלכער ענטהאלט אין זיך אייזען. פון דיזען שטאָף קומט דער רויטער קאליר פון דיא צעלבענלעך. צוליעב דעם אייזען, וועלכען דער העמאָגלאָבין ענטהאלט, האט ער דיא פעהיגקייט צוצויהען צו זיך, אדער איינצוזויגען דעם זויערשטאָף, וועלכער קומט אריין אין אונזערע לונגען. ווען דאס בלוט רינט אין דיא ווענטעלעך פון אונזערע לונגען, זויגען דיא רויטע צעלבענלעך אויס דעם זויערשטאָף, וועלכער גע-פינט זיך אין דיא לונגען, און טראָנען איהם פאר-

דעם נאָהרוננס־זאָפּט. אָבער דאס איז נאך ניט אלעס, וואס זיי טהוען. קוקט זיך נויט איין אין א ווייסע צעלכענלעך, דורך דעם מיקראַסקאָפּ. איהר זעהט, וויא יעדע מינוט ענדערט זיך איהר פאַרמע; אַט איז זיא קיילעכדיג, אַט איז זיא פיערעקיג, אַט איז זיא פינף, זעקס־עקיג. יעדע מינוט שפּרייט צען אַרויס פון איהר אַזוי וויא צווייגעלעך; דיא צווייגעלעך ווערען אַלץ דיקער און דיקער, ווייל ביס־לעכווייז ווערט אין זיי אריינגעצויגען דאס גאַנצע צעלכענלעך. דאס צעלכענלעך לאָזט אַזוי וויא אַרויס פון זיך א פוס אָדער א פאַר פיס און דאן רוקט עס זיך אריין אין דיזע פיס. דאס הייסט ביי איהם באַ ווענען זיך. קוקט זיך ווייטער צו צו דעם. אַט שווימט לעבען דעם אין דעם בלוט א מיקראָפּ. (ד. ה. א. מיקראַסקאָפּישע חיה'לעך, וועלכע קומט אריין אין אונזער קערפּער; פון דיזע חיה'לעך קומט דער גרעסטער טהייל פון אַנשטעקענדע קראַנקהייטען.) אַזוי גיך, וויא דאס ווייסע צעלכענלעך דערזעהט (זאָ צו זאָנען) דעם אונגעבעטענעם גאַסט, רוקט עס זיך באַלד צו צו איהם, לאָזט אַרויס פון זיך צוויי פיסעלעך און כאַפט איהם אַרום אַזוי, אז ער זאל ניט קענען אַנטלויפּען. דאן ציהט עס איהם אריין אין זיך און עסט איהם אויף; ד. ה. פּערוואַנדעלט איהם אין א טהייל פון זיך אליין, פונקט אַזוי, וויא מיר פּערוואַנדלען דיא שפּייזע, וואָס מיר נעהמען אריין אין זיך, אין א טהייל פון אונזער קערפּער. און אויף דיזער ווייזע ווערט דער מיקראָבּ אליין אויפגעפרעסען, אַנשטאָט וואס ער זאָל אונז פּרעס־סען. דער קאָמפּף מיט דיא מיקראָבען, וועלכע קומען יעדע מינוט אריין אין אונזער קערפּער (מיט דער לופט און מיט דער שפּייזע) איז א העכסט וויכטיגע ראָלע פון דיא ווייסע צעלכענלעך פון אונז זער בלוט. זיי שפּיעלען דיא ראָלע פון סאַלדאטען אין אונזער קערפּער; זיי האַלטען אימער אין איין קעמפּפּען מיט דיא שונאים, וואס כאַפען זיך יעדע מינוט אריין אין איהם און וועלכע וואַלטען זיך. ווען ניט דיא ווייסע צעלכענלעך, און א פּורצער צייט שרעקליך פאַרמעהרט אין איהם און וואַלטען אויפגעפרעסען זיינע שטאָפּפּען. און דאַרום קענען א געזונטען מענשען דיא מיקראָבען ניט טאן קיין גרויסען שאַדען, ווייל אין א געזונטען מענשען איז

נאָדער אין אלע טהיילען פון אונזער קערפּער. דאס איז דיא הויפּט־ראָלע פון דיא רויטע צעלכענלעך; זיי זיינען דיא זויער־שטאַף־טרענער פון אונזער קערפּער. און דיזע העכסט וויכטיגע ראָלע קענען זיי ערפיללען נור צולעב דעם, ווייל זיי ענטהאַלטען דעם שטאַף העמאָגלאָבין. ווען דאס בלוט רינט פון דיא לונגען, איז עס העלל־רויט, ווייל דיא רויטע צעלכענלעך זיינען דאן פולל מיט זויער־שטאַף. ווען עס רינט צו דיא לונגען, איז עס בלויליך אָדער דונקעל־רויט, ווייל דאן זיינען דיא רויטע צעלכענלעך לעך אַרים אין זויער־שטאַף. זיי האבען אַבגעגעבען דעם זויער־שטאַף דיא שטאָפּפּען פון דעם קערפּער, דורך וועלכע דאס בלוט איז דורכגעלאָפּען, און גייען יעצט צו דיא לונגען, אום זיך אַנצוזויגען מיט נייעם זויער־שטאַף. ווען דאס בלוט רינט צו דיא לונגען, ענטהאַלט עס אַנשטאָט זויער־שטאַף דעם נאָ, וועלכען מען רופט אין דער בעמיע קוילעך־זויער און וועלכער קומט פון דעם איבערברענגען פון דיא שטאָפּפּען פון דעם קערפּער, ד. ה. פון זויער פּער־אייניגונג מיט דעם זויער־שטאַף.

דיא ווייסע צעלכענלעך פון דעם בלוט שפּיעלען נאָר אַנאָדער ראָלע אין דעם קערפּער. זיי זיינען, וויא מיר ווייסען שוין, פיעל ווייניגער, וויא דיא רויטע; זיי זיינען גרעסער פאַר יענע און זעהען אויס, וויא רונדע בלעזעלעך. זויער דיאמעטער איז איין צוויי טויזענד פינף הונדערטעל חלק פון אַן אינטש. דיא צאָהל זויערע פאַרמעהרט זיך זעהר פיעל באַלד נאך דעם עסען. מען רופט זיי ווייסע, אָבער אין אמת'ען האבען זיי ניט קיין בעשטימטען קאָליר; זיי זיינען לויטער. אין יעדען פון דיזע צעלכענלעך געפינט זיך איינע אָדער צוויי (און א מאָל נאך מעהר) קלענערע צעלכענלעך. ווען זיי זיינען רוהיג, האָבען זיי א רונדע פאַרמע; אָבער זיי זיינען אין דער ווירקליכקייט קיין מאָל ניט רוהיג. זיי האָבען צוויי מינים באַוועגונגען: איינע צוזאַמען מיט דעם פליסיגען טהייל פון דעם בלוט און דיא אַנדערע — אַ זעלבסט־שטענדיגע. זיי גייען דורך דורך דיא ווענטעלעך פון דיא בלוט־דעהרען און שפּאַצירען אַרום איבער דעם גאַנצען קערפּער. און דאָרומ רופט מען זיי נאך „שפּאַצירענדע צעלכענלעך“. זויער ראָלע איז וואַהרשיינליך פאַנאָדערצוטראָגען

פון דעם גאנצען בלוט. דאס בלוט פון א מענשען, וואס שאסט, ווענט צוויי מאָל אזוי ווייניג, וויא דאס בלוט פון דעמזעלבען מענשען באַלד נאָך דעם, וויא ער האָט אַבגעגעסען.

דאס בלוט פון יעדען מין חיה האט א ספעציעלען ריח, און דאָרום קען מען אָן דעם ריח פון פון בלוט דערקענען, פון וואָס פאַר אַ מין חיה עס איז געקומען. דיא נאָרמאַלע טעמפּאַראַטור פון מענשליכע בלוט איז 100 גראַד אויף דעם טערמאָמעטער פון פאַהרענהייט. ווען דאס בלוט לויפט דורך דיא מוסקעלן אָדער דעם מאַרד, וואַרעמט עס זיך אָן, און ווען עס רינגט אונטער דער הויט, קיהלט עס זיך אָפּ.

דיא צאָהל פון אלע מינים צעלבענלעך אין אַ סוביק מילימעטער פון אַ מאַנספּערזאָן'ס בלוט איז 5,000,000, און פון אַ פּרויענציממער'ס בלוט — 4,500,000. אויסער דעם קערפּער ווערט דאס בלוט זעהר גיך פאַרניווערט. עס ווערט פּערוואַנדעלט אין צוויי מינים שטאַפּען — אין אַ געדיכטען און רויטען און אין אַ שיטערן און לויטערן. דער געדיכטער שטאַפּע ענטהאַלט אלע צעלבענלעך.

דאס בלוט ענטהאַלט אַרום 80 פּראָצענט וואַסער און אַרום 20 פּראָצענט האַרטע שטאַפּען. דאס בלוט פון אַ מאַנספּערזאָן איז שווערער, וויא דאס בלוט פון אַ פּרויענצימער, ווייל עס ענטהאַלט מעהר רויטע צעלבענלעך, וועלכע זיינען שווערער, וויא דיא ווייסע. אין דעם בלוט פון אַ שוואַנגערע פּרויענצימער איז פאַראַנען ווייניגער רויטע און מעהר ווייסע צעלבענלעך, וויא אין דעם בלוט פון אַ ניט שוואַנגערע פּרויענצימער. דאס בלוט פון אַ קינד, ווען עס איז נאָך אין בויך און דיא ערשטע עטליכע וואָכען נאָך דעם וויא עס ווערט געבוירען, איז זעהר געדיכט און רייך אין רויטע צעלבענלעך. דערנאָך הויבט אָן דער האַרטער שטאַפּע צו ווערען ווייניגער אין זיין בלוט, ביז דאס בלוט ווערט אַם ענדע זעהר שיטער. ווען דאס קינד וואַקסט אויס, הויבט ביי דעם דאס בלוט ווידער אַ מאָל אָן צו ווערען געדיכטער, און אויף דער עלטער הויבט עס ווידער אָן צו ווערען שיטער. מענשען מיט אַ היציע גען טעפּעראַמענט האָבען אַ געדיכטערע בלוט און

דאס בלוט רייך מיט ווייסע צעלבענלעך, און דיא ווייסע צעלבענלעך זיינען קרעפטיג און ענערגיש און קענען לייכט בייקומען דיא מיקראָבען. נור דאָן, ווען אַ מענטש ווערט אָבגעשוואַכט אויס אירגענד וועלכער אורזאכע, און דיא ווייסע צעלבענלעך אין זיין בלוט זיינען ניט אים שטאַנדע בייצוקומען דיא מיקראָבען, דאָן פאַרמעהרען זיך דיא לעצטע און רופען ארויס געפעהרליכע קראַנקהייטען. ווען דיא ווייסע צעלבענלעך זיינען שוואַך, ווערען זיי אליין אויפגעפרעסען פון דיא מיקראָבען. דאסוועלכע טרעפט אין דעם פאַלל, ווען אין אַ געזונטען קערפּער נאָרט זיך מיט אַ מאָל אריין אַ גרויסע מאַסע מיקראָבען. דאָן פאַלען דיא ווייסע צעלבענלעך אין דעם אונגלייכען קאָמפּאָזיט מיט דעם מעכטיגען שונא, און דיא מיקראָבען פאַרבאָרען ביסלעכווייז דעם גאנצען קערפּער אָדער אַ געוויסען אָרגאַן פון דעם קערפּער. דיא ווייסע צעלבענלעך פרעסען אויף ניט נור מיקראָבען, נאָר איפּערהויפּט אלעס, וואָס כאַפט זיך אריין צופעלליגערווייזע אין דעם בלוט און וואָס קען טאָן שאַדען דעם קערפּער.

דיא ווייסע צעלבענלעך פון דיא בלוט קענען דיענען אַלס אַ ביישפּיעל פון איינפאַכע אָרגאַנישע וועזענס, ד. ה. פון אזעלכע וועזענס, וואָס באַשטייען נור פון איין צעללע. זיי זיינען אַ טהייל פון דעם קערפּער און אין דיא זעלבע צייט לעבען זיי זייער בעזאָנדערן לעבען, אזוי וויא זיי וואַקסען געדויערן זעלבסטשטענדיגע, פרייע חיה'לעך. זיי פאַרענען זיך, געהרען זיך און פאַרמעהרען זיך. זיי פאַרמעהרען זיך אזוי, וויא דיא איינפאַכסטע פרייע חיה'לעך און פּלאַנצעלעך. זייערע אינווייניגסטע בלעזעלעך ווערען אזוי וויא אייגעצויגען אין מיטען און צופאַלען זיך אין צוויי גלייכע און גאנצע בלעזעלעך. דאסוועלכע קומט פאַר צו דערזעלבער צייט מיט דיא אויסענווייניגסטע בלעזעלעך; און אזוי ווערט פון איין צעלבענלעך צוויי קענערע צעלבענלעך. יעדע פון דיא נייע צעלבענלעך צופאַלט זיך ווידער אויף צוויי צעלבענלעך, א. ז. ו. א. ז. ו. ו.

דאס גאנצע בלוט פון אַ מענשליכען קערפּער ווענט אַרום אַ פּערצענטען טהייל פון דעם גאנצען געוויכט פון דעם קערפּער, און דיא רויטע צעלבענלעך לעך אליין ווענען 45 פּראָצענט פון דעם געוויכט

לאנגען וועג קומט דאס בלוט צוריק אין הארצען (אין דער רעכטער העלפט) זעהר ארים אין זויער-שטאף (וועלכען עס האט פאנאנדערנעמט היילט צווישען דיא שטאפען פון דעם קערפער, וועלכע זיא איז דורכגעלאפען), און דארום איז עס דאן דונקעל רויט. דער גאנצער מארשרוט פון דעם בלוט-שטראם איז, הייסט עס, פאלגענדעס: פון דער לינקער העלפט פון דעם הארצען אין דיא גרויסע בלוטרעהרען, דאן אין דיא קלענערע, דאן אין דיא גאר קליינע, דאן אין א ביסעל גרעסערע, דאן אין גאר גרעסערע, דאן אין דיא גאר גרויסע, דאן אין דער רעכטער העלפט פון דעם הארצען, דאן דורך גרויסע רעהרען צו דיא לונגען, און אס ענדע פון דיא לונגען וויעדער א מאל אין דער לינקער העלפט פון דעם הארצען. דער בלוט-שטראם מאכט דורך דזע גאנצע רייזע אין איין האלבער מינוט.

מ. באראנאוו.

מעהר רויטע צעלבענלעך אין זויער בלוט, וויא קאלטע מענטשען. דאס בלוט קלייבט זיך צונויף אין דעם הארצען און פון דארטען ווערט עס ארויסגעפאמפעט אין גרויסע בלוטרעהרען און פון דיא לעצטע צו גייט זיך עס אין קלענערע רעהרען; און אזוי לויפט עס דורך דורך אלע טהיילען פון דעם קערפער. דער שטראם פון דעם בלוט לויפט דורך צוויי ווענען, א קורצען און א לאנגען. דער לאנגער וועג איז פון דער לינקער זייט פון דעם הארצען דורך גרויסע און קליינע בלוטרעהרען איבער דעם גאנצן קערפער און צוריק אין דער רעכטער העלפט פון דעם הארצען. דער קורצער וועג איז פון דער רעכטער זייט פון דער הארצען צו דיא לונגען און צוריק צו דער לינקער זייט פון דעם הארצען. פון דעם קורצען וועג קומט דאס בלוט צוריק אין הארצען (אין דער לינקער העלפט) פול מיט זויער-שטאף, וועלכען עס האט אָנגעזויגט פון דיא לונגען, און דארום איז עס דאן העל-רויט. פון דעם

דיא אורזאכע פון אַנטיסעמיטיזמוס.

— פון —

Ioan Nadejde*).

מעהרערע מאָל געשטעלט און יעדער האט אויף איהר געענטפערט אויף אַן אנדער ארט. נאָך אלע אנטוואָרטען בלייבט אָפער דאָך קלאָר, דיא שנאה געגען דיא אידען איז ניט געגרינדעט אויף דעם דאס זיי זיינען אידען אָדער סעמיטען (דיא וואָס שטאַט מען פון שם). ערשטענס האָט דער האס געגען אידען ניט אימער עקזיסטירט — אפילו אין דיא פינסטערסטע דורות פון פארצייטענס; צווייטענס, זעהן מיר, אז אפילו אין דיא לענדער, וואו עס איז שוין אנערקענט געוואָרען דער פרינציפ פון פאָליר-מישע גלייכהייט אָהן אונטערשיעד פון ראַסע אָדער

I.

דיא ראָלע פון דיא אידען פארצייטען. וואָס זיינען דיא אורזאכען פון דיא פיינדשאפט געגען דיא אידען? דזע פראַגע האָט מען זיך

(* גענאָססע יאָזאָן גאָדעזשדע איז איינער פון דיא בעסטע און טהעטיגסטע פאַרשטייער פון דיא סאָציאַליסטישע פאַרטיי פון רומעניען, און דער רעדאַקטאָר פון איהר אָפּיציעלען אָרגאַן "Lumea Noua". ער איז אין זיין פאַטערלאַנד אַלגעמיין בעקאַנט אַלס אַ טאַלאַנטפאָלער שרייבער איבער געזעלשאַפּטליכע פראַגען. ער איז ניט קיין איד, זאָגערן אַין אמתער רומענער.

נאציאנאליטעט, — אז אפילו דאָרטען האָט דיזער פרינציפ ניט בעזייטיגט דעם האָס גענען אידען.

קאָמיר אַלזאָ אונטערזוכען דיא אורזאכען פון דיזען האָס, — פון דעם זאָגענאנטען אנטיסעמיטיזמוס. מאַכענדיג דיזע אונטערזוכונג, וועלען מיר געפינען, וועלכער קלאַס עס האָט א אינטערעס דיא אידען צו פערפאָלגען און וועלכער עס האָט אזא אינטערעס ניט, און, פאָלגליך, מיט וועלכען קלאַס עס לוינט זיך דיא אידישע אַרבייטער צו פעראייִגיגען צו עראָבערן זייערע רעכטע.

אום דייטליך צו פערשטיין דיא פראַגע פון אנטיסעמיטיזמוס (יודען האָס) און פילאָסעמיטיזמוס (יודען ליבע), מוז מען א ביסעל צוריק בליקען אין דער געשיכטע.

וויא בעקאנט, האָט אונטער דער הערשאַפט פון דיא רוימער, איידער זיי זיינען אונטערוואָרפען געוואָרען אונטער דיא באַרבארען, יעדער בירגער (מיט דיא אויסנאָהמע נאטירליך פון דיא שטלאַ־פען, וועלכע זיינען ניט אנערקענט געוואָרען אלס מענשען, זאָנדערן אלס זאכען, וויא א מאַשין, א טיש, א פּרעסאייזען א. ז. ו.) געהאט גלייכע פאָליטישע רעכטע.

אין רומישען קייזערטום, וועלכער איז בעשטאָנען פון דיא לענדער, וואס מען רופט היינט פראַנקרייך, שפּאַניע, פּאָרטוגאַל, איטאַליע, טיר־קיי, סערביע, בולגאַריע, דער טייל פון אזיען ביזן עפּראַט (דער טייך פּרת), און דעם נאָרד טהייל פון אפריקא, האָבען דיא אידען געשפּיעלט דיא וויכטיגסטע ראָלע אין האַנדעל, מלאכות און ווי־סענשאַפט. איינער פון דיא גרעסטע רעכט־גע־לעהרטע פון רוים פון יענער צייט Domitius Ulpianus, וועלכער איז אויך געווען א מיניסטער ביין קייזער אלעסאנדער סעווער, איז געווען א איד. נאָכדעם וויא דיא רוימער זיינען אונטערוואָר־פען געוואָרען צו דיא באַרבארען, איז דיא פאָליטי־שע אָרגאַניזאַציע פון רוימישען קייזערטום צובראָ־כען געוואָרען. דיא באַרבארען, וועלכע זיינען גע־וואָרען דיא הערשער איבער א גרויסען טייל פון דיזען קייזערטום, וויא פראַנקרייך, איטאַליע און שפּאַניע, זיינען ניט אין שטאַנד געווען פאָרטצו־זעצען דיא ארבייט פון ענטוויקלונג. זייערע קענט־

ניסע אין לאַנד־אַרבייט, האַנדעל, בוי־קונסט א. ז. ו. זיינען געווען זעהר שוואַך. זיי האָבען דעריבער געמוזט זיך ווענדען צו דער רוימישער ציוויליזאַציע. און וואס מעהר זיי האָבען געוואָלט זיך צוגעוויי־הן נען צו דיא רוימישע אַרט פון פראָדוקציע, אַלץ מעהר האט זיך ענטוויקעלט ביי זיי דער בעגריף, אז דיא קירכע איז ביי דיא רוימער דער איינציגער מיטעל־פונקט פון קולטור; און דעריבער איז אויך ביי דיא גערמאַנישע באַרבארען דיא קירכע גע־וואָרען דער איינציגער מיטעל־פונקט פון ענט־וויקלונג.

קארל קויטסקי (אין זיין בוך איבער טהאָמאַס מאַאָר) זאָגט:

„דיא קירכע איז געווען פאר דיא גערמאַנישע פעלקער דער העכסטער מוסטער פון ענטוויקלונג אין לאַנד־אַרבייט. דיא קלויסטערס פון מיטעל־אַלטער האָבען אַרום זיך געהאט דיא בעסטע בע־אַרבייטעטע פעלדער; דיא גלחים זיינען געווען דיא איינציגע געלערנטע בעלי מלאכות. און ניט נור אין דיא דערפער זיינען זיי געווען דיא בעלי הבתים, זאָנדערן אויך אין דיא שטעדט, ביז דיא שטעדט זיינען מעהר ענטוויקעלט געוואָרען און האָבען שוין ניט געדאַרפט מעהר אָנקומען צו דיא לאַסקע פון דער קירכע. דער האַנדעל איז אויך שטאַרק אונ־טערשטיצט געוואָרען פון דער קירכע.“

דאָ האָבען מיר א וויכטיגען פונקט פאר אונ־זער טעמאַ.

דיא מערק פלעגען זיך געפינען אַרום דיא קירכען און מאָנאַסטירען. דיא פאָרשטייער פון דער קירכע פלעגען זוכען צו קריגען וואס מעהר סוחרים. זיי פלעגען אויך זאָרגען פאר דיא בע־קומעליכקייט פון רייזענדער און אכטונג געבען אויף דיא וועגען. דערמיט ערקלערט זיך דער פאַקט, דאס אין פיעלע גענענדען אויף דיא אַלפֿע־בערג דיענען דיא מאָנאַסטירען נאך ביז היינטיגען טאָג אַלס גאָס־הייזער פאר רייזענדער.

דער האַנדעל האָט געשיינט דער קירכע פאר אזא וויכטיגע זאַך, אז זיא האט געמוזט אַריינגע־מען דיא וויכטיגסטע פיהרערער פון האַנדעל אין רוימישען קייזערטום — דיא אידען.

דיא פאַפּסטען האָבען זיי א לאַנגע צייט בע־

שיצט און געהאלפן. אין דיא צייטען, ווען דיא גערמאנישע פעלקער זיינען נאך געווען בארבאריש, זיינען דיא אידען אויפגענומען געווארען מיט פער-
זינגען. מען האט זיי זאגאר געבעטען זיי זאלען קומען, ווייל זיי זיינען געווען דיא העכסטע טרעגער פון קולטור.

ווען אבער דיא גערמאנען זיינען פון דיא אי-
דען בעקאנט געווארען מיט'ן האנדעל, האבען זיי אָנגעהויבען זיי צו פערפאלגען.

ביז צום צוועלפטען יאָהרהונדערט האבען דיא אידען אין פאליטישען לעבען געהאט אלע רעכטע וויא דיא קריסטען. אין עקאנאמישען לעבען זיינען זיי געשטאנען פיעל העכער פון זיי. אין דעם קיר-
זערליכען האָף פון קארל דעם נרויסען טרעפן מיר אידען אלס געזאנדטע פון לודוויג דעם פרומען. אין קעלן זיינען אין מעהרערע דורות דיא בירגער-
מייסטער פון שטאָט געווען אידען. דיא ראטההויז האָט זיך געפונען אין דער געגענד וואו אידען האָ-
בען מייסטענס געוואָהנט. אין דיא אקטען פון יע-
נעם יאָהרהונדערט געפינען מיר, דאָס דיא נעמען פון אידען שטייען פריהער וויא דיא נעמען פון אנ-
דערע סוחרים. מיט איין וואָרט, אין ערגעץ צייגט זיך דאן ניט קיין האס געגען אידען.

דיא אידען האבען אלזאָ געשפיעלט זעהר א וויכטיגע ראָלע אין דעם עקאנאמישען לעבען פון דיא גערמאנען, וועלכע האבען נאָך ניט עררייכט דיא שטופע פון ענטוויקלונג פון דיא רוימער. דיא אידען זיינען געווען דיא טרעגער פון א העכערע ציוויליזאציע, און דיא פערמיטלער צווישען דיא ציוויליזירטע רויים און דיא לענדער, וועלכע דיא בארבארישע גערמאנען האבען געהאט אונטער זייער הערשאפט. דערפאר זיינען דיא אידען געאכטעט געוואָרען; און מיר טרעפן זיי זאגאר אלס דיא פערטרויענס מענער פון פאפסט.

מיר זעהען אלזאָ, אז אונטער דיא רעמער וויא אויך אונטער דיא גערמאנען האבען דיא אידען גע-
שפיעלט דיא וויכטיגסטע ראָלע אלס פאָרשטעהער פון האַנדעל. ווען מען האט נייטיג געהאט זייערע פעהיגקייטען, האט קיינער ניט געדענקט זיי צו פער-
פאלגען דערפאר וואס זיי זיינען אידען אָדער וואס זיי גלויבען ניט אין כריסטום.

דיא זעלבע וויכטיגע ראָלע האבען דיא אידען געשפיעלט אין דעם אראבישען קייזערטהום.

דערפער שרייבט אין זיין בוך איבער דיא ענט-
וויקלונג פון ציוויליזאציע אין אייראָפּא: „ווען איהר ווילט בעקאנט ווערן מיט דער וויסענשאפט פון דיא אראבער, דאן מוזט איהר פריהער אונבעדינגט בע-
קאנט ווערן מיט דער וויסענשאפט פון דיא אידען אין 2-טען יאָהרהונדערט.“

נאָך'ן חורבן בית המקדש איז סיריען און מע-
זאפאטאמיען פוק געוואָרען מיט אידישע שולען. דיא פילאָזאפיען און סוחרים האבען זיך בעזעצט אין אלעקסאנדריא. לאנגזאם, לאנגזאם האבען זיי פון דער פיקאָזאפיע ארויסגעוואָרפען דיא אלטע מיינונגען און אנגענומען דיא נייע פלאטאנישע קעהרען, וועלכע האבען זיך ביי זיי שטארק ענטוויקעלט. דיא פרומקייט פון דיזע אידען איז אָבערשוואכט געוואָרען צוזאמען מיט דער צושטערונג פון זייער הערר-
שאפט.

דיא געלעהרטע האבען זיך געשטעלט אן דער שפיטצע פון דיזער קולטור־געוועגונג. דיא אפער-
גלויביגע, וועלכע פלעגען היילען קראנקהיי-
טען מיט תפילות, ניסים און מופתים אָדער מיט אנדערע נאָרישע מיטלען (וויא צום ביישפיעל, א געביסענעם פון א משונע'נעם הינד געבען צו עסען דיא פלייש פון א הונדס בויף) — דיזע זיי-
נען געווען דיא פערביסענדסטע געגנער פון דיא מענער, וואָס זיינען געווען דיא פאָרשטייער פון ביל-
דונג און ציוויליזאציע.

פון דיזע געלעהרטע, וועלכע האבען דאמאלס געהאלטען דיא מנורה פון וויסענשאפט, וועלען מיר עראינערן חנינה'ן, (פון יאָהר 205 נאָך קריסטוס) וועלכען מען רעכענט פאר דעם גרעסטען אידישען דאָקטאָר; שמואל, וועלכער איז געווען אַן אָסמ' ראָנאָמער און דאָקטאָר; רב, וועלכער האט בע-
שריבען דיא מענשליכע קערפער־געביידע און וועל-
כער איז געווען אזוי בעריהמט, אז נאָך זיין טויט האבען דיא אבערגלויביגע דיא ערד פון זיין קבר געברויכט אויף רפואות; אבא אומנא, וועלכער האָט שוין אין יענע צייטען געזוכט צו ערקלערען משוגעת דורך קערפערליכע אונגענעלטעסיגקייטען און וועלכער פלעגט אָרימע היילען אומזיסט.

בעגרייפן, ווארום דיא ווערק פון אריסטאטעל און פלאטא זיינען ניט פערלארען געווארען.

יעדען טאג פלענען קיין באגדאד קומען גאנצע קאראוואנען, בעלאדען מיט ביכער. דער ביזאנטישער קייזער מיכאיל איז דורך א טראקטאט גע- צוואונגען געווען צו געבען דיא גריכישע שריפטען צום איבערזעצען. אזוי האבען זיך געגרינדעט שולען אין באסארא, איספאהאן, סמארקאנד, פעז, מא- ראקא, סיציליען, קארדאווא, סעוויו און גרענאדא. דא האט איהר טהאטזאכען וועגען דיא ראָלע, וועלכע אידען האבען געשפילט אין פערברייטען און פערפאלקאמען דיא אלטערטימליכע ציוויליזאציען. דאס וואָס מיר האבען געזאגט וועגען דיא ארא- בער, קען אויך געזאגט ווערען וועגען אייראָפּא, מיט דעם איינציגען אונטערשייד, דאָס דיא באר- בארען פון אייראָפּא זיינען געשטאנען פיעל נידרי- גער פון דיא אראבער. דיא אלטערטימליכע ציוויל- ליזאציען האט זיך אין אייראָפּא צוערשט פאר- שפרייט בלויז אין דיא ערטער, וואו דיא אראבער האבען געהערשט. ווייטער איז אייראָפּא נאך לאנג געווען פארזונקען אין שמוץ און פינסטערניס.

אין שפאניען, ווען דאָרטען האָבען געהערשט דיא אראבער, טרעפען מיר שטעדט, וואו דיא גאסען זיינען געפלאסטערט מיט שטיינער און בעלויכטען מיט לאנטערנעס, אין דער צייט ווען אין שטעדט פון דיא אנדערע אייראָפּעאישע לענדער בראָדזשעט מען נאך ארום אין טיפע בלאַטעס, מיט לאנטער- נעס אין דיא הענט.

וויא טיעף דיא אייראָפּייער זיינען דאן פערזונ- קען געווען קען מען זיך פארשטעלען פון דעם פאקט, דאָס א העמד טראָגען האבען זיי זיך אויסגעלערנט פון דיא אראבער; פריהער פלענען זיי בעדעקען זייערע קערפערס מיט פעלען, וועלכע זיי פלענען טראָגען ביז זיי פלענען פערפוילט ווערען.

אין דיא קריסטליכע אייראָפּא פלעגט מען היי- לען קראנקע מיט הייליגע באבסקע סגולות, וועל- רענד ביי דיא אראבער טרעפען מיר צו דער זעלבער צייט געשיקטע כירורגען, זאגאר פרויען דאָקטוירים, וועלכע פלענען אָפּגעהמען קינדער.

עס וואָלט צו פיעל פלאץ פערנעהמען אויסצו- רעכענען איינצעלהייטען, וועלכע דרעפער גיט אָן

דיעזע געלעהרטע זיינען א מוסטער פון דאָס- טוירים ביז צום 7-טען יאָרהונדערט — אין דער צייט, ווען דיא אראבער האָבען געשטערט דיא ענטוויקלונג פון דיא שולען. נאָך דיא צושטערונג פון דיא שול פון אלעקסאנדריא האָבען דיא אידישע דאָקטוירים פארטנעזעט, אזוי גוט וויא זיי האָבען געקענט, דיא פארשונגען און וויסענשאפטען; אין נאָך דעם וויא דיא אראבער האָבען גענומען דיא קייצעס פון הערשאפט אין זייערע הענד, טרעפען מיר אידען אלס מיניסטארען און ראטההעבער אין דיא קעניגליכע הויפּען. דורך זייערע פעהיגקיי- טען, זייער ליבעראלע ערציהונג און בילדונג האבען זיי א גרויסען איינפלוס געהאט אויף דעם פארט- שריט פון דער גאנצער מענשהייט.

מאסער דזשייווא, לייב-דאָקטאָר ביין קאליף (הערשער) מאַוויא, האט זיך אויסגעצייכענט אלס קריטיקער, פילאָזאָף און פאָעט. כאַליד האָט איר בערזעצט אין אראביש מעהרערע גריכישע ביכער. יצחק בן עמרם האט געשריבען א בוך איבער דיא סמנים פון פערניפטונג. האַרין, א דאָקטאָר אין אלעקסאנדריא, גלויבט מען, האט צווישען פיעלע אנדערע ווערק איבער מעדיצין, וועלכע זיינען פער- לאָרען געגאנגען, געשריבען דיא ערשטע אבהאנדל- לונג איבער פאָקען און וויא מען דארף זיך אומגיין מיט זיי. קאליף אַל ראשיד האָט געשיקט אידען אלס געזאנדטע צו קארל דעם גרויסען.

דיזער קאליף האט אונטער זיין שוין גענומען דעם מעדיצינישען אוניווערסיטעט פון דזשאַנדע- סאבאָו און האָט געגרינדעט א נייעם אוניווערסי- טעט אין באגדאד. קיין דאָקטאָר האָט קיין ערלויב- ניס ניט געהאט צו פראקטיצירען סיידען ער האָט געמאַכט עקזאמען אין דיזע אוניווערסיטעטען, אין וועלכע אידען האבען געשפילט א גרויסע ראָלע. דער אוניווערסיטעט פון באגדאד, צום ביישפיעל, האָט צווישען זיינע פראָפּעסאָרען געהאט דעם בע- ריהמטען אידען יהשוע בן נון.

ניט נור מיט מעדיצין אליין האָבען זיך דיזע אוניווערסיטעטען בעשעפטיגט, זאָנדערן אויך מיט ליטעראטור און אנדערע וויסענשאפטען, — וועלכע פלענען מייסטענטיילס איבערזעצט ווערען פון דער גריכישער שפראך; און בלויז דורך דעם קען מען

ווענען דעם, וואָס דיא וויסענשאפט איז שולדיג צו דיא אראבער פון שפּאַניען און צו דיא אידען. אויך דער האנדעל איז ביי דיא אראבער געווען זעהר פערברייטעט; זיי האָבען שוין געוואוסט פון קאָמפּאָס. צווישען אזיען און שפּאַניען איז דער האנדעל געווען שטארק ענטוויקעלט און איז מייסטענס געלענען ביי דיא אידען אין דיא הענד.

דיא האנדעלס פלאַטע פון דיא אראבער איז אין שפּאַניען בעשטאנען פון 1000 שיפען. זיי האבן געהאט באַנק-היווער און קאנטאָרען זאָגאר אין אזעלכע ווייטע געגענדען וויא זיידרוסלאַנד, זיי האָבען געהאט אַ האנדעלס-פערקעהר אין אלע האפענס פון שווארצען מעער און מיטעללענדישען מעער, און אין אלע האפענס פון אזיען און אפריקא ביז מאדאגאסקאר.

שפּאַניען, מיט איין וואָרט איז דאן געווען דער צענטער פון ציוויליזאציען, און דיא אידען האָבען דאָרטען געשפּיעלט אַ הויכע ראָלע אלס טרעגער פון דיעזע ציוויליזאציען.

נעהמענדיג דאָס אלעס אין אַנבעטראַכט, קען מען מיר זיך שוין פאַרשטעלען מיט וואָס פאַר אַ פערנניגען מען האָט דיא אידען אויפגענומען, ווען זיי פלענען קומען פון דער ציוויליזירטער וועלט — פון אראביען און זיך בעזעצען אלס דאָקטוירים און קויפלייטע אין איטאַליען, דייטשלאַנד, פראַנקרייך און ז. וו.

יעצט וועפּען מיר בעטראַכטען דיא אורזאכען פון דער ערשטער אַנטיסעמיטישער בעוועגונג, וועלכע האָט שטאַמעפונען נאָך בעפאַר דעם ערשטען קרייץ-צוג פון דיא קריסטען געגען דיא מאַחט-מעדאנער.

ביסלעכווייז האָט זיך אין דיא שטעדט דער האנדעל ענטוויקעלט צווישען דיא קריסטליכע סוחרים, וועלכע האָבען ניט געקענט פערטראָגען דיא קאָנקורענץ פון דיא אידען. און וויא האָבען זיי דיא אידען ניט געזאָלט מקנא זיין, ווען זיי, דיא אידען, האָבען פערשטאַנען האנדעלס-וויסענשאפט פון לאַנגע ערפאָהרונג, האָבען געקענט שפראַכען, האָבען געוואוסט געאָגראַפיע, האָבען געהאט געלד און זיינען בעשיצט געווען פון אלע גרויסע און שטארקע העררישער?

דיא קריסטליכע סוחרים מיט זייערע קלענערע און אונבעדייטענדע פעהיגקייטען זיינען אָבער געווען פיעל גרעסער אין צאָהל און שטאַרקער אין ווילדע קראַפט. און וואָס גרעסער זייער צאָהל איז געוואָרען, אלץ מעהר איז דער איד פאַר זיי געווארען אַ דאָרן אין דיא אויגען. דיא קירכע, וועלכע איז פון אַנפאַנג אָן געווען דער מיטעל-פונקט פון האנדעל, האט מיט דעם ציוואַקסען פון קריסטליכע סוחרים זיך אָנגעפאַנגען צו פיהלען שטאַרקער און דעריבער האט זיא אָנגעפאַנגען צו פערטהיידגען איהר קריסטענטהום. זיא האט געוואָלט אין גאַנצען פערטרייבען דיא אונגלויבליכע פון דיא לענדער, וועלכע זיינען געשטאַנען אונטער דיא היטנה פון פאַפּסט און דיא ערשטע זיינען, נאָר טירליך, געווען דיא אידען.

וויא איהר זעהט אַלואַ, איז דער קאמפף געגען דיא אידען געווען צוליעב מאַטעריעלע אינטערעסען — אַ קאמפף, וועלכען דיא קריסטליכע סוחרים האבען אָנגעטאן אַ רעליגיעזען מאַנטעל. אין איינע פופציג יאָהר האָט שטאַמעפונען דיא איבערקעהרענעש פון אַרונטערוואַרפען דיא אידען פון זייער הויכע מדרגה צו דיא לאַנע פון פעראַכט מעטע נפשות, אונטערוואַרפען צום ווילען פון אונז וויסענדע און ברוטאַלע קאָנקורענטען.

פון מיטען דרייצענטען יאָהר-הונדערט ביז היינטיגען טאָג זיינען דיא אידען אין דעם גרעסטען מוהיל פון אייראָפּא שטענדיג פערפאָלגט און עס איז פאַר זיי קיין אַנדער בעשעפטיגונג ניט געבליבן כען וויא מעקלעריי און וואוכעריי.

וויא איהר זעהט, איז דיא בורזשואזיע געווען דיא אורזאך, זאָגאר נאך אין דיא ערשטע צייטען, פון דיא אידען-פערפאָלגונגען. פון סוחרים האבען זיי זיך שפּעטער ענטוויקעלט אין פאַבריקאַנטען, וועלכע האָבען דעם זעלבען קלאַסען-אינטערעס געגען זייערע אידישע געגנער וויא זייערע עלטערן, דיא ברוטאַלע אַנטיסעמיטען פון 12טען יאָהר-הונדערט.

עס הייסט אַלואַ, אז אין ביידע פעריאָדען, אין דער צייט ווען דיא אידען האָבען גליקליך געלעבט, אזוי גוט וויא אין דער צייט ווען זיי זיינען פערפאָלגט געוואָרען, האט זיך נאָר ניט געהאנדעלט

רען, האבען זיי זיך אונטערוואָרפֿען צו דיא קרוין און פון פריהעריגע שונאים זיינען זיי געוואָרען הויף־דינער, לעבענדיג פון שכירות און מתנות פון קע־ניגליכע גנאָדע, וועלכע מען האָט אַרויסגעפרעסט פון דיא סוחרים (בורזשואזי) און אַרבייטער.

דורך דעם וואָקס פון דער בורזשואזי זיינען דיא פאַרצייטיגע קליינע ווערקשטאַטען פערשלונד־גען געוואָרען, און אויף זייער פלאַטץ זיינען אַרויס־געוואָקסען אַרום דיא שטעדט און אין דיא שטעדט גרויסע ווערקשטאַטען, וואו עס אַרבייטען מעהרע־רע אַרבייטער און וואו דיא אַרבייט ווערט פער־טהיילט. דער רויהער מאַטעריאַל ווערט שוין גע־קויפט ביליגער, ווייל מען קויפט איהם אין גרויסע מאַסען. דיא אויסגעאַרבייטע סחורות ווערען שוין ניט מעהר געליפערט בלויז אויף דעם פלאַץ, וואו זיי ווערען געשאַפֿען, זאָנדערן מען שיקט זיי אין דיא פלעצער, וואו מען קען קריגען אַ בעסערען פרייז פאר זיי. אזוי וואָקסט אַרויס קאַפיטאַליזמוס און פערניכטעט דעם קליינעם מייסטער, און פון דעם איז אַרויסגעקומען דער נייער אנטיסעמיטיזמוס — וויא מיר וועלען ווייטער זעהן.

(פאַרזעצונג פאַלגט.)

ווענען זייער נאַציאָן אָדער רעליניאָן, זאָנדערן ווע־גען עקאָנאָמישע אומשטענדען. בלויז עקאָנאָמישע אורזאכען זיינען געווען דער פונדאַמענט, אויף וועל־כע עס איז געבויט געווען דיא גוטע אָדער דיא שלעכטע בעהאַנדלונג פון דיא אידען.

דיא ענטוויקלונג פון דיא קריסטליכע בורזשואַנע געזעלשאַפט איז געוואָקסען פאַרווערטס. דיא שטעדט זיינען געוואָרען שטאַרקער און האָבען אַנ־געהויבען צו פיהרען אַ קאַמפּף מיט דיא פּעאַדאַ־לע פריצים. זיי האָבען געקעמפּפט דיא געזעל־שאַפט, אויף וועלכע דיא פּעאַדאַלען האָבען זיך גע־שטיצט. זיי האָבען געקעמפּפט ניט בלויז דיא קליינע בערימלאכות מיט זייערע אייגענע קליינע ווערקשטאַטען, זאָנדערן אויף דיא קאַטאָלישע רע־ליניאָן, וועלכע איז פריהער געווען זייער שטיצע.

איבער גאַנץ אייראָפּא האָבען זיך דיא שטעדט פּעראַייניגט מיט דיא קעניגע גענען דיא אַדעליגע. דיא סוחרים מיט זייער געלד, און מיט דיא מאַסע אַלס מיליטער האָבען דיא קעניגע גענעבען דיא מעגליכקייט צו צוברעכען דיא קראַפט פון דיא פריצים. ווען דיא פריצים זיינען בעזיענט געוואָר־

דער גענעראַל.

פון אַנטיאָן משעכאַוו.

איבערזעצט פון רוסישען

פון ב. גאַרין.

געזיכט בעוויזען אַין אויסדרוק פון לאַכען און וויי־נען. זיא האט זיך צוואווייגט און צולאַכט. דיא דאָ־זיגע מלחמה פון לאַכען און וויינען דערמאָנט מיר שטענדיג אַן דעם שמעלקען און טראַסקען פון אַ ליכטעל, אויף וועלכע מען ניט אַ שפּרייץ וואָסער. איבערלייגענדיג דעם בריעף נאָך אַ מאָל, האט דיא מוטער צוגיפּנערופען אלע שטוביגע און מיט אַ ציטערדיג קול פון איינעם, וואָס איז אויסער זיך, האט זיא אונז גענומען ערקלערען, אז פיער ברידער זיינען געווען גונדאַסאָווס: איין גונדאַסאָוו איז גע־שטאַרבען נאָך אַלס קינד, אַ צווייטער איז ארייַנגע־טראָטען אין מיליטער־דיענסט און אויף געשטאַר־בען, אַ דריטער, זאל דאס איהם נור צו קיין גנאי ניט זיין, איז געוואָרען אַין אַקטיאָר און דער פיער־טער....

אין אָנהייב חודש אַפּריל 1870 האט מיין מר־טער, קאַזאָדיא אַרכיפּאָוואַ, אַין אלמנה פון אַ געוועזענעם אַפיציער, געקומען פון פּעטערבורג פון איהרען אַ גרודער איוואַן, אַ גענעראַל, אַ בריעף, וואו צווישען אנדערע זאכען האט ער איהר אויף געשריבען: „מיין קראַנקער לעבער צווינגט מיך יעדעס יאָהר מאַכען אַ רייזע נאָך אויסלאַנד; אָבער אזוי וויא היינטיגס יאָהר האב איך ניט קיין איב־ריגע געלד צו פאָהרען אין מאַריענבאָרג, קען גרייליך זיין, אז איך זאָל אויף היינטיגען זומער אַראָפּפאַ־רען צו דיר, טייערע שוועסטער, אין דיין קאַמטשו־עווקע“....

איבערלייגענדיג דעם בריעף, איז מיין מוטער געוואָרען בלייך און זיך אנגעהויבען טרייסלען מיט־ן גאַנצען קערפּער; דערנאָך האט זיך אויף איהר

קלעפ פון דיא שטעקלאך, האבען זיך געפושטעט און געהאלטען אין איין פליהען צום היממעל.

פון נאָוואַסטראָיעווקע איז געקומען ספירידאן, דער איינציגער שניידער אין גאנצען גענענד, וואס האט זיך אדוואזשעט צו ניהען פאר פריצים. ער איז געווען ניט קיין טרינקער, א פראצעוויטער און א פייהיגער, ער האט געהאט א שטיקעל פאנטאזיע צום ניהען און פערשטאנען אביסעל דיא קונסט פון צושניידען, נור נאך אלעס דעם האט ער גע- ניהט אזוי שלעכט, אז ערגער קען ניט געבען. איהם האט איבערגעפיהרט זיין צווייפלען....

דער געדאנק, אז ער ניהט ניט גענוג מאַדיש, האט איהם געצוואונען איבערצומאכען יעדע זאך פינף מאָל און געטריבען איהם צופוס אין שטאדט אריין גיין ספעציעל, נור צוליעב דעם, צו זעהן וויא עס פוצען זיך אויס פראנטען און סוף כל סוף אנטאן אונז אין אזעלכע קאסטיומען, וואס א קארריקאַטוריסט אפילו וואלט דאס אָננערופען נאכגעשפאָט און איבערגעטריבען. מיר האבען געפראנטעוועט אין שרעקליך שמאָלע הויזען און אין אזעלכע קורצע רעקעלך אז אין א געזעלשאפט פון פריילינס איז אונז שטענדיג געווען מאוס.

דער ספירידאן האָט פון מיר א לאַנגע צייט גענומען דיא מאָס. ער האָט מיר אויסגעמאָסטען אין דער ליינג און אין דער ברייט, פונקט וויא ער זאָל האבען געהאט בדעה ארומשלאגען מיר מיט רייפּען, עפעס האט ער לאַנג פערשריבען אויף א פאפירעל מיט א דיקען בלייפערדער און דיא גאנצע מאָס זיינע האט ער אויסגעהאַקט מיט דרייקאנטיגע צייכענס. פטר'ענדיג מיר, האט ער זיך גענו- מען צו מיין לעהרער יענאַר אלעסעיעוויטש פאָ- בעדימסקי. מיין לעהרער האט דאמאלס איבערגע- לעבט יענע צייט, ווען מען איז זייער פערטאָ אין'ס וואוכס פון דיא וואָנסען און מען סוקט קריי טיש אויף דיא קליידער און דאריבער איז זייער גרינג זיך פאַרצושטעלען דיא הייליגע שרעק, מיט וועלכע ספירידאן איז צוגעטראָטען צו מיין לעהרער! יענאַר אלעסעיעוויטש האט געדארפט פערווארפען דעם קאָפּ, פערנאנדערשטעלען דיא פיס וויא א פערקערטען רוימישען פינף, אויפהייבען און אראָב- לאָזען דיא הענד.... ספירידאן האט איהם אויס-

— אויפ'ן פיערטען דאָרף מען שוין פעררייסען דיא אויגען.... האט דיא מאַסע געזאָגט, כליפּענ- דיג. — א'ן אייגענער ברודער מיינער, צוזאמען אויסגעוואקסען און דיא גאנצע הויט ציטערט אויף מיר.... א קלייניגקייט, א גענעראל איז ער! וויא וועל איך דאס איהם, מיין מלאך, בעגעגענען? ווע- גען וואָס וועל איך, פינסטערער נאר, מיט איהם דיידען? פופצען יאָהר ניט געזעהן איהם! אנדרער שינקע, האט זיך דיא מוטער געווענדעט צו מיר, פרייה זיך, נאָרעלע! דאס איז אויף דיין מזל שיקט איהם דער אויבערשטער אָהער!

גלייך וויא מיר האבען זיך דערוואוסט דעם גאנצען יחוס פון דער משפחה גונדאסאווס מיט אלע פיטשעווקעס האט זיך ביי אונז אין הויף אָנ- געהויבען אזא מישענינע, וועלכע איך בין געווען געוואָהנט צו זעהען סיידען פאר דיא וויינאכט וואָך. ניט געריהרט זיינען נור געבליבען דער געוועלכ פון היממעל און דאס וואסער אין טייך, ווייטער אַלץ איז געוואָרען גערייניגט, געוואָשען, געקראצט, גע- שאָבען און געפארבט. ווען דער היממעל וואָלט גע- ווען נידריגער און קלענער און דער טייך זאל אזוי ניט געווען לויפען האסטטיג, וואָלט מען זיי אויף אויסגעקראצט מיט א ציגעל און אויסגעריבען מיט א מאַטשאַלקע. דיא ווענד זיינען געווען ווייט וויא שניי, נור דיא מאַסע האט געפונען פאר נויטהיג זיי אויסצרוויסען; דיא פאָדלאָגע האט געשיינט און געשפיעגעלט, נור דאָך האט מען זיא געוואָשען טאגטעגליך. דיא „גע'פסל'טע" קאץ (ווען איך בין נאך געווען א קליין קינד האָב איך מיט א מעסער, וואס מען האָט צוקער, אפגעהאַקט ביי דער קאץ א גוטען פיערטעל עק און דאריבער האט דיא קאץ געהייסען „גע'פסל'טע" האט מען ארויסגעטראָגען פון פאלאץ און קיך אריין און איבערגעגעבען איהר אונטער אנוסיע'ס השגחה; פערקע'ן האט מען שטריינג אָנגעזאָגט, אז ער זאל דיא הינט ניט צו- קאָזען נאָהענט צום גאנעק, אז ניט „וועט זיך גאָט מיט איהם רעכענען". נור קיינער האט אזוי פיעל ניט געליטען, וויפיעל דיא אָרימע קאנאפּעס, שטוה- לען און דיוואנעס. ביז אָהער האט מען זיי קיין מאָל ניט געקלאַפט אזוי שטאַרק, וויא איצט, ערוואָר- בענדיג דעם גאָסט. מיינע טויבען, הערענדיג דיא

געמאסטען עטליכע מאָל און דערביי ארומגעדרייט זיך ארום איהם וויא א פערליעבטע טויב ארום דער "ווא", האט זיך געשטעלט אויף איין קניע און גע- בויגען זיך וויא א קרוק... מיין מוטער — מאט, מיעד פון דיא קלאפאטען אין שטוב און פערטשאדזשעט פון דיא אייזענס — האט זיך צוגעקוקט אויף דיא לאנגע הכנות און געטענה'ט:

— זעה, ספירידאן, נאט וועט דיר ניט שיינ' קען, אויב דוא וועסט דיא סחורה איבערפיהרען! און דוא וועסט זיך ניט קענען אויסלייטערען, אויב דוא וועסט ניט קענען צוטרעפען!

פון דיא מאמעס ווערטער האט ספירידאן געוואָרפען אין היטץ און דער שווייס האט איהם בעגאָסען, ווייך ער איז געווען בטוח, אז ער וועט ניט צוטרעפען, פאר מיין קאסטיוס ניהען האט ער גענומען א רובעל מיט צוואנציג קאפיקעס און פאר'ן געהערעס צוויי רובעל, דערפאר איז געווען דיא צייג, דיא אונטערשלאג און דיא קנעפלאך אונזערע. דאס קען קיינעם ניט אויסוויזען טהייער, איבער- הויפט נאך, אז פון נאָוואָסטריעווקע ביז אונז איז געווען א קיימא לן פון א ווערסט ניין און אָנמעסטען איז דער שניידער געקומען א מאָל פיער. ווען ביים אָנמעסטען האבען מיר אויף זיך געצויגען דיא שמאָ- ג'ע הויזען און פידושאקלעך, מיט דיא גאנצע פאס- טריגעס אויף זיי, איז דיא מוטער געשטאנען דער- בי, האט זיך געקרימט און געוואונדערט:

— זיינען דאס היינט מאָדעס ארויסגעקומען, זאָל דער אויבערשטער משמר ומציק זיין! ס'איז א שאַנדע און א חרפה א קוק צו טאָן. אז דער ברודער זאָל ניט זיין געווען א גרויסשמעדישער, אסור, אויב איך וואָלט אייך געלאָזט טראָגען אזעלכע מאָדעס!

ספירידאן, בלייבענדיג צופריעדען, וואס מען קלאָגט זיך ניט אויף איהם, נור אויף דער מאָדע, האט געקוועטשט מיט דיא פלייצעס און געזיפצעט, וויא ער וואָלט וועלען זאָגען: "מען קען ניט העל- פען, היינט איז אזא צייט!"

דיא האַרצקלאַפעניש וואָס מיר האָבען געהאט פון ערוואַרשען דער מאמעס ברודער קען מען נור גערגלייכען מיט דער געשפאנטהייט, מיט וועלכער

דיא ספיריטואליסטען ערוואַרטען פון רנע אויף רנע דיא ערשיינונג פון דיא רוחות. דיא מאמע האָט זיך ארומגעטראָגען מיט א קאָפּווייטאָן און האָט אלע וויילע געוויינט. איך האָב פערלאָרען דעם אָפּע- מיט, האב ווינציג געשלאָפען און ניט געמאכט מיינע געקציאָגען. אפילו אין שלאָף האָט מיך ניט אָבגע- לאָזט דער וואונש צו זעהן וואָס ניכער דעם גענע- ראל, דאס הייסט א מענשען מיט עפאלעטען, מיט אַן אויסגענייטען קראַגען, וועלכער דערנרייכט ביז דיא אויערען און מיט א בלאַנקען שווערד אין האַנד — פונקט אזא, וויא עס איז ביי אונז געהאנגען אין זאל איבער'ן קאנאפע און וואס האט מיט זיינע שרעקליכע שוואַרצע אויגען ביזן געקוקט אויף יעדען איינעם, וואָס האט זיך אדוואַזשעט אויף איהם א בליק צו טאָן. בלויז דער לעהרער האָט זיך געפיהלט גאנץ היימיש. ער האט זיך ניט געשראָקען, ניט געפרייט, נור זעלטען, אויסהערענדיג פון דער מא- מען. דיא געשיכטע פון דער גונדאסאָרפאָמיליע, האט ער אריינגעשטעלט א פאָר ווערטער:

— יע, עס וועט זיין גאנץ אנגענעהם צו שפרע- כען מיט א פרישען מענשען.

ביי אונז אין הויף האט מען אויפ'ן לעהרער געקוקט ניט וויא אויף א געוועהנליכען מענשען. ער איז געווען א יונגער מאן, פון א יאָהר 20, א פריסטשעוואַטער, מיט לאנגע האָר מיט א קורצען שטערען און פיס זייער א לאנגער נאָז. מיין לעה- רער'ס נאָז איז געווען אזוי לאנג, אז ווען ער האט גע- דארפט עפעס גוט בעסוקען, האט ער געמוזט אָנבו- גען דעם קאָפּ אביסעל אָן א זייט אויפ'ן פייגעלשען אופן. נאך אונזער מיינונג איז אין דער גאנצער גופערניע ניט געווען נאָך אזא קלוגער, געבילדעטער און גאלאנטער מענש וויא ער. געענדיגט האָט ער זעקס קלאַסען גימנאזיום, דערנאָך איז ער אריי- געטראָטען אין וועטערינאַרנעם אינסטיטוט, פון וואנען מען האָט איהם ארויסגעיאָגט נאך פאר'ן ערשטען האַלב יאָהר. דיא אורזאכע דערפון האָט ער זיך געהיט פאר קיינעם ניט אויסצוזאָגען, וואָס האָט געגעבען יעדען איינעם דיא פעגליכקייט צו האַלטען מיין לעהרער פאר א מענשען וואָס האָט געליטען און — ביז א געוויסען גראַד — פאר א סעקרעטנעם. גערעדט האט ער ווינציג, אי דאס וועגען קלוגע

זאכען, אין פאסט האט ער געגעסען פלייש און גע-
קוקט אויף אלע ארומיגע פון דער הויף און נאווה'דיג;
אבער דאס האט איהם פון דעסטוועגען ניט גע-
שמערט צו געהמען ביי מיין מוטער מתנות און
מאָהלען אויף מיינע פאפירענע שלאנגען נארישע
פנימער מיט רויטע ציינער. דיא מאמע האט איהם
ניט געליעבט פאר זיין נאווה, נור געהאלטען האט
זיא פון איהם עולם ומלואה פאר זיין שכל.

דער גאסט האט זיך לאנג ניט געלאָזט וואר-
טען. אין אָנפאנג מאי זיינען אויף צוויי וועגען אָנ-
געקומען זיינע זאכען אין גרויסע טשעמאדאנעס פון
דער סטאַנציע. דיא טשעמאדאנעס זיינען געווען
אזוי גרויסאַרטיג, אז ביי דיא פורמאנעס האָבען זיך
וויא פון זיך אליין אַראָב גענומען דיא היטלען.

— אין דיא קאסטענס, האָב איך געטראכט,
זיינען מסתמא איינגעפאקט מונדירען און פול-
ווער....

פאַר וואָס עפעס פולווער? ווארשיינליך איז
דער בעגריף, וואָס איך האָב געהאַט וועגען א גע-
נעראל, געווען שטאַרק פערקניפט מיט הארמאטען
און פולווער.

דעם צעהנטען מאי אין דער פריה, ווען איך
האָב ערוואכט פון שלאָף, האָט מיר דיא ניאנקע
איינגערוימט שטילערהייט, אז דער פעטער איז גע-
קומען. איך האָב זיך אין דער גיך אָנגעטאָן און
וויא עס איז איינוואשענדיג זיך, ניט זאָגענדיג דיא
געבעט, בין איך ארויסגעלאָפֿען פון שלאָף־צימער.
אין פאָרהויז בין איך ארויפגעלאָפֿען אויף א הויכען
און פוללען העררן, מיט מאָדנע באקענבארדען און
אין א פראנטישען ראָק. אָבשטאַרבנדיג מיט אלע
גלידער פון הייליגען שרעק, בין איך צו איהם צוגע-
גאַנגען און דערמאנענדיג זיך דיא צערעמאָניעס,
וואָס דיא מאמע האָט מיר אויסגעלערנט צו מאַ-
כען ביי דער בעגעגעניש מיט'ן פעטער, האָב איך
א שאַר געטאָן פאר איהם מיט'ן פוס, האָב זיך
גידריג פערנייגט און א ציה געטאָן זיך צו זיין האַנד
מיט דיא ליפֿען. נור דער הערר האָט מיר דיא האַנד
ניט געלאָזט א קוש טאָן און געזאָגט, אז ער איז
ניט דער פעטער, ער איז זיין קאמערדיגער פיאָטר.
דאָס אויסזעהן פון פיאָטר, וועלכער איז געווען גע-
קליידט רייכער פון מיר און פון געהערער, האָט מיך

איבערראשט אויף דער העכסטער שטופע. דעם
אמת זאָגענדיג, לאָזט עס נאָך מיר עד היום ניט
אָב: צו דען קענען אזאָלכע סאָלדע, פיינע מענ-
שען מיט קלוגע און שטריינגע געזיכטער זיין קנעכט?
פיאָטר האָט מיר געזאָגט, אז דער פעטער און דיא
מוטער זיינען אין גאָרטען. איך האָב זיך א וואָוּף
געטאָן אין גאָרטען.

דיא גאָרטן, ניט וויסענדיג דעם יחוס פון דער
פאמיליע גונדאסאָו און דעם פעטערס ראנג, האָט
זיך געפיהלט פיעל פרייער פאר מיר. אין גאָרטען
איז איצט געווען אזא גערודער, וועלכער קען נור
טרעפֿען אויף א יריד, א גרויסען צאָל סקוואַרעס,
שניידענדיג דיא לופט און שפרינגענדיג איבער דיא
אלעען, האבען זיך מיט א רעש און געפילדער גע-
יאָגט נאָך דיא מאַיאָוע זשוקעס. אין דיא הויכע,
צערטליכע, שמעקעדיגע מאַי־סווייטעלעך האָבען גע-
וויממעלט דיא וואַראַבייטשיקס. וואו דוא האָסט
זיך ניט א קעהר געטאָן, האט זיך פון אומעדום
געהערט דאס זינגען, פיסטשען פון פערשיעדענע
פויגלאַך. אין אַן אנדער צייט וואָלט איך זיך גע-
נומען יאָגען נאָך דיא „שפרינגערס“ אָדער וואַר-
פען מיט שטיינדלאַך אויף דער וואַראַנע, וואס איז
געזעסען אויף א גיעדריגע קופע אונטער אַן אָסינע
און געדרייהט אין אלע זייטען איהר שטומפֿען
שנאָבעל. איצט אָבער בין איך געווען ווייט פון
שטיפֿעריי. דאס הארץ האָט מיר געקלאַפט און
אין פויך איז מיר קאלט געוואָרען: איך האָב זיך
געריכט צו זעהען א מענשען מיט עפאלעטען, מיט
א בלאנקען שווערד און מיט שרעקליכע אויגען!

נור שמעלט אייך פאַר וויא איך בין נשתומם:
געוואָרען, ווען איך האָב דערזעהן, אז גלייך מיט
דער מוטער האט אין גאָרטען שפאצירט א דיניג-
קער, קלייניקער פראנט אין א ווייסע היטעל.
מיט פערלייגטע הענד אין דיא קעשענעס און פער-
וואָרפען דעם קאָפֿ אַהינטער איז ער אלע וויילע
פערלאָפֿען דער מאמען דעם וועג און האט אויס-
געוויעזען נאָך גאָר א יונגער מאַן. אין זיין גאַנצער
פיגור איז געווען אזוי פיעל בעוועגונג, לעבען, אז
זיין אמת'ען עלטער האב איך נור געקענט בעמערקען
דאמאלס, ווען איך בין צוגעגאַנגען געהענטער און
דערזעהן דיא קורצעשוירענע בעזילבערטע האָר.

און שטארק א דריק געטאן איהם דיא האנד.
ער האט עפעס א ווארטשע געטאן אונטער דער
נאז, האט זיך צוהוסט און אָבענגאַנגען אָן א זייט.
— נו, איז דאס ניט קיין פערנגיגען? האָט זיך
דער פעטער צולאכט. — ניב א קוק: ער האט
אנגעטאן א „ראזמאַכאַיקע“ און מיינט, אז ער איז
א גרויסער חכם! ביי נאָט, מיר געפעלט דאס
זעהר!... וויפיעל איז אין איהר, אין דער נאָרר
שער ראזמאַכאַיקע, פאַראן יונגע אמונה אין זיך
און לעבען! און וואס איז דאס פאַר אן אינגעל?
האָט ער געפרעגט פלוצים א קעהר טאנדיג זיך און
דערזעהנדיג מיך.

— דאס איז מיין אנדרושינקע, האט מיך דיא
מוטער פאַרגעשטעלט, ווערענדיג רויט. — מיין
נחמה....

איך האָב א שאר געטהאָן מיטן פוס איבערן
זאמד און זיך גענייגט נידריג.

— א וואוילער אינגעל!.... א וואוילער אינ-
געל.... האָט דער פעטער גענומען ריידען אונטער
דער נאָז און אפגענומען זיין האנד פון מיינע ליפען.
מען רופט דיר אנדרושא? האָט ער מיך געפרעגט
און געלעט ביים קאפ.... אזוי.... אזוי....
ביי נאָט.... דוא לערענסט?

דיא מאמע — א ביסעל צוגעפאַרפט, א ביסעל
צוגעגעבען ליגענס, וויא אלע מוטערס, — האָט איהם
גענומען דערזעהלען מיינע פאַרטשריטע אין לערנען
און מיין גוטע אויפפירונג און איך בין געגאנגען לע-
בען פעטער און, טאָענדיג וויא דיא מוטער האָט
מיר פריהער אנגעזאָגט, ניט אויפגעהערט צו ניינען
זיך. ווען דיא מאמע האָט שוין געהאַלטען ביים
פערזאָרפען דיא ווענדע מכה דעם, אז מיט מיינע
טייערע פעהיגקייטען וואָלט פאַר מיר געווען ניט
שלעכט אריינצוצורעטען אין קאדעט-קאַרפּוס אויפן
קאזאנעם רעכנונג און ווען איך, פאַלגענדיג וואס
דיא מוטער האָט מיר געהייסען, האָב געדאַרפט
זיך צואוויינען און בעטען ביים פעטער פראָטעקציע,
האָט זיך דער פעטער פלוצם אָבעשטעלט און
פערזאָנלעך פערנאָדערענעשפרייט דיא הענד.

— ט-ט-טעלע! וואס איז דאס? האָט ער
געפרעגט.

גלייך אונז אנסקענען איבער דער אללע איז
געגאנגען טאַטיאנאַ אַיוואַנאַווא, פעדאַר פעטראָ-
וויטשעס ווייב. זיא האָט געטראָגען א ווייסע אָנגע-
קראָכפּעלטע קלייד און א לאנגע ברעט צום פרעסען.
ווען זיא איז אונז פערבייגעגאנגען האָט זיא אַניט
סמעלען קוק געטאן אונטער דיא ברעמען, א קוק
אויפן נאָסט און איז רויט געוואָרען.

— זיי לאָזען גאר ניט אָב.... האָט ער דורכ-
געזיט צווישען דיא ציינער און נאכגעקוקט איהר
וויא זיא איז אָוועקגעגאנגען. — ביי דיר, שוועס-
טער, איז אויף יעדען טריט א סורפריז.... ביי
נאָט.

— זיא איז אונזער פאַרשוין — האָט דיא מוטער
געזאָגט. — מען האָט איהר פאַר פיאָדאַרען אויס-
געשדכנ'ט פון הונדערט ווערסט ווייט....

(שלום פאַלגט.)

אַנשטאַט א וואַזשנעם נאָנג און א שטאַלצען קעהר
און ריהר, וויא עס פאַסט פאַר א גענעראל, האב
איך דערזעהן כמעט א אינגעלשע פלינקהייט;
אַנשטאַט א קראַגען וואָס זאָל אונטערשפאַרען
דיא אויערען — האט זיך מיר אַן דיא אויגען א
וואָרף געטאן א געוויינליכער בלויער האַלזטוך. דיא
מאמע מיטן פעטער האָבען שפאַצירט איבער דער
אַללע און געשמועסט. איך בין שטילערהייך צו
געגאנגען צו זיי און געווארט ביז אימעצער פון זיי
וועט א קוק טאן אהינטער.

— וויא יום-טוב'דיג ביי דיר איז דאָ, קלאַדיאַ,
האָט דער פעטער געזאָגט. — וויא שוין און וויא
גוט! ווען איך זאָל דאס פריהער האָבען געוואוסט,
אז ביי דיר איז אזא פראַכט, וואָלט איך בשום
אופן ניט געפאַרען אין אויסלאַנד.

דער פעטער האט זיך פלוצים אַ בויג געטאן
און א שמעק געטאן א טיולפאַן. וואס נור ער
האט בעגעגענט מיט דיא אויגען האט איהם ענט-
ציקט און געוועקט זיין נייגירדע, פונקט וויא ער
וואָלט אין זיין לעבען ניט געזעהן קיין גאָרטען און
א ליכטיגען זומער-טאָג. ער האָט זיך געסעהרט
און געריהרט וויא אויף ספראָנדיגעס און האט
אויף איין רגע ניט צוגעמאַכט דאס מויל, ניט לאָ-
זענדיג דער מאמען אפילו איין וואָרט אַריינשטע-
לען. פלוצים, סאמע דאָרטען, וואו דער וועג פער-
נעהמט זיך אָן א זייט, האט זיך בעוויזען פון אונ-
טער דער בויגע פאַבעדימסקי. זיין פלעצליכע ער-
שיינונג איז געווען אזוי אונערוואַרטעט, אז דער
פעטער האט זיך אַ צאפּעל געטאן און אָפּגעטראָ-
טען א טריט א הינטער. דאס מאל האט דער
לעהרער געטראָגען אויף זיך זיין יום-טוב'דיגע
פעלערלינקע, אין וועלכען, איבערהויפט פון הינטען,
האט ער אויסגעזעהן וויא א ווינט-מיל, א מינע האט
ער געמאַכט א יום-טוב'דיגע און ערהאפּענע. צו-
דריקענדיג דיא הויט צום הארצען אויפן שפאַני-
שען אופן, האט ער געשטעלט א טריט צום פעטער
און זיך פערנייגט וויא עס ניינען זיך מאַרקווען אין
דיא מעלאָדראמען: אָנגעבויגען פאַרווערטס און
עטוואס אָן א זייט.

— איך האב דיא עהרע זיך פאַרצושטעלען
אייער עקסעלענץ, האט ער געזאגט אין דער הויך,
— אייער פלעמעניק'ס לעהרער און פעדאָנאַג,
דוואָריאַנין פאַבעדימסקי!

אזא בעשיידענהייט פון לעם לעהרערס זייט
איז זייער געפעלען געוואָרען מיין מוטער. זיא האט
פערנגיגענד א שמייכל געטאן און זיך פערגאנגען
פון זיסען ערוואַרטען, אז ער וועט זאגען נאך עפעס
א קלונע זאך. נור דער לעהרער, ערוואַרטענדיג, אז
אויף זיין ערהאפּענען בענעהמען זיך וועט מען איהם
ענטפערען ערהאפּען, ד. ה. זאָגען וויא עס פאַסט
פאַר א גענעראל „הם“ און דערלאנגען צוויי פינ-
גער, האט זיך שטאַרק צוטומעלט, ווען דער פער-
טער האט צו איהם פריינדיק א שמייכל געטאן

לקוי לבנה און לקוי חמה.

(א קאפיטעל אַסטרעאָנאָמיע — נאך פלאַמאַריאַן.)

סע פילקע? זיא האט דיא פאַרמע פון א היטעל צוקער. וואס ווייטער ווערט זיא אלץ שמעלער און שמעלער ביז זיא איז בלוז א שווארצע פינטעלע. שטעלט זיך אַזאָ פאר א פינסטערע שטיק לופט, וואָס האָט דיא פאַרמע פון א היטעל צוקער און ליגט מיט איהר ברייטען זייט ביי דיא גרויסע פיל-קע. אָט דאס איז דיא שאַטען-שטרעקע, וואס ווערט צוליעב אונזער פילקע. אַזאָ פיגור וויא א הי-טעל צוקער, דאס הייסט א פיגור וואס איז עכט קיילעכדיג און וואס איז ביי איין ברעג ברייט און ווערט וואס ווייטער אלץ שמעלער, ביז ביי דעם אנדערען ברעג האט זיא א שפיץ, — אַזאָ פיגור הייסט אין געאָמעטריע (חכמת מדידה) ס אָנוס. דיא שאַטען-שטרעקע, וואס ווערט פון דיא פילקע, איז אַזאָ א קאָנוס פון שאַטען.

נעמט א ווייסען בויען פאפיער און טראַגט איהם צו ניט ווייט פון דיא פילקע (הינטער איהר און דאס הייסט, נאטירליך, אויך הינטער דעם לאַמפּ). האלט דעם פאפיער צוערשט נאָהענט צו דער פילקע. איהר וועט אויפ'ן פאפיער גלייך בעמערקען א קיילעכדיגען שווארצען פלעק. דאס איז שאַטען, וואָרים אייער פאפיער האט איבער-געהאקט דעם שאַטען-קאָנוס פון דיא פילקע. רוקט איהר דעם פאפיער אָפּ א ביסעלע ווייטער פון דער פילקע, וואס וועט איהר בעמערקען? דער קיילעכ-דיגער שווארצער פלעקעלע אויפ'ן פאפיער וועט קלענער ווערן. רוקט דעם פאפיער נאָך ווייטער, — וועט דער פלעקעלע נאָך קלענער ווערן. ווארום איז דאס אזוי? ווייל איהר רוקט דאָך דעם פאפיער אלץ געהענטער צו דעם שפיץ פון דעם קאָנוס, זאָ דאס דיזער קאָנוס ווערט דאָך אלץ שמעלער און שמעלער און אייער פאפיער האקט איהם איבער אין אלץ א קלענערע קייקעלע. שטעלט אייך פאַר אז איהר מאכט מיט א היטעל צוקער אַזאָ פראָבע:

שמעלט אויפ'ן טיש אוועק א לאַמפּ מיט א קולבע. לעבען דעם האלט פאר א פאָדים א וויי-סע פילקע אָדער אַן אַפעלסין — ניט גאנץ ווייט אבער אויך ניט גאנץ נאָהענט. וואס וועט איהר זעהן? דיא העלפט פון דיא פילקע, וועלכע איז צו דעם לאַמפּ צו, וועט זיין ליכטיג, וועהרענד דיא אנדערע העלפט איהרע וועט זיין באדעקט מיט שאַטען. א חוץ דעם: הינטער דיא פילקע וועט א געוויסע שטרעקע אויך זיין פינסטער, ווייל דיא פילקע פאַרשמעלט פון דאָרטין דיא שיין פון דעם לאַמפּ, — ווייל זיא לאָזט דיא שיין אהין ניט צו. דיזע פינסטערנעס, וועלכע קומט ארויס פון דעם וואס דיא פילקע פאַרשמעלט דעם לאַמפּ'ס שיין, וועט אַזאָ אַנפילען א געוויסע טייל פון דיא לופט הינטער דיא פילקע, — ריכטיגער זאָגענדיג, א גע-וויסע טייל פון דיא לופט הינטער דער פילקע וועט בלייבען ניט בעלויכטען. דיזע גאנצע ניט-בעלויכ-טענע אָדער פינסטערע שטרעקע איז אַזאָ דיא פילקע'ס שאַטען.

ווען איהר זאָלט אין דיזע שטרעקע (הינטער דער פילקע אַזאָ) האלטען א קלייניקע פילקעלע, וועט אויף איהר שוין ניט פאלגען קיין איינציגער שטראהל פון דעם לאַמפּ, און זיא, דיא קלענערע פילקעלע, וועט אין גאנצען זיין אין שאַטען. ווען איהר זאָלט דיא קלענערע פילקעלע אבער האלטען ניט פונקט אין דיא שאַטען-שטרעקע, זאָנדערן א ביסעלע העכער אָדער נידעריגער אָדער אָן א זייט, וועט אויף איהר שוין פאלען א ביסעל שיין פון לאַמפּ. מען קען דיא קליינע פילקעלע אויך אזוי האלטען, אז א היבשע טייל איהרע זאָל זיין בע-לויכטען, וועהרענד דיא איבעריגע זאָל זיך געפינען אין דיא פינסטערע שטרעקע.

וואס פאר א פאַרמע האט דיא שאַטען-שטרע-קע, וועלכע עס ווערט אין דער לופט פון דיא גרוי-

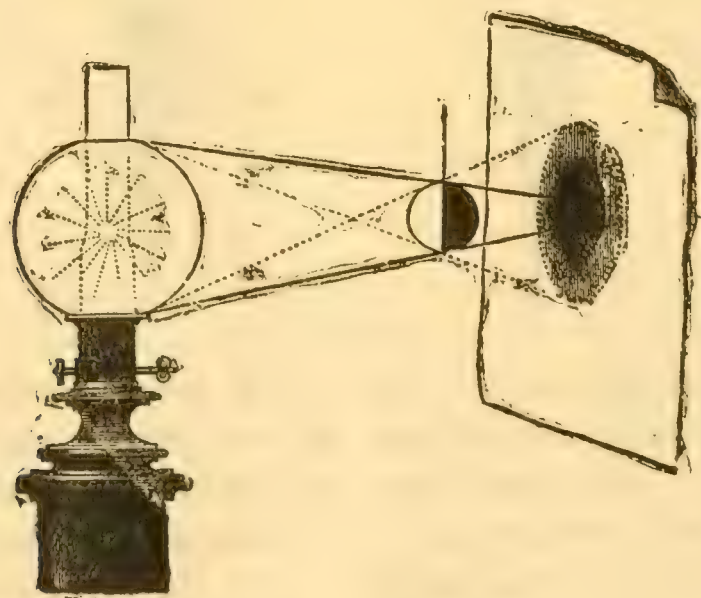
געפינט זיך א שטיקעל, וואָס איז ניט אזוי פינסטער וויא ער, אָבער אויך ניט אזוי ליכטיג וויא דיא איז בעריגע אין גאנצען בעלויכטענע טייל פון דעם פאפיער. דיזע שטיקעל ווערט אָנגערופען האַרב־שאַטען. דאס איז אזא שטרעקע, פון וועלכע דיא פילקע פארשטעלט ניט אלע שטראַהלען פון דעם לאַמפּ, זאָנדערן בלויז א טייל פון זיי.

שטעלט אייך איצט פאַר דיא גרויסע פילקע, אויף וועלכע מיר וואוינען — דיא ערד — וויא זיא טראַנט זיך אַרום אַרום דעם גרויסען לאַמפּ — דיא זון. דיא ערד וואַרפט אַזאָ הינטער זיך א קאָנוס פון שאַטען אין דער הוילער שטרעקע. וואס נעהנטער צו דער ערד איז דיזער שאַטען אַזאָ אַלץ גרעסער, און וואָס ווייטער — אַלץ קלענער — פונקט וויא אויף אונזער פראָבע איז מיט דעם שאַטען פון דער פילקע.

ביי דער סאַמע ערד וועט דער שאַטען זיין אזוי גרויס וויא דיא ערד אַליין איז. וואס ווייטער, וועט ער ווערען אַלץ שמעלער, ביז ער וועט ווערען בלויז אַ פינטעלע — דער שפיץ פון דעם קאָנוס.

איהר האַלט איהר איבער'ן טיש מיט איהר פרייטען זייט צום לאַמפּ, און איהר מאַכט אויף איהר קאַרבען, עכט ארום און אַרום, אין פערשיעדענע ערטער. שטעלט אייך פאַר, אז איהר האַקט אויף דיא קאַרבען דיא היטעל צוקער איבער. נו, יעדער איבערגעהאַקטער אָרט וועט זיין אַין עכטער קייקיל. וועלען אָבער דיזע קייקלען זיין אלע גלייך דיא גרויס? ניין. וואס דער קאַרב איז ווייטער פון לאַמפּ, דאס הייסט ווייטער פון דעם ברייטען ברעג פון דיא היטעל צוקער, וועט דער קייקעל זיין אַלץ קלענער; און אזוי וועלען דיא קייקלען אַלץ ווערען קלענער און קלענער ביז ביי דעם סאַמע שפיץ וועט איהר האַבען בלויז אַ פינטעלע.

מיט אייער פאפיער (ווען איהר האַלט איהר גלייך) האַקט איהר איבער דעם שאַטען־קאָנוס, וואס פאַלט פון דיא פילקע, אויף דעם זעלבען אָרט, וויא אויף דיזען ביישפיעל האַקט איהר דיא היטעל־צוקער. דעריבער ווערט דער קיילעכדיגער שאַטען־פֿלעק אויף דיא פאפיער אַלץ קלענער, וואס ווייטער איהר האַלט דיא פאפיער פון דעם לאַמפּ.

פיגור 1.

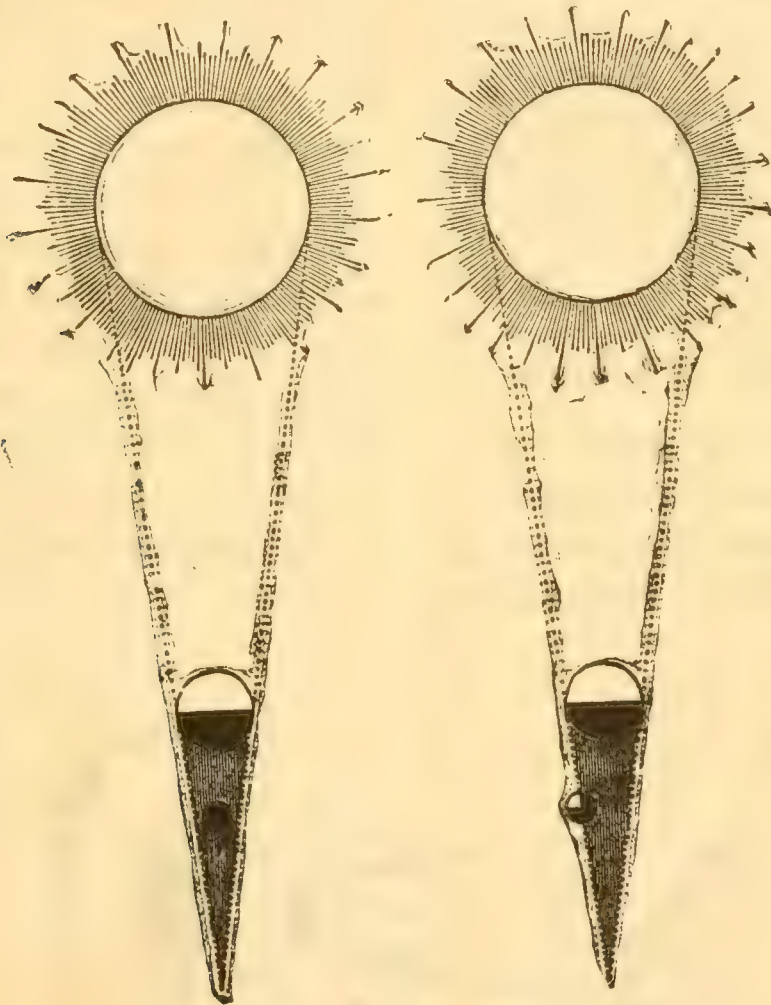
אין גאנצען האַלט דער שאַטען־קאָנוס, וואס פאַלט פון דער ערד 1,300,000 וויאַרסט. איצט לאַמיר זיך דערמאָנען אָן דיא לבנה און זעהן, וואס מיט איהר ווערט דאָ א מאָל צוליעב

ווען איהר וועט זיך בעסער צוקוקען צו דעם שאַטען סייסעל אויף אייער פאפיער, וועט איהר זעהן, אז ארום איהם געפינט זיך א רינג פון שוואַר־כערע שאַטען, דאס הייסט אז אַרום דעם שאַטען

נונג פון רעכטער האנד), הנם אויף ניט אזוי ליכטיג וויא געוויינליך, וואָרום דיעזע שטיקעל געפינט זיך אין דעם האלב־שאַטען.

עס איז זעהר אינטערעסאַנט צו קוקען אויף לקוי לבנה. איהר זעהט דיא לבנה א ליכטיגע, א שיינענדיגע, וויא א געפולירטען זיכערנעם קייקעל, און פלוצלינג הייבט זיא ביסלעך־ווייז אן פארצויגען צו ווערען מיט א שאַטען אין רעכטען מיטען הייז

דעם אלעם. דיא לבנה דרייט זיך ארום דיא ערד. זיא געפינט זיך אָבער בלויז 360,000 וויאָרסט פון דער ערד, דאס הייסט, דער שפיץ פון דיא ערד'ס שאַטען־קאָנוס געפינט זיך פון דער ערד ווייטער וויא דיא לבנה. נו, ווען דיא לבנה קומט אויס צו זיין הינטער דיא ערד און דיא זון (אזוי וויא אין אונזער פראָבע דיא קלענערע פילקעלע, וועלכע געפינט זיך הינטער דיא גרעסערע פילקע און דעם

פיגור 2.

מעל. ווען זיא ווערט אויף אזא ארט פארצויגען קענט איהר איהר דונקעל־רויטלעכען, אנהייטליכען קייקעל קוים דערזעהן.

איצט לאַמיר זעהן, ווען לקוי לבנה קומט פאָר און ווען ניט.

ערשטענס ווייסען מיר שוין, אז, אום עס זאָל זיין לקוי לבנה, טאָר זיך דיא לבנה ניט געפינען צווישען דיא זון און דיא ערד, וואָרים דאָן געפינט זיא זיך נאָר ניט אין דעם שאַטען־קאָנוס, און איז נאָר בעלויכטען פון דער זון. צו א לקוי לבנה איז אַלואַ נייטיג, אז דיא לבנה זאָל דאָן זיין פון דעם

לאַמפּ), קען זיך דאָך נאטירליך טרעפּען, אז זיא, דיא לבנה, זאָל גראָד האָבען דורכצוגיין דורך דיא ערד'ס שאַטען־קאָנוס. דאָן וועט זיא אַלזא זיין אין שאַטען און ווערען פינסטער. אזא לאַגע פון דער לבנה הייסט לקוי לבנה.

ווען דיא לבנה קומט אין גאַנצען אריין אין דעם קאָנוס, ווערט זיא אין גאַנצען פינסטער (זעה פיגורע 2, צייכענונג פון לינקער האַנד) ווען זיא געפינט זיך בלויז א ביסעל אין דעם קאָנוס, ווערט זיא א שטיקעל פינסטער און דיא איבעריגע טייל איהרע בלייבט ליכטיג (דיא זעלבע פיגור, צייכען

וועלכע איז צו אונז, נראָד זיין יענע האַלבע איהרע, אויף וועלכע דיא שיין פון דיא זון קומט צו. זעה „צוקונפט“ אפריל 1806 זייטען 45 47). ווען דיא לבנה וואָלט דאן אימער דורכגעגאנגען דורך דעם שאַטען־קאָנוס, וואָלט אלזאָ יעדען מאָנאַט, ווען דיא לבנה איז א פולע, אויך פאַרנעקומען אַ לקוי לבנה. אין אמת'ן אָבער טרעפט דאָס זעלטען. עפּטער נייט זיא פאַרביי פאַרביי דעם קאָנוס, עטוואָס נידעריגער אָדער עטוואָס העכער פון איהם; און דאן קומט נאטירליך קיין לקוי לבנה ניט פאַר.

* *

ביז אהער האָבען מיר גערעט ווענען דעם, וויא דיא לבנה ווערט פאַרשטעלט. דיא זון ווערט אָבער אויך אַ מאָל פאַרשטעלט. נאטירליך, דיא זון ווערט אין גאַנצען ניט פאַרשטעלט! אויפהערען צו שיינען הערט זיא ניט אויף. פון אונז אָבער ווערט זיא יע פאַרשטעלט. אזא פאל רופט מען לקוי חמה. אין גרונט איז לקוי חמה אַ גאַנץ איינפאַכע זאַך. ווען איהר שטעלט למשל אַוועק א בוך צוויי שטען דעם לאַמפּ און אייערע אויגען, זאָ דאָס דער פלאַם פון לאַמפּ ווערט פון אייך פאַרשטעלט, האָט איהר, זאָ צו זאָגען, לקוי לאַמפּ. נו, און ווען עפעס פאַרשטעלט דיא זון פון אונז, איז דאָס לקוי חמה. וואָס אָבער איז דאָ דער עפעס, וועלכער פאַרשטעלט אַ מאָל פון אונז דיא זון? — דיא לבנה.

אזוי וויא דיא לבנה דרייט זיך אַרום אַרום דיא ערד, קומט זיא דאָך אָפּט אויס צווישען דיא ערד און דיא זון (דאן שטייט זיא אלזאָ מיט איהר ניט בעלויכטענע זייט צו אונז און מיר זעהען איהר גאָר ניט — זעה דעם זעלבען ארטיקעל אין פעברואַר נומער „צוקונפט“ 1896); און זייענדיג צווישען דיא ערד און דיא זון קען זיא אַ מאָל אויסקומען אין אזא אָרט צווישען זיי, אז זיא זאָל דיא זון פון דיא ערד פאַרשטעלען. אי דיא לבנה איז דאָך אזוי פיעל מאָל קלענער וויא דיא זון, היינט וויא קען זיא איהר פאַרשטעלען? דאָס וועט אייך קיין קשיה ניט זיין, ווען איהר וועט זיך דערמאָנען, וויא א דינער שטייט געל פאַרשטעלט פון אייך דיא גרעסטע הויז, ווען דיא הויז איז ווייט און ווען איהר שטייט פון א געדויערענע זייט פון דעם שטאַנג. אויף דיווען אַרט קען דיא לבנה אויסקומען אין אזא פונקט צווישען דיא

אנדערען זייט פון דער זון, דאָס הייסט, אז דיא ערד זאָל אויסקומען צווישען דיא לבנה און דיא זון. דאן קען דיא ערד דיא לבנה פאַרשטעלען. (ווען איהר וועט גוט בעטראַכטען, וועט איהר זיך אַרומזעהן, אז דיא לבנה וועט אין יענע צייט זיך פאַר אונז זעהן ניט קיין האַלבע און

פיגור 8.

ניט קיין אויסגעביסענע, זאָנדערן אלס אַן עכטער קייסיל, — מיט אַנדערע ווערטער, לקוי לבנה קומט פאַר מיט א פולע לבנה. אין אמת'ען: וויא באַרד דיא לבנה געפינט זיך דאן ניט צווישען אונז און דיא זון, זאָנדערן מיר געפינען זיך גאָר צווישען איהר און דיא זון, וועט דאָך דיא זייט פון דיא לבנה,

זיך א קאנוס פון שאַטען, וועלכער איז נאטירליך פיעל קלענער פאר דעם שאַטען-קאנוס, וואָס פאלט פון דער ערד, ווייל דיא לבנה איז קלענער פון דער ערד. אלס דיא לבנה דרייט זיך ארום דער ערד, שלעפט זיא אַלואַ הינטער זיך דיווען פינסטערען קאנוס מיט, וויא אַ דאמע שלעפט מיט דיא שלעפע פון איהר קלייד. ווען דיא לבנה שטייט צווישען דיא ערד און דיא זון, איז דיעזע שלעפע איהרע אַלואַ אומגעקעהרט צו אונז און ווארפט אויף אונזער ערד א קיילעכדיגען דונקעלען פלעק, (אזוי וויא דער שאַטען-קאנוס פון דיא פילקע האָט געוואָרפֿען אַ קיילעכדיגען פלעק אויף דעם בויגען פאפיער — זעה פינור 3 און אויף פינור 1). דיעזער קיילעכדיגער פלעק (דער שאַטען פון דער לבנה) וועט זיך אַלואַ ארומגליטשען איבער דער ערד, אלס דיא לבנה וועט זיך בעוועגען, — אזוי וויא דער שאַטען פון אונזער קערפער גליטשט זיך איבער דער וואַנד, ווען מיר גייען פאַרביי איהר. דיא ערד געפינט זיך אָבער נאָהענט צו דעם שפיץ פון דיא לבנה'עם שאַטען-קאנוס, און דער דונקעלער קייקעל, וואָס פאלט אויף איהר, איז קיין מאָל ניט ברייטער פאר 75 וואָרסט. אין גאנצען פארשטעלט ווערט דאָר-בער דיא זון בלויז פאר דיא וואָס וואוינען נאָד אין דיא שטרעקע, וואו עס קומט דאָן אויס דער פלעק פון דיא לבנה'עם שאַטען. דיא וואָס וואוינען אַנדערס-וואו אָבער, וועלען דיא לקוי חמה גאָר ניט זעהן. מען דאַרף אָבער בעמערקען, אז דיא, וואָס וואוינען דאָרטען וואו עס פאלט דער האַלב-שאַטען פון דער לבנה, וועלען זעהן אַ טיילווייזע לקוי חמה, ווארום פאַר זיי וועט דיא לבנה, דורכגייענדיג, פאַר-שטעלען אַ טייל פון דיא זון.

בן דוב.

ערד און דיא זון, אז זיא זאָל דיא זון פון דער ערד באַטש אויף אַ וויילעטשקע פארשטעלען.

קאָמיר זעהן, וואָס עס איז נייטיג, אז דיא לבנה זאָל פון אונז פארשטעלען דיא זון. מאכט אזא פראָבע. מאכט איין אויג צו און מיט דיא אַנדערע אויג קוקט פון ווייטען אויף דעם וואַנט זיינער, למשל. שטעלט דאָן פאַר'ן אויג אַוועק אייער פינגער, און האַלט איהם אזוי, אז ער זאָל אויסקומען פונקט צווישען דיא אויג און דעם זיינער, דאָס הייסט, אז ווען מען זאָל ציהען אַ גלייכען פאס פון אויג צום זיינער, וואָלט דער פינגער אויסגעקומען פונקט אויף דעם פאס; דאָן, אויב איהר וועט דעם פינגער האַלטען נאָהענט גענוג צום אויג, וועט ער דעם זיינער אין גאנצען פארשטעלען פון אייך, הנם דער פינגער איז דאָך פיעל מאָל קלענער וויא דער זיינער. ווען דער פינגער וועט אין גאנצען זיין אָן אַ זייט פון אזא פאס, דאָס הייסט גאָר ניט פונקט צווישען דיא אויג און דעם זיינער, וועט ער איהם גאָר פון אייך ניט פארשטעלען.

דאָס זעלבע איז מיט דיא לבנה. זיא קען דיא זון פון אונז פארשטעלען בלויז דאָן, ווען זיא קומט אויס פונקט צווישען אונז און דיא זון, אויף אַ גליי-כען פאס צווישען דיא ערד און דיא זון. דאָס טרעפט אָבער זעלטען. דאָס רוב גייט זיא דורך ענטוועדער העכער אָדער נידעריגער פאַר דיעזען פאס.

ווען עס טרעפט אַ לקוי לבנה, ווערט דיא לבנה פארשטעלט פון אַלע איינוואוינער פון דער ערד — עס מאכט ניט אויס, אין וועלכע שטעלען פון דער ערד זיי וואוינען, — אבי ביי זיי איז דאָן נור נאָכט. גאנץ אַנדערש איז עס מיט לקוי חמה. קאָמיר זעהן: דיא לבנה, פונקט וויא דיא ערד, ווארפט הינטער

דיא צוויי פרעמיום ארטיקלען

איבער רעליגיאן און וויסענשאפט.

(אין יאנואר און פעברואר נומערען "צוקונפט")

II.

ה' אקערמאן, דער פערפאסער פון דעם ארטר-
ועל, וועלכער איז געדרוקט געווען אין דעם פעב-
יאר נומער, איז פונקט אזוי ווייניג פאכמאן אין
שרייבען וויא פיעל ה' זאלאטקאוו איז עס יא. מיר
קענען אויסזאגען דעם סוד, אז דאס איז, וויא מיר
האבען זיך ערקונדיגט, דאס ערשטע מאל, וואס
ער האט איבערהויפט ווען עס איז עפעס געשרי-
בען. ער איז א'ן איינפאכער ארבייטער, און זיין
קענטניס האט ער צו פערדאנקען בלויז זיין פליי-
סיגען לעזען און זעלבסט-לעהרע אין דיא פרייע
מינוטען נאך דער ארבייט. מיר מעלדען דיעזען
פאקט, ווייל איהם מוז-מען האלטען אין זינען, ווען
מען שאצט אפ ה' אקערמאן'ס ארטיקעל. דא, וועט
מען דיעזען ארטיקעל אורטיילען וויא עס בעדארף
זיין, דאס הייסט ניט צו שטריינג. דאן, נעמענדיג
דיזען אומשטאנד אין אנבעטראכט, וועט מען מיר
זען צוגעבען, אז טראץ אלע גרויסע פעהלערען, וועל-
כע דער ארטיקעל האט אין זיך, איז ער דאך א
פרייליכער ביישפיעל פון זעלבסט-ערוואַרבערנע
אינטעליגענץ און ענטוויקלונג פון א'ן ארימען פאר-
האָריוועטען אידישען לוי-שקלאף — א טרויספולער
מוסטער פון דיא פרוכט פון פלייסיגקייט, פון אינ-
טערעס אין וויסענשאפטליכע פראגען און פון א
טהעטיגען, דיינקענדען אידישען פראָלעטעריער
טארף. אינטערעסאנטער פון אלעם איז דערביי
דער פאקט, דאס ה' אקערמאן איז צו זיין קענט-
ניס און זיין אים-שטאנדע זיין צו לעזען אזעלכע
ווערק וויא ספענסערס, הויפטזעכליך געקומען דורך
דעם סאָציאליזמוס. ער איז ניט איינער אזעלכער.
אונזער בעוועגונג ציילט א היבישע ביסעל (אין דיא

הונדערטער אריין) אידישע ארבייטער, וועלכע זיי-
נען אריינגעטראָטען אין דיא סאָציאליסטישע רייען,
ווען זיי זיינען אים שטאנדע ניט געווען אונטערצו-
שרייבען זייער נאמען אָדער זאגאר צו לעזען א אי-
דישע צייטונג און וועלכע זיינען דורך זייער אינטעל-
לעקטועלען אינטערעס אין דעם קאמפף פון זייער
קלאס געגאנגען אין זעלבסט-בילדונג פון שטאָפּעל
צו שטאָפּעל, ביז זיי זיינען צוגעקומען צו דיא שטור-
פע פון פערשטיין קארל מארקס ווערק און פא-
פולאריזאציאן און אליין האלטען אריין וויסענ-
שאפטליכען פאָרטראג. אזעלכע ארבייטער זיינען
דער אמת'ער עהרען-מעדאל פון דער סאָציאליס-
טישער בעוועגונג אונטער דיא אידען. דאס זיינען
דיא אידישע בעבעלס, וועלכע דריקען מיט זיך אויס
דעם פאקט, דאס דער ארבייטערקלאס איז יעצט
דער אמת פאָרטשריטליכער קלאס, דער איינציגער
פאָרווערטס גייענדער קלאס — אין גייסטיגען לע-
בען אזוי גוט וויא אין פאָליטישע מאכט און עקאָנאָ-
מישע בעדייטונג, און אין דיא ערשטע צוויי בעציר-
הונגען צוקלעב דיא דריטע.

ריידען וועגען אקערמאן'ס ארטיקעל פון דעם
שטאנדפונקט וויא וועגען דעם ארטיקעל פון א
שרייבער מיט אזא געניטקייט, אזא זשורנאליסט-
שע ערפאהרונג און אזא אלגעמיין בעקאנטען טא-
לאַנט וויא זאלאטקאוו, — זייערע צוויי ארטיקלען צו
מעסטען אויף דיא זעלבע מאָס איז אלזא אונ-
מעגליך.

דאך, אזוי וויא דער צוועק פון דיעזע ציילען
איז פאר דיא לעזער פון דער "צוקונפט", אין איר
געמיין ווייניגסטענס, אַנצו-ווייזען אויף דיא פעה-

לערן פון דיזע ארטיקלען, וועלען מיר דאס אויך טאן אין בעצוג אויף אקערמאנס.

אויב זאלאטקאוו'ס ארטיקל איז געבויט אויף א ניט-לאגישען פונדאמענט, דאן מוז מען וועגען אקערמאנ'ס ארטיקל זאגען, אז דיא געביידע אין איהם שטייט גאר ניט אויף דעם פונדאמענט, — אז דער יסוד איז זיך איין זאך און דער בנין איז זיך א גאנץ בעזונדערע זאך, וועלכע שטייט אויך בעזונדער, הנם אנגעצייכענט איז, אז דאס איז דער פונדאמענט און דאס — דער מויער אויף איהם. עס איז פאראן א גלייכווערטיל וועגען א מאהד לער, וועלכער האט אונטער זיינעם א בילד אונטער געשריבען דיא ווערטער „דאס איז א לייב“. נוא, בעמערקט מען דערביי: אויב דאס בילד איז א גוטעס, דאן זעהט מען דאך אז עס איז א לייב, טא צו וואס דארף מען נאך דעם אונטערשריפט; אויב וויעדער דאס בילד טויג ניט, דאן העלפט דאך ניט וואס מען שרייבט אונטער אז דאס איז א לייב.

ביי גענאסע אקערמאנ'ען איז דא דער אונטער-שריפט, אבער עס איז ניטא דער לייב. גענאסע אקערמאן שטעלט אלס פונדאמענט פון זיין ארטיקל, — אלס טהעמא, קען מען זאגען — דיא בעהויפטונג, אז רעליגיאן ענטהאלט אין זיך צוויי עלעמענטען — א פילאזאפישען און א מאראלען, און אז אין דיזע צוויי עלעמענטען געפינען מיר אין דער רעליגיאן דעם גענער פון דער וויסענשאפט. האבענדיג געמאכט דיזע בעהויפטונג, ערקלערט דער שרייבער, אז ער נעמט זיך אויסצופארשען דיא פראגע: וואס איז דיא אורזאכע פון דעם עוור'נען קאמפף? איהר ערווארט אלזא א פארשונג איבער דיא אורזאכען (1) פון דעם קאמפף צווישען רעליגיאן און וויסענשאפט אלס פילאזאפיען און (2) פון דעם קאמפף צווישען זיי אלס מאראל הלכות. עס איז אבער אין עבירה אייער ערווארט טען. וועגען אורזאכען איז גאר קיין רייד ניטא. אנשטאט צו זוכען דיא אורזאכען פון דעם קאמפף צווישען רעליגיאן און וויסענשאפט, פארנעמט זיך דער שרייבער גלייך גאר מיט דעם קאמפף גופא, אלס דער זעלנער פון דער וויסענשאפט געגען דער רעליגיאן. אין דעם סימפאטיזירען מיר אפילו מיט

איהם פון גאנצען הארצען. אין דעם קאמפף צווישען רעליגיאן און וויסענשאפט איז דיא „צוקונפט“ אימער א קעמפפערין פאר דיא צווייטע געגען דיא ערשטע. ווען מען נעמט זיך אבער געפינען זי אורזאכען פון א קאמפף, דארף מען דאך זען דיזע אורזאכען און ניט בעשעפטיגען זיך מיט דעם קאמפף גופא. בריינגען בעווייזע וויא גערעכט די וויסענשאפט איז און וויא אונגערעכט דיא רעליגיאן איז, הייסט נאך ווייט ניט בעווייזען פון וואנען דער קאמפף צווישען זיי ביידען נעמט זיך. עס הייסט זאגאר ניט ריידען וועגען דעם, אז צווישען זיי איז גאר דא א קאמפף.

נאך נאאיווער קומט ביי גענאסע אקערמאנ'ען ארויס דיא שייכות צווישען דיא טהעמא, וועלכע ער שטעלט זיך, און דיא ארבייט איבער איהר, ווען ער נעמט זיך איבערצוגיין פון דעם קאמפף צווישען רעליגיאן און וויסענשאפט אלס פיקאזא-פישע סיסטעמען און זייער קאמפף אלס מאראל-סיסטעמען. ער זאגט:

„אבער מיט'ן בלויזען פערזאכטען און פער-ווארפען דעם מענשען-פערשטאנד איז דיא רעליגיאן ניט א גענעקומען, און מיט'ן בלויזען זיידען זיך אויך ניט. און דא קומען מיר צום צווייטען עלע-מענט פון דער רעליגיאן: דיא מאראל.“

דער לעזער ווארט דא זעלבסטפערשטענדליך, אויף דיא פרינציפעלע אונטערשיידען צווישען אזא מאראלע הלכה, וועלכע איז ענטהאלטען אין דער וויסענשאפט און אזא מאראלע הלכה, וועלכע איז איינגעוויקעלט אין דער רעליגיאן. איהר ריכט זיך נאטירליך אויף, אויף א בעשפרעכונג פון קאמפף צווישען אזעלכע צוויי הלכות אדער אין בעצוג אויף זיי. אבער וועגען דעם איז שוין גאר קיין רייד ניט. וואלט ווייניגסטענס געווען עפעס וועגען דיזע צווייערליי מאראלע הלכות גופא, שוין אבגעזעהן פון דעם קאמפף צווישען זיי. נו, כאפט זיך גאר דער שרייבער אויפ'ן שטעל אויפווייזען וויא אונמאראליש דיא רעליגיאן איז אין איהרע האנדלונגען, — וויא נידערטרעכטיג זי איז זיך בעגאנגען מיט דער וויסענשאפט. גענאסע אקערמאן פלאנטערט דא אלזא צוזאמען דיא מאראל אלס א טהעאָרעטישע פרעדיגונג פון דער

נעם שרייבער ווערן דיא געדאנקען אין דעם שרייבען, ווען ער פרופט זיי בריינגען אין אַרדנונג, גראַד צופלאַנטערט. מיר זאָגען, אז פון דעם גאנצען אַרטיקל זעהט מען, אז בלויז פון ניט-געניטקייט שטאַמט דיזע מיישעניגע, וואָרים אויף פריט און שריט ווייזט דער אַרטיקל אויף אַ סלאָרע און אָפט אויף אויף אַ גאנץ ניט-אַבערפלעכליכע קאָפּ. איבערהויפט איז דער אַרטיקל אין פיעלע פון זיינע בעזונדערע שטעללען אינטערעסאַנט און לאָגיש. דער אונגליק מיט איהם איז, ווען מען בעטראַכט דיזע טיילען אין איינעם אלס איין גאנצעס, און הויפטזעכליך, ווען מען גייט איבער פון איין טייל צו דיא אנדערע.

וואָס אנבעטריפט דיא שפראַך, איז ליידער צו בעדויערען, וואָס גענאָסע אַקערמאַן ווייבט אין זיין שרייבען פון זיין מוטער-שפראַך און קריכט שטענדיג צו שווערע, הויכע און „שרעקליך ניט אידישע“ אויסדריקע. זיין אַרטיקל איז ניט געשריבען אויף קיין אידיש און דאָס הייסט, אז ער איז ניט געשריבען בען אויף קיין לעבעדיגע שפראַך. אזוי ניט-לעבעדיג און שווער איז דיזע שפראַך זיינע, אז דעם לעזער פאנגט אָפט סאָל זיך אָן צו דרייען דיא קאָפּ לעזענדיג.

מיר וועלען נאטירליך ניט פארנלייכען אַקערמאַן'ס שרייבען מיט זאָלאַטקאָוו'ס. ניט אלע אפילו פון דיא געניטסטע זשאַרגאַנישע שרייבער קענען שרייבען אזוי אנגענעהם וויא זאָלאַטקאָוו. אבער אין איין זאך וואָלטען מיר אַקערמאַנען (און אנדערע אַזעלכע גענאָסען, וואָס קענען דער בעוועגונג בריינגען נוצען מיט'ן פעדער) געראטען זיך אָפצו לערנען אַ מוסר פון אזא שרייבער וויא זאָלאַטקאָוו: דיא איינפאַכקייט און קלאַרקייט, מיט וועלכע ער רעדט ווענען דיא העכסטע געגענטשאַנדען, דיא פראַסטקייט און געוואוינליכקייט פון דיא אידיש און דיא עהנליכקייט פון דעם אַרטיקל צו אַן אלטענ-ליכען געשפרעך.

ערקלערען אַ זאך איינפאַך, אָהן דריי-גאַרענדיגע ווערטער, אָהן פאַרפלאַנטערטע אויסדריקע, ערקלערען איהר אזוי, אז אַ קינד זאָל קענען פאַרשטיין — דאָס איז אַ מעלה, וועלכע ווערט געפאַדערט פון אַ ווערק אויף אזא שפראַך אפילו וויא

רעליגיאָן מיט דעם מאָראַלען צושטאַנד פון דיא גלחים-קלאַסס. אויב ער בעווייזט דאָ עפעס יע, איז דאס בלויז, אז דיא גלחים ווידערשפרעכען זייער אייגענע מאָראַל, אז זיי טוען קאפויר וויא זיי פרעדיגען. דאס האט דאָך אָבער ניט צו טאָן מיט דיא פראַגע ווענען דיא רעליגיעזע מאָראַל גופא, — אַ וועלכע זיא איז, און פאַר וואס זיא איז אַזעלכע און ניט קיין אנדערע. זאָל זיין אז זיי גייען פונקט גענען דיא מאָראַל וואס זייער רעליגיאָן לערנט. אין וואס אַבער בעשטייט דיזע מאָראַל פאַר זיך, ניט קיין פאַרבראַכענע? אָט איז בער דעם ערוואַרט דער לעזער אַן ערקלערונג ווען דער שרייבער זאָנט איהם, אז ער איז צונעקער מען „צום צווייטען עלעמענט פון דער רעליגיאָן: — דער מאָראַל“. ווענען דעם איז אָבער אין דעם בעשפראַכענעם אַרטיקל ליידער ניטאָ קיין וואָרט. מען קען אפשר מיינען, אז ריידענדיג ווענען דיא פערפאָלגונגען וואָס דיא וויסענשאַפט האָט געהאט אויסצושטיין פון דער רעליגיאָן, רעדט גענאָסע אַקערמאַן ווענען דעם קאמפּף צווישען זיי ביידען און אז דאָס איז אַלזאָ צום פונקט. דער אונגליק איז אָבער, וואָס מיט דיא ביישפיעלען פון דיזע פערפאָלגונגען מיינט גענאָסע אַקערמאַן גאָר צו ביצווייזען וויא אונמאַראַליש דיא רעליגיאָן האָט געהאנדעלט. און ווען אפילו ער וואָלט דאָ מיינען טאקי דעם קאמפּף, טאָ וואו איז דאָ דער קאמפּף אין בעצוג אויף מאָראַל, וועלכען איהר ערוואַרט? ער האָט אַלזאָ זיך גענומען ריידען ווענען דעם, וואו רעליגיאָן קעמפּפט גענען וויסענשאַפט סכח דיא מאָראַל, און ריידען רעדט ער גאָר ווענען דעם דאָס דיא רעליגיאָן קעמפּפט אונ-מאַראַליש גענען דיא וויסענשאַפט. עס איז אזוי וויא איך וואָלט זיך אייך געמען איבער געבען אין וואָס עס באשטייט דער פּלפול צווישען ראובן און שמעון סכח עהרליכקייט; און אין אמת'ן וואָלט איך אייך גאָר בעוויזען, אז ראובן האָט אונז עהרליך געהאנדעלט גענען שמעון'ען. עס איז נאטירליך אַ גאנץ אמוזאנטע צוזאַמענמישענעס פון געדאַנקען; אָבער פון דעם גאנצען אַרטיקל זעהט מען, אז דאָס קומט בלויז פון אונערפאַהרענהייט אין איבערגעבען געדאַנקען. אזא אונערפאַהרע-

מען צוגע'פסק'עט הערר זאלאטקאווען, איז א געדעכטער, הנם פון דעם שטאנדפונקט פון לאַניק הינקט זיין ארטיקעל אויך שטארק צו.

אקערמאן'ס ארטיקעל, מיט אלע זיינע חסרונות, האט אין זיך אבער אויך פיעלעס נוטעס, און ווען מען דערמאנט זיך, אז דאס האט געשריבען ניט קיין פאכמאן, ניט קיין זשורנאליסט, זאגנדיק א'ן ארימער אויסגעהארעוועטער ארבייטער, וועלכער האט זיין בילדונג צו פערדאנקען בלויז זיין פלייסיג'קייט אין דיא שטונדען נאך דער שווערע פראצע, און ביי וועלכען דיעזער ארטיקעל איז א ליטעראטור-רישער ערשטלינג, — דאן קומט דיעזען ארטיקעל פיעלייכט מעהר אפלאדיסמענטען וויא זיין זיענ'רייכען קאנקורענט.

ענגליש אָדער דייטש. למשל, היינט וויא נייטיג איז דאס שוין פאר ארטיקלען אָדער ווערק, וועלכע ווע'רען געשריבען אויף אונזער אַרימען אידישען פאָלקס'לשון! אויף דיזען לשון ווערט געשריבען פאר מענ'שען, וואָס זייער בילדונגספּאַסיטאַל איז א גאנץ אַרימער, וואָס זיינען אָפט ניט בעקאנט מיט דיא געוויינליכסטע פון דיא אויסדריקע, וועלכע ווערען געברויכט אויף דיא אייראָפּעאישע שפראַכען זאָגנאר צווישען קליינע קינדער, פאר אזעלכע לעזער מוז מען אַודאַי זעהן צו ריידען איינפאַך און גרינג, אויף קלאַרע אידיש און אויסמיידענדיג וויא ווייט מעגליך שווערע ווערטער און אויסדריקע.

אין אלגעמיינעם מוזען מיר צוגעבען, אז דער אורטייל פון דיא לעזער פון דער „צוקונפט“, ווען זיי האבען דיא ערשטע פרעמיום מיט זייערע שטיר

פערברעכען געגען דעם הייראַטה-פערבאַנד

ביי אונענטוויקעלטע פעלקער.

(א קאפיטעל אנטראפאלאגיע, נאך לעטורנא)

זיינען זיי ניט טריי, סוקען אויף דעם וויא אויף א גאנץ געוויינליכע זאך, ווערענד זיי האלטען אויך פאר א יושר, אז זייערע מענער זאלען מיט זיי זיך וועלטן גט'ן, ווען זיי זאלען אויף זיי האָבען דעם קלענסטען חשד.

דער זין פון אזא פעהעלטניס איז איינפאַך, אז אפילו אין דיא ציוויליזירטסטע לענדער איז דיא פרויא אין גרונד אנערקענט פאר דיא אייגענטום פון דעם מאן — א פאקט, וועלכער שטאמט פון דיא עקאנאָמישע שקלאפּעריי פון דיא פרויען ביי דיא מענער. דיזער פאקט איז דער פונדאמענט פון כמעט אלע געזעצע וועגען דיא שייכות צווישען מאן און פרויא, אין וועלכע דיא פרויא ווערט דאָס

ביי דיא ציוויליזירטע פעלקער פון היינטיגע דורות, וואו מען ניט כלומרשט אפ אזוי פיעל דא-מען רעכט, פאָדערען דיא מענער פון דיא פרויען א שטריינגע טרייהייט צו דעם זאגענאנטען הייראַטהינדער, און דיא קלענסטע אונטרייהייט אין דיזען בעציהונג פון א פרויא ווערט בארמלאָז בע-שטראָפט פון דיא עפענטליכע מיינונג. גאנץ אַנדערש איז עס מיט דיא מענער. זיי מענען אלץ, זיי זיינען דיא בעלי בתים, דיא קיסרים, און א סיסר מעג דאָך. און אזוי ווייט איז דיזער אונטערשיעד צווישען דיא רעכטע פון דיא פרויא און דיא רעכטע פון דיא מענער אָנגענומען אַלס א געהעריגע זאך, אז פיעלע פרויען, וואס ווייסען, אז זייערע מענער

צייטען און ביי דיא האלבענטוויקעלטע זיידעס פון דיא היינטיגע ציוויליזירטע נאציאנען.

I.

אין אסטראליען.

ביי דיא ווילדע פון אסטראליען און פון דיא אסטראלישע אינזלען איז שוין אפילו דא א בער שטימטע הייראט; אבער אויף קיין ריינקייט און אנשטענדיגקייט קוקט מען נאך אלץ ניט. דאס הייסט אבער בלויז, אז דער מאן מעג זיין פרויא געבען צו וועמען ער וויל, אבער ניט אז זיא מעג האבען א פארקעהר מיט וועמען זיא וויל. דיא ווילדע איינוואוינער פון דעם אסטראלישען אינזעל טאסמאניא פלענען נאך מיט א קורצע צייט צוריק האלטען פאר א גרויסע עהרע פאר זיך, ווען א ווייסער (א אייראפעער) פלעגט לעבען מיט זייערע א פרויא, און זיי פלענען זיי דעריבער זייערע וויי בער גערען בארגען. פון דעסמוועגען, ווען א טאסמאניער פלעגט זיין פרויא כאפען מיט א ווייסען, מיט וועלכען זיא האט געהאט א פארקעהר אהן זיין ערלויבניס, פלעגט ער איהר בעשטראפען אויף דעם מערדערליכסטען אופן.

„ביי געוויסע אסטראלישע פעלקער, וועלכע זיינען ארגאניזירט אין קלאססען“, זאגט לעטורנא, געהערען אלע פרויען פון דעם קלאס צו א ע מער גער פון דיזען קלאס; אבער פאר א פרויא פון איין קלאסס אדער גרופפע צו האבען א אינטימע שייכות מיט א טאנספארשון פון אנאנדער גרופפע איז אנערקענט פאר א גרויסען פארברעכען א פאר איהר אי פאר איהם“. מיר מוזען דא אבער בעמערקען, אז לעטורנא האט א טעות, ווען ער מיינט, אז אזא פיהרונג איז צו געפינען אדער געווען צו געפינען בלויז „ביי געוויסע אסטאלישע פעלקער“. וויא איז דער „צוקונפט“ איז שוין א פאר מאל אנב אורחא דערמאנט געווען, איז איהר הייראטפארמע — גרופפעווייז, זא דאס איז זכרים פון דער גרופפע לעבען מיט אלע זייערע פון דער זעלבער גרופפע — א געוויסע איז דער ענטוויקלונג פון הייראטה ביי דער היינטיגער איבערהויפט. ס'זינט פון דיא זעלבער ראטסיסטעם האט דער גרויסער אמעריקאנער

רוב בעטראכט ניט אנדערש וויא דעם מאן'ס חפץ — וויא א זאך, וואס בעלאנגט צו איהם און מיט וועלכער ער מעג טאן כמעט וואס ער וויל. און מען א חפץ אליין האבען א דעה, א וויללען, אדער פרייהייט? אזוי קען דאס האבען דיא פרויא.

דיא פרויא איז אלזא דעם מאן'ס אייגענטום; און דעריבער, ווען א פרעמדער בענוצט זיך מיט איהר, ווערט דאס אנערקענט פאר ננבה, פונקט, וויא ווען איינער בענוצט זיך (און ערלויבניס) מיט א פרעמדען'ס אייגענטום. א ננב בעשטראפט מען, מיט א ננב רעכענט זיך דער בעל הבית פון דיא גע'ננב'טע זאך און רחמנות. דאס איז אבער אלץ גערעדט ווענען דעם פאל, ווען מען גנב'עט טאקע א זאך, — א טויטע שטיקעל אייגענטום, וויא א האק, א זיינער, אדער א ראק, למשל. פאלשקייט פון א פרויא גענען איהר הייראטה פערבאנד איז אבער אזא מין ננבה, אין וועלכע דיא גע'ננב'טע אייגענטום איז פונקט אזא לעבעדיגע מענשליכע בעשעפענעס, וויא דער ננב. אין דיזען כארט נניפה פאלט דער כעס פון דעם בע'ננב'טען אויף דיא גע'ננב'טע אייגענטום אזוי גוט וויא אויף דעם ננב. נאך א'ן אונטערשייד איז דאס, וואס א טויטע שטיקעל אייגענטום נעמט טאקי דער ננב פון דעם אייגענטימער צו, ווערענד א פרוי, וועלכע מען גנב'עט, בלייבט ביי איהר מאן. דיזער מאן האט אלזא דיא מעגליכקייט זיין כעס אויסצולאזען הויפטזעכליך צו זיין פרוי, איהר צו בעשטראפען, איהר צו פערפאלגען, און איהר זיך נוקם צו זיין.

דאס אלץ איז ריכטיג אפילו ווענען דיא ציוויליזירטסטע פעלקער. דער צוועק פון דיזען ארטיקלעל איז אבער צו זעהן, וויא מען באגייט זיך מיט אזעלכע אונטערייטיטען פון פרויען ביי דיא אונטערענטוויקעלטע פעלקער. גאנץ ווייט פארצייטען, צו דיא נאך ווידע פעלקער, וועלען מיר ניט גיין; וואך רים, וויא עס איז געוועזען געווארען פון וויסענדישאפטליכע פארשונגען, איז נאך דיא ערשטע פארמע פון הייראט בעשטאנען אין א מישעניגע צווייטען דיא זכרים און נקבות. מיר וועלען בלויז זעהן וויא דיא זאך איז ביי דיא ווילדע פון היינטיגע

ערוואקסענע מענער פון דאָרף, און זיי נואלטעווען איהר.

דיא פרויען פון א הויפטמאן ווערען א מאָל גערעכענט פאר א נאָך הייליגערע אייגענטום וויא דיא פרויען פון א געוויינליכען בשר ודם; און מען דערציילט, וויא אין נייקאלעדאָניען האָט מען א מאן פעראורטיילט צום טויט דערפאר וואָס ער האָט זיך נישט צוגעקוקט צו א הויפטמאן'ס ווייב זשעת זי האט געקליבען זשאפער-שיסעלעך.

מען דארף אָבער אין אַלגעמיינעם באַמערקען, אַז דיזע אַלע שטריינגע בעשטראָפונגען נישט מען נישט, וואָס לעבען מיט פרעמדע ווייבער, נישט ווייל מען האלט פאר אַן עברה פאר א מאנספארשויין צו האָנען אַ פערקעהר מיט א נקבה וואָס איז נישט זיין ווייב זאָנדערן פשוט דערפאר, וואָס ער האָט גערויבט ביי א פרעמדען זיין פרוי. מיט דיא בער שטראַפונג מיינט מען אַלדז נישט צו פארהיטען דיא מאַראל, דיא ריינקייט פון דיא מאנסביללען, זאָגן דערן צו בעשיצען דיא פרויען-אייגענטום פון מענער.

II.

ביי דיא אַפריקאנער.

ביי דיא שוואַרצע געפֿעלקערונג פון אַפריקא איז דיא הייראָמה נישט מעהר וויא א מין מסחר, און דיא געשעכטליכע אַרענטליכקייט פון דיא נעגערקעס איז נישט קיין גאנץ גרויסע. עס איז דעריי בער קיין וואונדער נישט, אז פערברעכען געגען דעם הייראָמה-פערבאָנד איז דאָרטען נישט קיין נאָווינע. און ווען אזא פערברעכען ווערט דאָרטען פאָרט זעהר שטריינגע בעשטראָפונג, איז דאָס בלויז ווייל עס ווערט אנערקענט פאר א פערברעכען געגען אייגענטום, — פאר גנבה אָדער רויב.

ביי דיא האַטטענטאָטען האָט דער מאַן דאָס רעכט זיין פרוי צו טויטען פאר דיא קלענסטע זאָך, און עס איז דעריבער קיין חרוש נישט, וואָס דער האַטטענטאָט הרג'עט זיין פרוי, ווען זי לעבט מיט אַן אנדער מאנספערשויין אָהן זיין ערלויבניס, הגם אזא ערלויבניס נישט ער גאנץ אָפט, ווען עס קומט צו איהם א גאסט, אָדער אזוי א פרעמדער, וועל-כער געפֿעלט איהם.

אין דיא ערטער פון אַפריקא וואו דיא פאָלי

פאָרשער ליואיס מאָרגאן געפונען ביי דיא היגע אינדיאנער, און אויך אין דער געשיכטע פון דיא גאנץ פאָרצייטיגע אירען, גריכען, רוימער און גער-מאנען. דיא גרופפֿען, בעווייזט מאָרגאן, האבען זיך ביי דיא גריכען גערופען „גענטס“, און דיעזע גענטס זיינען אויך געווען דער פונדאמענט פון דיא גאנצע פאָרצייטיגע עקאָנאָמישע-געזעלשאַפֿטליכע אָרגאניזאציען.

דאָס רוב שבטים פון נייקאלעדאָניען (אויף אין אסטראליען) לאָזען דיא בעשטראפונג פון אַן אונטרייע פרוי מיט איהר מיט-פערברעכער אין גאנצען איבער צו איהר מאן, זאָ דאָס ער האָט דאָס רעכט מיט זיי צו טאן וואָס ער וויל און קען. אַ מאָל הרג'עט אזא מאן דעם „גנב“. עפטער אָבער בעגניגענט ער זיך בלויז מיט בעשטראָפֿען אויף דעם מערדערליכסטען אופן דיא פרוי אליין, ביי וועלכע ער רייסט דאָס רוב אַרונטער דיא הויט פון קאָפּ. אין אנדערע ערטער פון נייקאלעדאָניען וועדער, ווערט שוין דער פערקעהר מיט א פרעמ-דען'ס ווייב בעטראכט אַלס אַ פארברעכען געגען דער געזעלשאַפֿט בכלל. דער פערברעכער ווערט דעריבער געמשפּט פון אַן אסיפה פון סה'ר'ע לייט, מיט דעם עלטסטען פון דעם שבט אויף דער שפיצע, און ווערט אויף'ן אָרט געטויטעט. צו אזוי, צו אזוי — צו אזא זאך ווערט בעטראכט אַלס אַ פערברעכען בלויז געגען דיא פרוי'ס מאן, צו אַלס אַ געזעלשאַפֿטליכער פערברעכען — אזא פערברע-כער שטייט אין נייקאלעדאָניען יעדענפאלס אין געפאָהר צו פארלירען זיין לעבען. אַ מאָל אָבער קומט ער אָפּ בלויז מיט בעזאָלען שטראָהגעלט, וויא דאָס האָט זיך געפיהרט ביי דיא פאָרצייטיגע דייטשען. און דיעזער זאָרט שטראָהגעלט איז בלויז גאָך אַ דייטליכער בעווייז, אז ביי דיא אונגענטווי-וויקעלטע פעלקער קומט מען אויף אזעלכע זאכען וויא אויף אַן איינפאכע גנבה. ווען איינער גנב'עט עפעס, וואָס ער קען שוין נישט אומקערען צוריק, באַזאָלט ער פאר דיא זאך, אזוי איז דאָ אויך.

אַ מאָל גיבען דיא נייקאלעדאָניער אין אזא אנגעלעגענהייט ארויס גאָר אזא זאָנדערבארען פסק: דעם פערברעכער'ס ווייב גיבען זיי איבער צו דיא

זענע פרוי ארויסטרייבען פון שטוב אין אזעלכע טראנטעס. איצט אָבער, וואָהרשיינליך צולעב דיא פיעלע „ציוויליזירטע“ אייראָפּעער, וועלכע וואוינען דאָרטען, איז דיא צולאָזענהייט פון דיא פרויען אזא נעוואוינליכע זאַך, אז מען קימערט זיך נאָר וועגע דעם ניט.

III

ווילדע אמעריקאנער.

עסקימאָזען-שבטים (פון נאָרד אמעריקא) האָד בען נאָך א שפור פון דיא פאַרצייטיגע סיסטעם פון נעמיינשאַפטליכע מענער און פרויען פון א נענטס-דיעזער שפור דריקט זיך אויס אין דעם, דאָס צו א פרוי רעכענען זיך צוויי בשותפות'ע מענער, דאָס הייסט, אז ווען איהר שטענדיגער מאן פאָרט אוועק, לעבט מיט איהר דערוויילע דיעזער שותף זיינער. ביי אנדערע עסקימאָזען ווידער איז שוין דער סלאד פון דיא נענטען-סיסטעם אזוי פאַרפאלען געוואָרן, אז זיי גלויבען, דאָס געטליכע בעשעפענעסען וועלען זיי קומען שטיקען, אויב זייערע פרויען וועלען לעבען מיט אנדערע מענער אין זייער אבוועזענהייט. און אייניגע פון אזעלכע עסקימאָזען זיינען אזוי שטריינג אין דעם, דאָס ווען זייערע א פרוי זינדיגט, הרג'ען זיי אי איהר אי איהר געלעבטען.

דיא רויט-פאַרבינע אינדיאַנער פון נאָרד אמע-ריקא זיינען זעהר שטריינג צו זייערע אונטרייע פרויען. הנם זיי בייטען זיך ניט זעלטען מיט זייערע ווייבער (און דאָס איז מסתמא אויף א סלאד פון זייערע אלטע גענט-צייטען), פון דעסטוועגען זיינען זיי זיך נוקם אָן זייערע פאלשע פרויען אויף'ן ווילדסמען אופן. דער מאן פון דיא זינדיגע פרוי נעמט דיא נקמה אליין, און דאָס רוב בעשטייט דיעזע נקמה אין דעם, וואָס ער שניידט איהר אויף דעם נאָז אָדער דיא אויערען מיט זיינע ציין. ביי דיא אַמאָהא אינדיאַנער שלעפט מען אזא פרוי אַוועק אין דיא פּרעריע (א גרויסע לאַנקע), וואו מען לאָזט איהר איבער אליין, א צוגעבונדענע צו א סלופ, נאָך דעם וויא 20 אָדער 30 מענער גוואלטעווען איהר. אַנ-דערע אינדיאַנער שבטים בענייען זיך מיט דיא אונט-גליקליכע נאָך שרעקליכער: זיי רייסען איהר ארויס דיא קישקעס פון בויד און לאָזען איהר אזוי איבער. ביי דיא הופסא אינדיאַנער פלעגט מען דעם

נאָמיע (מעהרערע פרויען ביי איין מאן) האַלט שוין בייין איבערגיין צו מאָנאָגאַמיע (בלויז איין פרוי מיט איין מאן), האָט א נעגער איין הויפט-פרוי און עט-ליכע פרויען, וואָס שפיעלען ביי איהם א קלענערע ראָלע, און וואָס זיינען אונטערטעניג צו דיא הויפט-פרוי. אין אזעלכע ערטער, ווען א פרוי זינדיגט גע-גען איהר הייראטה, ווענדט זיך איהר שטראָף אָן איהר ראנג: אויב זיא איז א הויפט-פרוי, איז דיזע בעשטראָפונג פיעל שטריינגער. דער מאַנספאַרשוין מיט וועלכען זיא האָט געזינדיגט, ווערט אַם וויי-ניגסטען פאַרקויפט פאַר א שקלאָף. וואָס אנבע-טריפט דיא פרוי אליין, קוקט דער האָטטענטאָט אויף איהר אזוי ווייט וויא אויף א געקויפטען חפץ, דאָס ער בעגניגענט זיך מיט דעם וואָס ער נעמט אָפּ געלט פאַר איהר פאַרברעכען; אָבער ניט זעל-טען בעקומט זיא פון איהם אויף דיא שרעקליכסטע שטראָף.

אין באָרנו בינדט מען ביידע שולדיגע הענט און פיס און מען שלאָגט זיי קאָפּ אָן קאָפּ. אין קאָרטא מוירטעט מען ביידען. ביי דיא סולימאס נאָלט מען דער זינדיגער פרוי אָפּ דיא קאָפּ און מען נעמט ביי איהר אַוועק דאָס רעכט זיך אויס-צוקויפען פון איהר הייראטה, דאָס הייסט פריי צו ווערען פון איהר מאן, ווען זיא קעהרט איהם אום דיא סומע, וועלכע ער האט פאַר איהם באַצאָלט. דיא נאָנצע נקמה פאלט אויף דעם מאן, מיט וועל-כען זיא האָט געזינדיגט. איהם מאַכט איהר מאן פאַר א שקלאָף. אין זשוואי דא, דאָהאָמיי, איז גע-ווען א געזעץ, נאָך וועלכען אויף דיא פאָדערונג פון א מאן, וואָס זיין פרוי איז איהם פאַלש, פלעגט זיא געקעפּט אָדער דערוואָרגען ווערען פון דעם קהל'שען תליון. איהר מיטפערברעכער פלעגט מען אויך ניט שאַנעווען, און מען פלעגט איהם אָפט לאַנגזאַם פאַרברענען. אין אונאַנדא פלעגט דער קעניג אזעלכע פאַרברעכער שניידען גלידער-ווייז און דיא פלייש וואַרפען פאַר קאָרשונעס, וועלכע פלע-גען דאָס עסען פאַר זייערע אויגען. אין אַשאַנטי מעג דער מאן זיין פרוי הרג'ען צום טויט, אָדער איהר חתונה מאַכען מיט א קנעכט, אָדער איהר אַבשניידען דעם נאָז, — וויא זיין האַרץ געלוסט. אין אבעססיניען פלעגט א מאָל א מאן זיין צולאָך

דיא ווייב פון א'ן עלסטען, פלעגט מען שוין זיין פיעל שטריינגער, און דעם שולדיגען פלעגט מען דערשטיקען — ווען ער איז אליין אויך געווען א יחסן; און אראפפוארפען אין א תהום — ווען ער איז געווען א קנעכט.

III.

ביי דיא מאַנגאָלען אין מאַלאַיער.

ביי דיא מאַנגאָלען פון אזיען בענייט מען זיך מיט הייראטהעפערברעכער ניט בעסער וויא ביי דיא אויבען דערמאָנטע פעלקער. ביי דיא אַרומ וואַנדערענדע טאָטערס מוז דער שולדיגער דיא שולדיגעס מאַן בעזאָלען 45 בהמות אַלס שאַדען־ערוואַץ. מיט דיא ווייב מוז דער אָבגענאַרטער מאַן זיך, על פי געזעץ, נוקם זיין פיעל שטריינגער, זאָ דאס אויב ער וויל אז דיא 45 בהמות זאָלען ביי איהם בלייבען, מוז ער זיין ווייב טויטען; אויב ער לאָזט איהר לעבען, קומען דיא בהמות אָן צום עלסטען פון שבט. ווען א פראָסטער בשר ודם זאל אבער בעניין א הייראט פערברעכען מיט דיא פרוי פון א'ן עלסטען, דאָן איז דיא נסמה א שרעקליכע; דעם מאַנספאַרשוי צושניידט מען אויף שטיקלעך און זיין פאָמירע ווערט איבערגעגעבען אין שקלאַ־פערין, וועהרענד דיא שולדיגע פרוי האַקט מען אָפּ דיא סאָפּ.

דיא כינעזער זיינען פערעהעלטניסמעססיג ניט זעהר שטריינג אין בעצוג אויף דיא בעשפראַכענע פערברעכען. א מאָל פלענען דיא כינעזער אויך האַלטען פאר א נאָנץ אנשטענדיגע זאך צו באַר־גען אָדער פאַרדינגען זייערע ווייבער צו אַנדערע. איצט איז דאס שוין פערבאָטען, און דער וואס טוט דאס, ווערט בעשטראַפט מיט פיעראַן־צוואַנציג באַמבוקענע מלקות. אָבער זייערע אַרט בעשטראַפּען זינדיגע פרויען בעשטייט בלויז אין דעם, וואס מען זעצט איהר אַריין אין תפיסה און מיט דעם וואס איהר מאַן שיידט זיך מיט איהר (ווען ניט, בעקומט ער פיעראַן צוואַנציג שטיק). דער מאַן אָדער דער ריכטער, צו וועלכען ער גיט איהר איבער, קענען איהר אָבער פאַרקויפּען.

אין יאַפּאָן גיט דאס געזעץ דעם אָבגענאַרטען מאַן דאס רעכט ביידע שולדיגע, ווען ער כאַפט

שולדיגען מאַנספאַרשוי ארויסנעמען איין אויג, און אויב ער איז געווען א פעהרייראטהער, פלעגט דער וואָס האָט געליטען דיא עולה, צונעמען זיין פרוי.

דיא אינדיאַנער פון זידאָמעריקא בענייען זיך אין אַזעלכע אנגעלעגנהייטען ניט בעסער וויא דיא אינדיאַנער פון נאָרדאָמעריקא.

ביי דיא פּיפּילען פון סאַלוואַדאָר פלעגט מען דעם זינדיגען מאַנספאַרשוי ענטוועדער טויטען אָדער איבערגעבען צו דער זינדיגער פרויא'ס מאַן פאר א שקלאַף. אין יוקאַטאַן פלענען דיא אינדיאַנער א מאָל אַזא שולדיגען פאַרשטיינען, אָדער דורכלעכערען מיט פיעלע פיילען. אין נאך פריהערע צייטען פלענען זיי איהם ארויפזעצען אויף א שטאַנג אָדער צונליעדערען. דיא איזיפּעק אינדיאַנער פלענען דער שולדיגער פרוי אָפּשניידען דעם נאָז מיט דיא אויערען. ביי דיא נוואַקסלאַטילל אינדיאַנער פלעגט מען דיא בעשולדיגטע פרויא צושניידען אויף שטיקער און אויפּעסען.

אין דיא האַלב־ציוויליזירטע פאַרצייטיגע מעקסיקא פלעגט מען א'ן אונטרייע פרוי ענטוועדער פאַרשטיינען אָדער פערטלען, אָדער אָפּשניידען דעם נאָז און אויערען. אין דיא פאַרצייטיגע פּערו (וועלכע האָט אויך געהאַט א היבשע ציוויליזאַציע יאָ), פלעגט מען פאר הייראטהאונטרייהייט בע־שטראפּען מיט טויט; און ווען דער פערברעכען איז בעגאַנגען געווען מיט איינע פון דיא ווייבער פון דעם אינסאָ (דער „זונן פון דיא זונן“) פלעגט מען דעם שולדיגען מאַנספאַרשוי פאַרברענען, און דערצו אויך טויטען זיינע קרובים און פערניכטען זיין הויז — אז פון איהם זאָל קיין שריר ופליט ניט בלייבען.

אין נוואַטעמאַלא פלעגט דיא זאך געענדיגט ווערען געלאָסענער. דער שולדיגער פלעגט אָפּקער־מען מיט דעם, וואס ער פלעגט זיין ליובאַוויניצעס מאַן געבען א שטראַף־געזאַלט פון טייערע פערד־רען. דער מאַן פון דיא שולדיגע פרוי פלעגט האַר־פען דיא ברירה איהר ארויסצוטרייבען אָדער מוחל צו זיין; און ווען ער פלעגט איהר מוחל זיין, פלעגט מען זאָגאַר איהם לויבען דערפאַר. ווען דער פערברעכען איז אָבער בעגאַנגען געוואָרן מיט

בעשולדיגטען אין לעבען מיט א פרעמדע פרוי בע-
שטראפען מיט טויזענד שטיין, ווערענד ביי דיא
פרוי פלעגט מען אַבשניידען דעם נאָז. דיעזע זאָג-
דערבארע שטראָף איז אַ גאנץ אלגעמיינע. מיר
האַבען איהר אויף געזעהן ביי דיא שוואַרצע פון
אפריקא און ביי דיא ווילדע פון אמעריקא, און מיר
געפינען איהר אויף ביי דיא פארצייטיגע זאקסען
פון ענגלאנד. דער טעם פון דעם איז, וויא מען
מיינט, דאָס וואָס מיט דיזע שטראָף מאכט מען
דיא זינדיגע פרוי העסליך און מען נעמט ביי איהר
אוועק דיא צוציהונגס-קראפט, צוליעב וועלכע זיא
איז איהר פערברעכען בעגאנגען.

תורת משה איז אויף זעהר שטריינג צו דיא
וואָס זיינען עובר אויף דיא זיעבעטע פון דיא עשרת
הדברות. אָבער זיא מאכט קיין אונטערשייד ניט
צווישען דעם מאנספארשויג און דיא פרויענצימער,
און משפט ביידען אָפּ צו סקילה. פון דעסטוועגען
מאכט דיא תורה דאָ אויף א שטיקעל אונטערשייד:
ביידען פעראורטיילט זיא צום טויט בלויז, ווען דער
פערברעכען איז בעגאנגען געוואָרען אין שטאָרט,
ווערענד אויב דאָס איז פאָרגעקומען אין פעלד,
ליידעט מיתה בלויז דער מאנספארשויג (ווייל אין
אזא פאל, איז מעגליך אז דיא פרוי איז געווען גע-
וואלטעוועט). אויף איז דיא פרויענצימער פריי פון
דיא טויט-שטראַפּע, ווען זיא איז אַ שקלאווין. אַ
חין דעם פאָדערט דיא תורה 2 עדות, וואָס דאָס
איז דאָס רוב, נאטירליך, אונטערגליך צו קריגען.

ביי אייניגע פון דיא וואַנדערענדע אראבער
ווערט א זינדיגע פרוי נאָך עד היום געקעפּט פון
איהר פאטער אָדער ברודער.

מען דארף אָבער באמערקען, אז אזא שטריינגע
האַנדלונג איז גאָר ניט נאָך דעם קאָראַן (דיא מאַ-
האַמעדאנישע תורה), וואָרים מאהאמעד, וועלכער
איז אליין געווען אַ גאנץ צוקאָזענער מענש, האָט
האָט ניט געהאַט דיא מוסה פאָרצושרייבען שטריינג-
גע דינים וועגען זאכען, וואס זיינען נוגע דיא פער-
העלטניסע צווישען מענער און פרויען. פון יוצא
וועגען רופט ער דאָס פערברעכען גענען דעם הייראטה-
פערבאנד „שענדליכער טהאט“; אָבער ער הייסט
ניט בעשטראַפען דערפאר וואו עס וועלען ניט זיין
קיין פיער עדות; אַ חין דעם בעפרייט ער דיא

זיי ביי דעם פערברעכען, צו טוידטען. ער מוז אבער
טוידטען ענטוועדער ביידען אָדער קיינעם ניט.

אויף דעם אינזעל יאָוואַ ווערט דער דערמאָנ-
טער פערברעכען בעשטראַפט לייכט — דאס רוב
בלויז מיט דיא עפענטליכע פעראכטונג. ביי דיא
פאציאקס מאַנט מען פון דעם שולדיגען בלויז איין
אַ שטראָף געצאָלט. דאס זיינען דיא לייכטסטע בע-
שטראַפונגען, און מיט דעם זיינען טאקי דיא באיאקס
און מיט דיא יאָווער אן אויסנאָהמע, דען זיי זיינען
צימליך ווילדע פעלקער, און פיעל ציוויליזירטערע
פאר זיי בענייען זיך מיט דיא דערמאָנטע זאָרטען
פערברעכער ניטאין פערגלייך שטריינגער און ווילדער.

איין זאך איז יעדענפאלס קלאָר: צו מען בע-
שטראַפט דיא הייראטה פערברעכער שטריינגער
אָדער לייכטער, דיא שטראָף גופא איז דאָ פאר
דרייב, פאר ננבה, פאר בענוצען זיך מיט פרעמדע איי-
גענטום. מען דארף ניט פארגעסען, אז דיא פעלקער
וועלכע טוידטען אָדער צונלידערען דיא פאלשע
פרויען אָדער זייערע געליעבטע, — אז דיזע פעלקער
בעשטראַפען כמעט אויף דעם זעלבען שטייגער דיא
ננבה פון א זאך אויף. און אויב דאָ איז דיא
שטראָף שוין יע אַ ביסעל שטריינגער, איז דאס
בלויז ווייל ננבה איז דאָ פאָררעכענט פאר אַ
גרעסערע, ווייל דאס אייגענטום (דיא פרוי) איז אַ
נאכטיגערע.

דיא אונטערשטע שורה איז, אלזא, אז דיא
אַלע בעהאַנדלונגען, ביי אונטענטוויקעלטע פעלקער,
פון זינדיגע פרויען און דיא מאנספארשויגען וואָס
זיינען זייערע מיט-פערברעכער, זיינען געבויט אויף
דעם פאקט, דאָס דיא פרוי איז בעטראכט אלס
דאָס אייגענטום פון איהר מאן. ניט דאָס צוזאמען-
לעבען אָהן חתונה איז אַזא דיא עולה, זאָנדערן
דאָס לעבען מיט א פרוי וואָס בעלאַנגט שוין
אנאנדערען.

אין דיא ווייטערע פאקטען וועלען מיר זעהן
אליין דעם זעלבען אלגעמיינעם פרינציפ.

IV

ביי דיא פארצייטיגע עגיפטער (מצרים),

פערברעכען און סעמיטען.

ביי דיא פארצייטיגע מצרים פלעגט מען דעם

איהר, מוז זיי אבנעבען, אז ניט נייט מען נענען די-
זען דאָרף אויף מלחמה. דעם געפאָנענעם מאַנס-
פאַרשויט טוידעט מען און דיא פרויא ניט מען אָפּ
צו איהר פאַמיליע, וועלכע שאַנעוועט איהר אויף
ניט.

דאס געזעץ אָדער מנהג פאָדערט פון דעם
אָבנענאַרטען מאַן, אז ער זאָל נעמען בלוטיגע ראַ-
כע אי פון דיא ווייב אי פון איהר ליובאַוויק; און
ווען ער לאָזט דיא ווייב לעבען, איז דאס דאָס רוב
איינפאָך טאַקי צוליעב דעם, וואס זיא איז זיין איי-
גענטום און וואס זיא קאָסט איהם געלט, זאָ דאס
ער וויל ניט האבען דעם היזק. וואס אנבעטריפט
דיא ראכע פון דעם ליובאַוויק, פאָדערט דיא עפּ-
פענטליכע מיינונג, אז ער זאָל איהם ווייניגסטענס
וואונדען אָדער לכל הפחות זיך צוצילעווען אויף
איהם מיט אַ פיילעך-פוינען — אויף דעם זעלבען
שטיינער, וויא דאס רוב דוועלען קומען פאָר אין
פראַנקרייך.

ביי דיא אויבען דערמאָנטע קאַבילען איז דיא
הייראַטא מעהר, וויא ביי אנדערע פעלקער אַ
מסחר זאָך. דעם אָבנענאַרטען מאַן קומט דאָר-
טען על פּי געזעץ דעריבער דיא סומע, וועלכע ער
האט פאַר זיין ווייב בעצאלט, אָדער אַ געוויסע
סומע שטראָף-געלט. מיט דעם אליין איז דער שול-
דיגער אָבער נאָך ניט יוצא און דאס שטערט ניט
דעם מאן צו נעמען זיין נקמה אויף. עס איז אויף
צו בעמערקען, אז נאָך דיא געזעצע פון דיוז קא-
בילען איז א פרויא פאַרבאָטען מיט דעם פרעמדען
מאַנספערשויק, מיט וועלכען זיא האט געלעבט, צו
הייראַטען.

(שלום פאָלגט.)

י. ראָח.

פרוי אין גאַנצען, ווען זיא שווערט פיער מאָל ביי
נאָט, אז זיא איז אונשולדיג און אז איהר מאַן זאָנט
א ליגען. ווען איהר שולד ווערט בעוויזען אויף קלאַר
(וואָס דאָס איז א זעהר שווערע זאך), דאן הייסט
מאָהאמעד איהר האַלטען אין תפיסה „ביו דער
טויט בעזוכט איהר אָדער נאָט שיקט איהר צו א
מיטעל תשובה צו טאָן און ריין צו ווערען פון איהר
עברה“.

דיא קאַבילס פון אלזשיריע, וועלכע זיינען אויף
מאָהאמעדאנער, בענייען זיך אויך מיט זייערע אונ-
טרייע פרויען ניט אזוי מילד וויא דער קאַראַן
שרייבט. זיי זיינען אבער זעהר שטריינג אין זייערע
פאָדערונגען פון דיא פרוי אין בעצוג אויף איהר
הייראַטא-מאָראַל. פאַר א קוש פון א פרעמדען מאַן
קומט ביי זיי פאָר ניט איין מאָרד. ווען עס ווערט
געבאָרען אַן אונגעזעצליכעס קינד, ווערט עס גע-
טויטעט צוזאַמען מיט דיא מוטער. ווען דיא פא-
מיליע סטאַרעוועט זיך צו ראטעווען אזא שולדיגע,
מישט זיך אריין דער עלסטער, וועלכער פארשטיינט
דיא פרוי און ליינט אויף איהרע טרייע קרובים
ארויף אַ שטראָף-צאָהלונג. דאָס רוב ווערט אָבער
דיא מוטער מיט דאָס קינד פארשטיינט פון איהר
פאַמיליע גופא. אפילו ווען דיא מוטער איז נאָך פון
פריהער געשיידט פון איהר מאַן, ווערט איהר אונ-
געזעצליכעס קינד אויך פארשטיינט. מיט איהר
אליין אָבער מענען דיא קרובים דאן טאָן וויא זיי
וויללען.

דער וואס גנב'עט טאַקי צו א פרעמדע פרויא
און לויפט מיט איהר אַוועק, ווערט אנערקאַנט
פאַר א שונא פון דער גאַנצער געזעלשאַפט, און
דער דאָרף אין וועלכען ער פערבאָרנט זיך מיט

דיא צוקונפט

א מאנאטליכער זשורנאל פון פאפולערע

וויסענשאפט, ליטעראטור און סאציאליזמוס,

— ארויסגיגעבען פון דיא —

אידיש שפרעכענדע סעקציאנען, ס. א. פ. פון אמעריקא

אבאנעמענטען פרייזען:

אויסלאנד :	אינלאנד :
פיר איין יאהר \$1.25	פיר איין יאהר \$1.00
פיר 6 מאנאט 65 ס.	" 6 מאנאט 50 ס.
	איין נומער 10 ס.

אדרעסע פון רעדאקצאן און עקספעדיציאן :

Zukunft, 132 E. Broadway, New York.

אינהאלטס פערצייכנים.

- (1) קלארא צעטקין, א ביאגראפיע, פון ל. מיללער.
- (2) פארברעכער און פארברעכער, נאך דעם ווערק קרימינאלאגיע און סאציאלאגיע, פון אנדריקא פעררי, ש. פעסקין.
- (3) מאטעריאליזמוס אין אידישקייט, ב. פייגענבוים.
- (4) דיא רענטנען שטראהלען, ש. פעסקין.
- (5) ענגלישע ראמאנען און ראמאניסטען אין 18טען און 19טען יארהונדערט, מ. באראנאוו.
- (6) דער גענעראל, פון אנטאן טשעכאוו, (פארטזעצונג) איבערזעצט פון ב. גארין.
- (7) אונזער טאגס פראגע, אב. קאהאן.

אלס ביילאגע צו דיעזען נומער — א פארטרעט פון קלארא צעטקין.

 דיא איינגערינגעלטע ציפערען אויף דיא זייטלעך ווייזען אויף דיא ארדנונג פון אלע נומערען פון דעם לויפענדען יאהר כסדר, אום צום ענדע יאהר זאל בעקוועמער זיין פאר א אינהאלטס פערצייכנים פון אלע 12 נומערען צוזאמען. דיא ניט איינגערינגעלטע ציפער ווייזען בלויז אויף דיא זייטלעך אין יעדען נומער פערזונדער.

CLARA ZETKIN.

קלארא צעטקין.

דעם זיין בוך האט דער פערפאסער א נאמען גע-
געבען The woman who did — „דיא פרוי וואס
האט עס געטאן“, און דאמיט האט ער געוועלט
אויסדריקען, אז ניט יעדע פרוי איז דאס פייהיג צו
טאן. דיעזער בוך, וועלכער איז איבערגעזעצט אין
פערשיידענע שפראכען, ווערט יעצט דיסקוטירט
איבעראל; איינע סימפאטיזירען מיט „דיא פרוי
וואס האט עס געטאן“; אנדערע ניט; פיעלע
צווייפלען אויב אזא כאראקטער איז איבערהויפט
מעגליך. אלע שטימען אָבער איין, אז דער טיפ,
דיא אידעע פון אזא פרוי איז מערקווירדיג.

און דאך איז דאס ניט. אין לעבען טרעפן מיר
טיפען און כאראקטערען פיעל מערקווירדיגערע, בע-
דייטענדערע, און ווען איהר ווילט, סימפאטישערע.
איינעם פון דיעזע כאראקטערען וויל איך אייך
בעשרייבען אין דיא פאָלגנדע ביאָגראַפיע. דאס
איז אונזער גענאָסין קלארא צעטקין.

עס איז אפילו ניט דער מנהג אין דער פארטיי
אָפּט צו געבען ביאָגראַפיען פון לעבענדע גענאָסען.
מען האט מורא פאר דעם „פערזאָנען-קולטוס“,
און מען פערמיידעט עס. מען פירכטעט, אז דאס
זאָל ניט ענטוויקלען דעם גייסט פון געטצען-דיינע-
ריי. עס איז אָבער פאלש. מען דיענט געטשקעס,
ווען עס זיינען אפילו אזעלכע ביאָגראַפיען ניטאָ.
דיא גענאָסען מענען און דארפן וויסען דיא געמען,
דיא פערגאנגענהייט, און דיא אָפּפער פון אזעלכע,
וועלכע האבען זייער גאנצען לעבען אפגעגעבען, אין

מיט אייניגע מאָנאט צוריק איז ארויס א בוך,
וואס הייסט — The woman who did „דיא פרוי,
וואס האט עס געטאן“ פון גרענט עלען. אין דיע-
זען בוך שילדערט דער פערפאסער א מעדכען פון
דיא „בעסערע“ געזעלשאפט, וועלכע איז געקומען
צום בעשלוס, אז דיא „קריסטליכע עהע“, נעמליך
דיא גאנצע בורזשואזנע הייראטס-ווייזע און היי-
ראטס-לעבען, איז ניט מעהר וויא א צוועקסטווע,
א ליענען. אז דיא איינציגע פאָרמע פון ליעבע,
וואס איז ווירדיג פאר א דיינקענדען וועזען, איז דיא
פרייע ליעבע, וואו מאן און פרוי מווען ארבייטען
יעדער פאר זיך און זיין עקאנאָמיש אונאבהיינגיג
איינער פון צווייטען.

ווייטער שילדערט דער בוך וויא דיעזעס מעד-
כען האט זיך אויפגעאָפּפערט פאר איהר איבער-
צייגונג; וויא דיא „געזעלשאפט“ האט איהר פער-
שטויסען, פערפאָלגט און געהעצט; וויא זיא האט
זיך געמוזט פכאנען אין דער וועלט איינע אליין און
מיט א קינד אויף דיא הענט פערדיינען איהר
ברויט; וויא, שליסליך, ניט זייענדיג אים שטאנד
ווייטער פאָרטצוועטצען דעם קאמפף מיט דער גע-
זעלשאפט, וועלכע, נאטירליך, איז שטארקער און
מעכטיגער פאר איהר, ענדיגט זיא איהר לעבען
דורך גיפט.

אזוי שילדערט דער פערפאסער א כאראקטער
פון א פרוי, וועלכע האט געוועלט דיענען א געוויסע
אידעע און ווערען א מארטירערין פאר דיעזע איי-

געבען אָב דער אידעע פון בעפרייאונג פון פראָלע-טאריאט. וועגען א קעניג איז נור ערלויבט, בשעת ער לעבט, צו זאָגען און צו שרייבען גוטעס. זיינע שלעכטע אייגענשאפטען ווערט נור ערלויבט צו בעשרייבען און קריטיקירען נאך זיין טויט. מיט א גענאָסע איז גראַדע פערקעהרט; זיינע גוטע מעלות קומען גר ארויס נאך דעם טויט. ביים לעבען איז נור ערלויבט איהם צו בעשימפפן און קריטיקירען. איך גלייב, אז עס איז אונגערעכט אזוי צו האַנדלען אין ביידע פאלען. אז פונקט, וויא עס איז שלעכט צו פערשווייגען דיא געמיינהייטען פון דיא העררשער אין צייט פון זייער לעבען, זאָ איז אויך שלעכט צו בעהאלטען דאס וואס איז דאס בעסטע אין אונזער בעוועגונג.

קלאַראַ צעטקין איז געבוירען געוואָרען דען 5טען יולי 1857 אין א קיינעם דאָרף, אין זאַקסען. איהר פאָטער איז געווען א דאָרף-לעהרער, איהר מוטער האט געשטאַמט פון אַן אַדעליגע פראַנצויזישע פאַמיליע; דיא מוטערס מוטער, אַלזאָ, דיא גראַסמוטער, איז געווען אַן איטאַליענערין. זאָ פליסט אין גענאָסין צעטקין אי דייטשע, אי פראַנצויזישע, אי איטאַליענישע בלוט. דיעזע פערשיידענע בלוטען זיינען צו בעמערקען אין איהר באַראַקטער, טעמפּעראַמענט און אַרט דיינקען, וויא פיר וועלען דאס שפּעטער זעהען.

שוין פון קינדווייז אויף איז דיא קליינע קלאַראַ אויסגעקומען זיך צו בעשעפטיגען מיט אפסטראַקטע און פילאָזאָפּישע פראַגען. איהר מוטער איז געווען זעהר געבילדעט, און אין אלע הינזיכטען איז זיא געשטאַנען העכער אַלס איהר מאַן. צווישען איהר און קלאַראַ'ס פאָטער פלעגען אימער פאָרקומען שטרייטיגקייטען וועגען פערשיידענע רעליגיעזע און געזעלשאַפטליכע פראַגען. דיא מוטער נעממיק, וועלכע וואָר אויפגעהאָדאָועט אין פראַנקרייך אין א צייט, ווען דיא גאנצע לופט איז נאך געווען אָנגעדאָרען מיט דיא אידעען פון דיא גרויסע פרייהייטס-דיינקער פון 18טען יאהר-הונדערט, איז געווען דורך און דורך-געדורנגען מיט „אפיקורס'ישע" און רעד-וואָלוציאָנערע געדאַנקען. דער פאטער, אפּוואָהל ער איז אויך געווען קלוג, און זעהר, זעהר גוט, איז דאָך געווען אַנטוועלטיש און רעליגיעז, און צוויי-

שען איהם און דיא מוטער פלעגען דאָרום אימער פאָרקומען ויכוחים, וועלכע דיא קליינע קלאַראַ פלעגט אימער צוהערען מיט דעם גרעסטען אינטערעס; נאָטירליך איז איהר ניט אימער געווען קלאַר דער אינהאַלט פון דיעזע דיספוטען; און ניט אלע אַרגומענטען, וואס דיא דיספוטאַנטען האבען געדברויכט, זיינען איהר געווען בעגרייפליך; דאָך האט דאס איהר ניט געשטערט צו זיין פעסט איבער-צייגט, אז מאַמא, און ניט פאפא, האט רעכט.

זאָ איז קלאַראַ שוין געווען אַן אפּקורסטע און רעוואָלוציאָנערקע, נאך איידער זיא איז געוואָרען זיבען יאָהר אַלט. אָבער ניט דאס אליין. צו דיעזער צייט האט זיא שוין פראַקטיש געקעמפּט פיר דיא בעפרייאונג פון איהר געשלעכט; זיא פלעגט האַסען דיא מיידעלשע שפּיערלען אין ליאַלקעס, אָדער צייכען; זיא פלעגט זיך אימער שפּיעלען מיט אינגלעך אין סאַלדאטען, מלחמות, אין האָזען; פלעגט מיט זיי קלעמערען אויף בוימער, זוכען געסטען, רייסען עפעל אין פרעמדע גערטנער (דיא פראַגע וועגען פרוואַט-אייגענ-טהום, שיינט, איז שוין פאַר איהר דאן געווען אַן „איבערוואונדענער שטאַנדפונקט"). זעלבסטפער-שטענדליך איז איהר דיעזע רעכטע צו שיסען מיט א שטעקען און צו רייסען פרעמדע עפעל ניט אנגעדקומען אָהן קאַמפּף. איהרע חברים, דיא לויפערס, האבען ניט געוועלט הערען וועגען גלייכבערעכטיגונג, אבער דיא קלייניקע קלאַראַ האט עס איינגעפאָרעקעמפּט, — און מיט קיין שוואַכערען אַר-נומענט וויא מיט איהרע פויסטען. איהרע חברים האבען איהר גרופען „העסע" (מכשפה).

אין דיעזעלכע צייט האט שוין קלאַראַ אנגעדאָנגען צו לעזען. דאס לעזען האט איהר אזוי פער-אינטערעסירט, אז זיא האט ביי דעם שוין אנגעדויעבן צו פערגעסען איהרע שפּיעלען. דיא מוטער האט פון אָנהייב דיעזע געוואָהנהייט נאָכגעגעבען; ווען אָבער דאס לעזען איז פון אַן איינפאַכע געדוואָהנהייט איבערגעגאנגען אין א ליידענשאַפט, האָט דיא מוטער זיך דערשאַקען און האט עס געוועלט אָבשטעלען. עס איז אָבער געווען אונגעגלייך. קלאַראַ פלעגט שטילערהייט אפּגאנגען ביכער פון דיא מוטערס ביבליאָטעק און לעזען זיי בשתיקה ביי

דערעס אויסער דיעזען ראָסעל, האָט זי אָנגעהויבן בען צו וויינען, און דאס אלעס האָט אויף איהר געמאַכט אזא טיעפען איינדרוק, דאס זי האָט דאָס שוין קיין מאָל נישט געקענט פערנעסען, און נאָך היינט דערמאָנט זי זיך און דיעזע סצענע מיט א שוידער, און דיא אלטע שטרומפֿפרוי מיט איהר קענדעל זאָלן דאָסעל פאר א פפּעניג, שטייט פאר איהרע אויגען.

דיא מוטער האט געהאט איהרע אייגענע אידעען וועגען דיא ערציעהונג און בערוף פון א פרוי, און זי איז בעשטאנען דארויף, דאס דיא פאמיליע זאָל איבערציעהען נאָך ליפּציג, וואו מען קען געבען דיא קינדער א בעסערע בילדונג וויא אין א דאָרף.

אין ליפּציג האט דאס יונגע מעדכען געמאַכט אויף זיך אויפמערקזאם א געוויסע א וויסנשאַפֿט, וועלכע, ווערענדיג ענטציקט פון איהרע פייהיגקייטען און כאַראַקטער, האט אָנגעהויבען צו כלאַפּאַטשען מען זאָל איהר אננעהמען אין סעמינאַר פיר לעהרער־ינגען, וואו דיא פאמיליע האט איהר נישט געקענט אָבנעבען, ווייל זי האָט נישט געהאט דיא נויטהווענדיגע מיטעל. דאס איז געווען אין סעמינאַר איז זי געווען דיא ערשטע שילערין און האט דיעזע געענדיגט מיט אויסצייכנענע. ווען קלארא איז געווען 17 יאָהר אלט האט זי פערלאָרען איהר פאטער.

נאכדעם וויא זי האט געענדיגט דעם סעמינאַר, איז זי א געוויסע צייט געווען לעהרערין. מיט וואס זי האט פערדיענט האט זי געשטיצט דיא פאמיליע, וועלכע האט נאך דעם טויט פון פאטער זיך בעפונדען אין זעהר געדריקטע פערהעלטניסען. דאן איז זי אוועק נאך דער שווייץ, וואו זי האט נאָך א צייט געשטודירט אין דער אוניווערזיטעט, צו פערפאָקאמען איהר בילדונג.

נאך זייענדיג אין סעמינאַר איז פרייליך איינער גער (זאָ וואָר פרוי צעטקין'ס מעדכען נאמען) בעד קאנט געוואָרען מיט אייניגע סאָציאליסטען. א סטודענט האט איהר געבראַכט אייניגע סאָציאליסטישע בראַשורען, וועלכע האבען איהר מיט א מאָל געעפּענט דיא אויגען און בעאנטוואָרטעט פראגען, וועלכע האָבען איהר א לאנגע צייט גע-

נאַכט. ווען זי פלעגט נישט האבען קיין לאמפע האט זי געלעזען ביי דאס ליכט פון דיא קוילען פון קאמין. ווען זי איז געווען 12 יאָהר אלט, האָט זי שוין געהאט דורכגעלעזען א גאנצע ביבליאָטעק. בעזאָנדערס האט זי לעבן געהאט צו לעזען דיא געשיכטע פון דיא פראנצויזישע רעוואָלוציאָן און פון דיא בעפרייאונג פון דער שווייץ. איהרע אידעען זאלען זיינען געווען דיא העכדען און העלדיגע פון דיעזע צייטען, און זי פלעגט אָפט טרוימען וועגען דעם, וויא נישט עס מוז זיין ווען מען איז א מאַרטירער פאר עפעס א גרויסע און א שיינע זאך.

דאס לעבען ארום און ארום דער קליינער קלאַרע איז אָבער נאָר נישט געווען אזוי שוין און פאר זיג וויא אין דיא ביכער, וועלכע זי פלעגט טרעפן לעזען. דיא מענשען אויף נישט. דער דאָרף, אין וועלכען זי האָט געוואוינט איז געווען א קליינער אינדוסטריע־דאָרף, און דאָרטען זיינען געווען פיעל אַרבייטער. זי זיינען אלע געווען בעשעפטיגט אין דיא זאָקע־אַרבייט, און זייער לאנגע איז אויף איין האָר נישט געווען בעסער וויא דיא לאנגע פון דיא וועבער אין שלעזיע, וועלכע הויפטמאָן האט דראַמאַטיזירט. דייטשלאַנד האט דאן נישט לאנג געהאט ארויפגעטרעטען אויף דעם וועג פון קאפיטאליסטישער ענטוויקלונג און זי האָט געלירטען, נאך דעם אויסדרוק פון מאַרקס, נישט נור פון דעם, וואס דער קאפיטאליזמוס האָט זיך דאָרטען אָנגעהויבען צו ענטוויקלען, זאָנדערן אויך פון דעם, דאָס דער קאפיטאליזמוס איז דאָרטען נאָך נישט געווען גענוג ענטוויקעלט.

דיא סצענען פון עלענד און נויטה פלעגען אָפט אויף דיא קליינע מעדכען מאַכען א שווערען איינדרוק און זי פלעגט אָפט לאנג לאנג טראכטען, פאר וואָס דאָס איז אזוי. א מאָל האט זי דער זעהען, וויא אין אלטע שטרומפֿ־אַרבייטערין איז אריין אין א סראָם צו קויפען פאר א פפּעניג (אין פערטעל פון א סענט) דיא זאָלן ראָסעל פון־פאָס, אין וועלכע מען האלט הערינג. זי האָט פון אָנהייב נישט פערשטאנען צו וואָס דיא פרוי האָט דאָס געקענט דארפּען. ווען מען האט איהר ערקלערט, אז דיעזען ראָסעל געברויכען דיא אַרבייטער צו זייער ברויט, און געברויכען נאָר נישט אַר-

זיך געדרייט דיא גרויסע רעדער פון מיהל. עס איז געווען נור איין וועג צו רעטען זיך און דיא קינדער. קלארא האט עס שנעל בעגריפען. זיא איז אריינגע- גשפרינגען אין וואסער, און אין דיא קליידער איז זיא געשוואמען צו דער וויעסלע. מיט דער וויעסלע אין דיא הענד, האט זיא דאן גענומען שווימען צו- ריק צום שיעפעל, וועלכעס איז שוין געווען ציעמד לײך ווייט פון איהר. דאך האט זיא איהם דער- גרייכט אין רעכטער צייט. ווען זיא האט אריינגע- קלעטערט צוריק אין שיפעל און גענומען גרעבען, איז דיא שיפעל שוין געווען נור עטליכע קלאפטער פון דער פלאטינע.

ווען דיא עלטערען האבען ערפאָהרען ווענען די- ער טהאט פון זייער גואווערנאנטין, האבען זי איהר פאָרגעשלאגען אוועקצולייגען אין באנס אויף איהר נאמען א קאפיטאל, וואס וואלט זיא פער- זיכערט אויף'ן גאנצען לעבען, ווען זיא וועט מיט זיי פאָהרען אין אמעריקא, און דאָרטען ערציהען דיא קינדער א בעשטימטע צייט. פריילין אייזנער האט זיך ענטזאגט, זיא האט ניט געוועלט פער- לאָזען איהר טהעטיגקייט. אויס דיעזעלכע גרונדען האט זיא זיך ענטזאגט צו הייראטען א יונגען מאן, וועלכער האט איהר געליעבט און וועלכען זיא האט אויך געליעבט, — ווייל זיא האט געוואוסט, אז ווען זיא וואלט איהם געהייראטעט, וואלט זיא ניט גע- קענט ווירקען און קעמפפען און זיין טהעטיג און דיענען דיא אידעאלען, וועלכע זיא האט אויסגע- ארבייט. זיא האט ארויסגעריסען פון איהר הארצען איהר ערסטען געפיהל, וויא מען רייסט ארויס פון מויל א צאן, וועלכער קען געפעהרליך ווערען פאר אנדערע ציינער.

מיר האבען געזעהען, וויא ווייניג דיא רוסישע יונגע לייט, צווישען וועלכע פריילין אייזנער האט פער- קעהרט, האבען פערשטאנען דעם סאָציאליזמוס און זיינע אויסגאבען. ניט אלע אבער זיינען געווען אזוי. צווישען דיא רוסישע עמיגראנטען האט צו דיעזער צייט געווירקט א מאן, וועלכער האט זיך שאַרף אויסגעצייכענט פון אלע איבעריגע דורך דיא קלארהייט און פערשטענדניס אין דעם ווירקליכען כאראקטער פון דיא גאנצע געשיכטליכע אומגעבונג. ער האט אונפארמהערציג צוקלאפט אין שטיקער

קוועלט; שטילערהייט, בשתיקה פון דיא איי- גענע און אויך פון דיא סעמינאר-מיטגלידן האט זיא בעזוכט סאָציאליסטישע פערזאמלונגען. דאָרט טען איז זיא בעקאנט געוואָרען מיט רוסישע רעוואָ- לוציאָנערען, וועלכע האבען אויף איהר געמאכט א טיעפען איינדרוק.

פריילין אייזנער איז געוואָרען איינע פון דיא איבערגעבענסטע מיטגלידער פון דעם קליינעם רוסישען עמיגראנטען קרוזשאַק. דיעזע עמיגראנטען, וויא אלע רוסישע רעוואָלוציאָנערען פון דיעזער צייט, זיינען געווען בענייסטערטע אנהיינגער פון סאָציא- ליזמוס; אָבער ניט פון דעם וויסענשאפטליכען סאָ- ציאליזמוס פון מארקס; ניט פון דיא עקאָנאָמישע און מאטעריאליסטישע וועלט-אנשוואונג, זאָנדערן נור פון דיא עטהישע, פון דיא מאָראַלע לעהרע, וואָס פערדאמט דעם קאפיטאליזמוס און שטרעבט צו גלייכהייט. ציעל-בעוואוסט אין דעם זיין וויא מיר בעגרייפען עס יעצט איז קיינער פון זיי ניט געווען, אָבער טריי זייערע אידעאלען און גלויבען זיינען געווען אלע. צו א מיטגליעד פון דיעזען קרוזשאַק האט פריילין אייזנער איין מאָל ביי נאכט, אין וואַלד, ביי דעם שיין פון דער לבנה געמוזט הייליג שווערען, אז ווען ער זאָל זיא ניט רופען אויף דיא פאריקאדען, מוז זיא קומען, — וואו זיא זאָל ניט זיין.

אייניגע צייט איז פריילין אייזנער געווען גור- ווערנאנטין אין א'ן אמעריקאנער פאמיליע. דיא קינדער האבען איהר געליעבט ליידענשאפטליך. זיא האט ניט פרובירט צו פערבאָרגען איהרע אַנזיכ- טען און איבערצייגונגען. פערקעהרט, וואו זיא האט נור געהאט דיא געלעגנהייט, פלעגט זיא עס אָפען אויסדריקען. דיא עלטערען האבען דאס גאנץ נישט געוואוסט, דאך האבען זיי געליטען, ווענען דיא קינדער, איינמאָל איז זיא מיט דיא קינדער ארויס- געפאָהרען שיפען זיך. עס איז געווען לעבען א מיהל, און זיא האט געגרעבעט. דורך א צופאל, איז דיא וויעסלע אריינגעפאלען אין וואסער, און אין שיפעל איז ניט געווען קיין אנדער זאך, דורך וואס מען האט עס געקענט לענקען.

דיא שיעפעל האט זיך האַסטיג גענומען טראָג- גען צו דער פלאטינע, אונטער וועלכער עס האבען

געשפראכען; אבער אזוי וויא טרעפערדיג, וועגן וואס איך האב געטראכט, האט זי מיט א טרויער עריגען און בערוהיגענדען שמייכל בעמערקט; "אה איך האב פאר קיין זאך נישט מורא: פרויען און קעטן זיינען כוואטעס פיעל אויסצוהאלטען."

און זי האט ווירקליך פיעל אויסגעהאלטען. עס איז איינפאך אונגעגרייפליך, וויא איין מענטש קען אויסטראגען אלעס וואס זי האט אויסגעטראגן גען. מען דערציילט וועגען העלדען און העלדיגע וואס האבען זיך געלאזט קרייצגען, ברענגען, רייסען פון ווילדע טהיערען. אבער דאס זיינען העלדען פון מאמענט, דאס זיינען, נאך מיינער מיינונג, דיא קלענסטע סאָרט פון העלדען. פיעל העכער שטייען פערזאנען, וועלכע ערגעץ אין דער שטיל אין א ווינקעלע פון דער וועלט, ווייט ווייט פון דער אי-לומינירטער ביהנע פון דיא אפיציעלע וועלט-געשיכטע, אָהנע קנאלענדע עפעקטען, קוועלען זיך און דארבען אין נאמען פון א אידעע, וואס איז ביי זיי פערבונדען מיט דעם בעגריפע פון פפליכט.

אין הערבסט יאהר 1887 איז צעטקין געוואָרען קראנק מיט א רוקען-מאָרד קראנקהייט, גלויב איך, און ער האט זיך געמוזט לייגען. ער איז געווען פאר-ראליזירט. פרוי צעטקין האט שוין צו דיעזער צייט געהאט צוויי קינדער, דאס איינציגע מיטעל, וועלכעס זיי האבען פריהער געהאט צום לעבען איז געווען דיא פאָר פראַנקען, וועלכע צעטקין פלעגט דאָ און דאָרטען בעסומען פאר קאַרערעספּאַנדענציעס, אָרער אנדערע ליטעראַרישע אַרבייט. וויא זיי הא-בען פון דעם געלעבט, קען מען זיך פאַרשטעלען. דאָך האָבען זיי זיך וויא עס איז געמאַטערט. איצט אָבער איז דאָס אויך נישט געווען. דיא פריינדע פון דיא צעטקינס, וועלכע זיינען אליין געווען גרויסע קבצנים, האָבען זיי נאטירליך נישט פיעל געקענט העלפען. דיא לאַגע פון צעטקין זעלבסט איז גע-וואָרען פון טאָג צו טאָג ערגער און דיא ביסעל אר-בייט, וואָס ער האָט נאָך געקענט טאָן, וויא צ. ב. דיקטירען דער פרוי אַרטיקלען און קאַרערעספּאַנדענ-צען, דיעזע אַרבייט איז אויך געוואָרען שווערער און שווערער און שליסליך האָבען איהם דיא דאָקטויר-רים געהייסען עס אין גאנצען אויפהערען. צעטקין האט געוואָלט גיין אין האַספּיטאַל, אָבער דיא פרוי

דיא גאנצע מיינונגען פון דיא דאמאלסדיגע רוסי-שע רעוואָלוציאָנערען און קריטיקירט זייערע קינדי-שע חלומות. ער האט מיט מערקווירדיגער ענערגיע פראַפאגאנדירט דעם מאַרקסיזמוס און געוויקלט פאר דיא פערברייטונג פון דיא סאָציאַל-דעמאָקראַט-טישע אידעען. דאס איז געווען אַסיפּ צעטקין, דער צוקינפטיגער מאן פון פרייליין אייזנער.

דורך צעטקין'ען איז דאס מערענע צום ערשט-טען מאל בעקאנט געוואָרען מיט דיא מאַרקסיס-טישע טרעאָריע און מיט דיא פראַקטישע טהעטיג-קייט פון דיא סאָציאַל-דעמאָקראַטען אונטער מאַרס'ס איינפלוס, און מיט זיין הילפע האָט זי זיך בעקאנט געמאַכט מיט דיא הויפטווערק אין דיא סאָציאַליסטישע ליטעראַטור און האט איבערגע-טראגען איהר טהעטיגקייט פון דעם אייגענען קרייז פון עטליכע עמיגראַנטען און סטודענטען, אויף דעם גרויסען און ברייטען פעלד פון דיא אלגעמיי-נע אַרבייטער-בעוועגונג.

איך האָב איהר צום ערשטען מאל געטראָ-פּען אין פאַרזי אין 1883. זי איז שוין געווען פרוי צעטקין און האָט געהאט א קינד. זי איז געווען אַ בילד פון געזונדהייט און פרישקייט. מיט איהרע געדיכטע רויטה-גאלדענע האַר, פערפלאַכטען אין איין דיקען לאנגען צאָפּ, האָט זי עראינערט אן דעם קלאסישען טיפּ פון "גערמאַניאַ", און קוקענדיג אויף איהר ווען זי פלעגט באַדען דאָס קינד, וויא זי איז געווען, צום ביישפיעל אין גאנצען, מיט לייב און זעלע אריינגעטאָן אין דיא טעמפעראַטור פון וואַסער, וואָלט נישטאנד געקענט גלויבען, אז דיע-זעלבע פרוי וועט שפעטער ווערען איינע פון דיא צווייטנסטע אַנימאַטאָרס, אַ פלאַמענדע רעדנערין. נאָך אַ מאל האָב איך דיא פרוי צעטקין דערזעהן אין 1889, אויף דעם פאַריזער קאָנגרעס. איך האב איהר נישט דערקענט. עס איז אונמעגליך זיך פאַרצושטעלען, דאס 6 יאהר קענען אזוי ענ-דערען אַ מענטשען. פאר מיר איז נור געשטאנען אַ-שאטען פון דיא אַמאָליגע פרוי צעטקין; אויסגע-מאַנערט, אויסגעדאָרט, מיט איינגעפאלענע באַקען, בלייך און קריינקליך, האט זי יעדערען געשיינט, אז באַלד, באַלד, און זי וועט מעהר נישט זיין. דיעזען געדאַנק האב איך איהר נאטירליך נישט אויס-

עס איז ווירקליך שווער צו בעגרייפן, וויא זיא האָט דורכגעלעבט דיא לעצטע צוויי יאָהר פון איהר מאַן'ס לעבן; אָבער פיעל שווערער נאָך איז צו בעגרייפן, וויא זיא האָט איבערלעבט זיין טויט, פאר איהר איז דאָן געווען אלעס געענדיגט. אויף איהר איז ארויף וואָס מען רופט א סטאַלבניאַק, ביי איהר איז אלעס געוואָרען אבגעשטומפפּט. ביי איהר זיין נען נאָך געבליעבן דיא קינדער, אָבער דיעזע האָבן פון איהר אין דיעזער צייט ניט געקענט טרייסטען. זיא זאָגט אליין, אז דיא קינדער וואָלטען איהר דאָן ניט אָבגעהאַלטען פון זעלבסטמאָרד; איהר האָט גערעטעט עטוואָס אנדערעס.

נאָך פאר דעם טויט פון צעטקין, האָבען שוין דיא פאָרזער גענאָסען געמאַכט פאָרבערייטונגען פאר דעם קאָנגרעס, אויף וועלכען אלע האָבען געוואָרט מיט אונגעדולד, אזוי וויא דיעזער קאָנגרעס איז געווען דיא ערשטע צוזאַמענקונפּט פון אינטערנאַציאָנאַלען פראַלעטאַריאַט, נאך דעם וויא דער פריהערדיגער אינטערנאַציאָנאַל וואָר טויט. צעטקין האָט געהאַפּט, און דאס איז געווען זיין אינערסטער וואונש, נאך בייצואוואָהנען דיעזען קאָנגרעס. זיין ביידע האָבען געטרוימט ווענען דעם. זאָ איז זיא גע-ווען אריינגעצויגען אין דיא אַרבייט פון דיעזען קאָנגרעס. צעטקין'ס וואונש איז ניט מקוים געוואָרען. ער איז געשטאָרבען אייניגע מאָנאַט פאר דעם קאָנגרעס. זיא אָבער איז געווען געבונדען. זיא האָט געהאַט אַרבייט, וועלכע זיא האָט געמוזט טאָן. פפליכטען וועלכע זיא האָט געמוזט ערפילען; דיעזע אַרבייט, דיעזע פפליכטען האָבען איהר גערעטעט. פריהער איז ביי איהר דאס אלעס געמאַכט געוואָרען מעכאַניש, אָהן אזעלע, אָהן אינטערעס. איהר קומער האָט איהר געהאַט פערשונגען אין גאנצן. אָבער זיא איז אַ צו רייכע נאָטור, צו פיעל לעבן איז געווען אין איהר, צו ערלויבען איהר צו בלייבען טויט, וואו אלעס אַרום האָט זיך פאָר-בערייטעט צו נייע קעמפּפּען און זיענען. זיא האָט זיך ביסלעכווייז אריינגעצויגען אין דיא ערנייערטע בעוועגונג, און האָט אַבגעלעבט. ווען אין דייטש-לאַנד איז געפאלען דער סאָציאַליסטען-געזעץ, האָט זיא זיך צוריקגעקעהרט, אום אלע קרעפטען, וואָס

האָט גוט פערשטאַנען פאר וואָס ער האָט איינגע-ליך געוואָלט גיין אין האָספּיטאַל, און האָט פון דעם ניט געוואָלט הערען. זיא האָט פריהער קיין מאָל ניט געפרובירט שרייבען פיר דיא עפענטליכע קייט. זיא איז געווען איבערצייגט, אז דאס איז דער בערופ נור פון ווייניגע געקליעבענע. איצט אָבער איז זיא געווען געצוואונגען ארויסצוטרעטען, וויא מאַנכער הייבט אָן צו שווימען אויס נויטה אום ניט דערטרונקען צו ווערען, ווען ער פאלט אריין אין וואסער.

אזוי איז זיא געוואָרען ליטעראַטאָר: עס איז געווען דער לעצטער און איינצעלנער מיטעל גע-גען פערהונגערן מיט דער פאַמיליע. עס איז געווען א שרעקליכער קאַמפּף, א'ן אונמעגליכער קאַמפּף פיר עקזיסטענץ. מיט צוויי קינדער אויף דיא הענט, מיט א קראַנקען שטערבענדען מאַן אין הויז, פון וועלכען זיא האָט ניט געקענט אָפּטרעטען אזיך א מינוט, גאנץ אליין, האָט זיא נאָך געמוזט זאָרגען פאר דיא ווירטשאַפּט, קאָכען, וואשען, סקראָכען, רייניגען, נייהען, און נאך דאָס אַרבייטען צו פערדיען גען פאר רענט, פאר עסען, און פאר דאָקטאָר און מעדיצין. דיעזער שרעקליכער אונאויסדריסבאַרער צושטאַנד, האָט געדויערט כמעט צוויי יאָהר. אָפּט פלענען איהרע פיס איינפאַך אזוי געשוואָלען ווערען פון לויפענעס, דאס זיא פלעגט מעהר ניט קענען שטיין אויף זיי. אומזאָנסט האָט דער דאָקטאָר און פריינד דע איהר געבעטען זיא זאָל זיך שאַנעווען, — זיא איז געבליעבען וויא א סאָלדאַט אויף דעם פאָסט, מיט דעם ביקס אין האַנט, אזוי לאַנג עס איז נאך געבליעבען איין פונק האָפנונג....

אין פריהלינג 1889 איז צעטקין געשטאָרבען. א זאָך וואָס מאַכט אונז אן דיא גרעסטע שמעו צען, ליעבען מיר אָפּט אס מייסטען. אזוי איז דיא מענש-ליכע נאָטור. פרוי צעטקין האָט צערטליך ליעב געהאַט איהר מאַן דיא גאנצע צייט. אָבער ניעד מאַלס האָט זיא איהם ניט ליעב געהאַט זאָ פיעל, זאָ ליידענשאַפטליך, קיין מאָל איז זיא צו איהם ניט געווען אזוי וואָהנזיניג צוגעבונדען, וויא געראדע אין דער צייט ווען ער וואָר פאר איהר קיין זאך אוי-סער א קוועלע פון שלאָפלאָזע נעכט, מיהזאַמע מען, פון אלע אַרט פיזישע און מאָראַלע שמערצען.

זיינען אין איהר פערבליעבען, אוועקצוגעבען און אוועקצולייגען אין קאמפף.

דער דייטשער פאליציי זיינען איהרע אפזיכטען אריינצוגיין אין דער בעוועגונג נאטירליך ניט געדעלען געווען. זיא האט איהר נעמליך געוועלט אויסווייזען וויא א'ן אויסגענדערין. דיא פאליציי האט בעהויפטעט, אז דורך איהר הייראטען צעטקינען איז זיא געווארען ארוסישע אונטערטהאן. דיעזער דרידיל איז דער פאליציי אבער ניט געלונגען.

א קליינער אומשטאנד, דערזעלבער, וועלכער האט צו גרונדע געריכטעט דיא העלדין פון דיא פריהער עראינערטע ערצייגונג פון גרענט עלען, האט גערעטעט דיא פרוי צעטקין. קלארא איינער נער האט נעמליך מיט צעטקינען סיינ מאל "געזעצליך" ניט געהייראטעט; ניט ער און ניט זיא האבען גענלויפט דאן אין "געזעצליכע" הייראטען. זא איז פאר דער רעניערונג גאר ניט געבליען בען איבריג וויא צו טרייסטען זיך מיט דעם, דאס דערפאר וועלען ביידע אינגלעך איהרע זיין דייטשע סאלדאטען.

אלס רעדנערין האב איך איהר צום ערשטען מאל געהערט מיט דריי פיער מאנאט צוריק אויף א פאלקס-פערזאמלונג אין בערלין. זיא האט געשפראכען איבער דאס טהעמא פון פרויען-רעכט און פראסטיטוציאן. זעלטען האב איך געהערט אזא אינהאלטרייכע, אזא וויסענשאפטליכע פאראטרעג; און ניעמאלס האב איך געהערט אזא פאראטרעג פון א פרוי. פון אנהייב פון דיעזען ארטיקעל האב איך אויפגערקומען געמאכט, וויא לייכט עס איז ביי איהר צו מערקען איהרע פערשיידענע בלוטען. דאס ווערט נעמליך קלאר, ווען מען הערט וויא זיא רעדט. דא קען מען גלייך זעהען דעם קלארען און סיסטעמאטישען דענקונגס-גאנג פון דייטשען, דיא הייסע און ליידענשאפטליכע שפראך

כע פון איטאליענער און דעם לייכטען הומאָר און ווייטן פון פראנצויזען. אלס דעבאטאנטין איז זיא נאך פארטרעפליכער. און זא איז זיא אויך אלס רעדאקטאר פון דיא "גלייכהייט", וועלכע ווערט מיט רעכט בעטראכטעט אלס דיא בעסטע שריפט וואס פערטרעט דיא סאציאליסטישע פרויענבעוועגונג.

ריידענדיג וועגען איהר ראָלע אין דער בעוועגונג האט בעבעל זיך א מאל אויסגעדריקט, אז זיא, נעמליך איהר פערזאן, איז א לעבעדיגער בעווייז און שלאגענדער ארגומענט געגען דיעזעניגע, וואס בעהויפטען, אז פאלד וויא דיא פרוי הייבט זיך אן צו בעשעפטיגען מיט געזעלשאפטליכע פראגען און גייען אריין אין דיא עפענטליכע טהעטיגקייט, הערען זיי אויף צו זיין גוטע פרויען צו דיא מענער און מוטערס צו דיא קינדער. בעזוכענדיג פרוי צעטקין אין שטוטגארט, וואו זיא וואוינט און רעדאקטירט דיא "גלייכהייט", האב איך געסענט בעד מערקען, וויא טרעפענד דיעזע ווערטער פון בעבעל זיינען. ביידע אינגלעך, וועלכע זיא האט ערצויגען, איינער 43 יאָהר, דער צווייטער 11 יאָהר, זיינען שוין פאר זיך אליין אינטערעסאנטע געגענשאפטענדיג פיר א בעשרייבונג. בעסער ערציעהען קען מען ניט. זיי זיינען פיעל מעהר וויא "ערצויגענע" קינדער דער בורזשואזיע, ווען זיי זיינען צוויי מאל אזוי אלט; און הויפטזעכליך, זעהט יעדער, אז זיי וועלען שוין ניט אראפ פון וועג, אויף וועלכען זייער פאטער איז געגאנגען און זייער מוטער גייט. זיא אליין זעהט איצט אויס פיעל בעסער וויא זיא האט אויסגעזעהען ווען איך האב איהר צום לעצטען מאל געזעהען אין פאריז. זיא איז איצט פיעל מעהר עהנליך צו דיא פרוי צעטקין וואס איך האב געזעהן אין 1883 וויא צו דיא פרוי צעטקין פון 1889.

ל. מיללער.

Zurich, May 26th 1896.

פערברעכער און פערברעכען.

נאך דיא קרימינאל סאציאלאגיע פון

— ענריקא פעררי. —

(Criminal Sociology by Enrico Ferry).

א מענשען וויא האלמסען צו מאַרדען מענשען אָהן שום רחמנות. ווען אַ דאָקטאָר קומט צום פּאַציענט, מוז ער זיך פריהער דערקונדיגען פון וואָס פיר אַ קראַנקהייט דער פּאַציענט ליידעט, וועלכע טייל לען פון זיין קערפער זיינען ביי איהם אָנגעגריפּען, און ערסט דאָן, ווען ער וועט שוין האָבען אַ ריכטיגען בעגריף וואָס דיא קראַנקהייט איז, וועט ער זיין אים שטאנדע צו געבען דיא ריכטיגע רפואה. פונקט דאָסזעלבע איז אויף מיט דיא פערברעכען. מיר מוזען זיך פריהער פארשטיין, וואָס איז אַ פערברעכער; וואָס טרייבט אַ מענשען צו ווערען אַ פערברעכער; צו פערגרעסערט זיך רק דיא צאָהל פון פערברעכער; און אויב יע, וועלכע אורזאכען בריינגען דערצו, אז דיא צאָהל פון פערברעכען זאָל וואַקסען. בלויז דאָן, ווען מיר וועלן דאָס אַלעס וויסען, וועלן מיר זיין אים שטאנדע איינצוגעבען דיא געזעלשאפט אזא רפואה, אז עס זאָל מעהר קיין פערברעכען ניט זיין. אָדער פילייכט איז נאָר מעגליך, אז מיר זאָלען קומען צום בעשלוס, אז עס איז קיין רפואה ניטא, און אז עס מוז גיין וויא עס גייט?

אַט דיא אלע פראגען בעשפרעכט דער אימאָרענישער פראָפּעסאָר, אונזער פארטייגנאָסע ענריקא פעררי אין זיין בוך "Criminal Sociology" און אזוי וויא דיא פראגע איז זעהר איכטיג, און ענריקא פעררי איז אַן אַטאָריטעט אין איהר, וועט ניט איבריג זיין איבערצוגעבען אונזערע לעזער זאָ קורץ וויא מעגליך, דעם אינהאלט פון דיזען מערק ווירדיגען בוך.

יעדען מאָג בריינגען אונז דיא צייטונגען אַנערערע נייעס וועגען צעהנדליגע פערשיידענע פערברעכען. מיר זיינען שוין דערצו אזוי צוגעוואָהנט, אז געוויינליכע פערברעכען אינטערעסירען שוין אונז כמעט נאָר ניט. ערשט דאָן הויבען מיר אָן וועגען דעם צו ריידען, ווען מען אַרעסטירט אַ מין טייוועל אין מענשען-געשטאָלט וויא האָלמס, וועלכער האָט ערמאָרדעט 19 מענשען און האָט זאָנאָר ניט געדאָנענעט זיין אייגענעם קינד. מיר אינטערעסירען זיך מיט אזעלכע פראָצעסען, וויא פרוי פלעמינגס, וואו אַ טאָכטער ווערט בעשולדיגט, אז זיא האָט קאָטבלוטטיג פאַרסס'ט איהר אַלטע מוטער, מיט דעם איינציגען צוועק צו קריגען איהר ירושה אַ פאָר יאָהר פריהער, וויא זיא וואָלט עס זאָנסט געקראָגען. דיא מאַסען קלענערע פערברעכען, וויא גניבות, שענדליכע טהאָטען צו פרויען און פיעלע אנדערע, צו דיא זיינען מיר שוין לאַנג צוגעוויינט, און מיר היפען זיי זאָנאָר איבער, לעזענדיג דיא צייטונגען. ווען מיר זאָלען אָבער אַ ביסעל אַ קלער טהאָן וועגן דיא פערשיידענע פערברעכען, וועלן מיר זעהן, אז דערמיט זיינען פערבונדען גאנץ שווערע און וויכטיגע פראגען. און טאָקע: — איז דאס אַ נומער צושטאנד, דאָרף דאָס אזוי זיין, אז יעדען מאָג זאָלען זיך אין יעדע שטאָרט טרעפען צעהנדליגע פערברעכען? מען מען ניט פילייכט אויסגעפינען אירגענד וועלכען מיטעל, זיי אויסצומיידען? אָבער אום אזעלכע פראגען צו ענטפערען, דאָרפען מיר פריהער זיך דערוויסען, וואָס פיר אַ בעשעפענעס איז אייגענטליך אַ פערברעכער, וואָס צווינגט צום ביישפיל

טאָדען. אין 1876 האָט דער פּראָפּעסאָר לאַמב-
ראָזאָ פון איטאַליען אַרויסגעגעבען זיין בוך „קריי-
מינאַל“, און דויער בוך, קען מען זאָגען, האָט גע-
גרינדעט, אָדער פּעסטיגעזעצט אַ נייע וויסענשאַפּט
וועגען פערברעכען, אָדער וויאָ מען רופט איהר, קריי-
מינאַלאָגיע. ער האָט אָנגעהויבען צו אונטערזוכען
יעדען פערברעכער, אזוי וויאָ אַ נאטורוויסענשאַפּט-
לער אונטערזוכט אַ נייע צום ערסטען מאָל געפֿיר-
נענע חיה; ער האָט געמאַסטען זיין קאַפּף, זיין גע-
זונדנהייט זיין גייסטיגען צושטאנד, זיינע געוואָנהיי-
טען, זיין שפּראַך; נאך דעם פערברעכער'ס טויט
פֿלעגט ער אונטערזוכען זיין מאַרך, זיינע פּערשייע-
דענע גליעדער א. ז. ו. און נאך דעם אלעמען איז
ער געקומען צום שלום, און יעדער פערברעכער איז
אַ פּראַנקער מענש, און יעדער גרויסער פערברעכער
אונטערשיידעט זיך פֿאַלקאָמען פון אַ געזונדען מענ-
שען דערמיט, וואָס זיין קאַפּף האט נאָר אַין אַנ-
דער פאַרמע, וואָס זיין מאַרך האָט אַין אַנדער
אויסזעהן און אין פיעלע אַנדערע הינזיכטען. וויאָ
איך האָב שוין געזאָגט, האָט דער בוך אָנגעמאכט
אַ גאנצע רעוואָלוציאָן אין קרימינאַלאָגיע. פון דער
צייט אָן האָט מען אוועקגעוואָרפֿען הילע פּלפּוליס
און מען האָט אָנגעהויבען צו אונטערזוכען.
דער פערברעכער איז טאקע געוואָרען אַ גאנץ נייע
בעשעפּענעס, וועלכע האט זיך פֿאַלקאָמען אונטער-
שיידעט פון דעם זאָגענאנטען עהרליכען מענשען.
אויב אזוי, איז דאָך אבער נאָריש צו בעשטראַפֿען
אַ קראַנקען מענשען! אויב דעם פערברעכער'ס קאַפּ
האָט אַ גאנץ אַנדער אויסזעהן, איז ער דאָך אויף
אזא אופן געפאַרען געוואָרען שוין אַ פערטיגער
פערברעכער, און מיט קיינע געפּענניסען וועט מען
איהם דאָך ניט קענען אויסבעסערן. דער פּויל יוצא
פון דיזע אלע אונטערזוכונגען איז געווען, ערשטענס,
דאס מען האט אָנגעהויבען צו קוקען אויף דעם
צוועק פון בעשטראַפֿען, ניט וויאָ אויף אַ מיטעל
דעם פערברעכער אויסצובעסערן, נור וויאָ אויף אַ
מיטעל, וויאָ דיאָ געזעלשאַפּט זאָל זיך בעשיצען
פון פערברעכער. דיעזע אַנזיכט אויף בעשטראַפֿען
איז געבליבען ביי אלע פאַרמענערשטענע קרימינאַל-
לאָגען ביז היינטיגען טאָג. לאַמבֿראָזאָ האט פאלד
געקראָגען פיעלע אַנזינגער, און דער געדאַנקען.

דיאָ פראַגע: וואָס בריינגט דעם מענשען צו
בעגיין אַ פערברעכען? — איז אַ גאנץ אַלטע. שוין
פון לאַנג אָן דרייען זיך דיאָ יוריסטען און פילאָזאָ-
פּען וועגען דעם דיאָ קעפּף. דער אונגליק איז אָבער
געווען דאָס וואָס ביז פאַר אַ קורצע צייט פלעגען
דיזע פראַגען בעהאַנדעלט ווערען בלויז מיט הילע
פּלפּוליס. מען האָט געדיינקט, און אזעלכע פראַגען
לייגען זיך איינפאַך יעדען איינציגען אויף'ן שכל.
מען דאַרף נאָר אַ ביסעל נאָכדיינקען, און מען קען
גלייך אויסגעפינען פאַר וואָס אַ מענש ווערט מיט
אייין מאָל אַ פערברעכער. „אויף'ן שכל“ האט זיך
אָבער געלייגט, און דער מענש האָט אַבסאָלוט אַ
פרייען ווילען, און ער וויל איז ער אַין עהרליכער
מאָן, און און ער וויל טוט ער אַ פערברעכען. און
אזוי וויאָ דאָס אלעס היינט אָב אָן פרייען ווילען
פון מענשען, איז דער איינציגער מיטעל, פטור צו
זוערן פון פערברעכער, צו בעשטראַפֿען יעדען איינ-
ציגען וועמען מען כאַפּט, דערמיט שרעקט מען אָב
דיאָ וועלט, און קיינער וועט נאָכדעם ניט וואָגען
מעהר צו בעגיין קיין פערברעכען. אזוי אונגעפּעהר
האָט מען געדיינקט וועגען פערברעכען ביז פאַר אַ
קורצע צייט. אייניגע פלעגען זאָגען, און מען דאַרף
פון פערברעכער ראַכע געהען, אַנדערע הומאַנערע
יוריסטען פלעגען זאָגען, און דעם פערברעכער דאַרף
מען זעהן אויסצובעסערן, און אז וואָס בעסער מען
וועט איהם בעהאַנדלען, וועט מען אלץ מעהר אין
פּובליקום אויפוועקען דעם עהרענגעפיהל, און מען
וועט פיעלע אָפּהאַלטען פון שענדליכע טהאַטען.
דאָס איז אָבער אלץ געווען גערעדט כתם אין דער
וועלט אריין. וועלכע אורזאכען בריינגען אַ מענשען
צו פערברעכען איז נאך אלץ געווען דונקעל. ענד-
ליך אָבער, אין דיאָ פּופציגער יאָהרען, ווען דיאָ נאָ-
טורוויסענשאַפּטען זיינען שוין געווען שטאַרק ענט-
וויסעלט, און ווען דער גייסט פון דיזע וויסענשאַפּט
מען האָט שוין אָנגעהויבען דורכצודרינגען אלע אַב-
טיילונגען פון עפּענטליכען לעבען; ווען מען האָט
אָנגעהויבען צו פיהרען פינקטליכערע סטאַטיסטיק
איבער דיאָ פערברעכער, — דאָן האָט אויך אין
דיזע אלע אויפגעברעהרטע פראַגען אריינגעשיינט
אַ שטראַהל פון וויסענשאַפּט, און מען האָט זיך צו
דיאָ אלע פראַגען גענומען מיט גאנץ אַנדערע מע-

דיוויסטען ד. ה. פון דיא פערברעכער, וועלכע בע-
נייען פערברעכען מעהר וויא איין מאָל, און ער
האָט אויסגעפונען, אז דער פראָצענט פון זיי איז ניט
אין יעדע סאָרט פערברעכען דערוועלכער. ער האָט
צום ביישפּיעל אויסגעפונען, אז אין איטאָליען זיי-
נען דיא קליינע גנבים, שווינדלער, בעטלער, א. ז. וו.
דיעיעניגע וועלכע וואַרפֿען סײַן מאָל ניט אוועק,
זייער פערברעכען, און ווערן גלייך וויעדער אַרעס-
טירט, וויא נור זיי פערלאָזען דאָס געפּענגנים.
אויב אזוי אבער, קען מען דאָך ניט זאָגען, אז אלע
פערברעכער האבען גלייכע חאראקטערע. פעררי
טיילט טאָסע אלע פערברעכער איין אין פינף פער-
שיעדענע קלאַסען, נעמליך: דיא פערברעכער-
משונעים, דיא איינגעבאָרענע פערברעכער, דיא
פערברעכער דורך געוואוניהייט, דיא צופעליגע פער-
ברעכער, און דיא פערברעכער דורך לידענשאַפט.
כמעט אלע קרימינאלאָגען זיינען יעצט מעהר אָדער
וועניגער איינפערשטאַנדען מיט דיגעזע איינטיילונג
פון פערברעכער.

אונטער דיא פערברעכער־משונעים פערשטייט
מען איינפאַכע משונעים, וועמעס משונעת עס בע-
שטייט אין דיא שרעקליכע לוסט צו מאָרדען אָדער
צו בעניין אנדערע שלעכטע טהאַטען, אזוי וויא
דער בעריהמטער „דזשייק דהי ריפּפער“ צום ביי-
שפּיעל, וועלכער, וויא עס ווייזט אויס, איז געטריבען
געווען צו זיין פערברעכען דורך אַ מין משונעת.
אנדערע פערברעכער וויעדער ווייזען ביי אַן אונ-
טערוואונג ארויס, אז זיי האָבען אין אלגעמיין קיין
געפיהל פון מאָראל ניט, און אז קיין זאך האלט זיי
ניט אָב פון טהאָן דיא שרעקליכסטע פערברעכען.
דיגעזע קלאַסע פערברעכער איז זעהר נאָהענט צו
דיא צווייטע קלאַסע פערברעכער, דיא איינגעבאָ-
רענע־פערברעכער, ווייל אַ משונענער פערברעכער
קען איבערגעבען זיין משונעת צו זיינע קינדער, וועל-
כע וועלען אויף אזא אופן ווערען איינגעבאָרענע
פערברעכער. דיגעזע איינגעבאָרענע פערברעכער
איז דער צאנק־פּפּעל פון פערשיעדענע קרימי-
נאלאָגען. וועהרענד אייניגע דיינקען, אז יעדער
איינגעבאָרענער פערברעכער קען אונטער גוטע
אומשענדען ווערן אַין עהרליכער מענש, דיינקען
וועדער אנדערע (און אונטער זיי פעררי), אז אַין

אז דיא פערברעכער זיינען קראנקע מענשען, וואָס
אַפּט זיינען זיי געבאָרען געוואָרען מיט זייערע
אַרגאנישע פעדערן, איז געוואָרען אַין אלגעמיינע
טהעאָריע. אַ געוויסער דאָלל, וועלכער האט זיך 20
יאָהר בעשעפטיגט מיט אונטערוואונגען איבער פער-
ברעכער, האָט זיך אויסגעדריקט אויף אַ קאָנגרעס
פון קרימינאלאָגען אין פאַריז אין 1881, אז „אלע
פערברעכער וואָס איהם איז אויסגעקומען צו פאַל-
מעסען נאך זייער טויט, האבען געהאט אזעלכע
מיני וואונדען אין מאָרד“.

דיגעזע אידעע, אז יעדער פערברעכער איז אַב-
נאָרמאַל (ד. ה. אונטערשיידעט זיך פון אַ געוויינ-
ליכען מענשען) איז אָבער באלד אויפגעגעבען גע-
וואָרען; און זאָגאַר לאַמבראָזאַ אליין האלט שוין
אויך ניט דערפון אזוי פיעל וויא פריהער. אויף
דעם קרימינאלאָגישען קאָנגרעס פון בריסעל אין
אויגוסט 1892 האָבען זיך שוין אלע קרימינאלאָגען
אויסגעשפראַכען גענען דיא אידעע פון אַ געבאָרע-
נעם פערברעכער. דאס הייסט אָבער ניט, אז זיי
האָבען אויפגעהערט צו גיין אויף לאַמבראָזאַ'ס
וועג. גיין, זיי האָבען פאַר איינס געהאלטען אין
אונטערוואונגען דעם פערברעכער גופא, צו שטודירען
דיא שטאַטיסטיק פון פערברעכען אין פערשיעדענע
לענדער און פערשיעדענע צייטען, און נאָך דעם
זיינען זיי געקומען צו דער איבערצייגונג, אז ניט
יעדער פערברעכער אונטערשיידעט זיך אַרגאניש
(ד. ה. מיט דיא פאָרמע פון זיינע גליעדער און
זייערע פונקציאָנען) פון אַ עהרליכען מענש. מעס-
טענדיג דיא קעפּ פון פערשיעדענע פערברעכער און
פערנגלייכענדיג זיי מיט דיא קעפּ פון „עהרליכע“
מענשען האָט פעררי געפונען, אז פון אַ גרויסע צאָהל
פעראורטהיילטע מערדער האָבען פון 50 ביז 60
פראָצענט אַ געוויסע אָבענדערונג אין דיא פאָרמע
פון קאָפּ, איין דריטעל האָט מעהר וויא איין אַב-
ענדערונג אין קאָפּ, און איין צעהנטעל פון זיי איז
געווען פאָלקאָמען נאָרמאַל. דא זעהן מיר אַלואו,
אז זאָגאַר אונטער אזעלכע וויכטיגע פערברעכער
וויא מערדער, אונטערשיידען זיך אויך ניט אלע
גלייך פון אַ נאָרמאַלען מענש, און אז אנדערע
אונטערשיידען זיך נאָר ניט פון דיא עהרליכע, אויסער
דעם האָט ער שטודירט דיא צאָהל פון דיא רעצי-

טע צאהל רעצידיוויסטען. דיא סטאסיסטיק בע-
ווייזט טאקע, אז דיא גרעסטע צאהל יונגע פער-
ברעכער זיינען דיא, וועלכע זיינען פעראורטהיילט
געווארען פיר טויטען, געוואלטעווען, אונטערצינדען,
און ספעציעלע ננכות (דיא זיינען אס מייסטען דיא
אייגענעבארענע פערברעכער) אדער פיר איינפאכע
ננכות, שווינדעל, בעטלעריי (דאס זיינען דיא פער-
ברעכער דורך געוואנהייט). דיזע פערברעכער גיבען
אויך דיא גרעסטע צאל רעצידיוויסטען.

דיא פערברעכער דורך ליידענשאפט זיינען
זעהר עהנליך צו דיא צופעליגע פערברעכער. דיא
פערברעכער דורך ליידענשאפט, טרעפן זיך זעהר
זעלטען און זייער פערברעכען זיינען אס מייסטען
געגען פערזאן, און ניט געגען אייגענטום. פון 71
זעלכע פערברעכער האט לאמבראזא אויסגעפונען,
אז 69 האבען בעגאנגען א מארד, מיט דעם איינ-
ציגען צוועק צו טויטען, 6 זיינען נאך אויסערדעם
א מאל געווען פעראורטהיילט פיר ננכה, 3 פיר
אונטערצינדונג און איינער פיר געוואלטעווען. דיזע
פערזאנען זיינען אס מייסטען גאנץ עהרליכע, זעהר
נערוועז, מיט היציגע טעמפעראמענטען. מיט איין
מאל אונטער דעם דרוק פון ליידענשאפט בענייען
זיי א פערברעכען, אימער אפען, און זעהר אפט
מיט גאנץ שלעכטע מיטלען. זעלטען בעקלערן זיי
פון פריהער זייער פערברעכען. דאס היינט אב אן
דעם, וויא ווייט היציג זייער טעמפעראמענט איז.
אויסער דעם, האבען זיי בענייענדיג דאס פערברע-
כען, קיין מאל קיין אנדער צוועק ניט אויסער דאס
פערברעכען נופא. דאס פערברעכען איז קיין מאל
ניט ביי זיי קיין מיטעל פיר אנדערע קרימינעלע
אבזיכטען. זיי זאגען באלד אויס, אז זיי זיינען בע-
גאנגען א פערברעכען, האפען אזוי שטארק חרטה.
און זיינען אזוי פיעל אויפגערעגט, אז זיי זיינען אפט
בערייט זיך אנצומאכען א טויט. אין געפענגניס
פיהרען זיי זיך אויף גוט, זיי ווערן ניט פערדארבען
פון געפענגניס לעבען און בלייבען זייער גאנצען
לעבען עהרליכע מענשען.

ענדליך קומען דיא צופעליגע פערברעכער, דאס
זיינען עהרליכע מענשען מיט שוואכע חאראקטערע,
וועלכע בענייען אונטער געוויסע שלעכטע אומשטענ-
דען א פערברעכען. דער אונטערשייד צווישען דיזע

אייגענעבארענער פערברעכער קען פאר קיין פאל
ניט אויסגעבעסערט ווערן. מיר וועלן שפעטער א
ביסעל מעהר בעשפרעכען דיזען פונקט.

אייגענעבארענע אדער אינסטינקטיווע פערברע-
כער זיינען דיא, זאגט פעררי, וועלכע אונטערשיידען
זיך פון עהרליכע, מיט דיא פארמע פון זייער קאפ
און פיעלע אנדערע ארגאנישע פעהלערן. ביי זיי
איז קיין אונטערשייד ניט פון א עהרליכע בשעפ-
טיגונג און א פערברעכען. "זיי זיינען פערברעכער,
אזוי וויא אנדערע זיינען גוטע ארבייטער" זאגט
פרעניער. דער מורא פאר בעשטראפונג האלט זיי
ניט אב פון פערברעכען, פונקט אזוי וויא דער מורא
אראבצופאלען האלט ניט אב דעם מויערער פון
ארבייטען אויף'ן דאך. זיי ליידען ניט אין געפענדי-
ניס, זיי פאנטאזירען דארטען וועגען זייערע נעכסטע
פערברעכען, אזוי וויא א קינסטלער פאנטאזירט
וועגען דעם פילד וואס ער דיינקט צו מאכען. דאס
רוב ננבים און מערדער קומען פון דיזען קלאס
פערברעכער, און פון דיא צופעליגע פערברעכער.

דער דריטער קלאס פערברעכער איז דער קלאס
פערברעכער דורך געוואנהייט. דיזע הויבען אס
מייסטען אן זייער פערברעכען, ווען זיי זיינען נאך
יונג, און זייער פערברעכען איז אס מייסטען געגען
אייגענטום. זיי ווערן דערפאר בעשטראפט, און פון
יענער צייט אן ווערן זיי שוין פערברעכער אויף
זייער גאנצען לעבען. דיזע קלאסע פערברעכער זיי-
נען שוין דורך און דורך א פראדוקט פון דיא גע-
זעלשאפט. זייערע ערסטע פערברעכען זיינען אס
מייסטען ארויסגעבראכט דורך גוט, דאן ווירקט
אויף זיי שלעכט דאס געפענגניסלעכען, און ווען
זיי גייען ארויס, זיינען זיי אזוי פערזאכטעט ביי דיא
געזעלשאפט, אז זיי קענען אין ערגעץ קיין עהרליכע
בעשעפטיגונג ניט קריגען. זא דאס זיי זיינען גע-
צוואונגען צו ווערן פערברעכער. זיי אונטערשיידען
זיך זעהר זעלטען ארגאניש פון דיא עהרליכע מענ-
שען, וועגען דיזען קלאס פערברעכער האט דאס
טאמאס מאר געזאגט, אז מען פארזירט ננבים
אום זיי נאכהער צו היינען. דיא אייגענעבארענע
פערברעכער, און דיא פערברעכער דורך געוואנהייט
פאנגען אן זייערע פערברעכען איינער פון אלע אנ-
דערע קלאסען פערברעכער, און זיי גיבען דיא גרעס-

פערברעכער און דיא אנדערע אים, וואָס א געבאָר
דענער פערברעכער וועט, נאך פערריס מיינונג,
אונטער אלע אומשטענדען בעניין א פערברעכער,
א ליידענטאפט־פערברעכער, פלויז דאן ווען עטוואָס
דענט איהם שוין אזוי פיעל אויף, אז ער קען זיך
אליין ניט קאנטראָלירען. ווערענדר א צופעליגער
פערברעכער בלייבט זיך גאנץ עהרליך אונטער
גוטע אומשטענדען, און וויא נור עס קומט איהם
אויס צו בעניין א פערברעכער, איז ער צו שוואַך אין
חאראַקטער זיך צו קענען אויסהאלטען. א געבאָר
רענער פערברעכער ליידט דערפון וואס ער האָט
אין אלגעמיין קיין מאָראַלע־געפיהל ניט, וועהרענדר
א צופעליגער פערברעכער ליידט דערפון, וואס ער
קען ניט פאָרויסזעהן אלע פאָלגען וואָס זיין פער־
ברעכען וועט האָבען אי פיר זיין אייגענע פערזאָן
אי פיר אנדערע. עס איז א בעקאנטער פאקט, אז
ביי יעדען איינציגען עהרליכען מענישען קען א מאָל
דורכלויפן א געדאנקען צו בעניין א פערברעכער.
פעררי בריינגט א ביישפיעל פון א געוויסען פעררי־
מען קרימינאלאָג מאָרעל, וועלכער א מאָל, אריבער־
גייענדיג א בריק, אין פארוי, האט געזעהן וויא א
מאן איז געשטאנען ביים ברעג און געקוקט אין
וואסער. מארעל'ן איז גלייך דורכגעצולויגען א געדאנקען
אריינצואווארפען דען מאן אין וואסער. ער
איז נישט אוועקגעגאנגען פון פלאץ, מורא האָבענדיג,
ער זאָל ניט נאָכגעבען זיין פערברעכערישען געדאנק־
קען. דיא אס פון דעם בערימטען געלעהרטען הומ־
באָלדט איז א מאָל אריין א פערברעכערישער געדאנקען
צו טוידטען דעם קליינעם הומבאָלדט, און
זיא איז גלייך אוועק געלאָפן מיט דאס קינד צו
זיין מוטער, אום ניט צו האָבען דיא געלעגענהייט
נאָכצוגעבען איהר שלעכטען געדאנקען. ווען אָבער
א מעניש האָט ניט קיין גוטע ערציהונג און עס
חאפט איהם אן א שטארקער געדאנקען צו בעניין
א פערברעכער, דאן קען ער זיך ניט איינהאלטען
און ווערט א פערברעכער.

דאָס זיינען דיא פינף קלאסען פערברעכער.
גאטירליך ניט יעדעס מאָל קען מען לייכט אויפ־
צייגען, אז דער פערברעכער בעלאנגט צו דער קלאס
און יענער צו אַן אנדער קלאס. פעררי זאָגט אונז
אָבער, אז אין זיין פראַקטיק אלס אַן אַדוואָקאט

און בשעת ער האט בעזוכט דיא געפענגניסען, איז
איהם קיין מאָל ניט געווען שווער אויסצוגעפינען
צו וואס פאר א קלאסע יעדער פערברעכער בע־
לאנגט. מען קען ניט זאגען, אז דיזע איינטיילונג
איז אבסאָלוט א ריכטיגע, עס איז גרייליך מעגליך,
אז מען וועט קומען צום בעשלוס, אז קיין געבאָר־
נע פערברעכער איז גאָר ניטא. מען קען נאך צו־
ריקווייזען אנדערע אנזיכטען פון דיא נייע שולע אין
קרימינאלאָגיע. וויכטיג איז אָבער דאָס, אז זיי בע־
האנדלען דיא פראגע אויף א ריין וויסענשאפטלי־
כען און א אָביעקטיווען וועג, און פון דאָס וואָס
מיר האבען ביז אהער געזאגט, קען מען אויף לייכט
ארויסזעהן, אז זיי האָבען שוין יעצט אריינגעבראכט
גאנץ נייע געדאנקען אין אונזערע קענטניסען אין
קרימינאלאָגיע. נאך ביז יעצט, צום ביישפיעל, וויי־
סען אונזערע געזעצע בלויז פון צוויי פונקטען: פון
פערברעכער, און פון בעשטראָפן. נאָכדעם אָבער
וואָס מיר האבען דאָ געזאגט, שטעלט זיך דערביי
נאך אריין א נייע פראגע, נעמליך וואָס פאר א
מין פערברעכער דער אָדער יענער איז, בעלאנגט
ער צו דיא אייגענעפאָרענע פערברעכער אדער צו
דיא צופעליגע? אזוי וויא א דאָקטאָר קורירט ניט
יעדען קראנקען אויף דעמזעלבען שטייגער, אזוי קען
מען אויך ניט בעשטראָפן יעדען איינציגען מער־
דער מיט דיעזעלבע שטראפע.

וואָס אנבעלאנגט אָן דיא פעהעלטניסמעסיגע
צאָהל פון דיא פערשיעדענע פערברעכער, דיינקט
פעררי, אז זעלטענער פון אלעמען, אונגעפער פון
5 ביז 6 פראָצענט פון אלע פערברעכער, זיינען
דיא משוגענע און דיא ליידענטשאפטליכע פערברע־
כער. דיא געפאָרענע און פערברעכער פון געוואוינ־
הייט בידען פון 40 ביז 50 פראָצענט פון אלע.
דיא צופעליגע בילדען אכזא אויך פון 40 ביז 50
פראָצענט.

איך האב שוין אָנגעוויזען אין אָנהייב פון
דיזען ארטיקעל, אז דיא נייע, זאָגענאנטע אנטראָ־
פאָאָגישע שולע פון קרימינאלאָגיע, קוקט אויף
בעשטראָפונג, וויא אויף א מיטעל, מיט וועלכען
דיא געזעלשאפט קען זיך בעשיצען פון פערברעכער
און פערברעכער. דער ערשטער וועג צו דערגיין צו
זעלבע מיטלען, איז צו שטודירען דיא סטאטיס־

זעהר לאנגזאם, דיא לענג פון דיא טעג און פון יאהרעסצייטען, און דיא הויכקייט אָדער דיא ניד־רינקייט פון דיא לענדער בלייבען אונפערענדערט. דאס ווייזט אלזא, אז ווען דער מענש וואָלט זיך גע־פינען בלויז אונטער דעם איינפלוס פון פיזישען צור־שטאַנד פון דיא לאנד, וואָלט דיא צאהל פון פער־ברעכען זיין דיזעלבע פון יאָהר צו יאָהר. פעררי דיינקט טאקע, אז דיא שרעקליכערע אָדער ערנסטע פערברעכען גענען פערזאן היינגען אים מייסטען זעהר פיעל אָב פון דיא פיזישע אומשטענדען, און דערי־בער בלייבט זייער צאהל אונפערענדערט. וואָס אנבעלאנגט אָן דיא איינגעבאָרענע פערברעכער איז ערשטענס זייער צאהל צו קליין, אז מען זאָל דיינ־קען, אז עס פערגרעסערט זיך דיא צאהל פון איינגע־באָרענע פערברעכער און דעריבער פערגרעסערט זיך אויף דיא אָלגעמיינע צאהל פון פערברעכען. אים מייסטען פערגרעסערט זיך דיא צאהל פון דיא צופעליגע פערברעכער און פון דיא פערברעכער דורך געוואוינהייט. און אויסערדעם, אָבוואָהל פעררי דיינקט פיליכט ניט אזוי, איז אייגענטליך א איינ־געבאָרענער פערברעכער אויף בלויז א פראָדוקט פון דיא סאָציאלע אומשטענדען. וויא אזוי קען א מענש אייגענטליך געבאָרען ווערן מיט פערברעכע־רישע אינסטינקטען? דערמיט וואס זיינע עלטער האבען געקראָנען דיזע שלעכטע אינסטינקטען דורך געוואָנהייט אָדער דורך א קראנקהייט, אָדער דורך א משוגעת. ווען אָבער זיין פאטער אָדער זיין זיידע וואָלט געלעבט אונטער גוטע סאָציאלע אומשטענ־דען, וואָלט ער ניט געקראָנען דיא שלעכטע געוואוינ־הייט, און וואָלט אויסגעהיילט געוואָרען פון זיין משוגעת ווען זיא איז נאָך געווען יונג. דער געבאָ־רענער פערברעכער ליידעט אַלזא פון דיא סאָצי־אלע צושטענדע אונטער וועלכע זיינע עלטערן האָבן געלעבט. מיר מוזען אַלזא צוגעבען, אז אין דיא סאָציאלע צושטענדע מוזען מיר זוכען דיא אורזאכען, פאר וואס דיא צאהל פון דיא געוועהנ־ליכע פערברעכען האלט אימער אין וואקסען.

דיזער לאַגישער שלום ווערט אויף דירעקט

בעשטעטיגט פון דיא סטאטיסטיק. אין פראנקרייך האט זיך דיא צאהל פון געוויינליכע פערברעכען פון 1826—1885 כמעט פערפירפאכט. דאסזעלבע

טיק פון פערברעכען פון פערשידענע צייטען און פערשידענע לענדער. פעררי דיינקט, אז דריי סאָרטען אורזאכען קענען בריינגען א מענשען צום פערברעכען: ערשטענס זיין אייגענער קערפער ד"ה זיין געפוי, זיין געזונדהייט און זיין גייסטיגער צור־שטאַנד; צווייטענס, דער פיזישער צושטאַנד אונ־טער וועלכען ער לעבט, ד. ה. דער קלימאט פון פלאץ, דיא טעמפערעאטור, דיא לענג פון טאג, דיא ארט פון גאָהונג א. ז. ו. דריטענס, דער סאָציאלער צושטאַנד, ד. ה. דיא געזעלשאַפטליכע איינריכטונג, זיין בעשעפטיגונג, דיא רעליגיאָן, דיא פאָליטישע איינריכטיגונג, דיא ערציהונגס־סיסטעם דיא געזעצגעבונג א. ז. ו. ווען איינער בענייט אלזא א פערברעכען, צו וועלכע קלאסע פערברע־כער ער זאָל ניט בעלאנגען, טהוט ער דאס דאָ דורך, וואס ענטוועדער זיין אייגענער קערפערליכער צושטאַנד, אָדער דער פיזישער צושטאַנד פון פלאץ וואו ער וואָהנט, אָדער ענדליך דער סאָציאלער צושטאַנד האָבען איהם געטריבען צו דיעזען פער־ברעכען. אויב־זשע מיר ווילען איינגעבען דיא געזעל־שאַפט אזא מין רפואה, אז עס זאָל מעהר קיין פערברעכען ניט זיין, דאן וועט שוין אזא ניט זיין גענוג צו בעשטראָפען דעם פערברעכער, זאָנדערן עס איז געטהיג אויסצובעסערן דעם קערפערליכען, פיזישען און סאָציאלען צושטאַנד, און דאן וועט שוין ממיא קיינער קיין פערברעכען ניט בעגיין. לאַמיר אַזאָ זעהן, אן וואָס היינט מעהר אָב דיא צאהל פון פערברעכען, אן דיא קערפערליכע צור־שטענדע פון מענשען, אן דיא פיזישע אָדער דיא סאָציאלע צושטענדע. דיא סטאטיסטיק בעווייזט, אז דיא צאהל פון פערברעכען פערגרעסערט זיך אימער מעהר און מעהר און נאָך א סך גיכער וויא דער צוואַקס פון דיא בעפעלקערונג. וועה־רענד אפער דיא ערנסטע פערברעכען בלייבען פון יאָהר צו יאָהר אונפערענדערט אָדער פערמעהרען זיך בלויז זעהר וועניג, וואקסט דיא צאהל פון דיא געוועהנליכע פערברעכען א סך גיכער און רעגעל־מעסיגער.

וואו ליענט אַזאָ דיא אורזאכע וואָס דיא צאהל

פון פערברעכען האלט אין וואקסען? דער קלימאט, דיא טעמפערעאטור פון א לאַנד ענדערט זיך זעהר

ווירקען. פעררי דיינסט אין אלגעמיין, אז דער אָר-
נאָמיטער און פיזישער צושטאַנד שפּילען יע אַ וויכ-
טיגע ראָלע אין דעם וואָקס פון דיא צאהל פון
פערברעכען, ער מוז אָבער אליין צוגעבען, אז
80—90 פראָצענט פערברעכען היינגען דירעקט אָפּ
אין סאָציאלע אומשטענדען.

עס איז נאָטירליך, אז פעררי האַלט ניט פון
בעשטראַפּען דיא פערברעכער. מען מוז אזוי איינ-
ריכטען דיא געזעלשאַפט, אז קיין זאָך זאָל דיא
מענטשען ניט טרייבען צום פערברעכען, און כל זמן
אַרמוט און אנוויסענהייט צווינגען דען מענטשען צו
בעגיין פערברעכען, וועט מען דיא פערברעכער מיט
שטראַפּען ניט אויסראַטען. ער בעווייזט דורך גע-
שיכטליכע ביישפּילע, אז דיא שטריינגסטע שטראַ-
פּען האָבען נאָר ניט אויפגעטאָן. וויא מען האט
צום ביישפּיל ניט אונטערדריקט דיא ערשטע קריס-
טען, האָבען זיי זיך דאָך פערמעהרט וויא זאָמער.
טראָץ דעם וואס מען פלעגט היי נגבים און בעט-
לער א פאָר הונדערט יאָהר צוריק אין ענגלאַנד
היינגען, פלענען דאָך אלע וועגען זיין פול מיט רו-
בער און בעטלער. ער בעווייזט אויך מיט סטאַ-
טיסטיק, אז פיר דיא זעלבע צייט, וואָס דיא פער-
ברעכען האָבען זיך אָנגעפערמערט, זיינען אויך
דיא שטראַפּען געוואָרען שטרענגער, און עס העלפט
דאָך ניט. אזוי וויא אום אבצושאַפּען אלגעמינע
קראַנקהייטען, דאַרף מען איינפירען בעסערע וואָג-
נונגען, פערקירצען דיא ארבייטס צייט, פערנער-
סערן דיא ארבייטס לאָקן, אויסבויען פאַרקען א. ז.
ו.ו. אזוי דאַרף מען אויך, אום אבצושאַפּען פער-
ברעכען, אָבשאַפּען דיא אלע אומשטענדען, וועלכע
טרייבען מענטשען צום פערברעכען, אזעלכע רעפאָר-
מירט פעררי שטראַף־סובסטיטוטען, ד. ה. זאָכען,
וועלכע זאָלען פערבייטען אָדער בעסער זאָגענדיג,
פאַרשפּאַרען, שטראַפּען, דאן בריינגט ער א גאנצע
רייזע פון רעפאָרמען, וועלכע וואָלטען אָבשאַפּען
פערברעכען. ליידער מוזען מיר זאָגען, אז דיא רע-
פאָרמען זיינען אזעלכע קיינליכע, אז זיי וועלן קוים
אָבשאַפּען דיא מינדעסטע צאהל פערברעכען, ער
ווייל, צום ביישפּיל, אז מען זאָל מאַכען א הויכען
צאָלל אויף שנאָפּס, אָבוואָהל ער גיט אליין צו,
אז שכרות איז א פּוועל־יוצא פון דיא אומשטענ-
דען.

איז אויך ריכטיג אין אלע אנדערע ציוויליזירטע
לענדער, אָבער וויא ווייט דיא סאָציאלע אומשטענ-
דען ווירקען אויף דיא צאהל פון פערברעכען, קען
מען נאָך מעהר זעהן דערפון, וואס אין דיא יאהרען
פון הונגער, פון קריזיס, און זאָגאר אין דיא קעל-
טערע ווינטערס איז דיא צאהל פון דיא פערברע-
כען געגען אייגענטום מעהר. מערסוויידיג איז אויך
דער פאַקט, אז אין א הונגער יאהר, ווען דיא צאהל
פון אלגעמינע פערברעכען פערנערסערט זיך, פער-
קלענערט זיך דיא צאהל פון פערברעכען פון דינס-
טען געגען זייערע העררן, און ווייניגער געפאנגענע
אנטלויפּען פון דיא געפּעננטישע, ווייל זיי האָבען
מורא, צו פערלירען זייער איינציגע שטיקעל ברויט.
אזוי איז צום ביישפּיל געווען אין הונגער יאהר
1847 אין פראַנקרייך. אין 1844 איז מען געגאנגען
3767 פערברעכען געגען אייגענטום, אין 1847—
4235. דיא צאהל פון גנבות פון דינסטען איז
אָבער געוועזען אין 1844—1001, און אין 1847
בלויז 896. אזוי ווייט היינט אָב דיא צאהל פון
פערברעכען אן דיא סאָציאלע אומשטענדען!

פעררי דריקט דאס אויס אין דיא פאָלגענדע
ווערטער: „און דויער צוזאמענהאַנג צווישען דיא
סאָציאלע מיט פיזישע אומשטענדען אין דיא צאהל
פון פערברעכען איז אזוי איינע, אז ווען איך האָב
געהאַלטען אין שטודירען דיא סטאַטיסטיק פון דיא
פערברעכען אין פראַנקרייך, און ווען איך פלעג
בעמערקען, אז אין א געוויסען יאָהר איז דאָ א גרויס-
סער צוואוואקס פון פערברעכען, פלעג איך פאָרויס-
וויסען, אז אין דויען יאָהר איז געווען ענטוועדער
אין אנריסולטור קריזיס אָדער א פאָליטישער קריזיס
אדער א קאַלטער ווינטער אדער א צו הייסער זומ-
מער.“ מיר מוזען אָבער אויפמערקזאם מאַכען, אז
פעררי אליין מיינט ניט, אז דער זומער, אדער דיא
קעלט פון ווינטער אלס קעלט ווירקט אויף דעם
מענטשען. ער גיט אליין צו, אז א שרעקליכער ווינ-
טער פערנערסערט דיא צאהל פון פערברעכען בלויז
דערפאַר, וואָס אונטער דיא יעצטיגע סאָציאלע
אומשטענדען האָבען מאַסען מענטשען גענוג צום
עסען און קיין פלאַץ זיך אָנצוואַרעמען, און דאס
טרייבט זיי צום פערברעכען. אונטער בעסערע אומ-
שטענדען וואָלט דער פראָסט אויף זיי גאָר ניט

וויא בעשיצונגען, א קריינע בעדייטונג. ווען מען וויל אבער פאלקאמען פריי ווערן פון איבערשוועמונגען, מוז מען איבערבויען דעם גאנצען טייך, איהם ברייטער מאכען אין איין ארט, און טיעפער מאכען אין א אנדערן, זא, אז קיין איבערשוועמונגען זאלען נאך קיין מאל נישט מעגליך זיין. מיר זיינען פאלקאממען דערמיט איינפערשטאנדען, מיר דיינקען אבער, אז פעררייט רעפארמען זיינען אויך בלויז קליינע בעשיצונגען געגעבען פערברעכען, און אויב מען וויל אין גאנצען אויסראטען דיא פערברעכען, דארף מען מיט'ן ווארצעל אויסראטען דיא אלע אורזאכען וועלכע טרייבען דעם מענשען צום פערברעכען.

(שלוס פאלגט).

ש. פעסקין.

דען, און נישט אין אורזאכע פון דיא ארמוט. עס איז שוין לאנג אבעוואוסטער פאקט, אז דאס פאלק טרינקט נישט פון וואוילטאג, אויסערדעם שקאנט ער פאר אנדערע קליינליכע רעפארמען אין פאליטישען פעלד, אין ערציהונגס-סיסטעם א. ז. וו. מיר זייסען נישט, צו האט ער געשריבען דיזען בוך בעפאר ער איז געווארען א סאציאליסט אדער נאכער; יעדענפאלס דיינקען מיר, אז ער איז יעצט אליין נישט איינפערשטאנדען מיט זיינע רעפארמען. ער ענדיגט זיין קאפיטעל מיט דעם פאלגענדען פערגלייך: אזוי וויא מיט קליינע בעשיצונגען קען מען זיך נישט העלפען געגען איבערשוועמונגען, אזוי קען מען זיך אויך מיט בעשטראפונגען נישט בעשריצען געגען פערברעכען. בעשטראפונגען האבען, אזוי

מאטעריאליזמוס אין אידישקייט.

— אדער —

רעליגיאן און לעבען — ווער פיהרט וועמען?

II.

מאנארכיע אדער רעפובליק?

דאס איז דאך ידוע, אז דיא אידישע רעליגיאן איז א פאליטישע רעליגיאן. אלע אנדערע רעליגיאן זענען לערנען נאך וויא מען זאג זיך פיהרען געגען גאט און געגען שכנים אין פריוואט-לעבען, אבער וויא דאס לאנד און דיא רעגירונג זאלען זיך פיהרען, וואס'ארע געזעצע עס זאלען געמאכט ווערען א. ז. וו. איז נישט זייער עסק. דאס איז א בעזונדערע זאך, וואס געהער נאך צו דער רעגירונג, נישט צו דער רעליגיע. ביי דיא אידישע רעליגיע איז דאס אבער אנדערש: זיא איז ביידע צוזאמען, אי געטליכע רעליגיאן אי פאליטישע קאנסטיטוציאן; זיא בעשטימט וויא דער מענש זאל זיך פיהרען געגען גאט און לייטען און אויך וויא זיין רעגירונג זאל זיך פיהרען. זיא שרייבט פאר דיא געזעצע

פאר דעם קעניג, פאר דיא רעגירונג און פאר דעם ריכטער, אזוי נישט וויא פאר דעם גייסטליכען, פאר דעם רב.

דאס איז דאך שוין א' אלטע בעקאנטע "מעלה", וואס מען דערציילט פון אידישקייט, און דעריבער זיינען דאך דאס אלע מינים אידישע פאט-ריאטען אזוי זיכער, אז דיא אידישע לעהרע קען זיין א ליכטיגער וועג-ווייזער פאר דיא בעסטע איינריכטונגען אין דער מענשליכער געזעלשאפט.

אבער אויב דאס איז אמת, דארף דאך דיא אידישע לעהרע געוויס ווייניגסטענס האבען א בעשטימטע מיינונג אין דיא הויפט-וויכטיגע פאליטישע פראגע "מאנארכיע אדער רעפובליק". וויפיעל רייסט מען זיך נישט ארום איבער דיזע פראגע, וויפיעל בלוט האט זיך נישט געגאסען איבערדעם, וויפיעל צרות האט דער שטרייט איבער דיזע פראגע

וואס זיינען אליין רעפובליקאנער, דאס רוב אזעלכע, וואס לעבען אין א רעפובליק.

דער אמעריקאנער איד — אַסמארס. שטרויס. אין זיין בוך „דער אנפאנג פון רעפובליקאנישע רעגירונגס פאָרם“ The Origin of Republican Form of Government סטאַרעט זיך אין 3 גרויסע קאפיטלעך צו בעווייזען, אז צום ערשטען מאל אין דער וועלט האבען זיך רעפובליקאנישע געדאנקען בעווייזען אין דיא אידישע תורה און, אז דיא אמעריקאנער רעפובליק איז געגרינדעט געוואָרען לויט דעם מוסטער פון דיא פארצייטיגע אידישע רעגירונג, נאך דיא געזעצע פון משה רבנו. דיא פירור-טאנער פון אמעריקא, זאגט דער פערפאסער, האָט בען אייגענטליך געשעפט זייערע רעוואָלוציאָנערע רעפובליקאנישע געדאנקען פון חומט און פון תנ"ך. פון לעזען דעם תנ"ך זיינען זיי דאס געקומען צו דעם געדאנק, אַבצושאפן דאָ דיא מאנארכיע און איינצופיהרען אזא רעפובליק וויא דיא אידען האבען געהאט, לויט תורת משה.

אויף דער גרויסער היינריך היינע ריהמט אין זיינע „געשטענדניסע“ דיא פרייהייטליכע איינ-ריכטונגען און פאָרשריפטען פון משה'ס תורה. ער מאכט נאָר משה'ן פאָר א סאָציאליסט.*

(* דיא משכילים, וואָס פערגעסטערן אזוי שטאַרק דיא אידישע לעהרע, בערופען זיך איבערהויפט זעהר פיעל אויף היינריך היינע, וועלכער רעדט און זיינע „גע-שטענדניסע“ מיט אזא בעגייסטערונג וועגען דיא הייליגע תורה און וועגען איהר „פעלויכטען דיא וועלט“. זיי טענה'ן: וואָס דאָרף מען שוין מעהר, אז אזא גרויסער און פערגעטערטער דיכטער און דענקער, אזא געוואָלדיגער אפיקורס, וואָס האָט געמאַכט אַש פון אַלע אמונות, איז ענדליך געקומען צו דער איבערצייגונג, אז דיא אידישע אמונה איז וואונדערליך ערהאבען און וויכטיג און אז איהרע לעהרעס זיינען אזוי טייער און הייליג, אז זיי פערשיינען דיא וועלט און האָבען אויסגעאיידעלט דיא גאַנצע מענשהייט!

אבער דערזעלבער היינריך היינע האָט מיט צוואַנציג יאָהר פריהער, איידער ער האָט געשריעבען דיעזע פרומע „געשטענדניסע“, אליין אַנגעגרייט אַן אַנטוואָרט אויף דעם. אין דיא „געשיכטע דער רעליגיאָן און פילאָזאָפיע אין דייטשלאַנד“ (דריטעס בוך) שרייבט ער וועגען דעם פריידענקער שעללינג, וואס איז אויף דער עלטער גע-וואָרען גלויביג, דאָס פאָלגענדע:

שוין ניט אַנגעמאַכט; היינט אויב דיא אידישע לעהרע איז טאָקי אזא גוטער וועג-ווייזער, אזא גר-טער לעהרער וועגען געזעלשאפטליכע איינריכטונג-נען, דאָרף מען דאָך געוויס קענען זאָגען צו דיא וואס שטרייטען איבער דיעזע פראגע: וואס רייסט איהר זיך ארום? קוקט אריין אין דיא אידישע לעהרע, זיא וועט אייך שוין ווייזען דעם ריכטיגען וועג אין דעם!

ווינקליך, אז אין דיעזע ערשטע הויפט-וויכטיגע פראגע וועגען געזעלשאפטליכע איינריכטונגען זאָל אונז דיא אידישע לעהרע ניט געבען קיין בעשייד, וויא וואָלט מען זיא געקענט האלטען פאָר א וועג-ווייזער אין אזעלכע זאכען? און אויב זיא זאָל ווינקליך קענען פיהרען דיא מענשהייט אויף דעם בעסטען וועג אין אזעלכע זאכען, דאָרף מען דאָך זעהען פון איהר, אז אין אַלע אומשטענדען זאָל זיא זיך האלטען ביי איינס אין דיעזע פראגע און זיא זאָל גובר זיין אַלע הינדערניסע.

וואָס זשע איז דיא אידישע לעהרע — מאָנאָר-כיט אָדער רעפובליקאניש?

„אָט, זעהט איהר דאָך טאָקי, וויא גערעכט מיר זיינען, אז דיא אידישע לעהרע ווייזט טאָקי דעם בעסטען וועג אין אַלעם!“ וועלען דאָ דיא „פאטריאָטען“ אריינפאָלען: „דיא אידישע לעהרע איז דאָך טאָקי רעפובליקאניש! אין דעם זעהט מען דאָך טאָקי דיא וואונדערבארע גרויסקייט און הערליכקייט פון אידישקייט! דאס, צו וואס דיא מענשהייט האט זיך קוים מיט גרויסע צרות און מיט שווערע קעמפפער דערשקאָגען ערשט אין דיא נייעסטע צייט פון אויפקלערונג, נאך טויזענדער יאָהרען פארשוואַרצט ווערען, האט דיא אידישע לעהרע אונז שוין געלערנט פאָר דריי טויזענד יאָהר, ווען דיא גאנצע וועלט איז נאך געלעגען אין דיא טיעפסטע פינסטערניס: דאמאָלס שוין האט דיא אידישע לעהרע אונז געלערנט רעפובליקאניש-נישע פרינציפען.“

אין וואס עס בעשטייען דיא „רעפובליקאנישע פרינציפען“ פון אידישקייט וועלען מיר באלד זעהען. דערווייל לאָמיר נאָר באַדער בעמערקען, אז אזוי זאָגען נאָר דיא יעניגע פערנעמערער פון אידישקייט,

טינט איין א טיראנישע העררשאפט פון א קעניג, איז „דינא דמלכותא דינא“, — איז א סימן, אז נאָט האט געוואָלט און געמאַכט דיא מאָנאַרכיע זאל געוויינען, און מען מוז זיין טריי „הוד מלכותו“ און זינגען איהם „הנותן תשועה“. האָט אבער דיא רעפּובליק א גרעסערע מאַכט און זיא געהאַט אַראָב פון דעם „מלך הרחמן“, פון דעם „משיח אלהים“, זיין קרוין מיט זיין גאָט־געזאַלפטען קאָפּ צוזאַמען, איז א סימן, אז נאָט איז מיט דיא רעפּובליק און איהר קומט צו מאַכען א מי־שברך אין שול.

הכלל, עס קומט אויס, אז ניט נאָט ווייזט וויא דיא מאַכט זאָל זיין, נאָר דיא שטאַרקערע מאַכט ווייזט וויא נאָט ווילל. דער סך הכל אַלזאָ איז, אז דיא מאַכט, דיא געדוואלט, פיהרט דיא וועלט און דיא „פיהרערדע“ און „וועגווייזערדע“ העררליכע אידישע לעהרע באַמ־קעט דערנאָך נאָר צו צו דיא רויהע מאַכט!

טאַקי א העררליכע וועגווייזערין, וואס גאַראַנטירט צו בעלייכטען דיא וועגען פון דער מענש־הייט!

דער געדאַנק, אז וואו עס איז דיא רויהע מאַכט,

אידישקייט, זאָל בעסער פריהער גוט דורכלעזען זיינע „געשטענדניסע“: ער וועט דאָן זעהן, אז דאָרט רעדט ניט א דענקער, נאָר דיא אונגעהויערע מעכטיגע פאַנטאַזיע פון א דורך שרעקליכע יסורים אונגעהויער אַפגעשוואַכט טע דיכטער־זעלע. איבריגענס זאָגט ער דאָרט אויך אויסדריקליך, אז איינע פון דיא זאַכען, וואָס האָבען איהם פּערהאַסט געמאַכט דעם אַטהעאיזמוס, איז געווען דער פאַקט, וואָס ער האָט געזעהן, אז דער אַטהעאיזמוס האָט זיך פּעראַייניגט מיט דעם „נאַקעטען קאָמוניזמוס“ און וויל בריינגען דיא וואַהרע פאַלקס־העררשאַפט, און עס שוידערט זיין דעליקאַטע דיכטער־זעלע, אז דאָס גראַפּע פאַלק“, „דער קעניג אין שמאַטעס“ זאָל העררשען. יא, ער איז ניט דער איינציגער בורזשואַ, וואָס בעהאַלט זיך הינטער דעם פאַרטוך פון דער רעליגיאָן אויס שרעק פאַר דעם פאַלקס פרייע העררשאַפט, וועלכע ער זעהט קומען דורך פּריוויזינגע אויפקלערונג! און איהם זאָל מען דאָס גלויבען, אז ער האָט אזוי לעב געקראָגען דיא הייליגע תורה, ווייל זיא לערנט פרייהייט און פאַלקס־העררשאַפט! איך מיינ אדרבה, אז גראַד דיעזע פרומע וידוי היינעס, דיעזע חרטה זיינע בעווייזט דייטליך, אז ווער עס וויל אין אמת'ן פרייהייט און פאַלקס־העררשאַפט, ברויכט דוקא אוועקצורייסען דיא רעליגיאָן.

דיא אידישע טרייע אונטערטהאַנען פון א מאָנאַרכיע אָבער, ווען זיי ברויכען צו ווייזען דעם „מלך האדיר והחסיד ירום הודו“, אז דיא אידען זיינען טרייע שקלאַפּען, אום דורך „הנותן תשועה“־חניפה ביי דעם טיראַן אויסצונעהמען, בעווייזען זייגויעדער שוואַרץ אויף ווייס, אז דיא אידישע לעהרע איז גראַד א שטרענג מאָנאַרכישע.

און ביידע בריינגען ראיות פון דיא תורה, פון דיא נביאים און פון דיא גמרא, און — מערקוויר־דיג! — ביידע זיינען גערעכט!

טאָ וואס־זשע איז פאַרט דיא „פאַליטישע“ אידישע רעליגיאָן — מאָנאַרכיש צו רעפּובליקאַניש? אין פראַקטיק איז זיא היינט וויא דיא קאַטוי־קישע רעליגיאָן: מאָנאַרכיש אין א מאָנאַרכיע און רעפּובליקאַניש אין א רעפּובליק! פונקט אזוי וויא דיא קאַטוי־קישע רעליגיאָן, פערנט זיא, אז דיא ממשלה, וואס געוויינט דורך מאַכט דעם קאַמפּף, איז פון נאָט, און צו איהר דאַרף מען זיין געטריי. האט דיא מאָנאַרכיע א גרעסערע מאַכט און זיא קוילעט אויס אלע רעפּובליקאַנער און פּעס־

..... דאָס בעווייזט נאָר, אז דער מענש גייגט זיך צו צום גלויבען, ווען ער ווערט מיד און אַלט, ווען ער האָט שוין פערלוירען זיינע גייסטיגע און קערפּערליכע קרעפּטען, ווען ער קען ניט מעהר געניסען און ניט דענ־קען. אויף דעם טויטען־בעט זיינען שוין א סך פריידענ־קער בעקעהרט געוואָרען, אָפּער מאַכט נאָר ניט דערפון אַזא צימעס! דיעזע בעקעהרונגס־געשיכטען געהערען העכסטענס צו דיא פאַטאַלאָגיע (לעהרע וועגען קראַנק־הייטען) און זיי קענען זיין זעהר שלעכטע עדות פיר אייער זאך. וואָרים סוף־כל־סוף בעווייזען זיי נאָר, אז עס איז אויך אונמעגליך געווען צו בעקעהרען דיעזע פריידענקער אזוי לאַנג וויא זיי זיינען ארומגעגאַנגען מיט געזונדע חושים אונטער גאָטס פרייען הימעל און זיינען נאָך געווען אין גאַנצען בייין רעכטען פערשטאַנד.

אזוי האָט היינע פריהער אליין געשריבען און אזוי איז עס אויך געווען מיט איהם: בשעת ער האָט גע־שריעבען זיין פרומע וידוי איז ער שוין געווען זיט יאהר־רען אין דיא טרויעריגע לאַגע, דאָס ער האָט „ניט גע־קענט געניסען און ניט דענקען“. ער איז געלעגען, וויא ער דריקט זיך אויס, אין זיין „מאַטראַצען קבר“ אין גרוי־סע יסורים. ער זאָגט אין דיעזע געשטענדניסע אַלוי, אז זיין טרויעריגע לאַגע, זיינע יסורים האָבען איהם צוריק־געפיהרט צו גאָט. ווער עס וויל רעדען פון היינעס פרומע

שען זיך ניט אבלערנען פון דיא בהמות און חיות און עופות? האט זיי דען ניט איין גאט בעשאפען? (טאקי, פאר וואס זאלען מענשען ניט זיין בהמות און לאזען רייטען אויף זיך וויא גאט האט געבאטען?...) פאלגט מ'יך, זייט דעמיטהיג, נייט ניט געגען גאטס ווילען, גיט זיך אונטער אונטער דיא מאכט און דיענט דיא רומיים, וועט מען אייך רופען א פאלק פון חכמים" א. ז. וו. (יוסיפון פרק מ"ח וכו').

וויא איהר זעהט, פערשטייט דיא רעליגיאן אין דער פאליטיק דיא גערעכטיגקייט אנדערש, וויא אין פריוואט לעבען: אין פריוואט־לעבען ווען א שטארקערער מענש טהוט דעם שוואכערען א'ן עולה, איז דאס מיט'ן יצר הרע'ס כוח, געגען גאטס ווילען; אין דער פאליטיק אבער איז דיא הערר־שענדע טיראניי גאטס רצון.... דיא תנאים האט בען אויך יענע העלדישע אידישע פרייהייטס־קעמפֿ פער גערופען „בריוני“ — לאבעסעס. ווען דיא „בריוני“ וואלטען געוואונען דעם קאמפֿ, וואלט וויעדער זייער העררשאפט געווען פון גאט און זיי וואלטען שוין קיין „בריוני“ ניט געווען.

אלוא, וויא געזאגט: גיט גאט און זיין לעהרע בעשטימען וועלכע מאכט איז דיא גערעכטע, נאך דיא מאכט, דיא געווינענדע רויהע געוואלט, בעשטימט, מיט וועמען גאט און זיין לעהרע זאלען האלטען....

אצינד קאמיר זעהען, פון וואנען געהמען זיך דיא רעפובליקאנער אידען, אז דיא אידישע רעליגיאן לערנט אונז רעפובליקאנער פרינציפען? אין ספר שופטים שטייט, אז ווען דער איד־שער קריגס־העלד גדעון האט בעזעגט דיא מדינים, האבען דיא אידען צו איהם געזאגט, אז זיי וויללען אז ער און זיינע קינדער און קינד־קינדער זאלען איבער זיי העררשען, דערפאר וואס ער האט זיי ארויסגעהאלפֿען פון דיא מדינים. אויף דעם האט זיי גדעון געענטפערט: „ניט איך וועל איבער אייך העררשען ניט מיינע קינדער וועלען איבער אייך העררשען, — יהוה וועט איבער אייך העררשען.“ (שופטים ח').

דאכט זיך גאנץ דייטליך, אז דיא אידישע לעהרע איז געגען דיא אויבערהערשאפט פון איין

דאך איז גאטס וויללען, איז אויסגעצייכענט גוט און דייטליך אויסגערירקט אין דיא דרשה, וואס דער גרויסע אידישער גענעראל און כהן יוסף בן גריון („יוסיפון“) האט געהאלטען פאר דיא אידען, בשעת דיא רומיים האבען בעלאגערט ירושלים. יוסף בן גריון האט דיא אידען געראטהען, זיי זאלען זיך אונטערגעבען צו דיא רוימער. שטייענדיג ביי דיא טוירען פון ירושלים האט ער געהאלטען פאר דיא מוטהיגע אידען, וואס האבען העלדיש געקעמפט פיר זייער פרייהייט, א פייעריגע רעדע, אין וועלכע ער האט געזאגט:

„..... איהר ווייסט דאך, אז פריהער האט גאט געהאלפֿען דיא מצריים און האט זיי געמאכט העררשען איבער אלע פעלקער; דערנאך וויעדער האט זיך גאט פון זיי אפגעטאן (זיי האבען געמליך פערקוירען דיא רויהע געוואלט....) און האט גע'האלפֿען דיא כשרים איינגעהמען דיא וועלט, דערנאך דיא בבליים, דערנאך דיא פרסיים, דערנאך אייך אידען, און איצטער האט ער זיי אלע פערלאך'זען און ער העלפט דיא רומיים. היינט וואס ווילט איהר גיין געגען גאט?.....“

„קוקט נאך אין דער געשיכטע פון אייערע על־טערן, און זעהט, ווען זיי גע'זען גע'ווען און גע'נצט פריי, אהן א'ן אויבער־האר? — דאך ווייזט ער זיי פאקטען פון דיא אלטע אידישע געשיכטע, וויא דיא אידען האבען אלע מאָל געבויעט דעם קאפֿ פאר דיא העררשענ־דע מאכט, וועלכע איז פון גאט, און האבען זיך ניט געשטעלט געגען איהר, אפילו ווען זיא האט זיי טיראניש אונטערגעריקט און אפילו ווען זיי וואלטען דיא טיראנישע מאכט געקענט בייקומען. „בייגט דעם רוקען“ האט דער הייליגער אידישער כהן און גענעראל געשריען צו זיי; „בייגט דעם רוקען און גיט זיך אונטער אונטער דיא מאכט פון דיא רומיים און קעמפט ניט מעהר און זוכט ניט מעהר פריי ווילליג דעם טויט. עס איז גאטס וויללען, אז דער שוואכערער זאל זיך אונטערגעבען צו דעם שטארקערען. געהמט זיך א ביישפיעל פון דער נאטור, דאָרט העררשט אויך דער שטארקערער איבער דעם שוואכערען און עס איז פיר דעם שוואכערען גאָר קיין חרפה ניט.... פאר וואס זאלען דיא מענ-

רען און זיינע קאוואלערע-געצייג. און אייערע טעכטער וועט ער צונעהמען פאר פרעגלערנס, פאר שלאכטערנס, פאר קעכנס. און אייערע פעלדער און אייערע וויינערטנער און אייערע גוטע אייל-בערטען וועט ער אוועקנעהמען און נעבען צו זיינע בעדיענטע. און פון אייערע קינדער און פון אייערע וויינערטנער וועט ער נעהמען מעשר און וועט אוועקגעבען צו זיינע בעאמטע און בעדיענטע. און אייערע קנעכט און דיענסטען, און אייערע בעסטע בחורים און אייערע אייזלען וועט ער אוועקנעהמען און זיי בענוצען זיין ארבייט צו טהון. פון אייער שאף וועט ער נעהמען מעשר און איהר אלע וועט זיין זיינע שקלאפען, און דענמאלט וועט איהר שרייען פאר אייער קעניג וואס איהר וועט זיך האבען אויסגעקליבען, און גאט וועט אייך דענמאלט ניט ענטפערן."

אזוי האט שמואל הנביא געשטראפט דיא אידן רען, פאר וואס זיי האבען געוואלט א מלך. "זעהט איהר שוין דייטליכע רעפובליקאנער פרינציפען!" שרייען אויס דיא בענייסטערטע פאט-ריאטען. "איז דיא אידישע העליגיאן ניט א הערר-ליכע זאך, אז פאר אזוי פיעל טויענדער יאָהרען האט זיא שוין געגעבען אזעלכע פרייע רעגירונגס-פרינציפען? ! נו, איז דער גייסט פון דיא אידישע לעהרע ניט דאס שענסטע ליכט פיר דיא מענש-הייט?"

צוקאכט זיך נאָר ניט אזוי! ווארט א ווייניקע, — איידער מיר גייען ווייטער, לאָמיר נאָר קודם זעהען, וויפיעל דיא שיינע פרינציפען פון דיעזע פסוקים האבען כוח געהאט צו פיהר רען דאס לעבען!

וואָס שטייט ווייטער? קוקט אריין:

"און דאָס פאָלק האָט ניט געוואלט פאָלגען שמואל'ן, און זיי האָבען געזאָגט: נין, נאָר א מלך ווילען מיר האָבען. האָט גאָט געזאָגט צו שמואל'ן: פאָלג זיי און מאַך זיי א מלך. דערנאָך האָט גאָט אליין אויסגעקליבען שאול'ן פאר א מלך, און שמואל האָט בעקאנט געמאכט פאר'ן פאָלק דיא מאָנארכישע געזעצע און דאָס איז פערשריעבען געוואָרען אין א בוך און אוועק-געלייגט געוואָרען אין גאָטס הויז."

מענש. "גאָט" — און דאָס, זאגען דיא פרייזניגע פאטריאטען, מיינט מען "דעם געדאנק פון גוטס און רעכט" — איז זייער העררשער. זעהר שוין!

אויף עטליכע ערטער אין שופטים שטייט, אז אין יענער צייט איז ביי אידען קיין מלך ניט געווען (שופטים י"ח, י"ט, כ"א) און יעדער האט געטאן וואס ער האט חשק געהאט. (שם כ"א.) א לאנגע צייט, באלד אין אָנהייב וויא דיא אידען האבען זיך בעזעצט אין ארץ ישראל, האבען זיי ניט געהאט קיין העררשער איבער זיך. "שופטים" (ריכטער) האבען געמשפּט דאס פאָלק לויט דיא געזעצע פון דער תורה, — אקוראט וויא אין דיא אמעריקאנער רעפובליק משפּט דיא סופרים קאורט דאס פאָלק לויט דיא געזעצע פון דער קאנסטיטוציאָן.

נאך שאַרפער איז דער רעפובליקאניזמוס אויס-געדריקט אין ספר שמואל, ווען דיא אידען האבען זיך דאס ערשטע מאל געוואלט מאכען א מלך און האָבען פערלאנגט פון שמואל הנביא, ער זאָל דאס טאן. עס שטייט דאָרטען אזוי:

"און שמואל'ן איז זעהר שלעכט געפעלען, ווען דיא אידען האבען איהם געזאגט, גיב אונז א מלך ער זאָל אונז משפּט'ן, און שמואל האט מתפלל געווען צו גאָט.

"און גאָט האט געזאגט צו שמואל'ן, טהו וואס דיא שטיממע פון פאָלק פערלאנגט פון דיר, וואָרים ניט דיר האבען זיי פערמיאוסט, נאָר מיך האבען זיי פערמיאוסט פון צו קעניגען איבער זיי. וויא זיי האבען מיך אלע מאל פערלאָזען. און איצט טער גיב זיי זייער פערלאנג, אָבער דוא זאָלסט זיי מתרה זיין און זאָג זיי וויא דער מלך, וואס וועט העררשען איבער זיי, וועט זיי בעהאנדלען.

און שמואל האט געזאגט (צום פאָלק): דער קעניג, וואס וועט העררשען איבער אייך, וועט זיך אזוי פיהרען: ער וועט צונעהמען אייערע זיהן און וועט זיי איינשפאָנגען אין זיין קארעטע און אין זיינע רייטוועגען און זיי וועלען מוזען לויפען פאר זיין קאר-רעטע. און ער וועט איבער זיי זעצען זיינע אוי-בערשטע איבער יעדע טויענד, אויבערשטע איבער יעדע פופציג, און זיי וועלען מוזען אקערען זיין אקער, שניידען זיין שניט און מאכען זיינע געוועה-

ווייניגסטענס אויסגעדריקט אין דיא אויבען גע-
בראכטע פסוקים, — וועט איהר זאגן.

יא, ווען דאָס לעבען פאָדערט אַ רעפּובליק,
לערנט מען טאָקס אין דיעזע פסוקים לייכט אריין
אַ רעפּובליקאנישען פּשט און מען דרינגט זיך פון
זיי, אז דיא תורה וויל אַ רעפּובליק. אזוי האָט
טאָקס טהאָמאס פעינ, אין דיא צייט פון דיא
אַמעריקאנער רעוואָלוציאָן, אין זיין בוך „קאָממאָן
סענס“ בעווייזען פון דיעזע פסוקים, אז דיא ביבעל
הייסט מאַכען אַ רעפּובליק, און אז דיא אַמעריקאַ-
נער דארפֿען, לויט דיא ביבעל, אַראָבואַרפען פון
זיך דיא העררשאַפט פון דיא ענגלישע מאָנאַרכיע.
„נאָהענט צו דריי טויזענד יאָהר“, זאגט פעין
דאָרטען, „זיינען פערנאָנגען פון דיא מעטה בראשית
פון תורת משה איידער דיא אידען האבען פערלאנגט
אַ קעניג.... ביז דענסמאָלט איז דיא פאָרם פון
זייער רעגירונג געווען אַן אַרט רעפּובליק, געפיהרט
דורך ריכטער און דיא עלטסטע לייט פון שבט-
מלכים האָבען זיי ניט געהאט און מען האָט עס
געהאלטען פאַר אַ זינד צו ערקלערען אירגענד וועל-
כע מענטשליכע בעשעפעניס אלס קעניג אַ חוץ דעם
יהוה צבאות“.....

און ווייטער בריינגט ער דיא אויבעןגעבראכטע
פסוקים פון שמואל און בעווייזט מיט זיי, אז דיא
ביבעל איז געגען אַ מאָנאַרכיע.

אַבער אזעלכע בעווייזע פון דער ביבעל בריינגט
מען אלץ, ווען דיא מאַכט אין לעבען פאָדערט אַ
רעפּובליק. וויא זאָגט אבער דאָרטען טהאָמס
פעין אליין:

„אין מאָנאַרכישע רעגירונגען ווערען אלע אַנט-
מאָנאַרכישע שטעלען פון דער ביבעל גלאַטיק
אוועקגע'דרשה'ט.... אַבער אין לענדער, אין
וועלכע מען וויל ערשט גרינדען אַ רעגירונגס
פאָרם, (און דיא אומשטענדען פערלאנגען, אז זיא
זאָל זיין אַ רעפּובליקאנישע. — דער איבערזעצער.)
פערדיענען דיעזע רעפּובליקאנישע שטעלען פון תנ"ך,
מען זאָל זיך זיי אין אַכט געהמען.“

ווען אַלזאָ דיא מאַכט פון לעבען האט אפילו
ביי דיא אידען אליין געפאָדערט אַ מאָנאַרכיע,
האָבען זיי זיך אזוי געהאַלפֿען מיט דיא „דרשה'ן
סונו'ן“, אז אפילו פון דיעזע אייגענע רעפּובליקאנישע

הכלל, דער סטריקט רעפּובליקאנישער אידי-
שער גאָט האָט אליין איינגעפיהרט אַ רענולאָרנע
מאָנאַרכיע מיט מאָנאַרכישע זאַקאָנעס!

יא, דייטליכער רעפּובליקאניזמוס, אמת'ע פרייע
פאָלקס-העררשאַפט! אזוי ווייט, אז אפילו ווען
דאָס פרייע פאָלק וויל פרייוויליג ווערען שקלאַפען
פון אַ טיראן, מוז דאָס געשעהן, דען דער רעפּוב-
ליקאניזמוס זאָגט: „דער ווילען פון פאָלק איז דאָס
העכסטע געזעץ“.....

פערשטייט'זשע גוט: אזוי שטאַרק איז דיא
פיהרונג פון דיא אידישע לעהרע אויפ'ן וועג פון
רעפּובליקאנער פרינציפען, אז ווען דיא מאַכט אין
פאָלק פאָדערט אַ טיראן פאַר אַ העררשער, זאגט
נאָט אליין, „אז דיא מאַכט וויל מאָנאַרכיע, קען איך
ניט העלפֿען; עס פערדריסט מיך אפילו זעהר, אָבער
דיא מאַכט מוז איך נאָכגעבען“.....

זעהט איהר ניט דייטליך, וויא פיין דיא געט-
ליכע אידישע תורה איז בכח צו פיהרען דאָס לע-
בען אויפ'ן וועג פון איהרע גוטע פאָליטישע און
סאָציאַלע פרינציפען?.....

שפּאַס אָן אַ זייט: איך מיינ, אז אנשטאָט
וואָס דיא „פאָטריאָמען“ ווילען פון דעם בעווייזען
דיא וויכטיגקייט פון דיא אידישע לעהרע אלס אַ
פיהרערין פון לעבען אויף גוטע וועגען, ווייזט דאָס
אליין, דאכט זיך, גאָר פונקט פערקעהרט, אז ניט
דיא רעליגיאָן פיהרט דאָס לעבען נאָר
דאָס לעבען פיהרט דיא רעליגיאָן.

דערזעלבער נביא, וואָס האָט פריהער אזוי
ענערגיש פראָטעסטירט געגען דיא מאָנאַרכיע, האָט
דערנאָך אליין פערפאָסט דיא מאָנאַרכישע זאַקאָ-
נעס, ווען דיא מאַכט פון לעבען האָט געפאָדערט
אַ מאָנאַרכיע. היינט וואָסאַראַ ווערדע האָט'זשע
וועדער אויף אַזא אופן דיעזע גאנצע שיינע לעהרע,
ווען זיא קען ניט פיהרען דאָס לעבען?

דיא עכטע טרייע רעפּובליקאנער אין פראַנק-
רייך פאַר נאַפאָליאָן III זיינען ניט באלד געוואָרען
טרייע מאָנאַרכיסטען, ווען דאָס פאָלק האָט גע-
שטימט, אז נאַפאָליאָן III זאָל ווערען סייזער און
דיא רעפּובליק זאָל אָפגעשאַפט ווערן.... זיי זיינען
געבליבען שטיין פעסט פיר זייער פרינציפ! אָ-
בער אַ רעפּובליקאנישער וואונש איז דאָך

דאנענען אָבער שטייט אויף א'ן אנדער אָרט א בפרושי'ער בעפעהל, וועלכער ווערט גערעכענט פאר איינע פון דיא תרי"ג מצוות, וואָס זאָגט אונז: „דוא זאָלסט מאכען איבער דיר א מלך, וואָס גאָט וועט זיך איהם אויסקלייבען“.

ווייטער געפינט איהר אזעלכע פסוקים: „האָב מורא פאר גאָט, מיין קינד, און פאר דעם מלך“.

„אפילו אין דעם אינערסטען פון דינע געדאנקען זאָלסט דוא ניט וויגשען שלעכטס דעם מלך“.

און נאָך פיעל אזעלכע פסוקים.

היינט לאָמיר זעהען וואָס דיא גמרא זאָגט:

אויף איין אָרט שטייט, אז דאָס וואָס גאָט הייסט דיא אידען זיך מאכען א מלך, רעדט ער דאָס פון דיא אידענס שאַנדע. (שום תשים עליך מלך, הקב"ה מדבר בגנותן של ישראל. — ספרי.)

דאנענען אָבער וואָס געפינט מען ניט אויף אנדערע ערטער!

„ווער עס איז מעיז פנים געגען מלך, איז אזוי וויא ער וואָלט מעיז פנים געווען געגען גאָט.“ (ב"ר פ. צ"ד.)

„יעדע גזרה וואָס א מלך גיט ארויס, גיט פריהער ארויס פון גאָט.“ (מדרש שוחר טוב)

„גאָט אליין גיט אב כבוד דעם מלך.“ (מכילתא בא.)

גאָט האָט בעשוואוירען דיא אידען, אז אפילו ווען דער מלך וועט אויף זיי מאכען שלעכטע גזרות, זאָלען זיי אָן איהם ניט מורד זיין. (תנחומא בא.)

„בעט גאָט פאר דעם וואָהל פון דער מאָד נארכיע, וואָרים ווען מען וואָלט פאר איהר ניט מורא געהאט, וואָלט איין מענש דעם אנדערן איינ-געשלונגען לעבעדיגעהייט.“ (אבות פ"ג.)

אלזא, גאנץ דייטליך: אין א רעפובליק, אין א העררשאפט אָהן א מלכות, וואָלט איין מענש דעם אנדערען איינגעשלונגען לעבעדיגעהייט. דאס זאָגט דיא זעכציגע אידישע לעהרע, וואָס איז אויף אנדערע ערטער אזוי שטארק רעפובליקאניש!

ווייטער:

„ווער עס צאָהלט ניט דיא פאָדאטקעס, וואָס דער מלך הייסט צאָהלען, בעגייט א גזל און איז עובר אויף לא תנזול, אפילו ווען דער מלך הייסט

פסוקים האָבען זיי נאָר ארויסגענומען נראָד שטרענג מאָנארכישע געדאנקען, וויא מיר וועלען ווייטער בעווייזען. נאָר ניט דאָס איז אלץ, וואָס מיר זיינען דאָ אויסען. א פאקט איז עס טאקי, דאָס רעפוב-ליקאנישע סימנים געפינען זיך אין תנ"ך, אויף א חוץ ריעזע פסוקים, גאנץ בפרושי'ע, וויא מיר הא-בען שוין א ביסעל אויבען געוויזען, און וויא מיר וועלען באַלד נאָך ווייזען. אָבער איך וויל איך דער עיקר דאָ צייגען, אז דיעזע אלע בפרושי'ע רעפובלי-קאנישע לעהרען האָבען ניט בלויז אין פראַסטיק ניט געקענט שטערען, אז טיראנישע מאָנארכען זאָלען העררשען אין דיא אידישע מלכות, און דיא אידען זאָלען דאָס דולדען, נאָר זיי האָבען אפילו ניט אפגעהאטען דעם זעלביגען תנ"ך, צו לערנען אויף אנדערע ערטער שטרענג מאָנארכישע לעה-רען אפילו אין דער טהעאָריע, אַלס א פרינ-ציפ, און דיא גמרא האָט דאָס ניט געקענט אב-האלטען צו מאכען אזעלכע שוידערליך שטרענגע טיראניש-מאָנארכישע געזעצע, אז ווען דער רוסי-שער צאר וואָלט ניט געווען אזא גראָבער גוי, וואָס קען ניט א וואָרט עברי, — ווען ער וואָלט געוואוסט פון דיא מאָנארכישע דינים פון דער גמרא, וואָלט ער געוויס געשיקט פאָביעדאָנאָסצען צו אַלדע שוואַרצע יאָהר און וואָלט אויף זיין אָרט בעסער אוועקגעזעצט א פרומען אידישען רב, אז ער זאָל בעסער לערנען דיא רוסען, גויט דעם דין תורה, וויא מען דארף ליגען אונטער דיא פאָדעשווע פון א געקרוינטען טיראן און האַלטען דאס מויל!

הכלל עס איז א שרעקליכע תרתי דסרתי.

לאָמיר'ושע זעהען, נאָך א מאָל: וואָס איז פאָרט דיא אידישע רעליגיאָן אין טהעאָריע אפילו: רעפובליקאניש אָדער מאָנארכיש?

א חוץ דיא שוין אויבען געבראכטע רעפובלי-קאנישע שטעלען אין תנ"ך שטייט נאָך אויף איין אָרט, אז משה זאָגט צו דיא אידען „ק ל י ב ט ז יך א ו י ס מעננער געלערנטע און פערשטענדיגע און גוט'בעקאנטע אין אייערע שבטים“, און זיי זאָלען זיין אייערע בעאַמטע, אייערע געזעץ'געבער און אייערע ריכטער. אלזא א פרייע וואהל און פרייע העררשאפט פון דיא בעסטע אויסגעוויילטע פון פאָלק.

דיא אידען מעהר צאָהלען וויא גוים". (ש"ע חו"מ סי' שמ"ט).

"ווער עס צאהלט ניט דעם מקד'ס פאָדאט-סעס, איז אזוי גוט וויא ער וואָלט א מענש גע'הרג'עט, און ניט נאָר וויא ער וואָלט א מענש גע'הרג'עט, נאָר נאָך מ ע ה ר, — וויא ער וואָלט געדיענט דיא עבודה זרה" (שמחות פ"ב).

"דיא מלוכה פון דעם מקד אויף ד'רערד איז אזוי וויא דיא מלוכה פון גאָט אין היממעל". (ברכות נ"ח.)

"אז איינער איז נאָר געוואָרען א מקד, גע'הערט שוין דיא מלוכה צו זיינע קינדער און קינדס קינדער ביז אייביג". (מסכתא שמחות.)

"א מלך מוז מען אבגעבען גרויס כבוד און מען מוז אריינבריינגען מורא און פחד אין יעדען מענ'שענס הארץ פאר איהם.... ווען ער שטארבט, טאָר קיינער, אפילו א מלך, ניט חתונה האבען מיט זיין אלמנה.... ער דאַרף קיין חליצה ניט צו גע'בען.... קיינער טאָר ניט זיצען אין בית המקדש נאָר דער מלך מענ.... אפילו דער נביא מוז שטיין פאר דעם מקד און זיך בוקען פאר איהם.... דער מקד זאל ניט רעדען קיין ווייכע רייד צו קיינעם און זאל קיינעם ניט רופען ביין נאמען, כדי מען זאל מורא האבען פאר איהם.... דיא מלכים פון ישראל טאָר מען קיין מאָל ניט משפט'ן פאר קיין שום פערברעכען און מען טאָר זיי ניט רופען פאר ערות ביי א משפט און ניט עדות זאָגען גענען זיי...."

"ווער עס איז מורד אין א (אידישען) מלך, דעם מען דער מלך אומבריינגען. אפילו ווען דער מלך הייסט איינעם גיין א שגיחות און ער פאָלגט ניט, מען ער איהם דעם קאָפּ אָפּהאַקען. ווען איינער רעדט א שלעכט וואָרט אויף'ן מלך אָדער בעליי'דיגט איהם, מען ער איהם דעם קאָפּ אָפּהאַקען. (קיזער ווילהעלם, לערן זיך מאַיעסטעטס־בעליידיגונגס געזעצען!) דער מלך קען זעצען אין געפגענגנים אריין אָדער לאָזען שמיסען און שלאָגען פון זיין כבוד וועגען. ער מעג אומבריינגען אפילו ווער ווייסט גויפיעל מענשען אין איין טאָג און מען זיי לאָזען היינגען אויף דיא תליה א לאנגע צייט, כדי אָנצורמאַכען אנדערע א מורא פאר איהם."

"דער מלך מען געהמען וואָסערע פאָדאטקעס

ער וויל און ער מעג מאַכען א נזרה, אז ווער עס וועט ניט צאָהלען זאָל אומגעבראַכט ווערען. און ער מעג צונעהמען דיא שטאַרקסטע און דיא שענסטע און בעסטע יונגע מענשען פאר שקלאווען און דיענער, און ער מעג זיי איינשפאָנען אין זיין רייט־וואגען. און ער מעג זיך געהמען אלע מיידלעך וואס ער וויל פאר ווייבער אָדער קייבס־ווייבער, און ער מעג זיי מאַכען פאר זיינע פּרעגלערקעס, שלאַכט־טערקעס און קעכינס."

און פון וואַנען איז דאס געדרונגען? — הערט! — פון דיא אויבען געבראַכטע פּסוקים, פון וועלכע טהאָמאַס פּעין דרינגט זיך, אז א מלך זאל ניט זיין, נאָר א רעפובליק!

און וויא אזוי איז דאס געדרונגען פון יענע פּסוקים? — הערט! —

דאס וואס שמואל הנביא שטראָפּט דיא אידען, אז דער מלך וועט געהמען זייערע בעסטע קינדער פאר קנעכט, אז ער וועט זיי בעראַבעווען און בע'גזל'ן א. ז. וו., ווערט גע'דרשה'ט, אז דאס איז א געבאָט, א מצוה, ער זאָל דאָס אַלץ טהון! אָ, דיא וואונדערליכע דרש'ן קונץ! דער איי־גענער פּסוק קען זיין א פריי רעפובליקאנישער אָן א טיראניש־מאָנאַרכישער! (אז דאס איז לויט וויא דיא מאַכט פון דיא אומשטענדען פון לעבען פאָ־דערט, וועלען מיר שפּעטער ווייזען.)

ווייטער:

"ווען דער מלך הרג'עט איינעם, געהער זיין פערמעגען צום מלך. ווען ער געווינט א מלחמה, געהמט ער צו דאס איינגענטהום פון דעם בעזיענ'טען מלך פיר זיך און פון דעם איבריגען גערויבטען פערמעגענס פון דעם איינגענומענעם פאָלק געהער א העלפט צו איהם און א העלפט צום מיליטער א. ז. וו."

"אלע לענדער וואס זיין חיל געהמט איין, גע'הערען צו איהם, און ער מעג געבען דערפון וואס ער וויל צו וועמען ער וויל" א. ז. וו.

(דאָס אַלץ אין רמב"ם הלכות מלכים לויט פער־שיעדענע ערטער אין דער גמרא.)

הכלל, וואָס־זשע איז פאָרט דיא אידישע לעה־רע, אין פרינציפ אפילו, — מאָנאַרכיש אָדער רע־

פובליקאניש? ענטפערט, איהר נמרא-קעפלעך!
ענטפערט דיא הארבע קשיא, דיא סתירה!
אומזיסט אייער מיה. איהר קענט ניט אנדערש
טהאן וויא זיך אוועקזעצן ביי דיא פיס פון רבנו
הגדול קארל מארקס און „נעהמען לערנונג פון זיין
טויל“. און דאן וועט איהר אָבער וויסען דעם ריכ-
טיגען תירוץ.
דער תירוץ איז, אז קיין רעליגיאָנס-לעהרע האט
ניט קיין בעשטימטע גילטיגע סאָציאלע און פאָלי-
טישע פרינציפען פיר אלע צייטען און קען ניט
פיהרען דאָס לעבען אין אלע אומשטענדען.
ניט דיא רעליגיעזע לעהרע פיהרט
דאס לעבען, נאָר דאס לעבען פיהרט

דיא רעליגיעזע לעהרע און דרשה'ט זיא
און פערענדערט זיא לויט דיא אומשטענדען.
ביי דיא אידען איז געווען אקוראט דאס איי-
גענע וואס ביי אלע אומות.
הערט וואס פרידריך ענגעלס ערקלערט וועגען
מאָנארכיע און רעפובליק ביי אלע אנדערע פעלקער
און איהר וועט זעהען, וויא אויסגעצייכענט גוט דאס
איז צוגעפאסט אויף צו דיא אומשטענדען אין אי-
דישען פאָלק און וויא פֿיין דאס ערקלערט דעם סוד
פון דיא וויעדערשפריכע אין דיא אידישע לעהרע
וועגען דיא רעגירונגס-פאָרם:
(שלום פון דיעזען קאפיטעל פאָלגט.)
ב. פייגענבוים.

דיא רענטגען-שטראהלען.

אין דעצעמבער 1895 איז אין אלע צייטונגען
ערשינען א קליינע דעפעשע, אז א געוויסער פרא-
פעסאָר רענטגען פון ווירצבורג (דייטשלאַנד) האט
ערפונדען א נייעם סאָרט שטראהלען, וועלכע
קענען דורכדרינגען פיעלע זאכען, און וועלכע קענען
פאָטאָגראַפירען אזעלכע זאכען, וואָס זיינען פער-
שטעלט פון אלע זייטען מיט א צודעק. יעדען טאָג
זיינען אלץ אנגעקומען ווייטערע און פינסטליכערע
נייעס. באלד האבען פון אלע ציוויליזירטע ווינקע-
לעך פון דער וועלט אָנגעהויבען צו קומען מעלדונג-
גען, וועלכע האבען דייטליך ערקלערט, אז רענטגען'ס
ערפינדונג איז א ריכטיגע מהאטזאכע און אז מען
האט שוין מיט דיזע ערפינדונג אויפגעטאן וואונ-
דער אין פערשידענע צווייגען פון וויסענשאפט.
אין פראָפעסאָר האט ארונטערגענומען דיא ביינער
פון אלעבעדיגע מענשליכע האנד, דער צווייטער
האט מיט רענטגען'ס ערפינדונג זיך בענוצט אום
אויסצוגעפינען דעם פלאץ, וואו עס געפינט זיך א
נאָדעל, וועלכע איז אריין איינעם אין פוס, און אויף
אזא אופן איז דער פאָצענט געראטעוועט געוואָר-

רען. מאסען עהנליכע און וואונדערבארע נייעסען
פלענען יעדען טאָג ערשיינען, אלץ מעהר בעשטע-
טיגענדיג דיא וויכטיגקייט פון דיא נייע ערפינדונג.
אין א מאָנאט אָדער צוויי האט מען שוין וועגען
דעם גערעדט אין דער נאנצער וועלט, זאָ דאָס עס
איז ניטאָ קיין איינציגער זשורנאל אדער צייטונג,
וועלכער זאל פאר דיזער צייט ניט האבען געגעבען
איינעם אָדער צוויי ארטיקלען וועגען דיזע שטרא-
לען. יעדער בערימטער פראָפעסאָר האט זיך גע-
נומען נאכצופאָרשען דיזע נייע שטראהלען, אום זיי
נאך מעהר אויסצופעסערן. דערביי מאכט נאטיר-
ליך דיזע נייע ערפינדונג אזעלכע גרויסע פאָרט-
שריטע, אז מען קען דיינקען, אז אין א קורצע צייט
זאל רענטגען אליין ניט דערקענען זיין אייגענע קינד.
וואס זיינען אָבער אזוינס דיעזע רענטגען שטרא-
לען? וואָס פאר א מין שטראלען קריכען דאָס
דורך דורך מענשליכע פלייש, אָדער האָלץ אדער
ביינער א. ז. ו. ? מיר זאָגען פארויס, אז אויף
דיא פראגע, וואס דאס איז, וועט דער לעזער אין
דיזען ארטיקלען קיין דייטליכען אנטוואָרט ניט קריי-

נען, ווייל אזא דייטליכען אנטווארט קען נאך דער-
וויילע קיינער ניט געבען — אפילו רענטגען אליין
אויך ניט. מיר וועלען בלויז זעהן צו ווייזען וואס
דיזע שטראלען טוהען אויף, וויא מען קריגט אזעלכע
שטראלען, און וואס פיר א רעוואלוציאן, וויא מען
ערווארט, וועלען דיזע שטראלען אויפטאן אין וויס-
סענשאפט.

דער לעזער האט געוויס א בעגריף וואס איז
עלעקטרישע ליכט און פון וואנעט דאס נעמט זיך.
לאמיר נעהמען צוויי פלאכע פיערקאנטיקע שטיק-
לעך מעטאל, איינע פון צינק דיא אנדערע פון קור-
פער, און לאמיר צום ברעג פון יעדע פלעטעל צו
צעפען א דראט. דאן לאמיר אריינשטעלען ביידע
פלעטלעך אין א סלוי מיט שוועפעל זויערע (שייד
וואסער) צום ביישפיעל. דיא שוועפעל זויערע וועט
אנהויבען צו ווירקען כעמיש (אויסצועסען) דיא צינק.
דער סלוי וועט באגד ווערן ווארם, עס וועט זיך
ענטוויקלען א עלעקטרישע קראפט, וועלכע וועט
ארוםלויפען פון דיא צינק-פלאטע צו דיא קופער
פלאטע דורך דיא שוועפעל זויערע. אויב מיר וועלן
דיא ברעגעס פון דיא צוויי דראטען צוזאמענצעפען,
וועט דיזע עלעקטריציטעט פון דיא קופער-פלאטע
איבערגיין אויף דעם דראט, וועלכען זיא וועט ארום-
רייזען, און קומען וויעדער צו דיא צינק-פלאטע.
און אזוי וועט דער עלעקטרישער שטראם לויפען
ביז דיא שוועפעל זויערע וועט שוין ווערן אזוי שוואך,
אז זיא וועט אויפהערן צו עסען דיא צינק-פלאטע
און עס וועט שוין מעהר קיין עלעקטריציטעט ניט
ארויסקומען. ווען מען זאל דיא צוויי דראטען ניט
צונויף-צעפען, נור מען זאל זיי האלטען נאָהענט
איינע פון דיא אנדערע, וועלן מיר זעהן, וויא אקליי-
נער בליצל לויפט אריבער פון ברעג פון דעם דראט,
וועלכער איז צוגעבונדען צו דיא קופער, אויף דעם
ברעג פון אנדערן דראט. דער סלוי, דיא מעטאלען
און דיא שוועפעל-זויערע — דאס אלץ אין איינעם
רופט מען אן א באטעריי; דאס איז אייגענטליך
דער קוואל פון דיא עלעקטרישע קראפט. יעצט
ברויכט מען אלס א קוואל פון א גרויסע עלעקטרי-
שע קראפט ניט קיין באטערייען, נור גרויסע עלעק-
טרישע מאשינען. דיא קראפט אבער, וועלכע מען
בעקומט פון דיזע מאשינען, איז דיזעלכע, וויא דיא

מער האט אויך אויסגעפונען, אז דיזער בליץ
וועט אריבערגלויפען פון איין דראט צום אנדערן,
ווען צווישען זייערע ברעגעס זאָל זאָגאר קיין לופט
ניט זיין. מען האט צום ביישפיל גענומען א רורקע,
אדער אזא מין געפעס וויא איהר זעהט אויף פיגור
2, און מען האט פון דיזע געפעסען ארויסגעצויגען
דיא לופט, אזוי ווייט וויא מעגליך. אזעלכע פוסטע
געפעסען כמעט אָהן שום לופט רופט מן, קרוקס-
רורקעס, נאך דעם נאמען פון דעם געגערבען,
וועלכער האט געמאכט מיט אזעלכע רורקעס זעהר
פיער פאָרשונגען. ווען מען זאָל צו יעדען ברעג פון
דיזע קרוקס רורקעס צוצעפען איין דראט פון א

דיא רענטגען-שטראלען.

דיא אויג, אבער וואס טהוען אויף דיא אלע וואונדערס, איבער וועלכע דיא וועלט איז איצטער אזוי ערשטוינט.

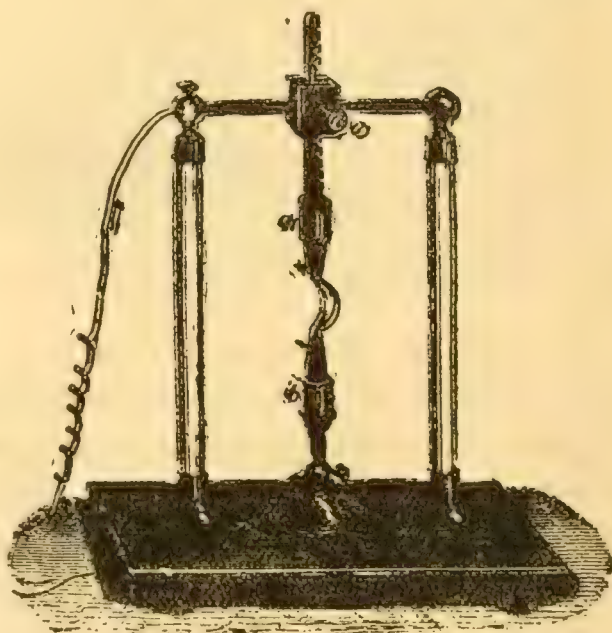
דיוע ערפינדונג איז נאך יעצט אזוי פריש און זאגאר סענסאציאנעל, און דער פראפעסאר רענטגן אינטערעסירט אזוי יעדען איינציגען, אז מיר דיינקען בעסער איבערצוגעבען, וויא אזוי ער איז דערגאנגען צו זיין ערפינדונג מיט זיינע אייגענע ווערטער, וועלכע ער האט געזאגט צו א קארעספאנדענט פון דעם הינען מעקקלור'ס מעגעזין: „וויילט איהר מיר פיללייכט, פראפעסאר, ער ציילען דיא געשיכטע פון אייער ערפינדונג“ האט איהם דער קארעספאנדענט געפרעגט.

„עס איז ניטא וואס צו ערציילען“, האט רענטגן געענטפערט. „איך בין שוין פון לאנג אן פער-אינטערעסירט געוועזען אין דיא פראגע פון דיא קאטאד-שטראלען... איך האב געשמודירט וואס אנדערע האבען אין דיוען הינזיכט אויפגעטאן, און איך האב זיך בעשלאסען צו מאכען מיינע אייגענע אונטערזוכונגען, וויא נור איך וועל האבען דערצו צייט. דיוע צייט האט זיך מיר געמאכט צום ענדע פון לעצטען אקטאבער, ווען אונטערזוכענדיג דיא קאטאדען שטראלען אין פערלויף פון אייניגע טעג, האב איך ערפונדען עפעס א נייעס.“

„אין וואס איז בעשטאנען דיא ערפינדונג?“ איך האב געארבייט מיט א קרוקס רורקע, וועלכע איז געווען צוגעדעקט מיט א שילד פון שווארצען טאקטור, פאר דיא רורקע איז געלעגען א שטיקעל באריום פלאטין ציאניד פאפיר. נאך דעם וויא איך האב געלאזען דעם עלעקטערישען שטראם דורכגיין דורך דיא רורקע, האב איך בעמערקט אויף דאס פאפיר א מערקווירדיגען שווארצען פאס.

דא טווען מיר אונטערברעכען דעם ערפינדערס רייד און זאגען א פאר ווערטער וועגען דאס גע-היימיספאלע שטיקעל פאפיר מיט דעם שרעקליך-לאנגען נאמען באריאום פלאטין-ציאניד. דאס איז א'ן איינפאכע שטיקעל פאפיר, וועלכע ווערט גע-ברויכט אין א פאטאגראפיע. מיר האבען שוין גע-זעהן, אז צינק ווערט אויסגעגעסען פון שוועפעל-ווערע. עס זיינען פאראנען אנדערע זאלצען, וועלכע ווערן אויסגעגעסען, ווען מען שטעלט זיי ארויס

שטארקע באטעריי אדער פון א עלעקטרישע מאשין, וועט מען אויך זעהן א פלאם אין דיא רורקע. דיע זער פלאם בעשטייט פון דיא זעלבע שטארקע בלי-צען, וועלכע לויפען זעהר שנעל איינע נאך דיא אנדערע. דיוע פלאמען זיינען אבער ניט קיין גע-וויינליכע עלעקטרישע פלאמען. מען קען זעהן, אז יעדער עלעקטראד האט א בעזונדערען פלאם. דער פאזיטיווער האט א שטארקען העלען-פלאם, ווער-רענד ארום דעם נעגאטיווען פאך קען מען זעהן א קלייניקען בלייען פלאם, וועלכער היינגט ניט בלויז אן ברעג פון עלעקטראד, אזוי וויא דער פאזיטיו-ווער, זאנדערן וויסעלט ארום דעם גאנצען נעגאטיו-ווען עלעקטראד. דער קאליר פון דעם פלאם ווען-דעט זיך אן דיא גלאז, פון וועלכע קרוקס רורקע איז געמאכט. אבער הנם דיא שטראלען פון נעגא-טיווען עלעקטראד, אדער, וויא מען רופט זיי, קא-טאדען שטראלען, זיינען דונקעלער, זיינען זיי דאך א סך ענערגישער און העפטיגער וויא דיא בליס-טשעדיגע אנאדען שטראלען. אין 1894 האט מען שוין אויסגעפונען, אז דיוע קאטאדען שטראלען קענען דורכדרינגען א דינע פלאטע פון דעם מע-טאל אלומיניאום.

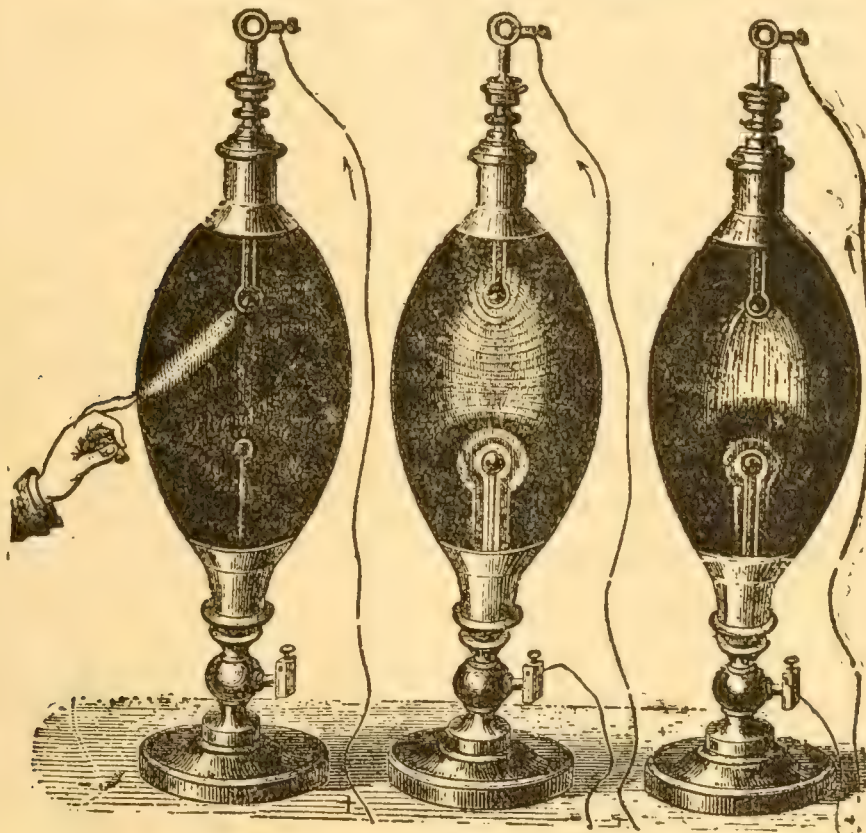

פיגור 1.

פראפעסאר רענטגען האט אבער יעצט אויס-געפונען, אז צוזאמען מיט דיא קאטאד שטראלען גייען פון דיא קרוקס רורקע אויך ארויס א'ן אנ-דער סארט שטראלען, וואס מען קען ניט זעהן מיט

איז א פאפיר וואס איז בעשמירט מיט אזא זאלץ, און וואס ווייזט דייטליכער וויא אונזער אויג צו עס זיינען אויף איהר געפאלען אירגענדר וועלכע ליכט-שטראלען אָדער ניט. מיט דעם אויג קען מען פיעל סאָרטען שטראלען ניט בעמערקען. קוקט זיך אָבער צו צום פאפיר, און אויב א שטראהל איז יע געפאלען אויף איהם, קען מען גלייך בעמערקען אַין אויסגעגעסענעם פלאץ. איצטער קענען מיר זיך שוין צוריקערען צום געשפרעך פון פראָפעסאָר מיט דעם קאָרעספּאָנדענט.

אויפ'ן ליכט, ד. ה. ווען אויף זיי פאלען אירגענדר וועלכע ליכט-שטראלען. ווען דיא שטראלען, וועלכע בעדייכטען אירגענדר וועלכע ליכטיגע זאך, פאלען אויף א שטיק פאפיר אָדער גלאָז, וועלכע איז בע-דעקט מיט אזא מין זאך, וועט דיא זאלץ אויס-געגעסען ווערן. ווען מען זאָל האלטען אזא שטיק פאפיר פאר א בעלויכטענע מענשליכע געזיכט, ווע-לען דיא ליכטיגערע פונקטען פון געזיכט ווארפען מעהר שטראלען, און דער פלאץ אויף דיא פאָטא-גראַפישע פאפיר, אויף וועלכע דיזע ליכטיגע שטרא-

פיגור 2.

„דיזער רעזולטאט איז אָבער געווען אזא, וועל-כער האָט ניט געקענט קומען דערפון וואס גע-וויינליכע ליכט-שטראלען זיינען געפאלען אויף דאס פאפיר. (ער האט נאטירליך געארבייט אין דער פינסטער). דאס ליכט האט ניט געקענט קומען דורך דיא רורקע, ווייל דורך דעם שילה, מיט וועל-כען דיא רורקע איז געווען בעדעקט, גייט קיין ליכט ניט דורך, ניט זאָנאר עלעקטרישע-ליכט.“

— „וואס-זשע, האט איהר געקלערט דערויף?“
— „איך האב ניט געקלערט, איך האָב גע-פארשט. איך האָב אנגענומען, אז דיא ליכט קומט פון דיא רורקע, ווייל פון קיין אנדערן קוואל האָט

לען פאלען, וועט געוויס מעהר אויסגעגעסען ווערן, וויא דיא פלעצער פון פאפיר, אויף וועלכע עס פאלען דיא שטראלען פון דונקלערע פונקטען פון געזיכט. אויף אזא אופן, וועט דער פלאץ אויפ'ן פא-פיר, וועלכער איז שוואך בעלויכטען פון דיא שטרא-לען וועלכע גייען פון דונקלען באָרד, צום ביישפיעל, זיין וועניגער אויסגעגעסען, וויא דיא פלעצער וואס זיינען העלל בעלויכטען פון דיא שטראלען פון דיא באַקען, צום ביישפיעל. באַריום, פלאטין זיינען גע-מען פון מעטאלען, באַריום פלאטין-ציאניד, איז א נאמען פון אזא זאלץ, וועלכער ווערט אויסגעגעסען פון שטראלען, און באַריום, פלאטין-ציאניד-פאפיר,

— „וואס דען זשע איז דאָס?“

— „איך ווייס ניט.“

„און דער ערפינדער“, בעמערקט דער קאַרעס-פּאַנדענט, „האַט רוהיג צוגעגעבען, אז ער ווייס אייגענטליך אליין ניט וואָס עס איז דער עיקר פון זיין נייער ערפינדונג.“

דיא אורזאכע, פאר וואס רענטגען דיינקט, אז זיינע שטראלען זיינען ניט קיין ליכט-שטראלען, איז דאָס וואס ליכט-שטראלען קענען אפגעשנינעלט ווערן, ווען זיי פאלען אויף א שפיגעל; וואס מען קען זיי אויך מאכען געדיכטער, ווען מען לאָזט זיי דורך דורך א לינזע-גלאַז: וועהרענד זיינע שטראל-קען קענען ניט אפגעשפיגעלט ווערן, (*) און ניט געדריכטער ווערן.

ווען מען האלט א מאגנעט נאָהענט פון א עלעקטרישען פלאם, ווערט דער פלאם צוגעצויגען צום מאגנעט. דערזעלבער מאגנעט ווירקט אָבער ניט אויף רענטגען'ס שטראלען און דעריבער דיינקט רענטגען, אז דיא שטראלען זיינען אויך ניט קיין עלעקטרישע. אלזאָ וואס דיזע אוניזכטבארע שטראל-לען זיינען, ווייס מען ניט, און דעריבער האט זיי רענטגען א נאמען געגעבען X שטראלען, ווייל X בעדייטעט אין וויסענשאפט א אונבעקאנטע זאך. מען קלערט, נאטירליך, זעהר פיעל וועגען דעם עיקר פון דיזע שטראלען.

דער ריכטיגער וועג איז, וויא רענטגען האט געזאגט, ניט צו קלערן אין דער וועלט אריין נור צו פאַרשען; און פאַרשענדיג וועט מען געוויס אין קורצען פינקטליך אויסגעפינען דיא שייכות פון דיזע שטראלען צו אנדערע ערשיינונגען, און דאן, ווען מען וועט אויסגעפינען, אז דאס איז א געוויסער סאָרט פון א'ן אנדער בעקאנטע ערשיינונג, וועט דיא וועלט ניט בלויז אָנהויבען צו פערשטיין דעם עיקר פון דיזע וואונדערבארע ערשיינונג, נור זיך אויך בענוצען מיט דיזע ערשיינונג בעסער אום קלערער צו בעגרייפן אנדערע ערשיינונגען. עס זיינען שוין נאטירליך איצטער אויך דאָ גאנץ נומע ערסלערונגען. מען דיינקט צום ביישפיל, אז דיא

דאס ניט געקענט קומען. איך האָב געפרובירט. אין אייניגע מינוטען האָב איך שוין מעהר קיין צוויי פעל ניט געהאט. שטראלען פלעגען קומען פון דיא רורקע, דורכדרינגען דיא טאקטור און זיי האבען דאס געוירקט אויף דאס פאפיר. איך האָב דאס פאפיר אימער אַלץ ווייטער אפגערוקט פון דיא (צוגעדעקטע) רורקע, און איך האָב דאס זאָגאר געהאלטען 2 מעטער ווייט פון דיא רורקע, און אַלץ

דיא ביינער פון אַ האַנד פון אַ לעבעדיגען מענטשען, פאַ-סאָגראַפירט דורכ'ן פלוויש מיט רענטגען-שטראהלען.

דערזעלבער ערפאלג. עס האט זיך מיר געדוכט עפעס א נייער מין אוניזכטבארע ליכט (מיט'ן אויג האט ער נאָר ניט געקענט בעמערקען). עס האט דייטליך אויסגעזעהן עפעס א נייעס, א זאך פון וועלכע מען האט נאך ניט געהערט.

— „איז דאס אזא מין ליכט?“

— „ניין“

— „איז דאס עלעקטריציטעט?“

— „ניט אזא סאָרט וועלכע איז אונז בע-

קאנט.“

(*) נאָך אנדערע זשורנאַל אַרטיקלען איז שוין יע געלונגען אבצושפיגעלען רענטגען-שטראלען.

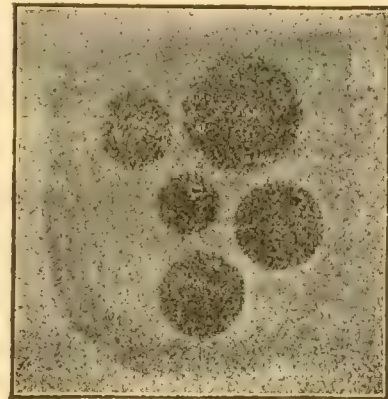
דערע פלעצער, אויף וועלכע דיא שטראלען זיינען יע געפאלען, וועלען יע זיין אויסגעגעסען. אויף אזא אופן וועט מען אויף דאס פאפיר לייכט קענען זעהן א בילד פון האנד, אין וועלכע דיא ביינער וועט מען לייכט קענען אונטערשיידען פון דאס פלייש. דיא גאנצע שטיק פאפיר וועט זיין אויסגעגעסען פון דיא שטראלען, וועלכע זיינען דורכגעגאנגען דורך דאס פלייש, ניט אויסגעגעסען וועט בלויז בלייבען א שטיק פאפיר, וועלכער וועט אויסזעהן וויא דיא ביינער פון האנד. מיט פערשיעדענע געוויינליכע פאטאגראפישע מיטלען קען מען שוין פון דיעזען פאפיר אראפנעמען א ריכטיגען און דייטליכען פארטרעט, מיר זעהן אלזא, אז דער גאנצער קוגל פון ארונטערנעמען דיא ביינער ליעגט אין דעם, וואס דיא רענטגען-שטראלען גייען לייכט דורך דורך פלייש, און גייען ניט דורך דורך ביינער. דיא ביינער ווארפען אלזא אזוי וויא א שאטען אויף דאס פאפיר. מען קען אויף דעמאלטען שטיינער ארונטערנעמען מטבעות, וועלכע ליגען אין א פארטמאנע, אדער ברילען דורך א שיידעל, ווייל דיא לעדער פון פארטמאנע אדער פון שיידעל לאזען גיכער דורך דיא רענטגען-שטראלען, וויא דאס גלאז און דיא מטבעות. מערקווירדיג איז דער פאקט, אז גלאז, וועלכע לאזט אזוי לייכט דורך איינפאלכע ליכט-שטראלען, לאזט ניט דורך רענטגען'ס שטראלען.

דאס איז אין אלגעמיין דער גרונדפרינציפ פון דיא X שטראלען, און אזוי ווערען געמאכט דיא אלע וואונדערן, וועלכע מען האט זיך גאר פאר א קורצע צייט ניט געקענט פארשטעלען. וויא איך האב שוין געזאגט, ארבייטען אויף דיעזע שטראלען פיעלע געלעהרטע, און מען האט שוין איינגעפיהרט אזעלכע פערבעסערונגען, וועלכע רענטגען אליין האט פיער לייכט גאר ניט ערווארט: מיר וועלען אבער דיא בעשרייבונג פון דיא אלע ענדערונגען אבליינען אויף א'ן אנדער מאָל. יעצט וועלן מיר זאגען א פאר ווער מער וואס דיזע ערפינדונג האט אויפגעטאן אין מעאריע און אין פראקטיק.

מיר וועלען אנהויבען פון פראקטיק. דיא גרעסעטע נוצען פון דיזע ערפינדונג האט דיא מעדיצין. מיר האבען שוין געזאגט, אז מיט דיזע ערפינדונג

רענטגען שטראלען זיינען אויך אזא מין סאָרט בע-זעגונג פון דיא טיילכעלעך פון שטאָף, וויא ליכט, עלעקטריציטעט א. ז. וו. גענוי אָבער וואָס דאָס איז ווייס מען ניט.

מיר האבען געזעהן, אז דיא רענטגען שטראלען קענען דורכגיין דורך פערשיעדענע צודעקען. זיי גייען דורך דורך האַלץ, דורך מעטאלען, און אויך דורך מענשליכע פלייש. נאטירליך גייען זיי ניט דורך דורך יעדע זאך גלייך, זאָנדערן דורך אייניגע זאכען גרינגער, און דורך אנדערע שווערער. דיא שטראלען קענען אויך ניט דורכגיין דורך גאנצן דיקע שטיקער מעטאל אָדער דיקע שטיקער פלייש. דערפון קענען מיר שוין אויך לייכט פארשטיין

זעלד פאטאגראפירט דורכ'ן פאקעט-בוך מיט רענטגען-שטראלען.

זויא אזוי מען קען ארונטערנעמען דיא ביינער פון האנד. מען שטעלט אוועק דיא האנד פאר דיא קרוקס-דורקע. און פאר דיא האנד שטעלט מען אוועק א שטיק פאטאגראפישע פאפיר, זא אז דיא האנד זאָל זיין צווישען דיא דורקע און דאס פאפיר. עס דארף אין צימער זיין אבסאלוט פינסטער. מען לאזט דורך דיא דורקע קויפען א שטארקען עלעקטערישען שטראם, דאן ענטוויקלען זיך אין דיא דורקע דיא אונזיכטבארע שטראלען, וועלכע פאלען, נאטירליך, אויף אויף דיא האנד. דורך דיא פלייש פון האנד גייען דיזע שטראלען דורך לייכט, און זיי פאלען אויף דאס פאטאגראפישע פאפיר. דורך דיא ביינער אָבער קענען דיא שטראלען ניט דורכגיין. דיא פלעצער אלזא אויפ'ן פאפיר, וועלכע זיינען פערשטעלט פון דיא שטראלען מיט דיא ביינער, וועלען ניט זיין אויסגעגעסען, וועהרענד אלע אנ-

אויסגעהיילט געוואָרען. ליידער אָבער קען מען פֿאַר-
לויפֿן פֿאַטאָגראַפֿירען בלויז אזעלכע דינע גלידער,
וויא דיא האַנד און דיא פוס. אזוי וויא דיא שטראַל-
קען קענען ניט דורכגיין דורך דיקערע זאכען, קען
מען ניט אַרונטערנעמען דיא טיילען פון קערפּער,
וועלכע זיינען בעדעקט מיט דיקע שטיקער פלייש.
וויא דיא האַרץ צום ביישפּיל, דער מאַגען, א. ז.
ו. ווען פון איין זייט בענוצט מען זיך דערמיט,
וואָס דיא ביינער לאָזען ניט דורך רענטגען שטראַל-
לען, אום זיי צו פֿאַטאָגראַפֿירען, איז דאסזעלכע
אבער אויך א שטערונג, ווען מען וויל אַרונטערנע-
נעמען אזעלכע טהיילען פון קערפּער, וועלכע זיינען
פארשטעלט מיט ביינער. מען קען, צום ביישפּיל,
פֿאַטאָגראַפֿירען דיא ביינער פון קאָפּף, דיזעלכע
ביינער שטערן צו פֿאַטאָגראַפֿירען דיא מאַרף, ווייל
דיא שטראַלען וואָלטען דארפֿען דורכגיין דורך
צוויי ביינערנע ווענד פון דעם מאַרף-קאָסטען. דיזע
אומשטענדען ערלויבען אויך ניט אנצורווענדען דיא
נייע ערפינדונג צו אקושערסטווע. מען קען ניט
פֿאַטאָגראַפֿירען דאס קינד אין מוטערס לייב, אום
זיך צו דערוויסען וויא דאס קינד ליגט, ווייל דער
פלאַץ, וואו דאס קינד ליגט, איז פארשטעלט פון
ביינער און פון דיקע שיכטען פלייש און פעטס.
אויסערדעם דארף מען אין אַלגעמיין ניט פארנע-
סען, אז אום צו פֿאַטאָגראַפֿירען א זאך, וועלכע איז
פערשטעלט פון אלע זייטען, מוז דיא אינווייניגסטע
זאך שווערער דורכלאָזען דיא X שטראַלען, וויא
דער צודעם, וועלכער ליגט ארום דיא אינווייניגסטע
זאך. דעריבער איז אויך מעגליך, אז ווען דיא
שטראַלען זאָלען שוין יע קענען דורכדרינגען דיא
גאנצע דיקקייט פון מענשליכען קערפּער, וועט אויך
קוים מעגליך זיין צו פֿאַטאָגראַפֿירען דעם מאַגען
אָדער דעם לעבער צום ביישפּיל, ווייל זיי, קען זיין,
לאָזען דורך דיא רענטגען שטראַלען עבענזאָ ליכט
וויא דיא אַרומיגע פלייש. אין אַלגעמיין וועט מען
נאך דארפֿען גוט אויסשטודירען, דורך וועלכע זא-
כען דיא שטראַלען קענען דורכגיין און דורך וועלכע
ניט, און דיא געלעהרטע בעשעפטיגען זיך טאקע
מיט דיזע פראַגע זעהר אייפריג. מיר מוזען אָבער
דאָ בעמערקען, אז מען קען ניט זאָגען, אז איין
קערפּער לאָזט יע דורך דיא שטראַלען, דער אנדער-

קען מען לייכט אויסגעפינען דעם גענויעם פלאַץ פון
א נאָדעל, אָדער א קליינעם קויל, וועלכע איז אריין
אין מענשליכען קערפּער. ביז ניט לאַנג פלעגט מען
בלויז מיט'ן טאפּען קענען אויסגעפינען וויא אזוי א
ביין פון האַנט אָדער פוס איז צופראַכען אום צו
וויסען וויא צו מאַכען א'ן אָפּעראַציע. יעצט קען
מען דעם בראַך פֿאַטאָגראַפֿירען און זעהן וויא ער
זעהט אויס. מען קען זאָגאר דורך דיא באַנדאזשען
זעהן וויא דער בראַך ווייזט אויס, און צו זיינען זיך
דיא צובראכענע שטיקער ביין ריכטיג צוזאמענגע-
וואַקסען אָדער ניט. בעזאָנדערס קען מען זיך בע-
נוצען מיט דיזע ערפינדונג יעצט, ווען דאס פֿאַטאָ-
גראַפֿירען דויערט זעהר וועניג. מען בעריכטעט פון
אייניגע פלעצער, אז מען קען אַרונטערנעמען דיא
מענשליכע ביינער אין אייניגע מינוטען. פריהער,
ווען דאס פֿאַטאָגראַפֿירען האט געדויערט א האַלבע
שטונדע, פלעגט דעם פאָציענט זיין שווער אזוי לאַנג
רוהיג צו האַלטען דיא פיס אָדער דיא הענד. עס
איז אייגענטליך גאָר אונמעגליך צו זיצען פֿאַלקאָ-
מען רוהיג, ווייל דאס אָטמען אליין בעוועגט כמעט
אונזער גאנצען קערפּער. יעצט אָבער, ווען מען
נעהמט אַרונטער שנעק, איז שוין דיזע שווייגקייט
אַראָבעפאלען. א פרוי האט זעהר פיעל געליטען
פון ווייטאָג אין דיא פינגער פון דיא פיס. זיא האָט
זאָגאר ניט געקענט גיין. מען האט פֿאַטאָגראַפֿירט
דיא ביינער פון פוס, און מען האט אויסגעפונען,
אז דיא ביינער פון דיא פינגער זיינען זעהר צוקא-
ליעטשעט. מען האט איהר געראטען צו טראָגען
ברייטע שיך און זיא איז געזונד געוואָרען. ביי א
מאן איז דער גרויסער פינגער פון פוס געווען צו
דיק. מען האָט ביים אַנטאָפּען אליין געקענט זעהן,
אז ער האָט א'ן איבריגען ביין אויף'ן גראָבען פינג-
ער, וועלכער שטארצעט אן א זייט פון פינגער. עס
איז גאטירליך, אז מען האָט איין ביין בעדארפט
אויסשניידען. וויא ווייס מען אָבער וועלכער איז
דער גאטירליכער און וועלכער איז דער צוגעוואק-
סענער? מען האָט דיא פוס פֿאַטאָגראַפֿירט מיט
דיא X שטראַלען, און מען האָט גלייך אויסגעפונען
וואס מען דארף. פילע אנדערע אזעלכע אָפּעראַ-
ציען האָט מען שוין געמאכט מיט דיא נייע
שטראַלען, און ניט איין פאָציענט איז שוין דאדורף

פארלייפן אלא קען מען אנווענדען דיא נייע ערפינדונג בלויז וויא מיר האבען שוין געזעהן צו צו כירורגיע, און צו דיא דינע טיילען פון קערפער, וויא דיא הענד און דיא פיס. דאָ ניט אָבער פראָג פּעסאָר קין, פון וועמעס ארטיקעל אין "מעקקלור'ס מעגעזין" מיר נעמען ארויס דיא אלע פאקטען וועגן דיא מעדיצינישע אנווענדונג פון דיא X שטראל לען, א ווארונג צו אלע כירורגען. ער בריינגט דיא מיינונג פון "פראָפּעסאָר בערנמאן" פון בערלין, אז זעהר אָפּט איז א נאָדעל אָדער א קליינער קויל, וועלכע זיינען געווען אין מענטשליכען קערפער אין פערלויף פון א לאנגע צייט, נאָר ניט שעדליך. זיי ווערן ארומגערינגעלט מיט א קאפסוק פון גריסטל און ווערן אונשעדליך. פראָפּ. קין דערציילט אליין א פאקט, וויא ער האָט ארויסגענומען פון דיא פיס פון אַן אלטען סאָדאט א קויל, וועלכער איז ביי איהם געלעגען פופציג יאָהר. דיא גאנצע צייט האָט דאָס איהם נאָר ניט געאָהרט. ערשט דאָן, נאָך 50 יאָהר, האט ער אנגעהויבען צו פיהלען א ווייטאָג, און דאָן איז שוין געווען לייכט מיט'ן האנד אויסצוגעפינען וואו דער קויל ליגט. ער דיינקט אלזא, אז דיא דאקטוירים זאָלען יעצט ניט זיין צו פיעל בעגייסטערט פאר דיא נייע ערפינדונג און ניט גלייך זיך נעמען ארויסצוגעפיען יעדע נאָדעל אָדער קויל, וועלכע ליגט אין מענטשליכען קערפער, ווייל דאָס קען פיעל שאַדען בריינגען.

אזוי וויא אין פראקטיק, אזוי קען מען נאך איצט טער אויך ניט פאראויסזעהן, וואָס דיעזע ערפינדונג וועט אויפטאן אין טעאָריע. מען קען אָבער שוין איצטער אויף פיעלע הינזיכטען אנדייטען. דיעזע ערפינדונג האָט פיר אונז געעפנט א נייעם פענע-סטער אין דיא נאטור. אונזערע פינף חושים זיינען זעהר שוואַך און בעשרענקט. מיט זייער הילפע אליין וואָלטען מיר ווייט ניט קומען. עס איז געווען א צייט, ווען מענטשען האָבען ניט געקענט אונטערשיידען צווישען שוואַרץ און בלו, עס איז אויך גע-ווען א צייט, ווען מענטשען האָבען געזעהן אין רענענד בויגען בלויז דריי קאלירען. וועהרענד יעצט קענען מיר לייכט אונטערשיידען גאנצע זיבעען קאלירען. ווען מען זאָל קענען דיא זון אויסשטעלען א דיפע דרייקאנטיגע גלאַז, וועלכע מען רופט פּריוזם, וועלן

דער ניט. דאָ שפיעלט אויך א גרויסע ראָלע דיא צייט. ווען מען זאל לאָזען דיא X שטראלען פאלען אויף דיא ביינער א נאָנץ לאנגע צייט, וועלען זיי אויך דורכלאָזען דיא שטראלען. אין אלגעמיין ווייס מען פאָרלויפן ווענען דעם אזוי פיעל, אז ווען מען וואָלט יע קענען פאָטאָגראפירען אונזערע אייגענע-וויידע דורך אונזער קערפער, וואָלט מען קענען צום ביישפיל אויסגעפינען גענוי, צו דער פאציענט ליי-דעט פון א שטיין אין דיא נירען, אָדער אין אורין-זאק, ווייך דיזע שטיינער זיינען קאלף שטיינער, און קאלף שטיינער לאָזען דיא רענטגען שטראלען ניט דורף. א שטיין אין נאָלזאק וועט מען ליידער ניט סענען אויסגעפינען, ווייל אזא שטיין איז געמאכט פון אזא מין זאלץ קאלעסטערין, וואס ער אליין לאָזט דורך דיא רענטגען שטראלען זעהר לייכט. אָפּט ליידען פערזאָנען פון קאלף שטיינער אין דיא אָדערן (ארטעריעס). מיט דיא נייע מעטאָדע, זאָל נור געלינגען צו פאָטאָגראפירען דורך דיקע טיילען פון קערפער, וועט מען לייכט קענען אויסגעפינען וואו דער פאציענט האט א שטיין. אז מען וועט אין קורצען יע קענען פאָטאָגראפירען דורך דיקע טיילען פון קערפער גיבען פילע גוטע האַפנונגען. אָבער אין דיזען פאל וועט מען אויך ניט קענען פינקטליך אויסגעפינען דורך א פאָרטערט צו דער פאציענט ליידעט פון א ראק אָדער סארסאָמא, ווייל דיא געוועבע, וועלכע זיינען אנגעגריפען פון דיזע קראנקהייטען, לאָזען פונקט אזוי לייכט דורך דיא רענטגען-שטראלען, וויא געזונדע געוועבע. מען וועט אָבער גענוי קענען אויסגעפינען אויב דער פאציענט האט אַראָפּגעשלונגען א מטבעה אָדער אַן אנדערע זאך, און אויב דיא אריינגעשלונגענע זאך געפינט זיך נאָך אין קערפער.

אזוי וויא עס איז בעקאנט, אז מיקראָבען קענען ניט אויסהאלטען קיין זאָנען-ליכט, האָט מען אויך געדיינקט, אז דיא רענטגען-שטראלען וועלען זיי טויטען. מען האָט דורך פליסיגקייטען פון מיט פערשיעדענע מיקראָבען אין פערלויף פון א שטונדע דע דורכגעלאָזען רענטגען-שטראלען און מען האָט אויסגעפונען, אז דיא מיקראָבען זיינען ניט בלוז ניט אויסגעשטאָרבען, נור אז זיי זיינען נאָך אפשר שטארקער געוואָרען.

אין דיא רענטגען־שטראלען א נייעם מיטעל צו אונז־טערזוכען דעם געבוי פון דיא קערפער, און א נייעם וועג צו אונטערשיידען פון איין קערפער ביז דעם אנדערן. אייניגע געלערטע בעשעפטיגען זיך דער־מיט וואס זיי פאטאגראפירען דיא אינערליכע טיי־לען פון מעטאלען, שטיינער א. ז. וו. פארלויפֿיג איז מען נאך וועגען דעם צו קיין פאזיטיווע רעזול־טאטען ניט געקומען.

איצטער האבען מיר אויף א נייעם מיטעל צו אונטערשיידען קערפער איינעם פון אנדערן. צו אלע בעקאנטע אונטערשיידע האבען מיר איצטער א נייעם וועג צו פערנלייכען פערשידענע קערפער, און דאס איז וויא יייט דער קערפער לאזט דורך רענט־גען־שטראלען. עס איז מעגליך, אז גאנץ פערשידענע קערפער וועלן זיך ארויסווייזען עהנליך אין דיזען הינזיכט, און, אז גאנץ עהנליכע קערפער וועלן זיך אין דעם הינזיכט אונטערשיידען פון איינאנדער. דאס איז אבער בלויז אנדרייטונגען, פאזיטיווע רע־זולטאטען וועלען אונז אויף ניט לאזען לאנג וואר־טען. מיט איין וואָרט א נייער וועג איז געעפענט פאר אונז אין דיא געהיימניספאלע נאטור. וויא־ווייט און וואוהין זיא וועט אונז פיהרען, וועט דיא צוקונפט ווייזען.

(שלוס פאלגט.)

ש. פעסקין.

מיר אויף וואנד בעקומען א דייטליכען רענענבויגען פון זיעכען קאלירען, וועלכען מען רופט אן ספעקטור. מען האט א לאנגע צייט געדיינקט, אז מעהר וויא זיעכען קאלירען איז אין ספעקטור ניטא. מען האט אבער אויסגעפונען, אז העכער פון דעם ספעקטור זיינען נאך דא אנדערע שטראלען, וועלכע מען קען מיט'ן אויג ניט זעהן, וועלכע ווירקען אבער כעמיש אויף געוויסע מינעראלען. אונזער אויג איז אלוא צו אונענטוויקעלט צו בעמערקען געוויסע ערשיי־נונגען, פון וועלכע מיר דערוויסען זיך בלויז דורך א זייטיגען וועג. רענטגען'ס שטראלען זיינען אויף אזא נייע ערשיינונג, וועלכע מיר האבען פריהער ניט געקענט בעמערקען, און וועגען וועלכער מען האט זיך ערשט יעצט דורך קינסטליכע מיטלען דער־וואוסט. דיזע נייע ערשיינונג, קען זיין, וועט דיענען אלס בעווייז פיר א טעאָריע, וועלכע עקזיסטירט שוין, אָדער, זיא וועט זיין מאטעריאל פיר א נייע טעאָריע, וועלכע וועט פערבינדען אלע בעקאנטע ערשיינונגען אין איין סיסטעם, פון וועלכע יעדע איינציגע ערשיינונג איז בלויז א' אבטיילונג. פאר־לויפֿיג זעהט אויס, אז דיא רענטגען־שטראלען בע־שטעטיגען דיא אלטע טעאָריע, אז ווארימקייט, ליכט, עלעקטריציטעט, מאגנעטיזם און אנדערע קרעפטע זיינען בלויז א געוויסע פארמע פון בעווע־נונג פון שטאף. אויסערדעם האבען מיר געקראגען

ענגלישע ראַמאַנען און ראַמאַניסטען אין

דעם 18טען און 19טען יאָרהונדערט.

ערשטער אַרטיקל:

דער 18טער יאָרהונדערט.

דער אונטערשייד איז נור אין דעם, וואס פאר אַ מין מעשיות מען האט לייעב. אין דיא אַמאָליגע ציי־טען האט מען לייעב געהאט מעשיות איבער געטער און העלדען, ד. ה. מיטהען און לעגענדען. אין דעם מיטעלאטער האט מען לייעב געהאט מעשיות אי־בער הייליגע מענשען אָדער איבער ריטטערס. אין

אין אלע צייטען האבען מענשען לייעב געהאט צו הערען אָדער צו לעזען מעשיות. אין אלע קלאסען פון דער געזעלשאפט האט מען גלייך לייעב מעשיות. אין יעדען עלטער האבען מיר גלייך לייעב מעשיות.

דעטע מענשען און קינדער איז דיא וועלט פול מיט וואונדער, און דארום האָבען זיי ליעב פאנטאסטישע מעשיות. ענטוויקעלטע מענשען גלויבען ניט אין קיין וואונדער, און דארום איז מען זיי מכבד מיט ביכדער פון דעם ווירסליכען לעבען.

דער סאָרט מעשיות, וועלכען מען רופט „ראָ-מאַן“, איז ענטשטאנען אין דעם מיטעלאַלטער. דיא ערשטע ראָמאַנען זיינען געווען ריטער-ראָמאַנען, ווייל מען פלעגט אין זיי הויפטזעכליך פאַרשטעלען דאס לעבען פון ריטטערס. דיא גרויסע טהאטען פון בעריהמטע ריטטער און זייערע ליעבעס צו בע-ריהמטע שעהנע דאמען זיינען געווען דיא הויפט-טהעמאַס פון אלע מיטעלאַלטערשע ראָמאַנען. אין אָנפאַנג זיינען דיזע ראָמאַנען מעהר אָדער ווייניגער געווען געגרינדעט אויף ווירקליכע פאַקטען. אָבער מיט דער צייט זיינען זיי געוואָרען אלץ מעהר און מעהר פאַנטאַסטיש. מען האָט אָנגעהויבען צו בע-שרייבען אזעלכע זאַכען, וועלכע זיינען ניט געשטוי-גען און ניט געפֿוויגען. דיא ראָמאַנען זיינען געוואָ-רען אלץ גרעסער און גרעסער, און דיא טהאטען פון זייערע העלדען אלץ מעהר פאַנטאַסטיש. און אַם ענדע איז דער ריטער-ראָמאַן אָבגעשטאַרבען. דאָס איז געווען אין אָנפאַנג פון דער נייער צייט — אַם ענדע פון דעם 16טען און אין אָנהויב פון דעם 17טען יאָהר-הונדערט. דער ריטער-ראָמאַן איז אָבגעשטאַרבען צוזאַמען מיט דעם פֿע-אָדאַליזמוס און מיט דיא ריטטערס. דאָס איז גע-ווען דיא צייט, ווען עס האָט ווידער אויפגעלעבט דיא אַלטע גריכישע קונסט און פילאָזאָפֿיע; ווען דער מענשליכער שכל האט זיך אָנגעהויבען צו בע-פרייען פון דעם יאָך פון דער רעליגיעזן. אויף דער סצענע פון דער געשיכטע איז ערשינען אַ נייע קלאַ-סע — דיא מיטלע אָדער בורזשואזע קלאַסע, וועל-כע האָט אָנגעהויבען צו פאַרנעהמען דעם פלאץ פון דיא העררען באַראָנען און ריטטערס. דיא נייע בעלי הבתים האבען געהאט אַ נייעם געשמאַק און נייע פאָדערונגען. זיי האבען זיך ניט אינטערעסירט מיט דיא וואונדערבארע טהאטען פון זייערע פרי-העריגע העררשער און שונאים. זיי האבען זאָגאַר אָנגעהויבען צו לאַכען פון זיי. זיי האָבען געפאָדערט אזעלכע ראָמאַנען, אין וועלכע עס זאָל זיין פאָר-

אונזער צייט האט דער פראָסטער עולם ליעב מעשיות איבער קעניגע, כשוף מאַכערס, שדים א. ד. ג., און מעהר אָדער ווייניגער געביכדעטע מענשען. קווי-קען זיך מיט ראָמאַנען. אונזער ליעבע צו מעשיות הויבט זיך אָן פון דעם מאָמענט, ווען מיר קומען צום שכל, און הערט ניט אויף אזוי לאַנג, וויא מיר זיינען ביים שכל. דיא לעבע צו מעשיות האט זיך אָנגעהויבען אין דעם מענשען פון דעם מאָמענט אָן, ווען ער האט אָנגעהויבען צו דענקען, און וועט ניט אויפהערען אזוי לאַנג, וויא דער מענש וועט עקזיסטירען אויף דער וועלט. דער פראָגרעס שוואַכט ניט אָפּ דיא ליעבע צו מעשיות; ער ענט-וויקעלט זיא נור, ער פאַרבעסערט נור אונזער גע-שמאַק. דער סאָרט מעשיות, מיט וועלכע אונזערע עלטער-זיידעס פלעגען זיך קוויקען, געפעלט שוין אונז ניט; און דיא ראָמאַנען, פון וועלכע מיר קע-נען זיך ניט אָפרייסען, וועלען אפשר זיין אונאינ-טערעסאַנט פאַר דיא קומענדע דורות.

מיטהען, לעגענדען, פאַבלען, ריטער-ראָמאַנען און היינטיגע ראָמאַנען און דאס, וואס אלע רופען מעשיות, זיינען, אין גרונד גענומען, נור פערשידענע מינים מעשיות, ווייל זיי זיינען אלע אויסגע-טראַכט; אלע זיינען פראָדוקטען פון דער פאַלקס-פאַנטאַזיע אָדער פון דיא פאַנטאַזיע פון איינצעלנע מענשען. אָבער קיין מעשה איז ניט אין גאַנצען אויסגעטראַכט. יעדע ענטהאלט אין זיך עטוואָס ווירקליכעס. אלע מעשות שטעלען פאַר דאס ווירק-ליכע לעבען אזוי וויא עס איז אָדער אזוי וויא דיא, וועלכע שרייבען זיי אָדער פאַר וועלכע מען שרייבט זיי, פאַרשטייען עס. אין מיטהען און קע-גענדען ווערט פאַרגעשטעלט דאס לעבען אזוי וויא עס איז אַמאָל געווען און וויא מען האָט עס אַמאָל פערשטאַנען. אין מעשיות פאַר קינדער און אונגעבילדעטע מענשען, וועט פאַרגעשטעלט דאָס לעבען אזוי וויא קינדער און אונגעביל-דעטע מענשען פאַרשטייען עס. אין רעא-ליסטישע ראָמאַנען ווערט פאַרגעשטעלט דאָס קע-בען אזוי וויא ענטוויקעלטע מענשען פאַרשטייען עס. אין עטליכע הונדערט יאָהר אַרום וועט מען פאַרשטעלען דאָס לעבען אזוי, וויא מען וועט עס דאן פאַרשטיין, פאַר ווילדע מענשען, אונגעביל-

זיין ספעציאליטעט איז געווען פאָליטישע פאָר-
פּלעטען, אין וועלכע ער פלעגט פערטהיידגען דיא
פאָליטישע פארטייען, וועלכע האָבען געהאט דיא
מאכט, און אטאקירען דיא יעניגע, וועלכע זיינען
געשטאנען אין דער אָפּאָזיצאָן צו דער רעגירונג.
ווען דיא רעגירונג איז געווען א קאנסערוואטיווע,
פלעגט ער זיך פארקויפן דער קאנסערוואטיווער
פארטיי, און ווען זיא איז געווען א ליבעראלע, פלעגט
ער דיענען טריי דער ליבעראלער פארטיי. פאָליטיק
און ליטעראטור פלעגט ער בעטראכטען „אַלס א
ביזנעס“, און אין דיווען הינזיכט איז ער געווען אזוי
„פאָרטגעשריטען“, וויא דיא אמעריקאנער פאָל-
טיקער און זשורנאליסטען פון אונזער צייט. אָבער
אַם ענדע האט ער אוועקגעוואָרפן דיא פאָליטיק
(פיללייכט האט דיא פאָליטיק איהם אוועקגעוואָר-
פּען) און האָט זיך פאָלשטענדיג איבערגעגעבען דער
ליטעראטור. אין דיווען פּעריאָד פון זיין לעבען האָט
ער פערפאַסט ראָבינזאָן קרואַ און זיינע איבעריגע
ראָמאנען. זיינע ווערקע האבען געהאט א גרויסען
ערפאלג און ער איז גיך רייך געוואָרען. אָבער א
פאָר יאָהר פאר זיין טויט האט ער ווידער באַנק-
ראַטירט און איז געשטאָרבן א קבצן אין 1731.
זיין בעריהמטער ראָבינזאָן קרואַ איז ערשינען אין
1719. דער בוך האָט געהאט א קאָלאַסאַלען ער-
פאלג. אין פערלויף פון פיער מאָנאַטע זיינען ערשי-
נען פיער אויסגאַבען און אין 1720 איז ער שוין
געווען איבערזעצט אויף עטליכע אייראָפּיאישע
שפראכען. מיט דער צייט האָט מען אָנגעהויבען
נאָכצומאכען דיוועס ווערק, און אין פיעלע לענדער
זיינען ערשינען פערשידענע „ראָבינזאָן קרואַ“ס. פון
דיווע נאָכגעמאכטע ראָבינזאָנ'ס איז דער פאָפולער-
סטער געוואָרען דער „שווייצערישער ראָבינזאָן“,
וועלכען מען לעזט יעצט מעהר, וויא דעם אָריגינעלען.
דעפאָ'ס מייסטערווערק האט געהאט אזא גרוי-
סען ערפאלג ניט צוקיעב דעם, ווייל עס איז געווען
מעהר אינטערעסאַנט וויא דיא איבעריגע ראָמאנען
פון יענער צייט. פארקעהרט: פיעלע פון דיא
ריטטער-ראָמאנען זיינען געווען מעהר שפא-
נענד, דעם אָטהעם פארכאפּענדיג און דאס
בלוט פארגליווערענדיג, וויא „ראָבינזאָן קרואַ“.
דיא אורזאכע פון דעם ערפאלג דארף מען

געשטעלט דאָס לעבען אזוי, וויא זיי האפען עס
פערשטאַנען, און אין וועלכע דיא העלדען זאָלען זיין
געוויינליכע מענשען אזוי וויא זיי. און אזעלכע ראָ-
מאנען זיינען ערשינען. און פון יענער צייט אָן
שטאַמט דער היינטיגער ראָמאַן, אָדער דער ראָ-
מאַן, וועלכער שטעלט פאָר געוויינליכע מענשען און
דאָס אַלגעמיינליכע לעבען. דיווער סאָרט ראָמאַן איז
דורכגעגאַנגען פערשידענע שטופען פון ענטוויקלונג,
איידער ער איז דערגאַנגען צו דער יעצטיגער מדרגה.
פון דעם ערשטען רעאַליסטישען ראָמאַן אין דעם
18טען יאָהרהונדערט ביז דעם ראָמאַן פון טאַלסטאָי
אָדער זאָלא און א גרויסער אונטערשייד. דיא גע-
שיכטע פון דעם ראָמאַן איז אין אַלע לענדער גע-
ווען דיוועקע; איבעראַל איז ער דורכגעגאַנגען דר-
זעלכע שטופען פון ענטוויקלונג. אָבער אַם בעסטען
קען מען לערנען זיין געשיכטע אין ענגלאַנד, וועלכע
מען האַלט פאָר דיא היימאַט פון דעם רעאַליס-
טישען ראָמאַן. און דיא געשיכטע פון דעם ענגלי-
שען ראָמאַן וועלען מיר יעצט געבען.

* * *

דער פאָטער פון דעם ענגלישען רעאַליסטישען
ראָמאַן איז געווען דעפאָ — דער בעריהמטער פער-
פאַסער פון דעם וועלט-בעקאַנטען בוך „ראָבינזאָן
קרואַ“. דעפאָ איז געבוירען געוואָרען אין לאַנדאָן
אין 1661. זיין פאָטער איז געווען א קצב און האָט
פון איהם געוואָלט מאכען א גייסטליכען. אָבער אויס-
אירגענד וועלכער אורזאכע האָט ער געמוזט פער-
לאָזען דעם אוניווערסיטעט און איז געוואָרען א
סוחר. ער האָט געהאַנדעלט מיט זאָקען און אַם
ענדע מיט היט. אָפּהאַנדלענדיג עטליכע יאָהר,
האָט ער אָנגעזעצט, און מען האט איהם אריינגע-
זעצט אין א באַנקראַטען-טורמע. זיטצענדיג אין
טורמע, האט ער געפרופט ווערען א שרייבער און
האָט אָנגעהויבען צו שרייבען דראַמען, קאָמעדיען
און פאָליטישע פאַמפּלעטען. זיינע ווערקע האָבען
געהאַט אַין ערפאלג, און ווען ער איז אַרויס פון
דער טורמע, האט ער זיך גאָר אין גאַנצען איבער-
געבען דער ליטעראטור. ער האט געשריבען איבער
אַלעס און האט געשריבען וואונדערבאַר שנעל. יעדעס
יאָהר פלענען ערשיינען עטליכע צעהנדליג ווערקע
זיינע איבער דיא פערשידענסטע פראגען. אָבער

דעפא איז געווען מעהר וויא א רעאליסם; ער איז געווען צו רעאליסטיש. ער האט ניט געשאפן פון נאך געקאפירט אדער פאטאגראפירט. ער האט געשריבען און פייער, און בעגייסטערונג. ער האט קיין מאל ניט אריינגעקוקט אין דער נשמת פון דעם מענשען; ער האט בעשריבען נור זיין אויסזעהן און זיינע טהאטען. ער האט דך אינמיטן רעסירט נור מיט פאקטען. זיינע ראמאנען זיינען אין אלע הינזיכטען געווען דער געגענטהייל פון דיא ריטער-ראמאנען, וועלכע האבען געהערשט פאר איהם. ער האט אפגערייניגט דעם גרונד פאר דעם רעאליסטישען ראמאן און ער האט געלייגט זיין פונדאמענט. אבער זיין רעאליזמוס איז געווען דער ווען א'ן איינזייטיגער: דאס איז נור געווען דער רעאליזמוס פון פאקטען. עס האט נאך געפעהלט דער רעאליזמוס פון כאראקטערס. דעם צווייטען מין רעאליזמוס געפינען מיר ביי אנאנדער גרויסען ענגלישען ראמאניסט, וועלכער איז ארויסגעטרעטען אין דער ליטעראטור נאך דעפא. דאס איז געווען סעמועל ריטשארדסאן.

* * *

דער גרינדער פון דעם ענגלישען פסיכאלאגישען ראמאן איז געבוירען געווארען אין 1690. ער איז ארויסגעקומען פון ארימע עלטערן און אויף דעם צעהנטען יאהר האט ער זיך אנגעהויבען לערנען אויף שריפטזעצער אין איינער פון דיא גרעסטע דרוקערייען פון לאנדאן. אין עטליכע יאהר ארום איז ער געווארען א פארטנער פון זיין בעל הבית, דערנאך האט ער געעפענט זיין אייגענע דרוקעריי און האט חתונה געהאט מיט דער טאכטער פון זיין פריהערדיגען בעל הבית. זיין דרוקעריי איז מיט דער צייט געווארען איינע פון דיא גרעסטע אין לאנדאן. נאך זיין כאראקטער נאך און נאך דעם ארט פון זיין לעבען, איז ריטשארדסאן געווען א פאל-שטענדיגער געגענטהייל צו דעפא'ען און פיעלע פון דיא שפעטערע גרויסע ראמאניסטען פון ענגלאנד. ער איז געווען זעהר איינפאך, שעמעדיג און קינדעריש-נאיוו. מען האט איהם זעהר געאכטעט אין זיין קרייז פאר זיין עהרליכקייט און פינקטליכקייט. ער האט געפיהרט א רוהיגע, בעשיידענען ארט לעבען און איז קיין מאל ניט ארויסגעפארהען

זוכען נאך ערגעץ אנדערש, נעמליך, אין דער גרויסער אריגינאליטעט און וואונדערבארען רעאליזמוס פון דעם ווערק. פריהער פאר אללעמען איז דער העלד פון דיזען ראמאן אלעבעדיגער מענש, א מענש פון פלייש און בלוט, א מענש פון דיזער וועלט און ניט נור פון דיזער וועלט, נאך ספעציעל פון ענגלאנד. ראבינזאן איז א טיפישער ענגלענדישער; זיין וואונדערבארער געדולה, פעסטקייט, זעלבסטפערטרויען, קאלטבלוטטיגקייט, פראקטישקייט און, ענדליך, זיין טיפער רעליגיעזער געפיהל, דאס אלעס איז גענומען געווארען גלייך פון דער נאטור. אזעלכע מענשען האט מען געקענט באגעגנען נען אין ענגלאנד, און בעזאנדערס אין איהרע קאלאניעס, אויף יעדען שריט און טריט. אין דיזען ראמאן האט דער לעזער פון דעם 18טען יאהר-הונדערט צום ערשטען מאל באגעגענט אנשטאט א פאנטאסטישען אונזינבארען העלד, א מענשען, וועלכער לעבט, וועלכען מען באגעגענט אויף יעדען שריט און טריט און וועלכער שיינט צו זיין א'ן אל-טער בעקאנטער. און דארום איז מען געווען ענטי-ציקט פון דיזען ראמאן. ניט נור ראבינזאן אליין איז רעעל, נאך אלעס, וואס איז געשעהען מיט איהם, איז אזוי מעגליך, דאס דער גאנצער בוך שיינט גיכער צו זיין א'ן אויטאביאגראפיע, וויא א ראמאן. און דיא לעזער פון יעדער צייט האבען טאקי געמיינט, דאס דיא גאנצע מעשה איז ווירקליך געשעהען.

דיא פארמע פון "ראבינזאן קרוזא" איז פונקט אזוי רעאליסטיש, וויא זיין אינהאלט. דיא שפראכע איז מערקווירדיג איינפאך; קיינע אללעגאריען, קיינע פאעטישע בילדער, קיינע נאטור-בעשרייבונגן. נען, יעדע קלייניגקייט איז בעשריבען אזוי פונקטליך און אויספיהרליך, דאס עס גלויבט זיך נאך ניט, אז דאס אלעס איז אויסגעטראכט און ניט עטוואס, וואס איז ווירקליך געשעהען.

דעפא האט איבערגעלאזט מעהר וויא 200 ווערקע און צווישען דיזע 200 ווערקע איז געווען עטליכע צעהנדלינג ראמאנען. אלע זיינע ראמאנען האבען געהאט דיזעלכע מעלות, אבער קיינער פון זיי איז ניט געווען אזוי פאפולער, וויא "ראבינזאן קרוזא".

פון לאַנדאָן. צו 50 יאָהר האָט ער שוין געהאַט אַ היבשען קאַפיטאַל און אַ היבש בייכעל, קיינעם פון זיינע פריינד איז קיין מאָל אין קאַפּ ניט אריינגע-קומען, אַז אין דיזען העכסט פּראָזאַאישען מאָן איז פערבאָרגען אַ גאונותקייט. און ער אליין האט אזוי זויניג געוואוסט דערפון, וויאָ אנדערע. מען האט נור געוואוסט, אַז ער איז אַ גרויסער בריה אויף בריעף שרייבען. דיזע פעהיגקייט האט זיך אַרויס-געוויזען אין איהם, ווען ער איז נאך געווען אַ אינ-געל, און צוליעב איהר און צוליעב זיין גרויסער גע-שיידקייט איז ער זעהר פריה געוואָרען דער לייעב-לינג פון פרויען. ווען ער איז אלט געווען 15 יאָהר, איז ער שוין געווען דער געהיימער סעקרעטער פון דריי מעדכען מיט אַ מאָג. זיי פלענען קומען צו איהם, איינע ניט וויסענדיג פון דער אנדערער, און ער פלעגט זיי שרייבען בריעף צו זייערע געליעבטע. מען האָט איהם נור בעדאַרפט זאָגען צוויי דריי ווערטער, און ער איז שוין אים שטאַנדע גע-זוען אַנצושרייבען דעם פיינסטען און פייערדינסטען בריעף. ער האָט געוואוסט דיא סודות פון אלע מעדכען אין זיין קווארטאַל, ווייל ער פלעגט פאַר אלעמען שרייבען בריעף, און אלע פלענען איהם אויסדערציילען זייערע הערצער. ער איז געבליבען דער לייעבלינג פון פרויען זיין גאַנצען לעבען און פלעגט יעדע פרייע מינוט פאַרבריינגען אין זייער געזעלשאַפט. זיין לייעבע צו פרויען געזעלשאַפט האט איהם פיסלעכווייז געמאַכט שרעקליך סענטימענטאַל און דאס האט זיך שפּעטער ארויסגעוויזען אין זיינע ראַמאנען. און דיא סאַמפלימענטען, וועלכע זיינע פרויען-פריינד פלענען איהם אימער מאַכען, האָבען איהם אַם ענדע געמאַכט שרעקליך אייטעל, און דאָס לעצטע האָט זיך דערנאָך ארויסגעוויזען אין זיינע בעציהונגען צו אנדערע שרייבער פון זיין צייט. ווען ריטשארדסאָן איז שוין אלט געווען אַרום 50 יאָהר און האט שוין קיין שום נייעס ניט ער-ווארטעט אין דער צוקונפט, איז אין זיין רוהיגען לעבען פּרוצלונג פאַרגעקומען אַ רעוואָלוציאָן. אַ גע-וויסער קאָנדאַנער בוכהענדלער, וועלכער האט גע-וואוסט פון דעם געהערטען דרוקער'ס טאַלאַנט בריעף צו שרייבען, האט איהם איין מאָל פאַרגע-שלאָגען צו פערפאַסען אַ פאַמיליען-בריעפּשטעלער.

ריטשארדסאָן האט אָנגענומען דעם פאַרשלאַג. אָפּער, ווען ער האט אָנגעהויבען צו קלערען איבער דעם פלאַן פון דעם בריעפּשטעלער, איז איהם אריינגעקומען אין קאַפּ אַ גליקליכע אידעע. אַנישטאַט צו פערפאַסען איינצעלנע בריעף (האט ער זיך גע-טראכט), וואָרום ניט פערפאַסען אַן ערציילונג אין דער פאַרמע פון בריעף! און ער האט אזוי געטאָן. דער בוך איז ערשינען אין 1740 אונטער דעם פאַלגענדען גרויסאַרטיגען טיטעל: „פאַמעלאַ אָדער דיא געקרוינטע טונגענד. אַ סעריע איינפאַכע בריעף פון אַ פיינער יונגער מיידעל צו איהרע עלטערן, פערעפּענטליכט מיט דעם צוועק צו פאַרפלאַנצען דיא גרינדע פון טונגענד און רעליגיאָן אין דיא הער-זער פון יונגע לייט. פון ביידע געשלעכטער.....“ דיזער פרומער ראַמאן האָט געהאַט אַ קאָלאַסאַלען ערפאָלג, ווען ער איז ערשינען. דיא גייסטליכע האט בען איהם רעקאָמענדירט אין דיא קירכען אַלס דעם בעסטען בוך צום לעזען אין אַנשטענדיגע פאַמיר-לען. דיא קריטיקער האבען איהם פאַרגליכען מיט דיא ביבעל. דיא ריהרענדע בריעף פון דער שעהי-נער העלדין — פאַמעלאַ, אין וועלכע זיא דערציילט איהרע עלטערן, וויא דער אַלמן — איהר בעל הבית — האט זיא פערפאַלגט, וויא מיט גאָט'ס הילפע איז איהר געלונגען צו פאַרהיטען איהר ריינקייט, און וויא אַם ענדע איז דער פאַרפיהרער געווען געריהרט פון איהר וואונדערבאַרער אָרענטליכקייט און האט חתונה געהאַט מיט איהר, — דאס אלעס האָט ארויסגערופען טרערען אין דיא אויגען פון דאָמען און מעדכען און האט שטאַרק געריהרט אפילו מאַנספּערזאָנען. עלטערן האבען מיט טרערען אין דיא אויגען רעקאָמענדירט דיזען בוך זייערע קינדער. אלעמען האט נור באַנג געטאָן, וואָס דער ראַמאן איז געווען אזוי קליין (ער איז געווען ניט מעהר, וויא אין 4 גראַפּע באַנדען), כאָטש דעם היינטיגען לע-זער וואָלט פּינסטער געוואָרען אין דיא אויגען, ווען ער וואָלט נור דערזעהען איין באַנד. ריטשארדסאָן איז מיט אַ מאָל געוואָרען בעריהמט, פאַמעלאַ האט אין אַ קורצער צייט אויסגעהאַלטען עטליכע אויס-גאַבען און איז איבערגעצט געוואָרען אויף עטליכע

(שלום פאַלגט.)

שפּראַכען.

מ. באַראַנאָוו.

דער גענעראל.

פון אנטאן טשעכאוו.

איבערזעצט פון רוסישען

פון ב. נאָרין.

(פארטזעצונג).

דיינקט, און ווען עס האָט זיך שוין פערנלוסט לער-
בען — האָב איך זיך ארומגעזעהן, אז אונטער מיין
רוקען שטייט שוין פופציג יאָהר... ניט אוספייט.
איבריגענס, ריידען ווענען דעם... איז אומעדיג.

דיא מאמע און דער פעטער האָבען ביידע גלייך
א זיפן געטאָן און אוועק ווייטער. איך בין פון זיי
אָבערשטאנען און אוועקגעלאָפן אויסזוכען דעם
לעהרער, כדי צו טהיילען זיך מיט איהם מיט מיינע
איינדריקע. פאבעדימסקי איז געשטאנען אויפ'ן
מיטען הויף און מיט אן ערהאבענע מינע געקוקט
אויפ'ן הימעל.

— קענטיג, אז ער איז א'ן ענטוויקעלטער מאן
האָט ער געזאָגט א דרייטענדיג מיט'ן קאָפּ. —
איך האָף, אז מיר וועלען פערשטיין איינער דעם
צווייטען....

אין א שעה ארום איז צו אונז אונטערנעקומען
דיא מאמע.

— און ביי מיר, טייבעלאך מיינע, איז א צרה
האט זיא אנגעהויבען, שווער אבזאפנענדיג דעם
אָטהעם. — דער ברודער איז אראָפגעקומען מיט
א לאקיי, און דער לאקיי איז עפעס אזא, אז ניט
אין קיך איז איהם צו שטעלען און ניט אין פאָר-
הויז, מען דארף פאר איהם ניט אנדערש וויא האָר-
בען א בעזונדער צימער. איך גיי שוין אָהן א קאָפּ
און ווייס ניט, וואָס מען טוט. סיידען איהר ווייסט
וואָס, קינדערכאף, אפשר זאָלט איהר זיך אריבער-
קלייבען אויף דערווייך צו פיאָדאר'ן און אייער צימער
אבגעבען דעם לאקיי, הא?

מיר האָבען געענטפערט, אז מיר זיינען אויף

ניט יעדער וואָלט טאטיאנע איזאנאוונע גע-
רופען פארשוין. זיא איז געווען א קליינע, פוללע
פרויענציעמער פון א יאָהר 20, שלאנק, מיט שוואר-
צע ברעמען, שטענדיג מיט א ראָזע פארב אין דיא
בעקלאך און א ליעבליכען אויסדרוק, נור וויא אויפ'ן
געזיכט, אזוי אין איהר גאנצער פיגור, איז ניט גע-
ווען קיין איינציגער שטארקער צוג, קיין איינציג
סמעלער שטריק, אויף וועלכען דאס אויג האָט זיך
געקענט אָבשטעלען, פונקט וויא ביי דער נאטור,
ווען זיא האָט איהר געשאפען, האָט פערפעחלט
פעגייסטערונג און זעלבסט-צוטרויען. — טאטאנע
איזאנאוונע! איז געווען שעמעדיג, אנשטענדיג, זיא
איז גענאנגען שטיל און לייכט, האָט ווייניג גערעדט,
זעלטען געלאכט און איהר גאנצעס לעבען איז גע-
ווען אזוי גלייך און פלאט, וויא איהר געזיכט און
איהרע גלאט-ערקעמטע האָר. דער פעטער האָט
איהר גאָכגעקוקט מיט האַלב-פערמאכטע אויגען און
געשטייבעלט. דיא מאמע האָט א שאַרפען בליק
געטאָן אויף זיין שטייכלדיגע געזיכט און איז גע-
וואָרען ערענסט.

— און דוא, ברודער, האסטו טאמער קיין מאָל
ניט חתונה געהאט! האָט זיא געזאָגט מיט א
זיפן.

— ניין.

— פאר וואָס? האָט דיא מאמע געפרעגט
שטיל.

— וויא זאָל איך דיר זאָגען, ס'איז עפעס ניט
אויסגעקומען... אין דער יוגענד האָב איך צופיעל
געארבייט און ווענען לעבען האָט מען גאָר ניט גע-

איך פלעג פון פריה ביז ביינאכט ארומיאנען זיך אין גארטען אָדער מאכען ביי זיך אין צימער שלאָנען. דיא ערשטע צוויי־דריי וואָכען האבען מיר דעם פעטער געזעהן זעלטען. גאנצענע טעג איז ער נע־זעסען ביי זיך אין צימער און געארבייט, ניט קוקענדיג אויף דיא פליגען און אויף דיא היטן. זיין פייר היגקייט צו זיצען אזוי צוגעוואקסען צום טיש האט אויף אונז געמאכט א געוואלדיגען איינדרוק. פאר אונז פוילע, וואס האבען ניט געוואוסט פון א סיס־טעמאטישע ארבייט, איז זיין ארבייטזאמקייט גע־ווען פשוט א וואונדער. אויפכאפענדיג זיך א זייגער ניין, האט ער זיך געזעצט צום טיש און ניט אויפ־געוויבען זיך ביז'ן מיטאג. נאָך'ן עסען פלעגט ער זיך ווייטער זעצען צו דער ארבייט און ארבייטען אזוי ביז שפעט. אין דער נאכט. ווען איך פלעג אריינקוקען צו איהם דורך'ן לעכיל פון טהיר, האָב איך שטענדיג געזעהן איינס און דאס זעלבע: דער פעטער זיצט ביים טיש און ארבייט. זיין ארבייט איז בעשטאנען אין דעם, וואס מיט איין האַנד פלעגט ער שרייבען און מיט דער צווייטער מישען א בוך. דערביי פלעגט זיין גאנצער קערפער זיין אין בעוועגונג: ער האט געווינט מיט'ן פוס וויא מיט א פאמפעדיטעל, געפייפט און צוגעשאַקעלט מיט'ן קאָפּ אין טאקט. א מינע האט ער דאמאלס געהאט א צערשמרייטע און א לייכטזיניגע, פונקט וויא ער זאל ניט האבען געארבייט נור געשפילט זיך. יע־דעס מאָל האָב איך אויף איהם געזעהן א קורצען מאָדנעם פירושאָק און בריה'ש פערבונדען דעם האלזטוך און יעדען מאָל אפילו פון דיא לעכיל פון טהיר האט זיך פון איהם געהערט טהייערע פרוי־ענצימערשע פארפיומע. פון צימער איז ער נור ארויס צום מיטאג, נור גענעסען האט ער זייער ווייניג.

— איך פערשטיי איהם נאָר ניט! האט זיך דיא מאמע געקלאגט אויף'ן ברודער. — יעדע מאָג קויר לעט מען בכיון פאר איהם א'ן אינדיטשקע און טייפער־לאַך, אליין מיט מינע הענד מאַך איך פאר איהם קאמפאָט און ער א טעלעריל בוליאָן וועט אויסזור פּען, א שטיקעל פלייש וויא א פינגער דיא גרויס וועט אויפּעסען און גייט אוועק פון טיש. אז איך געהם איהם בעטען, ער זאָל נאָך עפעס עסען,

דעם מרוצה, ווייל ביי פיאָדאָר'ן איז געווען פיעל פרייער צו וואָהנען איידער אין דער היים אויף דער מאַמע'ס אויגען.

איין צרה איז גרעסער פאר דער צווייטער! האָט דיא מוטער ווייטער גערעדט. — דער ברודער האָט געזאָגט, אז ער וועט מיטאַנען ניט האַלבען טאָג, נור זיבען א זייגער, וויא אין דיא גרויסע שטעט. איצמער ווייס איך שוין נאָר ניט, וואָס צו טאָן! ביז זיבען א זייגער וועט זיך דער גאנצער מיטאָג אזוי אויספארען, אז מען וועט נאָר אין מויל גיט קענען געהען. אויף מינע נאמנות, דיא מאנס־פילען פערשטייהען נאָר ניט אין בעל־הבתי־שקייט, האָטשע זיי זיינען זייער קלוג. איך וועל טוען, צרות מינע, צוויי מיטאָגס קאָכען! איהר, קינדערלאַך, זעט מיטאַנען וויא ביז אהער האַלבען טאָג, און איך, אַלטע, וועל טוען וואַרטען אויפ'ן ברודער ביז זיבען א זייגער.

דערנאך האט דיא מאמע א זיפין געטאָן האט מיר אָנגעזאָגט, איך זאל זעהן געפעלען ווערען דעם פעטער, וועלכען דער אויבערשטער האט צוגעשיקט אויף מיין מזל, און זיא איז געשווינד אוועק אין קיך. אין דעם זעלבען טאג האָב איך זיך מיט'ן לעהרער איבערקליבען צו פיאָדאָר'ן. אונז האט מען אפגענע־גען א צימער צווישען דעם פערוואלטער'ס שלאָפ־צימער אין פאָרהויז.

דאס לעבען ביי אונז אין הויף, ניט קוקענדיג וואס דער פעטער האט זיך ביי אונז בעזעצט, האט ווייטער גענומען ריהנען אזוי שלעפּעריג, איינפאָר־מיג. צו לעב דעם גאס זיינען מיר געווען בעפרייט פון לערנען. פאָבעדימסקי, וואס האט קיין מאָג קיין זאך ניט געלייענט און קיין זאך ניט געטאָן, פלעגט געוויינליך זיצען ביי זיך אויף'ן בעטיל, פיהרען מיט זיין לאנגע נאָז אין דער לופט און ווענען עפעס גע־טראכט. זעלטען פלעגט ער זיך אויפהויעבן פון בעט, פלעגט אנמעסטען זיין נייען קאָסטיום און ווייטער געזעצט זיך צו שווינען און טראכטען. איין זאך נור האט איהם בעזאָרגט — דאס זיינען געווען דיא פליגען, איבער וועלכע עד פלעגט אָהן רחמנות פאטשען מיט דיא דאלאָניעס. נאך מיטאג פלעגט ער געוויינליך „אַברוהען“ און מיט זיין בראָפּען אַרויפ־רייבען א'ן אונמוטה אויף'ן גאנצען הויף.

דעה. דער מאמען האט ער גראַביאנעט, מיר פלעגט ער זאָגען „דוא“ און אויף פאַבעדימסקי'ס געלעה-רענטקייט האט ער געקוקט מיט האַס. מיר האבען דאס איהם אַלץ געשיינקט, ווייז מיר האבען איהם געהאַלטען פאר א כעסנדיגען און קראנקליכען מענ-שען. דיא מוטער האט איהם געליעבט ווייל ער איז געווען — ניט קוקענדיג אויף זיין ציגיינערשע נא-טור — א הויפט אָרענטליכער און אַרבייטזאמער מענש. זיין ווייב טאַטיאנען האט ער שטאַרק גיעב געהאט, וויא א ציגיינער, נור זיי לעבען איז עפעס אויסגעקומען א פינסטערע, אויסגעליטענע פאר אונז אין דיא אויגען האט ער איהר קיין מאָל ניט געלאסטשעט, ער האט נור געדרייט אויף איהר דיא אויגען מיט כעס און געברייט מיט'ן מויל.

קומענדיג פון פערד, האט ער מיט א בראַזגעריי אוועקגעשטעלט דעם ביקס אין שטוב און מיט כעס ארויסגעגאנגען צו אונז אויפ'ן גאנעק. געזעצט האט ער זיך לעבען דער ווייב. ווען ער האט אביסעל אָבערהוט, האט ער דער ווייב געמאַכט א פאַר-פראַגען וועגען בעל הבתי'שע זאכען און באלד פער-זונקען אין שווייגען.

— לאָמיר זינגען, פלעג איך דעם עולם פאַר-שלאָגען.

דער לעהרער פלעגט אנשטעלען זיין גיטארע און מיט א געדיכטען באַס גענומען זינגען: „סרעדי דאָליני ראָוויאַ“. פערדאָר האט אונטערגעהאַלפּען מיט זיין שוואכע טענאַר-שטימע און איך און טא-טיאנא אויפ'ן קוויטש.

ווען דער גאנצער הימעל האט זיך אויסגע-שטערענט און דיא זשאפעס האבען אויפגעהערט זייער קאַנצערט, האט מען אונז פון קיך אריינגע-בראַכט אבענדרויט. מיר פלעגען אריין אין צימ-מער און גענומען זיך צום עססען. דער לעהרער און דער ציגיינער האבען געגעסען מיט גרויס אָפעטיט, מיט א טראַסקעריי, אזוי, אז עס איז געווען שווער צו בעשיידען, צו עס טראַסקען דיא ביינער אָדער זייערע אייגענע סקולעס, און איך און טאטיאנא איזאנאווע האבען זיך קוים צוגעשטעקט צום עס-סען. נאכ'ן עסען פלעגט דאס גאַנצע הייזעל פער-זונקען ווערען אין א טיעפען שלאָף.

א מאָל, דאס איז געווען סוף חודש מאי, זיינען

טהוט ער מיר א טובה און טרינקט א ביסעל מילך. וואס איז מילך, פרעג איך אייך? פאמוניצעוואסער! פון אזא עסען קען מען טאסע קלייבען געזונד. ... דוא הייבסט איהם אן צו ריידען, און ער לאכט גאָר, וויצעלט זיך. ... ניין, איהם געפעלט ניט אונ-זערע עסענס!

דיא אַבענדען האבען מיר גערבראַכט א סך פרייהליכער וויא דיא טעג, וויא נור דיא זון האט געהאַלטען ביים פערגיין און איבער'ן הויף האבען זיך גענומען לייגען לאנגע שאַטענס, האבען מיר, דאס הייסט טאַטיאנא איזאנאווע, פאַבעדימסקי און איך, געזעצט זיך אויפ'ן גאנעק פון אונ-זער נייער דירה. ביז רעכט פינסטער האבען מיר געשוויגען; און ווידער וועגען וואס איז געווען צו ריידען? אז וועגען אַלץ וואס מען האט נור געקענט האט מען שוין לאנג איבערגערעדט. דיא איינציגע נייע זאך צום ריידען איז געווען דעם פעטער'ס קו-מען, נור דאס האט אויך באלד אויפגעהערט צו ווערען ניי. דער לעהרער האט זיינע אויגען ניט גע-קענט אברייסען פון טאַטיאנא איזאנאווע און האט שווער געזיפצעט. ... דאמאלס האָב איך דיא זיפצען ניט פערשטאנען און ניט געזוכט צו פער-שטיין זייער בעדייטונג, נור איצטער ערקלערען זיי מיר זייער פיעל.

ווען דיא שאַטענס אויף דער ערד זיינען גע-וואָרען געדיכטער און זיינען צונויפגעגאַכען געוואָר-רען אין איין שאַטען, פלעגט פערדאָר מומען פון פערד אדער פון געיעג. אויף מיר האט פערדאָר געמאַכט א'ן איינדרוק פון א ווילדען און שרעקליכען מענשען. זיין פאַטער איז געווען א'ן אויסגערוסיר-טער ציגיינער און דיא פויערען האבען פערדאָר, פאר זיין שוואַרצקייט און זיינע גרויסע שוואַרצע אויגען, פאר זיינע קורשעס און צוקאזשעטע בערדיל, גערופען ניט אנדערש וויא „שוואַרציאָהר'ל“. אוי-סער זיין אויסזעהן איז אין איהם נאך פערבליבען זעהר פיעל פון זיין ציגיינערשע נאטור. אין שטוב האט ער ניט געקענט זיצען און פלעגט אויף גאנ-צענע טעג פערפאלען ווערען אין פערד אדער אויף געיעג. ער איז געווען א בייזער כעס'ענדיגער און שווייגענדיגער, האט פאר קיינעם קיין מורא ניט גע-האט און האט ניט אנערקענט איבער זיך קיינעם'ס

דאס הייסט לעבען.... דאס אמת'ע לעבען דארף טאקע אזוי זיין אין דער ווירקליכקייט ... און פאר וואס שווייגט איהר, פעלאגעווא אינאנאָוואָנאָ? האט זיך דער פעטער מיט דער פראגע געווענדט צו טאטיאנא אינאנאָוואָנאָ.

זיא האָט זיך סקאנפועט און האָט אַ הוסט געטאָן.

— רעדט, מיינע העררען, זינט, שפיעלט! ... פערלירט ניט דיא צייט. דיא צייט לויפט און ווארט ניט! ביי גאָט, איהר וועט ניט אוספיען אַרומסור קען זיך און דיא עלטער וועט אָנקומען! ... דאָ מאַלס וועט שוין זיין שפעט צו לעבען! אזוי איז דאס, פעלאגעווא אינאנאָוואָנאָ.... עס טויג ניט אזוי אונבעוועגט צו זיצען און שווייגען....

באלד האָט מען אונז פון קיך געבראכט דאָס אַבענד-ברויט. דער פעטער איז צוזאמען מיט אונז אריין אין צימער און אויף אונז קוקענדיג האָט ער אויפגעגעסען פינף בלינצעס און אַ קאטשקענעס פליגעל. ער האָט געגעסען און ניט געקענט זיך זאָט אָנקוקען אויף אונז. וואָס ער האָט ניט געזעהן, וואָס פאר אַ נאָרעשקייט דער לעהרער האָט ניט געזאָגט, וואָס טאטיאנא אינאנאָוואָנאָ האט ניט געטאָן האָט אין איהם ארויסגערופען אַ פערנעני-גענדען שטייכעל און ער איז פון אלץ ענטציסט גע-וואָרען. נאָך'ן עסען, ווען טאטיאנא אינאנאָוואָנאָ האָט זיך שטיל געזעצט אין אַ ווינקעל און זיך גע-נומען צום שטריקען, האָט ער דיא אויגען ניט אַב-געריסען פון איהרע פינגערלאך און גערעדט אָהן אויפהער.

— איילט, מיינע פריינד, צו לעבען, וואָס גיי כער.... האָט ער געווערט. — זאָל אייך גאָט אָפּהיטען פון אָפּפערען דעם געגענווארט צוליעב דער צוקונפט! אין דער געגענווארט האָט איהר יוגענד, געזונדהייט, יונגען פייער; און דיא צוקונפט — איז נור אַ גענארטע זאך, אַ רויך! קוים האט איהר דערגרייכט צו צוואנציג יאָהר, הייבט אן צו לעבען.

ביי טאטיאנא אינאנאָוואָנאָ איז פון דיא האַנד ארויסגעפאלען אַ פרוטאק. דער פעטער האט אַ שפרונג געטאָן, זיך איינגעבויען און אויפגעהויבען דעם פרוטאק און דערלאנגט מיט אַ ניג טאטיא-

מיר געזעסען אויפ'ן גאנעק און געווארט אויפ'ן אַבענד-ברויט. פלוצים האט זיך בעוויזען אַ שאַטען און וויא פון אונטער דער ערד איז פאר אונזערע אויגען אויסגעוואכסען דער פעטער. ער האט לאַנג געקוקט אויף אונז, דערנאך האט ער אַ פאטש גע-טאָן מיט דיא הענד און זיך פרייהליך צולאכט.

— נאט אייך אַן אידיללע! האט ער געזאָגט. — מען זינט און מען פאנטאזירט ביי דער לבנה! וויא רייצענד שוין דאס איז, ביי גאָט! קען איך זיך זעצען לעבען אייך און פאנטאזירען אַביסעל?

מיר האבען געשוויגען און זיך איבערגעקוקט. דער פעטער האט זיך געזעצט אויפ'ן אונטערשטען טרעפיל, האט אַ גענעץ געטאָן און אַ קוס געגעבען אויפ'ן הימעל. ס'איז געוואָרען שטיל. פאבעדימסקי, וואס האט זיך שוין פון לאַנג צוגעקליבען פערפיה-רען אַ געשפרעך מיט'ן פרישען מענשען, האט זיך מיט דעם זייער דערפרייהט און דער ערשטער אי-בערגעריסען דיא שטילקייט. פאר קלונע געשפרעכען האט ער געהאט איין טהעמע — וועגען אַ מגפה אויף בהמות. עס טרעפט, אז ווען איהר פאלט אריין אין אַ גרויסע טאָלפא מענשען און פון טויר זענדער געזיכטען, וואס איהר זעהט דאָרטען, שניידט זיך אייך איין אין זינען עפעס נור איין געזיכט. אזוי איז פאבעדימסקי'ן אויך פערפליבען פון אלץ, וואס ער האט זיך אנגעהערט אין דעם האלב יאהר, וואס ער איז געווען אין וועטערינאר אינסטיטוט, נור איין זאך:

„דיא מגפות אויף בהמות בריינגען אַ געוואל-דיגען היזק צו דער פאָלקס-ווירטשאַפט. אין דער מלחמה מיט דיא מגפות דארף דיא געזעלשאַפט ניין האַנד ביי האַנד מיט'ן שטאַאַט.“

איידער מיין לעהרער האט דאס ארויסגערעדט פאר'ן פעטער, האט ער אַ דריי מאַל אַ הוסט גע-טאָן און גענומען שטייפער איינציהען דיא פאָלע-רינקע. דערהערענדיג וועגען עפיזאָאטיע (מגפה אויף בהמות), האט דער פעטער אַ וואָרף געטאָן אַ שאַרפען בליק אויפ'ן לעהרער און מיט דער נאָז ארויסגעבראכט אַ לעבעדיגען קלאנג.

— ביי גאָט, דאס איז אויסגעצייכענט! האט ער אַ מורמעל געטאָן בעטראכטענדיג אונז וויא ליאלקעס אין דעם געשטאלט פון מענשען. — אָט

וואס ווייטער אין זומער, איז דער פעטער אלץ געוואָרען לייכטזיניגער. פאַבעדימסקי האָט זיך אין איהם אין גאנצען ענטווישט.

— א צו איינזייטיגער מענש.... פלעגט פאָר- בעדימסקי זאָגען. — עס איז ביזשום אופן ניט ארויס- צוועהן פון איהם, אז ער זאָל שטיין אויף א העכערע שטופע פון ענטוויקלונג. אפילו ריידען קען ער ניט. נאך יעדען וואָרט פאר איינס רס: „ביי גאָט“. ניין, ער געפעלט מיר גאָר ניט.

פון דער צייט אָן, וואָס דער פעטער האָט גע- נומען בעזוכען אונזער נייע דירה, איז געשעהן א גרויסע פערענדערונג אין פערזאָן און אין מין לעהרער. פערזאָר האָט אויפגעהערט צו גיין אויף געיענ, פלעגט פריה קומען א היים, איז געוואָרען נאָך שוויינעדיגער און בעזאָנדערס שרעקליך גע- גלאַצט מיט דיא אויגען אויפ'ן ווייב. דער לעהרער האָט אויך אויפגעהערט אין דעם פעטער'ס געזיג- ווארט צו ריידען וועגען עפזאָאָטיע, האט זיך גע- בלאָזען און איראָניש געשמייכלט.

— אָט געהט שוין אונזער זשערעפטישק! האָט ער א מאָל א מורמעל געטאָן, ווען דער פער- טער איז צו אונז צוגעגאנגען.

איזאענדערונג אין זיי ביידען, האָב איך זיך זיך ער- קלערט, מוז קומען פון דיא בעליידיגונג פון דעם פער- טער'ס זייט. דער פעטער איז צערשטרייאונג פלעגט שטענדיג פלאַנטערען זייערע נעמען און ביזן כאַמע אַבפאַהרען זיינעם האָט ער ניט געוואוסט, וועלכער פון זיי איז דער לעהרער און וועלכער איז טאטיאָנא איוואנאָוואס מאן. זייענדיג ענטציקט פון אונז, האָט ער זיך דאָך מיט אונז בעגאנגען וויא מיט קליינע קינדער.... פערשטייט זיך, אז דאָס האָט געקענט בעליידיגען יונגע מענשען. נור דיא מעשה איז געווען ניט אין א בעליידיגונג, נור ווערליג איך פערשטיי איצטער אין א סך טיעפערע געפיהלען. (שלום פאָלגט.)

נען און דאָ האָב איך זיך דאָס ערשטע מאָל דער- וואוסט, אז אויף דער וועלט זיינען פאראן איידלע- רע מענשען וויא פאבעדימסקי....

— יע, האָט דער פעטער פאַרטגעזעצט. — האָט ליעב, מאכט חתונות און טהומט נאָרישקייטען. נאָרישקייט איז א סך לעבעדיגער און געזונטער איידער רייסען זיך אין דער וועלט און דאָס יאָגען זיך נאָך א סלונגען לעבען.

דער פעטער האָט גערעדט אזוי פיעל און אזוי לאַנג, אז ער האָט אונז פערגעסען. איך בין געזעסען אן א זייט אויף א קעסטל, האָב זיך צוגעהערט אוי געדרימטעלט. געקריינקט האָט מיר דאָס, וואָס דיא גאנצע צייט האָט ער אויף מיר אפילו איין קוק ניט געטאָן. אוועקגעגאנגען פון אונז איז ער שפעט, א זיגער צוויי, ווען איך, ניט קענענדיג שוין ווייטער איינהאלטען זיך, האָב שוין שטארק געשלאָגען.

פון דער צייט אָן פלעגט דער פעטער צו אונז קומען יעדען אבענד. ער פלעגט מיט אונז זינגען, עסען און אָפּוועקען ביז צוויי א זיגער און שטענדיג ריידען אלץ וועגען דער זעלבער זאך. זיינע ביינאכט טיגע ארבייט האָט ער אוועקגעוואָרפען און צום סוף חודש יוני, ווען ער האָט זיך אויסגעלערענט עסען דער מאמעס אינדעטשקעס און קאמפאָטען, האָט ער אויך אוועקגעוואָרפען זיינע בייטאניגע. דער פעטער האָט זיך אָנגעריסען פון זיין טיש און האָט זיך אריינגעצויגען אין „לעבען“. ביי טאָג האָט ער ארומגעשפאצירט איבער'ן גאָרטען און גע- שטערט דיא ארבייטער אין זייער ארבייט, פאָדערנ- דיג זיי זאָלען איהם דערזעהלען פערשיעדענע מעשיות. ווען ער האט זיך בעגעגענט מיט טאטיא- נא איוואנאָוואס, איז ער צו איהר צוגעלאָגען און אויב זיא האָט עפעס געטראָגען, האָט ער זיך אים געשלאָגען איהר צו העלפען, וואָס האָט איהר שטארק קאָנפוזעט.

דיא טאגעס-פראגע

אין דיא אידישע אבטיילונג פון דער סאציאליסטישער בעוועגונג.

שאַן, דיא זעלבסט אויפאפערענדע אידישע קעמפֿ פער פאר דיא זאכע פון דער סאציאליסטישער ארבייטער פארטיי, דיא, וואָס האבען דיא „ארבייטער צייטונג און דיא אבענד בלאַט“ מיט זייער מיה געהאַלפֿען געבאַרען ווערען און וואַקסען; דיא וואָס האָבען געארבייט און ארבייטען „וויא דיא ביהנען“ פאר דיא סאציאליסטישע אַניטאַציאָן, — דיעזע האָבען אַלזאָ אין דער מחלוקה קיין אַרנאָן ניט, וועהרענד זייערע אָפּפּאַנגענטען, אונזערע גענאַסען פֿון דיא „פּובליש. אַססאָס“, האָבען צוויי אזעלכע אַרנאָנען, וואָס זיינען געוואָרען וואָס גענען זיי, דיא מיטגלידער פון דיא אידיש שפרעכענדע אַרנאָניזאַציאָנען.

דיא רעדאַקציאָן פון דער „צוקונפֿט“ אנער־קענט דעריבער פאר איהר פפליכט אונטער דיא היינטיגע אומשטענדען דעם אנדערן צד — דאָס הייסט דיא זעמטליכע אידיש־שפרעכענדע אַרנאָניזאַציאָנען פון דער סאציאליסטישער ארבייטער פארטיי, דיא הערויסגעבער פון דער „צוקונפֿט“ — צו געבען דיא מעגליכקייט זיך אויסצושפרעכען. דיא „צוקונפֿט“ גופא קען אָבער זיך בעשעפטיגען בלויז מיט אַן אלגעמיינעם איבערבליק איבער דיא יעד־מיגע זאַכלאָנע, — און דאָס וועלען מיר זיך סטאַרעווען צו טאָן אין דיעזע ארטיקעל. פיר איינצעל־הייטען, שטימען פון פאָלק, מעלדונגען און ערקלער־ונגען, וועלכע קענען אויסגערופען ווערען פון דיא מעגליכע עראייניסע, וועט דיא רעדאַקציאָן דער־בער פאָרלויפֿיג אַרויסגעבען, אזוי אָפּט וויא עס וועט זיך פאָדערען, בעזונדערע ביילאָגעס. אום דיא קאָסטען פון אזעלכע ביילאָגעס זאָלען ניט אַנרירען דיא פינאַנסען פון דער „צוקונפֿט“ זיינען צו דיעזען

צום צווייטען מאל אין דער געשיכטע פון דיעזען זשורנאַל קומט זיינע בלעטער אויס צו ענטהאַלטען אַן ארטיקעל איבער אַ ריינע טאגעס־פראגע ווענען דעם צושטאנד אין דער בעוועגונג אונטער זיינע לעזער. דאָס ערשטע מאל איז אזא ארטיקעל ער־שיינען פון דיא פערדער פון נענ. ל. מיללער אין אפריל נומער פון יאָהר 1892, ווען דיא רעדאַקציאָן פון דעם זשורנאַל איז געווען אנאנדערע; און אויב דאָן איז אזא געגענשטאנד צו בעשפרעכען אין דער „צוקונפֿט“ (אָנשטאט אין אַ סאציאליסטישע וואָכען בלאַט ספעציעל געגרינדעט פיר טאגעס פראגען) געווען ניט אונפאַסענר, איז עס היינט ליידער גע־זויס ניט בלויז אַ פאַסענדע זאך זאָנדערן אַ טרויע־ריגע ביטערע נויטווענד־דיקייט.

דיא בעלי־בתים און ארויסגעבער פון דער „צד קונפֿט“ זיינען דיא זעמטליכע אידיש־שפרעכענדע סאציאליסטישע אַרנאָניזאַציאָנען פון גאַנצען לאַנד. דיא טאגעס־פראגע, וועלכע מיר האבען בדעה דאָ צו בֿשפרעכען, איז אַ פראגע צווישען דיעזע סאציאליסטישע אַרנאָניזאַציאָנען, פון איין זייט, און דיא איינציגע אַרנאָניזאַציאָן, וועלכע בעזיצט דיא „ארבייטער צייטונג“ און „אבענד בלאַט“ — דיא „ארב. צייט. פובלישינג אַססאָסיאַציאָן“ — פון דער אנדערער זייט. דיא „ארבייטער צייטונג“ און דיא „אבענד בלאַט“ בעהאַנדלען יעצט דעם אַנ־דערן צד — אַם ווייכסטען זיך אויסצורדיקען — מיט אַ זעהר בעלידיגענדען טאָן און מיט זאָנדער־באַרע שטעכווערטער און אַנצוהערענעסען. דיא גאַנצע גרויסע מאַסע פון אידישע סאציאליסטען, דיא אלע אידישע גענאַסען פון אמעריקא, אויסער דיא מיטגלידער פון דיא „פובלישינג אַססאָסיאַר

און טענות זיינען גערעכטע, נייטיגען זיך סיירויא-
סיי ניט אין קיין אנדער קאמפאזיטעל וויא גע-
לאסען און גענאסענשאפטליך אויסצושפרעכען
דיזע פאדערונגען און טענות זייערע.

* * *

צו דער זאך אלזא. פריהער פון אלץ לאמיר
אפפטרין דיא פראגע, אויב אלץ איז גלאט ביי
אונז, מיר פון אונזער זייט, האבען ניט וואס צו
פארבארגען דעם פאקט, אז ליי דער ניט, —
אז דיא אידישע סאציאליסטען זיינען אין פערלויף
פון דיא לעצטע 2—3 יאָהר צוטיילט איבער דיא
פראגע וועגען דיא סיסטעם, אונטער וועלכע זייער
פרעססע זאל ארויסגעגעבען און קאנטראלירט ווע-
רען, און אז דאס איז א קוואל פון צווייטיגקייטען,
וועלכע זיינען אלץ פערשארפערט און פערשאר-
פערט געווארען דיא גאנצע צייט בכלל און זינט
דיא בעקאנטע ענטשיידונג פון דעם ארביטריישאָן
קאמיטע בפרט. מיר האָבען דיזען טרויעריגען פאקט
ניט וואס צו פארבארגען, ווייל ערשטענס איז ער
דאך סיירויאסיי אָנעמיין בעקאנט פאר שונאים
אזוי גוט וויא פאר פריינד, און צווייטענס, ווייל
מיר האָפען פון גאנצען הארצען און זיינען זיכער,
אז אין קורצען וועט דיא גאנצע פראגע ערליידיגט
ווערען, אז שלום און אייניגקייט וועט ווידער גע-
שטעלט ווערען און, אז דיא שטרויכלונגען, וואָס
דיא מחקוקות האָבען געשטעלט אין דעם וועג פון
אונזער אַניטאַציאָן, וועלכע אָפּגערייניגט ווערען; און
דריטענס, ווייל אַ רוחיגע ערנסטע בעשפרעכונג פון
דעם געגענשאַט איז איינער פון דיא מיטלען,
וועלכע מיר ווענדען אָן דיזען שום און אייניגקייט
צו שאַפען.

דיא „ארבייטער צייטונג“ און דיא „אָבענד
בלאט“ מאַכען אָבער חזק פון דיא אָפּפּאָזיציע
צו דיא יעצטיגע סיסטעם און סטאַרעווען זיך צו
מאַכען דעם איינדרוק, אז דיא אונצופריעדענע זיינען
בלויז עטליכע און, אז דיא גאנצע מעשה האָט קיין
שום ווערדע ניט. נאָ צו דער זעלבער צייט וואָס
דיא רעדאַקציע פון דער „ארב. צייטונג“ און
„אָבענד בלאט“ שרייבען אין דיזען זין, האָט דער
פּערוואַלטונגס־ראַטה פון דיא „ארבייטער צייטונג
פּובלישונג אַססאָסיאַציע“ צו אלע מיטגליעדער

צוועק געוואָרען ספּעציעלע פּאָנדען, וועל-
כע פיעלע גענאָסען האָבען זיך גענומען שאַפען.

דיא לאַגע איז, נאטירליך, אַ זעהר בעדויערענס-
ווערטע, הויפטזעכליך, ווייל דיא מאַסע אידישע
סאציאליסטען, וואָס נייטיגען זיך אין אזא מיטעל
צו לאָזען הערען דיא שטימע פון זייער צד, זיינען
איצט — שוין בעצייטענס — שטאַרק בעשעפטיגט
ארבייטענדיג, אונערמידליך אראנזשירענדיג און
פיהרענדיג צעהנדיגע וואהל-אַניטאַציאָנס־פער-
זאַמלונגען (אין האָללס און „אָפען ער“) אָדער
האַלטענדיג דיא רעדעס אויף דיזע פּערוואַלטונגען;
דיא זאך איז אָבער אַ ביטערע נויטווענדיגקייט
צוקיעב דיזע קאכעדיגע אַניטאַציאָן גופא, אין וועל-
כע מיר זיינען פארטאן, — אַ נויטווענדיגקייט,
וועלכע איז אַרויסגערופען געוואָרען פון דיא האל-
טונג פון דער „ארב. צייטונג“ און „אָבענד בלאט“,
און וועלכע קען בעזייטיגט ווערען בלויז דאן, ווען
דיא גאנצע פראגע וועט איין מאַך פאַר אלע מאַל
ערליידיגט ווערען, און דיא טרויעריגע מחלוקה, וואָס
ציהט זיך שוין באלד דריי יאָהר, וועט ווערען אַ
זאך פון דיא דונקעלע פּערגאַנגענהייט.

איידער מיר גייען איבער צו אונזער יעצטיגע
טאַנעס־פראגע וועלען מיר אויך בעמערקען, אז ניט
דיא „צוקונפט“ גופא, ניט דיא ביילאָגעס איהרע
וועלען ניט צולאָזען אזא טאן, וויא דער וואָס כא-
ראַקטירט דיא אַרטיקלען אָדער נאָטיצען אין דער
„ארבייטער צייטונג“ און „אָבענד בלאט“ געגען
דיא גענאָסען, וואָס זיינען ניט איינפערשטאַנען
מיט דיא „פּובליש. אַססאָסיאַציע“ (וויא ווייט
עס איז מעשה „דיסציפלין־טרייהייט“ אין א'ן אָר-
נאן, וואָס גיט זיך אַ נאמען אָפיציעלער אָרגאַן פון
אַ פאַרטיי, אזוי צו בעהאַנדלען מיטגליעדער פון
דיזענער פאַרטיי איז איבעריג צו בעשפרעכען). קיינע
בעליידיגונגען געגען סאציאליסטען, קיינע שטעכ-
ווערטער און שמוץ־וואַרפער זיינען מיטגליעדער פון
דער פאַרטיי, קורץ קיינע „פּעטש זיך אליין אין פנים“,
וועלען אין אונזערע שורות ניט צוגעלאָזען ווערען.
עס האַנדעלט זיך ניט אום פּערזענליכע פּערהעלט-
ניסע, אָדער געפיהלע, זאָנדערן אום אַ וויכטיגע, —
דיא וויכטיגסטע, אייגענטליך — זאך אין דער איי-
דישער בעוועגונג; און דיא, וואָס זייערע פאָדערונגען

סיסטעם, וועלכע דארף פערנעהמען איהר שטעלע זיין נען דיא גענאָסען פון אלע אנדערע שטערט איינפער- שטאנען מיט דעם אונגעהייערען מאַיאָריטעט פון דיא גענאָסען פון ניריאָרק און אומגענער.

* * *

דיא יעצטיגע סיסטעם בעשטייט אין פאלגענד- דען: דיא ארבייטער "צייטונג" און דיא "אבענד בלאַט" ווערען ארויסגעגעבען פון א פובלישינג אססאָסיאציע, וועלכע איז דיא איינציגע בעל- הבית'טע פון זיי.

ווער זיינען דיא מיטגלידער פון דיזע "פוב- אססאָסיאציע"? אזעלכע גוט-שטייהענדע מיטגליד- דער פון דער סאציאליסטישער ארבייטער-פארטיי, וועלכע ווערען צוגעלאָזען. וויא ווערט מען צוגעלאָ- זען? (1) דער קאנדידאט מוז קריענען פינף מיט- גלידער פון דער פוב. אסס. איהם פאַרצושלאָגען: (2) ער מוז פאַרגעשלאָגען ווערען אויף דריי מיט- גען; (3) ווייניגסטענס דריי פון דיזע פאַרשלענער מוזען זיין אנוועזענד אויף דיזע אלע דריי מיטגען. און אויב דאס אלץ ווערט מקוים און קיינער פון דיא פאַרשלענער האָט אין מיטען ניט קיין חרטה, און אַ מאַיאָריטעט שטימט פאַר איהם, ווערט דער קאנדידאט אויף דעם דריטען מיטינג אַ מיטגלידער.

דיזע אָרדנונג איז אייגענטליך אַ קאָפּיע פון דיא קאנסטיטוציאָן פון דיא ניריאָרקער דייטשע "פאַלקסצייטונג"; עס זיינען אָבער דאָ דאָ עטליכע ענדערונגען, וועלכע מאַכען דעם צוטערט צו דיא אידישע "פובלישונג אססאָסיאציע" פאַר אַ מיט- גלידער פון דער סאציאליסטישער ארבייטער פאַר- טיי פיעל שווערער. אין דיא דייטשע "פובליש- אססאָס." פאַדערט זיך בלויז איין פאַרשלענער (ניט פינף), און דיא געשיכטע ווערט געענדיגט אין בלויז צוויי מיטינגען. (דאָס, וואָס אייניגע מיינען אז דער קאנדידאט מוז זיין אַ מיטגלידער פון דער פאַרטיי פון ווייניגסטענס פינף יאָהר, איז אַ טעות: עס פאַ- דערט זיך איצט אַ מינימום פון בלויז איין יאָהר). דאָס אלץ איז אָבער ניט דאס וויכטיגסטע, דער עיקר איז דאס, וואָס דיא אידישע פרעסע און דיא ניריאָרקער דייטשע "פאַלקסצייטונג" געפינען זיך אין גאנץ פערשיעדענע אומשטענדען, זאָ דאס דיא קאפירטע קאנסטיטוציאָן פאַסט זיך פאַר אונז אין

פון דיזע אססאָסיאציען געשיקט דעם פאַנגענדען בריעף, וועלכען מיר דרוקען איבער וואָרט פאַר וואָרט:

Arb. Zeitung Publishing Ass'n.
Office, 9 Rutger Street.

ניו יאָרק, יוני 26טען, 1896.

ווערט הער גענאָסע!

ס'איז אויך גוט בעקאנט דיא צווייטיגקייטען, וועלכע הערשען יעצט צווישען דיא אידישע גענאָסען אין ניריאָרק, דיא פאלגען פון וועלכען עס וועלען זיכער גיט זיין קיין גונסטען פיר דיא בעוועגונג. דיזע צווייטיגקייטען האָ- בען שוין דיא לעצטע צייט אויך געפונען פלאַטץ אין דיא שפאלטען פון דער "ארבייטער צייטונג". עס איז דאָרום העכסט גוטהווענדיג דאָס דיא "ארב. צייט. פובלישינג אסס'ן", זאָל דעם יעצטיגען טרויעריגען צושטאַנד פון דער בעוועגונג פערשפּרעכען און געגען דעם נעמען אלץ ענטשיידענע שטעלונג. עלף מיטגלידער האָבען גע- שטעלט דעם פערלאַנג אַן דעם "פערוואַלטונגס ראַטה" וועגען דעם איינציגערענען אַ ספּעציאַל פערזאָנלונג. דער פערזאָנל. ראַטה, האָט אויף דעם גרונד פון § 9 פון אַרטי- קל II דיזעס בעוויליגט. איהר ווערט דאָרום ערוואַכט אונבעדינגט צו ערשיינען צו דיזען מיטינג, וועלכער וועט שטאַטפּינדען זאָנטאָג דעם 28טען ד. מ. 3 אוהר נאָכמיטאָג אין 165 אַיסט בראָדוויי, 2טען פלאַאָר. אים אויפטראַג פון פערוואַלטונגס ראַטה פון דער ארב. צייט. פוב. אסס.

יאָזעף שלאָסבערג, סעק.

וויא מיר זעהען אלזאָ אנערקענט דער "פער- וואַלטונגסראַטה" און עלף אנדערע מיטגלידער דאס זעלבע, וואָס מיר. בעמערקט אבער, אז דער געבראכטער בריעף רעדט בלויז פון אַ צווייטיגקייט אין ניריאָרק; און דאס איז גאנץ ריכטיג אויך, דען אין אנדערע שטערט איז אונטער דיא אידישע סאציאליסטען קיין שום צווייטיגקייט ווענען דיא זאך ניטאָ: אזוי וויא דאָרטען זיינען ניטאָ קיין מיטגלידער פון דיא פובלישינג אססאָסיאציע זיינען דאָרטען אַלע איינפערשטאַנען. אז דיא סיסטעם פון קאנטראָלירען אונזער פרעסע האָט בעדארפט זיין אנאנדערע.

דיא סעקציאָנען פון דיא אנדערע שטערט קע- נען אפשר האָבען פערשיעדענע מיינונגען אין איינ- צעהייטען וועגען דיא מיטלען וויא דיזע ענדערונג צועררייכט, ווען וויא אָדער וואָס צו טאָן, צום ביישפּיעל. אין זייער אונצופירונג הייט מיט דיא יעצ- טיגע סיסטעם אָבער און, אין זייער מיינונג מכת דיא

דיא אידישע „ארבייטער צייטונג“ אָבער האט ארויס-
געשפראַצט (מיט זעקס און א האלב יאָהר צוריק)
פון א סאָנווענצאַן פון דעלעגאטען פון פערשידענע
שטעט. אויף דיווערס קאָנווענצאַן זיינען געווען אי
אנארכיסטען אי סאָציאַל־דעמאָקראַטען, און דיווע
סאָציאַל־דעמאָקראַטען האָבען זיך דאס אפגעטיילט
צו גרינדען דיא „ארבייטער צייטונג“. דיא גאנץ
אלטע מיטגלידער פון אזא אידישע סעקציע וויא
דיא באַסמאַנער, למשל, האָבען אזא אנטייל גענו
מען אין דער אונטערנעמונג וויא מיר דאָ, הנם
זיי זיינען געוואָרען אָרגאניזירט אין א סעסציע א
ביסל שפעטער. אָבער פיעל וויכטיגער איז דער
פאקט, דאס דיא „ארבייטער צייטונג“ איז פער-
ברייט געוואָרען מיט דיא קרעפטען און אונטער-
שטיצט געוואָרען אויף דיא געלט פון אלע אידישע
סאָציאַליסטען פון אמעריקא, און ניט בלויז פון דיא
פובליש. אססאָס. מיט פערגניגען וועלען מיר דאָ
דערמאָנען דיא אונטערמיטליכע אַרבייט, דא שלאַפ-
לאָזענעכט און דיא ניט־געזשאַלעוועטע געלט־אַפ-
פערונגען, מיט וועלכע דיא פון דיא ערשטע מיט-
גלידער פון דיא „פובלישונג אססאָסיאַשאַן“,
וואס זיינען נאָך היינט דאָרטען מיטגלידער, האָ-
בען געהאַלפּען דיא „ארבייטער צייטונג“ זיך שטע-
לען אויף דיא פיס. אָבער צו דען האבען דיא עלטס-
טע אידישע מיטגלידער פון אונזער בעוועגונג אין
באַסמאַן, פילאדעלפּיא, שיקאַגאָ, האַרטפאָרד אָדער
פּראָוידענס, אָדער דיא פון ניו־יאָרק און אומגע-
נער, וואס זיינען אין פובלישונג אססאָס. ניט
געווען, — צו דען האבען דיווע ווייניג געלעבטע,
ווייניג אומגעלאפּען, זיך פּרעכענדיג שטעכענדיג און
קעמפּפּענדיג צו פּערברייטען דיא „ארבייטער ציי-
טונג“? און איז דיא „אָבענד בלאַט“ ניט געגרי-
דעט געווען אויף דיא סובסקריבציעאָנען פון אומע-
מוס?

ווייטער: אויף יעדע פון דיא יעהרליכע קאנ-
ווענציעאָנען פון אידישע סאָציאַליסטען, וואס זיינען
ביו אהער אָבערהאלטען געוואָרען, איז אויפן טא-
געס אָרדנונג געשטאנען דיא „ארבייטער צייטונג“
און (שפעטער) „דיא אָבענד בלאַט“. אימער פלע-
גען דיווע קאָנווענציעאָנען בעשפּרעכען דיווע צייטונג
אדער צייטונגען און וויא זיי צו פּערברייטען; און

גאנצען ניט. דיא דייטשע „פאָלקסצייט“. איז ערש-
טענס אַריין לאָקאלעס בלאַט. זיא איז ניט און
פּרעטענדירט ניט צו זיין דאָס איינציגע אין לאַנד.
אין עהנליכע סאָציאַליסטישע טעגליכע דייטשע
צייטונג ווערט ארויסגעגעבן אין פילאדעלפּיא, נאָך
איינע — אין סט. לואיס; א דריטע — אין אינדיאַ-
נאָפּאָליס; א פיערטע אין סינסינאטי; א פינפטע
אין סאַן־פּראַנציסקא. א חוץ דעם זיינען אין פער-
שידענע צייטען אין פערשידענע אנדערע שטעט
געגרינדעט געוואָרן וויעדער אנדערע סאציאַליס-
טישע בלעטער.

דיא „ארבייטער צייטונג פובלישינג אססאָס“
ווייל אָבער זיין דיא איינציגע אין לאַנד: קיינע אַנ-
דערע סאָציאַליסטישע טאגע-בלאַט אָדער וואָכען-
בלאַט אויף אידיש ווייל זיא זאל אין אמעריקא ניט
עקזיסטירען. איז דער שכל און דער יושר אָבער
מתחייב, אז אום דיא „ארבייטער ציי-
טונג“. און „אָבענד בלאַט“ זאָלען זיין
דיא איינציגע אין לאַנד, סוזען זיי
אויף געהערען און קאָנטראָלירט
ווערען פון אלע אידישע מיטגלידע-
דער פון דער סאָציאַליסטישער פאר-
טיי פון לאַנד. פארקערט וויעדער, אויב זיי
געהערען בלויז צו א געוויסע ארגאניזאציע פון
מיטגלידער פון דער פארטיי, טאָ וואָס קען שטע-
רען דיא איבעריגע מיטגלידער פון דער פארטיי,
(הויפטזעכליך נאָך אלס סעקציעאָנען אָדער ברענט-
שעס אָדער דיסטריקטען) צו גרינדען זייער אייגענע
פּרעססע? צו דען זיינען דיא מיטגלידער פון
פובליש. אססאָס. דאס דיא איינציגע וואס מצנען
ארויסגעבען אידישע סאָציאַליסטישע צייטונגען? צו
דען האבען זיי דאס א פאטענט אויף דעם? (וויא
מיר וועלען ווייטער זעהן, האַנדעלט זיך דאָ ניט
בלויז געגען א היילע פראגע פון זכיה אָדער עהרע
געגען דעם, ווער עס זאל טראָגען דעם טיטעל
„ארויסגעבער“. מיר וועלען זעהן, אז דיא יעצטיגע
סיסטעם איז איבערהויפט אַ קוואַל פון גאנץ נא-
טירליכע צרות).

דאָ איז אייגענטליך דאָ נאָך א וויכטיגער
פונקט: דיא דייטשע פאָלקסצייטונג איז לכתחלה
געגרינדעט געוואָרען פון בלויז ניו־יאָרקער גענאָסען.

יעדער פוב. אסאָס. מיטגליעד, אלס אזעלכער אונאָב־היינניג פון קיינעם. האָט קיין אנדערע אָרגאניזאציען נישט אָנצופרעגען און קען פון קיין סאָציאַליסטישע אָרגאניזאציען נישט צוריקגעצויגען ווערען. איינער פון אונזערע גענאָסען האָט דעריבער זעהר טרעפֿענדיג צוגעליכען דיא פוב. אסאָס. צו דיא ענגלישע „הויז אָוו לאָרדס“. וויא בעקאנט ווערען אין ענג־לאַנד דיא געזעצע געמאַכט פון צוויי פאלאטען: דיא הויז אָוו לאָרדס און דיא הויז אָוו קאָמאָנס. דיא נפֿקא מינא צווישען זיי איז א גרויסע. דיא הויז אָוו לאָרדס בעשטייט פון מיטגליעדער, וואָס רעפרעזענטירען קיינעם נישט, וואָס ווערען פון קיינעם נישט עלעקטעט, און וואָס קענען האלטען זייער פלאץ אזוי לאנג וויא זיי לעבען. יעדער לאָרד ירש'ט איינפאך זיין פלאץ אין פארלאמענט צוזאמען מיט זיין טיטעל און אייגענס. דיא מיטגליעדער פון דיא הויז אָוו קאָמאָנס, וויעדער, ווערען עלעקטעט פון פאָלק. יעדער פון זיי רעפרעזענטירט א געוויסען קווארטאל, וועלכער שיקט איהם אויף ביז א געדויער צייט, נאָך וועלכע ער מעג איהם הייסען בלייבען אין דער היים און אויף זיין פלאץ שיקען אנאנדערן. דער סאָציאַליסטישער פרינציפ לאָזט קיינע טערמינען נישט צו, זאָ דאָס פון א סאָציאַליסטישע הויז אָוו קאָמאָנס וואָלט יעדער מיטגליעד צו יעדער צייט געקענט צוריקגערופען ווערן פון זיינע וועהלער, וועלכע וואָלטען אויף זיין פלאץ געשיקט אנאנדערן, וואָס געפעלט זיי בעסער. דאָס וואָלט געהייסען א אמת'ער שלית ציבור.

דיא „ארבייטער צייטונג פובלישינג אסאָס“ איז א „הויז אָוו לאָרדס“. גענען דיא הויז אָוו לאָרדס פון ענגלאַנד קעמפֿען אפילו פיעלע לעבעראל־געזאָגענע נישט־סאָציאַליסטען, היינט וואָס דאָרף מען שוין א נאטירליכערע זאך, וויא דיא אונזער פריעדענהייט פון דיא אידישע סאָציאַליסטען מיט א סיסטעם אין זייער בעוועגונג, וועלכע איז אין וועזענטליכען געבויט אויף דעם זעלבען פרינציפ וויא דיא הויז אָוו לאָרדס? זיי פאָדערן א סאָציאַליסטישע־הויז־אָרדקאָמאָנס סיסטעם, זיי ווילען האָבען, אז דיא „ארבייטער צייטונג און אבענר

דיא „פובלישינג אסאָס“ האט אימער דאס אליין אויף'ן טאגעס־אָרדנונג געלאזען שטעלען. און אין דיא דיסקוסיען דורך איהרע דעלעגאטען אַנטטייל גענומען, — זאָ דאס דער איינדרוק איז אייגענטליך אימער געווען, אז דיווע פרעססע אונזערע איז דאס אייגענטום פון אלע אידישע סאָציאַליסטישען.

אי פאר וואָס האָבען דיא פאָדערונגען, אז דיווע פרעסע זאָל טאקי געהערען און דירעקט קאָנ־טראָלירט ווערען פון דיא זעמטליכע סאָציאַליסטישע אָרגאניזאציען, פאר וואָס האָבען דיווע פאָדערונגען גענומען הערען זיך ערשט פאר דריי יאָהרען און נישט פריהער? איז דער תירוץ, אז דיא ערשטע פאָר יאָהר איז דיא סיסטעם טאקי געווען א'ן אַנט־דערע — (דיא פובלישינג אסאָס. האָט טאָס דאָן צו זיך צוגעלאָזען דעלעגאציען פון אָרגאניזאציען) — און דיא אלע טרויעריגע פרוכט פון דיא יעצטיגע סיסטעם האָבען נאָך נישט פאָספייטע אויסצורוואַקסען, זאָ דאָס דיא פעהלערען פון אזא סיסטעם זיינען נאָך קיינעם כמעט נישט געווען בעקאנט. דיא פרוכט איז אָבער געוואָרען ביטערער און ביטערער ביז דיווע זעהר ביטערע ערפֿאהרונג האָט אונז אָנגעוויזען אויף דיא סיסטעם, וועלכע אליין דאָרף עקזיסטירען און מוז עקזיסטירען.

א „הויז אָוו לאָרדס“ אָדער א סאָציאַליסטישע „הויז אָוו קאָמאָנס“?

לאָמיר יעצט בעטראַכטען דיא יעצטיגע סיסטעם, אונזער וועלכע דיא „ארבייטער צייטונג“ און „אבענר בלאַט“ ווערען ארויסגעגעבען און קאָנ־טראָלירט. (1) יעדער מיטגליעד רעפרעזענטירט מיט זיך בלויז זיך אליין, און (2) איין מאָל ווערט ער א מיטגליעד, בלייבט ער אויף אימער א מיטגליעד — דאָס הייסט א בעל־הבית איבער דיא „ארב. צייט.“ און „אב. בלאַט“ און דעם גאנצען אייגענטום פון דרוק און אָפּפּיס. נאָך דיא געזעצע פון שטאַט איז נישט קיין מאַכט, אויף דער וועלט וואָס זאָל איהם קענען אויסשליסען, אפילו ווען ער זאָל ווערען אויס סאָציאַליסט און א פארביטער־טער שונא פון אונזער פארטיי. אָבער וועגען דעם וועלען מיר שוין נישט ריידען. יעדענפאלס איז

אויך איז דא א טענה, אז דעלעגאטען פון סעקציאָנען וואָלטען ניט געווען פעהיג צו פיהרען דעם געשעפט. נו, איז ערשטענס, אויב אין דיא יעצטיגע פוב. אסס. זיינען דא פעהיגע ביזנעס־לייט, וואס זיינען אויך געניט אין דיא פעהרעלמניכע פון דעם "ארב. צייטונג" אָפּפּיס, טאָ ווארום זאָלען זייערע סעקציאָנען אָדער דיסטריקטען דאן זיי ניט קענען שיקען אלס פערואלטענדע דעלעגאטען? (דיא נפּקא מינא וועט אָבער זיין דאס, וואס דאן וועלען זיי זיין שליחי צבור, ווערענד יעצט רעפרעזענטירען זיי בלויז זיך אליין). צווייטענס, פון ווען אָן איז דאס "פובליש. אססאָס" אָדער איהרע פער־וואלטונגס־רעטע געוואָרען אזעלכע פעהיגע גע־טעפּטס־לייטע? דאכט זיך, עס איז אן אלטע גע־שיכטע, אז אין דעם הינקט מען ביי אונז צו. אויך האָבען מיר זיך ניט וואָס צו שעמען: עס איז א זאך פון ארבייטער, און וויא קומען ארבייטער צו זיין ביזנעס־לייט? א הויז דעם: ווען אין דיא "פובל. אססאָס." זיינען יע דא פעהיגע פערואל־טער, האבען זיי דען דיזע פעהיגקייט מאָנאָפּאָלאַזירט? אפשר וועלען אזעלכע אויך זיך געפינען אין דיא פערשיעדענע אָרגאניזאציאָנען?

* * *

איצט לאָמיר זעהן צו וואָס אזא צושטאנד וויא דער יעצטיגער פירט. צו דיא דעסיוזשאָן פון ארביטריישאָן קאָמיטע וועלען מיר קומען ספּעציעל. אָבער איין פונקט איהרען לאָמיר דערמאָנען דאָ. דאס איז נעמליך דער מיטעל, וועלכען דיא דע־סיוזשאָן ניט דעם אנדערען צו, אין פאל דיא "פובל. ליישינג אססאָס." וועט זיך ענטזאנען צו צוקאָזען א גוטשטייענדען מיטגליעד פון דער פארטיי. אין אזא פאל דארף דער קאנדידאט פערקלאנען דיא "פובל. אססאָס" פאר דער נאציאָנאל עקזעקוטיווע, וועלכע וועט שוין דיא זאך אונטערזוכען. נו, איז דער אונגליק אָבער, דאס פיעלע פון דיא בעסטע טהעטיגסטע מיטגליעדער פון דער פארטיי קענען ניט אריינטערטען אין דיא "פובל. אססאָס." און האָבען דאָ קיין קלאגע ניט: זיי קענען איינפאך ניט קריענען קיין פינף מעמבערס פון דיא "פובליש. אססאָס." וואס זאלען זיי פאָרשלאָגען (ענטוועדער, ווייל זיי קענען איינפאך ניט אזוי

בלאטט" זאָלען זיין אין דיא הענד פון אַין אָרגאַניזאציאָן, וואָס זאָל בעשטיין פון דעלעגאטען פון דיא פערשיעדענע אידישע סעקציאָנען, ברענט־טעס אָדער דיסטריקטען; אז דיעזע דעלעגאטען זאָלען פאָלגען דעם ווילען פון זייערע ווילער און ווען א סעקציאָן, למשל, זאָל געפינען איהרע דעלעגאטען פאר אונפאַסענד, זאָל זי קענען זיי גלייך צוריקרופען און שיקען אויף זייער פלאץ אנדערע; און אז דער רעדאקטאָר אָדער רעדאקטערע זאָלען אויסגעוויילט ווערען פון אלע דיזע אידישע אָרגאַניזאציאָנען.

אזוי ווערט ארויסגעגעבען דיא "צוסונפֿט". אזוי, אין וועזענליכען, ווערט ארויסגעגעבען דיא גאנצע גרויסע פארטיי־פרעססע פון דער סאָציאַל־דעמאָקראטיע פון דייטשלאַנד.

אונטער אזא סיסטעם און בלויז אונטער אזא סיסטעם וואָלטען אונזערע צייטונגען געווען אונ־זערע אלעמענס, וואָלטען קאנטראָלירט געווען פון אלעמען און וואָלטען געקענט איינגעפיהרט ווערען אזוי, אז זיי זאָלען זיין פריי פאר פערשיעדענע צדדים און מיינונג־גען אין דער בעוועגונג אויף'ן ברידערליכען שטייגער צו לאָזען הערען זייערע שטימען, וויא דאס ווערט פערלאנגט פון פיעלע גענאָסען. איבערהויפט זיינען דא פערשיעדענע מיינונגען ווענען דעם גופא וויא דיא צייטונגען זאָלען געפיהרט ווערען, און סעטלען אזעלכע זאכען האט דאס רעכט בלויז א קאנווענציאָן פון אלע סאָציאַליסטישע אָרגאניזאציאָנען.

* * *

עס ווערט פון דיא "פובלישינג אססאָסיישען" אויסגעשפראָכען דיא מיינונג, אז דיא לענאלע זייט פון דער זאך מאכט דיא סיסטעם, וועלכע דער אנדערער צד פאָדערט, אונפאַסענד פאר אזא געשעפט וויא פון דיא "אבענד בלאט" און "ארב. צייטונג" א גענויע בעשפרעכונג מיט קאָמפּערטענטע לאַיערס האָט אָבער בעוויזען, אז מען קען דיא זאך איינפיהרען אויסגעצייכענט פון לענאלען שטאַנדפונקט אויף, — נאך פיעל זיכערער און בעקוועמער וויא יעצט איז.

דיא הענט פון א פובליש. אססאָס. וועמען רעפערע-
זענטירען דיא מיטגליעדער פון דיווע פובל. אסס. ?
קיינעם ניט אויסער זיך אליין. ווער קען ווערען א
מיטגליעד ? — דער וועמען דיווע קיינעם־ניט רעד-
פרעזענטירענדע מיטגליעדער ווילען צו זיך אריינ-
נעמען. איהר זייט א גוטער, טהעטיגער טרייער
מיטגליעד פון דער פארטיי פון לאנג און גוט ער-
פאהרען אין דער בעוועגונג ; איהר ווילט אויך האב-
ען א פערבינדונג מיט דיא קאנטראלע אדער
אונזער וויכטיגסטע וואפע — דיא פרעססע. נו,
ווענדט זיך דא אייער שיקזאל ניט אן דיא סאצי-
אליסטישע ארבייטער פארטיי פון גאנצען לאנד,
ניט אן דיא סעקציאן צו וועלכע איהר בעלאנגט,
זאגנדיג אן דעם ווילען אדער קאפריז פון דיא, וואס
האבען גראד געהאט דעם מזל צו ווערען מיטגליעד-
ער פון דיא פובליש. אססאָס. אויב איהר קענט
ניט נוטא חן זיין גענוג, אז פינף זאלען אויך פאר-
שלאגען דריי מאך נאך אנאנד, איז פארפאלען.
און ווען איהר ווערט שוין אין א מזל־דיגע שעה
פארגעשלאגען, קענט איהר דאן ערשט דורכפאלען,
ווען אייער גאָז אדער אייערע מיינונגען אדער
בעקאנטשאפטען געפעלען ניט דיא פיהרער און
דעם פאססיווען מאיאָריטעט. דיא מיטגליעדער פון
דיא פובליש. אססאָס. ערקלערען דאך אָפּען, אז
זיי וואלטען שטימען געגען דיא גענאָסען, וואס זיי-
נען אין דיא "מחלוקה" ניט אויף זייער צד ; און
דאס איז גאנץ נאטירליך אויך : וויא סען מען א
מענטשען צווינגען צו שטימען פאר א פערזאן געגען
וועלכע צד איז ?

נו, דארף מען א סיסטעם, וואו מען זאל אן
קין איינציגע פערזאנען אָבהיינגיג ניט זיין !
ווייטער : א גאנצע סעקציאן, למשל, האט קין
רעכט צו זאגען א דעה אויף אונזערע צייטונגען,
ווערענד א'ן איינציגער און גאנץ נייער און אונזער
פארענער גענאָסע, וואס איז גראד בעפריינדעט
מיט דיא פיהרער פון דיא פובליש. אססאָס. קען
אזא דעה יע זאגען.

איז אזא אָרדנונג מעשה יושר, איז עס פראק-
טיש און נוצליך פאר דיא צייטונגען ?
אין דעם בריעפקאסטען פון "אבענד בלאט"
געפינט איהר אָפּט א'ן אנטוואָרט צו א שרייבער

פיעל, אדער — און דאס איז אן עפטערע זאך —
ווייל זיי בעקאנגען ניט צו דעם צד פון דיא פיה-
רער פון דיא "פובל. אססאָס." ווען אזא קאנדי-
דאט זאל זיך קומען בעקלאגען, וועט מען דאך
דאס ערשטע ביי איהם פרעגען, ווען מען האט איהם
פארגעשלאגען ; אויף דעם וועט ער ענטפערען,
אז מען האט איהם גאר ניט פארגעשלאגען, און
דער נאטירליכער אנטוואָרט אויף דיעזעס וואלט
געווען : "טאָ וואס זשע ווילט איהר, גענאָסע ?"
וואס איז דיא פעולה צו ציילען דיא גענאָסען,
וועלכע מען האט פארבאללאָטירט אין דיא "פוב.
אססאָס.", אז דער עיקר איז גאר דיא צאל פון
פון דיא וואס האבען אפילו ניט דיא זכיה באלאך-
טירט צו ווערען, ווייל זיי קענען ניט קריגען קיינע
פארשלענער דערפאר וואס זיי זיינען מיט דיא
פיהרער פון דיא "פובליש. אססאָס." ניט איינפער-
שטאנדען עס איז א בעקאנטער פאקט אז אין
נירנאָרק געפינען זיך פיעלע פיעלע העכסט טהער-
טיגע אלגעמיינ בעליעכטע און פון לאנג בעקאנטע
גענאָסען, וועלכע קענען ניט קריגען קין פאר-
שטענער.

פון דער אנדערער זייט געפינט איהר אין דיא
"פובלישינג אססאָס." פיעלע גאנץ אונבעקאנטע
סאציאליסטען, וועלכע זיינען אין דער בעוועגונג
גאך גאנץ ניי און אונערפאהרען, אָבער וועלכע
זיינען גראד אין פריינדליכע פעהעלטניסע מיט
דיא פיהרער פון דיא פובלישינג.

איז אזא סיסטעם גוט ?

מיר זעהען אלץ, אז דער איינציגער מיטעל,
וואס דיא דעסיוזשאן ניט דעם אנדערען צד, בלייבט
בלויז אויף פאפיער און קען ניט מקוים ווערען. זא-
דאס עס קענען אפילו קין קלאגעס ניט זיין. עס
איז אזוי וויא מיט דיא היינטיגע סיסטעם פון דער
וועלט אין אלגעמיינ. פון דעם שטאנד־פונקט פון
דיווע סיסטעם האט איהר קין שום קלאגע ניט גע-
גען וואנדערבילדען וואס ער האלט ניט זיין איי-
גענטום. אָבער דעריבער שרייען דאך דיא סאציא-
ליסטען : "נידער מיט אזא סיסטעם !" און טאקי
בלויז דיא בעזייטיגונג פון אזא סיסטעם קען זיין א
רפואה.

בערעכענט איצט : אונזער פרעססע איז אין

מיט דיא וואהר-אנימאציען. וועלל, צו דען ווייט
זיא ניט פון דעם פאקט, דאָס דיא מערקווירדיגע
אָפּען עער מיטונגס, וואס ווערען אפגעהאלטען
אין אידישען קווארטאל, האלטען זיך אויף דיא אונ-
ערמידליכע ארבייט פלויז פון גענאָסען, וואס
זיינען ניט אין פובלישינג אססאָס. ? יא, דיא גאנצע
שווערע ארבייט פון אראנזשירען דיוע מיטונגען
ווערט געטאן אויסשליסליך פון דיא רויטע-קארטען-
האלטערס וואס האבען קיין מעמבער-קארדס פון
דיא פובלישינג. און דיא אידישע רעדנער, וואס
אנטירען אויף אידיש אדער אויף ענגליש, אויף
דיוע מיטונגס, זיינען אויך רויטע-קארטען-האלטער,
וואס ווידען האבען א נייע סיסטעם, — וואָרס אי-
בערהויפט זיינען דאָך אלע אונזערע רעדנער און
שרייבער (אויסער דעם רעדאקטאָר פון דיא „ארב-
צייט.“ און „אבענד בלאט“) פּעראייניגט אין דיא
פאָדערונג פון א נייע סיסטעם (יעדענפאלס אבער
בעשטייט דיא אפפאזיציען גראָד פון דיא יעניגע,
וועלכע ווילען ניט האבען, אז האלטערס פון היילע
קארטען, וועלכע רעפּרעזענטירען בלויז דעם איינ-
טריטס-דאָללאַר, וואס דיוע קארטען קאָסטען, —
אז אזעלכע קארטען-האלטערס זאלען זיין דיא איינ-
ציגע בעלי-דעות איבער אונזער פרעססע.

דיא דעסיוזשאן.

זינט דאס ארביטריישאָן קאמיטע האט פער-
עפענטליכט זיין „דעסיוזשאן“ הערען זיך טענות און
געשפּרעכען ווענען דעם צו דיא אָפּפאזיציען איז
מקיים דעיוע דעסיוזשאן צו זיא ברעכט איהר.
דיוע טענות און געשפּרעכען זיינען אמיזאנט. דיא
וואס ריידען ווענען דעם פאָרגעסען, אז דיא דעסיו-
זשאן איז אזעלכע, דאס דיא אָפּפאזיציען האט ניט
וואס מקיים צו זיין און ניט וואס צו ברעכען. לעזט דיא
דעסיוזשאן גוט דורך פון אָנהייב ביזן ענד, זוכט
איהר איבער, זיפט איהר איבער, און איהר וועט
זעהן, אז פאר דעם צד וואס איז געגען דיא „פובליש-
אססאָס.“ איז אין איהר ניטאָ קיין שום בעפעהל
וואס צו טאן און קיין שום פערבאָט, וואס ניט צו
טאן, — קיין שום „מצות עשה“, קיין שום „מצות
לא תעשה“, — זא דאס דיוער צד האט ניט וואס צו
פאָלגען, פונקט וויא ער האט ניט וואס ניט צו פאָר-

פון א שטימע פון פאָלס: „מיר האבען אייער בריף
איבערגעגעבען צו דער פובליש. אססאָס. דיא מיט-
גליעדער פון דיא „פובליש.“ זיינען אלזאָ דיא
דיינים איבער דעם וואס דיא לעזער זאלען
לעזען און וואס ניט. מיר ריידען שוין ניט
ווענען דיא פראגע פון קאמפּעטענץ. איבער-
הויפט וואָרום א צאָל פון גענאָסען, וואס קיינער
האט ניט ערוויילט אלס פאָרשטייער, — פון גענאָסן,
וואָס רעפּרעזענטירען בלויז זייערע אייגענע פער-
זאָנען, — וואָרום זיי זאָלען זיין דיא איינציגע בעלי-
הבתים און דעה זאָנער איבער דיא לעזע-שטאָף,
וועלכע דאָרף זיין דער הויפט פונדאמענט פון אונ-
זער אנימאציען, — איז א זאָך, וואס דער שכל
ענטזאגט זיך צו פערשטיין.

עס איז נאטירליך, עס איז אונפערמיידליך,
עס איז א פסיכאָלאָגישע נויטווענדיגקייט, אז מענ-
שען (זיי מענען זיין דיא בעסטע און זאך-טרייעסטע)
וואָס זיינען דיא אונאָנהייניגע בעלי דעה זאָנער
איבער אזעלכע וויכטיגע זאכען, וויא אונזערע צייטונג-
גען, אזוי לאנג וויא זיי געלוסט זיך נור, — אז אזעלכע
מענשען זאָלען מיט דער צייט זיך נעמען פיהלען
געוויסער-מאָסען אדס דיא ווירקליכע אייגענטימער
פון דיוע צייטונגען, און צו ווערען גערוועזן, צו פיהר
לען אלס אין אנגריף אויף זייערע פערזענליכע רעכ-
טע, ווען אנדערע פאָדערען אויך א דעה צו האָבען
איבער דיוע צייטונגען. ניט אומזיסט אנערקענט
דאָך דיא דעסיוזשאן פון דעם ארביטריישאָן קאָמי-
טע, אז דיא מיטגליעדער פון דיא פוב. אססאָס.
בעהאַנדלען דיא אנדערע אידישע גענאָסען, וואָס
פרענען עפעס ווענען דיא צייטונגען, אונטהעפליך —
דאס הייסט איינפאָך (וויא דער פאקט איז) מיט
דעם ביזנעס אנטווארט: „עס איז ניט אייער
עסקו“ — וויא איהר, לעזער, וואָלט ענטפערען,
ווען א פרעמדער וואָלט זיך אריינגעמישט אין
אייער פריוואט געשעפט.

דיא „אבענד בלאט“ רופט דיא גענאָסען פון
דער אָפּפאזיציען אָן „רויטע-קארטען-האלדערס.“
וועל, דאס רוב האלטען זיי רויטע קארטען און
טוען גאנץ שווערע ארבייט פאר דיא זאכע, וועלכע
דיוע רויטע קארטען רעפּרעזענטירען. (דיא זעלכע
„אבענד בלאט“ הייסט בעסער זיך בעשעפטיגען

נעך ווען ער וואלט אפילו וועלען זיין אין אפיקורס. דיא איינציגע זאך, וואס ווערט אין דיא דע־סיושאן אויסגעדריקט וועגען דעם, וואס דיא זעמט־ליכע אידישע סעקציאנען דארפן טאן, איז אויף זייערע ספעציעלע קאנווענציאנען צו פעהאנדלען בלויז אזעלכע זאכען, וואס זיינען נוגע בלויז דיא אידישע פראפאגאנדא; און דאס זיינען דיא אידישע ארגאניזאציאנען אימער מקיים, ווען נור זיי האלטען אפ דיא יעניגע קאנווענשאנס פון אידישע סאציאליסטען, פון וועלכע דיא דיסיושאן רעדט וויא וועגען א נוצליכע זאך.

ווייטער איז אפשר נייטיג צו בעזייטיגען א נע־וויסע מיספערשטענדנים אין בעצוג אויף דיא רע־דאקציאן פון דער "ארבייטער צייטונג". אט איז דער פאקט: דיא דיסיושאן האט אב. קאהאן נאך מענירט אויף דיזע שטעלע, זא דאס, וויא דאס איז ביי יעדע נאמינאציאן, האט ער געהאט דיא ברירה דיזע נאמינאציאן אנצונעמען אדער אבצוליינען. ער האט געטאן דאס לעצטע. אין א געוויסע צייט ארום האט ער ערהאלטען פון דעם ארביטריישאן קאמיטע א בריעף מיט א'ן אויפפאדערונג צו ערקלערען דיא אורזאכע, ווארום ער ענטזאנט זיך צו זיין א קאנדידאט. אב. קאהאן האט געענט־פערט מיט דיא ערקלערונג, דאס דער כאראקטער פון דיא מיטינגען ביי דעם ארביטריישאן קאמיטע האבען ליידער דיא צווייסיטיקייט נאך פיעל פאר־שארפט, און אז דיא גאנצע געשיכטע איז אזוי פארפלאגטערט געווארען מיט פערזענליכקייטען, אז ער האט זיך בעשלאסען מעהר קיין קאנדידאט אויף רעדאקטאָר נישט צו זיין, און דאס דיזער בע־שלוס זיינער איז ענדליך און קען נישט געענדערט ווערען. דיזע ערקלערונג איז פון דעם קאמיטע אנט־גענומען געווארען.

דאס איז אלעס. פון קיין "עובר זיין" דיא דיס־זשאן איז דא אלזא נישטא וואס צו ריידען.

ווען דאס קאמיטע פון דיא לעצטע אידישע קאנווענציאן האט זיך געמעלדעט צו דעם "נאצי־עקז." מיט דיא ביטע וועגען ארביטריישאן, האט דיזעס קאמיטע זיך אין אלגעמיינעם גענומען צו פאלגען. וואס דיא ארביטרייטערס וועלען היי־סען. נו, האבען דיא ארביטרייטערס אין זייער די־

סיושאן זי גאָר נישט געהייסען און נישט פארווערט, — איז נישט געפאָרן, וויא מען זאָגט!

ברעכען אָדער מקיים זיין דיא דיסיושאן קען בלויז דיא "פובליש. אססאס." (ווייל זיא איז דאָך דיא האַבערקע) און זיא ברעכט איהר טאָקי, הנם אין אזעלכע אַרטען, דאס מען קען זיך געגען זיי נישט בעקלאָגען, וויא מיר האבען שוין אויבען ער־קלערט. א פאקט איז פאָרגעקומען תיבה נאך דעם, וויא דיא דיסיושאן איז אַרויסגעגעבען געוואָרען. א גענאָסע, וועלכער איז א נוטשטייהענדער, טהע־טיגער און געאכטעטער מיטגליעד פון דער פארטיי האט געקראָגען געוויסע מיטגליעדער פון דער "פוב־ליש. אססאס.", וועלכע האבען איהם פאָרגעשלאָגן גען אלס מיטגליעד פון דיא אססאסיאיישאן. איי־דער עס איז געקומען צו דיא צווייטע פאָרשלאָגונג האבען זיי זיך אָבער דערוואוסט, אז דיעזער גענאָסע איז איינער פון דיא וואס ווילען א סיסטעם ענדערונג, און — צו דיא צווייטע פאָרשלאָגונג איז טאָקי נישט געקומען. אַנקלאָגען איז דאָ נאטירליך נישטא וועמען: יעדער איז זיך פריי צוריקצוציהען זיין פאָרשלאָג, אבער אין אלגעמיינעם איז דאָס פאָרט פון דער זייט פון דיא גאנצע "פובלישינג אססאס." בכלל א דירעקטער שריט געגען דיא דיסיושאן, וועלכע זאָגט דייטליך, אז גוטע מעמ־בערס פון דער פארטיי זאָל מען דעם וועג צו דיא פובלישינג נישט פארשטעלען.

דאס רוב פון דיא סעקציאנען, וואס זיינען מיט דיא דיסיושאן נישט צופרידען, האָבען דיא פאלגענדי־גע טענה: אונזערע דעלעגאטען האבען אויף דער קאנווענשאן בעשלאָסען ארביטריישאן. האבען דיזע שלוחים אונזערע אָבער דען געווארט ביז מיר וועלען דיזען בעשלוס אָננעמען? דאָך נישט! היינט וויא קען דיא דיסיושאן פאר אונז זיין בינדענד? דיזע טענה איז אָבער א גאנץ אומזיסטע. דען, וויא שוין גע־זאָגט איז אין דער דיסיושאן סיי־וויא־סיי נישטא קיין איינצעלנער פונקט (אין בעצוג אויף דיזע סעקציאנען) צו וועלכע עס זאָל זיך גאָר פאָסען דאס ווארט "בינהענד."

* * *

וויכטיג אין־דיזען בעציהונג דער פאלגענדער פאקט: שבת, דעם 27־טען יוני איז אבנעהאלטען

געוואָרען א פערזאמלונג פון דיא אלגעמיינע סעס-
ציאָן ניריאָרק. אויף דיזע פערזאמלונג איז מיט
א מאַיאָריטעט אָנגענומען געוואָרען פאָלגענדער
בעשלוס:

„דיא צעהן* דעלעגאטען צו דער נאַציאָנאַל
סאָנווענציאָן זיינען אינסטרוואירט אויף דער נאַצי-
יאָנאַל קאנווענציאָן דאָפיר צו שפרעכען און צו
שטימען, דאס דיא סאציאליסטישע ארבי. פארטיי
אלס אַזעלכע זאל קיין אפפזיעלע פערבינדונג מיט
דער „ארבי. צייט.“ אדער דיא „אַבענד פלאט“ נישט
האבען, און דאס דיא אידישע סאציאליסטישע
פרעסע אין אלגעמיין זאל מען איבערלאזען צו דיא
אידישע מיטגלידער פון דער פארטיי.“

דיזער בעשלוס הייסט אַלזא, אז דיא „ארבי.
צייטונג“ איז נישט קיין אפזיעלער אר-
נאָן פון דער פארטיי. פאר דיזען בע-
שלוס האט אויך געשפראכען און געשטימט גענ.
אַלעקסאַנדער יאנאַס, וועלכער, וויא בעסאנט, איז
געווען איינער פון דעם ארביטריישען קאמיטע.
דער פאלגענדער אויסצוג פון זיין רעדע איז דערי-
פער זעהר וויכטיג:

„עס טוט מיר זעהר לייד — האָט ער געזאָגט —
דאָס איך בין אויך איינער פון דעם אונגליקליכען ענט-
שיידונגס קאמיטע. וואָלטען מיר פריהער געוואוסט דאָס,
וואָס מיר ווייסען היינט, וואָלט דיא ענטשיידונג אַנדערש
אויסגעפאלען. אין אלגעמיין זייט איהר, מיטגלידער פון
דער פובלישונג אַססאָסיישען, גוטע פייטערס. אָבער וואָס
וויילט איהר אייגענטליך? איהר האָט דאָך דיא צייטונגען,
האַלט זיך מיט זיי. קיינער קען זיי ביי אייך נישט צונעה-
מען, עס איז אייער אייגענטהום. מיר אָבער קענען
דיא גענאָסען נישט פערצאָמען דיא וועג. מיט דעם וואָל-
טען מיר יעדענפאלס בלויז פארגרעסערט דיא צווייטגי-
קייטען.“

* * *

דער קאנפערענץ פון דיא פינף אידישע פאר-
טיי אָרגאַניזאַציען, וועלכע רופט דיא אידישע קאָנ-
ווענציאָן אויף, דעם 7טען אויגוסט, האט זיך אויס-
געשפראָכען פונקט אין דעם זעלבען גייסט וויא
דיזער בעשלוס, וועלכער איז אָנגענומען געוואָרען

(*) אין דעם געפינען זיך אויך דריי פון דיא פינף
מיטגלידער פון דיא ארביטריישען קאמיטע.

מיט אַין אונפערגעסליכע בעגייסטערונג. דיא
אלע מעשות ווענען דעם, דאס דער קאנפערענץ
האט גערעט פאר דער דיסיוזשען אָדער גענען דער
דיסיוזשען זיינען לעכערליך. אויף דיא ענדליכע
פערזאמלונג איז אלגעמיין אויסגעשפראָכען געוואָ-
רען א רעספּעקט צום ארביטריישען קאמיטע אלס
אַזעלכער און עס איז אָנגעוויזען געוואָרען אויף דעם
פאקט, דאס דיזע דיסיוזשען איז אַזעלכע, וועלכע
מען קען נישט נישט מקיים זיין, נישט עובר זיין.

דיא זאך שטייט יעצט אַלזא אזוי: דיא אר-
דישע גענאָסען געפינען זיך אין דיא זעלבע לאַגע
וויא דיא סקאַנדינאווישע אָדער פוילישע גענאָסען.
דיא סקאַנדינאווישע סעקציאָנען פון-אונזער פאר-
טיי האבען אויף זייער לעצטע קאנווענציאָן בעשלאָ-
סען געמיינשאפטליך ארויסצוגעבען א צייטונג אויף
זייער שפראך אויף דער זעלכער סיסטעם וויא אונז-
ער „צוקונפט“. ווערט ארויסגעגעבען און וויא דיא
אַפפאזיציאָן פאָדערט, אז דיא גאַנצע אידישע פרע-
סע זאָל ארויסגעגעבען ווערען. (דאס איז דיאזעלבע
סיסטעם, וועלכע ווערט אַנערקענט פון דער גרוי-
סער סאציאַל דעמאָקראטישער פארטיי פון עסט-
רייך. (זעה נייע צייט נומ. 37 זייטע 224) אויף דער
זעלבער סיסטעם איז געווען אָרגאַניזירט און אָרגאַ-
ניזירט זיך ווידער דיא פרעסע פון אונזערע פוילישע
גענאָסען פון אמעריקא.

דאָס איז דיא איינציגע לאַגישע און נאַטירליכע
סיסטעם. זא נישט אומעטום און זא מוז גיין ביי
אונז אויך.

דיא אידישע פראָפאָגאַנדא (שריפטליכע און
מינדליכע) מוז זיין אָרגאַניזירט אין א צענטער. אזוי
טוען אונזערע פוילישע גענאָסען, אזוי טוען אונזערע
שוועדישע און צעכישע גענאָסען, אזוי מוזען מיר
אויך טאן. דעם זעלבען געדאַנק האט דיא „ארבי.
צייט.“ אויסגעדריקט פאר דיא לעצטע אידישע
קאנווענציאָן. דיא צענטראַליזירטע ארגאַניזאַציען
פון דער גאַנצער פארטיי פאָדערט אזא אָרגאַניזא-
ציע מעהר טאַק, א שנעלערע אמעריקאַניזירונג פון דיא
מיטגלידער וועט עררייכט ווערען. יא דורך דיא
געזונטע פראָפאָגאַנדא אויף אידיש ווערען אידישע
אידישע ארבייטער געבראַכט אי צו סאציאַליזמוס
אי צו דער שפראך פון לאַנד.

דערונגען פון אלע אידישע סאציאליסטען מיט א נאנץ קריינע אויסנאָהמע.

לאָמיר האָפּען, אז דיא זאך וועט פּערהאנדעלט ווערען געלאָסען און אָהן דיא גיפטיגע סטירדעס און פּערביסענהייט, פון וועלכע עס ראָשט דיא ניל־דערנע אַרבייט פון אונזערע בעסערע צייטען. זאָל ערניערונג אָן דיא ערשטע צוויי דריי יאָהר פון פּרידליכע ברידערליכע טהעטיגקייט און דיא זיסע פּרוכט פון איהר אונז איין מאָל פאַר אלע מאָג העלפּען קומען צו דעם לאַנג גענערטען טאָלק אין אונזער ריידען. דיא גענענזייטיגע פּערביטערטקייט האָט שוין גענוג מיה פאַרצערט. זאָל שוין זיין א סוף!

א אידישע סאציאליסטישע קאנווענציע, און אַן אָנפאַנג פון א נייע, פון א פּרייליכערע עראַ! פאַר דיא רעדאַקציע.

א.ב. קאהאן.

פאַר דיא קומענדע אידישע קאנווענציע האָ בען פאַרקויפּט געשטימט דיא פּאָלגענדע אידישע פאַרטיי אָרגאניזאציען: (1) סעקציע האַרט־פאַרד. (2) סעק. ניו־הייזען. (3) סעק. נואַרק. (4) סעק. וועסט האַבאַקען. (5) סעק. ברוקלין. (6) ניו־יאָרקער פרויען ברענטש (נומ. 13). (7) 12טער אַסעמבלי דיסטריקט ניו־יאָרק און (8) האַרלעם ברענטש ניו־יאָרק.

* * *

מיר זיינען פּערטיג. מיר לייגען אוועק דיא פּער־דער מיט דער געפיהל, דאָס מיר האָבען ערפיהלט א לאַנג וואַרטענדע פּפליכט. מיר האָבען דאָ אי־בערגעגעבען ניט קיין מיינונגען פון איינציגע פּער־זאָנען, און ניט קיין מיינונגען, וואָס זיינען געפויט אויף פּערזענליכקייטען, זאָנדערען דיא ריינע גע־דאַנקען, עהרליכע איבערצייגונגען און פּעסמע פאַ־

Ludwig Börne.

דיא צוקונפט

א מאנאטליכער זשורנאל פון פאפולערע

וויסענשאפט, ליטעראטור און סאציאליזמוס.

— ארויסגינגעכען פון דיא —

אידיש שפרעכענדע סעקציאנען, ס. א. פ. פון אמעריקא.

אבאנעמענטען פרייזען:

אויסלאנד:	אינלאנד:
פיר איין יאהר \$1.25.....	פיר איין יאהר \$1.00
פיר 6 מאנאט 65 ס.	" 6 מאנאט 50 ס.
	איין נומער 10 ס.

אדרעסע פון רעדאקצאן און עקספעדיציאן:

Zukunft, 132 E. Broadway, New York.

אינהאלטס פערצייכנים.

- (1) דיא ניינטע נאציאנאל-קאנווענצאן פון דיא סאציאליסטישע ארבייטער פארטיי, אב. קאהאן.
- (2) ענגלישע ראמאנען און ראמאניסטען אין 18טען און 19טען יארהונדערט, מ. באראנאוו.
- (3) דיא אורזאכע פון אנטיסעמיטיזמוס, פון Iohan Nadejde
- (4) מאטעריאליזמוס אין אידישקייט אדער רעליגיאן און לעבען — ווער פיהרט וועמען? ב. פייגענבוים.
- (5) דער גענעראל, פון אנטאן טשעכאוו, (פארטזעצונג) איבערוועלט פון ב. גארין.
- (6) וויא פלאנצונגען און לעבעדיגע בעשעפעניסען מאכען איבער דיא ערד (נאך ק. באמעלי) ש. פעשעס.
- (7) צוועק און ווירקונג פון וויסענשאפט, פון פראנץ בייקאן.
- (8) דיא ענטוויקלונג פון נאציאנען, נאך קארל קאוטסקי, א. בעטהילעל.
- (9) פארברעכען געגען הייראטס פערבאנד, נאך לעטורנא, פון אב. קאהאן.
- (10) אן ענטפער פון דער רעדאקצאן צו דער קריטיק איבער דיא ארטיקלען רעליגיאן און וויסענשאפט.

אלס ביילאגע צו דיעזען נומער — א פארטרעט פון דער 9טער נאציאנאלער קאנווענציע, ס. א. פ.

דיא איינגערינגעלטע ציפערען אויף דיא זייטלעך ווייזען אויף דיא ארדנונג פון אלע נומערען פון דעם לויפענדען יאהר כסדר, אום צום ענדע יאהר זאל בעקוועמער זיין פאר א אינהאלטס פערצייכנים פון אלע 12 נומערען צוזאמען. דיא נישט איינגערינגעלטע ציפער ווייזען בלויז אויף דיא זייטלעך אין יעדען נומער פערזונדער.

דעלעגאטן צו דער ניוטער נאציאנאלער קאנפערענץ סאציאליסטישע ארבייטער פארטיי
4-11 July 1896 Grand Central Palace New York.

דיא ניינטע נאציאנאל-קאנווענציע פון דיא סאציאליסטישע ארבייטער פארטיי.

אייער גענען דיא אנדערע דיא ציין, האבען מיט אונגעדולד ערווארט דיעזע קאנווענציע ציין אלס א גרויסען שלאכט, וועלכער וועט ענטשיידען ווער פון זיי צווייען זאל זיין הערשער. צום סוף — גאר א'ן אונגערוארטעטע קראפט, דיא קראפט פון קאפ טומעלנעס, נייטמאדנע בודעל און קליין-בירגערליכע אינטערעסען, — דיא קראפט פון פאפוליסטישע צוויי-פאר-א-דרייערנע מיטעל-קלאס פאליטיק — האט זיך א הויב געטאן און מיט איין מאך אראפגעווישט פון דער סצענע אי דיא קליוור-קענדס מיט דיא ווהיטנים אי דיא היללס מיט דיא שיהנעס; א פער-העלטניסמעסיג אונגעקאנטער בודעל-פאליטיקער, יונג אין יאָהרען און אין טשיי-נעס, איז צולעב איין פוסטע בליסצענדע רעדע פון העלערהויט פון א גאר-נישט אריינגעשפרונגען אין בודעל-פאליטישע גרויסקייט — איז נאמינירט גע-וואָרען אויף פרעזידענט! דיא אלטע בודעל-מאשין פון דיא דעמאָקראטישע פארטיי איז פלוצלונג צו-בראָכען אויף פיצלעך — גאר פון העלערהויט ויקס מכד חדש — א נייער בודעל-סעניג! דיא עלטסטע אמעריקאנער געדיינקען ניט אזא נואלטיגע, אזא אונגערוארטעטע איבערקערענעש, דיא געניטסטע פאליטישענס גייען אום וויא צוטומעלטע, דיא שארפזינינסטע בודעל-פאליטישע נביאים גייען אום אָהן ווערטער, ווייסען ניט וואס מאָרגענדיגער טאָג קען בריינגען.

דיא לאנד הילכט און רוישט מיט דיא אב-

אין דיא לעצטע עטליכע וואָכען איז דער גע-זעפשאפטליכער לעבען פון דיא אמעריקאנער גע-ווען צורודערד און צושטורעמט מיט ברויזענדע פאסירונגען. אין סט. לואיס איז אָפגעהאלטען גע-וואָרען דיא נאציאנאלע קאנווענציע פון דיא רע-פובליקאנער — דיא פארטיי פון גרויס קאפיטאל און פון גרויס און קליין בודעל — און מיט א'ן אוי-בערמאכט, וועלכע קיין רעפובליקאנער קאנדידאט האט ניט געהאט זינט דיא ערשטע נאמינאציע פון גענעראל גראנט, איז נאָמענירט געוואָרען אויף פרעזידענט דער בעריהמטער פוסט-קאפ און לא-קייסקער בודעל-טישינאָוויק, מעקקינלי. אלעס איז געווען אין דיא הענט פון זיין צד; יעדע אָפפאָזיציע, יעדע מחנה פון אנדערע רעפובליקאנער קאנדידא-טען איז פערשוואונדען געוואָרען וויא מעקענע אין א ווינט אין דעם שטורעם פון געשרייען פיר מעקקינלי און פראָטעקשאָן — פיר מעקקינלי און נאָלד! דיא גאנצע לאַנד איז פערוואנדעלט גע-וואָרען אין איין מישעניגע פון געשרייען און געפיל-דערס פאר און גענען מעקקינלי מיט זיין פראָגראם. אין שיקאָגא איז אָפגעהאלטען געוואָרען דיא נאציאנאלע קאנווענציע פון דיא אנדערע קאפי-טאליסטישע בודעל-פארטיי, און — נאָך אנדער-סערע איבערראשונג! דיא אלטע פיהרער האָבען זיך פיעריאָהר לאַנג געזאָטעלט און געגרייט; דיא צוויי פיינדליכע לאַגערען — דיא קליוור-לענדיסטען און דיא היליסטען — שארפענדיג

קלאנגען פון דיא צוויי בודעל-קאנווענציאנען — דיא געשרייען: „מעקקינלי און גאלד“ פלאנטערען זיך מיט דיא הורראס פאר בריין און זילבער! אלעס איז געטומעל, אלעס איז קאכענעס, ערוואר-כונג, צוטראגענהייט, פיבערשע אונגעדולד.

און דאך... ניט אין דיא סט. לואיסער קאנ-ווענציאן מיט איהרע גילדערנע אַבקלאנגען, ניט אין דיא שיקאגאער קאנווענציאן מיט איהר ווידער-קוק פון „זילבער! זילבער!“ וועט דער צוקונפטי-גער היסטאריקער געפינען דיא אמת-וויכטיגע ער-אייגנים פון דיזע טעג. ניט אויף דיזע צוויי רוי-שענדע פאסירונגען וועט זיך אַבשטעלען זיין אויג. א דריטע קאנווענציאן, — דאכט זיך, אנאנץ קיינע און א גאנץ שוואכע אין פערנלייך מיט יענע צוויי — איז אַבנעהאלטען געווארען אין א דריטע שטאָדט — אין דיא הויפט-שטאָדט פון אמעריקאנער קאפּי-טאַל, אין ניריאַרק. דיא קאנווענציאן, דיא ניי-טע קאנווענציאן פון דיא סאָציאליסטישע ארביי-טער פארטיי, — אַט זיא, און ניט יענע צוויי קאנ-ווענציאנען, איז דיא ערנסטע, דיא אמת וויכטיגע, דיא איינציגע בעדייטונגספולע פאסירונג פון דיזע שטורמישע וואָכען. עס מאכט ניט אויס וואָס דיא קאפיטאליסטישע בלעטער האבען איהר געגעבען בלויז צעהנדליגע שורות, ווערענד דיא צוויי בודעל-קאנווענציאנען האָבען זיי געווידמעט צעהנדליגע שפאלטען — דער עהרליכער דיינקער פון היינט און דער היסטאריקער פון דער צוקונפמט וועלען דער ניינטער סאָציאליסטישער קאנווענציאן געבען זייער גאנצע אויפמערסזאמקייט; עס מאכט ניט אויס, וואָס דיא נעמען פון דיא סאָציאליסטישע קאנדי-דאטען הערען זיך קוים אין דעם געטומעל פון דיא בודלערשע — אונזערע קינדער און קינדס קינדער וועלען אין דיא שולען לערנען דעם דאטום און דיא נעמען פון דיא ניינטע סאָציאליסטישע קאנווענ-ציאן, ווען דיא סט. לואיסער פארטומעלנעס און דיא שיקאגאער פארבאפענעס וועלען שוין זיין פאר-געסען, ווען דיא נעמען מעקקינלי און בריין וועלען פארפלאַנטערט ווערען אין דיא מיסט-פערג פון דיא גאנצע בודעל-געשיכטע פון לאנד און צוזאמען מיט זיי פארזונקען ווערען אין דעם שווארצען תהום פון פארגעסענע פערגאנגענהייט.

אייגענטליך איז דיא גאנצע היינטיגע פערווירונג אין דיא פאליטישע וועלט פון לאנד פאר זיך א גאנץ וויכטיגער צייכען דער צייט. דיא שיקאגא-איבערראשונג אליין איז פולל מיט בעדייטונג. דער פלעצליכער שטורעם, וואָס האָט מיט איין קלאפּ צופיצעלט און צושטאָען דיא אלטע בודעל-מאָשין פון דיא דעמאָקראטישע אָרגאניזאציאן, — עס מאכט ניט אויס, וואָס עס איז אויסגעביטען גע-וואָרן בלויז א שרץ אויף א רמש — דאָס אליין רעדט מיט טויזענדער צינגער ווענען דיא איבער-קערענעש, ווענען דיא מישענינע און קאכענינע אין דיא געדאנקען און געפיהלען פון דעם אמעריקאנער פאָלק. דער וואָס האָט אויערען צו הערען דיא שפראך פון טעגליכע עראייניסעס, דער הערט און פילט אין דעם יעצטיגען געטומעל און פארווירונג אין ביידע גרויסע קאפיטאליסטישע פארטייען דעם אַבקלאנג פון א געטומעל און א פארווירונג אין דיא מוחות און אין דיא הערצער פון דיא גאנצע בעפעלקערונג; דער פארשטייט אז ניט ווענען גיכערנע מטבעות און ניט ווענען זילבערענע איז דאָ דער עיקר פראגע; דער קוקט טיפער און באנעמט, אז דיא ווערטער „גאלד-סטאנדארד“ און „פרי סילווער“ זיינען קולות, וועלכע דער עולם פערשטייט אייגענטליך ניט און פאר וועלכע ער כאפט זיך אָן בלויז אויף דער מינוט, ניט וויסענדיג פאָרלויפן פאר וואָס אנדערס זיך צו כאפּען אין זיין רעוואָלט גענען אלעס, וואָס רינגעלט איהם ארום, גענען דיא גאנצע יעצטיגע טיפלישע פיהרונג, וואָס ברעכט איהם און שמעכט איהם וואָס ווייטער אלץ באַרמלאַזיגער; דער בעגרייפמט, אז דער אַמע-ריקאנער פאָלק האָט זיך שוין אַבגעריסען פון דיא אלטע בענדער וואָס האָבען איהם פעסט געהאל-טען צו דעם אלטען פאליטישע גאנג, אז ער וואַרפט זיך לעת עתה ארום הין און הער וויא א צומישטער — וויא דער וואָס האָט זיך אַקערשט ארויסגע-ריסען פון א לאנגע געפיינגנים און, נאָך ניט זייענדיג צוגעוואוינט צו דיא פרייער שיין און פרייע לובט, ווייס נאָך ניט וואוהין, אין וועלכע זייט זיך צו קערען נאָך א זיכערע רעטונג.

אַפער ווערענד דיא יעצטיגע מישענינע ביי דיא דעמאָקראטען, רעפובליקאנער און פאָפּוליסטען און

דיא איבערטאשונג צווישען זיי דרייען — דאָס וואָס רעפּובליקאנער ווערען דעמאָקראַטען, דעמאָקראַטען גייען טויזענדערדרייזיג אריין אין דיא בודעלירייזע פון דיא רעפּובליקאנער, דעמאָקראַטען ווערען „בער-נייסטערטע“ פּאָפּוליסטען און פּאָפּוליסטען — הייסע דעמאָקראַטען — ווערענדיג דאָס אלץ ווייזט, אז דיא אלטע פּאָליטישע חורבות זיינען צוטרייסעלט און צו ברעקעלט, — רוהט זיך דיא פערמאטערטע אויג אָפּ אויף דיא ניינטע סאציאליסטישע קאנווענציע אַלס א צייגניס אויף דיא שנעל וואקסענדע נייע, געזונטע, ליכטיגע געביידע פון דעם פּאָליטישען און עקאנאָמ-ישען גרענדלעכען פון דער נאָהענטער צוקונפט.

ניט דאָס איז שטארק און מעכטיג וואָס איז גרויס, זאָגערן דאָס וואָס בליהט און וואקסט מיט א שמענדיגען געזונטען וואוקס. דער ריזענדיג, וואָס זיינע צווייגען פארנעמען זיך ברייט און ווייט, אָבער וואָס טראַגט אין זיין בוים פארווערעמטקייט און פוילענעס, איז אין דער ווירקליכקייט פיעל קלער גער פאר דעם יונגען געזונטען און געזונט-וואקסענדיגן דען בוימעלע, וואָס בייגט זיך פון דעם קלענסטען ווינטעלע. ער פויגט זיך — אָבער ער פאלט ניט און ברעכט זיך ניט, און אין זיין ברוסט, אין זיינע פרישע קוויטען, טראַגט ער א מעכטיגע צוקונפט. בעטראכט דיא דריי גרויסע פארטייען אין זייער היינטיגע פארווירונג, — און בעטראכט דיא יונגע סאציאליסטישע פארטיי, פערגלייכט איהר היינטיגן גען צושטאנד מיט איהר צושטאנד פאר פיער-יאָהרען, פאר אכט יאָהרען, פאר צוועק יאָהרען, פערגלייכט איהר ניינטע קאנווענציע מיט איהרע פריהערדיגע קאנווענציען — דיא אבשפּיגלונגען פון איהר מאַס, ווערדע, מאַכט — און זעהט, אז דיא רעפּובליקאנישע פארטיי מיט דיא דעמאָקראטישע מיט זייערע שעטנד-פארטיי — דיא פּאָפּוליסטישע — זיינען גרויסע צופוילטע, צווערטימטע, צוטריי-סעלטע, שוין האלב איינגעפאלענע פוסטינעס, ווערענדיג, דיא סאציאליסטישע ארבייטער פארטיי, איז א געזונטע, שטארקע, קרעפטיגע, שמענדיג וואקסענדע, וואָס ווייטער אלץ שנעלער וואקסענדע, פלאנצונג.

פון וועלכען שטאנדפונקט איהר זאלט דיזע ניינטע קאנווענציע אונזערע ניט בעטראכטען —

צו אין בעצוג אויף דעם זאָרט דעלעגאטען, צו ווענען זייער צאָל, צו מכח דעם וואָס זיי האָבען מיט זיך רעפּרעזענטירט — איז זיא געווען אַין עדות-זאָגערין ווענען א שנעלען, געזונטען וואוקס-מען פלעגט אונז דאָס רוב אויפּוואַרשן, אז אונזער פארטיי איז א פארטיי פון אויסלענדער, אז אונזערע קאנווענציען פירען זייערע געשעפטען דאָס רוב אויף דייטש, און אז דאָס ווייזט, אז אונזער זאכע איז אַין איבערגעפלאַנצטע פון דייטשלאַנד, אז דער אמעריקאנער באַדען נעמט איהרע וואַרצלען ניט צו, אז אין דעם אמעריקאנער פאָלק האָבען מיר ניט קיין תקומה. קען שוין דאָס אָבער זאָגען דער, וואָס האָט בעזוכט דעם גרענר סענטראל פעלייס אין דיא וואָך פון אונזער קאנווענציע? האָבען דען דאָרטין ניט געהילכט הויפטזעכליך אמת'ע יענקי שטימען מיט אַין אמת יענקי אקצענט? מיט ניט פיעלע אויסנאָהמען זיינען דיא נאָהענט פון הונדערט דעלעגאטען געווען ענטוועדער אמת'ע יענקיס, אָדער הינע געבאָרענע פון אויסלענדישן עלטערען, אָדער, יעדענפאלס, הינע אויכענעאָדער-וועטע ארבייטער. און איז דען דאָס ניט א ווארע אבשפּיגלונג פון דיא גאנצע אמעריקאנער ארביי-טער-בעפעלקערונג, וועלכע ענטהאַלט א גאנץ גרוי-סען פראָצענט פון אויסלענדער און פון קינדער פון אויסלענדער? וויא דער היגער ארבייטענדער פאָלק איז, אזוי איז געווען דיא ניינטע סאציאליסטישע ארבייטער קאנווענציע. און אויב דיא פריהערדיגע נאציאנאלע קאנווענציע פון אונזער פארטיי איז געווען מעהר אויסלענדישע וויא דיא הינע ארביי-טער בעפעלקערונג, אין סך-הכל גענומען, איז דאָך דאָס בלוז א טרויסטפולער בעווייז אויף דעם אמת'ען פארטשירט פון אונזער בעוועגונג.

בעטראכט איצט דיא ליסטע פון דעלעגאטען אז פון דיא שטעדט, וועלכע זיי האָבען רעפּרעזע-טירט, און איהר וועט זעהן דעם אמת רעפּרעזע-טאנטיווען כאראקטער איהרען, — דיא ריכטיגע אבשפּיגלונג אין איהר פון דעם צושטאנד פון דער סאציאליסטישער בעוועגונג איבער'ן גאנצען לאַנד. קיינע פראָקסיס זיינען ניט צוגעקאָזען געוואָרען. יעדער דעלעגאט איז געווען אליין א מיטגליעד פון דיא סעקציען, וועלכע ער האָט פערטראַטען, אַין

איינוואוינער פון דיא שטאָדט, וואָס איהר בעווע-
גונג האָט ער מיט זיך פאַרגעשטעלט; אזעלכע
דעלעגאטען האָבען מיר געהאט פון דיא פערשיע-
דענסטע שטאאטען, פון ניריאָרק אַזש ביז אייאָווי.
וואָס ווייטער פון ניריאָרק, איז דיא צאָהל דעלעגא-
טען פון דיא פערשיעדענע שטאאטען געווען אלץ
קלענער. אין דעם קען דער, וואָס קוקט איר
בערפלעכליך, אפשר געפינען אַ בעווייז גענען דיא
בעדייטונג פון דער קאָנווענציאָן: ער קען פילייכט
זאָגען, אז פון געהענטערע שטעדט זיינען געווען פיעל
מער דעלעגאטען איינפאך, ווייל עס איז ביליגער
און לייכטער צו קומען, זאָ דאס, ווען דיא קאָנווענ-
ציאָן וואָלט ניט אבגעהאלטען געוואָרען אין ניר-
יאָרק, ארום וועלכע עס געפינט זיך דיא גרעסטע
צאָל סעקציאָנען, וואָלט דיא קאָנווענציאָן געווען
א גאנץ שוואכע אין צאָל. זאָל דער, וואָס וועט
אזוי זאָגען, זיך אָבער דערמאָנען, אז (1) דיא שטאאטען,
וואָס ליגען ארום ניו-יאָרק, זיינען דיא הויפט פאב-
ריק שטאאטען פון לאַנד, דיא צענטערס פון דיא
אמעריקאנער אינדוסטריע פון היגען סאפיטאל און
ארבייט און (2), אז דיא סאָציאליסטישע בעוועגונג
איז הויפטזעכליך א בעוועגונג פון פאבריק-פראָ-
לעטאריע — דער רעוואָלוציאָנערער קלאַס פון
אונזער צייט — גענען קאפיטאל. ווען מען דערמאָנט
זיך אָן דיזע צוויי פונקטען, דאן קומט אויס דער
פאקט, דאָס אין דיא איסט-שטאאטען איז אונזער
בעוועגונג שטארקער, גראָד אלס א בעווייז אויף
דעם נאטירליכען, געזונטען וואוקס פון אונזער בע-
וועגונג; און דער פאקט, דאָס אויף אונזער קאָנ-
ווענציאָן איז דיא פערטרעטונג פון דיא איסט-
שטאאטען געווען גרעסער וויא דיא פערטרעטונג
פון דיא ווייטערע שטאאטען — דיעזער פאקט איז
גראָד א בעווייז אויף דיא ריכטיגקייט, מיט וועלכע
דער צושטאנד פון אונזער פארטיי האָט זיך אָב-
געשפיגעלט אויף דער קאָנווענציאָן. דער געוויכט-
צענטער פון א זאך, וועלכע איז ביי איין ברעג פיעל
שווערער וויא ביי דעם אנדערען ברעג, געפינט זיך
ניט אין רעכטען מיטען פון דער זאך, זאָנדרען
פיעל געהענטער צו דעם שווערערען ברעג. פרופט אַ
שמעקיל מיט א שווערערע מעטאלענע גאקע אזוי
אונטקלייגען אויף'ן פינגער, אז עס זאָל אויסקומען אַ

גלייכגעוויכט און דער שמעקעל זאָל ניט אראָפּפא-
לען, — וועט אייער פינגער מוזען אויסקומען ניט
אין מיטען שמעקיל, זאָנדרען געהענט צו דער
גאלקע. דאָרטען איז דער געוויכט-צענטער פון
דעם שמעקיל. נו, דער געוויכט-צענטער פון אַן
אמת'ע סאָציאליסטישע בעוועגונג מוז זיין געהענ-
טער צו דעם פאבריק-צענטער פון דיא אָדער יענע
לאַנד. אין דיא פעראייניגטע שטאאטען קומט
דיזער געוויכט-צענטער אויס אין דיא איסט. האָט
מען געקענט געפינען א נאטירליכערען פלאץ פאר
דער קאָנווענציאָן וויא ניריאָרק? האָט דיא רעפּ-
רעזענטאציאָן געקענט זיין א ריכטיגערע אָבשפי-
לונג פון דער בעוועגונג, וויא דאָס איז געווען אויף
דיזע געזונטע קאָנווענציאָן?

קענט דיא ליסטע פון דעלעגאטען און פון זייערע
שטעדט, זעהט, וויא דיא גרעסטע צאָלען קומען
פון דיא פאבריק-פונקטען פון דיא איסט און וויא
וואָס ווייטער וועסט צו, וואָס געהנטער צו דיא
אינדוסטריע-צערנטערס, ווערט דיא צאָל פון דע-
לעגאטען אלץ גרעסער — און בעגרייפט דעם
עהרליכען, ריכטיגען, פינקטליכען רעפרעזענטאנ-
טיווען כאראקטער פון דער קאָנווענציאָן!

נור וואָס דארפן מיר זיך אָבשמעלען אויף דיא
פערשיעדענע בעווייזע אויף דיא וויכטיגקייט פון
דיזע קאָנווענציאָן — דער בעסטער בעווייז, דער
דייטליכסטער בעווייז איז דיא האַלטונג פון דיא
קאפיטאליסטישע פרעססע צו איהר. מיר האָבען
אויבען געזאָגט, אז דיזע קאפיטאליסטישע פרעססע
האָט אונזער קאָנווענציאָן געשאַנקען בלויז צעהנד-
ליגע שורות. דערמאָנט זיך אָבער, אז דיא פרי-
הערדיגע קאָנווענציאָנען פלעגען פון דער זייט פון דיא
קאפיטאליסטישע בלעטטער דאָס אויף ניט האָבען;
דערמאָנט זיך, אז פריהער פלעגט מען וועגען אַ
סאָציאליסטישע קאָנווענציאָן אין דיא גרויסע ציי-
טונגען קוים עראינערען מיט א פאָר שפאָטענדע
שורות, ווערענד דיזע גיינטע סאָציאליסטישע סאָנ-
ווענציאָן האבען דיזע זעלבע צייטונגען מעגליך
בעשריבען אויף האלבע קאָלומנס און גאנצע קאָ-
לומנס, און שוין מיט א טאָן פון ערנסטע שנאה
אנשטאדט שפאָס — וועט איהר איינזעהן, אז דיזע
קאָנווענציאָן אונזערע איז פון דעם שונא אנערקענט

איז א געזונטער איז אויך דער קערפער געזונט. דער גייסט פון א פארטיי זיינען איהרע פרינציפען. דיא פארטיי'ס פראגראם איז דיא פארטיי'ס נשמה. בעטראכט היינט דיא צרה'דיגע נשמק'עס פון דיא אלע רעפארם-פארטייען און דיא שמוציגע פאר קייפטע נשמות פון דיא צוויי "גרויסע" היגע בודעל פארטייען, און עס וועט אייך קיין וואונדער ניט זיין, וואס איינע לעבען אזוי קורץ און דיא אנדערע ווארפען זיך איצט ארום אין אזא קדחת. דיא פראגראם פון א פארטיי איז איהר נשמה. דיא מענשען מענען פון איהר אוועקגיין, יענע מענען צוטרעטען — כל זמן עס לעבט דיא פראגראם לעבט דיא פארטיי. דיא פראגראם איז דיא גאנצע פארטיי אייגענמליך. אויב עס איז אזוי — און אזוי איז עס נאך דעם אלגעמיינעם בעגריפע פון דעם ווארט פארטיי — דאן איז ניט דיא רעפובליקאנישע, ניט דיא דעמאקראטישע, ניט דיא פאפוליסטישע אר-נאציאנאלע קיין פארטיי ניט. געהערט א פארטיי, וועלכע בייט אלע מאנטאג און דאנערשטאג איהר פראגראם — איהר נשמה! געהערט א פארטיי, פיהרער, וואס, וויא מעקקינלי, סמייטע ניט צו האבען קיין מיינונג, וואס וויס ניט צו ער איז פאר "פריי זילבער" צו געגען "פריי זילבער", און ווארט ביז דיא קאנווענציע פון זיינע מיט-בודלעך וועט זאגען וואס ער איז דאפיר און וואס ער איז דאנעגען? ! געהערט א פארטיי, וואס איהר גאנצע מאשין, אלע איהרע מעכטיגסטע און עלטסטע פארשטעהער, זיינען געגען פריי זילבער און וואס איהר פרעזידענט קאנדידאט איז א "זילבערנער", — וויא דאס איז היינט דער פאלל מיט דיא דעמאקראטען? געהערט א פארטיי, וואס איהר גאנצע מאכט ווערט בטל בשמים אין א'ן ארגאניזאציע פון דעם קלאסס, וועלכען זיא בעקעמפט כלומר'שט, וויא דאס איז דער פאל מיט דיא פאפוליסטען געבעך! צרה'דיגע נשמות, פארקויפטע נשמות! — דאס איז זייער ריכטיגער נאמען, — ניט "פארטייען". בקוין איין אמת'ע פארטיי איז דא אין אמע-ריקא — איהר פאָהן איז רויט, איהר צייכען איז דער האמער אין דעם ארבייטער'ס זרוע נמויה; איהר נאמען איז דיא סאציאליסטישע אר-בייטער פארטיי!

געווען פאר א'ן אויסדרוק פון א'ן ערנסטע, פון א גרויזאמע מאכט; וועט איהר בעמערקען דעם גרויסען פארטשריט אין אונזערע בעוועגונג, פון וועל-כען דיוע ניינטע קאנווענציע איז געווען דער צייכען. ווארפט א בליק צוריק אויף דיא געשיכטע פון רעפארם-בעוועגונגען פון דיוען לאנד. רעפארם-פארטייען האבען ארויסגעשפראצט און זיינען געפאלען. אייניגע האבען זאגאר פלוצלונג דערגרייכט א צימליך גרויסען וואקס. עס איז אבער געווען דער אוננאטירליכער צושטעלער וואקס פון א קראנקע קינד — א וואקס, וואס איז פערבונד-דען מיט שווינדוכט — און זיי זיינען געפאלען, אזוי פלוצלונג וויא זיי זיינען אויסגעוואקסען. אין דיא לעצטע 15 — 20 יאָהר אליין איז אויסגעפאלען א גאנצער פאליטישער בית-הקברות פון אזעלכע רעפארם-פארטייען. ניט א בליק: אָט איז דער קבר פון דיא אמאליגע "גרינבעקערס" מיט זייער גאָהענט פון א מיליאָן וואוטס; אָט וואקסען דיא דערנער איבער בען-באטלער'ס פיפעל'ס פאר-טיי פון 1884; אָט איז דיא טרויעריגע מצבה נאָך דיא 68 טויזענד שטימען פון הענרי דושארדזש מיט זיין סינגל טעקס פלאפלעריי, און ענדליך — אָט, אין שיקאגא, האט דיא היינטיגע פיפעלס פארטיי זיך אָנגעטאן אין דעמאקראטישע תכריכים און ליגט בערגאָבען אין בזיון "הינטערן פארקאן" פון דעם בודעל פאליטישען בית-עלמן. אָבער אין דער צייט, וואס דיוע אלע זיינען געפארען געוואָרען האָבען אָפגעהאוועט זייער קורצען לעבען און זיינען געשטארבען און בערגאָבען געוואָרען, אין דער זעלבער צייט וואקסט אלץ און וואקסט און בליהט און קרעפטטיגט זיך און לעבט איבער זיי אלעמען און וועט איבערלעבען דיא צוויי "גרויסע" בודעל פארטייען א פארטיי, וואס איז א מאָל גע-ווען בלוז א שוואכע הייפעלע, און וואס איצט איז איהר מאכט שוין אנערקענט פון שונא אזוי גוט וויא פון פריינד — דיא סאציאליסטישע ארבייטער פארטיי! א געזונטער גייסט, זאָגט א פארצייטיגער שפריכוואָרט, געפינט זיך אין א געזונטען גוף; דאָס זעלבע איז אויך פארקערט: אז דער גייסט

איהר נשמה איז א לויטערע, א קלארע; ברייט וויא דיא וועלט איז זיא, הויך וויא דיא הימלען, מעכטיג וויא דיא ווארהייט, אייביג וויא דיא עוויגקייט. דיא אבשאפונג פון קרוין און קייט, דיא פערניכטונג פון יעדע פארמע פון רויב און שקלאפעריי, דיא פערזאנליכע פון דער מענשהייט מיט דעם גילדערנעם חוט המשולש פרייהייט גלייכ-הייט און ברידערליכקייט — דאס אלעס דורך דעם רעוואלוציאנערן אונאויפהערליכען קיין־פֿטרהײַט־מאָ-כענדען קלאסען קאמפף פון דיא פערזאנליכע ארבייטער געגען קאפיטאל — דאס איז דער נייסט פון דיזע איינציגע ווירקליכע פארטיי פון לאנד.

און אויף דער ניינטער קאנווענצאן, איז דיזער נייסט — דיזע פראגראם — אין וועזענטליכען דיא זעלבע וויא אימער — בלויז נאך דייטליכער אויס-געדריקט, בלויז מיט נאך מעהר פעסטקייט, מוטה און מאכטבעוואוסטהייט. און אזוי וועט דיא פראגראם פון אונזער פארטיי אין איהרע הויפט-שטריכען בלייבען דיא זעלבע ביז דיזע פראגראם וועט פערוורקליכט ווערען, און דער פלאץ פון אונזער היינטיגען קאמפף פאר פרייהייט, גלייכהייט און ברידערליכקייט וועט פארנומען ווערען פון דיא פרייהייט, גלייכהייט און ברידערליכקייט אליין. אב. קאהאן.

ענגלישע ראמאנען און ראמאניסטען אין דעם 18טען און 19טען יארהונדערט.

(פארטזעצונג.)

אין 1740 איז ערשינען ריטשארדסאן'ס צווייטער און בעסטער ראמאן — דיא בעריהמטע „קלאריסא מערלא“. ביי דעם לעזען פון דיזען ראמאן האבען שוין געוויינט ניט נור פרויען, נאך אפילו מאנס-פערזאנען. נאך יעדען נייעם באנד (אין גאנצען איז געווען 8 בענדער) פון דעם ראמאן, וואס איז ערשינען, איז דער אונגעדולד פון דיא לעזער געווארען אלץ גרעסער און גרעסער. דיא לעזער האבען זיך שרעק-ליך בעזאונרהייט, וואס וועט זיין דער סוף פון דעם העלד און פון דער העלדין, ווייל זיי האבען ארויס-געזעהען, אז מיט קיין גוטען וועט זיך עס ניט ענדי-גען. דעם פערפאסער האט מען פארווארפען מיט בריעף, אין וועלכע מען האט איהם געראטהען וואס צו טאן מיט דיא העלדען. כמעט אלע האבען איהם געראטהען „ער זאל זיין בארמהערציג און זאל זיי פארנעבען“. אבער ריטשארדסאן האט קיינעם ניט געהערט און האט אוועקגע'הרג'עט אי דעם העלד אי דיא העלדין.

דער אינהאלט פון „קלאריסא“ אין פיער אינד-טערסאנער, וויא דער אינהאלט פון „ראמעלא“, און דער צווייטער ראמאן שטייט איבערהויפט פיעל העכער פאר דעם ערשטען. קלאריסא קען מען נאך אפילו היינט לעזען מיט פערגניגען. היא העל-דין פון דיזען ראמאן אין א פיעל העכערער טיף, וויא ראמעלא. קלאריסא איז א יונגע, אונערפארענע מיידעל. זיא איז געצוואונגען צו פערלאזען דאס הויז פון איהרע עלטערן, ווייל זיי ווילען זיא זיי אויסגעבען פאר א מאן, וועלכען זיא האט פיינט, און זיא פער-טרויט זיך דעם שעהנעם און קלוגען, אבער שרעק-ליך אויסגעלאסענעם לאוועלאס, וועלכען זיא האט ליעב, אבער פאר וועלכען זיא האט צו דעזעלבער צייט מורא. לאוועלאס האט איהר צוגעזאגט צו געפינען פאר איהר א פלאץ אין א'ן אנשטענדיגער פאמיליע; אבער אנשטאט דעם פארפיהרט ער זיא אין א שענדליכען הויז, און מאכט זיא אומגליקליך. נאך דעם האט ער, נאך זיין געוואנהייט נאך, גע-

און נוט, און פרום, דאָס היינטיגע לעזער הויבען ניט וויללענדיג אָן צו האַסען איהם פון דעם ערשטן טען אויגענבליק אָן, וואָס זיי ווערען בעקאנט מיט איהם. אין אונזער צייט וואָלט מען אזא בוך בער-טראַכט אלס אַ בייסענדע סאַטירע אויף טוגענד; אָבער אין יענער צייט האָט מען פון דעם געלעקט דיא פינגער.

ריטשארדסאָן איז געווען פאַפולער ניט אי ענגלאַנד אליין. מיט זיינע ראָמאַנען פלעגט מען זיך קוויקען און מען פלעגט זיי נאָכמאַכען אין נאָגן אייראָפּא. דער בעריהמטער רוססאָ האט נאָכ-געמאַכט „קלאַריסאַ“ אין זיין ראָמאַן „דיא נייע עלאָיאז“, און דער בעריהמטער סענ-פיער האט נאָכגעמאַכט ריטשארדסאָנען אין זיין וועלט-בער-קאנטען ווערק „פּויל און ווירזשיניאַ“.

דיא אורזאכע פון דעם קאָלאַסאַלען ערפאַלג פון ריטשארדסאָן'ס ראָמאַנען ליגט אין זייער גרויסער אָריגינעלקייט. נאך דיא פאַנטאַסטישע ריט-טער-ראָמאַנען פון דעם 17טען יאָרהונדערט פון איין זייט און דעם טרוקענעם, אונהערצליכען און אַפט צינישען רעאַליזמוס פון דעפּאָ'ס ראָמאַנען פון דער אנדערער זייט, האָבען דאָ דיא לעזער צום ערשטען מאל געפונען ניט נור אַ ריכטיגע פאַטאָ-גראַפיע פון דעם ווירקליכען לעבען, נאָר אויך אַ גלענצענדען בילד פון איהר; ניט נור אַן אויבער-פלעכליכע בעשרייבונג פון אַ לעבעדיגען מענשען, נאָר אויך זיין זעענע אליין מיט אַלעמען, וואָס איז טיעף פערבארגען אין איהר. נאָך אין הונדערט יאָהר אַרום נאך ריטשארדסאָן'ס טוידט, האָט איהם דער בעריהמטער ענגלישער היסטאָריקער מאַקאָליי אָנגערופען „דער שעקספיר אין פראַנצא“.

היינט האט שוין אָבער זעלטען ווער דעם מוטא צו לעזען ריטשארדסאָן'ס ראָמאַנען צוליב זייער שרעק-ליכער גרויסקייט, אומגעלומפערטער פאַרמע און נודידיגער סענטימענטאַלקייט און פרומקייט. דער גרויסער פערדיענסט פון ריטשארדסאָנען ליגט אין דעם, וואס ער האט דער ערשטער אַריינגעפיהרט דעם פסיכאָלאָגישען אַנאַליז אלס איינעם פון דיא הויפט עלעמענטען פון דעם ראָמאַן, וואָס ער האט דער ערשטער אויסגעמאַהלט אין אַ ראָמאַן דיא נישמה פון אַ מענשען. דאס גיט איהם אַ רעכט

וואָלט אַוועקווארפען זיין קרבן, אָבער דזעס מאל האָט איהם זיין האַרץ ניט דערלאָזט דאָס צו טאָן, און ער שלאָגט פאַר קלאַריסאַ צו היידאטהען זיא; אָבער צו זיין גרויסער בעוואונדערונג, זאָגט זיך דיא אומגליקליכע פרייליין מיט פעראַכטונג אָפּ פון זיין פאַרשלאג און בעשליסט בעסער צו שטאַרבען, איי-דער צו לעבען מיט אַ מאן, וועלכער האָט זיא אזוי געמיין בעהאנדעכט. קלאַריסאַ שטאַרבט פון פער-צווייפלונג, און לאוועלאַס ווערט דער'הרג'עט אויף אַ דועל מיט קלאַריסאַ'ס אָנקעל. דער בילד פון קלאַריסאַ איז איינער פון דיא שעהנסטע און ער-האַבענסטע ניט נור אין דער ענגלישער, נאָר אפילו אין דער וועלט-ליטעראַטור. דיא ענגלישע קריטיקער קענען נאָך ביז היינטיגען טאָג ניט פערשטיין, וויא דער פערפאַסער פון „פאַמעלאַ“, דער פראַנצאזיש-טער מענש פון דעם פראַנצאזישטען יאָרהונדערט, איז געווען אים שטאַנדע צו בעשאפען אזא וואונד-דער-שעהנעם כאַראַקטער.

דער צווייטער ראָמאַן פון ריטשארדסאָנען האָט געהאַט נאָך אַ גרעסערן ערפאַלג, וויא דער ער-שטער, אָבער דאָס פיבליקום איז געווען זעהר ניט צופרידען, וואָס דיא מעשה האָט זיך אזוי טראגיש געענדיגט. דיא גוטהערציגע לעזערינען האָבען בער-שולדיגט דעם פערפאַסער אין אונהערצליכקייט און האָבען איהם אין זייערע צאהלרייכע בריעף צו איהם געראטהען צו פערבעסערן דעם ראָמאַן, אזוי לאנג, וויא עס איז נאָך ניט געווען צו שפּעט. איין גרויסע לעדי האָט געענדיגט איהר בריעף צו איהם אזוי: „אום גאָטעס ווילען, מיין הערר, מאכט זיא פאַר אַ גליקליכע (קלאַריסאַ); אייך איז דאָך אזוי לייכט דאָס צו טאָן! אום גאָטעס ווילען, מאכט פון איהם (לאַוועלאַסען) אַ בעסערן מענשען! ווילט איהר דען ניט רעטען זיין זעעלע?“

אין 1753 איז ערשינען ריטשארדסאָן'ס דריי-טער און לעצטער ראָמאַן — „סער טשאַרלז גרענדיסאָן“. אין זיינע ערשטע צוויי ראָמאַנען דאָט ריטשארדסאָן פאַרגעשטעלט צוויי פאַלקאָמען גוטע פרויען; אין דעם דריטען האָט ער, אויף דעם פער-לאנג פון זיינע געזעס און לעזערינען, פאַרגע-שטעלט אַן אידעעלען מאַנספּערזאָן. סער טשאַרלז גרענדיסאָן איז דיא טוגענד אליין. ער איז אזוי פיין

שטענדיג אריגינעלעס ווערק. דאס איז געווען זיין ערשטער ראָמאַן — „דזשאָזעף ענדריוס“, — וועלכער איז ערשינען אין 1742, מיט אַ יאהר שפעטער נאך „פאַמעלאַן“. פילדינג האט געמאַכט דעם העלד פון זיין ראָמאַן פאַר אַ ברודער פון ריטשארדסאָן'ס „פאַמעלאַן“, וועלכער ליידט אויס פון זיין בעל הבית'טע — אַן אלמנה — דאסזעלבע, וואס זיין פֿרער מע שוועסטער האט אויסגעליטען פון איהר בעל הבית — רעם אלמן. דער נאנצער בוך איז דורכגעדרונגען מיט דער פיינסטער און בייסענסטער איראָניע. ער איז פיעל בעסער פאר דעם ערשטען ראָמאַן פון ריטשארדסאָנען, דער לעזער ווערט שוין פון דעם ערשטען זייטעל בעקאנט מיט אַ מאַססע פערשידענע באַראַקטערען פון יענער צייט און ביז דעם לעצטען זייטעל הערט ער ניט אויף צו סייקלען זיך פאַר געלעכטער. דיא לעזער פון יענער צייט זיינען ניט געווען זעהר ענטזיקט פון דעם ערשטען ראָמאַן פון פילדינגען און האבען איהם געהאלטען פאַר נידעריגער, וויא „פאַמעלאַן“. אָבער פון דעסט וועגען האבען זיי איהם געלעזען מיט פארגניגען און האבען צוזאמען מיט דעם פערפאַסער געלאכט פון דער פרומער פאַמעלאַן. און ריטשארדסאָן אליין, ווען עס איז ערשינען „דזשאָזעף ענדריוס“, איז געווארען מלא רציחה. ער האט נאך דעם אָנגעהויבען צו קוקען אויף פילדינגען, וויא אויף זיין פערזענליכען כען פיינד און האט איהם קיין מאָל אין זיין לעבען ניט געקענט מוחל זיין פאַר דער סאַטירע אויף זיין „פאַמעלאַן“.

דער צווייטער און בעסטער ראָמאַן פון פילדינגען איז ערשינען אין 1749, כמעט צו דערזעלבער צייט, וויא ריטשארדסאָן'ס „קלאַריסאַ“. „טאָם דזשאָנס“ (אזוי האָט געהייסען דיזער ראָמאַן) איז אזוי פיעל העכער פאַר „דזשאָזעף ענדריוס“, וויא „קלאַריסאַ“ איז העכער פאַר „פאַמעלאַן“. דיא פאַרמע פון דער זען ראָמאַן איז מעהר פאַלקאָמען, דיא פאַבולע איז רייכער, ער ענטהאַלט מעהר פערזאָנען, און דיא באַראַקטערען זיינען רייכער און טיפישער, וויא אין „דזשאָזעף ענדריוס“. דער רעאַליזמוס פון פאַקטען, אָדער אויסערע אומשטענדען פון דעפאַ'ס ראָמאַנען איז דאָ פעראַייניגט מיט דעם פסיכאָלאָגישען רעאַליזמוס פון דיא ראָמאַנען פון ריטשארדסאָנען. אין

אויף דעם נאָמען פון דעם פאַטער פון דעם היינטיגן גענלישען פסיכאָלאָגישען ראָמאַן. אָבער דער רעאַליזמוס פון ריטשארדסאָנען איז געווען אין זיין אַרט אזוי איינזייטיג, וויא דער רעאַליזמוס פון דעפאַ. דער לעצטער האט נור געגעבען אַ ריכטיגען בילד פון דעם אויסערליכען לעבען, ניט אָנערהערענדיג נאָר אין גאַנצען דיא נשמה פון דעם מענשען. דער ערשטער האט, פאַרקעהרט, זיין גאַנצע אויפמערקזאַמקייט קאָנצענטרירט אויף דער נשמה פון דעם מענשען און האט זיך זעהר ווייניג אינטערעסירט מיט דיא אויסערליכע אומשטענדען. דער וואהרער רעאַליזמוס איז אַ קאָמבינאַציע פון דעם פאַקטישען רעאַליזמוס מיט דעם פסיכאָלאָגישען. און אזא מיין רעאַליזמוס געפינען מיר צום ערשטען מאָל אין דיא ווערקע פון הענריך פילדינג, — דעם דריטען גרויסען ענגלישען ראָמאַניסט פון דעם 18טען יאָהר הונדערט.

* * *

הענריך פילדינג איז געבוירען געוואָרען אין 1707. זיין פאַטער איז געווען אַ גענעראַל און אַ ווייטער קרוב פון דער עסטרייכער קייזערליכער פאַרמיליע, אָבער ניט קוקענדיג אויף דעם האָט ער איבערגעלאָזט זיין זוהן אַ זעהר אָרימע ירושה. פילדינג האט אויסגעשטודירט אויף אַ יוריסט און האט עטליכע יאהר פראַקטיצירט מיט ווייניג ערפאַנג אַלס אַן אַדוואָקאַט. אַם ענדע פון זיין לעבען איז ער געוואָרען אַ מאַניסטראַט אין אַ פאַליס-קאָרט און דערמיט האט ער געענדיגט זיין קאַריערע. צו 20 יאהר האט ער אָנגעשריבען זיין ערשטער דראַמע און צו 30 איז ער שוין געווען דער פערפאַסער פון מעהר וויא 20 דראַמען. זיינע דראַמאַטישע ווערקע האבען געהאַט אַ ציעמליך גרויסען ערפאַנג, אָבער ניט צוליעב זיי איז ער געוואָרען בעריהמט. פילדינג האט בעקאנט צו דער קליינער צאָהל פון דאמאלסדיגע לעזערס, וועלכע האבען ניט פאַרגעסטערט ריטשארדסאָנען. זיי האט געעקעלט פון זיין זיסער סענטימענטאַלקייט און פון זיין פאַרשימעלטער מאָראַל. ווען עס איז ערשינען „פאַמעלאַן“, האט ער זיך באַלד גענומען שרייבען אַ פאַראַדיע אויף דיזען ראָמאַן. אָבער אנשטאָט דעם איז פון אונטער זיין פערדער ארויסגעקומען אַ פאַל-

בעסערונגען, און אזוי פלעגט ער זיי פארשטעלען. אין זיינע ווערקע באגעגענט איהר ניט קיין אידע-עלע מענשען, ווייל דער פערפאסער זייערער האט ניט באגעגענט אזעלכע אין דעם ווירקליכען לעבען. דערפאר געפינט איהר אין זיי פיעל געוויינליכע גוטע מענשען. אלע זיינע כאראקטערען זיינען אזוי געזונט און פול מיט לעבען, וויא ער אליין איז געווען. זיי לאכען זעהר הויך, זיי עסען פיעל און טרינקען נאך מעהר, זיי שלאגען זיך אפט, זיי האבען ליעב ספארט, פרייליכע געזעלשאפט, ליעדער, זיי זיינען מייסטענס זעהר גראב און געברויכען אזא שפראכע, וועלכע דער נידעריגסטער מענש וואלט זיך יעצט געשעמט צו געברויכען. זיינע מאנספערזאנען זיינען ניט זעהר אונשולדיג, און זיינע פרויענציערס זיי-נען פיעל בעסער, וויא דיא מאנספערזאנען. אבער אי דיא אי יענע זיינען מייסטענס זעהר גוטמוטיג, עהרליך, גראסמוטיג, און זיינען פעהיג צו פיהלען מיטלייד און צו ליעבען. דאס זיינען, מיט איינעם ווארטע, אזעלכע מענשען, וויא מען האט געקענט באגעגענען אויף יעדען שריט און טריט אין ענג-לאנד פון 18טען יארהונדערט. אלע זיינע ראָמאנ-נען זיינען זעהר פראָזאיש; איהר געפינט ניט אין זיי קיין פאָעטישע בעשרייבונגען, קיינע אידע-עלע שטרעבונגען, קיינע הויכקלינגענדע רעדעס. אבער דאָס איז א געזונטע פראָזא, ווייל זיא איז העכסט וואהרהאפטיג. זיינע ראָמאנען זיינען פאָל-שטענדיג פריי פון דיא פרומע דרשות און דער זי-סער בורזשואזער מאָראל פון ריטשארדסאָן'ס ראָ-מאנען. זיי זיינען פאָלשטענדיג אָביעקטיוו.

דער נעקסטער בעריהמטער ענגלישער ראָמא-ניסט פון דעם 18טען יארהונדערט איז געווען דער שאַטלענדער טאָביאס סמאָללעט, וועלכער איז גע-בוירען געוואָרען אין 1721. ער איז ארויסגעקומען פון אַרימע עלטערן און האָט אָנגעהויבען זיין קאר-יערע אלס א דאָקטאָר. אָבער אין דיזער פראָפּע-סיאָן האָט ער ניט געהאט קיין שום ערפאלג, און דאָרום האָט ער זיך גענומען צו ליטעראטור. זיין ערשטער ראָמאן — „ראָדעריק רענזאָם“. איז ער-שיענען אין 1748, מיט א יאהר פריהער פאר רי-טשארדסאָן'ס „קלאַריסאַ“ און פילדינג'ס — „טאָם דזשאָנס“. דיזער ראָמאן איז באלד געווען עהנליך

„טאָם דזשאָנס“ האָט דער רעאליסטישער ראָמאן פון דעם 18טען יארהונדערט ערריכט זיין העכ-סטע שטופע פון ענטוויקלונג. דיזען ראָמאן קען מען אָנרופען דעם ערשטען וואהרען רעאליסטישען ראָמאן, און זיין שעפפער — דעם פאָטער פון דעם היינטיגען, רעאליסטישען ראָמאן. „טאָם דזשאָנס“ איז איבערגעצט געוואָרען אויף פיעלע אייראָפּיאי-שע שפראכען, און איבעראל האָט ער געהאט א גרויסען ערפאלג. מען לעזט איהם יעצט אין ענג-לאנד מעהר, וויא אלע ראָמאנען פון דעם פאָריגען יארהונדערט. ער איז נאָך יעצט כמעט אזוי אינ-טערעסאַנט, וויא מיט הונדערט און פופציג יאהר צוריק, ווייל ער שטעקט פאר א וואהרען און גלענ-צענדען בילד פון דעם לעבען און פון דיא זיטע, וועלכע האָבען געהערשט אין ענגלאנד אין דער ערשטער העלפט פון דעם פאָריגען יארהונדערט. אין קורצען נאָך דעם, וויא עס איז ערשינען „טאָם דזשאָנס“, האָט זיין פערפאסער געטראָפּען א גרויסער אומגליק: זיין שטארק געליעבטע פרוי איז געשטאָרבען נאָך א קורצער קראַנקהייט. אונז טער דעם איינדרוק פון דיזען אומגליק האָט פיל-דינג אָנגעשריבען זיין דריטען און לעצטען ראָמאן — „אמאליאַ“. אין דיזען ראָמאן האָט דער גרויסער ראָמאניסט פאָרגעשטעלט זיין פערשטאָרבענע פרוי, און דאָרום איז ער געשריבען מיט מעהר וואַרימ-קייט, וויא דיא ערשטע צוויי ראָמאנען זיינע. אטאליאַ איז דער בעסטער פרויען-כאראקטער פון פילדינגען און איינער פון דיא בעסטע אין דיא ענגלישע ליטעראטור — דאָס איז דער אידעאל פון א'ן ענגלישער פרוי. דער גרעסטער ענגלי-שער ראָמאניסט פון דעם 18טען יארהונדערט איז געשטאָרבען אין ליססאַבאָן אין דעם יאהר 1754, ווען ער איז אלט געווען 48 יאהר.

פילדינג איז געווען א רעאליסט אין זיינע ווער-קע ניט ווייל דער רעאליזמוס האט זיך גוט בע-צאהלט אין זיין צייט (אזוי וויא דעפאָ), און ניט אויס פרומקייט (וויא ריטשארדסאָן), נאר ווייל דאס האט געפאָרערט זיין געזונטער מענשען-פער-שטאַנד און זיין פראַקטישער שכל. ער האט ליעב געהאט דאס לעבען און מענשען אזוי, וויא ער האט זיי געזעהען אין דער ווירקליכקייט, אָהן שום פער-

צו דיא פריהערדיגע ראַמאַנען דערמיט, וואָס אין איהם, אזוי וויא אין יענע, איז געווען פאָדגעשטעלט דאָס ווירקליכע לעבען. אָבער ער איז צו דערזעלבער צייט אויך געווען זעהר פערשידען פון דיא ראַמאַנען פון ריטשארדסאָנען און פילדינגען. דער הויפט אונטערשייד איז געווען אין דעם, וואָס ער האָט ענטהאַלטען אַ גאַנץ נייעם עלעמענט, וועלכער האָט געפעהלט אין דיא פריהערדיגע ראַמאַנען. דאָס איז געווען דער ערשטער הומאַריסטישער ראַמאַן.

סמאָללעט'ן האָט אינטערעסירט אין דעם לעבען הויפטזעכליך איהר קאָמישע זייט און אין דעם מעגלעכען — זיינע קליינע שוואכהייטען. ער האָט לייער געהאַט פאָרצושטעלען הויפטזעכליך זאָנדערבארע מענשען ("קרענקס", וויא מען רופט זיי יעצט) און קאָמישע פעלע. ער האָט בעזיצט אַן אונערשעפֿט פּענדען קוואַל פון הומאָר. פון דעם ערשטען זייטעל פון זיינעם אַ ראַמאַן ביז דעם לעצטען הערט דער לעזער ניט אויף צו קייקלען זיך פאַר געזעכטער. אָבער זיין הומאָר איז ניט קיין ווארימער, הערצליכער, נאָר אַ טרוקענער, קאַלטער, ער לאַכט ניט דורך טרערען, נאָר בלוז דערפאַר, ווייל עס איז איהם פריידיק. ער כאַכאַטשעט ניט אום ניט צו צוואויינען זיך, נאָר אום ארויסצורופען אַ געלעכטער אין אנדערע. זיין צוועק איז ניט צו לערנען דעם לעזער, נאָר צו אַמוזירען איהם. זיין הומאָר בלישטשעט, אָבער ער ווארימט ניט; ער געהט ניט אָן ביים האַרצען. דאָס איז אַ גראַפער, אונפאַלקאָמענער הומאָר. סמאָלעט האָט אזוי לייער דאָס לעבערליכע און וויטצען, דאָס פון זייערעט-ווענען אָפּפערט ער אָפט דיא וואהרהייט. זיינע באַראַקטערען זיינען מייסטענס קאַרריקאַטורען; זיין שפראַכע איז אָפט וואולגאַריש, זיינע וויטצען — גראַב און ציניש, אָבער פון דעסווענען זיינען זיינע ראַמאַנען שרעקליך אינטערעסאַנט אפילו פאַר דעם היינטיגען לעזער צוליבע זייער פיינעם סטיל, דער וואונדערבארער רייכקייט פון זייער אינהאַלט און זייער אונערשעפֿליכען הומאָר. דער לעצטער און בעסטער ראַמאַן פון סמאָלעטען — "האַמפרי קלינקער" — איז ערשינען אין 1771. און אין דעם זעלבען יאָהר איז סמאָלעט געשטאָרבן.

סמאָלעט האָט געלייגט דעם פונדאמענט פון דעם הומאַריסטישען ראַמאַן, אָבער דויער פונדאָמענט איז, וויא מיר האָבען שוין געזעהן, געווען גראַב און אונפאַלקאָמען. זיין הומאָר איז געווען אַן אויף פערפלעכליכער, וואולגאַרער. אַ וואהרען הומאָר אַ הומאָר, וועלכער איז ווארעם, טיעף און אַרטיסטיש, געפינען מיר ערשט אין דיא ראַמאַנען פון דעם נעקסטען נאָך סמאָלעטען גרויסען ענגלישען ראַמאַניסט פון דעם 18טען יאָהרהונדערט — פון לאָרענס סטערן. דער פערפאַסער פון דער בעריהמטער "סענטימענטאַלער ריזע" איז געבוירען אין 1713. ער איז ארויסגעקומען פון אַריי-מע עלטערן און ביז דעם 46טען יאָהר פון זיין לעבן איז ער געווען אַ נייסטליכער אין אַ דאָרף-קירכע. זיין ערשטעס ליטעראַרישעס ווערק איז געווען אַ קאַלעקציאָן פון זונטאנדרשונות, וועלכע ער האָט געהאַלטען אין זיין קירכע. דויעס ווערק האט ניט געמאַכט קיין שום איינדרוק. אין 1759 יאָהר, דאס הייסט, ווען סטערן איז שוין אַלט געווען 46 יאָהר, איז ערשינען זיין ערשטער און בעסטער ראַמאַן — "טריסטערעם שענדי". דויעס ווערק האט אָנגעהויבן מאַכט אַ פּוראַר. זייט ריטשארדסאָנ'ס פאַמעלאַ האט נאָך קיין ראַמאַן ניט געהאַט אזא שטעללעך און גרויסען ערפאָלג. סטערן איז מיט אַ מאָל גע-וואָרען דער לייערלינג פון גאַנץ ענגלאַנד. ווען ער האט זיך אריבערגעקליבען קיין לאַנדאָן, האט מען איהם אָנגעהויבען איינצולאָרען אין אלע אַריסטאָ-קראַטישע הייזער. קיין שמחה, קיין באַנקעט האט זיך ניט געקענט באַגיין אָהן איהם. ער איז געווען שרעקליך פאַפּולער, ניט אזוי פיעל צוליבע זיינע ראַמאַנען, וויא צוליבע דעם, וואס ער איז געווען אַ גרויסער וויטצלינג און אַ גלענצענדער ערצעהלער פון אנעקדאָטען. ווען ער פלעגט דערציילען עפעס, פלענען זיך אלע קייקלען פאַר געלעכטער. זיינע אנעקדאָטען און וויטצען זיינען מייסטענס געווען זעהר שמוציג און ציניש, כאַטש ער איז געווען אַ נייסטליכער. ער האָט געהאַט אַ שם פון אַ גרויסען לינגער און פון איינעם פון דיא אויסגעלאַסענסטע מענשען פון זיין צייט. ער איז געווען פערהייראַט און האט לייער געהאַט זיין פרוי, אָבער פון דעם-וועגען האט ער געהאַט אַ מאַסעס ראַמאַנען אין

ס'זאָן פון זיין פאָטער און איז צולעב דעם אריין אין דעם אוניווערסיטעט פון דובלין. דאס שטודירען דאָרט איז איהם אויסגעקומען זעהר שווער. ניט האָבענדיג מיט וואס צו צאָהלען פאר זיין לערנען, האט ער געמוזט טאָן דיא ארבייט פון א דיענער אין דעם אוניווערסיטעט. אויף זיין לעבען האט ער פארדיענט דערמיט, וואס ער פלעגט שרייבען קור-צע געדיכטע פאר דיא דובלינער בוכהענדלער, וועלכע פלעגן איהם שרעקליך עקספּלואטירען. ער איז געווען זעהר געשייט און שטיל. אָבער ער איז אויך געווען שרעקליך מיאוס, און זיינע חברים און דיא פראַפעסאָרען פלעגן אימער מאַכען שפּאַס פון איהם. ער האט געהאַט אַ וואונדערבאַר גוטע האַרץ און איז אימער געווען בערייט צו טהיילען זיך מיט דעם ביסעלע, וואס ער האט געהאַט, מיט דיאיעניגע, וועלכע האבען נאך ווייניגער געהאַט. און איין זעהר קאלטען ווינטער האט ער אָבעגעגעבן אַן ארימער פרוי זיין קאָלדע — דאס איינציגע שטיקעל פערמענען, וואס ער האט געהאַט, און דערנאָך איז איהם אויסגעקומען צוצודעקען זיך אין זיין ניט־געהייצטען צימער מיט זיין לעכערדיגען ראָק. אָבער אפילו אונטער אזעלכע אומשטענדען האט ער קיין מאָל ניט פערלאָרען דעם מוטא און איז אימער געווען רוהיג און גוטמוטיג. אין 1749 האט ער געענדיגט דעם אוניווערסיטעט און איהם איז געבליבען נור צו מאַכען אַ וויזיט צו דעם דוב־לינער ארכערעי, אום מיט דער מינוט צו בעקומען אַ גוטען פלאַץ. אָבער דאָ האט דעם ארימען גאָלד־סמיטען געטראָפּען אַ נאָנץ אונערוואַרטעטער אומ־גליק. ער האט זיך געוואָלט אויספונען פאַר דעם וויזיט און האט געמיינט, אז דאס בעסטע וואָלט געווען, ווען ער-וואָלט אָנטאָן אַ פאַר העלל־רויטע הויזען. אָבער ווען ער איז אריינגעקומען צום אַר־כערעי אין אזעלכע הויזען, איז יענער שרעקליך אין כעס געוואָרען אויף איהם, ווייל ער האט עס צוגע־שריבען זיין לייכטזיניגקייט, און האט איהם באלד אָנגעזאָגט וועגען אַ פלאַץ. נאך דעם האט עפעס אַ רייכער אָנקעל זיינער געגעבן איהם אַ ציעמליך גרויסע סומע געלד, ער זאל אוועקפאָהרען קיין ענג־לאַנד, אום צו לערנען זיך דאָרט אויף אַ לאַיער. אָבער אויף דעם וועג קיין לאַנדאן האט איהם גע־

זיין לעבען, ניט זעלטען עטליכע מיט אַ מאָל און אָפּט זעהר שמוציגע. אָבער דערזעלכער צינישער, טרוקענער און קאלטער סטערן האט געהאַט צו דערזעלכער צייט דיא פיינסטע, צארטסטע און כמעט פרויען־געפיהלע. זיין מוטא פלעגט זיך אי־בערפייטען אזוי אָפּט און אזוי געשווינט, וויא עס בייט זיך דער וועטטער אין זיין היימאטא. ער איז געווען לייכטזיניג און סענטימענטאַל, וויא אַ יונגע פרייליך, און ציניש, גראַב און טרוקען, וויא אַן אַלטער פארפיהרער.

אַלס אַ פערפאַססער איז סטערן געווען אונ־ענדליך העכער, וויא אַ מענטש. זיינע ווערקע זיינען העכסט אָריגינעל, כאַטש אין אייניגע הינזיכטען זיינען זיי עהנליך צו דיא ווערקע פון דיא ראָמאַ־ניסטען, וואס זיינען געווען פאַר איהם. מיט זיין לעבע צו סענטימענטאַלקייט איז ער עהנליך צו ריטשאַרדסאָנען און מיט זיין הומאָר — צו סאָמל־לעטטען. אָבער זיין פסיכאָלאָגישער אַנאַליז איז פיינער, וויא דער פסיכאָלאָגישער אַנאַליז פון דעם ערשטען, און זיין הומאָר איז טיעפער און פאַטער־טישער, וויא דער הומאָר פון דעם צווייטען. זיין הומאָר ניט נור אַמוזירט, נור רופט אַרויס טרערען אין דיא אויגען פון דעם לעזער. דיא פאַרמע פון זיינע ווערקע איז נאָך מעהר אונפאַלקאָמען, וויא דיא פאַרמע פון סאָללעט'ס ראָמאַנען. אין זיי פעהלט דיא איינהייט; זיי זיינען אזוי, וויא צוזאַמ־געגעשטעלט פון איינצעלנע שטיקלעך, דערפאַר אָבער איז זיין סטיל וואונדערבאַר שעהן און גלענ־צענד. דיא ליטעראַרע און לעבענס־קאריערע פון דיזען מערקווירדיגען שרייבער און שרעקליך אויס־געלאָסענעם מענטשען האט זיך געענדיגט אין 1768.

* * *

מיט דריי יאָהר פאַר סטערן'ס טויט איז ער־שינען דער בעריהמטער „נייסטליכער פון וועק־פילד" — דער לעצטער מערקווירדיגער ענגלישער ראָמאַן פון דעם 18טען יארהונדערט. דער פער־פאסער פון דיזען פראַכטפאָלען ווערק איז געווען אַן אירלענדער מיט דעם נאָמען אָדווער גאָלד־סמיט, וועלכער איז געבוירען געוואָרען אין 1728. ער איז געווען דער זוהן פון אַן ארימען גייסטליכען און אין אָנפאַנג האט ער אויסגעקליבען דיא פראַפּע־

איהם באלד איבערזעצט אויף פיעלע אייראָפּעאישע שפראַכען, און איבעראל איז מען געווען ענטציקט פון איהם. נאך ביז היינטיגען טאָג קען מען איהם לעזען מיט פיעל פאַרגניגען. ער איז פול מיט א רוחיגען, ווארימען הומאָר, און זיין שפראַכע איז וואונדערבאר איינפאך, לייכט און שעה. איהר קענט אין איהם ניט געפינען קיין איינציגעס גראַד בעס אָדער צינישעס וואָרט, און דאָס איז געווען א זעלטענהייט אין דיא ראַמאנען פון דעם פאַריגען יאהרהונדערט. דיא פאבולע פון דיוען ראַמאן איז א ארימע; דיא כאראקטערען זיינען ניט גענוג אויס- געהאַלטען; דיא גוטע מענשען, וועלכע זיינען פאַר- געשטעלט אין איהם, זיינען שוין צו היממליש גוט און דיא שלעכטע זיינען שוין צו טהעאטראל שלעכט. אָבער נאך אלעמען מאכט דער בוך א'ן ערקווי- קענדען איינדרוק. נאך דעם, וויא מען לעזט איבער דיוען ראמאן, פיהלט מען זיך אזוי, וויא מען וואָלט געטאָן עפעס א גוטע זאך.

גאלדסמיט האט אָנגעשריבען א מאַססע פער שיעדענע ווערקע, אָבער בעריהמט איז ער נור צו לייעב זיין „גייסטליכען פון וועקפילד“. ער האט שוין שפעטער אנגעהויבען צו פערדיענען א סך געלד און צו לעבען אין לוקסוס. אבער ער פלעגט אימ- מער פארלעבען מעהר, וויא ער פלעגט פארדיענען, און דארום, ווען ער איז געשטאָרבען אין 1774 יאהר, איז איבערגעבליבען נאך איהם א מאַססע חובות.

צוזאמען מיט גאלדסמיטען איז געשטאָרבען דער לעצטער גרויסער ענגלישער ראַמאניסט פון דעם 18טען יאהרהונדערט.

(פאַרטזעצונג פאַלגט.)

מ. באַראַנאָוו.

טראָפּען א נייער אומגליק. ער האט זיך באַגעגענט אין א האַטעל מיט א באַנדע לומפּען, וועלכע הא- בען איהם איבערגערעדט, ער זאל שפילען מיט זיי אין קאָרטען און האבען אוועקגענומען ביי איהם דאס גאנצע געלד. מיט שאַנדע און אָהן א גראַשען געלד האט דער ארימער גאלדסמיט צוריקגעקערט צו פוס אהיים. אין א קורצער צייט נאך דעם גע- פינען מיר איהם שוין אין שאַטלאַנד, וואו ער האט אָנגעהויבען צו שטודירען אויף א דאקטאר. אַבזיי- ענדיג דאָרט א קורצע צייט, איז ער אוועק נאך דייטשלאַנד און איז דאָרט אריין אין א אוניווער- סיטעט. אָבער ער איז דאָרט אויף ניט לאַנג אַבי געווען, ווייל ער האט ניט געהאט מיט וואס צו לעבען. פערלאָזענדיג דייטשלאַנד, האט ער צוויי יאָהר דורכאנאנד ארומגעוואנדערט צו פוס איבער גאַנץ אייראָפּא, פארדיענענדיג זיך זיין ברויט דער- מיט, וואס ער האט געשפיעלט אויף א פליימע פאר דיא פענסטער פון האַטעלן. אים ענדע האט ער ווידער צוריקגעקערט קיין לאַנדאן און האט אָנגעהוי- בען צו פראַקטיצירען דאָרט אלס א דאקטאר. אבער ער האט דאס אויף געמוזט אוועקווארפען, ווייל ער האט ניט געהאט קיין פאַציענטען. נאך דעם האט ער עטליכע מאָנאט געדיענט אין א האַספּיטאל, דערנאָך אין א שולע, דערנאָך האט איהם עטליכע מאָנאט שרעקליך עקספּלואטירט א בוכהענדלער. צום נליק, האט ער זיך ענדליך באקענט מיט דעם בעריהמטען ענגלישען קריטיקער פון יענער צייט — דאקטאר דזשאַנסאנע'ן. ווען גאלדסמיט האט איהם געוויזען דעם מאנוסקריפט פון „דעם גייסטליכען פון וועקפילד“, איז יענער ענטציקט געוואָרען און האט באלד געפונען פאר איהם א'ן ארויסגעבער. דער בעריהמטער ראַמאן איז ערשינען אין 1766 און האט געהאט א קאָלאַסאַלען ערפאָלג. מען האט

דיא אורזאכע פון אַנטיסעמיטיזמוס.

— פון —

Ioan Nadejde.

(שלוס.)

לונג אָנגעפאָנגען צו בעטראַכטען פאר גוטע פריינד. גערהאַרד קראָו האט אַלזאָ רעכט מיט דעם, וואס ער זאָגט: "דער סוחר'שער קלאַס האט פון דיא אידען צוגענומען זייערע מענשען־רעכטע אין מיטעל־אַלטער און דערזעלבער סוחר'שער קלאַס האט זיי דיזע רעכטע צוריק געגעבען אין דיא מאָדערנע צייטען."

דיזע איבערקערעניש אין דיא געדאַנקען פון דער בורזשואַזיע מוז האָבען גאַנץ טיעפע עקאָנאָמישע אורזאָכען. דער געפיהל פון רחמנות, וועלכער, וויא עס שיינט אויבערפֿלעכליך, האט בענייסטערט דיא בורזשואַזיע פון דער נייער צייט פאַר דער בעפריי־אונג פון דיא אידען, האָט, אין גרונד גענומען, ניט געקענט זיין דיא אורזאָכע דערפון, דען מיר זעהען דאָך, אז דיזער געפיהל האט ניט געקענט אַב־האַלטען דיא בורזשואַזיע פון דער פריהעריגער צייט פון פלאַנען און פערפֿאַלגען דיא אידען. עבענזאָ האבען סײַ אַנדערע געפיהלען און אידעאלען ניט געקענט זיין דיא אמת'ע אורזאָכע פון דער אידעך־בעפרייאונג, וואָרס, אויב מיר זאָלען אפילו צוגע־בען, אז אַזעלכע געפיהלען און אידעאלען האָבען געוויקסן אין דער אידעך־בעפרייאונג, מוז מען דאָך פערשטיין, דורך וועלכע אורזאָכען דיזע געפיהלען און אידעאלען גופא האבען זיך געצוועט; זיי האָבען דאָך פון הימעל ניט געקענט אַראָבפאַלען.

דורך דער ענטוויקלונג פון דער אינדוסטריע, דאָס הייסט דורך דיא פערבעסערונג פון געצייג און ערפינדונג פון מאַשינען, האָט מען אויפגעהערט אַרטיקלען צו פראָדוצירען פאַר דעם אייגענעם

וויא עס איז שוין אָנגעדייטעט געוואָרען, האָבען דיא אידען זייט נאָך דער פראַנצויזישער רע־וואָלוציאָן געקראָנען בירנער־רעכטע אין אַלע לענדער פון אייראָפּא און אמעריקא, מיט דיא אויס־נאָהמע פון רוסלאַנד און רומעניען. דער אַנטיסע־מיטיזמוס פון מיטעל־אַלטער איז אַלזאָ פערשוואַונג־דען געוואָרען. מיר זעהן אָבער, אז אין דיא לעצטע פאַר צעהנדלינג יאָהר האט זיך פון דאס ניי ענט־וויקעלט אַין אַנטיסעמיטישע בעוועגונג און דאס זאָגאַר אין אַזעלכע לענדער וויא דייטשלאַנד, עסט־רייך און אפילו פראַנקרייך — לענדער, וועלכע האָבען דיא ערשטע צוגעגעבען דיא אידען בירנער־רעכטע. וואָס אַלזאָ איז דיא אורזאָכע פון דיזע נייע אַנטיסעמיטישע בעוועגונג?

בעפֿאַר מיר וועלען דיזע פראַגע בעאַנטוואָר־טען, מוזען מיר פערשטייען, וועלכע אורזאָכען עס האבען ארויסגערופען דיא פערשווינדונג פון דעם אַלטען אַנטיסעמיטיזמוס.

וויא מיר האָבען געזעהן אין פאַריגען אַרטיקעל, איז דיא בורזשואַזיע געווען דער יעניגער קלאַס, וועלכער האט פון דיא אידען צוגענומען זייערע מענשען־רעכטע אין מיטעל־אַלטער. דיא בורזשואַזיע פון פאר דיא פראַנצויזישע רעוואָלוציאָן ווידער האט צווישען איהרע רעוואָלוציאָנערע פאָדערונגען ארייַנגעשטעלט דעם פונקט "בירנער־רעכטע פאר אידען". מיט דעם, וואס דיא בורזשואַזיע האט פּעסס־געשטעלט איהר ראָללע אַלס א קלאַסע, האָט זיא אַלזאָ אומגעפֿיטען איהרע מיינונגען וועגען דיא אידען; פון פריהעריגע שונאים האָט מען זיי פלוצ־

דיא אידען ניט געווען אן און פיר זיך א ספעציעלע פאָדערונג פון דער בורזשואזיע, זאָנדערן עס איז בלויז געווען א נויטווענדיגע פון איהר אלגעמיינע פאָדערונג „דיא אנערקענונג פון דיא גלייכהייט פון יעדען מענטשן פאר'ן געזעץ“, א פאָדערונג, וועלכע האט אין זיך ענטהאלטען דיא אבשאפונג פון פאנסי-טשינא, דיא צונפטרעכטע פון דיא קליינע מייס-טערס, דיא פריוויליגיען פון דעם אדעל און דיא פריסטער א. ז. וו. א. ז. וו.

אויסער דעם האט דיא בורזשואזיע נאך גע- האט א ספעציעלע עקאָנאָמישע אינטערעסע אין דיא בעפרייאונג פון דיא אידען. ביי דיא דאמאָ-לינע מדרגה פון דער ענטוויקלונג פון קאפיטא-ליזמוס זיינען דיא וויכטיגסטע זאכען, אין וואס דיא בורזשואזיע האט זיך גענייטיגט, געווען געלד און פייהינקייטען דורכצופיהרען גישעפטס-אונטערנעה-מונגען. דיא ניט-אידישע סוחרים האבען אָבער דיזע פאָדערונגען נאך ניט געקענט בעפריידיגען, ווייל זיי זיינען נאך געוועזען פעהעלטניסמעסיג אַרים אין אונערפאָהרען. דיא פריצים ווידער, וועל-כע האבען געהאט געלד, האבען אויף דיא פראָ-דוקציע און דעם האַנדעל געקוקט מיט פּעראַכטונג און האָבען פון דעם ניט געוועלט וויסען. דיא איינ-ציגע, אַלזאָ, וועלכע האבען דיזע פאָדערונגען יא געקענט נאכקומען, זיינען געווען דיא אידען, ווייל, וויא מיר האָבען געזעהן, האָבען זיי זיך מיט מסחר בעשעפטיגט פיעלע דורות פריהער וויא דיא ניט-אידען, און דאס האט זיי געגעבען א געלעגענהייט אי אַנצוקלייבען גרויסע פערמענענס אי צו ענטוויק-לען. זייערע האַנדעלס-פעהינקייטען. און אום צו קענען מיט דיא אידישע געלד אק פעהינקייטען זיך בענוצען, האט דיא ניט-אידישע סוחרים געלוינט אריינצונעהמען דיא אידען אין זייערע רייהען, דאס הייסט זיי צו געבען דיא זעלבע רעכטע, וויא זיי אַליין האבען זיך עראָבערט.

דער סך הכל פון אלעם, וואס מיר האבען בין יעצט געזעהן, איז אַלזאָ, דאָס ניט קיין געפיהלען און אידעאלען האבען דיא בורזשואזיע בעוועגט דיא אידען צו בעפרייען, זאָנדערן איהרע עקאָנאָמישע אינטערעסען. דער קאמפף פון דער בור-זשואזיע געגען דיא אדעליגע, פון

געברויך פון דיא פראָדוצירער אָדער פאר בעשטימט-טע קונדען, וויא דאָס איז געווען אין מיטעל-אַל-טער, און מען האט אָנגעפאָנגען צו שאפען פאר דעם וועלט-מאַרק, דאָס הייסט מען האָט אָנגע-הויבען אַרטיקלען צו שאפען בלויז צום פערקויפן. דורך דעם האט דער רייכטום אויפגעהערט צוגע-בונדען צו זיין צו דיא פריהעריגע הערשענדע קלא-סען — דער אדעל און דיא פריסטער, וואָרים דיא קונים אויף דעם וועלט-מאַרק ארט ניט אויב דער פראָדוצירער איז איחטן אָדער ניט; זיי קימען זיך בלויז, אז דיא סחורות זאָלען זיין וואָס ביליגער און בעסער. אין אזעלכע אומשטענדען קען נאטיר-ליכערווייזע דיא געבורט, דער יחוס ניט מעהר בע-שטימען דיא ראָלע פון דער פערזאָן אין דער גע-זעלשאפט; אָנגעזעהענקייט קען שוין מעהר זיך ניט ווענדען אָן יחוס — אָן דיא פאמיליע, פון זעלכע דער מענש שטאמט. זיין געלד פערמעגען בעשטימט שוין זיין ראָלע. וואָס רייכער איינער איז, אַלץ העכער איז זיין געזעלשאפטליכע מדרגה. דיא עקאָנאָמישע מאכט איז אַלזאָ ארויס פון דיא הענד פון דיא פריהעריגע בעזיצענדע קלא-סען — פון דעם אדעל און דיא פריסטער — און איז איבערגעגאנגען צו דער בורזשואזיע. דיא גע-זעגעבענדע מאכט איז נאך אָבער געבליבען בירושה אין דיא הענט פון דיא אפגעלעכטע אדעל און פריסטער און דורך דעם האבען זיי שטאַרק גע-שטערט דיא אויפגעקומענע בורזשואזיע אין איהר ענטוויקלונג. דיא בורזשואזיע איז דעריבער געוואָרען רעוואָלוציאָנער, דאס הייסט זיא האָט געמוזט קעמפפן אריינצוסריגען דיא געזעגעבענדע מאכט אין איהרע הענט אריין. איהר הויפט פאָדערונג אין אזעלכע אומשטענדען האט נאטירליכערווייזע געמוזט זיין דיא אַבשאפונג פון אַלע פריווילעגיעס און דיא אנערקענונג פון דיא גלייכהייט פון אַלע מענטשען פאר'ן געזעץ. און עס איז ניט מעהר וויא נאטירליך געווען, אז אין דיזען רעוואָלוציאָנערען געדאַנקען-שטראָם זאָלען אויך דיא אידען מיטגע-ריסען ווערען, אז אין דער פאָדערונג פון דיא אנער-קענונג פון דיא גלייכהייט פון יעדען מענטשן פאר'ן געזעץ זאָלען אויך דיא אידען אריינגערעכענט ווערן. וויא מיר זעהן אַלזאָ, איז דיא בעפרייאונג פון

ווייט געקומען, אז אין דיא לעצטע צייט האָט דיא נאציאָנאל ליבעראלע פארטיי — דיא פארטיי פון דער בורזשואזיע, וועלכע האָט מיט א פאָר צעהנדל'ינג יאָהר צוריק געקעמפּט פאר דיא רעכטע פון דיא אידען, — אז דיזע פארטיי האט ערקלערט, דאס דיא אנטיסעמיטישע בעוועגונג איז א גערעכטע טע און פערנינפטיגע.

דער אנטיסעמיטיזמוס פון דער יעצטיגער צייט איז אדוואַ ענטישטאנען אויף דעם זעלבען ארט וויא אין מיטעל־אַלטער. ווען דיא ניט־אידישע בורזשוראזיע האָט געדארפט אָנקומען צו דיא אידענ'ס געלד און פייהינקייטען, איז זיא געוואָרען זייער בעסטע פריינדן. וויא אָבער זיא איז אליין מעכטיג געוואָרען, וויא נור זיא האָט זיי שוין ניט געדארפט, האָט זיא אָנגעהויבען זיי צו בעטראכטען פאר געדעהרליכע געגנער.

א צווייטע אורזאכע פון דער יעצטיגער אנטיסעמיטישער בעוועגונג איז פאָלגענדעס. אין דייטשלאנד האָט זיך דיא ציעליבעוואוסטע ארבייטער קלאסע צונויף־געקליבען ארום דער פאָהן פון דער סאָציאל דעמאָקראטישער פארטיי, וועלכע ערקלערט, אז דיא אורזאכע פון דיא היינטיגע צרה'דיגע געזעלשאפטליכע צושטענדע קומען פון דעם קאפיטאַליזמוס, וועלכער מאכט א קליינע צאָהל רייך אויף דעם חשבון פון דיא גרויסע מאסע ארבייטער. דיזע סאָציאל־דעמאָקראטישע פארטיי וואקסט פון טאָג צום גרעסטען שרעק פון דער רע־גירונג און פון איהרע אָרדנונגס פארטייען. עס איז דעריבער דער אינטערעס פון דער רעגירונג און איהרע פארטייען, דאס דיא אנטיסעמיטען זאָלען דיא ארבייטער פערדרייען דיא קעפ און זיי איינ־שמועסען, אז ניט דער קאפיטאַליזמוס איז שולדיג אין דיא אלע היינטיגע צרות, זאָגדערן דיא אידען. דעריבער אונטערשטיצט דיא רעגירונג דיא אנטיסעמיטען (הנם ניט עפענטליך), און פיעלע "קרובי למלכות" זיינען אליין אנטיסעמיטען (זאָגאר עפענט־ליך).

צום גליק אָבער לאָזט דיא גרויסע ארבייטער־מאסע זיך ניט נארען. דיא פראָלעטאריער פארשטייען גאנץ גוט, אז דער קאפיטאַל איז ניט קיין ספעציעל אידישע זאך; זיי בעגרייפען, אז קאפּיר

אין זייט, איז געווען דער פאָטער, און דיא נאכפראַגע נאָך געלד און אינדוסטריע־פעהיגקייטען פון דער אנדערער זייט, איז געווען דיא מוטער פון דער אידען־בעפרייאונג. דיא געפיהלען און אידעאלען, וועלכע מען האָט אין דיזען קאמפּף בענוצט, זיינען ניט געווען מעהר וויא אויסריידען.

נאָך דער בעפרייאונג פון דיא אידען האָבען זיך דיא צושטענדע געענדערט. היינטיגע צייטע זעהען מיר אַין אנטיסעמיטישע בעוועגונג ניט נור אין רוסלאנד און רומעניע, וואו דיא אידען האָבען נאָך קיינמאָל קיין בירגער־רעכטע ניט געהאט, זאָגדערן, וויא שוין געזאָגט, זאָגאר אויך אין אַזעל־בע לענדער, וויא עסטרייך, דייטשלאנד און פראנק־רייך.

לאָמיר בעטראכטען וואס דיא אורזאכען פון דעם יעצטיגען אנטיסעמיטיזמוס זיינען. מיר וועלען געהמען דייטשלאנד, ווייל פון אלע אייראָפעאישע קאפיטאַליסטישע לענדער איז אין איהר דער אנטיסעמיטיזמוס אס שטארקסטען פערברייטעט. דיא אינדוסטריע אין דייטשלאנד האט זיך ריזענד האפט ענטוויקעלט. דיא בורזשואזיע איז אָנגעהוירער רייך געוואָרען. דיא ארבייטער־קלאסע ווערט דאָרט פיעל מעהר אונטערדריקט און אויסגעזויגען וויא דיא שקלאפען אין אלטערטום. דיא אדעליגע, דיא באַראָנען, דיא גראפען, דיא מאַרקיוען א. ז. ו. האבען זיך אליין גענומען צום מסחר און איינ־דוסטריע. און אָנשטאָט פריהעריגע געגנער פון דער בורזשואזיע, זיינען זיי געוואָרען א טהייל פון איהר. דער געלד קאפיטאַל האָט זיך שטארק פער־מעהרט און דיא צינזען — פערקלענערט. מען איז שוין דעריבער ניט מעהר געצוואונגען נאָך קאפּיר טאל און האַנדעלס־פייהינקייטען אָנצוקומען צום אידען. און דיא אידען מיט זייערע פעהיגקייטען זיינען דאָרט דער ניט־אידישער בורזשואזיע שוין גאָר געוואָרען א ראַזשאַן אין האַל, און זיא האט אָנגעהויבען זיי צו בעטראכטען אלס געפעהרליכע קאָנקורענטען. מען האָט אָנגעהויבען אויף דיא אי־דען צו זוכען חסרונות, ארויפצוואַרפען אויף זיי אלערליי אומזיסטע בלבולים. עס איז זאָגאר אזוי

טאליסט יצחק און קאפיטאליסט פריעדריך מאכען ביידע זייערע פראפיט פון ניט־בעצאהלטע ארבייט, אז ביי ביידען בלייבט איבער א גרויסער חלק פון דעם ארבייטער'ס פראצע, ווייל דער ארבייטער איז געצוואונגען זיך צו פערקויפען צום קאפיטאליסט אלס לאָהן שקלאוו. דיא טאג־טעגליכע מלחמה, וואָס דיא ארבייטער מוזען מיט דיא קאפיטאליסט'ס טוען פיהרען, לערנט זיי, דיא ארבייטער, אז קאפיטאליסט געהערט ניט צו איין נאציאָן אָדער רעליגיאָן, זאָנדערן צום קאפיטאליסטישען קלאַס.

דער אַנטיסעמיטיזמוס האָט דעריבער ניט געקענט וואַקסען אונטער דיא ארבייטער. דערפאר אָבער האָט ער א גרויסען ערפאלג געהאַט ביי דיא קליינע קרעמערלעך און מייסטערלעך. דיזע קרעמערלעך און מייסטערלעך ווערען מאַסען־ווייז פערניכטעט אונטער דיא קאָנקורענץ־קעמפּ פון דיא גרויסע קאפיטאליסטען, און ווערען אריינגעטריבען אין דיא רייהען פון פראָלעטאריע־ארבייטער. פיעלע פון זיי זיינען זאָנאר געצוואונגען זיך אָפצוגעבען מיט דיא שענדליכסטע בעשעפטיגונגען. שולדיג אין דעם זיינען, נאטירליך, ניט דיא אידען, זאָנדערן דיא קאפיטאליסטישע סיסטעם. דאָס קען יעדער, וואָס האָט מאַרד אין קאָפּ, לייכט איינזעהן. דער פליינער מייסטער מיט זיינע האַלב־פאַרצייטיגע געצייג קען, עס פארשטייט זיך, ניט קאָנקורירען מיט דעם גרויסען פאַבריקאַנט, וועלכער איז אין שטאַנד צו בענוצען דיא בעסטע און נייעסטע מאַטריאַל; דער קליינער קרעמער, ווידער, מיט זיין קליינעם קאפיטאל קען ניט קאָנקורירען מיט דעם גרויסען סוחר, וועלכער בעזיצט מיליאָנען. דיא קליינע קרעמערלעך און מייסטערלעך קענען אָבער זיך ניט ענטזאָגען און ווילען זיך ניט ענטזאָגען פון זייער פריהעריגע העכערע געזעלשאַפטליכע מדרגה אלס קאפיטאליסטען און זיך שטעלען אויף דער מדרגה פון דיא ארבייטער; דער קאפיטאליזמוס בלייבט נאָך אימער זייער אידעאל, זייער שטרעבונג. עס איז דאָרום קיין וואונדער ניט, וואָס זיי זעהען ניט איין, אזוי וויא דיא ארבייטער, אז זייערע צרות שטאַמען פון דער קאפיטאליסטישער סיסטעם אין אלגעמיין און וואָס דיא אַנטיסעמיטיזם קענען זיי פאַרדולען דיא קעפּ, אז דיא אידען זיינען שולדיג אין זייער טרויער

ריגע לאַגע. דער קאמפּף, וואָס דיזע קלאַסע פיהרט געגען דיא אידען, איז אזוי וויא א קאמפּף מיט דעם שאַטען פון א בייזען טהיער, אין דער צייט ווען דיזעס טהיער סטראַשעט איהר געגנער יעדען אריגענבליק אויפצופרעסען. דאָך איז דיזער קאמפּף אָנגרייפֿענדר און אויפהעצעריש, ווייל ער איז דיא גסיסה, דאָס ראַנגלען זיך מיט'ן טויט פון א קלאַסע, וועלכע מוז אָבשטאַרבען. דער אַנטיסעמיטיזמוס קען דעריבער קיין צוקונפט ניט האבען; מיט דער פערשווינדונג פון דיא קליינע סוחרים־לעך און מייסטערלעך, מוז ער אויך פערשוואונדען ווערען.

דער אַנטיסעמיטיזמוס פון דער מיטעל קלאַסע שטאַמט אלזא, אין גרונד גענומען, פון דערזעלבער אורזאכע וויא דער סאָציאַליזמוס ביי דיא ארבייטער. ביידע בעוועגונגען ווערען אַרויסגערופען דורך דער ענטוויקלונג פון גרויס־קאפיטאליזמוס, וועלכער זויגט אויס דעם ארבייטער און פערניכטעט דעם קליינעם קאפיטאליסט.

דער אונטערשיעד צווישען דיא צוויי בעוועגונגען איז אָבער דער, דאָס דיא סאָציאַליסטען פערשטייען ריכטיג דיא פערהעלטניסע און בעקעמפּפֿען דער־בער דעם ריכטיגען שונא, וועהרענד דיא אַנטיסעמיטיזם בעגרייפֿען ניט דיא אמת'ע אורזאכען פון דיא יעצטיגע צרות און שלאָגען זיך אלזא מיט'ן ווינט. יעדענפאלס האט ליַעבנקעכט רעכט געהאַט ווען ער האָט געזאָגט, אז דער „אַנטיסעמיטיזמוס איז דער סאָציאַליזמוס דער דומען יונגען“.

דיא סאָציאַליסטישע בעוועגונג וואַקסט אין אלע קאפיטאליסטישע לענדער וויא אויף הייווען, און דיא צייט איז ניט ווייט, ווען דער קאפיטאליזם מוס מיט אלע זיינע איבלען וועט אָבגעווישט ווערען פון דער ערד און זיין שטעלע וועט פערנעהמען דער סאָציאַליזמוס. דאָס הויבען אָן איינצוזעהן, ניט נור דיא ארבייטער אליין, זאָנדערן אויך דער קליינער גערע טייל פון דער מיטעל־קלאַסע. ווען דיזע צייט וועט אָנקומען, וועלען קלאַסען מלחמות, רעליגיאָן'ס האַס, ראַסען האַס, א. ז. וו. פערשוואונדען ווערען, סיינער וועט מעהר קיין אינטערעס ניט האָבען צו בעקעמפּפֿען דעם אַנדערן, ווייל קיין מענש, צו איד צו ניט־איד, וועט ניט קענען בערויבען דעם צווייטען. אלע וועלען ארבייטען און לעבען און זיין ברודער.

פון דיא אלע אויספיהרונגען זעהען מיר דייטליך, אז דיא אידישע ארבייטער האבען פאר דעם אנטיסעמיטיזמוס זיך ניט וואס צו פירכטען. זייערע אינטערעסען זיינען דיא אינטערעסען פון דעם פראָלעטאריאט אין אלגעמיין. זייער פפליכט איז אלזאָ צו גיין האַנד אין האַנד מיט דעם סאָציאליסטישען פראָלעטאריאט און העלפען איינפיהרען אזא סיסטעם, וואו זיי וועלען ניט בער רויבט ווערען פון קיינע פאראויסגען, סיי אידישע און סיי ניט אידישע, וואו עס וועט קיין פלאץ ניט זיין פאר אַן אנטיסעמיטיזמוס אָדער אנדערע קעמפפּע צווישען מענש און מענש.

מאַטעריאַליזמוס אין אידישקייט.

— אָדער —

רעליגיאן און לעבען — ווער פיהרט וועמען?

III.

מאָנאַרכיע אָדער רעפּובליק?

(שלום פון דיעזען קאפיטעל.)

זען אייך, אז זיא האָט אליין געזאָגט, אז א פאָלק קען לעבען גליקליכער אָהן א געקרוינטען טיראָן! אויף אזא אופן, בעווייזען זיי דאָך אליין, אז קיין אונשולדיגען טעות האט דיא אידישע לעהרע ניט געמאכט מיט דעם וואס זיא האט געזאָגט, אז מען מוז מיט אונטערטעניגקייט קושען דעם קנוט פון א געקרוינטען טיראָן. זיא האט אליין גאָנץ גוט געוואוסט, אז פאר דעם אלגעמיינעם גליק און פרידען פון א פאָלק איז דאס ניט נייטיג; היינט ווען זיא האט אָבער פאָרט געהייסען טראָגען א מאָנאַרכישען יאָך, קען דאָך דאָס נאָר זיין, ווייל זיא — דיא כלומרשדיגע וועגווייזערין פון אלץ וואָס איז גוט, גלייך און רעכט — האט אליין גאָר אין אמת'ן אונטערהערטהעניג אראָפּגעבויגען דעם קאָפּ פאר דיא העררשענדע מאַכט, וואָס האט געוואָלט האבען א שטרענגע מאָנאַרכיע, אויף ניט ווייל זיא האט עס געהאַלטען בעסער פאר טובת הכלל, נאָר ווייל עס איז בעסער פיר איהרע אינטערעסען.

אי וואָס אין אַן אנדערע צייט ווידער האט זיא געלערנט רעפּובליקאנישע לעהרען? איז דאס געווען אין אזא צייט, ווען עס איז נאָך ניט געווען קיין העררשענדע מאַכט, וואָס האט געהאַט אינטערעסען צו האָבען א שטרענגע מאָנאַרכיע.

דיא פריינד פון „אידישקייט“, וואָס ריהמען זיא אזוי מיט איהרע רעפּובליקאנישע לעהרען, זיינען מיט דעם זעהר שלעכטע אדוואָקאטען פיר איהר. אָנשטאָט זיא מיט דעם צו פערענטפערן, בעשולדיגען זיי זיא. עס איז פונקט אזוי וויא איינער וואָלט פערקלאָגט ווערען, פאַר-וואָס ער האט איבערגעטראָגען א געזעץ און זיין אדוואָקאט זאָל גיין פאר'ן געריכט בעווייזען, אז ער, דער פערקלאָגטער, האט דאָס געזעץ אליין איבערגע-שריעבען און קען עס פון אויסענווייניג. מיט דעם נעהמט ער דאָך פון זיין קליענט אוועק דיא מעגליכקייט, זיך צו פערענטפערן, אז ער איז אונשולדיג, ווייל ער האט ניט געוואוסט פון דעם געזעץ! פונקט אזוי טהון דיעזע אדוואָקאטען פון אידיש-קייט: טאָמער וואָלט איהר געקענט מיינען, אז דאָס וואָס דיא אידישע לעהרע האט געגעבען אזעלכע טיראנישע מאָנאַרכיסטישע געזעצע, איז געווען, ווייל זיא האט ניט געוואוסט בעסער, ווייל זיא האט געמיינט, אז א שטרענגע מאָנאַרכישע רעגירונג איז טאָקי נייטיג פאר דיא אָרדנונג אין א פאָלק, פאר טובת הכלל, ווייל אז ניט וועט טאָקי איין מענש דעם אנדערן איינשלינגען לעבע-דיגעהייט — קומען דיעזע פריינד איהרע און וויי-

אידען. יעדער גענט, אדער „בית אב“, האט זיך פריי אויסגעקליבען זיין „סייטשעם“, זיין „ראש בית אב“, — פונקט וויא משה רבנו הייסט דיא אידען טאָן. (דברים א' „ג.) דער סייטשעם האָט ניט געהערשט מיט קיין שום געוואלט — פונקט וויא ביי אידען איז אין יענעם צושטאנד געווען „איש הישר בעניו יעשה“ (וואָס איינער האט געוואלט האט ער געקענט טהון).

דיא גענטס זיינען געווען פערצייניגט אין „פראטריען“ — וויא ביי אידען דיא בתי אבות אין שבטים. אלע גענטס, וואס האבען געהערט צו איין פראטריע, זיינען אויך געווען קרובים איינע מיט דיא אנדערע, פונקט וויא דיא איינציגע מענ-שען אין דיא גענטס — אלץ אקוראט וויא ביי אידען. און א סך פראטריען, וואָס זיינען ארויס-געקומען פון איין שטאם, זיינען געווען צוזאמען אַין ארט פאָלק, א שטאם, — פונקט וויא אלע צוועלף שבטים ביי אידען זיינען געווען איין פאָלק. דיא נעמען פון דיא פראטריען זיינען געווען נאָך נעמען פון חיות — אויך פונקט וויא ביי אידען: יהודה א ליב, יששכר אַן אייזעל, דן א שלאנג, נפתלי א רענטהיער, בנימין א וואָקא א. ו. ו. (בראשית מ"ט.) געלעבט האט מען זיך צוזאמען טאָקי וויא מענטשען פון איין משפחה. „מיי־דיין“ האט סײן שום וויכטיגע ראָלע ניט געשפּיעלט, (מחמת עס איז נאָך ניט געווען ביי וואָס) און קיין שום שטרענגע הערשאפט, קיין שום געוועלטיגער, קיין שום קעניג איז ביי זיי ניט געווען. און מיינט ניט, אז דיא אינדיאנער זיינען צוליעב דעם טאָקי אין אמת'ן געווען ווילדע, וואס האבען זיך איינע דיא אנדערע אויפגעפרעסען לעבעדיגער הייט!

„עס איז א וואונדערבארע אָרדנונג“ (ביי דעם אינדיאנער פאָלק איראָקעזען), שרייבט פרידריך ענגעלס, נאָך דעם גרויסען אינדיאנער־פאָרשער ליוויס מאָרגאן. „עס איז ביי זיי א וואונדערבארע אָרדנונג, כאַטש זיא אזוי קינדיש איינפאך. אָהן סאָלדאטען, זשאַנדארען אָדער פאָליצייסטען, אָהן אדעל, אָהן קעניגע, גובערנאטאָרס פאָליצ-מייסטער אָדער ריכטער, אָהן געפּענגניסען, אָהן פּראָצעסען גייט פון דעס טווענען אלצדינג אין א רעגולארנע גאנג. ווען עס קומט פאָר א מחלוקה,

דאָס אידישע פאָלק איז נעמליך אין דעם ניט סײן אויסנאָמע פון אלע אנדערע פעלקער. אונז זערע לעהרער בעווייזען אונז, אז דיא פאָליטישע און עקאָנאָמישע ענטוויקלונג איז אין דיא הויפט-זאך ביי אַלע פעלקער געווען גלייך, (וואס דאס בעווייזט טאָקי אלץ אויך, אז ניט אידען און גע-דאָנען, ניט א פרייער וויללען פיהרט דיא פאָס-רונגען פון א פאָלק; וואָרים ווען א ווילקירליכער פרייער וויללען פון מענטשען וואָלט געווען דער וועג-ווייזער פון דיא פעלקער, וואָלט דאָך יעדעס פאָלק געברויכט צו האָבען אַן אנדערע ארט ענטוויקלונג; „פריי וועללען“ קען דאָך איין פאָלק אזוי און דאס אנדערע אנדערש; ווען אָבער אלע פעלקער האָבען געהאט אין דער הויפטזאך אַ גלייכע ענטוויקלונג, איז דאָך א בעווייז, אז עס זיינען דאָ אלגעמיינע נויטווענדיגע אורזאכען, וואס פיהרען דיא פאָסירונגען פון דיא פעלקער, און תורות און אמונות און „הימעלשע לעמפעלעך“ קענען דאָ גאָר נישט אנדערש מאַכען.) דיא נויטווענדיגע אורזאכען, וואָס פיהרען דיא ענטוויקלונג פון אלע פעלקער כמעט אויף א גלייכען וועג, זיינען דיא עקאָנאָמישע אומשטענ-דען, וועלכע ענטוויקלען זיך ביי אלע גלייך.

און אויף אין דעם פאָקט ווענען דיא רע-גירונגס־פאָרם איז דיא ענטוויקלונג ביי אלע פעלקער פון אלע עקען פון דער וועלט געווען כמעט גלייך: דאָס וואָס ביי דעם אָנפאנג פון דעם אידישען פאָלק'ס געשיכטע איז ביי איהם ניט גע-ווען קיין קעניג, איז ניט ווייל אידישקייט איז אזא זעלטענע שיינע צאצאקע, נאָר ווייל ביי אלע פעל-קער פון דער וועלט איז געווען דאס אייגענע.

דיא אינדיאנער פון אמעריקא וועט א וואי קיינער ניט חושד זיין, אז זיי האבען גענאָסט פון אידישקייט. און וויא האבען זיי געלעבט אין דיעזער בעציהונג? זיי, וואָס ווען מען האט זיי געפונען אין אמעריקא, זיינען זיי נאָך געווען אין אָנפאנג פון דיא געזעלשאפטליכע ענטוויקלונג, אין דעם זעלבען צושטאנד, אונגעפעהר, וויא דיא אידען זיינען געווען „בימי שפוט השופטים“?

דער גרונד פון זייער געזעלשאפטליכעם צווא-מענגעבען איז בעשטאנען אין זייערע פאמיליעס (גענט'ס) — פונקט וויא דיא „בתי אבות“ ביי

גאנץ פארצייטיגע גריכען געווען גאָר ניט מעהר וויא דאס אייגענע וואס דיא סייטשעמס ביי דיא אינדיאנער, און דיא „ראשי בתי אבות“ אָדער „שופטים“ ביי דיא אידען. דאָס זעלבע איז מיט דיא „רעקס“ פון דיא גאנץ פארצייטיגע רוימער. האָמער אין זיין „אָדיסעע“ דערמאָנט, אז אויף דעם אינזעל איטהאקא זיינען געווען מעהרערע קעניגע. „אונצווייפלהאפט רופט דער גרויסער דיכטער אלע אויבערשטע פון דיא פאמיליעס „קעניגע“, זאָנט ריטיננהויען זעהר ריכטיג, און וואָס האבען געקענט זיין דיא 31 „מלכים“, וואס יהושע האט געהאט צו בעקעמפפן אין איין קליינעם ווינסעלע פון לאַנד כנען, וואס איז געווען אפשר אזוי גרויס וויא „גרייטער ניויאָרק“? געוויס אויך ניט מעהר וויא אזעלכע סייטשעמס.

הקיצור, אלע פעלקער זיינען געווען אזוי „רעד פובליקאניש“, ווען זיי זיינען נאך „געהאנגען אָן דעם נאָבעלשנור פון דיא נאטירליכע געזעלשאפטס־אָרדנונג“, וויא קארל מאַרקס דריט זיך אויס. און אָן דעם „נאָבעלשנור פון דיא נאטירליכע געזעלשאפטס־אָרדנונג“ זיינען אויך דיא אידען גע־האנגען, דעמאָלט ווען זייערע שריפטען שטעלען פאָר „רעפובליקאנישע פרינציפען“. ביי זיי איז אויך געווען דאס לאַנד גלייך פערטיילט, „חלק כחלק“, צווישען דיא שבטים; זיי האבען נאָך געלעבט איינ־פאך, ניט געהאט קיין פריוואט־עשירות און קיין רייכע קלאַסען — עס איז ביי דעם ניעדריגען צור־שטאַנד ניט געווען פון וואַנגען, יעדער מענטש האט קוים געקענט אויסארבייטען דאָס נויטווענדיגסטע פיר זיך אליין און מען האט ניט געסענט איינעם רייך מאַכען. דיא געזעלשאפט איז נאָך ניט געווען געשפאלטען אין קלאַסען. דיא גאנצע געזעלשאפט־אָרדנונג איז געווען דיא פאמיליע און דער שבט, און אין אזא צייט איז ניט געווען קיין קלאַסע, וואָס זאָל ברויכען א שטארקע מאַכט פון א רעגירענדען טיראן, וואָס זאָל האלטען דאָס אַרימע פאָלק אין צוים און בעשיצען דיא רייכע און גליקליכע.

„אָבער“ — זאָגט ענגעלס אין בעצוג אויף דיזע איינפאכע פרייע פאמיליע־געזעלשאפט ביי דיא קינדהייט פון אלע פעלקער — „דיזע פאמיליע־געזעלשאפט איז געוואָרען געבראָכען דורך איינ־

פסק'ענען אין דעם אלע מענטשען פון דעם גאנצען בלל, וואס דיא מחקוקה גייט איהם אָן... נאָר זעהר זעלטען, ווען מען קען זיך שוין אנדערש ניט העלפען, ווערט בענוצט דיא בלוט־ראַכע, — און דיא היינטיגע טויט־שטראָף איז דאָך אויך ניט מעהר וויא א ציווילירטע בלוט־ראַכע מיט אלע מעלות און חסרונות פון ציוויליזאציע. כאַטשע עס איז ביי זיי דא א סך מעהר קהל'שע זאכען צו בע־זאָרגען, וויא ביי דיא ציוויליזירטע פעלקער, — וואָרים ביי זיי איז דיא הויזהאלטונג אויך א קהל'שע קאָמוניסטישע פון מעהרערע פאמיליען צוזאמען און דיא פעלדער געהערען צום גאנצען שבט, און נאָר בלויז דיא גערטענדלעך פאר דיא הייזער זיינען פאָרלייפֿיג דאס אייגענטום פון דיא הויזהאלטונג — פון דעסוועגען בעדאָרף מען ביי זיי ניט קיין סמן פון אונזער פערפלאַנטערטע רעגירונגס־מאשינע־ריי. קיין אַרימע און נויטבעדירפטיגע זיינען ניטאָ ביי זיי... אלע זיינען גלייך און פריי...“

„אזוי“, זאָגט ענגעלס א ביסעל ווייטער, „האָבען דיא מענטשען און דיא מענטשליכע געזעל־שאַפט אויסגעזעהען איידער זיי זיינען צור־שיידט געוואָרען אין פערשיעדענע קלאַסען“, אין אַרימע און רייכע, אין אונטערדריקקער און אונטערדריקטע.

יא, אלע מענטשען האָבען אין אָנהייב פון זייער ענטוויקלונג אזוי געלעבט. וויא עס ווערט יעצט בעוויזען, האבען ווירקליך אלע פעלקער אין אַנ־הייב געהאט אזעלכע אומשטענדען, וויא דיא אינ־דיאנער, און דעריבער אויף אזעלכע פאָליטישע איינריכטונגען, אָהן קעניגע און טיראנען. ביי דיא גריכען ווערט אפילו דערציילט, אז נאָר אין אָנהייב פון זייער ענטוויקלונג, ווען זיי האבען געלעבט כמעט פונקט וויא דיא אינדיאנער, האבען זיי געהאט „פאזי־לעען“, און מען האט דאָס ביז אהער פערטייטשט „קעניגע“; אָבער קארל מאַרקס און מאָרגאן בע־וויזען דייטליך, אז דאס איז א פאלישע פערטייט־טונג, פון דיא פאנטאזיע פון דיא מענטשען, וואָס האָבען שוין געלעבט אונטער קעניגע און האָבען זיך פאָרגעשטעלט, אז אָהן דעם גייט דאָס גאָר נישט. אין אמת'ען זיינען דיא „באזילעען“ פון דיא

דיא שופטים, שמואל הנביא'ס זיהן, זיינען נאָכנע-
נאָנען רויבזוכט ("ויטו אחרי הבצע", ריכטיג ענ-
געלי'ס ווערטער) און האָבען גענומען לאַפּקע און
זיינען אַראָבגעגאַנגען פון גערעכטיגקייט.

(שמואל א' ח' ד').

און וויא אזוי איז דאָס געקומען דערצו? וויא
אזוי איז דיא אלטע פאמיליען-געזעלשאפט מיט
פרייהייט און נלייכהייט אָבגעשאפט געוואָרען און
עס איז געוואָרען אַ נייע מין אַרדנונג, מיט אַ
שטרענגען רעגירונגס-קאנטשוק?

דעם קיצור פון מאַרקס'ס און ענגעלס'ס
ערקלערונגען ווענען דעם (ביי אלע אנדערע אומות)
געפינט איהר אויסגעדריקט אין פאָלגענדע ווערטער
פון פרידריך ענגעלס ("אורשפּרונג דער פאמיליע
פּריוואַט-אייגענטהום און שטאַט"):

"ווען מענשען האָבען זיך מעהר ענטוויקעלט
און האָבען אָנגעארבייט א סך פּראָדוקטען און גע-
קענט אויסארבייטען מעהר לעבענסמיטלען מיט
דיא אייגענע ארבייט וואָס פריהער, איז דיא מענש-
ליכע אַרבייטס-קראַפט מעהר ווערט געוואָרען, און
ווען פריהער, אויף איין מדרגה ניעדעריגער אין דיא
ענטוויקלונג, האָט דיא שקלאוועריי ערשט אָנגע-
הויבען אויפצוקומען און עס האָט זיך זעלטען גע-
טראָפּען מען זאָל האַלטען שקלאַפּען, איז שוין איצ-
טער אָבער דיא שקלאוועריי געוואָרען דער פונדא-
מענט פון דער געזעלשאַפט; (אַ שקלאַפּ האָט שוין
געקענט עפעס איינבריינגען!) דיא שקלאווען זיינען
שוין ניט געווען מעהר איינפאַכע ארויסהעלפערס
ביי דער ארבייט, מען האָט זיי שוין איצטער טר-
צענווייז געטריבען צו דער אַרבייט אויפ'ן פעלד
און אין וואַרשטאַט."

איך וועל דאָ אלע וויילע אונטערברעכען ענ-
געל'ס ווערטער און וועל ווייזען, אז אלץ וואָס ער
זאָגט דאָ ווענען דיא ענטוויקלונג ביי אלע אומות,
איז אויף פאַרגעקומען ביי אידען.

ניט אומזיסט האָט מען פריהער געפאָטען דיא
אידען "לא תחיה כל נשמה", זיי זאָלען קיינעם
ניט לאָזען לעבען פון דיא "פעלקער", וואָס זיי ווע-
לען אייטנעהמען. צו וואָס זאָלען זיי זיי לאָזען לעבען?
זיי זאָלען זיין ביי זיי אומזיסטיגע פרעסערס? אז
קיין גרויסען נויץ פון שקלאַפּען האָט מען אויף דיא

פליסע, וועלכע מיר קענען נלייך דערקענען, אלס
אין אַראָבפאל אין אַ ניעדעריגערע מדרגה אריין,
אלס אין אַריינפאל אין זינד, אַראָב פון דיא איינ-
פאַכע זיסליכע הויכקייט פון דיא אלטע פאמיליע-
געזעלשאַפט. דיא נייע ציוויליזירטע קלאַסען-געזעל-
שאַפט איז איינגעפיהרט געוואָרען דורך דיא ניע-
דעריגסטע אינטערעסען, — דורך געמיינע האַבניער,
ברוטאלע הולטאָיסטווע, שמוציגע קאַרנקייט, איי-
גענויכטיגער רויב פון דעם פאָלקס גוטס. דיא פער-
עכטליכסטע מיטלען, וויא נבחה, פערנוואַלטונג,
שווינדעל, פערראַטה, האָבען אונטערגעגראָבען דיא
אלטע פאמיליען-געזעלשאַפט אַהן קלאַסען און זיא
חרוב געמאַכט, און דיא נייע אַרט אַרדנונג,
וואָס איז אַרויסגעקומען אויף איהר אַרט, (דיא
אַרדנונג מיט אַ שטרענגע געוואַלט'הערשאַפט,
מיט קייזערס און קעניגע), איז אין דיא גאַנצע
דריטטהאַלבען טויזענד יאָהר, וואָס זיא בעשטייט,
קיין מאָל ניט געווען מעהר, וויא דיא ענטוויקלונג
פון אַ קליינע אָבטיילונג פון פאָלק, אויף דיא קאָס-
טען פון דיא בעראבעוועטע און אונטערגעדריקטע
גרויסע מאַסע."

אזוי זאָגט ענגעלס ווענען אלע פעלקער, און
אַקוראַט דאָס זעלבע איז געווען אויף ביי אידען.
וויא זייער אייגענער נביא ישעיה זאָגט: "נאָט וועט
זיך שוין אָברעכענען מיט דיא עלטסטע פון זיין פאָלק
און מיט זיינע גרויסע לייט. דעם וויינגאַרטען האַט
איהר אויסגעקליידיגט (דאָס הייסט דיא גאַנצע
עשירות פון לאַנד האַט איהר פיר זיך צוגענומען),
וואָס איהר האָט פון דיא אַרימע אוועקגענוזלט איז
אין אייערע הייזער. וואָס אונטערגעדריקט איהר מיין
פאָלק און פערשוואַרצט דיא אַרימעלייט דאס פנים?"
עהנליכעס געפינט זיך צעהנדליגע מאל אין תנ"ך.
אַלזאָ, ריכטיג וויא ענגעלס זאָגט ווענען אלע
פעלקער: רויב, שווינדעל, פערראַטה האָבען אויך
ביי אידען אַריינגעפיהרט פון דיא פרייע קינדישע
גאַטור-אַרדנונג אין דיא "ציוויליזירטע" געוואַלט-
הערשאַפט אריין, קיין סך פאַקטען ווענען אַזעלכע
ענינים ביי דעם אידישען פאָלק געפינט מען ניט
אין דיא פרומע הייליגע ספרים, אָבער וואָס מען
געפינט, ווייזט אויף אויף דעם. ווען האָט מען אָנגע-
הויבען צו רעדען ווענען מאַכען אַ מלך? ווען דיא

דעספאָטישער מאָנאַרך — שטייט, אז ער האָט איינגעפיהרט דיא שקלאפעריי אלס א פעסטע געזעלשאפטליכע איינריכטונג. פון אלע קינדער און קינדס־קינדער, וואס זיינען איבערגעבליבען פון דיא פעלקער, וואס דיא אידען האבען בין דענסמאָלט איינגענומען און ניט געקענט אויס־ראַטען, האט ער געמאַכט שקלאפען. (מלכים א', ט', כ'). דעמאָלט האָט זיך שוין געלוינט; דיא ענטוויקלונג איז שוין געווען ווייט דערנאָנגען. ענגעלס זאָגט ווייטער:

ווען עס קומט אויף א לוינענדע שקלאפעריי און „דיא פראָדוקציע ווערט צוטיילט אין צוויי גרויסע הויפט־צווייגען, אין פעלד־ארבייט און האנדווערק, הייבט מען שוין אָן צו אַרבייטען ניט בלויז פיר אייגענעם געברויך, נאָר פאַר'ן אויס־טויש, פאַר'ן האַנדעל.“ מען אַרבייט שוין אויס ס חורות. מיט דעם הייבט זיך אָן דער האַנדעל, ניט בלויז אין לאַנד, נאָר אויך איבער דיא גרענעצען, איבער דיא ימים.“

אויך דאָס זעהען מיר ביי אידען. אין דיא צייט פון שלמה המלך געפינט מען דאס ערשטע מאָל דערמאנט ווענען א האַנדעל („אנשי התרים ומסחר הרובלים“ מלכים א', ז', ט"ו.) און אויך אַין אויסלענדישער האַנדעל איבער'ן ים האט זיך אין זיין צייט ענטוויקעלט. ער האָט געבויט א האַנדעלס־פּלאַט און אצינד־נבר און געשיקט קיין אופיר בריינגען גאָלד, טייערע האָלץ און איידעלע שטיינער. (שם ט' כ"ו.) עס איז נאָר געווען ביי איהם א ספעציעלער קעניגליכער האַנדעלס־שטאַנד. („סוחר המלך“, שם, יו, כ"ח.)

„און אצינד“ — זאָגט ווייטער ענגעלס — „אצינד, ווען האַנדעל ענטוויקעלט זיך שוין, ווען געלד הייבט אָן שפיעלען א ראָלע, ווען מען קען שוין אַנקלייבען א סך געלד, הייבט אָן אַרויסצוטרעטען אַין אונטערשיעד צווישען רייכע און אַרימע, א חוץ דעם אונטערשיעד צווישען שקלאַ־ווען און בעל־יבתיים.... דיא לעצטע שפּורען פון געמיינשאפטליכעם אייגענטהום פערשווינדען.... דיא רייכטהימער פון דיא שכנים־פעלקער רייצען דיא האבניער פון פעלקער, וואָס אַנקלייבען רייכטהום איז שוין ביי זיי געוואָרען איינע פון דיא

נידעריגע שטופע פון ענטוויקלונג נאך ניט געקענט האָבען, מחמת איידער דער מענש האט זיך ענטוויקעלט צו האָבען ווערקצייג און צורצוטיילען יעדען צו טהון א בעזונדערע אַרבייט פאַר אלע, האט דער מענש קוים אליין געקענט אויסאַרבייטען וואָס ער האָט געברויכט פאַר זיין אייגען לעבען צו דערהאַל־טען, און האָט עפעס א ווערט צו האַלטען א פערד וואָס עסט אויף אזוי פיעל וואָס עס אַרבייט אויס? פונקט אזא ווערט האָט געקענט האָבען צו האַל־טען א שקלאַף. דעריבער, ווען דיא אידען זיינען בייגעקומען דיא מדינים, דיא אמורים, דיא כנענים א. ז. וו., האָבען זיי נאָר געפאָנגען ביי זיי דיא ווייבער, ספעציעל דיא יונגע מיידלעך — פון זיי האָבען זיי געקענט עפעס האָבען — אָבער דיא זכרים האָבען זיי ניט געפאָנגען, נאָר אויסגעסוילעט. צו וואָס האָבען זיי זיי געקענט טוינען?

און — אקוראט וויא ענגעלס זאָגט ווענען אלע אומות — זעלטען ווען עס האָט זיך אין יענע גאָר ערשטע קינדער־יאָהרען פון אידישען פאָלק, גע־טראָפען מען זאָל האַלטען שקלאפען; למשל דיא גבעונים האָבען דיא אידען צוגענומען פאַר שקלאַ־פען, האָבען זיי טאקי ניט געוואוסט וואָס צו טהון מיט זיי; ביז זיי האָבען זיך מיישב געווען און זיי געמאַכט פאַר האָלץ־העקערס און וואסער־טרענערס פאַר'ן גאַנצען פאָלק. קיין וויכטיגערע אַר־בייט האָבען זיי ניט געהאַט פאַר זיי. און דיעזע ווייניגע שקלאפען זיינען אויף געווען קאָממוניסטי־שעם אייגענטהום פון אלע, אזוי וויא דיא העלאָטען אין ספאַרטאַ. ענגעלס ווייזט פריהער, אז דער עיקר זאך, וואָס האָט געבראַכט צו דעם גרויסען שריט ווייטער אין דער ענטוויקלונג, איז געווען דאָס וואָס מען האט אויסגעלערנט צו שמידען און גוט אויסצואַרבייטען אייזען. ביי אידען איז טאקי שוין אַזוי אין דיא צייט פון דעם ערשטען מלך דיא קניז פון אויסאַרבייטען אייזערנע ווערק־צייג געווען נאָך זעהר זעלטען און וויכטיג. אין איין געוויסע צייט איז אין גאַנצען ארץ ישראל ניט געווען קיין איין שמיר. (שמואל א', י"ג, י"ט.)

ערשט שפעטער, ביי דעם דריטען מלך, ביי שלמה'ן, — אייגענטליך דער ערשטער ריכטיגער

ערשטע לעבענס־צוועקען..... מלחמה־
 פיהרען און רויבען ביי אנדערע פעלקער ווערט א
 ספעציאל בעשעפטיגונג.... מיליטער ווערט א
 שטענדיגע איינריכטונג.... דיא רויב־קריגע
 פערשטארקערן דיא מאכט פון
 דיא אויבערשטע קריעג־פיהרערס
 און פון זייערע אונטער־פיהרערס..... מיט
 דעם ווערט געלייגט דער פונדאט
 מענט פיר דעם קעניגטהום און
 אדעל, וואס גייט איבער בירושה
 פון פאטער צו זון... דיא גאנצע פרי
 הערדיגע געזעלשאפט־אָרדנונג ווערט איבערגע
 קעהרט אין דעם געגענטהייל: פריהער איז זי
 געווען אַן אָרגאניזאציע פון משפחות פיר פרייע
 איינאָרדנונג פון זייערע אייגענע אנגעלעגנהייטען,
 איצטער ווערט זי אַן אָרגאניזאציע צו בעראט
 בעווען און צו אונטערדריקען דיא שכנים־פעקטער;
 און אויף אזא אופן ווערען אויך דיא בעאמטע פון
 דיא געזעלשאפט איבערגעקעהרט פון ווערקצייגען
 פון דעם פאלקס וויקען, וואס זיי זיינען געווען
 פריהער, צו זעלבסט־שטענדיגע סא
 מאָדערזשאוונע ווערקצייגען פון
 געוועלטיגונג און אונטערדריקונג
 איבער דעם אייגענעם פאלק. דאס
 אלץ וואלט אָבער קיין מאָל ניט מעגליך געווען,
 ווען דער חשק אָנצוקלייבען רייכטהום וואלט
 דיא מיטגליעדער פון דיא אמאָליגע פאמיליען
 געזעלשאפטען ניט צושפאלטען אין צוויי קלאסען,
 אין רייכע און אַרימע, ״ווען דיא פערשיעדענהייט
 פון אייגענטהום וואלט ניט פערניכטעט דיא
 פריהערדיגע אייניגקייט פון דיא אינטערעסען פון
 דיא פאמיליען־געזעלשאפטען און געבראכט אויף
 דעם אָרט גענען־געזעצטע אינטערעסען״ וויא קארל
 מארקס דריקט זיך אויס, און ווען דיא אויסבריי
 טונג פון שסלאווערי וואלט ניט געמאכט, אז
 אלליין אויסצוארבייטען לעבענס־מיטלען זאָל זיין
 בעטראכט פאר א ניערדיגע זאך, וואס פאסט
 נאָר פיר שקלאפען און וואס איז פיעל פערעכט
 ליכער וויא דער רויב אין מלחמות.
 דער פלאץ ערלויבט אונז ניט ענגעלס'ס ווער
 טער ווייטער צו בריינגען. דער קיצור איז דער:

דורך דעם אלעם האט זיך ענטוויקעלט א געגענ
 זאץ פון אינטערעסען צווישען דיא פערשיעדענע
 קלאסען. שלום אין פאלק, פון דער נאטור, האט
 שוין ניט געקענט זיין, סיידען ווען דיא רייכע זאָלען
 אויפהערען רייך צו זיין און אויסצווייגען דעם מאַרד
 און דאס בלוט פון דיא אַרימע. וואָרים וואו מאַסען
 מענשען פון איין זייט ליידען נויט, הונגער, אונ
 טערדריקונג, רשעות, עולות, און פון דיא אנדערע
 זייט זעהען דיעזע מאַסען א קליינע קלאסע וואָס
 לעבט אין תענוג און וואוילטאָג; וואו גלענצענדער
 רייכטהום רייצט דעם חשק און דיא תאוה פון
 אויסגעהונגערטען אַרימקייט, איז אונמעגליך עס
 זאָל זיין א רוהיגע אָרדנונג פון נאטור. אום אָבער
 אז דיא נייע קלאסען־געזעלשאפט זאָל זיך קענען
 האלטען, אז דיא גרענעצען צווישען מיין און דיין,
 צווישען דעם יחוס־רעכט פון עטליכע און גאָר־קיין
 רעכט־ניט פון אלע, זאָלען ניט אייביג, דורך אינ
 גערליכע בלוטיגע קריגערייען, גערוקט ווערען אהין
 און אהער, איז אונבעדינגט נייטיג געווען, ארויפ
 צוזעצען פעסטע רייפּען אויף דעם געזעלשאפטס־פאס
 פון אויסענווייניג. עס איז נייטיג געווען אַן אייזערנע
 מאכט, וואָס זאָל ״קאָדיפּירען״ (מאכען צו געזען)
 דיא פאקטיש־בעשטייענדע געזעלשאפטליכע אונ
 גערעכטיגקייטען און זאָל אבהיטען, אז מען זאָל זיי
 ניט איבערטרעטען. דיא מעכטיגע קריגס־פיהרערס
 האבען אזא מאכט שוין געהאט, און דיעזע מאכט
 האט דאס איינגעפיהרט דיא אייזערנע מלוכה —
 דעם שטאַט — מיט דיא גאנצע רעגירונגס־
 מאשינעריע, מיט א געקרוינטען טיראן אויפ'ן שפיץ,
 אלס א בעזונדערע אויסער דיא געזעלשאפט שטיי
 ענדע מאכט, וואס מען מוז ציטטערן פאר איהר,
 און ״אזוי וויא דיא מלוכה איז אַרויסגעקומען פון
 דיא נויטווענדיגקייט, קלאסען־געגענזעצע אין צוים
 צו האלטען״ — זאָגט ענגעלס — ; ״אזוי וויא אָבער
 אַרויסגעקומען איז דיא מלוכה אין דעם סאַמע
 שטרייט צווישען דיא קלאסען, דעריבער איז דיא
 מלוכה״ — ניט א בעשיצונג פון אָרדנונג פאר טובת
 הכלל, וויא מען רעדט זיך איין, ניט דיא אָבחי
 טערין פון גערעכטיגקייט, יושר, שלום, נאָר זי
 איז — ״דער שטאַט פון דיא מעכטיגסטע, עקאָ
 נאָמיש־העררשענדע קלאסע וועלכע ווערט דורך

ושור הסירו, משפט וצדקה עשו" — גענוג שוין אייך איהר העררשער פון אידישען פאלק, ליינט שוין אוועק אונרעכט און רויב, פיהרט שוין א מאָל איין רעכט און גערעכטיגקייט! "ישעיה זאָגט בפרוש, אז דיא רייכע קלאַסע האט „צוגערוקט חוץ צו חוץ, פֿעלד צו פֿעלד, און פֿערבאָפֿט דאָס גאַנצע לאַנד און פֿאַר'ן גאַנצען פֿאַלק גאָר ניט גע'לאָזען" (ישעיה ה' ח'). דיא מלכים האָבען דיעזען רויב בעשיצט אָבער ניט געשטערט. אָט אזוי איז דאָס אויסגעפֿיהרט געוואָרען דיא ערלע איינביל'דונג פֿון דעם זעלבען ישעיה, וועלכער האט גע'מיינט, אז „אום גערעכטיגקייט איינצופֿיהרען קעניגט דאָך א מלך און פֿירשטען העררשען דאָך וועגען רעכט" (ישעיה ל"ב). א טעות נעביך געהאט, דער אָרימער ישעיה!

און פֿונקט אזוי וויא ביי אלע אומות, אזוי האט אויך ביי אידען דיא רעליגיאָן ענדליך סאַנקציאָנירט (ערקלערט פֿאַר הייליג) דיעזע טיראָניי, וויא דער לעזער האט דייטליך געזעהען אין אָנהייב פֿון דיעזען קאַפיטעל. זיא האָט ערקלערט דיא מאָג'נאַרכיע פֿאַר א נויטווענדיגע געטליכע איינריכטונג, — „ווייל דיא צייט האָט עס געפֿאַדערט", וועלען איהר רע אדוואָקאַטען זאָגען. יא, געוויס ווייל דיא צייט האָט עס געפֿאַדערט, אָבער פֿאַר וועמען? פֿאַר טובת הכלל טאַקי האָט עס דיא צייט געפֿאַדערט? פֿאַר גערעכטיגקייט פֿיר אלע? פֿאַר גלייכ'הייט האָט דיא צייט געפֿאַדערט א מאָנאַרכיע? ניין! מיט זייערע רעפּובליקאַנישע פֿסוקים בעווייזען זיי דאָך אליין, אז זיא האָט גאַנץ גוט געוואוסט, אז פֿאַר טובת הכלל דאַרף מען ניט קיין טיראָנישע מאָנאַרכיע; אָבער דיא אונגערעכטע הערר'שע נדעמאָסט פֿון דער צייט האָט דאָס גע'פֿאַדערט, אום צו קאָדיפֿיצירען דאָס אונרעכט — וויא מיר האָבען אויבען געזעהען, און דעריבער איז דיא „אידישע לעהרע" פֿלוצלונג פֿערקעהרט געוואָרען פֿון א רעפּובליקאַנערקע אויף א מאָנאַר'כיסטקע.

וואָס'זשע ווייזט דאָס? אז עס איז זעהר נאָר'ריש וואָס מענשען רעדען זיך איין, דאָס א שיינע לעהרע, א גוטע רעליגיע, ערלע אידעען, א'ן „ער'האבענער באַראַקטער פֿון א רעליגיאָן" קענען ווען

דעם שטאַט אויך דיא פֿאַליטישע העררשערין און קריגט מיט דעם נייע מיטלען צו האַלטען דיא אָרימע קלאַסען פֿון פֿאַלק אין אונטערדריקקונג און זיי צו בעראַבעווען.

הכלל, וויא איהר זעהט, (ענגעלס בעווייזט דאָס פֿון דיא געשיכטע פֿון פֿיעל פֿאַרצייטיגע פֿעל'קער), איז דיא מלוכה פֿון א מלך ניט געוואָרען כדי אָבצוהיטען, עס זאָל ניט זיין „איש את רעהו חיים בלעו" (איינער זאָל דעם אַנדערן ניט איינשלינגען לע'עבדיגעהייט), נאָר פֿערקעהרט, אז דער איינגעשטונג'גענער זאָל זיך ביי דעם איינשלינגער אין האַלז ניט וואַרפען און איהם ניט שטיקען. און אומערדום, ביי אלע אומות, האָבען דיא פֿאַרשטייער פֿון דער רע'ליגיאָן דעם טיראָן געזאָלפט און דיא טיראָניי ער'קלערט פֿאַר א געטליכע איינריכטונג, פֿאַר א גזרה מן השמים, וואָס מען מוז זיך צו איהר אונטער'וואַרפען, וויא צו גאָט אליין.

און אקוראַט דאָס אייגענע איז געווען ביי אידען. דיא ערשטע זאָך, וואָס האָט ערוועקט ביי זיי א נויטווענדיגקייט צו האָבען א מלך, איז געווען זיי'ערע שטענדיגע קאָנפֿליקטען, ארומרייסערייען וועגען אייגענטום, נאכדעם וויא דיא געזעלשאַפֿטליכע ענטוויקלונג האָט שוין געבראַכט אזוי ווייט, אז עס איז געווען פֿון וואָס אָנצוקלייבען עשירות. עס שטייט דאָך בפרוש אין פֿסוק, אז א מלך האָבען זיי גע'וואָלט, ווייך זיי האָבען געהאט אַלץ-איין-איינעם צו משפֿט'ן זיך און האָבען זיך ניט געקענט פֿערנליי'כען. און וויא דער מלך האָט זיי געבראַכט גערעכ'טיגקייט, זעהט מען דאָך פֿון דעם, וואָס נאך שלמה המלך'ס טויט האָט דאָס פֿאַלק קוים אָנגעדוכעט פֿון זיין טיראָניי און צו זיין זוהן ירבעם זיינען זיי געקומען און צו איהם געזאָגט „דיין פֿאטער האָט אויף אונז ארויפגעלייגט א שווערען יאָך, מאַך דוא אונז באַטש א ביסעל גרינגער". נו, נאטירליך האט ער זיי געענטפֿערט: „דער טאַטע האט אייך גע'שמיסען מיט ריטער, איך וועל אייך רייסען דיא זיי'טען מיט דערנער" (מלכים א' י"ב). און וואָסאַרא גערעכטיגקייט דיא מלכים האָבען איינגעפֿיהרט צווישען דיא בירגער אליין, זעהט מען דאָך פֿון דיא מוסר-זאָגערייען פֿון דיא נביאים. יחזקאל, למשל, זאָגט (מ"ה, ט'): „רב לכם נשיאי ישראל, חמס

עס איז פיהרען דאס פאליטישע און עקאנאמישע רעסע דאס אלץ אויסצופיהרען ווארים ניט לעבען אויף דעם וועג פון יושר, גלייכהייט, אמת, דיא רעליגיאן פיהרט דאס לעבען, נאר גערעכטיגקייט, אזוי לאנג עס העררשט ניט אין פאלק דאס לעבען פיהרט דיא רעליגיאן. א מאכט פון א קראסע, וואס האט אינטער-
 ב. פייגענבוים.

דער גענעראל.

פון אנטאן טשעכאוו.

איבערזעצט פון רוסישען

פון ב. גארין.

(שלום.)

וואהנט צו דעם לעבען אייערען, אז מיר פערקוועטשט אויף דאס הארץ, ווען איך דערמאן זיך, אז איך וועל פון דאנען דארפן אפפאהרען.... גלייבט מיר אויף מיינע נאמנות!

דער דרעמיל האט פערשלאסען מיינע אויגען און איך האב קיין זאך מעהר ניט געזעהן און ניט געהערט. ווען איך האב ווייטער ערוואכט, פון מיין דרעמיל האב איך ווייטער דערזעהן וויא דער פעטער שטייט לעבען טאטיאנא אייוואנאווא און קוקט אויף איהר מיט ענטציקונג. זיינע באקען האבען זיך נישט צוואווארעמט.

— מיין לעבען איז שוין פערפאלען, האט ער גערעדט — איך האב נאר ניט געלעבט! אייער יונגע געזיכט דערמאנט מיר אן מיינע פערשטאן-בענע יוגענד, און איך וואלט מרוצה געווארען ביזן סאמע טוידט זיצען דא און קוקען אויף אייך. מיטן גרעסטען פערנניגען וואלט איך אייך גענומען מיט זיך אין פעטערסבורג.

— פאר וואס? האט פעאדאָר געפרעגט מיט א הייזעריגען קול.

— איך וואלט איהר אוועקגעשטעלט ביי זיך אויף מיין טישעל אונטער א נאָז, און וואָלט אליין נחת געקליעבען אויף איהר קוקענדיג און וואָלט פאר איר גערע בעוויזען. איהר ווייסט,

איין אבענד, געדייק איך, בין איך געזעסן אויפ'ן קאסטען און געשטריטען מיט'ן דרעמיל. א קלעביגער קליי איז מיר צוגעפאלען צו דיא אויגען און פערמאטערט פון א גאנצען טאג ארומלויפען האב איך זיך גענומען ווינען. און איך האב זיך געמאטערט ניט צו שלאפען און קוקען גלייך. עס איז שוין געוועזען ארום האלבע נאכט. טאטיאנע אייוואנאווא, אזוי וויא בעגאסען מיט אראָזע פארב, איז זיך געזעסען שטיל ביי א קליין טישעל און גענייט פאר'ן מאן א פאָר הויזען. פון איין ווינקעל האט אויף איהר דער פינסטערער און בייזער פעאדאָר גענלאָצט מיט זיינע שווארצע אויגען און אין צווייטען ווינקעל איז געזעסען פאָבעדימסקי, טיעף אריינגערוקט אין דעם הויכען קראגען פון זיין העמד, און געסאָפּעט מיט כעס... דער פעטער האט ארומגעשפאצירט פון איין ווינקעל צום אנדערען און וועגען עפעס געקלעהרט. אין שטוב איז געווען שטיל, עס האט זיך נור געהערט דער גערויש פון דיא לייוואנד אין טאטיאנא'ס הענד. פלוצים האט זיך דער פעטער אָבגעשטעלט לעבען טאטיאנא אייוואנאווא און געזאָגט:

— וויא יונג, וויא פריש, וויא שיין איהר זייט אלע דא; וויא רוהיג עס לעבט זיך אייך! איך בין אייך אכט מקנא. איך האב זיך שוין אזוי צוגע-

געקומען צו אונז צו לויפן, האט זי נאך געטראפן
פערדארן און פאָבעדימסקין שטיינדיג וויא
צוויי שמידען מיט האַמערס, לעבען טיש און האבען
ביידע געקלאפט מיט דיא קולאקעס און געשריען:

„איך וועל ניט ערלויבען!“

— וואס איז דא געווען? האט דיא מאמע
געפרענט. — פאר וואס איז דער ברודער אוועק

פון דאנען אזוי קראנק? וואס איז דא געווען?

ווען דיא מאמע האט אבער דערזעהן, וויא
טאטיאנא איוואנאָווא איז אזוי צוטראגען און
בלייב און וויא פערדארן שטייט א צוקאכטער, האט
זיא, וואהרשיינליך, גלייך פערשטאנען, וואס דא
איז געשעהן. זיא האט א זיפן געטאן און צוגעד-
שאַקעלט מיט'ן קאפ.

— נו, גענוג וועט שוין זיין קלאפען אן טיש.
הער אויף, פערדארן! און איהר, יעגאר אלעקסע-
יעוויטש, וואָס קלאפט איהר?

פאָבעדימסקי האט זיך געכאפט און פער-
שעמט. פערדארן האט א שארפע בליק געטאן
פריהער אויף איהם, דערנאָך אויפ'ן ווייב און גענר-
מען גיין איבער'ן צימער.... ווען דיא מאמע איז
פון אונז ארויסגעגאנגען, האב איך עפעס געזעהן,
וואס מיר האט א צייט געדאכט, אז דאס איז נור
געווען א חלום.... איך האב געזעהן, וויא פערדארן
האט א כאפ געטאן מיין לעהרער, האט איהם א
הייב געטאן אין דער לופטען און ארויסגעוואָרפען
פון טהיר....

ווען איך האב זיך אין דער פריה אויפגעחאפט,
האב איך דערזעהן, אז דעם לעהרער'ס בעטיל איז
ליידיג. אויף מיין פראגע, וואו איז דער לעהרער,
האט מיר דיא ניאנקע איינגערוימט שטיק אין
אויער, אז מען האט איהם אין דער פריה אָבגע-
פיהרט אין האַספיטאל אויסהיילען זיין צובראָכענע
האנר. פערדאנה'ט פון דער בשורה, בין איך
ארויס אויפ'ן הויף. דער טאג איז געווען א כמור-
נער, דער היממעל איז געווען פערצויגען מיט וואָל-
קענס און אויף דער ערד האט אַרומגעטאנצט א
ווינד און געהויבען אין דער הויך דעם זאָמער, פא-
פירקאך און פערדערען. מען האט געפיהלט, אז
באלד וועט ארויסניסען א רעגען. אויף דיא מענ-
שען און דיא בהמות איז געווען אויסגעגאָסען א'ן

פעלאנעיא איוואנאָווא, אז אזעלכע, וויא איהר
זייט, זיינען ביי אונז ניטא. מיר האבען רייכקייט,
יחוס, א מאל אויך שיינקייט, נור עס פעהלט דאס
אמת'ע לעבען.... אזא געזונטע רוהינקייט....

דער פעטער האט זיך אנדערגעזעצט לעבען
טאטיאנא איוואנאָווא און האט איהר אָנגענומען
פאר דער האַנר.

— ווילט איהר ניט פאָהרען מיט מיר אין
פעטערסבורג? האט ער זיך צולאכט. — נור
אויב אזוי, טאָ ניט מיר האַטשע אייער הענטיל מיט
זיך.... א שיינע הענטיל! ניט איהר ניט? איהר
זייט א קארגע, נור ערלויפט מיר האַטשע א קוש
טאָן איהר....

אין דער מינוט האט זיך דערהערט א סקריפ
פון א שטוהל. פערדארן האט א שפרונג געטאן
פון זיין אָרט און מיט גלייכע, שווערע טריט איז
ער צוגעגאנגען צום ווייב. זיין געזיכט האט פער-
טראָגען צו א סארע בלייכקייט און עס האט אויף
איהם געציטערט. ער האט מיט'ן גאנצען כח א
זעץ געטאן מיט'ן קולאק אן טיש און מיט א טויבען
קול געזאָגט:

— איך ערלויב ניט!

צו דער זעלבער צייט מיט איהם האט א
שפרונג געטאן פאָבעדימסקי פון זיין שטוהל. ער
אויך ביזן און בלייב איז צוגעגאנגען צו טאטיאנא
איוואנאָווא און האט אויך א זעץ געטאן מיט'ן
קולאק אן טיש....

— איך.... איך ערלויב ניט! האט ער געזאָגט.

— וואס? וואס איז דאס? האט זיך דער
פעטער געוואונדערט.

— איך ערלויב ניט! האט פערדארן ווייטער
געזאָגט א קלאפטהענדיג אן טיש.

דער פעטער האט א שפרונג געטאן פון זיין
אָרט און האט צושראָקען גענומען פינטלען מיט
דיא אויגען. ער האט געוואלט ריידען, נור פון
איבעראשונג און שרעק האט ער קיין איין וואָרט
ניט געקענט ארויסבריינגען פון מויל, האט פער-
שעמט א שמייכעל געטאן און מיט דיא טריט פון
א'ן אלטען מאן האט ער זיך ארויסגערוקט פון
טהיר, איבערלאָזענדיג זיין היטעל ביי אונז. ווען
אין א וויילע אַרום איז דיא מאמע בעאונרוהיגט

געפלויגען פערביי מיר, אז פון דעם פענסטער פון דער קארעטע האב איך נור געקענט בעמערקען א געלע בארד.

איך בין געשטאנען און געקוקט און ניט גע- וואוסט, וואס דא טהוט זיך; דאס הארץ האט מיר גענומען זאנען, אז דא איז עפעס ניט גוטס געשעהן. איך האב זיך געלאזט לויפען אהיים. אין פאדער-צימער האב איך דערזעהן דיא מוטער. זיא איז געווען בלייך און האט געקוקט צושראקען אויף דער טהיר, פון וואנען ס'האבען זיך געהערט מאנסבילטע קולות. זיא האט דיא געסט ניט ערווארטעט און זיי האבען איהר געטראפן אויפ'ן קראנקען בעט.

— ווער זיינען זיי דאס, מאמע? האב איך געפרעגט.

— שוועסטער! האט זיך דערהערט דעם פעטער'ס קול. גיב פאר אונז מיט'ן גובערנאטאָר עפעס צובייסען!

— ס'איז גענוג צו זאנען: צופייסען! האט דיא מוטער א מורמעל געטאן אין דער שטיל. וואס זאל איך זיי איצטער געבען? איך וועל זיך נור צום נארר מאכען אויף דיא עלטערע יאָהרען.

דיא מוטער האט זיך געחאפט פאר'ן קאפ און איז אוועקגעלאפן אין קיך. דעם טבערנאָר טאָר'ס פלעצליכע קוממען האט אויפגעהויבען אללעמען אויף דיא פיס. עס האט זיך אנגעהויבען א שרעקליכע שעכטעריי. מען האט געקוילעט א צעהן הינהער, א פינף אינדיטשקעס, אכט שטיק קאטשקעס און פון אימפעט האט מען געשטאכטען דעם אלטען גענטער, דער טאטע פון אונזער גאנצער געזענע סטאדע און וואס איז געווען דער מאמעס ליעבלינג. דיא פוהרמאנעס און קעכער האבען געארבייט וויא משוגעים, האבען געשטאכט טען דיא עופות סתם אין דער וועלט אריין און ניט געקוקט וועמען און וואס. מיינע א פאָר ווערפלאך, טייבעלאך, וואס זיינען מיר געווען אזוי ליעב וויא דער מאמען דער גענטער, האט מען אויף אין האסט געקוילעט צוליעב א יאָכל פאר'ן גובערנאָר טאָר. לאנג, לאנג האב איך ניט געקענט שיינקען דעם גובערנאטאָר דעם טוידט פון מיינע טויבען.

אנע-דציט, ווען דער גובערנאטאָר מיט זיין

אונמוטה... ווען איך בין אריין צו אונז אין הויז, האט מען מיר אָנגעזאגט ניט צו קלאפען מיט דיא פיס, וואָרים דיא מאמע ליידעט פון מיגרען און ליגט צו בעט. וואס טהוט מען? איך בין ארויס פון הויף און אונטערן טויער געזעצט זיך אויף א ביינקעל און גענומען טראכטען ווענען דעם, וואס איך האָב געכטען געזעהן. פון אונזער טויער איז געגאנגען א קליינע וועגעלע צו דעם פאָסטאָווען וועג... איך האב געקוקט אויף דיא סלופעס פון טעלעגראף, ארום וועלכע עס האבען זיך געדרייהט גאנצע וואַלקענס מיט שטויב, אויף דיא פערשלאָ- פענע פייגלאך, וואס זיינען געזעסען אויף דיא דראָ- טען, און מיט א מאל איז מיר געוואָרען אזוי אונמוטהיג, אז איך האב זיך צוואויינט.

איבער דעם פאָסטאָווען וועג איז דורכגע- פאָהרען א וואָנען, געפאקט מיט „פארשוידלאך“. נאָך איידער דער וואָנען איז פערשוואונדען געוואָ- רען פון מיינע אויגען, האט זיך אויפ'ן זעלבען וועג בעווייזען א בריטשקע, אין וועלכען עס זיינען געווען איינגעשפאנט א פאָר פערד. אין דעם וועניג, שטייענדיג און אָנהאלטענדיג זיך אן דעם קוטשער'ס גארטעל, איז געפאָהרען דער סטא- נאָוואַי, אַקים ניקיטיטש. צו מיין גרויסען וואונדער האט זיך דיא בריטשקע פערקערעוועט אויף אונזער וועגיל און איז צוגעפלויגען צו אונזער הויז. איידער איך האב נאָך צייט געהאט א סלער צוטאן, וויא קומט צו אונז דער סטאנאָוואַי, האב איך דערהערט ווייטער א גערויש און אויפ'ן גרויסען וועג האט זיך בעווייזען א טראַקע. אין דער קאָ- ליאסקע איז געשטאנען דער איספראוויק און אנגעווייזען דעם קוטשער אויף אונזער הויז.

— וואס דארף דער האבען דא? האב איך זיך א פרעג געטאן און בעטראכט דעם פעהולע- טען פון קאָפּ ביז דיא פיס איספראוויק. — דאס האט וואהרשיינליך פאָבעדימסקי פערקלאָנט פעאָ- דאָר'ן און מען איז איהם דא געקומען געהמען אין געפענגניס.

נור דאס איז נאך ניט געווען גאָר. דער סטא- נאָוואַי מיט'ן איספראוויק זיינען נור געווען שליחים, אין א מינוט פינף ארום איז צו אונז צוגעפאָהרען א קארעטע. דיא קארעטע איז אזוי גיך פערפיר

— צום ווייניגסטענס דריי טויזענד.... האט דער געזער געענטפערט מיט א וויינענדיגען קול. — איך וואלט געפאָהרען, נור וואו זאָך איך געהמען געלד? איך האב ניט קיין איינציגע קאָפּיקע. פפּפּ.... עס ברענגט מיר!

דער פעטער האט זיך אויף א ווילע אבגע-שטעלט ביים פענסטער, האט א קוק געטאָן אויפ'ן סאַרען, כמורען היממעל און האט ווייטער גענומען גיין.... עס איז געוואָרען שטיק. דיא מאמע האט לאַנג געקוקט אויף דער איקאָנע, האט וועגען עפעס געטראכט, דערנאָך האט זי זיך צוואווייגט און געוואָגט:

— איך וועל אייך געבען דריי טויזענד....

* * *

אין א טאג דריי אַרום האט מען דיא גרויס-אַרטיגע טשעמאָדאַנעס פערפאַקט און אוועק-געשיקט אויפ'ן וואָקואל און גלייך נאָך זיי איז אויך אוועקגעפאָהרען דער גענעראל. זעגענענדיג זיך מיט דער מאמע, האט ער זיך צרווייגט און ניט געקענט אַברייסען דיא ליפּפען פון איהר האַנד, נור ווען ער האט זיך אריינגעזעצט אין עקיפאזש איז זיין געזיכט בעלייכטען געוואָרען מיט א קינדערשע שכיח.... א גליקליכער מיט שטראהלענדע אויגען האט ער זיך אריינגעזעצט וואס בעקוועמער און א מאָך געטאָן צו דער וויינענדיגער מאמע מיט'ן הענטיל, און פלוצים איז זיין בליק געפאלען אויף מיר. אויף זיין געזיכט האט זיך פלוצים אויסגעדריקט א פערוואונדערונג. — וואס איז דאס פאר אן אינגעל? האט ער געזענט.

דער מאמע, וואָס האט מיר דיא גאַנצע צייט איינגעשמועסט, אז נור אויף מיין גליק איז דער פעטער צו איהר אַראָפּגעקומען, האט דיא פראגע א שטאָך געטאָן. נור מיר זיינען אין זינען געלעגען גאר אנדערע זאכען. איך האב געקוקט אויפ'ן פעטער'ס גליקליכע געזיכט און איך האב אויף איהם שטאַרק רחמנות געהאַט. איך האב ניט אויסגעהאַלטען, בין אריינגעשפרונגען אין עקיפאזש און שטאַרק אַרומגענומען דעם לייכטזיניגען און שוואכען, וויא אַלע מענשען זיינען, מענשען. אריינ-קוקענדיג איהם אין דיא אויגען און וועלענדיג

שוויטע זיינען אוועקגעפאָהרען, בין איך אריין אין שטוב א קוק טאָן אויף דיא שיריים פון דעם מאָלצייט. אריינקוקענדיג אין זאַל, האב איך דערזעהן דער מאמע מיט'ן פעטער. דער פעטער מיט פער-ליינטע הענד אהינטער איז אַרומגעגאנגען גערוועזן אהין און צוריק איבער'ן צימער און געשוועטשט מיט דיא פלייצעס. דיא מאמע אָהן כחות און שטאַרק אַראָב פון געזיכט איז געזעסען אויף דער קאַנאַפּע און מיט קראַנקע אויגען געהיט דעם ברודער'ס בעוועגונגען.

— פערצייהע מיר, שוועסטער, נור אזוי קען מען ניט.... האט דער פעטער געוואָגט און גע-קנייטשט דאס געזיכט. — איך שטעל דיך פאר פאר'ן גובערנאַטאָר און דוא ניסט איהם דיא האַנד ניט! דוא האסט דאך איהם געבאָך אריינ-געבראַכט אין גרויסע בזיונות! ניין, אזוי פיהרט זיך ניט. תמימות איז א גאַנץ גוטע זאך, אבער מען דאַרף וויסען, וואו איין, וואו אויס.... ביי גאָט.... און ווייטער א מיטאָג האָסטו דערלאנגט! קען מען דען אַזעלכע עסענס דערלאנגען צו א טיש?.... איך פרעג דיר, וואס פאר א ראָגאַזשע האסטו דערלאנגט צום פיגורטען געריכט?

— א צוגעפראוועטע סאַטשקע אין זיסען....

האט דיא מאמע געענטפערט....

— א קאַטשקע!... פערצייהע מיר, שוועסטער, נור.... נור מיר ברענט שוין דא אין האַרצען פון דעם עססען! איך בין קראַנק!

דער פעטער האט געמאַכט א זויערע, וויינענדיג דינע מינע און האט ווייטער גערעדט:

— דער שוואַרץ-יאָהר האט אָנגעטראָגען דעם גובערנאַטאָר! נויטהיג טאַקע דאַרף איך האבען ויין ווייט! פפּפּ.... עס ברענגט מיר! איך קען ניט שלאָפּען, ניט אַרבייטען.... איך בין אין גאַנץ צען צושרויפט.... און וויא קענט איהר דא לעבען, איך פערשטיי ניט, אָהן אַרבייט אין אזא אונמוטה. אט הייבט מיר שוין אן ווייז צו טאָן אונטער'ן לעפערע.

דער פעטער האט געמאַכט א פינסטערע מינע און האסטויגער גענומען גיין איבער'ן צימער.

— פיעל הוצאות דאַרף מען האבען צו פאָהרען אין אויסלאַנד? האט דיא מאמע געפרעגט שטילל.

זאָנען עפעס און אנגענעהמע זאך, האב איך א
 פרעג נעמאָן:
 — פעטער! זייט איהר חאָטש איין מאָל
 געווען אויף א מלחמה?
 — אָן! דוא ליבער אינגעלע.... האט זיך
 דיא לעצטע צוויי ווערטער: „ביי גאָט“.

וויא פלאנצונגען און לעבעדיגע בעשעפעניסען מאַכען איבער דיא ערד.

(נאָך ק. באַמעלי.)

פלאנצונגען, דיא לעבעדיגע בעשעפעניסען, א. ז.
 וו. אין אמת'ן אָבער זיינען דיא אלע זאכען גאָר
 ניט אבגעזונדערט איינע פון דיא אנדערע.

דאָס וואָס דער גלויביגער רעדט זיך איין, אז
 „דער מענש טהוט זיך ניט א קלאפ אָן פינגער
 אונטען, אז דאָס זאָל ניט זיין אויף איהם נגור
 געוואָרען אויבען“, און אז „עס איז ניטאָ קיין פלאַנץ
 צונג, וואָס זאָל ניט האָבען א „ככב“ אויבען, וואָס
 שלאָגט איהם און טרייבט איהם אונטער, שרייענדיג
 דיג וואַקס, וואַקס!“ — דאָס איז זעהר ריכטיג,
 נאָר „א ביסעל“ אין א'ן אנדער זין, וויא דער גלויב-
 ביגער שטעלט זיך דאָס פאָר: ער שטעלט זיך
 פאָר, אז „אויבען“ בעשטימט א פרייער וויללען פון
 אימיצען לויט וויא עס פאלט איהם איין, וואס מיט
 דעם מענשען זאָל פאסירען, אין אמת'ן אָבער ווערט
 דיא מינדסטע זאך, וואָס פאסירט מיט דעם מענ-
 שען, בעשטימט פון פעסטע אונפערענדערליכע און
 אונפערענדע נאטור-אורזאכען, אבער דיא אור-
 זאכען זיינען צוזאמענגענועבט און צוזאמענגעפלאַכט
 טען, זיי לויפן זיך דורך איינע דורך דיא אנדערע
 טויזענד מאָל, וויא דיא פערדעס אין א געוועבעכטס

1. איינהייט פון דיא נאטור.

אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא-
 אס-כן מכריזין עליו מלמעלה.
 אין לך צמח בעולם שאין לו מזל
 מלמעלה שמכה אותו ואומר לו „גדל!“
 (גמרא)

דיא גאנצע נאטור איז וויא דיא מענשליכע
 געזעלשאַפט: אזוי וויא אין דיא מענשען-וועלט
 איז ניטאָ איין מענש וואס איז אין אמת'ן אין גאנץ
 צען א זאך פאָר זיך, ניט איין צווייג פון דיא אר-
 בייט און דעם האַנדעל, וואס איז אין גאנצען אונ-
 אַבהיינגיג פון אלע איבריגע צווייגען, נאָר אלץ
 איז צוזאמענגעבונדען און צוזאמענגעפלאַכטען, איין
 מענשענס פאסירונגען ווירקען אויף דיא פאסירונג-
 גען פון אנדערע און דיא אומשטענדען פון איין
 צווייג פון דיא געזעלשאַפטליכע טהעטיגקייט זיינען
 בעאיינפלוסט פון אלע איבריגע און בעאיינפלוסטען
 זיי — פונקט אזוי איז דאָס אויך אין דער נאטור:
 לויט דעם אויבערפֿלעכליכען בליק פון אונז
 מענשען צוטיילען מיר דיא נאטור אין פערשידענע
 אַבטהיילונגען: דיא היממעלס קערפערס, (דיא
 זונן, דיא לבנה, דיא שטערען) דיא ערד, דיא

וויא פלאנצען און לעבעדיגע בעשעפעניסען מאכען איבער דיא ערד.

2. דיא ווירקונג פון פלאנצונגען און לעבעדיגע בעשעפעניסען איינע אויף דיא אנדערע.

צו בעשרייבען אלץ וואָס פלאנצונגען טהוען אויף אין דעם לעבען פון דיא טהירע און וואָס דיא טהירע טהוען וויעדער פון זייער זייט אויף פיר דיא פלאנצונגען, וואָלט זיך געפאָדערט א גאנצעס בוך. דאָ ווילען מיר נאָר דעם ענין אָנהערען. ווענען דעם, וואָס דיא פלאנצונגען טהוען אויף אין דעם לעבען פון לעבעדיגע בעשעפעניסען, וועט גענוג זיין, ווען מיר וועלען בלויז דערמאָנען, אז ווען ניט דיא פלאנצונגען, וואָלטען דיא טהירע ניט געקענט לעבן. קיין לעבעדיגע בעשעפעניס קען ניט לעבען. ווען זיא געהמט ניט אריין אין זיך אלס שפייז צוקער, קראַכמאַל, פעט, איי-ווייס-שטאַף און אזוי ווייטער. דיא אַלע זאַכען קומען ניט גלייך פון דער ערד; זיי קענען ערשט ווערען אין דיא פלאַנצונגען. אָהן פלאַנצונגען — קיין טהירע. וואָס דיא פלאַנצונגען טהוען אויף אין פערענדערען דיא אייגענשאַפטען פון דיא לופט, דאָס קלימאַט, אויף דיא בעוועסערונג און אזוי ווייטער — וואָס אָן דעם אַלעם ווענדט זיך דאָך זעהר פיעל דער אַרט לעבען און פאַסירונגען פון דיא לעבעדיגע זאַכען — איז יעדען מעהר אָבער ווייניגער בעקאַנט.

פון דיא אנדערע זייט וויעדער ווענדט זיך דאס לעבען פון דיא פלאנצונגען אין פיעל הינזיכטען אָן דיא לעבעדיגע זאַכען. למשל א סך פלאנצונגען קענען נאָר וואַקסען, ווען ווערמילעך בריינגען צו דיא נקבה-פלאנצונג דיא זריעה פון דיא זכר-פלאנצונג.

לאָמיר אָבער גלייך איבערגיין צו דעם עיקר, וואָס מיר מיינען דאָ צו בעהאַנדלען; צו דיא ווירקונג, וואָס ביידע, אי דיא טהירע אי דיא פלאַנצונגען, מאכען אויף דער ערד.

8. וויא לעבעדיגע בעשעפעניסען און פלאנצונגען ברענגען פערד.

אומערדום, אפילו אין דיא „אונשולדיגע נאטור“, זיינען דאָ חרוב-מאַכערס, רעוואָלוציאָנערען, וואָס ארבייטען פערבאָרגענערהייט, אומצוואַרפען מיט געוואַלט אַלטס איינריכטונגען און צושטענדע. און דאָך — אָדער בעסער געזאָגט, גראָד דעריבער — דערהאַלט זיך דיא וועלט. ענדערונג איז לעבען, שטילשטאַנד איז טויט.

און ווירקען איינע אויף דיא אנדערע, אזוי, אַז דיא קלענסטע און איינפאַכסטע פאַסירונג איז אבהייניג פון דיא גאַנצע אונענדליכע געוועבעסט פון פאַסירונגען; דיא מינדסטע פאַסירונג ביי דעם מענטשען „אונטען“ איז אויף אַזא אופן אבהייניג פון אַלע נאטור-פאַסירונגען וואָס קומען פאַר פון דעם העכסטען „אויבען“ ביז צום טיעפסטען אונטען. אזוי איז עס אויף מיט דיא פלאנצונגען; אמת, ניט א לעבעדיגער „כבב“ אויבען טרייבט זיי אונטער צו וואַקסען, אָבער אַלע ככבים (שטערען) זיינען מיט-בעטהייליגט אין דעם, וואָס דיא קלענסטע פלאנצונג וואַקס, — גראַדע וויא אַלעס איבריגע אויף דער ערד איז מיט-בעטהייליגט אין דעם.

און אזוי איז עס מיט אַלעם: דיא גאַנצע נאטור איז איין גרויסע מאשין און אלץ וואָס עס געפינט זיך אין איהר זיינען איהרע רעדעלעך, און דאָס דרייען-זיך פון דעם קלענסטען רעדעלע אויף איין ענד פון דער מאשין ווירקט און מאכט אַין איינפלוס אויף אַלע איבריגע רעדער און רעדעלעך פון דיא גאַנצע מאשין פון אַלע איהרע זייטען. דיא שייך פון דיא זונן ווירקט אויף דעם וואַקסען פון דיא פלאנצונגען, דיא פלאנצונגען ווירקען אויף דעם לעבען פון דעם מענשען, דער מענש ווירקט אויף דיא לופט און דיא לופט אויף אנדערע פלאנצונגען — און אזוי ווירקט יעדע זאַך אין דער נאטור אויף יעדע אנדערע זאַך אין דער נאטור — צו דירעקט צו דורך פערמיטונגען, — סיי וויא סיי, דיא גאַנצע נאטור צוזאַמען איז איין צוזאַמענגעפלאַכטענע זאַך.

עס איז ניט אונזער אויפגאבע דאָ צו בעווייזען מיט ביישפיעלען דיא ווירקונג פון אַלע זאַכען אויף אַלע זאַכען אין דער נאטור. מיר ווילען דאָ דער עיקר ריידען פון איין מערקווירדיגען פאַקט, וואָס גיט אונז אַזא ביישפיעל — געמליך פון דעם, וויא פלאנצונגען און לעבעדיגע בעשעפעניסען — פון דיא קלענסטע אָן, וואָס מען קען זיי מיט'ן אויג ניט דערזעהען, — מאכען איבער דיא ערד, צו שפאַלטען איהרע הארטעסטע שטיינער, ווירקען אויף איהר פרוכטבאַרקייט און ברעכען אָב און בויען אויף און ארבייטען אין איהר אָב מעשים. פריהער אָבער א פאַר ווערטער ווייניגסטענס ווענען

אזוי שטארק, אז עס איז פון זיי ניט מעהר גע-
בליבען וויא אַ מין שווארצער טרוקענער „אויס-
שלאג“, אזוי וויא אויף אַ פערטרוקענטע וואונד,
מאכט זיי דער ערשטער רענען-טראָפּען צוריק לע-
בעדיג, און לוסטיג וואַקסען זיי וויעדער אויף און
וויעדער פרעסען זיי זיך איין מיט זייערע וואורצלען
אין דעם פעלזען אריין און זיינען פון איהם אויס
דיא קאַרגע נאהרונג, וואָס זיי קענען אין איהם גע-
פינען. אויף דיא האַרט-נעברענטע ציענעל, אין
דאך-רינגעס, אויף דיא דאך-שטיינער לעבען זיי
זיך — איך קען כמעט זאָנען — אין וואוילטאָג.
אפילו ווען דער דוננער וואַרפט זיך אויף דיא פעל-
זען און דער בליץ צושלאָגט בערג — דיא מליינע
צרגע-פלאַנצונג לאכט פון דעם אלעם און
בלייבט זיך ווייטער לעבען.

און דיעזע — מען קען כמעט זאָנען — שטיי-
נער-קרעץ פרעסען אויס אין דיא האַרטסטע שטיי-
נער לעכער און עס קלייבט זיך אין דיא לעכער און
שפאלטען אָן אזא מין זאמד, וואָס ווערט אָנגע-
רופען פלאַנצען-ערד. און וויא נאָר עס האָט זיך
אין דיא לעכער אנגעקליעבען אַ סך פון דעם זאמד,
נאָך דעם וויא דיא צרעטן שטארבען אָב, היי-
בען שוין אָן דאָרט ארויסצוואַקסען אנדערע מינים
פלאַנצונגען, פון דיא פיעל פערשיעדענע מינים
בערג-און פעלד-געוויקסען. אויף אזא אופן זיינען
דאס דיא „אויסשלענע“ וויא פיאָניערען. אָט איז
אַ נאנצע שטרעקע וויסט, וויא אַ מדבר, ווייל דיא
ערד איז דאָרט פול מיט האַרטע שטיינער, פון
וועלכע קיין שום רעכטע פלאַנצונג קען ניט ארויס-
וואַקסען; טויזענדער יאהרען האָבען דיעזע געגענדען
געקענט בלייבען אזוי וויסט און דיא ערד — האַרט,
פערביסען „קאָנזערוואַטיוו“, וואָס וויל נאָר בלייבען
ביי דיא אַלטע פערשטיינערטע וויסטענים; אָבער
וויא נאָר דיא רעוואָלוציאָנערע, קליינע, דאכט זיך
נאָר אונזיכטיגע צרעט-פלאַנצונג האָט זיך דאָרט
אריינגעכאַפט, גראָבט זיא אויס לעכער אין דיא
קאָנזערוואַטיווע האַרטקייט, און אין דיא לעכער
פערזעצען זיך זריעות פון יונגע, נייע פלאַנצונגען,
און ביסלעכווייז ווערט דיא אַלטע האַרטע וויסטע-
ניש פערוואַנדעלט אין אַ שיינע, העררליכע, לעבע-
דיגע וועלט, פול מיט שמעקענדע געוויקסען.

ווער וואָלט זיך געקענט ריכטען, אז דער נאָר-
נישט'דיגער שימעל, וואָס וואַקסט אָן אויף ביימער
אָדער וואָס פערשפרייט זיך אָפט אויף שטיללע
וואַסערלעך, איז אזא שרעקליכער רעוואָלוציאָנער,
וואָס אַרבייט אָב מעשים אויף דער ערד! דיעזער
מין געוויקס וואַקסט געוויינליך אָן אויף שטאַממען
פון ביימער, אויף פעלזען, אויף אַלטע מויערען.
דאָס זעהט ניט מעהר אויס וויא גרויע אָדער געלע
אָדער ברוינע פלעקען. אַ סך ביימער זעהען דורך
זיי אויס וויא פול מיט זשאַווער פון אויבען ביז
אראָב. דיעזער מין געוויקס ווערט אָנגערופען אויף
דייטש „פלעכטע“, אויף ענגליש „טעטטער“, און
דער טייטש דערפון איז אויף פראַנס אידיש, פשוט
— זייט מיר מוחל — אַ פאַרד, אָדער אַ אויסשלאָג.
לאַמיר דאָס רופען, פון בעקוועמליכקייט ווענען,
„אויסשלענע“. ווער אַלזא, וואָלט זיך פאַרגעשטעלט,
אז דיעזע „אויסשלענע“ זיינען נאָר אזעלכע גאנצע
מאכערס! דער געוויינליכער מענש האַלט זיי נאָר
ניט פאַר קיין פלאַנצונגען, און אפילו דיא באַטא-
ניקער (פלאַנצען-קעננערס) האָבען אויך אַ לאַנגע
צייט ניט געוואוסט, וואָסאַראַ מין מאכל דאָס איז.
שטילע וואַסערלעך זיינען אָפט געדיכט בעדעקט
מיט אזעלכע ווייס-גרויע פלעקען, וואָס זעהען אויס
וויא אותיות. דאָס איז אויך פון דעם זעלביגען מין
„אויסשלאָג“ און מען רופט זיי „שריפט-פלעכטען“.
אַ טייל מינים פון אזעלכע אויסשלענע הענגען אַראָב
וויא לאַנגע ווייסע בערד; מען רופט זיי באַרד-פלעכ-
טען. אנדערע זיינען אין דיא פאַרמע וויא היר-
שען-הערנער. אָט דיעזע „אויסשלענע“ זיינען דיא
פיאָנירען (וועג-אויסטרעטרס) פון דיא פלאַנצונגען,
וויא מיר וועלען באלד זעהען.

זיי וואַקסען ארויס אין דיא האַרטסטע שטיינער;
זיי טרייבען אריין אין פעלזען זייערע זייגוואורצלעך
און הייבען זיך אָן אויסצוברייטען. קיין פעלדוואַנד
איז פאַר זיי ניט צו קרום, קיין קלימאָ ניט צו
קאַלט, קיין מאָל איז דיא זונן פאַר-זיי ניט צו הייס.
אונטער שניי און אייז וואַקסען זיי אויס,
זיי האָבען ניט קיין מורא פאַר דעם מעכטיגסטען
שטורם, און פאַר דעם גרעסטען מבוּל. אפילו ווען
דיא גליהעדיגע שטראַהלען פון דיא זונן האָט דיעזע
נאָר-נישט'דיגע אויסוואַקסונגען אויסגעטרוקענט

וויא פלאנצען און לעבעדיגע בעשעפעניסען מאכען איבער דיא ערד.

אין אנדער ארט ווירקונג מאכען דיא פלאנצונגען אויף דיא ערד, ווען זיי ווערען פערפולט. ווען דיא פלאנצונגען שטארבען אָב, הייבען זיי אָן צו פולען, דאָס הייסט זייערע שטאַפּען ווערען כעמיש צולייגט, דער-עיקר גייען אין זיי פונאנדער וואסער און קוילען-זויער-שטאַף. דער קוילען-זויער-שטאַף ווערט דאָן איינגעזאפט אין דער ערד, און אינעווייניג אין דער ערד מאכט דיעזער שטאַף אָן אין דיא שטיינער און מינעראלען וויכטיגע ענדערונגען. עס ווערט דאָרט דערפון גרובען-גאז, קעראַסין, און א טייל פון דיא פלאנצען-שטאַפּען בלייבט און ווערט קויל. פון דעם קומט ארויס טאָרף, ברוין-קויל, שטיין-קויל און גראַפיט. דיעזע זאכען, ווען זיי ווערען אינעווייניג, אין דיא ערד, נעהמען זיי אַוועק פון דיא מעטאלען זייער זויער-שטאַף און פון זילבער-ערד ווערט דערביי ריינעם זילבער, פון קופער-ערד ריינעם קופער.

דאָס זעלבע טהוען אייגענטליך אויך אויף קערפערס פון טהיערע, ווען זיי ווערען פערפולט. אָבער פיעל וואונדערליכער זיינען דיא פעולות, וואָס לעבעדיגע בעשעפעניסען מאכען אויף דיא ערד לעבעדיגער הייט. דאָס דערמאָנט אן דיא לע-גענדע וועגען שלמה המלך, וואָס האָט געשפאלטען דיא שטיינער צום בית-המקדש מיט דעם וואָס ער האָט אויף זיי ארויפגעלייגט דאָס ווערעמיל חלוק. פערשיעדענע ווערימלעך זיינען דאָ, וואָס צושטערען דיא שטיינער און דיא פעלדען, אונגעפעהר אויף דעם אָרט, וויא דיא אויבען בעשריעבענע פלאנצונגען. ראקעס, באָהר-מושלען, פיאַוועס, טייך-ווערעם — דיא אַלע צושטערען שטיינער און פער-ענדערן פיעלעס אויף דער ערד. נאָר דאָס שענסטע איז, וואָס עס טהוט אויף דער רעגערען אָרעם אָדער ערד-אָרעם. אָט דיעזע מיאוסע בע-שעפענישעל, וויא איהר קוקט זיא אָן, טהוט מעהר אויף צו מאכען דיא ערד פרוכטבאר, וויא דער געלערנטסטער עקאָנאָם פיט אַלע זיינע קונצען און קענטשאפטען. דאָס ערשטע אַקקערן דיעזע ווערים פשוט אויס דיא ערד. זיי האָבען א טבע, דאָס זיי בויען זיך רעהרען אונטער דרערד. ביי דיא ארבייט רודערן זיי אויף דעם גאנצען גרונד. דורך דעם מאכען זיי, אז לופט און וואסער זאָל קענען אריינגיין אין

דען נאָכדעם וויא דיא "אויסשלעגע" ווערען פערשוואונדען און דיא צווייטע מינים פעלד-פלאנצונגען פערזעצען זיך אין דיא שפאלטען פון דיא שטיינער, צורייסען זיי מיט זייערע פונאנדער-וואס-סענדע ווארצלען דיא שפאלטען אין דיא שטיינער נאָך מעהר און רוקען זיי פונאנדער, אזוי וויא זיי וואָלטען אין זיי געהאקט מיט האַממערס. אויף אזא אופן שפאלטען זיך אָב פון דיא שטיינער שטיקער אָהן א שיעור, אָפט רייסען זיך אָב אפיקו גאנצע געוואלדיגע שטיין-בלאָקס. דיא זויער-שטאַפּען, וואָס גייען ארויס פון דיא ווארצלען פון דיא פעלד-געוויקסען, פרעסען דערצו נאָך אויס דיא שטיינער, דורך כעמישע ווירקונג, וויא זשאַווער פרעסט אויס אייזען. מען מאכט אָפט פראָבען אזעלכע: אויף פיינע גלאטיק-פאָלירט מאַרמאָר-פלאטען לייגט מען ארויף געוויסע פלאנצונגען מיט זייערע ווארצלען, און דיא ווארצלען פרעסען דורך אין דיא פלאטען לעכער. דיעזע פלאנצונגען, מיט זייערע פערוויסטונגען וואָס זייא מאכען אָן אין דיא שטיינער, מאכען וויעדער אויף טהיר און טויער פאר דיא ווירקונג פון דיא לופט-ערשיינונג-נען אויף דיא שטיינער: אין דיא לעכער און שפאלטען קלייבט זיך אָן וואסער פון רענען; אין פראָסט ווערט דאָס וואסער פערפריפען, און אזוי וויא וואסער, ווען עס ווערט פערפרירען און ווערט אייז, ווערט גרעסער און ברויכט מעהר פלאץ, מאכט דאָס דיא שטיינער אין גאנצען צופלאצט ווערען. ווען עס קומט א שטארקער שטורם-זווינד, הייבען זיך אָן דיא אָבגעשפאלטענע שטיקער שטיין אראָפּצוקייקלען פון דיא בערג מאסען-זוויי, שלאָס-רענעס שווינקען אראָב דיא "פלאנצען-ערד" אין טהאָל אריין, און אין דיא אנגעשיטע קופות ערד וואקסען איצטער ארויס הויכע דעמבע ביימער, אייכען-ביימער און א מאסע אנדערע פלאנצונגען, און פון דיא הארטע וויסמעניש ווערט א גרינע וועלט מיט פרישע ביימער און געוויקסען. פריהער אָבער קענען אזעלכע געוויקסען ניט ארויסקומען, ביז דיא פלאנצען-ערד ווערט אראָבגעשווינקט. אזוי לאנג וויא דער פעלד בעזיצט נאָך דיעזע ערד, בלייבט ער קאָנזערוואטיוו. בעזיין פון אייגענטום מאכט קאָנזערוואטיוו—ביי דיא מענטשען איז אויך אזוי.

דער ערד און דאָס מאַכט זיאַ פּרוכטבאַר. ווייטער שלעפּען דיעזע ווערים אריין אין זייערע לעבלעך גרויסע מאַסען פון שטיקלעך בלעטער און פלאַנצען, פון דיעזע ענטוויקלען זיך אין דער ערד אלערליי שטאַפּען, וואָס מאַכען זיאַ פּרוכטבאַר. דיעזע ווערים פרעסען ערד; דיא ערד, וואָס זיאַ שלנגען איין, גייט דורך דורך זייערע קישקעס און גייט צוריק אַרויס פון דיא אנדערע זייט. זיאַ קאָזען דאָס אַרויס פון אויבען אויף דער ערד. איהר האָט געוויס שוין אַ סך מאָל געפונען אויפ'ן פעלד אזעלכע ווייכע קיילעכדיגע קניילעכלעך, דאָס איז דאָס, וואָס דיעזע ווערים גייען דערמיט אַרויס, פון דיא ערד וואָס זיי פרעסען. ווען עס רעגענט, ווערן דיעזע קניילעכלעך צווייקט און זיי צוויסען זיך איבער'ן גאנצען פעלד גלייך און דאָס מאַכט אויף דיא ערד פּרוכטבאַרער.

וואָרים ווען דיעזע ווערים גראָבען אונטער דיא ערד און וואַרפען דיא ווייכע ערד פון אינעווייניג אַרויס פון אויבען, לאָזט זיך דאָך דיא אויבערשטע ערד אַראָב, אויף אַזא אופן ווערען שטיינער איינגעזונקען און אויבען ווערט ווייך און פּרוכטבאַר. אויף לאַנקעס זעהט מען אָפט וויא שטיינער און אנדערע זאכען ווערען פון זיך אליין איינגעזונקען און בעגראָבען. דאָס קומט דאָס פון דיעזע ווערים. דערנאָך וואַקסען אויף דעם פעלד אַן לייכט אלער-ליי פלאַנצונגען. דיעזער מין וואָרים איז דער ער-שטער און דער בעסטער ערד-ארבייטער, און גייט אומזיסט רופט מען איהם "אַגריקאַל" (אַקקערמאַן). דאָרויף איז געווען דער ערשטער, וואָס האָט צעהנדליגע יאָהרען נאָך אנאָנד זיך אבגעגעבען מיט נאכפאַרשונגען וועגען דיא רעגען-ווערעס און זייער ווירקונג אויף דער ערד און ער האָט אויסגעפונען אין דעם אזעלכע וואונדערליכע זאכען, אַז מען ווערט נשחמם. נאָך איהם האָט מען געמאַכט ווייטערע נאכפאַרשונגען אין פערשיעדענע געגענדען פון דער וועלט און אלע האָבען דאָרוויינס בעשרייבונגען בע-שטעטיגט. עס איז מערקווירדיג! אַלץ מעהר און מעהר ווייזט דיא נאטור-פאַרשונג אויף פאַקטען, וויא קליינע און שיינבאַר גאָר אונזיכטיגע זאכען, זיינען דער אָנהייב און דיא אורזאכען פון דיא גע-וואלטנסטע און מערקווירדיגסטע ערשיינונגען!

כמעט אַלץ וואָס עס פאַסירט אין דער וועלט גרוי-סעס, ערהאבענעס, איז גייט מעהר וויא אַ סך-הכל פון דיא פעולות פון קלייניגקייטען, אָפט פון אזעלכע קלייניגקייטען, וועלכע מיר זעהען גייט און וואָס מיר ווייסען פון זיי גייט. אויף אין דיא מענשליכע געזעל-שאפט איז דאָס אייגענע: דיא גרויסע אויפטואונג-גען זיינען גייט דיא ארבייט פון עטליכע גרויסע מענשען אליין: טויזענדער און הונדערט-טויזענדער, וואס זייערע געמען האט מען שוין לאַנג פערגעסען און עס איז שוין גיטאָ קיין זכר פון זיי, האבען ביי-געטראָגען דאס זייעריגע צו דיא גרויסע זאכען, וואָס ווערען אויפגעטאָן און יעדען אויגענפליק אַר-בייטען מיליאָנען מענשען, אָפט אלליין גאָר גייט וויסענדיג, ביי א גרויסע זאך וואָס וועט דערנאָך אַרויסקומען. דיא קלענסטע זאך, וואס אַ מענש-טהוט אויף, ווערט גייט פערלוירען, און אפילו ווען מיר אליין פליקען גייט דיא פּרוכטען פון אונזערע ארבייט, וועלען זיי אונזערע סינדער און אייניקלעך פליקען.

4. פלאַנצונגען און לעבעדיגע בעשעפעניסען אַלס בוי-מייסטערס פון דער ערד.

וואו עס געפינען זיך גרויסע מאַסען פלאַנצונג-גען אָבגעשלאָסען אויף אַן אָרט, וואו עס קען גייט צוקומען קיין לופט, ווערען זיי פערקאָהלט. מיר האָ-בען שוין אויבען געזעהען, וויא מאַסען פלאַנצען-שטאָף קומט אַריין אין דיא ערד און דאָס ווערט דאָרט פערקאָהלט. פון דיעזען קוילעך-שטאָף ווערען אינעווייניג אין דיא ערד טאָרף, גריפעל, ברויך קוילען, שטיין-קוילען, אנטראַסיט, גראַפיט, וויא אויף ערד-וואַקס, אַספאַלט און נאך אזעלכע זאכען. אויף אַזא אופן מען מען שוין צולעב דעם אַליין דיא פלאַנצונגען רעכענען אַלס אזעלכע, וואָס העל-פען דיא ערד אויפבויען. אויסערדעם טהוען דיא פלאַנצונגען נאָך אויף אַ וויכטיגע זאך אין דיא אויפבויאונג פון דער ערד, מיט דעם וואס זיי מאַ-כען מעגליך, אַז קאלף זאָל זיך קענען אבשטיין פון וואַסער. ווען קאלף האָט אין זיך קוילעך-ווער-שטאָף איז ער "צוגאנגען" אין וואַסער. דיא פלאַנצונגען אָבער, וואס וואַקסען אין וואַסער, געהמען אין זיך אויף דיא קוילעך-ווערע, און אויף אַזא אופן קען זיך דער קאלף שוין אָבשיידען פון וואַסער און ער

שרעקליכע טיעפעניסען פון דעם אָקעאַן, אין אַ טיע־פענים פון 3000 ביז 4000 מעטער, זיינען הונדער־טער מיילען ווייט בעדעקט מיט אַזאַ ווייס־גרויען שלאַם, וועלכער בעשטייט פון פלוז אַזעלכע ווע־רימלעך, זיי ליגען אָנגעלייגט אויף ווער ווייסט וויא דיק יעדער פון דיא ברוא־סלעך איז אזוי גרויס וויא אַ שפּילקע־קעפּיל און מען קען זיך פאַרשטע־לען, וואָס אַראַ אונגעהייערע מאַסע פון מיליאָנען מיליאָנען עס געפינען זיך פון זיי צוזאַמען. אָבער דיזע ברוא־סלעך בילדען ניט נאָר אַ טייך פון דער ערד ווען זיי זיינען לעבעדיג. פון זיי קומען אַרויס גאַנצע אונגעהייערע בערג מיט קרייד און קאלך, פון זיי קומען דיא ריעזיגע קרייד־פעלען פון ענג־לאַנד און פראַנקרייך. דער גאַנצער מיטעללענדישער ים איז אַרומגענומען מיט אַ גירטעל פון אָבלאַנע־רונגען פון דיזע חיה־לעך און אַזעלכע אָבלאַנערונגען ציהען זיך אויס פון דעם אַטלאַנטישען ביז צום שטיללען אָקעאַן.

הכלל, דיא ערד ניט דיא פלאנצונגען און דיא לעבעדיגע בעשעפעניסען אַ סך — דאס איז אמת; זיי לעבען פון איהר; אָבער זיי פלייבען איהר אויך דעם חוב ניט שולדיג. זיי ריענען איהר טריי אָפּ, מיט דעם וואָס זיי אַרבייטען טאג און נאַכט ביי איהר און העלפען פון איהר מאכען דאס וואס זיא איז. אזוי איז עס אין דיא גאַנצע נאַטור און אויך ביי דיא מענשען: אין דיא נאַטור איז ניטאָ קיין זאך, וואָס געהמט ניט קיין אַנטהייל אין דעם לעבען און אין דיא ענטוויקלונג פון דיא גאַנצע איבריגע נאַטור; דיא קלענסטע אונזויכטיגסטע בעשעפעני־סען ווירקען אויף זייער אַרט אין דעם גאַנצען קאָנ־צערט פון דער נאַטור. ביי דיא מענשען אין דער געזעלשאַפט וויעדער ווירקט דער מינדעסטער אויך מיט אין אלע זאַכען, וואס דיא געזעלשאַפט בריינגט אַרויס און אין דעם גאַנג פון דער מענשהייט, און ווען ער ווירקט נאך דערצו בעוואוסטערהייט צו אַ גוטען ציעל, פערדיענט ער געוויס פונקט אזוי פיעל דאַנק פאר דיא פאַרשריטע פון דער מענשהייט, וויא אלע גרויסע מעננער.

ש. פעישעס.

שטייט זיך אָפּ, אויף אַזאַ אַרט זיינען געוואָרען דיא דיקקע קאלך־שיכטען, וואס מען געפינט אויף דער ערד. אויף איין אַרט לעבען דיא שטאַט רוים איז אין 20 יאָהר זיך אויף אַזאַ אופן אַבגעשטאַנען אין וואסער אַ שיכט קאלך פון 10 מעכער דיק.

נאך גרעסערע בוי־מייסטערס פון דער ערד זיינען דיא לעבעדיגע בעשעפעניסען. און אויך דאָ זיינען עס ניט דיא גרויסע טהיערע, וואָס טהוען אויף וואונדער, נאָר גראָד דיא קלענסטע פּיצינקע ווערימלעך, וואָס מען קען זיי מיט'ן בלוזען אויג ניט דערזעהען. דיא פּיצינקע ווערימלעך, וואָס ווע־רען אָנגערופען בלומ־דטהירע, אָדער קאַראַללעך ווערימלעך, בויען אויף אין ים געוואלטניגע קאלך־מויערן, וואס דערגרייכען פון דעם גרונד פון ים ביז אַרויס פון וואסער. מיליאָנען מאַל מיליאָנען פון דיזע פּיצענאָטענקע ווערימלעך לעבען צוזאַמען אין ים אין "קאלאָניען" און בויען אויף אונגעהייערע גרויסע און הויכע בערג, זאָגאַר גאַנצע אינזלען. מיר קענען דאָ ניט זיך מעהר פערברייטען איבער דיזען ענין.

אָבער דיא גרעסטע בעוואונדערונג פערדיענען נאָך פיעל ווייניגער וויכטיגע ווערימלעך וויא דיא קאַראַלעך־ווערימלעך. עס איז דאָ אַ מין וואסער־ווערימלעך, וואס ווערען אָנגערופען "פאַראַמיני־פערען", דאס הייסט לעכער־ווערימלעך. זיי זיינען זעהר פראַסטע ברוא־סלעך, וואָס האָבען ניט אין זייער קערפער קיין שום "מאָשינעריע". זיי האָבען דאס רוב אַרום זיך אַזעלכע קאלך־שאַלעכלעך, וועלכע האָבען אין זיך אָהן אַ שיעור פיעל לעכעלעך (דעריבער הייסען זיי לעכער־ווערימלעך). דורך דיזע לעכעלעך שטעקען אַרויס אָהן אַ שיעור פיעל פער־דעמלעך, דאס רופט מען זייערע כלומרשט "פּיס־לעך". דיזע ווערימלעך געפינען זיך אין ים אין אונ־געהייערע מענגעס און זיי פיללען אָפט אַן זומפּפען און טייכען אזוי שטאַרק, אַז עס בילדען זיך פון זיי גאַנצע אינזלען. ביי דעם גאָלף פון גאַעטא, אין איטאַליען, מאכען זיי אויס אונגעפעהר דיא העלפט פון דעם זאַמד ביים ברעג פון וואסער. אין איין אונזן זאַמד געפינען זיך ניט ווייניגער וויא אנדערט־האַלבען מיליאָן פון דיזע ברוא־סלעך. אין דיא

צוועק און ווירקונג פון וויסענשאפט.

פון פראנץ בייקאן.

כען לעבען, צו בערייכערן דעם מענש מיט נייע ער-
פינדונגען און שעצע. דער צוועק פון דער וויסענ-
שאפט איז דעריבער ניט צו בעפרידיגען דיא ני-
יעריגקייט, אָדער פערוויילונג, אָדער רוהם און אַנ-
געזעהענקייט, אָדער כדי צו סענען פיין רעדען און
דיסקוטירען, אָדער איינעם צו שאפען נעלד און
ברויט. דיא וויסענשאפט זאָל ניט זיין א רוה-בעט
פאר דעם נייסט, וואָס איז געקוועלט פון נייגער-
קייט, אָדער א שפאציערנאנג צום פערגניגען, אָדער
א הויכער טהורם פון גדולה, וואָס מען קוקט פון
איהם אויף אנדערע אראָפּ מיט פעראכטונג, אָדער
א פעסטונג און באַרריקאדע פיר מחלוקות און
פלפולים, אָדער א ווארשטאט פיר דיא געווינזוכט
און וואוכער; דיא וויסענשאפט דארף זיין א ריי-
כער מאנאָזין מיט סחורה, א שאץ-קאמער,
צום נוצען פון דער גאנצער מענשהייט. דער צוועק
פון דער וויסענשאפט איז דעריבער, צו פערבינדען
דיא רוהיגע בעטראכטונג מיט דיא פראקטישע
טהעטיגקייט....

(אין דיא קאפיטאליסטישע אָרדנונג איז טאָק
דיא וויסענשאפט אלץ וואָס בייקאן רעכענט דאָ
אויס, א חוץ דאס וואס ער זאָגט, אז זיא דארף
זיין....)

דיא נאטור-וויסענשאפט האט קיין אנדערן
צוועק, וויא נאָר דיא מאכט און הערשאפט פון
דעם מענש איבער דער נאטור פעסטער צו בעגריי-
דען און צו דערווייטערן. דער מענש קען דיא נא-
טור נאָר בעהעררשען דורך דיא קונסט און וויסענ-
שאפט, וואָרים דער מענש קען דאָך ניט מעהר
אויספיהרען, נאָר וויפיעל ער ווייסט; וויסען איז
איינס מיט קענען; וואָרים נאָר דער מענש

(פראנץ בייקאן, דער גרויסער ענגלישער נאטור-
פאָרשער פון 16טען יאָרהונדערט, ווערט בע-
טראכט אלס דער ערשטער וועגווייזער פון דיא
נייע פרייע נאטור-פאָרשונג. ער איז געווען דער
ערשטער, וואס האט אין זיינע גרויסע ביכער גע-
מאכט אַן אָרדנונג אין דיא נאטור-וויסענשאפט
און בעווייעזען, אז דיזע וויסענשאפט דארף ניט זיין
געגרינדעט אויף בויך-סברות און איבערנאטירליכע
איינבילדונגען, וויא זיא איז געווען ביז דעמאָלט,
נאָר אויף פראקטישע פאָרשונג, אויף ערפאָהרונג
אין דעם וואס עס גייט ווירקליך פאָר אין דער נא-
טור און אויף פראָבעס (עספרימענטען). דיא היינ-
טיגע נאטור-וויסענשאפט אלזא, וואס ווערט היינט
בעהעררשט פון דיא "ליבעראלע" בורזשואזיע און
איהרע טרייע דיענער און ווערט פון איהר אויסגע-
נוצט צו איהרע פאבריקאציעס און געשעפטען, איז
ביז צו א גרויסען טייך ווייניגסטענס א ירושה פון
איהם. עס איז דעריבער וויכטיג צו זעהן, וואָס
האט נאך זיין מיינונג נאך געברויכט צו זיין דער
צוועק פון דיזע וויסענשאפט. מיר פריינגען דאָ זיינע
אייגענע ווערטער וועגען דעם, און דער פערשטענ-
דיגער לעזער וועט דערפון זעהען, וויא זעהר אמת
דאס איז, וואָס עס שטייט אין דעם "קאָמוניסטי-
שען מאניפעסט", אז אלע הייליגקייטען פון דער
מענשהייט האָט דיא בורזשואזיע געמאכט צו איהרע
פערקויפטע דיענער און האָט זיי פערוואנדעלט צו
דעם גענענטהייל פון דעם, צו וואָס זיי זיינען געווען
געשטימט.)

* * *

דער אמתער און פערנינפטדיגער צוועק פון דער
וויסענשאפט איז, צו פריינגען נוצען דעם מענשלי-

וועלכע זיינען פרעמד אין דער וויסענשאפט, האלטן מען זיך אלס דעם צענטרום פון דער וועלט, און בעציהען זיי אויף זיך און אפילו ווען עס קומט א צרה אויפ'ן כלל, האבען זיי נאך אין זינען צו ראטעווען זיך און זייערע פערמעגענס.

דיא וויסענשאפט מאכט דעם מענשען פריי פון קינדישער און איבערטריבענער בעוואונדערונג פון דיא זאכען וואס מען זעהט אין דער וועלט, דען מיר בעוואונדערן נאך א זאך ענטוועדער ווען זיא איז ניי אדער ווען זיא איז גרויס, און דיא וויסענשאפט ווייזט אונז, אז עס איז ניטא אין דער נאטור קיין שום נייעס. און וויא קען א מענש נאך בעזאנדערס בעוואונדערן א לאלקע-שפיעל, ווען ער ווייסט און קען דיא ווערקצייגע און פערעס, מיט וועלכע זיא ווערט בעוואויגען? און וואס איז גרויס-קייט אויף דער ערד פיר דעם, וואס דיא וויסענשאפט האט געפיהרט צו קענען זעהען אין געדאנקען דאס אוניווערום? אפילו דיא גאנצע ערד מיט דיא גאנצע קאכעריי פון דיא מענשען אויף איהר, האט דאך ביי איהם א פנים וויא א קליינע קופקעלע מוראשקעס.

דיא וויסענשאפט נעהמט אוועק פון דעם מענשען זיין שרעק פאר דעם טויט און פאר דעם אומגליק — ווייניגסטענס מאכט זיא קלענער דיעזען שרעק, וועלכער איז דיא גרעסטע שטערונג פאר א טוגענדהאפטען כאראקטער; זיא מאכט דאס געדמיטה פון דעם מענשען אזוי ווייך און אזוי צו לאזן זען זיך אויסארבייטען, אז ער קען קיין מאל ניט אריינקומען אין א צושטאנד פון מאראלישע שטייפ-קייט און קען ניט פערפרויערען ווערען אין זיינע פעהלערן. פון דעם ווייסט גאטליך דער אונטערשטער שאפטליכער מענש נאך ניט; ער ווייסט ניט, וואס דאס הייסט אריינקריבען אין זיך אלליין און זיך האלטען אין זיך א'ן עצה ווענען זיך אלליין; ער ווייסט ניט וואסארא זיסעס לעבען דאס איז, ווען מען פיהלט ביי זיך וויא מען פערבעסערט זיך און פערפאלקאמט זיך פון טאג צו טאג. פון דיא גוטע פעולה, וואס דיא וויסענשאפט מאכט אויף דעם מענשענס כאראקטער, זעהט מען, אז דער איינציגער אונטערשיעד צווישען דאס וואהרע און דאס גוטע איז וויא דער אונטערשיעד צווישען דיא חתימה און איהר אבדרוק, ווארים דיא וויסענשאפט ליבע וואהרהייט איז דיא חתימה פון דיא מאראלישע גוט-קייט.

קען בעמייסטערן און בעהעררשען דיא נאטור, וועלכער פאנגט איהר, וועלכער אונטערווארפט איהר זיין פערשטאנד. ווען מען פערשטייט ניט דיא אור-זאכע, קען מען ניט ארויסבריינגען קיין ווירקונג, ווארים דאס וואס מיר דערקענען אין דיא וויסענשאפט אלס דיא אורזאכע פון עפעס, בענוצען מיר אין פראקטיק אלס מיטטעל ארויסצובריינגען א זאך ריכטיג, אדער אלס רעגעל און אנווייזונג אויף דעם, וויא א זאך ריכטיג ארויסצובריינגען.

וויסענשאפט איז דער עיקר דער שפיגעל פון דעם וואס עס איז. דעריבער איז אלץ וואס איז ווירדיג צו עקזיסטירען אויך ווירדיג געוואוסט צו ווערען; איבער דעם זיינען דיא ניעדעריגסטע און העסליכסטע זאכען פונקט אזוי וויכטיג צו זיין א געגענשטאנד פיר דיא וויסענשאפט, וויא דיא העררליכסטע און טייערסטע; ווארים דאס ניעדעריגסטע און געמיינע האט פונקט אזוי גוט א'ן עקזיסטענץ, וויא דאס העררליכע. אויך בעפלעקט זיך דיא וויסענשאפט ניט מיט דעם, וואס זיא בעטראכט דיא ניעדעריגע און געמיינע זאכען, פונקט אזוי וויא דיא זונן בעפלעקט זיך ניט מיט דעם וואס זיא שיינט אזוי גוט איבער בית-הכסא'ס וויא איבער פאלאצען.

דיא וויסענשאפט איז דאס בילד וואס איז גאנצעמאכט נאך דיא וואהרהייט. דען דיא וואהרהייט פון „זיין“ און דיא וואהרהייט פון „וויסען“ איז איינס און דאס זעלבע און עס איז צווישען זיי ניטא מעהר נפקא מינה, וויא צווישען דיא זאך און דיא אבשפיגלונג פון איהר.

און דיא ווירקונגען פון דיא וויסענשאפט אויף דעם מענשען זיינען ניט ווייניגער ערהאפען, וויא דיא וויסענשאפט אליין. דיא וויסענשאפט נעמליך פיללט אן דעם מענש מיט דעם בעוואוסטזיין פון זיינע חסרונות, זיא מאכט איהם פיהלען, אז דאס גליק איז ניט אייביג, זיא מאכט איהם פיהלען דיא ווירדיגקייט פון זיין זעלע און זיין צוועק און זיינע פפליכטען. דעריבער וועט איהר זעהען, (ניט היינט!) אז דיא וויסענשאפטליכע מענער מאכען ניט צום צוועק פון זייער לעבען צו פערגרעסערן זייער פער-מענען און דיא זארג פיר זיך שמעלען זיי אוועק פון הינטען, נאך דיא זארג פיר דיא גאנצע מענש-הייט, וועהרענד דיא קופה פון פאליטיקאנטען,

דיא ענטוויקלונג פון נאציאנען.

נאך קארל קאוססקי.

זיך א מאָל פּעראַייניגען, אָבער דער פּערפּאַנד איז א שוואַכער, און ווערט אָפּט ניש פּערנאָדערנעפּאַד לען. ערסט דאָן, ווען א שבת גייט איבער צו ערד-ארבייט און בעזעצט זיך אויף א בעשטימטען פּלאַץ, דאָן הויבט זיך שוין אָן דער אנפּאַנג פון נאציאָן, ווייל אויסערדעם וואָס דיא מיטגלידער פון שבת זיינען פּערבונדען דורך געמיינזאמע פּערוואַנדשאַפּט, ווערן זיי אויך פּערבונדען דורך דעם וואָס זיי וואָהן נען אלע אויף דעמזעלבען פּלאַץ. אזעלכע קליינע געמיינדעס פלעגען אָבער אליין מאַכען אלעס וואָס זיי האָבען בעדאַרפּט, און פלעגען קיין פּערבינדונג נישט האָבען מיט אירגענד וועלכע אנדערע עתנליכע געמיינדעס. אום פיעלע זעלבסטשטענדיגע געמיינדעס דעם זאָלען זיך פּעראַייניגען אין איין פּעסטען פּער-באַנד, אין א נאציאָן, האָבען בעדאַרפּט ענטשטיין אזעלכע אורזאכען, וועלכע זאָלען דיזען פּערבאַנד מאַכען פאַר א נויטווענדיגקייט, אָדער אזעלכע אור-זאכען, וועלכע זאָלען אָבשאַפּען דיא אבגעזונדערט-הייט פון יעדע געמיינדע, וועלכע זאָלען מאַכען אלע געמיינדעס דורכאויס אפהייניג איינע פון דיא אנדערע, און וועלכע זאָלען זיי פּערבינדען אין איין סאַציאַלען קערפּער.

אזעלכע אורזאכען זיינען געוועזען דריי: (1) דער קאַמפּף מיט דיא שונאים, (2) דער קאַמפּף מיט דיא נאַטור, (3) ענטוויקלונג פון וואַרען-פּראָדוק-צאָן.

כל זמן א שבת פלעגט פיהרען א וואַנדערענדען לעבען, איז ווין קאַמפּף מיט דיא אנדערע שבטים געוועזען א גלייכער. אלע שבטים זיינען געווען גלייך בעוואַפּענט, און כמעט אלע גלייך שטאַרק. ווען אָבער א שבת נעמט זיך צו ערדארייט, ווערט ווין לאַגע א סוף אנדערס. ער פּערקאָזט דיא ווענדער

וואס איז נאציאָן? וועלכע אורזאכען האבען געצוואונגען מענשען זיך צו פּעראַייניגען, זיך צו בעזעצען אויף א געוויסען פּלאַץ, איינצופירען דיזעל-בע סיסטעם פון רעגירונג און זאָגאַר דיזעלכע רע-ליגיאָן? מען דערציילט וועגען דעם פּערשידענע באַבע מעשות, וועלכע עס גוינט זיך גאָר נישט צו ווידערלייגען. אייניגע, צום ביישפּיל, ריידען זיך איין, אז דיא אלע, וועלכע בעלאַנגען צו דיאזעלכע נא-ציאָן אָדער זאָגאַר צו דיזעלכע ראסע, זיינען טאַקי ווירקליכע קרובים, און, אז אין יעדען אידען, צום ביישפּיל, גינט ריכטיגע אידישע בלוט, און אין יעדען דען דייטשען ריינע דייטשע בלוט. דיזע אידען איז אָבער שוין פון לאַנג אוועקגעוואָרפּען פון אלע געד-לעהרטע. קיין "ריינע" נאציאָן איז יעצט נישט. יעדע נאציאָן איז צונויפגעשטעלט פון פּערשידענע פּעלקערשאַפטען און אין יעדעם איינציגען מענשען גינט דאס בלוט פון עטליכע פּערשידענע נאציאָ-נען. לאַמיר נעמען דיא זאָגענאַנטע סעמיטען (דיא וואָס קומען אַרויס פון שם). עס וועט זיין א גרוי-סער טעות צו זאָגען, אז אלע סעמיטען זיינען אמת'ע לייבליכע קרובים. מיט דיא סעמיטען מיינען דיא געלעהרטע, דיא אלע נאציאָנען, וועלכע ריידען אויף איינע פון דיא סעמיטישע שפּראַכען. ווער ווייס אָבער וויא פיעל פּעלקער, וועלכע זיינען גאנץ ווייט פון דיא אידען, האָבען דורך פּערשידענע אומשטענד-דען אנגענומען א סעמיטישע שפּראַך.

ניט אלע מאָל האָבען נאציאָנען עקזיסטירט. גאָר א מאָל, און נאך יעצט ביי דיא ווידע פּער-קער, וועלכע פיהרען א וואַנדערענדען לעבען, ווייס מען פון קיין שום נאציאָן נישט. דאָרט זיינען בלויז דאָ שבטים, וועלכע בעשטייען טאַקי פון אמת'ע קרובים איינע מיט דיא אנדערע. דיזע שבטים קענען

געמוזט פערצינגען און איבערגעבען דיא לייטונג פון דיזע ארבייט צו א צענטראל־מאכט. דיזע מאכט איז א מאָל אריינגעפאלען אין דיא הענד פון א געדויעטע געמיינדע, א מאָל זאָגאר אין דיא הענד פון א פרעמדען שבט; און דיא, וואָס האבען געהאט צו טהאָן דיזע ארבייט, וואס איז געוועזען איינע פון דיא וויכטיגסטע פיר דיא גאנצע געגענד, זיינען געוואָרען דיא אריסטאָקראַטיע, דיא העררשענדע קלאַסע.

אויף דיזען וועג האָבען זיך געגרינדעט כמעט אלע מעכטיגע נאציאנען פון דעם אַריענט (מזרח). אין אייראָפּא האָבען דיא טייכען ניט געשפּיעלט אזא וויכטיגע ראָלע, דיא שבטים פלעגנען זיך ניט דורכאויס בעזעצען אויף דיא ברעגעס פון גרויסע טייכען, און דיא פארפלייצונגען און טריקענעסען פלעגנען ניט זיין אזוי שרעקליך, ווייך דיא בערג און וועלדער פלעגנען מאכען דעם קלימאט א סך מיל־דער וויא אין אזיא און אפריקא, אָבער אז אין אַר־יענט האָבען זיך דיא פעלקער געגרינדעט גראדע אויף דיזען שטייגער, וויזען דיא לעגענדען פון דיזע פעל־קער. אַלס דער גרינדער פון מצרים, צום ביישפּיעל, ווערט גערעכענט מענעס, וועגען וועלכען דיא לעגענדע דערציילט, אז ער האָט אויסגעגראָבען אַ נייעם וועג פיר דעם טייך נילוס און האט אויס־געבויט אַ גרויסען רעזערוואַר, וועלכער פלעגט געבען וואסער אין צייט פון טריקענעס. דאסזעלבע דערציילט דיא לעגענדע אויף וועגען כינא. אין דיא צייט פון יאן פלעגנען דיא איבערשוועמונגען פערניכטען דאָס גאנצע לאַנד, און דער מענש האט ניט געקענט אויסהאלטען דעם קאמפף מיט דיא נאטור. יו, דער גרינדער פון דיא מלוכה, האָט ענד־ליך רעגולירט דיא טייכען גוואַזי און סצי און האָט זיי פערבונדען מיט דעם טייך סיאנג. ערשט נאָך דעם וויא ער האָט רעגולירט אלע טייכען, זיינען דיא כינעזען פערזיכערט געוואָרען מיט זייערע לע־בענסמיטעל. עהנליכע לעגענדען עקזיסטירען אויך וועגען אינדיא און אנדערע אַריענטאַלישע לענדער. איבעראַל זיינען דיא געמיינדעס געוועזען פערבונדען דורך דיא וואסער־ארבייטען, און דיא הערשענדע קלאַסע האָט געהאט דיזע ארבייטען צו בעזאָרגען. דיזע אלע ארבייטען פלעגנען, נאטירליך, אויפגע־

און בערג און בעזעצט זיך אויף אַן אָפענעם פלאַץ ביי א טייך־זאָ, אז דיא שונאים קענען לייכט צו איהם צוקומען. ווען דיא ערדאָרבייט ווערט אביסעל מעהר ענטוויקעלט, מוזען דיא מענער אויך אוועק־וואַרפען זייער געוועהר און זיך געמען צום אָקער אזוי וויא זייערע פרויען. יעדע מלחמה ווערט פיר דעם שבט א גרויסער היוק. צו דערזעלבער צייט ציהט דער שבט צו אַלץ מעהר שונאים. דיא וואַנ־דערנדע שבטים וויסען גאנץ גוט, אז ביי דיא ערד־ארבייטער קען מען צו יעדער צייט געפינען זעהר פיעל צו רויבען, און זיי ווענדען טאָקי אָן אלע קרעפ־טען צו בעפאלען און צו בערויבען דיא ערדאָרביי־טענדע שבטים. אום זיך צו בעשיצען געגען דיזע רויבער־שבטים, מוזען זיך דיא ערדאָרבייטענדע שבטים, וועלכע וואָהנען אין נאכבארשאפט, זיך פערצינגען, און זיך פערשאפען אַן אַרמע מיט א פיהרער, וועלכער זאָל זיי בעשיצען פון זייערע שונאים. וואס גרעסער עס איז דיא געפאָהר, אַלץ מעהר קומען זיך דיא פערשידענע געמיינדעס צו זאמען, און אַלץ מעהר ענטוויקעלט זיך ביי זיי א געמיינזאמע שפראך, אנשטאָט דיא פערשידענע דיאלעקטען.

נאך א גרעסערע ראָלע האט ביי געוויסע פעל־קער געשפּילט דער קאמפף מיט דיא נאטור. ווען דיא שבטים האבען פערלאָרען דיא וועלדער און בערג און האבען זיך בעזעצט ביי דיא טייכען, זיינען זיי פאָלקאָמען אבהענגיג געוואָרען פון וואסער. דער טייך איז פיר זיי געוואָרען א גאָט, וועלכער האָט זיי געקענט ענטוועדער שיקען מזל ברכה, אָדער מיט איין מאָל אונגליקליך מאכען. היינט האָט א פערפלייצונג פערניכטעט אלע האָפנונגען פון לאַנד־ארבייטער; מאָרגען האָט א טרוקענים פערברענט דיא תבואה אויף זיינע פעלדער. אום דאס אלעס צו פערמיידען, האָט מען זיך געמוזט אויסלערנען צו רעגולירען דעם שטראָם פון טייך, צו מאכען גרויסע רעזערוואַרען, פון וועלכע מען זאָל צו יעדער צייט קענען ציהען גענוג וואסער אום צו פאניסען דיא פעלדער. נאך פיעלע אונגליקליכע יאהרען האָט מען זיך דאס אויסגעערנט. אָבער אום דאס אלעס צו טהאָן, אום צו רעגולירען טייכען פון אייניגע מויזענד טיילען לאַנד, האָבען זיך פיעלע געמיינדעס

האלטען ווערען אויף דיא קאסטען פון דיא געמיינע דעם, וועלכע פלענען צו דיזען צוועק געטאקסירט ווערען. דיא געמיינדעס האָבען זעהר ווייניג גע- זאָרגט צו דער פיהרער פון דיא הערשענדע קלאסע, דער קיזער, איז געוועזען אַ מילדער אָדער אַ דעם- פאָט, צו ער האָט גוט געהאנדעלט דיא אַרומיגע אָדער שלעכט. דיא געמיינדעס האָבען געזאָרגט בלויז פיר צוויי זאכען: מען זאָל ערסטענס גוט פערוואלטען דיא וואסער-אַרבייטען, און צווייטענס מען זאָל זיי ניט צופיעל בעלאסטען מיט טאקסען. ווען דער הערשער פלעגט זיי אין דיזען הינזיכט ניט בעפרידיגען, פלענען זיי זיין אונצופרידען אָדער רעבעלירען, און אָפט אַרױפּזעצן אײַן אַנדער הער- שער אויף דעם פלאץ פון דעם אלטען. עס האָט זיך אלזאָ דערביי געהאנדעלט ניט אום דיא סיס- טעם פון רעגירונג, נור אום דיא פערזאָן פון דעם הערשער, און דאס איז דער חאראקטער פון כמעט אלע אַריענטאַלישע רעוואָלוציאָנען. אומענדערן דיא סיסטעם פלעגט קיינעם אין זינען ניט אריינפאלען, ווייל דיא געמיינדעס האבען זיך עקאָנאָמיש גענוי- טיגט אין אַ צענטראַל מאַכט, וועלכע זאָל פערוואַל- טען דיא וואסער-אַרבייטען. גאנץ אָפט פלעגט אַ פרעמדעס פאָלק בעפאלען דאס לאַנד און אַראָפּ- זעצען דיא אלטע הערשער. דעם פאָלק פלעגט דאס זעהר ווייניג קימערן, ווען נור דיא איינברעכער פלענען זיין פייהיג גענוג צו טהון דיא זעלבע אַר- בייט, וויא דיא אלטע הערשער. ווען אָבער דיא איינברעכער זיינען געוועזען צו אונגענויטקעלט צו געמען אויף זיך אַזא וויכטיגע אויפגאבע, און פלע- גען זיך בענגונגענען בלויז מיט רויבען און פלינדערן, דאן פלעגט דאס פאָלק זייער יאָך ניט קענען איר בערטראָגען, און נאך מעהר אָדער ווייניגער קאמפף פלעגט מען דיא איינברעכער ארויסטרייבען פון לאַנד. דיא עניפטיאנער, צום ביישפיל, האבען זיך ניט איין מאָל אונטערגעגעבען אונטער'ן יאָך פון פרעמדע הערשער. זיי האָבען אָבער פערטריבען פון לאַנד דיא היקסען, (אַ טייל רעכענען, אַז זיי זיינען דאָס דיא עבריים.) וועלכע זיינען בעפאלען דאָס לאַנד און זיינען געווען אונפֿייהיג צו פערוואלטען דאָס לאַנד. דיא פויערים פלענען לייכט איבער- טראָגען דיא דעספאָטיע פון פערוואלטער, זיי האָ-

בען אָבער ניט געוואָלט און ניט געקאנט צוקאָזען דיא הערשאַפט פון אַ באַנדע רויבער.

דיזע צוויי אורזאכען אַליין זיינען נאך ניט גע- ווען אים שטאַנדע אויפצובויען אַ פאָלקאָמענע נאָ- ציאָן; זיי האָבען בלויז אויסגעאַרבייט אַ נאַציאָנאַל- לען צורעק איבער דיא געמיינדעס. כל זמן יעדע איינציגע געמיינדע איז געווען אַ וועלט פאר זיך און איז ניט געווען דירעקט אבהענגיג אָן דיא גאנ- צע נאַציאָן; כל זמן יעדער בויער איז געווען בלויז אבהענגיג, וועגען זיין עקזיסטענץ, אָן זיין אייגענעם דאָרף, און עס האט איהם עקאָנאָמיש ניט געאַרט, וואָס עס גייט אַן אין געכסטען דאָרף, — כל זמן דאס איז אלעס געווען, האט קיין ריכטיגע נאַציאָן אין פולען זין פון וואָרט נאך ניט געקענט זיין. דיא איינציגע קלאסע, וועלכע איז יע געוועזען נאַציאָנאַל, וועלכע איז יע געווען אבהיינגיג פון גאנצען לאַנד און האט יע געהאט אַ אינטערעס צו מאַכען דיא לאַנד שטאַרקער און איינצונעמען נאך ווייטערע לענדער, איז געווען דיא הערשענדע קלאסע. ביי איהר האָבען זיך יע געקענט ענטוויקלען פאטריאָ- טישע געפיהלען, ביי איהר האט זיך יע געקענט אויסאַרבייטען אַ אידעע פון נאַציאָנאַליטעט, פיר וועלכע עס איז געווען ווערט און אַ פפליכט צו אָפּ- פערן מיט'ן לעבען. דער בויער האט פון אזעלכע געפיהלען ניט געוואוסט. צווישען איהם און דיא גאנצע לאַנד איז געשטאַנען זיין דאָרף. אום אין בויער אויפצורוועקען אַ געפיהל פון פאטריאָטיזמוס, האָט מען פריהער פון אלעס בעדאַרפט צושטערן דיא אבגעזונדערטהייט פון דאָרף, אוועקשטעלען דעם בויער אין פערבינדנים מיט דאס גאנצע לאַנד, זאָ אַז ער זאל דייטליך פיהלען, אַז זיין עקזיסטענץ היינט אָב פון דעם צושטאַנד פון גאנצען לאַנד.

אַזא ווירקונג האָט געהאט דער האנדעל, אָבער אויך בלויז דאָן, ווען ער איז שוין שטאַרק געוועזען ענטוויקעלט. אין אַריענט (מזרח) האט זיך נאך דער האַנדעל ענטוויקעלט פריהער וויא אין אייר- ראָפּא, און האט דאָך זעהר אַ קליינע ראָלע גע- שפיעלט אין אויפבויען דיא נאַציאָן. אזוי וויא דיא אַריענטאַלישע לענדער זיינען זעהר פרוכטבאַר, האט דיא הערשענדע קלאסע אימער געקענט בע- ראבעווען דיא בויערס מעהר וויא אין אייראָפּא,

און וואו איז דערפאר געוועזן א סך רייכער וויא דיא אייראפעאישע הערשער. וויא רייך צום ביישפיל דיא הערשענדע קלאסע פון מצרים איז געוועזן. קען מען זעהן פון דיא פיראמידען. דיא אוצרות געלד און מיה, וועלכע מען האט אויסגעגעבען אויף דיזע וואונדער פון אלטערטהום, זיינען אויפגענומען געווארען פון דיא בויערשע געמיינדעס. עס איז קיין וואונדער ניט דערפאר, אז אין דיא הויפט שטעדט, וואו דיא הערשענדע קלאסע פלעגט זיך בעזעצן, פלעגן זיך אויך צוזאמענקלייבען סוחרים פון אלע עקען פון דער וועלט, און זיי פלעגן פערשויען פערשידענע טייערע זאכען צו דיא אריסטאקראטיע. דער האנדעל פלעגט אבער בלויז פארקומען מיט קאסטבארקייטען, און עס האט נאך ניט געהאט צו טאן מיט דאס פאלק. דער בויער איז נאך אלץ געווען צוגעבונדען צו זיין דאָרף און האט זיך זעהר ווייניג אינטערעסירט וואס גייט אָן אין דער הויפטשטאָט. גאנץ אנדערס איז צוגעגאנגען אין אייראפא, וואו דיא ערד איז ניט געוועזן אזוי פרוכטבאר, און דיא הערשענדע קלאסע איז ווייט ניט געוועזן אזוי רייך וויא אין אַריענט. דיא מורא פיר שונאים איז צוליעב דעם אין דיא אייראפעאישע לענדער אויך געוועזן פיעל סלענער וויא אין אַריענט, און אזוי וויא אין אייראפא איז דער מענטש ניט געווען זען אזוי פיעל אָבהענגיג אָן דיא טייכען, איז דיא וויכטיגקייט פון דיא הערשענדע קלאסען אויך געוועזן א סך קלענער וויא אין אַריענט. מיר וועלן דאָ איבערהויפט דיא געשיכטע פון גריכען און רוים און מיר וועלן זעהן וויא אזוי דער האנדעל האט אין מיטעלאַטער צובראָכען דיא אפגעזונדערטהייט פון דאָרף און האט פּעראייניגט דאס גאנצע פאלק אין איין נאציאָן.

אין מיטעלאַטער געפינען מיר אין אייראפא פון איין זייט זעלבסטשטענדיגע בויערישע געמיינדעס, וועלכע זיינען עבענזא אונאָבהענגיג וויא דיא אַריענטאלישע; אויסערדעם געפינען מיר כמעט עבענזא זעלבסטשטענדיגע שטעטישע געמיינדעס פון בעל מלאכות און קליינע סוחרים. אזוי אבער וויא דיזע הערשענדע קלאסע איז אין אייראפא ניט געוועזן אזוי געוואלדיג רייך וויא אין אַריענט, האט זיך דער אייראפעאישער האנדעל ענטוויקעלט

א סך לאנגזאמער וויא אין אַריענט. דיא סוחרים און דיא בעל מלאכות פון דיא אייראפעאישע שטעדט זיינען אויך געוועזן אָבהענגיג פון דיא הערשענדע קלאסען, זיי האָבען זיך אָבער ביים לעכווייז פערבונדען מיט דיא דערפער נופא און פלעגן אריינשלעפען דעם בויער אין שטעדטישען האנדעל. אזוי ווידער וויא דיא הערשענדע קלאסע האט אין אייראפא ניט געשפיעלט אזא וויכטיגע ראָלע וויא אין אַריענט, האָבען דיא שטעטישע בעל מלאכות און סוחרים באלד אָנגעהויבען צו פיהלען דעם יאָך פון דיא הערשענדע פריצים; זיי האָבען קיין צענטראל מאכט ניט געברויכט און דיא געשעפטען פון זייער שטאדט האָבען זיי אליין א סך בעסער געקענט פערוואלטען וויא דיא פריצים. זיי הויבען דעריבער באלד אָן צו קעמפפן מיט דיא פריצים, און דער קאמפף ענדיגט זיך מיט זייער זעג. אום ערפאלגרייכער צו קעמפפן, פער-אייניגען זיי זיך איינער מיט דיא אנדערע, און עס איז געווען א צייט, ווען עס האט זיך אויסגעדוכט, אז גאנץ אייראפא וועט ווערן איין פערבאנד פון פערשידענע שטעדט. דיזע שטעדט פון בעל-מלאכות האבען אָבער דאך זעהר ווייניג אנגעוירט דיא אונאָבהענגיקייט פון דאָרף. דער פערבאנד פון דיא שטעדט איז אויך ניט געווען שטארק, ווייל יעדע שטאדט איז געווען עקאָנאָמיש אונאָבהענגיג פון אלע אנדערע. דיא ריכטיגע נאציאָנאליטעט ווערט בלויז דאָן געבאָרען, ווען דער האנדעל עררייכט שוין א הויכע שטופע פון ענטוויקלונג. דער סוחר זוכט אלץ צו פערברייטען זיינע מארקען. יאָגענדיג זיך נאָך פראָפּיט, טראָגט ער איבער זיין האנדעל אין פרעמדע לענדער. דאָ מוז ער אָבער אויף זיין זייט האָבען אזא קראפט, וועלכע זאל איהם ניט נור בעשיצען פון זיינע קאָנקורענטען פון אנדערע לענדער, נור וועלכע זאל איהם אויך העלפען צו עקספלאַטירען דיא איינוואָהנער פון דיא פרעמדע לאנד און אויסדריקען פון זיי אלץ מעהר פראָפּיט. אזא שטיצע קען ער בלויז קריגען פון זיין אייגענע לאנד. אבער יעדער איינציגער סוחר זוכט צו קריגן דיא שטיצע פון זיין לאנד, און אין דיזע קאָנקורענץ זיגט נאטירליך דער סוחר, וועלכער האט הינטער זיך א שטארקערע און א גרעסערע לאנד.

זיך אלין א'ן ארבייטער אין פאבריק. דא איז ניט דער פלאץ דאס אלעס אויספיהרליך צו ערקלערן; אז דאס איז אָבער א פאקט, ווייס יעדער איינציגער, וועלכער האט א ביסעל אויפגעפאסט דיא ענטוויקלונג פון קאפיטאליזמוס אין רוסלאנד און אין אלע אנדערע אונענטוויקעלטע לענדער. דער קאפיטאליזמוס אלזא צושטערט דעם אלטען אבד געזונדערטען, האראקטער פון דאָרף. דער בויער ווערט א קויפער און פערקויפער, און ער הויבט זיך אָן צו אינטערעסירען מיט דעם צושטאנד פון גאנצן צען לאנד, ווייל אָן דעם היינט אָב דער פרייז, וועלכען ער קריגט פיר זיין בושעק קאָרן. דיעזעניגע בויערים, וועלכע פערלאָזען זייער לאנד און ווערן לאָהן־ארבייטער, הויבען זיך געוויס אָן צו אינטערעסירען מיט דעם צושטאנד פון גאנצען לאנד, און אין זיי ענטוויקלען זיך דיזעלבע פאטריאָטישע געפילען וויא ביי דיא קאפיטאליסטען. ווען דער קאפיטאליזמוס איז גאָך יונג און מען ווייס נאך פון קיין מאשינען ניט, זיינען אין אמת'ען דיא אינטערעסען פון קאפיטאליסט און ארבייטער כמעט די זעלבע. אלעס וואס שטערט דעם קאפיטאליסט צו פערברייטען זיינע געשעפטען איז אויך שעדליך פיר דעם ארבייטער, און אלעס וואס העלפט דעם קאפיטאליסט צו פערזאפן נייע מערק, גיט אויך דעם ארבייטער א מעגליכקייט טייערער צו פערקויפן פון זיין ארבייטס־קראפט. דער ארבייטער ווערט אלזא אויך א פאטריאָט און ווערט אויך בעגייסטערט דאפיר, אז זיין פאטערלאנד זאָל ווערן אליין שטארקער און זאָל אליין ווייטער אויסברייטען איהר גרענעצען. אויסערדעם ווערט דער בויער אריינגעצויגען אין מיליטער, און דאָרט פערדולט מען איהם זיין מוח אין פערלויה פון אייניגע יאהר מיט פערשידענע פאטריאָטישע געפיהלען. דער קאפיטאליזמוס האָט אלזא שטארקער געוויקט אויף צובויען א נאציאָן, וויא דיא צוויי פריהערדיגע אור־זאכען: יענע האָבען דעם בויער געלאָזען אין זיין דאָרף, דער קאפיטאליזמוס האט איהם ארויסגעשלעפט פון דאָרף און האָט איהם דירעקט פערבונדען מיט דעם גאנצען לאנד. דיא נאציאָן, דער פאטריאָטיזמוס, זיינען אלזא קינדער פון קאפיטאליזמוס. האנדעלס־אינטערעסען און קאנקורענץ

דיא סוחרים הויבען אלזא אָן צו זאָרגען, אז זייער פאטערלאנד זאָל ווערען אליין שטארקער, גרעסער און מעכטיגער. דיא האנדעלס אינטערעסען ווערען אלזא נאציאָנאל אינטערעסען, און א קאנקורענץ קאמפף ווערט א קאמפף פון נאציאָנען. איידער דיא דייטשע מדינות זיינען געוועזען פעראייניגט, האָט מען דיא דייטשע סוחרים איבעראל שלעכט געהאנדעלט, און זיי האָבען קיין ווערדע ניט געהאט אויף דיא ווייטע מארקען. ווען דיא 36 מדינות זיינען אָבער געוואָרען איין מעכטיגעס רייך, האט זיך דיא לאַגע פון דיא דייטשע סוחרים א סך פער־פעסערט, און דאס איז דיא אורזאכע, וואס דיא דייטשע קאפיטאליסטען זיינען אזעלכע הייסע פאט־ריאָטען און זיינען אזוי בעגייסטערט פיר דיא „עהרע" פון זייער פאטערלאנד.

דער אינערליכער האנדעל האט געהאט דיזעל־בע ווירקונג: ער האט פערבונדען פערשידענע געמיינדעס אין איינעם און האָט זיי געמאכט אב־הענגיג פון איין האנדעלס־צענטער. דיזער האנדעלס־צענטער ווערט א צענטער פון גאנצען לאנד און דיא אינטערעסען פון פיעלע געמיינדעס זיינען אב־הענגיג פון דעם וואָס עס גייט אָן אין האנדעלס־צענטער. דער לעצטער ווערט אלזא דער וויכטיגסטער פונקט אין רייכטום, פאָליטיק, בילדונג, און זיין שפראך ווערט דיא אָפיציעלע שפראך פון גאנצען לאנד.

דער קאפיטאל בלייבט אבער ניט שטיין ביים האנדעל, ער נעמט זיך באלד צו פראָדוצירען אלעס וואָס דאס פאָלק געברויכט. עס ווערן געפענט פאבריקען, אין וועלכע יעדע זאך, וואָס דער בויער דאָרף, קען ער קריגען אזוי ביליג, אז עס לוינט איהם ניט זיי אליין צו מאכען. ער ווערט אלזא א קויפער. נור אום צו זיין א קויפער, אום זיך צו פערשאפן געלד, מוז ער פערקויפן זיינע פראָדוקטען, און אזוי ווערט ער אריינגעצויגען אין דיא קאפיטאליסטישע פראָדוקציאָן. מיר וועלן דאָ ניט אויסרעכנען דיא אלע אורזאכען, וועלכע צווינגען דעם בויער אָנצו־הויבען יעדע זאך צו קויפן. מיר וועלן דאָ אויך ניט אויסרעכנען ווי אזוי דער קאפיטאליזמוס רואי־נירט דעם בויער און צווינגט איהם גאנץ אָפט אַוועקצווארפן זיין שטיקעל לאנד און פערקויפן

בעווייז דערצו זעהן מיר אין אירלאנד. שוין מעהר וויא 5 יאהר-הונדערטע וויא אירלאנד איז א טייל פון ענגלאנד. דיא אירלענדער האָבען איבערגענור מען דיא ענגלישע שפראך, און טראָץ דעם וואָס דיא ענגלענדער ווענדען שוין פון צוויי הונדערט יאָהר אן אלע מיטלען צו אנגלויזירען דיא אירלענדער, וועט דאָך קיינער ניט זאָגען, אז אירלאנד און ענגלאנד זיינען איין נאציאָן אין פאָלקאמענעם זינען פון וואָרט. דיא אורזאכע דערפון איז, וואָס ענגלאנד האָט ניט געזוכט אויפצוהייבען דיא אינ-דוסטריע פון אירלאנד און זיא צו פערבינדען דירעקט מיט זיך. זיא האָט אדרבא געזעהן צו אונטערדריי קען דיא אירלענדישע אינדוסטריע, און האָט אלע מאָל געקוקט אויף אירלאנד, וויא אויף א פלאץ, וואו צו קענען פערקויפן איהרע אייגענע סחורה און וואו מען קען מאכען פיעל פראָפּיט.

אירלאנד איז נאך איצטער אויף אין פיעלע הינזיכטען עקאָנאָמיש אונאָבהענגיג פון ענגלאנד און ווערט געהאלטען פערבונדען מיט ענגלאנד בלויז דורך מאַכט. פון אנדערען זייט ווייזט אונז עסטרייך אַן אנדערן ביישפּיעל פון אַ גרויסע מדינה, וועלכע האָט זעהר אַ שוואַכען קיום. ביז צום ענדע פון פאָריגען יאהר-הונדערט זיינען אלע דייטשע מדינות געווען פערבונדען אום זיך צו בעשיצען גע-גען טירקיי. דיא פאמיליע האבסבורג איז געוועזען דיא העררשענדע איבער אלע דייטשע לענדער און זא האָט אויף זיך געהאט דיא אויפגאבע צו בע-שיצען דייטשלאנד פון דיא טערקען. ווען אבער עס האָט זיך ארויסגעוויזען, אז דיא פורכט פיר טירקיי איז ניט מעהר וויא אַ פאנטאזיע, האָט דיא הערר-שאפט פון דיא האבסבורגער פערלאָרען איהר ווערט, און דער פערבאנד פון דיא דייטשע מדינות איז אבגעשוואַכט געוואָרען. טראץ דעם וואָס דיא דיא עסטרייכישע רעגירונג ווענדעט שוין פון לאנג אן אלע מיטלען שלום צו מאכען מיט דיא פער-שיעדענע פעלקער, פון וועלכע דאָס עסטרייכישע רייך איז צונויפגעשטעלט, געלינגט דאָס איהר זעהר ווייניג, ווייל יעדע מדינה האָט אנדערע עקאָ-נאָמישע אינטערעסען. וויען, צום ביישפּיעל, דיא הויפטשטאָרט פון עסטרייך, האָט אַ קלענערע בע-דייטונג אלס אַ האנדעלס-שטאָרט וויא בודאפעסט,

זיינען געוואָרען נאציאנאל-אינטערעסען און נאציא-נאל קאמפף. ריינע עקאָנאָמישע אינטערעסען האָ-בען ארויסגערופען דיא אלע געפיהלען פון פאטרי-אָטיזמוס, מיט וועלכע מען בענוצט זיך אזוי פיעל צו פעררוללען דעם ארבייטערס פערשטאנד.

א ריכטיגע נאציאָן איז אלזא אַ פאָלקאמענער סאָציאלער קערפער, אין וועלכע אלע טיילען זיינען דירעקט פערבונדען איינע מיט דיא אנדערע, און אין וועלכע עס געפינט זיך איין אָדער צוויי צענט-טערס, אָן וועלכען דיא גאנצע לאַנד איז אבהענגיג. אום בעסער אויפצוהאלטען אזא סאָציאלען קערפער, אום איהם בעסער צו בעשיצען פון דיא שונאים, איז אמאל פיר א נאציאָן וויכטיג צוצונעמען א שטיק לאנד פון איהר שכן, הנם דיא נאציאָן מעג דערביי קיין דירעקטען אינטערעס ניט האָבען. פראנקרייך צום ביישפּיל קען קיין מאָל ניט פער-געסען איהרע צוויי פראָווינצען עלזאס און לאָטע-רינגען, וועלכע דייטשלאנד האט פון איהר צוגענו-מען. דיא אורזאכע דערפון איז דיא, וואס ווען דיזע צוויי פראָווינצען האָבען בעלאנגט צו פראנקרייך, איז זיא געוועזען בעשיצט פון דייטשלאנד מיט דעם טייף רהיין און דיא בערג וואָגעזען, וועהרענד יעצט בעלאנגען דיזע צוויי נאטירליכע שיצע צו דייטש-לאנד, און פראנקרייך מוז זיך בעשיצען פון איהר מעכטיגען שכן מיט קינסטליכע קריעפאָסטען, וועל-כע קענען קיין מאָל ניט פערבייטען אזא נאטיר-ליכען שוין וויא בערג.

אַן אנדערע אורזאכע, וועלכע העלפט פעלקער זיך צו פעראייניגען אין איין נאציאָן, איז דיא שפראך. עס איז נאטירליך, אז מענשען, וועלכע ריידען אויף איין שפראך, קענען לייכטער זיך פערבינדען און לייכטער האָבען צו טהאָן איינע מיט דיא אנדערע, וויא מענשען, וועלכע ריידען אויף פערשיעדענע שפראכען. דייטשע קאפיטאליסטען קענען, צום ביישפּיעל, גיכער מאכען געשעפטען אין אַ לאַנד וואו מען רעדט אויף זייער שפראך. עס איז דאָ ריכער קיין וואונדער ניט, אז דיא לענדער, וועלכע ריידען דיזעלבע שפראך, שטרעבען זיך צו פעראייניגען. דיא שפראך אליין איז אָבער ניט גענוג צו פער-בינדען צוויי לענדער אין איין פאָלקאמענע נאציאָן. ד. ה. אין איין סאָציאלען קערפער. דעם בעסטען

סאָציאלען קערפער, אזוי פערוואנדעלט איצטער דערזעלבער קאפיטאליזמוס אלע נאציאנען אין איין אינטערנאציאנאלען קערפער, אין וועלכען איין פאָלק ווערט עקאנאמיש פאָלקאמען אבהענגיג פון דיא אנדערע. א דייטליכען בעווייז דערפון זעהן מיר אין דיא שפראכען. איצטער איז שוין פיר א סוחר אָדער אירגענדר וועלכען געבילדעמען מענשען ניט גענוג צו קענען איין שפראך. יעדער איינציגער מוז קענען איינע פון דיא גרויסע שפראכען, אויף וועלכע מען רעדט אין דיא צענטערס פון דער וועלט, לאַנדאָן, פאָריו, בערלין און ניויאָרק. און וואָס ווייטער ווערן דיזע שפראכען אלץ מעהר און מעהר פערברייטעט, ביז ענדליך וועט איינע אָדער צוויי פון זיי ווערן ריכטיגע אינטערנאציאנאלע שפראכען. יעדע אנדערע שפראך וועט ווערן א שפראך פיר צו הויז, וועלכע מען וועט געברויכען בלויז צווישען זיך, און זיי וועלן ענדליך ווערן אזוי וויא אלטע מעפע, וועלכע מען האלט זייער טייער, מיט וועלכע מען בענוצט זיך אָבער זעהר ווייניג. אין אונזארן, בעהמען, סקאנדינאוויען, דענעמארק און האַלאַנד, קען מען שוין איצטער זעהן, וויא יעדער, וועלכער וויל ארויסטרעטען פאר דער וועלט מיט א וויסענשאפטליכע ווערק, שרייבט זיין בוך ניט אין זיין אייגענע שפראך, נור אין דייטש אָדער פראנצויזיש. עס פיהלט זיך מיט איין וואָרט א געברויך אין א אוניווערזאלע, אין א אלוועלטליכע שפראך. דאס ווייזט אָבער אויף אַן אנדערע טיער פערע נויטווענדיגקייט, נעמליך, אויף דיא פעראיי-ניגונג פון אלע פעלקער. דיא קאנקורענץ צווישען דיא פעלקער איז שוין געוואָרען אזוי שטארק, און יעדע לאַנד איז געוואָרען אזוי אבהענגיג פון אלע אנדערע, אז פון דעם קלענסטען פעהלער אָדער צור פאל, וועלכער איז געמאכט געוואָרען אין איין לאַנד, ליידען אלע אנדערע. דער איינציגער וועג דאס אלעס צו פערמיידען, איז אוועקצורוארפען דיא קאנקורענץ און ווירקליך צו פעראייניגען אלע פעלקער אין איין קערפער, וואו אלעס זאָל רעגולירט ווערן אויף א פלאנמעסיגען וועג.

א. בעטהילעל.

און בעהמען איז מעהר עקאנאמיש פערבונדען מיט דייטשלאַנד וויא מיט עסטרייך. טיראָל וויעדער איז נאָך איצטער אויף בעפעלקערט פון בויערים, וועלכע האָבען גאָר קיין אינטערעס ניט אין דיא נאציאָן.

מיט איין וואָרט, עקאנאמישע אומשטענדען בויען אויף א נאציאָן, און עקאנאמישע אומשטענדען דען האלטען דיא נאציאָן אויף פון פערנאנדערפאָלען. אין פערלויף פון איהר ענטוויקלונג האָט אבער דיא נאציאָן ענטוויקעלט ספעציעלע פאטריאטישע געפיהלען, זיא האָט אין יעדען איינציגען ארויסגע-רופען א נייגונג צו אלעמען, וועלכע געהערען צו די-זעלבע נאציאָן, און א פיינדשאפט צו אלע אויס-לענדער. דיזע געפיהלען זיינען געוואָרען אמת'ע אינסטינקטען, וועלכע ווערן איבערגעגעבען בירושה פון איין דור צום אנדערן. דיא בילדונג פון נאציאָ-נען איז אלוואָ א פראָדוקט פון דיא עקאנאמישע ענטוויקלונג, און עס האָט זעהר פיעל געהאלפען דיא ענטוויקלונג פון פראָדוקצאָן. עס קומט אָבער אַן א צייט, ווען דיא צוטיילונג פון דיא פעלקער אין נאציאָנען הויבט אָן צו שטערען דיא ווייטערע ענטוויקלונג פון פראָדוקצאָן. איצטער קאנקורירען שוין ניט מעהר איינע מיט דיא אנדערע אויף דיא וועלט מערקטע בלויז צוויי דריי לענדער, נור צעהנ-דליגע. דיא קאנקורענץ ווערט אלוואָ שטארקער און העפטיגער. אום צו זענען אין דיעזען קאמפף מוז מען שוין יעצט זיין זעהר א מעכטיגע נאציאָן. דיא קליינע לענדער פערלירען זייער ווערדע, און פיעלע פון זיי וואָלטען גערן וועקן זיך פערבינדען מיט א גרויסע מלוכה, וועלכע זאָל זיי בעשיצען. וויא פיעך דיא בערגישע און שווייצערישע פאבריקאנטען זאָל לען ניט שרייען פון זייער פאטריאטיזמוס, ווילען זיך דאָך אין טיעפען הארצען זיך פעראייניגען מיט דייטשלאַנד. און פראנקרייך, אום זיך צו בענוצען מיט דיא אלע פריווילעגיען פון א גרויסע מעכטיגע מדינה. מיט איין וואָרט, צווישען דיא נאציאָנען הויבט זיך שוין אויך אַן צו פיהלען א צענטראליזאציאָן. אזוי וויא פריהער האט דער קאפיטאליזמוס פער-וואַנדעלט א פאָלק אין א נאציאָן, ד. ה. אין איין

פערברעכען געגען דעם הייראטה-פערבאנד

ביי אונענטוויקעלטע פעלקער.

נאך לעמורנא.

(שלום פון נומער 6).

נעם באנק. איבערהויפט האט דיא שטראף זיך געווענדט אן דעם ראנג פון דיא שולדיגע. איינע פון אזעלכע גראדען בעשטראפונג איז צום ביי שפיעל בעשטאנען אין דעם, וואס מען פלעגט ביי דעם שולדיגען אבגאלען דיא קאפ און בעגיסען מיט דיא השתנה פון א'ן אייזיל, גאָף א גראד — אין דעם, וואס מען פלעגט אָבהאקען דעם שולדיגען גליעד פון קערפער א. ז. וו.

דיא בעווייזע פון שולדיגקייט, וועלכע מען האט געפאדערט, זיינען געווען זעהר קליינע. עס איז גענוג געווען, אז א מאנספארשויק זאל א פעהריי-ראטהע פרוי שיקען בלומען, מיט איהר א שטיף טאן, מיט איהר זיצען אויף איין בעט, אדער זאגאר בלויז זיך א שפיעל טאן מיט איהרע ציהרונגען, אום מען זאל זיי ביידען ערקלערען פאר פערברעכער געגען איהר הייראטה-פערבאנד.

צו דער זעלבער צייט איז אָפער דיא פרוי געצוואונגען געווען צו האָבען פערקעהר מיט דעם מאן'ס א ברודער אדער אנאנדער קרוב, ווען ער, דער מאן, (ניט האָבענדיג אליין קיין קינדער מיט איהר) פלעגט אזוי איהר הייסען: „שטילל, ניט ריידענדיג, און געזאלבט מיט צושמאלצענע פוטער, זאל דער קרוב, וועלכען דער מאן שיקט צו זיין פרוי, צו איהר צוגיין אין מיטען נאכט, כדי זיא זאל פון איהם האָבען איין קינד, אָבער קיין מאָל ניט צולעב א צווייטען“. אזוי שטייט געשריעבען אין דיא „מאנו" פון אינדיען.

VI.

ביי דיא פארצייטיגע גריכען און רוימער. ביי דיא פארצייטיגע גריכען און רוימער איז דיא הייראטה געווען בעטראכט בלויז פון דעם

V.

אין פרס און אזיאטישע אינדיען.

אונטרייהייט צו דער הייראטה ווערט אין פרס (פערזיען) בעשטראפט זעהר שטריינג. אן אויס-נאחמע אין דיזער בעציהונג איז דער שאה (דער קיסר), וועלכער מעג אלץ. ער קען זיך אויסקליי-בען וועלכע פרוי און וויא פיעל פרויען ער וויל און א האָהן טאָר אפילו ניט קרייען.

א געוועהנליכען בשר ודם פלעגט מען דאָרטען פאר עובר זיין אויף דיא זיעבעטע פון דיא עשרת הדברות בעשטראפען מיט'ן טויט, און דיא שולדיגע פרויא פלעגט מען דיזען טויט אנטאן אויף א שרעקליכערען אופן וויא דעם מאנספערזאן: מען פלעגט איהר נעמקיך לעבעדיגע-הייט פארבינדען אין א זאק און אזוי אריינווארפען אין וואסער.

ביי דיא אינדיער איז געווען אין דיא געזעצע אויסדריקליך געזאָגט, אז „ווען דער מאן זאל אפילו זיך ניט שיין אויפפיהרען און ער זאל זיך אָבגעבען צו ראָמאנען מיט אנדערע פרויען, מוז פון דעסטווע-גען דיא פרויא איהם שטענדיג שטענען וויא א גאָט“. ווען דיא פרויא אָבער פיהרט זיך אויף ניט וויא עס בעדארף צו זיין, — דאן איז שוין גאָר אנאנדער זאך. וועגען איהר שטייט אויסדריקליך: „אויב א פרוי וועט זיין אונטריי צו איהר מאן, דאן זאל דער קעניג איהר לאָזען אויפגעפרעסען ווערען פון הינט אויף א פלאץ, וואו עס פערזאמלען זיך פיעל מענטשען“, אויב דיא זינדיגע פרוי איז געווען דיא פרוי פון א הויכע פערזאן, דאן פלעגט מען דעם מאנספארשויק, מיט וועלכען זיא האט געהאט פערסער, טויטען אויף א רויט אָנגעברענטען אייזער-

פארצייטיגע גריכען. דער וואָרט „הייראַטי־פערברע־כען“ ווערט ביי זיי צוערשט געברויכט בלויז אין בעצוג אויף דיא פערהייראַטע פרוי, — דאָס הייסט אלזאָ, אז ווען דער פערהייראַטער מאן איז ניט טריי זיין פרוי, איז דאָס פון איהם קיין פערברעכען ניט, ווייל ער איז דאָך איבער זיך א בעל הבית און מעג טאן מיט זיין אייגענעם גוף וואָס ער וויל. ווערענד דער גוף פון דיא פערהייראַטע פרוי בע־לאנגט צו איהר מאן.

ווען א מאן האָט געכאַפט זיין פרוי מיט א פרעמדען, האט ער געהאַט דאס רעכט איהר צו טויטען אויף־ן אָרט. וואָס אנבעטריפט איהר לוי־באָווינק, האט ער געקענט איהם האלטען, מאטע־רען, אָדער קאליעטשען איהם אויף דעם שענדליכס־טען אופן.

שפעטער זיינען דיא רוימישע געזעצע געגען עהע־פערברעכערשע פרויען מילדער געוואָרן. אָבער גאָר שפעטער, ווען עס האָט רעגירט קייזער קאָנ־סטאַנטין, וועלכער איז שוין געווען א קריסט, האָט ער אין זיין טרייהייט און פעגייסטערונג צו זיין „רע־ליניאָן פון באַרמלאָזיגקייט און ליכעכע“ דזע: גע־זעצע געמאַכט נאָך שטריינגער און ווילדער. וויא פריהער.

VII

ביי דיא באַרבאַרישע נאַציאָנען פון אייראָפּאַ.

דאס זעלבע, וואס מיר האָבען געזעהן ביי דיא אונענטוויקעלטע פעלסער פון אַזיען, אַפריקא, אמע־ריקא און אַסטראַליען, און ביי דיא פארצייטיגע פעלקער, זעהען מיר אויך ביי דיא באַרבאַרישע אורעלטערען פון דיא היינטיגע פעלקער פון איי־ראָפּאַ.

ביי דיא טשערקעסען (פון קאווקאַז) איז נאָך גאָר ניט לאַנג געווען א מנהג, אז דער מאן פון דיא אונטרייע פרוי זאָל איהר אָבנאָלען דיא קאָפּ, שפאלטען דיא אויערען און אזוי איהר אָפּשיקען צו איהרע עלטערען, וועלכע פלענען איהר ענטווע־דער פארקויפן אין שקלאפּעריי אָדער טויטען. דער ליובאַווינק, וויעדער, פלעגט געוועהנליך געהרנעט ווערען פון דעם מאן אָדער זיינע קרובים.

שטאַנדפונקט פון דיא פערגרעסערונג פון דיא בעפעלקערונג. זייערע געזעץ־געבער האָבען דערי־בער דעם מאן, וואס איז אונפעהיג געווען צו ווע־רען א פאָטער, זאָגאַר צוגעמוטהיגט צו זעהן, אז זיין ווייב זאָל האָבען קינדער פון אנדערע מענער. ריידענדיג וועגען דעם פארצייטיגען געזעץ־געבער, ליקורגוס, זאָגט פלוטאַרף אזוי: „ער האָט זיך אויסגעלאַכט פון דיא, וואָס נעמען בלוטיגע ראכע פון דיא וואָס האָבען שייכות מיט זייערע פרויען, און האָט ערקלערט, אז ווען אַין עלטערער מענש האָט א יונגע פרוי, מעג ער איהר פאָרשטעלען א יונגען מאן, וועלכער געפעלט איהם, און ווען זיא האָט פון איהם א קינד, איהם האָדעווען וויא און אייגענעם. ליקורגוס האָט אויך געזאָגט, אז ווען א מאן קריעגט א ליידענשאפט צו א פרוי, ווייל איהם געפעלען איהרע שיינע קינדער, מעג ער זיך ווענדען צו איהר מאן נאָך ערלויבנים אויך מיט איהר א שיינע קינד צו האָבען“.

דיא הייראַטע און דער פערקעהר צווישען מאַנספארשוינען און פרויענצימער ווערט דאָ אלזאָ בעטראַכטעט בלויז פון דעם שטאַנדפונקט פון טובת־המדינה, פון דעם וואָס איז ניצליך פאר דיא לאַנד, וועלכע פאָדערט א צאהלרייכע און געזונטע בעפעלקערונג.

דער זעלכער פלוטאַרף דערציילט, אז צימאָן פון דיא שטאָדט אטעהען, וועלכער איז געווען בע־ריהמט מיט זיין עהרליכקייט און גוטקייט, האָט זיין פרוי אוועקגעבאָרגט צו דעם רייכען באלזיאס. פון דעסטוועגען האָט דער גריכישער געזעצגע־בער, סאָלאָן, געהייסען טויטען דעם, וואָס וועט זיין שולדיג אין פארקעהר מיט א פרעמדע פרוי (אָהן דעם מאַן'ס ערלויבנים). דער גריכישער געזעצגע־בער דראַגאָ האָט דעם שולדיגען געהייסען איבער־געבען אין דיא הענט פון דיא פרוי'ס מאן, וועלכער זאָל מיט איהם האָבען דאָס רעכט צו טאן, וואָס ער וויל. אויף ריזען אַרט זעהען מיר, אז נאָך אלע־מען. איז ביי דיא אלטע גריכען אויך דיא פרוי גע־ווען אנערקענט פאר איהר מאַן'ס אייגענטום.

ביי דיא פארצייטיגע רוימער געפינען מיר אין בעצוג אויף דעם בעשפראַכענעם געגענשטאַנד במעט דיא זעלבע געזעצע און מנהגים וויא ביי דיא

טעט אלס דאָס אייגענטהום פון דעם מאן, לעבט נאָך אין היינטיגע געדאנקען. דער הייראטה-קאָנ-טראַקט וועט אָבער סוף כל סוף ווערען דאָס זעלבע, וויא יעדער אנדער קאָנטראַקט — אַ קאָנטראַקט, וואָס ווערט פרייוויליג געשלאָסען און פונקט אזוי פרייוויליג אָפגעשאַפט. ווען דער צוואַנג ווערט אָפגעשאַפט, ווערט אויך פערשוואונדען דיא נויט-ווענדיגקייט פון בעטרוג, פון אפנאָרונג. דער אָדער דיא וואָס וועט אָפנארען איהר מאן אָדער זיין פרוי (פון וועלכען אָדער וועלכע ער אָדער זיא וועלען קענען לייבט זיך שידען), יענעם אָדער יענע וועט דיא עפענטליכע מיינונג פערדאמען. (פאָל לאַפאָרג דריקט דעם זעלבען געדאנקען אויס אויף אַ ווייז-גען אַרט. דאָ, וואו עס איז דאָ אַ פאָרוואַכטער גרענעץ פאַר אויסלענדישע סחורה — זאָגט ער אונגעפעהר — דאָרטען מוז זיין קאנטראַנד. אין אַ פערנינפטיגע געזעלשאַפט וועט דיא הייראט נישט זיין קיין פערוואַכטער גרענעץ, זאָנדערן אַ ליבעס-קאָנטראַקט, דעריבער וועט אויך קיין קאָנטראַנד אין דעם נישט זיין.) דיא ליבע און בלוז דיא ליבע וועט זיין דער פונדאמענט פון הייראטה און דערי-בער וועט קיין מאן נישט זיין פאלש זיין פרוי און קיין פרוי — איהר מאן. עס וועט פילייכט טריפּען, אז אַ מאן אָדער אַ פרוי וועט זיין אזוי צולאָזען אין זייער תאוה, אז זיי וועלען פארקערען מיט אנדערע, ליבענדיג זייערע אייגענע צו דער זעלבער צייט. יעצט טרעפּען אזעלכע זאכען גאנץ אָפט, ווייל יעצט, אין דיא היינטיגע אוננאטירליכע וועלט, זיינען אונ-נאטירליכקייטען סײַן נאָווינע נישט. אז אזא צולאָ-זענע תאוה איז אַן אוננאטירליכקייט, איז אָבער קיין פראגע נישט. נה, און אין אַ נאטירליכע פערנינפ-טיגע געזעלשאַפט, וואו דער געזעלעכטליכער פער-סעהר וועט זיין אַ נאטירליכער — געגרינדעט אויף ליבע — וועט אזא מין סיבה טרעפּען. גאנץ זעל-טען, און ווען עס וועט יע טרעפּען, וועט מען טאקי דעם שולדיגען בעשטראָפּען מיט דיא פערדאמונג פון דער זייט פון דיא עפענטליכע מיינונג — אַ שטראָף, וועלכע וועט דאן זיין פיעל ערגער, וויא דיא היינטיגע געלט-שטראָפּען, יעדענפאלס.

אָבער דעם עיקר היפט לעטורנאָ איבער דורכ-אויס. אין זיין מאמר איבער דיא עה-פערברעכען

ביי דיא לענהשים פלעגט דער מאן, וואָס האָט געכאַפט זיין פרוי מיט אַן אנדערען, איהר מענען טויטען אויף אַרט; און אויב ער פלעגט דאָס נישט טאָן, פלעגט ער איהר קענען איבערגעבען צו דעם גע-ריכט פון דעם שבט, וועלכער פלעגט איהר לאָזען פאַרשטיינען. וויא מען פלעגט טאָן ביי דיא פאַר-צייטיגע אידען.

דיא דענער פלענען פאַר עה-פערברעכען טוי-טען, ווערענד פאַר מאָרד פלענען זיי בלויז בע-שטראָפּען מיט אַ געלט-שטראָף. דיא זאכסען פלע-גען דיא שולדיגע פרוי פאַרברענען לעבעדיגע-הייט און איבער איהר אַש-אויפהיינען אָדער אזוי דער-ווערגין איהר ליובאַווינס. אין ענגלאַנד פלעגט מען אין דיא צייטען פון קעניג קאנוט ביי דיא שולדיגע פרוי אויפשניידען דעם נאָז מיט דיא אויערען, ווע-רענד איהר ליובאַוויק פלעגט מען ארויסטרייבען פון לאַנד.

ביי דיא גאָר פאַרצייטיגע דייטשען (פון דיא אַלטע רוימער'ס צייטען) פלעגט מען דיא עה-פערברעכערין טרייבען אַ מוטער-נאקעטע איבער דיא דערפער. ביי דיא וועסטנאָטהען, ווען אַ פער-הייראטהער מאן האָט געהאט אַ פערקעהר מיט אַ פער-הייראטהע פרוי, פלעגט מען איהר איבערגעבען צו זיין פרוי אין דיא הענט און זיא פלעגט מיט איהר קענען טאָן וואָס זיא האָט געוועלט.

* * *

לעטורנאָ שליסט מיט אַ קאפיטעל ווענען דער צוקונפט, אין וועלכען ער דריקט אויס דיא האָפ-נונג, אז עס וועט קומען אַ צייט, ווען דיא הייראטה וועט פאַר דיא פרוי אויפהערען צו זיין אַ "שקלאַ" פעררי קאָנטראַקט. "מיר פאנגען אָן פאַראויסצו-זעהן דיא צייט" — זאָגט ער — "ווען דיא היי-ראטה וועט זיין געגרינדעט אויף פערנינפטיגע און גערעכטע פונדאמענטען, און ווען עה-פערברעכען וועלען פערשווינדען ווערען... יעצט שיינקט דיא עפענטליכע מיינונג און זאָגאר דיא געשוואָרענע ביי'ן געריכט, יעצט שיינקט מען גערען אַ מאן, וואָס מערדערט זיין פרוי, וואָס איז איהם נישט געטריי, וועהרענד מען פערצייהעט דעם מאן גופא. זיינע אונטרייהייטען צו איהר, דיא וויי-דע מאָראַל, נאָך וועלכע דיא פרוי ווערט בעטראכ-

ערדט ער פון דיא ברוי אלס דאָס אייגענטום פון דעם מאַן און דריקט אויס דיא האַפנונג, אז אין דער צוקונפמ וועט דאָס ניט אזוי זיין. ער בעטראכט דאָס אָבער נאָנץ אָבערפֿלעכליך און דעריבער זעהט ער ניט ניט דעם אמת'ן קוואַל פון דיא יעצטיגע טרויעריגע לאַגע פון דער פרוי, ניט דיא גאראנטיע פון איהר פרייהייט און זעלבסטשטענדיגקייט און פון דיא פערנינפטיגקייט פון דיא גאנצע הייראט אין דער צוקונפמ.

דיא היינט וואו קען דאָ זיין פלאַץ פאר אונטרייִ הייט?

דיא אלע געזעצע, מנהגים, בעגריעפּע וועגען דיא טרייהייט אָדער אונטרייהייט פון א מאַן צו א פרוי אָדער פון א פרוי צו א מאַן, — דאָס אלץ, וואָס איז אויסגעוואקסען אויף דעם שוים פון דיא עקאָנאָמישע שקלאַפּעריי און פון דיא עקאָנאָמישע פערוויירונג אין אלגעמיינעם, — דאָס אלעס ווערט פערשוואונדען ווען דער עקאָנאָמישער לעבען פון דער מענשהייט ווערט רעגולירט אויף א פערנינפטיגען אַרט, ווען דיא פרוי ווערט עקאָנאָמישט בעפרייט און געמאכט פאר פונקט אזא מעגלעכע שטעלע וויא דער מאַנספאַרשוי.

מיר ליינען דאָ געוויכט אויף דיא אלגעמיינע עקאָנאָמישע סיסטעם פון היינטיגע צייטען, וואָרים דער מאַנספאַרשוי, וועלכער האָט מעהר עקאָנאָמישע רעכטע וויא דיא פרוי, הייראט דאָך אויף דאָס רוב ניט אויס לעבע זאָנדערן אויס חשבון. דיא היינטיגע עקאָנאָמישע מישענינע צווינגט דעם מענשען צו אָפּפערען מיט זיינע הייליגסטע טהיילן ערסטע געפיהלען פאר דעם דאָללאַר, צווינגט איהם אוועקצרווארפען זיין אמת געלעבטע, ווייל זיא איז אַרים און צו הייראטען א בעשעפעניס, וועלכע ער קען ניט אָנזעהן אָבער וועלכע האָט גוף, וואָס ער גערט אָנצוזעהן.

י. ראז.

דער עיקר איז דאָ, וואָס דיא פרוי איז היינט עקאָנאָמישט אַבהענגיג פון דעם מאַן. דעריבער איז זיא דאָס זיין אייגענטום. דעריבער איז דאָס דיא הייראט פאר איהר היינט א שקלאַפּעריי קאָנטראַקט. דעריבער, וויעדער, וועט זיא אין דער צוקונפמ זיך ניט דארפען פאַרקויפען, און וועט זיין אים שטאַנדע צו הייראטען מיט דעם, וועמען זיא וועט לעבען, און ניט מיט דעם, ווער עס וועט איהר קענען געבען עסען, וויא דאָס איז היינט.

אין א סאָציאַליסטיש אָרגאַניזירטע געזעלשאַפּט איז יעדע ערוואַקסענע פרויען־צימער פונקט אזא מיטגליעד פון דער געזעלשאַפּט, פונקט אזא שותף־טע אין אלע געשעפטען, אלע אייגענטומער פון דער געזעלשאַפּט, וויא דער ערוואַקסענער מאַנספאַרשוי. זיא טוט פונקט אזא ניצליכע ארבייט וויא דער מאַנספאַרשוי. כמעט אלע בע־שעפטיגונגען, וואָס זיינען אָפּען פאר איין געשלעכט, זיינען אויך אָפּען פאר דעם אַנדער געשלעכט. (אן אויסנאָהמע זיינען, צום ביישפּיעל, אזעלכע בע־שעפטיגונגען, וואָס פאָדערען מעהר פיזישע קרעפטען, וויא א פרוי האָט געוועהנליך; אָבער דערפאַר זיינען דאָך אויך דאָ אזעלכע בע־שעפטיגונגען, צו וועלכע א פרוי איז פון דער גאטור פעהיגער וויא א מאַנספאַרשוי.) אין אזא געזעלשאַפּט קען אַלואַ דיא פרוי „איהר שמעטיל בעשטיין“ ניט

אין ענטפער.

קעל איבער דעם ערשטען פרעמיום-ארטיקעל „רע-ליניאן און וויסענשאפט“, וועלכער איז געוועזען גע-דרוקט אין יאנואר-העפט פון דער „צוקונפט“, האט מר. א. ק. געשריבען א רעצענזיאן, וועלכע האט באלד כמעט אזוי פיעל פארנומען וויא דער ארטי-קעל נוצט. איהם איז געפעלען מיין לשון, ער מאכט מיר פיעל קאמפלימענטען פאר מיין סטיל, נאך — זאגט ער — דער פונדאמענט צו מיין ארטיקעל האט קיין ממשות ניט.

איך האב געזאגט אין אָנפאַנג פון מיין ארטי-קעל פאָלגענדעס:

„פון דעם מענשענס נאטירליכע לוסט צום לע-בען און צו געניעסען איז געבאָרען געוואָרען דיא וויסענשאפט; און פון דעם מענשענס נאטירליכע מורא פאר דער פערניכטונג, פאר דעם אונטער-גאנג און פאר אלעס וואָס עס פיהרט צו זיי, איז געבאָרען געוואָרען דיא רעליגיאָן.“

גענען דיזע הנחה האט מר. א. ק. זעהר פיעל איינצורווענדען. סטייטש — טענה'ט ער — וואָס איז דאָ פאר א נפקא מינה? לוסט צום לעבן און מורא פאר'ן אונטערגאנג זיינען איין זאך און „איינס איז בלויז דער געגענזייטיגער ברעג פון דעם אנ-דערן!“

נו, מילא, טא איז וואָס? מה רעט אז זיי זיי-נען איין זאך און אז איינס איז דער געגענזייטי-גער ברעג פון דעם אנדערן, דעריבער זיינען קיין צוויי ברעגעס ניטא?

שטעלט אייך פאָר, למשל, אז איך וואָלט גע-נומען אלאנגע שטיק מאַנגעט, וועלכע האָט זעלבסט-פערשטענדליך צוויי עקען, איינער פאָזיטיוו, וואָס ציהט צו געוויסע מעטאלען, און דער אנדערער גענאטיוו, וואָס שטויסט אָפּ פון זיך דיא זעלביגע מעטאללען, און איך וואָלט געשריבען איין ארטי-קעל פאר דעם ערשטען פרעמיום-ארטיקעל „רע-ליניאן און וויסענשאפט“, וועלכער איז געוועזען גע-דרוקט אין יאנואר-העפט פון דער „צוקונפט“, האט מר. א. ק. געשריבען א רעצענזיאן, וועלכע האט באלד כמעט אזוי פיעל פארנומען וויא דער ארטי-קעל נוצט. איהם איז געפעלען מיין לשון, ער מאכט מיר פיעל קאמפלימענטען פאר מיין סטיל, נאך — זאגט ער — דער פונדאמענט צו מיין ארטיקעל האט קיין ממשות ניט.

איך האב געזאגט, אז פון דער מורא פאר דער פערניכטונג, פאר'ן אונטערגאנג איז געבאָרען געוואָרען דיא רעליגיאָן. איז דאָך דיא קיטא: פאר וואָס האָב איך ניט געזאָגט בקיצור „פון דער מורא פאר'ן שטארבען“? נאָר דער תירוץ איז, אז „שטארבען“ דריקט ניט אויס דאסזעלכע וואָס „אונטערגאנג“ און „פערניכטונג“. אויך חיות האָבן מורא פאר'ן טויט, און דאָך בעשאַפּען זיי זיך קיין רעליגיאָן, נאָר דער מענש האָט מורא פאר'ן אויפהערן צו זיין, ווען ער זוכט זיך פון אימער אָן איינצוריידען, אז עס איז דאָ אלע-בען נאכ'ן שטארבען. דער מענש האט מורא פאר'ן אונטערגאנג, פאר דער פערניכטונג.

צוויי אויסדריקע פון דיא זעלבע זאך איז אין הלכות
לאגיק גאָר ניט מעשה אַרכיטעקטאָר.

מיט זיין בעשולדיגונג, אז מען האָט איהם צוגע-
וואָרפֿען אַ שטיקעל קאָנטרעבאָנד וויל ה. זאָלאַטקאָף
נאָטירליך אַפּוואָרפֿען אַ פעקעל, וועלכער איז אין זיינע
הענד, אַלס זיי האָבען געשריבען דעם פרעמיום אַרטיקעל,
נעלם געוואָרען. מיט אַנדערע ווערטער, ער זוכט זיך
ארויפצוכאָפֿען אויף זעהר אַ וויכטיגע טהעמא, וועלכע
ער האָט ליידער פֿערזעהן. עס איז אפילו זעהר פֿלינק,
און בעשטעמיגט בלויז אונזער הויכען מיינונג וועגען
זיינע זשורנאָליסטישע פעגאָבונגען, אָבער ליידער איז דער
גאָנצער אַרטיקעל זייער שוין אויסגעבויט אויף אַ גאָנצן
אַנדערן פונדאמענט.

וויא ווייט "דיא אַנדערע טענות פון מר. א. ק."
זיינען אונבעדייטענד אָדער בעדייטענד און וויא ווייט ה.
זאָלאַטקאָווס ענטפֿער איז איבערהויפּט אַין ענטפֿער אויף
דיזע טענות — דאָס צו פסקען לאָזען מיר איבער פֿאַר
דיא וואָס האָבען געלעזען דעם דערמאָנטען פרעמיום אַר-
טיקעל און דעם איבערבליק איבער איהם.

דיא רעד.

געב. לויטאָן סעניעל בעט אונז זיך צו ענטשולדיגען
פֿאַר איהם פֿאַר דיא לעזער פון דיא "צוקונפֿט", וואָס ער
זעצט פֿאַרלויפֿיג ניט פֿאַר זיינע אַרטיקלען איבער דיא
אידען. דיא פֿיעלע אַרבייט, וואָס ער האָט געהאַט צו
טאָן פֿאַר אונזער פֿאַרטיי — מיט'ן פֿערדער און פון דער
פֿלאַטפֿאָרם, אין פֿערשידענע שטעט — און ענדליך
זיין ריזיגע אַלס דעלעגאָט צו דעם לאַנדאָנער קאָנגרעס
האָבען איהם געצוואונגען דיזע אַרטיקלען דערוויילע
אויפֿצוהערען. ער ערקלערט אויך, אז דער פונקט, צו
וועלכען ער איז אין דיזע אַרטיקלען געקומען, איז אַ
גרענעץ צווישען דאָס פֿריהערדיגע און אַ גאָנצן בעזונדערע
אַבטיילונג אין זיין ערקלערונג, זאָ דאָס דיא עטליכע גע-
דרוקטע אַרטיקלען בילדען מיט זיך אייגענטליך אַ געענ-
דיגטעם גאָנצעס.

דיא רעד.

אויף אַ קליינעם פֿלאַטין פון 8 זייטלאַך האָב
איך מיך ניט געקענט אַריינלאָזען אין אזעלכע זיי-
טיגע ערקלערונגען, אָבער איך האָב געהאַפֿט, אז
דער אינטעלליגענטער לעזער וועט פֿיהלען דעם
חילוק דורך דיא אויסגעקליבענע ווערטער. וואָס
טהוט אָבער מר. א. ק.? ער רוקט מיר אונטער
דאָס ווערטיל "שטארבען" און ווייזט, אז דאָס איז
ניט רעכט.

ניט אויפֿ'ן בעגריף פון טויט, נאָר אויף דער
מורא פֿאַר'ן אויפֿהערן צו זיין האָט זיך
געבויט דיא רעליגיאָן, און אויף דער מורא שטייט
זיא נאָך עד היום הזה.

דיא אַנדערע טענות פון מר. א. ק. זיינען, נאָך
מיין מיינונג, זעהר אונבעדייטענד און ניט בעווייז-
זען, און דערפֿאַר האָלט איך עס פֿאַר איבעריג אויף
זיי צו ענטפֿערן.

ל. זאלאטקאף.

דער משל מיט דיא צוויי ברעגעס פון אַ מאָגנעט
איז "אַ משל לעמעשקע", וויא מען זאָגט אין וואָלין.
דער מאָגנעט האָט טאָקע צוויי ברעגעס, צו איהר רופֿט
זיי מיט צוויי פֿערשידענע נעמען צו ניט. ניט דער רר-
פען, ניט דיא צוויי פֿערשידענע ווערטער מאַכען דאָ
אַלזאָ דיא צוויי ברעגעס. ווערטער אלליין מאַכען ניט
ניט קיין זאָכען ניט קיין צושטענדע, ניט קיין אייגענשאַפֿ-
טען. צו מען רופֿט מיין שכן ברוך, צו ברוך וועלוויל צו
אין אַ קרייזג ליגט מען איהם פון סגולה וועגען צו אַ
דריטען נאָמען אויך, בלייבט אַלץ איין שכן און ניט מעהר.
צו איהר וועט דאָס רופֿען "לוסט צום לעבען", צו "מורא
פֿאַר'ן אונטערגאָנג", צו איהר וועט זיך וועגען דיא זעל-
בע זאָך אויסדריקען אויף אַ דריטען אַרט, וועט פון דעם
דיא זאָך זיך ניט "אַפּזאָכען"; עס וועט אַלץ בלייבען
בלויז איינע און דיא זעלבע זאָך.

וועגען דעם נעגאטיווען פֿאַלום און דעם פּאָזיטיווען
פֿאַלום איז אַלזאָ דאָ וואָס צו שרייבען און אויף דעם צו
בויען אַ גאָנצע טהעאָריע, ווייל עס זיינען טאָק דיא
צוויי פֿאַלומען. בויען אָבער אַ גאָנצע טהעאָריע אויף

דיא צוקונפט

א מאנאטליכער זשורנאל פון פאפולערע

וויסענשאפט, ליטעראטור און סאציאליזמוס.

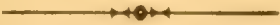
— ארויסגינגעכען פון דיא —

אידיש שפרעכענדע סעקציאנען, ס. א. פ. פון אמעריקא

אבאנעמענטען פרייזען:

אויסלאנד:		אינלאנד:	
\$1.25.....	פיר איין יאהר	\$1.00	פיר איין יאהר
..... 65 ס.	פיר 6 מאנאט 50 ס.	6 " מאנאט
	 10 ס.	איין נומער

אדרעסע פון רעדאקצאן און עקספעדיציאן:

Zukunft, 132 E. Broadway, New York.

אינהאלטס פערצייכנים.

- (1) זשאן וואלדערס, פון דר. צ. ווינק (פריסעל).
- (2) פערברעכער און פערברעכען, נאך ענריקא פעררי ש. פעסקין.
- (3) ענגלישע ראמאנען און ראמאניסטען אין דעם 18טען און 19טען יארהונדערט, מ. באראנאוו.
- (4) דיא לאהן ארבייטער אין מיטעלאלטער (נאך קויטסקי), פון י. דופינבוים.
- (5) זייער גוטער לאנדסמאן.
- (6) מאטעריאלזמוס אין אידישקייט אדער רעליגיאן און לעבען — ווער פיהרט וועמען? ב. פייגענבוים.
- (7) זיסע פוילעייט, פון דעם מיטגענעם פילאזאף.
- (8) צום יעצטיגען וואהל קאמפף, ל. מיללער.
- (9) וויא אזוי דורך דיא ארבייט אין פון דער אפגעגעווארען א מענש, פריי איבערזעצט פון פרידריך ענגעלס'עס א'ן איבערגעלאזענע שריפט.

אלס ביילאגע צו דיעזען נומער — א פארטרעט פון זשאן וואלדערס, און דאביי זיין אייגע אונטערשריפט.

דיא איינגערינגעלטע ציפערען אויף דיא זייטלעך ווייזען אויף דיא ארדנונג פון אלע נומערען פון דעם לויפענדען יאהר כסדר, אום צום ענדע יאהר זאל בעקוועמער זיין פאר א אינהאלטס פערצייכנים פון אלע 12 נומערען צוזאמען. דיא ניט איינגערינגעלטע ציפער ווייזען בלויז אויף דיא זייטלעך אין יעדען נומער בעזונדער.

אללע קלאגען פון סובסקרייבער זיינען צו אדרעסירען:
אב. עפשטיין, 9 ראטנערס סט., ניו יארק.

Jean Koldy

זשאן וואלדערס.

פון דר. צ. ווינק (פריסעל).

צום לערנען האט איהם אָבער באלד געבראכט דערצו, ער זאל אוועקווארפען אין גאנצען דיא אר-
בייט און זיך איבערגעבען צו לעהרערשאפט. דאָך
ניט אויף לאנג; באלד איז ער געוואָרען אַ בעדיענ-
טער אין אַ באַנק און צו 17 יאָהר האט ער גע-
קראָנען אַ שטעללע אין דיא באַנק פון דער רעגיר-
ונג. דורך זיינע אויפטואונגען אין דער באַנק און
דורך זיינע באַראַקטער אייגענשאַפטען איז ער באלד
געוואָרען זעהר אנגעזעהען און געאכטעט. דאָרטען
און מען האָט געהאט צו איהם פולעס צוטרויען.
גאנצע צעהן יאָהר האט ער געארבייט אין דיא נא-
ציאָנאל באַנק, ביז ער האָט געאַפּפערט זיין שטעלע
צו זיין פאָליטישע איבערצייגונג.

ווען וואלדערס איז אלט געווען 18 יאָהר האט
ער זיך אָנגעהויבען אָבצוגעבען מיט פאָליטיק. ער
האט זיך פריהער אָנגעשלאָסען אָן דיא בורזשואזע
דעמאָקראַטען. אין אָנהייב האט ער גאָר אַ קליי-
נעם אַנטהייל גענומען אין דיא פאָליטישע טהע-
טיגקייט, אָבער זיין קאמפּפּר-לוסט איז אלץ געוואָק-
סען, וואס מעהר ער האט געזעהען ארום זיך דיא
נויט פון דיא מאַסען און דיא אונגערעכטיגקייט,
וואס לאסטעט אויף זיי און וואס מעהר זיין טיע-
פעס מיטגעפיהל מיט זיי איז געוואָקסען און איהם
געטריעבען צו טראכטען וועגען מיטטעל, וויא מען

עלף יאָהר ענערנישער קאמפּפּ פיר דעם זיענ
פון דעמאָקראַטישע אידעען; ניין יאָהר ארבייט
אָהן רוה, גאָר פערנעסענדיג אָן זיך, פול מיט פריי-
ליכע האַפנונגען פיר דיא צוקונפט, אום צו פער-
ברייטען דיא פרייליכע ביטורה פון סאָציאַליזמוס,
איהם צו מאכען פערשטענדליך פירן פאָלק, איהם
גענען דיא שונאים צו פערטיידיגען און דיא קראפּט-
פאָלע בעלגישע ארבייטער-פארטיי צו אָרנאניזיר-
ען; און ענדליך צוויי יאָהר אַ הערצרייסענדער טויט-
קאמפּפּ — אזוי ווייזט זיך פאר אונזערע אויגען דער
סך הכל פון דעם לעבען פון'ם ערלען גרויסען פירגער,
וועלכען דיא בעלגישע ארבייטער קלאסע האט דאָ
ניט לאנג בעגלייט צו זיין לעצטען רוה-דאָרט.

זשאן וואלדערס איז געבוירען געוואָרען דען
8טען אָקטאָבער 1855 אין אַן עכטען ארבייטער-
קווארטאַל פון בריסעל. זיין פאָטער איז געווען אַ
קליינער סטאַלער-מייסטער. ביז 13 יאָהר איז זשאן
געגאנגען אין דיא פאָלקס-שולע און האט זיך שוין
דאָרטען אויסגעצייכענט מיט שאַרפע לעבשאַפטע
אינטעלעגענץ און גרויסע לעבע צו גייסטיגע אר-
בייט. וויא ער האט גאָר פערקלאָרען דיא שול-באָנק,
האט ער באלד אָנגעהויבען צו זיין טהעטיג אלס
הילפס-לעהרער. דערביי האט ער צוויי יאָהר גע-
ארבייט ביי זיין פאָטער אלס טישלער. זיין חשק

אָבער ניט זשאַן וואָלדערס! זיין וואַהרהייטס ליעבע האט איהם ניט געלאָזען בלייבען שטיין אויף אַ האַלבן וועג. וואס זיין האַרץ האט געפיהלט, וואס זיין גייסט האט געדענקט, דאס האט זיין טויל אָפּען ארויסגעזאָגט און פיר דעם איז ער אָפּען איינגע-טרעטען מיט דיא גאנצע אייזערנע ענערגיע פון זיין וויללען.

א קריזיס האט דעמאָלט געמאכט, אז דיא אַרבייטער פון בריסעל זיינען אַ לאַנגע צייט כסדר געווען אָהן אַרבייט. דיא הונגעריגע אַרבייטער פלע-גען מאַניפעסטירען און ארויסווייזען דערביי שוידער-ליכע בידער פון גויט און עלענד. וואָלדערס האָט זיך פאלד געשטעלט אַן דער שפיצע פון דיא מאַניפעסטאנטען, וועלכע האָבען פערלאָנגט אַרבייט און ברויט. ער האָט דערביי געהאַלטען רעדען, אין קלערט דיא סאָציאַליסטישע געדאַנקען. פאלד האט איהם דיא גאנצע באַנק געלאָזט וויסען, אז ער מוז זיך אויסקלייבען איינס פון דיא ביידע: אָדער פערלאָזען זיין גייסט סאָציאַליסטישען וועג אָדער פערלאָזען זיין שטעלע אין דער באַנק. שטאַלץ און ענטשיידען האָט ער ערקלערט דיא כהנים גדולים פון דעם געלדטעמפיק, אז זייער גאנצער געלד-גאָט איז נאך צו אונזירדיג אום איהם מקריב צו זיין צו זיין הייזיגע איבערצייגונג. ער האָט זיין שטעללע אוועקגעלייגט.

אין יולי פון יאהר 1883, ווען וואָלדערס איז אלט געווען 28 יאָהר, האט ער אָנגעהויבען צו שפיעלען אין דער סאָציאַליסטישער בעוועגונג פון זיין לאַנד אַ הערפאָרראַנענדע ראָלע. ער האט איהר אוועקגעגעבען זיין גאנצע קראַפט אין אזעלכע ציי-טען, ווען דער קאמפף האט אונז נאך געבראַכט ניט מעהר וויא ביטערע ענטטווישונגען. מען האט געמוזט האבען דערצו דיא גאנצע מאַכט פון א טיעף-איינגעוואורצעלטע גרויסהאַרציגע איבער-צייגונג, אום אין יענע צייט מיט אזוי פיעל אויפ-אַפּפערונג צו ווירקען, וויא וואָלדערס האט דאס געטאָן. פון דעמאָלט אָן איז זיין ביאָגראַפיע דיא געשיכטע פון דיא סאָציאַליסטישע אַרבייטער פאר-טיי פון בעלגיע — זינט דיא פארטיי איז געגרינדעט געוואָרען, וועהרענד דיא שווערע יאָהרען פון

קען זיי העלפען. אזוי וויא ער האט געהאט דאס גליק צו ציהען ביי דיא לאַסאָוואַניע א בעפרייענדען נומער, איז ער פטור געווען פון מיליטערי-דיענסט, דאָפיר אָבער האט ער זיך אייפריג בעשעפטיגט מיט דיא טורנעריי (נימנאסטיק) און האט בעזאָגן דערס שטאַרקען אנטהייל גענומען אין דיא בעווע-גונג וואָס דיא דאמאליגע ליבעראלע רעגירונג האָט געמאכט צו גונסטען פון פרייערע שולען און אויך האט ער זיך שטאַרק בעטייליגט אין דער בע-וועגונג פיר אַלגעמיינעם שטימערעכט. אין יענע יאָהר רען איז ער נאך געשטאַנען אין דעם לאַגער פון דיא בירגערליכע ליבעראלען, אָבער דאָרט, ביי זיי איז ער שוין געשטאַנען אין דעם לינקען פליגעל, דאס הייסט ער איז שוין געווען פון דיא, וואָס האָבען געוואָלט האָבען גרינדליכע (ראדיקאלע) פערפער-סערונגען און פערענדערונגען אין דיא איינריכטונג פון דער רעגירונג. א סאָציאַליסטישע פעראייניגטע פארטיי איז אין יענע צייט נאך ניט געווען אין בעלגיע. עס זיינען בלויז געווען איינציגע סאָציאַליסטישע פעראייניגונגען. דיא אַרבייטער-אָרגאַניזאציאָנען וויעדער זיינען דאמאָלס נאך געווען פראַס-טע טריידיוניאָנס, וואָס האָבען זיך ניט אָבגעגע-בען מיט קיין שום פאָליטישע פראגען.

שפעטער איז וואָלדערס צוגעטרעטען צו אַן „אַלגעמיינע אַרבייטער-פעראייניגונג“, דאָס איז גע-ווען אַן אַרבייטער-אָרגאַניזאציאָן, וועלכע איז אויף קיין פאל ניט געווען סאָציאַליסטיש, אָבער זיא האָט געפאָדערט פערשיעדענע ראדיקאלע דעמאָקרא-טישע רעפאָרמען צו גונסטען פון דיא האנדל-אַר-בייטער. פון דעמאָלט אָן האט זיך וואָלדערס אַלץ מעהר און מעהר ענטוויקעלט צום סאָציאַליזמוס. און דער שטראָם פון זיין גייסטיגע ענטוויקלונג, וועלכער איז אין איהם איין מאָל געקומען אין פלוס אריין, איז געגאנגען רעגעלמעסיג און נאטירליך און האט דעם יונגען באַנק-בעאַמטען ענדליך דערפיהרט צו ווערען אַן איבערצייגטער, ענטשיידענער, בעגייס-טערטער סאָציאַליסט. א סך אנדערע אויף זיין אָרט וואָלטען זיך געשעפטסמעסיג בערעכענט, וואָסא-רען מאַטריעלען שאַדען זיי וועלען קענען האבען, ווען זיי וועלען זיך ניט צוריקהאַלטען נאָדצוגיין אָפּען און פריי זייער אינגערליכע איבערצייגונג.

ערשטע ארומבלאנדזשונגען פון דעם סאָציאַליסטישן שטען שיק, ביז צו דעם אויגענפליק, ווען ער, איהר קאפיטאן, וועלכער האט דאס שיק אריין אויפגעבויט, האט זיך אריינגעפראכט אין א זיכערען הארפען און איז דאן, זייענדיג אויסגעמאטערט פון דיא איבערמענישליכע אנשטרענגונגען, פון דעם רושענדיגן לעבען אוועקגעריסען געוואָרען.

ער איז געוואָרען מיט-ארבייטער אין דיא צייטונג „נאסיונאל בעלוזש“, א דעמאָקראטישע טאג-געבלאט, וועלכעס האט אגיטירט פיר דעם ראדיקאלען פראגראם פון דעם לינקען פליגעל פון דיא ליבעראלע פארטיי. דער הויפט רעדאקטאָר פון דיא צייטונג, נאבריעל מאַרשי, איז געווען א פראנצויז. ווען אין 1884 האט א קלעריקאלעס מיניסטעריום גענומען דיא רעגירונג אין האנד אריין, זיינען אין גאנצען לאנד געווען מאַניפעסטאציאָנען געגען דאָס רעאקציאָנערע שולגעזעץ, וואס דיזע רעגירונג האט געוואָלט איינפיהרען. מען האט געוואָלט מאַכען אַן איינדרוק אויף דעם קעניג, ער זאָל דאס געזעץ ניט אונטערשרייבען. (עס האט זיך געהאנדעלט וועגען א געזעץ, וואס האט געוואָלט אריינבריינגען דיא קאטאלישע גלחים אלס לעהרערס אין דיא פאָלקס-שולען אריין.) באלד האט דיא בעוועגונג אָנגענומען אַן אויסגעשפראַכענעם רעפובליקאנישען באַראקטער. דער רעדאקטאָר מאַרשי און דיא איב-ריגע פראנצויזע, וואס האבען אין דער צייטונג מיט-געאַרבייט, זיינען צוליעב דעם אויסגעוועזען געוואָרען פון בעלגיען און וואָלדערס איז געוואָרען דער רעדאקטאָר פון דער צייטונג. זיינע מיט-ארבייטער זענען זיינען אלע געווען סאָציאַליסטען, צווישען זיי דער בעוואָוסטער דאָקטאָר צעזאר דע פאאַפּ. עס פערשטייט זיך, אז צוליעב דיא נייע סאָציאַליסטישע רעדאקציאָן איז דיא צייטונג געוואָרען גאָר אַן אנדערע.

זיינען פריהער געשטאנען פון דערווייטענס איינע פון דיא אנדערע און צו בריינגען צו זייער בעוואָוסט-זיין דאס, וואָס עס איז דאָ אין זיי, געמיינשאַפט-ליכעס. דיא ארבייטער-ליגע פון בריסעל האט געקראָנען דעם אויפטרעג צוזאמען צו רופען א קאָנגרעס פון אלע ארבייטער אָרגאַניזאציאָנען פון לאַנד. דען 5טען און 6טען אפריל 1885 איז געווען דיזעזער קאָנגרעס אין בריסעל. דאָרט איז בעשלאָסען געוואָרען צו גרינדען דיא נייע ארבייטער-פארטיי. א טייל פון דיא דעלעגאטען האבען דיא פארטיי געוואָלט א נאָמען געבען „סאָציאַליסטישע פארטיי“. וואָלדערס אָבער איז געווען א ביסעל געמעסיגטער און זיין פאָרשלאַג איז געווען צו רופען דיא פארטיי „בעלגישע ארבייטער פארטיי“ און דיזעזער פאָרשלאַג איז אָנגענומען געוואָרען. דער אָרגאַן פון דיא נייע פארטיי איז געוואָרען דער „וואוא דע ק'אואוריע“ (דיא ארבייטער שטיממע).

דיא שטעט גרינדונג פון דער פארטיי און דיא אנגעהמונג פון א פראגראם איז געשעהען אויף דעם צווייטען קאָנגרעס, וועלכער איז געווען אין אנטווערפען דען 15טען און 16טען אויגוסט 1885. וואָלדערס האט אויף דיזעזער קאָנגרעס ניט געקענט זיין, ווייל ער איז געזעסען אין געפענגניס אויף א מאַנאט, פאַר אַ דועל וואָס ער האט געהאט מיט אַן אנדערען זשורנאַליסט.

דיא נייע פארטיי האט אָנגעהויבען זעהר טיכטיג צו ארבייטען. מען דארף וויסען, אז דאס איז ניט געווען דיא ערשטע סאָציאַליסטישע אָרגאַניזאציאָן אין בעלגיען. עס איז שוין געווען אין דעם לאַנד א סאָציאַליסטישע בעוועגונג מיט סאָציאַליסטישע צייטונגען מיט א סך צעהנדליגע יאהרען פריהער און דיא בעוואָוסטע „אינטערנאַציאָנאַלע“ האט דאָרט געהאט שטארקע אבטיילונגען. אָבער ווען דיא אנארכיסטען, אונטער דיא אָנפיהרונג פון באַקונין, האָבען געמאַכט אין דיא „אינטערנאַציאָנאַלע“ דיא בעוואָוסטע שפאלטונג און האבען געבראַכט איהר סוף, זיינען דיא בעלגישע אבטיילונגען דאס רוב געבליבען אין דיא הענד פון דיא אנארכיסטען, און דורך דעם האט דיא סאָציאַליסטישע בעוועגונג אין בעלגיען קיין מאָל ניט געקענט ווערען קיין מאַסען-בעוועגונג. דיא סאָציאַליסטען זיינען ארומגעפליוגען

אין יענע צייט איז געמאַכט געוואָרען דער פלאַן, צו פעראייניגען דיא פערשידענע ארבייטער פעראייניגונגען פון לאַנד אין איין ארבייטער פארטיי. וואָלדערס איז מיט זיין גאנצע קראַפט איינגעטרעטען פיר דעם פלאַן. קיינער איז ניט אזוי פעהיג געווען וויא ער צוזאמענצובריינגען דיא, וואָס

אין יענע צייט איז געמאַכט געוואָרען דער פלאַן, צו פעראייניגען דיא פערשידענע ארבייטער פעראייניגונגען פון לאַנד אין איין ארבייטער פארטיי. וואָלדערס איז מיט זיין גאנצע קראַפט איינגעטרעטען פיר דעם פלאַן. קיינער איז ניט אזוי פעהיג געווען וויא ער צוזאמענצובריינגען דיא, וואָס

מיט זייערע צוקונפט'ס געדאנקען אין דיא זיבעטע הימלען; זיי האבע ניט געוואלט וויסען פון אפראק'טישע בעוועגונג, וואס זאל זיך אבגעבען דערווייל מיט טאנעס פראגען, זאל קודם פאָדערן מאַמענט טאנע פערבעסערונגען אין דיא ארבייטערס לאַגע און זאל זיך אריינמישען אין דעם פאָליטישען לעבן פון דעם אויגענפליק. פון דעם האבען דיא דא-מאניגע פערנאנארכיסטעלטע סאָציאליסטען אין בעלגיען ניט געוואלט הערען און געדענקען, נאָר גלייך האבען זיי געוואלט אריינשפרינגען אין דיא סאָציאלע רעוואלוציאָן. עס פערשטייט זיך, אז צו לייעב דעם האבען זיי ניט געוואלט האבען קיין שום פערבינדונג מיט ארבייטער-אָרגאַניזאַציאָנען, וואָס געבען זיך אָב מיט פראקטישע פראגען. אויף אזא אופן זיינען דיא סאָציאליסטען געבליבען א קלייזעל פאר זיך, אָפגעזאָנדערט פון דעם פאָלק, און האָבען קיין מאָל ניט געקענט מאַכען פון דעם סאָציאליזמוס קיין מאַסען-בעוועגונג.

זשאן וואָלדערס אָבער איז געווען דער יעניגער, וואָס האט צוזאַמענגעבראַכט דיא געמיינטיגערע ארבייטער-אָרגאַניזאַציאָנען מיט דיא סאָציאליסטישע פעראייניגונגען און עס איז געגרינדעט געוואָרען דיא פראקטישע פאָליטישע פארטיי מיט א פראקטישען פראָגראַם, אין וועלכען דיא פערוואַנדלונג פון דיא קאפיטאליסטישע געזעלשאפט אין א סאָציאליסטישע איז דיא הויפט-פאָדערונג, אָבער וועלכעס שטעלט אויף אנדערע פאָרלייפנע פראקטישע פאָדערונגען, וואָס קענען דערווייל פערווינקליכט ווערען אין דיא היינטיגע געזעלשאפט.

און זינט דיעזע פארטיי איז געגרינדעט געוואָרען איז נאָר געוואָרען אַן אנדערע וועלט מיט'ן סאָציאליזמוס אין בעלגיען. דיא פארטיי האט באלד גענומען מאַכען א לעבעדיגע בעוועגונג פיר אַלגעמיינעם שטימערעכט, — א בעוועגונג, וועלכע האט זיך צוגאָסען וויא א מעכטיגער שטראָם, וואָס האָט מיטגעריסען גרויסע פאָלקסמאסען. דיא סאָציאליסטישע צייטונגען האבען זיך גענומען פערמעהרען און פערגרעסערען.

דען 8טען נאָוועמבער 1887 איז דער טאפפער רער „נאַסיאָנאַל בעלוזש" אונטערגעגאנגען; „דיא צייטונג וואָס האָט געוואגט אַלעס צו זאָגען", וויא

וואָלדערס האָט זיך אויסגעדרוקט אויף איהר. דען 15טען נאָוועמבער האט אָנגעהויבען ארויסצוגיין דיא צייטונג „לאַ רעפּובליק", א וואָכענבלאַט, וועלכעס האָט נאָר דערלעבט 4 נומערן. דערנאָך איז דיעזע צייטונג צוזאַמענגעשטאַלצען געוואָרען מיט דיא „וואַז דע לאַוואוריע" און עס איז פון זיי געוואָרען דיא טעגליכע סאָציאליסטישע צייטונג „לע פּויבל", וואָס בעשטייט נאָך ביז'ן היינטיגען טאָג. מיט רעכט האט וואָלדערס בעטראכט דיעזע צייטונג אַלס זיין קינד. מעהר וויא אַכט לאַנגע יאָהרען האט ער איהר איבערגעגעבען זיין גאנצע סראפט. דיא רעדאַקציאָנעלע אַרבייט אַליין פון דער צייטונג וואָלט אויך דעם פעהינסטען מענטשען געקענט גענוג שווער בעלאַסטען; און וואָלדערס איז דערצו נאָך געווען רעדנער און אָרגאַניזאַטאָר. פאַר-טאָג פלעגט ער אָנהייבען צו אַרבייטען אין דער צייטונג; אין מיטען דיא רעדאַקציאָנעלע אַרבייט פלעגט ער דערנאָך לויפן א גאנצען טאָג פון איין אַרבייטער-פערזאָנלעכע צו דיא אנדערע און האָלטען טען רעדען און אָרגאַניזירען, און זיין טאָג אַרבייט פלעגט זיך געוויינליך ענדיגען גאנץ שפּעט ביי נאַכט, נאָך דיא געשעפטספערזאָמלונגען פון דיא פארטיי-אָרגאַניזאַציאָנען, ביי וועלכע ער האט זעל-טען ווען געפעהלט. ער האט געלייגט דעם פונדא-מענט צו הונדערטער אַרבייטער-פעראייניגונגען און טריידיוניאָנס אין גאנצען לאַנד; אומערום איז ער געווען, וואו נאָר זיין וואָרט אָדער זיין עצה האט געקענט נוצען בריינגען דער אַרבייטער בע-וועגונג.

וואָלדערס אַלס רעדנער! מען האָט איהם נאָר געדארפט איין מאָל צו זעהן אויף דיא רעדנער-ביהנע, האט מען איהם שוין אין געדאַנק אייביג געזעהען; הויף, זיין קערפער שטייענדיג שטייף און גראַד אויף זיינע מוסקולעזע פיס; גרויס, פרייטע פלייצעס, מיט אַן אומגערייגטען אָפּענעם קאָלנער, וועלכער האָט געלאָזט ארויסזעהען דעם קרעפטיגען האַלז; אויף דעם עטוואס ליינגליכען געזיכט רוהט דיא שכינה פון בעגייסטערונג און פון אונבייגזאַמע ענערגיע; זיינע וואָנצעס און האָר נאָלדברויך; דיא שטימע וויא דער קלאנג פון מעטאַל, יעדער ריהר, יעדער קעהר ביים רעדען פול מיט חן און אקקוראַט

צוגעפאסט צום אינהאלט פון דיא ווערטער; יעדעס וואָרט איבערצייגנדיג, אָפּען און מיטרייסענדיג, — אלץ אזוי, וואָס עס קען אַם שטאַרקסטען צוציהען דיא מאַסען. מיט רעכט האט איינער פון זיינע פריינד געזאָגט וועגען איהם: זיין כאַראַקטער איז געווען נאָט-מוטהיג, אויפגעמונטערט, קאמפּה-לוס-טיג און שווייגזאם; אָנגעפיללט מיט טיעפע און ברייטע מענטשן-ליעבע; וואָס אלע מענטשן וואָס ערוואַרטען אלעס דאָס בעסטע און זעהען דיא וועלט אין ראָזע פאַרבען, איז ער געווען ציעמליך גענייגט צו געפינען זיך בעליידיגט און אָנגעגריפען. אָבער דערביי איז ער ניט געווען פערזענליך; ווייניג נייגיריג אין בעצוג אויף דיא אָנגעלעגענהייטען פון אנדערע און מיט א געשלאָסען טויל אין בעצוג אויף זיינע אייגענע אָנגעלעגענהייטען; ביי געלע-גענהייט אַ מאָל פלעגט ער זיין א געפירכטעטער שפּאַטער; שטאַרקער טעמפּעראַמענט, וועלכער האָט געשפּריצט מיט לעבען און קראַפט, און דער-ביי גאָר ניט גראָב; שעצענדיג זעהר דיא פריינד-ליכקייט, וואָס מען האָט איהם בעוועזען; זיין מוטה אונבעצווינגנבאר — אזוי וועט זשאן וואָלדערס איי-ביג בלייבען לעבען אין דיא עראינערונג פון דיא וואָס האבען איהם געקענט.

וואָלדערס אלס אַרנאניזאטאָר! אום דאָס צו-שטענדערן מוז מען איבערדערציילען דיא געשיכטע פון דיא בעלגישע אַרבייטערבעוועגונג אין פערלויף פון דיא געזעטע ניין יאָהר. דיא גרינדונג פון דיא רייכע און מעכטיגע סאָציאליסטישע קאָאָפּעראַטיוו פאַבריקען און געשעפטען אונטער דעם נאמען „מעיוואָן די פּויל“ אין בריסעל (געגרינדעט 1886), „לע פּאָפּולעיר“ אין לימטזיך (1887), „פּראָגרעס“ אין זשאַלימאָן, „דע ווערקער“ אין אַנטווערפּען, „אַלליאַנס“ אין פלעמאַל, „לא ריש“ אין ווערוויע און ז. ו. איז אלץ אַ טייל דיא פרוכט פון זשאן וואָלדערס אַרבייט אלס אַרנאניזאטאָר. אין דיא טרויעריגע בלוטיגע פאַסירונגען ביי דיא גלאָדזאָר-בייטער אין יאָהר 1886 און אין דיא גרויסע סטרייק בעוועגונג אין 1889 האָט וואָלדערס אַרנאניזא-טאָרישע אַרבייט געשפּיעלט אַ גרויסע ראָלע. אין דיא אַרנאניזירונג פון דעם אינטערנאַציאָנאַלען קאָנגרעס אין בריסעל אין 1891 און אין דיא פאָר-

בערייטונגען צו דיא גרויסע, העררליכע און זיענ-רייכע בעוועגונג פיר אַלגעמיינעם שטימערעכט אין יאָהר 1892 איז אלץ וואָלדערס אַנטאַטאָרישער גייסט געווען ביי צו א גרויסען גראַד דיא טרייב-קראַפט.

דער פלאַן, אַז דיא סאָציאליסטישע פאַרטיי זאָל פאָר אלעם אַרבייטען צו קריענען פיר דיא אַרבייטער דאָס שטימערעכט, — דער פלאַן, אין וועלכען זשאן וואָלדערס האט געהאַט אַזא גרויסען אַנטהייל, — האט געהאַט אַין אויסגעצייכענטען ערפאָג. דיא פאַרטיי האט געוואונען שטימערעכט פיר דיא אַרבייטער און דיא פרוכט דערפון פיר דעם סאָציאַליזמוס האט זי געפליקט אין יאָהר 1894.

דאָס יאָהר 1894 ביי דיא וואהלען מיט דעם נייעם שטימערעכט, דען 14טען אָקטאָבער, גייט דער סאָציאַליזמוס צום ערשטען מאָל מיט טרי-אומפּה אריין אין דיא הויפט-פּעסמונג פון קאפּי-טאַליזמוס, אין דיא געזעץ-געבענדע פערזאָמלונג פון בעלגיען. דער זיעג פון סאָציאַליזמוס האט דיא שונאים וויא אַ פּלוצלונדיגער דונער דערשלאָגען. ענדליך האט דער סאָציאַליזמוס געפליקט דיא ערשטע זיסע פרוכט פון דעם בוים, וואָס ער האט מיט אזוי פיעל שווערע מיה פערפלאַנצט.

אבער — אַה! — ער, וואָס ער איז אין אלע קעמפּע געשטאַנען אויף דעם געפעהרליכסטען פלאַץ, ער, וואָס ער האט ביי קיין שלאכט ניט גע-פעהלט, ער, זשאן וואָלדערס, איז פונקט אין דעם אויגענבליק פון דעם טריאומפּה צוזאַמענגעבראַכען געוואָרען פון דיא שווערע אויפאַפּערונגען. ווען דיא נייע סאָציאליסטישע אָבגעאָרדענטע זייגען דען 14טען נאָוועמבער צום ערשטען מאָל אריי-מאַרשירט אין פאַרלאַמענט אריין, האָבען זיי מיט טיעפען טרויער אין הארצען געמוזט געדענקען אָן דעם עדלען אונערשראָקענעם קאמפּה-גענאָסען, וואָס זיין קראַפט איז איהם פונקט אין ערב יום-טוב פון דעם זיעג אויסגעגאַנגען!

דער גרויסער גענעראַל-סטרייק אין גאַנץ בעל-גיען אין דעם יאָהר 1893, דער העררליכער קאמפּה פיר אַלגעמיינעם שטימערעכט, איז געווען דיא לעצ-טע גרויסע שטאַכט, אין וועלכע ער האָט נאָך

קיין אלזשיר, אָבער עס איז שוין געווען צו שפעט. וואָלדערס האט נאָך געפיהלט וויא ער געהט צו גרונד. אלץ וואָס עס איז איהם נאך געבליעבען פון ענערגיע און פעסטען ווילען, האָט ער אויפגעבאָט טען, בייצוקומען זיין אונגליק. מיט שרעקען האָט ער בעמערקט, אז זיין זכרון פערשווינדעט, אז זיינע געדאנקען פערפלאַנטערען זיך, אז אָפט קען ער ניט געפינען דאס ריכטיגע וואָרט. זיין וועהרען זיך געגען דעם אומגליק איז געווען אומזיסט. לאַנגזאַם אָבער אָהן אויפהער האט דיא קראַנקהייט איהם אנדערנעשלאָגען.

אין יולי פון יאהר 1894 האט מען איהם שוין געמוזט אוועקפיהרען אין אַן אינסטיטוט פיר גייס־טעס־קראַנקע אין עווער, א פאַרשטאָט פון ברי־סעל. פון דאָרט איז ער מעהר קיין לעבעדיגער ניט ארויסגעקומען!

אין דיא קורצע אויגענבליקען ווען זיין גייסט איז געווען קלאָר, — וועלכעס איז געווען שרעקליך־כער פיר איהם וויא דיא דיקע נאַכט־פינסטערניס פון זיין פערשטאָנד, — פלעגט ער זיך פרייהען מיט דעם זינג פון דיא ארבייטער מחנות, וועלכע ער אליין האָט אויסגעמושטערט, איינגעריייהעט און אויסגעלערנט וויא צו סעמפפּען, און אונאויפהערליך האט ער זיך דרינגענדיג געבעטען ביי זיינע פריינד, מען זאָל איהם אוועקפיהרען אין דעם „מעיוואָן די פויפּל“, אין דעם בית־המקדש פון זיינע געדאנקען און אידעאלען, אין דעם אָרט, וואו ער האָט אזוי פיעל געארבייט און געליטטען, וואו זיין גאַנצעס האַרץ האט געהאנגען — און וואוהין ער איז ליידער שוין ניט צוריקגעקומען סיידען אויף עסליכע שטונד־דען דעם לעצטען 13טען מאי, איידער מען האָט איהם אוועקגעפיהרט צו זיין לעצטען רוהע־אָרט.

וואָדערס איז געשטאָרבן דען 11טען מאי פון היינטיגען יאָהר.

א זשאן וואָלדערס! קיין מאָג האָסט דוא ניט ערפאָהרען, אין וויפיעל הערצער דוא האָסט דיר ערוואָרפּען לייענע און דאנקבאַרקייט! אזוי לאנג וויא עס וועט זיין אַן ארבייטער פארטיי, וועט דיין נאָמען לעבען פון דור צו דור. דער שיקוואַל האָט פון אונז געקענט אוועקרייסען דיין שטערבליכע היללע, אָבער דוא האסט דיר דיא אמת'ע אונז

געלאָזט מיטארבייטען אלע גרויסע פעהיגקייטען פון זיין גייסט און פון זיין כאַראַקטער, אין וועלכע ער האט געקעמפּט מיט אַ חראַפּראָסט און ענערגיע, וואס געפינט ניט צו זיך קיין גלייכניס. זשאן וואָלדערס איז פאַר אלעם געווען אַ מאַן א טהוער. קאלטבליטיג האָט ער זיך צו אלעם אדוואַזשעט און זיך אלעם אונטערגענומען; און צו אלעם האָט ער זיך גענומען מיט דעם פעלזען־פעסטען בטחון אויסצופיהרען, וועלכער קען בערג דורכברעכען.

דיא לאַנגזאַמער צו שטאַרקע אַנשטרענגונג, דאס צו שווער און צופיעל אַרבייטען און בעמיהען זיך, דאס אפּוועקסלען זיך פון זיכערע האַפּטונגען און שווערע ענטווישונגען, דאס אונאונטערבראַכענע יטורמען מיט אלע געפיהלען און עררענגונגען, וועלכע קענען בעוועגען אַ מענשליכע ברוסט, האבען ענדליך צושיטערט אפּיזוי דיא אייזען־פעסטע גע־ביידע פון אונזער פריינד.

אין יאָהר 1890 האבען זיך ביי איהם בעווייזען דיא ערשטע סמנים פון זיין קראַנקהייט. זשאן וואָלדערס, דער אימער גוטער מילדער מעניש, פלעגט עפעס פלוצלונג אָפט ווערען אָנגעצונדען מיט כעס, מיט אַ ברענעדיגען צאָרן, וועלכען עס איז ניט מעגליך געווען בייצוקומען. ער, וואס יעדער האָט איהם אזוי אויפריכטיג געליעבט, האט זיך גענומען איינרעדען, אז יעדער איז איהם אַ שונא. בעזאָגן דערס דיא שווערע אַנשטרענגונגען ביי דיא אַראַנזשירונג פון דעם בריסעלער סאָציאליסטישען וועלט־סאָנגרעס פון יאָהר 1891 האבען זיין לאַנגע פער־ערגערט. זיינע פריינד האבען זיך ביי איהם געבעטען, ער זאָג זיך אויסרוהען. אָבער בשום אופן אין דער וועלט האָט ער ניט געוואָלט ארויסגיין פון דיא רייהען פון דיא קעמפּפער פון זיין פארטיי, בעזאָגן דערס אין דעם אויגענבליק. ווען דער געוואלדיגער קאמפּף פיר דאס וואַהלרעכט האט פיר דעם בעל־גישען ארבייטער געברויכט צו געווינען אַ פאטער־לאַנד. דער גענעראַליסטרייך האט זיין געזונד גע־געבען דעם לעצטען קלאַפּ. שוין אויף דעם אינטער־נאַציאָנאַלען קאָנגרעס אין ציריך, אין יאָהר 1893, האָבען דיא פריינד בעמערקט, אז ער פיהרט זיך עפעס זעהר זאָנדערבאַר אויף. ער איז דערנאָך גע־פאָהרען זיך אויסרוהען דיא גערווען קיין פאריז און

אויף 20,000 ווערט געשאצט דיא צאָהל פון דיא מענשען, וואָס זיינען געגאנגען פאר און הינטער דעם ארון, וועלכען געגאסען האבען געטראָגען אויף דיא אקסלען.

פאָראוים איז געגאנגען א גרופע פון אָרדנונג־האלטער און מאַרשאַלען; דערנאך איז געגאנגען א קאפּעלע פון קאָרנעט־שפּיעלערס און טאַמבורס; דאָן זיינען נאָכגעגאנגען דיא סאָציאַליסטישע מוזיק־קאפּעלעס פון דעם בריסעלער „מעיוזאָן דיא פויפל“ און פון דעם אַנטווערפּענער „ווערקער“. נאכדעם דער פאָרשטאַנד פון דיא בריסעלער אַבטיילונג פון דער פאַרטיי, דיא ארבייטער פּעראייניגונגען פון דיא פאַרשטעט פאַרעם און סט. גילעס, דיא קראַנ־צען־טרענגערס, דער סטאַף פון דיא צייטונג „לע פויפל“; דערנאך דער ארון מיט'ן טויטען.

פון הינטען זיינען געגאנגען, דאס ערשטע דעם טויטענס קרובים, דאָן דיא אויסלענדישע דעלעגאַטען, דער גענעראל־ראטה פון דער פאַרטיי, דיא סאָציאַליסטישע אבגעאָרדענטע און סענאַטאָרען, דער פּעראיין פון יונגע סאָציאַליסטען, דער פּעראיין פון ארבעטער־ינגען און זעהר פיעל ארבייטער־פּער־אייניגונגען פון בריסעל און פון כמעט אלע גרעסערע שטעט פון גאנץ בעלגיען.

200 רויטע פאָהנען האבען געפלאטערט איבער דעם איינדרוקספאָלען טרויערצוג. אין שענסטען אָרדנונג איז דער צוג דורכגעגאנגען דורך דיא שטראסען פון בעלגיענס הויפטשטאָט, אונטער דיא טרויער־מאַרשען פון דיא קאפּעלעס מוזיק. איבעראל האבען טויזענדער מענער און פרויען ארויסגעקוקט פון דיא פענסטער; אויף דיא דעכער זיינען געווען צוזאַמענגעפאַקט גאנצע מחנות מענ־שען צו זעהען דיא העררליכע לוייה; און אומערדום האבען דיא צוקוקערס בעוועזען דעם עדלען טויטען דיא העכסטע אַכטונג.

קומענדיג צום בית עולם האבען זיך דיא 200 פאָהנען־טרענער אויסגעשטעלט אין צוויי שורות ביים אריינגאנג, און מיט דיא פאָהנען אַראָבע־לאָזען האבען זיי געלאָזט דעם ארון דורכגיין.

א וויילע שפּעטער, נאך פיעלע איינדרוקספאָלע לייכען־רעדען ביים קבר, זיינען דיא לעצטע לאָפּעטעס ערד מיט דומפּפּע קלעפּ אַרויפגעפאלען אויף דעם סבר פון איינעם פון דיא עדעלסטע, גלענצענדסטע און אונפּערגעסליכסטע קאַפיטאַנען פון דיא רעוואָלוציאָנערע סאָציאַליסטישע אינטערנאַציאָנאַלע אַרמעע פון דיא אויפּוואַכענדע ארבייטער קלאַסע.

שטערבליכקייט ערוואָרבען, דיא אונשטערבליכקייט פון דיינע טהאַטען און פון דיא ליעבע, וואס דוא האסט דיר פּערדיענט.

* * *

דען 14טען מאי איז געווען וואָלדערס'ס לוייה. דיא לוייה איז געווען ווירדיג פיר דעם פּערדיענסט־פולען טויטען, ווירדיג אויף פיר דיא פאַרטיי, וועלכע האט איהם דערביי בעוויזען דיא לעצטע עהרע. אין דיא ארבייטער־קווארטאַלען האט אין דעם טאָג פון דיא קבורה אויסגעזעהען וויא שבת. קיין ליאָרס, קיין בעוועגונג. פון דאס רוב הייזער האבען ארויס־געהאנגען רויטע פאָהנען איינגעהיט אין שוואַרצע טופ. פון גאנץ פריה מאָרגענס אָן זיינען גאנצע מחנות ארבייטער געשטראָמט אין דעם „מעיוזאָן די פויפל“ אריין, אום דעם געלעבטען פיהרער און פאַרעמפּפּער אבצוגעבען דיא לעצטע עהרע. דאָס „מעיוזאָן די פויפל“ איז פון אויבען ביז אַראָב גע־ווען אויסגעדעקאָרירט מיט שוואַרצע און רויטע געוואַנד. אין איין זאָל אונטען, אין וועלכע וואָל־דערס'ס מעכטיגע צינדענדע שטימע האט אָפּט גענוג געהילכט, איז זיין לייכע אויפגעשטעלט אויף אַ טראַגע. דיא ווענט פון דעם זאָל זיינען בעצירט מיט שוואַרצע טיכער מיט זילבערנע טרעסען און פראַנזען. זעהר א סך גרויסע סטעאָרין ליכט ברע־נען אין דיא האַלב־דונקעלהייט. ביי דיא הינטערש־טע וואַנד שטייט דער ארון, כמעט איינגעגראָבען אין אַ באַרג פון בלומען און פאַלמען. אין אַן אַנג־ענדליכען שטראָם האָבען זיך דיא בלומען און קראַנצען אַהינגעגאַסען פון אלע ווינקעלעך פון בער־ניען, און אויף פון אויסלאַנד, דיא דייטשע פאַרטיי־עקזעקוטיווע און דיא בערלינער סאָציאַליסטען האָ־בען אויף געשיקט פּרעכטיגע טייערע קראַנצען.

אַהן אַ צאָהל זיינען אויף דיא שטעט און דער־פער, וואס האבען זיך געלאָזט פּערטרעטען ביי דיא לוייה דורך דעלעגאַטען, אום דאמיט אויסצודריקען זייער ליעבע און דאנקבאַרקייט צו דעם טויטען. גאנצע דריי פיערטעל שטונדען האט געדויערט איי־דער דער אונענדליך לאַנגער מענשען־צוג האט זיך אויסגעשטעלט אין אָרדנונג און האט אָנגעהויבען צו מאַרשירען, אַ הויז דיא מאַסען פּעראייניגונגען, וואָס האבען זיך נאָך אויפֿן וועג אָנגעשלאָסען.

פערברעכער און פערברעכען.

נאך ענריקא פעררי.

(Criminal Sociology by Enrico Ferry).

(שלום).

דזשוריס.

שולדיג אָדער ניט. דער ריכטער אליין האט זיך דאן צו בענין נאך זייער פסק נאך; דיוע דזשורי איז פריהער וויא איבעראל איינגעפיהרט געוואָרען אין ענגלאַנד. אין דער צייט פון דיא פראנצויזישע רעוואָלוציאָן האט מען דיועלבע סיסטעם איינגע- פיהרט אין פראנקרייך, און דאן, ביסלאַכווייז, אין אלע אנדערע אייראָפעאישע לענדער. מען האָט איהר אימער איינגעפיהרט אלס א רעפארמע, אין אזעלכע צייטען, ווען דיא מאָנארכישע רעגירונג האט זיך געפונען געצוואונגען צו בעשריינקען איהר דעספאָטיע און צו געבען דאס פאָלק אביסעל מעהר פרייהייט. צולעב דיוע אורזאכע קוקען פיעלע אויף דיא דזשורי סיסטעם וויא אויף א טעמפל פון פרייהייט, און אויף יעדען איינציגען, וועלכער איז געגען דיא דזשורי, וויא אויף א פערביסענעם רעאָק- ציאָנער. מען בעטראכט אַלזאָ דיא דזשורי ניט בלויז וויא א געריכטליכע איינריכטונג, נור אויך וויא א פאָליטישע, וויא א מין בעשיצונג פיר דאס פאָלק געגען דיא טיראניי פון דיא רעגירונג. פון פאָליטי- שען שטאנדפונקט קען נאטירליך קיין פראגע ניט זיין, אז איינפירען דיא דזשורי הייסט אפיציעל צו געבען, אז דאס פאָלק האָט יע א רעכט זיך אריי- צומישען אין קהל'שע געשעפטען און אליין צו בע- שליסען וויא און ווען אַנצו-ווענדען דיא געזעצע. אויסערדעם, וויא מיר האָבען שוין געזאָגט, איז דיא דזשורי א מין גאראנטיע געגען דיא טיראניי פון דיא רעגירונגען, וועלכע קען דורך א קליינע צאהל ריכטער א סך לייכטער אונטערדריקען דיא בירגער וויא דורך א דזשורי. ענדליך האט דיא דזשורי א

מיר האבען שוין געזעהן, אז דיא פאָזיטיוויס- טישע שולע אין קרימינאָלאָגיע דיינקט ניט בלויז וועגען דאס פערברעכען און דאס בעשטראפען, זאָג- דערן אויך וועגען דעם פערברעכער; זיא דיינקט, אז אום צו וויסען וויא דעם פערברעכער צו בע- שטראפען, איז ניט גענוג צו דערניין אויב ער איז בעגאנגען דיא אָדער יענע פערברעכען, נור מען מוז אויך וויסען, וואָס פיר א מין סאָרט פערברעכער ער איז, וואָס פיר א מין מאָראַלע קראַנסהייט עס האט איהם געטריבען צום פערברעכען, און וואו עס ליעגט דער קוואל פון זיין קראַנסהייט: אין דיא געזעל- שאַפטליכע צושטענדע, אָדער אין זיין אייגענע בא- רענעם באַראַקטער. לויט נאך דעם וואָס פיר א סאָרט פערברעכער ער איז, און ניט וואָס פיר א פערברעכען, ער איז בעגאנגען, דארף מען איהם בע- שטראפען. עס איז נאטירליך, אז פון דיוען שטאַנד- פונקט אויס זיינען דיא פאָזיטיוויסטען, און ענריקא פעררי מיט זיי, העכסט אונצופרידען מיט דעם וועג וויא מען משפט יעצט א פערברעכער. זייער ערשטע פאָרדערונג איז, אז דיא ריכטער זאָ- לען זיין געבילדעטערע מענשען און זאָלען קענען מעהר פסיכאָלאָגיע. אָבער אויסער דעם ווילען זיי אָבשאַפען אזא איינריכטונג, וועלכע דאס רוב מענ- שען רעספעקטירען און האלטען טייער, און דאס איז דיא דזשורי (געשוואָרענע). וויא בעקאנט, בע- שטייט דיא איינריכטונג פון דזשורי אין דעם, וואס ביי יעדען פראָצעס ווערן איינגעלאדען 12 בירגער, וועלכע הערען אויס דיא עדות פון ביידע צדדים און נאכהער ענטשן דען זיי צו דער בעישולדיגטער איז

פיר אלע געוויינליכע פערברעכען, אָבער נישט פיר פאָליטישע פערברעכער, וואו זיא האָט געקענט זיין אס מייסטען נוצליך. אין פרייע לענדער וועדער איז דא דזשורי א קנאפע שטיצע געגען טיראניי, און דאס פאָלק האט א סך בעסערע מיטלען צו בע-שיצען זיינע רעכטע און פרייהייט. דא דזשורי וואָלט אדאָ געזעצט נוצליך דאָ וואו זיא איז נישט איינגעד-פיהרט, און זיא איז נוצלאָ דאָ וואו זיא איז יע איינגעפיהרט.

לאָמיר אָבער זעהן, וויא ווייט דא דזשורי איז נוצליך אלס א געריכטליכע אָרגאניזאציע. דאס געזעץ, זאָגט מען, איז אלע מאָל צו שטרענג און קען זיך קיין מאָל נישט פאסען צו דא אומשטענדען, ווייל, ווען מען מאכט דעם געזעץ, קען מען קיין מאָל נישט פאראויסזעהן דא אלע אומשטענדען, וועלכע וועגן מאכען דעם געזעץ אונפאסיג. דא דזשורי קען אָבער מיט איהר פסק פערריכטען אדער פער-מידען דא פעהלערן פון געזעץ. אויסער דעם נישט דא דזשורי איהר פסק פון איהר אייגענער איבער-צייגונג; זיא טהוט אזוי וויא דא שטימע פון איהר געוויסען זאָגט איהר און זיא הערט זיך צו צו איהר אייגענע געפיהלען, אנשטאט זיך צו פערלאָזען אויף אדוואָקאטישע דריידלעך.

אין דיזע מעלות פון א דזשורי ליגט אָבער אויך א גרויסער געפאהר. דער גרונדפרינציפ פון יעדע געזעצגעבונג איז דא צוטיילונג פון דא ארבייט, ד. ה. אז דער געזעצגעבער זאל מאכען דא געזעצע און, אז דער ריכטער זאל נישט מעהר וויא אנווענדען די פערטיגע געזעצע. קוים נור הויבט אָן דער ריכטער אליין אויסצובעסערן דא געזעצע, דאן פערלירט מען אירגענד וועלכע גאראנטיע געגען פארטייליכ-קייט און טיראניי פון ריכטער אליין. דאסוועלבע איז אויך וועגען דא דזשורי. קוים נור קריגט זיא דאס רעכט צו טהאן נישט וויא דער געזעץ הייסט, איז דא געזעלשאפט אין געפאהר פון געזעצלאָזיג-קייט, און ווען זיא מאכט אמאל יע דעם געזעץ מיט איהר פסק מילדער, מאכט זיא איהם אָבער זעהר אָפט (בעוונדערס אין פאָליטישע פערברעכען) נאך א סך שטרענגער, וויא ער איז.

וואָס אנבעלאנגט אן דא אנדערע מעלה, וואס דא דזשורי גיט איהר פסק בלויז נאך וויא

נוטע פאָליטישע ווירקונג, דערמיט וואָס זיא פער-ברייטעט ביי דא בירגער דעם געפיהל פון גלייכ-הייט, ווייל יעדער בירגער קען ערווארטען מאָרגען אליין צו ווערען א דזשורי-מאן. דאס איז אָבער אלעס ריכטיג, ווען מען בעטראכט דא זאך אָבער פלעכליך. ווען מען זאל דאס אָבער נעמען אביסעל טיפער, וועט מען לייכט זעהן, אז דא פאָליטישע בעדייטונג פון דא דזשורי איז א סך קלענער. אזוי וויא דא דזשורי בעשטייט פון בלויז 12 מאן, וועלכע ווערען נישט ערוויילט פון פאָלק, זאָנדערן אויסגעקלי-בען גאנץ צופעליגערווייזע, פערלירט זיא דא בע-דייטונג פון פאָלקס פערטרעטונג. אין דא לענדער, וואו דער ריכטער אליין ווערט ערוויילט פון פאָלק, שטעלט ער זאָגאר פאָר א סך א העכערע דעמאָקרא-טישע איינריכטונג וויא 12 צופעליג אויסגעקליבענע מענער. דיזע 12 מאן זיינען דאן גיכער א בעשרייניג קונג פון דא מאכט פון דעם פאָלקס ערוויילטען ריכטער. אָבער פראקטיש האָט זיך דא דזשורי נישט ארויסגעוויזען אפילו אין דא פרייע לענדער אלס א גאראנטיע געגען דא טיראניי פון דא רע-גירונג. אזוי וויא דא דזשורי איז מייסטענטיילס אויס-געקליבען פון דא קאפיטאליסטישע קלאסע, איז זיא כמעט אימער בעאיינפלוסט פון דא אינטערע-סען פון דא בורזשואזיע. "עס איז מערקווירדיג", זאָגט פעררי, "אז דא דזשורי איז אימער שטרייניגער צו דא, וועלכע זיינען בעשולדיגט אין פערברע-כען געגען אייגענטום, וויא געגען יענע, וועלכע מען איז חושד אין פערברעכען געגען פערזאָנען, וואָרים יעדער געשוואָרענער האט אליין מורא צו ווערן א קרבן פון א גנב, אָדער פון א מערדער, וועלכער וועט איהם וועלן בערויבען; וועהרענד ער האָט א סך וועניגער וואָס מורא צו האבען צו ווערן אַן אָפפער פון ראכע אָדער פון אנדערע פע-זענליכע פערברעכען. אונד מאקיאוועלי האָט דאָך שוין לאנג געזאָגט, אז מענטשען וועלן זיך גיכער לאָזען ציהען בלוט פון זייערע אָדערן איידער געלד פון זייערע טאשען." מיט איין וואָרט, דא דזשורי וואָלט יע האָבע א פאָליטישע בעדייטונג אין א דעספאָטישע לאַנד; אָבער דאָרטען ווערט זיא ליידער נישט אייני-געפיהרט, אָדער זיא איז זעהר בעשריינקט. אין דוסלאַנד, צום ביישפיל, איז איינגעפיהרט א דזשורי

זייער געוויסען זאגט זיי אָדער וויא עס לייגט זיך
זיי אויפ'ן שכל, איז דאס געוויס א גרויסער חסרון
און פאר קיין פאל ניט קיין מעלה. עס וואלט אלעס
געווען גאנץ גוט, ווען מען זאל דיא דזשורי בלויז
פרענען צו איז אזא און אזא טהאט גוט אָדער
שלעכט, דאן קענען זיי ענטפערן נאך זייער מיינונג
נאך. אין געריכט האנדעלט זיך אָבער וועגען דעם,
צו איז אזא און אזא טהאט געטהאן געוואָרען אָדער
ניט. אלעס ווערט בעגרינדעט אויף וויכטיגע עדות,
עס האנדעלט זיך גאנץ אָפּט וועגען הויכע וויסענדי-
שאפטליכע פראגען, וויא צום ביישפיעל, אין פראָ-
צעסען פון פערניפטען. אויף איין זייט שטייען געד-
לעהרטע און זאָגען, אז דער מאָגען פון דעם ער-
מאָרדעטען ווייזט יע אויף גיפט, אויף דער אנדער-
רען זייט שטייען אנדערע פראָפּעסאָרען, וועלכע
זאָגען, אז עס איז ניטאָ קיין גיפט, אָדער, אז דיא
גיפט האט געקענט קומען פון גאנץ אנדערע אור-
זאכען, און ניט פון פערניפטונג. עס ווערט א גרויסע
וויסענשאפטליכע מחלוקה, און ווער עס איז גערעכט
ענטשיידען 12 צופעליג צונויפגעקליבענע מענשען, פון
וועלכע קיינער האט פיללייכט קיין בעגריף ניט אין
כעמיע. דיא דזשורי איז אויף אזא אופן אין ווידער-
שפּרוך מיט אלע פאָדערונגען פון לעבען. אלע אונזערע
ארבייטען גיבען מיר צו פאבלייטע. קיינער וועט ניט
געבען זיין זייער פערריכטען צו א שוסטער. און דאָך
טהוען מיר דאס אין געריכטליכע אנגעלעגנהייטען,
וואו מען נעמט דעם ערשטען מענשען פון גאס און
מען מאכט איהם פיר א ריכטער.

דער געזעץ פערגרעסערט נאך אָבער דיווען אונ-
זין מיט א'ן אנדער פאָדערונג, אז דיא דזשורי
זאל געבען איהר פסק ניט זאָרגענדיג וועלכע פאָד-
גען דיווער פסק וועט האבען אויף דעם פערברעכער.
וועהרענד אלזא אין טעגליכען לעבען האלטען מיר
פיר דעם ערשטען פסק פון גערעכטיגקייט, אז יעד-
דער איינציגער זאל יע בעטראכטען דיא פאָלגען
פון זיין טהאט, פאָרדערן מיר פון דיא דזשורי צו
טהאן פונקט פערקערט.

אום צו פערמיידען פילע פון דיעזע פעהלערן,
האט מען איינגעפיהרט געוויסע בעשריינקונגען, אז
ניט יעדער איינציגער זאל, צום ביישפיל, האָבען
דאס רעכט צו זיין א געשוואָרענער, און, אז דער

פערטיידיגער און דער פראָקוראָר זאל קענען צוריק-
ווייזען אזעלכע געשוואָרענע, וועלכע זיי האלטען
פיר אונפֿיהיג. דאס אלץ בריינגט אלעס בלויז
דערצו, אז גאנץ אונפֿיהיגע ווערען ניט צוגעלאָזען
אלס געשוואָרענע. דער גרונדפעהלער בלייבט אָבער
דערוועלכער: אום צו משפט'ן א מענטשן, איז ניט
גענוג צו זיין פעהיג אין אלגעמיין, מען מוז זיין
ספעציעל דערצו פאָרבערייטעט דורך בילדונג, ער-
פאָהרונג א. ז. וו.

אום צו ערלייכטערן דיא ארבייט פון דיא
דזשורי, האָט מען צוטיילט דיא ארבייט פון דיא
דזשורי און דעם ריכטער פאָלגענדערווייזע: דיא
דזשורי בעשליסט צו דער פאקט האָט פאסירט
אָדער ניט, דער ריכטער ענטשיידעט אלע פראגען
וועגען געזעץ, ד. ה. אויב דער פאקט האָט יע פא-
סירט, ענטשיידעט ער וועלכען געזעץ מען דארף
אין דיווען פאל אָנווענדען. דאָס איז אָבער ניט
ריכטיג, ווייל דיא דזשורי האָט ניט בלויז צו טהאן
מיט געוויינליכע פאקטען, נור מיט פאקטען, וועגען
וועלכע עס איז א פראגע צו זיי זיינען געזעצליך,
אָדער ניט. אין א פראגעס וועגען מאָרד, צום
ביישפיעל, וואו מען ווייס דייטליך, אז דער בעשו-
דיגטער איז בעגאנגען דען מאָרד, האָט אָפּט דיא
דזשורי צו ענטשיידען, צו דאָס איז מאָרד צו ניט,
ווייל אין זעהער פיעלע פעלע זיינען דאָ אזעלכע
אומשטענדען, דורך וועלכע דער מאָרד איז קיין
מאָרד ניט נאך דעם געזעץ נאָך, ווען דער מערדער
איז צום ביישפיעל ניט געוועזען אין פולען זינען. אין
דיא צייט פון פערברעכען. דיא דזשורי האָט דאָ
אלזא צו ענטשיידען ניט וועגען פאקט, נור צו איז
דער פאסירטער פאקט א פערברעכען. אין אנדערע
פעלע דארפען זיי ענטשיידען צו איז דער באנקראַט
א'ן אונשולדיגער אָדער א פערברעכער. דאָס
פאָרדערט שוין פון זיי קענטניסע פון דעם וואָס
דער געזעץ רופט אן באנקראַט, און צו איז דער
באנקראַט, וועלכער קומט פאָר, געגען דעם געזעץ
אָדער ניט געגען געזעץ. דיא דזשורי האָט אלזא
ניט בלויז צו ענטשיידען וועגען פאקט, זאָנדערן
אויך צו איז דער פאקט א פערברעכען, און ווען עס
איז שוין יע א פערברעכען, האָבען זיי ערשט דאָ
צו ענטשיידען, צו איז דער פערברעכער שולדיג

טעל איבער דיא דזשורי, „דיא דזשורי דארף היינט עקזיסטירען ביי פאליטישע פערברעכען, זיא דארף אבער אפגעשאפט ווערן אין אלע אנדערע פערברעכען, נאכדעם וויא עס וועלען איינגעפיהרט ווערן געוויסע רעפארמען, וועלכע זאלען גארנטייט רען פעהיגקייט און אונאפהענגיקייט פון ריכטער.“

בעשטראפונג.

עבענאז וויא דיא דזשורי האט ניט צו טהאן בלויז מיט דיא פראגע צו האט א געוויסער פאקט פאסירט, אזוי האט אויך דער ריכטער ניט בלויז צו טהאן מיט דעם געזעץ. ער דארף אויסגעפינען, וועלכע בעשטראפונג דעם פערברעכער קומט, און אום דאס צו טהאן דארף מען ניט בלויז וויסען דעם געזעץ, נאר מען דארף אויך גענוי קענען דעם פערברעכער און וויסען מיט וואס פיר א מין בעשטראפונג דיא געזעלשאפט קען זיך פון איהם פערטיי דינען און מיט וואס פיר א בעשטראפען עס איז מעגליך דויען פערברעכער אויסצוהיילען פון זיינע פערברעכערישע געפיהלען. דאס אליין ווייזט שוין אויף, אז דיא גאנצע געריכט-און בעשטראף-סיסטעם דארף פון גרונד אויס געענדערט ווערן. דיא ריכטער דארפען זיין געביידעטע מענשען, דער פראצעס דארף געפיהרט ווערן אהן סענסאציאנען א. ו. ו. דער פלאץ ערלויבט אונז דא ניט אריינצוגיין אין דיא אלע רעפארמען, וועלכע פעררי שלאגט פאר וויא אויסצובעסערן דיא יוסטיץ. מיר וועלן דא בלויז דערמאנען אייניגע. ער דיינקט ניט, אז מען קען א פערברעכער פראורטיילען אויף א געוויסער צייט, ווייל מען קען ניט וויסען צו ביז יענער צייט וועט דער פערברעכער מאראליש געזונד ווערן אדער ניט. פערמיטשט'ען א מענשען אויף א בעשטימטע צייט געפענגנים איז דאסזעלבע, וויא ווען א דאקטאר וואלט פארויס גענוי אויסרעכנען, וויא לאנג מען זאל דעם קראנקען האלטען אין האספיטאל, און וועלכען טאג מען זאל איהם ארויסלאזען פון האספיטאל, ניט קוקענדיג צו ער איז געזונד גענוג צו פערלאזען דעם האספיטאל.

וואס אנבעלאנגט דיא בעשטראפונגען זעלבסט, קען מען נאטירליך ניט געבען קיין אלגעמיינע רעגל פיר אלע סארטען פערברעכער, אזוי וויא מען קען ניט געבען קיין אלגעמיינע דיעטע פיר אלע

אדער ניט, און וויא מיר האבען שוין געזעהן אין פאריגען ארטיקעל, איז דיזע פראגע זעהר א שווערע רע און פארדערט גרויסע קענטניסע פון פסיחאָלאָגיע.

עס איז טאקע ריכטיג, אז דיא דזשורי אורט טייכט נאך איהר געפיהל. וויא ווייט אבער דאס בריינגט שאדען, זעהט מען דערפון, דאס דיא איינציגע מיטעל, וועלכע דיא אדוואקאטען ווענדען אן אום צו בעפרייען זייערע קליענטען, איז צו האלטען בענייסטערטע רעדען און צו בעאיינפלוסען דערמיט דיא דזשורי.

דיא אנהיינגער פון דיא דזשורי זאגען, אז דיא דזשורי מוז מען האבען, ווייל דער ריכטער ווערט אזוי צוגעוויינט צו פערברעכער, אז ער קוקט אויף יעדען בעשולדיגטען וויא אויף א פערברעכער, און איז דעריבער זעהר גענייגט צו פראורטיילען. דיע זעם קען אבער פערמיטען ווערען דורך פערשיעדענע רעפארמען, דורך א בעסערען אויסוואהל פון ריכטער, און אויך דאדורך וואס דיא פראצעסירונג זאל פארקומען עפענטליך, און דער ריכטער זאל זיך אקוא געפינען אונטער דעם איינפלוס פון דיא עפענטליכע מיינונג.

מען פערגלייכט דיא דזשורי מיט דיא אלגעמיינע שטימערעכט און רעפערענדום; מען זאגט, אז אויב דאס פאלק איז ניט פעהיג צו משפט'ן איז ער אויך ניט פעהיג צו ערוויילען זיינע דעפוטירטע און בעאמטע. עס איז אבער דא א גרויסער אונטערשייד צווישען דיזע צוויי איינריכטונגען. אלגעמיינע שטימערעכט הייסט אייגענטליך, אז ניט יעדער איינציגער קען זיין א געזעצגעבער און א בעאמטער, נאר אז יעדער איינציגער קען זאגען זיין דעה, וואס פיר א מאן ער האלט פעהיג צו פערטרעטען זיינע אינטערעסען, און וועלכע ענדערונגען עס זאלען אין אלגעמיין איינגעפיהרט ווערען אין דער געזעלשאפט. ביי רעפערענדום פרעגט מען אויך ביים פאלק בלויז צו שטימט ער פיר א געוויסען פערטיגען געזעץ אדער ניט. ביי דער דזשורי אבער מאכט מען יעדען איינציגען אהן אירגענד וועלכע פארבערייטונג פיר א ריכטער אין דיא שווערסטע אנגעלעגענהייטען.

„מיט איין וואָרט“, ענדיגט פעררי דעם קאפיטל

גוטע אומשטענדען אָפּהאַלטען פון פערברעכען, און אונטער שלעכטע אומשטענדען אויפֿוועקע זיינע שלאָפּעדיגע פערברעכערישע אינסטינקטען, ווען אליאָ דיא געזעלשאַפֿט איז דיא דירעקטע אָדער דיא אונדירעקטע אורזאכע פון אייגענע פערברעכערישע האַראַקטערע, דאָן איז זיא אליין פער אַנטוואָרטליך פיר יעדע געפֿאַרענע פערברעכער, און עס איז איהר פּפּליכט זיך צו בענין מיט איהם וויא מיט יעדע קראַנקע, ד"ה, אבוונדערענדיג איהם פון דיא געזעלשאַפֿט, מוז זיא איהם דאָך געבען דיא מעגליכקייט רוהיג אויסצולעבען זיינע יאָהרען. בעטראַכטענדיג דעם פערברעכער וויא א קראַנקע, שלאָגט פעררי פֿאַר פיר יעדע סאָרט פערברעכער אַ בעזונדערע בעשטראַפונג. פיר משיגענע פערברעכער שלאָגט ער פֿאַר א האַספּיטאַל, פיר פערברעכער דורך געוואָנהייט — אַגריקולטור קאָלאָניעס, וואו דיא פערברעכער זאָלען אַרבייטען אלע צוזאַמען אונטער אַ געוויסע דיסציפּלין; פיר קינדער פערברעכער שלאָגט ער אויך פֿאַר קאָלאָניעס, אָדער ער ראטט זיי אוועקצוגעבען אויף ערציהונג אין עהרליכע בויע־שע פאַמיליעס. מיר האָבען שוין אין פאָריגען אַרטיקל געזאָגט, אז דיא רעפּאַרמען, וועלכע פעררי שלאָגט פֿאַר, דוכטען זיך אונז צו קליין און צו אונגוויכטיג. מיר קענען צום ביישפּיל ניט האָפען, אז דיא יעצטיגע קלאַסען־רענירונג זאָל קענען איינריכטען אַזעלכע קאָלאָניען, וועלכע זאָלען קענען אויסבעסערן דעם פערברעכערס כאַראַקטער. מיר דיינקען ניט, אז דיא יעצטיגע געזעלשאַפֿט מיט איהרע געזעצליכע גנבות, רויבעריי און אונטער־דריקונג קען דיענען אַלס ביישפּיל פיר דעם פערברעכער, אז ער זאָל זיך פון איהר לערנען עהרליכקייט. פעררי'ס אַנזיכטען אויף דיא פראַגע, וויא ווייט זיינע רעפּאַרמען קענען אין יעצטיגע געזעלשאַפֿט אויסגעהיירט ווערן, און וויא ווייט זיי קענען זיין נוצליך ווען זיי זאָלען יע צו אַלס געפיהרט ווערן, — זיינע מיינונגען איבער דיזע פראַגען זיינען אונז פאָרלויפֿיג אונבעקאַנט, נור אזוי וויא ער גייט אַרויסגעבען א צווייטע און אַלס־געבעסערטע אויסגאבע פון זיין בוך „דער סאָציאַל־ליזמוס און דיא קרימינאליטעט“, האָפען מיר אין פּורצען אים שטאַנדע צו זיין בעקאַנט צו מאַכען

קראַנקע. ער איז אָבער דורכאויס געגען דעם מען זאָל יעדען אַרעסטאַנט האַלטען אַבגעזונדערט פון אלע אנדערע אין אַ קליינעם קעמערעל. דער פערברעכער ליידעט דערפון וואס ער האט צו ווייניג סאָציאַלע געפיהלען, זונדערט מען איהם נאך אָפּ פון אלעמען, ער זאָל ווערן נאך ווייניגער סאָציאַל. מערקווירדיג איז, אז פעררי איז אין טעאָריע ניט סיין גענוג פון טאָדעס־שטראַפֿע פיר דיא אייגענע באַרענע פערברעכער. דיא געזעלשאַפֿט דאַרף פטור זוערן פון איהרע שלעכטע עלעמענטען, און אזוי וויא אַ געבאָרענער פערברעכער קען ניט פערבעסערט ווערן, דיינקט ער, אז עס איז פאָלקאָמען רעכט איהם צו טויטען. אזוי אָבער וויא עס זיינען פאַראַנען אנדערע מיטלען פטור צו ווערן פון אַ געבאָרענעם פערברעכער, דורך פערשיקען צום ביישפּיל און אזוי וויא דיא עפענטליכע מיינונג איז צופיעל אויפֿגע־רענט געגען טאָדעס־שטראַפֿע, דיינקט ער, אז מען קען אויסקומען אָהן דעם און מען דאַרף דיא טאָדעס־שטראַפֿע איבעראַל אָבשאַפען. מיר קענען מיט דיזע מיינונג ניט איינפערשטאנדען זיין. מיר האָבען שוין אין פאָריגען אַרטיקל אנגעצייגט, אז א גע־באָרענער פערברעכער איז א פראָדוקט פון דיא סאָציאַלע אומשטענדען, אונטער וועלכע ער אָדער זיינע עלטערן אָדער זיינע עלטער עלטערן האָבען געלעבט. מיר האָבען אנגעצייגט, אז אין גוטע סאָציאַלע אומשטענדען וואָלט מען דיא ערשטע מאָד־ראַלישע פעהלערן, וועלכע האָבען זיך אַרויסגעוויזען ביי זיינע אורעלטערן, גלייך קענען אויסהיילען, און זיי וואָלטען דאָן ניט איבערגיין פירושה צו דיא קינדער נאך אין אַ שלעכטערע פאָרם. אין נומער 41 „נייע צייט“ פון דיזען יאהרגאַנג שרייבט פעררי אַן אַרטיקל איבער קרימינאליאַגע און סאָציאַליזמוס, וואו ער זאָגט אליין, אז אין אַ סאָציאַליסטישע גע־זעלשאַפֿט וועלען אפילו דיא געבאָרענע פערברעכער בער אויך ניט בענייען קיין פערברעכען, ווייל קיין עלענד, קיין אויפֿרייצונג, קיין האַבזוכט וועט זיי דערצו ניט טרייבען; הגם דיא סאָציאַלע אומשטענדען דען זיינען, זאָגט ער, אפילו ניט דיא ערשטע אור־זאכע, וועלכע טרייבט אַ געבאָרענעם פערברעכער צום פערברעכען, קענען זיי דאָך רעגולירען זיינע פערברעכערישע געפיהלען און קענען איהם אונטער

דעם לעזער מיט זיינע אנויכטען איבער דיזע אלע פראגען.
וואָס זשע אנבעטריפט דיא סאָציאליסטישע געזעלשאַפט, בעקומט דיא פראגע שוין גאָר אנאָנ-
דער פנים, דען כמעט אלע היינטיגע פערברעכען
קומען דירעקט אָדער אונדירעקט ארויס פון דיא
יעצטיגע צרה'דיגע עקאנאָמישע אומשטענדען, וועג-
כע ווערען פון דעם סאָציאליזמוס אָבגעשאַפט.
ש. פעסקין.

ענגלישע ראָמאַנען און ראָמאַניסטען אין דעם 18טען און 19טען יאָרהונדערט.

(פאַרטייט צונג.)

ערשטער אַרטיקל.

דער אַכטצעהנטער יאָרהונדערט.
(שלום.)

אַליווער גאָלדסמיט איז געווען דער לעצטער
גרויסער ענגלישער ראָמאַניסט פון דעם אַכטצעהנ-
טען יאָרהונדערט. נאָך איהם און ביז דעם אָנ-
פאַנג פון דעם ניינצעהנטען יאָרהונדערט איז שוין
ניט ערשינען קיין איינציגער בעדייטענדער ראָמאַן
אין דער ענגלישער ליטעראַטור. דיא איבעריגע
ענגלישע ראָמאַניסטען פון דעם אַכטצעהנטען יאָהר-
הונדערט האבען נאָכגעמאַכט אין זייערע ווערקע
גאָלדסמיטען און זיינע גרויסע פאָרגענגער. אייניגע
פון זיי זיינען געווען זעהר פאָפולער אין זייער צייט;
אָבער היינט לעזט מען שוין ניט אפילו דיא בעסטע
פון זיי. זיי האבען שוין היינט ניט מעהר, וויא א
היסטאָרישען ווערט; זיי זיינען פאר אונז אינטער-
רעסאַנט דערמיט, וואָס זיי האבען ווייטער ענטווי-
קעלט דעם ראָמאַן און האָבען געגרינדעט נייע
מינים פון איהם. איך וועל דאָ אָנווייזען נור אויף
דיא בעדייטענדסטע פון זיי.

אין 1778 איז אַרויסגעטרעטען אין דער ליטע-
ראַטור דיא ערשטע פרויראָמאַניסטין אין ענג-
לאַנד — מיסס בערני. דער ערשטער ראָמאַן איהר

רער — „עוועלינא“ און דער צווייטער — „צעציליא“,
וועלכער איז ערשינען אין 1782, האָבען געהאט אַ
גרויסען ערפאָלג אין זייער צייט, אָבער יעצט לעזט
זיי שוין קיינער גיט. איהרע ראָמאַנען ווייזען אַרויס
זעהר ווייניג טאלאַנט און. נאָך ווייניגער אָריגינעל-
קייט; אָבער זיי געבען אַ ציעמליך ריכטיגען בילד
פון דעם לעבען פון דער ענגלישער אַריסטאָקראַטיע
אַם ענדע פון דעם פאָריגען יאָרהונדערט. זיא
האַט געגרינדעט דעם קלאַססען-ראָמאַן.
אַ ביסעל שפעטער פאַר מיסס בערני איז אַרויס-
געטרעטען אין דער ענגלישער ליטעראַטור דיא
צווייטע פרויראָמאַניסטין פון דעם אַכטצעהנטען
יאָרהונדערט — מיסס עדזשוואַרט. דיא לעצטע
האַט געהאט אַ גרעסערן טאלאַנט און איז געווען
אָריגינעלער, וויא איהר פאָרגענגערין. איהרע ראָ-
מאַנען געבען אַ ריכטיגען בילד פון דעם לעבען פון
דיא אירלענדער פון יענער צייט. זיא איז געווען
דיא גרינדערין פון דעם פראָווינציאַלען אָדער
טעריטאָריאַלען ראָמאַן. דער הויפט חסרון
פון איהרע ראָמאַנען איז, וואָס זיי זיינען צו בלייך,
טרוקען און פראָזאאיש, און וואָס דיא מייסטע פון
זיי זיינען פולל מיט מאָראַלישע דרשות.
אין 1764 איז ערשינען דער בעריהמטער ראָמאַן

ערסנערען דערמיט, וואָס זיי זיינען געווען נאָכגע-
מאכט נאָך דיא אלטע ריטטער־ראַמאנען, און דיא
לעצטע זיינען אלע געווען מעהר אָדער ווייניגער
היסטאָרישע. אָבער דער צוועק פון דיזע ראַמאנען
איז געווען ניט צו פאַרשטעלען דאס לעבען פון דיא
אמאָליגע צייטען, נאָר צו מאַכען אויף דיא לעזער
א טיעפען איינדרוק. דיא געשיכטע איז אין זיי גע-
ווען ניט מעהר, וויא א גוטער אויסרייד, אום צו
בעשרייבען אַזעלכע זאַכען, וועלכע זיינען ניט גע-
שטייגען און ניט געפלינגען און וועלכע זיינען געווען
אונגעגליך און אונגערייפליך אין דער געגענווארט.
און דארום איז טאקי דיא געשיכטע אין זיי אַזוי
אַרעם און פאַרש. זיי ענטהאַלטען נור היסטאָרישע
נעמען, צו וועלכע עס זיינען צוגעטשעפּעט פאַר-
טאסטישע מעשיות.

נאָך דעם, וויא עס איז ערשינען דער „שלאָסס
פון אַטראַנטאָ“, איז געוואָרען אַ מאָדע אויף אַזעל-
כע ראַמאנען, און פיעלע ראַמאניסטען האבען אָנ-
געהויבען נאָכצומאַכען וואלפּאָלען. איינע פון דיזע
נאָכמאַכערס איז געווען מיסס פילל. איהרע ראַמא-
נען זיינען אין פיעלע הינזיכטען געווען העכער, וויא
וואלפּאָלס ווערק. איהר „אַלטער ענגלישער באַראָן“
איז פיעל ווייניגער אונזינפאַר, וויא דער „שלאָסס
פון אַטראַנטאָ“, כאָטש דיא געשיכטע, וואָס איהר
געפינט אין איהם, איז נאָך מעהר פאַרש, וויא אין
וואלפּאָלס ראַמאן. זיא איז געווען בעסער פאַר
וואלפּאָלען דערמיט, וואָס זיא האט ניט דערקאָזט,
אַז איהר פאַנטאַזיע זאָל פאַרקריכען שוין צו ווייט.
פיעל העכער פאַר וואלפּאָלען און פאַר מיסס
פילל איז געווען דער דריטער פאַרשטייער פון
דעם ענגלישען סענסאַציאָנעלען ראַמאן פון דעם
אַכטצעהנטען יארהונדערט — מיססיס ראַדקליף.
אין איהרע הענט האט דער סענסאַציאָנעלער ראָ-
מאַן עררייכט דיא העכסטע שטופע פון זיין ענט-
וויקלונג. זיא איז דיא גרעסטע סענסאַציאָנעלע
ראַמאניסטין ניט נור אין דער ענגלישער ליטעראַ-
טור, נאָר אפילו אין דער וועלט־ליטעראטור. איהר
פאַנטאַזיע און ערפינדונגס־קראַפּט זיינען וואונדער-
באַר רייך. יעדער ראַמאן איהרער מאכט אַ שרעק-
ליכען איינדרוק אויף דעם לעזער, און פיעלע קוויקען
זיך מיט איהרע ווערקע נאָך ביז היינטיגען טאָג.

„דער שלאָסס פון אַטראַנטאָ“, פון האָראס וואל-
פּאָל. דאָס איז געווען נאָר אַ נייער מין ראַמאן
אָדער, ריכטיגער, דאָס איז געווען דער אלטער
ריטטער־ראַמאן אין אַ נייעם אַנצוג. דאס איז געווען
דער אָנפאַנג פון דער רעאַקציאָן געגען דעם רע-
אליסטישען ראַמאן, וועלכער האָט פופציג יאָהר
דורכאַנאנד אונגעטרענהט געהעררשט אין דער
ענגלישער ליטעראטור. דעם לעזער איז נמאס גע-
וואָרען צו לעזען איינפאַכע בעשרייבונגען פון דעם
אַלטעגליכען לעבען און ער האָט ווידער אַ מאָל אָנ-
געהויבען צו פאָדערן פון דעם ראַמאן דאָס, וואָס
דיא מאַססע לעזער פאָדערט געוויינליך פון איהם,
נעמליך, שפּייזע פאַר דער פאַנטאַזיע און שטאַרקע
איינדריקע. דער „שלאָסס פון אַטראַנטאָ“ איז אַזוי
אונגעהייער פאַנטאַסטיש, דאס ער שיינט צו זיין
אַ פאַראַדיע אויף דיא אלטע ריטטער־ראַמאנען,
אָבער קיין פאַראַדיע האָט ער אין אמת'ן ניט גע-
קענט זיין, ווייך צו יענער צייט זיינען דיא ריטטער-
ראַמאנען שוין לאַנג געווען אויסגעקאכט און פאַר-
געסען. דער ערפאָלג פון דיזען ראַמאן באַהד, וויא
ער איז ערשינען, איז געווען אונגעהייער גרויס, אָבער
יעצט מוז מען שוין האבען זעהר פיעל מוטע און
געדוקה, אום איבערצולעזען איהם. דאס איז געווען
דער ערשטער סענסאַציאָנעלער ראַמאן
און צו דערזעלכער צייט דער ערשטער היסטאָ-
רישער ראַמאן, ווייל אין איהם איז פאַרגעשטעלט
דאס לעבען ניט פון דער געגענווארט, נאָר פון
דיא אמאָליגע צייטען, נעמליך, פון דעם מיטטער-
אַלטער. דאס דער ערשטער סענסאַציאָנעלער ראָ-
מאַן איז אויף געווען אַ היסטאָרישער ראַמאן, איז
נאָגין נאטירליך, דער פערפאַסער האט ניט געקענט
געפינען קיין מאַטעריאַל פאַר זיין פאַנטאַסטישע
ווערק אין דער געגענווארט, ווייל זיא איז געווען
צו איינפאַך און קלאָר, און דארום האט ער זיך
געווענדעט צו דער פערגאַנגענהייט, וועלכע איז גע-
ווען דונקעל און, פאָלגליך, פולל מיט וואונדער.
אויף דער פערגאַנגענהייט האט מען געקענט אויס-
טראַכטען אלעס, וואס מען האט געוואָלט, און מען
האט געקענט זיין זיכער, אַז דער לעזער וועט אלעס
גלייבען. דאס, וואָס דיא ערשטע סענסאַציאָנעלע
ראַמאנען זיינען געווען היסטאָרישע, קען מען אויף

פון דיווען מין ראָמאַנען איז געווען דער פאָפולערער זשורנאַליסט פון יענער צייט — וויליאַם גאָדווין. פון זיינע דריי ראָמאַנען, וועלכע האָבען אלע איין סאָציאַלע טענדענץ, איז דער בעסטער „קאלעב וויליאַמס“. וועלכער איז ערשינען אין 1794. אין דער איינגלייטונג צו דיעזען ראָמאַן ערקלערט זיין פערפאַסער, דאָס ער האט אין זינען געהאַט צו געבען אין איהם „אין איבערבליק און אין אנאליז פון דעם, וואָס גייט פאַר אין דער מאָראַלישער וועלט, פאַרצושטעלען דיא חסרונות פון דער געזעל-שאַפטליכער אָרדנונג און צו אונטערזוכען אלע מינים פון דעם פאַמיליען-דעספּאָטיזמוס, צוליעב וועלכען איין מענטש ווערט דער שונא פון דעם אנדערן.“ וויא איהר זעהט, האָט דער אכטצעהנטער יאָרהונדערט געלייגט דעם פונדאַמענט פון אלע מינים פון דעם היינטיגען ראָמאַן. דעם ניינצעהנ-טער יאָרהונדערט איז נור איבערגעבליבען ווייטער צו ענטוויקלען און צו פערפאַלקאָמען דיעזע מינים ראַמאַנען. דיא טרוקענע פראָזאאישע ראַמאַנען פון דעפּאָ זיינען געווען דער עקסטרעמסטער אויסדרוק פון דער רעאַקציען געגען דיא העלדען-ראַמאַנען פון דעם 17טען יאָרהונדערט; און זיי זיינען צו דערזעלבער צייט געווען ערשטע דיא רעאַליסטישע ראַמאַנען. דיא סענטימענטאַלע ווערקע פון ריטשאַרדסאָנען זיינען געווען דער אנפאַנג פון דעם היינטיגען פּסי-כאָלאָגישען ראָמאַן. פילדינג האָט געגעבען עטליכע גרויסע מוסטער פון דעם ראָמאַן פון דעם אלטענ-ליכען לעבען. סמאָללעט און סטערן האָבען געגרינדעט דעם דעם היינטיגען הומאָריסטישען ראָמאַן. גאָלד-סמית האָט אָנגעשריבען דעם ערשטען פאַמיליען-ראָמאַן; מיסס בערני האָט געגרינדעט דעם קלאַסען-ראָמאַן, און מיסס עדזשוואַרט האָט געלייגט דעם פונדאַמענט פון דעם פראָווינציאַלען ראָמאַן, דיא פאַרשטייער פון דעם אויף אַ קורצע צייט אויפגע-לעבטען פאַנטאַסטישע ראָמאַן האָבען רייך גע-מאַכט דיא שפראַכע פון דעם ראָמאַן, האָבען אריינגעבראַכט אין איהם אַ נייעם וויכטיגען עלע-מענט — דיא בעשרייבונגען פון דער נאַטור און האָבען געלייגט דעם ערשטען פונדאַמענט פאַר דעם היסטאָרישען ראָמאַן, און גאר אַם ענדע האָט גאָדווין געשריבען דעם ערשטען ראָמאַן מיט אַ סאָציאַלער טענדענץ. נאך אזא מאַסע גרויסאַרטי-גע מוסטערן אין דעם 18טען יאָרהונדערט, איז שוין דער הויכער צושטאַנד פון דעם ענגלישען ראָ-מאַן אין אונזער צייט גאָר ניט צום בעוואונדערן.

(פאַרטייטונג פאַלגט.)

מ. באַראַנאָוו.

קיין באַראַקטערען און קיין לעבעדיגע מענטשען גע-פינט איהר ניט אין איהרע ראַמאַנען, ווייל דער איינציגער צוועק איהרער איז געווען צו מאַכען אַן עפעקט, צו איבערראַשען און צו דערשרעקען דעם לעזער. איהר שפראַכע איז פול מיט פייער און אַפט זאָגאר מיט פאַעזיע. זיא איז געווען דיא ערשטע, וואָס האָט אריינגעבראַכט אין דעם ראָמאַן דיא בעשרייבונגען פון דער אויסערער נאַטור, און זיא איז געווען אַ קינסטלערין אין דעם. איהרע ווערקע זיי-נען איבערזעצט געוואָרען אויף פיעלע שפראַכען און האָבען איבעראַל געהאַט אַן אונגעוויינלעכע ער-פאָלג. דיא בעסטע פון זיי זיינען דיא פאָלגענדע: „דער ראָמאַן פון דעם וואַלד“ (ערשינען אין 1791), „דיא געהיימניכע פון אלדאָלפּאָ“ (1793) און „דיא איטאַליענער“ (1797).

דער פאַנטאַסטישער ראָמאַן פון דעם ענדע פון דעם אכטצעהנטען יאָרהונדערט איז געווען אַן אוננאָטיוו ליכע זאך נאָך דער פּובליציאָהריגער אונ-בעשרענקטער הערשונג פון דעם רעאַליסטישען ראָ-מאַן; און דאַרום האָט ער טאַקי ניט לאנג געלעבט. דיא מאַדע אויף איהם איז גיך איבערגעגאַנגען, און מען האָט ווידער צוריקגע-קעהרט צו זיין געזונטען פאַרגענגער. אָבער ער האָט פון דעסוועגען איבערגעקאָזט נאך זיך אַ טיעפען סליעד. ער האָט ענטוויקעלט דיא שפראַכע פון דעם ראָמאַן; ער האָט אריינגעבראַכט אזא וויכטיגען עלעמענט, וויא דיא בעשרייבונגען פון דער אויסערער נאַטור, און ער האָט, ענדליך, גע-לייגט דעם פונדאַמענט פון דעם היסטאָרישען ראָ-מאַן. וואַלטער כקאָטט האָט זיך שפעטער אַלליין מודה געווען, דאָס ער איז געפאלען אויף דעם גע-דאַנקען אָנצושרייבען זיין בעריהמטע סעריע פון היסטאָרישע ראַמאַנען נאָך דעם, וויא ער האָט איבערגעלעזען דעם „שלאָס פון אַטראַנטאָ“ און דיא ראַמאַנען פון מיססיס ראַדקליף.

איידער מיר וועלען ענדיגען מיט דעם אַכט-צעהנטען יאָרהונדערט, מוזען מיר עראינערען נאך איין מין ראָמאַן, וועלכער איז ענטשטאַנען גאָר אַם ענדע פון דיעזען יאָרהונדערט. מיר מיינען דעם זאָנענאַנטען טענדענציעזען ראָמאַן, וועלכער ענט-האַלט אַ מאָראַל. דער בעדייטענסטער פאַרשטייער

דיא לאָהן אַרבייטער אין מיטעלאַלטער

(נאך קויטסקי.)

פון י. דובינבויס.

I.

עס וועט ניט שאדען גלייך פון אנפאנג צו בער-
מערקען, אז דער ארטיקעל נעמט זיך ניט אונטער צו
שילדערן דיא לאָנע פון דיא לאָהן אַרבייטער אין
מיטעלאַלטער, — איבער דיוועס מוז מען שרייבען
גאנצע ביכער. נאטירליך וועט דיעזע פראגע ניט
אין גאנצען איבערגעהיפט ווערן; דער הויפטגעגנע-
שטאנד אבער וועט זיין דיא ענטשטעהונג און דיא
ענטוויקלונג פון דיא לאָהן אַרבייטער; פון וואנען זיי
האָבען זיך גענומען, א. ז. וו. ווארים ניט אימער
זיינען געווען לאָהן אַרבייטער; עס זיינען געווען צייטען,
ווען אלע מענשען זיינען געווען גלייך. עס וועט
דעריבער זיין אינטערעסאנט נאכצוזוכען, וויא אזוי
עס איז געקומען, אז איין מענש זאָל זיין געצוואונג-
גען זיך צו פערדינגען צום צווייטען. אום אָבער
ריכטיג צו פערשטעהן דיעזע פראגע, וועט נייטיג
זיין צו בעטראכטען דיא עקאנאָמישע ענטוויקלונג
דער געזעלשאפט פון אנפאנג פון מיטעלאַלטער,
ווייל דאן האט זיך אנגעפאנגען א נייער קאפיטעל
אין דער געשיכטע דער מענשהייט.

ווען דיא רוימישע מלוכה האָט אנגעפאנגען
אונטערצוגעהן, זיינען נאָך אלע איבריגע אייראָ-
פעאישע פעלקער געווען האלב ווילד; זיי זיינען נאך
געווען נאָטאָרען, דאס הייסט, זיי האָבען געוואנד-
דערט מיט זייערע סטאדעס פון איין אָרט צום
צווייטען, האָבען געלעבט פון יאגד און פון האָדער-
ווען פהמות. נאָך דעם וויא דיא גערמאנען (דיא
אַלטע דייטשען) האבען איינגענומען דיא רוימישע
מלוכה, האבען זיי זיך אנגעהויבען צו בעקענען מיט
א העכערן, מעהר ציוויליזירטען לעבען, און, אוועק-

נעהמענדיג, פון דיא רוימישע פריצים גרויסע גיטער,
אויף וועלכע דיא ערדבעאַרבייטונג איז געווען זעהר
ענטוויקעלט, האָבען זיי זיך אליין ביסלעכווייז אב-
געלערנט דיא קונסט פון ערד בעאַרבייטונג, און
ווייטער האבען זיי אלץ מעהר אויפגעהערט צו לע-
בען פון יאגד און האבען אָנגעפאנגען צו בעאַרביי-
טען דיא ערד און צו לעבען פון איהר.

עס ענטוויקעלט זיך אלזא א קלאסע מענשען,
וואָס לעבט פון דער ערד און וואָס איז פון קיינעם
ניט אבהענגיג — א פרייע בויערן קלאסע.

עס האט זיך אנגעפאנגען דיא פעלקער-וואנד-
דערונג: פערשיעדענע ווילדע פעלקער האָבען גע-
זוכט נייע לענדער, וואו זיך צו בעזעצען. דיא גער-
מאנען, וועלכע האָבען זיך בעזעצט אין רוימישען
רייך, האָבען עטליכע יאהרהונדערט דורכאנאנד
געמוזט פיהרען מלחמות מיט דיווע ווילדע פעלקער.
אין יענע צייטען האט יעדער איינער געמוזט
גייהן אין קריעג. דאדורך איז אָבער דיא ערד-אַר-
בייט פערנאכלעסיגט געוואָרען און דיא בויערן
זיינען געוואָרען אָרעם.

דיא רייכע, דיא גרויסע גלחים, דיא קעניגע
און פירסטען, וועלכע האָבען אימער געהאַט א גרוי-
סען חשק דאָס פאָלק אונטערצודריקען און אויס-
צובויטען, האָבען איצט געהאַט א גוטע געלעגענ-
הייט אויסצופיהרען זייערע פלענער. אוועקטרייבען
דיא בויערען פון זייער ערד וואָלט געווען דיא
גרעסטע נאָרישקייט; ווייל נישט קיין ערד האָט
דאן געפעהלט, — ערד איז געווען מעהר וויא מען
האט בעדארפט, — זאָנדערן מענשען זיינען געווען
ווייניג. דיא רייכע האָבען עס גוט פערשטאנען און

II.

אין דיא צייטען פון וועלכע דאָ איז דיא רעדע, האָט נאָך געהעררשט דיא פראָדוקצאַן פאר'ן זעלבסט-געברויך: ד. ה. יעדע פאמיליע האָט ניט נור אליין פראָדוצירט אלעס וואס זיא האָט בעי דארפט, זאָגנדיק אלעס וואָס זיי האָבען פראָדירט האָבען זיי אליין פערברויכט.

יעדע פאמיליע איז געווען אַ וועלט פאר זיך. זיא האָט צו קיינע אנדערע ניט בעדארפט אַנ-קומען. זיי האָבען אליין בעארבייט זייער ערד, גע-בויט זייערע הייזער; זיי זיינען געווען זייערע אייגענע שניידערס, שוסטערס, שמידען, סטאָליאַרעס און זאָ ווייטער.

דיא בעדירפניסע פון דיא פריצים זיינען געווען פיעל גרעסער וויא פון דיא בויערן. אָבער אויך זיי האָבען אלץ געמוזט קאָזען מאכען ביי זייערע בויערן; ווייל קיין האנדווערקער זיינען נאָך דאן ניט געווען. אָבער דיא לעבענסמיטעל און דיא אומזיסטע אר-בייט, וואָס דיא בויערן זיינען געווען פערפליכטעט צו געבען דיא פריצים, האָט דיזע פריצים געגעבען דיא מעגליכקייט צו האלטען אַ סך קנעכט און דאָ דורך איינצופיהרען ביי זיך אַ געוויסען גראד פון טהיילונג דער ארבייט, אז איינער זאָל זיך, צום ביישפיעל, בעשעפטיגען מיט שניידעריי, דער צוויי-מיט שוסטעריי א. ז. וו.

אויף אזא אופן האָבען זיך אויף דיא פריצים'שע הויפּען ענטוויקעלט דיא התחלות פון האנדווערק. ווען איינער האָט זיך אויסגעלערנט אַ געוויסע מלאכה, וואָלט זיך שוין ניט געלוינט איהם צו בעי-שעפטיגען מיט נאָך אנדערע ארבייטען. א'ן אר-בייטער, ווען ער האָט נישט בעדארפט זיין גאנצע צייט ארבייטען פאר'ן פרייז, האָט אין דיא ליידדיגע צייט מיט'ן פרייז'ס ערלויבניס אנגעהויבען צו אר-בייטען פאר דיא דערבייאַיגע דערפער, אדער פאר דיא קליינע פריצים, וועלכע זיינען ניט געווען אים שטאַנד צו האלטען אייגענע מייסטערס.

אויף דיזען אַרט הייבט זיך שוין אָן דיא קונדען-ארבייט און גלייך נאך דעם הייבט זיך אויך אָן דיא ארבייט ניט נאָר פאר בעשטימטע קונדען, זאָנ-דערן אויך פארן מארק.

פון 8טען יאהרהונדערט אָן, האָט זיך גאנצן

האָבען בעסער אויסגענוצט דיא נויט און אַרמוט פון דיא בויערן, אום זיי צו מאכען אבהענגיג פון זיך. דאנענען אָבער, האבען דיא פריצים געמוזט ארונטערנעהמען פון דיא בויערן דיא מלחמה-דיענסט, וועלכע וואָלט דיזע בויערן געפיהרט צום אונטערגאנג. ביסלעכווייז האָט זיך איין בויער נאכ'ן אנדערן אונטערגעגעבען אונטערן שוין פון אַ רייכען פרייז. דיא פריצים מיט זייערע פיעלע קנעכט האָבען גע-פיהרט דיא מלחמות, און דיא בויערן האָבען גע-פיהרט זייער ווירטשאפט. פאר דיזע טובה פון דיא פריצים האָבען זיך דיא בויערן פערפליכטעט וויא צו צאהלען יעהרליך אַ בעשטימטע צאָהל פראָדוק-טען און צו ארבייטען פאר זיי אַ בעשטימטע צאָהל טעג אין וואָך.

נאך אַ פאַרמע צו מאכען דיא בויערן אבהענגיג איז געווען דיא פאָלגענדע: דיא קירכע, וועלכע האט אימער גוט פערשטאנען צו בעשיצען איהרע אינטערעסען, האָט נאך אין דיא פריהערדיגע ציי-טען אריינגעכאפט גרויסע שטיקער ערד. דיא שטענדיגע מלחמות האָבען נאָך פערגרעסערט דיא מענגע פרייע (אוועקגענומענע) ערד. אום צו האָבען אַ נויט פון דיעזע ערד, האָבען דיא רייכע, וועלכע האָבען דאָס געקראָנען אַלס מתנות פון דיא קעניגע, געזוכט מיטלען צו צוציהען צו דער נייער ערד בויערן אַלס קאָלאָניסטען, — ניט פאַר עולם הבא, נאטירליך, נאָר פאַר בעי-שטימטע צאהלונגען און ארבייט. וויא מיר האָבען שוין פריהער געזעהן, האָט נאך דאן געפעהלט מענ-שען. דיא פריצים זיינען דעריבער געווען געצוואונ-גען צו קאנסורירען צווישען זיך. יעדער האָט גע-וואָלט האָבען וואָס מעהר ארבייטער; ווען איינער האט ניט געקראָנען, אָדער האָט געוואָלט האָבען נאָך מעהר, האָט ער זיך ניט געשעמט אבצוריי-דען דיא בויערן פון א'ן אנדער פרייז. דאס האָט געפיהרט צו דעם, דאס דיא פריצים האָבען אָנגע-ווענדעט אלע מיטלען, גוטע און שלעכטע, מאָרא-לישע און אונמאָראלישע, צו צווינגען דיא בויערן צו דער ערד וואו זיי וואָהנען, — זיי זאָלען ניט מאָרען איבערגייהן פון איין פלאץ אויפ'ן צווייטען. ביסלעכווייז זיינען דיא פריהערדיגע פרייע בויערן געוואָרען פאנשציניקעס.

דער בעל מלאכה האט אפגעזעצט דיא פראדוקטען פון זיין ארבייט, זיא איז פאר איהם אויף געוואָרען אַ עיר מקלט, — אַ רעמונגס-פלאַץ. אויסער דיא פריצים'שע בעלי מלאכות, האבען זיך באלד אין דיא שטעדט אָנגעהויבען אריינצוקלייבען פיעלע ענט-לאָפענע בויערן פון אנדערע ערטער, וועלכע זיינען ענטוועדער שוין געווען בעלי מלכות אָדער האבען געשטרעבט צו ווערן בעלי מלאכות. דיא שטעדט האבען זעהר גערן אויפגענומען אזעלכע בויערן, ווייל דאמאלס זיינען נאך געווען ווייניג בעלי מלאכות, און דיא נייצונגעסומענע האבען געהאלפֿען פֿערגרע-סערן דעם רייכטום און מאכט פון דיא שטעדט. נאך מעהר, דיא שטעדט האבען זיי ניט נאָר גערן אויפגענומען, זיי האבען זיי זאָגאר גענומען אונטער זייער שוין, זאָ דאס ווען א בויער האט געוואָהנט אין א שטאָדט א יאָהר, איז ער געוואָרען פריי.

דיא אלטע בעל מלאכות האבען דיא נייצונגע-קומענע בעטראכטעט ניט אלס קאנקורענטען, זאָנדערן אלס קאמפאָנימענטען, אלס מיטקעמפֿער. דיא צאהל פון דיא פרייע בעל מלאכות איז אימער געוואָקסען. דיזע האבען זיך פֿערבונדען מיט דיא ניט פרייע, מיט דיא פריצים'שע, און נאך אַ לאַנגען קאמפֿף צו ענדע פון 14טען יאהרהונדערט גע-פינען מיר נור פרייע בעל מלאכות.

דער קאמפֿף גענען דיא שטאדט'שע פריצים איז ניט געווען דער איינציגער וואס דיא בעל מלאכות האבען געהאט צו פֿיהרען. וויא מיר האבען פֿריהער געזעהן, זיינען דיא שטעדט פון אנפאנג געווען ניט מעהר וויא ארומגעמויערטע דערפער. יעדער דאָרף, יעדע געמיינדע איז געווען א געאָסענשאפט. (חברותא, שותפות) יעדער וואס האט געוואָהנט אין דאָרף איז געווען אַ חבר אין דער געאָסענשאפט און האט געקרוגען איין שטיק ערד צו בויען א הויז און אַן אנדער שטיק ערד צום בעאַרבייטען. דיא וועלדער, פאשעס, ווענען, וואסער א. ז. ווי. האבען בעלאנגט צו דער גאנצער געאָסענשאפט. דיזע געאָסענשאפטען האבען זיך אליין רעגירט און האָ-בען אליין געמאכט זייערע געזעצע. אין דייטשלאנד האָט מען זיי גערופֿען „מאָרק-געאָסענשאפטען“.

פון אָנפאנג האט מען יעדען ניי-צונגעקומענער צוגענומען פאר אַ חבר אין דיא געאָסענשאפט,

וועסט אייראָפּא אָנגעהויבען צו בערעקען מיט שטעדט. דיזע ענטשטייהונג פון שטעדט איז ארויס-געקומען פון דער ענטוויקלונג פון האנדעל מיט איטאליען, וואו עס זיינען נאָך איבערגעבליבען שטעדט פון דער רוימער צייט. דיא בויערן האָבען דעם האנדעל ניט בעדארפט, ווייל זיי האָבען אליין פראָדוצירט אלץ וואס זיי האָבען בעדארפט. אבער דיא פריצים און גרויסע גלחים האבען געהאט בע-דירפניסע אין אזעלכע זאכען, וואס זייערע בויערן זיינען ניט אים שטאַנד געווען צו מאכען, וויא צום ביישפיעל, טהייערע געוועבעכטען, פערשיעדענע לוקסוס זאכען. דיזע ארטיקלען האבען זיי געקענט קריגען נור פון איטאליען.

מיר זעהן אלזא, וויא אויף דיא הויפֿען פון דיא גרויסע פריצים, פון דיא בישאָפֿען און אנדערע גרויסע לייט, הייבען זיך אן אנצוזאמלען סקלאַדען פון פערשיעדענע סחורות. אזעלכע הויפֿען האבען געהייסען מאַרקטען. דיא מאַרקטען זיינען געוואקסען אין רייכטום. דער רייכטום איז אבער געווען אַ מאַנגעט, וועלכער האָט צוגעצויגען דיא פערשידענע רויבער-באַנדעס, וואָס אין יענע אונזיכערע צייטען זיינען געווען. אום זיך צו בעשיצען פון דיא רויבער, זיינען דיא מאַרקטען געצוואונגען געווען זיך צו בע-פֿעסטיגען: דאָדורף וואָס אַ מאַרקט האט זיך בע-פֿעסטיגט, איז ער געוואָרען אַ שטאדט. דיא שטעט זיינען וואָס ווייטער אַלץ געוואקסען אין פאכט און רייכטום.

כמעט אלע שטעדט האבען זיך אויסגעבינדעט פון דיא פריצים'שע דערפער. זיי זיינען דעריבער פון אָנפאנג געווען נישט פריי; אָבער וואָס מעהר דער רייכטום און מאכט פון דיא שטעדט איז גע-וואקסען, אַלץ מעהר האבען זיי געזוכט מיטלען אַראָבצרוואַרפען פון זיך דעם יאָך פון דיא פריצים, ביי, ענדליך, איז עס זיי געלונגען.

ביי דיזער ענטוויקלונג האבען אויף דיא האנד-יערקער געשפילט אַ וויכטיגע ראָלע. אַ גרויסער טהייל פון דיא שטאדט'שע בעפֿעלקערונג איז בע-שטאַנען פון בעלי מלאכות און זיי האבען א גרויסען אַנטהייל גענומען אין דיא קעמפֿע פון דיא שטעדט געגען דיא פריצים.

דיא שטאדט איז ניט נור געווען אַ מאַרק, וואו

זיך אָרגאַניזירט אָדער אנגעשלאָסען אָן אַ עקזיס-
טירענדע צונפֿט. זאָגאַר דיא אונאַרענטליכע פֿרויען
האַבען אין פֿיעלע שטעט געהאַט אייגענע צונפֿ-
טען. אבער ניט אלע זיינען געווען אין דער גליק-
ליכער לאַגע זיך צו אָרגאַניזירען. פֿיעלע מלאכות
האַבען זיך ענטוועדער צו שלעכט בעצאהלט אָדער
זיינען געווען צופֿיעל פֿעראַכט אום דיא בעל מלאכות
זאלען זיין אין שטאַנד זיך צו אָרגאַניזירען אין צונפֿ-
טע. אויף דיעזע אומגליקליכע האַבען דיא צונפֿטיגע
בעלי מלאכות אראָפֿגעקוקט מיט פֿעראַכטונג, וויא
דיא אַריסטאָקראַטען האַבען געקוקט אויף זיי
אַליין.

אַבער וואס מעהר דיא צונפֿט איז געוואָרען אַ
יחוס, אלץ מעהר האט זיך אין האַנדווערק אַליין
ענטוויקעלט אַ נייער קלאַסע־געגענזאץ, — געמליך
צווישען מייסטער און געזעלען.

III.

דיא ערשטע נאָכריכטען איבער דיא געזעלען,
אָדער קנעכט, וויא מען האט זיי דאן גערופֿען, גע-
פינען מיר אין דייטשלאַנד אין 13 יאהרהונדערט.
ביז דאן זיינען נאך וואהרשיינליך ניט געווען קיין
געזעלען.

פֿאַר'ן 14טען יאהרהונדערט איז נאָך ניט גע-
ווען דיא נויטווענדיגקייט פֿון אַ בעזונדערע געזעלען-
אָרגאַניזאַציע. וויא מיר האַבען שוין פֿריהער גע-
זעהן, איז נאך דאן אַ טהייל בעל מלאכות געווען
פֿאַנשיציניקעס, אַ טהייל פֿריי, אָבער אָהן פֿאַליטי-
שע רעכט. דיא אָרגאַניזאַציען פֿון דיא בעל
מלאכות זיינען נאך געווען קאמפֿף־אָרגאַניזאַציען.
זיי האַבען זיך דעריבער געפֿרייט מיט יעדען ניי-
צער געקומענעם וויא מיט אַ מיטקעמפֿער און אלס אַ
מיטעל צו פֿערשטאַרקען דיא מאַכט פֿון דיא צונפֿ-
טען. זיי האַבען אנגעווענדט אלע מיטלען דיא נייע
צו צוציהען צום צונפֿט, און האַבען זאָגאַר זיי גע-
צוואונגען אַריינצוטערעטען.

דיא האַנדווערק איז נאך געווען ווייניג ענט-
וויקעלט. יעדער בעל מלאכה האט זיך לייכט גע-
קענט מאַכען זיינע אייגענע געצייג. אין פֿילע פֿאַכען
האט נאך דער קונד געליפֿערט דיא רויהע מאַטע-
ריאַל און דער בעל מלאכה פֿלעגט דאס בעארביי-
טען ביי איהם אין הויז. יעדער האט דעריבער

זייל ערד איז נאך געווען פֿיעל און עס האַבען נור
געפֿעהלט מענטשען זיא צו בעאַרבייטען.

אין דיא שטעט, וואו דיא בעפֿעלקערונג איז
געוואַקסען, האט זיך באַלד אנגעהויבען אַרויס-
צווייזען אַ מאַנגעל אין ערד. דיא אַלטע פֿאַמיליען
האַבען מורא געהאַט, אז דורך דיא נייע וועלען זיי-
ערע אייגענע אינטערעסען ליידען, זיי האַבען דערי-
בער דיא מאַרק־גענאָסענשאַפטען פֿאַרשלאָסען, און
האַבען דיא נייצוקומענדע ניט מעהר אַריינגענומען
אין דיא גע־אַסענשאַפטען.

מיט אַנדערע ווערטער, עס האט זיך אויסגע-
פֿילדעט אַ שטאַדטישע אַריסטאָקראַטיע, וועלכע
איז בעשטאַנען פֿון דיא אַלטע בירגער, עס האט
זיך אָבער אויף געבילדעט אַ נייע קלאַסע פֿון דיא
שפֿעטער איינגעוואַנדערטע, מייסטענטהיילס
סוחרים און בעלי מלאכות, וועלכע האט אין דער
גענאָסענשאַפט קיין אַנטהייל געהאַט. וויא מיר
האַבען אָבער פֿריהער געזעהן, מאַכט דיא גענאָ-
סענשאַפט דיא געזעצע און פֿערוואַלטעט דיא
שטעט; דיא נייע בירגער זיינען דעריבער געווען
פֿאַליטיש רעכטלאָז.

אום זיך גלייכע רעכטע אויסצוקעמפֿען, הא-
בען זיך דיא נייע בירגער אָרגאַניזירט אין צונפֿטען
(צעכען), ד. ה. אלע בעלי מלאכות פֿון איין פֿאַך
האַבען זיך פֿעראייניגט איינער דעם אַנדערן צו אונ-
טערשטיצען און צוזאַמען צו קעמפֿען. מיט דעם
צוואַוקס פֿון האַנדעל איז געוואַקסען דיא וויכטיג-
קייט פֿון דיא האַנדווערקער און דאָדורך דיא מאַכט
פֿון זייערע צונפֿטען.

נאָך אַ שווערען קאמפֿף, וועלכער האט געדויר-
ט פֿון 13טען ביז'ן 15טען יאהרהונדערט, האַבען
זיי זיך ענדליך בעפֿרייט פֿון דיא שטאַדטישע אַריס-
טאָקראַטיע און האַבען ניט נור ערוואָרבען פֿאַלי-
טישע רעכטע, זאָגדערן אויף געקומען אין דער לאַגע
צו קענען קאָנטראָלירען דיא שטאַדטישע רעגיר-
ונגען.

אין אַ סך שטעט האַבען זיך נאך אין 12טען
יאהרהונדערט אנגעפֿאַנגען צו בילדען צונפֿטען, אין
אַנדערע ערשט שפֿעטער. יעדענפֿאַלס, וואס שפֿע-
טער איז אַלץ געוואַקסען דיא צאָהל און מאַכט פֿון
דיא צונפֿטען, און ווער עס האט נור געקענט, האט

זיי האבען געהאט און וואָס ווייניגער מענשען זיי האבען געברויכט זיא צו פֿעאַרבייטען. דיא נעכסטע פּאָלגען פון דעם זיינען געווען, דאס דיא פריצים האבען אוועקגעטריבען גרויסע מאסען בויערן פון זייער ערד און האבען דיא איבערגעבליעבענע בויערן אויסגעצאפט און אונטערדריקט אויף אַן אונגע- הייערען אופן. דיא גרעסטע טהייל פון זיין צייט האט דער בויער געמוזט פֿערבריינגען בעאַרבייטענ- דיג דעם פרייז'ס פֿעלדער, און פון דיא ווייניגע פרייע שטונדען, וואס זיינען איהם איבערגעבליבען, האט ער געמוזט אויסאַרבייטען אום צו צאהלען דעם פרייז מעשר, צינזען, לאַנדשטייער, רייכשטייער און קרינסשטייער. ער האט ניט געקענט הייראטען אָדער שטארבען, וואו ער זאָל פריהער ניט בעצאה- לען דאפיר דעם פרייז. אויסער דעם האט ער נאָך געמוזט קלייבען פֿאַר'ן פרייז שטרוי, פֿערשידענע יאגדעס, האקען האָלץ א. ז. וו.

אונטער דיא פיעלע אנדערע פּאָלגען פון דער ענטוויקלונג דער וואַרען-פּראָדוקציען איז כדאי צו דערמאָנען נאך דיא פּאָלגענדע. דיא פריצים זיינען געווען אַרומגערינגעלט מיט גרויסע סוויטעס פון ריטערס, קנעכט און פילע אנדערע ליידיגייטער. אזוי לאַנג וויא עס האט נאך געהערשט דיא פּראָ- דוקציען פֿאַר'ן זעלבסט-געברויך און עס זיינען נאך דעריבער ניט געווען קיין מערק וואו אבצוועצען דיא פּראָדוקטען, האבען דיא פריצים גערן אָנגעהאַל- טען דיזע סוויטעס, ווייל זיי האבען זאָ וויא זאָ דיא פּראָדוקטען ניט געקענט אָבזעצען. אבער מיט דער אויפקומנג פון דער וואַרען-פּראָדוקציען און מיט דיא פֿאַרגרעסערונג פון דיא מעגליכקייט דיא פּראָדוקטען צו פֿערוואנדלען אין געלד, האבען דיא פריצים אָנגעפאנגען צו פֿערטרייבען דיא גרויסע מאסען ליידיג-נייער, וואָס זיי האבען פריהער אָנ- געהאלטען.

דיזע און נאך אנדערע אורזאכען האבען בע- שאפען א גרויסען פּראָלעטאַריאַט און דיזער האט אָנגעפאנגען צו פליהען אין דיא שטערט, וואו ער האט געזוכט שוין, פרייהייט און מיטלען צום לעבען. אנקומענדיג אין דיא שטערט, האבען זיי נא- טירליך געשטרעבט ענטוועדער אליין צו ווערען בעל מלאכות אָדער צו מאכען זייערע קינדער פֿאַר

געהאט דיא מעגליכקייט צו ארבייטען פֿאַר זיך, און ניט ביי א בעל הבית. —

דיא עקאָנאָמישע ענטוויקלונג איז אבער אי- מער פּאַרטנעשריטען; פון 14טען יאָהרהונדערט אָן האט זיך דער האנדעל געוואלדיג ענטוויקעלט, דיא בעל מלאכות זיינען אימער רייכער געוואָרען, זיי- ערע צונפֿטען זיינען געוואקסען אין מאכט, ביז זיי האבען געקריגען דיא מעגליכקייט צו קאָנטראָלירען דיא שטאדט רעגירונגען.

דיזע ענטוויקלונג איז אויך פּאַרגעקומען ביי דיא לאַנד בעפעלקערונג, ביי דיא פריצים און בויערן. מיר האבען פריהער געזאָגט, אַז אין דיא ער- טערע צייטען פון מיטעלאַלטער האט נאָך געהערשט דיא פּראָדוקציען פֿאַר'ן זעלבסט-געברויך; אָבער וואס ווייטער, האט אויף איהר אָרט אַלץ מעהר אָנגעהויבען צו העררשען דיא וואַרען פּראָדוקציען, ד. ה. דיא סיסטעם, ווען דיא פּראָדוקטען ווערן ניט פֿערברויכט פון דעם, וואס שאפט זיי, און ווערען לכתחלה אָנגעגרייט פֿאַר'ן מאַרק. מיט דער ענטי- וויקלונג פון דער וואַרען-פּראָדוקציען האט זיך אויך ענטוויקעלט א נייע מאכט, דיא מאכט פון געלד. פריהער איז נאָך געלד געווען ווייניג אין געברויך, ווייל מען פלעגט ווייניג שויפען אָדער פֿערקויפען. דער פרייז, אנשטאט וואָס פריהער פלעגט, ער אלעס לאָזען מאכען ביי זיך אין הויף, האט אָבער יעצט אלעס געמוזט קויפען אין שטאָדט. דעריבער איז געשטיגען לוקסוס, און מיט דעם זיינען געשטי- גען דיא בעדירפניסע פון פרייז. דאס אלעס צו בע- פרידיגען האט מען בעדארפט האבען א סך געלד. און נאך מעהר. אזוי לאַנג וויא עס האט נאך עק- ויסטירט דיא פּראָדוקציען פֿאַר'ן זעלבסטגעברויך, זיינען נאך ניט געווען קיין מערק וואו אבצוועצען דעם איבערפֿלוס פון פּראָדוקטען. דיא שטרעבונג אָנצו- זאמלען פּראָדוקטען, וועלכע מען קען ניט פֿערקויפען, איז דאָן נאָך נאטירליך נאָר קיין. מיט דער ענטוויקלונג פון דער וואַרען-פּראָדוקציען אָבער איז אלעס אנדערש געוואָרען. דער פרייז האט איצט געקרוגען דיא מעגליכקייט אויסצובייטען זיינע פּראָ- דוקטען אויף געלד. געלד איז א וואַרע, וואָס מען וויל אַלץ מעהר האבען. און געלד מאכען האבען דיא פריצים געקענט אַלץ מעהר, וואָס מעהר ערד

לינג גלייך נאך דעם געקענט ווערן מייסטער. אין דייטשלאנד האט זיך ווייניגער געדויערט; אבער דארטען האבען זיי איינגעפיהרט א געזעלעך-צייט, ד. ה. אז איידער מען האט געקענט ווערן מייסטער, האט מען א בעשטימטע צאהל יאהרען גע-מוזט זיין געזעלע, דויע האט מען געמוזט פערבריינגען אין וואנדערן פון איין ארט צום אנדערן. דיא פארגעשריבענע צייט האט געדויערט פון איין ביז זעקס יאהר, — מייסטענטילס 3—4 יאהר. —

נאך א מיטעל צו בעגרענצען דיא צאהל פון דיא בעל מלאכות איז געווען דיא אָרדנונג, אז א מייסטער טאָר נישט האָבען מעהר וויא א בע-שטימטע צאהל לעהרלינגע און געזעלען. דאמיט האָט מען עררייכט נאָך א צוועק, נעמליך, אז דיא רייכע מייסטערס זאָלען ניט ווערן קיינע קאפיטא-ליסטען.

אין 15טען יאהרהונדערט זיינען דויע בעשרענ-קונגען געווען אלגעמיין. —

דערווייל האבען זיך אויך דיא אומשטענדען געביטען, און ניט יעדער געזעל איז שוין געווען אין דער לאַגע צו ווערן א מייסטער. דיא טעכניק פון האנדווערק איז געשטייגען, דיא געווערקצייג זיינען געוואָרען אַלץ קינסטליכער; אויסער דעם האָט מען איצט שוין בעדארפט בעארבייטען אייגענע וואַרע, מען האָט דעריבער געמוזט האבען א הויז, ווערקשטאטען. מיט איין וואָרט, אום צו ווערן א מייסטער האָט מען בעדארפט האָבען געלד. פילע פון דיא געזעלען זיינען דאָהער געווען פערדאָמט צו בלייבען קנעכט אויף'ן גאנצען לעבען.

אַבער דויע אַלע מיטלען האבען דאָך ניט גע-האַלפּען אין גאנצע. דיא צאהל פון דיא מייסטערס איז געוואַקסען, און אום זיך צו בעשרענקען זיינען נייטהיג געוואָרען ווייטערע בעגרענצונגען. דיא צונפ-טען האָבען דעריבער צו דיא פריהערדיגע בעגרענ-צונגען צוגעגעבען פאָלגענדע שווייגיקייטען: אום צו ווערען מייסטער, האט דער געזעל געמוזט האָבען בירגער-רעכטע פון דער שטאדט, וואו ער האָט גע-וואָהנט, און ווען עס איז איהם שוין געלונגען צו ווערן בירגער, וואָס האט יעדענפאלס געדויערט 5 יאהר, האט ער נאכהער געמוזט ווארטען פיעלע יאהרען ביז ער האט געקענט מייסטער רעכט.

בעלי מלאכות. אויף אַזא אופן האבען דיא אַלטע בעלי מלאכות געקענט גענוג לעהרלינגע, און זאָ-נאָר נאך מעהר וויא מען האט בעדארפט. דיא צאהל פון דיא ניי-צונעסומענע איז אָבער אַלד אוי אָנגעוואַקסען, דאס עס האט אָנגעהויבען צו ווערען מעהר בעלי מלאכות וויא מען האט בעדארפט.

דיא אַלטע בעלי מלאכות, אנשטאט וואס זיי זיינען פריהער געווען צופרידען פון יעדען נייעם, האָבען איצט געזעהען אין יעדעם נייעם א קאָנקר-רענט. און גאנץ נאָטירליך: פריהער איז זייער מאכט געווען א פיזישע, דיא מאכט פון פויסט; איצט אָבער איז זייער מאכט בעשטאנען אין זייער געדל, און געלד האבען זיי געקענט האבען אַלץ מעהר, וואָס ווייניגער קאָנקורענטען עס וועלן זיין. זיי האבען דעריבער אנגעווענדעט זייער גאנצע פאָ-ליטישע און עקאָנאָמישע מאכט צו מאכען שווער דיא מעגליכקייט צו ווערן א בעל מלאכה.

אָנגעפאנגען האבען זיי מיט דעם, וואס זיי האָ-בען דיא פרויען אויסגעשלאָסען פון האנדווערק. דער לעהרלינג האט געמוזט זיין א מאנספארשויין. אין פריהערדיגע צייטען זיינען אויך פרויען געווען בעטהייליגט אין האנדווערק, אָבער ביסלעכווייז האט מען זיי אָנגעפאנגען אויסצושליסען, ביז ענדליך אין 16טען יאהרהונדערט זיינען זיי שוין אין גאנ-צען אויסגעשלאָסען געוואָרען פון האנדווערק. דיא מייסטערס האבען זיך מיט דעם ניט בעגרינגענט און האָבען ביסלעכווייז אָנגעפאנגען אויסצושליסען אויך פיעלע מאנספארשוינען. עס איז געקומען אזוי ווייט, דאס דיא רענעלען פון דיא צונפֿטען האָבען פאָרגעשריבען, אז א מייסטער מעג צונעהמען פאר געהרגינגע נור דיא קינדער, וועלכע שטאַמען פון א פרייען און אַן עהרליכען דור, ד. ה. אז ניט נור זיין פאטער, נור זיין פאטערס פאטער א. ז. וו. האבען בעדארפט זיין פרייע מענטשען. דורך דויע אָרדנונג האבען דיא, וואָס האָבען געשטאַמט פון בויערן, פערלאָרען דיא מעגליכקייט אריינצוטורעטען אין צונפֿטיגען האנדווערק.

דיא לעהרלינגס צייט האָט מען געמאַכט זעהר לאַנג, אין פערשידענע לענדער איז דיא לעהרע צייט געווען פערשידען. אין ענגלאַנד האט זי גע-דויערט 12 יאהר, דערפאר אָבער האט דער לעהר-

א גענענאץ צווישען מייסטער און געזעל. וואס וויי-
טער איז אלץ קלענער געוואָרען דיא צאהל פון דיא
מייסטערס אין פערגלייך צו דער מאסע געזעלען.
וואס ווייטער האט מען אלץ שטרענגער בעשטראפט
אלע דיא וואָס האָבען זיך געוואָלט מאכען זעלבסט-
שטענדיג ניט בעלאַנגענדיג צו דער צונפמ. דאס
האט געפיהרט צו שטארקע קעמפפע צווישען דיא
צונפטיגע און ניט צונפטיגע מייסטערס. וועהרענד
דיא בויערן האבען זיך אלץ אין גרעסערע מאסען
בעזעצט אין דיא שטעדט און דיא צאהל פון דיא
וואָס האָבען זיך אָנגעפאָטען פאר קנעכט און גע-
זעלען איז געוואקסען, איז אלץ שווערער געוואָרען
פאר דיא געזעלען צו ווערן זעלבסטשטענדיג. עס
איז אימער געוואקסען דיא צאהל פון דיא, וועלכע
האבען געמוזט בלייבען קנעכט אויפ'ן גאנצען לע-
בען. דאס געזעלענמהום, אנשטאט וואָס פריהער
איז עס געווען אַ איבערגאנגס-צושטאנד, איז ערשט
געוואָרען פאר'ן גרעסטען טהייל פון דיא אַרבייטער
אַ שטענדיגער צושטאנד. (שלום פאָלגט).

נאך אַ בעדינגונג איז געווען, דאס דער געזעל
האָט געמוזט מאכען א מייסטערשטיק, — אָפצו-
האלטען א'ן עקזאמען אויף זיין מלאכה. נאטירליך
זיינען זיינע ריכטער געווען זיינע קאָנקורענטען און
וואס דאס בעדייטעט איז זעלבסטפערשטענדליך.
אויסער דעם האט ער נאך בעדארפט האבען א
יחוס-זעטעל, וועלכער איז געווען שטרענגער וויא
ביי דיא לעהרלינגע. ווייטער האט ער געמוזט בע-
צאהלען א גרויסע טאקסע און מאכען א גוטע
סעודה פאר דיא צונפמ-ברידער.

דיזע בעשרענקונגען האבען געהאט צוויי וויי-
טיגע רעזולטאטען. פון איין זייט האבען זיי פער-
ערגערט דיא לאַגע פון דיא פראָלעטאריזרטע בויערן,
דאָדורף וואס זיי זיינען געווען אויסגעשלאָסען פון
האנדווערק און האבען א סך מיטגעהאָלפּען צו בע-
שאפען א גרויסען שטאדטישען פראָלעטאריאט,
וועלכער איז געווען אויסגעשלאָסען פון יעדער צונפ-
טיגער אָרגאניזאציע. פון דער אנדערער זייט ווי-
דער האבען זיי אריינגעבראכט אין האנדווערק אליין

זייער גוטער לאַנדסמאן.

זיי אָנגעטראָפּען אויפ'ן וועג און סטאַרענדיג זיך
צו פערציהען עפעס א געשפרעך.
א דראָבנער הערבסט רענעלע האט געשפּריצט
און ניט געקאָזט דעם עולם שטיין אויפ'ן דעק. דיא
שיף האָט זיך גערוסט פאָוואָלע, איבערלאָזענדיג
הינטער זיך א לאַנגען ווייסען עק.
נור אַט האט זיך דער הימעל גענומען לויטערן
און דיא בלייערנע וואָלקען צורונגען ווערען. עס האָט
א שיין געטאָן דיא זון און דיא פאַסאזשירען האבען
זיך ארויסגעשאָטען אויפ'ן דעק. א נייע הויט האט
זיך אויף זיי ארויפגעצויגען. דער טיעפער קוממער

צווישען דיא צווישענדעק פאַסאזשירען אויף
דער שיף „וויקטאָריאַ“ האט מען ניט געקענט בע-
מערקען קיין איינציג פרעהליכע געזיכט. אלע פנימ'ער
זיינען געווען פערוואָקענט, פערבמורעט, פונקט
וויא דער הימעל אויבען. אלע האבען זיך ארומגע-
דרעהט מיט פערשלאָסענע מיילער און זעלטען ווען
עמיצער האט זיך ארויסגעכאפט מיט א וואָרט
אָדער מיט א קליינע בעמערקונג. זיי האבען זיך גע-
פונען וויא ניט אויף זייערע ערטער; דיא איינע
מאטראָזען זיינען ארומגעלאָפּען וויא היימישע, בליי-
בענדיג שטיין לעבען יעדער מיידעל, וואס האָט זיך

טראַגט זיך איבער דער רינעוודיגער, רירעוודיגער
שוואַרצליכער מאַססע....

זיי זיינען געשטאַנען אָנגעשפּאַרט אָן דיא פּאַ-
רענצע, זייענדיג פּערזאָנלעך אין א קוממער, און אי-
בערגעלעבט אין געדאַנקען פיעל, פיעל סצענעס פון
זייערע פּערגאַנגענע יאָהרען. קוקענדיג אונטען אין
וואַסער, האָבען זיי זיך דערמאָנט אָן זייערע שפּאַ-
ציערס אין א שטאַרקע איבער'ן שטעטלעשען טייכעל
אין דיא שעהנע זומערדיגע פּערנאַכט צווישען הויך
בעוואַקסענע מיט שמעקעדיגע גראַז סענאָזענצען.
„וויז פאַ מאַטושקע פאַ וואָלנע“ פלעגען זיי ביידע
זינגען און ווייט, ווייט איבער דיא סענאָזענצען פלע-
גען זיך קייקלען דיא שטימען און, דוכט זיך, אבי-
שלאָגען. זיך אן בלויען וועדיל און קומען צוריק אַלס
אין עכאָ.

האבען זיי דאמאָלס גע'חלומ'ט פון אזא מין
רייזע?

דאמאָלס האבען זיי געקוקט אויף דער וועלט
מיט דיא אויגען פון א יונגע לעבענדע פאָר; דא-
מאָלס איז ער געווען וואַסערשטיין דעם זעלענע-
מאַכער'ס זוהן און זיא גאָדבערג דעם דיסטילאַ-
טאָר'ס טאָכטער, ביידענס עלטערן דיא גבירים פון
שטעדטיל, שפיעלען דיא גרעסטע ראָליע; דאמאָלס
איז ער געווען ניט לאַנג אַראָבעקומען פון N....
וואו ער האט דערצויגען ביז'ן זעקסטען קלאס גימ-
נאַזיום און האָט דאס אָנגעגעבען מיט א גרינגע
האַרץ, ווייל איהם האָט זיך געגלוסט מעהר לעבען
וויא לערנען; דאמאָלס איז זיא געווען דיא איינציגע
אין שטעדטיל, אויף וועמען אלע מיידלאך האָבען גע-
קוקט מיט גרויס קנאה, דאמאָלס האבען זיי ביידע,
ער און זיא, געקוקט אויפ'ן לעבען וויא אויף א
קינדער שפיעל, האָבען ביידע געלעבט אין א וועלט
פון חלומות, זיסע האָפנונגען און האבען חתונה
געהאַט.

נאָך דער חתונה האָט ער זיך אריינגערוקט
מיט א קנייה אין א וואַלד און בעגראָבען א פאָר-
טויענד גלייך דאָס ערשטע יאָהר. דאס צווייטע
יאָהר איז ווייטער אוועקגעגאַנגען אָהן פּערדיענסט
און אויפ'ן דריטען יאָהר האט ער זיך מיט'ן ווייב
מיט געווען אפשר זאָלען זיי גאָר פרובען דאס
מול אין אמעריקא.

פון ביינעקען נאָך דער פרישער היים, וואָס זיי האָ-
בען אקארשט אוועקגעלאָזט און א פּערבאַרגענע
מורא פאר דעם גרויסען, אונענדליכען ים, פון וועל-
כען מען דערזעהלט זיך אָן אזוי פיעל שרעקען, און
פאר דער אונגעקאנטער לאַנד, וואו, ווער ווייס,
וואָס וועמען עס ערוואַרטעט, — דער טיעפער קומ-
מער איז נאָך ניט פּערשוואונדען געוואָרען; ער איז
נאָך געבליבען ביי אַלעמען אויף דיא געוויכטער, אין
דיא אויגען, אָבער דער אויסגעלייטערטער הימעל
האָט דאָך געמאַכט א געוויסע ווירקונג און פּער-
נאנדער געעפענט אַביסעל דיא מיילער.

דער עולם איז פּערבליבען אויפ'ן דעק ביז מען
האָט אָנגעהויבען צו קלינגען צו מיטאָג. דיא גוים
אין איינע איילעניש האבען גענומען לויפן ארום
טער.

— זיי וועלען פּערזאַמען דיא מציאה! האָבען
א פאָר אידלאָף א זאָג געטאָן מיט פּערקרימטע
נעזער. און דאָך איינציגווייז האבען זיך דיא איד-
לאָך אויך ארונטער געלאָזט אונטען זעהן אויף א
ציקאוועסטש, וואָס א שטייגער ניט מען אויף א שיף
עסען. עס איז כראי אזא זאך צו זעהן, בפרט אז
דאס קאָסט קיין געלד ניט.

אויפ'ן דעק זיינען נור פּערבליבען א יונגע פאָר
פאָלק. זיי זיינען געשטאַנען מיט ביידע הענד אָנ-
געשפּאַרט אָן דעם פּאַרענץ פון שיף און געקוקט דאָ
אונטען אויף דיא רענענדיגע סאָלאָרען, וואָס
האָבען זיך געטונקט אין וואַסער פאַזע שיף, און דאָ
אויפ'ן ברעג, וואָס זעהט זיך נאָך פון דערווייטענס
און דאס האַרץ האָט זיי געסטשימעט פון ביינ-
קעניש.

נאָך פריש איז זיי געשטאַנען פאר דיא אויגען
דיא היים מיט אלע וואַרעמע עראינערונגען און זיי
האט איצט געדוכט, אז דיא היים איז ניט קיין
שטיקעל ערד פּערבויט מיט הייזלאָך און בעזעצט
מיט בעקאַנטע מענטשען — ניין, דיא היים און דיא
זכרונות און זיי גופא זיינען אלע צוזאַמען איין אויס-
געגאָסענער קערפער און דער גאַנצער קערפער ליגט
דאָרט, וואָס אלץ מעהר און מעהר דערווייטערט
זיך פון זיי און נור א שטיקעלע פון דעם גרויסען
קערפער האָט זיך אָנגעריסען און איז פּערוואָרפען
געוואָרען אין אַן אונגעקאנטען אָרט און דאס

— א וועלט מיט מענשען פאָהרט אַהין, מסתמא איז דאָך דאָרטען עפעס.

ובפרט אז זיי דארפן ניט פערזעצן זייערע בעטנעוואַנד אויף הוצאות. זיי קענען נאָך מיט זיך בריינגען א קליינעם קאפיטאַל אין אמעריקא. זיי קענען גיכער האָפּען אויף עפעס וויא אנדערע.

זיי זיינען דורכגעדרונגען מיט א קימער ווענען

דער אַלטער וועלט, דיא נייע וועלט געהט זיי נאָך

אפילו אויפ'ן זינן ניט ארויף.

זיי שטייען שטיל. דיא דעק ווערט דערווייל

בעלעפטער. נאָך'ן מיטאָג האבען זיך דיא פאסאָד

זשירען גענומען ארויפקלייבען אין דער הויך. א

יונגער דייטש האָט גענומען שפיעלען מיט'ן מויל

אויף א קליין האַרטאָניקל און יונגע קריסטליכע

פאָרלאַך האבען גענומען טאַנצען. א פאָר אַלטע

ווייבער, וואָס זיינען געפאָהרען צו קינדער, האבען

גענומען בטל'ען אלע ביזנעס חלומות צו דיא טענד

צערס קעפ און געבויגען זיך מיט'ן גאַנצע קערפער

אין דעם זייט גענעטליכער דיא טענדער, וועלענדיג

מיט דעם איינהאַלטען דיא גלייכגעוויכט פון שיף.

דאס יונגע פאָר, וואָס איז געשטאַנען לעבען

פאַרענץ, איז געבליבען שטיין אויפ'ן זעלבען אָרט,

האט זיך געהאַלטען פון דערווייטענס און ניט געד

מישט זיך ניט צו דיא אידען און ניט צו דיא קריס

טען.

— דאס זיינען יחסנים! — האָבען יענע איד

לאך, וואָס האָבען געוואָלט פערציהען מיט זיי א

רייד, און זיינען אוועק מיט א טרוקענעם ענטפער,

געזאָגט צו זייערע חברים און געקרימט מיט דער

נאָז אויף דאס יונגע פאָר פאָלק.

* * *

אין א פיערשטאָק טענעמענט הויז אויף הענרי

סטריט, אויפ'ן פערטען פלאָאָר אין דיא בעק,

זיצט וואסערשטיין אין ראקינג טשער, אָנגעהאַל

טען מיט ביידע הענד אָן דיא שפיצען פון רוקען פון

שמוהל אזוי, אז זיינע עלענבויגענס פאַרמירען א

צווייטע פאָר משופע'דיגע פאַרענצען צום טיטער,

און וויגט זיך. דער קאָפ איז איהם אביסעל פער

וואָרפען אָן א זייט, דיא אויגען אויסגעשטעלט אויף

עפעס א פינטעל אין דער לופט, דיא ליפען פער

ביסען. ער רעכענט, נור ער רעכענט ניט, וואָס

איצט איז, נור וואָס איז געווען. ווען ער וואָלט

איצט געדאַרפט דורכמאַכען דאס פערנאַנגענע לעצ

טע יאָהר, וואָלט ער א סך, סך קליגער געפיהרט.

ער גיט צו, אז געפיהרט האָט ער, וויא א נאָר.

גענומען דאס ביסעל געלד, וואָס איהם איז פער

בליבען פון דיא ערשטע פינף חדשים ליידיג גיין

תיכף נאָך זיין קומען, און אריינגערוקט א פרעמ

דען.... ניט נאכגעפרעגט אפילו וויא געהעריג איז,

ווער ער איז.... און איבערהויפט האט ער געד

דארפט וויסען, אז א פערדלערסטאָר מיט א פאַרט

נער איז ניט פאַר אזא מענשען, וויא ער.

א נאָר ער איז! טאָמער איז זיין אייגען געלד

קאָל געווען פאַר'ן פאַרטנער, האָט ער נאָך געד

דארפט שרייבען א היים, מען זאָל איהם ארויסש

קען אביסעל געלד.... און דאָס זאָל אויף אריין

אין געשעפט און א פעני דערפון ניט צו בעקומען

צוריק.... דורכאויס, דורכאויס, געפיהרט וויא א

נאָר! ווען ער זאָל האָבען איצט דאָס געלד, וואָלט

ער שוין קיין פערדלערסטאָר ניט געמאַכט! איצט

איז ער שוין מעהר ניט גרין.... נאָך דעם יאָהר,

וואָס ער האָט דאָ געהאַט, וואָלט ער זיך מעהר

ניט געלאָזט פערפיהרען....

טאָקע א נאָר געווען! מען האט איהם דאַמאַלס

ווען ער איז ליידיג גענאַנגען און געזוכט א ביזנעס

רעקאָמאַנדירט א סטענד.... ער האָט דאַמאַלס,

וויא איהם האָט געדוכט, פאַר גאָרניט קיין געלד

ניט געוואָלט צאָהלען.... ביי איהם ווייזט זיך א

א ביטערער שמייכל אויף דיא ליפען: גענעבען

געלד האָט ער טאָקע אויף א זאך, פאַר דיא „פער

לערסטאָר!“

— סאָשא, דוא וועסט גיין עסען? האט זיך

דערהערט א קול פון קיטשען.

וואסערשטיין האָט זיך אויפגעהערט צו ווינען

אין טשער, האָט זיך פויל אויפגעהויבען און פאַמער

לאך אריין אין נעקסטען צימער, אין קיטשען.

ער איז ניט הונגעריג און דאָס עסען קריכט

איהם ניט אין האַלז, דער געדאַנק: „וואָס טהומ

מען?“ ניט איהם ניט קיין רוה. איהם אַארט ניט

אזוי פיעל פאַר זיך, וויא פאַר איהר, פאַר וואָס זאָל

זיא געבאָך ליידען? איהם ווילט זיך אפילו דאָס

מויך ניט עפענען, נור ער טהומ איהר צוליעב און

מאטערט זיך עסען, ער ווייס, אז אָהן איהם וועט
זיין אויך צום טיש ניט געהן.

ער לייקענט פון איהר זעהר פיעל, ער סטא-
רעט זיך צו מאַהלען פאר איהר זייער לאַגע אין
שענערע פארבען. און דאס שרעקט איהם נאָך מעהר
רער. ער זעהט, וויא דיא נויט טרעט אלץ פעסטער
און פעסטער צו זיי. זיין הוט איז שוין אָפגעבלא-
קירט, דיא פלייצע פון רעקיל אזוי שטארק אויס-
געריבען, אז עס האָט בעקומען אַגלאַנץ. זיין טרייבט
איהם אלץ קויפּען אַ נייעם סוט און פערשטייט ניט,
אז מען קען דיא לעצטע פעני אויף דעם ניט אויס-
געבען. ער וויל איהר קיין שכל ניט איינגעבען, זאָל
זיין בעסער ניט וויסען. נור דאס וואָס ער טראָגט
אַליין אויפ'ן האַרצען און קען פאר איהר ניט אויס-
דערצעהלען פּרעסט איהם וויא אַ שווערע משא און
לאָזט איהם ניט רוהען.

— וואָס וועט אָבער זיין דער תכלית?

ער זעהט, וויא ער זינקט, וואָס ווייטער, אלץ
טיעפער אין דעם אָבגרונד פון אַרימקייט און ער
מוז זיך זעהן וואס גיכער ארויסרייסען. און ארויס-
רייסען זיך קען ער סיידען ביי אַרבייט. נור וויא
דערצעהלט מען איהר ווענען אַרבייט? דאמאלס
וועט זיין אויף ריכטיג ערפאָהרען, וויא זיי האַלטען
אין דער וועלט, און דאָס איז איהם געווען ערגער
וויא דער טוירט.

נור ביז וויא לאַנג וועט ער זיך פון איהר פער-
בעהאַלטען? וועט דען זיין גרינגער פאר איהר צו
דערוויסען זיך פון זייער לאַגע, ווען אין שטוב וועט
ניט זיין קיין שטיקעל ברויט און דער לענדל-לארד
וועט זיי אַרויסוואַרפען אין סטריט?

ער קלייבט זיך שוין עטליכע טעג ריידען מיט
איהר, נור וויא עס קומט דערצו פערפעהלט איהם
מוטה און ער לייגט אָב דאס געשפרעך אויף א'ן אַני-
דערס מאָל. איהם דוכט אלץ, טאָמער וועט ער
זיך קענען אויסדרייהען פון זיין איצטיגע לאַגע און
זיין זאָל ניט וויסען. אָה, אז ער וואָלט איצט גע-
האט געלד! איצט וואָלט מען איהם שוין מיט
קיין ביזנעס ניט אָפגענאָרט.

* * *

— סאָשא!

— וואָס, מיין לעבען?

— דיא היטצען ווערען דאָ אזוי גרויס!
— יע.

— לאָמיר ארויספאָהרען אין אַ קאָנטרי.

— און געלד?

— און געלד! האט זיין אנגעבליבען איהרע

ליפּען: וואָס איז? דאָ קאָסט ניט? דאָ קאָסט נאָך
א סך מעהרער.

— ניין, מיר קענען ניט פאָהרען אין אַ קאָנטרי.

— פאר וואָס?

— פאר וואָס, מען קען ניט.

— מסתמא איז דיר ניט הייס.

דאס איז געווען צו האַרט. ער האָט זיך אַזש

אומגעביטען אין געזיכט פון אזא אומזיסטיגע בע-
שולדיגונג און האָט אָנגעהויבען מיט אַ פיטערקייט:

— ווען דוא זאָלסט וויסען.... נור דאָ האט
ער זיך אָפגעהאַקט.

— וואָס? האָט זיין געפרעגט, זעהענדיג, אז

ער האָט זיך אין מיטען אָפגעהאַקט.
שטיל.

— וואָס? האָט זיין ווייטער איבערגעפרעגט:

זאָג, וואָס?

— גאָר ניט, האָט ער געזאָגט מיט אַ קול,

וואָס רייסט זיך אַרויס פון האַל, ווען טרערען הייבען
דאָרטען אָן צו צוטרעטען.

— זאָג, סאָשא, איז זיין צו איהם צוגעשטאַנען

און גענומען גלעטען איהם דיא האַר, דאס געזיכט, —

זאָג סאָשא! דוא האָסט מיר עפעס צו זאָגען,

נור דוא בעהאַטלסט זיך, זאָג!

ער האָט אַראָפגעלאָזט דעם קאָפּ און ניט גע-
ענטפערט.

— דוא וויינסט? האט זיין אויסגעשריען צו

שראָקען, דערפיהלענדיג אויף איהרע הענד אַ פאָר
וואַרעמע טראָפּענס טרערען.

שטיל. ער הייבט דעם קאָפּ ניט אויף.

— דוא וויינסט! האָט זיין שוין ניט געפרעגט,

נור קאָנסטאַנטירט אַ פאַקט און איינגעבויגען זיך

זיך צו זעהן פון אונטען זיין געזיכט.

זיין האָט דערזעהן, וויא דיא טרערען קאָפּען

איהם פון דיא אויגען. דיא ערשטע עטליכע מינוט

טען האָט זיין געסטאַרעט איהם איינגעמען און

באלד זיך אַקטיוו צוואוויינט.

— מסתמא מאכט זיא דערפון א לעבען, האָט
ער צוגעגעבען.

— אויפ'ן מאַשין נייען קען איך. און אויפ'ן
נייען א'ן אַרביל איז קיין ווערדע ניט, איך וועל
זיך נאכפרעגען, וואו מען נעהמט דיא ארבייט און
וועל אויך נעהמען ארבייט....

— ווער? דוא!

— יע.

— און איך וועל ארומגיין ליידיג?

— דוא וועסט דערווייל עפעס אויסזוכען.

— דיר ארבייטען וועל איך ניט לאָזען.

— נאָרעלע, איך קען נייען אויף א מאַשין און
דאָס איז ניט שווער. איך פלעג אָפט מאַכען א
קרייד פאַר זיך אליין....

— אויב עס איז ניט שווער, וועל איך זיך אויס'ן
לערנען נייען.

דער פלאַן איז איהר געפעלען געוואָרען. זי א
האָט איהם אויסגעפונען. זיי וועלען איצט ביידע
זיצען און ארבייטען, ער אביסעל און זיא אביסעל.
זיא שטעלט זיך פאַר, וויא ער, סאָשא, וועט
זיצען ביי דער מאַשין און נייען דאמסקע אַרביל.
— דוא א ניימער! זאָגט זיא צו איהם און
לאַכט זיך פערנאָדער.

ער האָט זיך אויך צולאָכט און איהם איז גרייט
גער געוואָרען אויפ'ן האַרצען. איצט איז דיא הויפט
זאָרג אַראָפּ. א'ן ארבייטער מאַכט דאָ זיינע 10-12
דאָללאַר א וואָך, וועלען זיי ביידע פערדיענען צוועלף
דאָללאַר און אפילו ניט 12 איז אויך גוט. מיט
6-8 דאָללאַר וועלען זיי זיך אויך אויסקירעווען.
אַבי נור קיין הונגער ניט ליידען און ניט זיין ארויס'ן
געוואָרפען אויפ'ן סטריט. און אזא קליינע סוממע
וועלען זיי, צוויי מענשען צוזאַמען, געוויס אויסמאַכען.
ער איז געבליבען זעהר צופריעדען. דער פלאַן
איז טאקע זעהר א גוטער, וואָרים ער ווייס אפילו
ניט, וואָס פאַר א'ן ארבייט צו זוכען און וואו צו
זוכען. איצט איז דיא גאנצע שוועריגקייט אַראָפּ.

דערגיין, וואו געפינט מען ארבייט, איז געווען
זעהר לייכט און ווער עס זאָל געהן נעהמען דיא
ארבייט איז אויך געווען גלייך בעשלאָסען. דאס
דאָרף זיא טהאָן, איהם וועט זיא פאַר קיין פאַל
ניט לאָזען אזא זאך טהאָן. זעהט איהר, אויפ'ן וועג

איצט האט ער איהר געמוזט אביסעל בעקאנט
מאַכען מיט זייער לאַגע. צו זיין גרויס וואונדער,
האט דאָס איהר ניט איבערראשט אזוי שרעקליך,
וויא ער האָט ערוואַרטעט. דיא גאנצע ערצעהלונג
האט אויף איהר כמעט קיין שום איינדרוק ניט
געמאַכט. וויא עס שיינט, האָט זיא נאָך ניט פער'ן
שטאַנען דיא שווערע בעדייטונג פון זיין אָהן געלד.
און האָטשע געוואָלט האָט ער בעהאַלטען פון איהר
דעם פאַקט פון זייער איצטיגע שלעכטע לאַגע, האָט
דאָך איהם אזש פערדראָסען איהר גלייכגילטיגקייט,
מיט וועלכע זיא האָט אויסגעהערט זיינע ווערטער.
נור ווען ער איז געקומען דערצו, אז איצט וועט ער
מוזען גיין זוכען אין א פּעקטאָרי ארבייט, האָט זיא
זיך צוואווייגט אויפ'ן קוק:

— ניין, איך וועל קיין מאָל דערצו ניט דער'ן
לאָזען, האָט זיא געשריען און געקלאָגט.

— אָבער אונזער....

— איך וויל פון קיין זאך אָבער ניט וויסען.
איך וועל דיר ניט לאָזען גיין ארבייטען און גע'ן
פּער'ט.

יעדעס וואָרט איהרעס האָט איהם געשניטען
ביים האַרצען. איהר אונלאָגנישקייט און נאאיווקייט
האָט ווייטער גענומען וועקען טרערען אין זיינע
אויגען.

— נאָרעלע, אָבער וואָס וועלען מיר טהון? האָט
ער זיך געבעטען, אָהן געלד און אָהן ארבייט ווע'ן
לען מיר דאָך אויסגיין פון הונגער.

— נישקשה, אָבער דיר ארבייטען וועל איך
ניט לאָזען גיין.

ער האָט געוואוסט, אז מיט איהר וועט איצט
קיין מענות ניט העלפען און האט אָבגעלייגט דאָס
געשפרעך אויף שפּעטער. דערווייל האָט ער גע'ן
נומען טראַכטען, צו וואָס פאַר א'ן ארבייט ער זאָל
זיך נעהמען.

* * *

— סאָשא, דוא ווייסט? האט זיא אין א פאַר
טעג ארום געזאָגט צו וואַסערמאַן: — דו ווייסט?
איך האָב זיך דיא פאַר טעג צוגעקוקט צו א שכנה
דאן'סטערן. אלע מאָג טראַגט זיא ארויס פון שטוב
א פּעקיל אַרביל. זיא מאַכט דערפון מַסתמא א
לעבען. וויא דיינקסטו?

צוהעלפן טראגען, דאס יע, אבער אין שאפ גיין — בשום אופן ניט. סאָשא האָט געגען דעם גאָר ניט געהאט און טאקע באלד האָבען זיי אָנגעהויבען נאָכצופרענען, וואו מען קען ארבייט בעקומען, דיא פרייען, וויא פיעל מען קען דערביי פערדיענען און זאָ ווייטער.

מען האָט איהר אָנגעצייגט אויף א שאפ און זיא איז אוועק בעטען ארבייט.

דער באָס פון שאפ, וואו זיא איז געגאנגען בעטען ארבייט, האָט זיך ארויסגעוויזען פאר זעהר א נומען מאן, ער האָט גלייך געדענקט, אז זיא איז ניט קיין ארבייטערקע (ער האָט איהר דערווייל גע- געבען א פאָר קאמפלימענטען און זיא איז דערפון געווען העכסט צופריעדען) און האָט איהר בעוויזען, וויא צו מאכען אַן ארבייט און גענעבען איהר דעם סעמפעל מיט זיך, ער האָט איהר געזאגט, אז איצט איז סלעק און ארבייט איז פאראן זעהר ווייניג, דער- פאר אבער וועט זיך באלד אָנהייבען ביז, דאָך האָט ער איהר פערשפראכען פאר איהר צו זעהען אפילו איצט אויסגעפינען ארבייט.

פון שאפ איז זיא ארויס א גליקליכע, זיא האָט גוט געטהאָן, וואָס זיא האָט סאָשא'ן ניט געלאָזט גיין. ער וואָלט געוויס ניט געקריגען.

זיא האָט זיך געאיילט מיטצוטהיילען איהר שמחה סאָשא'ן און זיא האָט זיך געזעצט צום מא- שין, א געניצטען וואָס זיי האָבען געקויפט פאר דיא לעצטע עטליכע דאָללאר.

זיא האָט בעטראכט דעם סעמפעל און גענו- מען צונוייהען א מאנקעט צום ארבייט. דער שטאָך איז ארויס גוט, נור דער נאָט איז עפעס אויסגע- קומען אויפ'ן רעכטען זייט.

— ווארט, ווארט, ווארט! — האָט זיא גע- זאָגט צו סאָשא, וואָס איז געשטאנען איבער איהר אָנגעבויגען. — ווארט, איך פערשטיי שוין דעם פעהלער.

— זיא האָט דעם מאנקעט אָנגעטרענט און ווייטער גענומען איהם צונוייהען, עס איז ווייטער ארויסגעקומען מיט'ן נאָט אויפ'ן רעכטען זייט.

— לאָז מיר! — האט סאָשא געזאָגט.

— דוא שטערסט מיר שוין, — האָט זיא גע-

ענטפערט אביסעל נערווען. — דוא פיהרסט מיר איבער דיא ארבייט מיט דיין קוקען.

ער האָט זיך אביסעל אָנגערוקט פון מאשין און זיא האָט געפרובט א נייען מאנקעט צונוייהען. עס איז ווייטער ארויס דאס זעלבע מיט'ן נאָט אויפ'ן רעכטען זייט.

זיא האָט אָפגעקעהרט דעם קאָפ אין סאָשא'ס זייט און בעגענענט זיך מיט זיין בליק.

— גיי אוועק פון דאנען, האָט זיא גענומען טופען מיט דיא פיס און אין דיא אויגען זיינען איהר געשטאנען טרערען: פאר וואָס לאָזטו מיר ניט אר- בייטען?

ער איז אָנגעגאנגען א שטיק וועג פון איהר און ניט געענטפערט קיין וואָרט.

דער נאָט האָט אָבער בשום אופן ניט גע- וואָלט אָבטרעטען פון דעם רעכטען זייט.

זיא איז געבליבען זיצען אָנגעשפארט מיט דיא הענד אָן מאשין און מיט'ן קאָפ אָן דיא הענד, ער איז צו איהר צוגעגאנגען און געפרעגט, וואָס איז דיא מעשה.

— איך מוז אָנגעבען דיא ארבייט! איך קען ניט, איך קען ניט ארבייטען, האט זיא זיך צוא- וויינט.

— לאָז מיר א קוק טהאָן! זיי ניט אזוי צוקלעמט....

— קוק, האט זיא געענטפערט און אבגעטראָ- טען איהם דאס אָרט ביים מאשין.

ער האט בעטראכט א וויילע דעם סעמפעל, געזעהען, וואָס פאר אַן איינפאכע ארבייט דאס איז און בעמערקט, אז דאס איז גאָר א חזק.

— א חזק! אבי איך קען ניט מאכען, — האט זיא געענטפערט פערצווייפערט.

— קען מען דאָך אויסגעפינען.

— טא זיי א בריה און געפין אויס.

עס האט לאנג ניט גענומען און ער האט אויס- געפונען איז וואס עס ליגט איהר פעהלער. איהר געזיכט איז גלייך ליכטיג געוואָרען, פון דיא אויגען פערשוואונדען דיא פערצווייפלונג, און זיא האט געזאָגט:

— א נארעלע, יע? א נארעלע בין איך. גיב

מיר א קויט!

ניט געמאכט. אויב אזוי, וואס קענען זיי פערדיע-
נען א וואָך?

אויף מאָרנען איז זיא געקומען פון שאַפּ וויי-
טער מיט א פרעהליכע בשורה: דער באָס האט
איהר געזאָגט, אז ווען מען טרייט זיך איין אין דער
ארבייט, קען מען פערדיענען 10 מאָל אזוי פיעל.

און אין א פאָר וואָכען ארום האט זיא גע-
בראכט נאך א פרעהליכערע בשורה, דער באָס
האט איהר פערשפראָכען צו געבען גרינגערע אר-
בייט, וואס בעצאָהלט זיך פיעל בעסער.

— דאס איז אַן ארבייט פאר פראָסטע, פראַ-
צעוויטע מיידלאך, האט זיא סאשא'ן איבערגעבען,
דער באָס האט איהר געזאָגט: אבער ניט פאר
אייך. פאר אייך האָב איך גאָר א גרינגע ארבייט.
פאר אייך איז דאס טראָגען דיא באנדעלס אויף א
שווערע זאך, ניט אכט? אייך וועל איך געבען
בענדרס, א קליינינקער פּעקעלע, ערשטענס צוועלף
און ניט פיער און צוואַנציג א דאָזען און צווייטענס
בעצאהלט זיך דאס דריי מאָל אזוי פיעל.

* * *

א וואָך דריי האט זיך אבגעצויגען און זיי האָ-
בען קיין בענדרס ניט געסראָגען, נור דערווייל האבען
זיי געהאַלטען אין איין חשבונ'ען, וויא פיעל זיי קענען
אויסמאַכען א טאָג און וויא פיעל זיי וועלען דערפון
קענען האבען. דער חשבון האט בעוויזען זעהר נוט,
ס'האט בעוויזען אויף א דאָללאר דריי א טאָג אר-
בייט.

— ווען איינע צעהן וואָכען זאל אָנהאַלטען אזא
פערדיענסט, האט סאשא גענומען רעכענען, וועלען
זיי קענען אבשפאָרען א שיינע פאָר דאָלאר און ער
וועט זעהן גלייך צו פערקריכען א סטענד: דאס איז
דיא איינציגע זאך וואס איז דאָ פערבליבען פאר א
מעהר אָדער וועניגער אינטעליגענטען מענשען און
דאמאלס וועט ער שוין איהר ניט לאָזען ארביי-
טען.....

— איצט מאנסטו גלייך קויפען א סוט, א העט
אויך, דוא נייטער מיינער, ניט אמת? האט זיא צו
איהם געזאָגט.

— ניין, מיין לעבען, איצט וועלען מיר ניט ספּענ-
דען קיין איבריגען סענט, מיר וועלען זעהן קאַרגען,

דיא ארבייט איז אוועק אויסגעצייכענט נוט.
דיא אַרביל זיינען געלאָפּען איינע נאך דיא אנדערע,
זיא האָט גענייהט, ער האָט זיי געקעהרט און, אז
ער האָט איהר געוואָלט אומבייטען ביים נייהען,
האט זיא ניט געלאָזט: דאס נייהען איז געגאנגען
אזוי נוט, אז איהר האט זיך ניט געגלוסט אבטרע-
טען פון מאַשין.

— אמעריקא איז פאָרט א נוטע לאַנד! האט
ער געזאָגט, זעהענדיג וויא דיא אַרביל לויפען איינע
נאָך דיא אנדערע. — אז מען וויל דאָ ארבייטען
קען מען דאָ פערדיענען.

זיא איז געווען גליקליך. א צופריעדענער שטיי-
בעל האָט זיך בעוויזען אויף איהר געזיכט, ווען זיא
האָט א קוק געטהאָן אויף דיא מאסע אויסגעקעהר-
טע אַרביל. איהר האָט אויף אויסגעוויזען, אז פער-
דיענען דאָ איז ניט שווער.

— לאָז מיר אביסעל ארבייטען, האָט ער גע-
זאגט שוין דאס צעהנטע מאָל.

— דוא וועסט זיך לעהרנען ביי נאכט, ווען קיין
אַרבייט וועט ניט זיין.

ביז פערנאכט האבען זיי זיך איספראוועט מיט
זייער ארבייט. דער באַנדיל, וואס זיא האט גע-
בראכט, איז שוין געווען פאַרטיג. ער האט זיך דער-
ווייט געסטאַרעט צונויפלייגען זיי שוין, סימעטריש.
אבטראָגען זיינען זיי ביידע געגאנגען און געהיט זיך
צו טראָגען אזוי, אז קיינער זאָל ניט זעהען, וואָס
פאר א באַנדיל דאס איז, און צוריק פון שאַפּ איז
זיא ארויס מיט א ביכעל און דאָרטען איז געווען
פערצייכענט, אז געמאכט האט זיא דריי דאָזען און
זיי זיינען רייכער געוואָרען אין דעם טאָג מיט 18
סענט....

— סך הכל דריי דאָזען? האט סאשא ניט גע-
גלויבט זיינע אויערען. דאָרט איז דאָך געווען אזא
פאַק!

— איך ווייס! האט זיא געענטפערט וויא א
זינדיגע, אזוי וויא איהר שולד איז געווען וואס אין
דעם פאַק זיינען געווען אזוי וועניג דאָזענס.

זיי האבען ביידע גע'חשבון'ט און גע'חשבון'ט
און קוים אויסגעפונען, אז א דאָזען אַרביל מיינט
פיער און צוואַנציג.

נור דיא ענטדעקונג האט איהם פרעהליכער

נאנצען טאָג האבען זיי זיך ניט פערנוגען אברייסען
זיך פון דער ארבייט און געהן צום טיש, ער האט
אויסגעוואשען דיא געפערס, געגרייט צום טיש און
אביסעל אויפגעראמט אין שטוב. דיא טהיר האט
זיך האסטיג אָן עפען געטאָן און זיא איז אריינגע-
לאָפֿען, זיא האט א רים געטאָן דיא העט פון קאָפּ,
א שליידער געטאָן איהר אויפ'ן טיש און אליין זיך
א וואָרף געטאָן אין בעט.

סאשא איז צו איהר צוגעגאנגען, זיא איז גע-
לענען מיט'ן געזיכט איינגעגראָבען אין קישען און
ניט אבגעקעהרט זיך.

— מאשא, וואס איז דאס מיט דיר?

— זיא ענטפערט ניט.

— מאשא, האט ער איהר גענומען גלעטען?

זאָג מיר, וואס איז דיר.

— מאשא, פלאָג מיר ניט, זאָג מיר, וואָס איז

דיר?

ער האָט געזעהן, וויא איהר בוזים האט זיך
גענומען הייבען און אראָבלאָזען זיך האסטיג, דער
אַטהעם איז געוואָרען קורץ, זיא האָט אָבגעחאָפּט
דאס געזיכט פון קישען און האָט אויסגעשאַסען אין
א ביטערען הערצרייסענדען געוויין.

— וואס איז דיא מעשה?

— איך וויל ניט אַמעריקא, א היים, א היים

לאָמיר פאַהרען, איך וויל ניט דיא ארבייט.

— אָבער זאָג, וואָס איז דיא אורזאָכע.

— ער, דער פארכאטי שניידער....

— וואָס ער? האָט סאשא געפרעגט און איך

דיא פיס האט איהם געחאָפּט א ציטער.

— ער, דער פארכאטי שניידער..... האט

מאשא ווייטער אָנגעהויבען — נור דיא טרערען

האָבען איהר ניט געקאָזט ווייטער ריידען.

— נו!

— דער פארכאטי שניידער, דער פארכאטי

שניידער.... האָט מיר א גלעט געטאָן....

— דער לומפ, וויא אזוי האָט ער געוואָגט!

האָט סאשא געשריען און מאשא האָט געכליפּעט.

ב. גאָרין.

וויא ווייט מעגליך איז, כדי ארויסצורייסען זיך פון
דער פערפלֹכטער ארבייט.

ענדליך האבען זיי דערלעבט דעם טאָג, ווען
זיא איז געקומען מיט'ן באַנדיל בענדס אין האַנד.
דער באַנדיק איז טאָקע געווען א קליינער און זעהר
גרינג צו פערשטעלען איהם פון פרעמדע אויגען.

— דוא ווייסט ווער אונזער באָס איז? האט

זיא סאשא'ן געפרעגט מיט א טיעפען שפור פון
קומטער אויפ'ן געזיכט.

— ווער?

— טרעף.

— וויא אזוי קען איך דאס טרעפען?

— אונזערער א לאַנדסמאן.

— אַ! איצט וועלען זיי וויסען אין דער היים,

האט זיך ביי סאשא'ן ארויסגעריסען פון האַלז.

זיא האט אראָפּגעלאָזט דיא אויגען, פֿונקט

וויא זיא וואָלט געווען אין דעם שולדיג.

— ווער איז ער פון דער היים? האט סאשא

אין א וויילע ארום געפרעגט.

— זאלמאנאוויץ, זאָגט ער, האט זיא געענט-

פערט.

— איך קען איהם ניט. האט סאשא בעמערקט.

— ער קען דיר יע. ער זאָגט, אז ער האט א

מאָל פאר אייער הויז גענייהט, ער איז געווען א

דאמסקע שניידער.

— איך געדענק איהם ניט. מסתמא האט ער

אין דער היים געהייסען שמואלקע אָדער פייסקע.

— ער קען אונז אַלעמען, ער איז ניט זעהר

לאַנג פון דער היים.

דיא ארבייט ביי דיא בענדס האט זיי אביסעל

פרעהליכער געמאכט. עס איז טאָקע א סך לייכ-

טער צו ארבייטען ביי דעם איידער ביי ארביל, און

מען קען דערפון מאכען א לעבען. זיי ארבייטען נאך

ערשט דעם ערשטען טאָג און זיי וועלען שוין היינט

מאכען דערביי א וואָסער דאָלער.

אבגעטראָגען דיא ארבייט האט זיא זעהר צו-

פריעדען, נור.....

* * *

סאשא האט דערווייל צוגעגרייט עסען. דעם

מאטעריאליזמוס אין אידישקייט.

— אָדער —

רעליגיאן און לעבען — ווער פיהרט וועמען?

IV.

מתיר נדר זיין.

„מען לאָזט זיך מתיר נדר זיין“. דאָס איז כאַ-
ראַקטעריסטיש פאר דיא גאנצע שפינוועבעכטסדיגע
„מאכט“ פון א רעליגיאָן אָדער א אידעאלע לעהרע
צו בעהערשען דאָס פראַקטישע לעבען און צו רעגולירען
דיא געזעלשאַפטליכע פערהעלטניסע אויף א
רעכטפערטיגען אַרט. יא, דיא רעליגיאָן טראַכט
און דאָס לעבען מאַכט. אי סטייטש מעיטאָר דאָך
ניט! נו, „לאָזט מען זיך מתיר נדר זיין“.....

דאָס איז א גלייך־ווערטלי, אָבער עס שטאַמט
פון א כאַראַקטעריסטישע שטיקעל אידישקייט
הערט זיך איין:

אין דיא הייליגע תורה שטייט, „ווען א מענש
וועט מאַן א נדר (דאָס הייסט פשוט ווען ער וועט
זאָגען, אז ער געהט זיך אונטער אזא און אזא
זאך צו טהון). אָדער וועט זיך שווערען, אז דיא
און דיא זאך זאָל איהם זיין פערבאָטען, זאָל ער
זיין וואָרט ניט ברעכען, ער זאָל אַלץ מאַן וויא עס
איז ארויס פון זיין מויל“.

דאכט זיך קלאָרע דיבורים! און זעהר שיינע
און עדקע דיבורים. וואָס דאַרף מען בעסער — א
מענש מוז זיין אַין עהרליכער וואָרטס־מאָן ער מוז
האַלטען זיין וואָרט, אז ניט איז דאָס פונקט אזא
עבירה וויא עסען חויר, וויא זיך געהן שמדין. אויס־
געצייכענט! האָט איז מען דאָך שוין „זיכער“, אז
אין דעם געזעלשאַפטליכען לעבען וועט איינער דעם
אנדערן ניט גאררען, ניט זאָגען קיין ליגען, ניט
פאַלש שווערען, ניט ברעכען זיין וואָרט. היינט
וואָס דאַרף מען וויעדער דוקא סאָציאַליזמוס: דיא

הייליגע תורה איז בעסער! זאָלען נאָר אלע מענשען
פאַלגען וואָס אין דיא תורה שטייט, וועט שוין זיין
אויסגעצייכענט.

אָבער וואָס איז געוואָרען דערפון?
זאָגט דיא נמרא: — אז איינער טהוט א נדר,
קען ער קומען צום רב, אָדער צו דריי פראַסטע
אידען און זיך לאָזען מתיר נדר זיין, — דאָרף
ער שוין מעהר קיין וואָרט ניט
צו האַלטען און עס איז קיין שום עבירה ניט
מעהר.

אין יום כפור ביינאכט זאָגט מען „כל נדרי“;
ווייסט איהר, וואָס דער טייטש דערפון איז? דער
טייטש דערפון איז, אז אים נאָמען פון גאָנץ קהל
ערקלערט מען אין פאַראויס, מיט א זיסען וויינע־
דיגען ניגון, דאָס אלע נדרים און שבועות און
חרמות און האַרבע פייערליכע פערזיכערונגען און
פאַרנעהמונגען, וואָס מען וועט מאַכען א גאָנץ
יאָהר, פון היינטיגען יום כפור „ביז דעם יום כפור
וואָס וועט קומען אויף אונז בישלום“, זאָלען אלע
זיין בטל ומבוטל, זאָלען ניט האַפען קיין שום גיל־
טיגקייט און קיין שום בעדייטונג. דאָס איז דער
אינהאַלט פון דעם שרעקליך וויינעדיגען „כל נדרי“.

און מיט דיעזען כל נדרי איז מען זיך מתיר נדר אין
פאַראויס אויף א גאָנץ יאָהר און מען וויל מען זאָל
שוין מעגען ברעכען זיין וואָרט, זיין שבועה, זיין נדר
און עס זאָל קיין שום זינד ניט מעהר זיין. נאָם
אייך שוין א סוף פון דיא גאנצע שיינע לעהרע!

וויא קומט אָבער דיא נמרא צו מאַכען מען
זאָל קענען מתיר נדר זיין? ווער האָט דיא שפּע־
טערע רבנים דאָס ערלויבט אזוי צו מאַכען אש פון
אזא שיינעם געבאָט פון גאָטס תורה? סטייטש אין

און מען וועט פון זיך אין גאנצען אראבוארפן דעם עול פון דער רעליגיאָן. מען וועט גאר ווערען הפקדמענישען און מען וועט שוין גאר ניט מורא האָבען אפילו צו קוילען איינער דעם אנדערן. — אלזאָ זאָגט דיא הייליגע בריה"טע, דיא „פיהרע" ריין" און דיא „ווענדווייזערין" פון פאָלק: אז איך קען ניט אריבער מוז איך ארונטער, — אז איך קען ניט מאכען דאָס פאָלק גיין אין מיינע גוטע וועגען, מוז איך גיין אין פאָלקס שלעכטע וועגען, — און דיא רעליגיאָן אליין האָט זיך נעביך מתיר נדר געווען, אז זיא זאָל מענען מתיר נדר זיין!

ווייטער, — דאָס איז נאָך בעסער — :

„און דאָס איז דאָך בעוואוסט; אז צווישען דיא סוחרים, הויזירערס און אַלערליי געשעפטסלייט, און בעזאנדערס אין דיא קליינע מסחרים, ביי דיא קרעמערס פון שפיין, קליידער און נאָך אזעלכע געשעפטען, וואָס מענשען מאכען איינע מיט דיא אנדערע און וואָס זייער גאנץ לעבען הענגט אָן דעם און וואָס אָהן דעם וואָלטען זיי געשטאָרבען פאר הונגער, איז עס כמעט אונמעגליך, (1) אז מען זאָל ניט עובר זיין אויף פאלש שווערען און אויף ניט האלטען וואָרט און אויף ליגען זאָגען כמעט יעדע מינוט. ביי דיא פויערען, ביי דיא ערד ארבייטער אָבער, וויא אויך ביי דיא וואָס לעבען פון אויסהאַדטווען בהמות, איז דאָס ניט אזוי. זייער מוחה, זייער פרנסה ווענדט זיך אין דעם צוזאמען לעבען מיט אנדערע מענשען; כמעט יעדער פון זיי לעבט זיך פאר זיך און זיין לעבען מאכט ער זיך פון דיא ארבייט פון זיינע אייגענע הענד און אויף אַן אָבגעזאנדערטען ארט, וואו קיינער זעהט איהם ניט און קען איהם קיין שאַדען ניט טאן; דעריבער זיינען אזעלכע מענשען דאָס רוב ריין פון אזעלכע פערברעכען. (וויא א „מסיח לפי תומו" רעדט זיך דיעזער תלמודיסט אזוי גאר אונשולדיג אַרויס א שטיק מאטעריאליסטישע מאַראַל-אנשוואונג, א שטיק פון דיא טהעאָריע וועגען דעם מעכטיגען אייני פלוס פון דיא עקאָנאָמישע אומשטענדען אויף דעם מענשליכען באַראַקטער. דער ספר איז געשריעבען געוואָרען פאר 50 יאָהר, אלזאָ ווען קארל מאַרקס'ס לעהרע איז נאָך געווען גאנץ אונבעקאנט.) אין אזא צושטאנד איז דאס אידישע

דער תורה שטייט דאָך ניט קיין סמן פון דעם ביטערען קונץ!

דיא גרמא'ניקעס זאָגען נאטירליך, אז זיי האָבען דאָס „בקבלה" פון מויר צו מויל פון משה רבנו אָן, אז מען מעג מתיר נדר זיין. פון דעם ערשטען פון דיעזע ארטיקלען ווייסט אָבער דער לעזער שוין דעם סוד פון דיעזע „קבלה"....

דעם ריכטיגען שליסעל צו דעם סעקרעט פון מתיר נדר זיין ניט אונז דער בעריהמטער פערענטפערער פון דער גמרא, ר' יצחק בער לעווענזאָהן. דער אונשולדיגער כשר'ער אידן ער האָט גאר ניט געוואוסט, אז מיט זיין ערקלערונג וועגען מתיר נדר זיין האָט ער אויסגעדריקט א שטיק אפיקורסישען מאטעריאליזמוס. א שטיק מאַרקסיזמוס, און האָט בעוועזען דיא יעמערליכע מאכטלאָזיגקייט פון דיא רעליגיאָן געגען איבער דיא מאכט פון דיא מאַטעריעלע אינטערעסען אין פראַקטישען לעבען!

אַט זיינען דעם אונשולדיגען ר' יצחק בער'ס ווערטער (זרובבל ח"ד, טוט"ע נ"א):

„יעדער דענקענדער מענטש, וואָס האָט לייען דעם אמת..... און וואָס האָט זיך דיא מיה גענומען צו ערקענען דיא מענשליכע נאטור, און בעזאנדערס דיא נאטור פון דעם פראַקטישען עולם, דער ווייסט, וויא לייכט עס איז פאר זיי ארויסצו שפרינגען מיט א שבעה, מיט א פערשפרעכען, מיט א נדר, איידער זיי איבערלייגען זיך, אויב זיי וועלען דאָס קענען מסיים זיין. עס גייט ניט פארביי קיין אויגענפליק, אז זיי זאָלען ניט עובה זיין אויף פאלש שווערען — און דאָס איז דאָך אַן עברה פון דיא עשרת הדברות! אזוי ווייט, אז דיעזע געדוואנהייט איז שוין געוואָרען א צווייטע נאטור פאר זיי, און ווען דיא פאַרשטייער פון פאָלק זאָלען זיי וועגען בעשטראָפּען פיר דיעזע עברה, וואָלט ניט פערבייגעגאנגען קיין מינוט, אז מען זאָל ניט האָבען הונדערטער מענשען צו משפּט'ן פאר דעם פערברעכען, און וואס וואָלט געקענט זיין דער סוף פון אזא געשיכטע? ווען דער עולם וועט זעהען, אז יעדען אויגענפליק משפּט מען זיי, און דיא דיינים ווערען מיד אויסצופיהרען אזעלכע אורטיילע אָחן אויפהער, וועט מען גאר ארויס פון דיא האַלאָגאָפּיעס

טער — "דעריבער האבען זיי אויסגעטראכט א קלוגען פלאן (לויט נאך זייער כלל נאך: איידער מען זאל מיט ווילען טהאן וואס מען טאר ניט, זאל מען שוין בעסער מיינען אז מען מעג) און האָר בען איינגעפיהרט, אז ווען עס געפינט זיך א "פתח חרטה" קען דער רב אָדער דריי מענטשען מתיר נדר זיין".

הייסט עס כלומר'שט, דער פסוק בלייבט פסוק און הייליג איז ער און אין ד'רערד האט מען איהם פאָרט און א כשר'ער טאָפּ און א כשר'ער לעפעל. ר' יצחק בער וויל דאָ מיט דעם פערענטפערן זיין נמרא גענען דיא קריטיק פון א קריסט, וואס האט איהר געמאכט פאָרווירפע, וויא זיא האט זיך דאס געמענט ערקויבען איבערצוטערעטען א בפרוש'ען פסוק. און איינצופיהרען מען זאל קענען מתיר נדר זיין, קאָנזעקוענט איז אפילו יענער קריסט טאָקי; איז וויעדער דיא רעליגיאָן א וועכטער גענען עולות אין לעפען, דאן זאל זיין "יקוב הדין את החר" — זאל זיך אפילו דיא גאנצע וועלט איבערסעהרען און דער דין זאל ניט נאכגעבען דאס לעבען, דאָך, געדעכט איז פאָרט דיא נמרא; אז מען קען זיך געדעכט פאָרט ניט העלפען — מען קען ניט ניין גענען דיא מאכט פון לעבען. אָבער שטעלט זיך פאָר א שומר, וואָס שטייט ביי דיא טהיר און היט אָפּ, אז א גנב זאל ניט אריינגעהן, און יעדעס מאָל ווען א גנב קומט, אנטלויפט דער שומר אין א ווינקעלע און פון דאָרט ארויס דערלאנגט ער נאָך דעם גנב אליין א שליסעל צו דיא טהיר, און ער וואָרט דאָרט אָפּ ביז דער גנב גייט זיך אַריין, געהטט זיך בנעיונות וואס ער האָט חשק און גייט זיך בשכום זיין וועג, און דערנאָך שטעלט זיך דער שומר ווייטער ביין טהיר; און ווען איהר פרעגט דעם שומר פאָר וואָס לאָזט ער אַריין דיא גנבים? ענטפערט ער אייך: "וואָס זאל איך טהון מיט זיי? זיי האָבען מעהר כח פאָר מיר, איך קען מיט זיי ניט איינרייסען" — וואָס וועט איהר זאָגען צו אַזא שומר? איך וואָלט איהם, דאכט זיך, געזאָגט אזוי: גערעכט ביזטע טאָקי, אז דוא ביזט א איד א — זייט מיר מוחל — געגען זיי, אָבער אויב אזוי, שטיק נבלה, צו וואָס'זשע שטייסט דו דאָ און זאָנסט, אז דוא ביזט מיר א שומר אויף מיין קאָפּ?!" און איך וואָלט איהם אָנגענומען ביי

פאָלק געווען ווען דיא תורה איז געגעבען געוואָרען: אלע זיינען זיי געווען פעלד'ארבייטער, אָדער בהמות'האָדעווערס; זיי האָבען זיך געלעבט שטיל, שוין, איינזאם, איינער האָט דעם אַנדערן קיין בייז ניט געטאָן, יעדער האָט זיך געלעבט פון בעארבייטען זיין אייגען פעלד, זיין וויינגאָרטען, זיין פרוכטגאָרטען, פון זיינע בהמות און שאָף, פון קיין שום האַנדעל און קויפען און פערקויפען האָט מען ניט געוואוסט, אויך ניט פון קיין שום אַנדערע בעשעפטיגונג, וואָס ווענדען זיך אין א צוזאמען'לעבען פון פיעל מענטשען, דער ריבער האָט מען דעמאָלט געקענט אָב'היטען דעם געפאָט פון נדרים און שבו'עות. אָבער דערנאָך — אין דער צייט ווען דיא נמרא איז געמאכט געוואָרען — וויא דער האַנדעל האָט זיך ענטוויקעלט, האָט זיך ביי זיי אויך ענטוויקעלט וואָרט-ברוך, פאלש'שווערען, ניט האַלטען קיין נדר, און דיא חכמים פון דעם דור (דיא פאָליץ-מייסטערס פון דער רעליגיאָן) האָבען געזען הען, אז עס איז קיין שום עצה און קיין חכמה ניטאָ געגען דעם, בעשטראָפען דאָפיר זיינען זיי ניט אים שטאָנד, זיי האָבען מורא געהאט, אז ווען זיי וועלען יעדען אויגענבלויק בעשטראָפען מאַסען מענטשען פאָר אַזעלכע עברות, וועט מען פון זיך דעם עול פון דער רעליגיאָן אין גאנצען אַראָפּוואָרפען. —

נו, האָט דיא מאַכט פון דיא עקאָנאָמישע אומשטענדען, — דיא אינטערעסע פון דיא העררשענדע קלאַסע פון שווינדלערס, רוי-פערס, ליגנער און בעטריגערס, — גובר געווען דיא גאנצע "פיהרענדע" און "ווענווייזענדע" מאַכט פון דעם אלמעכטיגן גאָט'ס שיינע קעהרע וועגען עהרליכקייט און גוטספייט און וואָרט-האַלטען, און דיא רעליגיאָן האָט זיך אונטערגעגעבען און האָט אליין געגעבען א מיטטעל, וויא מען זאל זיך קענען מתיר זיין צו שווערען פאלש, צו זאָגען ליגען און ניט צו האַלטען קיין וואָרט! — "דעריבער" — זאָגט אונזער ר' יצחק בער וויי-

אז פון איהם קומט ניט. (המוציא מחברו עליו הראיה.) נו, ווען דער אַרימאן זאָל קומען צו איינעם און מאַהנען זיך ביי איהם זיין לעשר, וואָלט ער, דער אַרימאן, דעריבער אויך געמוזט בריינגען בעווייזע, אז עס קומט איהם. אזוי וויאָ אָבער ווען ער זאָל זיך מאַהנען מעשר פון געקויפטע תבואה, קען ער דאָך ניט בעווייזען, אז דער פויער האָט נאָך דעם מעשר פון איהר ניט אַראָפגעגעבען איינער דער ער האָט דיא תבואה פערקויפט, דעריבער איז דער פויער ניט מחויב דעם מעשר צו געבען און דיא תבואה איז פאַרט כשר.

און דאס איז געווען גראַד אין אזא צייט, ווען מע האט איינגענטליך געוואוסט זיכער, אז דיא פויערען געבען ניט קיין מעשר פון זייער תבואה, וואָרעם עס שטייט בפרוש, אז ר' יוחנן כהן גדול האָט אַרומגעשיקט אויספאַרשען אין גאנץ ארץ ישראל וועגען דעם, און ער האט אויסגעפונען, אז קיינער ניט גאָר ניט קיין מעשר פאר אַרימע לייט און פאר דעם לוי. און גראַד דיעזער אייגענער כהן גדול האָט טאָקי דעריבער אליין איינגעפיהרט דעם קונץ, אז ווען מען קויפט תבואה זאָל מען אָפנאַרען דעם רבוננו של עולם און דעם פערקויפער גאָר קיי קשיא ניט פרעגען, צו האָט ער שוין געגעבען מעשר צו ניט. ("בימיו אין אדם צריך לשאול על הדמאי". סוף מעשר שני. ראה פי' הר"ם.)

טשיקאווע איז, אז דעם מעשר, וואָס מען האָט געדארפט אוועקגעבען דיא כהנים, האָט מען פון געקויפטע תבואה יאָ געמוזט געבען! דאס האט ר' יוחנן דער כהן ניט אָפגעשאפט.

נאָך שענער איז אַט דיעזער קונץ, וואָס דיא גמרא אליין לערנט מאַכען, אום זיך צו פטר'ן פון געבען דעם אַרימאן זיין מעשר: ר' הושעיא זאָגט, אז אפילו מיט דיא תבואה פון זיין אייגענעם פעלד מעג מען מאַכען אזא "כ"ט רע"ה מ"א" (ער רופט דאס טאָקי אליין אַ חסרע המצאה — "מערים אדם"): מען נעהמט דיא תבואה אַריין אין שטוב ניט אויסגערייניגטערהייט פון דיא פלעך וועס, מעג מען זיא שוין געבען צו עסען דיא בהמות אָהן מעשר. און דאָס איז מיט אזא מין דריידעל: אין פסוק שטייט, אז ווען מען גיט אוועק מעשר, זאָל מען זאָגען: "רבוננו של עולם, איך האָב שוין

קארק און געגעבען אַ שלידער אוועק, אז דיא פינסטערע יאָהר וואָלטען איהם גענומען....

V.

קונצען מיט מעשר.

צו דיא פיעל געלויבטע סאָציאלע אייגנריכטונגען פון תורת משה געהערט אויך דיא אייגנריכטונג פון מעשר געבען. אין דיא תורה שטייט נעמ' לך, אז יעדער מוז פון זיין תבואה אַראָפגעגעבן אַ צעהנטע טייל פאר דעם לוי און פאר אַרימע לייט, און ווער עס עסט תבואה איידער מען האָט אַראָפ געגעבען פון איהר דעם מעשר, איז חייב ניט ווייניגער וויאָ מ'תה"ה ("בירי שמים"). וויאָ זיס קלינדען דיא ווערטער פון דער תורה: ".... גיב דעם לוי, דעם פרעמדען, דעם יתום, דער אלמנה, — לאָזען זיי אויך עסען ביי דיר אין לאַנד צו דער זעט". (דברים כ"ו). דאָס האָט געזאָלט זיין איינע פון דיא נוטע געזעצע, וואָס האָבען געזאָלט פערזיכערן, אז עס זאָל קיינער ניט ברויכען צו ליידען קיין הונגער און צו זיין אין נויט.

וואָס איז אָבער געוואָרען פון דיעזע שיינע געזעצע?

ערשטענס, איז געוואָרען אַ דין אין דיא משנה, אז דיעזען סאָרט מעשר איז מען ניט מחויב צו געבען פון תבואה, וואָס מען האָט ניט אליין אַראָפ גענומען פון אייגענעם פעלד, נאָר מען האָט דאָס געקויפט פון אַ פויער. דער פויער איז אייגענטליך מחויב אליין אַראָפצונעמען דעם מעשר, אז ניט טאָר פון דיא תבואה קיינער ניט עסען, — אפילו דער וואָס קויפט זיא פון איהם אויך ניט, — אונטער שטראָף פון מיתה. עס איז טרפה וויאָ חמץ אין פסח. אָבער דאָך האט מען דערנאָך איינגעפיהרט, אז ווען מען קויפט תבואה פון אַ פויער, דארף מען גאָר ניט פרעגען צו ער האָט שוין געגעבען מעשר פון איהר צו ניט און דיא תבואה איז כשר. (אזא תבואה הייסט "דמאי"). דאָס האָט מען זיך מתיר געווען מיט אזא מין דריידעל: עס איז אַ ווירסטיגער כלל אין דער גמרא, אז דער וואָס וויל ביי יענעם אַרויסקריגען וואָס יענער האט אין האַנד, דער מוז בריינגען זיכערע בעווייזע, אז עס קומט איהם, און ניט יענער דארף האָבען דיא בעווייזע.

ארויסגעגעבען אלץ וואָס איז הייליג (דאָס מיינט מען מעשר) פון מיינ שטוב". איז דערפון געדרונט געו (1), אז פריהער איז מען ניט מחויב צו געבען קיין מעשר פון דיא תבואה, ביז מען בריינגט זיא אריין אין שטוב אריין. ("עד שתראה פני הבית") ווייטער שטייט דאָך נאָר אין פסוק, אז מעשר זאָל מען געבען "פון קאָרן" ("דגנך"), און "קאָרן" הייסט דיא תבואה ניט פריהער, ביז זיא איז שוין געריינגט פון דיא פלעוועס. היינט ווען מען בריינגט אריין אין שטוב דיא תבואה ניט געריינגט טערהייט פון דיא פלעוועס, איז זיא דאָך, ווען מען האט זיא אריינגעבראכט אין שטוב, נאָך קיין קאָרן ניט געווען, דעריבער איז מען פטור צו געבען פון איהר מעשר.

האָט איהר וויעדער א פאלל, וואו דער שומר ניט אליין דעם גנב דעם שליסעל אין דער האַנד אריין און זאָגט איהם אויס א סוד וויא אויפצו שליסען? דיא רעליגיאָן אליין פערניכטעט איהרע אייגענע פיער-געלייבטע סאָציאלע איינריכטונגען.

און פאר וואָס? הערט וויא אין דעם ענין האָט וויעדער דער רמב"ם פאר 800 יאָהר ערקלערט א שטיק מאטעריאלזומס:

"הער מעם דערפון — זאָגט דער רמב"ם — איז אזוי: אין יוחנן כהן גדול'ס צייטען האָט דער אידישער עולם זיך ערלויבט איבערצוטערעטען גאָטס געזעץ און מען האָט ניט געגעבען קיין שום מעשרות, א חוץ דעם כהן."

דאָס איז נאטירליך; ווען עס איז איינגעפיהרט געוואָרען צו געבען מעשר פאר אַרימע, זיינען נאָך געווען גאנץ אנדערע עקאָנאָמישע אומשטענדען אין אידישען לאַנד. עס זיינען געווען אזעלכע פראָס-טע פעהעלטניסע, לערך וויא אין דיא רוסישע "מירס": פון קיין האַנדעל מיט תבואה האָט מען נאָך ניט געוואוסט. יעדער האָט זיך בעארבייט זיין פעלד און האָט אליין אויפגעגעסען וואָס ער האָט אויסגעארבייט. אַרים האָט נאָר געקענט זיין איתום, א'ן אלמנה, וואָס האָבען ניט געהאט ווער עס זאָל ארבייטען פאר זיי. פון מאכען געלד פון תבואה האָט מען נאָך ניט געוואוסט, און פון אַנקלייבען אוצרות און עשירות אויך ניט. אין דיעזער צייט

איז תבואה געווען דאָס, וואָס היינט למשל א טרונק וואַסער, — וועט מען עפעס זשאַלעווען יענעם א טרונק וואַסער? ווענען דעם רוסישען "מיר" שרייבט אויך האַקסט הויזען, אז "גאנץ אַרימע זיינען דאָרט א'ן אונבעקאנטע זאָך. א מענשענס אַרימקייט קען ניט איבערגיין אויף זיינע קינדער, דען דיא געמיינשאַפט בעזאָרגט זיי מיט אלץ וואָס זיי דארפען."

גאנץ אנדערש איז דאָס געווען אין דער צייט פון דיא גמרא, פון יוחנן כהן גדול! דעמאָלט האָט בען זיך דיא עקאָנאָמישע אומשטענדען שוין געהאט ענטוויקעלט אונגעפעהר אזוי, וויא אין אייראָפּא אין מיטעל-אַלטער: עס איז שוין דעמאָלט דיא רעדע פון א מסחר פון תבואה, פון מאַרקען פון תבואה, פון מאַרק-פרייזען פון תבואה ("שער"). מען ווייסט שוין פון דעם סוד, אז תבואה דאַרף מען נאָר ניט דוקא אליין אויפגעסען; מען קען דאָס מאכען צו געלד און אַנקלייבען עשירות. אין אזא צייט קען זיך שוין געפינען א פן כלבא שבוה, וואָס האָט ליגען אין זיינע שפייכלערס תבואה וואָס קען שפייזען ירושלים אויף 20 יאהר. מען ווייסט שוין אלזא פון דעם סוד פון אַנקלייבען עשירות; דאָס פאָלק איז שוין צוטיילט אויף קלאסען, אויף אַרימע און רייכע.

דיא פעלדער זיינען שוין דאָס רוב דאָס אייגענ-טהום פון דיא רייכע אליין, וואָס האָבען פערנומען דאָס גאנצע לאַנד, וויא ישעיה זאָגט: ("היו מגיע בית בבית שדה בשדה עד אפס מקום והשבותם לבדכם בקרב הארץ"). אויב געבען מעשר, וואָלט זיך שוין דעמאָלט גיכער געפאסט, אז דיא אַרימע זאָלען דאָס געבען דיא רייכע, — וויא דיא פויערען אין אייראָפּא אין מיטעל-אַלטער, — און ניט פער-קעהרט. הכלל, אויס מעשר עני!

"פרומע מענשען, — זאָגט דער רמב"ם ווייטער — ווען זיי פלענען קויפען תבואה, פלענען פרעגען, צו האָט מען דערפון שוין אראָנגעגעבען מעשר, אז ניט האָבען זיי דאָס ניט געוואָלט קויפען. — אזעלכע פרומע זיינען אָבער ניט געווען קיין גאנצען כד. — "דעריבער האָט דיעזער כהן (ר' יוחנן) גע-זאָגט, איידער איהר זאָלט עסען ניט גע'מעשר'טע תבואה באיסור און זיין חייב מיתה, וועל איך אייך

עקאנאמישע מאכט פון לעבען, איז זי "דיא קרי-
גערע" און זי איז ניט נאך, און א סוף פון אלע איהרע
שיינע און זיסע לעהרעס. וואָס זאָל זי נעביך
טהון? אז ניט דיא רעליגיאָן פיהרט
דאָס לעבען, נאָר דאָס לעבען פיהרט
דיא רעליגיאָן.

* * *

ביז אהער האָב איך אָבער נאָר בעהאַנדעלט
קלייניגקייטען. דאָס וויכטיגסטע קומט ערשט. דאָס
איז דיא פיעל-געריהמטע סאָציאלע
איינריכטונגען פון תורת משה, —
דיא איינריכטונגען, צוליעב וועלכע א טייל מענשען
מאכען משה רבנו נאָר פאַר א סאָציאליסט. אין
נעכסטען קאפיטעל וועלען מיר זעהן, וואָס פאַר
מין קטניות דאָס איז דיעזער גלאט-כשר'ער "סאָציא-
ליזמוס" מדאורייתא און וויפיעל כח ער האָט גע-
האט אויסצוהאַלטען.

ב. פייגענבוים.

בעסער מאכען א תקנה, אז איהר זאָלט דאָס לייכט
קענען אריבערטראָגען און פטור ווערען פון צו זיין
חייב מיתה. האָט ער איינגעפיהרט, אז ווען מען
קויפט ביי יענעם תבואה, זאָל מען נאָר ניט פרע-
גען, צו מען האָט שוין אראָבגעגעבען מעשר פון
איהר; מען זאָל זיך בעסער נאָר ניט וויסענדיג
מאכען; און ווען מען זאָל זיך פאַרשטעלען, אז דער
ארימאן קומט פאַדערן זיין מעשר, זאָל מען פיהלען,
אז מען קען טענה'ן געגען איהם. דוא ווילסט פון מיר
עפעס נעהמען, מוזט דוא בריינגען א בעווייז, אז
עס קומט דיר ("המוציא מחברו עליו הראיה").
טאָ בריינג'ישע מיר א בעווייז, אז דער וואָס האָט
מיר דיא תבואה פערקויפט האָט נאָך פון איהר
קיין מעשר ניט געגעבען, וועל איך דיר געבען דיין
מעשר. הסר! טאָ בין איך פטור!"

(פירוש המשניות להרמב"ם שם.)

מילא הקיצור, וויעדער דיא אייגענע מעשה:

ווען דיא רעליגיאָן שטויסט זיך צוזאַמען מיט דיא

זיסע פויליהייט.

— פון דעם משוגענעם פיהלאָזאָף, —

נעגעל אין זיינע אויגען אויף א היציגען פאַרוואורף
נאָך א צוהיצטען געשפרעך.

א גרויסער פערגניגען איז געוויס זיך צו זעהן
דעם ערסטען מאָל אין לעבען געדרוקט אויף א
הענדבילל און צו וויסען, אז אייער נאָמען וועט מיט
בעוואונדערונג בעטראכט ווערן פון טויזענדער אונז-
שודריגע לעזער.

זיס, זעהר זיס איז געוויס — דאס האָב איך
פון מיין אייניקעל, זאָלל לעבען — צו זעהן וויא דיא
ניו יאָרקער "סאָן" ווערנט זיך מיט דיא ווערטער
רעדענדיג פון דעם שרעקליכען אנטגעלד, וועלכער
ווילל האָבען זילבערגעלד און וועלכער האט בענאנז-

זואס ווייסט איהר וויא גוט דאָס איז!

עס'ן אן אמת'ע ווילנער סאפיוזשאנקע שטעה-
ענדיג יום כפור אין זאריעטשער שול מיט'ן טלית
איבערן קאָפּ און זיך ווארפענדיג וויא א צוויי-
פיסיגער רובעל-קורז — מעג זיך זיין געשמאק.

אנגענעהם איז צו זעהן, וועניגסטענס איז אמאָל
געוועזען צו זעהן, וויא א פעהראָבעוועטער איס-
באָרשטישק ווארפט ארויס א דיקען פעקיל אסיג-
נאציעס פון קעשינע אין דיא ערשטע טעג נאָכ'ן
נאבאָר.

אויך, קלער איך, מוז זיין א טחיה צו תערן וויא
אייער געליעבטע ענטפערט איהר חתן מיט צעהן

נען דאס פערברעכען צו פערצייהען דיא אנארכיס-טען דאס פערברעכען וועלכעס זיי האבען ניט בע-גאנגען.

נאך זיסער איז געוויס צו זעהן וויא דיא אלטע דייטשע קעלנערין — זיא רופט זיך: דיא קעלנישע צייטונג — קריצט מיט דיא ציינער, מעהרסטענס פאלשע, ווען זיא הערט, אז דיא סאציאליסטען אין בעלניען האבען צוגעקראנען נייע הונדערט-טויזענד שטיממען.

פאר א מענשען, וועלכער גלויבט אין קפיצת הדרה, מוז זיין לעבליך — אנגענעהם דיא פאר-שטעלונג, אז דיא צייט וועט קומען, ווען עס וועט שטעהן געשריעבען אין דער נאטור-געהיכטע, אז א שפין געהט אויף אכט פיס, א האז אויף פיער פיס, א קינד אויף צוויי פיס און א'ן ערוואקסענער מענטש אויף צוויי רעדער.

דיעזע אללע זאכען מעגן זיך זיין און זיינען א פערנגניגען פאר דעם אדער יענעם. אָפּער אזא מין פערנגניגען איז וויא אן אינדיק לנבי א גאדוש-פרע-זידענט, ווען איהר פערגלייכט דאס מיט דעם גרוי-סען אונבעשרייבליכען תענוג פון א האלב-יאָהר ניט-שרייבען.

מעגען, קענען, זאגאר דארפן שרייבען און דאך זיצען א האלב יאָהר נאך אנאנד און ניט טובל זיין א פּעדער אין טינט צו שרייבען א אידישען וואָרט; ניט שרייבען א טאָג נאָך א טאָג, א וואָך נאָך א וואָך, א חדש נאָך א חדש, זיצענדיג א האנד ארי-בערגעלענט איבער א האנד, פונקט וויא א בריה א אידענע נאך ליכט-פּענטשען, אָדער וויא א יאָווען אויפ'ן קווארטיר בעת מי זוכט א פּערקאָרע-געגאנ-גענעם זיכערנעם גאָפּעל, אָדער וויא א פּאַרצע-לאַיענער יאָהאן-דער-טויפּער אין א קאטוילישען קודשא-בריד-הוא-סטאָר, אָדער וויא א דיקער איידעם אויף פעטטע קעסט. ניט שרייבען קענענדיג, אין א לאנד און אין א צייט, וואו (און ווען) יעדער שרייבט, אפילו אדוני בוק'ס זעבציג מלכים מיט דיא גראָבע מוחות און אָהן די גראָבע פינגער; זעהן הערן און פיהר לען טווענד פערשיעדענע זאכען און ניט שרייבען, א שטייגער וויא כביכול דער אויבערשטער צווישען איין ראש השנה און דעם צווייטען, אָדער דער דייטשער קיזער בעת ער פּערפאַסט זיינע אונשטערבליכע

שריפטען, איך זאָג אייך, ברידער, איהר ווייסט ניט וויא גוט דאָס איז.

דיא וועלט טומעלט זיך און איך — עפּיס אזוי וויא גאָר ניט מיר מיינט מען דאָס. א פלוטיגע פאליטישע רעוואָלוציאָן אין קובא, א'ן ענטהוויאָס-טישע סאציאלע רעוואָלוציאָן אין פראנקרייך, אין בעלניען און אין אנדערע לענדער, א גערודער אין קרעטא, מעשים תעתועים אין ארמעניען און איך, איך האלט דיא ספאקולען אויפ'ן סאמע שפין גאָז, דעם משיבוק דעם לאנגען אין מויל, א ספר אין האנד און פאר טיינע אויגען ווערט פערראסט מיין פּעדער, פּערראסט וויא דיא אונבענוצטע אמערי-קאנישע פרייהייט, און דער טינטער מיינער ווערט אויסגעטריקענט וויא דיא לעבענסזאפט פון א פא-פיראסען-מאכערקע, דאס פאפיער ווערט ביי מיר פארפאסקודושעט פון פליענען, וויא א גוטע „טרייד“ פון סקעבס, איך הער, איך זעה, איך פיהל אזוי גוט וויא יעדער אנדער מחבר, אָפּער דיא וועלט קריענט פון מיר קיין האלבען וואָרט ניט ארויס, איך שווייג פונקט וויא איך וואָלט געוועזן א'ן אונטערדריקטער ארבייטער-קלאָסס, איך רייד ניט, שרייב ניט און קלייב נחת. אָה, וויא גוט מיר איז! עס קומען ווערטער און בעטען זיך אויפן פא-פיער, א שטייגער וויא איינער זאָגט: „זעה, אל-טיטשקער, לאז אונז ניט אין ניוועז געהן; האָב רחמנות, שרייב אונז, לאז דער עולם וויסען אז מיר האָבען זיך געיאָוועט.“ איך מאַך זיך ניט הערענדיג, איך פּערהאַרטעווע מיין האַרץ וויא פּרעה אין דער צייט פון דיא צעהן מכות און זיין און פיפקעווע און שווייג, דאס הייסט איך שרייב ניט, און אלע דיזע ווערטער בלייבען, וויא נווארדייסע געדאנקען אין זימני דוואָרען, ניט אויסגעדריקט און אונטער-דריקט.

און דערפיי פיהל איך אללע טעמים פונ'ם גי-עדן. ... מחשבות'ן ווייסט איהר צו וואָס מי דארף דאָרטען דיא דרייצעהן טייכען ביים-אויל? איך אויף ניט, גור איך קלער אז דאָס וועט מען געבען דיא צדיקים, וועלכע קומען פונ'ם גאָנדאָנער ווייטשע-פּעל אום אין דיא בוים-אויל צו „פראַיען“ דעם לויתן, וואס דאס איז דער איינציגער זאָרט פראַיי-הייט וועלכע זייער האַרץ געלוסט און וואָס אָהן דעם

יאָהר פריהער איז ענדליך אויף קערפערליך טויט. דיא בשורה איז ניט געוועזען קיין טרויעריגע ווייל א זשאן וואָלדערס, וועלכער איז ניט מעהר וויא דער ראהם אָהן דעם בילד אינגעוועניג, ניט מעהר וויא אן אויסגעלאָשענע לאַטערנע, ניט מעהר וויא א קערפער מיט א נאָמען איז שוין סאי וויא סאי ניט דער זשאן וואָלדערס, וועלכען אזוי פיעל גוטע מענשען האָבען געליעבט און וועלכען אזוי פיעל שלעכטע מענשען האָבען געהאסט.

איך האָב א כאַפּ געטאָן דיא פערדער און האָב מיך גענומען צום שרייבען. איך האב מיך אָבער צוריקגעהאלטען.

„זיידע, האָט מיין אייניקעל געזאָגט, לעג ניט אוועג דיא פערדער. לאָזען דיא אידישע ארבייטער וויסען ווער זשאן וואָלדערס איז געוועזען.“

— ניין, מיין קינד, האָב איך איהם געענטפערט. מי דארף זיין אנדערס אויפגעגענט, מי דארף, פריהער פאר אלץ ניט זיין פויל אום צו געבען א בילד פון דעם מאן, וועלכער איז געבאָרען געוואָרען דעם זעלביגען יאָהר ווען ניקאָלאַי דער ערנסטער (לאָזט דעם נימל שטעהן מיסטער קאָר רעקטאָר, דאס איז מיין שולד, ניט דעם זעצערס) איז געשטאָרבען, דאס הייסט דעם יאָהר ווען דיא ליבשקלאַפּעריי איז אין אייראָפּא אין גאנצען אויסגעגאנגען און דיא לוי־שקלאַפּעריי האָט זיך אין גאנצען בעפעסטיגט.

איך האָב מיך אביסעלע דערוואַרמט און האָב צו איהם רעדענדיג, אזוי פאָרטגעזעצט:

— זשאן וואָלדערס, פערשטעהסטו, דאס איז געוועזען א העלד, וועלכער איז ערצויגען געוואָרען אין דער קנעכטשאַפט; א שרייבער, וועלכער האָט זיך אויסגעהאָדעוועט ביי א פולט אין א באַנק; א רעדנער, וועלכען דיא פרייהייט און ניט אן אונזר ווערוימעט האָט אויסגעבילדעט; אן אַרגאניזאטאָר, וועלכען דיא ממשלת־זרדון פון דעם פאבריק־סיסטעם האָט דערצו געמאכט.

זשאן וואָלדערס דאס איז געוועזען דער עהר־ליכער ענטהוואַזמוס אין פלייש און בלוט, — אזא מין בעשעפינעס וויא נור א גרויסע וועלט־אידעע קען בעשאַפּען; דיא מענשטנליעבע אין דער גע־שטאַלט וועלכע דיא לעהרע פון מאַרקס, דיא פראַ

וואָלט א גידען פאר זיי קיין גידען ניט זיין. אלזאָ, איך פיהל, וויא געזאָגט אללע טעמים פון גידען. איך פיהל דעם טייטש פון דיא איטאליענישע ווער־טער *Dolce far niente* וואָס אויף זיי מאכט דער ווערטערבוק: זיס איז דיא גאָרנישט־טועריי, וואס אָהן איהם וואָלט איך דאָס ניט געוואוסט, וואס דאָס דערצעהל איך אייך ווייל איך בין א נאָר, וואָרום וואס וואָלט דאס מיר געאררט ווען איהר וואָלט געלעבט אין טעות אז איך פערשטעה אי־טאליעניש, וואס דאָן וואָלט איהר אפשר פאר דעם אַלטע מינסקער געהאט אביסעלע מעהר בושע, וואָס דאָן וואָלט איהר האָטשעפּעס געהאט וועהר דענד אזוי זייט איהר גאָר קבצנים.

אין דיא גאנצע צייט בין איך נור איינמאָל געוועזען אין דער געפאָהר צו אונטערברעכען דעם זיסען געטליכען פערגניגען פון גאָרנישט־טאָן... מחשבותי, דער גאָרנישט־טאָן איז ווירקליך א געטליכער פערגניגען, ווייל דער רבנו של עולם, בביכול האָט נור געארבעט דיא ערסטע זעקס טעג ווען ער האָט בעשאַפּען דיא וועלט (און דאָס אויך נור מיט'ן הייליגען מויד זיינעם) און האט פון דאָן אָן א פינגער אין קאלטע וואסער ניט אריינגע־שטעקט, ווייל אויף אללע תקנות, נזירות, שדוכים און קבורות האָט ער זיך זיינע מלאכים וויא וואַנ־בילט, להבדיל, זיינע אנגענטען... נור איך פער־קריעף. איך האָב געזאָגט:

אין דיא גאנצע צייט בין איך נור איינמאָל געוועזען אין דער געפאָהר צו אונטערברעכען דעם זיסען געטליכען פערגניגען פון גאָרנישט־טאָן. דאָס איז געוועזען דעם פערנאנגענעם מאָנאט מאי.

איך געדענק דאס אזוי וויא דאָס וואָלט געוועזען זען נעכטען. איך בין געזעסען פערטיעפט אין א חשבון מכוח דיא ניו יאָרקער „וואָרגד“, וועלכע קריעגט צו צעהנדליגע טויזענדער אפאָגענטען אללע מאָנאט און האָב אויסגערעכענט, געדענק איך, אז אין דעם יאָהר 1920 וועט יעדער ניו יאָרקער (מענ־גער, ווייבטער און סינדער אין וויגעלעך) מוזען לעזען אן ערך פון 10 וואָרלדס א טאָג אויב דיא לעזעריי זאָלל אזוי וואַקסען אָהן אן אויפהער. פלוצלונג איז אריינגעקומען מיין אייניקעל מיט דער ביטורה אז דער מאן וואס איז גייסטיג געשטאָרבען מיט צוויי

„און דער מאן, וועלכער האט, וויא משה רבינו, געפיהרט דיא בעלגער מאסען דורכ'ן קאפיטאליס-טישען מדבר, האט ניט נור ניט דערלעכט צו זעהן דעם אנהויב פון דיא גאולה, זאגנדרן ער האט פערלארען דעם וויכטיגסטען טהייל פון זיך אלליין, דעם זינען....“

„ער איז געבאָרען געוואָרען נאָך דעם סוף פון דיא לייב אייגענשאפט און ווען אין זיין איי-גענע לאַנד איז געקומען דער אנהויב פון דעם אויס-לאַז פון דיא האַנד-אייגענשאפט איז זשאן וואָלדערס גע....“

מיר האט פערדריקט מיין אַנטע נאַררישע הארץ און איך האב מעהר ניט גערעט.

„זיידע שרייב דאס אויף!“ האט מיין אייניקעל אויסגעשריען, און איך האב איהם געענטפערט און האב געזאָגט:

— ערסטענס וואָלטען אזעלכע ווערטער זיין צו שוואַך ביי אַזא געלעגענהייט און צווייטענס מיין קינד שרייב איך ניט.

און איך האב ניט געשריטען.

—

פאנאנדא פון לאסאל און דיא זאנפטמוטה פון יאקאבי האָבען איהר געגעבען אין דיא פופציגער, זעכציגער און זעכציגער יאָהרען, — אזא מין מענ-שענליעכע וועלכע זאָגט ניט מעהר קיין תהלים און קאַרמעט זיך ניט מעהר מיט „פראַממע ווינשע“, און פאַנטאַזירט ניט מעהר וויא פוריעס'ס, און פּרענעלט זיך ניט מעהר אין זיסען און אין זויערן וויא דער סאָציאַליזמוס פון סט. סימאָן, און עקס-פּערימענטירט שוין ניט מעהר נאָך דעם עלען ראָ-בערט אָווען'ס פלענער, און לעבט שוין ניט מעהר אין אַן איבערנאַטירליכע אַטמאָספּערע וויא דער שטרעבען פון דעם עהרליכען גוטען ווילהעלם ווייט-לינג און רעט ניט מעהר וויא ראַסקין, און קרימט זיך ניט מעהר וויא קאַרלאַייל, און זינגט ניט מעהר וויא ינגסלי, זאָגנדרן א מין מענשענליעכע וועלכע לעבט, ווירקט און בעוועגט זיך פאַרווערטס, אימ-מער פאַרווערטס, וויסענדיג פון וואנען זיא קומט און וואָהין זיא געהט און וועלכען וועג זיא דאַרף געהן. אַט אזא מענשענליעכע אין פלייש און בלוט מיט מאַרד אין יעדען ביין איז געוועזען דיעזער זשאן וואָלדערס.

צום יעצטיגען וואהל-קאמפף.

דיא וואַהרשיינליכע געשיכטליכע פאָלגען פון דיע-זען קאמפף.

איך האָב זיך אויסגעדרוקט „פאַרטיי קאמפף“. דאָס איז ניט גאנץ ריכטיג. עס איז שוין היינט מעהר ניטאָ קיין „גרויסע“, „מעכטיגע“, און „נאַ-ציאָנאַלע“ פאַרטייען מיט זייערע מאַשינען, און באַסעס; אלעס האט זיך צומישט, און צוטאַשט. וואו עס איז פריהער געווען אַן אונטער, איז יעצט אַ קעניג; וואו עס איז פריהער געווען א טויז, איז

גרויסע קומענדע עראייגניסע וואַרפען אונז אַפּט צו פריהער זייער שאַטען.

איך וועל דאָ ניט ריידען ניט וועגען „פרייע זילבער“ ניט וועגען הויכע טאַריף; ניט וועגען דיא פערזאָן פון מעקינליי ניט וועגען דיא פערזאָן פון בריין. דיא אויפגאַבע פון דיעזען ארטיקעל וועט זיין אין א פאָר אַלגעמיינע שטריכען אנצודייטען דיא עקאָנאָמישע גרונדלאַגע פון דעם העפטיגען פאַרטיי-קאמפף אין דער יעצטיגער קאמפין און

איצט א ניסטעל, דאס איז דאס אייגענטהומליכס-טע פון דער איצטיגער קאמפיין. זייט לינק און רעכטס, בירגער-קריעג האט נאך אמעריקא עס ניט דורכגעמאכט. דיא אומיטטענדען זיינען זעהר באראקטעריסטיש.

דער בירגער קריעג און דיא בעפרייאונג פון שקלאווען האט פון אמעריקא ניט געמאכט דעם יעניגען גרעסן התחלתו, וועלכען דיא מיטקעמפפער פון לינקאלן האבען ערווארטעט. עס האט נור אוועקגערוקט דעם לעצטען שטיין, וועלכער האט פערלייגט דעם וועג דעם קומענדען קאפיטאליזמוס. אין קיין לאנד דער וועלט האט קאפיטאל זא ראש און גרינדליך ניט צווייטערט און בעזייטיגט אלע אלטע עקאנאמישע, פאליטישע און סאציאלע פער-העלטניסע, וויא אין אמעריקא. אויף דעם פלאטין פון אפענער, יוריסטישער שקלאפעריי פון נענערס האט ער איינגעפלאנצט דיא פערשטעלטע עקא-נאמישע שקלאפעריי פון לאהן ארבייטער.

דער קאפיטאליסט איז אבער ניט געווען סוין פרעמדער שונא, וועלכער, מיט וואפען אין האנט, זיענט און דריקט זיין שוואכערען נאכבאר; ער איז ניט געווען קיין פון "גאטעס גנאדען" רויבענדער הערשער, וועלכען פעלקער האסען. ניט פון אינע-ווייניג, ניט פון אויסווייניג האט ער ניט אויסגע-זעהען אנדערס, וויא יעדער אנדערער וואס איז ניט קיין קאפיטאליסט. דאך זיין קראפט, דיא ראָלע וועלכע ער האט געשפיעלט אין דער געזעלשאפט איז געווען א גאנץ אנדערע. דאס האט פיעלע גע-וואונדערט. פיעלע האט עס אויך געמאכט זארג. דיא מאסע האט געקוקט אויף דיעזע נייע געזעל-שאפטליכע ערשיינונג, וויא עס קוקט אמאל א הוי, ווען זיא זיצט אויס א קאטישקע; דאכט זיך דיא איי איז אן איי מיט אלע אייער צו גלייך; און גע-זעסען אויף דיעזע איי איז זיא, דאכט זיך, אויך וויא מען דארף; פאר וואס זיטע קענען אלע הינער ניט אזוי גוט שווימען וויא דיא וועלכע קומט ארויס פון אזא איי?

צו אן אפענעם קאמפף אבער איז ביז אהער נאך דא ניט דערגאנגען. מען האט ניט פערשטא-נען דעם קאפיטאליזמוס ניט אלס א סיסטעם, ניט אלס א געזעץ, מען האט ניט געזעהען ניט פון ווא-

נען ער קומט, ניט וואוהין ער גייט. דיא צרות, וועלכע ער האט מיטגעבראכט, האט מען געדיינקט, זיינען נור פאריבערנייענדע צרות. איבריגענס האט דיא גרעסטע טהייל וועגען דעם גאָר ניט געדיינקט. מען האט געטיימט פאר פרייטרייך און פאר פרא-טעקשאן, זעהר ווייניג קימערנדיג זיך פאר דעם ווירקליכען וויסענשאפטליכען און עקאנאמישען ווערט פון דיעזע ביידע טהעאריען; פערזענליכער אינטערעס, געפיהל, און נאך עפטער ריינער צור-פאל, האט דעם שטימענדען געוואָרפען דא אין איין פארטיי דא אין דער צווייטער. עס איז ניט געווען קיין לייטענדער אינטערעס, אידעע, אָדער זאגאר סימפאטיע. אין דיעזען טומעל, אין דיעזע אלגעמיי-נער פערווארונג, האט דער קאפיטאליזמוס אריינגע-נומען אין דיא הענט דיא גאנצע רעגירונגס מאשין, דיא פרעסע, דיא קירכע, זאגאר דיא וויסענשאפט. דיא אמאליגע געטצען-דיענער, ווען זייער געטש-קע פלעגט זיי ניט בעפריידיגען, פלעגען אָפט געהמען ריטער און איהר שמייסען. ניט זעלטען פלעגט מען מיט א האק איהר ארונטער געהמען דעם קאפף, אָדער גאָר צו האקען אויף שטיקער. אזוי פלעגט מען אויך אָפט בעהאנדלען קיזאָריס, קעניגע און הערשער; וואו א געוויסע מאכט איז פערטרעטען דורך עכוואס וואס האט א גוף, וואס איז קאנקרעט, איז ניט אזוי שווער צו בעגרייפען איהר נאטור און, ווען גייטיג, צו בעקעמפפען. איר דערס אָבער איז דיא געשיכטע, ווען דיעזע מאכט האט קיין ממשות, ווען זיא איז קיין קע-פערליכע מאכט, ווען איהר בעגרייפען קען מען נור דורך דעם געדאנק, אין דער אבסטראקציאָן. דא קען שוין קיין האק ניט העלפען. אין דיעזער הינזיכט איז דער קאפיטאליזמוס פיעל געהנטער צו דעם אידישען "השם" וויא צו א הילצערנע געטשקע. ביידע צו בעגרייפען, וויא ביידע צו בעקעמפפען, פאָרדערט פיעל מעהר גייסטעס-קראפט וויא דיא גרויסע מאסע האט ביז אהער אין זיך ענטוויקעלט.

אָבער נאך אלעם דעם איז דער קאפיטאליז-מוס דאך ניט קיין גאָט. ניט נור ער איז ניט אימ-שטאנד צו שאפען אומשטענדען ארום זיך, ער סען זיך זעלבסט ניט צופאסען צו אלע אומשטענדען. עס זיינען דא געזעצען, וואס הערשען איבער איהם, און

גענען וועלכע ער איז גאנץ אהנמעכטיג. דאס זיי-
נען דיא געזעצען פון זיין אייגענער ענטוויקלונג, וואס
זיינען מיט איהם געפארען געווארען און זיינען מיט
איהם צוזאמענגעוואקסען. פונקט וויא א מענטש
קען צו זיך אליין ניט זאגען: „איצט האלט“, דוא
ביסט יונג, ביסט שיין, ביסט געזונד; ווייטער קען
שוין גאר ניט זיין בעסער; בלייב וואו דוא ביסט;
הער אויף זיך צו ענטוויקלען!“ — פונקט אזוי, וויא
א מענטש קען זיך ניט אפשטעלען אויף זיין בעסטע
מדרגה, כדי צו פערמיידען עלטער און טויט, פונקט
אזוי קען א געזעלשאפטליכע פארמע ניט אויסקליי-
בען איהרע בעסטע טעג, און זיך אין זיי פער-
עוויגען. דעם קאפיטאליזמוס וואלט זיך זעהר גע-
נוינט זיך אפצושטעלען וואו ער איז, לאזען דיא
מאסען וואו זיי זיינען, אליין ניט צו שטייגען הע-
כער, דאס פאלק ניט צו ווארפען נידעריגער; ער
קען עס אבער ניט, ער מוז גיין ווייטער און ווייטער,
ביז אין קבר אריין.....

ביי דעם ערשטען בליק אויף דיא יעצטיגע
קאמפין איז צימליך שווער צו מערקען סמנים פון
א נאָהענטער לוייה. דעסטאָ שניידענדער אבער
פאלען זיי אויף, ווען מען בעטראכטעט אלע יעצ-
טיגע עראייגניסע אין צוזאמענהאנג מיט עהנליכע
עראייגניסע דער וועלט געשיכטע, וויא אימער
דיא, וועלכע זיינען פערצינטער נאָסירט אין קאמפף
אם מייסטען, מערקען אם ווייניגסטען זיין באראק-
טער. דיא גרעסטע העלפט פון דיא פראנצויזישע
ר. וואָלוציאן איז געווען געמאכט איידער דיא פער-
זאָנען, וואס האבען איהר געמאכט, האבען בער-
מערקט, אז זיי זיינען רעוואָלוציאָנערען. איבערי-
גנס, ניט אלע וואס זיינען פערצינטער נאָסירט, זיי-
נען אזוי. וויא אין דער צייט פון דער גרויסער רע-
וואָלוציאן האט מען פון דיא רייהען פון דיא הער-
שענדע קלאסע אנגעהויבען צו הערען דיא ערשטע
שטימען וועגען קומענדען שטורם, זאָ קען מען שוין
עטוואס עהנליכעס אויך מערסען אין דיעזען לאנד.
דאס קומט אבער פאָר גאנץ אונבעוואוסט, אינ-
סטינקטיוו. פילייכט איז דאס אויס דיעזעלבע אור-
זאכען, אויס וועלכע א גנב הייבט זיך אן צו זיך-
לען איידער מען טשעפעט איהם נאך, ווען מען
זוכט איהם נור.

ריידענדיג וועגען דעם בעריהמטען בויער ער-
קריעג אין דייטשלאנד, האט לאס סאל ערקלערט,
דאס דיעזער קריעג, ניט אכטענדיג אויף זיין גאנץ-
צען רעוואָלוציאָנערען באראקטער, ניט אכטענדיג
אויף זיינע אָפּפער, איז געווען א רעאקציאָנע-
רער קריעג. ער איז געווען א רעאקציאָנערער
קריעג, ווייל זיין צוועק איז געווען אבצושטעלען דיא
ענטוויקלונג פון דער געזעלשאפט, און זאָגאר א
וואָרף טאָן איהר צוריק. פון איין שטאנדפונקט
איז לאס סאל געווען גערעכט, נעמליך ווען ער
שפרעכט וועגען דיא שטרעבונגען, וועגען דיא
פראקטישע פראגראם פון דיא בויערען, וועלכע
האבען געוואלט מאכען דיא רעוואָלוציאָן; נעהמט
מען אבער דיא געשיכטליכע אומגעבונג פון דיעזען
קריעג; נעמט מען דיעזע מלחמה וויא דעם ער-
שטען פראָטעסט פון א געקנעכטעטע טהייל פון
פאלק, וועלכע אין נאמען פון פרייהייט און העכע-
רע אידעאלען הייבען זיך אויף געגען אין אונגערעכט-
טע געזעלשאפט, דאן מוז צוגעגעבען ווערען, דאס
ניט אכטענדיג אויף דעם גאנצען רעאקציאָנערען
באראקטער פון געוויסע עלעמענטען פון דיעזער
בעוועגונג, האט דיא מענשהייט דאביי געמאכט א
שריט פאָרווערטס און ניט ריקווערטס.

ניט אנצוריהרען דיא פראגע, וועלכע ווערט
פון אלע קאפיטאליסטישע פארטייען בעטראכטעט
יעצט אלס דיא הויפט־פראגע אין דיעזער קאמפ-
פין, נעמליך דיא זילבער פראגע, איז סלאר,
דאס זאָגאר ווען „פרייע זילבער“ וואלט געווען א זאך
דער עקאָנאָמישער מעגליכקייט און געזעלשאפטלי-
כער ניצליכקייט, דאס זאָגאר דאן איז דיא יעצטי-
גע דעמאָקראטיש־פאָפּוליסטישע בעוועגונג א רע-
אקציאָנערע בעוועגונג, איינע פון דיא שליכטע
און רעאקציאָנערסטע בעוועגונגען, וועלכע דיא גע-
שיכטע פון דיעזען לאנד סענט. אויסנאָהמס־גע-
זעצטע טויגען זעהר ווייניג אין פאליטיק; אין עקאָ-
נאָמיע אבער זיינען זייא געווען און וועלען אימער
זיין אונגעגליך. לאזען דיא אלע געזעצטע פון קא-
פיטאליזמוס אין קראפט, לאזען דיא קאנקורענץ,
לאזען דיא לאהן־שקלאווערייא, דיא אנארכיע דער
וואָרען־פראָדוקציאן, לאזען דאס אלעס, און נור
ערקלערען, אז אויף פארמערס זאלען דיעזע גע-

געהייער פערהאלפן דעם אייראָפּיאישען פראָלע-טאריאט צו ענטוויקלען זיין קלאסענפעוואוסטויין. אויף דעם באַדען פון דיא בעריהמטע אינטאציאָן צ. ב. פון דיא ענגלישע סאפיסטאליסטען גענען דיא ענגלישע לענדלאָרדס פיר דיא אבשאפונג פון דיא קאָרנ-געזעצע האָבען זיך ענטוויקעלט דיא עלעמענטען פאר דיא גרויסע טשאַרטיסטען בעוועגונג, וועלכע איז אָהנע צווייפּעל געווען איינע פון דיא גרעסטע פאָליטישע בעוועגונגען פון פראַ-לעטאריאט. אנדערס איז געווען אין אמעריקא. דאָ איז דיא הערשענדע קלאסע געווען איינע. דער פאַר-טיי קאמפף איז דאָ ניט געווען קיין קלאסען קאמפף; דער פאָליטישער קאמפף, מיט ווייניגע אויסנאָה-מען, איז דאָ ניט געווען קיין עקאנאָמישער קאמפף. דיא הערשענדע קלאסע האט קיין אינטערעס ניט געהאט צו אָרגאניזירען דאס פראַלעטאריאט אלס אַ קלאס, און דאָרום איז טהיילווייז צו ערקלערען ווארום דיא ארבייטער-בעוועגונג איז דאָ ניט זאָ ווייט וויא אין אייראָפּא. געוויסע בעדינגונגען זיינען דאָ ניט געווען אזוי גינסטיג וויא דאָרטען.

דיא היינטיגע קאמפּיין איז פיעל מעהר וויא אַן איינפאַכע זיכער-קאמפּיין. עס איז דער ערסטער קאמפף פון קאפיטאליסטען געגען קאפיטאליס-טען אויף דעם באַדען פון עקאנאָמישע ענטוויקלונג-גען. אין דיעזער קאמפּיין זיינען ביידע פארטייען פערפליכטעט צום ערשטען מאָל זיך מודה צו זיין דאס אין אמעריקא אויסער „פירנער“ זיינען דאָ קלאסען, דאס ניט פאר אלעמען איז דאָ געגרייט דער טיש, דאס אין דיא רייכסטע און פרייסטע לאַנד אין דער וועלט, איז דאָ פונקט אזוי פיעל עלענד און שקלאפּעריי וויא אין דיא אַרימסטע לענדער.

אַ גינסטיגערע צייט האבען דאָ סאָציאליסטען נאך ניט געהאט. איצט האבען זיי דיא געלענענדי-הייט ארויסצוגיין אויף דיא גרויסע אַרענא. יעצט וועט מען זיי הערען. דאס איז אלעס וואס זיי ברוי-כען. דאס איבריגע איז שוין אונפערמיידליך.

זעהר ווייניג גיעבט עס עלעמענטען אין דער נאטור, וואס רעאגיערען און פערבינדען זיך כע-מיש אונטער אַ געוויינליכער טעמפעראטור. צו פערבינדען צוויי עלעמענטען ערוואַרמט מען זיי גע-וויינליך, מען הייבט אויף זייער טעמפעראטור; איצט איז נעמליך אַ צייט ווען דיא געזעלשאַפּט-ליכע טעמפעראטור איז אויפגעהייבען ביז אויף איין העכסטען גראַד, ווען דער סאָציאליזמוס איז אַם בעסטען אים שטאַנד צו רעאגירען. עס איז אַ צייט ווען מען קען גרינדען אַ שטארקע סאָציאליסטישע ארבייטער פארטיי.

ל. מיללער.

זעטצע ניט ווירקען. לאזען דיא היינטיגע סיסטעם פאר דער געזעלשאַפּט און פערלאנגען נור דאס דיא פארמערס זאלען אויסנאָהמס-ווייזע געשיצט ווערען פון איהרע שעדליכע ווירקונגען, וואָלט גע-ווען אומאָפּיסטיש און פאַנטאַסטיש, ווען דער וואונש דאָרום צו פעראייביגען דעם פרינציפ פון פריוואַט-אייגענטהום, וועלכען דער קאפיטאליזמוס צערשטערט, וואלט עס ניט געמאכט פאר רעאק-ציאנער. ניט אכטענדיג אבער ניט אויף דעם אונ-זיניגען, ניט אויף דעם שעדליכען עלעמענט אין דיע-זער בעוועגונג, מוזען מיר איהר בעטראכטען אלס דורך און דורך רעוואלוציאנער אין איהרע פאלגען. דיא זון גייט קיין מאל ניט אויף פון צפון זייט. דיא ראד פון דער געשיכטע קען קיינער ניט דרייען צוריק. קיין זילבער פארטיי קען ניט רעטען דאס וואס דיא געשיכטע האט פעראורטהיילט צום טויט. דיא פארמער, דיא קליינע קויפלייטע, דיא אונבעדייטענדע פאבריקאנטען מוזען פערשווינדען. יעדער פערזון זייערער צו רעטען זיך פון דיא איי-זערנע נעגעל פון מאָנאָפאָל וועט דיעזע נעגעל טיע-פער אריינטרייבען אין זיער קערפער וויא יעדער פערזון פון א געהאנגענעם אבצורייסען זיך פון פעטלע פערציעהט זיא אַלץ מעהר אַרום דיא האלז. דיא מאָראַלע קראפט אָפּער, וועלכע דיעזע בעווע-גונג מוז נאָטהווענדיג ענטוויקלען, דעם אנשטאָס וועלכען זיא וועט געבען טויזענדע און טויזענדע פער-זאָגען אנצופאַנגען צו דיינקען, צו טראכטען, צו קריטיזירען, דיא אונגעהיירע מאַסע ליכט, וועלכע זיא שפרייט און ווארפט אין אלע ווינקעלעך פון אונזער פאָליטישען לעבען, דאס אַלעס מאכט דיזע בעוועגונג געשיכטליך פיר דיא סאָציאַלע רעוואלוציאָן. דיא געזעלשאַפּטליכע מאכט אין אייראָפּעאישע לענדער גיעגט ניט אין דיא הענט פון איין קלאַס, וויא אין אמעריקא. דאָרטען טהיילען זיך דיא הער-שענדע קלאַסע אין טהיילען, און דיעזע טהיילען, האָבענדיג אַפּט פערשיעדענע אינטערעסען, טרע-טען אַרויס איינע געגען דיא אנדערע אין קאמפף. פיר דיעזען קאמפף זוכט יעדער טהייל פון דער הערשענדער קלאַסע צו געווינען דאס פראַלעטא-ריאט; זאָ פלעגען זיי איהם אָפּט אָרגאניזירען און דיסציפלינירען אלס אַ קלאַס, און דאס האט אונ-

וויא אזוי דורך דיא ארבייט איז פון דער אפפע געווארען א מענש.

פריי איבערזעצט פון פרידריך ענגעלס'עם אין איבערגעזאגענע שריפט.

פֿיס זיינען זיי בלויז געגאנגען איבער דעם
בוים.

נאכדער, — ווען דאס האט זיך געפֿאָדערט
זייער קאמפף פאר חיונה, — האָבען זיי, זוכענדיג
זייער שפּייז אויף דער ערד, זיך ביסלעכווייז גענוג
מען אפגעוויינען פון בענוצען זייערע פֿאָדערסטע
פֿיס אין אומגיי, — האבען גענומען זיך געוויינען גיין
אויף בלויז דיא הינטערסטע — און בענוצען דיא
הענט פאר אנדערע נוצליכע זאכען. מיט דעם איז
געמאכט געוואָרען דער ענטשיידענדער שריט פאר
דעם איבערגאנג פון דיא אפפע צום מענשען, — אז
פון דיא אפפע זאָל ווערען דער מענש.

אלע היינטיגע מענשען־הנליכע מינים אפפֿען
קענען שטיין גלייך און אומגיי בלויז אויף דיא הינד
טערשטע פֿאָר פֿיס. דאס איז זיי אָבער ניט לייכט
און זיי טוען דאָס בלויז על פי נויט. זייער נאָטיר־
ליכער גאנג איז האַלב־איינגעבויגענער־הייט און
אויף אלע פיער.

אפילו אנדערע פיער־פֿיס־גע חיות בעניצען
אויך דיא פֿאָדערסטע פֿיס אויף ספּעציעלע זאכען,
צו וועלכע זיי געברויכען דיא הינטערסטע לאפּעס
זייערע ניט: זיי טרעטען צו מיט זיי דיא שפּייז, פֿאָר־
ציקען דעם אָפּפער, וואס זיי כאפּען. ביי דיא היינ־
טיגע אפפֿען, וויעדער, שפּיעלען דיא הענט (דאָס
הייסט דאָס וואָס מיר רופּען געוויינליך דיא פֿאָר־
דערסטע פֿיס) נאך א פיעל וויכטיגערע ספּעציעלע
עלעמאנטן: אייניגע אפפֿען בויען זיך מיט דיעזע
הענט זייערע געסטען אויף בוימער אָדער זאָגאר
דעכער צווישען דיא צווייגען, זיך צו בעשיצען פון

דיא ארבייט איז דער קוואַל פון אלע רייכטיר־
מער, — זאָגען דיא שרייבער איבער פֿאָליטישע עקאָ־
נאָמיע. און דאס איז זיא טאָקי, דיא ארבייט, צו
זאָמען מיט דיא נאָטור, וועלכע ניט איהר דיא
רויהע מאַטעריאלען — איבער וואס צו ארבייטען.
דיא ארבייט איז אָבער פיעל, פיעל מעהר וויא
דאָס. זיא איז דער פונדאמענט פון אלעס וואס
אין דעם מענשען איז דאָ מענשליכעס, וואס טיילט
איהם אָפּ פון אנדערע לעבעדיגע בעשעפענעסען. —
אין אזא גראַד, דאָס אין א געוויסען זינן קען מען
זאָגאר זאָגען, אז זיא — דיא ארבייט — האָט דעם
מענשען בעשאפּען.

עס ווערט בעוויזען, אז מיט פיעלע הונדערט־
טויזענדע יאהרען צוריק האָט ערגעץ־וואו אין היי־
צע געגענדען, וועלכע זיינען יעצט שוין בעדעקט
מיט ים, געוואוינט א מין מענשען־הנליכע אפפֿען,
זאָס איז געווען העכער ענטוויקעלט וויא דער
העכסטער מין פון דיא היינטיגע אפפֿען. דאָרווייז
האט אונז געגעבען א בעשרייבונג וויא אונגעפֿעהר
דעזער מין האט געמוזט אויסזעהן. זיי זיינען גע־
ווען אין גאנצען בעוואקסען מיט האָר, האבען גע־
האט בערד, שפּיצ־גע אויערען, האָבען זיך אויפגע־
האַלטען אויף בוימער און געלעבט קאָמפּאָניעס־
ווייז. אין קלעטערען אויף בוימער האָבען זיי דאָך
פֿאָדערסטע פֿיס (הענט), נאָטירליך, געהאט צו
טאָן אנדערע ארבייט וויא דיא הינטערסטע פֿיס;
וואָרים מיט דיעזע פֿאָדערסטע האָבען זיי דאָך
בעדארפט א געסטען דעם צווייג און זיך
אנהאלטען, וועהרענד מיט דיא הינטערסטע

זעהר גוט צוזאמענגעשטעלטען גוף, און דאס וואָס איז געווען גוט פאר דיא האַנט, איז אויך גוט גע-
ווען פאר דעם גאנצען קערפער, זעלבען זיא האט
געדיענט מיט איהר ארבייט.

דיא ענטוויקלונג פון דעם גאנצען קערפער דורך
דיא ענטוויקלונג פון דיא ארבייטענדע האנט איז
פאָרגעקומען אויף צוויי אַרטען:

ערשטענס האָט דיא ענטוויקלונג פון דיא האַנט
מיטגעבראכט אַן ענדערונג אין דיא אַנדערע גליד-
דער פון דעם מענשליכען קערפער דורך דעם געזעץ
פון קאַררעלאַציע און וואָס ער וויא
דאָרויף רופט עס, — דאָס הייסט, אז דיא פער-
שיעדענע גלידער האבען דיא טבע זיך צוזאמען-
פאסען איינע מיט דיא אַנדערע אויף א געוויסען
שטייגער. נאָך דיעזען געזעץ נאָך ווענדען זיך גע-
וויסע טיילען פון דעם קערפער פון א חיה אָדער
פלאנצונג און געוויסע אַנדערע טיילען פון דעם
זעלבען קערפער, הגם, וויא עס דאכט זיך, האָבען דיא
טיילען מיט יענע טיילען גאָר קיין שום שייכות ניט.
צום ביישפּיעל: ביי דיא חיות וואָס זיינען זייערע
קינדער, גייען געשפאָלטענע קאפיטעס צוזאמען מיט
א מעהר-פאכען מאָגען ("מעלה גירה" צו זיין); נאָך
ווייסע קעץ מיט בלויע אויגען זיינען אימער, אָדער
כמעט אימער, טויב, נח היינט ווען מען בעטראכט
וויא שטענדיג דיא מענשליכע האנט האָט געהאָל-
טען אין איידלען זיך, און וויא צוליעב דעם האָבען
דעם מענשען'ס פיס אויך זיך געמוזט אַלץ ענדע-
רען, — אום זיך אַלץ בעסער צוצופאסען צום גיין
גלייך, אויף צוויי פיס, — ווען מען בעטראכט דאָס
צוזאמען מיט דעם געזעץ פון קאַררעלאַציע, ווערט
דייטליך, אז צוזאמען מיט דיעזע ענדערונג אין דיא
פאָרמע פון דיא הענט און דיא פיס האָט אויך גע-
מוזט פאָרקומען א ענדערונג אין דיא אַנדערע טייל-
לען פון דעם מענשליכען קערפער.

צווייטענס, — און דאָס איז נאָך פיעל וויכ-
טיגער — האָט דיא ענטוויקלונג פון דיא האַנט גע-
פיהרט צו דיא ענטוויקלונג פון דיא אַנדערע גליד-
דער פון דעם מענשען דורך דעם, וואס דיעזע ענט-
וויקעלטע האנט האָט איהם געבראכט צו א הער-
שונג איבער דער נאטור און האָט ענטוויקעלט זיין
שכל, וויא שוין געזאָגט, איז דיא הויך ענטוויקעלטע

רעגען און סעלט; מיט דיעזע הענט כאפּען זיי אַן
פּלעסער אָדער שטעקענס זיך צו וועהרען געגען
פיינד אָדער שטייגער אויף זיי צו ווארפען. היינט
ווער רעדט שוין מכח דיא פערשיעדענע זאכען.
וואס מען לערענט דיא אפפע טאָן מיט דיא הענט,
ווען דער מענש האלט איהר געפאנגען! אָבער דאָך
וואָס פאר אן אונטערשיעד אין דעם איז צווישען
דיא אפפע און דעם מענשען! דיא צאָל פון ביינדר-
לעך און מוסקולען און דיא אָרדנונג, אין וועלכע זיי
זיינען צוזאמענגעלייגט אין האנט שטימען ביי ביי-
דע, און פון דעסמוועגען קען דיא האנט פון דעם
וילדסטען מענשען זיך צופאסען צו הונדערטע
פערשיעדענע לאַגעס, צו וועלכע קיין אפפע קען
איהרע הענט בשום אופן ניט צו פאסען. קיין אפ-
פעשע האנט האָט נאָך ביז היינט ניט געקענט
נאכמאכען דעם גרעפסטען זאָרט מעסער פון שטיין,
וועלכען דיא ווילדסטע מענשען קענען יע מאכען.

איידער דיא אפפע, אין איהר איבערגאנג פון
אפפע צום מענשען, האָט איהרע הענט איינגע-
וואוינט צו אַזעלכע ארבייט, אז זיא זאָל קענען
אומצעסען א שטיין און פון איהם מאכען א מע-
סער, האָבען געקענט אוועקגיין פיעלע, פיעלע טייל-
זענדיגעהריגע, דער הויך-וויכטיגער שריט איז אָבער
געמאכט געוואָרען: דיא האנט איז פרייא
געוואָרען און האט געקראגען דיא מעגליכקייט
צו קריענען אַלץ מעהר פלינקהייט, אין דיא
פארגרעסערטע פעהיגקייט זיך צו בויען, וועלכע
איז פון דעם ארויסגעקומען, איז איבערגעגעבן גע-
וואָרען און איז געוואקסען פון דור צו דור.

אויף דיעזען אַרט זעהען מיר, אז דיא האנט איז
ניט בלויז דיא געצייג פון דער ארבייט, זאָנדערן
אויך דער פראָדוקט, דאס קינד פון דער ארבייט,
וואָרים נור דורך דיא ארבייט איז דיא האנט גע-
וואָרען אַלץ פלינקער און פלינקער, האט זיך צוגע-
פאסט צו אַלץ מעהר פערשיעדענע בעוועגונגען,
ביז פון דעם איז דורך דורות אויך צוגעפאסט גע-
וואָרען איהר געבוי, זאָ דאָס זיא האָט גענומען
מאָגען פּרעכטיגע בילדער און שפּיעלען צויערליכע
נגונים.

דיא האנט איז אָבער דאָ איינע אַליין ניט גע-
ווען. זיא איז געווען נור איין גליעד פון א גאנצען,

אפפּע פון פאר עטליכע טויזענד יאָהרען, פון וועל-
כע דער מענש שטאַמט, געווען א געזעלשאַפּטליכע,
דאָס הייסט זיי האבען ניט געלעבט איינציג-ווייז
זאָנדרען סטאַדעס, קאָמפּאַניעס-ווייז. דיא ענטוויק-
לונג פון דער אַרבייט האָט דיזען געזעלשאַפּטליכען
לעבען געפיהרט אויף אַלץ העכערע און העכערע
מדרגות, האט דיא מיטגלידערע איינע מיט דיא
אַנדערע פערבונדען אַלץ שטאַרקער און שטאַרקער,
איינפאַך צוליעב דעם וואס עס איז קענטיגער גע-
וואָרען דיא וויכטיגקייט פון געגענווייטיגע שטיצע,
געגענווייטיגע הילפּע, — וואָס דיא נוצליכקייט צו
ווירקען צוזאַמען איז געוואָרען אַלץ קלעהרער און
קלעהרער. קורץ, דיא הויף ענטוויקעלטע אפפּען
וואָס האָבען געהאַלטען און ווערען מענשען, האָבען
זיך גענומען נויטיגען א יינער דעם אַנדערען
עפּעס צו זאָגען. דיא בעדירפנים האט
געשאַפּען דעם אָרגאַן דערצו: דער אונגענטוויקעל-
טער גאַנגעל פון דיא אפפּע האָט זיך ביסלעכווייז
אויסגעבילדעט, זיך געענדערט, זיך ענטוויקעלט ביז
דיא מויל האָט גענומען אויסשפרעכען א בעשטימ-
טען בוכשטאַב-קלאנג, א צווייטען בוכשטאַב-קלאנג
א. ז. וו.

דאָס דיעזע ערקלעהרונג ווענען דעם, וויא אזוי
דיא שפּראַך פון מענשען איז ארויסגעקומען דורך
דיא אַרבייט, איז ריכטיג, קענען מיר זעהען ווען מיר
וועלען בעטראכטען טהירען, דאָס ביסעלע וואָס דיא
העכסט ענטוויקעלטע טהיר האָט מיטצוטיילען
איהר חבּר'טע, קען זיא מיטטיילען אָהן א שפּראַך
פון בעזונדערע, פערשידענע בוכשטאַב-קלאנגען.
אין דעם נאַטירליכען צושטאַנד פיהלט דיא טהיר
קיין שום נויט ניט צו פערשטיין א מענשליכען לשון.
גאַנץ אַנדערס איז אָבער מיט איהר, ווען זיא ווערט
צוגעוואוינט צום מענשען און לעבט מיט איהם צו-
זאַמען. דער הונד און דער פערד פערשטייען אזוי
פיעל פון דיא מענשליכע שפּראַכע וויא פיעל זיי
קענען איבערהויפט פערשטיין, און דער וואָס האָט
מיט הינט אָדער מיט פערד פיעל צו טאָן, דער
ווייס וויא אָפט זיי פיהלען א נויט אין א שפּראַך,
אום אויסצודריסען זייערע געפיהלען אָדער פאַרדע-
רונגען. ליידער אָבער זיינען זייערע שטיממ-דאָר-
גאַנען שוין אויסגעאַרבייט אויף גאָר אַן אַנדער

שטייגער, און זיינען צו דיא מענשליכע שפּראַכע
ניט צוגעפאַסט. וואו דער אָרגאַן איז אָבער יע
צוגעפאַסט, קען זיך דיא טהיר ריידען טאקי אויס-
לערנען. דער פאַפּאַנאי האט שטיממ-אָרגאַנען,
וואָס זיינען אים בעסטען צוגעפאַסט צום ריידען,
און איהם איז טאקי לייכטער וויא אַנדערע פויגלען
אויסצולערנען ריידען. אַלץ וואָס ער רעדט נאָך
קען ער, נאַטירליך, ניט פאַרשטיין, אָבער וויא
ווייט ער פאַרשטייט יע, פאַרשטייט ער אויף זיך
צו בענוצען מיט דיא מענשליכע שפּראַך און פאַר-
שטייט וואס ער זאָגט. לערענט א פאַפּאַנאי אויס
שימפּהדווערטער, וועט ער זיי אַליין געברויכען, ווען
מען וועט איהם רייצען. לערענט דעם זעלבען פאַ-
פּאַנאי אויס דיא נעמען פון נאַשערייען, און ער
וועט זיי זאָגען ווען ער וועט זיי וועלען בעטען, און
וועט דעם שימפּהדוואָרט ניט זאָגען ווען ער וועט
וועלען בעטען א שטיקעל לקח, און, פאַרקערט, ניט
זאָגען "לקח", ווען ער וועט דארפּען שימפּפּען.

ערשטענס דיא אַרבייט און צווייטענס (דורך
דיעזע אַרבייט גופא) דיא שפּראַך—דאס זיינען דיא
צווייא וויכטיגע זאַכען אונטער דיא ווירקונג פון
וועלכע פון דעם מאַרף פון דער אפפּע האט זיך
ענטוויקעלט דער מאַרף פון דעם מענשען. מיט
דיא ענטוויקלונג פון דעם מאַרף, וויעדער, האבען
זיך אויף ענטוויקעלט דיא אָרגאַנען פון דיא חושים.
דער אָדלער, צום ביישפּיעל, קען אפילו זעהן פיעל
ווייטער וויא דער מענש, אָבער דעם מענשען'ס
אויג זעהט אין דיא זעלבע זאך פיעל מעהר וויא
דער אָדלער. וואָס אנפּעטריפט דעם חוש המישוש
(פון טאַפּען), וועלכער איז ביי דער אפפּע נאך זעהר
שוואַך, האט ער זיך ביי דעם מענשען ענטוויקעלט
אויף אַן אונגעהייערע מדרגה דורך דיא אַרבייט.

דיא אַרבייט און דיא שפּראַך האָבען אַלואָ
געפיהרט צו דיא ענטוויקלונג פון דעם מאַרף און
דיא חושים. דיעזע ענטוויקלונג פון דעם מאַרף מיט
דיא חושים, וויעדער, האָט אָבער, פון איהר זייט,
מיטגעבראַכט דיא ווייטערע ענטוויקלונג פון דיא
אַרבייט און דיא שפּראַך: וואָס קליינער דער מענש
איז געוואָרען, וואס פעהיגער דער מענש איז גע-
וואָרען צו דיינקען, און וואָס בעסער ער האָט גע-
זעהען, געהערט, געשמעקט א. ז. וו., אַלץ מעהרע-

געבוי פון דיא דיא קינדער. דיא יעניגע חיות, וועלכע וועלען זיך ניט קענען צוגעוויינען צו דיא נייע נאָהרונגס־מיטלען וועלען אויסשטארבען, און אויף אזא אופן וועט זיך ענטוויקלען א נייער ארט חיות. עס איז קיין צווייפל ניט, אז דיזע פער־שווענדונג האט געהאט א גרויסע ווירקונג אויף אונזערע עלטער־ווידעס, דיא אפפעי, אוי דאס האָט זיי אויך געטריבען אימער צו זוכען נייע נאָהרונגס־מיטלען, און דערמיט אלץ מעהר זיך „אויסצומענש־לען“. אזוי וויא אונזערע אפפעי־עלטער־ווידעס זיי נען געוויס געוועזען דיא פעהיגסטע ראסע פון אפי־פען, האט דיא פערשווענדונג פון נאָהרונגס־שאַטין זיי אימער געטריבען אויסצוגעפינען נייע סאַרטען פפלאַנצונגען און ארויסצוקריגען פון יעדע פפלאַנצ־צונג אלץ מעהר נאָהרונגס־שאַטין.

דאס אלעס האָט אָבער ניט געשפיעלט איא גרויסע ראָלע וויא דיא ארבייט. דיא ערשטע אַר־בייט בעשטייט אין פערפערטיגען פון געווערקצייג. וואָסערע געווערקצייג זיינען אָבער געווען נאָר דיא ערשטע? אלעס ווייזט, אז דיא ערשטע געווערקצייג זיינען געוועזען געוועהר צום יאגד און צום פאנגען פיש. דאָס הייסט אָבער אז דיא גאנץ פארצייטיג גע מענשהייט האט אנגעהויבען צו געברויכען פלייש אלס איהר שטענדיגע נאָהרונג, און דאס איז געוועזן זען דער וויכטיגסטער מיטעל אין דיא ענטוויקלונג פון מענשען. — דער מיטעל וועלכער האט דיא מענשהייט מיט איין מאָל אוועקגעשטעלט א סך העכער וויא דיא אפפעי, פלייש ענטהאלט אין זיך כמעט אין פערטיגען צושטאנד אלעס, וואס דער מענשליכער קערפער געברויכט אום צו ערנייערען דיא אלע שטאָפּען, וועלכע דער קערפער האלט שטענדיג אין פערלירען. צו פערדייען פלייש־נאָהרונג געהט א סך וועניגער צייט און ארבייט וויא צו פערדייען פפלאַנצען. נאָהרונג. עס בלייבט אַלואַ מעהר ענערגיע פיר אַנדערע נאָטירליכע טהעטיג־קייטען. וואס מעהר אַלואַ דער מענטש וואָרפט אוועק דיא פפלאַנצען־שפייז און גייט איבער צו פלייש־שפייז, אלץ מעהר ענטוויקלען זיך אין איהם דיא טהירישע קרעפטען און אלץ העכער ווערט ער אין פערגלייך מיט דיא חיות, וואס עסען ניט קיין פלייש. אום צו מאַכען דעם הונד און דיא קאץ

רע און בעסערע מיטלען האָט ער אויסגעפונען צו ארבייטען פיר דיא בעקוועמליכקייטען פון זיין לעד־בען און, צווייטענס, אלץ מעהר בעגריעפע האט ער געקראָגען, וועלכע האבען געפאָדערט נייע נע־מען, נייע אויסדריקע, — א גרעסערע שפראך.

הונדערטע טויזענדע יאהרען זיינען אוועק איי־דער פון א סטאדע אפפעי האט זיך אויסגעארבייט טעט א מענשען געזעלשאַפט. וואס זשע איז דער וויכטיגסטער אונטערשיעד צווישען דיא סטאדע אפפעי און דיא ווילדע מענשליכע געזעלשאַפט? טאָקי דיא זעלבע ארבייט. דיא אפפעי געברויכען צום עסען בלויז דאס וואס זיי געפינען אין דיא נאָטור. ווען דיא סטאדע פערזערט נאָר דיא פרוכט און וואָרצלען, וואָס זיא געפינט אויף א געוויסען פלאץ, מוז זיי אויסוואַנדערן אויף א נייעם פלאץ, וועלכער איז נאָך ניט גערייט. אליין אויסבעסערען דאס לאַנד איז דיא סטאדע ניט אים שטאנדע גע־וועזען. אזוי וויא זיי האבען דאס לאַנד ניט געקענט אויסבעסערען, האבען זיי אויך ניט געקענט קינסט־ליך פערמעהרען זייערע נאָהרונגס־מיטלען, און זיי האבען זיך אליין אויך ניט געקענט שטארק פער־מעהרען. וויא נור זיי פלענען זיך פערמעהרען אבי־סעל צו שטארק, פלענען זיי שוין אָנהויבען צו ליי־דען הונגער, און דאס פלעגט אָפהאלטען זייער וויי־טערע פערמעהרונג. אבער אויסער דעם וואס דיא חיות קענען נאָך אליין ניט פערמעהרען זייערע נאָהרונגס־מיטלען, פערשווענדען זיי נאָך זעהר פיעל נאָהרונגס־שאַטין. דער וואָלף, צים ביישפיעל, וועט ניט לאָזען לעבען דיא ציג, וועלכע וואָרט איהם נעכסטען יאהר בריינגען אייניגע ציגעלעך. דיא ציעגען פון גריכענלאַנד עסען יעדעס יאהר אויף דיא יונגע וואָרצלען פון דיא בערג, און שעדיגען דערמיט זעהר פיעל זיך אליין. דיזע פערשווענדונג שפילט זעהר א גרויסע ראָלע אין דיא ענטוויקלונג פון פערשיעדענע נייע מינים חיות, ווייל יעדער וואָרט חיה פערזעהרט זעהר גיך נאָר דיא שפייז, וואס זיא געפינט ארום זיך, און זיא מוז זיך באַלד געהמען צו אַן אַנדער שפייז. דיא נייע שפייז וועט אבער האבען א ווירקונג אויף דעם כעמישען אינ־האַלט פון דיא בלוט. דיא בלוט וועט זיך אַביסעל ענדערן, און דאס וועט שוין ענדערן דעם גאנצען

פאר שקלאפען ביי דעם מענשען, האט מען זיי גע-
מוזט אלץ מעהר שפייזען מיט פפלאנצען. פאר-
קערט אבער איז מיט דעם מענשען. ער איז אלץ
מעהר ענטוויקעלט געוואָרען און אלץ מעהר געוואָ-
רען מענש דאדורך וואס ער האט אוועקגעווארפען
דיא פפלאנצען שפייז און איז איבערגעגאנגען צו
פלייש-שפייז. דיא גרעסטע ווירקונג האט דיא
פלייש-שפייז געהאט אויף דיא ענטוויקלונג פון
מאָרד, און דאס האָט דעם מענשען געמאכט פון
דור צו דור אלץ פעהיגער און זעלבסטשטענדיגער.
דיא פלייש-שפייז האָט אויף געפיהרט צו צוויי
אנדערע גרויסע פאָרטשריטען, ערשטענס, צום גע-
ברויך פון פייער, צווייטענס, צו דיא קונסט צו צו-
געוואוינען חיות. דורך דאס קאָכען האט מען דיא
שפייז כמעט אין גאנצען פערטיג געמאכט צום
פערדייען, און דאס האט דעם מענשליכען קערפער
נאָך מעהר אַרבייט פערשפאָרט צו פערדייען דאָס
עסען. דיא צוגעוואוינטע חיות וויעדער האָבען דעם
מענשען פערשאַפּען נייע שפייזען, — מילך און איהרע
פאָדוקטען, וועלכע זיינען ניט ווייניגער גארהאפט
וויא פלייש. דיזע צוויי פאָרטשריטען זיינען אלזאָ
געוועזען צווייא נייע מעכטיגע מיטלען אין דער
ענטוויקלונג פון מענשען.

פונקט אזוי וויא דער מענש האט זיך אויסגע-
לערענט זעהר פיעל זאכען צו עסען, אזוי האט ער
זיך אויך אויסגעלערנט אין יעדען קלימאט צו וואוי-
נען. דער מענש איז דיא איינציגע חיה, וואס האָט
זיך פערברייטעט כמעט אבער דיא גאנצע ערד.
דיא איינציגע חיות, וועלכע האבען אויך ארויסגע-
וויזען דיא זעלבע פעהיגקייט, זיינען דיא וועלכע
זיינען צוגעוואוינט צו איהם און לעבען מיט איהם
צוזאמען, — וועלכע דער מענש בעשיצט אַלזאָ.
וויא פערד און בהמות. ווען דער מענש האט פער-
לאָזען דיא הייסע געגענדען און איז אוועק אין דיא
קעלטערע, וואו דער יאהר צוטיילט זיך שוין אויף
ווינטער און זומער, האט ער געקראָנען נייע בע-
דירפניסע, וויא וואָהנונג און קליידונג. אום דאס
צו עררייכען, האט ער זיך געמוזט געהמען צו נייע
טהעטיגקייטען, וועלכע האבען דעם מענשען נאָך
מעהר ענטוויקעלט, און נאָך העכער אוועקגע-
שטעלט אין פערגלייך מיט דיא חיות.

דורך דאס צוזאמען-אַרבייטען פון האַנד,
שפראַך-אַרגאָן און מאָרד זיינען דיא מענשען פון
דור צו דור אלץ פעהיגער געוואָרען צו אונטערנע-
מען אלץ שווערערע אַרבייטען, זיך אימער צו שטע-
לען העכערע ציעלען און זיי לייכטער צו עררייכען.
דיא אַרבייט איז געוואָרען אלץ בעסער, פיינער און
פאָלקאָמענער. צו דיא יאָג און בהמות-פיטערן
איז נאָך צוגעקומען פערלד-אַרבייט, דאָן שפייזען און
וועבען, בעאַרבייטונג פון מעטאלען, מאַכען טעפּ,
בויען שיפּען. דאָן קומט האַנדעל און אינדוסטריע.
באַלד אויך קונסט און וויסענשאַפט, און פון דיא
איינצעלנע שבטים ענטוויקלען זיך גאנצאָנען און
שטאַטען. עס ענטוויקלען זיך רעכט און פאָלי-
טיק און צוזאמען מיט דעם הויבט זיך דער מענש
אַן פאנטאסטיש פאָרצושטעלען אלעס וואס קומט
פאר ארום איהם, — אין דיא נאטור און אין דיא
געזעלשאַפט, — עס ענטוויקעלט זיך דיא רעליגיאָן,
עס הויבט זיך אָן צו דוכטען אז דיא אלע בילדער
פון מענשליכען קאָפּ זיינען שטארקער פיר דעם
מענשען און בעהערשען איהם. זיי דוכטען זיך
אויס אזוי וויכטיג, אז דיא אַרבייט פון דיא מענש-
ליכער האַנד בעקומען אַ קליינע ווערדע אין פער-
גלייך מיט דיא קאָפּ-אַרבייט, ווען דער מענשלי-
כער פערשטאַנד הויבט נאָך אָן צו אָרגאַניזירען
דיא אַרבייט, און לאָזט נאָך אנדערע מענשען אַר-
בייטען פאר איהם, דאן הויבט מען אָן צו שטעלען
דיא קאָפּ-אַרבייט העכער פון אלע אנדערע סאָר-
טען אַרבייט. מען הויבט אָן צו דיינקען, אז דער
פערשטאַנד האט אויסגעקלערט דיא גאנצע ציווי-
לזאציאָן און פאָרשריטע. דיא מענשען געוויינען
זיך אזוי צו אז אלעס וואס זיי טהוען שטאַמט פון
זייער קאָפּ, אז דיא קאָפּ טרייבט זיי צו אלעס
וואָס זיי טהוען, וועהרענד אין דער ווירקליכקייט
איז דיא קאָפּ אליין בעאיינפלוסט פון דיא אומ-
שטענדען, און ווען זיא טרייבט דעם מענשען צו
טאָן אַ געוויסע זאך, איז דאָס דורך דעם וואָס דיא
אומשטענדען האבען אויף איהם אזוי געוויקט, אז
ער זאָל גראַדע דאָס הייסען דעם מענשען טאָן און
ניט אנדערש. אזוי האט זיך ענטוויקעלט יענע אר-
דעאליסטישע וועלט-אנשוואונג, וועלכע עקזיסטירט
נאָך ביז הייטע, און נאָך וועלכע, דיא אידעען
רעגירען דיא וועלט.

א פלאנמעסיגען צוועק און ארבייטען, אום איהם צו עררייכען. פארקערט: אזא טהעטיגקייט געפינט מען איבעראל וואו עס געפינט זיך נור א'ן אנהויב פון לעבן. דיא איינפאכסטע פראטאפלאזמא, ד. ה. אזא מין לעבעדיגע בעשעפענעס, וועלכע בעשטייט בלויז פון א אונגעהייער קליינע שטיקעלע ווייסעל פון א איי, ווייזט שוין אויך ארויס פלאנמעסיגע טהעטיגקייט, דערמיט וואס זיא בעווענט זיך ווען מען זאל איהר געוויסער מאסען צורייצען מיט א דרוק, שטאך אדער מיט אנדערע מיטלען. א פלאנ- מעסיגע טהעטיגקייט געפינט מען שוין אין אזעלכע בעשעפעניסען, ביי וועלכע מען קען זאגאר נאך היין אנהויב פון נערווען ניט געפינען. דיא וועג וויא אזוי דיא פפלאנצונגען וועלכע ערנעהרען זיך מיט פליגנעלעך, פאנגען זייערע קרבנות, אין געוויס אין גוויסע הינזיכטען פאלקאמען פלאנמעסיג, הנם דיא פפלאנצונג אליין איז ניט בעוואוסט, וואס זיא טהיט. וואס מעהר עס ענטוויקעלט זיך ביי דיא חיה דיא נערווען־סיסטעם, אלץ פעהיגער איז זיא צו אונטערנעמען פלאנמעסיגע ארבייט, און אלץ מעהר פערשטייט זיא אליין דעם צוועק פון איהר טהעטיגקייט. אויף דיא ענגלישע פוקס־געיעג קען מען טעגליך בעמערקען, וויא דער פוקס בענוצט זיך דערמיט, וואס ער איז בעקאנט מיט דעם געדענד, אום צו ענטלויפען פון זיינע נאכיאגער, ביי אונזערע הויזיגע בהמות קען מען טעגליך בעמער- קען אזעלכע המצאות און אזא געשייטקייט, אין וועלכע דער פערשטאנד פון מענשליכע קינדער קען זיי ניט איבערשטיינען, און דאס איז גאנץ נאך טירליך: דיא וויסענשאפט זאגט אונז, אז דיא ענטוויקלונג פון א קינד אין מוטער־לייב בעשטייט אין דעם, וואס דאס קינד גייט דורך אין א קורצע צייט דיא אלע שטופען, וועלכע דיא גאנצע טהיר- וועלט איז דורכגעגאנגען אין מיליאנען יאָהרען, ד. ה. אז דער מענשליכער אָרגאניזם הויבט זיך אָן פון א איינפאכע אייעלע, וועלכע איז עהנליך צו דיא איינפאכסטע חיה'לעך, אז דיוע אייעלע הויבט זיך אָן צו ענדערן און צו ענטוויקען, ווערענדיג דערביי יעדען טאג עהנליך צו א געוויסע חיה'לע וועלכע עקזיסטירט ווירקליך אין דיא נאטור. וואס ווייטער נאטירליך איז דער נאך ניט פארטיגער אָרגאניזמוס

מיר האפען שוין אנגעוויזען, אז דיא חיות וויר- קען אויף דיא נאטור און ענדערען איהר, הנם ניט אזוי פיעל וויא דער מענש. מיר האבען אויך געדען פארקערט, וויעדער, אז דיעזע פערענדערטע נאטור ווירקט אויף דיא חיות אדער דיא מענשען גופא. אין נאטור גייט אלעס אזוי: אין זאך ווירקט אויף דיא אנדערע און פארקערט; דיא אורזאכע בריינט ארויס דיא פאלגע, און דיא פאלגע פער- ענדערט דיא אורזאכע. מיר האבען שוין געזעהן, וויא דיא ציגען עסען אויף און פערניכטען דיא יונגע בוימעלעך פון דיא בערג אין גריכענלאנד. אין סט. העלענא האבען דיא שוויינען און ציגען, וועלכע דיא ערשטע קאלאניסטען האבען אהין געבראכט, אויפ- געגעסען דיא גאנצע בעוואקסונג פון אינזעל, און דערמיט האבען זיי דיא שפעטערע קאלאניסטען געגעבען דיא מעגליכקייט דארטען איינצופיהרען גאנץ נייע פפלאנצונגען. ווען אבער דיא חיות ווירקען אויף דיא נאטור, טהוען זיי דאס ניט מיט מיט א כיון; זיי פארשטייען ניט וואס זיי טהוען. וואס מעהר דער מענש ענטוויקעלט זיך און ערוויי- טערט זיך פון דיא איבריגע חיות, הויבט ער אָן אלץ מעהר בעוואוסט צו ווירקען אויף דיא נאטור, ער פערענדערט דיא נאטור מיט א געוויסען ציעל. דיא חיה פערניכטעט דיא פפלאנצונגען פון א שטיק לאנד, ניט וויסענדיג וואס זיא טהוט. דער מענש אָבער פערניכטעט זיי, אָום אויף דעם פרייען פלאץ צו פערזייען בוימער, פירות און גרינסען, ווייל ער ווייס, אז זיי וועלען איהם איינבריינגען מעהר. ווייטער: ער בריינגט אריבער פפלאנצונ- גען און חיות פון איין געגענד אין דעם אנדערען, און אזוי ענדערט ער דיא פפלאנצונגען און חיות פון גאנצע וועלט־טיילען. מיט קינסטליכע מיטלען ענדערט דער מענש דיא פפלאנצונגען און חיות אזוי ווייט, אז מען קען זיי זאגאר מעהר ניט דערקענען. מען ווייס נאך היינט ניט גאנץ גענוי, פון וועלכע ווילדע פפלאנצונגען אונזערע יעצטיגע גארטען־פפלאנצונגען שטאמען, פון וועלכע מינים חיות אונזערע פערשיעדענע סארטען הינט און פערד שטאמען, איז אויף נאך יעצט ניט דייטליך. מיר מיינען נאטירליך ניט צו זאגען, אז דיא חיות זיינען אונפעהיג זיך צו שטעלען א געוויסען

ווייל דיא וועלדער זיינען דיא בעסטע קוועלען, וועלכע האלטען אויף דיא פייכטקייט פון לאנד. ווען דיא איטאליענער פון דיא אלפען-בערג האָבען אויסגעהאקט דיא וועלדער פון דיא נאָרד-זייט, האָבען זיי אויף ניט געוואוסט, אז דערמיט גראָבען זיי אונטער זייער גאנצע ווירטהשאפט און פערוויסטען דערמיט זייערע וואסער-קוואלען. דיא, וועלכע האָבען פערברייטעט קארטאָפּעל אין אייראָפּע האבען, אויף ניט פאָרויסגעזעהן, אז צוזאמען מיט דיא קארטאָפּעל פערשפרייטען זיי דיא שקראָפּעל-קראנק-הייט. דאס אלעס ערינערט אונז, אז מיר בעזינען פיר קיין פאל דיא נאטור, אזוי וויא א הערשער בעהערשט א פרעמדע לאנד. אָדער אזוי וויא מיר וואַלטען אליין שטיין אויסער דיא נאטור. דאס ערינערט אונז, אז מיר געהערען צו דיא נאטור מיט אונזער פלייש און בלוט, און אז אונזער גאנצע הערשאפט בעשטייט בלויז אין דעם, וואָס מיר וויי-סען מעהר פון אלע אנדערע בעשעפענעסען דיא געזעצע פון נאטור, און וואָס מיר פערשטייען וויא דיזע געזעצע אויסצונוצען.

און וואס ווייטער לערנען מיר אלץ מעהר דיא געזעצע פון דיא נאטור, און וואָס ווייטער קענען מיר אלץ דייטליכער פאָרויסזעהן דיא ווייסטע פאָל-גען פון אונזער ארבייט. דיא פאָרטשריטע פון נאטורוויסענשאפט האָט אונז ענדליך אין דיזען יאהרהונדערט געמאכט פיר דיא פאלקאָמנע הער-שער אין פראָדוקציען פון רייכטום. וואָס מעהר אָבער מיר לערנען זיך אויס צו בעהערשען דיא נא-טור, און וואָס מעהר מיר געוויינען זיך אויסצונוצען דיא נאטור-געזעצען פיהלען מיר, אלץ דייטליכער, אז מיר און דיא נאטור זיינען איינס, אז צווישען אונז און דיא נאטור שטייט קיין שום איבערנא-טירליכער בעשעפענעס ניט, אז גייסט איז בלויז א געוויסער צושטאנד פון שטאף, און אז דיא נשמה איז דאס וועלכע וואס דער גוף, און ניט קיין אבגע-זונדערטער, איבערנאטירליכער גייסט.

(שלום פאלגט.)

פון מענשען אלץ מעהר עהנליך צו א העכערע סאָרט חיה. דיא ענטוויקלונג פון מענשליכען אָרגאניזמוס איז אלזא א פאָנאָראמא, אויף וועלכע מען קען אין אונגעפעהר ניין מאָנאטען זעהן דיא גאנצע ענט-וויקלונג, דורך וועלכע דיא טהיר-וועלט איז דורכ-געגאנגען פון א איינפאכע שטיקעל איידווייסעל ביז דיא שטופע פון א זויג-טיהר און א מענש. און דאָס זעלבע איז געוויסער מאָסען ריכטיג וועגען דיא גייס-טיגע ענטוויקלונג פון מענשען. דיא קינדער ווייזען אין פיעלע הינזיכטען ארויס דעם זעלבען פערשטאנד און גייסטיגען צושטאנד, וועלכען אונזערע עלטער-זיידע, דיא אפפערן, און אנדערע חיות האָבען גע-האט. וויא גייסטיג ענטוויקעלט דיא חיות זאָלען אָבער ניט זיין, זיינען זיי דאָך ניט בעוואוסט גענוג צו בעהערשען דיא ערד און ארויפצולייגען אויף דיא ערד דעם זיענעל פון זייער טהעטיגקייט. אזא שטופע האט בלויז עררייכט דער מענש.

קורץ דיא חיה בענוצט זיך מיט דיא אוי-סערע נאטור, און פערענדערט איהר בלויז דורך איהר אנוועזענהייט. דער מענש אָבער בענוצט זיך מיט דיא נאטור, אזוי, אז זיא דיענט פיר זיינע צוועקען, ער בעהערשט איהר. און דאס איז דער לעצטער וויכטיגער טיפער אונטערשיעד צווישן שטען מענשען און חיה; און דיא ארבייט איז וויעדער דיא איינציגע אורזאכע, וועלכע האט ארויס-געבראכט דיזען וויכטיגען אונטערשיעד.

לאָמיר זיך אבער אויף ניט צופיעל פרייען מיט אונזער זיעג איבער דיא נאטור. פיר יעדען זיעג נעמט זיא נסמה פון אונז. יעדער פיהלט אויף זיין אייגענעם גוף דיא ווירקונג פון דיא אלע ענדערונג-גען אין דיא נאטור, וועלכע מיר האָבען דאָ אויס-גערבנט. אויסער דעם ליידיט ער נאָך פון דיא ענדע-רונגען אין דיא נאטור וועלעע ער האָט אליין ניט פאָרויסגעזעהן. דיא מענשען וועלכע האָבען אין מעסאָפאָטאמיע, גריכענלאנד און קליינאזיען אויס-געראטען דיא וועלדער אום צו קענען בעארבייטען דאס לאנד, האָבען ניט געקלערט, אז דערמיט פער-וויסטען זיי דאס לאנד דורך שרעקליכע טריקענעס,

לודוויג בערנע,

— זיין לעבען און זיינע שריפטען. —

מיר, ליטוועשע אָדער פּוילישע אידען און רוסישע
אונטערטאָנען, קענען פערשטעהן וויא אזוי דאָס
קומט....

אין ערך פון פינף יאָהר פאַר בערנע'ס געבורט
האט אין מאַנכע טהיילען פון עסטרייך און דייטש-
לאנד אָנגעהויבען צו וועהען א פרייערע לופט. קיר-
זער יאָזעף דער צווייטער פון עסטרייך האט איינ-
געפיהרט געוויסע רעפאָרמען אין דעם יאָהר 1781;
מענדעלסזאָהן'ס טהעטיגקייט אין בערלין און זיין
שטרעבען צו פערדייטשען דאס יודענטהום האָט
דיא עפפּענטליכע מיינונג פון דייטשלאַנד געמאַכט
פריינדליכער צו דיא אידישע פאָרדאָנעס פון פריער-
דיק דעם „גרויסען“. בערנע'ס פאָטער, א ציעמליך
רייכער מאַן, האָט געהאט אין אויג ביין קיזערליך-
עסטערייכישען הויף, ווען ניט ביין קיזער גופו;
ער איז דאָרטען געוועזען א פינאַנץ-אַגענט. בקיצור,
ארום און ארום האָט עס אויסגעזעהן פּרעהליכער,
לעבעדיגער וויא אמאָל, עפעס אזוי וויא עס וואָלט
זיך אָנגעהויבען צו בעווייזען אין דעם מזרח א ציי-
כען פון דעם מאָרגענשטערן.

פון דעסטוועגען האָט דאָס אללעס זעהר ווייניג
בעריהרט דיא „פרייע רייכסשטאָדט“ פראַנקפורט.
דאָרטען איז זיך בעשטאַנען אין דעם אַלטען גלאַנץ
דער גהעטטאָ, וואו דיא אידען זיינען געוועזען צו
גויפּנעשפּאַרט וויא היהנער אין א קוריאטניק. אום
אז זייער פערמעהרונג זאָל חלילה ניט מאכען ענט-
וועדער אז עס זאָלל זיי ווערן צו ענג אינגעווייניג.

I.

בערנע'ס לעבען.

מאָזעס מענדעלזאָהן איז געוועזען טויט אין ערך
פון פיער און האַלב חדשים ווען לודוויג בערנע איז
געבאָרען געוואָרען. דאָס איז געוועזען — וויא אונז
דאכט זיך היינט — א גאנץ נאטירליכע זאַך: אזוי
א שטייגער, האט עס בעדארפט צו זיין. דער פאָר-
שטעהער פון דעם גאָציאָנאַלען יודענטהום איז
אויסגעגאנגען און דער פאָרשטעהער פון דעם אינ-
טערנאָציאָנאַלען מענשענטהום איז ערשינען. דער
און יענער זיינען געקומען אין דער וועלט אלס פער-
אכטעטע ברואים; ביידע האבען זיך ערוואָרפען,
אדער ריכטיגער געזאגט ערקעמפּפט, אכטונג אין
דער וועלט, מעהר נישט משה דעסויער ווערנדיג
מאָזעס מענדעלזאָהן איז געוואָרען א דייטשער איד,
וועהרענד לייב ברוך, ווערנדיג לודוויג בערנע איז
געוואָרען א אידישער דייטש. יענער האט פער-
טייטשט דיא תורה און דעם תהלים, שפיעלענדיג
דיא ראָללע פון א אידישען לומהער; דיעזער האָט
פערטייטשט דיא פרייהייט און דיא מענשענרעכ-
טע, אויפטרעטענדיג אויף דער וועלטביהנע אין
דער ראָללע פון א דייטשען פרייהייטס-קעמפּפער.
אין איין פונקט זיינען זיי ביידע געוועזען גלייך: אי
מענדעלסזאָהן אי בערנע האבען געשליפּפּען און
פערמענשליכט דיא דייטשע שפּראַכע, אין וועלכער
זיי זיינען ביידע ניט אויפגעוואַקסען, אָבגלייך זיי
זיינען ביידע אין דייטשלאַנד געבאָרען געוואָרען.

אדער אז דער גהעטמא זאלל וויא עס איז פלאצען. האט א מענשענפריינדליכעס געזען מתקן געווען, אז מעהר וויא 15 פאָאר א יאָהר טאָרען אין דעם פראנקפורטער גהעטמא נים הייראטהען. און דאָר-טען איז דאס אָנגעקומען אין דיא ווייסע וועלט אריין דעם 22טען מאי אין דעם יאָהר 1786 ליב פרוך, וועלכער איז שפעטער געוואָרען וועלט-בע-ריהמט אונטער דעם נאָמען קודוויג בערנע.

—

איידער דער יונגער ליבעלע אין דער פראנק-פורטער יודענאס האט זיך צוגעוואוינט צו זיינע פלודערקעס, האט אויסגעבראָכען דיא גרויסע פראנ-צויזישע רעוואָלוציאָן. דאס איז געוועזען דעם 14טען יולי 1789 ווען דאס פאריזער פאָלק האָט געשטור-רעמט דיא באַסטיליע. עס איז אבער זעלבסטפער-שטענדליך, אז דיא רעוואָלוציאָן האט זיך אין אמת'ן אָנגעהויבען פיעל, פיעל פריהער און אז דער 14טער יולי איז נים מעהר וויא א וויאָרסט, וועלכען מי שטעללט אוועג אויף א שאַסע, אום צו האָבען א צייכען פון וואָנען אָנצוהויבען צו רעכנען א געוויסע רייזע. דיא גרויסע רעוואָלוציאָן אין דיא מוחות און אין דיא הערצער, אזוי גוט וויא אין דיא עקאָנאָ-מישע פערעהעלטניסע פון אייראָפּא, האט זיך ביס-לעכווייז אויסגעארבעט א לאַנגע צייט פריהער. וויא בערנע אלליין האט דאס שפעטער אויסגעדריקט, זיינען „וואַכטער און רוסאָ (לאַמיק פארבייגעהענדיג בעמערקען: דער מוח און דאס הערץ) געקומען פאָר דער רעוואָלוציאָן וויא דער בליטץ פאר'ן דונער“.

דיא „נייע אידעען“ זיינען איינגעדונגען אפילו אין דעם פראנקפורטער גהעטמא, הגם דער גהעט-טאָ גופו, איז זיך, וויא עס איז פריהער געזאָגט געוואָרען, געבליעבען אונבעריהרט. געהערט אבער האט מען שוין דאָרטען למשל, אז דיא קעניגליכע געזעלשאַפט פיר וויסענשאַפט אין מעטץ האט בע-שטימט א פרייז פיר דיא בעסטע בראַשורע איבער דיא פראַגע: „וויא אזוי צו מאַכען דיא פראנצויז-זישע אידען גליקליכער און נישטליכער אין דער מדינה“; אז פון דיא דריי בעסטע שריפטען, וועלכע זיינען אללע געוועזען וואָרם געשריעבען צו גונסטען פון דיא אידען, איז נור איינע געוועזען פערפאסט

פון א אידען (א געוויסען זאלקינד הורוויץ פון קאָוונא) וועהרענד דיא פערפאסטערס פון דיא אנדערע ביידע זיינען געוועזען קריסטען: דער פריעסטער גרענאָאר און א געוויסער טהיערי. דאס איז געוועזען אין דעם יאָהר 1787. דאן, צוויי יאָהר שפעטער, איז געקור-מען דער אָנהויב פון דעם סוף פון דיא אלטע ווירטהשאַפט; נאָך עטוואס שפעטער, ווען דיא נאציאָנאַל-פערזאמלונג איז צונויפגערופען געוואָר-רען, האָבען דיא אידען דאָרטען (אין דעם ערסטען רעפּרעזענטאַנטיווען פארלעמענט) געהאַט צוויי הייסע פריינדע און מעכטיגע פירשפרעכער: דעם זעלביגען גרענאָאר און דעם גרויסען מיראָבאָ אלליין. און דאן איז געקומען דיא ערקלערונג פון דיא מענשען-רעכטע און וועניגסטענס אין פראנקרייך האָבען דיא אונטערדריקטע און געשענדעטע אידען ענדליך אויפגעהויבען דיא קעפּ.

בערנע איז, אלזא, געוואקסען, קען מען זאָנען צוזאַמען מיט דער רעוואָלוציאָן. אלס קינד האָט ער פון אלץ וואס ער האט ארום זיך געהערט נור אזוי פיעל פערשטאַנען, אז אין פראנקרייך מעג מען זיך שוין שפיעלען אויף אללע „סאָידוואַקס“. אזוי וויא זיין פאָטער האט זיך וועגען איהם וועניג גע-קיממערט און געהאָדעוועט האָט ער זיך אונטער דער השגחה פון א טיראננישע גובערנאנטקע מיט'ן כשר'ן נאָמען עללע, האָט ער זעהר פריה אָנגעהוי-בען צו פערשטעהן דיא וויכטיגקייט פון פרייהייט. רעדענדיג וועגען זיין גובערנאנטקע לאַמיק דער-צעהלען א'ן אנעקדאָטע וועגען בערנע, וועלכע בע-ווייזט, אז דיא בייסענדע סאטירע האָט זיך ביי איהם זעהר פריה ענטוויקעלט. ער האָט, נעמליך, געמעגט זיין א יאָהר זעקס אַלט, ווען דיעזע עללע האָט איהם איין טאָג געסטראַשעט, אז ער וועט נאָכ'ן טויט זיכער געהן אויף אייביג אין גיהנם אריין. „אָה, נאָסט — האָט דער קליינער אויס-גערופען — איך-וועל אלזא, אויף יענער וועלט נאָך אויך פון דיר קיין רוה נים האָבען!“^(*)

אויף דעם אופן האָט דער גהעטמאָ מיט על-לעץ פון איין זייט, און דיא גוטע בשורות פון יענעם ברעג רהיין פון דער אנדערער זייט שטאַרק געוויקט

—

(*) קארל גוטצקאוו, פערנע'ס לעבען, זייטע 243

איז געוועזען דער יונגער שטודענט בערנע. ער, וועלכער איז געוועזען אינגער פאר איהר מיט 21 יאָהר, האָט זיך אין איהר אזוי שטערבליך פער-ליעבט, אז ער האָט זיך געוואָלט פערגיפטען.

דאָ וואָלט געוועזען דער אָרט צו ציטירען איי-ניגע פון זיינע בריעפע צו פרוי הערץ (זיין לייעבע מוטטער, וויא ער האָט זיא גערופען, ווען ער איז נישטערער. עוואָרען*). איבערהויפט דעם מערקווירדי-גען בריעף, וועלכען ער האָט צו איהר געשרייעבען פון האַללע אויס אין דעם יאָהר 1806, אבער דער פלאץ איז בעשרענקט. איידער מיר געהען ווייטער וועלן מיר זיך דאָ נור אַבשטעללען אויף איין אור גענפליק, אום צו מאַכען א בעמערקונג, וועלכע איז וויכטיג.

אין הערץ'ס הויז זיינען איינגענאנגען, מיין טענס צוליעב דיא בילרשעהנע אידענע, פיעלע קריסטען פון דיא בערלינער אינטעלליגענץ. אין דעם הויז איז געוואָרען א מאַדע זיך אזוי ווייט צו שעמען מיט דעם וואָס מען איז א איד, אז יעדער האָט זיך געריסען צו ווערן א קריסט. דיא מאניע אין גאנץ בערלין, און אנדערסוואו אויך, צו ווערן אויס-אידען, איז דאמאלס געוועזען אזוי גרויס, אז אין צייט פון דרייסיג יאָהר האָט זיך אויסגעשמד'ט א העלפט פון דיא בערלינער געמיינדע. (** פיעלע פון מענדעלסזאָהן'ס אייניקלעך זיינען געוואָרען קריסטען (דער בעריהמטעסער צווישען זיי, פער-ליקס מענדעלסזאָהן-בארטאָלדי, איז געוועזען אייר-נער פון דיא געטויפטע) און אין דעם שטרודעל איז אריינגעשלעפפט געוואָרען ניט נור דער לייכטזיני-גיגער היינע, זאָנדערן אויך בערנע. דיעזער האָט שפעטער אין איינעם פון זיינע פאָרווער בריעפע חרטה געהאט אויף דעם גאנצען עסק און האט אויסגערופען: „ווער ניט מיר דיא 3 טהאַלער צוריק, וועלכע איך האָב אויסגעגעבען אויף דאס ביסעל וואסער! דריי טהאַלער פאר א קלייך-פלעצעלע אין דעם דייטשען נארעך-הויז — דאָס איז געוועזען א שרעקליכע אויסברענגעריי!“ יעדענפאללס איז, וויא

אויף דיא ענטוויקלונג פון א רעוואָלוציאָנערן פריי-הייטס-זין אין דעם צערטליכען, געפיהלפאָללען און דענקענדען יונגען אינגעל.

דער אַלטער ברוך, וויא פיעלע אנדערע אידען פון דיעזער קלאַסע, האָט אפילו אלליין ווייניג-וואָס געהיט דיא תרי"ג מצוות, אבער ער האָט געוועלט, אז זיין קינד זאָלל געהן אין גאָט'ס וועגען און יעדענפאללס וויסען זיין געבאָט. א יונגער מאַן מיט דעם גאָמען זאָקס איז געוואָרען בערנע'ס לעהרער. דיעזער איז אָבער, וויא עס שיינט, געוועזען אבי-כעל א „פערבאָפטער“, און דער תלמיד האָט פון איהם ערפאָהרען זאָכען וועגען פראַנקרייך, וועלכע דעם עסטרייכישען הויף-אָנענט, דעם פאטער, וואָללטען פיעללייכט ניט זעהר לייעב געוועזען אז זיין זוהן זאָלל וויסען. געלערנט האט ער, פון דעס-ט-וועגען, ניט נור תנ"ך, זאָנדערן אויך גמרא; אָבער וויא עס שיינט איז דאס איהם ניט געגאנגען אין קאָפּ, ווייל אין דיא שפעטערע יאָהרען האָט ער פון „אידישקייט“ זעהר ווייניג געוואוסט.

ווען ער איז אַלט געוואָרען א יאָהר פיערצעהן, איז ער (אין דעם יאָהר 1800) אָנגעקומען אין א פענסיאָן-שולע אין גיעסען (העססען-דארמשטאָדט, דייטשלאנד), וואו ער האָט אָנגעפאנגען צו רעדען ריין-דייטש, ווייל ער האָט ביז דאן גערעדט א מין פראַנקפורטער זשאַרגאָן, — ער, וויא קארל גרין דריקט זיך אויס — דער קינפטיגער „בילדהויער דעם דייטשען וואָרטעס“.

ער האָט דאן שטודירט אין בערלין, אין האַללע און אין היידעלבערג. א דאָקטאָר (פון מעדיצין) האָט ער געוואָלט ווערן, דערצו האָט ער אבער ווייניג חשק געהאט און איז דעם 8 אויגוסט 1808 געוואָרען דאָקטאָר דער פילאָזאָפיע.

אין דער צייט פון זיינע שטודיען האָט ער זיך אין בערלין אויפגעהאלטען ביי דעם בעריהמטען ארצט, דר. מאַרקוס הערץ. ער איז אנגעקומען צו איהם 16 יאָהר אַלט, און עס האט א קורצע צייט שפעטער ווייניג געפעהלט, אז עס זאָלל ווערען א סוף פון דעם גאנצען בערנע. דר. הערץ'ס פרוי, הענריעטע, איז געמליך געוועזען איינע פון דיא שעהנסטע פרויען פון בערלין. צווישען דיא הונד-דערטער „בעוואונדערער“, וועלכע זיא האָט געהאט,

(*) בריעפע דעם יונגען בערנע, זייטע 42

(**) גרעסן, געשיכטע דער יודען, באַנד VI

זייטע 171

נומען ארויסגעבען א צייטונג, דיא „וואגע“ (דער וואג) און דאָ האָט זיך אָנגעפאַנגען דער קאמפף מיט דיא מעכטיגע פינסטערנים, וועלכען ער האָט אָנגעפיהרט זיין גאַנצען לעבען. בערנע האט גלייך געגען זיך אויפגעהויבען דיא צענזור, ער איז נאך טירליך געוועזען שוואכער וויא דיא דאמע מיט דעם שווארצען פענזיל אין דער האנד און ניט קען נענדיג איהר בייקומען מיט געוואלט, האט ער פרער בירט זעהן וואס ער קען טאן מיטן שכל. ער איז געקומען אויף דיא אידעע צו שרייבען פאליטיק אונטער דער מאסקע פון טהעאטער-קריטיק. דענאך מוז מען זאגען, אז דער טהעאטער איז דאָ ביי איהם ניט געוועזען עפעס גלאט א נעבענזאך; ער האט איינפאך זיך געלערנט שערען אויף אקטיאָרסקע בערד, — אויב מען קען זיך אזוי אויס-דריקען, ווייל אקטיאָרען טראָגען אייגענטליך ניט קיין בערד, וועניגסטענס ניט אזעלכע, אויף וועלכע מען זאלל זיך לערנען שערען.

היינע דערצעהלט אין זיין בוך „איבער בערנע“, — א ווערק, לאַטיך פארבייגעהענדיג דאָ זאָגען, אין וועלכען ער גרייפט בערנע'ן אָן, און וועלכען ער, היינע, איז געוועזען אונאנשטענדיג גענוג צו לאָזען דרוקען דריי יאָהר נאָך בערנע'ס טויט — אז איהם, ווען ער איז געקומען אלס יונגער אינגעל מיט זיין פאָטער קיין פראנקפורט, האָט מען אָנגעוויזען אויף בערנע און מען האָט איהם געזאָגט: „דאָס איז דער דאָקטאָר בערנע, וועלכער שרייבט איבער דיא קאָמעדיאַנסען“. ביי דעזער געלעגענהייט בערנע מערקט היינע, אז ווען ער האָט אין דיא שפעטערע יאָהרען געטראַכט וועגען דעם גרויסען פובליציסט, וועלכער האָט געהאַלטען אין איין „רייכען דיא זייטען“ דיא אייראָפּעאישע פירשטען, און וועלכער האט אָנגעהויבען זיינע קאַרריערע אלס טהעאטער-קריטיקער, האָט ער (היינע) זיך דערמאָהנט אָן א שטודענט א געוויסען דעפּענבאך. דער דעפּענבאך פלעגט אין זיינע יונגע יאָהרען האָבען דיא מאַניע צו כאַפּען הינט און זיי אָפּצושניידען דיא עקען; שפעטער איז ער געוואָרען דער גרעסטער כירורג פון דייטשלאַנד (*).

עם שיינט, אין הענריעטטע'ס הויז געלעגט געוואָרען דער פונדאמענט צו בערנע'ס „קריסטענטהום“. איצט געהען מיר ווייטער.

ארום דיא צייט ווען בערנע האט געענדיגט זיינע שטודיען, זיינען דיא פראנקפורטער אידען דערגאנגען צו דער מדרגה זיך צו „קויפּען“ בירגער-רעכטע. אויסערדעם איז דאָן דייטשלאַנד געלעגען אונטער נאפאלעאָן'ס פיס און דיא שטאַלצע קריסט-ליכע בירגער פון פראנקפורט האָבען פיעלע זאכען געמוזט דערלאָזען, וועלכע האָבען זיי געשניטטען טיעף אין הארצען אריין. אידען זיינען אויף דעם אופן צוגעלאָזען געוואָרען צום „שטאַטסדינעסט“, ד. ה., זיי האָבען געקראָגען דאס רעכט צו ווערן טשינאָוויקעס און בערנע איז אין דעם יאָהר 1811 אנגעשטעללט געוואָרען אלס געריכטס-שרייבער ביי דער פראנקפורטער פאליציי מיט דעם טיטעל „אקטואר“. בערנע אלס טשינאָוויק? ווער וואָלט זיך דאס פאַרגעשטעללט! „דיא וואַהרהייט איז זאָגערבאָרער וויא דיא דיכטונג“ — זאָגען מיט רעכט דיא ענגלענדער.

ווען דיא גדולה פון נאפאלעאָן דעם ערסטען איז אין דעם יאָהר 1815 געקומען צו א'ן ענד, איז אויך בערנע'ס גדולה פערניכטעט געוואָרען. אזוי ניד וויא דיא פראנקפורטער האָבען זיך געפיהלט פריי פון העם קאָרסיקאַנער'ס אויבערמאכט, האָרען זיי גלייך צוריק ארונטערגעשטויסען אין דעם פאליטישען זומפף אריין דיא אידען און בערנע איז געוואָרען אויס-אקטואר. דיא שטעללע האָט איהם ניט לאנג פערדראָסען, אָבער דיא בעליידיגונג האָט ער דיא טייטשען קיינמאל ניט געקענט פערצייהען. „אין דערזעלביגער צייט — האט ער געשריען בען א יאָהר פאר זיין טויט — ווען מיין מוטטער איז געוועזען אין טויטשרעקעניס פאר איהר זוהן פהיליפ ער זאלל חלילה ניט דערשאָסען ווערן אין דעם „בעפרייאונגס-קריגע“ געגען דיא פראנצויזען. . . . האָט מען מיך ארונטערגעזעצט פון מיין שטעללע, ווייל איך בין געוועזען א איד.“ (*)

אין דעם יאָהר 1818 איז בערנע ארויסגעקומען פאר דער וועלט אלס זשורנאליסט. ער האָט גע-

(*) היינע'ס זעממליכע ווערקע, פאָנד 7 זייטע 132 (האמבורגער אויסגאבע).

(*) געזאממעלטע שריפטען, פאָנד VI זייטע 234 (ספעציעל „דער פראנצאזען-פרעסער“)

פארזי", וועלכע געפינען זיך אין דעם דריטטען באנד פון זיינע שריפטען.

פון פארזי איז ער אין דעם יאָהר 1824 געקומען קיין היידעלבורג א ברוסטקראנקער. ער האָט געהאַט א בלוטשטורץ. דער בלוטשטורץ האָט גע' האָט צו בעטייטען: שטאַרבן פאר דער צייט. דאָן האָט ער אנגעפאַנגען שווער צו הערן אויף דעם לינקען אויער. "ער האָט געקראָגען דיא קראַנק' הייט פון זיינע געגנער — זאָגט גרין — דיא שאַווער העריגקייט".

זיין פאָטער האָט שטאַרק חשק געהאַט איהם צו פערזאָרגען, און זייענדיג אונצופרידען מיט זיינע "שרייבערייען", האָט ער פאר איהם געוואָלט קריע' גען א שטעללע ביי דער עסטרייכישען רעגירונג. דאס איז איצט געוועזען אומזיסטיגע אַרבייט. בערנע האָט זיך געהאַט צו שטאַרק פערנומען אויף אַנאָדער שניט און עס האָט ניט מעהר געפאַסט א קיזערליך-עסטרייכישער אַוניפאָרם.

אין דעם יאָהר 1825 איז געשטאַרבן דער שריפטשטעללער זשאַן פאָז פריעדריך ריכטער. זשאַן פאָזל ווערט היינט ווייניג-וואָס געלעזען און אויב מאַנכע פון דעם היינטיגען דור קריענען נאָך אַמאָל לוסט דורכצובלעטערן דעם אַמאָליגען פיעל' געליעבטען שרייבער'ס ווערקע, איז דאס פיעללייכט דורך בערנע'ס איינפלוס. זיין "דענקרעדע אויף זשאַן פאָזל" איז א מייסטערווערק, וועלכעס איז אלליין גאַנץ גענוג צו מאַכען א פערפאַסער ווען ניט אונ' שטערבליך, יעדענפאלס וועלט-בעריהמט. דיא רעדע, אין איהרע איינפאַכע פראָזא, האָט אין זיך מעהר פאָ' עזיע וויא קלאַפּשטאַק'ס גאנצער "מעסיאָס"; מעהר געפיהל זאָגט וויא דיא ריהרענדסטע שטעללען אין סווינבערן'ס "וויקטאָר הונאָ"; מעהר מענטשענליכע וויא בענדער פון דיא בעסטע פראָפאגאנדער-רעדען, אויסער פיעללייכט יאָהאָן יאָקאָבי'ס "ציעל דער אַרבייטער-געוועגונג". מאַנכע פון דיא גלייכניסע (משלים) עראינערן אָן ישעיה, מאַנכע אָן האָמער, מאַנכע אָן שעקספיר. בערנע ערשיינט אין דיעזער דענסרעדע וויא אַן איבערנאטירליכער מענטש, וויא איינער וואָס זעהט מיט יענע אויגען, יענע אונגע' וואוינליכע, מעהר-וויא-מענטליכע אויגען, ארום

דיא "וואַנע" האָט ניט לאַנג עקסיסטירט. אין דעם יאָהר 1819 האָט בערנע ארויסגעגעבען אַנאָ' דער בלאַט מיט'ן נאָמען: "צייטונג דער פרייען שטאַרט פראנקפורט". זיא איז געגאנגען דריי מאָ' נאָט און איז דערשטיקט געוואָרען פון דער צענזור. ער האָט דאָן געמאַכט א דריטטע פראָבע מיט א צייטונג, וועלכע ער האָט גערופען דיא "צייטשווינ' גען" און וועלכע איז פאר דיא רעגירונג אויך גע' וועזען "צו אינטערעסאַנט", וויא קארל גרין דריקט זיך אויס.

אין דעם הערבסט פון יענעם יאָהר האָט בערנע געמאַכט זיין ערסטע רייזע נאָך פארזי. דאָרטען האָט ער זיך אויפגעהאַלטען א קורצע צייט און צוריקקומענדיג קיין דייטשלאַנד האָט ער פון דער רעגירונג געקראָגן אַן איינלאדונג צו האַפּען פריי "באָרד ענד לאַדזשינא" אויף 14 טעג.... אין א געפענגניס. דיא בעיזלדיגונג איז עפעס געוועזען א מערקווירדיג גאָררישע און האָט געהאַט א קליינע פאָליטישע בעדייטונג. ער האָט זיך איבער דיא מעשה לוסטיג געמאַכט אין א סקיצע, וועלכע איז בעטיטעלט "דיא קאַרבאַנארי אונד מיינע אַהרען" (דיא סעקטע קוידענמענער — א אימאָליענישע גע' היימע געזעלשאַפּט — און מיינע אויערן).

צוויי יאָהר שפעטער איז בערנע געוועזען אין שטוטגאַרט, וואו ער איז בעקאַנט געוואָרען מיט דעם דיכטער אוהקאנר. איהם האָט ער אָפט גע' לויבט אין זיינע שריפטען אי אין דייטש אי אין פראַנצויזיש: ער האָט געמליך אין דיא דרייסיגער יאָהרען ארויסגעגעבען זיין "וואַנע" אין דער פראַנ' צווייטער שפראַך אין פארזי. דאָרטען איז שטוט' גארט האָט ער געשרייען פאר'ן "מאָרגענבלאַט" און פאר דיא "אויספורגער אללגעמיינע", א ציי' טונג מיט וועלכער היינע איז, דאכט זיך, אויף גע' וועזען פערבונדען. פון דאָרטען איז ער אויסגע' פאָהרען קיין מינכען, וואו ער האָט שטודירט קונסט, מוזיק און טהעאַטער. א לעבעהאָבער פון טהעאַטער איז ער אימער געוועזען.

אין דעם יאָהר 1822 איז ער צום צווייטען מאל געקומען קיין פארזי. פון יענער צייט שטאַממען דיא מערקווירדיג הומאָריסטישע "שילדערונגען אויס

וועלכע דער בלינדער מילטאן רעט אין דעם דריטן טען געזאגט פון זיין „פערלאָרענעם פאראדיעו“; וויא איינער, בקיצור וואס זעהט באספקלריה המאירה און רעט ברוח הקדש.

ווען זיין פאטער איז געשטארבען אין (1827) איז בערנע געוואָרען א מאן וואס לעבט בהרחבה. ער האט געהאט א'ן ערף פון 800 דאָללאר א יאָהר, וואס דערמיט וואָלט ער געקענט גוט דורכקומען ווען ער וואָלט ניט אביסעלע לעב געהאט לוקסוס.

אימער קרענקליך, אָבער דאָך אימער טהע'טיג, האט בערנע דיא געכסטע דריי יאָהר צוגעבראכט טהיילווייז אין פערלין, וואו עס האָבען איהם כמעט ארומטראָגען אויף דיא הענד דיאזעלביגע מענשען, וועלכע האָבען איהם נאכהער בעוואָרפען מיט שמוץ; אין האננאווער און אין האמבורג וואו ער האט דעם בוכהענדלער קאמפע, דעם „פער-באָטענעם בוכהענדלער“, פערקויפט 8 בענדער „גע-זאממעלטע שריפטען“. און טאקע שריפטען, ניט ווערקע, ווייל ער, וויא ער אלליין האט געזאגט אין דער פאָרערע, האט געשריעבען שטיקלעכווייז, ארטיקלעכווייז. „איך האָב — זאָגט ער — אויס-פרובירט מין פערדער אויף פערשיעדענע שטיקלעך פאפיער; זיי זיינען געדרוקט און דער איינבינדער וועט זיי מאכען פאר ביכער“. דערפאר אָבער האט ער ניט געשריעבען וויא אנדערע מיט טינט; ער האט געשריעבען „מיט דיא בלוט פון זיינע אָדערן און מיט דיא זאפט פון זיינע נערווען“.

זיין קראנקע ברוסט האט איהם געבראכט קיין זאָדען, א מינעראליזאסער פלאמק, לעבען פראנקפורט, אין דעם יאָהר 1830. דאָרטען האט ער געשריעבען זיין „טאגעבוך“, איינע פון דיא וויציגסטע און פאָעטישסטע פון זיינע שריפטען. דאס ווערק טראָגט דעם כאַראַקטער פון א מילדע סאטירע, — א סאטירע, וועלכע בייסט זיך ניט זעהר, און איז עפעס געשריעבען „גלאט אזוי“, צו פערוויילען דיא צייט. פון דעם ערסטען קאפיטעל ביז דעם לעצטען מאכט דיא שריפט אויף אייך דעם איינדרוק, אז דער שארפער, שטרענגער קאמפף-לוסטטיגער קריטיקער ווילל ווייזען וואס ער קען טאן אין מינוטען פון רוהע, אין צייטען ווען ער איז ענטוועדער צו

שוואך צום קעמפפן, אָדער גענייגט זיך צו אַמיר-זירען.

אין דיעזער שטיממונג איז בערנע ניט לאנג געבליעבען. דיא רעוואָלוציאָן פון 1830 אין פאריז, פון וועלכע ער איז געוועזען א צוועהר, האט איהם אויפגעוועקט, אויפגעהירט און ער האט גענומען שליידערן פילען איבער'ן רהיין אין דייטשלאנד אריין. דאס זיינען געוועזען זיינע אונשטערבליכע „פאריזער בריעפע“. ער האט זיי געשריעבען א ערף פון דריי יאָהר. זיי זיינען געוועזען אדרעסירט צו זיין פריינדין מאדאם וואָהל, וועלכע — לאַטיר זאָגען — איז צו איהם קיינמאל ניט געוועזען מעהר וויא א פריינדין, אָבער א פריינדין אין דער טהאט. עס איז כמעט זיכער, אז ווען ניט דיעזע פרוי, וואָל טען דיא בריעפע, וואָס האָבען אין אזוי פיעל הער-צער פאנאנדערגעפלאקערט דעם הייליגען פייער, דיא ברענגענדע ליעפע צו פרויהייט, דעם גליהענדיגען האט צו דער קנעכטשאפט פון יעדער ארט, — אז דיעזע בריעפע וואָלטען אָהן איהר ערמונטערונג ניט געשריעבען געוואָרען. זיך אראַבלאָזענדיג, פונקט וויא דער טויכער וואס לאָזט זיך אראָב אין ים, אין דיא טיעפעניס פון בערנע'ס עדעלן הארצען, האט זיא ארויסגעבראכט אויף דיא פרייע וועלט אזעלכע פערל, וועלכע האָבען ערפיללט מיט גלאַנץ דיא דייטשע ליטעראטור.

הונדערט און פינפצעהן בריעפע האט ער אויפגעשריעבען און דער לעצטער פון — דיעזע אויפ-פאָרדערונגען צום פרייחייטס-קאמפף איז דאטירט דעם 19טען מערץ 1833. פונקט 15 יאָהר שפעטער איז אויף דיא באַרריקאדע אין בערלין געשריעבען געוואָרען אין בלוטיגע אותיות דער ענטפער אויף בערנע'ס בריעפע. דער ענטפער איז אָבער אָנגעקומען צו שפעט. ... אין 1848 איז דער שרייבער שוין געוועזען 11 יאָהר טויט.

„מענצעל דער פראנצאָזען-פרעסער“ איז געווען זען זיין לעצטע שטיקעל-אַרבייט. היינע האלט דיעזעס בוך פאר זיין בעסטעס און ער רופט דאס „בערנע'ס שוואנענגעזאנג“, זיך בעציעהענדיג אויף אן אלטע לעגענדע, וועלכע ווילל האָבען, אז דיא זינג-שוואנען (לעבעדי) צייגען אָן זייער טויט מיט א געזאנג.

בערנע איז געוועזען מיר.

זיינע שונאים — דיא שונאים פון פרייהייט — האָבען איהם בעשמוצט אין זיינע לעצטע יאָהרען אויף יעדע מעגליכע אַרט. עס איז פאר זיי קיין זאך ניט געוועזען צו קליין, צו ניעדריג און צו געמיינ, ווען מי האָט געדאַרפט בעקעמפפּען דעם העראָלד דער פרייהייט, דעם מאַן, וועלכער האָט געוועקט דיא טויטע מיט א טרומייט אין מויל אַין ערך וויא מי שילדערט דעם מלאך אין דער צייט פון תחיית המתים. ווען זיי איז שוין גאַרנישט געבליעבען וואָס צו זאָגען, האָבען זיי ארויסגעלאָזען א קלאַנג, אז א געוויסע פרינצעסין האָט איהם געשענקט א רינג. — „וויא דום זיי זיינען — האט ער אין איינעם פון דיא פאריזער בריעב דארויף געענטפערט — צו וואָס זאָלל מען מיר געבען א רינג? מיך אלליין צו דערווערגען איז א רינג צו ענג און מיין פערדער צו דערשטיקען — פאָג צו ברייט.“

דעם 12טען פעב, וואָר 1837 איז ער געלענען א גוסס'ער אויפ'ן בעט. דער דאָקטאָר האָט איהם געפרעגט, וואס פאר א טעם ער פיהלט אין מונד.

און ער האט געענטפערט: „קיין שום טעם ניט, וויא דיא דייטשע ליטעראַטור.“ אום צעהן אוהר פון אָווענד איז ער געוועזען טויט.

* * *

אויף זיין קבר, אויף דעם בית'עלמין פער-לאַ-שיין אין פאריז, איז פינף יאָהר שפעטער געשטעללט געוואָרען א מאָנומענט, אויף וועלכען דער קינסטלער דאָוויד האָט אויסגעקריצט אונטער זיין ברוסט א פילד וואס צייגט וויא פראנקרייך און דייטשלאנד גיבען זיך דיא הענד.

אין פראנקפורט פלעגט אין דיא „גוטע אַלטע צייטען“ אויף א געוויסען פלאץ שטעהן א שטיי-נערנע בעליידיגונג פאר דיא אירען, א מיין סטאטוע מיט א קאפ פון א אירען פון איין זייט און פון א שוויין אויף דער צווייטער. דיעזער שאנדפּלעק אויף דיא דייטשע ציוויליזאַציע איז מיט דער צייט פער-שוואַנדען געוואָרען און אויף דעמועלביגען אַרט זעהט מען איצט א ביוסט פון לודוויג בערנע.

זיין הויפטטאָנומענט איז אין זיינע ווערקע. מ. ווינטשעווסקי.

וועגען דיא אמעריקאנער פרויען=געוועגונג.

פערשיעדענסטע אנעקדאָטען וועגען דאס „ווייבער רענימענט“ הינטער דעם אַטלאַנטישען אָצעאַן, מאַכען אַפט דעם עמיגראַנט זאָרגען, איידער ער זעצט זיך נאָך אויפ'ן שיף, און ניט איינער פער-ליערט דעם גאנצען רעספּעקט צו אמעריקא, ווען באַלד, ביים אָנקוסען, איידער מען לערנט איהם נאָך אויס, אז „ברעד“ איז ברויט און „ווינראו“ איז א פענסטער, זאָגט מען איהם שוין דאָ, אז „ליידס“, — דיא ווייבער, „פאָיסט“ — אס ערשט טען.

דאָ, אויפ'ן פלאַטין, ערפאָהרען מיר נאָטיר-ליך זעהר שנעל דעם ווירקליכען ווערטה פון דיעזע ערציילונגען און אנעקדאָטען, וועגען דיעזע גרויסע טהאטען און האַנדלונגען פון דיא אמעריקאנער פרוי,

ניט דער איד אליין, וואָס קומט אן אין אַמע-ריקא, פון ליטוועשען אָדער גאליציאַנער דערפּעל, וואונדערט זיך וויא זאָנדערבאר און וויכטיג דאָ איז עפעס דיא שטעלונג פון דיא פרוי אין דיא גע-זעלשאַפט, און דיא ראָלע וועלכע זיא שפּיעלט דאָ אין עפענטליכען לעבען. דער דייטש, דער פראַנצויז, דער איטאליענער, דער שווייצער, און זאָנאָר, ביז א געוויסען גראַד, אפילו דער ענגלענדער, קענען ניט אימער בעגרייפּען, וויא אזוי דיא מענער, וועלכע נאָט אלליין האט בעשאַפּען צו רעגירען, ערלויבען דיא פרויען צו זיין אזוי פריי און אונאַבהייניג און, אין געוויסע פעלע, זאָנאָר צו הערשען. גרויסע טהאטען, ענערגישע האַנדלונגען פון „דיא טעכטער דער גרויסער רעפּובליק“, א גאנצער באַרג פון דיא

שריפטשטעלער האָבען געפֿרופֿט ערקלערען דיעזע ערשיינונג אויף פֿערשידענע אַרטען. מען האָט פֿרובירט צו ערקלערען דיא שטעלונג פֿון דיא פֿרוי דורך דאס געזעץ פֿון supply and demand — דורך דאך געזעץ פֿון נאכפֿראגע פֿון און אנגעבאט: דאך, אין אמעריקא, זאָנען דיעזע שריפטשטעלער, זייערען פֿון אָנהייב געזען מעהר וויילען, וויא פֿרויען. אזוי וויא קיין פֿרוי איז ניט געווען אין סכנה צו בלייבען אַהן א מאן, האט זיא, נאטירליך, געקענט שטעלען איהרע בעדינגונגען; איבערהויפט האָט זיא געקענט מעהר וויילען, מעהר ברירה האבען. דאס האָט איהר געגעבען דיא מעגליכקייט אוועק צושטעלען זיך בעסער וויא אין אייראָפּא. אנדערע שריפטשטעלער דיינקען, דאס דיא ווירקליכע אור־זאכע פֿון דעם, דאס דיא געזעלשאפטליכע לאגע פֿון דיא פֿרוי אין אמעריקא איז בעסער וויא אין אייראָפּא, ליעגט אין דעם, דאס דיא אנגלאַז־מע־ריקאנער ראסע האָט אין לויף פֿון איהר גאנצער געשיכטע אין זיך זעלבסט ענטוויקעלט א געפיהל פֿון אכטונג צו דער פֿערזאן און דיא פֿערזענליכע רעכטע פֿון מענשען, וועגען וועלכע אנדערע גאנצ־נעו האָבען קיין אידעע ניט. און ווייל דיא אנגלאַז־אמעריקאנער רעספעקטירען מעהר דעם מענשען און זיינע רעכט, דערפֿאר רעספעקטירען זיי אויך מעהר וויא אנדערע דיא רעכט פֿון דער פֿרוי.

דיעזע ביידע ערקלערונגען קענען זיין ביז א גע־וויסען גראד גאנץ ריכטיג; און אָהנע צווייפֿעל האָבען דיא פֿערהעלטניספֿעסיג גרעסערע זעלטענ־הייט דער פֿרוי, אין דיא ערשטע צייט פֿון דיא אמעריקאנער געשיכטע, און דער בעזונדערער כאַראַקטער פֿון דיא אנגלאַז־אמעריקאנער ראסע, אויך ניט ווייניג מיטגעהאָלפֿען דער אמעריקאנער פֿרוי צו פֿערפֿעסערען איהר לאגע. אָבער אזעלכע אורזאכען און עלעמענטען קען מען דאך געפינען נאָך פֿיעל אנדערע, און מאַכע זאָגאר וויכטיגערע. מיר דאכט, אז פֿיעלעס אין דער יעצטיגער לאגע פֿון דיא אמעריקאנער פֿרוי קען מען ערקלערען דאמיט, דאס דיא ערשטע קאָלאָניסטען זיינען דאך געווען מענשען, וואָס זיינען פֿון דער היים אַנטלאָפֿען, צו ליעב רעליגיעזע אָדער פּאָליטישע פֿערפֿאָלגונגן גען. עס איז א געשיכטליך פֿעוועזענע טהאָטזאכע,

אויף דער פּאָפּריק, ביי דער מאַשיין, זעהען מיר וויא זיא הערשט, און אין שאַפֿ, אונטער דיא בייטש פֿון סוועט־באָס, זעהען מיר וויא זיא איז „פּאָיסט“; דאס אלעס איז וואָהר. דאך, דער אָבערפלעכליכ־טער פֿערגלייך פֿון דעם שיקואל פֿון דער אמעריקאנער פֿרוי מיט דעם שיקואל פֿון איהר אייראָ־פּעאישער שוועסטער בעווייזט אונז, אז דאך, אין אמעריקא, האָבען דיא פֿרויען געוויסע רעכטע און פֿרווילעגיען, וועגען וועלכע ניט אין אלע לענדער פֿון אייראָפּא איז זאָגאר ערלויבט צו טרוימען. און דאס איז בעזאָנדערס אינטערעסאַנט, ווען מען עראינערט זיך, דאס אייראָפּא האָט זיך ענטוויקעלט און איז אויסגעוואַקסען אונטער דעם מעכטיגען איינפֿלוס פֿון א ריטערטהום, פֿון גרויסאַרטיגע אָר־גאנצזאָגנען פֿון הערשענדע פֿריזישע קינדער, וועלכע פֿלעגען פֿערגעסערען דיא פֿרוי און קעמפֿ־פֿען אין איהר נאמען, פאר איהר עהרע און אינטע־רעסען, און דאס אמעריקא האָט דאס קיין מאָל ניט געהאט.

אין אייראָפּא זיינען נאָך היינט דאך לענדער, וואו פֿרויען קענען ניט האָבען קיין אייגענטהום, קענען ניט מאַכען קיין צוואה, קענען ניט ירש'ענען, קענען ניט מאַכען קיין קאָנטראַקט. זיי שטייען דאָר־טען אונטער דער אייביגע אָפֿעקע פֿון זייערע על־טערען און פֿערוואַנדטע, ווען זיי זיינען ניט פֿער־היראטעט, און פֿון מאן, ווען זיי זיינען פֿערהייראַט טעט; זיי קענען דעם מאן זאָגאר ניט פֿערקלאַנען אויף שיידונג פאר דיעזעלכע אורזאכען, פאר וועלכע דער מאן קען זיי יא פֿערסלאָגען. אין דייטשלאַנד קען א פֿרוי נאך היינט ניט אריין אין א העכערע שולע זיך צו בילדען; אין ענגלאַנד האָט מען נאך גאנץ ניט לאנג פֿערניכטעט דאס געזעץ, נאך וועל־כען איין מאן פֿלעגט קענען אָנטאָן א פֿרוי א שטריק אויף'ן האַלז, ארויספֿיהרען איהר אויף'ן מאַרק, און פֿערקויפֿען איהר. עס איז דאָרום בעגרייפֿליך, פאר וואָס דיא ביינאָהע גאנץ גלייכפֿערעכטיגטע שטע־לונג פֿון דער פֿרוי אויף דעם עקאָנאָמישען און אינטע־לעקטועלען געביעט פֿון אמעריקאנער לעבען, מאַכט דיא אייראָפּייער וועגען דעם אזוי פֿיעל צו ריידען, פֿיעלע מקנא צו זיין און מאַכע אָפֿצולאָבען. פֿערשיעדענע אייראָפּייער און אמעריקאנער

וויקלען נאך דער מלחמה וועגען דיא נענערס, וועלכע האט פערניכטעט אלעס וואס האט געקענט שטערען דעם קאפיטאליזמוס צו ווערען הערשער פון לאנד.

נאך דעזען בירגער-קריג האבען טויזענדער און טויזענדער פון פרויען פלוצלינג דערזעהען, דאס דער באדען, אויף וועלכען זיי זיינען אויסגע-וואקסען, הייבט אן צו פערשווינדען אונטער זייערע פיס, דאס זיי מוזען זיך שאפען א נייען באדען, ווען זיי ווילען לעבען. עס האט זיך אָנגעהויבען א ווילדע געיעג נאך פראָפעסיאָנען. פונקט וויא ווען א שיף גייט אונטער, ווארפען זיך אלע אויף דעם נאך רעטונגסמיטעל, אזוי האבען דא מיט א יאָהר 25 צוריק, אין דיא טעג פון "שטורם און דראַנג" פון אמעריקאנער קאפיטאליזמוס, מאסען פרויען זיך געכאַפט צו אלעס, וואס האט זיי געקענט דיע-נען אלס א קוועלע פון לעבענסמיטעל. און ניט נור זיינען דאס געווען דיא טעכטער פון "איינפאַכע" און "געמיינע" עלטערען; אין דעזע יאָגענעס נאך בעשעפטיגונג האבען טהייל-גענומען דיא פרויען פון דיעיעניגע קלאסען פון דער געזעלשאפט, וועלכע מוז האט בעטראכטעט אלס "בעסערע" און "העכערע" קלאסען. עס האט זיך אָנגעהויבען א בעוועגונג פיר דיא גלייכפערעכטיגונג פון דער פרוי. דיא טהייל-נעהמערנען פון דעזער בעוועגונג האבען געפאָרדערט מען זאל עפענען פאר דער פרוי טהיר און טויער פון אלע יעפענטליכע אנשטאלטען און אינסטיטוט-ציאָנען, איהר ארויפלאָזען און אריינלאָזען אויף אלע געביעטען און אין אלע ווינקעלעך פון סאָציאלען לעבען. דאס אלעס האבען זיי געפאָרדערט אין דעם נאמען פון מענשטן-רעכטע, אין דעם נאמען פון גלייכהייט און גערעכטיגקייט, אין דעם נאמען פון הומאניטעט און פרינציפ; עס איז אבער געווען אַרײַנפאַכע מאַגען-פראַגע, איין קאמפף פאר ברויט און עקזיסטענץ.

דעזע בעדירפנים אין פראָפעסיאָנען פיר דער פרוי האט נאטירליך עקזיסטירט, און עקזיסטירט יעצט אויך אין אייראָפּא. א צופעליגער אומשטאַנד אבער האט דיא פרויען דא, אין דעזען לאנד, גע-געבען א פאָרטחייל, וועלכען זיי האבען דאָרטען ניט געהאט.

דאס וואו איין מענש ניט זיך אָב א אידעע, — עס מאכט ניט אויס וואס דאס איז פאר א אידעע, — ווערען אלע זיינע האַנדלונגען, זאָגאר אין פריוואט לעבען, זאָגאר זיינע פאמיליען פעהעלטניסע, ביז א געוויסען גראד בעאיינפלוסט פון זיין אידעע, און ענדערען זיך. אזוי איז אויך געווען אונפערמיידליך, דאס דיא ערסטע קאָלאָניסטען, וועלכע זיינען מיט-טענס בעשטאנען פון מארטירער פאר זייערע אידעען און איבערצייגונגען, זאָלען אנדערס זיך בע-ציעהען צו דיא פרויען, וועלכע האבען פריוויליג זיך אונטערנומען צו טהיילען אלע געפאָהרען און דעם גאנצען שווערען און ביטערען שיקזאל פון זייערע מענער. מאטעריעל וואר אויך אונטענליך צו אונ-טערדריקען דיא פרוי, ווייל דער שווערער קאמפף פיר עקזיסטענץ פון אנפאנג האט ניט ערלויבט צו האלטען דיא פרוי וויא א ציערונג אין שטוב, זאָג-דערען געצוואונגען דעם מאן זיך מיט איהר צו בע-נוטצען וויא מיט איין ארבייטס-קראפט, וועלכע האט מיט איהם גלייך געהאָרעוועט צו שאפען דיא גייטיגע לעבענס-מיטעל, און צו שיטצען זיך געגען פיינד. אונטער אזעלכע אומשטענדען האט דיא גאטור זעלבסט, פונקט וויא ביי געוויסע ווילדע, געזאָרגט פאר דיא עקאָנאָמישע גלייכהייט פון ביידע געשלעכטער.

דיא ענטוויקלונג פון קאפיטאליזמוס האט דיא אמעריקאנערין נאך מעהר געהאָלפען צו עמאַנ-סיפירען (בעפרייען) זיך פון דיא קייטען, אין וועל-כע דאס פרויענגעשלעכט איז יאהרטווענדע געווען געשטירט.

דיא עמאַנסיפאציע פון דער פרוי איז אָבער ניט דיא עמאַנסיפאציע פון ארבייטער. איהר בעפרייאונג איז ניט מעהר וויא איהר עקאָ-נאָמישע גלייכהייט. עקאָנאָמיש גלייך צו זיין מיט דעם מאן, אין דער היינטיגער געזעלשאפט, הייסט מייסטענס אזוי וויא דער מאן צו ווערען אויסגע-בויטעט און אויסגעצויגט, דיא עקאָנאָמישע בעפריי-אונג פון דער פרוי בעדייטעט דארום איהר עקאָנאָמי-שע פערשקלאַפונג. דעזע פערשקלאַפונג האט זיך אנגעהויבען פון דיא ערשטע טעג פון דעם אמע-ריקאנער קאפיטאליזמוס, און האט זיך מיט אַן אונגלויבליכע געשווינדקייט אנגעפאנגען צו ענט-

אין אייראָפּאָ האָט זיך דער קאפיטאליזמוס ענטוויקעלט זעהר לאנגזאם. צוזאמען מיט דעם האָט בען זיך אויך ענטוויקעלט דיא אינטעללעקטועלע און נייסטיגע עלעמענטען פון לאנד, איהרע קאָפּ ארבייטער; אָפּט פלעגט זיך דיא אינטעליגענץ פון לאנד ענטוויקלען זאָגאר שנעלער וויא דאס קאפּיטאָל, און דיא בורזשואזיע האָט קיין מאָל דאָרטען נישט געפיהלט קיין מאַנגעל אין קאָפּ-ארבייטער, אין „דיינקענדען פראָלעטאריאט“, וועלכער איז איהר פונקט אזוי נייטיג וויא דאס איינפאכע פיזיש ארבייטענדע פראָלעטאריאט דער קאפיטאליזמוס האט דארום זיך נישט גענייטיגט אין דיינקענדע פרויען פראָלעטאריער, אין אזעלכע, וועלכע קומען אויף דעם מאַרק נישט מיט זייערע מוסקעלען, זאָג דערען מיט זייער בילדונג, זייער מאַרק, זייערע נערווען. פערסערט, דיא מענער, וועלכע זיינען בעד שפּטיגט אין אלע בערופען און פראָפעסיאָנען, האָבען זייערע נייע קאנקורענטען בעגענענט מיט אונצופריעדענהייט און האָס. דיא פערגאנגענהייט און דיא נעשיכטע פון דיא אייראָפּייער פרוי האָט איהר נישט געגעבען דיא נאָטהווענדדיגע וואפע, און האט איהר נישט פאַרבערייטעט צו אזא קאמפּף פון איין זייט געגען דעם פאסיווען ווידערשטאנד פון קאפיטאליזמוס, און פון אנדערן זייט געגען דעם אקטיווען און ענערגישען ווידערשטאנד פון דיא, וועמעס ברויט זיא האָט ווילענדיג אָדער נישט וויל- לענדיג געטוהט אוועקנעהמען. דיא בעוועגונג פון דיא אייראָפּייער פרויען פאר סאָציאלע גלייכהייט איז נאָטהווענדדיג געבליעבען אָהן ערפאלג.

גאנץ אנדערש איז עס געווען אין אמע- ריקא. דער סאפיטאליזמוס האָט זיך דאָ אָנגע- העוויבען צו ענטוויקלען ראש און מיט א מאָל; קיין אינטעליגענץ, קיין דיינקענדען פראָלעטאריאט האָט אמעריקא צו דיעזער צייט נישט געהאט. דעם גרעס- טען טהייל פון איהרע קאָפּ-ארבייטער האט זיא זיך געמוזט אימפּאָרטירען. דיא נאָכגעגענעס פון דיא פרוי נאך בערופען און פראָפעסיאָנען האט זיך נישט נור גאנץ גוט געפאסט צו דיא בעדירפניסע פון א נייגעפאָרענער בורזשואזיע, זיא האָט אויך קיינעם נישט געשאדעט. דיא מענער האָבען אויף איהר נישט געקוקט וויא אויף א פינדליכען קאנס-

רענט; דער-פאַרשטריט פון דיא פרוי האָט נישט בעד- דייטעט דעם ריקשריט פון מאָן, וויא אין אייראָפּא. ווייניג האָבען דאָ געקעמפט דאָגענען. זאָ האָט דיא אמעריקאנער פרוי געפייערט איין זיעג נאָך דעם צווייטען אויף דעם שלאכטפעלד פון איהר עמאנסיפאציאָן. דער קאפיטאליזמוס איז געווען דער ערלייזער, וואָס האט איהר ארויסגעפיהרט פון איהר סאָציאלען מצרים.

אָבער דיא פרוי, וועלכע איז עקאָנאָמיש עמאנ- סיפירט, קען נישט בלייבען פאָליטיש פערשסלאַפט, דער פרינציפ פון דעם בעריהמטען שלאכטרוף פון 1776 no taxation without representation (דיא פפליכט צו צאהלען שטייערען נישט דאס רעכט צו וועהלען) האט אין זיין מאָראַלע קראפט און געד- זעלשאפטליכע בעדייטונג זיך נאָטירליך נישט געד- קענט ענדערען. דיא בעוועגונג פאר דיא פאָליטישע גלייכבערעכטיגונג פון דער פרוי האט זיך אָנגעהויבען צוזאמען מיט דער בעוועגונג פאר איהר עקאָנאָמישע גלייכהייט, אין מאַנכע פלעצער זאָגאר פריהער.

נישט נור פרויען אליין, זאָגאר מענער זיינען דאָ געווען בעגייסטערט פיר דיעזע אידעע. ווענדעל פיליפס, איינער פון דיא גרעסטע און בעסטע און פעהיגסטע אמעריקאנער, וועלכע האָבען ווען עס איז געלעבט, האט ערקלערט: „זאָפאַרט וויא מיר ווע- לען בעפרייען דיא נעגערס, וועלען מיר זיך געהמען פאר דיא בעפרייאונג פון דיא פרויען“. אָבער נישט אלע, וואס האָבען געקעמפט פאר דיא אָבשאַפונג פון דיא שווארצע שקלאַוועריי, זיינען אזוי געווען בעגייסטערט פאר דיא עמאנסיפאציאָן פון דער פרוי, וויא ווענדעל פיליפס. אין 1840 אויף א קאָנגרעס פון דיא געגנער פון שקלאַוועריי, האָט מען אויפגעהויבען דיא פראגע וועגען דיא פאָלי- טישע רעכט פון דיא פרוי און דער קאָנגרעס האָט זיך גלייך צושפאלטען אויף צוויי טהיילען, ווייל א מאַסע פון דיא דעלעגאטען זיינען געווען געגען פרויען עמאנסיפאציאָן. אויף דעם אינטערנאציאָנאלען אנטוויקלעטע קאָנגרעס אין לאַנדאָן, אין 1850, האָט מען זאָגאר נישט צוגעלאָזען קיין דעלעגאטען פון אמעריקא, ווייל זיי זיינען געווען פרויען.

דער פירגער-קריעג האָט דאָ דער פרוי נישט געבראכט איהר פאָליטישע גלייכהייט, וויא זיא

עקאנאמישען באַדען און דיא מאטעריעלע בעדינג-
גונגען, וועלכע זיינען פיעל בעדייטענדער וויא דאס
פאפיערענע רעכט, וועלכע זיא האט פריהער גע-
האט, און וועלכע זיא האט ניט געקענט אויסנוט-
צען, ווייל עקאנאמיש איז זיא ניט געווען פאַרבע-
רייטעט דאצו. דער בירגער-קריעג האט ביי דער
אמעריקאנער פרוי אוועקגענומען א פיילען-בויגען,
און האט איהר געגעבען א קאנאנע.

דיא פרויענבעוועגונג האט יעצט א גאנץ אנ-
דערען כאראקטער וויא פריהער. זיא קעמפט אנ-
דערס. און זיא איז אויך ערפאלגרייכער. עקאנאמיש
שטייט דא דיא פרוי פאלשטענדיג גלייכערע-
טיגט מיט דעם מאן. קיינער בעשטרייט שוין דא
אין לאנד ניט דאס רעכט פון דער פרוי, צו זוכען
בעשעפטיגונג אין דער שולע, אלס לעהרערין, אין
האספיטאל אלס דאקטאָרין, אין געריכט אלס אר-
וואקאט, און זאגאר אין אוניווערזיטעט אלס פרא-
פעסאָר, אין מיניסטעריום אלס בעאמטע, און אין
קירכע אלס פריסטערין. בלויז איהרע פאליטישע רעכ-
טע ווערען בעשטריטען, אבער פיעל שוואכער וויא
פריהער, און ביינאָהע גאָר ניט בעשטריטען, ווען
מען פערנגלייכט דיא ארט און ווייזע וויא מען
שטרייט דאנענען אין אייראָפּא. אין פיעלע שטאט-
טען האָבען דיא פרויען שוין היינט עררונגען א
גאנצע רייהע פון זיענען אויף דעם פאליטישען גע-
ביעט. זא האָבען פרויען שטימערעכט אין דיא וואה-
לען פון דיא לעדזשיסלייטשורס פון דיא שטאטאטען
וויא מינגא, אריזאָנא, מינעסאָטא, יוטא
און קאליפארניא. אין נעבראסקא, קאנזאס,
דאקאָטא, אריזאָנא, איידיהאָ און מאַנ-
טאנא קענען זיך פרויען בעטהייליגען אין געמיינדע
וואהלען. אין 22 שטאטען בעזיטצען פרויען שטימ-
רעכט אין דיא וואהלען פון שול-בעהערדען. ווען
מיט 2 יאהר צוריק האט אין ניו-יאָרק שטאטגעפונ-
דען דיא קאנסטיטוציאָנעלע קאנווענטען, האָבען א
גרויסער טהייל פון דעלעגאטען זיך אויסגעשפראכען
פיר דעם, דאָס דיא פרויען זאָלען קריענען שטימ-
רעכט. און עס קען זיין, דאָס דיא ניו-יאָרקער פרוי-
ען וואָלטען זיך שוין היינט געקענט בעטהייליגען
אין וואהלען, ווען ניו-יאָרקער פרויען זעלבסט, —
נאטירליך אויס דיא "בעסערע קרייזען", וואָלטען

האט דאס ערווארט. פארקעהרט, עס האָט איהר
פאליטיש א וואָרף געטאָן א שריט צוריק. ביז דעם
בירגער קריעג האָט דיא קאנסטיטוציאָן פון דיא
פעראייניגטע שטאטען ניט ענטהאלטען קיין איין
פונקט, דורך וועלכען דיא פרוי וואָלט ניט געקענט
שטימען. נאך דיעזער קאנסטיטוציאָן האט יעדע
פרייע פערזאן, וואָס איז 21 יאהר אַלט,
דאס רעכט צו וועהלען און ערוועהלט צו זיין. און
עס איז יעצט א בעוועגונגע טהאטזאכע, דאס פרויען
האָבען זיך בעטהייליגט אין דיא וואהל פון וואשינג-
טאָן און דזשעפערסאן. אין 1787 האָבען זיי אָב-
געגעבען שטימען פיר דיא אננאהמע פון דיא ערש-
טע קאנסטיטוציאָן פון דיא פעראייניגטע שטאט-
טען; און פיעלע פרויען שטימען ווארען נאך אָב-
געגעבען אין יאהר 1826.

דער בעריהמטער ניינצעהנטער אמענדמענט
צו דער קאנסטיטוציאָן, וועלכער איז אָנגענומען
געוואָרען נאך דעם בירגער-קריעג, ערקלערט אבער,
דאס ניט יעדע פרייע פערזאן, זאָנדערן יעדע
מעגליכע פערזאן קען וועהלען און ערוויילט
ווערען. אויף דיעזען ארט איז עס יוריסמיש בע-
רעכטיגט געוואָרען דאס גרעסטע אונרעכט אין
דער געזעלשאפט, אוועקרויבענדיג פון א
גאנצע העלפט מענשען זייער נאטור-רעכט זיך צו
רעגירען. דער בירגער-קריעג האט אוועק גענומען
דאס שטימערעכט ביי דיא פרויען און עס אָנגענע-
בען צו דיא גענערס.

און עס האט אויך אנדערס ניט געקענט זיין.
דיא פאליטישע עמאנסיפאציאָן דער פרוי וואקסט
פון איהר עקאנאמישער עמאנסיפאציאָן. פאָלקאם
עקאנאמיש גלייך קען נור דיא פרוי ווערען אין א
לאנד מיט א שטארק ענטוויקעלטע אינדוסטריע.
דיא ענטוויקעלונג פון דער אמעריקאנער גרויס-
אינדוסטריע האט זיך נור אָנגעהויבען נאך דעם
בירגער-קריעג. דער בירגער-קריעג האט דאָרום גע-
בראכט פיעל מעהר נוצען דער פרויען בעוועגונג,
וויא ער האט איהר געשאדעט. אנשטאט דיא יוריס-
מישע רעכט, וועלכע דיא אַלטע אמעריקא האָט
געגעבען דער פרוי, אָהנע דיא מאטעריעלע קראפט,
האט דער קריעג פאר איהר פאַרבערייטעט דעם

עמאנסיפאציאן אדער „גלייכבערעכטיגונג“ פון דער פרוי אין דער היינטיגער געזעלשאפט. זיא זעהט עס יעדען טאג אויף דער פאבריק, ביי דער אר-בייט. דעם ווערט פון דיא פאליטישע פארדערונגען פון דיא „פרויען-רעכטלערינען“ וואלט דיא ארבייטערין געקענט פילייכט בעסער בעגרייפן, ווען זיא וואלט קלערער פערשטאנען איהרע אייגענע קלאר-סענאינטערעסען, אבער מען קען ניט ערווארטען, דאס דיא פרוי זאל דא אין אמעריקא שטיין הער-כער פאר דעם מאן, דאס דיא ארבייטערין זאל דא זיין מעהר ציעלבעוואוסט וויא דער ארבייטער.

ל. מיללער.

ניט געגרינדעט א „פרויען אנטישטימערעכט פעראייין“ וועלכער האט געקעמפט דאנענען.

דיא גאנצע פרויען-בעוועגונג, פון אנהייב ביזן סוף, איז דא אין אמעריקא, וויא אין אלע אנדערע לענדער, ביז היינט צו טאג א ריין בורזשואזע בע-וועגונג, א בעוועגונג פון דיא טעכטער פון קליי-גע בורזשואס זיך צו זיכערען א שטעלונג אין דער געזעלשאפט, וויא זיא שטייט און גייט, אהן איר-גענד וועלכען וואונט דיזע געזעלשאפט צו ענדע-רען. עס איז קיין וואונדער ניט, דאס ארבייטער-פרויען זיינען ניט איבריגס בעגייסטערט פיר דיזע בעוועגונג. דיא ארבייטער-פרוי ווייס גאנץ גוט, וואס פאר א ווערטע עס האט דיא עקאנאמישע

דער „סאציאליזמוס“ פון תורת משה.

(צו דעם טהעמא „מאטעריאליזמוס אין אידישקייט, אדער רעליגיאן און לעבען — ווער פיהרט וועמען?“)

I.

אלץ געפינט מען אין דער תורה.

קוקט א לאנגע צייט מיט אפענע אויגען אויף א זאך אין דיא ליכטיגע ווירקליכקייט, און דערנאך מאכט צו דיא אויגען, וועט אייך אין דער פינסטער פאר אייערע צוגעמאכטע אויגען פארשוועבען דיא זעלבע זאך, וואס איהר האט געזעהן. קוקט אויף א פענסטער און מאכט צו דיא אויגען, און ווייטער וועט איהר זעהן א פענסטער. עפענט ווידער אויף דיא אויגען און פערקוקט זיך אצינד אויף א טהיר, מאכט צו דיא אויגען און א טהיר וועט אייך פארשוועבען.

„הייליגע פינסטערנים, וואס מען זעהט דרך מיט צוגעמאכטע אויגען — אלץ וואס איז ווירסליך און וואהר זעהט מען דאך אין דיר!“

יא, אבער ניט פריהער, ביז מען האט דיעזע

ווירקליכע וואהרהייט שוין געזעהן מיט אפענע אוי-

גען אין דער סרפה'נער ליכטיגקייט.....

און אללע מאל זעהט מען אין דער פינסטער-נים נאך אזא ווירקליכקייט, וועלכע מען זעהט מיט אפענע אויגען אין דער ליכטיגקייט. בייט זיך דאס וואס מען זעהט מיט אפענע אויגען אין דער ליכ-טיגקייט, בייט זיך אויך דאס וואס מען זעהט מיט צוגעמאכטע אויגען אין דער הייליגער פינסטער-נים....

קוים זעהט איהר אין דער ליכטיגקייט עפעס, און באלד קען דער פריינד פון פינסטערנים און פון צורמאכען דיא אויגען זאגען: וואס האסט דוא דא ענטדעקט מיט דיין עפענען דיא אויגען? א טהיר? טאך צו דיא אויגען און דוא וועסט זעהען, אויב דיא הייליגע פינסטערנים ווייזט דיר ניט דיא זעלבע טהיר!....

חכמה און חקירה אין דיא אמונה אריין, וועלען זיי אייך זאגען, אז אייגענטליך לערנען אייך דיא רע-ליגיעזע לעהרען קיין אנדערע זאך ניט, וויא נאך דאס וואס עס איז שיין, ערעק, ריכטיג און ניצליך. והא ראיא, אט געפינען זיי אין דיא תורה אלע גוטע געדאנקען, אלע גוטע אידעען, אלע וויסענדיגשאפטליכע וואהרהייטען. משיקאווע איז אבער, וואס קיין מאל ווייזט אונז דיא רעליגיעזע פינ-סטערנים דיא אלע זאכען ניט, ביז דיא אפענע אויגען האבען זיי שוין פריהער געהאט געזעהען אין דיא ווירקליכקייט פון דעם זינדיגען לעבען אדער דורך דיא שפאסטיווען פון דיא טרפה'נע פרייע פארשונג! ערשט נאך דעם, וויא מען האט דיא אידעע, דיא וויסענשאפטליכע וואהרהייט, דיא ער-פינדרונג, געזעהען מיט אפענע אויגען אין דער ווירקליכקייט, שוועבט זי שוין פאר פאר דיא אוי-גען אויך ווען מען מאכט זיי פרום צו, וויא נאט האט געבאטען — שוועבט זי שוין אויך דע-מאלט פאר פאר דיא צוגעמאכטע אויגען אין דיא טיעפע הייליגע, רעליגיעזע פינסטערנים.

ניט נאך מען דערזעהט קיין מאל ניט מיט דיא פרום-פערמאכטע אויגען אין דיא רעליגיעזע פינ-סטערנים קיין איינע פון דיא וואהרהייטען, קיין איינע פון דיא ריכטיגע אידעען, וואס דיא פרומע לייט זאגען דערנאך, אז זיי זעהען זי אין איהר, — אזוי לאנג וויא מען זעהט זי ניט פריהער מיט אפענע אויגען; דאס הייסט, ניט נאך דיא טיעפע הייליגע פינסטערנים העלפט אונז קיין מאל ניט צו דערזעהען עפעס גוטס, וואס מען האט שוין ניט פריהער סיי וויא סיי געזעהען אהן איהר, — נאך אדרבה, זי מאכט דאס דערזעהען דעם אמת, וועלכען זי האלט דערנאך פאר איהרען, נאך שווערער. פונקט וויא אין אויבערנעבן אכטען ביי-שפיעל, מאכט דיא רעליגיעזע בל: נדענים שווערער צו דערזעהען דיא ווירקליכקייט. זי בלענדט אלץ דיא אויגען מיט דעם איינדרוק פון געווע-זענע ווירקליכקייטען, וואס האבען זיך א מאל אין איהר אבגעשפיגעלט און זיך מיט עקשנות איינגע-געסען, און מאכט זעהר שווער צו דערזעהען נייע ווירקליכקייטען און וואהרהייטען; און ווען מען דער-זעהט זיי שוין יא, קומען זיי אין דיא אבשפיגלונג

און א חוץ דעם, וואס דיא הייליגע פינסטער-נים ווייזט ניט מער וויא דאס וואס מען האט שוין פריהער געזעהען אין דער ווירקליכקייט, פער-בלענדט זי אפט נאך נאך דיא ווירקליכקייט: אפט געמליך טרעפט זיך, אז דאס פענסטער, וואס שוועבט אייך פאר פאר דיא צוגעמאכטע אויגען, זייענדיג אין אבשפיגלונג פון א פריהערדיגע ווירקליכקייט, דאס אייגענע פענסטער בלייבט אייך ווייטער פארשוועבען פאר אייערע אויגען און בלענד-דען זיי, אפילו ווען איהר האט זיי שוין געעפענט צו זעהען א נייע אנדערע ווירקליכקייט: איהר קוקט שוין נאך אויף א טהיר און נאך דאכט זיך אייך, אז איהר זעהט נאך אלץ דאס פריהערדיגע פענסטער, און דאס שטערט אייך א וויילע קלאר צו זעהען דיא טהיר. דער איינדרוק וואס דיא פרי-הערדיגע זאך האט געמאכט אבשפיגלענדיג זיך אין דיא פינסטערנים, טשעפעט זיך צו אייך צו מיט עקשנות און וויל בלייבען אייביג בעשטיין. נאך ווען דיא נייע ווירקליכקייט איז ענדליך פארט גובר דיא איינגעגעסענע בלענדעניש און דיא אפענע אויגען זעהען ענדליך פארט א נייע אנדערע זאך, — א טהיר, ניט זיך דיא פינסטערנים אונטער און אין איהר, ווען איהר מאכט אויפ'ס נייע צו דיא אויגען, זעהט שוין אויך דיא נייע ווירקליכקייט, דיא טהיר; דאך נאך אלץ אין א'ן אונקלארע צוזאמענמישונג מיט דיא אלטע בלענדעניש פון דעם פענסטער. איהר זעהט נאך א טהיר מיט א פענסטער צוזא-מען....

און שטעלט זיך פאר, אז עס געפינען זיך פריינד פון פינסטערנים, וואס רעדען איין זיך און אנדערע, אז דיא פינסטערנים פאר דיא פערמאכטע אויגען איז אייגענטליך א ליכט וואס ווייזט אלע ווירק-ליכקייטען, והא ראיא, מען זעהט אין איהר ווירק-ליכקייטען. זיי לייגען זיך נאך ניט איבער, אז מען זעהט דיא ווירקליכקייטען אין איהר ערשט נאך דעם, וויא מען האט זיי שוין פריהער-דערזעהען מיט אפענע אויגען, טראץ דיא שטערונגען פון דיא בלענדונג דורך דיא פינסטערנים!....

* * *

פרעגט דיא זאגענאנטע ראציאנאליסטען, דיא מענשען וואס ווילען אלע מאל אריינלייגען דיא

גען צו זעהען א נייע אנדערע ווירקליכקייט אין דיא הימלישע וועלטען! נאר ווען דיא ווירקליכקייט האָט ענדליך דורך שווערע אָפּפער פאָרט בעזיענט דיא אלטע בלענדעניס פון דיא רעליגיעזע אויגען צומאָל כעניש — אַהאַ! אלע גלחים און אלע חקרנישע רבנים בעווייזען אייך „בפרוש“, וויא דיא תורה איז פול מיט רמזים אויף גאליליי'ס סיסטעם.... טויזענדער יאָהרען האָט דיא רעליגיעזע געשרי-ען, דאכט זיך דייטליך גענוג, פון אלע דעכער, אז דיא וועלט איז בעשאפען געוואָרען מיט „א זאָג“ אין 6 טעג און דעם מענטשען האָט נאָט אויסגע-קעמטען פון ליים; נאָר ווען טראָצדעם האָט ליעל אויסגעפונען דיא געאלאָגישע וואהרהייטען, וואס זיינען פונקט קאפויר וויא דיא רעליגיעזע דער-ציילט, און דארווייזן — אז דער מענטש האט זיך ענט-וויקעלט פון דעם אפּפּע'ס א געראַטהענעם זוהן, קומט דער אלטער גלעדסטאָן — צווישען אנדערע — און בעווייזט אייך וויא צוויי מאָל צוויי איז א לאַקשען טאָפּ, אז מיט דיא טעג פון ששת ימי בראשית מיינט מען נאָר געאלאָגישע פּעריאָדען, און אדם הראשון מיינט מען דיא ערשטע מענטשען פון פּערצייטענס, און דיא פרשה בראשית איז נאָר פשוט א געאלאָגישעס און זאָלאָגישעס ווערק על-פי שיטת ליעל, דארווייזן, קאנט און לאַפלאַס! און, — דאָ קומען מיר צום פונקט, — דאס זעלבע איז אויך מיט סאָציאלע אידעען: צוויי טויזענד יאָהר — איידער עס איז געווען אַן אפיקורס סעך סימאָן, פוריע, מאַרקס און ענגעלס, האָט קיינער ניט געזעהען און ניט ענטדעקט קיין אידעע פון א סאָציאַלע פיר סאָציאלע פּעראַייניגונג און סאָצי-אלע גלייכהייט אין דער תורה; נאָר ווען דיעזע אפיקורסים האָבען שוין מיט זייערע קעפּ פון שמד-שטיק „אויסגעטראכט“ דיא ביזע געדאנקען פון סאָציאַליזמוס און זיי ווערען שוין א מאכט, — אַהאַ! שוים עליכם! דיא פריינד פון דער רעליגיעזע זיינען דאָ און שרייען צו אייך, „וואָס! אַראַ חידוש איז דאָ? דאָס שטייט דאָך שוין לאַנג גאנץ בפרוש געשריעבען אין דיא הייליגע תורה!“ סאָציאַליזמוס? סטייטש, משה רבנו איז דאָך געווען א סאָציאַליסט! ערשט דאָ פאַר עטליכע וואָכען האָט א געווי-סער גלח מיט'ן נאמען עדואַרד שאַלל, אין באַהר-

אין דיא פינסטערניס נאָך פאַר אונקלאָר, געמישט מיט אלטע אבשפּיגלונגען.

מען האָט נאָך קיין מאָל ניט געהערט, אז אין חומש אָדער אין אַן אנדערע רעליגיעזע זאָל מען אַרױסנעמען א נייע וויסענשאַפטליכע פאַר-ליטישע אדער סאָציאלע וואהרהייט. דאָך, ווען מען געפינט אויס אזא וואהרהייט אויף טרופּה'נעם וועג, דאן קומט דיא רעליגיעזע און זאָגט אייך דורך'ן מויל פון איהרע פריינד: „פּטור, נה, א נייעס דאָ געפונען! דאָס האָב איך דאָך פון אָנהייב אָן גע-שריען!“ און זיי ווייזען אייך דיא נייע ענטדעקונג, דיא נייע אידעע „בפרוש“ אין דער תורה.

באַלד צוויי טויזענד יאָהר האָט עקזיסטירט דיא אידישע תורה און 14 הונדערט יאָהר האָט עקזיסטירט דיא קריסטליכע לאַמפּע פון געטליכע וואהרהייט, און מען איז אין דיעזע „קוועלען פון אלע סודות“ אלץ ניט דערגאנגען, אז עס איז דאָ א יענע זייט אויפ'ן ערד-קוגעל און אז אויף יענער זייט איז דאָ א גאנצע וועלט, וואָס איז אזוי גרויס כמעט וויא דיא גאנצע וועלט וואָס מען ווייסט פון איהר און וואָס מען איז געווען אויף איהר. ניט דורך דיא סודות הקבלה, ניט דורך רוח הקודש און ניט דורך קיין פשט אין פסוק האָט מען ענטדעקט אַמערי-קא. נאָר ווען דורך פּראָסט-וועלטליכע דעספּאָ-ראַטסטווע האָט קאָלומבוס ענטדעקט אַמעריקא — ברוך הבא, דיא רעליגיעזע איז דאָ און זיא ווייזט אייך, אז זיא האָט דאָך אייך באַלד געגעבען רמזים (פּערשטעלטע וואונקען) אויף דעם!

און ווען מען קען שוין נאר ניט ענטדעקען אַמע-ריקא אין די תורה, ענטדעקט מען א תורה אין אַמע-ריקא: דזשאָזעף סמיטה, דער „משה רבינו“ פון דיא נייע אַמעריקאנער רעליגיעזע פון דיא מאַרמאָנען, האָט „געפונען“ א גאנצען אַמעריקאנער חומש, ספּעציעל פּערפאַסט פון דעם רבנו של-עולם כמנהג יענקי דודל.

טויזענדער יאָהרען האָט דיא תורה בפרוש אָבעגעשפּיגעלט דיא אַסטראָנאָמישע לעהרען, וועל-כע פּטאָלמעאוס האָט געמיינט צו זעהען מיט אַפּע-נע אויגען אין דער ווירקליכקייט, און ווייה איז גע-ווען צו גאליליי, ווען ער האָט געעפּענט דיא אוי-

דאָרף, דייטשלאַנד, געשריעבען א בוך פון 384 זייטען, מיט'ן נאָמען "דיא שטאטס-פערפאסונג דער יודען." דער פערפאסער סימפאטיזירט מיט דעם סאציאליזמוס, אָבער ער קען ניט פערטראָגען דיא פרייע געדאנקען פון דיא סאציאליסטען. ער סטארעט זיך צו בעווייזען אין דעם בוך, אז דער סאציאליזמוס ברויכט זיך ניט צו שטיצען אויף אראָברייסען אלעס וואס איז איינגעווארצעלט אין דיא מענשליכע הערצער פון אלטע יאהרען; אָדער, דער סאציאליזמוס, זאָגט ער, קען נעהמען דעם חומש אלס פונדאמענט, ער קען זיך שטיצען אויף דיא געזעלשאפטליכע איינריכטונגען פון דיא פארצייטיגע אידען אין ארץ ישראל, לויט דעם פלאן, וואס איז אויסגעצייכענט אין תורת משה, און אין דעם זין פון דיעזע לעהרע קען דער סאציאליזמוס ווייטער בויען. דער פערפאסער בעמיהט זיך אין זיין גרויסען בוך צו בעווייזען מיט אותות ומופתים, אז דיא געזעלשאפט ליכע איינריכטונגען פון תורת משה זיינען עכט סאציאליסטישע, אָדער, מיט אנדערע ווערטער, זיי זיינען אזוי קינצליך געמאכט, אז זיי מוזען פערמיידען אלע שוועריגקייטען און אונגערעכטיגקייטען, וועלכע דער סאציאליזמוס קריטיקירט אין דיא היינטיגע געזעלשאפט.

דאס איז איבריגענס שוין קיין נייעס ניט. היינריך היינע האט שוין משה'ס סאציאליזמוס בעוואונדערט נאָך פאר 2—43 יאהר, — וויא איך האב שוין איין מאל אין דיעזע ארטיקלען דערמאָנט.

"וואהרהאפטיג, — שרייבט היינע, — עס איז ניט דאָ סײַן סאציאליסט, וואס איז טערראריסטישער, וויא אונזער הערר און ערלייזער (יעזוס), און שוין משה איז געווען אזא סאציאליסט, כאָטש ער, אלס פראקטישער מאן, האט בעשטייענדע מנהגים, בעזאָנדערס אין בעצוג אויף אייגענטהום, ניט געוואלט אָפשאפען, נאָר איבערמאכען זיי אין אַן אנדערען מאָדעל. יא, אנשטאט זיך ארומצורייסען מיט דעם וואס איז אונגענליך, אנשטאט מיט א משוגענעם קאָפּ צו ערקלערען, אז דאס אייגענטום ווערט אין גאנצען אָבעגעשאפט, האט משה רבינו נאָר געוואלט אריינבריינגען דיא טאָראל, דיא גערעכטיג-

קייט אין אייגענטהום אריין, ער האט זיך געסטאָרעט צו מאכען, אז דאס אייגענטהום זאָל זיך נישט פערטראגען מיט גוטע מדות, מיט דיא אמת'ע גערעכטיגקייט פון דיא פערנופט; און דאָס האָט ער געוואלט אויספיהרען מיט דעם וואָס ער האט געמאכט, אז איין מאל אין 50 יאהר זאל זיין יובל, און יעדע זאך, וואס איינער האט געהאט בירושה און זיא איז פון איהם איבערגעגאנגען צו אַן אנדערען, — וואס ביי א פאָלק, וואס בעשעפטיגט זיך מיט פעלדארבייט, האט דאס נאָר געקענט זיין גרונד־בעזיץ (פעלדער, גיטער און הייזער), — זאָל אין דעם יאהר פון יובל צוריקגיין צו איהר ערשטען בעל־הבית, עס מאכט נאָר ניט אויס אויף וועלכען אופן דיא זאך איז פון זיין האַנד ארויסגעגאנגען. (צו ער האט דאָס פערקויפט, צו אוועקגעשינקט א. ז. וו.)...."

אזוי, זעהט איהר, האָט שוין היינע ארויסגעפונען, אז משה רבינו איז געווען א סאציאליסט. און ווען האָט ער דאס ארויסגעפונען? ניט פריער וויא אין דער צייט, ווען ער האט מיט עטליכע בלעטלעך פאר דעם געקענט שרייבען דאס פאָלגענדע:

"דיא צאהל פון דיא קאָממוניסטען האָט זיך אין דייטשלאַנד אין דיא לעצטע יאהרען אונגערייכט פערמערט און מען קען ניט אָבליקענען, אז דיעזע פארטיי איז אין דיעזען אויגענבליק איינע פון דיא מעכטיגסטע פארטייען אויף יענער זייט פון דעם טייך רהין...."

און ווייטער (נאָך דעם וויא ער דריקט אויס זיין האָס צו זיי):

"דיא מעהר אָדער ווייניגער סעקרעטנע פיהרערס פון דיא דייטשע קאָממוניסטען זיינען גרויסע לאַגיקער.... און זיי זיינען אָהנע צווייפעל דיא פעהיגסטע קעפּ און דיא ענערגישסטע כאַראַקטערען פון דייטשלאַנד. דיעזע דאָקטאָרען פון דער רעוואָלוציאָן און זייערע תלמידים, וואס זיינען ענטשלאָסען אויסצופיהרען זייערע לעהרען אָהן רחמנות, זיינען דיא איינציגע מעננער אין דייטשלאַנד, וואס האבען אין זיך לעבעדיגקייט און זיי געהערט דיא צוקונפט."

„רעכט“ פון איינעם. איך אליין האב דאס אלעס בעוויזען אויף א ציעמליך גרינדליכע ארט אין מין בראשורע „וויא קומט א יוד צו סאציאליזמוס?“ און אין דיא ווייטערע פון דיעזע ארטיקלען וועל איך דאס נאך-בעווייזען.

אבער אז איהר וועט מיך פרענען איך זאל אייך זאגען פון ריינעם וויסענשאפטליכען שטאנד-פונקט, צו קען מען אנרופען משה'ס פלאן א סאציאליסטישען, און צו קען מען „בויען דיא סאציאלע בעפרייאונג אויף זיין פונדאמענט“, וועל איך מוזען ענטפערן: עס הייבט זיך גאר ניט אן! פונקט פערקעהרט, דער סאציאלער פלאן פון תורת משה איז, — וויא לאסאל זאגט אויף דיא סאציאלע אידעע פון דיא דייטשע בויערען-קריעגע, — „דיא קאנזעקווענטערע דורכפיהרונג פון דעם קאנזערוואטיווען פרינציפ“, וואס דער סאציאליזמוס ווילל אפשטאפען, נעמליך פון דעם פרינציפ פון פרוואט-אייגענטהום. גראד דאס, וואס דער פער-ביסענער שונא פון דעם ארבייטער-קאממוניזמוס, היינריך היינע, ריהמט אין משה'ס געזעצע, אלס „פראקטישער“ וויא דיא פלענער פון דיא „משוגע-נע קעפ“ פון דיא קאממוניסטען, גראד דאס מאכט דעם גאנצען סאציאלען פלאן פון תורת משה זעהר אונפראקטיש, און דארום פונקט דאס געגענטהייל פון דעם אמת'ן סאציאליזמוס; גראד דיוע כלומר-שטיגע „פראקטישקייט“ האט געפיהרט דערצו, אז דיעזער שיינער פלאן האט אין דער פראקטיק קיין מינוט ניט קיין כוח געהאט צו פיהרען דאס פראקטישע לעבען, גאר איז, פערקעהרט, פון דעם לעבען געפיהרט, צודרייט, צוקאגיעטשעט, געפעלשט און ענדליך אין גאנצען פערניכטעט געווארען, און דאס מאכט דיעזען פלאן פאר עטוואס וואס איז פונקט פערקעהרט פון דעם וויסענשאפטליכען סאציאליזמוס.

וואס ריהמט היינע אזוי שטארק אין משה'ס סאציאלען פלאן, אלס בעזאנדערס גוט און פראקטיש? דאס וואס ער האט „דאס אייגענטהום ניט געוואלט אפשטאפען, נאר איבערמאכען אין א'ן אנדער מאדעל“; דאס וואס ער האט געוואלט אריינ-בריינגען „דיא מאראל, דיא גערעכטיגקייט אין איי-גענטהום אריין“, אז „דאס אייגענטהום זאל זיך

אין דער צייט האט היינע ערשט אויסגעפונען „דעם בעסטען סאציאליזמוס“ אין תורת משה! אזוי האט אויך דער אויבערדערמאנטער גלח דאס ערשט אויסגעפונען, ווען דיא סאציאל-דעמא-קראטיע רודערט מיט גאנץ דייטשלאנד.

* * *

דער פאקט אבער אליין, אז אויף דעם סאצי-אליזמוס אין תורת משה איז מען ניט פריהער אויפ-מערקזאם געווארען, ביז דער גייסט פון דער צייט רייסט אלעמען אויף דיא אויגען צו זעהען יעדען קלענסטען ברעקעל פונקט, וואס האט א שייכות מיט דיא סאציאלע פראגע — דיעזער פאקט אליין בעווייזט, דאכט זיך, דייטליך, אז דער סאציאליז-מוס פון תורת משה מוז עפעס ניט זיין אזוי „בולט“; ניט אזוי שטארק „בפרוש“ מוז ער פון דיא תורה ארויסשיינען; ווארים אז ניט, וואלט ער דאך פריהער אויך געברויכט צו פאללען אין דיא אויגען אריין און יעדער אינגעל פון דרדקי חדר האט געברויכט צו ערפינדען דעם סאציאליזמוס אין זיין פרשה חומש.

II.

אונפראקטישע פראקטישקייט.

וויאזשע איז אין אמת'ן מיט דעם פיעל-גע-ריהמטען סאציאליזמוס מדאורייתא? איז דאס טא-קי עפעס א סאציאליזמוס?

געוויס, ווען מען ווילל מאכען סאציאליסטישע אנימאציען ביי אירישע מאססען, וואס קלעבען זעהר שטארק אן זייער תורה, קען מען בענוצען דיא יעדענפאלס אינטערעסאנטע גרונד-אידעען וועגען סאציאלע איינריכטונגען פון תורת משה און דורך זיי (לויט דעם כלל „ענה כסיל כאולתו“) אויפמאכען דעם קאפ פון דיא גלויביגע, זיי זאלען קענען פערנעהמען דיא לעהרען פון סאציאליזמוס. מען קען זיי טאקי ווירקליך בעווייזען פון תורת משה, אז דער צוועק פון דער געזעלשאפטס-אָרד-נונג איז, לויט דיעזע תורה, יעדענפאלס ניט צו בע-שיצען יעדען זיין אייגענטהום, מעג עס זיין ווער ווייסט וויפיעל, גאר פערקעהרט, צו בעשיצען דאס רעכט פון אלע מענשען צו האבען א גלייכע געלע-גענהייט צו עקזיסטירען, וועלכעם שטייט ביי דיא תורה העכער און וועגט איבער דאס אייגענטהום

אז יעדער זאל צוריקקריגען זיין פעלד, וואס ער האט געמוזט פערקויפען אדער פערזעצען. ער איז נאך ווייטער געגאנגען: ער האט געמאכט א געזעץ, אז מעהר וויא א געוויסע מאס פעלד טאג קיינער ניט האבען.

נאך פיעל פריהער איז געווען אין עהנליכער געזעץ-געבער אין שפארטא, ליקורנוס, וועלכער האט נאך גרינדליכערע ענדערונגען געמאכט אין אייגענטהום רעכט. עהנליכע סאציאל-רעפארמעס זיינען געווען אין דיא רוימישע מלוכה.

אבער דיא אלע זענען זעהר ווייט פון אונזער וויסענשאפטליכען סאציאליזמוס.

וועגען סאלאן'ס סאציאלע רעפארמען שרייבט פריעדריך ענגעלס, אז סאלאן, וויא אלע עהנליכע רעפארמער, האט דורך זיינע רעפארמען אפגעוועקענעמען יענעםס אייגענטהום, כדי צו דער-האלטען אייגענטהומס-רעכט! „זייט דריטהאנדען טויזענד יאָהר, זאגט ענגעלס, האט דאס פריוואט-אייגענטהום נאך געקענט דערהאלטען ווערען דורך שעדיגען דאס אייגענטהומס-רעכט.“

דאס איז נאטירליך. ווען עס איז אייגענפיהרט, אז יעדער זאל זיך אליין זיין בעל הבית איבער א בעזונדערן אייגענעם פערמעגענס און זאל זיך מיט דעם אליין פריי קענען טהון וואס ער וויל, מוז עס קומען אזוי ווייט, אז איינער זאל אַנקלייבען א סך פערמעגענס און זאל אנדערע מיט דעם כוח פון זיין פערמעגענס בעראבעווען און זיי זאלען בלייבען אָהן א'ן אייגענעם פערמעגענס. וויל מען אבער פארט ווייטער, אז יעדער איינער זאל זיך האבען זיין פערמעגענס, מוז מען ווידער, אום דעמאס פריוואט-אייגענטהום צו דערהאלטען, דורך געזעצע מאכען א'ן אָנגריף אויף דעם פריוואט-אייגענטהום און אוועקנעהמען פון דיא וואס האבען צופיעל און געבען דיא וואס האבען ווייניג אדער נאך ניט. אויף אזא אופן איז דאס געזעץ אין אייביגען ווידער-דערשפּרוך צווישען בעשיצען פריוואט-אייגענטהום און אנגרייפען פריוואט-אייגענטהום, און דאָס קען ניט אויסגעהאלטען זיין, ווייל דער סוף איז, אז דיא מאכט פון דעם אנגעקליבענעם פריוואט-אייגענטהום טהום, וועלכעס איז איין מאָל ערלויבט, פיהרט דאס לעבען און פערדרייט דיא געזעצע, און דיעזע

נוט פערטראגען מיט נוטע מדות, מיט דיא אמת'ע גערעכטיגקייט" א. ו. ו. דאס געפעלכט אזוי שיין היינען, און דאָס האט געמאכט פון גאנצען סאציאליזמוס מדאוריתא (פון תורת משה) א'ן אויס-געבלאזען איי.

דער חומש האט אלזא געוואלט, אז דיא מאכט זאל יעדער פריוואט-אייגענטהומער האָבען, צו טהון מיט זיין פריוואט-אייגענטהום וואָס ער וויל, נאָר דאָס רעכט, דער פסוק, זאל איהם זאָגען מוסר און איהם לערנען, אז ער זאל זיין א פיינער מאן און פאלגען דאָס נוטע הארץ און נאָכ-גיין דיא „מאָראל“, „נוטע מדות“ און „ריינע גע-רעכטיגקייט“ און זאל זעהען אָבצוהייטען דיא מנהגים, וואס דארפן אלע מאָל אויסגלייכען דעם רייכען מיט'ן אַרימען. נוא, האט אבער דיא פראקטיק, דיא אויספיהרונג פון דיעזען פלאן אין אידישען פאלק, בעוועיזען, אז צו וועלען דיא „מאָראל“ און „ריינע גערעכטיגקייט“ אריינבריינגען אין אייגענ-טהום אריין, צו וועלען פיהרען דיא מאכט מיט'ן רעכט, דאס לעבען מיט'ן פסוק, איז ניט, וויא היינע מיינט, זעהר פראקטיש, נאָר גראַד שרעק-ליך אונפראקטיש, זעהר בעליחלומות'דיג, זעהר אוטאָפיסטיש, מחמת אין פראקטיק פיהרט ניט דיא מאָראל דאס אייגענטהום, נאָר דאָס אייגענ-טהום פיהרט דיא מאָראל; ניט דאס רעכט פיהרט דיא מאכט, נאָר דיא מאכט פיהרט דאָס רעכט!

דיא פלענער פון תורת משה, צו דערהאלטען וויא ווייט מעגליך דיא גלייכהייט פון פערמעגען, אין א'ן אָרדנונג, וואו יעדער האט בעזונדער זיין חלק, איז אייגענטליך נאָר ניט אזא זעלטענע זאך, וואס מען געפינט נאָר אין דיעזע אידישע געזעצ-געבונג. עס איז היינט בעוועיזען, אז „תורת משה“ איז צוזאמענגעשטעלט געוואָרען ניט פריהער וויא 444 יאָהר פאר דיא קריסטליכע צייטרעכנונג, און מיט 150 יאָהר פאר דעם האט א געזעץ-געבער מיט'ן נאמען סאלאן געמאכט עהנליכע געזעצע אין גריכענלאנד. ער האט אויף געמאכט אזעלכע איינריכטונגען, וואָס זאלען צוריק אויסגלייכען דיא אונגלייכהייט פון אַרים און רייך. ער האט גע-מאכט, אז אלע חובות זאָלען פערפאלען ווערען;

מען וואלט געבויט אויף דעם שפינוועפס פון א מאכטלאָזען פרומע וואונש, וועלכער איז א חלום און בלייבט א חלום.

אין ענגלאנד איז פאר א קורצע צייט ארויס געגאנגען א'ן אויסגעצייכענטע בראַשורע מיט'ן נאמען „איז יעזוס געווען א סאָציאַליסט?“ פון גענאָסע לעטהעם, און אלץ וואס דער שרייבער זאָגט אין דיעזע בראַשורע וועגען יעזוס, פאסט זיך אקוראט צו צו דעם שרייבער פון תורת משה אויף.

אויב מיט דעם וואָרט סאָציאַליזמוס, זאָגט דער פערפאַסער אונגעפעהר (דיא בראַשורע האָב איך ניט) זאָל מען מיינען א האס צו סאָציאַלע אונגערעכטיגקייט און אונגלייכהייט, א'ן אונקלאַר רען פערוואַלקענטען וואונש, אז אלע מענשען זאָלען לעבען גלייך און ברידערליך, און א דונקעלע האַפנונג, אז עס וועט א מאָל אזוי זיין, ניט ווי סענדיג וויא אזוי און פאר וואס און וויא מען קען דאס מאכען; אויב מיט דעם וואָרט סאָציאַליזמוס זאָל מען מיינען א האס צו דיא רייכע און מעכטיג גע, וואס טרעטען אָהן רחמנות אויף דיא אַרימע און בעראַבעווען זיי, און א וואונש, אז דיא רייכע זאָלען זיין אזוי גוטהארציג, אז זיי זאָלען זיך טיילען מיט'ן שיקזאל מיט דיא אַרימע — דאן איז דער סאָציאַליזמוס שוין אזוי אלט, וויא דאס מענשליכע דענקען און יעזוס איז געווען א סאָציאַליסט און — לייג איך צו—תורת משה איז נאָך מעהר א סאָציר ליסטישע.

אבער ניט אזעלכע פוסטע חלומות סתם אין דער וועלט אריין איז דער היינטיגער וויסענשאפט־ליכער סאָציאַליזמוס. דער רעכטער עיקר פון היינטיגן סאָציאַליזמוס בעשטייט אין דעם, וואס ער ווייזט א פלאַן, וויא אזוי גלייכהייט און געריכטיגקייט און ברידערליכקייט קען בעשטיין און וועט אויסגעהאלטען זיין אין דער געזעלשאפט. דער עיקר פון דעם היינטיגען סאָציאַליזמוס בעשטייט אין דעם, וואס ער ווייזט, אז דיא לויך־ארבייטער־מאסען זיינען שוין היינט, און ווערען וואס א מאָל מעהר, דער הויפט־טייל פון דער מענשהייט, און אז דורך דיא ענטוויקלונג פון דיא קאפיטאַליסטישע אָרדנונג אליין ווערען דיעזע מאַ-

סאכט קען נאָר בייגעקומען ווערן דורך א רעוואָלוציאָנערע בעוועגונג פון דיא פעראַרימטע קלאסען; אָבער אזוי וויא זיי, ווען זיי געווינען, מאכען וויער דער נאָר א'ן אנגריף אויף דעם פריוואַט־אייגענ־מחב אום צו דערהאלטען פריוואַט־אייגענ־מחב, קומט עס ענדליך וויעדער צוריק צום אלטען און עס איז א מעשה אָהן א'ן עק.

דעם פעהלער האבען געהאט כמעט אלע פאר־צייטיגע געזעץ־געבונגען פיר סאָציאַלע גלייכמאכונג, און דעם זעלבען פעהלער האט אויך געהאט דיא בעזעץ־געבונג פון תורת משה, (וועלכע איז שוין אפילו דעמאָלט נאָר קיין בן יחיד ניט געווען. אין דער וועלט): אויך משה'ס געזעץ־געבונג האט געוואלט זיין, וויא היינע זאגט, אזוי „פראקטיש“, דאס פריוואַט־אייגענטהום צו דערהאלטען און דאָך אונגלייכהייט אין אייגענטהום דורך גוטע לעהרעס און געזעצע צו פעהליטען, — און, מערקט אייך גוט, אז אין יענע צייטען איז עס נאָר אנדערש ניט מעגליך געווען? — און דאס איז א'ן אוטאָפיע, א'ן איינ־בילדונג, א זיסער חלום, ווייל מיט גוטע קעהרען און געזעצע און נאָך אָהן א מאכט היינט בער זיי, קען מען ניט איינהאלטען דיא שער־כבע ווירקונג פון דיא געזעלשאפטליכע מאכט פון אנגעקליבענעם פריוואַט־אייגענטהום, ווען פרי־וואַט־אייגענטהום איז ערלויבט; דאס הייסט, וואס מיר דעם פעלן, נאָר מאַך איהם ניט נאס!

איך וועל אין דיא ווייטערע ארטיקלען בעווייזען מיט פאקטען פון דיא תורה און דיא גמרא, וויא פון אלע אייגענעלהייטען פון דעם סאָציאַלען אַדיסנאלייכונגס פלאַן פון תורת משה האָט זיך טאקי אַדיסנאלייכונג, אז זיי זיינען פון דיא מאכט פון דעם אנגעקליבענעם אייגענטהום פערדרייט, געפעלשט און פערניכטעט געוואָרען און זיי האָבען קיין מאַל ניט געוויקט אזוי וויא דער שרייבער פון תורת משה געוואלט זיי זאָלען ווירקען. ווען אלץ מען זאל וועלען בויען דיא סאָציאַליסטישע האפֿנונגען אויף דעם פונדאמענט פון דיא סאָציאַלע פלענער פון תורת משה, וויא דער דערמאָנטער גאט וויל האבען, וואלט מען געבויט אויף דיא דער־מאנע „פראקטישקייט“ פון דיעזע פלענער, וועלכע האט זיך ארויסגעוויזען שרעקליך אונפראקטיש.

סען אָפגעוויינט פון פיהרען פאר זיך געשעפטען, פון זיין פאר זיך בעלי־בתים, און צוגעוואוינט צו ארבייטען טויזענדערווייזן בשות פות, און דיעזע ארבייטערמאסען מוזען און וועלען ווערען אַ פאָל־טישע רעוואָלוציאָנערע מאכט, וועל־כע וועט צווינגען דיא היינטיגע וועלט־בעלי־בתים אבצוטערעטען און וועט איינפיהרען אַן אָרד־נונג אָהן פּריוואַט־אייגענטום, אַן אָרדנונג פון קהל'שען שותפות אין אלץ וואָס עס איז דאָ, — שותפות אין דיא ארבייט, פונקט וויא עס איז שוין סיי וויא סיי היינט פאָרפערטיטעט דורך דעם היינטיגען קאפיטאליזמוס, און אויך שותפות אין געניסען דיא פרוכט פון דיא אר־בייט. ווען דאס וועט איינגעפיהרט ווערען, ווייזט אונז דער היינטיגער סאציאליזמוס, וועט שוין קיין אונגלייכהייט ניט מעהר זיין, ניט ווייך דיא מאָ־ראל, דיא תורה, דער יושר, דיא גוטסקייט וועט זיך בעטען ביי דיא מענשען זיי זאָלען דאָך למען היטם געדענקען אָן גאָט און ניט טאכען קיין אונ־גלייכהייט, נאָר ווייל עס וועט אפזאָלוט ניט מעג־ליך זיין עס זאָל זיין אונגלייכהייט אין פערמעגען, ווייל עס וועט ניט זיין קיין פרי־וואַט־אייגענטום. דאס, ווייזט אונז דער היינטיגער סאציאליזמוס, איז ניט קיין „אונ־פראקטישער איינפאל“ פון „משונענע קעפּ“, וויא היינע, דער קראנקער דיכטער, מיינט, נאָר דאָס איז דער זעהר פראקטישער נאטירליכער ענד פון דעם גאנג פון דיא ענטוויקלונג פון דעם היינטיגען צושטאנד אין דער געזעלשאפט. אָט דיעזע גע־דאנקען זיינען דער עיקר פון דעם היינטיגען סאצי־אליזמוס. און אויב דאָס איז סאציאליזמוס, איז תורת משה ווייט דערפון, וויא דער הימעל פון דער ערד, אָדער ריכטיגער, וויא פון פאר דריי טויזענד יאהר ביז היינט, וויא פון יענעם צושטאנד אין דיא געזעלשאפטליכע ענטוויקלונג ביז דעם היינטיגען.

דער עיקר פון סאציאליזמוס איז צו טאכען, אז קיינער זאָל פאר זיך קיין אייגענטום (אין אר־בייטס מיטעל) און קיין פראדוצירענדע ווירטשאפט גיט האָבען; דער עיקר געדאנק פון תורת משה איז, פונקט פערקעהרט, אז יעדער איינער זאָל האָ־בען זיין אייגען שטיקעל פערלד און זיין פראדוצירענדע

ווירטשאפט פאר זיך, וויא עס האט דעמאָלט אַנ־דערש ניט געקענט זיין.

דער סאציאליסט וויל דאס, וואס מיר האבען נאָר וואס געזאגט, ווייל ער איז איבערצייגט, אז וואו איינער קען נאָר האבען אייגענטום פאר זיך, העלפט קיין זאך ניט און עס מוז ארויסקומען אָרים און רייך, אונטערדריקער און אונטערדריק־טע; תורת משה האט געמיינט, אז דער וואָלף קען זיין זאט און דיא ציעג גאַנץ, אז אייגענטום קען מען האָבען, אבער אונגלייכהייט קען פערמיעדען ווערען דורך איהרע גוטע אויסגלייכונגס־געזעצען, — וועלכעס האט זיך ארויסגעוויזען אַ פעהלער, וויא איך וועל ווייטער בעווייזען, — ווייל,

וויא דער סאציאליזמוס ווייזט, קען גערעכטיג־קייט נאָר אויסגעפיהרט ווערען דורך אַ רעוואָל־ציאָנערע מאכט פון דיא וואס ליידען אונטער, דורך אזא מאכט, וואס שטייט אויף מיט גע־וואלט געגען אונטערעכטע איינריכטונגען; תורת משה אָפער מיינט, אז גערעכטיגקייט קען איינג־עפיהרט ווערען דורך זיסע מוסר־זאָגנעריי צו דיא וואס האָבען דיא מאכט אין האַנד.

עס איז אַלזאָ נאָר ניט איין דעה צווישען תורת משה און דעם סאציאליזמוס. און ווער פון זיי ביידע עס איז גערעכט אין דיא מחלוקה, האט בעווייזען דאס פאקטישע לעבען, וויא איך האָב אויבען בעמערקט און איך וועל אין דיא ווייטערע ארטיקלען בריינגען דיא פאקטען, וועלכע וועלען ווייזען, אז דיא סאציאלע אויסגלייכונגס־געזעצע פון תורת משה האָבען טאקי לחלוטין נאָר ניט געקענט אויספיהרען געגען דיא מאכט פון פראקטישען לעבען, ווייל —

ניט דיא תורה פיהרט דאס לע־בען, נאָר דאס לעבען פיהרט דיא תורה.

דער סאציאלער פלאן פון תורת משה איז אַ רעליגיעזע אפשפּיגלונג פון דיא סאציאלע ווירקליכ־קייט וואָס דיא מענשהייט האָט געזעהן פאר זיך פאר דריי טויזענד יאהר. היינט אָבער זעהט מען גאַנץ אנדערע ווירקליכקייטען; און ווען איינער זעהט דיא היינטיגע ווירקליכקייטען, דיא היינטיגע סאציאלע גערעכטיגקייטס־פאָדער־

רונגען אין יענע אַבשפּיגלונג, זעהט ער דאָס דאָרט
 נישט ווייל זיי געפינען זיך אין אמת'ן דאָרטען, נאָר
 ווייל אלע ווירקליכקייטען שפּיגלען זיך אב אין דיא
 רעליניעזע פינסטערניס, נאכדעם וויא דאס לע-
 בען האט זיי שוין מיט זיין מאכט אריינגעפרעסט
 אין מוח אריין. און ווער עס זוכט זיי דאָרטען,
 אין יענע פינסטערניס, קען זיי נישט זעהען גאנץ
 קלאָר, ווייל דיא אַלטע ווירקליכקייט פון פאָר-
 דריי טויזענד יאָהר בלענדט נאָך דאָרטען און
 מאכט אייך זעהען אַ געמישעכטס פון אַ טהיר
 מיט אַ פענסטער, — פון היינטיגען סאָציאליזמוס
 מיט דעם דעמאָקטינען פּריוואַט־אייגענטהומס
 רעכט און מיט דיא אלע איבריגע זאכען, וואס זיינען
 פונקט פערקעהרט וויא דער היינטיגער סאָציא-
 ליזמוס.
 ב. פייגענבוים.

וויא אזוי דורך דיא ארבייט איז פון דער אפפּע געווארען א מענש.

פריי איבערוועצט פון פרידריך ענגעלס'עס אין איבערגעלאזענע שריפט.

(שלום).

אַבער אויב עס האָט גענומען טויזענדער יאָהר-
 רען ביז דער מענש האָט זיך אויסגעלערנט פאָר-
 אויסצוזעהן דיא אלע ענדערונגען אין דיא נאטור,
 וועלכע זיין טהעטיגקייט וועט מיט דער צייט ארויס-
 בריינגען, איז נאָך דער מענש ווייט נישט געקומען
 צו אזא שטופע, אז ער זאָל קענען פאראויסזעהן
 דיא אלע ענדערונגען, וועלכע עס וועלען פאָרקומען
 צוליעב זיין טהעטיגקייט אין דיא געזעלשאפט. מיר
 האָבען שוין דערמאָנט, אז איינפיהרענדיג קארטאָפּעל
 אין אייראָפּא האָט מען מיט דעם אין אייראָפּא פער-
 שפּרייט דיא שקראָפּעל־קראַנקהייט. וואָס איז
 אַבער שקראָפּעל־קראַנקהייט אין פערנלייך מיט
 דיא אלע אומגליקען, וועלכע זיינען געקומען דער-
 פון, וואָס דאָס אירלענדישע פאָלק איז אזוי פער-
 אַרעמט געוואָרען, אז זיי האָבען זיך געמוזט ערנעהן
 בלויז מיט סארטאָפּעל? וואָס איז דיא שקראָפּעל
 אין פערנלייך מיט דעם אונגליק, וועלכער איז בע-
 פאלען דאָס אירלענדישע פאָלק אין 1847 צוליעב

דעם וואָס דיא קארטאָפּעל אליין האָבען געקראָגען
 אזא מין קראַנקהייט, און וועלכע עס האָט געקאָסט
 דאס לעבען פון איין מיליאָן מענשען און האָט אי-
 בער צוויי מיליאָנען קארטאָפּעל־עסער געצוואונגען
 צו אנטלויפען פון זייער פערהונגערטע פאטער-
 לאַנד? ווען דיא אַראַבער האָבען זיך אויסגעלערנט
 דיסטילירען בראַנפין איז זיי געוויס אין זינען נישט
 געלעגען, אז דערמיט שאפען זיי דיא בעסטע וואפע,
 מיט וועלכע מען וועט קענען אויסראָמען דיא גע-
 באַרענע איינוואוינער פון דיא דאמאלס נאָך גאָר
 נישט ענטדעקטע אמעריקא. און ווען קאָלומבוס האט
 שוין ענטדעקט אמעריקא, האָט ער זיך געוויס נישט
 געקענט פאָרשטעלען, אז מיט זיין ענטדעקונג האָט
 ער אריינגעהויבט א נייעם לעבען אין דיא שקלאַ-
 פערין און שקלאָפּעל־האַנדלונג, וועלכע זיינען שוין לאַנג
 געווען אַפּגעשטאָרבען אין אייראָפּא. דיא מענער,
 וואָס האבען אין זיבצענטען און אכצענטען יאָהר-
 הונדערט געאַרבייט אויף דיא ערפינדונג פון אַ

דיא מענשהייט נאך פארצייטען געלעבט אויף א'ן אוראלטען קאמוניסטישען שטייגער. דיווער פער צייטיגער קאמוניזמוס האט זיך פאלקאמען צוגע- פאסט צו אזא צושטאנד פון דיא מענשען, ווען זיי האבען אין אלגעמיין געהאט אין זינען בלוז דיא נעכסטע רעזולטאטען פון זייער ארבייט. פון א'ן דערן זייט איז אזא לעבען בלוז דאן מעגליך געווע- זען, ווען עס איז געווען איבערגענוג לאנד. אום צו מאכען דאס לאנד גוט צו בערארבייטען, פלענען זיי מוזען אויסברענגען וועלדער, ווען דאס לאנד פלעגט אויסגעמאנערט ווערן, פלענען זיי זיך מוזען נעמען צו א'ן אנדער שטיק לאנד. טאמער אבער איז קיין נייע לאנד נישט געוועזען, פלעגט דער קאמוניסטישער לע- בען באלד מוזען אונטערגיין (*). דיא העכערע שטר- פען פון פראדוקציע האבען אבער געפיהרט דערצו, אז דיא געזעלשאפט פלעגט זיך אימער מעהר צו- טיילען אויף פערשידענע קלאסען, אויף הערשענדע און אונטערדריקטע. דאמיט האט זיך אויך דער צוועק פון פראדוקציע געענדערט. דער איינציגער צוועק איז געווארען צו בעפרידיגען דיא בעדירפניסע נישט פון דיא גאנצע מאסע, נאר פון דיא הערשענדע

דאמפרימאשין, האבען געוויס נישט פארויסגעזעהן, אז דערמיט פערפערטיגען זיי דיא בעסטע וואפע, וועלכע וועט שטארקער פון אלע אנדערע וואפען דעוואלוציאניזירען דיא גאנצע וועלט, דערמיט וואס זיא וועט אריינגווארפען נאך דיא רייכטום אין דיא הענד פון א הייפעלע קאפיטאליסטען, און דאדורך מאכען דיא בורזשואזיע פיר דעם מעכטיגסטען קלאס אין דיא געזעלשאפט. זיי האבען געוויס נישט פארויסגעזעהן, אז דיעלכע מאשין וועט פיהרען צו א שרעקליכען ערביטערטען קאמפף צווישען דיא בורזשואזיע און דעם פראלעטאריאט, א קאמפף, וועלכער וועט כוף כל כוף אומשטירצען דיא בור- זשואזיע, און וועט אפשטאפען אירגענד וועלכען קנא- סענקאמפף אין אלגעמיין. אבער אין דיווען הינזיכט לערנען מיר אויך אלץ מעהר און מעהר. לערנענדיג דיא געשיכטע פון דיא מענשליכע געזעלשאפט, פער- גלייכענדיג איין עפאכע פון דער געשיכטע מיט דיא אנדערע, קרינען מיר אלץ מעהר ערפאהרונג, און מיר געוויינען זיך צו אלץ דייטליכער און קלארער פארויסצוזעהן, וואס פיר א ווירקונג אונזער טהע- טינקייט קען האבען אויף דיא געזעלשאפט, און דערמיט לערנען מיר זיך אויך צו רעגולירען דיא צוקונפט פון דיא מענשהייט.

אבער אום צו זיין אים שטאנדע צו קאנטראל- לירען אונזער געזעלשאפטליכען לעבען און פריינען פיר דיא מענשהייט א גליקליכע צוקונפט, איז נישט גענוג בלוז זיך אויסצולערנען פערשטיין דיא וויר- קונג פון אונזער טהעטיגקייט אויף דיא מענשהייט מען מוז דערצו דורך און דורך אומענדערן אונזער גאנצע סיסטעם פון דעם וויא דיא קעבענסמיטעל ווערן יעצט ביי אונז פראדוצירט, — אונזער פרא- דוקציען סיסטעם, — און צוזאמען מיט דעם אויך אונזער גאנצע געזעלשאפטליכע אָרדנונג.

דיא אלע פראדוקציען סיסטעמען, וועלכע הא- בען עקזיסטירט ביזאזעהער, האבען בלוז געהאט איין צוועק, דיא נוצען וואס פון זייערע פראדוקטען וועט מען האבען גלייך נאכדעם, וויא מען וועט זיי פער- טיג מאכען. וועגען דיא ווייטערע פאלגען, וועלכע וועלן זיך ארויסווייזען ערסט שפעטער, און נאך פילליכט אין א שרעקליכע פארמע, האט זיך קיי- נער נישט געקומען. וויא עס איז בעקאנט, האט

(*) דיא אורזאכע דערפון איז דיא פאלגענדע. הגם זיי פלעגען ארבייטען צוזאמען און קיין פריוואט אייגענ- טום איז נישט געווען, זיינען דאך דיא געווערקצייג גע- וועזען אזעלכע, אז מעהר וויא איין מענש האט מוט זיי נישט געקענט ארבייטען. ווען פרישע לאנד איז אויסגע- גאנגען, האט מען זיך געמוזט נעמען אויסצובעסערן דיא אלטע, ד. ה. איהר מיט מעהר מיה צו בעארגייטען, איהר צו געבען מעהר שפייז, און צוועקצולייגען אויף איהר מעהר ארבייט. אזוי וויא יעדער האט אבער געאר- בייט מיט בעזונדערע געצייג און אפט נאך אויף א פער- זונדערע שטיק לאנד, האבען גאטירליך דיא „פיהיגערע“ ארבייטער באלד פערלארען דעם חשק אפצוגעבען זייער אויסגעבעסערטע שטיק לאנד צו א'ן אנדערען. דער קא- מוניסטישער לעבען פלעגט פארדערן, אז מען זאל יעדע עטליכע יאהר איבערטיילען דאס לאנד אן געבען יעדען אזא שטיק וויא פיעל ער דארף. פיר דיא פיהיגערע איז אבער דיווער סנהג געוועזען שערליך, און ער איז ביי- לאכטווייז אפגעשאפט געווארען, און אזוי איז דער קאמ- מוניזמוס איבערגעגאנגען אין פריוואט אייגענטום. (דער איבערז.)

קלאסען אליין, סיידען עס האָט זיך ניט געהאנדעלט וועגען דיא פראָדוקציע פון דיא נויטווענדיגסטע לעבענסמיטלען פון דיא אונטערדריקטע ארבייטער־דע קלאסען. אַם בעסטען איז דיווע סיסטעם דורכ־נעפיהרט אין דיא קאפיטאליסטישע סיסטעם, וועל־כע הערשט איצטער אין גאנץ וועסט־אייראָפּא. דיא קאפיטאליסטען, וועלכע בעהערשען דיא פאבריקא־ציען און דעם אויסטויש פון פראָדוקטען, זאָרגען בלויז וועגען דיא נוצען וואס דער פראָדוקט וועט בריינגען פיר זיי. זיי זאָרגען זאָנאר ניט, וועלכע נוצען זייערע פראָדוקטען וועלן האבען פאר דעם קויפער. זיי קימערן זיך בלויז וועגען זייערע אייגענע נוצען, וועלכע זיי קענען ציהען פון דיא פראָדוקט, דאס הייסט וועגען זייער פראָפּיט.

(דאָ גיבען מיר דעם שלום פון יענצ ווערק, פיר וועלכע דאס אלעס, וואָס מיר האָבען אויבען גע־גיבראכט, איז דיא הקדמה:)

דיא קאפיטאליסטישע סאָציאליסטישע נשאַפֿט, דיא קלאסישע פאָליטישע עקאָנאָמיע, בעשעפטיגט זיך בלויז מיט דיא נעהנטסטע געזעלשאפטליכע וויר־קונגען פון פראָדוקציע און אויסטויש פון פראָדוק־טען. דאס פאסט זיך פאָלקאָמען פיר דיא סיסטעם, פון וועלכע זיי זיינען דיא וויסענשאפטליכע פאָר־שטעהער. ווען איינציגע קאפיטאליסטען פראָדוציר־ען און פערקויפֿען בלויז מיט דעם צוועק צו מאַ־כען דערפון פראָפּיט, דאן קענען זיי נאטירליך בלויז דיינקען וועגען דיא נעכסטע רעזולטאטען פון זייער טהעטיגקייט. ווען דער פאבריקאנט אָדער סוחר קריגט דעם געווינליכען פראָפּיט פון זיין סחורה,

קימערט איהם גאנץ ווייניג וואָס עס וועט זיין מיט זיין סחורה און מיט דעם קויפער. פונקט אזוי ווייניג זאָרגט ער וועגען דיא ענדערונגען וואָס זייער טהע־טיגקייט טהוט אויף אין דער נאטור. דיא שפּאַנישע פפלאנצער האָבען גאנץ רוהיג פערברענט דיא וועלדער פון דיא בערג אין קובא און מיט דיא אַש האָבען זיי אויסגעבעסערט דאס לאנד אונגעפעהר פיר איין דור, — וואס האָט דאס זיי געאָהרט, אַז צוליעב דעם וועלן דיא טראָפישע רעגענס נאכהער פערפלייצען דאס גאנצע לאנד און אַראָבוואַשענדיג דיא פרוכבאָרע ערד, וועגן זיי בלויז איבערלאָזען נאקעטע, אונפרוכטבאָרע פעלדען? ביי דיא יעצטיגע סיסטעם קלערט מען בלויז וועגען דיא נעכסטע וויר־קונג, וואס דיא טהעטיגקייט וועט האָבען סיי אויף דיא נאטור סיי אויף דיא געזעלשאפט. און נאכהער וואונדערט מען זיך נאָך, אַז דיא שפעטערע וויר־קונגען זיינען אועלכע, וועלכע מען האָט גאָרניט גע־קענט ערוואַרטען, אַז דיא האַרמאָניע פון נאכפראַגע און אנגעבאָט ווערט אָפט איבערגעקערט קאפּויר, וויא דאס ווייזען אונז דיא קריזע, וועלכע טרעפֿען זיך רעגעלמעסיג כמעט יעדע 10 יאָהר; נאכהער וואונדערט מען זיך, אַז פּריוואַט אייגענטום, וועלכע שטאַמט פון יעדען איינציגענ'ס אייגענטום־רעכט אויף זיינע אייגענע ארבייט, האָט דורך איהר איי־גענע ענטוויקלונג געבראכט דערצו, אַז דיא אלע וואָס אַרבייטען יע, האָבען ניט קיין שום אייגענטום, ווערענד דיא, וואָס אַרבייטען ניט, האָבען אין זייערע הענד דיא אלע אוצרות, וועלכע אַנדערע האָבען געשאפט; נאכהער וואונדערט מען זיך, אַז (דאָ ענדיגט זיך ענגעלס'עס כתיבת יד (מאָנוסקריפֿט).)

פרייע אויסוואַנדערער.

וואָך, — פאנג איך זיך אָן פאַרצושטעלען פערשיע־דענע בילדער און סצענען פון דעם פערפינסטער־טען, פערביטערטען אַרבייטער לעבען. איך ווייס שוין, אַז דיווע בילדער האָבען אין זיך אַ זעלטענע

ווען מיין צווייטאַנט האַרץ ווערט וויא איין פערגליווערט, ווען איך בין מיד, צובראָכען, ווען אַ שווערער דרעמיל פאנגט אָן צו שמידען אלע מיינע גלידער, און איך וויל זיך אויפבאָפען, מאַכען זיך

באָסעס, מעג ער גלייך נעמען זיין ווייב און קינדער און דערטרינקען זיך לעבעדיגער הייט, וואָרעם לויט פֿען האָט ער ניט וואוהיין. און אין ק... האָבען דיא באָסעס ניט נעשאַנעוועט. מען האָט געד שטיקט, נעשטיקט אָהן רחמנות, און דיא נעשטיקט טע זיינען ארויס סטרייקען.

עס איז געווען דיא לעצטע טרויעריגע פערזאנע לונג, אויף וועלכער דיא ק... ער ארבייטער האָט בען זיך צוזאמען געקליבען, אום אוועק צו ליינען דיא וואפען און ערסלערען, אז דיא שליססטע מלחמה פאר'ן שטיקעלע ברויט, אז דער סטרייק איז פערלאָרען. א סטרייק איז דאָס זעלבע וואָס א נעפֿעהרליכער חוכה: מען זעהט שוין, אז דיא לאָר גע פון דעם קראנקען איז טרויעריג, סריטיש, דאָך, אזוי לאנג וויא עס קלאפט נאָך אין אָדער, עס פיהלט זיך אין אָטמהעם, פערליערט מען ניט דיא האַפֿנונג, אז דער קראנקער וועט בעסער ווערן.

אַרעמע סטרייקער, נעבעך!

שוין א צייט פריהער האָט יעדער איינצעלנער פון דיא ק... ער סטרייקער געקענט דייטליך פער-שמעהן, אז דער סטרייק איז פערלאָרען.

דער שרעקליכער קאמפֿה פאר'ן לעבען צוזא-מען מיט דעם אלמעכטיגען גייסטיגען חשק האָט בען צוזאמענגעשלעפט אין ק... א מאַססע סקעבס, און דיא באָסעס, וועלכע זיינען פון אַנפֿאנג אָן געווען קאלט און שטארק, אַזוי וויא אייזערנע קייטען, זיינען געווען אלץ שטארקער און שטאַלצער. דאָך האבען דיא סטרייקער ביז דער לעצטער מינוט דיא האַפֿנונג ניט פערלאָרען, און וויא שלעכט דיא לאנגע האָט ניט געהאַלטען, פלעגט אויף דיא פערזאמלונגען הערשען מוט און בענייסטערונג און פיעלע, פיעלע מאַטעס, ביי ווער מען עס גייען אויס פון הונגער ווייבער און קינדער, האָבען נאָך אלץ גערעדט וועגען קעמפֿען און קעמפֿען. נור אויף דיווען לעצטען מיטונג... אויף דיווען טרויעריגען מיטונג זיינען אלע נעשטא-נען מיט אראָפֿגעלאָזענע קעפֿ, שטיל, וויא טויט דערשלאָגען.

„מיר ערקלערען דעם סטרייק פיר אויפגעגעד-בען!“ האָט זיך געלאָזט הערען א טויבע, א זיפֿ צענדע שטימע.

מין קראפט וואכענדיג צו מאכען, צו וועקען, — צו וועקען און צו רייסען דאָס האַרץ אויף שטיקער. צווישען דיווע בילדער וויקעלט זיך פאר מיר אַפֿט פערנאנדער א בילד, וויא א מאַסע אידישע ארבייטער פערלאָזען זייערע פרויען און קינדער אין דיא הענד פון הונגער און וואנדערען אויס צו זוכען ברויט אין דער פרייער גרויסער לאַנד....

ניט קיין גזרה פון א קעניג, א דעספאָט, ניט דער בייזער ווילען פון דעם אַנטיסעמיטיזמוס האָט בען פעראורזאכט דיווע אויסוואנדערונג, זאָנדערן הונגער, צרות און נויטה, וועלכע זיינען געווען אַנ-נעשיקט דורך דיא כשר'ע הענד פון אידישע רייכע אמעריקאנער באָסעס.

ק... איז אין אַרבייטער קאלאָניע, וואס געד פינט זיך צוויי טעג רייזע פון ניואָרק. דאס איז א קלייניקער שיינער דערפעלע, וועלכער ליגט פער-באָרגען אין דעם שוים פון וועלדער און פערלדער. דיא לופט איז דאָרטען ריין און פריש און דיא גאנצע נאטור איז דאָרטען שוין. מענשען האָבען זיָרטען געקענט גליקליך לעבען, אָבער דיא קאָלאָניע בעלאַנגט צו עטליכע רייכע אידישע שיך מאַנופעקטשורערס און כמעט אלע איינוואָהנער פון דיווען קליינעם דערפיל זיינען ארבייטער אין דיא שעפער פון דיווער קאָמפֿאניע.

אלעס אין שטעדטיל בעלאַנגט צו דיווער קאָמפֿאניע: דיא הייזער, דיא קלייטען, דיא וואסער, דיא לופט... און דאָס איז דיא אורזאכע, וועלכע האָט געמאכט דיווען אָרט, וועלכער איז געבענטשט פון דער נאטור, פאר א נהינם, פאר א נעסט פון קיידען, צרות און טרערען.

פרופט דורכפאהרען דורך דיווען דערפעלע אין א שטיקע נאכט, הערט זיך נור צו נוט, וועט איהר אפשר הערען, וויא פון יעדער הייזעלע טראָגען זיך שווערע זיפֿען און פערשטיקטע טרערען... דאס מאַטערט זיך, דאס קרעכצעט דיא גאנצע שטעד-טעלע אונטער דעם יאָך פון דיווער רייכער קאָמפֿאניע. אין אזעלכע מקומות, אין אזעלכע דערפער לעך איז זעהר לייכט צו שטיקען אין ארבייטער, דאָרטען קען מען צאפֿען בלוט, וויפיעל עס געלוקט זיך.

וון אין אַרבייטער וויל פאָרט געהן געגען דיא

א טיעפער, שווערער זיפין פון הונדערטער
פערביטערטע, פערפינסטערטע, צווייטאָנטע הער-
צער האָט געענטפערט אויף ריעזער טרויעריגער
בישורת-....

א שווערען, א שווערען איינדרוק מאכען אזעל-
כע „לעצטע“ פערזאמלונגען, ברידער!

דער קראנקער איז געשטאָרבען! נעכט און
מעג איז מען געזעסען ביי זיין געלעגער; מיט פער-
שטאָרבענע, פערציטערטע הערצער האָט מען נאכ-
געקוקט נאָך זיין יעדער אוואיעלע. האָט דער
קראנקער א קרעכין געגעבען, איז איינגעפאלען דיא
נשמה, האָט ער א שמיכעל געגעבען, א פרייליכע
מינע געמאכט, איז מען געווען גליקליך און מען
האָט שיער געוויינט פון שמחה. מען האָט אין
גאנצען צומוטשעט, מען האט אין גאנצען צו-
פטר'ט דעם לעצטען ביסעל דלות אויף דאָקטוירים
און מעדיצין-... און יעצט נאָך א לאנגער, לאנגער
מאָמענט איז דער קראנקער געשטאָרבען—דער
סטרייך איז פערשפיעלט געווען! וואס פאר א מין
ווייטאָג דאס איז! דיזען ווייטאָג האָט מען געקענט
לעזען אויף דיא בלאַסע טרויעריגע פנים'ער פון דיא
פערזאמעלטע.

דער עולם האָט דעם טויטען ניט געוויינט.
מענער וויינען זעלטען; אָבער פערשטיקטע טרערען,
טרערען וועלכע שטעהען אין האלז, וועלכע פער-
כאפען דעם אַטהעם, אזעלכע טרערען האָט מען
געקענט בעמערקען פיעל.

— וואָס טהוט מען? — האָט עפעס איינער
געזיפצט פאר זיך — לויפען בעטען זיך? בעסער
דערטרינקען זיך-....

— מען זעט שוין מוזען קושען זייערע הענד —
האָט דער צווייטער געענטפערט מיט א ביטערען
שמיכעל.

— עס איז מיר ליעפערסט פארסם'ען זיך מיט
דיא פרוי, מיט דיא קינדער-....

איך בין ארויסגעלאָפען פון האָל מיט א צוטו-
מילטען קאָפּ, מיט א צוריסענער האַרץ-....

אויף מאָרגען איז יעדער איינער, ווער עס
האָט נור מורא געהאט פאר'ן הונגער טויט, זיך
געקומען צושלעפען אין אַפּיס פון דער קאָמפאניע.
אזוי וויא מורא האָבען פאר'ן הונגער טויט האָט

יעדערער געהאט א טשאנז, וואָרים עס איז ניט גע-
ווען וואו צו בעהאלטען זיך פון איהם, זיינען טאָקע
כמעט אלע סטרייקערס געקומען. אָבער דאָס איז
שוין ניט געווען קיין פערזאמלונג, קיין מיטינג פון
ארבייטער; יעדער איינציגער איז זיך געשטאָנען
שטיל, אָפגעזונדערט, עפעס אזוי וויא איינער האָט
זיך געשעמט דעם צווייטען צו קוקען אין פנים-....

דאס זיינען געקומען אַרעמע סטרייקערס, צו
בעטלען ביי זייערע שינדער זיי זאָלען זיי צונעמען
און שינדען וויא פיעל זיי ווילען, זיינען, צאפען דאָס
בלוט, אבי ניט לאָזען פאלען אין גאס פאר הונגער.
עס איז ארויסגעקומען דער סופערניטענדענט
פון דער קאָמפאניע, מיט א ספר הזכרונות אין
זיינע כּיט'ע הענד-... אויף זיין פנים האָט זיך גע-
צייגט א גיפטיגער שמיכעל. מיט א לאנגען, לאנגען
בליס האָט ער דורכגענומען דיא שטוממע אונגליק-
ליכע מאסכע-....

אך, דער בליק! יעדערער האָט געקענט בער-
מערקען, אז ער צאפט-... צאפט-... לאנגזאם-...
טראָפען-ווייז, טראָפען-ווייז דיא בלוט פון אַרעמע
פערלאָרענע סטרייקערס.

— וואָס פיהלסטו, ברודער? — האָב איך ביי
איינעם א פרעג געגעבען.

— רייץ' מיך ניט — האָט ער קוים אויסגע-
רעדט.

— וויא איז דיר אויף'ן האַרצען? — האָב איך
זיך צו א צווייטען געווענדט.

— ווען דיא ערד וואָלט זיך געעפענט, וואָלט
איך מיט פרייד אריינגעשפּרונגען-....

דער סופעראינטענדענט האָט גענומען אויסרופען
דיא נעמען פון דיא גליקליכע, וועלכע זיינען „בעגנא-
דיגט“ געווארען, און ווערען ווידער צוגענומען צו
דער ארבייט! א קליינע טייל פון דיא סטרייקערס
זיינען געווען צוגענומען, און דיא איבעריגע, צוויי-
שען וועלכע איך בין אויך געווען, האָט מען געהיי-
סען געהן א היים.

מיר האָבען זיך א היים ניט געהיילט, וואָרים
מיר האָבען גוט געוואוסט צו וועמען אונזערע „היי-
מען“ בעלאנגען.

מיר האָבען זיך צוזאמען געקליבען אין א פארק
און נאך אייניגע הערצרייסענדע פערצווייפעלטע

סטרייקער, געוויינט און געבעטען זיך ביי איהם ער זאל באַטש היטען זיין שוואכען געזונד און ניט שטארבען פון צרות.

אָפגעזונדערט פון אַלעמען איז געשטאנען א שוויינגערדיגע פרוי אַרומגערינגעלט מיט פיער קינדערלעך און האָט זיך שטילערהייט געוויינט.... — אויף וועמען? אויף וואָס? אויף ווען לאַזט מען מיך דאָס? — האָט זיא גערעדט פאַר זיך. איינער אַין אַרבייטער האָט זיך אַרומגעטראָ- גען מיט צוויי קינדערלעך אויף דיא הענד.

— פאפּע — געדיינק איך, האָט איין קינד גע- רעדט — דו פאָהרסט אַוועק, וועסט מיר בריינגען א גוטע זאַך?

דער אונגליקליכער טאטע האָט דאָס קינד געדריקט צו זיך און געקושט....

דער צוג איז אָנגעקומען, עס איז געוואָרען א גערודער, א טוממעל, א געוויין, א כניקעריי פון מע- נער, פון פּרונץ, פון קינדער....

— אויסוואנדערער, — האָט עפּעס איינער א זאָג געגעבען — אין אמעריקא אויסוואנדערער.

— „פרייע אויסוואנדערער!“ — האָט זיך ביי מיר ארויסגעריסען א זיפּין....

מיינע אויגען זיינען פערלאָפּען מיט טרערען. דער צוג האָט זיך געריהרט, דער צוג האָט זיך געריהרט, ברידער לעזער, אַרבייטער.

ז. ליבין.

ווערטער האָבען מיר בעשלאָסען ניט צו פערלאָזען איינער דעם צווייטען און אלע צוזאמען אויסוואַנ- דערן פון ק.... צו זוכען ברויט איבער דער גרוי- סער פרייער אמעריקא.

* * *

אין דער שטעדטעלע ק.... אויף דעם סטיישאָן מ.... פון וועלכען עס געהט אַוועק א צוג נאָך ניו- יאָרק, איז געווען געפאָקט פון מענער, פרויען און קינדער. דיא פרויען האָבען געטראָגען אויף דיא הענד קינדערלעך, און דיא מענער אויף דיא פליי- צעס פּעקעלעך....

טרויעריג, הערצרייסענד איז געווען א בליק צו געבען אויף דיזער מאַססע פאַסאזשירען און זייערע אונגליקליכע בעגלייטער.... אויסגעדארטע אויס- געקווארטע, צוהויקערטע, פערפינסטערטע, פערבי- טערטע....

דאס זיינען געווען סטרייקערס, וועלכע האָבען, פערלאָרען דעם סטרייק.

— צעהן יאָהר אָפגעאַרבייט, אַוועקגעלייגט דעם געזונד, דאָס לעבען, יעדער ווינקעלע איז בע- קאַנט, יעדער בוימעלע, יעדער גרעזעלע.... און יעצט נאָ דיר, שלעפּ זיך אַוועק מיט א טאַרבען וואוהין? וואָס? — אזוי האָט איינער אַין אַרבייטער גערעדט צו דעם צווייטען, וועלכער האָט בלוין געבראַכען מיט דיא הענד.

עפּעס איינע א פרוי איז געשטאנען לעבען א

דיא לאָהן אַרבייטער אין מיטעלאַטער

(נאך קויטסקי.)

פון י. דובינבויס.

(שלום.)

דער הויפטאַרבייטער און האָט נור צייטגענווייז גע- האלטען אַין אויסהעלפער, פלענען דיא ביידע עסען פון איין שיסעק. עס האָט איינפאַך זיך ניט גע- לוינט צו מאַכען בעזונדערע עסענס פאַר איין מענ-

צום ענדע פון מיטעלאַטער איז דער אונטער- שיעד צווישען מייסטער און געזעל געוואָרען אלץ שאַרפער.

אזוי לאנג וויא דער מייסטער אליין איז געווען

קונג פון נייע גאלד און זילבער גרובען אין 15טען און 16טען יאהרהונדערט זיינען דיעזע מעטאלען ביליגער געוואָרען. דורך דעם אבער זיינען דיא פרייזען פון אלע אנדערע פראדוקטען געשטיגען. ד. ה. פאר דיזעלבע סוממע געלד האָט מען איצט געקענט קויפֿען ווייניגער זאכען וויא פריהער. פון דער אנדערער זייט ווידער איז דער לוקסוס זעהר געשטיגען. דיא בעדירפניסע פון אלע קלאסען זיינען גרעסער געוואָרען. נאטירליך האבען דיא געזעלען, וועלכע האבען געוואָהנט צוזאמען מיט דיא מייסטערס און וואס האָבען נאָך געדענקט דיא צייטען, ווען זיי זיינען געווען גלייך מיט זיי, אויך געוואָלט לעבען בעסער וויא פריהער.

דיא לאַהן־פֿאדאנע איז אין 15טען און 16טען יאהרהונדערט געווען א ברענענדע פראגע און האָט זעהר פערשארפט דעם גענענזאץ צווישען מייסטער און געזעלען. דיזע פראגע אין פערבינדונג מיט דיא אנדערע גענענזעצע האָבען געפיהרט צו דעם, דאס דיא קעמפפֿע צווישען מייסטער און געזעלען, וועלכע האָבען זיך אָנגעפאנגען נאָך אין 14טען יאהרהונדערט, האָבען זיך אלץ פערמעהרט און זיינען אלץ ביטערער געוואָרען וואס געהנטער מיר קומען צו צום 16טען יאהרהונדערט.

* * *

פון דיא פיעלע פאקטען, וועלכע דיא געשיכטע האָט אונז געבראכט, וועט דער פאָלגענדער בעווייזען אים בעסטען, אז דער קלאססען־קאמפֿע איז וואס ווייטער בלוטיגער געוואָרען: ווען אין דאנציג האָבען דיא קנעכט אין יאהר 1385 גע־סטריקט, האָט מען זיי אלס שטראפֿע דיא אויערען אפגעשניטען.

אום צו זיין אים שטאנד צו קעמפפֿען גענען אזעלכע מערדערייען, האָבען זיך דיא געזעלען גע־מוזט אָרגאניזירען.

און אין דער ווירקליכקייט ענטוויקלען זיך ביס־לעכווייז געזעלען־אָרגאניזאציען. שוין אין יאהר 1329 געפינען מיר אין ברעסלאו א געזעלען־פֿער־באנד, וועלכער האָט זיך געבילדעט צו סטרייקען א גאנצען יאָהר. אבער דאן זיינען נאָך דיא גע־זעלענ־פֿערבענדע נישט געווען קיין שטענדיגע, זאג־דערן געלענעהייט־פֿערבענדע, ד. ה. זיי האָבען

שען. דער געלד־לויף האָט נאָך דאן געשפּיעלט א קליינע ראָלע, און מייסטענטיילס פלענען מייסטער און געזעלען זיך טהיילען מיט'ן פערדיענסט. דיא שטראסבורגער וועבער, צום ביישפּיעל, פלעגען אַר־בייטען אויף דער העלפט אָדער אויף א דריטעל, דאָס הייסט, א העלפט אָדער א דריטעל האט בע־לאַנגט צו זיי, דאס איבריגע צום מייסטער. דאס זעלבע זעהען מיר אויך פון א פעראַרדנונג פון יאהר 1364 ביי דיא גאָלדשמידען אין אולם. אונזער אַזעלכע אומשטענדען האָט נאָך קיין געגעבן זאץ צווישען מייסטער און געזעלען עקזיסטירען ניט געקענט.

וויא באַלד אָבער דיא צאהל פון געזעלען, וואס א מייסטער האָט געהאלטען, איז גרעסער געוואָרען, איז אַלעס געוואָרען אנדערס. דער מייסטער איז פון א הויפט־אָרבייטער געוואָרען א פאַרמאן און האָט אנגעהויבען אויסצופרעסען פון דיא גע־זעלען וואָס מעהר אַרבייט, ווייך וואָס מעהר אַר־בייט ער האָט פון זיי אויסגעפרעסט, אלץ ווייניגער האָט ער אליין בעדארפט אַרבייטען, און ווען ער האָט געהאט אייניגע געזעלען, האָט ער זיך גע־קענט לעבען גאנץ רוהיג און נאָך דאצו האָבען א שיינעם איינקונפֿט. וואס ווייניגער דער מייסטער אליין האָט געאַרבייט, האָט ער אלץ פערלענגערט דיא אַרבייטס צייט פון דיא געזעלען.

האַלטענדיג עטליכע געזעלען, האָט שוין איצט דעם מייסטער געלוינט צו מאַכען פאַר זיי בעזונדע־רע עסענס, און, עס פאַרשטייט זיך, אז ניט קיין בעסערע. אבער נאָך מעהר וויא שפּאַרען פון אַרבייטער'ס עסען, האבען דיא מייסטערס אנגע־הויבען צו שפּאַרען פון דיא געזעלענס לויף. ווען א מייסטער האָט נאָך געהאט בלויז איין געזעלען, האָט איהם ווייניג אויסגעמאַכט צו ער צאהלט עפעס מעהר אָדער ווייניגער: פון איין אַרבייטער קען מען סיי וויא סיי ווייניג שפּאַרען. אָבער מיט'ן וואַקסען פון דער צאהל געזעלען, וואָס א מייסטער קען האַלטען, וואַקסט אויך דיא שטרעבונג אַראָפּ צודריקען דיא ווידושעס: פון יעדען צו ביסעלעך קען אויסמאַכען א סך.

דיא געזעלען אין גענענטייל האָבען געשטרעבט צו קריגען א בעסערען לויף. צוקיעב דער ענטדע־

האָבען איבער זיי דיא קאָנטראָלע פון דיא מיי-סטערס.

נאָך אַ פּלאַן וואו דיא מענשען פון מיטעלאַל-טע פלעגן זיך צוזאמענקומען, איז געווען דיא טרינק-שטוב, דיא גאַנצע ליידיגע צייט פלעגט מען פערבריינגען אין טרינק-שטוב. יעדע צעך האָט געהאַט איהר טרינק-שטוב: דיא שניידער זייערע, דיא שוסטער—זייערע און זאָ ווייטער.

פריהער פלעגן דיא געזעלען טרינקען אין איין שיינק מיט דיא מייסטערס, אָפּער וואָס מעהר דער אונטערשייד צווישן דיעזע ביידע האָט זיך ענט-וויקעלט, און וואָס מעהר דיא מייסטערס האָבען אנגעהויבען צו קוקען אויף דיא געזעלען מיט פער-אַכטונג, אַלץ מעהר זיינען דיא געזעלען געווען גע-צוואונגען צו האָבען אייגענע טרינק-הייזער. גע-וועהנליך רערט מען אין שיינק מעהר פון לעבענס-אנגעלעגנהייטען וויא אין קירכע. דיא שיינקען זיינען דעריבער געוואָרען דיא פלעצער, וואו דיא דעמאָקראטישע אידעען האבען זיך אים פריהערסטען ענטוויקעלט, און האָבען געשפּיעלט א וויכטיגע ראָלע אין דיא קעמפּפּע צווישן דיא מיי-סטערס און געזעלען. עס איז קיין וואונדער, אז דיא פאָליציי און צעכען האָבען אנגעווענדט אלע מיטלען דיעזע טרינק-שטובען און פּעראיינען צו אונטערדריקען.

אום צו האבען א בעסערען בעגריף איבער דיא קעמפּפּע צווישן דיא מייסטערס און געזעלען פון יענער צייט, לאָמיר איבערגעבען אין קורצען דעם אינהאַלט פון א אויסהעלפּער געזעץ, וועלכער איז אנגענומען געוואָרען אין שטראַסבורג און ארומיגע שטעט אין יאהר 1465.

דער געזעץ זאגט:

קינע מייסטערס אָדער אויסהעלפּערס טאָרען זיך נישט פּעראייניגען, מאַכען געבאָטע, אדער פערבאָטע, אָהן דיא ערלויבניס פון דיא מייסטערס און שטאדטראטה.

אלע העלפּערס מוזען שווערען צו זיין טריי און געהאָראם דער בירגערמייסטער און שטאדט-ראטה.

דיא קנעכט טאָרען נישט סטרייקען, אלע זייערע שטרייטגיטען מיט דיא מייסטערס דארפן זיי

זיך געבילדעט, אום דורכצופיהרען א געוויסע זאך און נאכהער האָבען זיי זיך אויפגעלעזט. ערשט שפעטער האבען זיי אָנגעפאנגען צו ווערען שטענ-דיגע אָרגאַניזאַציאָנען. דיא פאָרמען פון זייערע אָרגאַניזאַציאָנען זיינען געווען צווייערליי: דיא קיר-כען ברידערשאפטען און דיא טרינק-הויז געזעל-שאפטען. דיא ערשטע זיינען מייסטענטהיילס גע-ווען אונטערשטיצונגס פּעראיינען, דיא צווייטע — קאמפּף-אָרגאַניזאַציאָנען. גאנץ אָפּט פלעגן דיזע אָרגאַניזאַציאָנען העלפּען איינע דיא אנדערע.

וויא אזוי דיזע אָרגאַניזאַציאָנען זיינען ענט-שטאנדען, וויסען מיר נישט אויף ריכטיג, יעדענ-פאלס אפער קענען מיר געפינען אַן ערקלערונג אויף דעם. אין מיטעלאַטער זיינען נאָך אלע געווען פרום, יעדער האָט בעכאנגט צו א קירכע. בעגעגענדריג זיך אָפּט אין קירכע, האָבען דיא גע-זעלען געהאַט דיא געלעגנהייט זיך אויסצורעדען איינער מיט דעם אנדערן, און זעהענדיג זייער אל-געמיינע שטעכטע לאגע, זיינען זיי געקומען צו דעם פלאַן, זיך צו אָרגאַניזירען אין ברידערשאפטען. פון דיא פילע דאָקומענטען איבער דיא קירכליכע ברידערשאפטען, וואס זיינען אונז איבערגעבליבען, זעהן מיר, אז זיי זיינען געווען קראנקע-קאסען און בעגרעבניס קאסען, יעדער געזעל האָט געמוזט זאָ-גאר פעלאנגען צו דער ברידערשאפט.

דיא צונפּטען (צעכען) און שטאדטערנירונגען האבען קיין גרויסען נחת פון דיא ברידערשאפטען נישט געשעפט, און וואָלטען גערן געוואָלט פטור ווערן פון זיי, אָבער וויא גרויס זייער חשק דאָס צו טהאָן איז געווען, האָבען זיי דאָך נישט געקענט זיי אין גאנצען אונטערדריקען, ווייל ערשטענס זיינען דיעזע פּעראיינען געווען רעליגיעזע, און דיא קירכע איז נאָך דאָן געווען זעהר מעכטיג, און צווייטענס האָט מען זיך אָהן זיי נישט געקענט בעגעהן, ווייל וואָס ווייטער איז אַלץ געוואקסען דיא צאהל פון דיא געזעלען, וואָס האָבען זיך גענייטיגט אין אונ-טערשטיצונג. דער קאמפּף געגען דיא ברידער-שאפטען האָט דעריבער אנגענומען דעם כאַראַק-טער צו האלטען זיי אין דיא גרענצען פון "פּיור און סימפּל" אונטערשטיצונגס פּעראיינען, און צו

איינגונגען, זאנדערן אויף אזא גרויסע מאכט, דאס זיי האָבען געצוואונגען יעדען געזעל צו ווערען א מיטגליעד אין זייערע אָרגאניזאציאָנען.

דיא אורזאכען פון זייער גוטען ערפאלג ליגען אין דיא עקאָנאָמישע צושטענדע פון יענער צייט. וויא מיר ווייסען, איז נאָך דאן דיא האַנדל־אַרבייט געווען דיא הויפטקוועלע פון רייכטום אין דיא שטעדט, אָבער אָהן דיא געזעלען האט דיא האַנדל־אַרבייט דאָך ניט געקענט עקזיסטירען. עס האָט זעהר אָפט געטראָפּען, דאס, ווען דיא געזעלען האָבן בען געסטרייקט, אָדער זיינען צוליעב שטרייטקייט טען איבערגעגאנגען אין אַן אנדער שטאדט, האָבען דיא מייסטערס גאנץ איינפאך געמוזט צורטאכען זיי־ערע ווערקשטאטען און מאכען יום טוב. זעלבסטפער־שטענדליך, האָבען פון דעם אויך געליטען דיאיע־ניגע סוחרים, וואס האָבען געהאנדעלט מיט דיא ארטיקלען, וואס דיזע געזעלען האָבען געמאכט. דיזער אומיטטאנד האט געפיהרט צו דעם, אז דיא מייסטערס זאָלען זיך אונטערגעבען.

אויך פיעלע אנדערע אומשטענדען האָבען געדאָלפּען דיא געזעלען צו האָבען שטארקע אָרגאניזאציאָנען.

אין מיטעלאַטער זיינען דיא שטעדט געווען קליין, דיא ארבייטער פון איין פאך פלענען, מייסט־טענטהיילס, וואָהנען אין איין גאָס. ווען דער ווע־טער האָט ערלויבט, האָט מען געארבייט נישט אין שטוב, גאָר אויפן גאָס. דיא ארבייטער האָבען דעריבער געהאט דיא מעגליכקייט, פערזענליך צו קענען איינער דעם צווייטען. דאָדורף וואס יעדער געזעל האט געהאט וואַנדער־יאָהרען, איז ער צוגעד־וואָהנט געוואָרען צום וואַנדערן, און ווען ער האָט זיך צוקריגט מיט'ן מייסטער, איז ביי איהם ניט געווען שווער איינצופאַקען זיין פעקעל און אוועקצור־געהן אין אַנאָדער שטאדט. דער שטענדיגער אַרומ־וואַנדערן פון דיא געזעלען האָט זיי נאָך געגעבען דיא מעגליכקייט צו האָבען פערבינדונגען אין אַסך שטעדט און דאָדורף ניט צו צוקאָזען קיין צופוהר פון סקעבס. צו דעם אלעם זיינען דיא געזעלען מעהרסטענס געווען אונפֿעהירראטעט און האָבען ניט געהאט אויף זיך דעם זאָרג, פון ערנעהרען א ווייב און קינדער. דיזע אלע אומשטענדען האָבען

פאַרבריינגען פאר דער מייסטערשאַפט פון שטאדט און פאָלגען זייער פסק.

יעדער מייסטער, וואס געהט צו א נייעם העלפער, מוז דאס מעלדען דעם צעך־פאַרשטעהער אין פערקויף פון 8 טאג, און דער צעך־פאַרשטע־הער זאָל איהם לאָזען שווערען, אז ער וועט אימער פאָלגען דעם פסק פון דעם מייסטער־געריכט. דער נאמען פון ארבייטער ווערט איינגעשריעבען אין א בעזונדער בוך, כדי מען זאָל איהם קענען איבער־זאכען. יעדער מייסטער, וואס וועט עס ניט אַן־מעלדען ביים צעך־פאַרשטעהער אין דיא 8 טעג, צאהלט פאר יעדען פערזאָממען טאג 5 שיללינג שטראף.

קיין העלפער טאָר ניט טראָגען מיט זיך א מעסער.

א העלפער, וואס וועט ניט פאָלגען דיזע גע־זעצע, טאָר קיין מייסטער ניט אויפֿנעהמען.

אלע העלפערס, וואָס זיינען ניט קיין בירגער פון שטראַסבורג, טאָרען ניט זיין אין גאָס שפעטער וויא 9 אוהר ביי נאכט; זיי טאָרען אויך נישט זיין אין קיין שיינק אָדער גאָרטען שפעטער וויא דיא דערמאָנטע צייט. דער העלפער, וואס פערברעכט גענען דעם, צאהלט 30 שיללינג שטראף. א ווירטה, וועלכער לאָזט אריין א קנעכט שפעטער וויא 9 אוהר, צאהלט 5 שיללינג שטראף.

דיא קנעכט טאָרען ניט האבען קיינע שיינקען אָדער אנדערע געדונגענע הייזער און גארטענס צום צוזאמענקומען זיך. זיי טאָרען איבערהויפט ניט האבען קיינע געזעלשאַפטען.

וויא מיר זעהען פון דיזען געזעץ, האָבען דיא מייסטערס אנגעווענדט אלע מיטלען אונטערצודריי־קען דיא געזעלען.

דיא געזעלען, פון זייער זייט, זיינען אָבער ניט געווען געפאַקען ביי זיך, און טראָץ אלע בעגרענ־צונגען, זיינען זייערע פֿעראייניגונגען אימער געוואָק־סען אין צאהל און אין מאכט.

דיא מייסטערס זיינען געצוואונגען געווען אַרונ־טערצונעהמען איין בעגרענצונג נאָך דיא אנדערע, און נאָך שווערע קעמפֿע איז דיא געזעלען ענדליך (אין 15טען יאָרהונדערט) געלונגען זיך אויסצור־קעמפֿען ניט נור דיא פרייהייט פון זייערע פֿער־

דערפאר וואס דער שטאדטראטה האט ערלויבט דיא אנדערע געזעלעך-אָרגאַניזאַציאָנען צו מאכען אזא טהייערע פאָהן וויא זייערע און האט זיי נאָך ערלויבט אויף א געוויסען קירכליכען פארטאד דיוע פאָהן צו טראָנען לעבען זייער פאָהן. 10 יאָהר האָט געדויערט דער סטרייק, ביז זיי האבען ענדליך געזעגט. און דאס איז ניט דער איינציגער פאל, פיעלע אזעלכע פעלע זיינען פאָרגעקומען.

אונטער אזעלכע אומשטענדען האָבען דיא געזעלעך אָרגאַניזאַציאָנען ניט געקענט מיטוירקען צו בעשאפען א איינהייטליכע ארבייטער בעוועגונג, מיט איין ציעל און בעשטרעבונגען. אין גענענטהייל, גערעדט אין דיא שטארקע אָרגאַניזאַציאָנען, האט זיך ניט נור ניט ענטוויקעלט דיא ברידערליכקייט מיט דיא איבריגע ארבייטער, דער קלאסענבע-וואוסטזיין, זאָנדרען עס האט זיך ביי זיי גאָר ענט-וויקעלט א פיינדשאפט פון איין זייט צו דיא אויפ-וואקסענדע אָרגאַניזאַציאָנען, אויף וועלכע זיי האָ-בען געקוקט מיט קנאה, און פון דער אנדערער זייט צו דער גרויסע מאסע פראָלעטאריע, וועלכע האָבען ניט געהאט קיין אָרגאַניזאַציאָן. מיר קענען דיא געזעלעך-אָרגאַניזאַציאָנען דעריבער ניט אנר-פען רעוואָלוציאָנער. אבוואהל אין זייערע קעמפפע געגען דיא מייסטערס האבען זיי אנגעווענדט אזעלכע ראדיקאלע מיטלען, וועלכע וואָלטען געווען צו רא-דיקאָל פאר פיעלע פון היינטיגע אנארכיסטען, דער-פאר אבער זיינען זייערע טענדענצען געווען שוין גאָר ניט ראדיקאל. זיי האבען ניט געשטרעבט אומצושטירצען דיא געזעלשאפט, אין וועלכער עס זיינען דאָ אזוי פיעל אומגליקליכע און עלענדע, פרי-וויגענירטע און פערשקלאָומטע, און אנשטאט דיוער איינצופיהרען א געזעלשאפט, וואו עס זאָלען הער-שען סאָלידאריטאט, גלייכהייט און פרייהייט. פון דעם זיינען זיי געווען גאנץ ווייט. זיי האבען זיך בעגניגענט מיט קלייניגקייטען, און אנשטאט אבצור-שאפען דיא פרוויליגירטע קלאסען, האבען זיי בע-סער אליין געוואָלט זיין א פרוויליגירטע קלאסע.

דיא ענטוויקלונג האט זיך אבער דאָ ליט אב-געשטעלט. דיא קאפיטאליסטישע פראָדוקציאָן האט צושטערט דיא געזעלעך-אָרגאַניזאַציאָנען און האט זיי אליין אראָפגעשטעלט אויף איין שטופע

געהאָלפען דיא געזעלען צו מאכען זייערע אָרגאַני-זאַציאָן פאר א גרויסע מאכט.

ווען מיר זאָגען, אז דיא געזעלען זיינען געוואָרען א מאכט, דארפען מיר אבער ניט פערגעססען, אז עס איז נאך געווען א גרויסע מאסע ארבייטער, וואָס האָבען קיינמאָל ניט געקענט קומען אזוי ווייט, צו זיין אים שטאַנד זיך צו אָרגאַניזירען. דאס איז געווען, ענטוועדער דיא גרויסע מאסע פראָלעטא-ריער, וועלכע זיינען געקומען פון דיא דערפער איז דיא שטעדט, אָדער בעל מלאכות, וואָס זייער אר-בייט האט ניט געפאָרדערט קיין קונסט, וויא, צום ביישפיעל, טאגלוינער, טרעגער און פערשיעדענע אנדערע. דיא לאַגע פון דיוע ארבייטער איז אימ-מער געווען ערגער וויא פון דיא געזעלען און וועה-רענד דיא געזעלען זיינען אימער געוואָרען איינפלוס-רייכער און מעכטיגער, זיינען דיוע אומגליקליכע אלץ טיפער געזונקען אין אַבגורנד פון נויט און עלענד.

און דיא אָרגאַניזירטע און מעכטיגע געזעלען האָבען ניט נור ניט מיטגעהאָלפען דיא פראָלעטא-ריער צו פערבעסערן זייער לאַגע, זאָנדרען, וואָס מעהר זייער מאכט איז געוואקסען, אלץ מעהר האָ-פען זיי זיך אנגעהויבען צו פיהלען אלס א פרוויליר-גירטע קלאסע, אלס אן אריסטאָקראטיע. זיי האָבען דיוע אונגליסליכע פערזאכטעט. דיא געזעלען האבען דאס געבראכט אזוי ווייט, דאס, ווען א געזעל האט מיטגעבראכט א פראָלעטאריער אין שיינק, האט ער געמוזט צאהלען שטראף.

וואס מעהר דיא מאכט פון דיא איינציגע גע-זעלעך-אָרגאַניזאַציאָנען איז געוואקסען, אלץ אבגע-זונדערטער זיינען זיי געוואָרען. פריהער פלעגט נאָך איין אָרגאַניזאַציאָן אויפגעהמען געזעלען פון אנאנ-דער פאָך, און זאָגאר אזעלכע, וואס זיינען גאָר ניט געווען קיין געזעלען, אפי זיי זיינען נור געווען פריינדליך. צום ענדע פון 15טען יאָרהונדערט אבער הערט עס אלץ אויף, עס פאנגט זיך איצט אָן א קנאה צווישען דיא אָרגאַניזאַציאָנען אליין. יעדע אָרגאַניזאַציאָן וויל זיין דיא שטארקסטע. דאס האָט געפיהרט צו קעמפפע צווישען דיא אָרגאַני-זאַציאָנען. אין קאָלמאר צ. ב. ש. האבען אין יאָהר 1495 דיא בעקערגעזעלען אָנגעפאנגען א סטרייק

מיט דיא פראָלעטאריער. דיא קאפיטאליסטישע פראָדוקציע האט דאָס ארויסגערופען דיא בעדינגונגען צום בעשאפען א איינהייטליכע ארבייטער בעוועגונג מיט א קלאסענבעוואוסטויין. איהר שטרעכונג איז צו שטעלען אלע ארבייטער אויף איין שטופע, עס זאלען ניט זיין קיין פרוויליגירטע ארבייטער און דאָדורך צו מאכען אונמעגליך דיא גענעזע צווישען דיא ארבייטער אליין.

מיר וועלען איצט איבערגעהן צו יענע צווייגען פון דער פראָדוקציע, אין וועלכע דיא קאפיטאליסטישע סיסטעם האט זיך אים פריהעסטען ענטוויקעלט. דיזע פאכען זיינען געווען דיא מעטאל-גרעכעריי און דיא וואָלל-וועבעריי. מיר קענען דאָ ניט אריינגעהן אין דיא אייגענעלייטען איבער דיא ענטוויקלונג פון מעטאל-גרעכעריי. עס איז אָבער וויכטיג צו בעמערקען, אז צוויי אורזאכען האבען דאָ ארויסגערופען דיא פריהע ענטוויקלונג פון דיא קאפיטאליסטישען פראָדוקציע. ערשטענס, אום צו בעארבייטען א גרוב, א מינע, איז נייטיג, אז פיעלע מענשען זאלען זיין צוזאמען בעארבייטען, און וואס מעהר מענשען עס בעארבייטען זיין, אלץ גרעסער איז דער ערפאלג. צווייטענס, קען דיזע ארבייט ביי אן עטוואס העכערע ענטוויקלונג, ניט אנגעהן אָהן גוטע געצייג. און אזוי וויא דיא נאכפראגע אויף דיא מעטאלען, — הויפטזעכליך אויף נאָלד און זילבער — איז אימער געוואקסען, איז גלייך מיט דעם אויך געוואקסען דיא טעכניק פון דיא מעטאל-גרעכעריי.

דיא קאפיטאליסטישע פראָדוקציע דריקט זיך דא אויס אין דעם, דאס אנשטאט וואס דער מיטלער ארבייט צוזאמען מיט'ן געזעלען און האט העכסטענס עטליכע געזעלען, געפינען מיר שוין אין מיטעלאלטער גריבער, וואו עס ארבייטען צוזאמען עטליכע הונדערט ארבייטער פאר איין בעליהבית, וועלכען זיי קענען זאגאר ניט.

אין 14טען יאהרהונדערט איז דיא קאגע פון דיא מעטאל-גרעכער געווען ניט אזוי שלעכט, זיי האבען געארבייט 7 שטונדען א טאג און נור 5 טאג א וואך, און זייער לוי און פעהעלטניסמעסיג געווען ניט קיין שלעכטער. באלד נאך דעם האט זיך זייער לאנגע אָבער אָנגעהויבען צו פערערגערן

צולעב דיא ענטוויקלונג פון מאשינעריי און אנדערע טעכנישע פערבעסערונגען אין זייער ארבייט; נאך א אורזאכע איז געווען דיא וואקסענדע פראָלעטאריזירונג פון דיא בויערן און שטאדטישע ארעמע לייט. וויא עס האט זיך נאך געעפענט א מעטאל גרוב, זיינען דיזע פראָלעטאריער אין גרויסע מאסען געפלויען אהין. דיזעס האט געבראכט דערצו, אז דער מארק אויף ארבייטער איז געוואָרען אונגע-הייער איבערפילט; דער לאָהן איז דעריבער אימער געפאלען. אין דיא זעלבע צייט פאנגען זיך אן געוואלדיגע לאָהן-קעמפפע, בעוואפענטע אויף-שטענדע א. ז. ו. אין דיזע קעמפפע האָבען דיא מעטאל-גרעכערס בעוויזען פיעל מוטא און ענערגיע. אבער לידער זיינען אויך דיא מעטאל-גרעכער געווען רעוואָלוציאָנערען נור אין זייערע טהאטען, אבער ניט אין זייערע ציעלען; בעסער געזאגט, זיי זיינען גאָר ניט געווען קיין רעוואָלוציאָנערען. דיא אורזאכע פון דעם איז פיליכט דאָס, וואס זיי זיינען געווען אבנעטהיילט פון דיא איבריגע וועלט. דיא מינעס זיינען מייסטענטיילס געווען אין דיא בערג, ארומגערינגעלט מיט טיפע טהאלען, ווייט פון דיא שטעט. דיא מינערס האָבען דעריבער געהאט ווייניג געלעגענהייט צו קענען דיא לאנגע פון דיא איבריגע ארבייטער. און זייענדיג פאָר זיך, זיינען זיי צוגעוואוינט געוואָרען צו זארגען נור פיר זייערע אייגענע אינטערעסען. מיר געפינען אפילו פיעלע גרעכער קעמפפענדיג צוזאמען מיט דיא קאמוניסטישע סעקטען, וועלכע האָבען עקזיסטירט אין 15טען יאהרהונדערט. זיי האָבען אָבער נור מיטגעקעמפט דארום, ווייל זייערע אינטערעסען האָבען אין אייניגע פונקטען גראדע זיך מיטגעשטימט מיט דיא פאָרדערונגען פון דיא קאמוניסטען. אזוי שנעל אָבער וויא זיי האבען אויס-געפיהרט זייערס, האָבען זיי גלייך אוועקגעוואָרפען דיא קאמוניסטען.

נאך אנדערס איז געווען מיט דיא וואָלל-וועבעריי. זיי זיינען געווען דיא איינציגע ארבייטער, וואס האָבען געהאט אידעאלען, — פיעל העכערע אידעאלען וויא דיא אנדערע ארבייטער, פון וועלכע מיר האָבען גערעדט ביז אהער. זיי האָבען זיך ניט בעגנוגענט צו פערבעסערען דיא לאנגע פון זייער

אייגענעם פאך אליין. זיי האָבען זיך בענייטערט און געקעמפט מיט ענערגיע פאר'ן אידעאל פון דער גאנצער מענשהייט, — פאר'ן קאמוניסטישען אידעאל.

דיא ערסלערונג צו דעם וועלען מיר געפינען, בעטראכטענדיג דיא ענטוויקלונג פון דער וואָלל-וועבעריי.

דיזע מלאכה שטאמט פון דיא פאמיליע-דיאני-דוסטריע. פריהער פלעגט יעדע פאמיליע וועבען אליין אלץ, וואָס זיא האָט בעדארפט. שפעטער האָבען זיך צו דעם גענומען פאָדערען ספעציעלע וואָלל-מיהלען, פארב-הייזער א. ז. וו., וועלכע דיא אייגענעלע פאמיליע האָט ניט געקענט האָבען. דיא וואָלל-וועבעריי איז געוואָרען א בעזונדערע מלאכה און איז שנעל פערשפרייט געוואָרען. פרי-הער וויא אין אנדערע לענדער האָט זיא זיך ענט-וויקעלט אין האָללאנד. שפעטער האָט זיא זיך געהער שטארק ענטוויקעלט אין דייטשלאנד, וואו זיא איז געוואָרען דיא גרעסטע אינדוסטריע פון לאנד.

דיא וואָלל-וועבעריי איז געווען א לוקסוס-איני-דוסטריע. גוטער טוך איז געווען א לוקסוס, פאר וועלכען מען האָט געצאָהלט א טייערען פרייז. א סחורה פאר וועלכע מען צאָהלט טהייער, לאָהנט זיך צו פיהרען אויף ווייטע מערק און גאנץ אייראָ-פא איז געווען דער מארק פאר גוטע וואָלל-שטאָ-פערן. מיר זעהען אלזא, וויא דיא וואָלל-וועבעריי, אין געגענזאץ צו דיא אלע איבריגע טריידס, האָט זיך ענטוויקעלט אין אַן עקספּאַרטיאנידור סטריע, דאָס הייסט, אויף צו פיהרען פארקויפן אנדערס-וואו. מען האָט אָנגעפאנגען צו פיהרען דיא וואָלל פון איין שטאדט אין דיא אנדערע און פון איין לאנד אין דיא צווייטע.

דיא ערשטע זאך, וואָס פון דעם איז ארויסגע-קומען, איז געווען א געגענזאץ אין דיא אינטערע-סען פון דעם וואָלל-ארבייטער און פון דעם סוחר, וואָס בריינגט פארטיגע וואָלל פון אנדערס-וואו. דיזע צוויי זיינען אלזא געוואָרען קאנקורענצען — א נייעס, וועלכע מיר געפינען נאָך ניט אין קיין אנדערע מלאכה.

עס האט זיך אָבער באלד ענטוויקעלט נאָך א

געגענזאץ, נעמליך, צווישען אויסבוטער און אויס-געבוטעטע, ווייל וואָס מעהר דיא ענטוויקלונג פון דער וואָלל-אינדוסטריע איז געוואקסען, איז אויך געוואקסען דיא סוממע קאפיטאל, וואָס מען האָט בעדארפט אנווענדען אום צו בעטרייבען דיזע איני-דוסטריע. וואס ווייטער האָט דער היימישער מארק פון רויהע וואָלל אָנגעפאנגען קלענער צו ווערן, און מען האָט עס געמוזט בעציהען פון אלץ ווייטערע מערק, און דער מארק פאר פארטיגע וואָל האָט זיך גראָד אימער דערווייטערט.

דיא סוממע קאפיטאל, וואָס מען האָט בע-דארפט האָבען אום דיא וואָלל פארטיג צו מאכען און פערקויפן, איז דעריבער געוואקסען.

דיא קאנקורענץ איז אויך געוואקסען און צו-זאמען מיט איהר איז געוואקסען דיא פאָדערונג, אז דיא וואָרע זאָל זיין פֿיין. דאָס האָט ווידער געפיהרט צו דער פערגרעסערונג פון קאפיטאל און געשעפט.

אויסער דעם אלעם איז דיא וואָלל-פראָדוקציי-אָן א זעהר פיעלפאכע זאך. זיא מוז דורכנעהן פיעלע פראָצעסען ביז זיא ווערט פערטיג. צו ערשט מוז זיא גערייניגט ווערן. דאן געקאמט און איינגע-טהיילט אין גלייכע טהיילען, דאן געהט זיא איבער צום שפינער, פון איהם צום וועבער. זיא מוז נאָך געוואלקט, נעשאָרען, געפארבט ווערן און פילע אנ-דערע פראָצעסען דורכנעהן איידער זיא איז פער-טיג. פיעלע פון דיזע פראָצעסען זיינען בעזאָרגט געוואָרען דורך פערשיעדענע האנדווערקער און זא-גאר אין בעזונדערע הייזער.

מיט איין וואָרט, מיר זעהן, אז אום צו בעטריי-בען דיא וואָלל-ארבייט, מוז מען האָבען א גרויסען קאפיטאל. נאטירליך האָבען זעהר ווייניג מי-סטערס און נאָך ווייניגער געזעלען געהאט דאָס נייטיגע קאפיטאל. זיי זיינען דעריבער געצוואונגען געווען צו ארבייטען פאר דיא סוחרים, וועלכע הא-בען זיי געגעבען דיא רויהע וואָלל. זעלבסטפער-שטענדליך האָבען זיך דיא סוחרים בענוצט מיט דיזער געלעגענהייט און האָבען דיא ארבייטער אויסגעבוטעט אויף'ן געמיינסטען ארט.

דער געגענזאץ צווישען אויסבוטער און אויס-געבוטעטע — פון שינדער און געשונדענע — איז

אומער געוואקסען. פון איין זייט, זיינען פיעלע פון דיא מייסטערס געוואָרען קאפיטאליסטען און פילע אנדערע ווידער האָבען נאָך ניט פערלאָרען דעם חשם צו ווערן קאפיטאליסטען. פון דער אנדערער זייט ווידער זיינען דאס רוב פון דיא מייסטערס ארונטערגעפאלען אויף אזא נידעריגע שטופע וויא דיא געזעלען און זיינען געווען אזוי גוט אויסגעבירט טעט וויא יענע, און זיי האָבען זיך טאקע אָנגעהויבן בען דעריבער ביסלעכווייז צו פיהלען ברידערליך מיט דיא געזעלען.

דיא געגענועזע צווישען קאפיטאליסט און אַרבייטער זיינען דעריבער געווען פיעל שאַרפער וויא אין דיא איבריגע האַנדווערקען.

נאָך א אומשטאַנד איז דאָ געווען פון זעהר גרויסער וויכטיגקייט. דיא טהיילונג דער אַרבייט אין דער וואָלל-אינדוסטריע האָט זיך אָנגעהויבען זעהר פריה. דיזע האָט געפיהרט צו פיעלע טעכנישע ערפינדונגען און פערבעסערונגען אין דיזע אינדוסטריע.

דיזע ערפינדונגען האָבען געמאכט, אז פיעלע אַרבייטער זיינען געוואָרען איבעריג. מיט דער הייליג פון דיזע ערפינדונגען האָט מען מיט א קלענערע צאהל אַרבייטער געקענט אויסאַרבייטען דיא זעלבע סוממע פראָדוקטען וויא פריהער. דיא ערפינדונגען האָבען אָבער אויך געמאכט פיעלע פראָצעסען פון דער וואָלל-אינדוסטריע אזוי איינפאך, דאס אַנשטאָט געלעהרנטע אַרבייטער האָט מען ביי זיי אָנגעפאנגען צו געברויכען נישט געלעהרנטע און אויך פרויען און קינדער.

דיא וואַנט, וואס דיא מיטגלידער פון דיא צעבען האָבען געשטעלט צווישען זיך און דיא פראָדעטאריע, איז דורך דיא קאפיטאליסטישע פראָדוקצאָן אין דער וואָלל-אינדוסטריע דורכגעבראָכען געוואָרען, און דער געזעל מיט'ן פראָלעטאריע, אַרבייטענדיג צוזאַמען, האָבען זיך אָנגעהויבען צו פיהלען וויא אַרבייטס-גענאָסען.

אויך דיא גייסטיגע ענטוויקלונג פון דיא וואָלל-וועבער איז געווען א העכערע וויא פון דיא איבריגע אַרבייטער. זייער אינדוסטריע איז געווען א וועלט-אינדוסטריע, עס איז דעריבער פאר זיי געווען זעהר וויכטיג זיך צו אינטערעסירען מיט וועלט

אנגעלעגענהייטען. זעהר אָפט איז וויער מלאכה געווען אפהענגיג פון דיא בעציהונגען פון איין לאַנד צום אנדערען. מיט איין וואָרט, זיי זיינען גע-צוואונגען געווען זיך צו בעשעפטיגען מיט וועלט-פאָליטיק. אבער ווער עס אַרבייט פאר'ן וועלט-האַנדעל, פאר יענעם הערט אויף דיא זאָרגלאָזיג-קייט און זיכערהייט, וועלכע עס הערשט אין דיא מלאכות, וואו מען אַרבייט פאר בעשטימטע בע-קאַנטע קונדען. צו דיא פיעלע קעמפפער, וואָס דיא אַרבייטער אין אַלגעמיינעם האָבען געהאַט דורך צומאכען, און פון וועלכע מיר האָבען שוין פריהער גערעדט, קומט ביי דיא וואָלל-וועבער נאָך צו דער אומשטאַנד, דאס דיא האַנדעלס-קריזען, וויא איבערהויפט אלע אויסערליכע ענדערונגען, האָבען קיינמאָל ניט געלאָזען רוהען זייער פאך. ער האָט זיך שטענדיג רעוואָלוציאָניזירט און מיט איהם צו גלייך האָבען זיך אויך רעוואָלוציאָניזירט זיינע אַרבייטער. זייער מלאכה האָט זיך שטענדיג געענ-דערט, דיא געזעלשאַפט איז פאר דיא וואָלל-אַרבייטער דעריבער ניט געווען קיין פעסטע זאך, וואָס ענדערט זיך קיינמאָל ניט, זיי האָבען דעריבער אס לייכטסטען געקענט קומען צום געדאַנק, אז מען קען דיא געזעלשאַפט ענדערן. זיי האָבען אַם שטאַרק-סטען געפיהלט דעם דרוק פון דער אויסבוטונג און האָבען דעריבער געהאַט דיא מייסטע גרינדע צו האסען דיא רייכע.

אין געגענואָז צו דיא בערג-אַרבייטער, וועלכע זיינען דורך דיא בעדינגונגען פון זייער מלאכה גע-ווען אבגעטהיילט פון דער איבריגער וועלט, האָט זיך דיא וואָלל-וועבעריי ענטוויקעלט נור אין גרויסע שטעט, וואו דער וועלט-האַנדעל איז געווען גרויס און וואו זיי האָבען געהאַט דיא מעגליכקייט זיך צו בעקענען מיט דיא גוים און עלענד פון דיא איבריגע פראָלעטאריע.

נאָך דעם אַלעם, וואָס מיר האָבען דאָ געזאגט איבער דיא וואָלל-אַרבייטער, דארפן מיר זיך ניט וואונדערן, דאס גראַדע דיא וואָלל-וועבעריי איז געוואָרען דאס וויגעלע פון דיא סאָציאַל-רעוואָלוציאָנערע שטרעבונגען, און דאָס דיא וועבער זיינען אימער געווען דיא פאָרקעמפפער געגען דיא הער-שענדע מאכט און זיינען געוואָרען בעגייסטערטע

קעמפפער פאר א נייע, מעהר גערעכטע געזעל-
שאפטס-אָרדנונג.
צום שלום וועל איך נאָך בעמערקען, אז דיא
וועבער זיינען געווען דיא פאָרקעמפפער פון פראָ-
לעטאריאט ניט נור צום ענדע פון 15טען יאהרהונ-
דערט, נור זאָגאר אין אונזער יאהרהונדערט זעהן מיר,
אז אין דייטשלאנד, וואו דיא וועבעריי האָט זיך פריי-
הער פון אנדערע פאכען אים שטארקסטען ענטוויי-
קעלט און וואו מיט דעם צוגלייך האָט זיך ענט-
וויקעלט דער געגענזאץ צווישען אויסבויער און
אויסגעבויעטע אין דיעזער אינדוסטריע — אז אין
דייטשלאנד ברעכט אויס דער ערשטער קלאסען-
קאמפף פון היינטיגע צייטען אין דעם וועבער-פאך.
מיר ריידען דאָ פון דעם בעריהמטען וועבער-סטרייך
פון שלעזיען, וועלכער האָט פאסירט אין 1844 און
וועלכער איז פאָרגעשטעלט אין גערהארט
הויפטמאן'ס מייסטערהאפטע דראמא „דיא
וועבער.“

קריטישע סטודיען איבער זשארגאנישע מייסטער-ווערק.

„יוסעלע סאָלאוויי“ פון שלום עליכם.

I.

דערן אויך ניט צווישען דיא וואס שטייען אויף א
פאָר שטאפלען נידעריגער. אָבער מיר מוזען דאָ
זאָגען, וואָס מיר האָבען געזאָגט וועגען אבראמא-
וויטשע'ס „פישקע דעם קרומען“: אין דיא נייסטע
ענגלישע ליטעראטור, צום ביישפיעל, זיינען דאָ
פיעל-פיעל בעסערע ראָמאנען וויא „יוסילע סאָלא-
וויי“, אבער אין איהר זיינען אויך דאָ שרייבער,
וואָס האָבען זיך ערוואָרבען גרויסע נעמען און נאָך
גרעסערע סוממען געלד מיט ערציילונגען, פאר
וועלכע שלום עליכם'ס ווערק האָט זיך ניט וואָס
צו שעמען.

לאָמיר אָבער צוערשט איבערגעבען דעם אינ-
האלט פון דעם ראָמאן, וועגען וועלכען מיר ריידען
דאָ. דיא קריטיקער פון דיא „אומות העולם“, ווען
זיי גיבען איבער דעם אינהאלט פון א ווערק, וועל-
כען זיי קלייבען זיך צו בעשפרעכען, מאכען זיי דאס
גאנץ בקצור. עס ווערט אנגענומען, אז דיא קע-
זער, וואס זיינען פערציילטעסירט אין דיא קריטיק,
האבען מסתמא שוין געלעזען דיא קריטיקירטע

שום עליכם האָט א שם פאר איינעם פון דיא
בעסטע זשארגאנישע שרייבער, און זיין „יוסעלע
סאָלאוויי“ ווערט פון פיעלע גערעכענט פאר זיין
בעסטעס ווערק. עס איז יעדענפאלס איינער פון
דיא ווייניגע היבשע ראָמאנען אין דער ארימער
זשארגאנישער ליטעראטור (וועגען שונד-ראָמאנען
רעדט מען דאָ, נאטירליך, ניט). אין איהם ווערט
בעהאנדעלט א גאנץ אינטערעסאנטער ענין. — געד-
שילדערט א ציקאווניע שטיקעלע פון דעם אידישען
קעבען; און דיא ארבייט, וואס דער שרייבער האָט
אין איהם אונטערגענומען, איז ערפילט געוואָרען
— אין סך הכל ריידענדיג — גוט גענוג, אז מען
זאָל דעם ראָמאן מעגען שטעלען צווישען דיא
זשארגאנישע מייסטער-ווערק. דער נאמען „מיי-
סטער ווערק“ איז דאָ, נאטירליך, געברויכט פער-
העלטניסמעסיג. אין א רייכערע ליטעראטור און
א בעסערע וויא אונזערע, וואָלט מען אזא ווערק
ניט געשטעלט ניט בלויז צווישען דיא בעסטע, זאָנ-
דער.

ווערק אליין. א גאנץ פארקעהרטע מעשה איז מיט אונז: דיא ביסעלע גוטעס, וואָס דיא זשארנאָנישע ליטעראַטור האָט שוין יע, איז אזא זעלטענער אַרטיקל אין דיא בוך-קראַמען (און דאָ, אין אַמעריקא — אויף דיא אידישע צייטונגס-סטענדס), אז מיר מוזען אננעמען, אז מסתמא האָבען גאנץ ווירניגע פון אונזערע לעזער „יוסילע סאָלאַוויי“, צום ביישפּיעל, געהאַט דיא געלעגנהייט צו לייענען. דער צוועק פון דיווע אַרטיקלען מוז דעריבער זיין בעקאנט צו מאכען מיט דעם אינהאַלט פון דיא ווערק, וועלכע מיר בעהאַנדלען דאָ, אזוי גוט וויא זיי צו בעשפרעכען.

II.

דיא סצענען פון דער מעשה ליגען אין קיעווער און אין וואָלינער גובערניע, — אין דיא דאָרטיגע אידישע שטעט. יוסעלע איז אַ חוץ'ס אַ אינגעל. זיין פאָטער, „שמואליק יאמפאָלער“, איז פון לאַנגע יאָהרען אַ חוץ אין דער מאזעפעווקער „קאַלטער שול“, און מאזעפעווקע איז דיא שטעטעלע, וואו דער דאָ-סאָן פאנגט זיך אָן און וואו ער לאָזט זיך אויס, — וואו דיא מעשה ווערט פארקניפט און וואו זיא ווערט אבגעקניפט, וויא מע רופט עס.

יוסעלע האט געהאַט אַן אויסגעצייכענטען קול-כעל און א געבאָרענעם געפיהל און חשק צו געזאגן. דיווען חשק זיינעם האָט ער געשפּייזט אלס אַ משורר'ל ביי זיין אייגענעם פאָטער נאָך פון קינדווייז אויף, בשעת ער איז נאָך געגאנגען אין חדר. מיט דעם אליין און מיט'ן הערען ווי זיין פאָטער מיט די אנדערע משוררים זינגען, האָט אָבער יוסעלע זיך ניט בערגיגענט. ער איז געווען אַ אמת'ער מנגן, אַן אַרטיסט פון דער נאטור, און איהם האָט געצויגען צו יעדען מין מוזיק, וואָס ער האָט נור געקענט געדזינגען.

„אין דער צייט, ווען אלע חדר-אינגלעך ווערען בעפרייט (מיר געפינען דאָ פאר נייטיג איבערצוגעדען דיא שילדערונג פון דעם פערפאסער אליין) פרייטאָג נאָך האַלבען טאָג, ווען מע פארשטעקט דיא פאָלעס און מען לאָזט זיך איבער דער שטאָרט לויפען, שפּרינגען, שפּילען זיך אין פערדלעך וכדומה, פלעגט זיך יוסעלע פערקלייבען ווייט-ווייט, אויף יעדער זייט באַה, אונטער'ן באַרג, און דאָרט, זומער-

לעב, זיך צולייגען אויפ'ן גרינעם גראַז מיט'ן פנים ארויף, בעטראכטען בעשעפענישליך, פון דיא גרויסע פויגלען, וואָס שוועפען אין הימעל אריין, ביז דיא קליינע רויטע געפינטעלעטע זשוקלעך, וואָס הייסען אויף חדר-לשון „משה רבינו'ס פערדלעך“, מיט דיא ברעקלעך מאַראַשקעס, וואָס קריכען, באַרבלען זיך אין זאמר, טראַגענדיג און שלעפענדיג מיט זיך גאנצע שטיקער גראַז אָדער שטרוי און לויפען מיט דעם שטארק פערטאָרעראַמט צו זיך אין דער נאָרע אריין. ליגענדיג דאָרט אזוי, פלעגט זיך יוסעלע ליעב האָבען איינצוהערען אין דיא פערשיעדענע קולות, אלערליי מינים געזאנגען פון דיא פויגעלעך, וואָס זיינען איבער זיין קאָפּ געפלויען אָהן אַ שיעור. אין דעם דאָזיגען מישמאַש פון פישטשען, קוויטשען, שמיצערען און טערעלייטען האָט זיך איהם געדוכט, אז ער הערט אַ גאנצע קאפּעלע כליזמר שפּיעלען, אַ גאנצע קאָמפּאָניע משוררים זינגען, און האָט געפיהלט אין דעם אַ טעם געדון, אזא מין פערנגיגען, וואָס איז שווער ארויסצוגעבען מיט ווערטער. עס האָט זיך איהם וואס ווייטער אַלץ אויסגעוויזען, אז ער פערשטעהט זייערע לידלעך, אז ער הערט אַלץ בעקאנטע געזאנגען, זיך געפיהלט, אז ער געהער זיך מיט זיי עפּיס אָן אַ גאנץ נאָהענטער מחותן. ניט איין טאָל פלעגט ער זיך דורכשמועסען מיט דער קוקושקע, וואָס האָט זיך געלאָזט הערען פון דעם גרויסען מאַנאסטירסקע גאָרטען. אויך דיא איבעריגע שפּיעלפייגעלעך, קאנאָריקלעך, פלעגט יוסעלע אזוי קונציג איבערקרימען, אז איהם אליין איז ניט גרינג געווען צו טרעפען, וועלכס זינגט ער און וועלכס, זיי. נאָר איין סאָלאַווייטשיק האָט יוסעלע ניט געקענט נאָכמאַכען, וויאפיעל ער האָט זיך ניט געדאָזיגט, געמוטשעט דעם האַלז אויף אלע אופנים. דער דאָזיגער סאָלאַווייטשיק, וואָס האָט זיך אויפגעהאלטען אינ'ם מאנאסטירסקי גאָרטען, האָט איהם ניט געלאָזט לעבען. אימליכס מאַג, ווען דער סאָלאַווייטשיק האָט זיך צוגלאָזט אויף זיין העלזל, פלעגט זיך יוסעלע אויפכאַפען, אויפשטעקען דיא אויערלעך וויא אַ האָז, זיך צוריק אנדערלייגען, ווידער אויפשטעהן, ארומדרייען זיך ארום גאָרטען, קעטערען אויפ'ן פאָרקאָן, זיך נהרג'ן, צובלוטיגען דיא האַנט, בכדי אנצוקוסען מיט דיא אויגען דאָס

קריטישע סטודיען איבער זשארגאנישע מייסטער-ווערק.

חלומט מיט אָפּענע אויגען — אפילו זיצענדיג ביין לערנען אין חדר — ווענען זייער זינגען, ווענען זייער נאָמען, ווענען זייער גדולה.

— „יוסעלע“, — רופט זיך אָן שמואל'יק צו זיין זוהנדיל, בשעת יענער קומט פון חדר פער-פלאטט און דאָס קאשקעטיל איז איהם אויף דער זייט. — „יוסעלע, דוא ווילסט זיין א וועלט חזן, דוא שקאָף איינער?“

„יוסעלע בלייבט שטיין פערטראכט און דוא אוינגלעך גלאנצען איהם. א שאלה אויב עס ווילט זיך איהם זיין א וועלט חזן! נאָך פון סינדרוויז אָן איז זיין השנה נעווען צו זיין א חזן. קיין נרעסערעס און שענערעס דערפון האָט יוסעלע זיך נאָר ניט געקאָנט פאָרשטעלען.“

אין מאָל איז דער בערימטער פּיצי דורכגע-פאָהרען דורך מאַזעפּעווקע מיט זיינע 20 משוררים און משוררים'לעך מיט זייערע נאָמען, זייער זינגען, זייערע נאָמען און דער גאנצער פאָראד האָט יוסעלען נאָר ארויסגעבראכט פון דאָ כלים. שמואל'יק האָט זיין אינגעל נענומען צו פּיצין אויף דער אכסניא, און פּיצי האָט דעם אינגעל פאָרהערט און איז פון זיין פּיפּענדרען קולב'על ענטציקט געוואָרען. אויף דער אכסניא האָט יוסעלע זיך „צונויפגעסקאמפּא-ניעט“ מיט פּיצים' קליינע משוררים'לעך. זיי האָ-בען איהם דערציילט וויא זיי פאָהרען אַרום פון שטאָרט צו שטאָרט, וויא מען נעמט זיי אומעטום שיין אויף א. ז. וו. און דאס אַלץ צוברענגט נאָך אין יוסעלען שטארקער דעם חשק צו ווערען א משורריל ביי א וועלט חזן, א מאָל אליין צו זיין א וועלט חזן.

שמואל'יק דער חזן האָט וויא עס איז געקויפט אויף אויסצאָהלען א שטיקעל אַלטע באַזופקע. דא צווייטע הייזעל האָט בעלאנגט צו אן אלמנה, א אנגענומענע אידענע א יחסן'טע אין שטאָרט, זלאטע דא צעלניקעריין, — א קרעמערקע. א מאָל האָט זיך צווישען דא שבנים געמאַכט א מחלוקה — צו לייעב דעם דאָך עפעס — און שמואל'יק מיט זלא-מע'ן האָבען זיך צרווערטילט. שמואל'יק'ס ווייב, יוסעלעס מוטער — א קלוגע, גוטע פרוי — האט זיך אריינגעמישט, מען האָט זיך דורכגעדרעט און פון דא קריגעריי אין געוואָרען אן אייביגע גוטע

דאָזיגע שפּיעלפויגענע. אין מאָל, פרייטאָג, דער-זעהענדיג פון דער ווייטענס צווישען בוריאן א נע-זוינגליך פויגעלע, אויפ'ן קוק דאכט זיך נאָר א פשוט פויגעלע און דערקענענדיג נאכ'ן זיס קול, אז דאס טוט זיין יענער סאָלאווייטשיק, וועלכער האָט איהם אזוי גענומען מיט זיין זינגען, האָט זיך יוסעלע אויפ'געכאַפט פון זיין אָרט, געבליבען זיצען אונטער'ן באַרנ, און איז וויא פארשטאָרבען געוואָרען דער-הערענדיג ניט ווייט פון זיך דאָס ווינדערליכע זינגען פון זיין שטענדיגען משורר פונ'ם מאנאסטירסקי גאָרטען. עטליכע מינוטען איז יוסעלע געזעסען וויא א פארשכור'טער, זיך ניט געקאָנט ריהרען פונ'ם אָרט. „...“ פלוצלינג האָט א קאץ זיך צוגעלאָזען צו דעם סאָלאווייטשיק, איהם א כאַפּ געטאָן, און יוסעלע האָט דערזעהן וויא זיין טייערער זינגער ציטערט און פלאטערט ביי דא קאץ אין דא ציין. דא קאץ אנטקויפט, יוסעלע יאָנט זיך נאָך מיט קולות. עס קלויבען זיך צונויף ווייבער, מען פרעגט ביי איהם „וואָס איז?“ „ווער איז?“ „יוסעלע פאלט אנדער במעט א טויטער, אָהן לשון, און בעוואשט זיך מיט טרעהרען.“

„וואָס איז דאָס יוסעלע? — האט מען איהם געפרעגט א היים בריינגענדיג, וואָס וויינסטו יוסעלע? ווער האָט דיר געשלאָגען?“

— „אוי דאָס פייגעלע; דער סאָלאווייטשיק!“

האָט ער אויסגעשריגען מיט א געוויין. און דא מאַמע, פארקלעפּענדיג דעם טשאַ-לענט, ביזערט זיך אויף איהם און זאָגט איהם צו „שטיין ביין רבין —“ „נא דיר נאָר פייגעלעך! פיר געלעך? ניט געדאכט זאָלסטו ווערען. ביי לייטען א בחור'ל איז מעביר דא סדרה, זאָגט שיר השירים און ער — נאָר פייגעלעך!“

אַט אזא מין יוסעלע איז דאס געווען אלס חדר אינגעל.

ביי זיין טאטען אין שטוב האָט ער זיך אנגע-הערט אלערליי מעשות, ניסים ווענען דא גרויסע וועלט-חזנים — ווענען פּיצין, מיצין, ניסין, באַכמא-גען, דעם ווילנער בער-הבית'יל. דא דאָזיגע מעשות הערט יוסעלע צו מיט פאָרטיפּטיקייט און זיי מאַ-בען א טיעפען איינדרוק אויף איהם און צוברענען זיין פאנטאזיע, און ער פארטראכט זיך אַפט און

ער אוועק אין טערעוויץ שטודירען חזנות ביי דעם בארימטען מיצ'ין. אין דעם האָט איהם געהאַלפֿען אסתר. פֿאַר איהר פֿלעגט ער אויסריידען זיין ביר טערע האַרץ, און זיא האָט גענעבען דעם פֿלאַן, אז ער זאָל אהין פֿאַהרן. א טערעוויצער קרעמער, וואָס פֿלעגט קומען אויף דיא מאזעפעווקער יריד'ען, און וואָס האָט זיך גוט געקענט מיט אסתר'ען און מיט איהר מוטער, האָט דיא מיידעל געבעטען ער זאָל יוסעל'ען מיטנעמען. דער קרעמער איז גראָד געווען א שטיקעל מננן, א ליעבהאָבער און א מבין אויף חזנות און מיצ'ים א גוטער פֿריינד, און מיט איהם איז יוסעלע אוועקגעפֿאַהרען, — מיט א קלייד נעם פעקעלע, אין א פֿאַר אויסגעקרימטע שטיוועלעך און אין א היטעלע אָהן א קאזיראַק'יל.

מיצ'י האָט איהם פֿאַרהערט און איז פֿון דיא כלים ארויס פֿון זיין וואונדערבאַרע שטימע, פֿון זיין זילבערנע, און פֿון דעם זעלטענעם געפֿיהל מיט וועלכען ער האָט געזונגען. ער האָט איהם מיט פֿרייד צוגענומען צו זיך פֿאַר א משורריל; און אזוי איז יוסעלע געוואָרען איינער פֿון דעם טערעוויץ'ער חוץ'ס בני־בית צוזאַמען מיט אנדערע משוררים, וואָס האָבען ביי מיצ'ין זיך אויפֿגעהאַלטען אויף קעסט. דיא חוץ'טע איז אָבער געווען א שלעכטע, און פֿון איהר איז אונזער זינגער אויסגעשטאַנען גרויסע צרות. ער האָט איהר געמוזט דיענען אין שטוב, האַלטען דיא קינדער, שלעפֿען וואַסער, מראָד גען טעפֿ. פֿון דיא אנדערע משוררים האָט ער אויך זעהר פֿיעל געליטען. זיי האָבען איהם מקנא געווען זיין וואונדערליכע שטימע און האָבען, פֿון שנהא צו איהם, אויף איהם געטריבען רכילות און איהם אָנגעטאָן אלערליי יסורים. פֿון דעסטוועגען, ליידענדיג דיא אלע צרות, איז יוסעלע געווען צו פֿריעדען, און האָט זיך געשעצט גליקליך, וואָרים מען האָט איהם אויסגעלערענט זינגען און ער האָט געטאָן גרויסע פעולות אין מוזיק. אזוי איז ער דאָר טען אפֿגעווען א יאָהר דריי. דאָן איז ער אוועקגע־פֿאַהרען זיך זעהן מיט דעם טאַטען און דערנאָך „איבער דער וועלט“.

צונערעדט אוועקצופֿאַרען און צו וואַנדערעווען אלס א וועלט חזן האָט יוסעלען גדיה באַס, א געוועזענער מיצ'ים משורר און דערנאָך אליין א

פֿריינדשאַפט. יוסעלע'ס מוטער איז אָבער אין קור־צען געשטאַרבען, און זיין פֿאָטער — א גוטער אי־דיל מיט א שוואַכען נאטור — האָט זיך אָנגע־נאָרט מיט זיין צווייטען שדוך. הקצור, ער האָט געבראַכט א גנע צרעת אין א טערקישען שאַל, — א טאָטיש, וואָס האָט איהם מקצר ימים געווען. מיט יוסעל'ען האָט זיא זיך בעגאַנגען וויא דיא שלעכטע שטימוטערס פֿון דיא „העכסט אינטעי־רעסאַנטע ראָמאַנען“, און ער איז ביי איהר אויס־געריסען געוואָרען. ער איז שוין אונטערגעוואַקסען געוואָרן, שוין פֿון חדר ארויס א אינגעל א יאָהר זעכצעהן שוין, אן אָבעריסענער, אן אָבערשליסע־נער. אָהן א שום תכלית, פֿלעגט ער בלויז זינגען מיט זיין אַרימען טאַטען ביין עמוד, טראָגען זיינע שלח־מנות צו דיא בעלי הבתים, העלפֿען דיא שטיף מאמען אין שטוב, און דאָס גלייכען.

זלאַטע דיא צעגניקערין איז אויך געווען אן אַרימע אידינע; קוים וואָס זיא האָט זיך געקאַפֿאַ־יעט מיט איהר קלייטעל, און ווען ניט איהר אסתריל, איהר איינציגע טאָכטער, — א מיידעל א ביסעלע עלטער פֿאַר יוסעל'ען — וואָלט זיא אפֿשר ניט גע־קענט אויסקומען. וואָרים אסתריל האָט א שם פֿאַר א גרויסע בריה אי אין שטוב אין אין קלייט, און פֿארדינט עס כשר. זיא איז א פֿאַרשוין, א שטילע, א גוטע, האָט זיך פֿון איהר פֿאָטער עליו השלום און „פֿון זיך אליין“ אויסגעלערענט א ביסעל שרייבען, לייענען, רעכענען. זיא העלפט דער מאמען אין דער באַזיאַיסטוואַ, אויפֿפאַסן אויף איהרע צוויי בריי־דערליך, אפרים און מנישה, און איז דיא גאַנצע סוחר'טע אין קראָס און אויף דיא ירידין.

שמואליק און זלאַטע בלייבען נאָהנטע גוטע פֿריינד, ער רעדט אָפֿט אויס זיין ביטערע האַרץ פֿאַר דער שכנה, זיא נעמט איהם אויפֿן פֿריינד־ליכען שטייגער אימער דעם לעבען, וואָס ער האָט גענומען אזא שלאַק א ווייב, און בעמערקט אָפֿט, אז ווען זיין ערשטע ווייב עליה השלום וואָלט געקעבט, וואָלט אַלץ אנדערס געווען.

יוסעלע מיט אסתר'ן האָדעווען זיך אויף דיזען אַרט אין איינעם און דער ראָמאַן צווישען זיי הייבט זיך איינגענטליך אָן, ווען זיי זיינען נאָך גאָר קינדער. ווען יוסעלע איז שוין א יאָהר דרייצעהן, פֿאַהרט

זיין יוסעלע, דארף מען, עס פארשטייט זיך, ניט דערציילען.

אזוי ארומפאָרענדיג, איז יוסעלע אַ ביסעלע צו לאָזן געוואָרען פון דעם פרייען און ניט גאנץ סטאַטקאָוען מישור'שען לעבען, וועלכער איהם האָט אַרומגערינגעלט. אַהיים האָט ער צוערשט געשריבען גאנץ אַפּטע בריעף. יעדעס מאָל גרייטענדיג דיא שכנה, זלאטע דיא צעלניקערען מיט איהר טאָכטער אסתר. ער האָט זיין ארימען פאָטער אויף אַפּט אונטער געשיקט אַ פאָר רוביל. אָבער ביסלעכווייז זיינען זיינע בריעף געוואָרען אַלץ זעלטענער, און מיט דער צייט האָט שמואליק דער חזן גאָר פון איהם אויפגעהערט צו הערען. שמואליק האָט ניט אויפגעהערט צו דאָנה'ען, האָט ניט גע'וואוסט וואָס איבערצוקלערען; אָבער נאָך שטארק קער האָט געדאָנה'עט אסתר, נאָך מעהר איז אויסגעגאנגען איהר האַרץ. ה'ם קיינער האָט פון דעם ניט געוואוסט, אויסער אפשר איהר מוטער, וועלכע האָט אויף זיך געריכט אויף דעם שוויגער מיט דעם שכן'ס זוהן.

יוסעלע איז דערווילע געווען אין דיא שטעדטיל סטרישטש. ער איז אַהין געקומען, דורכפאָרענדיג, וויא געוויינליך, און האט זיך אַנגעשטעלט דאווענען אויף אַ שבת. אָבער פון דאָרטען איז ער שוין דער זעלבער יוסעלע ניט אַרויסגעפאָרען. אין סטרישטש האָט געוואוינט אַ גאנץ רייכע און גאנץ שיינע יונגע אלמנה, וועלכע מען האָט אין שטעטיל גערופען פערעלע דיא דאמע. דעם נאמען האָט זיא גע'קראָגען צוליב דיא פיאנע, וואָס זיא האָט גע'שפּיעלט, דיא דאמע'הוט, וואָס זיא האָט געטראָגן און דעם גאנצען אידיש-פריזשישען שטאָט, וואָס זיא האָט געפיהרט. אליין איז זיא געווען פון דיא גרויסע אידישע שטאָדט גילאָפּיאטעווקע — אַ טאָכטער פון ניט קיין רייכען סוחר, וואָס האָט געהאנדעלט מיט וואָס עס האט זיך געמאַכט. אַ מאָל איז צו איהר טאָטען דורך מוסחר אין דיא הענט אריינגעפאלען עפעס אַ געניצטער קלאוויר, און אויף איהם האָט זיך דאס פערעלע אויסגע'לערענט אַ ביסעל שפּיעלען. בילדונג האט זיא ניט געהאט קיין פינגער-הוט. ווען דער סטרישטשער ווער גביר איז געבליבען אַן אַלמן, האט מען איהם

חזן. דאָס איז געווען אַ געשייטער, דורכגעטריבענער חברה'מאן, וואָס האָט געוואוסט וויא צו מאַכען אַ פאָר רובל-וואו מען האָט נור געקענט. ער איז צו יוסעל'ען צוגעשטאַנען וויא אַ קלעק; האט מיט איהם געטענה'עט, אז צו זיין אַ קנעכט ביי מיצי'ס ווייב איז פאָר איהם קיין תכלית, און אז ער, גדליה, וועט איהם גליקליך מאַכען.

קומענדיג אַהיים אין מאָזעפּעווקע האָט יוסעלע געהאַט אַ סך פריינדליכע שרומעלעכע'ס. שבת האָט ער געדאווענט אין דער קאַלטער שול, און האָט דעם עולם פשוט בעצויבערט מיט זיין פויגעל-שטימע, און מיט זיין מערקווירדיגע חזנות'ע קראַפט. אסתר איז אין שוין ניט געווען, אָבער ער איז אַריין זיך מיט איהר זעהן. דיא בעגעגעניס איז אַ אידישע ליעבע-סצענע — אַ ליעבע-ערקלערונג מיט דיא אוי'גען, אָהן ווערטער. זיין געפיהל צו אסתר'ן האָט זיך אויך אויסגעדרוקט אין דעם, מיט וואָס אַזעלכער וויא יוסעלע קען אַם בעסטען אויסדריקען זיינע גע'פיהלע — מיט זינגען. ער האָט זיך צולאָזען פאָר איהר און פאָר דיא אנדערע, וואָס זיינען געווען דערביי, אויף זיין הימעלשען קול, האט זיך צוגאָ'סען אויף זיינע סאָלאָווייענע טרעללען; דיא האַרץ האָט ער אין דיזע טרעללען אויסגעגאָסען, און אסתר איז נאָך מעהר בעצויבערט.

אוועקפאָהרענדיג, האָט יוסעלע זיך מיט זיין גע'ליעבטע געזעגענט און האט איהר געזאָגט, אז ער וועט אין קורצען קומען צוריק. וועגען ליעבען, וועגען חתונה, האָבען דיא צוויי מיט זייערע ליבען אַלץ ניט גערעדט קיין וואָרט; אָבער זייערע הערצער האָבען זיך דייטליך צוגעפּענערט, אז זיי געהערן אויף אייביג איינע צו דיא אנדערע.

יוסעלע מיט אַ קאָמפּאָניע משוררים האט זיך אוועקגעלאָזען „איבער דער וועלט“. ער איז געפאָ'רען פון שטאָדט צו שטאָדט, אומעטום אָנגעמאַכט אַ רעש מיט זיין שטימע און מיט זיין זינגען, און מיט זיין נאמען האָט געקלונגען און געקלונגען. גדליה באַס האָט געשפּיעלט דיא ראָלע פון אַנט-רעפּענער (מענעדזשער) און האָט שוין צורעכט גע'מאַכט דיא געשעפטליכע טייל פון דער הייזע. אז פון דעם האָט גדליה געלעקט אַ פעטערען ביינדיק

היהנער פלעט פון אונבעקאנטע געפיהלען. ער איז געבליבען וויא א פאר'שבור'טער; און זיין הארץ האט זיך צוגאסען מיט אזא געזאגט, מיט אזעלכע טרעללען, אז זינט זיין בעזוך צו אסתר'ן האט ער נאך אזוי ניט געזונגען. פערעלע איז אויסגעגאנגען הער רענדיג, און איהר לעבע האט זיך צופלאקערט נאך שטארקער. יוסילע איז אבגעזעסען ביז שפעט אין דער נאכט, און דאן האט מען איהם אָבגעפיהרט אויף זיין סטאנציע אין פערעלע'ס קארעטע, וועלכע דיא שדכנים האָבען שוין אנגעגרייט אומישנע, אום מיט דעם צוצולייגען נאך א ביסעל אייל צו דעם פייער, וואָס אין איהם האט זיך צוברענט.

דיא אונטערשטע שורה איז, אז יוסילע איז אריינגעפאלען אין געץ און האט חתונה געהאט. נאך דער חתונה האט פערעלע מיט איהם זיך אריינגעקליבען אין גילאפיאטאָווקע, וואו זיא האט מיט איהר געלט געפיהרט געשעפטען. יוסילע האט זיך ארומגעזעהן, ווען עס איז שוין געווען צו שפעט — אז זיין פערעלע איז נאך קיין פעריל ניט, און — וואָס איז נאך טרויעריגער — אז ער לעבט איהר נאך ניט, אז ער קען ניט פארטראָגען איהר נאטור, איהרע שטרעבונגען, און וואָס ווייטער האט זיין הארץ אלץ מעהר געביינקט נאך אסתר'ן. א שרעקליכע חרטה האט געקוועטשט זיין הארץ. עס איז אָבער געווען פערפאללען. פון זיינע חזנות איז נאך ניט געוואָרען, זיינע וואונדערבארע מוזיקאלישע קרעפטען, זיין סאָלאַנג, זיין תשוקה צו מוזיק — אלץ איז אין ניוועץ געגאנגען, און ער איז געווען פארפינסטערט, פארטרויערט, אין א געץ, פון וועלכע כען ער האט ניט געקענט זיך ארויסרייסען.

זייט ער האט זיך באַגעגענט מיט פערעלען, האט ער דאס אויפגעהערט צו שרייבען. אהיים. דער סלוף וועגען זיין חתונה איז אָבער אהין דער-נאָנגען, און אסתר איז וויא נידערגעשלאגען געוואָרען. וויא שטענדיג האט זיא אָבער געליטען און געליטען אין זיך, שטיל פארטראָגען איהרע יסורים און פאר קיינעם איהר וואונד ניט פארטרויט. זלאטע, איהר מוטער, איז זעהר אַרים און מאַטערט זיך קוים מיט איהר קלייטל. פון צרות גרויזשעט זיא איהר אָפט און רעדט וועגען שדוכים. אסתר'ן

גערעדט א שרוך מיט דיעזע פערעלע, און ענטציקט ווערענדיג פון איהר שיינהייט און פון איהר פיאנע, האט ער איהר צוגעכאפט וויא אן אבן טוב. פערעלע איז געווען אין נאטור א שגעכטע, און האט איהרע אינטערעסען פארשטאנען וויא צו היטען. זיא האט געוואוסט וויא זיך צו בענוצען מיט איהר מאַן'ס לעבע און האט אויסגעפיהרט, אז ער האט איהר אבגעשריבען כמעט זיין גאנצען גרויסען אייגענעם. דער מאַן איז באלד געשטאַרבען, און פערעלע איז געבליבען א יונגע אלמנה מיט א רייכען וואָהר נונג מיט א „פאַרטעפּיאַן“ און מיט א געטריי פאַר קיאָווע דיענסט-מיידל, פאר וועלכע זיא פלעגט פארטרויען איהרע סודות.

ווען פערעלע האט דערזעהן יוסעלען, בשעת מיט איהם האט געקאכט דיא שטעטעל, איז זיא אויפ'ן אָרט א פאַר'כשוף'טע געוואָרען פון זיין שיינעם פנים. קומענדיג אהיים, האט זיא פארטרויט איהר קאמער-דיענסט, אז זיא חלשט, אז זיא קען ניט אויסהאלטען פון לעבע. דיא דיענסט, וועלכע איז אליין אויך געווען א פארליעכטע (אין א יונג, וועלכען זיא האט איבערגעשיקט אלע איהרע פאר-דיענסטען), האט זיך אבגערופען, אז זיא דארף נאך ניט דאנה'ענען, אז זיא איז רייך און שייין און קען דעריבער לייכט יוסעלען קרינען פאר א מאַן. א ביטערע אידישער טעלער-לעקער, א מין פאקטאָר, האט זיך דא אריינגעמישט, און מיט דיא הילף פון גדליה באס (וועלכער האט זיך געקאפּטעט אויף שדכנות) האט מען געמאכט, אז יוסעלע זאָל צו דער אלמנה קומען מיט א ווייזט.

דער ווייזט האט געהאט דיא ערוואַרטעטע ווירסונג. פערעלעס שפיעלען אויף דער פיאנע — א זאך, וואָס יוסילע האט סיין מאָל פון נאָהענטען ניט געהערט און געזעהן, האט אויף זיין מוזיקאלישע נשמה געמאכט א גרויסען איינדרוק. און דערצו א שיינע יונגע פרוי! איהרע קלייניקע פינגערלאך, וויא זיי זיינען אומגעשפרונגען איבער דיא ביינדלאך; איהר דאמסקע פיגור, וויא זיא האט זיך ח'עוורדיג געווענט אויף'ן שטול; איהרע שיינע שווארצע האָר — דאס אלץ, צוזאמענגענומען מיט דיא טענער פון דער פיאנע, האט אונזער קליין שטעטלשען יונגען חזן אריינגעוואָרפען אין א מין

שוויינט און שוויינט און פארטראגנט אלץ וויא א שלאפע פיינעלע.

אין מאזעפעווקע איז דא א פראצענטניק, אל-טערפעסיס. ער איז א'ן עקעלהאפטע בריה — אי מיט זיין פראצענטיקשע, קאלטבלוטיגע, בלוט-צא-פערשע נאטור, אי מיט זיינע גראבע פעטע ליפע-לעך און מיט דיא לינקע אויגעל, וועלכע איז ביי איהם קלענער וויא דיא רעכטע. ער איז א'ן אלמן און זלאטע'ס קרובות ריידען א שדוך צווישען איהם און אסתר'ן. זלאטע וויל צוערשט אפילו ניט הע-רען, אָבער מען רעדט איהר איבער, און איהר אָרימקייט טרייבט איהר אויף צו. אָפט באַט איהר דער פראצענטניק אָן הוואה'עצקעס, טובה'לעך, — זיא שטייט צו צו אסתר'ן זיא זאל איהם נעמען. מען צאפט דיא מיידעל דיא בלוט, מען לאַזט איהר ניט לעבען און זיא פארטראגנט אלץ אויף איהר שטייגער-שטילל, ליידענדיג אלץ וויא א פיינעלע, ביז מען פיהרט איהר אזוי צו דער חופה. זיא גייט אונטער דער חופה וויא אין א היהנער-פלעט, דער עולם טאנצט, שפרינגט, איז זיך משמח, און דיא כלה זיצט און קוקט אזוי וויא א פרעמדע אויף איהר אייגענע חתונה."

יוסילע רייסט זיך אַרויס פון דער ווייב אויף עמליכע טעג צו פאהרען זעהן זיין טאטען. אויף'ן וועג פארקיהלט ער זיך. ער קומט אָן אין מאזע-פעווקע אין דיא נאכט ווען ביי אסתר'ן איז חתונה. ניט געפינענדיג קיינעם אין דער היים, און הערענ'דיג, אז ביי אסתר'ן איז גראַד איצט חתונה, בלייבט ער וויא מיט א דונער דערשלאָגען, און גייט אריין צו זלאטען אין שטוב, וואו דיא חתונה איז. אין דעם גערויש, פרייליכקייט און פארהב'עטקייט בעמערסט איהם קיינער ניט, און אזוי שטייט ער אין א ווינקעל און קוקט וויא אסתר'ל, אלס כלה, זיצט א בלייכע, א האלב-טויטע און אזוי וויא זיא וואַלט ניט וויסען, וואָס דאָ טוט זיך ארום איהר. יוסילע איז קראַנק, ער ליגט אין בעט. צו שבע ברכות זיצט שמואליק זיין טאטע ביין טיש און זאָגט דיא ברכות מיט טרערען. אסתר דערוויסט זיך, אז יוסילע איז געקומען און ליגט א קראַנקער. שפעטער זעהען זיי זיך, און בשעת אלע פאָרריידען זיך, ריידען זיי אין דער שטילל. ער באַט

איהר אָן צו אַנטלויפֿען מיט איהם, אוועק-צרוואַר-פען איהר געהאָסטען חתן; ער דערציילט איהר ווענען זיין אייגענע מפלה און רופט איהר אין דער פרייער וועלט אריין, צו לעבען גליקליך אין לעבע מיט איהם. עס איז אבער שוין פארפאלען.

נאָך דער חתונה הייבט אסתר'ל אָן צו קרייג-קען, אויסצוגיין וויא א ליכט. ווייבער זוכען סגולות, קרייטעכער; דער דאָקטאָר ניט רפואות. קיינער פארשטייט אָבער ניט, פון וואָנען איהר קראַנק-הייט נעמט זיך, און אזוי גייט דיא פיינעלע ביס-לעך ווייז אויס און שטאַרבט.

אין א שטעטל, וואס הייסט מאקאראווקע, שלעפט זיך אַרום איבער דיא גאסען א יונגער משונענער. ער גייט אום שטילל, אָבער שטאַלץ פארריסען דיא קאָפּ. רעדט ניט, צעפעט קיינעם ניט. "נור א מאָל שטעלט ער זיך פלוצלינג אָב און צווינגט זיך אויף'ן קול מיט אזא זיסקייט, אז עס צווייט זיך פשוט אין אלע אברים. נור עס האָט זיך זעלטען געטראָפען, ער זאל אפזינגען עפעס ביז'ן סוף. סאַמע אין מיטען זינגען...." פלעגט ער זיך פלוצלינג צולאָכען, אנהייב מיאוקען "וויא א קאטץ, האווקען וויא א הונד, אָדער א פאַטש טאָן מיט ביידע הענט, וויא א האָהן מיט דיא פליגעל, און אויסגעשריען אויף א משונה גאָרש קול: "קו-קערעקו!" אזוי אז אלע פלענען בלייבען טויט פאר שרעק. ווייבער האבען געקוקט אויף איהם, געשאַקעלט מיט'ן קאָפּ, אויסגעווישט זיך דיא פער-וויינטע אויגען און געקערעכצט.... אידען האָבען אויף איהם רחמנות געהאַט, פלענען איהם תמיד געבען עסען און טרינקען, א מאָל אן אַלט העמר, אן אפגעניצעוועטען מלבוש, א מאָל א גראָשין. נור פון אינגלעך, קונדייסים פלעג דער משונענער קיי-דען, געביך, האבען צרות אויפ'ן פוה. ווייסע חברה-ניקעס פלענען איהם נאכלויפֿען טיטשקעווייז, איהם דעקוטשען, שטורכען און קנייפֿען און שנעלען אין גאָז אריין און שרייען אויף'ן קול: "סאלאוויי, צו א האָהן צו גאָר א טשערנאהאָז? זינג עפֿיס, טשערנ-האָז." ער האָט דאָס אלץ אָבער איבערגעטראָגען קאלטבלוטיג, אפילו זיך קיין קנייטש ניט געגעבען, קיינעם נישט געענטפערט דאָס צווייטע וואָרט, און אלץ געגאנגען, דעם קאָפּ פארריסען ארויף, קוקענ'דיג אויף אלעמען דורך דיא בלויע בריללען מיט גרויס גדלות, גלייך וויא דיא גאנצע וועלט איז זיינע.... דאָס איז געווען יוסעלע סאַלאַוויי.

אב. קאהאן.

פון וואנען שטאמט דער מענש?

טיטארלו דארוויין'ס ערקלערונג.

I.

אין גרונד גענומען איז דארוויין'ס בעריהמטע ווערק „דיא אפשטאמונג פון דעם מענשען“ בלויז א טייל פון זיין הויפטווערק „דיא אפשטאמונג פון מינים“, אדער, נאך ריכטיגער זאגענדיג, אן אַנִי ווענדונג פון דיא אלגעמיינע ערקלערונגען פון דיזען גרויסען ווערק צו דעם מענשען, בפרט. דער עיקר פון דיזען אלגעמיינעם פרינציפ איז בקצור שוין ערקלערט געווארען אין ארטיקלען אין דעם ערשטען טען יאהרגאנג „צוקונפט“. אָבער אזוי וויא ניט אלע פון דיא לעזער פון דיזען זשורנאל זיינען מיט דיזע ארטיקלען בעקאנט אדער האָבען דיא מעגליכקייט זיי יעצט צו לעזען, און אזוי וויא דער הויפט פרינציפ פון דעם דארוויניזמוס איז נויטווענדיג צו פארשטיין דעם ענין, וועגען וועלכען מיר האָבען דאָ צו ריידען, וועלען מיר צוערשט — אזוי קורץ וויא מעגליך — דאָ איבערגעבען אין וואָס דיזער הויפט פרינציפ בעשטייט.

פריהער האָט מען געמיינט, אז דיא פערשידענע מינים לעבעדיגע ברואים און פלאנצונגען זיינען בעשאפען געווארען יעדע בעזונדער, לכתחלה וויא זיי זיינען יעצט: א פערד, למשל, איז ספעציעל בעשאפען געווארען א פערד און אלע היינטיגע פערד שטאמען פון דיזען גאנצן פארצייטיגען מין, וועלכער איז צוערשט ארויסגעקומען אויף דער וועלט און וועלכער איז דאן גלייך שוין געווען אזא מי בעשעפענעם וויא דיא היינטיגע פערד. פונקט אזא שטאמט דיא ציעג פון א ספעציעל בעשאפענע חיה וואָס איז געווען א ציעג מיט אלע קליפערלעך; דער דעמבע בוים — פון א פלאנצונג, וואָס גאָט אָדער דיא נאטור האָט א מאָל בעשאפען פארטיג, מיט אלע איינצעלהייטען וויא דער היינטיגער דעמבע בוים איז א. ז. וו. דער מענש קומט אלאָ נאָך

דיזע מיינונג ארויס פון א ערשטען מענשען, וועלכער איז געווען פונקט אזא בריה וויא דער היינטיגער מענש; מיט אנדערע ווערטער, גאָט האָט בעשאפען אן אָדם און פון זיין ריפ — א חוה, זאָ דאָס ער און זיא זיינען אומגעגאנגען גלייך — אויף צוויי פיס — און גערעדט, פונקט וויא א היינטיגער הערר מיט א היינטיגע דאמע; און פון דיזען אָדם מיט חוה שטאמען דאָס ארויס אלע מענער מיט פרויען.

דארוויין'ס טהעאָריע (אן אנצוהערענעם אויף איהר האָט שוין געגעבען נאָך זיין זיידע) לייקענט דאָס אָפּ, און ערקלערט, אז דיא אלערליי היינטיגע מינים חיות און פלאנצען זיינען ענטוויקעלט געוואָרען פון איינעם אָדער צוויי אָדער עטליכע פארצייטיגע טיגע מינים; אז דער פערד למשל, שטאמט פון אזא בעשעפענעם, וואָס האט גאָר קיין שום עהני לייכקייט צו דעם היינטיגען פערד ניט געהאט; אז פון דיא זעלבע פארצייטיגע בעשעפענעם שטאמען אויף פיעלע אנדערע פון דיא היינטיגע חיות, וואָס זיינען גאנץ פערשידענע פון דעם פערד. נאָך דיזען גאנג נאָך, שטאמט דער מענש אויך ניט פון קיין ערשטען ספעציעל בעשאפענעם פארטיגען אדם, זאָנדערן פון א פארצייטיגע חיה, וואס איז געשטאָרען פיעל נידעריגער און האט אויסגעוויזען גאנץ אנדערס וויא א היינטיגער מענש; און דיזע חיה, פון איהר זייט, איז ווידער ארויסגעקומען, ענטוויקעלט געוואָרען, פון נאָך א נידעריגערע בעשעפענעם נעש א. ז. וו. ביז — צוקומענדיג צו גאָר-גאָר פארצייטען, — דערגייט מען צו אזא מין בריה, פון וועלכע איז דער מענש אי אלע גרויסע היינטיגע חיות, ווייניגסטענס, זיינען ארויסגעקומען.

וויא אָבער קומט דאָס ארויס איין מין פון אַנִי אנדערן? וויא אזוי, למשל, איז דאָס פון א בעשע-

ווען מען זאל אבסלייבען ניט בלויז ווייסע מיט קורצע פיסלעך א. ז. וו. זאנדערן אויך שווארצע, למשל, און דארע, מיט לאנגע פיס, און דיא האל-טען בעזונדער און אזוי גיין כסדר, וועט מען פון זעלבען מין שעפס ענטוויקלען צוויי נייע מינים, וואס וועלכע זיין פארשיעדען איינער פון דעם אנדערן, איי ביידע פון דעם זאָרט שעפס, פון וועלכען ביידע קומען ארויס.

דעזער קונסט פון אויסהאָדעווען נייע מינים דורך דיא ווידער האַלטע אַב קליי-בונג איז געבראכט געוואָרען אזוי ווייט, אז דער וואָס האָדעוועט אזוי טויבען, למשל, קען אויך וויי-זען צוויי פויגלעך, וואס זיינען אזוי פערשיעדען איי-נע פון דיא אנדערע, וויא א האָק פון אַין אינדיק, און ביידע זיינען זיי טויבען, וואס שטאַמען ארויס פון דעם זעלבען מין טויב.

דורך אזא מין אבסלייבונג קרינט דער גערטנער • אויך ארויס אזעלכע נייע מינים פלאנצונגען, וועל-כע ער ווילל.

אזא מין אַב קלייבונג קומט אויך פאַר אין דער נאַטור. ווער איז אָבער אין דער נאַטור דער קלייבער, דער קינסטלער, וואָס זונדערט אָפּ געוויסע זאָרטען חיות און פּפלאנצען פון אנדערע זאָרטען? דיא אומשטענדען אונטער וועלכע דיא חיה אָדער דיא פּפלאנצונג לעבט. דאָ מוזען מיר דעם לעזער דערמאָנען אז ביי דיא אַבסלייבונג פון דעם, וואָס האָדעוועט שעפסען, שפּילט דיא הויפט ראָלע אייגענטליך דאָס וואס מען לאָזט צו דיא אויסערוועהלטע שעפסען ניט צו קיין אנדערע, — וואס זיינען ניט ווייס, וואָס האָבען ניט קיין קורצע פיסלעך א. ז. וו. מיט דעם, וואָס מען לאָזט דיזע צו זיי ניט צו, קענען דיא זכרים מיט יענע נקבות (אָדער פאַרקערט) קיין שייכות ניט האָבען, און דעריבער מישט זיך אין דיא נייגעבאַרענע קינדער'ס בלוט ניט אריין קיין בלוט פון שווארצע מיט לאַנגע פיס א. ז. וו. דער עיקר איז דאָ דאָס נישט צולאָזען, דיא בעזייטיגונג פון דיא וואס זיינען ניט דאס וואס מען דאַרף.

אַט אזוי ניט צולאָזען, אַט אזוי בעזייטיגען — דאס טוען אין דער נאַטור אויף דיא אומשטענדען לאַמיר איצטער נעמען אזא מין משל: לאַמיר

פענעס, וואס האט גאָר קיין עהנליכקייט צו קיין פערד ניט געהאַט, ארויסגעקומען א פערד? אין בלל ריידענדיג — וויא אזוי ענדערט זיך דאָס דיא פאַרמע, דער געבוי פון דעם קערפער פון א חיה אָדער א פלאנצונג, אז עס ווערט גאָר א נייער מין חיה, א נייער זאָרט פלאנצונג?

אַט איז דער קערינדיל פון דאָרוויי'ס ענטפער אויף דעם — אן ענטפער, וועלכען ער אונטערשטיצט מיט בערג בעווייזע, דיא פרוכט פון צעהנדליגע יאָהרען פאַרשונגען און שטודירען:

דיא וואָס האָדעווען פיה און זיינען ספּעציאַ-ליסטען אויף דעם, ווייסען וויא צו קריגען א שעפס, למשל, וואָס זאל האבען דיא קאָלירען און דיא פאַרמע, וועלכע זיי געלויבט זיך. ווען זיי ווילען, צום ביישפּיעל, האבען שעפסען מיט ווייסע וואָל, מיט קורצע פיסלעך, זעהר פעטע קערפערס און לאנגע שנוקעס, טוען זיי אזוי: זיי באַקוקען אלע שעפסען, וואָס זיי האָבען ביי זיך, און דיא, וועלכע האבען דיא ווייססטע וואָל, דיא קירצסטע פיס דיא פעטסטע קערפערס און דיא ליינגסטע שנוקעס, קלייבען זיי אָפּ און האַלטען זיי בעזונדער, זאָ דאָס זיי זאָלען זיך ניט מישען און ניט האבען קיין שייכות מיט דיא אנדערע שעפסען. דיא נקבות מיט דיא זכרים פון דיזע אַב קלייבונג לעבען צוזאַמען, און מיט קיין אנדערע זכרים אָדער נקבות ניט. אזוי וויא דיא קינדער זיינען, דאָס רוב וויי-גינסטענס, עהנליך צו זייערע עלטערען, ווערען דאָ געבאַרען שעפסעלעך, וואָס לכל הפחות פיעלע פון זיי וועלען זיין ווייסע, מיט קורצע פיסלעך, לאנגע שנוקלעך און פעטע קערפערלעך.

ווען דיעזע שעפסעלעך האָדעווען זיך אויס, נעמט מען זיי אויך אין א בעזונדערען אָרט, מען בעקוקט זיי אויך, און דיא ווייססטע און פעטסטע פון זיי, מיט דיא ליינגסטע פיס, מיט דיא ליינגסטע שנוקעס קלייבט מען ווידער אָפּ און מען האַלט זיי אויך בעזונדער. אזוי גייט מען ווייטער און וויי-טער, ביז דורך עטליכע דורות שעפסען בעקומט מען דעם זאָרט, וועלכען מען ווילל. ווען מען זאל בע-טראכטען דיעזען נייעם זאָרט שעפס מיט דיא ערש-טע, פון וועלכע מען האָט דאָס בעקומען, ווייזען זיי אויס גאנץ פערשיעדענע מינים.

און ווייטער, ביז עס וועט זיך ענטוויקלען א פוינעל מיט גאנץ גרויסע הייטלעך און מיט גאנץ לאנגע שנאבלען — א גאנץ נייער מין.

נאך א ביישפיעל. דיא פליגעלעך, וואס געפירן זיך זיך ניט ווייט פון ים, פארפליהען א מאל צו ווייט אויף ים און ווערען דערטרונקען. דיא פון זיי וואס קענען ווייניגער פליהען, וואס האבען קלערער נערע פליגעלעך, זיינען דעריבער אין א קלענערע געפארהר אומגעבראכט צו ווערען, ווייל זיי קענען ניט ווייט פארפליהען. אין געוויסע ערטער איז דעריבער מעגליך, אז אויף דיזען ארט זאלען דיזע אבגעקליבען ווערען ביז פון א פליגעלדיגען מין זאל ווערען א מין אהן פליגעלעך.

מיר האבען דא געגעבען בלויז צוויי פערשידענע ארטען, אויף וועלכע דיא נאטירליכע אפבלייבונג קען פארקומען. עס זיינען, נאטירליך, דא טויזנטדע אנדערע גאנץ פערשידענע אופנים, אויף וועלכע דאס קען פאסירען. ווייטער: מיר האבען דא געזעהן, וויא פון א פוינעל אהן הייטלעך און מיט א קורצען שנאבל ווערט א פוינעל מיט א הייטעך און מיט א לאנגען שנאבל דורך דיא ענדערונג פון פערל אויף זומפ. שטעלט אייך פאר טויזענט דע אנדערע אזעלכע ענדערונגען און דערמאנט זיך, אז דיא אפבלייבונג גייט אלץ אן דורך הונדערטע טויזענד יערהרענע — און אייך וועט שוין ניט זיין אזוי שווער זיך פארצושטעלען, אז פון א פערלדיג קען ווערען א וואסערדיג, אז פון דעם זעלבען מין קען דורך דורות, דורות און דורות ארויסקומען אי א פוינעל, אי א פיערפיסיגע בעשעפעניס, אי א מענש.

אין דעם בעשטייט דער רעכטער תוך פון דעם דארווייזמוס, וועלכער ווערט ערקלערט אין זיין בוך „דיא אבשטאמונג פון מינים.“ דא אבער וועלען מיר זיך נעמען איבערגעבען וויא אזוי דארווייז ער קלערט אויף דעם גרונד פון דיזען אלגעמיינעם פרינציפ פון וואנען עס שטאמט דער מענש, — פון וועלכען זאגט דאס בעשעפעניש מיר זיינען ארויסגעקומען דורך דיא נאטירליכע אפבלייבונג אונטער געענע דערטע נאטירליכע אומשטענדען.

(פארטזעצונג פאלגט.)

דוד בערנשטיין.

זיך פארשטעלען, אז אויף א געוויסען ארט, וואו עס זיינען דא פיעלע פערלער מיט גרינסען, לעבט א פוינעל, וואס שפייזט זיך מיט פערשידענע מינים פליגעלעך און זשוקלעך, וואס האלטען זיך אין דיא פערלער אויף. וויא וועט זיין, אז דיא נאטור בייט זיך דארטען און פון דיא פערלער ווערען נאך גרויסע זומפען? אונזערע פויגלעך וועלען דאן דארטען ניט האבען פון וואנען צו לעבען, סיידען זיי וועלען קענען אומגיין איבערן זומפ און צוקומען צו דיא קלייניקע בעשעפענישען, וואס געפינען זיך דארטען. צו דעם מוז מען צווישען דיא פינגער פון דיא פיס האבען הייטלעך, און אויף האבען א לאנגען שנאבל. צווישען פיעלע טויזענדע פויגלעך וועלען זיך אפשר געפינען אזעלכע, וואס האבען אזעלכע הייטלעך (כאטש סלייניקע) און לאנגע שנאבלען, — ליינגערע וויא זייערע שוועסטער. דיזע וועלען וויא עס איז קענען לעבען אויף זומפ און דיא איבעריגע וועלען אויספאלען פון הונגער אדער פארזונקען ווערען. איבערבלייבען וועלען אלזא דיא פון זיי, וואס האבען הייטלעך מיט ליינגערע שנאבלען. וואס זשע האבען דיא נייע אומשטענדען דא אלזא אויפגעטאן? זיי האבען אפגעקליבען דיזע יחסנים פון דיא איבעריגע מיט דעם וואס זיי האבן בען דיזע איבעריגע בעזייטיגט, ניט צוגעלאזען צו זיי. דיא אומשטענדען האבען דא געטאן, הייסט עס, דאס זעלבע וואס דער האדעווער האט געטאן מיט דיא שעפסען. מעהר ניט, וואס דער האדער ווער בעזייטיגט דיא ניטיחנסנים מיט דעם, וואס ער לאזט זיי איינפאך ניט אריין אין דעם זעלבען שטאלל מיט דיא יחסנים, ווערענד דיא נאטור בעזייטיגט, זונדערט דיא ניטיחנסנים אפ, מיטן טויט — מיט דעם וואס זיי ווערען פארזונקען אדער פאלען פון הונגער.

דיא יחסנים וועלען לעבען און זייערע זכרים און נקבות וועלען האבען א פערקעהר און וועלען געבוירען קינדער, וועלכע וועלען על פי ירושה האבן פון הייטלעך מיט לאנגע שנאבלען. פון דיזע וועלען אלץ מעהר אויסזיכטען צו לעבען האבען דיא וואס וועלען האבען אלץ גרעסערע הייטלעך און אלץ ליינגערע שנאבלען. אזוי וועט דאס דיא נאטירליכע אפבלייבונג גיין ווייטער

דיא געלט פראגע און דער היי=יעהריגער וואהל=קאמפף אין דיא פעראייניגטע שטאטען.

נאך אלעקסאנדער יאנאס.

געלט ווערט געברויכט אויף צוויי זאכען:

(1) צו קויפן אלערליי סחורות,

(2) צו צאהלען חובות.

אום ווירסליך, ריכטיג און פראקטיש צו ערפיר
לען דיעזע צוויי אויפגאבען, מוז דער מאטעריאל,
וואס ווערט געברויכט אלס געלט, אין זיך האבען
דיא געוויסע מעלות.

ער מוז אומעטום האבען דעם זעלבען ווערט.
דער מאטעריאל, פון וועלכען מען מאכט געלט (צו
נאָלד, צו זילבער, צו קופער) איז דאך אליין א
סחורה, וועלכע מוז געמאכט ווערען, — וועלכע קאסט
ארבייט; איהם צו מאכען קאסט עפעס אלזא;
און זיין פרייז קען זיך ענדערען — וואקסען אָדער
פאללען — אונטער דיא ווירקונג פון אַנבאָט און
נאכפראג אויף איהם (וואס מעהר מען ווילל איהם
פערקויפן אין פערגלייך מיט דעם וויפיעל עס איז דא
פערקויפערס — איז ער אלץ ביליגער, און פארקערט,
וואס ווייניגער עס איז דא אין פערגלייך מיט דעם,
וויא פיעל מען פאָדערט צום קויפן — אלץ טייערער
איז ער). דער אמת'ער, דער נאטירליכער ווערט
פון א סחורה ווענדט זיך אָן דיא דורכשניטליכע
מאָס ארבייט, וואס איז גייטיג איהר צו שאפן.
דיא ווירקונג פון אַנבאָט און נאכפראגע קען אָבער
דעם פרייז פון דער סחורה מאכען ענטוועדער הער
כער אָדער נידעריגער פאר איהר נאטירליכע
ווערט. עס פארשטייט זיך דעריבער, אז דער
בעסטער מאטעריאל אויף צו מאכען געלט, איז דער,
וועלכער האָט אומעטום דעם זעלבען פרייז, און

אויף וועלכען אַנבאָט און אנפראגע האָבען דיא
סלענסטע ווירקונג. אין אמת'ן: — ווען דער פרייז
פון דעם מאטעריאל פון געלט זאל זיך אָפט און
שטארק ענדערען, טאָ וויא וועט אזעלכעס געלט
טויגען צום קויפן און פארקויפן און צו חובות
צאלען? איך קויף היינט, למשל, א געוויסע סחורה
און בעצאָל פאָר איהר א געוויסע סוממע געלט.
אין א פאָר מאָנאט ארום פארקויף איך דיא זעל-
בע סחורה מיט פראָפיט, דאכט זיך, דאָס הייסט
פאר מעהר געלט, און אין אמת'ן, קען זיין, לייג איך
דאָ נאָר צו, ווייל אין דיא פאָר מאָנאט איז דער
מאטעריאל פון דיא געלט ביליגער געוואָרען, זאָ
דאס דיא מעהרערע געלט, וואס איך באקום היינט,
באטרעפט אין אמת'ן ווייניגער וויא דיא קלענערע
סוממע, וואס איך האב אליין פאר מיין סחורה בע-
צאלט. (הנח דיא נעמען פון דיא מטבעות בלייבען
דיא זעלבע, האבען זיי אבער ווייניגער ווערט.
דעם דאָללאַר, למשל, רופט מען אלץ דאָללאַר,
אָבער ער האט ווייניגער ווערט וויא פריהער האט
א דאָללאַר געהאט, דאס הייסט איהר קענט פאר
איהם ווייניגער קויפן.)

דאס זעלבע איז אויך מיט צאלען חובות:
איהר זייט מיר, למשל, שולדיג 100 גולדען, וועלכע
איך האב אייך געפאָרגט (מיט מזומן אדער מיט
סחורה) דעם ערשטען יאנואר. דעם 1טען מאי
באצאלט איהר מיר דיא 100 גולדען. דאכט זיך,
ראיעל? וויא איז אָבער אז אין דער צייט פון יא-
נואר ביז מאי איז זילבער (דער מאטעריאל פון דיא

גורדענס) טייערער געוואָרען? דאן וועלען דיא 100 גולדען אין מאי שוין האבען מעהר ווערטה, וויא זיי האָבען געהאט פיער מאָנאט פריהער, און דעריבער וועט אויסקומען, אז איך נעם ביי אייך צופיעל.

דער בעסטער מאטעריאל איז אלזאָ אזעלכער, וואס ניט זיין אינע-ליכער, נאטירליכער ווערטה ענדערט זיך פיעל, און ניט ער איז שטארק אונטער וואַרפן אונטער דיא ווירקונג פון אַנבאָט און נאכפראַג. אזא מאטעריאל איז גאָלד. דיא אַר-בייט, וואס עס קאסט ארויסצוקריגען גאָלד פון דער נאטור, איז כמעט אימער דיא זעלבע (עס ווערט ניט גרינגער ניט שווערער); און דיא מענגע גאָלד, וואס מען קען בריינגען אויף'ן מארק, ווערט ניט פלוצלינג צו גרויס, (זאָ דאס עס זאָל פון העלער הויט פאלען אין פרייז) און ניט צו קליין (זא דאס עס זאָל פלוצלינג הויך שטייגען).

זילבער ווערט אויך געברויכט אלס א מאטע-ריאל צו מאכען געלט. אבער מיט זילבער איז גראָד דיא צרה, וועגען וועלכע מיר האבען אויבען גע-רעדט: דער פרייז פון זילבער בייט זיך כמעט יעדען יאהר, זא דאס אין דיא לעצטע 25 יאהר איז דיע-ער מעטאל קלענער געוואָרען אין פרייז אויף א העלפט.

געלט איז אין גרונד ניט מעהר און ניט ווייני-גער וויא אזא סחורה, וואס אויף איהר ווערטה מעסט מען דיא ווערטהען פון אנדערע סחורות (אזוי וויא א פונט איינען איז אזא זאך, וואס אויף זיין וואָג מעסט מען דיא וואָג פון אנדערע זאכען). אונטער היינטיגע אומשטענדען האָט יעדע נא-ציאָן, נאטירליך, דאס רעכט צו בעשליסען, וועלכע סתורה עס זאָל זיין דיעזע מאָס, פון וועלכע סחורה צו מאכען איהר אָפּיציעלעס געלט. אייניגע נאצי-אָנען האבען אויף דיעזע ארט אנגענומען גאָלד פאר זייער אָפּיציעלע מאָס פון דיא ווערטהען פון סחורות, וועהרענד אנדערע האָבען אנגענומען זילבער, און נאָך אנדערע — אי גאָלד, אי זילבער.

דיא נאציאָנען, וואס האבען אנגענומען אי גאָלד אי זילבער אלס אָפּיציעלעס געלט, האָבען דאס אזוי געטאָן, ווען דיא פעהעלטניס צווישען זיי איז געווען וויא 1 צו 16, דאס הייסט, ווען גאָלד איז געווען 16 מאל טייערער וויא זילבער. פון

יענמאָלט אָן איז זילבער אָבער צוויי מאל ביליגער געוואָרען, זאָ דאָס גאָלד איז היינט ניט 16 זאָג דערן ארום 32 מאל טייערער פאר זילבער.

צוליעב דיזע אורזאכע האבען דאס רוב נאצי-אָנען (הויפטזעכליך דיא, ביי וועלכע דיא פראָדוק-ציאָן און דער האַנדעל זיינען הויך ענטוויקעלט) זיך בעשלאָסען צו מאכען גאָלד אליין פאר דעם פונט-דאמענט פון זייערע אָפּיציעלע געלט.

זילבער שפיעלט נאָך דיא ראָלע פון אָפּיציעלע ווערט-הימאָס אין מעקסיקא, אין זיריאמעריקא, ביי נא, און אין אנדערע לענדער, וועלכע האלטען ניט ווייט אין ציוויליזאציאָן און פאַרטשריט.

אָבער אפילו אין דיא לענדער, וואו דער גאָלד-דענער סטאַנדארד (גאָלד אלס דיא אָפּיציעלע ווערט-הימאָס) איז שוין אנגענומען, מאכט מען נאָך אלץ געלט פון זילבער אויף. מען מאכט דאָרטען זילבערנע מטבעות און דיא רעגירונג און דיא ביר-גער אנערקען זיא פאר פונסט אזעלכע געלט, וויא גילדערנע מטבעות, הנס מען מאכט זיי מיט דיא אלטע וואָג, זא דאס זיי זיינען איצטער ווערט א העלפט וויא דיא גאָלדענע מטבעות. (א גאָלדענער 5-דאָלאַרדיגער, צום ביישפיעל, און 5 זילבערנע דאָלאַרס האבען מיט א יאהר 25 צוריק געהאט דעם זעלבען ווערטה, וואָרים דיא 5 זילבערנע דאָל-לאַרפ וועגען 16 מאל מעהר וויא דער גאָלדענער 5 דאָלאַרדיגער, און דאן איז דאָך גאָלד טייערער געווען פאר זילבער 16 מאל. אָבער ווערענד דיא זילבערנע דאָלאַרס זיינען געבליבען דיא זעלבע אין וואָג, איז זילבער געוואָרען צוויי מאל ביליגער, זא דאס דיא 5 זילבערנע דאָלאַרס האבען היינט אין זיך זילבער וואס איז ווערט בלויז אַין ערך פון א העלפט וויא דיא 5-דאָלאַרדיגער גאָלד-שטיק). ווא-רום זשע נעמט מען דיא זילבערנע געלט אזוי גוט וויא דיא גאָלד-געלט? צוליעב דיא זעלבע אורזאכע וואס איהר נעמט א גוטען צאהלער'ס א וועקסעל אזוי גוט וויא מוזמן. ווען דיא גרויסע לענדער (דיא פעראייניגטע שטאטאמען בכלל) האָבען אנגע-נומען דעם גאָלדענעם סטאַנדארד, האָבען זייערע רעגירונגען גענעבען דער גאנצער וועלט א צוזאָג, אז וואָס פאר א מטבעות זיי זאָלען ניט ארויסלאָ-זען—צו פון זילבער, צו פון קופער, צו פון פאפיער,

נאָלד אין לאַנד וואָלט געווען צו ווייניג אלע דיזע געלט סמנים (וויא מיר וועלען דאס רופען) אויסצו- בייטען אויף אמת'ע געלד—אויף נאָלדענע מטבעות. דאן הייבט מען אָן צו צווייפלען, אויב אין פאל פון א פלוצליכע פאָדערונג פון אלע זייטען וועט דיא רעגירונג אים שטאַנדע זיין צו האַלטען וואָרט. אין אזא פאל ווערט יעדער אונרוהיג און הייבט זיך וואס גיכער אויסצובייטען זיינע זיכער-געלט און פאפיער-געלט אויף נאָלד-געלט. עס ווערט אַלזאָ א כאַפּעריי אויף נאָלדענע מטבעות, און דער פרייז פון נאָלד שטייגט דעריבער, זאָ דאס פאַר דיא נאָלדענע מטבעות צאלט מען מעהר זילבער אדער פאפיער געלט, וויא אין א רוהיגע צייט. אזא מין זאך האט געטראָפּען אין דיעזען קאנד אין דער צייט פון דיא מלחמה וועגען דיא נענערס: פאַר א גילדערנעם דאָללאַר האט מען דאן געצאהלט צוויי דאָללאר פופציג סענט אין פאפיער-געלט.

וואס נאך עס סען ארויסקומען פון אזא מין פעהרעלטנים, וועלען מיר ווייטער זעהן.

* * *

וואס מיינען דיא אמעריקאנער „זילבער-לייט“ מיט דעם, וואס זיי פאָדערען, אז דיא רעגירונג זאָל שמידען זילבערנע דאָללאַרס פון וויא פיעל זילבער מען זאָל איהר צו דעם ניט בריינגען, — אז יעדער וואס האט זילבער זאָל סענען פון דעם הא- בען געמאַכט דאָלאַרס? וועמען וועט פון אזא איינ- פיהרונג ארויסקומען א טובה? וואָלט דאס געווען א טובה פאַר דיא גאנצע נאַציאָן אָדער בלויז פאַר א געוויסען קלאַסס בירגער?

אום צו קענען אויף דיזע פראגע געבען א ריכ- טיגען אנטוואָרט, מוז מען צוערשט בעטראכטען, ווער זיינען דאס דיא, וואס שטעלען דיעזע פאָרדע- רונג. ערשטענס זיינען דאס דיא פארמערס, וועל- כע זיינען פון א געוויסע צייט זעהר געאייגנט, — גע- אייגנט צוליבע אורזאכען, וואס איז ניט שווער צו פארשטיין. דיא פרייען אויף דיא פראָדוקטען פון דיא פארמס פאלען אלץ און פאלען, ווייך דיא קאנד אליין קען ניט אויסקויפּען גאר דיא תבואה, וואס ווערט דא אויסגעארבייט, און אויף דיא אויס- לענדישע מערק האבען דיא פעראייניגטע שטאַט- טען געטראָגען געפעהרליכע קאנקורענטען אין דעם

צו גאָר פון לעדער—וועט הינטער דעם אלץ שטיין נאָך, מיט וועלכע זיי גאראנטירען דעם ווערט פון דאס געלט אויף דעם חשבון פון נאָלד-געלט. ווען דער זילבערנער דאָללאַר האָט היינט דיא ווערט פון בלויז 52 סענט, נעמט איהר איהם דאָך אלס א פוללען דאָללאַר, ווייל אין גרונד נעמט איהר איהם בלויז אלס א טשעק, א צייכען אויף א גיל- דערנעם דאָללאַר.

דער פאפיערנער דאָללאַר האָט אויף פאפיער דאָך כמעט גאָר קיין ווערט ניט, און דאָך גייט ער פאַר א פוללען דאָללאַר, ווייל מען בעטראכט איהם ניט אלס פאַר זיך א סחורה, זאָנדערן אלס א סמן אויף א סחורה, אויף א שטיקעל גאָלד, וואס איז ווערט א דאָללאַר. נו, איז דיא גאנצע נפקא מינה צווישען דעם פאפיערנעם דאָל- לאר און דעם זילבערנעם דאס וואס דער איז א טשעק, וואָס קאָסט כמעט גאר ניט, און דער איז א טשעק וואס קאסט 52 סענט. טשעקס זיינען זיי אָבער ביידע אויף דיא זעלבע זאך — אויף א גילדערנעם דאָללאַר.

(א) גוטען ביישפיעל קען מען נעמען פון דיא האַנדעלס וועלט. ווען איהר ערוואָרט א וואַגאָן תבואה און איהר האט שוין דיא קוויטאנציע אפ- צונעמען דאס פון באַהן, קענט איהר דיא קוויטאנצ- ציע פארקויפּען אזוי גוט וויא דיא תבואה. הייסט דאס דען, אז איהר פארקויפט א שטיקעל פאפיר? מען נעמט ביי אייך דאָס שטיקען פאפיער ניט אלס א שטיקעל פאפיער, זאָנדערן אלס א צייכען אויף א וואַגאָן קאָרן, און אייער קוויטאנציע קען אזוי דורכגיין פון האַנט צו האַנט איידער מען וועט פאַר איהר באַקומען דיא תבואה. אזוי איז אויך מיט דעם פאפיערנעם אָדער זיכערנעם דאָלאַר. זיי זיינען קוויטאנציעס אויף גילדערנע דאָלאַרס.)

דערביי, נאטירליך, שפיעלט דיא הויפט-ראָלע דער צוטרוי וואס מען האט צו דער רעגירונג, — אז פאַר דיא זילבערנע דאָלאַרס וועט זי זיין אין שטאַנד צו יעדער צייט צו געבען גילדערנע פאַר דעם טשעק דיא סחורה נופא. דיזער צוטרוי קען נעמען קוויינקלען, אָבערשוואכט ווערען דאן, ווען דיא רע- גירונג וואָלט ארויסגעלאָזען אזוי פיעל זילבער-געלט און פאפיער-געלט, אז דער סך הכל פון מזומ'ע

תבואה-מסחר: רוססלאנד, אינדיען, דיא ארגענ-
טינישע רעפובליק שיקט ארויס אלץ גרעסערע און
גרעסערע עקספארטען פון דיעזע סחורות.

דערצו מוז מען צולייגען דעם פאקט, דאס דער
קליינער פארמער איז ניט אין שטאנד צו קאנקוריר-
דען מיט דעם רייכען גרויסען פארמער. אין פאר-
טעריי—אזוי וויא אין פעקטארי געשעפטען—ווערט
דער קליינער אונטערנעמער צוקוועטשט פון דעם
גרויסען קאפיטאליסט.

צו דיא אונצופרידענע קליינע פארמערס זיינען
צוגעשטאנען אונצופרידענע קליינע פאבריקאנטען,
בעל-הבתים'לעך, קרעמערלעך, וואס קענען ניט
אויסשטיין דיא קאנקורענץ פון דיא גרויסע קאמ-
פאניעס, מיט דיא מיליאנערען. קיין קראפט אויף
דער וועלט קען זיי ניט בעפרייען פון זייער צרה'די-
גע לאגע אונטער דיא היינטיגע אומשטענדען, פון צו
מוזען צוגעשפארט ווערען צום וואנט. בלויז אין א
סאציאליסטישע געזעלשאפט וואלטען זיי געפונען
זייער רעמונג אלס פרייע און גלייכע שותפים אין
דעם פאלק'ס בשותפות'ען געשעפט פון פראדוקציר-
אן און פערטיילונג.

צו דער בעוועגונג פאר פרייע זילבער-געלט
שמידעריי זיינען אויף צוגעשטאנען פיעלע טויזענדע
ארבייטער, וועלכע זיינען נאך אונטערנעמער גענוג
נאך אלץ צו מיינען, אז אונטער דיא היינטיגע
סיסטעם קען דער ארבייטער האבען א שטענדיגע
פארבעסערונג פון זיין לאגע און וועלכע זיינען נאריש
גענוג זיך אליין איינצושניידען דיא העלזער אונטער-
שטיצענדיג א בעוועגונג, וואס, — וויא מיר וועלען
זויטער זעהן, — ווען דיא זאל האבען א'ן ערפאלג,
וואלט ניט אנדערס געפיהרט צו א פערקלענערונג
פון דיא ארבייטער'ס לוי.

א חוץ דעם בעלאנגען צו דיא פרייזילבערני-
קעס דיא בעל-הבתים פון זילבער מינען, וועלכע
שפרינגען פון הויט צו האפען דיא רעגירונג און צו
האבען אזעלכע געזעצע, וואס זאלען זיי מעגליך
מאכען צו פערקויפען זייער זילבער פאר דעם העכ-
סטען פרייז, וואס מען קען נור זיך פארשטעלען.

דיעזע אלע פערשידענע עלעמענטען, דיא
קליינע פארמערס, דיא קליינע פאבריקאנטלעך,
דיא קרעמערלעך, — דער גאנצער מיטעל-קלאס און

דיא ארבייטער וואס גייען נאך זיי בלינדער-הייט
נאך, אזוי גוט וויא דיא גבירים פון דיא זילבער
מינעס, וועלכע פיהרען דיא איבעריגע פאר דיא גע-
זער — דיעזע אלע האבען דאס געגרינדעט דיא
פאפוליסטישע פארטיי, וועלכע איז יעצט אייגענטי-
ליך דאס זעלבע וויא דיא דעמאקראטישע פארטיי,
מיט א פראגראם, אין וועלכע אלע אנדערע פרא-
גען ווערן בטל אין דיא זילבער פראגע, אין דיא פא-
דערונג פון דיא פרייע אונגעשריינקטע שמידונג פון
זילבערנע מטבעות.

דיא פרייע זילבער סיסטעם בעשטייט אין פאל-
גענדען:

יעדער וואס האט זילבער קען פאדערען פון דער
רעגירונג, אז זיא זאל איהם פון דעם אויסשמידען
דאללארס; דיזע דאללארס זאלען זיין אזוי גרויס
און פון דיא זעלבע פראגע וויא דיא היינטיגע זיך-
בערנע דאללארס; דיא רעגירונג זאל מעהר ניט
גאראנטירען מיט גאלד פאר דיא זילבערנע דאללארס,
זא דאס דיזע זילבערנע דאללארס זאלען אויפהע-
רען צו זיין בלויז טשעקס, און ווערען פאר זיך געלט,
אזוי גוט וויא גאלדענע מטבעות; דיזע זילבערנע
דאללארס זאלען אנערקענט ווערען פון דער רע-
גירונג פאר געזעצליכעס צאהלונגס-געלט, דאס
הייסט יעדער זאל געצוואונגען זיין דאס צו נעמען.
דיא זילבערניקעס טענה'ען, אז אזא געזעץ
וואלט האבען דיא פאלגענדע ווירקונג:

(1) דיא סומע געלט אין צירסולאציאן וואלט
געווארען גרעסער (עס וואלט געווארען פיעל מעהר
דאללארס וויא איצט), ווערענד יעצט, זאנען זיי,
איז דא צו ווייניג מטבעות אין לאנד, זא דאס
פיעלע מענשען האבען ניט מיט וואס צו קויפען.

(2) דורך דיזע פארגרעסערונג פון דיא סומע
געלט וואלטען געשעפטען זיך פארבעסערען, און
(3) דיא פרייזען פון אלע סחורות וואלטען זיך
אויפגעהויבען און יעדער וואלט געווען גליקליך.

לאמיר יעצט בעטראכטען דיעזע אלע דריי
פונקטען, איינעם נאך דעם אנדערען:

(1) קיין מאָל איז אין דיזען לאנד ניט געווען
אזוי פיעל געלט, וויא יעצט, אין יאָהר 1860 האָט
דיא לאנד אין סך הכל געהאט 442,000,000 דאל.;
אין 1872 738,000,000 און אין דזשוליי 1896 —

1,522,000,000. רעכענענדיג דורכשניטליך פיר איין פערזאן (נאך דיא צאָהל פון דיא גאנצע בע-פעלקערונג) קומט אויס: אין 1860 — 14 דאָלאַר 6 סענט אויף אַ פערזאן; אין 1872 — 18 דאָלאַר 70 סענט אין 1876 — 21 דאל. 35 סענט.

עס איז אויף אַ טעות, אז, ווען דיא רעניערונג זאָל מוזען שמידען געלט פון גאָר דיא זילבער וואָס מען וועט איהר צו דעם צושיקען, וועט מעהר געלט צירקולירען אין דער גאָנצער. ביי וועמען געפינט זיך דיזע זילבער, פון וועלכע מען וועט שמידען דיא נייע געלט? ביי דיא ארבייטער ניט! דיא וואָס האָבען רייכטום, וועלען האָבען דיא נייע דאָללאַרס און דיא וואָס האָבען ניט, וועלען ניט האָבען. היינט וויא אזוי וועלען דיא נייע דאָללאַרס אריבערגיין פון דיא רייכע הענט און דיא הענט פון פאָלק — וויא אזוי וועלען דיא נייע מטבעות צירקולירען?

כ'עבען, עס וואָלט שוין אַ סך איינפאכער גע-ווען אָבצודריקען אַ פאָר מיליאָן פאָפּיערענע דאָ-לאַרס און צושיינקען דאָס דיא ארבייטער — וואָלט געוואָרען נייע געלט און דאָס געלט וואָלט צירקולירט. וואָס פאָר אַ ווערטה דיזע שטיקלעך פאָפּיער (אָהן אַ גאָראַנטיע פון דער רעניערונג צו בעצאהלען אין גאָלד פאָר זיי) וואָלט געהאט, וויא פיעל דיא ארבייטער וואָלטען געקענט קויפען פאָר זיי — דאָס זעהט איהר, איז שוין א'ן אנדערע פראגע.

(2) דיא זילבער-לייט טענה'ען, אז דיא פער-גרעסערונג פון דיא סוממע געלט אין לאַנד וועט פארבעסערען דיא געשעפטען. מיר האָבען שוין גע-זעהן ווער עס וועט דיא נייע געלט האָבען. אָבער — קען מען זאָגען — דער בעל-הבית פון דיא נייע געלט וועט דאָס דאָך ניט פארשליסען, זאָנדערן ער וועט דאָס אריינגליגען אין געשעפט — אין נייע אונטערנעמונגען, וועלכע וועלען צעהנדליגע טויזענדע ארבייטער געבען ברויט; ווערענד היינט איז איינפאך אין לאַנד ניטאָ געלט גענוג פאָר אונטערנעמונג, וואָס זאָלען זיך לוינען. דאָס איז אָבער ניט ריכטיג. וואו עס מאכט זיך עפעס אַ געשעפט, א'ן אונטערנעמונג וואָס מען קען רעכע-נען, אז טאָמער וועט ער זיך כאַטש פיעל-ווינציג לוינען, בעווייזען זיך פון אלע זייטען מענשען

מיט מעהר קאפיטאַל וויא פיעל מען דארף. דיא פראָצענטען אויף געליהענע געלט ווערען אַלץ קלע-נער, וואָרים דיא אַרבייטער, וואָס סוף כל סוף מוזען זיי דיזע פראָצענטען צאָהלען מיט זייער שווייס, ווערען ביסלעכווייז אַלץ אַרימער און אַר-מער, זאָ דאס זיי קענען אפילו ניט קויפען דאָס וואס איז זיי נייטיג דעם לעבען צו דערהאלטען. און אזוי ווערען דאס דיא געשעפטען געשמערט, געבראָכען און דיא קאפיטאַלען זוכען און זוכען מיט זשערנקייט א געלעגנהייט צו גיין אין וואָסערעך עס-איז געשעפט אום צו ציהען פראָפיטען. ווען עס וואָלט צוגעקומען גאָר געלט, וואָלט דיזע זשערנע זוכענעס געווען גאָר שטאַרקער, אָבער וואס וואָלטען דיא ארבייטער דערפון געהאט? אַט איז אַ אינטערעסאַנטער היסטאָרישער ביישפּיעל. גאָר דער מלחמה צווישען פראַנקרייך און

דייטשלאַנד (אין 1870—1871) האבען דיא בעיז-טע פראַנצויזען דיא דייטשען געמוזט בעצאָלען א קאָנטריבוציע פון פינף טויזענד מיליאָן פראַנק (איין טויזענד מיליאָן דאָללאַר) אין באַזאָרעס גאָר-געלט. אויף דיזען אַרט איז דייטשלאַנד כלומרישט רייכער געוואָרען אויף טויזענד מיליאָן דאָללאַר, אַלזאָ! דאן איז אַלזאָ געוויס געווען „גענוג געלט ביי דעם פאָלק“ פון דייטשלאַנד, וויא דיא אמע-ריקאנער זילבער-לייט וואָלטען דאס אנגערופען. וואס זשע איז געוואָרען? דיא נייע טויזענד מיליאָן דאָללאַר האט מען געלייגט אין געשעפטען, און עס האט זיך אנגעפאנגען דער גרעסטער שווינדעל. נייע אונטערנעמונגען זיינען אויסגעוואקסען וויא שוועמלעך גאָר א רענען; אבער עס איז ניט אוועק קיין יאהר, וויא עס איז געקומען א סראך און מיליאָנען ארבייטער און קליינע געשעפטס-לייט, וועלכע האבען אַבגעשפאָרט אַ ביסעלע געלט, האבען פערלארען זייער לעצטען פעניג, און עס איז אנגעקומען אַ לאַנגע צייט פון מידטקייט אין דיא געשעפטען און פון שרעקליכע עלענט אין פאָלק.

(3) דיא זילבער-לייט טענה'ען, אז אונטער פריי זילבער וואָלטען דיא פרייזען פון סחורות געשטיע-נען. דאס, זעהט איהר, איז אמת. אבער ווארום? ווייל קיינער וואָלט דעם זילבערנעם דאָללאַר (וועל-כער וועט דאן ניט זיין אונטערשטיצט מיט דעם

גילדערנעם) ניט גענומען פאר מעהר וויא דיא זיך
בער אין איהם איז ווערטה, זא דאס פאר יעדע
זאך, פאר וועלכע איהר נעמט היינט איין דאלאר,
וואלט איהר דאן געפאדערט צוויי, דען דער זיל-
בערנער דאלאר וואלט דאך דאן ווערטה זיין בלויז
52 סענט. (ווען איהר האט, צום ביישפיעל, צו
פארקויפן שיד, און פאר א פאר שיד קענט איהר
אומעטום אויף דעם וועלט-מארק באקומען דריי
דאללאר אין גאלד, וועט איהר, נאטירליך, דא,
אין דיא פעראייניגטען שטאטעס פון אמעריקא,
פאדערען זעקס דאללאר אין זיכערנע דאללארס,
ווארים דיעזע זילבערנע דאללארס וועלען דאך
אויף'ן וועלט-מארק ניט האבען מעהר ווערטה וויא
האלבע גילדערנע דאללארס) דעריבער וועט דער
מארק-פרייז פון סחורות שטייגען וועדליך דער
אונטערשיעד צווישען זילבער און גאלד. אויב זיך
בער זאל טייערער ווערען צוליעב דעם, וואס עס
וועט ווערען א גרעסערע נאכפראגע אויף דיעזען
מעטאל, דאן וואלט דער זילבערנער דאללאר ווער

טייערער וויא 52 סענט, און דיא פרייזען פון סחורות
וועלען דעריבער שטייגען ווייניגער. אויב זילבער
זאל ארויפשטייגען אזוי הויך, אז דער היינטיגער
זילבערנער דאללאר זאל טאקי ווערטה זיין א דאך-
גאר אין גאלד (וויא דאס איז. געווען א מאל). —
וויא אייניגע זילבערניקעס טענה'ען, אז עס וועט
זיין — דאן וועט קיין שום ענדערונג ניט זיין; פריי-
זען וועלען בלייבען דיא זעלבע, און דיא געשעפטס-
וועלט וואלט געהאט אין אומזיסטע מישענינע און
איבערקערעניס. אויב אבער זילבער זאל ניט שטיי-
גען זעהר הויך (און דאס איז דאס וואהרשיינליכ-
סטע, ווארים אויף דיא גרעסערע נאכפראגע אויף
זילבער וועט דאך זיין א גרעסערער אנבאט), דאן
וועלען דיא פרייזען פון סחורות אין אמת'ן שטייגען
גאנץ הויך.

און דאס ווילען דיא זיכער-לייט דאס, טאקי
לאמיר'זשע זעהן, ווער עס וועט פון דעם אין אמת'ן
פראפיטירען.

(שלום פאלגט).

דיא צוקונפט

א מאָנאַטליכער זשורנאַל פון פאָפּולערע

וויסענשאַפט, ליטעראַטור און סאָציאַליזמוס.

— ארויסגינגעכען פון דיא —

אידיש שפרעכענדע סעקציאָנען, ס. א. פ. פון אמעריקא

אַבאַנעמענטען פרייזען:

אויסלאנד :		אינלאנד :	
פיר איין יאָהר	\$1.25.....	פיר איין יאָהר	\$1.00
פיר 6 מאָנאַט	65 ס.	" 6 מאָנאַט	50 ס.
		איין נומער	10 ס.

אָרעסע פון רעדאַקצאָן און עקספּעדיציאָן :

Zukunft, 132 E. Broadway, New York.

אינהאלטס פערצייכנים.

- (1) פערסי ביששע שעללי, סאציוס.
- (2) ערב וואהל טאג, ב. טראצקי.
- (3) לודוויג בערנע, זיין לעבען און זיינע שריפטען, מ. ווינטשעווסקי.
- (4) דער "סאציאלזמוס" פון תורת משה, ב. פייגענבוים.
- (5) רייזעס צו דיא קאלטע נאָרד געגענדען, מ. צעזאר.
- (6) א טראָפען בלוט (געדיכט) ל-:.
- (7) קריטישע סטודיען איבער זשארגאנישע מייסטער-ווערק, אב. קאהאן.
- (8) דעם פעטער קארניל'ס סעקרעט, פון אלפאנס דאָדע, איבערזעצט פון פראנצויזישען.
- (9) פון וואנען שטאמט דער מענש, נאָך דארוויין, דוד בערנשטיין.
- (10) וואָס איז רעכט און וואָס איז אומרעכט (לויט ענגעלס) ש. פעשעס.
- (11) ענגלישע ראָמאנען און ראָמאניסטען (18טער און 19טער יאָרהונדערט) מ. באַראַנאָוו.

אלס ביילאגע צו דיעזען נומער — א פארטרעט פון פערסי ביששע שעללי.

דיא איינגערינגעלטע צופערען אויף דיא זייטלעך וויזען אויף דיא אַרדנונג פון אלע נומערען פון דעם לויפֿענדען יאָהר כסדר, אום צום ענדע יאָהר זאל בעקוועמער זיין פאר אַ אינהאלטס פערצייכנים פון אלע 12 נומערן צוזאַמען. דיא ניט איינגערינגעלטע צופער וויזען בלויז אויף דיא זייטלעך אין יעדען נומער פֿעזונדער.

אללע קלאגען פון סובסקרייבער זיינען צו אדרעסירען:
אב. עפשטיין, 9 ראַטנערס סט., ניו יאָרק.

PERCY BYSSHE SHELLEY.

(1792—1822).

פערסי ביששע שעללי.

ציאל-רעוואָלוציאָנערע פראָגראַם. אָבער אַ סאַציאַל-רעוואָלוציאָנער איז שעללי געווען אַ ברענעדיגער, און דעם פייער פון זיין האַס געגען דיא יעצטיגע אָרדנונגען האָט ער אַריינגעהויבט אין פיעלע פון זיינע מעכטיגע, אונטערבליכע געדיכטע.

בעטראַכט צום ביישפּיעל דיא פאַלגענדע ציי-לען זיינע:

„מענער פון ענגלאַנד, יורשים פון בראַווע גע-ריהמטע נעמען, העלדען פון אונגעשריבענע געשיכטע, זויג-קינדער פון איין מעכטיגע מוטער, דיא האַפּ-נונג פון איהר צוקונפט, פון אייער צוקונפט, — שטייט אויף, וויא לייבען נאך אַ שלאָף אין כאַס-סע, וואס קענען ניט בעזיעגט ווערען! טרייכעלט אראָפּ פון זיך אייערע קייטען צו דער ערד, אזוי וויא טראַפּענס טוי, וואָס זיינען אויף אייך געפאַ-לען בשעת איהר זייט געלעגען אין שלאָף — איהר זייט אַ סך, זיי זיינען אַ הייפּעלע!

„וואָס איז פרייהייט? — אָה, איהר קענט דאָך בלויז זאָגען וואס שקלאַפּעריי איז, וואָרים שקלאַ-פּעריי'ס נאָמען איז דאָך געוואָרען אייער ווידער-קוק.

„דאס איז — צו ארבייטען און צו בעקומען אזעלכע געזאַלט, וואָס האַלט קוים אונטער דעם לעבען פון טאג צו טאג, — דעם לעבען אונטערצו-האַלטען אין אייערע גליעדער, וויא אין אַ געפּענגניס-חדרייל, ער זאל דאָרטען וואוינען פאר דיא נוטצען פון אייערע טיראָנען. און איהר וועבט פאַר זיי, און אקערט, און קעמפּט און גראַבט דיא ערד פאַר זיי ביינענדיג אייער ווילען — מיט נוטען אַדער

דיא טרויעריגע נייעס וועגען דעם טויט פון דעם גרויסען ענגלישען פּאָעט און סאַציאַליסט, וויליאַם מאַרריס, בריינגט אויף'ן זינען ארויף דעם נאָמען פערסי ביששע שעללי. דער נאָמען איז ארומגעריג-געלט מיט דיא שטראַהלען פון איינע פון דיא גרעסטע גאונים, וואס האבען ווען עס איז בעלויב-טען דיא פינסטערע ציוויליזירטע וועלט; און דאָס איז אויך דער נאָמען פון אַ מאַן, וואָס זיין האַרץ איז געווען איין שטיק-פייער פון האַס צו יעדען סאַרט טיראָניי און אונרעכט, וואס זיין רייכע נשמה האָט ביז זיין לעצטען אָטעם געשטרעבט צו אַ גרעסערן התחתון פון יושר, פרייהייט, גלייכהייט און ברידערליכקייט.

פערסי שעללי איז אויך געווען אַן ענגלישער פּאָעט און אויך אַ סאַציאַל-רעוואָלוציאָנער. אלס פּאָעט איז ער, נאך דער מיינונג פון פיעלע, דער גרעסטער, נאך שעקספיער און געטהע; אַנ-דערע מבינים שטעלען איהם ניט העכער פאַר ביי-ראָן אַדער בוירנס; אָבער, אז ער איז יעדענפאלס איינער פון דיא עטליכע גרעסטע פּאָעטען פון דיזע פּאָאָר יאהרהונדערטע — אין דעם זיינען אלע איינפערשטאַנען.

אלס סאַציאַל-רעוואָלוציאָנער איז ער ניט דער-גאַנצען צו אזעלכע קלאַרע, בעשטימטע פּאָדערונ-גען, וויא וויליאַם מאַרריס; אָבער אין זיין צייט (ער האט געלעבט פון 1792 ביז 1822) איז נאָך דער קאָפיטאליזמוס און דער קלאַסען-סאַמפּה גע-גען איהם ניט געווען ענטוויקעלט גענוג, אז עס זאָל מעגליך זיין אַ קארל מאַרקס מיט אַ דייטליכע סאַ-

און זיין פאלקס-רעפערענדעס הארץ האָבען געקראָנען
דעם בעריהממען נאמען, וועלכער זיי קומט.

* * *

און דאָך איז שעללי אליין געווען אַ קינד פון אַ
נאָנץ רייכע אַריסטאָקראַטישע פאַמיליע!
אַבער פון קינדווייז אָן, נאָך אַלס שיללער אין
דיא אַריסטאָקראַטישע שולע אין איטאַן, האט ער
שוין אַרויסגעוויזען זיין פיינדשאפט צו טיראַניי. וויא
אַ געשיכטע פון ענגלישע ליטעראַטור שרייבט, איז
ער „פון איטאַן אוועק נאך אַקספּאָרד (אין אונג-
ווערסיטעט) פול מיט האַס צו דיא רציחות און
פינסטערע פאַנאַטישקייט וועלכע, וויא איהם
האַט זיך געדורכט, האָבען דורכגעדרונגען דיא
פערזענלעכע אין דעם ציוויליזירטען לעבען.“ דיא
פאַנאַנדער-נערוקטע ווערטער זיינען נאָנץ נאַטירליך,
ווען מען פאַרגעסט ניט, אז דער שרייבער פון זיי
האַט זיין געשיכטע פון ענגלישע ליטעראַטור גע-
מאַכט פאַר דיא „איידעלע קינדער פון דער בורזש-
אזיע“. און פערנלייכענדיג שעללין מיט בייראָנען
זאָגט דער זעלבער שרייבער אונטער אַנדערע זא-
כען: „בייראָן איז בלוז געווען אונצופרידען מיט דיא
וועלט, וויא זיא איז; שעללי אָבער האט געביינקט
און זיין הארץ האט געדורשט נאָך אַ וועלט וואָס
איז ניט געווען“ — און וואָס וועט זיין, וועלען מיר
צולייגען.

זייענדיג אַ סטודענט אין אַקספּאָרד האט דער
יונגער שעללי אויפגעשריבען אַן אפיקורס'ישע גע-
זיכט, פאַר וועלכע דיא פרומע צבועק'עס, וואָס
בעל-הבית'עווען איבער דעם אוניווערסיטעט, האָ-
בען איהם אויסגעשלאָסען. דאס האט זיין פאַמיליע
געהאַלטען פאַר אַ גרויסען סקאַנדאַל. אָבער באלד
האט זיי געטראָפּען נאָך אַ גרעסערער: שעללי האַט
זיך איינגעליעבט און חתונה געהאַט מיט אַ מעד-
כען פון ניט-קיין-אַריסטאָקראַטישע פאַמיליע. דאס
האָבען זיינע עלטערען שוין ניט געקענט אויסהאַל-
טען; און זיי האָבען זיך פון איהם ענטזאָגט.

שעללי איז געווען זעהר דעליקאַט אין געזונט,
ער איז געווען מעהר גייסט, וויא קערפער, און זיינע
מאַנערען און געוואוינהייטען זיינען געווען איידעל
וויא ביי אַ צערטליכע פרויא.

פון ענגלאַנד איז ער אריבערגעפאָהרען אין

איבערגעוואַלט — פאַר זייער בעשיצונג און פאַר
זייערע וויגאָדעס.

„דאָס איז — צו זעהן אייערע קינדער שוואַך
און שטאַף און זייערע מוטערס דאָר און קוואַר,
פאַרפאָרען און אויסנייהענדיג וויא ליכט.

דאָס איז — צו הונגען נאך אזעלכע שפייז,
וואָס דער רייכער מאַן, אין זיין הולטייסטוועס,
וואַרפט פאַר זיינע פעטע הינט, וואָס ליגען, איר
בערגעפרעסענער-הייט, לעבען זיינע אויגען...“

דאס איז אַן אַרימע איבערזעצונג אין דיא אַרי-
מע שפראַך פון גילדערנע פערזען אין איינע פון
דיא מעכטיגסטע שפראַכען. שטעלט זיך פאַר דיא
נפאָא מינאַ, און שטעלט זיך פאַר וויא פיעל אַ
זאָך ליידט פון אַן איבערזעצונג, און הויפטזעכליך
פון אַן איבערזעצונג פון פערזען אין פראַנצא, און
איהר וועט האָבען אַ שטיקעלע בעגריף וועגען דיא
וועג, אין וועלכע שעללי איז געגאַנגען. דיא גע-
פראַכטע ציילען זיינען גענומען פון זיין בערימטע
„מעסק אָו אנאַרקיי“, וועלכע ער האט געשריבען
אין 1819, וועגען דיא רעגירונגס בלוט-פערגיסונג
אין מאנטשעסטער, וואו דאָס פאלק האט דאָן גע-
האַלטען פראָטעסט-פערזאַמלונגען וועגען דיא בע-
ריהמטע קאָרנ-געזעצע.

דיא בעסטע שטעללען פון דעם זעלבען געדיכט,
— דיא פון וועלכע מען קען דייטליכער זעהן דיא
פולע מאַכט פון דעם פאָעט'ס כח הדמיון — לאָ-
זען זיך ליידער ניט איבערזעצען.

זיינע ראדיקאַלע איבערצייגונגען און דער ברע-
נעדיגער רעוואָלוציאָנערער גייסט, וועלכער פלאַ-
קערט אין פיעלע פון זיינע ווערק, האַט איהם, נאָ-
טירליך, צווישען דיא בורזשואזיע קיין גוטען נאָמען
ניט געשאַפּען. דאָס איז אָבער נאָך ווייניג, מען
האט איהם איינפאַך ניט געלאָזט לעבען און איהם
אזוי פארביטערט דיא טעג, אז ער האט געמוזט
אַפּפּאָהרען פון ענגלאַנד — זיין פאָטערלאַנד —
און פארבריינגען דיא בעסטע יאהרען ביזן טויט
אין דער פרעמד. און אפילו נאָך זיין טויט האָבען
דיא הערשער איהם אויף אזוי גיך ניט פאַרגעסען
זיין האַס צו הערשאַפט און דרוק, זאָ דאס עס זיי-
נען אוועק פיעלע יאהרען איידער דער באַקאָט
אויף איהם איז בעזיגט געווארען און זיין גאונות

ערשט אין עטליכע טעג ארום אויף א ברעג, וואו דער וואסער האט איהם ארויפגעוואשען; און, נאך דיא דאָרטיגע קאראנטין געזעצט, האט מען איהם ניט ערלויבט מקבר צו זיין, זאָנדערן מען האָט איהם פארברענט, אין דיא אנוועזענהייט פון זיין פריינד בייראָן.

אלס א פאָעט צייכענט זיך שעללי אויס מיט דיא ווייטקייט, טיעפֿקייט און וואונדערבארע איידעל־קייט פון זיינע בילדער, דער לעזער פון זיינע גע־ריכטע שמעלט זיך אָפֿט אָפֿ אין פארוואונדערונג פון דיא ווילדע און צו דער זעלבער צייט צויבערליכע, אמת גאון־ישע האַסטיגקייט. מיט וועלכע זיינע פאָ־עטישע פליגלען שוועבען אוועק אין דיא ווייטסטע דרכים אויף דיא העכסטע שפיצען פון געדאנקען אָדער אין טיעפֿסטע ווינקעלעך פון געפיהל.

דיא עטליכע שורות, וואָס מיר האָבען פון איהם געבראכט, זיינען פון דעם קיין מוסטער ניט. וויא שוין געזאָגט, איז אַן אמת'ן מוסטער פון זיין פאָ־עזיע אויף אידיש אונטערגליך צו בריינגען (אָט אין אזעלכע פעללע זעהט מען זאָס ארויס דיא אַרימ־קייט פון אונזער זשאַנגאָן נעבעך).

אלס איינע פון זיינע שעהנסטע געדיכטע וויר־זען אלע היסטאָריקער אָן אויף זיין געדיכט, וואָס טראָגט דעם נאמען: „אלאסטאָר אָדער דער גייסט פון איינזאמקייט“. אין איהר מאלט ער דיא ליידען און דיא פערצווייפלונג פון א מאַן מיט דיא איי־דעלסטע געפיהלען און פולל מיט לעבע און שטרע־בונג צו ריינע אידעאלען, וועלכער איז פערטריבען אין איינזאמקייט און ארומגערינגעלט פון מענשען, וואָס קענען ניט פארשטיין זיין האַרץ און סימפא־טיוזיען ניט מיט זיינע שטרעבונגען און געדאנקען.

דיא פוללע קראפט פון זיין פאָעטישען פליגעל קען מען זעהן אין זיינע וואונדערבארע דראַמאטישע פאָעמען דער „אָבענגעבונדענער פראָמעטעאוס“, און „דיא סענסי“ וויא אויך אין זיינע ווערק, וואָס זיינען פול מיט רעוואָלוציאָנערע געדאנקען, וויא „דער רעוואָלט פון איסלאם“, „העללאַס“ און „דיא מכשפה פון אטלאס“.

סאָציום.

דער שווייץ. דאָרטען איז ער בעקאנט געוואָרען מיט בייראָן'ען, איבער וועלכען ער האָט געהאט א גרוי־סען איינפלוס. פון דער שווייץ האָט ער דערנאָך איבערגעצויגען נאָך איטאליען, וואו ער האָט אַנ־געהאלטען זיין נאָהענטע פריינדשאפט מיט ביי־ראָן'ען. הויפּזעכליך האט ער געוואוינט אין רוים, וואו ער האָט אויפגעשריבען אייניגע פון זיינע פיינס־טע ווערק.

זיין לעבען מיט דיא ערשטע פרויא איז געווען אַן אונגליקליכער.

זיא איז ניט געווען ענטוויקעלט גענוג אום צו פארשטיין איהם מיט זיינע געדאנקען, געפיהלען, שטרעבונגען. ענדליך האבען זיי זיך געשיידט, און אין א קורצע צייט נאך דעם איז דיא פרוי בעגאנגען זעלבסט־מאָרד. אינטערעסאנט איז דאס ווען שעללי האט געפאָדערט דיא קינדער, האָט דיא געשטאָר־בענע'ס פאָטער זיך געשטעלט דאגעגען און האָט ביי דעם געריכט געוואונען מיט דעם, וואָס ער האָט מיט שעללי'ס ווערק בעוויזען, אז ער איז אַן אפיקורס!

נאך זיין ערשטע פרוי'ס טויט האָט ער חתונה געהאט א צווייטען מאָל מיט דיא הויך געבילדעטע מיירי גאדוויין, דיא טאָכטער פון א בערימטען פאָ־טער — וויליאם גאדוויין, דער פערפאסער פון איי־גיגע ראדיקאלע ווערק — און פון א בערימטע מו־טער, מיירי וואָלפֿסטאָג־קראפט, דיא פערפאסערין פון „פרויען־רעכט“. שעללי האט מיט דיזע הויך־ענטוויקעלטע פאמיליע צוזאמען גערייזט און אויף דיזע רייזע האָט ער זיך דאס פערליעבט אין דיא יונגע מיירי, וועלכע האָט מיטגעשטימט מיט איהם אין גייסט, געפיהלע און שטרעבונגען. זיי האָבען זיך פארליבט נאָך ווען זיין ערשטע פרוי האט גע־לעבט, און נאך איהר טויט האָבען זיי געהייראט און דיזער הייראט איז געווען געבענשט מיט אמת'ע גליק.

שעללי'ס טויט איז געווען זעהר א טראגישער. אלס ער מיט א פריינד האָבען זיך געשיפט אין א קליינעם יאכט, לעבען ספעציעל, איטאליען, האָט זיי געכאפט א שטורעם, וועלכער האָט דיא שיפעל איבערגעקערט. זיין קערפער האט מען געפונען

ערב וואהל=טאג.

קאנדידאט פון גרויס-קאפיטאל — מעקקינלי.
 " " קליין-קאפיטאל — ברייען.
 " " ארבייטער-קלאס — מעטשעט.
 אין דיוע דריי שורות געפינט זיך דיא גאנצע
 פילאזאפיע פון דעם היינטיגען פרעזידענט-וואהל-
 קאמפף, און דער וואס פארשטייט עס ניט, יענער
 פארשטייט ניט, וואָס אַרום איהם טוט זיך.
 עס איז געוויס דער וויכטיגסטער פרעזידענט-
 וואהל זינט לינקאָלן איז געווען א קאנדידאט. צום
 ערשטען מאָג טרעטען דיא שטארקע פארטייען
 ארויס מיט קאָרע בעשטימטע פראָגראַמען. צום
 ערשטען מאָג טרעטען זיי ארויס יעדע אין דייטליכע
 פערבינדונג מיט דיא אינטערעסען פון א בעזונדער-
 רען קלאַס. עס איז א וויכטיגע היסטאָרישע עראַייג-
 ניס. דער צוקינפטיגער געשיכטע-שרייבער וועט זיך
 אויף איהר אָפּשטעלען מיט פיעל אויפמערקזאמ-
 סייט. היינט וויא פיעל דאָרף זיין שוין אינטערעסירען
 אונז, וואָס לעבען איהר דורך, וואס טראָגען איהר
 אויף אונזערע שולטערען?
 אין א פאָר טעג ארום, וויא דיעזער נומער
 וועט ערשיינען, וועט זיין דער פיעבערהאפט-ערוואַר-
 טעטער וואהל-טאָג. לאָמיר בעטראַכטען צו וואָס
 ער קען פיהרען.
 דיא וואהל ליגט צווישען מעקקינלי און ברייען.
 ווענען מעטשעט'ען איז דערווייט נאָך לידער דיא
 פראַגע בלוז וויא פיעל וואוטס ער וועט ציהען,
 אלס א ווייזער אויף דעם וואוקס פון דיא צאָל סאָ-
 ציאַליסטישע ארבייטער-פירגער אין לאַנד, (און אז
 דיעזער ווייזער וועט ווייזען א גרויסען וואוקס, קען
 מען שוין פאָראויס-זאָגען מיט זיכערהייט). ווער זשע
 עס וועט ערוויילט ווערען — צו מעקקינלי, צו
 ברייען — דאָס איז אונמעגליך פאָרצוזאָגען. דיא
 רעפובליקאנישע צייטונגען טענה'ען, נאטירליך, אז
 זייער קאנדידאט וועט זיכער געווינען; און דיא
 ברייען-בלעטער, פון זייער זייט — אז זייערער;
 אָבער פון ביידע'ס טענות איז גאנץ קלאָר, דאָס
 זיי ווייסען ביידע ניט, און דאָס קיין מאָג איז נאָך
 ניט געווען אזוי שווער נביאות צו זאָגען אויף א
 פרעזידענט-וואהל, וויא היי יאָהר.
 לאָמיר דעריבער בעטראַכטען ביידע אופנים:
 ערשטענס, אויב מעקקינלי זאָל ערוויילט ווע-
 רען: פרעזידענט פון דיא פעראייניגטע שטאַטען,
 און צוזאמען מיט איהם אויף א רעפובליקאנער קאנ-
 גרעס, וואס וועט דאָן זיין? נאָר ניט, אייגענטליך.
 אלץ וועט בלייבען וויא עס איז היינט. היינט
 העררשט גרויס-קאפיטאל און דאָן וואָלט העררשען
 גרויס-קאפיטאל. היינט ווען עס מאַכט זיך א גרוי-
 סער סטרייק, העלפט דיא וואַשינגטאָנער רעגירונג
 דיא קאפיטאליסטען גענען דיא ארבייטער: און
 דאָן, ווען עס זאָל זיך מאַכען א'ן עהנליכער קאמפף,
 וועט אויך זיין דאס זעלבע. היינט קען א טראַסט
 אָדער א'ן אייזענבאָהן-קאמפאניע אויספיהרען וואס
 זיי ווילען, און דאָן וועלען זיי קענען אויספיהרען
 וואָס זיי וועלען וועללען.
 דער מיטעל-קלאַס, דיא קליינע פאָבריקאנטליך,
 סטאָרקיפערס, פארם-בעליהבתים, וועלכע דיא
 קאנקורענץ פון דיא טראַסטס און מיליאָנערסקע
 קאמפאניעס צוקוועטשט וויא פליגען, וועלען זיך
 מאַטערען נאָך מעהר, זיך צאפּלען נאך מעהר און
 שרייען נאָך העכער. א מאַכט-האַבענדער קלאַס איז
 אָבער אימער בלינד און טויב, און בל-זמן ער ויצט
 אויף'ן טראָג, וויל ער פון קיינע חשבונות ניט וויר-
 סען. עס איז שווער זיך פאָרצושטעללען, אז אריי-
 קריגענדיג דיא פאָליטישע מאַכט אויף נאָך פיער
 יאָהר, זאָל דער היגער גרויס-קאפיטאל נאָכגעבען
 עפעס דעם מיטעל-קלאַס און דעם ארבייטער קלאַס.

אלע אנדערע ארבייטער, און וואס ער איז דער
פער נאָר ניט צוגעוויינט געוואָרען צו דיינקען ווע-
נען זיין לאנע אין פערבינדונג מיט דיא לאנע פון
זיין נאנצען קלאס. דער קאפיטאליזמוס האט דאָ
נאָך אזוי ניט לאנג צוריק זיך אָנגעהויבען צו ענט-
וויקלען (עס מאכט ניט אויס, וואָס ער האלט שוין
אזוי ווייט), אזאָנאָך פאַר אַ יאָהר פופצעהן — צוואַנ-
ציג האבען טאָקי דאָ פיעלע מענשען געהאט דיא
מעגליכקייט זיך „ארויפצוארבייטען!“ זיך „צור-
שלאָגען“ צו אַ געשעפט און רייכטום.

ווען מען האָט מיט דעם אינגעל אין דער שווע
געלעזען מעשה'לעך וויא פון אַן ארבייטער ווערט
אַ רייכער קויפמאן, האָט ער פון זיין פאָטער אין
דער היים אויף געהערט עהנליכע מעשות פון דער
ווירקליכקייט. הקצור, יעדער אמעריקאנער אר-
בייטער האָט געהאט אין זינען, אז ער קען אליין
ווערען אַ גביר. אַי ער ווערט ניט, — איז דאס ענט-
וועדער זיין אייגענע שולד, אָדער, יעדענפאלס, זיין
שליס-מזל, און קיין אנדערע'ס ניט, — איז ער אַן
אונגליקליכע אויסנאָהמע; מיט דיא איבעריגע אר-
בייטער האָט עס אבער ניט צו טאן; און יעדער'ס
לאַגע שטאַמט פון זיינע אייגענע פערזענליכע אור-
זאַכען.

איצט, אז דער גרויס-קאפיטאל האָט שוין אלץ
אריינגעכאַפט, און עס איז שוין פאַר קיינעם, וואס
האָט ניט קיין גרויסע עשירות, קיינע אויסזיכטען
ניטאָ זיך „צוצושלאָגען“ צו וואָס עס איז; איצט,
אז דיא פעראייניגטע גרויס-קאפיטאליסטען דריקען
איהם מיט זייער מאכט אויף אַזא שטייגער, אויף
וועלכען ער איז נאָך קיין מאָל ניט געדריקט גע-
וואָרען, — איצט הייבט ער, דער ארבייטער, שוין יע
אָן ביסלעכווייז צו דיינקען — ווענען זיך אלס איינער
פון אַ קלאס; אבער דיעזער געדאַנק איז נאָך
יונג, און דעריבער שוואַך און אונדייטליך. דיא
בורעניגעס, מיט דיא שטענדיגע דעכאטען און
שאַרפע קריטיקען פון דעם מיטעל-קלאסס, דיעזע
שטענדיגע טרעוואָגעס און געשפרעכען וועגען סאָ-
ציאַלע פראַגען, קענען דעריבער נוצליך זיין פאַר
דעם אַרבייטער מיט דעם וואס זיי וועלען איבען
זיינע דיינקונגס-פעהיגקייט אויף געזעלשאַפטליכע
אָנגעלעגענהייטען, וואס זיי וועלען איהם שטענדיג

דער מיטעל-קלאס, וועלכער האָט היינט אלס פאַר-
שטייהער ברייען'ען, וועט אבער רוהיג ניט בלייבען.
יעצט סטראשען פיעלע פון דיזע ברייעניסטען, אז אויב
ער וועט ניט ערוויילט ווערען, וועלען זיי מאכען אַ
רעוואָלוציאָן. אַן אמת'ע רעוואָלוציאָן קען דער מיטעל-
קלאס שוין מעהר ניט מאכען. אמת'ע רעוואָלוציאָנען
מאכען דיא קלאסען, וואָס זיינען מעכטיג און קרעפטיג
צו נעמען שפילען אַ הויפטראָלע אין דער געזעלשאַפט,
— זיין דיא טרענער פון איהר פאַרשריט. עס איז
געווען אַ צייט ווען דער געשעפטס-קלאס, דיא בור-
זשואַזי איז, אלס אַ קלאס, געווען אין פולען גלאַנץ
פון זיינע יונגענליכע קרעפטען, און זייענדיג גע-
שטערט אין זיין וואוקס, האט ער וויא אַ ריעז אַ
ריס געטאָן פון זיך דיא קייטען, וואָס האָבען איהם
געפענטעט. דאן איז דאָס דער מיטעל-קלאס געווען
דער רעוואָלוציאָנערער קלאס. דיזע צייט איז שוין
אַבער אויף אימער פאַרפאלען. דיא היינטיגע קליינע
בורזשואַזיע איז שוין ניט קיין פרישער געזונטער
פאַרטשריטליכער קלאס, זאָנדערן זיא בעשטייט
פון דיא צוקוועטשטע, צוריקטע קרבנות
פון דיא היינטיגע קאנקורענץ סיסטעם, — פון
קרבנות וואס אום זייער רעטונג שטרעבען זיי ניט צו
פאַרטשריט, זאָנדערן צו ריקשריט, — צו דיא קליין-
פראָדוקציאָן אָהן גרויסע מאשינען, אָהן גרויסע
ארבייטס-פערטיילונג. צוריק גייט אָבער דיא מענש-
הייט ניט. זיא גייט מיט איהר געזיכט פאַרויס. פאַר
דעם מיטעל-הלאס איז דעריבער קיין רעטונג ניטאָ.
זיי זיינען אבגעמישט, אלס אַ קלאס, אומגעבראַכט
צו זיין. זיי קענען, אלזא, קיין אמת'ע רעוואָלוציאָן
ניט מאכען.

אַבער רעבעללעך, בונטען, אונרוהען קענען
זיי אין זייערע טויט-קרעמפפען אלס אַ קלאס יע
אָנמאכען. יעדענפאלס וועלען זיי נאנץ רוהיג ניט
בלייבען, און דיזע אונרוהיגקייט אין דער געזעל-
שאַפט, דיעזע אונאויפהערליכע דעכאטען וועגען
סאָציאַלע פראַגען, דיעזע שטענדיגע קריטיק אויף
דיא הערשענדע, קען ניט בלייבען אָהן אַ גינסטיגען
עפפּעקט אויף דעם אמת'ע רעוואָלוציאָנערען קלאס —
דעם אַרבייטער קלאס.

דער הויפט אונגליק מיט דעם היגען ארבייטער
איז דאס וואס ער האלט זיך פאַר גליקליכער וויא

טעל-קלאסס קעמפפט פאָרט גענען דיעזען גרויס-
געלטזאק קלאסס. און, אין דיעזען קאמפף זיינע-
דיא רפואות, וואָס ער שלאָנט פאָר, זיינע
פאָדערונגען לעבערליך, אָבער
זיין ביטערע קריטיק ענטהאַלט
פיעלעס, פיעלעס, וואָס עפענען
דעם אַרבייטער'ס אויגען אויף צו
דער וואַהרהייט.

פון דעם וואָס מיר האָבען אויפגען געזאגט
דארף דער לעזער זיך ניט ארויסנעמען, אז מיר
האַלטען אַלטגעלדטען פאר אַזא פערזאָן, וואָס
קעמפפט בעוואוסטער־הייט פאר דעם מיטטעל-
קלאסס בלוז און וואָס האָט שוין בדעה צו בע-
קעמפפן דיא אַרבייטער־אינטערעסען, אין פאַלל,
ווען זיין פאַרטיי זאָל אויספיהרען. מיר זיינען אַ-
בערצייגט, אז נאָווערנאָר אַלטגעלדט מיינט מיט'ן
גאַנצען הארצען, אז דאָס איז אַ קאמפף פאר דיא
גאַנצע נאַציאָן און ניט בלוז פאר דעם מיטעל-
קלאסס. דאָנטאָן, צום ביישפּיעל, פון דער גרוי-
סער פראַנצויזישער רעוואָלוציאָן, האָט קעמפפער-
דיג געגען דיא אדעלינע מיט'ן קעניג אויך געמיינט,
אז ער קעמפפט דאָס פאר דעם גאַנצען פראַנצויז-
זישען פאָלק און ניט בלוז פאר דיא בורזשואַזיע,
וועלכע זאָג קענען וואַקסען אין איהר רויבענדע
מאַכט איבער דיא אַרבייטער. אַלטגעלדט איז
אפּשר איינער פון דיא גרעסטע און בעסטע מענער
אין אַמעריקא פון אונזער צייט. דער מוטה, מיט
וועלכען ער האָט בעפרייט דיא אַנאַרכיסטען, האָט
דאָס בעוויזען. דער מוטה, מיט וועלכען ער האָט
געקעמפפט געגען דיא באַהן־מאַגנאַטען מיט זייער
פרעזידענט קליוולענד אין דיא צייט פון דעם גרוי-
סען אייזענבאהן־סטרייק, האָט עס בעשטעטיגט.
און אַזעלכע רעדען, וויא דיא וואָס ער האָט גע-
האַלטען אין סופער אינסטיטוט, און וועלכע אפילו
אַזא צייטונג וויא דיא „סאָן“ אַנערקענט מיט ציין
סריצענעס פאר אַ בעווייז אויף אַ גרויסען מאָן, —
אַזעלכע רעדען מאַכען דאָס דייטליך — מיט דעם
טאָן און האַלטען זיך פון דעם רעדנער אַזוי נישט
וויא מיט דעם אינהאַלט פון דיא רעדען.

ליידער אָבער איז דיעזער גרויסער מאָן מיט
לייב און זעלע אַ פאַרשטיהער פון דיא אינטערעס-

האַלטען אין ריידען אויף טהעמאַס, פון וועלכע ער
מוז זיך דערדיינקען און דערריידען צו זיין טהע-
מאַ, צו דעם סאַציאַליזמוס.

דער וואָס האָט געהערט אָדער אפילו בלוז
געלעזען דיא רעדע פון נאָווערנאָר אַלטגעלדט פון
אילינאָיס אין קופער אינסטיטוט (ניו־יאָרק) מיט
אַ פאָר וואָכען צוריק, יענער ווייס וואָס פאַר אַ
גרויסע פראָפאַגאַנדא ווירקונג אַזעלכע רעדעס
האָבען אויף דיא אַרבייטער. אַלטגעלדט איז קיין
סאַציאַליסט ניט; ער איז דער פאַרשטיהער פון
דעם מיטעל־קלאסס און פון פרייזילבער. ער איז
אַבער אַ פעהיגער מאָן, און קריטיקירענדיג דעם
גרויס־קאפיטאַל, אום צו בעווייזען דיא ריכטיגקייט
פון דיא קליין־בורזשואַזישע פלאַטפאָרמע פון דיא
שיקאַגאָער קאָנווענשאָן, האָט ער געהאַלטען אַזא
בעשולדיגונגס־רעדע געגען גרויס־קאפיטאַל, וועלכען
קיין סאַציאַליסט האָט נאָך ניט איבערגעשטייגט
אין דיא שלאָגענדע אַרגומענטען, וואָס דיעזע רעדע
האָט ענטהאַלטען. יא, אַזעלכע רעדעס טרייבען
דיא מאַססען צום סאַציאַליזמוס, הָנָם דיא רעדנער
זיינען נאָר קיין סאַציאַליסטען ניט, און — וויא מיר
וועלען ווייטער זעהן — וואָלטען זיי דעם סאַציאַליזמוס
בעקעמפפן פונקט אַזוי ענערגיש, וויא זיי בע-
קעמפפן היינט דעם וואַנדערביקלדיזמוס.

און עס איז גאַנץ נאַטירליך אויף. אי דער
מיטעל־קלאסס, וואָס שרייט פרייזילבער און וואָס
זיין הויפט־צוועק איז צו זיין אים שטאַנדע צו בע-
רויפן אַרבייטער אַזוי וויא דער מיליאָנער בע-
רויבט, אי דער אַרבייטער קלאסס האַבען גראַד
דעם זעלבען שונא: דעם גרויס־קאפיטאַל. טאָקי
דאָס איז אַזוי וויא מען וואָלט זאָגען, אז ביידע —
אי דער בע'גנב'עטער אי דער קליינער נגב — האַבען
פיינט דעם גרויסען נגב — דער בע'גנב'עטער, ווייל
ער בערויבט איהם, דער קליינער נגב, ווייל ער
לאָזט איהם ניט צו צו דער רויבעריי, צונעמענדיג
אַלץ אליין; עס מאַכט אויך ניט אויס, וואָס, וויא
מיר האַבען שוין געזאגט, איז פאַר דעם קליין־קאָ-
פיטאַל קיין רעמונג ניטאָ: אַבי דער קליין־קאָפי-
טאַל, דער מיטעל־קלאסס האָט פאָרט אַ שנאה
געגען דעם זעלבען גרויס־קאפיטאַל, וועלכען דיא
אַרבייטער מוזען בעקעמפפן, און אַבי דיעזער מיר

טינע דעמאָקראטישע פארטיי איז דיא ארבייטער פארטיי. נו, פון דיזע פארבלענדענעס וואָלט ברייען זיי אליין אויסהיילען ווען ער וואָלט ווערען פרעזידענט, און פרייזילבער וואָלט דורכגעגאנגען.

דאָס איז איינס. צווייטענס דארף מען זיך דערמאָנען אָן דיא לעדוויילער געשיכטע. לעדווייל, א שטעטלעך אין קאליפארניא, איז ניט לאַנג אין דיא רעכטע היטץ פון ברייען'ס קאמפף געווען דער שלאכט־פעלד צווישען ארבייטער פון זילבער־מינען און דיא שערפס און סאָלדראטען, וואס זיינען געקומען שיסען פאר דיא בעלי־הבתים פון דיזע מינען. עס איז געווען א בלוטיגער שלאכט, און ארויסגעקומען איז ער פון דעם וואס דיא ארבייטער האָבען געפאָדערט עטליכע סענט מעהר וויירזשעס. אָם אויף דיזע פאָדערונג האָט מען זיי דאס געענטפערט מיט פולווער אָון מיט בליי, און מיט א וואַגן סקעבס, וואָס האבען פארנומען זייער פלאץ און זייער ברויט.

דיא לעזער דארפען האלטען אין זינען, אז דיא זילבער מיין בעלי־הבתים זיינען אלע שטארקע, ברייען לייט" (קיין חרוש: ווען פריי זילבער וואָל דורכגיין, וועלען זיי פארקויפן א סך זילבער און אויף העדכערען פרייז וויא יעצט, זאָ דאָס, וויא מען רעכענט, וועלען זיי אלע בסך הכל פראָפּיטירען אויף 150 מיליאָן דאָללאר א יאָהר!). ווען ברייען וואָל עלעקט מעט ווערען — וועלען אזעלכע געשיכטען וויא דיא לעדוויילער געשיכטען עפענען דיא ארבייטער דיא אויגען און זיי ווייזען, אז ביי פריי זילבער זיינען זיי אויך שקלאפען, און אז ביי א ברייעניסטישע רעדגירונג וועט מען אויף זייערע פאָדערונג פון העכערע וויירזשעס זיי אויך ענטפערען מיט פולפער און בליי. דריטענס, — וואָס פאר א ווערט וואָלט געדינט א ברייען מיט א ביש'ען קליין־בורזשוואַזישע קאָננרעס, גענען דיא אייזערנע עקאָנאָמישע מאכט פון גרויסקאפיטאל? וואָלטען זיי דען געקענט אָפּשאַפן דיזע מאכט? וואָלט דער מיליאָנערסקער פאבריקאנט דען ניט צומאָלען דעם קליינעם פאבריקאנטיל, און דער באַנאָנא־פארמער וואס האלט הונדערטע מענשען מיט דיא גרעסטע מאַשינען דעם פארמעריל, וואס קען קוים שינדען דיא הויט פון איין געדונגענע "האנט"? און — דאָס איז דער

סען פון מיטעל־קלאַס, און, וויא ער זאָגט דייטליך, און וויא פון זיינע פרייזילבער רעדעס איז צו זעהן, איז ער א גענער פון סאָציאליזמוס.

נאטירליך, קיין סך אלטגעלדט'ס האט דיא דעמאָקראטישע פארטיי ניט. דיא "סאָן" איז גערעכט, ווען זיא זאָגט אז ברייען קומט צו אלט־געלדטען וויא א פליענע צו א לייב. אָבער אפילו ברייען אטאקירט דעם גרויסקאפיטאל אלץ שאַרפער און אָפּגענער וואָס געהאטער עס ווערט צו עלעקשאַן־דיי, וואס ביטערער עס ווערט דער קאמפף. היינט מיט וואס פאר א שאַרפֿקייט וואָלטען שוין דיא אלטגעלדטס און דיא ברייען'ס און דיא טויזענדער מיטעל־קלאַס מענשען, וועמען דער שוין דריקט, אטאקירט און קריטיקירט דעם גרויסקאפיטאל, ווען מעקקינלי וואָל עלעקטעט ווערען?

איצט לאָמיר בעטראכטען דעם פארקערטען פאלל! אז ברייען וואָל אויסערוויילט ווערען, — אז דיא מיטעל־קלאַס פארטיי זאל אויספיהרען ביי היינטיגע וואהלען.

בריייען אליין קען גאָר ניט אויספיהרען, דיא געזעצגעבער זיינען דיא מיטגליעדער פון קאָננרעס. אָבער לאָמיר אָננעמען, אז צוזאמען מיט ברייען'ען ווערט אויך ערוויילט א ברייעניסטישער קאָננרעס, און אז דיא הויפט פאָדערונג פון דיא דעמאָקראטישע פארטיי — פריי זילבער — ווערט אָנגענומען. וואָס וועט דאן זיין? דיא פיעלע בלינדע ארבייטער וועלכע האבען זיך געקאָנען מיטרייסען מיט דיא כוואַלע בענייסטערונג, וואס ברייען האט געשאפען צווישען דיא פארמערס, וועלען עפענען דיא אויגען. זיי וועלען זעהן, אז דיא "פרייע זילבער" איז פאר זיי קיין הילף ניט, זאָנדערן נאָך א רעה. און נאָך א "באפסקע סגולה" וועט אראָפּ פון מאַרק, און דיא אָבענגעזאָגטע ארבייטער, וואס לויפן נאָך ברייען'ען וועלען זיין א היבשע שטיק געהאטער צום סאָציאליזמוס. אז דיא רעפובליקאנישע פארטיי איז דיא פארטיי פון גרויסקאפיטאל — דאס ווייטען שוין דיזע ארבייטער היינטיגען יאָהר גאנץ קלאָר; דער ברייענישער געטומעל האט זיי געהאָלפן דאָס גוט צו בעגרייפן. דיזער ברייען־מיש־מאש האָט זיי אָבער אויך פארדורעט דיא קעפּ אז פריי זילבער איז זייער אמת'ע רפואה, און אז דיא היינטיגע

וועלען האָבען נאָך א נומע לעקציאָן און וועלען זיין אויף נאָך עטליכע טריט נעהנטער צו דעם סאַצ־יאלזמוס.

עס מאַכט אלזאָ ניט אויס ווער עס וועט איינערמאָרגען זיענען: צו מעקקינלי צו ברייען. עס איז אייגענטליך אלץ איין שוואַרץ־יאָהר און פאַר זיך, און אינדירעקט איז צו אזוי צו אזוי זיכער, אז א נעוויסע צייט נאָך דעם וואָהל וועלען ביי דיא ארבייטער־מאַססען דיא אויגען זיין אָפּגענער און זיי וועלען זיין נעהנטער צו זייער פּאָהן — דיא רויטע פּאָהן.

דיא פאַרטנעשריטענע ארבייטער, דיא אַרבייטער, וואס האַלטען שוין אָפּען דיא אויגען, זאָלען דעריבער דיזע פּאָהן האַלטען וואָס העכער. וואָס מעהר שטימען פאַר מעטשעט און מענווייער, אלץ העכער וועט שטעהן דיא רויטע פּאָהן; אלץ ניכער וועלען דיא פּראָלעטאריער מאַססען אנערקענען, אז

דיא רעפּובליקאנישע פארטיי איז דיא פארטיי פון גרויס קאפיטאַל, אז דיא דעמאָקראטישע איז דיא פארטיי פון מיטעל־קלאַס און אז דיא סאַצ־יאליסטישע ארבייטער פארטיי איז דיא איינציגע, דיא אמת'ע פארטיי פון דעם גאַנצען ארבייטער־קלאַסס.

ב. טראַצקי.

עיקר — יעדע נייע מאַשין ניט ארויסגעוואָרפען פון דיא פאַבריקען טויזענדער אַרבייטער? וואָלט דער פאַם ניט אויס געצאפט דיא בלוט פון זיינע געדונגענע? וואָלט דער לענדלאַרדען ניט ארויסגעצויגען דיא מאַרד פון דעם ארבייטער'ס ביינער?

דיא טייל פון דעם ארבייטערנען פאַלק וועלכע איז איצט פארנאָרט פון דעם ברייען גערודער וואָג טען דאָן געזעהן, אז ניט קיין פריי־זילבער און ניט קיין ברייעניזמוס איבערהויפט קען ראטעווען דעם עלענטען פארהאַרעוועטען ארומגעפליקטען שאַפער פון אלעם נומעס — און דאָס פאַלק וואָלט פריי געוואָרען פון נאָך א פארבלענדענעס און וואָלט געדויען א סך נעהנטער צו דעם סאַציאליזמוס.

עס איז אָבער אייגענטליך אַן עבירה דיא קליין צורושואַזישע ארבייט. זיי קענען זיך עלעקטען זייער ברייען'ען, און דיא מאַכט פון דער רעגירונג וועט אלץ בלייבען ביי דעם וואָס האָט דיא עקאָנאָמישע מאַכט אין זייער האַנט — ביי דעם גרויס־קאפיטאַל. נאָך אלעמען ליגט דיא הויפטמאַכט ניט אין דיא רעגירונג פון וואַשינגטאָן, זאָגנדיק אין דיא רעגירונגען פון דיא שטאַטען; און כל זמן דיא ארבייטער וועלען זיי ניט אריינגעמען צו זיך אין דיא הענט, ציעלבעוואוסט, אַלס א קלאַס, וועלען דיעזע רעגירונגען ווירקען צו גונסטען פון דיא וואַג־דערפילדער'ס און זיינע מיט־ברידער, און אלץ וועט זיין וויא געווען, — בכו"ז וואָס דיא פּראָלעטאריער

לודוויג בערנע,

— זיין לעבען און זיינע שריפטען —

האָב איך ארויסגעפונען אז עס איז ריין אונגענליך צו געבען פון זיי א בעגריף אין א זשורנאַל־אַרטיקעל, איבערהויפט אויב מי ווילל אז דער שרייבער זאָל פאַר זיך אַלליין רעדען. בערנע האָט געמליך ניט געשריעבען קיין ביכער. „איך האָב — האָט ער

II.

זיינע שריפטען.

וויא דער לעזער וועט באלד זעהן איז דער טיטעל ניט אין גאַנצען ריכטיג, ווייל אזוי ניד וויא איך האָב זיך גענומען צו דיא שריפטען פון בערנע,

איהר שוין ביידע אלט און טונט ניט מעהר איינער
פאר דעם אנדערן.

—

אין דייטשלאנד זיינען דיא מענשען (אין דער
געזעלשאפט) צווייפגעשטעלט וויא דיא ביכער
אין א ביבליאטעק. דיא גרויסע און דיא וויכטיגע
שטעהען אונטען, דיא קליינע און דיא לייכטע —
אויבען. מען-מוז זיך טיעף איינבויען אום צוצוקומען
צו א קלוגען מענשען און מי מוז שטיינען אין דער
הויף אום אָנצונעהמען א צוועלפטע-זעלע. דיא
אויבערשטע אין דייטשלאנד זיינען שעהן געבונדען
און האָבען בעגילטע טיטלען, דיא אונטערסטע זיי-
נען אויף געבונדען אָבער וויא דיא שוויינען און
האָבען קיין שום פנים ניט.

—

דאס געהיימניס פון יעדע מאכט בעשטעהט
דארין צו וויסען אז יענער איז נאָך א גרעסערער
פייגלינג (טרום) וויא איך.

—

א טייטש האט ליעב א בעשיידענעם ויכוח, א
מעסיגע פאָרדערונג, א מילדען טאדעל, שמיללע
פאָרווירפע. אום אויף א טייטשען צו מאכען אן
איינדרוק מוז מען, דערפאר, רעדענדיג און שריי-
בענדיג, מיט חוצפה שטרייטען, מעהר וויא רעכט
פאָדערן, ביטטער טאדלען און מיט לאָרעם שטראָך-
פען. איהר מענט זיך מעסיגען וויא פיעל איהר
ויללט, דער דייטשער לעזער וועט איממער נאָך
מעסיגען אייערע מעסיגונג. ער וועט זיך מיט אייך,
וויא מיט א קרעמער, איממער דינגען, און דאָרום
מוזט איהר איממער מעהר אויסבעטען און אללעס
איבערטרייבען. ער האט א הויט פון א העלפאָנד, —
א לייכטען קיצעל פיהלט ער ניט, מי מוז איהם דער-
לאַנגען מיט א שטאַנג אין דיא ריפּפען.

—

איבער פיעלע זאכען האָב איך שוין לאַנג אויפ-
געהערט מיך צו וואונדערן, אבער וויא אזוי
צוויי דיפלאָמאטען קענען זיך קוקען איינער דעם
אנדערן אין דיא אויגען און דערביי ניט לאכען,
דאָס איז פאר מיר נאָך איממער א וואונדער.

—

איהר זעהט אָפּט א געלערנטען מאַן וועלכער

אלליין געזאגט — מיין פערער אויסגעפרובירט דאָ
אויף דיעזע, דאָ אויף יענע שטיקעל פאָפיער און
דער איינפונדער זאָלל דערפון מאכען ביכער". ער
האָט געשריעבען הונדערטער פערשיעדענע קליינע
זאכען און צו געבען פון זיי א בעגריף אין אן ארטי-
קעל איז אן אונמעגליכע זאך.

וואָס דער לעזער וועט געפינען אין דיא קומענ-
דיגע עטליכע בלעטטער זיינען אויסגעקליבענע גע-
דאנקען וועלכע ווייזען דעם שאַרפזין פון דעם מאַן. צו
פערשטעהן זיינע גרויסע פרייהייטס-ליעבע וואָלט מען
דארפן לעזען זיינע לענגערע ארטיקלען, איבער-
הויפט מאַכע פון זיינע פאָרווער ברעפע. דאָס
איבערגעזעצט איז דיא צייט נאָך ניט געקומען.

איך האָב נאָך פיעל, פיעל, פיעל צו זאָגען,
אבער דער פלאטץ איז צו טייער. לורוויג בערנע
האָט דאָס וואָרט:

—

ווען זיי וואָלטען וועניגסטענס דאָס אללעס גע-
זויגען וואָס מיר פערלירען — נו, דאָן וואָלטען
מיר פיעללייכט צוועהען וויא אזוי זיי גלייבען אויס
זייער חשבון מיט'ן היממעל און מיר, מענשען, וואָל-
טען זיי שוין מוחל זיין. אָבער דאָס וואָס מיר פער-
לירען אזוי פיעל און זיי געווינען דערביי אזוי ווע-
ניג; דאָס וואָס זיי געהמען פון אונז צו מעהר ברויט
אָס וויאפיעל זיי בעדארפען אום אליין זאטט צו
ווערן; דאָס וואָס זיי צערשטערן אונזערע שעהנסטע
טייערסטע זאכען נור בכדי אז אונז זאָלל ניט גוט
זיין; דאָס וואָס זיי רויבען פון אונז דעם פרייהייט
מיט זיינע פרעהליכקייט, דעם זוממער מיט זיינע
פּרוכטען און מאכען דורך א בייזען כּשוף אן אייבי-
גען ווינטער פאר אונז און טוען דאָס נור צוליעב א
גאָרנישען באַלל, נור צוליעב דעם פערנגיגען פון
פאָהרען אויף א שליטטען — דאָס שמערצט צו
טייער, דאָס ברענגט אויף דעם פריערליכסטען מענ-
שען, דאָס מאכט אז מיר זאָללען זיי סיינמאָל ניט
פערצייהען.

—

דיא ערפאָהרונג איז אזוי וויא א שעהנע פרוי-
ענציממער, וועלכע "האט פליעגען אין נאָז". יאָהר-
רען און יאָהרען געהען אוועג ביז דו געווינסט איהר
און ווען זיא האָט זיך ענדליך אונטערגעגעבען זייט

קומט אייך פאָר וויא דער קאסירער פון א באַנק :
 ער האָט דעם שליסעל צו אוצרות, אָבער זיי גע-
 הערן ניט צו איהם.

זיי רופען דיא מיניסטער־הערשאפט ראָיאליז-
 מוס און דיא פריעסטער־הערשאפט טהעאָקראטיע
 און איינער וואס שלעפט אראָפּ דיא קאָלדרע פון
 דיא שלאָפעדיגע וואהרהייט הייסט ביי זיי א רוהע-
 שטערער.

עס איז ניטאָ א מענש וואס ליעבט ניט דיא
 פרייהייט, — מעהר נישט דער נערעכטער פאָ-
 דערט זיא פאר אללעמען, דער אונגערעכטער —
 פאר זיך אלליין.

ווען דיא נאטור וואָלט געהאט אזוי פיעל גע-
 זעצע וויא דער שטאאט, וואָלט איהר גאָט אלליין
 ניט געסענט רעגירערען.

א מיניסטער פאללט וויא א פענעץ ברויט בע-
 שמיערט מיט פוטער: געוועהנליך אויף דיא גוטע
 זייט.

עס זיינען דאָ מענשען וואָס קארגען מיט זייער
 שכל וויא אנדערע מיט זייער געלד.

א געליעכטע איז מילך, א כלה—פוטער, א
 ווייב—קעז.

עשירות מאכט א הארץ ניכער הארט וויא
 קאָכעדיגע וואסער אן איי.

דאס וואס דיא בעסטע און נור דיא בעסטע
 מענשען פערלאנגען ווערט זאגאר מקוים, אָבער
 שפעט, ווייל אזוי וויא דיא בעסטע מענשען לעפען
 פאר זייער צייט, זיינען זייערע ווינשע אייגענטליך
 דיא ווינשע פון דעם קומעדיגען דור. נור דאָס וואס
 דער גאנצער המון ווינשט ווערט באַלד ערפיללט.

דיא רעגירונגס־ארכיטעקטען מיינען אז מי
 דאָרף נור פערשטאָפּען דיא קוימענס וועט שוין
 מעהר ניט רויכערן, זיי טוען דאָס, טרייבען דעם

רויך צוריק, פערגרעסערן דיא שטיקענעס און ערגערן
 זיך, ניט פערשטעהענדיג אז זייער אנוויסענהייט
 האָט אָנגעמאכט דיא גאנצע צרה.

ליירענשאפט (פעשיען) איז ביי רעגירונגען א
 סימן פון שוואַכקייט, ביי פעלקער א צייכען פון
 שטאַרקייט.

א יונגער דיפלאָמאט האט צו לערנען דריי
 זאכען: פראנצויזיש רעדען, גאָר ניט רעדען און דיא
 אנוואַהרהייט רעדען.

דיא שטאאטסמענער שרייבען זייערע ערפאהרונג-
 גען מיט א בליישיפט אויף א שטיק פארמעט, און
 ווען דאָס בלעטעל 'איז פולל מעקען זיי אויס דאָס
 געשריעבענע און הויבען אָן פון דאָס נייע. דערפאר
 זיינען זיי אָפט היינט קליגער וויא נעכטען אָבער
 זעלטען קליגער וויא אייערנעכטען.

דיא פירשטען וואָלטען אי זיך אי זייערע פעל-
 קער פיעל אונגליק ערשפארט ווען זיי וואָלטען ניט
 אָבגעשאפט דיא הויפנאררען. זינט דיא וואהר-
 הייט טאָר ניט מעהר רעדען, טוט זיא.

זיי וויללען ניט האָבען קיין פרעספרייהייט ווייל
 זיי מיינען אז דער ווינד דרעהט זיך נאָך דיא וועט-
 טערפענהדעל.

דער מזל איז אויף דעם וועלט־טהעאטער ניט
 מעהר וויא א סופיאָר, וועלכער לייענט פאָר דיא
 פיעסע רוהיג און שטילל, אָהנע זיך צו קרימען, אָהן
 דעקלאַמאַציען און זיך ניט קיממענדיג צו דאָס
 שטיק איז א קאָמעדיע אָדער א טראגאדיע. דיא
 שרייעריי, דיא צאפפלעריי און אללע זאכען לעגען
 שוין דיא מענשען צו.

עס זיינען נאָך איטמער דאָ בעלי־צדקות און
 ווען אימיצער האָט דאס גליק צו זיין אונגליקליך
 העלפט מען איהם; ניט פריהער!

ניט־צולאָזען קען מען אז פעקער זאָללען לער-

נען, אָבער מי קען ניט מאַכען אז זיי זאלען פער-
נעסען.

וואס טוינען אָפּט פאַר אונז דיא וואַרעמסטע
פריינדע? זיי ליעבען אונז אפשר וויא זיך אלליין.
אָבער וויא ליעבען זיי זיך אלליין?!

יא, לוטהער האָט געוואוסט וואָס ער האָט
געטאָן ווען ער האָט דעם טייוועל געוואָרפֿען דעם
טינטער אין סאָפּ. נור פאַר טינט האָט ער מורא,
נור דערמיט פערצאָגט מען איהם.

נאָט האָט זיינע פרידוואָרנע חברה, וועלכע
הנפֿען איהם אזוי וויא ער וואָלט געוועזען א קעניג.

אין ויכוחים מיט א געגנער זאָלל מען זיין אַם
פאַרזיכטיגסטען דאָן ווען דער אנדערער צד הויבט
אָן אייך צו צושטיממען. זעהר אָפּט ווערט דיא
וואַהרהייט נור בענוצט אלס א לייטער אויף וועל-
כען מי דערגעהט צום ליגען און וועלכען מי ווייזט
דעם רוקען אזוי גיך וויא מען איז אויבען, און מי
דארף קיין לייטער ניט מעהר.

דער אמת'ער מוטה איז ניט נור א לופט-
באלאָן צום שטייגען הויך, ער איז אויך א פאלל-

דער „סאָציאַליזמוס" פון תורת משה.

(צו דעם טהעמא „מאטעריאַליזמוס און אידישקייט, אָדער רעליגיאָן און לעבען — ווער פיהרט וועמען?")

III.

דיא געזעצע און זייער אויספיהרונג.

דער פלאַן וואס תורת משה ניט, וויא איינצו-
פיהרען דאס געזעלשאַפֿטליכע לעבען, איז, וויא
געזאָגט, ווירקליך א מערקווירדיגער, און ווען גוטע
טהעאָרעטישע פלענער און אידעען וואָלטען כוח
געהאַט צו פיהרען דאס לעבען, וויא זיי לערנען,
וואָלט דער פלאַן פון תורת משה ווירקליך געווען
געמאכט, אז עס זאָל מקוים ווערען דער פסוק פון
דיעזע תורה „אפס כי לא יהיה בך אביון" (דאס
איז דער טייטש: נאָר עס וועט נאָר ביי אייך קיין
אריממאן ניט זיין). קיינער וואָלט ניט געקענט אַ-
קרייבען פאַר זיך קיין סך עשירות, און דעריבער
וואָלט קיין אנדערער ניט געקענט זיין קיין אַרימ-
מאן.

ווען מיר קוקען זיך אָבער צו, וויא עס איז אין
אמת'ן געגאנגען אין אידישען פאָלק און וויא מען
האָט דיא שיינע געזעצע אויסגעדרייט און געמאכט

פון זיי א תכלית דורך דיא דרשן-קונץ, זעהט מען
באלד איין, אז אין פאָלל ווען דיא געזעצע אויסצו-
פיהרען ליגט אין דיא האַנד פון איין קלאסע מענ-
שען פון פאָלק—פון דיא קלאסע, וואָס ווילל פאַרט
רייך ווערען אויף דיא קאָסטען פון דיא גרויסע מאַ-
סע, און אָן פאל ווען דיא געזעלשאַפֿט איז אזוי
איינגעפיהרט, אז איינציגע מענשען
מענען און קענען האבען פאַר
זיך וויפיעל אייגענטום זיי
ווילען, איז פון אזעלכע געזעצע ביז זייער ריכ-
טיגע אויספיהרונג אזוי ווייט וויא פון היממעל צו
ד'רעד.

קאָמיר זעהען, פונקט פאַר פונקט, וויא אזוי
דיא סאָציאַלע געזעצע פון תורת משה האבען גע-
וואָלט בעוואָהרענען, עס זאָל ניט קענען זיין קיין
גרויסע אונגלייכהייט אין פערמעגענס, און וויא
אזוי דיא געזעצע זיינען דערנאָך אין אמת'ן אויס-
געלייגט און אויסגעפיהרט געוואָרען.

1. גלייכע צוטיילונג פון לאנד.

דעם ערשטען פונדאמענט פון יושר און גלייכ-
הייט אין „טיין און דיין“ האָט תורת משה געוואָלט
ליינען מיט איהר פלאַן, וויא אזוי צו צוטיילען דאָס
לאַנד און דאס אייגענטום קודם גאָר אין א נ-
הייב, באלד וויא דאס פאָלק בעזעצט זיך אין
דעם לאַנד און מען הייבט אָן דיא געזעלשאַפֿט
איינצוסטראָיען. איהר פלאַן אין דעם איז געווען,
אז דיא ערשטע זאך זאָל מען קודם באלד אין אַנ-
הייב ניט מאַכען קיין פריצים, קיין אריסטאָקראַטי-
שע משפחות מיט גרויסע מאַיאַנטקעס. נאָר דאס
לאַנד זאָל ווערען צוטיילט אויף אזא אופן, אז יעד-
דעם איינציגען זאָל אנקומען (פאָר אלעם באלד אין
אַנהייב) א גלייכער חלק, — א גרעסערע
משפחה מיט מעהר מענשען זאָל קריענען א גרע-
סערן חלק און א קלענערע א קלענער, און ווענען
דעם וועלכען חלק א משפחה זאָל קריענען,
זאָל מען וואַרפען גורק (במדבר כ"ו).

מען קען אפילו פרענען, אז מען האַלט שוין
וועדער יאָ ביי יושר און גערעכטיגקייט ביים ער-
שטען אָנפאנג פון דיא פונדאמענטאָלונג פון איי-
גענטום, איז דאָך דיא קשיא, פון וואַנען האָט
מען גענומען וואס צו צוטיילען? מיט וועלכען
רעכט האָט מען דאס לאַנד אוועקגעראבעוועט פון
אין אנדער פאָלק? אבער דיעזע פראגע גייט אונז
ניט אָן. פיר יענע צייטען איז דאס געוויס קיין
פראגע ניט, — יעדענפאלס איז דאס קיין פראגע ניט
פאר אונז, סאָציאליסטען, דען מיר ווייסען זעהר
גוט, אז עס איז ניטאָ קיין אלגעמיינע גערעכטיג-
קייט, וואס מוז גילטען פיר אלע מענשען אין אלע
צייטען. מיר ווייסען, אז דער בעגריף פון „גערעכ-
טיגקייט“, אזוי גוט וויא אלע אידעאלע בעגריפע,
פאָרמט זיך אויס אין דיא פאָרם פון דיא מאַטע-
ריעלע אינטערעסען פון דיא מענשען און פון דער
צייט. אוועקגעהמען ביי אַן אנדער פאָלק האָט
דעריבער ביי יענע מענשען און אין יענע צייטען
ניט געקענט הייסען קיין אונרעכט, ווייל אין יענע
צייטען, ווען פון קיין לידיגע לענדער אין ווייטע
מקומות האָט מען ניט געוואוסט, איז אונמעגליך
געווען פאר א פאָלק צו ווערען פריי פון אונטער-
וואַרפענהייט אונטער אַן אנדער פאָלק און זיך צו

בעזעצען אויף אַן אייגען לאַנד, ווען דאס פאָלק
זאָל ניט אוועקגעהמען אזא לאַנד פון אנדערע
פעלקער.

דאָך וועט ניט איבריג זיין דאָ צו דערמאָנען
א שטיקעל גמרא, וועלכע ווייזט אז פון דעסטווע-
גען האָט מען שוין אין דיא אלטע צייטען אויף גע-
פיהלט, אז דאָס איז עפעס ניט אין גאנצען קיין
יושר און א — א טשיקאווע זאך! — אפילו ווען מען
האט דאס שוין געפיהלט, האָט אויף דיא מאַטערי-
יעלע אינטערעס שוין געפונען אַן עצה וויא דאס
גלאַט צו מאַכען, אז עס זאָל זיין כשר. דיעזעס
שטיקעל גמרא איז אויף נאָך כדאי דאָ צו דערמאָ-
נען בעזאנדערס צוליעב דעם, ווייך דאס ווייזט, אז
ניט בלויז מען געפינט דעם מאַטעריאליזמוס אין
אידישקייט, נאָר אז בעסער דער גאנצער פונדא-
מענט פון דיא הייליגסטע טיילען פון אידישקייט
ווערט פון א תנא אקטיוו אויסגעלייגט אלס א שטיק
מאַטעריאליזמוס — אלס א זאך. וואס האָט נאָר
געהאט פאר צוועק, צו פערזאָרגען לאַנד און
שפיין פאר דעם עולם. אָט איז דאָס טשיקאווע
שטיקעל גמרא:

ר' יצחק זאנא, צו וואס האט דיא תורה גע-
ברויכט זיך אָנצוהייבען מיט דיא מעשה פון דיא
בעשאפונג פון דיא וועלט? סטייטש, דיא תורה
איז דאָך גאָר דער עיקר א געזעץ-בוך, וואָס וויל
לערנען וויא מען זאָל זיך פיהרען, האָט זיא זיך
דאָך געברויכט אנצוהייבען מיט דעם ערשטען גע-
זעץ (החדש הזה לכם), נאָר צו וואס דען דערציילט
דיא תורה דיא אלע מעשיות וויא גאָט האט בע-
שאפען דיא וועלט? דאס איז נאָר ווענען דעם,
וויא דער תהילים זאָגט, „גאָט האָט דערציילט זיין
פאָלק דעם כוח פון זיינע פעשים, כדי ער זאָל זיי
קענען געבען דיא נויס'ס חלק וועלט,“ — טאָמער
וואָלטען דיא אומות העולם גע'מענהעט צו דיא
אידען, איהר זייט דאָך גזונים, איהר האָט דאָך
אוועקגע'גוז'ט פון אנדערע פעלקער זייער לאַנד,
דעריבער דערציילט דיא תורה, אז דיא גאנצע
וועלט האט גאָט בעשאפען, נו, איז עס דאָך נאָר
זיין וועלט, מעג ער זיא דאָך געבען וועמען ער וויל,
היינט ווען ער האָט דיעזעס לאַנד געגעבען זיי
פאָלק ישראל, איז עס זייער.

זיד און צענטראל-אמעריקא, אין אפריקא, אויס-
מראליען, אינדיען און אין אנדערע געגענדען איז
אזיען: אלץ האט געהערט צו דיא "קרוין" און
דיא קרוין האט אוועקגעשיינקט אונגעהייערע
שטרעקען, גאנצע וועלטען, זא צו זאנען, צו איין
בארן, גראף, לארד, אדער צו אנדערע מענטשען,
וואס האבען נושא חן געווען ביים מלך. (דאס רוב
דורך דעם, וואס זיי האבען איהם געשאפט שיינע
פרויען צו שטיללען זיין הולטאסיקע לוסט), און
זייערע משפחות זיינען אייביג געבליבען ביי דיא
גרויסע מאיאנטקעס.

עס שיינט דעריבער ווירקליך צו זיין א'ן אויס-
נאחמע פון תורת משה, וואס זיא הייסט, אז מיט
דיא לענדער וואס דיא אידען געהמען איין, זאל
מען ניט אזוי טהון, נאר מען זאל זיי גלייך צוטייל-
לען צווישען גאנצען פאלק. אמת, זאכען וואס מען
קען טראגען און פיהרען פון איין ארט צום אנדער-
רען, (בעוועגליכע גיטער, מטלטלין), זיינען ניט
גלייך צוטיילט געווארען. א ראיה, אז עס שטייט
בפרוש, אז דיא שבטים ראובן און גד האבען באלד
פון אנהייב אן געהאט זעהר א סך בהמות, וואס
אנדערע שבטים האבען ניט געהאט. (ומקנה רב
היה לבני ראובן ולבני גד. במדבר ל"ב). אבער
ביי א פאלק, וואס בעשעפטיגט זיך דער עיקר מיט
פעלד-ארבייט, — וויא דאס האט געזאלט זיין
מיט'ן אידישען פאלק, — שפיעלט אזא סארט פער-
מענען ניט קיין וויכטיגע ראָלע. דער עיקר פעלד-
דער, — אונבעוועגליכע גיטער (קרעות). און דיא
פעלדער האט מען אין אנהייב געהייסען צוטיילען
גלייך אויף גלייך. און אפילו אנדערע זאכען, וואס
מען פערנעהמט ביי דעם בעזיעגטען פאלק, האט
מען געהייסען צוטיילען מיט מעהר יושר: העלפט
זאל געהערען צו דיא וואס גייען ארויס אין דיא
מלחמה און דיא אנדערע העלפט צום איבריגען
פאלק. (במדבר ל"א, כ"ו.) (בלויז א געוויסען טייל
האט מען געהייסען אוועקגעבען דיא כהנים מיט
דיא לויים....)

אבער איז דיעזע גלייכע פערטיילונג טאקי אלע
מאָל געבליבען א פעסטער דין ביי דיא אידען?
זעהט וואס דיא נמרא זאָגט:
ווען דער אידישער מלך טויטעט מענטשען (אין

וויא געפעלט אייך אזא שטיק מאטעריאליוז-
מוס! דיא גאנצע הייליגע געשיכטע פון דיא "מעשי
בראשית", דער פונדאמענט פון דיא וועלט-אנשויד-
אונג פון דיא אידישע רעליגיאָן, האט לויט דיא
מיינונג פון דיעזען תנא אליין, נאר קיין אנדערען
צוועק ניט, וויא נאר צו געבען דיא אידען דאָס
רעכט, צו ראבעווען לענדער און אייגענטהום פון
פרעמדע פעלקער! ר' יצחק גייט דאָ אלזאָ נאָך
דיא שטח פון קארל מארקס. בראוואָ, גענאָסע
ר' יצחק!

וויא דיא מעשה איז, — אז דיא אינטערעסע פון
לעבען פאָדערט, איז שוין גולה קיין גולה ניט. מען
ניט זיך שוין איין עצה עס זאל זיין כשר.

(ניט נאר גולה איז כשר, ווען מען האלט ביי
איינגעהמען לענדער פון פרעמדע פעלקער, נאר
אפילו א סך טרפה'נערע זאכען וויא גולה זיינען
אויף ביי אזא געלעגענהייט כשר. דער דין איז, אז
ווען דאס אידישע מיליטער גייט מיט א'ן אנדער
פאלק מלחמה האלטען און געהמט איין דיא
מלחמה און פאלט אריין אין דעם "שונא'ם" לאַנד,
מענען דיא אידישע סאָלדאטען דאָרטען עסען
טרפות און נבלות און חזיר און טרינקען טרפה'נעם
וויין, און אפילו זינדיגען מיט דיא גויה'ס (קדושי,
כ"א).

הקיצור, פון וואנען מען געהמט וואָס צו
צוטיילען, אין קיין קשיא ניט. אבער נאָך דעם וויא
מען געהמט שוין איין דיא לענדער פון פרעמדע
פעלקער, קומט דאָך דיא פראַגע, וויא זאל מען
דאָס צוטיילען? ביי דיא פעלקער, ביי וועלכע אלץ
פיהרט זיך אָהן גלייכהייט, נאר איין קלאסע רע-
גירט און אלץ געהמט זיא צו פאר זיך און דיא
איבריגע מענטשען זיינען נאר געמאכט געווארען זיא
צו מאכען רייך, גרויס און גליקליך, — ביי אזעלכע
פעלקער, ווען זיי געהמען איין פרעמדע לענדער,
געהמען זיך געוויינליך דיא הערשער אלעס צו פיר
זיך און צוטיילען דאָס צווישען זייערע גרויסע לייט
וועלכע ווערען אויף אזא אופן פריצים מיט גרויסע
מאָיאָנטקעס.

אזוי האבען דיא שפאנישע, פאָרטוגעזישע, ענ-
גלישע און האַללענדישע הערשער געטאָן מיט דיא
לענדער, וואס זיי האבען איינגענומען אין נאָרד,

א מלחמה אָדער אין אַן אינערליכע רעוואָלטע). געהערט דאס אייגענטהום פון דיא געטויטעטע צו איהם. און ווען דאָס אידישע פאָלק געהמען איין לענדער, געהערען אלע אוצרות פון דיא ביי געקומענע מלכים צום אידישען מלך און דיא איבֿר ריגע זאכען (בעוועגליכע ניטער), וואס דאס גאנצע פאָלק געהמט צו ביי דיא בייגעקומענע פעלקער, זאָל מען אוועקליינען פאר דעם אידישען מלך, און ער געהמט זיך דערפון דיא בעסטע העלפט און דיא צווייטע העלפט ווערט צוטיילט צווישען דיא וואס זיינען געגאנגען אין דער מלחמה אריין און דיא וואס זיינען געבליבען אין לאַנער פון מיל־טער אָבֿהיטען דיא זאכען פון חיל. דיא איינ־גענומענע פערדער אבער געהערען אלע צום מלך און ער מעג זיך געבען דערפון צו זיינע בעדיענטע און צו אנדערע וואָס ער וויל און וויפיעל ער וויל ל. (סנהדרין מ"ח: און כ:)

אפילו ווען משיח וועט קומען, שטייט, און ער וועט איינגעהמען לענדער, וועט ער, משיח אליין, זיך צונעהמען א 13טע טייל פון דיא איינגענומענע לענדער. (ב"ק קכ"ב).

וויאזשע קומט עס, וואָס דיא נמרא־מאכערס, וועלכע זיצען דאָך כלומר'שט אויף משה'ס שטול (וויא אפילו יעזוס זאָגט דאָך), זיינען אין דער זאך אזוי ווייט אוועקגעגאנגען פון תורת משה? א קונ־ציגען דריידעל האבען זיי שוין געפונען דאפיר, וויא אויסצופשטלען, אז דאס הייסט כלומרשט ניט אראָבענגעגאנגען פון תורת משה. זיי האָבען געזאָגט, אז גלייך צוטיילען דאס איינגענומענע לאַנד האט משה נאָר געהייסען, ווען עס איז ביי אידען ניטאָ קיין מלך, אזוי וויא עס איז געווען ביי דיא ערשטע מלחמות וואָס דיא אידען האָבען געפיהרט; אָבער ווען עס איז דאָ א מלך, איז דער מלך דער בעל־הבית. און פון וואָנען איז דאָס געדרונגען? ווייל עס שטייט דאָך געשריבען אין פסוק (אין שמואל), אז דער מלך וועט זיין דער גאנצער בעל הבית. (איך האָב שוין איין מאָל ערקלערט, אז דאָרט שטייט דאס נאָר ניט אלס א געזעץ, אז אזוי זאָל זיין, נאָר פערקעהרט, אלס א פאָרוואורף, אז ווען דיא אידען העלען זיין אזוי דום און זיך מאַ-

כען, א מלך, וועט ער זיך אלץ צונעהמען פאר זיך, דאָס הייסט אזא, אז דאס איז אַן עולה, וואָס דארף ניט זיין. נאָר מיט דיא דרשן־קונץ דרשה'ט מען נאָר אויס דיעזען פאָרוואורף, וואָס דער פסוק זאָגט אז דאָס וועט זיין אלס א כלומרשט געזעץ וואָס דארף זיין).

וואָס־זשע פאר א כוח האט אויף אזא אופן געהאט משה'ס ערשטע גרונד־געזעץ וועגען געזעל־שאפטליכע גלייכהייט — דאס געזעץ וועגען גלייכע צוטיילונג פון דעם לאַנד קודם באלד אין אָנהייב וויא מען קריגט עס?

אזוי לאַנג וויא דיא עקאָנאָמישע אומשטענדען זיינען געווען אזעלכע, אז קיין העררשענדער מלך מיט קיין העררשענדער קלאסע איז ניט געווען, אזוי לאַנג האט דאס גאנצע פאָלק רעגירט, — פונקט וויא ביי דיא ווילדע שטאמען היינט, — און מיט אלץ וואס מען האט איינגענומען, האט זיך דאס גאנצע פאָלק גלייך צוטיילט.

ניט דער פסוק האט געמאכט דעם מנהג, נאָר פערקעהרט, דער מנהג האָט געמאכט דעם פסוק מעגליך, ווילדע פעלקער אין אמעריקא, אפריקא, אויסטראליען און אין ווייטע אינזלען אין מיטטען שטיללען ים האבען ניט קיין פסוק מיט קיין תורת משה, פון דעסטוועגען איז ביי זיי אויך אזא מנהג, אז מיט דעם וואס מען געהמט צו ביי דעם שטאם, וועלכער ווערט בעזעגט, צוטיילען זיך אלע גלייך. נאָר פריהער, אויף א נאָך ניעדעריגערע שטופע פון ענטוויקלונג, צוטיילט מען זיך מיט דיא פעל־דער נאָר ניט, נאָר דאָס גאנצע לאַנד געהערט צו אלע; נאר וואס מען קען ניט האָבען בשותפות, ווערט גלייך צוטיילט. „דער אפריקאנישער בושמאן, ווען ער קריגט עפעס, צוטיילט ער דאס צו אלע מיטגליעדער פון זיין קאָרדע. ווען ער רויבט עפעס אוועק פון א פרעמדע האַרדע, בריינגט ער דאָס אין זיין האַרדע אריין און צוטיילט דאס צווישען אלע, קאָנעדיג אָפט דעם קלענסטען טייל פיר זיך. ביי דיא ווילדע אין פייערלאַנד, ווען עס איז א הונגערס־נויט, לויפען דיא יונגע מענשען ארויס זוכען עסען; טויטע וואלפישען איז פאר זיי דער בעסטער מאכל; און ווען איינער פון זיי געפינט אזא וואלפיש, לויפט ער צוריק צו זיין האַרדע און דערציילט דיא שמחה,

נענטום") — "דאס גאנצע לאנד איז איינגעטיילט געוואָרען אין שטיקער פֿעלד פֿון גלייכען ווערט און דיא שטיקער האט מען ווידער צוזאמענגעטאָן און געמאַכט פֿון עטליכע אזעלכע שטיקער א גורל, אַ לאָז (א "לאַט" אויף ענגליש, "חבל" אויף לשון קדש. ביידע ווערטער אין ביידע שפראַכען פֿעדיי־טען ביידע: אי אַ שטיק פֿעלד אָדער גרונד, אי א גורל, אָדער איינעמס צוגעפּאַלענער מזל. אסוראט דאס זעלבע איז מיט דיא ווערטער "סאַרס" אויף גריכיש און "קלעראַס" אויף לאַטייניש. אַ סימן, אַז ביי אלע פֿעלקער האט אַ מאָל דער מענטש זיין שטיק פֿעלד, זיין אייגענטום, געקראָנען דורך אַ גורל, פֿונקט וויא ביי אידען). מען האט געמאַכט אזוי פֿיעל גורלות, אָדער "לאַטס", וויפֿיעל פּאַמיליעס עס זיינען געווען און יעדע פּאַמיליע האט געצויגען איהר גורל". און ביי פֿיעלע פֿעלקער איז דאס פֿעלד, וואס איינער האט געצויגען דורך'ן גורל, גאָר ניט געבליבען זיין טייך אויף אייביג, גאָר בלויז אויף אַ יאהר, און יעדעס יאהר האט מען געמאַכט אַ נייעם גורל, כדי דאס לאנד זאל אלע מאל זיין גלייך צו טיילט. עס איז נאך ביוז'ן היינטיגען מאַג אזוי איינ־געפיהרט אין פֿיעל ערטער אין אינדיען און אויך אין דערפֿער אין רוסלאַנד.

וויא מען זעהט, איז דיא אידעע פֿון גלייכע צו טיילונג פֿון דיא פֿעלדער דורך אַ גורל, גאָר ניט קיין נסים פֿון תורת משה דוקא. ניט דיא תורה האט דאס געמאַכט, גאָר דאָס לעבען האט דאָס געמאַכט ביי אלע פֿעלקער. ווען דאס לעבען האט דאָס געמאַכט, האָט דער פֿסוק דאס אויך געזאָגט; אָבער ווען דאס פּראַקטישע לעבען האָט אַנדערש געמאַכט, האט שוין דיעזער פֿסוק קיין שום כוח ניט געהאט דאס צו שטערען, אָדער, וויא מיר האבען אויבען געזעהען, האָט מען אין דיעזער זאַך אויך דעם פֿסוק אויסגע'דרש'ענט נאך'ן לעבען נאך.

און דאס פּראַקטישע לעבען האט געמוזט פרייגען אַנדערע איינריכטונגען אין דיא צוטיילונג פֿון רייכטום, פאר וואָס? ווייל מען האט צוטיילט. (און דעמאָלט, ביי יענע אומ־שטענדען פֿון פּראָדוקצאַן, האט מען אַנדערש ניט געקענט.) וואו עס איז גאָר דאָ צוטיילונג

און אלע גייען אַהין, וואו דער וואַלפֿיש לינט און דער עלסטער פֿון זיי צוטיילט איהם צווישען אלע גלייך". ("ענטוויקלונג פֿון אייגענטום, פֿון פֿויל לאַפּאַרג.)

כפֿעט דיא זעלבע ווערטער, וואס יהושע האט געזאָגט צום האַלבען שבת מנשה: "נייט אהיים אין אייערע געזעלטען מיט אַ סך ניטער, מיט פֿיעל בהמות, מיט גאָלד, זילבער, קופֿער, אייזען און קליי־דער זעהר פֿיעל — צוטיילט זיך מיט דעם רויב פֿון אייער שונא מיט אייערע פֿרידער". (יהושע כ"ב ח.)

דיא ערד אליין, דיא פֿעלדער, האט מען אין אָנהייב, וויא געזאָגט, גאָר ניט צוטיילט. דיא ווילדע אינדיאנער פֿון אמעריקא, דיא איראָקעזען, האָבען געזאָגט: "דיא ערד איז וויא דאס וואַסער און דאָס פייער, דאס קען ניט זיין קיינעמס אייגענטום און מען קען דאס ניט קויפֿען און פֿערקויפֿען".

גאָר שפּעטער, ווען דיא פֿעלדער האבען שוין אָנגעהויבען צו ווערען פריוואַט־אייגענטום און מען האט זיי צוטיילט, האט עס געהייסען, אז ניט דער חלק וואס איינער קרינט צוגעטיילט איז טאקי זיין אייגענטום און ער מעג טהון דאָמיט אַלץ וואס ער וויל, גאָר אז ער קרינט דאס צו בענוצען, צו בעאַרבייטען, צו לעבען דערפֿון, אָבער אין גרונד געהערט דאָס גאנצע לאנד צום גאנצען פּאָלק. אזוי איז דאס געווען ביי אלע פֿעלקער, אין אָנהייב וויא דיא מענטשען האבען זיך אָנגעהויבען צו צוטיילען מיט אייגענטום — פֿונקט אזוי וויא ביי אידען האט זייער תורה געזאָגט, אז קיינער טאָר זיין פֿעלד אויף אייביג ניט פֿערקויפֿען, וואָרים דאס איז ניט זיין, דאס גאנצע לאנד געהער "צו גאָט" און דער מענטש קרינט גאָר זיין חלק צום בענוצען, אָבער ניט צו קענען טהון דערמיט וואס עס געפֿעקט. "דאס גאנץ צע לאנד געהערט מיר, זאָגט גאָט, און איהר מענטשען זייט גאָר "פרעמדע און איינוואָהנער ביי מיר". (ויקרא כ"ה כ"ג.)

אלוא, ביי אלע פֿעלקער האָט מען אין אָנהייב גאָר צוגעטיילט פֿעלד־אייגענטום צום בענוצען. און צוגעטיילט האָט מען טאקי אויך יעדען אַ גליי־כען חלק, פֿונקט וויא ביי אידען. "דאס גאנצע לאַנד" — שרייבט לאַפּאַרג ("ענטוויקלונג פֿון איי־

קען קיין גלייכע צומיילונג בשום אופן ניט אויס-
האלטען אויף אייביג. ווען עס איז איינגעפיהרט,
אז יעדער איינער איז זיך בעל הבית פאר זיך איי-
בער א טייל פון לאנדס גוטס, איז עס נאטירליך,
אז סוף כל סוף מוז ביי איינעם ווערען זיין טייל
גרעסער און ביי דעם אנדערן קלענער. טויזענדער
וועגען זייען דא דערצו. תורת משה האט דאס טאקי
אליין אויך באדד געוואוסט, ווארים דעריבער האט
זי דאך דאס איינגעפיהרט א סך אנדערע בעוואה-
רעניסען, אז דיא אונגלייכהייט זאל זיך פון צייט צו
צייט אלץ צוריק אויסגלייכען, — וויא מיר וועלען
זעהען אין ווייטערע ארטיקלען. אבער, וויא מיר
וועלען אויך זעהען אין ווייטערע ארטיקלען, האבען
דיעזע בעוואהרעניסען ניט געהאלפן און ניט גע-
קענט העלפן און אונגלייכהייט איז פאָרט ארויס-
געקומען. עס זיינען ארויסגעקומען אונגלייכהייטען
אויף פערשיעדענע ארטען; צו אונזער יעצטיגען ענין
געהערט אבער נאָר דערווייל איין סאָרט אונ-
גלייכהייט — דיא קעניגליכע הערשאפט.

וויא אזוי דיא קעניגליכע הערשאפט איז ארויס-
געקומען, האָבען מיר שוין געזעהען אין א פאָריגען
ארטיקלעל. און ווען איין לאַנד האט רעגירט א
קעניגליכע הערשאפט און זי האט געהאט דיא
מאכט, האט ניט דער גוטער פסוק איהר, דיזער
מאכט, געקענט זאָגען א דעה און אויספיהרען ביי
איהר, אז דיא צומיילונג פון גיטער, קודם באלד
וויא מען קריגט זיי, זאל ווייטער צוגיין וויא דער
פסוק וויל, נאָר פערקעהרט, דיא קעניגליכע מאכט
האט אויסגעפיהרט ביי דיא רעליגיעזע פאָרשטייער,
אז זיי זאלען צובייגען דעם פסוק צו איהר ווילען,
צו איהר אינטערעסע, און מען האט דאָס געטאָן,
וויא מיר האָבען אויבען געזעהען, און — א בוידעם
האט זיך אויסגעקלאָזען פון דיא גאנצע שיינע לעהרע
פון תורת משה וועגען דיא גלייכע צומיילונג פון
לאַנד!

דעמאלט האט עס ניט געקענט אנדערש
זיין; היינט קען דאס אָבער יאָ אנדערש זיין:
דעמאלט האט דער גרעסטער טייל פון פאָלק גע-
האט יעדער זיין טייל און פון דיא אונגלייכע צו-

וויא איהר זעהט, אלזא, איז דער כלומרשטיגער
„סאָציאליזמוס“ פון תורת משה מיט דעם אמת'ן
סאָציאליזמוס“ נאָר קיין מחותן ניט און תורת משה
קען אונז אין אונזער היינטיגען קאמפף פיר סאָצי-
אלע גערעכטיגקייט זעהר ווייניג נוצען.

ב. פייגענבוים.

רייזעס צו דיא קאלטע נאָרד-געגענדען.

יאהרהונדערט האט מען שוין געוואוסט פון גרענ-לאַנד. אָבער ביז דעם 15טען יאהרהונדערט האט מען פון דיעזער געגענד שוין מעהר נישט געהערט.

דאס מיטעל-אלטער האט זיך איהר טהייך אין דער געשיכטע פון פאָרשונגס-רייזען און גאָנדענט-דעקונגען. און הנם דיא רייזענדע פון מיטעל-אלטער האבען נאָר נישט געמיינט צו פאָרשען דיא קאלטע נאָרד געגענדען וויא מען פאָרשט זיי אין היימיגע צייטען, דאָך האָבען זייערע פאָרשונגען געפירט צו דעם. דיא פאָרשונגען פון מיטעל-אלטער האָבען געהאט אַלס צוועק, צו זוכען בלויז א וועג אין דיא נאָרד וואסערן צו פארבינדען דעם אַטלאַנטישען אַצעאן מיט דעם שטיללען אַצעאן. מיר זעהען אָבער למשל, אז נאכדעם וויא קאָלומבוס האט נאָר וואס געהאט אויסגעפונען אמעריקא, האָט קאבאָט, אין יאהר 1497, און קארטעריאל, מיט 3 יאָהר שפעטער, דורכגעזעצט א וועג צו לאַבראדאָר אין דער קאלטער נאָרד-זייטע פון אַמעריקא. אין 1553 האָט וויללאָבי זיך אונטערנומען צו זוכען א וועג צווישען אייראָפּא, אזיא און אמעריקא דורך דער נאָרד זייט צום פאָסיפישען אַצעאן, און ער איז צוגרונדע גע-גאנגען צווישען דיא אייז בערג פון דעם קאלטען ים. קיינער פון דיא מיטעל-אלטער פאָרשער האט בען זיך נישט געשיפּט העכער וויא אונטער דעם 60טען גראַד נאָרדליכע ברייטע. גאנצע 300 יאהר שפעטער האט דער וואַגענדער שוועדישער פאָרשער נאָרדענסקעלד, צום ערשטען אויסגעפיהרט דעם וואונט פון דיא פריהריגע פאָרשער פון דיווע קאלטע נאָרד-געגענדען (אַרקטישע געגענדען). אין יאהר 1879 האט נארדענסקעלד דורכגעקרייצט דיא וואסערען אָדער, ריכטיגער געזאגט, דאס אייז פון דעם אַרקטישען אַצעאן. ער האָט דורכגעמאַכט דעם וועג וואָס וויללאָבי האָט מיט 300 יאָהר פאר

שוין אין 12טען יאהרהונדערט און זאָגאר אין דיא רוימער'ס צייטען האט מען שוין געוואוסט פון ווייטע געגענדען אין אַטלאַנטישען אַצעאן. מען האט זאָגאר געוואוסט פון דעם קאלטען ים. דיא נאָרד-מענער, דיא עלטער-זיידעס פון דיא היימיגע שוועדען, האָבען שוין אין 12טען יאהרהונדערט געגרייכט ביז גרענלאַנד, — דעם קאלטען געגענד אין ווייטען צפון, צווישען אמעריקא און אייראָפּא. דיעזער געגענד איז נאָך ביז היינטיגען טאָג נישט ערפאָרשט, בלויז ביי דיא ברעגעס האָט מען איהם, ביז א גע-וויסען גראַד, ארוםגערייזט. זיי זיינען פעסט בעדעקט מיט אייז. ווען מיר ריידען אָבער פון אייז, זאָל דער לעזער אין זינען האבען, אז מיר מיינען נישט קיין אייז צום גליטשען זיך בכו"ז. מיר מיינען אייז, וועלכע בכו"ז דער פאָרשער פון דיעזע געגענד דען קען זיך נענוי פאָרשטעלען. דיא וועלכע האבען געוואָלט פאָרשען גרענלאַנד אין דער ליינג און דער ברייט, בעשרייבען דאס אייז אַלס וואַהרע בערג. אין אייניגע געגענדען טרעפט מען אייז ביז 900 פוס דיק און 18 טויזענד פוס ברייט; אין אנדערע וויעדער טרעפט מען טהאָלען פון אייז פון 300 ביז 600 פוס טיעף.

דאס אייז זעהט אויס וויא מאַרמאָר שטיין און אזוי וויא באַדעקט מיט א בעזונדערן גלאַנץ. מערקט ווירדיג איז, אז צווישען דיעזע אונגעהייערע אייז געגענדען טרעפט מען בעזונדערע שטראָמען, וויא דיא טייכען וואָס פליסען אויף דער יבשה און זאָגאר בעזונדערע אָזערעס. דיעזעס אייז בעוועגט זיך פון צפון צו דרום אין אייניגע ערטער, און פון צפון צו מעריב זייט אין אנדערע. דיעזע אלע בע-וועגונגען פון אייז-מאָסען זיינען אייגע פון דיא וויכטיגסטע זאכען פאר דיא וואָס פאָרשען דיווע געגענדען.

מיר האבען פריהער בעמערקט, אז אין 12טען

אבער צו מאכען גוטע פֿאַרבערייטונגען און דיא רייזע ריכטיג בעזאָרגען מיט פֿריפּאָסען, האָט מען נאָר מיט דיא נאנצע געשיכטע באַזאָרגט דיא „העראַלד“ צייטונג מיט א סענסאַציאָן. מען האָט פֿאַרשריען דיא וועלט מיט דיא אַדווערטייזמענטס וועגען דער עקספּעדיציאָן פון דעם „העראַלד“, און דער סוף איז געווען, אז דיא וואָס האָבען זיך אַוועקגעלאָזען אויף דער רייזע, זיינען אומגעבראַכט געוואָרען אין דיא קאַלטע געגענדען אין קאַמפּף מיט הונגער און נויט.

אבער וויא א בליטץ דורך אַ דונקעלען וואַלקען שלאגט זיך דאָך דורך דער גייסט פון וויסענשאַפֿט. אזוי געפינען מיר דעם וואַגענדען אַפיציער, וויפּרעכט, וועלכער האָט אויסגעפֿאַרשט דיא ווייטסטע געגענד אין דיא נאָרד אונטער דער פּאהן פון דיא עסטרייכישע רעגירונג, וויא ער האָט שוין אין יאהר 1875 גענוי פֿערשטאַנען דיא פּעהלערן, וואס אַזעלכע אונטערנעמונגען קענען ליידען אין דעם היינטיגען סיסטעם פון געלדמאַכעריי, און וויא דיעזער בראַווער פֿאַרשער זאָגט צו דעם נאָטור-וויסענשאַפֿטליכען קאָנגרעס אין גראַטץ: „אין ווי-סענשאַפֿטליכע ארבייט מוז מען אין זינען האָבען ריינע וואַהרע וויסענשאַפֿט. דאס האט מען אבער אין גאנצען פאַרגעסען ביי דיא פֿאַרשונגען וועגען דיא ווייטסטע געגענדען, וועלכע זיינען פאַר אונז נאָך פאַרשלאָסען ביים נאָרד פּאָל. פאַרגעסט ניט, אז 3 מיליאָן מיילען ליגען נאָך אויף אונזער אייגענעם ערד קוגעל איינגעוויקעלט אין א גאנץ דונקלען שליער, פאַרשטעלט פון אונזער ווי-סען. ווען מען ווילל זיך ריכטיג נעהמען צו דער ארבייט, דאן מוזען מיר פאַרגעסען אַן אלע שטע-רונגען, וועלכע האלטען אָפּ דיא אַחרות פון אַללע נאַציאָנען, און דיא געלט דורשט, און האָבען נור אין זינען דיא ריינע וויסענשאַפֿט.“

דער ערשטער פּאָלאַר-רייזע קאָנגרעס האט שטאַטגעפונען אין יאהר 1879 אין האַמבורג און גלייך נאָך דעם א צווייטער אין 1880 אין בערן און אין סט. פּעטערסבורג. אויף דעם לעצטען קאָנגרעס האָבען זיך איינפאַרשטאַנען עסטרייך, דענעמאַרק, פראַנקרייך, דייטשלאַנד, ענגלאַנד, האַלאַנד, נאָרוועגען, רוסלאַנד און דיא פּעראַיי-

איהם געוואַלט דורכמאַכען. דיעזער ערפּאָלג, און אויך פיעלע אנדערע אין פאַרשידענע ערטער צוויי-שען אייז, וויא אין דעם קאַראַ מעער, אויף דעם אינזעל שפיטבערגען, גרינלאַנד אין אנדערע ווייטע געגענדען אין צפון, האבען דיא פֿאַרשער געטריבען אלץ העכער און העכער, הגם יעדער נראד רייזע פֿאַרווערטס איז געווען פֿערבונדען מיט גרויסע געפאָהר און האָט געקאָסט קרבנות.

דער גייסט פון וועלען וויסען, דיא מוטער פון וויסענשאַפֿט, שרעסט זיך אַבער ניט פאַרסיין געפאָהר און פאַר סייע אַפּפּער. יעדער שריט פֿאַרווערטס בריינגט נייען מוטה. און אזוי זעהען מיר אין דיא לעצטע צייטען א בענייסטערטע בעוועגונג אין דער וויסענשאַפֿטליכער וועלט צו פֿאַרשען דעם נאָרד פּאָל (דעם צפון-זייטיגען ברעג פון דער ערד). דיא וויסענשאַפֿט וויל וויסען וואס עס טהוט זיך אין דיא דריי מיליאָן מייל-אויף-מייל, וועלכע זיינען נאָך פון איהר פאַרבאָרגען; און מיט דעם גאנצען אייפער און אַפּפּער-וויליגקייט, וועלכער שטאַמט פון וועלען וויסען און פאַרשטעהן דיא ווייטע נאָטור געזעצע פון אונזער ערד קוגעל, האָבען זיך מענער דער וויסענשאַפֿט א געם געטאָן צו דער ארבייט. און דיא רעגירונגען פון ענגלאַנד, שוועדען, דיא פּעראַייניגטע שטאַטען, האַלאַנד, דייטשלאַנד, עסטרייך און רוסלאַנד נעהמען א אינטערעס אין דיעזע פֿאַרשונגען און שטיצען זיי.

דער אונגליק איז אַבער, וואס דיעזע עקספּע-דיציאָנען זיינען געוויסער-מאַסען פאַרפלאָנטערט מיט דיא פּערזענליכע אינטערעסען פון אַזעלכע, וואס אינטערעסירען זיך ניט מיט דער וויסענשאַפֿט, זאָנדערן מיט דעם אַדווערטייזמענט, וואס זיי קע-נען זיך פון דיעזע אונטערנעמונגען מאכען. ניט איין הונדערט מענשען זיינען אין דיעזע פֿאַרשונגען צו גרונדע געגאנגען דורך קאַרגשאַפֿט אין אויס-ריכטונג און מאַטעריאַל, אָדער דורך דיא ספּעקול-לאַציאָן און האַבזוכט פון אונזערע וועלט פאַרזאָר-נער. א ביישפּיעל האָבען מיר געהאט דאָ אין דיא פּעראַייניגטע שטאַטען, ווען דער בעל הבית פון דעם ניריאָרקער „העראַלד“, גאָרדאָן בענעט, האָט אין יאהר 1879 ארויסגעשיקט דיא „דזשאַנעטאַ“, אונטער דער קאָמאנדא פון דע לאַנג. אנשטאט

געהייסען איהם בענראָבען אונטער דעם אייז, ווייל אלע זיינען צו שוואַך איהם אוועק צו שלעפּען צום בערגיל. איוראַעל (א איד) איז זעהר שוואַך. ער האָט זיך קוים אריבערגעשלעפּט אין דעם נייעם הייזל. אלס מיר האבען איבערגעפירט אונזערע אינסטרומענטען איז דער באַראָמעטער צובראָכען געוואָרען. דאס ערגערט מיך ווייז איך וויל מאַכען דיא בעאַבאכטונגען אזוי לאַנג וויא איך בין נור אים שטאַנדע.

24טען מאי. — דיא נייע הייזל איז בעקוועמער פאר דיא אלטע. דיא טעמפּעראַטור איז 39 גראַד קעלט. ווייסלער איז שוין אריינגעפאַלען אין דעם טוידט'ס הענט. מען קען זעהן וויא ער שטאַרבט אוועק. פרעדריק און לאַנג אַרבייטען שווער צו קריגען וואס עס איז פון יאָנד אויף צו עסען. זיי קלייבען אויף פון דעם מאַך פון דיא שטיינער. עס איז אָבער ניט גענוג פאַר אלעמען. איוראַעל איז זעהר שוואַך. איך האלט איהם לעבן מיר; איך האָב איהם זעהר לעב פאַר זיין איד בערגעבענהייט צו אונזער זאך. ער איז פון פיינע עלטערן. ער האָט געענדיגט דעם אוניווערסיטעט. ער האט געקענט ערוואַרטען א גרויסאַרטיגע צור קונפט; האט זיך אפגעגעבען דער אסטראָנאמישע וויסנשאַפט; איז געווען דער ליבלינג פון אונזער עקספּעדיציע. יעדער האָט איהם לעב. דאָקטאר פארווי האט געהייסען איהם געבען מעהר וויא אונז פון דעם עססען. אָבער: וואָס העלפט עס. ער שטאַרבט אוועק.

26טען מאי. — איוראַעל איז אוועק געשטאַרבען. מיר זיינען אלע דערשלאָגען. איך האָב איבער איהם געזאָגט דאס געבעט און איבערגעהיפט דאָס וואָס געהערט בלויז צו קריסטען. מען האָט איהם באַגראָבען אונטער'ן אייז. 28טען מאי—לאַנג האט געטאַסען אייניגע פויגל לעך. פון דיא געשאַסענע פויגלעך האָט ער אָבער אויפ'ן אייז געקענט צוקומען בלויז צו איינע. דאָס וועטער איז רוהיג און מיר האָבען אביסעל זיך פאַר געזען אָן דער נויט, מיר ווייסען אז מיר מוזען אלע אויסשטאַרבען.

29טען מאי — דער שטורעם און דער שניי איז שרעקליך. דער ווינד לאָזט אונז ניט ארויס

נינטע שטאַטען, אז עס זאָללען אין דיא ווייטסטע פונקטען וואו מען קען נור צוקומען, איינגעשטעלט ווערען פאַרשענדע סטאַציאָנען מיט פאַסענדע מענשען און געהעריגע צוריסטונגען. דיא פּעראַייז נינטע שטאַטען האָבען דאָן בעזעצט דעם באַר דאָ פונקט, אונטער נאָרד גראַד 71' מיט.ו. ראוו אויף דער שפיצע פון דער קאָמפּאַני און דעם אין „ליידי פרענקלין ביי“ מיט גריללי אויף דער שפיצע.

גריללי און זיין קאָמפּאַניע, וועלכע איז בעשטאַנען פון פינף און צוואַנציג פּערזאָן, האָבען פּערלאָזען באַלטימאָר דעם 20טען יוני, 1881. זייער אויפגאַבע איז געווען, לויט דיא אינסטרוקציע אָנען פון דער רעגירונג, צו פאַרשען דיא אייז געגענדען ארום ליידי פרענקלין ביי אזוי ווייט וויא עס וועט איהם זיין מעגליך. לייטענאַנט לאָקוואַוד פון זיין קאָמפּאַניע האָט געהענדיג אויפ'ן אייז דערגרייכט ביז דעם 83טען גראַד. דיא פאַרשונגען זיינען צוגעגאַנגען זעהר סיסטעמאַטיש ביז דעם 3טען יאהר, ווען דיא שיף „פּראָטיאָס“, וועלכע האָט זיי בעדאַרפט בריינגען נאָהרונגס־מיטלען, איז איינגעשפאַרט און איבערגעקעהרט געוואָרען אין אייז ביי קאַפ סאַביני.

דאָ הייבט זיך אָן א געשיכטע פון לייזען, וועלכע בעגיבען א בעגריף, וואס דיא פּאָלאַר־פאַרשונגען בעדייטען און וויא פיעל אָפּפער זיי קענען קאָסטען און האָבען געקאָסט. מיר געבען דאָ איבער דיא בעשרייבונג פון עטליכע טעג פון גרילליס רייזע בערייכט צום אָבער־קאָמענדאַנט פון דער אַרמיי אין וואשינגטאָן:

22טען מאי—עס איז שוין אַכט טאָג וויא מיר האָבען ניט קיין רעגעלעס עסען. איך וואונדער זיך לויט וויא מיר האלטען עס אויס, דאָלסטאָן קען שוין ניט ארונטערשלינגען דאס ביסעל טהע, וואָס איך וויל איהם געבען. דער שניי שמעלצט זיך, און מיר זיינען דורכגעגעצט ביז אין דיא פיינער. מיר וועלען זיך מאַטערען איבערצופיהרען אונזער הייזל אביסעל העכער, הנם דער דאָקטאר פאָווי זאָגט, אז מיר וועלען אללע אויסשטאַרבען. — 23טען מאי דאָלסטאָן איז שוין געשטאַרבען. איך האָב געזאָגט דאָס געבעט איבער זיין טוידטען קערפּער און האָב

קריבען פון אונזערע זעק. קיין ביסעל איין אויף א טרונקוואסער אָדער אויפצוקאָכען א ביסעל מאָך וואס מיר האָבען אָנגעקליבען אין דיא פאָריגע טעג, איז ניט דאָ. בריינארד איז זעהר ניעדערגעשלאָגען. ער זעהט וויא דער טויד קומט צו אונז אלעמען. „30טען מאי. — בריינארד האט דאָך געקראָגען עפעס אויף'ן יאכט.

„3טען יוני. — קארפאָראַל סאלאָר איז היינט אין דערפריה געשטאַרבען. דער דאקטאר פאווי ווערט יעדען טאָג שוואַכער. ביינדר איז קראַנק געוואָרען. איך האָב איהם געגעבען מעדיצין, לאָנג האט היינט ניט געקענט ניין אויף דער יאָג, דער ווינט איז צו שטאַרק. סאלאָר איז געווען זעהר איד בערגעגעבען צו אונזער עקספּעדיציע. ער איז אויך געווען פון דיא פון אונזער קאָמפּאָניע וועלכע האָבען עררייכט דיא ווייטעסטע געגענד.

„4טען יוני. — אונזער לאַגע ווערט יעדען טאָג שרעקליכער. קיינער ווייס ניט צו זיין טוידט איז נאָהענט, ווייל איידער מען שטאַרבט געהט מען איבער אין א צושטאַנד פון משוגעת. ווען מיר וועלכע זיינען נאָך ביי דעם קלאָרען פערשטאַנד, זעהען דאס צו, ווייסען מיר שוין ביי וועמען דער טוידט איז נאָהענט. שלאָפען איז שוין אונגעגליך. דער הונגער טרייבט אונז שנעל צום טוידט. מיט יעדען בראָקען וואס מיר קענען נאָך פארזעהרען, זעהן מיר דעם מלאך המות געהנטער פאר דיא אויגען. איינער פון דיא, וואס האַלטען נאָך דיא נשמה אין זיך, וויל אונז איבערקעבען, דאס איז משאלי ב. הענרי. ער גנב'עט פון דעם קאָרגען עססען און ער איז שטאַרקער פון יעדען פון אונז. „דען 5טען יוני. — דער דאָקטאר פאָווי איז אויך זעהר שוואַך און דיא איבעריגע האַלטען זיך צווישען לעבען און דעם טרויעריגען צושטאַנד פון פאר דעם טוידט. הענרי האָט מיר אָפּען געזאגט, אז ער גנב'עט. איך האב איהם געזאגט, אז ער האָט ניט קיין רעכט צו וועלען איבערלעבען אויף דעם רעכנונג וואס אַנדערע וועלען אַוסשטאַרבען פאר הונגער. עס שיינט אָבער, אז ער ווילל פון דיא אלע טענות ניט ווייסען. ער האָט קיין געוויסען ניט. איך בין געצוואונגען געווען צו שרייבען דעם פאָלגנדען באַפעהל:

„הענרי איז מעהרערע מאל בעשולדיגט געוואָרען, אז ער גנב'עט פון אונזער עססען. ביי אַזא צושטאַנד, וואו מענטשען שטאַרבען פשוט פאר הונגער, איז דאָס באַשטראָפּען א נויטווענדיגקייט. איך באַפעהל דעריבער, אז גלייך וויא מען וועט איהם באַפּען ביי דער גנבה, זאָל מען איהם דער-שיסען. ער איז פיעל שטאַרקער פאר אונז און ביי אַזא צושטאַנד איז געפעהרליך אַזא מאן לעבען צו לאָזען.“

„6טען יוני. — הענרי איז געכאפט געוואָרען און 2 א זיגער איז ער געשאסען געוואָרען. צווישען זיין געפּעק האָט מען געפונען מעהרערע וויסענדיג שטפּטליכע אינסטרומענטען פאר דער עקספּעדיציע ציאָן.“

„7טען יוני. — דאָקטאר פאָווי איז שוין געד-שטאַרבען און שניידער האַלט ביים שטאַרבען. (שניידער'ס טאָגעבוך איז שפּעטער געפונען געוואָרען און ער שרייבט דאָרטען פאָלגנדעס: „מען איז מיך הושר, אז איך גנב'ע אויך פון דעם עססען וויא הענרי, עס איז אבער ניט ריכטיג. איך האב אויפגעגעסען מיינע אייגענע שטיוועל און דיא פער לעגע הויזען. מיר האָבען נאָך דיא דער קען פון פעל, וועלכע איך און עלליסאָן האָבען געד-נומען שניידען אויף שטיקלעך און פרעגלען אויף אונזער ספּיריטענעם אויוועלע און דעם מאָך פון דיא שטיינער. מיר קענען אבער מעהר ניט אויס-האַלטען. עלליסאָן שטאַרבט, דאס איינציגע, וואס איך קען נאָך טאָן, איז בלוז אויפצושרייבען דיא פאָר ציילען.“

„15טען יוני. — דער שניי פאלט א גאנצע וואָך, דיא קעלט איז 30 גראד, און מיר שלעפען זיך קאם צום ברעג. פון אונזער קאָמפּאָניע בלייבט יעדען טאג וועניגער.“

„20טען יוני. — 29 גראד קעלט. הייטע איז פונקט 3 יאהר וויא מיר האבען פארלאָזען באַלטי-מאָר אויף דיעזער אומגליסליכער רייזע. עס ווערט 6 יאהר זייט איך בין פעהרייראט. וועל איך נאָך זעהן מיין ווייב? ווער ווייסט?”

„21טען יוני. — קאנעלוס פיס זיינען אבגענומען, עס שנייט און היינט האָט זיך געשפּאַלטען דאָס איין אין קאנאל. עס זעהען זיך דיא ברענעס. מיר

לעבען אום באלד צו שטארפען. וואס איז נאך דאָ צו ערוואַרטען מעהר וויא דעם טוירט? "22טען יוני. — האלבע נאכט האָבען מיר דער הערט א פיף פון א שיף. בריינארד און לאנג שלעפען זיך אוועק צום שפיץ פון בערגיל. בריי נארד קומט צוריק אין 10 מינוט און זאָגט, אז ער זעהט נאָר ניט. מיר רעדען איבער, אז עס האָט זיך עפעס דאָך געהערט א פיף און ריידענדיג דערהערען מיר וויא מען שרייט און מען פייפט און מען רופט מיך מיט'ן נאָמען. דאן האָבען מיר דערזעהן דיא שיף "טהעטיס". איהר קאמאנדיר סקעללי איז נאָך בייצייטענס געקומען צו רעטטען

דיא 7 איבערגעבליבענע פון א זיכערן טוירט. פון דיעזע שרעקליכע צרות, וואס גרוללס קאמפאניע האט געהאט אויסצושטיין, קען מען זעהן, וויא גרויס עס איז דער פאָרשונגס־גייסט פון נאנסען, וועלכער, ניט אכטענדיג אויף אלע אזעלכע בעשרייבונגען, האָט פארלאָזען קריסטיא־ניא, דיא הויפט שטארט פון נאָרוועגען אויף א פאָלאַר־פאָרשונגס רייזע. ער איז אוועק דעם 24 יוני 1893, בלויז מיט 12 מאן, אויף זיין ספעציאַל־געבויטע שיף "דיא פראהם".

(שלוס פאָלגט).

מ. צעזאר.

א טראָפען בלוט.

זיין נאָר ער האָט דיא וועלט באַקערט, זיין פאלש זיא איז און שלעכט, זיין אונגליקליך, קאפויר פארקערט און פינסטער און פארקנעכט; וויא נאָר ער האָט דיא וועלט באַקערט, — דאן האָט עס אונגעזאמט זיין רוה גערויבט, זיין פריער געשטערט, זיין יונגענד איהם גע'ס'ט, און ס'האָט געדריקט איהם לאנג און שווער. און ס'האָט פון איהם דאָס מאָל ארויסגעצויגען הייס א טרער א ריינע וויא קריסטאָל. און, ווען ער האָט דיא שלעכטס דערקענט, איהר הערשאפט אָהן א שיעור, דאן האָט איהם שרעקליך אויפגעברענט, דאן שטרייט ער געגען איהר; ער שטרייט מיט גייסט און העלדענמוטה דורך אַנגסט און לייד און שמערץ און ביז דעם לעצטען טראָפען בלוט, און ביז דעם לעצטען קרעכץ.

עס היילט דער קרעכץ, עס פאלט דער העלד, געענדיגט איז דער שטרייט, און עלענד גיסט זיין בלוט אין פעלד, פערוואלנערט אָן א זייט. אָך עלענד גיסט זיין בלוט און גיסט, און ווייזט דעם וויסמען זאמד, דאכיי זיין שווערד ער בליצט אומזיסט, געוואַרפען אויס דער האנד. און ס'ציהען סוואַרעס הינד ארויף אויף איהם מיט ווילדען וואוטה און שלינגען איין דעם טויטען גוף, און זויפען אויס דיא בלוט, און ס'טראָגט אין לופטען ברייט און גרויס א בילען, א געשריי, און שרעקליך ווילד און שרעקליך ביין און שוידערליך אזוי. עס הערט דאס גאנצע לאנד ארום און ציטטערט נאָר א גרויל און בלייבט אזש דולל און טויב און שטום פערשטיקט אין ד'רערד דער מויל.

און ס'דריקט וויא פריהער שווער דער יאָד,
און ס'פייניגט נאָך און קוועלט;
און ערגער נאָך און ענגער נאָך
דער לעבען אויף דער וועלט....
און ס'גייט אוועק א לאנגע צייט,
און מיסט פערשיט דעם פעלד,
וואו ס'האָט געפלאַקערט שטארק דער שטרייט,
געפאלען איז דער העלד.

און ס'גייט אוועק א לאנגע צייט
און ראָסט עסט אויף דעם שווערד,
און ס'בלייבט שוין דאכט זיך ניט פון שטרייט
קין סמן אויף דער ערד.

* * *

נור ניין, אדך, עס קען ניט, עס גייט ניט פערלאָרען
דער לעצטער, דער הייליגער טראַפעלע בלוט,
וואס איז אזוי עהרליך געאַפּפערט געוואָרען
פאר וואַהרהייט און רעכט אין דיא בליהענדע
יאַהרען,

מיט פייער און ליבע און העלדישען מוטא.
עס גייט ניט פערפאלען, עס גייט ניט פערלאָרען,
עס האָט איהם דיא גאנצע נאטור וויא געשוואָרען
דער זומער, דער רענען, דער שטויב און דער ווינד,
זיי זאָלען אין אלערליי צייטען איהם הימען,
עס זאָל איהם ניט טרינסען און שווינקען און
שיטען,

עס זאָל איהם ניט שלינגען דיא ערד און דיא
הינד.

עס בייט נאָכאנאנד דיא נאטור זיך און בייט,
עס זינקט און עס שטארבט אלץ פון לינקס און
פון רעכט,
גור איינער—ער לעבט אליין, און שוואַך איז דיא
צייט,

און שוואַך געגען איהם אויך דיא בייזהייט און
שלעכטס.

און ליבליך און גלענצענד און פערעלדיג ריין
און הייס וויא דיא ברענענדע יונגענד אליין,
און פריש וויא דיא ערשטע אונשולדיגע טרער,
דורך רענען און שטורעם, דורך חרמות און גזרות,
דורך קייטען מיט צרות, דורך ציילען מיט דורות,
ער שלינגעלט און ציהט זיך און ציהט ביז אהער.

* * *

עס הערשט א טיעפע נאכט ארום,
עס לייכט נור גאז און גאָלד.
זיי לייכטען פאלש, זיי לייכטען דום,
זיי לייכטען פיר געזאָלט.

עס ליגט דער טראַפען אויף דער ערד

אין שאַטען איבעראַלל,
עס ווייסט, שיינט, קיינער ניט זיין ווערד,
עס פאלט אויף איהם קיין שטראַל.
און ווען דיא זונן וועט אויפגיין העלל
אריבער אונזער לאנד,

דאן, ווייס איך, ווערט דער טראַפען שנעל
א ליכטיגער ברייאַנט,

וואו אללערפאַרביג צויבערהאַפט

דער רענען־בויגען בליצט,

און הייס מיט טויזענד־שטראַהלען־קראַפט

א גאנצע וועלט בעישפריצט,

און מענשען וועלען דענסטמאָג גיין

זיך וואַרמען ביי זיין ליכט,

וואס איז פון בלוט פאַלקאָמען ריין

און הייליג צוגעריכט;

און מענשען וועלען דענסטמאָג גיין

און טראַגען איהם א לויב

און אויף דיא קניע פאר איהם דאָרט שטיין

און קוסען זיינע שטויב.

ל—ן.

קריטישע סטודיען איבער זשארנאלישע

מייסטער=ווערק.

„יוסילע סאלאוויו“ פון שלום עליכם.

II.

גאנצע איז אנצופלאגטערען א „שיינע מעשה“. דער טאלאנט געהערט צו א אירישען אינגעל פון א טאטען און א חזן, צו א אינגעל וואס שטודירט אויף חזנות און ווערט אליין א חזן. דיא לעבענס-בילדער זיינען אקטואל גענומען פון דיא חזן'ישע וועלט, — פון א טיעפע שטיק אירישקייט. פאר דעם לעזער, וואס זוכט אירישען לעבען אין א אירישען ראמאן איז דיא טהעמא א זעהר אינטערעסאנטע.

אויף א געשמאק איז ניטא קיין כלל און קיין דין. אזוי אונגעפעהר זאגט מען אויף יעדער לשון, און דאס פאסט זיך אויף פיעלע ליטערארישע ווערק. ניט זעלטען טרעפט, אז צוויי מענשען מיט דיא זעלבע ליטערארישע ענטוויסלונג, פעהיגקייטען און בעגריפע לעזען איבער א ראמאן און יעדער פון זיי שפרעכט אויס א גאנץ פערשיעדענע מיינונג — איינער גאנץ קאפויר פון דעם אנדערען. אזא זאך טרעפט ניט אפט ניט מיט אמת'ע גרויסע מייסטער-ווערק ניט מיט דיא גאנץ נידעריגע פאטשקערייען פון שונד-„ליטערארישען“ קאדער מארק. אזוי אבער וויא שלום עליכם'ס ראמאן בעלאנגט ניט צו דעם ערשטען קלאס ניט צו דעם צווייטען, גייט דער ווערטיא, אז אויף א געשמאק איז ניטא קיין כלל און קיין דין, אויף דיזען ראמאן יע. אייניגע ענטוויקעלטע מענשען און ליטערארישע מבינים קענען דעריבער „יוסילע סאלאוויו“ געפינען פאר א אונטערעסאנטע שטיקעל לעזע-שטאף. אבער דער שרייבער פון דיזען איבערבליק בעלאנגט צו דיא, וואס האבען א פארקערטע מיינונגען. איהם האט דאס לעזען פון דיזען ראמאן — מיט אלע זיינע

„יוסילע סאלאוויו“ איז א אינטערעסאנטער ראמאן אין א העכערען זין וויא דער געוויינליכער. דער אינטערעס אין איהם בעשטייט ניט אין דעם וואס דעם לעזער ווילט זיך אלץ וויסען וואס ווייטער איז געווען, — ניט אין דעם וואס לעזענדיג איין בלעטיל ברענט מען מיט אונגעדולד פון דיזע בלעטיל שוין פטור צו ווערען און צו צורוקומען צו דיא נעכסטע. דער אינטערעס פון לעזען „יוסילע סאלאוויו“ נעמט זיך פון דעם אינטערעס און א טען ווינקעל אין דער אירישער וועלט, וואס ווערט אין איהם געשיילדערט און פון דיא לעבענס-פראגע, וואס ווערט אין איהם פארגעשטעלט. וויא ווייט דער שרייבער האט ערפילט דיא אויפגאבע, וואס ער האט זיך געשטעלט, איז אנאנדער פראגע; ווענען דעם וועלען מיר זעהן. דא איז פאר אונז גענוג, דאס ער האט זיך א'ן אויפגאבע געשטעלט און א וויכטיגע, און אז דאס, וואס ער האט געוועלט וויזען, האט ער זיך גענומען וויזען ניט מיט קיין מוסררייד און ניט מיט קיין באפע מעשיות, זאנדערען מיט שילדערונגען און פארשטעלונגען פון דעם לעבען. א טאלאנט איז געפארען געווארען און איז פארלארען געגאנגען. א פאך ריינע הערצער לעבען זיך און זיינען אבגעריסען איינע פון דיא אנדערע. פאר וואס? וויא אזוי? ווען א ראמאניסט נעמט זיך אייף אויף דיזע פראגע צו ענטפערען מיט לעבענס-בילדער, — וואס קען זיין אינטערעסאנטער (אונזערע שונד-ראמאנען שרייבער שטעלען זיך ניט אזעלכע אויפגאבען. זייער איינציגע אויפ-

ווייטער איז דער גאנצער בוך פול מיט סצענען, וועלכע זיינען אזוי אמת אידיש, אז ביי קיין גוי'עש-קען שרייבער זיינען זיי צום קאפירען ניטא, און ביי אידישע — וויא ווייט מיר ווייסען — זיינען זיי מיט קיין בעלעסטריסטישע פערדער נאך אויך ניט אָנגערירט געוואָרען. און דאָ קען מען זאָגען איינס, וויי-ניגסטענס: אז שלום עליכם האָט זיין געגענשטאנד דורכגעשטודירט, כמעט מיט דיא פינקטליכקייט און ערנסטקייט פון דיא פראנצויזישע „נאטורא-ליסטען“. איהר געפינט אין „יוסילע סאלאוויי“ אים מיט פאקטען, מיט איינצעלהייטען פון דעם חז"ישען לעבען און פון דעם אידישען לעבען בכלל, און אלע דיעזע איינצעלהייטען זיינען ריכטיג און טריי איבערגעגעבען.

מיר זאָגען, אז שלום עליכם האָט גוט שטודירט זיין געגענשטאנד. עס קען זיין, אז ער האָט איהם גאָר ניט בעדארפט ספעציעל שטודירען; — אז ער האָט אלץ אליין דורכגעלעבט. אונז גייט עס אייגענטליך ניט אָן. עמיל זאָלא האָט ניט לאנג ערקלערט, אז ער נעמט זיין מאטעריאל פון אליין בעאבאכטען, פון אויספרעגען און פון לעזען; און פון אלעס, וואס ער קרינט אויף אלע דיעזע ארטען, מאכט ער לעבען. דעם לעזער דארף אלזאָ קיין נפאָ מינה ניט זיין וויא אזוי דער שרייבער האָט זיין מאטעריאל געקראָגען, אבי ער מאכט פון איהם לעבען. אזוי אָבער וויא שלום עליכם'ס לעבען איז ווייט ניט אזוי לעבעדיג וויא א זאָלא'ס, איז עס א יושר-זאך צו בעמערקען, אז געוויסענדיג האפט, ווייניגסטענס, איז שלום עליכם אין זיין ארבייט וויא א זאָלא.

IV.

דיא ערשטע פראגע, וואס מען דארף זיך שטעלען שאצענדיג א ראָמאן, איז אויב דיא פער-זאָגען, וואס ווערען אין איהם פאָרגעשטעלט, קר מען דעם לעזער פאָר אין געדאנקען וויא לעבעדי-גע. אין דעם בעשטייט דיא הויפט-קונסט פון דעם ראָמאנען-שרייבער. עס פארשטייט זיך, אז וואָס וויכטיגער דיא פערזאָן איז אין דעם ראָמאן, אלץ דייטליכער, אגן לעבעדיגער דארף דיעזע פערזאָן שטיין פאר דיא אויגען. נון, ביי שלום עליכם'ן זיינען אייניגע פערזאָנען טאקי וויא לעבעדיגע;

גרויסע פעהלערען — פערשאפט א אמת'ען פער-נייגען; ער האָט איהם געפונען שפאנענד און דעם ריינערען זין פון דיזען וואָרט.

III.

אין דעם אנפאנג פון דעם ראָמאן איז דאָ זעהר פיעל, וואָס איז אזוי וויא קאפירט פון יאנקא מוזיק קאנט („יאנקעלע דער כל-זמר“, וויא דאָס הייסט אין דער זשאַרנאָנישער איבערזעצונג, וועלכע איז געווען געדרוקט אין נומ. 6 „ארבייטער צייטונג“ ערשטער יאהרגאנג) פון דעם בערימטען פוילישען שרייבער סענקעוויטש. יוסילע'ס ארומניין איינער אליין איבער דיא פעלדער, זיין צוהערען זיך צו דיא מוזיק פון דער נאטור, זיינע חלומות, זיין קומען אהיים און דערציילען וויא עס זינגט שוין א פוינעל, און וויא דיא מוטער שרייט אויף איהם דערפאר אָן — דאָס אלץ געפינט איהר אין „יאנקא מוזיקאנט“. ווען מען וואָלט חושד געווען, אז שלום עליכם האָט דיזעס פון דעם פוילישען שרייבער קאפירט, וואָלט דיא צרה געווען א דאָפעלטע; אי גענאכט א פערק פון א פרעמדען, אי פון דער פערק געמאכט אש. וואָרם אין פערגלייך מיט סענקעוויטש'עס קורצע שילדערונג וויא יאנקא פערבריינגט זיינע קינדערשע יאהרען, איז שלום עליכם'ס פיעלליינגערע בעשרייבונג פון יוסילע'ס יוגענד טאקי וויא אש געדען א פערקל. עס גלויבט זיך אָבער ניט, אז שלום עליכם האָט יאנקא מוזיקאנט געלעזען און קאפירט פון איהם. עס איז ניט אונגאטירליך, אז דיינקענדיג ווענען אזא טיפ וויא יוסילע, איז דער אידישער שרייבער ארויפגעפאלען אויף אייניגע גלייכע געדאנקען מיט דעם גרויסען פוילישען ראָמאניסט. און אויב שלום עליכם האָט דיא דערמאָנטע שטעלען ניט קאפירט, איז זיי ניטא וואָס צו פערגלייכען מיט עהנליכע שטעלען פון א סענקעוויטש, זאָנדערן זיי שאטצען נאך זייערע אייגענעם ווערט אליין; און דאָן וועלען זיי שוין ניט אויסקומען קיין אש, נור גאנץ נישקשה'דיגע ארבייט. איהר ווערט ניט געדירט לעזענדיג ווענען יוסילע'ס יוגענד, דיא סטודירעם פון אייערע נשמה ציטערען ניט; אָבער א אייגערעסאנטען בילד האָט איהר פאר אייערע אויגען און איהר לעזט מיט גרויס הנאה און קענט זיך קוים אפרייסען לעזענדיג.

וואָס דאָס לעבט און דאָס ניט, און וויא צו מאַכען אז עס זאָל לעבען — דאָס קען מען ניט.

מיט זיין אלטער פעשים אָבער און מיט זיין פערעלע'ס דיענסט־מיידעל האָט שלום עליכם בער וויזען, אז ער קען יע שאַפען לעבען, עס איז בלויז צו בעדויערען, וואָס גראַד דיא וויכטיגסטע פערזאָן נען פון דעם ראַמאָן זיינען גראַד טויטע נפשות.

אין דעם איז ער אָבער ניט איינער. א פיעל גרעסערער שרייבער וויא ער האָט געהאט דעם זעלבען פעהלער — דאָס דיא לעבעדיגסטע פערזאָנען זיינען ביי איהם דאָס רוב דיא זייטיגע פערזאָנען אין דער ערצילונג, ווערענד דיא העכדען זיינען מייסטענס וויא שאַטענס. מיר ריידען דאָ פון דעם גרויסען טשאַרלז דיקענס, און דאָס וואָס מיר זאָגען דאָ, איז ריכטיג וועגען אלע זיינע ווערק, מיט דיא אויסנאָהמע פון דריי אָדער פיער פיעלייכט.

פערעכע, דיא פרוי וועלכע איז דיא אורזאכע פון יוסילע'ס דאָפעלטען אונגליק — וואָס עס ווערט גאר ניט פון זיין טאלאנט און וואָס ער ווערט אָב־געריסען פון זיין געליעבטע אסטרייל — פערעלע איז נאָך ערגער וויא א טויטע באשעפעניס. וויא זיא איז געשילדערט קומט זיא אויס אזוי וויא דיא לעכערליכסטע קארריקאטורעס אין דיא ערנסטע שונד־ראַמאָנען. כלומרשט־געבילדעטע פרויען, פאָרדאָרבענע באשעפעניסען, זיינען ביי אידען דאָ. אָבער שלום עליכם'ס פערעלע איז ניט קיין פרוי, זאָנדערן א כלומרשט־געבילדעטע „נייבע גייטע ניקוקערעקו“. אזעלכע מיני נאָרישע קארריקאטורען געפינט איהר אין דיא ראַמאָנען, וועלכע שלום עליכם אלס רעדאקטאָר פון דיא „אידישע פאָלקס־ביבליאָטעק“ וואָלט זיך געשעמט אין זיין זשורנאל אריינצולאָזען.

אין אלגעמיין קען מען אין בעצוג אויף דיא קונסט פון דעם ראַמאָן זאָגען, אז דיא פערזאָנען אין איהם פעהלט לעבען; אָבער אז דיא בילדער, דיא סצענען, וועלכע רינגלען זיי ארום, זיינען מיט אייניגע אויסנאָהמען, אזוי לעבעדיג, אזוי רעאליסטיש עהרליך און קינסטלעריש געמאָלט, אז דיא גאנצע געשיכטע קאָזט אַין איינדרוק אלס א געדעדיגע זאך גענומען פון א לעבעדיגע מענשליכע וועלט.

אָבער גראַד ניט דיא וויכטיגע. פערעלע'ס דינסט־מיידעל, צום ביישפיעל, אלטיר פעשים (אסטרייל'ס מאַן), אָדער בריינע (זלאטע'ס עלטערע שוועסטער) קען מען זיך פאַרשטעלען דייטליך, וויא גוטע בער־סאנטע. שמואליק (יוסעלע'ס פאָטער) איז אויך נישקשה. הנם גאָנץ לעבעדיג איז ער אויך ניט. דיא העלדען אָבער פון דעם ראַמאָן, יוסילע און אסטרייל, זיינען אזוי וויא מיט א וואָלקען פארצוירגען, — הויפטזעכליך דער הויפט־העלד, וואס זיין גאָמען טראַגט דער גאנצער ראַמאָן — יוסילע אליין. דאכט זיך וועגען דיזען יוסילע ווערט גערעדט מעהר וויא וועגען אלעמען; מיט איהם איז דאָך פארנרמען כמעט דאס גאנצע ווערק, — און פון דעסטוועגן נען פרופט נאָך'ן לעזען זיך פרענען צו האָט איהר אין אייער געדאנקען א בעשטימטען יוסעלע, א לעבעדיגע, דייטליכע מענשליכע באשעפעניש, וועט איהר זיך ארומזעהן, אז ניט.

און דאָס איז א גוטער ביישפיעל אויף דעם וויא מיט א סך ריידען מאַכט מען נאָך ניט. מיט עטליכע ווערטער מאכט דער אמת'ער ליטעראַרי־שער קינסטלער א לעבעדיגערען בילד וויא אַנאָר דער מיט הונדערטע זייטלעך פאפיער. אין וואָס באשטייט דיא קונסט? וועלכער זאָרט ווערטער האט בכח אריין צו אַטמען דעם לעבען, דיא נשמת חיים? אויף דעם צו ענטפערן איז אונמעגליך. מען האָט שוין וויא פיעל מאָל געפרופט ערקלערען פאָר וואָס אזעלכע און אזעלכע פאָר שורות שאַפען יע א לעבנדיגסטען בילד, און אנדערע הונדערט בלעטער טוען דאָס ניט אויף, און עס איז גאר ניט געדויערען. דיא קונסט רעדט ניט צו דעם שכל זאָגן דער צו דיא געפיהלע, און געפיהלען לאָזען זיך מיט א שכל ניט ערקלערען. דאָס לעבט און דאָס איז טוירט — דאס איז אַלעס, וואָס מען קען זאָגען אייבערלעזענדיג צוויי שילדערונגען אָדער קוקענדיג אויף צוויי געמעלעכצען. פאָר וואָס? — אונמעגליך צו ערקלערען.

אַט דעריבער איז דאָך דער טאלאנט פון דעם קינסטלער א געבאָרענע זאך. מען קען זיך דערקערענען, ענטוויקלען. אָבער אויסלערנען זיך, דאָס הייסט פון ניט־קיי־טאלאנט מאכען א טאלאנט מיט דעם וואָס יענער וועט מיר ערקלערען מיט א שכל, פאָר

רען זאגט א שפריכוואָרט; און א ליטעראטור ביי אידען קען אין איין טאָג פון א מעשה נ' אחים צו א'ן אמת'ע מייסטער-ווערק ניט צוקומען. יוסילע סאָלאָווייז איז שוין א בעווייז אויף גרויסע פאָרט-שריט. אָבער מיר גלויבען, אז דער שרייבער פון יוסילע סאָלאָווייז וואָלט געהאט בכח צו געבען א פיעל בעסערעס ווערק, ווען ער וואָלט זיך בענוצט מיט דיא לעקציענען פון דיא פארטיגע גרויסע לייטטעראטורען, וואָס ער האָט ארום זיך. יא, רוים איז אין איין טאָג ניט אויסגעבויט געוואָרען, און קיין טאלאנטפאלער שרייבער ווערט ניט מיט א מאָל קיין פאלשטענדיגער קינסטלער. עס פאָדערט לעה-רע און ענטוויקלונג. אבער שלום עליכם, וויא עס שיינט, האָט דאס פאר זיין טאלאנט ליידער ניט. פיעלייכט וואָלט דאָ געקענט העלפען דיא זשארגאנישע קריטיק פון רוסלאַנד. מיט דיעזע קרייטיק, וויא זיא ערשיינט אין דיא זעלבע „פאלקס-ביבליאָטעק“, וואו „יוסילע סאָלאָווייז“ איז געדרוקט, קען מען דיא זשארגאנישע ליטעראטור גראטור לירען. אזוי ווייט וויא זיא גייט — איז דיעזע קריטיק א געזונטע און קען דיענען אלס א צופערלעססיגע וועג-ווייזערין פאר דיא זשארגאנישע שרייבער. דער אונגליק איז אָבער, וואָס זיא גייט ניט גאנץ ווייט. האָנענדיג ארום זיך דיא פראנצויזישע און רוסישע קריטיקער און דיא ליטערארישע מוסטערען פון א גאנצע ציוויליזירטע וועלט, האָבען דיא אידישע קרייטיקער פון אזא זשורנאל וויא דיא „ביבליאָטעק“ בעדארפט אלץ מעסטען מיט דעם אמת'ן ארשין. זיי האָבען בעדארפט דיא אידישע שרייבער געבען צו וויסען וואָס עס פאָדערט זיך פון א ראָמאן ביי דיא ציוויליזירטע „אומות העולם“. זיי טוען דאָס אָבער ניט. ווערענד דיא אמת'ע מיסט שאַצען זיי ריכטיג אָפּ אלץ מיסט און ווייזען דערביי פעהיג-קייט אויך, איז דער מוסטער פון דיא בעסטע זשארגאנישע קריטיק ניט העכער וויא דיא ווערק פון אבראמאָוויץ און שלום עליכם. פיעלייכט זיינען צווישען דיא פאטשקערס פון אידישע שונד-מעשות דאָ מענשען מיט געבאָרענע טאלאנטען, און פאר זיי קענען אזעלכע קריטיקען זיין נוצליך. וואָס איז אבער מיט דיא אבראמאָוויטשעס און מיט דיא שלום עליכם'ס? ווער וועט זיי ווייזען זייערע

וויא שוין געזאָגט, קען זיין אז דאָס איז דער פערזענליכער איינדרוק פון דעם שרייבער פון דיעזע סטודיען. אָבער ווענען דעם קען, דאכט זיך, קיין צווייפעל ניט זיין — אז שלום עליכם האָט א קינסט'ל לערשע אויג, א היבשע ביסעל בעאָבאכטונגס-קראפט, און אז דיא בעשפראָכענע ערציילונג זיינע בליסצעט מיט פערלען פון געבאָהאפטע שילדערונג-גען, וועלכע זיינען דיא פרוכט פון אזא בעאָבאכטונגס-קראפט.

און זיין אויג גרייכט אין דעם מענשען'ס הארץ אויך, ווענען דעם קען אויך קיין צווייפעל ניט זיין, ווען מען לעזט אזעלכע שטעלען וויא דיא, וואו ער שילדערט, וויא שמואליק דער חזן זעהט זיך מיט זיין זוהן יוסילע'ן, נאָך זיין קומען פון מיצי דעם חזן, אָדער וואו עס ווערט פאָרגעשטעלט וויא יוסילע'ן, אלס אינגעל, נעמט אויף זיך א תשובה און ווערט בעגייסטערט-פרום, אָדער, וואו עס ווערט איבערגעגעבען וויא יוסילע, פאָרענדיג אין טעטרעוויץ, שטעלט זיך פאר וואָס דאָרטען טוט זיך, און אויב אין אנדערע ערטער אין דעם ראָמאן איז דיא פסיר-כאָלאָגיע א הינקערניגע אָדער נאך ערגער — איז דאָך דאָס נאך אלץ ניט מבטל שלום עליכם'ס טאלאנט אין זעהן וואָס עס טוט זיך ביי דעם מענ-שען אין דער נשמה, פונקט וויא דיא פאלשע סצע-נען לייקענען ניט אין גאנצען אָפּ זיין בעאָבאכטונגס-קראפט אין דיא אויסערליכע וועלט.

אין סך הכל מאכט דער ראָמאן אזא איינדרוק: שלום עליכם האָט א היבשען טאלאנט און קייט הויפטזעכליך פון דעם וואָס איהם פעהלט ליטערארישע ענטוויקלונג. ווען ער וואָלט מעהר שטודירט (אָבער טאקי שטודירט, ד. ה. געלעזען מיט אויפמערקזאמקייט, אלס א שיקלער) א גוטע ליטעראטור מיט איהר קריטיק מיט אלעמען, וואָלט ער געקענט ארויסבריינגען א אמת גוטעס בעללעט'ל ריסטישעס ווערק. אויף טריט און שריט זעהט מען ביי איהם טאלאנט און אויף טריט און שריט זעהט מען ביי איהם טרויעריגע סמנים פון אונבעקאנט'ל שאפט — אָדער, ווייניגסטענס, פון ניט-גענוג בע-קאנטשאפט — מיט דיא פאָדערונגען פון דיא וואָהרע קונסט.

רוים איז מיט א מאָל ניט אויסגעבויט געוואָר-

שלום עליכם און — חויפטזעכליך — אבראמאָוויטש געברויכט אין שרייבען.

צו שרייבען דורכאויס אויף אידיש איז אבער יעדענפאלס געווען א נייעס, און דער לעזער איז נאָנץ נאטירליך פון דעם ענטציקט געוואָרען; איז דיזע ענטציקונג האט ער אָבער ניט באַמערקט דיא פאזשעלעכע טענער, וואס קלינגען אָפּט אין דיזע שפראך. מיר געברויכען דאָ דעם „פאלשלע-כע“, ניט ווייל זייער זשארגאָן איז קיין זשארגאָן ניט — ער איז אויסגעצייכענט — זאָנדרען, ווייל לע-זענדיג איהם, דוכט זיך אָפּט אויס, אז מען חנפֿעט זיך צו אייך וויא צו א קינד, אז מען מאַכט נאָך אייער מוטער-שפראך.

אָט דיזען חניפה'טאָן האט שלום עליכם יע איבערגענומען ביי אבראמאָוויטשען. ער איז אויך עהנליך צו איהם מיט דעם, וואס ער סטא-רעוועט זיך אריינצושפארען וואס מעהר פארוואָר-פענע אידישע ווערטלעך, הנם דאָ מוז מען אויך באַמערקען, אז ווערענד אבראמאָוויטש'עס שפראך איז א פיעל מרעפטיגערע, איז זיא דערפאר אויך א מעהר געמאכטע וויא שלום עליכם'ס. דאס רוב גיסט זיך ביי שלום עליכם'ען דער זשארגאָן פאָרט פריי און פון גאנצען האַרצען וויא דיא שפראך, אויף וועלכע דער שרייבער רעדט אין לע-בען. ביי אבראמאָוויטשען, וויעדער, ווערט איהר טאקי מעהר ענטציקט מיט דיא אידיש; אָבער אז איהר הערט זיך גוט צו איהר צו, קומט אייך פאָר אזוי וויא דער שרייבער וואָלט אלע וויילע געקוקט אין א ווערטער-בוך אום אויסצוגראַבען עפעס אַזא אידיש ווערטיל, וועלכען ניט אלע ווייסען.

אפשר שטאמט דאָס פון דעם, וואס שרייבענ-דיג אויף דעם זעלבען וואָלינער זשארגאָן, איז שלום עליכם טאקי א געבאָרענער א וואָלינער, זאָ דאָס ער שרייבט טאקי זיין אמת'ע מוטער-שפראך, ווע-רענר אבראמאָוויטש איז א ליטוואק, וועלכער האָט פיעלע יאהרען פארבראכט אין וואָלין. עס איז טא-קי אמת, אז קיין געבאָרענער וואָלינער קען ניט אזוי דעם וואָלינער אידישען זשארגאָן וויא אברא-ראמאָוויטש. ער איז אבער פאָרט ניט זיין מוטער-שפראך, און דאס איז קענטיג אין זיין שרייבען — אין זיין צו גוטע וואָליניש, אויב מען קען אזוי זא-

פעהלערען? ווער וועט זיי צייגען דיא ווייטע וועג, וואָס טיילט זיי אָפּ פון דעם, וואָס אויף דער רר שיסער שפראך למשל, ווערט אנגערופען אַין אמת גוטער שרייבער?

אנב אורחא — עס איז פאראן א מיינונג, אז שלום עליכם מאַכט נאָך אבראמאָוויטשען. דיזע מיינונג שיינט צו זיין ציעמליך שטארק פארברייט אונטער דיא בעסערע טייל פון דעם זשארגאָן-לע-זענדען פובליקום. דיזע מיינונג איז אבסאָלוט אונגעריגערעט. דאס קען זיך פילייכט אויסווייזען פון דיא שפראך. און דאס איז אייגענטליך פאר-בונדען מיט פעהלער, וואס דיא ביידע שרייבער האָבען בשותפות. מיר מיינען דאָ דאָס, וואָס ביי ביידען איז דער זשארגאָן א רייכער, א ריכטיגער, אָבער דאָך אזוי וויא א נאָכגעמאכטער, — א ריכ-טיג-נאָכגעמאכטער, אָבער פאָרט נאָכגעמאכט, פאָרט ניט נאטירליך. דער איינדרוק איז אזוי וויא א מוטער רעדט מיט איהר קינד מיט דעם קינד'ס שפראך. עס ניהלט זיך אזוי וויא אברא-מאָוויטש אָדער שלום עליכם וואָלטען דעם איינ-פאכען אידען ארויפגענומען אויף דיא קניע און צו איהם געזאָגט: הער נור איך וועל דיר עפעס דער-ציילען. אויף טריט און שריט זעהט איהר א „טיעף אידישען“ ווערטיל, וועלכער פאסט זיך פילייכט יע, אָבער וועלכער איז אומיישנע אריינגעשטעלט אום צו מאַכען דיא שפראך וואס אידישער.

דיא פריהערדיגע זשארגאָנישע שרייבער און דיא פארטאטשעס איבערהויפט האָבען אין זשאר-גאָן געברויכט דייטשע ווערטער און אויסדריקע. דיא בעסערע שרייבער האָבען זיך גענומען אויף אידיש שרייבען טאקי מיט אמת'ע אידיש. אָבער אין דיזען קאמפף געגען דיא דייטשמעריש זיינען זיי פארקראַכען שוין צו ווייט. זיי האָבען אויסגע-גראַפען אלערליי ווערטער און אויסדריקע, וועלכע מען זאָגט יע ערגעץ וואו, אָבער אנשטאָרט וועלכע מען קען לייכט געברויכען אלגעמיינער-געברויכליכע ווערטער און פראזען, וואס זיינען ניט ווייניגער אי-דיש וויא דיזע. דער פועל יוצא איז, אז איהר קענט אפשר אויף דער וועלט ניט געפינען א אי-דענע, וואס זאָל ריידען אַזא אידישען אידיש וויא

מאכען אבראמאָוויטשעס אייגענטימליכען שטייגער. א חוץ אלעמען: שלום עליכם גייט אויף א פיעל נייערען גאנג, וויא אבראמאָוויטש, וועלכער — מיט אלע בריליאנטענע מעלות פון זיינע ווערק — מאכט דעם איינדרוק פון א גאנץ פארצייטיגען ראָמאָניסט. דיא צוויי האבען גאנץ פערשיעדענע נאטורען, און דאס שפיעגעלט זיך נאטירליך אָפּ אין זייערע ווערק. אבראמאָוויטש איז פיעל קרעפטיגער; שלום עליכם איז א פיעל ריכטיגערער בעאַפאכטער; אבראמאָ וויטש האט א סך מעהר הומאָר און א סך מעהר כח הדמיון; שלום עליכם איבערשטייגט איהם אין פסיכאלאָגישע שילדערונגען; אין אַדגעמיינעם בער צויבערט אייך אבראמאָוויטש מיט קראפט, ווער רענד שלום עליכם נעמט אייך מיט שיינהייט און מיט ריכטיגקייט.

(שלום פאָלגט.)

אב. קאהאן.

נען. א'ן ערוואקסענער מענש קען אפשר מיט דער צייט זיך אויסלערנען א גאנץ פרעמדען לשון איהם צו ריידען און צו שרייבען אזוי נאטירליך וויא זיין מוטער־שפראך. אזוי אויסצולערנען זיך אָבער א פערשיעדענעם דיאלעקט פון זיין מוטער־שפראך — א גיטוואק זיך אזוי אויסצולערנען וואָליניש, אָדער א וואָלינער — גיטוויש־אידיש, דאס איז אונמעגליך. עס איז א פאקט, אז אונזערע אידען איז פיעל שווערער זיך אויסצולערנען דייטש וויא פראנצויזיש למשכ. פאר וואס? ווייל אונזער זשארגאן איז אליין א מין דייטש נעבעך.

דיא עהנליכקייט צווישען אבראמאָוויטשען און שלום עליכם'ען איז אדואָ צו זוכען בלויז אין דעם איינדרוק, וואס זייער זשארגאן מאכט. ווייטער אבער איז קיין עהנליכקייט צווישען זיי ניט צו געפינען.

שלום עליכם האָט א גאנץ פערשיעדענעם מאָ בער אין שרייבען און הייבט אפילו ניט אָן נאָכצור

דעם פעטער קאַרניל'ס סעקרעט.

פון אלפאָנס דאָדע *

איבערזעצט פון פראנצויזישען.

אייך שטייט א פייער קוואַרט וויין, און א פייער דערציילט אייך אזוי:

אונזער לאַנד, מיין ליעבער פריינד, איז ניט אימער געווען אזוי פארשלאָפֿען און אזוי אונבער־קאנט וויא זיא איז יעצט. א מאָל זיינען דאָ געווען א סך מיללען, און פון אלע דערפער ארום און ארום פלעגט מען אונז בריינגען תבואה צום מאָלען. פון אלע זייטען האט מען גאָר געזעהן פליעגלען פון מיהלען, און גאנצע קאמפאָניעס אייזלען אָנגעלאָדען מיט זעס, ארויף און אַראָפּ דיא בערג. עס איז א מחיה געווען צו הערען וויא דיא בייטשען האָבען

פראַנסע מאַמא, דער פייער וואָס קומט א מאָל פארבריינגען א'ן אויף דער נאכט מיט מיר, האט מיר ניט לאַנג דערציילט דיא געשיכטע פון א קליינער דאָרף־טראַנעדע, וועלכע האט געטראָפֿען פון איין פיל צוואַנציג יאָהר צוריק. שטעלט זיך פאָר, טהייערע לעזער, אז פאר

(*) אלפאָנס דאָדע איז איינער פון דיא צוויי־דריי גרעסטע פון היינטיגע פראַנצויזישע ראָמאַנען־שרייבער. דזיז קורצע ערציילונג איז גענומען פון זיינע „ערציילונגען פון פראַנצאָנס“, וועלכע ער האָט כלומרשט געשריבען אָן אַלטען פאָרוואַרפענעם מיהל.

נידערטרעכטיגע קערלען ווילען דעם גאנצען געגענד פארסס'ען מיט דאמפף-מיהל מעהל.

„היט זיך פון זיי!“ האט ער געשרייען, „היט זיך פון דיעזע לומפּען, וואס מאכען מעהל מיט דאמפּף, וועלכען דער טייוויל האט אויסגעקלערט, אנשטאט דעם ווינד, וועלכער איז דעם גוטען גאָטס אַטהעם.“ ער האט געשרייען און געשאַטען מיט שיינע ווערטער און לויב וועגען דיא ווינדמילען. קיינער האט אָבער ניט געהערט.

נאך אלעמען, פון כעס און פון צרות, האט זיך דער אַלטער מאַן פארשפּאַרט אין זיין מיהל און האָט דאָרטען געלעבט אליין וויא אַ ווילדע חיה. אפילו זיין פופּצעהן יעהריגע אייניקעל, וויוועט, וועלכע האט קיינעם ניט געהאַט אויף דער וועלט אַ חוץ איהר „זיידעלע“ — אפילו זיא האט ער ניט צוגעלאָזט. זיא איז געבעך געצוואונגען געווען אליין צו מאכען אַ לעבען און פלעגט זיך פאַרדינגען אויף פאַרמעס און ארבייטען אויף דעם פעלד. און דאָך האט זיא דער אַלטער זעהר ליעב געהאַט. ער פלעגט אָפט גיין זעהר ווייט אין גרויסע היטצען כדי ער זאָל זיא זעהן אויף דעם פעלד, און פלעגט אַפּשטיין שטונדען לאַנג קוקענדיג אויף איהר און וויינענדיג.

אין דאָרף האָבען אלע געזאָגט, אז דער אַלטער מאַן האט אוועקגעשיקט וויוועט פון זיך פון גרויס קאַרגקייט, און אז ער וואָלט זיך באַדאַרפט שעמען צו לאָזען דאס אַרימע קינד זיך אַרומשלעפען פון פאַרם צו פאַרם און איבערטראַגען אלע צרות פון דיענען. דאס האָרן האט זיי אבער אויך ווייה גע- געטהאָן אויף דעם אַלטען, וועלכער איז אַ מאַל גע- אכטעט געווען פון אלעמען און וועלכער איז יעצט געגאַנגען אָפּגעריסען און באַרוועס. אז ער פלעגט קומען זונטאָג אין קירכע, פלעגט אונז זיין אַ שאַנדע צו קוקען אויף איהם און ער האט זיך אויך אזוי געשעמט, אז ער פלעגט זיך קיין מאַל ניט זעטצען אויף דער באַנק ל'עבען אונז און פלעגט שטיין ערגיץ פון הינטען מיט דיא אַרימע לייט.

אַ חוץ דעם האָט אַלץ עפעס אויסגעוויזען גע- היימניספּאַל און קיינער האָט ניט געקענט פאַר- שטיין וואָס דאָ איז. שוין לאַנג האָט מען צו איהם קיין תבואה ניט געבראַכט, און דאָך האָט זיין

געקנאַקט, וויא דיא זענלען פון שיפעלאך דאָבען געסקריפעט און וויא דיא אינגלאך האָבען אויסגע- שריען „דיא היו!“ זונטאָג פלעגען מיר זיך צוזאַם מען קלייבען אין דיא מיהלען, — איך מיט מיין פיין פעלע, — און מען האט געמאַנצט און געהוליעט מיט דיא שיינע און אויסגעפוטצטע טעכטער פון דיא מילנערס ביז שפעט אין דער נאַכט. איהר דאַרפט ניט פאַרגעסען, מיין ליעבער הערר, אז פון דיא מיהלען איז אונזער לאַנד רייך געוואָרען.

צום אונגליק האבען זיך עטליכע פראנצויזען פון פאַרז אריינגענומען אין קאָפּ צו בויען אַ דאמפּף- מיהל אויף דעם טאַראַסקאַנער וועג, — פון העלער הויט וויא מען זאָגט. אלע האבען אָנגעהויבען צו שיקען זייערע תבואה צו דיא דאמפּף מיהלען און דיא ארימע ווינדמיהלען זיינען געבעך געבליבען אָהן ארבייט.

אַ קורצע צייט האבען זיי נאך געקעמפּט. נאָך דער דאמפּף איז געווען שטאַרקער און זיי האבען געמוזט אין גאַנצען אנשוויגען ווערען. מען האט שוין געהער ניט געזעהן דיא אייזעלעך, דיא מיל- נער'ס שיינע ווייבער און טעכטער האבען זיך אויפ- געהערט צו פוטצען, אויס טעניץ, און פליגלען פון דיא ווינד-מילען האבען זיך ניט גערירט. ענדליך, האָט מען זיך אַרומגעזעהן, אז עס איז פאַרפאַלען, און פון אלע פאַרוואָרפענע מיהלען איז ניט געבליבען קיין סליאך און אויף דעם גלאטען גרונט האט מען אנגעהויבען פלאנצען טרויבען און מאסלינעס.

אין מיהל אבער איז געבליבען און האָט זיך ניט אויפגעהערט צו דרייען, אויף אַ בערגעלע, אַקוראַט אונטער דער נאָז פון דער דאמפּף-מיהל, דאס איז געווען דעם „פעטער“ קארנעלס מיהל — דיא זעכטע וואו מיר זיטען יעצט.

דער פעטער קאַרנעל איז געווען אַין אַלטער מילנער, וועלכער האָט געלעבט אין מעהל אַ יאָהר זעכציג און איז געווען אַ מיין פאַנאַטיקער אין זיין פראָפּעסיאָן. דיא איינפיהרונג פון דאמפּף-מיהלען האט איהם שיער פון זינען ניט אַראָפּ געבראַכט. אכט שטונדען איז ער אַרום געלאָפּען איבער דעם דאָרף פון איינעם צום אנדערען און האט געשרייען וויאפיעל עס איז נאָך אין איהם געווען כחות, אז

געמוזט ריידען דורך דעם לעכיל פון דעם שליסעל, וועהרענד דיא גרויסע מאַנערע קאץ האט געכראָץ פעט וויא א טיוועל איבער מיין קאָפּ.

דער אלטער האָט מיך אבער ניט געלאָזט דערריידען און האָט אנגעהויבען צו שרייען איך זאָל מיר געהן צוריק צו מיין פייפיל, און אז אויב עס געקוסט זיך מיר אזוי חתונה צו מאַכען מיין זוהן, זאָל איך גיין און זוכען פאר איהם א מיידל אין דאמפף מיל. איהר קענט שוין פארשטיין, וויא מיין בלוט האָט אין מיר געזאָרען פון אזוינע רייד, אבער איך האָב זיך איינגעהאלטען און בין אוועק פון דעם אלטען משוגענעם און האָב אלץ דער- ציילט דיא סינדער. דיא ארימע שעפסעלעך האָב בען אזא זאך ניט געקענט גלויבען און האָבען מיך אנגעהויבען צו בעטען מיר זאָלען געהן צו איהם אללע דריי צוזאמען. איך האָב קיין הארץ ניט געהאט זיי אפצוזאָנען, און מיר האָבען זיך געלאָזט געהן.

אז מיר זיינען אנגעקומען, איז ער נאָר וואס געווען ארויס.

דיא טהיר איז געווען גוט פארשפארט, נאָר דעם לייטער האָט ער געלאָזט אין דרויסען און דיא קינדער זיינען ארויפגעפאלען אויף א פלאץ אריין צוקריכען אויף דעם לייטער אין שטוב אריין און צו זעהן וואס דאָרטען טהוט זיך אין דער מיהל, פון וועלכער מען האָט אזוי פיעל גערעדט.

וואס זאָל איך אייך זאָגען? — דיא מיהל איז געווען ליידג.

קיין איין זאך מעהל, ניט א סערענדיל פון ווייץ, קיין שפריינקעלע מעהל אין דיא שפינוועבס, קיין שטעק פון ווייץ, — נאָר ניט! אלץ פארשטויבט. און דיא קאץ שלאָפט אויף דעם פענסטער. אין דעם צימערל אונטען — דיא זעלבע אַרימקייט, דער זעלבער דלות. א בעטיג, א שטיקעל ברויט ערנעץ אויף א טרעפיל און אין א ווינקעל עטליכע זעק, וועלכע האָבען געפלאצט און פון וועלכע עס האָט זיך געשאַטען זאָמער און מיסט.

אָט דאס איז געווען פעטער קאָרנילס סעק־רעט....

אָט דעם מיסט האָט ער דאָס אלע נאכט גע-טראגען איבער דעם גרויסען וועג אום צו דערהאל-

ווינד־מיהל זיך נאָך אלץ געדרייט; און אויף דער נאכט פלעגט מען קארנילען אָפט באַגענגען מיט זיין אייזעל אנגעלאדען מיט זעק.

„א גוטען אָווענד אייך פעטער קאָרניל,“ פלע-גען זיך דיא שכנים אָנרופען צו איהם, „און אייער מיהל דרייט זיך נאָך אלץ?“

„דרייט זיך נאָך אלץ, קינדער,“ פלעגט דער אלטער מאַן ענטפערן פריילעך. „גאָטט צו דאָס-קען ארבייט פעהלט מיר ניט.“ טאָמער האט איר מיצער געפרעגט, „פון וואָנען זשע קומט דיא אר-בייט?“ פלעגט ער ארויפלייגען דעם פינגער אויף דיא ליפּען און ענטפערען מיט א מינע פון גרויסער וויכטיגקייט:

„שא, איך ארבייט פאר א פרעמדען מאַרק!“ און קיין וואָרט האָט מען פון איהם מעהר ניט גע-קענט ארויסקריגען.

אריינגעהן אין מיהל איז נאָר קיינעם אין קאָפּ ניט אריין. ווען מען איז געגאנגען פארביי, איז די טהיר געווען פארשפארט, דיא מיל האָט זיך גע-דרייט, דער אלטער אייזעל — אויף דעם גראָז און א גרויסע מאַנערע קאץ איז געלעגען צוזאמענקאָר-זעט אויף דעם פענסטער און געקוקט מיט שלעכ-טע אויגען. דאָס אנדעם פלעגט זיך יעדער ער-קלערען אויף זיין שטייגער; יעדער האָט געמיינט, אז ער פארשטייט פעטער קאָרנילס סוד און אַנ-דערע האָבען נאָר אנגעהויבען צו דיינקען, אז אין אלטענס מיהל איז דאָ מעהר זעק מיט גאָלד וויא מיט תבואה.

ענדליך איז אלץ קלאָר געוואָרען.

איין מאָל, בשעת איך האָב מיר געשפיעלט אין מיין פייפעלע און דיא יונגע לייט האָבען געטאנצט, האָב איך באַמערקט, אז מיין עלטסטער זון און וויזעט האָבען זיך ליעב. מיר איז דאָס גאנץ גע-פעלען געווען, וואָרים דער נאמען קאָרניל איז ביי אונז געשטאנען זעהר הויף און איך האָב גערע-כענט, אז עס וואָלט געווען זעהר אנגענעהם צו האבען לעבען זיך דאס קליינע פייגעלע. איך האב גערעכענט, אז דיא בעסטע זאָך וועט זיין צו גיין זעהן דעם אלטען, זיידען. אבער האָט ער מיך צו גענומען, דער אלטער מכיש! פאר קיין געלט האָט ער ניט געוואָלט עפנען דיא טהיר, און איך האָב

שרייען, אזוי וויא א מאָל, "שנעל, צו דער מיהל!¹ שנעל, פעטער קארנעל!" באלד איז געלעגן א נאָנצער באַרג מיט זעק פאר דער טיהר און פיינע קערנדלעך האָבען זיך געשטען אין אלע זייטען.

דער פעטער קארנעל האָט ניט געוואוסט וואס צו טהאָן פאר פרייד, ער האָט אָנגענומען עטליכע קערנדלעך אין האַנד און האָט געוויינט און געקוואַלען קוסענדיג אויף זיי.

"עס איז ווייץ, געליעפטער גאָט! אמת'ע ווייץ! ניט אוועק, לאָזט מיך זיך גוט אָנקוקען. אַה, איך האָב געוואוסט, אז איהר וועט זיך צו מיר אומקערען, איך האָב געוואוסט; דיא דאָמפּף-מילער זיינען לומפּען."

מיר האָבען פאר פרייד איהם געוואָלט טראָגן צו אויף דיא הענד דורך דער שטאדט; נאָר ער האָט אונז ניט געלאָזט. "ניין, ניין, קינדער, איך מוז פריהער געבען עסען מיין מיהל. באַרעכענט נור וויא לאַנג זיא האָט שוין געביך קיין ברעקיל ניט געשלאָנגען." טרערען זיינען ביי אונז אלעמען געשטאַנען אין ריא אויגען, וויא מיר האָבען אזוי געקוקט וויא דער אלטער האָט זיך אָנגעהויבען בעשעפטיגען מיט זיין אַרבייט, אויסליידיגען דיא זעק, און קוועלען וויא דיא קערנדלעך ווערען צו מאָלט, און וויא עס הויבט זיך אויף א שטויב פון מעהל ביז דער סטעלע.

פון דעם טאָג אָן האט פעטער קארנעלען קיין אַרבייט ניט געפעהלט.

ענדליך איז דער פעטער קארנעל געשטאַרבען און דיא פליענגען פון אונזער לעצטער מיהל האָבען זיך אויפגעהערט צו דרייען, אבער דאס מאָג שוין אויף אימער.

טען זיין מיהל ביים כבוד און מען זאל מיינען, אז זיא מאָלט נאָך אליין מעהל. ארימע מיהל! ארימער קארנעל! כאָטש דיא דאָמפּף מאַשין האָט שוין לאַנג אוועקגענומען זיין לעצטען קונד, האָט זיך זיין מיהל נאָך אלץ געדרייט, זיא האָט זיך געדרייט אבער אויף הוילע לופט.

דיא קינדער זיינען אַראָפּ מיט פאַרוויינטע אויגען און האָבען מיר דערציילט, וואס זיי האָבען געזעהן. דיא מעשה האָט מיך פאַרקלעמט ביים האַרצען, איך בין באלד אוועק צו דיא שכנים, האָב זיי אליין דערציילט, און מיר האָבען באַשלאָסען, אז פון היינט אָן וועלען מיר אלע שיקען אונזער תבואה צו פעטער קארנעלען. געזאגט — גע-טאָן, און באלד האָבען מיר זיך אלע אוועקגעלאָזט מיט אונזערע אייזלען אָנגעלאָדען מיט ווייץ, — אבער דאס מאָל טאָקע מיט עכטער ווייץ. דיא טהיר פון דער מיהל איז געשטאַנען אָפּען און פאר דער טהיר אויף א זאָק מיט מיסט איז געזעסען דער פעטער קארנעל מיט זיין קאָפּ אַראָפּגעלאָזט אין דיא הענט און האט ביטער געוויינט. ער איז נאָר וואס געסומען און האט באַמערקט, אז מען איז געווען אין זיין מיהל און אז מען איז געוואָהר געוואָרען פון זיין סעקרעט.

"מעהר איז מיר שוין נאָר ניט געבליבען א חוץ שטאַרבען!" האָט ער געזאָגט. "דיא מיהל איז גע-שענדעט!" ער האָט אזוי געוויינט און גערעדט צו דער מיהל און זיא גערופען מיט פאַרשיעדענע ליעבע-נעמען, אזוי וויא זיא וואָלט געווען א לעבעדיגער מענש, — אז עס האָט געריסען דאס האַרץ.

אין דער מינוט זיינען אָנגעקומען דיא אייזלען מיט דיא זעק ווייץ און מיר האָבען אָנגעהויבען צו

פון וואנען שטאמט דער מענש ?

טשארלו דארווין'ס ערקלערונג.

(פארטזעצונג).

דער חומש דערציילט אונז, אז נאָט האָט דעם מענשען לכתחלה בעשאפען אין זיין (נאָט'ס) אייגענעם געשטאַלט. דאָרווייז זאָגט, אז דער מענש, אזוי וויא אַלע חיות און פלאנצונגען, איז ענטוויקעלט געוואָרען פון נידעריגערע באשעפעניסען, וועלכע זיינען ווידער א מאָל געווען נאָך נידעריגערע באַשעפעניסען, א. ו. דורך דיא נאטירליכע און דיא געשלעכטליכע אבקלייבונג.

דיא נפאק מינה צווישען דעם חומש און דאָר-ווין'ען באשטייט אין דעם, וואָס דער חומש דער-ציילט אייך א מעשה גלאט אין דער וועלט אריין אָהן שום בעווייזע, ווערענד דאָרווייז גיט אייך פערנ מיט אייזערנע בעווייזע. אויף דעם חומש, אז איהר זאָלט זאָגען: „פון וואנען ווייס איך, אז עס איז ריכטיג?“, ערקלערט מען אייך פאר א'ן אפיקורס (פאר אַזעלכע פראגען האָט מען גיט איין מענשען פארברענט אָדער אָנגעטאן נגשות, און אפילו היינט קען מען אָפט אין דיא געבילדעטסטע געזעלשאפט פאר אַזעלכע קשיות שטארבען פון הונגער), ווערענד דאָרווייז ווארט גאָר גיט, אז איהר זאָלט שטעטלעך אזא פראגע, און זאָגט אייך אליין גיט קיין איין מיינונג, וואו ער זאָל אייך גיט דערביי געבען דעם שכל און דיא פאקטען, וואָס ווייזען, אז דיא מיינונג איז א ריכטיגע.

מיר וועלען אַלזאָ נאָך בקצור דורכגיין דאָר-ווין'ס בעווייזע, אז דער מענש שטאמט פון א נידעריגערע חיה — געמליך פון א הויף ענטוויקעלטע אפּפּע (אַבעזיאנע, מאַנקי, מאַלפּע); דאָס הייסט אז דיא געכסטע באשעפעניסען, וועלכע דער מענש איז געווען איידער ער האָט געקראָגען זיין יעצטיגע פארמע און געשטאַלט, איז געווען א'ן אפּפּע; דיווע

צו דער „נאטירליכער אַבקלייבונג“ מוז מען נאָך צולייגען דיא געשלעכטליכע אַבקלייבונג. זכרים איז אין יעדען מין דאָ מעהר וויא נקבות. דיא נקבות האָבען דעריבער דיא מעגליכקייט זיך אויסצוקלייבען זייערע זכרים — אייניגע צוצולאָזען צו זיך און אַנדערע ניט. צווישען דיא זכרים קומט דעריבער פאָר א קאמפּף איבער א נקבה. אָפט ווערט דיא זאך גע-פּסק'עט מיט דעם קאמפּף גופא — דאָס הייסט דער וואָס איז שטאַרקער אין קאמפּף, דער געוויינט דיא נקבה. אָבער אָפט ווענדט זיך דאָס אָן אַנדערע אומשטענדען. אַ שטענערע קאָליר פון דיא האָר אָדער פון דיא פּעדערען, אָדער אַ שטענערער געזאַנג, צום ביישפּיעל קענען דעם זכר וואָס האָט דיעזע מעלות געבען מעהר אויסזיכטען אויף א נקבה וויא דיא זכרים וואָס זיינען גיט אזוי שוין געפארבט אָדער וואָס זיינען גיט אזוי שיין.

דיא זכרים, וואָס האָבען דיעזע אדער אַנדערע מעלות, וואָס געפּעלען דער נקבה, האָבען אַלזאָ א גרעסערע מעגליכקייט צו לעבען מיט א נקבה און צו לאָזען נאָך זיך קינדער. דיעזע קינדער וועלען האָבען דיא מעלות פון דעם פאָטער, און אזוי וועט דאָס גיין ווייטער ביז דורך דורות און דורות וועלען דיא געוויסע מעלות זיך ענטוויקלען, ענטוויקלען, ענטוויקלען זאָ דאָס עס וועט ווערען אַ מין מיט אַזעלכע מעלות, וועהרענד דיא וואָס האָבען דיעזע אייגענשאפטען גיט קענען דאָך גיט אזוי ניד לאָזען קיין קינדער נאָך זיך — זאָ דאָס דער מין, וואָס האָט דיא אייגענשאפטען גיט וועט מיט דער צייט אויסגיין.

II.

פון וואנען'ישע שטאמט דער מענש ?

איז מען צו דיא חיות אפילו מיט דיא גרויס פון דיא האר אויף.

דריטענס — איידער דאס מענשליכע קינד ווערט געבאָרען פון דער מוטער, איז עס באדעקט מיט אזא מין ווייכע וואָל, אָדער האָר, וועלכער ווערט דערנאָך פארפאלען.

פערטענס — עס טרעפט א מאָל, אז א פרוי האָט א קינד א „פארזעהענעס“, וואָס איז זעהר עהנליך צו אַן אפּפּע און איז בעדעקט מיט האָר. (דאָס הייסט אן אָפּרופּענעס פון דער פארצייטיגער חיה, פון וועלכע דער מענש שטאמט).

דער סקעלעט — יעדער ביינדייל, יעדער בערגעלע אָדער גריבעלע אויף יעדען ביינדייל, איז ביי דעם מענשען דאָס זעלבע זויא ביי דיא העכערע זאָרטען אפּפּען. דער וואָס איז באַטש עטוואָס בעקאנט מיט סקעלעטען, דער קען לייכט דער-קענען א מענשען-סקעלעט און אַן אפּפּען-סקעלעט; אָבער דער וואָס איז מיט דעם נאָר ניט בעקאנט, וואָלט אויף ערשטען בליק ניט אזוי לייכט געקענט זאָגען, וועלכער עס איז דער מענש און וועלכער דיא אפּפּע. דיא, ווידער, וואָס זיינען נוט בעקאנט מיט אנאטאָמיע און ווייסען יעדע פיצעלע פון דעם מענשליכען סקעלעט, זעהן אָהן אַ צאָהל אזעלכע עהנליכקייטען אין דיא איינ-צעלהייטען פון דיא ביינער פון א מענשען און אַן אפּפּע, וועלכע זיינען פון דאָס רוב פון אונז פאַר-באָרגען.

און וואָס איז מכח אַן עס? — וועט דער גע-זער אפשר זיך טראכטען, וויא באַלד, אז ער, דער מענש שטאמט פון חיות, טאָ וואו איז אהינגעקור מען זיין עק — אלע חיות האָבען דאָך עקען. דער תירוץ אויף דעם איז, אז ערשטענס האָבען ניט אלע חיות דאָס וואָס מען רופט געוויינליך עק; און אז צווייטענס האט דער מענש יע א סליאד פון אַן עק. אזעלכע אפּפּען וויא דיא נאָרילא, דיא טשימ-פאָנז, דער אָראַנג-אוטאנג אָדער דער גיפּאָן — דיא עהנליכסטע צום מענשען — האָבען אויך ניט קיין עק. זיי האָבען בלויז אַ פאָר ביינדלעך, וואס זיינען דער סליאד פון אַן אַמאָליגען עק, און אזעלכע ביינדלעך — אזא סליאד פון אַן עק וואָס דיא חיה פון וועלכע דער מענש שטאמט האָט געהאט —

אפּפּע, ווידער, איז ארויסגעקומען פון נאָך א נידע-ריגערען, ווייניגער ענטוויקעלטען מין א. ז. וו.

אזוי וויא דאָרווייַס ווערק דיא „אָבשטאַמונג פון דעם מענשען“ איז א גאנצער ים מיט פאקטען און ארנומענטען, וועלען מיר זיך פיר דיזע ארטיקל לען בענוצען, אלס מיט א קאמפאס אין דער ריזע איבער דיזען ים, מיט דיא אויסגעצייכענטע ווערק פון דר. עדוואַרד עוועלינג.

III.

וויא באַלד, אז דער מענש שטאמט פון אַן אפּפּע, — פון נידעריגערע חיות איבערהויפט — טאָ וואו איז דיא פוטער אָדער דיא האָר אויף זיין קערפער? דאכט זיך ביי אלע חיות איז דער גאנ-צער נוף באדעקט מיט האָר, ווערענד ביי דעם מענשען איז האָר דאָ בלויז אויף נעוויסע טיילען פון זיין קערפער? אויף דיזע פראגע ענטפערט דאָרוויי-אזוי:

ערשטענס, האָבען מיר יע האָר כמעט אויף דעם גאנצען קערפער. בלויז דיא האָר איז זעהר קליין. דאָס איז דיא איבערבלייבונג, דער סלאד פון דיא גרעסערע האָר פון דיא חיות, פון וועלכע מיר שטאמען ארויס: יענע חיות האָבען זיך גענייטיגט אין דיא פוטערס, האבען זיי זיך ביי זיי ענטווי-קעלט גרויס. מיר דארפן זיי ניט, זיינען זיי ביי אונז מיט דער צייט געוואָרען פיעל-פיעל קלענער. אָבער א סליאד איז דאָך נאָך אלץ דאָ. (דאָ באַ-טערקט דר. עוועלינג גאנץ וויציג אָבער ניט ווייני-גער ערנסט: וויא באַלד אז דער מענש איז גע-מאכט געוואָרען בצלם אלהים, אין גאָטס געשטאַלט, טאָ וואָס בעדייטען דיזע האָר אויף זיין קערפער? צו דען האט גאָט אויף האָר אויף זיין קערפער?) צווייטענס — ביי ציוויליזירטער פעלקער איז צו באמערקען, אז וואָס מעהר האָר א מענש האָט אויף זיין נוף, אלץ נידעריגער איז ער אלס מענש, — אלץ מעהר חיה איז ער און אלץ ווייניגער מענש-ליכע פעהיגקייטען האָט ער. דאָס ווייזט אלזא, אז אויב מיר האָבען קלענערע האָר, וויא דיא חיות, איז דאס צולעב דעם, וואָס מיר זיינען פיעל הע-כער ענטוויקעלט פאר זיי, אָבער אז שטאמען שטא-מען מיר פאָרט פון זיי: וואו ראיא: וואָס ווייניגער דיא מענשליכקייט איז ענטוויקעלט, אלץ געהנטער

זשאפעס, למשה, איז זעהר פארשיעדען. און דאָס הייסט, אלזאָ, אז דער מענש (אויך א מילך-זור גענדע בעשעפענעס) איז ניט פארשיעדען פון דעם גאנצען מין פון מילך-זויגענדע חיות, און איז קיין יחסן ניט. נאָך א בעווייז, אז עס איז ניט אונמעגליך, ווייניגסטענס, אז דער מענש איז ניט מעהר וויא א הויך-ענטוויקעלטע זויגחיה.

דער מאַרף איז ביי דעם מענשען גער ווינליך פיעל גרעסער און ווענט פיעל מעהר וויא ביי דער אפפע. אויף דעם האָבען זיך דיא שונאים פון דאָרוויי'ס לעהרע אבגעשטעלט אס מעהרסטען. דער מאַרף גיט דעם מענשען זיין גאנצען יחוס, אלס מענש. היינט יא קען דער מענש זיין א'ן אור-אור אייניקעל פון א'ן אפפע? דער תירוץ איז: ערשטענס, איז אין דיא פאָרמע פון דעם מאַרף, — אין דיא גראבענדלעך און בערגעלעך א. ז. וו. — צווישען דעם מענשען און דיא אפפע א וואונדער-בארע עהנליכקייט. צוויטענס איז דיא נפּקא מינה אין דיא גרויס און אין דיא וואָג פון מאַרף צווישען איין מענשען און דעם אנדערען א מאָל גרעסער וויא דיזע נפּקא מינה איז צווישען דעם מענשען און דער אפפע. עס זיינען דאָ מענשען, ביי וועלכע דער מאַרף פארנעמט 1900 קובישע סענטימעטער. עס זיינען אָבער דאָ אויך אזעלכע, וואס זייער מאַרף פארנעמט בלויז 1200. דאס איז א'ן אונטערשיעד פון 700 קובישע סענטימעטער צווישען מענש און מענש. ביי א'ן אפפע פארנעמט דער מאַרף 600 קובישע סענטימעטער. ווען מען זאָל פערגלייכען דיא מענשען מיט 1200 קוב. סענט. מאַרף מיט דיא אפפע, וועט דער אונטערשיעד, אלזאָ, אויס-קומען 600 — דאס הייסט אויף 100 קוב. סענט. קלענער וויא דער אונטערשיעד צווישען אייניגע מענשען און אנדערע מענשען. א חוץ דעם טרעפט א מאָל, הגם זעלטען, אז עס ווערען געבאָרען קינדער מיט קלענערע מאַרען וויא ביי א'ן אפפע קינד.

וויכטיגער פאָר דיא מאָס, וויא פיעל דער מאַרף פארנעמט, איז זיין וואָג, ווייל דאס ווייזט דאָך וויא פיעל מאַרף-מאטעריאל עס איז דאָ. נון, אין דיא וואָג פון מאַרף איז דער אונטערשיעד צווישען אייניגע מענשען און אנדערע גרעסער וויא

האָט דער מענש אויך. דאָס איז דאָס זעלבע וויא מיט דיא האָר. דער מענש דארף זיי אויף זיין קער-פער ניט, און דעריבער זיינען זיי זעהר קליין און געפינען זיך ביי איהם אָהן שום נומין, בלויז ווייך דאָס איז א'ן איבערבלייבונג פון דער צייט, ווען האָר איז דער חיה נייטיג געווען. דיא חיות, פון וועלכע דער מענש שטאַמט, האָבען דעם עק בעדאָרפט האָבען (צו בעשיצען זיך פון פליגען אדער פון גרעסערע פיינד, אָדער זיך ארום צווייגלען ארום אַ בוים קלעטערענדיג); דער מענש דארף איהם אָבער ניט; דעריבער איז דיא ענטוויקלונג פון דעם עק אָבגעשטעלט געוואָרען, און עס איז פיסלעך-ווייז געבליבען בלויז אַ סליאד פון איהם.

דער סליאד ווייזט אָבער, אז מיר שטאַמען פון חיות מיט עקען. אז ניט צו וואס דארף מען דעם עק-ביינדעל אין אונזער קערפער? קיין גליעה, קיין ביינדעלע, קיין מוסקול, קיין שום זאָך איז אין דעם גוף ניט אָהן א ספעציעלע נויץ (אז ניט וואָלט עס דיא „נאטירליכע אָבקלייבונג“ דאָך ניט אויפגע-האַלטען). סײַדען עס איז אַ סליאד פון א גליעד וואָס האָט אַ מאָל יע געהאַט א נומין. דער עק-ביינדעל אין אונזער גוף בריינגט סײַן שום נויץ ניט, שפילט קיין ראָלע ניט. איז דאָך געדורנגען, אז ער איז בלויז אַ סליאד פון אַ גרעסערען עק, וועלכער האט יע אַ מאָל גענוצט.

דיא צייין זיינען אויך א בעווייז, אז דער מענש שטאַמט פון נידעריגערע חיות. דיא פיער הינטערסטע צייין זיינען איהם אונניצליך, און זיי קומען טאָקי ארויס אַם שפעטסטען און פאללען ארויס אַם פריהסטען. ביי פיעלע מענשען שניידען זיך גאָר אויס בלויז דריי אָדער צוויי פון דיזע פיער צייין. ביי דיא אפפע אבער האָבען דיא זעלבע צייין א גרויסע ווערדע. עס הייסט אלזא, אז דיזע פיער צייין זיינען ביי אונז אויך בלויז א'ן איבערבלייבענעס אין א בעווייז, אז מיר שטאַמען פון אפפען.

דיא פלוט פון דעם מענשען איז אזוי עהנליך צו דיא פלוט פון אנדערע מיקד-זויגענדע חיות (אויסער עטליכע), אז אפיקומיט דעם שטאַרק-סטען פארגרעסערונגאז קען מען ניט דערקענען קיין נפּקא מינה. אבער דיא פלוט פון מילך-זוי-גנדע חיות און דיא פלוט פון פויגלעך אָדער פון

פערשיעדענע אָרגאַנען שפּיעלען אויף פערשיעדענע זאַכען אין דעם לעבענס-גאַנג פון דער בעשעפענעם בכלל. וויא ביז אהער אזוי ווייטער מוזען מיר זיך נאטירליך בעגנוגענען מיט א טראָפּען פון דעם גרויסען ים פעוויזע, וועלכע דאָרווייַס בוך „דיא אבסטאמונג פון דעם מענשען“ ענטהאַלט.

IV.

דיא פּערהעלטניסע צווישען דיא זכרים און נקבות, — דיא אלע פּראָצעסען, וואס זיינען פּער-מישט מיט דיא שאַפונג פון נייע דורות, — זיינען דיא זעלבע ביי מענשען און ביי אפּפּען. פון דעם מאַמענט, וואס דער זכר הייבט זיך אָן צו אינטער-רעסירען מיט דער נקבה, ביז וואנען דאָס קינד איז שוין אויסגעהאַדעוועט, איז דיא עהנליכקייט צוויי-שען מענשען און אפּפּען צו בעמערקען אין אלע וויכטיגע איינצעלהייטען. דיא נקבות פון דיא אפּפּען פּען האָבען זייערע מאַנאַטליכע פּעריאָדען וויא פרויען, און אלע סמנים און ערשיינונגען דערביי זיינען דיא זעלבע וויא ביי פרויען. דער פּערקעהר צווישען דעם זכר מיט דיא נקבה, איהר שוואַנגערען, איהר צוקינדגין — אלץ איז ביי דיא אפּפּע-נקבה און ביי דיא פרוי דאס זעלבע.

דיא קראַנקהייטען פון מענשען זיינען אין אל-געמיינעם ניט בלויז זיינע ספּעציעלע קרייניק, זאָג-דערן דיא צרה, וואס טרעפט מיט אנדערע חיות אויך און הויפטזעכליך מיט אפּפּען. דיא קינדער פון דיא אפּפּען ליידען, צום ביישפּיעל, פון פיבער, ווען ביי זיי שניידען זיך ציין, און איז דיוע צייט האָבען דיא עלטערען מיט זיי אזוי פּיעל צרות און זיינען אזוי אונרוהיג וויא מענשען בשעת ביי זייערע קינדער שניידען זיך דיא ערשטע ציין. אלע בויך-קראַנקהייטען — פון דעם קלענסטען בויך-ווייטאָג ביז דיא גדעריס-ענטצינדונג — האָבען דיא אפּפּען אזוי גוט וויא מיר. מיט דיא לונגען איז דיא זעל-בע געשיכטע, מיט דיא אויגען — דיא זעלבע, דיא נערווע, קראַנקהייטען — דאס זעלבע, א. ז. וו.

פאַרשיעדענע גראָזען, פלאַנצונגען, קרייטעכער, רפואות אָדער אזוי געטראנק, וואס ווערען געמאכט פון דעם, האָבען אויף דיא אפּפּע און אויף אנדערע זויג-חיות, דיא זעלבע ווירקונג וויא אויף דעם מענ-שען. דיא אפּפּע האָט אויך הנאה פון טיי אָדער

פון אייניגע מענשען און אפּפּען. דיא אונטערשטע שורה, אַלואָ, איז, אז דאס וואס אפּפּע האָט פּיעל ווייניגער מאַרד וויא מענשען האָבען גע-ווייניק, איז נאָך קיין ראיה ניט, אז דער מענש קען ניט זיין אַין אוריאור-אייניקעל פון אַין אפּפּע. דריטענס, דיא ענטוויקלונג, וועלכע קומט ארויס פון דיא אָפּקלייבונג פון דיא וואס זיינען פעהיגער צו מאַכען א לעבען, האט ארויסגעבראַכט אלץ א גרעסערען און א גרעסערען מאַרד, ביז פון דיא אפּפּע'ס קליינעם מאַרד איז געוואָרען דער דורכ-שניטליך גרעסערער מאַרד פון דעם מענשען.

דער מענשליכער קערפּער האָט העכער וויא 200 מוסקולען, דאס הייסט פאַסען פלייש, וואס באַדעקען דיא ביינער; און פּונקט אזוי פּיעל און אזעלכע מוסקולען האָט אויך דיא אפּפּע. זיי זיינען צוגעהעפט צו דיא זעלבע ביינער, ציהען זיך אין דיא זעלבע ריכטונגען און טוען דיא זעלבע ארבייט. עס זיינען דאָ פיער מוסקולען, וועלכע ביי אפּפּען געפינט מען און ביי מענשען געוויינליך ניט. אָבער ביי אייניגע מענשען געפינט מען דיוע פיער מוסקולען אויך, — אין פּערישערדענע פאַרמען. צוויי מוסקולען, וועלכע דאס רוב מענשען האָבען, זיינען ביי דיא אפּפּען ניטא. אבער וויכטיג איז, דאס אי ביי דיא אפּפּען אי ביי מענשען זיינען דאָ זעקס מוסקולען, וואס האָבען ניט ביי אלעמען דיא זעלבע פאַרמע.

דיא שפּראַך איז א זאך, וואס קיין חיה אוי-סער דעם מענשען האָט ניט. אזוי ווייזט אויס. ווען מען בעטראכט אָבער דיא זאך גוט, זעהט מען זיך ארום, אז דעם אנהייב פון א שפּראַך האָבען חיות אויך, און אז ביי דיא מענשען איז זא בלויז אונגעהייער פּיעל העכער ענטוויקעלט. און ווען מען בעטראכט דיא אָרגאַנען פון שטימע, זעהט מען, אז זיי זיינען ביז אלע איינ-צעלהייטען דיא זעלבע ביי דעם מענשען וויא ביי דער אפּפּע.

ביז אהער האָבען מיר זיך בעשעפטיגט מיט אזעלכע פונקטען, וואס זיינען גוגע צו דער אנא-טאָמיע, צו דעם וויא דער קערפּער איז געבויט. איצטער וועלען מיר א בליק טאן אויף אזעלכע פונקטען, וואס זיינען גוגע דיא ראָלען, וואס דיא

פון קאפע און דאָס מאַכט אויף איהר דיא זעלבע ווירקונג וויא אויף דעם מענשען. ווען מען גיט אַין אפּפּע צו רייכערען פאַרדרייט זיא זיך צום ערשטען מאל דיא קאָפּ און זיא ברעכט, אבער אַפּט ווילט זיך איהר דערנאָך וויעדער רייכערען, און עס טרעפט גיט זעלטען, אז זיא געוואוינט זיך צו דעם צו, וויא א מענש און האט דיא זעלבע הנאה דערפון.

בראָנפּען אָדער פיער איז נאָך א אינטערע-
סאַנטער ביישפּיעל. דיא אפּפּען ווערען פון דעם שבור אויף דעם זעלבען אַרט, וויא מענשען. נאָך מעהר: פערשיעדענע מענשען פיהרען זיך שבור'ער-
הייט אויף פערשיעדען. דיא אפּפּען זיינען אויך אזוי. איין אפּפּע, ווען זיא פלעגט זיך אנזויפּען, פלעגט זיצען ברוגז און פלעגט זיך נור וואָס כאפּען שלאָנען. אַנאַנדערע פלעגט רק וויינען און וואָיען, א דריטע וויעדער פלעגט אין אזא צושטאַנד זיין לוסטיג און לעבעדיג.

איינע פון דיא וויכטיגסטע בעווייזע, אז דער מענש שטאַמט פון א נידעריגערע בעשעפענעס, דורך ענטוויקלונג, איז דער אַרט, אויף וועלכען דאס קינד ווערט ענטוויקעלט ביי דער מוטער אין בויך. אין דיא ניין מאָנאַט וואָס דיעזע ענטוויקלונג גע-
דויערט — פון דעם מאָמענט וואָס דיא פרוי ווערט מעוברת ביז דעם מאָמענט פון געבורט, גייט דאָס קינד דורך א גאַנצען צייל פון פערשיעדענע צור-
שטענדע און פאַרמען. און אין יעדע פון דיעזע צור-
שטענדע איז דאס קינד אין וויכטיגע בעציהונגען עהנליך צו א נידעריגערע חיה. וואס עכטער דיא פרוכט ווערט אין דיא מוטער'ס בויך, צו אלץ א העכער-ענטוויקעלטען מין איז עס עהנליך.

דיעזע פערשיעדענע צושטענדע ווייזען אויף דיא פערשיעדענע נידעריגע מינים, וועלכע דער יעצטי-
גער מענש איז דורכגעגאנגען, — דיא פערשיעדענע שטאַפלען אויף דעם לייטער פון ענטוויקלונג, אויף וועלכען ער איז דערגאנגען ביז זיין היינטיגען צור-
שטאַנד.

דיא איינצעלהייטען פון דיעזען ארגומענט זיינען זעהר אינטערעסאַנט און איבערראשענד; אָבער ערשטענס, האָבען מיר דאָ פאַר זיי קיין פלאץ גיט, און צווייטענס, פאָדערען זיי א בעקאַנטשאפט מיט עמבריאָלאָגיע (דיא וויסענשאפט פון דיא ענטוויק-

לונג פון דיא פרוכט אין דיא מוטער'ס בויך). א פאַר ביישפּיעלען וועלען מיר אָבער געבען. מיר האָבן בען שוין אויבען גערעדט וועגען דעם, וויא דער מענש האָט א סליאד פון אַין עק — א ביינדייל, וועלכער ווייזט, אז דער מענש קומט ארויס פון אזעלכע באשעפענעסן, וואָס האבען געהאט עקען. אויב דאָס וואָס מיר האָבען דאָ געזאָגט וועגען דיא פערשיעדענע צושטענדע פון דעם קינד אין דיא מוטער'ס בויך, איז ריכטיג, האט אלזאָ דאס קינד אין בויך, איידער עס איז שוין צייטיג און פאַרטיג געבאָרען צו ווערען, בעדאַרפט זיין אין דעם צור-
שטאַנד פון א חיה מיט אַין עק. אין אמת'ען איז עס טאַקי אזוי. איידער דאס קינד איז שוין פאַרטיג, איז דער עק-ביינדייל ביי איהם טאַקי פיעל ליינ-
גער, — לאנג וויא אַין אמת'ער עק.

אפּפּען האָבען אייגענטליך פיער הענט: אויף אלע פיער איז דער גראָבער פינגער ביי זיי אוועק-
געשטעלט אַנדערש וויא דיא אַנדערע פיער פינגער, איז סירצער וויא זיי, און קען זיך צובייגען צו יעדען פון זיי. דער מענש האָט בלויז צוויי הענט, אויף זיינע פיס גייען דיא גראָבע פינגער אזוי וויא דיא איבעריגע און זיינען גיט קלענער. נו האָבען זיך דיא געגנער פון דארוויין'ס טהעאָריע פאַר דעם געכאַפט אלס פאַר א שרעקליכען בעווייז, אז דער מענש שטאַמט גיט פון קיין אפּפּע. זיי האָבען אָבער זיך ארויסגעמאַכט פון דעם אינטערעסאַנטען פאַקט, אז א לאנגע צייט איידער דאָס קינד איז פאַרטיג געבאָרען צו ווערען, זיינען דיא גראָבע פינגערלעך אויף זיינע פיסעכעך א סך קירצער וויא דיא איבע-
ריגע פיער און שטייען אַנדערש — אזוי, נעמליך, וויא דיא גראָבע פינגער פון דיא הענט. דאָס איז אלזאָ גיט בלויז אַין ענטפער אויף דיא טענה, אז דיא גראָבע פינגער זיינען א בעווייז געגען דארווי-
נען, זאָנדערן אויף א בעווייז, אז דיא גראָבע פינגער בעשטעטיגען נאָך גאַנץ דייטליך דיא דארווי-
ניסטישע טהעאָריע.

דאָס ווייזט, אז א מאל איז געווען א צייט, ווען דיא אור-אור זיידעס פון דעם מענשען האָבען גע-
האט גיט קיין צוויי הענט מיט צוויי פיס, זאָנדערן פיער הענט — אזוי וויא דיא אפּפּען. דיא נפּסא-מינה צווישען דיא שפייזקישקע

בויד, קען מען זעהן דיא פערשיעדענע הערצער פון פערשיעדענע נידעריגערע חיות.

נאך א אינטערעסאנטער פאקט איז דער פאל-גענדער: דיא אראנגאוטאנג אפפערט ווערט ניט אין גאנצען אויסגעוואקסען ביז זיא ווערט פון צעהן ביז פופצעהן יאָהר. פונקט אין דיזע יאָהרען הערט א מענש ליבע בעשעפענעס אויף צו זיין א קינד און ווערט שוין א פאלקאמער מענש אין דיא זעלבע געגענדערען, וואו דיא אפפערט געפינען זיך.

(שלום פאלגט.)

דוד בערנשטיין.

אָדער קאנאל פון דעם מענשען און דיא שפייד-קישקעס פון פויגלעך, זשאבעס און פישען בעשטייט אין פאלגענדען: ביי דעם מענשען (און ביי אלע זויגחיות איבערהויפט) איז דיעזער קאנאל אפגע-צאמט, פארמאכט, פון דיא ארגאנען פון השתנה און פון דיא זכר אָדער נקבה ארגאנען. ביי דיא פויגלעך, זשאבעס אָדער פישען איז דאָס, דאס רוב, ניט אפגעצאמט. נו, איז ביי דעם מענשליכען קינד אין בויד דאָ אזא פערלאך ווען דיעזע ארגאנען-זיי-נען ביי איהם אויך ניט אפגעצאמט.

אין דיא ענטוויקלונג פון דיא הארץ ביי דעם מענשליכען קינד, ווען עס איז נאך אין דיא מוטער'ס

וואָס איז רעכט און וואָס איז אומרעכט?

(לויט פריעדריך ענגעלס.)

מען זאָל קומען צום שכל אום מען זאָל דאָס אנער-קענען. מאָראַל איז א זאך וואס געהערט צו דיא געשיכטע פון דער מענשהייט און זיא פערענדערט זיך און ענטוויקעלט זיך צוזאמען מיט דיא פאסי-רונגען פון דער מענשהייט. וואס ביי איין פאלק איז געווען רעכט און גוט, איז ביין אנדערן פאלק געווען אומרעכט און שלעכט, וואָס אין איין צייט איז בעטראכט געוואָרען אלס זעלבסטפערשטענד-ליכער יושר, איז אין אַן אנדערע צייט בעטראכט געוואָרען אלס זעלבסטפערשטענדליכע עוכה און רציחה.

אבער, וועט איהר זאָגען, שלעכטס איז דאָך פאָרט ניט גוטס און גוטס ניט שלעכטס; ווען איהר געהט אומרעכט און רעכט און מישט דאס צוזאמען, הערט דאָך אויף יעדע מאָראַליטעט און יעדער קען אויף אזא אופן טהון וואס עס גלוסט זיך איהם און זאָגען, אז נאך זיין מיינונג איז דאָס רעכט. דער תירוץ אויף דעם איז אבער: עס ווענדט זיך וועלכע מאָראַל הערר שט צווישען

דיא פראגע וועגען רעכט און אומרעכט גע-הערט צו דער מאָראַל, און דיא מאָראַל איז ניט אזא וואהרהייט, וואָס איז אזוי פּעסט און זיכער, זיזא צוויי סאָל צוויי איז פיער, אזוי אז אלע מענ-שען אין אלע צייטען זאָלען ניט קענען אין דעם האבען קיין פערשיעדענע מיינונגען. איבערהויפט איז ניטאָ קיין אייביגער אמת אין קיין שום פער-זויקעלטערע זאך. עס איז ניטאָ אזא זאך וויא אזא אמת, וואס קיינער זאָל שוין אין דעם ניט קענען מסופק זיין און דאס אַבלייקענען, סיידען ווען ער איז א ליגנער אָדער א משוגענער—אזא אמת איז נאָר ניטאָ. וואס היינט זעהט אים וויא אמת, זויזט זיך מאָרגען ארויס פאקט, און וואס איינער האלט פאר א זיכערע וואהרהייט קומט ביי דעם אנדערן אויס צו זיין א גרויסער טעות. אזוי איז עס מיט אלע מינים וואהרהייטען, און נאך מעהר איז דאָס אזוי מיט מאָראַל: אין דעם איז נאך פיעל ווייניגער דאָ אייביגליטיגע און אָהן שום צווייפעל אמת'ע געדאנקען, אזוי אז עס זאָל נאָר פעהלען

אויף אייביג, אויף דור-דורות ארויס און עס קען שוין נאך נישט זיין וואס צו קלערען איבער איהר; אָבער זיכער איז, אז דיא מאָראַל, וואָס שטעלט היינט פאַר דיא געדאַנקען פון איבערקעהרען דיא היינטיגע איינריכטונגען און פון גרינדען דיא נייע איינריכטונגען פון דיא צוקונפט, דיעזע מאָראַל האָט אין זיך היינט דיא מעהרסטע אייגענשאפטען צו דויערען אים לענגסטען. דיעזע מאָראַל איז, דיא מאָראַל פון דעם אויפגעקלערטען פראָלעטאַט-רייט.

אבער ווען מיר זעהען, אז דיא דריי קלאסען פון דיא היינטיגע געזעלשאפט, דיא פאַרצייטיגע פריצים, דיא בורזשואזיע (געשעפטען-מאַכער-קלאסע) און דער פראָלעטאַריאַט (אַרבייטער-קלאסע) האָבען דריי פערשידענע מינים מאָראַל, ס'זען מיר פון דעם דייטליך זעהן, אז מיינונגען וועגען וואס רעכט און וואס אומרעכט איז ארבייטען זיך ביי מענטשען אויס דורך דיא אומשטענדען אין וועלכע זיי לעבען, דורך דעם אופן וויא זיי פערדיענען זיך און ארבייטען זיך אויס זייער לעבענסמיטטעל און וויא זיי פיהרען האנדעל און געשעפטען מיט אַנדערע מענטשען, מיט איין וואָרט, וויא מען רופט דאס, דיא „עקאָנאָמישע אומשטענדען.“ עס מעג זיך טרעפען א מאָל אין אויסנאַהמע; אויך קען זיין, אז דיא מענטשען פיהלען דאָס גאָר נישט, אז זייער מאָראַל, זייער בעגריף וועגען גערעכטיגקייט, ווענדט זיך אָן זייערע עקאָנאָמישע פעהעלטניסע; עס איז א ודאי אמת, אז ווען מען האָט שוין א געוויסען בעגריף פון מאָראַל, טרעפט זיך שוין, אז מען וויל זיך נאָך דיעזען בעגריף פיהרען און דער גוטער ווילען נישט צו טהון סײַן עולה טרייבט שוין א מאָל איינעם, צו טהון אפילו דאס וואס קען איהם פערזענליך אפילו שאַדען זיינע עקאָנאָמישע אינטערעסען; אבער אין גרונד און אין כלל אריין גערעדט, זיינען דיא עקאָנאָמישע אומשטענדען און אינטערעסען דער ערשטער קוואַל פון וואַנען דיא בעגריפען וועגען דעם וואָס איז רעכט און וואס איז אומרעכט שעפען זיך. — דיא שטארקסטע מאכט אין דיא אויספאַרמונג פון דיא מאָראַלע-בעגריפע און פיהרונגען.

אָבער, וועט איהר ווייטער פרעגען, אין דיא

מענטשען. און צווישען מענטשען העררייט אימער דיא מאָראַל פון דיא קלאסע מענטשען, וועלכע האָט דיא אויבערמאכט אין פאָלק.

זעהר אָפט טרעפט זיך, אז עס געפינען זיך עטליכע פערשידענע מאָראַלען, פערשידענע מינים בעגריפע וואָס רעכט און וואס אומרעכט איז, אין איין צייט. אָפט געפינען זיך צוזאַמען אין איין פאָלק דריי מינים מאָראַל-בעגריפע: (1) דיא מאָראַל פון א קלאסע מענטשען וואס האָט פריהער געהערשט און וואָס איהר העררישאפט איז היינט שוין דורך אַן אַנדערע קלאסע אוועקגענומען גע-וואָרען, (2) דיא מאָראַל פון דיא יעצט הערשענדע קלאסע, און (3) דיא מאָראַל פון דיא קלאסע, וואָס האָלט זיך אין ענטוויסלען און קלייבט זיך איבער-צונעהמען דיא העררישאפט אין דער צוקונפט.

היינט זיינען אויך דאָ דיא דריי פערשידענע מינים מאָראַל. ערשטענס האָבען מיר דיא מאָראַל פון פאַרצייטיגע געוויינע צייטען. נאָך דיעזע מאָראַל נאָך איז, למשל, א גרויסער פערברעכען נישט צו גיין אין שול אָדער אין קירכע בעטען און לויבען גאָט. דיעזע מאָראַל צוטיילט זיך דערצו נאָך אויף אידישע, קאַטאָלישע, פראָטעסטאַנטי-שע, און ביי יעדע פון דיעזע אבטיילונגען זיינען וויר דער דאָ אונטער-אבטיילונגען, למשל ביי אידען — חסידישע, מתנגדישע, רעפארמערישע מאָראַל; ביי קאַטאָליקען — יעזואיטישע, קאפּוצינישע, פראַנציסאָנישע מאָראַל; ביי דיא פראָטעסטאַנטען — פון דיא שטרענג אַרטאָדאָקסישע ביז דיא האַלב אויפגעקלערטע.

צווייטענס האָט מען וויעדער היינט דיא היינטמאָדישע בירגערליכע מאָראַל פון דיא גע-שעפטסלייט און קאפיטאַליסטען. און דריטענס האָט מען דיא מאָראַל פון דיא אויפגעקלערטע אַרבייטער קלאסע, — דיא פראָלעטאַרישע מאָראַל פון דער צוקונפט.

אויף אַזא אופן געפינען מיר היינט צוזאַמען אַ מאָראַל פון א מאָל, א מאָראַל פון איצטער און א מאָראַל פון שפעטער. וועלכע פון דיא אלע דריי מאָראַלען איז זשע דיא „אבזאָלוט ריכטיגע“? קיין איינציגע איז נישט אזוי אבזאָלוט ריכטיג, אז מען זאָל קענען זאָגען, דאס זיא מוז שוין זיכער בלייבען

לעטאריער-מאָראַל גיט דאָקטאָר דואי אין זיין בוך-
בעל דיא „גאָטעס-אידעע“. נאך דיא פראָלעטאריער
מאָראַל-זיינען דיא פאָרגענדע זאכען אונרעכט:

אז איין מענטש זאל זיך האַלטען מעהר יחסן ביי
דיא נאטור וויא אין אנדערער.

אז מען זאל אַבלאכען און נידעריג האַלטען
דיא מענטשען, וואס האבען קיין מאָל קיין געלעגענע-
הייט ניט-געהאט צו לערנען און עפעס צו וויסען.
אז מען זאל געהמען פון דיא געזעלשאפט מעהר
גוטס און פערגניגען, וויא מען האט איהר צוריק-
געגעבען. און אזוי וויא עס איז שווער דאס גענוי
אויסצורעכענען. מוז יעדער מענטש זיך סטארען צו
לייסטען דער געזעלשאפט מעהר דיענסט, וויא
ארויסצוגעהמען פון איהר נוצען.

אז מען זאל א מענטש אויפהייבען ביז'ן הימעל
און איהם פערגעטען פאר זיין שטאנד, אין וועל-
כען ער האט מעהר צו פערדאנקען דעם גליקליכען
צופאל וויא זיינע אייגענע גוטע מעלות און אויפ-
פיהרגעגען. פון אלע מעלות פון א מענטשען האט ער
זיך נאָר זעהר ווייניג אליין גענומען.

אז מען זאל דיא, וואס קעמפפען געגען דיעזע
אונגערעכטיגקייטען, מאכען א בלבול, דאס זיי טהוען
דאס נאָר פון קנאה און ניט-פערגניגען.

אז דיא שטרעבונג פון דיא אונטערדריקטע
קלאסען, איינצופיהרען מענטליכקייט און פרייהייט,
זאל מען פערדאמען אלס אויפרוהר, אונזיפליכקייט
און חייה'שקייט.

אז מען זאל האַלטען דעם מענטש פון דער נא-
טור אויס פאר א שמוציגע זינדיגע בעשעפעניס,
וואס וואָלט געווען ערגער וויא א ווילדע חיה, ווען
ער זאל ניט האבען איפער זיך דעם בייטש פון רעד-
ליגיאָן און טיראנישע הערשאפט.

אז מען זאל ניט גלויבען, דאָס פון יעדען נאָר-
מאלען מענטש קען געמאכט ווערען אין אמת-גוטער
און ערלער מענטש, ווען ער זאל לעבען אין בעסערע
אומשטענדען.

אז מען זאל גאר ניט טהוען דיא היינטיגע
שלעכטע צושטענדע אבצוהאפטען.

אז איינער זאל בעהאלטען דיא אוצרות פון
קענטניס און וויסענשאפט פיר זיך און זיי אויס-
נוצען פיר דיא אייגענע אינטערעסע.

אלע דריי מינים מאָראַל איז דאָך פון דעסטווענען
פאָרט דאָ א סך וואָס איז ביי זיי אלע גלייך?
למשל, לויט נאך דיא אלע דריי מאָראַלען ווערט
בעטראכט פאר אַן עולה יענעם שטיללערהייט
עפעס ארויסצוגעהמען פון קעשענע, אָדער צו שלאָ-
גען זיין ווייב, אָדער צו בעליידיגען אַ שבח, און כדומה
נאך א סך אזעלכע זאכען. נו, אויף אזא אופן איז
דאָך שוין פאָרט דאָ א שטיק מאָראַל, וואס שטייט
פעסט פאר אלע צייטען און פאר אלע מענטשען?
איז דער תירוץ אָבער, אז דאס בעווייזט נאָר
ניט, ווארים דיא אלע אויסגערעכענטע דריי מינים
מאָראַל זיינען פון פערשיעדענע מדרגות פון איינע
און דיעלבע געשיכטליכע ענטוויקלונג, אזוי וויא א
זוהן, אַן אייניקעל און אַן אור-אייניקעל פון איין
פאָרפאָלק, און זיי מוזען נאטירליך אין זיך האָבען
א סך זאכען, וואס זיינען ביי זיי אלע גלייך.

נעוויס איז אויך דאָ נאך גענויערע גלייכהייט
צווישען דיא מאָראַל פון פערשיעדענע פעלקער,
אָבער דיא גלייכהייט אין דעם קומט פון א גלייכ-
הייט אין דיא מדרגה פון דיא געזעלשאפטליכע ענט-
וויקלונג, דאס הייסט פון דעם וואס דיעזע פעלקער
שטייען אלע אויף איין מדרגה אין דיא ענטוויקלונג
פון זייערע עקאָנאָמישע אומשטענדען. למשל, פון
דעם אויגענבליק אָן וויא עס איז איינגעפיהרט גע-
וואָרען ביי מענטשען, אז דיא זאכען וואס מען קען
אוועק טראָגען מיט זיך זיינען דאס פרוואטאייגענע
טהום פון איינציגע מענטשען, האט זיך געמוזט ענט-
וויקלען א מאָראַל וואס זאגט „לא תגב" (רוזאָלסט
ניט גנב'נען). און דעריבער מוז דיעזער מאָראַל-
געבאָט זיך געפינען ביי אלע פעלקער און אין אלע
צייטען ווען און וואו עס איז איינגעפיהרט פרוואט-
אייגענטהום. אבער דאס בעווייזט ניט, אז דער „לא
תגב" איז א נייטיגער מאָראַל-געבאָט אויף דור
דורות ארויס. אז עס וועט קומען א צייט, ווען קיי-
נער וועט ניט נייטיג האבען צו גנב'ענען, סיי דען
ווען ער וועט האבען אזא גייסטיגע קראנקהייט,
וועט מען דאָך פשוט לאכען פון דעם פערדיגער
וואס וועט זיך אוועקשטעלען זאָגען דעם עולם דעם
מוסר פון „לא תגב".

(א ביישפיעל פון אונטערשידענע צווישען דיא
היינטיגע בירגער-מאָראַל און סאָציאַליסטישע פראָ-

ארויסגעקומען א פארטשריט פיר דיא מאַראַל, וויא פיר אנדערע צווייגען פון דיא מענשענס געדאנקען און געפיהלע. (דאס הייסט א פארטשריט אין דער ריכטונג, דאס דיא מאַראַל־בעגריפע זיינען אליין געהאטער צוגעגאנגען צו דעם ציעל, צו ערקלערען פיר רעכט דאס וואס איז גוט פיר אלע מענשען און פיר אונרעכט דאס וואס קען שאדען בריינגען מען זיין וועמען עס איז, אָהן אונטערשייד.) אָבער פאַרלייפֿיג זיינען מיר נאך ניט ארויסגעגאנגען פון דיא קלאסען־מאָראַל און מיר קענען דעריבער נאך לאנג ניט האַפּפֿען, אז אלע מינים מענשען זאלען מוזען צוגעבען, אז דאס איז רעכט און יענעס איז אומרעכט. א ווירקליך מענשליכע מאַראַל, א מאַראַל וואס וועט לערנען וואס רעכט און וואס אונרעכט איז ל כ ל ה ד ע ו ת, א מאַראַל וואס וועט שטיין איבער דיא פערשיעדענע אינטערעסען פון דיא פערשיעדענע קלאסען און איבער דיא עראיני געוונענע אָן זיי — אזא מאַראַל וועלען מיר ערשט קענען האבען, ווען עס וועלען שוין צווישען מענשען קיין פערשיעדענע קלאסען מיט פערשיעדענע אינטערעסען ניט זיין און מען וועט שוין זאגן האבען נאך פערנעסען אָן דעם.

עס זיינען דא דענקער, וועלכע זענען זיך אוועק און טראכטען זיך אויס אין קאפּ כללים ווענען רעכט און אומרעכט, ווענען גוטס און שלעכטס, און זיי רעדען זיך איין, אז דאס איז דיא ריינע וואַהר־הייט און אז אלץ וואס עס פעהלט, איז נאָר, אז מען זאָל דיא מענשען ווייזען, וויא אמת דאס איז, איז שוין נאָר קיין פראגע ניט, אז זיי וועלען דאס מוזען מודה זיין און אלע מענשען וועלען דאס איז געהעמען, אז דאן דארף מען נאָר אריינבריינגען אין מענשען א געפיהל צו וועלען לעבען מיט יושר, וועט שוין אליין ארויסקומען אויסגעצייכענט.

איידער מיר וועלען ווייזען וויא פאלש דאס איז, וועלען מיר פריהער א וויילע אוועקגיין אָן א זייט און בעטראכטען אלגעמיינע פילאָזאָפֿישע רעגלען ווען עס דיא ווענען וויא צו דענקען.

אין אלע צווייגען פון מענשליכען דענקען און פילאָזאָפֿיען איז דא פערשיעדענע ווענען וויא צו דענקען און טראכטען צו בעגרייפֿען עפעס וואס גייט פאַר אין דער וועלט. איין וועג פון דענקען ווערט

אז מענשען, וואס זיינען געוואָרען געבילדעט דורך דעם וואס אנדערע האבען געארבייט אויף זיי, זאָלען ערקלערען פאר רעכט, וואס אלע אוצרות פון דער נאטור און פון מענשליכע ארבייט זאָלען זיין אין דיא האַנד פון עטליכע רייכע לייט און פון זיי אויסגענוצט ווערען אנדערע צו בערויבען.

דאס אלץ איז אונרעכט נאך דיא מאַראַל פון דיא ארבייט־ערקלאַסע, אבער נאָר קיין אונרעכט ניט נאָך דיא מאַראַל פון דער בורזשואזיע.

דעריבער וועלען מיר קיין מאָל ניט בעשטיין דערויף, אז מען זאָג אונז ארויפלייגען אויפֿן ריקען וועלכע עס איז מאַראַל־לעהרע און פערלאנגען פון אונז מיר זאָלען דאָס אָנגעהמען אלס א געזעץ ווען גען אונרעכט און רעכט, וואס מוז שוין גילטען אויף אייביג און קען שוין קיין מאָל ניט פערענדערט ווערען. — מיט דעם אויסרייד, אז בכּן דיא מאַראַל האט איהרע שטענדיגע פרינציפען, וואס שטייען איבער אלע פערענדערונגען אין דער געשיכטע און איבער אלע פערשיעדענהייטען פון מענשען. אונזער איבערצייגונג איז, אז אלע ביזאהערענע מאַראַל־לעהרען זיינען אין זייער לעצטען גרונד דיא פרוכט פון דעם יעדעס־מאָליגען עקאָנאָמישען צושטאנד פון פון דער געזעלשאַפט. און אזוי וויא דיא געזעל־שאַפט איז ביז היינט געווען דורך און דורך פול מיט שטרייטענדע אינטערעסען פון דיא פערשיידענע קלאסען, אזוי איז אויך דיא מאַראַל אימער געווען א קלאסען־מאָראַל, א לעהרע וואס האט געדויערט הייסען נאָר טהון דאס וואס עס האט זיך געלוינט פאַר דיא קלאסע, ביי וועלכע דיעזע מאַראַל איז ארויסגעוואקסען! איינס פון דיא ביידע, אָדער עס האט געהערשט א מאַראַל, וואס האָט גערעכט געמאכט דיא הערשאַפט און דיא אינטערעסען פון דיא העררשענדע קלאסע, אָדער, אז דיא אונטער־דריקטע קלאסען זיינען געוואָרען גענוג מעכטיג, אז זיי זאָלען זיך קענען אויפהייבען געגען דיא אונטער־דריקער און אבשאַפֿען זייערע אייגנריכטונגען און פיהרונגען, דאן האט געהערשט א מאַראַל, וואס האט דיעזע קלאסע גערעכט געמאכט און ערקלערט פאַר רעכט און גלייך איהרע אינטערעסען פון דער צוקונפט. ביי דעם אלעס איז אבער ניט צו צווייפֿלען, אז אין סך הכל איז פון דיעזע שטרייטיגקייטען

וועלען צופאסען דיא ווירקליכע זאך צו דיעזע בויך-סברות, האָט פונקט אזא זין, וויא צו קוקען אויף א מענשענס-אבשפּיגלונג אין א צורדייטען שפיגעל, וואו זיין בילד קומט אויס שרעקליך משונה'דיג, און לויט נאָך דעם ביכד צו גיין זוכען און דערקער נען דעם ווירקליכען מענשען.

דיא פראקטישע פילאָזאָפּיע זאָגט דעריבער פערקעהרט: בשעת מען גייט בעטראכטען א זאך, מוז מען צו איהר צוגיין אָהן שום פאראויס אָפּגע-מאַכטע סברות; איידער איך האָב דיא זאך אליין בעטראכט, ווייס איך וועגען איהר נאָך ניט; און דאן קוק איך זיך גוט צו צו דיא זאך וויא זיא איז ווירקליך, און פון דעם וואס עס איז מיט דער זאך ווירקליך, נעהם איך ערשט ארויס געדאנקען און כללים וועגען דער זאך. אויף יענעם וועג גייט מען פון דיא סאָפּיגעדאנקען צו דיא זאך, אויף דעם וועג גייט מען פון דיא זאך צו געדאנקען. נעהמענדיג דעם זעלבען משל, וועט אזא ארט דענקען אויסקור סען אזוי: ווען איך גיי בעטראכטען וויא מענשען לעבען אויף דער וועלט און וויל דערגיין א טאָלק אין דעם, ווייס איך פון פאראויס קיין שום כללים און קיין שום "מסתמא'ס" ניט; איך ווייס נאָך ניט; איך גיי זיך צוקוקען צום לעבען גופא און פון דאָרט ארויס וועל איך דערגיין וואס דאָרט מ'הוט זיך; און קוקענדיג זיך צו צום לעבען, זעה איך, אז דיא מענשען האָבען ניט וויא זיי פערדיי-נען זיך, נעהם איך דערפון ארויס א כלל, אז קיינער קוקט זיך ניט אום דאס מענשען זאָלען הא-בען וויא זיי פערדייענען זיך. — (ווען איך בין אזא מענש וואס קען דאָס ניט פארטראָגען, וועט מיך דאן אנגעהמען א חישק צו ארבייטען פיר א'ן אנדערע אָרגנונג צווישען מענשען, אז יעדער זאָל יאָ האבען וואס ער פערדינט.)

דער ערשטער וועג פון דענקען הייסט, וויא גע-זאגט, "אפריאָריזמוס", אויף "דערוקטיווע" דענק-מעטהאָדע; דער צווייטער ארט דענקען הייסט "אפאסטעריאָריזמוס", אויף "אינדוקטיווע" מע-טהאָדע. אָדער "עמפירישעס" דענקען.

איצטער לאָמיר גיין צוריק צו אונזער ענין: מיט דיא מאָראַל איז אויך דאס אייגענע: ווען מען מאַלט זיך אויס אין קאָפּ א בויך-סברא-מאָראַל

אָנגערופען "אפריאָריסטיש", און ער גייט צו אויף אזא אופן: פריהער טראַכט מען זיך אויס אין קאָפּ א מין בויך-סברא, א שכל-דריידיל, וועגען דיא אור-זאכע פאר וואס דיא זאך, וואס מען וויל בעטראכ-טען, איז אזוי וויא זיא איז און וואס מיט דיא זאך "דאָרף מסתמא" זיין דערמעהר, און דערנאָך גייט מען אַראָפּ פון דיעזע בויך-סברא צו דער זאך און מען מאַטערט זיך אריינצופאסען דיא זאך אין דיא בויך-סברא אריין. אָט איז א משל פון אזא מין וועג פון דענקען: "מסתמא איז דאָ א גאָט וואס האט אלעס בעשאפען און פיהרט אלצדינג און דער גאָט איז מסתמא זעהר א גוטער". דאס איז דיא בויך-סברא, וואס מען נעהמט ניט ארויס פון פאָק-טישע ערפאָהרונג, פון טהאָמאָזאכען, נאָך מען ביל-דעט זיך דאס אין קאָפּ. דערנאָך גייט מען מיט דיעזע געדאנקען אין האַנד אויסמעסטען מיט זיי דאָס פאקטישע לעבען און מען וויל דאס לעבען דורכאויס צופאסען צו דיא אויסגעטראַכטע געדאנ-קענ-מאָס. אז מען זעהט למשל אין לעבען, אז א גוטען מענש גייט שלעכט און א שלעכטען גוט, דרינגט מען זיך דערפון, אז עס איז דאָ א גיהנם מיט א גיידען, ווארים אזוי וויא עס איז דאך שוין פון פריהער אבגעמאַכט אלס א "ידוע" זאך, אז דיא וועלט פיהרט א גאָט און אזא גאָט איז א גוטער און גערעכטער, איז דאך אונ-מעגליך ער זאָל דעם שלעכטען ניט בעשטראָפען און דעם גוטען ניט בעלוינען, און אזוי וויא אויף דער וועלט זעהט מען איהם דאס ניט טהון, מוז דאָך זיין א "יענע וועלט", וואו ער צאהלט יעדען נאך זיינע מעשים.

דיעזען וועג פון דענקען האָט דיא נייערע גע-זונדע פילאָזאָפּיע פערוואָרפען אלס פאלש. זיא זאָגט אזוי: דיא בויך-סברות פאלען סיי וויא סיי אויך ניט אריין אין קאָפּ פון א וואהרהייטס-מאנא-זין וואס געפינט זיך אין היממעל. דיא "מסתמא"-דינע "אינפּעקלע בילדען זיך סיי וויא סיי אויך נאר אין קאָפּ אלס פאנטאזיע-אבשפּיגלונגען פון דעם וואס מען זעהט און מען הערט פאר זיך; נאָך גייט פעהר, עס איז א'ן אָבשפּיגלונג וויא אין א צורדייטען שפיגעל, ווייל אין דיא פרייע פאנטאזיע קען זיך פאָרשטעלען אין הימעל א יריד; און צו

שטרעבונגען פון דיא הערשענדע, אָדער פון דיא רעוואָלוציאָנערע שטרעבונגען פון דיא אונטער־דריקטע קלאַסען.

* * *

דיעזע אלע געדאַנקען זיינען אין פראַקטישען לעבען זעהר נייטיג. דאס רוב פעהלערן, וואס דיא ארבייטער־קלאַסע מאַכט אין איהר קאַמפּף פיר איהרע אינטערעסען, פיר איהר רעכט, קומען פון דעם, וואס זיא פערשטייט נאָך ניט דיעזע געדאַנקען און מיינט דעריבער, אז גוטע מענשען, און „עהרליכע רעגירונג“, — מעג זיא בעשטיין פון וועמען עס איז, — וועט איהר העלפֿען אויספיהרען יושר. דיא ארבייטער־קלאַסע מוז אפער בעגרייפֿען, אז דיא קאפיטאַליסטישע קלאַסע איז נאָר ניט שלעכט און ניט אומגערעכט — ביי זיך אין דיא אויגען. זיא האט זיך איהר גערעכטיגקייט און איהר מאַראַל; דיא גערעכטיגקייט, וואָס דיא ארבייטער פערלאנגען, איז נאָר זייער גערעכטיגקייט און זייער מאַראַל. ווען עס שטייט רעכט געגען אומד רעכט, קען מען האַפֿען, אז א דריטער (אָדער דער שבל) זאָל פסק'ענען ווער עס איז גערעכט און מען זאל זיך פערשפארען צו קריגען; ווען מען ווייסט אָבער, אז רעכט שטייט געגען רעכט, דאס הייסט אז ביידע צידים זיינען ביי זיך גערעכט און סײַן שום ראיות וועלען דאָ ניט העלפֿען, אז איין צד זאָל דעם אנדערן אויפווייזען אז ער איז גערעכט, דאן ווייסט מען, אז דאָ קען נאָר אַ ביטערער קאַמפּף פסק'ענען דיא דין תורה און דיא מאַכט מוז ענט־שיידען.

דעריבער האָט דיא סאָציאַליסטישע בעוועגונג נאָר אַ האַפּפּונג דורך דעם, וואָס זיא איז אַ קלאַסע־בעוועגונג פון דיא ארבייטער־קלאַסע געגען דיא קאפיטאַליסטישע קלאַסע, און דורך דעם, וואס זיא בעמיהט זיך נאָר צו פערשאַפֿען דיא ארבייטער אַ קלאַסע־מאַכט, דורך וועלכע זיא זאָל זיך געווינען דעם סאָציאַליזמוס אין אַ קאַמפּף געגען דיא הערשענדע מאַכט.

ש. פּעשעס.

און מען וויל צו־שניידען דאס פאַקטישע געזעל־שאַפֿטליכע לעבען נאָך דיעזע מאַראַל, איז דאָס אַן אַפּריאָריזמוס און דאס איז פאַלש. ווען מען וויל פערשטיין דעם ריכטיגען אמת וועגען מאַראַל, מוז מען זיך ארויסשלאָגען פון קאָפּ אלע אייגענע געדאַנקען געדאַנקען און צוגיין צום צוואַממען־לעבען פון דיא מענשען נאָר אָהן אייגענע פלענער און בעטראַכטען וויא עס איז צוגעגאַנגען צווישען מענשען זינט זיי לעבען צוואַמען, לויט וויא דיא וועלט־געשיכטע דערציילט אונז. און בעטראַכטענדיג דאס ווירקליכע צוואַמען־לעבען, געפינען מיר, אז עס איז ניטאָ קיין מין היממעל־מאַראַל, קיין זעלבסט־פערשטענדליכע בעגריפֿען וועגען דעם וואס עס איז רעכט און וואס אומרעכט, — בעגריפֿען אזעלכע, וואס דאָס לעבען זאָל זיך נאָך זייער פאָרם צושניידען, — נאָר אדרבה, דאָס לעבען איז דיא פאָרם און דיא מאַראַל שניידט זיך צו נאָך דעם לעבען. דער אַפּריאָרישער מאַראַל־פּילאָזאָף ווייסט אָבער ניט, אז אייגענטליך זיינען זיינע בויך־סברא־דיגע מאַראַל־געדאַנקען אויך ניט אריינגעפאלען פון היממעל צו איהם אין קאָפּ אריין, נאָר זיי האָבען זיך ביי איהם געבינדעט לויט דיא איינדריקע, וואס דאס פראַקטישע לעבען האָט אין איהם געמאַכט, לויט דיא וועלט־געשיכטע, לויט דיא ביכער פון אנדערע שרייבער, וואס ער האָט געלעזען, און וועלכע זיינען אויך וויעדער געווען בעאיינפלוסט פון דיא פאַקטישע לעבען־סאומשטענדען. אויף אזא אופן קומט אויס, אז ווען אונזער רעכט־פּילאָזאָף מיינט דאָ דיא היסטאָרישע ווירקליכקייט ארויסצו־וואַרפֿען דורך דיא טהיר און זיך צו מאַכען אַן איבער־אלע־וועלטען־מאַראַל גאר אונאַפּהיינגיג פון דיא אמת־געשיכטליכע פאַסירונגען, קומט אָבער דיא היסטאָרישע ווירקליכקייט אין אמת'ן צוריק אריין צו איהם דורך פּענסטער און זיין אין הימל מעל ארומשוועבענדע וועלט־מאַראַל איז נאך אלעם פאָרט ניט מעהר וויא א צודרייטע אבשפּיגלונג אין דעם פערקרוםמען שפיגעל פון זיין מוח, פון דיא שטרעבונגען צו וועלכע איינע פון דיא קלאַסען פון זיין צייט ציהט: אָדער פון דיא קאָנזערוואַטיווע

דיא געלט פראגע און דער היי-יעהריגער וואהל-קאמפף אין דיא פער אייניגטע שטאטען.

(גאנץ אלעקסאנדער יאנאס).

(שלום).

וואָרים, הנם זיי וואָלטען זייערע אַרבייטער געצאָלט אזוי פיעל דאָללאַרס וויא איצט, וואָלט דאָס בא-טרעפען בלויז צוויי דריטעל, וואָרים דער דאָללאַר וואָלט דאָך געהאט דיא ווערדע פון בלויז 67 סענט. דאָס רוב פאבריקאנטען וואָלטען אויך געוואר-נען פון דיא ענדערונג, דען דער פרייז אויף זייערע סחורות וואָלט זיך אויפגעהויבען, ווערענד זייערע אַרבייטער וואָלטען זיי געצאָלט דיא זעלבע צאָהל דאָללאַרס וויא היינט, און דאָס וואָלט הייסען 67 סענט אַנשטאָדט א דאָללאַר.

אַבער אין אמת'ן דוכט זיך אפילו דער געווינס פון דיא פאַרמערס מיט דיא פאבריקאנטען א סך גרעסער וויא ער קען זיין ווירקליך. מען דארף ניט פאַרגעסען, אז דיזע מענטשען זיינען ניט בלויז פאַר-קויפער, זאָנדערען אויך קויפער פון סחורות פאַר זייער אייגענעם געברויך. נון, אויב זיי וועלען נע-מ ען גרעסערע פרייזען פאַר זייערע סחורות, וועלען זיי דאָך אויך מוזען געבען גרעסערע פרייזען פאַר דיא סחורות, וואָס זיי וועלען קויפען.

א חוץ דעם, וויא מיר וועלען באלד זעהן, וואָל-טען דיא אַרבייטער-מאססען געוואָרען אויף צוויי דריטעל אַרימער, וויא זיי זיינען איצט. לויט אַרביי-טער איז אין לאַנד דאָ ביז 15 מיליאָן. דאָס זיי-נען 15 מיליאָן קויפערס פון סחורה, 15 מיליאָן קונדען אויף דיא פראָדוקטען פון דיא פאַרמס און פאבריקען. ווען דיזע ווערען ארימער, הייסט דאָס אז ווייניגער סחורה קען געקויפט ווערען, — ווייני-

לאַמיר זיך פאַרשטעלען, אז צרליעב דעם, וואָס מען פאָדערט מעהר זילבער, — וואָס אויף זילבער איז א גרעסערע נאכפראַגע — וואָלט דער פרייז פון דיא זילבער אין דעם דאָללאַר געשטיגען פון 52 סענט אויף 67 סענט.

ווער וואָלט פון דעם געוואונען? דיא פאַר-מערס און בעלי-הבתים פון הייזער אָדער לאַנד? וואָס זייער אייגענטום איז פאַרמאָרטנידזשט. ווע-אזא פאַרמער האָט א פאַרם, וואָס איז ווערט זעקס טויזענד דאָללאַר, און דער מאָרטנידזש באטרעפט פיער טויזענד, — וואָס וועט דאָן זיין? אזוי וויא צוליעב דעם זילבערנעם סטענדערד וואָלטען דיא פרייזען אויף פאַרם-פראָדוקטען געשטיגען, וואָלט דער ווערט פון זיין פאַרם פון זעקס טויזענד דאָל-לאַר געוואָרען ניין טויזענד (דאָס איז ווערדיג דיא ווערט פון דעם זילבערנעם דאָללאַר) דער מאָרט-נידזש אָבער בלייבט דער זעלבער — אויף 4000 דאָללאַר, זאָ דאָס זיין חוב איז פיעל פאַרקלענערט געוואָרען, דען פריהער איז ער שולדיג געווען 4000 דאָלאַר אויף א פאַרם פון 6000 — דאס הייסט צוויי דריטעל; ווערענד איצט איז ער שולדיג 4000 אויף א פאַרם פון 9,000 (ניט מעהר וויא פיער נינטיל). אין גאנצען איז דאָ פאַרמאָרגיידזשטע פאַרמס וועלכע וואָלטען אויך געוואונען פון פריי-זילבער) אָנדערהאלבע מיליאָן.

אלע פאַרמערס וואָס האלטען געדונגענע מעג-שען, וואָלטען פון דיא ענדערונג געהאט א געווינס,

נער געשעפט קען געפירט ווערען. מיט אגע גליקען פון דיא הויכע פרייזען וואָלטען אונטער פרייזילבער אלזאָ געוואָרען טויט דיא געשעפטען און אפילו דיא פארמערס מיט דיא פאבריקאנטען וואָלט ניט גע-
ווען בעסער וויא היינט.

אָבער וואָס פאר אַן עלענט וואָלטען געהאט אויסצושטיין דיא ארבייטער, — דיא וואָס לעבען פון לוינ. דער ציגארמאכער, דער סטאַלער, דער לעהרער, דער זשורנאליסט, דער שניידער, דיא גע-
דונגענע קרעמערקע אָדער דיא נייטערין — אלע וואָס לעבען פון לוינ וואָלטען טיפער ארונטערגע-
דריקט געווען אין דעם תהום פון נויט דורך דעם דרום פון דעם זילבערנעם דאָללאַר, וועלכער וואָלט געוואָרען 67 סענט פון דיא 100 סענט, וואָס ער האָט היינט צוליעב דעם, וואָס הינטער איהם שטייט דער גילדערנער דאָללאַר.

איהר וועט אפשר פרעגען: וויא באַלד אַז אויף אלע סחורות וועט שטייגען דער פרייז, טאָ פאר וואָס זאָל אויף ניט שטייגען דער פרייז אויף דעם ארבייטער'ס סחורה — אויף זיין ארבייט?

דער אַנטוואָרט איז אַ גאנץ איינפאכער. דער אונטערשיעד צווישען דעם ארבייטער'ס סחורה און אַנדערע סחורות בעשטייט אין דעם, וואָס איהר קענט איהר ניט לאָזען ליגען און וואַרטען אויף אַ בעסערען פרייז. דיא ארבייטער זיינען געצוואונגען זייער סחורה צו פארקויפן יעדען טאָג, אַז ניט, האָבען זיי ניט מיט וואָס דיא נשמה צו דערהאַל-
טען. און אזוי וויא אין יעדען פאך איז דאָ מעהר אַרבייטער וויא פלעצער, איז דיא קאָנקורענץ צוויי-
שען דיא ארבייטער גרויס, און דאָס דריקט אַרונט-
טער דעם פרייז אויף זייער סחורה. אָהן סטרייקס קען דער ארבייטער קיין לוינ-העכערונג ניט ערוואַר-
טען. אום אונטער פרייזילבער זאָל ער קענען קוי-
פען אזוי פיעל וויא היינט וואָלט ער געקענט האָ-
בען פאר 10 דאָללאַר אַ וואָך, למשל, וואָלט ער דאָן געמוזט אַנשטאָרט 10 דאָללאַר אַ וואָך האָבען 15 דאָללאַר אַ וואָך. באַרעכענט, וויא שווער עס איז דורך סטרייקס. דורך אַ ביטערן קאמפף ארויס-
צורייסען אפילו בלויז פון 10 אויף 12, וועט איהר פארשטיין וויא דעם ארבייטער וואָלט זיך דאָן גע-
קעבט.

אַז אויסגעצייכענטען ביישפיעל האָבען מיר געהאט טאַקי אין דיא פעראייניגטע שטאַטען צווישען דיא יאָהרען 1861 און 1865. דיא געלט פון לאַנד איז דאָן בילליגער געוואָרען, און דיא פריי-
זען אויף אלע פראָדוקטען זיינען געשטיגען אויף 116 פראָצענט; דער אַרבייטס לוינ אָבער איז גרע-
סער געוואָרען בלויז אויף 43 פראָצענט.

עס זיינען אויף דאָ זייטיגע צרות, וואָס פון דיא פרייזילבער וואָלט ארויסגעקומען.

יעדער אַבנעשפאָרטער דאָללאַר, — צו ער ליגט אין אַ באַנק, צו אַנדערס-וואו — וואָלט פאַר-
לירען אַ דריטעל פון זיין ווערט און וואָלט געקענט קויפן בלויז צוויי דריטעל פון דעם, וואָס ער קען היינט קויפן.

דאָס זעלבע וואָלט זיין מיט אַבנעצאָלטע ליף-
אינשורענס. דער צאָלער וואָלט בעקומען דיא סומע פאר וועלכע ער האָט געצאָהלט מיט 100-סענטיגע דאָללאַרס, אָבער דיזע סומע וואָלט מען איהם גע-
געבען מיט 67-סענטיגע דאָללאַרס.

אלע דיא וואָס ערהאַלטען פענסיאָנען, וויא דיא וואָס האָבען געדיענט אין דיא לעצטע קריעג, וואָלטען אין גרונד בעקומען בלויז צוויי דריטעל פון דעם וואָס זיי בעקומען היינט.

אַ חוץ אלעמען — יעדער, וואָס האָט ווערטד פאַפיערען. וויא יונייטעד סטייטס באַנדס, באַנדס פון אייזענ-באַהגען א. ז. וו. וואָלט זיך געהיילט דיזע פאַפירען צו פארקויפן, און דאָס וואָלט אַנ-
געמאַכט אזא מישעניגע, אַז עס וואָלט געוואָרען דער גרעסטער קראַך אין דער געשיכטע פון לאַנד. וואָס-זשע זאָלען דיא ארבייטער טאָן? אַז זיי דאַרפען ניט געבען דיא שטיצע פון זייערע שטימען צו ברייענען — דעם פרייזילבער קאַנדידאַט, דעם קאַנדידאַט פון דיא דעמאָקראטישע פאַרטיי — ווענען דעם פאַרשפאָרען מיר צו ריידען. אָבער פונקט אזוי וויא זיי דאַרפען ווייכען פון דיא דעמאָ-
קראטען מיט זייער ברייען, דאַרפען זיי ווייכען פון דיא רעפובליקאַנער מיט זייער מעקקינלי.

דיא רעפובליקאַנער (און דיא „נאָלד דעמאָ-
קראטען“) ציטערן פאַר דעם קראַך, וואָס דער פריי-
זילבער נייעס וואָלט אַנגעמאַכט, — פאַר דעם שאַ-
דען, וואָס דיא באַנקירען, גרויסע קאַפיטאַליסטען

ברידערשאפט קען ארויסקומען פאר-דיא ארבייטער
קען מען זיך שוין פארשטעלען.

דער דומער כלל, אז פון צוויי צרות זאל מען
זיך אויסקלייבען דיא קלענערע — דזער דומער
כלל, וועלכען דיא ארבייטער האבען מקיים געווען
ביי אלע וואהלען, האָט זיי שוין געקאָסט גענוג.
דער פועל יוצא איז אימער געווען, אז דיא ארביי-
טער האָבען סײַן שום בעדייטונג ניט געהאט אין
דער פאָליטיק אויסער דיא בעדייטונג פון שטיספיה.
פאר דיא אינטערעסען פון דיא ארבייטער זיי-
נען דיא דעמאָקראַטען און דיא רעפּובליקאנער צוויי
צרות, און זיי, דיא ארבייטער דארפן זיך ניט אויס-
קלייבען איינע פון דינע צוויי צרות, זאָנדערן צו שטיין
צו דיא פארטיי וואָס קעמפט פאר זייערע אינ-
טערעסען, — דיא סאָציאַליסטישע ארבייטער פארטיי.
אין א פאָר ווערטער איבערזאָגענדיג וואָס עס
טהוט זיך אין דעם היינטיגן וואהל קאמפף האָבען
מיר אזוי: דיא רעפּובליקאנער קעמפט פאר דיא
אינטערעסען פון גרויס-קאפיטאַל, וואָס רויבט און
שינדט דעם ארבייטער אויף גרויסען שטייגער.
דיא דעמאָקראַטען קעמפט פאר דיא אינטערע-
סען פון דעם מיטעל-קלאס, אום ער זאל אויך קע-
נען שינדען דעם ארבייטער'ס הויט אויף א גרויסען
אופן. פרייזילבער, מיט ברייען איז אן אונגליק-
מעקקינלי איז אן אונגליק. דיא ארבייטער דארפן
אָבער צווישען דינע צוויי אונגליקען ניט קלויבען,
זאָנדערן בעקעמפטען זיי ביידען אונטער דיא פאָהן
פון דיא סאָציאַליסטישע ארבייטער פארטיי.

וואָלטען געהאט פון דיא באַנקראַטען. זיי ציטערען
פאר זייערע געלט-זעק, דינע רויבערס פון דעם
ארבייטער'ס שווייס, דינע שינדער פון דעם ארביי-
טער'ס הויט! דעריבער זיינען זיי דאָס פלוצלינג
געוואָרען אזעלכע גוטע-פריינד דעם ארבייטער, —
דינע פיאווקעס זיינען! מיט א מאָל האָבען זיי
רחמנות געקראָנען אויף דעם גוין-שקלאָף און קרעכ-
צען טאמער וועט ער חס ושלום האָבען שאָדען פון
דיא פרייזילבער. שאָדען וואָלט ער טאקי פון דיא
דעמאָקראַטען האָבען. אָבער וואָס פאר א נוצען
וואָלט ער געהאט, ווען ער זאל אויף זיינע פלייצעס
אויף דעם פרעזידענטען-שטול ארויפשלעפען מעק-
קינלי? מיר ווייסען שוין דיא נוצען. עס וואָלט
זיך אָנגעפאנגען א סדרה פון פראָטעקשאַן און פון
נייע פארקלענערונגען פון ווידושעס, וואָרים פראָ-
טעקשאַן מאכט דאָך דיא פרייזען פון פראָדוקטען
חעכער, וויא דיא פרייזילבער וואָלט געמאכט.

א חוץ דעם, וויא יעדער ווייס, איז דאָך מעק-
קינלי פלוז א גע-יין אין דיא הענט פון דיא גרויסע
מיליאָנערען און רויבער פון דיא ארבייטער. זיי האָבען
געפאָדערט זיין נאמינאציען אלס קאנדידאט. דער
בערימטער האננא, איינער פון דיא קאפיטענע פון
טראַסטס, א מאָן, וואס האלט סקעבס, א פערניכ-
טער פון יוניאָנס איז דער הויפט-פיהרער פון מעק-
קינלי'ס קאמפף ערוויילט צו ווערען. ווען, מיט עט-
ליכע יאָהר צוריק, איז מעקקינלי געווען באַנקראַט,
האט דינער האננא צוזאמען מיט אנדערע מילי-
אָנערען באַצאהלט זיינע חובות. וואס פון אזא

ענגלישע ראָמאַנען און ראָמאַניסטען אין דעם 18טען און 19טען יאָרהונדערט.

צווייטער אָרטיקעל.

דער ניינצענטער יאָרהונדערט.

דער ערשטער בעדייטענדער פאָרשטייער פון דעם ענגלישען רעאליסטישען ראָמאַן אין דעם ניינצענטען יאָרהונדערט איז געווען א פרויענצימער מיסס זשען אָסטען. זיא איז געווען דיא טאכטער פון א פראווינציאלען גייסטליכען און האָט איהר גאנצען לעבען פערבראכט אין איינזאַמקייט. צו זעקס און דרייסיג יאָהר האָט זיא זיך אנגעהויבען צו באשעפטיגען מיט ליטעראטור און צו צוויי און פערציג יאָהר איז זיא געשטאַרבען, איבערלאָזענדיג נאָך זיך פינף ראָמאַנען, וועלכע האָבען אלע כמעט דעמועלבען ווערט. מיסס אָסטען האָט ליעב געדאָס שטיללע פאמיליען-לעבען; זיא האָט נור אַזא לעבען געלעבט, און נור אַזא לעבען האָט זיא בעשריבען אין אללע איהרע ראָמאַנען. דאס איז געווען דאס לעבען פון דיא מיטטעליקלאססען, צו וועלכע עס האָט בעלאנגט איהר פאָטער און דער ענגער קרייז פון איהרע בעקאנטע. זיא האָט געדאָס דאס לעבען אין זיינע קלענסטע איינצעלהייטן טען און האָט עס פאָרגעשטעלט מיט א זעלטענער וואהרהייט. פון איהרע ראָמאַנען קען מען זעהען, דאס דיא הויפט-אינטערעססע פון דיא ענגלישע פרויען אין דעם אנפאנג פון דיעזען יאָרהונדערט איז געווען צו באפען חתנים. אללע איהרע ווערקע האָבען איינע און דיזעלבע טהעמא: זיא זאגט, פרייד און ליידען פון דעם פאמיליען-לעבען אין דיא געדאנקען און געפיהלע פון דער קעניגין פון דער פאמיליע—דער פרוי. דאָס אללעס איז בעשריבען ביי איהר מיט א מיקראָסקאפישער גענויאנקייט, און דיא אינגערע וועלט פון דיא פרוי איז פאָרגע-שטעלט אזוי אויספיהרליך, אזוי וויא דיא פערפא-

סערין וואָלט געווען א דם שונא פון איהר אייגענעם געשלעכט. דיא שפראכע פון מיסס אָסטען איז וואונדערבאר איינפאך און ריין. וואָלטער סקאָטט איז געווען ענטציקט פון איהרע ראָמאַנען, אָבער היינט לעזט מען זיי שוין ווייניג אין ענגלאנד, ווייל זיי זיינען זעהר לאנגווייליג. דיא היינטיגע ענגלישע קריטיקער האָלטען זיא פאר איינע פון דיא בעסטע רעאליסטישע ראָמאַניסטען פון ענגלאנד און זאגן פאר דיא בעסטע נאָך מיסס דזשאָרדזש עליאָט.

מיסס אָסטען איז נישט לאנג געווען פאָפולער. ארום דריי יאָהר פאר איהר טויט איז אויף דעם האַרצאָנט פון דער ענגלישער ליטעראטור ערשיינדען א נייער שטערן, וועלכער האָט מיט זיין גרויסען גלאנץ פאלד פערדונקעלט דעם שטיללען און שוואַכען ליכט פון איהר גאָמען. עס איז ערשינען דער ערשטער בעצויבערנדר פון איהר גרויסען צייט-גענאָסע וואָלטער סקאָטט.

דער פאָטער פון דעם היסטאָרישען ראָמאַן איז געבוירען געוואָרען אין 1771 אין עדינבורג, אין דער הויפטשטאָרט פון זיין געליעבטען שאַטלאַנד. אזוי וויא זיין בעריעמטער צייטגענאָסע ביראָ, האָט ער פון קינדווייז אָנגעהינגט אויף איין פוס, און צוליעב דיעזען פהזישען פעהלער זיינעם, וועלכער האָט איהם נישט ערלויבט צו געהאָבען אנטהייל אין פיעלע קינדער-שפיעלען, האָט ער זעהר פרי אָנגעהויבען צו לעזען און פיעל צו לעזען. זיין פאָטער איז געווען דער אויפזעהר פון דיא שטאָרט-ארכיווען פון עדינבורג און ער האָט איבערגעגעבען זיין זוהן פירוש זיין לעבע צו אלטע זאכען, אלטע מאָנומענטען, פאפיערען, בילדער, — מיט איינעם וואָרט, צו אללעס, וואָס איז איבערגעבליבען פון

דיא אלטע צייטען. ווען וואלטער סקאטט איז ארט געווען דריי יאָהר, האָט ער שוין געזונגען אַל-טע שאַטלאַנדישע ליעדער; איהם איז גענוג געווען איין מאָל אויסצוהערען אַ ליעד, אום זיא שוין צו קענען אויסגענווייניג. ער איז געווען גאנץ גלייכ-גילטיג צו רעאליסטישע ראמאנען; דערפאר אָבער האָט ער זיך ניט געקענט זאט אַנלעזען מיט דיא ווערקע פון מיססיס ראדקליף און מיט אלערליי העלדען און ריטטער־ראמאנען. ער האָט זיך גע-לערנט אין דער שולע און דערנאָך אין דעם אוני-ווערסיטעט ניט זעהר גענצענד; דערפאר איז ער געווען בעריהמט צווישען זיינע חברים מיט זיינע קענטניססע פון דער געשיכטע פון שאַטלאַנד און פון איהר ליטעראטור. ער האָט אין זיין יוגענד גאנצע זיבען יאָהר פערבראכט אין ארומרייזען אי-בער דער געבירטיגער פראווינץ לאַדעסדאל, אונ-טערזוכענדיג מיט דעם פלייסס פון אַין אלטען גע-לעהרטען יעדעס ריווטשאַקעלע און יעדע צופאלענע געביידע. ער פלעגט זיך אָביטעלען נעכטיגען ביי פאסטיכער און פלעגט מיט ענטזיקען אויסהערען זייערע ערצייגונגען פון דיא אמאָליגע צייטען און דיא אלטע שאַטלאַנדישע ליעדער. ער פלעגט ליעב האָבען צו ראָיען זיך אין פראווינציאלע ארכיווען, צו לעזען דיא שטאָרט־ביכער, זאָגאר אלטע צפאות און קאָנטראַקטען. ווען עס איז איהם איין מאָל געלונגען צו קריגען אַין אלטען שאַטלאַנדישען קריענס־האָרן, האָט ער ניט אויפגעהערט צו בלאַ-זען איהם א גאנצען טאָג. ער פלעגט ווערען אוי-סער זיך פאַר פרייד, ווען ער פלעגט דערזעהן אַל-טע פערגאמענטען אָדער אמאָליגע געוועהר. אַל-לעס, וואס דיא צייט האָט באדעסט מיט שימעל און שטויב, איז געווען שרעקליך אנזעהענד פאר איהם. זיין קאָפ איז געווען פולל מיט אלטע ליע-דער, לעגענדען, ריטטער־געשיכטען, טורנירען און פעאָדאלע קריעגען. ער האָט געהאט א זעלטענעם זכרון און א וואונדערבאר רייכע פאנטאזיע. ווען ער האָט געענדיגט דעם אוניווערסיטעט, איז ער אין אנפאנג געווען אַין אדוואָקאט און דערנאָך א שערף. ביז 35 יאָהר האָט ער זיך באשעפטיגט מיט איבערזעצונגען פון דער דייטשער שפראכע און מיט ארויסגעבען פון שאַטלאַנדישע ליעדער און

לעגענדען, וועלכע ער האָט אליין צונויפגעקליבען. צו 35 יאָהר האָט ער אָנגעהויבען צי שרייבען אַרי-גינעלע ליעדער און ער איז אין ניכען געוואָרען איי-נער פון דיא פאָפולערסטע פאָעטען פון ענגלאַנד. מען האָט איהם שפעטער זאָגאר געמאכט פאר דעם הויף־פאָעט און מען האָט איהם געשענקט דעם טיטעל פון באַראָן. דיא ראמאנען פון וואל-פאָ און מיססיס ראדקליף האָבען איהם דיא ער-שטע ארויפגעפיהרט אויף דיא געדאנקען אנצו-שרייבען א ראמאן פון דעם מיטטעלאלטערשען לעבען פון שאַטלאַנד, אָבער עס האָט כאָנג געדויר-ערט, איידער ער האָט זיך ענטשלאָסען אויף דעם. ערשט דאן, ווען זיין שם אלס א פאָעט האָט אַנ-געהויבען צו ווערען קלענער דורך דעם, וואס עס זיינען ארויסגעטרעטען אזעלכע געניאלע דיכטער וויא בייראָן, שעללי, קיטס און אנדערע, האָט ער ענדליך בעשלאָסען אָפצוגעזענען זיך מיט דיא ריי-גע פאָעזיע און צו זוכען גליק אויף דעם באַדען פון דעם היסטאָרישען ראמאן. אין 1814, ד. ה. ווען וואלטער סקאטט איז שוין אלט געווען 45 יאָהר, איז ערשינען זיין ערשטער היסטאָרישער ראמאן, דער ערשטער פון זיין בעריהמטער סעריע ראמא-נען, וועלכע זיינען בעקאנט אונטער דעם נאמען „וועוירל־ראמאנען.“ „וועוירל־אזוי הייסט דר-זער ערשטער ראמאן זיינער, נאָך וועלכען מען האָט אָנגערופען דיא גאנצע סעריע—איז ערשינען אונ-טער א פאלשען נאָמען, אבער דער דער אמת'ער נאָמען פון זיין פערפאסער איז אין ניכען בעקאנט געוואָרען, כאַטש וואלטער סקאטט האָט זיך אַ לאנגע צייט פון איהם אָפגעזאָגט. דער ראמאן האָט געמאכט א פוראָר. מען האט צוכאפט אלע עקזעמפלאַרען פון דער ערשטער אויסגאבע אין ענגלאַנד און מען האָט איהם איבערזעצט אויף עט-ליכע אויסלענדישע שפראכען. פאר דער מאַססע פון דעם לעזע־פובליקום איז דאָס געווען גאָר א נייער מין לעזע־שטאָף, וועלכער האָט געהאט דיא מעלות פון דיא רעאליסטישע ראמאנען צוזאממען מיט דער שפאנענדער אינטערעסאנטקייט פון דיא פאנטאסטישע. אלע האָבען מיט אונגעדולד ער-ווארטעט דעם נעקסטען ראמאן פון דעמוזעלבען מין, און ער איז טאָקי אין ניכען ערשינען. פון

גרויסע איינקינפטע איז ער אריינגעטרעטען אין שותפות מיט דיא ארויסגעבער פון זיינע ווערקע. דער סוף פון דיזער ניט-ליטערארישער אונטערנע-מונג זיינער איז געווען, דאס אין 1826 האט ער זיך געמוזט ערקלערען פאר באנקראט אויף אזא היבשע סומע, וויא 130,000 פונט שטערלינג. אבער ער האט זיך פון דעסטוועגען ניט אָבגעזאָגט פון זיינע חובות; ער האט נור געבעטען זיינע קרעדיט-טאָרען, זיי זאָלען איהם ערלויבען אויסצוצאהלען זיי ביסלעכווייז מיט דיא איינקינפטע פון זיינע ווערקע. און דאן האט זיך אנגעהויבען דער לעצטע און העכסט טרויעריגער פּעריאָד אין דעם לעבען פון דעם גרויסען ראַמאניסט, סקאָט דער שריי-בער האט זיך גענומען צו פארריכטען דעם פעהלער פון סקאָט דעם מענשען, אבער דיעזע אויפגאבע האט זיך ארויסגעוויזען צו שווער אפילו פאר איהם, מיט זיין גרויסען טאלאנט, זעלטענער ענערגיע און חשק צו ארבייטען, נאך זעקס יאהר פון אונאויפ-הערליכער ארבייט איז ער נאך געבליבען שולדיג מעהר, וויא 60,000 פונט שטערלינג. און דערווילע האט דיעזע שרעקליכע אנשטרענגונג בעגראָבען זיין טאלאנט און האט פערקירצט זיין לעבען, ער איז געשטאָרבען אין 1831 אין זיין שלאָם אַבבאָטס-פאָרד, אויף דעם 61טען יאהר פון זיין לעבען. זיינע יורשים, צו וועלכע עס איז איבערגעגאנגען דיא אייגענטום פון זיינע ווערקע, האבען אין עט-ליכע יאהר אויסגעצאהלט מיט דיא איינקינפטע פון זיי, דעם רעסט פון זיין חוב. דיא לעצטע יאהרען פון וואָלטער סקאָטען זיינען געווען פערפינסטערט נאך אויס אנאנדער אורזאכע, דער בעריהמטער ראַמאניסט איז געווען שרעקליך קאָנסערוואַטיו אין דער פאָליטיק און דאָצו נאך קורצזיכטיג קאָנסערוואַטיוו. ווען אס ענדע פון דיא צוואנציגסטע יאהר-רען פון דיזען יאהרהונדערט האָבען אין ענגלאנד ווידער א מאָל אויפגעלעבט דיא ליבע-אלע אירעען. האט דער גרויסער ראַמאניסט אנגעהויבען זעהר אַפט בעליידיגט צו ווערען אויף דיא פאָלקס-פער-זאמלונגען פאר זיינע צו רעאקציאָנערע מיינונגען.

(שלוס פאָלגט).

מ. באראנאו.

זעם יאהר 1814 ביז דעם יאהר 1832, ד. ה. אין פארווייז פון 18 יאהר, האט וואָלטער סקאָטט אַנ-געשריעבען 29 פון דיעזע ראַמאנען, פאר וועלכע ער האט געקראָגען 200.000 פונט שטערלינג — אין אונגעהייער גרויסע סוממע אין יענער צייט. אין ענגלאנד האט מען זיינע ראַמאנען פארוויפט אין אונגעהייער גרויסע צאָהל עקזעמפלארען. ער איז אין דעם פולקען זינע דעם וואָרטעס געוואָרען א נאציאָנאלער שרייבער, ווייל איהם האט געלעד-זען דיא גאנצע נאציאָן, יעדערער, וואָס האט נור געקענט לעזען. מיט זיינע ראַמאנען האָבען זיך גלייך געקוויקט גראַפען און זייערע לאַקיען; איבער זיי האָבען געוויינט אי לעדים אי זייערע דיענסטען. אויף דעם קאָנטינענט פון אייראָפּא האט ער אויך געהאט איין אונגעהייערען ערפאלג: אין פראנקרייך אליין האט מען פון זיינע ראַמאנען פארוויפט ביז 1.400.000 עקזעמפלארען.

דיא גרויסע איינקינפטע, וועלכע וואָלטער סקאָטט האט אָנגעהויבען צו בעקומען פון זיינע ליטערארישע ווערקע, האָבען איהם געגעבען דיא מעגליכקייט צו ערפילען ענדליך זיין אייביגען טרוים, נעמליך, אויסצוסטרען זיך א שלאָם, וועלכער זאָל אין אללעמען זיין עהנליך צו דיא מיטעלאַטערישע פעאַדאלע שלאָסען. ווען דיזער שלאָם איז ענדליך פארטיג געוואָרען און ער האט זיך אריבערגעקליבען אין איהם, האט ער איהם עטליכע יאהר דורכ-אנאנד געהאלטען אָפען פאר יעדען אזוי, וויא עס פלעגט זיך פיהרען אין דעם מיטעלאַטערישען שאַטלאַנד. סקאָטט האט זעהר ליעב געהאט אויפ-צונעהמען געסט און פלעגט יעדען בעזויבערן מיט זיין אָפּענהערציגקייט און גוטמוטהיקייט, א חוץ דעם, האט ער געהאט א שם פון א מערקווירדי-גען ערציילער, דער בעריהמטער ראַמאניסט האט אָבער געהאט א גרויסען פעהלער, און דיזער פעהל-לער זיינער האט איהם ענדליך אָנגעטאָן א גרויסען אומגליק, וועלכער האט פערפינסטערט דיא לעצטע יאהרען פון זיין לעבען. דאָס איז געווען זיין זשאַדני-קייט צו געלד, — א פעהלער, וועלכער איז געווען אלגעמיין אין זיין פאטערלאַנד אום נאך מעהר צו פארגרעסערן זיינע שוין אהן דעם אויך אונגעהייער

דיא צוקונפט

א מאנאטליכער זשורנאל פון פאפולערע

וויסענשאפט, ליטעראטור און סאציאליזמוס,

— ארויסגינגעבען פון דיא —

אידיש שפרעכענדע סעקציאנען, ס. א. פ. פון אמעריקא

אבאנעמענטען פרייזען:

אויסלאנד :	אינלאנד :
פיר איין יאהר \$1.25.....	פיר איין יאהר \$1.00
פיר 6 מאנאט 65 ס.	" 6 מאנאט 50 ס.
	איין נומער 10 ס.

פאראויס בעצאהלט.

אדרעסע פון רעדאקצאן און עקספעדיציאן :

Zukunft, 132 E. Broadway, New York.

אינהאלטס פערצייכנים.

- (1) וויליאם מאָרריס דער סאַציאליסט.
- (I) צום אנדענקען פון וויליאם מאָרריס, פון אנדערעאס שיי.
- (II) וויא איך בין געוואָרען אַ סאַציאליסט, פון וויליאם מאָרריס.
- (2) דער „סאַציאליזמוס“ פון תורת משה, ב. פייגענבוים.
- (3) דער בעריכט פון דיא רוסישע סאַציאַל-דעמאָקראטישע דעלעגאטען אויף דעם אינטערנאַציאָנאַלען סאַציאליסטישען קאָנגרעס אין לאַנדאָן.
- (4) וואו ליגעט דיא שולד, ל. מיללער.
- (5) ענגלישע ראָמאנען און ראָמאניסטען, מ. באַראַנאָוו.
- (6) רייזעס צו דיא קאַלטע נאָרד געגענדען, מ. צעזאַר.
- (7) אַין אויסגעצאָהלטער הויקער, ז. לובין.
- (8) פון וואנען שטאמט דער מענש, נאָך דארוויי, דוד בערנשטיין.
- (9) קריטישע סטודיען איבער זשאַרגאַנישע מייסטער-ווערק, אב. קאהאן.

אַלס ביילאָגע צו דיעזען נומער — אַ פאַרטרעט פון וויליאם מאָרריס.

דיא איינגערינגעלטע ציפערען אויף דיא זייטלעך ווייזען אויף דיא אָרדנונג פון אַלע נומערען פון דעם לויפֿענדען יאָהר כסדר, אום צום ענדע יאָהר זאָל בעקוועמער זיין פאַר אַ אינהאַלטס פערצייכנים פון אַלע 12 נומערן צוזאַמען. דיא ניט איינגערינגעלטע ציפער ווייזען בלויז אויף דיא זייטלעך אין יעדען נומער בעזונדער.

אַללע קלאָנען פון סובסקרייבער זיינען צו אדרעסירען:
אב. עפשטיין, 9 ראָטגערס סט., ניו יאָרק.

וויליאם מאַררױם

געבאָרען 1834. געשטאָרבן 3טן אָקטאָבער, 1896.

ווילליאם מאַררים

דער סאציאליסט.

פיר זיי איז ער וויכטיג און גרויס וועגען זיינע אויפטואונגען אין זאכען, וועלכע האבען פערשיידענע זייער אנגענעהמען לעבען; פיר אונז איז ער וויכטיג און גרויס וועגען זיינע אויפטואונגען אין דער זאך, וועלכע דארף אונזער קלאסע ערשט צו געבען און אנגענעהמען לעבען מיט אלע פערשיידענע צוואמען.

פיר דיא זאכען, אין וועלכע ער איז געווען גרויס און וויכטיג פיר זיי, האט ער געהאט כבוד און גדולה, פיר דיא זאך, אין וועלכע ער איז געווען גרויס און וויכטיג פיר אונז, האט ער אויפגעפירט פערט "כבוד" און גדולה — אין דעם זין וויא מען פערשטייט דיעזע זאכען היינט.

ווען, אלזא, פיר זייערע צייטשריפטען איז אזוי אנגעהייער וויכטיג ווילליאם מאַררים דער קינסטלער, פאָעט און מייסטער, אז זיי הערען ניט אויף צו רעדען פון איהם, מוז פיר אונזערע צייטשריפטען נאך טויערער מאָל מעהר ווערט זיין צו רעדען און צו רעדען פון ווילליאם מאַררים דעם סאציאליסט, פון וועלכען זיי מאכען זיך כמעט נאָר ניט וויסענדיג.

מיר קענען דעריבער ניט יוצא זיין מיט דעם וואָס מיר האָבען שוין אַ מאָל, נאָך ביי זיין לעבען, געגעבען זיין ביאָגראַפיע. וועגען זיין אייגענשאפט אלס סאציאליסט איז דאָ צו רעדען און צו רעדען אָהן אַין ענד, און בעזאָנדערס זיין אייגענע ערקלערונג, וויא ער איז געקומען צו ווערען

עס איז שוין אוועק א צוויי חדשים זינט דיא וועלט האָט פערלויבען איינעם פון דיא עטליכע שענכטע און ערעלסטע עקעמפלערען פון דיא מענשליכע ראסע, דעם מאן וועלכען א היגע גרויסע סאפיסטאליסטישע צייטונג בריינגט אלס א בעווייז, אז דיא מענשהייט האָט נאָך פון דעסטוועגען אין זיך ערלעס און גוטעס און ערהאבענעס, און זאָגט, אז ווען אלע מענשען וואָלטען געווען אזעלכע וויא ער, וואָלט זיא — דיעזע צייטונג — שוין צוגעזעצט, אז א סאציאליסטישע אָרדנונג איז מעגליך, „אויב מען וואָלט נאָך דאָן נאָר בעדארפט א סאציאליסטישע אָרדנונג“; עס איז שוין אַ מאָנאט צוויי וויא ווילליאם מאַררים איז טויט, אָבער אלע וויכטיגסטע קאפיטאליסטישע צייטשריפטען פון דיא נאָנצע ציוויליזירטע וועלט הייַ בען נאָך נאָר ניט אָן אויפצוהערען צו שרייבען וועגן גען איהם און זיין וויכטיגקייט אלס פאָעט, קינסטלער, עסטעטיקער און מייסטער אין האנדל ווערקע. היינט ווען זיי קענען אָן איהם ניט פערנעכען און האָבען נאָך אזוי פיעל צו רעדען וועגען איהם, וויא קען שוין פאר אונז נאָך זיין צו שפּעט צו רעדען וועגען אונזער ווילליאם מאַררים?

דיא זאכען, אין וועלכע ער איז וויכטיג און גרויס פיר זיי, זיינען געווען דיא באראקטערציגע פון זיין נשמה; דיא זאך, אין וועלכע ער איז וויכטיג און גרויס פיר אונז, איז געווען זיין נשמה אריין.

איז דאן געבראכט געוואָרען פנים און פנים מיט דיא געהערען פון דעם וויסענשאפטליכען סאָציאליזם מוס, האט ער אין אויגענבליק אוינגעזעהען זייער אמת. און ווען ער האט בעגריפען וואס פיר א זיכטיקעס קען בריינגען צו ארבייטען אין דער זאך וואס פיהרט צו א לעבען פון פרייהייט און שיינדיג הייט פיר דיא מאסעס פון פאָלק, האט זיין איינדיגעבורענער דורשט צו טהוען, צו ארבייטען און צו לעבען דעם קאמפף פיר נומס איהם געמאכט פון דעמאלט אָן זיך צו פערבינדען מיט דיא יעניגע פון אונז, וואס זייער סאָציאליזמוס איז נישט געווען א מיין אפערנלויבען אדער א זיסע איינבילדונג, א חלום, זאָנדרען א ווירקליכער קאמפף.

ווען ער איז צוגעטרעטען צו אונז, האבען מיר נישט בלויז געוואונען אָן איהם א צירונג, נאָר טאקי א שטיק קראפט. זיין אויפריכטיגקייט איז אזוי שטארק געפאלען יעדען אין דיא אויגען, און זיין בענייסטערונג איז געווען אזוי שטארק צוציהענד, אז מעהר וויא איין מענש, וואס האט זיך נאך געדלאנגען מיט דער דעה, צו זאל ער צוטרעטען צו אונז, איז אריינגעשלעפט געוואָרען אין אונזער מחנה דורך דעם געדאנק, אז אזא זאך, צו וועלכע וויליאם מאָרריס האט אבגעגעבען זיין נאמען און זיינע פוסטע שטרעבונגען, קען דאָך נישט זיין קיין שלעכטע זאך.

פון נאטור האט ער נישט ליעב געהאט זיך צו דרייהען א מוח מיט חקירות, בעזאָנדרעס מיט עקאָנאָמישע חקירות; אבער זיין לעבע צו אונזער זאך האט איהם געמאכט בייקומען דיזעז נאטור זיינע, ער האט שטודירט דיא הויפט־ווערק פון דעם היינטיגען וויסענשאפטליכען סאָציאליזמוס און זייערע געדאנקען זיינען געוואָרען זיינע געדאנקען. א רעדנער איז ער פריהער געווען זעהר א קאלטער, אָבער זעהענדיג אז דיא קונסט פון עפענטליכע רעדעס האלטען וועט פערגרעסערן זיין ווירקונג אין דיא פראָפאגאנדע־ארבייט, האט ער זיך גענומען שאַרפּען זיין צונג דורך פאָרטרעגען און דעבאטען און איז אויף אזא אופן געוואָרען כמעט א מייסטער אין א קונסט, אין וועלכע ער איז נישט געווען זעהר בעגאבט פון דער נאטור.

עס איז קיין צווייפל נישט, אז דיא אינטאלינאָ

א סאָציאליסט, איז א העכסט אינטערעסאנטע ייטיק פויכאָלאָגיע פון אזא זעלטענע זעלע.

I.

צום אנדענקען פון אונזער וויליאם מאָרריס.

(פון אנדערעס שיי)

אנדערעס שיי, איינער פון דיא עלטסטע סאָציאליסטען אין ענגלאַנד און מאָרריסעס א לאנג יעהריגער פערזענליכער פריינד, שרייבט וועגען איהם אין דיא לאַנדאָנער „דזשאַסטיס" דאס פאָלגנדע:
אויף איך בין געווען איינער פון זיינע קאמעד ראדען אין דער זאך פון סאָציאליזמוס; אויף איך האב מיך געווארעמט אין דיא העררליכע זונגען שיי פון זיין פריינדשאפט; אויף איך פיהל ביטערער דעם ווייטאָג פון דעם וואס מיר האבען איהם פערלירען, און איך בעט מען זאל מיר ערלויבען אוועקצולייגען מיינע דאנקבארע עראינערונגען וועגן דעם איהם אויף זיין ארון.

פיר דיא יעניגע פון אונז, וואס געדענקען נאָך, וויא ער איז צוגעטרעטען צו אונזער בעוועגונגס־פאלד אין איהרע יונגע יאָהרען, וויא ער האט זיך א כאפ געטאן צו ארבייטען פאר אונזער פארטיי מיט דיא גאנצע גליהענדיגע בענייסטערונג פון זיין זעלע, מיט דיא גאנצע מאכט פון זיין הויכע מדרגה אין דער געזעלשאפט וועלכע ער האט געהאסט — פיר דיא וועט דיא אנדענקונג פון אונזער בריליאנטיגע טענעם קאמעראד אויף אייביג בלייבען געשעצט און אייביג וועט זי זיין צוגעבען פייעריגען היסק צו ארבייטען פיר אונזער זאך.

וויליאם מאָרריס, דער פערפאסער פון דעם געזאגט „דער גן עדן אויף דער וועלט" איז נישט געקומען דערצו צו ווערען א סאָציאליסט דורך וויסענשאפטליכע פאָרשונגען און סטאטיסטישע חשבונות. זיין שאַרפע אויג, וואס האט אזוי טיעף פערנומען און געפיהלט אלגדינג וואס איז נאטירליך, שייך און וואהר; זיין טיעפער האט צו פאלש־קייט, בעטרוג און גראָב־הייט האָבען איהם געמאכט פאר א רעוואָלוציאָנערען קעמפפער געגען א געזעל־שאפט־אָרדנונג, אין וועלכע מייאוסקייט און פאלש־קייט פיהרען דיא אויבער־העררשאפט. און ווען ער

קעהרען, אָבער ניט אין אלע מינים ארבייט. דיא מאשינען, איז געווען זיין מיינונג, וועלען בעזארגען פיר דיא מענשהייט דאס נייטיגסטע, דיא נאקעמטע לעבענסבעדירפניסע, אז עס ואל קודם קיין זארג ניט זיין ווענען שטיקעל ברויט און קליידונג און א הויז א. ז. וו.; און דעמאלט וועלען זיך ערשט דיא בעדירפניסע פון עסטהעטיק (שיינהייט־געפיהל) שטארק ענטוויקלען און דיעזע בעדירפניסע וועט זיך דער מענטש בעפרידיגען שפיעלענדיג, דורך האנד־ארבייט, אין וועלכע דער גייסט פון קונסט און שיינהייט וועט זיך שטארק בעטהעטיגען און מאכען דאס לעבען זיס, אינטערעסאנט און אנגע־נעהם. דיא מאשינען וועט מען נאטירליך ביי דיוע האנדארבייט קענען נעהמען צו הילף, צו בעזארגען דורך זיי דעם גראָפען טייל פון דער ארבייט. — (ב. פ.)

ווייטער האט ער אלע מאָל זעהר פיינט גע־האט פאליטיק; אָבער דיא סאָציאליסטישע געוועז־נונג האט איהם אין דעם אויף א ביסעל אנדערש געמאכט. אמת, ער האט דיא פאליטיק־אינטריגעס ניט אַ האָר ווייניגער פיינט געהאט, אָבער דער סאָ־ציאליזמוס האט איהם איבערצייגט, אז דער פאליטי־שער קאמפף איז נייטיג פיר דיא ארבייט־ערקלאַנע אין א געזעלשאפט, אין וועלכע דיא פאליטישע מאכט ווערט בענוצט צו העלפען זיך מיט איהר אין עקאָ־נאָמישע זאכען און אין וועלכע דעם פלאץ פון דיא ארטע אונאויפריכטיגע דיענעריי צו אַן איינגע־רעדטע געטליכקייט פערנעהמט דיא אויפריכטיגע פיהרונג פון פאליטישע אנערקענטע שוואַרץ־קינז־לעריי.

וויא ער פלעגט מיר אַפט זאגען און מיינע אונז־טערהאלטונגען מיט איהם, האט ער דיעזע איבער־צייטונגען ניט ליעב געהאט, אָבער ער האט ניט געקענט איינזעהען, וויא אזוי וועלכער גלייכער פער־שטאנד קען אוועקגיין פון זיי.

אום צו דיענען דעם סאָציאליזמוס איז ער ניט גאָר געווען גרייט צו טהון אַלץ ״וואס מען האט איהם געהייסען״ (וויא ער פלעגט זיך אויסצודריי־קען), גאָר ער איז געווען גרייט צו טהון אפילו דאס, וואס מען האט איהם געבעטען ער זאָל ניט טהון, צום ביישפיעל ארומגיין אַליין אין גאס פערקויפען

אין וועלכע ער האט זיך אריינגעוואָרפען מיט אזא פֿייעריגקייט, האט שטארק אבגעשוואכט א סך פון זיינע פריהעריגע געשעצטסטע בעגריפע און מיינונגען. פונקט אזוי ניט וויא זיין קענטניס און קונסט און זיין ליעבע צו איהר האָט בעשיינט אונז־זער בעוועגונג, וואָס איז אין גרונד צו נישטער און טרוקען עקאָנאָמיש און פאליטיש, און פונקט אזוי וויא ער האָט אויסגעצירט אונזער פראָפאגאנדע מיט דעם רייצענדיגן קלאַנג פון זיין זיסע פאָעטישע איינבילדונג, אזוי האט וויעדער אויף, פערקעהרט, דער וויסענשאפטליכער סאָציאליזמוס מיט זיין פונדאמענט פון פאקטען און מיט זיינע לאָגישע שליסע איהם געלערנט פיעלע זאכען. דער וויסענ־שאפטליכער סאָציאליזמוס האט איהם געוויזען דיא געשיכטליכע ענטוויקלונג פון דער געזעלשאפט און וויא זיא דריקט זיך אויס אין דער רעגירונגס־פאָרם; ער האט איהם געוויזען וואס עס שפיעלט דיא שטארקסטע ראָלע אין דיא פארטייקעמפפֿע און וויא אונבעדינגט נויטווענדיג מיר טווען האבען אַראנזאצירן — און דאס אַלץ האט זעהר פיעל פערגנדערט זיינע פריהעריגע געשעצטעסטע איר דעזאלען.

פריהער, נעטליך, האט ער, אזוי וויא זיין רבי ראסקין, שרעקליך פיינט געהאט דיא לאנגווייליגע שטומפֿהאַמבענדע מיאוס־ע ארבייט ביי דער מאשיין, וועלכע האט אָבגעשאפט דיא אנגענעהמע אינטערעסאנטע קונסט ארבייט מיט דיא האנד, או זיין בעליעפטסטע אידעע איז געווען, אז עס זאָל נאָך אַ מאָל קומען א צייט, ווען דיא מאשינען זאָ־לען צוריק אָבגעשאפט ווערען און דיא מענטשען זאָ־לען צוריק האבען דאס פערגינגען זיך צו קוויקען דעם גייסט מיט דיא שיינהייט און אנגענעהמליכ־קייט פון קינסטליכע האנד־ארבייט; אָבער דער סאָציאליזמוס האָט איהם געגעבען אנדערע געדאַנ־קען און האָט איהם איבערצייגט, אז אין דיא צו־קינסטיגע געזעלשאפט וועלען דיא מאשינען נייטיג זיין צו שפיעלען דיא ראָלע פון ״האַלץ־העקערס און וואסער־שעפערס״ — דאס הייסט אַלס ערגיזער פאר דעם מענטשען וואס בעפרייט איהם פון דעם יאָך פון שווערע ארבייט און מיה. (ער האט אימער געגלויבט, אז דיא קונסט־האנד־ארבייט וועט צוריק־

דיא ערשטע ערקלערען, אז זי האבען ארויס-
געפונען, אז נאך אלעם איז ער ניט געווען אָהן
„רעליגיעזע געפיהלע“ אין דיא לעצטע זאנען, אז
אין דיא ענדע פון זיין לעבען האט ער „פראקטיש“
געפיהרט א לעבען וויא איינער וואס ניט נאָך אר-
פאסט זיך צו דיא אומשטענדען.

אז אונזער וויליאם מאָרריס האט ארויסגע-
וויזען רעליגיעזע געפיהלע אין זיין ווערק „דער חלום
פון דזשאָהן באָלל“ קען ניט אבגעלייקענט ווערען.
עס וואָלט איהם אונטערגליך געווען צו שילדערן
וואַהרהייטס־געטריי דיא אונטערהאַלטונג מיט דעם
העלד פון זיין ווערק, ווען ער וואָלט ניט ארויסגע-
וויזען, אז ער פערשטייט צו סימפאטיזירען מיט
אזעלכע געפיהלע; אבער זיינע געפיהלע זיינען גע-
ווען ווייט פון דעם סאָרט „רעליגיעזע געפיהלע“ פון
דיא היינטיגדישע „רעספּעקטאבעלקייט“, צו וועל-
כע אונזער פערשטאַרבנער פריינד האט זיך קיין
מאָל ניט איבערגעגעבען.

ווייטער איז אמת, אז מאָרריס איז אין זיינע
לעצטע יאָהרען אין מאַנכע זאכען אנדערש געוואָר-
ען, אָבער אין וועלכע? ער האָט געהאט צוויי
טיעפע און צעהמענדע לעקציעס: איינע איז געווען
דער בעריהמטער מאָרש פון דיא סאָציאליסטען
נאָך דעם פלאַץ טראַפאלגער סקווער (אין לאָנדאָן),
וואו ער האט צוגעזעהען, אז ניט־אַרגאָניזירטע גע-
רעכטיגקייט ווערט אוועקגעבלאָזען וויא א
פערדער אין ווינד דורך דיא געוואלדיגע גוט־איינגע-
פונדעוועטע מאַכט פון דיא נאכטוועכטער פון
דיא היינטיגע געזעלשאפט, און דיא צווייטע לעק-
ציע האט ער געקראָנען פון דעם וואס זיין אָרגאַ-
ניזאצאָן „דיא סאָציאליסטישע ליגאַ“ איז חרוב
געוואָרען דורך דיא ניט־בייצוקומענע עלעמענטען פון
אנארכיזמוס און פאַליציי. וויא ווייט דיעזע לעקציע-
אָנען האבען איהם אין זיינע לעצטע יאָהרען צוריק-
געטריבען זיך ווייטער אבצוגע-ען מיט זיינע ריין
קינסטלערישע בעשעפטיגונגען פון זיינע יונגערע
יאָהרען, קען איך מיך ניט אַדוואַזשען צו זאָגען;
אין זאך אָבער ווייס איך זיכער, און דאָס איז, אז
ער איז ניט געוואָרען א פּעסימיסט אָדער א נאָכ-
געבער אין וועלכע עס איז הינזיכט. א מאַן וויא
וויליאם מאָרריס, וועלכער האָט געקעמפּט אין

(זיין אייגענע סאָציאליסטישע צייטונג) דיא „קאָמ-
מאָנויל“. (דיא צייטונג האט ער אליין געשריבען
אליין ארויסגעגעבען פאר זיין געלד און אליין פער-
קויפט אין דיא גאנצען.)

און וועהרענדר ער האָט עס פּעראכטעט צו
שאַנעווען זיך אליין און האט געטאָן אזעלכע און
אנדערע זאכען „אַלץ פאַר דער זאכע“ (וויא ער
דריקט זיך אויס אין איינע פון זיינע העררליכע גע-
וויכטע), האט ער זיך אָפּער ביי איין זאך יאָ אָב-
געשטעלט און דאס בשום אופן אין דער וועלט ניט
געוואָלט מהק „פאַר דער זאכע“, דאָס איז — מאַ-
כען קאָמפּראָמיסען (פּערביינען עפעס פון פרינציפ).
דאָס הייסט ניט, אז א קאָמפּראָמיס מאכען איז
פאַר איהם געווען א זאך, וואס איז אייביג און אונ-
טער אלע אומשטענדען שלעכט. ער האט צוגע-
געבען, אז סאָציאליסטען וואָס קעמפּען אויף פאַ-
ליטישען וועג (וואס ער איז אליין אויף געווען אזעל-
כער) מוזען אַ מאָל ווען דאס איז זעהר נייטיג,
מאכען א קאָמפּראָמיס; ער האט דאס צוגעגעבען
כאָטש מיט אונפּערהילטען אַפּשיי; אבער פאַר
אזעלכע וואס מאכען דערפון א פאַליטישעס גע-
שעפט צו שאַכער־מאכערן מיט זייער פרינציפ און
לעבען זיך א גוטען טאָג אין דיא העררליכקייט פון
„זייער שמוציגע ארבייט“, — פאַר אזעלכע האט
ער ניט מעהר געהאט וויא דיא טיפּסטע פּעראַכ-
טונג.

מיט איהם פערזענליך צו פערברענגען איז גע-
ווען אזא דערפרישונג ווייל ער איז געווען א מענש
פון כמעט שמערצליכע אָפּענהאַרציגקייט; ער איז
געווען א מענש פון „יאָ“ אָדער „ניין“, פון „איך
וועל“ אָדער „איך וועל ניט“, און האָט אָהן א
פאַרדאָן געהאַסט דיא מדה צו דרייהען זיך אהין
און אהער מיט „וויבאַלד“ און „אָפּער“, וואס מען
געפינט ביי דיא וואס מאכען שאַכער מאַכער מיט
זייער געוויסען.

און יעצט, ווען ער איז טויט, ווען זיינע הענד
זיינען פערשטאַרט און זיינע ליפּען פּערחתמה'ט
אויף אייביג, קומען דיא פאַטשקונעס פון אבער-
גלויבען און דיא פריינד פון שפיעלען פאלישע ראָד-
לעס און ווילען האָבען, אז דער אונטערבליכער
וויליאם מאָרריס איז געווען איינער פון זייערע.

וועלע, מיט דעם זעלבען ניט-פון-אַרט-נעריהרנע פרייליכען בטחוון אין דעם זיכערן זיענ פון מאַציא ליזמוס; א בטחון, וואס אָהן אַזעלכען האָבען קיי מאָל קעמפפער פון אירגענד וועלכע וועלטליע זאכע ניט נצקענט האָבען קיין זיענ.

ניין, דאס לעבען פון אונזער בעליעבטען פער-שטאַרבנעם מאַרריס — א לעבען אזוי זעהר ריין פון פאַרשקייט, אזוי ווארם אָנגעטרונקע מיט ענטהוויאזמוס און אזוי רייך מיט שיינע ערפאַנגע; א לעבען אזוי שעצענסווערט, אזוי ווערט נאכצו-פאָלגען אפילו פון אונזערע בעסטע גענאָסען — אזא לעבען בעווייזט, וויא פאַלש דאס איז וואס מאַכע פערבלענדעטע מענטשען וויללען דוקא אונז איינרעדען, אז אין דיא ארבייט פיר דיא פערבע-סערונג פון דיא מענשליכע ראסע שפיעלט ענד-טהוויאזמוס קיין שום ראָלע ניט.

II.

וויא איך בין געוואָרען אַ סאָציאַליסט.

פון וויליאם מאַרריס.

דער ארויסגעבער פון דיא „דזשאַסטיס“ פאַ-דערט מיך אויף איך זאָל דערציילען דיא געשיכטע פון מיין „פּעקעהרונג“ צום סאָציאַליזמוס און איך גלויב, אז דאס קען א ביסעל ניצלדיך זיין, ווען מיינע לעזער וועלען מיך בעטראכטען אלס טיפ פון א געוויסען סאָרט מענטשען. אָבער עס איז ניט אזוי לייכט דאָס צו טהון קלאָר, קורץ און געטריי צו דער וואַהרהייט. דאָך וועל איך דאס פּרואווען.

פאַר אלעם וויל איך ערקלערען וואָס איך רוף „זיין אַ סאָציאַליסט“. וואָס איך שטעל מיר פאַר אונטער דעם וואָרט סאָציאַליזמוס, איז אזא אַרד-נונג אין דעם געזעלשאפטליכען לעבען, אז עס זאָ-לען ניט זיין ניט קיין רייכע און ניט קיין אַרייכע, ניט קיין אויבערהאָרען און ניט קיין דיענער, ניט קיין ליידניגערס און ניט קיין מענטשען וואס האָ-רעווען איבער זייערע כוחות, קורץ, אז אלע מענטשען זאָלען זיין געזעלשאפטליך גלייך, זייערע אנגעלע-גענהייטען זאָלען זיי בעוואָרענען אָהן איבריגע צייט און ארבייט צו פערפוישען, זייענדיג אָנגעפילט

סאמץ פראָנט פון שלאַכט און פערשווענדעט זיינע בעסטע קרעפטען אין דעם פאַקס זאך, האָט א דעכט אויף דער עלטער זיך צוריקצוקעהרען אין זיין געזעלט און זיך צו ווילען מיט בעליעבטע בעשעפ-טיגונגען, וואָס פאסען זיך צו זיינע עלטערע יאָהרען בעסער וויא דיא טהומה פון קאמפף. דאס הייסט אָבער ניט, אז ער איז ענדליך בעשטאָנען אוועק-צופיגען דעם פרינציפ און צו לעבען „וויא אלע מענטשען“; דאס הייסט ניט, אז ער האָט געקראָנען אַ מיינונג, אז דיא יונגע קעמפפערנדיקע קרעפטען פון דעם קלאַסע-דעוואוסטען פראָלעטאריאט דארפען אַנגעהמען נאכגעבען אלס א פראָגראַם און קאָמ-פראָמיס אלס זייער טאָסטיק.

(דאָ מוזען מיר צולייגען, אז ערשט פאַר דריי יאָהר האָט ער צוזאמען מיט בעלפּור באַקס פער-פאסט אַ ווערק איבער דיא געשיכטע פון סאָציאַ-ליזמוס אין ענגלאַנד, און אויף פערזיכטען אין דיא קאפיטאליסטישע צייטונגען, אז ער האט זיך שוין צוריקגעצויגען פון סאָציאַליזמוס, האט ער פער-עפּענטליכט אַן ערקלערונג, אז דאס איז פאַלש. פאַר אַ יאָהרען ניי-יאָהר האט ער נאך געהאַלטען אַ רעדע אויף אַ סאָציאַליסטישע פערזאמלונג אין האָלבאַרן טאָן האָל אין לאַנדאָן, ער איז שוין דע-סאָלט געווען קראַנק, און וויא היינדרמאן ערקלערט, האט איהם דאס קומען צו דיעזע פערזאמלונג פערשאט. ער האט דעמאָלט אין זיין רעדע גענע-דען אַ הייסען אויפּרוף צו דיא פערזאמלונג צו אַר-בייטען פלייס'נ פיר דעם סאָציאַליזמוס.

ווענען זיינע „רעליגיעזע געפיהלע“ וועט אפשר צו נוי קומען פאָלגענדער פאקט: דער שרייבער פון דיעזען איז פאַר 6 יאָהר פאַר יום כּפור געווען ביי וויליאם מאַרריס'ן איהם אייגנאָרען ער זאָל קומען האַלטען אַ רעדע ווענען רעליגיעזע אויף אַר-דישע פערזאמלונג אים יום כּפור, האָט ער געענט-פערט, אז מ'ט רעליגיעזע פראַגען בעשעפטיגט ער זיך ניט און ער וועט איבער דיעזען טהעמא קיין רעדען ניט האַלטען. — ב. פ.)

ווען איך האב איהם צום לעצטען מאָל געזעהן, עטריכע וואָכען פאַר זיין טויט, האט ער אויסגע-זעהען, אויפּוואָהל ערפערדיך אַפּעטיטוואכט, נאך אַלץ דער זעלבער אַלטער קאמעראַד אין האַרין און

מיט דעם בעוואוסטזיין, אז דאָס וואָס קען בריינגען א שטודען איינעם קען בריינגען א שטודען אלע — מיט איין וואָרט דיא פערוורסליכונג פון דעם וואָרט „טובת הכלל“ („קאָממאָנוועל“).

אזוי פערשטיי איך דעם סאָציאליזמוס היינט, און ביז צום מיין טויט, האָב איך, וועל איך זיין א'ן אנהיינגער דערפון, און מיט אזא סאָציאליזמוס האָב איך אויך באַלד אָנגעפאנגען צו זיין א סאָציאליסט. איך האָב ניט געהאט קיין אריבערגאנגס-צייט (דאס הייסט א צייט ווען ער איז דערווייל געווען א שטיקעל פון א סאָציאליסט, אלס א'ן אריבערגאנג פון ניט סאָציאליזמוס צום סאָציאליזם מוס), — סיידען ווען מען זאָג אזוי אָנרופען דיא קורצע צייט ווען איך האָב געגלויבט אין פאָליטישען ראדיקאליזמוס, און ווען איך האָב שוין געהאט מיין סאָציאליסטישען אידעאל פאר דיא אויגען נאָר האב ניט געהאט קיין האָפפנונג ער זאָל פערוורק ליכט ווערען. דיעזע צייט האט זיך געענדיגט עטליכע מאָנאט איידער איך האב מיך אָנגעשלאָסען אן דיא (דעמאָלטיגע) „דעמאָקראטיק פערדערייאַן“ (אזוי האט דעמאָלט געהייסען דיא סאָציאליסטישע פעראייניגונג אין לאַנדאָן). און דער זין פון מיין צוטערעטען צו דיעזע אָרגאניזאציע איז געווען, דאס איך האָב שוין געהאט אָנגעהויבען צו קריגען א שטיקעל האָפפנונג, אז מיין אידעאל זאָל פערוורק ליכט ווערען. ווען איינער וועט מיך פרעגען וויא שטארק איז שוין דעמאָלט געווען ביי מיר דיעזע האָפפנונג, אָדער אויף וואָס פאר א'ן ארט, האָב איך גערעכענט, קענען מיר, דיא דעמאָלטיגע ארייטענדע סאָציאליסטען, פיר דעם ווירקען, אָדער ווען, האָב איך געגלויבט, עס וועט קענען אויסגעפיהרט ווערען א פערענדערונג אין דיא אויסזעהונג פון דיא געזעלשאַפטס אָרגאניזאציע, מוז איך מודה זיין, אז איך ווייס עס ניט. איך קען נאָר זאָגען, אז עס איז מיר ניט איינגעפאללען צו מעסטען מיין האָפפנונג וויא אויך ניט דיא פרייד, וועלכע דיעזע האָפפנונג האָט אין מיר אין יענע צייט ארויסגערופען.

איבריגענס בין איך דעמאָלט, ווען איך האָב דעם שריט געמאכט, נאך געווען גאנץ אונזיסענד אין נאציאָנאַל עקאָנאָמיע, אדאס סמיטה'ס נאציאָנאַל עקאָנאָמיע ביכער האָב איך אפילו קיין

מאָל ניט געהאט אויפגעמאכט, און זיך וויקארדאָ אָדער קארל מאַרקס האָב איך אפילו ניט געהאט גע-הערט. (ער איז שוין דעמאָלט געווען באַלד 50 יאָהר אלט!) טשיקאָווע איז, אז וואס איך האָב יאָ געלעזען פון פאָליטישע עסאָנאָמיע, איז געווען עטוואס פון דזשאָן סטיוואַרד מילל און נאָך דעם טייל פון זיינע נאָך זיין טויט איבערגעבליבענע שריפטען, וואו ער שלאָגט דעם סאָציאליזמוס פון דעם פראַנצויז פֿוריע. אין דיעזע שריפטען בריינגט ער זיינע ראיות נעגען דעם סאָציאליזמוס, אזוי ווייט וויא זיי גייען, קלאָר און עהרליך, און דיא פעיקה וואס דיעזע שריפטען האבען אויף מיר געמאכט, איז גע-ווען, דאס איך האָב מיך דערפון איבערצייגט, אז דער סאָציאליזמוס איז א נויטווענדיגע איבערקעהר-רעניס, וועלכע מען קען נאָך אין אונזערע יאָהרען אויספיהרען. דיעזע שריפטען האָבען געלייגט ביי מיר דיא לעצטע האנד אין מיין בעקעהרונג צום סאָציאליזמוס.

און דערנאך, נאכדעם וויא איך בין צוגעטרעד-טען צו א סאָציאליסטישע פעראייניגונג, (דען דיא „דעמאָקראטיק פערדערייאַן“ איז באַלד דערנאָך געוואָרען אויסגעשפראַכען סאָציאליסטיש), האָב איך עס געהאלטען פאר א געוויסענס זאך איך זאָל זיך סטארען צו לערנען דיא פאָליטישעקאָנאָמיע ווייט פון סאָציאליזמוס און איך האָב מיך זאָגאר אָר-וואַזשעט צו לערנען קארל מאַרקס.

דאָך מוז איך מודה זיין, אז כאַטש פון דעם היסטאָרישען טייל פון קארל מאַרקס'ס בוך „דאָס קאפיטאַל“ האָב איך געהאט פיעל פרייד, האָב איך מיר אָבער געמוזט זעהר שווער מאַטערן דעם קאפ צו שטודירען דעם גיין עקאָנאָמיעשן טייל פון דיעזען גרויסען ווערק.

וויא דיא מעשה איז, איך האָב געלעזען, וואס איך האָב נאָר געקענט, און איך וויל האָפען, אז א ביסעל בעלעהרונג איז מיר פון דעם געבליבען; אָבער מעהר וויא פון לעזען, גלויב איך, האָב איך געשעפט פון דיא געשפרעכען וואָס איך האָב אלץ געהאט מיט פריינדע וויא בעלפור באַקס, היינרמאן און אנדערעס שיי, (דער וואס שרייבט דעם אויבען געדרוקטען ארטיקעל ווענען איהם. — ב. פ.) און פון דיא פראַפאגאנדע פערזאָנלונגען וועלכע זיינען,

אין יענע צייט אבנעהאלטען געוואָרען און אין וועלכע איך האָב אַנטהייל גענומען.

פערפאַלשטענדיגט איז מיין ערציהונג צום פראקטישען סאָציאַליזמוס געוואָרען דורך טיינע אנאַרכיסטישע פריינד; פון זיי האָב איך, — פונקט פערקעהרט וויא זייער כונה איז געווען, — געלערנט, אז דער אנאַרכיזמוס איז אַ זאך וואס איז אונמעגליך, — אונז אורחא, פונקט אזוי וויא פון דיא ביכער פון דזשאָהן שטיואַרד מילל האָב איך, — פונקט פערקעהרט וויא זיין כונה איז געווען, — געלערנט, אז דער סאָציאַליזמוס איז אַ נויטווענד־דיגקייט.

אַבער דערציילענדיג וויא אזוי איך בין געקומע צום פראקטישען סאָציאַליזמוס הייב איך אייגענטליך אָן אין מיטטען. ("פראקטישען סאָציאַליזמוס" מיינט מאַרדאָם — דאָס ארבייטען פירן סאָציאַליסטישען געדאַנק דורך אַרגאניזירען דיא ארבייטער־קלאסע און זיי פיהרען אין דעם פאָלי־טישען סאָמפּף, — מיט איין וואָרט, ער מיינט דיא טהעטיגע סאָציאַל־דעמאָקראטיע). וואָרים אין מיין לאַגע, אַלס וואָהלאַבענדער מאן, וועלכער האָט ניט געליטען פון דיא אלע צרות, וואס דריקען דעם אַרבייטער אויף ישריט און טריט, וואָלט איך מסתמא קיין מאָל ניט פערוויקעלט געוואָרען אין דיא פראַקטישע ארבייט פיר דעם סאָציאַליזמוס, ווען אין אַי־דע־אַל וואָלט מיך ניט געצוואונגען דיזע ארבייט אויפֿצוזוכען. דען דיא פאָליטיק וואָלט מיך קיין מאָל ניט צוגעצויגען, ווען איך וואָלט זיי ניט בע־טראכט אַלס נייטיגעס מיטעל צו אַ גוטען צוועק, מיט וועלכען מען מוז זיך בענוצען, כאָטש עס איז זעהר ניט אנגענעם. און אויך, ווען איך וואָלט שוין אפיקו איינגעזעהען, אז דיא היינטיגע אָרדנונג אין דער וועלט איז פול מיט אומרעכט, אז דיא אַרימע לייט ווערען אונטערדריקט, וואָלט מיר קיין מאָל ניט איינגעפאללען צו גלויבען, אז עס איז מעגליך דיזע אומרעכטען טיילווייז גוט צו מאכען. (דאס הייסט ווען עס וואָלט זיך איהם ניט שוין פון פריהער פאָרגעשטעלט אַ פלאַן, אַ אידעאַל, וויא אזוי דיא וועלט וואָלט זיך געדאַרפט פיהרען.)

אלזא, ווען וויעדער מיין אידעאַל האט מיך געטריבען, איך זאָל מיך אומזעהען נאך דעם פראַקטישען סאָציאַליזמוס, וואס האָט מיך געפירט צו דער נעוועלשאַפּט.

טיינען סאָציאַליזמוס, וואס האָט־זשע מיך געבראַכט דערצו, אז איך זאָל מיר פאַרשטעלען אזא אידעאַל? נא, דאָ קומט וויעדער ארויס, וואס איך האב שוין דערמאָנט אין אָנהייב פון דיזע שורות, געמליך, אז איך קען בעטראכט ווערען אַלס אַ טיפּ פון אַ געוויסען סאָרט מענישען אין דער נעוועלשאַפּט.

איידער דער היינטיגער סאָציאַליזמוס האט זיך ענטוויקעלט, זיינען כמעט אלע אינטעלעגענטע מענישען פון היינטיגען יאָרהונדערט צופריעדען געווען מיט דיא היינטיגע ציוויליזאַציע, אָדער ווי־ניגסטענס האָבען זיי געזאָגט, אז זיי זיינען צופריעדען און האבען ניט געפונען פאר נייטיג מעהר וויא נאָר דיזע ציוויליזאַציע זאָל פערפאַלשטענדיגט ווערען, מיט דעם וואָס זיא זאָל אוועקוואַרען עס־ליכע ווייניגע לעכערליכע איבערבלייבעכטען פון דיא באַרבאַרישע צייטען. קורץ, דאס איז געווען דער בענריה, וועלכער איז דאך אזוי נאטירליך פיר דיא וואָהלאַבענדע גייטע פון דיא מיטטעלקלאסע, וואָרים וואָס האָבען זיי נאָך דען טאַקי אין אמת'ן צו ווייניגען, וואס מעכאַנישען "פאַרשטריט" בע־טראכט, ווען דער סאָציאַליזמוס וואָלט זיי נאָך־ניט געשטערט ביי זייער רייכע מאָהלצייט?

אַבער אַ חוץ דיזע צופריעדענע זיינען נאך גע־ווען אנדערע, וועלכע זיינען אין אמת'ן ניט געווען צופריעדען, נאָר זיי האָבען געהאַט אין אונבעשטימט טעם געפיהל פון ווידערוויללען גענען דעם זיענ פון דיא היינטיגע ציוויליזאַציע. אין דיא לעצטע צייט זיינען געווען עטליכע מענישען, זעהר ווייניג, וועלכע זיינען געווען אין אָפּגעגעס אויפרוהר גענען דיא דערמאָנטע זאַטע און שטומפּפּע צופריעדענהייט. איך זאָג עטליכע, זעהר ווייניג, לאַמיר בעסער זאָגן ריכטיג — צוויי, קארייל און ראַסין (גרויס־ענגלישע שרייבערס). דער לעצטער איז געווען איי־דער איך בין צוגעקומען צום פראקטישען סאָציאַל־יזמוס, מיין לעהרער און פיהרער צו דיא אידעאַלען, וועלכע איך האָב אויבען דערמאָנט.

(דזשאָהן ראַסין איז געווען אַ קונסט קריטי־קער. ער האָט בעוועזען, אז דיא היינטיגע וועלט, מיט איהרע געשעפטען־מאכערייען, מיט איהר געלד־כאַפּעניס, ראַטטעט אויס דיא אמת'ע קונסט און אלע עכט־שיינע זאַכען, וואס האבען פריהער צייטען

פערצירט דאס לעבען. דיא געלד-מאכעריי, וועלכע
אזוי ביי היינטיגע ציוויליזאציען דיא נשמה פון דעם
געזעלשאפטליכען לעבען, בריינגט דערצו, אז מען
קוקט נישט היינט צו מאכען זאכען מאסיוו, שיין,
דעמאלטליך, וויא פארצייטענס, נאר אזוי אוועקגע-
האלטענע צייטען; "אויך דיא נאטורלייכע און
איינפאכע היינט-ווערט פערניכטעט; דעריבער איז אלץ
יידן שום מען, אהן ריה, אהן נעשמאק און דאס
זאכט, אז דאס גאנצע לעבען איז נישט ווערט א
פרייעט. דאס איז דער עיקר געדאנק פון ראסקין
און אין דעם מיינט דאס מאָרריס, אז ראסקין איז
געווען זיין וועגווייזער. מאָרריס האט דאס אויף
געפיהלט, און דעריבער איז זיך איהם אנגעגאנגען
חלשות פאר דיא היינטיגע ציוויליזאציען; אָבער
ראסקין האט איהם, וויא מען זאגט, "נאָר פון זיין
וואַרן ארויסגערעדט" און געגעבען, וויא ער זאגט
ווייטער, זיין אונצופריעדענהייט א בעשטימטע
ופאַרם. דאסקינס געדאנק איז אָבער געווען, נישט
אז מען דאַרף גיין ווייטער, צום סאָציאליזמוס; נאָר
צוריק, צו דיא פארצייטענע צושטענדע. — ב. פ.)
און ווען איך וואָרף א בליק צוריק אויף יענע
צייט, קען איך מיך נישט איינהאלטען נישט צו בער-
געקען, וויא מייטליך וויסט דיא וועלט וואָלט גע-
ווען פאר צוואנציג יאהר, ווען ראסקין וואָלט אין
איהר ביט געלעבט. דורך איהם האָב איך געלערנט
געבען מיין אונצופריעדענהייט, וועלכע איז דורכ-
אויס נישט געווען קיין אונבעשטימטע, א פאַרם. דיא
הויפטלידענשאפט, וואס האט געפיהרט און פיהרט
היינט אויך מיין גאנץ לעבען איז — א חוץ מיין
חאטש צו בעשאפען שיינע זאכען — מיין האט צו
דיא היינטיגע "ציוויליזאציען".

וואס זאל איך איצט זאָגען פון דיעזע "ציווילי-
זאציען" (פאר וואָס זיא איז פערהאפט געווען) און
פון מיין האָפנונג אויף איהר צערשטערונג און אויף
דיא איינפיהרונג פון דעם סאָציאליזמוס אויף איהר
אָרט? וואס זאָל איך זאָגען פון איהר בעהעררשונג
און א מויסטע פערשווערונג פון מעכאנישע קראפט,
פון איהר אזוי יעמערליך ארימע איינריכטונג פיר
טובת הכלל און פון דיא אזוי רייכע שונאים פון
דעם אמת'ען טובת הכלל, פון איהר סיסטעמא-
טישע — פערעלענדיגונג פון לעבען? פון איהר

פערזאכט איינפאכען פערנענע, פון וועלכע יעדער
וואָלט יעדער וואָלט געקענט הנאה ווען דיא משוגעת'ן
פון דיעזע "ציוויליזאציען" וואָלטען נישט געווען?
פון איהר בלינדע פראָסטמייט, וועלכע האט צו
שטערט דיא קונסט, דיא איינציגע טרייסט פון
דער ארבייט? דאס אלעס האָב איך דעמאלט גע-
פיהלט אזוי נישט וויא היינט, אפער איך האָב נישט
געפיהלט פאר וואס דאס איז אזוי. דיא אַטמאלינע
האָפנונגען פון פערנאנגענע צייטען, האָב איך
געמיינט, זיינען פערשוואונדען, דיא קעמפפע פון
דער מענשהייט, וואס האָבען גערויערט אזוי פיעל
דורות, האָבען קיין שום אנדערע פעולה נישט גע-
בראכט וויא דיעזען אונריינע, ציעללאָזען אבשייליך
כען מיט'מאט פון דיעזע ציוויליזאציען; עס האט
מיר אויסגעזעהען, אז אין דיא נאָהענטע צוקונפט
וועלען אלע היינטיגע שלעכטסקייטען נאך מווען
פערשטארקערט ווערען, ווייל זיא וועט אוועקרא-
מען אלע לעצטע איבערבלייבונגען פון יענע צייטען,
אין וועלכע דער וויסטער שמוץ פון דיא היינטיגע
ציוויליזאציען האָט זיך נאָך נישט געהאט אויסגע-
ברייט.

דאס זיינען געווען טרויעריגע אויסזיכטען, און,

נאך עטליכע ווערטער צום שלום. פילייכט ווענען
אייניגע פון אונזערע פריינד זאָנען, וואס גייט אונז אָן
דיא געשיכטע און דיא קונסט? מיר ווילען דורך דיא
סאָציאלדעמאָקראַטיע אויסקעמפּפּען צו קענען האַבען
וואס מיר דאַרפֿען אויף אַן אנשטענדיגען לעבען.
מיר וועלען לעבען, און טאקי שוין. געוויס, ווען איי-
נער מיינט, אז דיא פראגען ווענען קונסט און קור-
טור זיינען פילכער פאַר דיא פראגען ווענען ברויט
און פוטער (און עס זיינען דאָ מענטשען וואס מיי-
נען אזוי), דער פערשטייט ניט וואס קונסט בע-
דייטעט און וויא קונסט קען ניט קיין קיום האָבען,
ווען זיא איז ניט איינגעווארצעלט אין אַ לעבען אָהן
זאָרג. דאָך דאַרף מען ניט פערנעכען, אז דיא ציי-
וויליאַציאָן האָט געפראכט דעם ארבייטער צו זיא
בעדויערענסווערטען אנגעמאטערטען לעבען, אז
ער ווייסט ניט, וויא אזוי זיך פאַרצושטעלען זיין
וואונש נאך אַ בעסערען לעבען וויא דעם, וועלכען
ער איז יעצט געצוואונגען צו שלעפּען אויף זיך.
דיא אויפגאבע פון דיא מונסט איז עס, איהם פאַר-
צושטעלען דעם אמת'ן אידעאל פון אַ פאַלקאָמע-
נעם פערניפטיגען לעבען, פון אַ לעבען, אין וועל-
כען דער מענטש וועט פונקט אזוי גוט פיהלען אז
ער בעדאַרף זיין אויג זאָל זיך קוויקען מיט שיינע
זאכען און זיין גייסט מיט בעשאפען שיינע זאכען,
וויא זיין מאָגען בעדאַרף ברויט, אין וועלכען דער
גענוס פון ווירקליכע פערניגונגען וועט זיין פונקט
זוא נויטווענדיקייט וויא עסען, און איהם איינ-
צופרעסען אין מוח דיא איבערצייגונג, אז פון נא-
טור דאַרף דאס ניט פעהלען קיין מענטש און קיין
קלאס מענטשען, סיידען ווען מען רויבט דאס פון זיי
אזעק דורך אונפערשלייערטע אונטערדריקונג, וואס
מען מוז זיך וועהרען געגען איהר מיט אלע כוחות.

* * *

קיין ביאָגראַפֿער אין דער וועלט, אפילו ווען ער
וואָלט געווען דער בעסטער קענער פון מאַריסעס
לעבען, וואָלט ניט אים שטאנר געווען אונז אזוי
גענוי ריכטיג און דייטליך אַבצומאָלען דאס מערק-
ווירדיג אינטערעסאַנטע בילד פון וויליאַם מאַר-
ריסעס נשמה, — וויא ווייט זיין סאָציאַליזמוס קומט
אין בעטראכט, — וויא מאַרריס האט דאָס אליין
געטאָן מיט דיעזע ערקלערונג זיינע.

צו קעמפּפּען געגען זאָס סוף פון דיא ציוויליזאַציאָן.
אַט אזוי וואָלט איך דאס מסתמא געקומען צו
אַ רעכט פּעסעמיסטישען סוף פון לעבען, ווען עס
וואָלט מיר ניט אויפגעשיינט דער מאָרגען פון דעם
געדאַנק, אז אין דיעזע אונריינע ערד פון דיא היינ-
טיגע „ציוויליזאַציאָן“ האט שוין אַנגעהויבען ארויס-
צושפראָצען דיא זריעה פון אַ גרויסע איבערקעהר
רעניס, וואָס מיר רופען „דיא סאָציאַלע רעוואָלוצ-
ציאָן“. דורך דיעזע ענטדעקונג איז דאס גאנצע
בילד פון לעבען פיר מיר פערענדערט געוואָרען,
און אלץ וואָס מיר איז נאָך געבליעבען צו
טהון אום צו ווערען אַ סאָציאַליסט איז נאָר
געווען, מיך צו וואַרפען אין דיא פראקטישע
סאָציאַליסטישע בעוועגונג, וואס דאס האָב איך
מיך געסטאַרעט צו טהון אזוי גוט וויא איך האָב
נאָר געקענט, וויא איך האָב שוין אויבען בעמערקט.
דער סך הכל פון דעם וואס איך האב געזאָגט
איז אזוי: פון לערנען דיא געשיכטע פון דער מענש-
הייט און פון מיין לעבען צו קונסט און פראקטי-
צירען זיא בין איך נויטווענדיגערווייז געקומען צו
אַ האַס געגען דיא היינטיגן „ציוויליזאַציאָן“,
וואס ווען אלץ וואָלט געבליעבען אזוי גיין וויא עס
גייט אין איהר, וואָלט זיא פערוואַנדעלט דיא וועלט-
געשיכטע אין אַן אינטערעסלאָזען אונזין און פון
דיא קונסט וואָלט זיא געמאכט אַ זאַמלונג פון
קוריאָזיטעטען פון דער פערנאָנגעהייט, אָהן יעדען
ערנסטען צוואַמענהאַנג מיט דעם לעבען פון דיא
היינטיגע צייט.

אבער דאס וואס איך האָב איינגעזעהען אז אין
מיטטען פון אונזער האַסענסווערטע העינטיגע
געזעלשאַפֿט וואַקסט ארויס דיא רעוואָלוציאָן, האָט
מיר מעהר וויא אנדערע קינסטלערישע בעטראכ-
טונגען פערהינדערט פון זיך אַבצושטעלען בלויז ביי
בייזערן זיך אויף דעם „פאַרטיטריט“ און ווייטער
נאָר ניט, און פון דער אנדערער זייט פון צו פער-
שווענדען צייט און קראפט ביי איינע פון דיא פיעלע
עצות, דורך וועלכע דיא אויף־מיר־קונסט־קעננערס
פון דיא מיטטעליקלאַסע וויללען העלפען דיא קונסט
זיך ענטוויקלען וועהרענד זיא האט (אין דיא היינ-
טיגע אָרדנונג) קיין וואַרצעל ניט, און אויב אין
געוואָרען אַ סאָציאַליסט.

דער „סאציאליזמוס" פון תורת משה.

(צו דעם מהעמא „מאטעריאליזמוס אין אידישקייט, אדער רעליגיאָן און לעבען — ווער פיהרט וועמען?)

III.

דיא געזעצע און זייער אויספיהרונג.

(פארשטענדל.)

2. שמיטה.

דער פערפאסער פון דיא סאציאלע געזעצע פון חומש האט געהאט געלעגענהייט צו זעהען פון פראקטיק, וואס'רע אונגערעכטיגקייטען עס קענען זיך ענטוויקלען אין א געזעלשאפטליכע אָרדנונג פון פריוואט-אייגענטהום, אפילו ווען אין אָנהייב ווערען דיא רייכטהימער צוטיילט גלייך אויף גלייך; וויא עס קען ענטשטיין דיא עולה פון אונגלייכהייט, פון רייכע וואוילטאָגניקעס פון איין זייט און אַרומע הונגערליידערס פון דער אנדערער זייט. ער האט גאָר ניט געברויכט צו זיין קיין נביא אום פאָראויס צו זעהען וואס עס קען ווערען.

אויב דער פערפאסער פון דיעזע געזעצע איז געווען טאקי א משה רבנו, פון דיא צייט ווען דיא אידען זיינען ארויסגעגאנגען פון מצרים, האט ער צוגעזעהען אין מצרים זאכען וויא דיא וואס עס שטייט בעשריעבען פון יוסף'ס צייטען, אז אין דער צייט פון א הונגערס נויט האבען דיא, וועלכע האט בען געהאט אָנגעקליבען חבואה אין בעסערע יאָהר רען, געצוואונגען דעם הונגערנדען עולם אוועקצו געבען זיי זייערע פעלדער, בהמות און אַלצדינג און דערנאָך זיך אליין צו פערקויפן צו זיי פאר שקלא-פען פאר'ן שטיקעל ברויט.

איז דער פערפאסער ווידער געווען איינער פון עזרא הסופר'ס צייטען, האט ער שוין אין אי-דישען פאָלק אליין צוגעזעהען, וויא וואוכערניקעס און אנדערע מינים וועלט-איינשלינגערס קענען

זיין — וויא אין פסוק שטייט — „מניעי בית בבית" שדה בשדה, עד אפס מקום" (דאס הייסט צונעהר מען פיר זיך אלע הייזער און פעלדער פון גאנצען עולם און גאָר ניט קאָזען פיר זיי). אויף האט ער דאס צוגעזעהען אין בבל, וואו דיא אידען זיינען געווען 70 יאָהר.

וויא דיא מעשה איז — אין דיא סאציאלע געזעצ-געבונג פון תורת משה האָבען זיך אָבערשפיר געלט עקאנאמישע פאָדערונגען און בעדירפניסע פון א'ן אונטערדריקטע און בעראפעוועטע קלאָסע, — פאָדערונגען, וועלכע זיינען ענטשטאנען פון ביטערע פראקטישע ערפאָהרונגען און האָבען גע-פאסט צו דיא אומשטענדען פון דער צייט.

פון דיעזע פראקטישע ערפאָהרונגען האט דער געזעצ-געבער אלאץ געלערנט, אז פערטיילען אין אָנהייב דיא פעלדער און דאס אייגענטהום גלייך אויף גלייך, איז נאָך ניט קיין פערזיכערונג, אז עס וועט בלייבען אייביג גלייך פערטיילט. ער האָט צוגעזעהען, אז עס זיינען דאָ הונדערטע וועגען, דורך וועלכע איינער קען שפעטער גאָר אויף א כשר'ן וועג איינשלינגען דיא נחלות פון הונדערטער, און ער האָט דאָס געוואָלט בעוואָרענען.

איינער פון דיעזע וועגען איז — חובות. עס קען זיך למשל טרעפען, אז איינער ווערט קראנק און קען ניט פערזייהען און ער האט ניט וואס צו שניידען; עס קען זיך טרעפען, אז ביי איינעם גע-ראָטה כתם ניט איין יאָהר אויפ'ן פעלד און ער האט ניט וואָס ער בעדארף; אויפ'ן גאנצן גע-וויינליכען וועג קען פון דעם נאך קיין אונגלייכהייט ניט אַרויסקומען, וואָרים אז אלע זיינען אונגעפער

נאטירליכער אומגליק אויסגעקומען אויף זיין חלק. אין אמת'ן געהערט דאס אומגליק אלעמען, אזוי וויא דיא גליקען פון דער נאטור געהערן אלעמען, ניט פון רחמנות ווענען, נאָר פון יושר ווענען, און ווען דאס אומגליק איז נראָד געצאלען אין איינעם נורל, מוזט איהר זיך אלע טיילען דערמיט.

פרופט מענה'ט מיט א היינטיגען פרומען איר, אפילו מיט'ן רבין אליין, אזא יושר! פרופט זאָנט איהם, אז ער מוז אייף באַרגען, אז ער טאָר אייך ניט מאַהנען!

נאָר ניט דאָס בין איך אויסען. מען טאָר ניט מאַהנען היינט, מען טאָר ניט מאַהנען קאָרגען — קוים אָבער הייסט עס א חוב, מוז איך דאָך פאָרט א מאל אבגעבען. און איבריגענס האט מען קיין מאָל ניט געהערט מען זאָל איינעם שלאָגען מלקות פאר מאַהנען ביי יענעם א חוב, — וועלכעס איז דאָך אקוראט אזא „לאו" מן התורה וויא אָנצינדען א פייער אים שבת אָדער עסען חויר. אדרבה, עס זיינען דאָ פּעק מיט דינים ווענען „מנה לי בידך", ווענען וויא „גובה" צו זיין א חוב — אויף א בעווייז ווענען דעם, וויא ווייט עס איז פון געזעצע ביז זייער אויספיהרונג, ווען פיר דיא, וואס האבען דיא מאַכט, איז ניט סיין נוטער עסק, אז דיא געזעצע זאָגען ריכטיג אויסגעפיהרט ווערען! —

אויף אזא אופן האָט זיך דאָך שוין געקענט טרעפּען, אז איינער זאָל ווערען א גרויסער בעל חוב און דאָדורף ווערען אומגליקליך.

דעריבער האט דער געזעץ־געבער פון תורת משה געמאכט אזא פלאן:

אלע זיעבען יאָהר איז איין יאָהר „שמיטה" — א מין יאָהר־שבת. אין דיעזען זיעבענטען יאָהר זאָל מען ניט אַקערען, און ניט זייען, נאָר לאָזען דיא פעלדער רוהען. און אין דיעזען שמיטה יאָהר זאָל לען אלע חובות פערפאלען ווערען. שטעלט זיך פאָר, וואָס'אר א רציחה דאס איז לויט דיא מאָראל פון א פרומען אידען פון דיא היינטיגע געלד־מאכערישע צייטען! וויא הייסט מען זאל יענעם זיין חוב ניט בעצאָהלען! סתם מעשה גנב! תורת משה האָט אָבער געהאט נאָר אין אנדערע מאָראל. זיא האט געהאט דיא קאָממוניסטישע מאָראל, אז ניט וואס מין איז

גלייך, אז אָנקלייבען אין עשירות שפיעלט קיין ראָלע ניט, איז דאָך קיין מעשה ניט ווען איינעם פעהלט נראָד אויס עפעס. וויא זאָנט מען א ווערטיל? „איין אָרימאָן אין שטאָט איז דער גרעסטער גביר אין שטאָט". אז א שכן אז איז א שלעכטע לאַגע אין א וועלט, וואו אלע זיינען גלייך און וואו דאָס קען זיך יעדען טרעפּען, איז דאָך גיין זיך לייהען ביי יענעם א זעקיל ווייץ אויף זריעה, למשל, פונקט וויא א שכן'מע גייט זיך לייהען א לאַקשען־ברעט. עס איז קיין עסק ניט. עס איז גלאַט א געפעהלליכער קייט. מאַרגען קען דיא וויעדער ביי יענער לייהען א וואָלגער האָלין, למשל, אזוי קען וויעדער דאָ דער, וואָס דאָרף זיך היינט גיין לייהען ביי יענעם א זעקיל ווייץ, מאַרגען האָבען יענעם צו לייהען עפעס אנדערש.

דאָך, ווען עס זאָל זיך איינעם טרעפּען אומגליק נאָך אומגליק און ער זאָל זיך ברויכען א סך צו לייהען, קען איהם שוין זיין ביטער.

דערויף האט דער געזעץ־געבער פון תורת משה געזאָנט, אז יעדער איז מחויב צו לייהען יענעם וואָס ער דאָרף („אם כסף תלוה — חובה"); ; אז ווען איינער קומט אין א שלעכטע לאַגע איז מען מחויב איהם ארויסצוהעלפּען („כי ימוך אחיך והחזקת בו"); ; אז ווען מען לייחט יענעם עפעס, זאָל מען ניט געהמען פאר קיין מיטכן א זאָך וואָס יענער דאָרף נייטיג; ; און ווען מען געהמט פאר א מיטכן זיין צורעק, זאָל מען דאס איהם ביינאכט צוריקגע־בען; ; איבערהויפּט זאָל מען איהם ניט אָברייסען דיא פאָלעס, נאָר וואַרטען ביז ער קען בעצאָהלען און וועט אליין בעצאָהלען. פראָצענט זאל מען גע־וויס ניט געהמען. (ווענען דעם וועלען מיר נאָך אין אנדערס מאָל רעדען.)

וויא איהר זעהט, האָט דער געזעץ־געבער פון תורת משה געהאט א גאנץ אנדערן בעגריף ווענען אזעלכע זאכען, וויא א היינטיגער פרומער אידישער געשעפטסמאן. ביי איהם איז ניט אויסגעקומען, אז ווען איינעם גייט שלעכט איז עס זיין שולד אָדער זיין מזל און עס איז קיינעם עסק ניט, סיידען ווען איינער וויל האבען אזא גוט האַרץ און איהם טהון א גנאדע. נייץ, ניט קיין גנאדע — דו מוזט איהם העלפּען, האָט תורת משה געזאָנט. צופעהלליג איז א

איינענס הום און דיא ברירה איז געווען ביי איהם ניט צו פאלגען וואס עס שטייט געשריעבען. נון, נאָט האָט זיך אפילו געשריעבען פאר דעם אָר־ מאַן אויפ'ן וועקסער און צוגעוואָנט אבצוגעבען דעם רייכען כּפּל כּפּל, דאָך האָט דער רייכער גע' זאָנט — וויא איך האָב שוין בעמערקט אויף אַן אנדער אָרט —: „דער רבונ' של עולם איז אַ נאָנץ גוטער בעל בטוח, מען איז דאָך עפעס ניט חלילה קיין כּופּר בעיקר, אָבער וואס אין קעישענע איז איז פאָרט דאס זיכערסטע“ — און וואס איז געוואָרען פון דיא שיינע דינים און זיסע מאָראַלע־הערעס?

איך זאָל אייך זאָגען, אז מען האָט זיי כתם ניט געהאלטען, מען האָט געזינדיגט, קענט איהר מיינען, אז עס איז נאָך דאָ אַ האָפּפונג, מען זאָל דורך מוסר־וואָנען מאַכען דיא רייכע לייט גוט און פרום, אז זיי זאָלען יאָ גיין אין גאָטס וועג און פאלגען זיין קאָמוניסטישען געבאָט; קענט איהר זאָגען, אז דיא גוטע לעהרעס זיינען דאָך קודם גוט, לאָז מען זעהען מען זאָל זיי יאָ האַלטען. אָבער ניי, דיא היטערס פון גאָטס געבאָט זיינען ניט געווען אזעלכע עקשנים, זיי האָבען גאָטס גע' באַטאָלייט צוגעבויגען; צו דיא אינ' טערעסען פון דיא רייכע לייט, וועלכע האָבען געהאט דיא מאַכט; זיי האָבען פיר זיי דעם פסוק אזוי אויסגע'דרש'נט, אז דער רייכער זאָל זיין וויא דער מלאך המות, וואָס „שעכט און פלייבט גערעכט“.

טהוט אַקוק דינים פון דיא גמרא ווענען שמיטה: „א חוב אויף א היפאָטעק (מאָרגנידזש) ווערט אין שמיטה ניט פערפאלען“, (גמ' ל"ז) ווייל ער איז איהם ניט שולדיג קיין געלד, נאָר דאס פעלד איז זיין (!)

„ווען דער טערמין איז געשטעלט געוואָרען צו בעצאהלען נאָך שמיטה, ווערט דער חוב ניט פערפאלען אין שמיטה“, ווייל עס שטייט דאָך נאָר, אז אין שמיטה זאָל ער איהם ניט מאָהנען, און דאָ האָט ער איהם דאָך אין שמיטה סיי וויא סיי נאָך ניט געקענט מאָהנען (!). (מכות ג')

„וואס מען געהמט אַן ביסלעכווייז אויף באָרג אין א קראָם, ווערט אין שמיטה ניט פערפאלען.“ (משנה שביעית פ"י). (ווענען דעם טעם דערפון

טיין און וואס דיין איז דיין, נאָר וואס דו האָסט צופיעל איז דעמס וואס האָט צו ווייניג; וואָס נאָט ניט אין לאַנד איז ניט טיין ניט דיין נאָר אונז זער. (וויא אזוי תורת משה האָט דיעזע מאָראַל געוואָלט אויספיהרען אין פראַקטיק, איז אַן אנדערע טעמא.)

טאָמער אָבער וועט מען ניט וועלען קיינעם באָרגען, דערפאר וואס מען ווייסט, אז אין זיעבער טען יאָהר וועט דער חוב פערפאלען ווערען? דער רויף האָט זיך דער פסוק „בעוואָהרענט“ מיט מוסר־וואָנעריי:

„ווען עס וועט זיך געפינען צווישען אייך אַן אָרימאָן“ — זאָנט דער פסוק — „זאָלסט דו דיין האַרץ ניט האַרט מאַכען געגען איהם און דיין האַנד ניט צוהאַלטען פאר דיין ברודער דעם אָר־ מאַן. עפענען זאָלסט דו דיין האַנד פאר איהם און איהם געבען אַלץ וואס ער בעדאַרף. היט דיה, טאָמער פאלט דיר אַריין אין האַרצען אַ בייזער גע' דאַנקען צו זאָגען, „עס איז שוין נאָהענט דאָס זיע' בעטע יאָהר, דאָס שמיטה יאָהר“ און דו וועסט איהם ניט וועלען לייהען... וועט ער אויף דיר זיך פערקלאַנען פאר גאָט, וועט דאס דיר פעררע' בענט ווערען פאר אַ זינד. גיב איהם אַן זאָל דיה ניט פערדריסען וואס דו גיסט איהם, דען דערפאר וועט דיר גאָט געבען ברכה אין דייןע געשעפטע.“ שיינע געדאַנקען, שיינע מאָראַל, אָבער — מאַכטלאָזע מאָראַל?

געוויס, ווען מען וואָלט דאס אַלץ געהאַל' טען, ווען עס וואָלט מעגליך געווען צו ער' וואַרטען, אז מענטשען, וואָס דיא ברירה איז ביי זיי דאָס ניט צו האַלטען, ווע' לען דאָס אַלץ האַלטען, וואָלט א ודאי געווען אויס' געצייכענט. אָרימקייט און רייכטהום וואָלט זיך אויף אזא אופן אויסגעגלייכט. דער וואס האָט צו פיעל וואָלט דעם וואס האָט צו ווייניג געבאָרגט; וואָלט ער געקענט, וואָלט ער איהם אָבענגעגעבן, ווען ניט, וואָלט עס צו זיעבען יאָהר געוואָרען פערפאלען און אַרים און רייך וואָלטען געוואָרען גלייך. אָבער היא צרה איז געווען, וואָס יעדער איז פאָרט געווען אליין בעל' הבית פאר זיך איבער זיין פרייוואַט

פרובול איז, וויא דא נמרא זאנט, א תקנה פאר דיא טובה פון דיא רייכע. ("פרו"א—תקנה, "בול"א—רייכע).

וואס זשע איז דאס אזוינס א "פרובול"?

מען האט גע'דרש'ט אזוי: אין פסוק שטייט, אז "דוא זאלסט דיין ברודער אין שמיטה ניט מאהנען דיין חוב"—דוא זאלסט ניט מאהנען, אבער "בית'דין" (דאס געריכט) מעג איהם יא מאהנען. נו, מאכט מען א "פרובול", דאס הייסט, ווען עס קומט פאר שמיטה, טראנט מען אריין אלע וועקסל לען צום רב און מען שרייבט אויף א פאפיר "איך גיב אייך, רבי, איבער אלע מיינע חובות, אז איך זאל זיי מענען אפגעהמען ווען איך וועל וועלען" (!) — א שטייגער וויא מען פערקויפט דעם נוי דעם חמץ ערב פסח—און עס איז שוין כשר! נאר ווארט, דאס איז נאך אלץ געווען צופיעל מיה פיר דיא ארימע רייכע לייט. האט מען גע'מאכט'ט א דין, אז ווען איינער האט ניט קיין פרובול פאפיר, מעג ער זאנען, אז ער האט געהאט און האט דאס פערקויפט, און ער קען דעם חוב אפ'געהמען. און טאמער זאנט ער דאס אליין ניט, זאל איהם דער רב לייגען א פינגער אין מויל און פארענען: "האסט דוא ניט א מאל געהאט א פרובול און האסט איהם פערלירען?" אזוי האט געטאן דער אמורא רב, און דאס הייסט, זאנט דא נמרא, מקיים זיין דעם פסוק "עפען אויף דיין מויל פאר'ן שטימענס ווענען",—אויף אונזער לשון הייסט דאס, וויא געזאנט, "לייג איהם א פינגער אין מויל אריין"!

אזוי האט מען שטיק פאר שטיק אוועקגעריסען פון דיא גוט'געמיינטע איינריכטונג פון שמיטה, ביז עס איז געבליבען פון איהר א "פארס", א גאך ניט. און אלץ אויף כשר'ן ארט, על פי דין! וועל'כער בלינדער זעהט דען ניט פון דעם אויפגע'גער'בראכטען דייטליך ארויס, אז מען האט זיך גע'שפיעלט' מיט'ן גאנצען עסק, אזוי וויא דער היילי'גער פסוק וואלט געווען א קליין קינד, וואס מען מוז איהם אבנאררען, אבי צופרידענשטעלען באטש מיט א "פייג"?

* * *

דרייען זיך אלע מפרשים דיא קעפ, און אלע זייערע פשט'לעך זיינען ניט ווערט א פייעם. נאך ניט! אזוי זאנט דיא משנה. און פרגענט קיין קשיות ניט! "א חוב אויף א משכון ווערט ניט פערפאלען."

(שביעית פ"י)

הערט אבער נאך ווייטער:

"ווען איינער בעזאהלט א חוב נאך שמיטה, זיינען דיא רבנים צופריעדען... אום יוצא צו זיין. זאל דער מלוה דאן זאנען, אז ער וויל ניט געהמען בעזאהלט, ווייל שמיטה איז אריבערגעגאנגען, און דער בעל חוב זאל זאנען "פון דעסטווענען געהט, איך שענק עס דיר א מתנה"... זאנט ער איהם אבער ניט אזוי, זאל דער מלוה איהם אויפהיינגען ביז ער זאנט איהם, אז ער גיט איהם דאס ניט קיין חוב, נאר ער שיינקט איהם א מתנה". אזוי זאנט דיא נמרא (נמין ל"ז). נאר מען לערנט פשט, אז מען מיינט ניט ער זאל איהם טאקי אויפ'היינגען, נאך ער זאגט מיט איהם אזוי לאנג טענה'ן (אדער איהם סטראשען אז עס וועט איהם שוין פעסער באנג טאן) ביז ער זאנט אזוי. — אבי גאט אבצוגאררען!

אבער דאס אלץ איז נאך געווען צופיעל שווער רינקייטען פיר דיא וואובערניסעס, און דיא הייליגע לייט, וואס זיינען געזעסען "אויף משה'ס שטוהל", זיינען געווען זעהר בארמהערציג אויף דיא ארימע רייכע לייט און האבען זיי געמאכט נאר לייכט, אז דיא ציג זאל זיין גאנץ און דער וואלף זאט: אז עס זאל הייסען, דאס דעם פסוק טרעט מען ניט איי'פער און דעם חוב זאל מען פארט אפגעהמען.

פיעל צו ברעכען זיך דעם קאפ, וויא אזוי דאס צו מאכען, איז ניט גייטיג. דיא דרש'קונץ זאל לעבען! איהרע וואונדער זיינען גרויס! הערט א שטיק מאטעריאליזמוס אין אידישקייט:

ווען מען האט געזעהען, אז ניט קוקענדיג אויף גאטס צוואג, אז ער וועט זיי אבזאהלען כפל כפלים, פערטליסען דיא פרומע רייכע לייט זייערע טהירען און ווילען קיינעם ניט גייהען, ווייל זיי הא'בען מורא פאר שמיטה, האט זיך דיא רעליגיאן געפירט אונטערגעגעבען צו דיא מאכט פון לעבען און עס איז געקומען דער אלטער הלל און האט איינגע'פיהרט א "פרובול". דער טייטש פון דעם ווארט

האט דאך תורת משה ניט געוואלט. נאך וואס דען? זיא האט געוואלט, אז בעל־הבית זאל טאקי יעדער זיין איבער דיא זאך וואס ער האט און דיא ברירה זאך זיין ביי איהם, ניט צו נעבען ווען ער ווילל ניט, — מעהר ניט, דער פסוק זאגט איהם, אז דאן איז ער זעהר ניט קיין פיינער מאן. נו איז ער! האט איהר ביי איהם א'ן עולה. אבער טהן קענט איהר איהם דאך נאך ניט. און ווען מען דארף אבער פארט צו איהם אנצוקומען צו ליהען און ער וויל ניט בארגען סיידען מען זאל פאר איהם אוועקבייגען דעם רצון פון דער תורה, וואס־זשע קען מען טהוען?

סיידען מען זאל האנדלען אין דעם זיין און אין דעם גייסט פון דעם פסוק און זאגען, אז אום אויסצופיהרען דעם צוועק, צו וועלכען דיא געזעצע פון חומש זיינען מיטלען, דאס הייסט אום צו מאכען אלע מענשען גלייך, מוז מען ביי היינטיגע צושטענדע בענוצען אנדערע מיטלען, וויא דער פסוק ניט, — מוז מען דיא רייכע מיט געוואלט מאכען פאר אום קאפעלוש־מאכערס. קענט איהר אבער אזעלכעס פערלאנגען פון דיא גמרא־לייט? איבערהויפט פון רעליגיאָנס־בעזאמטע?

ניין, דיא רעליגיאָן האט אימער געהאנדעלט נאך דעם כלל „אז מען קען ניט אריבער מוז מען ארונטער“, זיא האט זיך אימער צוגעבויגען צו דיא מאכט פון לעבען און געמאכט „פרו־בולס“, תקנות פאר דיא רייכע'ס טובה, ווייל זיי, דיא רייכע, האט בען געהאט דיא מאכט.

גערעכט, אלזא, איז דיא גמרא, וואס זיא איז אראפגעגאנגען פון חומש; אבער מיר קענען זיך אראפנעהמען פון דעם א מוסר, אז דער „סאציאל ליזמוס“ פון תורת משה, וויא איבערהויפט אלע שיינע און גוטע מאראל־לעהרען וואס האבען ניט קיין מאכט אין לעבען הינטער זיך, האבען קיין ווער־דע ניט אלס וועגווייזערס פון פראקטישען לעבען, ווייל ניט דיא תורה פיהרט דאס לעבען, נאך דאס לעבען פיהרט דיא תורה.

ב. פייגענבוים.

מאכען מיר מיט דעם דיא גמרא־לייט א פאר־וואורף? אויף קיין פאל ניט! נאך דער אונזיסענ־דער, וואס פערשטייט ניט דעם סוד פון אלע רע־ליגיאָנען און פון אלע אידעען, וואס ווייסט ניט, אז עס איז אונמעגליך אז א אידעע זאל אייביג און אונטער אלע אומשטענדען פיהרען דאס לעבען מיט זיך — נאך אזא נאררישער „אפיקורס“ קען האבען א פריטענזיע צו דער גמרא וועגען דעם. מיר, אדרבה, זעהען אין דעם, אז דיא גמרא־לייט זיינען ניט געווען אזעלכע הארטע קאנזערווא־טיווען, אז זיי זאלען זיך אנשמירען אן דעם פסוק און שטיין מיט איהם פעסט געגען דעם שטראם פון דער צייט.

וואס זאל מען פארט טהון, אז דער רייכטהום האט זיך שוין ענטוויקעלט און דיא רייכע האבען פארט דאס גאנצע געלד אין זייערע הענד — פרוואט אייגענטהום האט דיא תורה ניט אפגעטאפט — און זיי ווילען פארט ניט בארגען ווען מען וועט ניט אבנע־בען? עס איז שוין ניט מעהר געווען דיא פראסטע צייטען, ווען ליהען געלד איז געווען סתם א שכנות־שע. געפעלליגקייט, א שטייגער וויא ליהען א לאקשען־ברעט — אזוי וויא דאס איז געווען אין דיא צייטען ווען דער חומש איז געמאכט געווארען, ווען עס איז נאך ניט געווען קיין האנדעל און קיין אינדוסטריע, נאך יעדער האט זיך בעארבייט זיין שטיקעל פעלד און דערפון געלעבט. — אין דער צייט פון דיא גמרא איז שוין געווען א וועלט פון געשעפ־טען, געלד־בארגען האט שוין געהערט צום געשעפ־ט און דער שליסעל פון דיא געשעפטס־וועלט איז גע־ווען אין קעשענע פון דיא רייכע. ווייה האט געקענט זיין צו דיא וועלט, ווען דיא רייכע זאלען „פערשלי־סען זייערע טהירען פאר דיא בארגערס“ דורך דיא „שמיטה. אנשמאט א טובה וואלט דאס גאך גע־ווען פאר דיא ארימע לייט דאס גרעסטע אומגליק. דער עיקר איז דאס: תורת משה האט דאך ניט געהייסען קהל זאל גייטען דעם רייכען אוועק צו ליהען דאס זייניגע כאמש עס וועט פער־פאלען ווערן. דאס וואלט דאך געהייסען, אז א מענטש איז ניט בעל הבית איבער זיין אייגענטום, אז פרוואט־אייגענטום עקזיסטירט ניט — און דאס

דער פערזיכט פון דיא רוישישע סאציאל-דעמא- קראטישע דעלעגאטען אויף דעם אינטער- נאציאנאלען סאציאליסטען קאנגרעס אין לאנדאן.

אָנגעהויבען אויסצוארבייטען אַניטאטאַרען פון דיא אַרבייטער־מאַסען גופא. אויסער דעם האָט זיך דער פּעראַיין גענומען צו פערברייטען מאסענווייז הענדלס, בראַשורען און אויפּרופען אין דיא פּאַב־ריקען און אין דיא אַרבייטער פירטלען.

שוין לאַנג האָט מען אין פעטערסבורג ניט גע־זעהן אזא מאסענהאַפטע פערברייטונג פון אויפּרען. טויזענדע פון עקזעמפלארען פלעגט מען פער־שפּרייטען אין דיא פאַבריקען און אויפּקלעפּען אויף דיא ווילען אויף דיא גאַסען. דאָס האָט געמאַכט אַ שרעקליכען איינדרוק אויף דיא פאַבריקאַנטען און דיא פּאַליציי. מען האָט זיך באַלד גענומען צו דיא „אינטעלענענץ“ און דיא סטודענטען. פילע פערדעכטיגע האָט מען אַרעסטירט און פילע האָט מען אַרויסגעשיקט פון פעטערסבורג. עס האָט אָבער ניט געהאַלפּען און גלייך נאָך דיא אַרעסטען פלעגען ערשיינען נייע פלוגבלעטער.

מערקווירדיג איז דאָס, וואָס דיא אלע אויפּרען פּען. וועלכע דער פּעראַיין האָט אַרויסגעלאָזען, ריר דען ניט וועגען סאציאַליזמוס סתם אין דער וועלט אריין, נור בעשעפטיגען זיך טאַקע מיט דעם ריכ־טיגען אַרבייטער לעבען. אין יעדען איינציגען האַנד־דעלט זיך וועגען אַ געוויסען שווינדעל פון דיא פאַב־ריקאַנטען געגען דיא אַרבייטער, און דאָס ווערט בענוצט אום אויפצוהוויזען דיא אַרבייטער אויף דעם קאַמפּף צווישען דיא קאַפיטאַליסטען און דיא אַרבייטער אין אלגעמיין, און זיי צו בעווייזען, אז

צום ערשטען מאל זיינען דיא רוישישע דעלעגא־טען געשיקט פון ריכטיגע אַרבייטער אָרגאַניזאַציע־נען פון רוסלאַנד גופא, און דעריבער זיינען דיוועס מאל דאָ מעהר דעלעגאטען וויא ביי דיא פאַריגע קאָנגרעסען. אין דיעזען בעריכט ווילען מיר געבען אַ קורצען איבערבליק איבער דעם צושטאַנד פון דיא אַרבייטער בעוועגונג אין רוסלאַנד און הויפט־זעכליך אין פעטערסבורג. פון 1880 ביז 1890 האָט זיך דיא בעוועגונג בערגענצט אויף סאציאַל־דעמא־קראטישע אַניטאַציען אין קליינע קרושקעס (גרופעס) אַרבייטער; דיעזע גרופעס האָבען אָבער ניט געהאַט קיין פערבינדונג איינע מיט דיא אנדערע. טראָץ אלע פערפאַלגונגען פון דיא פּאַליציי, איז דיעזע אַניטאַציען קיין מאל ניט אַבגעשטאַרבען; אָבער ביז 1895 איז אלץ ניט געלונגען צו פערבינד־דען דיא פערשידענע גרופען אין איין פעסטע צענט־ראל־אָרגאַניזאַציען. ענדליך איז דאָס אָבער גע־לונגען און אין הערבסט 1895 האָט זיך געגרינדעט אַ צענטראל־אָרגאַניזאַציען מיט דעם נאמען „דער פּעראַיין פיר דעם קאַמפּף פיר דיא בעפרייאונג פון דיא אַרבייטער קלאַסע“, און דיעזער פּעראַיין האָט גענומען אין זיינע הענד דיא בעוועגונג פון גאַנץ פעטערסבורג. ערשט פון דיעזען טאַמענט אָן איז דיא סאציאַל־דעמא־קראטישע אַניטאַציען געוואָרען אַ מאַסען־אַניטאַציען. פון איין זייט האָבען זיך אָנגעהויבען צו גרינדען סטרייק־פּעראַיינען און סטרייק־קאַסעס, און פון אנדערן זייט האָבען זיך

דיא קייזערליכע רעגירונג שטייט אימער אויף דעם זייט פון דיא קאפיטאליסטען.

און דיא ארבייט פון פערציין האָט געבראכט גוטע פריכטע. אין סייין יאָהר איז נאָך ניט געווען זען אזוי פיעל סטרייקס און ארבייטער־אונרוהען וויא אין ווינטער פון 1895-1896. אין נאָוועמבער 1895 ברעכט אויס א סטרייק אין דיא טוכפאבריק סאָרנטאָן. דער פאבריקאנט דערשרעקט זיך און צוזאמען מיט דיא פאָליציי הייבט ער זיך דעם סטרייק צו שליסטען. כמעט אין דיוועלבע צייט גייען ארויס אויף א סטרייק דיא ציגארען־ארבייטערניען פון דיא פאבריק לאפערס. א מאָנאט שפעטער ברעכט אויס א סטרייק אין א'ן אקציאָנער שוה פאבריקאציאָן, דאן אין לעבעדעווי'ס האָלץ־וועגעריי, און נאָך שפעטער גייען ארויס אויף א סטרייק דיא וועכער פון לעבעדעווי'ס אנדערע פאבריקען. אין יאנואר 1896 געווינען דיא ארבייטער א סטרייק אויף וואַראַנקי'ס בוימוואַלענשפינעריי. ביי דעזע אלע סטרייקס פלעגט דער פערציין ארויסלאָזען אויפֿרופען, אין וועלכע עס פלעגען ערקלערט ווערן דיא אורזאכען פון סטרייק, וואס דיא ארבייטער האָבען צו פאָרדערן א. ז. ו. דער פערציין פלעגט אַלואַ אייגענטליך פיהרען דעם סטרייק. דאס ער־שיינען פון פלוגבלעטער אליין האָט, צום ביישפיל, געצוואונגען דיא דירעקציאָן פון אלעקסאנדראָווסקי זאוואַד דורכצוקומען מיט דיא ארבייטער.

אזוי איז עס געוועזען ביז מאי 1896. הנם דיזע אלע סטרייקס זיינען ארויסגעקומען דורך פער־שידענע אורזאכען, דאָך זיינען זיי אלע אין פילע הינזיכטען עהנליך. אין דאס רוב סטרייקס פאָר־דערן דיא ארבייטער ערשטענס, אז דיא פאבריקאנט מען זאָלען ניט גיין געגען דיא פאבריק געזעצען אן צווייטענס סטרייקען זיי געגען אראָפֿרייסען פון דיא פרייזען.

וואס פאָרדערן צום ביישפיל דיא ארבייטער פון טאָרנטאָן פאבריק? זיי פאָרדערן, אז מען זאָל זיי, וויא דער געזעץ, פערלאנגט, נאָך פאר דער ארבייט זאָגען דיא פרייזעס פיר דיא שטיק ארבייט און אז אין דיזע פרייזליסטען זאָל קיין שווינדעל ניט זיין. דיא ארבייטער פון דיא „נייע אדמיראַל־ליטעט" סטרייקען, ווייל זיי זיינען אונצופרידען דער־

מיט, וואָס מען האָט זיי אָנגעהויבען צו צאָהלען איין מאָל מאָנאַטליך. און דאָס פאָרדערט אויף דאס געזעץ, וועלכעס זאָגט שוואַרץ אויף ווייס, אז דיא ארבייטער מוזען קריגען בעזאָהלט ווייניגסטענס צוויי מאָל מאָנאַטליך. נאכדעם וויא דער סטרייק פון דיא ציגארען־ארבייטערניען האָט זיך געענדיגט, האָט דיא פאבריק־אינספעקציאָן אליין געמוזט צו געבען, אז דיא ארבייטערניען זיינען גערעכט, אז דער פאבריקאנט האָט קיין רעכט ניט צוריקצוגעבן בען א גאנצע הונדערט ציגארען צוליעב א פאָאר שלעכט געמאַכטע. ער האָט בלויז רעכט אָפצורעדן בענען פיר דיא שלעכט געמאַכטע ציגארען. פיר בעשעדיגונג פון מאטעריאל דארף ער זיך ווענדען צום געריכט. עהנליכע פאָרדערונגען שטענען אויף דיא ארבייטער פון אנדערע פאבריקען.

אזוי קליין זיינען דיא פאָרדערונגען צוליב וועלכע דיא רוססישע ארבייטער סטרייקען. אז זייער פערדינסט איז זעהר קליין איז נאָר ניטאָ וואָס צו ריידען. ווען דיא וועכער פון טאָרנטאָן זיינען ארויס אויף א סטרייק, האָבען פילע פון זיי צוליעב סלעק (ווייניג ארבייט) ניט פערדינט מעהר וויא 7 רובעל מאָנאַטליך. דיא אויפֿרופען, וועלכע זיינען ארויס וועגען דעם סטרייק אויף דיא „רוסיש־אַמע־ריקאנישע גומע־מאַנפאַקטור" ווייזען אויף, אז א וואלץ־ארבייטער קען ביי 11 שטונדיגער ארבייט (דיא ארבייט איז זעהר געפעהרליך) פערדינען בלויז 65 קאָפיקעס טעגליך. וויא נידריג דער לאָהן פון דיא ציגארען־ארבייטערניען איז, זעהט מען דערפון, דאס ווען זיי האָבען זיך בעקלאָגט אויף זייער ניד־ריגען לאָהן, האָט זיי דער פאָליצייסטער (וועלכער האָט אויף זיי געהייסען שפריצען קאלטע וואסער) געראטען צו פערדינען דאס, וואָס זיי פעהלט, דורך פראָסטיטוציאָן.

אונטערדריקט פון דיא פאבריקאנטען און שלעכט געהאנדעלט פון דיא פאָליציי, הערט זיך דער פעטערסבורגער פראָלעטאריאט געהאָרכיג צו דיא שטימע פון זייגע אָרגאניזירטע קלאסענפֿעד־וואוסטע ברידער. באַלד וויא עס ערשיינט א'ן אויפֿרוף, הויבען זיך אָן אונרוהען אין איין פאבריק אָדער דיא אנדערע. דיא קאפיטאליסטען היילען זיך צו שליסטען דיא אונצופרידענהייט און דיא

דיא רעגירונג. אין אלגעמיין האָט דער פּעראַיין קיין מאָל נישט פּערלאָזען דיא געלעגענהייט אויפצו-ווויזען דיא ארבייטער, אז אין זייער קאמפּה האָבען זיי צו האָפען בלויז אויף זיך אליין און אויף קיין אנדערען נישט. צום ערשטען מאָל 1886 האָט דער פּעראַיין ארויסגעלאָזען אַין אויפרוה, ערקלערענדיג דיא בעדייטונג פון דיזען אינטערנאַציאָנאַלען אר-בייטער יום טוב. אויסער דיזע אלע געלעגענהייטס אויפרופען האָט דער פּעראַיין ארויסגעגעבען פיעלע אנדערע שריפטען, און פיעל אימפּאַרטירט פון אויס-לאַנד. ער איז אבער נישט געווען אים שטאַנדע צו בעפריידיגען דעם אימער וואקסענדען געברויך נאָך גיטעראַטור.

דיא ארבייט פון דיא פעטערסבורגער סאציאַל-דעמאָקראַטען איז נישט פערפאלען געוואָרען אומ-זיסט. דער גייסט פון אונזופרידענהייט און פראַג-טעסט איז געוואקסען אין דער ברייט און אין דער טיעף. און אלס א פרוכט פון דיזע אנימאַציאָן איז געווען דער בעריהמטער סטרייט פון אלע בוימ-וואַלטיגערייען, וועלכער נאָך דעם רוסישען מאַכ-יטאָב איז געווען אונגעהייער גרויס, — דער סטרייט, וועלכער האָט דיא גרעסטע פערדייטונג נישט נור פיר פעטערסבורגער בעוועגונג, נור פיר דיא בעוועגונג פון גאַנץ רוסלאַנד.

וויא בעקאנט, זיינען דיא רוסישע קאפיטאַליס-טען גרויסע „פאַטריאַטען“ און „טרייע אונטערמע-ניגע“, און זיי האָבען טאַקע פיר וואָס צו זיין דאַנק פאַר. דיא הויכע טאָרפען אויף אויסלענדישע סחורה מאכען פיר זיי רוסלאַנד פאַר א ריכטיגען גן עדן. ווען עס איז אנגעקומען דיא קאַראָנאַציע (מאי 1896) האָבען זיי אויס „פאַטריאַטיזמוס“ פער-שלאָסען זייערע פאַבריקען אויף גאַנצע דריי טעג. זיי האָבען אָבער דערביי פערנעסען צו בעצאלען דיא ארבייטער פיר דיזע נישט געשטייגען נישט געד פלויגענע יום טובים. דאס האט ארויסגעבראַכט איבעראל א גרויסע אונזופרידענהייט. ווען דיא אר-בייטער פון קאַטערינענאָפּער מאָנופאַקטור האָבען זיך וועגען דעם דערוואוסט, האבען זיי בעשלאָסען זיך צו ווענדען צו דיא ארבייטער פון אנדערע שפיגערייען, אום צוזאַמען מיט זיי צו פראָטעסטירען געגען דיזע האַנדלונג. דיא ארבייטער פון דיא אַנ-

פּאָליציי הויכט נאָך שטאַרקער אָן צו זוכען דיא פיהרער פון דיא בעוועגונג, האָפענדיג צו פערניכט טען דעם געהאַסטען „פּעראַיין“.

פון אָנפאַנג דעצעמבער 1895 האָט דיא פאַ-ליציי אונטערנומען א רענעלע מלחמה געגען דעם פּעראַיין. אין דיא נאַכט פון 8-טען דעצעמבער האָט מען ארעסטירט זעהר פיעל פערזאָנען פון דיא אינטעלעגענץ, וויא אויך פון דיא ארבייטער. דיא פּאָליציי האָט זיך געפרייט. וואס איז אבער געוואָרען? באַלד נאכדעם האָט דער פּעראַיין ארויסגעלאָזען אַין אויפרוה, אין וועלכען ער ער-קלערט, אז דיא פּאָליציי האָט א ביסעל א טעות געהאַט, אז נייע סטרייכס האלטען ביים אויסברע-כען; אין ער ענדיגט זיך מיט דיא פאַנגענדע ווער-טער: „מיט ארעסטירען און ארויסשיקען קען מען דיא ארבייטער בעוועגונג נישט אונטערדריקען. סטרייכס און דער קאמפּה וועלען נישט אויפהערען, ביז עס וועט נישט עררייכט ווערן דיא פאַלשטענדיגע בעפרייאונג פון דיא ארבייטער קלאסען פון יאָך פון קאפיטאַל.“

פון יענער צייט אָן האָט זיך אָנגעהויבען א שרעקליכער קאמפּה צווישען דיא פּאָליציי און דעם פּעראַיין. יעדע וואָך פלעגט מען ארעסטירען מאַ-סען מענטשען. און צו דערזעלבער צייט פלעגט מען רק ארויסלאָזען נייע אויפרופען, וואו מען פלעגט דעם ארבייטער אויפקלערען ווער דיא צארענדיענער זיינען. ענדליך איז דיא רעגירונג געצוואונגען געוואָרען צו געהמען ערנסטערע שריטע. עס איז בעקאנט דער צירקולאַר, וועלכען דער פּינאַנץ-מי-ניסטער וויטטע האָט ארויסגעלאָזען צו דיא פאַב-ריקאינספּעקטאָרען, וואו ער פאָדערט זיי אויף זיי זאָלען זאָרגען, אז דיא אלטע פאַטעריליכע בעהאַנדל-לונג פון דעם קאפיטאַליסט געגען ארבייטער זאָל גיט צושטערט ווערן דורך „אויפרייצער“, וועלכע „זיינען דיא ערנסטע יונגאים פון דיא ארבייטער קלאסע.“

דער פּעראַיין אליין האָט פערברייטעט דיזען צירקולאַר און האָט דערמיט אין גאַנצען אראָבער-ריסען דיא מאַסע פון דיא פאַבריק אינספּעקטאָר-ען, בעווייזענדיג, אז זיי זיינען בלויז איינפאַכע דינער פון דיא קאפיטאַליסטען און זייערע פריינדיק,

דערע שפינערייען זיינען פאקקאמען איינפערשטאנ-
דען געווען, און מען האט בעטלאָסען איינצורופען
א פערזאמלונג פון דיא דעלעגאטען פון אלע פער-
טערבורגער בוימוואָלען שפינערייען. ענדע מאי
(אלטער סטיל) זיינען זיך אין פארק פון קאטערי-
נענהאָף צוגיפגעקומען 100 דעלעגאטען פון פער-
שידענע פאבריקען. אזא פערזאמלונג אליין איז שוין
פיר פעטערבורג א מערקווירדיגע ערשיינונג. אויף
דיוע פערזאמלונג אונטער'ן פרייען הימעל האט מען
אויסגעארבייט דיא אלגעמיינע פאָרדערונגען פון
אלע אַרבייטער, וועלכע זיינען בעטעפטונג אין דיא
שפינערייען. דיוע פאָרדערונגען זיינען באַלד אין
פאָרמע פון א'ן אויפרוף פערשפרייט געוואָרען אי-
בער'ן גאנצען שטאדט. אזוי האט זיך אנגעהויבען
דער סטרייק.

אין דיוען אויפרוף, וועלכער איז ארויס דעם
30טען מאי, אונטער'ן נאמען „וואס פאָרדערן דיא
ארבייטער פון דיא פעטערבורגער בוימוואָלען שפי-
נערייען“ זיינען ארויסגעשטעלט דיא פאָלגענדע פאָר-
דערונגען:

(1) אז דיא ארבייט זאל דויערן פון 7 אהער
מאָרגענס ביז 7 אהער אבענדס, אנשטאט וויא
פריהער פון 6 אהער מאָרגענס ביז 8 אהער אַפּענדס.
(2) אז 1½ שטונדען זאל געגעבען ווערן אויף
מיטאג.

(3) אז דיא פרייזליסטע זאל איבעראל געהע-
כערט ווערן אויף 1 קאפיקע און וואו מעגליך אויף
2 קאפיקעס.

(4) אז שבת זאל מען ענדיגען דיא ארבייט נישט
שפעטער וויא 2 אהער נאכמיטאג.

(5) אז דיא פאבריקאנטען זאָלען נישט אָפהאלטען
דיא מאַשינען ווען זיי פערגלוסט זיך.

(6) אז דער לאָהן פיר דיא ערסטע העלפט מאָ-
נאט זאָל רעגעלמעסיג אויסגעצאהלט ווערען.

(7) אז דיא טעג פון קאָראָנאציע זאָלען בע-
צאָלט ווערען. אין אייניגע טעג האט זיך דער
סטרייק פערשפרייט אויף 17 בוימוואָלענשפינערייען,
נאך 4 זיינען באַלד אויך צוגעשטאנען, און אין א
קורצע צייט האָבען כמעט אלע מאָנאפּעקטורען זיך
אפגעשטעלט. אין גאנצען האָבען געסטרייקט פון 30
ביז 40 טויזענד מאן. דאס האט געמאכט א מערד-
דען האט מען זיך גענומען צו דיא ראדיקאלס-
טען האבען זיך צום ערשטען מאל געשטעלט דיא פרא-
גע: „איז דען ביי אונז אויך דא א'ן ארבייטערפראגע?
הויבט זיך אויף ביי אונז אויף דער אונרוהיגער פרא-
לעטאריער גייסט, וועלכער לאָזט נישט רוהען דיא
„פערפולטע“ וועסטעראיראָפּא?״ מערקווירדיג איז
געווען דיא רוהיגקייט און דיא דיסציפלין פון דיא
ארבייטער. קאָזאקען זיינען ארומגעריסען איבער
דיא ארבייטערפירטלעך, דיא סטרייקער האבען
אָבער זיי נישט געגעבען קיין מעגליכקייט צו „מאכען
אָרדנונג“. דיא מאַסע איז געווען רוהיג אפילו ווען
א פאָליציסט פלעגט זיך פאר א מאַסע ארבייטער
אועקשטעלען ריהמען און פערטיידיגען דיא „ארימע“
קאפיטאליסטען. צום ערסטען מאל האט מען אין
פעטערבורג הויך גערעדט ווענען ארבייטער'בעווע-
גונג און ווענען סטרייק. דיא רעגירונג האט אויך
נישט געשוויגען, דער פינאַנץ-מיניסטער האט צוגע-
זאָגט דיא פאבריקאנטען, אז דיא רעגירונג איז זיי
בערייט צו אונטערשטיצען, און דער גראַדאָנא-
טיטאליק האט זיך געווענדעט צו דיא ארבייטער
מיט א געדרוקטען אויפרוף, אין וועלכען דער טאָן
פון דיא פאָליציי איז געווען א גאַנץ אנדערער וויא
אימערצו. בעזונדערס האט דיא רעגירונג פערדראָ-
סען דיא רוהיגקייט פון דיא ארבייטער. באַלד האט
מען אויך אנגעהויבען צו ריידען ווענען נייע סטרייקס.
דיא ארבייטער האבען זיך אנגעהויבען צו ריהרען
אויף דיא פוטילאוושע מעטאל פאבריקען. אויף
דעם קאזיאָנעס אלעקסאנדראָווסקי זאוואָד האָבען
שוין דיא ארבייטער אועקגעלייגט דיא ארבייט,
דיא דירעקטאָרן האט אָבער גלייך געזעהן צו
שליכטען, און עס איז צו קיין סטרייק נישט
געקומען. מיט אלע מיטלען האט מען געמוזט דעם
סטרייק אָפהאלטען, ווייל צולעב דעם האט — א
שרעק צו זאָגען — דער קייזער אבגעלייגט זיין אָנ-
קומען אין פעטערבורג.

דאן האט מען זיך גענומען צו דיא ראדיקאלס-
טע מיטלע. אין אייניגע פלעצער האט זיך דער
גראַדאָנאטיטאליק אליין געווענדעט צו דיא ארביי-
טער, האט זיי אויפגעפאָרדערט גלייך צו ענדיגען
דעם סטרייק, און האט זיי צוגעזאָגט איבערצוקוקען
זייערע פאָרדערונגען, און וויא ווייט מעגליך צו ער-

פאלגונגען פון דיא פאליציי האבען זיי קלאר און דייטליך געזעהן, אז הינטער דעם רוקען פון דיא האפיטאליסטען שטייט דיא רוסישע רעגירונג, אז ביי דיא יעצטיגע רעגירונג זיינען זיי פאלקאמען אהעמקעטיג אין זייער קאמפף געגען קאפיטאל, און אז אין דווען קאמפף האבען זיי אויף קיינעם ניט צו האפען אויסער זיך אליין, אין ריכטיגקייט האט זיך דא געהאנדעלט וועגען דיא פאליטישע פראגע, און דער פעראיין האט טאקע אויף דעם אויפגע-וויזען אין זיין אויפרוף צו דיא רוסישע געזעלשאפט, אויפווייזונדיג, אז אלע געגנער פון דיא רוסישע טיראניי דארפען זעהן צו אונטערשטיצען דיא סטרייקער.

דיזעלבע בעוועגונג, הגם אויף א קלענערען מאס-שאט זעהט מען אויף אין אנדערע רוסישע שטעט. אין פערלויף פון דעסזעלבען יאָהר זיינען גע-ווען פיעלע סטרייקס אין מאַסקווע. אין פריהלינג האבען זיך אוועקגעשטעלט דיא ארבייטער פון איי-זע-דעפאָ אויף דיא מאַסקווא-קורטקער אייזענבאהן. אין מאי 1895 האָט אויסגעבראָכען א סטרייק פון דיא טייפֿעקער אין דיא בעריהמטע פירמע ק. פאָ-פאָו. אויסערדעם זיינען נאך געווען פיעלע אנדערע סטרייקס. דער מאַסקווער פעראיין האט זיך אויך בגנצט מיט יעדע געלעגענהייט אויפצוקלערען דיא ארבייטער איבער זייער קאמפף. אין צייט פון פרי-טערבורגער סטרייק האט דער מאַסקווער פעראיין אין זיינע אויפרופען אויפגעפאָרדערט דיא מאַסקווער ארבייטער צו אונטערשטיצען זייערע סטרייקענדע ברידער פון פעטערבורג.

אין מאי 1895 האט אויסגעבראָכען א סטרייק אין קאָזנינקי'ס פאבריק אין יאָראַסלאָו (דאָרטען ארבייטען 8099 פערזאָנען) און עס איז ליידער גע-קומען צו בלוטפֿערגיסונגען. צוויי אָפיצירען מיט זייערע סאלדאטען זיינען בעפאלען דיא פרידליכע ארבייטער, און ווען דיא ארבייטער האָבען זיך פער-טהיידעגט מיט שטיינער, האט מען אויף זיי געשא-סען. דריי מענשען זיינען געפאלען טויט און 18 פערוואונדעט. דיא מערדערישע אָפיצירען האָבן נאכהער געקראָנען פיר זייער העלדענטהאט א דאָ ק פון קייזער אליין.

אין עהנליכער צוזאמענשטויס איז פאָרגעקומען

פילען. דיא פאבריקהויפען זיינען געווען ארום-רינגעלט פון סאלדאטען, און פאליציסטען פלוצען זיך אריינרייסען אין דיא וואָהנונגען פון דיא אר-בייטער. יעדען איינציגען האט מען געפרעגט אויב ער וועט גיין גלייך צו דער ארבייט; אויב ניט פלעגט מען איהם ארעטירען און פאלד ארויסטיקען פון פעטערבורג. עס איז איבריג צו דערמאָנען, אז איבעראל האָבען זיך ארומגערייט שפיאָנען. אָבער הויפטזעכליך האט דיא פאליציי געוועלט צו שטערן דעם „פעראיין“, וועלכער האט פיר איינס געהא-טען אין ארויסגעבען אויפרופען, מען האט ווידער אָנגעהויבען צו ארעסטירען פילע „אינטעליגענטע“, יעדען, אויף וועמען עס איז נור געווען דער קלענס-טער חשד.

דער פינאנץ-מיניסטער האט ארויסגעלאָזען אין אויפרוף, וואו ער ווייזט אויף, אז סטרייקען איז אונ-געזעצליך, און אז „ביי דיא רעגירונג זיינען דיא אינטערעסען פון דיא ארבייטער פונקט אזוי טייער וויא דיא אינטערעסען פון דיא קאפיטאליסטען“. דיא רוסישע ארבייטער ווייסען אָבער, וויא ווייט דאס איז ריכטיג, און זיי קעמפפן טאקע אום דויע „גלייכע“ געזעצע אומצוגענדערן.

מיט זעהר א קליינע פינאנציעלע שטיצע און אונטערדריקט און פערפאלגט פון דיא פאליציי האט דער סטרייק נאטירליך לאנג ניט געקענט אָנהאלטען. ביסלאבזויז האבען דיא ארבייטער ווידער געמוזט זיך געמעצן דער ארבייט. וואָסזשע, וועט מען אונז פרעגען, האט דער סטרייק אויפגע-טהאן, בעזאָנדערט פיר דיא פעטערבורגער ארביי-טער? אייניגע פון זייערע פאָרדערונגען זיינען ער-פילט געוואָרען, אנדערע האט מען צוגעזאָגט שפעטער דורכצוזעהן. דאס איז ניט פיעל. ניט אָבער אין דעם ליגענט דיא גרויסע בעדייטונג פון דעם סטרייק. פיר אונז איז דיא מאָראַלישע ווירקונג וויכטיג. דאס איז א ריכטיגער בעווייז, אז דער רוסישער ארבייטער פערשטייט וויא מאַסענווייז זיינע אינטערעסען צו פערטיידיגען, און אז ער איז פעהיג פיר דיא דיס-איפלין פון אַן אָרגאניזאציע.

דער סטרייק איז הויפטזעכליך געווען בעלעה-דענד פיר דיא ארבייטער אליין. דורך דיא פער-

אין קארעסניקאוו'ס פאבריק אין טייקאוו (וולאד-דימירער נובערניע), דאָ האָבען זיך צונויפגעקליבען 5000 ארבייטער אויף דעם פאבריק-הויף און האָבען אנגעהויבען זיך שאַרף דורכצוריידען מיט דעם ענגלישען דירעקטאָר. ער האט אויף זיי אויסגעזאָגט, ער האָט אָבער דערפאַר טייער בעצאלט: מען האט איהם צוריסען אויף שטיקער. באלד זיי נען אָנגעקומען פון וולאדימיר קאָזאקען מיט סאָל-דאטען. גליקליכערווייזע איז צו קיין שולעגערניט געקומען און מען האט דיא פאָרדערונגען פון דיא ארבייטער בעווייליגט.

אין ניוטנינגאָונאָראָד האט זיך דער סאָציאַל-דעמאָקראטישער פּעראַיאַן אין ווינטער פון 1895-96 גענומען צו בעקעמפפּען אין אַרט סוועטינגסיסטעם, וועלכע האָט עקזיסטירט אויף דיא מעכאנישע פאָבריק פון דאָבראָוו און נאָבהאָלין. דער אויפֿרוף וועלכען דער פּעראַיאַן האט ארויסגעלאָזען צו דיא ארבייטער, האט אין גאנצען צומישט דיא פאָליציי און דיא פאָבריק דירעקטאָר. אין אייניגע הינזיכטען איז טאקע פיעלעס אויף דיא פאָבריק אויסגעבעי-סערט געוואָרען.

דאסזעלבע גייט אויף אן אין זיך רוסלאַנד. שוין אין 1893—1894 האט דיא פאָליציי פון ראָס-טאו נאָ דאָנו פיעל געהאט צו טאָן מיט דיא אר-בייטער פון דיא אייזענבאָהן דעפאָס פון דיא וואַדרי-קאָוקאזישע אייזענבאָהן, וועלכע האָבען געפאָר-דערט העכערע לאָהנען און קירצערע ארבייטס-צייט.

אין יעקאטערינאָסלאַוו האט זיך דיא פאָליציי אין זומער 1895 דערוואוסט, אז אין דיא אייזען-און-מאָהל פאָבריקען יט פון אלעקסאַנדראָוסקי זאָ-וואָד גייט אן סאָציאַליסט שיע פראָפאגאנדא. דאָ-מאלס האט מען שוין אַרעסטירט 16 ארבייטער; שפעטער האט מען נאָך פיעל מעהר ארבייטער אַרעסטירט, זאָ אז דיא יעקאטערינאָלאַווער גענאָ-סען האבען פערקאָרען ביז 100 ארבייטער. אויסער-דעם האָבען פיעלע פערלאָרען זייער ארבייט, אויס-חט, אז זיי זיינען סאָציאַליסטען.

אָבער געבעדיגער וויא אנדערסוואו גייט אָן אין אדעם. ניט ריידענדיג וועגען קליינגקייטען, וועלען מיר בלויז דערמאָנען, אז דאָרטען האָבען

אין פערלוויה פון א לאנגע צייט דיא ארבייטער אָנגעהאלטען אין לאָקאַלען רעגעלמעסיגע פערזאָנל-לונגען. אויף דיזע פערזאָנלונגען האט מען אויפגע-שריבען „דיא פראָגראַם פון דיא זיך רוסישע אַרביי-טער“. ענדליך האט זיך דיא פאָליציי וועגען דעם דערוואוסט און אין איין טאָג האט מען אַרעסטירט 290 פערזאָנען, וועלכע זיינען אלע אָנגעקלאַנט אין וועלען גרינדען א געהיימע סאָציאַליסטישע אַרביי-טער אָרגאַניזאַציע. דיזע אַרעסטען האָבען אָבער פיר קיין פאָל ניט געקענט אָבהאלטען דיא אַרביי-טערפועגענונג אין אדעם. אין יולי פון יענעם יאָהר האט דיא פאָליציי פערמאכט צוויי רעסטאָראַנען און איין טיי־לאָקאַל, אין וועלכען דיא ארבייטער פלעגען אָבהאלטען פערזאָנלונגען. אין דעצעמבער האט דאסזעלבע פאָסירט. אלע אַרעסטירטע זיינען פערקלאַנט אין סאָציאַליסטישע פראָפאגאנדא.

איבערנייענדיג צו וועסט־רוסלאַנד ווילען מיר אויפֿוויזען אויף דעם ערפאָלג פון סאָציאַ-ליסטישע פראָפאגאנדא אונטער דיא אידען, וועלכע בילדען א גרויסען טייל פון דיא בעפעלקערונג אין יענע געגענדען. דיא פאָבריקסיסטעס איז דאָ נאָך שוואַך ענטוויקעלט, און דאָ הערשט נאָך קליין-אינדוסטריע, מיט וועלכע עס בעשעפטיגען זיך גרעס-טען טיילס אידען. דיזע רוסישע פאָריאס (קנעכט), וועלכע האָבען אפילו ניט יענע קלייניקע רעכט, וועלכע דיא קריסטען האָבען אין רוסלאַנד, ווייזען ארויס א מערקווירדיגע ענערגיע און פערשטענדניס אין זייער קאמפף מיט זייערע אונטערדריקער*.) מען קען זאָגען, אז דיזע אידישע גענאָסען זיינען דיא אוואַנגאַרדע (פאָרדערסטע אַרמעע) פון דיא רוסי-שע ארבייטער אַרמעע. וויא קלאָר דיא אידישע גענאָסען פערשטייען זייער קאמפף, קען מען זעהן פון דיא פאָלגענדע ציטאטען פון א בראָשורע, וועל-כע איז ארויס אין צייט פון א סטרייק. „עס איז מעהר ניטאָ קיין איינציגע און גאנצע אידישע פאָלק. אין יודענטהום גופא זיינען דאָ צוויי קלאָ-סען, און דער קאמפף צווישען דיזע קלאָסען איז שוין אזוי ווייט אוועק, אז ניט דיא סינאָגאגע, ניט

* גענאָסע פלעכטאָוו איז געווען אויף דעם לאָג-דאָנקער קאנגרעס א דעלעגאַט פון טווענטער אָרגאַניזירטער אַרבייטער פון אַ וועסט רוסישע שטאָדט.

דער בעריכט פון דיא רוסישע סאציאל-דעמאקראטען.

נען יובילעאום פון דיא קאמונע. אויף דעם אלגע-
מיינעם קבר פון דיא קאמונע-קעמפפער פון בית
עולם פיער-לאשעז האט מען צוזאמען מיט פיעלע
אנדערע קראנצען אויך ארויפגעלייגט קראנצען פון
דיא ארבייטער פון פעטערבורג און מאסקווע און
פון דיא אידישע ארבייטער פון וועסטרוסלאנד.

זאפיל קענען מיר אויך, גענאסען, זאגען איבער
דעם שטאנד פון דיא בעוועגונג אין רוסלאנד. מיר
קענען אָבער אויך ניט בעהאלטען דעם שטאָלץ,
מיט וועלכע מיר בעטראכטען דעם ערסטען און
זיכערן ערפאלג, וועלכען דיא סאציאליסטישע בעווע-
גונג האט געמאכט אין רוסלאנד. מיר זיינען פעסט
איבערצייגט, אז איינמאל האט זיך דיא בעוועגונג
אָנגעהויבען, וועט זיא גיך וואקסען און זיך קרעפטיג
ענטוויקלען. אויף דעם פארזער קאנגרעס האט
גענאָסע פלעכאנאָו געזאָגט, אז דיא רוסישע רע-
וואָלוציאָנערע בעוועגונג וועט ענטוועדער ווערן אין
ארבייטער בעוועגונג, אָדער זיא וועט אין גאנצען
אונטערגיין; דאן זיינען דיזע ווערטער פיעלע פון אונ-
זערע ראדיקאלע אינטעליגענצן ניט געפעלען גע-
וואָרען. יעצט ווערט אָבער אלץ קלארער, אז דיא
בעפרייאונגס-בעוועגונג אין יעצטיגען רוסלאנד,
דער קאמפף געגען אפסאָלוטזמוס, וועט בלויז דאן
זיין ערפאלגרייך, ווען דיא אידעען פון פאָליטישע
פרייהייט וועלען אריינדרינגען אין דיא ברייטע מא-
סען פון דאס ארבייטערנדיג פאָלק. מיר זיינען פעסט
איבערצייגט, אז דיזע צייט איז נאָהענט, ווען דער
רוסישער צאריזמוס, דיא אמאָליגע שטיצע פון איי-
ראָפּעאישע רעאקציאָן, וועט צופראַכען ווערען אויף
שטיקער.

מיר ווידערהאלען אָבער, ווייל מיר ווילען ניט
זיך ניט קיין אנדערען אבנארען, אז מיר האָבען
בלויז געמאכט אין אָנהויב, הגם דעם שווערסטען,
אין אויפבויען א געהיימע אָרגאניזאציאָן פון דיא
רעוואָלוציאָנערע קרעפטע פון רוסישען פראָלע-
טאריאט.

צווישען דיא געהיימע סאציאל-דעמאקראטישע
אָרגאניזאציאָנען אין דיא פערשידענע שטעדט, איז
נאָך ביז איצטער קיין ריכטיגע פערבינדונג נישט.
און עס איז צוליעב דעם אָפטמאָל שווער צו האַנד-
לען איינהייטליך. צו שאַפען אזא פערבינדונג און
אזא איינהייטליכקייט — דיא גרינדונג פון אזא
איינהייטליכע סאציאל-דעמאקראטישע
טישע אָרגאניזאציאָן איבערגאנגען
רוסלאנד, איז דער הויפטציעל פון אונזערע
ארבייט אין דיא נעכסטע צוקונפט.

דיא רבנים צוזאמען מיט דיא רעליגיוזע קענען איהם
ניט אונטערדריקען....

„זאָלען מיר דיזע ענטוויקלונג בעדויערן? זאָלען
מיר איהר זעהן אבצוהאלטען? ניין, ווייל בלויז דורך
דיזען קאמפף האָבען מיר זיך אָנגעהויבען צו פיהר-
לען אלס מענשען און צו פערשטיין אונזערע איי-
גענע אינטערעסען. ערסט דורך דיזען קאמפף
קאפיטאל האָבען מיר אין זיך ערצויגען א ליבע צו
אונזערע ליידענדע ברידער. פון דיזען קלאסען
קאמפף האט ארויסגעשפראָצט אונזער קלאסענ-
בעוואוסטזיין, אין דיזען קאמפף איז ער אויסגע-
וואקסען גרויס און קרעפטיג.“

„זאָלען מיר בעקלאנען יענע אלטע צייטען ווען
אונזערע, פערמאכט און געהאט, שלעכט בע-
האנדעלט פון אונטען און אונטערדריקט פון אוי-
בען האבען דיא אידען געלעבט וויא ווילדע חיות,
אייביג מורא האָבענדיג פיר זייער עקזיסטענצן און
ערווארטענדיג גזירות?“

„זאָלען מיר בעקלאנען, וואס דער פערבאנד
צווישען דעם אידישען קבצן און דעם אידישען
מאגנאט איז פערלאָרען געגאנגען, — מיר וועלכע
האָבען אנשטאט דעם געקראָנען א נייעם פערבאנד,
וועלכער פעראייניגט אונז מיט דיא רוסישע, פויר-
לישע, ליטווישע ארבייטער, און מיט דיא ארבייטער
פון דיא גאנצע וועלט? דיא צוקונפט וועט נאך
דיזען פערבאנד קרעפטיגען, און אונזער קראפט און
וויסען וועלען דאָדורך וואקסען; וואס זשע האָבען
מיר יענע דונקענע פערנאנגענהייט צו בעדויערן,
א פערנאנגענהייט אָהן קאמפף, אָהן געגענזאץ
אָבער אויך אָהן לעבען.“

דיזע ציטאטען דארפען קיינע פרושים ניט.
אלס צייכענס, אז דער קלאסענבעוואוסטזיין ערוועקט
זיך אין רוסישע ארבייטער, ווילען מיר אויפווייזען
אויף דעם גרויסען אינטערעס, מיט וועלכע דיא
רוסישע ארבייטער לעזען דיא צייטונגס בעריכטען
איבער דיא סאציאליסטישע בעוועגונג אין אנדערע
לענדער, אויף דיא מאסיפיער, וועלכע האט געהייסן
שטאטגעפונדען אין פיעלע רוסישע שטעדט, און
אויף דעם אדרעס, מיט וועלכען דיא ארבייטער פון
פעטערבורג און מאסקווע האָבען זיך געווענדעט
צו דיא פארזער ארבייטער צו דעם 25 יעהר-

וואו ליענט דיא שולד? *

דיזע ארויסגערופען: דיזע מוזען מיר ענטדעקען, ווען מיר ווילען אונזער לאגע בעגרייפען, ווען מיר ווילען עטוואס עררייכען אין דער צוקונפט.

איך וועל זיך ניט אָבשטעלען אויף איינצעלי-הייטען. עס איז דאָ ניט וויכטיג זיך צו קאלופען אין סטאטיסטיקע. עס איז א טהאטזאכע, וועלכע ווערט צוגעגעבען פון אלעמען—דאָס דיא צאהל פון שטימען דיעזען יאהר איז ניט אזוי גרויס וויא פאר א יאהרען, אויך, דאס פיעלע האָבען געשטריכען מעטישעטען און געשטעלט אויף זיין פלאטין מעס-קינלי אָדער ברייען. עס זיינען געווען אזעלכע, וועלכע האָבען געזאָגט: דאָס סאָציאליסטי-שען קאנדידאט אויף פרעזידענט און האָבען „גע-סקרעטישט“ דעם קאנגרעסמען אָדער אנדערע לאַ-קאלע קאנדידאטען. דער סאָציאליסטישער וואוט האט אונז אלזאָ ניט נור ערשטוינט, אין צאָהל, זאָנדערן אויך אין ארט.

מען זאָגט, דאס ווען דיא גענאָסען וואָלטען געווען מעהר דיסציפלינירט, וואָלטען דיזע געטייכט טען ניט פאָרגעקומען. דאָס איז גאנץ וואהר. אזא דיסציפלין אָבער וויא עס עקזיסטירט אויף א פאָב-ריק, אָדער אין אַן ארמע, קען אין א פאָליטישע פארטיי ניט עקזיסטירען. א פאָליטישע פארטיי האט קיין מאָל ניט געהאט, און קען קיין מאָל ניט האָבען אזא מאכט איבער איהרע מיטגליעדער וויא דער פאבריקאנט האט איבער זיינע ארבייטער, אָדער דער נענעראל איבער זיינע סאָלדאטען. דיא קראפט, וועלכע אונזער פארטיי קען האָבען איבער דיא גענאָסען, איז א ריין מאָראלע קראפט. זאנען דאָרום, דאס גענאָסען זיינען ניט דיסציפלינירט הייסט מיט אנדערע וואָרטען צו זאָגען, דאָס דיא פארטיי האט קיין מאָראלען איינפלוס ניט אויף איהרע מיטגליעדער, דאן קומען מיר הייערער צו דער פראגע „וואו ליענט דיא שולד?“

זעהר ווייניג גענאָסען זיינען צופריעדען מיט דיא לעצטע וואָהלען. אייניגע דיינקען, דאס מיר האָבען געקראָנען פיעל ווייניגער שטימען, וויא מיר האָבען עס געמענט ערווארטען. אנדערע דריקען זיך אויס ענערגישער און ערקלערען, אז מיר האָבען ערליטען א ניעדערלאַגע; אלע זיינען אָבער אייני-פערשטאנדען, אז עפעס איז ניט אזוי וויא עס דארף זיין, אז דער עסק איז ניט גלאט.

מען זוכט אורזאכען. אלע זיינען נייגעריג צו וויסען, וואו ליענט דיא שולד. מען בויט פערשיידע-דענע טהעאָריען. אייניגע גלויבען, דאס דיא שולד ליגט אין דיא אייגענשאפטען פון דער אמעריקא-נער נאציאָן, אין איהר קאנסערוואטיוזמוס, אין איהר אונפעהיגקייט זיך ארויסצורייסען פון איהרע אלטע פאָרארט-היילע און אבערגלויבען. פיעלע דיינסקע, דאס דיא געלדפראגע האט אלעמען פערדרייט דיא קעפ און געשטערט אונזער אַניטא-ציאָן. מען גיט אויך אָן אנדערע אורזאכען; דיזע זיינען אָבער ווייניגער וויכטיג.

עס קען זעהר זיין, דאס יעדע פון דיא „אורזא-כען“ האט געהאט איהר ווירקונג. עס איז מעהר וויא וואהרשיינליך, דאס צ. ב. דיא געלדפראגע האט פיעלען ביז א געוויסען גראד פערשטאפט דיא אויערען און דיא מוחות געגען אונזערע ארגי-מענטען; דאָס אלעס איז זעהר, זעהר וואהרשייניג-ליך, אָבער דאָך איז עס ניט קיין אורזאכע. אונז טער קיינע אומשטענדען קען עס ניט זיין דיא ערשטע, דיא הויפט-אורזאכע. הינטער די-זע אורזאכען מוזען זיין אנדערע, וועלכע האָבען

(*) מיר דרוקען דיזען אַרטיקל אָהן שום ענדערונג-גען, וויא מיר האָבען איהם ערהאלטען, אלס דעם אַני-פאָנג פון אַ דעפאטע איבער דיא העכסט וויכטיגע פראגע, וואָס אין איהם ווערט געשפראָכען.

דיא רעד.

דער סאציאליזמוס בעשטייט ניט אין א קאמפניין. זיין ענטוויקעלונג היינט ווייניג אָב פון דיא פאָריבערגייענדע אינטערעסען פראגען און אויפגאבן בען וועלכע ווערען געבאָרען פאר א וואהל, און שטארבען אָב און ווערען פערנעסען נאָך איהר. איבעראל, וואו עס איז דאָ קאפיטאל און ארבייט און ביידע קעמפפֿען צווישען זיך, איז דאָ א באָרען, וואו סאציאליזמוס קען לאָזען וואָרצלען. ווען מיר געפינען דארום איין לאַנד, וואו דער באָרען איז בערייט, וואו אלע עקאָנאָמישע און פאָליטישע בע־דינגונגען זיינען גינסטיג פאר דעם סאציאליזמוס, און דאָך, ניט אכטענדיג אויף דעם, ריהרט זיך דיא סאציאליסטישע בעוועגונג ניט פון אָרט, אָדער ריהרט זיך זעהר לאַנגזאָם, דאך, שטעלענדיג זיך דיא פראגע „וואו לייענט דיא שולד“, מוזען מיר א ביסעלע ברייטער, ווייטער און טיעפער אריינקוקען אין דיעזעניגע געזעלשאפטליכע ערשיינונגען, מיט וועלכע דער ערפאלג פון אונזער אידעע איז פער־בונדען; פאָרויכטיג נאָך איין מאָל דורכקוקען און אונטערזוכען אונזער טאקטיק; און פריהער פאר אלץ זיך ענטישיידען, און בעשליסען צו קומען צו דער וואַרהייט, צו אננענעהם, צו אונאנגע־נעהם. דאָס איז דיא ערסטע און דיא לעצטע בע־דינגונג פאר יעדער קריטישע אנאליזע, פאר יעדע פערזאָן, וואָס וויל שטודירען א געוויסע פראגע.

וויא אין דער מאטעמאטיק זיינען דאָ געוויסע וואַהרהייטען, אָדער אַקסיאָמען, וועלכע זיינען אזוי קלאָר דאָס מען פאָרדערט פאר זיי קיינע בע־ווייזע, וועלכע יעדער גלויבט, און אויף וועלכע מען פויט גאנצע וויסענשאפטען, זאָ האָבען מיר אויף אין אונזער סטאק געוויסע „טהאטזאכען“, וועלכע קיינע ווייס־ניט וויא זיי זיינען צו אונז געקומען, אָדער וויא מיר זיינען צו זיי געקומען, וועלכע אָבער אלע גלויבען, און יעדער בעטראכטעט פאר איבער־פליסיג, צו פאָרדערען מען זאל זיי בעווייזען. איינע פון דיא בעליעבטעסטע אַקסיאָמען, אויף וועלכע מיר רייטען אויף אונזערע געשעפטס פערזאמלונגען, אין אונזערע קאָנוענציאָנען, אין לייט ארטיקלען, און אין אונזערע פריוואט דיסקוסיאָנען, איז דיא „טהאטזאכע“ דאָס דער אמעריקאנער, דער „יענקי“ איז זעהר א קאנסערוואטיווע ריקגעשטימטע ווייניג

אינטעלינענטע, ווען גאָר אין גאנצען ניט קיין דומע, און אונטער אלע אימפּטענדען א קארופטע בע־שעפנים, וועלכע קען נישט שפיעלען בייזשאַל, ישריען הוראה פאר ברייענען, שטימען פאר מעקינליי, אָבער וועלכע איז אונפעהיג צו בעגרייפֿען דעם סאציאליזמוס, בעגרייטערען זיך פיר דיא סאציאלע רעוואָלוציאָן. מיט דיעזע „טהאטזאכע“ ערקלערט מען דאָ און דאָרטען אונזערע ניעדעלאָגען. היינטער דיעזע „טהאטזאכע“ בעהזאלטען מיר אונזערע טאקטישע פעלערען. מיט איהר טרייסטען מיר זיך אין דער צייט פון נויטה, און, זאָנדערבאר, דיעזע „טהאטזאכע“ שטערט אונז ניט צו האָפֿען, דאָס ניט היינט, מאָרגען, ניט מאָרגען איבערמאָרגען, אין א יאָהר אין צוויי וועלען מיר דאָך געווינען דיא מאכע, מיר וועלען ווערען א מאכט!

„דו וועסט אימער זיין גערעכט, ווען דו האָבט נור א ווייכען צונג!“ אזוי האָט געלערנט מעפיס־טאָפֿעל זיין תלמיד, וואַנגער. און זיכער קומט אין ערגעץ ניט צוניטץ א „ווייכע צונג“ וויא ווען מען פאנגט אָן צו קריטיקירען א פאָלק. וויא פון דיא הויטעריי און גערויט פון דיא רעדער, ווען מען פאָהרט אין א וואַגאָן, קען דער אויער ארויסכאָפֿען וועלכע איהר וויכט מעלאָדיע — אָנהייבענדיג מיט „אבע־דשטערען“ פון טאנענחיווער און ענדיגענדיג מיט א „קאמארינסקע“, אזוי קענט איהר, בעשפרעד־כענדיג דיא אייגענשאפטען פון א געוויסע נאציאָן, ערקלערען דיעזע נאציאָן פאר וואָס איהר וויכט און וויא איהר ווילט, און אלעס אויפֿן גרונד פון לויטער „טהאטזאכען“!

וואָס פאר א מאָס מיר זאָלען ניט וועלען אַנ־נעהמען צו מעסטען דיא אמעריקאנער ציוויליזאציאָן און קולטור, וועלען מיר גלייך אויסגעפינען, אז אמעריקא שטייט ניט אויף איין האָר ניעדעריגער פאר אייראָפּא. דער בעריהמטער ענגלישער היסטאָריקער באָקל בעווייזט, אז דיא בעסטע מאָס פון דיא קולטור און ענטוויקלונג פון א געווי־סען פאָלק, איז דיא וואָג פון זייע וועלכע דיעזעם פאָלק פערברויכט פאר זיך אים לויף פון א בע־שטימטע צייט. דער אמעריקאנער דיינקער דרע־פער שלאָגט פאר אלס מאָס פון קולטור און ציוויליזאציאָן פון א פאָלק דאָס דרוק־פאפער,

צו דיא צאהל פון דיא דאמפֿדקראפט מאשינען אין יעדען שטאט, אום זאפארט צו בעמערקען, וויא סינדיש עס איז און אָבערפלעכליך צו ערקלע־רען דעם רעזולטאט פון דיא וואהלען דורך דיא מאָראלע אָדער אינטעלעקטועלע אייגענשאפטען פון דיא אמעריקאנער, אָדער דורך דעם נוטען אדער ביזען ווילען פון פאָליטישענס, דעמאָגאָגיע, ארבייטער־פערפיהרער א. ז. וו.

אין „18-טער ברומער“ זאגט מאַרקס: „דיא מענישען מאכען זייער אייגענע געשיכטע. אָבער זיי מאכען דיעזע געשיכטע ניט פון שטיקער, וועלכע זיי אליין פאַרבערייטען און קלייבען אויס, זאָנדערן פון אזעלכע, וועלכע זיי געפינען שוין פערטיג, פאַר־בערייטעט און בעשטימט דורך אומשטענדען, וועלכע היינען אָן זיי ניט אָב.“ דאָס אלעס ווייס יעדער סאָציאַליסט אויסווייניג. אָבער זאָפאַרט, וויא עס קומט צו פראַקטיקע, פערנעסען מיר דאס. מיר הייבען אָן צו בעשודיגען דיא אָדער יענע פער־זאָן, דיעזע אָדער יענע האַנדלונג, אזוי וויא דיא פערזאָנען און דיא האַנדלונגען וואָלטען אראָבגע־פאלען אויף אונז פון הימעל, אזוי וויא זייער באַ־ראַקטער און בעדייטונג וואָלטען ניט געווען „בע־שטימט פון אומשטענדען“, פאר וועלכען זיי זיינען אזוי פיעל פערזאָנוואָרטליך וויא מיר, און מיר וויא זיי.

דער סאָציאַליזמוס שיינט יעדען פון אונז אזוי קלאָר אזוי איינפאַך, אזוי לאַגיש, דאס ניט פער־שטיין איהם קען ענטוועדער איין אייזעל אָדער אַ לאַפּ. אזוי גלויבען מיר, און נאך דיעזען גלויבען האַנדעלן מיר, און דאמיט בעווייזען מיר, דאס מיר אליין האָבען דעם סאָציאַליזמוס נור האַלב פער־שטאַנען. מיר ווילען מאַכען געשיכטע מיט „לאַ־גיקע“, מיר ווילען בויען אַ געזעלשאַפט אויף אַי־דעזען, און דאמיט וויערערהאַלען מיר אלע פעהל לערען פון דיא אלטע אידעאָליסטען און אומאַפֿיס־טע, וועלכע האָבען אויך געדיינקט אויפצובויען אַ געזעלשאַפט אויף „אידעען“ און „לאַגיקע“, און וועלכע דיא מענשהייט הייבט שוין אָן איצט צו פערנעסען.

עס איז דער גרעסטער אונזין צו גלויבען אויף אַ ווילע, דאס דיא האַנדלונג פון אַ מאַסע האט

וועלכעס דאָס פאָלק פערברויכט. דזשאַן סטוואָרט מילל דיינקט, אז דיא בעסטע מאַס פאר דיא פאַרטנעשריטענהייט פון אַ פאָלק איז דיא געזעלשאַפטליכע שטעלונג דער פרוי ביי דיעזעם פאָלק. וועלכע מאַס מיר זאָלען ניט געחמען, געפירן מיר דעם אמעריקאנער אויף דער שפיטצע, און ווייט ווייט פאַרויס פון אַלע אַנדערע פעלקער. עס איז קיין צווייפל ניט, דאָס אין אייראָפּא שטעהט דיא וויסענשאַפט און קונסט העכער וויא ביי אונז, אין אמעריקא, אָבער דאָס האָט גאָר ניט וואָס צו טאָן מיט אונזער פראַגע. אייראָפּא'ס פאַרטהייל אין דיעזער הינזיכט דריקט זיך אויס אין דעם, דאָס דיא „געבילדעטע“ קלאַסע איז דאָרטען מעהר געבילדעט וויא אונזערע; דיא געלערנטע זיינען מעהר געלערנט; דיא קינסטלער זיינען מעהר קינסטלער; וואָס אנבעטריפט דיא ארבייטער קלאַסע, דיא מאַסע פון פאָלק אין גראַסען און גאָנצען, איז זי דאָ זאָ געבילדעט און זאָ אינטעלי־גענט וויא אין אירגענד וועלכען אייראָפעאישען לאַנד, אין אַן אַ געוויסען זין פיעל מעהר.

אויף האָב אַלע דיעזע פונקטען אנגעהערט, ניט ווייל זיי זיינען אזוי וויכטיג פאר אונזער פראַגע, זאָנדערען ווייל זיי בעווייזען אַס בעסטען, וויא שוואַך עס ווערט דער באַדען אונטער אונזערע פיס, ווען מיר ווילען ערקלערען געוויסע געזעלשאַפטליכע ער־שיינונגען דורך מאָראלע און פסיכאָלאָגישע „טהאטזאכען“ וועלכע יעדער איינציגער ענטדעקט און טייטשט וויא איהם גלוסט זיך.

„דער אמעריקאנער איז קאנסערוואטיוו און אונבעוועגליך!“ מיט וואָס פאר אַ ביליגען זאלב שמירען מיר אונזערע וואונדען! פאר דיא לעצטע 5 קעמפיינס איז נאָך דאָ קיין פארטיי אין לאַנד ניט געקונגען צו ערוועהלען צוויי מאל נאָך אנאנד איהרע פרעזידענטען. מיט אַ מאַסעמאטישער געדוואנגקייט פון דיא בעוועגונג פון אַ פערפענדיקעל וועגט זיך דאס באַלק איבער אין יעדע וואהל פון איין זייט אויף דער צווייטער, פון איין פארטיי דיא אַנדערע. מען מוז נור אַ קוק טאָן אויף דיא קארטע פון דיא פעראייניגטע שטאאטען, און זעהען צ. ב. וויא דיא צאהל פון דיא אבגעגעבענע שטר מען פאר מעקניליי זיינען דירעקט פראָפּאָרגיאָנעל

נעם ערלויבט זיין אינטערעס ניט צו פערשטיין סאָציאַליזמוס, און ניט ווייל ער איז א „לומפּ“; איינפאַך זיינע אויגען זיינען פערמאכט און זיינע אויערען זיינען פערשטאַפּט און ער איז דארין געדאָרע אזוי שולדיג וויא עס איז שולדיג א בלינדער, וואָס ער איז בלינד אָדער א טויבער, וואָס ער איז טויב. אנאנדערער קען דעם סאָציאַליזמוס ניט פערשטיין, ווייל זיינע געפיהלען זיינען געגען דעם, און אויף דאָ קענען מיר ניט פערטורט היילען דיא פערזאָן; ער איז ניט שולדיג, ווען זיינע געפיהלען זיינען ביי איהם שטאַרקער ענטוויקעלט וויא זיין פערשטאַנד, און ווען מיר זאָלען אויף מענען פערטורט היילען אזא פערזאָן, איז עס גאנץ נומעלעך, ווייל דאָרף וועלען מיר איהם ניט בריינגען נעהערטער. מיר מוזען נעהמען דעם מענשען און דיא געדעלשאפט וויא זיי זיינען מיט אלע זייערע געפיהלען, פאָרארט היילען, אונפאלקאָמענהייטען. און ניט נור מוזען מיר נעהמען דיא מענשען וויא זיי זיינען, מיר מוזען אויף אַנטירען און קעמפּען אזוי, וויא דיא נאטור פון דיא מענשען און אומשטענדען פאָרדערן עס. דאס שיינט צו זיין זעלבסטפערשטענדליך, אבער נור אין דער טהעאָריע; אין לעבען, אין אונזער פראקטישער טהעטיגקייט פערנעסען מיר עס לידער צו אָפּט.

ביי יעדען קריסטליכען פאָלק געפינט מען נאָך היינט אין זייער רעליגיאָן מנהגים, וואָס זיינען ביי זיי פערבליעבען פון דיא צייטען, ווען זיי זיינען געדען געטצענדיגענער, ניט אכטענדיג אויף דעם, דאס עס זיינען פאָריבער אזוי פיעל יאהרהונדערטע, וויא זיי האָבען זיך אָנגעזאָגט פון זייערע געזעצן. דאָס איז אונפערמיידליך, און מען מוז עס בעטראכטען אלס א געשיכטליכע נאָטהווענדיגקייט. דאס טהוען מיר אויך, ווען מיר בעהאנדלען דיא פראגע אים אלגעמיין. אין אונזער פראקטישער אַנימאַציע אָבער זיינען מיר פיעל ווייניגער טאָלעראנט. דער בעסטער גענאָסע ווערט דום, שלעכט און אויסגענאָסע זאָפּאַרט וויא איין קנעפעל פון אלע צוועלף פון זיין אימפּאַרטיטער סאָציאַליסטישער אונזפאָרם איז ניט פערשפיעלעט וויא מען דארף.

פון אלע פארטייען איז דיא סאָציאַליסטישע דיא איינציגע, וועלכע קעמפּפט ניט זאָפיעל פיר

אירגענד וועלכען זיין. מישט אויף אירגענד וועלכע בלעטעל אין דער געשיכטע, און איהר וועט זעהען, דאס זעהר, זעהר זעלטען ווען דיא לאַגיקע פון מענשטען שטימט מיט דיא לאַגיקע פון דער מענשהייט, מיט דער לאַגיקע פון דיא געזעלשאפט. מיר וועלען נעהמען א נאָהענטען ביישפיעל: יעדער וועלכער האט געשטימט פיר מעקקינלי איז טיעף איבערצייגט, דאס מעקקינלי איז קאָנסערוואטיוו; דאס ער וויל אויפערעכט ערהאלטען דיא איינציגע סיסטעם. פערקעהרט, אז ברייען וויל ניט דיא היינטיגע סיסטעם, אז ער וויל אנאנדערע. דארין זיינען אויך איבערצייגט אלע וואס האבען געשטימט געגען מעקקינלי און פאר ברייען; מיט אנדערע ווערטער, זאָ דיינקט איצט דיא גאנצע אמעריקאנער נאציאָן. דיא וואהרהייט אָבער איז געראדע פערקעהרט: דאס ווען ברייענען וואָלט געלונגען דורכצופיהרען אלעס וואָס ער וויל, נעמליך, אבצושטעלען דיא ענטוויקעלונג פון גרויס־קאפיטאַל, וואָלט איהם אויך געדונגען אבצושטעלען דיא ווייטערע ענטוויקעלונג פון דער געזעלשאפט, און דיא היינטיגע סיסטעם וואָלט געוואָרען פעראייביגט. מעקקינלי אָבער, וועלכער וויל, דאס אלעס זאָל בלייבען ביים אלטען, לאָזט ביים אלטען אויך דיא יעניגע געזעטצע פון דער קאפיטאַליסטישער פראָדוקציע, וועלכע גראָד בען אונטער און צושטערען דיעזעלכע סיסטעם, וועלכע ער וויל זאָל בלייבען אייביג. נאך דיא לאַגיקע פון דיא וועהלער, פון דאס פאָלק, איז מעקקינלי קאנסערוואטיוו און ברייען רעוואָלוציאָנער, דיא לאַגיקע דער געשיכטע, דיא לאַגיקע דער טהאטזאכען אָבער בעווייזען, אז ברייען איז דער קאנסערוואטאָר און מעקקינלי דער רעוואָלוציאָנער.

אויף דיעזען וויעדערשפרוך צווישען דיא לאַגיק פון פערזאָנען און דיא לאַגיק פון טהאטזאכען, פון דער ווירקליכקייט, איז געבויט אונזער גאנצער פארטשירט. עס איז טרויעריג, אָבער עס איז וואהר. בעווייטגט וועט דיעזער וויעדערשפרוך ווערן נור אין א סאָציאַליסטישער געזעלשאפט, וואו יעדער וועט זיך לערנען צו פערשטיין דיא בעדייטונג און ראָלע פון יעדע געשיכטליכע ערשיינונג. היינט אָבער פערשטייען עס ניט פיעלע; און מיט דיעזער טהאטזאכע מוזען מיר זיך רעכענען. איי-

פארטיי. מיט שטימען קען מען אים בעסטען מעסד טען דיא מאכט פון אונזער פארטיי, אָבער נישט אימער. דיא ווירקליכע קראפט פון א פארטיי און איהר בעדייטונג ווערט בעשטימט דורך דיא געשיכטליכע און געזעלשאפטליכע ראָלע, וועלכע דעזע פארטיי שפיעלט אין עפענטליכען לעבען פון פאָלק. אין עסטרייך איז דיא סאָציאליסטישע פארטיי איינע פון דיא וויכטיגסטע; איהר איינציג פלוס און בעדייטונג ווערט איצט געפיהלט אין יעדען ווינקלעך פון פאליטישען לעבען פון לאנד, חנם זיא האט קיין קאנדידאט אין ערגעץ נישט ער-וועהלט, האט יא קיין שטימערעכט. דאסזעלבע איז אויך געווען אין בעלגיע מיט א פאָר יאָהר צוריק. דיא צאהל פון שטימען איז נישט אימער דיא נויטהע ווענדיג ריכטיגע מאס פון דער קראפט פון א פארטיי.

פיעל קלערער וועט ערשיינען דעזער פונקט, ווען מיר וועלען געהענען אמעריקא. מיר האבען זאָר גאר דיעזען יאהר געהער שטימען, פאר סאָציאליסטישע קאנדידאטען, וויא מיר האבען געהאט צו. ב. 10 יאהר צוריק. דאן האָבען מיר איינפאָך נישט געשטימט. דאמיט דיינקען פיעלע גענאָסען צו בעד-ווייזען, דאס דיא סאָציאליסטישע פארטיי איז דא שטארקער וויא זיא איז געווען. דיא סאָציאליסטישע פארטיי אלס אָרגאניזאציע, קען זיין, איז שטארקער, דיא סאָציאליסטישע בעוועגונג אבער אונטער קיינע אומשטענדען. קיין לאנד דער וועלט האט ווען עס איז נישט געהאט קיין בעסערע און שטארקערע טרייד-יוניאן בעוועגונג, וויא אמעריקא מיט 10 יאהר צוריק. קיין טרייד-יוניאן בעוועגונג האט נישט דורכגעפיהרט קיינע גלענצענדערע קעמפפע וויא דיא אמעריקאנער פון יענער צייט; און דיעזע בעד-וועגונג איז אין גאנצען געווען א קלאסענבעוועגונג, געפיהרט, געלייטעט און בענייטערט גרעסטענ-טהיילס פון סאָציאליסטען. דיא ניימס אָף לייבאָר האָבען געהאט א סאָציאליסטישע פלאטפארם. דיא אמעריקען פערדערייטאָן איז טהיילווייז געווען גע-גרינדעט פון סאָציאליסטען, דיא ניו יאָרקער סענאט-ראל לייבאָר יוניאן איז געווען א פליגעל פון דער סאָציאליסטישער אַרמעע. ווען עס האט זיך אָנגעהויבען דיא פערקומטע 8 שטונדען באוועגונג,

געגענווערטיגע אינטערעסען וויא פיר דיא צור-קינפטגע נאָטהווענדיקייט. מיר מוזען בעטראכטען יעדער פערזאָן, יעדע געזעלשאפטליכע ערשיי-נונג נישט פון א שטאנדפונקט וויא זיי זיינען איצט, זאָגנדרען וויא און וואָס זיי קענען ווערען, זיי מוזען ווערען אין דער צוקונפט. דאס האבען מיר אמאָל געטאן, דאס טהוען איבעראל אונזערע פארטיי-געשטימענסטע אייראָפעאישע גענאָסען, דאס טהוען מיר אָבער נישט היינט דאָ אין לאַנד. אויסער דיא קאטאלישע גלחים, איז קיינער נישט אזוי שטרענג אין בעזונג אויף אלע ארטיקלען דער אמונה פון א גלויבענדען, וויא דאס זיינען דיא לעצטע צייט געד-וואָרען מיטגליעדער פון אונזער פארטיי. מיר האָר בען סיסטעמאטיש געטריבען און פערפאָלגט פער-זאָנען, פיעלע העכסט אינטעליגענטע און עהרליכע, ווייל זיי פלעגען נור צוויי מאָל שפרינגען דעם סאָ-ציאליסטישען קרויט אנשטאט דריי, וויא עס ווערט געפאָרדערט. דיא געשיכטע צ. ב. פון דיא ניר-יאָרקער אמעריקאנער סעקציאָן, וועלכע דורך געד-וויסע אינטערוואלען ווערט סיסטעמאטיש געריי-ניגט פון אלע אמעריקאנער, איז צו גוט בעקאנט זיך אבצושטעלען אויף איהר. יעצט וואונדערען זיך דיא גענאָסען און ווייסען נישט וויא צו "ערקלערען" דיא ניעדערלאגע פון דער לעצטער וואהל; און זיי עראינערען מיר יענעם גערמנער, וועלכער, וועלענדיג אז אלע זיינע פלומען זאָלען האָבען דיעזעלבע הויף, פלעגט ארויסרייסען אזעלכע וואס פלעגען וואקסען ניעדעריגער אין ארגומטערשניידען דיא קעפלעך ביי אזעלכע, וואָס פלעגען וואקסען העכער, און נאכדעם האט ער זיך אויך געהער געוואונדערט, דאס זיין גארטען איז געבליבען אָהן בלומען.

ווען איהר וועט פרעגען אירגענד וועלכען פון דיא טרויערענדע גענאָסען פאר וואָס זיי דיינקען, אז דיעזען יאָהר איז דער רעזולטאט פון דיא וואהל-לען טרויעריגער וויא פאר א יאהרען אָדער פאר צוויי יאהרען, וועט ער אייך גלייך פאָרבריינגען דיא צאהל פון שטימען, וואס דיא פארטיי האט אבגעגעבען דיעזע יאהרען און נאך דיעזע שטימען אורטהיילען. עס איז קיין צווייפל נישט, דאס דיא צאהל פון שטימען האט געהער פיעל צו זאָגען; אבער דיעזע שטימען איז נישט דיא מאכט פון דער

ווארען אויף דיא שפיטצע פון דיעזער בעוועגונג איז איהרע ראדיקאלסטע עלעמענטען. אין טשיקאג פארסאנלי שפיען און גענאסען; דא אין ניו יארק טעוויטש, יאנאס, און אנדערע. דיא אנטיבאקאט בעוועגונג וואר דורכגעקעמפט דורך דיא סאציאל ליסטען. דיא הענרי דזשאָרדזש בעוועגונג וואר פערשאפען פון דיא סאציאליסטען. וואס מען זאל ניט זאגען וועגען דיעזע בעוועגונג, ארויסרופען איהר קען נור א פארטיי, וועלכע האט א געוויסע קראפט; דיא הימציגסטע אנהיינגער פון אונזער איצטיגע טאקטיק וועלען ניט וואגען צו בעהויפטען, אז דיא סאציאליסטישע פארטיי האט איצט מאַראַל־קראפט גענוג ארויסצורופען א הענרי דזשאָרדזש בעוועגונג ווען זיא וואלט דאָס זאגאר געוואלט.

אין דיא צייט פון קאמפיין זיינען מיר וויא איינער, וואָס טונקט זיך איין מיטען קאָפּ אין וואַסער. אַלעס פערשווינדעט פון זיינע אויגען — דער הימעל, דיא ערד, דיא מענשען, ער זעהט נור וואַסער און הערט נור וואַסער. מיר האָבען געזעהען גייעל ענטוויאזמוס, און האָבען ניט בעמערקט דאָס דיעזער ענטוויאזמוס קומט נור פון אונזערע אייגענע רייען. מיר האָבען אונזער קול אָנגענומען פאר אנאנדערע'ס ווידערקול, און איצט פיהלען מיר זיך ביטער ענטוויטשט, וואָס "מען" האָט אונז געגאָרט. מיר זוכען דיא שולד אומעטום, אָבער מיר ווילען איהר ניט זוכען ביי אונז אליין. מיר ווייסען, אז מען האָט אונז אין ערגעץ ניט ליעב, דאָס מיר האָבען פערלאָרען יעדען צוטרויען ביי דיא אַרבייטער־אָרגאַניזאַציאָנען, דאָס מיר האָבען קיין הונד דערטעל פון דעם איינפלוס אויף דיא אמעריקאנער אַרבייטער, וועלכע מיר האָבען געהאט; מיר טרייסטען זיך אָבער דארין דאמיט, דאָס דיעזע אָרגאַניזאַציאָנען האָבען פערלאָרען זייער בעדייטונג; אונזער פארטיי־פרעסע איז אויסער זיך פון שמחה, ווען זיא קען מיטטהיילען דיא לעזער, אז דיעזע אָרגאַניזאַציאָנען שטארבען ביסלעכווייז אויס. פון דיעזען טרויסט, פון דיעזער שמחה ערווארטען מיר אונזער סאציאלע ערלייזונג.

מיר טרויסטען זיך נאך מיט אנאנדער טהאט זאכע: אונזערע איצטיגע גענאסען, דיינגען מיר, זיינען זעהר ענטוויקעלט, זיינען ציעלבעוואוסטער אין דיא צאהל פון בעוואוסטע סאציאליסטען אין לאַנד איז ניט פארקערט פראָפּאָרציאָנעל זאָנדערן דירעקט פראָפּאָרציאָנעל צו דיא מאסע פון אָרגאַניזירטע אַרבייטער. וואָס מעהר עס זיינען דאָ אַרבייטער אָרגאַניזאַציאָנען וואָס קעמפפן אויף דעם באַדען פון קלאַסענקאמפף, אלץ מעהר מוז, אונזער גינסטיגע אומשטענדען, דיעזער קאמפף ענטוויקלען ציעלבעוואוסטער אַרבייטער. און עס איז ניט א פראגע אויב זיי טראָגען דיא האַנד מיט דעם האַמער אין זייער קלאַפּ, צו ניט, זאָנדערען צו זיי פערשטייען דעם כאַראַקטער פון קאמפף אין וועלכען זיי בעטהיילגען זיך. מיר דארפען ניט קיינע

אין דיא צייט פון קאמפיין זיינען מיר וויא איינער, וואָס טונקט זיך איין מיטען קאָפּ אין וואַסער. אַלעס פערשווינדעט פון זיינע אויגען — דער הימעל, דיא ערד, דיא מענשען, ער זעהט נור וואַסער און הערט נור וואַסער. מיר האָבען געזעהען גייעל ענטוויאזמוס, און האָבען ניט בעמערקט דאָס דיעזער ענטוויאזמוס קומט נור פון אונזערע אייגענע רייען. מיר האָבען אונזער קול אָנגענומען פאר אנאנדערע'ס ווידערקול, און איצט פיהלען מיר זיך ביטער ענטוויטשט, וואָס "מען" האָט אונז געגאָרט. מיר זוכען דיא שולד אומעטום, אָבער מיר ווילען איהר ניט זוכען ביי אונז אליין. מיר ווייסען, אז מען האָט אונז אין ערגעץ ניט ליעב, דאָס מיר האָבען פערלאָרען יעדען צוטרויען ביי דיא אַרבייטער־אָרגאַניזאַציאָנען, דאָס מיר האָבען קיין הונד דערטעל פון דעם איינפלוס אויף דיא אמעריקאנער אַרבייטער, וועלכע מיר האָבען געהאט; מיר טרייסטען זיך אָבער דארין דאמיט, דאָס דיעזע אָרגאַניזאַציאָנען האָבען פערלאָרען זייער בעדייטונג; אונזער פארטיי־פרעסע איז אויסער זיך פון שמחה, ווען זיא קען מיטטהיילען דיא לעזער, אז דיעזע אָרגאַניזאַציאָנען שטארבען ביסלעכווייז אויס. פון דיעזען טרויסט, פון דיעזער שמחה ערווארטען מיר אונזער סאציאלע ערלייזונג.

מיר טרויסטען זיך נאך מיט אנאנדער טהאט זאכע: אונזערע איצטיגע גענאסען, דיינגען מיר, זיינען זעהר ענטוויקעלט, זיינען ציעלבעוואוסטער אין דיא צאהל פון בעוואוסטע סאציאליסטען אין לאַנד איז ניט פארקערט פראָפּאָרציאָנעל זאָנדערן דירעקט פראָפּאָרציאָנעל צו דיא מאסע פון אָרגאַניזירטע אַרבייטער. וואָס מעהר עס זיינען דאָ אַרבייטער אָרגאַניזאַציאָנען וואָס קעמפפן אויף דעם באַדען פון קלאַסענקאמפף, אלץ מעהר מוז, אונזער גינסטיגע אומשטענדען, דיעזער קאמפף ענטוויקלען ציעלבעוואוסטער אַרבייטער. און עס איז ניט א פראגע אויב זיי טראָגען דיא האַנד מיט דעם האַמער אין זייער קלאַפּ, צו ניט, זאָנדערען צו זיי פערשטייען דעם כאַראַקטער פון קאמפף אין וועלכען זיי בעטהיילגען זיך. מיר דארפען ניט קיינע

דיא צאהל פון בעוואוסטע סאציאליסטען אין לאַנד איז ניט פארקערט פראָפּאָרציאָנעל זאָנדערן דירעקט פראָפּאָרציאָנעל צו דיא מאסע פון אָרגאַניזירטע אַרבייטער. וואָס מעהר עס זיינען דאָ אַרבייטער אָרגאַניזאַציאָנען וואָס קעמפפן אויף דעם באַדען פון קלאַסענקאמפף, אלץ מעהר מוז, אונזער גינסטיגע אומשטענדען, דיעזער קאמפף ענטוויקלען ציעלבעוואוסטער אַרבייטער. און עס איז ניט א פראגע אויב זיי טראָגען דיא האַנד מיט דעם האַמער אין זייער קלאַפּ, צו ניט, זאָנדערען צו זיי פערשטייען דעם כאַראַקטער פון קאמפף אין וועלכען זיי בעטהיילגען זיך. מיר דארפען ניט קיינע

אליסטען דאָ געווען אַ געזעלשאַפֿטליכע מאַכט, ווייל זייער טהעטיגקייט איז בעשטאנען נור צו "פערטרעטען דיא געזאמט אינטערעסע פון פראָ- לעטאָריאַט", "אויף דיא פערשידענעסמע ענטווי- לונגסשטופען" פון זיין קאמפף. אנדערס איז עס אָבער געוואָרען זינט מיר האָבען בעשטאנען אונז אַבהענגיג ארויסצוטרעטען אלס פארטיי. מיר האָבען קיין מיהע גענומען, זיך צו ערקונדיגען וויא שטארק מיר זיינען געווען; וויא עכטע רוימער האָבען מיר זיך ווייניג אינטערעסירט וויא פיעל פיינדע וועלען מיר טרעפן; מיר האָבען נור געד- פרעגט "וואו זיינען דיא פיינדע?" מיר האָבען זיי אויך שנעל געפונען. דאָס זיינען געווען דיא טריידס יוניאָנס, וועלכע האָבען זיך נאָך געשיכטליך ניט ענטוויקעלט צום סאָציאליזמוס, און מיר האָבען זיי אָנגעהויבען צו דונערען, און מיר האָבען געדונערט, ביז מיר האָבען זיי פערדונערט, און מיר האָבען זיך געפרייט מיט דיעזען ערסטען "זיעג", מיר האָבען זיך געפרייט, ווייל עס האָט אונז בעוועגט וויא "שטארק" מיר זיינען. נור איינס האָבען מיר דאפיי ניט בעמערקט: האָבענדיג פערניכטעט דעם "קאָ- רופטען" אלטען טרייד - יוניאָניזמוס, האָבען מיר דאפיי קיין בעסערען ניט בעשאפן, און דאפיר אָבער האָבען מיר פערקאָרען דעם איינצעלען באָדען פאר אונזער אַניטאציאָן, וועלכען מיר האָבען געהאט.

ווער עס זאָגט "א" מוז אויך זאגען "ב." איינ- מאַך אויף'ן שלאכטפערד, האָבען מיר זיך שוין ניט געקענט אָבשטעלען פאר דיא פאָלגען פון אונזער געפעהרליכע טאקטיק, זאָ האָבען מיר זיך איין טאָג געאייניגט מיט דיא פערדעריישען צו קעמפפן געגען דיא נייטס; אַנאנדער מאָל מיט דיא נייטס צו קעמפפן געגען דיא פערדעריישאָן. דאָ, ווען מען האָט אונז פערטרעפן אי פון דיא פערדעריישאָן אי פון דיא נייטס, האָבען מיר בעישאד פען א'ן עליענס אום צו קעמפפן געגען ביידען. און זאָ אויף אלע אנדערע געביטען. ביי יעדע נייע געזעלשאַפֿטליכע בעוועגונג האָבען מיר ניט געזוכט אַזעלכע זייטען, וועלכע מיר וואָלטען געקענט אויס- נוטצען פאר אונזער ציעל, זאָנדערען וויא אזוי אונטער וואָס פאר אַ פאָרוואנד און אין וואָס

קאָמפראָמיסען מיט אירגענד וועלכע פארטיי, אָדער געזעלשאַפֿטליכען עלעמענט, וועלכער שטייט ניט אויף דעם באָדען פון קלאסענקאמפף, אָבער קאָמ- פראָמיס און פערשטענדנים זיינען צוויי פערשידענע זאכען. מען טאָר ניט פערוואסערען אונזער פלאַט פאָרם, אָבער אין דערזעלבער צייט מוזען מיר אויף איין אויגענבליק ניט פערגעסען, דאָס דיעזע, וועלכע ווילען פערוואסערען דעם סאָציאליזמוס, זיינען ניט אימער נאָטהווענדיגער-ווייזע נאָרען און לומפן, מיר מוזען אימער האָבען אין "אויג, אז דאָס, וואָס זיי פערשטייען ניט היינט, קענען זיי אָנהויבען צו פערשטיין מאָרגען, מיר מוזען אימער געדענסען דאָס זיי מוזען מיר האָבען פיר אונזער צוועק, דאָס פארטייגענאָסען אָדער ניט, זיי זיינען געד- שיכטליך אונזערע קלאַסעגענאָסען, וועלכע מיר טאָרען ניט און דארפן ניט פערפיינדען, דאָס זאָגאר וואו זיי אירען זיך, קענען מיר זיי נור בע- דיערען, אָבער ניט בעשיכטפן און ניט בעליידגען. מיט בעליידגענונגען און שימפפערען האָט מען נאָך אין ערגעץ ניט בעקעהרט מענשען און פערניכטעט פאלשע אנשוואונגען.

פאר דיא פאָלגענדע פאָר ציילען פון קאָמו- ניסטישען מאַניפעסט, וואָלטען דיא נעמען פון מאַרקס און ענגעלס שוין געמענט אריינגעשטעלט ווערען מיט גאָלדענע בוכשטאפן אין דער געשיכטע, ווען זיי וואָלטען מעהר נאָר ניט געזאָגט:

"דיא קאָמוניסטען (היינט הייסט עס סאָציאליסטען) זיינען קיינע בעזאָנדערע פארטיי, וואָס שטייט געגען אנדערע אַרבייטער פארטייען. זיי האָבען קיינע אינטער- רעסען, וועלכע אונטערשיידען זיך פון דיא אינטערעסען פון פראָלעטאָריאַט.

דיא קאָמוניסטען (סאָציאליסטען) אונטערשיידען זיך נור פון אנדערע אַרבייטער פארטייען. דאָס זיין ברוינגען אַרויס דיא געזאמטע אינטערנאציאָנאלע אינטער- רעסען פון פראָלעטאָריאַט אין זייערע נאציאָנאלע קעמפפן. דאָס אויף דיא פערשידענע ענטוויקלונגסשטופען פון קאמפף צווישען דיא בורזשואַזיע און פראָלעטאָריאַט, פערטרעטען זיי אימער דיא אינטערעסען פון דער געזאמט- בעוועגונג. . . . זיי האָבען אין אויג דעם גאנג און דיא אַלגעמיינע רעזולטאטען פון דער בעוועגונג."

מיט 10 יאָהר צוריק זיינען געמליך דיא סאָצי-

טען ניט דיא יעניגע זעלבסטאויפאפפערונג און זעלבסטפערנייגונג, ניט דיא געוואלטיגע מאַראלע קראפט, וועלכע יעדע זעלבסטאויפאפפערונג און זעלבסטפערנייגונג רופען ארויס און ענטוויקלען ארום זיך. דאָרטען שפּאַרטען אַרויס קלייניקע געטערקע, דאָרטען וואַקסט און פאַרבערייטעט זיך געטענדירעריי. דיא גאנצע געשיכטע ווערט אַ וואַכעדיגע. לאַנגזאַם, אָבער אונפערמיידליך הייבט זיך אָן צו ענטוויקלען אַ „מאַשין“, וועלכע באַראַקט טעריזירט אַזוי דיא אַלע פּאָליטישע פאַרטייען, און דיעזע מאַשינען פאַרבערייטען דעם באַדען פיר קלענערע און גרעסערע „באַסעס“, וועלכע טראָגען אַריין אַ נייען דעמאָראַליזירענדען עלעמענט אין דער געוועזענער, — אַלץ סימפּטאָמען, וועלכע מען האָט אַהן גרויסע שוועריגקייטען שוין געקענט בעאַכטען אויף אונזער לעצטע קאָנווענציען.

עס וואלט ניט געווען גערעכט צו ערקלערען, אַז דיא גאנצע שולד פאַר אונזערע ניעדערקאָנען ליענט אויף, אונז, און נור אויף אונז אליין. ווען אונזער טאַקטיקע האָט געראורזאכט פיעל זאַכען וועלכע שאַדען אונז, זאָ מוזען מיר דאָכיי ניט פער-געסען, אַז דיעזע מאַקטיקע זעלבסט איז אויף ניט אַראָבעפאלען פון הימעל וויא זיא שטעהט און געהט. דאָס זיא אליין האָט אויף איהרע אורזאכען. דאָס וויא יעדע אנדערע געשיכטליכע ערשיינונג מוז זיא בעטראכט ווערען אין איהר צוזאַמענווירקען מיט אנדערע עלעמענטען פון אונזער אַרבייטער געוועזענער. דאָך זיינען מיר אליין פיעל שולדיג און מיר זיינען מעהר שולדיג וויא אַלע אנדערע, ווייל מיר זיינען דיא איינציגע, וועלכע, שטעהענדיג אויף דעם שטאַנדפונקט פון וויסענשאַפטליכען סאַציאַל-ליזמוס, קענען און מוזען בעסער וויא אַלע אנדערע פערשטעהען און בעגרייפן דיא אומשטענדען און דיא מענשען, וועלכע דיעזע אומשטענדען מאכען. דאָרום ניט, *la culpa* זאָגנדיק *ma culpa* מיר זיינען דיא מעהר שולדיגע.

עס טהוט אימער וויי ווען מען ריהרט אָן אַ וואונד. דאָס מוז אָבער געטאָן ווערען, ווען מען וויל איהר קורירען.

ל. מיללער.

פאַר אַ פאַרמע זאָלען מיר עס קענען פערניכטען; זאָ האָבען מיר בעהאַנדעלט דיא פּאָפּוליסטישע געוועזענער, זאָ האָבען מיר בעהאַנדעלט דיא נאַציאָנאַליסטישע געוועזענער; און איצט שטייען מיר פערוואונדערט און ענטריסטעט און זוכען „אור-זאכען“ פאַר וואָס מען האָט אונז אין ערגעץ ניט גערען און מען פערמיידעט אונז; מיר מיינען ניט די קאפיטאליסטען, זאָגנדיקען דיעזעלכע אַרבייטער, וועלכע קעמפּען אויף גענען קאפיטאַל.

ווען אַ פאַרטיי פערליערט איינמאָל איהר גלייכגעוויכט אויף איין פונקט, קען זיא שוין ניט אימער זיך האַלטען זיכער אויף אנדערע פונקטען; עס פערשווינדעט איהר מאַראלע קראפט איבער איהרע אייגענע מיטגלידער, פרייוויליגע אַפּפער-בערייטיגקייט מאכט פלאפּין פאַר געוואונגענע דאָנמען. פרייע קריטיק הייבט איהר אָן צו שטערען, און זאָ איז צו ערקלערען דעם פאַקט, דאָס דיא גאנצע פאַרטיי פרעסע איז געשלאָסען און פער-שפאַרט פאַר יעדערען, וועלכער וויל אויסשפרעכען אַ מיינונג, וואָס שטימט ניט איין מיט דיא מיינונג פון דיא לייטענדע גייסטער פון אונזער פאַרטיי.

דער פּראָצעס פון דעמאָראַליזאַציע קען אָבער ניט בלייבען אויף איין פונקט. ס'פּענסט ער האָט שוין לאַנג אויפגעקומען געפאַכט, אַז וואָס אַ פאַרטיי איז פאָלקאָמענער, איז זיא אַלץ מעהר קאנסערוואטיוו. אונטער „פאָלקאָמענהייט“ דער פאַרטיי פערשטעהט ער אָבער ניט איהר פרינציפיעלע, אָדער אידעעלע פאָלקאָמענהייט, זאָגנדיקען נור איהר טעכנישע אָדער פאַרמעלע בערייטקייט צו דער רוטינ-אַרבייט, וועלכע איז פערבונדען מיט איהר עקזיסטענץ. וואו אין אַ רעוואָלוציאָנערע פאַרטיי אָבער הייבט אָן צו פערשווינדען איהר אידעעלער באַדען, און אנשטאט דעם הייבט זיך אָן צו ענטוויקלען דער גייסט פון רוטינע, וואו אידעאָל ווערט פערטריבען דורך דאָנמען, און פרייע, פורכטלאָזע קריטיק ווערט אונטערדריקט אויס „טאַקטישע“ גרינדע; וואו דיא וואהרהייט זעלבסט פערליערט איהר אַבסאָלוטען באַראַקטער, און הייבט אָן געדולדעט צו ווערען נור אין פעלע, וואו עס „שאַדעט“ ניט — דאָרטען קען מען ניט ערוואַר-

ענגלישע ראמאנען און ראמאניסטען אין דעם 18טען און 19טען יארהונדערט.

צווייטער ארטיקל.

דער ניינצעהנטער יארהונדערט.
(שלום)

אין אונזער צייט ווערען דיא ראמאנען פון וואל-טער סקאטטען נעלעזען פיעל ווייניגער, וויא מען פלעגט זיי לעזען אבער פון דעסמווענען לעזט מען זיי נאך פיעל מעהר און מעהר נען, וויא דיא ווערקע פון פיעלע אנדערע, ניט ווייניגער וויא ער טאלענט-פאללע ראמאניסטען פון דיא פריהעריגע צייטען. פאר דער מאססע פון דעם לעזער-פובליקום, און בעזאנדערס פאר דער יוגענד, וועט ער אויף אימער מער פארבליבען איינער פון דיא געליעכטעסטע ישרייבער. דאס, וואס האט נעמאכט זיינע ראמא-נען אזוי אונגעהייער פאפולער און אוניווערסעל-פאפולער אין דער ערשטער העלפט פון דעזען יארהר-הונדערט און צוליב וואס מען לעזט זיי נאך היינט אזוי פיעל, איז דיא שפאנענדע אינטערעססע פון זייער אינהאלט. זיי פיהרען אריין דעם לעזער אין א וועלט, וועלכע אין פאלשטענדיג פערשידען פון דער, אין וועלכער ער לעבט, אין א געהיימניספאל-לער, גרויסארטיגער וועלט, וועלכע איז פולל מיט העראיאזמוס און טראגזמוס. וואלטער סקאטט איז געווען א געניהטער און אויסגעצייכענטער ערצייל-לער. ער איז געווען דער גרעסטער בריה צו שאפען אן אינטערעסאנטע פאבולע. ער האט גוט געקענט זיך מיט איהם קיין שום אנדער ראמאניסט ניט די וועלט, וועלכע ער האט פארגעשטעלט, און האט גוט געוואוסט, וויא צו בענוצען זיך מיט דעם רייכען מאטעריאל, וועלכען דיא געשיכטע פון זיין פאטער-לאנד האט איהם געגעבען. זיינע בילדער פון דער ווילדער שאטלענדישער נאטור זיינען גרויסארטיג; זיינע בעשרייבונגען פון דער אויסערער זייט פון דעם

מיטעלאלטערשען לעבען זיינען פאלשטענדיג ריכ-טיג; און זיין איינפאכע, קלארע און צו דערזעל-בער צייט ייניגע שפראכע איז פערשטענדליך אפילו פאר קינדער און מאכט דאס לעזען פון זיינע ביכער פאר א זעהר לייכטע זאך. זיינע רא-מאנען האבען אבער איין גרויסען פעהלער: זיי ענטהאלטען זעהר ווייניג היסטארישעס. וואלטער סקאטט איז בעסער, וויא פיעלע נעלעהרטע היס-טאריקער, בעקאנט געווען מיט דער אויסערער זייט פון דעם מיטעלאלטערשען לעבען; אבער ער האט ניט פערשטאנען דעם גייסט פון יענער גרוי-סער עפאכע און האט נאך ניט געקענט דיא מענ-שען, וועלכע האבען אין איהר געלעבט. אלע זיינע העלדען און העלדינען זיינען שאטלענדער און שאט-לענדערניען פון דעם אנפאנג פון דעם 19טען יארהר-הונדערט, וועלכע זיינען אריינגעזעצט אין פעאדאלע-שלאססען און אנגעטאן אין מיטעלאלטערשע קאס-טיומען. וואלטער סקאטט איז געווען אן אויסגע-צייכענטער ערציילער, אבער א זעהר שוואכער דענקער. ער האט ליעב געהאט דאס אלטערטום אזוי וויא אן אנטיקוואר אדער אן ארכעאלאג, און ניט וויא א היסטאריקער אדער א פילאזאף. ער האט ניט געקענט אריינקריכען אין דער נשמה פון דעם מענשען, ער האט ניט געקענט אויסמאחלען לעבעדיגע מענשען. איהם האט אינטערעסירט נור דיא דעקאראציע פון דעם פעאדאלען לעבען, זיין צוועק איז געווען ניט צו לערנען דעם לעזער, נאך צו אמוזירען איהם. ער האט געקוקט אויף זיין ליטערארישע טהעטיגקייט הויפטזעכליך וויא אויף א מיטעל רייך צו ווערען, און פלעגט ארויסלאזען זיינע ראמאנען איינעם נאך דעם אנדערן אזוי גיך,

קראטיע, מיט וועלכער ער איז געווען זעהר גוט בעקאנט. נאך דעם, ווע ער האט געהאט אין ער פאלג מיט זיינע רעאליסטישע ראמאנען, האט ער אנגעהויבען אויסצופרופען זיינע קרעפטען אויף אנדערע מינים ראמאנען. אין 1831 איז ערשינען זיין ערשטער קרימינאלראמאן — „פאל קליפפארד“ נאך וועלכען עס האט אין א יאהר ארום געפאלגט דער צווייטער — „עווישען אראם“. דער לעצטער ראמאן האט ארויסגערופען א גלענצענדע און ביי סענדע פארקאדע פון וויליאם טעקערייז, וועלכער איז נאך דאמאלס געווען ווייניג בעקאנט. צו דער צייט, ווען עס איז ערשינען „עווישען אראם“, איז בולווער ערוויילט געווארען פאר א דעפוטאט אין דעם ענגלישען פארלאמענט און ער האט פער עפענטליכט א מערקווירדיגע פאליטישע סאטירע „דער סיאמער צווילינג“, וועלכע האט אנגעמאכט א גרויסען גערויט. אין 1841 איז ערשינען דער בעדייטענדסטער פון זיינע פאנטאסטישע ראמאנע „נאכט און מארגען“, און אין 1843 — דער פיינער היסטארישער ראמאן זינער — „דער לעצטער באראן“, נאך וועלכען עס האבען אין קורצען איינער נאך דעם אנדערן געפאלגט דיא איבעריגע דריי ניט ווייניגער געלונגענע היסטארישע ראמאנען זיינע: „דיא לעצטע טעג פון פאמפייע“, „ריענזי“ און „הערקולד“. ווען ער האט אויסגעפרופט זיינע קרעפטען אויף אללע מינים ראמאנען און האט אין אללע געהאט אין ערפאלג, האט ער ווידער צו ריקגעקערט צו דעם רעאליסטישען ראמאן. אין 1849 איז ערשינען זיין פיינער רעאליסטישער ראמאן „דיא קאקסטאנען“, אין 1853 — „מיין ראמאן“ און אין 1858 — „וואס דענקט ער צו טאן דאמיט?“ דויע לעצטע דריי רעאליסטישע ראמאנען זיינע זיינע געאונדענדיק העכער פאר דיא ערשטע דריי. אין 1858 איז בולווער געווארען מיניסטער פון קאלאניעס. דיא צווייטע העלפט פון דעם 1870 יאהר און דיא ערשטע פון דעם 1871 האט ער פערבראכט אין פאריז, און אין דעם פיינעם ראמאן „דיא פארזוער“, וועלכער איז ערשינען שוין נאך זיין טויט, האט ער פארגעשטעלט דאס לעבען פון דער גרויסער שטאדט אין דער צייט פון דער בעגלענע-ונג און פון דער קאמונע. דיא לעצטע

דאס עס איז גוט געווען קיין שום מעגליכקייט, ער זאל זיי גוט בעארבייטען. און דארום איז טאקי דער סטיל פון זיינע ווערקע — בעזאנדערס פון דיא לעצטע — אין אלגעמינעם שוואך און ערטערלייך זאגנאר נאך אין גאנצען אונגענדיק. זיינע בעשרייט בונגען און געשפרעכען זיינען שרעקליך לאנג, און זיינע ראמאנען זיינען איבערהויפט זעהר וואסערניג. נאך וואלטער סקאטטען האבען פיעלע ענגלישע ראמאניסטען געפרופט זייערע קרעפטען אויף דעם היסטארישען ראמאן, אבער זעהר זעלטען האט בען זיי געהאט א גרויסען ערפאלג. אללענפאלס האט נאך איהם קיינער ניט געקענט מאכען דעם היסטארישען ראמאן אויף פאפולער, וויא ער האט איהם געמאכט.

* * *

דער דריטער בעדייטענדער פארשטייער פון דעם ענגלישען ראמאן אין דעם 19טען יארהונדערט איז געווען דער בעריהמטער לארד בולווער ליטטאן, וועלכער איז געבוירען געווארען אין 1805. ער האט אנגעהויבען זיין ליטערארישע קאריערע מיט א בוך פון שיטערע געדיכטע. ער איז דאן אלט געווען ניט מעהר וויא 15 יאהר און זיין ערשטע פאעטישע פראבע האט ניט געהאט קיין שום ערפאלג. דאס זעלבע איז געווען מיט זיין צווייטער פאעטישער פראבע, וועלכע איז ערשינען אין 1826 און אין וועלכער ער האט נאכגעמאכט ביי ראן'ס „קארסאר“. ווען ער האט דערוועהן, דאס איז דער פאעזיע איז איהם ניט געגאנגען, האט ער זיך גענומען צו אנדערע מינים ליטערארישע ווערק. סע. אין 1828 איז ערשינען זיין ערשטער ראמאן פון דעם אלטענליכען לעבען אונטער דעם נאמען „פעלהאם“, וועלכער האט באלד צוגעצויגען צו זיך דיא אויפמערקסאמקייט פון דעם ענגלישען לעזער פופליקום. דער ראמאן האט געהאט פיעלע פעלדערען, אבער דאך האט מען אין איהם ענטדעקט א גרויסען און אריגינעלען טאגאנט. מיט א יאהר שפעטער איז ערשינען זיין צווייטער ראמאן — „דער ניט אנערקענטער“, און נאך אין א יאהר ארום — דער דריטער — „דעווערעקס“. דויע ערשטע דריי ראמאנען פון בולווער ליטטאנען שטענדיג פאר דאס לעבען פון דער ענגלישער אריסטאקראטיע.

סע כאראקטערען און אזעלכע פערשיידענע כאראקטערען, וויא דיא ראמאנען פון וואלטער סקאטטען און זיי זיינען נאך מעהר אינטערעסאנט, וויא דיא לעצטע. זיי זיינען פולל מיט א פיינעם פסיכאלאגישען אנאליז און ווייזען ארויס א גרויסע קענטניס פון דער מענטשליכער נאטור. זיינע בילדער פון דעם אריסטאקראטישען לעבען פון ענגלאנד זיינען גרויסארטיג. זיינע היסטארישע ראמאנען פערלאנדען צו דיא בעסטע אין דער ענגלישער ליטעראטור. זיין שפראכע איז איבעראל גלייך גלאט און שעהן; זיינע געשפרעכען זיינען לעבעדיג און רעאליסטיש; זיינע פאפולען זיינען אינטערעסאנט און פערשידען; זיינע כאראקטערען זיינען פערשידען און לעבעדיג. נור איין זאך פעהלט אין זיינע ראמאנען, און דאס איז פייער, פאטהאס. זיי זיינען זעלטען דראמאטיש אדער ריהרענד, זיי זיינען נור אינטערעסאנט. בולווער איז געווען א נוטער ערציילער און האט געהאט א פיינעם ארטיסטישען געשמאק, אבער ער האט געהאט זעהר ווייניג הארץ. ער פלעגט אויסטראכטען זיינע ראמאנען מיט דעם קאפ; ער פלעגט זיי ניט בעשאפען, ער פלעגט זיי ניט איד בערלעבען. ער האט, מיט איינעם ווארט, געדאט א גרויסען טאלאנט, אבער איהם האט געדאט פעהלט דאס געניע.

מ. באראנאווי.

האט ער, נאטירליך, פארגעשטעלט פון דעם בור-זשואזען שטאנדפונקט. אין דיא לעצטע יאהרען פון זיין לעבען האט ער נאך אנגעשריבען א ציעמליך שוואכען טענדענציעזען ראמאן—"דיא קומענדע ראסע".

אבער פאעזיע, ראמאנען, סאטירען און פאליטיק זיינען נאך ניט געווען גענוג פאר בולווער. ער האט אויך געפרופט שרייבען דראמען און האט אין דעם אויך געהאט א'ן ערפאלג. זיין מעלאדראמע "דיא דאמע פון ליאן" איז נאך ביז היינט טינען טאג פאפולער אויף דער ענגלישער סצענע. ער איז געשטארבען אין 1873 און איז בעגראבען געווארען אין דער וועסטמינסטער קירכע לעבען זיין בעריהמטען קאנקורענט, טשאַרלז דיקקענס. ער האט איבערגעלאזט מעהר וויא 200 בענדע פון פערשיידענע ווערקע.

דיא ראמאנען פון בולווער ליטטאנען זיינען נאך יעצט זעהר פאפולער אין ענגלאנד. מען לעזט זיי אויך זעהר פיעל אין אנדערע לענדער פון אייראָפּא. מען וועט זיי געוויס נאך זעהר לאנג לעזען און מען וועט זיי נאך לאנג געפינען אינטערעסאנט. בולווער איז קיין מאַל ניט לאנגווייליג; זיינע בייכער ווערען קיין מאַל ניט נמאס. זיינע ראמאנען זיינען גרעסטענטהיילס גוט בעקלערט און אויסגעצייכענט אנגעשריבען. זיי ענטהאלטען אזא מאס

רייזעס צו דיא קאלטע נאָרד געגענדען.

(שלום).

דארטען קיין ארכאנגעל; און זייט דאמאלס האָבען דיא צייטונגען געבראכט פיעלע סענסאציאָנעלע נאכריכטען איבער נאנסענס אומקערען זיך. וויא ווייט דיא אלע נאכריכטען האָבען געהאט צו טהאן מיט דער וואהרהייט זעהט מען ערשט יעצט. נאנסען האט זיך אומגעקעהרט גאָר אויף א'ן אנדער וועג; און ער איז אָנגעקומען קיין שוועדען

נאנסענס נאָרד־פּאָלאַר פאהרט.

פארינעס יאהר אין מאָנאט מערץ האט זיך אָנגעהויבען צו הערען, אז נאנסען האט שוין עררייכט דעם נאָרד־פּאָל און אז עסקימאָסען האבען איהם באגעגענט אויף זיין הייס־רייזע. ריעזע נאכריכט איז געבראכט געוואָרען קיין סיביר און פון

נויטיג געווען, אז דער ווייץ זאל נישט בלייבען היין פוסטער וויין?

דעם עיקר-שכל, דיא "רעכטע געדיכטע" צון נאנסען'ס פלאן, קען מען איבערגעבען מיט דיא פאָלגענדע ווערטער:

דער אונגליק פלעגט אימער זיין, וואָס דיא ניי-ענדע אייז-בערג פלענען דיא שיפען פון דיא פאָר-שער צושמעטערע. מען דארף אזוי מאכען, אז לא די וואָס זיי וועלען דיא שיף נישט צוברעכען, זאלען זיי (דיא אייז-מאסען) איהר נאָך שטופען, סערגעווען צו דעם נאָרד-פאָל צו.

קורץ ער האָט אויסגערעכענט, אז אין א נע-וויסע ריכטונג גייט א געוויסער שטראָם אונטער'ן אייז צו נאָרד צו (ביז נאנסען'ען האָט מען וועגען דעם נישט גערעכענט). "ווען מען זאל אַלזאָ ביי א געוויסען פונקט ווארטען מיט א זעהר שטארקע שיף ביז דיא אייז וועט נעמען אַפניין, און דאן דעם אייז לאָזען דיא שיף שטופען וואו ער גייט, וועט זיא דיא שיף, זיך לאָזען נאָך דעם שטראָם נאָך צו דעם נאָרד צו". אזוי האָט נאנסען בארעכענט. אַ מאָנאטען נאכדעם וויא נאנסען האָט פערלאָזען קריסטיאני, שטעהט שוין דיא פראהם מיט איהרע וואגענדע פאָרשער ביי דער געגענד פון דיא ניי-סיבירישע אינזלען, פארטיג זיך צו לאָזען שלעפען פון דעם אייז, וועלכעס בעוועגט זיך נאָרדווערטס צום פאָל; דיא פראהם איז געווען ספעציעל גע-בויט דערצו. ווען נאטווענדיג האָט זיא זיך אויך געקענט האלטען אויף'ן אייז, — דאָס הייסט, ווען דאָס אייז זאל אַרונטער איהר. דאָס שיף איז גע-ווען אזוי איינגעריכטעט, אז ווערליינע יענע געגענדען האָט מען זיך אויף איהר געהאט גאנץ נישקטה. דיא פאָרשער האבען זאָגאר געקענט ארבייטען און טהאָן אלעס, וואס וואר נעטהיג צו טהאָן; פאָר-צופערייטען דיא שליטענס פאר דיא הינד, וואס זיי האבען מיטגעפיהרט און נאָך אועלכע זאכען. אַ חוץ דער פראהם האָט מען מיטגעפיהרט שליטע-שיפלעך, וועלכע מען האָט געקענט בענוצען אי אויף דעם אייז אי אויף דעם וואסער.

נאָך צוויי ווינטערן רייזע, דעם 3טען מערץ 1895, עררייכט דיא עקספערדיציאָן דעם 84טען גראד. דאן, זעהענדיג, אז מיט דיא יעצטיגע אויס-

דעם 14טען אויגוסט דיוועס יאָהר, זייט דאמאלס פארנעהט נישט כמעט קיין איין טאָג, אז דיא וויסענ-שאפטליכע און דיא זשורנאליסטישע וועלט זאל זיך נישט בעשעפטיגען מיט דיעזען וואגענדען פאָר-שער, און מיט זיינע ערפאָהרונגען אין דיא וויסטע נאָרד געגענדען; זיין גאנצער טאנע בוך פון זיין א יעהריגער רייזע וועט ערשט פערטיג ווערען פיל-לייכט דיעזען ווינטער; און פאָרלויפניג איז מען העכסט אויפמערקזאם צו יעדער איינצעלהייט וואס מען קען נור פון דיעזען בוך ערפאָהרען.

נאנסען האָט געוואָלט דיענען דער וויסענ-שאפט און ער האָט איהר געדינט. זיין רייזע איז דיא ערפאָלגרייכסטע פון אלע אונטערגענומענע רייזען צום נאָרד-פאָל ביז יעצט.

דעם ערפאָלג פון זיין רייזע האָט נאנסען צו פערדאנקען דעם ריינעם גייסט פון וויסענשאפט, פון קלאָרע און דייטליכע בערעכנונגען פאר אלע קליינע איינצעלהייטען, וועלכע זיינען ביז איהם נישט בעמערקט געוואָרען. ער האָט זיך פאָרגענומען א געוויסען ציעל און א בעשטימטען וועג, ווערענד דיא אנדערע פאָלאר פאָרשער זיינען געגאנגען טרע-פענדיג, אָהן שום פאראויס-געשטעלטען פלאן.

דאס פערקוירדניגסטע זיינען אבער זיינע קלארע טהעאָרעטישע בערעכנונגען, וועלכע האָבען שפע-טער אין פיעלע הינזיכטען געשטימט מיט דער ווירקליכקייט.

וויא מיר האבען געזעהן אין פאָריגען ארטיקעל, איז דיא שיף "זשאנעטע" אונטער קאפיטאן דע-לאַנג צושמעטערט געוואָרען אן אייז אין דער גע-גענד פון דיא אָסט סיבירישע אינזלען. מיט 2 יאָהר שפעטער האָט מען געפונען, אין דעם אנדערען זייט פון פאָל, ביי גרינלאַנד, דיא הויזען פון א מאַטראָז (לואיס נאָראַס, וועלכער לעבט נאָך יעצט אין אמעריקא). דיא הויזען האָבען נישט געקענט ער-רייכען גרינלאַנד אויפ'ן אייז נאָר דורך דער געגענד פון פאָל, געטריבען פון א שטראָם, וועלכער בע-וועגט דאס אייז.

"וואס דיא הויזען האָבען געקענט, קען איך אויך" אזוי פלעגט זיך נאנסען ווייזן אויסדריקען פאר זיינע פריינדע, אָבער וויא פיעל ערנסטענס נאכדענקען, פאָרשען, מיהע און אַנסט איז דאָס

גאנצעס לעבענס־מיטעל. איין ברירה האבען זיי גע-
האט: שטארבען פאר הונגער, אדער שטארבען
רעטענדיג דיא שיפלעך. אין 10 מינוטען ארום האָט
נאָנסען, א פארנליווערטער, א פארפראָדענער,
האלב ביו אונטאכט, דערטאפט דיא שיפלעך. ער
האט זיך אוועקגעלייגט אין איינע פון זיי און האָל-
טענדיג אין געדאנק זיין פרוי און קינד און דיא
קאָמערעדען פון דער פראהם האט ער געמאכט
נאָך איין לעבענס אַנשטרענגונג. בעוועגענדיג מיט
דיא לעצטע כוחות פון זיינע הענט און פיס דיא
שיפלעך, וועלכע זיינען געווען אָנגעבונדען איינע
אָן דיא אנדערע, — אזוי לאנגזאם קעמפפענדיג
צווישען לעבען און טויט! האלב שוין פארשטארט
פון קעלט — האט ער וויא עס איז דערנרייכט דעם
ברעג. יאָהנזאָהן האָט איהם אריינגעלייגט אין זיין
שלאָפֿזאָק און אָנגעהויבען איהם צו רייבען אום צו
בריינגען זיין בלוט אין שנעלער בעוועגונג און איהם
צו ערוואַרעמען. נאָנסען איז לאנגזאם צו זיך געק-
מען און אויפ'ן צווייטען טאָג איז ער שוין ווידער
געווען מונטער.

יאָהנזאָהן האָט אויך געפיהלט דעם טעם פון
א'ן אייזבאָד ביי 40 גראדען קעלט. דאס איז גע-
ווען אין א טאָג, ווען ער האָט בעדארפט מיט נאָך
סענען איבערשלעפען א שליטען־שיפעל פון איין
שטיק אייז אויף דעם צווייטען. ער איז אריינגעפא-
לען אין וואסער. ווען ער איז ארויס, האָבען זיינע
קליידער אויסגעוועהן וויא באדעקט מיט גלאז. עס
האָט געדויערט אייניגע טעג, איידער זיינע קליידער
זיינען ווידער ווייך געוואָרען. אזעלכע פאסירונגען
וועלען אָבער ניט זיין דיא איינציגע אינטערעסאַנטע
פאקטען אין נאָנסען'ס בעשרייבונג פון זיין רייזע
צום נאָרד־פּאָל. אָבער וואָס מעהרער און שטאר-
קער דער קאמפף, אלץ גרעסער און מעכטיגער ער-
שיינט פאר אונז דער גייסט פון דעם וואַנענדען
פאָרשער.

מיר האבען שוין פריהער געזאָגט, אז פון דעם
86טען גראד וואר א זאך דער אומגליכטייט פאָר-
ווערטס צו דרינגען; און נאנסען מיט יאָהנזאָהן
האָבען געמוזט זיך אומקערען צו שפיצבערגען צו
אום פון דאָרטען זיך צו צושלאָגען צו א שיף, וועלכע
געהט צום קאָנטינענט. זיי האָבען אָנגעהויבען צוריק

ריכטונגען קען מען מיט דער שיף מעהר פאָר-
ווערטס ניט געהן. האט נאנסען בעשלאָסען, אז
ער צוזאמען מיט יאָהנזאָהן זאָלען פארלאָזען דאָס
שיף און ביידע זאָלען מיט זייערע הינט אונטער-
נעהמען א שליטען־עקספעדיציען קיין פראנץ יאָ-
זעפס לאַנד; און פון דאָרטען נאָך שפיצבערגען,
וואו זיי האבען געהאָפט צו טרעפן א שיף, וועלכע
זאָל קענען זיי בריינגען צום קאָנטינענט.

דעם 7טען אפריל 1895 האבען זיי עררייכט
דעם העכסטען פונקט אין צפון (דעם 86טען גראד),
וועלכען מען האט ווען עס איז עררייכט. נאנסען
האָט נאך געוואָלט פראָבירען נין פאָרווערטס אויף
דעם אייז, אויף זיינע שליטען־שיף; עס איז אָבער
געווען אונמעגליך דורכצודרינגען דורך דעם פאק-
טאָר וועלכעס ציהט זיך אין אונגעהייערע גרויסע
מאָסען אויף וויא ווייט מען קען דערלאנגען
מיט'ן אייז.

וויא מיר האָבען פריהער בעמערקט, ווייסט
מען נאך זעהר וועניג פון נאנסענס טאנע בוך;
אָבער דאָך דערגייט מען אייניגע אינטערעסאַנטע
עראַיַנזיכט. וויא צום ביישפיעל דעם פאָלגנדעם
פאקט: עס איז געווען גראדע אין דער צייט, ווען
נאנסען מיט יאָהנזאָהן זיינען אויף זייערע שליטען־
שיפלעך אָנגעקומען קיין פראנץ יאָזעפס לאַנד; זיי
האָבען ביידע זייערע שליטען־שיפלעך צוזאמען גע-
בונדען און זיי געלאָזט ביי דעם ברעג און אליין
האָבען זיי זיך געלאָזט געהן אויסקוקען דיא גענענד.
מיט א מאָל האָט זיך נאנסען א כאפ געמאָן און
געפרעגט ביי יאָהנזאָהן צו דיא שליטעל־שיפלעך
זיינען גענוג פעסט צוזאמען געבונדען. און זאָפאָרט
האבען זיי זיך אומגעקעהרט; וואס האבען זיי דער-
זעהן? דיא ביידע שיפלעך האָט דער אייז אוועק-
געשלעפט איבער'ן וואסער ווייט פון דעם ברעג.
גלייך האָט נאנסען פון זיך אראָפגעוואָרפען זיינע
קליידער, לאָענדיג אויף זיך בלוז דיא הויזען מיט'ן
פעלענעם העמדעל, און האָט זיך א וואָרף געטהאָן
צווישען אייז נאך דיא שיפלעך. יאָהנזאָהן איז גע-
בליבען וויא פארשטארט קוקענדיג. נאנסען האָט
זיך אָבער גלייך דייטליך פאָרגעשטעלט, אין
וועלכע לאַגע זיי וועלען דאָ זיין, בלייבענדיג אָהן
דיא שיפלעך, וועלכע האָבען אויף זיך געהאט זייער

מיר קאפיטאן דזשעקסאן פון דער הארטסווארט-
דזשעקסאן עקספעדיציאן.

וויא הערצליך איז געווען זיין שלום עליכם!
צוזאמען מיט דיעזער עקספעדיציאן האט זיך
נאנסען מיט יאהנזאהן אומגעקעהרט קיין שוועדען-
נארוועגען, וואו ער איז אָנגעקומען דעם 14טען
אויגוסט דיוועס יאהר. בלויז מיט 7 טעג שפעטער
איז אָנגעקומען אויך דיא פראהם מיט איהרע בראווע
מענער אונטער דער לייטונג פון איהר שיפסקאפי-
טאן סוועדרופס מיט זיין פארטיי, וועלכע זיינען עמפ-
פאנגען געוואָרען פון דיא רעגירונג מיט דער קרוין.
נאנסען איז איצט בלויז 37 יאהר אלט. ער
האט אַ לאנגע צייט געארבייט אונטער דאָקטאר
דאָרן אין נעאפאל אין דער זאָלאנזישען סטאציאן,
און דערנאָך האט ער זיך בעשעפטיגט מיט ריין
נאטורוויסענשאפטליכע ארבייט אין נארוועגען,
לעבעדיג זייער איינפאך. זייענדיג איבערגעגעבען
דעם גייסט דער וויסענשאפט, האָט ער זיך צו-
ערשט געלאָזט הערען בלויז אין וויסענשאפטליכע
קרייזען. יעצט ערשיינט ער פאר אונז אָבער אלס
א פיגור, פאר וועלכע דיא גאנצע וועלט נעמט ארונ-
טער דעם מיין.

דיא בורזשואזי זאָגט צו דיא סאָציאליסטען; אז
ווען יעדער וועט גליסליך לעבען, וועט קיינער נישט
האָבען קיין אינטערעס נייעס צו ערפארשען, אָדער
איבערהויפט עפעס אויפצוטאן אין דער וויסענ-
שאפט וואו עס פאָדערט זיך גרויס מיה און זעלבסט-
אויפאפערונג. אזוי וויא זיי, דיא בורזשואס, וואָל-
טען היינט געפארשט און געמאכט ערפינדונגען! —
אלעס וואס דיא מענשהייט האט זיי פילייכט יא
צו פערדאנקען, איז דאָס, וואָס זיי נוצען אלעס
אויס פיר זיך מיט אזא מאכט, אז עס מוז אומ-
בעדינגט פיהרען צו זייער אייגענע פערניכטונג.

דער אמת'ער פארשער ווערט געטריבען פון
דעם גייסט דער וויסענשאפט. און ווען היינט, אין
אזא פארבליכטע סיסטעם, געפינען זיך אזעלכע
זעלבסט-אויפאפערענדע מענער וויא אַ נאנסען,
היינט וויא פיעל מאָל גרעכער וועט זיין דיא הער-
שונג פון דעם וויסענשאפטסגייסט, וויא פיעל מאָל
מעהר זעלבסט-אויפאפערענדע פארשער ווערען
זיך דאָס געפינען, ווען דיא געזעלשאפט וועט זיין
געגרינדעט אויף דעם גייסט פון טובת הכלל; ווען
דיא לופט וועט זיין אנגעטרונקען מיט דעם הייליגען
גייסט פון בירדער-ליעבע און פון שטרעבונג צו
טאן עפעס פאר אלעמען!

מ. צעזאר.

צו קעהרען זיך צו פראנץ יעזאפס לאַנד, צום דרום-
זייט, מיט דעם אייז אָדער מיט דעם וואסער. דער-
ווייל איז דער זומער אוועק און דער ווינטער איז
שוין געווען גאָהענט; דאָס אייז האָט זיי שוין ארומ-
געשלאָסען. און גיין צוריק איז שוין נישט געווען לייכט.
דיא גענענד האט נאנסען'ען געשיינט צו זיין א
גינסטיגע אויף איבער צו ווינטערן. און אזוי זיינען
זיי דאָרטען פארבליבען איבער ווינטער, ביי דעם
81טען גראד אין פראנץ יעזאפס-לאַנד. אין אָנהייב
פריהינג האט מען אָנגעהויבען פארטצוזעצטען
דיא רייזע. דיא ווינטען זיינען געווען גינסטיג. דאס
אייז האט נאך געשטערט יעדע מעגליכע בעוועגונג
פון דיא שיפלעך ביז אַם 9טען מאי. דאן האבען
דיא צוויי פארשער זיך געלאָזט אויף'ן וואסער אלץ
צום דרום צו, זיי האָבען געפונען א גאנץ שטייג-
לאַנד מיט א נייעם וואסער-שטראָם, וועלכער בע-
וועגט זיך צום צפון. זיי האבען אָבער זייער רייזע
אלץ פארטגעזעצט צום דרום-זייט פון פראנץ
יעזאפס-לאַנד. "עס וואר אין א פריהמאָרגען",
שרייבט נאנסען, "איך האָב געמאכט אונזער פריה-
שטיק און זיך פערפערטיגט מיט יאהנזאהנען פאר-
צובערייטען אונזערע שיפלעך; איך בין צוגעגאנגען
צום בערג צו בעקוקען דעם גענענד, דען עס האָט
זיך דאָך געפיהלט, אז דער זומער איז שוין נאָך
הענט; עס האָבען זיך שוין גענומען בעווייזען דיא
פאלאר פויגלעך; עס האט זיך שוין געהערט זייער
שטימע אין דער לופט; דיעזע שטיללע ווייטע נא-
טור האָט מיר בעצויבערט. וויא איך שטיי אזוי
און הער פיר צו צו דיעזען טוידטען גענענד הער
איך עפעס וויא צוזאמענגעמישט מיט דעם ווינד
הערט זיך דאס קול פון א הונד; איך גלויב זיך
אליין נישט. אין א פאָאר סעקונדען ארום הער איך
עס אָבער וויעדער. איך לויף צוריק צו יאהנזאהן
און דערצייל דאָס איהם, ער לאַכט זיך אויס דער-
פון; איך לייג מיר צוזאמען מיין פריהשטיק,
טהו מיר אַן מיינע שליסטען-שיף. און לאָז מיר אוועק
אין דער גענענד, פון וואנען מיר האָט זיך געדאכט
אז איך הער דעם הונד. איך גיי א שטיקעל שטרע-
קע און וואָס זעה איך? א מאן בעגלייט מיט א
הונד-שליטען קומט מיר אָנגעגען. מיר קומען צו
געהנטער איינער צום אנדערן און עס שטעהט פאר

אין אויסגעצאהלטער הויקער.

— א דאנה האב איך — זאגט ער — ווער

זעהט עס אן אין דיא אויגען? — ווען איך קום שוין
אחיים אויף דיא עטליכע שעה בין איך אזוי מיעד.
אז מיר איז סיי-וויא-סיי ניט נחא גאט'ס וועלט.
זיין ווייבעל, זיין ארעמער קריינען, ווילט זיך
נעכען, און נאך א, וויא עס ווילט זיך! — אנטלויף
פען פון דיזען לעבעדיגען קבר, אבער זיא איז א
ווייבעל ניט קיין נאר: זיא פערשטעהט, אז זיא
האט זיך ניט וואס „צו בעטען אויף חתינה“, וויא
מען זאגט און דערמאנט וועגען דעם א ווארט ניט.
שלמה מיט זיין ווייב קריינען האבען צוויי קינד-
דערלעך: בערעלע איז געווען דריי יאהר און משה'לע
איז אין דער צייט, ווען דיא געשיכטע האט פאך-
סירט, געווען אלט פונקט אכט מאנאט. ער איז
געבאָרען געוואָרען, גראדע אין דער צייט, ווען זיין
טאטע האט שוין געהאט זיין „סטערן דושאפ“
און האט געוואוינט דא אין קבר.

וועגען בערעלען וועל איך מיט אייך פיעל ניט
פערבריינגען. בערקע איז שוין איבער-געקומען
אלערליי צייטען, ער האט שוין געזעהען אין זיין
לעבען פריילעכע טעג (דאס איז געווען מיט דריי
יאהר צוריק, ווען זיין טאטע האט געהאט מעהר
אביסעל כוח און האט פערדיענט גיין — צעהן דאך
לאר דיא וואך), בערעלע האט שוין אויך געפרופט
הונגערן (ווען זיין טאטע האט, ניט היינט געדאכט,
סלעק געהאט), אבער עס מאכט ניט, דיא ערנסטע
צייט אין זיין לעבען איז ער שוין באלד איבערגעד-
קומען.

— באלד באלד — זאגט זיין טאטע — וועל איך
מיין בערקען ארויסשיקען מיט פייפערס פערדען און
ער וועט שוין זיין מיר א הילף.
ר' בער וועט שוין באשטעהן זיין וועלטליך!
וועגען איהם האבען מיר ניט וואס צו ריידען. זעהט

I.

עס איז קיין נייעס ניט, אז ביי דעם ארביי-
טער, וועמעס לעבען איז א'ן אפקומעניס' אין ענגע-
ניס, אין שמוץ; וועמעס פרוי איז דאס רוב איהר
גאנצען לעבען פערזאָגט, פערזאָגט, געדריקט פון
ארימקייט און נויט — עס איז קיין נייעס ניט, זאג
איך, אז ביי א'ן ארבייטער זאל א קינד קריגען א
מום און אויסהאָדעווען זיך א קאליעקע.

אבער אז א קינד זאל קריגען א הויקער און
דיא אונגליקליכע מאמע זאל בעדארפען צאָהלען
דערפאר וועכענטליך א פערדלער, דאס איז עפעס
יע א שטיקעל נייעס.

און דיזער נייעס האט פאסירט מיט שלמה
דעם ביגלערס קליינציגען משה'לען.

וועגען שלמה דעם ביגלער אליין האב איך ניט
וואס צו ריידען — מיט איהם איז א קורצע געד-
שיכטע: ער איז זיך א'ן איבערגעהאָרעוועטער,
שוין א האלבער א מויטער ארבייטער. ביי פופצעהן
שטונדען א טאג מאטערט ער זיך מיט דער נשמה
אין א שמוציגען, פינסטערן, ענגען אירישען סווער
מינג שאפ און מאכט זיך וויא עס איז זיינע פינף
דאָלאר א וואך. דער שאפ האט אין זיך גראד א
מעלה, וואס עס איז כמעט דורף'ן יאהר דא וואס
צו טהאן. אבער עס איז אויך דא א חסרון, און
דאס איז, אז דיא ארבייטער, וועלכע האָרעווען א'ן
דיזען געבענטשטען שאפ, מוזען וואוינען אין דיא
היזער, אָדער בעסער גערעדט אין דיא גריבער,
וועלכע בעלאנגען צו דעם באָס, און גריבער האט
דער באָס פונקט אזוי פיעל, וויא פיעל „הענד“ ער
פעיטעפטיגט אין זיין שאפ. — פאר יעדער האנד
א גרוב! דיא גריבער זיינען שרעקליך! ענג, שמוציג,
אלט, קאלט, אָהן לופט און אָהן ליכט. שלמה'ען
ארט עס אָבער ניט זעהר.

קומט א נייע ווייפל און זאגט צו קריינען גאר א נייעס.

— איהר הערט, מיסים סאלאמאן?

— יעס — טהוט זיך א כאפ קריינע.

— אונז אלעמען צו לאנגע יאהר, מיין אברע- מעלען האב איך א מאל אויסגעהילט מיט וואנעכ.

— מיט פראסטע וואנעס? — פרעגט דיא פער- וואונדערטע קריינע.

— נו, געוויס, ווארעמע וואסער ציהט ארויס זעהר גוט א ווייטאג.

קריינע האט אפילו געצווייפלעלט אבייכע. דאך האט זיא משה'לען געמאכט א פיינע וואנע; דאס קינד איז עפעס יע וויא פריילעכער געווארען, אבער בלויז אויף א קליינער צייט.

— נו, וואס הערט זיך? — האט דיא בער- עצה'טע פון דיא וואנעס ביי קריינען געפרעגט אין א פאר טעג ארום.

— גאט זאל רחמנות האפען — האט קריינע שיער זיך גיט צווייגט, — עס העלפט גיט. און אזא גוטע וואנע! איך זאג אייך, דיא ערשטע ווא- סער איז אראפ שווארץ און פעט וויא א קליי.

קריינע האט זיך גיט פארלאזען אויף ווייבערשע סגולות. זיא איז אויך אפט ארומגעגאנגען אין פרייע דיספענסעריס, און זייט משה'לע איז קראנק געווען, האט ער אין זיך שוין איינגענומען א גאנצען אפטייק. און דאך איז קיין בעסערקייט גיט געווען. און קריינעס הארץ האט זיך געריסען פון צרות....

א מאל, ווען משה'לען איז געווארען זעהר שטעכט, האט זיא וויא עס איז אויסגעוויינט א דאך- טאר צו זיך אהיים, און אדן זיא אליין, — זיא, דיא ארעמע קריינע.... מיט איהר מאן האט זיא פיינט געהאט איבעריגס צו ריידען ווענען דעם קראנקען קינד, ווארים זיא האט געוואוסט, אז ער האט א שוואכע, א פערביטערטע הארץ, אז ער קומט פון שאפ איז ער אימער פערמאטערט און צורייצט. זיא האט געוואוסט, אז שלמה האט שוין לאנג אוועק געמאכט מיט'ן האנד ווענען זייער משה'לען.

מאנכעס מאל פלעגט ער אפילו נעמען דאס קינד אויף דיא הענד, פלעגט עס קושען, האלדען,

איהר, אויף משה'ען טהוט מיר וועה מיין הארץ! גאט ווייס וואס פון דעם משה'לע וועט זיין! משה'לע איז, כמעט זייט ער איז געפארען געווארען, א בלאסינקער, א קריינקליכער, ער איז שוואך אויפ'ן מאגערדיג, בלינדלעך אויף דיא אייגעלעך, א הוס- טער מיט א גרויסען בייכל און פיס מיט הענטלעך וויא שוועבעלעך.

משה'לע איז אימער צורייצט, שטענדיג וויינט ער, שטענדיג "רובעט" ער זיך, און קרעכצעט אזוי הויך, אזוי הערצרייסענד — עפעס אזוי וויא אין אלטער קראנקער מאן.

דיא שוואכע פארקרימטע פארביטערטע קריינע גיאנצעט זיך מיט איהם ארום טאג אזוי וויא נאכט, זיא האט פון איהם קיין רוהיגע מינוט גיט. ער נעמט איהר ארויס דאס לעצטע ביסעלע קרעפטען. זיא פאלט שוין פון דיא פיס. דאך גלעט זיא דאס קינד, האלופעט און קושט און בעדעסט משה'לעס בלאסע בעקעלעך מיט ווארעמע מאמעשע טרערען.

ווען עס טרעפט זיך א גוטע, א גליקליכע מיר- גוט, און משה'לע ווערט א וויילע אנשוויגען, הערט אויף צו וויינען, צו קרעכצען, ווערט דיא ארעמע קריינעס פנים ליכטיג פון שמחה, פון גליק, היינט וויא איז נאך, אז דאס קינד טהוט ווען עס איז א שמייכל, דיא מאמע פערנעסט דאן איהר דלות, איהרע צרות; זיא פארנעסט גאר אין גאנצען, אז זיא איז קריינע, שלמה דעם ביגלערס ווייב.

קריינע האט געטאן פאר איהר קינד, וואס זיא איז נור געווען אין שטאנד צו טאן. וואס נור א סגולה מען האט איהר גיט געראטען, האט זיא אפעס געשאפט. א טכנה הייסט שמירען דיא הער- צעלע מיט חלב, קריינע שמירט. א צווייטע הייסט אויסרייבען מיט עסיק, קריינע רייכט. האסע מערע, דיא ביגלערקע, האט געבראכט א מאשטש, וועל- כען זיא האט אליין געמאכט און האט געהייסען גוט איינרייבען דאס בייכעלע, און קריינע האט עס צוגעכאפט מיט פיידע הענד. דאס קינד איז שוין געווען אזוי פיעל געריבען און געשמירט, אז מען האט גיט געקענט דערקענען אויף איהם א קאליר פון א קיין. און משה'לע איז אדן געבעד קראנק, וויינט און קרעכצעט, אז דיא הארץ ווערט צוריסען. אט

נעריסען און אריינגעקוקט אין יעדער שפעלטעל
אין יעדער גריבעלע און האָבען געשטייבעלט.

אין שטראהל האָט מיט מאַטערנעס דורכ-
געגאנגענע זיך צו דער וואָהנזג פון שלמה דעם
ביגלער און האָט געמעדיג אריינגעקוקט דורך א
פענסטער אין צימער אריין. א טרויעריגער
צימער איז האָס געווען, לעבע ברידער. דאָ
האָט געוואוינט אַן אַרעמער אידישער ביגלער.

אין אומעט. עפעס אַ האָפנונגסלאָזער אור-
מעט האָט זיך געטראָגען פון דיא הילע פערפֿינס-
טערטע ווענט; אַן אומעט האט זיך געטראָגען
פון שוואַרצען באַלקען; אַן אומעט האָט געוועיעט
פון יעדער ברעקעלע, וואָס עס האָט זיך נור געפֿיר-
טען אין צימער. עטליכע הילצערנע שטולען, א טיש,
עטוואָס עהנליכעס צו אַ סאַפּע, אַ פיוראַ, וועלכע
איז געשטאַנען אָנגעשפּאַרט אויף איין צובראָכע-
נעם זייט, אַ גליד פון אַ שפיגעל — דאָס איז גע-
ווען דיא מעפֿיל פון צימער. און דאָס איז געווען
דיא צירונג, דיא פראָנט־רום. אין פערדום האט דער
שטראהל הפנים געטראָקען זיך אריין צוקומען.
אויף אַ שטול איז געזעסען א פרוי מיט א בלאָד
סען געלען פנים. אויף דיא הענד האָט זיא גע-
האַלטען אַ קינד און געווינט און געווינט. דאָס
האָט קריינע דיא ביגלעריכע איינגעשטעפערט איהר
קראַנקען מיטה'לען.

זיא האָט איהם געוואונען אַ לעדיל, פון אונטער
איהר ברוסט האָבען זיך געטאָנען פערשיערענע
טענער, וועלכע האָבען זיך געביטען אין
אירגענד וועלכע אָרדנונג. דאָס איז איהר
שטימע געווען אזוי טרויעריג „אזוי וויי-
גענדיג, אזוי הערצרייסענד — און פלוצלינג פלעגט
זיא ארויסלאָזען אַ טאָן אַ לייכטערען, א פרייליכע-
רען, עפעס אזוי וויא דער שטראהל, וועלכער האָט
געבאָקט לעקעף אויפ'ן וואַנד, וואָלט זיך געהאַט
אריינגעקליבען אין דער פאַראַרעמטער ביגלעריכעס
הארץ און דאָרטען ליכטיג געמאַכט.

דיא ווערטער פון איהר לעד האָט קריינע אליין
פערפאַסט.

וואָס פאַר אַ ווערטער זיינען דאָרטען ניט גע-
ווען! דאָ האָט זיא פערשפראָכען איהר קינד
שיבעלעך, אַ העטקעלע, גוטע זאכען און אַ קע-

פרופען פערשפיעלען, איינגעמען, איינגעפערען.
אָבער פלעגט דאָס קינד ניט ווערען אזוי שנעל
שטיל, פלעגט ער עס מיט כעס אוועקריינען און
פלעגט זיך גלייך ווענדען צום טאטען אין היממעל.
— געוואָלט, רבנו של עולם, פלעגט ער אויס-
טרייען ניט מיט זיין קול — אָדער אַהן אָדער
אהער, אָדער נעם צו דיא שטיק צרה אָדער הייל
איהם אויס!

ביי דער אַרעמער קריינען פלעגט איינפאלען
אין האַרצען פון דיזען אויכרוף. זיא פלעגט דערפאַר
ציטערן וויא פאַר פייער, און זיא פלעגט שוין בע-
סער דאָס קינד ניט געבען איהם צו האַלטען.

ווען דער דאָקטאָר איז געקומען און האָט בע-
טראַכט קריינעס מצמד, האט ער קיין רעצעפטען
ניט פערשריבען, ער האט בלויז געהייסען, אז מען
זאָל דאָס קינד וואָס מעהר האַלטען אויף דרויסען,
און, ווען עס וועט ווערען זומער, זאָל זיא איהם
אוועקפיהרען עפעס אין אַ נאָהענטען פארקיל און
אויב עס איז מעגליך, האַלטען איהם דאָרטען גאנץ
צענע טעג. אין דעם דאָקטאָרס ווערטער האָט זיך
געהערט אזא ערנסטער טאָן, אז קריינע האָט ניט
וועלענדיג איהם געגלויבט; און אין צוויי טעג אַרום,
ווען עס איז אויסגעפאלען אַ שיינער ליכטיגער טאָג,
האָט קריינע ארויסגעמראָגען איהר משה'לען אויף
דרויסען.

זיא איז מיט איהם ארומגעגאנגען אַ שטונדע
צוויי. דאָס קינד האָט געכאַפט אַ דרעמיל, אָבער
ווען דיא שוואַכע מאַמע איז געקומען אַהיים, האָט
זיא געפיהלט, אז זיא איז פויט מיעד. דיא הענד
זיינען איהר געווען וויא אַפגענומענע. זיא האט קוים
וואָס דעם אַטהעם געקענט כאַפּען און דאָן איז ביי
איהר ערשינען אַ געדאַנק וועגען אַ „בייבי קע-
רדזשיל“ (קינדערוועגעלע).

II.

עס איז געווען אַ ליכטיגער שיינער פריהלינג-
טאָג, דער טאָג איז געווען אויף אזוי פיעל שייין און
גוט, אז אפילו אין רעכטען מיטען פון דעם אידישען
קוואַרטאַל האָט זיך געפיהלט עפעס וויא אַ פריש-
קייט און אַ לעבעדיגקייט.

דיא זונן האָט געשיינט, אָבער ניט געברענט.
און איהרע גאָלדערנע שטראַהלען האָבען זיך אריין

— אה, וואס מיר? — האט קריינע עפעס וויא נענומען פערענטפערן זיך. און וואס איז מיר מיין נאנצער לעבען? א קינד א קראנקען.... טראגען אויף דיא הענד?... איך קען ניט.... איך האב קיין כוח ניט.... איך בין קראנק....

— נו, אבער דוא האסט דאך קיין געלט ניט! — האט דיא שטימע ווייטער גערעדט, אבער עפעס ווייכער און מילדער.

— קריינע האט געטראכט וויא צו פערענטפערען דיעזע פראגע.

לאנג, לאנג האט דיא ארימע פיגלעריכע געטראכט. זיא איז הפנים צו קיין רעזולטאט ניט געקומען — דאס האט מען געקענט זעהן נאך דעם וויא איהר פנים ווערט אלץ דונקעלער און טרויער ריגער.... פלוצלונג האט זיא זיך א כאפ געגעבען, אויפגעשטאנען.... איהר פנים איז געווארען פריי ליכער און איהרע אויגען לעבעדיגער: דיא מאמע האט אויסגעפונען א מיטעל, וויא אזוי צו קריינע א קערדזשיל פאר איהר קראנקען משה'לען.... דער מיטעל איז בעשטאנען גאר איינפאך אין דעם, דאס קריינע האט זיך מיט געווען ריידען מיט א פערלער צי מען קען ביי איהם ניט קריינע א קערדזשיל אויף אויסצאהלען.

— ער וועט געוויס געבען — האט זיא זיך געטראכט — זיא וועט זיך ניט דינגען, זיא וועט איהם געבען צו פערדינען טעהר מיט עטליכע סענט און אויסצאהלען וועט זיא וויא עס איז קענען. זיא וועט שוין וויא עס איז אבשפארען יעדע וואך א קוואדער אדער וויא פיעל מען וועט דארטען דארפען.

פאר דעם מאן וועט זיא גאר נישט דערציילען — האט קריינע ווייטער געפלאנעוועט. ער וועט געוויס זיין דאנעגען. ער זאל זיך דערוויסען, אז דא האנדעלט זיך וועגען א קערדזשיל, וועט ער געוויס ניט דערלאזען. ער וועט געוויס זאגען, אז עס זיינען דא פיעל בילכערע זאכען. אה, וואס, ער וועט דאך זעהען שטעהענדיג א קערדזשיל.... נו, וועט זיא שוין געפינען א תירוץ, זיא וועט זאגען, אז א שכנה האט געבארגט..... ער ווייס זעהר, נו, און אם ירצה השם, אז זיא וועט אויסצאהלען, וועט ער זיך מענען דערוויסען.

אויספיהרען דעם פלאן איז קריינע געווען ניט

רידזשיל; דא האט זיא איהם דערציילט א מעשה, אז א ווייסע ציגעלע שטעהט אונטער זיין וויינענע, דיא ציגעלע איז געפאָהרען האנדלען און וועט בריינגען משה'לען א קערדזשיל מיט מאנדלען. און דא האט זיא איהם פערשפראכען, אז דער מאמע, דער פיגלער, וועט ווערען רייך און משה'לען וועט זיין גוט און ער וועט ווערען פריש און געזונד.... דאס קינד איז אנדרעמילט געווארען, און זיין בלאסער פנים'ל האט זיך בעדעקט מיט א שלעפער רינגען אויסדרוק.

קריינע האט גענומען א קייטעלע, אוועק געלייגט אויף'ן לאַנדזש, געשטעלט א שטול און אוועק געלייגט דאס קינד. אליין האט זיא זיך אוועק געזעצט אויף'ן שטול, אָנגעשפארט איהר קאפ און זייטעל און האט זיך טיעף פערטראכט.

א קערדזשיל — אַט אַרום וואס איהר ווייפערשע מחיטבה האט זיך אַרומגעדרייט. א ויסע פאנטאזיע האט זיך איהר פאָרגעשטעלט: א שיינער ווארמער אָבענד, דער הימעל איז בלאָה און בעזייט מיט זילבערנע שטערען, א פרוי שיהרט א פיינינקען קערדזשיל, אין קערדזשיל איז א בייבי.

— וואוהין איז דאָס עפעס? פרעגט א פארביי געהענדיג שכנה, וואוהין שפאצירט איהר דאָס, מיסיס סאָלאַמאן?

— אין פארק! — ענטפערט קריינע. און זיא איז טאקע באַלד אין פארק. איהר משה'לע ליגט א פרישער, א געזונטער, קוקט אויף דער מאמע און שמייכעלט.

— וואס מאכסטו זיך נארעש! — האט עפעס א געהיימע, בייזע, אונאנגענעהמע שטימע איבער געשלאָגען קריינע'ס פאנטאזיע — וואָס, משונענע? קערדזשילעך? וואָס פאר א קערדזשילעך? און וואו איז דעם מאן'ס הויזען? בערעלען שוין? אין גראַד סערי דעם חוב? אַט דארף מען רענט.... עס איז דאך ביי דיר א פעני ניטאָ!.... דיין ביטערער מאן ארבייט מיט דער נשמה.... און דוא.... וואָס, קערדזשילעך? אויף דיא הענד ביסטו קראנק צו טראַגען?....

קריינעס פנים האט זיך באצויגען מיט א טאָג טען און איהר הארץ האט איהר גענומען וועה טאָן, וועה טאָן....

ער געזעהען אין א בעקאנטען סטאָר פון אלטע מעבעל ארומוואַלגערען זיך א אלטען קערירדזשיל.
— גוט — האט ער געטראכט — איך וועל אקארשט נעמען דעם קערירדזשיל, דיא סחורה וועט מיך קאסטען א גאָרנישט, איך וועל עס אביסעל צופוצען, צופארבען, צוליאקען און עס וועט זיין אַללרייט, — פערשפילען וועט כמעט ניט זיין וואָס, און טאָמער געווינען — איז דאָך געוויס גוט.
— יעס, מיסים סאַלאַמאָן.... איך האָב א קערירדזשיל.... אָבער אָפּיסע א צוגע. יצטען.

— האָב איך א זאָרג — האָט אין איין אַטעהעס אויסגערעדט דיא גליקליכע מיסים סאַלאַמאָן — אבי מיין משה'לע זאָל לעבען און געזונד זיין....
ביידע האָבען זיך געשיידט צופרידענערהייט.

III.

אויף מאָרגען איז ביי קריינען אין הויז שוין געשטאנען א קערירדזשיל און טאקע אַט יענער, ווער גען וועלכען דער פערדלער האט געסטערן געטראכט. דער טאָג איז געווען א וואַרעמער, א ליכטיגער און קריינע איז געווען אין זיבעטען היממעל.

זייט עס האָבען זיך אָנגעפאנגען דיא וואַרעמע פריהלינגס־טעג איז בערקע זעלטען אין דער היים געזעסען. ער איז אימער ארומגעלאָפּע אויף דרוי־סען. היינט אָבער איז ר' בער געבליבען זיצען אין דער היים און דאָס איז געווען לכבוד דעם קערירדזשיל.

בערקע האָט זיך ניט געקענט זאגן אַזויקען אויף דעם ניי־געבראכטען חפץ: ער האָט עס געמאכט מיט די הענטעלעך, בעטראכט פון אלע זייטען, ארומ געפיהרט איבערן צימער און געקוואַלען פון שמחה. קריינע האָט צוגעקליבען איהר שלים מול אין דיא בעסטע שטאטעס, וועלכע זיא האָט נור געד האט. בערען האט דיא מאמע אויך געמאכט אַפּעראַציאָן פון וועלכע ער איז נאכער שטארק ניט צופריעדען געווען — געמליך, זיא האט גענומען א ביסעל וואסער אין האַנד, האט איהם בעגעצט דעם פנים און מיט א גראָבע האַנדטוך האט זיא איהם אזוי פֿיין ארומגעריבען דאס געזיך, אז ביי דעם ארעמען בערקע האָבען זיך דיא אייגעלעך געעפענט. ווען קריינע האט אפגענומען דעם האַנדטוך פון פנים איז דער שפּין פון בערקעס געוועל

שווער, וואָרום דער פערדלער, וועלכען זיא האט געהאַלטען אין זינען, פלעגט כמעט יעדען טאָג קרמען צו דער מיסים דזשיקאבסאָן, וועלכע האט געוואוינט מיט איהר אין דעם זעלבען האָל, א טיר לעבען א טיר. און טאקע אין דעם זעלבען טאָג איז שוין דער פערדלער געקומען צו קריינען אין הויז אריין.

דיא אָרעמע ביגלעריכע האט פאָרגעלייגט איהר פערלאַנג פאר דעם פערדלער, וועלכער האט דאס יעצט געהאט צו בעשליסען איהר שיקואל. געוואלט, דאכט זיך, אזוי ערנסט וויא זיא האָט פערשפראָך כען אויסצוצאָהלען דיא געלד, דאכט זיך אין יעדען וואָרט איהרען איז געלעגען איהר האַרץ, איהר נישמה, — און דאָך איז דער פערדלער עפעס געד שטאנען קאלט, שטיל, חס'עוואטע. דער דלות, וועלכער האט זיך געטראנען פון יעדען ווינקעלעך, דער פאָקט, אז קריינע וויל האבען דעם קערירדזשיל בישתיקה פון דעם מאן — דאס האט געמאכט צווייפלען דעם פערדלער, און ער האט עפעס מורא געהאט איינצושטעלען אין קאָן דיא מזומנים.

ער האט געשוויגען — און ביי קריינען האט דיא האַרץ געציטערט און געקלאָפּט, און געקלאָפּט....
דיא ערנסטע שטימע פון קריינען, איהר צוואַנגען, איהרע רייד, איהר בעכע זיך — דאס האט פערזיכערט דעם פערדלער, און ער האט דאך געגלייבט, אז זיא וועט כאַטש דיא העמר פערזע צען און צאהלען נור דאָך....

— נו.... איהר.... האט מורא?
— גאָר... מיסים סאַלאַמאָן, וואס, איז וואָס?
— טאָ וואס שווייגט איהר?
— איך ווייס, מען שווייגט....
— וועט איהר..... וועט איהר שיקען א קערירדזשיל?

— איך ווייס, עה.... א קערירדזשיל....
דער פערדלער האט ניט געוואוסט וואס ער זאל מאָן. אי א קאָסטימער האט זיך איהם ניט געוואלט ארויסלאזען פון האַנד אי ריוזיקירען האט ער ניט געוואלט. נור א גליקליכער געדאנק האט איהם ארויסגעפיהרט פון זיין שווערער לאַגע. ער האט זיך דערמאָנט, אז מיט עטליכע טעג צוריק, האט

דיא קינדער האבען געוויינט פון ווייטאָג און פון שרעק.

— אַי, וואס פאר אַ אונגליק, אַי, וואס פאר אַ בראָך! — האט קריינע געזיפצט.

דער באַי האט געטראנען דעם קערדזשיל אויף דיא פלייצעס און אזוי האט דיעזע טרויעריגע פראָך צעסיאָן אוועקגעלאזען זיך צוריק אין דעם רעכטען מיטען פון דעם אידישען קווארטאַל, אהיים צו צו שלמה דעם ביגלערס מנוחה.

ווען קריינע איז געקומען אַ ביסעל נעהענטער צו דער היים, איז זי אַ ביסעל געקומען צו זיך און זי האט זיך דערמאנט, אַז זי האט נאך אַ מאָן אויף זיך, פאר וועלכען מען וועט דארפן אפֿגעבען דין וחשבון.

זי האט גלייך אראָפֿגעלאָזט בערקען פון דיא הענד און געפעטען דעם באַי, וועלכער האָט געטראָגען דעם קערדזשיל, ער זאָל עס איהר אייבערלאָזען אליין.

דער באַי האט אוועקגעשטעלט דעם קערדזשיל, ער האט איהם אַ ביסעל פערקלאַפט, אזוי, אַז מען זאָל איהם האָטש קענען פיהרען. קריינע האט בעדאנקט דעם גוטען באַי און פאָרויכטיג פירענדיג דעם בראָך איז זי אוועק אהיים.

ווען זי איז געקומען צום רעכטען הויז, האָט זי דעם צובראָכענעם קערדזש אריבערגעדעקט מיט משה'ס אַ סמאטקע און שטילערהייט ארויפֿגעטראָגען צו זיך אַ היים.

בערקען האט זי געגעפֿען אַ שטיקעל ברויט מיט צוקער, און ער איז שטיל געוואָרען.

ווען דיא ביגלעריכע האָט בעטראכט איהרע קינדער, האָט זי אויסגעפונען, אַז בערקע איז אַלל רייט און האט זיך גאר ווייניג צושלאגען. נור משה האָט הפנים געקראָגען אַ פיינעם קלאפ אין רוקענ־דיל, וואָרעם עס איז דאָרטען געווען רויט און וויא פאָרשטאָלען.

דיא דערשראָקענע מאמע האט צוגעלייגט אַ קאָמפרעס צו דער וואונד.

זי האט דעם הונגעריגען קראנקען קינד געגעבען דיא ברוסט און איהם וויא עס איז אייניגעטלעכערט.

געווען רויט וויא צינדער, אבער אונטער דיא נאָזלע־בער איז דיא בלאָטע פערבליבען, וויא אויף להכעיס, ניט געריהרט.

קריינע האט פֿיין אויסגעבעט אין קערדזשיל, אראָפֿגעטראנען עס פון דיא טרעפֿ אויף דרויסען און אוועקגעשטעלט בערקען היטען. באלד איז זי ערשינען מיט משה'ן און האָט איהם אוועק געלייגט אין קערדזש.

ווען עס איז געקומען צום פאהרען, האט זיך בערקען אויף פערוואָלט פאהרען. אנפאנגס האט איהם דיא מאמע ניט גענומען, אבער אַז בערקע האט זיך גענומען אַ ביסעל צורחלען זיך, איז זי מרוצה געווארען און האט איהם אויף אוועקגעוועזט אין קערדזשיל.

מען פאָהרט!

ווען קריינע איז שוין געווען געהאט אוועק געפאָרען גאנץ ווייט פון דער היים, האט זי דער־הערט, אַז דער קערדזשיל הייבט עפעס אַן צו קרעכצען.

— דאכט זיך, אַז עס ברעכט עפעס — האָט זי זיך זעלבסט געזאָגט, און איהר פנים איז געדוואָרען בלאס וויא קאלד.

— געה ארויס, מיין חכם, פון וועגעלע — האָט דיא דערשראָקענע קריינע געזאָגט צו בערקען.

אַ נעכטיגער טאָג! בערקע האט ניט געוואָלט הערען וועגען דעם פאָרשטאָג.

בוכד! — דער קערדזשיל האט געגעבען זיין לעצטען קרעכץ, דורכגעבראָכען זיך, אוועק געפאלען, און דיא צוויי פאָסאָזירען אויף'ן שטיינערנעם טראָך טואר — בערקע פון אויבען און דיא צרה פון אונטען.

... אַ געווייז, אַ געשריי...

— מיינע קינדער! — האט קריינע אויסגעשריען און איז אויף עטליכע סעקונדען געבליבען שטען וויא אַ פערשטאָרבענע.

עס האבען זיך צוזאמענגעקליבען עטליכע מענ־שען און מען האט אויסגעהאָלפֿען דער אָרעמער קריינען. דיא קינדער האט מען איהר אוועקגעגעבען אויף דיא הענד און עפעס אַ גוט הארציגער באַי האט גענומען דעם צובראָכענעם קערדזשיל אויף זיך.

בערקע האָט זיך אַ ביסעל אונטערגעפייקעלט און איז אוועק אין גאס זיך שפיעלען.

ווען עס איז אַ ביסעל שטיק געוואָרען, האָט קריינע גענומען בעטראכטען דעם קערדזשיל.

— זאל דאָ איהם אזוי צובראכען ווערען זיין הארץ, זיין לייב און לעבען — האט זיא געשאַלטען דעם פערדלער.

באלד האָט זיא זיך אוועקגעזעצט, פערבראהט דיא הענד, פערוואָרפען דעם קאָפּ אן וואנד, געגעבען עטליכע טיעפע זיפצען און האט זיך געשמאק צוואוויינט.

IV.

דעם קערדזשיל האט קריינע בעגראכען, אז קיינער זאל איהם ניט זעהן. מיט דעם מאן האָט זיך קריינע אפגע'פּטור'ט שנעלל. זיא האָט איהם דערציילט אַ מעשה, אז ביידע קינדער זיינען אַראָפּ געפאלען פון טיש, און אלעס איז שוין געווען פערענטפערט. בערקע האט אפילו געפרופט עפעס דערציילען דעם טאטען, נור קריינע האט פערשלאָגען און דער טאטע האט גערעכענט, אז דאס קינד „באַלבעט“.

זיא האָט געהיילט משה'לען דיא וואנד און האָט געווארט ביז דער פערדלער וועט קומען, זיא זאָל איהם צושפאלטען זיין קאָפּ.

דער פערדלער איז געקומען, אבער קריינע האט איהם זיין קאָפּ ניט צושפאלטען. ער האט נאָך אויף איהר געעפענט אזא מויל, אז זיא איז געבליבן בען יטענהן אַ פערציטערטע.

ווענען צוויי טענות האט דער פערדלער געשריע. ערשטענס, ווארום זיא האט אוועקגעלייגט צוויי קינדער אין קערדזש, (קריינע האט זיך דאס פאַר איהם אויסגערעדט) און צווייטענס, אז ווען זיא וועט איהם ניט צאָהלען, וועט ער גיין אין קאָרט און וועט מאַהנען ביי איהר מאן.

קורץ גערעדט, קריינע האט זיך געמיטעלט מיט דעם פערדלער אויף דעם תנאי, אז זיא זאָל איהם אויסצאלען א העלפט געלד. דעם קערדזשיל זאל דער פערדלער צונעמען, און ווען זיא וועט האַרבען אויסגעצאלט, זאָל ער איהר געבען אויף אויסצוצאָלען אַ נייעם, אַ גוטען קערדזשיל.

אלץ וואָלט זיך אפשר פערנעסען. אבער עס האָט זיך ביי משה'לען פון דעם קלאָפּ גענומען אויסשניידען א הערביל.

דיא מאמע קלאָגט און רייסט דיא האָר פון זיך. אבער דער פערדלער מאכט זיך בלא ידע און דיא אָרעמע קריינע צאָהלט געבען וועכענטליך פאַר איהר קינד'ס הויקער.

ז. ליבין.

פון וואנען שטאַמט דער מענש?

טשארלו דארווין'ס ערקלערונג.

(שלוס).

V.

לעבערליך. וויא אזוי, דאכט זיך, האָט אזא קלוגע בעשעפעניש געקענט ארויסקומען פון א בהמה? ווען מען בעטראכט אָבער דיא זאך גוט, זעהט מען, אז דאָ איז א נפאָ מינה ניט אין זאָרט, אָדער אַרט, זאָנדערן בלוז אין מדרגה. שכל און געפיהלען האָבען דיא חיות אויך — מעהר ניט, וואָס

יעצט מבח דעם שכל און דעם מאָראלען געפיהל. אין דעם שטייט דער מעניש אזוי ווייט אב־געזונדערט פון דער חיה און בהמה, אז אויפ'ן ערשטען בליק קען זיך דיא דארווינישע טהעאָריע אין בעצוג אויף דעם מענשען טאקע אויסווייזען

אין א נידעריגערע שטופע וויא דער מענטש. ווען מען פערנלייכט דעם שכל און דעם מאַר ראלען געפיהל ביי'ן מענטשען און ביי חיות, זעהט מען, אז עס איז ניטאָ איין זאָרט ארבייט וואָס דעם מען עו'ם שכל און גייסט טהוען, וואָס דער שכל און גייסט פון דיא חיות זאָל אויף ניט טאָן.

דער פונדאמענט פון יעדע ארבייט פון אונזער שכל איז געפיהל: געפיהל פון פערנניגען אָדער גערפיהל פון שמערץ, אונאנגענעהמייט. און וועלכע חיה'לע — ווער ווייסט וויא נידעריג זיא זאָל זיין אויף דעם לייטער פון באשעפעניסען — פיהלט דאָס קיין פערנניגען און קיין שמערצען? וועלכע חיה'לע ווייסט דאָס ניט פון שרעק? שרעק איז דאָך געוויס ניט קיין קערפערליכע זאָנדערן א א גייסטיגע ער-שיינונג. און דאָך איז דיא שרעק פון דיא חיות אזוי עהנליך צו דיא שרעק פון דעם מענטש, אז אפילו דיא קערפערליכע ענדערונגען, מיט וועלכע דאָס איז פערבונדען, זיינען אויף דיא זעלבע. דאָס שטעלען זיך פון דיא האָר קאפּויר, דאָס פלוצליכע שוויצען, דיא ענדערונג אין דעם מאָנען — אַלץ וואָס איהר באמערקט בייא א זעהר צושראָקענעם מענטשען, פאסירט אויף מיט יעדע זעהר צושראָקענע זויגטחיר.

זיין „אין א שלעכטען מוטה“, „ניט אויפגעלייגט“ קען א חיה פונקט אזוי גוט וויא א מענטש. רייצט זיך מיט א מענטש, ווערט ער אריינגעבראכט אין א שלעכטען מוטה; רייצט זיך אבער מיט א בהמה, אָדער חיה וועט איהר האָבען דאָס זעלבע. אן אפגע מיט וועלכען אן אפיציער האָט זיך אמאָל גערייזט האָט ניט בלויז אויף איהם געוואָרפען מיט בלאָטען, זאָנדערן זיא האָט אויף דעם אכגעווארט א זונטאג' ווען דער אפיציער איז געווען אויסגעפוצט און ארום איהם זיינען געווען א סך מענטשען.

אָפנארען יענעם — דאָס איז אויף, נאטירליך, א ריין שכל'דיגע זאך; און דאָך זיינען אויף דעם בריות חיות אזוי גוט וויא קאפיטאליסטען. וועגען דיא פוקס איז דאָך שוין ניטאָ וואס צו ריידען; זיא איז דאָך אונז גוט בעקאנט פאר א גרויסע אָפנארערקע. אָפט, צום ביישפיעל, לייגט זיא זיך אויף א צווייג איבער'ן וואסער און, בעהאלטענדיג זיך אין דיא בלעטער, שווימט זיא אזוי צו צו דיא

קאטשקעס, וועלכע זיינען דארטען דאָ, און וועלכע מיינען, אז דאָס איז בלויז א צווייג, און כאפט, וויא פיעל זיא קען פון זיי. עס זיינען אבער דאָ הונדערטע מינים חיה'לעך, שלאנגען, זיטקלעך, פליענעלעך, וואָס מאכען פאלשע שטיק אום אָפצונארען דעם שונא אָדער דעם קרבן. למשל: א געוויסער מיין פלעדער-מוז, ווען זיא זעהט א שונא לעבען איהר נעסט, מאכט זיא זיך פלוצלונג אזוי וויא זיא האָט דערזעהען א פליעג און פליהט כלומר'שט נאָך איהר נאָך, און אזוי ציהט זיא איהר פיינד אָפ פון איהר נעסט. און אזעלכע ביישפיעלען זיינען דאָ אָהן א צאָהל.

גערען צו איבערשטייגען דעם אָנדערען — דיעזען געפיהל זעהען מיר אויף דיא רייסעס ביי דיא פערד אזוי גוט וויא ביי זייערע רייטערס און בעליהבתים. גרויסמוטהיגקייט, פערצייהונג פון דעם שטארקען צו דעם שוואכערען — דאָס קענט איהר אָפט בא-מערקען, ווען קליינע הינטלעך רייצען זיך און דער-עסען א גרויסען הונט, וועלכער מאכט זיך אזוי וויא כלא ידע.

לערנען דעם צווייטען איז נאָך א דייטליך שכל'דיגער זאָרט ארבייט. און דאָך געפינען מיר פיעלע חיות, וואָס לערנען זייערע קינדער וויא צו פאנגען שפיין צום ביישפיעל, פונקט וויא א מענטש ליכער לעהרער זיין תלמיד. געוויסע רויב-פויגלעך, לערנען זייערע קינדער וויא צו בעפאלען אויף קלע-נערע פויגעלעך און דערצו ברובען זיי צוערשט דיא טויטע קערפערס פון פויגעלעך אַלס מאָדעלען, און נאכהער שוין ווייזען זיי דיא ארבייט אויף דיא לעבעדיגע.

און דאס ווייזט שוין אויף אן, אז חיות האבען אויף דיא פעהיגקייט פון נאכאחמונג — נאכצומאָן, וואָס אָנדערע טהוען. אָבער דארף מען נאָך א בעסערען בעווייז אויף דעם וויא דיא אפגען גיבען אונז?

דער פאָלגענדער פאקט איז אי העכסט אינדערעסאנט אי א מערסווירדיגער בעווייז אויף דיא עהנליכקייט פון דיא אפגע צום מענטשען אין בעצונג אויף'ן שכל. א געוויסער ענגלענדער פהענט קויפען אפגען און זיי לערנען פערשיעדענע שטיק. ער פלעגט זיי קויפען אין דעם זאָלאָגנישען גאָרטען פון

טרעפט דאָס אפילו מיט אזא יתום, וואָס בעלאַנגט נאָר צו אַנאָנדער מין. אַין אַפּפּע, צום ביישפּיעל נעמט צו זיך צו און האָדעוועט אויס א יתומה אַ סעצעלע.

אַ קעצעלע, וואָס האָט זיך אזוי געהאָדעוועט ביי אַ גוטטהערציגע אַפּפּע, האָט איהר אַ מאָל גע- געבען אַ שטאַרקען גראַפּעל איבער'ן פנים. דיא אַפּפּע האָט דאָן ביי דיא יונגע קעצעלע אָפּגעביר- סען דיא נעגעל. אום צו בעשטרייטען דיזען פאַקט וועלכער איז איינער פון דיא טויזענדער בעווייזע פאַר דעם דאָרווייניזם, האָט אַין אַנטידאָרוויניס- טישער שרייבער ערקלערט, אז עס איז נאָר אונז מעגליך, אז מיט אזעלכע ציין וויא אַין אַפּפּע'ס זאָל מען קענען אָפּבייסען דיא שטאַרקע געגעל פון אַ קעצעלע. דעם מענשען'ס ציין זיינען אזוי וויא ביי דיא אַפּפּע. נו, האָט דאָרווייז זיך ניט געוילט אליין מיט זיינע אייגענע ציין צו פרופּען אָפּבייסען דיא נעגעל פון אַ קעצעלע, און ער האָט טאַקי אָפּגעביר- סען אויף 1 (אָט האָט איהר איינע פון דיא ביי- שפּיעלען ווענען דיא אונערמידליכקייט און וואונ- דערבארע איבערגעבענהייט פון דאָרווייזען אין זיינע פאַרשונגען.)

דאָקטאָר עוועלינג בריינגט דיא פּאָלגענדע אינ- טערעסאַנטע פאַקטען פון פערשיעדענע שרייבער. אַ נאטור-פאַרשער, וועלכער האָט אַ מאָל גע- זעהן וויא אַ ראַק קריכט אריין צו זיך אין לאָך, האָט גענומען וואַרפּען שטיינער, צו זעהן, וואָס דאָ וועט זיין. דיא ערשטע צוויי שטיינדלעך זיינען געבליבען ליגען ביין ברעג פון דיא נאָרע. דער דריטער אָפּער איז אריינגעפאללען אינגעווייניג. באַלד איז דער ראַק ארויסגעקראָכען מיט דעם שטיינדעל און האָט איהם אוועקגעטראָגען ווייט פון זיין דירה. אָבער צוקומענדיג צוריק צו זיין וואוינונג, האָט ער דער- זעהן דיא אנדערע צוויי שטיינדלעך. נו, האָט ער זיך אָבערשטעלט קלערען, און ענדליך האָט ער דיזע צוויי אויך אוועקגעטראָגען.

אַ מאַן האָט אַ מאָל געאַרבייט מיט אַין עקעפּאַנט (אין דעם געגענד, וואו מען ברויכט עלע- פּאַנטען ביי דער אַרבייט) אויף אַ טייך. ער האָט געהאַט איבערצושלעפּען קלעצער. דיא קלעצער האָבען זיך אָפּט צוזאַמענגעשפּאַרט אין איינעם,

לאַנדאָן און פלעגט פאַר זיי צאָלען צו פינף פונט שטערלינג אַ שטיק. ער האָט געבאַטען צו צעהן פונט פאַר אַן אַפּפּע, ווען מען וועט איהם בלוז לאַזען נעמען יעדע אַפּפּע אויף עטליכע טעג אַהיים אויף אַ פּראָבע און זיך אויסקלייבען דיא, וועלכע נאָר וועט וועלען. ווען מען האט ביי איהם געפרעגט, צו וואָס ער דארף דיא פּראָבע, האט ער ערקלערט, אז עס זיינען דאָ אַפּפּען וועלכע האבען זעהר אַ שוואַכע אויפמערקזאַמקייט; אויף יעדע זאך פאַר- קוקען זיי זיך און פאַרגעסען וואו זיי האלטען אין לערנען. מיט דיזע וועט ער שטענדיג פיעל שווערע אַרבייט. זיי זיינען זעהר שטעכטע תלמידים. אנדער- רע, וועדער, זיינען גראָד זעהר אויפמערקזאַם און אויסגעצייכענטע תלמידים, זאָ דאָס זיי מאכט ער פערטיג אין אַ גאַנץ קורצע צייט, און פאַר זיי נעמט ער אָפּ אַ פיעל גרעסערען פרייז.

אַז זכרון האבען חיות אזוי גוט וויא מענשען, ווייסען מיר אויך פון געוויינליכער ערפאַהרונג. ווער, צום ביישפּיעל, האָט ניט געזעהען, וויא אַ חונט דערקענט זיין בעל-הבית נאָך אַ לאנגע שיי- דונג? אפילו דיא קאץ, וואס האט „אַ קאַצע- קאָפּ“, דערקענט אויך איהר בעל-הבית'טע, אויב זיא איז מיט איהר געשיידעט אויף אַ פאַר וואָכען. דזשאָן לאַבבאַק האט מיט פּראָבעס אויסגעפונען, אז אפילו מוראשקעס קענען געריינקען אויף 4 מאָנאַטען.

ליעבע פון עלטערען צו קינדער. אין בעזוג אויף דעם שטייט דיא ווילדע פּעקער פיעל נידעריגער וויא דאָס רוב חיות. דער גרויסער נאטורפאַרשער ברעהם האט בעאָפּאַכטעט אַ געוויסען מין אַפּפּע אין דיא וועלדער פון זיעד-אַמעריקא, און ער דער- ציילט, וויא ער האט געזעהן, וויא דיא מוטער-אַפּפּע האט געוואכט ביי איהר שלאָפענדען קינד און אַראַבנעמריבען דיא פליגען פון איהם. אנדערע אַפּפּען וואַשען זייערע קינדערלעך מיט וואסער; און אין פיעלע איז דיא צוגעבונדענקייט צווישען זיי אזוי גרויס, אז ווען איינע שטאַרבט, שטאַרבט באַלד דיא אנדערע אויך, — פון עגמת נפש.

אָפּט, ווען עס בלייבט אַ קינד א יתום, געפינט זיך אַ גוטטהערציגע חיה, וואס נעמט דעם עלענדען קינד צו און האָדעוועט איהם אויס. און אַ מאָל

מענשען איז זיך נישט געווען נאר דער דעם וואס ער האט געזען. ער האט געזען דעם וואס ער האט געזען. ער האט געזען דעם וואס ער האט געזען.

אויבילדונגס־קראפט אין א קליינע מדרגה האט
בז און חיות. זיי דוכט זיך אפט עפעס אויס;
זיי שטעלען זיך עפעס פאר. א חיות דעם זיינען דא
בעווייזע, אז הינט, למשל, זעהען חלומות — און
אין איינבילדונגס־קראפט קען דאך נישט זיין קיין
חלומות.

שטייגען, מאכען פארטשריטע דורך ערפא-
הונג דאס קענען חיות אויך. אביסעל בעווייזען
דאס דיא פאריגע בעווייזע, אט אבער זיינען א פאר
ספעציעלע.

ווען מען גייט אויף געיענ נאך באברעס א
היבשע צייט אין א געוויסען גענענד, ווערען דיא
באברעס פון יענעם גענענד פיעל פארזיכטיגער
וויא פריהער, און מיט דיא אלטע פאסטקעס קען
מען זיי שוין אזוי ניד נישט פאנגען.

ווען מען בויט א טעלעגראף צום ערשטען מאל
אין א ווילדען גענענד, ווערען צוערשט אן דיא דרא-
טען גע'הרגעט פיעל פויגלעך. מיט דער צייט אבער
קרינען זיי דיא ערפארהונג און הויבען זיך אן צו
היטען. דער ארט, וויא א הונט ענטוויקעלט זיך
ביי דעם מענשען אדער וויא מען גערנט אויס טוי-
בען פליהען מיט בריעה אין ספעציעלע שווען דער-
צו — דאס אלץ ווייזט, אז חיות זיינען פעהיג צו
שטייגען, צו מאכען פארטשריטע, זיך צו בילדען,
זא צו זאגען. פון דער אנדערער זייט בעווייזט מען,
וויא פיעלע ווילדע פעקער זיינען נישט אים שטאנדע
צו מאכען דיא קלענסטע פארטשריטע, צו ווערען
ענטוויקעלטער, פערשטענדיגער — עס מאכט נישט
אויס וויא פיעל מען זאל זיי לערנען.

שכל צו געברויכען געצייג. דאס ווייזט אויס
אזא זאך, וואס אויסער דעם מענשען איז קיין חיה
נישט פעהיג אויף דעם. נו, בעווייזט מען ערשטענס,
אז דיא פארצייטיגע ווילדע מענשען פון קאריב האט
בען נישט געוואוסט נישט פון געוועהר נישט פון קיין
געצייג; און דאס זעלבע איז אויך עד היום מיט
געוויסע גאנץ נידעריגע מענשיכע שבטים. צוויי-
טענס, בענוצע זיך חיות יע א מאל מיט געצייג. א
ווילדע אפפע צוקנאקט א מאל א נוס מיט א שטיין,
אדער, ווען מען בעפאלט אויף איהר, כאפט זיא א

און האבען זיך נישט געריהרט פון ארט. דער עלע-
פאנט איז געווען אנרוהיג. ענדליך האט א נאטור-
פארשער, וואס איז געשטאנען דערביי, גע'פועל'ט
ביי דעם ארבייטער, ער זאל דעם עלעפאנט לאזען
טאן וואס ער וויל, אום צו זעהן, וואס דא וועט
זיין. וויא גרויס איז געווען דעם ארבייטער'ס וואונד-
דער, ווען ער האט געזעהן, וויא דער עלעפאנט
קלייבט זיך אויס א געוויסען מיטעלסטען קלאץ, און
ארויסשלעפענדיג איהם מיט אלע כחות, האט ער
לויז געמאכט אלע איבעריגע! (דער עלעפאנט האט
ביי דיא זעלבע ארבייט געארבייט שוין פון לאנג און
האט געהאט ערפארהונג).

אין אנדער עלעפאנט האט א מאל געווענט צו
זיך צורוקען א זאך, וואס איז געווען נישט ווייט פון
א וואנט, — האט ער געגעבען אזא בלאז מיט זיין
"שנאבעל" אויף'ן וואנט, אז דער ווינט האט זיך
אָנגעשלאָגען פון וואנט צוריק און פונקט אויף דיא
זאך, זא דאס זיא איז צוגעבלאזען געווארען צו
איהם.

א בער האט א מאל צו זיך צוגעבראכט א
שטיקעל האלץ, וואס איז ארומגעשוואומען אויף'ן
וואסער, מיט דעם, וואס ער האט געמאכט מיט
דיא לאפעס אין וואסער א שטראם פון דיא האלץ
צו זיך צו.
אין דיא קאלטע גענענדען, ווען א סטאדע הינט
וויל אריבערגיין איבער א פארפראנעם טייך, פרו-
פען זיי צוערשט אויס דעם אייז, און אויב ער איז
צו דיק, גייען זיי אריבער ביסלעך ווייז.

א נאטור־פארשער האט א מאל געגעבען אין
אפפע אין אייז, זיא האט איהר צובראכען און זיך
איינגעריכט דיא לאפקעס אין דיא געלכעל. דעם
צווייטען מאל, ווען מען האט דיא זעלבע אפפע גע-
געבען אין אייז, האט זיא אבער שוין אנדערס גע-
טאן; זיא האט פארזיכטיג אבגעסציפט א שטי-
קעלע און דיא אייז אויסגעזופט. און דאס האט זיא
געטאן מיט איהר אייגענעם שכל, ווארים וויא מען
שען עסען אייער, האט זיא קיין מאל נישט געזעהן.
דיעזע אלע פאקטען ווייזען, אז חיות קענען
דיינקען, און אזוי וויא זיי זיינען בלויז א טראץ
פעלע פון אים אזעלכע פאקטען, איז דייטליך, אז
דיא דיינקונגס־פעהיגקייט בעלאנגט נישט צו דעם

ווען מען זאג אייהם פערגלייכען מיט א ווילדען מענ-
שען, און דעם ווילדען מענשען, וויעדער, פערגליי-
כען מיט א'ן אפפע, וועט דיא נפאק מינה אין דעם
צווייטען פערגלייך אפשר זיין א קלענערע וויא דיא
נפאק מינה אין דעם ערשטען פערגלייך.

עס איז אלזא א זאך דער ענטוויקלונג.

האלט נור אין זינען דעם אלגעמיינעם פרינציפ
פון דעם דארווייניזמוס: וויא אין דעם קאמפא פאר
דעם לעבען קומט פאר א שטע: דינע ענטוויקלונג
דורך דיא נאטירליכע און געשלעכטליכע אבאקליי-
בונג; שטעלט אייך פאר וואס פאר א אונגעוויינערע
ענדערונגען עס קענען דורך דעם פארקומען, —
וועט איהר איינזעהן, אז דער מענש איז ניט מעהר
וויא א הויך ענטוויקעלטע חיה, און, וויא פיעלע-
ענהליכקייטען ווייזען, שטאמט ער ארויס פון א
געוויסען זאָרט הויך ענטוויקעלטע אפפע, וועלכע,
פון איהר זייט, האָט ארויסגעשטאמט פון נאך א
נידעריגערען מין.

קיין יחסנים, אלזא, קיין צלם אלהים'ניקעס,
זיינען מיר ניט.

דוד בערנשטיין.

פלאַקען זיך צו וועהרען. מיר ריידען שוין דאָ ניט
פון דיא געלערנטע אפפע, וועלכע עסט מיט א
נאָפער-מעסער למשל. א. ד. נ.

שפראך. — דעם אָנפאנג פון דיא פערזיגקייט
איבערגעגעבען געדאנקען דורך קלאנגען איז צו
באמערקען ביי פיעלע חיות. דער הונט צום ביי-
שפיעל, האָט פינף פערשיעדענע טענער אין זיין
שטימע; מיט דיעזע טענער דריקט ער אָפט אויס
זיין געפיהלע אזוי דייטליך, אז אפילו א מענש קען
לייכט פארשטיין, וואָס ער פיהלט. פון דער אנדער-
ער זייט זיינען דאָ דייטליכע בעווייזען, אז דער
פארצייטיגער גאנץ ווילדער מענש האָט געהאט
אזא אונגענטוויקעלטע שפראך, אז איז עס געווען
ניט מעהר וויא אין מיטען צווייטען דיא שפראך פון
היינטיגע מענשען און דיא חיות.

וויא מיר זעהען, אלזא, זיינען דיא פערשיעדענע
ערשיינונגען פון שכל און געפיהל דאָ ביי דיא חיות
אויף. עס איז אלזא א פראגע ניט פון יע אָדער
ניט, זאָנדערן פון וויא הויך? דער היינטיגער גע-
בילדעטער מענש איז טאקע פיעל קליגער, ענטווי-
קעלטער אין שכל און געפיהל פאר דיא חיה; אָבער

קריטישע סטודיען איבער זשאַרגאנישע

מייסטער=ווערק.

„יוסעלע סאלאוווי“ פון שלום עליכם.

(שלום.)

V.

רעסאנטער און וויכטיגער געדאנק. וויא זשע אָבער
ווערט דיעזע אידעע ביי שלום עליכם'ען אויסגע-
דריקט? אויף א גאנץ אונגוויכטיגען, גאנץ קליינלי-
כען, קינדערשען שטייגער געבעך! אויף טריט או

דיא אידעע פון דער געשיכטע איז, אז א גע-
באָרענער טאלאנט ווערט אָפט פערפאלען דורך
אומשטענדען. פאר זיך איז דאָס א גאנץ אינטע-

„וואָס ווילט איהר פון שלום עליכם'ען? קען זיך א לעזער טראכטען — „צו אזעלכע געדאנקען דארף מען זיין א סאָציאַליסט, און שלום עליכם איז קיין סאָציאַליסט ניט. ער זעהט זאכען נאָר ניט מיט אייער אויג.“

נו, וואָס דען איז ער — א אידישער פאט-ריאט? לאָמיר אננעמען אז יע. אויב אזוי, וואָלט ער כאַטש בעוויזען, וויא יוסילע'ס טאלאנט, וויא טאלאנטען פון פיעלע פיעלע אידען, ניט אין ניווען צוליעב די שווייגקייט, וואָס א איד האָט זיך צו צו-שלאַגען צו וואָס — דיא ספעציעלע שווייגקייטען, וואָס ער באגעגענט אלס איד. דאן וואָלט כאַטש דיא שפיעל ווערט געווען דיא ליכטעל, דאן וואָלט דער ראָמאן געהאט א'ן ערנסטע בעדייטונג. זיין גאנצער בנין וואָלט געווען געגרינדעט אויף א וויכ-טיגען פערעהעלטניס (וועלכע איז נאָך אלעמען איינע פון דיא צווייגען פון דעם גרויסען גיפטיגען בוים, וואָס דיא סאָציאַליסטען רופען אָן „היינטיגע סיס-טעם“).

אָדער אז ניט, וואָלט דער טאלאנטפולער ראָ-מאניסט כאַטש זיך בענוצט מיט דעם וואָס איז איהם געלעגען אין האנט; וואָלט ער כאַטש בעווי-זען, וויא אזוי טאלאנטען ווערען ביי אידען פאר-ראָסט פון דיא אונגינסטיגע ווירקונג פון דיא פינס-טערע, פאנאטישע, מיט אבערגלויבען פארשמאָר-צענע וועלט. דיזע וועלט פאר זיך שילדערט דאָך שלום עליכם סיי-וויא-סיי. נו, וואָס האָט, דאכט זיך, געקענט זיין נאטירליכער, וויא צו ווייזען, אז אין אזא מין פינסטערען תהום ווערט אזא ברייך-ליאנט וויא יוסילע פארפאללען? לאזט מען נאָר דאָס פאר זיך און מען זוכט אויסצולערען א'ן ער-קלערונג דורך עפעס א צופאל מיט א פערעלע מיט אינטריגאנען. און דער רעזולטאט איז, אז דיא גאנצע געשיכטע מיט דיא פערעלע ווייזט אויס וויא א לאטע, — עפעס א'ן אריינגעשטיקעוועטע שטי-קעל זייטיגע מאטעריע.

א חוץ אלעמען; שוין אָננעהמענדיג דיא גע-שיכטע מיט דיא פערעלע, שוין געהענדיג דעם ראָ-מאן וויא ער שטייט און גייט, איז דאָך ערשט ניט צו זעהן, וויא אזוי יוסילע גייט אין ניווען. פאר וואָס לאזט זיך אויס א בוידעם פון זיין וועלט-חזונות?

שטייט זעהען, מיר, וויא דיא אומשטענדען פון דעם היינטיגען צרה'דיגען לעבען קוקענען אוועק גאנצ'ס, טאלאנטען, אמת'ע גרויסקייט; וויא דיא ארמוטה, דיא טויזענדער עולות און געוואלטען פון אונזערע עקאָנאָמישע פיהרונגען, פארוויסטען אלץ וואָס גוט און גרויט איז, און זענען אויף'ן טראָן פון באריהמט-קייט און גדולה פוסטקייט און פערדארבענהייט. ווען שמוס עליכם וואָלט דעם זעלבען יוסילע'ע געווי-זען אלס א'ן אָפּפער פון דיזע אומשטענדען, וואָלט זיין אידעע געווען אויסגעדריקט אי דיטליכער אי נאטירליכער, לעבהאפטער און דאָס הייסט מעהר נאָך דיא פאָדערונגען פון דיא וואהרע קונסט, און דיא ערצייכונג וואָלט פארשאפט פיעל מעהר עס-טעטישען פערגניגען. אָבער האָבענדיג אזא קאכענ-דיגען ים מיט פארבענדע אומשטענדען פאר א טאלאנט, האָבענדיג פאר דיא אויגען אזא רייכע, אזא אינטערעסאנטע ווארהייט פון דעם טעגליכען לעבען, גראַכט שלום עליכם נאָר ערגעץ-וואו אין דיא זייטיגע ווינקעלעך, צווישען סבות, און בריינגט ארויס א געכטיגען-טאָגיגען אונגאטירליכען און ניט-טויט-ניט לעבעדיגען ראָמאן מיט עפעס א פערעלע, אלס דיא אורזאכע ווארום פון יוסילע'ס טאלענט איז נאָר ניט געוואָרען.

דער איינדרוק פון דיא גאנצע געשיכטע מיט דיא פערעלע איז, אז וויא, פערזענליך, צוזאמען מיט דיא פאָר אינטריגאנטען, וואָס האָבען געהאָלפּען דעם שדוך, האָבען דיא גאנצע שולד אין דעם וואָס יוסילע'ע גייט אראָפּ פון זיין וועג.

עס קומט אלזא אויס אזוי: „אָט, לעזער, האָסטו א יוסילע'ע, וועלכער זינגט וויא א סאָלאָווי, און וועלכער וואָלט געדארפט זיין א גרויסער, גרויסער זינגער אין דער וועלט, אָבער וועלכער גייט געבעד אין ניווען. פאר וואָס? וויל אזא פרוי וויא פע-רעלע ליעבט זיך אין איהם איין!“

„יידערטרעכטיגע פערעלע!“ ווילט זיך דער-

ביי זאנען אויף געלעכטער.

דער שרייבער אליין בעמערקט מיט טרויער, אז אזעלכע יוסילע'ע ווערען ביי אונז אָפט אויף אזא אַרט פארפאלען; אויף וועלכען אופן? — פרגנט זיך — דורך דעם וואָס רייכע האלב-צולאָ-זענע אלמנות „טרינקען“ זיי צו זיך צו?

בפרט. אין דיא געזעלשאפטן אבער, וויא דיא היינטיגע — צו דיא מאָנאָרבישע צו דיא קאפיטאל-רעפובליקאנישע — וואו אלעס אין געגרינדעט אויף דרוק און בעטרוג, וואו דיא בעסטע קרעפטן גייען פארפאלען און דיא גאָרנישטע, וואָס ווערען געבאָרען אין פאלאצען, ווערען געהאטען אין גאָלד — אזעלכע געזעלשאפטן זיינען אונגליקליך בכלל און זייערע מיטגלידער, אונטערטעניגע אָדער בירגער — יעדערער בפרט.

דאָס הייסט ניט, אז פון דעם, וואָס דיא טאָג לענטען ווערען, פארפאלען, שטאמען ארויס דיא צרות. ניין, דויע צרה, צוזאמען מיט אלע אנדערע שטאמען ארויס פון דעם, וויא אזוי דער עקאנאָמישער לעבען איז איינגעפיהרט, און בעזייטיגט אין צרה אָהן דיא אנדערע קען מען ניט. אלע צו-זאמען מוזען גיין, און זיי אלעמען צוזאמען שיקען לעזאזל קען מען מיט דעם וואָס מען זאָל צושמע-טערען זייער אלעמענס פונדאמענט.

וואָס פאר א רייכע טהעמא דאָס וואָלט דאָס זיין פאר א גרויסען שריפטשטעלער צו נעמען פאר זיין קונסט!

פאר וואָס ווערט זיין קאריערע פלוצלונג אבגעהאקט אין מיטען? אין "יוסילע סאָלאָוויי" זעהט איהר קיין בילד, וואָס זאָל אויף דעם אייך ענטפערן, ניט. און דאָך מאכט דער פערפאססער אין אלגע-מיינע בעמערקונג, אז אזוי ווערען ביי אידען פאר-פאלען טאלאנטען.

וויא אזוי? קיין אנטוואָרט איז ניטא. דאָס אין ניוועזן גיין פון פעהיגקייטען און טאָג לאנטען! עס איז איינע פון דיא בעסטע טהעמאס פאר א ראָמאניסט, עס פארדריסט פראָסט צו זעהן וויא מען נעמט זיך צו איהר און מען פרייגנט איהר אויף אין ניוועזן.

דיא פראָגע וועגען דעם גליק און אונגליק פון דער גאנצער מענשהייט איז מיט דיעזע טהעמא פערבונדען. אין א וועלט, וואו דיא בעסטע קרעכ-טען וואָלטען ניט אין ניוועזן געגאנגען; וואו עס וואָלט געווען א טאָלק, א'ן אַרגאניזירטע אָרדנונג, צו זעהן, אז יעדער וואָס איז פעהיג צו וואָס, זאָל זיינע ספעציעלע פעהיגקייט וויא עס בעדארף צו זיין ענטוויקלען, — אזא געזעלשאפט וואָלט געווען גליקליך — אלע אין איינעם און יעדער בעזונדער

אהין אהין.

.. ..

וואו אימער בליהט דער פרייהלינג יוגענד און אימער "מאָרגען" שטייט דיא צייט ערפילט מיט העלענדענמוטה און טוגענד, ערפילט מיט ליעבע און מיט שמרייט.

.. ..

וואו אלעץ טיעפער איז דאָס פיהלען און גליקליך איז זאָגאר דער שמערץ, און ס'ווייס קיין גרענעץ ניט דער ווילען, און ס'ווייס קיין אומעט ניט דאָס הערץ.

.. ..

אהין ערהויב זיך ווייט מיין זעלע ארויף אין יענע שיינע לאנד וואו מעכטיג שלאָגט דיא זעלט'נע קוועלע פון ריינע וואַרהייט און פערשטאנד.

.. ..

וואו העל און מונטער גייט דער לעבען און פריי און שטרעבענד איבעראל און שטאָלץ דיא הויכע גייסטער שוועבען אנקעגען שיין פון אירעאל.

Journal of Management Studies, 19(1), 67-80.

132620

NOT FOR
HOME CIRCULATION

